אוצר

בין אדם לחבירו

צילומי מקורות

שאילת שלום

מכון תורת האדם לאדם
צפת

בס"ד

אוסף צילומים בהלכות בין אדם לחבירו

ניתן לערוך חיפוש בתוך הקובץ CNTRL F

ניתן לפתוח חלון סימניות לראות רשימת הספרים CNTRL B

מכון תורת האדם לאדם, צפת

ושלשה הן, ותשובה על כל אחת ואחת. כתוב אחד אומר (ירמיה ג) שובו בנים שובבים נאם ה' ארפא משובותיכם. וכתוב אחד אומר (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם. וכתוב אחד אומר (תהלים פט) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. וכתוב אחד אומר (ישעיה כב) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. הא כיצד? אם עבר אדם על מצות עשה ועשת תשובה, אינו זז משם עד שמוחלין לו מיד. על זה נאמר: שובו בנים שובבים. עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, התשובה תולה ויום הכפורים מכפר. על זה נאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם. עבר אדם על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין ובשאר ימות השנה מכפרין, ועל זה נאמר: ופקדתי בשבט פשעם. אבל מי שמחלל שם שמים, אין בו כח לא לתשובה לתלות ולא ליסורין למרק ולא ליוה"כ לכפר, אלא תשובה ויסורין תולין ומיתה ממרקת עמהן, ועל זה נאמר: אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון:

ו איסי בן יהודה אומר: מפני מה תלמידי חכמים מתים בלא זמנן? לא מפני שמנאפין ולא מפני שגוזלין, אלא מפני שהן בוזין בעצמן:

ז ר' יצחק בן פנחס אומר: כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות, לא טעם טעם של חכמה. כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש, לא טעם טעם של יראת חטא. הוא היה אומר: כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות, זה גבור ואינו מזויין. כל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש, חלש וזיין בידו. יש בידו זה וזה, גבור ומזויין. הוא היה אומר: הוי זהיר בשאילת שלום בין אדם לחבירו, ואל תבוא לבין המחלוקת, ואל תשתדל לראותו. שב במקום חברים, והוי זנב לאריות, ואל תהי ראש לשועלים:

ואחת: שעל כל סוגי עבירה צריכים תשובה.
משובותיכם: משמע מיד ארפא שיש עבירה שמתכפרים בתשובה.
עונם: שהכפרה ביסורים.
תולה: שממתינים לו.
כריתות: איסורי כרת.
מדרש: אגדות חז"ל.
לראותו: את בעל המחלוקת.
חברים: תלמידי חכמים.
מזויין: נגד דעות אחרות.

המהרש"ל דה"ה לחזור שנים מקרא ואחד תרגום מותר. (ועמ"ש בזה בס' מנחם אבלים את תרגום ושו"ת שערי רחמים ח"ב חיו"ד סוס"י ל"א ע"י"ש) והט"ז בסק"א מביא בשם הרש"ל דהכריע דבחול אסור ובשבת שרי דהוא חובת היום. והמהריק"ש בספרו ערך לחם סובר דבכל השבוע מותר דהא מיום א' חשוב עם הצבור והוי כמו שמע שקוראה בכל יום ע"ש, והרי ברור דשמיעת קריאת התורה בב' וה' ובשבת שחרית ומנחה אינה פחות חובת היום מלחזור הפרשה בכדי לקשלים פרשיות עם הציבור ואדרבא הסברא נותנת שהיא יותר חיובית דתקנה ע"י מרע"ה ועזרא הסופר (עיין ב"ק ד' פ"ב וברמב"ם פי"ב מתפלה ה"א), וא"כ אם התירו לחזור הפרשה, מכ"ש דמותר להוציא ס"ת עבור האבלים בכדי שיצאו ידי חובת היום בשמיעת הקריאה בתורה.

ו) **שוב** ראיתי שבעצם זאת הסברא דחיוב השמיעה בציבור אינו גרועה מהשלמת ב' מקרא ואי' תרגום שהותר גם בצינעא לכו"ע, וכי השמיעה לכו"ע הותרה כבר עמד גם הדעת קדושים על יו"ד ע"ש. וא"כ מינה כשא"א לשמוע אם לא יתירו להם גם הקריאה, כגון כשרובם או שכולם אבלים דאזי מותרת גם הקריאה בדי שעי"ז יצאו ידי חובת היום. ויעב"ש בדעת קדושים שדן עפי"ז דמדוע לא יתירו בכלל גם לקרותו מכיון שהתירו לו השמיעה והרי בין כך שומע כעונה. ומה תוספת חומרא יש כ"כ כשגם עולה, וכותב דצ"ל שהיא חומרא יתירה ולגדר בפני הסוברים שבכך הו"ל שוה עם לימוד בפ"ע הלכות ע"ש, ומובן דחומרא יתירא כזאת אפשר להחמיר כשצינעא לא תבוטל לגמרי הקריאה דאחרת הרי יצא שכרן בהפסדן שלא ישמעו קריאת חובת היום. ואפי' להגידולי הקדש שם שכותב לחלק ולומר דאף דשמיעת הפרשה מקריאת הש"ץ יהי' בגדר שמו"ת שהתירו הפוסקים מ"מ לעלות ולקרות מתוך ס"ת כשר בצבור זהו מצות ות"ת בפ"ע דהא העולה לס"ת מברך ע"ז בפ"ע א"כ בע"כ שזהו מצות ת"ת נוסף על שמיעה ששומעים הצבור מבלי עלייה לס"ת לכן אסרוהו הפוסקים להאבל ע"ש. מ"מ היינו דוקא ג"כ כשעי"ז שלא יעלו לס"ת לא תתבטל חובת השמיעה, אבל אם תתבטל אזי יש להתיר זה משום חובת השמיעה. וזהו חוץ מה שיש לפקפק בעצם דברי הגדולי הקדש וברייתו מהא דהעולה לס"ת מברך ע"ז בפ"ע, דהא הרי מבואר בטור ובשו"ע או"ח סי' קל"ט סעי' ח' דזה שמברך הוא דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בציבור ע"ש, וא"כ אין מזה כל ראי' שזהו מצות ת"ת נוסף על השמיעה ששומעים בציבור, כמובן, ואכמ"ל.

ז) **קיצורן** של דבר. מכיון שהקריאה בב' וה' ובשבת שחרית ומנחה קבועה וחובת היום היא הרי היא בכלל כה מה שנקבע בסדר היום שלא נאסר לאבל, ונשתמש בזה בהנחתו של הרמב"ן בספר תורת האדם בענין אבלות ישנה שכותב דאין לנו איסור בסדר היום שהרי קורא קריאת שמע ומברך לפניה ולאחריה וכן קורין בתורה ומפטירין בנביא בענינו של יום, ופרשת התמיד ואיזהו מקומן כנגד תמידין תקנום ואומר כדרכו ואינו חושש ע"ש, וה"נ הקריאה מסדר היום היא ואין לנו איסור בה. ויעוין בספר לב חיים ח"א סי' כ"ג שכותב נמי לדמות וללמוד אבילות מט"ב הן לאיסור והן להיתר עי"ש. [ויעוין בפי' תוספת חיים על החי"א כלל קל"ה אות ל"ה במ"ש בשם האחרונים דמותר לאבל בט"ב לעלות לתורה ולקרות הפטרה שהרי כולם אבלים. ועיין פרטי דברים בזה בשו"ת בית יהודה למהר"י עייאש ח"ב סי' פ"ד ומחזיק ברכה ורוח חיים על או"ח סי' תקנ"ט אות ב' וכה"ח שם. ואכמ"ל].

ח) **עוד** נראה לי להוסיף טעם לשבח בהא דאמרינן דקריאת התורה של חובת היום לא נכללה בכלל האיסור שאסרו לאבל לשנות בתורה. עפימ"ש הרמב"ן בתוה"א בענין האבילות לתרץ הקושי' שמקשה הר"ש ז"ל דהיאך אסור בדברי תורה והלא אמרו אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, ומתרץ הרמב"ן בתירוץ אחד, (שמביא הערוה"ש כאן) מפני דכיון דמיחייב למיקרי ק"ש שחרית וערבית ויוצא בו ידי חובתו ומקיים והגית בו הילכך לא פסיקא ליה ע"ש, וא"כ לפי"ז הא הרי בק"ש שחרית וערבית לא יצא מידי חיוב התקנה של קריאת התורה בציבור בימים שקבעוהו לכך, ולכן שפיר לא אסרוהו לאבל בשמיעת קריאה זאת.

מכל הלין נלפענ"ד דאפשר שפיר להוציא ס"ת לקריאה בב' וה' ובשבת אפילו כשרוב המנין או כולו המה אבלים ל"ע ובאין אחרים גם להעלותם לתורה.

סימן נה

שאילת שלום בבית האבלים

(סימן שפה)

סעיף ד. ודע דנ"ל דכשם שאין שאילת שלום בבית האבל כל ז' לא האבל לאחרים ולא אחרים לאבל כמו כן אחרים ז"ז לא ישאלו לשלום בבית האבל דבתוך ימי שבעה אין להזכיר שלום בבית זה.

א) **לפענ"ד** זהו דין מחודש שאין לו לבאורה יסוד וטעם, דמה ענין שאילת אחרים שלום ז"ז בבית האבל להא דאין האבל שואל בשלום אחרים לא אחרים בשלומו, דזה שאין האבל שואל בשלום אחרים הרי זהו דין בהאבילות כדילפינן בגמ' במו"ק ד' ט"ו ע"א מקרא דיחזקאל האנק דום, וכן זה שאין אחרים שואלים בשלומו מנומק בגמ' ד' כ"ב ע"ב והטעם משני

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
אבן יעקב ולדנברג, אליעזר יהודה בן יעקב גדליהו עמוד מס : 91 הודפס ע"י אוצר החכמה

שהוא אינו שרוי בשלום, ואילו בשאילת אחרים שלום זל"ז בבית האבל הרי אין לא הא ולא דא ומנין לנו איפוא לחדש מעצמנו בכזאת דאין בכלל להזכיר שלום בבית זה ? ואדרבא מהגמ' והרמב"ם והשו"ע משמע דדוקא שאילת אחרים בשלומו וכן הוא בשלום אחרים הוא דאסור, אבל שאילת אחרים שלום זל"ז בבית זה מאן דכר שמיה לאסור.

והנה הערוה"ש כבר הזכיר מחידושו זה גם לעיל בס' שמ"ג סעי' ד' לומר דגם בבית האבל אין שואלין בשלום זל"ז, ושם כתב לנמק הטעם מפני דכיון שהוא מקום צער לא נאה להתראות בשלום, ורצה לדמות זה להא דבכפר קטן אין שואלין שלום זל"ז כשהמת בעיר ע"ש.

אבל בספרנו רמת רחל סי' נ"א כתבנו להשיב גם על טעם זה ולבאר שאין הנידונים דומים כלל והעלינו שאין יסוד לאסור השאילת שלום בבית האבל עיי"ש.

כן אין כל טעם מה שרוצה הערוה"ש שם במאמר המוסגר לומר עוד טעם לאסור שאילת שלום בבית האבל משום דהוי כלועג לרש כלומר אתם שרוים בצער ואנחנו בשלום ע"ש, דהיכן מצינו מין איסור של לועג לרש כזה היכי שהחי מכחיש את החי וכל אחד מהם מצווה בדינים מיוחדים ומתנהג כפי דיני התורה שהוטלו עליו ?

אלא זאת מיהת יש ליזהר משום מדת דרך ארץ והבעת השתתפות בצער האבל, שהאחרים לא ישאלו זל"ז בשלום בקול, ובכלל אין להרבות בסתם שיחה בטילה בבית האבל כי אם בדברים שיש בהם בכדי לנחם ולהניח דעת האבלים בהפגת צערם, וד"ל.

ב) **ואעיר** גם זאת. דהערוה"ש נראה כסותר א"ע בדבריו בנוגע לשאילות שלום לאבלים בזה"ז. דבשם בסי' שמ"ג סעי' ד' כותב דיש מקילים משום דשאילת שלנו אינו כשאילת שלום שלהם וחלילה להקל. ואילו כאן בסי' שפ"ה סעי' א' כותב רק לשאול על הטעם הזה דא"כ נתיר גם קודם ל' וכו'. ועל קושיתו זאת ויהי כמשיב לאחר יד וכותב „וכמדומני שעכשיו גם בתוך ל' אין נזהרין בזה ואולי מטעם זה", וא"כ הרי יוצא כאילו בא ליישב על הא דמקילין אפי' בתוך ל' ולהתאים זה עם הטעם שנותנים דשאילת שלום שלנו אינו בכלל שאילת שלום שבגמ'. וי"ל דהערוה"ש הסתפק במה שמציין לבסוף לעיין במג"א באו"ח סי' תקנ"ד. והמג"א שם בסקכ"א כתב להשיג על טעם השו"ע בזה והסיק לאיסור ופסק כמותו גם הערוה"ש באו"ח שם סעי' י"ח כיעו"ש. וע"ש בא"ר מ"ש ע"ד המג"א.

ועיין בבאר היטב כאן בסק"ב מ"ש עוד כמה טעמים על מה שמקילים האידנא בזה. וכן בספר שערי דעה על יו"ד כותב לבאר דנשתרבב המנהג לומר גם שלום עליכם משום דע"פ רוב הבאים ממקומות אחרים אין השואלים בשלומם יודעים אם הם תוך יב"ח ובשבת כשלא שאלו נעשה מזה אבילות בפרהסיא ומכ"ש כשישאלו והנשאל יודיע לו שהוא תוך יב"ח נעשה מזה אבילות בפרהסיא ע"ש.

וכדאי לצטט גם טעם מחודש שראיתי שכותב בזה בספר שבט שמעון, והוא עפ"י הזוהר פ' וישלח על קרא והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה, ר"א פתח כתיב ואמרתם כה לחי ואתה שלום, והא אתמר דאסור לאקדומי שלום לרשיעיא, אלא להקב"ה קאמר והשיב נבל דעליה קאמר. וכיון דהשתא המון רשעים רבים ואי אפשר להשמר שלא ליתן להם שלום דבדורות הראשונים היו הרשעים רק אחד במשפחה ושנים בעיר והובדלו מקהל לדראון ולחרפה, לא כן עתה רבים הם, לכן צריכים עתה בשאלת שלום לכוון לד' שלא לעשות איסור ליתן שלום לרשעים דאין שלום אמר ד' לרשעים, ולכן שואלים גם באבלים ואף דאצלם אינו שרוי השלום הלא מכוונים להקב"ה דעמי' שרי' השלום, ע"כ. עיי"ש.

ג) **ואחרי** שובי נחמתי מתוקף דברי נגד הערוה"ש שבאות א' בנוגע לשאילת שלום זל"ז בבית האבל, דראה זה מצאתי עתה אסמכתא לדבריו בספר שבלי הלקט ה' שמחות סי' כ"ב דמביא שם בשם תשו' הגאונים שכתבו אחד מהטעמים שא"א הלל בבית האבל שהוא עפ"י דברי הא"ר דאין שואלין שלום זל"ז בעיר קטנה, השתא בעיר קטנה אין שאילות שלום ביניהן הלל בבית האבל דכתיב ביה זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו לא כ"ש דלא לימרו עיי"ש, הרי כמעט הוכחה מפורשת לדברי הערוה"ש, ומה שיש לדון הוא רק זאת אם אמנם נתקבל טעם זה להלכה, ויש להאריך.

סימן נו

א. חילוקי דינים בהשתתפות לאבל על או"א בשמחת נשואין בתוך יב"ח לאבילותו. ב. אחי בעלי השמחה והקרובים שלב החו"כ מצטערים באי השתתפותם. ג. השתתפות קרובים בשבת הן בחתונה והן בשבת שלפני כן כשקוראים החתן לתורה ועושים קידוש. ד. אם יש גם בזה דין של שיגערו בו חביריו ה. באשה אבילה ובעלה דורש ממנה להשתתף. ו. השמעת ד"ת על השלחן אם נחשב כעומד ומשמש.

(סימן שצא)

סעיף י'. ונלע"ד במקום הכרח יש לסמוך על דיעות המקילות דהלכה כדברי המקל באבל ובשמחת בניו ונכדיו וודאי מותר.

א) **השיטות** שהביא מקודם לזה הערוה"ש על אודות השתתפות בשמחת נשואין לאחר שלשים

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
אבן יעקב ולדנברג, אליעזר יהודה בן יעקב גדליהו עמוד מס: 92 הודפס ע"י אוצר החכמה

הבח' עקיבא רז הי"ו
ישיבת מיר

אי שאילת שלום הנהוגה בימינו
היא כפי התקנה הנזכרת במשנה ברכות (נד.)

שנינו בגיטין (סא.) ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום. ופירש"י ואע"פ שמטיל על הנכרי שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה, ע"כ. והנה שנינו בברכות (נד ע"א) והתקינו שיהיה אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר (רות ב) והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'. ואומר (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל וכו'. ובהרמ"א (יו"ד סימן שפא ס"א) כתב: ויש מקילין בשאילת שלום האבל לאחר ל' יום, ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר שזה שאנו נוהגים לא מקרי שאילת שלום דבימיהם, ע"כ. והיינו דאמירת שלום שבימיהם היתה "ה' עמך" "ה' עמכם" כדרך שאמר בעז, וכדרך שאמר המלאך, וכמו שכתב המדרש"א באגדות (מכות כג), עמכש. ומה שאנו אומרים כיום "שלום" אינו כמנהגם ואינו כאשר תקנו מעיקרא. אלא שנשתרבב הדבר לשאול הכי מתוך התקנה שהתקינו לומר "ה' עמך" משום שאילת שלום, ולעולם אין כוונתנו באמירת "שלום" להזכיר שם שמים - את שמו של הקב"ה שהוא שלום וכדאמרינן בשבת (יו"ד רע"א) ששלום הוא שמו של הקב"ה. ורק תהיה כוונתינו בזה לברך את חבירנו שיזכה לשלום. וכמו שכתב מו"ה אליעזר פאפו ז"ל בספרו "פלא יועץ" (סוף ערך ברכות): וכשנותן שלום לחבירו יכוין שרצונו לומר שלום יהיה לך, ע"ש. ואם כן מזה שכותב רש"י ואע"פ שמטיל וכו'.

אולם דחוק מאד לומר הכי שבשאילת שלום שבימינו אין הכוונה על שמו של הקב"ה שבפשטות נראה שמנהגינו נגע מכח התקנה, והתקנה היתה שמותר להזכיר שם שמים בשאילת השלום, ומן הסתם אף אם נאמר שמעיקרא תקנו לשאול באמירת "ה' עמך", מכל מקום כשנשתנה הדבר והורגלו לשאול באמירת "שלום", הוה נמי מכפי התקנה שמותר לשאול שלום חבירו בשם. זאת ועוד הנה מכמה דוכתין בש"ס מוכח ששאילת שלום שבימי חכמי הגמ' היתה באמירת "שלום". הנה בברכות (ו:) אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום. עוד שם (יז.) אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם. ובשבת (י.) אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ ועיין בפרש"י שם. וכן אמרו בבמדבר רבה (פרשה כא סימן א'): ואם בא אדם מן הדרך שואלין לו שלום, וכן שחרית שואלין לו שלום ובאמש כך שואלין בשלום, ע"כ. וכ"מ מהזוה"ק (ס"פ מקץ) ע"ש.הרי שמנהגם היה לשאול באמירת "שלום" בלבד. ואף שבועז אמר "ה' עמכם" והמלאך אמר "ה' עמך", מ"מ י"ל דאין עיקר התקנה היתה לשאול שלום כאשר הם שאלו באמרם "ה' עמך", אלא למדין מהם שמותר להזכיר שם שמים בכדי לשאול בשלום חבירנו, שכאשר הם שאלו באומרם "ה' עמך", כן אנו שואלים באומרינו "שלום", שהוא נמי שמו של הקב"ה. וע' בפירש"י ובהמאירי שם. וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשניות שם וזה לשונו: בכלל התקנות שתקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם האל, מפני שמילת "שלום" הוא שם משמות הקב"ה. והביאו ראיה שהדבר הזה מותר מענין בועז שאמר "ה' עמכם" והשיבוהו "ברכך ה'", ע"כ נמצא דשאילת שלום שבימינו באומרינו "שלום"

הינה מכפי התקנה שיהיה אדם שואל את שלום חבירו בשם. ושכן היה המנהג בזמן חכמי התלמוד לשאול שלום באומרם "שלום" כמנהגינו. ומעתה אתי שפיר מה שכתב רש"י בסוגין ואע"פ שמטיל וכו'.

אלא שמעתה פש לן לברורי מהו שכותב הרמ"א הנ"ל: שזה מה שאנו אומרים אינו שאילת שלום רבימיהם. והנה רש"י במכות (כג ע"ב) כותב: ושאילת שלום בשם דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו כגון: "ישים ה' עליך שלום". ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. מרבי. לישנא אחרינא שאילת שלום בשם דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם, ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו') ויקרא לו ה' שלום לשם ה', ע"כ. ומעתה י"ל דמש"כ הרמ"א אתי כהלישנא קמא דסיברא ליה דשאילת שלום דימיהם הוא באומרם "ישים ה' עליך שלום", ונמצא כי הזכרת שם השם הוא לא באומרו "שלום" אלא ב"ה". ולשיטה זו נצטרך לומר דהא דאמרינן בכוליה דוכתין הנ"ל דשאלו "שלום" אינו מדוקדק, דלעולם לא היתה שאילתם אלא באמירת "ישים ה' עליך שלום", ורק שהש"ס קיצר בלשונו ואמר "שלום". וזהו שכותב הרמ"א שאין שאילת שלום שלנו כשאילת שלום שבימיהם. ואם כן מעתה לפי שיטה זו לעולם י"ל דמה שאנו שואלים ב"שלום" אין כוונתו להזכרת שמו של הקב"ה, שהרי מכל הני דוכתין דהש"ס לא קשיה למימר הכי, וכמשנ"ת. והדרינן לדא דכתבינן בריש אמיר.

ואינו מוכרח.

אי נמי יש לומר דמה שכתב הרמ"א הנז' יכון כפי שכתב המהרש"א במכות (שם) וז"ל: ועוד יש לומר דהכי קאמר דמותר לשאול שלום בשם, דהיינו כי הך דלא הזכיר לו נתינת שלום רק "ה' עמכם", שהוא בעצמו שאילת שלום, וכן ה' עמך גבור החיל וגו'. שלא הזכיר לו "שלום", רק "ה' עמך" הוא היה השאלת שלום, ע"ש. ועי' בחידושי הרש"ש (ניטין סב ע"ב). ואמנם בכדי שלא יקשה למהרש"א מכל הני דוכתין דהש"ס דמשמע דהיו שואלים בהזכרת "שלום" ולא "ה' עמך", על כן י"ל דיסבור המהרש"א דלעולם מעיקרא כשתיקנו תקנו לשאול באומרם "ה' עמך", אך אח"כ נשתנה הדבר ונהגו לשאול באומרם "שלום" או "ישים ה' עליך שלום".

ניוול. דהתם כיון דכלה יפנה על המצבר מיבי. דמי יפנה הא ממילין לה מד שהלך ואד נופת היא ואיל להוליה הולד. ולפי"ז בנידון דידן נמי ממילין להוליה רחמנו. דהנה הכי"י בסימן שע"ד כתב בשם הרמב"ן בס' תורת האדם שמביא בירושלמי מה מ"ל כי קבור מקברינו מכאן שהיו נפנה מה מטה מד שיהי' רחמנו ורוחו יע"ש. ואיכ כיון דהיו מקיימים מלות קבורה הלה ברחמנו ורוחו. ואם לא טוליהו מבפנים לא יק ים המטה ואיך להוליהו:

ד) **ונם** בחבר אחד בפנים יש לעיין כיון דאיתא שם אוצר החכמה דאם כבר פימ"ן מלמו על רחמנו ורוחו. שוב מסתע מלמו לף לחבר שבשתר. ע"כ דשוב יש מלוה לכל המברים ונהטעם לזה יל דחבר אחד דומה לבירי מלוה דאיתא בפרק ר' ישמעאל דמשום מביבה מלוה בשמעה לא דמיון שבת. רק אם כבר דחתה שחיטה את השבת יע"ש. והנה כיון דקבורת החבר אינו מצבב אם כבר דחה המת האיסור סומלה שיב דומין לף בשבילן חבר אחד. אבל בהתילה אין דומין בשבילן:

ה) **ודאי** דכתב הרמב"ן ופסק בשו"ע סימן רס"ב דאם מתו בחרון וקברו קיים מלות קבורה. יל שאם חרון של אין. ואיתא בפרק כסוי הדם בגמרא של אין קיים מלות כיסוי דמין מפר הוא. ואיכ אם חיבר שאין לקרקע חשיב כחרשת שחיבתו:

ו) **אולם** יש להביא רחי' מיוסף הלדיק שניתן בגילוח בחרון של ברזל. ואם כי קפידת בדבר כי' לו ליתנו בשל זהב דמקרי ג"כ שפר לעניו כסוי. לו בשל בף וליתן עליו ברזל וכיולא. גם מדכתב הרמב"ן בחרון ולא חילק בין חרון לחרון משמע דבכל מיני קיים:

ז) **ע"ב** כי' נראה משם שמצדלין להוליה הולד משום דאיתא בכתובות (קי"ד) דאף נפלים מומדים בחמיית המתים. ונפקא לי' מדכתיב נבלתי יקומון. ויש לומר דהייט דוקא שילחו לחויר העולם אף שמתו. מה שאין כן כל זמן שהם במעי אמן חשיבי כחבר מחברי' ופ"כ שהולחה הוא למובת הולד. ופ"כ בכ"ד שכבר יצא רובו וקי"ל מי שיצא רובו הרי הוא כילוד. וע"כ ח"ל להוליה רחמנו. ואם אפשר בנקל אין קפידת אבל להליכה עבור זה או להפקיע כריסה חלילה. וכל זה בחבמי לפלפולא ולא להלכה כ"ם למעשה כי הוא מיון אחר יסודו נעלם מאתנו:

ח) **שוב** נסייעתי שברחי' מיוסף הלדיק לאו רחי' מיוסף לא רלה להקבר כלל בקרקע מלרים להיות מזרע בקרקע חל. דמפורש בש"ם דקבורת חא כמו זריעה. ומאחר שקודם מ"ת לא כי' חיוב כי' יכול למעות כן. והרי כתב הרמב"ן דהתורה לא כי' מקיימין הפורה בחו"ל כ"ם בעיין קבורת חא בארץ וק"ל:

נאום הק' אברהם.

סימן תעב

לרב אחד.

שאלה בשני אנשים שכי' לכל אחד חנות ממין שמורה לחבה. וכדי שלא יכי' מריבה ביניהם בשכל אחד יהיה לברגיל הקונים אלל. אחרש ואחרו ביניהם שמה שימכור האחד יומר מחבירו יכי' לאלין. דהייט שיתן לחבירו אלי דמי יפרון המכירה ליקח מחבירו האורה כנגדו. ואירע אבל כ"א לאחד מהם. אם שימכור השני בחנות שלו:

א) **תשובה.** לכאורה כי' נראה כיון דבימי אבלו אסור להשכל למכור. וגם אפי' בשני שותפים אנוסים שאירע אחד לאחד מהם אסור השני לעשות בפרהסיא כדאיתא בש"ע יו"ד סימן ש"ע סעיף כ"ח. ואיכ גם בנ"ד דכל מה שמוכר השני כי' על שותפות לפי אנאי שלהם ואסור אם הוכר משותפם. כיון דהשכל אסור למכור. אמנם דכל מה שימכור השני כי' על שותפות:

ב) **אמנם** לאחר העיון נראה דמותר השני לפסד. דאף דלפי אנאי שלהם אם אחד לא ימכור והשני ימכור כי' על שותפות. זהו כשיודעין מבילא. אבל לא כשאירע אונס כזה לאחד שלא יוכל לשמוד בחנות כלל. וכודאי אדעתא דהכי לא הסכמו. ואף שכתבו הטור בשמועות (מ"ו:) ד"ה שלא כתב לה דכיכת דאפשר שהשני לא ילוה רק בכל נויני לא אמרינן הכי פי"ש. מ"מ הכא דאביבו לא יכויח. דאם יכי' לו חלק גם השני יאסר. מה תועלת יכי' לו בשגם לו גם לשני לא יכי':

ג) **ועוד** נראה דאפי' אם יכי' לשותף חלק מוהר. דהנה קשה לי על דין זה דשני שותפים אנוסים הל. דלמה לא אמר שותף אחרתי דשפ"ר פביד ויכי' אומר כמו אריסות דשדה דאומר בימי אבלו כשדהו ביד אחרים משום דאריס אחרתא דשפ"ר שביד אף למלאכת אחובר אשיב דבר אפורסם. ול"ל לפמ"ש אריס בסוף פ"ק דב"מ אחא דאריסות אריסותי' פביד וי"ל ולא דמי ליבריאל וכבי שקבלו שדה בשותפות שלא יאמר לו היבריאל טול אתה בשבת ואני בחול. דהתם מלאכת השדה אינה ברשו. אבל הכא כולי' אנכבי ברשו ולא אינה ברשות כלל. וא"כ הכא נמי בשני שותפים אנוסים כיון דהמלאכה על שניהם. לכן אסור השותף לעשות בפרהסיא כיון דהשותף הוי שלוחו של האבל. כיון שהמלאכה הוטל עליו. ולפי"ז בכ"ד שכל האנוס מוטל רק על השני ולא על האבל ודאי אותר בכ"ל:

הק' אברהם.

סימן תעד

ב"ח יום א' ויקרא תרמ"ו.

שפעת שלום וברכה לכבוד אהובי ידיד נפשי הרב הגדול המפורסם נ"י עהי"ו כקש"ת מוהר"ר יעקב נ"י לאנדא האב"ד דק"ק נאשעלסק.

אז **דבר** מה שרלה כ"ת לחלק בין שחילת שלוח לגבוכת שלום דבחילת שלום שאסרו למי שהיו שרוי בשלום כייט דוקא לשולחו אם הוא בשלום ולדידי אין הפי' שחילת שלום כמו שאמר כח"ר רק שמוטל מהש"ת שיהיו בשלום. ושרי שחילת שלוח בשם למדו בפ' הרואה מדכתיב ושם בופו בא מביא לאם ויאמר לקוריס ד' עמכם ושם מהרגם ממחרגם ואמר להגדיל יהא מימרא דה' בסעדכון. ובאלטיך שם וי"ל עוד יאכן למדוי שאיך המציב שלום להוסיף על השוחל בשלומו וזה כי הוא ברכם שיהי' ד' עמכם והם הוסיפו

סוסיפו שלח בלבד יסי' ס' ממו כי לם גם יברכנו הוא יתברך בעלמו מכ"ל. הנה מפורש כי שחילת שלום הוא בעלמו ברכת שלום ובמכות* (כ"ג:) פרש"י ושחילת שלום בשם דמותר לחדם לשחול בשלום הבירו בשם כנון יסים ד' שלך שלום מכ"ל. הנה דשחילת שלום היינו ברכת שלום. ובתוס' קדושין (ע:) לכאורה נרחה מתום' דשחילת שלום וברכת שלום פרי מילי. חך בתוס' ב"מ (פ"ו.) מבואר שחין הפי' כן. והחילוק בין לשחול לה דברי שלום לחסור בין לשחול חת בעלה. ומה שלומה. כן פרש"י שסן היכן היח:

ב) **ומה** דק"ל למר למה לח יחפלל עליו שיסור מינון ויסי' בשלום. הנה שחפלה הוא שחפלל בשבשה ליחור שפ"י יוכל בשפע של מי שחחפלל עליו כמ"ש הר"ן בדרושיסו בשיון חפילת ילחק על רבקה שע"י רבקה ממדה חללו בעת החפלה יע"ש. הרי דשפע יוכל סיקף בעת החפלה ושל מי שחינו שרוי בשלום ל"ש שיכל שליו שפע שלום:

ג) **ומה** דק"ל למר בהח דחפני להב"ה מטודה מהו בשחילת שלום ובפי למיבעי ממקני דחצינן ולחסורים בשחילת שלום בכרית המוסיף למקום. וק"ל למר דהח ילפי בינית דמטודה בשחילת שלום היינו לם מוסר לשחול בשלום לחרים לחב ולפי לחרים לחסורים לשחול בשלומו שכרי היינו בשלום ומרוחק מן המדה. ות"ל לימת דהח דכתנים דלחסורין בשחילת שלום היינו משום לחת דחבירו שחבירו נ"כ מטודה לשמים. לפיכי לק"ת דשם כל המקי משום שחין הב"ה מרוצה לכם ולין הנשמים יכרין. ושכי כל העניסם שיפי הב"ה מרוצה לכם שילכו נשמים ויפי בשלום. ע"כ ולפי מוסר. ומלוה לברך לח חבירו שיפי שרוי בשלום. היינו שיפי הב"ה מרוצה לכם וילכו נשמים ויפי בשלום. ות"ל היסור משום לחת דמברך שחסור בשחילת שלום. משמה גם במטודה לפשר שמוסר לשחול בשלום המטודה כין שכיר המטודה לשמוע דכרי חבירו ויקבלוהו וכדחמן בשם חציך שבמקדש ברכו לח המטודה השוכן בבית הזה יסים בלבך שהשמע לדברי חבירך ויקבלוך. וכל שבירו ללו כמוסר מעשה ונעיין בי' ברכת שלום. [מאור החכמה] מדיק מיחוסר זמן לשון בקדשים ולקלת פוסקים גם לשון דשלכ"ל. ולח דמי לחכל דחוסר זמן. ובי' בזה שלום וברכה וכ"ת למר ולחורתו:

כנפש חפש ד"ש ושי"ת הק' אברהם.

עב) דבר שרלה כ"ת למלק בין הפרקים בשון הרטוב בדפ"ח בין ת"כ לחבל יפי' כ"ת בחשוב מהרי"ל סימן ר"ח מקור הדין דחין מילוק ובשניהם לחסור. וקול רבה ויקומה בחלכי לדיקים ישמע. ויעמדו בשמת המצ הקדוש בכשרות להגלל מחשיו חמן:

ידידו הנ"ל.

סימן תעה

ביום יום א' עקב תרחים לפ"ק.

שלום לכבוד הרב החריף הבקי מוהר"ר דוד בי אבד"ק יולאוועץ.

א) **דבר** זה שרולים לחתוך חילוסת של בה"ק כדי לסיים בבמ"ד ומקום בנוסח בחילוסת שחינם על הקברים מעמם מוסר מפי' שלח לדבר מלוה.

ב) **אך** בחומם ס"ם בהם ספק קבר שחסר הב"ח למוכרם ולימן הדמים לנדקה לו לשומר בה"ק. ומה מעלתו בזה שחסר לנוך מלוה. הלח ברמ"ה מבואר דלרפואה שרי ללקוט הפירות וכיינו חומם של הקברות מעמם. דבחיבו על הקברות עמם בכל מקי שרי. הנה פשימת לי' למעלתו דלוך מלוה דומה לרפואה. והנם שכן נראה דעת קלת לחרונים. חך לח מיינו במקור הדין בחב"ד דקברי' דרב דשקלי' מיני' לחיסתה בה יומת משום דחין זה נגלי למת ותדרכה זה כבודו שמפרו חציב ומובחר מעשר עפר לבל בעלמת לח שיך משום רפואה וה"ה מלה לחרת. משום דחזינן דחמירת ליסורת דלם ליקט טולפן במקומן. רק לם בנויס מרעים בהמתם בע"ב של ישרחל דבכה"ג לח שיך קנס ומצד זה שם דשורפן במקומן טוב מהיר משום דוחק הליבור חלח יצטרכו למחות. וכן בחיבו של מהרי"ל שמוכרין הפירות כדי להגיל הקברות שהוח כבודם של מתים. לבל בשביל מלוה לחתת לח מיר למלוט בידים כיון דחמירת ליסורת. מדחנן שורפן במקומן כן מבואר בה"ד:

[1234567 אחי"ח]

ג) **ומה** שחסר הב"ח בספק קבר לף דלכאורה הוא בפיקח דרבנן דלקולת. כ"ל להב"ח דשלי הנח דחמיר ליסורת דחסור לפי' לרפואה. ומצד ליסור דרבנן שרי לחולה שחכ"ם ע"כ חמיר מצד ליסור דרבנן וחולי למומרת. ושי"ל דהח הב"ח כתב הטעם דחסור לחלם מעכים בנכ"ק לפי' שלח של הקברים דליכח משום מרחים חין שיחצו שחלם של הקברים מעמם ומדחסור סחמת מעמם לפי' בלעמת כנון בלילה וחפילה. ול"ל הטעם משום דכל שחסרו מכמים משום מרחים חין לפי' בחדרי חדרים חסור. ובסימן רל"ח כתב הב"ח דוקח בחצר ליסור דלורייתח חמרינן לפי' בח"ח לחסור ל"ל דהחמירו בו כמו בליסור מורה. ודחמיר ליסורת כבוד מתים כדברי המרדכין ות"ל ספיקו למומרת. לו י"ל דב"ח לחו משום ליסור מרחים חין לפי' טלה חלח משום דהרוחים יחצבו שהולכים מקברים טעמם הוח בזיון למת כגד הרוחים שיחצבו כך לף שבמקום חין הדבר כך. ולף הרוחים לח יחצבו שכן הדבר בבירור רק שיחצבו. הרי לף בספק ליכח משום כבוד מתים. ות"ל בספק קבר נ"ב יש בו משום כבוד המת. סוף דבר ליכי רוחה מקום להקל בספק קבר:

ד) **ומ"ש** דמה שבחילתם גדלים בבה"ק הוא בזיון למתים שפ"ח בחים מרלים לנמר מן הטלים ורומסים מ"ב הקברים. גם זה חינה מספה דהח כתב המרדכי בהח דוחם ליקט שרפן במקומן כדי שלח יחצרו חותו שמוליכו לבבמ"ו. הרי לף חחר שליקטו מ"מ הסגלה מסם חציב ביוחי למת. וכן לשון הרמב"ם פי"ד מה' חבל בחי הקברות לסורין בהגלה כיצד חין חולכין בסם כוי וסיינו משום בזיון המת ולחילו משום דמת לסור בהגלה הלח קרקע שולם היינו לחסרן. ות"ל כדי

* ולגו עוד רחי מחברכם דיוס שליסי למילתו כי וגם הקב"ה ושחל בשלומו שלח יחכן. פירוס לחר כן ברכת שלום. (מבחל שם שמוחל זוקקלב"ה)

ג' אם יש קפידא מלכתוב שלום במכתבים ובדבר כשכותבין מכתבי רעות אם יש קפידא מלכתוב תיבת שלום לגמרי או שצריך לחסר המ"ם /המ'/ ולעשות נקודה לסימן הנה ברמ"א יו"ד סימן רע"ו סעי' י"ג שיש נזהרין אבל הש"ך ס"ק ט"ז וכן בנקה"כ כתב דרוב העולם אין נזהרין בזה, והעיקר שיש שנזהרין הוא כשכותב תיבת שלום לברכה שהוא בתחלת המכתב ובסופו אבל כשכותב ספור דברים שיש שלום בין פלוני לפלוני לא שייך זה כלל כדאיתא בפ"ת ס"ק כ"ח בשם רדב"ז. ואני בעצמי ברוב מכתבי שהוא מה שאני משיב בדברי תורה אני גומר כתיבתו דהא מכתב זה יזהרו בהכרח לשמרו מחמת שהוא דברי תורה וממילא הרי יהיה גם זה שמור, ואף שם ממש היה שייך להתיר דכל הטעם הוא שלא לכתוב שמות באגרת כדי שלא יבא לידי בזיון ומכתב דבדברי תורה הא לא יבא לידי בזיון, אך שמ"מ בשם גמור כשנזדמן שצריך אני להזכיר באיזה מכתב אף של דבר תורה איני כותבו אלא בקוף במקום הה"א /הה'/ משום שעכ"פ אולי לא ישמרו כל כך אבל בתיבת שלום כיון שמעצם הדין מותר דהא רוב העולם אין נזהרין בזה אין שום טעם לחשוש בדבר שאף שם מותר לכתוב, והנה אף במכתבי רעות הוא טעם קלוש מאד דהא אף לכוונת ברכה הא לא שייך על מה שנכתב לברכה שיהא לו שלום לומר שהוא כותב זה לכוונת השם שהוא נותן הברכה, ובהכרח שכו"ע יבינו שתיבת שלום הוא הברכה שיהא שלום לו וסומך שיבין למי שכותב שלום לך או שכותב שלום וברכה שמתכוין לברכו שהשי"ת יתן שיהיה לך שלום או שיתן לו השי"ת שלום וברכה, ואין מקום לטעות כלל, שא"כ כמו שמותר לכתוב ספור דברים כשכותב שיש שלום בין פלוני ופלוני למש"כ הרדב"ז יש להתיר לכתוב תיבת שלום לכוונה שהשי"ת יברכהו שיהיה לו שלום, ורק לכתוב שלום עמך יש לאסור דשייך גם לפרש שהברכה הוא שהשי"ת הנקרא שלום יהיה עמך דמצינו ברכה כה"ג בבעז שאמר ברכתו ה' עמכם שזהו ברכה בעצם שהשי"ת יהיה עמו שא"כ יש לפרש כשיכתוב במכתבו שלום עמך שכוונתו על השם שיהיה עמו שייך לאסור אף שהוא נתכוין לברכה אחרת שהשי"ת יתן שיהיה שלום ושלוה עמו, ששייך להחמיר מאחר ששייך לפרש גם על ה' שנקרא שלום יהיה עמו, ולשון שלום עמך לא רגילין כלל למיכתב שלכן אין לאסור להרדב"ז ומאחר שמסתבר טעמו דרדב"ז הוא טעם גדול למה שמקילין רוב העולם ואין נזהרין בזה כדכתב הש"ך, ואין הטעם שאין נזהרין בזה מטעם דפליגי על תוס' סוטה דף י' וסברי דשלום אינו משמות שאין נמחקין כדמשמע מהש"ך שמביא מתשובת הרא"ש שהוא סובר שהשלום אינו מהשמות שאין נמחקין שהוא כמו חנון ורחום אלא דאף לתוס' אלו שכותבין באגרות הוא נכתב לכוונת הברכה שמברך אותם שיהא לו שלום בכל אשר לו כדלעיל והוא מטעם סברת הרדב"ז שכתבתי שאין טעם לחלק.

אבל נראה דזהו כשכותבין בהאיגרות שלום לך ולביתך או כשכותבין שלום וברכה דהלשון מוכיח שהוא לכוונת ברכה אבל לא כשכותבין שלום לבד היינו שכותב בהאגרת לידידי פלוני שלום וכ"ש כשכותב בהאגרת כבוד ידידי פלוני שלום שזה הא הוא לשון סתום בכוונת ברכתו אם הוא שמברכו שיהא לו שלום וחיסר לאסוקי תיבת לך או שכוונתו בברכתו שה' ישמו שלום יהיה עמך וחיסר תיבת עמך, שבזה נמי שייך ליזהר וכמעט שהרוב כותבין כן, ואף שהוא ספק יש ליזהר, וגם כשכתב שלום לבד אף בלא עמך עוד ראוי יותר להחמיר דהא אפשר לפרש שעיקרו הוא להזכרת שם שמים בתחלת דבריו שלכן ניחא מה שהרא"ש בתשובתו שם בכלל ג' סימן ט"ו הביא ראיה ששלום אינו מהשמות שאין נמחקין מהא דבכל אגרות כתובין שלום וזורקין ונמחקין ולפ"מ שכתבתי דמשלום לך ומשלום וברכה לא שייך להחמיר כלל הא ליכא ראיה אלא הוא משום דהיו רגילין לכתוב באגרות לבד בהתחלה או בגמר תיבת שלום לבד דבזה אם שלום היה משמות שאין נמחקין היה ראוי ליזהר שלא לזורקו והעולם היו זורקין ומוחקין גם כשהיו כותבין בהאגרות שלום לבד שמזה מוכיח הרא"ש שהוא רק כמו חנון ורחום, והביא הש"ך מתשובת הרא"ש שהעולם אין נזהרין אף בזה וכן לא היו נזהרין אף בזמן הש"ך שא"כ הוא מצד תשובת הרא"ש שפליג על התוס'.

שלכן לדינא אם כותבין שלום לבד מאחר דהתוס' סברי שהוא אינו נמחק וראוי להחמיר כדבריהם שהרי הרא"ש כותב שיש להחמיר להסוברין שהוא משמות שאין נמחקין, ואף שהעיקר לדינא הוא כהרא"ש וגם רבי בתוס' היה פשיטא ליה שנמחק וכן סובר הגר"א ביו"ד שם ס"ק כ"ט, מ"מ מהראוי

להחמיר כתוס׳, אבל כשכותבין שלום לך שלום לכם או שלום וברכה שלום וכל הטוב וכדומה אין בעצם צורך להזהר, אבל מ״מ הרבה נזהרין גם כשכותבין באופן זה, ואני בעצמי איני כותב לעולם תיבת שלום לבד אלא עם עוד ברכות, לכן איני מקפיד כל כך ואף שאני זהיר ברוב הפעמים אירע שלפעמים אני גומרו אבל אלו שכותבין לפעמים תיבת שלום לבד טוב שגם כשכותבין עם עוד תיבות לא יגמורו.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו״ת - אונ׳ בר-אילן**

עינים למשפט בכל הגמרות

עוד לא ושיר תיפוש גמרות אוצה״ח + מפרשיך

~~[illegible]~~

תיי אדם כלל ג׳ סימן לו: אסור ליתן שלום בהכ״ס..
ובן שמת אדם ושף

מקדים ויש לחלק בדבר שלא יטור לו מיכה אם לא יכוונו לו כלום כשיכוין לו כי זה הוא דרך משיכי שלום לכתוב ולסופיו דברים:

שלמא למר לא סיה נראה לו להקדים ובדי שלא יכיה לו ליכה כמניינו כלי כפלא מוסיף כו דבר שלא סיה מומר לו שלום לכך נדרך המקדים שלא סיה פוסיף מיכה לעכו מעמו מפני כוה אף אם המקדים מומר לו כן הוא לשון מיכה כלי כפילא שלום בלשון מו כומן כדרך משיכי שלום דעסיני עלמא ולפי זה אין מנו מוכרחים לפרש פירוש רש"י וכ"ב השום שלמא בעלמא כל"ב כלמא וכו':

ו

סב ב טעמא דכולן דיחור:

דלא שויתיה סיכי קושם לסמרו כולך:

דהא שויתיה סיכי קושם לסמרו כולך:

שש כולך כוכי דמי שמקיים שליחותה כוה דאלת"ס שלח דלמו כוכי דמי לסמי נסנה כמנייניין לסמר בהקבל בהמת ואף בהקבל כהוא וכי סמרת סחר בכולך דלא זכי קאמר ליה לא כ"ש דיחור ואי לא דייקינן הכי אלא דהוה לאמרינן דאף כי קדם שליחותה לשליחותו כי לא קאמר כילך יכול לחזור בו כין שאמר שמקבל בין שאמר כולך לא כוה קשה מידי דלין כדבר שלוי בפה שיאמר כוא זכי אף אי לא וכי אלא שלח יאמר בלשון שמעתה אוא לומו שליח דכי לאמר שהוא לומו שליח שמרינן דכוותו לעקור שליחו שעשה ולכן יכול לחזור בו ואדרבה כייאי לאמר לשון רבותא בכולך יותר שבהקבל כאמרו דלא משכחת כוא לומו שליח שליחו שעשה שליח מאשה שהוא שליח שאשתו שהוא שליח קבלה דאמרינן דבוותו לעקור שליחותה ויכול לחזור אחרי כיותו שליח שלו שלא הפילו לא אנא לומו שליח לשה שכבר אנא לומו שעשה שלא אמר לו כולך דאנא לומו כוא שליח כולך דאלת"ס דלא עקר כוא שליחות שעשה שלא כרגע אף לו גם בכח של שליח יהיה לכך שם שעשה לאיזה דבר שיהא שבהקבל שליח קבלה נאי שיהא לעכו זה קיים והשתדה אלת"ס יכול לחזור בו כל שלא בניא כעכו לידה דאמרינן דלעקור שליחותה ניין ורוצה שיהא שלוחו:

לשלם שעשה לך לאו כוכי דמי וכ"ש דאלת"ס הוי זו ואלת"ל זו והבקבל גם לשעשי אמרינן"ב ליה דם"ר אמינא וכו' ופירושו הכי כדין היה שמך שם לא שיהא בחזקת לשעשיין כבכח זו כין בהקבל כין בכולך כי שם דבר אחד והוא דיכול לחזור לכל לאיזו כן אלא בכולך הוא דאשמעינן דבר זה לבד אבל בהקבל שני דברים אשמעינן דלא כוה לשיאין וכשם הוי דאמרינן גם לידה הרי גם לא שלח ניסין דלקי בהניע לידה לא הוי גם והחזר

דכל שלא בניע לידה יכול לחזור בו נפלה כוא דאין רבותא בשם דיכול לחזור בכולך יותר מבהקבל דלא אבניית בהקבל דאינה לסופיו שעשה לא הוי גיטה מפני כי בניע לידה דיכול לחזור בו כי לא בניע שלא לא הוי גיטה בכולך דבהניעו לידה אין להסתפק שהוי גיטה כי לא בניע שיכול לחזור בו ואם הוי לא אף זו:

פשוט מינה שיש הוי שלוח לקבלה שכן שב וכו' ודקאמרי לפ ודבעי לה אלת"ס דלא כעי בשב דאמרי דבקבלה ואפילו דכולך משום שכן וכו' ל' וכוה ס"ד דאין לפשוט מיכי שמעתא דשכן שלוחר הוצרת בכשוב כוה בלא שכרות דבכן אינה כשיש לחלק שכרה להם ואי כוה בשכרות אמ"ש כוה לה לכיוון לשם כשרה לקבל גם בשב שבה הקטנה:

תיש אף בנשים יכו' ודקאמרי לה ובעי אלת"ס דאשכח פשוט שכן כיון כוה ס"ד שיקרות דלכיאין לשון דוקא ואם"ס כוה ס"ד בשניאה דשיאה:

ז

אא פחד דרך ושות נרון דסדרס בשדרה דנפשה כיצד עובדי דשעשה שכל וכל כדכתיב וישוב בנדו שלבה וכדרך שבתיב שינה דהוה שום שעשיה ויוצר שכשל ונטון נשיב כל דהוה פשוט שכלם שעשה שבי לה סדרס כשדר בשטוקים:

מאן מד ב מנא דקאמי מעשה פירוש שלן מנא דקאמי לעיל דין דשים דקאמי עליו דאב"ג שעשה בשמרו שמר דאב"ג מעשה דהוה לשון המוביח לסבור שיש מנא שקדשו כמ"ס במקום שמר מדלא קאמי דאב"ג שומר מעשה דלא כוה שמעינן דרב"ג מלשון בשאי נפשה קאל"ן ע"י שמש ושמשר לילכי שלן דשלוח עליו ושטי שטורי שסורי שבורה וכו' וכוה שוכן לשה כולך לכניה בשטורי שבורה שהרשיעו בו השוב' בד"ס ת"ש ומילו לקבלה כוה כילם:

עב ב אלא שמר רב שרת כר שכנה משום דכוי שנגף ומעשה בדבר שחר ולילדיה שף בשמרוש לת ינא דשמרת דשמרוש דרבת כיה דס"ל דשומר על שנא כשומר שבבעלו ולכן לפי שלי שס"ל דכבל נמי שלי שעיר כדשמעי ליה רב שלי שכר בשר ופר שלי בכר ופר שלי בכר ופר שלי בכ

לג.

בני א) ארץ ישראל תלמיד אומר לרבו שלום עליך רבי; בני בבל אין תלמיד שואל בשלום רבו.

בני ב) א"י תלמיד שואל בשלום רבו ואומ' לו שלום עליך רבי; ב"ב אין שואל תלמיד בפני רבו.

בני ג) בבל אין תלמיד שואל בשלום רבו; בני ארץ ישראל תלמיד אומר לרבו שלום עליך רבי.

אוצר מקורות

א יחיב ד) ר"ל קטיה דרבי יהודה נשיאה ויתיב וקאמר ... וכמה תוך כדי דבור, כדי שאלת שלום. וכמה כדי שאלת שלום, כדי שאומר שלום תלמיד לרב ה).

ב אמרי ו) כדי שאילת תלמיד לרב ז) שלום עליך רבי ומורי, כדי שאילת הרב לתלמיד שלום עליך.

אבא ח) בר בר חנא בשם ר' יוחנן כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי.

אבא ט) בר הונא בש' ר' יוח' ער כדי שאול' שלום מתלמיד לרב שלום עליך רבי.

ג ר' י) יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי אמר הא תרתין מילין חדין בבלייא עביד בי, חדא דלא שאל בשלומי וחדא דלא אמר שמועתא משמי. א"ל כך אינון נהגין גביהון זעירא לא שאיל בשלמיה דרבה, דאינון מקיימין יא) ראוני נערים ונחבאו. מי מהלכין חמי ליה חד בית המדרש, א"ל הכא הוה ר"מ יתיב דרש ואמר שמועתא מן שמיה דר' ישמעאל ולא אמר שמועה מן שמיה דר' עקיבה. א"ל כ"ע ידעין דר"מ תלמידיה דר' עקיבא. א"ל כ"ע ידעין דר' אלעזר תלמידיה דר' יוחנן וכו'.

ד תניא יב) רבי אלעזר יג) בן חסמא אומר המתפלל כנגד רבו והמתפלל אחורי רבו יד) והנותן שלום לרבו טו) והמחזיר שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישי.

ה ולא טז) יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך שנותנים לריעים ומחזירים זה לזה, אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי ומורי.

א) כ"י רומי; תפ"י. ב) כ"י אדלר; ארחות חיים. ג) ישׁ"ש; תוספתא; ארץ חיים ע"ח עמ' ג'; המאסף לקואינקא שנה ש"ז כרך כ' ד"ה ס"ג; כ"י פריז; תג"ה צד 396, כ"י לונדון חסר סי' זה, ואין פה איפוא נוסח „אנשי מזרח". ד) נזיר כ', ב'. ה) „אבל תלכידי ר' יונת כתבו דכל מקום שאמרו כדי שאלת שלום וכו' אינו ר"ל אלא כדי חזרת שלום תלמיד לרב, ע"כ. וכ"ל דתליא בחלוף גרסאות דרש"י גורם כנ' גמרא דידן דגרס; והנותן שלום לרבו ותמחזיר שלום לרבו, וא"כ נתינה וחזרה כי הדדי ניתנו ותהר"י לפניהם ג' הריף וכן ג' רב' ח"א"ש ול"ג והמחזיר שלום לרבו" (מעדני יום טוב). ו) בבא קמא ע"ג, ב', ועי' תוס' שם. ואולי צ"ל: אמרי במעיבא. ז) „ועי' שבועות ל"ב, א'; מכדי תוך כ"ד כמה הוי כדי שאילת תלמיד לרב ואיכא דאמרי כדי שאילת הרב לתלמיד. ויתכן שזה כפי חלוף מנהגי בני א"י לבני בבל דלמנהג בני א"י הוי כדי שאילת תלמיד לרב ולמנהג בני בבל כדי שאילת הרב לתלמיד" (ר"י שור תמאסף שם). ח) ירושל' נזיר רפ"ד. ט) שם שבועות פ"ב סה"ג. י) שם ברכות פ"ב, ח"א. יא) איוב כ"ט, ח'. יב) ברכות כ"ז, ב'. כגרסת חריף וכי"מ. יג) אליעזר (כי"מ). יד) המתפלל לאחורי רבו וכנגד רבו (שם). טו) וחנותן שלום לרבו (ריף ליתא) ואיתא בראש. טז) רמב"ם ח' ת"ת פ"ח ה"ה. ועי' יפה עינים לב"ק ע"ג ע"ב.

אוצר חלוף מנהגים החילוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ-ישראל עמוד מס 71(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

שא״ל שמואל קרע ה׳ את ממלכות ישראל א״ל שאול מי הוא זה? א״ל איני אומר לך אלא רמז אני רומז לך מי שקורע את מעילך עתיד ליטול מלכותך[68]. חביבה היא מיתתו של שאול יותר מחייו[69]. בוא וראה כח הצדקה משאול[70]. הקרבן מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין שמואל לשאול[71]. ע״ע ע׳ מלך, שמואל הנביא.

שאילת שלום. כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום[1]. כי עיילת להתם שאיל בשלמא דר״ב אחי במעמד כל החבורה[2]. באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם[3]. הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה[4]. אמרו עליו על ריב״ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק[5]. הנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל[6]. אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו[7]. מעשה בחסיד שהיה מתפלל בדרך בא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום[8]. שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב[9]. התקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם[10]. הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום[11]. השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בתורה הרשות בידו הדא אמרת שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה[12]. תרתיי מילין הדין בבלייא עביד בי חדא דלא שאל בשלומי[13]. איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומנו[14]. וכל בעלי אומניות שבירושלים עומדים לפני מביאי בכורים ושואלין בשלומם אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום[15]. אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ[15]א. הנכנס לבקר את החולה, בכניסתו אומר שלום וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובין ושבתו בשלום[16]. כלום יש עבד שנותן שלום לרבו?[17]. ר״ה ובר פזי הוון שאלי בשלמיה דנשייא בכל יום[18]. מדוחק התירו שאילת שלום בשבת[19]. המתפלל צריך שיפסיע ג׳ פסיעות אחריו ואח״כ יתן שלום[20]. ייתון בני עממין לשלם[21]. עברו אלו ולא נענו ממעטין בשאילת שלום בין אדם לחברו[22]. חברים אין שאילת שלום ביניהם עמי הארץ ששואלין מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש[23]. אסור לאדם ליתן שלום לחברו בלילה[24]. אבל ג׳ ימים הראשונים אסור בשאילת שלום מג׳ ועד ז׳ משיב ואינו שואל[25]. איגרות של רשות זו שאילת שלום[26]. מעשה בר״י שהיה מהלך בדרך ובן זומא בא כנגדו שאל בשלומו ולא השיבו[27]. בריך מתייך לשלם[28]. הונא חברין שלם[29]. ליזיל וליתב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י׳[30]. שלמא עלך מלכא[31]. שואלין בשלום נכרים מפני דרכי שלום[32]. אין כופלין שלום לנכרי ר״ה מקדים ויהיב להו שלמא[33]. לא יכנס אדם לביתו של נכרי ביום חגו ויתן לו שלום מצאו בשוק נותן לו בשפה רפה ובכובד ראש[34]. כופלין שלום למלך[35]. מאן דאמר לגוי יישר מה שואלין בשלומן של ישראל? שלום עליכם[36]. שואל אני בשלום פלוני לא חתם אלא

ירושלמי ברכות

ירושלמי גיטין

68 ילקוט שמואל־א קלד 69 שם שם קמ 70 שם שם 71 מדרש תדשא יג

שאילת שלום. 1 ברכות ו: 2 שם ט: 3 שם יג: 4 שם יד. 5 שם יז.
6 שם כז: 7 שם ל: 8 שם לב: 9 שם לד: 10 שם נד. 11 שם סד.
12 ירוש׳ ברכות ב א 13 שם שם 14 שם שם ז 15 בכורים ג ג 15א שבת י:
16 שם יב: 17 שם פט. 18 ירוש׳ שבת יב ג 19 שם טו ג 20 יומא נג:
21 שם עא: 22 תענית יב: 23 שם יד: 24 מגילה ג. 25 מו״ק כא:
26 ירוש׳ מו״ק ג ג 27 ירוש׳ חגיגה ב א 28 כתובות יז. 29 שם סט. 30 נדרים ח.
31 גיטין נו. 32 שם סא. 33 שם סב. 34 שם שם 35 שם שם 36 ירוש׳ גיטין ה י

אוצר האגדה, גרוס

על שאילת שלום בלבד [37]. אין שואלין בשלום אשה ע"י בעלה; אין שואלין בשלום אשה כלל [38]. כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי [39]. לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו [40]. קשה הריבית שאף שאילת שלום רביתא לא שאל לו שלום מימיו ועל שלווה ממנו הקדים לו שלום הרי זה רבית [41]. כתבו ליה שלמא למלכא חזקיה שלם לקרתא דירושלם [42]. אול לגביה א"ל שלום עליך רבי ומורי א"ל שלום עליך בר ליוואי [43]. ג' דברים עשו בית דין של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם שאילת שלום [44]. תוך כדי דבור כמה הוי? כדי שאילת שלום תלמיד לרב [45]. הוי מקדים בשלום כל אדם [46]. רשב"ז ישב ותוהא עבר ר"י ושאל בשלומו פעם ושתים ולא השיבו בשלישית השיבו בבהילות [47]. לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן הדא אמר שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש בה הנייה ממנו [48]. הרב והתלמיד שהיו מהלכין בדרך בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואח"כ שואלים בשלום הרב? [49]. משה אמר ליתרו לך לשלום ותכנס לשלום ותבוא לשלום [50]. אתה מוצא כל מי שנאמר בו לך לשלום הלך וחזר וכל מי שכתוב בו בשלום הלך ולא חזר [51]. מכאן שאסור לו לאדם לשאול בשלום חבירו במקום מטונף [52]. חייב אדם לעמוד מפני הזקן ושואל בשלומו בתוך ד' אמות [53]. גדול השלום שאם בא אדם מן הדרך שואלין אותו שלום וכן שחרית שואלין לו שלום [54]. לדעת את שלום אסתר א"ל הקב"ה אתה דרשת שלום נפש אחת חייך סופך לדרוש שלום אומה שלמה [55]. כמה גדול השלום שאפילו לשונאיהם הקדים להם שלום מכאן שמקדימים שלום לגוי בשוק [56]. כל ת"ת שהוא קורא ושונה לשם שמים ונהנה מיגיע כפו מלאכי השרת שואלין בשלומו [57]. הוי זהיר בשאילת שלום בין אדם לחבירו [58]. היה פילוסופוס מחשב בדעתו ואומר היאך אתן שלום לחכמי ישראל אם אומר שלום עליך ר"ג נמצא מבזה את חכמי ישראל אם אומר שלום עליכם חכמי ישראל נמצא מבזה את ר"ג אמר להם שלום עליכם חכמי ישראל ולר"ג בראש [59]. לא ישאל אדם שלום לחבירו בבית המרחץ ואם שואלהו אומר לו מרחץ הוא [60]. המהלך שואל בשלום היושב [61]. א"ל הקב"ה אתם גרמתם להחריב את ביתי היו שואלים בשלום ירושלים [62]. מי שהוא אוהב שלום ומקדים שלום ומשיב שלום הקב"ה מורישו חיי העוה"ז והעוה"ב [63]. מה מזבח שאינו אוכל ולא שותה ולא מריח נקרא שלום מי שהוא מקדים שלום ומשיב שלום על אחת כו"כ [64]. מאן דאקדים שלום לזכאה כאילו אקדים ליה לקב"ה [65]. לבר נש חייבא אסור לאקדמא ליה שלום [66]. ע"ע ע' שלום.

שאלה ותשובה. כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל בו [1]. בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב [2]. מכאן תשובה לאומרים אין החיית המתים מן התורה [3]. לא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו [4]. רבריבא קומוי והוא שאל לזעירייא? [5]. אריוותא קמך ואת שאל לתעלייא? [6]. כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשיילי'

37 שם ט ו 38 קידושין ע: 39 ב"ק עג: 40 ב"מ סז. 41 ירוש' ב"מ ה ח
42 סנהדרין צו. 43 שם צח. 44 מכות כג: 45 שבועות לב. 46 אבות ד יד
47 ב"ר ב ז 48 שם סד יג 49 שם צד ה 50 שמ"ר ד ד 51 שם ה ב 52 ויק"ר ט ט
53 במדב"ר טו יג 54 שם כא א 55 אסת"ר ו 56 פסיקתא זוטרתא שופטים
57 תדבא"ז יח 58 אבות דר"נ כט 59 דא"ר ה 60 שם י 61 דא"ז ו 62 שם פרק השלום
63 שם שם 64 שם שם 65 זוהר שמות כג 66 שם שם

שאלה ותשובה. 1 ברכות ו: 2 שם יג. 3 שם סו: 4 שם כט. 5 ירוש' ברכות ב ז
6 ירוש' שביעית ט ד

תוך כדי דיבור / שאלת תלמיד לרב

(ב"ר, עג)

דזבחים וכו'. התוספות טרחו להביא הך דזבחים, כדי שלא יקשה לן לפי סלקא דעתך דגמ' לעיל דכו"ע סברי תוך כדי דיבור כדיבור דמי, מהי סברת ר"מ דתפוס לשון ראשון שהרי כל דיבורו כדיבור אחד דמי. לזה כתבו דלא קשה מידי, דהא אליבא דאביי קיימינן הכא דקאמר עד זומם למפרע נפסל, ואביי מפרש טעמו דר"מ משום דהו"ל כאומר תחול זו ואח"כ תחול זו, ורבא דס"ל עד זומם מכאן ולהבא נפסל, ולדידיה ודאי י"ל דכו"ע סברי דתכ"ד כדיבור דמי, מפרש טעמו דר"מ משום שדעתו של אדם שאם אין שניהם יכולים לחול תפוס לשון ראשון דדעתיה אקמא [16].

תוס'. ד"ה תרי תוך כדי דיבור הוו. השתא תוך כדי דיבור דתמורה איירי תוך כדי דיבור גדול, וכיון דתוך כדי דיבור קטן אית ליה ותוך כדי דיבור גדול לית ליה, נראה דתוך כדי דיבור גדול אין מועיל כלום אפילו לפרש דבריו וכו'. כתב מהרש"א: „לאו מכח סברתם קאמרי הכא דאין סברא שיועיל כלל כדי דיבור גדול, דהא איכא למאן דאמר אפילו תוך כדי דיבור גדול מהני בכל גוונא, אלא דאין נראה להם השתא לחלק בין לפרש דבריו ובין עוקר דבריו כיון דאיכא לפרש מתני' בע"א" [17].

תוס'. ד"ה כדי שאילת תלמיד לרב. והא דאמר בפרק תפלת השחר (ברכות דף כז, ב) הנותן שלום והמחזיר שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, היינו כשנותן שלום לרבו כמו לחבירו כמו שאמר ליה שלום עליך ולא אמר רבי [18]. עוד תירצו התוספות בברכות [19], שבסוגיין מדובר בתלמיד חבר [20]. ויש מהראשונים שתירץ, שבברכות מדובר שמקדים לרבו שלום, ואין לו לתלמיד להקדים שלום לרב אלא כמי שיש לו מורא ממנו ואינו יכול להקדים לו שום דיבור מרוב המורא, ומה שאמרו בסוגיין כדי שאילת תלמיד לרב, היינו כדי חזרת שלום תלמיד לרב [21].

תוס'. ד"ה כי לית ליה לרבי יוסי כדי שאילת תלמיד לרב וכו'. וי"ל דסבר לה כברייתא דמי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני (נזיר דף כא, א) וכן הלכתא דתוך כדי דיבור כדיבור דמי [22]. המשנה למלך [23] הניח דברי התוספות בצריך עיון, דהתוספות לא תירצו רק שמוכח מברייתא דנזיר דתוך כדי דיבור כדיבור דמי, אבל לא מוכח משם דתכ"ד הוי כדי שאילת תלמיד לרב. ויש שתמה עליו, שבנזיר שם אמרו בפירוש וכמה כדי דיבור כדי שאילת שלום תלמיד לרב [24]. ויש שכתב, שהמשנה למלך הבין שהלשון „וכמה כדי דיבור" וכו' בנזיר שם, אין זה לשון הברייתא אלא פיסקא בעלמא והוא לשון התלמוד [25]. ויש סיוע לזה מהא דאיתא בתוספתא נזיר [26]: „מי שאמר הריני נזיר ושהה כדי דיבור ושמע חבירו ואמר ואני, הוא אסור וחבירו מותר,

רבי ומורי. ובדברי יחזקאל שם דייק גם מדברי ר"י בריש פ"ד דברכות (כז, ב) שכתב: „דמה שאמרו בהרבה מקומות כדי שאילת שלום תלמיד לרב אינו ר"ל אלא כדי חזרת תלמיד לרב", והרי שיעור חזרת שלום תלמיד לרב הוא שלום עליך רבי ומורי, כמבואר ברמב"ם הל' ת"ת פ"ה ה"ה ויו"ד סימן רמ"ב סט"ז [וצ"ע, דאולי כונתו שמחזיר לו שלום עליך רבי, ורק הרמב"ם שס"ל שאומר לרבו שלום עליך רבי הוצרך לומר שבחזרה מוסיף לו ומורי, וכפי שביאר הכס"מ שם, משא"כ ר"י דס"ל שבשום אופן אינו מקדים לו שלום, אולי בחזרה ס"ל שדי' באומרו „שלום עליך רבי"]. וכן דייק מהנמוק"י בנדרים פ"ז דס"ל כן (אך העיר מדבריו בב"ב קכ"ט דתכ"ד הוא שלום עליך רבי). וכן נראה מלשון הכס"מ בהל' שבועות פ"ב הי"ז והב"י חו"מ סימן ל"ח ובאו"ח סימן ר"ו בשם שבלי הלקט. אולם בשיירי כנה"ג או"ח שם סק"ה כתב, שזה ט"ס בב"י ויש למחוק תיבת „ומורי". וראה עוד ברכת ראש נזיר ט, ב ומקום שמואל סימן מ"ג שמצדיקים גירסא שלפנינו, וכ"ה בתבואות שור סימן י"ט סקי"ב—י"ג. ובגבורת ארי מכות ה, א כתב, שזה מחלוקת הסוגיות ונקט דתכ"ד הוא כדי ג' תיבות. והוסיף שתכ"ד אינו לפי מנין התיבות אלא לפי מנין האותיות, וראה בדברי יחזקאל שם מש"כ ע"ז. 16 פני יהושע. וראה עוד חדושי הר"ב אנג'ל, אליה רבה, נחלת יהושע, דברי דוד (מילדולה) שם ומרומי שדה. 17 וראה עוד תוספות רבינו פרץ, קרית מלך רב ח"ב הל' שבועות פ"ב הי"ז, גפן פוריה, חי' ר' שמעון הלוי ונחלת ישראל. 18 וכ"כ התוס' בברכות כז, ב ד"ה והנותן בתירוצם הראשון, וכ"נ דעת רש"י בברכות שם והרמב"ם הל ת"ת פ"ה ה"ה, וראה הע' 13. 19 שם. 20 המהרש"א בברכות שם העיר, שתלמיד חבר א"צ לומר שלום עליך רבי אלא די באומרו שלום עליך, והוכיח כן מהגמ' שם, וע"ש ובצל"ח ברכות שם וכן בתורת רפאל ח"ג סימן כ"ו מה שכתבו בזה. 21 רבינו יונה ברכות שם (יח, ב מדפי הרי"ף). ובמהרש"א שם ר"ל, שגם התוס' בברכות שם ס"ל כרבינו יונה וע"ש, וראה הע' 15. וע"ע ברא"ש פ"ד דברכות סי' ה' ובהגהות מיימוניות הל' ת"ת פ"ה ה"ה, הובאו ברמ"א יו"ד סי' רמ"ב סט"ז, שדייקו מהירושלמי ברכות פ"ב ה"א שאין לתלמיד ליתן שלום לרבו כלל אפילו כשאומר בלשון רבי, ואילו הפנים מאירות בהקדמתו לח"א דייק איפכא מהירושלמי הנ"ל, דאיכא חיוב לשאול בשלום רבו, ע"ש, וכתב שמי שעובר לפני הרב ואינו נותן שלום ביראה וכבוד, כגון שלום עליך רבי ומורי הוי דרך בורות, והוכיח כן מברכות יד, א דהקורא שמע ופגע בו רבו או גדול ממנו באמצע שואל מפני היראה, ונפסק כן בשו"ע או"ח סימן ס"ו. וראה עוד בברכי יוסף ובשיורי ברכה יו"ד סימן רמ"ב סט"ז, וכן בביאור הגר"א יו"ד שם שהקשו מהירושלמי הנ"ל לרבינו יונה הנ"ל, וע"ע בתורת רפאל ח"ג סימן כ"ו. 22 הפני יהושע ומקום שמואל בתשובותיו סימן מ"ג העירו, שאין תירוץ זה מספיק, דאברייתא נמי שייך להקשות דאתיא דלא כמאן, כיון שמצינו להדיא דכולהו תנאי מודו דתכ"ד גדול לאו כדיבור דמי, וראה מה שתירץ הפנ"י. 23 בהלכות מעה"ק פט"ו ה"א. 24 קצות החושן סימן רנ"ה סק"ב. 25 קרית מלך רב ח"ב הל' שבועות פ"ב הי"ז. 26 פ"ג ה"ב.

כמה הוא כדי דיבור כדי שאילת שלום", ולא מסיים "כדי שאילת תלמיד לרב"[27].

ובישוב קושית התוספות יש שכתב, שכך הוא פירושא דסוגיין, כי לית ליה לר' יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי, כלומר, שלום כזה שהוא ד' תיבות, כדי שאילת הרב לתלמיד שלום עליך או שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי שהוא ג' תיבות אית ליה, והתלמוד קיצר. לפי זה רב אחא מדיפתי שאמר שתוך כדי דיבור הוא כדי שאילת תלמיד לרב, דהיינו שלום עליך רבי, סבר כרב יוסי[28].

תוס' בא"ד. **ושיעור כדי שאילת שלום תלמיד לרב מפרש ר"ת דהיינו טעמא דכשאדם מעיד עדות או עוסק במקח וממכר וחפירז נותן לו שלום או רבו ע"כ יש לו להשיב ולהפסיק וכו', ולכך תיקנו חכמים שלא יהיה זה חשוב הפסק, וכן מוכח בנזיר** (דף כ, ב) **דקאמר תוב לא שבקת ריווחא לתלמיד.** והריטב"א בנדרים[29] כתב: "ואין צריך בכל זה אלא שהחכמים אמרו שכדי שיעור זה רחוש מרחשן שפוותיה דבור ראשון וכאילו הוא מדבר עדיין"[30].

מבואר מדבריהם, שדין תכ"ד כדיבור דמי הוא מתקנת חכמים, וכן הביאו הראשונים[31] בשם הראב"ד, ונימוקו, דכיון דאמור רבנן הקורא את שמע שואל מפני היראה, תיקנו שלא יהא הפסק בשום דבר. והקשה הר"ן בנדרים[32], אטו ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה לעולם בקום עשה. וכן הקשו התוספות בנדרים[33] דהא גבי דינין דאורייתא הוא, כגון גבי מנחת חיטין מן השעורין[34] וגבי שבועת העדות[35] אמרינן ליה, ואסיקו שצ"ל דהוי דאורייתא[36]. ובטעם הדבר יש שכתב, שכל שאדם עושה לא בגמר דעתו הוא עושה אלא דעתו שיוכל לחזור בו תכ"ד, זולת במגדף ועובד עכו"ם ומקדש ומגרש דחמירי כולי האי אין אדם עושה אלא בהסכמה גמורה, ולכן לא מועילה חזרה אפילו תוך כדי דיבור[37]. ובדעת ר"ת יש שכתב, דחשבינן ליה מיגדר מילתא, ובהאי גוונא יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה אפילו במקום שאינו שב ואל תעשה, כדאמרינן ביבמות[38].

אך עדיין דברי ר"ת צריכים ביאור, דמאי טעמא במגדף ועובד עכו"ם ומקדש ומגרש לא תיקנו חכמים דתכ"ד כדיבור דמי. ועוד, למ"ד תכ"ד הוי בכדי שאילת רב לתלמיד, אטו תקנה לתלמיד עבוד[39]. עוד הקשו, מהא דאיתא בכתובות[40]: "רבי אליעזר אומר עדים זוממין ממונא משלמי ומילקא לא לקו משום דלאו בני התראה נינהו, אמר רבא תדע ניתרי בהו אימת, ניתרי בהו מעיקרא אמרי אישתלין, ניתרי בהו בשעת מעשה פרשי ולא מסהדי, ניתרי בהו לבסוף מאי דהוה הוה, מתקיף לה אביי וניתרי בהו בתוך כדי דיבור", ואי תוך כדי דיבור כדיבור הוי מתקנת חכמים, מאי פריך דניתרי בהו תוך כדי דיבור, הא בדאורייתא קיימינן. ואין לומר שהקושיא היא שתועיל התראה מתקנת חכמים, דאם כן מוכח שמן התורה אין צריך התראה, ואם כן בפירוש רבתה תורה עדים זוממין לתשלומין, כיון שמן התורה לאו בני התראה נינהו[41].

יש שכתב, דאפשר שטעם ר"ת בתקנתא דרבנן, היינו השיעור שנתנו חכמים לחזרה, שאם סמוך לגמר דבריו חזר בו ודאי מהני, אלא עכשיו ששהה דילמא נמלך הוא ועכשיו רוצה לחזור בו, אלא שפעמים בני אדם חוזרים בם ושוהים מעט ואינם חוששים לפרש מיד, ואילו ראינו שהיה מתעסק וראה רבו ונתן לו שלום הוי כמתוך דיבור אלא ששהה שהוזקק לתת שלום לרבו, ועכשיו באדם אחר שלא חזר בו בגמר דבריו איכא למיתלי שנתעצל בדבר, עד כמה, עד כדי שאילת תלמיד לרב דאורחא דאינשי לשהויי כשיעור הזה, אבל טפי מהכי לא שהי איניש, שמעולם לא ראינו מי שעשה כך. ובכך יש טעם לדברים הנ"ל החמורים דלא אמרינן בהו דתכ"ד

27 קרית מלך רב ח"ב הל' שבועות פ"ב הי"ז, וכן הוכיח בתורת רפאל ח"ג סימן כ"ו. אולם בבית ישחק הל' שבועות שם ובאמרות טהורות הל' נדרים (דף ו' מדפי הספר) הוכיחו, שזה מלשון הברייתא. 28 קרית מלך רב שם, וראה כעי"ז במקום שמואל סימן מ"ג. וע"ע מה שיישבו בחדושי חתם סופר, שו"ת מהר"ן יפה סימן כ"ג ובתורת רפאל ח"ג סימן כ"ו. וראה עוד כסף משנה הל' שבועות פ"ב הי"ז, ומש"כ בביאור כוונתו משנה למלך שם, שיירי כנה"ג או"ח סימן ר"ע, מקום שמואל שם, בית ישחק ופרי האדמה על הרמב"ם שם. 29 בפירושו על הרי"ף שם (כו, א מדפי הרי"ף). 30 מה שהביאו התוס' ראייה מנזיר, ראה בנוסחת הריב"ן בנזיר שם על הגליון ובאהל משה שם שפירשו אחרת את הגמרא. וע"ע בחידושי ר"ח מטעלז ב"ב סימן י"ג ובשיעורי הלכה (להגרי"ל בלאך) ח"א סי' כ"א. 31 הרמב"ן והנמוק"י בב"ב קכט, ב. 32 פו, א סד"ה והלכתא.

33 שם ד"ה והלכתא. 34 בנזיר ט, א. 35 בשבועות לב, א. 36 ראה בדברי יחזקאל סימן כ"ז ענף ב' שהעיר, דכיון שלדעת ר"ת מועילה חזרה תכ"ד מתקנ"ח, א"כ גבי שבועת העדות, מאחר והראשון עדיין יכול לחזור תכ"ד של שבועה על כפירתו והב"ד יקבלו עדותו, ממילא השני מחוייב קרבן דשוב אינה כפירת דברים כיון שהגדת השני היתה פועלת לממון בצירוף הגדת הראשון אם יחזור תכ"ד, ואף שמן התורה אינו מועיל חזרת הראשון ונמצא שהשני אינו אלא עד אחד מן התורה, מ"מ חייב קרבן שבועה משום דלא גרע מעד מיתה שכל עיקר עדותו אינו אלא מדרבנן ואפ"ה חייב קרבן שבועה. 37 ר"ן בנדרים שם. 38 צ, ב. שטמ"ק בנדרים שם. וראה עוד בנמוק"י שם. 39 שו"ת מהרי"ט ח"ב סימן כ"ג. 40 לג, א. 41 ברכת ראש נזיר ט, ב, שו"מ מהדו"ה ח"א סימן נ"ב, דברי אליעזר ח"ב בקונטרס זכור לאברהם סימן ט"ו, דברי יחזקאל סימן כ"ז

כדיבור דמי, דאם איתא שחזר בו לא היה לו לשהות כלל ולא עביד איניש למשהי בכי האי מילתא, והאי דשתק נתרצה והשתא נמלך [42]. ולפי זה שפיר הקשתה הגמ' בכתובות דגיתרי בעדים מיד בסמוך בפחות מכדי שאילת תלמיד לרב [43].

יש שכתב בדעת ר"ת, שרק החזרה בתוך כדי דיבור היא מתקנת חכמים, אבל עצם היסוד שתכ"ד חשוב כשעת מעשה הוא מן התורה. ועפי"ז יישב קושית התוספות לר"ת מכסבור שמת וקרע ואח"כ מת שאם מת תוך כדי דיבור יצא ידי קריעה, דמאי תקנתא שייך בזה. ולהאמור ניחא, דשם אין הנידון לענין חזרה, אלא לענין דחשוב כשעת מעשה, ובזה גם ר"ת מודה שנחשב כשעת מעשה מן התורה [44]. עוד חידש, דאף לשיטת ר"ת שבתכ"ד אין מועילה חזרה מן התורה, מכל מקום אחר שתיקנו חכמים שיכול לחזור, אם כן מאחר שיודע מתחילה שיוכל לחזור תכ"ד, אינו גומר בדעתו מתחילה, כיון שהרשות בידו לחזור, ונמצא ששוב מועילה החזרה מן התורה [45].

תוס' בא"ד. וכן מכח בנזיר (דף כ, ב) דקאמר תוב לא שבקת רווחא לתלמיד. יש שהקשו, מה ראייה מביא ר"ת מר' יהודה נשיאה דפליג על ר"ל, הלא אין הלכה כמותו [46]. יש שתירץ, דר"ל ס"ל שהתקנה נעשתה בשביל רוב העולם שיחזירו שלום לחבריהם ולא חשו לתלמיד, ור' יהודה נשיאה הקשה דאיך לא חשו לתקנת התלמיד, ועכ"פ מוכח משם שהתקנה היא משום החזרת שלום [47]. ויש שכתבו, דס"ל לתוספות דר' יהודה נשיאה אינו חולק על ר"ל אלא מפרש דבריו [48].

תוס' בא"ד. ושמא לענין קריעה הקילו. יש שתירצו, דחכמים השוו מדותיהן ותקנו כן בכל דבר אע"פ שאין הטעם שייך בו [49].

אמר רבא [50] עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין [51] דהכחשה תחילת הזמה היא אלא שלא נגמרה. כתב הראב"ד בחידושיו: „וקשיא לי הא דאמרי לעיל [52] כיון דאיתזמו להו אגניבה לגבי טביחה הוו להו פסולין וקתני משלמין לו הכל, ואי אמרת למפרע הוא נפסל אמאי משלמין לו את הכל, ואמאי לא שני ליה אע"ג דהוו פסולין הכחשה תחילת הזמה היא. אלא דאיכא למימר דאביי לא ס"ל הא דרבא. ועוד כיון דאמר אביי למפרע הוא נפסל משעה שהעיד, דנמצא שאפילו קודם ההכחשה נמי הוי פסול לעדות, הילכך כיון דאיתזמו על הגניבה ועדים פסולים לא חיילא עלייהו הזמה".

דהכחשה תחילת הזמה היא וכו'. וז"ל הראב"ד: „הכחשה תחילת הזמה היא, ולא אמרינן כיון דאתכחיש מקמי הזמה הוו להו כעדים פסולים שהעידו דלא קיימא עלייהו הזמה, אלא כיון דאתכחיש מפי עדים, ולא מפסילותא דנפשייהו קא מיפסלי כגון גזילה וכיוצא בה, אלא מפי עדים הוא דאתכחיש, תחילת הזמה היא וחיילא עלייהו הזמה".

מדברי רבא נראה, שכשמתבטלת העדות קודם הזמה לא שייך דין הזמה, אם כי יש לדון דמה בכך שבטלה

ענף א', דרך המלך הל' נדרים פ"ב ה"ב קונטרס תכ"ד (דף לז, ב). 42 לשון מהרי"ט שם. וכעי"ז כתבו דרך המלך שם, ברכת ראש שם, שו"מ שם. וכ"כ בדברי אליעזר ודברי יחזקאל שם, דכשחוזר תיכף בלי הפסק הו"ל דאורייתא, דאל"כ למאי הוצרכו לתקן לתלמיד הלוקח מקח שיוכל ליתן לרבו שלום ויוכל לחזור בו אח"כ, הלא ע"י שיתן שלום אינו מפסיד כלום כיון שאינו יכול לחזור תיכף, וע"כ שתיכף יכול לחזור מדאורייתא. וגדולה מזו כתב הב"י באהע"ז סימן ל"ח בשיטת הרמב"ם, דאפילו בקידושין דל"מ חזרה תכ"ד אינו אלא בהפסק בינתיים, אבל כל דליכא הפסק מועילה חזרה. וראה עוד בשו"ת חת"ס אהע"ז סימן צ"ז ובאמרי הצבי. 43 דרך המלך שם, ברכת ראש שם, שו"מ שם, וכעי"ז בדברי יחזקאל שם ובדברי אליעזר שם. עוד כתבו בדרך המלך, ברכת ראש ובדברי יחזקאל שם ענף ב', דעפי"ז א"ש מה שהקשו התוס' בנדרים שם ממנחת חיטין מן השעורין, דהתם דאומר בלי הפסק מועילה החזרה מדאורייתא. וראה עוד בדרך המלך שם, בבריית עולם סימן ס"ו, קהלת יעקב (אלגזי) תוספות דרבנן ריש סימן שי"ד, ובמלבושי יו"ט ח"א סימן י"ז. 44 דברי יחזקאל שם ענף א', וכעי"ז במלבושי יו"ט שם. ועפי"ז יישב הדברי יחזקאל קושייתו על ר"ת מכתובות, וכן מה שהקשה החת"ס אה"ע סי' צ"ז ממה שאמרו בנזיר כ, ב במי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני תכ"ד שנתפס בנזיר, דאיך יקיף ראשו ויביא חולין לעזרה ויאכלו כהנים מליקת עוף, וכן ממה שאמרו ספ"ק דמכות „והוא שהעידו כולם בתכ"ד", והרי כיון שמן התורה תכ"ד ואחר כ"ד שוים הם, איך תיקנו חז"ל שלאחר כ"ד לא יצטרפו ויהרגו הראשונים שהוזמו. ולהאמור ניחא, שבכל אלו הנידון הוא שבתכ"ד יחשב כשעת מעשה, ובזה גם לר"ת הוי מדאורייתא. וראה עוד שו"ת מהר"ן יפה סימן כ"ג. 45 דברי יחזקאל שם בענף ב', וכעי"ז בדברי אליעזר שם. וע"ע בדברי יחזקאל שם במה שדן בדברי ר"ת. וראה עוד בקהלת יעקב תוספות דרבנן סי' שי"ד. 46 קרית מלך רב ח"ב הל' שבועות פ"ב הי"ז, תורת רפאל ח"ג סימן כ"ו. 47 קרית מלך רב שם. 48 תורת רפאל ח"ג סימן כ"ו, המפרש בנזיר ובהגהות הב"ח שם. 49 רמב"ן ונמוק"י ב"ב קכט, ב, ר"ן נדרים פז, א, וכ"ה בתוס' ב"ב שם ד"ה והלכתא. וע"ע בנחלת משה. 50 יש ראשונים שגרסו „רבה", ראה רמב"ן במלחמות ובתוס' רבינו פרץ. 51 מה שנקט לענין דיני נפשות אף שהסוגיא מדברת מדיני ממונות, כתב באגודת אזוב ערך הכחשה והזמה אות ז', שאם היה נוקט לענין דיני ממונות הר"א שרק בדיני ממונות סבר רבא שהכחשה תחילת הזמה, משום שגם אחר ההכחשה לא בטלה עדותן לגמרי, שהרי מועילה תפיסה בתרי ותרי, לא כן בדיני נפשות שבטלה עדותן לגמרי, לכן נקט דינו בדיני נפשות. אולם בטהרת אזוב שם בשם התומים סימן ל"ח כתב, שאף בדיני נפשות לא בטלה לגמרי עדות הראשונים, דיש בה נפקותא לענין גואל הדם, שאם הרג את האדם שהעידו עליו שהרג לא יהרג גואל הדם. וע"ע בגידולי שמואל. 52 בע"א.

קא מיכוין מיכפת לא איכפת ליה. יש שהקשה, שאם הדרא לטיבלא הרי הפירות טבולים אף לתרומה גדולה, ועמי הארץ מפרישים תרומה גדולה[14]. וכתב, שקושית הגמרא היא, שעם הארץ לא איכפת ליה, שיפריש אחר כך תרומה גדולה, ותירצה הגמרא דהשתא לתקוני קא מכוין, והיינו שהוא מרוב עמי הארץ שמעשרין, ולכן איכפת ליה אם הדרא לטיבלא[15].

אמר מר נוטל הימנה כדי תרומה וכו', וליחוש דילמא נגע בה. פירוש בשוגג דמישתלי ונגע בה, דבשלמא ברישא איכא היכרא דמנח ליה בכפישא ונזכר שאיימנו עליו, אלא סיפא דליכא היכרא, דלמא מישתלי ונגע. וקשה, דאם לא אסיק אדעתיה דאיירי שמנית בכלי שאינו מקבל טומאה, תיקשי ליה הא קא מטמא ליה ע"ה לכלי[16]. ויש שכתב, דסלקא דעתא שמדובר בכלי חרס שאינו מטמא מגבו, ומכל מקום מקשה דניחוש שמא נגע באוכל או באויר כלי[17].

ה"נ קאמר בכלים של עם הארץ הראויין להשתמש בהן חבר. כתב הריטב"א, דמשום הכי קרי ליה כליו של חבר, משום שכלים אלו מצויים אצל חבר שנשמר מן הטומאה, אבל כפישא ואנחותא שהם פשוטי כלי עץ שאינם מקבלים טומאה לא קרי להו כלים של חבר, משום שלפעמים הם מקבלים טומאה אם יחדן לישיבה, שאז מקבלים טומאת מדרס, וכל שירדה להם טומאת מדרס, מקבלים אחר כך גם טומאת מגע[18].

רש"י. ד"ה הדרא לטיבלא. והוא אינו חשוד לאכול טבל שבמיתה. כתב מהר"ם שיף, דקושטא קא מפרש, דלהכי נזהרין בחלה, אבל אין צורך בזה, שכן הקשו וליחוש דילמא לא איכפת ליה ותירצו השתא לתקוני קא מיכוין מיכפת לא איכפת ליה[19].

רש"י. ד"ה בכלי גללים. שאינן מקבלים טומאה, דאי נגע בכלי לא מקבל טומאה, ובעיסה[20] גופה אית ליה היכרא משום הני כלים שאינו רגיל להשתמש בהן, ועם הארץ לא אחמור רבנן עליה כולי האי לשוייה כזב גמור לטמא במשא[21]. ומה שלא חוששים שמא תסיטנו אשתו נדה, כתב בחידושי הרמ"ה ושיטות קדמונים, דכיון שרוצה לעשות עיסתו בטהרה מזהירה שלא תגע בנדותה.

תוס'. ד"ה אין עושין חלת עם הארץ בטהרה. פי' בקונטרס לפי שכבר נטמאה העיסה ביד ע"ה וכהן יסמוך על הגבל שהוא חבר ויהא סבור שהחלה טהורה. ולפירושו אם יפריש ממקום אחר על אותה עיסה חלתו טהורה. והקשו הראשונים, דאם כן היכי קתני אין עושין בטהרה, והיאך יעשה בטהרה אחר שנטמאת[22].

תוס' ב"ד. ונראה דבכל ענין אסור דכל עיקר לא התירו אלא כדי חייו, ולא התירו אלא היכא שנוטל שכר מכל העיסה, אבל משום שכר חלה גרידא משום ההיא פורתא לא התירו דחיישינן דלמא נגע. וביארו הראשונים, שרצו חכמים שיטול שכר הרבה, כדי שיהיו הגבלים מוכנים לטהר טהרות בני אדם, אבל אם יעשה חלתו בלבד בטהרה, יהיה שכרו מועט, וילכו ויתעסקו במלאכה אחרת[23].

מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית. מחזיקין, והאמר רב דימי בר שישנא משמיה דרב אין עודרין עם העכו"ם בשביעית. יש שתמה, לפי מאי דסלקא דעתא שמחזיקין ממש, מדוע לא הקשו על המשנה עצמה ששנינו בהמשך "אבל לא על ידי ישראל" שזה פשוט שלישראל אסור לסייע. ועוד, שכבר שנינו ברישא "אבל משתטיל את המים לא תגע עמה לפי שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה". וכתב לבאר, שמה ששנינו שמחזיקין ידי עכו"ם בשביעית, מדובר בשביעית בזמן הזה, שאם מדובר בשביעית דאורייתא, מה הוצרכה הגמרא להקשות מרב דימי, היה לה להקשות על המשנה עצמה, דהיאך מחזיקין ידי עכו"ם מפני דרכי שלום במקום איסור דאורייתא. מעתה יש לומר שמה ששנינו בסיפא "אבל לא ידי ישראל", משמיענו התנא שאף באיסור דרבנן אין מחזיקין ידי ישראל, שאילו מרישא דמשנתנו הוה אמינא שרק באיסור דאורייתא אסור, ורק מרב דימי קשה שמן הסתם מדבר גם בשביעית בזמן הזה[24].

ואין כופלין שלום לעובד כוכבים. יש שכתב, שכל האיסור הוא לכתחילה לכפול לו שלום, אבל אם אירע שהעכו"ם הקדימו ושאל בשלומו, מותר לו

יעשה תנאי, חשיב שמשנה בשליחותו. 14 כדאיתא בבבא מציעא צ, א. 15 באר יצחק (גליק). וראה עוד במחנה יהודה. 16 חידושי הרמ"ה ושיטות קדמונים. 17 הגהות הרש"ש. וראה עוד מהר"ם שיף, תפארת יעקב ובאר יצחק. 18 וראה עוד בדרך אמונה הל' תרומות פי"ב ה"ט בביה"ל ד"ה כגון, ובהל' בכורים פ"ח הי"ב בביה"ל ד"ה ומניחה. 19 והרש"ש תמה, שלפירוש רש"י מאי פריך דילמא לא איכפת ליה. 20 מהר"ם שיף גורס "ובזיתים", הרש"ש גורס "בשמן", ור"ש מדעסוי גורס "בתרומה". 21 וראה לעיל סא, ב בתוד"ה וליחוש. 22 רמב"ן, רשב"א, ר"ן, ריטב"א ומאירי, וראה מהרש"א וגרש ירחים. וע"ע מה שהקשה הרמב"ן, ומה שהעיר בקדושת ישראל. 23 רמב"ן ורשב"א, וראה ציון 10. וראה עוד תפארת יעקב בתוס' ובגמ' ד"ה אין עושין, ומהר"י קורקוס הל' בכורים פ"ח הי"ב. 24 לחם יהודה (עיאש) הל' מעשר פי"א ד"ה גמ' דף סב, א. וראה

בתשובה לכפול לו שלום[25]. ויש שכתב, שהאיסור לכפול קיים רק בברכת שלום שהוא שמו של הקב"ה, אבל אין איסור לכפול בכל נוסח אחר[26].

רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא. כתבו הראשונים, שנהג כך כדי שלא יקדים הגוי ויצטרך לכפול את ברכתו כמנהגם של המחזירים שלום[27]. ויש שהקשה, דאם כן מה השבח ששיבחו במסכת ברכות[28] את רבן יוחנן בן זכאי שמעולם לא הקדימו אדם בשלום ואפילו לא נכרי שבשוק, והרי מצוה על כל אחד להקדים את הגוי. וכתב לבאר, שמעלתו של רבן יוחנן בן זכאי שהקדים בשלום לכל אדם אף על פי שלא היה מכירו, ואף לגוי שלא היה חשש שיקדים אותו, והוסיף, שלדעת הסמ"ק[29] שדוקא שלום אסור לכפול לו, יש לומר ששיבחו את רבן יוחנן בן זכאי שהקדים שלום לנכרי בשוק, אפילו בלשון ברכה אחרת[30]. ויש שכתב, שפירוש "מקדים ויהיב להו שלמא" היינו, שבמקום שהיו הרבה עכו"ם היה אומר שלום אחד לכולם, כדי שבשלום אחד יצא ידי חובתו, שאם היה ממתין היה צריך להשיב לכל אחד ביחידות, אבל בעכו"ם אחד אין נפקא מינה להקדים לו, ורבן יוחנן בן זכאי היה נזהר אף בעכו"ם אחד להקדים לו שלום מפני דרכי שלום[31].

רב כהנא[32] א"ל שלמא למר. יש שכתבו, שרב כהנא ברך פעם אחת ואמר בנוסח "שלמא למר" כדי לפייס את הגוי על שלא כפל את הברכה כנהוג[33]. ויש שכתב, על פי הנוסחא שלפניו "שלמא למר שלמא לרב", שרב כהנא לא התכוין בברכתו הכפולה לאדם אחד[34].

ושואלין בשלומן. השתא אחזוקי מחזקינן שואלין בשלומן מיבעיא. הקשו האחרונים, דלפי מה שכתב רש"י לעיל[35] שמותר לתת להם שלום אף על פי שמטיל על הנכרי שם שמים, אם כן בשואלין בשלומן יש חידוש יותר מבמחזיקין ידי עכו"ם. וכתבו ליישב, דמחזיקין ידי עכו"ם משמעו גם כן בשם, וכמו שאמר בועז לקוצרים "ה' עמכם"[36].

אמרו ליה מנא לך דרבנן איקרו מלכים, אמר להו דכתיב[37] בי מלכים ימלוכו. יש שכתב, שנתכוין לרמוז להם שהיה להם לקום מפניו אף על פי שהם עצמם תלמידי חכמים, והיינו דכתיב ביה בי מלכים ימלוכו, כלומר, שהמלכים ממליכים אחרים על עצמם, וכדאיתא בבבא מציעא[38] דתלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה[39].

אמר להו הכי אמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. במסכת ברכות[40] הגירסא "אסור לאדם שיאכל". ויש שכתב, שהאיסור הוא רק אכילה אבל טעימה מותרת, ואף שבסוגיין הגירסא "אסור לטעום", היינו במקום שקובע עצמו לסעודה, דאז גם הטעימה אסורה[41]. יש שכתב, שהאיסור הוא

עוד ביד דוד, ולהלן על תוד"ה אין עודרין. 25 ברכי יוסף יו"ד סי' קמ"ח סעיף ו' בשם מהריק"ש, ודייק כן מלשון השו"ע שם שכתב שטוב להקדים שלום לעכו"ם כדי שלא יצטרך לכפול, משמע שאם אירע שהגוי הקדימו מותר לכפול בתשובה. וראה ברמב"ם הל' מלכים פ"י הי"ב שכתב שבגר תושב מותר לכתחילה לכפול לו שלום, ובמאירי כתב כן לגבי אומות המאמינות במציאותו ית'. 26 סמ"ק סי' קל"ג, מובא בב"י יו"ד שם בבדק הבית ד"ה אסור, בט"ז שם סק"ו, ובש"ך שם סק"ז שדייק כך גם מלשון רש"י במשנתנו ד"ה ושואלין בשלומם, ולפי"ז כתב הש"ך שגם כשאומר "שלמא" הרי זה כאומר שלום, ובזה מיירי רב חסדא ורב כהנא בסמוך. ובברכי יוסף שם כתב שהעולם סמכו על היתר זה ולא חששו לברך את הגוי בברכה בנוסח אחר, וראה להלן ציון 44 מדברי המאירי שכתב שהאיסור הוא להאריך עמהן בדברי שלום ביותר מן הרגיל, ולפי"ז בכל ברכה אסור. 27 ר"ן על הרי"ף (כח, א מדפי הרי"ף), חידושי הרמ"ה ושיטות קדמונים, הרי"ד בפסקיו, הריא"ז הלכה ה, ו, תשובות הרמב"ם (מקיצי נרדמים) סי' שע"ח, וכן כתב מהרש"א בברכות ו, ב ד"ה יקדים, בשם ועוד שמעתי. 28 יז, א. 29 הובא לעיל בציון 26. 30 ט"ז יו"ד סי' קמ"ח סק"ו. ובבאר שבע סי' נ"ט כתב שריב"ז חולק על ר"ח, ע"ש. וראה עוד ביד דוד, בכתב סופר, במשמרות כהונה, בתידושי חתם סופר (מהד' נ"י), ובכנה"ג יו"ד סי' קמ"ח ס"ק י"ד. 31 מהר"ם שיף. והוסיף, שרב כהנא אמר לכל אחד שלמא למר שלמא למר ולבו היה לרבו כמו שפירש רש"י. וראה עוד שו"ת מהר"י ברונא סי' קי"ב. ובמהרש"א ברכות שם כתב, דאע"פ שבגמ' שם א"ר חלבו אמר רב הונא שרק במי שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שאם אינו רגיל, יש לחשוש שלא יחזיר לו ויקרא גזלן, מ"מ ר"ח הקדים שלום לעכו"ם מפני דרכי שלום ולא חשש שלא יחזיר לו, או שמדובר כאן ברגיל ליתן לו שלום. 32 ברי"ף הגירסא: רב נחמן בר יצחק, ובחידושי הרמ"ה ושיטות קדמונים הגירסא: רב יצחק. 33 חידושי הרמ"ה ושיטות קדמונים, וכ"ה בשו"ת הרמב"ם שם. 34 מהרש"ל בחכמת שלמה וביש"ש, וראה להלן ציון 71. 35 סא, א במשנה ד"ה ושואלין, וכ"כ הרא"ש בשביעית פ"ד מ"ג. 36 רש"ש, גרש ירחים, שו"ת מהר"י ברונא סי' קי"ב, חידושי רבי עזריאל לעיל סא, א ברש"י ד"ה וכולן וע"ש, וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ כאן ובשביעית פ"ד מ"ג שמחזיקין היינו ה' עמכם. וראה להלן הערה 59, שהרידב"ז מפרש שזה גופא התירוץ של הירושלמי על קו' הגמ' הנ"ל, וראה עוד ביד דוד. 37 משלי ח, טו. 38 לג, א. 39 חידושי חתם סופר. 40 מ, א. 41 נשמת אדם כלל ה' ס"ק י"א, וכ"כ הט"ז

מדאורייתא[42]. ויש שכתב, שאין זה אלא אסמכתא בעלמא[43].

רש"י. ד"ה ואין כופלין. דהא דנותנים שלום לעובד כוכבים, מפני דרכי שלום הוא דשרי, ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי. המאירי כתב שהכוונה במה שאמרו ואין כופלין שלום לעכו"ם, שאין ראוי להאריך עמהם בדברי שלום ביתר מן הרגיל, וזה הנקרא כפילת שלום, שכל שאדם מאריך בשאלת שלום על הרגיל מורה חבה יתרה ושייכות[44].

תוס'. ד"ה אין עודרין עם העכו"ם בשביעית. והא דקאמר בפרק זה בורר (סנהדרין דף כו, א) גבי כהן וחורש יכול לומר לו אגיסטון אני בתוכה, לא כמו שפי' בקונטרס[45] שכיר לנכרי, דהא משמע הכא דאסור ולא מסתבר לחלק בין חנם לבשכר. מדלא משנינן מחזיקין דמתניתין בשכר ואין עודרין בחנם[46]. ויש שכתב בדעת רש"י, שבשכר אין איסור לסייע, ומה שלא העמידו בגמרא דמחזיקין היינו בשכר, משום ששנינו במתניתין "אבל לא תבור", ואם בשכר הרי זה מותר[47].

המאירי[48] תירץ, שמדובר שם בסוריא או בעבר הירדן שאין קדושתן לאחר החורבן כל כך שלא לעבוד בקרקע של גוי[49]. וכתב שיש מפרשים שמדובר אף בארץ ישראל, ולא אמרו שאין עודרין עם העכו"ם אלא בקרקע המשותפת לשניהם, שיאמרו בחלקו הוא עוסק[50].

תוס' בא"ד. אי נמי קסבר יש קנין לנכרי בארץ להפקיע משביעית. וכתב תוס' הרא"ש בסנהדרין[51], אבל תבור דימי שאסר לעדור עם העכו"ם סבר שאין קנין לעכו"ם בארץ להפקיע משביעית[52]. ויש שכתב בדעת התוספות, שגם למאן דאמר שיש קנין לעכו"ם להפקיע משביעית, מכל מקום אסור מדרבנן לסייע לעכו"ם בעבודתו, ולא התירו לסייע אלא לצורך המלך ובשביל הארנונא[53]. ובספר התרומה[54] כתב בדעת רש"י בסנהדרין, שגם למאן דאמר שאין קנין לעכו"ם בארץ ישראל להפקיע משביעית, מכל מקום בזמן הזה, דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא ושביעית מדרבנן, יש קנין לעכו"ם להפקיע ממצות שביעית, ורב דימי שאסר לעדור עם העכו"ם, סבר שקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא[55].

תוס' בא"ד. אי נמי שביעית בזמן הזה דרבנן, אע"ג דמדרבנן אסור לנכרי אחר גבי מלך התירו. כתב מהר"ם שיף: "אבל ליישב רש"י בהך חילוקא לא מסתבר להו לפרש עובדא דהתם דכהן וחרש אגיסטון בשביעית דרבנן ואין עודרין בשביעית דאורייתא, דדוחק דאמורא ידבר מסתם שביעית דאורייתא, וכ"ש דלא ניחא ליה לתלמודא הכא למוקמי דמתניתין יהא מיירי משביעית דרבנן ורב דימי שהוא אמורא איירי בשביעית דאורייתא"[56].

תוס'. ד"ה אשרתא. בירושלמי איכא למאן דאמר דהיינו חרש בה טבאות ולבתר שמיטה נסיבא לה מינך ולישראל אמרינן יישר, ואיכא למ"ד דלעכו"ם אמר יישר ולישראל שלום עליכם, משמע דלכ"ע לעכו"ם אסור לומר שלום עליך, ודלא כש"ס שלנו הכא דלא אסרינן לעכו"ם אלא כפילת שלום[57]. יש שהקשו, מדוע הוצרכו התוספות לומר גם למאן דאמר הראשון דשואלין בשלומן קאי אישראל. וכתבו שהגירסא של תוספות היתה בירושלמי מהו שואלין בשלומן, בשלומן של ישראל איישר[58]. ויש שכתבו שלשתי הדיעות מותר לומר לעכו"ם שלום, והא דמוקי לה ושואלין בשלומן

---

42 מג"א או"ח סי' קס"ז סק"ז שאין איסור בטעימה. וראה עוד בזה בשו"ת שבו"י ח"ג סי' י"ג ובברכ"י או"ח שם. 43 שבו"י שם, והרמב"ם בהל' עבדים פ"ט ה"ח כתב שזה מדת חסידות. וראה עוד בנשמת אדם שם, באבן האול על הרמב"ם שם, בעינים למשפט ברכות מ, א. ובשאילת יעבץ ח"א סי' י"ז הוכיח מסוגיין שאף כשאינו בביתו אסור לאכול עד שיתן לבהמה. 44 וראה לעיל הערה 26. 45 בסנהדרין שם ד"ה אגיסטון, בפירושו הראשון, ובפירושו השני פירש כר"ת. 46 מהר"ם שיף. 47 קדושת ישראל, וראה מדבריו לעיל סא, ב על תוד"ה אשת חבר. 48 בסנהדרין כו, א ד"ה קדושת. 49 וכדאיתא לעיל מז, א. 50 וראה עוד בתפארת יעקב ובגרש ירחים. 51 שם ד"ה אגיסטון. 52 וכן כתב בשו"ת אבקת רוכל סי' כ"ג בשם המבי"ט. 53 שו"ת ציץ הקודש סי' ט"ז סק"כ. 54 הל' ארץ ישראל דף סג, הובא בבהגר"א יו"ד סי' של"א סוף סק"ו. 55 וכתב, שלפי"ז צריך לומר מה שהכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא, מדובר אפילו בקרקע של ישראל, דכיון דליכא איסורא אלא מדרבנן, לפיכך משום ארנונא מותר לגמרי, ואין צריך לומר כמש"כ התוס' דהוה סכנת נפשות. וראה עוד בחזון איש שביעית סי' כ' סק"ז ד"ה הנה בסה"ת, בפאת השולחן סי' ל"ז סק"מ. ובשו"ת משיב דבר ח"ב קונ' דבר השמיטה דף נת. 56 וראה עוד מהרש"א והגהות הרש"ש. 57 כתב מהר"ם שיף, דלא ניחא להו לתוס' לפרש דהבבלי קאי בשאר שנים, מדפריך "השתא אחזוקי מחזקינן שואלין בשלומן מיבעיא", משמע דגם שואלין בשלומן קאי בשביעית. 58 קרבן העדה ומראה הפנים על הירושלמי שם, פאת השולחן סי' כ"ח ס"ק כ"ג.

אישראל, משום שלעכו"ם פשיטא שמותר, דאפילו איישר מותר כל שכן שלמא, וכדפריך בגמרא השתא אחזוקי מחזקינן שואלין בשלומן מבעיא[59].

הר"ש בשביעית[60] כתב, דגמרא דידן כמאן דאמר דאחזוקי היינו אשרתא[61]. ויש שכתב, דמשמע מכמה ראשונים דלא פליגי הני אמוראי אלא לפרש לשון המשנה, אבל לדינא שתיהן אמת ושתיהן מותר[62].

תוס' בא"ד. **ונראה דלפי' הירושלמי דמחזיקים ידי נכרים בשביעית ושואלים בשלומם חדא מילתא היא שאומר לו חרש בה טבאות.** יש שכתב, שכוונת התוספות לומר, דיש לומר שגם הירושלמי מתיר שאילת שלום בעכו"ם, וחדא מילתא הוא שאילת שלום כמו אחזוקי[63]. ויש שכתב, שלפי הירושלמי גם שואלין בשלומם קאי אחורשי שביעית, ודלא כבבלי דקאי גם אשאר שנים[64].

תוס'. **ד"ה שלמא למר. פי' בקונטרס ולא היה מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו[65]. וצ"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות.** והראב"ן[66] כתב, דבמקום שאינו יכול להשמט שלא יכפול לו שלום, עדיף לגנוב דעת הבריות מאשר לכפול לו שלום. ויש שכתב, שבהרהור מותר[67]. ויש שכתבו, דמשום דרכי שלום או איבה מותר[68].

תוס' בא"ד. **ועל חנם פי' כן, דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום.** יש שכתבו, שלתוספות היתה הגירסא בגמרא שאמר רק פעם אחת "שלמא למר"[69], ולכן הקשה דעל חנם פירש כן, אבל לרש"י היתה הגירסא "שלמא למר שלמא למר"[70], ולכן היה צריך לפרש שלבו לרבו[71].

---

59 מהר"ם שיף, שנות אליהו שביעית שם, וראה משנת יוסף בשביעית שם. והרידב"ז בירושלמי שם מפרש דהתירוץ בירושלמי דשואלין "כשלום ישראל", והיינו שמותר להזכיר שם שמים בעכו"ם. וראה עוד במנחת יהודה. 60 פ"ד מ"ג, ומהר"י קורקוס הל' שמיטה פ"ח ה"ח כתב שכן דעת הרמב"ם שם, ולכן כתב רק שמותר לומר לו תתחזק או תצליח, ולא כתב שמותר לומר לו חרוש בה טבאות, וראה בשעה"מ הל' שכירות פי"ג ה"ו. 61 ובתורת הארץ פ"ו אות ל"ג כתב, דמ"ד דחורש בה טבאות סובר שיש קנין לעכו"ם להפקיע, ולכן אף אם ישראל יעבוד בקרקע אין איסור דאורייתא, ומ"ד איישר סובר דמתני' כמ"ד אין קנין והוה איסור דאורייתא בישראל. [וראה בתוס' ב"מ צ, א ד"ה חסום, דמבואר שיש בזה איסור שבות, ורק מפני ד"ש מותר, ומבואר שזה איסור דאורייתא בישראל]. 62 דרך אמונה הל' שמיטה פ"ח ה"ח ביה"ל ד"ה מחזיקין, ע"ש שכן משמע מהסמ"ג עשין קמ"ח ומהתוס' ב"מ שם. 63 פאת השולחן שם. 64 מחנה יהודה. וראה במשנת יוסף שם אות ד'. 65 החתם סופר מפרש משום דלרבו כופלין שלום לכתחילה כמבואר בגמרא. 66 עמ"ס גיטין דף רפב, ב ד"ה מציאת. 67 שו"ת מהר"י ברונא סי' קי"ג. 68 חידושי חתם סופר, והוכיח כן מהגמ' בשבועות לה, ב, הגהות מלא הרועים, ובאר שבע סי' נ"ט, וראה הגהות יעב"ץ. ובבית אהרן, כתב דלפמ"ש הב"ח בסי' רכ"ח דאין גניבת דעת בעכו"ם א"ש. 69 או שגרס "תרי זימני", ומפרש שלכל אחד ואחד היה אומר כן, וכמש"כ מהרש"ל. 70 וראה לעיל ציון 34. והברכי יוסף סי' קמ"ח סק"ו כתב שכן הגירסא בכת"י ליקוטי רבינו בצלאל. 71 באר שבע סי' נ"ט, וזרע יצחק.

שאילת שלום

(סימן תשל"א) בס"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו

דיני שאילת שלום למקורותיה, אופנה וצורתה, זמנה ומקומה. שאילת שלום לרבו לכל אדם ולנכרים. כפילת שלום. איסור שאילת שלום והחזרתה. צורות שונות של ברכת שלום ובכלל זה לועזית שאינן בגדר שאילת שלום מלאה. ואשאל מה' שיהיו דברי, דברי שלום ואמת.

— א —

בגמרא (ברכות דף ו') וא"ר חלבו א"ר הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו. ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם פירש רש"י גזלת העני: שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא להשיב על שלומו, ובספר כד הקמח לרבינו בחיי זצ"ל מפרש גזלת העני מלשון עניה שאין מענה בפיו להשיב לשלומו.

ובספר דברים נחמדים (משלי י"א) כותב וז"ל קבלה בידינו ההולך בדרך יעסוק בתורה וכו' ולכן מי שבא מן הדרך מחויבים ליתן לו שלום ביד תקיפה, ובשפה חריפה ולא בשפה רפה. אבל מי שלא נותן שלום בידו למי שבא מן הדרך יצא כרוז ברקיע, פלוני הרע הזה יצא מנכסיו וצדיקים ירשוהו. ועל זה נאמר יד ליד לא ינקה כלומר כשלא נותן יד ליד ר"ל שלום, ינקה מנכסיו האי רשע רע וצדיקים ירשוהו.

נוהגים שנותנים שלום לאורח ואומרים לו שלום עליכם והאורח עונה להיפך עליכם שלום וכן כשאדם אומר לחבירו צפרא טבא עונה לו בלשון אחר שנה טובה חטעם דאיתא בגמרא (ברכות ו') הנותן שלום לחבירו ולא החזיר לו שלום נקרא גזלן וכו' לכן אם יענה בלשון הנותן יחשוב השומע שהוא השואל שלום וחבירו אינו משיבו ויהיה בעיניו כגזלן. (ספר מטעמים דף נ"ד).

א"ר אבין הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו אמר למשה לך לשלום (שמות ה' י"ח) עלה והצליח. דוד שאמר לו לאבשלום לך בשלום (ש"ב ט"ו ט') הלך ונתלה (גמרא סוף ברכות).

ובמסכת דרך ארץ זוטא (פרק ו') נאמר המהלך שואל בשלום היושב.

ובספר מעלות המדות והובא גם בספר שמירת הלשון (פרק י"א) מובא גדול השלום שהוא קודם לשבחו של מקום שכן כשבא יתרו אצל משה מיד וישאלו איש לרעהו לשלום ואח"כ ויספר משה לחותנו את כל הנסים אשר עשה ה' לישראל.

ואולם בתנחומא פ' תשא ה' (ובגמ' סנהדרין דף צ"ו) אמר לא עשיתי כהוגן שהקדמתי שלום לחזקיהו ועירו שלום אלוק הגדול, עמד מכסאו להשיב את הספרים ו כ ת ב תחילה שלום לאלוק הגדול. ובזכות זה זכה נבוכדנצר למלוכה.

ובגמרא (נדרים דף ח') בנידהו בחלום. ליזיל וליתב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה, ופירש הר"ן ומתוך שישיבו לו שלום יגינו עליו מן היסורין.

שאלת

— ב —

שאלת שלום בשם

זה לשון ספר כד הקמח בא וראה כמה גדול נתינת שלום שהרי חיתירו רבותינו (ברכות דף ג"ד) לחזכיר בו את השם. ופירש רש"י שם שיהא אדם שואל לשלום חבירו בשם: בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו. ובגמרא מכות (דף כ"ג) שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם ואלו הם מקרא מגילה ושאילת שלום בשם וכו' ופירש רש"י דמותר לאדם לשאול לשלום חבירו בשם כגון, ישים ה' עליך שלום ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. מרבי ל"א שאילת שלום בשם: **דחי"ב** אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכריגן שם, דשלום שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו') ויקרא לו ה' שלום לשם ה'. (ולפי לשון זה הרי חייבים לשאול שלום בשם) ובועז אמר לקוצרים, ה' עמכם (רות ב') וכן המלאך אמר לגדעון, ד' עמך גבור החיל (שופטים ו').

— ג —

וצריך אדם לשאול בשלום אכסניה

בגמרא בבא מציעא (דף פ"ו) ויאמרו לו איה שרה אשתך. למה נקוד על איו שבאליו לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניה שלו. באכסניה: פירש רש"י אשת אושפיזא. ובפירוש החומש (וירא י"ח י"ט) לאיש על האשה ולאשה על האיש.

— ד —

וצריך אדם לשאול בשלום דבר שיש לו הנייה ממנו

בבראשית רבה (פ"ד י"ג) ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן את שלום אחיך ניתא אלא מאי ואת שלום הצאן תנא אמרת שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש לו הנייה ממנו.

— ה —

שלום לרבו

בגמרא שבת (פ"ט ע"א) וא"ר יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו משה, אין שלום בעירך (אין דרך ליתן שלום במקומך) אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, א"ל היה לך לעוררני (לומר תצלח מלאכתך) אמר לו ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת. —

מכאן למדו שלא נכון לתלמיד לשאול בשלום רבו אם רבו לא פתח תחילה. והכי אמרינן בירושלמי (ברכות פרק ב' הלכה א') ועידא לא שאל בשלמא דרבה, דאינון מקיימינן ראוני נערים ונחבאו. ובמני משה מפרש: זהו ד"א שלהם שאין הקטן שואל בשלום מי שגדול ממנו שלא יטריח אותו להשיבו. ורב יהודה א"ר מונה את הנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו בין חזברים הגורמים לשכינה שתסתלק מישראל ופירש רש"י הנותן שלום לרבו כשאר כל אדם ולא אומר לו רבי.

ובש"ע יורה דעה (סימן רמ"ב סעיף ט"ז) ולא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום אומר לו שלום עליך מורי ורבי. (וכן נוהגים וי"א דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר ראוני נערים ונחבאו אולם

נראה

נראה דלכ"ע יכול לומר לרבו תצלח במלאכתך). ובפתחי תשובה מציין לעיין בספר פנים מאירות ושם מובא דאף ר"א דלא שאיל בשלום רבו, דהיי מפמיר מקמי, אבל מי שעובר לפני רבו ואינו נותן לו שלום ביראה ובכבוד הוי דרך בורות. וכן מובא בזהר (שמות דף כ"ג) ומאן דאקדים שלם לזכאה כאילו אקדים ליה לקב"ה.

וכששואל בשלום תלמיד חכם יכפיל ויאמר שני פעמים שלום עליכם רבנן שלום עליכם רבנן (עפ"י גיטין ס"ב ע"א) שלמא עליכו מלכי שלמא עליכי מלכי (אורח מישרים).

ובמדבר רבא (ט"ו י"ז) חייב אדם לעמוד מפני הזקן ושואל בשלומו בתוך ד' אמות.

ועיין במסכת דרך ארץ (פרק ה') מעשה פילוסוף שאמר שלום עליכם חכמי ישראל ולרבן גמליאל בראש.

— ו —

כפילת שלום

בספר חסידים (אות י"ח) שאלת שלום של חכמים השואל אומר צפרא דמרי טב והמשיב אומר צפרא דמרי טב ואריך לעולם. והמשיב כופל השלום. ובמקור חסד מציין לזה בראשית רבא (פרק ל"ח), אם קדמך חברך בעדשים קדמהו בבשר, למת, שהוא גמל עליך תחילה. ובשדי חמד מביא שדרך ארץ הוא שהמשיב כופל שלום. ובשו"ת מהר"י מברונא (סימן קי"ג) ודרך העולם שאומר לו צפרא דמרי טב, ומשיב לו לשנה טובה תוכה.

ולי הכותב נראה שלכך אנו נוהגים לומר ולהשיב בלשונות אלו, השואל אומר גוט מארגין והמשיב עונה גוט יאר או השואל אומר גוטן טאג והמשיב עונה גוט יאר און גוטן שבת ומשיבים גוט יאר או השואל אומר שלום ומשיבים שלום וברכה או שבת שלום ומשיבים שבת שלום ומבורך. שבכל הלשונות הללו יש כפילת שלום שהמשיב מרבה וכופל ברכת אל השואל. והמדקדק בדברי הש"ע הנזכרים לעיל אות ה' יראה שכך הוא שהשואל לרבו אומר לו שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום אומר לו שלום עליך רבי ומורי. וגם בכפילת שלום שבמקרא נאמר שלום לך ושלום לעוזריך, ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום, ואין צריך לכפול שלום שלום, אמנם יש נוהגים להשיב שלום שלום. וזה שמברכים שלום עליכם ומשיבים עליכם שלום כאן אין כל אפשרות שהמשיב יכפול כלומר יוסיף מפני שהמברך נוקט לשון רבים הכולל הכל, לך ולביתך ולעוזריך ולכל אשר לך והמשיב משיבו גם בלשון רבים כדי שיכלול הכל *).

ולמלך כופלין שלום גם בשאלה שנאמר (דה"י א י"ב י"ט) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזריך ראה בגמרא (גיטין דף ס"ב ע"א).

*) בס' טעמי מצות מהג"ר מנחם ריקאנטי זצוק"ל, בהשמטות לבאלח"ר הביא בשם הרח"ק רבי ר' העשיל זצוק"ל על המנהג לומר שלום עליכם והמשיב אומר עליכם שלום, ולא יאמר כהשואל שלום עליכם, התירץ הוא כי שלום שמו של הקב"ה, ולכן להמקדים תתירו לומר שלום קודם ע"ד מאמרם ז"ל כל המקדים ומתן שלום לחבירו, חקב"ה מאריך לו ימיו ושנותיו. ולא אמרו כן על המשיב, כידוע מאמרם אצל קרבן לה', שאסור לומר לה' קרבן, תזוק כי נכון הוא.

המו"ל

ובברייתא

ובברייתא דגיטין ס"ב נאמר אסור לכפול שלום לגוי לעולם לפיכך טוב להקדים לו שלום כדי שלא יתחיל הגוי ויצטרך לכפול לו. רב חסדא הוה מקדים יהיב ליה שלמא. רנב"י א"ל שלמא למר והיה לבו על רבו. ורש"י שם מפרש דהא שנותנים שלום לעכו"ם מפני דרכי שלום הוא דשרי ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי לממרא להו (ועיין יו"ד סימן קמ"ח סעיף י') ולפי הירושלמי (גיטין ה"י) אסור כלל לשאול בשלום הנכרי. ולעמון ומואב יש איסור מפורש לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך. ובבאר היטב (שם) מביא כתב הט"ז לכאורה קשה מה שמצינו בש"ס בריב"ז שמעולם לא הקדימו אדם בשלום אפילו נכרי בשוק מאי רבותא דריב"ז דריב"ז הא דינא כך הוא, שוב ראיתי בסמ"ק וז"ל ודוקא שלום שהוא שמו של הקב"ה או ברכה בלשון שם אבל ברכה אחרת אין קפידה ע"כ ולפ"ז ניחא האי דריב"ז שהקדים שלום לנכרי בשוק אפילו בלשון ברכה אחרת ודבר זה נכון עכ"ל.

ובירושלמי (ברכות סוף פרק ח') גוי אחד פגע את ר' ישמעאל ובירכו אמר לו כבר מילתך אמורה פירוש כבר נאמר ומברכיך ברוך. והרי כבר נתברכת.

— ז —

האסורים בשאילת שלום

לפני התפלה

אמר רב הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשהו במה (ברכות י"ד) והכי נמי איתא בזהר (בלק דף ק"צ) ובגין כך אסור לברכא לבר נש עד דלא יצלי בר נש צלותיה וכו' ואי אקדים ויברך לבר נש בקדמיתא הא אמשיך להחיא בר נש במה וכו'.

ובשלחן ערוך אורח חיים (סימן פ"ט סעיף ב'). כיון שהגיע זמן תפלה היינו מעלות השחר אסור לאדם להקדים וה"ה אם הולך בבהכ"נ ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום. ויש לחוש למעשה לאסור כל אלו גם משהגיע זמן קריאת שמע או תפלה של ערבית. אבל קודם מוסף או מנחה מותר. לפתח חבירו וה"ה אם היה אביו או רבו, ואם יש לחוש לאיבת גברא אלמא אם יכול ליתן ידו בלא אמירת שלום דבלא"ה מדינא מותר. ליתן לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום ואין ראוי להזכיר שמו על האדם ולכבדו קודם שמכבד להקב"ה, ובלשון לע"ז יש לעיין, ומסתברא דאם אומר הרחום ירחמך או החנון יחננך וכדומה שרי דמברכו בשמו של הקב"ה. אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה אפילו זה הלשון אסור וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו. ויש אומרים דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו ואם התחיל לברך הברכות אין לחוש כל כך פירוש דאז מותר לכרוע כשאין משכים לפתחו אבל במשכים לפתחו בין לכרוע בין נתינת שלום אפילו התחיל בברכות אסור. ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר אלא צפרא דמרי טב כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל וכל זה לפתח לומר לחבירו שלום אבל כשחבירו שואל בשלומו מותר השיב בכל ענין וכ"ש דמי שכבר התפלל מותר להשכים לפתחו של חבירו שלא יתפלל ליתן לו שלום אע"פ שיצטרך להשיבו.

ובספר

ובספר אשל אברהם כותב דכשאמר סתם צפרא טב ולא אמר למי אין זה בכלל קפידא, כי יכול הוא להתחפרש שמתפלל כן על עצמו או על כלל ישראל, וכל שלא פירש תיבת דמרי אין זה בכלל קפידא למשכים לפתחו.

ובש"ע התניא (שם סעיף ג') כתב דנהגו שלא ליתן שלום קודם התפלה אפילו מצאו בשוק.

— ח —

באמצע התפלה

באורח חיים (סימן ס"ו סעיף א') בין הפרקים (של קריאת שמע) שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה וכל שכן מלך או אנס, ומשיב שלום לאדם נכבד ואפילו באמצע הפסוק חוץ מפסוק של שמע ישראל ובשכמל"ן שלא יפסיק בהם כלל אם לא שיראי שמה יהרגנו. ועיין שם במשנה ברורה שכותב לפי מנהגנו כהיום שאין אנו נוהגים לשאול בשלום בבהכ"נ בעת התפלה חלילה לשאול ולהשיב אפילו ד"ת לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרא

המתפלל שמונה עשרה צריך שיפסיע ג' פסיעות אחריו ואח"כ יתן שלום משמאל עצמו ואח"כ מימין עצמו (יומא דף ג"ג ורמב"ם פ"ת מהלכות תפלה).

— ט —

בבית המרחץ ובמקום מטונף

אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ (שבת דף י') לא ישאל אדם לחבירו בבית המרחץ מפני הסכנה ואם שואלתו אומר לו מרחץ הוא ויש אומרים משיבו ואין בכך כלום (דרך ארץ רבא פרק י').

ובספר אורחות חיים סימן פ"ד אות ד' כתב בשם ספר תולדות אדם שהגאון ר"ז לא רצה לקבל במרחץ משרת ששמו שלום. (ובענין קדושת כתיבת שלום עיין בספר שדי חמד (מערכת אלף אות שי"ג) ובמאת השדה (אות ק') ובמכתב לחזקיהו מסכת ברכות ובבאר בשדי המאריך בענין זה) ובויקרא רבא (פ"ט) א"ר יודן גדול השלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום א"ר תנחום מכאן שאסור לו לאדם לשאול בשלום חבירו במקום מטונף, ובשערי תשובה (סימן קנ"ו סק"א) מביא וכתב בר"י בשם מהר"י צמח הרב זצלה"ה כשהיה הולך בדרך ונותנים לו שלום היה מסתכל שאם היה במקום טהור ונקי היה משיב עליכם שלום ואם היה מקום מטונף היה משיב ברכת טובה.

— י —

בגילוי ראש

בספר שדי חמד (מערכת אלף דף מ') כתב בשם גאון אחד דאסור ליתן יד לאנשים המתירים לעצמם לישב בגילוי ראש. ולומר להם שלום. כי גם הם ישיבו שלום, ואסור להזכיר בראש מגולת, רק במקום צורך גדול יש להתיר למען חשלום. (המשך יבוא אי"ה)

יוסף שלום בלאמר"ר יעקב שאול חלוי
שליט"א וינפלד
תלמיד ישיבת ,,אנשי מעמד"

אלו דברים שאדם אוכל מפרותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעולם הבא, כבוד אב ואם, וגמ"ח, והבאת שלום בין אדם לחבירו.
(ירד' פאה א,א א.)

"על האדמה" — זו הבאת שלום בין אדם לחבירו. (ירד' פאה שם ד.)

כתיב: "סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו", בקשהו — במקומך, ורודפהו — במקום אחר. א"ר טביומי, נאמר כאן "רדיפה", ונאמר להלן "רדיפה" ["רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד"]. מה רדיפה שנאמר להלן כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא, אף הכא כן. (ירד' פאה שם ד.)

א"ר יוסה בי ר' בון, בוא ראה מה גדול הוא השלום, שהוקש לשני דברים שחייבין עליהן כרת (שחיטת פסחו ולמילת בנו, שבשניהם איכא חיוב כרת בהעברתן, וקסבר דאכילת סעודת אירוסין בבית חמיו אינו אלא משום איקרובי דעתיה דארוס וארוסתו וקרוביה. אי נמי לכך אינו חוזר שלא יקצוף עליו חמיו).
(ירד' פסחים ג,ז כג:)

שלום — שאילת שלום

וא"ר חלבו אמר רב הונא, כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר: "בקש שלום ורדפהו". ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר: "ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם". (ברכות ו:)

והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם (בשמו של הקב"ה, ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו), שנאמר: "והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'". ואומר: "ה' עמך גבור החיל". ואומר: "אל תבוז כי זקנה אמך" (למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם). ואומר: "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוון לשאול לשלום חבירו, זהו רצונו של מקום, שנאמר: "בקש שלום ורדפהו" מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור). ר' נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה'.
(ברכות נד.)

ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום...
(ברכות סד.)

והתניא מעשה ומתו בניו של ר"ע... ואם בשביל עקיבא באתם, הרי כמה עקיבא בשוק... לכו לבתיכם לשלום (הרי שאל בשלומן).
(מו"ק כא:)

ת"ר, אבל ג' ימים הראשונים אסור בשאילת שלום, משלשה ועד שבעה משיב ואינו שואל, מכאן ואילך שואל ומשיב כדרכו.
(מו"ק כא:)

אמר רב יוסף, נידוהו בחלום צריך ר' בני אדם להתיר לו... ואי ליכא, ליזיל וליתב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי ר' (ומתוך שישיבו לו שלום יגינו עליו מן היסורין — ר"ן) עד דמקלעי ליה עשרה דגמירי הילכתא.
(נדרים ח.)

[ושואלין בשלומן [בשלום העכו"ם] מפני דרכי שלום] והאמר רב דימי בר שישנא משמיה דרב אין עודרין עם העכו"ם בשביעית ואין כופלין שלום לעובד כוכבים (דהא דנותנים שלום לעובד כוכבים מפני דרכי שלום הוא דשרי ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי) רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, רב כהנא א"ל שלמא למר (ולא היה מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו — רש"י. וצ"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות ועל חנם פירש כן דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום — תוס') ושואלין בשלומן — אמרו ליה [רבנן לגניבא] ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי, אמר להו דאמר רב יהודה אמר

רב מנין שכופלין שלום למלך? שנאמר: "ורוח לבשה את עמשי ראש השלשים" וגו'. (גיטין סב.)

גופא, אמר ריב"ל, שלשה דברים עשו ביד"ד של מטה והסכימו ביד"ד של מעלה על ידם. אלו הן, מקרא מגילה ושאילת חבירו בשם (דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם, כגון ישים ה' עליך שלום, ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. ל"א שאילת שלום בשם, דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם, ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכירנן שם, דשלום שמו של הקב"ה דכתיב: "ויקרא לו ה' שלום", לשם ה') והבאת מעשר... (מכות כג:)

ר' מתיא בן חרש אומר, הוי מקדים בשלום כל אדם. (אבות ד,יד)

הוא [רבי יצחק בן פנחס] היה אומר, הוי זהיר בשאלת שלום בין אדם לחבירו.

(אדר"נ כט,ז)

תני, השואל בשלום רבו או בשלום מי שהוא גדול ממנו בתורה [לענין הפסק בברכות ק"ש] הרשות בידו, הדא אמרה שאדם צריך לשאול בשם שהוא גדול ממנו בתורה.

(ירו' ברכות ב,א יג.)

היה כותב שנים או שלשה שמות, כגון א—ל אלוקים ה', הוי זה גומר את אחד מהן ומשיב שאלת שלום. (ירו' ברכות ה,א לז:)

זעירא לא שאל בשלמיה דרבה, דאינון מקיימין: "ראוני נערים ויתחבאו" (זהו דרך ארץ שלהם שאין הקטן שואל בשלום מי שגדול ממנו שלא יטריח אותו להשיבו).

(ירו' ברכות שם יג.)

ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי והיה ר' אלעזר חמי ליה ומטמר מן קדמוי. אמר הא תרתי מילין הדין בבלייא עביד בי, חדא דלא שאיל בשלומי, וחדא דלא אמר שמועתא משמי. א"ל כך אינון נהגין גביהן (...דסבר דאסור ליתן שלום לרבו ומתבייש לעבור לפניו בלא שאלת שלום. ורבי יוחנן לא ידע מחשבתו זאת אלא שחשב דלזלזל בכבודו שלא לשאול בכבודו — חורדים).

(ירו' ברכות שם יג.)

שליח — שליחות

(עיין "מצוות — שלוחי מצוה")

ת"ר, אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת. במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי, ופוסק עמו על מנת לשהות ואינו שובת, דברי רבי. רשב"ג אומר אינו צריך. (שבת יט.)

אמר רב נחמן, בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו, (כלומר, לא סמכינן אחזקה עד דחזינן דעבד), בשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו (סמכינן אחזקת שליח דאי נמי לא עביד, לא חמיר איסורא, כגון עירובי תחומין). (עירובין לא:—לב.)

"ותקרא אסתר להתך... ויגידו למרדכי את דברי אסתר", ואילו איהו (דניאל) לא אזל לגביה, (לא אזיל להשיב שליחותו) מכאן שאין משיבין על הקלקלה (שהיתה אסתר מונעת לבא אל המלך, לפיכך לא השיב התך את שליחות ואסתר שלחה דבריה ע"י אחרים).

(מגילה טו.)

...לענין שלומי שליח (למשלח) מאי (מי הוי פושע שהחזיר המעות עד שלא קיבל מהם השטר)... ולא היא, בין כך ובין כך משלם, דא"ל לתיקוני שדרתין ולא לעוותי. (כתובות פה.)

...אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה כאן שנה רבי הכל לבעל המעות (השולח שלוחו לשוק לסחורה ולקח בזול, הכל לבעל המעות ולא מצי למימר אנא ארווחי).

(כתובות צח.—צט:)

...והלכתא שליח כאלמנה. ומאי שנא מהא דתנן האומר לשלוחו צא ותרום, תורם כדעת בעל הבית, ואם אינו יודע דעתו

אוצר הש"ס

חלק חמישי

מערכת שי"ן

א) **שאול המלך — דוד המלך** — דוד גלי מסכתא (כדאמר בברכות ד'. — שהיה יגע בתורה ומורה הוראות כדאמר ידי מלוכלכות בדם כו' — שאול דלא גלי מסכתא כו' — לא היה זוכה להורות כהלכה — רש"י) (ועיין רש"י גיטין נ"ט. ד"ה שאול גדול בתורה היה אלא שלא לימד לאחרים כדאמרינן בעירובין שאול לא גלי מסכתא). (עירובין נ"ג ע"א רש"י ד"ה דוד).

ב) **שאול המלך** — ע"כ זכה קיש ויצא ממנו שאול מפני שאביו הדליק נרות לרבים ומי שמדליק נרות לרבים במבואות אפילים זוכה להקביל פני שכינה. (פסקי תוס' מרק אות ג').

ג) **שאילת שלום בלילה** — והאמר ריב"ל אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא — פירש ריב"א דדוקא חוץ לעיר היכא דשכיחי מזיקין כגון בשדה ובלילה אבל במקום שבני אדם מצויין אין לחוש דאל"כ אדם שאמר לנו בלילה בעיר כתבו גם לאשתי היכי כתבינן ניחוש שמא שד הוא (ועיין גיטין ס"ו). (מגילה ג' ע"א ד"ה חיישינן).

ד) **שאילת שלום לנכרי** — ואין כופלין שלום לנכרי (דהא דנותנים שלום לנכרי מפני דרכי שלום הוא דשרי ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי — לא צריכא למימרא להו אחזוקו — כשאומרין לעושי מלאכה העוברים עליהם תזקנה ידיכם — רב ששת אמר להו אשורתא — אף הוא לשון חיזוק כמו אישרנוהי — כתובות כ"א. — רש"י) בירושלמי כו' ולישראל אמרינן יישר ואיכא למ"ד דלנכרי אמר יישר ולישראל שלום עליכם — משמע דלכ"ע נכרי אסור לומר שלום עליך ודלא כש"ס שלנו הכא דלא אסרינן לנכרי אלא כפילות שלום. — גמרא רב כהנא א"ל שלמא למר — פי' בקונטרס ולא הי' מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו — וצ"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות — ועל חינם פי' כן דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום. (גיטין ס"ב ע"א ד"ה אשורתא — שלמא).

ה) **שאילת שלום בשדה** — וליחוש שמא שד הוא וכו' אינהו נמי אידמוי אידמו (פעמים שעושין עצמם בדמות אדם — רש"י) — דוקא בבור או אותו שעומד על ראש ההר ודאותו (יבמות קכ"ב.) ואסור לאדם שיתן שלום לחבירו בשדה דבמגילה (ג'.) כעין עובדא דיהושע אבל בעיר מותר ליתן שלום לחבירו ומכירו בלילה או לעדים לומר בלילה כתבו גט לאשתי ולא חיישינן וכן משמע בירושלמי דפירקין הדא דתימא בשדות אבל בעיר אע"פ שלא ראה בבואה של אדם וכו' ומשני מצויין הן בבורות כדרך שמצויין בשדות. (גיטין ס"ו ע"א ד"ה וליחוש).

ו) **שאילת שלום בשם** — דאמר ריב"ל שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם כו' ושאילת שלום בשם (דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה' עליך שלום ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה — מרבי — ל"א שאילת שלום בשם דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב — שופטים — ו' — ויקרא לו ה' שלום לשם ה' — רש"י). (מכות כ"ג ע"ב רש"י ד"ה ושאילת).

ז) **שבויה — חזקה — כשרות** — מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני — הקשה בקונטרס אדרבה אוקי תרי בהדי תרי ואוקי אם יבאי בחזקת כשרות ותירץ אי הואי איהי קמן והיתה באה לב"ד להתירה דהתם אית לה חזקת כשרות אבל בנה זה הנדון לפנינו אין לו חזקת כשרות שהרי מעידים על תחילת לידתו בפסול שאמרים שאמו נשבית קודם שנולד ולא מהני לי' חזקת אימי' שהיתה בחזקת כשרות די"ל דלא אמר אוקי תרי בהדי תרי אלא בתרומה דרבנן ותרי ותרי ספיקא דרבנן ובהא לא החמירו אבל ביוחסין דאיכא איסורא דאורייתא החמירו ואסורה היא מדרבנן (ועיין תוס' כתובות כ"ו: ד"ה אנן). (קידושין ס"ו ע"א ד"ה מאי).

ח) **שבויה — חזקת כשרות** — ורמינהו האשה שנחבשה בידי עכו"ם ע"י ממון (שהיתה חייבת ממון מותרת לבעלה — ע"י נפשות אסורה לבעלה כו' — היינו טעמא דמתיירא משום הפסד ממונו — דסבר אי בעילנא לה תו לא פרע לי בעלה מידי — תדע — דמשום הפסד ממון הוא דשרי לה דקתני ע"י נפשות שנתחייבה הריגה אסורה לבעלה אלמא היכא דלא מירתת להפסד ממונו אפקורי מפקר לה וחיישינן שמא נבעלה לאחד מהם ברצון — ואית דמוקי לה באשת כהן דמיתסרא באונס וראשון עיקר

שאילת שלום בשם

חרב ישראל שציפנסקי
ברוקלין, נ. י.

שאילת שלום בשם

(התקנה, זמנה ומהותה)

במשנה ברכות (נד א) שנינו: והתקינו[1] שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם[2]. במשנה לא נאמר מי תיקנה, אלא שזה נלמד מבועז, שנאמר: ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה' (רות ב, ד), וממשיך להביא עוד שלשה פסוקים: ואומר, ה' עמך גבור החיל (שופטים ו, יב) ואומר, אל תבוז כי זקנה אמך (משלי כג, כב), ופרש"י, התקינו לשאול בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו, ולמדו מבועז שאמר ה' עמכם ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל[3]: ואומר, עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט, קכו), ר' נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה' (משנה שם), פרש"י פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשאול לשלום חבירו זהו רצונו של מקום, שנאמר בקש שלום ורדפהו (תהלים לד, טו), מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור (רש"י במשנה שם).

ויש בזה כמה שאלות: א) מתי תוקנה ומיהו המתקן; ב) לשם מה ולשם מי נתקנה — כלומר מהו טעם התקנה; ג) האם היתה התקנה לומר שלום לחבירו או להזכיר עם שאילת שלום הזכרת שם השם ממש; ד) האם באה התקנה להתיר או לחייב; ה) למת לא תביאו הרמב"ם והפוסקים תקנה זו להלכה.

א. זמן תיקונה

ממשנה וגמרא ברכות לא נראה שזו תקנה מבועז, שמפרש: מאי ואומר, וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה עבד, ת"ש ה' עמך וגו' (ברכות סג, א), פרש"י, דגמרינן ממלאך שאמר לגדעון[4], אבל במקום אחר בא זה כאחד מהשלשה דברים שעשו ביי"ד של מטה והסכימו ביי"ד של מעלה על ידם (מכות כג, ב), וחיינו שבועז "עביד מדעתיה" ומשמים הסכימו על ידו, וכמו שהשתים האחרות,

---

1) כ"ה גם במשניות ובמשנה שבירושלמי שלפנינו, אבל יש נוסחאות במשניות: התקינו, בלא ואי"ו, וכ"ה בגמ' שם סג א ובפי' המשנה להרמב"ם, ועי' דקדוקי סופרים שמוכיח מכמה מקורות שכ"ה הגירסה הנכונה, וכמו שהוא בש"ס מינכן. ועי' להלן המשמעות לענינו בין התקינו להתקינו.

2) בש"ס כת"י מינכן: לשאול שלום בשם, וכמ"ש ברות רבה, עי' להלן.

3) רש"י במשנה שם, ובר"ה ואומר אל תבוז וכו' פרש"י למוד מדברי וקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם.

4) מלשונו נראה קצת, שהחתנא בא ללמוד עצם התקנת מגדעון ולא להביא ראיה מגדעון לתקנת בועז.

מקרא מגילה והבאת מעשר, הן תקנות כלליות, שיעשו כולם, כך זו, ואינה רק הנהגה פרטית שנהג בועז לעצמו אלא כיון להנהיג לכל[5]. וכן מפורש במדרש רות רבה (ד, ה) „ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם". לפי זה לדעת האומר במס' בבא בתרא (צא, א) אבצן זה בועז, יש לנו לפחות תקנה אחת שתיקנו שופטים, ואפילו לדעת החולקים שבועז אינו מהשופטים נתקנה עכ"פ בימיהם.

אולם הרש"ש בבא קמא (סב א) נראה לו שזו תקנת עזרא כמו התקנה לומר ברוך ה' וכו' מן העולם ועד העולם שנזכרה במשנה קודם, אלא שעזרא ובית דינו הסתמכו על בועז לתקן כן. חילו של הרש"ש משום שנאמר בראשונה: התקינו, ובזה והתקינו, בוי"ו מוסיף ומכאן שמתקן אחד לשתיהן[6]. בחיד' הרד"ל לרות רבה (שם) מעיר בקיצור שמשמע לו מן המשנה שבימי בית שני נתקנה תקנה זו אלא שהסמיכוה על בועז. ונראה שיצא לו כן ממ"ש במשנה בתקנת מן העולם וכו', משקלקלו הצדוקים התקינו וכו', ולפי הבנתו טעם זה מוסב אף על השניה והתקינו שיהא שואל וכו'. זה בערך כהבנת הרש"ש, אלא שהרש"ש למד מזה שיחם אחד לשתי התקנות, וגם זו, כמו הראשונה עזרא תיקן, והרד"ל סובר שבזמן הצדוקים תיקנו שתיהן, שמכיון שבראשונה נאמר „משקלקלו הצדוקים", ע"כ שוב אנו צריכים לומר ששתיהן היו בזמן הצדוקים שבבית שני — ובהתחלת קלקולם, כנראה מלשון „משקלקלו". מל' הרד"ל שאמר בימי הבית שני ולא אמר בתחילת הב"ש דהיינו בימי עזרא, נראה שמאחר הזמן, מסתמא מפני שכת הצדוקים קמה מתלמידי אנטיגנוס איש סוכו צדוק ובייתוס, כמפורש באבות דר' נתן (פ"ה ה"ב) וזה היה זמן רב אחרי עזרא, שאנטיגנוס היה תלמידו של שמעון הצדיק[7]. ואם נאמר שהכוונה לשמעון השני בן בנו של שמעון הצדיק שהיה ג"כ נקרא שמעון הצדיק[8], היה קלקול המינים בימי מרד החשמונאים[9].

---

5) עי' בסוגיא שם ופי' ריב"ן (שהוא במקום רש"י).

6) עי' רש"ש שם, ולפמש"כ לעיל ציון 1, אפשר ש„והתקינו" היא גוסחא מוטעת.

7) אבות פ"א מ"ג: אנטיגנוס וכו' קבל משמעון צדיק. ביוחסין השלם (הוצ' פילישובסקי) עמ' 11 ובסדר הדורות עמ' 137 כתבו ששמעון הצדיק היה כ"ג בימי עזרא ע"ש באריכות. וכן כנראה סובר הרמב"ם שכתב בהקדמתו למשנה תורה: „בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנה"ג והם תגי זכריה . . . האחרון מהם שמעון הצדיק והוא היה מכלל הבאה ועשרים וקיבל תורה שבע"פ מכולם וכו'". ולפ"ז יתכן קצת שומן קלקלת הצדוקים מתאים עם זמנו של עזרא, אך דעתם המוזהה ומופרכת מכל ההסטוריונים, ואכ"מ.

8) ראה דדו"ד לאי"ה וויס ח"א עמ' 94—95, ואותו מתאר בן סירא (נ, א—ד) כשראהו יוצא ביוהכ"פ מבית קודש הקדשים. ויש מהחוקרים בתולדות ישראל שסוברים שהוא שמעון המכבי המתואר בס' חשמונאים השני. ולולא דמסתפינא הייתי אומר שכן היה מנהגם בימי הבית שני לקרוא כהנים גדולים ומנהיגי האומה שבשם שמעון והיו ידועים בחסידותם וישרותם „שמעון הצדיק". ששמעון הראשון, מהשבטים, לא מצא חן לא אצל אביו ולא אצל משה, אביו, יעקב אבינו ע"ה ביקרו קשות לפני מטירתו ומרע"ה השמיטו כליל מברכת השבטים לפני מותו, ושמו נדרש אצל חו"ל לגנאי;

ואמנם מצאתי לאחד מהראשונים שמייחס תקנה זו לחשמונאים, והוא בס' המכתם לרבי דוד מגרבונה, וז"ל "התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו[30], איני יודע מתי היתה זו התקנה, כי לא היתה תקנה זו אלא מפני שהיו אדוקים לע"ז[31] ואומרים הם[32] כי לא להזכיר בשם ה', והחסידים שבהם היו מזכירים אותו אפילו בשאלת שלום, ובבית שני לא היתה אדיקות ע"ז, ואולי בימי בועז היתה תקנה זו ואע"פ שהיא מאוחרת במשנה[33], או שמא בימי יוונים היה, שהיו גוזרים על ישראל[34], וכשגברה ידם של בית חשמונאי תיקנו [תקנה] זו, ולמדוה מן הראשונים שנאמר, והנה בועז בא וגו' [ואמר לקוצרים ה' עמכם], וכן בירושלמי משמע דבועז תיקנה[35]. ובתוספתא[36]: הזקנים הראשונים כשהיו רואים שהתורה משתכחת לישראל היו מבליעים אותה ביניהם שנאמר והנה בועז בא וגו'[37], (פ"א)[38] נראה שלא היתה תקנה זו בימי

שם עץ (מדרש הגדול בראשית כח לג). הפעם השני שאנו מוצאים השם שמעון בתנ"ך הוא בין אלה שמצאם עזרא נשואים לנשים נכריות (עזרא י, לא), ולפיכך הוזל מהכהן הגדול הראשון שבשם שמעון שהגזיל כבוד לעמו לתורתו ולאלקיו, החלו לקרותם כולם בשם הצדיק, כלומר גבולים מהתנ"כיים שבשם זה לטובה.

9) ואמנם זה מתאים עם סדר הדורות של הזוגות שהותחלו מיד אחריו (אבות פ"א) ונסתיימו עם הלל ושמאי, פחות ממאה שנה לפני החורבן, ואכמ"ל בכ"ז כי אין מטרתי כאן לבירורים הסטוריים.

10) אם תיבת "בשם" הושמטה בכוונה מאת המחבר, משמע שסובר שהתקנה היתה לומר "שלום" שהוא משמותיו של הקב"ה, כדעת הרמב"ם, ריב"ן ואחרים, עי' להלן, אולם לא משמע כן לכאורה במ"ש אח"כ: והחסידים שבהם היו מזכירים "אותו"... בשאלת שלום, משמע שם השם.

11) כ"ה ברות רבה, עי' להלן.

12) נ"ל שצ"ל: הס, מלי ויהס כלב, וכביטוי הרגיל בטפרות הרבנית: הס מלהזכיר. המהדיר לא עמד ע"ז. שו"ר שכ"ה מפורש ברישב"א מכות כג ב: הס כי לא להזכיר וכו'.

13) ר"ל שאמר משקלקלו הצדוקים, וזה לא היה בימי בועז אלא בימי בית שני.

14) שהיו אומרים לבנ"י כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, עי' מגילת תענית פ"ב וירושלמי תניגה פ"ב ה"ב וב"ר פ"ב ד ועי' רד"ל שם, וזה היה בימי היוונים וגרם למרד החשמונאים, עי' במקורות שציינתי.

15) בירושלמי ברכות פ"ט ה"ה. ושם לא אמרו שבועז תיקנה כמו שלא אמרו בבבלי כאן, אלא שאמר שם שזה אחד מהדברים שעשו בי"ד של מטה והסכימו עליהם בי"ד של מעלה, והיינו ממה שהמלאך אמר כן לבועז.

16) ברכות פרק ו הלכה כט, ועי' בסמוך.

17) הגי' לפנינו: בראשונה שהיתה תורה משתכחת מישראל היו זקנים מבלעים אותה וכו', ולשון זה אינו מדוקדק מה ענין בועז לשכחת התורה? ואמנם תנר"א מגיה: בראשונה היתה משתכחת מישראל וזקנים החזירו אותה, ולפ"ז ר"ל שהזכרת שם שמים נשתכחה והיו מחזירים אותה ע"י תקנת שאילת שלום בשם, וע"ז מביא ראיה מבועז, וכן פירש המנחת ביכורים ע"פ גי' תנר"א, וכן יש להגיה כאן.

18) מיענותו כנראה: פי' אחר, ור"ל שלפי הפי' הנ' היתה זו תקנת בועז שנהגו בה בימי החשמונאים, ולפי פי' זה חשמונאים תיקנוה ע"פ תנהגות זקני הדור בימי השופטים כגון בועז.

בועז אבל החסידים שבדור היו עושים לעצמם", ע"כ מס' המכתם[19]. מדבריו יוצא שהוא אמנם גומה לומר שהיא תקנה שמימי החשמונאים, ומה שגרם לו לומר כן אינו מפני שבתקנה הקודמת אמר משקלקלו הצדוקים, שהרי הוא אינו גורס והתקינו אלא התקינו, ועוד שהצדוקים לא באו לבטל שם שמים. ולדעתו יש לפרש שזו תקנה דומה להקודמת, שבראשונה תיקנו מן העולם ועד העולם להוציא מלב הצדוקים שכפרו בעולם הבא, וזו התקינו נגד המתיימרים שבימי החשמונאים שהסכימו לבטל ש"ש, וכמ"ש כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל"[20]. ולכן הוא שכתב שנראה לו כפירוש השני שלא היתה תקנה כזו בימי בועז, שהרי לא מצינו שהיו רוצים להשכיח שם שמים בימיו, אלא שכן תיקנו בימי החשמונאים על סמך מנהג שנהגו יחידי הדור לשאול בשלום חבירו בשם בימי בועז.

אבל קשה ע"ז, שכל הענין שהתקנה היתה כדי שיהא שם השם מצוי בפי העם יסודו במדרש רבה, ושם נזכרים כמה דורות שהיו צריכים לזה ולא דור החשמונאים, וז"ל המ"ר: "שאילת שלום מנין שנאמר, החושבים להשכיח את עמי שמי וגו' כאשר שכחו אבותם את שמי [בבעל] (ירמיה כג, כז), אימתי חשבו, בימי עתליהו[21], ודבנן אמרין בימי חנניה מישאל ועזריה[22], ר' חנניה וכו' [אמר] בימי מרדכי ואסתר[23], ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם (רות רבה ד, ה), ופי' הרד"ל אע"פ שתקנת בועז היתה מוקדמת לדורות אלו, ד"ל שבועז והתקין בימיו אך שכחוה וחזרו ויסדוה בימי עתליה ודור חנניה וכו' ודור מרדכי ואסתר שהוצרכו אז לחיזוק שלא ישכח שם ה'[24]. הדוגמאות של דורות חנניה וכו' ומרדכי ואסתר שבמדרש מתאימים יותר לדעת הסוברים ששאילת שלום בשם הותקנה בימי עזרא, וכתקנת מן העולם ועד העולם, שהרמב"ם מונה כולם ב"בית דינו של עזרא"[25]. וצ"ע

---

19) שוב עיינתי בפנים ס' המכתם וראיתי שכתוב שם בתחילת דס"ג ע"א (המכתם נדפס בגנזי ראשונים לברכות, והוא בעמ' קכא) וז"ל "מלשון הראב"ד על (ג"ל שצ"ל עד) סוף הגמרא", והיינו שמכאן עד סוף המסכת העתיק המחבר מחידי הראב"ד, ולפ"ז כל הדברים והלו מראב"ד הם. בפרט שדברי הראב"ד בקיצור מובאים אף מר"א אלשבילי וריטב"א כאן.

19) ראה לעיל הערה 14.

20) ר"ל מ"ש ירמיה כאשר שכחו אבותם וגו' הכוונה לדור אחאב ואיזבל שהרגו כל נביאי ה', ועתליהו אחות אחאב אחריהם איבדה כל זרע הממלכה לבית יהודה (מ"ב יא א ודהי"ב כב י), כי בזה חשבו להגהיג עבודת הבעל בישראל ולהשכיח את שם ה' (עי' מי מהרוו"ו שם).

21) שהכריחם נבוכדנצר לעבודת הצלם ורצה להשכיח שם ה'.

22) שרצה המן לאבד זכר ישראל והיה שם ה' נשכח (מהרז"ו).

23) וביפה ענף למדרש שם כתב: לא שבא בועז לתקן את הקלקול שהיה עלול לבוא כמה דורות אחריו, אלא שגם בדורו חשבו שונאי ישראל שביניהם להשכיח שם ה' והועילה להם התקנה גם לדור עתליהו ואחרים, וכ"כ המחבר, הר"ש יפה אשכנזי, בפי' ענף מראה לירושלמי ברכות שם.

24) בהקדמתו למ"ת: "בית דינו של עזרא הם . . . חגי וכו' וחנניה מישאל ועזריה . . . ומרדכי בלשון . . .". ועי' לעיל הערה 7.

מה הכריחו לבעל המכתם *24 להרחיק הדבר עד החשמונאים. ואולי רצה להסמיך זמן התקנת לזמן הצדוקים שתוכרו בראשונה. אולם מהר"ץ חיות, כדי לקיים דברי רש"י במשנה משער שהצדוקיות החלה להתנוצץ עוד בימי עזרא, וע"ז אמר משקלקלו הצדוקים 25. וכ"כ בפשיטות הר"י אסאד 26 שתקנת שאילת שלום בשם היא מעזרא ובית דינו, וכ"כ הדבר ברור אצלו עד שתמה למה לא מנאה בין תקנות עזרא שבמס' בבא קמא (פב א).

היוצא לנו מהאמור שיש שלש שיטות ע"ד זמן התקנה ומתקנה; בועז ובית דינו; עזרא ובית דינו; בי"ד של החשמונאים 27.

ב. למה תיקנוה

בנוגע לשאלה השניה לשם מה נתקנה, הרי יוצא מהמדרש שתכליתה היה כדי שיהא שם שמים שגור בפיות בני ישראל, ונגד הקמים להשכיח שמו מישראל. וכן היה יוצא לכאורה מסוף המשנה, שהביאה ע"ז הפסוק עת לעשות לה', ופירושו של ר' נתן הפרו תורתך משום עת לעשות, והיינו שהתירו להם הזכרת שם שמים בדברי חולין, דבר האסור ע"פ דין (הפרת תורה), כדי לעשות להצלת שם ה', וכמש"כ רש"י "פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה' "; אלא שרש"י מוסיף טעם ע"ד עצמו: "המכוין לשאול לשלום זבירו זהו רצונו של מקום, שנאמר בקש שלום ורדפהו".

אולם הרמב"ם מפרש שהפסוקים אל תבוז כי זקנה אמך, ועת לעשות אינם כדי לבסס התקנות שבמשנה אלא מכוונים לתוכחת מוסר כללית על קיום התקנות שתיקנו קדמונים, וז"ל: "ואמרו אח"כ ואומר אל תבוז וכו', אינו ראיה על מה שלפנינו, כלומר שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם, אלא בא ללמד שלא להקל בתקנות חכמים אע"פ שנתיישנו ורחק זמן אותת תקנה . . . ואח"כ הביא ראיה שהעובר על אותם התקנות חייב עונש ויסורים לפי שהפר תורה וזהו ענין אמרו הפרו תורתך [משום] עת לעשות לה' ". וכן כנראה פירש הערוך: "ואומר אל תבוז . . . אמרו למעלה שהתקינו שיהא אדם שואל שלום חבירו בשם, אמרו רבנן אם אתה רואה שנארך הזמן ונמשך הגלות אל תאמר שזו התקנה היתה בימות הראשונים

---

*24) או יותר נכון: להראב"ד, עי' לעיל הערה 19.

25) מהר"ץ חיות בהגי לברכות כאן.

26) שו"ת מהר"י אסאד תאר"ח סי' ט, וע"י בס' מצות השלום לידידי הרה"ג ר' יוסף דוד עמשטיין עמ' 563, ומס בספרו החדש מצות העצה עמ' שג.

27) וע"י במסקי דיא"ז ברכות שם: מימות הקדמונים התקינו וכו', וזה יפה לכל השיטות.

28) רש"י במשנה ברכות, עי' לעיל, והשוה תמורה יד ב: ודרשי הכי עת לעשות וכו' מוטב תיעקר תורה ואל תשתכח תורה מישראל, וכן כאן, מוטב להוציא שם שמים לחולין כדי שלא ישתכח שם שמים, ועי' להלן.

29) עי' המשניות לתרמב"ם פ"ט מ"ז (בתירגומו של הר"י קאפח).

ר' אסאד
מצות השלום

ובעת מלכותם, עכשיו אנחנו נבזים וכשהזקין הדבר אין אנו מאמינים וחייבים בתקנה זו"[30].

ג. חיוב או היתר

בענין השאלה השלישית אם התקנה היתה תזכרת שלום או הזכרת שם שמים עם ה"שלום", הריב"ן במכות ("רש"י") הביא שני הפירושים וז"ל "ושאילת שלום בשם, דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם, כגון ישים ה' עליך שלום, ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה, מרבי. ל"א . . . דחייב אדם לשאול בשלום חבירו, ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכריגן שם, דשלום שמו של הקב"ה (שבת י, ב, ומפסוק שמביא כאן) שנאמר (שופטים ו, כד) ויקרא לו ה' שלום . . . "[31]. הפירוש הראשון "מרבי" הוא פירוש רש"י לברכות שהבאנו לעיל, ש"בשביל כבוד הבריות [התירו] להוציא שם שמים עליו" ואין זה בכלל "מזלזל בכבודו של מקום". והרמב"ם פירש כפי' השני שבריב"ן: "שהזכיר בכלל התקנות שהתקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם ה', לפי שמלת שלום עשאוה משמותיו של הקב"ה, לפיכך בא להביא ראיה שזה מותר מבועז" (רמב"ם בפהמ"ש שם). וכ"פ הערוך "התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם כמו שאמר ה' עמכם (בבועז), ה' עמך (בגדעון), וזה הוא התיקון [לומר] שלום עליכם, ושלום משמותיו של הקב"ה"[32].

ערוך החכמה והנה ע"פ פשטות היה נראה שהשאלה הרביעית אם באה התקנה להתיר או לחייב תלויה בשני הפירושים. אם התקנה היתה להזכיר שם שמים ממש משום עת לעשות שלא ישתכח שמו מישראל, ודאי שבאו להתיר מה שהוחזק עד הנה כאיסור, ואם התקנה היתה לומר רק שלום לחבירו בלא הזכרת ש"ש אחר, ואע"פ ששלום משמותיו של הקב"ה, היה מסתבר שכוונתם לחייב, וכן משמע מריב"ן שבפי' הראשון שיאמר ישים ה' עליך שלום, שמזכיר ש"ש מלבד תיבת שלום, כותב "מותר", ובפי' הב', שאינו מזכיר ש"ש רק שלום שהוא שמו של הקב"ה כותב "חייב". וכן הר"א אלשבילי שמביא בשם הראב"ד שתיקנו "מפני החשש שלא ישכחו שם שמים ויהא שם ע"ז שגור בפיהם", וכדברי המדרש הנ"ל, כותב בשמו: "אנו מתירים להזכיר שם שמים לבטלה"[33]. וכ"ה ברש"י שמפרש שהתירו להוציא ש"ש ממש, וכמו שהעיד בשמו הריב"ן, "מותר להפר תורה ולעשות דבר הגראה אסור"[34]. הערוך שכתב

---

30) ערוך ערך עת. (ואולי ממנו לקח הרמב"ם. התויו"ט העתיק דברי הרמב"ם ובמלאכת שלמה העתיק דברי הערוך מהר"ש סיריליאו בפי' לירושלמי ברכות שם.

31) ריב"ן (שבמקום רש"י) מכות כג ב ד"ה ושאילת.

32) הערוך שם. והוא מסיים שנאמר: יצר סמוך תצור שלום שלום, והוא פסוק בישעיה (כו ג), וממנו מביא ראיה ששמו של הקב"ה שלום, ולא מויקרא לו ה' שלום שבגמ' שבת הנ"ל, ואולי היה לו איזה מקור אחר במדרש.

33) שיטת הר"א אלשבילי בגנוי ראשונים עמ' תצה.

34) רש"י ברכות בסוף המשנה וכ"ה בפסקי הרי"ד שהעתיק דברי רש"י כמעט

שתיקנו לומר שלום עליכם לא כתב מפורש אם הוא להיתר או לחיוב אלא שמסוף דבריו שאין לנו לומר שמשום קדמוניות הדבר "אין אנו מאמינים וחייבים בתקנה זו", משמע שבאה לחייב, וכן הביא בס' הגר ברכות שם מרב האי גאון שחייב". אלא שקשה לי לשון הרמב"ם בפי' המשנה הנ"ל, שלדעתו לא התירו שם השם אלא שלום בלבד שהוא משמותיו של הקב"ה ומ"מ מסיים שמביא ראיה ש"זה מותר מבועז", והיה לו לומר שחייב.

ד. ביאור חדש בשיטת הרמב"ם בזה

והנראה לע"ד בזה, שרמב"ם לא ראה בזו תקנת בועז אלא תקנה מאוחרת מיוסדת על בועז שאמר לקוצרים ה' עמכם, אלא שהיה קשה לו א"כ מהראוי היה שנזכיר שם השם בשאילת שלום, כמו שעשה בועז ואם אומרים רק "שלום עליכם", כדברי הערוך, וכמו שהיה נהוג בישראל מאז ומעולם נמצינו מבטלים תקנה זו. בעייה זו פתר הרמב"ם במה שקבע שמתקני התקנה על יסוד שאילת שלום של בועז לא רצו שיזכירו שם השם ממש, חוץ מדורות של שמד, כגון דור עתליהו, דור חנניה וכו' ומרדכי, דור החשמונאים, שהיו מוכרחים ע"ז משום עת לעשות, שלא יהא שם שמים נשכח מפיהם, אבל בדורות שאינם של שמד ישאלו איש בשלום רעהו בלא הזכרת ש"ש, שמא יבואו לזלזל בשם השם מתוך רוב הרגלם בו, וכדי שלא לבטל מנהגו של בועז מכל וכל עמדו ותיקנו שיהא "שלום" אחד משמותיו של הקב"ה, ובכך מקיימים התקנה לשאול בשלום חבירו בשם בכל הדורות, שכשאומר שלום עליכם מזכיר ש"ש עם שאילת השלום. ולזה כיון הרמב"ם בלשונו "שמלת שלום עשאוה משמותיו של הקב"ה", כלומר אינה משמותיו ע"פ עיקר הדין אלא שזה חלק מהתקנה לשאול את שלום חבירו בשם. ואמנם מצאתי בבעל הטורים על התורה פרשת בהעלותך עה"פ אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר יא, טז), שנותן רשימה של שבעים שמותיו של הקב"ה שמדובר בהם במדרשות, ואין שלום אחד מהם, וכן דעת הרמב"ם ש"שלום" בתור שם של הקב"ה אינו לומר שכן הוא בעצם אלא שתיקנו כך ומטעם האמור. ואולי סובר הרמב"ם כדעת היש מפרשים שבמאירי[35] שהתקנה על

מלה במלה, ונראה שיש לתקן שם בסוף דבריו, שאצלו כתוב: ולעשות דבר הנראה לאלקים, וצ"ל: הנראה אסור, כברש"י, וכן הוא ברע"ב שהעתיק מרש"י.

35) וצ"ל שהשאלה אם באו להתיר או לחייב, תלויה ג"כ בגוסח התקנה, שבמדרש רות נאמר התקינו "לשאול שלום בשם", וכ"ה במשנה ע"פ כת"י מינכן, ראה דקדוקי סופרים שם, לשון זה מעיד שר"ל שיזכירו שם השם בשאילת שלום — מלבד חיבת שלום, ולפי הגירסה במשנה לפנינו: שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם, אפשר לפרש שבמה שאומר לו שלום מזכיר שם השם, כפי' הב', ועי' מאירי מכות שם: "מותר לאדם לשאול שלום חבירו בשם ואין בזה משום מזכיד שם שמים לבטלה . . . ויש מפרשים שחייב הוא להזכיר את השם בשאילת שלום ואין הדברים נראים", מדבריו משמע שה"מ מחייבים להוסיף שם השם לתיבת שלום.

36) ראה סוף הערה הקודמת.

סמך בועז היא שחייב להזכיר שם השם בשאילת שלום וכדי לצאת ידי חובה תיקנו שתהא תיבת „שלום" אחד משמותיו של הקב"ה.

וארוחנא בזה ליישב תמיהת הכסף משנה על הרמב"ם שפסק: „הכינויים, כגון רחום וחנון ונאמן וכיו"ב מותר לאמרן בבית הכסא, אבל השמות המיוחדים . . . שאינם נמחקים, אסור להזכירם בבית הכסא" (פ"ג מק"ש ה"ה), ותמה הכ"מ שלא הזכיר דינו של רב המנונא משמיה דעולא שאין חולק עליו בגמרא, אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום[37]. ולפי ביאורינו בשיטת הרמב"ם שמפרש תקנת שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם, שכללו בה שתהא שלום כאחד משמותיו של הקב"ה, י"ל שלדעתו עיקר התקנה לשאול בשלום חבירו, כדי להרבות שלום, וכמו שכתב רש"י במשנה משום בקש שלום ורדפהו ולא נתנו על שלום דין שם אלא כדי להשוות שאילת שלום שלנו לשאילתו של בועז. ולפ"ז מסתבר שלא רצו ליתן ע"ז דין שמות מיוחדים אלא דין הכינויים, שהרי עיקר תכליתם להרבות שלום ואם יעשו משלום שם ממש, יהא אסור בבית המרחץ ובביה"כ ונמצאת שאילת שלום מתמעטת, ומשום כך לא קיבל הרמב"ם דינו של רב המנונא להלכה[38].

ובזה באנו ליישוב השאלה החמישית, למה לא הביאה הרמב"ם, שכיון שעיקרה היא תקנה לשאול בשלום בני אדם, הרי כבר פסקה בהלכות דעות: „ומקדים שלום לכל אדם כדי שתהא רוחם נוחה הימנו"[39].

---

37) שבת י, ב. הכ"מ הל' ק"ש שם ולא תירץ.

38) וצ"ע קצת לשונו בפהמ"ש „לפי שמלת שלום עשאוה וכו' לפיכך בא להביא ראיה שזה מותר מבועז", מה לפיכך והיה צ"ל להיפך מאחר שבועז התיר בשם לפיכך עשאוה לשלום משמותיו של הקב"ה. בנוסח פיהמ"ש הנדפס בש"ס לא באה תיבת לפיכך אלא „והביא ראיה שהדבר הזה מותר מענין בועז", אך שם אין גם מלת שלום „עשאוה" אלא „הוא שם משמות". ויש לעיין בזה. ומה"ט לא מנה הרמב"ם שלום בין השמות שאינם נמחקים בפ"ו מהל' יסוה"ת ה"ב ואף לא בין הכינויים שם ה"ה, ששלום הוא גדר בפני עצמו. ועי' שו"ת הרא"ש כלל ג סי' טו ששלום מהשמות שנמחקים, אבל תוס' סוטה י א ד"ה אלא כתבו ששלום אינו נמחק, ועי' שו"ע או"ח סי' פד וט"ז סק"ג ושם סי' פה ומג"א ס"ק ג וברכ"י שם ס"ק ח"ט, ועי' רמ"א שו"ע יו"ד סי' רעו סי"ג ושו"ת רדב"ז ח"א סי' רכ ע"ד כתיבת תיבת שלום באגרות.

39) פ"ה מהל' דעות ה"ז, אלא שכתב הדברים בתלמיד חכם. הכ"מ כתב שמקורו של הרמב"ם היא המשנה בפ"ד מאבות (משנה טז), ותמה בשו"ת ר"י אסאד הנ"ל שבמשנה שם משמע לכל אדם ולמה כתבה הרמב"ם כמדת ת"ח. ולמש"כ י"ל שלמדה ממשנה דידן ומכיון שבתוספתא אמר עליה: הזקנים מבלעים אותה וכו' או כדברי הראב"ד שבס' המכתם: „החסידים שבדור היו עושים לעצמם" ע"כ כתבה כמדת ת"ח. והטעם שהגבילוה לת"ח וחסידים, לפי שתיקנו שמלת שלום עצמה היא שמו של הקב"ה, ע"כ חשו בעמי הארץ שיבואו להקל בהזכרות שמות, ועי' שו"ת ר"י אסאד שהאריך בזה. וע"ע אריכות בדין שאילת שלום ודעת הרמב"ם במלת שלום בשם, בצפנת פענח פי"ב משבועות הי"א ובמהדו"ת עמ' לב לפ"י ה"ה מהל' ע"ז. ראה גם בס' מצות השלום עמ' 563-568 ובעינים למשפט ברכות נד א ומכות כג ב.

לב אור המזרח (16) עמוד מס 117 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרב גדלי' אבערלאנדער
רב דקהל היכל מנחם - מאנסי
מח"ס פריון הבן בהלכתו, וכללי טהרה

בענין אין שואלין בשלום אשה

ב' סיון תשע"ו

כבוד חתני כבני הרה"ג המפואר חו"ב טובא סיני ועוקר הרים הרה"ג והרה"ח אברהם מרדכי שיחי' ווייס.

שלום וכל טוב סלה

בנידון מה שדיברנו אם מותר לאשה לומר "שלום עליכם" לחמיה או לזקנו של בעלה. ובאותו ענין דיברנו מהו ההיתר במה שנהוג עלמא שאיש אומר שלום עליכם לחמותו, או כלתו, או לזקנתה של אשתו, האם אין בזה איסור משום "אין שואלים בשלום אשה" המבואר בגמ' ונפסק בשו"ע (אה"ע סי' כא סעיף ו).

א. מקור איסור שאלת שלום אשה

תשובה: מקור איסור שאלת שלום אשה הוא בגמ' קידושין (ע, א-ב) דאמר רב נחמן לרב יהודא "נשדר ליה מר שלמא לילתא, אמר ליה, הכי אמר שמואל קול באשה ערוה. (אמר ליה) אפשר ע"י שליח. א"ל, הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה. (אמר ליה) על ידי בעלה. אמר ליה, הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל".

הרי דעל אף כל טצדקי דרב נחמן לא מצא צד היתר בזה.

אלא שמצינו במס' בבא מציעא (פז, א), על מה ששאלו המלאכים לאברהם איה שרה אשתך (וירא יח, ט) דרש רבי יוסי "למה נקוד על איו שבאליו, לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו. והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל. על ידי בעלה שאני". הרי דע"י בעלה התירו. ואדרבה יש בזה משום הנהגת דרך ארץ.

אמנם רש"י שם נשמר מזה וביאר דע"י בעלה שרי: לא שישאל לה לשלום, אלא לבעלה ישאל מה שלום הגברת. וכ"כ התוס' שם (ד"ה על ידי בעלה). וכ"ה בתוס' בקידושין (ד"ה אין שואלין), דליתן לה שלום אפילו ע"י בעלה אסור.

וכחילוק זה שכתבו רש"י והתוס', פסק הטור (אה"ע סי' כא) וז"ל: "ואין שואלים בשלום אשה כלל אפילו ע"י שליח, ואפילו ע"י בעלה אסור לשלוח לה דברי שלומים. אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה".

הן אמת דלפי זה דההיתר הוא רק לשאול אודותיה, לכאורה אין נפק"מ למי שואל, ולאו דוקא לבעלה דה"ה לשאר אנשים אם יודעים אודותה. ומהו שנקטו בגמרא "ע"י בעלה שאני". ומצאתי שאכן כך כתב הב"ח (אות ד): "ונראה דאפילו לאחרים יכול לשאול היאך שלומה וניהוגה, דאין איסור אלא לשלוח לה שלום, שמרגיל לבה ודעתה אצלו ויהיו רגילים זה עם זו ויבואו לידי חבה כמו שפירש"י, הילכך אפילו ע"י בעלה אסור. אבל לשאול היאך שלומה וניהוגה לא יבואו לידי חבה, כיון שאינו שולח אליה. ולפי זה אפילו לאחרים יכול לשאול. והא דנקטו התוספות והרא"ש ורבינו ומותר לשאול לבעלה, היינו משום דכך מצינו במלאכים ששאלו לאברהם בשלום שרה".

אולם החלקת מחוקק (סק"ז) חולק על הב"ח, דבגמרא לא התירו כי אם ע"י בעלה ולא ע"י אחר. והטעם, כי אולי האחר יגיד לה שפלוני שאל אודותיה וגם בזה יש משום חיבה. וכן הסכים בבית שמואל (סקי"ג).

אבל עכ"פ לכו"ע אסור לשאול בשלומה ממש, ומשום תרי טעמי נגעו בה – א' משום

שאילת שלום, שהיא סרך קירבה לעריות. ב' משום קול באשה ערוה[1].

וא"כ אכתי לא מצינו בזה היתר להגיד 'שלום עליכם' או אפי' רק 'שלום' לבד לאשה, ואפי' אם היא קרובת משפחה.

ומצינו בדברי הפוסקים כמה צדדי היתר בזה, כמו שיבואר לפנינו.

ב. דרך נימום ודרך ארץ

בשו"ת מהר"ם שיק (אה"ע סי' נג) האריך טובא למצוא צד היתר בזה, והעלה שם סברא דכל שהוא אורחא דמילתא ודרך ארץ בכך שרי. ונסתייע שם מדברי הפני יהושע (בסוגיא דקדושין דף ע.) שכתב לבאר הדו"ד שבין רב נחמן לרב יהודה לישדר מר שלמא לילתא. דאטו לא ידע דאסור בכך. אלא דס"ד דרב יהודה דסברת ר"נ היא לאסור דוקא ע"י שליח שהוא דרך חשיבות וכבוד, אבל ע"י עצמו שרי כיון דאורחא דמילתא כך היא וחיובא נמי איכא לשאול בשלום כל אדם ואפי' לעכו"ם וכו'. אלא דרב יהודה השיבו דגם כך אסור מטעם דקול באשה ערוה וכו', עכת"ד הפנ"י.

וע"ז סמך המהר"ם שיק הנזכר דאף דאנן קי"ל דשאילת שלום ממש אסור, מ"מ באופן דאינה שאילת שלום של חשיבות רק אורחא דמילתא – וכגון שאילת איה, או בוקר טוב וכדומה שכך הרגילות לומר לכל אדם – ממילא אין כאן איסור, ואף לא דקול באשה ערוה, ושרי. וחיליה ממה שאמרו בגמ' ב"מ הנ"ל דלמדתך תורה דרך ארץ וכו', ומשמע

1 בענין קול באשה ערוה - מקורו בברכות (כד, א) דאמרי' התם א"ר יצחק טפח באשה ערוה, למאי וכו' אלא באשתו ולקריאת שמע (שלא יקרא ק"ש כנגדה). ושוב אמרו, אמר רב חסדא שוק באשה ערוה וכו'. אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב ומראיך נאוה, א"ר ששת שער באשה ערוה וכו'.

והנה בתלמידי רבינו יונה שם כתבו בשם רב האי גאון דגם הא דקול באשה ערוה היינו לענין קריאת שמע, והיינו אפי' באשתו והוא כשמנגנת. והיא שיטת הגאונים שפירשו הך מימרא דשמואל לענין קריאת שמע, וכמש"כ היראים (סי' יב) בשם רב יהודאי גאון, וכ"כ המרדכי (ברכות פ"ג רמז פ) בשם רב האי גאון, ושכן פירש בה"ג ור"ח, וכ"ה בראבי"ה (סי' עו). וכך נקטו הרבה מהראשונים, וכ"ה ברשב"א בשם הראב"ד, והיראים וכן נקט הטור לדינא (בסי' עה).

אמנם הרמב"ם בהל' קריאת ש"ש (פ"ג הט"ז) בדין איסור קריאת שמע כנגד הערוה לא הזכיר הדין דקול ושער. ובכס"מ שם כתב בדעתו, משום דס"ל דלאו לענין קריאת ש"ש איתמר, אלא סתמא, דקול באשה ערוה שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה. וכ"כ האור זרוע (סי' קלג) דלאו לענין ק"ש מיירי. וכ"ה בארחות חיים (הל' קריאת ש"ש סי' לו) בשם ר"ת. וכ"כ בפסקי הרי"ד בברכות שם. ובאגודה בשם הר"י. וכ"כ בראי"ש שם (ס"ס לז) דלענין לשמוע נאמר.

ואכן כך מוכח מדברי הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"א ה"ב) שבתוך איסורי קריבה לעריות מנה גם קול ושער, ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שערה אסור, הרי שביאר ההיא דקול באשה ערוה לא לענין איסור קריאת שמע, מדין ולא יראה בך ערות דבר, אלא מדין קריבה לעריות, (וראה צפע"נ (על הרמב"ם שם) דלא משום גזירה היא אלא משום קריבה עצמה נגעו בה).

וראיה לסברא זו מהא דהביאו (בקידושין ע, א) הך דשמואל לגבי שאילת שלום, שלא רצה רב יהודה לשאול בשלומה משום קול באשה ערוה, והיא היא מימרא דשמואל על המובא בברכות הנ"ל. ומפרש לה לענין איסור קריבה, וכפירש"י בקדושין שם "קול באשה ערוה, שנאמר השמיעני את קולך, ואם אשאל בשלומה תשיבני".

ולכאורה יש לתמוה מכאן לשיטת שאר הראשונים שפירשו זה לענין קרי"ש, ואולי י"ל דגם הם יודו דאסור שמיעת קול ערוה ממש ומשום קריבה, והיינו דב' אופנים איסור אית בה, קול באשה, ואפילו באשתו, לענין קרי"ש, שאז חשיב כל אשה כערוה. ועוד, קול של אשה ערוה.

וכן מבואר להדיא בדברי הרשב"א ע"פ הראב"ד, דהא דאסור בקרי"ש היינו אפי' באשתו. ובאשה אחרת אסור להסתכל בשום מקום ואפילו בשערה ואסור לשמוע אפילו קול דיבורה כדאמרי' בקידושין לגבי שאילת שלום. ובזה יתבאר דעת השו"ע, דבאו"ח (סי' עה ס"ג) כתב "יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קרי"ש". ועם זאת פסק באהע"ז (סי' כא ס"א) כלשון הרמב"ם שאסור לשמוע קול אשה. הרי שזיכה שטרא לבי תרי, ולהנ"ל א"ש, דאפשר דכל הנך רבוואתא יודו דגם משום איסור קריבה יש בזה.

אלא דאכתי י"ע, שהרי לגבי איסור קול אשה בקרי"ש נקטו כמה מהראשונים דדוקא קול זמר ונגינה אסור, ואילו לגבי איסור קריבה משמע דאפילו דבור בעלמא אסור כל שיש בו כונה לשמוע וליהנות. אכן כבר כתב הרשב"א בברכות שם דנראה דדוקא קול של שאילת שלום או השבת שלום אסרו דאיכא קירוב הדעת, והביא דבריו המג"א (סי' עה סק"ו), וכן הביאו בבית שמואל באהע"ז (שם סק"ד).

שמחמת זה מותר, ואדרבה צריך לנהוג כן, ואין בזה משום חיבה וכו' אלא כמנהג העולם[2].

וכן מטין גם דברי הגה"ק מבוטשאטש בעזר מקודש (סי' כא) "שכל מה שאינו על דעת חיבה אינו בכלל מניעת שאילת שלום לאשה. וכמו שנוהגין לדרוש שלום נשים ומה יעשה בהן בבריאות והצלחה".

וכן משמע כוונתו של הטהרת ישראל (אה"ע סי' כא ס"ו אות טז) שכתב: "ואפשר שמותר לשאול מאשה 'וואש מאכסטו' או 'ציא געזינט', או בלשון 'שלום עליכם' כנהוג בזמנינו, וצ"ע בזה. ונ"ל דהכל לפי האדם".

אך באמת לא אכחד דלכאורה סברא זו אין בה די. דהרי אדרבה ממקום שבאו להתיר, ממשמעות סוגיא דב"מ הנ"ל, משם פירכא. דממה שהקשו שם בגמ' מדברי שמואל דאסור לשאול בשלום אשה ותירצו דע"י בעלה שאני. ולכאורה פשוט יותר לתרץ כסברא זו, דסגנון שאלת המלאכים איה שרה וכו' לא חשיב שאילת שלום האסורה. וא"כ אדרבה משמע דגם באופן זה אסור, זולת ע"י בעלה. ועצ"ע.

וכן כתבו גם כמה מפוסקי זמנינו להתיר מטעם זה, ראה שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קכו) שהעלה כן, והוסיף עוד "דלכאורה הוא הדין באמירת שלום, במקום שרגילים בזה לומר כן לכל מי שהוא אפילו לאינו מכיר, דהוי כמו צפרא טבא, דמותר משום דהוי אורחא בהכי משום מדת דרך ארץ ואין בזה משום חיבה".

ובהליכות שלמה (תפילה, פ"ב דבר הלכה סקכ"ו) "ומטעם זה יש מקילים לומר בזמננו שלום לאשה כשאין זה דרך קריבות כלל". וכ"כ בקובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב, ח"ב סי' כ אות ד).

גם בשו"ת שמש ומגן (אהע"ז סי' יח) מקיל בזה מטעם דהוי בדרך נימוס ודרך ארץ ולא משום חיבה[3].

ואולי זהו גם כוונת שו"ת שלמת חיים (אה"ע סי' פה), דכותב דאם הוא ידע בעצמו שלא יבוא עי"ז להתקרבות, ושגם היא תדע שאינו עושה להתקרבות, מותר.

ג. שאילת שלום בזמננו

עוד צד היתר שצידדו הפוסקים בזה, דאפשר שאיסור שאילת שלום היא דוקא באופן כפי שהי' נהוג בזמן חז"ל, ולא כל דבר נכלל בגדר זה.

דהנה מצינו לגבי איסור שאילת שלום לפני תפלת שחרית כמבואר בגמרא ברכות (יד, א) וכנפסק בשו"ע (סי' פט). ובדרכי משה הארוך (סי' פט אות ב) כתב כמה חילוקים בזה, וז"ל: "כתב רבינו ירוחם (בתא"ו נ"ג ח"ג) פירוש שלום כמו כריעה, אבל בפה מותר כגון צפרא דמריה טב וכיוצא בזה. ואפילו כריעה אינה אסורה אלא במשכים לפתחו. והר"ר יונה כתב פרק היה קורא דיש אומרים דאינו אסור אלא כשמזכיר שלום משום דשמו של הקב"ה נקרא שלום, אבל מותר לומר צפרא דמריה טב... ובזוהר פרשת פקודי דף ק"ג ע"א משמע כדברי רבינו יונה דאינו אסור רק כשמזכיר השם...".

2 ועפי"ז לא זכיתי להבין מש"כ זקנך מו"ר בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קסח) להקשות על הפנ"י והמהר"ם שיק מלשון הטור ושו"ע, שכתבו "ואין שואלין בשלום אשה כלל אפי' ע"י שליח ואפי' ע"י בעלה אסור", וכתב שזהו דלא כהפנ"י. ולענ"ד זה אינו מוכרח, דלדעתם כוונת השו"ע דאין שואלין בשלום היינו רק בדרך חיבה, אבל באופן של איה שהוא דרך נימוס ודרך ארץ מותר, כמבואר בב"מ שם, וה"ה בכל אופן שיש בה משום נימוס ודרך ארץ דמותר.

3 ומה שמחלק שם - באופן האסור בשאלת שלום - בין אמירת 'שלום עליכם' ל'שלום' לבד, דשלום לבד קיל טפי משום שאינו אלא ברכה בעלמא, (וכעין זה כתב בשו"ת מנחת יצחק שם "היכא דלא אומרים רק תיבת שלום, ולא שלום לך או שלום עליכם, דאם אומר אף לאשה תיבת שלום לבד, יש לומר דלא הוי שאלת שלום רק ברכה לכל המשפחה ולכל העולם"), אינני מבין, שהרי גם אמירת שלום עליכם הוא רק ברכה לכל המשפחה, ועוד יותר מאמירת שלום לבד, שהרי אומר בלשון רבים עליכם ולא בלשון יחיד לך. גם בשו"ת שבט הלוי (שם) כותב דאין חילוק בין שלום לבד ושלום עליכם.

עוד מצינו איסור שאילת שלום לאבל, כמבואר ביו"ד (סי' שפה). והרמ"א בדרכי משה שם (אות א) כתב: "ומה שנוהגין האידנא לשאול בשלום אבלים לאחר שבעה, נראה דסבירא להו דשאילת שלום שאנו נוהגין בה אינה שאלת שלום המוזכרת בגמרא, וכמו שהארכתי בזה בס"ד באורח חיים סימן פ"ט (אות א)".

וכן כתב הרמ"א בהגהתו בשו"ע שם (סי' שפה ס"א) "ויש מקילין האידנא בשאלת שלום האבל לאחר ל', ואין טעם להם, אם לא שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים לא מקרי שאלת שלום שבימיהם".

ובאמת שכבר מבואר כן בלקט יושר לתלמידו של בעל תרומת הדשן (או"ח עמ' 110 אות ז) לענין שאילת שלום בט' באב "מה שאומר אחד לחבירו בליל ט"ב 'גוטא נאכט' אין זה שאלת שלום. אבל מ"מ הוא [התרומת הדשן] לא אמר. העתקתי ממהר"י אוברניק יצ"ו שהעתיק ממה"ר פנחס יצ"ו ששמע מהגאון זצ"ל היכא שאסור לשאול בשלום, היינו דוקא בלשון שלום עליכם, אבל 'טוב שבת', 'טוב יום טוב' אינו בכלל שאילת שלום".

ובעזר מקודש (אה"ע סי' כא ס"ו) הביא סברא זו גם לענייננו, וז"ל: "ואולי כמ"ש הפוסקים ז"ל לגבי שאילת שלום דאבל, שעכשיו לא שייך שאילת שלום, כן הוא בזה. ובש"ס לא הקפידו רק לגבי שלום, ולא בלשונות הנהוגים כעת".

וכבר כתב כן בספר צדה לדרך (על פרש"י פר' וירא יח, ט להגאון בעל באר שבע) שכתב לבאר ענין שאילת המלאכים איה שרה, וז"ל: "ובלאו הכי צריכין אנו לחלק ולומר דשאילת שלום שבימיהם אינו דומה לשאילת שלום שאנו נוהגין לעניין אֲבל, כמו שכתב רמ"א ז"ל בהגהתו בשו"ע ביו"ד סימן שפ"ה ס"א".

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' מח אות יא) כתב עפ"ז, דלענין אמירה לאשה 'בוקר טוב' או 'ערב טוב' וכדומה כרגיל בכל תפוצות הגולה, כל מדינה ומדינה כלשונה, בלי להזכיר מלת שלום – נראה מדברי העזר מקודש שאין בדבר קפידה. שכתב שנהגו לומר לנשים כשנכנסים 'תיבה' שהיא כעין בקשות טובה, והן משיבות, ואולי כמ"ש הפוסקים לגבי שאילת שלום דאבל, שעכשיו לא שייך שאילת שלום, כן הוא בזה, ובש"ס לא הקפידו רק לגבי 'שלום' ולא בלשונות הנהוגים כעת, וע"ש עוד באורך. ושכן ראיתי נוהגים בזה בכל תפוצות הגולה.

[ואולי יש להוסיף עוד, דשאילת שלום בימי חז"ל היה באופן שאלה ובהזכרת שם ה', כמבואר במשנה (סוף מס' ברכות) "והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר (רות ב) והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם? ויאמרו לו יברכך ה'". אבל היכא דאינו באופן שאלה ובלא שם ה', אלא בלשון ברכה, אין זה בכלל שאילת שלום.

ויש להביא ראיה לדבר, ממה שאלישע אמר לגיחזי שישאל להשונמית "ואמר לה השלום לך?" (מלכים-ב ד כו), ולכאורה קשיא הרי אסור לשאול בשלום אשה אפי' ע"י שליח, אלא בע"כ דאין זה בכלל שאילת שלום מכיון שלא היה בשם ה', וכמו שהביא הדרכי משה הארוך בשם רבינו יונה דאינו אסור רק כשמזכיר השם.]

ד. הכל לשם שמים

עוד צידדו הפוסקים למצוא ישוב למה שמקילים בזה – ע"פ מש"כ הרמ"א (אה"ע סי' כא ס"ה) על דברי השו"ע 'אסור להשתמש באשה כלל וכו' שמא יבא לידי הרהור עבירה'. מוסיף הרמ"א "וי"א דכל שאינו עושה דרך חבה, רק כוונתו לשם שמים, מותר. לכן נהגו להקל בדברים אלו". והוא ע"פ המבואר בקידושין (פא, ב) מההיא דרב אחא בר אבא איקלע לבי רב חסדא וכו' ואמר לו עבר מר על דברי שמואל דאמר אין

משתמשים באשה. אמר ליה אנא כאידך דשמואל ס"ל דאמר הכל לשם שמים. ופירש"י, ואין דעתי אחריה לחיבת אישות אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה. וכתב התוס' דעל זו אנו סומכין שמשתמשים באשה. וא"כ י"ל שכן הוא גם לענין שאילת שלום.

[ואמנם מדברי התוס' משמע דסמך מכאן להקל רק לענין שמוש באשה, אבל לא לענין שאילת שלום דאפשר חמיר טפי דאית ביה משום חיבה. אבל יש מהראשונים שהביאו סברא זו גם לענין שאילת שלום וכדלקמן.]

והריטב"א קידושין (שם. הובא גם בפת"ש סי' כא סק"ג) ביאר באופן אחר הא ד"הכל לשם שמים", וז"ל: "הכל לפי דעת שמים. וכן הלכתא דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו עושה, ואפילו להסתכל בבגדי צבעונין של אשה אסור כדאיתא במסכת עבודה זרה (כ, ב). ואם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש. והיינו ההיא דרבי יוחנן (ב"מ פד, א) דיתיב אשערי טבילה ולא חייש איצר הרע, ורבי אמי דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר (כתובות יז, א), וכמה מרבנן דמשתעי בהדי הנהו מטרונייתא (לעיל מ, א), ורב אדא בר אהבה שאמרו בכתובות (שם) דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן, אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל תלמידי חכמים בוטחין ביצריהן כדחזינן בשמעתין בכל הני עובדין דמייתינן, ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה, שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו, שנאמר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו".

וכ"כ המאירי בקידושין (שם): "ואשת איש אפילו שאילת שלום ואפילו על ידי שליח ואפילו על ידי בעלה אסור, אלא למי שיודע בעצמו שאין תרבות יצרו חשוד בסרך הרהור על דברים אלו כלל, על זה ועל כיוצא בו נאמר ויראת מאלהיך אני ה'".

ועכ"פ כך נקט הריטב"א לדינא, כדאידך דשמואל דהכל לשם שמים. וכן נקט המאירי.

ובספר המאורות (ברכות כה, א ד"ה ועגבות) מעיד דהמנהג להקל מטעם זה "והאידנא נהגי בשאילת שלום ובדברי צורך, והכל לשם שמים כדאיתא התם". וכ"ה בס' ההשלמה (שם).

וכך מסיים המהר"ם שיק (הנ"ל) את תשובתו להיתר, וז"ל: "ובלא"ה נראה הא דאין העולם נזהרין בזה הוא כמ"ש התוס' בקדושין לענין הא דאין משתמשין באשה דסומכין על אידך דשמואל דאמר הכל לשם שמים. ופסקו הרמ"א באהע"ז סי' כ"א סעיף ה' בהגה"ה דה"ה בכל כיו"ב סמכינן ע"ז, ובפרט כיון דאורחא הוא לית בי' משום חיבה והרהור. וכבר כתב הריטב"א בסוף קדושין שאם מכיר בעצמו כו' שאין לבו מעלה טינא כלל מותר לדבר עם הערוה ולשאול בשלום א"א כו'". אולם מסיים שם: דהמקדש עצמו בדבר המותר לו וראוי לו קדוש יאמר לו.

וכ"כ הערוך השולחן (אה"ע שם ס"ח): "ועקרי העניינים האלה תלוי הכל לפי דעת ויראת שמים, ואם יצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא בלבו כלל אין חשש בשאילת שלום [ריטב"א שם]...".

גם מו"ר בשבט הלוי (שם) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' מח) מצרפים דברי רמ"א אלו להתירא.

אמנם יש להדגיש שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא הזכירו כלל הך סברא דאידך דשמואל, ומשמע דלא ס"ל כוותיה, וכסתמא דסוגיא לעיל (דף ע) דאין שואלין כלל. וכסתמא דסוגיא דב"מ הנ"ל. וכן דעת הטור והשו"ע.

וכמה תקפים דברי ספר החינוך (מצוה קפח) שבעניני ההרחקה מנשים יש לכאו"א

לגדור עצמו כפי מה שיוכל, אך מכל מה שהזהירו חז"ל "אין אדם רשאי לזוז ממוסרם הטוב, ואע"פ שהוא מוצא עצמו חשוך התאוה קצת, לא יאמר כיון שאני מוצא עצמי כן מה איכפת לי אם אסתכל בנשים כי יודע אני בעצמי שלא יתעורר יצרי בכך, שהרבה אמרו כן ונכשלו. ועל זה רמזו זכרונם לברכה באומרם כי היצר בתחילה חלש מאוד והולך ומתחזק על האדם הרבה".

ה. באופן שקיבל הנאה ממנה

בספר בן יהוידע (קידושין שם) חידש דבאופן שקיבל הנאה מהאשה כגון שנתארחו אצלה וכדומה – חייב לשאול בשלומה משורת דרך ארץ ונימוס העולם. וחיליה דידיה מהא דאלישע אמר לגחזי (מלכים ד, כו) "עתה רוץ נא לקראתה ואמור לה השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום", אלמא דמותר לשאול בשלומה.

וביאר בבן יהוידע, דהאי כללא דשמואל הוא דוקא באיש נכרי שאינו מכירה ואין לו התקרבות עמה בלא"ה, ולכן אסור לשאול בשלומה, דנראה מזה השלום שבא לעשות קירוב דעת עמה. אבל אדם שהוא קרוב שלה, או אפילו זר ממנה אך נתארח בביתה כמה פעמים ונהנה ממנה, אם ידרוש בשלומה אינו נראה דכונתו לעשות קירוב דעת עמה ולעורר בינו לבינה אהבה וחיבה, דבאמת הוא חייב לשאול בשלומה משורת דרך ארץ ונימוס העולם, כיון דנתארח בביתה וקבל הנאה וטובה ממנה, ואיך יהיה כפוי טובה לבלתי ידרוש בשלומה בפגעו בה. וזהו שאצל אלישע הנביא ע"ה, שקיבל הנאה וכבוד מן השונמית שנתארח בביתם בכל כבוד שבעולם ועשו לו עליה ושלחן ומנורה לעצמו, לכן שלום זה הוא עליו בתורת חיוב, ואין בזה משום קירוב דעת ויתרון אהבה וחיבה.

ו. להחזיר שלום מותר

ובנידון מה שדיברנו אם מותר לאשה לומר 'שלום עליכם' לחמיה או אבי חמיה – הנה בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' מח אות יא) העלה דדוקא להקדים לשאול בשלום אשה אסור, אבל אם הקדימה אשה ושאלה בשלומו, מותר לו להחזיר לה שלום. ומדייק כן מלשון שנקט שמואל אין "שואלין" בשלום אשה כלל, דהיינו להקדים לשאול בשלום אשה אסור, אבל להשיב שלום לאשה, כשהיא הקדימה לשאול בשלום האיש, נראה שאין איסור. והטעם, דדרך האיש לחזור אחר אשה אבל אין דרך אשה לחזור אחר האיש, וכדאמרינן (כתובות סד, ב), עיי"ש. ונראה דמכח סברא זו יש להתיר ג"כ להאשה מלכתחילה לומר שלום עליכם לחמיה או לזקנו של בעלה, ודוק. מלבד מה שיש להוסיף בזה ההיתר דמשום דרך ארץ כנ"ל.

סיכום היוצא: דשפיר מותר לאשה לומר שלום עליכם לחמיה או לזקנו של בעלה, וגם הבעל מותר לומר שלום עליכם לזקנתה של אשתו או חמותו או כלתו, מכל הטעמים הנ"ל. ובפרט שזהו רק משום דרך ארץ ונימוס, ולא משום חיבה או קירבה, ובפשטות גם קיבל טובת הנאה מהן, שיש חיוב לשאול בשלומן, ובכה"ג אין כאן קירוב הדעת כמו שנתבאר.

שאלת שלום ... "שלום"
עמודים 4-5
(הערות 161-214)

אנציקלופדיה תלמודית כרך לא, כנויי ה׳ [המתחיל בטור שמה]

[טור שמה] כִּנּוּיֵי ה׳. הלשונות שמכונה בהן הבורא, מלבד שם-המפורש*[1], ודיניהן.

הפרקים:
א. הכינויים ומהותם;
ב. בדינים השייכים לכבוד השם;
ג. בקללות ושבועות;
ד. בשאר דינים.

הלשונות שנקרא בהן הבורא, שאינן עיקר השם, נקראות "כינויים". בעיקרה נאמרה לשון כינויים בתלמוד ובפוסקים, על שמות התואר של הבורא[2], אבל אף מהשמות שאינם נמחקים[3], יש שנקראים בדברי חכמים גם בשם כינויים[4], שאינם שמות העצם אלא כינויים ותארים כפי מעשיו יתברך[5]. ויש מהראשונים שכתבו ששמות התואר אינם נקראים כינויים, אלא שמות שאינם נמחקים הם הנקראים כינויים[6]. על כינויים במובנים אלו דן הערך שלפנינו. לשון כינויים לשמות הבורא, יש שהיא באה במובן אחר, שאין הכונה בו לכינויים אלו[7].

על הגדרת כינויים במובן העיקרי, ועל הלשונות הנכללות בכינויים במובן זה, ועל הלשונות הנכללות בכינויים במובן הרחב, הכולל אף שמות שאינם נמחקים, עי׳ להלן: הכינויים ומהותם. על הדינים השונים שנאמרו [טור שמו] בכינויים בשני המובנים, שפעמים שדינם הוא כשם גמור, ופעמים שאין דינם כשם גמור, עי׳ בשאר הפרקים.

א. הכינויים ומהותם. כינויים - במובן העיקרי - שמות תואר הם[8], הנגזרים ממידותיו של הקדוש ברוך הוא[9], ונתייחדו בפי ההמון לשמותיו של הקדוש ברוך הוא[10], שכדי להימנע משימוש בשם העצם, אנו רומזים על השם יתברך על ידי תיאור מידותיו[11], והלשון בעצם אינה דוקא עליו, שכל מי שיש לו המידה קרוי על שמה, ומפני שאנו מוצאים מידות אלו אצל הבורא יותר מאצל כל הנבראים, אנו מכנים אותו במידות אלו[12], ואינם אלא זכרון שבחו והגדת גדולתו של הקדוש ברוך הוא[13], אבל אינם שמות הבורא[14], ולא מצינו שקרא הקדוש ברוך הוא את שמו כך[15]. ולשון כינויים אינה על שם הנובע מעיקר השם, אלא על שמות שאין להם שייכות לעיקר השם[16]. אבל מצינו תארים שמתארים בהם את הבורא, שאינם חשובים אפילו ככינויים[17], והיינו כל שלא נתייחדו בפי ההמון לקרוא כן לקדוש ברוך הוא[18].

כמה כינויים נזכרו בדברי חז״ל: חנון, רחום, ארך אפים, רב חסד, הגדול, הגבור, הנורא[19], האדיר, החזק, האמיץ, העזוז[20], מרומם, עליון, [טור שמז] חסיד[21], צדיק, ישר, תמים[22], קנא, חזק[23], בורא, יוצר, נוקם[24], וכן כל כיוצא בהם חשוב כינוי[25].

שם בלשון לעז שקוראים בו הגויים לקדוש ברוך הוא, חשוב ככינוי[26], והיינו שאין דינו כשמות שאינם נמחקים[27], אבל הוא עדיף משאר שמות שמתארים בהם את השם[28], ודינו כחנון ורחום[29]. וכן שם שהוא תרגום וביאור של אחד מהשמות בלשון-הקדש*, כגון "אלהא" המוזכר בספר דניאל ובתרגומים, חשוב ככינוי[30], שעיקר שם הבורא הוא בלשון הקודש, והוא שם העצם, ובשאר לשונות אינו אלא ביאור לשמו[31]. ויש [טור שמח] סוברים, שדוקא שאר שמות בלשון לעז חשובים ככינויים, אבל שם המפורש - שלדעתם יש לו תרגום - אף בלשון לעז חשוב שם, ולא ככינוי[32], ויש שכתבו מששם המפורש אין שייך בו כלל תרגום[33]. ויש שכתבו, שלא אמרו ששם בלעז חשוב כינוי, אלא בשם המורה על מציאותו ולא על פרטי שמותיו, והוא תרגום אחד על כל השמות, אבל בשם שהוא תרגום של אחד מהשמות בלבד, קדוש כשאר שמות, שהאזכרות נאמרות בכל לשון[34]. ויש סוברים שכל שמות בלשון

לעז דינם כשם גמור[35]. ויש מהאחרונים [טור שמט] שכתב ששם בלשון לעז, אינו חשוב אפילו ככינוי[36]. על "רחמנא" ו"מרא" בלשון ארמית, שיש הסוברים שהם תרגום של עיקר השם, ואינם חשובים ככינוי, אלא כעיקר השם בלשון לעז, עי' להלן: בשאר דינים[37].

שלום, שהוא משמותיו של הבורא, שנאמר: ויקרא לו ה' שלום[38], יש מהראשונים סוברים שאינו מן השמות שאינם נמחקים, וחשוב כינוי כחנון ורחום[39], ואף על פי שהוא שם שהבורא עצמו נקרא כן[40] - ומחמת כן יש הסוברים שאסור לאמרו בבית המרחץ, אף לסוברים שכינוים כחנון ורחום מותר לומר שם[41] - כיון שאינו שם העצם של הבורא, אלא [טור שנ] נקרא כך על שם פעולותיו, שהוא עושה שלום, חשוב כחנון ורחום שמותר למחקם[42]. ויש סוברים שהוא חשוב שם - כמו אלהים שדי וכיוצא בזה - ולא כינוי כחנון ורחום[43], שאף על פי שהוא נקרא כן מחמת שעושה שלום, כיון שמחמת כן נקבע בכתוב להיות שמו של הבורא, אינו דומה לשאר כינויים, שלא נקבעו לשם, אלא מתארים אותו כן[44], וכתבו אחרונים שראוי להחמיר כן[45]. ויש מהאחרונים שכתבו בדעת ראשונים, שאינו חשוב אפילו ככינוי[46].

"שבת", שעל פי קבלה הוא שם של הקדוש ברוך הוא[47], יש מהאחרונים שכתבו שהוא חשוב כינוי[48].

[טור שנא] אדון הרי הוא כינוי[49]. "אד", יש סוברים שהוא חשוב ככינוי[50], ויש סוברים שחשוב שם, כמו יה, שהוא חשוב שם לסוברים כן[51], ויש סוברים שאף כינוי אינו חשוב[52].

הנאמן, יש מהראשונים שכתבו שהוא כינוי[53]. ויש שנראה מדבריהם שאינו חשוב כינוי[54].

צבאות, לסוברים שאינו חשוב שם שאינו נמחק[55], יש מהראשונים שנראה מדבריהם, שחשוב כינוי[56].

שמש - ויש מפרשים שמשון[57] - שהוא מעין שמו של הקב"ה[58], אין בו קדושה אלא ככינויים, שמכונה הקדוש ברוך הוא כן מלשון הכתוב: כי שמש ומגן ה' אלהים[59] - ששמש הוא לשון חומה[60] - וכמו שנקרא חנון על שם שהוא חונן[61], ויש סוברים שאינו אפילו ככינויים[62].

מלכיא האמור בדניאל, במקום שהוא [טור שנב] קודש[63], אינו קדוש כשם אלא כשאר הכינויים[64], שהרי פירושו מלך, ומלך אינו שם[65]. שלמה המוזכר בשיר השירים, שברוב הפעמים הוא קודש[66], כתבו ראשונים שאינו קדוש כשם, אלא כשאר הכינויים[67], כחנון ורחום[68], שהוא קדוש משום שמשמעותו היא שהשלום שלו[69], ואף השם שלום חשוב כינוי, לסוברים כן[70]. ויש מסתפקים לומר שלא אמרו שהוא קודש אף ככינוי, אלא שהכונה לבורא והוא כשאר התארים[71]. ויש סוברים ששלמה שבשיר השירים במקומות שהוא קודש, עדיף מכינויים כחנון ורחום[72], ודינו כשאר שמות שאינם נמחקים[73]. וכן מרי, לסוברים שיש שהוא קודש[74], יש מהאחרונים שכתבו שהוא עדיף מחנון ורחום ואסור למחקו[75].

המקום, הרי הוא כינוי[76], ויש מהאחרונים [טור שנג] שמסתפקים - לענין ברכה[77] - אם הוא רק בזמן שקוראים לקדוש ברוך הוא כן[78]. מעון, הרי הוא כינוי[79]. הקדוש ברוך הוא, הרי הוא כינוי[80]. הרחמן, נראה מדברי ראשונים שאינו כינוי[81]. "שֶׁם", יש מהראשונים ומהאחרונים שנראה מדבריהם שדינו ככינוי[82], ויש סוברים שאין דינו ככינוי[83].

מלך מלכי המלכים הרי הוא כינוי[84]. מלך [טור שנד] גדול, נראה מדברי ראשונים שהוא כינוי[85], וכן המלך הקדוש, נראה מדבריהם שהוא כינוי[86], וכן מלך העולם, יש מהאחרונים שכתבו שהוא כינוי[87], ויש מהאחרונים שנראה מדבריהם שמלך העולם, אינו חשוב כינוי[88], וכן מלך חי וקיים, נראה מדברי אחרונים שאינו חשוב כינוי[89], ויש מהאחרונים שכתבו, שאף "חי" לבדו הוא כינוי[90].

[טור שנה] על דין כמה יודין שדרך לכתבם במקום שם - ואין דרך לכנות כן את השם בדיבור - ע״ע אזכרות[91].

על לשון המשמשת לכינוי, כשנשתמש בה לדבר אחר, אם דינה ככינויים, ע״ע אזכרות[92].

שאר השמות שנקרא בהם הבורא - דהיינו שם הוי״ה ואדנות, אל, אלוה, אלהי, אלהיך, אלהים, אלהיכם, אהיה, אהיה אשר אהיה, שדי, צבאות, יה[93] - נקראים אף שמות שאינם נמחקים[94], ויש מהראשונים שקראום אף שמות המיוחדים[95] - אף שעיקר לשון שם המיוחד היא [טור שנו] על שם הוי״ה[96] - שהם מיוחדים בכך שאסור למחקם[97], או שהם מיוחדים לבורא יתעלה, ועצם הלשון נתחדשה עליו, ואף שמצינו שנבראים נקראים בשם אלהים, אין הם נקראים כן אלא בהשאלה, כיון שיש להם כח אלוקי[98].

אף שמות שאינם נמחקים, חוץ משם הוי״ה - ושם של ארבעים ושתים אותיות[99] - נקראים בדברי חכמים גם בשם כינויים[100], ואף שם יה - שהוא חלק משם-המפורש* - כן[101]. שם אדנות, נחלקו בו ראשונים: יש סוברים שלעולם אינו נקרא בשם כינוי[102], אף על פי [טור שנז] שאינו נקרא שם המפורש[103]. וכעין זה יש מהראשונים שכתבו שצבאות ושדי אינם נקראים שמות המיוחדים, ושם אדנות נקרא שם המיוחד[104]. ופירשו אחרונים, ששם אדנות עדיף משאר שמות, כיון ששם הוי״ה נקרא באדנות[105]. וכתבו ראשונים ואחרונים, שאף לדעה זו שם אהיה נקרא כינוי[106], ומהאחרונים יש שכתבו, שאף אהיה לעולם נקרא שם המיוחד[107]. ויש סוברים שאף שם אדנות נקרא כינוי[108]. וכן מצינו בתלמוד ששם אדנות נקרא כינוי[109], ואינו נקרא שם המפורש[110], ופירשו ראשונים שאין נקרא שם המפורש ושם [טור שנח] המיוחד אלא שם הוי״ה ולא שם אדנות[111], ששם העצם אינו אלא שם הוי״ה, שאין נקרא שם העצם בהרבה שמות[112], ושאר השמות אינם שם העצם, אלא מורים על התוארים, ונגזרים מפעולותיו, וימצא כמותם אף בנבראים[113]. ויש מהאחרונים שפירשו, שכונת התלמוד אינה ששם אדנות הוא כינוי לבורא, אלא שהוא כינוי לשם הוי״ה[114].

השמות שאינם נמחקים, נקראים גם ״אזכרות*״[115]. ויש שנראה מדבריהם, שאף הכינויים יש שהם נקראים אזכרות[116]. ויש שכתבו שאין נקרא אזכרה אלא שם הוי״ה[117], [טור שנט] שהוא מורה על עצמותו והוייתו יתברך, ואינו שם משותף לנבראים כשאר השמות[118], ונקרא אזכרה בלשון סגי נהור, שאסור להזכירו חוץ למקדש[119].

ב. בדינים השייכים לכבוד השם. איסור מחיקת-השם* אינו דוקא בשם הוי״ה, אלא אף בשם אדנות ובשמות אלהים אהיה שדי וצבאות, אבל כינויים כחנון ורחום, נמחקים[120], שאין בהם קדושת השם[121]. ואף על פי שגם שאר שמות מלבד שם הוי״ה אינם שמות העצם[122], מכל מקום כיון שהם לשון אדנות ומרות ואלהות אסור למחק, ודוקא אותם שאינם כינויי אלהות אלא תארי הפעולות, ופעמים שאף אדם מתואר בהם, אין איסור במחיקתם[123]. לומדים כן מהכתוב - ממנו לומדים על איסור מחיקת השם[124] - לא תעשון כן לה׳ אלהיכם[125], שלא נאמר בסתם לה׳, אלא לה׳ אלהיכם, ללמד שכל שם אלהות בכלל[126], [טור שס] ויש שפירשו שמהכתוב: ואבדתם את שמם וגו׳ לא תעשון כן, למדים שכל שנקרא עליהם שם ה׳ אסור לאבדו, ומלה׳ לומדים שדוקא בדברים המיוחדים לשם, ולא בכינויים כחנון ורחום[127]. וכן אין במוחק כינויים כחנון ורחום משום עשה של את ה׳ אלהיך תירא[128], שכינויים אינם בכלל עשה זה[129]. על שם בלשון לעז, אם דינו כשם, עי׳ לעיל: הכינויים ומהותם[130]. ההיתר למחוק כינויים, כתבו גאונים שהוא כשטעה הסופר וכתבם שלא במקומם[131], ופירשו ראשונים שאם לא טעה, או כשכתב כל המקרא אף כשטעה, אף כינויים כחנון ורחום אין למחקם[132], אבל מדברי ראשונים אין נראה כן[133]. כינויים המיוחדים לבורא בלבד, יש מן האחרונים שכתבו שאין למחקם[134].

איסור הזכרת השם לבטלה[135], כתבו ראשונים שהוא דוקא בשמות המיוחדים[136], והיינו כל השמות שאינם נמחקים[137], ולא [טור שסא] בכינויי השם[138] כחנון ורחום[139], ולא בשם בלשון לעז[140]. ואף על פי

שבאיסור לא תשא את שם ה׳, נכללים גם כינויים ושם בלשון לעז, לסוברים כן[141], איסור הזכרת שם שמים לבטלה קל שאינו נלמד מלא תשא, אלא מאת ה׳ אלהיך תירא[142], ודוקא באיסור לא תשא התרבו מהכתוב אף כינויים[143], ויש שכתבו, שאין לאסור הזכרת כינויים לבטלה, כיון שיש בהם שבח אין הזכרתם לבטלה[144]. ומכל מקום אף הכינויים כחנון ורחום צריך להזכירם באימה וביראה[145]. וכן המזכיר שם שמים לבטלה, שצריך לנדותו[146], כתבו ראשונים [טור שסב] שאינו אלא במזכיר אחד מהשמות המיוחדים, אבל המזכיר השם בשאר לשונות אין צריך לנדותו, אלא גוערים בו[147], ואף בדעת הראשונים שכתבו שגם השומע את חבירו שהוא מזכיר כינויים לבטלה צריך לנדותו[148], יש מהאחרונים שכתבו שאין כוונתם אלא לשמות המיוחדים, שאף הם נקראים כינויים[149]. ויש שכתבו שאף המזכיר שם בלשון לעז לבטלה, עובר באיסור הזכרת השם לבטלה[150], והמזכיר לבטלה שם שמים בלשון לעז, צריך לנדותו[151], וצידדו אחרונים שלדעתם אף הזכרת כינויים חשובה הזכרת [טור שסג] השם לבטלה[152], ויש שכתבו שאף כשמכנה השם באופן אחר אסור[153], ויש סוברים שדוקא בלשון לעז אסור, ולא בכינויים[154]. ויש סוברים שאף שאר שמות שאינם נמחקים - חוץ משם הוי״ה - אין איסור להזכירם לבטלה[155], ויש שכתבו שאף לדעה זו, אסור להזכיר גם שם אדנות, לסוברים שדינו כשם הוי״ה ולעולם אינו נקרא כינויים[156].

האזכרות שבמקראות שמותר לאמרן בדרך לימודו, ואין בזה משום הוצאת שם שמים לבטלה[157], יש שכתבו שדוקא שם אלהים וכדומה מותר, ולא שם בן ארבע אותיות[158] - שם אדנות - אבל הרבה אחרונים מתירים אף בשם אדנות[159].

בשאלת-שלום* חבירו, שתיקנו חכמים לשאול בשלומו בשם - ואף בשמות [טור שסד] המיוחדים[160] - והביאו מבועז ששאל בשלום הקוצרים בשם[161], נראה מדברי ראשונים, שהוצרכו להביא מבועז ראיה שאין איסור לשאול בשלום חבירו אף באמירת ״שלום״ לחוד בלי הזכרת שם נוסף, ואילולא הראיה היינו אומרים שאסור כיון ששלום הוא משמותיו של הקדוש ברוך הוא[162], ואין לזלזל בכבוד המקום בשביל כבוד הבריות[163]. ויש מהראשונים שנראה מדבריהם, שלא הוצרכו לומר שאין איסור בשאילת שלום, אלא כשמזכיר שם ה׳, ומוציא שם שמים לבטלה, ולא משום הזכרת שלום[164]. ומהאחרונים יש שכתבו, שלא הוצרכו לומר אלא שאין איסור להזכיר שם הוי״ה - ואף באדנות כקריאתו[165] - על ברכת בשר ודם, שזה שם העצם[166]. ויש מהראשונים שנראה מדבריהם, שלא הוצרכו [טור שסה] לומר שמותר לשאול בשלום חבירו בשם, אלא תיקנו שחייבים לשאול בשם[167], ומתקיימת התקנה על ידי שאילת שלום, ששלום הוא שמו של הקדוש ברוך הוא[168].

אף בשלום גוי מותר לשאול, מפני דרכי-שלום*[169], ואפילו להזכיר תיבת שלום, ואף על פי ששלום הוא שמו של הקדוש ברוך הוא[170], ומטיל עליו שם שמים[171], ואף שאר שמות מותר להזכיר בשאילתו[172], ויש סוברים שאין לזלזל ולהזכיר שמות בשאלת שלום לגוי[173], ומהם שכתבו ששם בלשון לעז מותר להזכיר בשאילת שלום לגוי[174]. אבל לכפול לו שלום אסור[175], שאין לכפול בשבילו שלום שהוא שמו של הקדוש ברוך הוא[176], וכתבו אחרונים שאף שלום בלשון לעז אסור לכפול[177]. להזכיר שם שמים לברך שד אסור, שאין מזכירים שם שמים על המזיק, ואף שלום - שדינו ככינויים, לסוברים כן[178] - אסור להזכיר עליו[179]. עובדי האלילים והזובחים לשעירים ולשדים וכיוצא בזה, יש מהראשונים שכתבו שאין ראוי להזכיר עליהם אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא, שאין נזכירו על מי שכופר מציאותו או מכחיש יכלתו ומסלק השגחתו[180].

[טור שסו] קודם תפילת שחרית* אין להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום, כיון שהוא שמו של הקדוש ברוך הוא[181], ואין ראוי להזכיר שמו על אדם ולכבדו קודם שמכבד את הקדוש ברוך הוא[182]. להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום בלשון לעז, נסתפקו אחרונים אם מותר[183]. להקדים לפתח חבירו לומר לו הרחום ירחמך וכדומה, כתבו אחרונים שמותר, שאינו שואל בשלומו אלא מברכו בשמו של הקדוש ברוך הוא[184].

האיסור להזכיר שמות בבית-הכסא* ובבית-המרחץ*[185] - היינו בבית הפנימי שלו[186] - יש מהראשונים שכתבו שהוא דוקא בשמות המיוחדים כהוי"ה, אדנות, אלהים וכדומה, אבל הכינויים, כגון חנון ורחום, מותר להזכירם שם[187], ששמות תואר הם, ואף אדם מתואר בהם[188]. ונחלקו אחרונים בדעה זו: יש שכתבו שלא אמרו אלא שאם אין כוונתו באמירתם להזכרת השם, אלא לענין חול, מותר להזכירם שם[189], ויש סוברים שאף כשכוונתו להזכרת השם מותר להזכירם[190], ויש שכתבו שלומר הרחום ירחמך אסור, כשאילת שלום[191]. ויש מהראשונים שכתבו שאין להזכיר רחום בבית [טור שסז] הכסא, שלא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא[192], וכתבו אחרונים שיש להחמיר כן[193]. ונחלקו אחרונים בדעה זו: יש סוברים שדוקא "רחום" אסור להזכיר בבית הכסא[194], ויש סוברים שהוא הדין שאר כינויים[195], וכן יש מהראשונים שנראה מדבריהם שאין להזכיר כינויים בבית המרחץ[196]. שם בלשון לעז, כתבו אחרונים שאסור להזכירו בבית המרחץ[197], שאף על פי שאין בו קדושה ומותר למחקו, לסוברים כן[198], יש בזיון בהזכרתו במקום טינופת[199]. "שלום", אסור להזכיר בבית המרחץ[200], שכך נקרא השם עצמו[201], וכן אסור להזכירו במבואות המטונפות[202]. ואף לסוברים שמותר להזכיר כינויים בבית המרחץ[203], וגם לסוברים ששלום דינו ככינויים[204], אף על פי [טור שסח] כן אסור להזכירו בבית המרחץ כיון שאינו שם תואר[205], ויש שפירשו שכשמזכיר שלום כוונתו לברך חבירו בשם, ולכך אף על פי שהוא ככינויים, אסור, שאף כינויים אסור להזכיר בבית המרחץ כשכוונתו לשם, לסוברים כן[206], ויש שכתבו שאין האיסור אלא לשאול בשלום חבירו, אבל להזכיר שלום בלא שאלה בשלומו מותר, כמו שמותר להזכיר שאר כינויים לסוברים כן[207]. ויש מהראשונים שנראה מדבריהם שלהלכה מותר להזכיר שלום בבית המרחץ[208]. בבית האמצעי שבמרחץ, מותר לשאול בשלום חבירו[209] - אף על פי שמזכיר שלום בשאילתו - וכן מותר להזכיר שם שאר כינויים, אפילו שכונתו לשם, אבל אסור להזכיר שם שמות הקודש[210]. "הימנותא" מותר [טור שסט] להזכיר בבית המרחץ, שה' עצמו לא נקרא כן[211], והיינו להזכיר אמונה[212], או נאמן[213], ויש מהאחרונים שכתבו, שאם מתכוין להזכרת השם, אסור להזכירו בבית המרחץ[214].

קודם נטילת-ידים* בשחרית - כשידיו מטונפות[215], והוא הדין בשאר אופנים שאין ידיו נקיות[216] - יש סוברים שאסור להזכיר לא שם ולא כינוי[217], ויש סוברים שאין איסור להזכיר אלא שם מהשמות שאינם נמחקים[218].

נדה*, שיש סוברים שאין לה להזכיר את השם[219], כתבו אחרונים ששם בלשון לעז מותר לה להזכיר[220].

הזכרת השם בלשון לעז בגלוי-ראש* יש שכתבו שהיא בכלל איסור הזכרת השם בגילוי ראש שאסורה, לסוברים כן[221], וכן הזכרת כינויים כחנון ורחום בגילוי ראש אסורה[222]. ויש שכתבו שמותר להזכיר כינויים בגילוי ראש[223], [טור שע] ויש שצידדו להתיר אף להזכיר שם בלעז[224], אבל בהזכרת שלום בגילוי ראש צידדו לאסור[225].

בעל-קרי*, לתנאים הסוברים שבזמן שנהגה תקנת עזרא לא היה אסור אלא בתלמוד-תורה* שיש בו הזכרת השם[226], יש מהאחרונים סוברים שאף הזכרת כינויים כחנון ורחום היתה אסורה לו[227], ויש שכתבו, שהיה מותר לו להזכיר חנון ורחום וכדומה[228].

האיסור להזכיר שם שמים על הרקיקה[229], יש מהראשונים שכתבו שאינו אלא בשם בלשון הקודש, ולא בשם בלשון לעז[230] - שדינו ככינויים לסוברים כן[231] - וכתבו אחרונים שאף לא בכינויים כחנון ורחום[232]. וכן יש מהאחרונים שכתבו שמותר לכתוב שמות בלשון לעז במקום שסופם שיבואו לידי בזיון[233]. ויש שכתבו לאסור לכתוב כינויים במקום שסופם שיבואו לידי בזיון[234], ואף לסוברים שאין בהם [טור שעא] משום הזכרת שם שמים לבטלה[235], שאסור להביאם לידי מנהג בזיון[236]. וכן יש שכתבו שאף שם שמים בלעז אסור להזכיר על הרקיקה[237], וגם כינויים[238], שכל שהוא משום בזיון, אף בכינויים אסור[239].

השומע הזכרת כינוי, באופן שהשומע הזכרת השם צריך לעמוד[240], אף הוא צריך לעמוד, שכן מצינו בעגלון מלך מואב, שעמד בשעה שאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך[241], אף על פי שלא שמע את השם אלא בכינוי[242], שגם שם "אלהים" נקרא כינוי[243], ויש שפירשו, שאף בהזכרת השם בלשון לעז צריך לעמוד, שאהוד הזכיר את השם בלשון לעז[244].

בגבולים שאסור להזכיר את השם ככתבו[245], מזכירים אותו בכינויו[246], והיינו בלשון אדנות[247], וכן מותר להזכיר שם "אהיה", שאינו שם המפורש[248]. וכתבו ראשונים שאיסור זה של [טור שעב] הוגה-את-השם*, הוא אף כשמזכירו בלשון לעז[249], ופירשו אחרונים שהיינו דוקא בשם של מ"ב אותיות, אבל שם הוי"ה ככתבו לא שייך בו לעז, לסוברים כן[250]. על הזכרת השם בכינויו במקדש, ע"ע הוגה את השם[251].

על הזכרת אותיות השם, לסוברים שאסור בשם הוי"ה[252], אם אסור בשם אדנות ובשם יה, ע"ע הוגה את השם[253].

על האיסור להרבות בכינויים של השם בתפלה*, יותר ממה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, ע"ע תפלה[254].

ג. בקללות ושבועות. המגדף* (מברך ה'), אם הוא חייב אף על ברכת הכינויים, נחלקו בו תנאים: ר' מאיר מחייב[255], בין על ברכת שמות שאינם נמחקים, ובין על ברכת כינויים כחנון ורחום, ארך אפים ורב חסד[256]. שלמדים מהכתוב: איש איש כי יקלל אלהיו ונשא [טור שעג] חטאו[257], מכל מקום[258] - כלומר בכל אופן שבירך, אף שלא בירך שם הוי"ה - שבכתוב זה לא הוזכר שם הוי"ה, אלא אלהים שהוא כינוי, וסמוך לו חיוב מיתה[259]. וחכמים פוטרים[260], וסוברים שאינו חייב מיתה אלא על ברכת שם המיוחד[261], שבכתוב ונקב שם ה' מות יומת[262], כתוב רק שם הוי"ה, שהוא שם המיוחד[263], ועל ברכת הכינויים - בין שמות שאינם נמחקים[264], ובין חנון ורחום וכדומה[265] - הרי הוא באזהרה[266], שנאמר: אלהים לא תקלל[267], ויש שכתבו שאזהרתו היא מהכתוב: איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו[268]. אם לוקים על לאו זה, ע"ע לאו שאין בו מעשה וע' לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין וע' מגדף. בחיוב כרת על ברכת הכינויים נחלקו תנאים וראשונים: יש [טור שעד] סוברים שאף לדעת חכמים, הוא חייב גם כרת על ברכת הכינויים, ולא פטרוהו אלא ממיתה[269], שהכתוב: ונשא חטאו, הכונה לחיוב כרת[270], וצידדו אחרונים לומר שהוא חייב כרת אף על ברכת כינויים כחנון ורחום[271], ויש סוברים שלדעת חכמים אינו חייב כרת על ברכת הכינויים[272], שהכתוב: ונשא חטאו, אינו עולה אלא על המברך שם המיוחד[273]. הלכה כחכמים[274]. שם המיוחד, שחייב עליו לדעת חכמים ואינו בכלל כינויים, פירשו בגמרא שאינו שם של שתי אותיות - אף על פי שהוא חציו של שם המפורש[275] - אלא שם של ארבע אותיות, אבל אין צריך דוקא שם גדול[276] - של ארבעים ושתים אותיות[277], או של ארבע עשרה אותיות[278] - ונחלקו ראשונים: יש סוברים [טור שעה] שאינו חייב מיתה אלא כשבירך שם הוי"ה[279], או שם של ארבעים ושתים או של ארבע עשרה אותיות[280], ויש סוברים שהוא חייב אף על ברכת שם אדנות[281], ויש שצידדו לומר בדעת ראשונים, שהם מפרשים שחייבים אף על שם שדי ואלוקים[282]. על בן-נח* שיש סוברים שלדברי הכל הוא חייב אף על ברכת כינוי - אף כינוי כחנון ורחום[283], ויש סוברים שדוקא על ברכת שמות שאינם נמחקים[284] - ע"ע בן נח: בברכת השם[285].

[טור שעו] לסוברים שאין המגדף חייב עד שיברך שם בשם, דהיינו שיאמר: יכה יוסי את יוסי[286] - שיוסי הוא כינוי לשם[287] - המברך בכינוי, לדעת ר' מאיר חייב[288], ואף כשמברך בכינוי כחנון ורחום[289], ובדעת חכמים נחלקו ראשונים: יש סוברים שאינו חייב אלא המברך בשם המיוחד[290], ויש סוברים שהמברך באחד מכל השמות שאינם נמחקים חייב[291], אבל המברך בכינוי פטור ממיתה[292], והרי הוא באזהרה[293].

השומע ברכת השם, שחייב לקרוע[294], נחלקו [טור שעז] בו אמוראים: ר' חייא סובר שאף על שמיעת

שאינם נמחקים[470]. וכן מה שאמרו בכתיבת האזכרות, שכשטובל הקולמוס לכתבם, לא יתחיל מיד בכתיבתם, שמא יהיה עליו הרבה דיו, אלא יתחיל קודם באות אחרת[471], כתבו אחרונים שהוא בכל השמות שאינם נמחקים[472]. וכן לסוברים שצריך לכתוב האזכרות בספר-תורה* כסדרן[473], אף שם אלהים ושאר שמות הקודש [טור שצו] צריך לכתוב כסדרם[474]. ויש שכתבו שאם כתב שאר שמות בלי קידוש, כשר בדיעבד[475]. ויש שכתבו שבספר תורה אם כתב שאר שמות בלי קידוש כשר, שכיון שהוא יכול לכתוב את השמות אף בלעז, לסוברים כן[476] - שהספרים נכתבים בכל לשון[477] - ואז אינו צריך לקדשם בכתיבתו, שיש להם דין כינויים, לסוברים כן[478], אף כשכתבם בלשון-הקדש* בלא קידוש, אינם גרועים משמות הכתובים בלשון לעז, אבל תפילין ומזוזות שאינם נכתבים אלא בלשון הקודש[479], אינם כשרים אלא כשקידש כל השמות שאינם נמחקים[480]. וכעין זה כתבו אחרונים, שאף שגם בשאר שמות שייך הדין שיכתבו בספר תורה כסדרן, למעשה אינו צריך לכתוב כסדרם, כיון שהוא יכול לכתבם בכל לשון, ואז יהיה דינם ככינויים הנמחקים שאין צריך לכתבם כסדרם[481]. ויש שכתבו שאין צריך לקדש אלא שם הוי"ה, ולא שאר שמות[482], ואף לא שם אדנות[483], ומותר להפסיק באמצע [טור שצז] כתיבתם[484], וכל הדינים בתליית השם, לא נאמרו אלא בשם הוי"ה[485], ולא נאמר בהם הדין שהשם צריך לכתבו כסדר[486].

כינויי השם שהיו נמצאים בארון*[487], כתבו אחרונים שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים, [טור שצח] אם הכוונה היא לשאר שמות מלבד שם הוי"ה, או שהכוונה לשמות הבורא בלשון לעז[488].

על איסור נבואה בשקר בשם השם[489], אם האיסור הוא דוקא בהזכרת שם, ואם כינוי חשוב כשם לאיסור זה, ע"ע נביא שקר.

1. על הנכלל בשם המפורש, והנכלל בכינויים, עי' להלן: הכינויים ומהותם, וע"ע שם המפורש.
2. עי' ציונים 8 ואילך, 19 ואילך. ועי' העמ"ש שאילתא ד אות ז ושאילתא נג אות ב (לשיטתו בציון 100), בד' הרמב"ם, שדימה את כינויי השם לכנויים, ע"ע, בנדרים, ושעיקר הלשון כינויים בחז"ל אינה על חנון ורחום, אלא על שם בלשון לעז, עי' ציון 26 ואילך, ועי' רמב"ם סנהדרין שם.
3. עי' ציון 93 ואילך.
4. עי' ציון 100 ואילך.
5. רשב"ש סי' רסז.
6. פסקי ריא"ז שבועות פ"ד ה"ג אות טז ואות כד וקונ' הראיות שם לה ב, ועי' ציון 4. ולכאו' אין בזה נפ"מ לדין.
7. עי' רשב"ש סי' רסז, שכל התורה שהיא שמותיו של הקב"ה, הוא ככינויים, ואפשר שכוונתו שדינם ככינויים, ואין בהם איסור מחיקה. ועי' ציון 85. ועי' משנה סנהדרין נו א ורש"י שם, שנזכר כינוי במובן אחר, שאינו כינוי השם, אלא כמי שמכנה ותולה דבריו באחרים, עי' ציון 287, וע"ע מגדף.
8. עי' ריטב"א שבת י ב, וכעי"ז במאירי שם, ועי' ציון 205. ועי' ציון 28. ועי' של"ה תולדות אדם בית אחרון אות קמט.
9. עי' רס"ג בתשו' הגאונים שע"ת סי' שכט, הובא באשכול הל' ס"ת.
10. עי' מאירי שם, ועי' ציון 18.
11. ביא"פ אה"ע סי' פו, וכעי"ז באו"ש דלהלן. ועי' ציון 44.
12. או"ש ע"ז פ"ב ה"ז. ועי' תשו' ופסקים לראב"ד סי' ס הובא בארי"ח דין אהבת השם וירא‌תו אות ח וריטב"א שם ורשב"ש סי' רסז (וציון 123) ומהרש"א חא"ג שבת שם. ועי' ציונים 98, 113. ועי' שבועות לה ב וריטב"א שם וציון 373. ועי' ירושלמי מגילה פ"א ה"ט. ועי' ראב"ד קר"ש פ"ג ה"ה ומער"ק ומרכה"מ (אלפנדרי) שם ופר"ח או"ח פה ס"ק ב וביא"פ שם, ועי' ציון 192 ואילך. ועי' רשב"ש ואו"ש שם ודברי מלכיאל ח"ב סי' פג, שדנו בשם אלהים, שמצינו ג"כ על נברא.
13. ר"י מיגש השלם שבועות לה א; נ"י שם.
14. עי' ציון 371; ר"י מיגש שם, ועי"ש שסיים ואינו שם ממש, ועי' להלן; נ"י שם. ועי' ציון 372 ואילך, שהמזכירם מפרשים כוונתו למי שיש בו מידות אלו, וי"ח.
15. תוס' סוטה י א.
16. עי' מהרי"ק סי' קסב, ע"פ רד"ק בשורש כנה.
17. עי' ציונים 54, 71, 83, 88 ואילך. ועי' ציונים 28, 36, 46, 52.
18. עי' מאירי שבת י ב, ועי' ציון 10.
19. עי' ברייתא שבועות לה א ומ"ס סופ"ד; רמב"ם יסוה"ת פ"ו ה"ח. ועי' הלק"ט ח"א סי' סז בהג"ה מבהמ"ח (המני"ח) על רחום, וצ"ב, ועי' ציון 194.
20. עי' ברייתא שבועות שם; רמב"ם תפילה פ"ט ה"ז. ועי' ר"ח ופסקי רי"ד שבועות שם ופסקי ריא"ז שם ה"ג אות כד והל' ס"ת (גנזי מצרים) ע' 27, שגרסו האמת (ועי' ציון 43), במקום האמין, ועי' הג' לר"ח שם בד' וילנא.
21. עי' מ"ס שם.
22. עי' מ"ס שם. ועי' רמב"ם דעות פ"א ה"ו.

23. רמב"ם יסוה"ת שם. ועי' רמב"ם דעות שם: גבור וחזק.
24. עי' רס"ג בתשו' הגאונים שע"ת סי' שכט, הובא באשכול הל' ס"ת.
25. עי' רמב"ם שם וקר"ש פ"ג ה"ה ושבועות פ"ב ה"ב וסנהדרין פכ"ו ה"ג.
26. עי' להלן; רמב"ם סנהדרין פכ"ו ה"ג וסמ"ג לאוין רט והחינוך מ' רלא; מאירי סנהדרין סו א; טור חו"מ סי' כז. ועי' ב"ח או"ח פד ומג"א שם ס"ק ב ופר"ח שם ופמ"ג א"א ושו"ע הגר"ז שם וא"ר סי' פה ס"ק ג ובכור שור סנהדרין סה א ונשמת אדם כלל ג אות ט ומ"ב שם ס"ק י, על רחום ושלום בלשון לעז, וע"ע אזכרות ציון 166 ואילך, ועי' להלן ציון 174.
27. עי' רש"י שבציון 230, ועי' להלן; יתרון האור נדרים פ"א מ"א ואחיעזר ח"ג סי' לב ופי' הרי"ף לרס"ג עשה א (לח ב) בד' הרמב"ם שם, ועי' להלן; עי' תשו' הריב"א שבשו"ת הרשב"א ח"א סי' תתמב ומהר"ם מר"ב ד"פ סי' ו ואו"ז פסקי שבועות, לגבי שם המיוחד, ועי' להלן, ועי' ציון 403; עי' תשו' מהר"ם מר"ב ד"פ סי' קכב ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' תתנד הובאה במרדכי שבועות סי' תשנח (עי' ציון 384); עי' מאירי שם; עי' נ"י שם ס א (טז א בדפי הרי"ף), ונדרים ז ב (א ב בדפי הרמב"ן) בשם הריטב"א, ואחיעזר שם בדעתו; תשב"ץ ח"א סי' ב, ועי"ש שכ"כ ע"פ רמב"ם שבועות פ"ב ה"ב, וכ"ה בהעמ"ש שאילתא נג אות ב (ועי' ציון 12), וצ"ב; עי' טור שם, ועי' בהגר"א שם ס"ק ב כמה מקורות; עי' רמ"א יו"ד שמ לז; ועי' רדב"ז ח"ג סי' תיט (תתסב) וסי' תכא (תתסג); תו"ח סנהדרין שם; עי' ש"ך יו"ד קעט ס"ק יא: אינו שם כלל, ולכאו' היינו שחשוב כינוי, עי' להלן, ועי' רע"א קמא סי' כה ומנ"ח מ' ע ותלז ועצי לבונה יו"ד שם ומשנה הלכות ח"ה סי' קיז וקיט, ועי' ציון 177, ועי' ציון 34; לוית חן פ' כי תבא, הובא ברע"א תנינא סי' טו; עי' שו"ע הגר"ז סי' פה ס"ג ועי' קו"א שם אות ג; שם חדש מ' פא; או"ש ע"ז פ"ב ה"ז; עי' ערה"ש יו"ד רעו כד; עי' מ"ב סי' פה ס"ק י. ועי' ציון 224. ועי' ציון 432, ועי' להלן.
28. עי' ציון 17. עי' ציון הקודם; עי' מאירי שם; עי' נ"י ותו"ח סנהדרין שם ורמ"א יו"ד שמ לז, ועי' שו"ע הגר"ז קו"א סי' פה אות א (עי' ציון 298 ואילך); עי' רשב"ש סי' נח בד' הרמב"ם סנהדרין שם, ורע"א קמא שם בד' הרמב"ם שבועות שם, וכ"ה ברדב"ז שבועות שם; עי' רע"א שם, בד' תשו' הריב"א שם; עי' טוש"ע חו"מ שם א, וסמ"ע שם ס"ק ג; עי' שו"ת רדב"ז שם ושם; אורים שם ס"ק ב; עי' זקן אהרן (הלוי) סי' עב וסי' קפח; עי' שו"ע הגר"ז ומ"ב שם; עי' ערה"ש יו"ד סי' רעו סכ"ד וחו"מ שם ס"ג. ועי' ציון 8. וכ"מ בציונים 141, 150 ואילך, 197, 237, 298, 376, 381, 409, 416 ואילך, 458, שמועיל אף שם בלשון לעז, ועי' ציונים 140 ואילך, 183, 220, 411. ועי' חת"ס נדרים ב א.
29. עי' לעיל. עי' רמב"ם שם, ואחיעזר שם ותורת חיים (זוננפלד) סי' כו בדעתו; עי' תשו' מהר"ם מר"ב שם; עי' נ"י נדרים שם; תשב"ץ שם; עי' רדב"ז שם ותורת חיים שם בדעתו; עי' ש"ך שם; רע"א שם; או"ש שם. ועי' תשו' שבחיים ושלום ח"א סי' לא (סד א) וכ"ה באחרונים שבציונים 154, 197, שיש בזה חומרא מחנון ורחום, כיון שבלשון הגויים הוא שם גמור, ועי' ח"א דלהלן.
30. אבנ"ז יו"ד סי' שנח אות ה, ועי' להלן, וכ"מ בתשב"ץ ובש"ך שם. ועי' ציון 458 ואילך.
31. מרומי שדה נדרים ב א.
32. עי' אבנ"ז שם אות ט בד' המפרשים גמ' סנהדרין קא ב בשם הוי"ה, ועי' להלן, ועי' משנה הלכות שם וח"ח סי' ל. ועי' צ"פ תניינא יסוה"ת פ"ו ה"ב (ס א). ועי' ציונים 75, 432, 435.
33. עי' אחרונים שבציון 250 (ועי' אחרונים שם, שלשם של מ"ב אותיות יש תרגום, וצ"ב, ולכאו' אינו חשוב כינוי, עי' אבנ"ז שם), ועי' אבנ"ז שם אות י, שאף לשדי אין תרגום; עי' אג"מ או"ח ח"א סי' לב ענף ו, ושם שאף לקריאתו באדנות אין תרגום, ועי' ציונים 27, 403 ואילך. ועי' חלק"י תניא סי' א, בד' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתמב. ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ה סי' ט במפתחות.
34. חזו"א יו"ד קסד אות ד (ידים סי' ח אות יט), ועי"ש שבזה הוא שכ' הש"ך דלעיל, שאינו חשוב שם.
35. עי' ריא"ז שבת פט"ז ה"א אות ח: טוב להחמיר, והובא בש"ג שם מג א בדפי הרי"ף וממנו במג"א שלד ס"ק יז, ועי' אחיעזר ח"ג סי' לב שתמה, ועי' שעה"צ שם ס"ק כז, ועי' ציון 132; עי' חו"י סי' קט, הובא בפ"ת יו"ד רעו ס"ק יא, ועי"ש ע"פ בני יונה שהביא שם בס"ק טז, שיש להחמיר משום כבוד ה'; עי' מעיל צדקה סי' כג מר' מאיר מפרוסטיץ; עי' חכ"א כלל פט ס"ט, ואפשר שאין כוונתו אלא להשיג על מש"כ הש"ך שאינו שם כלל, עי' לעיל, ועי' אחיעזר שם ובית יצחק שם אות יב, ועי' ח"א כלל ה ס"א שנראה ששם בלעז עדיף מכינויים ואינו שם גמור, ועי' שד"ח מערכת מ כלל יג אות יג הב', ועי' ציון 154; עי' זרע אמת ח"ב סי' קכ ופתח הדביר סי' צא אות א, בשם הלק"ט באגרת שבסוף לקט הקמח על משניות, שאסור למחקן, ועי' זרע אמת שם, שנ' שאף החולקים סוברים ששם בלעז חשוב שם; עי' התעוררות תשובה ח"ג סי' מג; עי' פקודת אלעזר (בן טובו) סי' תעה. ועי' חזו"א שם. ועי' שבת קטו א, ור' יהושע הנגיד שבת פכ"ג הכ"ו ותשב"ץ ושעה"צ שם ואבנ"ז שם אותיות ה וי. ועי' ישוע"י יו"ד אחר סי' רפד בתשו' מנכד המחבר ד"ה הנה. ועי' ציונים 75, 396. ועי' ראשל"צ ברכות מ ב ובנין ציון סי' סח ומהרש"ם שם ושו"ת ריב"א ח"א סי' קמ. ועי' חלקת יעקב או"ח סי' קכד, ושם על שם בכתב חרשים וסומים ובסרט הקלטה, וע"ע הנ"ל.
36. זכרון יהודה (א"ש) בתשו' רצ"ה וייס (ע' ס) בשם ר"י א"ש, בד' רש"י שבציון 230. ועי"ש שלכן אין איסור מקלל בשם בלשון לעז. ועי"ש בהמשך התשובה.
37. ציון 417 ואילך, ושם ציון 428 על מרן. ועי' חת"ס ומנ"ש נדרים ב א ומנ"ש שם סי' א ואפיקי ים ח"ב סי' ג ופי' הרי"ף לרס"ג עשה א (מג ב), על "מארי כולא", ועי' רמב"ן וריטב"א שבועות לו א ורא"ש שם סי' כד ור"ן נדרים ב א ונ"י שם א א ותשובת הריב"א שבציון 27, ועי' ציונים 75, 87. על "אלמעכטיגער" בלשון יידיש שחשוב כינוי, עי' נמוקי או"ח סי' קסז ס"ק א. על "לורד" (שה) אם חשוב שם בלשון לעז, עי' תשובות והנהגות ח"א סי' קכח.
38. שופטים ו כד. ע"ע אזכרות ציון 25 ואילך, ועי' להלן. ועי' פהמ"ש לרמב"ם ברכות פ"ט מ"ז, שבחלק מהתרגומים הלשון: עשאוהו משמותיו של הקב"ה, וצ"ב.
39. עי' שו"ת הרא"ש כלל ג סי' טו; עי' ריטב"א שבת י ב בשם תוס', ועי"ש ר"ה יח ב; לח"מ קר"ש פ"ג ה"ג ומג"ע אבן בוחן פינה ב אות מד ונטעי נעמנים יו"ד סי' לד בד' הרמב"ם, ועי' רמב"ם יסוה"ת פ"ו ה"ב ואילך, ועי' יהודה יעלה או"ח סי' ט ופי' הרי"ף לרס"ג עשה א (מז ב), וצ"ב. ועי' מנ"ח מ' תלז, שכ"נ ד' הפוסקים. ועי' מור ואהלות (פוסק) אהל ראשי בשמים סי' ז בהערה. וכן האריך להוכיח בפר"ח או"ח סי' פה ס"ק ב (ועי' ציון 173), וכן פסק בשו"ע הגר"ז שם ס"ג ונשמ"א כלל ג אות ט ומ"ב שם ס"ק י, וכ"מ בש"ך יו"ד רעו ס"ק טז, ועי' נה"כ שם שצ"ע למעשה. ועי' שפ"א שבת שם.
40. עי' שבת שם, ועי' שו"ת הרא"ש שם ומהרש"א שבת שם. ועי' פר"ח שם.
41. עי' ציונים 187 ואילך, 200 ואילך.
42. רא"ש שם. ועי' ציון 113. ועי' וזאת ליהודה ביאור עניני השלום ד"ה גדול (טו ב).

שלום

43. עי' תוס' סוטה י א, ועי' ברכ"י יו"ד רעו מא (ושיורי ברכה או"ח פה ב), ועי' נקוה"כ יו"ד שם לש"ך ס"ק טז, שיש שפי' שאף לד' תוס' אין מסקנת הגמ' כן, ודחה, ועי' מאיל המלאים סי' לב אות ו ובאר בשדי סי' ז אות ב וסי' יז אות ב וסי' כד ומשפטי עוזיאל ח"ג או"ח סי' ה; עי' פסקי ריא"ז שבועות פ"ד ה"ג אות לא וקונ' הראיות שם לה ב; עי' מיוחס לר"ן שבת שם; מג"ע שם. ועי' רא"ש שם בד' ר' מצליח שבציון 72, ועי' ציון 70. ועי' זקן אהרן (הלוי) סי' קפח, ועי"ש סי' עב. ועי' מהרש"א ח"א שבת שם, הטעם שעדיף מכינויים, ושם שאמת אין דינו כשלום, וצ"ב אם דינו ככינויים (ועי' ציון 20), ועי' רדב"ז ח"א סי' רכ. ועי' ד"ח ברכות פ"ג אות קעד, וא"ר פה ס"ק ג ולשכת הסופר כלל כא בצוהר הלשכה שהגיהו בדבריו, וכ"מ בד"ח שם שכ' לחלק שלום משאר כינויים כחנון ורחום. ועי' רמ"א יו"ד שם יג, ועי' א"ר פה ס"ק ג בדעתו, שלא כ"כ אלא לכתחילה, ועי' מנחה חריבה סוטה שם ושד"ח כללים מערכת א אות שיג. ועי' ציון 173. ועי' פעולת צדיק ח"ב סי' רכז. ועי' התעוררות תשובה ח"ג סי' מג. על דין שלום הנזכר בתורה, עי' נטעי נעמנים ומנחה חריבה שם ושבט הלוי ח"ו סי' קנד אות ב, ובמה שהביאו שם.

44. עי' שבת שם וביא"פ אה"ע סי' פו. ועי' ציון 11.

45. ערה"ש יו"ד שם סכ"ז: כשאין צורך גדול; אג"מ או"ח ח"ד סי' מ אות ג, ועי' ציון 225. ועי' לעיל.

46. עי' הלק"ט ח"א סי' סז בהג"ה מהמני"ח, בד' הרי"ף, ושם בבי' גמ' דלעיל לדעתו, ועי' דובר מישרים יסוה"ת פ"ו ה"ד (י א); מעין החכמה אלב"ם הב' אות צג (קנה ב בד' לבוב), בד' הרמב"ם שבציון 208, וצ"ב שאין שם ראיה שגרוע מכינויים.

47. עי' זוהר פ' יתרו ופנים יפות שמות לא יג ופרי צדיק קדושת שבת מאמר ז ורב פעלים ח"ד סוד ישרים סי' טז ובני יששכר מאמרי השבתות מאמר א.

48. עי' ציונים 152, 200, 234, ועי' ציון 168.

49. עי' ירושלמי שבציון 381, ושו"ת ר"י מיגש סי' ח ור"ן שבועות יג א (בדפי הרי"ף) ורדב"ז שבועות פ"ב ה"ב ובתשו' ח"ה סי' קסג ופ"מ לירו' שם, בביאורו; רס"ג בתשו' הגאונים שע"ת סי' שכט, הובא באשכול הל' ס"ת. ועי' מ"ס פ"ד, ועי' דברי יציב יו"ד קעו, ושם מכמה אחרונים. ועי' פ"ת יו"ד רעו ס"ק טו. ועי' ציון 37, על מרא ומארי כולא, ועי' מנ"ש נדרים ב א וסי' א, דהיינו אדון, ועי' ציון 87. ועי' מנ"ש תנינא סי' ז אות א. על אדון הברכות ובורא העולם, עי' אג"מ יו"ד ח"ד סי' נא אות א (ועי' ציונים 154, 168), על רבש"ע, עי' אג"מ שם ומנ"ש נדרים שם ושם.

50. עי' פסקי רי"ד שבועות לה א ונ"י שם, שהנשבע באד חשוב שבועה, והמברכו חייב לד' ר"מ שבציון 255, ותוס' ופסקי רי"ד נדרים י ב ומכריע סי' צ ושבה"ל סי' מח בשמו שהיינו משום שהוא כא' מהכינויים (ובמכריע נכתב בט"ס ב' פעמים שד במקום אד), ועי' זכור לאברהם שבועות פ"ב ה"ב, ועי' ציון 101. ועי' ציון 253.

51. עי' ציון 93. תוס' ע"ז יח א בשם ר' אלחנן, ועי' תוס' ר' אלחנן שם שצידד בזה, וכ' שצ"ע מנ"ל שהוא שם, וע"ע הוגה את השם ציון 46. וע"ע מחיקת השם, שי"ס שאד מן השם אינו נמחק משום שהוא חצי משם המיוחד, עי' להלן ציון 104, ועי' תו"ח שבועות שם ומחנה יאודה חו"מ סי' כח ס"ד.

52. אגרות הרמ"ה סי' יג. ועי' זרע יצחק שבועות פ"ד מי"ג. וע"ע הנ"ל שם ואילך.

53. רמב"ם יסוה"ת פ"ו ה"ה וקר"ש פ"ג ה"ה; שו"ע או"ח פה ב. וכ"נ בריטב"א שבת י ב. ועי' הגמ"י נדרים פ"ד אות ב הובא בד"מ יו"ד רלב אות א, ושער יאודה שבועות פ"ב ה"ב בדעתו. ועי' קונ' הראיות שבועות לה ב. ועי' ציון 187.

54. עי' מאירי שבת י ב; עי' ציון 195 ואילך, שי"ס שאסור להזכיר כינויים בבית המרחץ, וציון 211 ואילך, שמותר להזכיר נאמן. ועי' זקן אהרן (הלוי) סי' קפח.

55. ע"ע אזכרות ציון 7.

56. עי' רשב"ש סי' רסז.

57. עי' מהרש"א ח"א סוטה י א ופר"ח או"ח סי' פה ס"ק ב ובכור שור סנהדרין סה א ופמ"ג או"ח פד א"א ס"ק ב.

58. עי' סוטה שם לפי' התשב"ץ ח"א סי' קעז, וכ"נ ברש"י שם עי' רש"ש ומנחה חריבה שם, ועי' באר בשדי סי' ז ויז וכד. וע"ע אזכרות ציון 36.

59. תהלים פד יב.

60. רש"י שם.

61. עי' סוטה שם ותוס' ותשב"ץ שם ופר"ח שם בד' תוס'. ועי' דעת כהן סי' קסד.

62. עי' פר"ח שם.

63. ע"ע אזכרות ציון 104.

64. רמב"ם יסוה"ת פ"ו ה"ט; רמב"ן ורשב"א וריטב"א ונ"י שבועות לה ב; החינוך מ' תלז; עי' קר"ס מאמר ב ח"ג; עי' ר"ן (טז ב בדפי הרי"ף) וחי' הר"ן שם; אר"ח דין אהבת השם ויראתו אות י; רשב"ש סי' רסז. ועי' ציון 68.

65. עי' ציון 84 ואילך. עי' רמב"ן ורשב"א וריטב"א שם.

66. ע"ע הנ"ל ציון 101 ואילך.

67. רמב"ם שם; רמב"ן שם: עיקר; פסקי רי"ד שם; רשב"א שם; החינוך שם; עי' שו"ת הרא"ש כלל ג סי' טו ותוס' הרא"ש שם; ריטב"א שם; עי' ר"ן שם וחי' הר"ן שם; נ"י שם; אר"ח שם. ועי' זקן אהרן (הלוי) סי' קפח.

68. רמב"ן שם, ושכ"נ מד' הרמב"ם; רי"ד שם; עי' רשב"א שם; רא"ש שם ושם; עי' ריטב"א שם.

69. שבועות שם.

70. עי' לעיל, ושם שי"ח. שו"ת הרא"ש שם. ועי' רדב"ז ח"ג סי' תיט, שהשווה לשם בלע"ז, עי' לעיל.

71. עי' ציון 17. עי' מאירי וקר"ס שם, ועי"ש ושם שלפ"ז אין לאו בקללה במי שנקרא שלמה בשה"ש, ועי' ציון 343 ואילך.

72. רמב"ן שבועות שם: אפשר, ועי' לעיל, ועי"ש שבמלכיא הוא מודה שהוא ככינויים; פסקי ריא"ז שבועות פ"ד ה"ג אות לא וקונ' הראיות שם לה ב; עי' רא"ש שם בשם ר' מצליח, וצ"ב אם הוא סובר כן אף במלכיא; מג"ע אבן בוחן פינה ב אות מד; תשו' חשק שלמה בבאר בשדי סי' יב, בד' תוס' סוטה שם.

73. עי' ראשונים ואחרונים שם.

74. ע"ע הנ"ל ציון 106.

75. מהרש"א ח"א שבועות שם. ועי"ש הטעם משום שהוא תרגום של שם אדנות, ועי' ציונים 35, 396. ומשמע שסובר כן אף בשלמה ובמלכיא, ועי' אהל דוד שבועות שם. ועי' בית יצחק יו"ד ח"א סי' קנב אות ג ומנחה חריבה סוטה שם, שצידדו לפרש כן

שאילת שלום

161. רות ב ד. ע"ע הנ"ל, ועי"ש שהביאו גם מגדעון (שופטים ו יב).
162. עי' ציון 38 ואילך, ועי' להלן. פהמ"ש לרמב"ם ברכות פ"ט מ"ז, ושפ"א שבת י ב ופי' הרי"ף לרס"ג עשה א (מח א) בדעתו, ועי' ערוך ערך עת, ועי' ציון הבא. ועי' ציון 208. על שאלת שלום לאשה, אם אסור דוקא כשמזכיר שֵׁם שלום, עי' בצל החכמה ח"ה סי' מח אות יב וסי' ע אות ז, ושם אות ט ואילך וסי' עג, על שאלת שלום לאבל.
163. בצל החכמה ח"ה סי' ע אות ד, ע"פ רש"י ברכות נד א. ועי' ציון 39 ואילך, אם שלום דינו כשמות הנמחקים, וציון 136 ואילך, אם יש איסור הזכרת השם לבטלה בשמות הנמחקים, ועי' ציון 139.
164. עי' ריב"ן מכות כג ב בפי' הא' בשם רבו; עי' ריטב"א שם וברכות סג א. ועי' מאירי ברכות שם. ועי' רש"י ברכות נד א, שנ' שאין בזה משום הזכרת השם לבטלה, אבל אפשר שלא בא אלא לפרש את הצד לאסור אף הזכרת שלום, עי' לעיל.
165. יהודה יעלה דלהלן, ועי"ש שנ' שמסתפק בזה, וצ"ב דא"כ אחר התקנה יהיה מותר אף בשם הוי"ה ככתבו.
166. עי' ציון 102 ואילך. יהודה יעלה או"ח סי' ט. ועי"ש סי' מא.
[טור שסה] 167. ריב"ן שם בפי' הב'. ועי' מאירי ברכות שם. ועי' ביא"פ אה"ע סי' פו ותשובות והנהגות ח"א סי' יב.
168. ריב"ן שם. ועי' שפ"א שבת שם ותשו' החשק שלמה בבאר בשדי סי' יב ואג"מ יו"ד ח"ד סי' נא אות א ודברות משה שבת פ"א הע' נח, ועי' תשו' והנהגות ח"ד סי' מח, על שאילת שלום בשבת, ועי' בציונים שבציון 48.
169. משנה גיטין סא א; רמב"ם ע"ז פ"י ה"ה; עי' טוש"ע יו"ד קמח ט. וע"ע גוי ציון 128 ואילך. ועי' ישוע"י יו"ד סי' קמח ושו"ת בצל החכמה ח"ה סי' ע אות ד ואילך.
170. עי' ציון 38 ואילך, ושם שי"ח.
171. עי' רש"י שם. ועי' להלן.
172. עי' מהר"י מברונא סי' קיב. ועי' מקום שמואל סי' לד.
173. עי' פר"ח סי' פה ס"ק ב, והוכיח מזה ששלום אינו חשוב שם גמור, עי' ציון הנ"ל ואילך; עי' נשמ"א כלל ג אות ט.
174. נשמ"א שם, ועי' ציון 26.
175. גיטין סב א; רמב"ם שם, ומלכים פ"י הי"ב; טוש"ע שם י.
176. אר"ח ע"ז אות טו בשם הר"מ, הובא בב"ה יו"ד שם ובש"ך שם ס"ק ז, ושם שכ"מ ברש"י; הגהות סמ"ק מ' קלה, הובא בט"ז שם ס"ק ו, וכ' שלא הובא בב"י. ועי' נקוה"כ וברכ"י שם ושיורי ברכה שם אות ה. ועי' העמ"ש שאילתא נג אות ב.
177. מהר"י מברונא שם; עי' ש"ך שם: שמא, ע"פ גמ' שם. וכ"מ בנשמ"א שם. ועי' ציון 26 ואילך.
178. עי' ציון 38 ואילך.
179. עי' רש"י סנהדרין מד א בביאור גמ' שם, וכעי"ז ברמ"ה שם בפי' הב'. ועי' פי' הרי"ף לרס"ג עשה א (מז ב). ועי' יהודה יעלה או"ח סי' ט, בד' הרמב"ם ופר"ח.
180. מאירי סנהדרין שם, בביאור גמ' שם. על הזכרת שלום לרשעים, עי' תשו' והנהגות ח"א סי' יב.
[טור שסו] 181. עי' ציון 38 ואילך, ושם אם הוא שם גמור או כינוי. שו"ע או"ח פט ב, ע"פ ברכות יד א. על פרטי דין זה, ע"ע שאלת שלום וע' תפלה.
182. מ"ב שם ס"ק יא.
183. פמ"ג שם מש"ז ס"ק ב; מ"ב שם.
184. פמ"ג שם: מסברא, הובא במ"ב שם. ועי' פמ"ג שם, שהוא אף לדעה שבציון 192 ואילך.
185. ע"ע אזכרות ציון 165א ואילך, וע' בית הכסא: לתורה ולתפילה, וע' בית המרחץ: לדברים שבקדושה, ועי' להלן.
186. ע"ע הנ"ל ציון 37.
187. רמב"ם קר"ש פ"ג ה"ה; תר"י ברכות יז ב בדפי הרי"ף; ריטב"א שבת י ב; שו"ע או"ח פה ב. ועי' תוס' סוטה י א. ועי' להלן שנאמן מותר להזכיר בבית המרחץ, ועי' ציון 53 שי"ס שנאמן הוא כינוי.

188. ריטב"א שבת שם, ועי' ציון 8 ואילך, ועי' מהרש"א חא"ג שם ומ"ב שם ס"ק יא. ועי' נחל איתן קר"ש שם. ועי' קונטרסי שיעורים נדרים סי' ד אות טז וציון 121.
189. זקן אהרן (הלוי) סי' עב, ועי"ש סי' קפח; מרכה"מ (אלפנדרי) קר"ש שם; ברכ"י שם ס"ק ז בשם גור אריה; שפ"א שבת שם; שתילי זתים שם ס"ק ד וה. ועי' לחם יהודה קר"ש שם. ועי' מ"ב שם ס"ק יא מפמ"ג. ועי' ציון 192.
190. בכור שור סנהדרין סה א, ועי' ציון הבא. ועי' ריטב"א שבציון 205. וע"ע אזכרות ציון 169, שי"ס שאף שמות האסורים להזכירם בבית המרחץ אינם אסורים אלא כשהוא מתכוין לשם, ועי' להלן.
191. עי' להלן. פמ"ג שם א"א ס"ק ג, ועי' ציון 207.
[טור שסז] 192. ראב"ד שם, ועי' ציון 12; עי' מאירי שבת י ב; עי' ראשונים שבציון 196. ועי' בכור שור סנהדרין שם. ועי' קונטרסי שיעורים שם, למה חלוק ממחיקת השם, עי' ציון 120. וצ"ב אם אוסר אף כשהוא מתכוין לענין חול, עי' לעיל.
193. ב"ח או"ח סי' פד; פר"ח שם סי' פה ס"ק ב; עט"ז שם; פמ"ג סי' פד א"א ס"ק ב; ח"א כלל ג סל"ו; מ"ב סי' פה ס"ק י.
194. עי' א"ר שם ס"ק ג; עי' הלק"ט ח"א סי' סז בהג"ה מהמני"ח; עי' מג"א אבן בוחן פינה ב אות מו; עי' א"א (בוטשאטש) או"ח ריט ס"ד, ועי"ש אם לפ"ז רחום חשוב שֵׁם או כינוי. ועי' מער"ק קר"ש שם, שתמה למה לא נחלק הראב"ד אלא ברחום, ועי' קונטרסי שיעורים שם. ועי' ביא"פ אה"ע סי' פו.
195. עי' מאירי שבת שם; עי' ד"ח ברכות פ"ג ס"ק קעד; עי' ע"ת סי' פה ס"ק ו; עי' ח"א שם; עי' פמ"ג או"ח סי' פד א"א ס"ק ב וסי' פט מש"ז ס"ק ב.
196. עי' אגרת התשובה יום ב, ועי' ציון 145; עי' שו"ת הרא"ש כלל ג סי' טו. ועי' זקן אהרן שם וחיים ושלום ח"א סי' לב (עד ב ואילך).
197. עי' גמ' שבציון 211; ב"ח שם סי' פד, ויו"ד סי' קעט אות יא ע"פ שבת מ ב; עי' יערות דבש שבציון 150; שו"ע הגר"ז או"ח סי' פה ס"ג; משיבת נפש ח"ב סי' מד, ושכ"ה אף לדעה שבציון 230; עי' א"א (בוטשאטש) סי' ריט ס"ד; קצש"ע סי' ה סי"ד; עי' בא"ח שנה א ויצא אות טז; פקודת אלעזר (בן טובו) סי' תעה; מ"ב סי' פה ס"ק י. ועי' אחרונים שבציון 26, על רחום בלשון לעז. ועי' שתילי זיתים שם ס"ק ה, שמתיר.
198. עי' ציון 26 ואילך.
199. הגר"ז שם, ועי' קו"א שם אות א; מ"ב שם. ועי' שד"ח מערכת מ כלל יג אות יג הב'. ועי' ציון 234 ואילך.
200. שבת י ב; ריי"ף ברכות שם ושבת שם (ד ב); פסקי ריי"ד שבת שם; רא"ש ברכות פ"ג סי' נז ושבת פ"א סי' כא; פסקי ריא"ז פ"א ה"ב אות ו; שו"ע או"ח פד; ב"ח שם; מג"א סי' פה ס"ק ג; מ"ב שם ס"ק יב. על שלום בלשון לע"ז, עי' אחרונים שבציון 26. על הזכרת שבת בבית המרחץ, עי' חסד לאלפים סי' פד אות א וסי' קנח אות ו ורוח חיים סי' פד אות א ובא"ח שם ובני ישששכר מאמרי שבתות מאמר א אות א ושד"ח פאת השדה מערכת א' אות ק, ועי' ציון 48.
201. שבת שם.
202. עי' מס' ד"א זוטא פרק השלום (לגי' שלפנינו) וויק"ר פ"ט אות ט; מג"א סי' פד ס"ק ב וסי' פה ס"ק ג; זקן אהרן סי' עב; ברכ"י או"ח סי' קנו אות א; שו"ע הגר"ז סי' פד; מ"ב שם ס"ק ו וסי' פה ס"ק יב. ועי' שד"ח שם. ועי' בן יהוידע ברכות יז א.
203. עי' לעיל.
204. עי' ציון 39 ואילך.
[טור שסח] 205. ריטב"א שבת שם, ועי' ציון 8. ועי' וזאת ליהודה ביאור עניני השלום ד"ה גדול (טו ב).
206. עי' לעיל. זקן אהרן שם; שפ"א שבת שם. ועי' שו"ע הגר"ז או"ח סי' פה ס"ג ומ"ב שם ס"ק י. וע"ע אזכרות ציון 168, שי"ס שאף כשאינו מתכוין לשם אסור להזכיר שלום.
207. פמ"ג שם א"א ס"ק ג, ועי' ציון 191.
208. עי' רמב"ם שם, שלא הביא איסור זה, והתיר בכל השמות שאינם נמחקים (ועי' ציון 39 ואילך), וב"ח שם סי' פד ופר"ח שם סי' פה ס"ק ב ופמ"ג שם א"א ס"ק ג ומקראי קדש ומער"ק ומרכה"מ (אלפנדרי) קר"ש שם ולחם יהודה שם ה"ג ומג"א אבן בוחן פינה ב אות מד ויהודה יעלה או"ח סי' ט

ומעין החכמה אלב"ם הב' אות צג (קנה ב בד' לבוב) ומאיל המלאים סי' לב אות ו בדעתו, ועי' דע"ת או"ח פד שהק' מרמב"ם שבציון 162. ועי' כס"מ שם ולח"מ שם שתמהו על השמטת הרמב"ם, ועי' ביא"פ אה"ע סי' פו וראש משביר ח"א סי' ג וזכר יהוסף או"ח סי' כג ושפ"א שבת שם ופי' הרי"פ לרס"ג עשה א (מז ב) ומשפטי עוזיאל ח"ג או"ח סי' ה, ועי' יבי"א ח"ו או"ח סי' טו אות ח מה שציין בזה. ועי' עמודי חיים עמוד השלום מערכת ש אות ח.

209. ע"ע בית המרחץ ציון 30. והרמב"ם השמיט, ועי' לח"מ שם ה"ד וברכ"י שם ס"ק א. אם מותר אף כנגד אדם ערום, עי' ב"י או"ח מה ופרישה שם ס"ק ב.

210. זקן אהרן שם, ועי"ש סי' קפח. ועי' פר"ח או"ח פה ס"ק ב ומעין החכמה שם, שמבואר שמותר להזכיר שם אף שאר שמות בשאלת שלום, וצ"ב שהרי אסור אף בת"ת, ועי' ציון 43, שי"ס ששלום חשוב שֵם, וצ"ב אם לדעתם מותר להזכיר שם גם שאר שמות.

[טור שסט] 211. שבת שם; רי"ף שם ושם; רא"ש שם ושם. ועי' ציון 53 ואילך. ועי' שער יאודה שבועות פ"ב ה"ב.

212. רש"י שם; רי"ו תא"ו ני"ג ח"ב (קג ג). ועי' א"ז סי' פד ס"ק ג: לשון אמונה.

213. ר"ח שם; עי' מאירי שם; רי"ו שם. וכ"מ בגמ' ובמאירי ובריטב"א ובשפ"א שם, וכ"נ בב"ח או"ח פד.

214. באר בשדי סי' כ; שתילי זתים שם ס"ק ד. ועי' שפ"א שבת שם, ועי' לעיל שי"ס שאף שלום אינו אסור אלא כשהוא מתכוין להזכרת השם, ולפ"ז הימנותא מותר אף באופן זה.

215. עי' אחרונים דלהלן וע"ע נטילת ידים.

216. עי' אגרת התשובה יום ב.

217. עי' אגרת התשובה שם, ועי' ציון 145; סדה"י בתחילתו, הובא במג"א סי' ד ס"ק כח וא"ר סי' א ס"ק ד וא"ז שם ס"ק ב וערה"ש סי' ד ס"כ ומ"ב סי' א ס"ק ח, ועי' ציון 89, ואפשר שאין כוונתם אלא לשמות שאינם נמחקים, עי' ציון 4, ועי' יחו"ד (חזן) ח"ב או"ח סי' א. ועי' רוח חיים סי' פד אות א.

218. עי' שו"ע הגר"ז או"ח סי' א ס"ה, ועי' ציון 89. ועי' ציון 188 ואילך, שי"א שמותר להזכיר כינויים בבית המרחץ, ועי' יחו"ד שם שכ"ש שמותר בלי נט"י.

219. ע"ע נדה.

220. כרם שלמה (האס) סי' קצה. ועי' שם משמעון (פולק) יו"ד סי' כד.

221. ע"ע אזכרות ציון 170 וע' גלוי ראש: בדברים שבקדושה. פתח הדביר סי' צא אות א.

222. עי' פתח הדביר שם; עי' כנסת ישראל (ששון) תשו' היז (יא ב), ע"פ אחרונים שבציון 217.

223. עי' מור ואהלות (פוסק) אהל ראשי בשמים סי' ז בהערה, ועי' ציון הבא. ועי' תשו' והנהגות ח"א סי' יב.

[טור שע] 224. אג"מ או"ח ח"ב סי' כה. ועי' ציון 26 ואילך.

225. אג"מ או"ח ח"ד סי' מ אות כד, ועי' ציון 45. ועי' הליכות שלמה תפילה פ"ב דבר הלכה אות כו ורבבות אפרים ח"א סי' ז.

226. ע"ע בעל קרי: תקנת עזרא, ושם ציון 200, ועי"ש: ביטול התקנה, שלענין ת"ת לכו"ע בטלה התקנה.

227. שמו יוסף אות קמ, בשם אחיו; אבני זכרון ח"ב סי' כו אות ו.

228. יבי"א ח"ג או"ח סי' יד אות א, וכ"נ בתורה לשמה סי' תצו ועוד אחרונים הובאו ביחו"ד ח"ג סי' יג, שהוכיחו מדי"ז שלכל אדם מותר להזכיר הזכרות בתוך לימודו. ועי' ברכות כב א: אזכרות, ועי' ציון 115 ואילך.

229. ע"ע לחשים.

230. רש"י סנהדרין קא א, בשם רבו, וסמ"ג עשין ד בשם רבנו יעקב בשם רש"י; רמ"א יו"ד קעט ח: י"א, ועי' להלן; קר"ס יסוה"ת פ"ב. ועי' ציון 150 ואילך, שי"ס שאסור אף להזכירם לבטלה. ועי' ציון 197.

231. עי' ציון 26 ואילך, ועי' ציון 36.

232. תורת חיים שם, לד' זו. ועי' זכרון יהודה (א"ש) בתשו' רצ"ה וייס (ס ב) וציון 36.

233. תורת חיים (זוננפלד) סי' כו, ותמה על האורים דלהלן, וכן נקט במעשה איש או"ח סי' ז לדעה זו,

(ו) **מלכי ישראל וכו'.** משמע בש"ס [נח ע"א] אפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך, מג"א [סק"ו]. וצ"ע [ד]בלשון הש"ס פתח רב ששת וקא מברך ליה, משמע שהיה מברך למלך כעין שאילת שלום ולא בירך הברכה להקב"ה, וכן מסתבר דהש"ס הרואה מלכי ישראל קאמר, וכן כל ברכות ראייה אין הסומא מברך, ולעיל (ר"ס נ"ט) [סימן ס"ט סעיף ב'] שאני שנהנה עי"ש. מיהו מהרש"א בחידושי אגדות [שם ד"ה פתח] הבין בפשיטא דמברך.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

רב ששת וקא מברך ליה / שאלה או ברכה

במה שפי' התם התוספו' בפ"ק דחולין ניחא דדוקא מתני' מוקמינן בעם הארץ דר"מ אבל הכא אירי בסתם עם הארץ דוק.

[דף ס"ב ע"א]

אין עושין חלת עם הארץ בטהרה. כתבו התוספו' פי' בקו' לפי שכבר נטמאת וכו', והרשב"א ז"ל הקשה דאם כבר נטמאת מה שייך לומר אין עושין חלת עם הארץ בטהרה והיאך היה אפשר לעשותה בטהרה והלא כבר נטמאה. ומה שכתבו ונראה דבכל ענין אסור וכו' עיין בהרשב"א ז"ל ותבין דפי' בענין אחר נמי ועל פי זה ניבעי בגמ' וטעמא מאי וכו' אין פירושו כמו שפי' רש"י ז"ל וטעמא מאי שרו רבנן וכו' דהא מסיק דטעמא משום דאמרינן ליה חזי אי נגעת בה וכו' כדבסמוך. ודוחק לומר דתרוייהו בעינן ומשום כדי חייו סמכינן אמאי דאמרינן ליה וכו' דהא פרכינן דילמא לא איכפת ליה ומשנינן השתא לתקוני קא מכוון וכו', והך טעמא הוי טעם נכון אלא ודאי הכי פי' וטעמא מאי אין עושין בטהרה כיון דמצינן לעשותה בטהרה כמו שכתבו התוספו' והרשב"א ז"ל, ומשני משום כדי חייו שילך עם הארץ אצל גבל חבר לעשות לו עיסה וירויח כמו שכתב הרשב"א ז"ל עיין בו ותבין, ובזה ניחא דטעמא דמשום כדי חייו שייך שפיר לאין עושין חלת ע"ה בטהרה כדפי' כדי שירויח הגבל חבר אבל לפי רש"י ז"ל לא ניחא דלא שייך טעמא דאין חושש משום כדי חייו דכי נמי הוה חושש ואינו נותן בידו החלה והתרומה אלא לכהן הרי היה מרויח כדי חייו ועוד צריכות דוצריכא לא ניחא שפיר לפי' רש"י, אבל לפי' הרשב"א ז"ל ניחא וצריכא דסד"א דיעשה חלת ע"ה אי תרומה בטהרה דאי אשמועי' גבל משום כדי חייו משום דלא נפש אגריה הילכך גזרו דלא יעשה בטהרה כדי שירויח בגבל אבל בדד דנפיש אגריה אימא יעשה בטהרה דהרי מרויח ולא חשו משום כדי חייו קמ"ל דחשו לכדי חייו דבדד נמי, אי נמי הכי פי' דגבל לא נפיש אגריה ולא יקפיד ע"ה ויבא אצל חבר גבל ולהכי גזרו כדי שיבא אצל גבל חבר וירויח אבל בדד דנפיש אגריה סד"א דכי נמי לא יעשנו הבדד חבר יעשנו העם הארץ משום דנפיש אגריה ולא הועילו חכמים בתקנתם ולכן נימא דיעשה בטומאה קמ"ל וכו' לכל הפי' ניחא, אבל לפי' רש"י ז"ל קשה מה טעם לא ניחוש הכא גבי גבל משום דלא נפיש אגריה מה ענין זה אצל זה, ומיהו רואה אני דגם התוספו' הזכירו דחיישינן דילמא נגע ומפרש פשטא דשמעתין כמו רש"י ז"ל, ומיהו פי' הרשב"א נכון בעיני.

בשלמא התם אית ליה היכרא וכו'. פי' דקשיא לן הרי תירצנו לעיל דאמרינן ליה חזי אי נגעת בה וכו' הכא נמי הכי ומאי פרכינן ומשני בשלמא התם אית ליה היכרא אבל הכא מאי היכרא אית ליה דלידכר, ולפי זה הכי פי' וליחוש דילמא משתלי ונגע וקשיא לן דלעיל נמי אמאי לא פריך הכי דילמא אשתלי ונגע, ומשני בשלמא התם וכו', וזה פי' שני ונכון מן הראשון דמעיקרא לא פריך וניחוש דילמא נגע אלא דאשתלי ונגע דוק.

לא צריכא למימר להו אחזוקו בעלמא. פי' בהא פליגי בירושלמי מהו אחזוקו בעלמא איכא למ"ד חרוש בה טבאות וכו' דבפירושא דמחזיקין דמתני' פליגי ולא באשרתא כדמשמע לכאורה לשון התוספו' דבירושלמי אינו מזכיר אשרתא. ונראה לי דלפי מה שכתבו התוספו' דמחזיקין ידי גוים בשביעית ושואלין בשלומם חדא מלתא בזה ניחא קושית השתא חזוקי מחזקינן וכו' דהשתא הכל חדא מלתא. ומיהו אני ראיתי לשון

הירושלמי ואיני מבין כן דהא ודאי שואלים בשלומם מותר לכ"ע כפשטא דמתני' ובירושלמי לא קאי אלא לפרש מחזיקין ידי גוים דמתני' עיין שם.

[דאמרינן ליה חזי אי נגעת בה וכו' הדרא לטיבלא. והוא אינו חשוד לאכול חלה שבמיתה. ואיני יודע מאי קשיא ליה אי קשיא ליה והלא עם הארץ חשוד לאכול טבל דמשום הכי הלוקח מעם הארץ מעשר דמאי הרי פריך בגמ' הכי וליחוש דילמא לא איכפת ליה ומשני שפיר השתא וכו', וי"ל דלפי המסקנא קשיא ליה מאי שנא הכא דאינו חשוד ומכוין לתקוני ובמעשר חשוד ומפרש משום דבמיתה, אלא דקשה דלא הוה ליה לפרש כן הכא אלא בסמוך וצ"ע. (רפד, ד)].

הדרן עלך הניזיקין

–

תוספתא:
איזה הוא שאור המחמיץ את אחרים וחמץ שנתחמץ מידי אחרים, אימתי נקרא שאור משיפסל מלאכול הכלב. (יום טוב פרק א)

אברבנאל:
כל שאור וכל דבש — בל יחשבו להקריב גם משאר ז' המינים, השאור נאסר כדי שלא יעכב את הקרבן עד שיחמיץ, והשאור עצמו אינו ראוי לאכילה... ועוד שהשאור רומז ליצר הרע, והדבש מסיר השכל וצריך להרחיקם. (ויקרא ב יא)

רש"ר הירש:
כל שאור — שאור וחמץ מסמלים עצמאות ורבונות, מתחילה היו ישראל אוכלים מצה, ואילו היה גורלם תלוי בהם עדיין היו אוכלים לחם עוני, משום כך ביום הזכרון של יציאת מצרים נשבית כל שאור וחמץ מגבולנו, את מקומם תקח המצה, והיא תזכיר לנו מחדש את העובדה, שלא בידינו קנינו חירות ועצמאות, אלא בחסד ה'... עצמאות מדינית בקרב העמים הובטחה לנו בשכר קבלת עול מלכות ה', דבר זה יבוא לידי ביטוי בחג השבועות, שהוא יום הזכרון של מתן תורה, שכן יום זה הוא גם יום הבכורים, ובו נגיד לה' "כי באתי אל הארץ", אז ייראה ישראל לפני ה' בשתי לחם חמץ של חירות ועצמאות, כך יבטא, שזכה בחירות ובעצמאות בשכר קבלת עול תורה ומצוות, ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח, אין להעלות אותו כ"אשה" כדי לפרנס בו את אש הקודש, לא הוא יהיה ביטוי להנחת רוח לה', שכן מה שקרב במזבח כבר היה בידינו לפני ההקרבה, והננו מוותרים עליו עתה כדי לעשות בו את רצון ה', אך עצמאות מדינית המסומלת בשאור לא היתה לנו משלנו כל עיקר, לא נוכל להקריב אותה בתורת אשה ריח ניחוח, שהרי מעולם לא היתה בידינו... (שם)

שאילת שלום

(ראה גם: אדם — חברו, ברכה)

וישאל להם לשלום ויאמר השלום אביכם הזקן אשר אמרתם, העודנו חי. ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחוו. (בראשית מג כז)

וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל. (שופטים ו יב)

והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה'. (רות ב ד)

זהר:
אבל אומר לכם, יום אחד הייתי הולך בדרך, מצאתי אדם אחד והקדמתי לו שלום, ואותו אדם היה שודד וקם עלי וציער אותי, ולולא שנתגברתי עליו הייתי מצטער, מיום ההוא ואילך נדרתי שלא להקדים שלום רק לאדם צדיק, ורק אם אני מכירו בתחילה (שהוא צדיק, מפחד) שהוא יכול לצער אותי ויתגבר עלי בכח, ומשום שאסור להקדים שלום לאדם רשע, שכתוב, אין שלום אמר ה' לרשעים.
ואותה שעה שראיתיכם, ונתתם לי שלום ולא השיבותיכם, חשדתי בכם, (שאינכם צדיקים), משום שלא ראיתי בכם מצוה הנראית מבחוץ, (על כן לא השבתי לכם שלום), וכמו כן הייתי חוזר על תלמודי, (ולא יכולתי להשיבכם שלום), אבל עתה שאני רואה בכם שאתם צדיקים הרי הדרך מתוקן לפני. (מקץ רסד)
ועל כן אסור לו לאדם לברך לחבירו בבוקר מטרם שיברך להקב"ה, כי הוא צריך להתברך מתחילה, והיינו בבוקר יאכל עד, (שהוא ז"א), ואחר כך יתברכו אחרים, (דהיינו) ולערב יחלק שלל, כי הקרבנות שהיה בתחילה הכל נקרב אל הקב"ה וההתעוררות (שמלמטה) עלתה שם, ומשום שהוא נתברך היה מקשר קשרים לכל שאר צבאות העליונים, ומחלק להם ברכות לכל אחד ואחד כראוי לו ונתקים העולמות ומתברכים העליונים והתחתונים... (ויחי תשצה)
מכאן אני לומד, שאשר לאדם רשע אסור להקדים לו שלום, ואם הוא מוכרח יקדים לו כמו דוד שברך את הקב"ה והיה נראה שבשביל (נבל) אמר, ואם תאמר שרמאות היתה אינו כן, כי כל מי שמעלה דבריו אל הקב"ה ונראה שבשביל (האדם) אמר, אינו רמאות, משום (שכך דרכם של צדיקים שמדברים לאדם, כפי הנדמה, אבל הם מעלים דבריהם אל הקב"ה, כדי לקיים הכתוב, שויתי ה' לנגדי תמיד). ומי שמקדים שלום אל צדיק הוא שוה כמו שמקדים שלום אל הקב"ה, כל שכן אדוני, (דהיינו ר"ש), שהוא השלום של מעלה ושל מטה. (וארא לא)

ר' יהודה פתח, חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, מקרא זה העמידוהו, אבל מהו חדלו לכם מן האדם, וכי הזהיר הנביא להמנע משאר בני אדם, וכן שאר (בני אדם) יחדלו ממנו, ויהיו נמצאים בני האדם, שלא יקרבו זה אל זה לעולם. אלא העמידו הכתוב במי שמשכים לפתחו של חבירו לתת לו שלום, (מטרם שמברך אל הקב"ה, ועל זה נאמר חדלו וגו'). (תצוה נא)

תא חזי, קול גדול זה, הוא עיקר הכל וסוד השם הקדוש, (שה"ס הדעת שבבינה), ועל כן העמדנו שאסור לו לאדם להקדים שלום לחבירו מטרם שהתפלל תפלתו, וסוד זה העמידוהו במה שכתוב, מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו, ואינו אסור עד שמברך אותו בקול גדול, שהוא עיקר השם הקדוש, (כגון שאמר לו יברכך ה', אבל כשאינו מזכיר השם אינו אסור). (פקודי קיג)

ומשום זה אסור לברך לאדם, מטרם שאדם התפלל תפלתו, והמשיך אל ראשו את הזה (שהיא המלכות), ואם הקדים וברך אדם מקודם הרי ממשיך אותו האדם, כמו במה על ראשו, במקום את הזה (שצריך להמשיך על ראשו, ולפיכך דומה כאלו עשהו במה). (בלק קיב)

א"ר חייא מכאן למדנו, כל המקדים ויוצא לקראת הבא מן הדרך, ונותן לו שלום, מעלה עליו הכתוב כאלו אכילה ושתיה הוא נותן לו, מנא לן, מהאי קרא, דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, וכי צריכין ישראל ללחם ולמים, והלא המן יורד להם, שהיה טב ושפיר מכל אכילה שבעולם. אלא מפני שלא באו להקדים להם שלום, העלה עליהם הכתוב כאילו חסרו מחייתם, וכל המקדים שלום לחבירו ויוצא לו לדרך, מעלה עליו הכתוב כאלו נותן לו לאכול ולשתות. וכן א"ר חייא רבה, מיכאל וגבריאל ומלאכי השרת השומרים שערי צדק יוצאין לקראתו ומקדימין לו שלום. (זהר חדש לך לך מו)

א"ר נהוראי השכינה עמנו, קום. קמו, נתנו עליו קול, כיון שראה אותם קרב עליהם, אמר ר' נהוראי מי אתה, א"ל משום שלא שאלתי שלומכם אינכם מכירים אותי, אני יהודי, ואני נבוך עתה בשדה הזה. ולא שאלתי בשלומכם, שחשבתי אולי רשעים הם, וכתוב אין שלום אמר ה' לרשעים, ואז לא הכרתי אתכם, עד שראיתי בכם כנפי מצוה, (דהיינו ציצית), ואני שמח, עתה, שלום עליכם, חכמים, ישבו תחת האילן... (שם רות תנא)

תלמוד בבלי:

וא"ר חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם. (ברכות ו ב)

אמר ליה רבי אלעא לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות... (שם ט ב)

בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב, ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב, דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. (שם יג א, וראה שם עוד)

אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה, שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תקרי במה אלא במה, ושמואל אמר במה חשבתו לזה ולא לאלוה. מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב, תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו. (שם יד א)

...אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק. (שם יז א)

ותניא ר' אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו... גורם לשכינה שתסתלק מישראל. (שם כז ב)

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש... אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. (שם ל ב)

תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו, לאחר שסיים תפלתו א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך, וכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום, אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי. א"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים, א"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום היית מחזיר לו, א"ל לאו, ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך, א"ל היו חותכים את ראשי בסייף, א"ל והלא דברים קל וחומר, ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך, אני שהייתי עומד

לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה. מיד נתפייס אותו השר ונפטר אותו חסיד לבית לשלום. (שם לב ב)

...והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה', ואומר ה' עמך גבור החיל... (שם נד א)

ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום, שהרי יתרו שאמר למשה לך לשלום עלה והצליח, דוד שאמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה. ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום, אלא לך בשלום, שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום. (שם סד א)

...אין שם שאילת שלום, מסייע ליה לרב המנונא משמיה דעולא דאמר אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום. (שבת י ב)

תנו רבנן הנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא, ור"מ אומר יכולה היא שתרחם, ר' יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל, רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום, וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובין ושבתו בשלום... (שם יב א, וראה שם עוד)

ואמר ר' יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום מצא להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו, משה אין שלום בעירך, אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, א"ל היה לך לעזרני. (שם פט א)

אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום... (יומא נג ב)

עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין עליהן עוד שבע שהן י"ג תעניות על הצבור, הרי אלו יתרות על הראשונות... ממעטין במשא ומתן... ובשאילת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופין למקום. (תענית יב ב)

תנו רבנן חברים אין שאילת שלום ביניהן, עמי הארץ ששואלין מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש. (שם יד ב)

והאמר רבי יהושע בן לוי אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חיישינן שמא שד הוא... (מגילה ג א)

אבל אסור בשאילת שלום, דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום. מנודה מהו בשאילת שלום, אמר רב יוסף תא שמע ובשאילת שלום שבין אדם לחברו כבני אדם הנזופין למקום, א"ל אביי דלמא מנודה לשמים שאני דחמיר. מצורע מהו בשאילת שלום, תא שמע ועל שפם יעטה, שיהו שפתותיו מדובקות זו בזו, שיהא כמנודה וכאבל ואסור בשאילת שלום... (מועד קטן טו א)

תנו רבנן אבל ג' ימים הראשונים אסור בשאילת שלום, משלשה ועד שבעה משיב ואינו שואל, מכאן ואילך שואל ומשיב כדרכו... ורמינהו המוצא את חבירו אבל בתוך ל' יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו, לאחר ל' יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין... אמר רב אידי בר אבין הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרוין בשלום, אחרים אין שואלין בשלומו שהוא אינו שרוי בשלום... (שם כא ב)

ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין ליה הכי, רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם. (כתובות יז א)

אמר רב יוסף נידוהו בחלום צריך י' בני אדם להתיר לו... ואי ליכא ליזיל וליתב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י' עד דמקלעי ליה עשרה דגמרי הלכתא. (נדרים ח א)

כי מתא להתם אמר שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא, א"ל מיחייבת תרי קטלא, חדא דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא... (גיטין נו א)

ומחזיקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל, ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום. (גיטין סא א)

ואין כופלין שלום לעובד כוכבים, רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, רב כהנא א"ל שלמא למר... דתניא לא יכנס אדם לביתו של עובד כוכבים ביום חגו ויתן לו שלום, מצאו בשוק נותן לו בשפה רפה ובכובד ראש... אמרו ליה ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי, אמר להו דאמר רב יהודה אמר רב מנין שכופלין שלום למלך, שנאמר ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים וגו'. (שם סב א)

נשדר מר שלמא לילתא, א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה, אפשר על ידי שליח, א"ל הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה, על ידי בעלה,

אמר ליה הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל. (קידושין ע א)

אמרי תרי תוך כדי דיבור הוי, חד כדי שאילת תלמיד לרב וחד כדי שאילת הרב לתלמיד, כי לית ליה לרבי יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי דנפיש, כדי שאילת הרב לתלמיד שלום עליך אית ליה. (בבא קמא עג ב)

תני משום רבי יוסי למה נקוד על איו שבאליו, לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו, והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל, על ידי בעלה שאני. (בבא מציעא פז א)

...כתבו ליה שלמא למלכא חזקיה, שלם לקרתא דירושלם, שלם לא-להא רבא. נבוכדנאצר ספריה דבלאדן הוה ההיא שעתה לא היה התם, כי אתא אמר להו היכי כתביתו, אמרו ליה הכי כתבינן, אמר להו קריתו ליה א-להא רבא וכתביתו ליה לבסוף... (סנהדרין צו א)

אזל לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי, אמר ליה שלום עליך בר ליואי... א"ל אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי. (שם צח א)

א"ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם, אלו הן מקרא מגילה ושאילת שלום בשם והבאת מעשר... דכתיב והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ואומר ה' עמך גבור החיל, מאי ואומר, וכי תימא בועז הוא דעביד מדעתיה ומשמיא לא אסכימו על ידו, תא שמע ואומר ה' עמך גבור החיל. (מכות כג ב)

א"ל רב אחא מדיפתי לרבינא מכדי תוך כדי דיבור כמה הוי, כדי שאילת תלמיד לרב... (שבועות לב א)

רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם... (אבות ד טו)

תלמוד ירושלמי:

תני השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בתורה הרשות בידו, הדא אמרה שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה... ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי והיה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי, אמר הא תרתיי מילין הדין בבלייא עביד בי, חדא דלא שאל בשלומי... א"ל כך אינון נהגין גביהן, זעירא לא שאל בשלמיה דרבה, דאינון מקיימין ראוני נערים ונחבאו. (ברכות יג א)

תני במקום שנהגו לשאול אבילים בשבת שואלין, ובדרום שואלין. ר' הושעיא רובא אזל לחד אתר וחזא אביליא בשובתא ושאיל בון, אמר לון אני איני יודע מנהג מקומכם, אלא שלום עליכם כמנהג מקומינו... (שם יט ב)

אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, אמר רבי אחא הדא דאמר במלכי ישראל, אבל במלכי אומות העולם משיב שאילת שלום. תני היה כותב את השם אפילו מלך שואל בשלמו לא ישיבנו, היה כותב שנים או שלשה שמות כגון א-ל אלקים ה' הרי זה גומר את אחד מהן ומשיב שאילת שלום. רבי יוחנן הוה יתיב קרי קומי כנישתא דבבל בציפורין עבר ארכונא ולא קם ליה מקומוי, אתון בעיין מימחוניה, אמר לו ארפוניה בנימוסיא דברייה הוא עסיק... (שם לז ב)

... מה שואלין בשלומן איישר, מאן דאמר לעכו"ם איישר מה שואלין בשלומן ישראל שלום עליכם... (שביעית טו ב)

...כל בעלי אומניות שבירושלים היו עומדים בפניהם ושואלין בשלומן ואומרים אחינו אנשי מקום פלוני באתם לשלום... כשם שהם חלוקים כאן כך הן חלוקים בשאילת שלום (לתלמיד להרב, למר פעמים ביום ולמר פעם אחת). (בכורים יא א)

אילין דר' הושעיה ודבר פזי הוון שאלין בשלמיה דנשיא בכל יום, והוון אילין דרבי הושעיה עלין קדמאי ונפקין קדמאי, אזלין אילין דבר פזי ואיתחתנות בנשיאותא, אתון בעיין מיעול קדמאי, אישתאלת לרבי אימי, אמר לון רבי אימי והקמות את המשכן כמשפטו... אלא אי זהו קרש זכה להינתן בצפון ינתן בצפון... (שבת סט ב, וראה שם עוד)

אמר רבי חנינא מדוחק התירו לשאול שלום בשבת. (שם עח ב)

ואיגרות של רשות זו שאילת שלום. (מועד קטן יב ב)

אמר רבי יוחנן בשם רבי ינאי ושואל אני בשלום פלוני חזקה על הכל חתם, שואל אני בשלום פלוני לא חתם אלא על שאילת שלום בלבד... (גיטין נב א)

רבי שמעון אומר קשה הריבית שאף שאילת שלום רבית, לא שאל לו שלום מימיו ועל שלווה ממנו הקדים לו שלום הרי זה רבית. (בבא מציעא כד ב)

אבות דרבי נתן:
ר' יצחק בן פנחס אומר... הוי זהיר בשאילת שלום בין אדם לחבירו ואל תבוא לבין המחלוקת. (כט ז)

מדרש רבה:
וכבר היה ר"ש בן זומא יושב ותוהא, עבר ר' יהושע ושאל בשלומו פעם ושתים ולא השיבו, בשלישית השיבו בבהילות... (בראשית כ ו)
ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן, את שלום אחיך ניחא אלא מאי ואת שלום הצאן, הדא אמר שאדם צריך לשאול בשלום רבו שיש בו הנייה ממנו. (שם פד יג)
...עד שעמדתי עם יהודה בן פדייה בן אחותו של בן הקפר ואמר לי, הרב והתלמיד שהיו מהלכין בדרך בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואחר כך שואלים בשלום הרב? (שם צד ה)
מיד ויאמר יתרו למשה לך לשלום, א"ל לך לשלום, ותכנס לשלום ותבא לשלום. (שמות ד ד)
אתה מוצא כל מי שנאמר בו לך לשלום הלך וחזר, וכל מי שכתוב בו בשלום הלך ולא חזר, יתרו אמר למשה לך לשלום הלך וחזר. (שם ה ב)
א"ר יודן ב"ר יוסי גדול שלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום, הדא הוא דכתיב ויקרא לו ה' שלום, א"ר תנחום בר יודן מכאן שאסור לו לאדם לשאול בשלום חברו במקום מטונף. (שם ט ט)
כך שנו רבותינו בתוך ד' אמות חייב אדם לעמוד מפני הזקן, שנאמר (ויקרא י"ט) מפני שיבה תקום, ושואל בשלומו בתוך ד' אמות. (במדבר טו יג)
...ואם בא אדם מן הדרך שואלין אותו שלום, וכן שחרית שואלין לו שלום, ובאמש כך שואלין בשלום. (שם כא א)
א"ר יעקב בר אחא א"ל הקב"ה אתה דרשת שלום נפש אחת, לדעת את שלום אסתר, חייך סופך לדרוש שלום אומה שלמה, הדא הוא דכתיב דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו. (אסתר ו)

תנא דבי אליהו זוטא:
אמר ר' יוחנן מעיד אני עלי שמים וארץ שכל תלמיד חכם שהוא קורא ושונה לשם שמים ונהנה מיגיע כפיו עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך... ומלאכי השרת שואלין בשלומו... (פרק יח)

מסכת דרך ארץ רבה:
...והיה פלוסופוס מחשב בדעתו ואומר, היאך אתן שלום לחכמי ישראל, אם אומר אני שלום עליך ר"ג נמצא מבזה את חכמי ישראל, אם אומר אני שלום עליכם חכמי ישראל נמצא מבזה את ר"ג, כיון שהגיע אצלם אמר להם שלום עליכם חכמי ישראל ולר"ג בראש. (פרק ה)
ולא ישאל אדם שלום לחבירו בבית המרחץ (מפני הסכנה), ואם שואלהו אומר לו מרחץ הוא, ויש אומרים משיבו ואין בכך כלום. (פרק י)
...והמהלך שואל בשלום היושב. (דר"א זוטא פרק ו)
א"ר יהושע גדול הוא השלום... מה מזבח שאינו אוכל ולא שותה ולא מריח ולא נבנה אלא לכפרתן של ישראל נקרא שלום, מי שהוא אוהב שלום ורודף שלום, ומקדים שלום ומשיב שלום ומטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה... (שם פרק השלום)

לקח טוב:
וקראת אליה לשלום, כמה גדול השלום שאפילו לשונאיהם הקדים להם שלום, מיכן אמרו חכמים מקדימין שלום לעובד כוכבים בשוק מפני דרכי שלום. (שופטים)

ילקוט שמעוני:
ר' חייא רבא חמא חד בבלאי, אמר ליה מה עבד אבא, א"ל אמך שייל בך, א"ל אנא אמרי לך כדין ואת אמרת לי כדין, אמר ליה שואלין על החיים ואין שואלין על המתים, כך השלום אביכם זה יעקב, הזקן אשר אמרתם זה יצחק, ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי. (בראשית פרק מג, קנ)
המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום, וכיון דפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעי ליה למיקם, משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חחר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו, ואחר כך יתן שלום, משום ר' שמעיה אמרו נותן שלום לימין ואחר כך לשמאל, שנאמר מימינו אש דת למו... א"ל מי סברת לימין דידך, לשמאל דידך דהוא ימינו של הקב"ה. (דברים פרק לג, תתקנב)
אמר רב הונא כל היודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים ויתן לו שלום, שנאמר סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו שלום ולא החזיר לו שלום נקרא גזלן, רבי חלבו אמר

עליו הכתוב אומר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם. (ישעיה פרק ב, שצז)

משנה תורה:

היה קורא ופגע באחרים או פגעו בו אחרים אם היה בין פרק לפרק פוסק ומתחיל ושואל שלום מי שהוא חייב בכבודו, כגון שפגע באביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה, ומשיב שלום לכל אדם שנתן לו שלום.

היה קורא באמצע הפרשה אינו פוסק ומתחיל לשאול אלא בשלום מי שהוא מתיירא ממנו, כגון מלך או אנס וכיוצא בהן. אבל מי שהוא חייב בכבודו כגון אביו או רבו אם נתן לו שלום תחלה פוסק ומשיב לו שלום. (קריאת שמע ב טו)

וכן לא ישכים לפתח חבירו לשאול בשלומו קודם שיתפלל תפלת שחרית... (תפלה ו ד)

מי שלוה מחבירו ולא היה רגיל מקודם להקדים לו שלום אסור להקדים לו שלום, ואין צריך לומר שיקלסו בדברים או ישכים לפתחו... (מלוה ולוה ה יב)

אוצר החכמה

ספר חסידים:

שאלת שלום של חכמים, השואל אומר צפרא דמרי טב, והמשיב אומר צפרא דמרא טב ואריך לעולם המשיב כופל השלום. (יח)

ואותן שמחרפין את הגוים בשעת שאלת שלומם והגוי סבור שאמר לו טובה חוטאים, כי אין לך גניבת דעת גדול מזה. אך כל מה שנוכל למעט בשאלת שלום של רשע יש לנו למעט, אך מפני דרכי שלום נוכל להקדים שלום לגדולים שבהם, ועוד שלא יצטרך לכפול להם שלום, כי כן דרך העולם המשיב כופל שלום. (נא)

מי שמוליך מת עמו או ספרים ויהודי פוגעו לא יתן לו שלום ולא יענה לו שלום, וכן כשמת בעיר, שהרי כתיב (מ"ב ד') כי תמצא איש לא תברכנו, וכי יברכך איש לא תעננו. (תשמא)

רבינו יונה:

ויהיה מקדים בשלום כל אדם אפילו אינו ישראל, כדי שיהיה אהוב ונחמד לבריות, אך לא בשלום אשה... (ספר היראה)

רבינו בחיי:

בא וראה כמה גדול כח נחינת השלום, שהרי התירו רבותינו להזכיר בו השם, שכן כתוב בבועז ויאמר לקוצרים ה' עמכם, וכן אמר המלאך לגדעון "ה' עמך גבור החיל", וכל זה מוסר ודרך ארץ שהתורה תצוה בכך כדי להרבות האהבה והחברה בישראל. וגדולה מזו מצינו, שאסור להפסיק ולשיח בקריאת שמע וברכותיה בין הפרקים, אבל בענין נתינת שלום למי שהוא חייב לכבדו, כגון אביו או רבו או גדול ממנו, התירוה לשאול שלום בין הפרקים... וזה ממוסר התורה שיתחייב אדם לכבד מי שגדול ממנו או מי שהוא חייב בכבודו, כיון שאהובה מדת השלום. (כד הקמח שלום)

בעל הטורים:

שלום בגימטריא עשו, הוי מקדים שלום לכל אדם ואפילו בשלום גוי. (במדבר ו כו)

מדרש שמואל:

אמר הוי מקדים בשלום כל אדם, שלא תאמר די לי להיות משיב שלום למי שישאל בשלומי, אלא הוי מקדים שלום לכל אדם, ואמר לכל, הכוונה אפילו למי שהוא בעיניך גרוע ממך תקדים לו שלום. ואפשר לפרש שאמר הוי מקדים שלום לכל אדם, כלומר אפילו אם תחשבהו לאויב לך הקדם לו שלום, ועליו אמר דוד המלך ע"ה בקש שלום ורדפהו, כלומר אפילו אם השלום בורח ממך אתה רדוף אחריו ותשיגהו... ואפשר עוד לפרש כי התנא עצה טובה קא משמע לן, שאם תקדים אתה השלום תרויח שהמשיב לך חייב להחזיר לו השלום ולומר עליכם שלום טובה וברכה וכיוצא... (אבות ד כ)

אגרת שמואל:

ה' עמכם — בראותו אשה יפה שכל הרואה אותה נקרה, אמר ה' יצילכם מיצר הרע המפתה אתכם לתת עיניכם בה, והשיבו יברכך ה' — גם אתה צריך לברכה זו, או רק הוא כי הוא אלמון ואין לו פת בסלו. או שמיום שמתה אשתו לא בא לשדה, והשרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה, וברכוהו שימציא לו אשה הגונה. או ברכם שיהיו זהירים במצוות שבשדה שיהיה ה' עמהם, ואמרו לו יברך — כי טוב עין יבורך. או לפי שפגעה בו מדת הדין התפלל שלא תפגע בהם, והשיבו גם אתך יתנהג במדת הרחמים. (רות ב ד)

אלשיך:
ויאמרו לו — דוקא לו, שהוא בעל הבית, ולא לאחרים, שלא יתבטלו ממלאכתם, כמעשה אבא חלקיה בתענית. יברכך — למדנו שהמתברך צריך להוסיף על ברכת המברך, או אין אנו כדאים לברכך אלא ה', או יהיה עמנו למען ברכתך... (רות ב ד)

מהר"ל:
הוי מקדים בשלום וכו', זכר ג' דברים איך יהיה האדם נוהג בענין הראשית, ואיך יהיה נוהג במדה שהיא הפך הראשית במדת השפלות, ואיך יהיה נוהג עם הדומים והשוים מבני אדם, ואמר כי ההנהגה עם בני אדם הדומים שיהיה מקדים שלום לכל אדם, ודבר זה ענוה להקדים לכל אדם שלום ולא ימתין עד שיתן לו האחר שלום ואז יחזיר לו שלום, רק יש לו להקדים לכל אדם שלום. וזה הוראה שאין אדם אחר שפל בעיניו, כי מי שבעיניו בני אדם שפלים לא יתן שלום לאחרים, רק אם יקדימו שלום אליו אז הוא מחזיר שלום, ויהיו סתם בני אדם נחשבים אליו מבלתי שירחיק אותם, רק יקרב אותם. ועוד כי יש שפותח בשלום ומבקש שלום, ויש כאשר מתחילין עמו בשלום הוא ענוה שלום, ואין זה שהשלום אצלו לגמרי, שהרי אין ענוה שלום רק כאשר מתחילין עמו בשלום, אבל הפותח בשלום אצל זה נמצא השלום בעצם ובראשונה, שהרי הוא דורש ופותח בשלום ולפיכך אמר הוי מקדים שלום לכל אדם, עד שנראה כי השלום אצל זה בעצם. והפרש גדול יש בין המתחיל בשלום ובין העונה שלום, כי הפותח בשלום אף כי לא ידע כי יש לאחר שלום עמו זה נקרא שהוא בעל שלום, אבל המחזיר שלום הנה כבר מוכן האחר ונתן שלום, ואף אם מחזיר לו שלום אין לומר שהוא בעל שלום...
ויש לומר שלכך הוא סמך המאמר הזה לשלפניו, כי לפני זה אמר אין בידינו לא משלות רשעים וכו', ואמר והיה מקדים בשלום כל אדם, רוצה לומר יקדים לו בשלום בין שאינו רשע ובין שהוא רשע, כי אותו שאינו רשע ראוי להקדים לו שלום, וכמו שכתבנו, ואף לרשע יקדים שלום, שאם לא יקדים לו שלום הרי הרשע אינו מחזיק עצמו רשע, ואם לא יקדים לו שלום יחשוב הרשע שהוא מבזה הבריות ואין הבריות נחשבין אצלו, ולפיכך יקדים שלום אף לרשע. ואין לשאול סוף סוף הרי מברך הרשע, שדבר זה אין קשיא, שהרי אמרו בפרק אלו נאמרים דרש ר' יהודה בר מערבא ואיתימא ר"ש בן פזי מותר להחניף לרשעים בעולם הזה... והא דכתיב אין שלום אמר ה' לרשעים דבר זה אינו בעולם הזה, כדאיתא בפרק השואל שהוא נאמר על נפש הרשעים לאחר מיתה... (דרך חיים ד טו)
מנין שכופלין שלום למלך, פירוש זה, כי צריך שלום אחד לעצמו של מלך, ושלום השני מצד המלכות, כי בשלום המלך שלום הכל, ולפיכך כופלין שלום למלך האחד מצד עצמו והשני כנגד המלכות, כי בשלום המלך שלום הכל... אבל דבר זה לא יתכן אצל תלמיד חכם, ואפשר לומר משום שאמרו חכמים תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, כמו המלך, שהוא מרבה שלום בעולם, ואלמלא מורא מלכות איש את רעהו חיים בלעו, וכך תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, לכך כופלים שלום לתלמידי חכמים, האחד כנגד שלומו והשני כנגד שלום העולם, כאלו אנו אומרים שלום עליך עד שתהיה בשלום, ושלום עליך עד שבשביל שלומך יהא הכל בשלום.
אבל יש לך לדעת כי כופלים שלום למלך הוא בשביל מדריגת המלך בלבד, שמדריגת המלך נבדל מן העם, ואין שני דברים שהם מחולקים האחד נותן שלום לאחר, כי השלום הוא בין השוין, וכמו שאמרו (שבת פ"ט א) כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, כלום קטן שנותן שלום לגדול, כי השלום שייך בין השוים, ולפיכך כופלים שלום למלך, לומר כי אין לו שווי עם המלך, רק נבדל ממנו, שהרי המדריגה הראשונה הוא העם, המדריגה השנית הוא המלך, וכנגד זה כופלים שלום למלך. וכן לפי מדריגתן של תלמידי חכמים שגם התלמיד חכם נכבד מהכל, כופלים שלום גם כן לתלמיד חכם... (חידושי אגדות גיטין סב א)

הגר"א:
ואם נתן לו שלום ולא החזיר לו נקרא גזלן, שנאמר (ישעיה ג') גזלת העני בבתיכם, והנה לכאורה אינו מובן מהיכן מוכח מהאי קרא דקאי על החזרת שלום, ויש לפרש גזלת העני רוצה לומר גזלת העניה, פירוש שאינם עונים שלום. (קול אליהו ברכות קעח)

לז גברא רבה כיון דסמיך (סו) סמיך, אע"פ שהנסמך אינו גדול כל כך בתורה כאשר סבר.

לח תלמידי חכמים מעלתם גדולה מאוד, אמרו חכמים (סז) גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת, ואמרו (סח) חכם עדיף מנביא, ואמרו שעל תלמידי חכמים נאמר (סט) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

לה

שלום

א אחד מהעמודים שהעולם קיים עליהם (א) הוא השלום, (ב) ולא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל [א] אלא שלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

ב ירבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם (ג) כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות אמרו (ד) עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק.

ג [ב] יקדים (ה) בשלום כל אדם, וכל שיודע (ו) בחברו שרגיל ליתן מתיא בן חרש אבות פ"ד. (ו) מימרא דר' חלבו א"ר הונא ברכות ו' ע"ב.

מראה מקום

(סו) כר' זירא ור' יוחנן סנהדרין ל' ע"ב ועי' סי' כ"א סק"ח.
(סז) מימרא דרבי יוחנן מקרא סנהדרין נ"ג ע"א.
(סח) מימרא דאמימר ב"ב י"ב ע"א.
(סט) כרבינא שם ח' ע"ב.
(א) מימרא דרשב"ג סוף פ"א דאבות.
(ב) מימרא דר"ש בן חלפתא סוף עוקצין.
(ג) מרגלא בפומיה דאביי ברכות י"ז ע"א ועי' סוף סי' י"א.
(ד) ברכות שם ועי' י"ד סימן קמ"ח.
(ה) מימרא דר' מתיא בן חרש אבות פ"ד.

ביאור

דרבא, ועל דרך דכתיב וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו וגו', וכתיב למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך, דברים ח', ועי' גם קדושין ל"ט ע"ב ולעיל ס"ס ט"ז נ"ל.

[א] אלא שלום. פשטות המאמר נראה שכיון שמה דכתיב ה' עוז לעמו יתן דרשוהו על התורה כדאיתא במכילתא, וזכות התורה הוא גדול מזכות כל המצות כנראה ממה דדרשינן תלה את המצוה בנר ואת התורה באור וכו' סוטה כ"א וכדתנן ריש פאה ות"ת כנגד כולם, א"כ ע"כ שגם שכרה גדול יותר משכר המצות, א"כ למה נקט בסיפא דקרא דוקא שלום מכל טובות העה"ז ותענוגיו, לכך אמר שהשלום הוא מחזיק כל שאלי הטובות והברכות כולם. והמשך הפסוק נראה עוד עפ"מ דאמר ר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם, סוף מיר, א"כ שפיר אמר ה' עוז לעמו יתן היינו התורה ועי"כ יברך את עמו בשלום; ומתחילה לא נתנה התורה לישראל אלא כשהיה שלום ביניהם עי' רש"י על פסוק ויתן שם ישראל נגד ההר. ודרך צחות נראה ברמז הפסוק כי הנה הנשמה כל תאותה וחפצה לעשות רצון הבורא יתברך בלימוד תורה וקיום המצות, ומואסת בתענוגי העה"ז שהמה דברים שאין לה עסק בהם ולא נחת מהם, והגוף הוא היפך זה, כי הוא מתאוה לתענוגי העה"ז ותשוקתו למחמדיו, לאכול מפריו ולשבוע מטובו, והאושר והיושר אינו חושש להם; אבל על ידי התורה נעשה שלום בין שני המתנגדים האלו, כי היא המראה לכל אחת משני הכחות האלו עד היכן תגיע יד ממשלתו לעשות כרצונו, ועושה סייג וגדר וגבול לכל אחת מהן, חק עולם לא יעברנהו. ועוד שהתורה מלמדנו מצות רבות שהגוף נהנה מהן, ובאשר שהן מצות הבורא גם הנשמה חפצה בהן, כאכילה ושתיה להחיות ולהבריא עצמו לעבודתו יתברך, עונג שבת ושמחת החג וכהנה רבות.

[ב] יקדים בשלום. דברי רבי חלבו א"ר הונא שבסוף הסעיף נראין כמתנגדין לדברי התנא האלו, אבל נראה דודאי רבי חלבו אר"ה לא פליג על דברי התנא אלא שהוא רבותא קא משמע לן דאפילו

מראה מקום

לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו שלום ולא החזיר נקרא [ג] גזלן.

ד כששואל בשלום תיזה יכפיל ויאמר שני פעמים [ד] שלום עליכם [ה] רבנן שלום עליכם רבנן.

ה לעולם ידבק (ז) אדם בהבאת שלום בין אדם לחברו, והוא מהדברים שאדם אוכל (ח) פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לו (ט) לעה"ב, ואפילו גדול הדור לא (י) יתרפה בפעולה הזו אלא גם הוא ידא זריז ונשכר בה.

ו ויהיה מתלמידיו של אהרן אוהב (יא) שלום ורודף שלום (יב) ומשים שלום בין אדם לחברו, שבין שהיה שומע מחלוקת בין שנים, קודם שיבואו לדין היה רודף אחריהם ומשיל שלום ביניהם.

ז וביותר ישתדל לעשות שלום לצדיק (יג) דשקט לצדיקים נאה להם ונאה לעולם, שעל ידי כך יש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות.

ח ואין מחזיקין במחלוקת, ואמר רב המחזיק במחלוקת (יד) עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו, צא ולמד (טו) ממשה שנאמר בו ויקם משה וילך אל דתן ואבירם.

ט ולא לבר שמריבה רעה מצד עצמה אלא שיש לחוש לה שתגרום

(ז) תמי נר קפרא יבמות ק"ס ע"ח.
(ח) מגה ריש פאה ועי' קדושין מ' ע"ח וכבת קכ"מ ע"ח.
(ט) שם וכהגהו תרי לחי תענית כ"ב ע"ח.
(י) כדלמכתן לנכי מחיל נטין כ"ב ע"ח ולהרן נסעי' שחמר זה.
(יא) מימרת דהלל אבות פ"ח ועי' יומא ע"ח ע"ב עובדת דשמעיה ואבטליון.
(יב) סנהדרין ו' ע"ב וע"ש בתוס'.
(יג) ברייתא דרבי יוסי הגלילי סנהדרין ע"ב ע"ח.
(יד) סנהדרין ק"י ע"ח.
(טו) מימרת דרש לקוש שם.

ביאור

דאפילו אם חבמו לגיל ליתן לו שלום מכל מקום יקדים לו שלום, דסד"א כיון שחבמו לגיל ליתן לו שלום ימהין עד שיתן לו שלום כדי שבתשובתו יזכל להכפיל לו שלום, מטעם תשלומי טובה, כי כן המנהג עי' גמין פ"ב ע"ח וב"ד סי' קמ"ח ס"י, קמ משמע דמטעם"כ יקדים לו שלום מקרא דבקש שלום ורדפהו. — אמ גם בזה אין למדין מן הכללות, דאפשר גם שאסור להקדים שלום, כגון שהה בחבבו מה ואינו לגיל להקדים לו שלום אסור להקדים לו שלום משטם לביה דבריס כדאיתא בברייתא דרשב"י ב"מ ע"ה ע"ב, וכאן כן אין שולחין בשלום אחה בגל דאחמר שמואל קדושין ע' ע"ב, ולהילופלמי הביאו הרמ"ח להלכה בי"ד סי' למ"ב סמ"ו גם לרבו לא יחל בשלומו שאחמר לאוני נערים ואחבחו ע"ש.

[ג] גזלן. שאחמר ואחם בעריהם הכרם גזלת העני בבחיכם, והלא אף גזלת העשיר גזילה היא, אלא גזילת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא להשיב על שלומו, בדומה שם בפרש"י.

[ד] שלום עליכם. בגטין ס"ב ע"ח אמרינן דגניבא אמר שלמת עלייכו מלכי וכו' ע"ם ופע"ג דבשבת י"ב ע"ב אמר רבב"ח כי הוי אחלינן בחריה דרבי אליעזר לעיולי בחפיחה זימנין אמר וכו' וחימנין אמר רחמנא ידכריך לשלם ומקשין והאמר רב יהודה לעולם אל יחחיל אדם לומר שלום לחברו שמא יבוא שלום עמו, ואין הירוצא לא שייך בגטין שם ומ"מ אמר גניבא בשלום אדעי, דיש לחלק בן בדבה דאייבי בה בגטין שם להפלה דאייבי בה בשבת שם, אי נמי שאני ת"ח כיון שחמיד מהרהרין בד"ח כדלעיל סי' ז' שקי"ח וא"כ חמיד עוסקין בהורה ופביבה עמהם כאחד הוכא לפיל שם.

[ה] רבנן. ואם יחחיל בשלום בבו אינה דעות ובאה שק"ב, וגם למאן דאמיר לא יחחיל בדרך שמואל לאחד אמר אלא יאמר לו בירבה וכבוד שלום עליך מורי ורבי וכן אם אביב לו שלום יאמר בדרך זה עי' י"ד סי' רמ"ב סמ"ו ועי' רס"י ומום' בבכות כ"ו ע"ב, ובע"ע יבול לאמר לרבו אלא במלאכתך בגלפה מפרש"י שבת פ"ט ע"ח ד"ה היה לך לעזרני.

לשות

מראה מקום

עוד [ו] רעות אחרות שאין (סז) שלום יוצא מתוך מריבה וכן הוא אומר ויהי ריב בין רועי מקנה אברם וגו׳ מי גרם ללוט שפירש מאותו צדיק הוי אומר מריבה, וכן הוא אומר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב מי גרם לזה ללקות הוי אומר זו מריבה וכן אשכחן כי ינצו אנשים וגו׳ וקצותה את כפה [ז] מי גרם לזה הוי אומר זו מריבה ; ויש לחוש למריבה שתביא לידי [ח] כעס ולאונאת דברים ולהבאה ולשנאה ולנקימה ונטירה וכהנה, דברים אסורים ומגונים.

(סז) ספרי פרשה כי תצא.

י יהיה זהיר בתבואה בתוך (יז) ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך, והיינו דאמרי (יח) אינשי כמשלם שערי מכדי נקיש ואתי תיגרא בביתא, ומריבה בבית מצד (יט) האשה מחרבת הבית כי [ט] תוקפא בביתא כי קריא לשומשמא.

(יז) מימרא דרב יהודה ב״מ נ״ט ע״ח.

(יח) מימרא דרב ספת שם.

(יט) מימרא דרב חסדא וכמסקנת הגמרא סיפה נ׳ ע״ב.

יא ובאשר שראו חכמינו כמה גדול השלום תיקנו דברים רבים משום דרכי (כ) שלום ודחו מצוה אחת מפני חקרתה משום (כא) שלום בית, ולמדו כן מדעת קונם שהגדיל כח השלום והתיר

(כ) לשה בגטין נ״ם ע״ב בחמשה ושם ס״ח ע״ח בגבייתא ועילובין ס״ח ע״ח וב״מ ל״נ ע״ב וסנהדרין ס״מ ע״ח וע״ב ופסחים נ״ח ע״ב.

(כא) כלפח שבת כ״ג ע״ב ועי׳ גם יבמות ד׳ ע״ח ושם מ״ד ע״ח ושם ק״ו ע״ב.

ב י א ו ר

[ו] רעות אחרות. וגלסין בסנהדרין ז׳ ע״ח ההוא דהוי קאמר וחזיל טוביה דשמע וחדים תלסיה ביתחיה מלה, תסרי שמוע מרפתו ושחק ומלגיל נכך הלכו להם בתיקתו מלה לעות שהיו נחת עליו על ידי התגר, ח״ל שמואל לרב יהודה קרא כתב פוטר מיס לחשית מדון לים מלה דיני, המתחיל מדון ופוחח בקטטה הוא המילת מלה דיני, מדון מוטריקון מלה דיני ל״ח מדון בגימטריה מלה. ואמר שם לב הוא הלי תגרא דמיח לגיולא דבידקא דמיח כיון דכווה לווח, כשהיה גדול פעמים שהוא יוצא לשלות שעל חנפיו כעין ניגרים וגיולות קטנים ואם לינו סותמו מיד הולך ומגמיג ושוב לינו יכול לסותמו והיינו דאמר קרא פוטר מיס לחשית מדון כלומר לחשית מדון ומריבה דומה לפוטר מיס, פוטר פיתח כמו פוטר לחם. תניי קמיתא אמר דמי לנודח דגמלא כיון דקס קס, דפין של גבר בתחילה כשדוסין עליהן מנענעות ואוף מתחזקות וגקבעות במקומן והכא נמי כשחדש מרכה בקטטה מחזקת ובאה, כפרש״י. ולא ילך בדרך הכסיל אמר נאמר עליו שפתי כסיל יבואו בריב משלי י״ח, ובני מערבא כי מינלי תרי בהלי הדדי אמרי מי מינייהו דקדיש ומתיק לאמי ההוא מיומא טפי קדושין ע׳ ע״ב, ות״ר אילמלא לין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם עלמו בשעת מריבה שנאמר חולה לרץ על בלימה חיין פ״ם ע״ח, על כן לפני התגלע הריב נטוש לומו משלי י״ח, וחכו כבידך שנאמר כבוד לאים בבא מריב שם כ׳.

[ז] מי גרם. ועי׳ נס שמות ב׳ שפוק י״ג גס ויקרא כ״ד שפוק י׳.

[ח] כעס. לעת המדה הזאת עי׳ בסי׳ י״ם, ואולאת דברים הכאה שנאה בלב ונקימה ונטירה בולס לימוי לאין הגה כמבואר לעיל במקומס, ואע״פ שבהלאה לו הבאה והוליעו שהוא שוגא לאחו אלו שבר על לאו אלא חשגא לא לאיך בלבבך מ״ם עובר על לא תעור ועובר על עשה של ואהבת לרעך כמוך כמבואר בסה״מ ל״ת ס״ב ועל עין הכאה עי׳ ס׳ ל״ת שק״ה.

[ט] תוקפא. בסנהדרין בעסיק מחרבת הבית כי קריא לשומשמא חולעת של שומשמין המוכלתן, רש״י שם ; אבל בגמרא ליח לן בה שם בגמ׳. והגה ממעשה דבגמ׳ בן בוטח בגולים ס״ו ע״ב ושמע לבאולה שים לאשה לעשות לגון בעלה לפילו בדבר שאינו הגון שהרי שברה האשה שני המגולות על לאשו של בעל בן בוטח, בעשותה בלגון בעלה, והוא בגך לותה מעוס כך ואמר לה לא עשית לגון בעלך

המקום

ארח מישרים טריווש, מנחם בן אברהם עמוד מס 205 הודפס ע״י תכנת אוצר החכמה

אוצר החכמה

(כב) לשאול שלום חברו בשמו הגדול, ואמרה תורה ששמו הנכתב בקדושה ימחה על המים כדי (כג) לעשות שלום בין איש [י] לאשתו, ובתחילת הבריאה חשש לשלום הבריות וברא משום (כד) כך אדם יחידי שלא יהיו משפחות מתגרות זו בזו לאמר אבי גדול מאביך, וכתיב האמת (כה) והשלום אהבו, וכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

מראה מקום

(כב) ברכות נ"ד ע"א במשנה ורמה סימן ל"ב סקכ"ה.

(כג) עי' נדרים ס"ו ע"ב.

(כד) בריית' סנהד' ל"ח ע"א.

(כה) ועי' יבמות י"ד ע"ב ושם ט"ו ע"א.

ביאור

המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא ע"ש, אבל אין נראה לומר כן שהרי אפילו בכיבוד או"א שהשווה כבודם לכבוד המקום קיימא לן שאם אמר לו אביו עבור על ד"ת לא ישמע לו שהוא ואביו חייבין בכבוד שמים ב"מ ל"ב ע"א במשנה ובריתא, ואפילו לעבור על איסור דרבנן לא ישמע לו י"ד סי' ר"מ סט"ו; על כן נראה דבבא בן בוטא מענוה יתירא מילתא יתירתא הוא דעבד, ומחל על כבודו ועל בזיונו באשר שהבעל לא היתה כונתו לכך, והאשה ג"כ לא היתה אלא שונגת בטעותה בלשון בעלה ולא נתכונה לבזותו או לצערו אלא לעשות רצון בעלה, ועי' סי' כ' סק"ד.

[י] לאשתו. ועי' עוד שלא תתגנה אשה על בעלה יבמות ט"ו ע"א וס"ז ע"ב ויומא ע"ח ע"ב דדרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

לוח הטעות

סימן ב' ביאור ס"ק י', דכולכם חייבין בכבודו כנ"ל

ג' שם ס"ק א' עמוד י"ט, מצוה ועומד לעזור לו כנ"ל

שם שם עמוד כ', באינו תחת רשותו כנ"ל

שם ס"ק ז', אקרא דבתריה גריר כנ"ל

שם ס"ק ח', ובח"מ סי' שפ"ח סעיף ט'. כנ"ל

שם ס"ק י"ג, ואיזה אנשים כנ"ל

שם ס"ק ט"ו, ואם לא יבא כנ"ל

ד' מראה מקום ס"ק ל"ד, מאמר דבן זומא כנ"ל

ה' פנים סוף סעיף א', ואין לו חלק כנ"ל

במראה מקום ס"ק י"ח, מב"ב, כנ"ל

ביאור ס"ק ט', חזור לאחורך כנ"ל

שם ס"ק י"ד, והני מפני כבוד כנ"ל

ו' פנים בסופו, והיה מחזיק בתורתו כנ"ל.

מיסתמיך על ר' יצחק בר לידי. נשמן על ר' יצחק בר לידי: ומיטמר מן קמוי. מסתיר פנמו מפניו: כדין בגלוי עביד. ר' אלעזר בן פדת אלה מבבל: דאמירנא לך שאיל בשלמא דרבא. ש"ל דכה דחניא בברכות פרק לין מומדין כותן שלום לרבו שלום לשכינה שמסתלק משראל וכ"ל מניו כוח דאמר אלה ור' יוחנן בשר דלא מסיר אלה כדרך שאלה שלום אין אדם לחבירו כגון שלום עליכם אבל שלום עליך רבי ומורי רבי וכבי קי"ל: ולא

(ה) ר' יוחנן הוה מסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוה ר' אלעזר חמי ליה ו) ומיטמר מן קמוי אמר הא תרתין מילין הדין בבלאי עביד עמי חדא דלא שאיל בשלמי וחדא דלא אמר שמועתא מן שמי. א"ל כך אינון נהגין גביהון ועירא ז) לא שאיל בשלמא דרבא דאינון מקיימין (ויקרא כט) ראוני נערים ונחבאו. כי

מפני הכבוד אפילו אין פרק לפרק ואילו בק"ש מציד מפני הכבוד אפילו בשעת פרק אבל בשאל בשעת פרק הפלה וק"ש כי הדדי נינהו וכ"ש אחין שם חשם סכנת נפשות היו שואל בשחיכן וגרסה מחוך פי רמב"ם ז"ל (ז) דאפילו אחין שלום שלום תלמיד לרב מדין מורא אלא מדין כיבוד אפילו כשעוסק בו שלום אומר לו בירושה שמסור ליתן שלום לרבו או לכחזיר לו שלום כדרך שנוהגים לריעים ומחיריס זה לה אלא שוחה לפניו ואומר לו בירושה וכבוד שלום עליך רבי וחס ושלום לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי וכן אם יחלון אפילו לפני רבו (ח) ומדמדמי דין מחיצת שלום לרבו לדין גם יחלון אפילו [illegible] רבו וכו' משמע דמשמע מורא הוא דבפ' בחרא דסנהדרין(דף קא:) גבי יבשעם קלמר ומאי חב לאשר כריס יד כמלך ל"ל נחמן שאלו אפילו בפניו ופירש"י ז"ל שכיכה לו לפנות לגד אחר מפני חיסת מלכות ולחלון אלא בפניו (ו) ובפ' אפלה בשמר (ברכות כז:) חניא ר"ה אומר כשחפלל לחוורי רבו והגותן שלום לרבו וכשחזיר שלום לרבו וכשהולך על ישיבתו של רבו ולשומר דבר אלא שמא מפי רבו גורס לשכיכה שמסתלק משראל ופ"ל כאי גוסן שלום לרבו וכו' דקחני כיצד אלא ילא כדרך שנוהגים שלום לשאר בני אדם וכמו שפי' רמב"ם ז"ל אבל כשעוסק לפניו ואומר לו בירושה וכבוד שלום עליך רבי מאה קנציד וכדמסיק בש"ם ואחיל כדא לאחר שאדם לריך לשחול אמי שהוא גדול ממנו בחורה ועוד מן כדא וכו':

אלא אלא אלא שאיל בשלמי וכו'. חיישל כא מדקאמר אם כיכ אין פרק לפרק ופגע בחיריס או פגעו בו חיריס אם כיכ אין פרק לפרק פוסק ומחיל ושואל שלום אי שהוא חייב בכבודו כגון שפגע בחביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה (ז) ומשמע דלא כחיבו לשחול אין פרק לפרק אלא אמי שהוא חייב לכבד מדין חורה כגון חביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה דאיכא בבי מלוה עשה מן החורה דגבי חביו כחיב כבד אח חביך וגבי רבו כחיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ופי' רמב"ם ז"ל כיון שלומו לכבד החכמים ולקום מפניכם ולגדל לותם ולשון ספרא (פרשת קדושים) תקום והדרת קיימה שים בה הדור (ח) אי והדרת יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קיימה שאין בה חסרון כיס אף כידור שאין בה חסרון כיס ליחכו כידור לא יצא במקומו ולא מדבר במקומו ולא בוחר אח דבריו יכול אם ליחכו יפלום פיניו כאילו לא ליחכו כרי כדבר מסור לגב שנאמר וירחת מאלהיך אני ה' וכיון דשאילה שלום לחביו ולרבו בכלל מלות כיבוד אבות וא"ת לכך כהיכו לכהחיל ולשאול שלום לחביו ולרבו בחלמא ק"ש אין פרק לפרק ומחילה ש"מ לחסור לחלמיד ולבן למימר מקמי חביו ורבו כדי שלא יבא צריך לשחול בשלומו שכבר הוא מבטל מלות עשה מן החורה ושוכר מחוס וירחת מאלהיך אני ה' דחמי כרוחה אח רבו ושוחס פיניו כאילו לא ליחכו וא"ל כיכי הוו ואני גביכון דאיכא לא שאיל בשלמא דרבא מקרא דלחורי מערים ומחבחו שלא כמלות כחורה וכיכך אין במשנה דקחני ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשמע ממי מחוך פי רמב"ם ז"ל דמיירי שחילה שלום לחביו ולרבו לא די שביטל בזה מלות כיבוד אב ואל חשנה אלא אפילו בשאר אדם שחייב לכבדו כגון חלמיד לרבו ואפילו לא ליחכו אלא שלום בעלמא ולא ליחכו כלל ומשום מניעת קיום מלוה כיבוד גרידתא לא ליחכו לו לכפסיק בק"ש בין פרק לפרק חזא (ס) אם כיחה מלוה זו מחוייבת להמשים כולם ככלל כלומר לכבד החכמים ואפילו לחכם אשור לו בחכמה כמו שבחרו בחלמרא (ב"מ לב.) שומדים זה מפני זה שים בכבוד דבריס נוספים על החלמיד חה כי כבוד החלמיד לרבו הם הוספת גדולה על הכבוד אבות מחוייב לחכם ויחחייב לו עם הכבוד המורח כי הם הבר בחרו (ספרא שם) אחק רבו עליו כחק חביו שחייבו בכחוב לכבדו ולירח ממנו ובבחור לחרו (ב"מ לב.) חביו ורבו רבו קודם וכבר לחרו (סנהדרין כ:) שחיו מוחר לחלוק עם רבו ר"ל בחלוק שלחה שלום לחביו ולרבו לא די שביטל בזה מלות כיבוד אבות אלא אפילו בשאר אדם שחייב לו לכחכוסם ממנו או לבחרעם ממנו ולא לחשדו שיכיכר לחריו בפומל או בחלמר ממיני בריכור כי לפשר בלא לאו זה אבל בשאר אדם שחייב לו לכחכוסם ממנו או לבחרעם ממנו ולא לחשדו שיכיכר לחריו בפומל או בחלמר ממיני בריכור כי לפשר בלא לאו זה ובפי חלק (דף קי.) חלרו כל החולק על רבו כאילו חולק על השכיכה שנאמר בטלותם על ה' וכל המועשה מריבה עם רבו כאילו עושה מריבה עם השכיכה שנאמר המה מי מריבת קדש וגר וכל המחרעם על רבו כאילו מחרעם על השכיכה שנאמר לא עלינו חלוותיכם כי על ה' וכל המכרכר על רבו כאילו מכרכר על השכיכה שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה חה כוא מבואר כי מהלקת קרח ועדיכת בני ישראל ותלוותם והחשיעם ומשדם למעם היה עם משה שהיה רבן של כל ישראל ושם השחוד כל מגין מכם על ה' ובבואר אלרו (שמות פ"ד) מורא רבך כמורא שמים חה כוא לקוח ברחוק בהיות בשחוד מלוה לכבד אח השמות והחכמים כמו שהשחר במקומות רבים מהחלמוד לא שהיה מלוה בפ"ש (י) ולפיכך לא אחיל להפסיק בין פרק לפרק שבק"ש לשאר חכמים שאיכן גדולים ממנו בחכמה שאין מניעת הכבוד להם חשובה כפרק מורחו של רבו ממנו ומשום מלות כיבוד גרידתא לחריכן הואיל והוא עוסק במלות ק"ש פעור ממנה מדין עוסק במלוה פעור מן המלוה אבל משום כיבוד אביו ורבו אין לפוחרו מדין עוסק במלוה פעור מן המלוה שהרי פ"י מניעת שלום מלוה כפרק ממנו יחלה כדפרישית וכא דאמרי ליה להשיב שלום לכל אדם ואפ"ג דלא שייכא בהני אמאי דאמרן שיב בדאמר בסוף שמעתין ר' חונא רב יוסף ודאדרת בם מכאן אים לך דשות לאדר בם ואוקמו רבנן לאריוחא דהאי קרא דוקא. בפרקים ובמשיב שלום אבל לא לשאול שלום להחלה לכל אדם ו"ל דהוה ס"ל מאחר דחיוב שחילת שלום חלמיד לרב מדין רבך כמורא שמים מיפקא מפי למימר מקמי רבים מחמת מורא וכי הכוא דר' שמואל בר נחמני ל"ל אמרן דר

עין משפט
נר מצוה

היה קורא פרק שני ברכות

אמונת יוסף

ר"ש סיריליאו

לג

ה) טוש"ע יו"ד סימן ק"ן סעיף ה' מנה להמרסק תחלה לעיל ד"ה

מסורת השי"ס

(ה) עכ"ל רש"י במס' ברכות דף ז. מחלת ד"ה כשרציתי עד סוף ד"ה קשר
(ו) עכ"ל תוספ"ת מהדורא קמחא למסכת ברכות דף ז. ד"ה כשרציתי וד"ס בשכר
(ז) עין רשב"ם פ"ק מכל' ק"ח הל' ג'
(ז) עכ"ל רבינו יונה במסכת אבות פרק ד' משנה י"ג
(ה) עכ"ל רש"י שם ד"ה ס"ג וד"ה יכי וד"ה ותורס
(ו) עכ"ל רש"י במסכת כתובות דף קג: ד"ה זרוק
(ז) עכ"ל תוספ"ס פ"ד מכל' ח"ח הל' ה'

כי מהלכין אחמי ליה חד בית המדרש ואיל הבא הוה ר"מ יתיב ודרש ואמר שמועתא משמיה דר' ישמעאל ולא אמר שמועתא משמיה דר' עקיבא. איל כולי עלמא ידעין דר' מאיר תלמידיה דר' עקיבא הוא. איל וכולי עלמא ידעין דר' אלעזר תלמידיה דר' יוחנן הוא. מהו (ה) מיעבר קומי ארורא צילמא. איל את פליג ליה איקר אלא עבור קומוי וסמי עיניה. איל יאות עבד ר' אלעזר דלא עבר קדמך. איל, יעקב יודע את לפיים. ור' יוחנן בעי דיימרון שמועתא מן שמיה. אף דוד בקש עליה רחמים דכתיב (תהלים סח) אגורה באהלך עולמים. ר' פינחס ר' ירמיה בשיר יוחנן וכי עלתה על לב דוד שהוא חי לעולם אלא כך אמר דוד אזכה שיהו דברי נאמרין על שמי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה מהניא ליה. שמעון בר נזירא אמר כל ת"ח שאומרין דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו רוחשות עמו בקבר מה טעם (שה"ש ז) דובב שפתי ישנים ככומר הזה של ענבים שהוא דובב מאליו.

ר' פינחס ר' ירמיה בש"י יוחנן וכי עלתה על לב דוד שהוא חי לעולם וכו'. ותי"ת ומתי קושיא

קומיטון

בשכר מכניע זכה להמותו כי יניע ור' יוחנן לקפיד עליה ע"כ ס"ל כי כהוא דר' יהושע בן קרחה (ג"ז שם) דפליגא אדר' שמואל דאמר כך ס"ל הקב"ה למשה כשרציתי לא רציתי עכשיו שתהא רואה חיוי רואה ופירש"י ז"ל כשרציתי בסנה לא רציתי שנאמר ויסתר משה פניו ופליגא דר' יהושע בן קרחה שמעניעו על כך מדר' שמואל שאמר קבל שכר על זה לקלסחר פניס כי קרן עור פניו ותמוהה כי יניע זה מראה מחוריס כך שניה בספרי (פרשה בהעלותך) קשר של תפילין מחוריו הוא ומתרגין לעיל (ברכות ו.) דקב"ה מניח תפילין (ו) ומראה למכרש"ת ז"ל לדעת ר' יהושע בן קרחה טעם שכתוב משה פניו כיה יכול לרחות פני כי ולא תוכל לרחות פני כיינו מפני שלא רצית בכל סיפא דקרא כי לא יראני האדם וגר' חיינו מכון ויש לישב דכי לא יראני האדם וגר' חיינו נתינת טעם לטעם שפירושו שאיל הקב"ה כך עתיד לעתיד שלא יראני האדם וגר' לפי שגם אתה שים לך מעתה יהיה כל הנביאים כשרציתי לא רצית וכן נראה מדברי מ"ר בשכר ג' זכה לג' וכי כמעון זה לפי שכרואה ומסתכל בדברים מלקויים יש לו לכרחיק טעמו מפני ג' דברים הם כוח וראה בשכלית שיש לעשה של דבר הגדול והגורע וכיולא בזה לאורו נעריס ונחבאו והשניה בדבר שאין בשנה ושיון מועט שלמו מפני קוצר במשיג שלא יבא לטעות מ"ש פיוו בשכלו וכג' מפני עומק כמושג שאיל להשיגו על אמתתו ומשה לכל ג' שלו נתכוין שכתיב פניו דכיינו שאפשר בשכלו קוצר השגת שיוו זה שהוא כיוו לפני משה ועל כך אמר כי כיה יראני שהיא בשכלית לירא מדבר כמופלג וגדול ועל ג' מכניע של הנביאים הוא ממש עומק כמושג ולזה זכה משה כנגד ויסתר פניו אמר שזכה לקלסחר פניס שהוא מעלת שיוו בשנתו דכתיב כי קרן עור פניו ובשכר כי יראני זכה לויירלתו מגשת אליו שכיו ישראל יראים ממנו מגודל מעלתו ובשכר מכניע וגר' זכה לתמוהה כי יניע שהוא עומק כמושג והוא מראה מחוריס וכיינו דמייתי עלה כתם ורלית את מחורי וגר' מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין (ג) ומיהן שאמרו מורלת רבן כמורלת שמיס יש לו לתלמיד להסתיר פניו ולירא מגשת לרבו ובשכר יראה זו יזכה לקבל מרבו עומק כמושג וזו לא יבא לטעות פ"פ שיון שכלו בתורת רבו ועטלם יעמוד על סוף דעתו לבוין לתמתה של תורה וחכו שאמר בכתוב כן יראה כי כיה מכתב ותרשו רבותינו ז"ל (מ"ר פרשה שמות) כן לחת כיה שכן בשון יוני קורין לחתה כן ולפיכך זוכה כתלמיד למכתב יתיכה כזה שהוא מסתיר מ"פ מרבו מחמת יראה ויש בהתרחקות זו התקדמות נפלאה ומעלתה של שני בשכליים פ"י ליזוק פניני בשפע מיה שכיה רוח ממלגא וכמו שתרגם תוקלוס (בראשית ג) בשפוק ויכי כאדם לנפש חיה וכוה בחדם לרוח ממללא וקרלו בכתוב נפש חיה לומר שכחיות כלאיות שנשפע מהקיימת ברוח ממללא ר"ל שכל המשניס כמתחדשים לאדם בעודו חיותו בעוכ"ז מ"י לוחה כנפש מיקר קיומס כגלוי לעד ולעולמי עולמים כוה מ"י ליבורו בחורה עם תלמידיו כמלמר שכחוב וכודעתם לבניך ולבני בניך ושננתם לבניך ולמדתם לת בניכם וכספרי (פרשה ואתחנן) דרשו בניך אלו תלמידיך שאתלמידים קרויין בניס שנאמר וילאו בני בניהים ומשמע מתוך פי רמב"ם ז"ל (ג) דדרשה גמורה היא ולא מסמכתא בעלמא ומב"ע קפיד נמי ר' יוחנן מדר"ש אלא אמר שמועתא מן שמיה כדמסיק ואזיל לף דוד בקש עליה רחמים דכתיב בגורה באהלך עולמים וכי מה מבניח ליה שמעון בר חירא אמר כל ת"ח שאומרין דבר שמועה מפיו בעוכ"ז שפתותיו רוחשות עמו בקבר מ"פ דובב שפתי ישנים אלמא מבניח ליה ביבוריה בתורה עם תלמידיו לידע כמי שכוה בי לעולם ומיקיימת ביה קרא לחגורה באהלך עולמים שכחיות בדיבורא תליא וכר"ל רוח ממללא לף לאחר שמת ואפילו כגוף וכשמה זה מה עד שיהיו כמחיה כשיעלה לון מלת בכורה יהי"ש ויתעלה וכיינו דאמר קרא דובב שפתי ישנים ומתוך פי רבינו יוחנן ז"ל מלמד לביבור מבריס בהורה דומה לביבור מבני ורבו דכתיב (פ"ל מ"ב) תנן וכבוד תבכו כמורת רבך ומורת רבך כמורת שמיס ופי' ר"י ז"ל בכלל כמורת כוה בכבוד ולין בכלל הכבוד מורת כמו שאמר בן יבבד לב ועבד מדניו ולם לב לני ליב בבודי ולם לחזיוס לני ליב מורלי וגר' לאמר מורת בעבד וכבוד בבן כי הדבר בן כוה והכיבן בכלן מורת לרב ולשמיס שלריך לירוח לוחם כי מורת כרב יסוד מורת שמיס כוה על כי למדו תורה ולירוח לת כי תלמדו ולוכב לת התורה לוכם לת החכמיס וירח לת דבר כי ולמלמד לוחו יש בו ירחת שמיס ולבלת בדרך מובה ע"כ נאמר ומורת רבך וכזכיר כבוד בתלמיד וכחבר כי לינו חייב במורלס ממלמד למד כי כבוד תלמיד לריך שיהא מביא בעיניך כמורת שמיס המחויבת עליך ואין לך לבטל לת זה כמו לזה שכופס תלב על זה ולי"ל תרבמתם במדרגה כי הס בכבוד לפי כבודם והמורת לפי מורלס (ד) ורש"י ז"ל גריס ר"ש בן שמע לומר יהי כבוד תלמידך בכבוד חברך מממע שתשבח כבוד לתלמידך כמו לחברך וכן כבוד חברך בכבוד ומורת רבך ר"ש יהי כבוד תלמידך וכר סובר הוא שאתה מחשבר בו וכרי כבודו הוא כבודך לפיכך לין הוא שיהיה חביב עליך כשלך בכבוד עלמך אבל בכבוד חביבך לף מלי למחני חביב שכרי לין לו חלק בכבודו של חביבו דמה טיבו של כבוד חביבו אצל כבוד שלו לפיכך חלי כבוד חביבו כמורת רבו ומורת רבך לבא לרשיון לת כי לחליך תירא לרבות ת"ח וכ"ש לרבו ומורתו מפורש בקידושין (כ) וכיינו הוא מעמת ולכי שלוה לבנו ר"ג (כתובות קד.) זרוק מרב בתלמידים ופירש"י ז"ל זרוק מרב לימה שתהא לימתך עליהם (ו) ותומר רמב"ם ז"ל דמשמיה לין רלוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא לימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה (ז):

דלמו דוקא עד חנות אלא עוד חני שעב
ועע"ד כמ"ש ופשוט הוא ועיין מ"ש בסימן
רל"ג מזב:

(אמר במעתיק לא ידעתי מה לידון
בדברים הללו שכל ממש דברי

כמ"ש בסימן פ"ע בקונטרס כדרכו):

דף כז ע"ב בתוספתא ד"ה ויהודן שלוש
עד ל"ש הכוונ להחתלה
קאמר ועיין מכרש"ל ועע"ד שגם מגמרא
זו נמי שמעינן מה שמביא בשם ירושלמי
וכן סיגנון התוס' דבי קשה להתוס' מה
דקאמר בגמ' הנותן שלוש וכמחזיר שלוש
ל"ל נותן לשם מחזיר חמור כ"כ כש"כ
נותן לכרי כבר ידעינו בחילוק בין נחיתת
שלוש לחזרה גבי שומל מפני כירתה ומשיב
מפני בכבוד בני מפורש לחזרה קל מנחיתה
ומ"כ מרתי למה לי וזהו שמביאין בתוס'
בהתחלה שחיבן הנותן והמחזיר מ"ו דבכי
פירושו נותן לשור בכל חופן שפילו לומר
שלוש עליך רבי ומחזיר מותר בזה בלשון
ומ"כ מ"ש התוס' פירוש כשאר לדם למחזיר
קאמרי ובשומל לין תקשה ומ"כ היו קשה
להתוס' מ"כ היכא משכחת לה לאמרי בש"ק
כדי שחילת תלמיד לרב בלא שחלה לשור
בכל חופן חלא גרוך לדחוק דהכיא כדי שחילת
לחזרה קאי ומכנה (כחורה) [כחזרה] בשם
שחלה כי היו מקפי רק לחשון שלוש עליך
רבי והיינו דמסיימי התוס' והיינו לאמרינן
וכו' פירוש לף שלכאורה לין משמע כן
דמחזרה מדבר רק משחלה ומחלה משמע
ככל דלשור מ"מ ל"ל לחנח לשחלת שלוש
חזרה קרי לי ותו כי התוס' מ"ש בהוא
להתחלה קאמר דהיינו שחלה והא דשמעינן
בכל דשחלה לשור מכל וכל מכח הקושיא
וגם בפירוש הוא כן לף שהוא תלמיד חבר
דנותן למה לי ול"ל דנותן מיירי בתלמי חבר
ולא כפירוש הוא כן לף שהוא תלמיד חבר
דנותן למה לי ול"ל דנותן מיירי בתלמי חבר
דלא כפירוש הוא כן לף שהוא תלמיד חבר

כך כס פירוש דברי התוס׳ וזכה לזקן דברי הרמב״ם בפרק ממטי מכת״ת לכתב גבי שלוה שלוס עליך רבי וגבי חזרה כי שלוס עליך רבי ומורי ומכח זה כתב כלחם משנה דחזרה חמור שלריך לומר בי רבי ומורי ולפי כ״ל וגם לפי כמלה דחזרה קיל משלוה ות״כ ליתא לדברי הלח״מ ולך מטעם כ״ל דהכה שלוה ל״ח כ״ע בתלמיד חבר וכ״ל ולכך לי בו שלוס עליך רבי לבד לבל חזרה חפשר לף בתלמיד שליו חבר

ע״כ ל״ל רבי ומורי:

תוספת ד״ה גלי של מו״ש וכו׳ עד לבל על מוקלי שבת בשבת לבל של שבת בערב שבת לין לריך לומר כן דאלו בשלמה מלוה לכל להקדיש לקבל שבת ואי בשלמה לורך מלוה מקרי וע״כ כי הרמב״ם בפ״ג מהלכות חפלה ויש לו להחפלל חפלה של ליל שבת בערב שבת כי לאי יש לו להחפלל דמלוה להקדיש ודברי הרלב״ד אאי ל״ע שכ׳ לין רלוי לעשות כ״ע לעורך שעה וכאי דבריו לקומים מתוס׳ כ״ל ול״ע לכתוס׳ מיירי ממו״ש ודברי הרלב״ד משמע לף על ע״ש מתמה על הרמב״ם ול״ע ועיין בכ״מ שגם מדבריו משמע קלת שמשוה ע״ש למו״ש מה שלין משמע כן מתוס׳ שלא כ׳ כ״ע על מו״ש משמע בפ״ש ל״ל לאי לף נחוש דמי למו״ש שלריך להיות לוחה לורך להקדיש כמ״ש הרלב״ש בתחלת פרק רחשון דמשום להחפלל עם הלבור סמכינן אהני תנאי להקדיש וכלל משום דבחפלה הקלו משום דחפלת ערבית רשות ותפלת ערבית רשות לף לעורך כמ״ש התוס׳ בריש פרקין ד״ה טעה וכן הרלב״ם שם ורלה לומר שלא לעורך כמ״ש התוס׳ ולפי כ״ל לכך לא כתב הרמב״ם כי אם בשבת שחרית שהלבור מתפללין בו בבקר ולא בשבת מנחה שהלבור מתפללין בה בין השמשות ולכך לא כתב הרמב״ם

באמונתו יחיה, לוגסי

אוצר החכמה 1234567

פֶּרֶק כ״ח

מַעֲלַת אֲמִירַת שָׁלוֹם

הֱוֵי זָהִיר בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. (אגרת דרבי נתן, פרק כ״ט)
מִי שֶׁאוֹהֵב שָׁלוֹם, וּמַקְדִּים שָׁלוֹם וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹרִישׁוֹ חַיֵּי עוֹלָם הַזֶּה וְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא

(דרך ארץ זוטא פרק השלום)

א
הִתִּיר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִשְׁאֹל אִישׁ בִּשְׁלוֹם רֵעֵהוּ — בִּשְׁמוֹ

אוצר החכמה

שְׁאֵלַת [אֲמִירַת] הַשָּׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, הוּא כַּיָּדוּעַ עִנְיָן גָּדוֹל, וְרַבּוֹתֵינוּ יְחֵדוּ לָזֶה חֲשִׁיבוּת מְרֻבֶּה, עַד שֶׁהִתְקִינוּ, "שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בְּשֵׁמוֹ שֶׁל ה״" (ברכות נ״ד, א׳), וְהִסְכִּימוּ עַל כָּךְ בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה (מכות כ״ג, ב׳). בִּרְכַּת הַשָּׁלוֹם הַנְּהוּגָה כּוֹלֶלֶת אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַל כֵּן נָהֲגוּ לְבָרֵךְ בְּבִרְכָה זוֹ (ראה רש״י מכות שם). וְכֵן הִתִּירוּ לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹם אָדָם נִכְבָּד וּלְהָשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, אֲפִלּוּ בֵּין הַפָּרָקִים שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ (ברכות י״ג, ב׳). וְאָמְרוּ (תנחומא נשא): "צָרִיךְ אָדָם לִתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ בְּפֶה מָלֵא". (ספר "אמירת שלום")

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 247 הודפס ע״י אוצר החכמה

ב
הַזְלָזוּל בֶּאֱמִירַת שָׁלוֹם, מְקוֹרוֹ — גַּאֲוָה

עוֹד שָׁם: אוּלָם, לְמֵרוֹת חֲשִׁיבוּת עִנְיָן זֶה, יֶשְׁנָם רַבִּים שֶׁאֵינָם זְהִירִים בְּדָבָר זֶה כָּרָאוּי. יֵשׁ שֶׁנִּמְנָעִים מִלְּשָׁאוֹל בִּשְׁלוֹם מַכָּרֵיהֶם מִשּׁוּם בּוּשָׁה - בְּחָשְׁבָם: "מַה יָּגִיב עַל כָּךְ הָאָדָם הָאַחֵר כְּשֶׁאֲנִי אוֹמֵר לוֹ שָׁלוֹם". יֵשׁ שֶׁנִּמְנָעִים מִשּׁוּם אֲדִישׁוּת לְגוֹרָל הַזּוּלַת, וְיֵשׁ שֶׁנִּמְנָעִים מִשּׁוּם רֶגֶשׁ הִתְנַשְּׂאוּת: וְכִי 'הוּא' יֹאמַר שָׁלוֹם לְכָל אֶחָד? וְיֵשׁ אֲנָשִׁים, שֶׁאָמְנָם שׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹם מַכִּירֵיהֶם כְּשֶׁפּוֹגְשִׁים בָּהֶם בְּדַרְכָּם, אַךְ עוֹשִׂים זֹאת רַק מִפְּנֵי חוֹבַת הַנִּמּוּס גְּרֵידָא - בְּקְרִירוּת וּבַאֲדִישׁוּת. הַצַּד הַשָּׁוֶה בְּכָל זֶה, שֶׁנִּמְנָעִים מִלְּקַיֵּם מִצְוָה חֲשׁוּבָה כְּהִלְכָתָהּ, הַמְּבִיאָה בְּרָכָה רַבָּה לְחַיֵּי אַחֲוָה וִידִידוּת, וּמְהַוָּה מַפְתֵּחַ חָשׁוּב לְהַרְבֵּה מִדּוֹת טוֹבוֹת.

ג
חֶוְיֵי "מַקְדִּים" שָׁלוֹם לְכָל אָדָם

הַקְדָּמַת שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, יֵשׁ בָּהּ מִמִּדַּת הָעֲנָוָה. וְעַל כֵּן, מִי שֶׁאֵין בּוֹ מִמִּדַּת הָעֲנָוָה יִתְקַשֶּׁה בְּקִיּוּם מִצְוָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַמַּהַרַ"ל בְּסִפְרוֹ "דֶּרֶךְ הַחַיִּים" (אבות פרק ד', מ' י"ד): "...וְאָמַר, כִּי הַהַנְהָגָה עִם בְּנֵי הָאָדָם הַדּוֹמִים: שֶׁיִּהְיֶה מַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, וְדָבָר זֶה - עֲנָוָה לְהַקְדִּים לְכָל אָדָם שָׁלוֹם, וְלֹא יַמְתִּין עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ הָאַחֵר שָׁלוֹם וְאָז יַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם, רַק שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַקְדִּים לְכָל אָדָם שָׁלוֹם, וְזֶה הוֹרָאָה שֶׁאֵין אָדָם אַחֵר שָׁפָל בְּעֵינָיו, כִּי מִי שֶׁבְּעֵינָיו בְּנֵי אָדָם שְׁפָלִים, לֹא יִתֵּן שָׁלוֹם לַאֲחֵרִים. רַק אִם יַקְדִּימוּ שָׁלוֹם אֵלָיו, אָז הוּא מַחֲזִיר שָׁלוֹם". (שם)

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 248 הודפס ע״י אוצר החכמה

ד
הָרָגִיל בְּשָׁלוֹם לְכָל אָדָם — מַאֲרִיךְ יָמִים

וּבְסִדּוּר עוֹלַת תָּמִיד לְהָרַב הַצַּדִּיק רַבִּי נָתָן נֶטַע מִשִּׁינְוָוא (עמ' ט') כָּתַב:

"גְּזֹלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם" – אָמְרוּ בַּגְּמָרָא: זֶהוּ מִי שֶׁאֵינוֹ מֵשִׁיב שָׁלוֹם לֶעָנִי שֶׁמַּקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם, וְזֶה בְּכְלַל גַּאֲוָה, שֶׁיִּהְיֶה עָנָו וְשָׁפֵל וּמְרֻצֶּה לְכָל אָדָם, וּבָזֶה יַאֲרִיךְ יָמִים, כִּדְאִיתָא בְּסֵפֶר חֲסִידִים, דְּשָׁכָר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא, רַק כְּשֶׁעוֹשֶׂה דְּבָרִים שֶׁאֵין כְּתוּבִין בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ לְמִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּגְּמָרָא: בַּמֶּה הָאֲרַכְתָּ יָמִים כו'? לֹא קִדְּמַנִי אָדָם שָׁלוֹם. וְהַטַּעַם, כִּי עֲנָוָה מֵבִיא לַאֲרִיכוּת יָמִים, לְפִי שֶׁעַל הָאָדָם הַגָּבוֹהַּ בְּרוּחוֹ הַכֹּל מִתְרַעֲמִין עָלָיו וּמְקַטְרְגִין עָלָיו, אֲבָל לְאָדָם שְׁפַל רוּחַ בְּעֵינָיו שֶׁל עַצְמוֹ, אֵין מַשְׂגִּיחִין עָלָיו לְקַטְרֵג עָלָיו, וְהַכֹּל מְלַמְּדִין עָלָיו זְכוּת בֵּין עֶלְיוֹנִים וּבֵין הַתַּחְתּוֹנִים, וְאֵין שׁוּם עַיִן הָרָע שׁוֹלֵט עָלָיו כְּלָל. ("אמירת שלום")

ה
מֵהַנְהָגוֹת רַבּוֹתֵינוּ הַמְּצָיָנִין בְּמִדּוֹתֵיהֶם, וּבִכְלָלָם הַקְדָּמַת אֲמִירַת שָׁלוֹם

כַּיָּדוּעַ, אַחַד הַדְּבָרִים הַחֲשׁוּבִים לִבְנִיַּת חֶבְרָה, הִיא הַשְׁאֵלַת שָׁלוֹם אִישׁ לְרֵעֵהוּ, שֶׁעַל יְדֵה הָאָדָם מַרְאֶה אֶת הִתְעַנְיְנוּתוֹ בַּחֲבֵרוֹ, וּמֵבִיא לִידֵי הִתְקָרְבוּת זֶה לָזֶה. לְפִיכָךְ רַבּוֹתֵינוּ הָיוּ מְדַקְדְּקִין בָּזֶה מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: "וְהֱוֵי מַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם" (אבות ד', י"ד). וְעַל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הֵעִידוּ רַבּוֹתֵינוּ: "שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ אָדָם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם וַאֲפִלּוּ נָכְרִי שֶׁבַּשּׁוּק" (ברכות י"ז).

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 249 הודפס ע"י אוצר החכמה

בְּתוֹלְדוֹת חַיֵּיהֶם שֶׁל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל מְצַיְּנִין מְאֹד עִנְיַן הַקְּדָמַת הַשָּׁלוֹם. לְדוּגְמָא: (הספורים מדלקמן מספר "אמירת שלום")

רַבִּי עֲקִיבָא אַיְּגֶר

עַל הַגָּאוֹן רַבִּי עֲקִיבָא אַיְּגֶר מְסֻפָּר: "הָיָה מַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם. דִּבּוּרוֹ וְעִסּוּקוֹ עִם בְּנֵי אָדָם הָיוּ בְּמִדָּה וּבְמִשְׁקָל, וְהָיוּ דְּבָרִים מֻעָטִים בְּכַמּוּת וְרַבֵּי אֵכוּת".

אוצר החכמה

בַּעַל "תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף"

עַל הַבַּעַל "תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף" מְסֻפָּר, שֶׁפַּעַם אַחַת שָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ שֶׁל אָדָם. אוֹתוֹ אָדָם שָׁאַל אוֹתוֹ: מָה אִכְפַּת לְךָ מִשְּׁלוֹמִי? אָמַר לוֹ: כַּאֲשֶׁר אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל אֶת חֲבֵרוֹ לִשְׁלוֹמוֹ, וְהוּא עוֹנֶה לוֹ "בָּרוּךְ ה'", הֲרֵי כְּבוֹד שָׁמַיִם מִתְגַּדֵּל עַל יְדֵי כָּךְ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל", שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְהַלְּלִים אוֹתוֹ בְּכָל דָּבָר. (ספר "שיח שרפי קדש" עמ' 142)

רַבִּי מֹשֶׁה לֵיב מִסָּאסוֹב

עַל רַבִּי מֹשֶׁה לֵייב מִסָּאסוֹב מְסֻפָּר, שֶׁהָיָה מַקְפִּיד לְהַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, וּמֵעוֹלָם לֹא הִקְדִּימוֹ אָדָם. פַּעַם אַחַת אָרַב אָדָם אֶחָד בַּפִּנָּה כְּדֵי לְהַקְדִּימוֹ בְּשָׁלוֹם, אַךְ בְּדִיּוּק בְּאוֹתוֹ רֶגַע הִפְנָה רַבִּי מֹשֶׁה אֶת פָּנָיו וְרָאָהוּ, וְשָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּסֻפָּר בַּסֵּפֶר "בְּחֶסֶד עֶלְיוֹן" (עמ' פ"ט): "שֶׁכָּךְ דַּרְכּוֹ תָּמִיד שֶׁמַּקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, וּמִיָּמָיו לֹא הִקְדִּימוֹ אַחֵר לוֹמַר לוֹ שָׁלוֹם. וּפַעַם אַחַת הָיָה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 250 הודפס ע״י אוצר החכמה

מַעֲשֶׂה וּבָא לוֹ אִישׁ מֵאֲחוֹרָיו בַּלָּאט, כְּדֵי לְהַקְדִּימוֹ בְּשָׁלוֹם, וְלֹא עָלָה הַדָּבָר בְּיָדוֹ. שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁמַע רַבִּי מֹשֶׁה לֵיב מֵאֲחוֹרָיו קוֹל קוֹרֵא: מֹשֶׁה לֵיב! הֶחֱזִיר פָּנָיו לַאֲחוֹרָיו רָאָה אֶת הַהוֹלֵךְ אַחֲרָיו וְהִקְדִּימוֹ בְּשָׁלוֹם. וְאִלּוּ הַקּוֹל שֶׁקָּרָא, לֹא אֵלָיו קָרָא. הָיָה זֶה קוֹל שֶׁל יֶלֶד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁקָּרָא לַחֲבֵרוֹ שֶׁשְּׁמוֹ כְּשְׁמוֹ, מֹשֶׁה לֵיב. וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה יָדְעוּ הַכֹּל שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם מְסַיְּעִים עַל יָדוֹ לְקַיֵּם אֶת מִנְהָגוֹ".

בַּסֵּפֶר "קְהַל חֲסִידִים" (עמ' צ"ז) מוּבָא סִפּוּר נוֹסָף:

תַּהֲלוּכוֹת וְדַרְכֵי עֲבוֹדַת הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מֹשֶׁה לֵיב מִסָּאסוֹב הַזֶּה נוֹדָעִים וּמְפֹרְסָמִים לַכֹּל, שֶׁהָיָה עֲבוֹדָתוֹ לַה' יִתְבָּרַךְ לְהִדָּבֵק בְּמִדּוֹתָיו, מַה הוּא רַחוּם אַתָּה וְכוּ' בִּגְמִילוּת חֲסָדִים שֶׁבְּגוּפוֹ וְכַדּוֹמֶה, לְהַשְׁווֹת מִדּוֹתָיו לְהַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא כְּבְיָכוֹל. וְלָכֵן לֹא הִקְדִּימוֹ שׁוּם אָדָם לִדְרֹשׁ בְּשָׁלוֹמוֹ בַּשּׁוּק, עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ כוּ'. פַּעַם אַחַת הָיָה בָּעִיר בְּרָאד, וְהָיָה שָׁם הַגְּבִיר הַמְפֹרְסָם רַבִּי יוּדֶל נָאטָנְזָאהן, וְשָׁמַע הַגְּבִיר כִּי הַחֲסִידִים מִתְנַשְּׂאִים בִּקְדֻשַּׁת רַבָּם כִּי לֹא הִקְדִּימוֹ שׁוּם אָדָם שָׁלוֹם בַּשּׁוּק וְכוּ'. וַיִּשְׂחַק הַגְּבִיר בְּקִרְבּוֹ עַל דָּבָר הַזֶּה וְאָמַר בְּלִבּוֹ: אֶת כַּחֲשָׁם אֲגַלֶּה לְעֵין כֹּל, מָחָר בַּבֹּקֶר, אִם יִרְצֶה ה'. הָיָה זֶה בְּלֵיל שַׁבַּת קֹדֶשׁ. וַיְהִי בַּבֹּקֶר הָלַךְ הָרַב הַקָּדוֹשׁ מִן הַמִּקְוֶה, וְהָיָה דַּרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ לָנוּעַ בְּרֹאשׁוֹ לְכָל אִישׁ, לְיִשְׂרְאֵלִים וְלָעֲרֵלִים, לֵאמֹר "צַפְרָא טָבָא". וַיְהִי כִּרְאוֹת הַגְּבִיר רַבִּי יוּדֶל דָּבָר הַזֶּה, וַיִּשְׂכֹּר שְׁנֵי אֲנָשִׁים וַיִּצָּו עֲלֵיהֶם לֵילֵךְ אַחֲרֵי הָרַב בַּלָּאט וּבַחֲשַׁאי שֶׁלֹּא יִרְגִּישׁ וְלִקְרֹא בְּאָזְנוֹ בְּקוֹל "צַפְרָא טָבָא" (בקר טוב) לְהַקְדִּימוֹ בְּשָׁלוֹם טֶרֶם יִרְאֶה אוֹתָם. וַיִּמָּהֲרוּ הָאֲנָשִׁים לַעֲשׂוֹת כִּדְבָרִים וַיֵּלְכוּ בַּלָּאט, וְכִמְעַט רָגַע בְּגִשְׁתָּם לְכִתְפֵי הָרַב הַצַּדִּיק, תֵּכֶף הִקְדִּימָם הָרַב וְהִטָּה רֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר: צַפְרָא טָבָא, צַפְרָא טָבָא. וַיְהִי לְפֶלֶא בְּעֵינֵיהֶם.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 231 הודפס ע"י אוצר החכמה

רַבִּי נָתָן צְבִי פִינְקֶל

בְּסֵפֶר "תְּנוּעַת הַמוּסָר" (חלק ג' 248) מְסַפֵּר עַל הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי נָתָן צְבִי פִינְקֶל הַסָּבָא מִסְּלַבּוֹדְקָה:

בִּימֵי צְעִירוּתוֹ הָיָה נוֹהֵג בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדוֹת לְאַחַר הַתְּפִלָּה לַעֲבֹר בֵּין הַתַּלְמִידִים מִסַּפְסָל לְסַפְסָל וּלְבָרְכָם בִּבְרִכַּת הַיּוֹם. לִפְעָמִים הָיָה יוֹשֵׁב עַל יַד חַלּוֹן בֵּיתוֹ וּמַעֲתִיר בְּרָכוֹת וּתְפִלּוֹת לְכָל עוֹבֵר וָשָׁב. פַּעַם עָבַר בְּלִוַּית אַחַד הַתַּלְמִידִים לְיַד בֵּיתוֹ שֶׁל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה, וְאַף שֶׁלֹּא רָאָה אִישׁ, פָּנָה לְעֵבֶר הַבַּיִת וְאָמַר: "בֹּקֶר טוֹב". בֶּן לְוָיָתוֹ הִסְתַּכֵּל בְּתִמָּהוֹן אָנָּה וָאָנָה לִרְאוֹת לְמִי בֵּרַךְ לְשָׁלוֹם. לְמַרְאֵה מְבוּכָתוֹ, הִסְבִּיר לוֹ רַבִּי נָתָן צְבִי שֶׁאֵינֶנּוּ מֵבִין לָמָּה מְבָרֵךְ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם דַּוְקָא בְּעֵת שֶׁנִּפְגָּשִׁים פָּנִים אֶל פָּנִים, וְלָמָּה לֹא יְבָרְכוּ סְתָם אֶת כָּל הַנִּמְצָאִים בַּבַּיִת אַף מִבְּלִי לִרְאוֹתָם.

"רַבִּי נָתָן צְבִי הָיָה מְדַקְדֵּק מְאֹד גַּם בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּמְקַבֵּל כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, כְּשֶׁהָיוּ מְבַקְּרִים בְּבֵיתוֹ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָיָה מְכַבְּדָם לְאֵין שִׁעוּר וְאַף מְשַׁמֵּשׁ אוֹתָם, וְכֵן מַקְדִּים פְּנֵי כָּל אָדָם, יְהִיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, נִכְנָס עִם כָּל אֶחָד בְּשִׂיחָה נָעִימָה וּמֵטִיב עִמּוֹ עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר, כִּי לְגַבֵּי חֶסֶד אֵין הֶבְדֵּל, לְשִׁיטָתוֹ, כָּאָמוּר בֵּין אִישׁ לְאִישׁ.

הַמְּאִירִי (שקלים פרק ה', ה"ד) כָּתַב:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָרִיז בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת וְשֶׁלֹּא לְהָקֵל בִּכְבוֹדָם בְּשׁוּם צַד, כָּל שֶׁכֵּן בְּאוֹתָם נִדְכָּאִים וְאֻמְלָלִים שֶׁחֲלִישׁוּת דַּעְתָּם מְצוּיָה, וְכֵן אִם רָאָה שֶׁבְּסִבַּת כְּבוֹדוֹ יְהֵא גּוֹרֵם טוֹבָה לָעָנִי – יְהֵא מִשְׁתַּדֵּל בְּכָךְ.

הוּא הָיָה גַּם מַרְבֶּה לִדְרֹשׁ לִפְנֵי תַלְמִידָיו עַל מִדַּת הַהַטָּבָה והחסד. שראה בה, כאמור, את יסוד היסודות שֶׁל הַתּוֹרָה וְשֶׁל

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 252 הודפס ע"י אוצר החכמה

הָעוֹלָם, וּמַדְרִיךְ אוֹתָם בְּהַנְהָגָה זוֹ. בְּרַבּוֹת מִשִּׂיחוֹתָיו הָיָה מַסִּיק מַסְקָנוֹת לְמַעֲשֶׂה שֶׁיִּזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת, שֶׁיֵּטִיבוּ אִישׁ עִם רֵעֵהוּ, שֶׁהַלֵּב יִהְיֶה שׁוֹפֵעַ תָּמִיד אַהֲבָה וָחֶסֶד, שֶׁיִּנָּצְלוּ כָּל הַזְּדַמְּנוּת שֶׁהִיא לְהַבִּיעַ טוֹבָה וּבְרָכָה, שֶׁהַגְּדוֹלִים יִלְמְדוּ בְּחָבְרוּתָא עִם קְטַנִּים וְיַאֲצִילוּ עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ הַתּוֹרָה וְהַמּוּסָר וְכוּ' וְכוּ'. בִּיחוּד הָיָה מְעוֹרֵר תְּשׁוּמַת לֵב לְקַבָּלַת כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, שֶׁרָאָה בָּזֶה גּוֹרֵם חָשׁוּב לְהַנְעִים לַזּוּלַת וּלְקָרוֹב הַלְּבָבוֹת בֵּין אִישׁ לְאָחִיו, וְהָיָה מוֹסִיף שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם שָׁלֹשׁ דַּרְגּוֹת: סֵבֶר, פָּנִים, יָפוֹת. יֵשׁ שֶׁהִזְכִּיר גַּם אֶת הַמַּאֲמָר; 'וּלְבֵן שִׁנַּיִם מֵחָלָב, אַל תִּקְרִי: לְבֵן שִׁנַּיִם אֶלָּא לִבּוֹן שִׁנַּיִם'. בְּכִשָּׁרוֹן הַתֵּאוּר הַנַּעֲלֶה שֶׁחָנַן בּוֹ, הָיָה מְתָאֵר אֶת הַהֲנָאָה שֶׁגּוֹרֵם מַשֶּׁקֶה חָלָב־חַם לַחֲבֵרוֹ הַצָּמֵא, וּמִכָּאן הָיָה בָּא לָתֵת תֵּאוּר רָחָב עַל נַחַת הָרוּחַ הַמְּרֻבֶּה שֶׁגּוֹרֵם מַלְבִּין שִׁנַּיִם, כְּלוֹמַר הַמַּסְבִּיר פָּנִים לַחֲבֵרוֹ וּמְקַבְּלוֹ בְּחִיּוּךְ עַל שְׂפָתָיו.

ה"חָפֵץ חַיִּים"

עַל ה"חָפֵץ חַיִּים" מְסַפֵּר רַבִּי מֹשֶׁה פְּרַגֶּר בְּסִפְרוֹ "צַדִּיק תָּמִים" (עמ' 258), שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁרָצוּ לְהַעֲבִיר אֶת קִבְרוֹ שֶׁל ה"חָפֵץ חַיִּים" מִמְּקוֹם קְבוּרָתוֹ בְּרָדִין, לְשֵׁם כָּךְ, הִגִּיעַ בְּמְיֻחָד רַב אֶחָד מֵאַרְצוֹת הַבְּרִית, אוּלָם הָאִכָּרִים הַפּוֹלָנִים שֶׁבַּמָּקוֹם הִתְנַגְּדוּ נִמְרָצוֹת וְרָצוּ לִמְנֹעַ אֶת הַדָּבָר, מִכֵּיוָן שֶׁהֵם זָכוּ לְהַרְבֵּה נִסִּים בַּמָּקוֹם, וְהֵם תָּלוּ אֶת הַנִּסִּים בִּזְכוּתוֹ שֶׁל ה"חָפֵץ חַיִּים". וְשָׁם מְסֻפָּר עַל שִׂיחַת אֶחָד הָאִכָּרִים עִם אוֹתוֹ רַב אוֹדוֹת הֶחָפֵץ חַיִּים:

"אִכָּר זָקֵן שֶׁעוֹד הִכִּיר אֶת ה"חָפֵץ חַיִּים", נִגַּשׁ אֶל הָרַב וְאָמַר: הַרְבֵּה רָאִיתִי בְּמוֹ עֵינַי, וַאֲנִי הִכַּרְתִּי צַדִּיק זֶה עוֹד מִלִּפְנֵי שִׁשִּׁים שָׁנָה, קָטָן וְצָנוּם כָּזֶה, לֹא הָיָה לָבוּשׁ כְּמוֹ רָאווּין [רָב] רַק כְּדֶגְמַת כָּל הַיְּהוּדִים הַפְּשׁוּטִים, תָּמִיד הָיָה שָׂמֵחַ, לֵב שֶׁל זָהָב. בְּהֶן צַדִּיק

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 253 הודפס ע"י אוצר החכמה

שֶׁלִּי, תָּמִיד הָיָה מְבָרֵךְ אוֹתָנוּ, אֶת הָאִכָּרִים הָעֲנִיִּים, כַּאֲשֶׁר רָאָה אוֹתָנוּ עוֹבְדִים בַּשָּׂדוֹת״.

רַבִּי מֹשֶׁה פַיְינְשְׁטֵיין

עַל הַגָּאוֹן רַבִּי מֹשֶׁה פַיְינְשְׁטֵיין מְסֻפָּר בְּסֵפֶר ״רַבִּי מֹשֶׁה פַיְינְשְׁטֵיין״: אוצר החכמה

הוּא בֵּרֵךְ לְשָׁלוֹם כָּל אֶחָד, בְּכָבוֹד וּבִמְאוֹר פָּנִים. נִזְכָּר אָדָם אֶחָד, כֵּיצַד לֹא הִבְחִין בּוֹ רַבִּי מֹשֶׁה וְעַל כֵּן חָלַף עַל פָּנָיו מִבְּלִי לִדְרֹשׁ בִּשְׁלוֹמוֹ, לְאַחַר שֶׁעָבַר כַּעֲשָׂרָה צְעָדִים, חָזַר רַבִּי מֹשֶׁה עַל עִקְּבוֹתָיו, בֵּרֵךְ אֶת הָאִישׁ לְשָׁלוֹם, וּכְדֵי לְמַצּוֹתוֹ עַל הַטָּעוּת, נוֹתַר לְשׂוֹחֵחַ עִמּוֹ זְמַן מָה...

רַבִּי אֶפְרַיִם גְּרִינְבְּלַט זוֹכֵר כֵּיצַד הָלַךְ עִם רַבִּי מֹשֶׁה לְבֵית הַכְּנֶסֶת בַּבֹּקֶר, בְּעֵת בִּקּוּרוֹ בְּמֶמְפִיס טֶנְסִי, הוּא בֵּרֵךְ בְּ״צַפְרָא טָבָא״ כָּל אִישׁ, אִשָּׁה וְיֶלֶד אֲשֶׁר נִקְרְאוּ בְּדַרְכּוֹ. כַּאֲשֶׁר צָעַד בְּמוֹרַד הַכְּבִישׁ, רָץ לִקְרָאתוֹ נַעַר צָעִיר וּבִקֵּשׁ לְצַלְּמוֹ, אֶחָד מִמְלַוָּיו שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה בִּקֵּשׁ מֵהַ״צַּלָּם״ שֶׁלֹּא לְהַטְרִיד אֶת רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה, וְעַל כֵּן הֵשִׁיב רַבִּי מֹשֶׁה: הַנַּח לוֹ לְצַלֵּם, הֵן נֶהֱנֶה הוּא מִכָּךְ, הָבָה וְאֶגְרֹם לוֹ סִפּוּק.

*

עַד כַּמָּה יָקָר לָאָדָם מַה שֶּׁמְּכַבְּדִים אוֹתוֹ בְּבִרְכַּת שָׁלוֹם, יָעִיד הַסִּפּוּר הַמְסֻפָּר בְּסֵפֶר ״רַבִּי מֹשֶׁה פַיְינְשְׁטֵיין״ (עמ׳ 123).

״הָרַב חַיִּים טִבֶּרְסְקִי, רַב נוֹדָע בְּבוּרוֹ־פָּארְק וְרַב הַמֶּרְכַּז הָרְפוּאִי עַל שֵׁם הָרַמְבָּ״ם בִּנְיוּ־יוֹרְק, נָשָׂא פַּעַם דְּבָרָיו בִּפְנֵי קְבוּצַת אֲחָיוֹת, וְתוֹךְ כִּדֵי מַהֲלַךְ הַרְצָאָתוֹ הִזְכִּיר אֶת שְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 254 הודפס ע״י אוצר החכמה

"או!" קָרְאָה אָחוֹת כּוֹשִׁית בְּשֵׁם שִׁירְלִי, מַכִּירָה אֲנִי אֶת הָרַב פַיינְשְׁטַיין, הֲרֵי הוּא רַב אֲמִתִּי!

הָרַב טְבֶּרְסְקִי לֹא יָכֹל הָיָה לְשַׁעֵר כֵּיצַד מַכִּירָה הָאָחוֹת אֶת רַבִּי מֹשֶׁה, וְהֵעִיר כִּי הִיא לָבְטַח מַחֲלִיפָה אוֹתוֹ בְּטָעוּת עִם מִישֶׁהוּ אַחֵר. לֹא! הִתְעַקְּשָׁה שִׁירְלִי, אֵין כָּאן טָעוּת, הִיא מִתְכַּוֶּנֶת לָרַב הַמְפֻרְסָם בְּשֵׁם פַיינְשְׁטַיין. הִיא עָבְדָה כְּאָחוֹת בְּבֵית אֶחָד מִנִּינָיו שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר אַךְ זֶה נוֹלַד, וְרַבִּי מֹשֶׁה הָיָה סַנְדָּקוֹ. כַּאֲשֶׁר הוּבַל הַחוּצָה בְּתֹם הַ"בְּרִית", סָב רַבִּי מֹשֶׁה לַאֲחוֹרָיו בְּתוֹךְ כִּסֵּא הַגַּלְגַּלִּים כְּדֵי לוֹמַר שָׁלוֹם לָאָחוֹת, מַחֲוָה זוֹ שֶׁל כָּבוֹד הוֹתִירָה בָּהּ רֹשֶׁם בַּל יִמָּחֶה.

אוֹתָהּ אָחוֹת הִתְקַשְּׁרָה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה לְאַחַר פְּטִירָתוֹ כְּדֵי לְהַבִּיעַ אֶת תַּנְחוּמֶיהָ. "זוֹכֶרֶת אֲנִי כֵּיצַד חִיֵּךְ רַבִּי מֹשֶׁה וְאָחַל לִי יוֹם נָעִים", אָמְרָה, "יָכֹלְתִּי לִרְאוֹת בְּעֵינָיו שֶׁאֲנִי חֲשׁוּבָה".

בְּמַבָּט פָּנִים בִּלְבַד יָכֹל הָאָדָם לָתֵת לְזוּלָתוֹ הַרְגָּשַׁת חֲשִׁיבוּת, וּבְכָךְ הָיָה מְיֻחָד רַבִּי מֹשֶׁה, וְשָׁם (בעמ' 119) נִכְתַּב: הֵעִיד אָדָם אֶחָד אֲשֶׁר הִכִּיר אֶת רַבִּי מֹשֶׁה שָׁנִים רַבּוֹת: "מֵעוֹלָם לֹא פָגַשְׁתִּי בְּאָדָם אֲשֶׁר הֶעֱנִיק לָאֲנָשִׁים הַרְגָּשַׁת חֲשִׁיבוּת כֹּה רַבָּה, כְּרַבִּי מֹשֶׁה, פָּשׁוּט בְּצוּרַת מַבָּטוֹ בָּהֶם".

*

בְּסִיּוּמוֹ שֶׁל עֶרֶב, עָמְדוּ רַבִּי מֹשֶׁה וְהַגָּאוֹן רַבִּי יַעֲקֹב קַמִּינֶצְקִי וְהִמְתִּינוּ לְמְכוֹנִית אֲשֶׁר אֲמוּרָה הָיְתָה לְהַסִּיעָם, וּמְשִׂיחִים הָיוּ בְּמָקוֹם הַיְשִׁיבָה בַּמְכוֹנִית – מִי יֵשֵׁב לְיַד הַנֶּהָג, וּמִי יֵשֵׁב לְבַדּוֹ בַּמּוֹשָׁב הָאֲחוֹרִי. רַבִּי יַעֲקֹב יָשַׁב לְיַד הַנֶּהָג. לְאַחַר שֶׁיָּרַד רַבִּי מֹשֶׁה מֵהָרֶכֶב, הִסְבִּיר רַבִּי יַעֲקֹב לַנֶּהָג: "בֵּרַרְנוּ בֵּינֵינוּ מִי יוֹרֵד רִאשׁוֹן. הֶחְלַטְנוּ שֶׁהַיּוֹרֵד רִאשׁוֹן יֵשֵׁב בַּמּוֹשָׁב הָאָחוֹרִי. לוּ הָיָה

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 235 הודפס ע"י אוצר החכמה

יוֹשֵׁב לְיָדְךָ, הָיִיתָ נִשְׁאָר לְבַד לְאַחַר יְצִיאָתוֹ, וְהַשֵּׁנִי הָיָה נוֹתָר מֵאֲחוֹרַנִּית, אֲזַי הָיָה זֶה נִרְאֶה כְּאִלּוּ אֵין אַתָּה אֶלָּא נֶהָג״.

*

עַל רַבִּי מֹשֶׁה פַיְינְשְׁטַיין מִסְפָּר בַּסֵּפֶר ״רַבִּי מֹשֶׁה פַיְינְשְׁטַיין״ (עמ׳ 123):

הַכָּבוֹד לַנִּבְרָאִים בְּצֶלֶם לֹא הֻגְבַּל עַל יָדוֹ לַיְּהוּדִים בִּלְבַד. רוּסִי זָקֵן עָבַד כְּשָׂרַת בְּ״תִפְאֶרֶת יְרוּשָׁלַיִם״, הָאַנְגְּלִית שֶׁבְּפִיו הָיְתָה דַּלָּה, וְאִישׁ לֹא שָׁת לִבּוֹ אֵלָיו. יוֹם אֶחָד נִתְקַף הָאִישׁ בְּכְאֵב שִׁנַּיִם וְהָיָה מְהַלֵּךְ כְּשֶׁמִּטְפַּחַת קְשׁוּרָה סָבִיב לְסַנְטֵרוֹ. כַּאֲשֶׁר פָּגְשׁוֹ רַבִּי מֹשֶׁה בַּמִּסְדְּרוֹן, עָצַר בַּהֲלִיכָתוֹ וְדִבֵּר עִמּוֹ כַּמָּה דַּקּוֹת. כַּאֲשֶׁר תַּמָּה הַשִּׂיחָה, נִפְנָה הַשָּׂרַת לְדַרְכּוֹ – וְעַל פָּנָיו נָסוּךְ חִיּוּךְ רָחָב שֶׁל סִפּוּק.

רַבִּי אַרְיֵה לֵוִין

הַצַּדִּיק הַיְרוּשַׁלְמִי רַבִּי אַרְיֵה לֵוִין שֶׁהָיָה מַשְׁכִּים קוּם בְּכָל יוֹם לִתְפִלַּת הַוָּתִיקִין, בְּלֶכְתּוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת הָיָה מַקְפִּיד לְהַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל הַנִּקְלָע בְּדַרְכּוֹ. בְּיוֹתֵר הָיָה מַקְפִּיד לְבָרֵךְ בְּאַשְׁמוֹרֶת הַבֹּקֶר אֶת מְנַקֵּי הָרְחוֹבוֹת, שֶׁאַף הֵם הָיוּ מַשְׁכִּימֵי קוּם. הוּא הִסְבִּיר אֶת מִנְהָגוֹ זֶה: מְחַבֵּב אֲנִי אֶת מְנַקֵּי הָרְחוֹבוֹת. צְאוּ וּרְאוּ: בְּשָׁעָה שֶׁאֲנָשִׁים נָמִים אֶת שְׁנָתָם, מַטְרִיחִים הֵם אֶת עַצְמָם לְכַבֵּד אֶת שְׁוְקֵי יְרוּשָׁלַיִם וְנֶהֱנִים מִיגִיעַ כַּפֵּיהֶם, מִלַּאכְתָּם אֵינָהּ נִכְבָּדָה, כָּבוֹד אֵינָם נוֹחֲלִים, מַשְׂכֻּרְתָּם זְעוּמָה – וְאַף עַל פִּי כֵן מַקְפִּידִים הֵם לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתָּם נֶאֱמָנָה. (״איש צדיק היה״, עמ׳ 64)

כְּמוֹ כֵן הָיָה נוֹהֵג לְלַחֵץ בַּחֲמִימוּת רַבָּה אֶת יְדֵיהֶם שֶׁל הַנִּקְלָעִים בְּדַרְכּוֹ. פַּעַם טָרְחָה מִי שֶׁהִיא לִסְרֹג עֲבוּרוֹ זוּג כְּפָפוֹת

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 236 הודפס ע״י אוצר החכמה

צֶמֶר, וְהוּא סֵרֵב לְקַבְּלָן בְּאוֹמְרוֹ: "הֲכִיצַד אַרְגִּישׁ חֲמִימוּת בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם עֵת שֶׁיּוֹשִׁיט לוֹ כַּף יָדוֹ לְשָׁלוֹם?" ("איש צדיק היה", עמ' 233)

מִנְהַג יְשִׁיבַת קֶלֶם

בִּישִׁיבַת קֶלֶם חִנְּכוּ אֶת הַתַּלְמִידִים לְהַקְבִּיל פְּנֵי כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ וְלִדְאֹג לוֹ לְכָל מַחְסוֹרָיו. מִסֵּפֶר, שֶׁפַּעַם בָּא בָּחוּר חָדָשׁ לַיְשִׁיבָה. נִגַּשׁ אֵלָיו בָּחוּר מֵהַיְשִׁיבָה, קִבֵּל אֶת פָּנָיו בַּחֲמִימוּת וְדָאַג לוֹ לְכָל דָּבָר. הָאוֹרֵחַ הָיָה מִשְׁכְּנָע כִּי הַלָּה הוּא יְדִידוֹ הַוָתִיק מִשֶּׁכְּבָר־הַיָּמִים וְהִתְאַמֵּץ לְהִזָּכֵר מִי הוּא. לְאַחַר מִכֵּן פָּגַשׁ תַּלְמִיד נוֹסָף וְאַף הוּא נָהַג עִמּוֹ בְּאוֹתָהּ צוּרָה, אָז הֵבִין כִּי כָּךְ נוֹהֲגִים כָּל בְּנֵי הַיְשִׁיבָה.

*

מִכָּל הָאָמוּר לְעֵיל לָמַדְנוּ עַד כַּמָּה יֵשׁ לְהַקְפִּיד בְּהַקְדָּמַת שָׁלוֹם. וְאִם יֵשׁ לְהַקְפִּיד עַל הַקְדָּמַת שָׁלוֹם לְכָל אֶחָד, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה יֵשׁ לְהַקְפִּיד עַל הַחֲזָרַת שָׁלוֹם.

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ברכות ו', ב'): שֶׁאִם שָׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹמוֹ וְלֹא הֵשִׁיב, נִקְרָא "גַּזְלָן", כֵּיוָן שֶׁמָּנַע מֵחֲבֵרוֹ אֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ.

הַ"חָזוֹן אִישׁ"

הַחָזוֹן אִישׁ, שֶׁהָיָה קָצַר רְאִי, הִרְכִּיב מִשְׁקָפַיִם בְּעִקָּר בְּעֵת יְצִיאָתוֹ לָרְחוֹב, מֵחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא מִישֶׁהוּ יִשְׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ וְהוּא לֹא יַבְחִין בּוֹ וְלֹא יַעֲנֶה לוֹ שָׁלוֹם ("פאר הדור" חלק ג'). וְאַף שֶׁבְּשֶׁבִיל הַזְּהִירוּת בִּשְׁמִירַת הָעֵינַיִם [שֶׁהַחָזוֹן אִישׁ כַּיָּדוּעַ הָיָה מְדַקְדֵּק בָּזֶה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 257 הודפס ע"י אוצר החכמה

מְאד] עָדִיף יוֹתֵר לָלֶכֶת בָּרְחוֹב מִבְּלִי מִשְׁקָפַיִם, מִכָּל מָקוֹם בְּגָלַל הַחֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יַחְמִיץ ״הַשַּׁבָּת שָׁלוֹם״, הָיָה עָדִיף לוֹ לְהַרְכִּיב מִשְׁקָפַיִם.

[אוצר החכמה]

ו
תּוֹכַחְתּוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסַּלַנְט / סְפוּרִים

עַל רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסַּלַנְט מְסֻפָּר: פַּעַם בְּעֶרֶב יוֹם כִּפּוּרִים פָּגַשׁ בְּאַחַד הַיְרֵאִים, וּמֵאֵימַת הַדִּין לֹא הֵגִיב כְּשֶׁרַבִּי יִשְׂרָאֵל שָׁאַל אוֹתוֹ אֵיזוֹ שְׁאֵלָה נְחוּצָה. רַבִּי יִשְׂרָאֵל אָמַר עַל כָּךְ: אָמְנָם אֵימַת הַדִּין הוּא דָּבָר גָּדוֹל, מִכָּל מָקוֹם הִתְנַהֲגוּת זוֹ הִיא שְׁלִילִית, כֵּיוָן שֶׁהָיָה צָרִיךְ לַעֲנוֹת עַל שְׁאֵלָתוֹ בְּנַחַת רוּחַ, כֵּיוָן שֶׁזֶּה מִדַּרְכֵי הַהַטָּבָה וּגְמִילוּת חֶסֶד. (ראה ״תנועת המוסר״ חלק א׳, עמ׳ 356)

בְּנוֹסָף לַמַּעֲלוֹת הָרוּחָנִיּוֹת שֶׁזּוֹכֶה הָאָדָם עַל יְדֵי שְׁאֵלַת שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ, זוֹכֶה הָאָדָם גַּם לְהַשְׁפָּעָה עַל אֲחֵרִים. בְּסֵפֶר ״כִּתְבֵי הַצַּדִּיק רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסַּלַנְט״ כָּתוּב:

״וְעַל יְדֵי מִדַּת הַסַּבְלָנוּת, מַשִּׂיג הָאָדָם רְצוֹנוֹ יוֹתֵר וְיוֹתֵר, מֵעַל יְדֵי כָּל תַּקִּיפוּת שֶׁבָּעוֹלָם. וְדֶרֶךְ כְּלָל לִהְיוֹת נוֹחַ לַבְּרִיּוֹת וְשָׁלֵא לְהַרְבּוֹת שִׂיחָה עִם כָּל אָדָם, אַף לְהַקְדִּים שָׁלוֹם וּלְהָשִׁיב בְּנַחַת לְכָל אָדָם״.

ז
כְּכָל חֲשִׁיבוּת הַדָּבָר כֵּן הַנִּסָּיוֹן בְּכָךְ גָּדוֹל

כֵּיוָן שֶׁעִנְיַן אֲמִירַת הַשָּׁלוֹם הוּא עִנְיָן גָּדוֹל מְאֹד, וְהוּא גַּם סִבָּה לִדְבָרִים גְּדוֹלִים נוֹסָפִים, מְשׁוּם כָּךְ בְּדַוְקָא מִתְגַּבֵּר הַיֵּצֶר וּמַפְרִיעַ

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 258 הודפס ע״י אוצר החכמה

אוניברסיטת 1234567

לוֹ לִנְהֹג בָּזֶה כְּרָאוּי, כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ, שֶׁבְּכָל דָּבָר גָּדוֹל הַיֵּצֶר מַפְרִיעַ יוֹתֵר.

ח
הַמְקַבֵּל שָׁלוֹם וְאֵינוֹ מַחֲזִיר שָׁלוֹם — גַּזְלָן

אוצר החכמה זוֹ לְשׁוֹן הַגְּמָרָא שָׁם: "כֹּל הַיּוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁרָגִיל לְהַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם, יְקַדִּים לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ל"ד): 'בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ'. וְאִם נָתַן לוֹ וְלֹא הֶחֱזִיר, נִקְרָא "גַּזְלָן" שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ג', י"ד): 'וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי בָּתֵּיכֶם'". [וּבְאֵר רַשִׁ"י, מִנַּיִן מוּכָח מֵהַמִּקְרָא שֶׁמְּדַבֵּר בַּעֲנַיַּת שָׁלוֹם:] "גְּזֵלַת הֶעָנִי – וַהֲלֹא אַף גְּזֵלַת הֶעָשִׁיר גְּזֵלָה הִיא?! אֶלָּא גְּזֵלַת הֶעָנִי – שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם לִגְזֹל מִמֶּנּוּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא הֵשִׁיב עַל שְׁלוֹמוֹ".

כָּתַב הַמַּהַרָ"ל ("נתיבות עולם", נתיב השלום פרק ב'): "בְּפֶרֶק ב' דִּבְרָכוֹת אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא: כֹּל שֶׁיּוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא רָגִיל לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם, יְקַדִּים לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ'. פֵּרוּשׁ, כִּי מַדְרֵגַת "הַשָּׁלוֹם" – שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַדָּבָר, וְכַאֲשֶׁר אֵין הַשָּׁלוֹם, הַכֹּל חָסֵר, וְלָכֵן צָרִיךְ לִרְדֹּף אַחַר הַשָּׁלוֹם – שֶׁהוּא מַשְׁלִים הַכֹּל. וְאִם יוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁיִּתֵּן לוֹ שָׁלוֹם, צָרִיךְ הוּא שֶׁיְּקַדִּים לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁאִם לֹא כֵּן, לֹא הָיָה עוֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם בְּרִדִיפָה, כַּאֲשֶׁר אֵינוֹ מַקְדִּים שָׁלוֹם, וְצָרִיךְ לִרְדֹּף אַחַר דָּבָר שֶׁהוּא הַשְׁלָמָה, כִּי קֹדֶם הַשָּׁלוֹם הַדָּבָר חָסֵר. וּלְכָךְ, כָּל דָּבָר בָּעוֹלָם, הוּא רוֹדֵף אַחַר הַשְׁלָמָתוֹ עַד שֶׁהוּא שָׁלֵם... וְכֵן כַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא חָסֵר שָׁלוֹם – שֶׁהוּא הַשְׁלָמָה אֶל הַכֹּל – צָרִיךְ לִרְדֹּף אַחֲרָיו... וּלְפִיכָךְ הַשָּׁלוֹם שֶׁהוּא הַשְׁלָמַת הַכֹּל, חַיָּב הָאָדָם לִרְדֹּף אַחֲרָיו, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ מָנוֹחַ עַד שֶׁיָּבֹא אֶל הַשָּׁלוֹם שֶׁהוּא הַשְׁלָמַת הַכֹּל. וְאָמַר: שֶׁאִם לֹא הֶחְזִיר לוֹ שָׁלוֹם הוּא גַּזְלָן – דָּבָר זֶה מְבֹאָר, כִּי ה"שָׁלוֹם" –

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 259 הודפס ע"י אוצר החכמה

אוצר החכמה

עַל יָדוֹ הַכֹּל אֶחָד – וְכַאֲשֶׁר נוֹתֵן לוֹ שָׁלוֹם וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ – שֶׁיִּהְיֶה עַל יְדֵי זֶה הַכֹּל אֶחָד. כַּאֲשֶׁר יֵשׁ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם – הֲרֵי דָּבָר זֶה גְּזֵלָה הִיא, שֶׁהֲרֵי נָתַן לוֹ שָׁלוֹם וְעַל יְדֵי הַשָּׁלוֹם נַעֲשׂוּ אֶחָד, וְכַאֲשֶׁר הֵם אֶחָד, אָז זֶה נוֹתֵן שָׁלוֹם לָזֶה וְזֶה נוֹתֵן שָׁלוֹם לָזֶה – עַד כִּי שְׁנֵיהֶם אֶחָד, שֶׁכָּךְ עוֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם, וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵּן – הִנֵּה גָּזָלוֹ...״

ט

עִדּוּד שֶׁל טְפִיחָה בַּגַּב מִתּוֹךְ חִבָּה — פְּרִיוֹ רַב

רֹאשׁ יְשִׁיבָה חָשׁוּב סִפֵּר עַל יְמֵי נְעוּרָיו. בְּעֵת לוֹמְדוֹ בַּיְשִׁיבָה שֶׁהָיְתָה גְּדוֹלָה בְּמִסְפַּר תַּלְמִידֶיהָ, הִגִּיעַ תַּלְמִיד חָדָשׁ, וְהוּא קִבְּלוֹ בְּ״שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם״ לְבָבִי וְאַף טָפַח לוֹ עַל שִׁכְמוֹ לְסִימָן חִבָּה. אוֹתוֹ בָּחוּר חָדָשׁ נַעֲשָׂה גַּם הוּא לְרֹאשׁ יְשִׁיבָה חָשׁוּב. כַּעֲבוֹר הַרְבֵּה שָׁנִים נִפְגְּשׁוּ שְׁנֵיהֶם, וְאוֹתוֹ בָּחוּר אָמַר לָרִאשׁוֹן: ״דַּע לְךָ, כִּי אֶת טְפִיחַת הַשֶּׁכֶם שֶׁל אָז אֲנִי זוֹכֵר עַד הַיּוֹם, הַדָּבָר עוֹדְדַנִי וְעָזַר לִי לָחוּשׁ בַּהַרְגָּשָׁה שֶׁאֲנִי יָקָר לְמִישֶׁהוּ, וְזֶה סִיַּע לִי מְאֹד בְּלִמּוּדַי״. (״אמירת שלום״ עמ׳ 25)

*

כָּתַב הַמְּאִירִי (ברכות ו׳): ״לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם נוֹחַ לַבְּרִיּוֹת וּמַקְדִּים בִּשְׁלוֹמָם וּמִשְׁתַּדֵּל בִּכְבוֹדָם וּבְתוֹעַלְתָּם כְּפִי כֹּחוֹ, וּבְזוֹ מִתְאַהֵב לַבְּרִיּוֹת, וְגוֹרֵם לָהֶם לָצֵאת יְדֵי חוֹבַת כְּבוֹד תּוֹרָה וּמִצְוֹת״. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁאֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁנִּשְׁאַל הָאָדָם עֲלֵיהֶם בְּיוֹם הַדִּין הוּא: ״הִמְלַכְתָּ חֲבֵרְךָ בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ?״ – וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁבּוֹ אָדָם מְבַטֵּא אֶת המלכת חברו יותר מאשר אמירת השלום לחבר.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 260 הודפס ע״י אוצר החכמה

כְּתַב הַמְּאִירִי (אבות א', ט"ז): "הֱוֵה מְקַבֵּל כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת - שֶׁאֲפִלּוּ לֹא הָיָה לִבְּךָ שָׂמֵחַ בְּכָךְ, הַרְאֵה אֶת עַצְמְךָ לְפָנָיו כְּשָׂמֵחַ עַל בִּיאָתוֹ, וּבַדָּרָשׁ אָמַר (אבות דרבי נתן סופי"ג): 'נָתָן אָדָם לַחֲבֵרוֹ כָּל מַתָּנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וּפָנָיו כְּבוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע, מַעֲלֶה עָלָיו כְּאִלּוּ לֹא נָתָן לוֹ כְּלוּם. אֲבָל הַמְקַבְּלָן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֲפִלּוּ לֹא נָתַן לוֹ כְּלוּם, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ נָתַן לוֹ כָּל מַה שֶּׁבִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ".

דְּבָר זֶה חָשׁוּב מְאֹד לְכָל אָדָם, וּבְמִיחָד לִבְנֵי אָדָם הַמְּצוּיִים בְּמַצָּב מְיֻחָד שֶׁגּוֹרֵם לָהֶם הַרְגָּשַׁת אֻמְלָלוּת, אוֹ לְפָחוֹת הַרְגָּשָׁה כְּבֵדָה.

לְקַבֵּל עֲנִיִּים בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת / סִפּוּר

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: כֹּל הַנּוֹתֵן פְּרוּטָה לֶעָנִי מִתְבָּרֵךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת, וְהַמְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים מִתְבָּרֵךְ בְּאַחַת עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נְעָנָה תַּשְׂבִּיעַ".

בְּסֵפֶר "תְּנוּעַת הַמּוּסָר" (חלק ג', עמ' 253) מְסַפֵּר עַל הַנְהָגַת הַסָּבָא מִסְּלַבּוֹדְקָה: יַחַס מְיֻחָד גִּלָּה רַבִּי נָתָן צְבִי לָעֲנִיִּים הַחוֹזְרִים עַל הַפְּתָחִים, וּבִפְרָט בַּעֲלֵי מוּמִים וּנְחוּתֵי דַּרְגָּה, שֶׁהֵם נִדְכָּאִים וּמָרֵי נֶפֶשׁ, וְהָיָה מְקַדֵּם אֶת פְּנֵיהֶם בְּשִׂמְחָה, עוֹזֵר לָהֶם וּמְעוֹדֵד אוֹתָם וּמְלַוֶּה אוֹתָם בְּדַרְכָּם.

סַח רַבִּי נַחַ פְּלַיי, שֶׁפַּעַם בְּעֵת הִפָּרְדוֹ מִמֶּנּוּ עִם צֵאתוֹ לְבֵיתוֹ, שָׁאַל אוֹתוֹ רַבִּי נָתָן צְבִי: מַה תַּעֲשֶׂה אִם מִיָּד בְּהִכָּנְסְךָ לְבֵיתְךָ, תּוֹךְ שִׂמְחָתְךָ לְהִפָּגֵשׁ עִם בְּנֵי מִשְׁפַּחְתֶּךָ, יוֹפִיעַ לְפָנֶיךָ עָנִי עָצוּב, צָנוּם וּמְכֹעָר, מְלֻכְלָךְ וּמָאוּס, וְיִפְנֶה אֵלֶיךָ לְעֶזְרָה? הֲרֵי בְּוַדַּאי תִּתְרַעֵם שֶׁדַּוְקָא בְּשָׁעָה זוֹ הוּא בָּא לְהַפְרִיעַ לְךָ, וּלְרֹב נְדִיבוּתְךָ

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 261 הודפס ע"י אוצר החכמה

פֶּרֶק כ״ז

סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת

וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת.

(אבות)

א
עֶרְכּוֹ שֶׁל חִיּוּךְ!

אֵין הוּא עוֹלֶה בְּכֶסֶף, אַךְ תּוֹעֲלְתּוֹ מְרֻבָּה.

הוּא מַעֲשִׁיר אֶת מְקַבְּלָיו, מַבְלִי לְחַסֵּר כְּלוּם מִנּוֹתְנָיו.

הוּא מוֹפִיעַ חִישׁ מַהֵר כְּבָרָק, אַךְ זִכְרוֹנוֹ לְעִתִּים נִשְׁאָר לָנֶצַח.

הוּא מֵבִיא אֹשֶׁר בַּבַּיִת, שֻׁתָּף לָרָצוֹן הַטּוֹב בַּעֲסָקִיךְ, וּמְקַיֵּם יְדִידִים.

מְנוּחָה בּוֹ לָעָיֵף, זִיו אוֹר לַנִּדְכָּא, קֶרֶן שֶׁמֶשׁ לֶעָצוּב, סַם טִבְעִי וּפִלְאִי לְקֻשֵּׁה יוֹם.

וּבְכָל זֹאת, בְּכֶסֶף לֹא יִקָּנֶה, בְּמַתָּנָה וּבְהַשְׁאָלָה לֹא יִנָּתֵן, גָּנֹב לֹא יִגָּנֵב. כִּי חֲרִי אֵין בַּחִיּוּךְ תּוֹעֶלֶת חָמְרִית לְאָדָם עַד אִם יִתְּנֶנּוּ לְאַחֵר.

אִם בְּרִגְעֵי טִרְדָּא כִּבְעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְחַגִּים תִּתְעַיֵּף מִלְּחַיֵּךְ, אוּלַי תּוֹאִיל לְהַשְׁאִיר מְעַט חִיּוּךְ מִשֶּׁלְךָ, כִּי אֵין אָדָם זָקוּק לְיוֹתֵר מִבַּת צְחוֹק.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 239 הודפס ע״י אוצר החכמה

הַחִיּוּךְ אוֹמֵר: הֲרֵינִי מְחַבֵּב אוֹתָךְ, הִנָּךְ גּוֹרֵם לִי בְּפִגִישָׁתֵנוּ אֲשֶׁר רַב, הִנְנִי שָׂמֵחַ לִרְאוֹתָךְ! הֶסְבֵּר פָּנִים יָפוֹת וְהַחִיּוּךְ, הֵם עֲדַיִן הָאִפּוּר הַטּוֹב בְּיוֹתֵר לַפָּנִים...

אָדָם אֲשֶׁר בַּת צְחוֹק לוֹ עַל פָּנָיו, מְקֻבָּל הוּא תָּמִיד עַל הַבְּרִיּוֹת. לִפְנֵי הִכָּנְסְךָ לִפְגִישָׁה עִם מַכִּיר, עָצוֹר לְרֶגַע וְהַרְהֵר בַּדְּבָרִים שֶׁלָּהֶם אַתָּה חַיָּב לוֹ תּוֹדָה. הַעֲלֵה חִיּוּךְ רָחָב וַאֲמִתִּי עַל פָּנֶיךָ, וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס כְּשִׁבַּת צְחוֹק עַל שְׂפָתֶיךָ.

אִם בִּרְצוֹנְךָ שֶׁיִּתְחַבְּבוּךָ הַבְּרִיּוֹת, נְקוֹט בְּיָדְךָ כְּלָל זֶה – חַיֵּךְ! (ד.ק.). ("הזהרו בכבוד חברכם", עמ' תט"ז)

ב
הֶאָרַת פָּנִים לַזּוּלַת

...תָּנָן בְּאָבוֹת ד', ט"ו: "רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אָמַר: הֱוֵי מַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם". הַמְשִׁיב שָׁלוֹם מְקַיֵּם מִצְוַת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. הַמַּקְדִּים שָׁלוֹם מַזְרִיחַ שֶׁמֶשׁ לַחֲבֵרוֹ. זוֹהִי דַּעַת הַתּוֹרָה, וּרְצוֹנָהּ שֶׁנֵּדַע: כָּל אָדָם מְצַפֶּה לְ"הַזְרָחַת שֶׁמֶשׁ" מֵאֵת זוּלָתוֹ, וַאֲנִי עַצְמִי הִנְנִי שֶׁמֶשׁ הַזּוֹרַחַת לְכָל מִי שֶׁבָּא בְּמַגָּע אִתִּי!

תִּינוֹק פָּעוּט מַבְחִין כְּבָר בֵּין פָּנִים זוֹעֲפוֹת וּבֵין פָּנִים מְאִירוֹת. מִסְתַּכְּלִים בּוֹ מִתּוֹךְ חִבָּה – הוּא מְפַזֵּז וְצוֹהֵל נֶגְדָּךְ. מַבִּיטִים עָלָיו בְּזַעַף – מִיָּד הוּא בּוֹכֶה. מִי יוֹדֵעַ מַה מַּבְרִיא וּמְפַתֵּחַ יוֹתֵר אֶת הַיֶּלֶד: הַמָּזוֹן הַמֻּגָּשׁ לוֹ אוֹ הֶאָרַת הַפָּנִים שֶׁמַּרְאִים לוֹ! וּבְרוּר וְיָדוּעַ הוּא, כִּי יֶלֶד הַגָּדֵל בְּלִי כָּל הֶאָרַת פָּנִים, דּוֹמֶה בְּדִיּוּק לְצֶמַח הַגָּדֵל בְּלִי שֶׁמֶשׁ. שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בְּרִיא.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 240 הודפס ע"י אוצר החכמה

וּמֵאֵידָךְ – בְּתִינוֹק פָּעוּט כְּבָר נִכָּר כֹּחַ זֶה שֶׁל הֶאָרַת פָּנִים. כְּשֶׁמּוֹפִיעַ עַל פָּנָיו הַחִיּוּךְ הָרִאשׁוֹן – כְּבָר הִנּוֹ נַעֲלֶה עַל כָּל בַּעֲלֵי הַחַיִּים הַגְּדוֹלִים. בְּחִיּוּךְ זֶה בּוֹקַעַת הֶאָרַת פְּנֵי הַנְּשָׁמָה מִמַּחֲבוֹאֶיהָ בְּעִמְקֵי הַגּוּף הַקָּטָן וְהַחָלָשׁ הַזֶּה. כְּכָל אֲשֶׁר הַתִּינוֹק גָּדֵל וּמַבְרִיא, יוֹתֵר הוּא מֵאִיר פָּנִים לְכָל סְבִיבָתוֹ וּמַשְׁרֶה בָּהּ רוּחַ חֵן וְשִׂמְחַת חַיִּים. זוֹהִי מְצִיאוּת הַנְּשָׁמָה הַמִּתְגַּלָּה בְּזֶהֳרֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר כָּל מַהוּתָהּ – כֹּחַ אַדִּיר שֶׁל הֶאָרַת פָּנִים!

ג

גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים זְקוּקִים לְהֶאָרַת פָּנִים זֶה לָזֶה

כָּל בְּנֵי אָדָם מְחַכִּים זֶה לָזֶה, כָּל אֶחָד רוֹצֶה שֶׁחֲבֵרוֹ יָאִיר לוֹ פָּנִים. הַתַּלְמִיד מְצַפֶּה לְהֶאָרַת פְּנֵי רַבּוֹ, אַךְ גַּם הָרַב מְצַפֶּה לְהֶאָרַת פָּנִים מִצַּד תַּלְמִידוֹ. בָּנִים סוֹמְכִים עַל חֶמְלַת הוֹרֵיהֶם, אַךְ גַּם הַהוֹרִים רְעֵבִים וּתְאֵבִים לְ"הַזְרָחַת שֶׁמֶשׁ" מֵאֵת בְּנֵיהֶם. הַבָּנִים אַף הֵם הֵנָּם "בַּעֲלֵי בָּתִּים" עַל הוֹרֵיהֶם, שֶׁאִם אֵינָם מַרְאִים לָהֶם הֶאָרַת פָּנִים, הֵם מַשְׁכִּינִים בְּלֵב אֲבִיהֶם וְאִמָּם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה וּמְכַבִּים הָאוֹר הַזָּרוּעַ עַל לְחָיֵיהֶם!

הַלָּקוֹחַ מְצַפֶּה לַהֲבָנַת הַמּוֹכֵר בְּמַצָּבוֹ, צָרְכּוֹ וְיִכְלְתּוֹ, אַךְ גַּם הַמּוֹכֵר מְצַפֶּה לַהֲבָנַת הַלָּקוֹחַ, שֶׁלֹּא יְזַלְזֵל בּוֹ וּבִסְחוֹרָתוֹ.

"לֹא תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט" – אַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁלֹּא יְהֵא רַךְ לְזֶה וְקָשֶׁה לְזֶה, אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב, לְפִי שֶׁכְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁהַדַּיָּן מְכַבֵּד אֶת חֲבֵרוֹ, מִסְתַּתֵּמִין טַעֲנוֹתָיו" (פרשת משפטים) – אֵיךְ זֶה "מִסְתַּתְּמִין טַעֲנוֹתָיו" הָעֲרוּכוֹת הֵיטֵב בְּפִיו כְּשֶׁנִּכְנָס לַדִּין? זֶהוּ הָרֹשֶׁם שֶׁל הַסְתָּרַת פְּנֵי הַדַּיָּן, הַסוֹתֶמֶת כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וּמַחֲלִישָׁה אֶת דַּעְתּוֹ. כֹּחַ נוֹרָא זֶה טָמוּן בְּהַסְתָּרַת פָּנָיו שֶׁל אָדָם!

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 241 הודפס ע"י אוצר החכמה

אוצר החכמה

שְׁנֵי כֹּחוֹת אֵלֶּה הֵם הַיְסוֹד לְחַיֵּי הַחֶבְרָה הָאֱנוֹשִׁית: הָאֶחָד – רַעֲבוֹן אָדָם לְהֶאָרַת פְּנֵי הַזּוּלַת, וְהַשֵּׁנִי – כֹּחַ הַנְּתִינָה שֶׁל הֶאָרַת פָּנִים הַשָּׁתוּל בְּלֵב כָּל בַּעַל־נְשָׁמָה [וְכֵן הוּא בַּיַּחֲסִים הַהֲדָדִיִּים בֵּין מַעֲמָדוֹת, כִּתּוֹת מְדִינוֹת וְגוֹשִׁים]. וְנִתְבּוֹנְנָה קְצָת בְּיַחֲסֵי בְּנֵי אָדָם, אֵיךְ לִפְעָמִים חַיִּים אִישׁ בְּצַד חֲבֵרוֹ מִבְּלִי לִמְצֹא דֶּרֶךְ וְשָׂפָה זֶה אֶל זֶה, וְכֵיצַד חַיִּים בְּמְרִירוּת וְרֹגֶז בִּגְלַל אִי־הֲבָנָתָם הַהֲדָדִית – אִם נְנַסֶּה לִמְצֹא אֶת הַמָּקוֹר לְכָךְ, נִרְאֶה כִּי תָּמִיד אָדָם מְחַכֶּה לַחֲבֵרוֹ שֶׁהַלָּה "יַתְחִיל" לְהִתְקָרֵב אֵלָיו, וְכָכָה מְחַכִּים עַד בּוֹשׁ...

הָרַב מְצַפֶּה לְתַלְמִידוֹ שֶׁיִּתְקָרֵב אֵלָיו וְיַצִּיעַ לוֹ סְפֵקוֹתָיו וּבְעָיוֹתָיו. וְאִלּוּ הַתַּלְמִיד מְחַכֶּה לְרַבּוֹ שֶׁיִּפְתַּח לוֹ פֶּתַח וְיִקָּרֵב אוֹתוֹ. אוֹ: רַב בְּעִירוֹ רוֹצֶה, שֶׁעֲדָתוֹ תִּשְׁתַּף אוֹתוֹ בְּכָל פְּעֻלּוֹתֶיהָ, תִּשְׁאַל לַעֲצָתוֹ וְתָסוּר לְמִשְׁמַעְתּוֹ. וְאִלּוּ הָעֵדָה מַמְתִּינָה לְיָזְמַת הָרַב שֶׁיֵּרֵד לְתוֹךְ בְּעָיוֹתֶיהָ וְיִהְיֶה מְעֹרָב בְּחַיֶּיהָ, וְכָכָה יְכוֹלִים לִחְיוֹת שָׁנִים עַל שָׁנִים מִבְּלִי לְהִתְקָרֵב זֶה לָזֶה, וּבֵינְתַיִם הוֹלֵךְ וּמִתְרַחֵב בֵּינֵיהֶם תְּהוֹם. כָּל אֶחָד חוֹשֵׁב עַל הַצַּד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ טְעָמִים וְנִמּוּקִים כְּמוֹסִים לְהִשָּׁאֵר רָחוֹק – וְאֵין כָּאן לֹא טַעַם וְלֹא נִמּוּק, רַק דַּעַת חֲסֵרָה כָּאן, וְהַיְדִיעָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁעָלַי לְהַזְרִיחַ שִׁמְשִׁי וּלְהָאִיר פָּנִים, לְהִתְבּוֹנֵן וְלֹא לְהַעֲלִים עַיִן!

כַּמָּה גְּדוֹלִים וְנִפְלָאִים דִּבְרֵי חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וּמַה נִּפְלָאָה דַּרְכָּם לְקַבֵּל בְּתוֹךְ הַנְּהָגָה פְּשׁוּטָה וּמַעֲשֶׂה קָטָן סוֹדוֹת כֹּה גְּדוֹלִים, וַהֲרֵי קִפְּלוּ כָּל תּוֹרַת הַדֵּעָת וְהֶאָרַת הַפָּנִים בְּצִוּוּי קָצָר זֶה: הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם!

וְאַל תִּהְיֶה עֲבוֹדָה זוֹ קַלָּה בְּעֵינֶיךָ! בְּסֵפֶר "תּוֹרַת אַבְרָהָם" מְסֻפָּר עַל הַקָּדוֹשׁ רַבִּי אַבְרָהָם גְּרוֹדְזֶנְסְקִי זַצַ"ל: "בְּמֶשֶׁךְ שָׁנָתַיִם עָמַל עַל 'סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת', כָּל רוֹאָיו בְּכָל הַתְּקוּפוֹת יוֹדְעִים לְסַפֵּר, עַד כַּמָּה נִהְיְתָה מִדָּה זוֹ קִנְיָן בְּנַפְשׁוֹ. בַּיָּמִים הַקּוֹדְרִים

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 242 הודפס ע״י אוצר החכמה

בְּיוֹתֵר בְּשָׁנוֹת הַגֵּטוֹ לֹא מָשָׁה צָהֳלָתוֹ מֵעַל פָּנָיו, כְּשֶׁאָבְלוֹ מְסִתָּר הֵיטֵב בְּלִבּוֹ" (קוים לתולדות חייו, עמ' י"א). כָּזֹאת הָיְתָה עֲבוֹדָתָם שֶׁל בַּעֲלֵי הַמּוּסָר גְּדוֹלֵי הַתּוֹרָה וְהַיִּרְאָה, לַעֲמֹל בְּמֶשֶׁךְ שְׁנָתַיִם עַל קִנְיַן מַעֲלַת "הֶאָרַת פָּנִים" – וְאַתָּה דַּע לְךָ! (הרב וולבא שליט"א)

ד

לְהָאִיר פָּנִים לַזּוּלַת

(הקטעים דלהלן מקבלותיו של הרב הצדיק חיים פרידלנדר זצ"ל מספר "שפתי חיים")

"אַהֲבַת חֶסֶד" = זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים (סכה מט:). וּגְדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה, שֶׁגְּמִילוּת חֲסָדִים בְּגוּפוֹ וּגְמִילוּת חֲסָדִים בַּעֲשִׁירִים. וְכִי אֵיךְ תִּגְמֹל חֶסֶד בְּגוּפְךָ לֶעָשִׁיר? שְׁאַל רַבֵּנוּ, וְהֵשִׁיב: עַל יְדֵי סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת.

בָּא מִיכָה וְהֶעֱמִידָן עַל שֵׁשׁ [עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, אַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹקֶיךָ] וְכָלַל בָּהֶן "אַהֲבַת חֶסֶד", לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁזֶּה אֶחָד מֵעִקַּר עִקְרֵי הַמִּצְוֹות.

עַל כֵּן מָצִינוּ בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ חֲשִׁיבוּת רַבָּה מְאֹד לְצוּרַת הַחֶסֶד שֶׁל "סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת", וְכַאֲשֶׁר שְׁאָלוּהוּ עַל שִׂיחַת טֶלֶפוֹן, אַף שֶׁאֵין הַמְּשׂוֹחֲחִים רוֹאִים אִישׁ אֶת פְּנֵי רֵעֵהוּ, מַדּוּעַ אָז הוּא מְחַיֵּךְ בְּשָׁעַת הַשִּׂיחָה? וְהֵשִׁיב, אַף כִּי הַשּׁוֹמֵעַ אֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַחִיּוּךְ, אֲבָל הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת הַחִיּוּךְ, כִּי הַמְדַבֵּר בְּחִיּוּךְ – זֶה נִשְׁמָע בְּקוֹלוֹ.

בְּקוֹנְטְרֵס "וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ" – הִקְדִּישׁ רַבֵּנוּ פֶּרֶק מְיֻחָד לִנוֹשֵׂא זֶה, וְגַם בְּהִזְדַּמְּנִיּוֹת שׁוֹנוֹת דִּבֵּר עַל הַחֲשִׁיבוּת וְהַחִיּוּב לְהַסְבִּיר פָּנִים.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 243 הודפס ע"י אוצר החכמה

ה
מִדַּת הַדִּין מְחַיֶּבֶת סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת

שַׁמַּאי אוֹמֵר ...וֶהֱוֵי מְקַבֵּל כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת" (אבות א', ט״ז). [פֵּרֵשׁ רַבֵּנוּ יוֹנָה: "שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם פָּנִים שֶׁל שִׂמְחָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ"]. אָמַר מוֹרֵנוּ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי אֱלִיָּהוּ דֶּסְלֶר זַצַ״ל: הָיִינוּ מְצַפִּים שֶׁמַּאֲמָר זֶה יֵאָמֵר מִפִּי הִלֵּל, שֶׁאָמַר הֱוֵי אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, וְלֹא מִפִּי שַׁמַּאי, שֶׁמִּדָּתוֹ הִיא מִדַּת הַדִּין. אֶלָּא לוֹמְדִים מִכָּאן, שֶׁדַּוְקָא מִדַּת הַדִּין מְחַיֶּבֶת אֶת סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. זֶה מַה שֶּׁאֲנִי חַיָּב לָתֵת לְכָל אֶחָד, כִּי זֶה מַגִּיעַ לוֹ. עַל יְדֵי סֵבֶר פָּנִים חֲמוּרוֹת וַעֲצוּבוֹת, אֲנִי עָלוּל לְצַעֵר בְּנֵי אָדָם. נֶאֱמַר בְּסֵפֶר יְרֵאִים (עמ' היראה סימן נ״א): "וּכְשֵׁם שֶׁיֵּשׁ אוֹנָאָה בִּדְבָרִים, יֵשׁ אוֹנָאָה בְּעַיִן רָע, שֶׁמַּרְאֶה פָּנִים רָעִים, שֶׁמְּסוּר לַלֵּב".

אוצר החכמה

ו
גַּם בָּרְחוֹב לְהֵרָאוֹת בְּפָנִים מְאִירוֹת

נֶאֱמַר בְּאָרְחוֹת חַיִּים לְרֹא״ש (סימן נ״ז): "אַל יִהְיוּ פָּנֶיךָ זוֹעֲמוֹת נֶגֶד עוֹבְרִים וְשָׁבִים, וְקַבֵּל אוֹתָם בְּפָנִים מְאִירִים". לֹא רַק אֶת אֵלֶּה הַבָּאִים לְבֵיתִי אֲנִי צָרִיךְ לְקַבֵּל בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֶלָּא גַּם בְּלֶכְתִּי בָּרְחוֹב אֲנִי צָרִיךְ לָשִׂים לֵב שֶׁפָּנַי יִהְיוּ מְאִירִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא לָתֵת אֶת לִבּוֹ לַחֲבֵרוֹ.

נֶאֱמַר בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (סוף פרק י״ג): "וֶהֱוֵי מְקַבֵּל כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. כֵּיצַד? מְלַמֵּד שֶׁאִם נָתַן אָדָם לַחֲבֵרוֹ כָּל מַתָּנוֹת טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וּפָנָיו כְּבוּשִׁים בָּאָרֶץ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ לֹא נָתַן לוֹ כְּלוּם. אֲבָל הַמְקַבֵּל חֲבֵרוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֲפִלּוּ לֹא נָתַן לוֹ כְּלוּם, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נָתַן לוֹ כָּל מַתָּנוֹת טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם".

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 244 הודפס ע״י אוצר החכמה

וְכָל כָּךְ לָמָּה? כִּי עִם סֵבֶר פָּנִים הַיָּפוֹת נוֹתֵן אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֶת לִבּוֹ, וְלָזֶה זָקוּק חֲבֵרוֹ – לִתְשׁוּמֶת לֵב. הַמַּתָּנָה הִיא רַק בְּטוּי לְשִׂימַת לֵב, שֶׁחָשַׁבְתִּי עַל חֲבֵרִי לְמַה הוּא זָקוּק, וּמַה יָכוֹל לְשַׂמְּחוֹ. אֲבָל בְּלִי סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת מְרוֹקְנִים אֶת הַמַּתָּנָה מִתָּכְנָהּ וְיִעוּדָהּ – "כְּאִלּוּ לֹא נָתַן לוֹ כְּלוּם". מֵאִידָךְ גִּיסָא – סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת הִיא הַמַּתָּנָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲנִיק לַזּוּלַת – "כְּאִלּוּ נָתַן לוֹ כָּל מַתָּנוֹת טוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם", כִּי נוֹתְנִים לוֹ אֶת לִבּוֹ.

ז
כֹּחוֹ שֶׁל חִיּוּךְ

רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ עַל הַפָּסוּק (בראשית מ"ט, י"ב) "וּלְבֶן שִׁנַּיִם מֵחָלָב" – "טוֹב הַמַּלְבִּין שִׁנַּיִם לַחֲבֵרוֹ יוֹתֵר מִמַּשְׁקֵהוּ חָלָב" (כתובות ק"א, ע"ב), לֵאמֹר – הַחִיּוּךְ הַמְעוֹדֵד כֹּחוֹ גָּדוֹל יוֹתֵר מִסַּעַד חָמְרִי.

ח
בְּכָל מַצָּב עָלֵינוּ לְמַלֵּא חוֹבָתֵנוּ

חִיּוּךְ לְבָבִי וּמִלָּה טוֹבָה הֵם הַנִּדְרָשִׁים מֵאִתָּנוּ בְּכָל עֵת. וְאִם תֹּאמַר, הֲרֵי אָדָם נָתוּן לְמַצְבֵי רוּחַ, וְגַם יֵשׁ לִפְעָמִים סִבּוֹת מֻצְדָּקוֹת לְעַצְבוֹן, אִם גַּשְׁמִיּוֹת וְאִם רוּחָנִיּוֹת, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר לְצַוּוֹת לָאָדָם – אַף פַּעַם אַל יִהְיֶה עָצֵב בְּבֵיתְךָ? הַתְּשׁוּבָה הִיא, שֶׁבְּכָל מַצָּב אָנוּ צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל לְמַלֵּא אֶת חוֹבָתֵנוּ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וּבֵין בַּעַל לְאִשְׁתּוֹ.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 245 הודפס ע"י אוצר החכמה

ט
סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת חֵלֶק מֵעֲבוֹדַת ה׳ יִתְבָּרַךְ

הַגְרַ״י בְּלַזֶר זַצַ״ל מֵבִיא בְּסֵפֶר ״אוֹר יִשְׂרָאֵל״ מֵרַבּוֹ הַגָּאוֹן־רַבִּי יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר זַצַ״ל, שֶׁבְּעֶרֶב יוֹם כִּפּוּר, בְּשָׁעָה שֶׁהָלְכוּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְתִפְלַת כָּל־נִדְרֵי, פָּנָה בִּשְׁאֵלָה לְמַכָּרוֹ, וְהוּא לֹא עָנָה לוֹ מֵרֹב חֶרְדַּת הַדִּין וְיִרְאַת קְדֻשַּׁת הַיּוֹם. אָמַר הַגָּאוֹן רַבִּי יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר: ״לָמָּה אֲנִי צָרִיךְ לְסַבֵּל מֵחֶרְדַּת הַדִּין שֶׁלּוֹ?״. הַגְרַ״ס בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְקַיֵּם יַחַד עִם הַחוֹבוֹת בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם – גַּם אֶת חוֹבוֹתָיו בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. גַּם בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים צָרִיךְ לְקַיֵּם אֶת הַצִּוּוּי ״הֱוֵי מְקַבֵּל כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת״, וְאֵין זֶה סוֹתֵר לְאֵימַת הַדִּין, כִּי זֶה וְגַם זֶה הֵם חֲלָקִים מֵעֲבוֹדַת ה׳ יִתְבָּרַךְ.

וְאָמַר בְּחוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת עַל הַפְּרוּשׁ (שער הפרישות, פ״ד) ״צָהֳלָתוֹ עַל פָּנָיו, וְאָבְלוֹ בְּלִבּוֹ״: אָבְלוֹ הוּא עַל שֶׁלְּפִי דַּעְתּוֹ הוּא עֲדַיִן מְקַצֵּר בַּעֲבוֹדַת ה׳ יִתְבָּרַךְ, אֶת אָבְלוֹ הוּא שׁוֹמֵר בְּלִבּוֹ. אוּלָם עַל פָּנָיו – צָהֳלָה, לְשַׂמֵּחַ אֶת הַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ. וְאֵין סְתִירָה בֵּין זֶה לָזֶה, כִּי שְׁנֵיהֶם נִכְנָסִים לַמַּעְגָּל שֶׁל עֲבוֹדַת ה׳ יִתְבָּרַךְ.

כֵּיצַד יוֹצְרִים סֵבֶר פָּנִים יָפוֹת?

מְשִׁימָה קָשָׁה זוֹ אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא לַפֹּעַל עַל יְדֵי הַכְּלָל כִּי הַתְּגוּעָה הַחִיצוֹנָה מְעוֹרֶרֶת הַפְּנִימִית (עיין מסילת ישרים פ״ז, פכ״ג). אִם הָאָדָם מִשְׁתַּדֵּל לְהוֹפִיעַ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ מַצָּב רוּחַ לְכָךְ, תַּשְׁפִּיעַ הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַחִיצוֹנִית בְּמִגַּמָּה שֶׁל עֲשִׂיַּת חֶסֶד עַל פְּנִימִיּוּתוֹ, וְתַעֲלֶה וּתְחַזֵּק אֶת מַצָּב רוּחוֹ. וַהֲרֵי כַּמַּיִם פָּנִים אֶל פָּנִים – סֵבֶר פָּנִים הַיָּפוֹת שֶׁלּוֹ יְעוֹרֵר אֵצֶל הַזּוּלַת פָּנִים מְאִירוֹת, וּמִזֶּה תִּהְיֶה הַשְׁפָּעַת גּוֹמְלִין עָלָיו.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
באמונתו יחיה - כנסת ישראל, ממון ישראל לוגאסי, יעקב ישראל עמוד מס: 246 הודפס ע״י אוצר החכמה

זוכרה ולא נחגד זכרה ממנו, ולישנה למיתם גם לקטנה ולב' דשית בחמה, כמו שנזכר בהגמ"יו להלי שחמות.

ועפי"ז שוב מה שמספר בס' זכרון למשה (דף ס"ב שהולחתי להאור שולם מחדש עם הגהותי בסוף הספר) שקמות"ז מרן החת"ם הקפיד על חשתו השלישית, שהיתה חלמנת הגאון הגדול בעל טיב גיטין ז"ל, שפעם רחה לומה שהליקה בר יחברי"ל (ביום כ"ה תשרי) לזכרון בעלה הרחשון ז"ל וקמות"ז מרן אב"ע נרחע לחתרו, כי גברה קפדנא היה, והגם שהיה הדבר לחחר כמה שנים, ועי"כ כהב"ל, וקמות"ז מרן רבינו החת"ם אב"ע בשיעתו בחשובותיו (חיו"ד סי' שכ"ב) שחוסר לחשה שחחת בעל השני להרחות שום סימני חבילות ביום לקיעת עלמות בעלה הרחשון, עיו"ש.

כעין זה מלינו בחתו' דודלי השוה (סי' י"ך) שחוסר להבעל שיולה להב"ל שיזכיר ביו"ט לת חשתו הרחשונה, לבל לת שם מלכ הקבל שהב"ל מעלמו מלינו לז לין שום ליסור בדבר עיו"ש. ולחיתי בספר לחד שחוסר להבעל שיחמר בספר על חשתו הרחשונה בשניו מעמידים מלבה על קברת חמם, היינו חשתו הרחשונה.

ובדא נחתינן ובכח סלקינן שלח יחמר הבעל קדים לחר חשתו הרחשונה ובפרט בעיקר הקדים לח נחקן חלח ליחומים, וגם להחשה חסור להברות שום סימני חבילות לחר בעלה הרחשון מלחר שהיתה לחים לחר.

וע"ז בעה"ח עש"ק פ' תולדות תשכ"א. פה ברוקלין יצ"ו.

משה שטערן

סימן קה

נשאלתי מי קודם לומר קדיש, בן הבן (הנכד) או אח או אב.

תשובה, האח או אב קודמים לבן הבן.

ג) **הנה** על דבר זה לח לו בן הבן (היינו הנכד) קודם לתמירת קדיש, כבר בן בספר זרע חמת (חיו"ד סי' קמ"ת) ולחר מריכות דבריס הטלה שבלח קודם כיון שבלח חייב להחבל עליו, משל"כ בן הבן. ומלחי טעמל בלח קודם לבן הבן, שבלח חייב להחבל, משל"כ בן הבן, ולפי שבדבר היו סובל מריכות קלרתי.

ועזבעה"ח אור ליום ו' לס' לך תש"ל לפ"ק, פה ברוקלין יצ"ו.

משה שטערן

ודע שמלחתי בזרע לחמת (חיו"ד סי' קנ"ב) שפסק בשמועה קיובה כשעד לח בלחבל להבלבל מלבלבל עד ל' יום מיום השמועה, ועולם על בעו"ז (סי' שלו"ז סק"ג) ובש"ך בנקב"כ שפסקו דבין לס לח בלחבל להבלבל בשוגג ובין בזמיד לס עבר ל' מיום הקבורה לין לו להבלבל לפיו לס עליין עד בחוך ל' משמועה קרובה. לבל כבר כ' בחשו' חיים שלל (ח"ל סי' מ"ז) שבעיקר כבע"ז ובש"ך, וכן בסכמת כל לחלרונים: לחב"ל (כלל קס"ח ס"ח), ולעלב"ם (סי' כ"ל ס"ג), ולחיים שלל כ"כ בשם כמה גדולי שולם שפסקו כן, ולין לחר דבריהם כלום ולול"ל.

וע"ז בעה"ח יום ו' לס' לך תש"ל לפ"ק, פה ברוקלין יצ"ו.

הנ"ל

סימן קו

נשאלתי מלנשים הרבה לם שרי לומר ללבל ערב טוב לו בקר טוב וכיוצ"ב.

השבתי דשרי לומר כן, וכמדינתנו שהמנהג לומר „העללא" לו „גוד מארנינג" לו „גוד עיווינג" מובן מלליו שג"כ שרי. לולם למעשה יותר טוב שלא לומר כלום, ללא להכנס בדומיה ולצלת באמירת דברי הניחום: המקום ינחם וכו', וכן המנהג ולין לשנות.

ג) **במוע"ק** (ט"ו ל') לומרו, לבל לסור בתחילה שלם דקלמר ליה רחמנל ליחלבל המנק דוס. ופי' החוס' (ד"ה לסור) משמע שתיקה מתחילה שלי'. וחידוש רליתי בפי' הר"ח (שם) שכ': לבל לסור בתחילה שלי' מדכתיב ניחזקלל המנק דוס, חלה דבר, מבלל דכו"ע לסירי. ופלה לין כ' המנק דוס, חלה דבר, והלה מפורש בקרל שידוס ולל ידבר, ובחמת כבר הקשה הריטב"ל בשם „ליכל דקלוק

ליה" דמאי שנא דהכא עבדינן כיחזקאל ממש ובאידך מילי עבדינן איפכא דידיה ועיי"ש מה שתירץ. אבל לומר שליחזקאל הי' שרי שאילת שלו' זה תימה רבה.

שוב ראיתי במאירי (ד"ה אבל אסור בשאילת) שהקשה וז"ל: ויש מקום עיון, מה ראו לומר שבאלו החמיר ליחזקאל יותר משאר דיני אבלות, והרי פשוטו של מקרא פירוש שיהא דומם מצוחה, ואין כאן איסור שאלת שלו' ודברי תורה [פי' כי שם בגמרא אח"כ למדו שאבל אסור בת"ת מהאי קרא דהאנק דום] וכ' בשם גאונים הראשונים [הוא הר"ח] שהפי' באמת מצוחה ומשתיקה של שאילת שלו' ודברי תורה מתי אבל לא תעשה, ומדשרינהו לדידיה אלמא לכולי עלמא אסור. ולפי"ז עולים דברי רבינו חננאל הקצרים שבפי' הר"ח על גליון הש"ס יפה יפה. ועיין בס' המכתם.

ובחידושי הר"ן הביא פי' הר"ח, והקשה עליו, ויפה כ' המבאר שהמעיין ברא"ש סי' ד' ובחי' הנמוק"י בשם הר"ם הלוי שהביאו שיעת הר"ח, יראה דל"ק קושי' הר"ן על הר"ח.

ב) **במוע"ק** (כ"א ע"ב) איתא בגמרא הדינים בפרעות אימתי אסור ואימתי שרי, הובא בשו"ע (סי' שפ"ה ס"א) ופריך הש"ס על ר' עקיבא איך אמר להם בשעת פטירתן לכו לבתיכם לשלו', ופרש"י הרי שאל בשלומן ואסור ומשני כבוד רבים שאני. וכ' שם הריטב"א (ד"ה ואינו יושב) כבוד רבים שאני, ושמעינן מהכא דאפילו כי האי לישנא בלחוד אסור באבל, ולא סוף דבר לשאול בשלומו ממש כמו שהיו סוברים רבים, ובסוף סיים הריטב"א וה"מ על שאר מתים אבל על אביו ועל אמו אין שואלין בשלומו אלא לאחר י"ב חדש, ועכשיו נהגו השולם קולא בדברים אלו, אמרי רבוותא ז"ל כיון שאבל אסור בשאילת שלו' כ"ש שהוא אסור להרבות דברים ולשחוק. ובאבל רבתי אמרו שלא יאחוז תינוק בידו כדי שלא יבאנו לידי שחוק. (וסוף דברי הריטב"א הם דברי הרמב"ם הובאו ברמ"א סי' שפ"ה ס"א) ובחי' הר"ן (דף כ"א ב', ד"ה מז' ועד ל) כ': ובעונותינו בדור הזה אינן נזהרין וה' ברחמיו יכפר עונותינו.

הרמ"א (שם ס"א) כ': ויש מקילין האידנא בשאלת שלו' לאחר ל' [לאביו ואמו] ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים לא מקרי שאלת שלום שבימיהם, ועיין באו"ח סי' פ"ג.

והש"ך (סק"ב) תמה על טעם זה, דא"כ תוך ל' נמי, ולא מצינו לשום פוסק שחילק בכך. והבאר היטב (סק"ב) כ' לתרץ וז"ל: ומיהו אפשר לומר כיון שרוב שאילת שלו' שלנו אינו אלא שאומר צפרא טבא וזה מותר שאינו שאילת שלו' ממש, כדאיתא בב"י באו"ח (סי' פ"ה) [פ"ט] והביאו בשו"ע שם. ועוד מביא ב"י שם בשם ר"י פרישת שלו' כמו כריעה אבל שלו' בפה מותר, כמו צפרא דמרי טב וכיוצא בו, ע"ש. וכתב שם בד"מ דבזוהר פ' פקודי דף ק"ג ע"א משמע דאינו אסור רק כשמזכיר השם, וזה שם שלא יתן שלו' להבירו קודם שיתפלל, וש"מ שכל זה שאנו נוהגין אינו בכלל שאילת שלו' כנ"ל, עכ"ל.

גם בגליון מהרש"א (שם) כ': עי' באו"ח סי' פ"ט ס"ב מה דאסור ליתן שלו' קודם שיתפלל היינו שלו' שהוא שמו של הקב"ה אבל רשאי לומר צפרא דמרי טב. ולפענ"ד מה שכ' ברמ"א (סי' שפ"ה סוס"א עיין באו"ח סי' פ"ג ט"ס וצ"ל פ"ט, וכוון לתירוצו של הבאה"ט והגליון מהרש"א, כי לסי' פ"ג אין שום שייכות לדינו של הרמ"א, וזה ברור כשמש.

ג) **ומצאתי** לאחד מהראשונים „פירוש לאחד הקדמונים" על מס' מוע"ק (הנדפס מכת"י בא"י שנת תשכ"ו) שכ' (בעמוד ק"צ) שלשה ימים הראשונים אסור בשאלת שלו'. כתב ה"ר אבא מורי ב"ר יוסף ז"ל, כשאומר לאחרים היאך אתה שרוי בשלו' וכיוצא בזה, אבל אם אומר לו יבא עליך שלו' או לך לשלו' מותר. והמבאר (שם אות שכ"ו) כ' ע"ז וז"ל: צע"ג הא ממה שהגמרא שאלה מהא דאמר ר"ע „לכו לבתיכם לשלו'" מפורש דגם „לך לשלו'" בכלל שאילת שלו' הוא. ואף על רבינו [בעל פירוש „לאחד הקדמונים"] תסוב הפליאה שהביא חידוש זה ולא העיר כלל מגמרא מפורשת לפנינו. עכ"פ יצא לנו מפסקו של ה"ר אבא מרי ב"ר יוסף ז"ל למה עוד בזמן הריטב"א והר"ן כבר לא היו נזהרין והקילו בדבר, כי עפ"י יסוד הוראת הרא"מ ב"ר יוסף ז"ל היה. ומה שתמה המבאר דהלא פסקו של הרא"מ ב"ר יוסף הוא נגד גמרא מפורשת, לק"מ, דמתחלה אנו צריכים להבין פסקו ואז מעצמו יהי' מיושב הקושיא היינו שאין כאן קושיא כלל.

לכאורה מאי נפק"מ בין „היאך אתה שרוי בשלו'" שאסור כי באופן זה הוי שאילת שלו' שאסרו חז"ל, ולומר לו „יהא עליך שלו'" או „לך לשלו'"

מותר ואינגו בכלל שאילת שלו' שאסרו חז"ל, והנפק"מ גדול ופשוט, לשון „היאך אתה שרוי בשלו'" הוי לשון שדרך בנ"א לשאול אחריו איך מצבו ומהו עושה וכל כיוצ"ב, אבל לשון „יבא עליך שלו'" או „לך לשלו'" הוי לשון ברכה כאדם המאוה שלו' לחבירו שלא יוזק ולא יעוכב בדרך, ואינו כלל בגדר שאילת שלו'. ועתה אין כאן קושי' כלל, דלשון „לכו לבתיכם לשלו'" אינו לשון „לכו לשלו'" לשון רבים דלשון „לך לשלו'" דהוספת תיבה „לבתיכם" מורה על דרישת שלו' דבתיכם כמו „שבו לכם לאלהליכם" (ראה בילה ה' ב') ומובן מעצמו.

ולכן שפיר י"ל לאבל ערב עוב או בקר עוב וכמו כן מה שאומרים במדינתנו „גוד מארנינג" או „גוד עיוונינג" או „העללא". ומצאתי בלקע יושר (תאו"ח עמ' ק"י) שכתב, וז"ל: הערתקתי ממהר"י אוברניק יצ"ו שהעתיק ממוה"ר פנחס יצ"ו ששמע מהגאון זצ"ל (הוא רבינו בעל תה"ד זצוק"ל) היכא שאסור לשאול בשלו', היינו דוקא בלשון שלו' — עליכם, אבל עוב שבת, עוב יום עוב, אינו בכלל שאלת שלו' עכ"ל ושמחתי לכוון האמת.

וע"ז בעה"ח חדש חשון תשכ"ט לפ"ק, פה ברוקלין יצ"ו.

משה שטערן

סימן קז

המשך לסימן הקודם

ב) **נשאלתי** שוב אם יש מקום להקל ולהתיר להושיע יד לאבל.

השבתי, זה מעשה בורות וחלילה לעשות כמותם, ובפרע שיכול לצמוח מזה הרבה יותר איסורים זכר לנקיבה או להיפך כידוע, ע"כ שומר נפשו ירחק מזה ומהמונם, ואם בידו למחות ואינו מוחה נתפס בעונם (עיין ע"ז י"ח א') ואם מוחה שכרו אתו ופעולתו לפניו ושכרו הרבה מאוד מאלקי מעונה.

ועתה שמעתי שיש מקומות שנהגו שמאחלים לאבלים חיים ארוכים טובים ומושיעים להם יד. לפענ"ד בודאי לא אצל החרדים נהגו כן, ומהאחרים אין להביא ראיה, אפשר שאינו אסור להושיע יד מטעמא דשאילת שלו', כי אין בידינו לחדש שנתינת יד הוא בכלל שאילת שלו', אבל קרוב הדבר שבעיני הבריות הוא כשאילת שלו', אבל בלא שום ספק בודאי אסור כי כמעט ברור שיצמח מזה היזק גדול כנ"ל.

אדר תש"ל לפ"ק פה ברוקלין יצ"ו.

משה

סימן קח

נשאלתי, אחד ממחוייבי אבלות שבא אצל גדול הבית, אם באותו היום מניח תפילין או לא.

השבתי אם באמצע הז' אבלות בא אז אינו מניח תפילין, אבל אם ביום הז' בבוקר בא אצל גדול הבית, אז אחר שנגמר האבלות, היינו שעמדו מישיבה ע"ג הקרקע, חייב להניח תפילין.

א) **הנה** מפורש בשו"ע (יו"ד סי' ת"ב ס"א) דיום שמועה קרובה כיום קבורה. ומה יום קבורה אסור בתפילין כמו כן יום שמועה קרובה. וכן מפורש בב"י בשם הרמב"ן הובא בקצירת האומר בע"ז (סק"א) וכ"כ הע"ז (סי' שפ"ח סק"א). ולא מצאתי למי שחולק בדבר. וא"כ באמצע ז' אם המחוייב באבילות בא לגדול הבית ונודע לו שם שמת לו מת הוי כיום שמועה שפטור מתפילין, אבל יום ז' שאינו מתאבל רק עד שיעמדו האבלים, מאז חייב להניח תפילין. ועיין בש"ך (סי' ת"ב סק"ד וש"ך סי' שפ"ח סק"א, ואחר שתעיין בדברי הש"ך סי' ת"ב תבין הציון שבש"ך סי' שפ"ח סק"א לסי' ת"ב סעי' ב').

ומי שמת לו מת ביו"ט ונקבר ביו"ט או בחוה"מ, ביום ראשון אחר היו"ט מניח תפילין (עיין בגליון מהרש"א ריש סי' שפ"ח) וכן אנו פוסקים למעשה ודלא כהחולקים שפוטרין מתפילין בכה"ג. ובכה"ג אפילו אם בא אחד מהחיובי אבילות שלא נודע לו האבילות עד בואו לגדול הבית באמצע הז' חייב בתפילין.

ובאם שמע שמועה קרובה בלילה אחר תפלת ערבית, בבוקר יניח תפילין עם ברכה, כן אנו פוסקים

הרב בצלאל גלינסקי

בענין משלוח מנות לאבל וגדר איסור שאילת שלום באבל

שאלה

אבל בתוך יב"ח על או"א או בתוך ל' על שאר קרובים אי שרי להם לקבל משלוח מנות, וכשהביאו להם אי בכה"ג שרי להם לקבל, וכן אי אסור לאבל לשלוח מנות לאחר ז'.

תשובה

א) **כתב** בשו"ת מהרי"ל סי' ל"א אות א' וז"ל: ומה ששאל אם יש למזוג [שקורין שענקי"ן-באה"ט סי' שפ"ה סק"ג] לאורח תוך יב"ח, מהר"ז כתב באלפסי [אולי כוונתו לתוס' אלפסי-המגיה שם] דשלוח מנות אין לך שאילת שלום גדול מזה, וא"כ חפשוט מיניה למאי דנהיגנא דאין שואלים בשלום אבילים אפי' בשבת עכ"ל, והעתיק דבריו הדרכ"מ באו"ח סי' תרצ"ו סק"ג וביו"ד ס"ס שפ"ה, וכן הביאו הרמ"א להלכה באו"ח וביו"ד שם. [ואע"ג דמרן מהר"י קארו ז"ל לא הזכיר מהך דינא כלל לא ביו"ד ולא באו"ח, מ"מ הרב מהריק"ש בספרו ערך לחם ביו"ד ס"ס שפ"ט הביא הך הלכה, וכן השכנה"ג באו"ח סי' תרצ"ו הביא הך דינא, וכן פסקו הבן א"ח והביאו הכף החיים].

ב) **מבואר** דטעם האיסור לשלוח מנות לאבל הוא משום שאילת שלום וע"כ אסור לשלוח לו מנות כל י"ב תדש ואפי' לא רק בפורים, וכמבואר ברמ"א שם ביו"ד, וגם בפורים אסור לשלוח לו מנות ואפי' לצורך מצות משלוח מנות וכמבואר ברמ"א באו"ח.

ג) **ובאיסור** שאילת שלום האסור באבל יש להבחין בשני דינים, א. דהאבל אסור בשאלת שלום לכל אדם וזה רק בתוך ז', אבל לאחר ז' הרי הוא מותר לשאול בשלום כל אדם וכדלהלן. ב. דאסור לשאר בנ"א לשאול בשלומו הן בתוך ז' והן לאחר ז' עד ל' בשאר קרובים וכל יב"ח על או"א, [ולהלן יתבאר דיתכן דחלוק גדר האיסור בין תוך ז' ללאחר ז'], ודבר זה מבואר בגמ' מו"ק כ"א: "ת"ר אבל ג' ימים ראשונים אסור בשאילת שלום, משלשה ועד שבעה משיב ואינו שואל, מכאן ואילך שואל ומשיב כדרכו וכו', הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויים בשלום, אחרים אין שואלין בשלומו שהוא אינו שרוי בשלום", והא דקתני משיב בדלא ידעי ושאלו בשלומו דבכה"ג שרי להשיב מג' ואילך עכת"ד הגמ'.

הנה מבואר בגמ' דהאיסור לשאול בשלום האבל הוא לא מדיני אבילות גרידא אלא הוא דין צדדי כיון דאינו שרוי בשלום אינו בדין דנשאל בשלומו, [ופשטות הוא מטעם דמידת הדין מתוחה עליו ויבואר בזה עוד להלן בסוף התשובה], אמנם בתוך ז' יתכן דהוא כן מדיני

אבילות כיון דכל ששואלים בשלומו צריך להשיב ולאבל אסור להשיב לכן גם לאחרים אסור לשאול בשלומו כדי שלא יצטרך להשיב ואם לא ידעו ושאלו בשלומו שרי ליה להשיב לאחר ג' ימים וכדלעיל, כן נראה לכאורה.

ד) **לעומת** זה הא דאבל אסור בשאילת שלום בתוך ז' הוא מדיני האבילות וכדילפינן לה בגמ' מו"ק ט"ו. מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום ע"ש. ולכאורה יש להבין איך ילפינן מהאנק דום דאסור בשאילת שלום וכן ילפינן מזה דאסור בד"ת וכמש"כ שם תוס', הא לשון האנק משמעותו שתיקה סתם וכמש"כ שם התוס' וא"כ היה צריך לאסור גם סתם דיבור. ומצאתי בעוה"י שכ"כ להדיא בכל בו סי' ק"ד והביאו הדרכ"מ סי' שפ"ד סק"ב וז"ל: אם אסור בשאילת שלום כל שכן שאסור להרבות בדברים עכ"ל, וכ"כ בתורת האדם לרמב"ן (עמוד ר"ד) ובשבלי הלקט דהא דנהגו להרבות האבל בביצים מפני שאין להם פה, אף אבל אין לו פה מפני שאסור להרבות בדברים, וכן מבואר להדיא ברמב"ם פ"ה מהלכ' אבל ה"כ וכמו שיובא לשונו להלן, הרי מבואר מכל הני דבאמת אבל אסור בריבוי בדיבור, והיינו ע"כ דילפינן מהאנק דום, והא דהזכירו בגמ' רק דאסור בשאילת שלום ובת"ח ע"כ צ"ל דקמ"ל רבותא דאף אלו שהן מצוה וקס"ד דבזה שרי, קמ"ל דאסור והוא ככל דיבור דאסור, עכ"פ מבואר דהוא מדיני אבילות ולא כמו איסור שאילת שלום דאחרים לאבל.

ה) **וברמב"ם** הלכ' אבל פ"ה ה"כ כתב וז"ל: ומניין שהאבל אסור בשאילת שלום שנאמר האנק דום, כל ג' ימים הראשונים מי שנתן לו שלום אין מחזיר לו שלום אלא מדיעו שהוא אבל, ומשלשה ועד שבעה מי ששאל בשלומו מחזיר לו שלום, ומשבעה ועד שלושים שואל בשלום אחרים, אבל אחרים אין שואלין בשלומו עד לאחר שלושים ועל אביו ועל אמו אין שואלין בשלומו עד לאחר י"ב חודש, אם בשאילת שלום נאסר באבל ק"ו שהוא אסור להרבות דברים ולשחוק שנאמר דום עכ"ל. חזינן נמי דהבין דעצם האיסור הוא ריבוי בדברים ורק קמ"ל דאסור נמי בשאילת שלום וכדלעיל, אמנם קצת צ"ע סידור ההלכה ברמב"ם, דהתחיל עם הילפותא דהאנק דום ואח"כ הביא מכח זה כל דיני שאילת שלום הן מה דהאבל עצמו אסור לשאול בשלום אחרים והן הא דאחרים אסורים לשאול בשלומו, ולכאורה רק דין דהאבל אסור לשאול בשלום אחרים ילפינן מהאנק דום משא"כ הא דאחרים אסורים לשאול בשלומו הא מבואר בגמ' דהוא מטעם דאין שרוי בשלום ואינו מדיני אבילות כלל וכנ"ל וא"כ צ"ע איך כללו הרמב"ם בכלל דין דהאנק דום וצ"ע. [ויש ליישב קצת בדוחק דלפמש"כ לעיל דאף איסור דשאילת אחרים בשלומו בתוך ז' הוא משום ליתא דשאילת שלום של האבל עצמו כדי שלא ישיב, וא"כ שפיר שייך להא דהאנק דום, ואגב זה הוסיף הרמב"ם איסור דשאילת שלום דאחר ז' עד ל' וי"ב חודש].

ו) **ולפמש"כ** דגדר הדין דשאילת שלום דאבל עצמו חלוק משאילת שלום לאבל ע"י אחרים נ"ל לבאר הא דכתב הדרכ"מ יו"ד סי' שפ"ה סק"א דהאידנא נהגו לשאול בשלום אבל אחר ז' משום דס"ל דיש חילוק בין שאילת שלום של ימינו לשל חז"ל, והעתיק הרמ"א דין זה להלכה, [אמנם צ"ע דברמ"א כתב דנהגו להקל אחר ל' (על או"א-ש"ך), והא בדרכ"מ כתב דהמתירים נהגו כן אחר ז', וביותר דלפי דבריהם להלן בביאור המנהג יש להחיר כבר אחר ז' וצ"ע]. והיינו דנהגו לומר שלום עליכם לאבל משום דס"ל דהא דאסרו חז"ל לשאול בשלום אבל היינו להתעניין ולדרוש בשלומו ולא רק לומר לו שלום עליכם,

[וע"ש בש"ך דחולק וס"ל דאין טעם בחילוק זה ואין בזה כדי להתיר, וכן במג"א או"ח סי' תקנ"ד ס"ק כ"א הוכיח דאין חילוק זה נכון ע"ש], ולכאורה צ"ב אם חילוק זה נכון אמאי נהגו להתיר רק לאחר ז'. אמנם לפי דברינו א"ש דבתוך ז' איסור שאילת שלום של האבל הוא מדיני אבילות וכדילפינן מהאנק דום וא"כ אין חילוק אי אומר סתם שלום עליכם או דורש בשלומו כיון דיסוד האיסור הוא ריבוי בדברים וכנ"ל, וא"כ י"ל דאף הא דאחרים אסורים לשאול בשלומו בתוך ז' הוא ג"כ משום זה דע"י שישאלו בשלומו יגרמו לו להשיב להם דבר שאסור לו [ואף דלאחר ג' שרי לו להשיב מ"מ אין זה לכתחילה], ולכן אסרו גם לאחרים לשאול בשלומו תוך ז'. אולם הא דאסור לשאול בשלומו אחר ז' הוא כבר מגדר אחר וכנ"ל דאין שרוי בשלום ואין זה כלל מדיני אבילות, ובזה ס"ל לרמ"א דהאיסור הוא דווקא להתענין ולדרוש בשלומו אבל לומר לו סתם שלום עליכם אין זה בכלל לשאול בשלומו, והש"ך והמג"א ס"ל דסו"ס עדיין חשיב דשואל בשלומו ואינו שרוי בשלום וגם זה בכלל הא דאסרו ודו"ק.

ז) **והשתא** נבוא לדון בענין משלוח מנות דכתבו הפוסקים דאסור לשלוח לאבל משום דהוי כשאילת שלום, וראיתי באגרו"מ שציין להא דכתיב בפרשת וישלח (לג,יא) "קח נא את ברכתי", ופירש"י "ברכתי, מנחתי, מנחה זו הבאה על ראיית פנים ולפרקים אינה באה אלא לשאילת שלום, וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה וכו' כולם לשון ברכת שלום הן שקורין בלע"ז שלודא"ר" (גריסטען- דהיינו דרישת שלום) עכ"ל. הרי חזינן דכל ששולח מנות כדי להראות חברות הוי כשאילת שלום, ולפי"ז יש להוכיח דאין הבדל בין ששולח מנות של אוכל שע"ז דיבר המהרי"ל לבין לשלוח סתם דורון, וכ"כ להדיא המג"א או"ח סי' תקנ"ד ס"ק כ"א דאסור לשלוח דורון לאבל ע"ש.

ויש להעיר לפי"ז דכיון דכל שילוח מנות הוי כשאילת שלום וכנ"ל א"כ כיון שאסור לשאול בשלום אשה וכמבואר באבהע"ז סי' כ' וטעמא משום דמביא לידי קירוב דעת וכמבואר בראשונים, א"כ היה צריך להיות שיהיה אסור לשלוח מנות לאשה משום דהוי כשאילת שלום, והא מוכח לא כן דהרמ"א סי' תרצ"ה כתב דאיש לא ישלח מנות לאשה שמא יבוא לשלוח לאלמנה ויבוא לידי ספק קידושין, משמע דלולא זה היה שרי ואמאי הא הו"ל לאסור משום שאילת שלום ויש ליישב בדוחק וצ"ע. [ואולי יש ליישב דסתם משלו"מ הוא ע"י שליח וכמש"כ הבנין ציון וכדלהלן, וע"י שליח יש היכ"ח דשרי לשאול בשלום אשה וקמ"ל דהכא אסור משום חשש קידושין ודו"ק].

ח) **ולולא** דמסתפינא הוא אמינא מילתא חדתא בהך דינא דשילוח מנות לאבל, דהנה איתא ביו"ד סי' קצ"ה סעי' ו' דנידה אסורה למזוג לבעלה את הכוס בפניו, אבל בשינוי או שלא בפניו שרי ע"ש, ובסעי' י"ג איתא כשם שאסורה למזוג לו כך הוא אסור למזוג לה, ולא עוד אלא אפי' לשלוח לה כוס של יין אסור ל"ש כוס של ברכה ל"ש כוס אחר אם הוא מיוחד לה, ע"ש דבאיסור שילוח לא הוזכר היתר ע"י שינוי או שלא בפניה, והנה כל אחרוני זמנינו הביאו דכיון דיש איסור של שילוח כוס ביין וה"ה בשאר משקין חשובין כדאיתא בפס"ד של הצ"צ א"כ אסור לבעל להגיש לאשתו את הכוס של הקידוש או להגיש לה כוס קפה וכדו' ולא מהני לזה שום שינוי, והנה בפשטות מלשון השו"ע דהשווה את דיני מזיגת הבעל לאשתו לדיני מזיגת האשה לבעלה משמע דהם שווים לגמרי רק הוסיף דין נוסף

של איסור שילוח, ואי נימא דבכל מזיגת כוס של בעל לאשה יש לאסור מדין שילוח לא הו"ל לשו"ע להשוותם, וכן משמע מסתימת הפוסקים דלא אישתמיט אחד מן הפוסקים שיעיר לנו הך דינא דמזיגה דבעל חמיר טפי וכל הך חידוש התחיל מספרי ופוסקי ומנינו.

ט) **ומצאתי** בשו"ת דברי יואל להגה"ק מסאטמאר זצ"ל יו"ד סי' ס"ד דדוצה לומר דכל איסור שילוח כוס הוא דווקא ע"י שליח שלא בפניה, דבזה מדגיש טפי שנותן רשתו עליה וכמו שכתבו הראשונים דזה טעם איסור שילוח, ולכן בכה"ג לא מהני שינוי וכ"ש דלא יהני מה ששולח שלא בפניה דבכה"ג מהני במזיגה, דאדרבה עיקר האיסור הוא כששולח שלא בפניה, משא"כ כששולח בפניה לא הוי דין שילוח אלא דיני מזיגה וכפי גדריו דבזה מהני שינוי דומיא דמזיגת אשה לבעלה וכנ"ל. ולפי"ז ודאי שרי להגיש כוס של קידוש בשינוי וכפי גדרי מזיגה.

י) **ולפי"ז** יש ליתן טעם בהא דנסתפק בשו"ת בנין ציון סי' מ"ד הביאו המשנ"ב סי' תרצ"ה ס"ק י"ח דיש לשלוח מנות דווקא ע"י שליח וכלשון הפסוק "ומשלוח", ויתכן דלא יוצא כששולח בלא שליח ע"ש, ולא ביאר לנו הטעם בזה אמאי יצטרכו דווקא ע"י שליח, ולהנ"ל א"ש דכיון דכל ענין משלו"מ בפורים הוא כדי להרבות אחוה ורעות וכמ"ש הפוסקים, וא"כ עיקר צורת ריבוי אחוה ורעות שצריך לעשות ע"י שילוח מנות וכתקנת חז"ל הוא לשלוח ע"י שליח שבזה מראה לחבירו שאוהבו ונותן רשתו עליו וכנ"ל, משא"כ כשנותן לו בעצמו אין זה אלא מעשה נחינת אוכל בעלמא ולא הוכחה של רעות, וע"ש בשו"ת דברי יואל שגם רמז לזה. [ולפי"ז יש להעיר דישנם אנשים שרוצים לקיים מצות משלו"מ גם כפי רשת הבנין ציון ולכן באים לבית חבירם שאליו מתכוננים לתת את המשלו"מ ושם מבקשים מא' הילדים של המקבל שהוא יהיה השליח של המשלו"מ לתתו לאביהם, ולפי דברינו לא הרויחו בזה מידי דהא כל הטעם של הבנין ציון דריבוי אחוה ורעות הוא דווקא כששולח שלא בפניו וא"כ באופן זה שהשולח נמצא כאן לפנינו לא קיים ענין זה ודו"ק].

יא) **ואם** הדברים כנים אולי אפשר לחדש דהא דאסור לשלוח מנות לאבל משום דהוי כשאילת שלום הוא דווקא כששולח ע"י שליח שלא בפני האבל דבכה"ג נכנס בגדר שאילת שלום ולא כששולח לו בעצמו, ולפי"ז מיושב הא דלא שמענו להחמיר דיהיה אסור להגיש לאבל אוכל בביתו או כשמתארח אצל אחרים ולכאורה היה לנו לאוסרו משום שילוח מנות שאסרו הרמ"א וכנ"ל, וע"כ דבפניו לא שייך האי איסורא. [וקצת מוכח כן ממה שהבאנו לעיל מרש"י גבי מנחת יעקב לעשיו דהוא בגדר שאילת שלום, והתם נמי שילוח המנחה היה ע"י שליח שלא בפני הנוחן].

ולפי"ז אפשר ליישב קושיית המור וקציעה דאין שולחין מנות לאבל כל יב"ח ובמג"א הביא בשם מט"מ דנוהגים דאין שולחין לו אפי' דבר שאינו של שמחה. והקשה המו"ק מהא דאיתא במר"ק כ"ז. אין מוליכים לבית האבל לא בטבלא וכו' אלא בסלים, הא בהדיא דשרי לשלוח מנות אפי' בתוך ז' רק לא בכלים מכובדים וזה משום תקנת העניים וכמבואר שם בגמ', ודווקא בז' ימי האבילות אבל באבילות דשלושים ודי"ב חודש לא שמענין דליחסר אף במכובדים עכת"ד. ולדברינו הנ"ל יתיישב דהא דאסר הרמ"א לשלוח היינו דווקא ע"י שליח דבזה הוי כשאילת שלום, משא"כ התם בגמ' איירי שהשולח בעצמו מביא את דברי המאכל

ולכן ליכא לאסור משום שאילת שלום אפי' בחוץ ז', וכן מדוייק לשון הגמ' אין "מוליכין" ולא קתני "משלחין", והיינו משום דהתם איירי שהוליכו בעצמם ודו"ק. [וע"ע באגרו"מ יו"ד ח"ב סי' קס"ח שיישב באופן אחר].

והמו"ק שלא יישב כן נ"ל דהא לכאורה יש להבין אמאי המו"ק הציב קושייתו על דברי המט"מ ולא על דברי הרמ"א גופי', ועכצ"ל דהבין דאיסור משלו"מ לאבל הוא משום שמחה ולא משום איסור שאילת שלום, [ויעויין להלן שיחכן שגם דעת הריא"ז כן]. ולכן ס"ל דאסור לשלוח רק דברים של שמחה אבל סתם דברים אין איסור לשלוח, ולכן על עצם דברי הרמ"א לא קשיא ליה מהגמ' די"ל דאיהו איירי בדברים של שמחה והגמ' איירי בשאר דברים, אבל המט"מ דכתב להדי"א דאסור לשלוח אפי' דברים שאינם של שמחה לכן על דבריו הקשה מהגמ', והמט"מ הבין דאיסור שילוח הוא משום שאילת שלום וכנ"ל בשם המהרי"ל ועוד, ולכן אסר לשלוח כל דבר ועל הגמ' יתרץ דהאיסור רק ע"י שליח וכנ"ל.

יב) **אפנם** יש לדון לענין דיעבד שכבר שלחו לו מנות הן מחמת חוסר ידיעה באיסור שילוח מנות לאבל הן מחמת חוסר ידיעה שהוא אבל, אי אסור לו לקבלו או דילמא כיון שכבר שלחו לו שרי לקבלו, הנה כיון שנתכאר דיסוד איסור שילוח הוא משום דבזה הוי כשואל בשלומו, א"כ י"ל דהשאילת שלום אינה נעשית בקבלת המנות אלא בעצם הדבר שהמקבל רואה ששלחו לו, ואם הדברים כנים א"כ אין שום טעם שלא לקבל כיון שהשאילת שלום כבר נעשתה. והנה ידוע מחלוקת האחרונים בענין משלו"מ כששולח לחבירו ואינו רוצה לקבלו אי יצא יד"ח מצות משלו"מ, דדעת הרמ"א בסי' תרצ"ה ס"ד דיצא יד"ח, וטעמו ביארו האחרונים דס"ל דכיון דעיקר ענין משלו"מ הוא כדי להרבות אחוה וריעות א"כ אין צורך שיקבלנו בפועל ודי בזה שחבירו רואה שרוצה לתת לו וע"כ אע"פ שאינו רוצה לקבל שפיר נתקיים ענין משלו"מ, וע"ש במשנ"ב דהביא דהפר"ח והחת"ס חולקים וס"ל דלא יצא יד"ח וטעמם דבמשלו"מ יש עוד ענין שנותנים אותו עבור הסעודה וע"כ צריך שבפועל יקבלנו ע"ש. והשתא בנידו"ד לא מיבעיא לדעת הרמ"א שכל ענין משלו"מ הוא רק כדי להרבות אחוה וריעות וע"כ מיד שחבירו רואה שכאים לתת לו כבר נעשתה המצוה, ודאי דדברינו נכונים שהשאילת שלום נעשית בעצם רצון הנתינה ולא במעשה הקבלה, אלא אפי' לחולקים יש לומר דבנידו"ד שרי, דאינהו לא חלקו בעצם הדבר שלענין האחוה וריעות א"צ לקבל בפועל וסגי ברצון לתת, אלא ס"ל דיש עוד חלק בגדר המצוה והוא הענין לתת לשני לצורך הסעודה וזה לא מתקיים אלא כשמקבל בפועל, וא"כ אינהו נמי מודים דהא דאסור לתת לאבל משלו"מ הוא רק בגלל הענין שבזה מראים אחוה וריעות דהוי כשאילת שלום וא"כ גם אינהו יודו דזה כבר נעשה ברצון לתת ואין צריך לזה מעשה נתינה בפועל. שוב מצאתי בשו"ת כתב סופר או"ח סי' קמ"א שכתב כדברינו ודן ממש בפרטי הדו"ד דבין הרמ"א ובין החת"ס יודו דשרי לקבל ומטעמא שכתבנו וברוך ה' שכיוונתי לדעת גדולים.

יג) [ויש להוסיף בזה דלדברינו דכל האיסור בשילוח מנות לאבל הוא רק כששולח ע"י שליח שבזה מראה שדעתו עליך וע"כ הוי כשאילת שלום א"כ הדבר מוטעם טפי, דזה ודאי נעשה בעצם מעשה השילוח ולא בקבלת המנות. דלכאורה יש לדון באיסור שילוח כוס האסור בנידה אי האיסור הוא במעשה השילוח או בשתיית כוס הנשלח, ובפשטות מסברא היה נ"ל דהאיסור הוא עצם מעשה השילוח דכיון שמראה שנותן דעתו

עליה יכול להביא לידי קירוב דעת, משא"כ במזיגה י"ל דהאיסור הוא לשתות מכוס שאשתו מזגה לו ולא עצם מעשה המזיגה, ולפי"ז יוצא דבמזיגה אי עברה ומזגה לו יהיה אסור לשתות כיון דרק בשתיה נגמר המעשה איסור, אמנם כמה מפוסקי זמנינו כתבו דמסתימת דברי הפוסקים נראה דשרי בדיעבד, ויש שכתבו דלכתחילה תעביר את המשקה לכוס אחר דבכה"ג שרי לכתחילה והנלע"ד כתבתי. אמנם לענין שילוח כוס לפי מה שכתבנו דהאיסור הוא במעשה שילוח א"כ לכאורה צריך להיות דבדיעבד שרי לשתות, דהאיסור כבר נעשה בעצם מעשה השילוח, אמנם ראיתי שמדייקים מדברי הראב"ד בבעלי הנפש דאסורה לשתות, ואולי י"ל דרק לענין שאילת שלום דזה עיקר האיסור ע"כ לאחר שכבר נעשה המעשה של שאילת שלום שוב אין איסור לקבל את המנות, משא"כ בשילוח כוס דיסוד האיסור שדבר זה מביא לידי קירוב דעת יתכן דגם השתיה עצמה מוסיפה לקירוב דעת וע"כ אסור אף בדיעבד ודו"ק].

יד) **אמנם** מלבד כל זאת יש עוד סברא גדולה להחיר לקבל את המשלו"מ, דהנה נחלקו הראשונים אי יש אבילות בפורים, דדעת השאילתות הובא בטור או"ח סי' תרצ"ו דפורים הוי כרגל ומבטל שבעה ואין נוהג בו כלל אבילות, ודעת המהר"ם מרוטנבורג והרא"ש דאין מבטל האבילות אולם אין נוהג בו אבילות בפרהסיא אלא רק דברים שבצינעא דומיא דשבת, ודעת הרמב"ם בפי"א מאבילות ה"ג דאבילות נוהג בפורים, וכשו"ע או"ח סי' תרצ"ו ס"ד פסק "כל דברי אבילות נוהגים בחנוכה ופורים", והיינו דפסק כדעת הרמב"ם, והרמ"א כתב "י"א דאין אבילות נוהג בפורים...וכן נוהגים אבל דברים שבצינעא נוהג" וכו'. והיינו דפסק כדעת הרא"ש. אמנם ביו"ד סי' ת"א סעי' ז' כתב בשו"ע דאין אבילות נוהג בפורים רק דברים שבצינעא, וגם הרמ"א באו"ח ציין דשם גם המחבר פסק כוותיה. ובברכ"י כתב דלענין הלכה נקטינן כמ"ש ביו"ד, דהלכה כדברי המיקל באבל, וכן הסכמת הבית דוד סי' תצ"ז והביא דבריו השע"ת שם וכ"פ המשנ"ב שם ע"ש. א"כ יוצא דהסכמת האחרונים דאין אבילות בפורים בדברים של פרהסיא, וא"כ נ"ל דאם שולחים לאבל משלו"מ בפורים ואינו רוצה לקבלו מחמת אבילותו אין לך אבילות בפרהסיא גדולה מזו, [ויש להסתפק אי שרי ליה להודיע שלא ישלחו לו, אי בכה"ג חשיב נמי אבילות בפרהסיא].

טו) **ובענין** אי שרי לאבל לשלוח מנות בפורים, הנה בשו"ע סי' תרצ"ו ס"ו כתב דאבל חייב לשלוח מנות, וכתב במשנ"ב ס"ק י"ז: "אפי' תוך ז' דהא חייב בכל מצוות האמורות בתורה, אכן לא ישלח דבר של שמחה". והנה לכאורה כל הנידון הוא רק בתוך ז' דאסור לו לשאול בשלום אחרים, ובזה חידשו דמ"מ א"א מחמת זה לפוטרו ממצוות, וע"כ לא ישלח יותר מלאדם א', אבל לאחר ז' דשרי לשאול בשלום כל אדם אין שום סיבה לאסור לו לשלוח מנות, [אא"כ נחדש דכיון שנהוג היום דכל מי ששולח מחזירים לו גם משלו"מ, א"כ ע"י שישלח יגרום שאחרים יחזירו לו שלא כדין, וכמ"ש לעיל בטעם האיסור לשאול בשלומו תוך ז', אמנם יתכן דזה שמחזיר כבר לא הוי מדין שאילת שלום אלא דיש צד שחייב להחזיר דומיא דשושבינות וכו"ק], וא"כ יכול לשלוח לכמה אנשים שרוצה, אמנם לא ישלח דברים של שמחה כיון דאבל אסור בשמחה. אלא שראיתי בבאר היטב סי' תרצ"ו סק"ט שכתב בשם השכנה"ג דאבל פטור משילוח מנות תוך שבעה ואחר שבעה ישלח בצינעא לא' מקרוביו וכו' ע"ש. ומה שהביא דברים אלו בשם שכנה"ג הוא ט"ס

וצ"ל שה"ג והוא בשלטי הגיבורים מו"ק (י"ז: מדפי הרי"ף או' ד') בשם ריא"ז, אמנם צ"ב טעמו, והנלענ"ד בזה דריא"ז ס"ל דטעם איסור שילוח מנות לאבל הוא לא מטעם שאילת שלום רק משום שמחה [וכמו שהבאנו לעיל דכנראה כן הבין המור וקציעה], ולכן ס"ל דבתוך ז' לא ישלח כלל, דהא חזינן דאיסור שמחה באבילות דוחה אפי' קיום מצוות דהא אסור בת"ת [ואף דשרי ללמוד דברים של צער מ"מ מי שאין באפשרותו ללמוד הנך דברים לא נתיר לו ללמוד דברים אחרים כיון שמביא לידי שמחה], וע"כ ס"ל דגם לאחר ז' אסור לו לשלוח רק לא' מקרוביו ולא יותר דגם לאחר ז' אסור בכל מיני דברים של שמחה רק פחות מאשר בתוך ז', אבל אנן קיי"ל דטעם איסור שילוח הוא משום שאילת שלום ולכן פסק השו"ע דגם בתוך ז' חייב לשלוח כיון דאיסור זה אין בכחזו לדחות קיום מצוות, א"כ לענין אחר ז' אין לנו שום מקור לאסור לשלוח דברים שאינם של שמחה אפי' ליותר מאדם א'. ואף שהשע"ת והבן איש חי והכף החיים העתיקו דין זה להלכה, מ"מ כיון שצ"ע טעמו ולפי איך שביארנו דבריו הרי אנן לא קיי"ל כן, וכן המשנ"ב ושאר פוסקים לא העתיקו דין זה הרי דנ"ל דאפשר להקל בזה ולשלוח דברים שאינם של שמחה אפי' לכמה בנ"א.

טז) **שוב** ראיתי דאפשר להוכיח דדעת הפוסקים דשרי לאבל לשלוח מנות, דהנה המג"א בסי' תרצ"ו ס"ק י"א הביא בשם הספר חסידים וז"ל: מי שמת אביו בפורים, לשנה הבאה ישלח מנות ובאותו שנה ישלח מעות או בשר לעניים רק לא תפנוקים העשוים לשמחה וכל דבר של שמחה לא ישלח ולא ישלחו לו עכ"ל סי' תשי"ג עכ"ל המג"א. וכתב כפמ"ג א"א ס"ק י"א וז"ל: ומ"ש בשם ס"ח מי שמת לו מת בפורים לשנה הבאה ישלח מנות דהיא"צ הוא לאחר י"ב חודש, ואף דביו"ד מסיק רמ"א דיש לנהוג כל חומר י"ב חודש ביא"צ, מ"מ בפורים ביא"צ אין להחמיר ובשו"ת מגידות שלי הארכתי עכ"ל הפמ"ג. והנה לכאורה מבואר מדברי הס"ח ע"פ ביאור הפמ"ג דהיה צד לאסור לשלוח ביא"צ מנות משום דדינו כי"ב חודש וקמ"ל דבפורים לא החמירו הך חומרא, וא"כ לכאורה מוכח דס"ל דבי"ב חודש אסור לשלוח מנות. אמנם המעיין בדברי הס"ח מבואר בדבריו דבא להחיר לשלוח אף דברים של שמחה שזה אסר לשלוח באותו שנה וקמ"ל דביא"צ מותר לשלוח אף דברים של שמחה אף דבעלמא מחמירינן ביה חומרא די"ב חודש וכנ"ל. וא"כ אדרבא מבואר בדבריו להדיא דבי"ב תודש שרי אבל לשלוח מנות כרגיל ללא הגבלה רק שלא ישלח דברים של שמחה וכמ"ש, וכיון שהביאו המג"א והמשנ"ב להלכה הרי מבואר דס"ל דלא כהריא"ז ודוק. [אמנם מש"כ הס"ח שלא ישלחו לו דברים של שמחה, צ"ב הא אסור לשלוח לו שום דבר וכנ"ל משום שאילת שלום, וצ"ל בדוחק דאיירי דאין לשולח למי לשלוח רק לאבל, וע"כ כתב דעכ"פ לא ישלח דברים של שמחה].

יז) **ברם** אכלה לדבר יש לציין דהא דאסור לשאול בשלום האבל כל יב"ח מבואר בגמ' דהוא משום דהאבל אין שרוי בשלום אינו בדין דנשאול בשלומו, ובפשטות הכוונה בהא דאינו שרוי בשלום משום הא דאיתא במו"ק כ"ח: דכל השנה מתוח הדין על כל המשפחה, וע"כ כתב בשו"ת שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד וצ"ל דכיון דאיתא שם דכשבא זכר למשפחה נתרפאה המשפחה, א"כ גם לענין איסור שאילת שלום כיון דהוא מטעם דמתוח הדין על המשפחה א"כ אם בא זכר למשפחה הרי דאין כבר איסור של שאילת שלום עכת"ד. וממילא יש להוסיף דלפי"ז לא יהיה איסור לשלוח לו מנות. ובשדי חמד ח"ו מערכת

אבילות אות ז' הביא בשם היד שאול למהרי"ש נאטנזון בעל השואל ומשיב דמטעם זה התיר לאבל להשתתף בסעודת ברית כיון שנתרפאה המשפחה ע"ש, ואף שהדברים מחודשים הרבה דמנ"ל להתיר משום זה כל דיני אבילות, מ"מ לענין דברים שאסורים רק משום דאינו שרוי בשלום ודאי דיש לצרף דעתו למחירים.

יח) **הדינים העולים:**

א. **איסור** שאילת שלום לאבל כל יב"ח הוא מטעם שאינו שרוי בשלום, אולם איסור שאילת שלום דאבל עצמו בתוך ז' הוא משום האנק דום ויתכן דזה גם טעם האיסור לשאול בשלומו בתוך ז'.

ב. **דעת** רוב הפוסקים דאיסור שילוח מנות לאבל כל יב"ח הוא מטעם איסור שאילת שלום, וי"א דהוא מטעם איסור שמחה.

ג. **יתכן** לומר דאיסור שילוח מנות לאבל הוא רק ע"י שליח שלא בפני האבל, אבל כשהנותן נותן לו בעצמו שרי. וכן באיסור שילוח כוס לנידה יתכן דהוא ג"כ כנ"ל ואסור רק שלא בפניה.

ד. **אם** כבר הביאו לאבל משלוח מנות אין שום איסור לקבלו משום שני טעמים כמבואר לעיל באורכה.

ה. **אבל** עצמו אחר ז' יכול לשלוח לכמה אנשים שירצה ובלבד שלא ישלח דברים של שמחה.

ז. **כשנולד** בן זכר במשפחה יש עוד צד להקל לקבל משלוח מנות ושאר דורונות.

מנהג בפרום בערב יום הכיפורים ובחיי ובתב ואחר כך מניח ידו על ראש התרנגול מכניס במיכה ומומך עליו ומותמו להלאה תיכף למיכה מחיטה כו'. ואני נפלאתי הפלא ופלא על דברי הגאונים החלה הלזה קרבן העוף שחיטו טחיטה כי אם מליקה אימו טעון מיכה כלל בין שהוא עולה בין שהוא חטאת כדאיתא בהדיא בפ' כל הבע על מיחני' דהעולה חטאתו ממדינת היס וכו' וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהלכות מעשה הקרבנות ח"כ היאך שייך כלל לעשות מכניס מיכה כמו בקרבן החלה לפיל אם היה התרנגול זה קרבן ממש לא היו עושין מיכה. ועוד דמשמע מדבריהם שעושין כן מבוס המורה מדכתבו ועוד יש במקומינו עכירים שעושים תמורה לילים ועיקר בעלי קרניס דמות אילו של יצחק כו'. וקשה בעיני טובא מדלא היאך אנו עושין לכתחלה תמורה הלזה הגן בניס תמורה לא בחדש דהא כתיב לא ימיר הלא שאם המיר מומר ומיפג אם התרבעים. ועוד הלא הגן העופות והמנחות אין עושין המורה שלא נאמר הלא בהמה ועוף היאך תומרים זה מחולל על זה הלא מבואר בגמרא בפרק כילד מעבירין שאין זו התורה וכי היכא שאין ר"ל המורה ממש של קרבן מ"מ אכתי קבה הרבה יותר מכל הא דלעיל היאך אנו לוקחים תרנגול לכפרה ועושין מכניס במיכה דמות קרבן הלא הוא אילו אימו כשר לקרבן כלל שאין שום עוף כשר לקרבן כי אם הורים ובני יונה בלבד והיה לנו ליקח מין שהוא כשר לקרבן. וכי תימא דבשביל זה אנו לוקחים התרנגול כדי שיהיה היכר שאין אנו מתכוונים לעשות תמורה ממש שהרי אימו כשר כלל לקרבן. אכתי קשה טובא הלא שהרי כתבו ועוד יש במקומינו עכירים שעושים המורה לילים כו'. ועוד דא"כ למה לא השיבו הגאונים להשואל טעם זה שאנו לוקחים תרנגול לכפרה כדי שיהיה היכר כו'. ועוד אף אם היינו לוקחים הורים ובני יונה לכפרה היה היכר גדול שאין אנו מתכוונים לעשות המורה ממש כיון שאין עושין תמורה בעופות. ומי שדעתו רחבה מדעתי יתרץ דברי הגאונים ויבא ברכה:

נד) **שירצון** יבגע לחלת חהו' הלוף כהב"ר עזריה פיג"ו י"ן. אשר שחלה ממני וז"ל רחובן הובא לשמשון שיכור עמו דיינים ובמעון משיב לא לכנס לדין עמך אם לא הגיד לי מהחלה על מה תרגה להחדיין עמי ורחובן אינו רואה לגלות לו חובן חביעתו כלל ועיקר יורני נא הדין עם מי. עכ"ל השחלה:

רשיבה כ"ל שהדין עם רחובן מהניה דאתריען בפרק חזקת הבתים שביד חיטים דלא מגלה טעמיה חלא לב"ד

ושאים עביד חיטים דלא מגלה טעמיה חלא לב"ד כדי שלא ילמד מהן מי שכשגדו ויהן לבי מתהלה קודם שיכתו לב"ד להשיב עליהם ע"כ. והרא"ם הוסיף וביאר ובמוד טוען טעמא אחרא כדי להבעותו וכו' ומה"ע נופיה ל"ל שאין לריך רחובן להגיד תיפן חביעתו חוץ לב"ד. וגדולה מיאת פסק הרי"ף בפרק שבועת הדיינין גבי קיומא דתרעא מידכר דכירי לה מיכבי דאפי' בב"ד אין אדם לריך לגבר טעמיה אא"כ ירחה לב"ד שאאין כרמאות וכ"כ בחשובה כלל ע' סימן ד' וכ"כ המרדכי בריש בבא מליעא:

נה) **נשאלתי** אם מכת מרדות יש לו שיעור או לא. והשבתי דע שרש"י פירש בסוף פרק שלוח הקן גבי ומכת מרדות מדרבנן כו' וז"ל מכת מרדות רדוי בהוכחה שלא יכניל בזה ואין לה קלבה אלא עד שיקבל עליו ע"כ. וכן כתב הר"ן בסוף מכות בשם הגאונים ז"ל דמכת מרדות אין לה קלבה אלא לפי שודת דדייני וקורין לותה מכת מרדות על שם שמרד בדבר תורה או בדברי סופרים כו'. ואמנם מלאתי כתוב בשם ר"ח ז"ל דמכת מרדות הוא שלוש של מלקות דאורייתא דהיינו י"ג מכות ואם קבלה היא שקבל ואם לאו יש לומר שאין מלקות זה רחוי להשתלם:

נג) **כתב** הרב ר"א מזרחי ז"ל בפרשת מטות שרש"י לא רלה להזכיר עניו החב עם בתו אם דינו כדין הבעל או לא משום דבפרק בתרא דנדרים אמרו כל נדריה ואסריה אבר אחרת מפר בנחמר ואם היתה אביה חוחה כל נדריה ואסריה אבר אחרת על נפשה לא יקום אבל הבעל אינו יכול להפר אלא נדרים ושבועות שיש בהן עינוי נפש וכו':

באמת כי מרחות נפלאתי על הרב ז"ל היאך העיד על מחמר זה שהוא בפרק המוכר שהרי זה לא היה ולא נברא אלא אדרבה בריש פרק בתרא דנדרים אימי הגמרא בריחת דספרי דקאמי בין אים לאשתו בין אב לבתו מלמד שהבעל מפר נדרים שבינו לבינה וכו' הרי בהדיא משמע שהוקשו זה לזה מדאמרינן נמי בין אב לבתו דהל"ב לא ה"ל לאחויי אלא בין אים לאשתו ואין דבר זה לריך חזוק כי בנוף הבריתא דספרי דאמרי הגמרא מפורש בהדיא שהוקשו זה לזה מה הבעל אינו מיפר אלא נדרים שבינו לבינה ונדרים שיש בהם עינוי נפש אף האב לא יפר אלא נדרים שבינו לבינה ונדרים שיש בהם עינוי נפש והכי איתא בהדיא בירושלמי ריש פ"ב דנדרים ולכן פירשו התוספות והרא"ם והר"ן ור"ע מברטנורא ז"ל המשנה דרים פרק בתרא דנדרים ואלו נדרים שהוא מפר דבריס שיש בהם עינוי נפש וכו' דשמע מינה דאין הבעל מפר אלא נדרי עינוי נפש וכו'. שוב מלאתי בכסף משנה בפ"ב דהלכות נדרים בגם הוא מעורר בזה וכתב שלשון הסמ"ג העתיקו להרב ז"ל מפני שרואה שהסמ"ג כתב מאחר זה המזכר ובריש כדאמרינן בפרק לאחרון דנדרים ואחב ז"ל שמה שכתב סמ"ג כדאמרינן בפרק לאחרון דנדרים קאי לכל הדברים גם לדבריס שבינו ואינו כן אלא קאי אלא למאי דסמיך ליה שהוא מפר נדרים שבינו לבינה אבל כל הדברים הקודמים לזה סמ"ג עלמו מוטעקים מדברי הרמב"ם כמנהגו:

נו) **ארבעה** דבריס לשבחן בעור שבחבן בשם מהר"ם מרוטנבורג ז"ל להפך ממה שכתבו שאר פיסקים בשמו:

הראשונה בעור ח"ת סימן קס"ה מי שילא מביח הכסא וראה ליטול ידיו לאכילה שאלו לרמ"י אם לריך ליטול שני פעמים כו' עד והרבי מאיר מרוטנבורג היה נוהג כדברי יעקב בר יקר דאי בעטילה אחת מברך אבר יאר ואח"כ נטילה ידים הוי הפסק ואלו בהגהות מיימוניות כתוב בהפך בשמו ז"ל והעתיקה וכילה לספוד פסק הר"ם ונטילה אחת עולה לכאן ולכאן וברכת אבר יאר לא הוי הפסק בין ב' לברכת המוציא כו':

הב' בעור ח"ת סי' תע"ג כתב הר"ם מרוטנבורג דהאידנא אין לריך נטילה לדבר שטיבולו במשקה ועל כן לא היה מברך על נטילה של טיבול רחטון כו' ואלו בהסב"ן סימן ל"ט ובכלבו כתבו בשמו שהלריך נטילה לדבר שטיבולו במשקה רק שלא לברך עליה כו':

הג' בעור ח"ת סימן תרל"ו כתב הר"ם מרוטנבורג שאין לחילוק נוהג בפורים רק דבריס שבלעטה ואלו בספר הפרנס כתב בשמו שנוהג כל לחילות:

הד' בעור י"ד סי' ס"ח כתב הר"ם מרוטנבורג דמחמת כהונה לאין מהגין בזמן הזה בחולה לאחן ואלו הרא"ם כתב להיפך בשמו בפרק רחטים הגז:

נח) **נשאלתי** למה מחלקים ויולך מחטם נלבים כשים שתי שבחות בין רחם השנה בלא יום טוב לא על פי שהיא פרשה קטנה ומחברין מטות ומסעי שגדולות יותר. והשבתי כבר נתן טעם לשבח ר"י בעל התוספות בפרק המוכר את הספינה גבי וקללם בעשרים ושתים כו' דלהכי אנו קורין לעולם אחם נלבים לפני רחם השנה כדי להפסיק בפרשה בין קללות דשנה שעברה דוהיה כי תבוא לשנה הבאה ולכך נמי לא לם אנו קורין במדבר לפני עלרת כדי להפסיק בה בין קללות דאם בחקותי לעלרת שבועת רחם השנה לפירוש החלוי שנתנוין על הפירות ומכי ליתא במשנת מגילה דקורין קללות שבת"ל לפני עלרת:

נט) **בפרק** שני דברכות אמרו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם אפילו עכו"ם כו'. ונקשה לי מאי אפילו עכו"ם הלא אדרבה יותר חייב להקדים שלום לעכו"ם מליסרחל לא משום דכתיב ונחמד למטה ימחקבל כל הבריות אלא כדי שלא יעורך לכפול לו שלום כדאיתא בסוף פרק המיקין ואין כופלין שלום לעכו"ם רב אחבדא הוה מקדים ישיב להו שלמת ופירש הר"ן כדי שלא יעורך לכפלו אם ישאלוהו אם לשלום אחכם ג"כ.

לי דמה"ט הוקק רס"י לפרס הא דקאמר התם בפרק המזכר נד כהנת אמר להו שלמת למר שלמת למר ח"ל שלמת למר ולא סיה מזכיון לברכו אלא להו היה לברכו ע"כ . וזה מפני שהוקשה לו היאך לשתי לומר להם תרי זימני שלמת למר הלא אין כופלין שלום לעכו"ם דהיינו לומר לעכו"ם תרי זימני שלום עליך מן הטעם שפרש"י התם וז"ל ואין כופלין דהתם דמוכחים שלום לעכו"ם מפני דרכי שלום הוא דשרי ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי למימרא להו ע"כ . וכן מוכח בהדיא התם בגמרא דכפילא שלום היינו לומר תרי זימני שלום עליך מדקאמר רב הונא ורב חסדא הוו יתבי מליך ואזיל נמיבא כו' אמר להו שלמת עלייכו מלכי שלמת עלייכו מלכי אמרי ליה ומנא לך דכפלינן שלום למלכי אמר להו שנאמר ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד וגו' שלום שלום לך וגו' ולפיכך פרש"י שלמת למר ולא היה מתכוון לברכו אלא לגבו היה לרבו . ומה שכתבו התוספות שם על רש"י שעל חנם פירש כן דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום גראה מדבריהם שלא היו גורסין שלמת למר שלמת למר תרי זימני אלא אחד זימנא כדגרס הריף והרא"ש אי נמי מפרשים שלמת למר שלמת למר לכל כומי ועכו"ם אבל לא שהיה חומר לעכו"ם אחד שלמת למר שלמת למר תרי זימני ולפיכך כתבו שעל חנם פירש כן וכתבו עוד על רש"י ול"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות ע"כ . ולי נראה להליץ בעד רש"י שאין בזה גונב דעת הבריות כדאשכחן בפ"ק דע"ז גבי רבי אליעזר שאמר נאמן עלי הדיין וכן שרי לגורבא מרבנן לומר עבדא דגורבא אנא כו' וכאלה רבים . ולישב הקושיא שהקשיתי לעיל מאי אפילו עכו"ם כו' ל"ל דהיינו דאחר דבגן לא ס"ל כרב אסדא ורבי ייק הלמן מדקאמר רב חסדא הוה מקדים כו' שלמת למר שלמת למר תרי זימני אלא חדא זימנא כדגרס התם והכי ייק הלמן אחריני לא עבדי הכי ובה"ג ממש כתב הר"ן בפרק בני העיר בשם י"ח על אמרו של ר"י בר אלעאי שהיה מבטל כו' וחולי מע"ם לא הזכירו הרמב"ם בפ"י מהלכות ע"ז . ועי"ל דהיינו היה מרגה פנים אפי' לעכו"ם שלכך הקדים הוא לומר שלום כדי למנוע מן בעיניו כדי שיהא נחמד למטה ומתקבל על הבריות אבל בלבו היה מתכוין להקדים שלום לעכו"ם כדי שלא יצטרך לכפול לו שלום כדעשה רב חסדא הכ"ל כן נ"ל . ומיהו תכף קשה לי אמאי לא מניא בשום מקום בגמרא כפילא שלום בישראל שהרי שחילת שלום תלמיד לרבו הוא רק שלשה חיבות בלבד ולא יותר דהיינו שלום עליך ר' ותם רבו נותן לו שלום אז הוא מציע לו שלום עליך רבי ומורי יותו לא כדחיתת בהדיא בסוף ריש פרק רבינו ובשאר דוכתי טובא וכן בעובדא דר"י ותליוהו ז"ל בפ"ק דברכות דקאמר לתחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי כו' הרי לא הציע לו רק פעם אחת שלום וכן בסוף פרקי אבות גבי ופגע בי אדם ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום וכו' וכאלה רבים ואפי שמעתי מקלת בני אדם שהיו מציעין שלום עליך שלום למי שאמר להם שלום ואין בפק שמנהג זה יצא להם מן כפילת שלום הנז' בגמרא בפרק הנ"ל. כן נראה לי :

הצעיר יששכר בער איילנבורג *

סב.) **ז"ל** מהרש"ל יתמעטלים ויהודים היו הולכין בדרך בשעת הגזרה ופגעו בהם פריצים וחקרו אותם מיהם יש ביניהם יהודים וכוון היהודי בלבו אם יאמרו להם אחת ויתמעטלים אומרים מה אחת שנורין אין כאן שום יהודי ביניהו אז ינצל היהודי ולא אמר אחת מהם . נראה דלא אמרת היהודי בכך ולרווחא דמלתא אם לבו מוקפו יתעטה בה"ב אך מדיעת אין נראה לי לעשות כלום הואיל ולבו היה לשמים . מתשובת מהר"ל מנחם סימן ע"ג עכ"ל :

סג. **נשאלתי** מי שהוא מסתין תמיד בשעה בשעת הסיכה אם הוי מוס וכופין אותו לגרש או לאו .

והשבתי כ"ל שאינו מוס ואין כופין אותו לגרש אף על גב שפסק בית יוסף בעור אבן העזר סימן ל"ט דבאלה הוי מוס שבבר כתב במרדכי בפרק המדיר והביאו בית יוסף בסי' קל"ד בלא דעת

* כאן חסרים ב' שו"ת. נמצא להלן דף קט"ז:

חולקת אף על גב דנכפה לגבי אחה הוי מוס אין מסה לאיש להחזיקו גבי אים מוס דאחה בכל דהו ניחא לה ואין בידי לכפות בלא רציה בהורה עכ"ל . ועוד שהרי אפילו גבי אחה פסק רשב"ן בהשובה בלא הוי מוס ורמ"א ז"ל בספר דרכי משה כתב שכן נראה לו מיקר והשיב על דברי בית יוסף המולק על רשב"ן ועוד שהרי כתבו התוספות והרא"ש בריש פרק המדיר ובסוף פרק הבא על יבמתו דבמקום דאיכא פלוגתא דרבוותא לי כופין אף לא רצוי להחמיר שלא לכוף כדי שלא יהא גט מעושה ועוד שהרי כתב הרא"ש בהשובה בכלל מ"ג דין ג' בחים המצויה מדי יום יום שאין כופין אותו לגרש אף על פי שאמאו בחתה מחמת טענה גדולה והשובה שאומרת לבי עני הוא ומחמת דוחקו הניחני לו וסבורה הייתי לקבל ואי אפשי לקבל כי הוא מטירף וירחה לי פן יהרגני בכעסו משום שאין כופין אלא בחותם שאמרו חכמים שכופין ע"כ . וכיון דאלה הטעם שאין כופין אותם שאמרו חכמים שכופין מ"כ כ"ם בגדון דידן ומ"מ אין כופין אותה שאפילו עמו הואיל ובחתה מחמת טענה שאינה יכולה ליתן עמו במטה אחת מחמת ריח רע אל מי רגליס וכה"ג פסק המרדכי בפרק המדיר כן נ"ל :

נאם הצעיר יששכר בער איילנבורג .

סד) **ואשר** שאלתני על הסוף בר כמכא שגער בגיפה במלמד שהסכיר עלמו להיות בכית בעל הבית בקבע שלש שנים מפני שכתב רמ"א ז"ל בהגהתו לשלחן ערוך בחשן המשפט סימן שלג סעיף ג' שאסור משום שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים :

דע שיש טעות לוג סופר בהגהות רמ"א ז"ל שכ"ל ואריך להיות בקבע יותר משלש שנים כי כן כתב בהגהות מרדכי לסוף בבא מליעא אשר לקח ממנו רמ"א ז"ל שכ"ל מה שכתב בהג"ה וז"ל וכ"ל דמה"ט יש להזהר למלמד לו לסופר לו שאר מלאכות להסכיר עלמו להיות בבית בעל הבית בקבע עמו ולהיות סמוך על שלחנו בלי הפסק יותר משלש שנים דכל שפי משלש שנים נפקא ליה מסורת שכיר דכתיב כי משנה שכר שכיר עבדך דהיינו שם כדכתיב בישעיה שלש שנים כימי שכיר וקלת רחיה מפרק מפנין מעשה בחדם אחר שירד מגויל העליון והשכיר עלמו אצל בעל הבית שלש שנים כו' ומדנקט ג' שנים משמע דמפי לה מני לאשמעוני תשובת הר"ם עכ"ל . הרי אתה רואה מפורש דאין שם הטעם שאינו אסור אלא דוקא יותר משלש שנים וכן כתב החכם רלב"ע ז"ל בפרשת ראה בפסוק כי משנה שכר שכיר עבדך וגו' שאינו אסור אלא דוקא יותר משלש שנים אחמס בהוספות בפ"ק דב"מ דף י' משמע שמותר אפילו יותר משלש שנים שכתבו וז"ל. כי לי בני ישראל עבדים כ"ל דמ"מ מותר אדם להשכיר עלמו דדוקא עבד עברי שאינו יכול לחזור בו ואינו יולא קודם זמנו אלא בשטר אחרור עובר משום עבדי הם עכ"ל ומה שכתבו אלא בשטר אחרור מבואר בפ"ק דקדושין דף י"ו ע"א ובפ"ק דב"מ דף י"ב ובב"ק דף ק' שרייך רבא עבד עברי גופו קנוי והרב שמחל על גרעונו אין גרעונו מחול לפיכך לריך לוקא שטר אחרור כיון דגופו קנוי עד שיגיעו ימי חיפוקו אלא שייך בו מחילת ממון אלא לשון אחרור דהיינו שרי אם בן חורין הרי אם לעלמך ולכן לא טוב עשה בעמיו ההוא בר אמכא שגער בגיפה בההוא מלמד כן נ"ל :

הצעיר יששכר בער איילנבורג.

נס ה **אשה** שאמרה על חגאי ואת הבעל אינה לריכה להחלבל עליו אבל אין לסור בדבר אם רלוה להחמיר על עלמה לבהות עליו ולאלת אחר מעמו כך כתב רמ"א ז"ל בהגהתו לש"ע בחלן העזר סימן קמ"ה סעיף מ' ודבריו לקוחים מדברי בית יוסף בסי' קכ"ד שכתב ז"ל מ"כ לחובן חלה ונחן נט לאשתו אם יוסף אם מתי ונפטר ולא היתה לאשתו ליגע תליו ואפילו לבהותו ולא לאלת אחר מעמו כי אמרו שאם תעשה אחד מהם תבטל הגט ונראה שאין ממש בדבריהם דלא מיבעיא האפר ובניה דלא מבטלי

גימה

במקדש, אלא שיקרו הוא דין בליבור והיינו בתפילת הליבור, כי רק בתפילת הליבור נאמר הכי דינא של לין עונין אמן במקדש, ולכן כיון שהעונין מהריכין תיקנו שגם המברך יתריך בתחילת הברכה וכמבואר, אבל בשאר ברכות בלחש היו עונין אמן אפילו בליבור, כי שאר ברכות אין תפלה של ליבור. ואולי יש לומר דהכי סברת יליפין מהא דכתיב בלשון רבים ויברכו, קומו וברכו, ולכן הבינו רש"י את הברכה של חזן בלחש שהיא תחילת שמונה עשרה והיינו תפלת הליבור וכמבואר.

אך נראה לפי כן לפי הרמב"ם לכתב בהלכות תענית פ"ל הט"ו וז"ל: כשהיו מתפללין על הסדר הזה בירושלים היו מכנסין לכל הבית כנגד שער המזרח ומתפללין כסדר הזה כשמגיע שליח ליבור לומר מי שעשה את אבותינו אומר ברוך אתה ה' אלקינו אלקי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' גואל ישראל וכן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד עכ"ל, הרי לבאורה הרמב"ם את הברכה של גואל ישראל שם נאמר בתענית שהשליח ליבור מתחיל ומתפלל עד ברכת גואל ישראל יעו"ש, ונראה דס"ל להרמב"ם דהכי דינא של לין עונין אמן במקדש אינה בכל תפלה שהיו מתפללין בליבור, אלא עיקרה הוי רק בתפלה מיוחדת שמתפללין אותה במקדש, והיינו בתפלה המקדש שם אותה להכי דינא של לין עונין אמן במקדש, ומשום זה בניה את הברכה של גואל ישראל שהיא הברכה שהיה מתחיל שליח ליבור להוסיף את עניני הצרות, וכיון דהיו מתכנסין לכל הבית כנגד שער המזרח ומתפללין כסדר הזה וכדלהלן הרמב"ם, הרי דהיתה תפלה מיוחדת במקדש, ומשום זה אותה להכי דינא של לין עונין אמן במקדש, אבל בשאר עניני תפלות ותפילו תפלת הליבור אותה להכי דינא, כי לין אלו דין במקדש. וכיון דס"ל להרמב"ם דהוא אלו דין במקדש הרי לא לגבי תפלה אותה להכי דינא, אלא לכל ברכה ותפלה שהוא אלו דין במקדש אותה להכי דינא, וכן כתב הרמב"ם לגבי ברכת כהנים במקדש, וז"ל הרמב"ם בהלכות תפלה פי"ד ה"ט: כיצד ברכת כהנים במקדש כהנים עולין לדוכן אחר שישלימו הכהנים עבודת תמיד של שחר, ואחד מקרע לוחן אלא במלא כדרך שעושין בגבולין עד שישלימו שאחר הפסוקים ואין הקהל עונין אחר כל פסוק אלא עושין אותה במקדש בלחש וכשישלימו כל הקהל עונים ברוך ה' אלקינו אלקי ישראל מן העולם ועד העולם עכ"ל, הרי דגם לגבי ברכת כהנים במקדש כתב הרמב"ם להכי דינא, ולטעם זה הוא כמבואר, דכל תפלה וברכה שהיתה בה דין מיוחד אלו במקדש אותה להכי דינא.

והנה בהגהות הגרעק"א הלוי בסוף ברכות הביא את הרמב"ם מה שכתב בשם הראב"ד שהביא מקרא דשחרית, והוא לעיל בדבריו, והקשה על זה, ותימה להחס ברחוב היה כמפורש בכתוב ע"כ, ולא הבנתי את קושיתו, דהכה על כל לחיתא במתניתין ביומא ס"ח: לכאן גדול עומד וקורא, לחיתא לגמי שם ס"ט: היכן קורין בו בשחרית רבי"י אומר בבר הבית שנאמר ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים ואמר רב חסדא בשחרית בשם ע"כ, ועיין שם ברש"י שכתב דבאותו היום היקו לומר במקדש בסוף כל ברכה וברכה כדלמרינן במסכת תענית ע"ש, ועיין בשיח יצחק שם שכתב דאם כי בקריאת בקבל משום כבודו של מלך יש לקרות בשחרית בשם, אבל משחרית אין לראיה דשם שכולך לקבץ את כל ישראל לתשים ועשים על כן הוכרח לעשות זה בבר הבית ולא בשחרית בשם, ולכן ס"ל לרב חסדא דאבל לעולם קורא בשחרית בשם יעו"ש, כרי דמבואר זאב להדיא דכה לחיתא שם ויקרא בו לפני הרחוב, בבוגה היא בבר הבית. ואמנם יעויין ברש"י בסוטה מ: שכתב דר"ל בשחרית בשם, היו קורין בו והיא כיתה חול בשאר כר הבית אלא בתקדש אלא מן הכותה ולפניס יעו"ש, אבל עכ"פ מבואר זאב היה בבר הבית ובמוש"כ.

סימן יד

שאילת שלום חבירו בשם

ברכות נ"ד. מתניתין ובתקיעו שיבא אדם שואל את שלום חבירו בשם ואומר לקוליים כי עמכם ויאמרו לו יברכך כי ואומר כי עמך גבור החיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר את לעשות לכי כפרו תורתך רבי נתן אומר כפרו תורתך משום את לעשות לכי ע"כ. ובתב רש"י בד"ה שיבא אדם שואל לשלום חבירו בשם, בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוליח שם שמים עליו ולמדו מבשר שאמר כי עמכם ומן המלאך שאמר לגדעון כי עמך גבור החיל ע"כ, ולבאן כתב רש"י בד"ה ואומר את לעשות לכי כפרו תורתך, פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לכי לף זה מתכוין לשאול לשלום חבירו זכו לשון של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו מוחר להפר תורה ולעשות דבר הרשה אסור ע"כ, ומבואר דס"ל לרש"י דפסוק את לעשות לכי כפרו תורתך הוא קלי של דינא של שאילת שלום חבירו בשם, וכיון שכן כרי לריך לומר לאיכא זאב משום חיובא לשאול לשלום חבירו בשם, ומשום דין החיוב שפיר קרינן ביה את לעשות לה, אבל לי נימא דאיכא חיובא אלא דשיחא בשלמא מאי שייך זאב הכי קרא את לעשות לכי כפרו תורתך, אלא אין כן מבואר מכאן דבתב הרמב"ם בפירוש המשנה וז"ל: ומה שאמר אחר כך ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אינו רואה על מה שבקדים שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם אבל אחר רואה שלא יבוז ויעלים לתקנות מכמים אף על פי שהם ישנות וקדמוניות ועל הזהיר שלמה זאב במשל ואחר כן בבית רואה על כל המוברים על התקנות הבם כי יבא זמן לכפרע מהם ולענות לותם כי הם כפרו תורה וחכו שאמר כפרו תורתך את לעשות לה, ועיין שם עוד מה שהאריך בביאור בהאי קרא יעו"ש, עכ"פ מבואר דס"ל להרמב"ם דהאי קרא את לעשות לכי כפרו תורתך אינו ענין לשאילת חבירו בשם, אלא הוא ענין אחר בפני עלמו, וממילא לפי"ז לריך לומר דס"ל להרמב"ם דכל ענין שאילת שלום חבירו בשם הוא רק דין היתר, אבל אינו חיובא ממש, וכן כתב שם הרמב"ם בתחילת דבריו וז"ל: וכשאמרו בכלל התקנות שתקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם הבל מפני שאלת שלום הוא שם משמות הקב"ה והבירו רחיב שהבבר הבוא מותר מענין בשם שאמר ה' עמכם והשיבוכו יברכך ה' ע"כ.

וזה כן תרי לישנא ברש"י בשם מכות כ"ג: וז"ל: ושאילת שלום בשם, דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם בגון ישיש כי מלך שלום ואין בו משום מוליא שם שמים לבטלה

ליטעם מחריגת שחילת שלוס בשם לחייב מדם לשחול בשלוס חבירו בשם ומנו נמי כי שיילינן מהבדי מדכרינן שם דשלוס שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום לשם ה' ע"כ, ויש מקום לומר דהבירור זאב הוי, דאי ניתא דרק מותר לשחול את שלוס הבירו בשם, ה"ב עיקר הזכרת השם זאב היינו משום השחילת שלוס אלא משום הברכה שמברכו, וזהו דכתב רש"י בגון ישים ה' עליך שלום, וכן פיין בחנן עזרא בריות כי ד' דפירש יברכך ה', שיתן ברכה בקליר ע"כ, וע"ז נתחדש לן דמשום הברכה מותר להזכיר את השם, אבל אי ניתא דהוה חיובא ה"ב היינו משום דין הברכה, כי מי ייתא לו שיברכו שעל זה יצטרך להזכיר את השם, אלא הוה משום עצם שחילת שלוס שחייב בשמו שכ"פ כיון דמצותר מהרמב"ם דהוה רק דין ליתר אבל אינו חיובא, שפיר מצותר הא דהשמיט הרמב"ם הכא הלכה, כי אינו חיוב אלא רק דין ליתר. וכן פיין בריטב"א במכות שם שכתב כדעת רש"י.

סימן טו

את לעשות לה' הפרו תורתך

ברכות נ"ד. מתניתין ואומר את לעשות לה' הפרו תורתך

רבי נתן אומר הפרו תורתך משום את לעשות לה' ע"כ. וגראה לומר בביאור דברי הת"ק ורבי נתן דתריהי דינא דמשמעין זאב, והוא, הת"ק ליתי לשמעין דמשום את לעשות לה' מותר לעבור עבירה, והפשט זאב הוא דאין בעבירה העבירה משום עקירת החיסור לגמרי, אלא רק בחותב שעב ובחותו הזמן שהוא את לעשות לה' מותר לעבור עבירה. וזהו ביאור הקרא, את לעשות לה' והיינו בחותו הזמן שהוא את לעשות לה' מותר להפר תורתך. ורבי נתן ליתי לשמעין דמשום את לעשות לה' מותר לעקור את החיסור לגמרי בכל זמן ובעולם, ולא רק לשעב. וזהו ביאור הקרא, הפרו תורתך והיינו הא שעקרו את החיסור לגמרי הוא משום את לעשות לה'. והני תריהי דינא ליתא בגמ'. הא דשמעין דמשום את לעשות לה' מותר לעבור עבירה, כן ליתא בגמ' יומא ס"ש. דשמעין שם דשחסור לגאת למדינה עם בגדי כהונה, ומקשינן בגמ' משמעון הגדיק שלבש בגדי כהונה ונחעטף בבגדי כהונה ויצא לקראת אלכסנדר מוקדון וזה היה מחון לירושלים, ומשנינן ושיבעית ליומא את לעשות לה' הפרו תורתך יעו"ש, וכתב שם רש"י בד"ה את לעשות לה', כשבא את לעשות דבר לשמו של מקום מותר להפר בו תורה ע"כ. וכן ליתא בכריתות ת. מתניתין מעשה שעמדו קינין בירושלים בדיבור זאב אמר רבן שמעון בן גמליאל בשעון הזה לא ילין הליל עד שיהו בדינרין בסוף נכנס לב"ד ולמד שהשב שים עליה כי לידות ולחות וכי זיבות ולחות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזאבים ואין בשאר עליה מובה ועמדו קינין ביום הבוא ברבעתים ע"כ, וכתב רש"י בד"ה נכנס לב"ד ללמוד, תמ"ש שביקל על דברי תורה את לעשות לה' הוא שאלמלי לא ימלאו יחדלו מלכבוא לפילו לאחד ויאכלו קדשים בטומאת בגוף ע"כ, הרי דזאב בפשט הוא דשמוש את לעשות לה' מותר לעבור עבירה. וכן הא דשמעין דמשום את לעשות לה' מותר לעקור את החיסור לגמרי, הרי זאב מבואר בגמ' המורא י"ל: דשמעין שהם לגבי דברים שבעל פה שחסור לאומרן מתוך הכתב וכן לגבי דברים שבכתב שחסור לאומרן בעל פה, דרבי יוחנן ורים לקים מעייני בפיפרא דאגדתא בשבתא ודרבי ביבי אם לעשות לה' הפרו תורתך עיו"ש, הרי דזאב מבואר דמשום את לעשות לה' מותר לעקור את החיסור לגמרי וכמבואר.

אך בחמת גריך תלמוד זאב, והוא, בשלמת אי ניתא דמשום את לעשות לה' מותר לעקור את החיסור לגמרי, הרי דכל שהחיסור נעקר לגמרי הרי זה בפרת תורה, ושפיר שייכא זאב אלא קרא דכתיב שם הפרו תורתך, כי זאב ליכא בפרת תורה, אבל ליכא שחיזו עוקר את החיסור לגמרי, אלא רק שעובר עבירה גרידא לזמן ולשעה, מאי שייך זאב בפרת תורה דחילטריך ע"ז בהי קרא את לעשות לה', והרי חין בעבירת עבירה לזמן משום בפרת תורה. ועוד גריך ביאור זאב, דלמה לן בכלל בהי קרא לחשמעין דמותר לעבור עבירה ליכא דחוי את לעשות לה', והלא בגוונא כגון דא שוב ליתא להבהי דינא דמותר לב"ד לעקור דבר מן התורה, ואם כי דהתם הוא רק בשב ואל תעשה, אבל חד מ"ד ס"ל דאפילו בקום ועשה.

והנראה לומר זאב, דהא דחמרינן דמשום את. לעשות לה' מותר לעבור עבירה בפשט הוא זאב ג"כ מיקרי בפרת תורה, ומשום דבחוהה שעב ובחותו זמן שהוא עובר עבירה הרי הוא עוקר את החיסור לגמרי, וכיון שכן שפיר מיקרי זה בפרת תורה, כי לגבי עצם בפרת תורה ליכא חילוקא אם זה רק לזמן ולשעה או שזה לעולם ובכל זמן, כי לעולם הוא חלוי רק אם הוא עוקר את החיסור לגמרי או לא. וזהו הוי החילוק בין בהי דינא דים כח לב"ד לעקור דבר מן התורה ובין בהי חידוש דינא דמשום את לעשות לה' מותר להפר תורה, והוא דהא דים כח לב"ד לעקור דבר מן התורה הרי אין זה עקירת כל הדבר ממש, וכמו למשל בשפטרו סדין בציצית, הרי אין הפשט דעל ידי זה נעקרה מצות ציצית לגמרי, כי זה אינו, דהרי יכול לקייים מצות ציצית בשאר בגדים, וכן הוא לעולם, אבל לגבי עקירת החיסור לגמרי זאב חילטריך בהי קרא את לעשות לה'. וזהו דכתב רש"י בגיטין ס. בד"ה את לעשות לה' ואם בא את לעשות תקנה לשם שמים כפרו דברי תורה לשעה כלריכה ע"כ. הרי דגם תקנה רק לשעה כלריכה מיקרי כפרת תורה.

ומעתה נראה לומר לגבי בהי דינא של אין ב"ד יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, דשם ליכא זאב ושייטא זאב בהי דינא של את לעשות לה' כפרו תורתך, הרי לליתא להבהי דינא, ואפילו אם הוא אינו גדול מב"ד חבירו בחכמה ובמנין, בכל זאת יכול לבטל או לשנות משום בהי דינא של את לעשות לה' הפרו תורתך. וכן זה מבואר מפירוש המאר"ם סירילאו בחתניתין דידן בברכות, שכתב בשם הערוך ז"ל: ואומר את לעשות לה' כפרו תורתך, פי' דקאי אתקנה דלעיל שבתקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם כלומר מן העולם הזה ועד העולם הבא דבשביל כבוד המקום כפרו בתיקון שביה מקודם והוסיפו ועד העולם ע"כ הא לומר דאפ"ג דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ותקנה דחשובה נביאים דחשובים הוא

אמנם כנגד הקערה בעצמה אסור לקרות דלהפוסקים דסתם בהכ"ס דידהו בלא מחיצות היו, א"כ ע"ז כתוב בגמ' דאסור לקרות כנגד בהכ"ס, וכ"ש להפוסקים דבהכ"ס דידהו היו לו מחיצות דהקערה לא גרע מהמחיצות (ואף בבהכ"ס שלנו לפי מה שכתב מרן זללה"ה דיש מקום לומר דאינו נחשב כבהכ"ס דפרסאי, א"כ גם בו יש לחוש לאיסור כנ"ל).

מסייע ליה לר"ה משמיה דעולא דאמר אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבה"מ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום וכו', אלא מעתה הימנותא נמי אסור למימר בבהכ"ס דכתיב האל הנאמן וגו' התם שם גופיה לא איקרי דמתרגמינן אלהא מהימנא, הכא שם גופיה איקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום, ע"כ. וכתב הב"ח והביאו המ"א דאדם ששמו שלום אסור לקוראו בשמו בבה"מ דאע"פ דאינו מכוין להזכרת שמו של הקב"ה, מ"מ הלא שמו של הקב"ה הוא, דחזינן הכא בגמ' דאם תיבת הימנותא היתה משמותיו של הקב"ה היה אסור לאומרה בבהכ"ס אע"פ שאינו מכוין להקב"ה אלא לתוכן המילה, ואמנם כ"ז דוקא בלה"ק אבל בלשון לע"ז אין בו איסור דכל מה שאמרו דדברים של קודש אסור לאומרן בבה"מ אפילו בלשון חול הוא דוקא בדברים המיוחדים לקדושה כגון ד"ת וק"ש ושמות שאינן נמחקין, משא"כ במילת שלום דאינה מיוחדת לקדושה (ויל"ע כשכן מתכוון על ענין השלום אם ג"ז שרי בלשון לע"ז, ונטיית הלב להחמיר בזה) ובט"ז נחלק עליו וכתב דכל מה שכתוב בגמ' דתיבה שהיא משמותיו של הקב"ה אסור להזכירה בבה"מ אף כשאינו מכוין להקב"ה כ"ז היינו דוקא בשמכוין לתוכן התיבה שהרי זהו שמו של הקב"ה, אבל בשאינו מכוין לתוכן התיבה כלל אלא לסימן בעלמא שקורא לחבירו אין בזה איסור כלל, ובמ"ב הביא המח' הזו וכתב ע"ז וז"ל: ובדברי סופרים הלך אחר המקל וכן נוהגים וי"ש יש לו להחמיר יען כי הרבה מהאחרונים אוסרים, ויבלע ה"מם" ויאמר רק שלו בלא "מם" או שלון בנון. וגם באגרת הרשות נכון שלא לכתוב שלום עם "ואו" רק שלם שמצוי לזרוק באשפות עכ"ל.

כתב הרד"י וז"ל: אבל שם גופיה לא איקרי נאמן, וכתב הרבינו משה ז"ל שמותר לומר בבהכ"ס רחום שאינו אלא כינוי ולא מצינו שמו ממש שיקרא רחום, והראב"ד ז"ל הגיה עליו שלא מצינו בשום מקום שיקרא רחום על האדם ואסור לאומרו בבה"מ או בבהכ"ס, ונראין דברי רבינו משה ז"ל למורי הרב נר"ו דהא כתיב זרח בחושך אור לישרים חנון ורחום וצדיק, וזה נאמר על הצדיק כי למעלה דיבר בענין הצדיק ובהצלחתו ואמר הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, כי כשהצדיק יש לו הצלחה מעושר וכבוד ועושה צדקותיו זרח במעלתו והצלחתו והצדקות שעושה אור לישרים שמתפארים בהצלחתו מפני שהוא רחום וחנון וצדיק, עכ"ל. ובשו"ע פסק כהרמב"ם שמותר לומר רחום בבה"מ ובבהכ"ס, ובמ"ב הביא בשם הב"ח דיש להחמיר כהראב"ד, וכתב עוד דבזה ודאי שבלשון לע"ז אפשר להקל כיון שהוא כינוי שאינו מיוחד רק להקב"ה. משא"כ שאר ד"ת וכ"ש השמות שאינן נמחקין שאסור לאומרן שם אפילו בלשון לע"ז, עוד הביא במ"ב בשם הפמ"ג דכל מה שהתיר הרמב"ם לומר רחום בבה"מ הוא דוקא בשאינו מכוין להקב"ה, אבל באומר הרחום ירחם עלין, י"ל דאסור כמו שאילת שלום.

ברמב"ם כתב דגם מלת חנון מותר לאומרה בבהכ"ס, והפוסקים לא הביאוהו ויל"ע מאי טעמם.

דינים העולים

דע דכל מקום שכתבנו כאן אסור או מותר לקרות כוונת הדברים הם לק"ש וה"ה לכל הדברים שהוזכרו בסעיף א' דהיינו תפילות וברכות. ודיבור והרהור בד"ת. ושאילת שלום חוץ מהמקומות שהזכרנו להדיא חלוקי דינים ביניהם. וכן כ"מ שכתבנו אסור לקרות כנגד וכו' כוונתינו דלא יקרא כנגד וכן תוך ד"א. וכמבואר בסעיפים א' ב' ג' ד' ה'.

א) לא יקרא אדם ק"ש ולא יתפלל ולא יברך וכן לא ידבר או יהרהר בד"ת (ובמ"ב כתב דאף שאילת שלום אסור כנגד וכו'). כנגד צואה או כנגד אשפה שריחה רע. (וכן יש עוד דברים שדינם כצואה ויפורטו אי"ה לקמן בסעיפים י"ט כ' מ"ג נ"ה) וצריך לסלקה לאחריו ד"א. ואם א"א

העולים אות כ' "עגבות דאשה" צריך תיקון, ועיין שם היטב.

ולענין ערות קטן עיין היטב במה שכתבתי בסייעתא דשמיא בבירור הלכה קמא ותליתאה.

והמעיין היטב יבין, שאין מקום להחמיר, בעגבות [הישבן של] קטן - בן פחות מתשע שנים.

סימן פד אם מותר לקרות במרחץ

שו"ע סעיף אחד: מרחץ כר' ובאמצעי שקצת העומדים שם לבושים וקצת עורמים יש שם שאילת שלום אבל לא ק"ש ותפלה ובפנימי ששכולם עומדים שם אפילו שאילת שלום אסור.

ושמענו ששאילת שלום אסור רק בבית המרחץ הפנימי ונגד צואה - מבואות המטונפות (מ"ב), אבל מותר נגד הערוה - ערוות מקצתם ערומים שבמרחץ האמצעי.

מיהו מצאתי בפרישה על הטור לעיל סימן מ"ה (ס"ק ב') שכתב וז"ל: "בבית המרחץ כו' מקום שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים ומקצת ערומים - עכ"ל ב"י - משמע מדבריו דבעינן שבשעה שזה קורא ק"ש יש אנשים עומדים לבושים ויש שעומדים ערומים ולהכי ק"ש אסור לקרות בו ולהניח תפילין נמי אסור אבל אינו חולץ ושואל בשלום אבל ברש"י וברי"ן דף י' ע"א לא משמע כן דז"ל הגמרא שם מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים אמצעי שיוצא בו ערום וממהר לכסות את עצמו ויוצא לחיצון ע"כ משמע בהדיא דאפילו אם כבר לבש אפ"ה אסור לקרות בבית האמצעי ק"ש דאי ר"ל כשצדיין עומד ערום א"כ גם שאלת שלום אסור אלא מתוודתא כדפרישית דאפילו כשהוא לבוש אסור לקרות ק"ש כנגדו והטעם כיון דהדרך ליכנס בו בתחלה מהפנימי ערום איכא ביזוי לקרוא בו ק"ש וטעמא דמסתבר הוא שהרי כ"ע בבית המרחץ גופיה אפי' אם הוא לבוש לגמרי כיון שהוא עשוי לעמוד בו ערום אסור אפילו בשאלת שלום לכן דברי ב"י אינם מובנים וצ"ע" עכ"ל הפרישה.

ועיקרו של נידון זה צריך להתברר בסימן ע"ח, ואכן בירדו שם ידידי הג' מהר"ם שליט"א בספרו "אום אני תומה" כרך א' עמוד קל"ג.

והנני להעיר: משכ"כ שם "בסי' פ"ה" הוא ט"ס וצ"ל "בסי' פ"ד", ומשכ"כ "ובדרישה" הוא ג"כ ט"ס וצ"ל "ובפרישה". ומשכ"כ שם דלהפרישה אפשר שיש לאסור גם כנגד טפח מגולה וגם להקפיד לכתחילה שלא להזכיר שם חבירו הנקרא "שלום" - כל זה אינו נראה, שאין להקפיד במה שמרן הביא יוסף פירש בשו"ע להיתר גמור, והפרישה החולק עליו לא פירש להקפיד.

ובדברי הרב המאירי בבית הבחירה לשבת מתבאר כהפרישה: "נכנס למקום שבני אדם עומדים שם ערומים מקצתם ומקצתם לבושים הואיל ואין שם עכשיו אדם ערום הרי אין המקום מוחלט (במקום) [כמקום] מכוער" - הביאו אאמו"ר הגה"צ שליט"א במקור הלכה לשבת. עיין שם.

ועיין בבירור הלכה חלק ששי עמוד קכ"ה - דינים העולים (בהקדמה).

וצע"ג.

דין קורא לחבירו ששמו שלום אי הוי כשאילת שלום

עיין בבאר היטב ושערי תשובה, ומשנה ברורה - שער הציון, והשוה לתבואות שור - בכור שור כפי שהובאו בשערי תשובה ומשנה ברורה ובני ציון.

ובעל בני ציון דוחה ראי' הבכור שור ומסיק דאדרבא יש ראיה דלא הוי כשאילת שלום.

ועיין באפיקי מגינים לאו"ח כאן.

וראה במה שמובא בספר לקט הקמח החדש כאן (ס"ק י"ח) גם משו"ע הגר"ז להקל. ועיי"ש גם בס"ק י"ט - כ'. ולעיל בסימן מ"ה ס"ק ו' מתבטא: "הרי לקרוא מי ששמו שלום נזהרים מלקרותו במקוה - עסי' פ"ד".

ומותר לקרוא לחבירו שלום בשי"ן שמאלית. (שם).

ועיין בבירור הלכה חלק ששי עמוד צ"ז. (ועיין גם בעמו' צ"ב - צ"ד ק"ר ק"ז).

משנה ברורה ס"ק ד': לענות וכו' כשנתן לו אדם אחד שלום במרחץ כו'. במסכ' דרך ארץ רבה פרק עשירי איתא: "ערומים ומיעוטן לבושים ככולו ערומין - ולא ישאל אדם שלום לחבירו

בבית המרחץ (מפני הסכנה) ואם שואלהו אומר לו מרחץ הוא וי"א משיבו ואין בכך כלום ואל יניח אדם רגליו לתוך האמבטי ויהא רבוץ לתוכה מפני שגנאי הוא".

קול הקורא
מסבי הרב הגאון החסיד
ר' דוד מרדכי רובינפין זצ"ל
בסוף הספר
שלום – שלון

למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק את האדם מן העבירה (ברכות משנה א'). כי מלך גדול אני אמר ה' צבאות ושמי נורא בגוים, ועתה אליכם המצוה הזאת (מלאכי א').[3909]

שבת ל"א: אמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר אין להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר [דברים ו'] ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכתיב [איוב כ"ח] הן יראת ה' הוא חכמה וגו'.

בריש תמורה דף ג' כתוב את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד מכאן אזהרה למזכיר שם שמים לבטלה. ובגמרא נדרים דף ח' ע"ב מאי דכתיב [מלאכי ג'] וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה אלו בני אדם שיראים להוציא שם שמים לבטלה. ועיין בעצמך [נדרים ד' ע"ב] חומר הדבר שאיני מעתיק כאן בכתב.

והנה ידוע לכל מנהג החדש שנהגו בארצנו ארץ ישראל אשר כסדר אתה שומע מאנשים השם שלום שלום, ואין משגיחים אם המקום ראוי להזכיר השם שלום אם לאו כמו שנפסק הדין בשו"ע סימן פ"ד והוא מגמרא שבת דף י' אשר שלום שמו של הקב"ה ואסור להזכירו במרחץ ובמקומות אי נקיים.

ואף גם זאת מה שהתקינו רז"ל משנה סוף ברכות אדם שואל שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'. הלא לא התקינו להזכיר ה' מלה בודדת לבד. אבל הביאו ראיה שאמר לקוצרים בעבודתם ה' עמכם והם השיבו יברכך ה' לכן אצלנו המנהג מלפנים לאיש אורח הבא מן הדרך אנו פוגשים בהושטת יד שלום עליכם והוא משיב עליכם שלום, אבל לא להזכיר השם שלום לבד בכל יום מאה פעמים ויותר. ועיין בדברי הגאון בעל תפארת ישראל על המשנה סוף ברכות וזה לשונו: תקנו חכמים הראשונים שישאל אדם שלום חבירו בשם לאמר: ה' עמך ואין לחוש בזה להזכיר שם שמים לבטלה מדמתכוין שיהיה שם שמים שגור בפיו שלא יחטא כמו שכתב שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט עכ"ל ואין טעם זה שייך כלל בכל ההמון נשים וטף ועם הארץ כמובן.

גם ידוע דין הש"ע אסור להזכיר השם בגילוי ראש ובידים אי נקיות. גם לפעמים חפגע באנשים כאלה שאין לשאול להם בשם שלום. ישעיה מ"ח כ"ד. ולפי שקשה לשרש מנהג זה בארצנו. ויש הדיוטים חושבים זה למנהג דתי ולאומי. לכן אם יסכימו הרבנים, כדי להרחיק אדם מן העבירה הנה זאת התקנה וההלכה לאנשי ארצנו ליראי ה' ולחושבי שמו להרגיל עצמם וזרעם ובני ביתם שלא להגיד ולהזכיר שלום באות מ רק להגיד ולהזכיר שלון באות ן ולא ניכר ולא נשמע ההבדל והחילוק בין ז לזו. וההברה שלום שלון אחת היא, וזו מותר וכשר הדבר ואין בזה חטא ואשם.

וזה הדבר שלון, לשון חסידים ובונים ובזה יתקדש השם ויתגדל כבודו אשר לא יזכר השם לאיסור ולבטלה. ואמת והשלום אהבו! ואפשר מזה הטעם קידוש השם נהגו אבותינו לאמר: בקר טוב, צהרים טובים, ערב טוב. ומי שרגיל תמיד לאמר כן ודאי יותר הגון וטוב.

ואנשים שומרי דת יודעים כי יראת ה' ראשית דעת, וסור מרע בינה כמו שפתח הרמב"ם ז"ל ספרו במילים אלה: יסוד היסודות ועמוד החכמות הוא ידיעת הבורא ואמונה בד' ובתורתו ובמצוותיו כי זה כל האדם. ובלתי זאת אדם נדמה כבהמה. וסופו עפר תולעה ורמה. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. כי היוצר אור עליהם המשפיע.

ויהי רצון שנזכה כולנו מהרה לנבואת ישעיה נ"ב. מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלוהיך חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקינו במהרה בימינו אמן.

אוצר החכמה

סימן ג

נתינת שלום קודם תפילת שחרית

שאלה: ע"ד אשר העירני ח"א שראה שאחר גמר תלמודי בצפרא בביהכ"נ, "פניתי לרב שחזר זה עתה מחו"ל וקידמתיו[א] בברכת 'שלום[ב] עליכם'[ג]

א. א] בכד הקמח (ערך שלום) כתב, גדולה מדת השלום, שכל המצוות כולן נחתמות בשלום, והשלום חתימת הכל, ועל כן תקנו רבותינו חתימת התפילה בשלום - המברך את עמו ישראל בשלום וכו', כי בעבור שירבה השלום צוו החכמים (אבות פ"ד מט"ו) שיהיה האדם זריז בנתינת שלום לחבירו, מפני שעם נתינת שלום תגדל החברה ותרבה האהבה בין החברים. ע"כ.

וע"ע במנורת המאור (נר ו' כלל ב' ח"א פ"ג) שכתב, לפי שירבה שלום בין החברים וגם בנ"י צוו רבותינו בדברים המסבבים אהבה ושלום, והזהירו מהדברים המונעים השלום כדגרסינן בגמ' (ברכות ו, ב), כל שיודע בחבירו שרגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר (תהלים לד, טו) בקש שלום ורדפהו, ואמרינן נמי התם (יז, א) מרגלא בפומיה דאביי ...ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק וכו', אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום בעולם ואפילו נכרי בשוק. ע"כ. (ועיין ר"ן (גיטין ס"פ הניזקין) ע"ד הא דאיתא בגמ' (שם סב, א) שרב חסדא הקדים שלום לעכו"ם, 'כדי שלא יצטרך לכפלו אם ישאילוהו הם לשלום תחילה' ע"כ, וכמ"ש במהרש"א (ברכות ו, ב ד"ה יקדים) שדרך ארץ למשיב לכפול שלום ע"כ. וכ"ה בדעת זקנים מבעלי התוס' (דברים כ, י), הובא לקמן (הערה י"ד)).

ב] ראה בזוהר הק' (פר' וארא דף כג, ב) המקדים שלום לצדיק כאילו מקדים שלום להקב"ה.

ב. במדרש רבה (פר' פנחס כ"א א') איתא, גדול השלום שניתן לפנחס שאין העולם מתנהג אלא בשלום, והתורה כולה שלום שנאמר (משלי ג', יז) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, 'ואם בא אדם מן הדרך שואלין לו שלום', וכו'. ע"כ. ובליקוטי מהרי"ח (ח"א דף קט, א ד"ה הנה) הביא כן גם מזוהר חדש (פר' לך). ע"כ. ובשם ספר ילקוט יצחק (מצוה תקס"ב אות ז') ראיתי, שהביא ממדרש נעלם (פר' לך) אר"ח וכו' וכל המקדים ויוצא לקראת הבא מן הדרך ונותן לו שלום, מעלה עליו הכתוב כאילו אכילה ושתיה נותן לו.

ג. א] גם את היחידים שואלים בלשון רבים - שלום 'עליכם', והטעם לזה כתב בספר מטעמים ע"ד צחות, שאחד שואל חבירו אם יש לו שלימות הגוף והנפש, כי ידוע שדבר שהגוף מתאוה [היינו עניני עולם הזה], אין הנפש מתאוה לאותו דבר, וכן להיפך, וממילא אין שלום ביניהם, ולכן התקינו הקדמונים שכל אחד יזרז את חבירו וירמוז לו אם שלום אצלו בין בגוף ובנפש. ולכן חבירו משיבו מענינו אם 'עליכם שלום' - אם אצלך שלום בגוף ונפש אז תוכל להוכיחני, אבל אם לא איך תוכל להוכיחני. ע"כ.

ב] עוד טעם לדבר כתב בהוספות לשו"ע הרב (חלק ג'-ד' דף תרנו, ב הערה ט"ז) דיני קידוש לבנה בזה"ל, ואומר לחבירו שלום עליכם וחבירו משיבו עליכם שלום, ומה שגם ליחיד אומר

בהושטת יד', (ואף הוא ענה והשיב כנגד המברך כנהוג בברכת" עליכם

לשון רבים הוא כמ"ש במטה משה (סימן קנ"ד) נוהגין לומר [בסוף תפילת שמונה עשרה] 'ואמרו אמן' אף ליחיד המתפלל לעצמו, שזהו למלאכים המלוין את האדם בכל יום. (וע"ע במ"ב (סימן קפ"ט סק"ה) טעמא אחרינא, דכיון שהוא שבח של הקב"ה וכל ישראל מצווין בזה, משא"כ בברהמ"ז אומרים 'ונאמר אמן' כיון שהוא על צרכיו). עכ"ל. לפי"ז כתב בספר אהלך באמתך (פכ"ב הערה ט') נכון הדבר יותר לומר בלשון רבים לבא מן הדרך, מאחר שהמלאכים מלוים אותו, וגם השכינה שנקראת שלום מתחברת עמו בדרך [כדאיתא בזוהר (שצויין בתוס' אנשי שם (בכורים פ"ג מ"ג) - המובא לקמן (אות ד')], והבן. ע"כ.

ג] אולם בספר מקור חיים - בכרך (סימן ק"י בסופו) כתב, דלומר שלום עליכם בלשון רבים טעות הוא, ושורשו בא מלשון לעז, דבלשון אשכנז המנהג לומר גם ליחיד דרך כבוד לשון רבים.

ד. א] בספר תו יהושע (הלכות דרך ארץ ענף ה' ס"ט, מהדו' אשכול תשכ"ח דף יב, א) כתב, בערי אשכנז אומרים לחבירו כשבא מן הדרך או לאיש אורח שלום עליכם 'ובנתינת יד ימין', ובפולין מאוד נזהרין בזה, וכו'. וכן מבואר בהג"ה דרבינו עובדיה הנביא דצריך ליתן שלום ביד דוקא. ע"כ. ובטעמי המנהגים (לקוטים ענינים שונים עמ' תקד אות לג בהערה) כתב דכן מוכח מדאמר רבי יוסי בן קיסמא שהיה מהלך בדרך ופגע בו אדם אחד ו'נתן' לו שלום (אבות פ"ו מ"ט), ולא אמר ש'אמר' לו שלום. ויש עוד רמז בזה, כי ביד האדם ט"ו פרקים כמנין ט"ו תיבות שבפסוקי יברכך ה' וישמרך וגו', כלומר יחולו עליך הברכות שבג' פסוקים אלו שהם ט"ו כמנין איברי היד. ע"כ.

ב] ובספר הליכות שלמה (ח"ב עמ' ו') הובא מרבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שאמר, 'לא היה נהוג במקומותינו לברך בהושטת יד, אלא לבא מן הדרך ובזמני שמחה'. והוסיף ששמע ממרן החזו"א זצ"ל שאמר בדרך צחות, "ידו של אדם אינה כהפקר שיתפסנה כל אחד כחפצו". ע"כ.

ג] וראה בספר דברי תורה להרה"ק ממונקאטש בעל מנחת אלעזר זצ"ל (ח"ט אות י"ד ו-ט"ו) שכתב, ששמע מהסבא קדישא הגאון רבי שלמה אליעזר אלפאנדארי זי"ע [שעלה (המנחת אלעזר) לארץ ישראל לחזות תואר זיו פני קדשו של הסבא קדישא, ובפסק זמן הקצר - שני שבועות ששהה בא"י והסתופף במחיצתו כמה ימים, זכה להיות באשכבתיה דרבי שכידוע זכה (הסבא קדישא) לאריכות ימים מופלגת פ-ק"כ שנה, כמסופר כ"ז באורך בספר 'מסעות ירושלים'], וכן ידוע מנהגו בקודש, שלא היה נותן ידו לשלום, רק (כמו בהכרח) לאיש מפורסם ת"ח נכבד, ורק בפיו היה אומר שלום. ואמר כי זהו דרך התחדשות לא שערום אבותינו, ורק זה הנהיגו במדינות אירופא, אבל מקודם לא הנהיגו אבותינו רק לומר בפה ולהשיב שלום. [והובא בספר מסעות ירושלים (עמ' עא אות י"ג - ובמאמר חיות אש עמ' שא אות כ"א)]. אולם בדברי תורה הנ"ל העיר עליו, כי לשון 'נתן שלום' שהזכירו חז"ל [אבות (פ"ו מ"ט) - ילקוט שמעוני (ישעיה פ"ג סימן שצ"ז)], משמע נתינה ביד. ע"כ.

ה. בספר דגל מחנה יהודה (עמ' י') הובא עובדא, שהרה"ק רבי יודא צבי מסטרעטין זיע"א נסע בדרך, והגידו לו שהרה"ק רבי שמעון מיערסלוב זיע"א נוסע גם בדרך זו, והלך ממרכבתו לקראת הרבי ר' שמעון וגם הרבי ר' שמעון הלך מהמרכבה שלו לקראתו, ופגעו זה בזה ונתנו שלום זה לזה בידידות וריעות.

אחר זאת אמר הרה"ק רבי יודא צבי ז"ל שעתה נודע לו פירוש המאמר. אינש באינש פגע

שלום[1]. והא הלכה ערוכה בשו"ע (סימן פ"ט ס"ג) **כיון שהגיע זמן תפילה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום.**

טורא בטורא לא פגע [וע"ע בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סימן קצ"ד ד"ה ע"ד המאמר) שהוא מאמר השגור בפי העם. ושו"ת ערוגת הבושם (על אגרת הקודש). קול מבשר (ח"ג עניני ר"ה אות ט"ו). קול שמחה (אות ו'). והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי 'שמעתי שהוא בספר הקנה'], והכוונה דאם זה מחזיק עצמו לאיש פשוט וזה מחזיק עצמו לאיש פשוט, יכולים לפגוע זה את זה, אבל טורא בטורא אם זה מחזיק עצמו להר דהיינו לגדול הדור וזה מחזיק עצמו לגדול הדור, ומחמת זה כל אחד ואחד אומר שאינו לפי כבודו שילך לקראת חבירו, מחמת זה אין באפשרות לפגוע [לפגוש] זה את זה.

ובזה פירש דברי הגמ' (ברכות סד, א) 'תלמידי חכמים' מרבים שלום בעולם, כי לכאורה טפי עדיפא הוה אי כתיב 'חכמים' מרבים שלום בעולם [ולא 'תלמידי' חכמים], אך לפי הנ"ל אתי שפיר דבאם זה מחזיק עצמו רק לתלמיד ולא לרבי, וגם השני מחזיק עצמו לתלמיד ולא לחכם ורבי, בזה מרבים שלום בעולם, כי כל אחד יש לו הכנעה לפני חבירו ומרבים שלום בעולם. ע"כ.

1. א] בטעמי המנהגים (לקוטים ענינים שונים עמ' תקב אות ל"ב) הביא מספר גאולת ישראל טעם, שהראשון אומר שלום עליכם וחבירו משיבו עליכם שלום, כי הנה איתא בגמ' (נדרים י, א) ע"ד נדרי קרבן, שיאמר הנודר 'קרבן לה'' (ויקרא א, ב) ולא יאמר לה' קרבן, כי שמא כשיאמר תיבת לה' ימות חלילה ונמצא מוציא שם שמים לבטלה. וכן עתה גם בשאילת שלום, כי הנה שלום הוא שמא דקוב"ה, כמו שאמר הכתוב (שופטים ו, כד) ויקרא לו ה' שלום, נמצא המשיב אסור לו להשיב ולומר 'שלום עליכם' כי שמא ח"ו כשיאמר תיבת 'שלום' לא יספיק לומר תיבות 'עליכם'. אמנם השואל שפיר קאמר, כי אמרו המקדים שלום לחבירו מוסיפין לו חיים ושלום, נמצא השואל הוא המקדים שלום ובטוח הוא שלא ימות, ועל כן מותר לו לומר שלום עליכם. ע"כ. וכיוצא בזה כתב בישועות יעקב (יו"ד סימן קמ"ח), ע"ד בועז שהקדים את שם ה' לתיבת עמכם (רות ב, ד).

[ולאור הנ"ל יש בנותן טעם להביא במאמר המוסגר עוד בזה. דהנה בזמר למוצ"ש 'אליהו הנביא' מזמרים, אשרי מי שראה פניו בחלום אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום, ובספר מהרי"ד מבעלזא (עמ' שח) הובא דלכאורה מהיכן ידעינן שהנראה בחלום הוא אליהו הנביא, דהא משמע דבהקיץ לא ראהו, ותירץ רבי ישכר דוב מבעלזא זיע"א מאחר דהמשיב צריך להשיב 'עליכם שלום', כיון דאם יאמר 'שלום עליכם' חיישינן שמא ימות ונמצא שהזכיר שם שמים, משא"כ המקדים שלום לחבירו מאריכין לו ימיו ושנותיו וא"כ לא בעי למיחש לה, והכא בזמר שאנו אומרים 'והחזיר לו שלום' ולא 'עליכם שלום', על כרחך שזה אליהו הנביא שלא מת – וחי וקיים לעולם. ע"כ].

ב] עוד טעם הביא בטעמי המנהגים (שם עמ' תקד אות ל"ג), משום דאמרו ז"ל (ברכות ו, ב) 'גזילת העני בבתיכם (ישעיה ג, יד)' היינו כשאינו משיב שלום. ואם תהיה התשובה כעין השאלה יחשדו שהמשיב הוא השואל וחבירו אינו משיבו, לזה עשו סימן בדבר לידע מי השואל ומי המשיב.

ולפי"ז יתפרש מאמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד (אבות פ"ו מ"ט). והנה לשון 'אחד' אינו מובן, וגם לענין מה סיפר שנתן לו שלום והחזיר לו, אך לפי הנ"ל ניחא, דדייק ופגע בי אדם אחד, דלא היה שום אדם בשדה שיהיה חשש הנ"ל, ע"כ נתן לי שלום והחזרתי לו שלום, ר"ל שאמרתי לו בחזרה ג"כ 'שלום עליכם' [ולא 'עליכם שלום'], כדרך שאמר לי הוא. ע"כ.

צדדי השאלה: האם לילך ממקומי בביהכ"נ למקום הרב חשיב נמי להקדים לפתח [ויבואר להלן], או דילמא בביהכ"נ לא אמרינן כלל דחשיב כמקדים לפתח חבירו.

ותו, דהכא גוף המעשה היה, שהרב עבר קודם ליד מקומי ולא הפסקתי באמצע תלמודי לומר לו שלום[ז] עליכם[ח], ומאחר שאין אני נשאר להתפלל שם אפשר שאינו דרך ארץ שלא ליתן שלום[ט].

תשובה: א) בתחילת דברינו הבוא נבוא לראות היכן מקורן של דברים. בגמ' (ברכות יז, ב) אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו

ז. בשו"ת נחלת שבעה (סימן ע"ד) כתב דהמנהג לומר שלום, כשמגיע ממרחק שבו היה צריך להתפלל תפילת הדרך [שיעור פרסה כמבואר בשו"ע (סימן ק"י ס"ז), ועיין מה שכתבנו באורך בזה בספר בירורי חיים (ח"ג סימן י"ג אות ד' ואילך)], אבל בפחות מזה נהוג כשהולך לבית חבירו אומר לו 'ברוך הבא', ומנהג זה הוא אצל האשכנזים, אבל הספרדים נוהגים בהיפוך שהפוגע בחבירו בשוק נותן לו שלום, ובבא חבירו מן הדרך אומר לו ברוך הבא. ע"כ.

ח. בתורה שלמה (פר' יתרו יח, ז) הביא מילקוט בכת"י, מנין לנו ששלום עליכם מן התורה, תשובה - מיתרו ומשה, דכתיב (שמות שם) וישאלו איש לרעהו לשלום. מכאן נהגו לומר לומר שלום עליכם וכו'. וכן בועז אמר לקוצרים ה' עמכם (רות ב, ד) שהשי"ת נקרא שלום דכתיב (שופטים ו, כד) ויקרא לו ה' שלום. ע"כ.

ט. א] ואעפ"י ששלום הוא שמו של הקב"ה, כתב המאירי (ברכות סג, א) שהנהיגו לשאול כן, כדי שיודו שהשלום ושאר ברכות מגיעות מכבודו, ואעפ"י שיש פתחון פה שלא להזכיר השם לבטלה ודרך הדיוטות, הרי כתוב (תהלים קיט, קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך, ונוח לנו להזכירו יותר מן הראוי [היינו אף שלא בתפילה] משלא יזכירוהו כלל, כדי להרגילו בפי הבריות. ע"כ. וכ"כ רש"י (שם נד, א ד"ה שיהא) אהא דאיתא במתניתין והתקינו [עזרא וסיעתו. רש"י] שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם [שמו של הקב"ה. רש"י] שנאמר (רות ב, ד) והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמר לו יברכך ה'. ואומר (שופטים ו, יב) ה' עמך גבור החיל ע"כ (מתני'), ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו, ולמדו מבועז וכו' ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל ע"כ.

וכיוצא בזה כתב רש"י (מכות כג, ב ד"ה ושאילת שלום בשם), דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה' עליך שלום, ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. לישנא אחרינא 'חייב' אדם לשאול בשלום חבירו בשם, ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם, דשלום שמו של הקב"ה. ע"כ. וכ"כ בגיטין (סא, א ד"ה ושואלין) אהא דאיתא בגמ' ומחזיקין ידי נכרים בשביעית וכו' ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום, ופרש"י ואעפ"י שמטיל על הנכרי שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה ע"כ.

[וע"ע בשו"ת שיח יצחק - וועדבוי (סימן ל"ט) שכתב ע"ד מה שחקרו הבית אפרים (אהע"ז סימן פ"ו), ושו"ת יהודא יעלה (או"ח סימן ט'), למה השמיט הרמב"ם תקנת עזרא [עיין רש"ש

במה, שנאמר (ישעיה ג, כג) חדלו לכם מן האדם וגו' כי במה נחשב הוא, וברש"י (גמ' שם ד"ה מדלו וד"ה שמואל) כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד אדם, בָּמָה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי ע"כ, ובמהרש"א (מ"מ שם) ביאר הענין בזה, מאחר שהתפילה במקום עבודת הקרבן, והרי זה שמקבל פני חבירו

(ב"ק פב, א)] שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם, וכתב דלפי מה שכתב החת"ס בהגהותיו לשו"ע (סימן פ"ה) שנמנעו האבות מלהרגיל את בניהם לדבר בלשון הקודש, באשר הגלינו בגולה במקומות מלאים גלולים עיי"ש, ולזאת לענ"ד השמיטו הפוסקים מלהזכיר תקנה זו, באשר באמת אין אנו רשאים להזכיר ה'. ע"כ].

ב] ובשערי תשובה (סימן קנ"ו סק"א) הביא ממהר"י צמח, הרב זללה"ה כשהיה הולך בדרך ונותנים לו שלום, היה מסתכל, שאם היה במקום טהור ונקי היה משיב עליכם שלום. ואם היה מקום מטונף היה משיב ברכה טובה [מאחר שלא רצה להזכיר שמו יתברך במקום שאינו טהור ונקי].

ג] ובשדי חמד (ח"א מערכת האלף דף מ, ב) כתב בשם ספר מור ואהלות, דאסור ליתן יד לאנשים המתירים לעצמם לישב בגילוי ראש ולומר להם שלום, כי גם הם ישיבו שלום, ואסור להזכיר [שמו יתברך] בראש מגולה. רק במקום צורך גדול יש להתיר למען השלום. ע"כ. [וע"ע בשו"ת הלכה למשה (יו"ד סימן י"ד)].

ובביאור דבריו דבמקום צורך שרי, כדמצינו בדברי המהרש"א (ברכות ו, ב ד"ה יקדים) ע"ד הא דאיתא בגמ' (גיטין סב, א - הנ"ל) דרב חסדא היה מקדים שלום לעכו"ם, 'ואפשר ברגיל ליתן לו שלום, אי נמי מפני דרכי שלום עשה כן' ע"כ, (וכיוצא בזה כתב הפנ"י (קדושין ע, א) בזה"ל, וחיובא נמי איכא לשאול בשלום כל אדם, ואפילו לעכו"ם מפני דרכי שלום וכו' ע"כ, וע"ע לקמן (הערה ל"ג) מדבריו), וא"כ ה"ה איכא למימר הכא דשאני באם הרגילות ליתן שלום למגולה ראש.

ועתה הקרה ה' לפני עוד בזה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן מ' אות כד), דכתב דהא פשוט שרוב אמירת תיבת שלום בעלמא לכל אדם אין הכוונה על שם השי"ת, ואף הנכתב בכה"ק הוא על מציאות השלום למעשה ששלום לו בגופו ושלום בעולם, דהא אף הברכות בתיבת שלום הוא רק על שיהיה מציאות השלום, כמו ונתתי שלום בארץ, ולשון הברכות שים שלום, והמברך את עמו ישראל בשלום, ועושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום, כולם הוי פירושו מציאות השלום, וא"כ כשאומר 'שלום עליכם' הרי נמי יש לפרש שאין כוונתו לברכה שיהא ה' ששמו שלום חל עליכם, אלא לברכה אם מעשה מציאות השלום הוא עליכם וכו'.

אבל מובן לכל שכוונתו בלבו שהשי"ת יברך אותו, שלכן ודאי הא דאמר רב המנונא משמיה דעולא (שבת י, ב) שאסור לאדם שיתן שלום לחבירו במרחץ, הוא להחמיר מספק שכיון שאיכא בזה כבוד שמים אין למיזל בתר רובא וכו', שלכן מסתבר אף שמהראוי להחמיר, אם יש לחוש לקפידא אינו מחוייב להחמיר, ובפרט שסתם אינשי אין כוונתם לברכה כלל אלא להמנהג שבפגישה אומרים לשון זה. ואם כשיתחיל בלשון אחר כגון מה נשמע אצלך לא יהיה קפידא, יש להחמיר. ע"כ.

ד] ויסוד הדבר שלאדם רשע אין לומר שלום מבואר בזוה"ק (פר' וארא דף כג, ב), אסור לאקדמא שלום לבר נש חייבא וכו'. וכ"ה בזוהר (פר' מקץ דף ר"ה) דכתיב (ישעיה נז, כא) אין שלום אמר אלהי לרשעים. וראה עוד בטעמי המנהגים (לקוטים ענינים שונים עמ' תקמו, בהערה

בשאילת שלום קודם שמקבל פני שכינה בתפילה - הוא דמיון ההולך להקריב בבמה ומניח [מ]להקריב קרבנו ע"ג מזבח שבמקדש. ע"כ.

מתיב רב ששת, בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב, וברש"י (סס ד"ה שואל) והא ק"ש קודם תפילה הוא וקתני שואל, [ואיך קאמרינן הכא שאין לשאול כלל], תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו [אזי אין לשאול], אבל פגעו בדרך שואל [רש"י]. ע"כ.

ובב"י (סימן פ"ט ד"ה וכיון) הביא מתלמידי רבינו יונה (נרכות מ, ב ד"ה ודוקא) בשם רבני פרובינצא שאמרו, דאפילו משכים לפתחו אינו אסור אלא כשמזכיר לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום, אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב כיון שאינו מזכיר לו שלום ע"כ. ורבינו ירוחם (נ"ג מ"ג מ ע"ג) כתב, פירוש שלום כמו כריעה, אבל שלום בפה מותר כמו צפרא דמרי טב וכיוצא בו, ואפילו כריעה אינה אסורה אלא במשכים לפתחו, אבל אם פגע בו בשום מקום או בבית הכנסת מותר. עכ"ל.

[**ולהלן** (שם ב') מבואר, דמשכים לפתחו היינו לפתח חבירו. אולם בפירוש הראב"ד (תמיד כח, ב בסוף המסכתא), הביא מפירוש רבותינו [שבשפירא, כן ראיתי בספר פירושי הראשונים עמ"ס תמיד (סס), י"ל ב"ב תשס"א], משכים לפתחו 'שעומד בפתח הבית וכל אדם שעובר לפני ביתו נותן לו שלום, אז אסור, אבל אם יפגע אדם את חבירו ברשות הרבים הרי יש לו ליתן שלום' ע"כ].

ועוד הביא הב"י מארחות חיים (הלכות תפילה סימן י"ד) ...והכריעה איסור גמור אפילו בלא נתינת שלום קודם שיתפלל, אבל אם התחיל לברך הברכות כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בברכות אין לחוש כ"כ. ע"כ.

ב) **ובשו"ע** (סימן פ"ט ס"ג) איפסק, כיון שהגיע זמן תפילה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום, משום דשמו של הקב"ה שלום [ואין זה כבוד המקום לחלק כבוד בשמו לבשר ודם - קודם שחלק לו כבוד בעבודת התפילה (שו"ע הרב סס ס"ג)], אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב כשאינו הולך להקביל פניו[יא]

לאות קסא), ובספר תורת הדרך להגר"מ גרוס שליט"א (פי"ג ס"ז). [ועיין מה שכתבנו בספר בירורי חיים (ח"ג סימן י"ט אות ה') על ראיית פני רשע].

י. ובפרי מגדים (משב"ז סוסק"ב) כתב, דמסברא כשאומר בכינוי הרחום ירחמך או החנון יחננך וכדומה שרי, דמברכו בשמו של הקב"ה, ואפשר ה"ה אומר 'מי ששמו שלום יתן שלומך' שרי, וצ"ע. ע"כ. ואף דהכא לברך בשמו של הקב"ה לאו למעליותא היא, וצ"ל דשאני היכא שאומרו בדרך בקשה ותפילה וניכר לכל שמברך בשמו של הקב"ה, משא"כ היכא דרק אומר תיבת שלום.

יא. ועיין אשל אברהם - בוטשאטש (סימן פ"ט ס"ב) שכתב, שכשאומר צפרא טבא סתם, ואינו אומר למי, ליכא קפידא, כי יכול הוא המכוון להתפרש שמתפלל כן על עצמו או על כלל ישראל,

וכו', וכן אסור לכרוע [על ברכיו[יב]] כשמשכים לפתחו. וי"א דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו, ואם התחיל לברך הברכות אין לחוש כ"כ[יג]. ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום[יד]. וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב, כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל[טו]. ע"כ[טז].

וכתב בפמ"ג (סס סק"ז) ויראה דוקא פגע בו מותר, הא לילך ממקומו למקום חבירו בבית הכנסת ליתן שלום ג"כ אסור ע"כ. אולם בתורת חיים - סופר (סס סק"ז) אחר שהביא דברי הפמ"ג, כתב דאין להקשות מהא דאיתא במג"א (סימן

וכל שלא פירש תיבת 'דמרי' ליכא קפידא עכ"ד. וכן הביאו בארחות חיים - ספינקא (שם).

ובשו"ת משנת יוסף (ח"ה סימן כ' אות ז') כתב, דהנה בבאר היטב (סימן ש"ז סק"ב) הביא משל"ה הק' דבשבת לא יאמר צפרא טבא כדרך שאומר בחול, אלא יאמר שבת שלום או שבת טוב [גוט שבת] ע"כ (באה"ט), וכ"ה בכף החיים (סימן פ"ט סקכ"א), וצריך לומר דשבת שלום - קאי השלום על השבת. וכעין שכתב האשל אברהם [הנ"ל] דצפרא טבא מותר, שמתפרש על כלל ישראל. ע"כ.

יב. כן הוא הלשון בשו"ע הרב (ס"ג) - אסור לכרוע לו על ברכיו אפילו בלא נתינת שלום, כי זהו כבוד גדול כמו כבוד שבתפילה שכורעים בה להקב"ה, ואסור להקדים כן לבשר ודם. ע"כ.

יג. ובבאר היטב (סימן פ"ט סק"ו) הביא משו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן ד'), דיברכו הברכות 'ויקראו פרשה ראשונה של שמע' ואח"כ יכול לעשות צרכיו. ע"כ. [וע"ע לקמן (הערה ט"ז)].

וראה באליה רבה (סימן פ"ט אות ז') שכתב בזה"ל, כתב פסקי תוס' 'יש לחוש למעשה לאסור כל אלו גם משהגיע זמן ק"ש או תפילה של ערבית', אבל קודם מוסף או מנחה מותר. ע"כ. והובא בכף החיים (שם סקי"ג).

יד. וכן הוא בספר חסידים בזה"ל אסור ליתן שלום לחבירו קודם התפילה, אא"כ פגעו בשוק מותר. שאלת שלום של חכמים: השואל אומר 'צפרא דמרי טב', והמשיב אומר 'צפרא דמרא טב ואריך לעולם', המשיב כופל השלום. ע"כ. [וע"ע בדעת זקנים מבעלי התוס' (דברים כ, י) 'המקדים שלום לחבירו צריך לכפול לו לשלום ולומר לו שלום עליך וברכה טובה', וסמך ללשון זה מדכתיב (תהלים כא, ד) כי תקדמנו ברכות טוב, כלומר כי תקדמנו בשלום צריך להחזיר לו ברכת טוב פירוש ברכה טובה. ע"כ].

טו. ועיין שו"ת שלמת חיים (סימן קי"ב) דבאם רגיל לומר גוט מארגען יאמר בוקר טוב (בלשון הקודש), וכן להיפך, והוי שינוי [שעי"ז יתן לב שאסור להתעכב בדברים אחרים עד שיתפלל] ע"כ. ובשו"ת משנת יוסף (ח"ה סימן כ' אות ז') כתב, דלדברי השלמת חיים ה"ה בשבת ראוי במקום שבת שלום או גוט שבת, לומר 'שבתא טבא', לסימן שהוא עוד לפני התפילה.

טז. ובמשנה ברורה (סקט"ז) הביא מדרך החיים (דברים האסורים קודם התפילה ס"א ו-ב'), דאף דמדינא מותר, מ"מ נהגו קדמונינו להחמיר בזה, ואם התחיל הברכות אין לחוש כ"כ. ע"כ. ועיין בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סימן כ' אות ו' סק"א) דמסתבר שאפילו אמר ברכות השחר וק"ש לא יאמר שלום, אלא ישנה לומר צפרא דמרי טב. דמה יועיל אמירת ברכות השחר, הרי העיקר

ס"ו סק"ח) דאין נותנים שלום בבית הכנסת, דיעויין בעולת תמיד (סס) דמי שבא מן הדרך נוהגים לתת לו שלום [כדאיתא במדרש רבה (פר' פנחס כ"ח ו') גדול השלום שניתן לפנחס שאין העולם מתנהג אלא בשלום וכו', 'ואם בא אדם מן הדרך שואלין לו שלום' ע"כ"], ובאליה רבה (סס סק"ג) כתב, דאם אינו עוסק בפסוקי דזמרה ובברכות שואלים בשלום - בבית הכנסת, והביא דבתשב"ץ (סימן רמ"ו) כתב דהר"מ שאל בשלום כל אדם קודם תפילה ואפילו בביהכ"נ יעוי"ש.

ואדא כתב התורת חיים, ואולי לא אמר הר"מ שלום אלא צפרא דמרי טב, דאסור קודם תפילה. או אפשר דנחשב לפגעו בו באקראי דרשאי לומר אפילו שלום. "שוב נזכרתי דבב"י הביא[יח] דבבית הכנסת הוה דינו כמו פגעו, ורשאי ליתן לו שלום"[יט], והגם די"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב, י"ל דגם הר"מ מודה לזה הגם דלא הוה מדינא רק ממנהגא[כ], אבל בביהכ"נ י"ל דרשאי,

---

למונעו מלהתעכב [עד שיתפלל], ומה שהמשנה ברורה הביא להקל בזה, צריך לומר דטעמם דכיון שהיא חומרא מסברא, מצאו מקום להקל בכי האי גוונא ע"כ. [וע"ע לקמן (הערה כ"ו)].

יז. ועיין עוד לעיל (הערה ב').

יח. כוונתו למה שהבאנו לעיל (עמ' מז) שהובא בב"י מדברי רבינו ירוחם (נ"ג ח"ג כד ע"ג) שכתב, אבל אם פגע בו בשום מקום 'או בבית הכנסת' מותר. עכ"ל.

יט. ואף שלכאורה מלשון רבינו ירוחם שהביא הב"י נראה בפשטות, שכוונתו לומר דבאם פגע בו באיזה מקום וה"ה בביהכ"נ, ולא שבא לחלק ולומר דבביהכ"נ חשיב תמיד כפגעו ולא כמשכים לילך לפתחו. ברם בהיותי בבית ההוראה אמר לי הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א דהתורת חיים למד בדברי רבינו ירוחם דביהכ"נ חשיב תמיד כפגעו, דאי לא נימא הכי מאי קאתי רבינו ירוחם בלשונו להדגיש 'או בבית הכנסת', וכי לא סגי במאי דכתב פגעו 'בשום מקום', והא בכלל מאתיים מנה - ובו כלול אף ביהכ"נ, אלא על כרחך דביהכ"נ דינו תמיד כפגעו.

כ. עיין ב"י (סימן פ"ט ד"ה ואמאי) שהביא מארחות חיים (הלכות תפילה סימן י"ד) בזה"ל, ובאותן המקומות שנהגו לתת שלום איש לחבירו אחר אמן דהאל הקדוש, נראה שמכאן יצא להם המנהג [שלא לומר שלום עד אז], דעד כאן נאסרו אם לא בשינוי דברים [כגון צפרא דמרי טב], ומכאן ואילך הותרו. עכ"ל.

(א) ע"ד מה שהבאנו שנהגו לתת שלום אחר האל הקדוש. ראה בספר דרכי חיים (עמ' כח אות מא) שהביא עובדא מהרה"ק מצאנז זיע"א שלא היה נותן שלום לאורח לפני תפילת שחרית, ורק כשבא אדם חשוב לחדרו היה נותן לו ידו ולא אמר כלום רק שח עמו, ואחר התפילה היה הדברי חיים ז"ל נותן לו ידו שנית ואומר לו שלום עליכם. ואירע פעם שבא אחד מאנשי שלומו שלא היה מהחשובים, ומשום שידע אותו חסיד שרבו אינו נותן שלום לפני התפילה לכן לא נכנס כלל לחדרו של הרה"ק מצאנז, אך באמצע התפילה כשסיימו להתפלל תפילת י"ח רץ הרה"ק ממקומו אל עבר מקום החסיד - ואמר אינני יכול להתאפק 'שלום עליכם'. ע"כ.

דהטעם הוא כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל, והא תינח בפגעו בדרך דלמא יתעכב בשאר דברים ויתרשל מלהתפלל, אבל בביהכ"נ לא שייך זה דהא עומד להתפלל, ע"כ י"ל דגם משום המנהג רשאי ליתן שלום עכ"ד.

מדבריו למדנו דבבית הכנסת אמרינן דתמיד חשיב כפגעו דמותר ליתן לו שלום, ולפי"ז אף לילך ממקומו למקום הרב ליתן לו שלום שרי. וכעין זה כתב באשל אברהם - בוטשאטש[כא] (סימן פ"ט ס"ג) בזה"ל, וכן כשאינו משכים לפתחו ממש [של חבירו], 'רק חבירו יושב בחדר של ציבור' או בחדר של חבירו וכדומה, אין זה בכלל משכים לפתחו. ו[ה]גם שלעולם יש לו קנין במקום שבביהמ"ד כנהוג וכו', וקיימא לן שכירות ליומא ממכר הוא וכן שאלה, מ"מ להא מילתא אין קפידא 'כי אם לפתחו ממש', כיון שהקפידא רק מצד שניכר כבוד הבריות בהקדימו, משא"כ כשאינו פתח חבירו ממש והוא שכיח לפגוע בשחר ולומר לו שלום. ע"כ.

ג) **ועוד** כתב בפמ"ג (מש מק"ט) דשלום לפתחו אסור אפילו אביו או רבו, ומהא אמינא לה - בין הפרקים שואל מפני הכבוד להרמב"ם בפירוש המשנה (ברכות פ"ג מ"ו) אביו[כב] ורבו, ואפילו הכי פריך [רב ששת הנ"ל] בין הפרקים וכו'. ואם יש לחוש לאיבה גברא אלמא, אם יוכל ליתן ידו בלא אמירת שלום שפיר דמי. ע"כ.

ב] אולם ראיתי בדרכי חיים ושלום (אות כ"ז) שהביא מה שכתב הרה"ק ממונקאטש זצ"ל בספרו דברי תורה (ח"י אות ג' כת"י), וז"ל על מנהג הצדיקים אבותינו ורבותינו ז"ל אשר אם כי היו נזהרים בכל האפשרות שלא לישב ולברך להבאים אצלם (שנקרא געזגענן) קודם התפילה, מ"מ לעת הצורך כגון לחולה או ביום א' למי שבא עוד על ש"ק ונחוץ לנסוע לביתו היה מברכם כנ"ל קודם התפילה, ולכאורה הרי אסור לברך לחבריה עד דיברך לקב"ה היינו בתפילה כמבואר בזוה"ק (פר' ויחי דף רמח, א), וצריך לומר מפני שכבר אמרו ברכת התורה וק"ש בשחרית בבוקר [כשו"ת הלכות קטנות שהובא לעיל (הערה יג)], ובפרט שהניחו תפילין וקיבלו עול מלכות שמים וקצת תפילות אחריה או קודם, ע"כ מותר לעת הנחוץ לברך לאחרים ג"כ, ועל סמך זה נהגו היתר לעת הנחוץ להקדים שלום לבית רעהו כגון בדרך וכיוצא, כיון שכבר הניח תפילין וקרא שמע של שחרית ע"כ).

כא. ראה בשו"ת חבצלת השרון לרבי דוד באבד אב"ד טארנאפאל זצ"ל (ח"ג סימן כ"א) שכתב אודותיו בזה"ל, מי לנו גדול מהגה"ק בעל דעת קדושים ...ודבריו אצלנו כנאמרים מסיני. עכ"ל.

כב. ופעמים מצוי הדבר, כגון שאביו חזר ממדינת הים באמצע הלילה [ולא נסע לקבל פניו בשדה התעופה], ואזי בצפרא רוצה לקבל פניו מאחר שאח"כ לא יוכל לפגוש אותו כיון שהולך למלאכתו. ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן ע') ראיתי שכתב לענין פרידה מאביו קודם תפילת שחרית, דכיון דחיישינן לביטול מצות כיבוד אב, ואולי הוי בזיון, והא מבואר באחרונים שמותר להתעסק בצרכי מצוה העוברת גם בהגיע זמן תפילה ולא התפלל עדיין, [ובפרט] מצוה דאורייתא, עיין מג"א (סימן רנ"א סק"ו) וכף החיים (סימן פ"ט סקכ"ה), ולכן בנד"ד יכול להיפרד מאביו [וה"ה לקבל פניו] ולומר לו לך 'לשלום' או 'בשלום' דרק 'שלום' הוא דאסירי.

ובמשנה ברורה (סס סק"י) כתב וכשפגעו בדרך יש להקל בגברא אלמא גם באמירת שלום, דבלאו הכי מדינא מותר [בפגעו]. ע"כ.

ואולי איכא למימר, דומיא דשרינן מפני היראה בגבר אלים אפשר דה"ה מפני הכבוד, וכגון הכא דאיכא למיחש בפגיעה בכבודו של הרב, שרי[כג]. והלום מצאתי קצת סמך לדברינו בספר אמת ליעקב להגאון רבי יעקב מליסא ז"ל [מח"ס נתיבות המשפט על שו"ע חו"מ ושא"ס] (סנמ פרק נמה סמה סו, ג עמ' לד) שכתב בזה"ל, דהנה מבואר בשו"ע או"ח דאסור להקדים שלום קודם התפילה 'ובודאי דמפני היראה לת"ח מופלג ודאי דמותר, דהא אפילו באמצע הפרק מותר להפסיק' עכ"ל.

ותו דהא בנד"ד איירי אחר ברכות השחר והתורה[כד], ולא מבעיא להלבוש (סס ס"ג) והאליה זוטא ורבה (סס סק"ן) דשלום לחוד [בלי כריעה] שרי אחר ברכות אף במשכים לפתחו[כה] ע"כ[כו], וא"כ בנד"ד שרי לילך למקום הרב ליתן לו שלום. ואף

כיון דדוקא תיבת שלום הוי שמו של הקב"ה, ולכן כשאומר שלום לחבירו הרי משתמש בשמו של הקב"ה לכבוד האדם, ומתכוין לתת שלום לחבירו מאת בעל השלום, עיין פ"ת (יו"ד סימן רע"ו סקכ"ח) בשם תשובת הרדב"ז. משא"כ תיבת 'לשלום' אינו שמו של הקב"ה כלל, וכאשר אדם אומר לחבירו לך 'לשלום' אינו מתכוין לומר לו שילך אל ה' ב"ה, אלא שילך לדרכו לשלום ולא ינזק. וכעין הא דאיתא בגמ' (שבת יב, ב) המקום יפקדך לשלום, שאין כוונתו לשם ה' באומרו מילת לשלום, אלא שמתפלל על החולה שיהיה לשלום. וכן בברכה ה' יברך את עמו בשלום, שמזכיר ה' ושוב אומר בשלום. בכל אלה אין כוונתו לשם ה' אלא שיהיה הדבר בלי נזק והפסד או פירוד וכדומה.

וע"ע בביאור הלכה (סימן פ"ט ד"ה ואפילו) שהביא מפמ"ג (א"א סק"ז) דאם משכים לפתח חבירו לראות שם איזה עסק ואגב נותן לו ג"כ שלום מותר, דהוה כפגעו בדרך באקראי, אבל מדברי הב"ח (ד"ה וכיון) והגר"א (ד"ה ואפילו זה) משמע דליתן שלום אף בכי האי גוונא אסור. ועיין מחצית השקל (שם סק"ז) [ולבושי שרד (שם ד"ה ואגב)] דמשמע להתיר, [דס"ל דרק היכא דכוונתו היתה לילך לעסק ואח"כ מעקם הדרך והולך לפתחו של חבירו רק בשביל נתינת שלום אזי אסור ליתן שלום, וכמו שביאר בבה"ל הנ"ל 'כיון שעכ"פ משכים לפתחו לזה', אבל היכא שמשכים לפתח חבירו לראות עסק ואגב נותן שלום מותר]. ולדעת הפמ"ג שרי נמי לומר לאביו שלום, דבא לכיבוד אב ואגב אומרו שלום. ע"כ (בצל החכמה).

כג. ואף דיש מקום לחלק, מפני היראה בגברא אלמא לנד"ד.

כד. דהא אסור ללמוד בלי ברכת התורה. [ואיסורו מדרבנן, וכמו שהבאנו בזה בספר בירורי חיים (ח"א עמ' רלט ד"ה ולכאורה) משו"ת משיב שלום (סימן קל"ז ו-קמ"ב)].

כה. הובא בפרי מגדים (סימן פ"ט משב"ז סק"ב).

כו. ועיין ט"ז (סק"ב) דס"ל דמקצת ברכות מהני לכריעה לחוד בלא נתינת שלום, אבל לנתינת שלום ודאי לא מהני. ובפמ"ג (משב"ז שם) כתב, דדוקא דשלום עם כריעה כמו שהיה דרכם אסור אפילו אמר ברכות, עד שיתפלל שמו"ע, דכ"כ בתרומת הדשן (סימן י"ח) דאתפילת שמו"ע קפדינן

להכרעת המ"ב (סק"ד) דרק כשאינו משכים לפתחו שרי אחר הברכות, אזי כאמור להתורת חיים והא"א בביהכ"נ חשיב תמיד כפגעו. ואולי בנד"ד איכא עוד צד קולא דהכא הא איירי שהרב עבר ליד מקומי ואזי חשיב כפגעו, אלא שלא הפסקתי מתלמודי.

ד) **ולהאמור** בתוס' אנשי שם (נכוריס פ"ג מ"ג ד"ה ומומלין) דלהקדים שלום הוי מצוה, וז"ל "פשיט הוא דלכל איש הבא מן הדרך מצוה להקדים לו שלום, כדאיתא בדברי רז"ל, וטעמא נ"ל משום דהשכינה מתלוה עמו בדרך כדאיתא בזוהר, וכ"ש אם אלו שלוחי מצוה" עכ"ל, ועיין פרי חדש (סימן פ"ט סופק"ו) דחפצי שמים שרי לעשות קודם התפילה, ובנד"ד דאיירי שאין אני נשאר להתפלל שם, אפשר דחשיב כמצוה עוברת, וראה עוד בכף החיים (שם סקכ"ט - הנ"ל) צרכי מצוה קודם תפילה שרי, [וע"ע בספר בירורי חיים (ח"ו סימן ז' אות כ"ב)].

ברם כבר העיר בספר אהלך באמתך (פכ"ג הערה ו') על דברי תוס' אנשי שם, לא ידענא היכן מצא בדברי רז"ל שיהא 'מצוה' להקדים שלום לבא מן הדרך. ואולי כוונתו למתניתין דפ"ד דאבות (מט"ו) הוי מקדים בשלום כל אדם, ובא מן הדרך לאו דוקא. ע"כ.

ה) **ומ"מ** להפרי מגדים הנ"ל והמ"ב (סק"ט)[כז] דסברי דאף בביהכ"נ ההולך ממקומו למקום חבירו חשיב כמשכים לפתחו, אזי יש ליתן היד בלא אמירת שלום, או שיבליע המ"ם ויאמר 'שלו' או 'שלון'[כח]. אבל אינו יכול לומר 'ברוכים הבאים', מאחר דנתבאר בשו"ע (סימן פ"ט ס"ג) דלהקביל פניו אפילו 'צפרא דמרי טב' אסור, ורק כשפגעו הוא דשרינן[כט].

ועל דבר מה שכתבנו לעיל, דאליבא דהפמ"ג ודעימיה 'יתן היד בלי אמירת שלום', העיר ח"א דלכאורה לא גרע מצפרא דמרי טב שאסרו כשהולך ומשכים

דסתם תפילה שבתלמוד היינו שמו"ע. אבל שלום לחוד אחר ברכות שרי להא"ר אף לפתח חבירו, כיון דעיקר שלום בגמ' היינו כריעה. ע"כ.

כז. וכ"ה במ"ב סימן ס"ו (סק"א).

כח. כמו שכתב החיי אדם (כלל ג' סל"ו) והובא במ"ב (סימן פ"ז סק"ו) - לענין קריאת אדם ששמו שלום בבית המרחץ. [ושמעתי שהרה"ק רבי אהרן מבעלזא זיע"א, היה קורא לגבאי ר' שלום פויגל במרחץ 'פרידל'].

כט. ולאור זה כתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן ע"א), דאף שהוכחנו (שם סימן ע') [הובא לעיל (הערה כ"ב)] דתיבת 'לשלום' לא הוי שמו של הקב"ה, מ"מ כשהולך בכוונה להקביל פניו הרי גם לומר צפרא טבא אסור, וה"ה לך לשלום ע"כ, וממילא פשוט יותר מביעתא בכותחא דה"ה ברוכים הבאים, מאחר דהא אינהו ס"ל דאף בביהכ"נ ההולך ממקומו אינו חשיב כפגעו בדרך.

לפתחו, וממילא כל דבר שמקדים לכבד את חבירו קודם התפילה אסור. אולם יעויין בב"י (סס) שהביא מתר"י שכתבו בזה"ל ונראה למורי הרב נר"ו שאפילו זה [צפרא דמרי טב] אינו מותר אלא..., אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפילה אפילו זה הלשון אסור עכ"ל, מלשונם למדנו דדייקא 'הלשון אסור' - לאפוקי מעשה, וממילא שרינן ללחוץ ידו בלי אמירת שלום.

ובזה הסכים עמי הגאון רבי ישראל פסח פיינהנדלר שליט"א מח"ס שו"ת אבני ישפה, וז"ל במכתבו אלי - אם מותר ליתן יד לפני התפילה בלי שיאמר לו שלום, נראה לי שזה היתר גמור, וכן נוהגים רבים שכאשר הם רואים חברם לפני התפילה הם מנידים את ראשם, או שהם מנידים את ידם לסימן לנתינת שלום, וטעם הדבר שהרי חז"ל רק אסרו את האמירה של שלום, ולא אסרו את המעשה של שלום. ואף שאסור לומר צפרא דמריה טב במשכים לפתחו, שאני התם שיש עכ"פ אמירה, אבל בלי שום אמירה אין מקום לאסור. עכ"ל[ל].

ועתה ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן ט"ו) לענין ברכת מזל טוב לפני שחרית, והשיב נמי דהאיסור הוא בהגשה עם אמירת שלום, וז"ל לכאורה אין איסור רק הגשה עם אמירת שלום, או צפרא דמרא טב, (ושלום גם בלי הגשה להחמיר), או לכרוע לו, אבל בלי זה אין איסור, ובפרט אם יש בזה גם מפני דרכי שלום. ע"כ.

העולה מהדברים: שרי בביהכ"נ לילך ממקומו למקום חבירו כדי לומר לו שלום - להתו"ח. ולהפמ"ג ודעימיה יתן ידו בלי אמירת שלום או שיאמר לו שלון.

ב

שני סוגי אמירת שלום

ו) **הנה** מצינו בדברי הראשונים והפוסקים דתרי 'שלום' איכא.

בספר פירושי הראשונים עמ"ס תמיד [י"ל שבט תשס"א] הובא שיטה לרשב"י (תמיד כח, ס עמ' לעט) בזה"ל, שלום עליך, לא שנותן שלום בלילה [כיון דהא אמרינן בגמ' (מגילה ג, ס) שאסור לאדם ליתן שלום לחבירו בלילה, חיישינן שמא שד הוא[לא]], אלא פירוש לא יהיה לבך מתפחד אלא שלום עליך לא נפקדנו דבר ואנו

ל. וע"ע בערוך השלחן (סימן פ"ט סי"ח) דלא כתב כן, וז"ל ורבינו הב"י ס"ל דלהקדים לפתחו אסור גם בלא שום אמירה וכו', אבל עיקר האיסור הוא להקדים לפתח חבירו וכו', אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו אפילו זה הלשון אסור, כלומר אפילו זה הלשון דאינו כלום, מ"מ אסור משום דקבלת פניו עצמו אסור וכו', והעיקר בא להשמיענו שיש איסור בהקבלת פנים בלבד, וכן יש להורות עכ"ל.

לא. ועיין בפירוש הראב"ד (פירושי הראשונים שם עמ' פט) שתמה הכי.

שומרים ע"כ[לב], וכן כתב המאירי (פירוש המשניות סס עמ' לו) בזה"ל, אמרו שלום הכל שלום 'לא חסרנו דבר' ע"כ, וכ"כ הרא"ש (סס עמ' קנח) הכל שלום 'לא נפקד ממנו כלום' ע"כ, וכיוצא בזה כתב הרע"ב (סס עמ' לג) אומרים זה לזה שלום הכל שלום 'כלומר מצאנו כל הכלים בשלום ולא נפקד מהם כלי'. ע"כ.

הרי לן להדיא, דאין הכוונה לסתם ברכת שלום, אלא בא לומר שהכל על מקומו בשלום כדבעי.

וכיוצא בזה מצינו ע"ד מה דאיתא בשו"ע אהע"ז (סימן כ"ו ס"ו) אין שואלין בשלום אשה כלל וכו', אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה ע"כ. וטעם האיסור לשאול בשלום אשה, כתב רש"י (קדושין ע, ג ד"ה אין) שמא מתוך שאילת שלום יהיו רגילים זה עם זו ויבואו לידי חיבה ע"כ. ובאוצר הפוסקים (סס ספקמ"ח אות ס') הביא מספר אבני משפט (סק"ג) שכתב, דבאין כוונתו להראות חיבה רק דבאמת חושש אולי נתהוה בה איזה סיבה מותר. ומהאי טעמא לא קשיא מידי מה שהקשה בפתחי תשובה (סס סק"ל) מאלישע, דשם כיון שראה שהולכת אצלו לא שבת ויו"ט הבין דיש לה מקרה ופֶגע, כאשר היה באמת ועל כן שאל ע"כ. ובספר נתיבות השלום [לרבי משה נחמיה זצ"ל אב"ד חאסלאוויטש] (נתיב ס' ס"כ) כתב, דנראה דיש לחלק אם שואלין אם היא בבריאות (וואש מאכשטו ציא גיזונט), דבזה אין חשש, או בלשון שלום עליכם כנהוג בזמנינו[לג], וצ"ע בזה. ע"כ.

לב. ובפירוש הראב"ד הנ"ל כתב, שמא בעזרה לא היה רשאי שום שֵד ליכנס. ולי נראה שמרחוק אסור ליתן לו שלום מפני שאינו מכירו, אבל כשמכירו כגון הכא שפיר דמי [דלא חיישינן לשד]. ע"כ.

לג. א] ואולי יש לומר דשאני כשאומר שלום מפני הנימוס והדרך ארץ, כעין מה שכתב בערוך השלחן (אהע"ז סימן כ"א ס"ח) [הובא לקמן (הערה ל"ד)] ע"ד שאילת שלום כלתו ואחותו וכו' דדרך ארץ כן הוא, ועיקרי הענינים האלה תלוי הכל לפי דעת ויראת שמים, והביא מדברי הריטב"א דאם אין מעלה בלבו טינא [עיין רש"י (סנהדרין עה, א ד"ה העלה לבו טינא) נימוק מרוב אהבה ע"כ], אין חשש כלל עיי"ש, ופעמים איכא אף למיחש לחילול השם, כשרואים ששומר תורה ומצוות אף אינו אומר שלום כדרך כל הארץ. וכעין זה הבאנו לעיל (הערה ט') מדברי השדי חמד ע"ד אמירת שלום למגולה ראש שיש להימנע, אבל במקום הצורך שרי מפני השלום. וכיוצא בזה מצאתי שכתב בספר אום אני חומה (ח"א עמ' קטו אות תתרפט) דהיכא דחיישינן שיגרום איבה כגון בין שכנים, ובפרט בדאיכא חששא דחילול ה' ודאי יש להקל ע"כ.

וראה עוד להלן (הערה ל"ד) שהבאנו דבצפרא טבא וכדומה ליכא כלל איסור, דבש"ס ובפוסקים הקפידו רק על 'שלום' עיי"ש, וא"כ כשיאמר צפרא טבא שפיר הוי לכו"ע. וכל ערום יעשה בדעת.

ב] והלום ראיתי יסוד דברינו בשו"ת מהר"ם שיק (אהע"ז סימן נ"ג) שכתב ע"ד שאילת שלום לאשת איש, והביא מדברי הפני יהושע בסוגייז דקידושיז (ע. א - הנ"ל) שכתב דמאי דקאמר

הרי לן נמי דתרי עניני 'שלום' איכא, האחד שלום של חיבה. והשני באם חייש שמא אירע דבר מה.[לד]

נשדר ליה מר שלמא לילתא [שם אשתו], היינו 'אפשר דליכא הרגל חיבה, כיון דאורחא דמילתא הוא, וחיובא נמי איכא לשאול בשלום כל אדם', ואפילו לעכו"ם מפני דרכי שלום וכו' ע"כ, ואהא כתב (מהר"ם שיק) בזה"ל - וכיון דדרך ארץ לומר צפרא למרא טב, ולית ביה משום הא דשמואל דאין שואלין בשלום אשה, וה"נ [שאילת שלום] דאינו אסור משום אידך דשמואל דקול, וצריך לומר באשה ערוה החמיר שמא תוסיף אמרים לו מה שאינו אורחא וכו' ע"כ, הרי לן מדבריו דסתם מילי שאורחייהו לאומרם ליכא למיחש.

לד. ובערוך השלחן (ס"ח) כתב, דלפי מה שכתב רש"י [הנ"ל] כדי שלא יבואו לידי חיבה, א"כ אין איסור אלא בשאילת שלום שיש בה קירוב דעת ואהבה, אבל לאמר לה צפרא טבא וכה"ג נראה דאין איסור. [וראה עוד שם ע"ד לשאול בתו כלתו ואחותו, וכתב דנראה דאין איסור כלל בשאילת שלומם, דלא שייך בהן קירוב דעת, דדרך ארץ כן הוא שהאב שואל בשלום זרעו וחוב הוא עליו, 'ועקרי הענינים האלה תלוי הכל לפי דעת ויראת שמים, ואם יצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא בלבו כלל אין חשש בשאילת שלום (ריטב"א)' עיי"ש. ועיין בספר אום אני חומה (ח"א עמ' קטו ס"ק תרה) שכתב דכמו"כ שרינן לחתן לשאול בשלום חמותו, כיון דגם בזה אינו אלא משום דרך ארץ, ועוד שצריך לכבדה ע"כ, ומאז נהגתי בעצמי לשאול בלשון רבים - מה שלומכם. ועיין שו"ת שבט הלוי (ח"ה סו"ס ר"ז) ע"ד שאלת מה שלומכם [לסתם אשה] והכוונה לכל המשפחה, אף שעיקר השאלה על האשה, מ"מ מנהג העולם להקל]. ע"כ.

וכעין זה כבר כתב בעזר מקודש (סימן כ"א ס"ו) דנוהגין לומר לנשים כשנכנסים לבית, לשון שהוא כעין בקשת טובה [נראה דר"ל שמברכה בצפרא טבא וכיו"ב, שהיא בקשת טובה שמבקשים שיהיה בוקר טוב (אוצר הפוסקים)], וכן מה שנהגו אחר המילה לומר מזל טוב ליולדת, היינו ג"כ בכלל בקשת תפילה שיהיה לה למזל טוב, וכן אומרים מז"ט בשעת נשואין לנשים וכדומה עיי"ש. ועיין בתולדות אדם (ס"ד) דלכתוב לאשה מנשים באהל תבורך, צריך לומר דאין זה שאילת שלום, שכן הוא בפסקי מהרא"י (סימן רס"א) שכתב כן לאשה מנשים באהל תבורך מ' הענדלין עיי"ש.

ועיין ב"ח שכתב בשם מהרש"ל, דנהגו היתר באיגרת שלומים שלנו שפורטים בו האשה, ואעפי"כ נהגו להחמיר שלא להזכירה בשמה. וביאר הב"ח והיינו לומר שבתחילת האיגרת כותבים 'וע"ש [ועם שלום] זוגתך', אבל בסוף אגרת שרגילין לכתוב ותאמר שלום לפלוני ופלוני, אסור לכתוב ותאמר שלום לזוגתך דהיינו שאילת שלום ששולח לה ע"י בעלה, ואסור. וע"ע בבאר היטב (סקי"א) בשם הט"ז, דבאם לא היתה בקו הבריאות מותר לכתוב תודיעני משלום אשתך.

ועוד שם באוצר הפוסקים, ואולי י"ל כמו שכתבו הפוסקים לגבי שאילת שלום דאבל, דעכשיו לא שייך שאילת שלום [עיין יו"ד (סימן שפ"ה ס"א בהגה) ובאר היטב (שם סק"ב) שרוב שאילת שלום שלנו אינו אלא שאומר צפרא טבא, וזה אינו שאילת שלום ממש עיי"ש], וכן יש לומר בזה, ובש"ס ופוסקים לא הקפידו רק לגבי 'שלום' ולא בלשונות הנהוגים כעת. ע"כ.

ותחזינה עיני עתה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קצ"ז ד"ה ולענין) שכתב דכהיום אינו רואה שום סגנון חיבה יותר וידידות בלשון שלום מבשאר לשונות, ולכן אין חילוק בין צפרא מריה טב לשלום. ע"כ. ולאור זה כתב נמי בח"ד (סו"ס קס"ח ד"ה וכה) דמה שהניח בצ"ע בספר נתיבות

ז) **וכיוצא** בזה מצינו ע"ד הא דאיתא ברמ"א (יו"ד סימן רע"ו סי"ג), דאסור לכתוב שם [ה'] לכתחילה שלא בספר - דיוכל לבוא לידי בזיון וכו', ויש נזהרין אפילו במילת שלום שלא לגמור כתיבתו ע"כ, ועיין בביאור הגר"א (סקכ"ט) דכן הוא דעת התוס' (סוטה י, ב ד"ה אלא) ד'שלום' הוי מז' שמות שאינן נמחקין עיי"ש, וע"ע באלף למטה (סימן תקפ"ב סקי"ב)[לה], ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן ר"כ) נשאל נמי בזה, וכתב בזה"ל, ולפיכך אני אומר שמה שיש ליזהר שלא לכתוב שלום מלא, היינו בזמן שאלת שלום, דבאותה שעה מתכוין לתת שלום לחבירו מאת בעל השלום, כמו שאמר בועז לקוצרים ה' עמכם, שזו כוונת הנותן שלום לחבירו. אבל אם בא לכתוב בכתב שיש שלום בעולם או בין פלוני לפלוני וכיוצא בזה, שזה הוא ספור דברים ואינו בשעת שאילת שלום אין צריך להיזהר, וכותב אותו [תיבת] שלום [מלא], וליכא קפידא בהכי שהרי אינו מכוין לשם, ולא חייל עליה קדושה. עכ"ל. **המורם** מדבריו נמי דתרי שלום איכא, האחד שאילת שלום שזה מאת בעל השלום, והשני סיפור דברים בעלמא. [וע"ע בספר יאיר נתיבות עמ"ס תמיד (כמ, ב עמ' קעו) בזה].

השלום הנ"ל ע"ד 'שלום עליכם' עיי"ש, איני רואה לדינא הבדל בין שלום עליכם ללשון שלום לבד ע"כ. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן קכ"ו), ושו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן מ"ח).

לה. אולם הש"ך (שם סקט"ז) לא ס"ל הכי, וז"ל ורוב העולם אין נזהרין בזה, כך כתוב בתשובת הרא"ש (כלל ג' סימן ט"ו) דמותר ע"כ. וכ"כ בקסת הסופר (סימן י"א סי"ז). וכ"ה בברכי יוסף (סימן רע"ו סוסקמ"א) דבגלילותינו אין נזהרין כלל. ועיין בנקודות הכסף אם שלום הוי מז' שמות שאינן נמחקין, דלא לשתמיט חד מינייהו דכתב כן, וצ"ע למעשה. ע"כ.

ובגדולי הקדש (סו"ס רע"ו) כתב דאין תיבות שלום בס"ת שיהיה הכוונה על השי"ת, ולכן אפילו אם קידשם י"ל דנמחקין. ומה שאמרו חז"ל אסור ליתן שלום בבית המרחץ - כיון שהבורא ב"ה נקרא שלום, ר"ל אף שהנותן שלום אין כוונתו כלל לשם הש"י, מ"מ גנאי להזכיר במקום בזוי תיבה כזו שנקרא בה הש"י לפעמים, וכעין מ"ש הש"ך (סקי"ב) דאף 'אלהים' שנתכוין בו לחול, מדרבנן אסור למחוק שלא לצורך תקון ע"כ. וכן מסיק להלכה בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן קנ"ד אות ב') דלהלכה יש להקל בכתיבת תיבת 'שלום', כי דעת התוס' בסוטה הנ"ל שהחמירו יחידאה ע"כ. ומה שכתב בספר תורת הלוי שיצא עתה לאור (עמ' קיא הערה ל"ז) שבהגהות יד שאול (סו"ס רע"ו) הוכח דשלום אינו משמות הקודש, זה אינו, כדמוכח להדיא להמעיין שם, דרק בריתי שלום דפר' פנחס אינו שם קודש עיי"ש.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן מ' אות ג') כתב, דכשכותבין שלום לבד יתכן שכוונתו היתה שלום עמך, היינו שה' עמך אלא שהשמיט תיבת עמך, דאזי כוונתו בשלום לשמו יתברך, ואסור. אבל אם כותבין שלום לך, או שלום וברכה, שלום וכל הטוב וכדומה, אין צריך ליזהר. אבל מ"מ הרבה נזהרין גם כשכותבין באופן זה, ואני בעצמי (אגר"מ) איני כותב לעולם תיבת שלום לבד, אלא עם עוד ברכות, ולכן איני מקפיד כ"כ. ע"כ.

אין נראה להקל עפ"ז דמכיון שבאכילה זו שלפני התקיעות הוא אוכל בתורת סעודה הצריכה קידוש מחשבתו משוי ליה קבע וכמש"כ המשנה ברורה (תרל"ט ט"ז) בשם השערי תשובה. [ועי' בבית יצחק (יו"ד ח"ב קו"א סי"ח) שסובר כן באכילה של כזית הצריכה קידוש, מיהו בשערי תשובה (תרל"ט) מבואר בהדיא דלא כדבריו וכן מתבאר מדברי הפוסקים בסי' רפ"ו ובסי' תרנ"ב]

ועי' מש"כ הגרש"ז אויערבך זצ"ל במלואים (נ"ב נ"ב) דיש סומכין להקל ביותר מכביצה משום דיש זמן קבוע לתפלה [וס"ל דזה הוי כשומר, עי' אג"מ ח"ד סצ"ט], מיהו ברע"א הנ"ל מבואר שאין להקל מטעם זה אפילו כשמוכרח לאכול, וק"ל. מיהו כשמעמיד שומר [היינו מי שאינו אוכל שמוכן לקרותו במקום אכילתו על הצד שלא ימצא בזמן התקיעות בביהכ"נ] אפשר דא"צ לחשוש שיבא לאכול יותר מכביצה. [אמנם לגבי איסור טעימה משמע במשנה ברורה סי' תרצ"ב (ס"ק י"ג וט"ז) דאין לסמוך על שומר, ומש"כ בסי' תרנ"ב סק"ז הוא לפי מש"כ שם בשעה"צ (נ') דלענין טעימה בלא"ה אין להחמיר וכמש"כ בשבות יצחק (דיני שהיה וחזרה פכ"ג)].

אלא דעי' במשנה ברורה (רל"ב סקכ"ח) שכתב דאנשי מעשה אינן סומכין על שומר דלא היתר ברור הוא, וגם עיקר היתר של שומר אחר שהגיע זמן המצוה הוא שנוי במחלוקת עי' במגן אברהם (רל"ב סקס"ו). וע"ע בפתחי תשובה (יו"ד י"ח סק"ב) דלא מהני שומר לענין אכילה קודם מצוה, וע"ע במ"ב תפ"ט סקכ"ג ובסי' רל"ב סקכ"ו ובשעה"צ שם סקכ"ג ואכמ"ל. [מיהו גם הסומכין על שומר ואוכלין יותר מכביצה מ"מ צריכין זהירות גדולה שלא יכנסו לספק ברכת המזון ע"י אכילה של ד' כביצים].

ועי' במטה אפרים (תקפ"ח ב') שכתב דגם מי שצריך להקל ולאכול כזית לפני תקיעת שופר מ"מ יש להם לעשות בצנעה מפני המון עם שלא יקילו יותר.

ב. עוד יש להעיר בענין אכילה קודם התקיעות [כשאינו אוכל פת] דהביאור הלכה (רמ"ט ב') כתב בשם הגר"ז דיש אנשי מעשה החוששין [במקום דאפשר] לדעת המג"א לאסור אכילת מזונות לפני סעודת פת כדי שיאכל סעודת שבת ויו"ט לתיאבון.

עוד יש להעיר דהיוצאין אז מאחרים המקדשים וטועמין קצת מן היין כראוי, אם ירצו לשתות אחרי זה שאר משקה נכנסין להספק של הביאור הלכה (קע"ד ב') אם תייבין בכה"ג לברך על שאר המשקין. וע"ע בשעה"צ (ר"ח ע') שמסופק לענין ברכה אחרונה על שאר המשקין גם כששתה מן היין מלא לוגמיו ולא שיעור המחויב ברכה אחרונה לכו"ע, ודו"ק.

וע"ע בברכי יוסף (רפ"ו) שחשש להשיטות דאין זמן קידוש לפני מוסף וע"כ כתב דהמקדש לפני מוסף יחזור לקדש אחרי מוסף פעם שנית.

שמואל רומשילד
כולל פוניבז'

בענין רבית דברים של שאילת שלום

פוסקי דורנו האריכו בענין הא דקיי"ל סוף פרק איזהו נשך דאף רבית דברים אסור ולכן אם לא היה נוהג לשאול בשלומו של המלוה אסור לשאול בשלומו ופשטות מוכח כאן עד כמה החמירו בדין שאילת שלום.

אולם בדרך הערה יש לציין חידוש בדברי חד מגדולי הראשונים ה"ה ר"י מלוניל שפירש שם בזה"ל: ואינו רגיל להקדים לו שלום מרב גדלו וגבורתו ועכשיו שלוה ממנו הוא מכבדו אסור דשכר מעותיו עומד ונוטל שהוא היה נותן עשר דינרין או יותר כדי שישאל לו בשלומו כל עת שימצאהו עכ"ל ומחודש דכל דין זה הוא רק באופן דשאילת שלום זה שווה לו שוויות ממוני, והיה נותן עבור כך מכספו, אבל בלא"ה לא אסרוה. ושלא כסתימת הפוסקים שלעולם אסור.

והן דבריו לפלא דאם מירי דשאילת שלום יש בו שוויות ממון א"כ פשיטא, הרי גם לגבי קידושין הוה רקוד לפני או אדבר לפניך בפני שלטון דין ממון. ומה"ת נימא דלגבי ריבית לא יהיה לכך דין ממון, ועוד אטו לא מצא התנא אופן של דיבור דשוה ממון הרי היה יכול לנקוט אדבר לפניך בפני השלטון וכל כיו"ב, ומ"ש דנקט שאילת שלום ובאופן שמרב גדלו וגבורתו לא נתן לו שלום מלא פשטות כוונת התנא דאף דשאילת שלום הוה מילתא זוטרתי ובדרך כלל אין בו שום שווי ממון מ"מ אסור אבל לדבריו צע"ג מ"ש דנקט אופן זה.

ומ"ש ולא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם וכו'. בפרק תפילת השחר (ברכות כז:) תניא ר' אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ופירש רש"י שלום לרבו כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר שלום עליך רבי. וכך הם דברי הרמב"ם (ת"ת פ"ה ה"ה) ומפרש דלהחזיר לו שלום צריך לומר לו שלום עליך רבי ומורי. וה"ר יונה (יח: ד"ה והנותן) פירש הנותן שלום לרבו רצה לומר שמקדים לו שלום ואין לתלמיד להקדים לו שום דיבור מרוב המורא וכן אמרו (שבת פט.) כלום יש * עבד שמקדים שלום לרבו ומה שאמרו בהרבה מקומות (נזיר כ:) כדי שאלת שלום תלמיד לרב אינו רוצה לומר אלא כדי חזרת שלום תלמיד לרב עכ"ל. וגם הגהות מיימון (שם אות ח) כתבו דהכי איתא בירושלמי (ברכות פ"ב ה"א) נהיגין דלא שיילי זעירא בשלמא דרבא. והרא"ש (ברכות פ"ד סי' ה) כתב בירושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל מיהו בגמרא דידן אמרינן תוך כדי דיבור כדי שאלת תלמיד לרב עכ"ל:

** נא לשמור על קדושת הגליון / הודפס מתוך תקליטור פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

התעניינות במצבו הכללי של אבל בזמן אבלו

שאלה:

האם מותר לאדם שמנחם אבל להתעניין בשאלות כמו "מה שלומך? מה מצב בריאותך? מה מצב פרנסתך? או ששאלות אלו כוללות בשאילת שלום שנאסר לדבר עם אדם אבל?

תשובה:

כידוע אבל אסור בשאילת שלום, אבל אפשר לשאול את האבל מה שלומך שהכוונה מה מצב בריאותך, שזהו כדי להתעניין במצבו ומותר שאילת שלום האסורה היא הברכה ששואל מאת הקב"ה שיתן לו שלום, וזה אסור באבל, ומקור דין זה ביחזקאל (פרק כ"ד י"ז) "...האנק דום..." .

מקורות:

עיין במסכת במועד קטן: "אבל אסור בשאילת שלום דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום" ופירש רש"י ,כלומר בדבר זה תנהוג אבילות שתדום ולא תשאל לשלום".

ובטור (יו"ד סימן שפ"ה) כתב "מז' עד שלושים הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויין בשלום ואין אחרים שואלין בשלומו..." מוכח שאבל בזמן אבילותו אינו שרוי בשלום, אבל אין איסור להתעניין במצבו.

ועיין עוד ברמ"א: "ויש מקילין האידנא בשאלת שלום לאחר 30 יום ואין טעם להם אם יש שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים לא מקרי שאלת שלום שבימיהם". ועיין בש"ך ס"ק ב'.

ועיין עוד בשו"ע (או"ח ס' תקנ"ד סעיף כ') שכתב: "אין שאלת שלום לחבירו בתשעה באב..." וכתב המגן אברהם ס"ק כ"א "כתוב ביו"ד ס'

שפ"ה י"א דזה מה שאנו נותנים שלום לא מקרי שאלת שלום שבימיהם וצ"ע..."

ועיין עוד בשו"ע (אב"ה סימן כ"א סעיף ו'): "אין שואלים בשלום אשה כלל אפילו ע"י שליח..."

ועיין בספר נשר החיים (חלק א' פרק כ"א סעיף ז' ס"ק ה'): וכל עיקר איסור שאלת שלום הוא רק כשמקבל את פני חברו בשם "שלום" שהוא משמות הקב"ה, והיה מותר להקדים בשאלת שלום שלנו בלשון צפרא טבא וכדומה...

מ"מ אסרו האחרונים לאבל לומר גם לשון "צפרא טבא" ושם ס"ק ז' "גם מותר לברך לחברו בשאר מיני ברכות כגון אריכות ימים ורפואה והדומה. ונראה לענ"ד שאפילו ברכת מז"ט לא מצינו שיהא אסור דהא רק בשאלות שלום אסרוהו מטעם הנז"ל...ולא עוד אלא שמצינו איזה אחרונים שהתירו לברכו אפילו ברכת "מי שברך" לפני התיבה גם בתוך ז'.

וכן כתב בספר פני ברוך ס' ט"ז סעיף י"ד: "מותר לו לברך את חברו בשאר מיני ברכות, כגון באריכות ימים, רפואה, ברכת מז"ט, וכדומה.

וכן הביא בספר "חיים וחסד" (הלכות שמחות, הרב שמואל פנחסי) פרק י"ב סעיף כ"ט: "מותר לומר לאבלים "בוקר טוב" "כל טוב" וכן ברכת "חיים ארוכים" או "תהיו בריאים" משום שאין בזה הזכרת שלום שהוא שמו של הקב"ה וכן מותר בשבת לברך את האבלים באמירת "שבת שלום"...וכן מותר לומר "רפואה שלמה" וברכת "מזל טוב".

וכן כתב בספר בית מועד (הרב פנחס קורח, פרק ל"ו סעיף ב'): "י"א דאין אסור אלא באמירת שלום, אבל אם מברך אותו באמירת בוקר טוב או שאר ברכות אין זה שאילת שלום ומותר..."

אך בספר נפש כל חי (הרב יצחק רצאבי, פרק ט"ז סעיף י"ב) כתב אסור בשאלת שלום (דהיינו לומר "שלום עליכם" או "שלום" וכ"ש שאין לשאול "כיצד שלומך" וכדומה)..." משמע דלא כדברינו.

רעד בנין ח"ב יו"ד סימן כב שלמה

התורה מן השמים חתן מדקדוק זה הרי הוא בכלל וכו', וכן פירש הרע"ב ז"ל באבות פ"ד משנה ו' שכל המכבד את התורה היינו הדורש חסירות ויתירות וכו' אין לך כבוד התורה יותר מזה עכ"ל, וממילא מוכח דמפרש דמחלל את התורה היינו דאינו מאמין לדרשות חז"ל. והלכך המוסר ס"ת כשר להם הוי כמבזה את התורה, דנהי דנוהגין כבוד חיצוני לכורכה בשיראין נאין ולהעמידה באה"ק יפה ומהודר, מ"מ עיקר כבוד התורה הוא מה שמאמין שאין בה דבר אחד לבטלה, ועל כל קוץ וקוץ שבה תלוי תלי תילים של הלכות וסודות ורמזים נוראים. ומי שאינו מאמין בזה ח"ו הרי הוא נחשב כמבזה.

אבל קשה לי דא"כ אפילו ס"ת פסולה נמי, דנהי שאין בה קדושת ס"ת, מ"מ יש בה קדושת כתבי הקדש וכמו שמבואר ברמב"ם בר"פ יו"ד מה' ס"ת דלכל הפחות יש עליה קדושת חומשין. והדבר פשוט שיש לנהוג בו כבוד. והן אמת שהרב גינת ורדים אוסר אפי' בס"ת פסולה וכמו שהביא הברכי יוסף והרבה יש לפלפל בזה אך אין הפנאי מסכים להאריך כעת, ובפרט שרצוי בתחלה לעיין בשו"ת גינת ורדים הנ"ל לעמוד על טעמו ונמוקו בזה ואז אעבור פרשתא דא ואתנייה ואראה לעיין עוד בזה.

וכמדומה לי שכבר איזה שנים למפרע נשאלה שאלו כזו ממש אצל זקני רבני המ"ץ דפ"ק והורו ג"כ כמו שכתב הברכ"י דיש למכור להם ספר תורה פסולה אבל לא כשרה, אבל באמת מאד חששו מחשש איבה. ולכן החכם עיניו בראשו בזה לעשות באופן שלא יהיה חשש איבה בזה, כי הרבה חשו חכמים לזה וכמו שמבואר בעו"ג דף כ"ז ע"א.

ואגב אורחיה ראיתי להתעורר על דברי הגאון בעל העמק שאלה שהביא כת"ר נ"י שכ' לפרש כוונת השאילתות בסי' קמ"ה שמד"ק וכתב שכתב מזחה ויהיב ליה לארטבון (ובאמת בירושלמי ובמדרש ליתא שכ' במזחה) משום דבמזחה שנכתבה לקובעה בפתח של בית ישראל לא היה רשאי ליתן לו. ותמהני דמה תרגלת בזה שלא נכתבה לשם קדושת מזחה, מ"מ כיון שכ' עליה שני פרשיות של תורה וגם כתובין בה כמה אזכרות, יש עליה קדושת כתבי הקדש מיהת ואפי' אם התנה בפירוש שלא יחול עליה קדושת כתבי הקדש ולא קדושת אזכרות אין בדבריו כלום, דלא מצינו דמהני תנאי בגוף הקדושה. ונהי דפסולה למזחה מ"מ יש עליה קדושת כתבי הקדש וטענן גניזה. וגם יתר דבריו מש"כ שם צל"ע. ובחידושי ובתשובה שכתבתי בענין אם יש קדושה בעלים הנדפסים להגיה בהם שקורין קורעקטין, הארכתי בזה מאד בעז"ה ואכ"מ.

דברי הדו"ש בלונ"ח וקשור באהבתו כל הימים ומברכו בברכת כהנים. שלמה בלא"א מוהר"ר ישראל הכהן זלה"ה מ"ץ בפ"ק ווילנא.

סימן כב

בענין מחיקת השם

בעזה"י. אור ליום ג' יום הששי לימי חנוכה יום א' דר"ח טבת שנת ששון ושמחה לפ"ק.

שלום רב לאהובי תודתך הוא ניהו כבוד וכו' מהה"ר חיים חזקיהו מדיני נ"י אב"ד וד"מ דק"ק קראסוסנאאר יצ"ו בעהמ"ח כמה ספרים נחמדים לו ולכל הנלוים אליו יהיה חיים ושלום עד העולם אכי"ר.

ואחדש"ת הרמה באתי לאחזוקי למר נ"י טיבותא רבתי על הבשורה טובה שבישר לנו איך שזכהו ד' להעלות על מזבח הדפוס ספרו היקר שדי חמד ח"ב ממערכות הבאות אחר הנדפסים אשר רבים וכן שלמים מצפים ומחלים ליום שיצא כל המערכות מספרו שדי חמד עד אות התי"ו לאור הדפוס למען שלא יהיה ס"ת חסר אפילו אות אחת יען כי בספרו הנ"ל הוא נצרך מאד לכל דורשי תושיה וכל מבקש דבר ה', זו הלכה למעשה יפנה אל ספרו הנ"ל ומצא בו כל מבוקשו וכמה הלכתא גבירתא איכא דמשמע מיניה וה' יגמור בעדו להוציא לאור הדפוס בשלימות בחיש ומהר כולו כלול בהדרו כדי שיהנו ממנו רבים מיד ולדורות עולם אכי"ר:

ועל דבר שאלתו ששאל לנו ולדעתינו אודות אשר רב אחד ערער על דבר שקרא שם ספרו שדי חמד ואף שהוא לשון הנקרא בישעיה (ל"ב י"ב) מכל מקום אותיות אלו הוא שם קדוש מבמקום אחר ואסור למוחקו וצריך לשומרו מבזיון. ורא"ת משם שנכתב שלא לשם קדושה דאסור למוחקו וכמו שכתב הש"ך ביו"ד סי' רע"ו:

הנה באתי להשיבו שאין צריך לחוש לדברי הרב המערער כלל וכלל כי הדבר פשוט דתיבה שנכתבה במקום הזה במקרא לשם חול אף דבמקום אחר משתמש לקודש אין בו משום קדושה ומותר למוחקו דהגע בעצמך בתיבת אל או אל שהוזכר במקרא כמה פעמים, הכי יעלה על הדעת דיש קדושה ואסור למוחקו משום דבמקום אחר הוא שם קדוש, חה וודאי לא, ומעשים בכל יום שכותבין תיבות אלו באגרת שלום ובשטרות נאץ חרשין שיבואו לידי בזיון והרי במגלת תענית פרק ז' ומייתי לה בראש השנה דף י"ח איתא דעשו יום טוב שבטלו אדכרתא מן שטריא דמלכי בית חשמתאי תקנו בתחלה לכתוב בשטרות בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון, וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע חובו ותמצא שטר מוטל באשפה וביטלום, ולא מצינו שחששו חכמים לכתוב בשטרות תיבת אל או תיבת ותיבה כזו מצוי הרבה בשטרות ובאג"ש ועל כרחין דכיון דממה שכותבין לפניו ולאחריו ניכר שאינו מדבר משם הקודש אין בו משום קדושה כלל והראיה שהביא משפתי כהן סי' רע"ו תשובתו בצדו דהא הש"ך כ' שם דשם של חול כמו והייתם כאלוקים או אלוהים אחרים הנכתב במקרא אין בו משום קדושה כלל ומותר למוחקו (ומפורש בפוסקים דאף אם יקדש שם זה אינו קדוש דהוא כמקדיש בעלי מומין) משום דמוכח מהענין דמיירי משום חול וקל וחומר הדברים בתיבת אל ואל או שדי חמד וכיוצא, דיש גם שינוי בנקודות משם הקדוש דהתם בצירי והכי בפתח או בסגול, וכן בשדי חמד גם כן יש שינוי דהתם בפת"ח והכא בצירי, ואף דהנקודות לא נכתב בספרים מכל מקום כיון דנמסר למשה ורבינו בעל פה דכן צריך לקרות כל תיבות שבפת"ח ועל זה אמרינן בש"ס דיש אם למקרא בסוכה ובסנהדרין ובזבחים ובכמה דוכתי הוי כמו דכתיב בהדיא בספר תורה כן ולא שייך לחול עליו קדושה כלל דמלבד דמוכח מהענין דאינו שם קדוש עוד מהתיבה עצמה מוכח שאינו שם קדוש דהא יש שינוי בנקודות שלו משם הקדוש:

וראיה מפורשת לזה מדברי שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' ר"כ והובא בפתחי תשובה ביו"ד סי' רע"ו ס"ק כ"ח דמה שיש ליזהר בתיבת שלום (ונ"ל ליזהר לאמרו בבית המרחץ או לכותבו שאילת שלום באגרת שלום) היינו במתכוין לכותבו לשם שאילת שלום דבאותה שעה מתכוין לתת שלום לחבירו מאת בעל השלום כמו שאמר בועז לקוצרים ה' עמכם אבל אם בא לכתוב שיש שלום בעולם או בין פלוני לפלוני וכיוצא בזה שהוא סיפור דברים אין צריך ליזהר שהרי אינו מכוין לשם ולא חל עליה קדושה וכו' עכ"ל שם. וזה מפורש כדברינו דהא תיבת שלום הוא משמות שאינם נמחקין כמו שכתבו התוס' בסוטה דף יו"ד ואף על פי כן אם כותב תיבת שלום שלא לשם שאילת שלום לחברו רק שכותב שיש שלום בעולם או בין פלוני לפלוני וכיוצא בזה אין בו משום קדושה כלל ומותר למוחקו ואף שאין שינוי בנקודות רק דניכר מהענין וכל שכן בתיבת שדי חמד ותיבת אל ואל דודאי אין בהם משום קדושה כלל (ונראה לי ברור דלדעת הרדב"ז הנ"ל לאדם ששמו שלום מותר לקרותו בשמו בבית המרחץ וכן מותר לכתוב באגרת שלומים תיבת שלום לאדם ששמו שלום ומה שכתב הרמ"א שם בסימן רע"ו דיש ליזהר במלת שלום שלא לגמור כתיבתו היינו אם כותב לשם שאילת שלום לחבירו), וכן מוכח עוד מדברי ר' מצליח שהובא בשו"ת הרא"ש כלל ג' סי' ט"ו שדעתו דשלמה האמור בשיר השירים אינו נמחק לפי שהוא קודש כדאמרינן בשבועות דף ל"ה דכל שלמה האמור בשיר השירים קודש ומפרש דהוא קודש ממש דאינו נמחק, וא"כ האיך יפרנס למאי דסיים שם הש"ס חוץ מכרמי שלי לפני האלף לך שלמה שהוא חול. ולכאורה מאי נפקא מינה שהוא חול בכאן, מכל מקום כיון שבמקום אחר הוא קודש אסור למוחקו, אלא ודאי דבמקום שמוכח דלא מיירי בשם הקודש מותר למוחקו. והרא"ש שם בתשובה חולק עליו וסובר דמותר למוחקו ואף במקום דהוא קודש משום דאינו שם העצם של הקב"ה דהש"ס לא אמר רק דכל שלמה שנאמר בשיר השירים אין הכתוה על שלמה המלך רק על הקב"ה ופירושו הוא מלך שהשלום שלו אבל אינו שם העצם רק דמכנה להקדוש ברוך הוא בשם שלמה על שם שהשלום שלו והלכך אין בו שום קדושה והפריז על המדה עוד דאפילו בשם שלום שהוא שם העצם דהא כתיב ויקרא לו ה' שלום מכל מקום מותר למוחקו דלא מצינו מי שאוסר למחוק שלום ובכל אגרות כתובים שלום חורקין

ונמחקין משום דשלום נמי אף שהוא שם מכל מקום כיון שנקרא רק על שם הפעולה שעושה שלום וכמו שהביא שם בשם כל בעלי התוספות והוי כמו הגדול הגבור והנורא שנמחקין. ובגליון שו"ת הרא"ש שלי עמדתי על ראייתו שתיבת שלום מותר למחקו מהא שכותבין באגרת שלומים דלכאורה אינם ראיה כלל דאף אי נימא דהוא קודש ואסור למחקו היינו בתיבת שלום שנכתב על הקב"ה כגון בקרא דיקרא לו ה' שלום אבל בתיבת שלום דעלמא דמיירי בענין של חול לא עדיף משם גמור שנכתב על דבר חול כגון והייתם כאלקים וכיוצא דמותר למחקו ואם כן אינו ראיה מהא דכותבין תיבת שלום באגרת שלומים.

ושוב ראיתי דדברי רבינו הרא"ש ברורים דסובר גם כן דתיבת שלום שכותבים לשאול בשלום חבירו הכוונה על הקב"ה דנקרא שלום יענה את שלום פלוני וכמו שכתב בתשובת הרדב"ז הנ"ל דדוקא ליתן שלום לחברו אסור בבית המרחץ, ושוב ראיתי לרש"י בפוף מכות (ואינו מפורש"י רק מהריב"ן) דף כ"ג ע"ב דעל הא דאמרו שם דג' דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם, ואחד מהם הוא שהתקינו שיהא שואל את שלום חברו בשם וראיה מבועז דאמר לקוצרים ה' עמכם, פירש הריב"ן שם מתחילה דהיינו להזכיר את השם ממש דויאמר לו ישם ה' עליך שלום ושוב כתב לא' שאילת שלום בשם היינו דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב ויקרא לו ה' שלום עכ"ל המפרש שם. ונראה דמפרש דזה שהתקינו לשאול בשלום חברו בשם אינו רוצה לומר שם ממש רק דיאמר לו שלום עליך וזה גופא הוא שאילה בשם דשלום הוא שמו של הקב"ה. וזה סייעתא לרבני הרדב"ז הנ"ל דאם שואל בשלום חברו ונותן לו שלום הוי כמו דמזכיר להשם ממש ולפיכך אסור ליתן שלום לחבירו בבית המרחץ אבל להזכיר תיבת שלום שלא במקום שאלת שלום מותר בבית המרחץ וכן כשכותב באגרת שלומים תיבת שלום דאינו מענין שאלת שלום לחברו מותר למחוק. ועל פי זה עולה לנו דברי הרא"ש כמו חומר בעה"י, דהרא"ש מקשה שפיר דהיאך כותבין שאילת שלום לחברו באגרת שלומים דזה נחשב לשם ממש, ועל כרחין דתיבת שלום נמחק ואף דמיירי על הקב"ה משום דאינו נחשב רק לכינוי כמו הגדול והגבור, ואמנם דעת התוספות בסוטה הנ"ל דאסור למחוק. ונראה דלדעת התוספות גם כל תיבות שלמה שבשיר השירים אסור למחקן וכדעת הדב ר' מצליח.

ובזה נתיישב מה שיש להקשות על התוס' במה שכתבו דמשום הכי לא חשיב לתיבת שלום כהדי שמות שאינם נמחקין משום דתני ושייר, ולכאורה תימה דמאי שייר דהאי שייר. ואמנם לפי מה שכתבתי שהתוס' סוברים דגם תיבת שלמה שבשיר השירים אינו נמחק ניחא דשייר נמי לשם שלמה, ואמנם באמת לולא דברי התוספות הייתי אומר דכלאו הכי לא קשיא מהא דלא חשיב לתיבת שלום כהדי שמות שאין נמחקין לפי מש"כ לעיל דאין תיבת שלום קודש רק במקום דנכתב לשם שאלת שלום אבל בסתם שלום שלא נכתב לשם שאילת שלום מותר למחקו לפיכך לא פסיקא ליה למחשביה כהדי שמות שאינן נמחקין דאידך שמות רובן נכתבין בתנ"ך לשם קדושה ואף דשם א' ואלקים נמצא לפעמים דהוא חול מכל מקום אינו אלא מיעוטא דמיעוטא מה שאין כן בשם שלום על פי הרוב הוא חול רק במקומות מועטים נמצא דהוא קודש כגון בקרא (דברי הימים א' י"ב) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזריך וכיוצא בזה, וגם מה דלא הוזכר בגמרא דאסור להזכיר שלום בבית המרחץ גם כן ניחא משום דבאמת כל שלמה הוא שם חול רק שלמה הנזכר בשיר השירים וזה בלאו הכי אסור לומר בבית המרחץ דכל פסוק שבתנ"ך אסור לומר בבית המרחץ אף שלא נזכר בו שם קדוש כלל וכל זה פשוט, ועוד ראיה לנדון דידן מדברי החתם סופר בליקוטים והוא חלק שישי סימן ה' דהביא שם ראיה דתיבת בית א' שבמקרא אינו שם קדוש רק נחשב לתיבה אחת דשם העיר נקרא כך בשני תיבות אלו ונפקא מינה דאין צריך לקדש והביא ראיה דהא בטלו מלהזכיר שם שמים בשטרות וכמו שמבואר בש"ס דר"ה הנ"ל ואם כן היאך עושין בעיר בית א' בגיטין ושטרות דהא צריך לכתוב בגט שם העיר אלא ודאי דאינו קדוש.

והנה אף שראייתו הלזו הוא תמוה מאוד מכמה טעמים, דחדא דמאי קושיא דבמקום שאי אפשר שאני ואין דנין אפשר משאי אפשר דבמקום שאי אפשר בהכרח צריך לכתוב ולשומרו אחר כך שלא יבא לידי בזיון כמו כל כתבי הקודש. ועוד נראה דנעלם ממנו דברי הירושלמי פרק ט' דשבת הלכה א' ובמדרש רבה פרשת לך על פסוק ויעתק משם ההר ויעד בית א' אחר מעשה דעכן כינו אותה לשם גנאי וקראוה בית און דכתיב

ביהושע ז' העי אשר עם בית און מקדם לבית א' וכן כתיב (ביהושע ד' ט"ז) ואל תעלו בית און ופידש"י שם והמצודות דהוא בית א' דהעמיד שם ירבעם את העגלים ולכן כינו שם העיר לגנאי דקראוה בית און דכתיב ביהושע ז' העי אשר עם בית און מקדם לבית א' וכן כתיב (ביהושע ד' ט"ז) ואל תעלו בית און ופידש"י שם והמצודות דהוא בית א' דהעמיד שם ירבעם את העגלים ולכן כינו שם העיר לגנאי דקראוה בית און ואם כן אתר מעשה דעכן נשתקע שם בית א' ממנה ולא שייך להקשות דמה יעשו אנשי בית א' בגיטין ושטרות שלהם דמי יימר דאיכא עיר דשמה בית א' בעולם דהרי שם העיר בית א' שמקדש נתבטל שמה וחזרו לקרותה בשם בית און. וגם בעיקר הדין שהוציא מזה דתיבת א' שבשם בית א' הוא חול אינו ברור להלכה דאדרבה בספר מלאכת הקודש להגאון מוהר"א פלעקלעש זצ"ל שחיבר על קדושת השמות הוכיח בראיות דהוא קודש ועיקר הוכחה שלו הוא מהא דתניא במסכת סופרים פרק ה' הלכה יו"ד אלו שמות הנחלקין בית א' וכו' ר' יוסי אומר דאין נחלקין ובירושלמי פרק א' כתיב דנחלקין כדעת הת"ק ומדנחלקין שמעת מינה דתיבת א' הוא קודש והכוונה בית שנגלה שם ה' וכמו דכתיב בפרשת וישלח ויקרא למקום א' בית א' כי שם נגלו אליו האלקים כן כתב מלאכת הקודש הנ"ל אבל לא הביא שום ראיה לזה דלדעת הת"ק דנחלקין על כרחין דהוא קדש. ותמיהני דהיה לו להביא ראיה מגמרא מפורשת בפסחים דף קי"ז אמר רב ידידיה נחלק לשנים לפיכך ידיד חול ויו"ד קדש, וזה ראיה שאין עליה תשובה.

ומאוד תמיהני על הגאון בעל חתם סופר בי"ד סי' ע"ר שכתב שם שמהסופרים שאין מקדשין לתיבה א' שבבית א' מוכח דאין נחלקין רק צריך לכתוב בתיבה אחת. והנה דבריו ז"ל תמוהים ומרפסן איגרי דהרצוך להוציא זה מהסופרים הלא ברייתא ערוכה היא במסכת סופרים, ואדרבה דעת הת"ק דנחלקין וכן פסק בירושלמי. ועוד האיך בנה יסוד על הסופרים דמנא לן דעושין כדין דהא באמת לפי מה שפסק בירושלמי דנחלקין מוכח להדיא דצריך לקדש וכמו דאמר רב בפסחים בשם ידידיה. ועוד יש סתירה בדבריו שבכאן למה שכתב בליקוטים הנ"ל דשם ברירא ליה דאין צריך לקדש ובכאן משמע דאינו ברור לו מדהוצרך להביא ראיה מהסופרים ולכן דברי החתם סופר הנ"ל צלעו. (אמר המחבר. ספר מלאכת הקדש אין אצלי ואתה תחזה להרב פרי מגדים סי' קמ"ג באשל אברהם אות ש' שכתב דבית אל הכתוב בפרשת ויצא (כ"ח י"ט) וקרא את שם ההוא בית אלקים וראיה מהתרגום שלא תרגם בית אלהא אלא בית אל ועיין לקמן במכתב כ"ג בד"ה ולכאורה).

ועל כל פנים מה שמשמע מדברין דאם אינו קדוש מותר למוחקו ולכותבו בשטרות ואין צריך לשומרו מביזיון ואף דהוא שם קדוש במקום (אחר) אמת ויציב להלכה דכן מוכח גם כן מדברי שו"ת הרדב"ז והרב מצליח שבתשובת הרא"ש וכן מוכח מכמה דוכתי בש"ס וגם הוא פשוט מצד הסברא ולכן לא יחוש כלל לדברי המערער ושם שרי חמר ישאר על מקומו ואין להורידו מקדושתו שזכה להקרא על ספר הקדוש דמר נ"י דהלא מצינו דהיו"ד משם שרי אמנו דהקב"ה צוה לאברהם לקרותה שרה היה עומד וצוח עד שהוצרך הקב"ה להעמיד היו"ד משם הושע בן נון ונקרא יהושע כמו דאיתא במדרש רבה פרשה מ"ז דהיו"ד של שרי היה טס ופורח סביב כסאו של הקב"ה ע"ש ובסנהדרין דף ק"ז עמ' א' ולכן גם כת"ר נ"י לא יחליף היו"ד בה"א:

ואכן מה שכתב כת"ר נ"י במכתבו שהקונטרס שבודעתו להדפיסו בסוף חיבורו רוצה לקרותו בשם פאת השדי קצת יש לפקפק כיון שתיבת השדי לא נמצא במקרא בשום מקום יש לחוש למראית העין דיסברו דהוא שם קדוש וההי שמתחילה הוא ה"א הידיעה כמו ה' דהשמים והארץ דמקום השם הוא שמים וארץ וההי הוא בא לשימוש ואמנם שוב ראיתי שאין לחוש גם לזה מאחר דבשם הקדוש ש' לא נמצא בשום מקום בה"א השימוש וליכא מראית העין בזה:

וביותר אני תמה על הרב המערער דביותר היה לו להתעורר על רבותינו הגאונים הקדמונים שקראו לחיבוריהם בשם קודש ממש ולא חששו דשמא יבאו אותם עלים לידי בזיון כמו הגאון המבי"ט זצ"ל קרא לשם ספרו אשר חבר על הי"ג עקרים בשם בית אלקים והדפיסו בעצמו בשנת של"ו וכן נמצא כמה ספרים בשם בית א' ובשם רוממות א' והזכרו בספר אוצר הספרים ובאמת שטעמם ונימוקם עמם דהרי כל הספרים שנתחברו על ד' התלמוד והמדרשים וספרי האמת והפוסקים יש בהן משום קדושה כמו כל ספרי תנ"ך וכמו שמבואר בדברי הרמב"ם בפרק ה' מהלכות יסודי התורה ואם כן צריך לשומרן ולנהוג בהם קדושה כמו כתבי הקודש ממש ואם כן מה בכך אם קורא שם

— ד) רלוי לכי"ד נכה"ג להוכיח מת הבן שלא יתאכזר על אמותו העניה והמולמת, ואולי לפי המנג שייך גם לכופו מדין צדקה, אבל לא מדין ירושה (תוס ד'). — ה) דוקא למוכת יתומים קטנים להסקיטס ממריכות דשמי ני"ד לוותר מממוש, אבל לא בגדול בר לעת הטוען דלא מיכפת לי' בקטטות (תוס ד').

בדר"ש וברכת ישועה הצלחה וכ"ט סלה ידידו מצפה בקרב כל ישראל לישועת ה' כהרף עין.

סימן ע

דין להשכים לפתח אביו ואמו להפרד מהם ולברכם בברכת לך לשלום. — לומר לאבל אחר ז' לאבלו, צפרא טבא, לך לשלום.

ע"ד מי שמניו ואמו יוצאים לדרך רחוקה בבוקר השכם ובכר הגיע זמן תפלת שחרית, אם מותר לבנם שלא התפלל עדיין תפלת שחרית בעת אל ביתם להפרד מהם ולברכם כרגיל בברכת "לאתכם לשלום" או "בעו לחיים ולשלום", או דילמא אסור לו לעשות כן כעין שאמרו (ברכות י"ד.), ת"ר כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה ומוקי לה במשכים לפתחו. וכ"ה בשו"ע או"ח (סי' פ"ט סעי' ג'), כיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום משום שאמו של הקב"ה שלום וכו' ע"ש. וא"כ גם בנד"ד אסור להשכים לפתחם ולברכם בברכת לאתכם "לשלום" או בעו לחיים "ולשלום", כי שלום שמו של הקב"ה. ואפי' לברכם בלשון אחר נראה דג"כ אסור להמבואר בשו"ע (שם), שאם חינו הולך אלא להקניל פניו אפי' לומר לו לפרע דמרי טב אסור קודם התפלה ע"ש, וא"כ ה"ה בנד"ד לאסור לילך לביתם בשיומד לפוגשם ולהפרד מהם גם מבלי להזכיר מילת "שלום". ואולם כל זה אם אפשר להשוות דין עניים אלה להייתו ברכת פרידה בשאילת שלום זש"ש, והנני רואה את הבעל"ד בזה וה' יעזרני עד"ש להורות כהלכה.

ו) **לבע"ד** בס"ד בנד"ד פשוט הדבר להתירא, שהרי גם במשכים לפתח חבירו ליתן לו שלום קודם שהתפלל פליגי, אם בחבירו דוקא אסרו כליענא לרב, כל הנותן שלום "לחבירו" וכו' אבל לפתח אדונו ורבו שפיר משכים ליתן לו שלום ודעת הגאון בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' כ"ב) להתיר ע"ש. אלא שהפרמ"ג (סי' פ"ט א"א סק"ט) דעתו לאסור גם בחבירו או רבו והוכיח לה מדברי הרמב"ם ע"ש, וכ"כ גם המשנה ברורה (שם סק"י) וכ"ה גם בקדור דרה"מ (דין דברים האסורים קודם תפלה דין ג') וכדעתם מורים הלכה למעשה. ועי' בדבריהם שלא הזכירו דברי המתיר שו"ת שבו"י הנ"ל כלל.

מ"מ **נלענ"ד** פשוט דהיינו דוקא בנוגע למשכים לפתחו לשאול בשלומו שאין זלזול לחבירו או לרבו אם ילך לפתחם ליתן להם שלום אמר שהתפלל כבר, משא"כ בנד"ד עכ"פ אם לפי המנג שיתפלל הבן יצאו חבירו ואמו בינתיים לדרך ויהי' זלזול בכבודם מה שנגש לא בא לביתם להפרד מהם, ועכ"פ יש בזה ביטול מצות כבוד אב ואם, בודאי כדאי הוא הגאון שבו"י לסמוך עליו לבמניו ורבו אין לפקפק כלל.

ג) **ובפרט** כי מבואר בדברי המחרוזים שאומר להמעסק בצרכי מצוה לחוריינא העוברת גם בהגיע זמן תפלה ולא התפלל עדיין, עי' מג"א (סי' רכ"ט סק"ו) ועי' כף החיים (סי' פ"ט סקכ"ה), לכן בנד"ד אם היא מצוה עוברת כהנ"ל, נראה שגם הפרמ"ג, מ"ב ודרה"מ יודו שאומר הדבר ללא כל פקפוק.

ג) **והשתא** לחתיעא להכי נלענ"ד להוסיף שגם אם מפשר לו לבן להתפלל תחילה ואח"כ לילך להפרד מחניו ואמו ונמלא שאין כאן מצוה עוברת, מ"מ אם יש חיזה טורח מותר לו לילך להפרד מהם גם קודם שהתפלל. וכגון שהנמור שהוא רגיל ונוח לו להתפלל עמו מחבירים להתפלל, מותר לו ללכת אל בית חביו ואמו להפרד מהם קודם שיתפלל, וא"י להקדים להתפלל עם נמור אחר שאינו נוח לו ומכש"כ שא"י להתפלל ביחיד, כדי שיהי' מפשר לו לילך להפרד מאו"א אחר שכבר התפלל.

והוא עפ"י המבואר בשו"ע (סי' פ"ט סעי' ג') שאם הולך ללכת לדרות חיזה עסק והוא הולך דרך מבר חבירו, מותר לו לגשר זה ללכת לפתח חבירו לומר לו לפרע דמרי טב, ע"ש מג"א (סק"ז) ובמ"ב שם (סקי"ב). ואם הוא משכים לפתח חבירו לדרות שם חיזה עסק, מבואר בביאור הלכה שבס' מ"ב (שם ד"ה ואפי' זה) דלדעת הפרמ"ג מותר לו לגשר זה גם ליתן שלום, אבל מדברי הב"ח והגר"ז משמע דליתן שלום גם בכה"ג אסור ע"ש ועי' מהלהש"ק שם (סק"ז) דמשמע דעתו להמיר. — מעתה בנד"ד שמותר לו להשכים לפתח חביו ואמו להפרד מהם שיש בו משום מצות כבוד או"א ולא גרע מהולך ללכת לעסקיו לדרות בלבד שמותר עי' מ"ב (סקי"ב) במש"כ ודוקא לדרות וכו', וכיון שהוא כבר בבית חביו ואמו, מותר לו לגשר זה לומר גם שלום לדעת הפרמ"ג, ולברכם בכל ברכה אחרת חוץ מברכת שלום שמותר לכו"ע.

ד) **כל** זה כתבתי לפי הנראה לעתם בלשון השאלה, כי מלת "שלום" ומלת "לשלום" עניים ודיעם שוה, אבל לענ"ד לא כן הוא כמבר מוכיח בס"ד.

איתא בממני' (ברכות ט"ז.) המקיש שיהא אדם שואל בשלום מבירו בשם, שנאמר והנה בועז בא וכו' ע"ש. ובפהמש"ל להרמב"ם שם כ' וז"ל, בכלל המקוות שתקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם הקל מפני שמלת שלום הוא שם משמות הקב"ה (שבת י:) והביאו רמי' שהדבר ההוא מותר מעניו בועז שאמר ה' עמכם וכו' ע"כ. ובמתני' למס' גיטין (פ"ו.) איתא, ומחזיקין ידי נכרים בשביעית וכו' ושולחין בשלומן מפני דרכי שלום. ופרש"י (ד"ה ושולחין) ואפ"י שאתיל על הנכרי שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה עכ"ל. והוא מוכרח בגמ' שם (ס"ב.) דקאמר ושולחין בשלומן וכו' לא נצרכה אלא ליום שגם דחניא לא יכנס אדם לחיתו של עכו"ס ביום חגו ויתן לו "שלום" מלאו בשוק נותן לו בשפה רפה ובכובד ראש ע"כ. הרי שבכל יום מותר לומר לעכו"ס שלום ואפי' ביום חגו כשמלאו בשוק מותר בשפה רפה. וכ"ה בהרמב"ם (פ"י מה' עכו"ס ה"ה) ובשו"ע יו"ד (סי' קמ"ח סעי' ט') וע"ש (סעי'

י'), דטוב להקדים שלום לעכו"ם כדי שלא יתחיל העכו"ם ויצטרך לכפול לו שלום ע"ש.

מבואר כי קודם תקנת עזרא ובי"ד הי' אסור לישראל לומר "שלום" לחבירו, שנראה כמזלזל בכבוד המקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליהם עיי' בפרש"י (ברכות נ"ד. ד"ה שיהא אדם). וגם עזרא ובי"ד לא התקינו להתיר רק לשאול בשלום "חבירו" ישראל כעובדא דבועז והקוצרים וכדקתני מתני', שיתא אדם שואל שלום "חבירו" בשם. אבל לומר שלום לעכו"ם לא התירו ועיי' שו"ת מהרי"א אסאד (תאו"ח סי' ט' ד"ה תשובה). רק אחר שנהגו עפ"י תקנת עזרא ובי"ד לשאול בשלום חבריהם ישראל בשם ולא בשלום עכו"ם, ראו חז"ל שהדבר גורם לשנאה ואיבה מצד העכו"ם, הוסיפו הם להתיר לשאול גם בשלום עכו"ם דהיינו לומר לו שלום, מפני דרכי שלום כמתני' דמס' גיטין הנ"ל.

ה) **אמנם** הדבר תמוה שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב שאלישע הנביא אמר לנעמן שר צבא מלך ארם, לך לשלום (מלכים ב', ה' י"ט). והנה נעמן גר תושב הי' כמבואר בברייתא (גיטין נ"ז:), ואיך הזכיר עליו אלישע שם שלום, הרי בזמנו לא הותר עדיין לשאול בשם אפי' בשלום חבירו ישראל כעובדא דבועז, כי רק אח"כ הותר הדבר ע"י עזרא וסייעתו, ומכש"כ בגר תושב דבודאי לאו ישראל הוא. ועיי' ע"ז (ס"ד רע"ב) דקאמר דגר תושב בר מיני' דעכו"ם הוא עיי' פרש"י שם. וא"כ אפילו בבית דינו של עזרא לא הותר לשאול בשלומו של גר תושב, ואיך אמר אלישע הנביא לנעמן, לך לשלום.

ו) **אלא** ודאי דדוקא מלת שלום הוי שמו של הקב"ה כדכתיב, ויקרא לו ה' שלום כמבואר בגמ' (שבת י:), ולכן כשאומר לחבירו שלום עליכם, הרי משתמש בשמו של הקב"ה לכבוד האדם, ומתכוון לתת שלו' לחבירו מאת בעל השלום, עיי' ב"ח או"ח (סי' פ"ט ד"ה וכיון) ופ"ת יו"ד (סי' רע"ו סקכ"ח) בשם תשו' הרדב"ז, וזה נראה כזלזול בכבוד ה' והי' אסור עד שהתירוהו עזרא ובי"ד. משא"כ מילת "לשלום" אינו שמו של הקב"ה כלל. וכאשר אדם אומר לחבירו לך "לשלום", ע"כ אינו מתכוון לומר לו שילך אל ה' ב"ה, אלא שילך לדרכו לשלום ולא ינזק. וכעין דאיתא (שבת י"ב:) המקום יפקדך לשלום ע"ש. שמזכיר את ה' באומרו המקום, וא"כ ע"כ מה שאומר אח"כ יפקדך "לשלום" אין כוונתו לשם ה' באומר מילת לשלום, אלא שמתפלל על החולה שיהי' לשלום. וכן בברכה, ה' יברך את עמו בשלום, שמזכיר ה' ושוב אומר בשלום. וכהנה רבות, ובכל אלה אין כוונתו במלת לשלום או בשלום לשם ה', אלא שיהי' הדבר בלי נזק והפסד או פירוד וכדומה.

ז) **לכן** שפיר אמר אלישע לנעמן שר צבא ארם, לך לשלום, שזה הי' מותר גם קודם תקנת עזרא ובי"ד ואפי' לאומרו לעכו"ם, כי מלת "לשלום" אין בו ענין הזכרת ה' כלל.

ובהכי מתורצת לענ"ד לנכון גם קושית הגהת יד אפרים מובא בפ"ת (אה"ע סי' כ"א סק"ד) שאלישע אמר לגחזי, רוץ נא לקראתה ואמר לה השלום לך, הרי שאלישע שאל בשלו' אשה ע"י שלית ע"ש. ברם לפימש"כ לק"מ דשמו של הקב"ה ל"ה רק מלת שלו' אבל מלת "השלום" אינו רק שאלה אם אין לה נזק והפסד.

ח) **מעתה** בנד"ד במשכים לבית אביו ואמו להפרד מהם קודם נסיעתם, שפיר מותר לו לומר להם "צאתכם לשלום" או "סעו לחיים ולשלום" לכו"ע מכיון שאין כאן הזכרת ה' כלל, ומותר לאומרו גם קודם שהתפלל כדרך שמותר לכו"ע לומר בכה"ג צפרא טבא, וכמש"כ לעיל (אות ג').

ט) **אלא** שיש להעיר על זה מהא דאיתא בסוגיין (מוע"ק כ"א:), ת"ר אבל שלשה ימים הראשונים אסור בשאילת שלום וכו' ומקשה והתניא מעשה ומתו בניו של ר"ע נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתם עמד ר"ע על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו וכו' לכו לבתיכם לשלום ע"כ, ופרש"י ד"ה לכו לבתיכם לשלום, הרי שאל בשלומן עכ"ל. ואי כפי שכתבתי לחלק בין מלת שלום לבין מלת לשלום, לא הוי מקשה מידי די"ל דדוקא לומר שלום שהוא שמו של הקב"ה אסור באבל כדקתני אסור בשאילת "שלום", אבל לשלום דל"ה בכלל שאילת שלום בשם מותר.

י) **ונלענ"ד** בס"ד מכאן ראי' למש"כ הרמ"א יו"ד (סי' שפ"ה סעי' א'), ויש מקילין האידנא בשאילת שלום האבל אחר ל', ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר, שזה מה שאנו נוהגין לא מקרי שאילת שלום שבימיהם עכ"ל. ושאילת שלום שאנו נוהגין שהזכיר הרמ"א, היינו כגון צפרא דמרי טב כמבואר בא"ר (סי' תקנ"ד סעי' כ') ע"ש, והעתיק דבריו גם הפרמ"ג שם (א"א סקכ"א). וכן הבין דברי הרמ"א הגבעדע"ק בס' עזר מקודש שהעתקתי לעיל (סי' אות), ועיי' גליון מהרש"א יו"ד רסי' שפ"ה. מבואר דעכ"פ באבל תוך ל' אסור בכל שאילת שלום ואפי' בצפרא דמרי טב וכה"ג. ובש"ך (יו"ד שם סק"ב) חולק ודעתו לאסור גם לאחר ל'. ובאמת שכן נראה גם דעת הרמ"א ולא כ' לחלק בין שאילת שלום שאנו נוהגין לשאילת שלום שבימי הש"ס רק לתרץ דעת היש מקילין, אבל לדידי' נראה דלא ס"ל לחלק בהכי אלא גם אחר ל' אסור בכל גוני ואפי', כגון צפרא דמרי טב, וכאשר יבואר להלן (אות י"א).

מעתה שפיר מקשה בגמרא מהא דאמר ר"ע, אחינו בית ישראל וכו' לכו לביתכם לשלום, דמשמע דמותר לאבל לשאול בשלום אחרים גם תוך ג', דכיון דהא דקתני בברייתא לאסור שאילת שלו' באבל כל שאילת שלום ואפילו צפרא דמרי טב וכה"ג בכלל איסור ולאו דוקא מלת "שלום", וא"כ גם לומר לשלום אסור ושפיר מקשה מר"ע שאמר לכו לשלום.

יא) **כעת** הנני הרואה שדברים שאמרתי כמעט ומפורשים בדרכי משה יו"ד (סי' שפ"ה סק"א) שכ' וז"ל, ומה שנוהגין האידנא לשאול בשלום האבלים אחר ז' נראה דס"ל דשאילת שלום שאנו נוהגין בו אינה שאילת שלום המוזכר בגמרא וכמו שהארכתי בזו בס"ד באו"ח סי' פ"ט מיהו ממעשה דר"ע שכתבתי בסמוך דלא התירו אלא משום כבוד הרבים לא משמע כן עכ"ל. וכוונתו דבאו"ח סי' פ"ט מביא הב"י (ד"ה וכיון) וכן בדרכי משה הארוך שם מש"כ הרבינו יונה בשם רבני פרובינציא דאפי' במשכים לפתחו אינו אסור לשאול בשלומו קודם שהתפלל רק כשמזכיר לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב

כיון שאינו מזכיר לו שלום ע"כ, וכ' עלה בד"מ שם (סק"א), דבזוהר פ' פקודי משמע כדברי הר"י, דאינו אסור רק כשמזכיר השם עכ"ל. וזה מש"כ הדרכ"מ ביו"ד סי' שפ"ה דשאילת שלום שאנו נוהגין בה — דהיינו לפרא דמרי טב — אינה שאילת שלום המוזכר בגמרא לאיסורא, שהיא שלום עליכם דוקא, ומטעם שיש בה הזכרת שמו של הקב"ה כמש"כ באו"ח סי' פ"ט וע"ז מסיים, מיהו ממעשה דר"ע, דלא התירו אלא משום כבוד הרבים לא משמע כן, ר"ל דאי כדבריהם למ"ל להש"ס לתרץ דלהכי הותר לר"ע לומר לכו לבתיכם לשלום, משום דכבוד הרבים שאני בלא"ה שפיר הותר לר"ע לומר כן אפי' ליחיד, לפי שלא אמר אלא לכו לבתיכם "לשלום" ולא הזכיר שם שלום שהוא שמו של הקב"ה, א"ו דבכל לשון אסור לשאול בשלום אבל ולאו דוקא בהזכרת שם שלום. לכן לא הותר לר"ע לומר לכו לבתיכם לשלום רק יען, כבוד הרבים שאני. זה ביאור דברי הד"מ כאשר יראה כל מעיין. — הרי להדיא כמש"כ.

ובאמת שכן נראה גם מלשון הריטב"א (מוע"ק כ"א: ד"ה ואינו) שכ' כבוד רבים שאני, ושמעינן מהכא דאפי' כי האי לישנא לחוד אסור באבל ולא סוף דבר לשאול בשלומו ממש כמו שהיו סבורים רבים עכ"ל. הרי דלכו לבתיכם לשלום אינו שאילת שלום ממש.

יב) **לכן** בנדון שאלתנו נראה נכון לכו"ע שמותר להבן לילך אל בית אביו ואמו להפרד מהם לפני נסיעתם ומותר גם לומר להם כרגיל לכו לשלום או סעו לחיים ולשלום, ואעפ"י שהגיע כבר זמן תפלת שחרית והוא לא התפלל עדיין.

יג) **אגב** אעיר כי מדברי הדרכ"מ שהעתקתי לשונו לעיל (אות י"א) יוצא בבירור כי מש"כ הרמ"א (יו"ד סי' שפ"ה סעי' א'), שזה מה "שאנו נוהגין" לא מקרי שאילת שלום שבימיהם, ע"כ כוונתו על שנוהגין לומר לפרא דמרי טב וכה"ג וכמש"כ הא"ר והפרמ"ג שהעתקתי (אות י'). ולא זכיתי להבין דעת רבינו המג"א (סי' תקנ"ד סקכ"א) שהבין בכוונת הרמ"א דר"ל דמה שאנו נוהגין היינו לומר שלום עליכם זה לא מקרי שאילת שלום שבימיהם, ומתוך כך דחה דברי הרמ"א הנ"ל, אבל הרי מדברי הרמ"א בעצמו בדרכ"מ שם שממנו מקור לדבריו שברמ"א שם, נראה בבירור שכוונת הרמ"א הי' על מה שאנו נוהגין לומר לפרא טבא* ודברי הרמ"א נכונים.

יד) **עוד** אמרתי להעיר על השינוי שבין הרמ"א בהגהת השו"ע (יו"ד סי' שפ"ה) הנ"ל (אות יו"ד) ובין הדרכ"מ (שם סק"א) שהוא בעצם המקור לדברי הרמ"א הנ"ל. כי בדרכ"מ כ' "שנוהגין האידנא לשאול בשלום האבלים אחר ז'", ואילו ברמ"א כ' אחר ל'". ופשוט שט"ס יש כאן או בדרכ"מ או ברמ"א. ואם הנכון כמש"כ בדרכ"מ, אז זה מתאים למה שנהוג עתה בזמנינו, שכשנכנסין לבית האבל כל שבעה אין שואלין בשלומו כלל, לא בלשון שלום ולא בלשון לפרא טבא ולא בשום לשון אחרת. ואחר ז' אין נמנעין מלברכו בלשון הנהוג לפרא טבא ערב טוב וכל כה"ג.

טו) **להמבואר** לעיל (אות ו' י"א) דמלת "לשלום" אינו שמו של הקב"ה ודינו כלפרא טבא, א"כ למנהגינו (אות י"ד), שאומרים לאבל אחר כלות ז' ימי אבלו לפרא טבא, ערב טוב וכה"ג, ה"ה שמותר לומר לו, לך לשלום, לאתך לשלום, סע לחיים ולשלום וכל כה"ג.

טז) **להמבואר** לעיל (אות א'-ג') נלענ"ד בס"ד שאם אביו ואמו מגיעים לעירו באוירון או ברכבת, מותר לו לצאת לשדה התעופה או לתחנת הרכבת לקבל פניהם, ואעפ"י שכבר הגיע זמן תפלת שחרית והוא לא התפלל עדיין, שאם לא יצא יהיה בדבר בזיון לאביו ולאמו.

העולה להלכה: א) אביו ואמו עומדים לצאת לדרך רחוקה בבוקר השכם וכבר הגיע זמן תפלה, מותר לבניהם שלא התפללו עדיין לילך לביתם להפרד מהם ולברכם בברכת לאתכם לשלום, או סעו לחיים ולשלום (אות א' ב'). — ב) ולא רק היכי שאם יקדים הבן להתפלל יצאו או"א בינתיים לדרך ולא יהי' לו שוב אפשרות להפרד מהם, אלא גם באפשר להבן להתפלל ביחיד או בצבור שאינו נוח לו קודם שילך לבית או"א, מותר לו לילך לביתם להפרד קודם שיתפלל, ויתפלל אח"כ בצבור הנוח לו (אות ג'). — ג) דוקא מלת שלו' הוי שמו של הקב"ה, אבל לא מלת "לשלום" או "בשלום" שדינם כדין לפרא טבא וכה"ג (אות ד-ח). — ד) איסור שאילת שלום לאבל, כולל שאילת שלום בכל לשון, אפי' לפרא טבא וכה"ג (אות י' י"א). — ה) אחר כלות ז' ימי אבל נוהגין לשאול בשלום האבל בשאילת שלום הנהוג בזמנינו, דהיינו לומר לו לפרא טבא, ערב טוב כה"ג (אות י"ד). — ו) לפי מנהגנו זה, מותר גם לומר לאבל אחר ז' ימי אבלו, לך לשלום, לאתך לשלום, סע לחיים ולשלום וכה"ג (אות ט"ו). — ז) אביו או אמו מגיעים לעירו באוירון או ברכבת, מותר לו לצאת לקבל פניהם ולברכם לשלום, אעפ"י שכבר הגיע זמן תפלת שחרית והוא לא התפלל עדיין (אות ט"ז).

סימן עא

דין ללכת לבית חבירו היוצא לדרך כדי להפרד ממנו אחר שכבר הגיע זמן תפלת שחרית והוא לא התפלל עדיין. — לילך לבית חבירו ללוותו ולהפרד ממנו קודם שהתפלל.

א) **על** פי הדברים שכתבתי לעיל (סי' הקודם) נראה, שאם חבירו יוצא לדרך בבוקר השכם אחר שכבר הגיע זמן תפלה והוא לא התפלל עדיין, אסור לו ללכת אל בית חבירו להפרד ממנו ולברכו בברכת לך לשלום או סע לשלום, וכדאמר רב (ברכות י"ד.) הנותן

* בהגהת שו"ע יו"ד (סי' שמ"ג סעי' ב') כ'. שאין שואלין בשלום כשיש מת על בית הקברות ע"ש. וכ' עלה בהגהו' בית לחם יהודה (על גליין שו"ע דפוס ווילנא). והאידנא מקילין בזה ששלום שלנו לא מקרי שאילת שלום שלהם מענה לשון ומג"א כ' דאין להקל עכ"ל. ואין הס' מענה לשון תחי' לעיין בדבריו. אבל נראה פשיט כי המענה לשון מיירא משאילת שלו' שלנו דהיינו צפרא טבא וכה"ג. שהוא מפ"ש דברי הרמ"א (בסי' שפ"ה סעי' א') כהא"ר והפרמ"ג ובזה הוא שכ' שנהגי להקל. ואין השגה עליו בזה מדברי המג"א שמיירא באמירת שלום עליכם. — אמנם בזמנינו נמנעים גם משאילת שלו' שלנו דהיינו שאין שואלין אפילו בלשון צפרא טבא וכהיי"ג כשיש מת בביה"ק.

שלום להבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו נמה, ופרט"י (ד"ה מלנו) כשם לכם לעמוק בכוונ המקום על מתפללו בכוונ מדם ע"ש. וה"ה זה שג"כ עומק בכוונ מדם בשעה שיש לו לעמוק בכוונ המקום. ועיי' שו"ע או"ח (סי' פ"ט סעי' ג'), דכל שאינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפי' לומר לו לפרש דמרי טב ג"כ מסור. ולכן אף שהוכחתי (סי' הקודם אות ו' ז' י"ח) דמלת "לשלום" ל"ה שמו של הקב"ה, ושיש כלפרש טענ, מ"מ זה שהוא הולך בכוונה לשיתו להקביל פניו, הרי גם לומר לפרש טענ אסור וה"ה לך לשלום.

ב) ומ"מ אם דעתו לילך לשים מבירו לא להפרד ממנו בלבד, אלא גם לחכות שם עד שיגיע מבירו לדרך כדי ללוותו בשלימתו לדרכו, שפיר דמי ללכת עמו גם קודם שהתפלל. דודאי מצוה היא ללוות למי שיוצא לדרך והוא בכלל גמילת חסדים עיי' סוגיא דסוטה (מ"ו:). ועיי' רמב"ם (פי"ל מה' אבל ה"ח) שהוא בכלל והלכת לרעך כמוך וכתבה מרובה מן הכל. (ועם ה"ב) וגדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה ולוויים יותר מהכנסתן ע"ש. וכבר הוכחתי בספרי שו"ת בגל המכמה (ח"ד סי' ל"ה) דאורחים שנקט לאו דוקא אלא ה"ה לבן עיר היוצא לדרך שמצוה ללוותו ע"ש.

ג) להאמור אם הוא הולך לשים מבירו כדי ללוותו בשלימתו לדרך, לכאר מצוה הוא הולך. ועיי' שו"ע או"ח (סי' פ"ט סעי' ג') שכ', אסור לו להתעסק בצרכיו וכו', ודקדקו האחרונים הא להתעסק בלאו מצוה מותר גם קודם שיתפלל י"ח. ועיי' בס' כף החיים שם (אות כ"ה). ונמצא מותר לו לילך לשים מבירו כדי ללוותו גם אם כבר הגיע זמן תפלה והוא לא התפלל עדיין. וכיון שהוא כבר בלבל מבירו לבאר מצוה שוב מותר לו גם לומר לו לך לשלום, אע"ג דשלום וכה"ג כמצוה לעיל (סי' הקודם אות ב' ג'). וכיותר לפי מה שהוכחתי שם (אות ו' ז' י"ח) דדוקא מלת "לשלום" הוי שמו של הקב"ה ולא מלת "לשלום" ע"ש, כללעג"ד נכון בס"ד.

העולה להלכה: ב) אסור להשכים לשים מבירו היוצא לדרך כדי להפרד ממנו ולברכו בברכת לך לשלום, אם כבר הגיע זמן תפלה והוא טרם התפלל (אות ג'). — ג) כשבלעתו גם ללוותו בשלימתו לדרך, מותר להשכים לפתחו וגם לברכו בלך לשלום (אות ב'-ג').

סימן עב

דין אמירת צפרא טבא לאבל תוך ז' לאבלו — אמירת צפרא טבא בט' באב.

א) אחר זמן רמיזי בס' בחר מצה למאי הגמון המובהק ג"מ (מ"ד סי' ק"ו) שדן בדבר בשלימת שלום לאבל בתוך ז' לאבלו, ומביא שם (אות ג') מס' פירוש לאחד הקדמונים על מס' מוע"ק שכ' שלשה ימים הראשונים אסור בשלימת שלום, כ' ה"ר מנחם מוכי נ"ר יוסף ז"ל, כשאומר לאחרים השלום מצה בשלום וכיוצ"ב, אבל אם אומר לו יגיע עליך שלו' או לך לשלום אותר, ועפי"ז מסיק בבאר מצה שם שאומר לומר לאבל ערב טוב או בוקר טוב אלא שלמעשה השיב שיותר טוב שלא לומר כלום אלא להכנס בדומיי ולגלות בשלימת, המקום יגמס ושכן המנהג ואין לשנות ע"כ ע"ש. — וזה לא כמו שכתבתי לעיל (סי' ע' אות י') דשלימת שלום שאסרו באבל, כל שלימת שלום בכלל ואפי' לפרש דמרי טב וכה"ג. לכן גם אם דעת ה"ר מנחם מוכי נר"י הנ"ל להתיר שאר שלימת שלום חוץ מלומר, השיך אחה שרוי בשלום וכיוצ"ב, מדברי הדרכ"מ והרמ"ע שהעתקתי (שם אות י' י"ח) מוכח להדיא שלא כוותי כאשר נתבאר שם (וע"ש גם אות י"ג).

ג) גם זולת זה נראה כי ה"ר מנחם י"ל הנ"ל מפרש לשון שלימת שלום, דהייגו שמוחל על מצד שלומו לית הוא. וזה כדעת המהרש"ל במהוש"ג (שבת פ"ע ד"ה וה"ל משה מין) שכ', דשלימת שלום ונתינת שלום תרתי מילי ניהו, דשלימת שלום היינו שבעה"ב שואל מת האורח הבא אלצו, שם ה' שלום לו בדרך וממקום שבא ע"ש. אבל כבר הוכחתי לעיל (סי' מ"ח אות כ'-ה') ממקומות ומתרגומים ועוד מקומות כי שלימת שלום עניגו ברכת שלום וכ"מ גם מדברי הפוסקים. על כן דברי ה"ר מנחם י"ל ל"ע. — וה' יאיר עיני להבין דעת קדושים רבותינו הקדמונים זי"ל וויעוצי"ם.

ג) עוד מבית נשו"ת בחר מצה שם רמי' נפלאה להתיר לומר לאבל בוקר טוב וכיוצ"ב ממש"כ בס' לקט יושר (מאו"ח עמו' ק') בשם הגאון בעל מרוה"ד שאמר "היכי שאסור לשאול בשלום היינו דוקא בלשון שלום-עליכם, אבל "טוב שבת טוב יו"ט אינו בכלל שלימת שלום" עכ"ל. — ואם כי דברי הלקט יושר לענין שלימת שלום בט' באב נאמרו, הלשון "היכי שאסור לשאול בשלום" משמע שעל כל מקום שנמצא בדברי חז"ל לאסור שלימת שלום, היינו דוקא בלשון שלום עליכם, וע"כ רמיית הבחר מצה נכונה, אם כי הוא מירוע בשלימת שלום לאבל.

ד) אבל הרי גם לענין ט' באב גופי' למירוע מיני' בלקט יושר מבואר דעת גדולי האחרונים, לאסור אפי' בריבת שלום בלשון לפרש דמרי טב וכה"ג, עיי' ע"ר (סי' תקנ"ד סעי' כ') ופרמ"ג (שם ע"ח מקכ"ח) שע"ת (שם מקט"ז) ועוד אחרונים עיי' כף החיים, (שם אות ז). וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' ע"ע ד"ה והי') דלאו דוקא באומר לשון שלום אלא הוא הדין לפרש טענ למר וכיוצ"ב ג"כ אסור.

ה) גם יש להעיר כי הב"י (או"ח סי' פ"ט ד"ה וכיון) כ' בשם רבינו ירוחם (והוא בר"י ספר אדם נתיב ג' חלק ג') לענין נתינת שלום קודם התפלה, פירוש שלום כמו כריעה אבל שלום בפה אומר כמו לפרש דמרי טב וכיו"ב וכו' ע"כ ע"ש. ואילו שם (נתיב י"ח חלק ג') כ' אין שלימת שלום בט' בחר למבריס וכו'. ושם (נתיב כ"ג חלק ו' דף קל"ב טור ו'), אין שואלין בשלום אלא ואפילו ע"י שלוה וכו', ועוד שם (נתיב כ"ח ח"ב דף רל"ג סוף טור ו') אסור לשאול בשלום האבל כל ג' ימים הראשונים וכו' ע"ש, ואינו כותב בכל אלה כי פירוש שלום כמו כריעה אבל שלום בפה אומר, כדרך שהוא כותב בעלמו בנוגע לשלימת שלום קודם התפלה, משמע כי אינו מצוה שלימת שלום שבכל מקום זל"ז אלא דן כל אחד לפי עניגו. וכן בשו"ע או"ח (סי' פ"ט סעי' ב') מביא דעת הרבינו ירוחם ועוד דעות, דהייגו דין כריעה וכן מביא שם דין לפרש דמרי טב קודם התפלה, ואילו בי"ד (סי' שפ"ה סעי' ג') כ' סתם, אבל אסור

בשמילת שלום וכו' וכו' ובשו"ע מה"ע (סי' כ' סעי' ו') כ' סתמת, ומין שומלין בשלום אפה כלל ע"ב, ומיהו מזכיר לה דין כריעה ולה לפרש דמרי טב, מבואר שמין כל העניים שוים.

העולה להלכה: ו) מין לשמול בשלום אבל מוך ז' לשמלו אפילו בלשון לפרש ברכה וכה"ג (שות מ'-ר'). — ג) מין לשמול שלום בט' באב אפילו בלשון לפרש ברכה וכה"ג (שות ל"-ה').

סימן עג

דין נתינת דורון בבוקר קודם שהתפלל

ע"ד שמלת מעכ"ת וכו' שליט"א באב שבא לנקר את בנו ואת משפחתו והגיע לביתם בבוקר אמר שכבר הגיע זמן תפלת שחרית והוא לא התפלל עדיין, אם מותר לו לאכול התחלת שחרית אמו לכל בני המשפחה עוד קודם שילך להתפלל ובפרט לנכדיו ילדים קטנים המחכים לזה והרבה פעמים גם מובטחים את זה בפה. שאלתו מבוססת על מה שראה בס' יפה לנב (מ"א סי' פ"ט שות ד') שכ', כי מדברי המג"א סי' תקנ"ד תקכ"ו נראה לאסור לשלום דורון לחבירו קודם תפלת שחרית דאז בכלל שמילת שלום ע"כ ע"ב. ומתפק"ל למעכ"ת אם דוקא לשלום דורון אסור אבל כגון ד"ר שהוא נצרך כבר בבית ואינו מחוסר אלא מביאה חולי אינו אסור זמ"ש מעכ"ת נר"ו ותכתוב בקצרה כמיטת הפנאי וה' יעזרני עד"ש להורות להלכה.

ו) בשו"ע (או"ח סי' פ"ט סעי' ג') מבואר שיש חילוק בין מקדים לפתח מבירו ליתן לו שלו' שהוא שלו של הקב"ה לממיר טפי, ובין מקדים לפתחו לומר לו לפרש לדברי טב דקיל טיני ע"ב — על כן נראה נכתר מחילה אם שלימת דורון לחבירו שהמג"א כותב שהוא בכלל שמילת שלום, אם כוונתו שהוא כמו שמילת שלום שמזכיר בה מילת שלום שהוא שלו של הקב"ה, או דהוי רק כשמילת שלום לממירא לפרש לדברי טב.

ז) בשו"ע או"ח (סי' תקנ"ד סעי' כ') כ', אין שמלת שלום לחבירו בט' באב. ועיי' ט"ז (שם) ובפרמ"ג (שם מ"א תקכ"ו) שע"א (שם תקט"ז) תי"ש (כלל קל"ה סי' י"ג) מ"ב (שם ס"ק מ"ו) דגם לומר לפרש שבא שלום. ועיי' ס' כף החיים (שם תק"נ) שמעתיק דבריהם בלי חולק. וכן מלתי מפורש גם בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' ס"ע ד"ה והי'), דלתו דוקא בשומר לשון שלום אלא ה"ה לממירא לפרש שבא וכיוצ"ב אסור בט' באב. ע"ב. — ועיי' (סי' הקודם שות ג' ד').

המג"א (סי' תקנ"ד הנ"ל) הוכיח דינו כי לשלום דורון הוי בכלל שמלת שלום ואסור משו"ע יו"ד (סי' שפ"ה) ע"ב. וכוונתו להמבואר בהגהת שו"ע שם (סעי' ג') שאסור לשלום שות לאבל על אביו ואמו כל י"ב חודש ואפי' בשבת במקום שנוהגין שלא לשמול בשלומו בשבת ע"ב ע"ב. — והנה גם בשיטור שמילת שלום

מתנה חייים (ח"ג חאו"ח סי' יט ד"ה ויש). ועי' לקמן (סי' נב אות ד' ה') מש"כ בזה. א"כ בודאי מסתבר שכן הוא גם בנוגע לקיום מצו"ע של ושמחת בחגך, שאם יש לו חייב לקיימה לשמות בה ולשמח גם ללוי לגר וכו' ואם אין לו הון שיוכל לפרוע אינו חייב אפילו ללוות אפי' כדי לשמות בעצמו. ואדרבה הדברים ק"ו מאחר דבמצות ושמחת בחגך כתיב, כאשר יברכך ה"א וגו' וכברכת ה"א וגו' וכמש"כ (אות ג').

ז) ועיי' יס של שלמה (פ"א דב"ק סוסי' כ"ד) שכ' וז"ל, בודאי מי שחייו נדחקים, אפי' שליש א"צ להוסיף בעבור הידור מצוה ואפי' אפשר המצוה עצמה א"צ לקנות אם חייו נדחקים ואף שעוברת דהו"ל כהון רב שא"צ לבזבז לולי נר חנוכה וד' כוסות וכה"ג עכ"ל. וגם הרמ"ה והר"ן שמביא ביש"ש דעתם שם, לא ס"ל רק שצריך להוסיף שליש להידור מצוה מיגיעו ודוחה את חייו כדי להדר המצוה ע"ש, והיינו דעכ"פ יש לו, אבל אין לו נראה דלדעת כולם א"צ ללוות כדי לקיים המצוה ולהיש"ש אפי' יש לו אפשר שא"צ לקנות כדי לקיימה אם חייו נדחקים עש"ה. — ועיי' שו"ת שאילת יעקב (ח"א סי' כ"ו) אריכות דברים בזה.

העולה להלכה: א) גם לענין יו"ט אמרינן, עשיהו חול ואל תצטרך לבריות (אות ב' ג'). — ב) אינו חייב בשמחת יו"ט רק כברכת ה' עליו (אות ד-ו).

נ.ב. אחר זמן ראיתי בס' שפת אמת בחי' למס' ביצה (ט"ו: ד"ה שם בגמ') שכ' ולולא דברי התוס' הי' אפ"ל דהכא מיירא דוקא ביו"ט דכבוד יו"ט חמור מכבוד שבת. אך התוס' פי' דעשה שבתך חול כולל גם ימים טובים עכ"ל. וזה כמו שכתבתי בדעת התוס'. וב"ה שהנחני בדרך אמת.

סימן מח

דין לשאול בשלום אשה — להשיב שלום לאשה — דין אמירת בוקר טוב, ערב טוב — דין אמירת מלת "שלום" לבד כנהוג בארץ ישראל.

ע"ד שאלת מעכ"ת וכו' שליט"א במה שנהוג פה בארצה"ק גם אצל רבים המדקדקים במצוות, שכל אחד מברך את חבירו כשהם נפגשים בברכת "שלום". וכן מברכים גם אנשים את הנשים והנשים את האנשים, ובעיני מעכ"ת שליט"א יפלא שהרי זה נגד דין מפורש בשו"ע אה"ע (סי' כ' סעי' ו'), שאין שואלין בשלום אשה כלל. ורצונו לשמוע חו"ד העני' אם יש למנהג זה צד היתר בהלכה או שכל אלה המברכים לנשים בברכת "שלום" שלא כדין עושים. — נוסף על כך, את"ל שזה אסור מה יעשו בעלי החניות, שיש לחוש שאם לא יגידו שלום ללקוחותיהם הנשים, יגיעם הפסד. — גם מה הדין בנוגע לנתינת שלום לאשה בטלפון כשהיא מצלצלת אליו, וכשהוא מצלצל אל איזו פירמה ואשה מרימה את השפופרת ועונה עכת"ש וה' יעזרני עדכ"ש להורות כהלכה.

א) **איתא** (שבת פ"ט.) ואריב"ל בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה וכו' א"ל משה אין שלום בעירך אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו א"ל הי' לך לעזרני (פרש"י לומר תצלח מלאכתך) מיד א"ל ועתה יגדל נא כח ה' וגו'. וכ' עלה המהרש"א בחדוא"ג (ד"ה וא"ל משה אין) והקשו בתוס' ע"ז מהא דאמרינן כדי שאילת תלמיד לרב ונראה לייש דשאילת שלום ונתינת שלום תרתי מילי נינהו, דשאילת שלום היינו שבעה"ב שואל את האורח הבא אצלו אם הי' שלום לו בדרך וממקום שבא וזה שייך ג"כ בתלמיד לרב אבל נתינת שלום הוא שהאורח נותן לבעה"ב שלו' וזה אינו בתלמיד לרב עכ"ל. — מבואר לדעתו כי שלום עליכם שמקדים בן עיר לומר לאורח הבא לעיר אינו הגדת שלום להאורח אלא שאילה בלבד דהיינו ששואלו מה שלומו ואיך עבר עליו דרכו אם הי' בשלום ואיך הוא שלומו במקומו. והאורח המשיב, עליכם שלום כוונתו לומר, ששלום לו עם בעה"ב ששאל בשלומו. ולכן כאשר עלה משה למרום שהי' כאורח הבא לעיר, שפיר אמר כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, היינו להגיד לו ששלום לו עם רבו. — ועיין שו"ת מהרי"א (חאו"ח סי' צ"ב ד"ה הנה בימי).

לפי"ז מובן שאסור לשאול בשלום אשה, דהיינו לשאול על דבר שלומה בדרך ובמקומה, כי ע"י שהיא רואה שהוא מראה התענינות לדעת מצבה, יכולים הם לבא לידי קירוב דעת וחיבה וכפרש"י (קדושין ע' רע"ב) שמא מתוך שאילת שלו' יהיו רגילים זה עם זה ויבואו לידי חיבה.

ב) **אלא** שדברי המהרש"א אלו צ"ב, שאם שאילת שלום היינו שבן העיר שואל את האורח על דבר שלומו בדרך ובמקומו, א"כ למה אין האורח משיב לו על שאילתו כלום, רק מגיד לו ששלום לו אתו. הלוא מסתבר שאם תקנו שזה ישאל, הי' להם לתקן שהלה ישיב.

ובעיקר חילוקו של המהרש"א בין שאילת שלום ובין נתינת שלום, יש להעיר מהא דאיתא (נדרים ח'.) ליזל וליתב אפרשת דרכים "ויהיב שלמא" לבי יו"ד וכו'. ובתוס' שם (ד"ה ואי לא) כתבו, ויהיב שלמא כי היכי דליהדרי לי' שלמא וכו' והא דנקט פרשת דרכים וכו' ששם רגילות ליתן שלום לבני אדם עכ"ל. הרי דשלום לעוברי דרכים נקרא גם נתינת שלום כדקאמר "ויהיב" שלמא, וכמש"כ התוס' "ליתן" שלום.

ג) **גם** זולת זאת דברי המהרש"א תמוהים הרי כתיב (שמואל א' י"ג י') ויהיה ככלותו וגו' והנה שמואל בא ויצא שאול לקראתו לברכו. ובתרגום שם, ונפק שאול לקדומי' למשאל בשלמי' ע"כ. וכן כתיב (מלכים ב' י' ט"ו), וילך משם וימצא את יהונדב בן רכב לקראתו ויברכהו וגו', ובתרגום שם, וברכי' ושאיל בשלמי'. וכ"כ ברד"ק שם, ויברכהו, נתן לו שלום ע"כ. מבואר כי שאילת שלום עניינו לברך את האורח הבא, בברכת שלום, ולא כפי' המהרש"א שבעה"ב שואל את האורח אם הי' לו שלום בדרך ובעירו.

ד) **וכאשר** ביארתי נראה מוכרח גם מן המקרא גופא, דכתיב (שמואל א' כ"ה ה' ו'), וישלח דוד עשרה נערים ויאמר דוד וגו' ובאתם אל נבל ושאלתם לו בשמי לשלום. ואמרתם כה לחי ואתה שלום וגו'. ושוב כתיב (שם פסוק י"ד), ולאביגיל אשת נבל הגיד נער אחד מן הנערים לאמור הנה שלח דוד מלאכים מהמדבר "לברך" את אדוננו וגו'. הרי כי דוד שלח ואמר, ושאלתם לו בשמי "לשלום", ולאביגיל הגידו, כי דוד שלח "לברך" את אדוננו.

א"ו דשאילת שלום היינו ברכת שלום וכמש"כ. — וכן מפורש בפי' הרד"ק (שם י"ד) לברך את אדונינו, לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה ע"כ.

ועיינתי במקרא שציין עליו ברד"ק והוא בספר מלכים (ב, ד' כ"ט) שאמר אלישע לגחזי, כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תעננו וגו' ובתרגום שם, ארי תשכח גבר לא תשאל בשלמי' וארי ישאל בשלמך גברא לא תתביני' וכו'. — גם לפסוק, ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז ז') פרש"י, היא שאילת שלום וכו'. ועיי' ברמב"ן שם מה שכ' בזה.

ה) **מבואר** כי שאילת שלום ענינו ברכת שלום, ולכן כאשר מדובר בבני אדם הנפגשים זה בזה שדרכם לתת שלום זל"ז כדינא, מכנה הכתוב שאילת שלום זו בשם ברכה סתם, כי שאילת שלום היא בסתמא הברכה לנפגשים. וע"ז שפיר משיב האורח עליכם שלום דהיינו ג"כ ברכת שלו' לבן עיר ששאל בשלומו. — וכל זה נראה דלא כהמהרש"א שכ' דשאילת שלום ענינו שאלה על שלום האורח בדרכו ובמקומו.

[**אחר** זמן ראיתי בשו"ת אבני נזר (חיו"ד סי' תע"ד אות א') שדעת השואל לחלק בין שאילת שלום לברכת שלום, דשאילת שלו' שאסרו למי שאינו שרוי בשלום היינו דוקא לשואלו אם הוא בשלום. והגאון המחבר זצ"ל השיב לו, כי לדעתו הפי' שאילת שלו', ששואל מהשי"ת שיהי' חבירו בשלו' ע"ש שמביא כמה ראיות לדבריו. לפירושו זה שאילת שלו' וברכת שלו' היינו הך, שמברכו שה' ישפות עליו שלו' והיינו גם שאילת שלו' והוא כמבואר לעיל (אות ג' ד'). וב"ה שהנחני בדרך אמת. — ואמנם דעת השואל שבשו"ת אבני נזר שהזכרתי הוא כפי' המהרש"א בחא"ג שהזכרתי לעיל (אות א') והבן].

ו) **אלא** שלפי"ז יל"ע למה יהא אסור לשאול בשלום אשה, וכי אסור לברך אשה באיזו ברכה שהיא. — אמנם ניחא להמבואר בס' עזר מקודש להגה"ק מבוטשאטש זצ"ל (אה"ע סי' כ"א סעי' ו' ד"ה עוד מצאתי) שכ' כי מותר להתפלל עבור אשה גם בפני' ולברך אותן, כמנהג הפשוט לומר מז"ט להיולדת אחר המילה ולנשים בשעת נשואין, רק דרישת שלום בסגנון דרישה הנהוגה בעולם להראות אהבה זל"ז בבחינת מה שאמר הכתוב. למען אחי ורעי אדברה נא שלום שזה מורה על אחוה וריעות, וזה נמנע בנשים משום קירוב הדעת ע"ש. וא"ש כמובן. — ועיי' עוד בזה לקמן (אות יו"ד).

וטעם לדבר שרק בברכת שלום איכא חששא דחיבה וריעות משא"כ בכל שאר ברכות, הי' נלענ"ד עפ"י מה דאיתא (ברכות י"ד.), א"ר כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה ע"כ. וברבינו יונה שם (דף ח'. מדפי הרי"ף ד"ה ודוקא) בשם חכמי פרובינצ"א ז"ל, דהיינו דוקא כשמזכיר לו שלום משום ששמו של הקב"ה שלו' אבל מותר לומר לו צפרא דמארי טב כיון שאינו מזכיר לו שלום ע"כ ע"ש. ועיי' ב"ח (סי' פ"ט ד"ה ודקא) בביאור הדברים, כי אסור להקדים כבוד האדם בשמו של המקום ב"ה לפני כבוד המקום ע"ש. — לכן גם בברכת שלום לאשה כיון שמחשיבה להזכיר עלי' שמו של המקום ב"ה יש בה משום אות אהבה וחיבה. משא"כ שאר ברכות.

ז) **טעם** נוסף נלענ"ד בס"ד לאסור שאילת שלום מאיש לאשה גם להמבואר כי שאילת שלום היינו ברכת שלום כאשר הוכחתי (אות ג-ה). — כתיב, ישתחוו לך בני אביך (בראשית מ"ט ח') ובתרגום אונקלוס שם, ויהון מקדמין למשאל בשלמך בני אבוך. וכ"ה גם בתרגום יונתן ובתרגום ירושלמי שם.ובברכת יצחק ליעקב דכתיב, ישתחוו לך בני אמך וגו' (בראשית כ"ז כ"ט), אם כי באונקלוס מתרגם כפשוטו, ויסגדון לך בני אמך וכו', בתרגום יונתן שם איתא, ויהון מקדמין למשאל בשלמך בני אמך וכזה הוא גם בתרגום ירושלמי שם. מבואר כי זה שמקדים לשאול בשלום חבירו דרכו הי' להשתחוות לחבירו ששאל בשלומו, או שעצם הקדמת שאילת שלום חשובה כהשתחוי' למי שבשלומו הוא שואל.

ח) **וזה** נלענ"ד מוכרח גם בדברי המכילתא פרשת יתרו. דכתיב קרא, ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו לשלום (שמות י"ח ז') ואיתא במכילתא שם, איני יודע מי השתחוה למי או מי נשק למי, כשהוא אומר וישאלו איש לרעהו, מי קרוי איש הלא משה שנאמר והאיש משה, הוי אומר לא השתחוה ולא נשק אלא משה לחמיו וכו' ע"כ, מובא בקצרה גם בפרש"י שם. והדבר תמוה, כי תחילה קאמר איני יודע מי השתחוה למי או מי נשק למי, והוכיח לה שמשה הוא שהשתחוה ונשק מדכתיב וישאלו איש לרעהו ומשה הוא שנקרא איש, ותימה הרי כתיב וישאלו איש לרעהו לשלום, וא"כ אם כי משה הוא הנקרא איש, נראה כי אי אפשר להוכיח מזה רק שמשה הוא ששאל לשלום חמיו, אבל אכתי מנא לן שמשה הוא שהשתחוה ונשק לחמיו.

ברם להנ"ל ניחא מאד. כי במכילתא אינו אומר איני יודע מי שאל בשלומו של מי, יען כתיב מפורש בקרא בלשון רבים, וישאלו איש לרעהו לשלום, הרי ברור כי שניהם שאלו זה בשלומו של זה, רק יען בתחילת המקרא כתיב וישתחו וישק לו, בלשון יחיד, דמשמע שרק אחד מהם השתחוה ונשק, ולא ידעינן מי מהם השתחוה ונשק. לזה יליף לה במכילתא שפיר מדכתיב, וישאלו איש לרעהו לשלום, ואיש היינו משה, ומוכח שמשה הקדים לשאול בשלום חמיו (מדלא כתיב וישאלו זה לזה לשלום), וכיון שכן מוכח שפיר שמשה הוא שהשתחוה ונשק לחמיו, שהרי המקדים לשאול לשלום הוא משתחוה. וא"כ הא דכתיב וישתחו וישק לו בלשון יחיד, היינו שרק משה השתחוה ונשק לחמיו כנלענ"ד נכון מאד בס"ד.

ט) **בהכי** מובנים לענ"ד היטב גם דברי הב"י והשו"ע או"ח סי' פ"ט. וז"ל הטור שם וכיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום. וכ' עלה הב"י (שם ד"ה וכיון), ור"י כתב פירוש שלום כמו כריעה אבל שלום בפה מותר כמו צפרא דמרי טב וכיוצ"ב וכו'. ובשו"ע (שם סעי' ב') כ' וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו וכו' ע"ש. והמקור להלכה זו הוא דברי הש"ס (ברכות י"ד.), א"ר כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה, ומוקי לה בגמ' דהיינו במשכים לפתחו ע"ש. לפי"ז דברי הר"י והשו"ע תמוהים, הרי בגמ' לא נזכר לאיסורא רק להקדים נתינת שלום אבל כריעה מאן דכר שמי'. ברם להנ"ל ניחא

דכל הקדמת שלום לחבירו, היינו השתחואה ועכ"פ כריעה לדעת הר"י, והבן.

י) **לכן** כיון שבשאילת שלום מראה השואל הכנעה כלפי הנשאל כהשתחוואת עבד לאדוניו, שפיר יש מקום לאסור שאילת שלום לאשה, דע"י שהיא רואה שהוא מכניע עצמו לגבה יכולים הם לבא לידי קירוב הדעת וחיבה.

יא) **לכל** הטעמים הנזכרים (אות א' ו' י') נראה שבדקדוק נקט שמואל (קדושין ע':) אין "שואלין" בשלום אשה כלל, דהיינו להקדים לשאול בשלום אשה אסור, דבזה שייכים הני טעמא המבוארים לעיל (אות ו' ז' י') אבל להשיב שלום לאשה, כשהיא הקדימה לשאול בשלום האיש, נראה שאין איסור אף לאחד מן הטעמים המבוארים. דדרך האיש לחזור אחר אשה אבל אין דרך אשה לחזור אחר האיש וכדאמרינן (כתובות ס"ד:), לא ולמד משוק של זונות מי שוכר את מי ע"ש. — ועיי' שו"ע יו"ד (סי' קנ"ה סעי' ד') לא ישתה משיורי כוס ששתתה היא, ובהגה שם, והיא מותרת לשתות מכוס ששתה הוא. ובטו"ז (שם סק"ה) הטעם, דהיא לא מרגלא לי' לעבירה. וכן עוד שם (סעי' ה') לא ישב במטה המיוחדת לה, ובטו"ז (שם סק"ו) דהיא מותרת לישב על מטה שלו דהיא לא מרגלא לי' לעבירה. ובס' תורת השלמים (שם סק"ז) כ' דמשמע מדברי הפוסקים שהיא מותרת אפי' לישן על מטה שלו מהך טעמא גופא דהיא לא מרגלא לי' לעבירה. וכ"כ גם בברכי יוסף (שם אות י"ד). וגם הטו"ז אינו אוסר לה לשכב על מטה שלו רק משום הרהור דידי' שמתוך כך יבא הוא להרגילה לעבירה עש"ה. על כן מותר לו להשיב לה שלום.

יב) **אולם** גם האיסור להקדים לשאול בשלום האשה נראה שאינו רק בהזכרת מלת שלום שהוא שמו של הקב"ה, דבזה קיים חשש שיבואו לידי קירוב דעת וחיבה וכמש"כ לעיל (אות ו') שכך הי' דרך שאילת שלום בימי חז"ל, שלום עליך או שלום עליכם, אבל לשאול בשלום אשה כרגיל כעת בכל תפוצות הגולה לומר, בוקר טוב או ערב טוב וכיוצ"ב בכל מדינה ומדינה כלשונה בלי להזכיר מלת שלום, נראה מדברי העזר מקודש שהזכרתי לעיל (אות ו') שאין בדבר קפידה. ויותר ממה שמבואר בדבריו שהזכרתי שם, מפורש כן בדבריו שם (ד"ה אין שואלין) שכתב שנהגו לומר לנשים כשנכנסים חיבה שהיא כעין בקשות טובה והן משיבות, ואולי כמ"ש הפוסקים לגבי שאילת שלום דאבל, שעכשיו לא שייך שאילת שלום, כ"ה בזה, ובש"ס לא הקפידו רק לגבי שלום ולא בלשונות הנהוגים כעת וע"ש עוד באורך. וכ"כ מפורש בס' ערוך השלחן (אה"ע סי' כ"א סעי' ח') שאין איסור רק בשאילת שלום שיש בה קירוב הדעת ואהבה אבל לומר לה צפרא טבא וכה"ג נראה דאין איסור ע"כ ע"ש. ובאמת שכן ראיתי נוהגים בזה בכל תפוצות הגולה.

יג) **יתר** על כך ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (חאה"ע סי' נ"ג ד"ה ונראה) שם מביא בשם ס' פנ"י בחי' לקדושין, דלשאול בעצמו בשלום כל אדם אורחא הוא וחייב אדם להקדים בשלום אפי' לגוי, וכיון דדרך ארץ ואורחא הוא, לית בי' לגבי אשה משום הרגל חיבה. וע"ש במהר"ם שיק שמקשה בדברי הפנ"י, דא"כ למה יהא אסור לשאול בשלום אשה בעצמו (שלא ע"י שליח) הא טעמא דהני תרי מימרי דשמואל לאסור לשאול בשלום אשה — חדא משום דקול באשה ערוה, ואידך דאין שואלין בשלום אשה כלל, — תרוייהו לא הוי אלא משום הרגל חיבה, והרי בשואל בשלומה בעצמו הוי אורחא בכך ול"ש הרגל חיבה. ותי' דכ"ל דבערוה החמיר שמא תוסיף אמרים לו מה שאינו אורחא. ולבסוף מסיק דמה שאין העולם נזהרין מלשאול בשלום אשה הוא כמש"כ התוס' לענין הא דאין משתמשין באשה, דסומכין על אידך דשמואל שאמר הכל לשם שמים ופסקו הרמ"א (אה"ע סי' כ"א סעי' ה') וכ' דה"ה בכל כיו"ב, וע"ז סמכינן ובפרט כיון דאורחא הוא לשאול בשלום ולומר צפרא דמרי טב ולית בי' משום חיבה והרהור, ומ"מ מסיים עלה, דהמקדש עצמו בדבר המותר וראוי לו קדוש יאמר לו ע"כ ע"ש באורך*. — לדבריו אין לפקפק — עכ"פ מעיקר הדין — במה שנוהגין בכל ארצות הגולה לשאול בשלום אשה בלשון הרגיל כגון בוקר טוב, ערב טוב וכה"ג, וכן בא"י לומר שלום כרגיל ונהוג. דלדעתו אין חילוק בין שלום עליכם לבין צפרא טבא, דבכולם סומכין אאידך דשמואל שהכל לשם שמים.

יד) **אבל** הרי למסקנת המהר"ם שיק עיקר הטעם שאין העולם נזהר בשאילת שלום לאשה הוא משום דסומכין על הא דשמואל דאמר, הכל לשם שמים. והך דכל דהוי אורחא לית בי' משום חיבה והרהור לסניף בעלמא נקטי' ולכן מסיים עלה, והמקדש עצמו בדבר המותר לו וראוי לו קדוש יאמר לו ע"ש. ולכן בזמנינו בודאי קשה לסמוך על היתר זה כי מי יאמר זכיתי לבי. ובפרט כי מבואר בספר החינוך (מצוה קפ"ח) כי בענין התרחקות מנשים הזכירו חז"ל קצת ענינים ובשאר יזהר כל או"א לשמור עצמו לפי"מ שימצא את גופו אבל "מכל מה שהזהירו ז"ל אין אדם רשאי לזוז ממוסרם הטוב ואעפ"י שהוא מוציא עצמו חשוך התאבה קצת לא יאמר כיון שאני מוצא עצמי כך מה איכפת לי וכו' וזה שאתה מוצא קצת מעשים בגמרא וכו' דבמקום מצוה דוקא היו מקילין

---

* ובעניותי לא זכיתי להבין מה שרבינו המהר"ם שיק בהסתמכו על דברי פנ"י הנ"ל קובע בכל אותה תשובה, כי במידי דאורחי' בכך אין לאסור שאילת שלום באשה, דכל שאורחי' בכך אין בו משום הרגל חיבה. כי המעיין בפנ"י בחי' לקדושין (ע'. ד"ה שם א"ל) יראה כי לא כ' הפנ"י כן לקושטא דמילתא לא בדעת ר"נ ולא בדעת ר"י. רק כ' דלהכי כי א"ל ר"נ לר"י, נשדר לי' מר שלמא לילתא לא השיב לו ר"י מיד מהא דאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל, כי לא עלה על דעתו של ר"י שכוונת ר"נ הי' שישלח שלמא לילתא ע"י שליח דהוי דרך חיבה טפי — (כי הדרך לשאול בשלומו של מי שפוגש בו, אבל שישים לבו ודעתו לשלוח שלום למי שאינו פוגש בו, הוי בודאי דרך ידידות וחיבה יתירה) — והוי פשיטא לי' שזה אסור גם לר"נ ומה שאמר לו ר"נ לשדר שלמא לילתא היינו שישאל בעצמו, דבזה אפשר דסבר ר"נ להתיר כיון דאורחא דמילתא הכי אפשר דליכא הרגל חיבה, כך סבר ר"י בדעת ר"נ, וע"ז השיב לו ר"י דגם זה אסור משום קול באשה ערוה והוי הרגל חיבה אע"ג שאורחא בהכי. וע"ז אמר לו ר"נ אפשר ע"י שליח דלא שייך לאסור בזה משום קול באשה ערוה כלעיל (אות י) והוא לא שמיע לי' אידך מימרא דשמואל דאסור לשאול בשלום אשה כלל, ס"ל להתיר גם ע"י שליח אע"ג דלא הוי אורחא בהכי. נמצא לקושטא דמילתא, דעת ר"נ להתיר אפי' בלאו אורחא בהכי כגון ע"י שליח, ודעת ר"י לאסור אפי' באורחא בהכי כגון ע"י עצמו, דגם בזה שייכא הרגל חיבה לדעתו. — ומתורצות בזה כל הקושיות שנתקשה בהם המהר"ם שיק באותה תשובה. ודברי מרן המהר"ם שיק שמחליט על יסוד דברי הפנ"י, דבאורחא בהכי אין לאסור שאילת שלום באשה דלא שייך בה הרגל חיבה צע"ג.

קלת וכו' ועוד שהם ז"ל היו כמלאכים וכו' ולא היו מרגישים הרגש רע בשום דבר מרוב דבקותם בתורה ובמצות אבל אנחנו עכשיו אין לנו לפרוץ אפי' גדר קטן בעניינים אלו כלל וכו' עכ"ל, לשון קודש שלהבת אש.

לכן המקילים בשאילת שלום לנשים אם כי אין מזחיחין אותם מאחר ומרן בשו"ת מהר"ם שיק מלמד עליהם זכות, מ"מ הרי הוא בעצמו כותב, והמקדש עצמו בדבר המותר לו וראוי לו וכו' נראה דר"ל, שראוי לו לקדש עצמו בו, על כן ראוי למדקדק במצוות להמנע מזה.

טו) **ומ"מ** בנדון שאלתנו שאינו אומר לה שלום עליכן רק מלת שלום בלבד יש לענ"ד סניף נוסף להתיר. והוא עפ"י מש"כ בס' אשל אברהם להגה"ק בעל דע"ק (או"ח סי' פ"ט סעי' ב'). דמבואר שם בשו"ע, דכיון שהגיע זמן תפלה אסור לו לאדם להקדים לפתח חבירו אפי' לומר לו לפרא דמרי טב אם אינו הולך לשם אלא להקביל פניו. וכ' עלה בס' א"א הנ"ל, דכל שאינו אומר תיבת "דמרי" אלא אומר סתם, לפרא טוב ואינו אומר למי, אין זה בכלל קפידא כי יכול הוא המכוון להתפרש שמתפלל כן על עצמו או על הכלל דעם בני ישראל כולם ע"ש. וכן י"ל גם בנד"ד, דהא דאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל, היינו שאילת שלום שהי' נהוג בזמן חכמי התלמוד, דהיינו שלום עליך כדאיתא בברכות (ג'.), בעובדא דר'יוסי, ובתענית (כ':) בעובדא דר"א בר"ש, ובסנהדרין (צ"ח.) בעובדא דריב"ל ומשיח וכן בעוד דוכתא טובא. דבזה כיון שמזכיר שם שלום עלי' במיוחד באומרו שלום "עליך", חיישינן לקירוב הדעת וחיבה, וכן כתיב למען אחי ורעי אדברה נא שלום "בך" עיין לעיל (אות ו'), אבל כשאינו אומר רק מלת שלום בלבד, יכול להתפרש שמתפלל כן על עצמו או על הכלל דעם בני ישראל, ואין מקום לחשוש לקירוב הדעת וחיבה על כן אין בדבר קפידא.

כן נלענ"ד מוכח גם ממה שפרש"י (ברכות נ"ד. ד"ה שיהא) דקתני מתני' והתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם, ופרש"י, ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים "עליו" וכו' ע"כ. הרי העיקר מה שהוצרכו לתקן, הוא להתיר להזכיר שם שמים על האדם. ולמדו כן מבועז שאמר לקוצרים, ה' "עמכם". וכן קתני במתני' (גיטין ס"א.) ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום ופרש"י (ד"ה ושואלין) ואעפ"י שמטיל "על הנכרי" שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה ע"כ; הרי שזה עיקר חשיבותי' דשאילת שלום, שמזכירין שם שלום על האדם וא"כ י"ל דה"ה בנוגע לאמירת לפרא דמרי טב, עיקר הקפידא במה שאומר מלת "מרי" שמכוון דבריו אליו דוקא וכמש"כ באשל אברהם הנ"ל משא"כ באמירת לפרא טבא או בוקר טוב, ערב טוב וכה"ג בלי מלת "מרי" שפיר נראה שאין קפידה.

מעתה כיון שגם בהא דאין שואלין בשלום אשה, היינו אמירת שלום דוקא אבל ערב טוב ובוקר טוב מותר כלעיל (אות י"ב) ע"ש והיינו ע"כ ג"כ מה"ט לפי שע"י אמירת שלום הוא מחשיבה להטיל עלי' שם שלום,וא"כ ממילא בנידון שאלתנו שאינו אומר לה שלום עליך או שלום עליכן, רק מזכיר מלת שלום בלבד, יתפרש שפיר שמתפלל כן על עצמו או על הכלל דעם בני ישראל כולם, ונמצא שאינו מחשיבה במה שאומר לה מלת שלום, וממילא שאין לחוש ע"י אמירה זו לקירוב דעת וחיבה, כשם שאין חוששין לה באמירת ערב טוב או בוקר טוב. כנלענ"ד נכון סניף נוסף להתיר בנד"ד.

טז) **לכן** בנדוננו, אם בעל החנות אינו אומר לה שלום רק כדי שלא יפסיד ויאבד לקוחותיו, מותר לו לשאול בשלומה במילת שלום בלבד, ומכש"כ שמותר לו להשיב לה שלום, כשהיא הקדימה לשאול בשלומו שהרי אפי' להשיב לה עליכן שלום מותר כמבואר לעיל (אות י"א).

יז) **אבל** לאיש פרטי — שאינו בעל חנות ואינו זקוק לחן לקוחותיו — שלא במקום צורך ראוי לקיים דברי חכמים מרן המהר"ם שיק זצ"ל, דהמקדש עצמו בדבר המותר לו "וראוי לו" קדוש יאמר לו, ואעפ"י שאינו אומר רק מלת שלום לבד, כיון שאין צורך בדבר.

העולה להלכה: א) דוקא להקדים לשאול בשלום אשה אסור אבל הקדימה אשה ושאלה בשלומו מותר לו להחזיר לה שלום (אות י"א). — ב) רק בלשון שלום עליך או שלום עליכן אסור לשאול בשלום אשה, אבל בלשון בוקר טוב, ערב טוב וכה"ג אין איסור (אות י"ב). — ג) כשאינו אומר שלום עליך רק מלת "שלום" בלבד כנהוג כעת בא"י, יש מקום לצדד להקל (אות ט"ו ט"ז). — ד) בעלי חנויות החוששים להפסיד לקוחותיהם הנשים אם לא ישאלו בשלומן במלת שלום כנהוג, מותר להם לשאול בשלומן במלת שלום לבד (אות ט"ז). — ה) מי שלבו לשמים, מותר מעיקר הדין לשאול בשלום אשה גם באמירת שלום עליך או שלום עליכן (אות י"ג), אבל בזמנינו קשה לסמוך ע"ז בלבד (אות י"ד).

נ.ב. כעת הנני הרואה בס' הנדפס מחדש שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קכ"ו) שדן ג"כ בענין שאילת שלו' לאשה (ושם ד"ה והנראה) מצדד ג"כ להקל באמירת מלת "שלום" לבד וע"ש מסקנתו. ואני הנלענ"ד בס"ד כתבתי.

סימן מט

דין שאילת שלום לאשה בטלפון

א) **בקשר** לשאילת שלום לאשה בטלפון, בודאי שאם האשה שהוא מצלצל אלי' היא אשה שהוא מכיר אותה, הרי זה בכלל מה שאמרו, אין שואלין בשלום אשה כלל ואפי' ע"י שליח, שמא מתוך שאילת שלום יהיו רגילים זע"ז ע"י שליחם ויבואו לידי חיבה כפרש"י (קדושין ע' רע"ב). הרי אף שהאיש והאשה אין רואים זה את זו כלל רק שליח מעביר שאילת שלומו אלי' איכא חששא כהנ"ל, מכש"כ כשהוא בעצמו מדבר אלי' כבנד"ד, אף שאין רואין זא"ז ואף שאין מדברים פנים אל פנים, שייך לחוש שמא מתוך שאילת שלום יהיו רגילים זע"ז ויבואו לידי חיבה. — ופשוט שכן הדין גם כשהאשה מצלצלת אליו והיא אשה שהוא מכירה, ואחר שהיא אומרת מי המדברת הוא מקדים לשאול בשלומה, כי אין חילוק מי המצלצל בכל אופן אסור לו להקדים לשאול בשלומה.

ב) **כן** נראה להורות גם במצלצל אל אשה שאינו מכירה, אבל כוונת ותוכן שיחתו הטלפונית היא, לבא אתה בקשר מסחרי,

משפחתי וכדומה. — ולא מיבעיא אם נאמר דמה שאמרו, אין שואלין בשלום אשה כלל ואפי' ע"י שליח, היינו גם בשלום אשה שאינו מכירה, ומטעם דגם בזה שייכא הך חששא דשמא מתוך שאילת שלום יהיו רגילים זע"ז ע"י שליחם ואעפ"י שאין רואים זא"ז, א"כ בודאי מסתבר דגם בנד"ד אסור אלא גם אם נאמר דלא אסרו שאילת שלום רק באשה שמכירה עיי' לקמן (אות ד') מ"מ בזה שעומדים להכיר ולהפגש זא"ז, וזה כל כוונת שיחתם בודאי מסתבר שיש לחוש לכך, שמתוך שאילת שלו' יבואו ליד קירוב הדעת.

ג) **אבל** במצלצל אל אשה שאינו מכירה וגם אופי' של השיחה הטלפונית אינו ליינר קשר בין השוחחים, נלענ"ד שאין טעם לחוש ולאסור. — וכגון שהוא מצלצל אל חברת חשמל או אל מזכירות העירי' בקשר לאיזו תלונה, ואשה מרימה את השפופרת ועונה לו, והוא בכלל אינו יודע עם מי הוא מדבר, בודאי שאין זה בכלל מה שאמרו, אין שואלין בשלום אשה כלל. ואעפ"י שהיא כן יודעת עם מי היא מדברת, כי בשעה שהוא מוסר את תלונתו הוא מוסר גם את שמו ואת כתובתו המלאה והמדויקת, עכ"ז נראה שאין בכך כלום, שהרי היא אינה מרגילתו לעבירה כמבואר לעיל (סי' הקודם אות י"א) והוא הרי אינו יכול להרגילה מאחר ואינו יודע בכלל מי היא ועם מי הוא מדבר.

ואין זה דומה למה שאמרו אין שואלין בשלום אשה ואפי' ע"י שליח, ומסתימת הדברים נראה דהיינו אפי' באשה שאינו מכירה וכמש"כ (אות ב'), דשם אעפ"י שאינו מכירה מ"מ הוא שולח שאילת שלום לאשה מיוחדת הידועה לו, וכיון שהוא יודע אל איזו אשה הוא שולח שאילת שלום, שפיר יש מקום לחוש שמתוך שאילת שלום יהיו רגילים זע"ז ע"י שליחם ויבואו לידי חיבה. משא"כ בזה שאינו יודע בכלל עם מי הוא מדבר נראה שאין מקום להך חששא כלל כמובן.

ד) **אמנם** עדיין מקום להעיר בזה, שהרי למה שאסרו שאילת שלום לאשה, נאמרו שני טעמים. דחוץ מטעם שהזכרתי והוא שיש לחוש שמתוך שאילת שלום יבואו לידי חיבה, נאמר בגמרא (קדושין ע' סוע"א) עוד טעם לאיסורא והוא, משום דקול באשה ערוה ופרש"י (שם ד"ה קול באשה) ואם אשאל בשלומה תשיבני עכ"ל. והך טעמא שייכא כנראה גם בנדון שאנו דנין עליו, שאם הוא ישאל בשלומה היא תשיב לו שלום וקול באשה ערוה. ועיי' אוצר הפוסקים (סי' כ"א סק"כ אות ה') מחלוקת פוסקים האחרונים אם מותר לשמוע קול זמר אשה בגרמפון או רדיו, וכנראה דעת רובם לאסור אפי' כשאינו מכיר את האשה המזמרת וגם בכלל אינו יודע מי היא ע"ש. ולדעתם הי' נראה דמכש"כ בנד"ד שהיא בעצמה מדברת אליו ומשיבה לו שלו' שיש בזה משום קול באשה ערוה ואעפ"י שהוא אינו רואה אותה ואינו מכירה ואינו יודע עם מי הוא מדבר.

ה) **אבל** לקושטא דמילתא נלענ"ד שזה אינו ואדרבה נדוננו קיל טפי וגם האוסרים קול זמר אשה בגרמפון נראה שיודו כי בנדוננו בשאילת שלום בטלפון אין בדבר פקפוק. — כי דעת רובם המכריע של הפוסקים ס"ל שלא נאמר קול באשה ערוה רק בקול זמר של אשה אבל קול דיבורה ל"ה ערוה רק שלא יכוון להנות מדיבורה, ועיי' חיי אדם (כלל ד' סי' ו'). ושאילת שלום לאשה שאסור ג"כ מטעמא דקול באשה ערוה אעפ"י שאינו קול זמר רק קול דיבור בעלמא, מבואר בחי' הרשב"א (ברכות כ"ד. ד"ה והא) דהיינו טעמא, משום דבשאילת שלום והשבת שלום איכא קירוב הדעת ע"ש.

ו) **לפי"ז** שונה דין קול זמר של אשה משאילת שלומה של אשה אע"ג דאיסורא דתרוייהו הוא מטעמא דקול באשה ערוה. דקול זמר של אשה שאיסורו משום שהוא תאוה כפרש"י (ברכות כ"ד, ד"ה קולך) והיינו שנהנה מן הערוה וגם בא לידי הרהור, א"כ כל הגברים אסורים לשמוע קולה חוץ מבעלה וחוץ מאנשים שמותרים להתיחד עמה כאשר ביארתי במקו"א ועדיין צ"ע בזה (עיי' סי'). משא"כ קול שאילת שלומה של אשה או קול השבת שלומה שאיסורו משום קירוב הדעת אינו אסור רק לאיש שהיא שואלת בשלומו או משיבה לו שלום דלגבי דידי' בלבד יש בדיבורה משום קירוב הדעת וחיבה, אבל כל שאר אנשים העומדים על ידה מותרים לשמוע קול דרישת שלומה דלגבי דידהו אין זה אלא קול דיבור בעלמא ואין בו משום ערוה. וממילא נשמע שאם היא שואלת בשלו' אשה או בשלום בעלה, שרי לכו"ע לשמוע קול שאילת שלומה ואין כאן קול ערוה כלל. — ועיי' מש"כ בזה לקמן (סי' הסמוך אות ה' ו').

וזה מוכרח מדברי הגמרא (קדושין ע' סוע"א) דקא"ל ר"נ לר"י נשדר לי' מר שלמא לילתא, א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה, ופרש"י (ד"ה קול) ואם אשאל בשלומה תשיבני ע"כ. שוב א"ל ר"נ לר"י אפשר ע"י שליח (פרש"י, אפשר לשלוח לה שאילת שלום ע"י שליח). ותימה איך אפשר ע"י שליח, הרי א"כ ישמע השליח קולה כשתשיב להחזיר שלום לר"י ויאסר משום קול באשה ערוה, א"ו כיון שהיא לא תשיב שלום להשליח הו"ל לגבי דידי' קול דיבור בעלמא ומותר. ועיי' שו"ת מהר"ם שיק (חאה"ע סי' נ"ג ד"ה ועפ"י וד"ה מיהו) ותמצא הדברים כנים ומבוארים.

ז) **וכיון** שכן שבדרישת שלומה אין איסור רק לאיש שהיא דורשת בשלומו בלבד ומשום קירוב הדעת וחיבה מובן שאי אפשר שקול השבת שלומה או שאילת שלומה יגרום קירוב דעת וחיבה רק כשהוא יודע עם מי הוא מדבר ולא זולת זה. וממילא כשהוא מדבר עם אשה בטלפון ואינו יודע עם מי הוא מדבר כלעיל (אות ג') אין טעם לאסור לשאול בשלומה אף כשהיא תשיב לו שלום וכמש"כ. — ועיי' שו"ת מהר"ם שיק הנ"ל (ד"ה מיהו) שכ' גם בלא"ה שאינו אסור רק ברואה פני' או יודעה ומכירה ע"ש.

ח) **ומ"מ** גם בהך דלעיל (אות א' ואות ב') שכתבתי שהם בכלל מה שאמרו אין שואלין בשלום אשה כלל, היינו באומר לה שלום עליך או שלום עליכן, ואז דינם כמבואר לעיל (סימן הקודם אות י"ג, י"ד) ע"ש. ובאינו אומר רק מלת שלום בלבד כנהוג כעת בין רבים בא"י, אז דינם כמבואר לעיל (אות ט"ו-י"ז) עש"ה כנלענ"ד בס"ד.

העולה להלכה: א) גם בטלפון אסור לשאול בשלום אשה שמכירה (אות א'). — ב) כשכוונת שיחתו עם אשה בטלפון לבא אתה בקשר מסחרי או יחס משפחתי

וכדומה, אסור לו לשאול בשלומה גם כשאינו מכירה (אות ב'). — ג) כשאינו מכירה ובכלל אינו יודע עם מי הוא מדבר, וגם אופיה של השיחה אינו ליינר קשר, אין איסור לשאול בשלומה בשיחה טלפונית (אות ג'). — ד) קול שאילת שלום או השבת שלום של אשה אינו אסור רק לאיש שהיא שואלת בשלומו או משיבה לו שלום, אבל לאנשים אחרים השומעים קולה אין בדבר איסור כלל (אות ו').

סימן נ

דין שאילת שלום מאשה לאיש

א) **אגב** עיוני בשאלה דלעיל (סי' הקודם) אמרתי לבאר בס"ד דין שאילת שלום מאישה לאיש שלא נמצא מבואר לא בשו"ע ולא בספרי הפוסקים שלפנינו. — לענ"ד הדבר פשוט וברור שאסור לאשה שתקדים לשאול בשלומו של איש, שהרי אפי' בעבר איש והקדים ושאל בשלומה אסור לה להשיב שלום כמבואר בגמ' (קדושין ע' סוע"א), דא"ל ר"נ לר"י נשדר לי' מר שלמא לילתא, והשיב לו ר"י, הכי אמר שמואל קול באשה ערוה, ופרש"י (ד"ה קול באשה) ואם אשאל בשלומה תשיבני עכ"ל, וא"כ מסתבר דמכש"כ שהיא אסורה להקדים לשאול בשלום איש מה"ט גופא דקול באשה ערוה. ועיי' שו"ת באר שבע בסופו, ספר באר מים חיים (סי' ג') דכיון שקול באשה ערוה, צריכה היא להזהר שלא להשמיע קולה שלא יכשלו בני אדם על ידה ע"ש.

ב) **ובאמת** שכן מפורש בחי' הרשב"א (ברכות כ"ד. ד"ה והא) (בחי' הרשב"א שלפנינו נדפס בטעות דף כ"ה), שכ' ובאשה אחרת אסור לשמוע אפי' קול דיבורה כדאמרינן בקדושין (ע' ע"א. כצ"ל ומה שנדפס שם כ' ע"א, ט"ס הוא) לישדר מר שלמא לילתא, א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה. ואלא מיהא נראה דדוקא קול של "שאלת שלום" או בהשבת שלום כי התם דאיכא קירוב הדעת עכ"ל. הרי מפורש כי גם בשאילת שלום של אשה לאיש איכא איסורא משום קול באשה ערוה.

ג) **והא** דקאמר שמואל (קדושין ע' רע"א) אין שואלין בשלום אשה כלל, ולא אמר ג"כ שאין אשה שואלת בשלום איש, או שיאמר איש ואשה אין שואלין בשלום זל"ז כלל, כיון שלקושטא דמילתא גם אשה אסורה לשאול בשלום איש כדרך שאיש אסור לשאול בשלומה של אשה, נראה משום שאין טעם איסור שניהם דומה ואין דין איסורם דומה. ודין איסור שאילת שלום מאשה לאיש כבר נכלל במאמר אחר של שמואל, שאמר קול באשה ערוה, וכלעיל (אות א').

ד) **אין** טעם איסורם שוה, כי מה שאמרו שאסור לאיש לשאול בשלום אשה ואעפ"י שקול איש אינו ערוה לאשה, מ"מ חיישינן שמא מתוך שאילת שלום יהיו רגילים זה עם זה ויבואו לידי חיבה ולכן גם ע"י שליח אסור לאיש לשאול בשלומה של אשה דשמא ע"י שלוחם יהיו רגילים זע"ז כפרש"י (קדושין ע' רע"ב). והיינו טעמא דכיון שדרך האיש להרגיל את האשה לעבירה כמבואר לעיל (סי' הקודם אות י"א) חיישינן לכך כשהוא יקדים לשאול בשלומה.

ה) **וההיפך** מזה הוא באשה כי נראה שאין לאסור לאשה לשאול בשלום איש מחששא שעי"כ יהיו רגילין זע"ז, שהרי אין דרך אשה לחזור אחר איש להרגילו לעבירה כמבואר לעיל (סי' הקודם אות י"א) אלא שמ"מ אסורה לשאול בשלום איש משום קול באשה ערוה כמפורש בחי' הרשב"א שהעתקתי לעיל (אות ב'). וממילא שהיא מותרת לשאול בשלומו ע"י שליח, דלגבי השליח כיון שהיא אינה שואלת בשלומו של השליח הו"ל לגבי דידי' קול דיבור בעלמא, שאין בו משום קול באשה ערוה כמפורש בחי' הרשב"א הנ"ל, והאיש שהיא שולחת אליו שליח לשאול בשלומו הרי אינו שומע קולה נמצא אין כאן איסורא. — הרי שאין טעם איסורם שוה וממילא שגם דין איסורם אינו שוה, דבאיש אסור גם ע"י שליח משא"כ באשה.

ו) **בשאילת** שלום והשבת שלום מאשה לאיש לא שייך איסורא דקול באשה ערוה רק לגבי האיש שהיא דורשת בשלומו אבל לגבי שאר אנשים השומעין קול דרישת שלומה אין איסור כלל. וכשהיא שואלת בשלום אשה או שלום בעלה, אין כאן קול ערוה כלל כמש"כ סי' הקודם (אות ו').

ז) **מובן** כי בשאילת שלו' מאשה לאיש לא שייך מש"כ בתשו' מהר"ם שיק ללמד זכות על מה שנוהגין היתר בשאילת שלום מאיש לאשה, דהכל לשם שמים (עיי' סי' מ"ח אות י"ג), דדוקא באיש השואל בשלום אשה דהחששא בזה משום קירוב דעת וחיבה לפי שדרך האיש לחזור אחר האשה להרגילה לעבירה, ולכן כשכוונתו לשם שמים אין מקום לחוש. לא כן בשאילת שלום מאשה לאיש שאיסורו משום קול באשה ערוה, מה בכך שהיא כוונתה לשם שמים, מ"מ קולה ערוה היא לגבי האיש שהיא שואלת בשלומה. לכן אין מקום להתיר לה לשאול בשלום איש גם כשבאמת כוונתה לשם שמים.

ח) **ואמנם** כל זה לשאול בשלומו בלשון שלום עליך או שלום עליכם, אבל בלשון צפרא טבא, בוקר טוב ערב טוב וכה"ג מותר לה לשאול בשלום איש, כדרך שמותר לאיש לשאול בהכי בשלום אשה כלעיל (אות י"ג ואות ט"ו) ע"ש.

ט) **וכן** יש לצדד להקל כשאינה אומרת שלום עליך או שלום עליכם רק מלת שלו' בלבד כנהוג כעת באר"י וכמבואר לעיל (סי' מ"ח אות ט"ו — י"ז).

העולה להלכה: א) אסורה אשה להקדים שלום לאיש (אות א' ב'). — ב) גם אם כוונתה בשאילת שלום לאיש לשם שמים אין מקום להקל (אות ז'). — ג) כשאינה אומרת שלום עליך או שלום עליכם רק שלום בלבד, יש מקום להקל (אות ט'). — ד) באמירת בוקר טוב או ערב טוב אין שום קפידה (אות ח'). — ה) מותרת אשה לשאול בשלום איש ע"י שליח אפילו בלשון שלום עליכם שאסור לה בעצמה לשאול בשלומו (אות ה').

„גדול השלום שעליו העולם קיים, דתנן רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום", ולא זו בלבד אלא שכל מדות שברא הקב"ה נתן להם קצבה וחכלית, חוץ משני מדות התורה והשלום. התורה מנין שנאמר „לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד". השלום מנין שנאמר „למרבה המשרה ולשלום אין קץ", ללמדך שאין חביב כשתיהן. ר' ישמעאל אומר שלשה עשר חבב הקב"ה ואמר בהם „לי", ומכולם לא כפל אלא על השלום, ואלו הן: כהנים, לוים וישראל, סנהדרין, והבכורות, ותרומת המשכן, והקרבנות, ושמן המשחה, ארץ ישראל, ירושלים ובית המקדש וכו', ומכולן לא כפל אלא השלום, שנאמר או יחזק במעוזי יעשה שלום לי, שלום יעשה לי, רבי אומר שלום זו תורה, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, והתורה כולה שלום, שנא' דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" (מגורת המאור לר"י אלנקאוה ח"ד, עמ' 545 ושם ציוני מקורות).

בפתח מאמרנו בענין השלום, מן הראוי להביא את דבריו של רבי יצחק עראמה בעל „עקדת יצחק" המגדיר שלום מה הוא: „הנה לשלום יאמרו ההמוניים, שהוא הסכמה בין הכתות המתקוטטות תחילה, כאמרם ז"ל: עמון ומואב עשו שלום ביניהם (סנהדרין ק"ה, א') וכדומה, והנה באמת לא הכירו את יופיו ולא דברו בשבחו, שאז יהיה השלום אצלם, כענין הבושה שאמר החכם שאינה מעלה, לפי שאינה באה אלא אחר חטא קדם כו' וכן השלום, לדבריהם, יורה על קטטה ומריבה קודמת, שאין סירכא בלא נקב, והרי הוא מגונה, אבל האמת שאין מתנאי השלום שיהא שם מצות או קטטה קודמת, אולם ענינו הוא מה שימנעם, לפי שהשלום הוא טוב משותף הכרחי בין האישים הצריכים החיבור ודיבוק, והנה הוא אצלם כחוט הכסף או הזהב ווולתם, אשר בו יתחרזו הרבה האבני האקדח וכיוצא להעמיד מצב כל החלקים ההם על תוכן החרוז ההוא הכללי ותיקון צורתו וצביונו". והוא מוסיף לדבר בשבח השלום, כיסוד העולם: „כי על כן נקרא ד' שלום שהשלום שלו (מדרש חזית, פרק א'), כי הוא יתברך הקושר העולמות כולן ומקיימן על צוריתן ומצבן, בצביונן ובקומתן — נמצא שהשלום הוא הטבע המעמיד חלקי הנמצא — לזה היתה כוונת כל התורה, בנתינת הסדר הישר והתנהגה השלמה, אשר בהם ישמר טוב המצב ב,איש איש מבית ישראל' ובקיבוצם יחד". הוא מדגיש איפוא את השלום כאמצעי ללכד ולשתף את הצבור „כי הצבור שהוא צבור על דרך האמת, הוא אשר המקושר וחרוז בחוט הבית האלקי".

בעקבותיו הולך המהר"ל מפראג (בספרו נתיבות עולם, נתיב השלום פ"א) ומדגיש: „הוא יתברך כולל הכל ומקשר ומאחד הכל, וזה הוא השלום בעצמו, ומפני כי השלום הוא בכמה שהוא יתברך צורה אחרונה ואין דבר זה תואר בלבד כמו שאר תוארים, רק הוא דבר עצמי, ולכך שמו שלום".

אין כאן מקום לדברי חז"ל וספרי הקדמונים בנסתר ובנגלה, על ערך השלום כעל מעלה עליונה, ולא רק כמעלה שבין אדם לחברו (ספר חרדים, פרק ז', בא"ד).

בגלל חשיבותו של השלום יש לו משמעות גם להלכה מכמה וכמה בחינות, הן בעיקרי הלכה הן בתקנות חז"ל (ראה להלן על דרכי שלום, שאילת שלום וכו'). כך למשל פסקו להלכה (שבת כ"ג, ע"ב): „נר ביתו וקידוש היום — נר ביתו עדיף משום שלום ביתו". מפני שאור נקרא שלום. לפיכך מקדימין הנר שהוא אור ושלום.

בקש שלום ורדפהו

כל המצוות כתיב בהן כי תפגע, כי תראה, כי יקרא, כי תבנה, אם באה אחת מאלו לידך אתה זקוק לעשותה, ואם לאו אין אתה זקוק לעשותה, אבל השלום מה כתיב בו, „בקש שלום ורדפהו", ר"ל, בקשהו ממקומך ורודפהו ממקום אחר.

„הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, — אמרו חז"ל — שיהא אדם אוהב שלום ורודף שלום בישראל, בין כל אחד ואחד, כדרך שהיה אהרן אוהב שלום ורודף שלום, שהיה עושה שלום בין אדם לחברו שנאמר עליו „בשלום ובמישור הלך אתי". כיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם, קודם שיבואו לפניו לדין, היה רודף אחריהם ומטיל שלום ביניהם. אם יושב אדם במקומו ושותק היאך רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד, אלא יצא ממקומו ויחזור בעולם וירדוף שלום בישראל, שנאמר: „בקש שלום ורדפהו, בקשהו במקומך, רדפהו למקום אחר".

במסכת דרך ארץ אף מציגו כיצד היה אהרן הכהן נוהג: „כשהיה רואה שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הלך אצל אחד מהם ואמר לו למה אתה שונא את פלוני, כבר בא אלי לביתי ונשתטח לפני ואמר לי חטאתי לפלוני לך ופייס עליו, ומניח זה לזה והולך אצל השני ואומר לו כראשון, והיה משים שלום וריעות בין אדם לחברו". (על האפשרות לשנות מפני דרכי שלום ראה להלן).

באבות דרבי נתן פרק י"ב אמרו: „כמה אלפים היו בישראל שנקראו שמם אהרן, שאלמלא אהרן לא בא זה לעולם, שהיה משים שלום בין איש לאשתו ומדווגים זה עם זו, והיו קוראים שם הילוד על שמו". סיפור מופלא בפי רש"י: „שאמר אחד לאשתו קונם שאין את נהנית לי עד שתרוקי בעיניו של כהן גדול, היה אהרן שומע והולך אצל אותה אשה, והיה אומר חשתי בעיני ורוק שלך רפואה יש בו. תרוקי לי בעין והיתה רוקקת". סיפור זה מובא גם בנוסח שונה: „איש שהיה צהוב עם אשתו ומשלחה מביתו, היה אהרן ע"ה הולך אצלו ואומר לו, בני, למה צהבת עם אשתך?" היה אומר לו: „על שסרחה עלי". היה אומר לו: „הריני עורבה שאינה סורחת עליך", ומעתה היה הולך אצל אשתו ואומר לה: „בתי, למה צהבת עם בעליך?" היתה אומרת „על שהכני וקללני". אומר לה: „הריני עורבו שאינו מכה אותך ולא מקלל אותך מעתה", וכן היה אהרן ע"ה עושה כל ימיו, עד שהיה מכניסה בעלה לתוך ביתו והיתה מתעברת ויולדת בן, ואומרת לא ניתן לי הבן הזה אלא בזכות אהרן, והיו קורין שמו אהרן, ויש אומרים יותר משלשת אלפים בישראל היה שמם אהרן, וכשמת חלצו יותר מעשרים וארבעה אלפים בנים ובני בנים".

בזכות זו נתן לו הקב"ה מה שלא נתן לאדם, ואפי' לא למקצת מלאכי השרת, ומה נתן לו? שיכנס לפני ולפנים, מה שאין אדם יכול להכנס, ואפי' אותם שכתוב בהם „ורמות פניהם פני אדם", שנאמר: „וכל אדם לא יהיה באוהל מועד, בבואו לכפר בקדש עד צאתו".

מפני דרכי שלום

משראו חכמינו כמה גדול השלום, תיקנו דברים רבים משום דרכי שלום, ודחו מצוה אחת מפני חברתה משום שלום בית, ולמדו כן מדעת קונם, שהגדיל כח השלום והתיר לשאול שלום חברו בשמו הגדול, ואמרה תורה ששמו הנכתב בקדושה ימחה על המים, כדי לעשות שלום בין איש לאשתו.

תקנות רבות תיקנו חז"ל מפני דרכי שלום, כדי למנוע קטטות ומריבות הבאות מחמת קנאה וכבוד או מחמת עניני ממונות, מחמת זלזול במנהגי דרך ארץ וכיוצא בהם.

בשעה שבעלי דינים באים לדין חייבים הדיינים לחפש אפשרות לפשרה, ודמז מצאו ב„ואלה המשפטים", נוטריקון הדין מצוה שיחפש פשרה מרם יעשה משפט, ומצות הפשרה היא משום הבאת השלום שיש במשפט של פשרה, ובדברי ר' יהושע בן קרחה מצוה לבצוע שנאמר: „אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם", והלא במקום שיש משפט אין השלום, ובמקום שיש שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום, הוי אומר זה הביצוע, כלומר פשרה.

חז"ל אף התירו לשנות לעתים מפני דרכי שלום, וכך מצינו: אמר בר קפרא גדול השלום, שכן מצינו שדברה תורה לשון בדאי, כדי להטיל שלום בין אברהם לשרה שנאמר: ותצחק שרה בקרבה לאמר וגו' ואדוני זקן, ולבסוף כתיב ואני זקנתי (בראשית י"א). והשבטים אמרו ליוסף: אביך צוה (בראשית נ'), דברי בדאות מפני השלום. וכן מצינו שדברו הנביאים לשון בדאי כדי להטיל שלום בין מנוח לאשתו.

במסכת יבמות סה ב: מצינו מחלוקת תנאים בגידון: „אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום שנאמר: אביך צוה וגו', כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וכו' (בראשית נ'). ר' נתן אומר מצוה שנאמר: ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו' (שמואל א', ט"ז, ב') דבי רבי ישמעאל תנא גדול השלום, שאף הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתיב: ואדוני זקן ולבסוף כתיב: ואני זקנתי (בראשית י"ח). שלוש דעות לפנינו בדברי התנאים: א) ר' אילעא סובר שישנו היתר לשנות מפני השלום אך זו אינה מצוה. ב) ר' נתן סובר שלא רק מותר אלא גם מצוה, ומהא דציוה ד' לשמואל למדנו גם לכל שינוי מפני השלום. ג) לר' ישמעאל למדנו דגדול השלום, ולא נאמר בדברי ר' ישמעאל אם הוא היתר או מצוה.

הכהן, למשל, הקורא בתורה ראשון יכול, מן הדין, לחלק כבוד לאחרים ולהקדימם לפניו, אך תיקנו חז"ל כי בשבתות וימים טובים שהרבים מצויים בבית הכנסת, אין הכהן רשאי להקדים אחר לפניו משום דרכי שלום, שכל מקום שהרבים מצויים הקנאה מצויה ויבואו להתקוטט ולומר אף אני אקרא ראשון, ויאמר ישראל אחר: „למה נתת רשות לזה שיעלה ראשון ולא נתת אלי", ולכן קבעו סדר קבוע שאין לשנותו.

מפני דרכי שלום, התירו לאשה לחשאיל לחברתה החשודה על השביעית, נפה, כברה, רחיים ותנור שאנו תולים שצריכה הנפה לספור בה מעות, והכברה לכבר בה חול, והרחיים לטחון בהם סימנים, והתנור לטמון בו אונין של פשתן, ואף על פי שאין לה תבואה של היתר לתלות בה, ואין דברים אלה תלייה גמורה לתלות בהם; שדבר רחוק מאד שתשאיל כלים לדברים אלה, משום דרכי שלום התירו לתלות בהם ולא רק בשביעית, אלא בכל השנים משאלת אשת חבר לאשת עם הארץ נפה וכברה, ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה מפני דרכי שלום, ואף על פי שאסור לסייע בידים לעובדי עבודה בשעת העבודה — מפני דרכי שלום התירו.

אולם משמעות מיוחדת ליחסים שבין ישראל לעמים והלכות רבות נשנו מפני דרכי שלום. כך, למשל, הורו חז"ל לפרנס עניי נכרים עם עניי ישראל וכו' (ראה להלן בין ישראל לעמים).

בנימוק של דרכי שלום השתמש אחד מגדולי הדורות האחרונים, הוא מרן בעל „חזון איש" בבירור שהתנהל לפני כארבעים שנה, בדבר השמוש בעבודה עברית בעקבות תביעתו לארגן את החליבה בשבת ע"י נכרים, וכך הוא פוסק „לצדד אם יש בחליבה על הארץ שבות דשבות, אין להתיר משום הפסד, אלא שיש לנו לסמוך על הפוסקים, שאין זו מלאכה כלל, ומ"מ חייב כל אדם להשתדל לחלוב ע"י אינו יהודי שזו דרך הישרה על פי

התורה וסופה להתקיים, וכן נוהגין בכל המקומות שהשבת אצלן ביוקר, ומדרך התורה להחזיק שלום עם כל אדם ולהעביר על המדה, וכמ"ש הרמב"ם פ"י מהל' מלכים הי"ב: וכשם שאין ראוי לחכם לכעוס ולנקום במריע לו מתוך חולי רוח, כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המריע מתוך חולי נפש המשכלת וחסר משקל המדות, ואין בין בליעל למטורף הדעת ולא כלום".

אמנם הוא מצדיק את העונשים בשעת הצורך: „וכל העונשים הוא להיות חכמת החכמים מוגבלה מאד ובלתי מספקת, ליתן לפתאים ערמה, ההכרח להשתמש בעונשים להקים גדרי עולם, שלא יהיה העולם טרף לשיני בריאי הגוף וחלושי השכל, אבל העונש צריך להעשות מתוך יגון עמוק, נקי מרגש צרות עין בשל האחרים. ובהיות האדם בלתי שלם בתכלית השלמות ומורגז ביצר הרע, לא יחדל מלהיות רחמני ולהתרשל, בשעה שמצוה לעשות דין, ואז ניתן לו להשתמש גם בהערת טבעת נקמה תחת פיקוח הדעת, שאין הערתו בזה רק לזירוז הדין, חוהי בכל לבבך בשני יצריך" (חזון איש על או"ח, מועד, סימן נ"ו).

הר"ח הוטנר מסביר במכתבו לרי"ד עפשטין (מצוות השלום עמ' 270) את הרקע להכרעתו זו של בעל „חזון איש", בהסתמכו על דברי הרמב"ם בהלכות מלכים „שאמנם נכון הוא להתנהג בדרכי החסד גם עם האומות, ונכון הוא לתת להם עבודה למחייתם, ובהיות שאז היתה רווחת הטענה כי הכבוד הלאומי דורש להנקם מהערבים על הפוליטיקה של שנאה שהם מתנהגים בה, ולא עוד אלא שנתרבו אז מעשי אלימות להנקם במסתרים, לכן הוסיף בכאן הדברים הנ"ל כנגד הקנאה ונקמה, וכך נתגלגל הענין שדיבורים הללו בעד החזקת נכרים במשק, וכנגד רגשי הקנאה והנקמה, באו בתוך פסקיו בהלכות שבת".

והיסוד להכרעתו הם דברי הרמב"ם הנזכרים: „אפילו העכו"ם צוו חכמים לבקר חוליהם ולקבור מתיהם עם מתי ישראל, ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום, הרי נאמר: טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ונאמר: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

בנימוק „דרכיה דרכי נועם", משתמש הרדב"ז כדי לקבוע „הכרח הוא שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל וההסברא, והוכיחו מתוך כך שאי אפשר להעלות על הדעת שצריך אדם להניח לסמא את עינו או לחתוך את ידו ורגלו, כדי שלא ימיתו את חברו, וכן קובע בעל „נודע ביהודה" (מהדו"ת אהע"ז סי' ע"ט), בבירור בדבר צוואת רבי יהודה החסיד, לגבי מי ששמו כשם חמיו שאין זה דרכי נועם, שמשום כך יגרש את אשתו.

נסכם פרק זה בציון העובדא כי בכל מקום שיש ספק בכוונת התורה אנו אומרים שודאי לא נתכוונה לדבר שהוא בניגוד ל„דרכי נועם ושלום", שכן נאמר: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (סוכה כ"ב, ב').

בין אדם לחברו

לא ברא הקדוש ברוך הוא את העולם אלא על מנת שיהא שלום בין הבריות, שנאמר: עושה שלום ובורא את הכל (במדבר רבה, י"ב, א'), כדברי רבי שמעון בן חלפתא: גדול השלום שכשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו עשה שלום בין העליונים לתחתונים.

על השאלה למה נברא אדם יחידי אמרו חז"ל מפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך (סנהדרין ל"ז, א') ובתוספתא (המובאת בגמרא ל"ח, א'): „מפני המשפחות, שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו, ומה עכשיו שנברא יחיד — מתגרות, נבראו שנים — על אחת כמה וכמה." וכבר הזכרנו כי בשלום ראו חז"ל לא רק תנאי לבריאות

העולם, אלא גם יסוד לקיומו, כדבריהם: „על שלושה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום, ושלשתן דבר אחד: נעשה הדין, נעשה אמת, נעשה שלום". במשנתנו מנו חז"ל הבאת שלום בין הדברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, שלמדים בגזרה שוה רדיפה רדיפה מגמילות חסדים, כתוב כאן: „בקש שלום ורדפהו" וכתוב שם: „רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד", מה רדיפה שנאמרה להלן, כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא, אף כאן כן".

מצות הבאת שלום היא לכאורה בכלל מצות „ואהבת לרעך כמוך", כמו שאר מצות שבין אדם לחברו, וכמבואר ברמב"ם הל' אבל פי"ד, ה"א, ובספר המצות שלו שורש שני, ואמנם כך מפורש בסמ"ק סי' ח' המחייב את האדם לאהוב את חברו דכתיב: ואהבת לרעך כמוך, ובכלל זה הבאת שלום שבין אדם לחבירו, ומכריעו לכף זכות לאהוב את חברו. אמר רבי עקיבא כלל גדול וכו', ובכלל מצוה זו יש הבאת שלום שבין אדם לחברו וכו'.

בירושלמי מובא מקור אחר: „ר' מנא שמע כולהון מן הדין קרא, כי לא דבר רק הוא מכם כו' כי הוא חייכם כו', ובדבר הזה תאריכו ימים — זו גמילות חסדים, על האדמה — זה הבאת שלום בין אדם לחברו" (פאה פ"א ה"א, והוא מקרא דדברים ל"ב, מ"ב), ופירשו זו הבאת שלום כו', לפי שבשלום כולם הן מתיישבין ומתקיימין על האדמה, (פני משה שם) על האדמה, זה שלום, דכתיב: ונתתי שלום בארץ, כי אין הארץ מתקיים בלי שלום כו'" (שנות אליהו להגר"א פאה, שם).

ענין מיוחד יש בבירור המתנהל בין הפוסקים בשאלת הברכה על מצות הבאת שלום, ועמד עליה הר"י בן פלאט בתשובתו הידועה על ברכות המצוות, על אלו מצוות מברכין ועל אלו אין מברכין (הובאה בראשונים, ועי' שו"ת המיוחסות להרמב"ן סי' קס"ט ואבודרהם שער ג' מפ' ברכת המצות ומשפטיהן). וההסבר הוא: „משום דהמצוה היא לגמול חסד עם האחרים, ואם הללו לא בעו לה בטלה מצוה מעיקרא, ואין העושה מצוה בה, ולכן אין מברכין עליה".

מינוי אנשים מיוחדים לקירוב השלום

אחד הפוסקים בספרד מביא חובה למנות אישים מיוחדים לשם הבאת שלום: „וחייבים ישראל לברור אנשים ברורים, שיטילו שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו, שיהא בידם כח לכוף ולהכריח בני אדם על השלום, ויהיו אותם הברורים אנשים שמחים, שיודעים לפייס ולרצות בני אדם, ולהטיל שלום". (אגרת התשובה לרבנו יונה, יום ב').

האחרונים אף פוסקים דמותר להוציא שם רע וכו', כדי לעשות שלום וכו', וק"ו הוא מסוטה שאמרה תורה לעבור על מצות ל"ת (היינו הלאו דלא תעשון כן לד' אלקיכם) בשביל הבאת שלום בין איש לאשתו, כש"כ בין שאריות ישראל כו' (שו"ת חת"ס, סי' י"א, וע"ש שהרבה בטעמים על דרך שאמרו בנזיר גדולה עברה לשמה עת לעשות לד' להפר תורתך, כדי להביא שלום על ישראל ולהסיר מביניהם דברי ריבות).

בכלל הבאת שלום הוא גם לחבב אשה על בעלה, ובמס' כלה רבתי פ"י ה"א, מובא דלבית הלל מרקדין לפני הכלה „כלה נאה וחסודה", ובסמיכות מובא דמותר לשנות מפני השלום, שהוא לא רק למניעת מחלוקת אלא גם לחבבה על בעלה, ואם כאן מצינו שאחרים חייבים לחבב אותה על בעלה, הרי ב„אחות צדיקים" (שער החניפות) מובא „ויחניף אדם לאשתו משום שלום בית".

כשם שהבאת שלום מתייחסת בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, כך חייב האדם להביא שלום בין ישראל לאביהם בשמים, וכן נמסר במסכת אבות דרבי נתן: „שהיה אהרן ע"ה שואל בשלום בוגדי ישראל ורשעי ישראל, וכשהיה אחד מהם מבקש לעשות עבירה היה אומר: „אוי לי מחר יבא אהרן ושואל בשלומי היאך אני משיבו, והיה בוש ולא היה סורח". ורש"י מציין כי לדון את חברו לכף זכות הוא בכלל הבאת שלום, ומתוך שהוא מכריעו לכף זכות ואומר: „לא חטא לי בואת, אנוס הוא, לטובה נתכוין", יש שלום ביניהם.

ונסכם פרק זה בדבריו של אחד מגדולי הדורות האחרונים, הוא רבי ישראל מאיר הכהן, הידוע יותר על שם ספרו הקלסי להנהגת האדם בעל „חפץ חיים": „מדת השלום אין אנו יכולים לזכות רק אם נהיה זהירים מתחילה מעון שנאת חינם ולשון הרע" (שמירת הלשון ח"ב בסופו).

שאילת שלום בשם

מימים קדומים נהגו לשאול בשלום איש לרעהו: יוסף שאל לשלום אחיו: „השלום לאביכם הזקן אשר אמרתם, העודנו חי", והם ענו לו: „שלום לעבדך לאבינו עודנו חי" (בראשית מ"ג, כ"ז). כשבא יתרו אצל משה מיד „וישאלו איש לרעהו לשלום", ואח"כ „ויספר משה לחותנו את כל הנסים אשר עשה ה' לישראל", ומכאן למדו כי גדול השלום שהוא קודם לשבחו של מקום. דוד שלח עשרה נערים לנבל ויאמר להם: „עלו כרמלה ובואתם אל נבל ושאלתם לו בשמי לשלום, ואמרתם כה לחי, ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום".

במסכת דרך ארץ אף מצינו חיוב „מנין שחייבין ישראל לדרוש איש את שלום רעהו, שנאמר: אלה הדברים אשר תעשו, דברו אמת איש אל רעהו, אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם". בעלי התוספות מציינים מקור נוסף מדברי הכתוב (דברים כ', י'—י"א) „כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום", ומכאן הנוהג לדרוש בשלום זולתו, בשאילה ובמענה, ומצוה להקדים ולפתוח בשאילת שלום, וגם המקדים שלום לחברו צריך לכפול לו שלום ולומר לו שלום עליך וברכה טובה, וסמך ללשון זה מן הכתוב (תהלים כ"א, ד'): כי תקדמנו ברכות טוב, כלומר כי תקדמנו בשלום צריך הוא להחזיר לך ברכות טוב כלומר ברכה טובה".

במסכת מכות כ"ג: „כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר: בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם". ופירוש רש"י: „גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו, אלא שלא להשיב על שלומו", ואמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי (ברכות י"ז, ע"א), וראה להלן על שאילת שלום לנכרי.

הרמב"ם בהל' דעות (פ"ו, ה"ז) כתב דממעלות הת"ח הוא מה שהוא מקדים שלום לכל האדם, כדי שתהא רוחם נוחה הימנו.

הר"מ אלשיך מציין לדברי הקב"ה לפנחס: „הנני נותן לו את בריתי שלום", שהקב"ה הבטיח לו שיהי' שלום בין נפשו וגופו, ויהיה חי וקים לעולם, וכדאיתא: פנחס זה אליהו (תרגום יונתן בן עוזיאל), וע"כ כתוב (מלאכי ב'): „בריתי היתה אתו החיים והשלום", שהנשמה יש לה שלום הגוף, והגוף יסכים אל הנשמה, ולא יהיה לנגד לה, ואז לא תרצה הנשמה להתפרד מן הגוף ע"כ מברך אחד לחבירו שיהיה שלום נפשו עם גופו ויאריך ימיו".

התקנה לשאילת שלום כשם

בברכות ההדדיות בין בועז לקוצרים נזכר שם ה', ובועז אמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' (רות ב', ד'), ומכאן למדו חכמים הראשונים שיהא אדם שואל את שלום חבריו בשם (ברכות נ"ד, ע"א), ופירש: „בשמו של הקב"ה, ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות, להוציא שם שמים עליו, ולמדו מבועז שאמר ה' עמכם, ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל. במשנה שם מובא פסוק נוסף: „אל תבוז כי זקנה אמך", „למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם, ואומר את לעשות לה' הפרו תורתך, פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשאול לשלום חברו, זה רצונו של מקום, שנאמר: בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הראוי אסור" (פירוש רש"י שם).

בעל המכתם לברכות (הוצאת גנזי ראשונים, ירושלים תשכ"ז), מעיר לדברי המשנה: „איני יודע מתי היתה זה התקנה, כי לא היתה זו אלא מפני שהיו אדוקין לע"ז, ואמרו הס כי לא להזכיר בשם שהיו אדוקין לע"ז כי לא להזכיר בשם ד', והחסידים שבהם היו מזכירין אותו אפילו בשאלת שלום, ובבית שני לא היתה אדיקות ע"ז, ואולי בימי בועז היתה תקנה זו, ואע"פ שהיא מאוחרת במשנה או שמא בימי יונים היה, שהיו גוזרים על ישראל, וכשגברה ידם של בית חשמונאי תקנו זו, ולמדוה מן הראשונים, שנאמר: והנה בועז בא מבית לחם, וכן בירושלמי משמע דבועז תקנה ובתוספתא הזקנים הראשונים כשהיו רואים שהתורה משתכחת לישראל היו מבליעין אותה ביניהם, שנ' והנה בועז וגו' (פ"א), נראה שלא היתה תקנה זו מימי בועז, אבל החסידים שבדור היו עושין לעצמן".

היו שייחסו תקנה זו לתקופת הבית הראשון, אחרי גלות עשרת השבטים מעל אדמתם כאשר מלך בבל הביא את גויי כותה לשומרון, והם נקראו אח"כ בפי חז"ל כותים ובפי העמים שמרונים, והם נפרדו לב' כתות הכת האחת נקראה דוסתאי (ראה פרקי דרבי אליעזר פ' ל"ח ובמדרש תנחומא וישב ה', ב'), על שם מנהיגה שכפר בעולם הבא ומנע אותם מלכנות בשם המפורש, כי אם בשם אלקים. רבותינו מחו נגדם ותקנו לאמרו „מן העולם ועד העולם", וגם תקנו: „שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם המפורש" ולא בשם אלקים, ותביאו ראיה כי כן אמר בועז להקוצרים, וכן המלאך לגדעון, ומפני שהכופר הנזכר (דוסתאי) הפר חק אבותינו, הוסיפה המשנה להביא גם הפסוק „אל תבוז כי זקנה אמך", לדבריהם יש להעיר שכבר בימי דוד מצאנו כבר ברכה זו. עמשא מברך את דוד: „שלום לך ושלום לעזרך, כי עזרך ה' אלקיך" (שם י"ב, י"ח). ומקרא מלא בתהלים קכ"ט, ה': „ולא אמרו העוברים ברכת ה' עליכם ברכנו אתכם בשם ה'", ולכן נראה כי אם אף שנהגו כך מקודם, אף על פי כן נקבע כתיקון כללי בישראל בזמנו של דוד שהיה מבקש כבוד שמים (ע"פ מדרש שמואל פכ"ה).

בין תלמיד לרבו

בגמרא שבת פ"ט, ע"א אמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו משה: אין שלום בעירך, אין דרך ליתן שלום במקומך. אמר לפניו: כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, אמר לו: היה לך לעזרני לומר תצלח מלאכתך, אמר לו: ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת, ומכאן למדו שלא נכון לתלמיד לשאול בשלום רבו אם רבו לא פתח תחילה.

ב„ספר חסידים" שחובר בסוף האלף החמישי. קובע המחבר: „אל יתן שלום לרבו כדרך

שנותנין חברים זה לזה, ולא יחזיר שלום כדרך שמחזירין שלום אלא שוחה לפניו ביראה וכבוד, ואומר: שלום עליך רבי ומורי". החיד"א מציין בהערותיו „ברית עולם" את מקורו, רש"י ותוספות בברכות דף כ"ז, ע"ב, מביא דברי הרא"ש כי מתוך הירושלמי משמע שאין תלמיד נותן שלום לרבו כלל, מיהו בגמרא דידן משמע שנותנין שלום, ומכאן ההגדרה, תוך כדי דיבור, „כדרך שאלת תלמיד לרב", ומעיר לדברין: „ודברי הרא"ש הללו לדעתי קשים, דבירושלמי גופיה מייתי הא דכדי שאלת תלמיד לרב".

ב„ספר חסידים", אף נקבעת צורת שאילת השלום. „שאלת השלום של חכמים: השואל אומר צפרא דמרי טב והמשיב אומר צפרא דמרי טב ואריך לעולם והמשיב כופל השלום" (אות י"ח) וב„מקור חסד" מצוין מקורו בראשית רבא פרק ל"ח, אם קדמך חברך בעדשים קדמהו בבשר, למה שהוא גמל עליך תחלה, וכן מביא בשו"ת מהרי מברונא סימן קי"ג „דרך העולם שאומר לו צפרא דמרי טב ומשיב לו לשנה טובה תזכה".

ענין מיוחד בדבריו של המאירי (גיטין ס"ב, א') „תלמידי חכמים כששואלין בשלומם ראוי להאריך ולכפול ביתר מן הרגיל".

נסכם את הענין בהלכה הפסוקה בשלחן ערוך (יורה דעה סימן רמ"ב, סעיף ט"ז): „ולא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם, אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד „שלום עליך רבי", ואם נתן לו רבו שלום אומר לו „שלום עליך מורי ורבי".

יתר על כן, כששואל בשלום תלמיד חכם יכפול ויאמר שתי פעמים „שלום עליכם, רבנן", „שלום עליכם, רבנן" (אורח מישרים — שו"ע למדות. עפ"י גיטין ס"ב, ע"א. שלמא עלייכו מלכי, שלמא עלייכי מלכי).

לימדה תורה דרך ארץ

במסכת בבא מציעא דף פ"ז, דרשו על הפסוק „ויאמר לו איה שרה אשתך" (בראשית י"ח, י"ט), למה נקוד על איה, לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניה שלו; ובאכסניה פירש רש"י אשת אושפיזא, ובפירושו על התורה מפורש „לאיש על האשה ולאשה על האיש".

יתר על כן, מצינו במדרש (בראשית רבה פ"ד, י"ג): „ויאמרו לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן, את שלום אחיך ניתא אלא מאי ואת שלום הצאן, הדא אמרת שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש לו הנייה ממנו".

„אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל" (ברכות ע', ע"ב), וברש"י כתב הטעם שמא מתוך שאילת שלום יהיו רגילים זה עם זיבואו לידי חיבה. ההלכה כלשונה הובאה בשו"ע אבהע"ז (סימן כ"א, סעיף ו'), אולם בעל „אבני משפט" מסתמך על טעמו של רש"י כדי לקבוע דבאין כוונתו להראות חיבה רק דבאמת חושש, אולי נתהוה בה איזה סיבה, מותר.

כן מסתמך בעל „ערוך השלחן" על דברי רש"י הנ"ל כדי לקבוע שאין איסור אלא בשאילת שלום שיש בה עירוב דעת ואהבה, אבל לומר לה צפרא טבא וכהאי גוונא נראה דאין איסור, וכן פסק הרא"ד מבוטשאטש בספרו „עזר מקודש": „דנוהגין לומר לנשים כשנכנסים לבית שהוא כעין בקשת טובה".

בעל הב"ח מביא בשם מהרש"ל: „נהגו היתר באגרת שלומים שלנו שפורטים בו האשה, ואעפ"כ נהגו להחמיר שלא להזכירה בשמה", ומוסיף ש„בתחלת האגרת כותבים ועם שלום זוגתך וכו', אבל בסוף איגרת שרגילין לכתוב ותאמר שלום לפלוני ופלוני אסור לכתוב „ותאמר שלום לזוגתך", דהיינו שאלת שלום ששולח לה ע"י בעלה ואסור". הט"ז פוסק דאם האשה אינה בקו הבריאות מותר לכתוב „תודיעני משלום אשתך", וכן פוסק רבי

משה נחמיה כהנוב מחאסלאביטש (נתיבות השלום, סעיף כ') : „מותר לשאול בשלומה של אשה חולה, דאטו אסור לשאול על אשה חולה מה טיבה אם נתרפאת".

מהר"ם שיק דן בשאלה זו ומסכם : „נראה הא דאין העולם נזהרין בזה הוא כמ"ש התוספות בקדושין דף פ"א, ע"א, לענין הא דאין משתמשין באשה דסומכין על אידך דשמואל דאמר הכל לשם שמים, ופסק הרמ"א (באהע"ז סי' כ"א, סעיף ה', בהגה"ה) דהוא הדין בכל כיוצא בזה סמכינן על זה, ובפרט דכיון דאורחא הוא לית בה משום חיבה והרהור, וכבר כתב הריטב"א בסוף קידושין, ואם מכיר בעצמו כו' שאין לבו מעלה טינא כלל מותר לדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש וכו', וכמה מרבנן דמשתעו בהדי מטרנותא וכו' שהכל לפי מאי שהוא אדם, והמקדש עצמו בדבר המותר לו וראוי לו, קדוש יאמר לו" (שו"ת אהע"ז סימן נ"ג).

בעל „ערוך השלחן" פוסק : „מותר לשאול לבעלה איך שלומה, והטעם שאין שואלין בשלום אשה דשמא מתוך שאילת שלום אפילו ע"י שליח, יהיו רגילין זה עם זו, ויבואו לידי חיבה, ולפי זה אין האיסור רק בשאילת שלום שיש בזה קירוב דעת ואהבה, אבל לאמר לה צפרא טבא וכדומאי גוונא נראה דאין איסור ולשאול לאחר מה שלום אשה פלונית יש אומרין דגם זה רק ע"י בעלה שרי, ולא ע"י אחר, ויש מתירין, ולשאול לאשה על שלום אישה שרי (מהרש"א ב"מ, פ"ו). ויש רוצים לאסור מטעם קול באשה ערוה, ואינו נראה דבסתם דיבור לא נאסרה עם הנשים, ורק בקול ערב שהשומע נהנה מזה והוא מוסיף „לשאול בשלומה במכתב מותר, דהרי שואל לבעלה איך שלומה, ובבתו וכלתו ואחותו נראה דאין איסור כלל בשאילת שלום, דלא שייך בהן קירוב דעת דדרך ארץ כן הוא שהאב שואל בשלום זרעו, וחוב הוא עליו, וכן אחיו לאחותו ועקרי העניינים האלה תלוי הכל לפי דעת ויראת שמים".

לסיכום פרק זה נביא דבריו של בעל „עזר מקדש" „שמותר להתפלל עבור אשה ולברכה, כי שלא בפניה פשיטא שאין חשש כלל, ואדרבא מוטל להתפלל עליה, אף שהיא יודעת מזה, אך אפילו בפניה ג"כ אין חשש, ורק דרישת שלום להראות אהבה זה לזה אסור, וכן מה שנוהגו אחר ברית המילה לומר „מזל טוב" ליולדת, היינו ג"כ בכלל בקשת תפלה, שיהיה לה למזל טוב, וכן אומרים „מזל טוב" בשעת גשואין לנשים וכדומה, ועי' בתולדות אדם סעיף ד' דלכתוב לאשה מנשים באהל תבורך צ"ל דאין זה שאילת שלום, שכן הוא בפסקי מהרא"י סי' רס"א, שכתב לאשה „מנשים באהל תבורך".

זאת ועוד, ייתכן כמש"כ הפוסקים לגבי שאילת שלום דאבל, דעכשיו לא שייך שאילת שלום, ובש"ס ופוסקים לא הקפידו רק לגבי שלום, ולא בלשונות הנהוגים כעת (אוצר הפוסקים סימן כ"א, סעיף ו').

בין אדם לקונו

למרות החובה על האדם להקדים שלום לכל אדם מצינו במסכת ברכות דף י"ד, ע"ב : „אמר רב הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשהו במה". וכן בזוהר בלק (דף ק"צ) : „ובגין כך אסור לברכא לבר נש עד דלא יצלי בר נש צלותיה".

בשלחן ערוך אורח חיים (סימן פ"ט, סעיף ב') נפסקה ההלכה : „כיון שהגיע זמן תפלה, דהיינו מעלות השחר, אסור לאדם להקדים, והוא הדין אם הולך בבהכ"נ ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום, וכן אין ראוי להזכיר שמו על האדם ולכבדו קודם שמכבד להקב"ה, אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב, ואפילו זה אינו מותר אלא כשהצורך ללכת לראות איזה עסק, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה,

אפילו זה הלשון אסור, ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום, וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר אלא „צפרא דמרי טב", כדי שיתן לב, שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל, עד שיתפלל". וכן מביא אדמו"ר הזקן בשו"ע או"ח (שם סעיף ג') ד„נהגו שלא ליתן שלום קודם התפלה אפילו מצאו בשוק".

לדברי הרא"ד מבוטשאטש בספרו „אשל אברהם" : „כשאמר סתם צפרא טב, ולא אמר למי, אין זה בכלל קפידא, כי יכול הוא להתפרש שמתפלל כן על עצמו או על כלל ישראל, וכל שלא פירש תיבת „דמרי" אין זה בכלל קפידא למשכים לפתחו".

לגבי בין הפרקים נפסק להלכה (שו"ע או"ח סימן ס"ו) : „בין הפרקים של קריאת שמע שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם, ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו, כגון אביו או רבו, או מי שהוא גדול ממנו בחכמה וכל שכן מלך או אנס, ומשיב שלום לאדם נכבד, ואפילו באמצע הפסוק, חוץ מפסוק של „שמע ישראל" ובשכמל"ו, שלא יפסיק בהם כלל, אם לא שירא שמא יהרגנו", ועניין מיוחד בדבריו של בעל „משנה ברורה" : „לפי מנהגנו כהיום שאין אנו נוהגים לשאול בשלום בבהכ"נ, בעת התפלה, חלילה לשאול ולהשיב אפילו דברי תורה, לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרא".

סייגים לאמירת שלום

על סמך דברי הגמרא (מו"ק כ"א, ע"ב), פסקו בשו"ע יורה דעה : „אבל אסור בשאלת שלום. כיצד ? ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם, ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם שלום אלא יודיעם שהוא אבל. מג' ועד ז' — אינו שואל, ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם, מז' ועד ל' שואל בשלום אחרים שהם שרויים בשלום, ואין אחרים שואלים בשלומו, וכל שכן שמשיב למי ששואל בשלומו. לאחר שלשים יום הרי הוא כשאר כל אדם, ולגבי האבל על אביו ואמו אין אחרים שואלים בשלומו עד י"ב חודש".

הרמ"א בהגהותיו מעיר : „ויש מקילין האידנא בשאלת שלום האבל לאחר שלושים, ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר, שזה מה שאנו נוהגים לא מקרי שאלת שלום שבימיהם". וב„דרכי משה" הוא מוסיף כי בזוהר (פקודי דף ק"ג, ע"א), משמע דאינו אסור רק כשמזכיר השם בשאילת השלום — ומשמע שכל זה שאנו נוהגים אינו בכלל שאילת שלום. בעל „באר היטב" מעריר עליו בטענה, שמטעם זה היה להתיר תוך שלשים גמי, ולא מצינו שום פוסק שחילק בכך, והוא מחלק בין שאלת שלום בכריעה לבין שלום בפה, שמותר לומר כגון צפרא דמר טב".

בעל „ערוך השלחן" מביע דעתו : „כשם שאין שאילת שלום בבית האבל כל שבעה, לא האבל לאחרים ולא אחרים לאבל, כמו כן אחרים זה לזה לא ישאלו לשלום בבית האבל, דבתוך ימי שבעה אין להזכיר שלום בבית זה", אולם הרא"י ולדינברג מעיר (בספרו „אבן יעקב") : „דזה שאין האבל שואל בשלום אחרים הרי זהו דין אבילות, ואדרבא מהרמב"ם והשו"ע משמע דדוקא שאילת אחרים בשלומו, וכן הוא בשלום אחרים הוא דאסור, אבל שאילת אחרים שלום זה לזה בבית זה מאן דכר שמיה לאסור", וכן העלה בספרו רמת רחל, סי' נ"א, שאין יסוד לאסור שאילת שלום בבית האבל, „אולם יש ליזהר משום מדת דרך ארץ והבעת השתתפות בצער האבל, שהאחרים לא ישאלו זה לזה בשלום בקול, ובכלל אין להרבות בסתם שיחה בטילה בבית האבל". לאחר מכן מצא מקור לדבריו של בעל ערוך השלחן בספר „שבלי הלקט" בשם תשובת הגאונים ואכמ"ל.

יש להוסיף דברי הרמב"ם שהאבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא מכלל דברים

שבפרהסיא, ואיתא בירושלמי: „ר' אושעיא רבא אזל לחד אתר וחמא תמון אבלים בשבת, ושאל בהון זאמר להון איני יודע מנהג מקומכם, אבל שלום עליכם כמנהג מקומי".

בתוספתא (תענית פ"ג הלכה י"ב) שנינו: „אין שאילת שלום לחברים בתשעה באב, ולהדיוטות — בשפה רפה". הדברים הובאו להלכה ע"י מהר"ם מרוטנברג בהלכות שמחות: „ואין שואלין בשלום אדם בבית הקברות אם יש שם מת, אבל אם אין שם מת שואלין ברחוק ארבע אמות". הלכה זו מובאת בתשב"ץ סימן תל"ט בסיגנון אחר, וכנימוק נאמר שם: „כדי שלא יהא לועג לרש", אם כי נזכרת גם תוספתא תענית הנ"ל.

בין הסייגים יש להזכיר את דברי הגמ' (מגילה ג', ע"א): „אסור לאדם ליתן שלום לחבירו בלילה". ובתוספות פירש ריב"א דדוקא חוץ לעיר (היכא דשכיחי מזיקין) כגון בשדה ובלילה, אבל במקום שבני אדם מצויין אין לחוש ונותן שלום לחבירו בלילה.

כשיש מת מוטל ובאו אורחים לא יתן להם שלום ואם נתנו לו שלום לא יחזיר להם שלום, (עי' תשובת רב האי גאון מובאת ב„מאה שערים" לרי"צ אבן גיאת, הל' אבל ה"ב ו„בתרומת הדשן" פסקים סי' כ"ה, וביו"ד סי' שמ"ג, סעי' ב' בהגה).

לפי ספר חסידים (אות תשמ"א) „מי שמוליך מת או ספרים, ויהודי פוגעו, לא יתן לו שלום ולא יענה לו שלום". וב„משנת אברהם" סימן של"ט, מציין לגמרא (ברכות דף י"ח) מי גרע ספר תורה מעצמות וכו'.

בספר מטעמים דף נ"ח, ע"ב נמסר כי בשבת לעת המנחה אין אומרים זה אל זה שבתא טבא „גוט שבת" כמו בשחרית, משום שמראין עצמנו כאבלים על מות משה יוסף ודוד, ואסורים בדרישת שלום, ובמנחה ביו"ט אין אומרים „גוט יו"ט" משום שמא יאמר גזירה יו"ט אטו שבת (הדברים הובאו גם בספר „אוצר כל מנהגי ישורון").

ונסיים בדבריו של רבי ישראל אלנקאווה בפרק השלום, הנספח לספרו „מנורת המאור": „גדול השלום שכל הברכות והנחמות שהבטיח הקב"ה את ישראל חותמיהן השלום, בקריאת שמע בלילה — ופרוש עלינו סוכת שלומך, בליל שבת — מעין הברכות ורוב ההודאות לאדון השלום, ברכת כהנים — וישם לך שלום, סיום התפלה — עושה שלום במרומיו וכו'".

קבלת פני הבא מן הדרך

[illegible] אדם מן הדרך שואלין לו שלום" (במדבר רבה [illegible]), וכן פוסק [illegible] אדם להקביל פני הבא מן הדרך", ומובא ע"י מרן בשו"ע [illegible].

היו שסברו כי הביטוי „נתינת שלום" הוא מבטא משובש שנתהווה בהשפעת היהודית המדוברת, אולם מצינו במשנה מפורשת בפרק ו' דאבות: „אמר רבי יוסי בן קסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחר ונתן לי שלום", ויש להביא סמוכין לזה גם מלשון התורה „ונתתי שלום בארץ" (ויקרא כ"ו, ו'), וכן „הנני נותן לו את בריתי שלום" (במדבר כ"ה, י"ב). אולם המבטא הרגיל ביותר בתנ"ך ובתלמוד הוא שאילת שלום כמו „וישאל להם שלום" (בראשית מ"ג, כ"ז), „וישאלו איש לרעהו לשלום" (שמות י"ח, ז'), „וישאלו לו לשלום" (שופטים י"ח, ט"ו), „ושאלו לך לשלום" (שמואל א', י', ד), „וישאל לאחיו לשלום" (שם י"ז, כ"ב), וכהנה רבות. בתלמוד יש „כדי שאילת תלמיד לרב" (בבא קמא ע"ג, ב') „בפרקים שואל מפני הכבוד" (ברכות י"ג, א') „אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו" (שם ל', ב') וכדומה.

בתנ"ך אנו מוצאים לשון של פקודה כמו „ואת אחיך תפקוד לשלום" (שמואל א' י"ז—י"ח), וגם לשון אמירה ודבור כמו „ויאמר השלום אביכם" (בראשית מ"ג, כ"ז), „ותאמר

השלום לך השלום לאישך" (מלכים־ב', ד', כ"ו), „אדברה נא שלום בך" (תהלים קכ"ה, ה'), ו„דובר שלום לכל זרעו" (סוף אסתר).

אף בשירת ספרד אנו מוצאים אצל ר' שמואל הנגיד בשירו על מות אחיו (מבחר השירה העברית, הוצאת אינזל לפסיא תרפ"ב, עמ' ע"ב): „ואם אתן לך שלום ולא אשמע תשובתך", ומכאן שהבטוי לתת שלום אינו זר לרוח השפה, ומכל מקום ברור שאין לראות בו את השפעת היהודית המדוברת.

„נוהגים שנותנים שלום לאורח ואומרים לו שלום עליכם והאורח עונה להיפך עליכם שלום, וכן כשאדם אומר לחבירו צפרא טבא עונה לו בלשון אחר שגה טובה. הטעם הוא כדאיתא בגמרא ברכות ו': „הנותן שלום לחבירו ולא החזיר לו שלום נקרא גזלן וכו'", ואם יענה בלשון הנותן, יחשוב השומע שהוא השואל שלום, וחבירו אינו משיבו ויהיה בעיניו כגזלן" (מטעמים דף נ"ח, ע"ב, והובא גם באוצר כל מנהגי ישורון).

הר"ש וינפלד, שהביא מבחר מקורות בעניני שאילת שלום (אוצרות ירושלם, חלק ס"ה), מסביר את נוסחאות הברכה המקובלים כיום, ויש ענין בהזכרת הבירור שהתנהל מעל דפי אחד המאספים התורניים „בית ועד לחכמים", שיצא לאור בשנת תר"צ בגריבה אשר בליטא, בדבר ברכת שלום עליכם.

הרב מאיר רובין מטומשוב־לובלסק פנה בשאלה: „למה כשפוגע אדם בחברו אומר לו שלום עליכם, הלא מבואר דאסור לאדם לומר לה' קרבן (נדרים י'), דחיישינן דלמא מיית ויוציא שם שמים לבטלה, ומבואר דשלום הוא שמו של הקב"ה, וקשה הכי נמי דלמא מיית ויוציא שם שמים לבטלה, וע"כ צריך לפתוח לא „שלום עליכם" כי אם „עליכם שלום".

העורך, הרא"מ פיורקא, העיר לשאלתו: „שאלה זו יש לשאול גם על בועז שאמר לקוצרים ה' עמכם (רות ב'), הקדים השם והקוצרים אמרו להפך יברכך ה', וטעם הדבר מצאתי בספר ישן אחד (איני זוכר כיום שמו), כי אמרו חז"ל כל המקדים שלום לחברו מאריכין לו ימיו ושנותיו, לכן לא היה לבועז לחוש שמא ימות, לפי שהיה מקדים שלום לקוצרים, והקוצרים אמרו להפך, ולזה כיוון מדעתו הרחבה גם רבי ברוך עפשטין נ"י מפינסק בספרו החדש „עבודת הלויים".

באחד הגליונות הבאים העיר ר' קלונימוס ב"ר דוד לגבי המאמר, שהובא ע"י העורך: „כל המקדים שלום לחברו מאריכין לו ימיו ושנותיו: „מאמר זה בקשתי ולא מצאתי", והוא סבור שמקורו מדברי המדרש „המטיל שלום בין אדם לחברו, עאכו"כ שמאריכין ימיו ושנותיו" (תנחומא סוף יתרו), וכן מצאנו „מי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום, הקב"ה מורישו לחיי העוה"ז והעה"ב" (סוף מסכת דרך ארץ) ולפי המאמר האחרון, שגם משיב שלום זוכה לזה, יש לומר שמה שענו הקוצרים להפך יברכך ה' וכן עליכם שלום כתב הסופר כן לתפארת המליצה, להפוך המאמרים, כמו ואברכה מברכיך ומקללך אאר וכן הרבה". רבי מיכאל זאב זאוראדסקי מוסיף שם שיש ללמוד ענין זה ממקרא מלא: „מי האיש החפץ חיים — בקש שלום ורדפהו".

יש להוסיף כי עשרים שנה לפני בירור זה הופיע ספר „טעמי המנהגים" ובו הוא מסביר מדוע משנה המשיב ועונה „עליכם שלום", משום דאיתא בגמ' נדרים דף י' שלא יאמר אדם לד' עולה או לד' קרבן אלא עולה לד' קרבן לד', שמא כשיאמרו תיבת לד' ימות חלילה, ונמצא מוציא שם שמים לבטלה. וכן גבי שאילת שלום, כי שמו של הקב"ה הוא שלום כדכתיב: „ויקרא לו ד' שלום", נמצא המשיב אסור לו להשיב ולומר שלום עליכם, כי שמא ח"ו כשיאמר תיבת „שלום" לא יספיק לומר תיבת עליכם, אמנם השואל

שפיר קאמר, כי איתא בגמ' ברכות: „המקדים שלום לחברו מוסיפין לו חיים ושלום", נמצא השואל מקדים שלום ובטוח הוא שלא ימות.

על נתינת שלום ביד אנו מוצאים רק במאות השנים האחרונים. בספר „אגודת שמואל" על הפסוק (משלי י"א, כ"א): „יד ליד סמך לתמימי דרך. קבלה היא בידינו ההולך בדרך ועוסק בדברי תורה משום שהשכינה נקראת שלום מתחברת עמו בדרך, וביעקב כתוב ויבוא יעקב שלם וכו', ולכן מי שבא מן הדרך מחויבים ליתן לו שלום, ביד תקיפה ובשפה חריפה, ולא בשפה רפה, אבל מי שלא נתן שלום בידו למי שבא מן הדרך, יצא כרוז ברקיע „פלוני הרע הזה יצא נקי מנכסיו וצדיקים ירשוהו". וע"ז נאמר: יד ליד לא, כלומר שלא נתן יד להבא מן הדרך כלומר שלום, ינקה מנכסיו האי רשע רע, וצדיקים ירשוהו, ועל זה נאמר זרע צדיקים נמלט (סוד מישרים), ובמשלי (ט"ז, ה'), „יד ליד לא ינקה", כי לא יתן לאשה ואפילו לאשתו שלום ביד כמו לזכר" (הגהות דרבנו עובדיה, וראה דברי הר"ח ליברמן ב„סיני" על הגהות אלו).

הפסוק „בורא ניב שפתים שלום שלום לקרוב ולרחוק" משמש, איפוא, יסוד למנהג שצריך ליתן ולהביא שלום, כשיבא מדרך רחוקה או קרובה, להשיב שלום ושניהם יאמרו שלום, בניב שפתיים ולא בשפה רפה, והדברים הובאו ב„תיו יהושע", הם הלכות דרך ארץ: „וכן מבואר בהגה דרבינו עובדיה הנביא דצריך ליתן שלום ביד דוקא".

מן הענין לציין שהטעם הנזכר ב„אגודת שמואל" הובא ע"י רבי צבי אלימלך מדינוב, בספרו „דברים נחמדים" (משלי י"א): „קבלה בידינו ההולך בדרך יעסוק בתורה וכו', ולכן מי שבא מן הדרך מחויבים ליתן לו שלום ביד תקיפה ובשפה חריפה, ולא בשפה רפה, אבל מי שלא נותן שלום בידו למי שבא מן הדרך, יצא כרוז ברקיע: פלוני הרע הזה יצא מנכסיו וצדיקים ירשוהו, ועל זה נאמר: יד ליד לא ינקה. כלומר, כשלא נותן יד ליד, ר"ל שלום, ינקה מנכסיו האי רשע".

אחד הפוסקים לפני כשלש מאות שנה, רבי שמואל הלוי, שנמנה בין תלמידיו של הט"ז, נשאל בספרו נחלת שבעה (חלק השו"ת, סימן ע"ב) „דמרגלא בפומייהו דאינשי בני הישובים הבאים תוך התחום אלפים בלא עירוב, או מתוך ד' אלפים אמה וע"י עירוב, שאין נותנין להם שלום, ויש שאין חוששין ונותנין להם שלום" הדין עם מי? והוא מספר „ראיתי מקצת בני אדם אין נותנין להם שלום, ושמעתי מהם בפירוש שאין נותנין שלום בשבת, ולא שמעתי מעולם טעם לדבר, ואולי דנמשך להם מהא דכתב בשיבולי הלקט על שנים שנכנסו לעיר בערב שבת בשעה מאוחרת ולא נתנו להם שלום". לדעתו: „דינא הוא שלא ליתן להם שלום, אך לא משום קנסא, רק שאין צריכין שאלת שלום, כמו שבפחות מפרסה לא חשיב יוצא לדרך, ואין צריך תפלת הדרך, א"כ לא שייך נמי ליתן שלום, כמי שבא מן הדרך ממקום סכנה, ומטעם זה אינו שייך בשאילת שלום ומכל שכן אם אינו הולך רק תחום שבת ממש בלא עירוב, דכל שכן שנחשב כעיר עצמה, ולכן אינו נותן לו שלום רק „ברוך הבא", שנהוג ההולך לבית חבירו שאומר לו ברוך הבא, וכמנהג הספרדים בהיפוך: הפוגע בחבירו בשוק נותן לו שלום, ובבא חבירו מן הדרך אומר לו ברוך הבא".

מדבריו אנו למדים על שוני בנידון בין קהילות ספרד ואשכנז, והדברים מובאים ע"י הרנ"ג קורונל בספרו „זכר נתן" (כ"ה ע"ב, אות ד' דרך ארץ, סימן י"ת): „בערי ספרד אומרים ברוך הבא ובערי אשכנז המנהג שאומרים לו שלום עליכם ובנתינת ימין, ובפולין מקפידין על כך מאד". הוא מעיר: „ולא ידעתי מנין להם זה, אחר זה מצאתי במגידים עם פירוש אגודת שמואל (ישעיה נ"ז, פ"ב בהגה) שצריך לחבירו ליתן ולהביא בידו שלום כשיבוא מדרך רחוקה".

בעל „טעמי המנהגים" מביא (בעמוד תק"ד) הגהה דרבינו עובדיה הנביא הנ"ל וכן דברי בעל שו"ת „נחלת שבעה" הנ"ל דצריך ליתן שלום ביד דוקא ע"ש, ומוסיף הוכחה מדברי ר"י בן קיסמא שנתן לו שלום, ולא אמר שאמרו לו שלום, ומוסיף „ולדעתי הרמז כי ביד האדם ט"ו פרקים כמנין ט"ו תיבות שבפסוקי יברכך ה' וישמרך וגו', כלומר יחולו עליך הברכות שבג' פסוקים אלו, שהם ט"ו כמנין איברי היד".

לפי נימוק נוסף יש ארבע עשרה תיבות בברכת כהנים, מלבד תיבת שלום, ובכל אצבע יש שלשה קשרים, מלבד בגודל יש שני קשרים, הרי י"ד קשרים כנגד י"ד תיבות ובפיו גומר תיבת שלום, נמצא בתתו לו את ידו, ובאמרו בגמר שלום, יותן לו כל ברכת כהנים (זכרון בספר).

על רבי שלמה אליעזר אלפנדרי מירושלם מסופר (דברי תורה מהדורא ט', סימן י"ד) „שלא היה נותן ידו לשלום רק (כמו בהכרח), לאיש מפורסם, ת"ח נגבבד, ורק היה אומר בפיו שלום, ואמר כי זהו דרך התחדשות לא שערום אבותינו ורק זה הנהיגו במדינות אירופה" (דברים כגון אלה מיחסים גם למרן בעל „חזון איש").

כאשר ר' חיים אלעזר שפירא הגיע לביקור בארצנו הקדושה, קיבל מהרש"א אלפנדרי את פניו, „נתן לו שלום והחזיר לו שלום, בסבר פנים יפות בידו הגדולה, לכבודו הראה חיבה יתירה, ועשה חטיבה וידידות להושיט יד קדשו, בנתינת „שלום" לכל הרבנים משיירא וחברייא דידן, וגם לנו הגם שלא היה דרכו בזה, ליתן שלום ביד לשום איש, וגם לאצילי בני ישראל לא שלח ידו כי אם שלום לרחוק בפה קדשו" (מסעות ירושלם הוצאת הר"צ מושקוביץ).

בספר „דברי תורה" (שם) הוא מסביר מנהגו של הרש"א אלפנדרי „כדי שלא יצטרך ליתן לכל אחד ידו לשלום, כי בגודל קדושתו אולי היה קשה לו לסבול, כאשר הרגיש ביד כל אחד, אם היה נותן לו ידו, את העוונות ונגעי נפש, מבחי' יד ליד לא ינקה וכו', ואין חקר למדרגתו, ומה עמקו מחשבותיו ונפלאותיו".

הוא מוסיף כי ממשנת אבות פ"ו, אמר רבי יוסי בן קסמא וכו' ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי וכו' משמע לכאורה, דהנתינה של שלום היתה מיד ליד, אולם — הוסיף — מדקאמר ונתן לי שלום, ואח"כ נאמר אמר לי שהתחיל הדיבור ביניהם, וכדמצינו בלשון התורה ונתן הכהן וגו', כמה פעמים בהזאות שזהו נתינה ביד ולא בדיבור כלל, והוא מציין שגם מלשון הזוהר (בראשית ר"ה, ע"ב) „קריב לגביה ויהיב לון שלם" משמע גם דיהיב בידיה.

בין ישראל לעמים

חזונם של ישראל מאז ומעולם הוא השלום, והשאיפה לשלום היא המבדילה בין ישראל לעמים. ישראל חרת על דגלו את הצו „לא תרצח", ואילו סיסמת „על חרבך תחיה" היא צו עליון לגבי עשו שאין להרהר אחריו. ישראל ראו, איפוא, בשלום חזון הכל, ובלעדיו אין סיכוי להתפתחות העולם, שכן השלום לארץ כשאור לעיסה כדברי חז"ל: „אלמלא שנתן הקדוש ברוך הוא שלום בארץ, היתה החרב והחיה משכלת את האדם, מגין שנאמר ונתתי שלום בארץ והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם" (סוטה כ"ב, א').

תהום זו, הרובצת בין ישראל שקיבלו את התורה שכל נתיבותיה שלום לבין אומות העולם, המחישו חז"ל בדרשתם על הכתוב „וזאת תורת זבח השלמים" (ויקרא ז', י"א): „אמרו אומות העולם לבלעם, למה אמר הקדוש ברוך הוא לישראל שיהיו

מקריבין לו קרבנות (שלמים), ולנו לא אמר כלום, אמר להם בלעם: הקרבנות אינן אלא שלום, ומי שקיבל את התורה שכתובין בה צריך שיקריב קרבנות. אתם מתחילה פסלתם אותה ועכשיו אתם מבקשים להקריב קרבנות. מי שקיבלה הוא מקריב קרבנות שנאמר: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תנחומא צו ד').

יש עמים המתפללים על השלום אבל אין תפילתם כתפילת ישראל, אדם מישראל מסיים את תפילת העמידה שהוא מתפלל שלוש פעמים ביום, בברכת שלום. הכהנים מברכים את העם ומסיימים בשלום, וגם ברכת אדם לחברו היא שלום.

„אין שלום יוצא מתוך מריבה, וכן הוא אומר: ויהי ריב בין רועי מקנה אברם וגו', מי גרם ללוט שפירש מאותו צדיק הוי אומר מריבה, וכן הוא אומר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב, מי גרם לזה ללקות הוי אומר זו מריבה, וכן אשכחן: כי ינצו אנשים וגו'... וקצותה את כפה, מי גרם לזה, הוי אומר זו מריבה".

כאשר נתן הנביא מנמק את מניעת בנין הבית מדוד, הוא מדבר אמנם אליו בכבוד גדול ועומד על הישגיו הגדולים ומתנבא לו שה' יקים לו בית מלוכה תחת הבית לה' שיזם לבנות: „והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה'". אך דוד עצמו עומד על הנורם למניעה, כדבריו לבנו שלמה, כשבא לשתף אותו בהכנות לבית המקדש: „ויאמר דוד לשלמה בנו, אני היה עם לבבי לבנות בית לשם ה' אלקי, ויהי עלי דבר ה' לאמר, דם לרב שפכת ומלחמות גדולות עשית, לא תבנה בית לשמי — הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה. והניחותי לו מכל אויביו מסביב, כי שלמה יהיה שמו, ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו, הוא יבנה בית לשמי" (דברי הימים כ"ב ז'—י').

התורה — „דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", וככל שהדבר תלוי בנו חייבים לעשות הכל בדרכי שלום ואף את כיבוש הארץ, כאמור: „כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום". וכבר מנו חז"ל במקומות רבים מעלות השלום בשמים ובארץ, ואף על פי שהקב"ה אמר לו למשה להלחם עם סיחון „והתגר בו מלחמה" (דברים ב') ניסה בראשונה להידבר איתה לשלום: „ואשלח מלאכים ממדבר קדמות דברי שלום".

לפי חז"ל פנה גם יהושע לתושבי כנען בראשונה בהצעת שלום (ירושלמי שביעית ו', א'; דברים רבה; שופטים ה', י"ג). וכן מציין הרמב"ם (הלכות מלכים ו', ה'): „שלשה כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ. הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח, וחזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים, וחזר ושלח מי שרוצה לעשות מלחמה — יעשה".

זאת ועוד, אחת הברכות הגדולות שהתורה מבטיחה לנו אם נשמור ונעשה את מצוותיו היא השלום „ונתתי שלום בארץ, ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם".

כאמור, הרי חזונם של ישראל מאז ומעולם הוא חזון השלום באחרית הימים, כנבואת ישעיהו: „וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה", אולם בשעה שהם נתונים בסכנה עליהם להשיב מלחמה שערה, כדברי הנביא יואל: „קראו זאת בגוים, קדשו מלחמה, העירו הגבורים, יגשו יעלו כל אנשי המלחמה, כתו אתיכם לחרבות ומזמרתיכם לרמחים, החלש יאמר גבור אני, עושו ובואו כל הגויים מסביב, ונקבצו שמה הנחת ה' גבוריך", והתורה מבטיחה להם: „יתן ה' את אויביך הקמים עליך נגפים לפניך, בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך" (דברים כ"ח ו'—ז') והבטחתו נתונה לנו כי אם אויבינו יעיזו להפר שלומנו יבוסו ויוכו שוק על ירך.

זאת ועוד; הנביא מיכה, שהתנבא גם הוא נבואת אחרית הימים, חוזה את השלום בארץ: „ועמד ורעה [המשיח] בעז ה', בגאון שם ה' אלקיו, וישבו כי עתה יגדל עד אפסי ארץ והיה זה שלום, — — — והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים, כטל מאת ה' וכרביבים עלי עשב, אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם".

הוי מתפלל בשלומה של מלכות

על נהרות בבל קיבלו הגולים מירושלם את פניית ירמיהו הנביא כי אין שיבתם לירושלם קרובה, ועליהם להשלים, איפוא, עם גלותם בבבל: „ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה יהיה לכם שלום", שומה עליכם להתפלל אל ה' ולדרוש בשלום העיר.

ר' עזריה מן האדומים בעל „מאור עינים", פותח את סקירתו על התפתחות ברכת הנותן תשועה: „למען דעת כל עמי הארץ כי אנחנו שארית הפליטה, כל ימי היותנו גרים ותושבים בארץ, הרי אנו חייבים על פי נביאי האמת, וכפי מנהג האבות שהיא תורה, להתפלל בשלומה של המלכות המושלת בנו, וכי לעת כזאת בפרט אשר עוונותינו הפיצונו בארבע רוחות השמים, יש לנו לשחר אל אל על שלום בני תבל כולם, לבל ישא גוי אל גוי חרב".

לאחר ציון מקורות קדומים מימי הבית השני ושלטון הרומאים הוא מסכם: „ומבואר אמרו אבות העולם (היא מימרתו של רבי חנניא סגן הכהנים) „הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו". הוראה מחייבת זו בפרקי אבות מנוסחת בצורה נמרצת באבות דרבי נתן (נוסח ב' הוצ' שכטר עמ' 68): „הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שהיא שולטת בנו כל הימים".

מפני דרכי שלום

בברייתא שנינו: „תנו רבנן מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום" (גיטין ס"א, ע"א). בעוד שבמשנה (גיטין נ"ט, ב') מוגבלת התקנה, והיא מתייחסת לעניי נכרים בלבד, הרי הברייתא מטילה על ישראל חובות נוספות כלפי כל נכרי, כעני וכעשיר, לגבי כל צורות החסד: גמילות חסדים, ביקור חולים וקבורת המת (ראה בבא מציעא ל', ב'). התוספתא אף מונה חובות נוספות שלא נזכרו במשנה ובברייתא שבגמרא: „מספידין מתי גויים ומנחמין אבילי גויים מפני דרכי שלום" (תוספתא צוקרמנדל עמ' 238).

הראשונים מציינים שחובה זו, בכל הדברים האמורים, לאו דוקא כשבאו ביחד עם עניי ישראל וחולי ישראל ומתי ישראל אלא אפילו כשהם לבדם וענין מיוחד בדבריו של בעל „ספר חסידים": „דע אע"פ שאמרו מותר לשנות מפני דרכי שלום, אם יבא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן לא יפרע לו, אינו יכול לומר אין לי, כי מה שאמרו מותר לשנות בדברי שלום, זהו כשכבר עבר הדבר" (סימן תכ"ו).

רבי יהודה עייאש שנשאל אם מותר ליתן אוכלין ומשקין לעניי עכו"ם, המחזרים על הפתחים בשנת הרעב והם קרובים למות, ובשעה שמפרנסן הוא מחיה אותם בידים, מסכם להלכה: „לפרנס עניים בדליכא איבה אסור מדאורייתא לכ"ע משום מתנת חנם, אלא דיש לחקור בנכרים שבזמן הזה שאינם עוברי עבודה זרה, אעפ"י שאינם מקיימין שבע מצות בני נח, אם הם בכלל זה". ועל סמך דברי הרמב"ם הוא מסכם: „עכו"ם העובד ע"ז אסור לרפאות או להעלות (מן הבור) אפי' בשכר, בדליכא איבה, ואם אינו עובד ע"ז, אבל אינו

מקיים ז' מצות, מותר לרפאותו ולהעלותו בשכר, אע"ג דליכא איבה, אולם לפרנסם אינו חייב אלא בשכר, ורק בדלא מצי לאישתמוטי מחויב לפרנסם, ורק אם מקיים שבע מצות בני נח נקראים מחסידי אומות העולם, ואנו מצווים להחיותו ואף לרפאותו בחנם" („בית יהודה", יור"ד סימן ד' ודבריו הובאו להלכה ע"י הר שלום מארגויטו בספרו „עושה שלום", חידושי דינים, חלק יור"ד אות צדקה).

„שואלים בשלום גוים מפני דרכי שלום ואפילו ביום חגם" (גיטין ע"א, ע"א), והובא בשו"ע (יור"ד סימן קמ"ח, סעיף ט'), אולם „אסור ליכנס לבית הגוי ביום חגו וליתן לו שלום. מצאו בשוק, מותר, אבל יאמר לו בשפה רפה וכובד ראש".

לפי הירושלמי (גיטין ה'—ו') אסור כלל לשאול בשלום הנכרי, ולעמון ומואב יש איסור מפורש: „לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם".

על סמך דברי הברייתא (גיטין ס"ב) „אסור לכפול שלום לגוי לעולם", ציינו הפוסקים שיש להקדים לו שלום, כדי שלא יתחיל הגוי ויצטרך לכפול לו. סמך לכך הם דבריו של רבי נחמן בר יצחק: „היה אומר שלמא למר והיה לבו על רבו". רש"י שם מפרש: „דהא שנותנים שלום לעכו"ם מפני דרכי שלום הוא דשרי, ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי לממרא להו" (ועיין יור"ד סימן קמ"ח, סעיף י').

בימי הביניים העסיקה בעיה זו את הפוסקים שעסקו ביחסים שבין ישראל לעמים „ואסור לגנוב דעת הבריות, ואפי' דעתו של גוי עצמו, מציין ספר חסידים — ואותן שמחרפין את הגויים בשעת שאלת שלומם והגוי סבור שאמר לו טובה, חוטאים כי אין לך גניבת דעת גדול מזה, אך כל מה שנוכל למעט בשאלת שלום של רשע יש לנו למעט, אך מפני דרכי שלום נוכל להקדים שלום לגדולים שבהם, ועוד שלא יצטרך לכפול להם שלום, כי כן דרך העולם המשיב כופל שלום („ספר חסידים", הוצאת מוסד הרב קוק, סימן נ"א).

מהר"י מברונא שנשאל: „כשהגוי יוצא, רגיל לומר „גוט גזעגן אויך", ורגילים להשיב: „שנה טובה, טובה על כל ישראל", פוסק: „דלאו שפיר עבד אלא ישיב כפשוטו „מאן דנק אויך", דהשתא אתחול מתחילי בשלום בשלמא, בהזכרת השם, להשיב להם מיבעי, דתנן (גיטין ס"א, א') שואלים בשלומם ואמרינן בגמרא „רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא", וע"ל לפרש כדי שלא יתחיל הגוי, ואז יצטרך להשיב טפי, כדרך העולם". והוא מוסיף: „ויש רוצים לומר כשמשיבים כופלים שלום לישראל, ואי אתחיל הגוי צריך להשיב לו גמי כפל כמנהגם, דאל"כ איכא איבה, ואין נראה לי", יתר על כן הוא מציין „וכל העושים כן גונבים דעת הבריות ואסור לגנוב דעת הבריות, אפי' דעתו של גוי".

„אין שלום אמר ה' לרשעים", וכן מצינו בזוהר (וירא דף כ"ג, ע"ב): „מפאן אוליפנא דהא לבר נש חייבא אסור לאקדמא ליה שלם, ואי אצטריך יקדים ליה, כדוד ששאל לנבל ואמרתם כה לחי וגו', דבריך ליה להקב"ה ואתחזי דבגיניה קאמר, ואי תימא דרמאות הוא — לאו, דהא כל מאן דסליק ליה לקב"ה ואתחזי דבגיניה קאמר לאו רמאות הוא". במקור אחר בזוהר (מקץ דף ר"ח, ע"א) משמע שאפילו להשיב אין משיבים לרשע, ואפילו למי שרק חשוד בעיניו לרשע, וכן בספר חסידים אות נ"ד, רק כל מה שנוכל למעט בשאלת שלום של רשע יש לנו למעט, אך מפני דרכי שלום נוכל להקדים שלום לגדולים שבהם, ועוד שלא יצטרך לכפול להם שלום כי כן דרך העולם — המשיב כופל שלום.

על סמך דברי רבן שמעון בן יוחאי: „מניין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום? ת"ל, נשך כל דבר אשר ישיך, ואפילו דיבור אסור" (ב"מ דף ע"ה). וכך גם בירושלמי ב"מ פרק ה', ח': „קשה הריבית, שאף שאילת שלום

ריבית". לכן נפסקה ההלכה בש"ע (יו"ד סימן ק"ס, סעיף י"א): „לא שאל לו שלום מימין, ועל שלווה ממנו הקדים לו שלום — הרי זה ריבית".

שלום על ישראל

השאיפה לשלום משתקפת כבר במכתבי יב, המושבה הצבאית היהודית שעל האי בניסלוס באזור אסואן, הנפתחים בברכת השלום. בכתבי בר כוכבא שנתגלו בשנים האחרונות אנו קוראים: „שמעון בר כוסבה הנשיא על ישראל ליהונתן ולמסבלה סלם". „שלם משמעון בר כוסבה לאנשי עין גדי". „למשבלה וליהונתן שלום". מתוך הברכות הקצרות־עניניות מרגישים אנו שהיה מובן עמוק למלה שלום בעיניהם, והם הביעו בסיום המכתבים „הוו שלם", ובכך רצו לבטא את כל המיוחל „השלום והטובה לעם".

מלים אלה כלולות גם במכתבים שנמצאו בואדי מורבעת משמעון לישוע בן גילגולה „שלום שתשלח והתחזק חזקת מקום הוא, שלום".

כן נשתמרו לנו כתובות בבתי הכנסת של כפר ברעם בגליל העליון שהתפרסמו כבר בימי הביניים. הנוסע היהודי ר' שמואל בן שמשון, אף מייחס את בית הכנסת המפואר לר' שמעון בר יוחאי, ובאגרתו „אלה מסעות" מובאת הכתובת: „יהי שלום במקום הזה ובכל מקומות ישראל".

נוסח דומה נתגלה על משקוף בכפר עלמא הסמוך: „יהי שלום על המקום הזה ועל כל מקומות עמו ישראל".

בבית הכנסת המפואר של דורא אוירופוס שעל הפרת, המפורסם בציורי התנ"ך מרהיבי העין, נשארה כתובת יסוד על לבנה בתיקרה: „הדין בית אתבני בשנת חמש מאה חמשין ושית, דאינון שנת תרתין לפלפוס יוליוס קיסר, שלמה להון ולנשיהון ובניהון, כלהון בכל שבה פרסין ידיהון ב"ה שלום להם ולנשיהם ובניהן, כולם בכל שבת פורשים בו ידיהם".

בחמת טבריה נתגלתה רצפת פסיפס של בית הכנסת, שנבנה כשלש מאות שנה לאחר חורבן הבית השני, המצטיינת ביופיה עם גלגל מזלות ארון קודש, ובשני צידיו מנורת שבעת הקנים, לולב, אתרוג, שופר, מחתה, וכתובת יחידה בארמית: „יהי שלמה על כל מן דעבד מצות בהדן אתרה קדישה, ודעתיד מעבד מצותה תהי לה ברכתה".

הברכה „שלום על ישראל" נמצאה בבתי כנסיות רבים ובכללן ברצפת פסיפס של בית כנסת בכפר חוסיפה (עוספיה) בראש הכרמל. בית הכנסת נהרס כנראה בשריפה, בעקבות חורבן בתי הכנסת והפוגרומים, בהשראת מדיניות יוסטיניאנוס, ונשארו רק שרידים מרצפות הפסיפס היפה שבו מצוירים גלגל מזלות ואיורים אחרים. בכניסה שלושה פנלים: משני הצדדים מנורה, לולב, אתרוג שופר, ובאמצעי מוקפת זר פרחים, הכתובת „שלום על ישראל", היא הכתובת המצויירת על שטרי הלירה הישראלית.

בביהכ"נ שביריחו, שלפי כמה חוקרים נבנה כבר בתקופת השלטון המוסלמי, נמצאת כתובת הקדשה גדולה „לכל ישראל שלום".

הרשימה מקיפה מדי, עקבית מדי, מלהיות אוסף של מקרים. לא כתובות זכרון אישיות ופרטיות יש כאן כמו אותן כתובות הפותחות במלים „זכיר לטב", כי אם בטוי לצמאון העם לשלום. הציון שלום מבוסס כאן על המוטיב של הכתובת „שלום על ישראל". בניגוד לצורה הקדומה „שלום ל" המצויה בתנ"ך, וכך בנוסח התפילה כגון „שים שלום" בקדיש, בדברי חז"ל ובברכה השגורה שלום עליכם, וכן בכתובות בתי כנסת.

מפני חטאנו גלינו מארצנו ונתרחקנו מבית אדמתנו. העם נאלץ לנדוד, לנטוש

ישוביו ולהקים אחרים, ובחוץ לארץ על אחת כמה וכמה „ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר". בכל מקום נטלו עמם מסורת אבותם והשאירו במקום את קבר אחיהם למנוחת עולמים, וגם שם הביעו תקוה „ינוחו על משכבותם בשלום". ואף בכתובות, שלשונם ארמית או יוונית, נכתבה המלה „שלום" באותיות עבריות.

בבית שערים נתגלו מצבות רבות מתקופות המשנה שנוסחתם ואותיותיהן יוונית, ורק המלה „שלום" כתובה בעברית ולעתים „שלום על ישראל", כהבעת תפילה ומשאלה הנוגעת לגורלה של האומה. אף הפרידה מן הנפטר משתלבת עם תפילה לשלומה של הקהילה המצומצמת, שאתה נמנה הנפטר וכלל ישראל כולו.

בצוער נמצאו שלוש מצבות קבורה יהודיות באקראי והן העדות היחידה לקיום ישוב יהודי במקום בימי התלמוד. לכתובת יש תאריך כפול, לפי חורבן בית המקדש ולפי שנת השמיטה, וחשיבותן גדולה לבירור השאלה הכרונולוגית של חשבון שנות החורבן והשמיטות ואף בהן מתבלטת הברכה „שלום על ישראל".

ניתן לסכם, איפוא, קו המתמשך מארץ כנען בה שלום אינה סתם ברכה, או העדר מלחמה אלא הטוב והמיטב, רעות וחברות, שכן האדם שחיפש ביטוי הכולל כל טובה שראוי לברך בה את קרוביו, ידידיו ועמו, לא מצא ביטוי מתאים יותר מאשר המלה שלום שמשמעותה בטחון, שלוות נפש, אושר ושלמות הגוף, אולם בישראל נוסף מימד נוסף לכך: געגועי הנפש ותקוה לאחרית הימים.

שלום בישראל

השלום הוא אחד התגאים שהשכינה שורה בישראל, וכך מציין רבי אלעזר אזכרי בספר חרדים: „בשעה שהשלום בישראל, הקב"ה שוכן אתם בתוך טומאותם חבור עצבים אפרים הנח לו, ויש תקוה לעלית אורו, ואילו בפירודם, רומה על השמים כבודך ושכינה מסתלקת. מצא רמז בכתוב: "הקבצו ושמעו בני יעקב וגו'" וקשה מאי הקבצו, הרי אמר להם האספו ואגידה לכם, והרי הם לפניו? אלא בראשונה האספו — על הגופים, ואחר שהיו לפניו צוה אותם שיסירו מלבם קנאה ושנאה ותחרות, כאלו הם איש אחד ונפש אחד. שאם לא יעשו כן אי אפשר לקבל עליהם יחוד, שירצה וישרה עליהם. כדכתב ר' שמעון בן יוחאי, דהיינו והוא באחד ומי ישיבנו — ר"ל והוא יתברך אינו שורה כי אם בישראל ביחוד, לב אחד, בלי קנאה, דוגמת מלאכי השרת, דכתיב בהו, כלם אהובים וכו', וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים".

השלום כמעלה עליונה, יש לו מקום גם כהגדרה הלכתית. נחלקו הפוסקים אם שבעה טובי העיר בתקנותיהם וקנסותיהם, צריכים להסכמת כל בני העיר או דסגי ברובם (ראה מרדכי בבא בתרא ח', ב'). ומהר"ם אלשיך מסביר „שעניני הציבור בממון כמילי דשמיא הם בזה שכיון שהוא תיקון לכלל, לא חיישינן אם יהיה רוחא להאי ופסידא להאי וכו' כי תקנות אלו במילי דעלמא לצורך הנהגת העיר חשובות לפני הקב"ה, כי בכלל הדבר הזה ירבה שלום בארץ, ובשמוע המיעוט אל הרוב ישקוט מדון, כי יהיו בני ישראל כאיש אחד חברים, ומרבים שלום בעולם" (סימן נ"ט).

בפולמוס על פירוד הקהילות בהונגריה מצדיק מהר"ם שיק את הפרישה מהקהילות הכלליות: „וידעתי כי יש כמה קהלות קדושות הם שטאטוסקוא, מפני שהם יראים וחרדים מפני המחלוקת, וחשלום באמת אהוב, אבל כבר אמר זכריה הנביא וצוה „האמת והשלום אהבו" ומתחילה בעינן להשגיח בעין פקיחא שתשאר האמת על מכונה, ואני יודע שטעמם מפני שסוברים שטוב יותר להיות נשאר באגודה אחת עם האנשים שאינם מתנהגים כראוי,

ולבם אומר להם שע"י האחדות יתוקנו גם הקלים אבל הנסיון מעיד שרוב הפעמים יותר שכיח שהקלים מקלקלים את הטובים שצדיין אין להם חזקת היראה" (שו"ת, יור"ד, סי' של"ג).

בירורים כגון אלה התנהלו גם בדור האחרון על היחסים שבין שומרי מצוות ובין פורקי עול, אם האמת, המחייבת את התוכחה הגלויה, עדיפה על השלום.

מהר"ם שיק מביא ראיה להנחתו שהאמת עדיפה על השלום, מדברי רבן שמעון בן גמליאל בסוף פ"א דאבות: „על שלשה דברים העולם קיים, על האמת ועל הדין ועל השלום". „ולדעתי — הוא מוסיף — נראה שבא ללמדנו במה שמנה את השלום בסוף, נגד דעת הסוברים שהכל תלוי בשלום, אלא אם יש לחוש שעל ידי השלום יחלש האמת, אז בודאי אסור לנו לקיים השלום, וזה בא להודיע לנו התנא „על שלשה דברים העולם קיים", דהיינו אם יכולים לקיים שלשתן, אבל אם אין יכולים להתקיים ביחד, אז יתקיים תחילה האמת והדין ולא השלום. ולהכי נקט השלום באחרונה, על יסוד הכתוב (זכריה ח', י"ט) „האמת והשלום אהבו", שכל הנזכר קדם קודם במעלה".

אולם המערערים עליהם מסמיכים את דברי המאירי על המשנה (פרקי אבות, פ"א, משנה ב') „על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים", דתורה ועבודה קודמות במעלה לגמילות חסדים, והלא כבר אמרו (פרקי דר"א, פט"ז): „אמר הקב"ה חביבה לפני גמילות חסדים מזבחים ועולות". ובמכילתא פ' בשלח מוסיף: „ושלשתן בפסוק אחד, ועוברי הים פירשוה: „נחית בחסדך — זה חסד, נהלת בעוך — זו תורה, אל נוה קדשך — זה ביהמ"ק (עבודה)". נמצא שלפי המקרא גמילות חסדים קדמה לתורה, ואילו היה הסדר מוכיח על החשיבות, לא היה שמעון הצדיק מקדים תורה ועבודה לגמילות חסדים הגדולה מהן במעלה. לדעת המאירי הרי אע"פ שגמילות חסדים היא ראשונה, הזכירה באחרונה להיות האחרון קודמת במעלה, אולם הכרעה יש בדבריו של רבי יחזקאל לנדוי, „נודע ביהודה", (בהקדמה לספרו צל"ח לברכות): „גם יש ליתן טעם על שחילק רבינו הקדוש סדרי המשנה למספר ששה, כי ששה עמודי עולם המה, וכמו ששנינו במס' אבות. והאחרון הוא שלום, שבאמת השלום הוא העיקר ואם אין שלום אין כלום, כמו שפירש רש"י בפסוק „ונתתי שלום בארץ".

שבת אחים גם יחד

מקור ראשוני ללחיצת ידים כאות לקירוב הלבבות הוא במושג של תקיעת כף שהוא ערבות ותוקף לקיים דבר, כמו שכתוב: „אם ערבת לרעך תקעת לזר בפיך" (משלי ו', א'), וכן: „תוקע כף עור ערובה לפני רעהו" (שם י"ז, י"ח), והוא אחד מדרכי הקנין בין התגרים, כמובא בגמרא: „אמר אביי משמיה דרבא האי סיטומתא קניא" (ב"מ ע"ד). ורבינו תם מפרש כדרך שנהגו הסוחרים בגמר המקח שתוקע כפו לכף חבירו ובזה נגמר המקח (פסקי הרא"ש, שם). לדעת ר"ת תקיעת כף חמורה משברועה ואין מועיל התרה מפני שהיא ככריתת ברית בין הבתרים, וסמך אקרא: „ובזה אלה להפר ברית והנה נתן ידו" (יחזקאל י"ז, י"ח) שמוסב על צדקיהו המלך שתקע כפו לנבוכדנצר כי לא יגלה סודו שאכל ארנבת חיה (נדרים ס"ה), ואם יש עדים שראוהו כי תקע כפו התובה על בית דין לכפותו ולקיים דבריו (מרדכי, שבועות פ"נ).

הזכרנו לעיל את המנהגים השונים לגבי לחיצת ידים בשאילת שלום לאורח הבא מן הדרך, וכאן נביא מקורות שונים על לחיצת ידים בעת הברכות ההדדיות לשלום ולברכה.

יסוד לדבר נמצא בתיקוני זוהר „ואמרין לחיים" „על כוס חיי וחמרא לפום רבנן ותלמידיהון", אולם נתינת ידים בשעת אמירת לחיים לא היתה מקובלת בכל בתי החסידות.

בבתי החסידות דרוז'ין היתה לחיצת היד מקובלת ביותר, וכך נמסר בשמו של רבי ישראל מרוז'ין בענין תענית שובבים ת"ת: „שידוע מספרים הקדושים שהוא לתקן תיקון הברית", ולדעתו ניתן תיקון זה להיעשות בשבת אחים יחד, כדרך החסידים ששותין יי"ש ותוקעין כפיהם זה לזה בשתיית לחיים, כי שני פעמים כ"ף בגימטריה מאתיים, ומדינא ערלה בטילה במאתיים (כנסת ישראל דף ס'), אף בספר „טהרת ישראל" (על הלכות נדה, ח"ב, שערי הטהרה), כלול במסגרת תקונים להנכשל, ח"ו בפגם ברית: „לשתות כוס משקה עם חביריו היראים ולתקוע את ידיהם, זה לזה לחיים" (סימן ג', אות קל"ח).

למנהג שתיית „לחיים" על כוס משקה, תוך תקיעת ידיהם זה לזה, מצא רמז רבי ישראל מרוז'ין „יד ליד לא ינקה רע", היינו שאם מברכין זה לזה בידים שנותן אחד ידו לתוך ידו של חבירו כדרך שעושין בעת שתיית לחיים, „ינקה" — אין שום יניקה להרע ח"ו. בנו רבי אברהם יעקב מסאדיגורא מילא אחר דברי אביו, כי י"ד במלואה יו"ד דל"ת גימטריא חותם, וחותם בתוך חותם היא שמירה לאמפג דבעי חותם בתוך חותם, כמבואר בגמ' ובפוסקים, וכשנותנים יד ליד הוי חותם בתוך חותם, והוא שמירה טובה מכל רע, ח"ו.

במסורת אחרת מסופר על פגישת רבי משה צבי מסאווראן עם רבי ישראל מרוז'ין. כאשר נתכבדו במשקה נתן לו הרב מסאווראן „לחיים" בהושטת ידו, יד ליד, ואח"כ שתה. רבי ישראל מרוז'ין נתן „לחיים" בפה קדשו אבל לא הושיט את ידו. הרב מסאווראן טען: כתיב י'שלח ד'ברו וירפאם, ראשי תבות יד"ו, ומכאן הוכחה כי בשעה שנותנים „לחיים" ביד משפיעים רפואה, אך רבי ישראל מרוז'ין נענה אחריו: הנה סופי התיבות של ישלח' דברו' וירפאם' הם מו"ח.

לפני רבי דוד משה מטשארטקוב שיטח אדם אחד את בקשתו בעת צרה ר"ל, ובשעת מעשה בכה מאוד. הרב מטשארטקוב בירך אותו בישועה כדרכו בקודש שהשי"ת יהיה בעזרו, והביע משאלה שגם יתר החסידים יברכו אותו בישועה וישתו לחיים זה לזה, שהשי"ת יפקוד אותו בדבר ישועה ורחמים, בהוסיפו שייזהרו לשתות לחיים בתקיעת כפים דווקא ולא בפה לבד, בהוסיפו כי הענין ששותין לחיים ונותנים יד ליד, הוא סגולה להרחקת הנזק ולהקרבות התועלת. הוא חזר על דבריו פעמיים ופירש שזה מרומז בקאפיטל „יענך ה' ביום צרה", ר"ת בגמטריה שם יב"ק, והיא סגולה להרחקת הנזק ולענות ביום צרה, ובסוף הקפיטל „יעננו ביום קראנו", היא ג"כ ר"ת בגימטריא שם יב"ק, והיא ענין התקרבות התועלת. וביד יש ה' אצבעות: ג'ודל, א'צבע, א'מה, ק'מיצה, ז'רת, ר"ת בגימטריא ג"כ שם יב"ק, וכששותים „לחיים" ונותנים יד ליד, מייחדים בזה ב' פעמים שם יב"ק, אחד להרחקת הנזק ואחד להתקרבות התועלת.

בשעה שהיו שותים יין על שולחנו של רבי אברהם מסאכאטשוב, בעל „אבני נזר", היו מוכרחים ליתן „לחיים" בהושטת ידו לכל אחד ואחד, קטן וגדול, והיו מזכירים אז לפניו, בשעת אמירת „לחיים", חולה או למי שהיה צריך תיכף לישועה גדולה („אביר הרועים", קכ"ב).

רבי דוד שפרבר שמע מפי רבו ר' משה מקאסוב שהחסידים מדקדקים בעת שנותנים „לחיים" ביד זה אל זה, שלא יתנו ידיהם כדרך שתי וערב, אולם לדעתו אין להקפיד על זה, דאדרבא על ידי אמירת „לחיים" מבטלין כחות הרע של שתי וערב („ברכה לחיים").

לעומת זאת טוען רבי חיים אלעזר שפירא (בספרו „דברי תורה" מהדורא ט', סימן ט"ו): „לנתינת יד אז לא מצינו בשום מקום, ואצלינו לא נהיג זה מאמו"ר ומאזמו"ר זי"ע, אולם

כשבא אחד ממרחק שאינו בקי כלל במנהגינו, ונותן ידו בעת אמירת „לחיים", בודאי, אין מדרך ארץ לביישו, שלא להחזיר ידינו, ושמעתי מכמה צדיקים מרבותינו הק' זי"ע שנהגו כן לתת או להשיב „לחיים" בנתינת ידיהם, והנה שמעתי בעת ששאל על ככה אאמו"ר הק' [הוא רבי צבי הירש בעל „דרכי תשובה"] מרבינו הק' אדמו"ר משינאווא מנין המקור לאותן שנהגו לתת ידם בעת שתיית יין „לחיים", והשיב לא ידעתי מקור לזה, והגיד אז בדרך בדיחותא (שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד, ובפרט דבריו ז"ל) אולי יש מקור לזה עפ"י ברכות: „יהיב ליה ידיה", אך זה שייך רק כששותה הרבה כ"כ, עד שהוא [מונח] מבושם, אז צריכין „יהיב ליה ידיה לאוקמיה", אמנם מה אעשה אם נותנים לי ידיהם כמנהג העולם, אין הדרך שלא להשיבו להחזיר להם".

לעומת זאת הוא מציין מקור לרפואה ע"י הנחת יד בכתוב (מלכים ב', ס' ו' הפטרת תזריע): „והניף ידו אל המקום ואסף המצורע", אמנם באמת רק נעמן שר צבא ארם הגיד זה, אבל אלישע הגביא צוה לו לרחוץ בירדן ולא הניח ידו כלל על מקום צרעתו, אולם יש קצת סמך, כי למה חשב זה נעמן שיניח אלישע ידו שם, אלא משמע שהיה זה נהוג אצל הנביאים ואנשי מופת להניח ידיו לרפאות (דרכי תורה, ח"ד, סימן ק"ג).

בכתב ובעל פה

„אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום" (מסכת שבת י', ע"ב). וכפירוש רש"י שם: „ויקרא לו (גדעון להקב"ה) ה' שלום".

כתיבת השם נידונה כבר בראשונים. מדברי התוספות (סוטה דף י', ע"א, ד"ה אלא מעתה) נראה דאסור למחוק השם שלום, ואם כי אינו נמנה במסכת סופרים בין השמות שאינם נמחקים תנא ושייר. שאלה זו נשאלת גם ע"י הר"ן בחידושיו לשבת שם: „דא"כ אמאי לא מני ליה מאותן שמות שאינם נמחקים", והוא מביא בשם רבינו יחיאל: „דמהכא שמעינן דאסור לכתוב באגרת שלומים שלום, דשם קדוש הוא ומצוי אדם לזורקן באשפתות ובמקומות המטונפים, וכן אנו נוהגים שלא לכתוב שלום שלם", אבל הרא"ש מציין בתשובותיו (כלל ג', סי' ט"ו): „דלא מצינו מי שאוסר למחוק שלום ובכל אגרות כותבים שלום וזורקין ונמחקין".

דברי התוספות הנ"ל מובאים ע"י הריטב"א בחידושיו לשבת (היו לפני החיד"א בכתב יד, עד שלא נדפס), „וכתבו בתוס' דמ"מ אף שלום מן השמות הנמחקים הוא, וכן אין נזהרין לכותבו אף בשטרות של רשות וכיוצא".

מהר"ש מאוסטרייך, הוא רבו של מהרי"ל אבי מנהגי אשכנז, הורה שלא לכתוב תיבת שלום באגרות רק נקודה של ו"ו, וכן הוא בתשב"ץ, דהוא אחד מן שמות הקודש ע"ש, ור"ל משום דרגילות לזרוק אותם ונמצא מבטל באשפה, וכדאמרינן (ר"ה י"ח) בתלתא בתשרי בטילת אדכריא מן שטריא כו', משום למחר זה פורע חובו ונמצא שם שמים מוטל באשפה. וכן הביאו הרמ"א והרב הלבוש (ביו"ד סוף סי' רע"ו) דנזהרין שלא לכתוב שלום באגרות משום חשש שלא יטילו האיגרות לבזיון, והרא"ז מרגליות, המביא דבריהם („מטה אפרים", סימן תקפ"א, ס"ק ט'), מעיר: „מה שקצת אין נזהרים בזה משום דכתב משיטא אין מיקרי כתב".

בעל „בית חדש" מעיר (בטור שו"ע סימן פ"ח) לפי זה אדם שנקרא שמו שלום אסור לקרותו בשמו בב"ה ובבית המרחץ, והא דאמר אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, לאו דוקא שאילת שלום אסור, דה"ה להזכיר שלום אסור, אלא אורחא דמילתא הוא, דאין מזכיר שלום בחנם אלא בשפורס בשלומו של חבירו ונותן לו שלום. והוא מוסיף: „מיהו

דוקא שלום בלשון הקודש הוא דאסור להזכיר; אבל בלשון לעז אין בו איסור" (ראה שם. ולאחרונה „בדעת תורה" למהרש"ם מברעזאן, סימן פ"ה, סעיף א', בירור בדעתו של הרמב"ם בנידון).

בעל הט"ז מעיר עליו: „אם יש אדם ששמו שלום ודאי אין איסור להזכיר שמו בבית המרחץ, דאינו מתכוין על ענין השלום, אלא הזכרת שמו של אותו אדם", והוכחתו לדעה זו „דכל שיש לאדם ג"כ אותו תואר כמו שיש להש"י מותר לאמרו, כל שכן בקריאת שם בלבד, שאין מכוון אלא לסימן קריאת האדם שפשיטא דמותר".

הרדב"ז (ח"ב סי' ר"ך) שנשאל: „על מה שנהגו שלא לכתוב במכתבם שם שלום מלא, אם יש לזה סמך", השיב: „יפה הם עושים לפי שהוא שמו של הקב"ה שנאמר: „ויקרא לו ה' שלום", כדאיתא במסכת שבת, וכיון שהכותבים אין נזהרים בהם לשומרם אלא משליכים אותם, לפיכך כותבים אותו חסר, כדי שלא יהיה שם. ואם תאמר אם כן גם מלת אמת לא יכתבו, שכן הקב"ה נקרא אמת, ולפיכך אני אומר שמה שיש ליזהר שלא לכתוב שלום מלא היינו בזמן שאילת שלום, דבאותה שעה מתכוין לתת שלום לחברו מאת בעל השלום, כמו שאמר בועז לקוצרים „ה' עמכם", שזו כונת הנותן שלום לחברו, אבל אם לכתוב בכתב שיש בעולם שלום, או שיש שלום בין פלוני לפלוני וכו' וכיוצא בזה, שהוא סיפור דברים ואינו בשעת שאלת שלום, אין צריך ליזהר וכותב אותו שלם וליכא קפידא בהכי, שהרי אינו מכוין לשם ולא חייל עליה קדושה".

החיד"א המביא דבריו מסכם אף הוא להיתר כדעת הט"ז: „העיקר כדבריו שהרי מדברי הרמב"ם מוכח דמותר לתת שלום במרחץ, וכבר כתבר הרא"ש והריטב"א דבכל האיגרות כותבים שלום ונזרקים לאשפה, ואף דהר"ן כתב שלא לכתוב שלום באיגרות, וכן כתב הרמ"א (יו"ד סי' רע"ז): שיש נזהרין בזה, הגה עין רואה ואוזן שומעת שרוב העולם אין נזהרין וכותבים שם שלם, בפרק כל כתבי, ולכן לתת שלום ולהחזיר בבית המרחץ אסור, אבל לקרוא אדם ששמו שלום מותר, והמחמיר ישא ברכה, אך בלע"ז אין להחמיר כלל".

לדברי התוספות הנ"ל שמהם נשמע לאיסור מעיר החיד"א: „ושוב נזכרתי דתוספות סוטה אינם התוס' העיקריים, והראיה מפסקי התוספות שאינם מכוונים לדברי התוס' בפנים". והוא מוסיף: „ובערי המערב נזהרין שלא לכתוב וי"ו לתיבת שלום באגרות, וכ"כ מהריק"ש משם הרדב"ז וכ"כ בס' „פני צדיק", דף צ', ע"ד, אך בגלילותנו אין נזהרין כלל".

אם כי לדעתו יש מקום להיתר, הוא מספר על מהר"י צמח: „כשהיה הולך בדרך ונותנים לו שלום היה מסתכל שאם היה במקום טהור ונקי היה משיב עליכם שלום, ואם היה מקום מטונף היה משיב ברכה טובה". וכן נמסר בספר „תולדות אדם" שרבי זלמן מוואלוזין לא רצה להעסיק במרחץ משרת ששמו שלום.

הר"א הלוי בעל „זקן אהרן" (סימן קפ"ח) שנשאל: „אחרי שאמרו חכמים ששם שלום הוא משמות הקדש שנאמר: „ויקרא לו ה' שלום", אם אפשר למחקו, וכן מה שנהגו לכתוב כל אחד באגרת שלום והם נזרקין אם יש להם ענש על זה, כיון שהוא מהשמות, ולמה לא מנו אותו בכלל הכנויים לפחות, לדעתו: „ענין השלום קשה מאד, שנראה שהוא קל מק"ש ותפלה ושאר דברי תורה, ואם הוא שמו של הקב"ה היאך מקילין בו".

גם בדורות האחרונים נשמעו דעות לכאן ולכאן. עמדה חריפה נקט רבי יחזקאל שרגא משינאווא, בתשובתו לרבי יואל אשכנזי מזלאטשוב. הלה כתב כי אם אמנם „גם הוא נזהר בדבר, אין זאת רק במכתביו לאנשים המוניים, יען כי לפי שורת הדין אין איסור בדבר" והסיף להאריך בפלפולו להתיר, אולם הרב משינאווא טען כנגדו: „אין כדאי בדברים כאלו

להתיר, וכתבתי אז לבנו הרב נ"י אם אשלח למראה עיני כבודו תשובת דבריו ולא הסכים לדבר, לכן החשתי עד כה, אולם עתה ראה ראיתי גדל המכשלה בזה, כי בהרבה מכתבים הבאים אף מבני תורה ות"ח יבאו שמות הקדושים שאינם נמחקים, ואף כי דרכי לקדר אותם ולגונזם בתוך איזה ספר, עד לבי נוקפי, כי כאשר יפתח איש את הספר ונפל לארץ בבלי דעת ונמצא מוטל בבזיון, ולגנוז כל המכתבים אי המקום אשר יכילם, כי ירביון", לכן החליט „לאדפוסי אדרא להודיע לאחב"י ולהזהירם על ככה שלא יוסיפו לעשות כן".

הרי"מ מגיזנוב מביא (בספרו שו"ת הדר, ח"ב, סימן ז') דבריו של בעל בני יששכר: „דאיתא בזוה"ק דשבת הוא שמא דקב"ה, ע"כ אינו נכון להזכירו בבית המרחץ ובמקום שאינו נקי, אבל באמת אין רוב העולם נזהרים בזה, וצ"ע למה לא נזכר דבר זה בש"ע, ואמרתי דאדרבא דהיא הנותנת, יען דאיתא בזוה"ק דש"ק הוא שמא דשלים מכל סטרוי, ע"כ כל טינופת לא תיטפנו, כבשיר היחוד הק', וכדאיתא בספרים הקדושים דלמעלה מג"ר אין שום פגם, ומצאתי סיוע לדברי בסה"ק „ברית מנוחה", דכתב דבשמות ונקודות היותר קדושים במעלה, פועלים פעולתן, גם בלא קדושה וטהרה, וכן מצאתי סיוע לדברי בהקדמה לס' „מפעלות אלוקים" בשם ר' יואל בעש"ט ז"ל, הכי נמי יש לומר בזה דוקא שלום וכדומה אסור להזכיר אבל בשם הגדול והק' אין קפידא כל כך".

בעל „קצה המטה" מאריך בהערותיו ל„מטה אפרים" סימן תקפ"א: „ליתן טעם להמקילים לכותבו בשלמות באגרות של חול, משום שהוא בכתב משיטה — וחמירא להו קדושת כתב אשורית גם בלשון לעז, משם של ה"ק כגון שלום בכתב משיטה, דגם שניהם דהיינו השם של לע"ז ושם שלום כינויים גינהו, והשם לע"ז כשנכתב בכתיבה אשורית הוי כינוי בכתב ברור וקדוש, ואידך בכתב משיטה הוי כינוי שלא בכתב". ואם כי הוא קובע כי המתירים „שהם גדולי עמודי ההוראה וכדאי הם לסמוך עליהם, מציקרא דדינא, ומ"מ למעשה נהוג עלמא להחמיר במחיקת איזה שם קודש גם בלשון לע"ז, ואף בכתב משיטה או בגופן שלהם, וכש"כ באיזה שם קודש שבלה"ק ובכתב משיטה כגון שלום וכיוצא בזה, וכדפסק הגאון מהריעב"ץ ז"ל, „במגדל עוז" והובא ב„קסת הסופר", ומחמירין שלא לכתוב שמות כאלו בלשון ובכתב שלנו במכתבי של רשות שנזרקין, בשביל חשש בזיון, וכך מקובלני מרבותינו הצדיקים שהקפידו הן בשם שלום שלא לכותבו בשלימות, וכן בשם הכינוי ג"כ מטעם הנ"ל, וכדנהוגי להחמיר אפי' במי ששמו יהודה שלא לכתוב כל אותיות השם בתיבה אחת".

בעל „פתח הדביר" סבור „שאם משנה הקריאה לקרות השם שלום בשין שמאלית, כמו שדרך ההמון שבקריאתם נראה כאלו אומרים בסמ"ך „סלום" שפיר דמי, שהרי בכתיבת שם שלום התירו הפוסקים לכותבו באיגרות, אם לא ישלים השם רק יכתוב שלו' ונקודה על גביו, וכן בקריאה אם מפיל אות המ"ם וקורא שלו' שפיר דמי, וכן אם קורא שלן בנו"ן שפיר דמי". כן הוא מוסיף: „דרכי כשאצטרך ליתן שלום ביום שבת קדש, בראותי ברחוב, כפי מנהגנו שאומרים שבת שלום, וכן בהחזרת שלום, שאומרים שבת שלום מבורך, ולפעמים יזדמן במבואות שאינם נקיים, אני אומר שבת שלו' בלא מ"ם, וכן בחזרה". אף רבי חיים פאלאג'י מסכים (בספרו „רוח חיים" סי' פ"ד) „שלא לגמור הקריאה אלא לומר שלו'".

לסיכום הפרק נציין שבעל „חיי אדם" נוטה להיתר אך להלכה הוא מביא ש„יש מחלוקת בין הפוסקים יש אומרים דאסור לקרותו בשמו ונכון לבלוע המ"ם ויאמר רק שלו' בלא מ"ם רק שיבליע בדיבור, ויש נוהגין לומר שלון ומבליע המ"ם, וכדברי הרא"ז מרגליות בשערי תשובה „וכן נוהגין, וירא שמים יש לו להחמיר, יען כי הרבה מאחרונים אוסרין, וגם באגרת רשות נכון שלא לכתוב שלום עם ואו, רק שלם שמצוי לזרוק באשפות", ודבריהם הובאו להלכה ע"י בעל „משנה ברורה".

סמלים לשלום

כסמל לשלום המלווה את האדם בצאתו מבטן אמו, יש לראות את המנהג בכל תפוצות ישראל לעשות שמחה ומשתה בליל שבת הראשונה לאחר לידתו של בן זכר, ולמסיבה זו קוראים „שלום זכר", על יסוד דברי חז"ל (נדה ל"א, ע"ב): „כיון שבא זכר, בא שלום לעולם", ונהוג ששמש בית הכנסת מכריז בליל שבת אחרי התפלה: „פלוני מזמין את הקהל לשלום זכר" (מובא בספר נוהג „כצאן יוסף" הלכות מילה, ממנהגי פרנקפורט).

יש להוסיף דברי בעל „ארחות חיים" הכותב: „ונהגו בכל מקומותינו שכל מי שמל את בנו, או מכניס בנו או בתו לחופה שמשלים עם שוגאיו וכו' וכו', וגם מתקבצים כל הקהל זקנים נשים וטף" (ראה גם „עדות לישראל" להר"א ורדיגר, ח"ב, עמ' צ"ט—ק').

המנהג לומר „שלום עליכם" בשעת קידוש לבנה, נזכר לראשונה במסכת סופרים, אם כי שם לא מופיע „שלום עליכם", אלא: „ואומר לחברו ג' פעמים שלום". אך נהגו לומר איש לרעהו „שלום עליכם" וחברו משיב לו „שלום עליכם". לפי מנהג אר"י ואשכנז שלוש פעמים, אולם לפי מנהג לונדון ואמשטרדם (מובא בספר „כתר שם טוב" — גאגין) פעם אחת בלבד.

אבי מנהגי אשכנז, המהרי"ל, מסביר שאומרים „שלום עליכם" משום שמחה הואיל וקבלו השכינה. בעל „מטה משה" מוסיף: „ובשם מוהר"ר הירץ שקבל מהראשונים, אחר כי קלל ואמר תפול וגו' ראוי לומר לחבירו לא עליך כי אם שלום" (מובא גם ע"י הר"ח בנבנישתי בעל „כנסת הגדולה", הגהות הטור, סימן תכ"ו).

אחרונים מזכירים מפי המקובלים „שמי שקידש הלבנה לא ידאג שימות באותו החודש במיתה משונה מאותו יום ואילך ולכן אומר כל אחד לחברו שיהיה שלום אצלו ולא ידאג שימות, וחברו, משיב לו „עליכם שלום".

טעם נוסף ע"פ הקבלה מובא בספר „פרי עץ חיים": „כתוב אומר שלום עליכם, והם דברי הקב"ה שאומר „הנה אנכי שולח מלאכי" לשלום, כנגד הדורון אשר אתם משלחים במקומי, והנני נותן לכם את בריתי שלום". ובסדור האריז"ל ובמשנת חסידים כתבו מחמת שקטרוג הראשון היה מן הלבנה, אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, לכן אומרים שלום עליכם, שלא יהיה עוד קטרוג".

לפי דעת המקובלים אין חבירו צריך להשיב „עליכם שלום", — סבור אדמו"ר הזקן בעל התניא, ובעל „שער הכולל" (פרק ל"ג) מסביר כי לדעת אדמו"ר יש להשיב כדי לצאת דעת הפוסקים והמקובלים שחבירו מחויב להשיב „עליכם שלום", שאם נתן לו שלום ולא החזיר נקרא גזלן (ברכות ו', ע"ב).

בספר „אוצר כל מנהגי ישורון" מובא טעם: „מפני שהלבנה קטרגה על החמה, ואף על פי כן החמה תאציל אורה ותשפיע אורה ללבנה ועושת שלום עמה, וממנה ילמוד האדם לעשות שלום עם כל אדם, ואפילו לחבירו שעשה עמו רעה, מפני זה אומר שלום לחבירו. זאת ועוד; מפני שהלבנה קטרגה נתמעט אורה, כידוע, וכשאנו מברכין ברכת הלבנה עלינו לזכור עוונה שנתמעט אורה, משום שקיטרגה, ובזה נזהרים אנחנו שלא לקטרג איש על חבירו, ואומרים זה לזה בשלום ובמישור אנחנו".

בזכות השלום

בזכות השלום היו ישראל לעם קדוש וקיבלו את התורה בהר סיני, וכך שניינו בילקוט יתרו: „ביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים, והיו חלוקין אלו על אלו כו', היו נוסעין במריבה וחונין במריבה, כשבאו לסיני הושוו כולם אגודה אחת כו', אמר

הקב"ה התורה כולה שלום, ולמי אני נותנה לאוהבה שהיא אוהבת שלום" (ילקוט סי' רע"ג).

בגלל העדר השלום גלינו מארצנו ונתרחקנו מבית אדמתנו „שלא גלו אבותינו עד שהגיחו השלום ותפשו המחלוקת, לפיכך גלו לתוך אומות העולם שאינן יודעין שלום שנאמר „ותזנח משלום נפשי", ולא עוד אלא ששונאים אותנו, לפי שאנו אוהבים שלום שנאמר „רבת שכנה לה נפשי עם שונאי שלום", ולא עוד אלא שאנו מדברים עמהם דברים של שלום ומשיאין אותנו לדברים אחרים, שנאמר „אני שלום וכי אדבר המה למלחמה", ולא עוד אלא שאנו נותנין להם שלום ואין מחזירים לנו שלום, שנאמר כי לא שלום ידברו, ומיום שחרב בית המקדש נתמעט השלום שנאמר ונדמו נאות השלום".

לכל מקום בו גלינו נדרשנו לדרוש שלום ירושלים, בית קדשנו ותפארתנו שנאמר „ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם ממנה, כי בשלומה יהיה לכם שלום", וכשיבא המלך המשיח, שיגלה במהרה בימינו, בשלום יושיע אותנו שנאמר: „כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון, ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה, וכל עצי השדה ימחאו כף", אף פקודת ירושלים תהא בשלום, שנאמר „ושמתי פקודתך שלום ונוגשיך צדקה", וברכת הארץ בשלום, שנאמר „כי זרע השלום, הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה, והשמים יתנו טלם", ארץ ישראל מתרוממת בשלום שנאמר „השם גבולך שלום", חיה רעה בטלה בשלום, שנאמר „ונתתי שלום בארץ".

חובה זו לפתוח בשלום בכל הדורות עד ביאת המשיח ועד בכלל, שכן אמרו חכמינו: „גדול שלום שכשמלך המשיח בא אינו פותח אלא בשלום שנאמר (ישעיה ג"ב, ז') „מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום" (ויקרא רבה ט', ט').

לפי דעה אחת מתייחס הכתוב בתורה „וקראת אליה לשלום", למלך המשיח. „וקראת אליה לשלום, מדבר במלך המשיח, שפותח להם לשלום, שנאמר (זכריה ט', י') „ודבר שלום לגויים ומשלו מים עד ים" (תנחומא, שופטים י"ט). אף שמו מעיד על מהותו ותפקידו, כדעת רבי יוסי הגלילי ששמו של משיח נקרא שלום, שנאמר (ישעיה ט', ה') „אבי עד שר שלום" (דרך ארץ זוטא, פרק השלום), ותפקיד זה הוטל גם על אליהו הנביא מבשר הגאולה, כמובא במשנה: „אין אליהו בא לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנאמר (מלאכי ג', כ"ג—כ"ד) „הנני שולח לכם את אליה הנביא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (עדיות ח', ז').

ומלכות המלך המשיח נכונה בשלום, שנאמר „יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח", ובזכות השלום הקב"ה מכין כסאו של דוד וכסא זרעו אחריו, ובונה לו בית נאמן לעולם שנאמר „לדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום עד עולם מעם ה'", ואף כשמלך המשיח בא אינו פותח תחלה אלא בשלום שנאמר „מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום, מבשר טוב משמיע ישועה, אומר לציון מלך אלקיך".

שיודעים וכו', לפי הנהוג שהשולחין פתקאות הזמנה ומתפרסם על ידי זה באיזה יום באיזה שעה וכו', ואם כן בהכרח לומר דנקטי עיקר כסברת החלקת מחוקק דאינו חייב לבטל לימודו אלא כשרואה הכנסת כלה עכ"ל, ואין הכי נמי דאם רואה חופה לפניו מחוייב לבטל מלמודו לכך, וכמו שהובא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה תפלה פרק י"ג ארחות הלכה הערה 22), הורה רבינו לשואלים שעיקר החיוב בזמנו הוא כשעובר במקום שנערכת חופה שצריך לעמוד שם עד גמר החופה, אפילו אם יגרם לו ביטול תורה על ידי זה, דאפילו אם אינו מכיר כלל את החתן והכלה ומשפחותיהם, מכל מקום רבוי המתאספים הוא כבודם עכ"ל.

והוא הדין בשאר מצוות החסד כל שלא נזדמנו לפניו אינו מחוייב לבטל תלמודו בעבורם, כמו שכתב בספר כתר תורה לתלמיד הגר"א ה' ע"ב, וז"ל ואפילו המצוות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת בית המדרש לתפלה והכנסת אורחים וביקור חולים והכנסת כלה והלוית המת ועיון תפלה, תלמוד תורה כנגד כולם, פירוש שאין צריך לבטל מן התורה ולחפש מצוות אלו "אם לא נזדמנו לידו" עכ"ל, וסיים דכל זה דוקא בלא נזדמנו לידו דבנזדמנו לידו מחוייב לבטל, וכמו שכתב בספר חסידים סימן תתר"ד, אחד היה קבוע ללמוד תורה והיה בקי לקנות חפץ אחד יותר משאר בני אדם, בקשה ממנו אלמנה אחת לקנות לה אותו החפץ, השיב לה איך אתבטל מדברי תורה, אמר ליה זקן אחד לא טוב אתה מרבן גמליאל ורבי יהושע שהלכו לקנות בהמה למשתה בנו (מכות י"ד ע"א), אף אתה כשאתה תלך תהרהר בדברי תורה ויתנו לך בזול עכ"ל, וכן כתב החפץ חיים (אהבת חסד חלק א' פרק ב' ד'), וז"ל מי שהוא עוסק בתורה ובא אחד ללוות ממנו, ואי אפשר למצוה זו להעשות על ידי אחרים, צריך לבטל מלימודו בשביל מצוה זו עכ"ל, (מלבד אם הוא בעל גמ"ח, דרשאי לקבוע שעות מסוימות, שמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א), וכן כתב בספר מנוחה וקדושה (הקדמה לשער התורה ד'), אפילו יהודי צריך לעצתו על סחורה ואין בעיר בקי כמוהו, חייב לבטל על זה תורתו אף שהיא אומנותו, כי היא מצות עשה של גמ"ח בגופו עכ"ל, וצריך ליזהר בזה הרבה כי היצר מבלבל בזה מאד, כמו שכתב בספר ראש הגבעה חלק ב', וז"ל דע לך מתחבולות היצר שחכם גדול וכו', נותן לאדם אחד גדול והוא התמדת הלימוד וכו', ופוטרו מכל מצוות התורה וכו', ופוטרו אף מכל המצוות החיוביות כצדקה וחסד, ונעשית לו התורה סם המות כמאמר חז"ל זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המות, הרי אמרו חז"ל האומר אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו, והעירני הרה"ג ר' דוד אריאב שיחי', דאם כן הנכנס לבית אבות או בית חולים מדוע אינו מחוייב לבקר את כל החולים המצויים שם, מאחר שנזדמן לפניו, וצריך לומר דאין דנין אפשר משאר אפשר,

כעין מה שהובא על הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל, שקודם בואו לווילנא היה מנהגו להקדים שלום לכל אדם, אבל משבא לווילנא עיר גדולה לאלוקים שאין אפשרות להקדים שלום לכל אחד, פסק ממנהגו זה, דאין דנין אפשר משאי אפשר, (שמעתי מגיסי הג"ר מאיר קסלר שליט"א).

ואולי יש ליישב באופן נוסף, דהא בלאו הכי איכא להקשות על דבר המצוי

אמנם מצד גדר מצער רבו לעמוד לפניו ולהמתין בג' פסיעות, יש לעיין בזה, ע"ש במ"ב (ס"ק ע"ח). וע' מש"כ בברכ"א עמ"ס פסחים (ק"ח ע"א) ד"ה שם ברבו שאינו מובהק, דמצינו לענין הסיבה ג"כ שיש דין רבו, לרבו שאינו מובהק, כמבואר להדיא בשו"ע (תע"ב ה'), והרי זה משום מורא רבו. וגם בענין יוהרא יש לעיין, וכי אין בזה משום יוהרא, שהתלמיד עומד לפני או אחורי רבו או בצדו. ולרמב"ם דהכל מדין כבוד, הדבר מבואר היטב, אבל לטעמים האחרים צ"ע.

ואע"פ שעל תלמיד חבר מבואר להדיא בגמ' שמותר, מיהו רש"י בעירובין (ס"ג ע"א) ד"ה תלמיד חבר, כתב חכם כמותו אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר. וע"ע ברמ"א ביו"ד (רמ"ב ז') שתלמיד חבר היינו שנתגדל בתורה ונעשה חבר לרבו, דהיינו שהוא קרוב להיות גדול כרבו, ומקורו מהרי"ק וב"י בשם רשב"ם. ולפ"ז אכתי יש לדון ברבו שאינו מובהק, שרוצה לצאת ידי הראשונים הנ"ל נראה שיש בודאי ענין להחמיר בזה.

תד"ה והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו, פירוש כשאר בני אדם, שאינו אומר שלום עליך רבי, והיינו דאמרינן (ב"ק ע"ג ע"ב) כדי שאילת תלמיד לרב וכו'. עכ"ל. מבואר ברש"י ותוס' דס"ל דשפיר ראוי שיאמר תלמיד לרבו שלו' עליך רבי, גם בתחילה, ולא כרבנו יונה שמפרש שלעולם אין להקדים שלום לרבו, ומשום מורא רבו, וענין תוכ"ד כדי שאילת תלמיד לרב, היינו להשיב לו. וכן הביא הרא"ש מהירושלמי, אלא שכתב דבבלי חולק, מהא שאמרו כדי שאילת תלמיד לרב, דמשמע דשפיר שואל, ולכן פירש כרש"י ותוס' דאין לשאול כשאר אדם.

והרמב"ם (ת"ת פ"ה ה"ה) חילק בין שאילת תלמיד לרב, שאומר שלום עליך רבי, וכשמשיב שלום לרבו, יחזיר שלום עליך רבי ומורי, ונראה מקור לדבריו מסוגיין בנוסח שלפנינו דנזכרו שני דברים, גם נותן שלום וגם מחזיר שלום, ומשמע דאינו אותו דבר, ומפרש כרש"י ותוס' דשניהם שונים, אבל ה' ב' נוסחאות. וע' גה"ש דברי"ף ורא"ש לא גרסו המחזיר. ולדרך רבנו יונה מובן מאד, כי אין ליתן לכתחילה, אבל ראוי להשיב.

ונראה עוד, דבב"ק (ע"ג ע"ב) גרסינן שלום עליך רבי ומורי. ושם פירשו התוס' (ד"ה כי) בשם ר"ת דשיעור תוכ"ד משום שהנותן שלום לחבירו יש לו להשיב, ואם אינו משיב נקרא גזלן, לכן תקנו חכמים שאם הוא באמצע קנין שלא יהא חשוב הפסק. ע"ש היטב, ומשנ"ת בס"ד בארוכה בברכ"א בענין תוך כדי דיבור. ולפ"ז מבואר היטב מה דבשיעור תוכ"ד נאמר רבי ומורי, אע"פ שרש"י ותוס' כאן פירשו שלום עליך רבי, ולא הזכיר ומורי. די"ל דתוכ"ד תקנו מפני השבת שלום, כתוס' שם, ובזה בדרך הרמב"ם הרי צ"ל רבי ומורי, ושפיר י"ל דלכן בענין עוד תיבת ומורי.

אמנם בב"ב (קכ"ט ע"ב) כתבו התוס' (ד"ה והלכתא) בשם ר"ת שהתקנה שיוכל לחזור, בכדי שיתן שלום אם רבו יעבור, ע"ש. ולפ"ז השיעור רק שלום עליך רבי, גם בדין תוכ"ד, ועד"ז כתבו בנזיר (כ' ע"ב) תד"ה יתיב.

ומיהו יעויין ברא"ש בב"ק שם שלא גרס ומורי, כמו שהעיר הפלפולא חריפתא והרש"ש. לפ"ז לק"מ מב"ק, ומובן שבכ"מ כתבו רק רבי. וע' רע"א ביו"ד (רמ"ב י"ז).

ואמנם הרמב"ם בהלכות שבועות (פ"ב הי"ז) כתב שיעור תוך כדי דיבור שלום עליך רבי, ונראה מזה שגם הוא לא גרס בב"ק רבי ומורי, ולא שם מקור חילוקו בין לשאול ובין להשיב.

בענין התפלל של שבת בטעות קודם חשכה

א) הואיל והתפללו התפללו, שאני ציבור דלא מטרחינן להו. ופרש"י ולא הצריכם להתפלל משתחשך, אלמא תפלה היא, ואע"פ שלא הותרו במלאכה, התם הוא דלא לעבור על דברי תורה, אבל לענין תוספת אע"ג דבטעות הוה, תוספת הוא ע"י תפלה, הואיל ואמר תפלה קבלה היא. עכ"ל. ומבואר בנחלת דוד, דס"ל דהקבלה תלויה בתפלה, והואיל ובציבור לא הטריחו לחזור, הרי פסקו שהתפלה תפלה, ממילא הוה קבלה.

והרש"ל פירש בדרך זו גם בתוס' (ד"ה שאני) אחרי שהגיה ומחק תיבת אין. אבל בשם הרא"ש והרשב"א כתב דדוקא לענין תפלה החשיבו התפלה משום טירחא דציבורא ולא לענין מלאכה, (וכ"כ תר"י). והב"ח והרש"א פירשו כן גם בתוס', וכן בנחלת דוד פירש שלא תלוי הקבלה בתפלה, וכל הנדון אם כשם שקבלה בטעות אינה קבלה נימא גם תפלה בטעות ל"ה תפלה.

ב) והנה עיקר ענין זה דנימא קבלה בטעות הוה קבלה, צ"ע, הא בכל מקום שנעשה שום חלות ע"י דעתו של אדם ואפי' נדרים ושבועות, קי"ל דלא חל בטעות, ומה זה שלגבי קבלת שבת נימא דחל. ואולי זה תקנת חכמים כדי שלא יזלזלו ח"ו בשבת, שאחר שלפי דעתם נתקבל, יבואו שוב לעשות מלאכה.

ולפי משנ"ת בברכ"א עמ"ס שבת (כ"ג ע"ב) בענין קבלת שבת בהדלקת נרות, בהבנת שיטת הבה"ג שפסק שבחנוכה הדלקת נר חנוכה קודם להדלקת נר שבת, אעפ"י שתדיר ואינו תדיר התדיר קודם, כיון דבהדלקת נר שבת יש קבלת שבת צריך להקדים נר חנוכה. וביארנו, ושכן הבינו חלק מהראשונים בדעתו, דאע"פ שבסברא הרי כשמוטל עליו להדליק נר חנוכה בודאי אין בדעתו ורצונו לקבל שבת, ס"ל לבה"ג שזו תקנה שבנר שבת חל עליו תוספת קדושת שבת ונאסר במלאכה, לפ"ז מובן גם שיטת רש"י דס"ל דתפלת שבת לא גרע מזה, שלא תלו זה ברצונו, אלא קבעו שמעשה הדלקה או דיבור של תפלת שבת, פועל דין איסור מלאכה מדרבנן.

וקו' זו יש ליישב עפ"ד הגה' מלא הרועים, דרש"י הוקשה לו, דהא אמרי' בגמ' לעיל (ה':), שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הכותל, וא"כ היאך רבי ירמיה התפלל אחורי רב. (ולא ניח"ל לרש"י לתרץ, כמוש"כ הב"י דאדם אינו חוצץ. - עי' שו"ע סי' צ' ס' כ"א, ובבאור הגר"א שם אות ל"ב) ולכך הוצרך רש"י לפרש, דהא דוב ירמיה צלי אחורי רב, לא הוי ממש מאחוריו, אלא משוך קצת לצדדים. ובע"כ, דהא דלא פסקיה רב לצלותיה, היינו, שלא היה יכול לחזור לישב במקומו. ודוק.

דף כ"ז ע"ב

באור שיטות הראשונים בענין הנותן שלום לרבו

באור דברי רש"י

א) גמ', הנותן שלום לרבו. - פרש"י: כשאר כל אדם כו', ולא א"ל שלום עליך רבי. עכ"ל. כוונת דברי רש"י, דבא ליישב קושיית התוס' (ד"ה והנותן), דבגמ' ב"ק אמרי', דתוכ"ד, היינו "כדי שאילת תלמיד לרב". ומוכח א"כ, דתלמיד שואל בשלום רבו, והיינו "הנותן שלום לרבו", והכא אמרי' דאסור ליתן שלום לרב. - ולזה כתב רש"י, דהא דאמרי' דאסור ליתן שלום לרבו, היינו כשאר כל אדם, שאומר לו "שלום עליך", ואינו א"ל "שלום עליך רבי". - וכן פירש בחו"ב הגר"א ובשלמה משנתו. - וכן מבואר בתוס' ריה"ח.

באור דברי תו"י

ב) כתב התו"י: והנותן שלום לרבו, ר"ל, שמקדים לו שלום. ואין לו לתלמיד להקדים שלום לרב, אלא כמי שיש לו מורא ממנו, ואינו יכול להקדים לו שום דיבור מרוב המורא. וכן אמרו (שבת פ"ט.), כלום יש עבד שמקדים שלום לרבו. ומה שאמרו בהרבה מקומות, "כדי שאילת תלמיד לרב". אינו ר"ל, אלא, כדי **חזרת** שלום תלמיד לרב. מפי מורי הרב נר"ו. עכ"ל. - מבואר בתר"י, דליתן שלום לרב, אסור בכל גוונא, ואפילו אם אומר לו "רבי". ורק להחזיר שרי, ובגוונא שאומר "שלום עליך רבי". [וע"ע ע"ד התוד"ה והנותן.]

מה שהביא התר"י להוכיח, מדברי הגמ' "כלום יש עבד כו", דאין לתלמיד ליתן שלום לרב. כתב בתוס' ריה"ח: והנותן שלום לרבו, שאומר לו "שלום עליך", כשאר בנ"א כו', כדפרש"י ז"ל. מיהו, עבד אין נותן שלום לרבו, אפילו דרך אימות ורבנות, מדאמרי' בשבת פרק ר"ע כו'. ובירושלמי קאמר, דאפילו תלמיד אין נותן שלום לרבו, דקאמר, נהיגין גבייהו דלא שאיל זעירא בשלמא דרבא, דמקיימי בנפשייהו "ראוני נערים ונחבאו". וגבי עובדא דרי"ח ור' אלעזר דשלהי האשה רבה, שנזכר גם שם. עכ"ל. - מבואר בדברי התריה"ח, דיש לחלק בין תלמיד לרב - דשרי, ובין עבד לרבו - דאסור.

אמנם מה שהביא תוס' ריה"ח מדברי הירושלמי, כתב הרא"ש: מיהו בגמ' דידן (רפ"ד דנזיר כ':) אמרי', דתוכ"ד כדי שאילת תלמיד לרב. עכ"ל. - ור"ל, וליתא לירושלמי.

ובחו"ב הגר"א כתב: ומהירושלמי אינו ראיה, ואדרבה, מדקאמר בירושלמי דנהיגי גבן כו'. משמע, דהדין הוא דמותר לשאול בשלום רבו, אלא דנהיגי גבן, פירוש, שהם מחמירים על עצמן, ואין נותנים שלום לרבם כלל. עכ"ל.

ג) ובעיקר שיטת התר"י, הביא בחר"ב הגר"א: ורבינו הסכים לשיטת רש"י, דדוחק לומר כפי' הר"י, דשאילת תלמיד קאי אחזרה, ד"שאילה" קאמר. ועוד, דגמ' ערוכה הוא לעיל (י"ד.), ופגע בו רבו כו' שואל כו'. עכ"ל.

וכבר קדמו בראיה זו המאירי, וז"ל: ומה שאמרו בפרק שני, "פגע בו רבו כו' בפרקים שואל", אפשר בתלמיד חבר. או שמא בזו אמרו, שהרב נמנע שלא לקרוא לו בשלום, מצד שלא יפסיקהו, ואמרו עליו שיפסיק הוא לכבודו - לשאול. עכ"ל.

ובספר ברכת יעקב (לעיל ג'. ע"ד הגמ' א"ל שלום עליך רבי) כתב: ובאמת דברי רבינו יונה תמוהים, במ"ש שאין לו לתלמיד להקדים שלום לרב, כמי שיש לו מורא ממנו. דהרי מפורש בברייתא לקמן (י"ד.), דהקורא את שמע, ופגע בו רבו או גדול ממנו, דשואל מפני היראה, ואצ"ל שהוא משיב, ע"ש. הרי מפורש, שאדרבא דמצד ענין חיוב מורא הרב, להיות התלמיד מקדים לשאול בשלומו. **ובע"כ א"א לפרש דמיירי ברבו שאינו מובהק**, דא"כ, מה מפני היראה שייך. וגם בחי' הרשב"א שם מפורש, דהיינו ברבו מובהק. ועוד, שהרי עכ"פ חזינן, דמפני היראה הוא, שיהיה מקדים לשאול בשלומו. עכ"ל.

ובאמת אין מזה טענה על דברי המאירי, דהמאירי לעיל (י"ד.), הביא דברי הרשב"א שכתב, דמפני היראה - היינו אביו או רבו, והביא ראיה מהך ברייתא, דקתני בה מפני היראה ומפני הכבוד. וכתב ע"ז המאירי: ולדעתי אין זה נראה, שעל כל אותם שהזכיר, הוא אומר שבפרקים שואל, וביראה לא פירש בה כלום. עכ"ל. - ובעיקר הדבר מהו "מפני היראה", נראה מדברי המאירי שם, שמסתים עם פירוש הרמב"ם, דהוא אדם שמפחד הימנו שמא יזיקנו. וא"כ, אין מזה כל ראיה, ד"מפני היראה" של אביו או רבו, צריך להקדים לו שלום. ופשוט. - [וכבר הבאנו לעיל (י"ג. ע"ד המשנה "בין ויאמר", ד"ה ובחי') דברי הר"ש גארמיזאן, דשיטת התר"י כשיטת רש"י, ד"מפני היראה", היינו, אדם שמפחד שיהרגנו. וא"כ, לא תיקשי ליה מדברי הגמ' בדף י"ד. וכנ"ל.]

באור דברי התוס'

ד) תוד"ה והנותן שלום לרבו. - באור דברי התוס'. התוס' הוקשה להם, דבגמ' כאן מבואר, דאסור לתלמיד ליתן שלום לרב. ובגמ' ב"ק אמרי', דתוכ"ד, היינו כדי שאילת תלמיד לרב, ומשמע, דמותר לתלמיד ליתן שלום לרב.

וע"ז תירצו התוס', חדא, דהא דאסור ליתן שלום לרב, היינו כדרך שנותן שלום לחבירו, שאומר לו "שלום עליך", אלא צ"ל "שלום עליך רבי". - עוד תי' התוס', דתלמיד אסור לו ליתן שלום לרבו, בכל גווני, ואפילו אומר לו "שלום עליך רבי". והא דאמרי' "כדי שאילת תלמיד לרב", היינו בתלמיד חבר, שמותר לו לומר שלום לרבו. - וכן ביאר הצל"ח (ועוד אחרונים) דברי התוס'. וכן הבין מהרש"א בבאור דברי התוס'.

ויש להקשות לבאור זה, מהו לשון התוס' "א"נ, ההוא **לכתחילה קאמר** ובתלמיד חבר כו'". והכי הר"ל לתוס' לומר, "א"נ, ההוא בתלמיד חבר כו'". כלומר, הא דאמרינן בב"ק "כדי שאילת תלמיד לרב", איירי בתלמיד חבר. - וכן הקשה מהרש"א.

ולייישב קושיא זו כתב הפני יהושע: ולענ"ד נראה, משום דודאי דמסברא י"ל כתירוץ הראשון של התוס', דהא דאמרי'

בברייתא, דהנותן שלום כו' גורם לשכינה כו', היינו דוקא, כשאין אומר לו "שלום עליך רבי", דנמצא שמזלזל בכבוד רבו. וכיון דמורא רבך כמורא שמים, הוי כמזלזל בכבוד המקום. משא"כ כשאומר "שלום עליך רבי", אין כאן זלזול, שהרי אדרבה חולק לו כבוד, ואין בו איסור כל כך. אלא, דאפ"ה נראה מצד הסברא, דלכתחלה אין לעשות כן. לפי ששלום שמו של הקב"ה, ואין להזכיר ש"ש בחנם, אלא שבקושי התירו לשאול בשלום חברו בשם, כדאי' לקמן בפרק הרואה, שנמצא כן בקראי דדברי קבלה. ומשמע שם להדיא, דעיקר שאילת שלום, היינו כעין תפלה שמתפלל על חבירו שיהא בשלום. וא"כ לפ"ז משמע, דלא שיך כן, אלא באדם לחבירו. משא"כ לרבו, זילא מילתא שיתפלל התלמיד על רבו. דנהי דאמרי' לעיל, לעולם לא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך כו', היינו בדיעבד יש תועלת בברכה זו. משא"כ לכתחלה, ודאי מיחזי כיוהרא וחוצפה. והיינו דתנן, התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו, ולא אמר שיהא שואל בשלום רבו, אע"כ כדפרישית, וכדאי' נמי להדיא בירושלמי כו'. - נמצא לפ"ז, דלתירוץ הראשון של תוס' כאן, ע"כ הא דאמרינן כדי שאילת תלמיד לרב, לאו משום דאורחא דמלתא הכי הוא. אלא לענין שעורא דתוך כדי דבור איירי, ולאפוקי מתכ"ד דכדי שאילת שלום לחבירו, דהוי שיעור זוטא, שאומר "שלום עליך". - נמצא לפ"ז א"ש, דתוס' דהכא בתירוצם השני, לא ניח"ל לפרש, דהך כדי שאילת שלום תלמיד לרב, דאיירי לענין דיעבד, כיון דאורחא דמילתא לאו הכי הוא. ומשו"ה ניחא להו לפרש בענין אחר, דאפילו לכתחלה מותר לשאול בשלום רבו, כשהוא תלמיד מובהק, ולא מיחזי כיוהרא, דמסתמא ניחא ליה לרביה בברכותיו. וע"ז כתבו שפיר, דשרי ככל הני דלקמן. והיינו משום דמסתמא תלמיד חבר רשאי לחלוק על רבו, כדאשכחן כה"ג טובא כו'. ע"כ.

עוד הקשה מהרש"א, דאי איירי בתלמיד חבר, א"כ אינו צריך לומר "שלום עליך רבי", וסגי שאומר לו "שלום עליך". וא"כ מהו הלשון "כדי שאילת **תלמיד לרב**", והרי שאילת תלמיד (חבר) לרב, הוי כשאילת שלום בין אדם לחבירו, דהיינו "שלום עליך". והר"ל לגמ' למימר, דתוכ"ד, היינו כדי שאילת שלום.

והא דפשיטא ליה למהרש"א, דתלמיד חבר א"צ לומר **רבי**. כתבו האחרונים, דליף לה מהא דאמרי' בגמ', דרב ירמיה לא אמר לרב "מי בדיל **מר**", אלא א"ל "מי בדלת". ומוכח, דאצ"ל בלשון כבוד, וא"כ ה"ה דאצ"ל "רבי".

ה) וליישב קושיית מהרש"א, כתב הצל"ח: ומה שמשמע בשמעתין, דתלמיד חבר אצ"ל "רבי", שהרי רבי ירמיה לא אמר "מר". ושם אמרי', כדי שאילת תלמיד לרב, וע"כ שאומר "שלום עליך רבי", דאל"כ, למה תלה בכדי שאילת תלמיד לרב, אם הוא שוה כשאילת כל אדם. ההוא דהתם, לכתחלה קאמר. דודאי גם תלמיד חבר, אף שאינו אפקרותא אם אינו אומר "רבי", מ"מ, לכתחלה דרך ארץ הוא שיאמר "שלום עליך רבי". ורבי ירמיה שלא אמר "מר", היינו משום שרצה לידע אם קיבל רב שבת בתפלתו, והיה רצונו לקבל גם הוא תיכף שבת, דזריזין מקדימין למצוות להוסיף מחול על הקודש. ולכן קיצר בלשונו בתכלית הקיצור האפשר, שאמר "מי בדלת", ולא האריך לומר "מר". וכל זה בתלמיד חבר, אבל

בתלמיד גמור, הוא אפקרותא ממש אם אומר לנוכח "מי בדלת", ושפיר הוכיח דר' ירמיה תלמיד חבר הוה. עכ"ל.

ובדברי הצל"ח מיושבים ב' קושיות מהרש"א, דמש"כ התוס' "ההוא לכתחילה קאמר", ר"ל, דגם תלמיד חבר לכתחלה צ"ל "רבי", וזהו כדי שאילת תלמיד לרב, בתלמיד חבר, שלכתחלה אומר "שלום עליך רבי". ותו לא קשה נמי מהא דרב ירמיה. - וע"ע בחפץ ה' שכתב כעי"ז.

ו) המהרש"א כתב לבאר דברי התוס', וז"ל: ויש לכוין דבריהם בתי' הא' שכתבו, ע"פ מש"כ בתר"י, דודאי אסור להקדים "שלום" לרבו כלל, כדאי' בירושלמי. ולא אמרו "כדי שאילת תלמיד לרב", אלא להחזיר לו שלום - שרי, שאומר לו "שלום עליך רבי". ועוד כתבו (התוס'), א"נ, אפילו לכתחלה - דהיינו להקדים, נמי שרי לומר "שלום עליך רבי", ובתלמיד חבר דשרי בכל הני, כדלקמן, ובההוא מצי איירי הך דכדי שאילת תלמיד לרב. עכ"ל.

באור דברי מהרש"א, דהתוס' מחלקים, בין "הנותן שלום לרבו", ובין "המחזיר לו שלום". ד"הנותן שלום" - אסור בכל גוונא. ו"מחזיר שלום" - שרי, באופן שאומר "שלום עליך רבי". וא"כ, כשהגמ' אומרת "כדי שאילת תלמיד לרב", לא קאי השאילת שלום, כפשוטו, אלא איירי על החזרת שלום. - ועוד כתבו התוס', דשאילת תלמיד לרב, היינו כפשוטו, דאיירי בשואל לו שלום, ואיירי בתלמיד חבר, דמותר לו ליתן שלום לרבו, ואומר "שלום עליך רבי".

ויש לעיין בדברי מהרש"א, דבבאורו זה לא נתיישבה הקו' השניה, דאי איירי בתלמיד חבר, אצ"ל "שלום עליך רבי", וסגי שאומר "שלום עליך". וצ"ע.

שו"ר בספר קול משה שעמד בזה. וכתב: ואפ"ל דשאילת שלום דחמירא, כיון דאסור להתחיל, אפילו אם אומר "שלום עליך רבי". א"כ, בתלמיד חבר נחית דרגא, ושרי ב"שלום עליך רבי". עכ"ל.

וכעין סברא זו כתב בספר ברכת ראש (על קושיית הצל"ח), וז"ל: והנ"ל, דהתוס' ס"ל, דשאילת שלום שאני. דהא דתלמיד אינו שואל כלל לרבו, הוא משום שלא יתחזי כאילו רבו צריך לברכתו, או כחברותא כלפי רבו. ובזה גם תלמיד חבר יש לחוש לזה כו', להכי צ"ל בלשון "מר", להוציא מחשד רבו. אבל כששואל מרבו איזה דין או פלפול דברי תורה, א"צ לומר "מר", כרבי ירמיה דהכא. וכ"ל ראיה ברורה לזה, דהא איתא לקמן (מ"ח), דא"ל ר' ירמיה לר' זירא "שפיר עבדת", ולא א"ל "שפיר עבד מר". וה"ט, משום דהוה תלמיד חבר לר' זירא. וברי"פ אין עומדין איתא, דר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא כו', א"ל, לא סבר מר בכל עצב כו', כ"ה גי' הרי"ף והרא"ש. וצ"ל דה"ט, משום דהקשה לרבו על מעשהו - מיחזי כחברותא, א"ל "מר", וד"ב. עכ"ל.

ולדברי מהרש"א קצת דחוק, דמש"כ התוס' "פירוש כו'", לא קאי אתחילת"ד שכתבו "והנותן שלום לרבו". אלא קאי רק על סו"ד "והמחזיר שלום", ומש"כ "והנותן שלום" לא פירשו בזה כלום.

ז) ובספר לשון הזהב מפרש דברי התוס', דהכי קא קשיא להו, דכיון דקתני "המחזיר שלום לרבו", מדוע הוצרך לשנות גם "הנותן שלום לרבו". והלא דברים ק"ו, אם להחזיר אסור, כ"ש דאסור ליתן לו שלום, דהוי חוצפא יתירה. ועוד, מדוע התנא חילקם

לב' בבות, "הנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו". הכי הר"ל למימר, "הנותן והמחזיר שלום לרבו". - וע"ז תירצו התוס', ד"המחזיר שלום לרבו", פירושו כשאר בני אדם, שאינו אומר "רבי", וכפירוש מהרש"א. - וע"ע בספר יד דוד (בתרא).

ח) במה שהקשה מהרש"א, דתלמיד חבר אצ"ל "רבי", ומדוע אמרי' בגמ' "כדי שאילת תלמיד לרב", והיינו בתלמיד חבר. - כתב בספר לשון הזהב: וקמתי משתומם, הא תלמיד חבר הוי, דלסברא דידיה לא צריך, ולגמ' דידיה צריך. והלומד הלכה אחת מחבירו, צריך לקרותו רבי. ומאי דלא אמר "מר", ד"מר" הוא הנעלה יותר, למי שצריך להורות לו סברא ג"כ. עכ"ל.

* * *

גמ', והאומר דבר שלא שמע מפי רבו. - כתב תר"י: ר"ל, שלא שמע ממנו, ואומר אותו בשמו. ע"כ. וכ"כ הרא"ש.

כתב הב"ח (יו"ד סימן רמ"ב): וקשה, דמשמע דאם אמרו סתם, שרי. והלא עובר על אזהרת חכמים, שלא יאמר דבר אלא בשם אומרו. ואי לא שמעו משום חכם, אלא מדעתו אומרו, למה יחשב לו עון אשר חטא באמרו סתם.[*] אבל פירוש הרמב"ם (פרק ה' מהל' ת"ת הל' ט') ורבים אחריו הוא הנכון, (א"ה, ז"ל הרמב"ם: ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו, עד שיזכיר שם אומרו) דמיירי ששמעו מפי אחרים ולא שמעו מרבו, ואומר סתם, שעל זה הזהירו שיאמר דבר בשם אומרו. ואמר כאן, שאם עבר על זה, גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ומשמע, דשמועה ששמע מרבו, רשאי לאומרה סתם, וכדאיתא בסוף פרק האשה רבה (יבמות צ"ו:), אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם, והכל יודעים כי שלך היא. ע"כ.

מבואר מדברי הב"ח, שהנידון בסוגיין שייך לדין שצריך לומר דבר בשם אומרו. ולכן הקשה על התר"י, דאי איירי הכא בשמעו מאחר, מאי איירי באומרו בשם רבו, אפילו סתם אסור לאומרו. ולפי הרמב"ם, זה גופא הדין שכתוב בגמרא, שצריך לומר דבר בשם אומרו.

ודברי הב"ח צ"ב, דהא פשטות הברייתא איירי, בדינים השייכים לכבוד רבו, ולדבריו אי"ז שייך לדין כבוד רבו, אלא דין אחר לגמרי.

ובספר הליקוטים (שבסוף רמב"ם הוצאת פרנקל) הובאו דברי הרד"ע שכתב: פירוש, שכיון שכל העולם יודעים שלמד עמו, יחשבו שממנו הוא, ושמא אינו דבר מיושב, וגורם לו קלון. ע"כ. - וכע"ז כתב בספר משנה כסף (על הרמב"ם) וז"ל: ואפשר, כיון שתלמיד אינו מזכיר שם בעל ההלכה, אז חושבים העולם שרבו אמרה, ודלמא מיפריך הלכה זו נגד הלכה אחרת שאמר רבו, ולפעמים ידחו דברי רבו שבמקום אחד משתיהן, ויצא המשפט מעוקל, ונמצא פוגע בכבוד רבו. ע"כ.

ולכאו' לפי סברא זו, יש לבאר ג"כ דברי התר"י והרא"ש כן, דאיירי שאומר

[*] לכאו' כוונתו, דע"כ אזהרת חכמים שלא לומר דבר אלא בשם אומרו, זהו דוקא כששמע מחכם אחר. דאי לא שמעו מחכם אחר, ודאי דמותר לאומרו סתם. וכיון שכן, הכא ששמע מחכם אחר ואומרו בשם רבו, הרי הוא עובר על אזהרת חכמים. ועדיין צ"ב, מדוע הוצרך הב"ח להוסיף משפט זה, הא פשיטא דאיירי בששומעו מאחר. וצ"ע.

תום' כמה שהקדקו מבורכת, לפי לפס רוב ע"ה מעברין ליכא משום דמסייע ידי עוברי עבירה, מ"מ בטהורה לפורה שמע תאכל לפליה ודמי לפור לף לרוב ע"ה מעברין, שהרי דמי לפור, ורש"ם כיון לזה מעלמו, ולע ידעתי למה לרש"ם להניח ממרחק למתו רחים משום (י"ג ע"ל) דמיתיין שמע יפילנו כר, דהרי מפורש בהר"ם שיף מכח לימור דמי, שניח שם בשבת כתבו תום' טעם לדבר משום שהוא מיעוט המלוי.

דף ס"ב ע"א

שלה) גמ', **שאמר משום ר"א בן חפמא.** נרין להגיה ר"ת חפמת, כידוע, וכ"ה בתוספתא דמתי רפ"ג, וכן הגיה התום' יו"ט לחות (פ"ג מ"ח), ע"ש טעמו (וכן הגיה הגר"פ בגליון הגמ' מגיהה ג' ע"ל).

שלו) גמ', **דאמרינן ליה חזי אי נגעת ביה הדרא לטיבלא.** עי' חת"ס בשם הרמב"ם ז"ל (פי"ב מטרומות ה"ט) שכן החמת להדרת לטיבלה מי שיש בן שנגע, וביאר טעמו לפי כ"ל מחנה להוי כפליה כמתי זה שלא יגע, ופם יגע בו יהיה שליפומו בטל למפרע והדרת לטיבלה ע"פ בד"ק, והנה מלשון רש"י נראה להדיח לפי הרמב"ם ורק ליום בעלמא הוא, וכשביל לפר גדול כזה הומר להטעומו ומכאן רמי' למש"כ לקמן (פוח ע"ב) לענין גוב דעת.

שלו) גמ', **וליחוש דלמא נגע** (בפירכת שניה על תרומה). ברש"ם מפקיר לפליו מיירי בכלי חרס דלפי מיטמת מגבו, מ"מ ליחוש דנגע בים בהשמן או נחויר כ"ת, ע"ש, ולפאית לפי הבנתי מה הכריחו כאן יותר מבפירכת רלשונה שפ"כ הפירכת דנגע בים ממש, ומה מלשונה כאן בפירכת זו השנייה לפרש כן, שניח מש"כ לכיון דבבד מיירי פ"כ בשמן הוא לפי בזיתים, ולשון תום' (ד"ה ומיתסי) ולפי חזו "לזיתים" פינו מדויק עכ"ד, אין לזה שום הכרח, דבאמת הוא בפ לדרון אבל טרס כל מפרים מן הזיתים ומינים בכלי, ולשון ברייתא "תרומת זיתיו", ולפ קאמר תרומת שמן מוכח כן, ו"כ בפ"ד.

שלח) גמ', **ואין כופלין שלום לעבו"ם.** עי' לעיל (י"ו ע"ל) שלמת עלך מלכא שלמת עלך מלכא, ופ"ל לכבוד מלך שרי [ולקמן בגמ' ממרינן ומנא לך לכפלינן שלמת למלכי כו' ע"ש ודוק].

שלט) גמ', **רב חסדא מקדים ויהיב לדהו שלמא.** בהגרעק"א ז"ל נין לדברי מהרש"ל בפ"ק (ברכות ו' ע"ב), והנה שם כתב שמעתי לפרש דר"ת הקדים שלא יטרך לכפול לו כדרך המשיבין ע"ש בד"ק, ולפלא שלא הזכיר שכ"כ הר"ן ז"ל כאן. ובמהר"ם שיף הקשה, לפירוש הר"ן שר"ת עשה כן שלא יטרך לכפול, פ"כ מה רבותיה דריב"ן (ברכות י"ז ע"ל) שהקדים שלום לפילו לגבי מאי לפילו, מדהכא הרי כך נהון ויתות שלא יטרך לכפול ע"ש בד"ק מה שתירץ לחלק בין רבים ליחיד, דרב חסדא מקדים ויהיב "לדהו" (לשון רבים), כשהרבה עובדי כוכבים נפגשים ביחד, היה מקדים, כדי שבשלום אחד יצא יד"ח לכולם, משא"כ אילו הממין היה נריך להשיב לכ"א ביחידות, משא"כ ריב"ן בגוי יחיד, ופ"ה התמיה להקדים ע"ש היטב. ונראה לתשב דהנה הא לחין לכפול שלום בתשובה לתפילה, י"ל דוקא כגון ממונה ולא לממונה ולא ולכומה, פ"כ ר"ת בפגש לאחה מכומרים וכה"ג שיטרך לכפול לו, לא קאמ עכו"ם, וריב"ן הקדים לכל עכו"ם אפילו ללא ממונה ולא בפגש. (ועי' ט"ז יו"ד סי' קמ"ח סק"ו, ובאר שבא סי' נ"ט משפ"ח לשבא בזה).

ועוד נראה לפרש הא דרב חסדא מקדים ויהיב לדהו שלמא, עפ"י גמ' חולין (מ"ט ע"ל)

ובתוס' שם דאפילו נכרי המברך לישראל אז ואברכה מברכיך, עש"ה, ולפי"ז נאמר דרב חסדא הקדים שלום כדי שלא העכו"ם יקדים, ושוב לא מגיע ברכה לעכו"ם, כיון שרק השיב על דברי רב חסדא.

שמ) גמ', השתא אחזוקי כו' שואלין בשלומן מיבעיא. ברש"ש מקשה הרי חיזוק ענין אחר ושואלין בשלומן ענין אחר משום שמזכיר ש"ש עליו כרש"י במתני', ותירץ דחיזוק הוי ג"כ בהזכרת השם ע"ש, ולא הבנתי תירוצו הרי הגמ' מסיק לעיל בסמוך דמחזיקין היינו שאומר אישור או אחזוקו, וא"כ מה פריך לפי"ז המקשן כאן, ולכאורה היה אפשר לומר דמקשן דכאן הבין דטעם מתני' דשואלין בשלומן היינו בשביעית ומותר לשאול בשלומם אפילו עובדים אז בשדה, ופריך השתא לומר בפירוש אחזוקו שרי א"כ לשאול בשלום בודאי שרי, וע"ז משני דשואלין בשלומן קאי אכל ימי השנה, והרבותא דאפילו ביום חגם שרי ול"ח דלמא אזיל ומודי, ומה שפרש"י ז"ל במתני' הוא לפי המסקנא, ולא לפי המקשן, וכמו שפירש רש"י שם דבכל השנה קאי, ואע"פ שמטיל ש"ש, לא חיישינן דאזיל ומודי, דחשש אזיל ומודי הוא רק משום מטיל שם שמים, כך י"ל [שו"ר בחידושי מרן חת"ס במתני' שהקשה כן על רש"י במתני', דבגמ' אמרו למסקנא דהרבותא רק ביום אידם ומדברי רש"י ז"ל מוכח משום מטיל ש"ש, וע"ש מש"כ מרן], אבל שו"ר שאין ישוב זה נכון לכאורה לפי"ד רש"י כאן (ד"ה שואלין בשלומן) שפירש להדיא גם בדברי המקשן דקאי אכל השנה, וצ"ע. ועי' מהר"ם שיף (ד"ה לא נצרכא) והובא בבאר יצחק כאן, וע"ש מה שציין לש"ך יו"ד סי' קע"ט ס"ק י"א.

שמא) גמ', א"ל ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי כו'. יש ליתן טעם שכופלין שלום למלך, וכן לת"ח, שהם המשפיעים לכלל ישראל, וצריכין שלום לעצמם ולאחרים, "שלום שלום" כפילות משום "דלרחוק וגם לקרוב", ולפי"ז יתפרש ג"כ וכתב לו את "משנה" התורה הזאת כו' ג"כ לו ולהשפיע לאחרים.

ודרך אגב בקרא דלעיל שלום שלום כו', נראה דהנה איתא בנדרים (י' ע"ב) אסור לאדם שיאמר לה' קרבן, והטעם אולי בסיבת מה לא יסיים ויוציא שם לבטלה, א"כ תקשה בקרא דא' נא רפא נא לה הרי שם ברש התפלה, ונראה כמה אנפי חדא דשכינה מדברת מתוך גרונו של משה וא"א לבא לשם לבטלה, שנית כיון שדבר משה רבינו ע"ה עם השכינה, א"א שיבא מכשול בעמדו לפני ה' הטוב, ועוד אמרתי בכמה אופנים, עכ"פ בזה יפורש כיון ש"שלום שלום" בטוח על שלום, אז "אמר ה'" יכול להקדים ולומר ה' "ורפאתיו", וכמו שהיה אצל משה.

שמב) גמ', הכי אמר רב יהודא אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו כו'. האחרונים הקשו הא בברכות (מ' ע"א) איתא אסור לאדם "שיאכל" קודם שיתן מאכל לבהמתו, משמע דטעימה שרי (ועי' שו"ת כת"ס או"ח סי' ל"ב), ונראה ליישב בס"ד דמבואר בשו"ע במג"א (סי' קס"ז ס"ק י"ח) דבשתייה אדם קודם, ונראה לחדש דאם שותה לגרור תאות מאכל כגון יין שבראש הסעודה אז נגרר אחר הסעודה ואסור קודם לבהמה, וא"ש דזהו הכוונה "אסור שיטעום כו'" ר"ל אפילו שתייה, (ועי' ברכות י"ד ע"א בתוס' ואכ"מ), לא כן אם רוצה לאכול, אז רק לאכול אסור לא טעימה מעט וא"ש.

שמג) רש"י ד"ה ואין עושין, במעטן. עי' גליון שכתב "פי' הכלי שעושין בהן זיתים", ואינו מובן כ"כ, ועי' שלהי איזהו נשך (ע"ב ע"ב) דמעטן הוא כלי גדול שצוברין בו את הזיתים קודם שדכין אותן. כ"כ שם רש"י ז"ל.

דשמ) **רש"י הדרא לטיבלא, והוא אינו חשוד כו'.** הקשה רש"ש א"כ מאי פריך ע"ז הגמ' וליחוש דלמא לא איכפת ליה, ע"ש שהניח בקושיא, אבל מהר"ם שיף כבר עמד בזה וכתב דרש"י קושטא קא מפרש ליתן טעם על מה שנזהרין בחלה, אבל אין לזה צורך לביאור הגמ' כאן דאדרבה זה פריך וליחוש כו', ע"ש.

שמה) **רש"י ד"ה בכלי גללים, ועם הארץ לא אחמור כו' לשווייה כזב גמור כו'.** מפורש דעת רש"י כתוס' לעיל (ס"ב ע"א) בד"ה וליחוש, וכן מפורש ברמב"ן ורשב"א בשם רש"י, ע"ש.

שמו) **תוד"ה אין עושין, פי' בקונטרס כו'.** לרש"י פירושו שעיסה זו כבר נטמאת ביד ע"ה על כן אין עושין ממנה חלה שלא יבא כהן לידי טעות, ולפי"ז באם יפריש ממקום אחר, מעיסה טהורה על אותה עיסה שרי, אולם תוס' פליגי דבכל ענין אסור (וכדביאר מהרש"א בשם רשב"א דכן משמע לשון הגמ' אין עושין חלתו "בטהרה", משמע אפילו מעיסה אחרת טהורה), שלא התירו אלא בשביל כדי חייו דגבל והיינו רק כשנוטל שכר בכל העיסה, וביאור באורך בזה עי' רמב"ן ורשב"א ותוס' הרא"ש ז"ל, ומכל זה יתבארו דברי תוס' היטב ע"ש.

* שמז) **תוד"ה ומניחה, נראה כו'.** דלכאורה בעיסה לעיל נקט כפישא ואנחותא ולמה כאן לא נקט כן, על כן כתבו תוס' דלא שייך ליתן זיתים בכפישא ואנחותא דאין להם חוך, רק עיסה אפשר ליתן. אך יש לדקדק אמאי ברישא לא נקט כלי גללים כמו בסיפא.

* שמח) **תוד"ה אין עודרין, הא דקאמר בפרק ז"ב** (סנהדרין כ"ו ע"א) **גבי כהן כו'.** הנה שם איתא דהכהן שחורש בשביעית אין לנדותו, משום דיכול לומר אגיסטון אני בתוכה, ופרש"י שם לפנינו ב' תירוצים למה שרי בשביעית, א) משום דשכיר לנכרי, ב) משום דצריך לפרוע למלך ארנונא, וכן גרסי שם תוס' ברש"י כלפנינו, וכאן נראה דתוס' לא היה בגירסתם ברש"י שם רק תירוץ הא', וע"ז השיגו תוס' דלא מהני מה ששכיר הוא לעכו"ם כדמוכח הכא. אלא מפרש ר"ת דאגיסטון היינו דמקבלים מן המלך וצריך לפרוע ארנונא, ושמא סכנת נפשות הוא, ושרי בשביעית אפילו במלאכה דאורייתא. ב) "א"נ קסבר יש קנין לנכרי להפקיע משביעית", וצ"ל דסמכו על סברא של תירוץ הג' דיש חילוק בין מלך לשאר, דבאמת אפילו יש קנין מ"מ מדרבנן אסור, רק גבי מלך התירו רבנן, דאל"כ למה דוקא מחמת ארנונא התירו שם. ג) "א"נ בשביעית בזה"ז כו'", ומכיון דהוי דרבנן (עי' לעיל ל"ו ע"א ובתוס' שם) גבי מלך התירו רבנן. ועי' מהרש"א ומהר"ם שיף ורש"ש. ולכאורה לרש"י צ"ב היאך אפשר לפרש שם דבשכיר מותר, הא כאן בסוגיין חזינן דאסור, ואולי יסבור רש"י כתירוץ הב' שכתבו התוס' דשם סברי דיש קנין לנכרי להפקיע משביעית, ועי' מצפה איתן.

* שמט) **תוד"ה אשרתא, בירושלמי** (שביעית פ"ד ה"ג) **איכא למ"ד כו' "נסיבנא"** (כצ"ל) **לה מינך כו'.** הנה בגמ' דידן אסרינן רק כפילות שלום אבל שלום פעם א' שרי לומר להם, אולם בירושלמי אוסר גם זה, ועוד יותר לחד מ"ד אפילו יישר אסור לומר לו, רק חרוש בה טבאות ואנא נסיבנא מינך, זה שרי לומר, ולחד מ"ד יישר שרי, אבל

שלום לכו"ע אסור לומר לעכו"ם, ולהירושלמי צריך להבין במשנתנו "ושואלין בשלומם" מהו, ותירצו תוס' דתדא מילתא הוא "מתזיקין ידי נכרים בשביעית ושואלין בשלומם" והיינו שאומר לו "חרש בה טבאות", ועי' בירושלמי שם היטב. וקשה לכאורה לשון שואלין בשלומם היאך יכון על חרוש בה טבאות. והנה מש"כ תוס' "ולישראל שלום עליכם", עכ"ח הכוונה, לישראל אומר שלום בכל השנים, לא בשמיטה, לאפוקי לנכרי לא מזכירין עליו "שלום".

שג) תוד"ה שלמא למר, פי' בקונטרס כו' וצ"ע כו' גונב דעת הבריות כו'.

הנה במילתא דמשתמע לתרי אנפי, וזה לא יודע כוונתו האמיתית רק כפשוטו, נראה כאן מדברי תוס' דאסור, דהוי גונב דעת, וא"כ כ"ש לישראל בודאי אסור, והרי יעאע"ה אמר "אנכי" מי שאני, "ועשו בכורך" כמו שפרש"י ז"ל שם, וא"כ יש חשש גניבת דעת, וצ"ל דבשביל דבר גדול, ובפרט להציל מידי מומר כעשו, שרי, שהרי לעיל (ח' ע"א) התירו להניח לכתוב ע"י נכרי בשבת להציל מידם, וכ"ש לקבל הברכות, אולם אכתי יש להקשות מעבדא דנורא אנא (נדרים ס"ב ע"ב) דהוי גונב דעת, ולק"מ דמשום סכ"נ פשיטא דאשתרי. אולם עי' בחת"ם כאן מה שהעיר על דברי התוס' דאין בזה גניבת דעת, וכתב שדברי התוס' צ"ע דהא ש"ס ערוך הוא בשבועות (ל"ה ע"ב) כל מלכים האמורים בדניאל כו' שדניאל התכוין להקב"ה ונבוכדנצר סבר שמתכוין אליו, ע"ש, וע"כ צ"ל משום איבה או דרכי שלום מותר, עכ"ד הק', וכן כתב במלא הרועים כאן בשם זוה"ק פרשת וישלח (קס"ז ע"ב) דאין בזה גניבת דעת וכן עשה יעקב בהשתחוותו לעשו, ועיין עוד שם. ובהגהות על תוס' הרא"ש ציין לשו"ת מהר"י ברונא (סי' קי"ב קי"ג) ולשו"ת באר שבע (סי' נ"ט).

בע"ה סליק פרק הניזקין

ע"י חביו ומפ חביו חפ"ג דכמי חביו מי בשלמה כיון דהשתא לימיה בשלמה קחני חכל עדיפה מיניה מ"ל לתקשוי דע"כ מי חפשר לפרש מיר שמעון מיר מבעז ע"י חביו מדמחדיב ליה חנא דיקן ע"י חריפה זו משום שמועה לחון חלה בגדול וכר עומעון מיירי והרי בספ"ד דמיר (דף כ"ע) חמריק לכ"ע דחין מדש מדיר חת בנו בגיר חלה מד שיבית שמי שערות וחפי' הזיקו קודש לכן כשהגדיל פקע מיזוחו כדמוכח הכח בסוגיח גבי מעשה בר"ח שהזיקו חביו בגיר ומוד מיזוחו של שמעון לחו ע"י חביו היכה דהח שם בכפ"ק דמיר פריך חדר' שמעון דחמר החומר מיר שמעון לח חמר כלום חלח מניטו בשמעון שלח נזירות מפיו ושמעון לחו נזיר הוי והכחיב כי נזיר חלקיש יהיה הנער מן הבטן וקס"ד שהמלחך טוח לחביו שזרטו כשיולד והחב מדיר חת בנו בגיר ומשני הכח מלחך הוח דקחמר כלומר ולח טוח לחביו להזירו :

דף כ"ג ע"ב **ושאילת** שלום פי' ריב"ן דמוסר לחדם לשחול בשלום חביירו בשם כעון יהיה ד' עליך שלום ואין בו משום מוניח שם שמים לבטלה . ליישנח חחריכח שחילת שלום בשם דמייב חדם לשחול בשלום חביירון בשם . ול"ל דפי' ח' פיקר דהח חק בפ"ע דברכות (דף כ"ד) והחקיטו שיהח חדם שוחל לח שלום חביירו בשם שנחמר והנה בועז בח וגו' ויחמר לקוליים ד' עמכם ויחמר ד' עמך גבור החיל ויחמר לח חבוח כי זקנה לחך ויחמר חם לעשות לד' הפרו חוריחך ומדחביח לקרח דעת לעשות לד' ס"מ דמו"ח דחסור לשחול בשם קמ"ל דעת לעשות לד' הפרו חוריחך וכדפרש"י השם עם לעשות כו' פעמים שמבטלים ד"ח כדי לעשות לד' לח זה המכוון לשחול בשלום חביירו זהו לשון של מקום שנחמר בקש שלום ורדפהו מוסר להפך חורה ולעשות דבר הנרחה לחסור :

וב"ת בועז הוח דעביד כו' ח"ש ד' עמך גבור החיל . קשה לי הח שם בפ"ע דברכות דחניח הכי קרחי שכחבתי בסמוך לחריכין בגמרח (דף ס"ג) מחי ואומר וכ"ח בועז מדשחיפ דנפשיה קח עביד פ"ש ד' עמך וכ"ח מלחך הוח דקחמ"ל לנדעון פי' לבשרו חד' עמו ולח לשחילת שלום נחכון פ"ש לל חבוח כי זקנה לחך פרש"י לל חבוח לח בועז לומר מדעשיה עשה חלח למוד מזקני ישרחל כי יש לו על מי שיסמוך שנחמר עם לעשות לד' הרי דמקרח דה' עמך ליכח למילף דחסכימו כ"ד של מעלה על ב"ש דחיכח למימר מלחך הוח דקחמר ליה לבשרו שה' עמו לחבל לח שחל בשלומו ועיקר שחילת שלום בשם דשרי כ"ל מבועז ואין לומר מדעשיה דנפשיה עביד דהח כחיב לל חבוח חלח למוד מזקני ישרחל וחכחי מכ"ל דחסכימו כ"ד של מעלה על שחילת שלום וחפ"ג דמקרח דחל חבוח ועש לעשות מוכח דכדין עבד חפ"ה חין למו שהסכימו מלמעלה על ידו דח"כ נימח כל חקנות שהסכימו כב"ד שלמעלה על ידם דוחי כל מקנחם כדין עבדו דהסכימו מלמעלה על ידם חלח ודחי לח חמריק הכי חלח בהני חלח דקרחי דרשינן שהסכימו מלמעלה פ"י וחכחי מקשה שחילת שלום מנין שהסכימו הח חיכח למידחי כדדחינן מלחך הוח דקח"ל ואי משום קרח דחל חבוח הח חקי קרח לחו מס"ש לחוד מיירי חלח כללח הוח חכל מילי דרבנן ומקנמיהן וחפ"ה לח חמריק על הכל דהסכימו מלמעלה על ידם . ושוד דחי מקרח דחל חבוח נפקח ליה הח דהסכימו על ידם הו"ל לייחי בשמעתין לקרח דחל חבוח . ושוד חי מהח נפקח ליה הח דס"ש ה"ג המ"ל מהחי קרח מקרח מגילה והכחח מעבר ל"ל קרח דקימו וקבלו למקרח מגילה וקרח דהכיולו חת המעבר להכחח מעבר . ושוד ק"ל בשלמח נבי מקרח מגילה והכחח מעבר ניחח הח דקחמר עשו כ"ד של מעה והסכימו כ"ד של מעלה על ידם דלכחחלה עשו ומקנו למעה ולחחר זמן הסכימו מלמעלה ע"י חבל נבי שחילת שלום חין לומר שחיקנו למעה קודם וחח"כ הסכימו למעלה ע"י שהרי נדעון קדיש לבועז כמה דורות דהח בפ' ה' דכ"ב (דף ל"ח) חמריק חבקן זה בועז :

בעזהשי"ת סליק חדושי מסכת סוכות

מסכת ביצה

דף ג' ע"ב **אלא** לרב יוסף ולר' ילחק דחמרי משום גזירה ספיקח דרבנן הוח ולקולח . חבל לרב נחמן משום מוקלה לח פריך דמוקלה חמיר והיו כיון דחוריימח כספק מוכן דחסור לקמן כן פירשו המוס' ישיש . וקשה לי חי מוקלה חמיר ומספיקח לחומרח מחי פריך חדרב יוסף ור"י הח ל"ל לטעמח דידהו דפירוש הטורין ומשקין שזבו חלח כמרעולח העומדים לחכילה חבל בעומדת להטיל בילים חסורה בילחה משום מוקלה וחי מוקלה חמיר וספיקח לחומרח לוקי להח בריימח בעומדת להטיל בילים ומשום מוקלה וכדמוקי לה רבה בר עולח לטיל למהניחין בעומדת להטיל בילים לחוד . ועוד קשה לי הח חפ"ח דמיירי בעומדת לחכילה חם ליסור דספק מוקלה לחומרח חפי' בעומדת לחכילה למחי דגזרי משום פירות הטורין ומשקין שזבו ממילח יש כחן ליסור מוקלה חע"ג דהחם עומדת לחכילה כיון דהבילה חסורה משום הכי גזירה ליסור מוקלה ליכח עלה דמס"ה חסור לטלטלה וה"ג לענין חכילה גמי ליסור מוקלה לכיב עלה וכיון דספק מוקלה להחמיר מה"ט חחי שפיר הח דספיקח חסורה ומחי פריך : דף ד' ע"א **מדן** לחטוויכו החידנח כו' חבל ביומיה לח . קשה לי למחי דפי' הרמב"ן הח דס"ל לרב חסדח מן המורה לרבי שבח נעשים ביו"ט הוח משום דחדח קדושה היח ח"כ למה לי' לרב חדח ד"ח לחסור הכי ביחי מיום טוב לשבח לחטוויכו בי"ט משום ליסור [מלטול] משמע דמקומם שרי לגלות דחין כחן ליסור טלטול ומחמי הח כיון דס"ל כר' יוחנן דשבח ויו"ט שחי קדושות הן לי חפשר להחיל לרבי שבח ביו"ט מהחי טעמח דר"ח וכ"ח מה"ט דרבה משום הוחיל הח כיון דחסירי ביו"ט גופיה חין כחן הוחיל דהח חסירי ביו"ט לחורמים . וכ"ח חין ח"כ דהח דחמר רב חדח ד"ח חפי' ר' יוחנן לח שרי חלח לגומעה למחר חבל ביומו לח מה"ט הוח משום דלח שייך כחן לומר הוחיל כיון דביומו ליסור ואין רלו לחורמים דח"כ מחי והחני' דקחמר הגמרח הח טעמח דבריימח משום ליסור טלטול נעט כה :

סליק

מסכת נזיר

[דף ד' ע"א] **מה** בין נזיר שלם למיר שמשון כו' . ק"ל הח ליכח נמי הח דחנן לקמן בפ"ו (דף מ"ד) חגלחו הותרה בחגלחת מצוה כלומר בחגלחת מטורע ונזיר שמשון ע"כ לח קחמר לו חגלחת מצוה שהרי בפ"ק דיבמות חמריק חלח הח דקי"ל חין עשה דוחה ל"ת ועשה נעשר מרלשו דכחיב נבי מטורע למיר דנזיר מטורע מגלח וחמחי הח גילוח דמטורע ליט חלח עשה דוגילה חם כל שערו ודמי לעשה ול"ת דמיר עשה קדוש יהי' גדל פרע שער רחשו ל"ת חשר לח יעבור על רחשו ודמי לה ממיר לח ילפינן דקיל שכן יצחו בשחלה ולפי"ז כ"ש שמשון דליחח כיה הסיח קילחחת שהרי ליחח בשחלה חין עשה דמטורע דוחה לעשה ול"ת דידיה ולח הוחרה לו חגלחת מטה :

סליק בס"ד

לאו בחלמא דכי גמולאי ר"ה ע"מ ג' הב"ח וכי ג"כ מעם דמ"י מפי כן ופשיטא ל' מהי החלום גמולאי ר"ה ולא בליל ר"ה והייט ומשום דבליל ר"ה הא אין הדין כלל למעלה ותי"מ מהי לז החלום מלחה בחלומו שכגון שליהם מלמעלה גזירת חכרון המצע ומה דיכרי ועל כרחך דהי' החלום רק גמולאי ר"ה מהי הדין בכר ביום ר"ה אחרי קידום החודש ורמה בפיכתו בליל מולאי ר"ה בחלומו מה שכגון בכר בדין הר"ה ביומו ואולם ל' הגרוי פ"ק דר"ה ג' מפרים נפתחים ר"ה כרי לדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לחלחר כרי ומשמע ג"כ לכאורה דלחלחר בכניסת ליל ר"ה מהחיל הדין למעלה זולת אם נפרע דג' מפרים נפתחים ר"ה ביומו ולדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לחלחר בהתפתחות המפרים לחיים כרי ומ"ש: — שם ומשמע מאחורי הפרגוד, מ"ב כזה חגיגה פ"ו ה' מכהדרין פ"ט ב' ממעתי מאחורי הפרגוד ומ"ש חגיגה פ"ז ה' שומעין מאחורי הפרגוד:

שם לפנה לחרת הלך ולן בבית הקברות ומשמע מותן אפי רומות כרי מ"ב לין זה דומם לל המתים דדומם לל המתים חייט לגופו לל מת לבל לחזחו שרי דרומו לה מיקרי מת חהו מי שלהי מועד קטן דחיל ליתחזי לי מר ליתחזי ל' ה' ירחים ה' ל"ח ומי ב"ח י"ד קוף ה' ר"ז דכי עוד רחיתי תשובה ע"ש מהריל חיים פלפיחל על המדרים ליל לבית הקברות קלת ה' נרחה כדומם לל המתים כרי ויהו כבר החזיקו בזמנם זה ולין ממה ויש לזה קטך בפ' חזוהר עכיל עכ"פ ומי תענית ד"ז ה' למה יולחין לבית הקברות כרי כדי שיבקשו עליהו מתים רחמים וחידוש שלה העיר מגמרל הכיל ובקוגיין מי שהתחלת הקוב' דאמר כדי שלה יהמרו למחר בלין לגליהו ובבקיו מחרפין לותהו הכוונה ג"כ למחר בלין לגליהו שכתפלל עליהם וכהך דתענית, ומ"ש חיל למהרקי"ת כדה ד"ז ה' ר"ה רוח מומחה כרי:

ו"ש א' כל המקפר לחרי המת כחילו ומקפר לחרי החנן חיכה לחמרי דלא ידעי ולחיכה דאמרי דידעי זולת לחיכה להו, ב"ב ה' דבחלי קברה לחיכה דחמרי בתרה לחלה קונ' דב"ע ד"ז ה' דאמר לחיכה דיכייהו דמית גזלן ומ"ד ניחא ל' לאינים דלא ליקרויהו גזלן הא מית ל' פ' דמה שקורין לותו גזלן לאחר מיתתו זה לא לחיכפת ל' לז ולין מלטער לז מה ומ"ש גם עתה לין מומחה לזה ומ"ש ערין קוף קוף קרו לבני בני גזלנה פ' והוא בומה לבנים הם שפיר לחיכפת ל' גם לאחר מיתתו דכיון דיודע מה שמקפרים זה השולם רק דלא לחיכפת ל' ב"ב רק מה שמקפרים לאחרין ומחרפים לותו זה השולם הוא דלא לחיכפת ל' כיון שהוא לינו זה השולם אבל מה שמחרפים הת בניו שהם זה השולם והוא בומה להם זה לחיכפת גם ל' ומלטער ממנו גם לאחר מיתתו ודו"ק ומ"ש בב"ו בר"י דמ' בחופן לאחר ולבולי פירושו ר"ל ג"כ כמ"ל.

שם כל המקפר לאחר מיתתן של תלמידי חכמים טופל בגיהנם שאומר והעונים עקלקלותם יוליכם ד' לת פועלי החון שלום על ישראל חפי' בשעה שהשלום בישראל יוליכם ד' לת פועלי החון שלום על דרך המובאר לקמן ק"ד ה' דהיכפער מן המת להיפוך ע"ש ומובאר בזה דכ"ז שהאדם מי לין לו עניין השלום על דרך ניקם יעקב ליהב בשלום אמר הקב"ה לא דיין כרי וב"ב לין לומר לאי לך בשלום רק לך בשלום העתיד שלאחרי מעירקתך יהי' שלום במטתאו ומשלי"ב בכספל מן המת הוא להיפוך דאין לומר לו לך בשלום כי עתיד דמשמע דרק לאחרי הייט אחרי שיקבל עונש גיהנם וכדומה יהי' לו שלום ורק לאחר לומר לו לך בשלום דמשמע שעתה ועיד יהי' בשלום ועי"ב בשעה שהשלום על ישראל ומרה שמקפר עליו לאחר מיתה כי בחיים לין שלום וכי"ל ועי' מה שכתבתי בשם דכאותה אחך דלקמן ק"ד ה' ודבריט שם ג"כ מעין הכי"ל: — שם ל"ל ר' לאשחר היכא ל"ל לכי תשכח נפק דק ותשכח מ"ב כלי זה ומכות פ"ז ה':

שם דוגמת השקוה, מ"ב פ' שהיו גרים ועי' דומם לגיון אוצר החכמה לדומם ג' שהרגיש בקוב' דאיך היו נפיל ואח ב"ד הל בעי' מקרב אחיך וכי שמעל השוב' שה כשהיג ואין בידי ס' זה ואולם גוף השוב' קדומה בריב"ל עשית פ' ומשפטים ד"ה לפניהם ע"ש שם' דלפי שלא פ' בישראל חשוב כמותם גם גר כשר בכחיג עשית וש דוגמת לזה בעיבור השנה בחן לאחרן דאין מעברין בחיל ועכ"ז אם אין גדול כמותו בחי' דשמי לעבר בחיל כשהוא לקמן ק"ג ה' ד"ה אין: ובתוס' יבמות קטו ה' ד"ה אריע ובכהדרין י"ל ב' ד"ה אין:

שם יהי"ר כרי שתגאל מרעתים ופרעות כל עמך בית ישראל ברחמים, מ"ב בעין ל' זה לקמן ומ"ו ב': — שם ב' ומלגין היכו כרי מ"ב עי מה שדן מחה בשו"ת תשב"ץ חיג ק' ב':

שם ומוב לחזות יש בהן חכל עשה וגזרו על שיש בהן משום שלין בהן כרי מ"ב ומה שמקשים לחוני ומכי רוצה מחי"ת ניחא קבוע כמעי"ש פ"ו קוב' קדושה החכיה בחזקה פ' תש"ו ושמעתי משבך לחד לתרן קוב' זלת עמי' הילקוט חקת רמז תשסי"ח עחי"כ המוגב בזות לכל בשם שדם וגו' חי"ל המוגב בזות שגב שמח ולין ות עמח שמח עכי"ל והוא מן הסיפרי זוסא ע"ש ומי"כ לחרי שהות עמו חיט שמח מי"כ מה שהות שמעת בשגב ולחל על כרחך לומר רק דבחה ושמו מתוחה דבו בעמו הרי לין מומחה ומי"כ מומחה הבחה תו הרי היל פירש ולא ס"ל קבוע ודו"ק היטיב, כך שמעתי משבך לי ויפה חמר:

שם גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, מ"ב עי מקורת הש"ס וגליון הר"ש ומה שכ"ו ויש עוד בבילה ל"ב ב' והכל ומשום כבודו לא גזרו ב' רבנן ע"ש דרש"י ויש חילוק בין הך דהתם לכל שלר המקומות דבכל המקומות לומר רק גדול כבוד הבריות שדוחה כרי ומכח דיש להיקר דרבנן חלה דכבוד הבריות דוחה ולילו בהך דבילה לומר לא גזרו ב' רבנן ומשמע דלא התחילו לגזור כלל ומ"ש בילה ו' לי מת בי"ט שלר יעשקו בו יפרלחל והוא ג"כ משום דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה עי' בזקה ב' ס"ח:

שם גדרל רבה לומר מילתא לא תחיכו עלי', מ"ב מעין זה שבת פ"ל ב' גדרל רבה לומר מילתא ביומא בה מעמוד: — שם בל מילי דרבנן לשמכיהו על לאו דלא תשוה, מ"ב דעת הרמב"ם דלילו לשמכתא בעלמא רק מילי דרבנן דלוריתא ממש הוא ולא דלא תשוב ל' דקיבל כן מרבו הרי מגלח"ל דכי כן להדיא בשמעוניו ב' קמ"ת ע"ש: — שם לו ה' זקן ולינה לפי כבודו, מ"ב עי קרית חות יאור ב' ח' ב' ו' וב' ה':

כ' א' לא קא משמעי מר ומילתא, מ"ב דוגמתו ע"ז ב' מנה לך הא ובריי מנה לך הא דשמבת משמך למיתי הכא ולא משמעית מילתא ומ"ש: — שם ולא לבוה אל

המשהו התחתון נחשב מונח ע״ג קרקע ושעליו מונח ע״ז כו׳ או כולו נחשב מונח בכל חלקיו כל חלק מצד עצמו וכנ״ל ואולי לסברת איכא מאן דשרי הנ״ל גם בהנחה שמפאת לבוד יש לומר כן דכולו נחשב מונח כל חלק מצד עצמו וגם עדיף כאן דכולו גוף אחד משא״כ הסכך דגדיש רק דברים מונחים יחד דאינם גוף אחד ממש ויש יותר סברא לומר שם דאין העליון מונח מצד עצמו רק הנחתו על התחתון ממנו והתחתון על התחתון כו׳ וכמובן והנה לרמב״ן הנ״ל אם יתחוב אדם מחט או שפוד ברה״ר בשיפוע בזקיפה ויהי׳ חלק ממנו ברה״י עדיין ואך כל הנחתו הרי הוא ברה״ר שהרי הוא נח כולו רק מפאת חודו התקוע בקרקע רה״ר אזי נ״כ יתחייב אף שקצת השפוד ברה״י עדיין ויש לדון עובא בזה ואכ״מ:

שם ב׳ ורבי הוא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו ביה״ש, נ״ב ע׳ תוספתא פרק ב׳ כלל אמר רשב״א דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אין עושין אותו ביה״ש ודבר שאין חייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת עושין אותו ביה״ש ומשמע דמחמר ותחומין וכן הבערה למ״ד דללאו יצתה נמי שריין ביה״ש וצ״ע מדוע הא הוי סד״א:

שם שהעבירו דרך עליו, נ״ב לשון משנה נדה ס״א א׳ אם עברו דרך עלי׳ ובריתא בב״ק פ׳ א׳ ומעבירין דרך עלי׳, לקמן פ׳ א׳ והעבירו דרך עלי׳, עירובין ל״ג א׳ והא אי בעי מייתי לה דרך עליו, ירושלמי שביעית פ״ג ה״ג ומוליך ומביא את הצאן דרך עלי׳:

ט׳ א׳ ואע״ג כו׳, נ״ב ע׳ אריכות בשו״ת הר״י מגא״ש סי׳ כ״ה:

שם רש״י ד״ה פתח פתוח כו׳ כ׳ ולחיו לפנים מן האסקופה, נ״ב ע׳ מהרש״א ועי׳ שאילת יעב״ן סי׳ קס״ד:

שם רש״י ד״ה פתח נעול כ׳ דכל מחיצה שאין בין חלל המחיצות ד׳ אינן מחיצות, נ״ב כזה רש״י עירובין פ״ו א׳ ד״ה קורה ד׳ מתרת בחורבה:

שם ב׳ ואם התחילו אין מפסיקין, נ״ב ע׳ מה שדן מכאן בשו״ת שבות יעקב חאו״ח סי׳ ז׳ ועוד שם סי׳ ל״ז:

שם בסעודה גדולה, נ״ב בפסקי ריקאנטי סי׳ קס״ה בשם רבינו ברוך דסעודה גדולה חשוב רק אם אוכלין רוב בני העיר ביחד עכ״ל:

שם דילמא אתי לאימשוכי, נ״ב כל׳ זה יומא ל״א א׳ וע״ע ברכות מ״ג ב׳ דילמא אתי לאמשוכי בתריהו ועמש״ש בגליון ועירובין י״ד א׳ דילמא אתי לאימשוכי בתרה ושם מ״ב א׳ שמא ימשך אחר חפצו וע״ע פסחים ק״ז א׳ דילמא אתי למימשיך:

י׳ א׳ מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, נ״ב ע׳ שו״ת שבות יעקב ח״ב סי׳ מ״ד:

שם תורתו מתי נעשית, נ״ב צע״ק מגמ׳ ברכות ל״ב ב׳ וראיתי בחזקוני עה״ת עה״כ הנ״ל מן הבוקר ועד הערב כ׳ בשם בריתא דר״א יכול כל היום דן אם כן אימתי התלמידים יושבים ללמוד תורה כו׳ ואולי גם כוונת הגמ׳ כאן כך היא דתורתו שלמד עם התלמידים מתי נעשית ובזה ל״ק עוד מההיא דברכות ואולם ל׳ השאלתות פ׳ יתרו תורתו אימתי למדה ואימתי לימדה עכ״ל וא״כ אהך דאימתי למדה שפיר תיקשי מהך דברכות:

שם כאילו נעשה שותף להקב״ה במעשי בראשית, נ״ב כל׳ זה לקמן קי״ט ב׳ ועמש״ש על הגליון בשם הכל בו וע׳ כזה במהרי״ו סי׳ קצ״א על קיום מצות סוכה וע״ע כזה על קיום מצות יבום בזוהר חדש מדרש רות ד״ה א״ר יודאי (דפוס ווארשוא תרמ״ה דף פ״ח ע״ב) וע״ע כזה על קיום מצות מצה ברוקח ה׳ פסח סי׳ רצ״א וזה נ״כ אחד מן הדברים שנדמית בם סוכה למצה ע׳ מה שהארכתי בגליון סוכה כ״ז א׳:

שם רביעית זמן סעודה לכל אדם, נ״ב הוזכר ב״מ פ״ג ב׳ עול בארבע שעי לחנותא כו׳ וברש״י שהיא שעת סעודה והכל נכנסין בחניות וסועדין:

שם ששית מאכל תלמידי חכמים מכאן ואיליך כו׳, נ״ב נרמז גם בתענית י״ט א׳ במשנה קודם חצות לא ישלימו לאחר חצות ישלימו ע״ש כ״ה ב׳ רש״י ד״ה קודם חצות דהטעם דלאחר חצות כיון דעבר כבר זמן אכילה לכל אדם כבר הי׳ תענית בפועל וע״כ משלימין אותו ע״ש:

שם ב׳ אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, נ״ב ע׳ שו״ת רדב״ז ח״א סי׳ ר״כ דלפי דבריו יש להסתפק דרק נתינת שלום לחבירו הוא דאסור אבל לומר תיבת שלום דרך סיפור כגון שיש שלום בעולם וכדומה אין איסור עש״ה ואולי יש לחלק בזה בין בכתב לבע״פ:

שם שם גופי׳ איקרי שלום דכתיב ויקרא לו ד׳ שלום, נ״ב כן הוא בפרק השלום מאמר ר׳ יהושיע ועוד שם א״ר יהושיע גדול הוא השלום שישראל נקראין שלום שנא׳ כי זרע השלום כו׳ ואולי זה טעם ושמנו קראת בשמך וע״ע רש״י מכות כ״ג ב׳ ד״ה ושאילת שלום בשם דכ׳ ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב״ה דכתיב ויקרא לו ד׳ שלום וכזה ברש״י סנהדרין מ״ד א׳ ד״ה שמא שד הוא דכ׳ ואין מוציאין שם שמים על המזיק ושלום שם שמים הוא שנאמר ויקרא לו ד׳ שלום:

שם ואמר רבא כו׳ אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו כו׳, נ״ב כך היא ג״כ סברת רב בירושלמי ב״מ פרק ו׳ ה״א ואמר להון לא דאנא חייב כו׳ עש״ה והיינו משום דמדינא אינו חייב וא״כ הל׳ מתנה בעלמא והנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו וע״כ הצריכהו רב לומר להם כן בפירוש ודו״ק:

שם שייף לי׳ משחא ומלי לי׳ כוחלא, נ״ב כן הי׳ הדרך לעשות לתינוקות ע׳ קידושין ע״ג ב׳ שייף משחא ומלי כוחלא אין בו משום אסופי:

שם והאידנא דחיישי׳ לכשפים, נ״ב כזה תוס׳ תענית ל׳ ב׳ ד״ה אמר רבא:

שם תוס׳ ד״ה הנותן כ׳ אבל הנותן צדקה כו׳, נ״ב והוא מדברי הרי״ף וע׳ ס׳ חידושי גור ארי׳ שכ׳ וז״ל הנותן מתנה כו׳ צריך להודיעו כי כשם שהוא נותן כך צריך שיהי׳ מקבל דאל״כ לא מיחשיב נתינה כשאין שם קבלה ולכן צריך להודיעו כדי שידע המקבל שניתן לו ואז היא קבלה גמורה מצד המקבל אבל הנותן לעני הצריך פרנסה א״צ להודיעו כי לא נתכוון רק לפרנסתו עכ״ל ז״ל בקצת שינוי ומתבאר מדבריו דיש חילוק בין שם מתנה לשם צדקה דמתנה הוא עניין נתינה שניתן למקבל ולכן צריך במקבל לידע כדי שיהי׳ שם קבלה גמורה מצדו דהנתינה והקבלה יחד הם השלמת עניין הנתינה משא״כ נתינה בלי קבלה גם הנתינה איננה נתינה שלימה כי נתינה וקבלה הם שמות המצטרפים וכאשר יש נתינת הנותן צריך שיהי׳ קבלת המקבל ובלתי קבלה גם נתינה לא נחשב כי אם לא קבל המקבל למי ניתן ומשא״כ בצדקה דאיננה מתנה רק הוא צדקה למלאות חסרון העני לכן א״צ דעתו כלל רק השלמת חסרונו לבד והוא כל דבר הצדקה ולפי״ז לכאורה לעניין מתנות לאביונים בפורים דכתי׳ ל׳ מתנה בקרא יוצרך שידע העני שניתן לו ויהי׳ דינה שונה משאר צדקה דהוא מעלה כשאין העני יודע ממי נטלה ואין מתבייש כמבואר בב״ב י׳ ב׳ וכתובות ס״ז ב׳ דבמתנות לאביונים לא יהי׳ הדין כן רק צריך להודיע דייקא משום דכתי׳ ל׳ מתנה בקרא ומתנה נחשב רק בידיעת המקבל וכנ״ל וזה חידוש דין לפאורה:

י״א א׳ שנא׳ לרומס כו׳, נ״ב עיי׳ מהרי״ק שורש קס״א ושו״ת לחמי תודה למהר״י באסאן ז״ל סי׳ י״ט וע׳ ס׳ יריאים סי׳ שכ״ד דכ׳ דמורא ביהכ״נ וביהמ״ד לכל דיניהם שאין נוהגין בהן קלות ראש ואין אוכלין ושותין בהן כו׳ הוא חיוב דאוריתא מעשה דומקדשי תיראו המקדש כולל גם ביהכ״נ וביהמ״ד ע״ש ועמ״ש בגליון יומא י״א ב׳ וע״ע ס׳ יריאים סי׳ שפ״ו דהביא לאו דמעילה בהקדש וכ׳ וכשם שאסור ליהנות מהקדש כך אסור ליהנות מביהכ״נ

וביהמ״ד

אם במיזד רק שבועה רק בלוט נשבע מחייב מי"ז ממין ח"כ
גם בלוט יכול לישבע סוף סוף המיזד כעלמי הוא שבועה ונשיר
יכול המוצע לומר כשבע כדי לגלגל ורלי"ת הרמ"ם שם מקרא
דשבועת ד' תהי' בין שניהם וגו' לימה מוכנת דאדרבה מסם
מצמם דהמיזד העלמי הוא שבועה דהא פ"ק קרא שבועת ד'
תהי' בין שניהם ואם לוט יכול לישבע יפלם וזה בדין דבש"י
לישבע יפלם לה יהיב בין פירכין וא"כ מכ"ם בחיזד כעלמי
הוא שבועה המזכרת בהויה ובריאשונה ודו"ק ועי"ש בשב"ש קידושין
ס"ו ע' ד"ם לין דבר שבעדות פחות משנים דמוכח ג"כ דעד
המחייב שבועה ולוט יכול לישבע דמשלם לין חיוב החשלומין
מכח כעד רק מכח פלמו דמשל"ל משלם עש"ם ותבין וע"ש
שו"ת הרשב"ש מ"ג סי' מ"ט ומ"ש לי לחמרי' דהוחזק כפרן ע"י ע"ש
עש"ם וכ' דוס תלוי ג"כ בהנ"ל לם הש"ך נלחמן לנמרי על
הממון כ"ז שלין נשבע לו רק לשבועה הוא דנחמן ודו"ק פיטב:

אוצר החכמה

שם דהוא נוהם דנורם, נ"ב ע' מם שדן מזה בשו"ם מהר"ם
בר ברוך סי' תמת"ד:

שם ב' מי ייתר דמשתבעת, נ"ב ע' ם"ש תו"ח סי' קכ"ו וע'
ספר מפידים סי' מ"ח וסי' תשם"ח וע' תמורה נ'
ב' לימר לפי' שבועה לתם ובחיזוקי הרחיקי לדעת דדעת
מוסר כדעת הרמב"ם דבשמו תשבע הוא מטה ותב"ם להלריך:

שם דחל"ל לדידם, נ"ב ע' שו"ם למה לדק סי' קכ"ג:

שם ומזר לחד מהן והודה בהב"ד טו', נ"ב ע' שו"ם מהר"ם
בר ברוך סי' תמ"ב מש"ם ולף כי עד לחד חזר בו
ולתר שבקר עבה בלחתו וע"י פיטו נהרלה להמיד שבקר לין נלתן
להמיד לחר כדי דיבור דכיון שהניד שיב לימו חוזר ומניד ועוד
בנדון זה לף בהב"ד לימו יכול לפסול לת עלמו ופלגינן דיבורה נלתן
מן הפדות ומה שלתר שפיטתו לכך לימו נלתן כדלתר פ"ב
דכתובות י"ח ב' ופ"ק דסנהדרין ע' ע' מב"ל וכ"ב ביחור דהת
כל החוזר בב"ד מחוי נפש' דשימת שברי ממילת שבקר בעיד
לחלם ול"ל דכל חזרה סתם בב"ד שמשמ סיפור במעשה לבד
לכן כיון דבדיבור דמי סוי כהמיד ב' העדיות בלחת ממש ולין
כלן מחוי נפש' דשימת רק שלומר בבת לחת דברים הסותרים
זה"ז ומש"ב כשעדות החזרה הוא שפיטו חוטו ומשתה להמיד
שבקר זה שניר מחוב מחוי נפש' דשימת ודו"ק פ"ט:

ל"ה א' מ"ל והוא עד והרי לה ייחד עדין, נ"ב מוכח דלולי
והוא עד הי' נחשב כמדבר לכל לחד ולחד ומצטיע
עדין לחפ"י שלה דיבר לליהם בשרש ומכלן רלי' לדברי ס'
הפרדס לרש"י בליקוטים שבסוף הספר (ד"ם ס"ב דפים ווחרשלי)
דהנשבע שלה לדבר עם חבירו חסור ליתן שלום בחבורה שהוא
נתוכה חש"ב לומר שלום עליכם רבותי חוץ מפלוני פ"ם ויש
לדחות [וע"ש עוד דלכתוב לחבירו מכתב בכתב שרי פ"ם ויש
ללמוד משם מיהת דבל' נני חדם לין בתיבה בכלל דיבור] וע"ש
דונחת להך דכלן ת"ל והוא עד והרי לה ייחד עדין בסנהדרין
ס"ע ע' רש"י עד שיחזר לפלוני חני מהכוון וברש"י וכי חמר
לחד מיניהו לה ייחד חוטו ס"ם דבלה ייחד חוטו לה קריכן ב'
ותרב לו והי"ל לה קריכן ב' והוא עד:

ל"ו א' לתו שבועה הן שבועה, נ"ב ע' שו"ת הרדב"ז ח"ת
סי' י"ז בשם הריב"ל דמלת חמת הוא נ"ב שבועה וע'
סנהדרין נ"ד ב' תחרי הדברים והחמת כו' לחרי שקבץ הקב"ה
ונשבע כו' וי"ל שבוועה כנ"ל דחמר תיבת חמת והוי השבועה
וע"ש ברש"י ועי"ע דדב"ו שם סי' כ"ב דשמו של הקב"ה חמת
ועש"ה וע' שבת י' ב' דשם ניפ' לה תיקרי נחמן:

שם והוא דחמר לתו לתו תרי זימני, נ"ב ע' הוספתת שבת
פרק ח' החומר לתו לתו פ"ז מדרכי תחשרי כו' ע"ש:

שם ותבירו דכתי' לת תקלל תרת, נ"ב לכחורה גם בחבירו כו'
תני למימר מקרת דרק השמר וגו' כשמקלל עלמו דעניין
לתו דרק השמר דהקללה חוזקת לעלמו ומוכר תש"ה תרק השמר
לך ושמור נפשך ול"ב גם מקלל חבירו לפי המבואר ברש"י סנהדרין
מ"ם ת' ד"ם ההת לומת ולת לטה שסוף קללם חנם לבוא לת
המקלל ת"ב הת .במקלל לחבירו נמי לית בי' משום רק השמר
לך ושמור נפשך כיון שהקללה חוזרת תליו ותולי הגמ' נקטה לתו
דלת תקלל חרש משום קללה בחינה קללת חנם כגון שחבירו
סריח לו בחמת ומקללו שבור בסריטה דקללה כזחת לינה חוזרת
ולין בה רק משום לת תקלל חרש ולפ"ז שב"ם יש חידוש דין
דמקלל חבירו קללת חנם שיבר בב' לתוין משום לת תקלל חרש
ומשום רק וגו' ובחתי רק להטיף:

שם ת"ל כנס, נ"ב ע' שחילת יטב"ן סי' פ"ת:

ל"ז א' תוד"ה מתניתין כ' לימי ממתני' דשפטם הדיינין כו',
נ"ב ע' שו"ם חיים שחל ח"ב סי' ו':

ל"ח ב' גריך לחתשובי מפלת כו', נ"ב ע' שו"ת משפטים
יסריים סי' ס"ו ומש"ם ומדע כו' דהנם עלמך כו' הנה
למ"ם סתום, כתן ד"ם סתי כו' ת"ב כיון דמדיין לת נלטוו יותר
כו' תין רחייתו רתי' כלל:

ל"ט א' וכתן נחמר לת יעקב, נ"ב בשו"ת הריב"ש סי' קפ"ת
בשם הנחונים והרשב"ת שהשובר של החרמים והשבועות
הוא בכלל לת יעקב וכיון כשובד ע"ג דכתי' בם ולת ידבק
ביתך מלומם מן החרם עכ"ל:

שם תם הוא חטת משפחתו מה חטתת לומר לך כו', נ"ב ע"ש
רש"י סנהדרין נ' ב' ד"ה כת מה לני מקיים תם תבי'
דכי ת"ב תים לי' ליכתוב כיון מחללת ולת ליכתוב תת תבי'
וניהו משמע תפי' משפחתם ותבי' יותר מכולם וע' מה שהמתי
ע"ז שם נ"ב ת' בגליון ובב"ם מבואר דפשימת לרש"י דגם
המשפחה מחללת ע"י זנות דבם כהן וכיון משום דים להם
חלק מה בחטת שלה וע"ש סנהדרין נ' ב' ב"ה שם ת"ב בן שלוש של
שהכלית מוטת של משפחתו ומיהו שם ת"ב ת' מבואר דשבט
שמעון הלכו תליו ותמרו בן דינן כו' ובי' בידו לפוטם ולהפריסם
מן התיסור כי היו נשמעים לו שפי' נשיא השבט ולת לבד שלת
משה כן רק עוד הוסיף ביתר בדבר ומשה משפם ולכן נחשב
שהוא בכלית שליהם משון שלהם ול' משפחתו דשם הכוונה של
כל שבט שמשון דהם משפחתו ומיהו עוד בפ"ד מניין בוטת
ופגם משפחה ומשמע דים למשפחה חלק בחטת ופ"ע סוכה נ"ו
ב' ומשום תכוה ותימי קנסינן לכולי' משמוטם, תמר תכי' חוי
לרשע וחוי לשכיט כו' ומיהו משפחה דהוא קורבה הוא מניין לחר
משכן ופ"ע רש"י ב"מ נ"ם ב' ד"ה מתן ודחים לי' וקיפת
בדיוחק' כו' וכמו שלמשפחה חלק בחטת כך מוה טובה מרובה
להם חלק בזכות ע' סנהדרין קי"ח ת' ובניס משפחה מזכין כל
משפחה כולה:

מ' ב' ומשניתין לוחו שבועת היסת, נ"ב פ' ש"ם שלום
קטנות סי' י"נ משוטק לומר דתי לת שמן לת משניע
לי' ולשניין ת' שיך שבועת היסת שלת של שבועה ממון פ' ש"ם
מהר"ם בר ברוך סי' רל"ת וסי' רפ"ו וסי' תת"מ וסי' משכ"ב
ופ"ע שם סי' שפ"ד ופ"ע ש"ם מהר"י ברונת סי' קל"ת עש"ם:

מ"ת

אשר לכך תשכים ואין נוגה לו, וכו', לומר דבינו דדייק מכפל לשון תשכים ואין נוגה לו, ותימה מאחר שהשכיבה נקרא תשכבה ומשם נלמד לתדם נוגה ומשכיבתיה תשכים, והשתא מכי קאמר לכך תשכים ואין נוגה לו, אחץ לו הנוגה של גיהנ"ם ואפ"ה לא נדחי מנוחה לכך יש לו הנוגה של המנוחה כמ"ש כי גר מנוחה (ל"ח):

מאי טעמא משום דהוי ליה לנטוות גה' ולא נטת, פי' תולי , תלמר שלכך לפרנסתו שגם אז נקרא מנוחה, זה לשון שנאמן התפלה לא הוי מנוחה דהא צריך ליכך להתפלל שיהן לו הקב"ה פרנסתו והוא לא הכך להתפלל ל"ב לא נטת גה' (ל"ח):

מדוע נאתי ואין איש קראתי ואין עונה, לפי שי"ד קדמה שכינה ואתיא לפיכך מריכין שיעורו כל העשרה ניקד ואם אדם לחד נתאחר הקב"ה כועס, וז"ש ואין איש לשון יחיד והוא שהשכ"מ, וקראתי קלי לשון המורם וכמ"ש לעיל ע"פ נרחם ההוויות תקרא וגו', ואין עונה שהין שם אפי' לחד שיענה ד"ת (עי' ביאור הגר"א משלי י"ד פ' כ"ח) (ל"ח):

הקובע מקום לתפלתו וכו', מי ענין לי תסיד, לפי שהיו המעלות שמנה ר' פנחס בן יאיר (ע"ז כ') שיכול האדם להגיע, ואחר מעלות החחרונים דהייטו רוח הקודש ותחיית המתים לית ניה לאדם להגיעם כי אם בדרגן הנ"ל ואפי' הגיע שם מחלוקת לו ענוה עדיפא מכולם לי תסידות עדיפא, לכך אמר כאן תרוויהו דבין למר ובין למר יש לו המדה המעולה שבכולם, והטעם שאומרים עליו כן מצאתי בתרי"י (ל"ח):

לא למרן הלא למיפך לגל למיעל מצוה למיהדר כה, פי' למיפך לגמרי לגל למיעל פי' ומהכ"מ לגהמ"ד מצוה למיהדר, ולכ"מ לא שייך לשון לגל למיעל דהא גם מתפלה לא לחר הלא היולא מנהכ"מ (והוא דמפיק ליה מקרא דנרדפה לדעת לת ה' דהייטו תורה) (ל"ח):

לעולם ירון לדם לדבר הלכה לפי' נשנת שמ' לחרי ה' יכלו כחריה ישלג כו', קשה למה לא דייק מפסוק הקודם שהוא ונדעה נרדפה לדעת לת ה', ומכח זה גורסין הר"ף והרא"ש ז"ל לדבר מצוה הזה לא מוכח מפסוק רחשון הלא דבר הלכה שהוא מרומז בלדעת לת ה', לגל למר שגלון שהין נריך לכל זה ומה שמניא פסוק לחר משום דמפסוק רחשון לא מוכח דלפי' נשנת מצוה למיהדר ולכך מניא דוקא לחי קרא דמוכח מיניה דלפי' נשנת דמו שמותר לנרוח מן לחרי לפי' נשנת מפני שהוא סכנה כן מותר לנרוח מן הי"ר ולילך לחרי ה' לפי' נשנת (פי' שהי"ר נקרא תריא, ונהולך לחרי ה' נורח מן הי"ר וכמ"ש ברחתי י"ר נרחתי תורה לו תורה תבלין) (ל"ח):

אר"ה כל המתפלל לחורי בי"כ נקרא רשע כו', ועתרי"ם ע"ל ד"ה לחורי, ולפי' התוס' קרי לחורי שפי הטם למערב והוא לחורי הטם מחרת כו', ולפירש"י קרי לחורי ר"ל לחור לרוחות שהמערב נקרא לחור כמ"ש נכמה מקומות ודחקו לרש"י משום דלפי' התוס' מחי תירין חון לבי"כ לפי' בבי"כ עלמו לם מתפלל כן נקדם רשע, וז"ם רש"י ד"ה לחורי כל פתחי בתי כנסיות היו נמזרח כו' וא"ל שמתפלל נגד שכנגד הפתח מוכיח רחיה מהסוסנתא שפתחיהם היו נמזרח, וקאמר כאן לחורי בי"כ והייטו נמערב, ואח דדחיק לרש"י לפרש כן ולא פי' כפי' התוס' דעומד נגד הטם דא"כ מה זה לחמר ר"ה ולא לחמרן הלא הלא מהיר לפיה לבי"כ לגל כו' ומוכח דמיירי שעומד חון לבי"כ ולם כפי' התוס' מחי כ"ש לם עומד חון לבי"כ חו חוך בי"כ הלא עיקר הקפידא מה שמשתחוה למזרח וכל הטם למערב וא"ל לר"ה למימר ול"ל הלא דמהדר לפי' מהטם לגל לפירש"י ניחח דחין שום קפידא נמה שמשתחוה נגד הטם הלא עיקר הקפידא מה שמשתחוה פניו למערב וחינו מחזיר פניו לבי"כ, ומפירש"י לקמן (ד' ג') לסור לענור לחורי בי"כ שרלה כמנריח עלמו מפחח בי"כ שמזרח נרלה שמפרש ג"כ כשיטתו לעיל לחורין היינו לגד מערב, לחמס בעירובין (י"ח ג') סם מפרש רש"י דלא יעמוד נרלה ככופר שעומד מלחריה וחינו נכנס משמע בעובר מלד שהפתח שמה וחינו נכנס וכתורי"י והתוס' ה"ל (ניחור הגר"א סי' ג' ס"ק י"ח ד"ה ג):

בין שהוא שגרשת מחסף לכמה נוגעים, לאר רבינו שמתהפך , בשבוה עבר נוגעים (עי' חיל סי' תעיג ס"ק כ"ט) (ל"ח):

באילך בתן סדם בפיהם, הוא הסגנת פנים שאחרו ז"ל לגיל פתיקה לחרי חיותה, פיורחה הוא נגד מים, ומורקה הוא נגד לם (ל"ח):

לעולם יהא לדם זהיר בתפלת המנחה וכו', וקשה לומא לם היה מתפלל בתון לחר ב"ל שעשה ומה שהמתין כל היום היה לפרסם קלנסם של נביאי הבעל, ולאר רבינו דה"פ כי יהוע שנעת המנחה הוא תון שלישית הכבשים כדלימת בשחר. ולזה התפלל בזה העת ומחמת זה טולרך להתפלל שלא ילחרו מעשה כבשים הם ע"י מעשה תשובתו דתפלת המנחה, והוא שסיים בשמרת שבע ה' וכו' (ל"ח):

אף בתפלת ערבית שלאר תכון תפלתי קטורת לפניך, קטורת היינו הקטרת חברים שהוא כל הלילה שכאמר זה תקנו תפלת ערבית (כמ"ש לקמן כ"ו) (ל"ח):

כל העולם כולו לל נברל חלל נשנל אה, שקול אה כנגד כל העולם כולו, לנוות לזה, לל מברל, היינו שכל הדורות שהיו מקודם לל נגרלו חלל נשנל אה, ושקול זה. היינו שקול ולל נברל, ולנוות לזה, הינו חלל שדורו ערלתו לנוות לזה (והוא כנגד ו' חתנים בפה והה ויהיה) (ל"ח):

גולת שעני נבתיבם, פי' גולת הטני שלימם עוטים לו שטם (ל"ח):

(לף ז' ע"ח) **יקר"ם** שיבבאו רחמי לת כעסי, פי' שחלה שהמשפיע לין שום מניעה רק מלד המקבלים לכך לחר שיבבאו רחמי (ויכין שבכעס לת מדת הדין ממילא יהיה נרכה עד בלי די עי' ספר נפש החיים) (ל"ח):

וכמה זעתו רגע כו', תגע כמיתרים, ותניקתו פי' רגע כמה חלק מעשה ושכעיו שהלל כמה שהכה לחתו הרגע דהייטו שהלק מעשה שפי' לעיל כמיתרי' כמו שלחר רגע:

אמר ר"ש ללו תורת תרעך הוא ורחמיו על כל מעשיו כתיב, ולא נוח שיהרג חדם ע"י ועוד גם עונש לגדיק כו' (ל"ח):

רש"י ד"ה תחת נערה ממנין כו' תחת הטעם למעלה תחת התי"ו כו', פי' כי כלל גדול בהקדוק שתיבה לת שתי נקודות ונקודה לחרופה תטעה קטנה תקרי לת נרלה לזי תנת הכניכה מלעיל לם הוא סם דבר (ל"ח):

(לף ז' ע"ב) **אי"ר** לללעזר לומרה ללאה רלו מה בין בני לבן חמי לחילו בן חתי לועב המדעתיה זבניה לבכירותיה כתיב ביה ויטטוס עשו לת יעקב וללו בני לעיב לבעיב שקיל יוסף לבכירותיה מיניה לפיה וישמע יהודן וילילהו מילם, ולכתורה הפלילה כשנה הלל מפורש בקרא הטעם לקריחת שתו רלובן כי לומרה כי רלה ה' נעניי ל"ה לומה לריל לנקב טעם לחר ולמה לל נקב טעם לחר גם על קריחת שמו של שמעון ועל כל השנטים, ויל כי חזיל הרגיטו בכלן ענין לחד לבר יומר כי הוא זה לידוע כי חוקי הלשון כך הוה כשחוזר למוקדקים לבר בסדור המשפטים המסבו להקדים הסבה שהיה בנחיבת קפה וטעם של המשפט המתחלה, כמ"ש (בראשית כ"ב) יען לבר עשית לת הדבר הזה ולל חשכת כו' כי נרך לברכך, וכמה כלן בשחות כל השנטים הזכיר הכתוב תחלה לת הסבה ולחי"ב לת המסובב היינו שבכתב תחלה הטעם והסבה וכעבור טעם זה נקרל שמו כן כמ"ש כי שמע ה' כי שמלה לכבי ותקרל לת שמו שמעון עתה הפעם ילוה לידי ללי כו' ע"כ קרל שמו לי הפעם לודה כו' ע"כ קרלה שמו יהודה וכן בשחות כל השנטים נכתב תחלה הסבה ולחי"ב המסובב ולחי"ב היה קשה לחי"ל מדוע נרחובן כשחמה הסדר והכתוב הזכיר תחלה לת שמו רלובן ולחי"ב הסבה כמ"ש ותקרל לת שמו רלובן כי לומרה כו' הלל דבר הוא, ע"כ הסכרת לומר כי גם פלעדי הטעם כי רלה ד' בעניי היה מהרלוי להקרות לת שמו רלובן לכן יפה מקרו ודרשו חז"ל כן על רלובן ולל מקרו כן בכל השנטים לכן לומרו כי תמוה בזה רלו מה בין בני לבן חמי (ס' דברי לליהו בסס שחן המור):

(קף ס"ד ע"ח) **מלך** רגה כ"ג בגין והטעם מה שמלך במספר הזה דליתא בר"ה י"ח רגה ולזני מדפית עלי קלתי רגה דעסיק כי ומייתי התם המשפחה ל' היתה גירושלים שהיו מתים בני י"ח שנה ואמר להן ר"י בן זכאי לכו ועסקו בתורה ויהו לכך לא רגה ר"י להיות נשיא כדי שיהי' רגה נשיא וירבין תורה מרנים ויהי' [בגמ' מפורש שלא רגה רב יוסף לפי שאמרו לו כלדאי מלכת תרי שנין ולכך נריך לפרש כוונתו דזאת היתה סנה מן השמים שיוודע לר"י ע"י כלדאי ושעיי יאמע ר"י ועי"ז יהי' רגה, דר"י בעצמו בודאי לא הלך לכלדאי לשאול כמ"ש מכין שלא שאלים בכלדיים שאל' תמיס תהיה כו' בפסחים ק"ג ע"ב רק היתה סנה מן השמים שאמר שאלו מתם כו' אלו כלדיים ואמרו לר"י בעצמם] והוא היה בן י"ח שנה ולכך היה נשיא כ"ג, וכ"ב ויש הוא מ' (וי"ל שהוא נגד כ"ג תותיות התורה כמ"ש הגר"א בגי' י"ח בנגימת הלדיק): (ת"כ):

אפילו תומת לניתו לא קרא בי' רב יוסף לא קרא שירת שירת אמת מחמת שיהנה כעוד בינתו יכבה לו הקב"ה מחיין כדאמרי לו כלדאי כשתאי' נשיא ויהי' לך כעוד תמות מהרה, לכך לא נהג כעוד בעצמו, וי"ש שרוצים לומר דקאי מרגה ולא לזה שום טעם: (ת"כ):

מכאן לנעל הקורה שיכנס נשועי הקורה לפי שלא תניגו שנקראו ישראל על שם לנרהם או יעקב אלא שנ"ב ישראל: שהוא נקרא נעל הקורה ול"ש הוא דקורה שמנד ל' עכ"פ והשניה דקה יותר נעל הקורה נגד העבה והאחר נגד הלקה: (ת"כ):

הנפטר מחנרו לא יאמר לו לך בשלום כי דאיתא (נרחבית בבא פרשה ח') כשנרא הקב"ה את העולם שאל לשלו' אמר לל ישרא שכולו קטטה נלך אמר כו' השליך אמת תרנה והשלו' נשאר למעלה (וכמ"ש עושה שלום במרומיו (וכתיב והשלום נשאר למעלה (וכמ"ש עושה שלום במרומיו) וכתיב ונתתי לך מהלכים נין העומדים הלזה (זכריה ג' ז') פי' שהאדם הוא העולה נמדרגתו יותר והמלאך עומד תמיד נמדרגה ל' מעת שנברא העולם והאדם יכול לעלות מעלה מעלה ח"ש (יעשי' ו') שרפים עומדים ממעל לו ומנלא כשהאדם מי הוא שלום לשלום אצל כשאת כאר נא בשלום לכך יאמר לו לך בשלום שכבר נכנס נתוכו ופן אמרו (נכתובות קי"ד) ג' כתות מלאכי השרת יולאים לקראתו ל' לשורת נא בשלום כו' שכנר את (לחמי נועם).

ת"ח אין להם מנאה לא נעוה"ז כו' פי' שבעוה"ז נקרא העולם שהוא הולך תמיד ממעלה למעלה ע"י מצות שעושה אבל נעוה"ב נקרא עומד שבעוה"ב ל"א לעשות מצוה ובשלמות שקבל בעוה"ז הוא עומד תמיד נמדרגה ל' אבל יש כמה לדיקים שאפילו בעוה"ב הם נקראים מהלכים וזו מדרגה גדולה שאין למעלה ממנה כמו שאמר (זכריה ג') ונתתי לך מהלכים בין העומדים שאפילו בין המלאכים שהן עומדים תמיד אלה הולך ממדרגה למדרגה וז"ש ת"ח אין להם מנוחה בעוה"ב: (ורואה זה לדיקים שהניחו תלמידיהם בעוה"ז אבל על ידם מתוסף תמיד זכות ע"י פעולתו נחייו ועי' ספר לקט יצרהל הרוש יחי"ד) (לחמי נועם).

ת"ח מרנים שלום בעולם כו' ל"ת נניך אלא נוניך פי' דנניך משמע הכי ארג שלום על על נניך הם ת"ח אבל אם קריק נוניך משמע דקאי לכלל העולם. (נוסף לאחר מלחתי כתוב ל"ת נניך אלא נוניך וקשה למה ליה למימר ל"ת גם אם קריק נמי דשפיר כפיק מניה מ"ב ת"ח מרנים שלום נעולם וכמ"ש נרישא דהאי קרא וכל נניך למודי ה' ועוד מכיל למימר נניך כיון דכתיב נניך, ונראה שנניך משמע קטנים נעלי מקרא ונוניך המה הת"ח הגדולים לכך נוכרך לומר ל"ת וגם מקרא נופל יפ הוכחה לומר כן דאי כפשוטו וקאי על הקטנים לא לכתוב כלל עוד הפעם נניך דהא כתיב לעיל וכל נניך למודי ה' וכו' אלא ל"ת נניך כו' וה"פ וכל נניך דהיינו הקטנים יהיו למודי ה' ורב שלום נוניך אלו הת"ח הגדולים יהי' שלום ניניהם כמ"ש (קידושין ל' ע"ב) את וכל נפופה ומ"ש יהיה שלום נעולם (ת"כ).

ורב שלום נניך אמר רבינו מיתן שאלו המסכתות נרכות נזיר יתנות כריתות סיומת דידהו נחינת נני"ך שהוא ר"ת אל אלו המסכתות (ת"כ).

שלום רב לאוהבי תורתך כה' שלמית יש כאן ועם שלום וטוב הן ז' כנגד ז' שערים שנרקיע לעלות לאחר מיתה ז' רקיעים ונרקיע שיהיה לו שלום ואם לאו מ"ו יהיה נדאה מפה ואם יהיה לו שלום יכול לעלות ל' רקיעים ולאחות נעועם ה' אתן כן יהי רצון (ע' ס' אגן שלמה סי' קל"ו (ת"כ).

ו. דברים שבצנעא.

אסור האבל בתשה"מ, ואינו אסור בהתקרבות כמו בנדה (טוש"ע שפ"ג). וכ"ה גם בשבת, וכן אפילו ברגל (קודם שהתחיל באבלות כגון שמת לו מת ברגל וכמדובר במקומו).

[אם מת אביו של חתן והכין כבר כל הסעודה, או שמתה אמה של הכלה המכינה תמרוקי הכלה, ואין למי למכור הסעודה והתמרוקין, ואין אחרים שיכינו זאת ויש חשש שאם ידחו ז' ימי המשתה יבטלו המשתה לגמרי בכה"ג התירו לו הז"ל להכניס את המת לחדר אחר, ומביאין את החתן והכלה לחופה, ובועל בעילת מצוה ופורש ככל אשר כתבנו בזה לעיל פי"ט סעי' ז' י"ב].

ז. אסור שאלת שלום וריעות.

א) האבל אסור בשאלת שלום, וילפי לה ג"כ מקרא דיחזקאל שא"ל "האנק דום" (שם מו"ק).

וג' ימים הראשונים אינו שיאל בשלום אדם, וגם אינו משיב שלום. אם אחד לא ידע ושאל בשלומו — משיב לו "שהוא אבל".

מג' ועד ז' אינו שואל בשלום אדם, ומכש"כ שאחרים אינם שואלים בשלומו. ואם אחרים שאלו בשלומו — משיב להם שלום בשפה רפה.

מז' ועד שלשים — הוא שואל בשלום אחרים (דהם שרוים בשלום), ומכ"ש שמשיב שלום. אבל אחרים אינם שיאלים בשלומו (דהוא אינו שרוי בשלום) (מו"ק כ"א: וטוש"ע שפ"ה).

ב) אבל על אביו ועל אמו — אין אחרים שואלים בשלומו כל י"ב חדש בדין שלשים לקרוב אחר (שם).

ג) אם רבים באים לנחמו מותר להשיב ולומר להם (אף תוך ג' ימים הראשונים) "לכי לבתיכם לשלום" (רמ"א שם שפ"ה א' בשם נמוק"י והג"מ ומרדכי, מסוגיא דמו"ק שם שז"ל ר"ע לכו לבתיכם לשלום, וסיימו ע"ז "כבוד רבים שאני").

ד) בשבת — הוא שיאל בשלום אחרים, כנהוג לומר "שבת שלום". ואחרים משיבים לו. ובנוגע לאחרים שישאלו בשלומו בשבת — יש שינויי מנהגים. יש מקומות שאין אחרים שואלים בשלומו (בלשון שבת שלום). ובמקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת שרי אפי' תוך ז' (ירושלמי מו"ק פ"ג ה' ויו"ד שפ"ה). ורובם נוהגים להחמיר תוך שלשים, וכדי שלא יראה כאבלות דפרהסיא משתמטים מלהפגש בו בשבת. ואחר שלשים (תוך יב"ח לאו"א) נוהגים לשאול בשלומו ולומר לו שבת שלום, מכש"כ בלשון אחר הנהוג אצלנו האשכנזים.

ה) וכל עיקר איסור שאלת שלום הוא רק כשמקבל את פני חברו בשם "שלום", שהוא משמות הקב"ה, והי' מותר להקדים בשאלת שלום שלנו (אף

בחול) בלשון „צפרא טבא" וכדומה [ואפי' להשיטה המובאה ברמ"א שפ"ה ומג"א תקנ"ד סעי' כ' שגם נוסח שאלת שלום הנהוג האידנא אסור, היינו נמי כשמזכיר שם „שלום" כנראה ממה שהעיר שם המג"א ממ"ש בירושלמי „שלום עליכם" ומב"ק „שלום עליך רבי". גם באו"ח פ"ט באיסור שאלת שלום קודם התפלה חלקו בין שאלת שלום בשם שלום ובין צפרא טבא] — מ"מ אסרו האחרונים לאבל לומר גם לשון „צפרא טבא" (א"ר ואשל אברהם שם תקנ"ד וח"א וש"א). הגם דלא מצינו שיהא אסור לברך לחברו שאר סוגי ברכות כגון לרפואה וכדומה (כאמור הלאה ז') י"ל מכיון שצפרא טבא אומרים במקום שאלת שלום החמירו גם בכגון דא כדי שלא לחלק.

ו) ואינו חייב להיות שותק לגמרי מכל שאר דבורים, דלא למדו מהאנק דום שיהא דומם רק משאלת שלום ומד"ת (וראה לשון רש"י ותוס' שם ט"ו. ומפרשים עוד) ומותר לו לדבר שאר דיבורים.

ז) גם מותר לברך לחברו בשאר מיני ברכות כגון אריכות ימים ורפואה והדומה. והנראה לענ"ד שאפי' ברכת מז"ט לא מצינו שיהא אסור, דהא רק בשאלות שלום אסרוהו מטעם הנז"ל [5] [והא דהוצרכו לתרץ שם בגמ' ע"ז שברכם ר' עקיבא

---

5 ולא הבנתי מדוע אמנם מעטו מ„האנק דום" רק שאלת שלום ות"ת, ולא כל שאר דבורים ולא גם הבעת ברכות שונות? ומצאתי בריטב"א שם שכ' בזה"ל: ותרוייהו ש"מ מהאנק דום, דומם משאלת שלום ודומם מד"ת כי אסף שלומו מהעם ההוא בעונותיהם וכי אבדה תורתם כדכתיב הנני יוסיף להפליא כו' והיינו דמשמע להו לתרוייהו מהאי קרא עכתו"ד. ור"ל שמעטוהו „משאלת שלום" על דרך הקרא בירמי' (ט"ז ה') כי אספתי את שלומי מהעם ההוא וגו', „ומדברי תורה" ע"ד הקרא בישעי' (כ"ט י"ד) ואבדה חכמת חכמיו.

וכ"ת אם איסור שאלת שלום הוא רק משום שמקדימו בשם שלום מה זה ק"ו של הרמב"ם, האומר „אם בשאלת שלום אסרוהו ק"ו שאסור לו להרבות בדברים", מה ענין זה לזה? י"ל שגב טעם איסור שאלת שלום הוא משום שקבלת פני חברו בשם שלום שמו של הקב"ה מ ר ב ה ה ר י ע ו ת, ושפיר למד מזה הרמב"ם בק"ו לרבוי דברים עם חברו שמרבה ריעות.

ואפי' מצורע שלמדו (שם ס"ו) שאסור גם הוא בשאלת שלום מקרא ועל שפם יעטה יפירשוהו „שיהא שפתותיו מדובקות זב"ז", ולגבי' יותר מקום לומר שיהא שותק לגמרי דהא אמרה תורה „בדד ישב", בבדידות, אעפ"כ גם שם אין המכוון שיהא שפתותיו דבוקות לגמרי דגם בו לא מצינו שיהא אסור בדבור כי אם רק בשאלת שלום (והוא מותר גם בד"ת כמ"ש הרמב"ם טומאת מצורע פ"י ו' וסמ"ג ל"ה ופוסקים עוד „אבל הוא קורא ושונה כו'").

ועמדתי משתאה על הא דאמרו (שם מו"ק כ"ג. ורמב"ם וטוש"ע שצ"א ב') שבוע שני יוצא מביתו ואינו יושב במקומו ו א י נ ו מ ד ב ר שבוע שלישית יושב במקומו ואינו מדבר — מה באור „ואינו מדבר" הא לא מצינו שיהא אסור בשאר דבורים? והנה ברמב"ם (פ"ז ה') כתב „ואינו מדבר בדרכו" ואמרתי לראשונה אפשר שכוונת הרמב"ם גם כאן בפ"ז כדבריו לעיל ספ"ה „שלא ירבה בדברים" (הדין הנאמר להלן). אולם ניכר ונראה שיש כאן שני דינים

„כבוד רבים שאני" ג"ז משום דברכם בשם „שלום", וכזיפריך המקשן כיצד ברכם לשלום].

ולאו דוקא שהוא מותר לברך לאחרים אלא כנראה גם אחרים מותרים לברכו בשאר מיני ברכות. ולא עוד אלא שמצינו איזה אחרונים שהתירו לברכו אפי' ברכת מי שברך לפני התיבה גם בתוך ז' (ספר אח לצרה צד 265 בשם ס' טוב לכת וס' הדרת קדש).

ח) ואם כי מותר לו לדבר שאר דבורים (ואפי' לברך לחבדו בשאר מיני ברכות) אסור לו להרבות דברים (רמ"א שם שצ"א, והוא מהרמב"ם שדן זאת מעצמו בק"ו, ומה שאלת שלום אסור ק"ו להרבות בדברים ולשחוק. וכנלענ"ד שע"י רבוי דברים עלול לבוא לשחוק — ראה להלן הגהה 9).

מיוחדים: בפ"ה דן איסור להרבות בדברים בק"ו מאיסור שאלה שלום ואילו בפ"ז העתיק דין הברייתא „ואינו מדבר" ופרשו שאינו מדבר כדרכו. ומצאתי בפי' תלמיד רבנו יחיאל מפריש על מו"ק (הנדפס פעיה"ק ע"י מכון הרי פישל) בתחלה אמר שלישית יושב במקומו ואינו מדבר כדרכו אלא יושב ודומם, ואח"כ מסיים הלכך שלישית יושב במקומו ואינו מדבר בקהל. והמובן שגם באמרו תחלה יושב ודומם אינו ר"ל דומם לגמרי אלא אינו מדבר כדרכו עם הקהל. וידידי הגרש"ז אויערבוך שליט"א הראה לי שגם רש"י שעל הרי"ף פירש ג"כ עד"ז „יושב ודומם ואינו מדבר ברבים כמנהגו". ונלענ"ד שמכאן נראה שאסור „להרבות דברים" לחוד, „ואינו מדבר ברבים" לחוד, והחלוק לדינא ראה להלן בהגהה 6.

6 מלשון הרמב"ם משמע שג"ז נוהג רק תוך ז' מדכתבו בפ"ה ובהדי הדין לא יקח תינוק בחיקו, וכן מפורש בלבוש במש"ש „ובתוך ז' שאסור בשאלת שלום מכש"כ שאסור להרבות דברים עם הבריות". וכן מורה לשון הב"י ריש שצ"א. וכ"ה בערוך השלחן.

אולם כבר הבאנו לעיל (הגהה 5) הברייתא המובאה בפוסקים ובטוש"ע שגם בשבוע השלישית אינו מדבר, ולפי המובן הפשוט ר"ל שאינו מרבה בדברים (דסתם דבורים מותר) הרי שרבוי דברים אסור בכל ל'. וכ"מ ממה שציין ע"ז רבנו הגר"א זלה"ה „עי' לקמן שצ"ג ב' שני' אינו מדבר כו'". אכן לפמ"ש רש"י שעל הרי"ף בפי' הברייתא „יושב ודומם ואינו מדבר בקהל" — אפ"ל שיש כאן שני ענינים נפרדים: סתם רבוי דברים בין האבל לחבדו ובביתו שזאת ירק עלולה להביא לידי שחוק דומה לדין לא יקח תינוק שהוא רק תוך ז' (וזמ"ש הרמב"ם להרבות דברים ולשחוק שר"ל להרבות דברים העלולים לבוא לידי שחוק) ומה שאמרו גב שלישית אינו מדבר ר"ל לדבר ברבים עם הקהל שזוהי ריעות כמו בשיירה שאסור כל ל'. ואני מצטער שלא מצאתי מי מהראשונים והאחרונים שיבאר לנו דין „ואינו מדבר" בדבור בהיר.

שבתי וראיתי בערוך השולחן (שצ"ג) שבאר לגבון שכל דין חלוקת ארבעה השבועות הנאמר בברייתא ובפוסקים מוסב רק על ביאת האבל לביהכ"נ, עפ"י המנהגים שנהגו אז בביהכ"נ עם האבלים (ראה להלן הגהה 13), ועפי"ז מובן יותר מה שהוסיפו ואינו מדבר ר"ל אף שהותר לו לצאת ולבוא לביהכ"נ בין הקהל מ"מ אינו מדבר עם האנשים בדרך שרגילים לדבר כשיושבין בקהל.

ורבוי דברים לצורך כגון לפרנסה וכדומה — ודאי מותר, מכ"ש דברים של מצוה — שמצווה ע"ז.

ט) גם במריעות של חברים אסור. ומה"ט אסרוהו בסעודות מריעות ושעלי' אמרו ז"ל (מו"ק כ"ב:) כל סתם סעודת מרעים שאסור כל ל' זולת מריעות הבאה לפרעון חוב (כפי שהיו נוהגים אוהבים לעשות סעודה בחליפין) שמותר אחר ז', ואבל לאו"א אפילו סעודת פרעון אסור כל י"ב חדש (מו"ק שם ורמב"ם פ"ו וטוש"ע שם שצ"א).

כמו"כ אינו הולך בצוותא של שיירות גדולות אפי' לסחורה בכל השלשים ואבל לאו"א גם אחר שלשים עד שיגערו בו חבריו ויאמרו לו לך עמנו (טוש"ע סס"י ש"פ והג"מ פ"ו ז' וכס"מ שם פ"ו ח'). וכאשר פירשו דברי הירושלמי סוף מו"ק "על כל המתים אסור לילך לסחורה כו' " שהמכוון בשיירה גדולה ששמחים וצוהלים בדרך [ואם לא ישתתף בשיירה יהי' לו היזק גדול בכה"ג לא גזרו ע"ז, (ראה ערוך השלחן ש"פ ל"ג), ושם כתב שבכלל האידנא לא שייך דין זה כי לא נהוג בשיירות של שמחה לסחורה].

ולפי"ז גם אין לו להשתתף בטיולים של שיירות בתוך ל' [להי"א באו"ח תקנ"ד כ"א "שלא יטייל בתשעה באב בשוק" אף לבדו — הי' אסור גם לאבל תוך ז' לטייל אף לבדו אילו הי' מותר לו לצאת לשוק, אבל בשיירה שמחה אסור גם אחר ז']

ואחרי שאסיר הוא בכינוסי חדוה אפילו שלא לסעודה (דלא עדיפה משיירה גדולה שאסורה לו משום ששמחים בדרך ול"א משום שסועדים יחדיו) לכן כתבו (הב"ח והט"ז סס"י שפ"ה ומיבא גם בבאה"ט בשם רבנו יהודא) שבתוך ל' אין לו להזמין חברים ואחרים לא יזמינו אותו [והנה שאר פוסקים ואחרונים לא הביאו ד"ז, ואפשר שהכוונה "הזמנת חברים" לשתי', דומה למה שהוסיף ע"ז הבאה"ט שם בשם מהרי"ל "וכן למזוג שקורין שענקין לאורח אבל", וקצ"ע בד"ז].

וכנראה גם אינו הולך לבקורים ביב"ח כדרך שהולכים ביו"ט לשם ריעות אלא שביו"ט וחוה"מ לזה שהי' רגיל לבקר בכל שאר מועדים מותר לבקר בי"ב חדש דאל"כ הר"ז כאבלות דפרהסיא.

וכנוסי אספות צבוריות או שותפיות מכ"ש של מצוה — אינם בכלל כנוסי מריעות ומותרים לאחר ז'.

י) ואסור בתוך ל' וביב"ח לאו"א לשלח לו דורונות ומנות כדרך ששולחים לשם ריעות (רמ"א שם סס"י שפ"ה) ודמו זאת לשאלת שלום שאליו אין שואלין בל' ויב"ח. ובמקום שאין שואלין גם בשבת אין שולחין לו דורונות גם בשבת (שם) [ואפילו לפמש"ל שהאסור של שאלת שלום הוא רק כשמזכיר לו שם "שלום"

עכ"פ ג"ז משום כשפוקדו בשם זה מרבה ריעות חדוה והה"נ כששולח לו דורונות].

ובפורים הוא חייב במשלוח מנות אפי' תוך ז' דהוא חייב במצות [ואפי' להמקפידים שלא ליקח דבר מבית האבל תוך ז' (כמובא לעיל פ"כ סוף סעי' ה') שאני הכא שהוא מצוה. ועוד שפורים דומה בזה לשבת ובשבת דומה שלא קפדי', אלא שלא ישלחו תפנוקים העשויים לשמחה כי אם דברי מאכל כדי לקיים מצות משלוח מנות. אבל אליו אין שולחים משלוח מנות כל תוך ל' יב"ח לאו"א (רמ"א או"ח תרצ"ו ב')].

ובמקומות שנוהגים לשאול בשלום אבל בשבת מותר לשלוח לו משלוח מנות עפמש"ל שנתנו לפורים דין שבת ושדמו זאת לשאלת שלום (ראה רמ"א יו"ד סס"י שפ"ה ומג"א שם תרצ"ו סקי"ב).

ורובם נהגו להקל בזה ביב"ח לאו"א, ולא תוך ל' אפי' אבל על שאר קרובים (דה"ח ומ"ב שם סקכ"א).

אם נמצא האבל בצוותא של חבר יחיד באופן שא"א לחברו לקיים ש"מ בלתי להאבל, בכה"ג ודאי מותר לו לשלוח להאבל אף במקום שאין שאלת שלום בשבת (רמ"א שם), וכשהאבל אינו רצה לקבל אז דינו של האחר כיושב במדבר שאין לו למי לשלח והוא פטור (וזוהי כוונת מהריב"ש המובא שם ברמ"א).

(וראה הלאה פכ"ג סעי' ג' ט' מדיני פורים עוד).

ח. שמחה.

א) ובשמחה עצמה אסור בכל השלשים ועל או"א בכל היב"ח. ומצינו שאמרו איסור זה בג' מקומות ובג' מיני לשונות: במו"ק (כ"ב:) על כל המתים נכנס ל ב י ת ה ש מ ח ה לאחר ל' ועל או"א אסור כל יב"ח. ובשמחות (פ"ט) על כל המתים אסור לילך ל ב י ת ה מ ש ת ה עד שישלמו לו ל' יום ולאו"א כל יב"ח אא"כ היתה לשם שמים. ובירושלמי (פ"ג ח') על כל המתים אסור לילך ל ס ע ו ד ה עד ל' ועל או"א יב"ח ואם היתה חבורת מצוה או קדה"ח מותר.

"בית השמחה" נקרא כינוס של שמחה כגון חופה ונשואין, במקום ששם מזמוטי חתן וכלה, כלי זמר או שירה ורקוד. "בית המשתה" משמעו ס ע ו ד ת השמחה. ונראין דברי רוה"פ שגם אינו נכנס האבל לשבת במסבת המשתה (כמו בבית השמחה) אף שהוא אינו אוכל שם. ו"לסעודה" המכוון ש ל א י ס ע ו ד בהסעודה, אפילו לא של נשואין ששם השמחה במעונו, אלא גם סעודת ברית והדומה, דלא עדיפה מסעודת מריעות שאסור האבל (אם אינה סעודת פרעון). ויש מיני סעודות כאלו, בין של מצוה ובין של מריעות, שאין שם משמחים אם איננו

שאילת
שלום

סיומא דדברי הגאונים דלשיטתם לא מיירי התם באיסור עשה דאת ה׳ אלקיך תירא לחוד. אלא הוא מלשון הנמוק״י עצמו ומתחיל דבור אחר וקאי על לשון הגמרא דאמר צריך לנדותו. וכן ודאי נוטה משמעות לשון הנמוק״י עיי״ש. וכ״ה בדפוס ראשון שי״ל בליוורנא דמצויין כאן ציון חדש עיי״ש ואין להאריך. ועפ״ז יש ג״כ מקום אתי לפרש תשובת גאון ז״ל שבתשובות גאוני מזרח ומערב שהבאתי לעיל ע״פ דרך זה. אלא שאין להאריך. וגם מדברי השאילתות ודברי הבה״ג שהבאתי לעיל משמע בהדי׳ דהיא דהשומע הזכרת השם מפי חבירו וכו׳ היינו דוקא בהנך גווני שעובר בלא תשא כמבואר להמעיין ואין להאריך:

ועם זה ניחא לי מאי דאמרינן בריש פ״ק דמגילה ובסנהדרין (מ״ד ע״א) א״ר יוחנן אסור לו לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא. ופירש״י שם וז״ל שמא שד הוא ואין מוציאין שם שמים על המזיק ושלום שם שמים הוא וכו׳ עכ״ל עיי״ש. ומשמע ודאי דהיינו משום מוציא שם שמים לבטלה. דאל״כ איזה טעם לאסור לקרא ש״ש על המזיק. וא״כ הדבר תמוה לכאורה דהרי אין איסור מוציא ש״ש לבטלה אלא בשמות שאינם נמחקין. ושלום אינו משמות שאינם נמחקין. הן אמת דמדברי התוס׳ בסוטה (י׳ ע״א בד״ה אלא מעתה וכו׳) מתבאר דס״ל דשלום אינו נמחק והא דלא חשיב לי׳ בין שמות שאינם נמחקין היינו משום דתני ושייר עיי״ש. אבל כבר הביא הש״ך (ביו״ד סוף סי׳ רע״ו) מתשובות הרא״ש (כלל ג׳ סי׳ ט״ו) שכתב דלית מאן דחש לה עיי״ש ובנקוה״כ שם. וכן הביא הר״ב ברכ״י שם ובאו״ח (סי׳ פ״ה) בשם הריטב״א בחי׳ לשבת כת״י שהביא בשם התוס׳ דשלום מן השמות הנמחקין הוא. אלא שמחידושי שבת המיוחסים להר״ן (ד״י ע״ב) מבואר דס״ל דשלום אינו נמחק וכן נראה מדברי רבינו יחיאל שהביא הר״ן שם עיי״ש והביאו ג״כ בברכ״י שם עיי״ש. ועכ״פ לרוב הפוסקים דס״ל דשלום נמחק. וא״כ לית בי׳ איסורא דמוציא ש״ש לבטלה.

מאי חששא איכא בנתינת שלום בלילה:

ועפ״ז הי׳ נראה לכאורה לתרץ מה שהוקשה לי על הרמב״ם ז״ל ושאר הפוסקים שהשמיטו הך מימרא דר״י דאסור ליתן שלום לחבירו בלילה ולא הביאוה להלכה אף שאין מי שחולק עליו וזה תימא. ולא מצאתי כעת מי שיתעורר בזה אבל לפמש״כ אפשר לומר עפמש״כ הר״ב פרי חדש (באו״ח סי׳ פ״ה) לתרץ מה שהשמיט הרמב״ם (בפ״ג מהלכות ק״ש) מאי דאמרינן בפ״ק דשבת (ד״י ע״ב) דאסור ליתן שלום בבה״כ ובבה״מ משום דשם גופי׳ איקרי שלום. וכבר הקשו כן בכ״מ ובלח״מ שם. ועל זה תירץ הפר״ח עפ״מ דאמרינן בפ״ק דסוטה אר״י שמשון על שמו של הקב״ה נקרא ופריך אלא מעתה לא ימחה ומשני אלא מעין שמו של הקב״ה עיי״ש. הרי דכל דשם גופי׳ איקרי הכי אינו נמחק. א״כ למאי דס״ל לעולא דשם גופי׳ איקרי שלום ע״כ אינו נמחק וכיון דחזינן במס׳ סופרים ובפרק שבועת העדות דלא חשיב לי׳ בין שמות שאינם נמחקין מוכח דלא קיי״ל כעולא בהכי. ולא ס״ל כמש״כ התוס׳ בסוטה שם דתני ושייר וס״ל כסברת המקשה בשבת שם דהו״ל כהימנותא דשרי דהקב״ה לא איקרי הכי ולהכי נמחק ושרי להזכירו בבה״כ ובהמ״ד עיי״ש שהאריך. ובדרך זה הלך גם מהר״י עייאש בלחם יהודא שם עיי״ש.

ומעתה אפשר לומר דר״י ס״ל ג״כ כעולא בהא דשם גופי׳ איקרי שלום ואינו נמחק. וכיון שאינו נמחק שייך בי׳ איסור מוציא שם שמים לבטלה. והילכך אסור ליתן שלום לחבירו בלילה דחיישינן דילמא שד הוא והו״ל מוציא ש״ש לבטלה. אבל הרמב״ם לטעמי׳ אזיל דפסק דלא כעולא וס״ל דשם גופי׳ לא איקרי שלום ונמחק וא״כ לא שייך בי׳ חששא דמוציא ש״ש לבטלה וא״כ מותר ליתן שלום בלילה ולכן השמיט מימרא דר״י מהלכה:

איברא דמלבד דעדיין אין זה מספיק לתרץ שאר הפוסקים שהשמיטוה. גם לדברי הרמב״ם אין זה מספיק. דעיקר דברי הפר״ח לענ״ד אינם מספיקים ואינם מוכרחים כלל. והיותר מחוור ונכון לומר דס״ל להרמב״ם כדעת התוס׳ דשלום אינו נמחק וטעמי׳ דעולא היינו משום הא גופא דשם גופי׳ איקרי שלום ואינו נמחק. וזהו כוונת הרמב״ם במש״כ שם (בפ״ג מהלכות ק״ש הלכה ה׳) וז״ל וכן הכינויים כגון רחום ונאמן וכיו״ב מותר לאמרן בביה״כ אבל השמות המיוחדין והן השמות שאינן נמחקין אסור להזכירן בביה״כ ובבית המרחץ ישן עכ״ל. דמש״כ דהכינויין כגון רחום ונאמן וכיו״ב מותר היינו מדאמרינן בגמרא דהימנותא שרי. וס״ל דה״ה לכל הכינויים כיו״ב הנמחקין כמש״כ במגדל עוז שם עיי״ש. ומש״כ דשמות שאינן נמחקין אסור היינו ההיא דעולא דאסור ליתן שלום בבה״מ. וה״ה לכל כיו״ב מכינויים שאינם נמחקין. ולא השמיט הרמב״ם כלום. אדרבה ביאר דבריו ביותר. ולק״מ. ולפ״ז מה שלא הביא ההיא דאסור ליתן שלום בלילה צ״ע כעת ואכמ״ל בזה. עכ״פ הא ודאי קשה להסוברין דשלום נמחק איזה חששא איכא בנתינת שלום בלילה. ואפי׳ אם ודאי שד הוא מאי איסורא איכא. כיון דנמחק ולית בי׳ איסורא משום מוציא שם שמים לבטלה. אבל הוא הדבר אשר דברנו דכל שמוציא שם שמים דרך שיחה בטלה ודברי הבאי הרי זה עובר בלא תשא. וכמבואר להדיא בדברי הרמב״ן ז״ל שהבאתי ומתבאר ג״כ מכל גדולי הראשונים ז״ל וכמו שביארנו. וממילא אפי׳ באחד מכל הכינויים עובר כמו לענין שבועה. והילכך כאן שמזכיר את השם דרך נתינת שלום לשד דלאו בר נתינת שלום הוא הו״ל כמזכיר שם שמים לצורך שיחה בטלה ודברי הבאי והרי זה בכלל אזהרת לאו דלא תשא אפי׳ באחד מכל הכינויים הנמחקין ושפיר קאמר רבי יוחנן דאסור. וזה ראי׳ למש״כ:

מיהו יש מקום לדחות לפמש״כ הרמ״ה ז״ל בסנהדרין שם וז״ל חיישינן שמא שד הוא ונמצא כמשתחוה לשעירים ויש אומרים לפי ששלום שמו של הקב״ה הוא ואין מוציאין שם שמים על החול עכ״ל עיי״ש. ונמצא דלפי פי׳ ראשון לאו משום מוציא ש״ש לבטלה אתינן עלה. וא״כ הסוברים דשלום הוא מהכינויים הנמחקין מצו סברי כפי׳ הרמ״ה וא״כ לק״מ. וביאור דברי הרמ״ה בזה הוא ע״פ מש״כ רבינו ירוחם (ח״ג נתיב ג׳) במה שאמרו בפ״ב דברכות כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כו׳ וכתב על זה. פי׳ שלום כמו כריעה אבל שלום בפה מותר וכו׳ וכ״כ גאון בתשובה עכ״ל. וכ״כ בארחות חיים בשם תשובה דקמאי והובא בב״י (או״ח סי׳ פ״ט) עיי״ש. וזהו כוונת הרמ״ה שכתב דנמצא כמשתחוה לשעירים. שנתינת שלום היינו בכריעה. ואין להאריך בזה. ועכ״פ לפ״ז אין מכאן הכרע. ועי׳ בשיטה מקובצת לסנהדרין שנדפס סוף ס׳ תמרא

ותיי

ואי להרב כתב"ג שכיון דשם המחירי שכתב וז"ל לאסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה מיישבין שמא הוא עובדי האלילים וחוכמי הכשפים והכדים וכיוצא בהלו מאותן האמונות הקדומות רצוי לנו שלא להתחבר עמהם כ"כ בדברי חיבה ואהבים וכל שאנו לריכין ליתן להם שלום אין רצוי להזכיר להם אחד משמותיו של הקב"ה ואיך נזכירהו יתברך למי שכופר מציאותו או מכחיש יכלתו ומסלק השגחתו עכ"ל עי"ש. מבואר דס"ל דכדים לאו דוקא. אלא כן מכנה הכופרים ועובדי אלילים שוכחים לכשפים ולכדים. וא"כ לדבריו לא שייך טעמא דהרמ"ה כלל ועכ"ל בפירש"י:

והנה בהגיה דמנן ריש פרק בתרא דברכות התקינו שיהא אדם שואל את שלום מבירו בשם וכו' פירש"י ז"ל בשמו של הקב"ה ולא לאחרים מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד אדם להוליא שם שמים עליו ולמדו מבועז וכו' עכ"ל עי"ש מבואר דס"ל דהתקנה לא היתה אלא להתיר ולא לחובה. וכן פירש"י סוף מכות (כ"ג ע"ב בד"ה ושאילת שלום) וז"ל ושאילת שלום בשם דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה' עליך שלום ואין בו משום מוליא שם שמים לבטלה מ"ר. ל"ת שאילת שלום בשם דמייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואתו גמי כי שיילינן להנדי מדכרינן שם בשלום שמו של הקב"ה וכו' עכ"ל עי"ש. ולשון רשאין היינו כמו שפי' בברכות שם וכן פירש הרע"ב. וללשון שני התקינו היינו שהתקינו לחובה שיהא חייב לשאול שלום חבירו בשם. וכן פירש בערוך (ערך עת) עי"ש. והנה ללשון רשאין פירש"י בשם שם המיוחד כמו ישים ה' עליך שלום וללשון שני כתב דשני בשלום לחוד. וכן כתב הערוך שם. והדבר פשוט דהיינו משום דהא בהא תליא. והנה שני הפירושים בתו לתרץ מאי דקשה לחמי החידוש אין שואלים שלום בשם כדאתקינו עזרא ושייעתו. ולזה פירש"י בפי' הרשאין דלא התקינו כן לחובה אלא להתיר בתו שאם ירלה לשאול בשם רשאי ואינו עובר על איסור מוליא ש"ם לבטלה. וכיון דאינו אלא רשות אין בזה שום קושיא מאי דהחידוש לא נהוג לשאול לשלום בשם. ואין ה"ל דאי דעו לשאול בשם רשאין אף עכשיו. אבל לפירוש השני שהוא גם פי' הערוך ס"ל דלעולם התקנתא הוה לקבוע חובה לשאול דוקא בשם. ואין החידוש נמי מדכרינן שם משום דשלום נופל' שם הוא דשמו של הקב"ה שלום:

ואמנם רלוי להרמ"ה (בפיה"מ פרק הרואה) שכתב וז"ל וכשאמר בכלל התקנות שתקנו שיהא אדם שואל בשלום מבירו בשם הלל מפני שמלת שלום הוא אחד משמות הקב"ה. והכיולו רלוי שהדבר ההוא מותר מטעין נועז שאמר ה' עמכם ושיכוהו יברך ה' עכ"ל עי"ש. מתבאר מדבריו ז"ל דמפרש בשם דקאמי מתני' היינו שלום דהוא גופי' שם משמותיו של הקב"ה. וכפי' הערוך ופי' האחרון של רש"י. ומ"מ מפרש דלא שהה התקנה להטיל חובה אלא להתיר לשאול שלום בשם והרלי' שהכיולו מבועז לא למיוב אלא להיתר הוא שהכיולו וכזה נקט כפי' הרשאין של רש"י. ותרכבה אחרי רבני. והדברים נרחין לכאורה כסותרין זה"ז. דאם מפרש בשם דקאמי מתני' היינו שלום ע"כ לריך לפרש דהתקנה היתה למיובא שאחי' מייבין לשאול שלום בשם. דלהתיר אין לורך לתקנה דמהיכא תיתי לאיסורא דהרי שלום לא עדיף משאר כינויים הנמחקין דלית בהו איסורא דמוליא ש"ם לבטלה. וכיון שהרמ"ה מפרש דהתקנה היתה להחיר ולא לחובה ע"כ ל"ל דבשם שיינו שם המיוחד שאינו נמחק ושייך בי' איסורא דמוליא ש"ם לבטלה ולכן הולרכו לתקן להחיר מפני תיקון העולם כמשכ"ל. והשתא ל"ב הרמב"ם שמפרש התקנה להחיר. ובשם היינו שלום. הוא תרתי דסתרי אהדדי. והוא תימא לכאורה. ומיהו אפשר לומר דגם דעת הרמב"ם לפרש דהתקנה היתה לחובה כפי' הערוך ולזה הולרך על כרחך לפרש דבשם היינו שלום וזהו שכתב מפני שמלת שלום הוא שם וכו' דהוא מנומנם לכאורה. אלא דכוונתו לתרץ בזה דכיון דחובה הוא אחחי אתן החידוש לא מדכרינן שם בנמיעת שלום. ולזה כתב מפני שמלת שלום הוא שם וכו'. אלא מעתה שהוקשה לו להרמב"ם ז"ל דאיך הביאו רלוי לזה מבועז שאמר ה' עמכם ומ"ל דבועז בתורת חובה אמר הכי ודילמא היינו אלא רשות. ולזה כתב דבאמת לא הביאו רלוי' מבועז לענין שהוא חובה. אלא מעתה דלא אקשה אין תקנו להזכיר שמו של הקב"ה בנמיעת שלום והחידו בקום ועשה מיוסר מוליא ש"ם לבטלה. לזה הביאו רלוי' מבועז שהוא מיתר. ואין בדבר איסור מעתה מוליא ש"ם לבטלה. ולכן שפיר מלו לתקן הדבר לחובה לעשות כן לדורות. אלא דאכתי לא פלטינן מהקושיא דלמה לי רלוי' להתיר ומהיכא תיתי לומר דאסור דהא לא עדיף שלום משאר כל הכינויין שאין בהן איסור מוליא ש"ם שאים לבטלה. אבל לפי מה שביארנו ניחא שפיר דכאן בדרך נמיעת שלום אם היתה שים בו איסור הו"ל בכלל אזהרה דלא תשא כמשכ"ל. וא"כ גם בכל הכינויים אפי' הנמחקין שייך איסור זה. ולזה שפיר הולרכו להביא רלוי' מקרא דבועז דמותר. ומיהו לפמשכ"ל דלדעת הרמב"ם שלום הוא מן השמות שאינן נמחקין א"כ בלא"ה ניחא דהרמב"ם לטעמי' חזיל דשלום הינו נמחק. וא"כ הו"ל בכלל איסור מוליא ש"ם לבטלה דנפק"ל מקרא דאת ה' אלקיך תירא דאפי' בהזכרה בעלמא לאנס עובר בעשה זו. ולהכי שפיר לילטריך קרא דבועז למיגמר מיני' דשרי. ואין להאריך בזה:

ועיין בשרינו ניחא נמי מאי דקאמר בגמרא לכאורה בהגיה ריש"א לשון נכרים הן רשב"ל אמר לשון שבדו להם חכמים להיות נודר בו כו' וטעמא מאי תקינו רבנן כינויין דלא ליתא קרבן. וליתא קרבן. דילמא אמר קרבן לר'. וליתא קרבן לר' דילמא אמר לר' ולא אמר קרבן וקא מפיק ש"ם לבטלה ואגיא רש"י מנין שלא יאמר אדם לר' עולה לר' מנחה וכו' עי"ש. וכל הראשונים ז"ל הביאו רלוי' מהגיה סיגיא דבועז לא בעי שם דאם ניחא דלא שם לאו שבועה היא ל"ב מאי מהני במה שתקנו כינויין לשבועה כיון דהשתא נמי בעי לאדכורי שם שמים בהדי כינוי ואכתי ניחא לאשתא דילמא אמר לר' ולא אמר לכינוי של שבועה ונמלא מוליא ש"ם לבטלה. כמבואר בכל הראשונים ריש פ"ק דנדרים ובפרק שבועת העדות עי"ש. והדבר תמוה טובא לכאורה דהרי אפי' ניחא דלא שם לא הוי שבועה מ"מ פשיטא דבאחד מכל הכינויים סגי במקום שם כדאמן בהדיא בפרק שבועת העדות כמשכ"ל. והרי כינויים הנמחקין כאמן ורחום ארך אפים וכיו"ב ליח בהו איסורא מוליא שם שאים לבטלה. וא"כ אפשר דלעולם שבועה בעי שם ואהני כינויין כי היכי דלא לימא שבועה. שאם יאמר שבועה תיכף למיתם דלא לימא נמי שבועה כפ'

כלישנא

משום דמלכא הוא ולא איכשר לזילזולי בי', ולפי דברי הרמב"ם הנ"ל צ"ע, דהא מכיון שהי' רשע א"כ לא הי' לו דין מלך כלל, ואמאי לא הי' רשאי לזילזולי בי'.

ואפילו אם נאמר דמלך רשע הרי מלך אבל מכל מקום אכתי צ"ע, דהא לא הי' עושה מעשה עמך ולאחר מיתה מיהא פטור*) וכדברי הלחם משנה בדעת הרמב"ם. ואפילו אם נפרש למימרא דרב ינאי בזבחים שם באופן שטוב לירא גם ממי שאין נוהג בו כבוד מלך על פי דין, אבל מכל מקום לכאורה גם זה לא שייך אלא בחייו, דעצה טובה קמ"ל, אבל לא לאחר מיתתו. מיהו לפי מה שהבאתי מהתגחומא שיש בו משום דרך ארץ לא קשה כל כך, די"ל שזה שייך גם לאחר מיתה. וגם לפי דברי המהרש"א בזבחים שם לא קשה מידי משום שי"ל שטעמו שייך גם לאחר מיתה.

ה. והנה יש לעיין מה הדין לפי שיטת הרמב"ם אם הי' צדיק בשעת מיתתו ושוב סרח האם פקע מיני' דין מלך.

ו. ועיין עוד בירושלמי דהוריות פ"ג ה"ב דמבואר שלמלכי ישראל לכל הפחות עד כלות זרע יהוא הי' דין מלך, אע"פ שהיו רשעים (עיין שם בפני משה ובמראה הפנים), וצ"ע לאור כל הנ"ל. ותוס' בסנהדרין דף י"ט ע"א, וכן בשבועות דף ל' ע"ב, נקטו שלינאי המלך, שהי' צדוקי, הי' דין כבוד מלך, וגם על זה צ"ע לאור כל הנ"ל. שוב הראותי שכבר העיד התומים על זה בסי' י"ז סק"ג.

*) ולדברי הערוך השולחן י"ל שגם מחיים (אפי' להרמב"ם) דהא י"ל שגם ביהורקים נתקלקלה האמונה, עי' בסנהדרין דף ק"ג ע"ב שם.

רכב) שחבריך יקיימוה בידך.

פירש"י וז"ל, שכל ספקות שיש לך יאמרו לך עכ"ל. ובשבת דף קמ"ז ע"ב פי' שהכוונה כאן היא שמלבד מתלמידים, נחון גם חברים, ואע"ג דאמרינן שמתלמידי יותר מכולם, אבל מכל מקום בעינן גם חברים בכדי שישמע כשהם עוסקים במסכת אחרת ועל ידי זה לא ישכח אותה. והמחזור ויטרי פי' בכדי שאם ישתכח ממנו תלמודו יבקשו חביריו עליו רחמים. ועיין באבות דרבי נתן בסוף פי"ד.

רכג) הוי מקדים בשלום כל אדם.

עי' בברכות דף נ"ד ע"א, ובמכות דף כ"ג ע"ב וברש"י שם, בענין אם שואלים בשם. ומרבינו בחיי כאן משמע שאפילו לגוי מותר בשם.

רכד) הוי מקדים בשלום כל אדם.

הנה הרמב"ם בפ"ה מהל' דעות ה"ז הביא דין זה בין המדות של תלמיד חכם, וצ"ע למה לא הביאו בנוגע לכל אדם. וראיתי באחרונים שמכיון דאמרינן בב"ק דף ל' ע"א דמאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דאבות, א"כ חזינן דלאו לכו"ע נאמר, אלא רק למאן דבעי למיהוי חסידא לחוד, ומכיון דתנן לעיל בפ"ב שלא עם הארץ חסיד א"כ ממילא חזינן שבתלמיד חכם קאמר. והנה עיין בגליון הש"ס בגיטין דף ס"ו ע"א דמשמע מדבריו שהרגילות הוא לתת שלום אפילו למי שאינו מכיר, אבל לא כתב שהוא חייב לעשות כן, ולפי

הנ"ל דבריו נאמרו בדקדוק, והיינו על פי שיטת הרמב"ם הנ"ל שדוקא לתלמיד חכם קאמר, ואילו התם קבע רעק"א את דבריו על ציור שהוא אדם פשוט.

ברם רבינו יונה בספר היראה בד"ה ויצא מביהכ"נ הביא מדה זו כנראה בנוגע לכל אדם (אלא שכתב שם שלא יתן שלום לאשה, ואולי טעמו באשה הוא משום דאיירי כשהוא לבוש תפילין עיין שם. מיהו בקידושין דף ע' ע"ב איתא שאין שואלים בשלום אשה עיין שם ובפוסקים).

ובאמת את עיקר דברי האחרונים הנ"ל לא הבנתי, משום שנהי שלא עם הארץ חסיד, אבל מכל מקום אכתי למה קבע אותו הרמב"ם רק על תלמיד חכם שהוא מדריגה גדולה כמו שמבואר בפוסקים, ולמה אין זה נוהג גם בצורבא מרבנן וכדומה. ועיין עוד בזה באות ל"א בסוף סק"א, וכן בריש אות קפ"ג.

רכה) הוי מקדים בשלום כל אדם.

רבינו יונה כאן כתב שצריכים להקדים משום דרכי מוסר. והרמב"ם בפ"ה מהל' דעות ה"ז כתב שהוא בכדי שתהא דעת הבריות נוחה הימנו, ומקורו הוא מברכות דף י"ז ע"א דאמר אביי ומרבה שלום וכו' ועם כל אחיו ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם בשלום וכו'. וכן כתב רבינו יונה בספר היראה בד"ה ויצא מביהכ"נ.

ורש"י כאן כתב שהטעם הוא משום דרכי שלום. ברם יתכן שכתב כן משום שהזכיר שצריכים להקדים אפי' לעכו"ם, דאולי בגוי שייך רק טעמא דדרכי שלום. ועל כל פנים לפי רש"י צ"ל שהכוונה בברכות שם היא משום דרכי שלום.

רכו) הוי מקדים בשלום כל אדם.

עיין ברש"י שכתב שיקדים אפילו בשלום עכו"ם, ומקורו הוא מברכות דף י"ז ע"א דאמר אביי ומרבה שלום וכו' ועם כל אחיו ואפילו עם נכרי בשוק אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק. ברם הרמב"ם בפ"ה מהל' דעות ה"ז הביא את משנתינו ולא הזכיר שצריך להקדים גם בשלום עכו"ם, וצ"ע למה השמיט דבר זה. ואע"פ שפסק בפי' מהל' עבודה זרה ה"ה כמתניתין דגיטין דף ס"א ע"א ששואלים בשלומם מפני דרכי שלום, אבל מכל מקום נראה שהתם ענין אחר הוא, ואין כוונתו בזה לפסוק כרבן יוחנן בן זכאי, מדלא הביאו בהל' דעות, אלא כוונתו שם היא לומר רק שיש לו רשות לשאול בשלומם אפילו אם אינו מכירו, דכיון שעל ידי זה הרי הוא מוסיף שלום, ליכא בזה משום לא תחנם, אבל אין כוונתו לומר שיש בזה צד מעלה. אי נמי דהתם איירי באופן שהוא מכיר את הגוי אשר בכהאי גוונא אולי הרי זה גם בגדר חיוב משום דרכי שלום. ועל כל פנים אכתי צ"ע כהנ"ל אמאי לא הביא הרמב"ם בהל' דעות שם שיש צד מעלה להקדים שלום לכל גוי.

ויש ליישב את דברי הרמב"ם על פי מאי דתנן לקמן בפ"ו משנה ט' אר"י בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך

ופגע בי אדם ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום וכו' ע"כ, והק' המדרש שמואל למה לא הקדים לו איהו, ותי' באחד מתירוציו דהא דלא הקדים לו שלום הרי זה משום שהי' חושש שמא הוא גוי, ולפי דבריו י"ל שטעמו של הרמב"ם הוא משום שהוא פוסק כר"י בן קיסמא (אלא שצריך טעם למה פסק כר"י בן קיסמא ולא כר"י בן זכאי). ומדברי המדרש שמואל נראה עוד יותר, והיינו שלא רק שאינו חייב להקדים שלום לעכו"ם אלא שגם יש קפידא בדבר, דאל"כ אמאי לא הקדים לו רבי יוסי בן קיסמא מספק שמא הוא יהודי (ויש לדחות). וגם מלשונו של המדרש שמואל שם מבואר שיש קפידא בדבר. ולפי זה צ"ל דהא דאמרינן בגיטין שם ששואלים בשלומם מפני דרכי שלום הרי זה איירי רק במכירו.

ברם שוב מצאתי בכלה רבתי בספ"ח שהקשו את קושיית המדרש שמואל בזה הלשון, אמאי לא אקדים לי' (כן היא גירסת המגי' שם), ומתרצינן סימני עם הארץ חזא בי', ותו מקשינן והא אפילו לעכו"ם שבשוק מותר (פי' דמאחר שמותר א"כ תו קשה דהוה לי' להקדים משום המשנה של הוי מקדים וכו'), ומתרצינן אלא דהוי פליג הלכתא ועיין בה ולא אמרינן, לבתר דפרקינהו וידע דישראל הוא וסבר עכשיו מהדרנא ע"כ, ומשמע שהטעם למה לא הקדים הרי זה משום שהי' טרוד בלימודו. ברם מה שסיימו "וידע דישראל הוא" הרי זה נראה תמוה, דהא כבר אמרו שאפילו לגוי שבשוק מקדימין.

והנה לכאורה יש ליישב ההיא דרבי יוסי בן קיסמא באופן אחר, דעיין בברכות דף ו' ע"ב דאמרינן כל היודע בחבירו שרגיל להקדים לו שלום יקדים לו שלום, וכתב המהרש"א דמשמע מזה שאם אינו רגיל להקדים לו שלום אז לא יקדים לו משום שהוא מכשילו במה שלא יענהו, ולהדיא צידד כן שם גם בנוגע להקדמת שלום לעכו"ם, ולפי זה יש לומר שרבן יוחנן בן זכאי עשה כן רק בגוים שהי' מכירם והי' יודע שיחזירו לו שלום (ואין להקשות דאמאי חשיב רק מדת חסידות, הלא גם בלאו הכי הרי הוא חייב להקדים לו משום דרכי שלום וכדתנן בגיטין ששואלים בשלומם מפני דרכי שלום, די"ל כמו הדרך שכתבנו לעיל שכוונת המשנה בגיטין היא רק להתיר אבל לא לחייב, ועי' לקמן בשם המחבר ביו"ד סי' קנ"א סעיף י"ב), אבל עובדא דרבי יוסי בן קיסמא איירי בשלא הי' מכירו וממילא לא הי' יודע אם יחזיר לו.

ברם לכאורה דברי המהרש"א צ"ע, דהא לכאורה לא שייך למעט אלא באופן שיש לו סיבה מסוימת לחשוב שהלה לא ישיב לו שלום, כגון שיש לו עליו דבר בלבו, אבל בסתם, בודאי נקטינן שיחזיר לו שלום, דלמה נאמר שלא יענהו, וגם מדברי רעק"א בגליון הש"ס בגיטין דף ס"ו ע"א נראה שמותר לו להקדים לאדם סתם שאינו מכיר אותו. מיהו אולי גם המהרש"א יודה בציורו של רעק"א דהיינו היכא שאינו מכירו כלל, ולא קאמר המהרש"א אלא באופן שהוא מכירו רק שאינם רגילים להקדים שלום אחד להשני אשר בכהאי גוונא יש סיבה לחשוש שלא יחזיר (אלא שלפי זה הוה לי' לתרץ שההיא דרב חסדא שהביא שם איירי באינו מכירו כלל).

ולפי זה נצטרך להוסיף על הדרך הנ"ל ולומר עוד שרבן יוחנן בן זכאי עשה כן גם לגוים שלא הי' מכירם, וההיא דרבי יוסי בן קיסמא איירי בכגון הציור הנ"ל שיש לו בית מיחש לחשוש שלא יחזיר לו שלום. מיהו זה נראה דוחק משום שבפשטות משמע שרבי יוסי בן קיסמא לא הכירו כלל.

והנה עיין עוד ביו"ד סי' קמ"ח שפסק המחבר כרב דימי משמי' דרב בגיטין דף ס"ב ע"א שאמר שאסור לכפול שלום לגוי, ופסק גם שלפיכך טוב להקדים לו שלום (וכמו שעשה רב חסדא בגיטין שם) כדי שלא יתחיל הגוי ויצטרך לכפול לו שלום, והקשה הט"ז דא"כ למה אמר אביי בדרך רבותא שרבן יוחנן בן זכאי הקדים שלום אפילו לגוי שבשוק הלא כן הוא עיקר הדין כדי שלא יצטרך לכפול לו שלום, ותי' הט"ז בדרכו הראשון שרבן יוחנן בן זכאי איירי בגוי שלא הי' מכירו ובכהאי גוונא הרי זה רק מדת חסידות לחשוש שמא הגוי יקדים לו ושיצטרך לכפול לו, ובכל זאת רבן יוחנן בן זכאי הי' חושש לזה והי' מקדים לו כדי שלא יצטרך לכפול לו. וגם המהרש"א בברכות הזכיר סברא זאת אפילו באופן שאינו רגיל להקדים לו שלום*).

ולפי כל הנ"ל יוצא שכשהוא מכיר את הגוי הרי הוא חייב להקדים לו כדי שלא יצטרך לכפול, ואולי גם משום דרכי שלום היכא דשייך (אם נאמר דמתניתין דגיטין חיובא קאמר), וצריכים אנו את ב' הטעמים, דהא אם הוא אדם חשוב והגוי שבא כנגדו הרי הוא מפחותי הערך א"כ לפעמים לא שייך טעמא דדרכי שלום, וכן במקום שאין כופלים שלום לא שייך הטעם של כפילות.

והיכא שאינו מכיר את הגוי אולי יש חיוב של דרכי שלום היכא דשייך, ואפילו אם אין חיוב אבל מכל מקום מדת חסידות מיהו איכא כמו ברבן יוחנן בן זכאי**).

והיכא שהוא מכיר שלא יענה אותו (או שהוא חושש לכך, עי' לעיל), אז הרי הוא צריך למנוע מלהקדים. ומהמהרש"א שהבאנו לעיל בקטע "והנה עי' עוד" יוצא שגם אם הוא חושש שמא לא יחזיר לו שלום הרי הוא צריך (משום מדת חסידות) להקדים משום חשש כפילות.

שוב ראיתי ביו"ד סי' קנ"א סעיף י"ב שפסק המחבר בנוגע למפרנסין עניי עכו"ם משום דרכי שלום דהוי רק רשות ולא חובה, ואולי הוא הדין נמי לשאילת שלום, ולפי זה במכירו הרי הוא יצטרך להקדים רק משום הטעם של כפילות, ובאינו מכירו ליכא חיוב.

ועי' עוד בדרכו השני של הט"ז שיוצא מדבריו שי"ל שהמדת חסידות של רבן

---

*) ברם יש לעיין מנא לי' להט"ז שהמחבר סובר שצריכים להקדים מעיקר הדין, הלא י"ל שכוונתו היא רק משום מדת חסידות לחוד, וכמו שכתב שטוב להקדים לו שלום (והרי זה רק בגדר מדת חסידות כי אין הדבר הכרחי שיכפול לו שלום אלא הרי הוא יכול לענות לו רק פעם אחת), ולעולם הרי זה אתי גם כרבי יוחנן בן זכאי לפי מה שכתב הט"ז שם שגם טעמא דרבי יוחנן בן זכאי הי' משום כפילות.

**) ודע שכל החשש של כפילות שייך רק היכא שהגוים מקדימים בהמלה "שלום" וכמו שכתב הט"ז בתירוצו השני, וכמו שנביא לקמן בסמוך.

שכתב הברכי יוסף.

פרק לו

שאילת שלום ושלא להרבות בדברים

[א] האבל אסור לשאול בשלום אחרים, וגם אחרים אסורים לשאול בשלומו. [האבל אסור לשאול בשלום אחרים רק כל שבעה ואחר שבעה מותר. אבל אחרים אסורים לשאול בשלום האבל כל שלשים וי"ב חודש וכמו שיתבאר להלן].

[ב] מה שהאבל אסור לשאול בשלום אחרים הוא מדין אבלות, אבל מה שאחרים אסורים לשאול בשלום האבל אינו מדין אבלות אלא משום שאינו שרוי בשלום.

האבל אסור לשאול בשלום אחרים

[ג] אָבֵל אסור בשאלת שלום. כגון לומר "שלום", או "לך לשלום", או "שלום לכם", וכן "שלום עליכם", וכן "לכו לבתיכם לשלום".

[ד] וכתב בא"ר דה"ה שאסור לומר צפרא טבא. [ו"גוט שבת" דינו כמו צפרא טבא. ויש מקילים בזה עי' בהערה].

[ה] אבל מותר לו לשחות אפילו בתוך שבעה כדרך ששוחין נותני שלום כיון שאינו נותן שלום ממש.

[א] סימן שפ"ה. בכתבי הגרשז"א ז"ל על מסכת מו"ק נסתפק אם בכתב מותר לשאול בשלום אי הוי כדיבור או לא. ולענ"ד הדבר פשוט לאיסור דהכא לא בעינן דיבור, דהא אסרו לשלוח מנות לאבל מטעם שאילת שלום וכמו שיבואר בפרק נ"ד, וא"כ ה"ה דבכתב אסור. עוד נסתפק שם אם כותב המכתב תוך שבעה [באופן שאין בכתיבה עצמה איסור משום מלאכה] והמכתב יגיע לחבירו לאחר שבעה אם יכול לכתוב לו שלום. ומסתבר דמותר. [ב] סימן שפ"ה ד"ס ס"ק ד'. ולכן בשבת יש חילוק בין האיסור שעל האבל לאיסור שעל אחרים, דהאבל שואל בשבת דהוי אבלות בפרהסיא, אבל לענין אחרים תלוי במנהג המקומות וכמו שיבואר. ולכן גם איסור שאילת שלום אינו נמנה בין הדברים האסורים כל שלשים, ולכן אין הרגל מבטל איסור זה שעל אחרים, ועי"ש עוד. [ג] אבל אסור וכו', סימן שפ"ה סעיף א'. בשאילת שלום, שאילת שלום פירושו שהוא שואל מהשי"ת שלום לבריות. עמ"ד שם סק"א. ומ"מ בתפלה אין איסור לבקש שלום על ישראל ואפילו בתפלות שמתפלל בקול, ומדבר אל הציבור מותר, שהרי אומר בקדיש יהא שלמא רבא מן שמיא וכו', עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו וכו'. וגם נשיאת כפים באבל לא אסרו משום שיש בה שלום אלא משום שאינו בשמחה עי' סי' שפ"ד בעמ"ד ס"ק נ"ה, והכלל בזה נראה דלא נאסר אלא שאילת שלום שיש בה קירוב הדעת, וכמו שיבואר באריכות בפרק נ"ד סעיף א'. כגון לומר וכו', סימן שפ"ה ד"ס ס"ק א', מדברי הפוסקים עיי"ש. [ומש"כ כגון לומר שלום, עי' מנחת יצחק ח"ח סי' קכ"ו ד"ה והנראה, ולמעשה פשוט דאף אמירת שלום לחוד הוי בכלל שאילת שלום וכסתימת הפוסקים וכמו שמסיק במנח"י שם]. [ד] וכתב בא"ר וכו', וכ"כ מהר"ם שיק. ועי' בסימן שפ"ה בד"ס סקי"ח ובעמ"ד סקל"ו כש"כ בזה. ו"גוט שבת" וכו', עמ"ד שם ס"ק ה'. [ולי נראה דאף שצפרא טבא אסור היינו משום דצפרא טבא ענייננו שלום בעניני גשכיות, והאבל אין השלום עמו, אבל גוט שבת הכוונה לענינים הרוחניים של שבת שיזכה לזה כראוי, וזה מותר. הערת הגר"מ שטרנבוך. וכן כשמע להדיא בספר לקט יושר עמוד 110 עיי"ש היטב]. [ה] ריטב"א, ודלא כשלטי חיים. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק א'.

עד מתי אסור האבל בשאילת שלום

[ו] כל שבעה אסור האבל לשאול בשלום אחרים. ואחר שבעה מותר.

[ז] ואם גם האחר אָבֵל, אסור האבל לשאול בשלומו כל שלשים או י״ב חודש של אותו אבל.

להשיב שלום

[ח] אך לענין אם מותר לו להשיב שלום למי שאמר לו שלום, יש חילוק בין שלשה ימים ראשונים לשאר ימים.
בשלשה ימים ראשונים, אם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם אלא יודיעם שהוא אבל, כלומר מודיע להם שהוא אסור להשיב.

[ט] מג׳ עד שבעה אם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם שלום. ואינו צריך להודיעם שהוא אבל.
ואם ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו אינו משיב.

[י] לא אמרינן ביום ג׳ מקצת היום ככולו.
ומ״מ אין צריך ג׳ מעת לעת אלא ביום ראשון אפילו נקבר שעה אחת קודם הלילה חשיב יום אחד.

[יא] משבעה ואילך כל שכן שמשיב למי ששואל בשלומו. ודוקא אם אין ידוע להם אבלותו, אבל אם הם יודעים שהוא אבל ושאלו בשלומו אינו משיב להם [עד שלשים באבל על שאר קרובים ועד י״ב חודש באבל על אביו ואמו].

לכבוד הרבים

[יב] לכבוד רבים כגון שרבים באים לנחמו מותר לומר להם לכו לבתיכם לשלום דלכבוד

[ו] סימן שפ״ה סעיף א׳. [ז] סימן שפ״ה ד״ס ס״ק ט׳. [ח] בשלשה ימים וכו׳, סימן שפ״ה סעיף א׳. כלומר וכו׳, רכב״ן, ד״ס שם ס״ק ו׳. בתשובות מהר״ם מרוטנבורג (דפוס פראג) (סי׳ תקמ״ט) כתב שהוא משיב בשפה רפה, וצ״ע, עמ״ד שם ס״ק כ״ב. [ט] מג׳ עד שבעה וכו׳, סימן שפ״ה סעיף א׳. משיב להם שלום, עי׳ בעמ״ד שם ס״ק כ״ד. וכתב הרש״ש במו״ק דף כ״א ב׳ דאף דמותר להשיב, מ״מ לא ישיב כשאר כל אדם שמבואר ביו״ד סי׳ קמ״ח סעיף י׳ דהמשיב צריך להוסיף [ולכן נוהגים שהמשיב כופל ואומר שלום שלום], אלא ישיב שלא בהוספה. ואינו צריך וכו׳, גמרא, ד״ס שם ס״ק ז׳. ואם ידעו וכו׳, עי׳ בר״ס שם ס״ק ג׳. [י] לא אמרינן וכו׳, חכמ״א ועוד פוסקים. סימן שפ״ה ד״ס ס״ק ב׳. ומ״מ אין צריך וכו׳, שאגת אריה. סימן שפ״ה ד״ס ס״ק ב׳. [יא] משבעה ועד וכו׳, סימן שפ״ה סעיף א׳. וכתב הרש״ש שם דאחר שבעה מותר להשיב כדרכו כלומר כדרך המשיבים שהמשיב צריך להוסיף. ודוקא וכו׳, מרדכי, ועי׳ בעמ״ד שם ס״ק כ״ז. אין ידוע להם אבלותו, וה״ה אם אינם יודעים שאסור לומר שלום. עמ״ד שם ס״ק כ״ז. [יב] לכבוד הרבים וכו׳, סימן שפ״ה סעיף א׳ ברמ״א. ועי׳ בעמ״ד שם ס״ק ל״א דצ״ע אם מותרים אף הם להשיב לו שלום. אפילו בג׳ וכו׳, ב״ח,

רבים שרי. אפילו בג' ימים ראשונים.

לכבוד אורח שבא ממקום רחוק

[יג] אפילו אם המנחם הוא אורח שבא לעיר ממקום רחוק אסור לאבל ליתן לו שלום עד אחר שבעה.

אסור להרבות בדברים

[יד] מאחר והאבל אסור בשאלת שלום בתוך שבעה כל שכן שאסור להרבות בדברים עם הבריות. ובכיאור הגר"א משמע דהאיסור להרבות בדברים הוא אף בשבוע שני ושלישי.

[טו] וגם המבקרים את האבל אין להם להרבות דברים עם האבל, ולא ידברו עמו אלא לצורך, כדי שהאבל לא יבוה בדברים.

[טז] ומ"מ אם המנחמים מדברים עמו שיחת חולין מותר לדבר עמם משום כבוד הבריות אע"פ שעי"ז מפכח קצת את הצער.

[יז] ובברכות דף ו' ב' "אמר רב פפא אגרא דבי טמיא שתיקותא" פירוש השכר של בית האבל שתיקותא שאסור לו להרבות דברים, שאם מרבה דברים נראה כמי ששכח צערו או שמא יבא לידי שחוק וקלות ראש ויתגנה על הבריות, וגם המנחמים את האבל אין להם להרבות בדברים כדי שלא יבוא האבל לידי שחוק ויתגנה בפניהם.
וכתב במעבר יבוק כי מה שאמרו שהאבל ידום היינו רק משיחה והלכות דרך ארץ, ברם חובה לו להרבות מזמורים והשכבות ותחנונים ובכיה על מתו ובפרט בג' ימי הבכי.

אחרים אסורים לשאול בשלום האבל

[יח] אסור לאחרים לשאול בשלום האבל עד שלשים יום אם הוא אבל על שאר קרובים ועד י"ב חודש אם הוא אבל על אביו או אמו.

ד"ס שם ס"ק י"ד. [יג] אפילו וכו', בליקוטי מהרי"ל כתב שהח"ר אנשיל בא מוינא ביום שמתה בתו של מהר"ש, וכשהלך מהר"ש על הישיבה אחר השבעה נתן שלום להח"ר אנשיל, ולכאורה מאי קמ"ל הרי אחר שבעה מותר לאבל ליתן שלום, אלא הא קמ"ל דתוך שבעה אסור להקביל פניו בשלום, ורק אחר שבעה נתן לו שלום. [יד] מאחר וכו', סימן שפ"ה סעיף א' ברמ"א. ובביאור הגר"א וכו', ד"ס שם ס"ק י"א. [טו] רמ"א סימן של"ד סעיף ב'. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק י"ב. [טז] יוסף דעת. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק י"ב. ובמעבר יבוק חלק אמרי נועם פרק ל"ה כתב וז"ל: "ומה טוב שיהיה מוכן שם לפני הבאים אחד מספרים אלו [שיש בהם דברים איך לנחם ותפלות על הנשמה] בגין אינון דלא ידעי לסדרא כילין לבקשת רחמים על הנפטר כי דברי שיחה הנהוגים הם למשא ולא לנייחא". [יז] וברכות וכו', שבלי הלקט ותניא. וכתב במעבר יבוק וכו', חלק אמרי נועם פרק ל"ז. ובכיה וכו', משמע דכל שבעה מותר לבכות, דאע"ג דג' לבכי ודעת הרמב"ם דאחר ג' אסור לבכות ע"י להלן פרק נ"ג סעיף ו' היינו דוקא כשבוכה מחמת צער עצמו על שקרובו נסתלק מן העולם אבל מותר לבכות בתורת תפלה עליו שיומתקו הדינים. [יח] סימן שפ"ה סעיף א'. [והנה כיון שאסור לומר שלום

[יט] ביום שלשים אמרינן מקצת היום ככולו.

אם רבו הוא אבל

[כ] נראה דבזמנים שרגילים להקביל פני הרב ולומר לו שלום מותר אף אם הוא אבל.

אמירת שלום עליכם בקידוש לבנה

[כא] נראה דמותר לומר לאבל "שלום עליכם" שנוהגים לומר בקידוש לבנה.

הרגל אינו מבטל איסור זה

[כב] כבר נתבאר שאיסור זה שאחרים אסורים לשאול בשלומו אינו מדין אבלות, ולכן אין הרגל מבטל איסור זה. ומ"מ הרגל עולה לו למנין שבעה, אף רגל שהוא יום אחד כגון חג השבועות.

[כג] ואם מת לו יום אחד קודם ר"ה אין שואלין בשלומו עד שני ימים אחר יום הכפורים, שערב ר"ה נחשב לו לשבעה, ור"ה שבעה, והימים שבין ר"ה ליום הכפורים שבעה, יום הכפורים שבעה, הרי כ"ח, ואחרי יום הכפורים ב' ימים וביום השלשים מקצת היום ככולו, ושואלים בשלומו.

מותר להשיב לו שלום

[כד] כשהאבל שואל בשלום אחרים [אחר שבעה] מותרים האחרים להשיב לו שלום.

מותר לברך את האבל

[כה] מותר לברך את האבל בכל מיני ברכות. וכל שכן ברכות שיש בהם ענין ניחום

לאבל, א"כ מי שאשתו אבלה אסור לו לומר שלום כשנכנס לביתו, ובשלמא אם יש בבית עוד בני אדם יכול לומר שלום אף שכולל אשתו עמהם וכדבסמוך סעיף כ"ז, אבל כשאשתו לבדה שם אסור לומר שלום, וכן אשתו אסורה לומר לו, אך אפשר דלא נאסר אמירת שלום אלא כשרואה את חבירו לפרקים שאז אומרים שלום לשם קירוב הדעת, עי' בפרק נ"ד סעיף א' בהערה, אבל אמירת שלום כשנכנס לביתו שאומרו כדי שישמעו שנכנס, אין בו איסור, וצ"ע]. [יט] סימן שפ"ה ד"ס ס"ק ד'. ועמ"ד ס"ק י"ז. [כ] סימן שפ"ה סעיף א' בביה"ל ד"ה שואל. [ועי' סעיף ל"ג בהערה]. [כא] סימן שפ"ה סעיף א' בביה"ל ד"ה שואל. ובכתבי הגרשז"א ז"ל על מסכת מו"ק ראיתי שכתב דאפשר דאסור לומר שלום עליכם בקידוש לבנה, ובמקום אחר שם כתב בפשיטות לאיסור, ולענ"ד נראה דמותר וכמ"ש בביה"ל שם. [כב] סימן שפ"ד ד"ס ס"ק ד', וסימן שצ"ט ד"ס ס"ק נ"ה עי"ש. [כג] ואם מת לו וכו', מהר"ם מרוטנבורג. שערב ר"ה וכו', כמבואר בסימן שצ"ט לענין שאר דיני אבלות שיום אחד לפני הרגל נחשב לשבעה ימים. עד שני ימים אחר יום הכפורים, וזהו דוקא באבל על שאר קרובים אבל באבל על אביו ואמו אסור גם אחר שלשים. ור"ה שבעה, דשני ימי ר"ה הם כשבעה, ולא אמרינן שיום ראשון הוא כשבעה ויום שני הוא עוד יום אחר, דכיומא אריכתא הוי, וכמ"ש בב"י סי' שצ"ט בשם רבינו ירוחם. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק ד'. [כד] סימן שפ"ה ד"ס ס"ק ח'. [כה] מותר לברך וכו', ספר מנחם אבלים. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק ה'. ואע"ג שאסור לתת מתנה לאבל, עי' בפרק נ"ד סעיף א' בהערה שמבואר החילוק בין

אבלים. וכן האבל מותר לברך אחרים.

[כו] ואם יש לאבל איזה שמחה מותר לומר לו מזל טוב. וכן האבל מותר לומר מזל טוב לאחרים.

לכלול האבל עם אחרים

[כז] אם יש רבים וביניהם יש אבל אחד, מותר לומר שלום לכולכם ולכלול האבל עמהם.

[כח] ודוקא כשהרבים אינם אבלים, אבל אם כולם אבלים, אסור לומר שלום לכולכם, אע"פ שלאבל התירו לומר שלום לאחרים לכבוד הרבים וכמשנ"ת לעיל סעיף י"ג, אבל לאחרים לא הותר לעשות כן לאבלים.

מנהג העולם להקל בשאילת שלום האבל

[כט] כתב הרמ"א שיש מקילין האידנא בשאלת שלום האבל על אביו ואמו לאחר שלשים.

[ל] יש מפרשים שכוונת הרמ"א שמקילין לומר צפרא טבא, דדוקא כשמזכיר שלום אסור משום ששמו של הקב"ה שלום, אבל מותר לומר צפרא טבא.

[לא] ויש מפרשים דאף באמירת שלום מקילין משום דדוקא פריסת שלום ע"י כריעה אסור אבל בפה מותר.

מתנה לברכה. והנה לפמשנ"ת שם נראה לכאורה דברכה שבאה לראיית פנים, כגון מי שבא ממדינה אחרת ואומרים לו "ברוך הבא" דאסור. ואולי אף כשיש קירוב הדעת, לא אסרו אלא כשנותן לו מתנה דיש בזה קירוב הדעת גדול, משא"כ כשרק מברכו אין בזה קירוב הדעת כ"כ ולא אסרו אלא באמירת שלום, וצ"ע. [ועי' בשו"ת יהודה יעלה או"ח סי' כ' שכתב שמותר לעשות מי שברך לאבל תוך שבעה ולכוללו עם אחרים, משמע לכאורה דבלא לכוללו אסור, ועי' עוד לעיל פרק כ"ז סעיף ס"ט שגם בספר דמשק אליעזר כתב שאבל אסור בברכה, וצ"ע]. וכן האבל וכו', דברכה אינה בכלל שאילת שלום וכמשנ"ת בפרק נ"ד סעיף א'. [כו] ואם יש וכו', שלמת חיים. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק ה'. [ומסתבר דמותר ליתן לו יד בעת אמירת מזל טוב]. וכן האבל וכו', כנ"ל סעיף כ"ה. [כז] סימן שפ"ה עמ"ד ס"ק י"ח. [כח] סימן שפ"ה ד"ס ס"ק י"ג. דדוקא האיסור שעל האבל שהוא משום "דום" התירו לכבוד הרבים, משא"כ האיסור שעל אחרים שהוא משום שאין האבל שורוי בשלום. [כט] סימן שפ"ה סעיף א'. בדרכי משה כתב שמקילין אחר שבעה, אבל בהגהתו בשו"ע כתב אחר שלשים. ובערוך השולחן כתב דהאידנא מקילין גם תוך שלשים אחר שבעה. ד"ס שם ס"ק ט"ז עי"ש. [והטעם שמקילין דוקא אחר שבעה ושלשים, אף דסברת ההיתר שייך אף תוך שבעה ושלשים, י"ל דמ"מ לא רצו לסמוך על היתר זה כל כך רק אחר שלשים או אחר שבעה לכל חד כדאית ליה. ומה"ט גם האבלים אינם מקילין לומר שלום תוך שבעה, אך בזה י"ל דכיון דהאיסור שעל האבל הוא מדין אבלות בזה אף שלום דידן אסור, ולפי"ז י"ל עוד דלכן מחמירים גם אחרים תוך שבעה כדי שהאבל לא יבוא להשיב שלום, אבל אחר שבעה אין שייך טעם זה וע"כ צ"ל כמ"ש]. [ל] א"ר. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק י"ח. [לא] ויש מפרשים וכו', מ"א ובאה"ט. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק י"ח. ועי' בעמ"ד שם ס"ק ל"ו שבד"מ מוכח להדיא דאף באמירת שלום מקילין. ולפי"ז אפשר שאף שהרמ"א שדא ביה נרגא במנהג זה היינו באמירת שלום אבל צפרא טבא מותר אף לדברי הרמ"א. דדוקא שאילת שלום ע"י כריעה וכו', בתרגום אונקלוס בראשית (מט ח) תרגם "ישתחוו לך בני אביך" "ויהון מקדמין למשאל

[לב] והנה מדברי הרמ"א משמע שאין להקל בזה וכן דעת הש"ך והמ"א וכן סתם בחכמת אדם כלל קס"ה סעיף י"ב.

אבל הט"ז או"ח סי' תרצ"ו סק"ג כתב שדעת הרמ"א להקל, וכן ביאר דבריו בפמ"ג שם, וכתב שכך הוא המנהג באמת. גם בדרך החיים סתם דאחר שלשים גם אחרים שואלין בשלומו אפילו הוא אבל על אביו ואמו. וכ"כ בקיצור שו"ע.

ומ"מ יש מקומות שנהגו איסור בזה.

ובודאי אין למחות ביד המקילין בזה. אא"כ המנהג ידוע לאיסור.

שאילת שלום בשבת

[לג] האבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא מכלל דברים שבפרהסיא.

[לד] אבל לשאול בשלום האבל אינו אסור מדין אבלות ולכן יש מקומות שנהגו בזה איסור אף בשבת.

[לה] בספר בית הלל כתב שמנהגינו לשאול בשבת.

[לו] במקום שנהגו לשאול בשבת אפילו תוך שבעה מותר.

[לז] במקום שנהגו לשאול בשבת ה"ה בפורים לפי מה שנוהגים שאין אבלות בפורים.

אם אין ידוע המנהג

[לח]—מדינא מותר גם לאחרים לשאול בשלום האבל בשבת כדאיתא בירושלמי, רק שיש מקומות שהחמירו בזה. ולכן כשאין יודע המנהג מותר, שכך הדין שאם יש ספק במנהג מוקמינן אדינא. ולא עוד אלא שאינו צריך לשאול ולברר המנהג. אלא שאם במקום שבא משם היו נוהגים איסור נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם.

בשלמך בני אבוך". [לב] סימן שפ"ה בד"ס ס"ק י"ז. [לג] סימן שפ"ה סעיף ג'. [בליקוטי מהרי"ל כתוב שכשהיה מהרי"ל אבל על אשתו, יצא בליל שבת מבית הכנסת דומם והלך לדרכו ולא נתן שבת טוב לשום אדם כאשר היה נוהג לעמוד כל שבת לפני בית הכנסת מעט ונתן שלום לנכרים ושבת טוב לכולא ציבורא. משמע דאף דבשבת אומר שלום כדי שלא יהא אבלות בפרהסיא, היינו דוקא כשפוגע בחבירו, אבל מותר לו להשמיט עצמו שלא יפגע בו ויצטרך לומר לו שלום, ואין בזה משום אבלות בפרהסיא במה שמשמיט עצמו אף דתמיד דרכו לעשות כן. עוד משמע קצת מדבריו דאף לנכרי אסור לומר שלום, אך זה יש לדחות דאם יעמוד ליתן לנכרים ממילא יבואו גם ישראלים, וצ"ע בזה לדינא]. [לד] סימן שפ"ה סעיף ג', ובד"ס שם ס"ק כ'. [ונראה דבמקום שנהגו איסור, הוא אפילו היכא דהוי פרהסיא טובא, כגון רב בית הכנסת שכולם רגילים לומר לו שלום אחר התפלה, דאין בזה איסור אבלות בפרהסיא כמו שאין איסור באמירת קדיש בשבת. ובמקום שנהגו היתר, מותר אף בכל אדם]. [לה] בספר בית הלל וכו', סימן שפ"ה ד"ס ס"ק כ"ה ע"י"ש. [לו] ראב"ן. ודלא כפמ"ג שנסתפק בזה: סימן שפ"ה ד"ס ס"ק כ'. [לז] מ"א. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק כ"ו. [לח] תשורת שי.

שכתב הברכי יוסף.

פרק לו

שאילת שלום ושלא להרבות בדברים

[א] האבל אסור לשאול בשלום אחרים, וגם אחרים אסורים לשאול בשלומו. [האבל אסור לשאול בשלום אחרים רק כל שבעה ואחר שבעה מותר. אבל אחרים אסורים לשאול בשלום האבל כל שלשים וי"ב חודש וכמו שיתבאר להלן].

[ב] מה שהאבל אסור לשאול בשלום אחרים הוא מדין אבלות, אבל מה שאחרים אסורים לשאול בשלום האבל אינו מדין אבלות אלא משום שאינו שרוי בשלום.

האבל אסור לשאול בשלום אחרים

[ג] אָבֵל אסור בשאלת שלום. כגון לומר "שלום", או "לך לשלום", או "שלום לכם", וכן "שלום עליכם", וכן "לכו לבתיכם לשלום".

[ד] וכתב בא"ר דה"ה שאסור לומר צפרא טבא. [ו"גוט שבת" דינו כמו צפרא טבא. ויש מקילים בזה עי' בהערה].

[ה] אבל מותר לו לשחות אפילו בתוך שבעה כדרך ששוחין נותני שלום כיון שאינו נותן שלום ממש.

[א] סימן שפ"ה. בכתבי הגרשז"א ז"ל על מסכת מו"ק נסתפק אם בכתב מותר לשאול בשלום אי הוי כדיבור או לא. ולענ"ד הדבר פשוט לאיסור דהכא לא בעינן דיבור, דהא אסרו לשלוח מנות לאבל מטעם שאילת שלום וכמו שיבואר בפרק נ"ד, וא"כ ה"ה דבכתב אסור. עוד נסתפק שם אם כותב המכתב תוך שבעה [באופן שאין בכתיבה עצמה איסור משום מלאכה] והמכתב יגיע לחבירו לאחר שבעה אם יכול לכתוב לו שלום. ומסתבר דמותר. [ב] סימן שפ"ה ד"ס ס"ק ד'. ולכן בשבת יש חילוק בין האיסור שעל האבל לאיסור שעל אחרים, דהאבל שואל בשבת דהוי אבלות בפרהסיא, אבל לענין אחרים תלוי במנהג המקומות וכמו שיבואר. ולכן גם איסור שאילת שלום אינו נמנה בין הדברים האסורים כל שלשים, ולכן אין הרגל מבטל איסור זה שעל אחרים, ועי"ש עוד. [ג] אבל אסור וכו', סימן שפ"ה סעיף א'. בשאילת שלום, שאילת שלום פירושו שהוא שואל מהשי"ת שלום לבריות. עמ"ד שם סק"א. ומ"מ בתפלה אין איסור לבקש שלום על ישראל ואפילו בתפלות שמתפלל בקול, ומדבר אל הציבור מותר, שהרי אומר בקדיש יהא שלמא רבא מן שמיא וכו', עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו וכו'. וגם נשיאת כפים באבל לא אסרו משום שיש בה שלום אלא משום שאינו בשמחה עי' סי' שפ"ד בעמ"ד ס"ק נ"ה, והכלל בזה נראה דלא נאסר אלא שאילת שלום שיש בה קירוב הדעת, וכמו שיבואר באריכות בפרק נ"ד סעיף א'. כגון לומר וכו', סימן שפ"ה ד"ס ס"ק א', מדברי הפוסקים עיי"ש. [ומש"כ כגון לומר שלום, עי' מנחת יצחק ח"ח סי' קכ"ו ד"ה והנראה, ולמעשה פשוט דאף אמירת שלום לחוד הוי בכלל שאילת שלום וכסתימת הפוסקים וכמו שמסיק במנח"י שם]. [ד] וכתב בא"ר וכו', וכ"כ מהר"ם שיק. ועי' בסימן שפ"ה בד"ס סקי"ח ובעמ"ד סקל"ו כש"כ בזה. ו"גוט שבת" וכו', עמ"ד שם ס"ק ה'. [ולי נראה דאף שצפרא טבא אסור היינו משום דצפרא טבא ענייננו שלום בעניני גשמיות, והאבל אין השלום עמו, אבל גוט שבת הכוונה לענינים הרוחניים של שבת שיזכה לזה כראוי, וזה כוותר. הערת הגר"מ שטרנבוך. וכן משמע להדיא בספר לקט יושר עמוד 110 עיי"ש היטב]. [ה] ריטב"א, ודלא כשלטי חיים. סימן שפ"ה ד"ס ס"ק א'.

עד מתי אסור האבל בשאילת שלום

[ו] כל שבעה אסור האבל לשאול בשלום אחרים. ואחר שבעה מותר.

[ז] ואם גם האחר אָבֵל, אסור האבל לשאול בשלומו כל שלשים או י״ב חודש של אותו אבל.

להשיב שלום

[ח] אך לענין אם מותר לו להשיב שלום למי שאמר לו שלום, יש חילוק בין שלשה ימים ראשונים לשאר ימים.
בשלשה ימים ראשונים, אם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם אלא יודיעם שהוא אבל, כלומר מודיע להם שהוא אסור להשיב.

[ט] מג׳ עד שבעה אם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם שלום. ואינו צריך להודיעם שהוא אבל.
ואם ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו אינו משיב.

[י] לא אמרינן ביום ג׳ מקצת היום ככולו.
ומ״מ אין צריך ג׳ מעת לעת אלא ביום ראשון אפילו נקבר שעה אחת קודם הלילה חשיב יום אחד.

[יא] משבעה ואילך כל שכן שמשיב למי ששואל בשלומו. ודוקא אם אין ידוע להם אבלותו, אבל אם הם יודעים שהוא אבל ושאלו בשלומו אינו משיב להם [עד שלשים באבל על שאר קרובים ועד י״ב חודש באבל על אביו ואמו].

לכבוד הרבים

[יב] לכבוד רבים כגון שרבים באים לנחמו מותר לומר להם לכו לבתיכם לשלום דלכבוד

[ו] סימן שפ״ה סעיף א׳. [ז] סימן שפ״ה ד״ס ס״ק ט׳. [ח] בשלשה ימים וכו׳, סימן שפ״ה סעיף א׳. כלומר וכו׳, רמב״ן, ד״ס שם ס״ק ו׳. בתשובות מהר״ם מרוטנבורג (דפוס פראג) (סי׳ תקמ״ט) כתב שהוא משיב בשפה רפה, וצ״ע, עמ״ד שם ס״ק כ״ג. [ט] מג׳ עד שבעה וכו׳, סימן שפ״ה סעיף א׳. משיב להם שלום, עי׳ בעמ״ד שם ס״ק כ״ד. וכתב הרש״ש במו״ק דף כ״א ב׳ דאף דמותר להשיב, מ״מ לא ישיב כשאר כל אדם שמבואר ביו״ד סי׳ קמ״ח סעיף י׳ דהמשיב צריך להוסיף [ולכן נוהגים שהמשיב כופל ואומר שלום שלום], אלא ישיב שלא בהוספה. ואינו צריך וכו׳, גמרא, ד״ס שם ס״ק ז׳. ואם ידעו וכו׳, עי׳ בר״ס שם ס״ק ג׳. [י] לא אמרינן וכו׳, חכמ״א ועוד פוסקים. סימן שפ״ה ד״ס ס״ק ב׳. ומ״מ אין צריך וכו׳, שאגת אריה. סימן שפ״ה ד״ס ס״ק ב׳. [יא] משבעה ועד וכו׳, סימן שפ״ה סעיף א׳. וכתב הרש״ש שם דאחר שבעה מותר להשיב כדרכו כלומר כדרך המשיבים שהמשיב צריך להוסיף. ודוקא וכו׳, מרדכי, ועי׳ בעמ״ד שם ס״ק כ״ז. אין ידוע להם אבלותו, וה״ה אם אינם יודעים שאסור לומר שלום. עמ״ד שם ס״ק כ״ז. [יב] לכבוד הרבים וכו׳, סימן שפ״ה סעיף א׳ ברמ״א. ועי׳ בעמ״ד שם ס״ק ל״א דצ״ע אם מותרים אף הם להשיב לו שלום. אפילו בג׳ וכו׳, ב״ח,

רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים:

(יז) רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין:

רש"י

רבי מתיא. הוי מקדים בשלום כל האדם. ואפילו לגוי בשוק: והוי זנב לאריות. ר"ל לאנשים הטובים מהיותך ראש ושר לריקים:

(יז) **רבי** יעקב אומר פרוזדור. פורטיק"ו בלע"ז ולשון יון הוא. והוא בין השער לחצר המלך קודם שיכנס לפני המלך וכדי שיכנס לטרקלין לפני המלך. צריך אתה לתקן עצמך בפרוזדור. כך צריך אדם לתקן עצמו בעולם הזה דמי שטרח בערב שבת יאכל בשבת:

דרך חיים

כל זה אין בידינו אבל עיקר הפירוש פירשנו כבר:

הוי מקדים בשלום וכו'. זכר ג' דברים איך יהיה האדם נוהג בענין הראשית ואיך יהיה נוהג במדה שהוא הפך הראשית במדת השפלות ואיך יהיה נוהג עם הדומים והשוים מבני אדם. ואמר כי ההנהגה עם בני אדם הדומים שיהיה מקדים שלום לכל אדם, ודבר זה ענוה להקדים לכל אדם שלום ולא ימתין עד שיתן לו האחר שלום ואז יחזור לו שלום, רק יש לו להקדים לכל אדם שלום, וזה הוראה שאין אדם אחר שפל בעיניו כי מי שבעיניו בני אדם שפלים לא יתן שלום לאחרים רק אם יקדימו שלום אליו אז הוא מחזיר שלום, ויהיו סתם בני אדם נחשבים אליו מבלתי שירחיק אותם רק יקרב אותם. ועוד כי יש שפותח בשלום ומבקש שלום, ויש כאשר מתחילין עמו בשלום הוא עונה שלום, ואין זה שהשלום אצלו לגמרי שהרי אין עונה שלום רק כאשר מתחילין עמו בשלום, אבל הפותח בשלום אצל זה נמצא השלום בעצם ובראשונה שהרי הוא דורש ופותח בשלום ולפיכך אמר הוי מקדים שלום לכל אדם עד שנראה כי השלום אצל זה בעצם. והפרש גדול יש בין המתחיל בשלום ובין העונה שלום, כי הפותח בשלום אף כי לא ידע כי יש לאחר שלום עמו זה נקרא שהוא בעל שלום, אבל המחזיר שלום הנה כבר מוכן האחר ונתן שלום, ואף אם מחזיר לו שלום אין לומר שהוא בעל שלום. ועוד שהרי יש לו לרדוף השלום וכאשר התחיל בשלום זה נקרא רדיפה שהרי ממהר ומתחיל בשלום, אבל כאשר האחר כבר מוכן ונתן שלום אם מחזיר שלום אין זה רדיפת שלום כלל רק שהוא מחזיר מה שכבר התחיל אחר ודבר זה מבואר. ואחר כך אמר כנגד מדת השפלות שיבחר להיות זנב לאריות שיהיה שפל בערך האחרים שהם גדולים וכנגד מדת הראשית אמר שאל יבקש שיהיה ראש לפחותים, וזה כי אם הוא זנב לאריות מ"מ שם ארי נקרא על הכל ביחד שאף על הזנב יש שם ארי, ואל יהא ראש לשועלים שאף על הראש שם שועל ולפיכך יהא זנב לאריות ואל יהא ראש לשועלים. ואל יקשה דמאי חזית, דשמא כיון דיש עליו שם זנב הוא גרע טפי, שזה אינו דשם זנב שהוא פחיתות שלו כיון שהזנב הוא טפל אצל כל הארי הנה בטל קצת פחיתתו כי הדבר הטפל בטל אצל העיקר, והפך זה החשיבות שנקרא ראש לשועלים הרי הראש של שועל בטל אצל השועל והנה חשיבתו בטל, ולפיכך יותר טוב שיהיה זנב לאריות שהרי נקרא ארי ושם חשיבות עליו ואלו שם שפלתו שנקרא זנב הרי הזנב אינו עיקר והוא בטל אצל העיקר עד שיסולק הפחיתות בצד זה, והפך זה אם נקרא ראש לשועלים הפחיתות שנקרא עליו שם שועל הוא דבר עיקר ואינו בטל ואלו שם החשיבות מה שהוא נקרא ראש הוא בטל אצל שם שועל שהוא עיקר ואין החשיבות הזה כלום, ולכך אמר תהא זנב לאריות ואל תהא ראש לשועלים ופי' ברור הוא זה. וי"ל שלכך הוא סמך המאמר הזה לשלפניו, כי לפני זה אמר אין בידינו לא משלות רשעים וכו' ואמר והוי מקדים בשלום כל אדם ר"ל יקדים לו בשלום בין שאינו רשע ובין שהוא רשע, כי אותו שאינו רשע ראוי להקדים לו שלום וכמ"ש, ואף לרשע יקדים שלום שאם לא יקדים לו שלום הרי הרשע אינו מחזיק עצמו רשע ואם לא יקדים לו שלום יחשוב הרשע שהוא מבזה הבריות ואין הבריות נחשבין אצלו, ולפיכך יקדים שלום אף לרשע. ואין לשאול סוף סוף הרי מברך הרשע, שדבר זה אין קשיא שהרי אמרו בפרק אלו נאמרים (סוטה מ"א, ב') דרש ר' יהודה בר מערבא ואיתימא ר"ש בן פזי מותר להחניף לרשעים בעולם הזה שנאמר

דרך החיים יהודה ליוואי בן בצלאל (מהר"ל) מפראג עמוד מס 191(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה 0)

ולא יאמר עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע מכלל דבעולם הזה יאמר ע"כ, והא דכתיב אין שלום אמר ה' לרשעים, דבר זה אינו בעולם הזה כדאיתא בפרק השואל (שבת קנ"א, ב') שהוא נאמר על נפש הרשעים לאחר מיתה, אבל בעולם הזה יש שלום לרשעים כמ"ש לפני זה אין בידינו משלות רשעים אך שכבר בארנו הסמיכות:

(יז) **העולם** הזה דומה לפרוזדור וכו'. יש להקשות דלא הל"ל העולם הזה דומה לפרוזדור רק הוי ליה למימר התקן עצמך בעולם הזה כדי שתכנס לעולם הבא, ועוד דהוה ליה לומר ג"כ העולם הבא דומה לטרקלין. פירוש דבר זה הוא עמוק ומפני שהוא דבר שידע האדם תכליתו הנה נבאר דבר זה. דע כי קבלת רז"ל מן הנביאים שיש עוה"ב ואין חולק ומסופק בזה אף באומות, והאדם החכם המבין בחכמה ודעת ימצא דבר זה בעצמו וכבר בארנו זה באריכות. ופי' עוה"ב הוא העולם שיהיה אחר התחיה וזה נקרא עולם הבא לא זולת זה, ולא יהא לך בדבר זה שום ספק וערעור כי נקרא עולם הבא העולם שהוא בא אחר התחיה. ובפרק חלק (סנהדרין צ', א') כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואלו שאין להם חלק לעולם הבא הכופר בתחית המתים ומפרש בגמרא טעמא מפני שכפר בתחית המתים אל יהי לו חלק בתחית המתים, ושם מפורש כי מדבר מן התחיה כאשר יקומו המתים וכך איתא בתם, הרי בפירוש כי העולם שיהיה אחר התחיה ואחר שיהיה דן את שיחיו בתחית המתים ואז יהיו אלה לחיי עולם הבא ואלה לדראון עולם, הרי לך כי העולם הבא הוא שיהיה אחר תחית המתים. ולפיכך אמר הוא כפר בתחית המתים ולכך אל יהא לו חלק בתחית המתים והוא עולם הבא, ובפרק בתרא דחולין (קמ"ב) תניא ר' עקיבא אומר אין לך מצוה בתורה שמתן שכרה כתובה בצדה שאין תחית המתים תלויה בה בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען יטב לך ובשלוח הקן כתיב למען יטב לך והארכת ימים הרי שאמר אביו עלה לי לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח האם ולקח הגוזלות ובחזרתו נפל ומת היכן הוא אריכת ימיו של זה והיכן הוא טובותיו של זה אלא למען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך ולמען יטב לך בעולם שכולו טוב, הרי כי שכר מצות הוא לאחר התחיה. ואין ספק כי העולם הבא הוא העולם ששם יהיה שכר מצות, ודבר זה נקרא עולם הבא וזהו לאחר התחיה, דאם לא כן איך אפשר לו להוכיח שתחית המתים תלוי במצות אם היה שכר זולת אחר התחיה, ולפיכך פשוט וברור ואין ספק בזה כלל שאו יהיה עולם שלם בשלימות, כי הדבר שהודעת מחייב שיהיה פעולה שלימה הוא העולם מן הפועל שהוא שלם הוא השם יתברך, כי כפי מדריגת הפועל כך הוא פעולתו ואם לא היה רק עולם הזה והיה העולם חסר אין ראויה פעולה זאת לפועל השלם שהוא השם יתברך שהוא שלם בתכלית השלימות. כי התבאר בראיות ברורות כי הפעולה יש לה התיחסות אל הפועל, כמו שתראה בדברים הטבעיים שיש לפעולה התיחסות אל הפועל, כי הפועל שהוא חם מוליד חמימות ופועל שהוא קר מוליד קרירות וכל אחד מוליד בדומה לו וכיוצא בו. ומעתה איך אפשר שיהיה העולם הזה בלבד מן השם יתברך והוא אינו דומה ומתיחס לו, כי הנבראים שבו כולם מתים והוא יתברך הפועל חי וקים לעולם, והנבראים שבעולם הזה יש להם שם אכילה ושתיה פריה ורביה, והפועל הוא השם יתברך אין בו כל המדות האלו. ואף אם תאמר כי אי אפשר שיהיה הנברא חס וחלילה דומה אל הבורא, מכל מקום דבר כמו זה שאין כאן שום התיחסות דבר זה אי אפשר: **ובמדרש** (ילקו"ש בחוקותי) והתהלכתי בתוככם משל למלך שבא אל כרמו והיה אריסו מטמר מלפניו אמר לו המלך מה אתה מתיירא הריני כיוצא בך וכך הקב"ה עתיד לטייל בין הצדיקים וצדיקים מודעזעים לפניו והמקום אומר להם מה אתם מודעזעים הריני כיוצא בכם יכול לא תהא מוראי עליכם ת"ל והייתי לכם לאלהים ע"כ. והרי ביארו כי לעתיד שיהיה התיחסות הצדיקים אל הקב"ה כפי מה שראוי שיהיה בין הפעולה ובין הפועל, ועם זה הש"י שהוא הפועל גבול מהם, ולכך אמר שיהיה מוראי עליכם כמשפט העלה על העלול. ולכך מתחייב בדעת שלימה שיש עולם הבא ובזה העולם הפעולה דומה ליוצרה. וזה שהביאו רז"ל לומר כמו שאמרנו למעלה העולם הבא אין בו אכילה ושתיה ולא פריה ורביה ומשא ומתן, וכל זה כדי שתהיה הפעולה מתיחסת במה אל בוראה שאי אפשר זולת זה. ואל יטעה אותך אדם לומר כי פעולתו העליונים והם המלאכים, שאין הדבר כך שאם הדבר כך כאשר סיפרה הבריאה בפרשת בראשית למה לא סיפרה מבריאת המלאכים אם הם עיקרי העולם, אבל עיקר העולם פעולתו יתברך הוא האדם, ואי אפשר לומר רק שיש עולם הבא שאו יושלם הכל ושם ימצא שתהיה הפעולה דומה לפועל כמו שאמרנו, ועולם הזה שברא הקב"ה הוא הכנה לעולם הבא אבל העולם הבא הוא עיקר. וכמו שטרקלין עיקר והפרוזדור אינו רק לפני הטרקלין טפל לו, כך עולם הזה טפל אצל

ולפי זה תחת המפה כו'. וכתב הר"ר מנוח דדוקא במטה יש לחלק אבל בכלי אין לחלק בין גבוה ג' או יותר דבכל גווני חוצץ עכ"ל:

פח א א) דברי תורה אין מקבלין טומאה כו'. כתב ב"י והיינו במקום שאין בו שום טינוף כלל וגם האדם הקורא נקי מטינוף אלא שהוא טמא שנגע בטומאה או שיצאה טומאה מגופו שהוא בעל קרי בהא אמרינן דאין דברי תורה מקבלין טומאה ובין ק"ש ובין דברי תורה מותר לקרות דלא כתלמידי הר"ר יונה שכתבו פרק מי שמתו דאף לר' יהודא בן בתירא אינו שרי אלא בק"ש ולא בדברי תורה. אבל במקום צואה או מטונף אסור לקרות בין ק"ש בין שאר דברי תורה עכ"ל:

ב) ונראה דכיון דתלה במנהג כו'. ועיין לקמן סימן רמ"א שכתב דיש מחמירין על עצמן לטבול לקריין. והרמב"ם פ"ד מהלכות תפילה כתב שיש מקומות שנוהגים לטבול והאריך בזה שם מכל מקום המנהג בזמן הזה שלא לרחוץ כלל לא לק"ש ולא לתפילה ולא לדברי תורה וב"י כתב וזה לשונו והוי יודע דהני מ' סאה שתיקן עזרא לבעל קרי אפילו כולן מים שאובים כשרים וכן הוא ריש פרק שמיני דמקואות וכן משמע פרק מי שמתו ומשמע פ"ב דגיטין דיכול לטבול חציו ולרחוץ חציו ואע"ג דתקנת עזרא ליתא האידנא כתבתי זה משום דנפקא מינה למי שמקבל עליו לנהוג כתקנת עזרא עכ"ל. וכתב עוד ומשמע פרק מי שמתו דנתינת ט' קבין אינו מהני אלא שישפכן עליו אבל לא לטבול בתוכם והני ט' קבין מצטרפין מג' כלים רק שישפכן רצופים זה אחר זה שישפוך מן השני קודם שכלה הראשון וכן משלישי קודם שכלה השני ומד' כלים בכל ענין אינו מצטרף. וכתב עוד ב"י ודע ששיעור ט' קבין מדדתי ומצאתי שהוא ד' קוואנדרינוש וחצי עכ"ל. ודין נדה אם מותרת בק"ש ותפילה עיין ביורה דעה הלכות נדה (סי' קצה ד"מ הארוך אות י):

הלכות תפלה

פט א א) אחר ד' שעות עד חצות. כתב ב"י ומחצות ולמעלה אחר החכמה עד זמן מנחה כיון דלאו זמן תפילה היא כלל אינו מתפלל בשום ענין ואם התפלל אפשר דברכה לבטלה הוי וכן כתב הרשב"א:

ב אפור להקדים שלום כו'. כתב רבינו ירוחם בתא"ו נ"ג ח"ג פירוש שלום כמו כריעה אבל בפה מותר כגון צפרא דמריה טב וכיוצא בזה ואפילו כריעה אינה אסורה אלא במשכים לפתחו והר"ר יונה כתב פרק היה קורא דיש אומרים דאינו אסור אלא כשמזכיר שלום משום דשמו של הקב"ה נקרא שלום אבל מותר לומר צפרא דמריה טב ונראה למורי דאף זה אינו מותר אלא כשהוצרך לילך לעסקיו או לשום ענין אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפילה אפילו זה הלשון אסור עכ"ל. ובזוהר פרשת פקודי דף ק"ג ע"א משמע כדברי רבינו יונה א] דאינו אסור רק כשמזכיר השם וכתב ב"י וזה לשונו אהא דאמרינן בגמרא אסור לעשות חפציו קודם שיתפלל כתב הרשב"א כלומר ואפילו במוצא חבירו בשוק כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל. וכתב הראב"ד דהיינו שנהגו לומר צפרא דמריה טב כדי שיתן אל לבו שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שמתפלל ומפני שהוא משנה בלשון יזכור עכ"ל וכן כתב בארחות חיים עכ"ל. וכתב עוד בשם ארחות חיים וזה לשונו ובאותן מקומות שנהגו לתת שלום איש לחבירו אחר אמרם האל הקדוש נראה שמכאן יצא להם המנהג דעד כאן נאסרו אם לא בשינוי דברים ומכאן ואילך הותרו. וכתב עוד ובתשובות דקמאי לא חשו חכמים אלא בענין כריעה אבל בלא כריעה לא חשו ונותן שלום בכל לשון שירצה בין בדרך בין בבית הכנסת ואין בכך כלום והכריעה איסור גמור אפילו בלא נתינת שלום קודם שיתפלל אבל אם התחיל לברך הברכות כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בברכות אין לחוש כל כך עכ"ל ובגמרא והרי"ף (ח.) לא משמע לחלק בין אם התחיל בברכות או לא דהרי מביא לשם ראיה מאי דשואל בק"ש מפני היראה ומפני הכבוד וכו':

ג ב) ואפור לו להתעסק בצרכיו כו'. וכתב בתרומת הדשן סימן י"ח שראה מן המדקדקים שהיו נמנעים ללכת בצרכיהם בשחרית עד שהיו נכנסים תחילה לבית הכנסת ואומרים שירות ותשבחות וקודם שיגיעו לברוך שאמר חוזרים לבתיהם לעשות צרכיהם ואח"כ חוזרים לבית הכנסת להתפלל. והוא כתב דמפשטא דגמרא משמע דלאו שפיר עבדי דאתפילת י"ח שנקבעה עיקר לעבודת הקב"ה קפיד תלמודא להקדים אותה לעשיית חפציו ומדברי ארחות חיים שכתבתי לעיל משמע שאין לחוש כל כך:

וכתב אבי העזרי כו'. וכתבו הגהות מיימוני בשם ספר המצות שאם הוא צמא הרבה שטוב יותר שישתה מים משיצטער בתפילתו. וכתב ב"י וכתב מהר"י אבוהב דלדברי אבי העזרי מותר לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה קודם שיתפלל דכיון שעושה משום רפואה ליכא ביה משום גאוה. ובכל בו אוסר לשתות מים וכן כתוב בארחות חיים דאסור לשתות לרפואה או מים. וכתב מהר"י אבוהב שדברי אבי העזרי עיקר והכי נקטינן. כתב הרמב"ם פ"ה מהלכות תפילה הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יוכל לכוין דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל. וכתב ב"י ולפי מה שכתב רבינו לקמן סימן צ"ח שאין אנו נזהרים עתה בכל זה לפי שאין אנו מכוונים כל כך בתפילה אפשר דהני נמי יתפללו תחילה ומיהו אם רצו הרעב והצמא לסמוך על דברי הרמב"ם הרשות בידן עכ"ל:

ואע"א הרא"ש היה שותה מים כו'. וכתב ב"י וכן עיקר וכ"ש שיש פוסקים מתירין לשתות מים קודם קדוש כדלקמן סימן רע"א:

ה כתב הרמב"ם שאין צריך להפסיק כו'. וכתב ב"י ובספרי הרמב"ם שלנו ליתא שם אבל הרשב"א כתב כן בשם התוספות אבל הר"ר יונה כתב כדברי הרא"ש:

ו אפילו ללמוד כו'. וכתב ב"י בשם הר"ר יונה דאף לרש"י אינו אסור אלא כשלומד בעצמו אבל אם לומד לאחרים מותר. כתב הרמב"ם פ"ו מותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסים שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו עכ"ל. ועיין לקמן סימן רל"ב מדינים אלו:

ח ג) מי שהוא אנום כו'. כתב ב"י בשם הרשב"א דכאן מיירי שיוצא בשיירא או שהולך בדרך שאין שם גדודי חיות ולסטים ולכן קורא ק"ש על הדרך מאחר שאין צריך כוונה רק פסוק ראשון אבל תפילה מתפלל בביתו מעומד כדי שיוכל לכוין לבו אבל אם הולך במקום גדודי חיות ולסטים אף ק"ש יוכל לקרות משעלה עמוד השחר כמבואר לעיל סימן נ"ח:

ואע"א הרא"ש הסכים לדעת ר"ח. וכתב ב"י והכי נקטינן:

צ ב א) שלא יהא גבוה כו'. וכתב ב"י כתב מהר"י אבוהב בשם ארחות חיים דאינו אסור אלא בגובה י' ואנו אין לנו אלא דברי הרמב"ם דאסור בגובה ג'. וכתב עוד דעל גבי מטה וכסא וספסל אפילו אינן גבוהין ג' לא יתפלל עליהן דיש לחוש לטרדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוון בתפילתו וכתב הר"ר מנוח שאם כוונתו להשמיע לצבור אפילו על גבי כסא וספסל מותר. וכן כתוב בספר אוהל מועד והכל בו בשם ר' מתתיה ור' ירוחם בשם ר' חנוך גאון וכן כתב אבודרהם וכתוב בתוספתא דברכות פ"ג אם היה זקן או חולה מותר עכ"ל ב"י:

ד וצריך שיהיו חלונות כו'. כתב ב"י ומספר החלונות שיהיו בבית הכנסת לא נתפרש בתלמוד ולא בדברי הפוסקים אבל בספר הזוהר פרשת פקודי כתב שצריך להיות שם י"ב חלונות לסבת סוד נכמס עכ"ל:

ז ב) לפי שאנו מתפללים למזרח כו'. זהו פירוש רש"י פרק קמא דברכות ור"י פירש בהפך דצד מזרח נקרא אחורי בית הכנסת וכשמהדר אפיה לבי כנישתא שאז מתפלל נגד כותל מזרחי וגם הקהל מתפלל שם שרי אבל בדלא מהדר אפיה לבי כנישתא א"כ אחוריו לבית הכנסת ואסור והתוספות שם הסכימו לפירוש רש"י. והר"ר יונה דף ה' ע"א פרק קמא דברכות האריך בפירושים אלו וכתב לבסוף ולדברי הכל אם עומד בחוץ לצד צפון או לצד דרום ואחוריו לבית הכנסת נמי נקרא רשע ואם פניו לצד בית הכנסת לכולי עלמא לא מיקרי רשע ואע"פ שנמצא שאינו מתפלל לרוח מזרח כשאר הקהל אין לחוש כיון שאינו מתפלל למערב הפך ממה שמתפללין הקהל עכ"ל. ובהגהות מיימוני פ"ה כתבו דפירוש ר"י איפכא מפירוש רש"י ופירוש רש"י איפכא

הגהות והערות

פט א] פירוש מה שהביא ר' יונה בשם יש אומרים (חכמי פרובינצא) (דכן דרך הפוסקים לקרא החבור על שם רבינו יונה אע"פ שתלמידיו כתבוהו):

שפג א א) וכ"ש שמותרת לאכול עמו בקערה כו'. וכתב ב"י וכתב רבינו ירוחם בתולדות אדם וחוה והרמב"ן כתב ומותרת לאכול עמו בקערה ואפילו חבוק ונשוק וכיוצא בהן שרי עד כאן וראוי להחמיר שאין לנו להתיר שום קורבה זולת מזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו מדלא התירו יותר בגמרא עד כאן לשון רבינו ירוחם:

ב) ודוקא כל אחד בבגדו כו'. ובתשובת הרא"ש כלל כ"ז מעשה שאירע אבל לאדוני אבי שמת לו ילד ולא נמנע מלישן עם אשתו במטה עכ"ל וכתב ב"י וצריך לומר דהוא בבגדו והיא בבגדה הוה או על ידי דבר חוצץ ביניהם הוה וכסברת הראב"ד עכ"ל:

וכתב עוד והרמב"ן כתב בשם התוספות כדברי הרי"ץ גיאת וכתב דבריהם נראין:

וכתב עוד וכתוב בהגהות אשיר"י פרק אלו מגלחין בקירוב בשר ודאי אסור ולאכול עמה אין ראיה לא לאסור ולא להתיר עכ"ל.

☜ ונראה דלא שבקינן מאי דפשיטא לכל הפוסקים דהיינו שמותר לאכול עמה בקערה משום ספיקא דהגהות אשיר"י ולכן נקטינן דמותר לאכול עמה בקערה ☞ :

ב ג) וכתב הראב"ד דמי שארעו אבל ברגל כו'. כתב ב"י לא דק רבינו במה שכתב כן בשם הראב"ד דאדרבא הוא ז"ל חלק על מי שהיה אומר כן כמבואר בדבריו בספר בעלי הנפש וכן כתבו בשמו בתוספות סוף פרק קמא דיומא ובמרדכי פרק אלו מגלחין וכיון דהראב"ד והרמב"ן והרא"ש מסכימין לדעת אחת לענין הדין הכי נקטינן עכ"ל:

שפד א א) ובלבד שלא יעמיד מתורגמן וכו'. ☜ ובמרדכי ע"א דף שצ"ג (סי' תתפח) בהלכות אבל דכל שכן דאסור לדרוש בעצמו (מ) ☞ :

ב ב) אם האבל כהן כו'. וכן כתב המרדכי הלכות אבל ע"א דף שצ"ו דאבל אסור לקרות בתורה אפילו הוא כהן ואין כהן אלא הוא ☜ וכל שכן אבל שאינו כהן דאסור לקרות כל שבעה עכ"ל ☞ :

ג ג) יכול האבל להתפלל כו'. ☜ ובספר אורח חיים הלכות ראש השנה (סי' תקפא אות ב) כתבתי אם אבל יוכל להתפלל בימים נוראים:

כתב הכל בו (סי' קיד דף פו.) כשמתפללין בבית האבל אין אומרים והוא רחום ולא תחינה ושיר מזמור ולא ואני זאת בריתי אבל מתחיל ובא לציון ואתה קדוש וכו' ובראש חדש אומרים הלל. ובאורח חיים סימן קל"א [כתב רבינו] דנופלין בבית האבל בתחינה ולא כדברי הכל בו:

וכתב עוד הכל בו (שם פח.) במקום שאין האבל הולך לבית הכנסת בשבת בתפילת ערבית אין אומרים ברכת אחת מעין שבע ולא במה מדליקין ואין מתפללין בבית לכל מת אם אינו יוצא במטה ויש מקומות שנוהגין להתפלל אם הוא בן שנה וכן אין מתפללים בבית שאין בו אבלים אלא ראשונה הסמוכה לקבורה להגיה דעתו של מת ואפילו היו שם נשים אבלות וביום כפור הולך האבל לבית הכנסת בערב יום כפור למנחה וכן כל יום כפורים וראש השנה ואין מונעין שום דבר מן התפלה עכ"ל. אמנם באור זרוע כתב דמצוה להתפלל שחרית וערבית בעשרה כל שבעה במקום שמת שם ואפילו אין שם אבל חז נחת רוח לנשמה:

וכתב עוד דאבל מצטרף לעשרה אפילו ביום ראשון ודלא כמהרי"ל שכתב הלכות ראש השנה שאינו מצטרף ביום ראשון ☞ :

ד ד) וכן נהגו שהאבל קורא כו'. ☜ וכן הוא במרדכי הלכות אבל ע"א דף שצ"ג (שם) ☞ וכן פסק ב"י דהכי נקטינן:

[וכתב עוד] וגרסינן בירושלמי והביאו בסמ"ג אבל שונה במקום שאינו רגיל לקרות עכ"ל ולא כתבוהו הפוסקים משום דסבירא להו דלא קיימא לן כוותיה דאתי כרבי מאיר דמתיר גם בתשעה באב אבל לרבי יהודה דהלכתא כוותיה דאוסר בתשעה באב אוסר גם באבל. עוד גרסינן בירושלמי אם היה להוט אחר התורה מותר ולא כתבוהו הפוסקים עד כאן לשון ב"י:

כתב המרדכי הלכות אבל ע"א דף שצ"ו אבל שיש לו בנים קטנים אין לו לבטלן מלמודם כי אין אבלות לקטן וכן כתבו הגהות מיימוניות פרק ה':

כתוב בתולדות אדם וחוה נתיב כ"ח אם רבים צריכין לו פירוש כגון לדרוש או לומר איסור והיתר ואין שם אלא הוא או להגיד הלכה לתלמידים [מותר] ויש מפרשים להגיד הלכה לתלמידים אסור כי לא מקרי רבים צריכין לו אלא לדרוש ברבים או לומר איסור והיתר ואין שם אלא הוא וראיתי לרבותי שהיו מגידים ההלכה לתלמידים אחר שלשה ימים עכ"ל (ג). ☜ ועיין לעיל סימן שד"מ (אות יג) אם מותרים לפסוק דין בבית האבל. ובאור זרוע (הל' אבלות סי' תלה) דאבל עצמו יכול להורות איסור והיתר ליחיד השואל וצריך לו ☞ :

שפה א א) עד ל' יום כו'. כתב ב"י בשם הגהות מיימון פרק י' בשם ראבי"ה אם מת לו מת קודם ראש השנה יום אחד אין שואלין בשלומו עד שני ימים אחר יום כפור עכ"ל. ☜ ומה שנוהגין האידנא לשאול בשלום אבלים לאחר שבעה נראה דסבירא להו דשאילת שלום שאנו נוהגין בה אינה שאלת שלום המוזכרת בגמרא וכמו שהארכתי בזה בסייעתא דשמיא באורח חיים סימן פ"ט (אות א) מיהו ממעשה דרבי עקיבא שכתבתי בסמוך דלא התירו אלא משום כבוד רבים לא משמע כן ☞ :

כתוב בנמוקי יוסף ע"א דף שפ"ד פרק אלו מגלחין דלכבוד רבים שרי כמעשה דגרסינן בגמרא תניא מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא ועשו כל ישראל הספד כו' עד לכו לבתיכם לשלום ומפרש בגמרא דלכבוד רבים שרי וכן כתבו הגהות מיימון פרק ה' ☜ ובמרדכי הלכות אבל ע"ג דף שצ"ג (סי' תתצז):

כתב הכל בו (סי' קיד פז.) אם אסור בשאלת שלום כל שכן שאסור להרבות בדברים וכן כתב הרמב"ם (בסוף) פרק ה':

כתוב בתשובת מהרי"ל סימן ל"א דאסור למזוג לאבל כל שנים עשר חדש על אביו ואמו ואף בשבת במקום דנוהגין דאין שואלין בשלומו בשבת ☞ :

ג ב) ירושלמי מקום שנהגו כו'. וכתב ב"י והרמב"ם כתב פרק י' דהאבל נותן שלום לכל אדם שהוא מכלל דברים שבפרהסיא עכ"ל:

אורח מישור

שפד (מ) על פי זה כתב רבינו בהגהותיו (ס"מ) "מו ירכוש בעצמו וכמאכר ונדפס בסו"ע א] כן יהיה וכן יקום ומאחי ליה מאריה למהרי"ם רנקט (בעל מאר הגולה) שעקר הג"ה זו ממקומה להחליף אין לאמור לשומר דקמירא ליה דשומר לדרום בעצמו משעה דמניו בס"ם (מו"ק כא.) דדבי יוסי דרש כל היום כולו ומימה עליו מהי דקפר דרבי משה לא היה לו מכל מקום היה לו לעיין - טרם שמלא יד להגיה - מהרדכי שמייט המלייטים ב] מקור הג"ה זו דמהרדכי מאכן זה שמה שדרש היה ע"י למיקה לאחר שיושב אלנו והוא לומם למשורגמן וכן משמע בע"י וכן כתב בפריקה (פוס ז) בשם הרי"ף דאסור לדרום על כן מלילה לוח הג"ה זו ממקומה לדעת רבינו: (ב) על פי זה כתב רבינו בהגהותיו (בסו"ע) "אבל לאסור לומר הלכה לתלמידיו" משום דפקק רים מפרשים שכתב רבינו ירושם ומימה על הט"ז שהעתיק רים סימן זה בס"ע דברי ר"י ומה שהמיר אחר ג' ימים בשם רבינו מהגהות מיימוני אבל ר"י אפשר שפקפו כן דרך פשר בין שתי הקבורות אבל ליהו קשה בפשיטות דהוי כרשים ליה ג"כ אף קודם ג' ימים מותר וכמ"ש (הב"י להלן) שנדק הים ומהרש"ל בתשובתו סי' ס"ו דתלמידי מיעוקות הוי כרשים ליה ואפילו לדעת ים מפרשים שהמיל ר"י וגם עוד משאר טעמים (עיין בהגהות"ל) ומתירים אפילו קודם ג' ימים אבל להט"ז קשה ואפשר הכריע כן משתת שפיקא אלא דאין משמעות לשונו משמע כן וגם היה לו לפרש:

הגהות והערות

שפד א] **בשו"ע** עם רמ"א דפו"ר נדפסו מלות אלו אחר מלות שלא יעמיד תורגמן כבכאן בד"מ ולפי זה משמעו דגם זה אסור: ב] **במחב"ת** בדפוס הנ"ל אין שום ציון:

<u>דף על הדף עירובין דף פב עמוד א</u>

בגמ': אין מערבין אלא לדבר מצוה.

בתרומת הדשן (סי' עז) נשאל אם ללכת ביו"ט לטייל ולשחוק בפרדס הנמצא חוץ לתחום נחשב דבר מצוה דמערבין עליו.

והשיב דנחשב דבר מצוה, וכדחזינן דמוציאין הקטן ביו"ט אם רוצה אביו לטייל משום יו"ט ולא יוכל להניחו בבית יחידי, וחשיב הך הוצאה לצורך יו"ט כמו קטן למולו וס"ת לקרות בו.

ועוד נראה דבכל דהו חשיב מצוה לגבי עירוב, דחזינן דהרמב"ן התיר לערב כדי להקביל פני רבו או חבירו, ואילו לגבי לעבור במים ביוכ"פ עד צוארו לא התירו להקביל פני חבירו, ואף דאינה ראי' ממש כיון דביוכ"פ מתירין לעבור במים אף כדי לשמור פירותיו דלא הוי מצוה כלל, מ"מ חזינן דלהקביל פני חבירו לא הוי דבר חשוב כ"כ, ואעפי"כ מערבין בשביל זה, הרי דלגבי עירוב אזלינן לקולא וכל דהו מצוה חשיב מצוה, עיי"ש.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

בזיכוך מסכים מצוה כל שהוא

יקראת תניא לשלום כי גדול השלום שהקב"ה נזכר כשאמרה שרה ואדוני זקן וכן כתיב חבור עליכם תפריסו כתם לו כדפרש"י לעיל ועוד כמה קילוסין משתברין כמה דיו משתפך בחתי יוסף תביך לוה לפני מותו לאמר כה תאמרון ליוסף וגו' ולא מציע מיעקב לוה כן תלא מפני השלום כתב וגם ברכת כהנים מסיים בשלום וכן שמונה עשרה יעוד שמו רבו' שותלין בשלום לעכו"ם מפני דרכי שלום . וגם המקדים שלום לחבירו נריך לכפול לו שלום ולו' לו שלום עליך וברכה טובה וסמך ללמון זה מדכתיב כי תקדמנו ברכות טוב כלו' כי תקדמנו בשלום נריך להחזיר לו ברכת טוב פי' ברכה טובה ולכך אמר ר' יוחנן מימי לא הקדימני אדם לשלום ואפי' עכו"ם בשוק אחין דרך למהר כ"כ ולקדם לו שלום הקדמתי לו לפי שאם יקדים לי הייתי נריך לכפול לו שלום ואין כופלין שלום לעכו"ם. ועוד אמרו רבותי' מליחת חרם שוטה וקטן ים בהן גזל מפני דרכי שלום וכן מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ולכך ניוך הקב"ה את עמו בשלום שנא' ה' יברך את עמו בשלום :

כי האדם עץ השדה כי זה משמע כמו אלא כלומר אלא עץ שאדם יכול לבנה בו מפיך במלור כגון אם יש יער לומה עושה פירות לפני העיר ויכול אדם ליכנס שם ולהתחבא ולאורב לך ולבא מפיך במלור אשר אתה יושב יכול אתה להשחיתו . ד"א שרש ממקרא ודרשהו ור"ק ואותו לא תכרותו וגו' לבא מפיך במלור כלומר לעשות ממנו מלור לכבוש העיר . כי האדם עץ השדה לאכלה ולא תשחיתנו :

רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכרת לעשות ממנו מלור . ובפ"ק דתעניות מסיק מאי כי האדם עץ השדה וכי האדם הוא אלא בתלמיד חכם שכתוב מדבר כלומר אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות ואם אינו אותו תשחית וכרת ולא תלמוד ואם בתלמיד שאינו הגון לא תניחנו לפניך :

ומדדן את הערים . אמר הרב בכור שור דכל זה לוה הקב"ה לעשות כדי שיצא קול לגרלה ומתוך כך יבואו עדים ויעידו שהוא מת ולא תשב אשתו עגונה ומאי דאמרו רבותינו אין מעידין אלא על פלוף פנים עם החומה הגון שבא ואמר מעיד אני על מוטעו ופלוני שהוא כך וכך ואין העדים מכירין אותו אלא מתוך דבריהם יבינו המכירים אותו שהוא זה אבל אם בחיים עדים שאומרים מכירין אנו בודאי שזהו ובשביעות עין נמור כאלו

ריב"א

מי האיש אשר בנה וגו' . תימ' למה הקפיד הכאוב על אלו יותר ממי שנולד בכור ולא פדאו או קנה ע מלים ולא אלם בו ניצים וכן הרבה . וי"ל דאה משה רבי' שהיה עתיד להוכיח ישראל בתוכחות בנ' דברים אלו כדאמ' אשה תאדים ואיש אחר ישנאנה בית חננה ולא אשב בו כרם תשע ולא תחללנו . לפי' היה מזהיר ישראל ואומר מי שיש לו אחת משלש' דברים אלו אל ילך במלחמה שאם ח"ו ינוף ימהרו ישראל לכבר השמיל בו קללת משה ומצאה אין לנו תקומה לפניהם . כ"פ ר"מ מקוצי :

והיה כל העם הנמצא בה . פירש"י אפי' אשה מוצאת בה מ' תומות שנלכדות להמרימם אשה רשאי לקיימם עכ"ל. הקשה ר"ת מתוספות' הרי למדנו כן בפ' תנא מן ומביא שביו כמו שפירש"י ואם כן הרי קרחי למה לי ל"ע :

וערפו פירש"י בקופין קופן את ערפה בקופין וכו' שלא היתוכו לעשות פירות עכ"ל . שלא היתוכו לקיים מעת . והשפרשו שלא

ר"ע מברטנורא

כי תנא למלחמה שמך פרשה זו לכאן וכו' ד"א אשה עשית משפט וכו' קשה למה הוקשה לו הסמיכות הזה ו"ל משום דכתיבי בפר' כי תצא הרבה דברים השייכים לעניין כגון פרשת בן סורר ומורה ופרשת ערוה מלוקשה ודומיהן ויהי רצוי לשומען לפרש' שלא מעלה לכך הוקשה לו למה הפסיק ביניהן לכתוב פרשה זו אחין בא עשק לדיינין דבשלמא פרשת עגלה ערופה כתי' בה ויצאו זקניך ושופטיך ולכך כתבה . ומה אחמר אחין מהושר הבר יוצא למלחמה היינו לוקח במלחמת הרשות אשה מדברת פרשה זו אבל במלחמת מצוה גמירי דהכל יוצאין אפי' החן מחדרו וכלה מחופתה . וקשה מאי ד"א ו"ל דלפי פי' רחמנן לא מיצב כמיכות אלא לפשוט שלמעלה בלבד אבל לא לעניין הפרשה לכך פי' ד"א שהסמיכות דבק לכל עניין הפרשיות שלמעלה לעני הדין שאם עשית משפט ושדק וכו' :

ודבר אל העם בלשון הקדש קשה מנא לו י"ל דלגיבא דמלחמ' דאמ' קרית שמע בלשון הקדש

[נ] הלכות ברכות ותפילות.

ו) **מאימתי** קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומה וכו':

[ד] דין נתינת שלום.

וכך משכים אינש קמי צלותא ו) אסור למיתן שלמא לחבריה שיאמר שלום עליך, ז) אבל מפני דרכי שלום, אומר לו צפרא דמרי טב (ובריך) [והוא מהדר ליה דמרי טב ג) ודוקא] במשכים לפתחו, אבל פוגעו בדרך, או בבית הכנסת, נותן לו שלום בכל לשון, ואין בכך כלום, ד) כדתנן בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ועדיין לא התפלל:

[ה] דין קרבנות.

ו) **אמר** ריש לקיש מאי דכתיב זאת התורה לעולה ולמנחה [ויקרא ז' ל"ז], ז) שכל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה, לא אשם ולא חטאת, אמר רבי יצחק מאי דכתיב זאת תורת החטאת [ויקרא ו' י"ח]. כל העוסק בתורת חטאת, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב אשם:

[ו] דין לשהות קודם תפילה.

ו) **המתפלל** צריך שישהה קודם שיתפלל שעה אחת, ושעה אחת אחר שיתפלל תפילתו, ז) ואפילו המלך שואל בשלומו לא יפסיק, ודוקא מלך ישראל, אבל מלכי אומות העולם פוסק, ג) בדלא איפשר ליה לקצר, אבל איפשר ליה לקצר יקצר, ד) המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, ה) וצריך שיכסה את ראשו בשעת תפילה, ולא בשעת תפילה לחוד, אלא אפילו כולו יומא נמי, כדאמרינן אסור שיהלוך בקומה זקופה:

הערות

[נ] ו) מאימתי קורין. ברכות ב' ע"א במשנה, והנה פה רשום בסי' זה הלכות ברכות ותפלות, וכ"ה בכ"י נ', אבל לא נמצא בסי' הזה הדינים, רק הכונה שהדינים שלאחריהם הם דיני ברכות ותפלות לכן סיים בסוף סי' ל"ז סליקו ברכות ותפלות:

[ד] ו) אסור למיתן שלום לחבריה, ברכות י"ד ע"א אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה, ז) אבל מפני דרכי שלום אומר לו צפרא דמרי טב, עיין במרן כ"י בשור או"ח סי' פ"ט מה שהביא מתלמודי ה"ר יונה בשם רבני פרובונציא, ג) ודוקא במשכים לפתחו, גמרא שם, ורש"י שם כתב אבל פוגע בדרך שואל, ד) כדתנן, ברכות י"ג ע"א כמשנה:

[ה] ו) אמר ריש לקיש, מנחות ק"י ע"א, ז) שכל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה, וכן הוא בכ"י נ' ופה חסר שורה עיין בגמרא שם:

[ו] ו) המתפלל צריך שישהה קודם שיתפלל שעה אחת, ברכות ל"ב ע"ב, ועיין בהרא"ש שם ובדברי חמודות, ז) ואפילו המלך כו', שם שם, ג) בדלא אפשר ליה לקצר, עיין בגמרא במסורת הש"ס בשם רב אלפס, ד) המתפלל צריך שיתן עיניו למטה, הוא בגמרא יבמות ק"ה ע"ב ועיין במור הלכות תפלה סי' צ"ה, וע"ש במרן ב"י שהביא ובתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק אין עומדין ע"ש, ה) וצריך שיכסה את ראשו בשעת תפלה כו', כדאמרינן אסור שיהלך בקומה זקופה, הוא בקידושין ל"א ע"א, אבל אין מזה ראיה שצריך שיכסה את ראשו, רק פה הסר וצ"ל רב הונא בריה דרבי יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, אמר שכינה למצלה מראשי, והוא בגמרא שם אחר המאמר אסור לאדם שיהלך ד' אמות בקומה זקופה, או חסר אחר זה ויקים וילך בכפיפת קומה, ועל זה חביא כדאמרינן אסור שיהלך בקומה זקופה, וכב"י נ' הנוסחא כמו לפנינו בכ"י חיד"א:

הלבוש הראוי לתפלה

טו. בשעת התפלה יש להקפיד להיות לבוש בצורה מכובדת, כעומד לפני המלך, שנאמר "הכון לקראת אלקיך ישראל"[71]. ולכן גם מי שדרכו לילך במכנסים קצרים לרגל מלאכתו, כחקלאים ופועלים, רצוי שלא יתפלל בעודו לבוש כך כג[72]. והרגיל לילך בכובע ובמלבוש עליון ונזדמן לבית הכנסת ללא מלבושים אלו, לא יתפלל בלעדיהם כד[73] אלא־אם־כן לא ימצא מנין אחר לתפלה, שאז אין להפסיד מעלת תפלה בצבור משום מצות הכון בלבד כה[74].

דבר הלכה

וכמו כן לענין עיקר אכילה קודם התפלה, דמבואר דהטעם הוא שמא ימשך, היינו לאו דוקא שימשך באכילתו עד סוף הזמן, אלא גם שמא תשכיח ממנו האכילה את חובת התפלה, ולכן גם אם רואה השומר שגמר הלה את סעודתו ועדיין יש שהות להתפלל, לא יסמוך על כך, אלא צריך להזכירו שעדיין לא התפלל, שמא שכח חובתו[69]. וכן הסועד במסעדה הנגעלת בשעה קבועה קודם סוף זמן התפלה, ג"כ אסור לאכול ללא שומר, דחיישינן שעל ידי האכילה ישכח חובתו[70].

כג. ולעבור לפני התיבה באופן זה אסור, כמבואר בסי' נ"ג מ"ב סקי"ג (ולענין עטיפת הש"ל בטלית בכל התפלות מפני כבוד הצבור, נהרא נהרא ופשטי'[75]) [76]. וכן אין ראוי לאדם בריא להתפלל כשמלבושו העליון תלוי על כתפיו, שהרי בשעה שמדבר עם אנשים חשובים אינו עומד כן[77].

כד. ומה שסוגר הכפתור העליון שבחולצתו וכדו', לא מהני לדין הכון[78].

כה. אולם מוטל עליו לברר הדבר, כיון שב[illegible] כלל מצוייס עוד מניינים לתפלה[79].

ארחות הלכה

69. ועיין מ"ב סי' תרצ"ב בשעה"צ סקב"ט, דחולה שאוכל קודם קריאת המגילה, יבקש מאחר שיזכירנו לקרוא את המגילה אחר אכילתו. 70. כתבי תלמידים. 71. עיין שבת י' ע"א ושו"ע סי' צ"א. 72. תשו' כת"י. 73. וראה בס' ותן ברכה עמ' ט' בשם רבנו לענין ברכת המזון, וז"ל: צריך להתלבש לגמרי כדי לברך ברהמ"ז, ואינו נכון לברך ברהמ"ז לבוש בחלוק. אמנם מי שחולה עד כדי ששוכב במטה מספיק שילבש חלוק מעל בגדי לילה שלו, וכן בחוף הים אין לברך לבוש בבגדי ים, ואם יש לו חלוק מספיק ללבוש חלוקו. ואם אין לו חלוק צריך להתלבש לגמרי, ויזהר לא ליראות כיוהרא בשמתלבש בחוף הים", עכ"ל. ועיי"ש פרק י"ח הערה 28 דהוא משום שדינה כתפלה, כמש"כ בשו"ע סי' קפ"ג ס"ח (אך עיי"ש הע' 27 דפשוט שאינה חשובה כשמו"ע ממש, דהא מותר לברך ברהמ"ז כשהוא שיכור משא"כ בשמו"ע, רק שלכמה דינים ניתן לה חומרא כשמו"ע). 74 כתבי תלמידים. 75. קונ' "הקול קול יעקב". 76. תשו' כת"י הנ"ל. ולענין שאר דיני ש"צ כתב שם: "מבואר בשו"ע ומ"ב סי' נ"ג כל הכללים, ומסתבר דשפיר נוהגים גם בזה"ז". ומה שאין מקפידין בישיבות שיהי' הש"צ רק מי שנתמלא זקנו, אמר רבנו דחשיב כאקראי ולא כקביעות גמורה, וב"ישיבה קטנה" בלא"ה נראה דאין קפידא בדבר, דרובם ככולם עדיין לא נתמלא זקנם ואין בזה חשש דכבוד הצבור (שהוא טעם דין זה כמבואר בסי' נ"ג ס"ו ובמ"ב סקב"ג וכ"ד), ומה שרגילין בכך הוא מפני שצורך חשוב הוא לחנכם לעבור לפני התיבה. כתבי תלמידים. 77. ושימות. וראה שו"ע סי' צ"א ומ"ב סקי"ב. ואף לענין שבת היה חוכך להחמיר שלא להלך כך בזמננו ברה"ר במקום שאין עירוב משום איסור הוצאה והעברת ד' אמות, כי אין זה דרך לבישתו, ועיין שש"כ פי"ח הע' כ"ד. 78. כתבי תלמידים. 79. שם.

טז. בידך או התפלל — בשונג — בגילוי הראש כו, אינו צריך לחזור ולהתפלל

דבר הלכה

כו. וליכא שלוש למי שרשאי מגולה, יש להקל בעלמא, ומטעם זה יש מקילים לומר בזמננו
מע"פ שגורס כך שהלה יחזיר לו שלוש — שלוש למשה כסיני זה דרך קיצור כלל, וה"ה
שהוא עם סיני — בגילוי רשאי[80], דמין מנו למנ, דהמיקור הוא רק לדרוש בשלומו מפני
מכוונים כזה למשה סיני, וגם מין זה בזמננו שמכל מין לו שלוש, מכל מקום שלו' גרידא,
בגדר שמילת שלוש כללא, מלא דרך נימוס כסיני מלא לנימוס בעלמא, נרמה דשרי

ארחות הלכה

80. ועיין סי' צ"א ס"ג דאסור להתציא אזכרה מפיו בראש מגולה. וראה בשד"ח מערכת א' כלל שי"ג (ד"ה ולענין) בשם ס' מר ואהלות שיש להחמיר מטעם זה בנד"ב, אך עיי"ש בשד"ח דבמקום צורך גדול יש להתיר למען השלו', וראה מש"כ רבנו בכגון דא בספר מנחת שלמה סי' ל"ד אות א' וז"ל: בהא דצריך כל אדם לשום דרכיו ולבין מעשיו לשם שמים, חושבני, במי שבא אליו אורח חשוב אשר אינו שומר תומ"צ אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה וגם תומך במוסדות תורה וכדומה, ואם הבעה"ב לא יתנהג אתו בנימוס המקובל לכבד אותו במידי דמיכל ומשתי, בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שיודע שיטול ידיו ויברך (— אולם אם יודע שיברך לפני' אלא שלא יברך ברהמ"ז, קיל טפי, כן הורה בע"פ לשואל), וכמו כן באופן שאפילו אם יבקש ממנו בצורה מכובדת ליטול ידים ולברך יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו וזה גם ירגיז אותו מאד (- כי באופן שאין לחוש כ"כ לפגיעה היה מיעץ רבנו שיציעו לו לברך, וסיפר שבדידי' הוה עובדא שכיבד לפתעל בביתו בשתיה והציע לו לברך, והסכים לכך ובירך בהתרגשות ובשמחה, באמרו אח"כ כי זה לו כשלש עשרה שנה שלא הוציא ברכה מפיו), ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק ח"ו ביותר מהתורה וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דבכה"ג חושבני שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתי' ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול, משום דאף שאין אומרים לאדם לעשות איסורא זוטא כדי להציל אחרים מאיסורא רבה, ואסור ודאי להפריש תרו"מ בשבת כדי להציל בכך אחרים מאיסור חמור של טבל, מ"מ בנדון זה הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול, וכיון שאם לא יתן לו לאכול הרי יכשל האורח באיסור יותר גדול, נמצא דליכא כלל שום עבירה, כיון דליכא הכא שום נתינת מכשול אלא אדרבה יש כאן הצלה ממכשול גדול מאד עי"ז שהחליף אותו בקום ועשה במכשול יותר קטן, וכו', וה"ז דומה למי שקוטע אצבע מרגלו של חברו בכדי להציל אותו בכך מקטיעת כל היד שלו, דפשוט הוא דאינו קרוי מזיק אלא מתקן, ומצוה הוא דקעביד ולא עבירה, כך גם כאן אינו חשוב כמכשיל אלא אדרבה במעשהו זה הוא מציל אותו מעון חמור של שנאת תורה ולומדי', ולכן נראה דלפי הצורך שפיר רשאי לכבד אותו במאכל ומשתה, וצריך לעשות כן אע"פ שזה בקום ועשה. וכעי"ז פירשו קרא דאל תוכח לץ פן ישנאך, דכיון שזה ללא הועיל הרי אתה מכשילו בלאו של לא תשנא את אחיך (— ומיהו בנד"ד אם החשש הוא רק שיגיע לשנאה אישית נגדו אין להתיר, דבין כך ובין כך עובר על איסור, ורק אם יבוא לשנאת התורה ולומדי' שהיא חמורה הרבה יש לדון להתיר וכנ"ל. ומה שמסופר בשם החוז"א (פאה"ד ח"ג עמ' קצ"ה) שאמר שמיתר להגיש כיבוד לפני כל אורח מפני שהברכה דרבנן ולאו דלא תשנא הוא דאורייתא, ברור הדבר שלא נמסר המעשה בדיוק, ולא אמרינן כן בכל גווני. הצבא כהלכה פל"א סט"ו). ואעפ"כ הדבר צריך הכרע. עכ"ל. ומ"מ לעצמו השתדל רבנו להחמיר בדבר בכל מה דאפשר, שלא ליתן דברי מאכל אא"כ ידע שיברכו עליהם, ועיין גם במנחת שלמה שם בשולי הגליון בשם החוז"א (וכן הורה שהנמצא בחברת אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות, רח"ל, יש לו להמנע מלקנות מאכלים לקינוח, כגון גרעינים ופלים וכדו', אם המציאות היא

שנית בכסוי הראש כו [81].

יז. לא נהגו הבתולות לכסות ראשן בתפלה, ואין להחמיר כח [87].

דבר הלכה

(וה"ה שאם יש לו מיחוש מותר לשאלו איך הוא מרגיש, דאין זה בגדר שאילת שלום [82]) [83].

כז. ומש"כ בשו"ת אג"מ (מ"ד סי' מ' אות י"ד) דכיון שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה הוי תפלתו תועבה, ולכן אפשר דאף בדיעבד לא יצא, עיי"ש, נראה דכיון דבעיקר הך מילתא מצינו מדרשים חלוקים מהו חומר האיסור [84], בדיעבד אינו חוזר [85]. ומ"מ פשוט דאם נפל כיסוי הראש באמצע תפלת שמו"ע, ודאי מותר להחזירו, שהרי מפריעו מכוונתו, וכדשרי להריס סדור שנפל וכדו' מהאי טעמא [86].

כח. אבל בנשואות, אף כשהן בחדרי חדרים וליכא טעמא דצניעות, המנהג לכסות הראש לתפלה וברכות [88].

ארחות הלכה

שאילו לא יקנה לא יקפידו עליו חבריו, ומאידך אם יקנה ויאכל בנוכחותם יתחייב על פי הנימוס לכבדם, ויורע בהם שלא יסכימו לברך. ואם יברך בעצמו בקול רם והם יתכוונו לצאת ידי חובת הברכה, אין איסור, אבל אם ברור שלא יתכוונו, לא תועיל עצה זו. הצבא כהלכה פל"א סט"ו). וכן כשנשאל על כך ממה שמצרד הגאון מהרש"ם ז"ל בהגהותיו בס' ארחות חיים (סי' תקנ"א אות ל') שאין להתיר לפתח אטליז בט' הימים אע"פ שאם לא יפתח יהיו אנשים שיקנו בשר טריפה מעכו"ם, השיב רבנו — ונדפס מכתבו בס' תורת היולדת עמ' רנ"ב — : "הנני להעיר שמעולם לא אמרתי להתיר בפרהסיא סתם יינם לעוברי עבירה השותים יין של ערלה, ויתכן שאפילו מנהג פשוט אין לבטל בפרהסיא ע"י בי"ד, ומה שכתבתי הוא רק על יחיד שאינו עובר על "לפני עור", ואפשר דחשיב נמי כעושה מצוה, אבל חלילה מלקבוע מנהג כזה לרבים". אולם בנוגע לפועלים (מעולי רוסיא) העובדים בין שומרי תורה, אם מותר ליתן להם משלוח מנות בפורים, שדבר זה גורם לקרב לבם למצוות, השיב בתשו' כת"י דאע"פ שמסתמא לא יברכו מותר משום דודאי מצוה גדולה היא. וכן הורה רבנו (ראה בס' הליכות בת ישראל פי"ד סי"א) לענין בת שהוריה אינם שומרים תורה ומצוות, וניסתה בדרכי נועם לשדלם לברך על מאכל ומשקה שהיא מגישה להם, ולא עלה בידה, שרשאית להגיש להם כל מה שצריכים, כי ע"י התנהגותה עמהם בנימוס המקובל, אולי תתקרב דעתם ובמשך הזמן יבואו לקיים המצוות כמוה. 81. כתבי תלמידים. 82. כתבי תלמידים. אולם שאלה בנוסח "מה שלומך" אסורה (ואירע פעם ששאל כן רבנו לתלמיד, ומיד נזכר שהלה בתוך שנת אבלות, ואמר לו תיכף: טעיתי, כי אסור לשאול בשלו' אבל). שם. 83. כתבי תלמידים. ועיין ביו"ד סי' שפ"ה ס"א בהגה ובש"ך וגליון רש"א שם, ובמג"א או"ח סי' תקנ"ד סקכ"א. 84. וכדאיתא במדרש (ויק"ר פכ"ז, ו) "לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי אליכם שתהיו קורין קריאת שמע לא עומדין על רגליכם ולא פורעין את ראשיכם", ועיין משיב ע"ז בשו"ת מהרש"ל סי' ע"ב. וע"ע שו"ת יבי"א ח"ו סי' ט"ו. 85. ולענין עניית אמן אחרי מי שלא נטל ידיו כשמברך המוציא, כתב רבנו בחי' כת"י למס' ברכות מ"ה ע"א להסתפק בזה, וז"ל: צ"ע באוכל בלא נט"י אם יש לענות אמן כשמברך המוציא. וראיתי בספר לב חיים (סי' ב') שהאריך בזה, ומסיק דאינו חשוב מברך על אכילת איסור מטעם אחר, מפני שעל פחות מכזית פטור מנטילה ומברך המוציא, ונמצא שהברכה קאי גם על פחות מכזית דאינו אכילת איסור, ולענ"ד אין זה ברור, דכיון שבדעתו עכ"פ לאכול הרבה, אסור מתחילת האכילה בלא נט"י. עכ"ל. 86. כתבי תלמידים. 87. רשימות. 88. תפלה כהלכתה פ"ז הע' ע"ד, עיי"ש. וכשאמר פעם הגרש"י זוין ז"ל לרבנו שלא מצא מקור להא דאין הנשים חייבות כאנשים בכיסוי הראש, הראה לו רבנו דברי החת"ס (נדרים ל' ע"ב) וז"ל:

יח. מותר להתפלל כשהוא לבוש במעיל חורף, צעיף, וכן כפפות כט, אם לובשם מפני הצינה, וכמו כן יש להקל בימות הגשמים להתפלל עם ניילון על כובעו, כשהוא מהודק יפה לכובע[89].

דיני לבישת בגדים

יט. מנעל הנקשר בצד ימין ובצד שמאל, נראה דיש להקדים תחלה קשירת צדו השמאלי ל[91].

כ. בדין קשירת מנעלים באיטר יד, כיון שיש כמה דעות בזה[93], דעביד כמר עביד

דבר הלכה

כט. ומש"כ במ"ב (סי' נ"א סקי"ב) לאסור בכפפות, היינו בשל פועלים, וכן לאידך גיסא בכפפות שלובשין אותן דרך חשיבות, אבל הכפפות שלובשים מפני הצינה אינן בכלל זה[90].

ל. וכשרותן וסך, אע"פ שצריך להקדים ימין (כמבואר בשבת ס"א ע"א), מ"מ נראה דיכול לרחוץ שתי ידיו ואח"כ שתי רגליו, ואין צריך להקדים רגל ימין לפני יד שמאל (אולם עצם דין זה השמיטוהו הפוסקים, ועיין בס' ארצות החיים להמלבי"ם ז"ל סי' ג' במטה יהודא אות ה', דאפשר דדוקא בנעילת מנעלים וחלינתם שהוא דבר הנוהג בכל יום, שייך לעשות כבוד זה של קדימה, אבל ברחיצה שאינה בזה"ז אלא לפרקים אין קפידא (ומ"מ המדקדק תע"ב), עכ"ד. וכוונתו נראה, דבזמן שרוחצים בכל יום הו"ל רחיצה של תענוג ושייך בה נתינת כבוד, אבל מה שרוחצים לפרקים אינו אלא להעברת זוהמא ובזה לא שייך כבוד)[92].

ארחות הלכה

"נ"ל הא דבזמננו מקפידים מאד מאד מבלי לגלות ראש, ומחשיבים את המגלה לפושע, לא נהגו אבותינו כן מטעם מנהג פרישות ויראת שמים, דא"כ נשים פנויות נמי, דלענין זה אין לחלק, אדרבא בנשים הוי פריצות טפי שהרי נשואה הוה עוברת על דת אם יוצאה וראשה פרוע, אלא ע"כ לא מטעם חסידות הנהיגו כן אלא מעיקר הדין, כמ"ש הט"ז באו"ח סי' ח' סק"ג מאחר שעשאוהו עע"ז חק לע"ז לילך דוקא בגלוי ראש ולכבד הע"ז בזה א"ב נאסר לנו מן הדין, ולא עדיף ממצבה שהיתה אהובה בימי האבות ומשעשאום אמוריים חק לע"ז שנאה הקב"ה [— וז"ל: ונ"ל שיש איסור גמור מטעם אחר דהיינו כיון שחוק הוא עכשיו בין העכו"ם שעושין כן תמיד, תיכף כשיושבין פורקים מעליהם הכובע, א"כ זה נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו. ועיין מ"ב סי' ב' בשעה"צ סקי"ז דגם הגר"א ז"ל מודה לזה עיי"ש], ומכ"ש הך. ומנהג זה נהגו בזכרים ולא בנקבות שלהם, אדרבא אית בהו קפידא ביניהם שלא תלכנה בגלוי ראש לבית ע"ז, ע"כ לא החמירו אבותינו בגלוי ראש דנקבות פנויות". עכ"ל החת"ס. ומ"מ בנשואות המנהג לכסות הראש כנ"ל. וכן בגרושה שהתיר לה חכם בשעה"ד גדול שלא לכסות ראשה, הורה רבנו דמ"מ תקפיד על כיסוי בשעת תפלה וברכות. (וראה בס' הליכות בת ישראל פ"ה הע' ח' מש"כ בשם רבנו לענין גרושות המקבלות עליהן עול מצוות), ומ"מ בעיקר דינא דהט"ז הנ"ל, אמר רבנו דנראה שבזמננו לא שייך איסור זה, דאף שמתחלה נהגו כן מפני אמונתם כמ"ש החת"ס, היום אין זה אלא משום נימוס ואין זה בכלל חוקות הגוים. 89. רשימות וכתבי תלמידים. 90. כתבי תלמידים (אשי ישראל פ"י הע' כ'). 91. קונ' יד ימין (א). 92. שם. 93. עיין מ"ב סי' ב' סק"ו שהביא מהשע"ת בשם הבכור שור (שבת ס"א ע"ב) דיקשור ימין תחלה, וכ"כ בארצות החיים ס"ד, אבל בבכור שור

סימן מ״א

הפסק בק״ש שקורא בלא ברכות

שו״ע סי׳ ס״ו ס״א, בין הפרקים (של ק״ש וברכותיה) שואל בשלום אדם נכבדא) ומשיב שלום לכל אדם,ב) ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון אביוג) או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמהד) וכ״ש

ביאורים

א) כתב בס׳ מקור חיים (לבעל חו״י, סי׳ ס״ו ס״א, ד״ה בשלום אדם נכבד) דנראה אפילו לגוי משום איבה, ואפשר דטפי יש להתיר בגוי רק דאין בידינו לבדות קולא מלבינו עכ״ד, וע׳ לקמן. ועוד כתב (שם ד״ה שירא), דהיכא שמותר להפסיק מפני הכבוד והיראה, עדיף טפי להפסיק בלשון הקודש עכ״ד.

והנה לענין שאילת שלום לעכו״ם קודם התפלה, יעוין בברכות (י״ד.) שהובא מימרא דרב דכל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה וכו׳ ע״כ, וע׳ באו״ח (סי׳ פ״ט ס״ב). וכתב בס׳ תורת חיים (סופר, סי׳ ס״ו אות ב׳ ד״ה והצל״ח) דהא דנקט הנותן שלום לחבירו וכו׳, הוא לאפוקי עכו״ם, דרשאי ליתן לו שלום מפני דרכי שלום, דלגביה אין הכוונה בשאילת שלום לחשיבות וכו׳, וע׳ מ״ש בסי׳ תקנ״ד אין שאלת שלום לחבירו בת״ב, דכתב המג״א בס״ק כ״ב דבודאי אסור ליתן שלום לכל אדם עכ״ד.

והנה כנראה דהתור״ח דייק מלשון ״חבירו״ דנקט הגמרא הנ״ל דבא לומר דדוקא לחבירו ישראל אסור ליתן שלום אבל לעכו״ם מותר. אכן לענ״ד יש לדחות, שהרי איתא בהדיא בשבת (ק״נ.) דלשון ״חבירו״ שייך נמי בעכו״ם, והובא בתוס׳ בסוכה (ל״ט. ד״ה הלוקח), וע׳ במג״א (סי׳ ת״ק סק״ג).

ולפי״ז י״ל דהא דכתב המחבר (בס׳ תקנ״ד ס״כ) הנ״ל דאין שאלת שלום לחבירו בת״ב, וכתב המג״א דודאי אסור לכל אדם וכמש״ל, דהיינו אף לעכו״ם אסור מאחר שהוא בכלל חבירו שכתב המחבר, ובדוקא נקט המג״א ״לכל״ אדם, והיינו לרבות עכו״ם דאסור ודלא כהתור״ח. אך לא ראיתי מי שהעיר בענין עכו״ם בת״ב אבל לענ״ד גם הוא בכלל האיסור ודו״ק. (והנה י״ל דגם כוונת התור״ח הוא להעיר דמדברי המג״א שכתב ״לכל אדם״ משמע דגם לעכו״ם אסור ודו״ק.)

ב) והנה מה שהבאנו מס׳ מקו״ח שצידד להחמיר לענין גוי, נראה דהיינו רק לענין שאלה בשלומו, אבל לענין להשיב לו הרי כתב הביה״ל (סי׳ ס״ו ס״א ד״ה לכל אדם) לעיין בא״ר במה שהביא מהרמב״ם, ומוכח דלעכו״ם בודאי מותר להשיב עכ״ד.

ג) יעיון בס׳ הליכות שלמה (תפלה עמ׳ פ״ד ס״ג) שכתב וז״ל ההיתר להשיב באמצע ק״ש וברכותיה מפני הכבוד אינו אלא אם כבר פתח הלה לדבר עמו, אבל אם רק שלח להודיעו שרצונו לדבר עמו, אין היתר להשיבו עכ״ל.

והוסיף שם בדבר הלכה (אות ג׳) וז״ל ולכן אם הודיעוהו שאביו מבקש לדבר עמו דרך טלפון, אם לא הוא הרים את השפופרת אלא אחר, אסור לו ליטול את השפופרת ולהשיב לו שלום, אף אם אביו יודע שהוא קרוב למכשיר הטלפון, הואיל וסו״ס לא שאל עדיין אביו לשלומו עכ״ל.

אולם יש להשיב על הנ״ל, דמ״ש לענין אביו אינו לפי ההלכה, שהרי פסק בשו״ע (שהבאנו למעלה) שאביו הוי בכלל ״מפני היראה״, וע״כ מותר להבן לשאול בשלום אביו לכתחלה אפילו באמצע, וא״צ להמתין עד שאביו ישאל ממנו.

ביאורים

ועוד אף אי נימא כהני ראשונים (רמב״ם ורש״י ועוד) שס״ל דאביו הוי בכלל ״מפני הכבוד״, וכנראה שתפס כן בס׳ הליכות שלמה הנ״ל, מ״מ לענ״ד מותר להבן להשיב לאביו אע״פ שעדיין לא שאל האב ממנו, שהרי מאחר שאביו מבקש לדבר עמו וגם יודע שהוא קרוב להטלפון, אין לך מפני הכבוד גדול מזה, דבאמת אין כאן ״גזה״כ״ דבעינן דוקא שישאל אביו בתחלה ממנו, אלא העיקר הוא שצריך להשיב מפני הכבוד, ובנ״ד זהו כבודו להשיבו. ומ״ש המשנה ״שואל״ ״ומשיב״, בפשוטו מיירי בדבר הרגיל וההוה, דאם לא ישאל בתחלה אין כאן מקום להשיב, אבל היכא שיודע שאביו רוצה לדבר עמו ויודע האב שהוא בקירוב מקום, הוי ממש כמו ״שואל״ ממנו ואפשר עדיף מיני׳ (דמסתמא יגרום לאביו צער אם לא משיבו), ואשר ע״כ בודאי צריך הבן להפסיק מפני הכבוד ולהשיב בשלום אביו אע״פ שלא שאל האב ממנו בפועל בתחלה וז״ב, ודלא כמ״ש בס׳ הליכות שלמה הנ״ל.

והנה שוב הוכיח הגר״ח וועזן שליט״א כדברינו דלא בעינן שאלה בתחלה, מהא שכתב המחבר (סי׳ ס״ו ס״ד) וז״ל כהן שהיה קורא ק״ש (וכתב המ״ב ס״ק כ״ד, או שהיה עוסק בברכותיה וכו׳) וקראוהו לקרות בתורה, יש מי שאומר שמפסיק, ויש מי שאומר שאינו מפסיק והלכה כדבריו עכ״ל. וכתב המ״ב (ס״ק כ״ה) בטעמא דמ״ד שמפסיק דהא מפני כבוד הבריות ויראתם מפסיק וכנ״ל, וכ״ש מפני כבוד התורה, ולפי״ז אפי׳ קראו לישראל לעלות לתורה ג״כ מפסיק אפי׳ באמצע ק״ש וכו׳ עכ״ל. ועוד כתב המ״ב (ס״ק כ״ו) דהאחרונים כתבו דכהיום נוהגין העולם כהי״א קמא וכו׳, נוהגין שמפסיקין מפני כבוד התורה וכו׳ עכ״ל.

וכתב עוד המ״ב (שם בסו״ד) וז״ל ונראה פשוט דאם הס״ת מונח על השולחן ואין להם מי שיוכל לקרות בה כ״א זה שהוא עומד בק״ש וברכותיה, לכו״ע יכול להפסיק מפני כבוד התורה וכו׳ עכ״ל.

הרי מפורש שיוכל הכהן להפסיק מפני הכבוד אע״פ שלא נשאל מתחלה, וש״מ דאין השאלה דמעיקרא מעכבת בהא דצריך להשיב מפני הכבוד, דשפיר יוכל להשיב אם יש צורך לכך אע״פ שאין שאלה מקודם, וע״ד שכתבנו לעיל ודו״ק.

הנה שוב שאלתי את הגר״ח קניבסקי שליט״א בזה אם צריך הבן להפסיק ולהשיב לאביו שלום או אסור להשיבו כיון דעדיין לא שאל האב בפועל וכמש״נ.

והשיב וז״ל בזמנינו אין מתירין מפני הכבוד עכ״ל. אולם אנו איירינן מעיקר הדין אם צריך לשאול מקודם וע״ד שהובא בספר הליכות שלמה הנ״ל, אבל לפי מנהגינו האידנא דאין משיבים מפני הכבוד, אה״נ דאין הבן משיב לאביו. אכן צריך להודיע להאב שבנו עומד באמצע ק״ש או ברכותיה ואינו רשאי להשיב, והיינו כדי שלא יקפיד האב עליו, וק״ל.

והנה שוב שאלתי את הגר״ח שליט״א אודות מ״ש המ״ב (סי׳ ס״ו ס״ק כ״ו) דאם אחד עומד בק״ש ועשה הש״ץ מי שבירך בשבילו ובאמצע שכח את שמו ושואלו, לכ״ע מותר להשיבו מפני הכבוד עכ״ד. והעיר חכ״א (הגר״ח וועזן שליט״א) דש״מ אף בזמנינו מתירין מפני הכבוד. ולא דמי הנ״ל למ״ש המ״ב (סי׳ ס״ו סק״ב) דכהיום אין נוהגין לשאול בשלום בביהכ״נ בעת התפלה, דשאני התם דהוא בביהכ״נ משא״כ בנ״ד שהבן מתפלל בביתו, י״ל דשפיר יש לו להשיב לאביו בטלפון דומיא דלהשיב שמו להש״ץ הנ״ל, וצ״ע.

והשיב וז״ל אביו בודאי לא יקפיד כשידע שהי׳ באמצע ק״ש עכ״ל.

ד) יעוין בא״ר (סי׳ ס״ו אות א׳) שהוליד מחלוקת בין רש״י והרמב״ם אם אדם גדול בשנים או בעושר הוי בכלל מפני הכבוד, וכתב דלדינא עיקר כרש״י וסייעתו דהוו בכלל ודמי לאביו ורבו וגדול בחכמה ויעו״ש.

אמנם בס׳ תורת חיים (סופר, שם אות ב׳) הביא את דברי הא״ר הנ״ל וכתב וז״ל ולא הבנתי דבודאי לדינא אין שום נפ״מ, דהא אנן פסקינן דלא כרש״י ורמב״ם בפי׳ דמפני היראה אלא כרשב״א ורא״ש דהוא כגון אביו או רבו או גדול ממנו בחכמה, וא״כ ממילא מפני הכבוד הוה

מלך או אנס,ח) ומשיב שלום לאדם נכבדי) ט) ואפילו באמצע הפסוק חוץ

ביאורים

הפי׳ אדם שראוי לכבדו כגון עשיר וכדומה וכו׳ עכ״ל. ויעוין עוד (שם בסו״ד ד״ה והנה) מה שמסיק שם לדינא.

ח) וכתב הביה״ל (שם סעיף א׳ ד״ה או אנס) וז״ל ראיתי בספר שלמי שמחה שהביא בשם מהרש״ק דאפילו בשביל הפסד ממון מותר להפסיק עכ״ל.

ו) הנה תמה בשו״ת יד אליהו (רגולר, פסקים סי׳ ט׳ בסו״ד ד״ה ויש) על שיטת הרא״ש דשואל מפני היראה ומשיב קאי על כבוד אביו ורבו (ומ״ש שם דזהו ג״כ שיטת הרמב״ם, ט״ס הוא, דהא כתב הרמב״ם בהדיא [בפ״ב מק״ש הט״ז] דאביו או רבו הוו בכלל מפני הכבוד ויעו״ש), דלמה יהיה חייב להפסיק משום מצות כיבוד, נהי דשרי לי׳ להפסיק מפני שגם זה מ״ע, ועשה דכבוד אביו ורבו עדיף, מ״מ הא כבר עוסק במצות ק״ש או ברכות, ולמה חייב במצוה אחרת, שהרי עוסק במצוה פטור מן המצוה אפילו עדיפא מינה טובא, וכיון שפטור, שוב אינו רשאי להפסיק. ואולי י״ל דכמו דהתירו לשאול שלום בשם משום עת לעשות לה׳, ה״נ חייבוהו חכמים לשאול ולהפסיק. ולא דמי שאלת שלום לרבו ולחבירו בק״ש לאבילות דרבנן דאסור להשיב בתוך ג׳ ימים, ומשמע אפילו לרבו ואביו, דשאני התם דאם ישיב להם הרי מבטל בזה עצמו את האבילות כי זה עצם האיסור להשיב שלום בתוך ג׳, משא״כ בק״ש דאין זה ביטולו כי אם ההפסק לבדו הותר לו. ואולי מפני שגדול השלום הוא מחויב בו, אע״פ שעסוק במצוה דק״ש ופטור ממצוה אחרת עכ״ד.

וכ״כ בס׳ תורת חיים (סופר, סי׳ ס״ו אות א׳ ד״ה והנה), שהביא מרש״י במכות (כ״ג: ד״ה ושאילת) שכתב וז״ל דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם עכ״ל. וכתב התור״ת דמשמע דהוא חיוב על האדם שישאל בשלומו בשם הקב״ה אפילו חבירו מוחל, ואף דעוסק במצוה מחויב ג״כ להפסיק לשאול בשלום חבירו עכ״ד.

ויעוין עוד בשו״ת מהרי״ל דיסקין (קו״א סי׳ ה׳ אות א׳) שכתב דמחויב לשאול בשלום רבו, אך י״ל דחיובא ליכא עתה דהוי עוסק במצוה ופטור מן המצוה. אך למ״ש התוס׳ פ״ק דסוכה דלומר איזו תיבות לא נפטר, ה״ה כאן לומר שלום עליכם רבי ומורי. ודע דכל באמצע מיירי שיש העדר כבוד אם ימתין להשיבו עד הפרק עכ״ל.

ז) הנה הבאנו (באות הקודם) משו״ת יד אליהו שכתב דמפני גדול השלום מחויב להפסיק אפילו באמצע ק״ש ואע״פ שעסוק במצוה. אולם שוב תמה דעכ״פ עדיין תמיה על הפוסקים המחייבים להשיב קדיש וקדושה בתוך הק״ש (וכן ק״ל וכמ״ש בשו״ע סי׳ ס״ו ס״ג), הלא הוא פטור מחמת שעוסק במצוה עכ״ל.

איברא נשאל בכעין זה בשו״ת שלמת חיים (סי׳ מ״ט), במה שאמרו להפסיק בק״ש וברכותיה ובפסוד״ז לעניית דבר שבקדושה, אם זה נאמר רק להיתר, אבל מי שנוח לו שיתפלל כדרכו ולא יפסיק כלל ולא יתבלבל, אפשר שייך כאן כל העוסק במצוה וכו׳, שהרי ההיתר דהפסקה למדו מהא דמותר להשיב מפני הכבוד, ובאופן זה מה שאינו משיב הוא ג״כ מפני שעוסק בתפלה.

והשיב הגרי״ח זצ״ל (בשלמת חיים הנ״ל) וז״ל לענ״ד אינו רשות כי אם חובה לאחר שזה דבר שבקדושה, ואם אינו מפסיק נראה ח״ו כמוציא את עצמו מן הכלל, לכך יאמר הקדושה עם הצבור ואינו פטור משום עוסק במצוה עכ״ל.

וכן תמה בזה בס׳ הלכות הגר״א ומנהגיו (אות ע״ב) על מה שדנו הראשונים לענות על קדושה וברכו באמצע ק״ש וברכותיה, למה לא נימא שפטור מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, וי״א דעוסק במצוה דפטור הו״ל כרשות ממש, וא״כ למה לו לענות, והא אפילו עוסק במצוה קלה פטור מחמורה.

ויעוין שם שתירץ דמצוה דיחיד פוטר חובת יחיד, אבל מקדושה וברכו ויהא שמי׳ רבא שעיקרם חובת ציבור, אין מצוה דיחיד שהוא סוג אחר פוטרו. ולפי״ז אין לענות על אמן דברכת

מפסוק שמע ישראל ובשכמל״וח) שלא יפסיק בהם כלל וכו׳.

והביא המ״ב (סק״ב) מהפוסקים (מג״א וא״ר) דלפי מנהגינו כהיום שאין אנו נוהגין לשאול בשלום בביהכ״נ בעת התפלה, חלילה לשאול או להשיב אפילו ד״ת לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרהט) עכ״ל.י) יא) יב) יג)

ביאורים

יחיד, דעוסק במצוה פטור מן המצוה. וגם בפסוד״ז כיון שעוסק בשבחו של מקום פטור לענות אמן, שעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת כמוהו.

אמנם שוב הביא משע״ת (סי׳ ו׳ סק״ה) בשם האריז״ל דאפי׳ באמצע פסוד״ז כשהיה שומע הברכות אפילו מק׳ אנשים היה מפסיק ושותק ועונה אמן אחריהם ויעו״ש. הרי דלא ס״ל שבזה עוסק במצוה פטור מן המצוה, וצ״ב.

והביא מהמאירי (פ״ק דשבת) שביאר דהא דלא אמרינן דעוסק בתורה פטור ממצוה אחרת, משום שת״ת מצוה אחרת כל רגע ורגע, ועוסק בת״ת לא נפטר ממצוה אחרת, שאינו עוסק באותה מצוה כמו בהשבת אבידה או שליח מצוה. ולפי״ז י״ל דפסוד״ז בעצם יסודו לספר שבחו של מקום, ודומה לתורה דכל מה שמרבה מצוה, ואין זה מצוה אחת, משא״כ בק״ש או ברכותיה הו״ל מצוה אחת ופוטר ממצוה אחרת, ושפיר יש לפטור מאמן דיחיד כמ״ש, ודבר זה צ״ב.

אכן שוב כתב דהעיקר בזה הוא, דבפסוד״ז עוסק בשבחו של מקום ואמן נמי שבחו של מקום, ועוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אבל לא מאותה מצוה גופא, ובק״ש וברכותיה שאינן שבחו של מקום רק מצוה, פטור מאמן דיחיד מטעם עוסק במצוה כמ״ש, עכ״ד.

ח) יעוין בביה״ל (סי׳ ס״ו ס״א ד״ה שלא יפסיק) שכתב דמדלא חילקו הפוסקים משמע שלא יפסיק לדבר שבקדושה באמצע בשכמל״ו וכן בין שמע לבשכמל״ו, אלא דהניח דבר זה בצע״ג למעשה כיון דבדיעבד אם לא אמר בשכמל״ו א״צ לחזור, וא״כ מנין לנו להשוותו לענין שיהא אסור להפסיק בו לאיש״ר וקדושה וברכו ויעו״ש.

וכן תמה בזה בתפא״י (פ״ב דברכות אות ט׳) שיהיה לבשכמל״ו שאינו פסוק כלל, חשיבות טפי מקרא שבתורה וכו׳ וצ״ע עכ״ל.

ט) וכ״כ בערוה״ש (סי׳ ס״ו ס״ד) וז״ל דהאידנא לא ראינו מי שיקפיד על זה כלל, ולכן אין לנו אפילו להשיב שלום ואין דרכינו בכך אף לאביו או לרבו ואפילו בין הפרקים לא יפסיק, ואדרבה עתה נחשב לקלות מי שמפסיק וכו׳, ולכן עתה כל מין הפסק אסור עד גמר התפלה וכן המנהג פשוט ואין לשנות וכו׳ עכ״ל.

י) אולם במקום כבוד שמים מצינו שיש פוסקים שהתירו להפסיק, דיעוין בשו״ת פרי השדה (ח״א סי׳ ל״ג) שנשאל במי שעמד למחות כנגד אלו שלבשו מנעלים בביהכ״נ ביוה״כ, אם טוב עשה או לא. והשיב דאפילו בק״ש מותר להפסיק מפני הכבוד וכ״ש הכא דאיכא כבוד שמים שלא לעמוד בביהכ״נ במנעלים ביוה״כ דאיכא איסור דאורייתא (ע׳ מג״א ס״ס תרי״ד), ואפילו אי הוי רק איסור דרבנן, מ״מ הוי אפקרותא יתירא לעבור על איסור מפורש בביהכ״נ וכו׳, ומסיק דיפה עשה ויאשר כחו ע״ז וכו׳ עכ״ד.

וכן דן בזה בשו״ת רבבות אפרים (ח״א סי׳ נ״א) בעובדא דאחד נכנס לביהכ״נ עם נעלים ביוה״כ, ואחד שהיה עומד לפני ק״ש אמר לו להוריד את הנעלים, ושאל אם טוב עשה במה שהפסיק. והביא שם כמה סברות שונות בזה, די״א דהיה אפשר לרמז לו בידו ולמה לו להפסיק בדיבור. וי״א דאם אפשר לו בכתיבה בודאי אין להפסיק בדיבור. וי״א דזה תלוי אי יעשה איסור קל כדי

הרב אלחנן בן נון
רב הישוב שילה

אמירת "שלום"

הקדמה

עם תום השנה להסתלקותו של חברנו האהוב, ר' הלל ז"ל, רציתי להעלות רעיון אחד הנוגע למצות אמירת שלום, מצוה שקיימה ר' הלל ז"ל במאור פנים מיוחד. רעיון זה מביא הרב קוק זצ"ל בספרו "עין איה" על מסכת ברכות. את משמעותו ובטויו נסיתי לבדוק ולהבין לאור דברי רבותינו בגמרא ובהלכה. אמירת "שלום" דבר כה פשוט ויסודי, אבל העיון בדברי חז"ל מלמדנו שמאחוריו לא רק נמוסים פשוטים, אלא יסודות רוחניים עמוקים.

א. "שלום" קטן ו"שלום" גדול

הגמ' במסכת ברכות אומרת:

"כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה" (ברכות י"ד.).

מסביר הרב קוק זצ"ל שבאמירת "שלום" אפשריות שתי כוונות. האחת הבעת אחדות בין כל בני האדם, מתוך הצפיה להופעת השלמות האלקית על כולם. זו ברכת שלום לכל אדם בעולם. השניה, התחברות בין אנשים יחידים לתועלת חברתית הדדית. זהו בטוי לקשר אנושי הדדי. איזו ברכה גדולה יותר? איזו עמוקה יותר? - זו, הכללית, המיועדת לכל אדם בעולם? או זו, המכוונת לחברי ואוהבי?

מהסבר דבריו נלמד. בתפלת שמונה עשרה כלולה בקשת שלום ושלמות בשביל כל ישראל וכל העולם: "כי אתה הוא מלך אדון על כל השלום" (נוסח אשכנז "שלום רב"), וזהו סיומה של תפלה, המגלה את רצון ד' בברכת הופעתו על הכל. לעומת זאת, בנין הבמה לקרבן, הוא אמצעי להתקרבות אל ד' באופן אישי, על כן, אין מקריבין קרבנות צבור בבמה (מגילה ט:). מסביר הרב את הגמ' הנ"ל שהנותן "שלום" לחברו קודם שיתפלל, מראה שה"שלום" האישי, הפרטי שהוא מצומצם, חשוב בעיניו מה"שלום" הכללי, הנובע מבקשת הופעת ד' על הכל. על כן, מדמה אותו הגמרא לבונה במה. מכאן נשפך אור על חטא מלכי יהודה שחטאו בעשית הבמות, שראו את הקשר לד' כענין אישי ולא כענין צבורי-לאומי.

אמנם, גם לפי הגמרא ניתן לומר דבר חמור כזה רק על מי שמשכים במיוחד לפתח חברו לפני התפילה על מנת לומר לו "שלום", אבל לא במי שנפגש עם חברו באקראי. הגמרא עצמה מביאה שם את דין המשנה, לגבי מי שפגשו אדם כשהוא קורא קריאת שמע: "בפרקים שואל מפני הכבוד, ומשיב". ופירושו - אם שאל אדם בשלומו, והוא עומד בין פרשה לפרשה, צריך להשיב לו שלום. (שו"ע או"ח סי' פ"ו סע' א'). על כן, צריך להבין אילו ברכות "שלום" זו, היא ענין אישי, מדוע יתירו חכמים להפסיק באמצע קריאת שמע? אם המשכים לפתח חברו לפני התפלה מבליט את ענינו האישי, מה נאמר על המפסיק בקריאת שמע? קריאת שמע, היא קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות?

ב. השבת גזלה

מאמר אחר במסכת ברכות (ו:) אומר:

> "ואמר ר' חלבו אמר רב הונא, כל שידע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום, יקדים לו שלום שנאמר (תהילים לב) בקש שלום ורדפהו. ואם נתן לו, ולא החזיר, נקרא גזלן שנא' (ישעי' ג') 'ואתם בערתם הכרם, גזלת העני בבתיכם'."

גם כאן עוסקת הגמרא בחיוב אמירת "שלום". בולטת במיוחד חומרת ההתעלמות מאמירת "שלום". מהתיחסות חמורה זאת אנו למדים שהשבת "שלום", היא דבר חשוב במיוחד, ואפשר שהיא גם המפתח להבנת חובת ההפסקה בקריאת שמע. אולם, תחלה ננסה לברר את דמויה של התעלמות זו לגזלה. כיצד למדו חז"ל מן הפסוק בישעיה שהוא רומז להתעלמות מ"שלום"? רש"י במקום (ד"ה גזלת העני) עונה על כך. באסור גזל אין הבדל בין עשיר לעני, זה וזה אסורים. מדוע, אם כן, מזכיר הנביא דווקא את גזלת העני? תשובתו, שלא על ממון מדובר, אלא על גזל הנפש. לעני אין ממון שיגזלו ממנו, אבל אפשר לגזול את נפשו. מהי גזלת נפש? התעלמות משאלת "שלום". אמנם, בלי ספק, זו פגיעה אנושית ונפשית באדם המצפה מחברו ליחס וזה לזה שהעניק לו. אולם, די בהגדרה של פגיעה או של צער, מדוע הגדירו זאת דווקא גזלה? האם נטל ממנו משהו בגלוי? מכאן נתן ללמוד, שהנותן שלום לחברו מעניק לו יחס נפשי, חלק של נפשו, זו פתיחת ערוץ של קשר המבוסס על הדדיות. אם לא יֵענה, לא רק שיפגע מכך שפתח את נפשו לחברו, והלה מסרב לענות לו, אלא שנטל את ברכתו, דהיינו קבל יחס נפשי על מנת שיחזיר כפי שראוי ומוסכם בין בני ישראל, ולא החזירם ועל כן הוא גוזל את חברו. ניתן אם כך להבין את חומרת החיוב בהשבת

שלום. מאידך, עדין עומדים אנו במישור הפרטי, האישי, ושוב חוזרת השאלה מדוע התירו לו להפסיק בקריאת שמע הלוא זו התקשרות שלו עם הקב״ה?

ג. שמו של הקב״ה

דברי תורה עניים במקום אחד, ועשירים במקום אחר. ננסה לעמוד על משמעות ברכת ה״שלום״ ממקומות אחרים, ומתוך כך נחזור להבנת ענייננו. המשנה בסוף ברכות (נד.) אומרת: ״והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר ׳והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ד׳ עמכם, ויאמרו לו יברכך ד׳ ואומר ד׳ עמך גבור החיל׳״. שואלים המפרשים, מדוע היה צורך בתקנה מיוחדת? עונה על כך רש״י (שם ד״ה ״שיהא אדם״): ״ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות, להוציא שם שמים עליו״. כלומר, היינו חושבים, שאין להזכיר שמו של הקב״ה, רק על מנת להרבות בקשר בין הבריות, שזהו ענין אנושי פשוט, ואינו דווקא ענין רוחני. אולם, מבועז ומגדעון למדנו, שמותר הדבר, שכך רצונו של הקב״ה, שירבה השלום בין הבריות. אך מדוע צריך היה להמתין לתקופת עזרא, כדברי רש״י, הלוא כך צריכים היו לנהוג מימים קדמונים?

מסביר מו״ר הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ״ל, (מאמר ״שלום״ - שמו של הקב״ה, ספר היובל לכבוד הרב שמעון פדרבוש, תשכ״א) שסבת התקנה היא, לחנך את ההשקפה, שהשלום בין הבריות הוא ענין רוחני ולא רק אנושי. מחבור דבריו עם דברי אביו, הרב זצ״ל, נתן להוסיף, שזו התכלית, שיושפעו כל הבריות מכבוד ד׳, וע״י כך יתאחדו למטרה אחת - ״ויעשו כלם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם״ (תפלת ימים נוראים). ממילא, יהיה אז שלום אמת בין כל הבריות, כיון שרק ענין רוחני המקיף את הבריות, יכול להביא שלום בין כולם.

אם כן, אמירת ״שלום״ בשם ד׳ מבטאת את הערך הרוחני של שלום שבין הבריות. האם גם אמירת ״שלום״ סתמית מבטאת זאת?

רש״י בברכות (סב:) ובמכות (כג:) מדגיש באמת שתקנת חכמים, לשאול שלום בשם היתה לשאול בשם ד׳ ממש כגון: ״ישים ד׳ עליך שלום״. אבל, לפי דברי הרמב״ם (בפירוש המשניות בסוף ברכות) התקנה לא היתה להשתמש בשם ה׳, אלא בשם ״שלום״, שזהו שמו של הקב״ה. זאת ע״פ דברי הגמ׳ בשבת (י:):

> ״אמר רב המנונא משמיה דעולא. אסור לאדם שיתן שלום לחברו בבית המרחץ משום שנא׳ ׳ויקרא לו ד׳ שלום״.

ע״פ פירוש הגמרא קרא גדעון למזבח שבנה: ״ד׳ שלום״. אם כן, לדברי הרמב״ם גם אמירת ״שלום״ בלבד מבטאת את הערך האלוקי של השלום שבין הבריות. כך ניתן גם להבין מדברי רש״י בגטין (סא. ד״ה ושואלין בשלומם) העוסק באסור כפילת שלום לגוי. אם כי לדבריו, הבלטה יתירה היתה בתקנת אנשי כנה״ג לשאול ״שלום״, בשם, דווקא. כיוון שגם אמירת ״שלום״ סתמית יש בה כדי לבטא את הערך האלוקי. צריך גם להסביר, שהסתיגות הגמ׳ בברכות מאמירת ״שלום״ לפני התפילה, באה מפני הבלטת ההשכמה לבית חברו לפני תפילת השלום על הכל. משום כך, היא מבליטה את הערך המוקטן, של ה״שלום״ הפרטי.

ד. שכינה עם ישראל

אם תקנת עזרא וסיעתו (רש״י ברכות נד. ד״ה ״כל חותמי ברכות״) היתה לחזק את עומקה הרוחני של ברית השלום. למה קשור הדבר דווקא לתקופתם? אפשר להרחיב ע״פ הדברים הבאים. בברכת המלאך לגדעון נאמר: ״ד׳ עמך גבור החיל״ (שופטים ו׳), וזה אחת המקורות לתקנה זו. גדעון בתשובתו אינו מקבל את ברכת המלאך כדבר המובן מאליו:

> ״ויש ד׳ עמנו, ולמה מצאתנו כל זאת, ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר, הלא ממצרים הצילנו ד׳, ועתה נטשנו ד׳, ויתננו בכף מדין״.

מדוע ענה גדעון בהתרסה כזו? אין זאת, אלא שאמירת המלאך ״ד׳ עמך״ במצב כה עגום לישראל, היא לעג לרש, ועל כך התקומם גדעון. תשובת ד׳ לגדעון היתה: ״לך בכחך זה, והושעת את ישראל מכף מדין״. במדרש נאמר על זה:

> ״אמר ר׳ יהודה בר שלום, ליל פסח הוה אותו הלילה. שאמר לו, ואיה כל נפלאותיו. היכן הם הפלאים שעשה האלוקים לאבותינו בלילה הזה, והכה בכוריהם של מצרים, והוציא משם ישראל שמחים... אמר לו הקב״ה יש בך כח ללמד סניגוריה על ישראל, בזכותך הן נגאלין״.

לכאורה יותר משיש כאן סניגוריה על ישראל, יש כאן ספור שבחו של ד׳? יתכן שהסניגוריה נובעת מתוך שלא היו ישראל ראויים לנסים מצד זכויותיהם, ובכל זאת הוציא ד׳ אותנו משם בגלל ברית אבות. אם כך, ראויים הם ישראל שיגאלו, ומדוע אין ה׳ עמם בשעבוד מדין? זהו כנראה כחו של גדעון להושיע את ישראל. אם כן, בכוונה פתח המלאך בברכה זו, שבאה לעורר את גדעון, שיש להם חובה, להתפלל על כח הברית. אין ד׳ עוזב את ישראל, ואסור להם להתיאש. מכאן נתן להסביר את תקנת הזכרת

שם ד' בשלום דווקא בבית שני. הגמ' ביומא (כ"א:) אומרת:

"אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן:
ארון, כפורת וכרובים, אש שכינה, רוח הקודש ואורים ותומים".

כיוון שבבית שני לא שרתה שכינה, חלחל יאוש בישראל על דבר התקוה לגלוי שכינה בעתיד, ועל עזרת ד' לישראל. קשורה לכך העובדה שבית שני התחיל בשעבוד פרס, וכך רוב ימי בית שני היו משועבדים לפרס, יוון ורומא. אין פלא איפה, שדווקא אז תקנו לשאול שלום בשם, להדגיש את הקשר האלקי לישראל. לא לשווא נלמדה הלכה זו דווקא מתקופת השופטים, בימי גדעון ובועז, שגם בהם היה הסתר פנים, והיו ישראל מיואשים מן הגאולה.

ה. שלום לנכרים

תואמים הדברים, להלכה הנלמדת במס' גטין (סא. סב.) בדבר אמירת שלום לגוי.

אומרת שם המשנה:

"ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום".

ורש"י מסביר: "ואע"פ שמטיל על הנכרי שם שמים ששלום שמו של הקב"ה". מאידך, אומרת שם הגמרא:

"אמר רב דימי בר שישנא, אין כופלין שלום לעובד כוכבים".

ורש"י מסביר: "דהא דנותנין שלום לעובד כוכבים, מפני דרכי שלום הוא דשרי, ומשום דרכי שלום, בחדא זימנא סגי".

אם כן, אמירת שלום בכפל לשון, מבליטה במיוחד את הערך האלקי של שלום. אין הוא אמירה סתמית, אלא ענין המורה על אחדות כל הבריות לתפקידם המשותף "לעשות רצונך בלבב שלם". יש פגם בשתופם של גויים עובדי ע"ז, המתכחשים לענין זה, ופועלים בנגוד לו, על כן ב"חדא זימנא סגי".

ו. "כנזופין למקום"

שתי הלכות נוספות בענין אמירת השלום מתפרשות היטב, מתוך הרעיון הכללי שהתבאר בדברי הרב זצ"ל. המשנה במסכת תענית (יב:) עוסקת בעצירת גשמים חמורה ביותר, שגם לאחר י"ג תעניות שגזרו על הצבור, לא נענו ולא ירדו גשמים. "עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ובמתן בבנין ובנטיעה, בארוסין ונשואין ובשאלת שלום בין אדם לחברו כבני אדם הנזופין למקום". זמן צרה כשר הוא דווקא להתחברותם של אנשים, מדוע יש למעט באמירת שלום דווקא אז?

על פי מה שאמרנו, כיוון שזו ברכה המבטאת את תפקידנו המשותף לגלוי שם שמים, איננו יכולים לעשות כן בשעת עצירת גשמים כזו. הרינו "כנזופין לפני המקום". שעה קשה של הסתר פנים היא, ואין ה' עונה לתעניותנו ותפילתנו. למרות שנאמר בדברים (ואתחנן ד'): "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כד' אלקינו בכל קראנו אליו". והרמב"ם בהל' תפלה (פ"ח הל' א'). כותב: "תפלת הצבור נשמעת תמיד, היו בהן חוטאים, אין הקב"ה מואס בתפלתם של רבים". אין הדברים מתגלים בשעת הסתר פנים כזאת של עצירת גשמים, וכיצד נכריז, שאנו שלוחיו לגלות את שלמות הופעת שם ד', הלוא גער בנו, והוא מתעלם מאתנו, חלילה.

ז. אבל, אינו שרוי בשלום

הגמ' במסכת מועד קטן (כא:) אומרת:

"אמר רב אידי בר אבין, הוא (האבל) שואל בשלום אחרים, שאחרים שרוים בשלום, אחרים אין שואלין בשלומו, שהוא אינו שרוי בשלום".

גם כאן יש מצב של הסתר פנים, ואין השכינה שרויה עם האבל. לברכו לשלום בעת כזאת זהו לעג לרש. דיוק נוסף אנו למדים מכאן. אמירת "שלום" מתיחסת למצבו של הזולת ולא למברך. אפשר לומר שזה במובן של שאלה: "האם שלום אצלך"? וזו נקראת שאלת שלום, ואפשר לומר שזה במובן של ברכת שלום: "ישם ד' לך שלום". בשני המובנים הללו זהו לעג לרש כלפי האבל, אבל האבל עצמו רשאי לשאול, ולברך אחרים. למרות שבצער האבלות יש הסתר פנים, מחמת הסתלקות המת, אצל חולה מצינו דבר הפוך. אומרת על כך הגמ' במסכת שבת (יב:):

"הנכנס לבקר את החולה, לא ישב לא על גבי מטה, ולא על גבי כסא אלא מתעטף ויושב לפניו מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה שנא': 'ד' יסעדנו על ערש דווי'".

כל זמן שאדם חי, ד' רוצה בתשובת האדם. על כן דווקא בשעת צרתו הקב"ה קרוב אליו. וכן כתוב (דברים ד' כט ל): "ובקשתם משם את ד' אלקיך, ומצאת, כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. בצר לך, ומצאוך כל הדברים האלה, באחרית הימים, ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקלו". בזמן צרתם של ישראל הקב"ה ממציא עצמו אליהם. אבל, לאחר שנפטר אדם אין לדבר חזרה ותקון והרי הסתר פנים יש כאן. כך גם בענין הגשמים, לאחר י"ג תעניות כבר יצא שבט, וכבר עבר זמן רוב גשמי השנה, על כן, אין לפירות שנה זו תקון יותר.

ח. אחדות של נתינה וקבלה

על פי דברי הגמ׳ בענין אבל הבנו ששאלת שלום מתיחסת בשאלה או בברכה למצבו של הזולת, אולם מן הגמ׳ בברכות הנ״ל על הגוזל את חברו כשנמנע מלהשיב לברכתו, הבנו להיפך ששאלת שלום היא הבעת ברכה, הנובעת מנפשו של המברך, ובאה לבטא את תחושותיו והרגשותיו כלפי זולתו. אולם, לא סתירה יש כאן אלא השלמה. כך נתן ללמוד מדברי המהר״ל ב״נתיבות עולם״ (נתיב השלום פ״ב):

״וכאשר אין שלום הכל חסר, ולכן צריך לרדוף אחר השלום שהוא משלים הכל. ואם יודע בחברו שיתן לו שלום, צריך הוא שיקדים לו שלום, שאם לא כן לא היה עושה השלום ברדיפה״.

אם כך, ראוי שאדם ירדף אחר השלום כדברי הגמ׳ מן הפסוק: ״בקש שלום ורדפהו״. כיוון שע״י כך משיג הוא עצמו את השלמות. לא בשביל חברו. לא רק מתוך תשומת לב מיוחדת והתחשבות בזולת, אלא אדם בשביל עצמו צריך לרדוף אחר אמירת שלום, והקדמת שלום לחברו.

מה מקבל המברך? למה הוא זקוק? נמשיך לעיין בדברי המהר״ל:

״כי השלום על ידו הכל אחד, כאשר יש שלום ביניהם, וכאשר נותן לו שלום, ולא החזיר לו שיהיה על ידי זה הכל אחד, הרי דבר זה גזילה היא, שהרי נתן לו שלום ועל ידי השלום נעשה אחד״.

אמירת שלום אינה רק בטוי מלולי, גם לא רק הבעה נפשית, אם כי, היא בוודאי כוללת גם את הרבדים הללו. אמירת שלום מביאה את האדם לשלמות רוחנית ע״י אחדות. ההכרזה על המטרה המשותפת של גלוי שם ד׳ בשלמות, היא המאחדת את בני האדם באחת. לא אחדות שטחית וחיצונית. אחדות אמיתית שרק בה נמצאת המטרה המשותפת באמת לכולם. הרי כל מה שברא הקב״ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו. וכך אומר על זה הרב וצ״ל (עין איה ברכות פ״ב אות כ״א):

״האחדות למטרה של אהבת כל יחיד לעצמו, היא אחדות מקרית, ויסודה היא אהבת הפרט העצמית, אין סופה להתקים, כי אין לה מרכז אמיתי. ואע״פ שלכאורה מתגדלת האחדות, אבל לסוף כל יחיד יחפוץ למשוך לעצמו רב הנאה, ותצא כאש שנאה ומלחמת אחים״.

שותפות על בסיס מקרי או ענין פרטי אינה אהבה לשם שמים, ואין סופה להתקים. כל צד מחפש לבסוף את טובת עצמו. רק שאיפה אמתית רוחנית המקיפה את טובת כולם, יכולה לאחד את בני האדם באחדות אמיתית שלמה. אמירת השלום היא שאלה או ברכה לזולת על השותפות שלו לשלום. זו שאלה על מצבו הנוכחי או העתידי המאפשר לו להיות שותף

אתי. אין דרכו של אדם לבוא ולהכריז על עצמו: "ד' עמי אני מברך אותך שיהיה גם עמך". אמירת שלום היא "ד' עמך", או "האם ד' עמך?" וכוונת ברכה זו לומר "גם אני שותף עמך". על כן בעיקר מכוונת היא למצבו של הזולת, אבל מבטאת היא גם את רצון המברך להשתתף עמו. אם כן זו הנתינה הנפשית, הרוחנית. נפסקת היא אמירת שלום בצפיה שתבוא ברכה מהזולת, שתברך את המברך שיהיה ד' גם עמו. אם אין חברו מחזיר לו שלום, גזל ממנו את הנתינה הנפשית שאינו מחזיר לו ברכה. האם משמעות חודרת זו מתחשבת עם כוונת האדם הפשוט באמרו "שלום" או "מה שלומך"? בוודאי! אמת חודרת היא אפשר שלא כל אחד מתכוון לה במלוא מובנה העמוק, אבל כוללת היא את הכוונה הפשוטה.

למה מתכוון אני כשאני שואל "מה שלומך"? רצוני לשאול: "הכל בסדר?" אתה בריא בגופך, בנפשך? מה מצב רוחך? וכו'. הכל בהתאם לנסיבות. בעצם, מתוך הידיעה שההשגחה מנהלת את חיי האדם שואל אני האם השכינה מלוה אותך בטוב, בברכה או שמא ישנה מועקה או צרה חלילה הדורשת שותפות ועזרה. מכאן, שגם הכוונה הפשוטה של האדם קשורה וכלולה היא בשאלה "ד' עמך"? זו שלמות האדם. לפני חבורו עם חבירו חסר הוא. שאין האדם לבדו יכול לזכות בשכינה, רק בחבור כל ישראל יחד, כמו שנאמר בפרשת וארא (שמ' ו' ג'):

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא־ל שדי ושמי ד' לא נודעתי להם". שהם היו יחידים ולא צבור, ולא התגלתה האלקות בגילוי שם ד' אלא בצבור (כוזרי א' מ"ז). כיוון שכך רק על ידי החבור ההדדי, על ידי ההכרה שיחד אנו יכולים לקרוא את גלוי השכינה, אנו משיגים את אחדותנו. כאשר כל ישראל נמנים ונפקדים כל אחד לפי שמו, נשלם הענין האלקי בכלם יחד להשראת השכינה. על כן כדברי המהר"ל צריכים אנו לרדוף אחר השלום. האבל, אם כן, אינו יכול להשתתף בעצמו שהוא נמצא בהסתר פנים. וכך הם דברי המדרש (ב"ר ק'):

"כל ז' ימים חרב שלופה ועד ל' יום היא מתרפה ואינה חוזרת לנדנה עד י"ב חודש". על כן אין לברך את האבל בשלום.

ט. רדיפת שלום

ברכה עמוקה זו של שלום, אינה באה מתוך הבעה חברתית פשוטה של ידידות בלבד. מקורה בעומק הנפש שממנו נובע ה"שלום". מתוך בקשת הנפש להופעת השלום, להופעת השלמות הגדולה המקיפה את הכל. מתוך כך, יכול אדם להרגיש קירבה גדולה לזולתו. לא רק מצד הקשר האישי

הקיים ביניהם, אלא למעלה מזה, מצד הקשר של אהבת כל הבריות. מצד הקשר של כל היצורים לגלוי כבוד ד'. זו נקודה פנימית המונחת בנפשו של כל אדם, ובמיוחד של כל יהודי. על כן, בבקשת השלום האלקי חותר האדם לשלמותו. בבטאו את הקשר שלו לחברו, הוא משלים גם את עצמו. כאן מתחברים דברי המהר"ל, על אחדות הנפש באמירת ה"שלום" לחברו, לדברי הרב זצ"ל, על השלום האלקי המקיף את כל היצורים. מאמר הגמ' בברכות (ו:) -"כל שיודע בחברו שרגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנא' 'בקש שלום ורדפהו"', בא ללמד על חובה מיוחדת של רדיפת השלום, כדברי המהר"ל בין נפשות קרובות. עליהן מוטלת חובה מיוחדת להיות קרובים ושותפים זה לזה, להרבות אחדות וקירבה נפשית, ולהגדיל בכך את שמחת השכינה. כך אומרים חז"ל (ילקוט שמעוני, עמוס, רמז תתקנ"ג):

"כשישראל שווין בעצה אחת מלמטה, שמו הגדול משתבח למעלה, ולכן עשויין אגודה אחת".

את הדרוג בחובה זו של רדיפת שלום, מגדיר הרב ומדייק (עין איה ברכות יד סי' ס"ז):

"אם פוגע בחבר, מדת חכמים היא, להקדים שלום לכל אדם (גם לגוי), אבל אין חובה שימצא לו כדי להקדים שלום... אבל ביודע בחברו שרגיל ליתן לו שלום, ישתדל למצוא אותו, באופן שיקדים לו שלום".

לפי דבריו יש ענין להשתדל למצוא את חברו כדי להקדים לו שלום. המקור לדברי הגמ' הללו הוא הפסוק "בקש שלום ורדפהו".

לא מדובר כאן על עזרה הדדית, לא על שיחת ת"ח, גם לא על למוד בחברותא. עוסקים אנו "רק" באמירת שלום בין שני אנשים. כמה החשיבו חכמים אמירת שלום זו. במלה אחת או במלים ספורות תלו חכמים דברים כהתעניות בזולת, הענקה נפשית, קבלה ונתינה הדדית, העמקת הקשר ההדדי, מתוך אמונה גדולה בתפקידם המשותף של כל בני האדם, מתוך התעלות של אהבה חברתית, נפשית ורוחנית לכל אדם, ולנפשות קרובות במיוחד. דומה שיש לנו מה ללמוד מענין זה לכל צורת הדבור ההדדית, היחס, הכבוד והקשר שבינינו.

י. "שלום" במקדש

המשנה במסכת תמיד (כח.) מספרת על ההכנות לתחלת העבודה כל בוקר בבית המקדש:

"נטל (הממונה על הכהנים) את המפתח, ופתח את הפשפש, ונכנס

מבית המוקד לעזרה, ונכנסו הכהנים אחריו, ושתי אבוקות של אור בידם. נחלקו לשתי כתות, אלו מהלכין באכסדרא דרך מזרח, ואלו מהלכין באכסדרא דרך מערב. היו בודקים והולכין, עד שמגיעים למקום עושי החביתים (מנחת הכהנים). הגיעו אלו ואלו, אמרו 'שלום'? 'הכל שלום".

לכמה זמן נפרדו אלו שתי הכתות הסוקרות את העזרה שצריכים לומר שלום? אלא, כיוון שעוסקים במרכז עבודת הקודש של האומה, ושל העולם יש מקום לבטא כך את שלמות הבית וכליו ואת הכנתה לעבודת ד'.

יהי רצון שאותה מידה מאירה של קירבת נפש וחביבותה, שהיתה מאירה בו באחינו, רענו - ר' הלל ז"ל, תדבק גם בנו, בזכרנו את דמותו, את מאור הפנים והחביבות. את הכבוד, ההקשבה והנתינה לזולת את המסירות ואת הנועם שהנעימו את מסירת התורה ממנו לתלמידיו, לתלמידותיו ולרעיו. ולא נהיה עוד כנזופין לפני המקום, אלא ככהנים הנפגשים במקדש ושואלים "שלום" ועונים "הכל שלום".

הלכות בין אדם לחברו
(שאילת שלום)

א

חוי מקדים שלום לכל אדם ואפילו בשלום בוגדי ופשעי ישראל שמתוך כך הם בושים מעבירה.
כמה דברים אמוריב באדם חשוב שעל ידו עלול הוא לחרתע מעשית עבירה מתוך בושה, אבל באדם דעלמא אינו שואל בשלום רשע.

ב

ולא רק את שלומו הוא דורש אלא גם שואל בשלום רכושו וכל דבר שיש לו חנאה ממנו.
זאם הוא ממכריו ומניו רעות יתעניין וישאל אותו למה פניו משונות.

ג

ומאי היא שאילת שלום? שיאמר לו „שלום־עליכם" או

א) מלמד שהיה אהרן שואל בשלום בוגדי ישראל ורשעי ישראל וכשהיה אחד מהם מבקש לעשות עבירה, היה אומר אוי לי מחר יבוא אהרון ושואל בשלומי ואיך אני משיבו והיה בוש ולא היה עורה, (מדרש גדול ונדולה). אבדר״נ כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע באדם ונתן לו שלום וכו׳.

ב) אין שואלים בשלום הרשע. זהר פ׳ וארא, וכן משמע מהא דהבאנו לעיל, דרק באהרן שייך טעמא להקדים לשלום.
בשלום רכושו וכו׳. את שלום אחיך ניחא אלא מאי שלום הצאן, הדא אמר שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש בו הנאה ממנו (בר״ר פרשה פ״ד, א״ג).
למה פניו משונות. וישאל את סריסי המלך, שכן דרך החכם לשאול לאשר עמו מדוע פניו משונות היום משאר ימים וכן אומר באסנון וכן אומר בנחמיה ויאמר לו המלך מדוע פניך רעים (לקח טוב).

ג) שלום עליכם וכו׳. הנה בכל מקום חזינן דנוסח הברכה הוא שלום עליך רבי ומורי או שלום עליך גוירא, ונראה דהתו נוסח תברכת דבעינן

המדרש כהלכה בארי, ישראל בן שמואל זאב הלוי עמוד מס 203(הודפס ע״י תכנת אוצר החכמה (0

חלכות בין אדם לחברו
(שאילת שלום)

שלמא למר, אכל שלמא גרידא מכלי לומר עליך או למר אין זה ברכת חשלום, ויתכן שאפור לומר כן מפני חזכרת שם שמים לבטלה, ובפרט אחרי דנחגו חעולם לומר שלום לא בתור ברכה לחברו שמברכו בברכת חשלום במשמעות חמלה אלא כמימן גרידא בלי כל כונה לברכו יתכן שאם חפר גם חנופח חקבוע הרי זה חזכרת ש"ש לבטלה.

ד

אפור לשאול בשלום רשע בלשון שאינו במשמעות של שלום אלא משתמע בצלצולו כשלום ועלול לחטעות את חשומע, מפני שחוא גונב את דעתו.

שיברך לחברו, ואתא למדנו דמותר לברך את חברו בשם (ועי' ירושלמי ברכות פ"ב—ו) דעיקר ההיתר דמברך לחברו, ולכאורה נראה דברכה חוא כשמברך אותו ביחוד ולא אומר סתמא וכמו בברכת כהנים שנאמר וישם "לך" שלום ולא נאמר סתמא שלום, דדרך ברכה כשהוא מיחד לזה שמברך, ויש לתביא ראיה מהא דגיטין ס"ב שהיה אומר לעכו"ם שלמא למר ומירש"י שהכונה היה לשמים, ובתוס' הקשו על זה יצ"ש, לכאורה היה אפשר לו להתחיל בפסוק שפסתיים במלת שלום ולסיים אותו בפניו ואז יחשוב שנאמר לו שלום לפירש"י, ולמה לומר שלמא למר, אלא ע"כ בלי לומר "למר" אין זה כלל ברכה ולא היה טועה שזה הקדמת שלום.

וצ"ע מהא דשבת י"ב שבנא איש ירושלים בכניסתו (לחולה) אומר שלום וביציאתו אומר וכו' משמע דהיה אומר שלום גרידא. ואולי בביקור חולה יש משמעות ברורה גם בשלום גרידא וצ"ע. ויתכן שהיה ממעט לדבר בשבת וכמו שאמרו בירושלמי שבת פט"ו ה"ז שבקושי התירו לומר שלום לכן הסתפק בזה אבל בלא"ה אין זה נוסח הברכה. אבל מ"מ נראה דיעבד שפיר דמי דאל"ה מאי הועיל באמירתו.

ד) בשלום הרשע וכו'. דבגמנא דמותר לשאול בשלומו ודאי אסור לגנוב דעתו. ועי' בסמ"ח סי' נ"א "ואותן שמחרפין את הגוים בשעת שאילת שלומם וחגו סבור שאמר לו טובת חוטאים כי אין לך גניבת דעת גדול מזה". ועי' בזהר לקמן חל' ח' מבואר להדיא שאסור לגנוב דעת רשע. לשני דברים. כנראה שזה דעת רש"י בגיטין ס"ב, שאמר שלמא למר ומתכוין להקב"ה, דכיון דמשתמע לתרי לשני אין קפידא. ועי' במדרש רבה על הפסוק כראות פני אלהים (בראשית וישלח) דחד אמר דאסור להתניף

המדרש כהלכה בארי, ישראל בן שמואל זאב הלוי עמוד מס 204(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

אחיה 1234347

אבל אם הלשון משתמע לשני דברים כגון שלמא למר שהוא גם הקב"ה שנקרא מר מרי דעלמא, וכן משתמע לחברו כגון זה מותר.

ה

יש אומרים דכל שמזכיר בלשונו את ה" אף דהחוא חושב שהכונה אליו אבל כיון שזה מכוון לשמים מותר בכל גוני.

נראה דבזמן הזה שמקובל לשאול לשלום אם לא ישאל בשלום הרשע יצא מכאן חילול ה', שיאמרו ראו פלוני שלא נעימים הליכותיו מותר לשאול גם בשלום רשע.

ואפילו מפני דרכי שלום מותר לשאול בשלום הרשעים הגדולים שבהם.

ו

אוצר החכמה

נראה, דכל שאומר בלשון רבים וכולל גם אחרים מחוץ לרשע מותר, ולכן ינהג עצמו לומר שלום עליכם בלשון רבים ואם יהיה בזה גם משום דרכי שלום מותר לכו"ע.

נראה, דבזמן הזה, שאילת שלום ברחוב אינו מקובל לסימן ברכה שמברך רעהו אלא לסמל של תשומת לב, ויש אחרים

לרשע אלא בכונה לה' וקשה הרי זה גניבת דעת אלא כיון דהלשון עצמו משמע שני דברים אין בזה קפידא. ובזה מיושב קושית התוס' שם בגיטין ס"ב, ומה"ט הותר לר"א בע"ז ט"ו לומר נאמן עלי הדין והוא חשב לשמים כנ"ל.

ה) יש אומרים וכו'. דעה זו הוא מהזהר פרשת וארא כ"ג וז"לדלבר נש חייבא אסור לאקדמא ליה שלום, ואי איצטריך יקדים ליה כדוד דבריך ליה לקוב"ה ואתחזי דבגיניה קאמר, ואי תימא דרמאות הוה, לאו, דהא כל דסליק ליה לקוב"ה ואתחזי דבגיניה קאמר לאו רמאות הוא, מכאן דיק בספר אגרא דפירקא דכל שנתכוין להקב"ה אין קפידא.

ו) נראה דבזמן הזה וכו'. נראה פשוט דאם מפני דרכי שלום מותר ק"ו מפני חילול ה' דהמיר. זה דעת הספ"ח בס' נ"א.

רב

שיוצאים ידי חובתם גם במועל יד או בקידה כל שהיא אין קפידא גם באמירת מלה כזו שצלצולה קרוב למלת שלום, או יותר נכון לאמר פסוק שמסתיים במלת שלום ויגמור את הפסוק בשלום בקול רם.

ז

כל זה לחקדים שלום אבל לענות שלום מותר לענות גם לרשע.

ח

זה שאמרנו שמותר לשאול בשלום בצורה שנשמע צלצול שלום זה רק למי שאפור לחקדים שלום אבל לאלו שמותר לברך בשלום מצוה לומר שלום ממש ולחומיף „עליך" שתחא כברכה ממש.

ט

בכפר קטן אין שואלים שלום זה לזה כשהמת בעיר. ב"י וכ"ש שאין שואלים בשלום כשיש מת על בית הקברות, אבל כשאין מת שם שואלין ברחוק ד' אמות מן הקבר (רמ"א סי' שמג).

י

כשיש מת מוטל ובאו אורחים לא יתן להם שלום ואם נתנו לו שלום לא יחזיר להם שלום (לשון ספר חסידים תשמ)

ז) לענות שלום. כן משמע מלשון הזהר דקאמר לבר נש חייבא אסור „לאקדמא" ליה שלם, משמע דלענות שלום מותר.

ח) מצוה לומר שלום ממש וכו'. נראה דזה מרומז במשנה ברכות נ"ד התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו, ואמאי לא אמר התירו לשאול בשם הלשון התקינו משמע שמכיון שרצון ה' הוא שיוכירו שמו בשביל לברך חברו הרי גם מצוה איכא, ועי' רש"י שם ד"ה ואומר וכו' „אף זה המתכוין לשאול שלום חברו זהו רצונו של מקום שנא' בקש שלום ורדפהו" וכו'.

המדרש כהלכה בארי, ישראל בן שמואל זאב הלוי עמוד מס 206(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

וכן מי שמוליך עמו מת או ספרים ויחודי פוגעו לא יתן לו שלום ולא יענה לו שלום שהרי כתיב כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תענו (מלכים כד כט) פפ"ח פי' תשמא.

יא

מצוה לחקרים שלום לכל אדם, אבל מי שהוא חייב בכבודם כמו אביו ואחיו הגדול או חמיו חייב לחקרים בשלומם כי זה כבודם.

יב

אל יתן שלום לרבו כדרך שנותנין חברים זה לזה ולא יחויר שלום כדרך שמחזירין שלום אלא שוחה לפניו ביראה וכבוד ואומר שלום עליך רבי ומורי, וכפל לו שלום. (יור"ד בי' פי' רמב).

יג

יקדים שלום לתלמיד חכם ויקום מפניו. ואם הוא בעל מחלוקת אינו ראוי לכבוד כלל (לשון התשב"ץ)

וכן חייב לחקדים שלום לכל אדם נכבד או למי שגדול ממנו בשנים או נכבד מחמת עשרו כי חקדמת שאילת שלום הוא כבוד.

יא) חייב לחקדים וכו'. מכילתא, וישתחו וישק לו (שמות י"ח) איני יודע מי השתחוה למי ומי נשק למי, כשהוא אומר וישאלו איש לרעהו, מי קרוי איש — משה, שנאמר והאיש משה, הוי אומר משה השתחוה ונשק לחמיו מכאן אמרו שיהא אדם מוכן לכבוד חמיו, הרי שמשה הקדים לברך ולשאול.

יב) וכופל לו שלום. מבואר בגיטין ס"ב רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואויל גניבא א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אורין הוא אמר לו ומקמי מלגאה ניקום אדהכי אתא איהו לגבייהו אמר להו שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי וכו' ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי שנאמר ורוח לבשה את עמשא ראש השלישים וגו'.

יג) מבואר שם בגמ' גיטין הנ"ל.

רד

יד

אוצר החכמה

כיון דשאילת שלום והקדמתו היא בכלל כבוד נראה דאם בא האב או האם הביתה וכן כל אחד שחייב בכבודו חייב לחקדים לו שלום, ולא ראיתי נוהגים כן אלא הנכנס אומר שלום, ויתכן כיון דגם מדת כבוד זו תלוי בדעת אנשים ולפי"ד זה מדת הכבוד שהנכנס שואל בשלום ואין זה בכלל כבוד שהם יקדימו ומ"מ צ"ע.

טו

נראה דמצוה להקדים שלום גם לאשה ובפרט לגדולה ומכר בדת וק"ו לאשת חבר.

וכמו כן אשה חייבת להקדים שלום לאיש או לאדם מכובד שהיא מצווה לכבדו, או לבעלה שהיא חייבת לכבדו.

כל אדם. והוא משנה בברכות, ושואל מפני הכבוד, ובגמ', היה קודא ק"ש ופגע בו רבו או מי שגדול ממנו, ולפי דעת הרא"ש גם גדול ממנו בשנים או בעושר בכלל מפני הכבוד, הרי דכל אדם כזה הוא חייב להקדים מפני הכבוד וזה נקרא כבוד אם מקדים אותו בשאילת שלום. ועי' ברמב"ם הלכות ק"ש פ"ב הל' טו ובכס"מ שם. ודע דלפי מה שהעלינו דכל שחייב בכבודם הוא חייב להקדים מכת המדרש לקח טוב גבי יתרו דדדיש מדהקדים משה רבינו לשאול בשלום יתרו דחייב להקדים בשלום אפילו לגוי ע"כ חולק על המכילתא דחייב בכבוד חמיו דאל"ה אין ראיה מהתם דהלא חייב להקדים משום כבוד חמיו, או דסובר דאין זה כבוד ממש כמו שכתבו במפרשים יע"ש.

טו) שלום גם לאשה. נראה דאף דאין שואלין בשלום אשה, הייגו לשאול מה שלומה דיש בזה משום קרבה או משום קול באשה ערוה, אבל לשאול לשלום כמו דנוהגין דהוא ממדת דרך ארץ המקובל בחברה אין בזה משום קול באשה ערוה, וכן מצאתי להדריא במהרש"א בב"מ פ"ז וז"ל אבל נקודות אין משמע ללמוד ד"א לשאול לאשה על האיש. ומה שהביא הרא"ם ראיה לדבריו לאסור לשאול לאשה על האיש משום דקול באשה ערוה לאו ראיה היא דודאי לצורך דבר מה מותר לדבר עם האשה דהא עלי דבר עם חנה ואלישע עם השונמית ולא קאמר דבור באשה אלא קול בנהנה מקולה עכ"ל. מכאן דכל שהוא דרך ארץ מותר ושאילת שלום שאינה אלא ממדת דרך ארץ מותר. אשה חייבת. נראה דזה יצא

המדרש כהלכה בארי, ישראל בן שמואל זאב הלוי עמוד מס 208(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

טז

אם מותר לומר שלום לחברו לפני תתפלת דבר זה שנוי במחלוקת עי' או"ח סי' סט.

יז

הא דאמרינו דיקדים אדם שלום לכל אדם גם באינו מכירו הוא דוקא ביודע שגם חברו יענה לו, אבל אם חברו לא יענה לו אל יקדים לו שלום ואם הוא מפופק אם יענהו מוטב שלא להקדים פן יעשהו גזלן. נראה דבזמן הזה שמקובל שגם גדול עונה לקטן אין חשש להקדים רק אם הוא בקטטה עם חאיש וחרשש שלא יענה לו מחמת קטטה.

יח

מותר להגיד או להקדים שלום לחברו גם שחברו עוסק בשעת מעשה איזה עבירה אם לא דנעשה רשע בעשית חדבר.

יט

מותר להקדים שלום לגוי אפילו אם אינו מכירו גם מצוה

יז) לעיל דכיון דמסקינן שאין זה אלא דרך כבוד גם זיא מצוה על כך. ויש סמך לזה מהא דאמרו במדרש הובא בילי"ש אמור כד שלומית רבי לוי אמר דזוות מטמטה שלם עלך שלם עלייכון ע"כ, משמע דזהיא מטמטת יותר מדאי אבל במדת דרך ארץ אין קפידא בכך.

יז) דוקא ביודע. מיסרא בברכות ו' ע"ב, א"ר חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו, משמע דוקא כשיודע בודאות ובספק ימנע. נראה דבזמן הזה וכו'. כן נראה בסברא, וקצת ראיה מהא דרב חסדא שלא הקדימהו אדם מעולם ולא חשש שמא לא יענה וע"כ כיון דמחמת חשיבותו היה לו בטחון שבודאי יענוהו מותר, וכיום כל אדם הוא בכלל חשוב לענין זה.

יח) מותר וכו' כשעובר וכו' עבירה. נראה דדבר זה גלמד מפתגיחין דשבישית פ"ד לפי פירוש הגר"א ז"ל בתא דשואלין בשלומן דתנן התם ומתויקין ידי נכרי בשביעית ומפרש בירושלמי שם ומ"ד איישר חלך ומזו שואלין בשלומן בשלום ישראל שלום עליכם דאי לנכרי הא כ"ש דשרי דאפילו יישר שרי מכ"ש שלמא יעו"ש בשנות אליהו. ברם לפי דברי הגמ' בגיטין דלא מתרצי הכי יתכן דס"ל דאסור לשאול בשלומו. אבל אפושי פלוגתא לא ממשינן.

יט) שלום לגוי וכו'. משנה בשביעית פ"ד ולפי פירוש הר' יהוסף הובא

המדרש כהלכה בארי, ישראל בן שמואל זאב הלוי עמוד מס 209(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

להקדימו בשלום אפילו אם ידוע שהוא עובר על שבע מצות שחייב בהם, אבל אם בשעת מעשה עובר על מצוה שהוא מצווה אינו חייב להקדים לו שלום.

כ

כשעובר על יד עכו"ם שהוא עובד יאמר לו תחזקנה ידיך. ונראה דאם אומר לו תחזקנה ידיך אינו צריך להקדים לו שלום כי ברכה זו היא במקום שלום.

כא

נראה דמותר לברך חברו לאו דוקא בהכריזה של שלום עליכם אלא אם הוא מברך בלשון ה' בעזרך או ה' עמך גם כן מותר כי זו היא הברכה המקוריות, ונראה דלמי שעובד יעדיף לאמר ה' בעזרך במקום שלום.

כב

נראה דלישראל צריך לברך אותו בשם ולא סגי באמירת תחזקנה ידיך כמו שאומר לעכו"ם.

במלאכת שלמה. אבל אם בשעת מעשה וכו'. כן נראה לדייק מדבריו תנ"ל. ואפילו אם אינו מכירו. עי' במאירי ברכות י"ז. ומקור הדבר לומר שלום עליכם מצאתי בתורה שלמת ילקוט קורדיסטן בכת"י ור"ל לשאילה. מניין לנו שלום עליכם מן התורה. תשובה, מן יתרו ומשה דכתיב וישאלו איש לרעהו לשלום, מכאן מנהגו לומר שלום עליכם והוא משיב עליכם שלום. ולמה חברו מסיים בשלום. תשובה, לפי שכתוב ויקרא לו ה' שלום (שופטים ו', כ"ד) ולשון רבים עליכם שלום.

כ) תחזקנה ידיך וכו'. עי' רש"י גיטין ס"ב ו"ל, למימרא להו אחזוקי כשאומרין לעושי המלאכה העוברים עליהם תחזקנה ידיכם אינו צריך להקדים וכו'. נראה לי דזה מה דאמרו בגמ' דהיה אומר להו אחזוקי או אשרתא דזה היה במקום לומר להם שלום דדוחק לומר דשניהם היה אומר.

כא) ה' בעזרך. נראה מהכתוב עצמו שאמר בועז ה' עמכם שהוא תרגום ה' עמכם לעזרכם, ולא צריך לתגיד דוקא שלום עליכם, אלא למדו דהיכא דעובד צריך לומר ה' בעזרך ואולי זה קודם לאמירת שלום עליכם, ומכיון דמותר להזכיר שם שמים הרי בכל מקום שאינו עובד צריך לומר שלום עליכם.

כב) צריך לברך בשם. נראה דשני דברים התקינו, א' לחייב לברך

כג

נראה דכמו שמברך לעובד עבודה ה' בעזרך כמו כן לצבא העומד על המשמר או שעורך אימונים חייב לברכם בנוסח זה, או בלשון הפתוב ה' עמכם גבורי החיל, או ה' עמכם גרידא.

כד

חלוה כפף מחברו וחוא לא רגיל לחקדימו שלום חרי חוא אמור עתה לחקדימו מרין רבית דבריס, וכן אם חוא רגיל לומר שלום בלי בריעה או חיוך או שאינו כופל בשלום מעתה אמור לו לחוסיף על שאילת שלום שחיח רגיל לפני החלואה.

כה

אין לשאול לשלום במקום מטונף, וצ"ע אם חייב להמנע לשאול בשלום כשחחוא חולך בגילוי ראש שמכשילו לענות שלום ולחזכיר שם שמים בגילוי ראש.

כו

אסור לשאול בשלום כשחוא בבית המרחץ מקום שמתרחצים

חברו ובשם כדי שיהא שם שמים שגור בפי אנשים, ב' דמותר להזכיר שם שמים בנחנא דמברך חברו, ולכן כשמברך ישראל חייב להזכיר שם שמים.

כג) **לצבא העומד** וכו'. מסקנא דלעיל דכל מי שעסוק חייב לברכו בהקשר עם עבודתו וכדוגמת בועז שאמר ה' עמכם, גם צבא זהו עיסוק. וביפתח אמר הכתוב ה' עמך גבור החיל.

כד) **אסור לו להוסיף על שאילת שלום.** ירושלמי פ"ה ה"ח רבי שמעון אומר קשת חריבית שאף שאילת שלום רבית, לא שאל לו שלום מימיו ועל שלוח ממנו הקדים לו שלום הרי זה רבית. ונראה דה"ה כל הוספת דברי הוקרה הרי זה בכלל רבית דמאי שנא.

כה) **במקום מטונף.** ויק"ר פ"ט—ט, א"ר (תנחום ב"ר יודן) א"ר יודן ב"ר יוסי גדול שלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום הה"ד ויקרא לו ה' שלום א"ר תנחום בר יהודה מכאן שאסור לאדם לשאול בשלום חברו במקום מטונף. ונראה לי דמאחר שיש פחיתת כבוד לחזכיר שם שמים בלי כסוי ראש יחבן שכדאי להמנע לשאול מאחר שחברו יזכיר שלום כשחוא בגילוי ראש.

כו) **כשחוא ערום** וכו'. שבת י' יעו"ש ובאו"ח סי' פ"ד, ולא כשחוא ערום, נראה דכיון שאין לברך ערום ה"ת לחזכיר שם שמים אסור.

בו וכן באמבטיה, ונראה דה"ה כשהוא ערום או כשחברו ערום אל ישאל בשלום שגנאי לחזכיר שם שמים כשהוא ערום. דיני שאילת שלום לאבל ע' ביור"ד סי' שפח.

כז

חייב אדם לשאול בשלום חברו פעמים ביום בשחרית ובערב ויותר מזה אינו צריך.

כח

דרך ארץ שהמהלך שואל בשלום היושב, ועי' לעיל מ"מ אם היושב הוא פחות מכובד מהמהלך חייב היושב לחקדים שחרי חייב בכבודו.

כט

הנפטר מחברו יאמר לו לך לשלום ולא בשלום נראה, שהנפטר מחברו הוא מקדים לברכו. וכן נראה, דכשנפטר ממנו חברו אל יסתפק באמירת שלום גרידא אלא יוסיף לו ברכה שגם הליכתו יהיה לשלום, ואומר לו „לך לשלום", אבל זה שהולך כנראה שעונה רק „שלום" לבר.

כז) פעמים ביום. במד"ר כא—א. ואם בא אדם מן הדרך שואלין אותו שלום וכן שחרית שואלין לו שלום ובאמש כך שואלין בשלום. ועיין בפס"ז פנחס, גדול השלום וכו' שיתן אדם שלום לחברו שחרית וערבית, משמע מזה שאם יפגשו פעמיים ביום או בערב אינו אומר בכל פעם שלום.

כח) דרך ארץ שהמהלך וכו'. מבואר בדא"ז ר. ומ"ש צ"ע אם הוא פחות מכובד חייב היושב נראה מסברא שהרי חייב הוא לכבדו ובזה אין חילוק אם הוא יושב או מהלך, אבל כיון דזהו נהג בעלמא אפשר דל"ש.

כט) הנפטר מחברו וכו'. ברכות ס"ד. ואמר רבי אבין הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר למשה לך לשלום צלה והצליח וכו'. נראה דהנפטר וכו'. נראה דגם זה נכלל בהא דלעיל שהמהלך מברך ליושב. ומ"ש שאל יסתפק ב„שלום" גרידא נראה דזה גלמד מהא דאמרו שאל יאמר לך בשלום אלא לך לשלום מכלל שכך היא נוסח הברכה שצריכה להיות קשורה עם הצליכה. זה שהולך וכו'. עי' מלכים ב' ד' ותאמר שלום, בלי כל הוספה.

המדרש כהלכה בארי, ישראל בן שמואל זאב הלוי עמוד מס 212(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

הלכות אדם לחברו

כבוד הבריות

א

ראוי לחקביל כל אדם בשמחה ובסבר פנים יפות ויפנה אליו בתאר „אדוני" לא בלשון נוכח וכן אפילו אם הוא אחיו שהוא נכבד בעיני הצבור גם כן אל יפנה בלשון אתה אלא בלשון „אדוני", וכן לאחיו שאינו רגיל עמו והוא הבכור שחייב בכבודו יפנה בלשון כבוד „אדוני".

ב

אחרי שפנה אליו בלשון „אדוני" לא ימשיך לדבר אתו בלשון

א) **בשמחה** וכו'. במדרש הגדול פ' לך ותאמר שתה אדוני, למדתך התורה דרך ארץ שיהא אדם מקביל כל אדם בשמחה וקורא לו אדוני, שהרי רבקה אמנו אומרת לאליעזר שתה אדוני", וכן מבואר באבות והוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות. **אחיו שהוא נכבד** וכו'. עיין מכילתא ויבא עמלק, „ומנין שיהא כבוד חברו חביב עליו ככבוד רבו שנאמר ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלוא אהרן אחיו גדול היה מה ת"ל בי אדוני עשאו כרבו", הרי דלמד ממשה לכל אדם, וכנראה שק"ו הוא דאם אחיו הוא מכבד כרבו אף שהוא רגיל עמו ק"ו מי שאינו רגיל עמו. **והוא הבכור** וכו'. דבר זה נלמד מיעקב אבינו שקרא לעשו אדוני כמפורש בתורה, ועי' ברמב"ן שם על הפסוקים האלו. והנה נראה דבכל זאת בעינן דומיא דהתם שלא ראהו כבר זמן רב וראש למשפחותיו הוא, ויתכן שלאחיו הרגיל עמו תמיד ואינו חשוב במיוחד אולי אינו פונה בלשון כזה ולכן ציינתי לפחות אם אינו רגיל והוא הבכור שבין כה חייב בכבודו.

ב) **אלא בלשון אתה** וכו'. כן מוכח מגופא דקרא שאמרה רבקה שתה אדוני ולא אמרה ישתה אדוני בלשון נסתר, וכן אמרה לגמליך ולא לגמליו, דכל לשון נסתר משמש לשון מדוברת למושלים ושרים וכמו שיבואר לקמן. ולפי"ז מה דטענו חז"ל על יעקב אבינו שקרא לעשו אדוני אף שהוא דרך ארץ לקרוא בלשון זה, מ"מ צ"ל דלאו דוקא על הלשון אדוני הקפידו אלא על שהמשיך לדבר אתו בלשון נסתר וכל הדברים שדבר ר"י

נפתר אלא בלשון „אתה, לכן לא יאמר יאכל אדוני ובדומה אלא אכול ושתה אדוני וכו".

המשיך לדבר בצורה של נסתר כזו שמדברים למלכים ולכן זיתה כאן התבטלות יתירה והמלכת עשו כביכול עליו ועל זה טענו חז"ל שהגדיש את הסאה בזה, וכן בארנו לקמן שצ"ל קודם שמו ואחר כך עבדך ולא עבדך לפני השם שגם זה מורה על התבטלות עצמו והגדלת השני יעו"ש.

ואגב דאיירינן בהא לא אמנע מלכתוב דבר נאה ומתקבל בפירוש דברי הזהר הקדוש בפ' וישלח וז"ל, ת"ח על דא בגין דידע יעקב דאצטריך ליה השתא אתהפך ליה נקלה, ויותר חכמה עבד בדא מכל מה דעבד לגביה דעשו דאילו הוה ידע עשו חכמה דא יקטיל ליה לגרמאה ולא ייתא לדא אבל כלא עבד בחכמתא וכו'. והדברים סתומים, איזה חכמה יתירה יש כאן דאילו ידע עשו היה מאבד עצמו לדעת. ונראה שהיה בדעתו של יעקב לשכנע את עשו שהברכות לא לבד שלא נתקיימו אלא הפירוש הוא לגמרי אחר לא כמו שנראה בפשטותם. והנה עיקר הברכה שחרה לעשו הוא שברכו יעבדוך עמים שעמים יהיו משועבדים ליעקב ואין לך קשה יותר משעבוד, בא יעקב ופירש שהכוונה היא אחרת שיעבדוך עמים היינו שתהיה במצב כזה שהנך חייב להכנע אליהם ולעשות עצמך עבד להם היינו „יעבדוך" יעשוך להגיד על עצמך שהנך עבד, לוא היה כתוב יעבידוך היה משמע שהוא חייב עבדות ממש לכן השכיל יצחק לומר יעבדוך היינו לומר שהוא עבד ונכנע, והוא קבל עליו את הדין ואמר באמת עבדך להראות את כניעתו ובזה קיום הברכות לטובתו של עשו, אבל לאידך גיסא חשב יעקב בלבו שאמנם הכונה שיצטרך פעם לעשות עצמו עבד אבל לא מתוך כניעה ח"ו אלא מרוב טובה שיש לו ושלא יקנאו בו אחרים יצטרך להעמיד פנים של כניעה והיינו יעבדוך שנאמר אחרי רוב דגן ותירוש שיש לו ואז יתעוררו רגשי קנאה בין העמים עליו ואז ברך לו יצחק יעבדוך שתצטרך לעשות עבד ויחשבו באמת שהנך נכנע להם ויתקבל על דעתם שאמנם הנך נכנע כמו שאתה מראה פנים, אבל בתוך תוכו יש כאן ברכה מכופלת שתמיד יקנא עשו ביעקב על רוב חכמה ועושר עד שיצטרך לאמצעים כאלו, ולוא ידע עשו את הברכה הגדולה הזאת לא היה יכול לעבור על כך מבלי שיפגע עצמו מרוב צער.

ובזה מוסבר מאד מה דהקדים יעקב ואמר עם לבן גרתי, וחכמינו מפרשים עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, וכי עשו היה מעונין שיעקב יקיים תרי"ג מצות ולאיזה תועלת הודיע לו דבר זה, ומה ענין „ואחר עד עתה" איזה איחור ומה איחר לעשות עד כה ומה זה מענין כך את עשו. והנראה לפי הנ"ל שברצונו לשכנעו שהכונה יעבדוך עמים הוא

העולם ושיהא[11] אדם שואל בשלום חבירו בשם שנ' ויאמר (בעז לקוצרים יי' עמכם[12] ואומ' אל תבוז כי זקנה אמך, ואומ' את לעשות ליי' הפרו תורתך.

וכל כך למה[13] (לומ') [לפי] שאין עונין אמן במקדש. גמ' תנו [רבנן][14] מניין שאין עונין אמן במקדש שנ' קומו ברכו את יי' אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו שם כבודך וג'. יכול על כל (ברכה) [הברכות] כולן תהא תהלה אחת, ת"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה. על ברכה וברכה תהלה.

ושיהא[15] אדם שואל את [שלום] חברו בשם וכו'. רבי' האיי ז"ל[16]: והא דתנן כל חותם ברכות שבמקדש היו עד העולם[17], (תמימה) [חתימה] הכי הויה ב' א' יי' עד העולם שאותך לבדך ביראה נעבוד[18], ותקינו הכי ברוך [אתה] יי' מן העולם ועד העולם. והא מילתא קבלה היא ומפי השמועה אמ' זה, וראיה מן קומו ברכו אסמכתא והא קא מדכרי רבנן מאי דהוה רגילי מעיקרא ותקנתא, וקרא (בו) [כי] תקנתא הוא[19], להודיעך דאסמכתא היא. ולענין אין עונין אמן במקדש, לא קאמ' שאין אומרין אמן כל עיקר[20], אלא כסדר הזה דילנא, אבל אומרין אמן והלל ליי'[21] נותנין תהלה בפרט על כל ברכה וברכה, ולאו קיבעי דילהון הוה אמן אלא קבע דילהון בתר כל ברכה וברכה למימ' ברוך

---

11 לפנינו: „והתקינו שיהא". וראה להלן הערה 15 והערה 23.

12 נראה שלא גרס „ויאמרו לו יברכך ה' " וכ"ה בדק"ס מכתי"מ. ולפנינו נוסף: „ואומר ה' עמך גבור החיל".

13 דף ס"ג ע"א.

14 כן הגירסא בדק"ס מכתי"מ, עי"ש בהגהות.

15 ראה לעיל הערה 11 ולהלן הערה 23.

16 קטע חשוב זה מפירה"ג לא נודע לנו ממקום אחר. חלק ממנו נדפס מכת"י ע"י ד"ר מאן בספרו "Text and Studies in Jewish History and Literature". עמ' 580, וראה אוצה"ג מפתח התשובות עמ' 83 מכת"י דוסטי קולג' 160.

17 ראה לעיל הערה 9 והערת ד"ר מאן בספרו הנ"ל עמ' 580.

18 זה היה נוסח החתימה במקדש לברכת עבודה, וכ"כ רש"י לעיל י"א ב' ד"ה ועבודה, ויומא ס"ח ב' ד"ה ועל העבודה. וכ"נ ממדרש ילמדנו, הובא בילקוט שמעוני ח"ב רמז פ'. וראה בה"ג הל' ברכות פ"ה והערות ד"ר מאן בספרו שם.

19 כוונתו שמהפסוק אין ראיה למה שהיה לפני התקנה.

20 ראה רשב"א בשם הראב"ד, דבשאר ברכות חוץ מתפילה היו עונים אמן במקדש, שהרי בברכת התורה נאמר בעזרה (נחמיה ח' ו') ויברך עזרא את וגו' ויענו כל העם אמן. וכ"כ המאירי בשם „גדולי המפרשים".

21 דברי הימים ט"ז ל"ו.

שם כב׳ מל׳ לעו׳ ועד, ומאן דאמ׳ אמן ברוך שם כבו׳ מל׳ לע׳ וע׳, או נמי ברוך יו״י לעו׳ אמן ואמן [22] שפיר דמי.

ולענין אל תבוז כי זקנה אמך, הכין חזינא (דלבוו) [דלפום] מאי (ואמ׳) [דאמר] רבא האי קרא מרישיה לסופיה מדריש (בו) וכו׳. ומתני׳ הכין היא תורה שלה: משקלקלו המינין[23] התקינו שיהא אדם שואל את [שלום] חבירו בשם, וטעמא דמילתא כיון (דנכיש) [דמשום קלקולא] דמילתא חזו רבנן דצריך עלמ׳ למהוי שם שמים תדור בפי בני אדם דהוה אמרין מינים בשאלות שלום בריך מר לאבא ובר ורוחא דקדשא [24] ואצריכו רבנן יברכך יו״י למהוי הפרש שלום בשם, שנ׳ והנה בעז בא מבית לחם (יהודה) וגו׳, אף אנו בשעת צורך יש לנו להתקין כואת, ואומ׳ יו״י עמך וגו׳, מאי ואומ׳ הכי קאמרי רבנן בשעה שהתקינו תקנה זו אם תאמ׳ בועז טועה היה כששאל בשם ואין מעשיו רצויין לשמים [ת״ש] שהמלאך אומר לגדעון יו״י עמך גבור החיל ואומ׳ אל תבוז כי זקנה אמך ואומ׳ עת לעשות ליו״י הפרו תורתך. מאי ואמ׳, ואף הכי קאמרי רבנן כשתקנו תקנה זו אם תאמ׳ שהמלאך הוא שהיה (לשאל) [שואל] בשם ולא הסכימו על ידו מן השמים [25], תא שמע [שמע] לאביך זה ילדך [26], משמיא מפקדי לשמוע דברי חכמים, ואל תבוז לכל דורות דדמי לזקנה ולא תימ׳ דאיכא שינוי מנהג דהא כתי׳ עת לעשות. מרישיה לסופיה, ליו״י עשינו דבר זה משום שאנו חוששין שמא (תוסר) [תופר] תורתו ויהיו עמי הארץ שומעין תמיד גידוף המינין בע״ז ואין שם שמים תדיר בפיהם, ומסופיה לרישיה מה טעם הופרנו מנהג הראשונים בשאלת שלום מפני שהוא עת לעשות ליו״י, ואע״פ שאין במעשה בועז ומלאך ראיה למקצת חכמים, אפי׳ היה הפרת תורה לעשות ליו״י הוא שלא תסור התורה. ואם אית מאן דמשאיל, מאי שנא הא הקנתא מכולהי תקנתא דרבנן דאיצריכו בה לכולי האי, איכא למימ׳ כיון שהכל ה׳ו צריכין ללמד את (לשונו) [לשונם] בכל שעה

---

22 תהלים פ״ט נ״ג.

23 נראה שמפרש ד„משקלקלו המינים״ מוסב גם על תקנה זו, וזה מתאים לגירסת „ושיהא אדם וכו׳״, ראה לעיל הערה 11 והערה 15. וראה דק״ס בהגהות אות מ׳.

24 ראה מש״כ ד״ר מאן בספרו שם עמ׳ 581.

25 נראה הכוונה עפ״י מה שנראה מהירושלמי כאן, דמה שהביאו ראיה מן המלאך הוא, שמן השמים הסכימו למעשה בועז, וע״ז אמר: וכי תימא שמהמלאך אין ראיה שהסכימו על ידו מן השמים למעשה בועז.

26 משלי כ״ג כ״ב. והוא תחילת הפסוק של „אל תבוז״.

ושעה דבר שלא היה מנהגם, הוצרכו למשנם[27] בכל זאת מיו"י שלא יקלו בדבר. ואי[כא] דאמ' דהאי בכל תקנות אימור והתנויי די הכא תחלת מאי דמפרש במשנתינו מן התקנות[28]. וכבר פירש' ומה ואל תבוז ועת לעשות ליו"י לשאילת שלום בשם, מה אשכחנן בתחלת מלכות אבותינו היו נשאלין בשם ושואלין בשם. אם ארכו לנו השנים ונעשינו כזקנים[29] כך אנו שואלין. ובעת שבני אדם מתרפין מתחזקין אנו בתורה[30]. עד הנה דברי רבי' האי גאון ז"ל.

בעזרת אלהא די מלכותיה לעלם ולעלמי עלמיא
נהר בוצינא קדמאה די מן כלל בוצינא,
די סדרית ואנ(ד)ליקית להנהרא על הלכות רבתי
אנא .זכריה בירי' יהודה נחו עדן אגמאתי.

---

27 פי' ללמדם.

28 כוונתו, שתקנה זו היא הראשונה הנזכרת במשנה לפיכך הביאו את הלימוד.

29 כעי"ז בערוך ע' עת: „אם אתה רואה שארך הזמן ונמשך הגלות אל תאמר שזו התקנה היתה בימות הראשונים ובעת מלכותם וכו'". וראה שטמ"ק.

30 כוונתו עפ"י הירושלמי סוף פרקין: „תני ר' שמעון בן יוחאי אומר אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם, מאי טעמא, הפרו תורתך עת לעשות לה'".

נשלם בעזהי"ת ביום ב' י"א סיון תשמ"ז, לסדר „בהעלותך את הנרות"

עבודתי בספר זה מוקדשת לזכר נשמת אבי מורי
הר"ר נח נפתלי ב"ר יוסף דוד זצ"ל,
נלב"ע כ' שבט תשי"ז בירושלים.
ת. נ. צ. ב. ה.

אחי"ת 1234567

הרה"ג רבי שלמה אריאלי שליט"א

מעלת אמירת שלום

מהרבשטיין

א. לומר ששלום ביניהם

בפרשת יתרו נאמר, וישאלו איש לרעהו לשלום. איתא במדרש דמכאן נלמד אמירת שלום מן התורה. כי אמנם מצינו שיעקב שאל על לבן, וכן יוסף שאל על אביהם הזקן, היינו לשאול עליו שלא בפניו, וזה אינו חיוב, אבל כשנפגשים הוי חיוב. [וגבי יוסף לך נא ראה וגו', שם הוי ענין אחר כדכתיב והשיבני דבר].

והוא דינא דמשנה באבות ד' י"ד רבי מתיא בן חרש אמר הוי מקדים בשלום כל אדם. ובברכות י"ז אמרו עליו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק.

ועיין ברכות ד"ו ב' שאם יודע בחבירו שנותן לו שלום צריך להקדים שנא' בקש שלום ורדפהו. והנה הפס' שם מדבר על מדת השלום שהיא היפך המחלוקת, מבואר שיסוד ענין אמירת שלום הוא להראות שאין ביניהם מחלוקת. ועי' סנהדרין דמ"ו א' והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינין ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם. ובשבת דפ"ט א' בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו משה אין שלום בעירך, פרש"י אין דרך ליתן שלום. הרי דנתינת שלום היא מדת השלום. ובאבות דר"נ פכ"ט בסופו הוא היה אומר (ר' יצחק בן פנחס) הוי זהיר בשאילת שלום ואל תבוא לבית המחלוקת. ובמס' ד"א פרק השלום רשב"ג אומר גדול הוא השלום שהרי אהרן הכהן לא נשתבח אלא בשביל השלום שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום שנאמר בשלום ובמישור הלך אתי מלמד כשהיה רואה ב' בני אדם וכו'. ולהלן שם, ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום הקב"ה מורישו לחיי העוה"ז והעוה"ב [שנאמר] וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום. ולכן באחי יוסף כתיב ולא יכלו דברו לשלום ואיתא בתנחומא ישן שלא ענו על שאילת שלום שלו. ובברכות ד"ו ב' כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו, וכתב בעיון יעקב אפשר לומר דהכי קאמר מי שרגיל ליתן לו שלום ופעם אחת נולד איזה שנאה או קטטה ביניהם ואינו נותן לו שלום, יקדים הוא לומר לו שלום תחילה כדי

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

שלא יחזיק במחלוקת, ולזה שפיר קאמר ואם נתן לו ולא החזיר לו בשביל קטטה שנולד ביניהם נקרא גזלן. עכ"ל.

ואף שאין שום הוה אמינא שיהי' ביניהם מחלוקת, מ"מ יצר לב האדם רע מנעוריו, ובדרך הטבע יש משיכה לפירוד הלבבות, ובפרט בגלות הזה, ע"כ צריך לחזק את הדבר ולומר בפה שיש ביניהם שלום. עי' תנחומא נשא סוף סי' י' אמור מלא ונקוד פתח לומר שצריך אדם ליתן שלום לחבירו בפה מלא, ופירש העץ יוסף, דהיינו פתח גדול והוא מה שאנחנו קורים קמ"ץ. הפי' דבקמץ יש יותר הרחבת הפה מסגול. ולכן צריך דוקא דיבור ולא סגי לנענע הראש אלא לבטא הענין בפה מלא. והתירו להפסיק בברכות קר"ש, [להלכה כר' יהודה, באמצע משיב מפני הכבוד, ובין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם], ולא סגי לנענע הראש. וגירסת המנורת המאור (בנר ו' כלל ב' ח"א פ"ב) בברכות ד"ו ב' כל הרגיל ליתן שלום לחבירו ויום אחד לא נתן עובר משום בקש שלום ורדפהו, כי ע"י שרגיל ליתן שלום, אם עכשיו אינו נותן הרי זה מורה שיש מריבה ביניהם.

[המהרש"א ברכות הק' דהא רב חסדא בגיטין דס"ב א' הקדים שלמא לנכרים משמע אפי' במי שאין רגיל להקדים לו שלום, ותי' דאיירי ברגיל או נכרי שאני משום דרכי שלום. וק' מברכות די"ז א' ומקדים שלום לכל אדם ואפי' נכרי בשוק, הרי דהקדים לכל אדם, ורישא לא אירי בנכרי. ולהנ"ל ניחא שכאן החידוש שצריך לחפש אחריו ליתן לו שלום - "ורדפהו". וגם לגירסתינו י"ל כן שאם חבירו רגיל צריך להשתדל למצוא אותו ולהקדים].

ובפרט עם הקרובים והידידים צריך תמיד להראות שהידידות קיימת ולא גבה טורא בינייהו, והרי כח הדמיון לצד השלילי – גדול. ותמיד צריך להראות היפך זה. ועוד דע"י שמראה לו את הידידות הוא מחזק את לבו ויש לו כח ואומץ להתגבר על נסיונות החיים, לפעמים אמירת שלו' יכולה להציל אדם מלאבד עצמו לדעת מתוך יאוש.

וכשנמצאים רחוק צריך מזמן לזמן להראות כנ"ל, ולא לחכות שהשני יעשה את זה, ובאמת זה שייך למדת הענוה כמס' ד"א הנ"ל שהביא ע"ז את הפס' וענוים ירשו ארץ.

וכמה חמור הדבר, דאיתא בברכות דנ"ד א' שתיקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם, ופירש רש"י אפי' שהוא שמו של הקב"ה. ובמכות דכ"ב ב' מבואר שהסכימו על זה ב"ד של מעלה. וברש"י במכות שם בפירוש הב' כתב שהוא חיוב, ואנן ג"כ מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב ויקרא לו ה' שלום לשם ה'

עכ"ל. ועיין בשבת ד"י ב' שאסור ליתן שלום בבית המרחץ. ובתוס' סוטה ד"י כתבו שאינו נמחק.

ביאור הענין, כיון דנתינת שלום תכליתה למנוע המחלוקת, וכמו שהשם הקדוש נמחק כדי לשום שלום בין איש לאשתו, כך מזכירין שם שמים בעניית שלום לחבירו. וכתבו בספרים משל לאדם שנתחייב מיתה למלך ורצה ללכת לביתו לצוות בניו ובא חבירו הטוב להיות משכון במקומו וכשבא העת ועדיין לא בא הוציאו את חבירו לבית הסקילה ותוך כדי כך חזר הנידון ונתווכחו ביניהם כל אחד טוען שהוא צריך ליהרג וחבירו יפטר והביאו הדבר לפני המלך ואמר שניהם פטורים, ורק זאת אבקש מכם גם אני רוצה להיות בחברתכם, וזהו ואהבת לרעך כמוך אני ה'.

ואיתא במכילתא דרשב"י יתרו, וישאלו איש לרעהו לשלום, גדול הוא השלום שהוא קודם לשמו של הקב"ה שכן מצינו לא פתח ליתרו תחילה, לא ביציאת מצרים ולא בעשרת הדברות ולא בקריעת ים סוף ולא במן ולא בשלו אלא בשלום תחלה שנא' וישאלו איש לרעהו לשלום ואח"כ ויספר משה לחותנו מפני שהשלום מיישב את הדעת לשמוע את כל אלו.

וזה לשון רש"י עירובין די"ח ב' דיו לעולם שישתמש בשם ב' אותיות בין לשבח לפניו בין לברך איש את חבירו דכתיב כל הנשמה תהלל יה כלומר זה השם שכל הנשמה כולה ראוי לשתמש בו וכו'. הרי השוה בין לשבח לד' לבין לברך איש את חבירו.

והתירו באמצע הפרק להשיב מפני הכבוד, ובבין הפרקים לשאול מפני הכבוד ולהשיב שלום לכל אדם. ומשום שאם לא ישיב יתכן באלו מחלוקת, ואין זה דין דחיה, אלא דיסוד קבלת מלכות שמים ע"י האחדות והשלום – ויהי בישורון מלך – בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, והוי זה מענינא – לחזק את האחדות.

ואם אינו משיב נקרא גזלן כדאי' בברכות הנ"ל – גזילת העני בבתיכם [שגוזל את העניה – כן פי' הגר"א ז"ל] והיינו כיון שחבירו מוכן ומזומן לאחדות – הרי הוא גוזל ממנו מעלת האחדות.

וכל תקנת חזרת תוך כדי דיבור פירשו בתוס' ב"ק דע"ג ב' שהוא כדי שיוכל לענות לחבירו ולא יהי' גזלן, [ובתוס' ב"ב דקכ"ט ב' ובר"ן נדרים דפ"ז א' הזכירו רק שיוכל לשאול בשלום רבו שהוא מפני הכבוד, אבל בב"ק הזכירו גם חבירו שיוכל לענות לו], ומשמע שאם מתעכב כדי דיבור בהחזרת השלום אינו טוב אלא צריך להשיב שלום מיד.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
העליה - ד קובץ עמוד מס : 63 הודפס ע"י אוצר החכמה

ב. הנתינה שבאמירת שלום

אמנם מצינו ענין נוסף באמירת שלום, דהנה לשון הגמ׳ בברכות הוא, שהוא רגיל ״ליתן״ לו שלום, וכן באבות פ״ו מ״ט ונתן לי שלום. ובברכות די״ד א׳ כל הנותן שלום לחבירו. וצ״ב איזה נתינה יש כאן.

ונראה דנרמז בזה נתינת יד לשלום. וענין נתינת יד, לומר שאם הי׳ צריך משהו הי׳ נותן לו בידו, רק שידוע לו שאין צריך. וזהו שלימות השלום, שלא רק שאין מחלוקת ומריבה, אלא יש נתינה, שהם מאוחדים ביחד וכל אחד מרגיש מה שחסר לשני.

והוא נותן לו ״יד״ שיש בה י״ד פרקים וכדפירשו דזהו כנגד י״ד תיבות שבברכת כהנים ומוסיף בעל פה תיבת שלום. והיינו שהוא מוכן לתת בידו הכל – אם יצטרך, [וזהו ידיד – יד יד], ומוסיף בפה מלא שהכל מיוסד על השלום והאחדות שביניהם. ועוד, שה״שלום״ הוא נתינת הלב לחבירו וזה אי אפשר ליתן ביד אלא בכח הדיבור שהוא רוח ממללא.

וזהו לשון ״שאלת שלום״ במתני׳ סוף ברכות. שהשאלה היא עצמה הנתינה, ששואל בשלומו ומוכן ליתן לו כל מה שיצטרך.

ולכן אם נתן ולא החזיר נקרא חבירו גזלן – שהוא רק מקבל ולא רוצה ליתן.

והנה ידוע שהמשיב כופל, ושעל כן רב חסדא בגיטין דס״ב ב׳ הקדים שלמא לעכו״ם כדי שלא יצטרך לכפול, ע״ש בר״ן ובטור ושו״ע יו״ד סי׳ קמ״ח ס״י וע״ש ט״ז.

הביאור על פי דברי הגר״א ז״ל ביהושע ב׳ י״ב דמה שמשיב טובה תחת טובה אין זה חסד אלא דין, ורק כשמוסיף הוי מדה כנגד מדה, והביא מב״ר ל״ח ג׳ אם קידמך חבירך בעדשים קדמהו בבשר למה שהוא גמל עליך תחילה, כי זה שהאכיל אותו תחילה עשה עמו חסד, אבל השני אם יאכיל אותו ג״כ עדשים הרי עדיין לא עשה לו כלום בעד החסד שעשה, אלא ששילם לו מה שהיה חייב לו, אלא שהוא צריך להאכילו מאכל היותר טוב, ואותו מותר יהי׳ חסד ג״כ עכ״ד. וכ״כ במצודת דוד מלכים א׳ ב׳ על הפסוק כי כן קרבו אלי עיי״ש היטב.

וכמו כן כאן, כיון שחייב להחזיר לו שלום ואם לא יחזיר הוי גזלן, לכן צריך להשיב כגמולו ע״י שיכפול.

עיין רמ״א יו״ד סי׳ שפ״ה בשם מהרי״ל שאסור ליתן מתנה לאבל דהוי כמו שאילת שלום, מבואר דהיינו הך.

נמצא שנתינת שלום באופן המושלם הרי זה קיום בשלימות של מצות ואהבת לרעך כמוך.

ולפי זה שאלת שלום הוי מדת ענוה, שמכניע את עצמו לחבירו לעשות כל חפצו וצרכיו, ואיתא בראשית חכמה שער היראה פרק י"ב בסופו בשם מסכת חיבוט הקבר פ"ד דבשעת פטירתו של האדם שואל אותו המלאך, אם המליך את קונו שחרית וערבית ואם המליך את חבירו עליו בנחת רוח.

ועיין בברכות די"ד שאם נותן שלום לחבירו קודם התפילה עשאו במה, ועי' רש"י סוטה ד"ד ב' דבמה היינו ע"ז. והענין בזה הוא, שמכניע עצמו לחבירו קודם שנכנע לה' ע"י התפילה, כידוע שתפילה ענינה הכנעה. הרי שיש דמיון בין נתינת שלום לתפילה, ששניהם הכנעה, זה לחבירו וזה לד', "המלכת את קונך" "המלכת את חבירך". אלא שצריך להקדים עול מלכות שמים להורות שמה שממליך את חבירו הוא ג"כ מכח ציווי ד', ואם מקדים חבירו עשאו ע"ז. ולכן מפסיק לאמירת שלום באמצע קר"ש – דשייכי אהדדי.

וכן במסכת דרך ארץ הנ"ל מייתי קרא וענוים יירשו ארץ, הרי דשייך למידת ענוה.

ורש"י בפרשת יתרו כתב דאיש לרעהו היינו משה ליתרו כדכתיב והאיש משה ענו מאד. וק' דהא כתוב ג"כ ויואל משה לשבת את האיש. ופי' הכת"ס דשאלת שלום מורה על ענוה וכתיב והאיש משה ענו מאד, וזהו כוונת רש"י.

כמה צריך להתבונן בענין זה שלא יהא מלומדה ואמירה בעלמא, אלא הרי הוא נותן נפשו וכל כוחותיו לחבירו באהבתו אליו – ע"י אמירת שלום.

[אוהב בגימטריא י"ד, אהוב בגי' י"ד, ידי"ד היינו אוהב ואהוב. הגרעק"א חותם בסוף שו"ת סי' נ"ד אוהבו ואהובו. אברהם נקרא ידיד, דכתיב אברהם אוהבי, וכתיב כי ידעתיו, וזהו "ידיד"].

ג. הזהרו בכבוד חברכם

ומלבד הענין הנ"ל שמוכן ומזומן לעשות לחבירו כל חפציו, הרי זה, ובעיקר, כבוד האדם, שהרי אין אומרים שלום לבעלי חיים. והכבוד הוא בזה שמטיל עליו שמו של הקב"ה.

בזוה"ק שמות כ"ג כל האומר שלום לאדם זכאי הרי הוא כאילו הקדים שלום להקב"ה, כי כבוד האדם הוא כבוד ד' כדתנן באבות פ"ג חביב אדם שנברא בצלם.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
העליה - ד קובץ עמוד מס : 65 הודפס ע"י אוצר החכמה

ורש"י ברכות די"ד א' על הנותן שלום לחבירו קודם התפילה, כתב, כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תעסקו בכבוד אדם ע"כ. הרי שאמירת שלום הוא כבוד האדם. וזהו שהתירו להפסיק מפני הכבוד – כי כבוד האדם הוא כבוד המקום.

כתב בתומר דבורה פ"ב: ירגיל עצמו לכבד הנבראים כולם, אחר שיכיר בהם מעלת הבורא אשר יצר אדם בחכמה ויתבונן בעצמו שהם נכבדים מאד מאד, שהרי נטפל יוצר הכל בבריאתם, ואילו יבזה אותם ח"ו נוגע בכבוד יוצרם ע"כ. וכ"ש כבוד האדם נזר הבריאה.

רבי אליעזר קודם פטירתו אמר לתלמידיו הזהרו בכבוד חבירכם שבזה תזכו לחיי העוה"ב. עיין ברכות דכ"ח ב'. ודאי שאמר להם זה מכבר, וכדתנן באבות פ"ב י' רבי אליעזר אומר יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. אבל קודם פטירתו השיג יותר ויותר בגדלות האדם, וכמה צריך לכבדו. ["הזהרו" בכבוד חבירכם כמו הנזהר מלכוות באש].

רש"י סוף יתרו על ולא תעלה במעלות על מזבחי, כתב, וזה לשונו, והרי דברים קל וחומר ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה. ולכאו' צ"ב מה צריך ק"ו הרי מצינו אזהרה מפורשת על זהירות בכבוד חבירו, ולא תשא עליו חטא, אונאת דברים. אמנם כאן למדנו שזהו גם בין אדם למקום, דהאבנים שיש בהם צורך [כלשון רש"י] הרי זה נכלל בכבוד שמים לכבד ברואיו שברא בשבילנו, כ"ש חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו, ודאי שזהו כבוד המקום.

באמירת שלום בשמחה ובספר פנים יפות הרי הוא מכבד את חבירו, ותנן באבות פ"א משנה ט"ו והוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות. ובזה מראה לו שהוא שמח לקראתו ונהנה במחיצתו, וזהו יותר מנתינת ממון, כי את נפשו הוא נותן לו, שמרגיש שהוא רצוי, אבל להיפך – כאילו נוטל את נפשו, שמראה לו שאינו רצוי בעיניו והי' עדיף לו שלא לפגוש בו. ועיין כתובות דקי"א ב' פשטי' דקרא [דחכלילי עינים מיין ולבן שינים מחלב] במאי כתיב רמוז בעיניך דבסים מחמרא ואחוי לי שיניך דבסים מחלבא. נמצא דהנהגה זו היא דביקות בהנהגתו ובדרכיו של המקום ב"ה.

הסבר פנים יפות נותן עידוד וחיזוק לשני. וזהו "נתינת" שלום. וסוד הצלחת הרב עם התלמיד תלוי' בזה, עי' תענית ד"ח א' אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שלא הסביר לו פנים. ויסוד הצלחת הבעל בהדרכת בני ביתו שילכו בדרך הישרה, תלויה ב"חכלילי עינים ולבן שינים".

נדרים ד"ח א' ויהיב שלמא לבי י', ופי' הר"ן ומתוך שישיבו לו שלום יגינו עליו מן היסורים, וכ"כ התוס'. הפי' דהעידוד והחיזוק שיקבל יתן לו שאיפות ותקוה וזה יתלה ויגן עליו מן היסורים. כי מי שיש לו כחות ושאיפות – נותנים לו אשראי ע"ש העתיד וממתינין. ולכן מגין מן היסורים.

בכלל נתינת שלום לשוחח עמו מעט דברים טובים ומשמחים. כתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, והרי הי' להם מן, ופירש הבית יוסף שעיקר הטענה שלא דיברו דברי ניחומים ודיבורים טובים כשהיו בדרך וזהו על "דבר".

קבלת פנים לבחור שנכנס לישיבה. ר"מ רוזנשטיין זצ"ל כשבא לקעלים, ניגש אליו אחד ואמר לו שלום כאילו היה מכירו מכבר, וכן השני וכן השלישי וכו', וחשב ר"מ שכנראה נחלש זכרונו ואינו זוכר את ידידיו, עד שנודע לו שכך מנהג המקום לקבל כל אדם. ומעשה בהצדיק רבי ליב חסיד שקיבל אורח ושוחח עמו עשרה רגעים בשלום המשפחה וכו' ואח"כ שאלו מה שמו.

בזכות אמירת השלום והארת פנים נזכה להארת פנים מאת ד'. ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך, אם נהי' "כאחד", אז נזכה מדה במדה להארת פניו, באור פני מלך חיים.

◇ ◇ ◇

בא"ד, ועוד הרי היא מסיעת ידי עוברי עבירה ואסור לרבא וכו'. ובדעת רש"י י"ל לפמש"כ לעיל דהא דרבא מוקי למתני' בע"ה דר"מ, היינו משום דבעי לאוקמי מתני' כהתקופה דאין רוב ע"ה מעשרין, א"כ י"ל דהברייתא הכא מיירי בזמן שרוב ע"ה מעשרין.

בא"ד, ולאביי כו' שרי לסייעה אף בזמן שהיא מהורה דהא בוררת קתני במתניי' ואי אפשר שלא תגע. פי' דא"כ אמאי אין חשש שתאכל שהרי נוגעת היא, ובדעת רש"י צ"ל דמיירי בהיכ"ת שלא נוגעת, כגון שנוטלת פסולת מתוך האוכל, ופסולת אינה מקבלת טומאה שאי"ז אוכל.

פקדון בתורת שומר עדיף

אמר מר נוטל הימנה כדי חלה כו' ואינו חושש, וליחוש דילמא נגע בה. ולכאו' י"ל דהא אמרי' לעיל (ס"א ע"ב) דבישראל שאין לבו גס בה מפקידין אצלו ולא חיישינן שיגע בה, ואמאי הכא חיישינן, ומכאן סמך לשיטת הרמב"ם (מובא לעיל שם) שגורס איפכא, ובישראל חיישינן שיגע ורק בצמיד פתיל ובלא הוכשרו שרינן להפקיד אצלו, ולפי"ז א"ש סוגיין טפי, ולשאר ראשונים צ"ל שרק אם מפקיד אצלו לשמור, בכה"ג לא חיישינן שיגע בה, משא"כ אם נותן לו דבר שלו, בזה יש חשש שיגע בה.

אי שייך הדרא לטיבלא

דאמרי' ליה חזי אי נגעת בה הדרא לטיבלא. ובפשטות זהו רק איום בעלמא (וכלשון רש"י ד"ה דאמרינן), אבל אליבא דאמת לא הדר לטיבלא, ועי' בתת"ס שהבין דאליבא דאמת הדר לטיבלא וכ"מ הלשון "חזי", וביאר שכיון שהחבר שלוחו של הע"ה להפריש, תיקנו שיהיה כאילו התנה שההפרשה תהיה רק על תנאי שלא יגע, ואם יגע בה, תהיה שליחותו בטלה למפרע והדרא לטיבלא מדינא.

אמנם עי' ברדב"ז (פ"ח מהל' ביכורים הי"ב) שכתב "ופתי יאמין לכל דבר", וחזינן להדיא שאליבא דאמת לא הדר לטיבלא, וכן משמע מלשון הרמב"ם (שם ופי"ב מתרומות ה"ט) שכתב דאמרי' ליה "שמא" וכו', ומשמע ג"כ שאי"ז אליבא דאמת.

ברש"י ד"ה אין עושין חלת ע"ה בטהרה שהרי כבר נטמאה כל העיסה ביד ע"ה וכו'. ולכאו' צ"ב לשיטת רש"י מה דעת הע"ה שמבקש מהגבל להפריש חלתו בטהרה הא כבר נטמאה העיסה.

וצ"ל דהא איתא בחגיגה (כ"ב ע"א) דע"ה סבורין שטהורים הם, ומ"מ לפעמים יודעים שנטמאו, וא"כ י"ל שהכא סבר הע"ה שהעיסה טהורה, שסובר שהוא טהור, אלא שלפני ההפרשה נטמא, ולכן בא לגבל שיטול חלתו בטהרה.

הקדמת שלום

רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, רב כהנא וכו'. כתבו הראשונים (עי' ר"ן וריטב"א חי' מכת"י ומהרש"ל, ועי' גליון הש"ס), דהא דהקדים היינו כדי שלא יצטרך לכפול, משום שהמשיב שלום לחבירו צריך לכפול, וכ"ה ביו"ד קמ"ח ס"י, ועי' יו"ד רמ"ב סט"ז ובט"ז סק"ה.

ועי' רש"ש במו"ק (כ"א ע"ב) דאמרינן באבל דמג' ועד ז' משיב ואינו שואל, מכאן ואילך שואל ומשיב כדרכו, והקשה דהאי ומשיב לכאו' מיותר, ור"ל דמג' ועד ז' אינו משיב "כדרכו" אלא בלי להוסיף, משא"כ מז' ואיל משיב "כדרכו" והיינו אפי' בהוספה, ורב כהנא לא הקדים ולא כפל, אלא חשב הא דאמר "שלמא

למר"ן להוספה, (ועי' חת"ס ועי' מ"ש בהערות מו"ק שם).

הידור בפני ת"ח המבין בסברא

א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין **הוא**. ולכאו' י"ל דהא קי"ל (יו"ד רמ"ד סעיף ח') דשני ת"ח שוין אין אחד צריך לקום מפני חבירו, ורק בת"ח שבבבל מצינו (ב"מ ל"ג ע"א) שקמו זה מפני זה מפני שלמדו אחד מחבירו ונהגו כבוד זב"ז, וא"כ י"ל, דהא אמרי' לעיל (נ"ט ע"ב) דרב אמי ורב אסי הוו כפופים לו לרב הונא, וא"כ אפי' אי הוו שוין אמאי רצו רב הונא ורב חסדא לקום בפני גניבא.

אמנם עי' בשו"ע (שם) שאע"פ שאי"צ לקום מ"מ בעי לעשות לו הידור, ועי' בגר"א שם (ס"ק י"ג) דמקורו של השו"ע הוא מסוגיין, והיינו דצ"ל שהיו שוין ובעו רק לעשות הידור ולא קימה ממש.

והא דחזינן שגניבא אמר להו מימרא דרב יהודה אמר רב, והם לא ידעו מזה, ואעפ"כ נקט הגר"א שהיו שוין, צ"ל כדאיתא לעיל (ו' ע"ב) בשלמא מילתא דתליא בסברא לחיי, הא גמרא היא וגמרא לא שמיע ליה, והיינו שאי ידיעת מימרא אי"ז חסרון ורק מילתא דתליא בסברא זהו חסרון עיי"ש.

סימן רפה

בדין גדול הבית שמונין עמו

נשאלתי באחד שנפטר לו ילד ובתו הבכירה לא היתה בביתו, ולא נודע לה כלל מזה, ובתוך שבעה נפטר לו ילד שני, ושאלו מתי יודיעו לה שתבוא לביתו לנהוג עמו אבילות. ומפני שהיא חלושה ביותר רצו לקצר ימי אבלותה.

לכאורה אם יודיעו לה ותבוא לבית אחר גמר השבעה לראשון אף שגדול הבית עוד לא ננער לעמוד ועודנו מתפלש באפר מפני שתקפתו אבילות שניה, עכ"ז היה נראה שאינה מונה עמו, דנהי דמצד אבילות שניה תוכל למנות עמו אבל מכיון שחל עליה עכשיו חיוב גם מצד אבילות ראשונה וגדול הבית כבר נפטר ממנה איך יכול לפוטרה.

אמנם אחר החמצה עכ"ז אמרתי דאפשר להודיע לה ביום השביעי לאבילות הראשונה גם לפנות ערב מבעוד יום ואף דלאחר זמן שכבר ננערו לעמוד אינו פוטר שאר האבלים, זה שייך אם לא היה נוהג אבילות אבל מכיון שהוא מחויב לנהוג אבילות עוד ימים אחדים בשביל השני י"ל דכל יום השביעי הוא ג"כ בשביל הראשונה דהא דאמרינן מקצת היום ככולו קולא היא דהקילו עליו לפוטרו מאבילות וכיון דנפטר ממנה שוב אינו פוטר לאחרים אבל באופן שהוא מחויב לנהוג אבילות גם לימים עוד שבעה י"ל איפכא דכל יום השביעי שייך גם לאבילות הראשונה ואינו רוצה לפטור עצמו במקצת יום אחרי דאין נ"מ מזה לענין חלות האבילות ויש לעיין בזה.

ויש להסתפק קצת בכל ענין אם האבל יושב ומנחמים עמו גם עד סוף יום השביעי ובתוך כך בא האבל, אם הוא מונה עמו *.

סימן רפט

ישב באבילות על אחותו ושניה היא שנפטרה

ע"ד השאלה באחד שישב ז' ימים באבלות על שמועה קרובה שאחותו פלונית נפטרה, ואחרי ז' ימי אבלותו נודע לו כי לא זו היא שמתה אלא אחותו השניה, והורה מורה אחד בתל־אביב שיצא ואין צריך להתאבל שנית. וכת"ר חלק עליו בזה.

הנה גם לדעתי המורה הזה לא טב הורה, ומחויב הוא בז' ימי אבילות שנית ואין עולה לו מה שישב בטעות, ויעוין בתשו' חוט המשולש בדברי הג' רא"י שהשיג שם על מי שאמר שעולה לו ז' ימים הראשונים אלא מחויב לנהוג ז' ימי אבילות שנית. אולם בתשו' בית דוד ממינסק (סימן ג) יש שאלה הנ"ל בשתי אחיות ומסיק להלכה דאינו חייב לנהוג שבעה שנית, ויוצא אע"ג שישב ז' ימי אבילות בטעות, עיי"ש.

סימן רצ

בדין שאילת שלום לאבל

ע"ד השאלה, באנגליה יש מנהג שמאחלים לאבלים חיים ארוכים ונותנים להם יד. האם זה נחשב כשאילת שלום.

נראה דזה שמאחלים לאבלים חיים ארוכים ונותנים להם יד אין זה נכלל באיסור של שאילת שלום וזה רק ברכה מהמנחם לאבל.

סימן רצא

חליצת מנעלים במקום גויים

באנגליה יש מקומות שאבלים אין חולצין נעליהם אחרי הקבורה ורק כשמגיעים לביתם חולצים, אם יש למחות בזה.

אין למחות בידם. דבחוץ במקום גויים אינו מחויב ללכת בלי נעלים. ואף במקום ישראל קשה ללכת בלי נעלים מרחק רב ולכן אין למחות.

סימן רצב

בדין אבל ביום ראשון שפטור מתפילין

ע"ד קושיתו בהא דאבל ביום ראשון פטור מתפילין וילפינן מהאי קרא דיחזקאל „פארך חבוש עליך", א"כ נימא שהוא פטור רק משל ראש דפאר נקרא של ראש אבל בשל יד יתחייב. אח"ח 1234567

הנה בגמרא שבת (דף כח ע"ב) שנינו לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עוף טהור. ומנ"ל דהבתים צריכין מעור טהורה משין של תפילין. א"כ נמי יקשה מנ"ל על של יד, אלא ע"כ דהתפילין הוקשו להדדי דכתיב ,והיו' שדינם שוה לכל דבר.

ועיין גליון הש"ס בשבת (שם), על הא שאמרו בגמרא והאמר אביי שין של תפילין הלמ"מ, שהקשה וז"ל: ק"ל הא י"ל לעור של תפלה של יד וצ"ע. ועיי"ש ברש"ש שכתב ול"נ ליישב עפ"י הא דדרשינן במנחות (דף לו) והיו לטוטפות בין עיניך כ"ז שבין עיניך יהיו שתים, א"כ והיו קאי אתפילין של יד ושל ראש ולכן אמרינן דאתקוש להדדי וכדדרשינן בקדושין (דף ה ע"א) והיתה דאיתקוש הויות להדדי.

אולם לפי"ז יש לעיין ברמב"ם (הל' תענית פ"ה הי"א) שכתב שם לענין תשעה באב וז"ל: ומקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין של ,ראש', וכתב בהגהות מיימוניות שם וכן בספר המצות, שאסור משום שנקרא פאר.

כן מי שמדבר עם חברו וכש"כ עם מי שהוא שרוי בצער שצריך ליזהר בזה וכשם שהמרים ידו על חברו נקרא רשע כדאיתא בסנהדרין (נ"ח) כך המרים קולו על חבירו, דעקימת פיו הוי מעשה דקיי"ל כר' יוחנן דחסמה בקול והנהיגה בקול לוקה כדאיתא בב"מ (צ ע"ב).

עוד יש להתבונן במה שאמרו ז"ל (ברכות ו') שכל מי שנתן שלום לחבירו ולא החזיר לו נקרא גזלן שנאמר גזילת העני בבתיכם ופרש"י העני הזה שאין לו מה לגזול אלא שלא השיב על שלומו והענין הוא שחידש לנו רבותינו ז"ל שגזלן מקרי לא רק על מי שגוזל ממונו של חבירו אלא אף מי שגוזל זכותו של חבירו או שום כבוד שחייב ליתן לחבירו ואינו נותן לו הר"ז בכלל גזלן ודבר זה התברר בתורה במה שאמרה שרה חמסי עליך (בראשית ט"ז) ופירשו ז"ל (במד"ר) דבריך אתה חומס ממני שאתה שומע בזיוני ושותק וכן פרש"י שם ור"ל שע"פ דין כששומע הבעל שמבזים את אשתו צריך לריב ריבה וכיון שלא עשה כן הוי גזילה שגזל ממנה זכותה וכן מבואר בשו"ע (או"ח ס"י תקפ"א) שהמתפלל שלא ברצון הצבור אסור לענות אמן אחריו משום דהוי בכלל בוצע ברך נאץ ד' וכמו שכתב בדרכי משה והגר"א ז"ל שם והיינו שזכות יש לו להציבור שהם צריכים ליתן רשות להשליח צבור שיתפלל, וכיון שמתפלל בלא רשותם גוזל זכותם, וזהו שאמרו ז"ל שאם נתן לו שלום ולא החזיר לו הוי גזלן שנאמר גזילת העני בבתיכם שהנביא ע"ה הוכיח להעשירים שגזילת העני בבתיכם והלא עפ"י רוב גונבים וגוזלים מעשירים כי מה יש לו להעני לגזול ממנו אלא שהעשירים המתגאים ומתביישים עם העניים וכשהעני נותן לו שלום אינו לפי כבודו שישיב לו או שמשיב לו אבל אינו משיב לו כמו שמשיב להעשיר הוי בכלל גזל שמאחר שיש להעני

זכות בזה כמו להעשיר, וכן כל דבר שאדם מרגיש שנוהג לעשיר כמו שאם פוגע בעשיר הוא מקדים לו שלום או שאם עשיר נכנס בביתו עושה לו כבוד בישיבה ובקימה וכדומה מן הכבוד הנהוג אם אינו נוהג כן לעני הוי בכלל גזילה, ואף דאמרינן בעירובין (פו) רבי מכבד עשירים היינו בעשירים בעלי צדקה שמפרנסין לעניים כמו שפרש"י שם וכמו כן אמרו ז"ל (במד"ר) באבא יודן שהשיבוהו ר"א ור' יהושע אצלם שהיה בעל צדקה נפלא וקראו עליו מתן אדם ירחיב לו כו' והיינו לעשות לו כבוד והידור וכונת כולם הוי לשם שמים אבל להחזיר שלום וכדומה שהוא מן הדברים המחויבים לכל אדם אם נוהג כן בעשיר ולא בעני הוי בכלל גזילת העני, לבד מה שכבר התברר מן הכתוב לועג לרש חרף עושהו (משלי מ"ז) ולועג לרש כולל אף חלק אחד מלעג ואף נקודה קטנה שיש בה אי כבוד משהו לעני הוי בכלל לועג, ומה לנו גדול ממה שאמרו ז"ל (ברכות ד) שאסור לספר בד"ת לפני המת משום לועג לרש כו' וכמעט שאין נתפס זאת במח כי מה לועג לרש שייך בזה והלא הכל יודעים שמת הוא ומי ילעוג חלילה ממת שאינו יכול לדבר או ללמוד אלא שרבותינו ז"ל בעומק שכלם השיגו והבינו כי לעג זה שהוא ממש דק מן הדקה הוי גם כן בכלל לועג, ומזה נוכל לידע עד כמה שצריך לדקדק בלועג לרש החי שהוא חי ומרגיש אף בעקיצת המחט הדקה של אי כבוד ומי שאינו מדקדק בזה יכול חלילה להכשל בפשיטת ידו בעיקר בכבודו ית' כי הלועג לרש חרף עשהו, ולבד כל זה הלא כל דבר שפותח להעני מלהעשיר בכל עניני הזכות שחייב גם לעני הוי בכלל גזילת העני בבתיכם, וכל המתבונן על דרכיו חייב לידע כמה גדול החשבון בזה לחשוב כמה כבוד הוא חייב לכל איש שלא לגזול זכותו בזה, וכן אם נכנס אחד לביתו צריך להרגיש

אז שיש עליו חוב איך לנהוג בכבוד חברו בנתינת השלום ולקבלו בסבר פנים יפות וליתן לו מקום לישב וכדומה וזהו כל היסוד של מסכת דרך ארץ שמחויב כל אדם לידע איך להתנהג עם חברו וכל מי שמחסר מזה איזה דבר לחברו הרי זה גוזל זכותו, הרי שביארנו קצת מצות ואהבת לרעך כמוך להראות שענפיה רבות ודקות מאד והיא הלכתא רבתא עם סימנים וסעיפים רבים בפרטי ההטבה התלויה בהכרה והבנה עמוקה ולחשוב רק איך להטיב לחבירו ולשקול כל פרטי ההטבה במאזני שכלו וכל בר דעת יודה איך שעדיין אנו עומדים רחוק מהמדרגה העליונה של מ"ע ואהבת לרעך כמוך וצריכים לימוד ועיון רב בהלכה זו.

והנה המקיים פרטי ההטבה הנ"ל לבד שמקיים מצות עשה—ואהבת וכו' עוד מקיים מ"ע של והלכת בדרכיו וכמו שאמרו ז"ל בשבת (קלג) מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון וחשבה הרמב"ם ז"ל במ"ע להדמות בדרכיו וכן כתב בהל' דיעות שמצווין אנו ללכת בדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו וכך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש ועל דרך זה קראו הנביאים לד' בכל אותן הכנוין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו, וכמה פרטים בדרכיו של הקב"ה שנתבארו בדברי רבותינו ז"ל שראוי לנו לילך בדרכים אלו ומהם מה שאמרו ז"ל בסנהדרין (מו) בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי ופרש"י כאדם שאומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי וילמד אדם מזה כמה ראוי לו לאדם להצטער בראותו אחד מישראל שיש לו צער ואפילו קל שבקלים וכדאמרינן שם שאפילו על דמן

נ"ח

המקדים שלום לחבירו

אוצר החכמה

כתוב בישועות יעקב יו"ד סימן קמ"ח ס"ק א' וכן בגאולת ישראל הובא בטעמי המנהגים עמוד תק"ג מאמר חז"ל דכל המקדים שלום לחבירו מוסיפין לו חיים ושלום, ונתקשה בספר מעט צרי ערך שלום למצוא המאמר ומקור הדבר, וכתב דאולי המקור מיבמות ק"ט: ק"ט: תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בשלושה דברים וכו' בהבאת שלום דכתיב בקש שלום ורדפהו ואמר רבי אבהו אתיא רדיפה רדיפה כתיב הכא בקש שלום ורדפהו וכתיב התם רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, וכתב דזולת זה לא אדע המקור עיי"ש.

וידידי החשוב הרה"ג ר' יהודה פישר שליט"א העירני לירושלמי תענית פ"ד ה"ב דר' חנינא הקדים שלום והאריך ימים עיי"ש.

וכן העירני לדברי תום' אנשי שם בבכורים פ"ג מ"ג דלכל איש הבא מן הדרך מצוה להקדים לו שלום וטעמא נ"ל משום דהשכינה מתלוה עמו בדרך כדאיתא בזוה"ק וכיון דאומר שלום בשביל השכינה הוי כמו קבלת פני השכינה שעי"ז מאריך ימים.

וברבינו בחיי פ' פנחס כתוב שמעתי ששלום נוטריקון שלא למות, ואפשר דלכן המקדים שלום מאריך ימים.

ובמרכבת המשנה להגר"י אלאשקר זצ"ל על פרקי אבות פ"ג במשנה ט"ז כתוב ואמר והוי מקבל את כל האדם בשמחה, הוא מאמר כולל לכל העולם הן קטן והן גדול שזה יהיה סבה שתאריך ימים ע"כ.

ועיין עוד דרך ארץ זוטא סוף פרק השלום ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום הקב"ה מורישו חיי עולם הזה ועולם הבא.

ומיהו בלאו הכי אין לדקדק בזה בלשון האמורא, כיון דחדא מכלל חברתה אתמר וא"כ אין שתי המימרות מלשון אמורא אחד, וכתוס' כתובות ב' ע"ב ד"ה פשיט, שכל אמורא תופס לשונו וכה"ג בכ"מ, וחד מינייהו שאמר בעצמו מכללא דמלתיה דר' יצחק נפחא והא בשם רבו דחייב לומר כלשונו כבכורות ה' א', ואף כשאין נפ"מ לדינא כברכות מ"ז א', ונ"ג ב', ושבת ט"ו א', ועירובין נ"ג א', וראש השנה כ"ג ב', ועי' בב"ק ס' ע"א ובירושלמי דשבת פ"ה [ה"א] ועירובין פ"ה ה"א, ונדרים פ"ח ה"ב ר"ז אמר וכו', עי"ש בפני משה, ובב"ק ו' ב', האי תנא ירושלמי הוא כו', ועי' בשו"ת זכרון יוסף חאו"ח סי' ח' בהא דברכות מ"ז ב', דקמ"ל רב ספרא אף היכא דליכא נפקותא חייב לומר בלשון רבו יעש"ב, ובתויו"ט פאה פ"ח מ"א ד"ה משילכו כו' ואין החילוף בין הגירסות בענין אלא בלשון, ועי' בתויו"ט מעשר שני פ"ד מ"ח ד"ה ובה"א כו', וכל שכן הכא שהן דברי שני תנאים שיש לכל אחד לדבר כלשונו ורבי העתיק לכל אחד כדבריו כעדיות פ"ק מ"ג, יעו"ש, ובסנהדרין ה' ב' ותוס' ע"ז ב' סע"א [ד"ה מ"ט] וגליון תוס' ריש ב"ק ד"ה ארבעה ומהר"ם לובלין ובחידושי לריש ראש השנה, ובזה מסולק קושית התוס' ריש קידושין [ב, א ד"ה האשה] דלא קפיד בריהטא דלישנא ובתוס' ריש ע"ז [ב, א ד"ה לפני] דלפעמים הקדים המנין ברישא דבכ"מ היה שונה בלשון מחדש השמועה ומר אמר בהאי לישנא וכו', ומזה ענין לא זו אף זו, ושבת ה' ב' והא אמרה ר"י חדא זימנא כו' אמוראי נינהו מר אמר לה בהאי לישנא וכו' ובפרש"י [בד"ה מר] ומיהו ר"י חדא זימנא אמרה ואף דלכאורה הא חייב לומר בלשון רבו וע"כ דהיינו דמשני דחדא מכלל חברתה אתמר והאמורא שנה נמי זה הדין דשמעינן נמי מהאי מימרא דר' יוחנן, ורש"י סוף פרק תפלת השחר [ברכות ל, ב] ד"ה שתתחולל כו' ובלישנא בעלמא פליגי. וכה"ג (ברש"י[2]) שם ל"ח א' (ד"ה) לישנא אחרינא, והיינו בלישנא בעלמא לענין שמחוייב לומר בלשון רבו, ואף שי"ל עוד דללישנא קמא אף שנתכוין לאכילה ולרפואה מותר וללי"ב בעי שלא נתכוין רק לאכילה, ועי' בהרב המגיד וכסף משנה פ"א מהלכות ברכות הי"ב.

סימן רנ

אוצר החכמה

א. משלוח מנות מתלמיד לרבו ב. בדברי רש"י מגילה ז, ב ג. משלוח מנות במשקין ד. משלוח מנות בעבד ואשה ה. 'רעהו', 'אדם' ו'חבר' בנכרי.

להרב ר' שלמה אברהם רזעכטא ביאזערקאוו

מה שהעיר לענין מה שנשאל בשו"ת יהודה יעלה חאו"ח סי' ר"ד, לענין שילוח מנות בפורים לרבו אם יוצא בכך, והביא לסייע לדברי השואל ולאסור מצד שאילת שלום לרבו ממ"ש הרב ביו"ד סי' שפ"ה [ס"ג] מתשובת מהרי"ל סי' ל"א, דאסור לשלוח מנות לאבל על אב ואם, ואפילו בשבת במקום שנהגו שלא לשאול בשלומן בשבת, ועי"ש בתשובה מהר"ז כתב באלפסי דשילוח מנות אין לך שאילת שלום גדולה מזה, וא"כ תיפשוט מיניה דאסור למזוג לאורח תוך י"ב חודש למאי דנהיגנא דאין שואלין בשלום אבלים ואפילו בשבת, עכ"ל.

הנה מה שציין מהר"ז באלפסי, לא ידעתי אל מי כוון, ובשלטי הגבורים פ"ק דמגילה [ג, ב] במתני' קראו את המגילה כו' באות ג' וחייב האבל לשלוח מנות וכו', יעוי"ש, ואולי שצ"ל מהר"י בועז אם נתכוון על השלטי הגבורים[1], ובמנהגי מהרי"ל בהלכות פורים [אות יז] ושלוח מנות הי'

2. כונתו לציין לגמ' שם, דברש"י ליתא מזה.

1. שלש תשובות בדבר. חדא דשלטי גיבורים נדפס בשנת ה"א שי"ד ומהרי"ל נפטר בשנת ה"א קפ"ז. והשנית דדברי השלטה"ג

מקיים מה״ר שלומיאל באבילתו עיין במיימון ותמצא דעות, [עכ״ל].

ועכ״פ לא ידעתי מקום לחוש לזה גם לכתחלה לשלוח לרבו מטעם דשאילת שלום, אף דלא נפיק מכלל רעהו, ולחוש בכה״ג לגבי שילוח מנות כמו לענין אבילות, רק בשאילת שלום סתמא ולא היכי שבא מצד שרוצה לקיים המצוה דשילוח מנות[2], אף שיהיה עיקר הטעם משום שאילת שלום, מ״מ אין שייך נגיעה כל כך בכבוד רבו דמיחזי כמו ששואל בשלומו ואף שמוכח ממילא שהשילוח מנות בפורים בא להורות על זה, דשאילת שלום לרב הוא רק כששואל כמו לשאר בני אדם, ולפי׳ התוס׳ ברכות כ״ז ב׳ ד״ה והנותן כו׳ שאינו אומר שלום עליך רבי וכו׳, ובתלמידי רבינו יונה [ברכות יח, ב ד״ה והנותן] ומ״ש כדי שאילת שלום תלמיד לרב אינו ר״ל אלא כדי חזרת שלום, עי״ש. וברי״ף לא העתיק כלל והמחזיר שלום, ועי׳ רש״א [ברכות כז, ב ד״ה והנותן] עפמ״ש בתלמידי רבינו יונה דאסור להקדים שלום כלל לרבו וכדאיתא בירושלמי ומ״ש כדי שאילת שלום תלמיד לרבו היינו בחזרה ולהכי הוצרך למינקט נמי והנותן כו׳, יעש״ב, וכן הובא בראי״ש [ברכות פ״ד ס״ה] הירושלמי דהיה קורא דהיינו דנקט עיקר הטעם שפייסו משום דזעירא לא שאיל כו׳, וא״כ אינו ענין לכאן לאסור משום נתינת שלום לרבו, ומצד שמיחזי כנתינת שלום ליכא חששא כלל דלא הוה שום נגיעה בכה״ג בכבוד רבו, ועכ״פ גם לתירוץ הא״נ [שבתוס׳ שם] לכתחלה קאמר ובתלמיד חבר וכו׳, והא דאסור כאן נתינה לכתחלה אפילו באומר שלום עליך רבי היינו בתלמיד שאינו חבר, ולתירוץ זה בתלמיד חבר כרב כהנא ורב אסי דלסבריה לא הוי צריכי וכסנהדרין ל״ו ב׳, יהיה מותר בכהאי גוונא אפילו לכתחלה מטעם שאילת שלום, ובפרט דמצוה שאני כסוטה מ״א ב׳, כדמשני נמי לגבי מלך, ועי״ש בתוס׳ [ד״ה מצוה].

ובספרי זכר יהוסף ביבמות ה׳ סע״ב, מאי לאו דא״ל שחוט לי בשל לי, על קושית המפרשים בריש פרק שבועת העדות [שבועות ל, ב] האי עשה כו׳ מכתובות מ׳ ע״א, דאי אמרה דלא בעינא כו׳, יעויש״ב.

ואולם מה שדחה בשו״ת יהודה יעלה לחלק בשאילת שלום, דאסור רק בפניו וכמו במזכיר לרבו בשמו, יעוי״ש, ולא נ״ל כלל, דאף כששולח ע״י אחר כיון דזה גופא חשיב שאילת שלום לרבו, ממילא חשיב שלוחו כמותו לענין שאילת שלום ששולח לרבו, כמו דמהני לענין קיום המצוה דשלוחו כמותו. ועיקר הטעם דחשיב כמו שאילת שלום, נ״ל מסברא דשילוח מנות בי״ד שהיה בימי מרדכי ואסתר לאחר שעמדו על נפשם בי״ג שהיה כענין שאילת שלום לאלה שנצחו במלחמה ואיש לא עמד בפניהם ושלחו כל אחד מנות לחבירו שנחו בי״ד בעשיית יום משתה ושמחה, ובפרט להטעם של בעל מנות הלוי [אסתר ט, יט] שהתיקון משילוח מנות להרבות השלום והריעות היפך ממלשינות של המן היותם מפוזרים ומפורדים בדעות וכמ״ש החת״ס [שו״ת או״ח סי׳ קצו] ובכתב סופר [שו״ת או״ח סי׳ קמא] שהכריע להלכה כטעם זה ושלכן יוצא ידי חובתו גם כשלא רצה חבירו לקבל.

ומ״ש מעלתו דכשרבו מקבל המשלוח מנות מקיים הרב בזה המשלוח מנות דקבלתו מיחשב נמי נתינה, ובזה מיישב קושית הב״י [סי׳ תרצה] על פירוש רש״י במגילה ז׳ ב׳ [ד״ה מחלפי סעודתייהו] בהא דמחלפי סעודתייהו זה אוכל עם זה בפורים ובשניה סועד חבירו עמו, וכבר הוזכר כזה בחומרי מתניתא במגילה ז׳ ב׳ רש״י ד״ה מחלפי שנ״ל כקידושין ז׳ א׳ באדם חשוב אפילו בנתנה היא ואמר הוא מקודשת דאדם חשוב קבלתו כנתינתו ולכך לא פרש״י כפשוטו דא״כ מאי קמ״ל פשיטא דבהחליפו ממש דיצאו, עכ״ל. אבל עיקר

שם הם העתק מהטור סי׳ תרצו, ומה מצא בשלט״ג, והשלישית קשה שבכולם, דבשלט״ג (ומקורו מטור וכנ״ל) כתוב שאבל שולח מנות, ואין רמז לענין משלחין לו, שבזה מדבר רבינו (ובדרכי משה שם הביא ממהרי״ל הנ״ל לענין משלחין לו).

2. ובכוכבי יצחק על ירושלמי ברכות פ״ב ה״א אות יח או״ק א ובשו״ת בצל החכמה ח״ה סי׳ עג העירו שכ״ה מפורש בלקט יושר הל׳ פורים (עמ׳ שנט - מהדורת מ״י): ׳וצריך לשלוח מנות לחבירו, ומכ״ש לרבו׳.

ברית עולם בשם ש"י דלא ישאל לו אם יודע ללמוד אלא יתן לו לאכול קודם). א"ר חייא כל המקרים ויוצא לקראת חבא מן הדרך ונותן לו שלום מעלה עליו הכתוב כאלו אכילה ושתיה הוא נותן לו מג"ל דכתיב על דבר אשר לא קדמו וגו', (זוהר חדש ס' לך לך ד' ל"ו), אכסניא פרכא, (והוא הנקרא בל"א קווארטיר מייסטיר) עד דלא ייתון רוחאי שרי משחדינהו, (וסי' המעריך פקיר מן המלך לחלק אנשי צבא לבתים כך וכך בבית זה וקודם שיבואו החיילות מותר לתת לו שוחד שלא ימיל עליו), ומאן דייתון רוחאי אסור. ירושלמי פ"ג דב"ק ה"א, ועי' בס' ערך מילין להשי"ר וחידוש שלא זכר פי' המעריך וע"ש בפי' פני משה.

כמדרש תהלים מזמור כ"ג בגוהג שבעולם, אדם מקבל אורח יום ראשון שוחט לו עגל, יום שני שה, יום שלישי תרנגול, רביעי קמניות, חמישי ממעם והולך:

יח) אורח הבא לעיר אומרים לו ברוך הבא, נחלת שבעה סי' ע"ד כן הוא המנהג בכל ערי ספרד ובערי אשכנז המנהג שאומרים לו שלום עליכם ובנתינת ימין ובפולין מקפידין ע"ז מאד ולא ידעתי מנין להם. אחז"ר מצאתי במגידים ע"פ אגודת שמואל ש"כ בישעיה נ"ז פי"ב בהג"ה וז"ל בורא ניב נוב כתיב וסמיך ליה שלום שלום מלמד שצריך לחבירו ליתן ולהביא בידו שלום כשיבא מדרך רחוקה או קרובה וחבירו חייב לו להשיב שלום ושניהם יאמרו שלום בניב שפתים כלומר לא בשפה רפה הג"ה דר"ע, עי' במדבר רבה ר"פ פנחס ואם בא אדם מן הדרך שואלין אותו שלום, עוד מצאתי במגידים הנז' משלי י"א פ' כ"א יד ליד לא ונו' וז"ל יד ליד סמוך לתמימי דרך קבלה היא בידינו ההולך בדרך יעסוק בדברי תורה משום שהשכינה הנקראת שלום מתחברת עמו בדרך וביעקב כתיב ויבא יעקב שלם ונו' ולכן מי שבא מן הדרך מחויבים ליתן לו שלום ביד תקיסה וכשפה חריפה ולא בשפה רפה אבל מי שלא נתן שלום בידו למי שבא מן הדרך יצא כרוז ברקיע פלוגי הרע הזה יצא נקי מנכסיו וצדיקים ירשוהו וע"ז נאמר יד ליד לא כלומר כשלא נותן יד ליד להבא מן הדרך כלו' שלום ינקה מנכסיו האי רשע רע וצדיקים ירשוהו וע"ז נאמר זרע צדיקים נמלט (סוד משרים). וכמשלי ט"ז פ' ה' יד ליד לא ינקה כ"ש לא יתן לאשה ואפי' לאשתו שלום ביד כמו לזכר (הג"ה דו"ע):

יט) איתא במדרש רבה פ' ויצא פ' ע' וז"ל וישב עמו חדש ימים א"ר אמי למדתך תורה דרך אוץ עד היכן צריך אדם להשפל בקרוביו עד חדש ימים ע"כ. אדם הבא מן הדרך נכנס למרחץ מס' ד"א פי"א.

כ) הנכנס לבית כל מה שיגזור עליו בעה"ב יעשה כשהוא דבר כשרות הד"א פ"מ:

כא) הנכנס לבית אל יאמר להם תנו לי ואוכל עד שיאמרו לו הם אכול שם פי"א:

איתא בשבת פרק מפנין ד' קכ"ז סע"א אמר ר' יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ואלו הן הכנסת אורחין וכו' ועי'

לאחר ל' ותוך ל', והנה חכם אחד רצה לומר שאחרי שהרמ"א כתב להקל בשאלת שלום שלנו, אזי על שאר קרובים אפי' בתוך ל' יש להקל. וכמדומה דאין העולם נזהרים בזה. והשיב, בודאי אין לחלק והעולם אין נזהרים מפני שאינם נותנים אל לבם לכוין החשבון, ואין לומר לו שום דבר למי שיודע מאחר שזה מדינא דגמרא. וע"ע שם (בסי' תיז וסי' תכב). ושו"ת מים חיים משאש חלק ב (סי' טו).

ועי"ע שו"ת הר צבי חלק יו"ד (סי' ריז) שכתב נראה שזה שמאחלים לאבלים חיים ארוכים ונותנים להם יד אין זה נכלל בכלל האיסור של שאילת שלום וזה רק ברכה מהמנחם לאבל. וע"ע אגרות משה יו"ד חלק ב (סי' קסח).

ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ח (סי' לג). וע"ע שו"ת יביע אומר חלק ד יו"ד (סי' לה אות י). וכן מתבאר גם בשאלתינו, שהוא אמירת בקר טוב, שהוא מותר, והיינו "צפרא דמרי טב" שהתירו האחרונים.

למסקנה. מותר לומר לאבל שיושב שבעה "בקר טוב" כאשר בא אצלו בבוקר, וכן בערב "ערב טוב" כאשר בא אצלו בערב, ואין זה נקרא שאילת שלום. כי אפילו אמירת "שלום" ממש, יש אומרים שאין זה מילת שלום שלנו, אלא הדרישה בשלומו וכריעה לפניו. וק"ו שאומר בלשון תרגום "צפרא טבא" שאין זה שאילת שלום. וכן בשבת מותר לומר צפרא דשבתא טבא. וחשי"ת ינחם לכל אבלי ישראל.

סימן פא

אם מותר להעביר את הבעל מקברו כדי שאשתו תוכל להקבר על ידו

שאלה. אשה שבעלה נפטר בחייה, והיא בקשה שלאחר מאה ועשרים שלה יקברו אותה לידו, אולם ליד קברו אין מקום לקוברה, ועתה מצאו אפשרות להעביר אותו מקברו למקום אחר שבסמוך לו ואז תהיה אפשרות לכרות קבר גם לה לאחר מאה ועשרים שנה. האם מותר לעשות כן, כדי למלא את רצונה להקבר על ידו.

תשובה. הטור (יו"ד סי' שסג) כתב וז"ל, אין מפנים המת והעצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד, ולא מקבר בזוי לקבר בזוי, ולא מקבר בזוי לקבר מכובד ואין צריך לומר ממכובד לבזוי וכו', ובתוך שלו אפ' ממכובד לבזוי מותר שערב לו לאדם שיהא נח אצל אבותיו, והטעם דבלבול קשה להם למתים מפני שמתיראים מיום הדין וכו', וכתב הב"י שם בשם תשובת הרשב"א (סי' שסט) שאחד שצוה שישאו אותו לקוברו במקום קבורת אבותיו, ונאנסו ולא יכלו לישא אותו מיד, וקברוהו במקום פטירתו, מצוה על בניו לפנותו משם ולקיים דבריו, וכתב דהוא הדין למי שנאנסו ולא יכלו לקברו בבית הקברות וקברוהו בתוך חשכתה, שמותר לפנותו אחר כך לבית הקברות.

ומרן בשו"ע פסק דין זה שכתב הטור, שאפי' ממכובד לבזוי מפנים בתוך שלו. ופירש הט"ז (סע"ק ב) ובתוך שלו, פי' למקום שהוא שלו ששם שוכבים בני משפחתו. והש"ך שם (בסע"ק ב) כתב כלומר לפנותו לקברו אצל אבותיו מפני שזהו כבודו, וכתב הב"י וד"מ משום דאי כבוד

מפנין ולא משום כבוד אחר. וכ"כ בבאר הגולה על השו"ע. לפיכך אסור לפנות הכת או העצמות ממקומן לצורך מת אחר וכו'. אבל לכפרה שלו או לכבודו, כגון להעלותו לארי', או לקברו בקבר אבותיו מותר, וכן אם מלכתחילה על מנת כן נקבר בתנאי עראי, ואח"כ יפנו אותו שרי. ומ"מ רואים מכאן שכל שהוא לכבודו, או שהיתה קבורתו בתנאי שרי להעבירו.

וכן הביא בספר גשר החיים להגאון רבי יחיאל מיכל טוקצינסקי זצ"ל בחלק א (פרק כו א) שכתב, ולפי מה שהסכימו האחרונים לאו דוקא לקבר האבות אלא אפי' לקברי משפחתו וקרוביו מותר, ואסור לפנות את הכת מקברו אלא באופנים. מיוחדים וכנ"ל, וכתב הת"ס בתשובותיו יו"ד (סי' שלא) בקבר אבותיו שאמרנו לא דווקא, דה"ה בקבר בני המשפחה.

ועיין בשו"ת מלמד להועיל חלק ב (סי' קיז) שנשאל בדבר מה שאיש אחד נקבר בקבר בבית קברות הישן ולאחר זמן האם נקברה בבית הקברות החדש, ועתה הבן רוצה לקחת את אביו מבית הקברות הישן לחדש, ואומר שכך היה התנאי שיפנו את אביו, וגם אימו צותה לפני מותה שיקברו אותה ליד בעלה, אם מותר לפנותו, ואם צריכים להמתין שנה עד כלות שנת מיתתו, שהמנהג שהאבלים הולכים לקבר בתוך שנה. והשיב, אם היה ברור הדבר שנקבר ע"מ לפנותו מותר, ועוד יש להתיר משום שהיא צותה שיקבר על ידה, ואף דלא התירו אלא משום דיקבר אצל משפחתו, ולא נזכר שגם משום שאשתו מבקשת שיקבר על ידה שרי לפנותו, מ"מ עתה המנהג שקוברים אשה ליד בעלה ואם א"א לפנות האשה מבית מקברות החדש לישן, יש להתיר להביא את האיש אצל אשתו, ומ"מ ימתין עד כלות שנתו עי"ש. וע"ע שם (בסי' קכא קכב קכג קכד).

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק י (סי' מ) שכתב שלשה תנאים כדי שיהיה מותר לפנותו. א. בשביל לקוברו אצל קברות אבותיו. ב. בשביל לקוברו בארי' או בירושלים. ג. אם שקברוהו בתחילה קברוהו רק לפי שעה והיה בדעתם לפנותו. ועי"ש שהאריך בדבר. ועי' בשו"ת שרידי אש חלק ב (סי' קה אות א). ועי' בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד (סי' יב). ועי' בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א (סי' רמ) בענין הארונות של אנשי החיל שהובאו אחרי המלחמה. והשיב. ולכן לדינא כיון דחזינן מר' מנא בירושלמי שלא אזלינן בתר המיקל בליקוט עצמות, שראוי להתאבל ולקרוע עד הערב, וכ"ש כאן שלא נהגו כלל לא שבעה ולא קריעה, ובבן על אב ודאי דראוי להחמיר, ומ"מ באלו שמקילין אין למחות. ועע"ש חלק יו"ד חלק ב (סי' קנד, וסי' קם). וע"ע שם (סי' קסב) שנשאל אם מותר להעביר קבר האבא כדי שיהיה להם נח לבקר על קברו, והשיב שיש לאסור, מכיון שבלאו הכי אין חיוב לבוא על קבר האב, ולכן יש לאסור לפנותו. ועי' בשו"ת שרגא המאיר חלק א (סי' מז).

ולפ"ז לכאורה בנידון דידן כיון שהיא רוצה להקבר עם בעלה אין כאן כבוד הכרחי לבעלה בזה, ויש לאסור לפנותו. כי אין סיבה כמו הנזכרות לעיל שתצדיק את פינוי הכת מקברו לקבר אחר. אמנם לפי הנזכר לעיל בשו"ת מלמד להועיל אולי אפשר להוציא את הבעל מקברו להקבר ליד קבר אשתו גם ללא תנאי, אולם ימתין עד כלות השנה. עכ"פ שם

להרמב"ם שם, ובמרכבת המשנה בכורים (פרק ד הלכה טו), והגם שבפירוש משנה ראשונה כתב שר' טרפון חולק ומתיר לכהן טמא, מ"מ רוב המפרשים ס"ל שאין להתיר לכהן טמא תרומה, וכן גם הגידולי תרומה ס"ל הכי. ועי' בשו"ת שערי ציון חיו"ד (סי' מח). וע"ע שו"ת שרידי אש חלק ב (סי' לא). ועי' שו"ת נחלת ברוך על יו"ד (סי' ז).

לכן נראה שפירות אלו יש ליתנם לבהמת כהן, כיון שהכהן אסור לאכול מהן. וזאת יש להוסיף, שאסור לבעל העץ להכריתו ולאבדו (כפי שהוא התבטא בשאלה שרצונו לעוקרו, כיון שאין הוא נהנה ממנו), כיון שאסור להכרית עץ פרי. רק יש לשמור שלא יאכלו ממנו ישראל. כיון שהפירות הללו גידולי תרומה הם. ומיהו אם זר אכל גידולי תרומה אלו משלם דמיהם ופטור מן החומש.

סימן פ

לומר לאבל "בוקר טוב" או "ערב טוב"

שאלה. אדם שנכנס לבקר אצל אָבֶל לנחמו, האם מותר לומר לו "בוקר טוב" או "ערב טוב", שהרי אין אומרים שלום לאבל, האם זה בכלל שאילת שלום או לא.

תשובה. במסכת מועד קטן (דף טו ע"א) אמרה הגמרא, אבל אסור בשאלת שלום דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל "האנק דום" ופרש"י כלומר, בדבר זה תנהג אבלות שתדום ולא תשאל לשלום, וכן פירשו (התוס' ד"ה אסור) משמע שתיקה בשאלת שלום. אמנם בחידושי רבנו חננאל פירש אחרת, שמדכתיב אצל יחזקאל "האנק דום" אלא דבר, מכלל דלכו"ע אסור. והמאירי כתב בפירושו שם, מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום, כלומר, דום משאלת שלום, ואם החמיר ביחזקאל שהיה מונעו מכמה דברים שבאבלות ולא השאיר מהם אצלו אלא צווחה מדכתיב 'האנק', ושתיקה משאילת שלום ומדברי תורה, מדכתיב 'דום', כל שכן בשאר אבלים. וגדולי הראשונים פירשוהו אחרת, עיין מה שהביא שם. ומ"מ לכו"ע למדנו שהאבל אסור בשאלת שלום.

והקשה המאירי שם מה ראו לומר שבאלו החמיר ליחזקאל יותר משאר דיני אבלות, והרי פשוטו של מקרא פירושו שיהא דומם מצוחה, ואין כאן איסור שאילת שלום ודברי תורה וכו', ותירץ הראב"ד דקרא הכי קאמר האנק דום אבל מתים לא תעשה, משמע דהכי קאמר באניקה ובדממה אתה שווה לשאר אבלים, אבל מכאן ואילך מתים לא תעשה פארך חבוש עליך וכו'. ומיהו המאירי כתב פירוש אחר לפסוק שביחזקאל (פרק כד פסוק טז יז) הנני לוקח את מחמד עיניך במגפה לא תספוד ולא תבכה ולא תבא דמעתך האנק דום מתים, אלא לא תעשה, פארך חבוש עליך ונעלך שים ברגליך, לא תעטה על שפם ולחם אנשים לא תאכל וכו'. וע"ע בר"ן ובריטב"א שהקשו כן. ועי' במסכת מוע"ק (דף כא ע"ב) שכתבו דברבים שאני שיכול האבל לומר לכו לשלום.

והנה מרן בשו"ע יו"ד (סי' שפה סעי' א) כתב, אבל אסור בשאלת שלום, כיצד שלשה ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם, ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם אלא יאמר להם שהוא אבל. משלושה ימים עד שבעה אינו שואל, ואם אחרים ישאלו בשלומו משיב להם. משבעה ועד שלושים שואל בשלום אחרים שהם שרויים בשלום וכ"ש שמשיב למי ששואל. לאחר שלושים יום הרי הוא ככל אדם. בד"א בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו שואל בשלום אחרים אחר שבעה, ואין אחרים שואלים בשלומו עד אחר יב חדש. וכתב הרמ"א שם, ואם עשה לכבוד רבים כגון שרבים באים לנחמו מותר לומר להם לכו לבתיכם לשלום דלכבוד רבים שאני. ויש מקילין האידנא בשאלת שלום לאבל לאחר שלושים, ואין טעם לדם, אם לא שנחלק לומר שזה מה שאנו נוהגים לא נקרא שאילת שלום שבימיהם. ע"כ.

והקשה עליו הש"ך (שם סע"ק ב) שאם נאמר שאין שאילת שלום זה כמו מה שנהגו אז בשאלת שלום ולכן מותר, א"כ אין זה טעם נכון דא"כ תוך שלושים יום נמי מותר. ולא מצינו לשום פוסק שחילק בכך. וכתב הבאה"ט שם (סע"ק ב) ומיהו אפשר לומר כיון שרוב שאילת שלום שלנו אינו אלא שאומר "צפרא טבא", זה מותר, שאינו שאילת שלום ממש, וכמ"ש בב"י (אור"ח סי' פה). וכן פסק בשו"ע שם. ועוד מביא הב"י בשם ר"י פרישת שלום כמו כריעה הוא שאסור, אבל שלום בפה מותר כמו צפרא דמרי טב. וכתב בד"מ דבזוהר פקודי (דף קג עא) משמע שאינו אסור רק כשמזכיר את השם. והיינו לענין שלא יתן שלום לחבירו קודם שיתפלל. וש"מ שכל זה שאנחנו נוהגים אינו בכלל שאילת שלום.

ומרן בשו"ע (סי' פט סעי' ב) כתב וז"ל כיון שהגיע זמן התפילה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום משום דשמו של ה' שלום, אבל מותר לומר לו "צפרא דמריה טב" וכו', וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו וכו'. ועי' בבאר היטב (סי' פט סע"ק ז) שביאר שאם הולך לאיזה עסק ואגב הולך לפתח חבירו, מותר לומר צפרא דמריה טב, אבל ליתן לו שלום אפי' בכי האי גונא אסור. וכ"כ המשנ"ב (שם סע"ק יב) שאם הוצרך ללכת דרך חצירו של חבירו בראיית איזה עסק ואגב זה הולך לפתחו לומר לו "צפרא דמרי טב" מותר, אבל ליתן לו שלום אסור. וע"ע שם (בסי' סו סע"ק ד) שכתב שמשמע בחידושי הרשב"א דמותר לכתחילה לשאול בשלום הקורא, אע"פ שיודע שיצטרך להשיבו. וע"ע בשו"ת הראב"י אב"ד (סי' צ"ט).

וע"ע בתשובה מאהבה ח"א (סי' נ) שכתב שבתשעה באב לא אומרים ברכת כהנים דאיך יאמר וישם לך שלום הא אסור בשאלת שלום, והניח בתימה, והגלע"ד דאינו דומה לת"ב התם כולם אבלים ויום הוא שאסור בשאילת שלום משא"כ בבית האבל שהאבל לבד אסור בשאלת שלום והנותרים מותרים. עיי"ש עוד בדבריו. וע"ע בשו"ת שלמת חיים להגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל (סי' פא) שדן בענין אם מותר לומר צפרא טבא לפני התפילה, והשיב, אם רגיל לומר בלשון אשכנז "גוט מארגען", יאמר "צפרא טבא" והוי שינוי, ואם רגיל לומר צפרא טבא יאמר בלשון אשכנז. וע"ע שם (בסי' תכד) שכתב בדבר אמירת שלום שלנו לאבלים

שאילת שלום
בגשמה טובה

אין בעין רחמי על תרתי, אך בשני דברים הללו, והשייכות שיש לחמימרא דרחב"ב לכאן הוא עפ"מ דאמר ר' יוסי (לעני כן) דאין מטריחין על הציבור יותר מדאי להתפלל על הגשמים, ואיתא בבבלי ד' י"ד ע"ב דקאמר רחב"א שם בשם ר' יוחנן תנ"מ בגשמים אבל לשאר מיני שורעניות מתענין והולכין עד שיעבו מן השמים ע"י"ש ובזה מטריחין את הציבור יותר מדאי, ע"ז קאמר רחב"ב שגם על הגשמים מטריחין לפעמים על הציבור יותר מי"ג תעניות, כגון שאם היה בא גם גובי עמו מתריעין אז גם על הגשמים יותר מי"ג תעניות, וזה מחדש רחב"ב, שאם היה גם חגב אוח"כ אז מתריעין גם על הגשמים יותר מדאי, ודוק.

אחריות 1234567

אחר התכנסו

דף ד' ע"ב: לא כן תני אין שואלין בשלום חבידים בת"ב אבל משיבין את ההדיוטות בשפה רפה, לימים שבינתיים. נצרכה.

וירבי"ן

פי' דקשה מאי דתני במתניתין אין שואלין בשלום חבירים [וזה אינו נוהג אלא בחבירים כדגרסינן ד' י"ד ע"ב ת"ר חבירים אין שאילת שלום ביניהן ע"ת ששואלין מחזירין להם בשפה רפה, וכן המשנה מיירי ג"כ מחבירים] דקאי על ת"ת, דפי' חבירים הוא חבר ולא ע"ה, דאל"כ ניתנו סתם אין שאילת שלום, אלא הכונה על חבירים חבר זל"ז, דהא כן מפורש בברייתא דמביא הירושלמי אין שואלין בשלום חבידים אבל משיבין להדיוט, משמע דבשלום חבירים ושא חכמים, וקשה למה פרט גבי חבירים שאלת שלום דוקא הא חבירים מסיק דמתענין ג"כ וא"כ לתני בהדדי וחברים אין שואלים ומתענין ולמה חלקינהו, ע"ן משני לימים שבינתיים נצרכה, לפיכך צריך למיתני בבבא בתני עצמה משום דכאן מיירי בימים שלכל הזמן עד שיעבור ניסן, דמזה מיירי ברישא מכל הזמן, דממעטין מלישא וליתן וכו', ע"ד קאמר דחבירים ממעטין בשאילת שלום בכל הזמן הזה, ואח"כ מסיק דמתענין בב' זה' כל הזמן, ואי הוי תני והיחידים חוזרין ומתענין וממעטין בשאילת שלום בין אדם לחבירו וא"מ דזה דממעטין בשאילת שלום הוא בב' וה' בזמן שמתענין דוקא —, והירושלמי ס"ל ג"כ דכל הת"ת מתענין כיחידים כדאיתא בבבלי ד' י' ע"ב וכ"ם הרמב"ם ז"ל, ופי' הק"ע ז"ל לא הבנתי, וגם פי' הפ"מ ז"ל דמדייק תיבת ממעטין דמשמע דאין אסור לגמרי, ע"ין במס' מגילה בתוס' ז"ל ד' ה' ע"ב ד"ה ממעטין שכתבו דהוא לגמרי ולא מיעוט בעלמא דא"כ היה לו לפרש השיעור מהו קורא ממעט ע"כ ז"ל ע"י"ש, והרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' תענית נקט לשון המשנה ולשון חברייתא, שם בה"ת, כדרכו ז"ל ודוק.

להוכיח שמשום הכחושי מצוה פליגי עי' ופפי' ע"י קינסף נרב חיכף הכחושי מצוה ואיתותב ואתוקמת דמשום כזוי מצוה פליגי דהלקא עושה מצוה וח"כ ע"כ מנר לנר נרב נרי ד כדאשכחן במנורה דתקן נר מערבי שממנו מדליק ונה הוה מפייס ופפי' נרב פפא דת רבמה בפתילות תרוכות הרי סיו מדליקין מנר לנר וח"כ ע"י קינסף פליגי וכיון דהלכתא כשמוא דרבה קאי כותיה ל"כ ע"י קינסף הרי ונפקא מינה להדליק נר של מצוה ע"י נר תמר הרי לכל להדליק נר של חול מצל מצוה לשוך משום כזוי מצוה וכ"ם נר של מצוה להשתמש בו בדרך חול ל"כ אלו שמדליקין נר של חול מצל כ"ה לא יפה עושים וכל שכן לנקוט נר של כ"ה להשתמש בו דרך הול. ואמר התם לימר רב יהודה לימר רב חסי לימר רב לשוך להרות מעות כנגד נר חנוכה. ואעב"ג דשמואל פליג ואמר וכי נר קדושה יש בו הא רב יוסף דחי ליה והלכתא כרב שכן כתב המרדכי מדליקין מנר לנר וכן הלכתא היכך מותר להדליק קינסף אור נר של חול מנר של מצוה לחרת וכן מנר של שבת וכן בנרות של כ"ה לכל נר של חול לשוך להדליק מנר של מצוה לא שלא שמדליק מלותם של חול נר של מצוה לחרת כדמוכח מהתוא דאין שוקלין כנגד שלא מעשר שני דינרים של זהב ע"כ וכן כתב בעל התרומה:

מיהו יש לספק לם מותר במוצאי שבת להדליק נר של חול מנר כ"ה כדי להבדיל דהא חיכף למימר כיון שעושה למצוה שרי ואעב"ג שאל"כ משתמש בלותו נר שמוש חול כיון דבשבת מצוה שרי שהרי חנוכה יש מי שאומר שאם עבר שיעור מצותו מותר להשתמש לאורו מרכתנו בו שיעור ואמרה עד שתכלה רגל מן השוק ונפקא מינה שאם עבר הזמן יכול לכבותה לו להשתמש לאורה וכ"ם להרמב"ן שכתב לפי' כבתה מותר ודמי לנויי סוכה ולתרוב ועוד מדשרי להדליק נר של חול כדי להדליק ממנו של מצוה ולא לימרו שנריך לכבותה וכן בני קינסף שמותר להשתמש בו כיון שהולך להדליק של מצוה אין כאן משום כזוי מצוה וכיון שבשעת ההדלקה נהתרת לדליק לא חיישינן והייכו לדעת המרדכי ובעל התרומה. מיהו לדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש נרא' דדוקא מנר לנר מדליקין משמע לכל לא ע"י קינסף והריא"ז הביא על הרמב"ם שכתב מנר לנר וכתב וע"י קינסף וכו' נראה שאסור להדליק נר של חול מצל מצוה ול"כ נרות של כ"ה אסור להדליק מהם נר של חול כדי להדליק ממנו של מצוה מיהו נר של הבדלה עצמו נראה דשרי ואעב"ג דהתוספות כתבו מיהו נהגו העולם להחמיר לפי' מנר לנר לנבי חנוכה. וכן כתב הרי"ף בהנהם. ועוד לומר לני נרות כ"ה לא דמו לנר חנוכה מפני שנר חנוכה לאו לאורה היא אלא לפרסומי ניסא ואסור להשתמש לאורה כדאיתא בגמרא ולפי' לשמוד נו והא דאמר רבא אסור להרויח מעות פי' לפי' הרצאת מעות שהוא תשמיש קל לכל של כ"ה ושל שבת להשתמש בהם היו ולאו' נעשו. ומדאמרינן בנר שבת לא יפלא אדם כליו בנר של שבת שמע ימה משמע שתשמיש אחר מותר ועוד אמר רבא פשיט' לי נר של חנוכה ונר של ניחו פי' נר של שבת נר של ניחו עדיף משום שאוא ניחו מהכא משמע שנר של חנוכה לפילו למעות שבת אסור ונר שבת בכל תשמיש. הגית שרי והייכו שאוא הגית שבני הגית ישתמשו מהם וכן נרות של כ"ה שלהחיר הם עשויים מותר להשתמש לאורם ולהדליק מנר לנר לפי' נשל חול כדי להדליק של מצוה ושל הבדלה לכולי עלמא למצוה הוא ושרי.

ועדיין יש לומר שאפי' להחיר להם ללכת לניחם מ"ה בין שאוא מצוה הם לף אחרתם שרי. ועוד כיון שאשם המנהג נזה וחכמים הרחשונים לא מיחו ביום כריך לחת טעם לשבח שעל תנאי הם עשויים וכאלו התנו עליהם מתחלה על כך ומכל המקדיש נרות לנ"ה על דעת הקהל מקדיש. ורליה מהגית דפ"ק דנתרת ת"ל שמואל נרב תחליפא עניד ואתני וכו' ואמר רב חסי לנל אתנויי כמי לא כריכנ'תלי טעמא דכאאו ואתו לדעתך דיהיב קא אתו מלי דבעינא עניד נא ניה משמע דנתר לומדנא לזלנין. ואעב"ג דלא אתנו כהתנו דמי ול"כ נרות של כ"ה לעב"ג דלא אתנו עליה כהתנו דמי

להשתמש נהם כמה שנהגו והיינו להחיר להם להתפלל ולעשת בניתם ומלן דמקדים על דעת המנהג מקדיש. ולא רחינו מהמקדשים מי שהקפיד נזה ואין כאן לא נזוי מצוה ולא נזל הקדש. מיהו להשתמש נהם נאלחת חול אחר שנגמרה מצותם אסור ואפי' להשתמש לדבר מצוה ולא מדמינן ליה לנר של חנוכה שאמרו ומכה מתחקצה החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ופריך למאי נפקא מינה לשיטורא. ונראת הרמב"ם שכתב שאם עבר זמנו מותר להשתמש דרך חול לו לכבותה להסתפק בשמן וכ"ם נראת הרמב"ן שכתב אפי' כבתה מותר להדליק ולהשתמש נה שכבר נעשה מצותה משום שאותם הנרות הם שלו ויכול הוא לעשות נהם מה שירצה אבל נרות הללו אפשר' שהחיר לו לבת לבית אסור להשתמש לנרכו ואפי' להבדיל בו אפי' ב"ם להשתמש לאותו נר תמיד חול שלא הוקדשו לכך וכן להוציאו מבית הכנסת שלא לנורך מצות ב"ה וכן להדליק נר חול מנר ב"ה שלא להדליק נר של מצוה לו לשמש מצוה לסנ' וחם קנה מן המזון ומן מעות הוחלה קדושתם נהנהו זוזי ושרי ורחיה מהגית דפרק בני העיר ת"ר האי בי כנשתא חלופי וחבוני אסור לגורי ומסכוני אסיר מתנ פליגי בה רב יחא ורבינא חד אסר וחד שרי. מלן דאסר במאי תפקע קדושתם ומלן דשרי אי לאו דאית ליה הנאה מיניה לא פוג יהיב ליה מתנה והלכתא דשרי. וכית הכנסת תמיד מצוה הוא כמו שכתב הרמב"ן עלה דהגית תמיד ואעב"ג דב"ם נעי עשרה טובי העיר היינו טעמא להפקיע קדושתו שלא נעשה על דעת למכרו ולהחליפו ולתתו מתנה וחם עשו שלא מדעת לכתי העיר לא עשו כלום אבל דב' שמתחלה נעשה על דעת שישתמשו לנורך לכתי הקהל מהם וכ"ם נרות דהוו תמיד דמשמיש דקדושה ופשיטא שהוחלה קדושתם כאותם דמיד כשיתכנוס כיד מחזן אז ממיני הקהל ופשיטא דשרי:

הכלל העולה שלהדליק מנר של כ"ה נר של חול שלא למצוה אסור וחם הדליק למצוה מותר אח"כ להשתמש לאור זה דרך חול ונרות כ"ה להחיר להם ללבת לניחם וכ"ם ללבת לב"ה שאוחו מהם מותרי וחם קנה נר מב"ה ונתן מעות הוחלה קדושתו. אבל לקחת נר למלאכתו ואפילו למצוה כבון בדיקת חמץ אז לקרות לבדה אז להבדיל אם לא נתן מעות ולא דמי לניל פורים וכפורים מפני שנרות אלה לנורך כ"ה הוקדשו להחיר לקהל להתפלל ולקרות ק"ש ותפלה וכן להחיר להם ללבת לניחם לנורך בית הכנסת הוא לבל כשילכו לניחם יכבו אותם או יחנו שוויס ויעשו נהם מה שירלו שלא מקבה קדושה ושרי זהו הנראה לעניות דעתי נאום הלוי הנוי:

קפח שאלה לחרי שאמרו חכמים שאם הוא משמות הקדש שנאמר ויקרא לו ה' שאוא אם לפשר למחקו וכן מה שנהגו לכתוב כל אחד בלבית שאוא והם נזריקין אם יש להם עונש על זה כיון שהוא מהשמות ולמה לא מנו אותו בכלל הכתובים לפחות וכן שם אחר.

התשובה חניא פ"ק דשבת הכותב לניח המרחץ מקום שבני אדם עומדים לבושים יש שם ק"ש ותפלה ואין לריך לומר שלית שאוא ומניח תפלין וכו' מקום שמקלתם ערומים ומקלתם עומדים לבושים יש שם שלית שאוא ואין שם ק"ש ותפלה מקום שעומדים ערומים אין שם שלית שאוא וכו' אמר רב המנונא אסור לאדם שיחן שאוא לחבירו בבית המרחץ שנאמר ויקרא לו ה' שאוא ומסיק דשם בופיה מיקרי שאוא משמע שאלים הוא כבוי ולפי זה יהיה כשאר הכתובים כבון רחום וחנון. ואמרינן בשבועות פרק שבועת העדות ת"ר שמות שהינם נמחקים ויש שמות שנמחקין ומפרש כבון הגבול הגבור והנורא חנון ורחום. ואעפ"י שנמחקין יש להם מעלה יתרה על שאר השמות הנאמן כדמפרש התם אחל הנאמן אלהא מהימנא הוא ושם קנה מן המזון ומקום הטנוף שכן בבית הכסא ואפי' שלא כיון לשמו של מקב"ה שאילו כיון לשמו אפי' כל הכתובים שבעולם

שנעשה לשריפה כתוב ובלתי כהונה ולפי שלמדנו בלשון חול שהרי אמרו בע"ז פרק כל הכלים למר רבה בר בר חנה למד רבי יוחנן בשם מקום אחר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא וכי תימה בלשון חול יאמרם והלא למד לנו הכתוב על חול אחר לאמרם בלשון קדש ודברים של קדש לשון בלשון חול ל"ב שטח חפי' בלשון חול לשון אחר. מיהו מהכא נראה שדברים של קדש קורא מקרא ותלמוד וכל דיני תורה ל"ב אפ"ה הערש אין שלום להמנותא. ועוד ממה שכתב הרמב"ם פרק ג' מהלכות ק"ש דברים של חיל אחר לאמרם בלשון קדש בבית הכסא וכן שכנגדיים כגון רחוס ונחמן וכיוצא בהם אחר לאומרן חוץ מפעמים המיוחדים והן הפעמים שאין נמחקין אסור להזכיר בבית הכסא ובבי המרחץ היינו ע"כ נראה שנחמן ופועל המנוהמת שאמר רב שרי בבית המרחץ הויכשהר הכנויים. ואלוס שאסור נראה שהוא כפעמים שאינם נמחקין ואפשר לו מכה לאותו ברב בגל לו בכנויים ולא בפעמים. ועוד לפי מה שנראה מפ"ק דשבת דאלוס חמירא קדושתו מהכנויים למה לו מכה לאותו בתלמוד בכגל פעמים שאינם נמחקים ועוד למה יהיו הכנויים שהם רחוס וחנון יותר קלי הקדושה מק"ם וכל דבריס של קדש תורה ותלמוד שפרי ר"ב דין תורה הוא מה שהשיב לאותו גוי והקשה להם היאך אמרו בבית המרחץ והשיבו שאחר שיצא אמר לו וכן כתב הרמב"ם ולא קשה בגבד חלף כל ענין שהוא מדברי קדש והפילו בלשון חול ולפי' לפ"ר ול"ל מה נפקא"מ הכנויים ומלן לימא דברעי. ועוד בגמרא נראה שאלוס קל משאר כתבי הקדש שפרי אמרו מקום שמקלקלן ערומים ומקלקלן לבושים יש שם שאלוס אלין שם קל"ה ותפלה משמע דקיל. וליכא למימר דק"ם ותפלה טעמא משום דהיא בהו שמות הקדש דהרי הלכות אלין בהם שמותיו של הקב"ה שהרי אמר לו ר"ב לא אמרו אעשה מרח' כי לשפרודיסי אלא אעשה לשפרודיסי כוי למרחץ ואין פלא הדברים שהם הקדש ותפילין הכי אמר לשון לשון:

מירן מצאתי בתשובת מהר"ם שכתב בשבועת שפעפ"י שהמדר בהם אין לו התרה ה"מ בשם המיוחד ובשמות שאין נמחקים ולא נשבע בהם בלשון חול יש לו התר. ומעשה שפיה בימי ריב"ל שנשבע בשם ויהו והתיר ע"כ משמע דלשון לעז ושאר לשונות שמות הקדש אין להם חומרת כל כך. וכן כתוב בתשובות הגאונים דשמות הקדש בלשון אחר אין בהם קדושה. וקשה מהסיפא דש"ז דדברים של קדש לפי' לאמרם בלשון חול אסור ולפשר להשיב דקדושה לעולם יש בהם ואסור להזכירם במקום הטנופת לפי' בלשון חול וכן דין לו קיריו שהם לעז ויוני אסור להזכיר כדלמדינן דברים של קדש לפי' בלשון חול לאסור בכל לעניין שבועה אין להם חומרת שיהיה מי שנשבע בהם חמור כל כך ועוד שמה שכתב בשם ריב"ל לא שהרשה לו לחלל אלא להתיר בדין נשבע שמתירין לו'. ונפקא מינה לפי מה שכתב בשם הגאונים שהנשבע בז' אין לו התרה וכן כתב למעלה מזה וכראיה דאם הנשבע בשם אין לו התרה ה"מ בשם המיוחד ובכינויו שאין נמחקין אבל ברחוס או בלשון לעז וכו' אתר והיינו להחיר השבועה והורה בזה אלין לו לאותה קדושה שאינו מתירין לאותו אבל לשאר דברים ככל לשון אחרי. **ואיך** שייהיה ענין השלוס קשה מאד שראיה שהוא קל מק"ם ותפלה ושאר דברי תורה ואם הוא שמו של הקב"ה היאך מקלין בו • ועוד שלא מצינו שמנו לאותו לפי' עם הכנויין וכבר עוררתי במקום אחר על מה שאמרה בשבועות כל שאמה האמור בשיר השירים קדש ואם הוא שמו של הקב"ה ראוי שייהיה לפחות כשאר הכנויים **והרב** כתב והרי הוא כשאר הכנויים וכתב הכנויים שמשנחים שם הוא הקב"ה כגון חנון ורחום הגבול הגבור והגדול וכיוצא בהם הרי הם כשאר כתבי הקדש ומותר למחקן ע"כ ת"ל ואחר נותיהו ואחי רבותיה דשלמה האמור בשיר השירים על הלוף לך שלמה שהוא חול וכן כל כיוצא בזה. ולא דמי לשמות האמורות בתפריהם שאמר שם שהם קדש לף זה שכתוב ויאמר ה' אם לף אריחתי חן בעיניך ש"מ תעבור אחותם הם שמות הקדש עד ת"ל עד רש"י שכתב

לגדול שבהם לאמרו וקרילם כלם לדוניס וכיון שלא יעבור הוא יעמדו כלם והיאך פשוט חול להוציא ח"ו שם שמים מקדש לתול כיון דאלכתיך הוא דהוא קדש וקריך עיון כלום תליא הלוי.

קפס שאלה

ראובן שלח שכלונות ללוה ממקום למקום וראובן היה בחתר דחייבי לשכלונות ובחתר לוה לא חייבי אי חייבין לשכלונות כיון דראובן במקומו שולחין השכלונות לשם קדושין ותהא מקודשת או דילמא כתר תשה חזלינן וכיון דמקום שהשה שם לא חייבי לוה נמי לא קבלתא לשם קדושין והשה מותרת. ואם תמלא לומר שהוסיפין למקום המשלח שם הלך במקום השה ושלח לם השכלונות בתוכו מקום עצמו דלא חייבי לוה כלמר שלפי מנהג המקום קדשה לו ולו וכן שם החים היה ממקום שאין חוששין והשה היתה ממקום שחוששין אי חזלינן כתר החים או כתר השה

התשובה

תשב"ץ בדלמדינן בקדושין פ"ק אי תנא החים קודם הוה למיכל אפי' בשל כרשה תנא השה שחטה נקנית בכרטוכה לין בשל כרשה לא' ואם כן השה לינה מתקדשת אלא בכרטוכה ובדידה תנית מלתא וכיון שבמקום השה, לינם חוששים כל זמן שלא למרה שקנלה לשם קדושין מסתמא על פי מנהג מקומה קנלה והרמיה דכל הני בעיי דע"ק דקדושין בדידה בעו ותשב"ץ שהביאל נותן לשם קדושין תומדין דשת השה לם ניתנית לו בהתוה דכום מזבין חומרי לחיל ההיא לתנא ת"ל הב לי חר טובא ת"ל אי יהיבנא לך מקדשת לו ת"ל הב מכלא למר רב חמא כל הב מכלא נחו כלום הוא וכן ההוא דהוה קרי תמרי מדיקלא והמרס ליה הב לי תמרי מפדלי. למר רב זביד כל שדי מפדלי נחו לה כלום הוא וכן הוא דהוה קרי תמרי מדיקלא והמרס ליה הב לי שדי שקי כלהו לענין השה שם כתרנית היא ותשב"ץ שהשיב נתן לה לשם קדושין דשת השה בעינן וכן הכא נמי דכתר מקום השה חזלינן דכיון שכנגד עיר' לין מתקדשת בשכלונות גם זו כלחת אהן מכל מקום העקר הבעל וכעינן דשת המשלח שהשה שולח שכלונות על דשת מקומו ורוצה היא בחבור וכיון שהשיב שולח שכלונות על דשת מקומו ומקומו מוסכר לו להיות נשכר בשכלונות שהשה לא תחזור כם והיא קבלה שתם ולא למרה שהיא רוצה להתקדש ניחוש לפ' והא דלמרינן פרק החים מקדש לפי גרסת הרי"ף ור"ח דמשני היכא דרוצה משכלני והדר מקדשי ומעוטא מקדשי והדר משכלי מהו דתימא לא ניחוש למעוטא קמ"ל דחייבינן למעוטא וכיון שכבל חייבינן שמא קדש תבלה ואפי' שניהם לומרים שלא קדשו לא חייבינן להו וכמו שהאריך בשל תרומת הדשן פשיטא לי שהולכים אחר מקום החים שבתר משלח חזלינן ואם שכל חייבינן שמא קדשו להם קדושין כיון דקפדי לשלוח שכלונות שם לא קדש מקודש וכמו שכתב הרשב"ם דהא דחייבינן למעוטא הני מילי כשהם מקפידים בכך אבל אומרים לשלוח שכלונות אלא להחר הקדושין דבכי הלי בעוטא שכלונות מוכיחים לפי מנהג המעיש שקדשו להם קדושין לבל היכא דלא קפדי משום שכלונות כלל לעש"י שמעוטא מקדשי מפני חשש דברים לחרים ואחר כך משכלי לין חוששין לשכלונות שיהיו קדושין לו שקדשו לשם קדושין דכיון שאין מקדשין תחלה מפני הקפדת השכלונות אין השכלונות הוכחה על הקדושין ומשום כך במקומות אלו אין חוששין לשכלונות כלל ומעשים בכל יום שאין חוששין ע"כ ועכ"פ מי שהוא ממקום שחוששין לשכלונות קפיד ושלח שכלונות לשם קדושין.

ועוד

צריך לדעת שמא שכלקו שחכמים בעיני השכלונות שלשם קדושין מלש"י חייבינן שמא השכלונות שלשם קדושין ואם קדם לחר נריכה גט ולדעת הרי"ף והרב"ם והרמב"ם חייבינן שמא קדם מקודם וכן דעת התוספות והאחרי מפ"ח והמרדכי מרבי"ן היינו להיות על הספק קדושין לכל בעיניהו שעולחים מה שעולחים ומכוני לחסור השש בעבותות החיטות ולהיות מקודשת למשורך לשב"ג דמשכלי כלהו והדר מקדשי ובעלמא לא חייבי מ"מ מפני טקנת החכמים הרחוקים הורו לחיטור השולחים על זו הדעת שולחים וחלילי סוכ"ל הוו קדושין

להגיס בשינוי דהיינו לח לפניו ממש מלא רמוק קלח ממנו. ומר עוקבא שאמר שאסור עדיפא ממנו שהוא נותן לעני מעות ומשנו נותנת לעני לחם, היינו נמי בשינוי, אבל שלא בשינוי לחור למין משממשים בשמה.

והיינו אם מכינה הכל קודם שיגוע מומר ומין נריך שיגוי. ע"ע בענין זה ב"חוט שני" נדה ריש סימן קל"ה.

אין שואלים בשלום אשה

(מז) בשלום אשה כלל. נמס' קידושין [קכה] גרסינן, נשדר ליה מר שלמא לילמא [שם משמו, רש"י] אמר ליה, הכי אמר שמואל קול בשה ערוה [שנ' השמיעיני את קולך ואת משבל בשלומה משיבני, רש"י], ופריך, משבר ע"י שלים [משבר בשלום לה שאילת שלום ע"י שלים, רש"י], אמר ליה הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום בשה [שמע ממון שאילת שלום יהיו רגילים זה עם זה ע"י שלומם ויבואו לידי מיבה, רש"י]. ופריך, על ידי בעלה [מהיה אמי שליח לדבר, רש"י] אמר ליה הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום משה כלל [שמרגיל לבה ודעתה מצלו, רש"י].

לרחוץ מבותית שפחות וכן נוהנין. וי"א דכל שאינו עושה דרך חבה רק בוונתו לשם שמים מותר, לבן נהגו להקל בדברים אלו. י"א דאין לנהוג אפילו עם אשתו בדברים של חיבה כגון לעיין ברישיה אם יש לה כנים בפני אחרים:

ו. אין שואלים (מז) בשלום אשה כלל, אפילו ע"י שליח, ואפילו ע"י בעלה אסור לשלוח לה דברי שלומים. אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה:

עכ"פ מבואר דיש ג' ענינים, א'. קול בשה ערוה. ב'. אין שואלין בשלום משה. והנה דינא דאין שואלים בשלום משה הוא מיסור בעצם השאילת שלום, והוא אפור אף לולי הדין של קול בשה ערוה, והטעם שאסרו לשאול בשלומה הוא שדבר זה גורם לקילוד הדעת בימסם וכמ"ש רש"י "שמרגיל לבה ודעתה מצלו", ולכן שאילת שלום אסור אין שואלין בשלום משה כלל [שמרגיל לבה ודעתה מצלו, רש"י].

וה"ל, והא דאמר [קכו] והקשו בתוס' בהשוכר את הפועלים [קכו] לימ שרה משתך שואלין בשלום משה על ידי בעלה, ומילתו, היינו דוקא בשאילת שלום אבל לשלום לה בשלום אפילו על ידי בעלה אסור, עכ"ל.

והתוס' בשם ר"מ [קכו] כתבו ה"ל, היינו דוקא לשאול לימ פלונית, אבל לשאול בשלומה אפילו על ידי בעלה אסור וכו'.

וכוונת התוס' בשם היא, דדוקא שאילת שלום אותר, אבל לשלום לה שלום אסור, וה אמור אף ע"י בעלה.

שער הציון

כה (גזור), אבל בותי שיש להתרתק מכגון עבודים אלו או שאר מקומות עבודה שאנשי גבריס ונשים בשדר אחד שיש להתרתק מהם, וע"ע מש"כ לעיל שבט"ל ס"ק ד': [קכה] ע' ע"ש:

[קכו] ד"ה אין שואלין: [קכז] ב"מ פ"ז ע"ש: [קכח] ד"ה על ידי בעלה:

מפילו אם אין הוא שומע כלל אם קולה כגון שמוכל בשלומה ע"י שליח לקוף קוף יש זה "שמרגיל לבה ועמה אלנו".

אמנם דינא דקול בשמה ערוה, הוא מיקור בעגם הדיבור של שמה שהוא ערוה וכדילפינן בשמ' ברכות [קכט] ממר שמואל, קול בשמה ערוה שנאמר [קל] כי קולך ערב ומראך נאוה, ופרש"י, קולך ערב, מדשבח לה קרא בגוה שמע מינה תשוה היא, ע"כ. וה אינו מקור—מנהג העולם בזמינו שפוגעים אחד את השני מומרים שלום זה לזה, מ"מ המומר שלום לשמה והוא מופנה במיוחד אליה י"ל דיש בזה משום "שמרגיל לבה ועמה אלנו" וכידוע, ומאן ליתא לן למיזל בזה קיבוד הדעת.

ובן יש לדון דאין לומר שבת שלום [גוט שבת, גוט יו"ט] [קלב], ולריך למנוע מזה לשון של ברכה וכדלקמיה.

אמנם לגרך את השמה בזה שלום אין בזה משום קיבוד דעתים ואינו בכלל שלילת שלום ומומר. ולכן מומר לברכה בברכת מזל טוב, כל טוב או שנה טובה, כתיבה וחתימה טובה וכיו"ב [קלג], ושאר לפרש טבת או גוט שבת פעי"פ שהוא ג"כ ברכה, מ"מ כיון שהוא מעורר מיבה בזה שמתעניין בשלומה ומאול.

אמירת שלום הנהוג בזמינו שלא מתעניינים בשלומה אלא שמומרים מיבת "שלום" י"ל בזה בכלל שלילת שלום האמור בערוות כיון דיש בזה משום מקיבוי דעתיה שעשה זה שנותן לבו ומתייחם אליה לומר לה "שלום" יש בזה משום שמעורר קצת מיבה. ולפ שכך הוא לולי הדין של אין שואלין בשלום אשה.

וקמ"ל דגמ' דקול בשמה ערוה אמור אינו דוקא כשמועת קול זמר אלא, אלא לף אם שומע ממנה משהו על השלילת שלום שלו הרי זה בכלל קול בשמה ערוה, כיון דגם זה מרגיל לבה ועמה אלנו, וכמ"ש הרשב"א [הובא לעיל [קלא]] ז"ל, דדוקא קול של שלילת שלום או השבת שלום כי האי לאיכא קיבוד הדעת, ע"כ.

האבואר מכל הנ"ל, דאמור בשמוע בשלום אשה, אפי' מכי, מב' טעמים, א', משום קול בשמה ערוה. ב', דעגם השלילת שלום מעורר חיבה ביניהם, ואפילו בשמוע בשלומה ע"י שליח הרי זה [קלג], ושאר נפרש טבת או גוט שבת פע"פ שהוא ג"כ ברכה, מ"מ כיון שהוא

שער הציון

[קכט] כ"ד ע"ש: [קל] שיר השירים ב': [קלא] סוף סעיף ג': [קלב] ושלילת שלום בעריות גם דמי לשלילת שלום בשאר מקומות כמו לפני התפילה או בתשעה באב או בשבילות, להכל הטעם משום שקיבוי דעתא כמ"ש רש"י שמרגיל לבה ועמה אלנו, ולכן אין לזה שייכות למש"כ בשעף [לקמן יוסף לתלמיד המכומת הדשן שכתב בשאר תשעה באב [עמ' ק"י] ח"ל, מה שאמר לומר למבירו בלילי תשעה באב גוט שבת [לילה טוב] אין זה שלילת שלום, אבל מ"מ הוא [המרומת הדשן] גם אמור. העתקתי ממהרי"א מבריק י"ו שהעתיק ממהר"ל פאפו י"ו ששמע מהגאון ז"ל היכא שאמור לשאול בשלום, היינו דוקא בשלום שלום עליכם אבל טוב שבת טוב יו"ט אינו בכלל דשלילת שלום, עכ"ל. והיינו דוקא בשאר שלילת שלום הנ"ל של תשעה באב ודאי ליה כגון לפני התפילה או מבילות, אבל אינו דומה לשאר מקיבוי דעתיה ע"י השלילת שלום: [קלג] וה"ה לשון נהלמה או ברכה והלמה, יהושע ומאות, הרבה נחת וכיו"ב הוי לשון ברכה ומומר:

שימוש תדירי של אמירת שלום י"ל דהוי בגדר שאילת שלום וכנ"ל.

אשה שהיתה חולה מותר להתעניין בבריאותה כדי לידע אם צריך לטפל ולסייע דאין זה בגדר איסור שאילת שלום.

מסתברא דאף האשה אסור לה לשאול בשלום האיש, דאיכא נמי קירוב הדעת ואסור.

אשה ששאלה בשלום איש, אם הוא באופן שיש חשש שאם לא יענה לה עלולה היא להפגע מכך, מותר לענות לה בכובד ראש ובשפה רפה כיון שזהו כבר בגדר גזל, או ינענע בראשו כאומר שלום.

לנענע בראש לאשה מותר ואין בזה משום שאילת שלום.

מסתברא דאם מדבר עם אשה בטלפון ואינו מכירה מותר לומר לה שלום.

גם קרובי משפחתו האסורים עליו משום ערוה אסור לומר להם שלום, כגון כלה אצל חמיה [ואף שחייבת בכבודו [קלד] תכבדהו באופנים אחרים], וכן בין גיסים וגיסות וכיוצ"ב.

נשים האסורות עליו משום ערוה אך אינם אסורות עליו משום יחוד, כגון אחותו, מותר לשאול בשלומם. אמנם אחות אביו (דודתו) שנזכר בשו"ע [קלה] שאין לבו נוקפו עליהם, מ"מ מדחזינן דלא הותר בהם יחוד [קלו] א"כ צ"ל דאין לבו נוקפו עליהם אינו דבר מוחלט אלא שבדרך כלל אין לבו נוקפו, ועל כן אין ראיה להתיר בהם שאילת שלום.

ז. המחבק או המנשק (יז) אחת מהעריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם כגון אחותו הגדולה ואחות אביו וכיוצא בהם אע"פ שאין לו שום הנאה כלל הרי זה מגונה ביותר ודבר איסור הוא ומעשה טפשים, שאין קרובים לערוה כלל בין גדולה בין קטנה חוץ מהאב לבתו והאם לבנה. כיצד מותר האב לחבק

קירוב לעריות שאינם קרובותיו

(יז) אחת מהעריות. הנה דין קירוב בשר וחיבוק ונישוק בשאר עריות שאינם קרובותיו, נחלקו בזה הרמב"ם והרמב"ן אם זה אסור מדאורייתא.

דעת הרמב"ם [קלז] דהוי איסור דאורייתא וז"ל, כל הבא על ערוה מן העריות דרך אברים או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקרוב בשר הרי זה לוקה מן התורה, שנא' לבלתי עשות מחוקות התועבות, ונאמר לא תקרבו לגלות ערוה, כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה, עכ"ל.

ודעת הרמב"ן בספר המצוות שם דאסור רק מדרבנן, וז"ל, ודע כי הקריבה לאשה בכתוב תאמר על הביאה כענין ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים וכתיב ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן, וכן היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה לא

שער הציון

[קלד] שו"ע יו"ד סי' ר"מ סעיף כ"ד: [קלה] הנ"ל: [קלו] שו"ע אבהע"ז סי' כ"ב:
[קלז] ספר המצוות ל"ת שנ"ג, הל' איסו"ב פרק כ"א הל' א':

להשלמת הענין מובאת כאן תשובתו של הגר"י זילברמן זצ"ל

בנו של הרש"מ מויערשוב זצ"ל שנדפסה בספרו זכר יהושע סימן ו'

ב"ה אור ליום ועש"ק דברים ג' מנ"א תשי"ט.
לכבוד הרב הגאון הגדול חו"ב וכו' כש"ת מוהר"ר נתן צבי פרידמן שליט"א בעה"מ ספר נצר מטעי.

אחדשה"ט... והנה כ"ת הקשה במכתבו על הפירוש בירושלמי שהובא (בשו"ת ר' שאול משה) סי' ל"ו בשם כ"ק אדמו"ר זצ"ל מגור שכתב דכוונת הירושלמי (פ"א דבכורים ה"ג) יכול דבש ממש היינו שיביא דבש תמרים ולא תמרים, ואין כוונת הירושלמי על דבש דבורים ותמה על המל"מ וכו'. וע"ז הקשה כ"ת דהאיך מצינו תמרים של טבל שעשה מהן דבש שיהיו פטורים ממעשרות ששואל הירושלמי ודבש חייב במעשרות, ומנא לן שאינו חייב במעשרות, ומוכרח כפירוש המנ"ל דכוונת הירושלמי על דבש דבורים וכו' והניח בצע"ג וכו'.

ואני תמה על תמיהתו הלא בירושלמי פי"א מתרומות ה"ב מביא שם מתוספתא פ"ט פלוגתא ר"א ור' יהושע, דר"א סובר דבש תמרים חייב ור"י פוטר, ומסקנת הירושלמי שם דלדברי הכל אפילו לר"א דבש פטור ממעשרות רק שלכתחילה צריך שיעשר מן התמרים על הדבש ג"כ, אבל הדבש בפני עצמו אינו מחוייב במעשר יעו"ש. וזה כוונת הירושלמי במסכת ביכורים שהקשה ודבש חייב מעשרות, ואין כוונת הירושלמי במה שהקשה ודבש חייב במעשרות מן המשנה פי"א דתרומות ה"ג דאין עושין תמרים דבש שהביא כ"ת, רק כוונתו מהתוספתא הנ"ל. ונמצא השתא א"ש הפירוש הנ"ל יכול דבש ממש היינו שיביא דבש תמרים ואין כוונתו על דבש דבורים וכנ"ל. וימחול כ"ת לראות עוד הפעם בספר דמר אבא הגאון ז"ל בתשו' הנ"ל סי' ל"ו ויראה כ"ת שקיצר במתק לשונו הזהב וכתב שם כמו במעשר "דהחיוב עיקר מן התמרים", כוונתו היה בזה לפרש דברי הירושלמי כמו שכתבתי שכוונת הירושלמי מהתוספתא הנ"ל שדבש בפני עצמו אין מחוייב במעשרות רק עיקר החיוב הוא מן התמרים וכנ"ל וא"ש. ובאמת חידוש כל הפ"מ שכתב שקושיית הירושלמי ודבש חייב במעשרות הכוונה מן המשנה דפי"א דתרומות ה"ג דאין עושין תמרים דבש, הא מזה אין ראיה כלל ושפיר קשה ע"ז קושיית כ"ת דמשם אין ראיה על דבש של טבל. אבל לפי מה שכתבתי א"ש וטוב שהעיר ומני ומניה יתברר שמעתתא.

והנני דושה"ט ושלו' תורתו ומברכו בכל טוב.

יהושע זילברמן

סימן ז *

הגה"צ רבי ישראל יצחק דנציגר זצ"ל
האדמו"ר מאלכסנדר בעל ישמח ישראל

בענין שאילת שלום רבו

..... מה שהעיר כבוד גאון קדושתו ביו"ד סי' רמ"ב סט"ז ברמ"א שהביא וכן נוהגין וי"א דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר ראוני נערים ונחבאו (ירושלמי פ"ב דברכות דף י"ג ע"א) הביאו הגמ"י ותא"ו וב"י ב' רבינו יונה) עכ"ל, וע"ז תמה כ"ג קדושתו דאין דרך הרמ"א להביא ב' י"א היכי דמחולק ירושלמי אבבלי, כיון דכלל בידן דהלכה כש"ס דילן, ויפה תירץ כ"ג דזה תלוי בפלוגתא דהרא"ש ורבינו יונה דלהרא"ש הירושלמי מחולק אש"ס דילן, אבל לרבינו יונה לא פליגי, מ"ה שפיר הביא הרמ"א הי"א שהיא דעת הרבינו יונה, ויע' כ"ג בברכות בלחם חמודות (פ"ד אות כ"ג) שכתב בדעת הרמ"א דאף שנוהגין כש"ע אבל מצד הדין דעתו נוטה כהירושלמי, ובאמת צדקו דברי

נתוך תשובה שכתב הרה"ג ר' שלמה רזכטע זצ"ל להאדמו"ר מאלכסנדר בשו"ת ביכורי שלמה ח"ב יו"ד סינון ט"ו

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
חומת ירושלים - א-א קובץ חידושי תורה על הירושלמי עמוד מס : 24 הודפס ע"י אוצר החכמה

כ"ג דהא כלל בידן מהב"י ביו"ד (סי' ר"א וסי' רי"ז) ובכ"מ ה' נדרים (פ"ט) דכל טצדקי דאפשר לן למעבד דלא לשווי פלוגתא בין הגמ' דידן לירושלמי עבדינן יע"ש, וא"כ בנידון דידן י"ל דלא פליגי ושוב א"ש להלכה דברי הרמ"א מצד הדין, אבל המנהג כהש"ע כמו שהסכים גם הרמ"א, לש"ע, שכתב וכן נוהגין.

שוב ראיתי בס' יד שאול על יו"ד סי' רמ"ב סי"ב שהביא דברי הרא"ש ב' הירושלמי ודברי הפמ"א וסיים דבאמת צריך להבין כיון דבפשטות לשון הש"ס דילן כדי שאילת תלמיד לרב משמע ששואל ורק שרבינו יונה נדחק בזה ליישב עכ"פ מדוע דחה דברי הש"ס דילן מכח הירושלמי, ומתרץ עפ"י דברי היש"ש בב"ק שהביא חילוקי דינים בין בני א"י ובין בני בבל (ובאמת נמצא חילוקים אלו בתשובת הגאונים) ובאמת ל"ג כתב בני בבל אין תלמיד שואל בשלום רבו בני א"י תלמיד אומר לרבו שלום עליך רבי, והנה מבואר שזה הוא מחלוקת בין בני א"י לבני בבל, וא"כ כיון דאנן בתר בני בבל גררינן לכך קיי"ל דאין תלמיד שואל בשלום הרב ומעתה חלוחנן שהיה ירושלמי שפיר אמר תרתין מילי הדין בבלייא עביד בי (דזעירא היה מבבל) דלא שאיל בשלמי והוא לא ידע דמנהגם היה כן, וע"ז השיב לו דנהגן גבן דהיינו בבל דלא שאיל בשלמא דרביה, ברוך הפוקח עורים והוא אמת גמור לפענ"ד עכ"ל יע"ש ודפח"ח:

עוד הקשה הפנים מאירות בהקדמתו לברכות (דף י"ד) הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול הימנו בפרקים שואל מפני הכבוד, והביא הרב יד שאול שם לתרץ ע"פ דברי התפארת שמואל על הרא"ש שהעיד שראה ש"ס מוגה מהגאון רבינו מו"ה שכנא זצ"ל מקרקא שהגיה בברייתא ופגע בו רבו שאינו מובהק, וא"כ ברבו שאינו מובהק מותר לשאול בשלומו עכ"ל יע"ש. ושמחתי מאד כי בהיותי בצל קדשו דמר שתרצתי הסתירה מש"ס דילן לירושלמי, ובפרט שנמצא גם בירושלמי בברכות (פ"ב ה"א) כדי שאילת תלמיד לרב, דמיירי ברבו שאינו מובהק, ומה שאמר בירושלמי דזעירא לא שאיל בשלמא דרבה, מיירי ברבו מובהק, שוב מצאתי לחלק כן בתוס' בברכות (דף כ"ז:) ד"ה והנותן, ובצל"ח כתב שם וז"ל רצונם בזה דתלמיד גמור בכל ענין אסור ליתן שלום לרבו ומה שאמרו כדי שאילת תלמיד לרב היינו בתלמיד חבר יע"ש, ונפלאתי על הרב יד שאול שלא הרגיש מדברי התוס' אלו והצל"ח:

עוד דיבר כבוד גאון קדושתו אתי מענין הש"ס דחייב לקבל פני רבו ברגל, וכל המקבל פני רבו כאילו מקבל פני השכינה תמה כ"ג על דברי הירושלמי דעירובין (פ"ה ה"א) וז"ל תני ר' ישמעאל ויבא אהרן וגו' אלא מיכן שמקבל פני חבירו כאילו מקבל פני השכינה עכד"ק, — ואמרתי להציע לפני הדרת קדשו, מה שנלפענ"ד לתרץ, דהנה לפי פירוש הקרבן העדה שכ' וז"ל ד"ה וכי לפני האלקים אכלו, והלא לפני משה אכלו ומה שלא נזכר משה לפי שהיה עומד ומשמש עליהם כדאיתא במכילתא עכ"ל, א"כ כוונת הירושלמי ג"כ רק מקבל פני רבו שהוא משה, ותיבת חבירו לאו דוקא, רק הוא מלשון חבר דהיינו חכם, כמו שכתב במכילתא פ' יתרו, וז"ל ויבא אהרן וגו' מה תלמוד לומר לפני האלקים אלא מלמד כל המקבל פני חכמים כאלו מקבל פני השכינה עכ"ל, וחבר מלשון חכמים כעין משה, רק אפילו לפירושו של הפני משה שכ' וז"ל אלא שכל המקבל פני חבירו לכבודו כאילו מקבל פני שכינה וכאן בא אהרן וכל זקני ישראל לכבוד יתרו עכ"ל, נראה מדבריו דקאי על יתרו שלא היה רבם רק חבר, ואפ"ה הוי כקבלת פני שכינה, יש לתרץ דדוקא באופן שכתב שם שעשו סעודה לכבוד יתרו לאכול לחם אתו, דכבר אמרו בשבת (דף קכ"ז) דגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, והיינו מפני שעשו סעודה ג"כ אבל בלא סעודה י"ל דדוקא ברבו הוי כקבלת פני שכינה, אבל לא בחבירו וא"ש, עוד יש תירוץ ע"פ מה שכתבו בספרי קבלה דיש שכינה עילאה ותתאה בינה ומלכות ויע' בזוהר הקדוש ר"פ תצוה פתח ר"ש ואתה ד' אל תרחק וכו' אל תרחק לאסתלוקי מיניה למיהוי סליק נהורא עלאה מתתאה והא כד איסתלק נהרא עילאה מתתאה כדין אתחשך כל נהורא ולא אשכחת כלל בעלמא ועל דא איתחרב בי מקדשא ביומי דירמי' ואע"ג דאתבני לבתר לא אהדר נהורא לאתרי' כדקא יאות עכ"ל יע"ש נראה מזה דיש מדרגות בענין התגלות השכינה הקדושה ויעי' ברבינו בחיי פ' ויגש וז"ל מיום שחרב בית הראשון וכו' לפ"ז וז"ל דקבלת פני רבו הוי כקבלת פני השכינה עלאה, וקבלת פני חבירו הוי כקבלת פני שכינה תתאה:

ונפלאת היא בעיני על הרב מטה יהודא (מהגאון מ' יאודה עייאש) באו"ח (סי' תקנ"ד הי"ז) שמסתפק בחבר אם מותר לעבור במים להקביל פני חבירו בט"ב וביוה"כ, ומברייתא דקתני ההולך להקביל פני רבו או מי שגדול ממנו בחכמה ליכא למידק הא חבירו דשוה לו אסור די"ל דאורחא דמילתא נקט וכו' מיהו מסתמות דברי הפוסקים משמע דאסור עכ"ל יע"ש, ובמכחת"ר אשתמיטתיה דברי

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
חומת ירושלים - א-א קובץ חידושי תורה על הירושלמי עמוד מס : 25 הודפס ע"י אוצר החכמה

הירושלמי דעירובין (פ"ה ה"א) הנ"ל דמפורש דהמקבל פני חבירו הוי כמקבל פני השכינה, וכיון דמש"ס דילן ליכא הכרע ובירושלמי מפורש דאיכא מצוה ודומה לקבלת פני רבו פשוט דמותר ויע' בספרי בכורי שלמה (חא"ח סי' ג' אות ט') ב' שו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' נ"ט) דדבר הנזכר בתלמוד בבלי שסובל שני פירושים ויתברר האחד ע"פ הירושלמי מיניה לא נזיע ומצוה מן המובחר יע"ש, וא"כ בנ"ד כיון דמפורש בירושלמי דהוי מצוה אף דמש"ס דילן אין הכרע שוב מותר לעבור במים להקביל פני חבירו בט"ב וביוהכ"פ, וגם בחזרתו מצוה:

סימן ח*

הגה"צ רבי יהושע הורביץ זצ"ל
האדמו"ר מדזיקוב

בענין ברכת החמה

ב"ה.

כבוד האברך הרב החריף ובקי זך השכל החסיד מה' **יקותיאל ארי'** נ"י.

קונטרסו הנקוב בשם "שערי מזרח" על ברכת החמה נכון הגיעני. ואשר דרש ממני ליתן לו הסכמתי באתי למלאות מבוקשו — והאמת אגיד כי אשר האריך בדרך חקירה לא שמתי עיוני, אך מ"ש ע"פ דרך הפלפול עיינתי היטב הדק ומצאתי דברים ישרים ונכונים. אקוה כי יתענגו בדבריו כל דורשי תורה ונכון הוא להפיצם ע"פ תבל, ולמען תת אות כי עיינתי, אמרתי לרשום איזה הערות בענין זה.

הנה בש"ס דידן ברכות (נט') איתא הרואה חמה בתקופתה וכו' ומפרש אביי כל כ"ח שנין, אכן הערוך (בערך חמה) הביא בשם הירושלמי (ברכות פ"ט ה"ב) דחמה בתקופתה היינו כשהוא ג' ימים מעוננים, וזה לשון הירושלמי, אר"ה הדא דאת אמר בימות הגשמים ולאחר ג' ימים (ובירושלמי שלפנינו הגירסא ובלבד לאחר ג' ימים) ולפי פירוש הערוך האי בימות הגשמים אינו בימות החורף דייקא רק בעת שהוא גשמים. וראיתי בספר אחד מספרי האחרונים שמפרש דלא כהערוך רק דהירושלמי קאי על רקיע בטהרתה, דלתלמודא דידן סגי בחד יומא ולירושלמי בעינן ג' ימים, אבל בענין חמה בתקופתה לא פליגי על ש"ס דידן. ועיין גם בשו"ת בית אפרים (חא"ח סי' ז') ולפענ"ד א"א לפרש כן דאשתמיט ליה דברי המדרש פרשת אחרי (פר' כ"ג (אות ח'), וזה לשון המדרש, חמה בתקופתה לבנה (בסודרה) (בכדורה) וכו' אמר רב הונא הדא דאת אמר בימות הגשמים (ובלבד) לאחר ג' ימים, והרי שם לא נזכר רקיע בטהרתה כלל והערוך העתיק דברי המדרש כי בירושלמי איכא הגירסא א"ר (יונה) (חונה) ולא ר' הונא ומכילא דיצדקו דברי הערוך.

ולולא דמסתפינא הייתי אומר דאין כוונת המדרש והירושלמי לפלוג לגמרי על ש"ס דידן ולומר דחמה בתקופתה לא תליא כלל בתקופת ניסן אלא בכל פעם שיהיו ג' ימים מעוננים כמו שמפרשינן בפשטא, רק הירושלמי והמדרש סברו ג"כ דרק בתקופת ניסן צריך לברך כיוון דאז נתלו המאורות. אלא דבזה מחולקים, דש"ס בבלי סובר דהזמן הוא רק מכ"ח שנין לכ"ח שנין דאז בא אל הנקודה כמו שהיה בימי בראשית והירושלמי והמדרש סברו דבכל תקופת ניסן כשאירע שהיו ג' ימים מעוננים ואח"כ כשנראית החמה חל' אז התקופה צריך לברך אבל בשאר ימות השנה מודה הירושלמי והמדרש דאף שהיו שלשה ימים מעוננים ואח"כ נראית החמה דא"צ לברך. ודברי הירושלמי והמדרש קאי רק כשאירע דבעת שחלה תקופת ניסן אז נתראה החמה והיינו שהיו שלשה ימים מעוננים מקודם בזה צריך לברך כיון דבתקופת ניסן אז נתלו המאורות. ופירושן של דברים עפ"מ דאיתא בש"ס תענית (דף ו.) ת"ר יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון או אינו אלא בחדש כסלו (א"ל) ת"ל בעתו וכו' תניא אידך יורה במרחשון ומלקוש בניסן (וכו') דברי ר"מ וחכמים אומרים יורה בכסלו וקאמר מאן חכמים ר' יוסי דסובר דרביע (ה)

* סימן זה נלקח מתוך הסכמתו לספר שערי מזרח שחיבר הרב יקותיאל אריה קאמלהר ז"ל.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
חומת ירושלים - א-א קובץ חידושי תורה על הירושלמי עמוד מס : 26 הודפס ע"י אוצר החכמה

חלוקין הן עליו בהא שאמר דנפטרו מידי כריתתן כשלקו וסברו שאין מלקות פוטרן, והוא כמ"ש הנוב"י, לגבי הצעה"מ והרמב"ן פליגי בזה, עם ש' הריטב"ח, לגבי הנוב"י יש לו סעד והלך בזי' זו:

ובעיקר דברי בעה"מ ז"ע בס"ד ליסוד ווסד דבע"כ אוצר החכמה

בלא עשה תשובה מיירי דאם עשה תשובה הלא הוא פוטרתו ולא המלקות, הלא יש לומר לפי מה דאיתא בגמרא שמעת ד' חלוקי כפרה שהי' ר' ישמעאל דורש ותשובה עם כל אחד אחד על עשה ואפ לאינו אז מסם עד שמוחלין, אבר על ל"ת, ועשה תשובה תולה ויוה"כ מכפר, אבר על כריתות ומיתות בי"ד ועשה תשובה, תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין מנוקר מכאן דס"ל דחייבי כריתות לא נפטרו בתשובה עד שיגעו עליו יסורין, והיסורין ממרקין:

ומעתה לולי דמיסתפינא הייתי לומר דזהו היסורין שלקו ודזה נפטר מיסורין והוה תשובה עם יסורין, ולזי נפטרו מידי כריתתן כיון דהוי תשובה עם יסורין ומכפרין, וזהו דעת רבינו הרמב"ם בפי' המשניות דמלקות עם התשובה מכופר לת הכרת, וכן הרמב"ם בהלכותיו דתשובה עם המלקות נפטר מחיוב כרת, והלואת כי כבר כתבתי בקונטרס לאחריס, ג"כ מעין זה, וגם הארכתי עוד בדברים אלו בגל זין נוהה בזה בס' על הדף להאריך כי הארכיות קשה להלומד דף גמרא, ובמק"א בתשובה כתבתי בזה לבר ובלבן, בזה מיושב קו' הכ"ל שהקשיתי על דברי בעה"מ והרמב"ן בקו' הגמרא כמובן, וגם עוד יש לי בזה לריכות דברים ומוכרח כעת לקלר, ובתשובות להגאון הגדול כו' מוה"ר בן ליון לבב"ק בילסק ז"ל כתבתי בזה הרבה ובחלקי התשובות ימלאו הנועיניס ויתענגו, כי הגאון הכ"ל הסכים לזה, וכתבתי עוד בימי בחרותי ולא"ז הגה"ל מוהרחי"ב זי"ע מסר דברי אליו, גם לכבוד הגאון הגדול מוהר"ח ברלין זי"ע, בעת שהיו בגלותא בירושלים עיה"ק עם כבוד הגאון מוהר"ש לבב"ק ווישראלוו ז"ל וכבוד מהו' הגאון מוה"ר מאיר בן ז"ל שלחתי מכתב ארוך בב"ת בדברי התפלרת בשר התווכחו הגאון מוהר"ח ברלין עם הגאון בעל לנודת לזוב והסכים הגאון מוהר"ח ברלין לכל דבר שכתבתי על דברי התפלרת ירושלים, ולכ"ז לכתוב בזה, ובספרים הבאים ירלו המעיינים בילור בעניניס אלו:

שם, לאמר ר' יהושע שלשה דברים עשו בי"ד של מטה והסכימו בי"ד של מעלה על ידם אלו הן מקרא מגילה, ושאילת שלום בשם, והבאת מעשר בו' ושאילת שלום דכתיב והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ד' עמכם, ועי' רש"י ושאילת שלום בשם מותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון יסים ד' עליך שלום, ואין בו משום מוסיף אס שווים לבטלה, ל"ה שאילת שלום בשם דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם, ואלו נמי כי שיילינן להדדי מדכרינן אס דשלום שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו') ויקרא לו ד' שלום לשם ד' עיי"ש:

והנה לעב"ד מדכייל ר' יהושע שלשה דברים עשו בי"ד של מטה והסכימו בי"ד של מעלה וכמו בנוקרא מגילה הפירוש דחייבין לקרות וכן כמו בני הבלת מעשר הפי' דחיוב הוא, ה"ל בני שאילת שלום בתור חיוב לשאול שלום בשם, והייגו כליבא להרינה:

והעיר בזה ידידי הרבני המופלג מוה"ר יעקב דוב ווערנער ע"ה יליד להמזא לומר מידי שבת בשבת עם בע"ב בביהכ"נ עדת ישרון פה עירנו, מה זה הלשון דר' יהושע חשב שלשה דברים הלו הלא תקנו בי"ד של מטה הרבה גדרים והרבה תקנות, וכבר לאמרו חולי דרבנן חייב לאדם מכח לאו הלא תסור ויש להכמיס כח לתקן תקנות, גם ונות הנוכח תקנו חכמים, ולוה לא קשב ר' יהושע, [נפנין ערב הנוכח]:

והשבתיו דר' יהושע היגו קשב למטרה זו להודיענו כל מה שתקנו חכמים, רק מטרתו דר"י הוא דשלשה דברים הלו הסכימו בי"ד של מעלה על ידם, לגבי בחות הרבה והרבה תקנות תיקנו חכמים ויש להל ידם ורב חילם בכח התורה לתקן כל"ל מכח לאו לא תסור, לגבי הלו יש רשי' דהסכימו למעלה:

ועיין ברכות (דף כ"ד ע"א) והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ד' עמכם ויאמרו לו יברכך ד', ואומר ד' עמך גבור החיל, ואומר אל תבוז כי זקנה אמך, ואומר את לעשות לד' הפרו תורתיך ר' נתן אומר הפרו תורתיך משום את לעשות לד' עיי"ש:

ביאור הדבר דהלימוד הוא משני כתובים תן ויאמר לקוצרים ד' עמכם ותן ויאמר ד' עמך גבור החיל, והא דמוסיפים יותר ומה דאיתא כאן ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר את לעשות היינו רק שלא לשנות ממה דילפינן משני מקורות אלו, ואל תבוז ומה שנלמד מהם, לגבי קרא דעת לעשות לד', הפרו

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
חמדת בנימין - מכות זילברברג, אברהם בנימין בן מיכאל משה יהודה עמוד מס: 251 הודפס ע"י אוצר החכמה

תורתיך אין מובן לענ"ד מה שייכות יש לזה, דדוקא אם הי' חשש איסור ואמרי' דיש היתר לשאול את שלום חבירו בשם שייך להביא קרא דעת לעשות לד' הפרו תורתיך אבל הלא הלימודים בכאן ובברכות הוא דחייב לשאול בשם ונאמר אל תבוז, ואיך אחרי כל זה נאמר עת לעשות לד' הפרו תורתיך משמע דרשות הוא, ואולי דזהו הוא לשון ראשון כאן ברש"י דמותר לאדם לשאול בשם, ובאמת בברכות כתב רש"י וז"ל שיהא אדם שואל לשלום חבירו בשם בשמו של הקב"ה ולא אמרי' מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו עיי"ש, וכן לקמן גבי ואומר עת לעשות כתב רש"י ז"ל מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור עיי"ש, מבואר בברכות רק פירוש אחד ולא הביא הלישנא אחרינא:

וגם בזה צ"ע למה לא הביא רש"י ולא אמרי' דאסור לשאול בשלומו של חבירו בשם דהוי מוציא שם שמים לבטלה וכל המברך ברכה שא"צ עובר משום לא תשא, עי' ברכות (דף ל"ג סע"א) וכאן כתב רש"י ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות, ונראה בזה דאולי א"א לומר דבזה שמכבד הבריות וגם גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, ע"כ איננו נכנס בגדר עבירות לא תשא, רק לכתחילה הו"א דאין לעשות כן בשביל כבוד הבריות לשמש בהזכרת שם של הקב"ה:

ויש לעיין למה לא הביאו הפוסקים מימרא דר' יהושע, ובפרט שהוא ענין שהסכימו משמים, ולעת הפנאי טוב לעיין בזה, וראיתי אח"ז בס' גבורת ארי שהעיר מעט בזה בשתי לשונות של רש"י, גם העיר למה הגמרא כאן לא הביא הואומר דאמרי' בברכות וימצא עונג מדבריו, ושמעתי זה עתה כי הדפיסו בתוצאה חדשה את הגבורת ארי לכן אין מהצורך להביא אריכת דבריו, כי כל בן תורה בטח יש לו ספר הנ"ל:

שם, מתני' היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, וזה זמן רב הערותי במה דאיתא בגמרא שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה כו' נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא משנברא, וכתב אא"ז מהרש"א דנמנו העשין והל"ת וראו שקרוב העסק להפסד יותר מלשכר דרמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת ע"כ גמרו נוח לו שלא נברא משנברא והערותי הלא גם בל"ת יש בזה קיום עשה דאם ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה נמצא דקרוב לשכר יותר מלהפסד:

ובפרט הלא שכר של העוברי עבירה ע"י תשובה מאהבה גם אם כבר עבר נעשין כזכיות, ואולי מכח כ"ש אם ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה כ"ש אם כבר עשה מעשה עבירה ושב בודאי כעושה מצוה יחשב, כיון דמעשה עבירה נתהפך מעשה המכוער שעשה מעשה ע"י תשובה מאהבה בכל לבבו למעשה מצוה, ואם בלא מעשה יחשב לעשי' כ"ש בעשה מעשה עבירה ונתהפך על ידי תשובה מאהבה בכל לבבו, ונפשו יש כאן לפנינו מעשה בפועל ממש, וא"כ איך נמנו וגמרו דנוח שלא נברא:

ואולי זהו הי' טענת המלאכים להקב"ה איך ינתן התורה לבשר ודם, הלא קנין בטעות הוא דעלול להפסד יותר מלשכר כמ"ש בהו"א המהרש"א ואמר הקב"ה למשה החזר להם תשובה, וחשב משה רבינו הל"ת היינו דמה שאתם חשבתם שע"י הל"ת יש קנין טעות דקרוב להפסד הלא איפכא מסתברא ע"י הל"ת יש לנו מ"ע של תשובה ועי"ז נהפך כולם לעשיית מצוה, נמצא לאלו המלאכים הי' תשובה נצחנות, וכבר כתבתי מזה לעיל:

ומה דאמרינן במתני' יושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כאלו עשה מצוה, נראה דהוא בתור תשלום גמול, דאל"כ יהי' חוטא נשכר דמי שעבר עבירה ועשה תשובה יחשב למצות עשה אלו העבירות שעבר דנהפך לזכיות, וא"כ נמצא דמי שלא עבר על שום עבירה ולא עשה תשובה, א"כ יהי' נחסר לאלו המצות עשה ע"ז אמרינן דאין נעשה שום משפט שלא ביושר, כי גם ביושב ולא עבר מוכרחין לתת שכר כאלו עשה מצוה, ושכרו משלם וחלילה לא פחות מהעוברי רצונו ועושים תשובה, וראיתי במקנה שדרך בדרך אחר, והבוחר יבחר:

כשהייתי בירושלים להסתופף בצל כ"ק אדמו"ר הגה"ק מרן שליט"א והייתי בשמחת שבע ברכות לנכדיי הגה"ק אדמו"ר זצ"ל בשנת תשי"ב חודש כסלו, ובתוך דברי קדשו שהי' חוצב להבות אש, אמר ע"ד הגמרא ברכות (דף ו' ע"ב) כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות כו' ואם משמחו מה שכרו עיי"ש, ושאל מה זהו השאלה הלא אם אינו עובר וקיים מצוה מה השאלה מה שכרו, ושמעתי הרבה דרכים שיצא מפיו קדשו בטהרה וכמדומה שגם נקודה אחת הי' נאמר אז כי היושב ואינו עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, וע"כ השאלה אם יש לו בזה שאינו עובר בחמשה קולות שכר כעושה מצוה,

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
חמדת בנימין - מכות זילברברג, אברהם בנימין בן מיכאל משה יהודה עמוד מס: 252 הודפס ע"י אוצר החכמה

עביד לקרא ד'ויהי כעלות המנחה' דמשמע דוקא מנחה. אפשר דסבר דנקט 'כעלות המנחה' לאפוקי קודם או אחר שאינו זמן תפילה כלל, לזה הניח[נז] עד עת זמן התפילה והתפלל, ואין הכי נמי תפילת ערבית שהוא זמן מרוצה כמנחה, וק"ל.

גמרא כל שיודע בחבירו שהוא וכו'. נראה לי דנקט דוקא 'רגיל' לדיוקא אבל מי שאינו רגיל אין להקדים לו, כי שמא יחשיבהו לחנף. אי נמי, שמא הלה הוא רשע ולא יחפוץ בזה, או שמא לא יחשיבהו הלה להשיבו ונמצא מקלקלין[נח], לזה דוקא 'רגיל'.

וטעמא דרבן יוחנן בן זכאי שאמר (לקמן יז, א) מעולם לא הקדימני[נט] וכו', נראה כי דוקא הוא לפי שהיו כל העולם מקדימין לו שלם הוה ליה כ'יודע שרגיל' וכו', [ד]לגבי דידיה כולהו הוו רגילי וכו', ופשוט.

והיינו טעמא דלא פסיק ותני 'צריך האדם להקדים שָׁלם לכל אדם שנאמר בקש שלם ורדפהו', והויא כההיא דרבן יוחנן בן זכאי דלא הקדימני אדם וכו', אלא ודאי כמו שפירשתי דדוקא שרגיל וכו', וההיא דרבן יוחנן בן זכאי עליו השלום שאני כנזכר, וק"ל.

דף ז' ע"א

גמרא בקש דתשרה שכינה על ישראל וכו'. נראה כי פשיטא שבמעמד הר סיני כבר שרתה שכינה, ובהדיא שם נאמר (שמות כה, ח) 'ועשו לי מקדש' שעשו לו משכן לשכון בקביעות 'ושכנתי בתוכם'[ס]. אלא המכוון הוא, שבקש משה רבינו עליו השלום דאפילו בזמן שיהיו ישראל רשעים ח"ו לא תזוז שכינה מהם, דאז שביקש זה משה היה בזמן עשיית העגל דהוו מומרים בר מינן לכל התורה כולה (שבת פז, א), ואפילו הכי ביקש משה שתשרה עליהם שכינה, והוא על דרך (ויקרא טז, טז) 'השוכן אִתָּם בתוך טומאותם'[סא].

והשתא אתי שפיר אומרו עוד ש'ביקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם', ותקשה מהיכן יסק אדעתין ח"ו[סב] דאיצטריך לומר וכו', אלא כיון שנתרצה לו השם יתברך לשרות שכינתו על ישראל לא תזוז מהם אפילו בזמן שהם רשעים כאומות העולם, אם כן איכא פנים למיחש להא מילתא[סג], לזה בקש שלא תשרה עליהם.

נז. אלידהו. **נח.** וכ"כ מהרש"א. **נט.** לפנינו איתא: אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם. **ס.** דברי רבינו כאן כשיטת הרמב"ן (בשמות לה, א; ויקרא ח, א) שמשה רבינו נצטווה על מלאכת המשכן לפני מעשה העגל, וכן מבואר בזוה"ק (ויקהל קצה, א). ודלא כשיטת רש"י (שמות לא, יח) שמעשה העגל קדם לציווי מלאכת המשכן, וכן מבואר במדרש תנחומא (תרומה ח) [וראה גם דברי רבינו באור החיים פרשת תרומה (כה, ב)]. **סא.** ודרשו חז"ל בספרי (פרשת מסעי פיסקא קסא) חביבים ישראל שאף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם שנאמר 'השוכן אתם בתוך טומאתם'. **סב.** שתשרה עלהם השכינה. **סג.** שישרה ח"ו גם על אומות העולם.

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
חפץ ה' - ברכות <מהדורה חדשה> אבן-עטר, חיים בן משה עמוד מס : 63 הודפס ע"י אוצר החכמה

מסכת ברכות מאימתי פרק ראשון ב

שיעור שלום

דף ח גמרא גמל הכתוב מיניהו שתי מילין שתים ואחד וכו' קשה ל' והכי פשיטא

מיניהו פשיטא דאם כן הוה ליה למימר ואחד שתים אחד מילין ואחד שתים אחד מילין

ליה למימר דכתב ג' גמל וכו' דשפיר ליה למימר ואחד שתים ואחד מילין ולא הוה ליה

למימר דאי לאו הכי הוה ליה למימר שתי מילין ואחד שתים ואחד מילין ולא ידעינן

שתים מאן לא תיתני ואחד שתים מיקרי ולא ידעינן מאי קאמר עלה ואחד שתים

קשה למה לי למימר הכי תיפוק ליה דמשום הכי נקט ואחד לך למשלם הוא ואחד לך

לכל עניני לא תסלק למאי דאמר דהא גמל שתים ש"מ יכולין למימר

דלעולם דידע שתים מיקרי ג' והכתיב מיניהו כחיב לך ואחד שתים ואחד לך מרחיב.

ועוד קשה מהוצע שתים דקרי לדידע שתים ואכתי

הכי נמי מיניהו עלמו דכתיב מהו ג' וכתיב ה' וכ' יהיב כפיך

וכו' תפריך ואחד לך והכי קאמר ליה הם אחד שתים ג' הא

לפני זה. ועוד קשה מהכא ואחד לך מכלל דאיכא אחרינא

ואחד לך לשתים אחד כותח ואחד לך כותח ואחד לך כחיב

דסבי הוה ליה למימר ואחד שתים לך כחיב אלא מעתה

כחיב הוא ליה למימר ואחד לך כחיב אלא מעתה

ירע שתים ואחד לך לא כחיב אלמא ידע שתים לך

כחיב הכא ואחד לך כחיב אלמא ידע שתים ואחד לך

לעולם הכא ואחד לך לעולם הכא הכי קאמר ואחד לך

לעולם הכא ואחד לך לעולם הכא ואחד לך לעולם הכא

כחיב הכא מיניהו ש"מ לעולם הכא לא ידעינן שתים

וקשיא לשמואל דאמר שמואל הלכה כמותי ש"ה ל"ה כי

ספיקי מספקא להו אי שתים ידע אי לא ידע ואמר שתים

כחיב כאן בתחילה הכין מלך וכו' ונדקדקו שמדקדק לעד וכו'

ואחד לך לעולם הכא מיניהו ידע שתים. ואמר נמי שתים ידע

ואחד לך לעולם הכא מיניהו ידע שתים ואחד לך לעולם הכא

מיניהו ידע שתים ואחד לך לעולם הכא מיניהו ידע שתים

דכד"ל, כיון דקבל עליה שבת[כג] היכי מצי למיעבד מלאכה עוד.

ונראה כי פשיטא דאי קבל שבת בפירוש דתו לא מצי למיעבד מלאכה, אלא דהכא נסתפק ליה אי הוי התפלה קבלת שבת או לא, וחזו דקא בעי מיניה אי בד"ל על ידי תפלה (בקבלה) [נקבלת] שבת בפירוש, ומשני דבד"ל, וק"ל. ובזה מצי למיפרך 'ומי בד"ל והאמר רבי אבין וכו', דאי לא תימא הכי איך יסק אדעתין לומר דאף על גב דקבל עליה שבת דמצי למיעבד מלאכה, ופשוט.

גמרא מי בדלת וכו'. קצת קשה לפי מה שכתבו התוספות (לעיל ע"א) בדיבור המתחיל דרב צלי דהכא במאי עסקינן דמקבל שבת[כד] וכו', אם כן בהכרח דבד"ל כיון שקבל עליו שבת. ויש לומר דאיפשר דאי אמר ליה דלא בד"ל הוה מפריך ליה נמי הא[כה], ולזה קא בעי ליה 'מי בדלת', וק"ל.

תוספות ד"ה והנותן שלם וכו', עד סוף **דבריהם.** דברי התוס' קצת סתומים[כו] וראיתי לפרשם כפי ענ"ד. והוא

ד"ההמשמעות 'והנותן שלם' משמע כנתינת שלום הידוע דעלמא, ודקדקו זה התוספות כי היכי דלא תיקשה מהיא דאמרינן (בבא קמא עג, ב) כדי שאלת שלם לרב וכו', דבהכי אתי שפיר דשרי שאלת שלם של תלמיד לרב בכהאי גונא דמורי ורבי בכל ענין[כז].

כחאי נמי אפילו בכהאי גונא אסור תלמיד לרב בכל גוונא, בין בשאלה בין בתשובה, כדקתני בברייתא דתרוייהו אסיתי 'והנותן והמחזיר וכו', והיא דכדי שאלת תלמיד בתלמיד חבר. ומשום דהאי שינוייא קשה להו ממה דמסיק הש"ס מדלא קאמר בד"ל מר וכו' שמע מינה דתלמיד חבר לא מחייב לומר מורי ורבי והיכי קאמר הכא[כט] רבי ומורי, לזה אמרו התוספות ז"ל 'והיא לכתחילה', מצוה מהמובחר לכתחילה קאמר דיאמר התלמיד חבר שלם עליך רבי, ואם אמר שלם עליך אין הכי נמי דאין איסור, אלא דלכתחילה יאמר לו רבי, ובזה הוא דקאמר כדי שאלת תלמיד לרב, אבל תלמיד שאינו חבר אסור בכל ענין[ל].

וכי היכי דלא תימא מי יאמין לשמועתם דתלמיד חבר שרי בשאלת שלם, לזה

כג. בתפלתו, ומה דהוי"א של רבי ירמיה שלא בדל. כד. נראה דכוונת רבינו להקשות דמלשון תוס' משמע קצת שקבל עליו שבת בפירוש ולא רק על ידי תפלתו, וא"כ תו ליכא לתרץ כמו שתירץ רבינו בדיבור הקודם, דשאלת רבי ירמיה היתה האם קבלת שבת על ידי תפלה נחשבת קבלה כמו בקיבל עליו בפירוש. כה. כלומר שלמשמעות דברי תוס' י"ל דהא גופא כוונת רבי ירמיה לשאול את רב האם קיבל עליו שבת ובדל ממלאכה, ואם יאמר לו שלא קיבל עליו שבת ולא בדל יקשה לו האיך הקדים להדליק את הנר והרי תני ובלבד שלא יקדים. כו. דמה שכתבו 'אי נמי ההוא לכתחילה קאמר' אינו מובן לכאורה וכמו שהקשה המהרש"א יעו"ש. כז. זהו התירוץ הראשון של תוס'. כח. עתה מבאר רבינו את ה'אי נמי' של תוס'. כט. נראה דצ"ל: התם. ל. וכן פירש בצל"ח.

אמרו הם ז"ל 'ככל הני דלקמן' דמתפלל כנגד ואחורי רבו דאסור תלמיד ומותר תלמיד חבר, הכי נמי הא דשאלת שלם דקתני בהדייהו בברייתא דשאני תלמיד חבר, ודוק.

תוספות ד"ה הואיל וכו'. פירוש, משום דממשמעות הש"ס משמע דבעי למימר דלילה מיקרי לזה כיון דהתפללו תפילת לילה שפיר דמי וממילא שרי בעשיית מלאכה, וזה הוי הפך דברי התוספות ז"ל שכתבו (לעיל ע"א ד"ה דוב) דלרבי יהודה עצמו אסור בעשיית מלאכה, והיכי יהיה ניתר על ידי תפלתם מילתא דאסורה איסור שבת, לזה אמרו דמכוון דברי הש"ס הוא דכיון דלא הצריכום לחזור ולהתפלל אלמא איכא למיחש למיקרי ליה לילה, וצריכין לחוש בהיכא דנפקא מינה חומרא דהיינו בערב שבת שהתפללו בטעות כהאי גונא דליהוי לילה, ואם כן מדוע קא שרי ליה לכבויי סלי, זהו מכוון דבריהם ז"ל.

וכפי זה פירכת הש"ס[לא] לאו היינו המקשה עצמו דפריך והא אביי וכו'[לב], אלא סתמא דתלמודא אחרינא פריך בתר מסקנת הש"ס אמאי דמסיק דטעותא שפיר דמי למיעבד מלאכה, וכפי זה אתי מדוייק דקאמר בש"ס 'וטעותא מי הדרא' דמיותר הוא, אי הוו הנושאים ונותנים עצמם הכה ליה למיפרך ולימא 'והא אמר וכו'', והדבר מבואר דאטעותא פריך, אלא משמע דמקשה אחר הוא.

'ובקונטרים פירש באופן אחר', דפריך אמאי דחלי בדיל בתפילה, דהרי תפילה דטעותא הויא תפילה, וממילא בהכרח לומר כיון דהויא תפלה דבדיל (במוצאי) [בערב] שבת, הגם דהויא בטעות. ומה דנקט רש"י ז"ל בלשונו 'תוספות', רש"י קרי ליה להההוא זמן תוספות, ולעולם העיקר הוא כיון דהתפלל, ופשוט.

וטעם דהתוספות ז"ל בחרו להם דרכם ולא דרכו של רש"י ז"ל, משום דנראה להם דוחק, סוף סוף מצי למידחי מאי קושיא, דילמא אי הויא תפילה בקבלה כראוי אז הוא דאמרינן דבדיל וכעובדא דרב, מה שאין כן לענין תפילה דבטעות מימר אמר רב דלא בדיל הגם דאינו צריך לחזור, וידי תפילה יצא וחובת שבת לא קיבל ושרי לעשות מלאכה, ולא הוה צריך לשנויי 'שאני צבור', לזה בחרו הם ז"ל דרך זה, והוא נכון. ומה שפירשו המפרשים חוץ מזה[לג] איננו נכון בעיני, ודוק.

דף כ"ח ע"א

גמרא אמר רבי יוחנן ונקרא פושע. קצת קשה מדוע לא קאמר רבי יוחנן למילתיה ברישא דמתניתין דקתני 'תפילת השחר עד חצות', הוה ליה למימר ונקרא

לא. 'וטעותא מי הדרא'. **לב.** שהלא הקושיא אינה על רבי ירמיה שאמר שצריך להבדל ממלאכה לאחר תפילת שבת (כמו לפירוש רש"י, כמבואר להלן), אלא הקושיא היא אליבא דכולי עלמא, שצריך להפסיק המלאכה מפני שיש לחוש שהוא לילה. **לג.** עיין מהרש"א.

לתוך מרגע לתוך מרגע לתוך מרגע

אם לענין קטרת מת והמילה אם הם כנגעים לטהר את המצות אם לאו. תשובה כל שכללו דברים המותרים עם דברים האסורים כגון אלו הטבועה חלה על דבר מצוה כברכות כדאמרינן בפרק שלישי דשבועות (כג:) ועוד למיגדר מילתא ביה דין ממנין לעקור דבר מהמצות והתורה מקום קיג (ימות 5:) עכ"ל:

ח **ואם ירצו בית דין להחמיר עליו ולהחרימו וכו'.** כדי שהרי כבר כתב (בריש הפרק) ומנה לן שמחרימין ואין לומר דאתא לאשמועינן שיש להם להחרימו בתחלה ואפילו קודם הנידוי שכבר כתב בסמוך אין מחרימין מיד אלא על מי שנתקשה פעם ושתים אלא לפי שרוצה לכתוב קצת דיני המוחרם חזר לומר שיש רשות לבית דין להחרים. ולענ"ד נראה דלא קשה מידי דעל כרחך צריך לפרש מה שכתב [הטור] ולכשיגיע הזמן מתירין לו מיד דמיירי באם ביקש להתירו לו דאם לא כן קשה הא כתב לעיל דלאחר שלשים שונין לנדותו ושמחרימים לו לסוף ששים יום ואם כן אתי שפיר דקא משמע לן דאע"ג דביקש שיתירו לו דכתב לפני זה דהרשות ביד הבית דין להתיר לו אע"ג דלא חזר אלא שטוב שלא יתירו לו וכו' על זה כתב דלא מיבעיא שטוב שלא יתירו לו אלא שגם כן אם ירצו יחרימו אותו אע"ג דביקש שיתירו לו וק"ל:

מתירין לו אם ירצו אף אם לא יחזור בו. ומכל מקום טוב שלא יתירו לו אם לא יחזור בו שלא תתמעט יראתם: ח (כ) [ז] **ואם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד ולהחרימו שהוא חמור יותר כדפרישית הרשות בידם. ואפילו המוחרם האוכל ושותה עמו אינו מוחרם:** ט **ואם ירצו בית דין להחמיר עליו יותר לפי שראו בו קושי האיסור**

ח **ומ"ש ומכל מקום טוב שלא יתירו לו וכו' ואם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד וכו'.** פירוש מנודה זה שהגיע הזמן דממילא לו אם ירצו מע"פ שלא חזר ממעשיו שלא יתירו לו אם לא יחזור בו שלא תתמעט יראתם ילמא לא מיבעיא שלא יתירו לו אם ירצו כיון שלא חזר שלא חף הרשות בידם להוסיף ולהחרימו מאחר הגעת הזמן חף על פי שכבר נגמר דין ומנקש שיתירו לו כיון שלא חזר. ומ"מ יוסף הכין דרכה לומר שהרשות בידם להחרימו מאחר הגעת הזמן כשלא שיתירו לו דמתירין לו אם ירצו מע"פ שלא חזר ממעשיו ועל פי זה כתב מה שכתב ☜ ומרי ליה מריה למה כן היתך כתב תחלה דכשיגיע הזמן מתירין לו אם ירצו הלא מיבעי למזור ולנדותו שלשים יום ומאחר כך להחרימו כמו שכתב בסמוך ובתחלת הסימן שלא הדבר פשוט דכשר כשכבר נגמר דין ומנקש שיתירו לו דמתירין לו אם ירצו מע"פ שלא חזר והרשות בידם גם כן להחמיר עליו להחרימו כיון שלא חזר מע"פ שכבר נגמר דין לנקש שיתירו לו דמה ניתן רשות לבית דין לפי רמות עיניהם לפי הזמן והמקום ולפי מה שהוא המדם:

[נמי] דאכיל ושתי בהדיה וקאי בתרעא דמותיו דכתיב (שופטים ה כג) אורו מרוז יושביה. וכתוב עוד אם בסימן רס"ג דיני המנודה סיפא דברי תורה שלא דברי קבלה הן [מדכתיב] אורו מרוז יושביה והוא הנידוי כמו שאמרו שילהי שבועת העדות (שבועות ו.) מרוז בו שבועה בו קללה בו נידוי:

י-יא **כתב** הרשב"ץ בשבועה מוחרם להנאותו נראה לי שהוא אסור כמי שאחרימין על עבירה והכל נכלל בכלל לא נשבר ולא נשברין לו וכן כתב הרמב"ד יש בו איסור הנאה מכאי מדם מון מכדי חיו בלבד ולענין שאמרת אם מלטרף לעשרה בדיבית הכנסת נראה לי שאם נתנדה על עבירה וכל שכן אם החרימוהו עליה שאין מלטרף לעשרה שהעבריינים אין מלטרפין עמהם ולא מזמנין עמהן ולא מחמת הנידוי והחרם שלולו כן לפילו נידוהו בעסקי הממון שלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שהוחרם או שנתנדה עליה ואינו ראוי להצטרף אבל שלא להתפלל כל זמן שהוא בבית הכנסת כמו שרלימי שנהגו בקלת האלות האלו מיני יודע בו סוס עיקר שלא אם כן המנו כך בפירוש כדרך הקנסות עכ"ל: **[בדק הבית] כתב** הריב"ש בתשובה סימן קע"ג מנודה פשיטא שמותר לדבר עמו שהרי נשכר ונשכרים לו ואפילו בשאילת שלום היא בעיא ולא איפשיטא ולקולא אזלינן ואף אם נאמר שזהו במנודה אבל מוחרם אסור בשאילת שלום דומיא דשינון ושכירות יש לומר דדוקא בשאילת שלום אבל בדיבור בעלמא מותר וראיה מדאמרינן בפרקי רבי אליעזר (סוף פי"ז) ל] שהיו אומרים למנודה השוכן בבית הזה וכו' ונראה שגם המוחרמים בכלל המנודים שהזכירו כדי שיגמלו חסד עם כולם וכן נראה מדברי הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ו ה"ה) שלא הזכיר במה שיתר המוחרם על המנודה רק שאינו שונה לאחרים וכו' אלא מעט עסק כדי פרנסתו ואי אפשר להתעסק עמו שום עסק אלא בדיבור וכן נראה שכל הבעיות שעלו בגמרא (מו"ק טו) בתיקו ופסקום הרי"ף (יז:) והרמב"ם (שם ה"ד) לקולא נראה שגם במוחרם הדין כן ומדברי הרמב"ן (בחי' ב"מ נט: ע"ש) נראה שדעתו שהמוחרם אסור בכל אותם דברים שלא נפשטו בגמרא כגון נעילת הסנדל וחייב בקריעה אף על פי שאין כן במנודה וכן נוהג בדברים שנהג בהם רבי אליעזר (ב"מ שם) אף על פי שמותרים במנודה ומיהו אחרים אומרים לא] נידוי היה ומה שחלץ מנעליו וכו' משום צער בעלמא עשה כן ונראה לי להכריע כדבריהם וכו' ואנא חזיתיה לדעתיה דמר שמותר לאשתעויי בהדיה ושאם בא לבית הכנסת שאין מכריחין אותו לצאת משם ומותר להתפלל בציבור כל שיש שם עשרה זולתו ונראה לי שכונת אל ההלכה שלא אסרו אלא לכוללו לכל דבר שצריך עשרה כמו שכתב הר"מ ז"ל (שם) ומה שאמרת שהשיב הרא"ש מלוניל בשם רבינו האי דמוחרם אסור לדבר עמו ולהתפלל בבית הכנסת שהוא שם וכו' והמתפלל עמו בבית הכנסת או נתחבר עמו בדברים שאמרנו הרי הוא מוחרם כמותו וכן נהגנו ונהגו הקדמונים דאי לאו הכי לא הועילו חכמים בתקנתן כלום עד כאן לשונו ואמר מר שפירוש השמועה הוא דאית רשותא לבית דין לאחרומי מאן דאכיל ושתי בהדיה וקאי גו ארבע אמות אבל מסתמא נהי דאסור מוחרם לא הוי וכל מאי דאמר מר אמת אבל הגאונים נהגו להחמיר הרבה בגזירתם והעובר על דינם שהרי כתבו אדם שנתחייב לחבירו בבית דין וסירב ועבר על גזירת בית דין כותבין לקהילות פלוני גזרנו עליו דין וסירב ולא השגיח והחרמנו אותו שלא יתפלל בעשרה ולא יזמן בשלשה ואל תמולו לו בן ואל תקברו לו מת והוציאו בניו מבית הספר ואשתו מבית הכנסת עד שיקבל עליו את הדין עד כאן ובספר ארחות חיים (ח"ב מהברת ג עמ' 504) תשובה לרב (פלוני) [פלטוי גאון] לא*] שהוסיף עוד בכתב שכותבין לקהילות בלשון הזה אף אתם נדו אותו והחרימוהו בכל יום תמיד והכריזו

פרישה

(כ) **ואם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד ולהחרימו וכו'. עיין מרישה:**

דרישה

[ז] **ואם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד ולהחרימו.** זה לשון ב"י כדי נסביה שהרי כבר כתב ומנא לן שמחרימין ואין לומר דאתא לאשמועינן שיש להם להחרימו בתחלה ואפילו קודם הנידוי שכבר כתב בסמוך אין מחרימין מיד אלא על מי שנתקשה פעם ושתים אלא לפי שרוצה לכתוב קצת דיני המוחרם חזר לומר שיש רשות לבית דין להחרים. ולענ"ד נראה דלא קשה מידי דעל כרחך צריך לפרש מה שכתב

הגהות והערות

ל] **עיין** בטור לקמן סוף סי' שצג: לא] **עיין** לעיל הערה יא: לא*] **תשו'** הגאונים הוצאת מק"נ (מוסאפיה) תרכד סי' י וקצתו נמצא גם בשע"צ ח"ד ש"ה סי' יד:

בפעם הראשונה. ורבינו האי כתב שאינו קורע בבגדים שמחליף כל שבעה אלא העליון בלבד. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב כסברא הראשונה: טו על כל המתים (כ) שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים ועל אביו ואמו שולל לאחר שלשים ואינו מאחה לעולם. והאשה שוללתו לאלתר משום כבודה: טז על כל המתים רצה חולץ רצה אינו חולץ ועל אביו ואמו חולץ. פירוש חולץ זרועו (כ*) ומוציא כתפו חוץ לקרע

טו על כל המתים שולל לאחר שבעה וכו'. עד ועל אביו ועל אמו חולץ. ברייתא שם (כב:): **וכתבו** הגהות מיימוניות בפרק י' ס] בשם רא"ב"ה שאם קרע על מת אחד יום אחד לפני ראש השנה שמותר לאחותו שני ימים אחר יום כפור ועל אביו ועל אמו שולל שני ימים אחר יום כפור ואף על גב דהאבלות בטל לגמרי משום שבעה ימים שלפני יום כפור סא] מכל מקום איחוי קריעה אינו בכלל (ז') [זה] סב] דאפילו קריעה גופה אינה בכלל אבלות דאמרינן (כו:) אבלות לחוד קריעה לחוד כל שכן תיקון הקריעה שאינו בכלל האבלות עכ"ל (ז):

טז ומ"ש פירוש חולץ זרועו. כך פירשו הרי"ף (יג:) והרמב"ם (שם) וכתב הרמב"ן (עמ' נו) שכך פירשו כל הגאונים. וכתב עוד ענין אחר בשם ר"ש חולץ פושט כסותו העליון מעליו שנראה כמתעסק בצרכי המת אי נמי כמתאונן ואינו יודע מה לעשות ושמא מפני זה נהגו במקומות הללו להלוך לבושים חלוקים לבנים לפני המטה אבל פירוש משובש הוא ואינו אלא כמו שפירשו הגאונים עכ"ל: **וכתב** הרמב"ם בפרק ח' (שם) חולץ כתפו וכו' והולך כך לפני המטה ואחר שיקבור אביו ואמו אינו חייב לחלוץ [עד כאן לשונו] ולישנא דברייתא הכי מוכח דקתני בסוף פרק קמא דבבא קמא (יז.) וכבוד עשו לו במותו (דה"ב לב לג) זה חזקיהו מלך יהודה שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף משמע דחליצת כתף אינה אלא לצאת כך לפני המטה (ח):

טו על כל המתים שולל לאחר שבעה וכו'. ברייתא שם (סוף דף כ"ב). וכתב מהר"י ווייל סימן ו' דלפי זה אם מת אביו ואמו ערב הרגל אף על פי שבטל ממנו גזירת שבעה לא בטל ממנו דין שלשים דאסור אפילו לשלול ועל כן באביו ואמו צריך להניח הקריעה כמות שהיא כל שלשים ואסור נמי אף לחבר ראש הקריעה ערב הרגל (ומשמע לשם דאפילו על ידי מחט נמי אסור דכיון דעל אביו ואמו צריך להבדיל השפה אם היה מחבר ראש הקריעה במחט לא היה זה מבדיל) וכן במקומות שנהגו להחמיר אף בשאר מתים שלא לשלול חוץ שלשים אסור נמי לחבר ראש הקריעה כל שלשים אפילו על ידי מחט סה] ולפי זה אם מת לו קרוב בערב הרגל נמי אסור לחבר ראש הקריעה וכן נהג מהר"י מולין כשהיה אבל על אמו שלא היה מחבר אפילו ראש הקריעה כל י"ב חודש רק במחט בעלמא כדי שלא יפלו בגדיו מעליו עכ"ל כלומר אף על פי דלפי מנהגו דלא היה שולל לאחר שלשים באביו ואמו לא היה לו לחבר ראש הקריעה אף במחט כל י"ב חודש אפילו הכי היה מחבר ראש הקריעה במחט כדי שלא יפלו בגדיו מעליו ואלמלא כך לא היה מחברן כלל אפילו במחט כל י"ב חודש. ונראה דטעם מנהג מקומות אלו המחמירין לפי שאין אנו בקיאין איזה קרוי שולל ואיזה קרוי מאחה סו] הילכך לא היו מחברין כלל אפילו ראש הקריעה במחט שלא יהיה הרואה סבור שהוא איחוי: **וכתוב** עוד שם שבמקומות שנהגו לשלול הקריעה על קרובים לאחר שבעה ועל אביו ואמו לאחר שלשים באותן מקומות מותר גם כן לשלול בערב הרגל ודוקא סמוך לערב לאחר שהתפלל מנחה סז] עכ"ל: **כתוב** בתשובת מיימוני לספר שופטים (דף תשס"ו ע"א) (סי' יז) על שם מהר"ם (הל' שמחות סוף סי' פד) דאף על גב דבטלה ממנו האבלות ברגל כגון שנהג שבעה ופגע בו הרגל דמבטל ממנו גזירת שלשים אפילו הכי איחוי הקריעה אסור אלא הרגל עולה למנין שבעה הרי ארבעה עשר ואחר כך משלים עליו ששה עשר יום ומאחה על שאר קרובים אי נמי שולל על אביו ואמו וכן הדין לענין שאילת שלום דאחרים אין שואלין בשלומו עד דמשלים שלשים יום אחר הרגל סח] דקריעה ושאילת שלום אינן בכלל אבלות אלא יש להן דין אחר והאריך בזה וקצתו הביא ב"י לגבי איחוי קריעה בשם רא"ב"ה וכן פסק בשלחן ערוך בקצרה עיין שם סעיף (י"ד) [ט"ו]:

טז על כל המתים רצה חולץ וכו'. שם בברייתא: **ומ"ש פירוש חולץ זרועו וכו'.** כן פירש רש"י וכן כתב הרא"ש (סי' מב): **וכתב** בהגהות מיימוני פרק ח' (סק"ג) וז"ל כתב רבינו מאיר (הל' שמחות סי' עה) יש אומרים סט] חולץ חליצת מנעלים לילך יחף (בבית) [לבית] הקברות ולחזור וכן צוה רבינו יצחק ב"ר יהודה לבנו לילך לבית הקברות יחף ויחזור מבית הקברות יחף כשמתה אמו עד כאן: **והרא"ש** גם כן הביאו (שם) והשיג עליו וז"ל על ההליכה תמהתי כי עדיין לא נסתם הגולל ולא חלה עליו אבלות עכ"ל וכל זה כתבו רבינו לקמן בסימן שפ"ב עיין שם ואף על פי שלפי ענ"ד אין זו השגה כלל דחליצת מנעל כשהולך לבית הקברות על קרוביו ועל אביו ואמו אינו מדין אבילות אלא לכבוד וכמו שכתב הרא"ש גופיה גבי חליצת כתף לנשיא ומביאו ב"י בסמוך מכל מקום כך נוהגין בכל המקומות שלא לילך יחף לבית הקברות אלא חולץ מנעליו בבית הקברות וחוזר לביתו יחף: **ובסימני** אור זרוע (ח"ב סי' חלו) כתב לחלק בין אביו ואמו לשאר קרובים וז"ל על אביו ואמו הולכים יחפים בחזרתן מבית הקברות ועל שאר מתים חוזרים נעולין ובבית חולצין ונהגו ע] אבלים לנעול מנעלים רחבים שקורין בוטי"ש ובשעת תפילה חולצין: **ומ"ש חולץ זרועו ומוציא כתפו חוץ לקרע**

דרכי משה

(ז) **כתב** מהר"י ווייל בתשובה סימן ו' הואיל ואינו קרע גבי אביו ואמו אלא אם כן הבדיל שפה אם כן אסור לחבר אפילו ראש הקריעה כל שלשים יום וצריך להניח [הקריעה] כמות שהיא כל שלשים יום הואיל ואסור לשלול כל שלשים יום ועל כל שאר מתים הואיל ומדינא אין צריך להבדיל שפה אלא שנהגו בכך סג] אם כן חיבור ראש הקריעה תלוי במנהג ובקצת מקומות נהגו שלא לשלול אפילו על שאר מתים תוך שלשים ובאותן מקומות אפילו לחבר ראש הקריעה נמי אסור וראיתי למהר"י מולין שלא היה מחבר ראש הקריעה כל שנים עשר חודש על אמו רק במחט סד] שלא יפלו בגדיו עכ"ל: (ח) **ובכל** בו (סי' קיד פו:) כתב בשם רבינו יצחק (סמ"ק ריש סי' צז) דעכשיו בזמן הזה אין נוהגין כלל בחליצת כתף:

פרישה

(כ) (**שולל.** פירוש תופר תפירה בלתי שוה: **ומאחה.** פירוש תפירה כעין אריגה. עד כאן המגיה): (כ*) **ומוציא כתפו חוץ לקרע.** לכאורה משמע

הגהות והערות

ס] עיין בב"ח כאן ד"ה כתוב: סא] עיין לקמן סי' שצט (שכה:): סב] עיין רמ"א בשו"ע כאן סט"ו ומ"ש ע"ז בחידושי רעק"א: סג] עיין באות הקודם: סד] עיין ב"ח ובההערה שם: סה] **מלות** אפילו ע"י מחט ליתא לפנינו שם וכן יש שם שינוי במה שכתב להלן במנהג מהרי"ל וז"ל שם וראיתי מהגאון נר ישראל מהרר"י מולין ז"ל כשהיה אבל על אמו שלא היה מחבר "בתפירה" אפילו ראש הקריעה כל י"ב חודש רק במחט בעלמא "היה תחוב" בראש הקריעה כדי שלא יפלו בגדיו מעליו עכ"ל וצ"ע: סו] עיין לקמן סעיף כ: סז] עיין לקמן סי' שצט ד"מ סק"ג: סח] עיין לקמן סי' שפה ובב"י שם ד"ה כתבו הגה"מ: סט] עיין לקמן סעיף ל שמביא פירוש כזה מפיה"מ להרמב"ם שפירש כן אמתניתין דאין חולצין (כד:): ע] **האי** ונהגו ליתא לפנינו באו"ז שם. ובב"י בסי' שפב הביאו בשם הגהות מיימוניות (פ"ה אות ד) בשם ראבי"ה:

אוצר החכמה

שמג א מת בעיר וכו'. הכי מוכח מעובדא דרב המנונא שהביאו רבינו בסמוך:

ב כתב הרי"ץ גיאת בהלכות מוקי לה דוקא במת מצוה שאין לו קוברין וכו'. לפנינו נומר בהלכות גדולות מוקי לה דוקא במת מצוה ובמקצת ספרי רבינו כתוב להדיא "בה"ג" מוקי לה וכו' והכי מיתח בהלכות גדולות ריש הלכות אבל (דף מ"ח) והיכא דליכא מת מצוה לית ליה קוברים כולי עלמא מיהת לפיעמוקי מיה דאמר רב יהודה אמר רב מת בעיר כל מי העיר מקוינן בעשיים מלאכה והכי מילי דלא מיפלגא מתא בציטרא ובמטרתא אבל מיפלגא מתא במטרתא הכי דרמי עלייהו לפיעמוקי מיה הוא דאקוינן אבל הכי אף על גב (דלא אמו) [דאמו] לכבוד בעלמא לא אקירין ע"ל. והכי משמע נמי ממה שכתב הרי"ף סוף פרק אלו מגלחין (יח.) אמר רב יהודה אמר שמואל מת בעיר כל מי העיר מקוינן בעשיים מלאכה ומי ליה מאן דקאי בי מית ליה מאן ג] דוקא במת שאין לו מי שיעשה צרכי המת דהיינו מת מצוה שאין לו קוברין

קאמר דאמור הא לאו הכי לא:

ג ומ"ש ולא נהירא אלא בכל מת איירי דרב המנונא וכו'. כן צריך להיות "דרב" בלי"ם ומיימי רמיה מעובדא דרב-המנונא דמשמע דמיד שמעינן קל שיפורא ומוזא מיעני דעבדא עובדא שמתיהו ולא מקבר ודרש מס יש לו קוברין מלמא דכל מת מיירי: **ומ"ש וכתב הרמב"ן מכאן אני שומע כל הרואה מת ואינו מלוהו וכו'.** כלומר ה] שאינו מצוה ומטפל עמו עד שיהא לו כל צרכי קבורתו כך נידון הוא ועיין לקמן בסימן שמ"ח:

ד אין שואלין שלום זה לזה וכו'. בפרק קמא דמגל רבתי. מיהא יוצאים דמחייבי בקבורתו אין מחריס צריכים להמתנל עכ"ל ודבריו כדברי הרי"ץ גיאת וכבר נתבאר שהרמב"ן חולק עליו והלכה כוותיה דמקבר טעמיה וגדול שנמחרומים הוא: **רב המנונא איקלע למתא וכו'.** פרק קמא דמגל מגלחין (שם):

ב אין שואלין [שלום] זה לזה וכו' בד"א בכפר קטן וכו'. פרק קמא דמגל רבתי (ה"ו) וכתבו הרמב"ן בתורת המדם (שם).

פרישה

שמג (ה) **דוקא במת מצוה.** לפנינו נומר מת שאין לו קרובים שעליהם היה מוטל (ומי כל מי העיר מקוינן במלאכה תרי"ק. עד כאן תמציה): (ג) **דרב המנונא איקלע למתא וכו'.** זה לשון הרמב"ן בתורת המדם דמשמעא דמתיהו מי נריר ליה דמת מצוה הוא מלא נמת בעלמא הוא מעשה. ומיומי יוסף כתב בסוף מועד קטן (יח. ד"ה מת בעיר) מי מיכא יוצאים דמחייבי בקבורתו אין מחריס צריכים להמתנל עכ"ל ודבריו כדברי הרי"ץ גיאת וכבר נתבאר שהרמב"ן חולק עליו והלכה כוותיה דמקבר טעמיה וגדול שנמחרומים הוא: **רב המנונא איקלע למתא וכו'.** פרק קמא דמגל מגלחין (שם):

(מו) כיון דמריח ליה וקאי עליה מילתא. מלא מיד נאמר שבעת ימי משתה ועונין שבעת ימי משתה ולעניו הלכה נקטינן כדברי המיקל בתכל. ר"י:

שמג (ו) **דוקא במת מצוה.** לפנינו נומר מת שאין לו קרובים שעליהם היה מוטל (ומ"ל כל מי העיר מקוינן במלאכה תרי"ק. עד כאן תמציה): (ז) **עד שיהא לו כל צרכו.** פירוש כל צרכו לעניו ליה על דרך שנתבאר לקמן בסימן שמ"ח: (ח) **אין שואלים שלום זה לזה וכו'.** עיין לרי"שה:

דרישה

שמג [א] **אין שואלין שלום זה לזה וכו'.** (וכן) מצאתי בכתבי מהרא"י סימן כ"ה וז"ל בספר חסידים נמצא דאין שואלין בשלום כשיש

חדושי הגהות

שמג [מ"ו] בן כתב הרמ"ם בסוף מועד קטן (סי' סמ) והוא מדברי התוספות פרק כ' דכתובות (יח.) (ד"ה להוסמס): [ז] צ"ל דרב המנונא ד] ומיימי רמיה מעובדא דרב המנונא דמשמע דמיד שמעינן קל שיפורא ומזא דעבדא עובדא שמתיהו ולא מקבר אם יש לו קוברין מלמא דכל מת מיירי (כ"מ):

הגהות והערות

ו] עיין לקמן סי' שצב:

שמג א] הב"י לא הוסיף כאן לבאר מאומה ובדפוסים האחרונים העתיקו את החה"ג בפנים ובלי להעיר ע"ז. ועיין עוד לקמן סי' שסא ד"ה וכל זה: ב] **האי** ולא היא הוא לשון הריא"ג שהשיג כן אבהג"ש עי"ש במא"ש והב"י חשב שזהו השגת הרמב"ן באשר לא היה לפניו ספרו של הריא"ג. (הערת המו"ל במא"ש אות קכה): ג] וכן פירש שם הנמוק"י: ד] וכן הועתק לשון הטור בשלטי הגבורים מו"ק יח ע"א אות ג: ה] כוונתו דלא נטעה לפרשו מעניו לויה כמאחז"ל ברכות יח ע"א הובא לקמן סי' שסא דהתם סגי ליה בד' אמות והכא בעינן שיטפל בו עד שיהיה לו כל צרכו:

שמג פרטי דמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] איסור מלאכה כשיש מת בעיר אלא אם כן יש חבורות:

א מת בעיר כל בני העיר אסורין במלאכה. ואם יש חבורות בעיר שכל אחת מתעסקת במתים ביומה כל אחת מותרת ביום שאינו יומה. במה דברים אמורים שלא בשעת הוצאתו אבל בשעת הוצאתו הכל בטלים כדלקמן (סי' שסא). **כתב הרי"ץ גיאת בהלכות מוקי לה** (ו) **דוקא במת מצוה שאין לו קוברין ולא נהירא אלא בכל מת איירי** [ו] (ג) **רב המנונא איקלע למתא שמע קל שיפורא דשכבא וחזי להנך אינשי דעבדי עבידתא אמר בשמתא ליהוו הנך אינשי לאו שכבא איכא במתא אמרו ליה חבורתא איכא כדפרישית. וכתב הרמב"ן** (ג) **מכאן אני שומע שכל הרואה [את] המת ואינו מלוהו** (ז) **עד שיהא לו כל צרכו בר נידוי הוא:** ב (ה) [א] **אין שואלין שלום זה**

בסימן שמג פרטי דמזי דינים המחודשים המבוארים בזה הסימן

אם שואלים שלום זה לזה בבית הקברות:

א מת בעיר כל בני העיר אסורים במלאכה ואם יש חבורות בעיר וכו'. בפרק אלו מגלחין (מ:) לא המנונא מיקלע למתא שמע קל שיפורא דשכבא וכו' וכתבו לפנינו בסמוך: **ומ"ש בד"א שלא בשעת הוצאת המת אבל בשעת הוצאת המת הכל בטלים** [ט] א]: **כתב הרי"ץ גיאת** (מאה שערים הל' אבל שפ' לו) **בהלכות** (הי"ג ריש הל' אבל) **מוקי לה דוקא במת מצוה וכו'.** כן כתב הרמב"ן בתורת המדם (שמ' עה) וכתב עליו ב] ולא היא דמשמעא דמתיהו ועוד דלא המנונא איקלע למתא ומיומי יוסף בסוף מועד קטן (יח. ד"ה מת בעיר) מי מיכא יוצאים דמחייבי בקבורתו אין מחריס צריכים להמתנל עכ"ל ודבריו כדברי הרי"ץ גיאת וכבר נתבאר שהרמב"ן חולק עליו והלכה כוותיה דמקבר טעמיה וגדול שנמחרומים הוא: **רב המנונא איקלע למתא וכו'.** פרק קמא דמגל מגלחין (שם):

ב אין שואלין [שלום] זה לזה וכו' בד"א בכפר קטן וכו'. פרק קמא דמגל רבתי (ה"ו) וכתבו הרמב"ן בתורת המדם (שם).

וכמוב נכמבי מה"ר מיכאל (פרוסי"ד פור"כ) סימן כ"ה בספר מקיצים (סי' תמח-תמט) נמבא דמין שומלים בבלום בבים אם מת בעיר עד לאחר קטרה ומפוקפות דלבקם פרק אלו מגלמין כמב דמין שומלין בבלום בבים הקברות בבים אם מת וכשמין אם מת שומלין ברחוק מרחב ממות מן הקברות. וכן כמב הכל בו (סי' קיד דף פו ע"ג) בשם הר"מ:

שדמ פרטי ומדי דינים המחודשים המבוארים בזה הסימן

אם לא נספד כלל או לא נקבר אינו

סימן טוב לו:

א מצוה גדולה להספיד על המת כראוי וכל המתעצל בהספדו של אדם כשר אינו מאריך ימים וראוי לקברו בחייו. נפרק רבי אליעזר דמורג (שבת קנ:): **ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים** את הלב וכו'. נפרק קמא דנדרים (ו:) תגרת דהספדא דלוי ופירש הרמב"ן (עמ' ס) דלוי שיגביה קולו בהספד על המכמים והכשרים כדאמרינן (שבת קנ.) תמיה לי בהספדי דהבא קלימנא: גרסינן בירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה) המנח דוס (יחזקאל כד יז) מכאן שהוא צריך לגווח על המתים (א): **ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא** מזכירין מדותיו הטובות ומוסיפין בהן קצת וכו'. זה לשון הרמב"ן במורת המדם (עמ' פב) מניח בשבל רבמי (פ"ג ה"ה) אין מוסיפין בשבלה אבל מוסיפין על העיקר פירוש אין מספידין בכבוד מי שאינו ראוי לכך בשעת ההספד אבל אם היה ראוי בכבוד מועט מעריכין בכבוד ומוסיפין במקצת שבמיו והבא לאריכן אמר רבן שמעון בן גמליאל בשם שנפרעין מן המתים כך נפרעים מן הספדנים ומן העומד מאריבים וחבם אם מספיד מוגן בחכמתו ובירחת חבואו והבא לאריכן (סוטה מח:) בשעת הלל הזקן אמרו עליו אי אפשר אי עניו מהלמידיו של אהרן וכו' [עד כאן] וכן כתב הרמ"ם בפרק אלו מגלמין (סי' קג): **והא** דבשם שנפרעים מן המתים כך נפרעין מן הספדנים אינה בסוף נרבות (בב.) ופירש הערוך (ערך ספד) בשם שנפרעים מן המת אם הוא מוטל בך נפרעין מן הספדנין שמוחרים עליו שהוא לדיק גרלה מדבריו דהאי שנפרעים מן המתים לא על שהספידוהו בשה שאין ט נפרעין ממנו אבל הרמ"ם בתב בפרק אלו מגלמין (שם) פירוש נפרעין מן המתים בשמספידים את המת דבר שאין ט בלל הוא לו למוכרת עון וכך הם דברי רבינו: **בתב** הרמב"ן במורת המדם (שם) אפשר לאפלוגי בהספדא ביקרא דשבבא טפי ממאי דאז ליה אלא משמעין אומו לפי בבודו ויומר מכן בדרך המשבחין ולא בהפלגה יומר מדאי ולי לאו בר הבי הוא מספידין אומו בבשביל דשבבא (מו"ק בח:) דאמרן מומא בשומא ומרעא מצילא פירוש בשום העשיר כן שום העני אבל המולי הוא הענר והאבל ומומרות כן לפי שמת מיקרין ואינו ראוי להספד אחר עכ"ל (ב): [בדק הבית] **בתוב** בארוחות חיים (הל' אבל אות י) [וכתב הבעל הלכות ז"ל ומי שנהג] ג) לצום ביום שמת חכם או שבאה שמועתו זכור לטוב. וכתב הר"מ ד) מצוה לצום ביום שמת אביו או אמו [עד כאן]:

דרכי משה

שדמ (א) **כתב** הכל בו (סי' קיד דף פח ע"ג) כל המספר אחר המת כמספר אחר האבן [ג] יש אומרים מפני שאיתא בירושלמי המת יודע ושומע קילוסו כמתוך החלום וכל שאומרים בפניו יודע עד שיסתום הגולל וישוב אל העפר עכ"ל: (ב) ועיין לקמן בסמוך בדברי רב האי:

פרישה

שדמ (ג) **וכל המתעצל בהספדו של אדם כשר** וכו'. זה לשון הגמרא מדה כנגד מדה שנאמר (ישעיה ח ו) **במסאה בשלאה מרינה ופירש** רש"י הוא לא נאבל על שנסקנרו ימי החכם אף לאיו לא יהוגו [מן השמים]: (ג) **ומצותו שירים קולו** וכו'. ירושלמי שנאמר הוא מכאן שאינו לנעוץ על המתים ובפרק קמא דנדרים תגרת דהספדא דלוי פירוש לחרים קול (וירושלמי הנא יודע ושומע קילוסו כמתוך החלום וכל שאומרים בפניו יודע עד שיסתום הגולל וישוב אל הקבר. עד כאן הגניה):

דרישה

שם מת בעיר עד לאחר הקבורה ובתוס' ובאלפסי פרק אלו מגלחין קרוב לסופו כתוב דאין שואלין שלום בבית הקברות כשיש שם מת וכו' אין שם [מת] שואלין ברחוק ארבע אמות מן הקברות וכו'. מורי ורבי (בביאורי לטור):

חדושי הגהות

שדמ [ג] יש אומרים מפני שאינו יודע וכירושלמי אינה הנא יודע וכו' כן צריך להיות וכן הוא בכל ט א] עניו ומה שכתב בהגלה יש אומרים מפני שאינו יודע הוא (בבבלי) בנרבות (יט ריש ע"ל) ב):

הגהות והערות

שדמ א) לפניבו בבלבו ליתא מלת "איתא" והם שני קטעים בשם הירושלמי קטע אחד מתחיל "ירושלמי בל המספר וכו' האבן י"א מפני שאינו יודע" ואח"כ מתחיל קטע ב' "ירושלמי המת יודע וכו' אל העפר" וכ"ה גם בא"ח (צמ' 600) אלא ששם סדר הקטעים להיפך: ב) ומפיים שם ואיבא דאמרי דידעי ולא איבפת להו. ובשבת (קנב:) איתא א"ר אבהו בל שאומרים בפני המת יודע עד שיסתם הגולל וכו' ע"ש. והא דקאמר הבלבו וישוב אל העפר נראה דזהו אליבא דמ"ד (בשבת שם) עד שיתעבל הבשר: ג) כ"ה בא"ח וכ"ה גם בבלבו דף פו ע"ג והעתיקו הד"מ לקמן סי' תב אות ה ועיין בסי' שעח בטור בשם הירושלמי: ד) כ"ה גם בבלבו שם והועתק בד"מ שם ולפי הענין שם משמע דמיירי ביום המיתה עצמו אמנם עיין בב"י סוף סי' תג שהביא דברי הר"מ אלו בשם החשב"ן ושם מפורש דמיירי ביום היאצ"ט וגם הבלבו הביאו עה"פ לענין יאצ"ט בדף פח ע"ב העתיקו הב"י סוף סי' שעו:

וכיון שנענע האבל בראשו שוב אין המנחמים רשאים לישב אצלו. [מ*] ח): ומ"ש דכיון שהוא אסור בשאלת שלום בזמן שפוטר המנחמין שוחה בראשו וכו'. כך פירש הרמב"ן ז"ל (סה) כסה הר"י גיאת ז"ל (מ"מ הל' אבל עמ' סו):

ב **לכל אומרים שב וכו'.**
כפוף מועד קטן (כז:):

ג **אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין באים עשרה בני אדם ויושבים במקומו ההוא דשכיב בשבבותיה דרב יהודה** וכו'. כפ"ק שמואל (שבת קנב) ופירש רש"י במקומו במקום שמת שם על כמן וכן מלמעלה מהשוכת רב פלטוי (מעו' הגאונים שע"ל מ"ג ס"ד פ' ו) טז] ועכשיו נוהגים ליקב בבית הכנסת במקום המנגלים ומסכיתין יז] עליו: **לשון הרמב"ם באין עשרה בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל** וכו'. בפרק י"ג (ה"ד) זה לשונו מת שאין לו מנגלים להתנחם פחות מעשרה בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל שבעת ימי המשתה ואפי' העם מתקבצים עליהם ואם לא היו עשרה קבועים יט] בכל יום ויום מתקבצים עשרה מאחר העם ויושבים במקומו עד כאן: **כל אלו הדברים תלויין במנהג** וכו'. לאו מילתא דסמיך ליה קאי אלא אכולהו מילי דפרק אין עומדין ומועד קאי (ד):

בראש. (מ) **וכיון שנענע האבל בראשו שוב אין המנחמין רשאין לישב אצלו** (ט) [נ] **דכיון שהוא אסור בשאלת שלום** ס] **בזמן שפוטר המנחמין שוחה בראשו כתלמיד השוחה לפני רבו ליתן לו שלום:** ב (י) **לכל אומרים שב בא לכבד חבירו ולקום מפניו** (ג) **אומר לו שב חוץ מלאבל ולחולה דמשמע** יג] **שב באבלות שלך ובחולי שלך** יד]: ג (יה) **אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין באין עשרה בני אדם** (יב) **ויושבים במקומו. ההוא דשכיב בשבבותיה דרב יהודה ולא הוו ליה מנחמין** (יג) [ג] **בכל יומא הוה מכניף רב יהודה עשרה** יח] **ואזיל ויתיב בדוכתיה לבתר שבעה יומין אתחזי ליה בחלמא אמר ליה תנוח דעתך שהנחת דעתי. לשון הרמב"ם באין עשרה בני אדם כשרים ויושבין במקומו [כל שבעת ימי האבלות] ושאר העם מתקבצין עליהם ואם לא היו שם עשרה קבועים בכל יום מתקבצין עשרה ויושבין במקומו עד כאן:** ד (יז) **כל אלו הדברים תלויין במנהג לפיכך כל מקום**

דרכי משה

(ג) **ובגמרא** פרק אלו מגלחין (כז:) הכל חייבים לעמוד לפני הנשיא חוץ מאבל וחולה: (ד) **כתב** נמוקי יוסף סוף המוכר פירות (שם ריש ע"ב) (אמרינן) [ומסקינן] כ] שטעות הוא לנהוג במעמדות אלא במקום שנהגו וכן נמי טעות לעשות מעמדות ומושבות אלו אלא בבית הקברות אם כן נוכל ללמוד מכאן שבאותן מקומות שנהגו כשחוזרים מבית הקברות ונכנסים לעיר או לבית הכנסת ועומדים ממקום למקום

פרישה

(מ) **וכיון שנענע האבל בראשו.** פירש רש"י שכבר קיבל מנחומין כלומר שמיחס מעצמו ורוצה שילכו להס יא]: (ט) **וכיון שהוא אסור בשאלת** וכו'. ספרים מחרים לכיון שהוא וכו' ועיין בדריסה: (י) **לכל אומרים שב** וכו'. וגמרא [בשב"] וכן הרא"ש והרמב"ם (פי"ג ה"ה) פירשו למי שעומד לפני נשיא קאמר עיין שם. מורי ורבי (במיתו לטור ד"ה שב):

(יא) **אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין.** שמין לו מנגלים שמנחמים. רש"י: (יב) **ויושבין במקומו.** במקום שמת. רש"י: (יג) **בכל יומא הוה מכניף ר"י עשרה** וכו'. עיין בדריסה: (יד) **כל אלו הדברים תלויין במנהג.** לאו מדסמיך ליה קאי אלא אכולהו שורה ומעמד ומושב קאי. ב"י:

דרישה

כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד לומר שהחי יתן אל לבו שהעולם וכל עניניו הבל ואשרי מי שעמלו בתורה ובמעשים טובים עכ"ל: [נ] **וכיון שהוא אסור בשאלת שלום** וכו'. ספרים אחרים "דכיון" שהוא וכו' רצונו לומר במה ששחה ראשו הראה שפטרם ורוצה שילכו לדרכם וכאילו אמר לכו לשלום אלא שאסור לומר להם לשון שלום לכך לא אמר להדיא אבל גירסא שלפנינו שהיא "וכיון" נראה שהיא עיקר דנענע בראשו אינו נראה כנתינת שלום כי אם שחיה ודו"ק. ובדברי רבינו ירוחם משמע דגירסת "דכיון" הוא עיקר דזה לשונו (נכ"ח ח"ב ולה.) אבל כיון שנענע בראשו שוב אין המנחמין רשאין לישב אצלו פירוש הוא אסור בשאלת שלום וכשרוצה לפטרן מנענע בראשו ושוחה כתלמיד השוחה לרבו ליתן לו שלום וזו פטירתן עכ"ל וקל להבין: [ג] **בכל יומא הוה מכניף ר"י עשרה** וכו'. הורה הרב ר' שמואל לכנופי עשרה בכל שבעה אפילו אין כאן שום קרוב ולא נהגו [כן] אלא דוקא במקום שיש קרוב והוא (ביחוס) [במקום] רחוק שהיה ראוי לישב עליו אבלות. רוקח (ריש סי' שטז). והאגודה (מו"ק סי' נא) פסק מהא שמעינן וכו' שמצוה להתפלל בבית האבל. מהא משמע דהני עשרה דקאמר דמכניף ויושבין במקומו אינן צריכין לישב שם כל היום אלא בשעה שדרך בני אדם לבא לנחם וקאמר שבאותה שעה יושבין במקומו עשרה במקום אבלים המתנחמין ושאר העם מתקבצין אליהן כדרך הבאים לנחם האבלים ומסיק וקאמר דאם אין עשרה קבועין פירוש שיהיו עשרה מיוחדים שיתיחדו נפשם לזה לישב שם שעה אחת בכל שבעת הימים על כל פנים מתקבצין עשרה היום אלו ולמחר אחרים וישבו שם:

חדושי הגהות

[מ*] **מימרא** דרבי יומנן בפרק ומלו מגלחין (מ:):

הגהות והערות

ח] **הב"י** לא הוסיף כאן מאומה ובדפוסים האחרונים העתיקו את החה"ג בפנים ובלי לציין ע"ז: ט] **עיין** לקמן סי' שפה: י] **מלות** ורוצה וכו' ליתא לפנינו ברש"י ועיין ברש"י שבריש פ' סוף ע"ב ובנמוק"י שם: יא] **עיין** הערה י: יב] **לכאורה** גם רש"י מורה לזה אלא דפירש כן לפי הענין שם ע"ש: יג] **כן** פירש הרי"ף שם: יד] **אלא** אומר להם המקום יברך אתכם אל תטריחו. נמוק"י שם: טו] **דבריו** צ"ע ובפרדס ע"מ רסא ובשבה"ל הל' שמחות סי' כא הובא תשובה זו ביתר ביאור ובשינויים ולפי המבואר שם דעת הר"ש להכניף אף אם יש קרוב מתאבל במקום אחר הואיל שאינו כאן במקום שמת שם וע"ז כתבו דהמנהג אינו כן הואיל דעכ"פ יש מי שמתאבל עליו. וכתבו עוד שם דלפי טעם הדבר (עיין הערה טז) הנכון כדעת הר"ש:

טז] **ומעמו** כדאיתא שם בגמ' דהנפש מתאבלת עליו כל ז' ופירשו דאינה מתאבלת אלא במקום שנפטרה וכשבאין ויושבים שם מתנחמת ועיין בדרישה לקמן סי' שצג ד"ה ברוקח ובהערות שם ועיין עוד בשלטי הגבורים (מו"ק יח. אות א) דהוכיח מכאן דהאבלים צריכים להתאבל דוקא במקום שיצאה נשמתו: יז] **עיין** פרישה לעיל סוף סי' שדמ: יח] **מדהוה** טרח להכניף עשרה ש"מ דלהתפלל שם קעביד דאל"כ בד' וה' סגי ומכאן ראיה דאין לאבל לצאת לביהכ"נ להתפלל (עיין לקמן סי' שצג). תניא רבתי סי' סח. ועיין מ"ש בזה בשלטי הגבורים מו"ק יח ע"א אות א ועיין עוד בב"ח ובדרישה ולקמן בסי' שפד בד"מ אות ג ובב"י לקמן סוף סי' שצג: יט] **עיי"ש** בהשגות הראב"ד ובדרב"ז ולח"מ שם וכאן בדרישה: כ] **עיין** דרישה אות ה:

ומ"ש וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל שכתב וכן נהגו וכו' עד סוף הסימן. נפרק מלו מגלמין (סי' ג) והכי נקטינן: **כתב** ממ"ג (סם ע"ג) בירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה) תניא נמקום שמינו רגיל עכ"ל ומשמע דלמיתי כרבי מאיר דבבי נהמי גבי תשעה נאב ולא קיימא לן כוותיה מלא כרבי יהודה דאמר נמשעה נאב כלאיתא בסוף תעניות (סם) והוא הדין לאבל וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שלא כתבו הירושלמי הזה משום דמשמע להו דכרבי מאיר אמיתי ומתוך זה יתבאר לך ביטול דברי המוספות שכתבו (סם) דמדקאמר מאבל שונה נמקום שמינו רגיל משמע להו דוקא שלא נרדוס גרסינן מו בירושלמי (סם) שם היה להם לומר אמר המורה מותר ולא כמנהגו הפוסקים: **כתב** רבינו ירוחם (נכ"ם ח"ב נלב ע"ד) שם רבים נריכים לו פירוש כגון לדרוש או לומר מיקור והימר ומין שם שלא הוא או להגיד הלכה לתלמידים [מומר] ויש מפרשים כי להגיד הלכה לתלמידים מקור כי לא מיקרי רבים נריכין לו שלא לדרוש נרבים או לומר מיקור והימר ומין שם שלא הוא מא] ולמיתי לרבותי שהיו מגידים ההלכה לתלמידים אמר שלשה ימים מב] (ה):

ה **כתבו** הגהות מיימוניות נפרק ה' (אות מ) מאבל אין לו לעבוד מלאכתו כי אין מבלות לקטן (מו"ק יד:) מג]. וכן כתב המרדכי במועד קטן (סי' תשע): [בדק הבית] **כתוב** באורחות חיים (הל' אבל עמ' 587) מלמדי תינוקות יש לומר שדינם כרבים נריכים לו ועוד דמלאכת האבד הוא כשהתינוקות בטלים עכ"ל [עד כאן]:

באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה באבל אסור כמו שהוא חמור מתשעה באב גם כן בשאר דברים. ויש מתירין וכן דעת אדוני אבי הרא"ש ז"ל שכתב וכן נהגו שהאבל קורא במסכת מועד קטן בהלכות אבלות (ד) (ה) אף על גב דבאבל רבתי (פ"י) משמע שהוא אסור דתניא חכם מד] רב תלמיד חכם שמת לו מת באין ויושבין לפניו ונושאין ונותנין לפניו בהלכות אבלים ואם טעו משיבין בשפה רפה והוא אינו שואל ואם רצה מדבר על ידי עצמו ואם לאו אחר מדבר על ידו פירוש כשמשיבין כשטעו אבל לישאל אינו שואל כלל ויש לומר דבינו לבין עצמו מותר לשנות אבל כשאחרים נושאין ונותנין לפניו איכא פרסום טפי ואסור (ו) ומיירי כשאין רבים צריכין לו אבל אם רבים צריכין לו (ז) אפילו בהלכות אחרות מותר לדרוש כל היום עד כאן:

שפה א אבל אסור בשאלת שלום וכו'. נפרק מלו מגלמין (דף כ"ח) כל הקוגע ומבטל לעם נעובדא דרבי עקיבא דמגלין נכבוד רבים אפילו מוך שלשה ימים גם מוכח להדיא דמימרא לן לעלוס או שלוס לכס זהו שמילת שלוס דאמור לעמול:

סימן שפה

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] מנהג האבל עם אחרים ומנהג אחרים עמו לענין שאלת שלום: [ב] המוצא את חברו שמת לו מת עד אימתי [מדבר] עמו תנחומין. ודינו אם מתה אשתו: [ג] אם שואלים בשלום אבלים בשבת:

א (ו) [א] **אבל אסור בשאלת שלום. כיצד שלשה ימים הראשונים אינו שואל**

חדש. מסקנת דגמרא שם (כג:): **כתבו** הגהות מיימון נפרק י' (בד"ק ולפנינו הוא במשנה לספר שופטים סי' יז) נשם (רמב"ה)

דרכי משה

(ד) וכן הוא במרדכי הלכות אבל (ע"א דף שצ"ג) (שם): (ה) ועיין לעיל סימן שד"מ (רצו. ב"י ד"ה תניא תו) אם מותרים לפסוק דין בבית האבל. ובאור זרוע (שם סי' תלד) דאבל עצמו יכול להורות איסור והיתר ליחיד השואל וצריך לו:

פרישה

(ה) **אע"ג דבאבל רבתי משמע שהוא אסור דתניא "התם" רב ת"ח** וכו'. כ"ל וכן נמשי"ר. ומאבל רבתי לרבי חה לשוגס שכס לו מלמיד שכס שמת וכו': (ו) **ומיירי כשאין רבים צריכין לו אבל אם צריכין לו** וכו'. אין להקשות דילמא מיירי שאין שם רבים נריכין לו והא לשאול משום דמיירי על ידי עצמו ורבים נריכין לו דמומר היינו דוקא על ידי אחר כמו שכתב נרש"י שימן זה דיש לומר מדקאמר ואם לאו אחר מדבר על ידי עצמו וכו' מאבל ליתא אלא מינו שואל כלל משמע להדיא שמיירי שאין שם רבים נריכין לו ולכן על כרחך נריך לומר שמיירי כשאין רבים נריכין לו: (ז) **אפילו בהלכות אחרות מותר לדרוש** וכו'. מכאן משמע שלאו דוקא לדרוש הוא מומר אם רבים נריכין לו אלא אפילו להגיד הלכה וכדומה לזה מכל מקום אין מכאן ראיה אם לא על ידי אחר וכן כתב המרדכי להדיא (דף ת"ג רע"ג) דכל שכן דעל ידי עצמו אסור עיין שם וכן מוכח שם נרי"ף דף (שכ"ד ע"ב) (יג.) דמיימי הא דרבי יהודה נרבי אלעאי דדרש כל היום כולו ופירש דלאחר למאחר והאחר למתורגמן וכן מוכח שם ובגמרא גם כן מדקאמר שלא "היכי "ליעבד וכו' משמע דאסור על ידי עצמו גם נרי"ן (ד"ה ומלמד) כתב שם הטעם שלא יעמיד מורגמן כשאחר יתום הסנה משמע דאחרן הזה דדורשין על ידי עצמן פשיטא דאסור:

שפה (ו) **אבל אסור בשאלת שלום.** מדאחר ליה רחמנא ליזהקאל המנק דוס כן הוא לשון הגמרא פרק שלו מגלמין דף ט"ו ע"ב וכתבו שם המוספות על זה (ד"ה אסור) זה לשונם דהמנק דוס משמע שמיקה לו אפילו לדעת יש מפרשים שהביא ר"ו וגם עוד משאר טעמים (עיין במהרש"ל) ומתירים אפילו קודם ג' ימים אבל להט"ז קשה ואפשר הכריע כן מחמת ספיקא אלא דאין משמעות לשונו משמע כן וגם היה לו לפרש. (אורח מישור): מג] עיין לקמן סוף סי' שצו. וצ"ע מה צריך לטעם זה דהא בכה"ג לא הם האבלים אלא אביהם ודוחק לומר דמיירי כשמתה אשתו שהיא אמם דא"כ הול"ל קטנים שהם אבלים אין לבטלם וכו' ולמה לו להזכיר שהאב אבל וכנראה שמפני זה שינה הלבוש טעמו וכתב דהרובותא בזה דאף שיש שמחה לאביהם בלימודם מ"מ לא בטלו בניו מת"ת בשבילו אמנם במקור הדברים בהל' שמחות למהר"ם סי' י מבואר להדיא דעיקר הרובותא בזה דאין אבלות לקטן וצ"ע: מד] כ"ה בדפוסים הקדמונים ובתוה"א ועיין בפרישה, ולפנינו ברא"ש ליתא מלת רב:

הגהות והערות

מא] **בריו"ז** שם כתב ע"ז דראשון נראה עיקר ומסיק וראיתי וכו': מב] **על פי** זה כתב רבינו (הרמ"א) בהגהותיו (בשו"ע) "אבל אסור לומר הלכה לתלמידיו" משום דפסק כיש מפרשים שכתב רבינו ירוחם ותימא על הט"ז שהעתיק ריש סימן זה בש"ע דברי ר"ו במה שהתיר אחר ג' ימים בשם רבותיו ולא שת לבו למה שכתב רבינו אח"כ דאסור לומר הלכה לתלמידיו ולא מחלק הרי דהכריע דלא כרבותיו של ר"ו ואם רוצה לחלוק עליו היה לו לפרש ותו דמסיים הט"ז דמלמדי תינוקות הוי רבים צריכים לו א"כ היה לו להתיר אפילו קודם ג' ימים דברבים צריכים לו מותר מיד ורבותיו של ר"ו אפשר פסקו כן דרך פשר בין שתי הסברות אבל איהו סתם בפשיטות דהוי רבים צריכים לו א"כ אף קודם ג' ימים מותר וכמ"ש (הב"י להלן) בבדק הבית ומהרש"ל בחשובותיו סי' ס"ו דמלמדי תינוקות הוי רבים צריכים

ב וכתב הרמב"ן אבל לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד שיעברו "שני" רגלים וכו'. כן צריך להיות שהרי הרמב"ן פוסק כרבי יהודה (כג.) דראשון ושני אסור שלישי מותר ועיין לקמן בסימן שצ"ב ומה שכתוב בספרי רבינו כאן בדברי הרמב"ן שלש רגלים הוא טעות סופר וכן נמצא במדוייקים שני רגלים:

בשלום כל אדם ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו צריך להודיעם שהוא אבל ולא ישיבם. משלשה עד שבעה אינו שואל ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם. משבעה עד שלשים הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויין בשלום ואין אחרים שואלין בשלומו (א) וכל שכן שמשיב למי ששאל בשלומו. לאחר שלשים הרי הוא כשאר כל האדם. במה דברים אמורים בשאר קרובים אבל על אביו ואמו שואל בשלום אחרים אחר שבעה ואין אחרים שואלין בשלומו עד אחר שנים עשר חדש: ב תניא המוצא חבירו אבל תוך שלשים יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר שלשים יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין כדרכו אבל מדבר עמו מן הצד שאינו מזכיר לו שם המת אבל אומר לו תתנחם מתה אשתו ונשא אחרת אינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין מצאו בשוק אומר לו תתנחם בשפה רפה ובכובד ראש. (ג) וכתב הרמב"ן אבל לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין [א] עד שיעברו שתי ו] רגלים כיון שכל כך מתאבל עליה שאינו רשאי לישא אחרת. ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל שנים עשר חדש לאחר שנים עשר חדש מדבר עמו מן הצד: ג ירושלמי [ב] מקום שנהגו להיות שואלין בשלום אבלים בשבת שואלין רבי אושעיא רבה אזל לחד אתר [ג] (ג) וחמא תמן אבליא בשבתא ושאל בהון ואמר איני יודע מנהג מקומכם (ד) אבל שלום עליכם כמנהג מקומי:

[הרב רבינו מאיר (הל' שמחות סוף סי' פד)] שאם מת לו מת קודם רמש השנה יום אחד אין שואלין בשלומו עד שני ימים אחר יום כפור ב]: ואהא דקתני שלשה ימים הראשונים אסור בשאלת שלום רמי בגמרא והתניא מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא ונכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן עמד רבי עקיבא על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו וכו' וכל שכן ששכרכם כפול לכו לבתיכם לשלום ומשני כבוד רבים שאני וכתבוה הגהות מיימון בפרק ה' (אות ג) (ב):

ב תניא המוצא את חבירו בתוך שלשים יום מדבר עמו תנחומין וכו' עד ובכובד ראש. גם זה שם: ומ"ש בשם הרמב"ן אבל לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד שלש רגלים וכו': ומ"ש ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל שנים עשר חדש וכו'. בפרק אלו מגלחין שם:

ג ירושלמי מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים רבי אושעיא רבה אזל לחד אתר וכו'. בפרק היה קורא (ברכות פ"ב ה"ז) וכתבו הרא"ש בפרק אלו מגלחין (סי' לח). והרמב"ם כתב בפרק י' (ה"א) שהאבל נותן שלום לכל אדם שהוא מכלל דברים שבפרהסיא:

דרכי משה

שפה (א) ומה שנוהגין האידנא לשאול בשלום אבלים לאחר שבעה נראה דסבירא להו דשאילת שלום שאנו נוהגין בה אינה שאלת שלום המוזכרת בגמרא וכמו שהארכתי בזה בסייעתא דשמיא באורח חיים סימן פ"ט (אות א) מיהו ממעשה דרבי עקיבא שכתבתי בסמוך ג] דלא התירו אלא משום כבוד רבים לא משמע כן: (ב) וכן הוא בנמוקי יוסף (ע"א דף שפ"ד) (יג: ד"ה בשאלת) ובמרדכי הלכות אבל (ע"ג דף שצ"ג) (סי' תתצז): כתב הכל בו (סי' קיד ריש דף פז) אם אסור בשאלת שלום כל שכן שאסור להרבות בדברים וכן כתב הרמב"ם (בסוף) פרק ה' ד]: כתוב בתשובת מהרי"ל סימן ל"א דאסור למזוג ה] לאבל כל שנים עשר חדש על אביו ואמו ואף בשבת במקום דנוהגין דאין שואלין בשלומו בשבת:

פרישה

משאלת שלום ומתלמוד תורה נמי משמע בסמוך מהאנק דוס והא דהיה יחזקאל נוהג אבלות בהאנק דוס ובכל שאר דברים לא היה עושה שהיה צריך להראות בקצת דברים שהוא אבל ולא היה נוהג דיני אבל אלא למשל עד כאן לשון התוספות ואין להקשות א] אם כן איך למדו מהאי קרא דיחזקאל בקצת דברים דמדצוהו עליו שמע מינה דבאבלות אחרים גם כן הוא נוהג ובקצת דברים איפכא יש לומר ודאי בהאנק דוס אי אפשר לומר דבשאר אבלים מותר ואותו צוהו לדוס כדי שלא יהא נוהג אבלות דאיפכא מסתברא דמי שאינו אבל הוא ברשות עצמו לדוס או לדבר וכן איפכא כגון בנעילת הסנדל שדרשו מדקאמר ליה השם יתברך ליחזקאל ונעליך תשים ברגליך שמע מינה דבאחרים אסור אי אפשר לומר דילמא נעילת הסנדל סימן אבלות הוא דהא כולי עלמא נמי מנעלים ברגליהם וכן כולם ודו"ק: (ג) וכתב הרמב"ן אבל וכו' עד שיעברו "שתי" רגלים. נוסחא זו נראה שהיא עיקר כי כן הוא דעת רמב"ן כמו שכתב לקמן בסימן שצ"ב (שכא.) בשמו ולספרים דגרסי שלש רגלים וכו' צריכין לגרוס וכתב "הרמב"ם" אבל וכו' שסבירא ליה הכי כמו שכתב בשמו בסימן שצ"ב: (ג) וחמא תמן. פירוש וראה שם: (ד) אבל שלום עליכם כמנהג מקומי. עיין לעיל באורח חיים סימן רפ"ז. מורי ורבי (בביאורו לטור סוף סי' שפד):

דרישה

[ב] מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים. וכתב הרמב"ם שהאבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא מכלל הדברים שבפרהסיא. ואסור לשלוח מנות לאבל על אב ואם כל שנים עשר חדש ובמקום שנהגו לשאול בשלומו בשבת גם זה שרי:

חדושי הגהות

שפה [א] עד שיעברו שתי רגלים כן צריך להיות כי כן הוא דעת הרמב"ן לקמן סימן שצ"ב ולספרים דגרסי שלש רגלים צריכין לגרוס וכתב הרמב"ם אבל לא נשא וכו' דסבירא ליה הכי [בפ"ו ה"ה עיין] לקמן סימן שצ"ב (פרישה): [ב] פירוש שראה שם אבלים:

הגהות והערות

שפה א] עיין לעיל סי' שפד הערה ג: ב] וזהו אף לדעת הסוברים דאמרינן תרי קולי בחדא אבלות ויוה"כ כבר ביטל גזירות שלשים עיין לקמן בטור סי' שצט (שכה:) מ"מ לענין שאלת שלום לא אמרינן הכי עיי"ש בהל' שמחות. ועיין עוד לעיל סי' שם (רפט:) בב"ח ד"ה כתב בתשובות מיימוני: ג] בדמה"א ועיין בב"י: ד] עיין לקמן בב"י ריש סי' שצא ולעיל סי' שעח הערה כד*: ה] שקורין שענקי"ן (באר היטב) פירוש לשלוח לו מתנות ועיין בדרישה כאן ובד"מ אר"ח סי' תרצו אות ד. ועיין עוד בב"ח לקמן סוף סי' שפט: ו] כ"ה בדפוסים הקדמונים, ובטור עם ב"י דפו"ר הגירסא שלש ועיין ב"ח ופרישה:

(ח) ומדי דברי זכור אזכור את אשר נשאלתי מכבר אם מותר להקדים שלום לאדם שמכירו, והוא בגילוי ראש, אם יש לחוש שהוא כנותן לו מכשול כשיענה לו שלום בגילוי ראש, ואמרינן בשבת (י:), אמר עולא, אסור לאדם שיתן שלום להבירו בבית המרחץ, שנא' ויקרא לו ה' שלום, דשם גופיה אקרי שלום, ונמצא שהוא כמזכיר את השם בגילוי ראש. והנה בסוטה (י), א"ר יוחנן, שמשון על שמו של הקב"ה נקרא, שנא' כי שמש ומגן ה' צבאות, אלא מעתה לא ימחה, אלא מעין שמו של הקב"ה. וכ' התוס', אלא מעתה לא ימחה, תימה לרבי מאי שנא משלום דאמרי' (שבת י:) אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ שנא' ויקרא לו ה' שלום, דשם גופיה אקרי שלום, ולא חשיב ליה במס' סופרים (פ"ד) עם שמות שאינן נמחקים. וי"ל דתנא ושייר, ועדיף מחנון ורחום שנמחקים כדאמרי' בשבועות (לה:). ע"כ. (וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' תיח). ובחי' הר"ן (שבת י:) כ' בשם ר' יחיאל שאין לכתוב שלום באגרת שלומים, שדרך לזרקם לאשפה ולמקומות מטונפים. וקשה לי א"כ אמאי לא מני לשלום בהדי שמות שאין נמחקים. וצ"ע. ע"כ. אולם הרא"ש בתשובה (כלל ג סי' טו) כתב. לא מצינו מי שאוסר למחוק שלום, ובכל האגרות כותבים שלום וזורקים אותם ונמחקים, וה"ט שאע"פ שהשם עצמו נקרא שלום, כיון שאינו שם עצם אלא על שם הפעולה נקרא כך הו"ל כחנון ורחום שנמחקים. וכ"ש שלמה שאינו קדוש אלא בשביל שהשלום שלו שהוא נמחק. ע"כ. והרמב"ם (בפ"ג מה' ק"ש ה"ה) כ', כינויים כגון רחום חנון ונאמן וכיו"ב מותר לאמרם בבית הכסא, אבל השמות המיוחדים והן השמות שאינן נמחקים אסור להזכירן בבהכ"ס ובבית המרחץ. (וע' ברמב"ם פ"ו מיסודי התורה ה"ב). וכ' מרן הכסף משנה, תמיהא לי טובא על רבינו שלא הזכיר שאסור לומר שלום בבית המרחץ כדאמרי' בשבת (י:) וכו', וא"כ אמאי כ' רבינו שמות המיוחדים דוקא ותו לא, והא לא אשכחן מאן דפליג אדעולא. ע"כ. וכן הקשה הלחם משנה שם והניח בצ"ע. ע"כ. והנה התוס' שבת (י:) הקשו, בהא דאמרי' עלה, אלא מעתה הימנותא נמי יהא אסור לומר בבית הכסא, דכתיב האל הנאמן, והאמר רב דשרי, ומשני התם שם גופיה לא אקרי הכי, דמתרגמינן אלהא מהימנא, הכא שם גופיה אקרי שלום, והקשו התוס', דהא ה"נ מתרגמינן דעבד ליה שלם, ונדחקו לתרץ. וכתב הב"ח, דמה"ט ס"ל לרמב"ם דמימרא דעולא אדחיא לה במסקנא דהש"ס, לפי פשט התרגום שלנו, ותירוץ התוס' לא ס"ל לרמב"ם, דשינוייא דחיקא הוא, ודברים דחויים הם, ולכן ס"ל שמותר לומר שלום בבית המרחץ. אבל הרי"ף והרא"ש הביאו מימרא דעולא להלכה והכי נקטינן. ע"כ. וכ"כ הפר"ח (סי' פה ס"ב) דהרמב"ם ס"ל דלית הלכתא כעולא, מכח קושית התוס', ועוד שאילו שלום שמו של הקב"ה ממש, הא אמרי' בברכות (יז) אמרו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי בשוק. וע"ע בגיטין (סב), ואיך רשאים לזלזל ח"ו כ"כ בשמו של הקב"ה. ובסוטה (י) אלא מעתה לא ימחה, ואם איתא דשלום שם הקב"ה, הרי קי"ל דנמחק שאינו מהשמות המיוחדים, א"ו שאינו שמו של הקב"ה, ודלא כמ"ש התוס'. ע"כ. וכ"כ בס' מעין החכמה (דק"ד ע"ב) בדעת הרמב"ם, ושהוא ז"ל מפרש דמ"ש בגמ' ואין שם שאלת שלום, היינו בשם, כדאמרי' בברכות (נד) התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם. ע"ש. וכ"כ המעשה רוקח (פ"ג מהק"ש ה"ה) בד' הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בשו"ת זקן אהרן (סי' קפח). ע"ש. וז"ל הריטב"א הנד"מ (שבת י:) וכתבו התוס', דמ"מ שלום מן השמות הנמחקים הוא, וכן אין נזהרים מלכתבו באגרות של רשות, והכי מוכח בשבועות (לה:) דלא מני שלום בהדי שמות שאין נמחקים. ויש נזהרים לכתבו חסר באגרות הרשות. ע"כ. והנה הרמ"א בהגה ביו"ד (סי' רעו סי"ג) כ' שיש נזהרים מלכתוב שלום מלא באגרות של רשות. וכ' הש"ך ע"ז, ורוב העולם אינם נזהרים בזה. וכ"פ הרא"ש בתשובה שמותר. ובנקודות הכסף העיר מהתוס' סוטה (י) שכ' דתנא ושייר, וסיים, ומ"מ צ"ע דמדברי שאר כל הפוסקים לא משמע דשלום יהא מן השמות שאינם נמחקים דלא לשתמיט חד מנייהו לכתוב כן. וצ"ע למעשה. ע"כ. ומרן החיד"א בברכי יוסף (סי' רעו ס"ק מא) הביא ד' הריטב"א לשבת (י:) הנ"ל (שהיו בכת"י), וכתב, שבערי המערב נזהרים לכתוב שלם חסר, אך בגלילותינו אין נזהרין כלל. והניף ידו שנית בס' ככר לאדן (דף רצג ע"א) שבכל גלילותינו נוהגים לכתוב שלום באגרות הרשות, ומוחקים וזורקים אותם. וכדעת הרא"ש בתשובה. ע"ש. והרב המני"ח בשו"ת הלק"ט ח"א (סי' סז) כ' לדייק מלשון הרי"ף פ' מי שמתו ששלום אינו שמו של הקב"ה אלא כאילו הוא שמו לענין שלא לאמרו בבית המרחץ. ע"ש. וע"ע להגאון מהרח"א בס' מקראי קדש (דף קכא ע"א) שכ' כהפר"ח הנ"ל לדעת הרמב"ם. ע"ש. וכ"כ בשו"ת נטעי נעמנים (חיו"ד סי' לד) בד' הרמב"ם, ושוב העיר מהתוס' סוטה (י). ע"ש. וע"ע בשו"ת עין הבדולח (סי' כד). ובשו"ת שארית שמחה (סי' לט). ובמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד (חיו"ד סי' כב) ע"ש. ואמנם מרן הש"ע א"ח (סי' פד) כ' שאסור לומר שלום בבית המרחץ בחדר הפנימי. וכן פסקו הב"ח והמג"א ושאר אחרונים, מ"מ לפמ"ש הרב המני"ח הנ"ל דהוי כאילו הוא שמו של הקב"ה, ולא שמו ממש, נראה שאינו נחשב לאזכרה, ומה"ט שפיר נכתב באגרות הרשות ונמחק, ואף את"ל דלא נפקא מפלוגתא, הא איכא ספק ספיקא לקולא, שמא אין תיבת שלום נחשבת לאזכרה, ואת"ל שכן, שמא הלכה כמ"ד שמותר מן הדין להזכיר השם בראש מגולה, וכנ"ל. והו"ל ס"ס בדרבנן דמשרא שרי. ואם ימנע עצמו מלומר שלום לחבירו ולמכירו, יגרום הדבר לידי איבה שנאה ומחלוקת, ושנאה תעורר מדנים. ולכן מותר להקדים שלום לחבירו שהולך בגילוי ראש, ואין לחוש למכשול שבהחזרת שלום בראש מגולה. ופוק חזי מ"ש הגאון מופת הדור החזון איש זצ"ל (שביעית סי' יב אות ט), ונראה דהא דהקילו חז"ל בספק, אע"ג דספק מכשול אסור ליתן לפני עור, שראוי להחמיר בספקות, משום שאם באנו להחמיר מספק נמי נעשה מכשול שנמנע מעצמינו ומהם חסד ודרכי חיים ושלום, והם רק ע"ה, וחייבים אנו להחיותם ולהיטיב עמם, וכ"ש שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם, שעוברים על לא

תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסורם קל מאיסור זה שאנו באים להצילם ממנו, וכמ"ש במו"ק (יז) גבי מכה בנו הגדול, הילכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה יש להתנהג עמהם שלא נגרום למכשולים יותר גדולים לנו ולהם. ע"ש.

* וה"ה לנ"ד, וכמ"ש בברכות (יז) שיהא אדם אהוב למעלה ונחמד למטה, ומייתי להיא דריב"ז שהיה מקדים שלום אפי' לגוי בשוק. ושוב ראיתי למהר"א פוסק בס' מור ואהלות (דף ה סע"א) שכ', ועלה בלבי לומר שכשרואה חבירו בראש מגולה אסור מדינא לומר לו שלום, שהוא נותן יד לפושעים, כי ישיב לו שלום, וקי"ל שאסור לומר הזכרה בראש מגולה. ואפשר דמה"ט נהגו כעת לתת שלום בנתינת יד זל"ז ואין אומרים שלום וכו', אך שוב בינותי שיש להתיר מצד ס"ס, שמא הלכה כת"ק דמס' סופרים פי"ד שמותר לומר אזכרה בראש מגולה, ושמא שלום לא חשיב אזכרה. ולכן במקום צורך גדול יש להתיר למען השלום. עכת"ד. ותעלוזנה כליותי שכיונתי למסקנת הרב הנ"ל להיתרא. אלא שתלי"ת אנו הרחבנו הדיבור בכל צד משני הספקות בספק ספיקא הנ"ל ע"פ דעת הפוסקים רוא"ח.

** נא לשמור על קדושת הגליון / הודפס מתוך תקליטור פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

(י) ובהיותי בזה ראיתי להגאון בעל שבות יעקב, בספרו עיון יעקב (ברכות ג), במעשה של ר' יוסי שנכנס להתפלל בחורבה, והמתין לו אליהו עד שסיים תפלתו, והקדים לו אליהו שלום, וכו', וכתב ע"ז, והא דלא הקדים לו ר' יוסי שלום, י"ל ע"פ מ"ש במגילה (ג) אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חיישי' שמא שד הוא, וא"כ ה"ה בחורבה דשכיחי מזיקים, לכן המתין לו עד שהקדים לו שלום, וגמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה, ושלום שמו של הקב"ה. ע"כ. ולכאו' לפמ"ש התוס' (מגילה ג) דדוקא בשדה ובלילה דשכיחי מזיקים, וכ"ה בתוס' קיטין (סו), משא"כ ביום, הרי ההיא דר' יוסי שהיה מהלך בדרך ונכנס לחורבה להתפלל כדי שלא יפסיקוהו עוברים ושבים, מסתמא היה ביום, ובכה"ג לא חיישי' לשמא שד הוא. ועוד דאת"ל שד הוא, באמירת שלום לר' יוסי, ליכא איסור ש"ש לבטלה, כמו שמותר לכל אדם להקדים שלום לחבירו, ודוקא בההיא דמגילה (ג) שאמר, כי אני שר צבא ה' עתה באתי, שייך לומר, גמירי דלא מפקי ש"ש לבטלה, שאם באמת שד הוא, איך ידבר שקר בשם ה', ומזכיר ש"ש לבטלה. ופוק חזי מ"ש הגאון יעב"ץ בהגהותיו לתענית (כ:) גבי עובדא דר"ש בן אלעזר שנזדמן לו אדם מכוער, ואמר לו שלום עליך רבי, ולא החזיר לו ר"ש שלום. וכ' שיש לדונו לזכות כי מאחר שהיה מכוער ביותר חשש שמא שד הוא ואסור לתת לו שלום כמ"ש במגילה (ג), ואע"ג דשלום שמו של הקב"ה, מ"מ לא מקרי שם שמים, ולכן לא שייך כאן לומר כמ"ש במגילה דגמירי דלא מפקי ש"ש לבטלה. ע"כ. נמצא שע"י קדימת שלום לא נפיק מחשש דשמא שד הוא, (אלא דלכאו' הגאון יעב"ץ סותר דברי עצמו במגדל עוז (אבן בוחן פנה ב אות מד) שהעלה דשלום נחשב לשמו של הקב"ה ואסור במחיקה, ודלא כהרא"ש בתשובה שסמך על המנהג להתיר, אלא כדברי מהרי"ל בשם התשב"ץ שחובר מתלמידו של מהר"ם מרוטנבורג, והוא היה רבו של הרא"ש, ולרב שומעים שאמר כהלכה, שאין לגמור תיבת שלום באגרת, ובודאי אין סברא לומר שדיבור חמור מכתיבה, דאיפכא מסתברא וכו'. ע"ש. ודו"ק.) ויותר היל"ל כמש"כ שע"י קדימת שלום לא נפיק מספיקא דילמא שד הוא, ואין בזה הזכרת ש"ש לבטלה. ודלא כהעיון יעקב הנ"ל. ומה גם דכיון דאליהו הוה שכיח גבי ר' יוסי (סנהדרין קיג רע"ב), ודאי שהיה מכירו, ולא היה צריך לחוש שמא שד הוא. ומחוורתא כמ"ש הרב הכותב בעין יעקב, שר' יוסי נרתע לאחוריו ביראה ופחד מאימת אליהו, כתלמיד לפני רבו, ולא עצר כח להקדים שלום, עד שהקדים לו אליהו ז"ל. ע"ש. שו"ר להחיד"א בפתח עינים (ברכות ג) שכ' ע"ד העיון יעקב, ואינו מחוור, דהתם שא"ל כי אני שר צבא ה' לא אפשר דמשקר ומפיק ש"ש לבטלה, אבל הכא כי קאמר נמי שלום עליך רבי, אין ראיה, שאינו ש"ש לבטלה. ותו דאליהו הוה שכיח גביה דר' יוסי כדאמרי' בסוף סנהדרין. עכ"ל. וכוונתו פשוטה כמש"כ בס"ד. ומה מאד תמיהני על הרה"ג מהר"י עטייה בס' רוב דגן (ברכות ג) שכ' על הפתח עינים הנ"ל, ואינו מובן, דאמאי לא הוי שלום בכלל הזכרת ש"ש לבטלה, כיון שכ' הפוסקים שאסור לומר שלום לחבירו במקום מטונף, ששמו של הקב"ה שלום, ומה"ט אין שואלים שלום בבית המרחץ. ובק"ק דמשק המנהג שאין אומרים שלום ברה"ר שמא יהא המקום מטונף ולא אדעתיה, אלא אומרים צפרא דמרי טב, ורמשא טבא, והוא מנהג טוב וישר, וה"נ לענין זה אפשר שאסור להזכירו לבטלה, וכד' העיון יעקב. ע"כ. ותימה שכוונת החיד"א ברורה מאד, שבקדימת שלום אין חשש הזכרת ש"ש לבטלה, שכוונתו לברכו בשלום. ולא תעזוב נפשי לשאול עוד על הרוב דגן שהקדים ד' הפוסקים שלא לומר שלום במקום מטונף, שהוא מדברי האחרונים כנ"ל, וסיים, ומה"ט אסור לומר שלום בבית המרחץ, והוא תלמוד ערוך בשבת (י:) ובש"ע (סי' פד). וכאילו תלי תניא בדלא תניא. וכ"ש שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים אם שלום נחשב ש"ש גמור. ואחז"ר במכתב לחזקיהו (ברכות ג) שהעיר מזה על הרוב דגן. עש"ב. ומ"ש הרוב דגן דחיישינן שמא מקום מטונף הוא, ע' בס' בן יהוידע (ברכות יז) דלא חיישי' להכי, והיינו רבותא דריב"ז שהקדים שלום אפי' לגוי בשוק. ע"ש. ועכ"פ נראה עיקר להלכה שמותר לומר שלום לחבירו שהולך בגילוי ראש. ואין בזה חשש מכשול. [אלא שאם ההולך בגילוי הראש הוא מוחזק ומפורסם לרשע, יש לדון בו אם מותר להקדים לו שלום, כיון שכתוב אין שלום אמר ה' לרשעים. וראיתי למהר"ל מפראג בדרך חיים על אבות (פ"ד מט"ז) אמתני' דר' מתיא בן
* חרש, הוי מקדים בשלום כל אדם, וכתב, ור"ל אע"פ שהוא רשע, יקדים לו שלום, שהרי הרשע אינו מחזיק עצמו לרשע ואם לא יקדים לו שלום יחשוב הרשע שהוא מבזה הבריות, ואין הבריות נחשבין אצלו, לפיכך יקדים שלום אף לרשע, ואין לשאול סוף סוף איך יברך הרשע בשלום, הא לק"מ, דאמרי' בסוטה (מא:) מותר להחניף לרשעים בעוה"ז וכו', והא דכתיב אין שלום אמר ה' לרשעים, ד"ז אינו בעוה"ז, כדאיתא בשבת (קנא:) שנא' זה על נפש הרשעים לאחר מיתה, אבל בעוה"ז יש שלום לרשעים. ע"כ. ולכאורה קשה, ממ"ש בזוה"ק פר' וישלח (דקע"א ע"ב), פתח ר' אבא ואמר, אלא כתיב ואמרתם כה לחי ואתה שלום וכו', והא אתמר דאסור לאקדומי שלום לרשיעא, וא"כ היכי אשכחן דדוד א"ל האי קרא לנבל, אלא הא אוקמוה דלקב"ה קאמר בגין לקשרא ליה לחי, ונבל חשיב דעליה קאמר וכו', אוף הכא כתיב והוא עבר לפניהם. מאי והוא, דא שכינתא עלאה דאזלא קמיה, כיון דחמא יעקב אמר הא עידן לסגדא קמיה דקב"ה דאזיל קמיה, וכרע וסגיד שבע זמנין לקבליה דקב"ה וכו'. ע"ש. וכ"ה בפרשת וארא (דף כג ע"ב). ע"ש. ושמא י"ל דשאני ההיא דדוד דהוי בזמן שידינו תקיפה על הרשעים, משא"כ בזה"ז שמותר להחניף לרשעים. וה"נ ריב"ז שהקדים שלום לגוי מירי משום דרכי שלום, ובזה"ז קאמר. ובס' חסידים (סי' נא): וכל מה שנוכל למעט בשאלת שלום לרשע יש לנו למעט, אך מפני דרכי שלום נוכל להקדים שלום לגדולים שבהם, ועוד שלא יצטרך לכפול להם שלום, שדרך העולם שהמשיב כופל שלום. (וכ"כ הר"ן ס"פ הניזקין לגבי גוי. וע"ע במהרש"א ברכות ו: ד"ה יקדים. ובס' בן יהוידע ברכות יז.) ע"כ. ועכ"פ בזמנינו שאין מי

שיודע להוכיח, הו"ל כולהו קודם התראה, וקודם תוכחה, וכתינוק שנשבה בין העכו"ם, וכ"כ החזון איש יו"ד (סי' ב ס"ק כח), והביא מ"ש בס' אהבת חסד בשם מהר"י מולין, שמטעם זה מצוה לאהוב את הרשעים, והביא כן מתשובת מהר"ם מלובלין, כי אצלינו הוא קודם תוכחה, שאין אנו יודעים להוכיח ודייניו להו כאנוסים, וכ"כ בהגמ"י פ"ו מה' דעות שאין רשאים לשנאתו אלא לאחר שאינו מקבל תוכחה. עכת"ד. ודוק מינה ואוקי באתרין. ודו"ק.] +/הוספות ומילואים/ מש"כ בשם ס' חסידים להקדים להם שלום כדי שלא יצטרך לכפול. ע' בשו"ת באר שבע סי' נט. ודו"ק.+

** נא לשמור על קדושת הגליון / הודפס מתוך תקליטור פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

בחזקתן למעשרות ולשביעית. בכורות ל, א ד"ה מעשרות, לחם יהודה ס"ג ס"ד [פרק י"א מה' מעשר].

והתניא אשת חבר טוחנת. כתובות נט, ב ד"ה טוחנת ס"ד, לחם יהודה.

בזמן שהיא טמאה. וכתב רש"י במשנה, דלא גרסינן ליה במשנה רק בברייתא דהכא גרסינן לה. וטעמא של רש"י, דא"כ דמירי שהיא טמאה, א"כ למה צריך לומר הטעם במתניתין שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה, ותיפוק ליה שהיא מט' החלה ואסור לטמ', כ"כ הפר"ח.

תוספות ד"ה אשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ. עיין בת"י ביומא דף פה, ב ד"ה תשובה ששם הביאו מחלוקת, כל היכא דקתני עם איזהו הוי עיקר כמו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שר"ת מפרש דדרך ארץ עיקר, וכן יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב, יום כפור מכפר עם התשובה דתשובה עיקר, והתוספות שם נחלקו עליו. א"כ י"ל, דרש"י ס"ל כר"ת, ומדקאמר אשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ, משמע דאשת עם הארץ עיקר והיא טפלה. אלא דא"כ קשה, דדברי ר"ת סתרי אהדדי, דשם הוא סובר דעם הוא העיקר וכאן הוא מפרש שהתבואה היא של חבר, וא"כ אשת חבר הוא העיקר. וצ"ל לדעת ר"ת, דיש איזה סברא לחלק ביניהם. ועיין בהגהות מיימון בפ"ג דתלמוד תורה שהביא זה המחלוקת של רבינו ורבי אלחנן. ושוב ראיתי באמרי שפר למהראנ"ח בדף מ"ח (בדפוס פ"פ) [פרשת מצורע] שכתב טעמו של רש"י כמו שכתבתי.

באותו הדבור. ועוד הרי היא מסייעת ידי עוברי עבירה. וכתב מהרש"א, דאין לומר דמירי בעם הארץ ע"מ ואינו חשוד על המעשר, דא"כ למה פליג רשב"א. ע"ש. ובאמת, לפי מה שהעתיק תוספות דברי רש"י, דלא חיישינן שתתן לתוך פיה דבר שאינו מעושר, א"כ הרי שפיר מקשים לרש"י, דכתב דהחשש משום מעשר, א"כ בלא"ה אסור לרבא, משום מסייע עוברי עבירה. מיהו אפשר, דהתוספות הוה מפרשים כן בדברי רש"י, משום דבודאי האמת כן הוא, לאביי מיירי בסתם עם הארץ החשוד על המעשר, וגם לרבא, נהי דמוקי מתניתין כן מתוך הדחק, בודאי ברייתא לא מוקי בהכי. ואפשר נמי, דקושיות מהרש"א היא על התוספות, דמכח קושיא זו לא הוצרכו לנייד מפירוש רש"י, אלא יש לפרשו בעם הארץ דרבי מאיר. אמנם הא ליתא, דעכ"פ לאביי לא ניחא, אף אם נוקי הברייתא כן לרבא.

דף סב, א. אין עושין חלת עם הארץ בטהרה. עיין חגיגה יט, ב ד"ה בגדי עם הארץ.

מחזיקין ידי עכו"ם והאמר רב רימי. לפי מה שהבין המקשה, דמחזיקין ממש קאמר שמסייעין עמהם, קשה, למאי הוצרך לומר במתניתין אבל לא ידי ישראל, פשיטא, וכי (אסור) [מותר] לסייע ידי עוברי עבירה. ועוד, הא ברישא קתני, אבל לא תבור ולא תטחן עמה. וצ"ל, דניחא ליה להקשות קושיות הסתירה, שהיא קושיא יותר חזקה. וגם ברישא איכא למימר הטעם משום שמא תאכל, אבל הכא בעבודת השדה קמיירי, דלא שייך זה. ובלחם יהודה דף ס"ד [פרק י"א מה' מעשר] כתב, דמרישא ה"א, דוקא בשביעית דאורייתא, אבל הכא, הא דקמ"ל דאפילו בזמן הזה, שהוא רק איסור דרבנן, נמי אין מחזיקין. ע"ש. ודוחק לאוקמי' רישא בשביעית דאורייתא וסיפא בשביעית דרבנן.

רב חמדא מקדים ויהב להו שלמא. והקשה הט"ז בסימן קמ"ח, דא"כ מאי רבותא דרבי יוחנן בן זכאי בברכות פרק היה קורא [יז, א] שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי, הא דינא הוא גבי נכרי. ואפשר לומר, דמכאן למד רב חסדא, ובאמת אין איסור בדבר אם לא מקדים שלום וצריך לכפול שלום ע"י שהנכרי מקדים, רק מידת חסידות הוא, וכ"כ בש"ע. ונכון הדבר.

השתא אחזוקי מחזקינן שואלין בשלומן מבעי'. אע"ג די"ל, דזה חידוש טפי לשאול בשלום שמטיל שמו של הקב"ה על הנכרי, וכמ"ש רש"י במשנה, מ"מ משמע ליה למקשה, דבשביעית קאי, דמחזקין ידיהן ושואלין בשלומם על המלאכה, וא"כ כ"ש הוא אם על גוף המלאכה מחזקין ידיהם, כדאמר הגמרא מקמי הכי, מכ"ש לשאול בשלומם דשרי. ותירץ הגמרא, דשואלין לאו אשביעית קאי, אלא ליום אידם קאי, לא ניחא ליה לתלמודא לתרץ דרבותא אשמעינן משום שלום, דס"ל דאין חילוק בין שלום לברכה. אמנם בבדק הבית סימן קמ"ח, הביא בשם א"ת, דיש חילוק בין שלום לשאר ברכה לענין כפילא, ודאי קשה למה לא מתרץ הגמרא כן. והירושלמי נראה ודאי דמוקי ליה בשביעית דוקא, ולהכי לא מתרץ כתלמודא דידן. ובאמת מפשטא דלישנא בשביעית פרק ד' משמע דאשביעית קאי. ועיין בארות המים ס"א [פרק י"א מהלכות ע"ז], ובחדושי מהר"ב אנגיל.

תוספות ד"ה אשרתא. בארות המים ס"א [פרק י"א מהלכות ע"ז].

תוספות ד"ה שלמא למר. בארות המים, רצוף אהבה, באר שבע.

תשובה במתניתין ס"פ הרואה תנן והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנא' והנה בועז וכו' עת לעשות לד' וכו' והוא מתקנת עזרא ובד"צ. והרמב"ם השמיט תקנה זו בחבורו וצל"ע מה ראה על ככה ועוד בסנהדרין פ' נגמר הדין ובריש מסכת מגילה אמרי' אסור ליתן שלום לחבירו בלילה והוא שנוי' בלי שום חולק וש"ס פריך מינה והשמיטו ג"כ הרמב"ם והפוסקים והדבר תמוה וצע"ג ולא ראיתי מי הקדימני לעמוד באלו.

תשובה ד' אתנו ליישב הדברים על מכונם. וראשון תחילה נבואה שערי דעה דבפ"ה מהל' דיעות ז"ל הר"מ ת"ח מקדים בשלום כל אדם כדי שיהי' רוחן נוחה הימנו ע"ש. ולכאורה קשה הרי זו מתני' היא במס' אבות פ"ד ר' מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם וכו' ולכ"ע אתני' ולא לת"ח בלבד. ונ"ל כיון שאז"ל מאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דאבות הרי לאו לכ"ע אתני' רק למאן דבעי למהוי חסידא וכבר אמרו בפרקי אבות ולא ע"ה חסיד ממילא רק על ת"ח קאמר שיקדים בשלום כ"א וא"ש דברי הרמב"ם. אמנם כן הא גופא קשה כיון דתקנה קדומה הוא זו ע"י עזרא וב"ד ותקנה כוללת לכל אדם ר' מתיא בן חרש מאי אתיא לאשמעי' וגם איך אמרה רק לת"ח ומילי דחסידות בלבד וכי לגרוע מתקנת עזרא וב"ד אתי והא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד וכו' וצ"ע לכאורה: ונ"ל כיון דטעם תקנת עזרא היה משום עת לעשות לד' וכו' ופירש רש"י שם משום כבודן של הבריות היינו כבוד הנשאל א"כ התקנה הי' דוקא לשאול בשלום ישראל חבירו בן ברית וכלישנא דמתני' בפ' הרואה שיהיה אדם שואל שלום חבירו דייקא. וגם הראי' לזה להתיר הזכרת ד' מפני כבוד הבריות הוא מגדעון ובועז ומלאך שהזכירו את ד' היינו נמי על בן ברית. אבל על נכרי לא תקנו משום כבוד הנשאלים לא הוי בהו עת לעשות לד' וממילא אפילו איסורא איכא דהפרו תורתיך קרי לי' מתני' להוציא הזכרת ש"ש על בשר ודם כמ"ש רש"י שם. וא"כ רבי מתיא בן חרש בא להוסיף על תקנת עזרא ואמר הוי מקדים בשלום כל אדם דייקא אפילו לנכרי בשוק וטעמא ע"כ משום כבוד השואל וכמ"ש הרמב"ם כדי שיהיה רוחן נוחה הימנו והיינו כבוד השואל לכן דוקא בת"ח מקרי' נמי עת לעשות לד' והוא כבוד הת"ח משא"כ אחר אין רשאי להזכיר את ה' על נכרי מפני כבוד השואל כנ"ל. ואע"ג דאיתא בסוף פרק הנזקין והעתיקו הרמב"ם בפ"י מעכו"ם ובש"ע יו"ד סי' קמ"ח אין כופלין שלום לגוי אבל שואלים בשלומם מפני ד"ש =דרכי שלום= ע"ש. הרי דהתירו לכל אדם ולא לת"ח בלבד התם מפני ד"ש היינו כבוד הכלל של כל ישראל וגם בזה מצוה לא אמרו אלא התירא אבל בת"ח מצוה וחסידות הוא לעשות כן משום כבוד וכמ"ש הרמב"ם וא"ש. וכ"ז טעמא משום דשלום שמו של הקב"ה לא התירו להזכיר שם שלום אלא מפני עשה דכבוד תורה ר"ל אם השואל ת"ח אפילו הנשאל נכרי או מפני עשה דגדול כבוד הבריות ר"ל הנשאלים בני ברית ועיין פירוש רש"י במתניתין דברכות שם.

אמנם צריך להבין כיון שמותר ורצון ד' הוא משום בקש שלום וכו' א"כ מאי הפרו תורתיך דקרינן לי' וכי בכ"מ דעשה דוחה לל"ת נקרא הפרו תורתיך הרי מצותו כך הוא ועי' מהרי"ק שורש קל"ט בטעמא דדחי' עשה לל"ת אי גזה"כ הוא דנדחה או משום דבמקום עשה לא נאמרה ל"ת כלל. והנה ריש מס' תמורה ובמג"א סי' רט"ו מבואר דבלא ברכה מוציא ש"ש לבטלה לכ"ע איסור מדאו' ונפ"ל מאת ד"א תיר' וא"כ מתני' דברכות א"ש דעשה דכבוד הבריות דוחה רק לא תסור דרבנן וא"כ בשב וא"ת כדאיתא ברכות כ' לכן קרא לי' הפרו תורתיך משום אסמכתא דקרא דדברי קבלה בקש שלום וכו' אבל מתניתין דפ' אבות ק' מאי קמ"ל לת"ח דת"ל עשה דכבוד תורה דוחה לל"ת. ונ"ל כיון דאפשר לשאול בלשון אחר בלא הזכרת ד' אפשר לקיים שניהם מקרי ובכה"ג אין עשה דוחה לל"ת בעלמא. אבל עשה דכבוד תורה עדיף ודוחה אפי' בכה"ג. והנה בערובין דף י"ח ע"ב אהא דאמר ר' ירמיה בן אליעזר מיום שחרב בהמ"ק דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה ההלל /תהלל/ וכו' פירש רש"י מיום שחרב בהמ"ק ופסקו הכהנים מלברך בשם המפורש וכו' דיו לעולם וכו' בין לשבח לפניו ובין לברך איש את חבירו דכתיב כל הנשמה וכו' כלומר זה השם שכל הנשמה כולה ראוי להשתמש בו וכו' מכלל דשם בן ד' וכו' לכהנים בלבד דכתיב ולברך בשמו וכתיב ושמו את שמי המיוחד לי עכ"ל. ואריכות לשון רש"י וכפל טעמים נ"ל כוונתו כלפי מ"ש כל הנשמה תהלל וכו' היינו לשבח לפניו ית' משמע ועדיין לברך איש את חבירו מנ"ל שראוי להשתמש בו לכן סיים דהרי שם בן ד' יחדו הכ' לכהנים בלבד שמי המיוחד לי והתם לברך את ישראל קאמר ממילא שמעי' דשתי אותיות ראוי להשתמש בו כל הנשמה מלבד הכהנים לברך את חבירו נמי וקרא כל הנשמה תהלל וכו' לרבותא נקטה אפי' לשבח לפניו העולם אינו כדאי להשתמש אלא בשתים אותיות לבד ומשחרב בהמ"ק אפי' לכהנים נמי לא כנ"ל. והקדים רש"י להביא פסוק המאוחר תחילה דכתיב [דברים י] ולברך בשמו וכתיב [במדבר ו] ושמו את שמי המיוחד לי. נ"ל כוונתו משום ולברך בשמו היינו דומיא דלשרת ר"ל לשבח ולהלל לפניו בשמו המיוחד לכהנים בלבד ניתן ואח"כ מייתי דגם לברך את חבירו מושמו את שמי וכו' על ב"י. אלא דעדיין י"ל לכהנים מצוה ולישראל רשות לברך חבירו אפי' בשם בן ד' לכן כתי' קרא דד"ק כל הנשמה וכו' דאמרה דהע"ה גם בזמן המקדש אסור לישראל כנ"ל. [ובספר פרי מגדים על א"ח בטו"ז אות ל"ה בסי' קכ"ח כתב וז"ל והנה בקרא] דברים יו"ד [לשרתו ולברך בשמו אפשר דנ"כ דמקדש אתקש דבשמו אפשר שמו המיוחד כמו ושמו שמי המיוחד וכו' עכ"ל נעלם ממנו דברש"י ערובין ח"י /י"ח/ הנ"ל שכ"כ בהדי' כנ"ל וצ"ע] נקטינן מיהת מההוא דערובין דלכל אדם רשות להשתמש בשם שתי אותיות לברך את חבירו וע"כ ליכא איסור דאורייתא להוציא אזכרת ש"ש על

ב"ו אלא שם בן ד' דאפי' לשבח לפניו ית' אין העולם כדאי בו כנ"ל ולכהנים אפי' לברך לישראל בו מצותן בכך הוא אבל שאר השמות אפילו בן שתי אותיות הנ"ל שאינו נמחק מותר לברך בו לחבירו וא"כ הדק"ל מאי הפרו תורתך איכא בדבר וצ"ל תקנת עזרא וב"ד היה לשאול שלום חבירו בשם ר"ל בשם העצם בן ד' אותיות וכדמייתי קראי דגדעון ובועז ומלאך דזה אסור להזכירו מיהת על ב"ו ואפשר דגם בכנוי ר"ל בקריאתו נמי אסור ושפיר קרי ליה הפרו תורתך והיינו כנ"ל כיון דהיה אפשר לשאול בשאר שמות שאינם נמחקים שאין איסור בדבר כלל כמ"ש כל הנשמה וכו' ומ"מ התירו משום עת לעשות לד' וכו'.

אמנם הא גופא קשי' כיון דאפשר לשאול בשם אחר בהיתר גמור מאי חזי עזרא וב"ד עת לעשות לד' שתקנו לשאול בשם העצם ב"ה נהי דמכללא דר"ל דקאמר כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת אפשר לקיים שניהם אין עשה דוחה לל"ת לא קשי' משום די"ל אין למידין מן הכללות וכו' ועוד אינו ל"ת ממש אלא אזהרת עשה הוא את ד"א תירא כדמסיק ריש תמורה דמה"ט לא לקי אבל מ"מ קשי' למה הפרו תורתך להזכיר שם העצם וצ"ע בשלמא על גדעון ובועז ומלאך לא קשי' הא שהזכירו שם העצם על בשר ודם די"ל לפי שהיו ת"ח וש"ש שגור בפיהם והא גופא הוא מכבוד התורה כמ"ש הרמב"ם הנ"ל שיהא רוח הבריות נוחה מהן ועשה דכבוד תורה עדיף לדחות ל"ת אפי' באפשר לקיים שניהם (ובזה ניחא לתרץ תמי' הגאון בטורי אבן מס' מגילה דף כ"ח אההי' דשבועות דף ל"ב ע"ב דאותבינהו לכולהו משום עשה דכבוד תורה עדיף והקשה הנ"ל כיון דקיי"ל ת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול א"כ אפשר לקיים שניהם שימחול הת"ח על כבודו וכה"ג אין עשה דוחה לל"ת כדאיתא בכתובות דף מ"ם /מ'/ אלו אמרה לא בעינא וכו' ע"ש ולפמ"ש לק"מ עשה כבוד תורה דחמיר טכי /טפי/ מת"ת דיחיד ודינו כת,,, /כת"ת/ דרבים כדמסיק הש"ס ריש מגילה עדיף מה"ט לדחות עשה אחרת או ל"ת אפילו באפשר לקיים שניהם) ועכ"פ איסור זה דהזכרת ד' על בשר ודם דמאת ד"א תירא נפ"ל רק שלא להוציא ש"ש לבטלה ממש בחנם על לא דבר אבל בברכה שא"צ דעת תוס' ורא"ש הוא שאינו אסור מדאורייתא רק מדרבנן והרי בעירובין דף י"ח הנ"ל השוה רש"י וכ"מ בגמ' שם בין לשבח לפני ד' ית' ובין לברך איש את חבירו א"כ כל שאינו מזכיר את השם בלבד לבטלה ממש אלא לברך לחבירו ולשאול בשלומו נמי רק איסור דרבנן הוא פשיטא דמשום כבוד תורה הותר להם לשואלים הנ"ל להזכיר לשם העצם נמי על ב"ו אבל על עזרא וב"ד שתקנו כן לכל אדם קשה מאי עת לעשות לד' כיון דאפשר הוא לשאול בא' משאר שמות הקדש שאינם שם העצם המיוחד לכהנים בהיתר גמור כנ"ל וצ"ע.

ונ"ל דקשה עוד מ"ש דלא תני לתקנה זו דעזרא בס"פ מרובה בהדי אינך תקנות אלא סמכי' התנא להתם בס"פ הרואה דתנא עוד תקנת' שהתקינו לומר מן העולם ועד העולם מפני המינים וע"כ צ"ל דה"ט דתקנה זו נמי דומיא דאידך תקנתא מפני המינים ר"ל אותן הכופרים בתה"מ לכן התקינו להזכיר ש"ש אפילו שם העצם על בשר ודם כדי לאמת ולחזק עי"ז אמונת תח"ה כמ"ש בפ' בראשית וייצר ד"א את האדם הזכיר שם מלא לפי שכתיב וייצר בשני יודי"ן א' יצירה לתח"ה והיינו עת לעשות לד' לכן הפרו תורתך ואפשר גם בגדעון ובועז וכו' מה"ט עשו כן ולכן עכשיו שבטלו תרעומת המינים הכופרים בתח"ה אוקמי' אדינ' דאסור לשאול בשם לכן השמיטו הרמב"ם שפיר כנ"ל וממילא מובן דהא קא משמע לן ר' מתיא בן חרש במסכת אבות גם אחר שבטל תקנת עזרא ואסור לשאול ולהזכיר שם העצם על ב"ו מ"מ הוי מקדים בשלום כל אדם בשאר כל לשון או אפי' בשאר שמות הקדש כנ"ל. ולכאורה מוכח ממתני' דברכות הנ"ל כדעת הרמב"ם דאפילו ברכה שא"צ אסור מדאו' מדקרי להו הפרו תורתיך להזכיר ש"ש לברך בו את חבירו עכ"פ בשם העצם כנ"ל וקשי' על תוס' והרא"ש וצ"ל דס"ל לחלק דוקא להזכיר על בשר ודם ה"ל איסור דאורייתא אבל ברכה שא"צ לשבח להקב"ה עדיף ומותר מה"ת וע"כ פליגי על פירש"י דערובין י"ח הנ"ל שהשוה ברכה לאדם עם ברכה לגבוה וס"ל קרא כדכתיב כל הנשמה תהלל וכו' דוקא לשבח לפניו ית' ולא לברך את חבירו אמנם לפמ"ש בהיתר שאר שמות שאינם נמחקים לכ"ע שוים ברכה לאדם בהם עם ברכה לגבוה כמשמעות לשון הגמ' העולם כדאי להשתמש וכפירש"י רק בשם העצם פליגי תוספות ורמב"ם בברכה לגבוה אבל ברכה לאדם לכ"ע אסור מדאו'. ולפי"ז צ"ל הא דר"א בערובין משחרב בהמ"ק דיו לעולם להשתמש בשתי אותיות ר"ל אפי' לשבח לפני ד' קמ"ל וכדמייתי קרא כל הנשמה תהלל וכו' דאילו לברך את חבירו בשם העצם גם קודם חורבן בהמ"ק היה אסור מדאו' נמי לכ"ע גם לשיטת תוס' הנ"ל מדקרי ליה הפרו תורתיך והיינו מדייחדו הכ' לכהנים ושמו את שמי המיוחד וכו' אבל לישראל הוא בכלל אזהרת עשה את ד"א תירא אלא דצע"ק לפ"ז מ"ש דנקט ריש תמורה מהאי קרא מקלל את חבירו בשם ות"ל אפי' מברך לחבירו בשם נמי וצ"ל מברך דוקא בשם העצם אסור מדאו' אבל מקלל בשם אפי' בכינוים נמי אסור מיהת נקטי' דתקנת עזרא וב"ד הי' בשם העצם ומטעם הנ"ל מפני המינים ושפיר חזי הרמב"ם שהשמיטו כנ"ל.

עוד נ"ל דתוס' בסוטה דף יוד /י'/ ע"א כתבו דשם שלום אין נמחק א"כ לדעתם ודאי שם שלום נמי בכלל אזהרה את ד"א תירא שלא להוציא ש"ש לבטלה הוא אמנם בתשו' הרא"ש כלל ג' סימן ט"ו כתב בהדיא וז"ל ולא מצינו מי שאוסר למחוק שלום ובכל אגרת וכו' ע"ש וברמ"א יו"ד ססי' רע"ו ובש"ך ובנקודת הכסף שם מפלוגת' תוס' סוטה ות' הרא"ש בזה ולדידיה כיון דנמחק נ"ל שאינו בכלל אזהרת הכ' הנ"ל ומכ"ש דהרבה מבני אדם נקראים בשם שלום ופשיטא דשרי לשאול בשם שלום משום כבוד תורה או כבוד הבריות הנשאלים אע"ג דאפשר בלשון

אחר א"כ צ"ל לדידיה נמי כיון דקרא כתיב ד' שלום ה"ל קדוש כמו אותיות כ"מ הנטפלים לשם מאחריו (או מלפניו) דמ"מ מדרבנן אסור למחקם עיין ט"ז יו"ד סימן רע"ו סק"ז אבל כיון שהוא שם ותיבה בפ"ע משא"כ אותיות הנטפלים אחריו שהם תיבה א' עם השם לכן לא גזרו בזה איסור מחיקה ומ"מ קדוש הוא כמו אותיות הנטפלים לפני ד' עיין ש"ך סימן רע"ו ס"ק ס"ג וראוי היה שלא להזכירו על בשר ודם ועיין ש"ך יו"ד סימן קמ"ח סק"ז וט"ז סק"ו בשם סמ"ק ובשם א"ח דשלום ושלמא דוקא שמו של הקב"ה אסור להזכיר על עכו"ם וש"ך רמז על פירש"י וכוונתו בגיטין דף ס"א דפירש"י במתני' וז"ל להוציא שם שמים וגם הרמב"ם העתיקו בפ"י מעכו"ם א"כ ממילא משמע דבישראל משרא שרי ומצוה נמי איכא כיון דאפילו בעכו"ם שרי שלא ביום אידו ואפי' ביום אידו נמי במצאו בחוץ אמנם כל זה הוא מפני דרכי שלום אחר תקנת עזרא וב"ד שסמכו אקראי דבועז וגדעון וכו' ששאלו גם בשם העצם התקינו הם שיהיה חייב לשאול עכ"פ בשם שלום ע"ש הכ' בקש שלום ורדפהו וזה כבודו של הקב"ה ורצונו ית' לקיום העולם כנ"ל. וא"כ נ"ל תקנת עזרא וב"ד היה רק אם ישאל לשלום חבירו צריך לשאלו בשם שלום שמו של הקב"ה אבל מי שירצה למנוע ושלא לשאול כלל לשלום חבירו רשאי כדי שלא יצטרך להזכיר ש"ש על ב"ו ובא ר' מתיא בן חרש והוסיף תקנה הוי מקדים בשלום כל אדם לכתחילה לעשות כן למצוה וכיון שהעתיק הרמב"ם האי דר' מתיא בן חרש בהלכות דיעות תו ל"צ להעתיק כלל תקנת עזרא דיש בכלל וכו' וגם י"ל דהרמב"ם לטעמיה בפ"ג מהל' ק"ש פסק כתוספות סוטה הנ"ל דשלום אין נמחק א"כ י"ל עזרא תיקן לשאול בשם
* שלום להוראת שעה משום גדול השלום כמו בסוטה שנמחק השם מה"ט לכן השמיטו הרמב"ם וע' פ"ח א"ח סי' פ"ה ביאר בארוכה טעם השמטת הרמב"ם איסור הזכרת שם שלום בבה"כ והעלה דמפרש לברייתא דבית הפנימי אין שם שאלת שלום היינו דוקא בשמות המיוחדים דתנן בפ"ב דברכות ועוד התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם וכו' אבל שם שלום נמחק אינו שמו של הקב"ה ממש מדמזלזלינן כולי האי להתיר ליתן שלום לנכרי והוכיח הרמב"ם דנדחה האי מימרא דפ"ק דשבת אסור ליתן שלום בבה"כ ומשמע בפ"ח שם דגם האי מימרא דריש מגילה ופ' נגמר הדין אסור ליתן שלום לחבירו בלילה וכו' ופירש"י משום דשלום ש"ש הוא נדחה מהלכה מהני טעמי עש"ה וממילא א"ש השמטת הרמב"ם גם להא אע"ג שלא הרגיש בזה הפ"ח עש"ה. ולענ"ד אשכחן עוד טעמאברייתא דבר קפרא ביבמות דף כ"ט לעולם ידבק אדם וכו' בהבאת שלום וכו' שנא' בקש שלום ורדפהו וכתיב רודף צדקה וחסד וכו' ופירש"י תשלום שכר גדול להבא' שלום וכו' משמע דעצה טובה קמ"ל ולא תקנה וחוב הוא לשאול בשם דוקא ועמ"ש בחי' סיום מס' נדרים בח"א בזה ע"פ סוגיא דברכות דף י"ד אסור ליתן שלום לחבירו קודם שיתפלל וכאלו עשאו במה ובמחבר א"ח סי' פ"ט בשם הר"י דוקא שלום שהוא שמו של הקב"ה אסור קודם תפלה וכו' ועי' בפ"ח סי' פ"ט שם הקשה ממשנה מס' תמיד איש הר הבית א"ל שלום עליך וכו' ותי' התם לא הוי משכים לפתחו א"נ כיון שלא הגיע זמן התפלה מותר עש"ה ויפה כיון שכן כתב הראב"ד בפירושו שם בשם רבותינו שהק' כן ותירוץ שני התירוצים (אבל פי' כדבריו שם משכים לפתחו וז"ל שעומד בפתח הבית וכל אדם שעובר לפני ביתו נותן לו שלום אז אסור אבל אם יפגע אדם את חבירו ברשות הרי יש לו ליתן וכו' ע"ש ולשון המחבר סי' פ"ט אסור להקדים לפתח חבירו וליתן לו שלום וכו') ועמ"ש בחי' כתובות כ"ד ע"ב מ"ש בזה.

ושם בפי' הראב"ד על תמיד הקשה עוד וז"ל וגם הא דאמרי' שאסור ליתן שלום לחבירו חיישינן שמא שד הוא בפ"ק דמגילה שמא בעזרה לא היה לשום שד רשות לכנס ול"נ שמרחוק אסור ליתן שלום אבל כשמכיר שפיר דמי וכו' עכ"ל והוא פליאה דודאי בעזרה אין לחוש +/רי"ש נתנזון/ ואני תמה דמצינו במקרא מלא בשמואל א' ס"ג פסוק י' ויאמר שמואל דבר כי שומע עבדיך וכתב רש"י ולא הזכיר ש"ש אמר שמא קול אחר הוא וכן כתב הרד"ק כי יש דרש שחשש שמא קול שד הוא הרי אף שהיה בעזרה חשש לזה וצ"ע: אחר ששלחתי זאת להרב הה"ג נ"י על מה שהקשיתי על הראב"ד נתיישבתי דל"ק דהנה כל טעמו של הראב"ד הוא שהקדושה של ביהמ"ק לא היה יכול להיות שם מזיקין והנה זה בשעת קדושת עולמים ששם היה קדושה יתירה וזרחה ושפעה הקדושה אבל בענין דשמואל קדושה לשעתה אולי לא הים /היה/ קדוש כ"כ וגדולה מזו מצינו לענין אמה כליא עורב שכתבו התוס' בכמה מקומות שהיה צריכין כליא עורב אף בקדושת עולמים במקדש שני וע' תוס' מנחות כ"ז ע"א ד"ה כליא עורב ודו"ק+ בבית חול נמי במקום שב"א מצויים אפי' אין מכירו ומרחוק מותר ואפי' ברחוב העיר נמי כמ"ש תוס' ריש מגילה שם בהדיא ובפסקי תוס' שם במגילה פ"ק סי' ד' העתיקו אין נותנים שלום לחבירו בלילה בשדה וכו' ע"ש ונ"ל כיון דהאידנא כבר החרימו אמוראי בתראי שלא יראו המזיקין בין הבריות אין לחוש שמא שד הוא ומותר ליתן שלום לכן השמיטוהו הפוסקים כנ"ל: שוב אחרי כותבי רבות בשנים מצאתי להגאון בשו"ת בית אפרים חא"ה סי' פ"ו תוך התשובה הרגיש בתמיהתינו וז"ל וצ"ע על הפוסקים שלא הזכירו הך דהתקינו שיהא שואל בשלום חבירו בשם וכו' עכ"ל והנאני. והנ"ל בישובו כתבתי ונכון הוא: כ"ד הק' יהודא אסאד

** נא לשמור על קדושת הגליון / הודפס מתוך תקליטור פרוייקט השו"ת - אוני' בר-אילן**

אבל אסור בתפלין אלא בתחלת אבלותו שהוא עיקר הצער ועקר ההתעוללות בעפר. דאי משעם דתלמודא דהכא (בתחלת אבלותו שהוא עקר הצער ועקר ההתעוללות בעפר ראי) ליתסר כל ז'.

מנודין מה הן בתפלין תיקו. וכל תיקו לקולא הילכ' חייב מנודה בתפלין[1]) וקולא הוא לגבי מה שהוא מניח תפלין כשאר כל אדם.

נאמרה הויה בראש. יהיה פרוע.

הויה בבגדים[2]). יהיו פרומים.

מאי לאו אתפלין. ממלתיה דר' עקיבא קא פשיטא דקיימא לן כותיה. וסבירא לה דבעי למימר פרוע ממצות תפילין.

לא מכומתא וסודרא. דלמ' פרוע ומגולה בלא כובע נאה בראשו ובלא סודר נאה. אבל תפלין דמצוה נינהו לעולם אימא לך דחייב. וכיון דלא איפש' בעיין מחייב נמי מצורע בתפלין דאולינן ביה לקולא. וקולא הוא לגבי למהוי כשאר אנשים.

אבל אסור בשאילת שלום. כל ז' קא' כדאמ' לקמן בפרקין[3]).

מדאמ' לי' רחמנא ליחזקאל האנק דום. לשון דממה. כלומ' שתשב דומם ושמם ולא תשאל שלום לשום אדם. ומהאי קרא נמי נפקא לן בסמוך לקמן דאבל אסור בתלמוד תורה. מדא"ל רחמנא ליחזקאל דום מתלמוד תורה. אלמא באלו היה חייב יחזקאל לנהוג אבלות שלא ישאל בשלום ושלא ילמוד תורה. וכל שכן שאר אבלים.

וא"ת אמאי לא אמ' כדאמ' גבי תפלין מדא"ל רחמנא ליחזקאל שלא ינהוג אבלות. וקא"ל נמי שלא ילמוד תורה ושלא ישאל בשלום אחרים. אלמא שאר אבלים שרו בהני תרי. וי"ל[4]) דקרא כי אתא להקל על יחזקאל יותר מעל שאר אבלים אתא ולא להחמיר עליו. ולהכי גבי תפלין ונעילת סנדל אמרי' מדאצטריכא למשרייה בהני. מכלל דאחריני אסירי בהו. אבל בתלמוד תורה ובשאילת [89. ע"א] שלום אית לן למימר דמדאסר רחמנא ליחזקאל הני תרי כ"ש שאר אבלים דמיתסרי. וליכא למימר אבל שאר אבלים שרו. דא"כ הוו קילי טפי מיחזקאל. עי"ל[5]) דמדפשטי' דקרא שמעי' למדרש הכי דכת' האנק דום מתים אבל אל תעשה פארך חבוש עליך ונעלך תשים ברגליך. אלמא הקא"ל האנק דום. כלומ' באניקה ודממה אתה שוה לשאר אבלים. אבל ביותר מתים אבל אל תעשה. לא תעשה כאבל של שאר מתים. וודאי אי הוה כתי' מתים אבל אל תעשה ברישיה דקרא הוה אמי' שנשתנה יחזקאל מכל דבר כשאר אבלים. ויש ליתן טעם[6]) למה אסר.. רחמנא הני תרי מילי ליחזקאל. ולא נשתנה מכל דבר משאר אבלים. כי אם יהיה בטל מתלמוד תורה וימנע משאילת שלום

---

1) וכ"פ הריטב"א. וראיתו מהא דר"א (סנהדרין ס"ח ע"א) ועי' תוס' נדה ז' ע"ב ד"ה שמותי בגליון שם מה שכתבו בשם הראבי"ה. ועי' ראבי"ה עמוד 524-25. שהוסיף אע"פ שהחמיר על עצמו בשאר דברים אבל ביטול מצוה כגון הנחת תפילין לא אשגח בהו ועי"ש. ובתוס' נדה שם לא הביאו זה. אבל העיטור בהל' תפילין פסק דאסורין מנודין ומצורעין בתפילין והביאו הב"י או"ח ס"ס ל"ח וכן פסק בש"ע שם סעיף י"ג מנודה ומצורע אסורין להניח תפילין. וזה סותר למה שפסק בכל בעיין דמנודה לקולא ביו"ד סימן של"ד. וכ"פ הש"ך שם ס"ק י"ב ועי"ש בהגהות בית הלל ובפתחי תשובה אות ב'.

2) כגי' כי"מ. 3) דף כ"א ע"ב. 4) כ"ה גם בתוס' כתובות ו' ב' ד"ה חוץ. ותוס' ר"י החסיד ותוס' הרא"ש ברכות י"א א'. וריטב"א ומרדכי כאן ומהר"ם הלכות שמחות סימן י"ב. ועיין תוס' סוכה כ"ה א'. 5) וכ"כ הראבי"ד הובא בנ"י וריטב"א כאן בשם יש מתרצים. וכ"ה במהר"ם סימ' י"ב. ועי"ש בנ"י משכ"כ בשם רמ"ה דהא נמי גמרינן מיחזקאל כאינך כולהו. וה"ק האנק דום שהוא אבל מתים. לא תעשה. ש"מ דכו"ע מחייבי למישתק. וכן פירשו הר"ח ור"ש בן היתום.

6) עיין תוס' כאן ד"ה אסור בשאילת שלום.

לא מוכחא מילתא שיהא אבל, שאם הוא בטל מתלמוד תורה אמרי אינשי לאו משום אבל הוא אלא מלאכה אית ליה למעבד שאינו יכול ללמוד וסוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא[1], וכן בשאילת שלום מאן דחזי שאינו שואל בשלום חביריו, יאמר בעל מחשבות הוא[2]. השתא אסיקנא דאבל אסור בשאילת שלום כל שבעה.

ת"ש ובשאילת שלום שבין אדם לחברו. מהניתי' היא בפ"ק דתענית[3] גבי עברו אלו ולא נענו.

כבני אדם הנוופים. לשון גערה הוא, ויגער בו אביו[4], מתרגמי' ונזף ביה אבוהי.

דילמא מנודה לשמים שאני דחמיר. הלכך לא איפשט' בעיין, וקיימא בתיקו ואזלינן לקולא, ומותר מנודה בשאילת שלום[5].

שיהו שפתותיו מדובקות זו בזו. אע"ג דלעיל אפיקנ' להאי קרא למידרש דמצורע חייב בעטיפת הראש, התם גופיה דקרא דריש, והכא לא דריש אלא מ"ם יתירא דהוה ליה למכת' על שפה מאי על שפם[6] לשון רבים משמע צריך שיהו שתי שפתותיו דבוקות יחד ועטויות. מכאן איפשיטא לן דמצורע אסור בשאילת שלום. והאידנא דאין מצורעין טמאין על פי כהן שרו בשאילת שלום.

ותפשוט נמי מהכא[7] למנודה. שיהא אסור בשאלת שלום דהא תנא מדמה מצורע למנודה, דקתני שיהא כמנודה.

מי קתני שיהא אסיר. אי הוה 89. ע"ב] תני שיהא כאבל וכמנודה שאסור בשאילת שלום כדק', אלא תנא תני שיהא כמנודה במילי אחרניתא כגון כבוס ותספורת שהכל שוין שם לאסור.

ואסור המצורע נמי בשאילת שלום. טפי מהמנודה.

אבל אסור בדברי תורה. (מ) כדפרי' לעיל גבי שאילת שלום.

שונה. לאחרים.

ישונין לי'. אחרים.

נישכר. למלאכה לאחרים.

ונשכרין לו. אחרים לעשות מלאכתו.

מוחרם. לקמן[8] מפרשי' דמנדין לאלתר, ושונין לנדות לאחר שלשים ומחרימין לאחר ששים לפיכך הוא חמור ממנודה.

מאי היא. אותו חנות קטנה.

זבוני מיא בפקתא דערבות. מקום הוא שהיו שם דחוקים למים כדאי' בפ' כל הבשר[9], דאמ' להו רב דלימשו ידיהו בצפרא וליתנו עליהו כולי יומא משום דלא שכיחי להו מיא, ולכך אמ' רב חסדא[10] זה, מפני שרוב העולם נמנעים מלקנות הימנו בשביל נדויו, הזכיר דבר שבני אדם דחוקים וצריך לקנות ממנו, וה"ה שיוכלו למכור כל דבר אחר[11]. דאי לא תימא הכי אמו במקומות אחרים ימות ברעב כיון דלא משתרי בשום סחורה אחרת, ועוד דלא מסתבר למימר דלא אירא ברייתא אלא באותו מחוז לבד, דהא סתמא קתני בשביל פרנסתו, השתא פשיטנא דמנודה מותר בדברי תורה בפרהסיא ומוחרם אסור אלא בינו לבין עצמו.

1) ברכות י"ז ב'. 2) חגיגה ג' ב'. 3) דף י"ב ב'. 4) בראשית ל"ז. 5) עיין ש"ך יו"ד סי' של"ד ס"ק י"ב. 6) עיין תוס' כאן ד"ה שיהו. 7) עיין גיר' כי"מ. 8) דף ט"ז א'.
9) חולין ק"ז א'. 10) לפנינו – רב. אבל ברי"ף וערוך ורא"ש וכי"מ כגירס' רבינו.
11) וריטב"א כתב "לא נצרכה אלא אפי' זבוני מיא — שאין המים מצויין – והכל באין ליקח ממנו שריא ליה כדי פרנסתו וכ"ש שאר מלאכות, והכי מוכח לישנא דלא נצרכה". ובב"י סי' של"ד הביא בשם קונדרסין דדוקא זבוני מיא שהיא סחורה קטנה שאינה צריכה משא ומתן וכו'.

לכו לבתיכם לשלום, וביום ראשון היה ואעפ"כ נתן להם שלום.
כבד רבים שאני, דכיון דרבים היו שם היה מותר לשאול בשלומן, אבל ליחיד מיתסר.
ה"ג [1] אמ' מר מבאן ואילך משיב ושואל כדרכו. מ' ואילך ואפי' תוך ל'.
מדבר עמו תנחומין, מפני שכל ל' יום עדין שם אבלות עליו.
ואינו שואל בשלומו, כדמפ' לקמ' שאינו שרוי בשלום.
ואינו מדבר עמו תנחומין, שם [2] אבלות עליו.
ונשא אשה אחרת, בתוך ל', וכגון שאין לו בנים, או שיש לו בנים קטנים דאלו לאדם אחר אמרי לקמ' [3] שצריך לשהות עד שיעברו עליו ג' רגלים, והכא ע"כ תוך ל' איירי, מדקא' שאינו רשאי ליכנס לביתו לדבר עמו תנחומין, אלמא בר תנחומין [4] הוא ואי לאחר ל' אינו בר תנחומין מעתה.
לא יכנס לביתו לדבר עמו תנחומין, ולהיות קובל לפניו על אשתו ראשונה שמתה, משום חלישות הדעת על [5] אשה זו שלקח.
בשפה רפה ובכובד ראש, מן הצד יזכיר לו אשתו שמתה, ואינו מאריך עמו דברים שלא יתחרט על זו שלקח, ומ"מ צריך לדבר עמו קצת שלא יאמר שאינו אוהבו.
קתני מידת דתוך ל' שאינו שואל בשלומו שאינו שרוי בשלום, והא מדקתני משיב בקמיתא אלמא אחרים שאלו לו, ואכתי קשיא ברית' אברית'.
להני דלא ידעי, הא דקתני בקמיתא משיב לאחרים ששאלו לו, מיירי שאותם [134. ע"ב] אחרים ששאלו בשלומו לא ידעו שהיה אבל ושאלו בשלומו ולאותם הוא משיב, משום דאמ' [6] הנותן שלום לחבירו ואינו מחזיר לו נקרא גזלן, ולהכי נמי אפי' תוך ז'. משלש' ימים הרא' ואילך הוא משיב שלום לאותן ששאלו לו שלא ידעו שהוא אבל.
אי הכי, דאמרת דמיירי תנא דברית' קמית' בהני דלא ידעי, אמאי תני בה ברישא, שלשה ימים הראשונים אסור בשאילת שלום, ואמרי' דה"ה דאף להשיב אסור, ואמאי ליהדר להני דלא ידעי ששאלו בשלומו שלא יקרא גזלן.
דמודע להו, בג' ימים הראשונים אינו משיב אלא מודיע להם מה שאי' לו ולא יקפידו עליו אם אינו משיב.
הכא לא צריך לאודויי, משלשה ימים הראשונים ואילך, אלא משיב כדרכו.
ואית ספרים דגר' אמ' מר מג' ועד ז' משיב ואינו שואל, ורמינהו כו'. ולכאורה משמע הכי בסוף הסוגיא דמהדר למירמי מד' ימים אחרונים של תוך ז', מדפריך אי הכי רישא נמי, ופרי' מג' ימים הראשונים דאמר' בהו דאינו משיב ואי מעקרא הוה רמי מתוך ל', הכי הוה ליה למי' תוך ז' נמי [7]. מיהו לא קשיא לגיר' ראשונה דודאי לא הוה מצי למיפרך הכי אלא מג' ימים הראשונים, דהא בד' ימים אחרונים תני בה בהדיא משיב, ומ"מ אי איפשר ליישב גי' זו השני', דמאי קא רמי מתוך ל' לתוך ז', והיכי מדמי להו, וכי תימא דפריך מכל שכן, והק"א, היכי אמרת דתוך ז' משיב, אלמ' אחרים שאלו בשלומו, והכא תניא דאפי' תוך ל' אין אחרים שואלין בשלומו וכ"ש תוך ז', הא לית', דא"כ מאי משני רב אידי עלה דבריתא קמייתא הוא שואל בשלום אחרים, ואי אתוך ז' דברית' קמייתא הוה מהדר לאותובי מאי קא' הוא שואל כו', והלא ברית' קמית' בתוך ז' תני בה בהדיא ואינו שואל, לכך נראי' גי' ראשר' ועיקר.

---

1) כ"ה ברי"ח ולהלן הביא רבינו גרסא אחרת ולפנינו שתי הגרסאות ביחד ועיין בדקדוקי סופרים.
2) צ"ל שאין שם. 3) כ"ג א'. 4) כ"ז בתוס' ד"ה מתה. 5) אולי צ"ל של אשה זו שלקח וכפי' רש"י, דאל"ה מ"ש בית משוק. 6) ברכות ו' ב'. 7) אולי צ"ל תוך ג' נמי, וכוונת דבריו דאיהו גרס אי הכי רישא נמי ואי"כ איכא למיטעי בסיפא דרישא והו"ל לפרש א"ה תוך ג' נמי, וכ"ה אמנם בגי' כי"מ, וע"ז כתב מיהו ל"ק לגיר' ראשונה דליכא למטעי דע"כ מתוך ג' מקשה ולהכי לא מפרש.

ורמינהו, השתא מהדר למימרי אברייתא בתריית' דתני בה דלאחר ל' שואלין בשלומו, יהכי קתני בתוך שנים עשר חדש אימ שואל בש'.

אבל מדבר עמו מן הצד. שאין מזכיר לו שם המת אלא אור לו [135. ע"א] תתנחם.

שאני שוברה. ואצערך עוד פעם אחרת ואחר כך ארפאנה בימים מועטים, ותדע שפמנין שלי יפין הן, וכן זה מזכיר לו צערו עוד, והוא כבר שכוח ממנו, דומה שאינו עושה אלא להראות חכמתו, אלא להראות שהוא יודע לנחם.

באביו ואמו. אין שואלין בשלומו עד אחר י"ב חדש.

הא בשאר קרובים, ואז מותר לשאל בשלומו לאחר ל'.

מסקי' הכא בכל אבל, דכל ל' יום אין שואלין בשלומו, אותם שיודעים שהוא אבל, אבל לאותם שלא ידעו ושאלו בשלומו, תוך ג' ימים הראשונים אסור לו להשיב, אלא מודיע להם, מג' ועד ז' משיב כדרכו למי שלא ידע באבלו ושאל בשלומו, ואינו שואל בשלום לשום אדם. מז' ועד ל' שואל בשלום לאחרים שהם שרוים בשלום, ואין אחרים שואלין בשלומו שאינו שרוי בשלום, אלא מדברים עמו תנחומין, ומשיב כדרכו למי ששואל בשלומו שלא ידע שהוא אבל, לאחר ל' בשאר קרובים שואל ומשיב כדרכו לכל אדם, ואחרי' שואלין בשלומו [1] עד לאחר י"ב חדש, ואין רגל מפסיק כאן כלל [2] דהא אי איפש' לי"ב חדש בלא רגלים, ובתוך ל' כן הדין נוהג באביו ואמו כמו בשאר קרובים בכל ענין, ואין חלוק ביניהם, אלא מה שנוהג בשאר קרובים מז' ועד ל' נוהג באביו ואמו מז' ועד י"ב חדש, ואם נשא אשה תוך ל', אינו מדבר עמו תנחומין בביתו אלא בשוק מדבר עמו בשפה רפה ומן הצד.

בא ממקום קרוב מונה עמהן, שיעור של מקום קרוב לא מצינו מפורש בשום מקום [3] אך הגאונים פירשו על פי הקבלה שהוא עשרה פרסי [4], סוגיא דחד יומא, מהלך יום אחד, וכן פי' רב אלפס, וכיון דאם היה יודע הדבר מיום ראשון היה יכול לבא כמאן דאית' בהדיהו מעיקרא דמי [5]. ורבי' אברהם ב"ר דוד [6] פי האי שיעו' דמקום קרוב דפי' רבוואתא אהכי סמכי ליה, דכיון דאפי' אי שכיב שיכבא סמוך לערב ונסתם הגולל סמוך (לעו"ב) לחש' ולמחר משדרי ומודעי ליה [7] ומטי שליח' התם סמוך לחשכה. [135. ע"ב] ולי[ומא תלי]תאה [8] אתי לגביהו נמצא שהוא משיג אותם ומגיעם בתוך יום שלישי סמוך למנחה ועדיין הוא תקפו של אבל, אבל אי מרחק טפי איפשר דלא אתי לגביהו בתוך יום שלישי, ואפי' אם בא בתוך הג' ימים מונה לעצמו, כיון שבכל פעם אינו ראוי לבא, וכן מיום שלישי ואילך אפי' בא ממקום קרוב מונה לעצמו, דבענן תרתי, שיבא אצלם בתוך ג' ימים, ושיהא במקום הראוי לבא אצלם אם יצטרכו לשלח אחריו.

ר' שמעון אומ' אפי' ביום ז' אם בא ממקום קרוב מונה עמהן. דר' שמעון ודאי בעי מקום הראוי לבא אצלם, אבל לא בעי ממש שיבא אצלם.

א"ר יוחנן והוא שיש גדול הבית (נכנס) בבית. גדול הבית הוא גדול האבלים [9], כלומ' הא דאמ' בא ממקום קרוב מונה עמהן, היינו כשגדול הבית הוא בבית, והתחיל להתאבל ביום ראשון עם האחרים לפי אותו שבא ממקום קרוב שהוא מן הקטנים מונה עמהן שהוא טפל להם ונמשך אחריהם למנינם כיון שגדול עמהן, אבל אם היה זה הבא ממקום קרוב הוא עצמו גדול הבית, אינו טפל לקטנים ממנו להיות נמשך אחר מנינם אלא מונה לעצמו.

---

1) חסר כאן וצ"ל: ובאביו ואמו אין אחרים שואלין בשלומו עד וכו'. 2) עיין לעיל במתני' עמוד ס"א ד"ה שמנה ימים וכ"כ הרמב"ן בתה"א ענין אבלות ד"ה בשמחה. 3) עי' תוספת ראשונים עמוד 176.
4) עיין מ"ש ד"ר לוין ב"אזכרה" למרן הגראי"ז זי"ל (הוצאה מיוחדת עמ' 35) 5) הם דברי בה"ג הובאו ברמב"ן תה"א. 6) הובא במהרי"ם סימן ע"ג ובראי"ש סי' ל"ח. 7) בראי"ש כאן כתב דלי"ד, דבעינן שלא ידע עד שבא לבית האבלים וכ"כ הרמב"ם פי"ז מאבל ה"ד ושו"ע סימן שע"ה ס"ט.
8) כצ"ל 9) עיין בראי"ש סי' ל"ט מ"ש בשם הרי"ף גיאת, ובריטב"א כאן.

מן נכס זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי לחסס שיעשיע לחכם, ועל כן נעשה לרה כשמחיירה מחיו דבר מזכירין זכות זה שתפילו ליכו כדאי מכל מקום יעמוד לו זכות זה של שמע ישראל:

ב) **ששון ושמחה** כתוב בספר להל יעקב בשחיטה הספר במדבר הסגדל בין שמון ושמחה מלשחי בשחורי הגרי"ח מוולוזין כ"ע בספר ד"ח חיוב ג' השמחים חלי ניל ישיבו וגו' הכה מאמר שמון יחבן בהיות הדבר עומד על בחר טובו ושלמות פעולתו כמאמר שמחים בלחתם ושמים בגוחם ריל ישמחו בלחתם להחיר על החרן ולחדש חורש כי מאמר שמחה הוא בעת שכחחדש הדבר ושמים בגוחם הייכו בהיות כבר שלמו פעולתם ישיבו שגמרו פעולתם הטוב, — ועיין בספר מצוחי לרק קוף פי ויקרא ד"ה ליויע וכוי שכי החילוק דשמחה הייכו בשכימיות ושמון הוא שגרשה בחון, עיין שם שמייבג בזה דביויע חומרי בגרכה והשילחו לשמחה ולשמן ובכל חפלה רחם חרש וגם כשמברכין החדש כחי לשמן ולשמחה, ועיין בחבות דרי כחן קוף פרק ליד עשרה שמות נקרא שמחה וכוי

ועיין בספר בני יששכר חדש חשרי מאמר י' ללא דמהימטחא ס"י כ"ב:

ג) **שלום** מה שהמנהג שהאומר לחבירו שלום עליכם חבדו משיב לו עליכם שלום ועיין מה שכחבחי בספרי דברי דניאל דף י"ג ע"ב, ועור יש לומר על פי מה דאיחא במדרש רבה ריש פי חחת הברכה עמר יאחק לברך חת יעקב אמר ממקום שפשק אבא משם אבי מחחיל אבל הפשיק ניחן לף אבי מחחיל ניחן עכין שבאמר ויחן לך האי ונמחם חחם יאחק בקריאה שבאמר ויקרא יאחק אל יעקב ויברך אותו עמד יעקב לברך את הפלטים אמר ליבי פותח אלא בקריאה שבאמר ויקרא יעקב אל בניו ונמחם חחם בזאת שבאמר וזאת אשר דבר להם אביהם עמד משה לברך את ישראל אמר ליבי פותח אלא בזאת עכין ממה שקליט בעכין וזאת הברכה, ועל פי זה הוא גם כן מנהג העולם במה שקיים חבירו הוא מחחיל ומשיב עם שלום, — ואבה בגמרא מעבה ברכות דף ג' ע"א אחמר רי יוסי פעם אחת הייחי מהלך בדרך ובכנסחי לחורבה ובה בא אליי זכור לטוב ואמר לי על הפחח וכוי אמר לי שלום עליך רבי ואמרחי לו שלום עליך רבי ומורי, מזה כראה שלא אמר לו עליך שלום, אבל בריים פרק קמא דברכות דף ה' הביא הגי' ואמר לי שלום רבי אמרתי לו עליך שלום רבי ומורי, הובא בספר לקוטי חבר בן חיים חלק חמישי דף י"ב ע"א וכתן טעם בשם הגאון בעל ס"א חיים ז"ל כדי שידע העובר עליי שהיי זה השובה שלום יקבל שהוא שלום וחבירו אינו משיב יאשרהו שעובר על גזילת העכי עיים. — ומה שבוהגים לומר בלשון רבים עליכם ולא עליך הובא בס' שער בת רבים פי ויצא דף ס' ע"ב שקאי על הדי יקודות שבאדם שאין מחלוקת ביניהם ואז האדם נקרא הבריאה עיים, ועיין בריע שפורט ריש פי שיבחם, ועיין עוד בשרש שבאדרין דף ליא ע"א אי שלום עליך רבי ומורי אי שלום עליך בר ליוחי, ועיין בספר בחר שבע בשויח קוף סימן כ"ט, ועיין בספר לבפקלרי המחירה פרשת ויחי דף כ"ח ע"ב ד"ה עי חכ"ם וכוי:

מערכת ת

א) **תפלה** עיין בספר בית חלבים להרב שויח משיע שעל הסידור פרק ס"א מה שהאריך בעכין כילר יהא מחפללין לעחיד לבוא עיים, ועיין מדרש ילקוט שמעוני תהלים דף קכ"ח ע"א ד"ה עזמור לחודם וכוי:

תורה

ב"ק סב: מתני' תינוק שארא ליזבל

שמ"ו שלמה למר פירש רש"י לא היה
מתכוון ... אלא לרבו, וכתבו
תוס' פוס

(בד"ה שלמא) ול"ע שלא יהא זה גוזל דעת הבריות. ונראה לי שאין כאן גזילת דעת, דהא אמרינן (חולין צד:) היכא דקטעי נפשיה ליח לן בה, ואפילו בישראל. ותדע עוד מדאיתא לעיל ליה לגבוכדנצר (דניאל ד טז) מרי חלמא לשנאך וגו', ואמרינן (בשבועות לה:) דלבו היה לשמים, ומדרבה קללה תחשב לו לנבוכדנצר שהוא שונאו של מקום. ואין זה גזילת דעת, אלא כשמשיבו בלחש ומקללו וכשבור הגוי שמברכו, אבל כשאומר בליבו דמשמע לחרי אפי, והגוי טועה וסובר שלטובתו נתכוין אין כאן גזילת דעת. (שוב זיכני השי"ת ומצאתי כדברי בספר הזוהר פרשת ואתה (ח"ב כ"ג ב') שאין זה משום גזילת דעת, ולמדו מדוד שאחל בשלום נגד (שמואל א' כה ו) עי"ש, והובא בראשית חכמה פרק ט"ו משער הירלה (ד"ה וכמו שאנו מצווים), ובראשית חכמה הביא גם הוא דומה לזה מפרק קמא דע"ז (טז:) מעובדא דרבי אליעזר בן פרטא דאמר נאמן עלי הדיין).

ומה שכתבו תוס' (הכא) שעל חנם פירש רש"י כך, לא קאמר אלא שאין כופלין לו שלום, אומר אני מ"מ הוכרח רש"י לפרש כן, דאל"כ מאי משמעין, הכי הוה ליה למימר רב כהנא יהיב להו שלמא, ומו שלמא לך מרי נמי מאי למימר ליה לפי דעת תוס'. ועוד ל"ל שרש"י ז"ל היה גורס 'שלמא למר שלמא למר' תרי זימני, וכן מצאתי גם בספר חכמת שלמה (ד"ה א"ל) שיש גורסים כך. והכי מוכח להדיא בגמרא, דאיתן כופלין שלום לגוי' דמנח לעיל מיניה קאי. ומה שכתב בחכמת שלמה בשם גליון 'פירוש לכל אחד היה מדבר [כן] ולא שהיה כופל' אינו נראה כלל, אלא היינו דקאמר ליה לרש"י היכי עביד הכי דכפיל להו שלמא, אלא ודאי שלא היה בלבו לברכו. ואתי שפיר נמי דרב כהנא אדרב חסדא דלעיל מיניה עליה קאי, דרב חסדא נעי לקדומי להו שלמא כי היכי דלא לכפול להו, ואתא רב כהנא למשמעינן דאי אקדיש ליה נכרי שלמא מצי נמי לכפולי ליה שלמא, בהאי גוונא דמתכוין לרבו.

ואי"ת הכא משמע דכופלין שלום לכל שואל, ולקמן בסמוך לא אמרינן אלא דכפלינן שלמא למלכא. וי"ל למלכא מקדמינן וכפלינן, דהתם דוד לא שאל בשלומם רק שאלם אם נאו אליו לדרוש בשלומו או להלחם עמו, אעפ"כ כפלו בשלומו, אבל לאדם אחר כשמקדים ונותן שלום כופלין לו שלום. אבל עדיין ל"ע דהא מתני' היא (אבות פ"ד מט"ו) והוי מקדים בשלום כל אדם, ואפילו ליארחל במשמע, שמע מינה מעליותא היא, ומי מיחת דכפלינן שלמא לכל אדם כמשיב, הא

[דף סב ע"א -

עדיף טפי אלא למקדומי, אלא לאהדורי בכפל. ואפשר אלא מיצינן להכי, דמ"מ טפי עדיף למקדומי מפני דרך ארץ וכניעה, אע"פ שיש לחשוש שמקדים ושואל כדי שיכפלו לו בתשובה. אי נמי י"ל בקושטא לא כפלינן אלא למלכי, והיה למקדים שלום לנכרי דחיים לכפילא נמי במלכי גויים ושריהם חיירי, אי נמי בגוי אלם.

ואכתי איכא למידק דתשכחן עובדי טובא אלא הוו מקדמי בשלום, כגון רבי יוסי בן קיסמא דפרק קנין תורה (אבות פ"ו מ"ט) דמשמעי פעם אחת פגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום, ובודאי לא משום רמות רוחא דעבד הכי אלא כדי להחזיר לו שלום בכפל, ודוחק לומר שפגע בו פתאום והיה הדוא הקדיש עצמו לשאול לו לשלום, בטורס שם רבי יוסי בן קסמא אל נבו. וי"ל ודאי הרשות נתונה לכפול לכל אדם, ולמלך חובה היא. אי נמי רבי יוסי בן קיסמא נמי לא כפליה לשלמא, והא דהמתין לאומו איש עד שישאל בשלומו תחילה, שמא בלילה היה ואמרינן (מגילה ג.) אסור לאדם שיתן שלום בלילה, או אפילו ביום בדברא דשכיחי מזיקים ולאחד נראה המזיק (עי' ברכות ריש ג:), ואשם שמא אד הוא, אבל מששאל בשלומו רשאי להשיבו בשלום שמו של הקב"ה, וגמירי דלא אפקי שם שמים לבטלה (מגילה שם), וליכא למיחש לאחזוקי. ולפוס אאי דהויגן בהך שמעתא נקטינן דלעולם יש להקדים שלום כשאם אתני' לאבות (פ"ד מט"ו) ותלמודא דסוף פרק היה קורא (ברכות יז. 'אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי וכו'), ואין צורך לכפול שלום כי אם למלך ובימוד למלכי תורה, אבל להדיוט אפילו כשמשיבין לו רשות הוא, רלה משיב כדרכו, רלה כופל לו אם אדם משוב הוא והמשיב עליו ביותר:

[יעב"ץ]

שם אמר "ליה אידך" ומקמי בו'. כל"ל:

שם. "אדרבא מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלי וכו'". והא דרב חסדא פשיט ליה באמת טפי מדרב נראה עפ"י המבואר בש"ס שבת דף י, ב דרב חסדא היו חביבין עליו שמעתתיה דרב ביותר, ע"ש, ולזה בחר הוא טפי לפשוט מדרב. והכי אשכחן נמי לקמן דף מט, א דרב חסדא עביד כרב ושביק לכולהו תנאי ואמוראי דלא ס"ל כרב, ע"ש. וא"ש עפמ"ש דכן היתה דרכו של רב חסדא לחבב שמעתתיה דרב ביותר. ואולם קשיא לי הכא הא דפריך הש"ס "אדרבא מדרב הונא ורבנן וכו'", והרי רב הונא וחבריו כולהו תלמידי דרב הוי, וקיי"ל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב. ועוד דכיון דרב הוי עביד עובדא להתפלל של שבת בע"ש הרי קיי"ל דמעשה רב, ומאי קאמר השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר. וצ"ל דהיכא דכולהו תלמידים חולקים על רבם אין לומר בזה דאין הלכה כתלמיד במקום הרב. ומ"מ קשה הא מעשה רב (ובספרי על כללי הלכות הארכתי בזה). שוב מצאתי להרא"ש בפרק כיצד מברכין סוף סימן ל"ב בהא דאיתא שם רב אמר פוטר, רב הונא ורב יהודא וכולהו תלמידי דרב אמרו אינו פוטר כתב הרא"ש שם: "אע"ג דקיי"ל דהלכה כרב באיסורי, מסתמא כיון שכל תלמידיו נחלקו עליו שמעו מרב שחזר בו", עכ"ל. ומדברי הראש הללו מוכח דגם בתרי תלמידים החולקים על רבם אין הלכה כתלמיד במקום הרב, אלא דבכה"ג דכולהו תלמידיו חולקים עליו יש להסתפק דמסתמא שמעו שחזר הרב מדבריו, והיינו דקאמר הש"ס "השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר", וא"ש לנכון.

דף כז, ב. "והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו". עיין פרש"י ותוס' שכתבו לפרש דהיינו כשאר כל אדם שלום עליך, ולא א"ל שלום עליך רבי. ומבואר דעת התוס' והרא"ש דשאילת שלום תלמיד לרב הוא רק שלש תיבות "שלום עליך רבי". ויש נ"מ טובא במה דאמרינן בכ"ד דשיעור תוך כדי דיבור דכדיבור דמי הוא בכדי שאילת שלום תלמיד לרב, דשיעורו רק כשיעור ג' תיבות אלו, וכן מבואר באמת ברש"י ותוס' נזיר דף כ, ב. ותמהתי דלעיל בדף ג, א מבואר דאליהו א"ל לר' יוסי שלום עליך רבי, והשיבו ר' יוסי שלום עליך רבי ומורי, ומוכח דשאילת שלום של תלמיד לרב הוא ארבע תיבות, דהיינו גם "ומורי". ואפשר שזה דווקא בהחזרת שלום כיון שהרב אמר לו שלום עליך רבי, צריך התלמיד להוסיף לומר "רבי ומורי". אמנם הלא רש"י ותוס' כתבו כאן בשניהם הן במקדים לשאול, הן בחזרה, שהוא רק שלום עליך רבי. וראיתי להרבינו יונה בריש פרק היה קורא שכתב שם וז"ל: ולברכו נמי כיון שהיא הפסקה מועטת לענות ברוך ד' המבורך מותר, דאין בו כדי שאילת שלום תלמיד לרב דתוך כדי דיבור כדיבור דמי", עכ"ל. ואם נאמר דשיעורו רק כשיעור אמירת שלום עליך רבי, הרי אדרבא יש בתיבות "ברוך ד' המבורך", שלש אותיות יותר מכדי שאילת שלום תלמיד לרב. א"ו דס"ל לרבינו יונה דשאילת שלום תלמיד לרב הוא ארבע תיבות, דהיינו "רבי ומורי" וא"ש. ונראה דבאמת הרבינו יונה לשיטתו אזיל דס"ל בסוגיין דמה דקתני והנותן שלום לרבו היינו כשמקדים לשאול לו שלום (ואינו גורס והמחזיר שלום לרבו וגם ברי"ף ליתא), דהתלמיד יש לו להחזיר שלום לרבו, ולא להקדים בשלומו. ובכל דוכתי דאמרינן כדי שאילת שלום תלמיד לרב, היינו החזרת שלום, עיי"ש בדבריו. וא"כ בהחזרת שלום באמת מחויב התלמיד לומר לו שלום עליך רבי ומורי כמ"ש להוכיח מש"ס במכילתין דף ג הנ"ל, כנ"ל נכון. וראיתי ביד שאול יו"ד סימן רמ"ב שהביא להוכיח מתוס' סנהדרין דף לב דסבירא להו דתוך כדי דיבור הוא רק בשאילת שלום שאומר שלום עליך רבי, ויותר

לר' יעקב שור, רבה של קשלב, מוסק הרב קוק

מחומר בפיו מרלוטו למגרם וכדומה דגרים שעל ידיהם כתמצות יבזה מחמיהן מרים דיעור ניכ מכני ניעול מעכם כי קסם על זה דבפיים דעיים קף מיכ נפש דקאמר דעכו"ם שבחמגרם מלאי' פליגי רש"י ורי"ל מי נמלא מקטיקין עלם ממחכימין דעכו"ם מנעל עכו"ם נין שלו ונין של מבדו וימרחל לימו מנעל עכו"ם של עכו"ם מיחם ניחוי כעכו"ם שבחמגרם מלאי' ואם ניעל דיעבור פוי ניעול ניעל דמיירי שבחמגרם עי"י דיבור ולכך עכו"ם מנעל כיון דים ניעול בחמירם בעלמא ומיימ ניסרחל לימו מנעל עכו"ם של עכו"ם וכיון דאין ניעול ניסרחל מועיל אלא דהוי כעכו"ם שבחמגרם מלאי' ומיכ כאו דקאמר סתם מם דמיעד אמר מיהי כפשם לא מלמת כיון שבחמגרם אבל אם בחמת לא בחמגרם לא מייך סך מינמת דאיהי לא מלמת מלמת ולכך לא מכני ניעול ניסרחל ולמת הולך הסתם לאוקמי בחמחם ולכתלך בפשם נין עכו"ם לישרחל עיין שם בסים ודחחם שקומי' נדוכה סוף ומכה בסים דעכו"ם בכני דאחו לקמי' דני ורבו לבחגייר ואמר לאו זניכו כל מם דאים לכו ואו מחגייריו ושקבו החוס' אחאי לא בעכו"ם בשבירם ומילכו דרבו למכרה בשלימות אלא יפחחו דעים ועדיין קשם פיה להו לומר בפיהם שרלוכם לבשרם או לבחלם ודי בזה ומכל מקום אין דעים בפחחים אבל כן נרחה לי דדין זה אין כיב מודים בו ועיע :

(ו) עכו"ם שבחמגרי מלאים שבגרים לקוביים בחלחה בסתם בסים דעכו"ם פליגי רש"י ורי"ל דאילו שבחמגרם מלאים ושיל לרי"ל דחומרא דבודאי בעלום עימר חמרי היה חם עלמה לה מלמת וכו' ורש"י שיל דלקוביה עסים. ושכח ברב בעכה לעלך פיה שקלוכי עכו"ם כחב חלה לרש"י שפיקה הוא אי חסום ניעול אלא דעכו"ם שבחמגרם לקוביין לה ולי נרחה דבדבנן לקור בכל ענין מקום ע"י לא פלוג ודומה לניעום של עכו"ם ע"י לעיל קיימן קי"ו ובכ"ש בחגרי עכו"ם לקור דלא שייך בים קים ולא שפיקה דרבנן לקולא: ושכח בסים שם מקשיין עלה דשיל מוחרם מחא דאין ישרחל מנעל עכו"ם של עכו"ם ואמאי ליחוי כעכו"ם שבחמגרם מלאי' דחומרא ומוקי חני בחחם בפרי ורבא חמר דשעמא דאין ישרחל מנעל מקום גזירה שמא מנעם ושדר מנעל ושכח שמא דקייל דמי שאינו עובד עכו"ם כגון נר חוסב מיהו מנעל ניכ קסם לרי"ל ניהוי כעכו"ם מלאי' וזה לא שייך שמעם דילמא מנעם ולריך לומר דנאחם שיל לרי"ל כרש"י דכעכו"ם מלאים לקוביה חו דאיירי בחחם ושכח לפי מה שכחבחי לעיל דכעכו"ם מלאי' שב לא נרע מיד קסם ניעול לא יבא כאו כן לרי"ל דשיל בעכו"ם חוסרם בים בגר חוסב שניעול שכני ובזה חתי שפיר בים חסום. בחחם קיבא שב לא בלי דלא שיל לחוקפי בעכו"ם של כוכי וקוסב ניעול דעיב שכקלץ מסדקל כחבחל ושכח כיעא שכקלן פ"י מי שאינו עובד כוכ"ם ושכח בים דבאי לעעמי דשיל לרי"ל דעיב דעכו"ם מלאי' עוסרם ושה חים לשון החוס' מק' יבעות דאילו בקלן מן הדקל כחבחל בכלון לפילו ושה חים ובכחם מהרים בלשון לפילו ושה חים ודוק: ושכח לדידן דקיל בעכו"ם מקוים ובכחבי לעיל דשפיקי הוא מהאי לחחיר לי"ם חוב שכי כיון דאינו רק מדרבנן ושפיקי דרבנן לקולא חחכם כיון דאם אחם דן אם בעי

קמח (ח) ולפיכך סוב לחקדי לו שלום כו' עיין בי"ד סי' קמ"ח ס"ב בהג"ה ע"ש ועיין בש"ך ס"ק ו' שהקשה בשם דקאמר הסים אמרו על ריב"ז עיעו לא הקדימו אדם שלום ואפי' עכו"ם בשוק אפשע דעכו"ם רגילותא הוא שמקדים לו ריב"ז בשלומו הא בעכו"ם מיבא הוא להקדים לו כדי שלא ילמוד להסיב לו שלום בשביל כמבואר בסים בשמקין דשיב ואפי' סייעי לרבינ לסרם שרגילותא הוא בשלום זה אף אם יודע שעכו"ם זה לא סיב שיקדים בשלום לריב"ז אז לא בא לכלל זה שרי' ילמוד להסיב לו שלום בשבלי. ופי' בגר שרלוי אפי' לא יקדים לו שלום אפשע לעשון להרגום שלום לכל אדם שקדים רי"ל לו שלום ולקמיי ולפיכך בשהרש"ל שם בחידושי חגדות שכחב דשפשע בסים שקדי' רי"ל לו שלום משוסשדמבואר בשים דסכוין לדברי הסי"ג ולפי פירום הריף דייקי שפרם הא דקאמר הסים שם שהשקין דסכי חמוחאי סי' שקדמין שלום לעכו"ם לא משום שעם זה כי סיכי דלא ילמדכו לכפול בשלומו דשפשע זה לא כחמר בסים דשמיע לריך לכפול מן זה שחומר שמשולל וחשכם ניחול שדבר דשסים קאמר שם דיוכל גומר שלמת לומר ויסים כוולחו גומר שלום לרבו ושעכו"ם קוצר שדשעתו שחומר לו שלום ושוא שהכיכו"ם לחבר שלום לומר שלום לרבו ויכוחו על דבר אחר ושעכו"ם הוא דשפשע ושפיע לו שלום ושם לי בכך שלחי שכוכחו שלא לשזיקיר שלום על השלום וחי"ש בשיוכוסת דהך שילחת שחומר שלום לעכו"ם בשלו אין חילוק לנוכח בין שקדים לו שלום לשפיע ושזה שחי שפיר דף דריב"ז דלפ שלי שפשקר לו לשפשע

ודלק

סינה שנוסלים בר שיבשה שנוסף כמו שבשנאר: (שדכי ריש כילקלאים שם דפנים).

ח מכרה או משכנה אפי' לצורף ישראל לא בשלה ויש שחירין בצורף ישראל:

שם ושמחני עכו"ם שם שכנו או שכרו שר ניעול. (וכן פשמע שפיר קניץ כיכ שני).

ט נשלה עליה שפולת ולא שינה נגבוה לשפים ולא חבעוה אינה בשלה:

י הניח עובדיה והלכו להם בשעת שלום שוחרת בשעת שלחמה אסורה והוא שאינם יכולים להזור לה אבל אם היו יכולים לחזור לה וכא חזרו שוחרת:

יא (ו) אלילים של עכו"ם שנשברה מאלה שבריה אפי' בהנאה עד שיבשלה לשיכך (ז) המוצא שברי אלילים הרי אלו אסורים בהנאה שכא לא בישה העכו"ם ואם היתה של פרכים והדיום יכיל להחזירה צריך לבשל כל פרק ופרק שפריקה ואם אינו יכול להחזיר כיון שבשל אבר אחד שמנה בשלו כל השברים:

יב מבה של אלילים שנשנם עריין הוא אסור עד שינחך רובו עי"י עכו"ם וביום שנעשי מותר איזהו ביום ואיזהו מבה ביום אבן אחר מבה אבנים הרבה:

יג המבטל אלילים נחבטלו משמשיה (פפ"י שם כנר ניל שבטל נחבטלו שם עכו"ם בניר הבמים) (מרדכי פרק ר"י וכן כחב פרישן בשם הרשב"ם) בישל משמשיה לא נחבטלה היא:

יד מצוה על כל המוצא אלילים שבערנה ויאבדנה וכיצד מבערה שוחק וזורה לרוח או משליך בים: (ויש נחמיכים וכל שבשבח בשניהם שבשלו שבשלו אבל שלבנון פפ"ל שבשבח) (ני' בשם הרשב"ם)

טו צריך לשרש אחר האלילים ולכנות לה שם ננאי:

כמו שלא להשביע בשם אלילים של עכו"ם ודיני הזכרת שמה ובו הים.

א הנודר או נשבע בשם אלילים הרי זה לוקה ואסור להזכירם בשמה בין לצורך בין שלא לצורך:

ב שם הגם שלהם שהוא בשמות בני אדם אין חייש להזכיר והוא שלא יקראם כמו שמזכירים אותם העכו"ם בלשון חשיבות: (מרדכי שפיק דעכו"ם בשם לפנים והגה מיימוני וכ' יכופם).

ג אסור לגרום לעכו"ם שידור או שישבע בשם אלילי' ואפי' בשם קניץ ובשם פים קנינו.

ד מותר להזכיר שם אלילים הכתובים בתורה כמו ברע בל קורם נבו העורבים לגר שלחן.

ה מותר להתלוצץ באלילם.

הגה כותב לומר לעכו"ם שלקין יהיה נשלך לו יליט שמשך. (המנים בפ' המשנה).

קמח דיני חגי האלילים ובו יב סעיפים.

א שלשת ימים לפני חגם של עכו"ם אסור ליקח מהם ולמכור להם דברי הסחקים ומיתר למכור להם דבר שאינו מחקים עד יום חגם כגון יקות ותבשיל וכן אסור להשאיל ולשאול ולהלוותן (בלא רבית) (טור ושפופקים) וללות מהם לפרעון וליסרע מהם טלה בשער או על השכון אבל טלה עד פה נפרעים מהם מפני שהוא כשציל מידם והאידנא דידם תקופה אפי' בשער חשוב כשציל מידם ואם היא טלה בריבית אפי' במשכון חשוב כשציל מידם.

ב עבר ונשא ונתן בים חגם אסור בהנאה ואם נשא ונתן בני ימים שלפני החג מותר בהנאה:

ג אם היה חגם של אותם העכו"ם ימים הרבה נ' או ד' או ' כל אותם הימים כיום א' הם וכל אותם הימי' אסורי' עם נ' לפניהם:

ד בשה דברים אסורים בארץ ישראל אבל בשאר ארצות אינו אסור אלא יום החג בלבד:

ה אסור לשלוח דורון לעכו"ם ביום חגם אפי' נודע לו שאינו מודה באלילים ואינו עובדם וכן עכו"ם ששלח ביום הנו דורון לישראל לא יקבלנו ממנו ואם חושש לאיבה מקבלו ויזרקנו בפניו לבור או למקום האבר כלאחר יד:

ו יום שמתכנסים בו העכו"ם להעביד להם מלך ומקריבים ומקלסי' לאלהיה' יום חגם הוא והרי הוא כשאר הניהם:

ז עכו"ם שעושה הוא הנ לעצמו ומודה לאלילים ומקלס ביום שנולד בו ויום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורים ויום שעשה בו משתה לבנו וכ"ש באלו אינו אסור אלא אותו יום ואותו האיש בלבד:

ח אין יום החג אסור אלא לעובדים בו בלבד אבל העכו"ם ששמחים בו ואוכלי ושתי' וששכרי' אותו או מסני מנחג או מסני בגוד המלך אבל הם אינם מודים בו הרי אלו מותרי' לשאת ולתת עמהם:

ט אסור לינם לבית העכו"ם ביום הנו וליתן לו שלום מצאו בחוץ מותר אבל יאמר לו בשלי רשה ובכובד ראש.

י אסור לכשול לו שלום לעכו"ם לעולי (א) ולפיכך סוב להקדים לו שלום כדי שלא יתחיל העכו"ם ויצטרך לכשול לו שלום.

יא עכו"ם הנמלכי להמיר בהליכה אסור לשואת ולתת עמהם ובאים מותרי' והוא שלא יהיו קשורי' זה בזה שאם היו קשורי' שמא דעתם לחזור אבל אם ישראל הולך שם בהליכה מותר לשואת ולתת עמו ובחזרה אסור ואם ישראל מומר הוא נם בהליכה אסור.

יב יא שאין כל דברי אלו אסורים אלא באותו זמן אבל בזמן הזה אינם בקיאי בטוב אלילי לפיכך מותר לשאי ולתת עמהי ביום חגם ולהלוותם וכל שאר דברי.

שם ופפי נותנים בפעות לכהנים אין עונין אמם אמרונם אי נוי אלילים פנא כהנים מוכלים ושותים נו ושוב דפים בזה אסור אפילו אין שם נפנום מלאכה אסור ביום

יעץ כי קמ"ל דאף מכיון דהקדמת סלוס לכל אדם מכאוב כאן אם אמרתי שם דהקדמת סלוס לכל אדם מאריכת ימיו וכבודתיו על אדם ועיכ יוכל להתמיל שאם אמרו מזיל לא יאמר אדם לפי שמתת אלא יאמר מהרתני לומר עליך הסלוס כמו שמתת לפי לבל יסמיל שאם . למכס כיון דמצוה בידוע"י שמאם שלא יאמר לא שמתת שאם ימים אין לאריכת אדם לפי שמתת ומכלה מוליך אם אמים לצבעי אלא כאן מרליכו לשקדיסשלוס ושוא מאריכת ימיו ומכוונתיו על אדם (הסו שאמר שאמיכו לפיוס שוחל בשלוס שנצו שאם דפיכו שיאמר חיים שאמלה ויקדים שאם) ונזה שהי שפיר לומן שלאמר בשניגלא רוא ושכא צוחה בא מצי לאם ויאמר לקולרים מי

ודרש בשלו שעכו"ם מי מקדים לו לחוק כי זה נכרו : נעשה אדם ואנו מרוים בימיהם ונריכים בשפת ושאם פעשה כל שאנו ולכן אם נכנס לפיכך ופלפה שאמיים ניום אנו ושפת שאשה אדם שיכא כאשר לכם (שבל חוב) ומ"א בשל בשת ירפיק מלשמוע שאמ' אם יוכל לשמוע שלא יהיה לו פיבא בדבר (בי' בשם סרי"ן) וכן אם פולא דוקון לעכו"ם בזמן הזה ניום מי שאמר ניש"ל שקודין ניש"ל יאר פיא בשם מ"י אם יניע להם דוקון נפי אפוא אם שפעכ לו יפלא לו שנשיב ואם לא שלא לו בשם שלמה : (מ"ם סימן קנ"ה) .

קמח דיני יו"ד מעכו"ם . ובו ה"ם :

א עיר שעושים בה יריד ביום חגם והעכו"ם מתקבצים שכמה שקומות והולכ"ם שם לכבוד אלילי' מותר לילך הוצה לה ואסור לישב בתוכה היתה הוצה לה מותר לישב בתוכ ההולך שמקו' לשקו' אסור לעבור בה אם הדרך מיותר לה : (הגיהו סלין פונקים שקומה שיר לעיר שמכת)

ב בר"א באכסניא אבל בן עיר מותר ואם הולך בשיירא שיהא הגם שלו של עכו"ם י"ל דדינו כעיר של עכו"ם (פור' שם שכשב"א) ונזמן שלין שכעו"ם שקנים שם לשרפיהן שוכר ליכנס שם (פור' שם ר' יוסי ושרפ"ם) וי"א דבכל מקום שרי (רשב"ם) ומ"א פרש שקידות הוא להשרפק שלילך בו שם יש לו דרך שמכת שלך כשהו (ד"ש וכן שמצא שפפר שמרי' שלמא שלמה שוכר וכן שמנהג שכתב שלילך בדרך שהו (רשב"ם) ומ"א פרש שקידות הוא להשרפק שלילך בו שם יש לו דרך שמכת שלך כשהו (ד"ש וכן שמצא שפפר שמרי' לבוני שלמא שלמה שוכר וכן שמנהג שכתב שלילך בדרך שהו (רשב"ם) ומ"א פרש שקידות הוא להשרפק שלילך בו שם יש לו דרך שמכת שלך כשהו (ד"ש וכן שמצא שפפר שמרי'

מזה הוי יותר מכדי דיבור. ובמח"כ נעלם ממנו שכן מפורש שיטות רש"י ותוס' דהכא. וכן מ"ש שם לחדש דבהחזרת שלום אז צריך שיאמר שלום עליך רבי ומורי, גם בזה נעלם ממנו שכן מוכח בש"ס ברכות דף ג הנ"ל, וגם שדעת התוס' ורש"י דהכא מבואר דאין חילוק בין שאלה לחזרה וכמ"ש.

ואמנם ראיתי בש"ס סנהדרין דף צח, א דאיתא שם דריב"ל כשבא לפני מלך המשיח א"ל שלום עליך רבי ומורי, ומשיח השיבו שלום עליך בר ליואי, ע"ש. הרי מבואר דגם במקדים התלמיד לשאול בשלום רבו צריך שיאמר לו רבי ומורי, והיינו דלא כתוס' ורש"י. שוב ראיתי בש"ס ב"ק דף עג, ב דאמרינן שם דתרי תוך כדי דבור הן, חד כדי שאילת תלמיד לרב, וחד כדי שאילת רב לתלמיד, ושאילת תלמיד לרב הוא שלום עליך רבי ומורי, ורב לתלמיד הוא שלום עליך לבד. ומבואר ג"כ דלא כהתוס' ורש"י. ומבואר ג"כ דאף שהרב אינו אומר לו רק שלום עליך לבד, מ"מ התלמיד מחויב להשיב לו שלום עליך רבי ומורי. ולפ"ז לדידן דקיי"ל דתוך כדי דיבור הוא כדי שאילת תלמיד לרב, א"כ עד כדי אמירת שלום עליך רבי ומורי הוי עדיין תוך כדי דיבור, והיינו כדברי הרבינו יונה הנ"ל.

שם. "והיינו דקאמר ליה ריב"א לרב מי בדלית וא"ל אין בדילנא". יש להסתפק בשאלה זו דריב"א אם כוונתו היתה לשאול אם עי"ז שהתפלל של שבת בערב שבת דעתך להיות מסתמא נבדל גם ממלאכה, ורב השיב לו "אין בדילנא", שבידל עצמו גם ממלאכה, ולפ"ז אם בדעתו להתנות אז להדיא שלא נאסר עדיין במלאכה מהני תנאו אף שכבר התפלל של שבת. או אפשר שכוונתו היתה אם בהכרח עי"ז נבדל גם ממלאכה דבע"כ כשהתפלל של שבת חל עליו איסור עשיית מלאכה ולא מהני תנאו, כל שמתפלל של שבת, דאחר שעשיתו קודש האיך תעשהו חול. והשיב לו רב "אין בדילנא", דבע"כ אחר התפלה הנני נבדל ממלאכה. וראיתי למרן הב"י באו"ח סימן רס"ג שהביא מחלוקות הר"מ ורבינו פרץ באשה המדלקת נר שבת אי מהני לה תנאי כשתתנה שעדיין אינה מקבלת שבת בהדלקתה. ושוב כתב מרן ביחיד המתפלל של שבת בע"ש אם אינו רוצה לקבל שבת עדיין, נראה לכאורה דהיינו פלוגתא דהר"מ והר"פ גבי הדלקת הנר, ויותר נראה לומר דכיון שהזכיר קדושת היום בתפלה, א"א לעשותו חול לדברי הכל, עכ"ל. ובוודאי דיש סברא גדולה לדעתי לחלק בין הדלקת נר של שבת לתפלה, דבשלמא בהדלקת נר שבת הרי בע"כ צריכה להדליק הנר בעוד שעדיין חול, ולזה שפיר אם תתנה בדעתה שעוד אינה מקבלת שבת בהדלקתה מהני תנאה, כי אין מעשה ההדלקה סותר להתנאי, אבל בתפילה של שבת דאדרבא עיקר זמן התפילה הוא רק בעת שכבר חל קדושת השבת, א"כ אם מקדים להתפלל של שבת ה"ז מוכיח שאז מקבל עליו את השבת, ונמצא תפילתו סותרת לתנאו ותנאי בטל. וראיתי להרב פני יהושע בסוגיין שכתב ע"ד הב"י הנ"ל וז"ל: "ולא ידעתי מהיכן הוציא כן, דאי מסברא דנפשיה אמרה כמו שנראה מלשונו בב"י שחושב כן לסברא פשוטה דכיון שהזכיר קדושת היום בתפלה א"א לעשותו חול לדברי הכל, הא ודאי ליתא דמי לנו גדול מר"י בר אבא, ומדא"ל לרב מי בדלית משמע דקס"ד שאין חיוב להיבדל ממלאכה אעפ"י שכבר התפלל של שבת מבעוד יום, וא"כ נהו דמהדר ליה רב אין בדילנא, היינו שהיה בדעתו ליבדל אבל אם התנה שאין רוצה לקבל שבת עדיין, אפשר דמודה לריב"א, דאפושי פלוגתא לא מפשינן לעשות פלוגתא רחוקה". עכ"ל. ואני מתמה על הרב האיך בא לדחות דברי מרן בדברים בעלמא דמי הגיד לו

על הקבים ועיין בפרי מגדים לפרמ"ג פוף סק"ב גרסינן שפיר כן כה דבוחל בשלוש חברו בשם דסיינו בשם שלוש פ"ם אבל בשם ס' ממש אפשר נומר דסיל לפרמ"ג דאסור לבחול משום מוליח שיש בשלוש ומה דלה כניח פרמ"ג לפחות שמוחר לבחול בשלוש חברו בשם שלים יל דסמך עלמו על מ"ש בס' מברים פ"ו בלכה ס' דבוחלין בשלוש מברים אפי' ביום חגם משני דרכי שלוש כדאיחא בחמרי דנימין דף סיח סיל ופ"ם בפרי בדיס ובוחלין בשלומם חיל ואפשר שממיל על שברי שיש בשלוש שמו של הקבים יניין דשפיר פרמ"ג דמוהר לבחול בשלוש פ"ם שלוש דהיינו שם שלוש מחם שלוש חיב בפיב דמוחר לבחול בשלוש חברו יפרשל בשם שלוש ולכן לה בניחו פרמ"ג ושפיר בניל חיברה דמשמעות במשנה ושרשות שבניח מכני קרפי משמע שמוחר לבחול בשלוש חברו אפי' בשם ס' ממש ולה דוקה בשם שלוש חיב כיל לפרמ"ג לפניח זאח לכלבה שמוחר לבחול בשלוש חברו. בשם ס' ממש דזה לה נשמע ממש שפשק שם ס' מברים כיל שבוחלין בשלומם דאשר דסיינו דוקה בשם שלוש מוחר לבחול בשלוש שפוים שכל לה בשם ס' ממש (ועיין בירושלמי ניחין (שובח בחוש' דף סיב סיח בדיב חשרחא) דחיכה למיד לשפרים אמור לומר שלוש שלים רק ייפר (ועיין בפי' משם ומרחה שפיים שם מ"ש על דברי שהוש' כניל) וכבר כי' חשאר לומר דגם רב ככשה בשים דילן דף סיב סיח סיל דאסור לבחול בשלוש שפוים בשם שלוש ולכן חיל בלמח למר ולה שלוש דשמו של הקבים הוה עיין בשיך יורד סי' קמ"ח סק"ו דמשפשק בזה שם שלמח היה שיב שמו של הקבים כמו שלוש חמנם מרפ"י וכחוש' לה משמע כן ולכלבה הוה דמוחר לבחול לשרים בשלומו בשם שלוש כניל מפרמ"ג ופ"ש יורד סי' קמ"ח סעיף י' פ"ם בשו"ע וסי"ך) שם לה בניחח דסיל לפרמ"ג דשם דבוחלין בשלומן של שכו"ם סייגו שפי' בשם ס' ממש וכיון דכחב לפך דבוחלין בשלוש בשם סיל לפניח הו דמוחר לבחול בשלוש חברו בשם ס' ולוחק הוה.

ודחנה כמר שפיר לנו רבי זיל בשם' מכוח כניל שמנא יפרשל מחי כי' שלה לבחול בשלוש חברו בשם ס' ממש שלה בשלה שלוש שהוה שמו של הקבים ולה משני פ"ם ליפיר בדבר דשם רבי כחב להדי שם דמוחר לומר לשברו ישה ס' שלים שלוש כרי שמוחר לבחול שפי' בשם ס' ממש ולניח דרבי שמוב יש בדבר לבחול בשם הוקשה פוד נרפ"י דלמה לה שחלינן שפן בשם ס' וחירן דשלוש היה ניב שמו של הקבים שבל עכים משמע שבידעי מוחר לבחול נם בשם ממש שלה שיבני שלה לבחול רק בשם בלים שבל לה שלד שם ליפור בדבר כניל וטן שמח שבר רבים מירעי ס' מהניס שלה לבחול בשלוש שלש בשם ס' שפי' בלטן לפ"ז פ"ע שלד ליפור מולים פ"ם לבשלה לה נרחה לי שיפי ליפיר כלל ושפשר פשמע ונימוקם פמש כדי שלה להחדיות לחומר מנכנם ודי"ב.

סימן ס"ד

ע"ד מה שפלה בדפ"י זה כבד לפקפק לכ"ד ה"ה

על מנשגן של יפרשל חורם שפהב שבדך שת בניו בלול שבח קודם לשמר יברכך ס' ושמרך יהי ס' וכו' מדברי סוביי בשחת שפיוחיו ושוח דכיב ליחח בפ"ם שם שבח דף קיים פ"ב ושי"ר יפי מימי לה שברתי על דברי שברי יודע שני בעלמי שפיני כשן שם שומרים לי שברי פלה לדיכן שני פולה וכחבו שחום' חיל לה ידע רי מה ליפוד ים בזה סמולה לדוכן שם לה משום ברכה לשמה שלכהים שמרת שחודש לברך שת יפרשל שכיל וכיקשם בדרך חורח סי' קבים חלוך לה ידע כרי מ"ם מלוכה בשם' כחיבות דף כיד ד"ה ליפ דשיחה שם זר כיובע שת כפיו שובר בשפה ופירשי דכחיב כה חברכו שים ולה זרים וחירן שפיית שם סק"ח חיל ושפשר דסיל לרי' דשיפור פשה (בשמרו בכחובות) כיינו מה שפזיל בשם לבשלם בברכה ופיין בפ"י לעיי שכיל ופיין בשפשיק ולבפיל שם. וכחב כיובי מבד"ן שחיית פ"י ו' ב' פירושים בכוונת שפניח בפ"ם דפיפור פשה כיינו שם שפזיל בשם לבשלם בברכה. ע' דכוונחו על בברכה שלפני ברכת כהנים דכיינו שקבע"י וכו', כי שכוונחו על כוכרת שם בברכת כהנים פשה חם נרחה לו פיקר בכוונה שפניח שכחיד פ"י"ב. ולי"ב שין שלשו יריעו וגליעו בשפקן של יפרשל לומר כל שב בברכת ניעו גליל ע"ש ברכת כהנים בשם שם לדבי כעני' הוה זה כשזיר ש"ם לבשלם כניל דבשלמת לפי' רש"י בכחובות שם דבשבה הוה שלכתיב כה חברכו - שחם ולה זרים פ"ם יזל דשיעו שפיר רק בשיחת קרח כדאיחא בשם פוסה דף ל"ח פניים דבשש"י ליכי קרח כדאיחא בשם ופ"ם דף ל"ח פניים דוקא שבהן ירעו ויברכם פ"ם ובבש"י שפשעינן שחם ולה זרים ובשפת כי"ב בניח בפי' קרים בחרים פ"ם, ושפי' לפיפת כחים' כפי שם שפירש שפניח דבריסם דבפי' פ' דכוונחו בשם לבשלם בברכה לפי פי' פ' דכוונחו על בברכה שלפני ברכת כהנים ש"ם שפזיל

אל ישראל שמברכין בשם בלי כתיבת יהי"ו בברכה שלפניו רק בשתא בברכה כהנים תחל לפי ב"י דכתובי בגרשה לו מיקר קשה כנ"ל.

אבל יש להקשות מל מה שאנו נוהגין בכל יום לומר בברכת כהנים ממר בקלה החורה בשמירת דכתי דרך ליעוד הוא כמ"ש בשם מרח סי' מ"ז סעיף ה' ומ"ש בשם מגיד פקיס ובדרך כליעוד ודלי מוחד ומיין בשרת שלילה יעכין סי' סיפ"ה בשם סי' רמ"ו ובספר ברכי שם דלפי בדפוס בכתובות בשם מיתר לומרם בשם דרך כליעוד ותצ"ע דכמנ"ד שם סקי"ד מוסר מ"ש ניקח משום שבחורה ודלי דלכ"ע מותר לומר דרך ליעוד ולכאיר שמות שבחורים שם ומשם משמע שם בשם מר מניו סמ"ן כוצע כ"ז בשתיה שם ודוקא בדרך ליעוד אבל בחורה בדבה קייט שמכון לברך אח מי שפיר יש לתלוק מטה שלמה שם לכאורה כמ"ש בכוונת שמנ"ע בשירושו לדברי בריי שבחורי בשת שכיל ומ"ש בחורי בדבה לכאורה לפרש לאו דוקא דהא אין זה בדבה בשאר מקומות שנהגין לו מלוי וכדומה אלא כוונתו שלמה שיש לכאורה שכוון ממש בשעה דאח"כ מלקין פירש כדאיתא בשם ממורא דף ד' ס' ובשם מהרי"ל דף נ"ו פ"ש ומיין בדפוסי בשני הקדוש, ומיין בשם מרכוש דף ר"ל ע"ש זכריה אח שהם (פ"ש שם שהם) שמות ויליב ושפורש ובוודאי בכהנים בריכי לברך אח שהם משמע דבכהנים בדבו אח הלשון בשיש ומיהו משמע משיש לכאורה וברכו אח שהם דקיומו שם שהם משום דלשמא ויליב ועבודה סי' מבדילים אלא אחר בקלה בכהנים לא"כ מברכים אלא בכהנים כמוכן ובחוסי שם כחבו שאין זה דוכן וכי אלא בשיאח בשים שמרו בדבה בשים כמו שאנו נוהגים ולפי בחוסי יש לכל שהם שבשי שממשך ושמשמר שמרו בדבה בשים בין בדרך בדבה שאנו שאר בדבות בשיל כיון שאין בדרך בדבה אלא בדרך כליעוד כמו שאנו נוהגים ולי"ש שם ומ"ש על מנהג של ישראל לברך אח בשלוים בברכת בהנים בשיל שאנו קשה כשיל וכן רבים ושלמים נוהגים להשמיר מרב לדיק בברכה זו וכן רלוי נוהגים לברך בברכה זו אח מי שהולך בדרך לשוק או בדרך שלין ליעוד ולית מאן דמפ להו דנוהגי כשיל.

איבא מי דקשה לי על מנהג של ישראל חורה שאנו יכולין בברכי קודם שלריי דל מדברי שאי נוהגי כשיל ויוחר קשה לי דברי שנוהגי כשיל דסיל דבברכת כהנים בשאנו בלי שבירה שלפניו יש ליזור ברכה לבטלה לזר שהומר חומש דהוה עד מכיה שליפה בשם' ברכות דף כ"ד ס"ל דלילה בחש ושחקינו שיהא אדם שוהל בשלום מברו בשם שאומר ושגה בשו בא ובי ויומר לקילרים ס' שמנם ובו ואומר שם לעשות לכי שפרו חוריכם פ"ש ברבי זיל ליכ אין יאמר כנוהגי דל דוב שמברך אח ישראל בברכת כהנים בלי בהיש שלפניו מוכר בשם דברכה לבטלה פא שחר לברך חבדו בשם ס'.

ונלפע"ד ליישב דברי שנוהגי בשם שלא ויוקשה מלו משים משוכשת בשיל ושוא דשנה משם שחקנה שבחקינו שיהא אדם שיהל בשלום מברו בשם ולא מיישינן בי משים שולחה ס"ש לבטלה שוא כמו שפיים בשחיכין שם ואומר שת לעשות לכי שפרו חוריכם ופי' רבי' ויל פשיש שמבטלין דיש כדי לעשות לכי אף זה שמחכוון לשהול לשלום חבדו זה רלוי על מקום שנאמר בקם שלום ודשבה שחר לשפר חורה ולעשות דבר לבלשה שפול שנגיש ושמשם זה יחכן בשלילה שלום שחדש לחבדו שמוכי שדרך הארן ודלכי הבלום ושדת שהכבה אחוב ולימוה וכן בברכת כהנים לבניהם שכוא ניב שדבקי שהבת שפנות לבניהם כמו שברכו לשחיהו ולחק ויומקבי שה בניהם ושמה שבר בי לח ישראל בשן שלשיחו וכן בשבכה בב לדיק לשנים שבחים שלו לשחרך שוא ניב שלך שהבה וחיבה ושדרכי שהשבה בשי ושמשם שבדו ושיין בשים שם' שריק אף שי פיש דשמל לי' רשיי לברי שנים הלא בשלי גורל בשם זיל גבייהו לדברייך פ"ש וכן שפי שם שנשנו בשם בני אדם בלוחם שח שחד שנשם למקום רחוק או סולך בדרך שליך ליעוש חומרים שחריו כשהון לשדו לדרך ברכת כהנים יברכך ס' וכי הוא ניל שמדת שחבה ושחדות ושהחשוה וכל שלש שם שדרי ושמשם בין שום לחברו וכן שב לבניו וכן רב לחלמידיו ושכשיו ושייך שפיר בשם בשעם דעת לעשות לכי שפרו חוריכם ושפרשי זיל שנב זכו שלונו של מקום כשבני ישראל חובשים זה שת זה ושברכים זה לזה בשם שנשבה ושיבה שנאמר בקם שלום ודשבה כהון ושנ"ה מוחר בכל שלה לברך בשם ס' שפי בשפוקי ברכת כהנים דמ"ש כיון שאין בזה שנים שלית ס"ש לבטלה דהוחר שנשם דעת לעשות וכי כשיל ושיובש של נכון שנשני ישראל כשיל שנשי"ב זר שפולה לדוכן לברך שת ישראל

מקמיע חילק ופיל דוקא לעמו מותר אבל לרשות אפי לבניו ממש אסור ומניח כמה לחיות לוס מיים ואיל לפיד כמניח הרבים קיו דמיה נבריו ממש אמן ו שום מיחום הניל נבל מלו ומכיו במוכל ושוחט מאכל שליו מאכל בריחים לבם רשות כיוו לכברות נוסו ביותר אסור אכיל מניג שאסה ליו מרגיש חולי מיש ניל נבל מלו חולי ומיחוש חבמרת הקיבה אחר אכילה כמרוחה בודאי אסור משום רשות לכתורא ואפי לכבי דפיל דבריו ממש מיחר לאכול לי לשחוט מאכל שליו מאכל בריחים לרשות ניל יש ניל לומר דוקא בריו שמן ו שים מיחוש שבא מלו אפי לא לאדיכים משיה מותר לילכא חשש שחיקת שמנים דאין בו נזק כיל שיפי נכול לשחוט שמנים ואיו אילו מלא לכברות ולרשות שפו ביותר משאיה ניל שהוא שלל לאחמרת הקיבה אשכר דאסור (ועיין בשיל דלאילא אפי לעמו אסיר מיין במלק בשר כלבה בשפר מיב מיש שיד כאיר).

איברא כשדומה לי שהשולש טוענין בו ביאר ופיל דלא שמעו לי שהשולש דוקא דבר שהוא מרשת משניה שהיל ליו מרשת רק שאכלה בזיונ שבאוך שאכלים ולית בי משום רשות ודומה לזה דפוף פוף משום רשות הוא שולנו.

ונ"ל לנשר זכות על שטענין ביאר בזה והוא כיון שאפי נשלו מיחוש הקיבה אוכלין אח שהרגה פיל מיד אחר שאכילה נשיר שאין מרגישין שום כאב ואשמרת בהקיבה וכשדומה לי שאחרי שמרגישים אשמרת ליו שוטיל לית היה מאכל בריחים דכשאוכלים אוחו שם שור בריחים ובשאכל בריחים קיימ שם דאפי לרשות שוחר ושור יש לנרף בזה דשוה שאכל בריחים משום שבריבה בני שדם בכשה שקיטות שבם בריחים משרשים אח שהרגה פיל בשים ושאין שוחו בחור שאקה (עיין בחשו שיש לבשיל שכרים שדשם זיש אחריה שי לית שחוחר לחקן שיש שהרגה בשבח לשחוח) וכיו כחבחי בדרך ליחור זכות בשלה לשפיר.

סימן כ"ז

ע"ד מי שהולך בשוק שחוץ לביח חשלחם ושנע שחדם שחיב שדרכו לשניה לו שביבא לחיח לריחה שלום ויוחדה שכשור שם רשאי נם שם לשניה שבובע שלו.

הנה בש"ע יורד שי קיל שפוף בי כחב שחשבר וחיל ושב לו קוץ ברגלו בשני שכרים או נחשדו לו שעות לשני לא יבוא לשפיר שקוץ וליטול שעשות משני שרגשה שחשחוח לה שלא יבא או נדו לנד שיו ושחיב ושנע שחזיקו שלא נדו לנד שיו ושחיב ושול שרי לשניע דכוותה לשחוח ליטול שקוץ שרגלו או שעשות שנחשדו ושפיב לחסור שדרבנן משני שרחיק שיין שנרגשה כשחחוח לעיז לית נם בניד שפיע שלחבור לו לשפיר שבובע לשני בית חשלחם לשניע שכוותה לשבור שהר או כחדש לחבר שנע בו כיון שדרך שעכוים בזמן הזה כשעוברים ושבים לשני בית חשלחם לשניע שבובע חם לשם דרך שבודה ואפי לית דרך שבודה רק לשבור שיו שים שלים שן כחורה כשיש שרשבים בשיג שה שלרים כלכה ו' כשנשף וכשנשק וכו' וכל ביוצא בדברי שבוד עובר בלא חעשה וכו' שיש ושיין ברשיח שי שיל שפוף בי וחיל שרים או שכיים שים לשם לוחה שכוים שבדיבם או שנשחים לורח חשם לשניכם דרך שכשומים לחבור להשחחוח לשם או לשבור שבובע לשניכם רק בדרך שחיו נרחה וכו' וים שקילין בדבר כוחיל וילוף שגם שפובדי כוכבים לוכם שפירים שבובע או שחחחוח לורח החשה רק לשבר ושוב להחמיר כשברח שרחשוש שיל שרשיח שיש שיד אפי לשים שקילין שיל לחבור לשבור שבובע ביון שכן הוא דרך שפובדי כוכבים שחפירים שבובע כשעוברים לפני בית חשלחם וחם לשיד בדור ושנוע לחבור ושמולש לילן שאילן שזה ושנוע דזה לחבור אפי כשהולך לפני בית השלחם ונדו לנד בית שחשלה דגם זה בית מדרך שכוים לשבור שבובע אפי כשדרם לנד שיו.

אמנם יש להשחפק לי שרי לשחוח שעם שרגש כדרך פורפי שלום לחנשים חשובים כשהולך לפני בית חשלחם וכגי כשהולך ונדו לנד שיו ושנע שחבירו שבא נגדו שעיטת דשרי לו לשחוח ולשנע שרחשי כיון שהוא הולך ונדו לנד שיו וכשהוא שוחה לילו שיחה נגד שיו כשהוא בשיש שיל בשחחזקו שעוחין לו ושב לו קוץ ברגלו שיל ושפשק הוא רק כשהולך ושילו נגד שיו ונדם בא נדו ושעלה כשיחה ברחשו לו יחה שעם נגד שיו לי שרי בכסיג וכגי שם שרך שבוים כן לשחוח ברחשם כשעוברים ושבין לפני שיו ואפי לא שרי עושים כן שלא לכבוד שיש שעיטת לשאול שיל שברשבים דשנשק ושנשף ניל לילו דרך שבודה ושיש שפקילין בשיש שי שיל דפרשוח שפקלחין שים בפני כשרים לא יניח ילו על פיכם ויפחד שפני שגרשה כשנשק לשלילים שיג דשנשק ניל לילו דרך שבודה רק דרך כבוד.

והשפה שכשפר הוא שיכה שפין דרך בבוים לשחוח לפני שיו כשעוברים ושבים לפני אפי שלא בדרך כבוד כמו שסוף שחם בשדיכת שלו שבבוים

שכויס בעברים לפני בית המלחם לינה שמיס מלח מסיגים בכובע מם מותר בכביג מו לם וגרמה לי דוס תלי בפלוגתת שבכיות הרמ"ת בפי' כלל פפיק ני שבמחי למעלה ופיים ברמ"ת דמוד להחמיר כשברת ארחשוכ וסי"ל בניד מוד להחמיר שלם ישמה רק ידרוש שלוס בפה.

ובדיוחי בוס מעלה מ"ם ביכוב דבני סמור בורד פי' קיי"ל שכחב דינה דיבב לו קרן ודינה דלחשוכו לו מעוחין ודינה דמעיין דמפי' לם לפחי מלוח מ"ח מסור וחמיר כמב דינה דשלוסיות בשקלחות מיס ורוחי בשבב שמביב ברוף בקשם של סמור דלמה בניע דינה דשלוסיות דמה בשים מ"ו ר"ב קחמר דשלוסיות בחני בשרייחה שם כוח משכה שחיוכה לריכה כיון דלכחב חני דמעיין בחוכך לפני מ"ו דלסור לשחות לפני מלוח ולח בקשם שלח שכוח שרוה שם כיוה לה יוה"ב בשים ברשי"ו וחוסי' ר"י קשה של כשור כיון שסביה דינה דמעיין למה בניע דינה דשלוסיות כיון שלח סביע דינה דכיולה בו שלין כלן מקומו וכרמבים בניע דינה דשלוסיות ולח בניע דינה דמעיין משום דהחוחה נקפ' מיים בשב ושור בקשם שגמה לה בניע בשור של דינה דשלוסיות דלפי' מלוח לסיר לשחות שמיב דכשר חגו לם נבי מעיין מ"מ כיול למוכחב כל דומה מחר דינה דשלוסיות שנרחה בקלי של המיוכוסות וקוסם לפחחלה פפי' כמ"ש והב"ח בקשם ולעיכם לשור בשים שם שלוסיות המקלחות מיסו בשלים חלינו לומר לפי' מ"ח מה מקשם הב"ח שם שלוסיות דחנן לשם לריכה הסחר חיטרין לשמעינן דבשלוסיות מפי' בשלוחה לפני מ"ו מסור דוקה לחר שכמה מפלי דמעיין וכיל ליובב שיעה כשור דסיל בחמה דבשלוסיות מפי' כשלוחה לפני מ"ו מסור מבל כיכה דמלוח מין חיסור בוה רק כשעה לפני מ"ו ולכן בממעיין דחייבי מ"ב שכוה לפני מ"ו דבלחים ליכה חיסור כלל בממעיין כחב דמפילו כיכה דמלוח מסור לו לשחות ובשלוף דחייבי כשלוחו לפני מ"ו ושיש מסור מבל דוקה כיכה דלמה מלוח ולמן דמכוון לה מני בשמוד בשלוף דינה דמלוח דלוסף להשמיעכו בחילוק שבין מעיין ופלוף דמעיין חיכו מסור רק כשעה מלוח ופלוף מסור מפי' כשלוחו עומד לפני מ"ו ומבל דוקה כיכה דלמה מלוח כיון שלחו לפני מ"ו ומיושב קושיית בניע דלמה חני מלחי ככל מבל בשים פריך שפיר דלמה חני פלוף דשחם ליכה למימר דרוסף להשמיעכו כפי' חילוקה דממעיין מסור מפי' כשלוחו לפני מ"ו מסור כיכה דמלוח דשרייחה לה

כחכר כלל כפי' דינה דמלוח ומס שהקשה בניע בשה פריך בשים למה לי למחני פלוף פה לשיעת בשור דפלוף מסור מפי' כשלוחו עומד לפני מ"ו בשיר לוקמיך לחשמעינן זחה ניב לה קשה דשיעת לי להשים כיון דכפי' דפלוף מסור מפי' כשלוחו עומד לפני מ"ו היה דוקה שלח במקום שכנה וכרי"ב שיעת לי להשים דמסור כיון דכשעומד לפני מ"ו מסור מפי' במקום שכנה ממילה כשמע דסיכה דליכה שכנה מסור מפי' שלח בפני ספ"ו בניל ביובב דברי עור בניל.

סימן כ"ח.

נשאלתי מלחר שנולד לו ילד בן ומת חוך שנוכה ימים ומלו לוחו וקלפו לו שם קודם הקבורה כמנהג בשים ויש פי' בפ"ב בפיק כ' ובפי' בניע בפיק ו' שמשימים לו שם לאר שיגמלו מן השמים ויחי' בחחיית המתים ולחיב נולד לו סוד בן ורלה לקרות שם לילד סיולד שם זה מקרת לילד שמח בלילוף שם לחר דסיינו שם שילד כמה פי' יעקב ולח כילד כחי שנולד לחיב

בפת"ש רוצה לקרת בשם ישראל יעקב לי שפיר לשיוב יויד פי' קמ"ו סקי"ו בניע ועשם השי' לדבי פז שלחב דיכול לקרות שם בנים בשם לחר בין מת לחר לו שנשם חיים ושם שבמפלת כחב דמיים ים לחום משום סין בניע (כיינו בשמשם חיים) ין ובשם מה לחר לין לקרות כשנשם שם משום דיפ מלי מיים פניל ופיין צולכחים שם פניל שקיבל בשם בגחיק מבומבשם זל דלין קפידה רק כשמומחיכם שוה ממש ופיים מה שפניה בשם חשוי נמע שוק וגבי מפרשמון וביח נפחלי ומוד שפיים מלר לין לחר מפש חבי וכשה בניד דלין שמוחיכם שוה ממש כניל לדמת בגביק פניל לין קפידה כניל ולפמיד נרשם עוד מפש להחיר לקרות בשם זה שקרת לילד שמח בניד דממעת מלי כחב בחבוי בחבי פז שלח יקרת לו שם כילד כמה משום דניפ מזלי וסיינו שסורפ מזל שם זה שלנו חה יחכן שם קרת לילד שם זה נחייס ולחיב מה לז ניל דלשלנו סורפ מזל שם זה משלי"ב בניד שקרתו לילד שמח שם זה לחר שכבר מה לת שייך לומר כורפ מזל שם זה דכלח מה קודם שקרתו לו שם זה ועיין בדרכי משובה שם שקמיה בשם חבוי דמ"ז שכניע רשי' בקיס בי שדוד שמלך פ"ה קרת שם בנו שלימה ולוילפא בשם שמיסם שמחו.

סימן

ולסכי לון כתבי מגלה לגל מעמן לי כתבי דשקרי קפר כתיס כיי לגל לי מגלה כיכל' ולי לון כתבי שפי כיון דלידנק ליכ גם מעמן לה לכתוב כיון דלידנק כלפ ועיכ דליל כיון לדידנק וכפ קיל הוכ מכוסה כיכתם ורייף פקח כרי

וכיון דכתבי מעמן סיס מגלה לגי דבריו וכסכי מלוך :

ועוד פי כרחיק דכוסי סריייף מפו' עמ לעפו' מיכר לכתוב לכתיק

ושוקי סכ"י דכפ לעעמי דלקר לכתוב לפפרסחא וליל מפר עם לעפו' שיכר לכן קיל ניכ לון כתבי מגלה לכיתק ולפי דקיייל לפפרסחא שיכר סיס מגלה ניכ וכסן הוא . ולגי דלפעיד יס לפוכיס דלגלו עפו' עם לעפו' לפי סריייף עלה לסמיר בפקטן לפון הריייף כתבי מגלה לכיתק כי וכן הלכה קיום דבריו וכן הלכה בפפ יפר הוא כיון דלון עציו פולק בזה וכ' קפם כתבי' מגלה הא לכלכה כי כן ופם הלי דפדר כי וכן הלכה ולכן כיל דלפה לעיר בזה דלגו כפני דכתבי' מגלה מפי דלגו לפפר ופפו' עם לעפו' כי כן לון זה הלכה הלגו פרוש פעם לפיך ולפי בזה ופף' ויכולה ציל לכן פוקי דברים וכן הלכה בזה עיקר הדין דכתבי' מגלה בכל עף' חעם כי לון כן פיקר בלל כפי לחפון על הרייף כרי :

ולולי פי כרחיק פי כיל דרייף קיל דהלכה כתבי' מגלה עפיק

יעפום כיק ייג דעקפה לעיי והה לה כיכן לכתוב ועכיק קפעת דפיק הלכתא כפר אחרלת וכן העפם דהלכה כותבי' מגלה ולכן פקח סכי כביל ועיין :

והנה פרעציס פקח לחון כותבין מגלה לכיתק קיל הא דקפעת דפיק יעפום הלכתא כפיי פעפעת דכי רפיי פס דוקה להפלפל לפפלפל פקפי כתבי' מגלה ולקדפיק עפלייכ בפתב גחגרי ולעיכ עלפ עייייק בלפפם . וליל הא דכי הרעציס לון כתבי' ולון כותבי' לכיתק כפ לפפלפל לגל פלא להפלפל שפר . ולגי דלליע לפי רפיי לחלק בפליל דעקפה כן כתם פלפל לפפלפל עפר ולגי דלליע לפי כיפ הא לגי לפגלו ולפפלפל עפפה ולייע :

ולייישב בפפרם פא דלפר עיע עפכי לחון כותבי' (עיין בפעו' פפפר לחיח קי כיל בייפ כיל לייפא עייייפ . הפגי') :

דהא בעיע בפירוגין. פרעציס עפרס בפירוגין פפפב ג' ג' פיפוס עיכר ולגיע לפי עיק פרעציס רים פלכי קיס דעלה לכתוב קיס דכפיע ועפה כפפו לכם הפירים פורס קיס פי קיס לחון כותבין מגלה ולפי דקיל לרעציס דכותבין ג' ג' פיפוס דלפל כותבין קיכ ג' ג' פיפוס וכל פפורס עכיל וללייע :

והנה מקפי' פל רעציס לעלן דקיל כותבין מגלה לכיתק כי עכיל דעלה לכתוב כל פפורס ולים לפפר לכיל לכתוב כלה . ופ כרשוס דעלן דקיל כותבין מגלה לכיתק דוקה להפלק לכיל דלגו לפגלו לרייף לפי' לחון פפרחיס ולפעיס לגיל דשכח כפי' לחון קפס כפיל ועיייק פפרחק . ולפעייר וכן פקפס פפפרייע ועפילו פפיס כי' רכ"ך הכיל ועיייק פפרחק . ולפעייר כלפ (עיין בפפגי' הפפגר יפיר כי' קביע עייייק כל לוכס פגי' פיכס לפגלי ז' . הפגי') :

ועיין פפיס פיוייר כי' רכיך פפעס פפר עיס פפילין ופפה דכותבין מגלה עכביל כך הפירים פורס ולים פפירים ועכיל דעלה לכתוב כלה עפי' לחון פפרחיס מגלה ופפרחק עפר עיס . ופפריעיני כלן פלפלי כי כגן צלוגי פלגלו לה קיל קלה יפי קיס לגלוי לפר לכיל לפי' לפפר לגלו פה עיקרי עלה לכיל לפי' לפפר לפפרחיס

לי מפטר ושם אחר מקום מפטר חי מרחם ומפטיל קיל גם בעלה אחר קם מפטר ושם אחר מפטר לקמני עסי וכל דיש קכרת לומר בסמוך ליקח מ' שמחם ואיכ אחר מפטר מת' ממילא ט' ומוכר מיקח מ' שמחם ולא ידחק אחרי' גם כשמחם מ' ואחר מפטר לקמני לא מרחם כיכ מימחל מפטר כיון דמי' דמחק ט' לכן מיש בידיכם בגיטים וכיולא קיל לרבניל דקאמרי' אבל בדאורי' לא עד שיאמר קים לי מפטר ושמיש בשטיב לי' בעלה אחר קם מפטר דוקא בגיטים אבל ליקוי דאורי' לא כמיש תיכף בקיעל בחתם לי מפטר קים לי מפטר ואין ט' סוכחי דמיכון לי' גם בדאורי'חא מכי כיכל נכון ועיי . ועיי בסמוך לי' מיש בשם רחים לי' מיצע מרחם ובפי' רקי' שם ומעלה כדגיכ :

כביל והרבה בחרי בעמיי :

ואין כופלי' בשטר לכרי' עיי כין שטר שעבודי' שטר שטר ולכרי לכן כשטר דקאמרי' לפי' נאיסור דאורי' כביל . ומשיש שם שטר פלוני פלוני שעמד בחולין פלוני אחר חו שב שף פלוני לית ליה כלום רק שהו שעיב לשחולין פלוני אחר חו שב שף פלוני ואין ט' סוכחי דמיכון לי' גם בדאורי'חא מכי כיכל נכון ועיי . ועיי בסמוך לי' מיש בשם רחים לי' מיצע מרחם ובפי' רקי' שם ומעלה כדגיכ :

כביל והרבה בחרי בעמיי :

ואין כופלי' בשטר לכרי' עיי כין שטר שעבודי' שטר שטר ולכרי לכן כשטר דקאמרי' לפי' נאיסור דאורי' כביל . ומשיש שם שטר פלוני פלוני שעמד בחולין פלוני אחר חו שב שף פלוני לית ליה כלום רק שהו שעיב לשחולין פלוני אחר חו שב שף פלוני ואין ט' סוכחי דמיכון לי' גם בדאורי'חא מכי כיכל נכון ועיי . ועיי בסמוך לי' מיש בשם רחים לי' מיצע מרחם ובפי' רקי' שם ומעלה כדגיכ :

כביל וקיל :

שלמא מלוי מלכא קלמא מלוי מלכא כיל עיב האדם גם חיוני יקלי זה לסיב וכן ושם לך שטר מלסיב ואמרי כל הגחל מאניגו ס' וגם שטר שביל לחביגו שהיב שכיב יומר שעשע מחוקי שעביי ליעודם כדאמרי זיל חיבי שעמי חפי' חב וכן ס' וכן אמרי חיב לשחם מחרי דאורי' דאמחו לי' ולכן לריבי חיב יומר לשרבי שטר שכפליים ומקולי מלבי רבני' שמולבי' גילדם ושעבי' לסיב הגחל שם עיי החורם וכן שעבי' שכשעם ומרבי' שטר שעלם כבר שעשע ולכן נקלחי' מלבי' שמולבי' ומשלים שעלמם ושעבי' אומר ש"ם שטר מלך מלכא שטר מלך מלכא שלך מלכא שמולבי' שעכישם כביל וקיל :

בי מלבי' יעלם כי לחלעי זיל עיב בחמר חיב שעשבל חשבי כשבר זה שה ומומרי' זה מפני זה וכיל עיב שם שחל ומלך חביבו על עלמו ושיב בי מלבי' חיב שעם מלבי' יעלים לחבי' חיב על עלמם ולא גביגא זה לפי שלא קמו מפבי שגם שחל חיב כשמחם שלו דבריו זיל ושי זכוחו יש מלים עד ביחל מעשר שטר ויעלים בשמים ביעים לשן :

סליקא פ' הניזקין בריך רחמנא דסייען עד כאן בן יחזקיו לתורתו למען שמו הגדול להגדילה ולהאדירה ע"ע נלך לאורה אמן :

פרק האומר

ע"ב האומר שמקבל ניס לשחמי כי שם לפי לחזר יחזר ובעורת מפלם דקמיל דעיע מכי סיבי מלים לקבלה ויש לעי' לפי דליחא ביחמלמי חפי' לשחם שמלי' בשר לומר שלים לקבלה ויש לעי' לפי דליחא ביחמלמי חפי' לשחם שמלי' בשר לומר שלים יכול לזכי לם סיכה דבילמה דעשם דמלי' בשר לומר לומר לחדם יודע שם שלין פשוט כיכ ולפיי לפיקך כיחמלמי גם סיכה לשוחי וגם שמלי חפי' בכליב חייבי דיכל לחזר ל"ב גם כשאין שלים לה יודע לה שיכל לעשו' שיק כשיב וגם שלים שלבה לה יכ' ולעיע :

ולי"ך בודאי שמבי' לשו בכשיב חייבי דלי ליוחי שמלי' בשר בכשיב לשו כיב יודע וגם שלים שלבי' שים ויחמלמי רק דיכל קלמר דלי"ם שלים לקבלה שעם גם בזה יעיע דשפי' שלים שלבה שים. ושלים שם דקקי' לכשלים דקבל ושבי' בדבשם דיכל דשעשי ושעלן שחקבל שלבה לי' ולא קלמר דקמיל חפי' בגיוכי דביולשם דעשם ליע שקבל עד דעשמה שה שלים קבלה שפלים ובכיהי דבחם שיכל ולשים שים שלבה דבילשם דעשם שלי בשר לומר לומר לחדם יודע שם שלין פשוט כיכ ולפיי לפיקך כיחמלמי גם סיכה לשוחי וגם שמלי חפי' בכליב חייבי דיכל לחזר ל"ב גם כשאין שלים לה יודע לה שיכל לעשו' שיק כשיב וגם שלים שלבה לה יכ' ולעיע :

דיחמר שכי ולעיע :

האשה קלמרם שחקבל לי ניעי כי הביגיגא כי גשם דבשיו דחפי' לה יודע היא קשמחם שליח קבלם והיא לומר שחקבל שם לשחוב לי' דבכל חופן שמחבוש קלמר ומיכב זה כדאמבי שים לה לקבלה ושקם פשעה כיין דשם לומר שחקבל והיא לומר פשעה דלי' לחזר ולזה ביחא דקמיל חפי' שם לה יודע [לומר שהי עיי' בשבר דשים חפי' כי שיב ניחר שכן זה שיב] והביגיגא פקפק בין שם זו קבלה

כונה לית ליה הכין אלא במצוה כזו. אבל בשאר מצות מודה דא״ל כוונה. וכדמשמע בדוכתי טובא. דהכי קיי״ל כמ״ד א״ל ותקיף חילייהו ודאי דהסוברים כן. וא״כ לא תקשי מידי להרע״ב מדלא שמעת ליה אלא גבי ק״ש. ולא באתי כאן אלא להעיר אוזן במה שיש להתנצל ולירד לחילוקים שונים. ויתבאר עוד בעזר העוזר יח׳:

בפרקים שואל. הקשה בתי״ט אמאי לא פי׳ התנא שואל בשלום. כבסוף המשנה ומשיב שלום לכל אדם. עיין עליו מ״ש בשם מהר״ש בנו. ועם שיש קצת טעם בדבריו עדיין לא הונח עיקר התמיהה. דמאחר שהיה מספיק לתנא הקיצור בבבי דרישא. לפי שהדבר ידוע ומובן שעל שאלת שלום נתכוין. ואין לטועה שיטעה דשאלת ותשובת דברים דעלמא או של דב׳ תורה היא. כי מה ענינן למפני היראה ומפני הכבוד וק״ל. ע״כ נתחזקה הקושיא בדבריו שהי״ל לתנא לשנות דרך קצרה כראוי והגון. (ומ״ש דאשמעינן מילתא אגב אורחא דלכל אדם אין מוסיפין. כמו שמוסיפין לרבו ולגדול שאומר לו שלום לרבי ומורי. איני יודע מה צריך להשמיענו בזה. ומי סלקא אדעתין דלימא איניש לחבריה או למי שקטן ממנו לשון רבי ומורי. אדרבה אין מנהגן של ב״א כך ולא מדרך ארץ כן שנראה כמלעיג בו) וביחוד שכבר אחז לשון קצר כאן והספיק לו. ואין הקושיא על התנא שלא האריך מתחלה כמ״ש הרב תי״ט. שלשונו זה במ״כ הוא שלא בדקדוק. אך מראש דבריו יקשה על סופו. מה ראה שהאריך שם אם לא לאיזה צורך וזה פשוט:

אבל ז) לענ״ד כי דייקינן משכחינן מרגניתא. דהך תנא דווקנא הוא ובאגב אורחיה אשמעינן מילתא לענין שאילת שלום ואשמעינן נמי טעמא דמתני׳. דלכאורה יפלא בעיני מה ראה התנ׳ להחמיר בשואל טפי ממשיב כדמוכח מדר״י דמפני הכבוד אינו שואל אבל משיב וכן בפרקים משיב לכל אדם ואינו שואל. ואדרבה איפכא מסתברא כיון דקיי״ל כופלין שלום לשואל. א״כ אית לן למימר לשאול קיל טפי דלמעט בהפסקה ודאי עדיף. לכן בדין הוא שיהא שואל כדי שלא יצטרך לכפול כשמשיב ויאריך בהפסקה. וכי הא דפירש״י התם גבי מקדי׳ ויהיב שנמא לגוי. כי היכי דלא לצטריך לכפולי. והכי נמי מסתבר למעבד הכא בהפסקה דק״ש. דכל כמה דמפסיק טובא בדיבורא גרע בלי ספק. ומשיב מגרע גרע דיוכרח להאריך ולכפול כמו שהדין נותן. שאל״כ שתיקתו יפה מדיבורו. אמנם לפמ״ש בחי׳ שם שילהי הניזקין והעליתי דלמלך ולמי שהוא גדול ראוי לכפול השלום גם בשאלה. מה שא״כ בכל אדם אפילו להשיב א״ל לכפול מן הדין. אלא רשות הוא למאן דבעי ע״ש מילתא בטעמא דברים נכונים בזה הענין:

א״כ זכינו להבין טעמה של משנתנו ונסתלק הספק שזכרנו. דהשתא שפיר חמירא שאלה. משום דמפני היראה והכבוד צריך לכפול גם בשאלה. להכי ודאי עדיף טפי להשיב מלשאול שלא להפסיק בלי סבה מכרחת. והיינו דלא האריך בלשונו בבבי קמייתא. משום דשואל דומיא דמשיב בכפילה. ולא חזי לאורוכי בלישנא דממילא משמע דסתם משיב ידוע שצריך לכפול. וממילא ידעינן נמי טעמיה דשני ליה בין שאלה לתשובה במפני הכבוד לר״י. (אע״ג דבמפני היראה לא מפליג בין שואל למשיב. שאני מפני היראה דחמיר טובא. ולחד פירושא מידי הוא טעמא אלא מפני סכנת נפשות) ומהך טעמא גופיה בסיפא דמשיב שלום לכל אדם. הוכרח להאריך ולבאר שלא תטעה לומר דמשיב דידיה נמי דומיא דמשיב דרישא בכפילה. משו״ה מסיים בה ומשיב שלום זימנא חדא ותו לא. משום דרשות הוא גבי כל אדם מדרך המוסר ומדת ענווה בעלמא. ואין ראוי לעשות כן בק״ש. אף שירצה ורשאי לעשות כן בזולת זה. והרי זה נכון ומדוקדק מאד:

עוד ח) אני אומר שלא זו בלבד בא התנא להודיענו שלכל אדם משיב כדרכו ולא כופל. אלא שאפילו כלשונו אינו משיבו. שלא תאמר עכ״פ תהא תשובתו עליך שלום. כדרך ששאל השואל שלום עליך. ולא יפחות ממנו לברר דבריו שרצונו השלום יחול עליו כמו כן. לזה נתכוין התנא באומרו ומשיב שלום ולא יותר. בא למעט מלת עליך או לך וכיוצא. אלא יקצר

ז) ישוב נאה להערת התי״ט במשנה.

ח) עוד ישוב אחר הגון להערה הנז׳.

כל האפשר כדרך שמצינו בשונמית [מלכים ב׳ ד׳] כששאל לה גיחזי השלום לך וגו׳. ותאמר שלום ותו לא:

ונ״ל ט) שלפי שהי׳ מתה מועל לפניה אז ודנה עצמה כאבל שאסור בשאילת שלום (וזה שלא כמו שעלה על דעתי בימי הרפי להביא ראיה מפסוק זה להמתירין לאונן בשאילת שלום ודכוותה) אלא שלפי ההכרח ומפני הכבוד עצתה בשפה רפה ובדרך קצרה. כאותה שאמרו במ״א [תענית דף י״ד ע״ב] ההדיוטות ששואלין משיבין להם בשפה רפה. ולכן לא יגרע כח ק״ש בזה שאין להפסיק בו לכל אדם שהן ההדיוטות שמשיבין להם אף כאן בשפה רפה. אחר שאין הכרח גדול להשיבן רק מפני שלום הבריות. וד״א בלבד. לכן די להם בתשובה קלה כמות שהיא שנויה כאן בדיוק ובזה יצא י״ח הכל וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. ויש הדבר:

ב אלו. האל״ף בצירי״י. כי נגזר מן אלה שבמקרא ולשון חכמים לעצמו כמ״ש בהרבה מקומות. ואמנם כל מקום שיבוא בלשון משנה אינו העומד ומשמש במקום אילמלא כמו אילו נאמר כן וכיוצא הנמצאים לרוב בתלמוד הוא **אילו** בחירק והורכב מן **אם** או מן **אי** (לשון חכמים) **ולו** במלאפוס לו יהי לו הואלנו:

ג למפרע. לאחור. ע״ד קצת הוא מלשון המקרא לא אפרע (יחזקאל כ״ד) הכונה בו לא אשוב אחור מדברי כמ״ש שם הרד״ק ז״ל:

ד האומנין נראה שקריאת המלה באל״ף שרוק״ה. הנפרד מעשה ידי אמן בק״ח המתחלף בקיבוץ ואין לקרותה בחול״ם להבדיל בין ענין מלאכה. שהוא הנרצה כאן. ובין ענין גידול ותרבות כמו האומנים אחאב [מלכים ב׳ י׳ א׳] כאשר ישא האומן [במדבר י״א י״ב] שהם חולמי״ם. אבל לשון אומנות שהוא ענין מלאכה. עיקרו מלשון ארמי. וכ״ה בתרגום כל אומן ואומנות שרו״קים:

רשאין הרי״ש פתוחה. והוא שם תואר על משקל זכאין בנאין גבאין. מנחי למ״ד ה״א. ואינו משורש ראש כמו שחשב ההופך ומבלבל. ועטה בזה מאד כמ״ש בס״ד בהגהות הסידור בפרקי אבות:

ה חתן פטור מק״ש כו׳ עד מוצאי שבת. לפירושא קמא דמייתי הרע״ב (ולקוח הוא מפי׳ הר״מ ז״ל) פטור משום דעריד שמא לא ימצאנה בתולה. ומכאן ואילך לבו גם בה. וכתב ע״ז בתי״ט דר״ל לבו קרוב לה לפי׳ הערוך. ומשו״ה כשלבו קרוב לה ימחול לה אף אם לא ימצאנה בתולה. דהא להכי מצרכינן להנשא ברביעי כדי שישכים לב״ד בעוד כעסו עליו עכ״ל:

ואני י) שמעתי ולא אבין איך לא הרגיש הרב ז״ל שהרי מכאן סתירה מבוארת לפירוש הנז׳. שאם אתה אומר עד ארבעה לילות אם ימצאנה בתולה אינו מוחל לה. א״כ בתולה תינשא אף בחמישי ותיבעל אפי׳ בששי. דאי משום שקדו ליכא. דהא עריח ליה ג׳ ימים. ומשום שמא יחפה עליה נמי לא. דהא עד ד׳ לילות אין לבו גם בה. ויבוא לב״ד בשני. ודוק אף שיש להשיב. והכי משמע נמי מפירש״י ריש כתובות דעד כאן לא איבעיא לן אי נבעלת ברביעי דלא ניחוש לאיקרורי דעתא משום הא פורתא. אבל ד׳ ימים ודאי חיישינן (והכא נמי לא מסתבר למיפטריה מקבלת עול מלכות שמים ד׳ ימים מחמת טירדא זו. דהיכי ליקו רבנן וליעקרי לעשה גדול וחמור כזה כל שאין הערדה ברורה) וגם אלמלא כן היה יותר סברא לבעול בששי כאלמנה משום ברכה דאדם דודאי עדיפא ושייכא עפי אף לגבי בתולה מברכה דדגים. אילו לא חשו להרחיק כל כך זמן הבעילה מישיבת הדיינין וזה ברור. אלא ע״כ ליתא לפירושא קמא דהרע״ב. אלא אפילו בבציר מד׳ ימים ודאי לבו גם בה. ולא נפטר מפני כך מק״ש. אלא מחמת טרדת הבעילה. וכפשטא דתלמודא דהכא:

ובפ״ק דכתובות [דף ו׳ ע״ב] איתא בהדיא דעד כאן לא פטרינן ליה אלא משום דבעיל או דלא מצי בעיל. עם היות שלא נעלם ממני שיש למתעקש לדחוק ולומר דאפילו תימא שאינו טורד אלא בבעילה עצמה, היינו שמא

ט) הערה ראויה בכתוב במלכים.

י) סתירה לפירוש הרע״ב ודלא כתי״ט.

אילעי והרמב״ם שמא מנהגם שלא אכלו כלום אחר חצות היום, ולכך לא אכלו תבשיל. בכל עט״ב אכל סעודה אחת קודם מנחה וסעודה המפסקת אחר מנחה, אכל כשנפל ט״ב יום א׳, אכל סעודה שלישית אחר מנחה בשבת, ולא אכל סעודה המפסקת אע״פ שאוכלים בניאושטט בשאר שבתות [סעודה שלישית] קודם מנחה.

מי שמתענה בערב ט״ב אוכל תבשיל אחד אחר מנחה, קודם שקיעת החמה, וכל אדם צריך להפסיק בערב ט״ב, כן כתוב בא״ז, ועיין בהג׳ בס׳ אש׳ [אוחיו 1234567] במסכת תענית מי שנדר להתענות ב׳ וה׳ וחל ט״ב ביום ג׳ ישאל על נדרו או לוה תעניתו ופורע. הרא״ש. משום היכר שורה מטפחת במים ונוגב בה כל היום, ואין נוהגינין ללמוד בשבת אחר חצות כשחל ט״ב ביום א׳ רק קינות והלכות ט״ב. וכשט״ב נדחה עד יום א׳ אינו לומד כל השבת רק הלכות ט״ב, וטוב להעביר הסדרא ביום ו׳, אבל אם לא העביר ביום ו׳ מעביר בשבת, אבל ביום ו׳ לומד כל מה שירצה, ובניאושטט אינם לובשים בגדי שבת בשני השבתות האלו לבד חלוק לבן.

העתקתי מלקוטי מהרר״י אוברניק יצ״ו, אמ׳ ששמע בשם מה״ר אהרן הק׳ הי״ד, שהניח לאכול בניו הקטנים בשר לאחר חצות כשחל ט״ב בשבת ולא מיתה בידם, ועוד אמר שנראה לו היתר לנשים לטעום הקדירה אחר חצות, אבל אמר בשם מה״ר אנשל מרפוק שמיתה בידם. וכשחל ט״ב בשבת מכריז השמש דברים שבצנעה נוהג, ואין הולכים לזכר, וגם אין עושין באותו שבת בור שפיל שקו׳ בארצי שפינולש (ברפג) כ״ז בניאושטט.

אוצר החכמה מה שאומר אחד לחבירו בליל ט״ב גוטא נאכט אין זה שאילת שלום, אבל מ״מ הוא לא אמר. העתקתי ממהר״י אוברניק יצ״ו שהעתיק ממה״ר פנחס יצ״ו ששמע מהגאון זצ״ל היכא שאסור לשאול בשלום, היינו דוקא בלשון שלום־עליכם אבל טוב־שבת, טוב־יו״ט אינו בכלל ש״ש. [מצאתי בסמ״ק שלא לחון גוי ע״ש]. מלקוטי מהר״י אוברניק יצ״ו (רפד) ראבי״ה כתב בסוף תענית דק״ל כר״ע העושה מלאכה בט״ב כאלו עושה ביוהכ״פ, ותמה מ״ו ע״ז כי אמר דלא מצינו היכן הוזכר בתלמודא, ולכן אמר דאין להחמיר כ״כ לאסור, אלא מלאכת אומן, לאפוקי לקשור ולהתיר ולדלוק ולכבות שאנו מתירין בחוה״מ ובי״ד ניסן שהוא חמור יותר לעניין מלאכה מט״ב, כדתנן (רפה) ט״ב מקום שנהגו שלא לעשות כו׳, וי״ד אחר חצות איסורא ולא מנהגא. והפך הכלים ממטתו הכרים והכסתות מראשו למרגלותיו, [ומה שהיה מרגלותיו שם למראשותיו, והיה מניח ראשו במקום רגליו שהיה קודם ט״ב], כל היום מט״ב. וישן הלילה בארבע כנפות שלו, ולמחר עשה תחת בגדו ואינו מברך עליו, וכן מצאתי בא״ח בסי׳ ז׳ (רפו) וז״ל היה ישן בטלית בלילה אין צריך לברך וכו׳, ועוד מצאתי בא״ח בסי׳ תקס״ה (רפז) וז״ל, ומתעטפין בטלית קטן תחת בגדיהם, לשנה אחרת חלץ ארבע כנפות שלו מחמת חלשות ל״ע, וכשעמד למחר מברך עליו ועשה תחת בגדו, לשנה אחרת אינו מברך עליו למחר על ד׳ כנפות שלו, ולבש אותו קודם שנוטל ידיו, וקודם שהתחיל איכה עושה לעצמו הברכה בורא מ״ה במ״ש. [מצאתי בסמ״ק בהג׳ בסי׳ צ״ה וז״ל שהחזן מברך במ״ה ע״ש].

ובלילה אחר ט״ב אינו אכל בשר, וכל היום עד אחר מנחה, אבל כששתה יין להבדלה שתה נמי על השלחן אפילו בליל י׳, אבל בניו הגדולים אוכלים בשר אפילו

ברפג) Spinholz, Vorspiel, עי׳ אלי״ם צד 44. רפד) עי׳ תה״ד סי׳ קנ״ג. רפה) פסחים נ״ד ע״ב. רפו) לפנינו סי׳ ח׳. רפז) לפנינו סי׳ תקנ״ה.

הדבר לאכול בסעודה המפסקת תבשיל גמור ולא פת חריבה, דלשון הספרים[112] כך סעודה המפסקת, היינו שאינו רוצה לאכול אחריו אכילת קבע[113], משמע אי אכיל אחריו סעודת ארעי אז הוי הראשונה סעודה המפסקת[114], א"כ עביד איסורא שהרי אכל כמה מינים. ור' יודא בר' אילעי והרמב"ם שמא מנהגם שלא אכלו כלום[115] אחר חצות היום, ולכך לא אכלו תבשיל[116].

בכל ערב ט' באב אכל סעודה אחת קודם מנחה וסעודה המפסקת אחר מנחה[117]. אבל כשנפל ט' באב יום ראשון אכל סעודה שלישית אחר מנחה בשבת ולא אכל סעודה המפסקת[118], אע"פ שאוכלים בניאושטט בשאר שבתות סעודה שלישית קודם מנחה[119].

מי שמתענה בערב ט' באב אוכל תבשיל אחד אחר מנחה קודם שקיעת החמה, וכל אדם צריך להפסיק בערב ט' באב[120], כן כתוב באור זרוע[121]. ועיין בהגהה בסימני אשירי במסכת תענית[122]. מי שנדר להתענות שני וחמישי וחל ט' באב ביום שלישי, ישאל על נדרו או לווה תעניתו ופורע, הרא"ש[123].

משום (הכיר) [הקר][124] שורה מטפחת במים ונוגב בו כל היום[125].

ואין נוהגין ללמוד בשבת אחר חצות כשחל ט' באב ביום ראשון רק קינות והלכות ט' באב[126].

112 תענית (שם).

113 ובסעודה שאינה המפסקת אינה שייכת חומרת ר' יהודה והרמב"ם למנוע לגמרי מתבשיל, כשם שאין שייך אז הדין הגמור להימנע משני תבשילין.

114 כ"כ הרמב"ן בתורת האדם (כתבי הרמב"ן, מוסד הרב קוק, ח"ב עמ' רמז), וכ"כ בשמו הר"ן בתענית י, א בדפי הרי"ף.

115 או רק עראי.

116 שחומרתם למנוע מתבשיל שייכת אפילו לפני חצות, בסעודת קבע האחרונה שאוכלים ביום, למרות שהאיסור בשני תבשילין הוא רק אחרי חצות.

117 כמנהג שמובא במנהגי מהרי"ל עמ' רמט ובדרכי משה סי' תקנב אות ג.

118 בהגהות מיימוניות הלכות תעניות פרק ה אות ל כתב שיש מגדולי אשכנז שהנהיגו שאחר סעודה שלישית עושים סעודה אחרת ואוכלים ביצים ושותים מים, ומורו לא חשש על מנהג זה ולא שינה מסעודותיו כשאר שבתות. כאן מבואר שלא נהגו בסעודה המפסקת בשבת, וכ"כ במנהגי מהר"ש סי' תיג.

119 במנהגי מהרי"ל שם כתב שבריינוס נוהגים בימות החמה לאכול סעודה שלישית קודם מנחה, וכ"כ במנהגי מהר"ש שם שכך נהגו בנוישטט. במנהגי ר"א טירנא עמ' כח כתב שנוהגים לאכול לאחר מנחה, ראה בהגהת הרמ"א סי' רצא סע' ב חילוקי המנהגים בזה.

120 אכילתו מבעוד יום. כלומר שגם ביז השמשות אסור.

121 הרישא היא באו"ז ח"ב סי' תטז, בשם נימוקי רב שרירא גאון. הדברים מובאים בשם האו"ז גם בהגהות אשרי על הרא"ש תענית פ"ד סי' לח, וכ"כ במנהגי מהרא"ק סי' קמה ובהגהה שם, ובמנהגי מהרי"ל עמ' רמד. וכ"פ הרמ"א בסי' תקנב סע' יא. הסיפא היא באו"ז סוף סי' תטו.

122 בד"כ כוונתו להגהות ר' מענדלי קלוייזנר על קיצור פסקי הרא"ש, ולא נדפסו עדיין על מסכת תענית. לא ברור האם ההפניה כאן מוסבת על דברי האו"ז שלעיל, או על דברי הרא"ש שלקמן.

123 שו"ת הרא"ש כלל כז סי' ט. נמצאת בתרוה"ד סי' ערה ש"אחד מן הגדולים העתיק מתשובת הרא"ש" תשובה זו. ויתכן שכוונתו לר' מענדלי קלוייזנר, ראה בהערה הקודמת. וכ"פ בשו"ע סי' תקנב סע' יא.

124 נראה שכצ"ל.

125 יומא עח, ע. וכ"פ בטור סי' תקנה, והרמ"א שם סע' יד.

126 וכ"כ שנוהגים איסור גם בשבת לאחר חצות במנהגי מהרא"ק סי' קלו הגה ב, מנהגי מהרי"ל עמ' רמ ושו"ת מהרי"ל סי' מד, וכ"פ הרמ"א סי' תקנג סע' ב. מש"כ להתיר הלכות ט' באב, כעין זה התירו הראשונים לאבל ללמוד הלכות אבילות, ראה ברא"ש מועד קטן פ"ג סי' לז, וכ"פ בשו"ע סי' תקנד סע' ב שמותר ללמוד בט' באב פרק אלו מגלחין.

לקט יושר <מכון ירושלים> - או"ח איסרלין, ישראל בן פתחיה - יוסף יוזפא בן משה אוסטרייכר עמוד מס 283 הודפס ע"י תכנת

וכשט׳ באב נדחה עד יום ראשון אינו לומד כל השבת רק הלכות ט׳ באב[127]. וטוב להעביר הסידרא ביום שישי, אבל אם לא העביר ביום שישי מעביר בשבת[128], אבל ביום שישי לומד כל מה שירצה. ובניאושטט אינם לובשים בגדי שבת בשני השבתות האלו, לבד חלוק לבן[129].

העתקתי מליקוטי מה״ר יודא אוברניק יצ״ו.

אמר ששמע בשם מה״ר אהרן הקדוש הי״ד שהניח לאכול בניו הקטנים בשר לאחר חצות כשחל ט׳ באב בשבת, ולא מיחה בידם[130]. ועוד אמר שנראה לו היתר לנשים לטעום הקדירה[131] אחר חצות[132], אבל אמר בשם מה״ר אנשל מרפורק שמיחה בידם.

וכשחל ט׳ באב בשבת מכריז השמש דברים שבצינעה נוהג[133]. ואין הולכים לזכר[134], וגם אין עושין באותו שבת בור שפיל[135], שקורין בארצי שפינולש[136]. כל זה בניאושטט.

[ז] מה שאומר אחד לחבירו בליל ט׳ באב בלשון אשכנז גוטא נאכט[137], אין זה שאילת שלום, אבל מ״מ הוא לא אמר[138].

העתקתי ממהר״י אוברניק יצ״ו שהעתיק ממה״ר פנחס יצ״ו ששמע מהגאון זצ״ל. היכא שאסור לשאול בשלום, היינו דוקא בלשון שלום עלי[139], אבל טוב שבת, טוב יו״ט, אינו בכלל שאילת שלום.

127 ראה במקורות שבהערה הקודמת שכתבו לא לומר פרקי אבות, ומשמע מלשונם שאסור רק אחר חצות. אמנם לא תמיד ברור האם דבריהם גם כשחל ט׳ באב בשבת. וע״ע במ״א סי׳ תקנג ס״ק ז שדן האם לאסור כל השבת, ובמ״ב סי׳ תקנג ס״ק ט כתב בשם האחרונים שמותר לפני חצות.

128 במנהגי ר״א טירנא עמ׳ פ משמע שמתיר לכתחילה להעביר את הסידרא.

129 וכ״כ לעיל בעמ׳ הקודם את מנהג זה של נוישטאט.

130 וכ״כ בהגהות מנהגי ר״א טירנא עמ׳ עו אות נט, שכך ״אמר מהר״ש בשם מהרא״ק״, ויתכן שמהרא״ק הוא מהר״א הקדוש, כמובא כאן. המ״א (סי׳ תקנא סוף ס״ק לא) הבין שקולא זו היא לגבי אכילת בשר בשבת, שנחלקו הראשונים האם מותר לאכול בשר בסעודה המפסקת בערב הצום שחל בשבת, ראה בטור וב״י סוף סי׳ תקנב. וראה שם במחצית השקל על המ״א, ובאליהו רבה שם סע׳ כד. ויותר נראה שעוסק כאן באכילת בשר בערב שבת, כמו הדין הסמוך לגבי טעימת התבשיל, ומחדש שמותר להאכיל את הילדים בערב שבת אחר חצות, בגלל שיש קצת קדושת שבת. וכן פירש באליהו רבה שם.

131 של בשר.

132 בערב שבת, אפילו אם חל בח׳ אב, מפני שטעימה זו בשביל כבוד שבת. וכ״פ במקור חיים סי׳ תקנא סע׳ ט.

133 וכ״כ במנהגי ר״א טירנא עמ׳ פא, וכ״פ הרמ״א סי׳ תקנד סע׳ יט, ולא כשו״ע שם שהתיר אפילו דברים שבצינעה. מנהג ההכרזה הובא גם בדרכי משה שם אות ז בשם רבי אברהם מפראג ובמנהגי ר״א טירנא, וראה במ״ב שם ס״ק מ ובשעה״צ ס״ק מה. במנהגי מהרי״ל עמ׳ רמג כתב שמהרי״ל הורה לשמש העיר ״להגיד מבית לבית״ בשעה שקורא לבוא לתפילה לנהוג איסור בדברים שבצינעה בשבת.

134 כלומר, ל״שלום זכר״ שנהוג בליל שבת, ועיין בתרוה״ד סי׳ רסט שזה נחשב כסעודת מצוה, וראיה מכך שרב נכנס לסעודה זו (ב״ק פ, א), למרות שרב לא היה נהנה מסעודת הרשות (חולין צה, ב). וכ״פ הרמ״א יו״ד סי׳ רסה סע׳ יב. וראה מה שדן בזה בשו״ת חוות יאיר סי׳ ע.

135 בשו״ת מהר״י ברונא סי׳ טו: ״פרושפיל״.

136 =שבת שלפני הנישואין. וראה על שבת זו במנהגי וורמיזא לר״י שמש ח״ב סי׳ רכז ועמ׳ רנג-רנד. משמע כאן שבשבת חזון שאינה בט׳ באב נהגו לעשות שמחת ״שבת חתן״, וכן מבואר במנהגי מהרי״ל עמ׳ רמג ובהגהת הרמ״א סי׳ תקנא סוף סע׳ א, ורק דנו שם למי מותר ללבוש בגדי שבת. אמנם ראה להלן ח״ב עמ׳ 100 לגבי שבת חזון רגילה, שבריינוס נוהגים לעשות ״שבת חתן״, אך רבינו אסר זאת, וצ״ב.

137 = לילה טוב.

138 וכ״כ האחרונים לאסור, ראה בא״ר סי׳ תקנד סע׳ כא, בשע״ת שם ס״ק טז ובמ״ב שם ס״ק מא.

139 כגון שלום עליך, או שלום עליכם.

הרב אלתר הילביץ

שאילת שלום תלמיד לרב

„והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר (רות, ב'): „והנה בועז בא מבית לחם, ויאמר לקוצרים: ה' עמכם! ויאמרו לו: יברכך ה'!"
(ברכות נ"ד.)

מדרכי הכבוד והנמוס שאדם מחויב בהן, היא שאילת השלום. גם ההלכה קבעה הלכות קבועות בשאילת שלום. ההלכה הראשונה התופסת מקום בראש, היא התקנה של שאילת שלום בשם: „והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם". ועל זה אמר ר' יהושע בן לוי: שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו על־ידם בית דין של מעלה, ואלו הן: ...שאילת שלום בשם (מכות כב, ב). התקנה הזאת מראה על ההכרה בגדלות וחשיבות שאילת השלום, שהרי התירו לשם זה הזכרת שם שמים, ואין מן הצורך להראות על חומרת ההזכרה לפי ההלכה עד כדי כך שקראו על זה המקרא (תהלים קיט, ככו): עת לעשות לה' הפרו תורתך! (משנה, ברכות, ט, ה). נוסף על ההלכה העיקרית הזאת, קבעה ההלכה דינים מסוימים בסדר שאילת השלום והקשור לזה. ומרובים הם המאמרים בחז"ל המדברים בזה, מהם דברי אגדה ומוסר ומהם גם קביעות הלכה, כגון: כל הנותן שלום לחברי קודם שיתפלל כאילו עשאו במה, שנאמר (ישעיה ב, כב): חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תקרי במה אלא במה (ברכות יד, א). ודבר זה נקבע בהלכה (רמב"ם, תפלה, ו, ד). ומהם מאמרים הלכותיים מובהקים, כגון: הנכנס לבית המרחץ... יש שם מקרא ותפילה ואין צריך לומר שאילת שלום (שבת י, א; רמב"ם, ק"ש, ג, ג).

אך מקום מיוחד בדרכי הנימוס והכבוד תופס כבוד התלמיד לרבו. תורת המדות של היהדות התייחסה באופן מיוחד לכבוד השייך לרב המלמד תורה וחכמה. אצל עם ישראל אין למעלה מחכם בישראל ומכל־שכן לגבי התלמיד: מורא רבך כמורא שמים (אבות, ד, יב); וכל המהרהר אחרי רבו כמהרהר אחרי השכינה (סנהדרין ק, א); וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה (עירובין סב, א), וכיו"ב. וכשנפטר אם „קרי ותני" הלוייתו בששים רבוא, ו„למאן דמתני" לית ליה שעורא (כתובות, יז, א). ורצוני כאן להעיר על הלכה אחת ביחסי שאילת השלום בין התלמיד להרב. לשון הרמב"ם (תלמוד תורה ה, א): „ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך שנותנים לרעים ומחזירים זה לזה אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום יחזיר שלום עליך רבי ומורי". אגב: איזה ניסוח נפלא של הדברים, המאירים בזיו עילאי, על ידי הרמב"ם!

והנה מקור הדברים בדברי ר' אליעזר [1] בברייתא (ברכות כז, ב): והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו... גורם לשכינה שתסתלק מישראל. זוהי גרסתנו. דברי התלמוד כמו שהם לפנינו אינם מובנים, הכי אפשר להעלות על הדעת, שיהא אסור לא רק ליתן שלום לרב, אלא אף להחזיר לו שלום? תמיהה זו הביאה את המפרשים לפרש: נתינת שלום והחזרת שלום לרב כלשאר בני אדם „שלום עליך" ולא „שלום עליך רבי" (רש"י שם. ועי' שם בתוספות). אמנם מענינת היא גירסא אחרת הגורסת רק: „והנותן שלום לרבו", בלי ההמשך: „והמחזיר שלום לרבו" [2]). יש מפרשים לפי זה, שאין לתלמיד להקדים שלום לרב כלל, אלא להחזיר לרב כשהוא מקדים (תלמידי רבנו יונה, ברכות שם). כיוצא בזה יש בתלמוד הירושלמי (ירושלמי ברכות ב, א): נהיגי גבייהו זעירא לא שייל בשלמא „רבה דאינון מקיימין ראוני נערים ונחבאו (איוב כט, ח). יש להעיר שגם בזמננו יש מנהגים שונים בזה. ישנן ארצות שבהן המכבד מקדים בשלום הנכבד, וישנן ארצות שאין המכבד מקדים בשלום הנכבד אלא עונה על ברכתו [3]).

---

1) כן היא הגירסא לפנינו, ויש גם גירסות אחרות. ועי' בדק"ס.
2) גירסת הרי"ף, הרא"ש ותר"י, וכ"ה גירסת כי"פ. ועי' מעדני יו"ט על הרא"ש ברכות שם.
3) מנהג האנגלים.

מקור אחר באגדה שימש חומר לפלוגתא זו: בשעה שעלה משה למרום... אמר לו הקב"ה למשה: משה, כלום אין שלום בעירך?! אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, כלום יש עבד שנותן[4] שלום לרבו?! (שבת פט, א). הדעה הראשונה מפרשת שזהו דוקא עבד, שאימת רבו עליו, אבל תלמיד נותן שלום לרבו (תוספות ב"ק עג, ב). הדעה השניה מפרשת שהוא הדין לתלמיד (תר"י, שם). וכאן ההבדל בין ההלכה הזאת המשווה את התלמיד לעבד מפני א י מ ת ה ר ב, בבחינת "מורא רבך", ובין המנהג אצל אומית העולם, שיש מהם נוהגים שאין המכבד מקדים שלום לנכבד. הנמוק של אומות העולם הוא, שמא אין הנכבד רוצה בברכתו, ולכן אין הקטן צריך להקדימו. הנמוק של ההלכה הוא מפני אימת הרב. שכן טבע העבד שאיננו משוה את עצמו לרב. ורחוקים הדברים מאד זה מזה!

הרא"ש מפרש את הבבלי כדעה הראשונה, ובהסתמכו על דברי הירושלמי, מקים ניגוד בין שני התלמודים בזה. ומוסיף, שהרי בבבלי נאמר הרבה פעמים: שאילת תלמיד לרב[5]). תלמידי רבנו יונה (תר"י), שהם בעלי הדעה השניה, אומרים: ומה שאמרו בהרבה מקומות כדי שאילת שלום תלמיד לרב אינו ר"ל אלא כדי ח ז ר ת שלים תלמיד לרב (תר"י, שם).

ברור, שהרמב"ם מפרש כדעה הראשונה, שיש נתינת שלום של תלמיד לרב. אלא שמוסיף חידוש, שאם הרב מקדים לו שלום, צריך התלמיד להוסיף על תואר הרב.

אוצר החכמה 1234567 אוהיח יש להעיר, שיש מזה ענין גם לשאלה הלכותית של השיעור "תוך כדי דבור" שהוגדר כדי שאילת תלמיד לרב (ב"ק עג, ב, ועוד בכמה מקומות), שלדעה הראשונה, שהרמב"ם מסכים לה, הרי ישנם שני שיעורים: שיעור נתינה ושיעור החזרה, אבל לדעה זו הרי ש א י ל ת שלום מכוונת ל נ ת י נ ה בלבד, והשיעור הוא שלש מלים "שלום עליך רבי". אבל לדעה שניה שיעור "תוך כדי דבור" בארבע מלים "שלום עליך רבי ומורי". ממקום אחד בתלמוד (ב"ק, שם) נראה כדעה שניה, שכן הוא משער "תוך כדי דבור" ב"שלום עליך רבי ומורי". ר' עקיבא איגר עמד על זה, וכתב (חדושי רעק"א, יו"ד, רכ"ב, י"ז): ואולי היה להרמב"ם גרסא אחרת. ויש להמליץ על רעק"א: אם ספקותיך כך, ודאיתיך על אחת כמה וכמה. שבאמת יש גירסא: שלום עליך רבי"[6]) אמנם כבר הקדמוהו להרגיש בגירסא זו[7]). ומפורש בתלמוד במקום אחר ששיעור "תוך כדי דבור" הוא שלש מלים[8]). ואפשר שבעלי הדעה השניה שסוברים, שאין שאילת תלמיד לרב אלא בהחזרה, חולקים על הרמב"ם בנוסח שאילת השלום של התלמיד, ולדעתם אינה אלא "שלום עליך רבי". וכן מסתבר[9]).

ומניין למד הרמב"ם שכשהוא מחזיר מוסיף על התואר?

מצאתי מקור הדברים באגדה: אָמר ר' יוסי פעם אחת נכנסתי לחורבה אחת מחירבות ירושלים ובא אליהו הנביא זכור לטוב ושמר לי על הפתח... לאחר שסיימתי תפלתי אָמר לי שלום עליך רבי, ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי[10]. הלא מפורש ההבדל בין שאילה להחזרה[11].

---

4) כן גרסתנו. גירסת תר"י: שמקדים.

5) הרא"ש, ברכות שם. ועי' באור הגר"א ליו"ד רמ"ב, ס"ק ל"ט.

6) כן גי' כ"מ. וכ"ה גי' ר"ח והרא"ש. עי' אוצה"ג לב"ק, שם, ועי' דק"ס שם.

7) עי' פלפולא חריפתא על הרא"ש, ב"ק, שם.

8) עי' נזיר כא, ב.

9) אין כאן המקום להאריך בזה. עי' בשיטת הרמב"ם בדברי הכ"מ, שבועות ב, יז. ובמל"מ מעה"ק טו, א. ובקה"ע וש"ק ירושלמי נזיר צ, א, ועוד.

10) ברכות ג, א. בתג"ל סי' צ"ח מובאת ברייתא של ר' ישמעאל בן אלישע ששמע בת קול כדרך המובא לפנינו בברכות על ר' יוסי. יש לשער שהגאונים מכוונים למקור אחר ולא שגירסתם היתה בברכות ר' ישמעאל בן אלישע במקום ר' יוסי. אולי כוונתם לברייתא המובאה בתוס' שבת קיט, ב, על שם הפסיקתא ששם ג"כ מובא ר' ישמעאל בן אלישע בענין אמן יהא שמיה רבא, עי"ש. ועי' גם או"ז הל' שבת סי' מ"ב. יאין זה בכל הפסיקתות שבידינו. עי' מבוא לפסיקתא הוצאת ר"ש בובר, עמ' 34.

11) שוב ראיתי, שגם רעק"א ליו"ד רמ"ב העיר על המקור הזה. וכן הראוני שכך כתב הגאון הרגצ'ובי ב"צפנת פענח" ברמב"ם שם. וברכתי: ברוך שכוונתי.

אמנם יש ללמוד מהברייתא הזאת גם לענין הקדמת שלום תלמיד לרב. שהרי ר' יוסי לא הקדים שלום לאליהו, כי אם אליהו ברכו לשלום. ואולי מזה גופא, שאליהו הקדימו בברכת תלמיד לרב: שלום עליך רבי, יש להוכיח שהתלמיד מקדים שלום, בניגוד לשיטת תלמידי רבנו יונה.

ונדמה לי, כי לפירושם של תלמידי רבנו יונה „שאילת שלום" במובן החזרת שלום יש יסוד רב. שהרי במקרא אנו מוציאם הרבה ביטויים בצירוף שלום, ואלה מציינים לא אופן מיוחד של פנייה, או נתינה בלשון חז"ל, אלא התעניינות, וממילא משמשים הביטויים גם להחזרה. וכשם שבמקרא אין הכוונה בשאילת שלום לנתינה אלא להתעניינות, כך גם בתלמוד כשנאמר: שואל בשלום חברו, אין זה דוקא נתינה, הקדמת שלום, או גם תשובת שלום, בכל מקרה כדרוש לו. ויתר על כן אנו מוצאים בתלמוד הירושלמי: משיב שאילת שלום (ירושלמי ברכות, ה, א), אשר כאן מפורש ששאילת שלום אין הכוונה נתינה בלבד. ובכן צדקו תר"י ששאילת תלמיד לרב יכולה להיות מכוונת החזרת שלום של התלמיד להרב.

אגב: יש להעיר שאנו מוצאים נתינת שלום תלמיד לרב באגדה בלשון „שלום עליך רבי ומורי", שכן מובא בר' יהושע בן לוי שהקדים למשיח: שלום עליך רבי ומורי (סנהדרין צח, א). אמנם יש גירסא מתוקנת שגורסת רק „שלום עליך רבי" בלי ההמשך „ומורי" [12].

---

12) כ"ה גי' ר"מ וביד רמה ובמנוה"מ סי' ש"י. ויש גם שגורסין „שלום עליך מר". גי' כי"פ. ועי' בדק"ס.

כְּרוּת אָמַרְתְּ...

(הקדשה לרעיתו הגיורת)

כְּרוּת אָמַרְתְּ:
עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי,
לָכֵן אֹמַר לָךְ:
שָׁלוֹם, פֹּה לֶחָיִי!

נפתלי הרץ אימבר (בעל "התקוה")

הרב חיים יצחק פרוש

אמירת ושאלת שלום לפני התפלה

[בו יבואו יסודי ההלכות במקורן מחז"ל ומהפוסקים, ורובם הוא ציטוט מלשונם המקורי מסודר ומשולב לפי הסדר עד ההלכה למעשה]

א] בגמרא [ברכות י"ד ע"א] אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל, כאילו עשאו במה, שנאמר [ישעיה ב, כב] חדלו מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תקרי במה אלא במה [ופרש"י, כשיש לכם לעטוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד אדם, דאי לאו הכי למה ליה לחדול]. ושמואל אמר במה חשבתו לזה ולא לאלוה. [ופרש"י, לא דריש לשון במה אלא כמשמעו, במה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי].

[וראה ספר סוגה בשושנים [מרגליות, בלקוטים אות ד] שביאר מדוע הרי"ף והרא"ש הביאו טעמא דרב והשמיטו הא דשמואל. ומאידך בשו"ע הרב נקט טעמא דשמואל והשמיט טעמא דרב. וכן במגיד תעלומה [דיגוב, ברכות] מבאר החילוק בין רב לשמואל, ומדוע נקט הרי"ף טעמיה דשמואל].

עוד בגמרא, מתיב רב ששת, בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. ופרש"י, והא קר"ש קודם תפלה היא, וקתני 'שואל'. תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו. [ובילקוט שמעוני ישעיה רמז שצד, גרס מתיב 'רב נחמן'. וכ"ה באור זרוע ק"ש סי' מ"ן]. ופרש"י, אבל פגעו בדרך שואל. ובתוס'. אבל פגעו באקראי מותר. וברי"ף [ח.] והני מילי במשכים לפתחו, אבל בשאינו משכים לפתחו, שרי.

*

ב] עוד טעמים לדין זה:

בזוהר [תצוה דף קפ"ב ע"א] מביא טעם הנ"ל חדלו וכו'. ואח"ז כתב, ואנא אוקימנא ליה בקרא אחרא, דכתיב [משלי כ"ז י"ד] מברך רעהו בבוקר קללה תחשב לו. אוצר החכמה

ובביאור הגר"א [משלי שם] על הפסוק מברך רעהו וכו': ומ"ש 'בבוקר' הוא כמ"ש רז"ל כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל וכו', וזהו בבוקר קודם התפלה. ואמר 'השכם', כמ"ש שם במשכים לפתחו כלומר שאינו אסור אלא במשכים לפתחו, וזהו בבוקר השכם. [פירש כן מדיליה, אך הוא ביאור נפלא בדברי הזוהר].

באבודרהם [שחרית של חול, ובנדמ"ח דף קב] אחרי שמעתיק את הגמרא ביתר ביאור, עיי"ש. הוסיף: ופירש רב האי מדקאמר אשר נשמה באפו, והלא כל אדם נשמה באפו. אלא בשחרית הכתוב מדבר שהנשמה חוזרת באפו של אדם.

במהרש"א [חידושי אגדות ד"ה כאילו, הביאו גם בערוה"ש סעיף טו] כתב: שהתפלה היא במקום עבודת הקרבן, והרי זה שמקבל

פני חבירו בשאילת שלום קודם שמקבל פני שכינה בתפלה, הוא דמיון ההולך להקריב בבמה ומניח להקריב קרבנו ית' שע"ג המזבח שבמקדש.

בראשית חכמה [שער היראה פט"ו אות כד] כתב: הבחינה השנית בענין הכבוד הוא מש"כ בבני עלי [שמואל א ב, כט] "למה תבעטו בזבחי ובמנחתי וגו' ותכבד את בניך ממני להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל לעמי". נראה שצריך להזהר שלא לכבד שום אדם ואשה קודם שיכבד להקב"ה, וכמוהו מ"ש רז"ל שאסור להקדים שלום לחברו קודם שיתפלל במשכים לפתחו.

ובעבודת ישראל [פרשת נח, ד"ה והנה הבורא, בא"ד] אמרו חז"ל, אסור לאדם להקדים שלום לחבירו קודם שיתפלל, כי ח"ו כשמקדימו להאדם לכבדו טרם שימליך את הבורא, אז גורם פגם למעלה גם כן, כשמראה שיש כח ומכובד זולת היוצר, וזה סתירה למה ששמו של הקב"ה שלום. [וראה עוד, בישועות יעקב סק"ד].

ג] וז"ל השו"ע [סימן פ"ט סעיף ב]: כיון שהגיע זמן תפלה, אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום. משום דשמו של הקב"ה הוא שלום. אבל מותר לומר לו 'צפרא דמרי טב'. ואפילו זה אינו מותר, אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה, אפילו זה הלשון אסור.

וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו. וי"א דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו. ואם התחיל לברך הברכות, אח"כ אין לחוש כל כך. ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך, מותר ליתן לו שלום. וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק, לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב. כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל שיתפלל.

ד] 'תפלה' הנזכרת האם הכוונה רק לתפלת שחרית או אף בשאר תפלות:

ברמב"ם [תפלה פ"ו ה"ד] כתב, לא ישכים לפתח חבירו לשאול בשלומו קודם שיתפלל תפלת שחרית.

בשיטה מקובצת [ברכות י"ד: ד"ה תרגמה] כתב: וא"ת אמאי לא אוקים מתניתין בתפלה של ערבית וכו', וי"ל דלא אפשר לאוקמה בשל ערבית, לפי שאין שאילת שלום בלילה. וכ"כ בשיטה להר"א אלשבילי.

אמנם בפסקי תוספות, הביאו בא"ר [סי' פ"ט סק"ז] כתבו, יש לחוש למעשה לאסור כל אלו גם משהגיע זמן קר"ש או תפלה של ערבית. אבל קודם מוסף או מנחה, מותר. וכן בחסד לאלפים [סימן פט סעיף ג] כתב, יש לחוש למעשה לאסור כל אלו גם משהגיע זמן קר"ש או תפלה של ערבית. והביאם גם בכף החיים [אות יג].

[והחילוק בין מעריב למנחה ומוסף. ראה בשו"ת רבבות אפרים [ח"א סימן ס"ג ד"ה וראיתי] משום דשחרית ומעריב יש להם זמן קבוע משא"כ מנחה ומוסף אין להם זמן קבוע]

ובפרמ"ג [א"א סק"ן] כתב ע"ז, ואיני יודע

מהו ולא מצאתיו כעת [היינו הפסקי תוספות], דמשמע כל שהתפלל פעם אחת ביום שרי להשכים לפתחו וכו'.

מיהו בביאור הלכה [פ"ט ס"ת ד"ה בשעת הדחק] כתב, הא"ר כתב בשם פסקי תוספות לאסור כל הדברים הנזכרים בסעיף ג". ע"כ. ומבואר דלא אסרו הפסקי תוספות אלא שם דמיירי לענין איסור להתעסק בצרכיו, אבל לא לענייננו בנתינת שלום.

ובתורת חיים [סופר, פ"ט ה' ד"ה כתב] אחר שהביא את הפסקי תוספות והפרמ"ג, סיים ואולי אפשר יען דלא משני הגמ' דהא דבפרקים שואל מפני הכבוד איירי בתפלת ערבית, משמע דגם בתפלה של ערבית אין לשאול בשלום. ובשטמ"ק כתב דלא אפשר וכו' לפי שאין שאילת שלום בלילה, ע"כ. וא"כ בערבית אין לחוש.

ובאבודרהם בשם רב האי גאון, ובביאור הגר"א [ראה לעיל סק"ב דבריהם] מבואר להדיא דמיירי בשחרית דייקא.

ובספר יקח נא [שם ג] האריך להוכיח דודאי כונת הפו' רק לשחרית. ועכ"פ בלשון לע"ז ודאי שיש להקל. וכ"ש כשמשנה אף בלע"ז ממה שנהוג. אבל למנוע לגמרי הוא מן המתמיהים. ובספר בית יעקב [מעסקין, סימן יב] כתב נסתפקתי האם גם לפני מנחה וערבית אסור, וי"ל דכיון דלא אוקמי הגמ' הא דשואל וכו' דמיירי בערבית, ש"מ ודאי דגם בערבית אסור. ובשו"ת ישכיל עבדי [ח"ח או"ח סימן כ אות ז] כתב פוק חזי דלא שמענו ולא ראינו שיהיו נזהרים בזה במנחה וערבית.

העולה בקיצור למעשה:

לפני מוסף או מנחה מותר לכו"ע.

-לפני מעריב י"א שאסור: פסקי תוס' וכפשטות דברי האליה רבה, חס"ל, כה"ח, בית יעקב. הליכות שבא [ח"א א]. וי"א שמותר: הרמב"ם, אבודרהם, הגר"א, פרמ"ג, הבה"ל בהבנתו בהא"ד, תו"ח. וכן משמע משאר פוסקים שהעמידו דין זה רק בהלכות תפלת שחרית. ופוק חזי מאי עמא דבר, וכמ"ש בישכיל עבדי ובלקט הקמח וברבבות אפרים. וביוקח נא החיר עכ"פ בלע"ז.

ה] לא התפלל שחרית עדיין, והוא עומד להתפלל מנחה שחים, א' למנחה וא' לתשלומי שחרית:

בטהרת השלחן כתב, צ"ע אם מותר לתת שלום קודם. וכן נסתפק ברבבות אפרים [ח"ב סימן ס"ג]

ובאהלך באמיתך [פכ"ב סעיף מא] כתב: אסור לו להשכים לפתח חבירו לשאול בשלומו, עד אחר שיתפלל מנחה וגם שחרית לתשלומין. דקודם שהתפלל מנחה, פשיטא שדינו כקודם שחרית, דהרי לשון חז"ל 'קודם שיתפלל' והוא עדיין לא התפלל כלל. וגם לפני תשלומי שחרית אסור, דקי"ל [עי' בשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן ד] שאסור לו לאכול עד שיתפלל שניהם. מיהו אחר שהתפלל מנחה מותר לו לתת שלום לחבירו העומד על ידו. אבל לא ללכת למקום חבירו. עי"ש בטעמו של דבר.

ו] מאיזה שעה אסור לעשות כן - בטור

ושו"ע [סימן פ"ט ס"ב] כתבו, כיון שהגיע זמן תפלה. ובטורי זהב [סק"ג] אוסר רק מהנץ החמה אבל לפני זה מותר. אמנם שאר פוסקים אסרו מעלות השחר. [מג"א סק"ו, דרך החיים הל' דברים האסורים קודם התפלה אות א, שו"ע הרב ס"ג, משנ"ב סק"ח, וש"א]

מה הגדר של משכים 'לפתח' חברו:

ז] לאו דוקא 'משכים לפתחו ממש', וה"ה אם הולך בבית הכנסת ממקום הקבוע לו, למקום חברו, ליתן לו שלום. פרמ"ג א"א ז, דרך החיים שם, משנ"ב סק"ט, ובשער הציון אות טו כתב דכן מצדד העולת תמיד.

אמנם באשל אברהם [בוטשטאש] כתב: כשאינו משכים לפתחו ממש רק חברו יושב בחדר של צבור או בחדר של חברו וכדומה אין זה בכלל משכים לפתחו. גם שלעולם יש לו קנין במקום שביהמ"ד הק' כנהוג אודות המקומות כידוע, וקי"ל שכירות ליומיה ממכר הוא, וכן שאלה. מ"מ להא מלתא אין קפידא כי אם לפתחו ממש, כיון שהקפידא רק מצד שניכר כבוד הבריות בהקדימו. משא"כ כשאינו פתח חברו ממש והוא שכיח לפגוע בשחר ולומר לו שלום, וצלע"ע היטב.

ח] ברכת שלום לחברו בטלפון: באהלך באמתך [פכ"ב סל"ד] כתב נראה שאסור. דזיל בתר טעמא שמכבדו לפני שמכבד לה', ומברכו בשמו של ה'. וכשהוא פונה בכוונה אליו הר"ז כמשכים. מיהו אם לא יהא אפשר לברכו אח"כ נראה להקל. דסו"ס אינו דומה ממש למשכים שהוא דרך הכנעה וכו', משא"כ כזה שהוא רק דרך ריעות.

'חבירו' שאמרו האם הכוונה לחבירו דייקא, או אף אביו או רבו:

ט] י"א דה"ה אביו או רבו: בתשובות הגאונים [אוצה"ג סימן פא, בין תשו' רב נטרונאי ורב פלטוי] לענין אי שרי לומר צפרא וכו', כתב ברבו לא קא מיבעיא לן, דהא תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו, כי קא מיבעי לי במי שגדול ממנו או חבירו וכו'. [וש"מ דפשיטא ליה דאסור אף ברבו].

בפרמ"ג [א"א סק"ט] כתב, והוי יודע דשלום לפתחו אסור אפילו אביו או רבו. ומהא אמינא לה, 'בין הפרקים שואל מפני הכבוד', ולהרמב"ם בפירוש המשניות [היינו] אביו ורבו. ואפילו הכי פריך [רב ששת] בין הפרקים וכו' [כלומר מדפריך בגמ' דאם איתא שאסור לשאול בשלום לפני התפלה, האיך אמרו ששואל מפני הכבוד. וש"מ דהאיסור הוא גם לאביו ורבו, שאל"כ י"ל דשאני אביו ורבו שמותר אף לפני התפלה].

בתורת חיים [סופר, בסימן ס"ו סעיף ב ד"ה והצל"ח, ובסימן פ"ט ס"ה] העלה ג"כ שאסור בנתינת שלום גם לאביו ורבו. [ועיין דמ"מ התיר להשכים לפתחו ולומר צפרא וכו']. ומש"כ 'חבירו' הוא לאפוקי גוי דישאי מפני דרכי שלום. ועי"ש במה שדחה הוכחת הצל"ח להיתר.

וכ"כ לדינא: בדרך החיים [שם], ישועות יעקב סק"ג, משנ"ב סק"י, וכתב בשו"ת בצל החכמה [ח"ה סימן ע] שכדעתם מורים הלכה למעשה בזה. מיהו יש לצרף דעת המתירים לסניף להיתר אחר, ראה להלן בסק"י וכ"מ

מראשית תכמה לעיל סק"ב. וראה בספר יד אליהו [רגולר, פסקים ח"א סימן ט' ד"ה ויש].

י] וי"א לאביו ורבו מותר: בצל"ח [ברכות י"ד א, ד"ה מתיב] כתב: יש להקשות מאי הקשה רב ששת הרי רב הנותן שלום לחבירו קאמר, ומה שהתירו לשאול בן הפרקים הוא רק מפני הכבוד או היראה, וחבירו אינו לא בכלל יראה ולא בכלל כבוד, וכמ"ש ברמב"ם דמפני הכבוד היינו אביו או רבו גדול ממנו. ועי"ש שהאריך ונשאר בצ"ע. [הרי מבואר דס"ל בפשי' שאין אביו ורבו בכלל האיסור. תורת חיים]

בשו"ת שבות יעקב [ח"ב כב] כתב, דוקא חבירו ולא אדונו ורבו. דכיון שחייב בכבודו ויראתו ליכא איסור כלל, דהרי אמרו מורא רבך כמורא שמים, ואפילו אינו רבו בתורה וכו'. וגם גדול בכוד הבריות שדוחה לא תעשה של 'לא תסור', והכא הוא רק אסמכתא בעלמא והוא דרבנן ונדחה מפני כבוד ויראת אדונו ושלום ביתו עדיף. ואפילו א"ת דמ"ש שמואל דנחשב כעושה במה הוא גם בעבדו, מ"מ הלכתא כרב באיסורי. [ומש"כ 'אדונו ורבו' ה"ה לאביו. ראה בתורת חיים שם, ובשו"ת בצל החכמה שם אות א' וב'].

ובהליכות שבא [ח"א סי' א] מצדד להתיר מעיקר הדין. אך מחמיר לקום ממקומו לקבל פני הרב. ולמעשה יאמר רק צפרא טבא עם נענוע הראש קצת. ובבאר יעקב [קוריזהאר מדאלינא, פ"ט ס"ק ח] העלה דאדרבה לרבו פשיטא שאסור, כיון שצ"ל 'רבי ומורי', ואין לקבל שום מרות לפני התפלה.

[ועיין שו"ת הלכות קטנות [ח"ב סימן ד] שכתב להזהיר על המשרתים שיקבלו עול מלכות שמים קודם שישמשו לאדון. מיהו במשנ"ב סקי"ח, כתב שהוא רק ממדת חסידות, וכמ"ש בשבו"י הנ"ל ובמגן גבורים ודלא כהלכות קטנות. [וש"מ דס"ל דשונה השימוש לאדון שמותר מדינא, משאילת שלום שאסר]

יא] אם אביו ואמו או רבו יוצאים לדרך ואם ימתין עד שיתפלל לא תהיה אפשרות להפרד מהם, ויהיה זלזול בכבודם, י"א דנראה דכו"ע ידו שמותר להשכים לפתחם לומר להם שלום. אהלך באמיתך פ"ח סעיף לא ובהערה לו. וראה עוד בזה להלן ס"ק ל"ה.

יב] אף כשבא חברו מן הדרך, שמצוה לתת לו שלום מ"מ אסור להשכים לתת לו שלום. אם יעקב [יאקימובסקי, ברכות י"ד ע"א]. אהלך באמתך פכ"ב הערה נה.

יג] אם יש לחוש לאיבת 'גבר אלים' אם לא יתן לו שלום:

אם יוכל ליתן לו ידו בלא אמירת שלום שפיר דמי. פרמ"ג א"א סק"ח. ומשנ"ב סק"י. ואם פגעו בדרך יש להקל גם באמירת שלום, וכדלהלן בסק"כ משנ"ב שם.

יד] האם אסרו 'שלום' דיוקא או ה"ה בשאר לשונות:

בלשון לע"ז: בפרמ"ג [מש"ז סק"ב] כתב: אם משכים לפתחו ונותן לו שלום בלשון לע"ז יש לעיין. והעתיקו במשנ"ב סקי"א.

אם מברכו בשמו של הקב"ה, כגון 'הרחום ירחמך' 'החנון יחננך' וכדומה - מטתבר שמותר. פרמ"ג ומשנ"ב שם. [דהוי כתפלה ולא נתינת כבוד. לקט הקמת החדש אות ל].

'מי ששלומו שלום יתן שלומך' צ"ע אם מותר. פרמ"ג שם. [דזה אפשר שהוא בגדר שלום, לקט הקמח שם].

'לך לשלום' או 'בשלום' 'סע לחיים ולשלום' 'צאתכם לשלום' דינו כאמירת 'צפרא טבא' וכדלהלן. שו"ת בצל החכמה שם אות ד-ח. כיון שלשון זה אינו הטלת שם ה' עליו אלא ברכה או בירור שלא ניזוק. [מיהו בזהר הקדוש [בלק ק"צ ע"ב] ובזהר חדש [סוף מדרש רות דף צ ע"ב] איתא, ועל דא אסיר לאיניש לברכא לחבריה עד דמברך למאריה בשירותא דצלותיה]

ואין חילוק בין 'נתינת שלום' או 'שאילת שלום'. אהלך באמתך הערה נה. ואע"פ דלהמרש"א [חדושי אגדות שבת פ"ט. ד"ה וא"ל] שאלת שלום היינו מה ששואל אם היה שלום בדרך וכו' ונתינת שלום מה שהאורח נותן שלום לבעה"ב. וא"כ הכא שאסרו 'נותן שלום' לישתרי שאלת שלום. מ"מ למעשה אין להתיר, עיי"ש ובשו"ת בצל החכמה ח"ה סימן מ"ח אות ב-ה. [וראה להלן אי שרי לקרוא לאיש ששמו שלום].

אמירת 'צפרא למרי טב'.

טן] בתשובות הגאונים [בין תשו' רב נטרונאי ורב פלטוי גאון, באוצה"ג, ברכות אות פא] כתבו: הא דאמור רבנן אסור לאדם וכו', ונהגו רבותינו שפוגע בחבירו קודם שיתפלל אומר לו 'צפרך לטב' [מיהו בתשו' הגאונים [אליקים, סימן ר"ד מיוחס לר' שרירא] כתב אסור 'לברך' את חברו קודם שיתפלל וכו'. ע"כ. ומשמע דכל ברכה אסורה ול"ד שלום, וצ"ע]

ובתלמידי רבינו יונה [שם ד"ה ודוקא] והובא בב"י, כתבו: ואמרו חכמי פרובינצ"א ז"ל, דאפילו במשכים לפתחו אינו אסור אלא כשמזכיר לו שלום, משום ששמו של הקב"ה שלום. אבל מותר לומר לו 'צפרא דמארי טב'. ונראה למורי הרב גר"ו, שאפילו זה אינו מותר, אלא כשהוצרך ללכת לראות לעסק מעסקיו או לשום ענין. אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפילו זה הלשון, אסור.

ובדרכי משה [אות א] כתב: ובזוהר [פרשת פקודי דף ק"ג ע"א] משמע כדברי [תלמידי] ר' יתה דאינו אסור רק כשמזכיר את ה'.

ובמגיד תעלומה [להרה"ק מדינוב, ריי"ף ברכות דף ז ע"ב] מבאר דלטעמיה דרב משום שעשאו במה אסור בכל לשון, ולשמואל דטעמיה משום ששעשאו אלוק האיסור הוא דוקא כשמזכיר שם ה'. ולכן לא הביא הרי"ף הא דשמואל, דקיי"ל כרב באיסורי. [וראה במילי דברכות י"ד ע"א ד"ה בגמ'].

טז] ולהלכה כתבו בשו"ע [שם] מג"א [סק"ז] שו"ע הרב [סעיף ג] דרך החיים [א] משנ"ב [סק"ב]: אבל מותר לומר לו 'צפרא דמרי טב'. ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת דרך חצירו של חבירו לראות איזה עסק, ואגב זה הולך לפתחו לומר לו צפרא דמרי טב. ובלבושי שרד אות ז, כתב שהולך לעסק ואגב אורחא 'מעקם שם הדרך' לפתח חבירו. אבל

אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה אפילו זה הלשון אסור. כי איך יקביל פני אדם קודם שיקביל פני השכינה יתברך. וכן הוא הסכמת רוב הפוסקים, שאם משכים לפתחו רק בשביל זה אסור אפילו באמירת צפרא דמרי טב. אבל אם הוא דרך אגב מותר.

ולאו דוקא לשון זה, וה"ה בכל לשון שמברך אסור כאשר הוא באופן שמשכים. חיי אדם, שכתב לאסור בלשון אשכנז. [וכ"מ מש"פ], אהלך באמתך סל"ז לאסור 'ברוך הבא'. [ולא התירו לעיל אלא את הדומה לתפלה]. אמנם אמירת שלום אסורה אף בכה"ג [מג"א בשם הרשב"א, וש"פ]. ובשו"ע הרב נתן טעם: כי שמו של הקב"ה שלום ואין זה כבוד המקום לחלק כבוד בשמו לבשר ודם קודם שחל לו כבוד בעבודת התפלה.

ודע, דהיום שהמנהג של ההמון, לומר שלום במקום צפרא טבא, מ"מ אין להתיר משום זה אמירת שלום, דמ"מ הוי שלום שמו של הקב"ה. שו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן קכו ד"ה והנה.

יז] ומאידך מצאנו רעות אחרות בזה:

בספר האורה [מיוחס לרש"י, סעיף ד] כתב: וכד משכים אינש קמי צלותא, אסור למיתן שלמא לחבריה שיאמו שלום עליך. אבל מפני דרכי שלום, אומר לו צפרא דמרי טב, והוא מהדר ליה דמרי טב. ודוקא במשכים לפתחו, אבל פגעו בדרך וכו'. [ומבואר דאמירת צפרא דמרי טב שרי אפילו במשכים].

בשלחן הטהור [סעיף ב] כתב: קודם שמברך להקב"ה, אסור לשבח או לברך שום דבר שבעולם, אפילו 'גוט מארגין' [בוקר טוב] אסור לומר. ומכש"כ לשאול בשלום שום אדם. ואתר שבירך וכו' יכול לשאול בשלום וכו' ובלבד שלא יקדים לפתחו וכו'. [ומבואר שאסור אפילו צפרא דמרי טבו אפילו בפגעו בו].

בחיי אדם [כלל יז סעיף ב] כתב: אבל צפרא דמרי טב בין בלשון הקודש ובין בלשון אשכנז, מותר אם פגע בו בשוק. אבל אם הלך לביתו, אף זה אסור. [ומשמע דאפילו הלך לעסק אחר ואגב זה משכים, נמי אסור. ועיין להלן בביאור החיי"א].

יח] י"א דלאביו או רבו, מותר לומר צפרא דמרי טב אפילו במשכים לפתחו [תורת חיים פ"ט ה. עי"ש באורך]. וכ"כ בהערות על שיטת הקדמונים [24] בשם הנ"י כ"י בשם הראב"ד.

יט] אם אומר רק 'צפרא טוב' ולא אמר למי - כתב באשל אברהם שאין קפידא אפילו במשכים. כי יכול הוא המכוון להתפרש שמתפלל כן על עצמו או עם הכלל של עם בני ישראל כולם. וכל שלא פירש תיבת 'דמרי' אי"ז בכלל קפידא הנ"ל.

ב] האם יש איסור בקבלת פנים בלבד בלא אמירה:

דעת הערוך השלחן [סעיף יח] שיש איסור בהקבלת פנים בלבד [אפילו באמירה שאין לה משמעות שלום, או בלא אמירה כלל, עי"ש].

ובתהלה לדוד [סק"ב] כתב לכאורה אמינא דבהולך להקביל פניו, [גם] בלא זה אסור, מטעם שאסור להתעסק בצרכיו עד שיתפלל.

אבל לשון תר"י 'אף זה הלשון אסור' משמע דרק מטעם הלשון אסור, וע"כ דזה לא מקרי מתעסק בצרכיו, וצ"ע.

מיהו בלקט הקמח [ס"ק כז] כתב: אבל ההילוך עצמו שמקדים כבוד לפני כבוד הקב"ה, זה אינו בגדר זה, כיון שלא בשלומו בשום לשון. [וכ"מ ממ"ש לעיל מהא"א, דצפרא טבא לחוד שרי. וראה לעיל לשון הלבוש דאיך יקביל פני אדם קודם וכו', משמע שהאיסור הוא הקבלת פנים. וראה לעיל ס"ק יג דבגבר אלים כתב הפרמ"ג ליתן לו יד בלא אמירת שלום. ש"מ דהקבלת פנים בלא אמירה קיל].

כא] אם הוא משכים לפתח חברו לראות שם איזה עסק ואגב זה נותן לו ג"כ שלום: [ושונה ד"ז מדלעיל שאסרנו אמירת שלום, דהתם בא לפתח חברו במיוחד כדי לתת שלום אלא שהיה כן מפני שעבר שם במקרה. משא"כ הכא הגיע לפתח חברו למטרה אחרת לגמרי וכיון שפגעו בו נותן לו שלום].

י"א שמותר. פרי חדש [סעיף ב] הפרמ"ג [א"א ז]. וכ"מ דעת המחצית השקל [סק"ז]. וכ"כ האבודרהם [שחרית של חול דף קב ד"ה וגרסינן] וז"ל: אבל אם פגע בו בדרך או אפילו במשכים לפתחו לצורך שיש לו אצלו, אנוס הוא נחשב ויכול לשאול בשלומו. וראה בריבב"ן [בגנזי הראשונים] שכתב, ולי נראה במשכים לפתחו תמיד רגיל בכך [אזי אסור], אבל עבר דרך פתח בימו בדרך שהולך לדרכו מותר.

וי"א שאסור לתת שלום, ולא התירו אז אלא צפרא דמרי טב. ב"ח [סעיף ג] ביאור הגר"א [אות ח].

ובספר אהל יוסף [אשכנזי, ח"ג במצרף לכסף סימן י] נשאל כשצריך להתראות עם אחד לפני התפלה לאיזה עסק [ואין שהות אח"כ] אם רשאי לילך אצלו לאכסניא שלו לדבר עמו וליתן לו שלום כנהוג. והעלה דאסור לומר לו שלום לכו"ע, ורק לומר לו צפרא טבא.

כב] אם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו:

ז"ל השו"ע: ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום. והוא מוסכם לכל הפוסקים, ממסקנת הגמרא דדוקא במשכים לפתחו, וברש"י שם אבל פגעו בדרך שואל. ובתוס' כתבו, וכן הלכה אבל פגעו באקראי מותר.

אמנם בחי' הרא"ה [ברכות שם] משמע שאסור מדינא. וז"ל: כשאינו משכים שרי וכו', מיהו דוקא מפני הדחק כגון שואל מפני הכבוד או משיב שלום לכל אדם. אבל לשאול בשלום חברו דרך רשות, בודאי אסור וכו'. הלכך תלתא דינין נינהו, משכים לפתחו כאלו עשהו במה. אינו משכים ושואל בשלום חברו דרך רשות ולאו מפני הכבוד אסור. כל היכא דמפני הכבוד, מותר ואפילו בין הפרקים וכו'.

ובמקור חיים [סק"ב] כתב, ובזוהר הק' ויש פרשת דברים משמע דבכל גוונא אסור. ובמגיה שם מציין לפר' בלק. [ולכאורה כונתו למ"ש בדף ק"צ ע"ב, אסור לברכא לבר נש בקדמיתא הא אמשיך להההוא בר נש במה על וישיה באתר דהאי את].

כג] ובדרך לאו דוקא, וה"ה פגשו בבית הכנסת: [אבל לא לעניז ללכת ממקומו למקום

חברו].

בספר האורה [שם] כתב, אבל פוגעו בדרך או 'בבית הכנסת' נותן לו שלום בכל לשון ואין בכך כלום.

בחשב"ץ [סי' רמו] כתב: ושואלהר"מבמז"ל בשלום כל אדם קודם תפילה בבית הכנסת. ומה שהספר אומר אסור בשאילת שלום קודם תפלה, רוצה לומר כשמשכים לפתחו, אבל אם מצאו בדרך או 'בבית הכנסת', מותר לשאול.

ברבינו ירוחם [נ"ג ח"ג כד ע"ג] אבל אם פגע בו בשום מקום או בבית הכנסת, מותר. וכ"כ בשם גאון, [והיינו בתשובות הגאונים שם שכתב 'פגע בו בדרך או בבית הכנסת'].

בשו"ע הרב [ס"ג] אבל אם מצאו בשוק או בבית הכנסת. [וע' גם בצל"ח [ברכות י"ג ע"א ד"ה בין] שהוכיח כן מדברי הגמרא].

ובשו"ת בית אבי [ח"ב סימן קכא ד"ה ומה] על המתרעם לבטל המנהג שהבאים לביהכנ"ס להתפלל אומרים צפרא טבא משום שאילת שלום לפני התפלה, והשיב דודאי שרי וכמ"ש בתשב"ץ וכו'.

אמנם בכף החיים [סימן סו אות ג] כתב ומ"מ יש להחמיר היכא דאפשר שלא לשאול בשלום אדם בבית הכנסת. עיין לקמן סימן קנ"א אות ח' מ"ש בשם האריז"ל, ולעיל ססי' א', ודו"ק.

כד] אם אינו משכים לפתחו אלא הולך כדי לפגוע בו:

בעולת תמיד [סק"ח] כתב: אם הולך כדי לפגוע בו ולהקדים לו שלום - לא מצינו איסור. מיהו מלשון התוס' שכתבו 'פגעו באקראי' משמע דגם הפגיעה עצמה צריכה להיות באקראי ולא במכוון לכתחלה. ואין להקל במה שנוגע בכבוד המקום.

ובאליה רבה [סק"ה, ובא"ז סק"ה כתב כן בשם הב"ח] כתב: אפילו אינו משכים לפתחו אלא הולך כדי לפגוע בו, אסור.

ובספר יוקח נא [פ"ט ב] כתב דצל"ע אי מיירי לענין שלום או גם לענין צפרא דמרי טב, דתוכ"ד הע"ת משמע שהוא לענין רק לענין נתינת שלום.

ובראב"ד [בפירושו למסכת מדות פ"א כה ע"א ד"ה איש] כתב רבותינו מפרשי, משכים לפתחו, [היינו] שעומד בפתח הבית וכל אדם שעובר לפני ביתו נותן לו שלום, אז אסור. אבל אם יפגע חברו ברשות הרבים הרי יש ליתן לו שלום. [ומשמע שכל שעושה פעולה כדי לפגוש אסור].

כה] עוד כתב בשו"ע: וי"א שאפילו במוצא חברו בשוק, לא יאמר לו אלא 'צפרא דמרי טב'. כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל.

ואפילו רגיל לתת לו שלום לא יתן לו. מג"א סק"ט דכ"מ מהרשב"א. שו"ע הרב, ואפילו רגיל ליתן לו שלום 'כל יום'. משנ"ב סקט"ו.

אמנם אין זה מעיקר הדין אלא שכך נהגו קדמונינו להחמיר. פרי חדש, וכתב דהכי נקטינן. דרך החיים, שו"ע הרב, משנ"ב סקט"ז. ובשבילי דוד במג"א סק"ט, כתב היינו

מצד זריזות אבל מדינא מותר. ובקיצור שו"ע [סימן ח ס"ה] כתב מצד הדין מותר ליתן לו שלום, אך 'נכון לשנות בלשונו' כדי שיתן וכו'.

מיהו בפרמ"ג [מ"ז סק"ב] כתב לכאורה מנהגא הוא, אך י"ל דמדינא אסרו, עיי"ש. וראה בשו"ת נחלת בנימין [בוידער] או"ח סימן לו, מה שדן באורך האם להי"א הוא מעיקר הדין או מחומרא בעלמא.

[וראה בהליכות שבא [ח"א ס"א ד] שקורא תגר על אלו שאינו רוצים לומר או אפילו לענות אפילו צפרא דמרי טב, דזה לכו"ע שרי].

כו] ומקור דין זה:

בתשובות הגאונים [שם סי' פג, מיוחס לרב נחשון גאון] כתב: והאידנא נהוג עלמא שלא יתן אדם שלום כל עיקר קודם תפלתו. אלא אומר צפרך לטב בלא כריעה. וראוי לעשות כמנהג זה שלא יתן אדם לחברו שלום ולא יעמוד מפניו קודם התפלה. עוד שם [בתשובה סי' פא] ונהגו רבותינו שפוגע בחבירו קודם שיתפלל אומר לו צפרך לטב.

ובב"י שהביא מהרשב"א [יד. ד"ה אמר] אמאי דאיתא בגמ' שאסור לעשות תפציו קודם שיתפלל, כתב, כלומר ואפילו במוצא חברו בשוק כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל. וכתב הראב"ד דחיינו שנהגו לומר צפרא דמרי טב כדי שיתן לב וכו' ומפני שהוא משנה בלשון יזכור. וכ"כ בריטב"א [ברכות שם]. אלא שהוסיף בטעם האיסור, כדי שלא יתייאש מן התפלה, וימהר לביהכנ"ס ויתפלל. וכשהוא משנה ואומר רק צפרא דמרי טב. נראה כמי שהוא טרוד ועומד לתפלה, ויתן לבו שלא יעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל ויזכור מתוך השינוי.

ובארחות חיים [לר"א מלוניל, תפלה סימן יד] והביאו הב"י, כתב עוד, ובאותן המקומות שנהגו לתת שלום איש לחברו אחר שאומרים 'האל הקדוש', נראה שמכאן יצא להם המנהג, דעד כאן נאסרו אם לא בשינוי דברים ומכאן ואילך הותרו.

ובאשכול [תפלה סימן ד ס"ט] והאידנא נהוג עלמא שלא יתן אדם לחברו שלום כל עיקר קודם תפלתו, אלא אומר לו צפרך לטב בלא כריעה. [ועיי"ש שחסר איזה תיבות, ובנחל אשכול כתב דצ"ל 'ולא ידענא טעם לדבר'].

כז] י"א דכל זה בפגשו בדרך, אבל בבית הכנסת א"צ לשנות ומותר לתת שלום. תורת חיים אות ז, ודייקי מהחשב"ץ [הנ"ל בסקכ"ג] דר"ל דדוקא בביהכנ"ס שעומד להתפלל ואז אין חשש שימשך לדברים אחרים. ובקצות השלחן [סימן י"א ס"א] כתב להריא דאסור אף בביהכנ"ס.

כח] י"א דהפוגע את הרב או נכבד אחר מותר לשאול לו בשלום. שו"ת נחלת בנימין [סימן לו] דזהו מש"כ ששואל מפני הכבוד, עיי"ש דבריו באריכות. וכ"כ באפיקי מגינים בחידושים טו וביאורים ה'. [וראה לעיל מש"כ מהליכות שבא שנראה שמתמיר אף בכה"ג. וראה להלן סק"ל מהגה"ק מצאנז].

כט] הפוגע בדרך בגבר אלים ויש לחוש לאיבה אם לא יתן לו שלום, מותר לתת לו

שלום, וא"צ לשנות, דהא בלא"ה מעיקר הדין מותר. משנ"ב סק"ט. וכ"כ באפיקי מגינים שם, באפשר.

ל] אם פוגע בחברו הבא מן הדרך או שחברו בא אליו י"א שמותר לו להקדים לו שלום. וכן נוהגים. אהלך באמתך סעיף לו, דלא אסרו אלא בחברו בן עירו, וכיון שאינו רק מנהג, לכן לא ישנה מהמנהג לברכו בברכת 'שלום עליכם'.

ובאפיקי מגינים [שם] כתב: וג"ל דאם אורח בא אצלו לביתו מותר לתת לו שלום לכו"ע, דגדולה הכנסת אורחים וכו'.

[ובדרכי חיים [עמ' כ"ח אות מ"א] מביא דהגה"ק מצאנז זי"ע, לא היה נותן שלום לאורח לפני התפלה, רק כשבא אדם חשוב לחדר רבינו לפני התפלה, נהג להושיט לו ידו בלא אמירת שלום, ולאחר התפלה חזר והושיט לו ידו ואמר 'שלום עליכם'].

לא] יש מי שאומר שאם מדבר עמו בטלפון מותר לומר לו שלום. אהלך באמתך הערה סג. דלא שייך הטעם שמא יתעכב וכו' אלא כשפוגשו פנים אל פנים. [והיינו באופן דליכא טעמא דמשכים, שאל"כ הרי אסור אף צפרא דמרי טב. ולשי' שייך שם 'משכים' אף בטעלעפאן. שו"ת אז נדברו חי"ד סי' לד].

לב] בא מהדרך לביתו, ועדיין לא התפלל:

באהלך באמתך [סל"ט] כתב, מעיקר הדין יכול לתת שלום [נראה דהרי זה כפוגע חברו ועכ"פ כהולך לאיזה עסק וכו']. ומיהו ממנהג הנ"ל יש לומר רק צפרא דמרי טב, וכ"ש בזה שבא מן הדרך בודאי יתעכב וכו'. ומ"מ אפשר שאין לשנות מן המנהג לברך בשלום דייקא.

לג] בזמן הזה שהדרך לומר לכל אדם 'צפרא דמרי טב' ולא שלום:

במחצית השקל [בשו"ע ס"ב] כתב נסתפקתי דבימיהם שהיה מנהגם ליתן שלום, וא"כ כשאמר צפרא דמרי טב הוי שינוי וע"י זה יזכור [שלא להתעכב וכו']. משא"כ בזמן הזה דדרך כל אדם לומר צפרא וכו' ולא ליתן שלום, א"כ אין בזה שינוי, וא"כ אפשר להראב"ד בזמן הזה אין לומר צפרא דמרי טב.

ובשלמת חיים [סימן קיב] נסתפק ג"כ הכי, והוסיף השואל דאולי י"ל דמה דהחמיר בשו"ע שלא לאמר שלום היינו דיש לו עצה לשנות ולומר צפרא טבא, אבל בזמנינו דליכא עצה אחרת, נמצא שצריך לבטל לגמרי, לא החמירו. ובפרט דע"פ דין מותר אפילו לומר שלום. והגרי"ח זוננפלד זצ"ל, השיב לו: אם רגיל לומר בלשון אשכנז 'גוט מארגען', יאמר 'צפרא טבא', והוי שינוי. ואם רגיל בצפרא טבא יאמר בלשון אשכנז.

עוד כתב בשו"ת הנ"ל [בסימן קיג]: מש"כ החיי אדם שאם פגע בו מותר לומר צפרא דמרי טב בלשה"ק ובין בל"א, האם כוונתו שאם רגיל לומר בלשה"ק ישנה לל"א ואם רגיל בל"א ישנה ללה"ק, אבל בלי שינוי אסור. ולכאורה מדבריו משמע להקל בכה"ג. והגרי"ח השיב לו: יפה כיוון בכוונת החי"א.

ובשו"ת תשובות והנהגות [שטרנבוך,

ח"א סימן עא] הביא מהגרי"ח הנ"ל והוסיף: ונראה פשוט שאם אפשר יניד רק את ראשו, או ישנה ודי בכך, שאין מקפידים היום כלל לומר שלום או בוקר טוב דוקא, רק אפילו נד ראשו כיבדו ודי בכך. [וראה לעיל ס"ק טז משו"ת מנת"י דהיום מנהג ההמון לומר שלום ולא צפרא טבא].

בספר יוקח נא [שם ד ד"ה נמצא] כתב, בעיר שאלוניקי נוהגים שלא לברך אפילו בשאלת שלום הרגילה בלשון לע"ז, אלא אומרים צפרא דמרי טב. ובהליכות שבא [שם אות ד] כתב, נהגנו בערי מאראקא לומר רק צפרא דמרי טב. ולרבו ולמי שגדול ממנו בחכמה, עם קצת נענוע הראש.

לענין אמירת שלום עם כריעה או כריעה בלא שלום

לד] בתשובות הגאונים [שם סימן פא, מיוחס לרב נטרונאי ורב פלטוי גאון] [שאלה] מי שנהג בחבירו כבוד כשאומר לו צפרך לטב כורע לנגדו, אי לא. מי מיחזי כשאילת שלום אי לא. ברבו לא קמיבעי לן, דהא תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו. כי קמבעיא לי במי שגדול ממנו, אי נמי כמותו ורוצה לנהוג בו כבוד מאי. [תשובה] דבר זה כולו לא הקפידו חכמים אלא משום כריעה, וזה שאמרו חכמים כל הנותן שלום לחבירו כריעה הוא. הילכך כללו של דבר, כל המשכים לפתחו של רבו בין לבן זוגו, לא יכרע לו. פגע בו בדרך או בבית הכנסת, אפילו קודם שיתפלל, אם כרע לו אין בכך כלום. דבר זה לענין כריעה. אבל ליתן לו שלום ככל האומר לו, הרשות בידו ואין בכך כלום.

ובהלכות גדולות [הל' תפלה] אסור לאדם וכו' והאי שלום כריעה היא. [מיהו גירסא זו היא רק ברפוס בערלין ואינה נמצאת בכל הנוסחאות].

ובר' ירוחם [נ"ג ח"ג כ"א ע"ג, והביאו הב"י] כתב, פירוש שלום כמו כריעה, אבל שלום בפה מותר כמו צפרא למרי טב וכיו"ב. ואפילו כריעה אינה אסורה אלא במשכים לפתחו, אבל אם פגע בשום מקום או בבית הכנסת, מותר. וכ"כ גאון בתשובה.

ובארחות חיים [לוניל, תפלה סימן יד, והביאו הב"י] כתב, ובתשובות דקמאי לא חשו חכמים אלא בענין כריעה, אבל שלא בכריעה [לא חששו ו]נותן שלום בכל לשון שירצה בין בדרך ובין בבית הכנסת ואין בכך כלום. והכריעה אסורה איסור גמור אפילו בלא נתינת שלום קודם שיתפלל. ובדברי חמודות [ברכות פ"ב ס"ק כט] כתב שצריך להגיה בדבריו וצ"ל: והכריעה אסורה 'אפילו אינו משכים לפתחו' ואפילו בלא נתינת וכו'.

לה] ובשו"ע כתב: וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו. ויש אומרים דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו.

ולהלכה: העיקר כהי"א שאסור לכרוע לחוד, אפילו בלא נתינת שלום או אמירת צפרא דמרי טב, ואפילו בלא משכים לפתחו, אלא כשפוגע בו באקראי. הב"ח ס"ג, ועולת תמיד סק"ט, כתבו דאין להקל במה שנוגע בכבוד המקום ברוך הוא. [והעתיקו בשירי כנסת הגדולה בהגב"י אות ג']34. ובשו"ע הרב כתב, דיש לחוש לדבריהם. מיהו בדרך

החיים כתב דכריעה אסור מדינא [ולא הביא כלל את המתירים]. וכ"כ בשלחן הטהור. ובמשנ"ב סקי"ג כתב דיש להורות כהי"א. [וראה מש"כ בספר יוקח נא שם אות ד].

לן] והנה גבוכו האחרונים מהיכן יצא למחבר "ש אומרים' אלו שאוסרים בכריעה לחוד.

ובדברי חמודות שם, אכן הגיה משום כן בדברי האורחות חיים. מיהו בנחלת צבי [ד"ה ומ"ש וי"א] ביאר דבריו בלא הגהה זו. וכן באליה רבה ס"ק ו ואליה זוטא אות ד יישב דבריו באופן אחר. ובמאמר מרדכי סעיף ד, האריך בזה טובא וכתב ג"כ דקשה לשבש הגי' באו"ח דהרי לפנינו כמ"ש בב"י, [וכגי' זו העתיק גם במהרי"י אבוהב סימן פט] וגם לפי' הא"ר קשה, ויישב באופן אחר. וכן בשו"ת בצל החכמה [ח"ה מ"ח אות ז-ט] האריך לבאר דעיקר שאילת שלום בימי קדם היה בכריעה.

לז] עוד כתב בשו"ע: ואם התחיל לברך הברכות, אח"כ אין לחוש כל כך. [ולא נתבאר אי מיירי לענין כריעה או נתינת שלום, וגם אי מיירי במשכים לפתחו או רק בפנינו. ויתבאר בעז"ה מדברי האחרונים להלן].

מקור ד"ז, הוא ממש"כ בב"י בשם האו"ח הנ"ל [ולפנינו ליתא], אבל אם התחיל לברך הברכות, כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בברכות אין לחוש כ"כ.

ובדרכי משה [אות ב] כתב ובגמרא ובריי"ף לא משמע לחלק בין אם התחיל הברכות או לא. דהרי מביא לשם ראיה ממאי דשואל בקר"ש מפני היראה ומפני הכבוד וכו'. [וכוונתו דאם בהתחיל קצת ברכות שרי, א"כ מאי הקשו האיך שואל בקר"ש מפני הכבוד, הא הרי התחיל כבר בברכות ולכן שרי, וש"מ שאסור].

ובב"ח [ס"ד ד"ה וכתב] הקשה א"כ למה בסעיף שאח"ז כתב השו"ע שאסור לעשות תפציו עד שיתפלל שמו"ע, והרי לתרוה"ד שהוא מקור ד"ז היינו הך עם נתינת שלום. ותירץ דנתינת שלום הוא משום קדימת כבוד, וע"כ כל שכיבד כבר את ה' במקצת ברכות שרי, משא"כ בעשיית תפציו שאיסורו מפני קדימת עבודתו לעבודת ה' בעינן עבודת התפלה דייקא. ולהלכה כתב [בסו"ס ג] אם התחיל הברכות וכו' ויכול אף לכרוע בפגינו בו דווקא'. ובתהלה לדוד [ס"ג במוסגר] כתב דלפי שיטתו דההולך לראות איזה עסק וכו' נחשב כמשכים [וכדלעיל], א"כ לא מהני בכה"ג אף באמר מקצת ברכות כדי להחיר אמירת שלום.

ובלבוש [ס"ב] כתב: ואם התחיל לברך הברכות הרי קיבל עול מלכות שמים בברכות, ואין לחוש אח"כ 'ללכת לפתח חביוו ולתת לו שלום' אם הוא במקום שיכול להפסיק.

ובדברי חמודות [סוף ס"ק כט. וכן הוא במלבושי יו"ט סק"ד] חעלה שלא התירו אלא הכריעה לחוד בלא נתינת שלום וגם באופן שאינו משכים לפתחו. ותמה על הלבוש שהתיר אף במשכים לתת שלום, דליתא מההיא דאיסור עשיית תפציו. עוד כתב, ד'מקצת ברכות' היינו הברכות שאומרים לפני ברוך שאמר, ולא כדמשמע מהלבוש דהיינו 'ברכות קר"ש' ושלכן כתב שעומד במקום שיכול להפסיק. וכ"ש דלפמ"ש התירו רק הכריעה וזה מותר בלא"ה גם אז.

ובנחלת צבי תמה ג"כ על הלבוש, והעלה ג"כ שלא התירו אלא באינו משכים לפתחו, אבל במשכים לפתחו אסור בין כריעה לחוד ובין שלום לחוד. [כן ביארו הפרמ"ג במ"ז].

ובעולת תמיד [סק"י] תמה על הלבוש, והעלה שמותר בכריעה רק בפגעו בו אבל להשכים לפתחו אסור קודם התפלה.

ובמג"א [סק"ח] כתב, דלאחר שאמר מקצת ברכות לא שיינן אלא כשאין משכים לפתחו, וכמ"ש הד"ח והב"ח. והוסיף הפרמ"ג, אבל במשכים לפתחו אסור בין נתינת שלום ובין כריעה לחוד. וכ"ד החמד משה.

ובטו"ז [סק"ב] הקשה שני הקושיות הנ"ל של הד"מ והב"ח, ותירץ דלענין נחינת שלום ועשיית חפציו אכן לא מהני מקצת ברכות, משא"כ לענין כריעה לחוד בלא נתינת שלום, בזה מועיל מקצת ברכות.

ובפרמ"ג [מ"ז סק"ב] ביאר דבריו, דנחינת שלום בלא כריעה או כריעה בלא נתינת שלום מותרת אפילו במשכים לפתחו. אבל שלום עם כריעה אסורה אפילו באמר ברכות. וכן הבין הערוה"ש. [ועיין מש"כ בדעת הטו"ז בחמד משה אות ב. עוד כתב דלפי"ז אפשר ליישב שכן הוא שיטת הלבוש. ואחי שפיר תמיהת הד"ח].

מיהו בתהלה לדוד [סק"ג] חלק על הפרמ"ג וכתב דדעת הט"ז כהל"ח והנ"ץ, דבמשכים לפתחו אסור בין כריעה ובין שלום. ובלא משכים לפתחו מותר. ובמקור חיים [בכורך, סק"ב] הסכים להלכה כדעת הנחלת צבי ולחם חמודות. וכתב שכ"ד הטו"ז.

ובאליה רבה [וכן בא"ז סק"ז] מיישב דברי הלבוש, שאכן לא התיר כריעה אלא שלום אפילו במשכים. דלהי"א הנ"ל דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו, הוא דוקא כריעה כי זהו עיקר נתינת שלום לשי', אבל שלום אי"ז מעיקר הדין, ולכן הקילו כשאמר ברכות. אבל למעשה התיר הא"ר גם את הכריעה אם פגעו בדרך.

ובשו"ע הרב [סו"ס ג] כתב, ויש אוסרים לכרוע על ברכיו אפילו מצאו בשוק ואפילו בלא נתינת שלום. ומ"מ יש להקל בזה אם התחיל כבר לברך ברכות השחר, הואיל ואיסור זה לא נזכר בתלמוד אלא הוא מסברא. אבל אם הוא משכים לפתחו, אסור לכרוע לו [אפילו בלא נתינת שלום] עד שיתפלל י"ח.

ובדרך החיים [סעיף ב] כתב, ואפילו התחיל מקצת ברכות, אסור להקדים לפתחו לומר שלום, או לילך בביהכנ"ס ממקום למקום עד שיתפלל שמו"ע. אבל פגעו בדרך, אין לחוש כ"כ ומותר ליתן לו שלום.

ובמשנ"ב [סקי"ד] אם התחיל וכו' מותר לכרוע כשאין משכים לפתחו, אבל במשכים לפתחו בין לכרוע או נתינת שלום, אפילו התחיל הברכות אסור. ובשעה"צ כתב דכ"ד הלחם חמודות מג"א והגר"א.

וכ"כ במשנ"ב [סימן סו סק"א, בשם הפרמ"ג סימן פ"ט], המשכים לפתחו או לללכת ממקום הקבוע לו בביהכנ"ס למקום חברו אסור ליתן לו שלום, ואפילו לאביו ורבו אסור. ואפילו [שאמר הברכות] והוא קודם ברוך שאמר.

ובשלחן הטהור [סעיף ב] כתב, ואחר שבירך ברכות השחר וקיבל עליו עול מלכות שמים בקר"ש קטנה ותפלה קצרה, יכול לישאול בשלום אדם ולברך אותו, ובלבד שלא יקדים לפתחו לילך בהכנעה לישאול בשלומו. כי אסור להכניע עצמו ולבטל כחו לפני שום בריה קודם תפלת שמו"ע שנתבטל לפני יוצר בראשית. וכן אסור לברוע ולעשות שום הכנעה לפני בריה קודם שמו"ע שאז נכנע לפני קונו.

ובערוך השלחן [סי"ט] כתב, כריעה בלא שלום מותר אף במשכים. אבל שלום אסור במשכים, אבל בלא משכים מותר. וכן מותר להשכים ולומר צפרא דמרי טב.

ובתהלה לדוד כתב: אפשר יש לסמוך על הלבוש להתיר במשכים לפתחו רק אמירת צפרא דמרי טב ולא שלום. דבלא"ה אין בזה איסור ברור.

ובאפיקי מגינים [ביאורים וחידושים יג] כתב: צפרא דמרי טב מותר אפילו במשכים. אבל לכרוע אסור אפילו בלא משכים. וכן אסור נתינת שלום במשכים. מיהו אם הולך לבית חבורו לראות עסק, אזי מותר ליתן שלום כשאמר הברכות. [וראה בשו"ת קרן לדוד [גרינוואלד] או"ח סימן כ"א ד"ה ותו בסופו].

לח] להי"א לעיל, אם אמר מקצת ברכות ופגעו בדרך, האם מותר באמירת שלום, או רק צפרא דמרי טב:

י"א שמותר אז אפילו שלום. פרמ"ג מ"ז ב. דרך החיים סעיף ב. משנ"ב סקט"ו. אפיקי מגינים. וי"א שגם בזה לא התירו אלא צפרא דמרי טב. כף החיים ס"ק ח"י.

לט] קיצור העולה למעשה לענין אם אמר מקצת ברכות:

כריעה לחוד, בלא שלום, ובלא משכים: לרוב הפוסקים מותר. ובשלחן הטהור אסר.

[כריעה עם שלום, ובלא משכים - לא מצאתי בהדיא].

כריעה בלא שלום, אבל משכים לפתחו: יש מתירים, לבוש וטו"ז להבנת הפרמ"ג. וכ"ד הערוה"ש. אבל לשאר פוסקים אסור. וכ"ה אף ללבוש לדעת הא"ר, והטו"ז לדעת התהל"ד.

כריעה עם שלום ומשכים - לכו"ע אסור.

שלום לחוד ואינו משכים - מותר לכו"ע, וא"צ לשנות ולומר צפרא דמרי טב. ולכה"ח גם בכה"ג ס"ל להי"א דיש לשנות.

שלום לחוד ומשכים - ללבוש להבנת הא"ר ופרמ"ג, וכ"ד הטו"ז להבנת הפרמ"ג, וכ"ד הערוה"ש, מותר. ולש"פ אסור.

צפרא דמרי טב ומשכים הפר"ח [פ"ט ס"ב] ושתילי זיתים [סקי"א], וכ"מ מהשלחן הטהור - אוסרים. ובתהל"ד כתב אפשר דשרי. ובערוה"ש מתיר.

מ] מקצת ברכות שאמרנו מה הם?

במקור הדין בב"י כתב 'התחיל לברך וקבל

עליו עול מלכות שמים'. וכן דעת השלחן הטהור שכתב 'ברכות וקבלת מלכות שמים בקו"ש קטנה'. ובהרבה אחרונים פשוט דברכות קו"ש לחוד, ודאי סגי לענין זה. [וכמ"ש לעיל במה שדנו בענין שואל מפני הכבוד].

אמנם בלחם חמודות כתב דהיינו ברכות שאומרים לפני ברוך שאמר. וכן בשו"ע הרב כתב 'ברכות השחר'. ובישועות יעקב [סק"ד] כתב, ברכה אחת מן ברכות קו"ש, או שאר ברכות. [ועיי"ש דבזמן המשנה שהיו מכוונים היטב, היה צורך בברכות התפלה דייקא].

והנה בשו"ת מן השמים [סי' עז] כתב וז"ל, שאלתי על ענין כל הנותן שלום לחברו קודם התפלה. והשיבו, כך היא במתיבתא דרקיעא דאסור לתת שלום קודם התפלה אלא לקוב"ה בלבד. וקודם אומר 'ברכו את ה' המבורך' ולאחר תפלה לבני אדם. [ויל"ע טובא דמורשא משמע דאחרי ברכו שרי ואח"כ כתב 'לאחר תפלה'].

מא] כריעה זו שאמרנו, כיצד?

בשו"ע הרב כתב לכרוע על בריכו. אכן בשאר פוסקים הנ"ל סתמו 'לכרוע'. ואפשר הכוונה כמו בתפלה. ובלקט הקמח החדש [סק"ל] כתב דלכאורה הגבהת הכובע לכבוד קיל מכריעה ויש להתירו.

ובשו"ת ראב"י אב"ד [סימן צט] אסור ליתן שלום וכו', מן הטעם הזה 'עמידה' ושאלת שלום אחד הם. [ובהערות המהדיר שם כתב, נראה שהשאלה היתה אם מותר לעמוד מפני רבו קודם שיתפלל].

מב] אביו ואמו עומדים לצאת לדרך רחוקה, האם מותר להפרד מהם כשעדיין לא התפלל: מותר להפרד מהם ולתת להם שלום. כיון שהוא זלזול בכבודם, יש לסמוך על השבו"י הנ"ל דבאביו ורבו אין איסור כלל. -ואפילו יכול להתפלל מקודם, רק שיצטרך להתפלל במקום שאינו רגיל וכו', וכ"ש ביחידות.

ואם אומר רק 'צאתכם לשלום' או 'סעו לחיים ולשלום' קיל יותר. דהוי כנ"ל בס"ק.. שהולך להשכים לענין אחר, והיינו להפרד מהם, ואגב נותן שלום, דיש מחירים לומר צפרא דמרי טב, ולשון הנ"ל הוי כצפרא דמרי טב. -וה"ה אם הם מגיעים מדרך רחוקה ויהיה זלזול אם לא יבא לקבל פניהם [כ"ז משו"ת בצל החכמה ח"ה סימן ע].

מג] האם מותר להפרד מחבירו לפני התפלה:

בשו"ת בצל החכמה [שם סימן עא] העלה להקל ללכת לבית חברו כדי ללוותו לדרכו שזהו בכלל גמילות חסדים, ולאחר שכבר נמצא שם יכול לומר לו 'צאתכם לשלום'.

מד] ההולכים לבית החתן קודם התפלה ללוותו לבית הכנסת וכדו':

בחסד לאלפים [סק"ג] כתב, ואפשר בהולכים לבית החתן ללוותו לביהכנ"ס וכדו', יהיה בכלל האיסור, אפילו לומר צפרא דמרי טב. ובפרט אם לא אמר הברכות.

מה] כל מה שדברנו עד כאן, הוא לענין

לפתוח לומר לחברו שלום. אבל כשחברו שואל בשלומו מותר להשיב בכל ענין. דרך החיים ומשנ"ב סקט"ז. וה"ה אם חברו לא התפלל שעבר בנתינת שלום. אהלך באמתך סעיף מ.

מן] וכ"ש מי שהתפלל כבר, שמותר להשכים ליתן שלום לפתח חברו שלא התפלל עדיין, אע"פ שיצטרך להשיבו. שיטה מקובצת [ברכות י"ד ע"א ד"ה התרגמה] בשם יש מפרשים. וכ"כ בשיטה להר"א אלאשבילי. משנ"ב שם.

מז] [מ"כ בשם הרה"ק מביאלא זיע"א שהלך בשב"ק למקוה לפני התפלה, ואמר שבת שלום, וביאר דבשבת אין להקפיד בזה, וכמ"ש בזוהר יתרו דשבת שמה דקוב"ה, א"כ אי"ז מקדים שלום לחברו לשלום [לכבוד] הקב"ה].

מת] לקרוא לאדם ששמו שלום: מובא בשם הרה"ק ר"א מבעלז זיע"א, שהקפיד לפני התפלה שלא לקרוא למשמשו בשמו שלום, אלא 'פרידין' באידיש. ובשו"ת שרגא המאיר [ח"ד סימן ע"ה] כתב, מותר לעורר את חבירו משינה בבוקר קודם תפלה לעבודת ה', לאחד ששמו שלום. דכיון שהוא לכבוד ה' אי"ז בכלל מקדים כבוד חברו וכו'. [ולפי"ז אם אינו בא לעוררו לעבודת ה', נראה שהיה מחמיר, וצ"ע].

שאילת שלום או עניית שלום באמצע קר"ש, פסוד"ז, הלל, מגילה, ברהמ"ז, הלימוד, תפלה, ובין ברכה למצוה

א] במתניתין ברכות [יג ע"א] בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב, ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב, דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. תניא נמי הכי [שם יד ע"א] הקורא קר"ש ופגע בו רבו או גדול הימנו, בפרקים שואל מפני הכבוד וכו'. ופסקו הפוסקים כר' יהודה. דהלכה כר"י לגבי ר"מ. ב"י ריש סימן סו ובכסף משנה.

[מה הם גדר 'בין הפרקים' 'אמצע הפרק' ראה בשו"ע או"ח סימן סו סעיף ה].

ב] ונחלקו הפוסקים מיהו הנכלל 'מפני יראה' ומיהו 'מפני הכבוד':

ברש"י [שם ד"ה שואל וד"ה מפני] 'מפני הכבוד', אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. 'מפני היראה' אדם שהגיע ירא מפני שלא יהרגהו.

וברמב"ם [פ"ב מהלכות קר"ש הט"ו והט"ז] כתב, 'מי שהוא מתירא ממנו' כגון מלך או אנס וכיוצא בהן. 'מי שהוא חייב בכבודו' כגון אביו ורבו'. ובמירוש המשנה כתב, מפני היראה, איש שמפחד ממנו כגון אנס או מלשין. וכ"ד הרי"ף. לפי מה שהעלה במערכי יו"ט סק"ג.

ובראש [פ"ב סימן ה] כתב, פרש"י שהוא מתירא שמא יהרגנו, ולא נהירא לי, פשיטא שאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש [וא"כ למה למתני 'שואל מפני היראה'. ב"י]. ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה, דכתיב איש אמו ואביו תיראו, ותנן מורא רבך כמורא שמים. ת"ר היה קורא קר"ש ופגע בו רבו או מי שגדול ממנו, בפרקים שואל מפני הכבוד וכו' ובאמצע שואל מפני היראה וכו'.

וברבינו ירוחם [נתיב ראשון ח"ב כ ע"ב] פרש"י וכו' וי"א אפילו מפני רבו או אביו שחייב לירוא מהם. 'מפני הכבוד' כלומר שנותן שלום תחלה לאדם שהוא מחויב לכבדו.

וכמרדכי [סימן לה] מפני היראה, אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגנו. ובהגה"מ שם, זה לרש"י אבל להרא"ש הוא אביו ורבו.

ובכסף משנה [שם הט"ו] כתב, לפי דעת הרא"ש 'מפני הכבוד' היינו אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. אבל דעת הרמב"ם, דוקא מי שהוא חייב בכבודו, אבל איש נכבד שראוי להקדים לו שלום, לא. ומפני היראה היינו אנס, ולא שמתיירא שיהרגנו, דאי הכי פשיטא, אלא שמתיירא שיצערנו.

ובמעדני יו"ט [סק"ג] כתב לפרש הרא"ש 'גדול ממנו" היינו שגדול ממנו בשנים או בעושר, דזקנה ראוי לכבוד וכן עושר וכדאיתא בקדושין וכו'. ובתפארת שמואל [שם אות ז] השיג על הרא"ש, והעלה דלהלכה הוא כמ"ש ברמב"ם. והוסיף דהרה"ג ר' שכנא מלובלין הגיה בגמרא שלו 'ופגע בו רבו שאינו מובהק או מי שגדול וכו" [ועיין בהגהות ר"ש טויבש ברכות י"ד ע"א מש"כ בזה].

ובטור [סימן סו] כתב, בין הפרקים שואל בשלום 'אדם נכבד' מפני כבודו. ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ופרש"י מפני היראה, שמא יהרגנו, וכ"כ הרמב"ם מלך או אנס [והיינו דלא כהבנת הכס"מ דלהרמב"ם רק מיירי בחושש שמא יצערנו]. ולא נהירא לא"א הרא"ש וכו', וכן פירשו הגאונים.

וברשב"א [שם ד"ה מתני'] תמה ג"כ כנ"ל, והעלה דמפני הכבוד היינו מי שגדול ממנו בחכמה, ומפני היראה הוא אביו ורבו שמצווה ביראתם. וכן פירשו הגאונים ז"ל. וכב"י ובפרישה [אות ב] ודברי חמודות [אות יח] כתבו, דדעת הרשב"א דמי שהוא גדול ממנו בחכמה אע"פ שאינו רבו, הוי בכלל היראה. ובמג"א [סימן ס"ו סק"ב] תמה על הב"י דהמעיין ברשב"א יראה דליתא [אלא דאז הוא מפני הכבוד].

אמנם באליה רבה [סק"א ד"ה אך] כתב דאפשר דכוונת הב"י הוא לתשובת הרשב"א ח"א סימן שכ"א שכתב: מפני שיש לרבו עליו שני חיובים כבוד ומורא נקטיה, והכי קתני פגע בו רבו או מי שגדול בחכמה, אם בפרקים שואל מפני הכבוד ואפילו באמצע שואל מפני היראה. עכ"ל. אך הוא דחוק דסתם רשב"א שבב"י הוא בחי', וגם התי' בתו' דחוק מאד, עיי"ש באורך. וכ"כ בפרי חדש סק"א, דכונת הב"י הוא לתשובת הרשב"א. וכ"כ בישועות יעקב [סק"א] וכתב שנראה שחזר בתשובה ממה שפירש בחידושיו, ואתי שפיר דברי הב"י. ועיי"ש מש"כ באורך בבאור דברי הרשב"א ומה שסתר ראיותיו. ובמקור חיים [ד"ה או מי] כתב דמתשובותיו אין הכרע.

ובמנחת חינוך [מצוה תכ] כתב, מפני היראה כלומר למלכי האומות או לשרים הגדולים. וי"מ אביו ורבו.

ובשלחן ערוך והלבוש [סימן סו סעיף א] כתבו. בין הפרקים שואל בשלום 'אדם

נכבד', ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע שואל בשלום 'מי שהוא ירא ממנו' כגון אביו או רבו או מי שגדול ממנו בחכמה, וכ"ש מלך או אנס. [והיינו כהרא"ש ורשב"א, דלא כרש"י והרמב"ם]. חוץ מפסוק 'שמע ישראל' ובשכמל"ו שלא יפסיק בהם כלל. אם לא שירא מפני שמא יהרגנו. [ומבואר שמחמת יראה הוא כמ"ש בב"י שחושש שיצערנו].

ובב"ח [ס"א] 'מפני היראה' היינו מפני יראת מלך, ואפילו מלך ישראל, או אנס. אבל אביו ורבו ולמי שגדול ממנו, הוא רק מפני הכבוד. וכ"פ בעטרת זקנים אות א.

ובטורי זהב [סק"א] האריך להוכיח דמש"כ רש"י וסייעתו שירא שמא יהרגנו, היינו כדרך השוררות שאינם הורגים תיכף, אלא יכול להתווכח אתו ובדראי יתפייס שלא עשה כן דרך מרידה אלא לכבוד ה'. וא"כ הוה אמינא שלא יפסיק, קמ"ל שלא יסמוך ע"ז. ובזה מתורץ מעשה דחסיד א' וכו'. [ומה שהשיג על הרא"ש, ראה בהגהת חכמת שלמה מה שיישב]. וכעין זה כתבו בב"ח, ובמקור חיים ד"ה כגון.

עוד כתב הטו"ז, עיקר הרבותא שיש לו רשות להפסיק בכה"ג אם ירצה. ובפרמ"ג כתב ע"ז, מש"כ רשות לא חיוב, עיין יו"ד סי' קנ"ז ס"א ומג"א סי' ק"ד סק"א וא"ר כאן, דספק פיקוח נפש מחויב נמי להפסיק.

ובמג"א [סק"ב] כתב, 'מי שגדול ממנו בחכמה' הוי מפני הכבוד. ואם הקורא קר"ש גדול ממנו, אינו מפסיק אפילו לתלמיד חכם. ובתרומת הדשן סימן קלח איתא [לענין הסיבה] דת"ח מופלג בדורו הוי בכלל 'מורא'.

ובעולת תמיד [סק"א] 'כתב, אדם נכבד' פירוש שחייב לכבדו, כגון שפוגע בו זקן או ת"ח כמותו שמחויב לכבדו. וכ"מ מדברי המרדכי [סימן לה], ומדברי ר' ירוחם בנתיב ב'.

ובאליה רבה [סק"א] האריך טובא בזה, וכתב להלכה: גדול ממנו בחכמה הוא בכלל הכבוד, וכה"ג גדול בשנים או בעושר. ואביו ואמו ורבו בכלל 'יראה'. וכן ת"ח מופלג בתורה.

ובישועות יעקב כתב לחלק בין 'מורא' אביו ורבו ל'כבוד', דאם אביו ורבו אינם מקפידים על שאלת שלום, אינו בכלל מורא, דעיקר מורא היינו שלא יעשה דבר שיקפיד עליו. ומ"מ יש כבוד אף כשאינם מקפידים. ולכן: בפרקים שואל מפני הכבוד אף כשאינו מקפידים, ובאמצע שואל מפני היראה היינו במקפיד. ומ"מ למעשה לענין 'רבו', כתב שאין לשאול בשלומו בקר"ש. כיון שביו"ד כתב הרמ"א די"א שאין לשאול בשלום רבו לעולם. וא"כ כיון שאין ד"ז ברור, פשיטא ד"ש להחמיר בקר"ש.

ובבגדי יו"ט [קריספין, או"ח סימן ג] מוכיח דדעת רוה"פ כהרשב"א והרא"ש. וע"כ דודאי להקדים לו שלום הוי בכלל סוג היראה ולא בסוג הכבוד.

בספר סביב לאהל מועד [ל"ט ע"ב ד"ה ולענ"ד] כתב, מעיקר הדין יכול להפסיק לאביו ורבו מפני מוראתן. אבל אם אמרו לו לא להפסיק, ודאי אינו פוסק, כיון שמחלו על כבודם.

[ביישוב דברי רש"י, עיין עוד: מהר"י

אבוהב סימן סו. בפתחי עולם [בקונט"א ס"ו אות ב ואות ד]. ובשו"ת בנין יחזקאל ח"א סו"ס א. אדני פז ס"ו ס"א]

העולה בקיצור למעשה:

ג] אביו אמו ורבו: י"א שהוא 'מפני הכבוד' רש"י, וי"ף לפמ"ש במעד"י, רמב"ם, ראבי"ה בברכות שם. ריבב"ן [בגנזי הראשונים לברכות]. סמ"ג עשין יח. וסמ"ק הל' קר"ש סימן קד. מרדכי סימן מ. כל בו סימן י'. ריקאנטי סי"ט. וכמ"ש הב"ח וא"ר, ב"ח, עט"ז, תפארת שמואל. שיירי כנה"ג בהגהב"י אות ב. יפה ללב ס"ו א. כד הקמח לרבינו בחיי ערך שלום. צדה לדרך בכלל השני פ"א. ולישועות יעקב כשאין מקפידים. פתחי עולם סק"ד. אפיקי מגינים חידושים סק"ז.

ורוב הפוסקים ס"ל דהוי 'מפני היראה' הרשב"א בשם הגאונים, ובחשו' סימן שכ"א בשם ר"ן גיאת, הראב"ד תמוק"י כמ"ש בדברי מנחם בהגב"י אות א', צרור החיים לתלמיד הרשב"א. הרא"ש, שיטה להר"א אלשבילי [בגנזי הראשונים לברכות]. אבודרהם עמוד פה, אגור סימן קיד. הגה"מ. רשב"ץ, טור, שו"ע, לבוש, פר"ח א', א"ר א', שו"ע הרב ס"א, חיי אדם כלל כ סעיף ו', סידור בית יעקב בדיני ברכות ק"ש אות ט', משנ"ב סק"ה, ובכף החיים אות ח' כתב שכ"ד הט"ז סק"ח וערך השלחן אות א', כיון דמתרצים קושיית הב"ח. ולישועות יעקב כשמקפידים. וראה בשו"ת רעק"א סימן ע"א.

וגדר 'רבו' הוא רבו מובהק שעיקר תורתו הימנו, ואע"פ שהוא גדול בתורה עתה יותר מרבו. חיי אדם ופרמ"ג. משנ"ב סק"ה.

ד] גדול ממנו בשנים או בעושר: י"א 'שאינו בכלל מפני הכבוד רמב"ם וכמ"ש בא"ר וערוה"ש ס"ג. ושאר הפוסקים ס"ל דהוי 'מפני הכבוד' רש"י, סמ"ג וסמ"ק וכמ"ש בא"ר, הרא"ש. וכ"כ שאר פוסקים וכמ"ש בערוה"ש דהסכמת הפוסקים כפרש"י.

וראה במקור חיים ד"ה או מי, שכתב 'אדם חשוב בעלמא'. [ועיין בפרמ"ג מ"ז א', שכתב 'עכבד כל דהו', ולכאורה כוונתו בנ"ל. ועמ"ש עוד בביאור ד' הראשונים, ובמה שציין לספרו בראש יוסף].

ה] 'עשיר', הכוונה שראוי לכבדו מחמת עשירותו. כ"כ במעדני יו"ט ובפרמ"ג מ"ז א', ובמשנ"ב סק"ג.

ובשו"ת קנין תורה [ח"ח סימן ו] רצה .....השואל לומר דדוקא בעושה צדקה וחסד בממונו, והוא דחה דמשמע מחז"ל ופו' דדי במה שמכבדים מפני עשירותו. וי"ל דכיון דהקב"ה כיבדו בעשירות יותר מכל אדם הרי הוא בבחי' דמרי צבי וכו'. ואולי גם עושה חסד בסתר וכו'.

ו] 'גדול ממנו בשנים': י"א דהיינו זקן. כן כתב במשנ"ב סק"ג ובביה"ל ד"ה בין, דכ"מ מעולת תמיד. אבל אם איננו זקן רק שהוא גדול בשנים איננו בכלל מפני הכבוד. וי"א שהוא כפשוטו. אפיקי מגינים בחידושים סק"ג, וס"ל שכ"ד הנו"ת.

ז] 'נכבד' שאמרנו אפילו גוי. מקור חיים [ד"ה בשלום]. דמילי טובא שרו רז"ל בשביל

איבה. ואפשר דטפי יש להתיר בגוי, רק אין בידינו לבדות קולא מלבנו. וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה [ח"א סי' קע"ה], מדאמרי גדו"ל כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, סתם לשון 'בריות' גם גוי בכלל, דבצלם א' עשה האדם וכו'.

אמנם בשו"ת תורת יקותיאל [ראזנבערגער, סימן ל"ה] כתב לענ"ד דחוק מאד לעבור על איסור משום כבוד גוי. ורק משום כבוד מלכים התירו. בפרט בזמננו שנתודענו כמה גדולה אכזריותם וכו'. ואולי מפני דרכי שלום במיעוט האינו מצוי בגוי מחסידי אוה"ע נאמרו דבריו.

ח] גדול ממנו בחכמה: י"א דהוי 'מפני היראה', הרשב"א לפמ"ש הב"י, וכ"כ בתשו', שו"ע, עטרת צבי סק"ב.

ושאר הפוסקים ס"ל דהוי 'מפני הכבוד', רשב"ץ [ברכות יג ע"ב ד"ה מפני היראה], מג"א סק"ב, פר"ח, א"ר, שו"ע הרב, חי"א, משנ"ב סק"ז, כה"ח דכן יש להחמיר. ובבגדי יו"ט כתב דיש לצדד בזה.

ט] תלמיד חכם מופלג בדורו: לכו"ע [כלומר אף לש"ם בסק"ה] הוי בכלל 'מפני היראה', מג"א לפמ"ש התרוה"ד, א"ר, חי"א, ערוה"ש, משנ"ב.

י] תלמיד חכם כמותו: הוי 'מפני הכבוד'. עולת תמיד סק"א ומשנ"ב סק"ו. [וראה מש"כ בזה בצל"ח י"ד ע"א ד"ה מתיב].

יא] אם הקורא קר"ש גדול יותר ממנו, אפילו שהוא ת"ח: דינו כשאר אדם שאז רק משיב בשלומו בין הפרקים. מג"א, וכמ"ש בשו"ע הרב, משנ"ב. מיהו בדרכי חיים [ברכות חלק ג] כתב וי"א שלא יפסיק כלל. ועי"ש בחלקי בחיים אות א' מה שדן בדברי השו"ע הרב.

יב] מלך, אפילו ישראל, או אנס או מלשין: מלך ישראל - הוי מפני היראה. דכתיב שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך, לפיכך התירו חכמים להפסיק בקר"ש ולשאול בשלומו מפני היראה. ב"ח ועוד. [ועיין ט"ז סק"א שתמה למה לא הפסיק יעקב כשראה יוסף. וראה באדני פז ס"ו ס"א דמ"מ רק חלק לו 'כבוד' ולא הוי יראה].

אלא שנחלקו [לענין גוי] אם צריך שירא שיהרגנו או די בחושש שיצערנו:

י"א שחושש שיהרגנו, רש"י, פשטות ד' הרמב"ם, וכמ"ש בטור. הרא"ש ורשב"א. ואפילו רק שהוא ספק, ב"ח, וט"ז. מיהו כתב בט"ז שאז הוי 'רשות'. וי"א שדי בחושש שיצערנו, כס"מ, שו"ע, לבוש, [וכ"מ מש"פ שהעתיקו דברי השו"ע].

וי"א דאפילו רק שחושש להפסד ממון. ביאור הלכה ד"ה או אנס, בשם ספר שלמי שמחה. ובביאור הלכה ד"ה לכל אדם, כתב 'גוי גבר אלים' הוא בכלל מפני היראה.

יג] שאילת או השבת שלום שאמרנו הוא אפילו בלשון לע"ז. מג"א סק"א בשם תר"י, ובאמת הוא גם ברכינו מנוח הל' קר"ש ב, יז. הגהות מוהר"א אזולאי אות א. א"ר סוף אות א'. וש"פ.

יד] פרטי דינים בענין 'משיב שלום לכל אדם':

[א] 'משיב' היינו שהקדים לו שלום מותר להשיבנו בין הפרקים. משנ"ב סק"ד. והטעם, מפני דרכי שלום. לבוש. שו"ע הרב. ואינו רשאי להחמיר. דהשלום הוא מצוה מדברי קבלה. והיה ברכה [היה קורא דף מז]

[ב] ואפילו הוא גוי. ביה"ל ד"ה לכל, דכ"מ מהא"ר בשם הרמב"ם. [ובסק"ז הבאנו דעת התורת יקותיאל. ולכאודה ה"ה בזה]. אמנם בצורד החיים [לתלמיד חר"פ והרשב"א, סעיף ח] כתב, ובאמצע משיב מפני הכבוד 'כבוד ישראל'. [ומבואר דאין להשיב לגוי]

[ג] י"א שאז משיב שלום רק תיבה אחת. חידושי אנשי שם על המרדכי מגמוקי מהר"ר אייזיק שטיין בשם ר' יהודה החסיד, והביאו גם: כנסת הגדולה בהגה"ט ס"ו. ובא"ר סק"ב, באר היטב אות ד', וביה"ל ד"ה ומשיב. וכ"כ בלחם שמים שם דיקצר ככל האפשר.

וי"א שהוא כדי שאילת שלום ממש. ביה"ל שם בשם מגן גבורים שכתב דכן משמע מלשון תר"י. וראה בפקודת אלעזר [טובו, או"ח ס"ז ס"א ד"ה שם ומשיב].

[ד] בשו"ת שאילת שלום [טויבש, ח"א מ"ג] יצא לידון בדבר מחודש, שמי שמחזיק בין הפרקים או באמצע ברכות קר"ש, מותר לו לומר קדיש יתום, כיון שהוא מפני כבוד ציבור לשאול שלום עליהם מאת אדון השלום, עי"ש.

טו] מותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא קר"ש, אע"פ שיודע שיצטרך להשיבו. מג"א בשם הרשב"א. ועיין מחצה"ש במה שנדחק למצוא מקור לזה ברשב"א. וביה"ל מיישב.

ואין לומר שהקורא מוחל על כבודו כדי שלא יצטרך להשיב, דא"כ למה התירו בכל ד"ז לשאול ולהשיב, נימא שמוחל לו. מקור חיים.

ואפשר שדוקא בין הפרקים מותר לשאלו ולא באמצע. מחצה"ש וביה"ל. מיהו באפיקי מגינים [חידושים ד] מתיר אף באמצע.

אמנם יש חולקים: בכף החיים [אות ה] כתב ומ"מ יש להחמיר [שלא לשאול בשום מקום], דלמה לו להניח את חברו לפסוק בקר"ש. וכ"כ במתת ידו [סימן לב] דצע"ג בהיתר זה שהוא דחוק מאד. עי"ש הוכחתו לזה.

ובמקור חיים [ד"ה בשלום] כתב, נראה אם הקורא יודע בודאי שזה שעובר לפניו ישאל בשלומו, ואז יצטרך להשיב לו באריכות יותר, לפי שכן הוא הדרך וכמ"ש ביו"ד סי' קמח ס"י, אזי יקדים הוא לשאול בשלום מפני הכבוד אף באמצע, כדי למעט בהפסקת הדיבור. אמנם יש לחוש לשומעים [שלא ידעו למה הפסיק]. גם [יש לחוש ש]זה שעובר לפניו לשאול בשלומו, יסבור שמותר להפסיק באמצע מפני הכבוד.

ובחי' הפלא"ה [ברכות י"ד ד"ה והנה] כתב לחלק, דאם הקורא הוא רבו, מותר לשאול לו, כיון דאם הוא עצמו היה קורא היה מוכרח להפסיק לשאול לרבו כ"ש שחייב לשאול אף שרבו יפסיק. וה"ה מפני הכבוד כשהקורא הוא בין הפרקים. אבל לשאול בשלום נכבד כשהוא באמצע הפרק או לכל אדם בין הפרקים, דאז לא היה השואל רשאי להפסיק להם. א"כ יש להסתפק אם מותר

להפסיקם. דמהרשב"א אין ראיה לזה, עיי"ש. וראה בלחם שמים שם.

טז] מי שמניח תפילין דר"ת וקורא קר"ש בלי ברכות - לא יפסיק בחנם. אבל שואלים מפני הכבוד אפילו באמצע הפרק. פנים מאירות ח"א סימן ס"ז, והביאוהו: בחי רעק"א, שע"ת סימן לד א', ובביה"ל ס"ה ד"ה ואלו. פתחי עולם אות ד'. ובשערי תשובה [סימן ל"ד סק"א] סיים ע"ז: ונראה להחמיר להפסיק אף מפני הכבוד. ובאפיקי מגינים [חי' יב] מותר להפסיק אף שלא מפני הכבוד, אלא דנכון שלא להפסיק בה. וכ"ש בפסוק ראשון ובשכמל"ו.

יז] אם קורא קר"ש בלי ברכות כדי לצאת בה יד"ח כי ירא שיעבור הזמן - 'באמצע' דינה כנ"ל באמצע הפרק. אך 'בין הפרקים' יל"ע דאפשר שמותר להפסיק בכל אופן, כי י"ל שהברכה קושרתם יחד. מיהו מהרשב"א מוכח דגם בכה"ג שיין דין בין הפרקים. ביאור הלכה שם.

יח] אם קרא פעם אחת כדי לצאת יד"ח, ועתה קורא פעם שניה עם ברכותיה גם באמצע הפרק דינו כבין הפרקים. דעת תורה סימן ס"ו ס"א ד"ה וע"ל.

יט] אם קוראה לאחר זמן קר"ש אסור להפסיק בה כמו במי שהיה קורא בזמנה. אפיקי מגינים יב.

כ] דין פסוד"ז הוא כדין קר"ש. שו"ע סימן נ"א סעיף ה. ועיי"ש מהו הנחשב בין הפרקים ומה באמצע. [וראה בשו"ת משכנות יעקב או"ח ס"ת, דמזה מוכח דאנשי כנה"ג תקנום]. מיהו בשו"ת השיב משה [או"ח סי' ג] מתיר אף באמצע הפרק לשאול לכבוד ולהשיב לכל אדם. ובפתחי עולם [סי' נ"א סק"ן] בשם עולת שבת, לענין שאילת שלום, דין פסוד"ז כדין בין הפרקים דקר"ש, ובלבד שלא יפסיק בברכות ב"ש וישתבח. [ועמ"ש מש"כ לעיל מזה בסק"ה].

כא] י"א דכ"ז בקר"ש של שחרית אבל בערבית: בספר הבתים [בית תפלה שערי קר"ש שער ג'] בשם הראב"ד, בקר"ש של ערבית אינו שואל מפני הכבוד, אלא מפני היראה, אבל משיב מפני הכבוד. [ובהערות שם, כתב דאפשר משום שאין נותנים שלום בלילה].

כב] 'בהלל': בימים שגומרים ההלל - מפסיקים כדרך שאמרו בקר"ש. שו"ע סי' תפ"ח ס"א. ובימים שאין גומרים דין אמצע הפרק כמו בין הפרקים בקר"ש.

כג] בין ברכה למצוה או לאכילה לא יפסיק אפילו מפני הכבוד והיראה. מג"א סימן ר"ו סק"ד. ובמשנ"ב שם סקי"ב בשם האחרונים.

כד] בין נט"י להמוציא, בארחות חיים [להרא"ש אות כ"א] כתב, אל ידבר בין נט"י לברכת המוציא 'ויקדים שלום לכל אדם'. ובפי' מקור החיים שם כתב, דמסמיכות הדברים משמע שמותר להפסיק אז לשאילת שלום. ובאהלך באמתך [בהוספות לפכ"כ] כתב, לפמ"ש באו"ח הנ"ל מוכח, דמותר אז לשאול וכ"ש לענות שלום. [וראה בשו"ת מנחת דוד ח"ג סימן נ"ט אות ו].

כה] בברכת המזון: בשו"ע סימן קפ"ג ס"ח כתב, לענין לשאול בברכת המזון מפני

היראה או מפני הכבוד יש מי שאומר שרינה כתפלה. ובמשנ"ב סק"ל, שאז אין שואלים ומשיבין כלל. והטעם, מדמצינו שהחמירו חכמים בברמה"ז שאין מברכים אלא במקום אחד כתפלה, לאפוקי קר"ש שיכול לאמרה במהלך וכו'. חי' רעק"א בשם האורחות חיים, ובמשנ"ב שם. ובחזו"א [או"ח סי' כ"ח סק"ג] כתב, דמ"מ למלך ונחש כרוך, יכול להפסיק כמו בקר"ש.

כו] בברכת קדוש לבנה: בשו"ת מנחת דוד [סימן ס"א] רצה השואל לומר דמותר להשיב אז 'שלום עליכם'. והוא כתב דצ"ע שהרי אסור לענות אפילו אמן באמצע ברכה. ואח"כ כתב ראיתי בהלכה למשה סימן ו, שבאמצע קדוש לבנה מותר להפסיק לקדיש ברכו ואמן כמו באמצע ברכת קר"ש.

אמנם כל זה הוא מעיקר הדין אבל למעשה בזמה"ז, דנו בזה האחרונים, וכדלהלן:

כז] בחי' אנשי שם [אות ד' במרדכי סימן מ] בשם נימוקי מהר"ר אייזיק שטיין: כל מה שאומר 'שואל ומשיב' היינו בפנים חדשות אם לא ישאל יבא לידי שנאה. ובבהכנ"ס שאין אנו שואלים בשלום, חלילה להשיב או לשאול ואפילו מדברי תורה, לא בין הפרקים ולא בברכותיה ולא בפסוקי דזמרה. [וראה שם שד"ז כתב ג"כ בספר גן כושם בשם רבינו יהודה החסיד].

ובספר החינוך [מצוה ת"כ] כתב, וזה כמה שלא ראינו מי שיקפיד על חברו כלל אם לא יפסיק לו ואפילו בין הפרקים. והעתיקהו: כנה"ג שם. במג"א סק"א. בשערי אפרים [בפתחי שערים שער א ס"א]. אם יעקב [ברכות י"ד ע"א]. דרכי חיים [חלק ג]. ובאליה רבה [סק"ב] העתיקם, והוסיף ע"ז: משמע שאם אינו עוסק בברכות ובפסד"ז שואלים בביהכנ"ס. וכ"מ מתשב"ץ [קטן סימן רמ"ו] שכתב, הר"מ שואל בשלום כל אדם קודם תפלה ואפילו בביהכנ"ס. והעתיקוהו: במחצה"ש ובשע"ת סק"א.

וכן מוכח מהפו' שהתירו לשאול בשלום לפני התפלה אם פגשו בביהכנ"ס. [וכמ"ש בפרק 'שלום לפני התפלה']. אהלך באמתך פכ"ב הערה מד.

ובעולת תמיד [סק"ג] הוסיף: מיהא מי שבא מן הדרך נוהגים שנותנים שלום. מיהא אין להפסיק בשום מקום שאסור להפסיק. והובא גם בבאר היטב. וכ"כ בסולת בלולה ס"ו ב.

ובמקור חיים העתיק את הגה"מ הנ"ל, וכתב ונ"ל בבין הפרקים וחבירו בא אליו בביתו, לא יפסיק באמירת 'ברוך הבא' עד אחר גמר קר"ש ותפלה, ויתנצל את"כ ויאמר לו ברוך הבא אח"כ. [ועיי"ש עוד דמ"מ מותר לומר בביהכנ"ס 'אסותא' ולענות 'ברוך תהיה' אבל לא 'לישועתך קויתי ה''. וראה בלקט הקמח החדש סק"ב, מה שדן בזה].

ובשו"ע הרב כתב, ומי שלא ראינו שיקפיד על חבירו כלל, לא יפסיק אפילו בין הפרקים, בין להשיב בין לשאול מפני הכבוד.

ובחיי אדם [כלל כ ס"ן] כתב אף דמעיקר הדין מותר וכו', מ"מ בביהכנ"ס שאין אנו שואלים בשלום, חלילה לשאול או להשיב אפילו מדברי תורה ופסוד"ז. וכ"ש במי שאין

דרכו להקפיד. ובקצור שו"ע [סוף סימן טז] כתב, דין לשאול בשלום ולהשיב שלום, בזמה"ז אין מקפידין, ואין להפסיק בזה אפילו בין הפרקים.

ובמשנ"ב [סק"ב] כתב: ודוקא בפנים חדשות שואל ומשיב, שאם לא ישאל יבוא לידי שנאה. ומי שלא ראינו שיקפיד על חברו כלל, לא יפסיק אפילו בין הפרקים. ע"כ לפי מנהגנו כהיום שאין אנו נוהגים לשאול בשלום בבית הכנסת בעת התפלה, חלילה לשאול או להשיב אפילו ד"ח לא בין הפרקים ולא בפסד"ז.

ובערוך השלחן [סימן סו ס"ד] כתב, ויש מן הגדולים שכתבו דהאידנא לא ראינו מי שיקפיד ע"ז כלל, ולכן אין לנו להשיב שלום. ואין דרכנו בכך אף לאביו או לרבו ואפילו בין הפרקים לא יפסיק [עכת"ד החינוך]. ואדרבה עתה נחשב לקלות מי שמפסיק. והרי אנו רואים אפילו שר כשיבא לבית יהודי ומרצאו מתפלל, לא ידבר עמו וימתין עד שיסיים תפלתו. ולכן עתה כל מין הפסק אסור עד גמר התפלה. וכן המנהג פשוט ואין לשנות. וכששואלים שאלות באיסור והיתר אצל המורה, יכול לענות בין פרק לפרק. אך כשהשואל הוא בר דעת ממתין עד שגומר התפלה. וכן נכון לעשות, אם לא כשהענין נחוץ לשעתו, דאז מצוה לשאול גם באמצע התפלה, והמורה מפסיק בין פרק לפרק ומשיב לשואל. [וע"ע מש"כ בזה בכה"ח אות ז]

ובשו"ת מהרי"ל דיסקין [קונט"א סימן ה אות א] כתב, ודע דכל 'באמצע' מיירי שיש העדר כבוד אם ימתין להשיבו עד הפרק.

ובישועות יעקב [סוסק"א] כתב מש"כ המג"א שאם אינו מקפיד וכו', היינו בשאר בני אדם, אבל אביו ורבו שחייב בכבודם אף שאינו מקפיד, מ"מ מצות 'כיבוד' לא נתקיים שחייב לכבדם בפועל.

ובכף החיים [אות ד] כתב, ובזמה"ז אין מקפידים על שאילת שלום. ובפרט אם מכירים בו שהוא עוסק בקו"ש ותפלה. וע"כ אין להפסיק כלל בין באמצע ובין הפרקים לשום אדם אפילו לאביו ורבו. ואפילו אין מתפלל בביהכנ"ס.

עוד כתב [באות ג], לענין שאילת שלום בבית הכנסת שהתיר הא"ר, סיים ע"ז, ומ"מ יש להחמיר היכא דאפשר שלא לשאול בשלום אדם בביהכנ"ס. עיין לקמן סימן קנ"א אות ח' מ"ש בשם האריז"ל, ולעיל ססי' א.

ובאפיקי מגינים [חי' סק"ב] העתיק את המג"א, והוסיף: ודוקא לאלו שמפסיק רק בין הפרקים הוין כן. אבל להני דמותר לשאול אפילו באמצע הפרק לעולם מותר לשאול בשלומם אפילו אינם פנים חדשות ואפילו יודע שלא יקפידו עליו ואפילו בביהכנ"ס. [וראה לעיל סק"ג דלשי' אביו ורבו הוי בכלל מפני הכבוד].

ובלקט הקמח החדש [ס"ו סק"א] כתב, כיון שבזמננו אין שואלים שלום, כשבא אביו או רבו בביהכנ"ס די כשמגביה עצמו. ויכול לעשות כן אף בקר"ש. מיהו לנענע הראש בקר"ש אסור, דהרי אסור לרמוז בעיניו. ובפסוד"ז יש להקל לנענע לצורך לפי האדם. ובאהלך באמתך [פכ"ב סמ"ה] כתב, ומ"מ נלע"ד שאם שואלים בשלומו בהושטת יד,

כנהוג לשאול לבא מן הדרך, מותר לו לחזור להושיט לו יד בלי דבור אות או מלה. ועכ"פ בברכות קר"ש וגם מפרשת והיה אם שמוע ואילך. ואע"פ שאין לרמוז בקר"ש אפילו בפ' שניה, מ"מ לצורך מצוה קצת מותר, וכ"ש בהא דמעיקר הדין מותר אפילו בדבור. [ונראה דה"ה נענוע הראש].

בקצור העולה למעשה:

כח] אם יודע שאינו מקפיד אסור לשאול או להשיב שלום בפה. ואפילו לאביו ורבו. כ"ד רוב הפוסקים.

וי"א דלאביו ורבו, מפסיק. ישועות יעקב.

וי"א דלכל אלו שהתירו להפסיק באמצע מפסיק. אפיקי מגינים.

כט] בזמה"ז, בסתמא שא"י אם מקפיד או לא: יש שמשמע מדבריהם, שאז מותר להפסיק. שו"ע הרב [שכתב 'מי שלא ראינו שיקפיד', משמע הלא"ה שרי]. חיי אדם [כנ"ל] ומשנ"ב [כנ"ל]. שו"ת מהרי"ל דיסקין שכתב 'אם יש העדר כבוד וכו', הלא"ה שרי.

ויש שמשמע שאסרו אף בכה"ג: בחי' אנשי שם שהתיר רק בפנים חדשות. לשון ספר התינוך 'וזה כמה לא ראינו' משמע שבדרך כלל אין מקפידים. וכ"מ להדיא בקצשו"ע, ערוה"ש, כף החיים, לקה"ח, דבזמה"ז בדר"כ אין מקפידים. וכ"מ מהמקו"ח שכתב ויתנצל וכו'.

מיהו יש שגרסו בחינוך 'מי שלא ראינו'. מג"א, וכן הוא בכמה אחרונים שהעתיקו דברי'. מיהו בשער אפרים שער א' בפתחי שערים אות ב', הגיה במג"א כגירסא שלפנינו.

ל] אמנם אם יודע שמקפיד אם הוא בביתו נראה דלכו"ע מפסיק במקום שמותר.

לא] אבל בבית הכנסת ועוסק בתפלה לא יפסיק. מיהו לישי"ע מפסיק לאביו ורבו, ולאפ"מ מפסיק מפני הירא.

גדר 'עוסק בתפלה' הוא גם בפסוד"ז. ואפילו מה שאומרים לפני ב"ש [אהלך באמתך]. וכ"ש בברכות קר"ש, וקר"ש. [הלל. כ"כ באהלך באמתך, ופשוט דהרי עוסק בתפלה הוי]. ובערוה"ש כתב 'עד גמר התפלה'. ובחיי"א כתב לא יפסיק אפילו 'מרבוי תורה'.

לב] בביהכנ"ס, ואינו עוסק בתפלה מותר. א"ר ועוד. מיהו בכה"ת כתב דמ"מ יש להחמיר עפ"י האריז"ל.

לג] מיהו י"א דאפילו בזמה"ז יש להקל בהושטת יד. אהלך באמתך, ועכ"פ מפ' שניה ואילך. או נענוע הראש. לקה"ח, ועכ"פ בפסוד"ז.

לד] באמצע הלימוד: בחיי אדם משמע שאוסר. וביוסף אומץ [ח"ב דף 268] כתב, אם בא אדם בגבולו ולא יפתח הבעה"ב לדבר עמו מה שאלתו ובקשתו, הוי כמי שאינו משיב שלום בברכות קר"ש דשרי. [ועיי"ש דמ"מ הוא רק לימוד זכות על המקילים בהפסק באמצע הלימוד. ומשמע דזה פשיטא ליה דהשבת שלום שרי, ורק דן לענין לדבר

עמו בשאר דברים] ובעבודת אהרן [ברכות, בספר נכתבים קמא] כתב, ועיין באו"ש מוכח שם קצת דאף אם חברו יושב ולומד, מותר ליתן לו שלום.

לט] באמצע תפלת שמונה עשרה:

בגמרא ברכות [ל"ג ע"א] תנו רבנן, מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום, ולא החזיר לו שלום. המתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו, אמר לו, ריקא, והלא כתוב בתורתכם [דברים ד, ט] רק השמר לך ושמור נפשך, וכתיב [דברים ד, טו] ונשמרתם מאד לנפשתיכם. כשנתתי לך שלום, למה לא החזרת לי שלום, אם הייתי חותך ראשך בסייף, מי היה תובע את דמך מידי. אמר לו, המתן לי עד שאפייסך בדברים. אמר לו, אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום - היית מחזיר לו, אמר לו לאו. ואם היית מחזיר לו, מה היו עושים לך, אמר לו היו חותכים את ראשי בסייף. אמר לו, והלא דברים קל וחומר, ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר - כך, אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה. מיד נתפייס אותו הגמון.

ובשו"ע [או"ח סימן ק"ד ס"א] לא יפסיק בתפלתו ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. אבל מלך עו"ג, אם אפשר לו לקצר וכו' יקצר וכו' ואם א"א לו, יפסיק. ואכמ"ל בד"ז, כי הוא מוסכם בכל הפוסקים. אלא שיש אריכות גדולה האיך נהג החסיד הנ"ל כך, וגם בזה אכמ"ל.

הנפנה בכל מקום בארץ ישראל אל יפנה מזרח ומערב, ר"ל שיהו אחוריו מצדדין אלו, ממני שפירושו כנגד ירושלים. ובגליל הוא בהפך, וצפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר. ובחוצה לארץ נפנה צפון ודרום ולא מזרח ומערב. ופירשו בתלמוד המערב [137] ובלבד במקום שאין שם כותל שהוא בבקעה. מעתה בתי כסאות שבבתים אין שם קפידא. הנפנה אל יפרע אלא מיושב, ולא יקנח בימין מפני שכל מיני קדושה נעשים בה, אלא בשמאל. ויראה לי שאם הוא איטר שמאלו הוא כימין כל אדם [138].

דף ס"ב ע"א. לעולם יהא אדם צנוע בכל מקום וכ"ש בבית הכסא. ואם היה אחר עמו, אם הוא במקום שאחורי הגדר הואיל [שאין] חברו רואהו יפנה. ואם היה בבקעה שחברו רואהו שיעור הדבר כל זמן [שמתעטש] ואין קולו נשמע, או כל זמן שחברו אינו רואה את פירעוו, ואפי' בלילה לא יפנה אלא כדרך שנפנה ביום.

לענין טהרות ששומרי שמן בית הבד אם הוצרכו להפנות, יוצאין מפתח בית הבד, ונפנין מיד אחורי הגדר שלפני הפתח, ואין חוששין שבתוך שיעור זה יכנס עם הארץ ויגע, ואם היו בבקעה, שיעורן עד שלא תפקע ראייתם מהם.

הספדנים שסופדין את המת, ראוי להם שלא להאריך בשבחיו של מת אלא במה שברור להם שראוי לשבחו באותו דבר. כבר אמרו: כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן. וצא ולמד כמה ראוי לאדם להיות צנוע בכל דבריו, ובפרט במקומות אלו וכיוצא בהם, שעל דבר זה אמרו שאין מיחסים שם צנוע אלא לאדם שידוע בו שהוא צנוע בבית הכסא.

ע"ב. מה שאסרנו במשנה שלא לעשות קפנדריא בהר הבית, אף בבית הכנסת כן, אלא שאם היה אותו בית הכנסת שביל מעקרו מותר, וכן אם נכנס שם להתפלל מותר לו לעשות קפנדריא וריקיקה ומנעל מותרין בה, אלא שהנכנס להיכל שבו ספר תורה מנהג לחלוץ מנעליו [139].

137 פרק ט הלכה ה, סז ב. 138 וכן כתב במגן אברהם ומט"ז סי' נ ס"י עי"ש. 139 ועיין במג"א סי' צא סק"ח, ובערוה"ש שם. 140 סז ב. 141 נחמיה ט ב. 142 הראב"ד מובא ברשב"א וכ"כ

דף ס"ג ע"א **המשנה העשירית**, כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם וכו'. ביאור הדברים הוא, שפירשו במסכ' תענית [140] שמנהגם היה במקדש שלא היו עונין אמן, אלא שבסוף כל ברכה וברכה היה אומר המברך סמוך לחתימתו ברוך ה' מן העולם וחותם, כגון ברוך ה' מן העולם מגן אברהם, והדומה לזה. ובמקום עניית אמן היו תשומעים אומרים ברוך שם כבוד מלכותו וכו', והביאוה בגמ' מדכתיב [141] קומו וברכו וכו' ויברכו את שם כבודך, וקומו וברכו נאמר על המברך, ויברכו את שם כבודך נאמר על העונים. ומשקלקלו המינים לומר לית דין ולית דיין ולית עולם אחרן, התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם. וגדולי המפרשים [142] כתבו שלא היה מנהג זה אלא לתפלה אבל בשאר ברכות היו עונים אמן, שהרי בברכת התורה נאמר בעזרא [143] ויברך עזרא את [144] ויענו כל העם אמן במועל ידיהם. והתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם כדי שיודו שהשלום ושאר הברכות מגיעות מכבודו, והרי מצינו כן בבעז שאמר [145] ה' עמכם, ואומר [146] אל תבוז כי זקנה אמך, כלומר למוד ממה שנהגו באמך זקנים שבאומתך, ואעפ"י שיש פתחון פה שלא להזכיר את השם לבטלה ודרך הדיוטות. הרי כתוב [147] עת לעשות לה' הפרו תורתך, ונוח לנו להזכירו יותר מן הראוי משלא יזכירוהו כלל כדי להרגילו בפי הבריות.

זהו פי' המשנה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן.

כל תלמיד חכם שרואה בדורו שחביבים עליהם דברי תורה, יפזר דבריו להם, ואם ראה דורו שאין דברי תורה חביבים עליהם, יתעסק בהם בעצמו, ואל ימנע עצמו מדברי תורה לסכלותם, אלא יהיה שלא ישחית דבריו להשליכם בפניהם אחר שהם מתנכרים עליהם, הוא שאמרו, בשעת המכנסים מזר, ובשעת המזרים כנס [148].

לעולם ילמד אדם את בנו אומנות שאם

בשטמ"ק. 143 נחמיה ח ו. 144 חסר כאן "ה' האלקים הגדול". 145 רות ב ד. 146 משלי כג כב. 147 תהלים קיט קכו. 148 עיין מה שכתב רבינו בזה בהקדמתו על החבור הנדפס בראש הספר.

יצטרך לו תוא הזמנת חייו מצויה בידו, ולעולם ילמדנו אומנות היותר מסולסל שיוכל.

לעולם אל ירגיל אדם בתוך ביתו אנשים שאינם מהוגנים, ואף המהוגנים לא יעשם כבעלי בתים מכל וכל, שהלשונות מרבות ומצויות לחטוא בדבורם וראוי לאדם ליזהר שלא להלכד ברשתם.

לעולם יזהר אדם שלא להמשך אחר התאוות יותר מדאי, ואם נמשך בהם ישתדל ברפואתו על דרך נטייה אל הקצה האחרון, כמו שנודע מדברי החכמים, ואף הרואה באחרים שרוב המשכם אחר תאותם תביאם לידי דברים מגונים ראוי לו להזהר מן הדברים שסבבו לחבריו אותן הדברים המגונים, והוא שאמר כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין.

עבור שנה יתבאר במסכ' סנהדרין [148] שאינו נעשה על ידי מי שיזדמן אלא במזומנין לה במקום סנהדרין, ואין צריך לומר שלא היו מעברין בחוצה לארץ, אלא שאף לחשוב אם ראוי לעבר אם לאו ולעבר בארץ על פי אותו חשבון אסור, אלא א"כ על ידי גדול שלא נשאר כמותו בארץ, ובזמן הזה אין מעברין כלל, אלא אותן העבורים הנמנין ע"פ חשבון העבור להשוואת שנת החמה עם שנת הלבנה על סדר גו"ח י"א י"ה י"ז י"ט. ודבר זה יתבאר במסכ' סנהדרין בע"ה.

ע"כ, לעולם יעשה אדם לעצמו חבר ללמוד תורה עמו, שאין הפלפול מצוי ליחידי אלא כשחברו מעוררו, והוא שאמרו אין התורה מתוקנת אלא בחבורה.

ולעולם יתעמל אדם בתורה שאינה מצויה אלא בעמל ויגיעה, אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, שנ' [149] וזאת התורה אדם כי ימות באוהל. וכשישב לפני דבו אל ירגיל עצמו להקשות ולהשיב עד שידע בעצמו שכבר הבין בדבר עד תכליתו. דרך צחות אמרו, הסכת ושמע ישראל הס ואחר כך כתת, ואם רבו כועס עליו יהא שותק לו ומכבדו, ומתוך כך יוכה ללמוד. אם גבלת בהתנשא [150], כל המגבל עצמו על דברי תורה סופו מתנשא.

דף ס"ד ע"א. אעפ"י שהכנסת אורחים בכלל מדה חשובה ביותר, הבנסת תלמיד חכם חשובה עד מאד, והברכה מצויה על ידו וכן הדין, וכל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם בתוכה כאלו נהנה מזיו שכינה.

הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, שכן כתוב [151] ואתה תבא אל אבותיך בשלום, כלומר לך עם השלום שהוא עמך, והנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום, שכן מצינו בדוד [152] שאמר לאבשלום לך בשלום והלך ונחלה, ויתרו אמר לו למשה [153] לך לשלום, והלך והצליח.

כל היוצא מבית הכנסת והולך לבית המדרש עליו הכתוב אומר [154] ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון, שזה בודאי תכלית השלמות בהיות כל מעשיו פונים לעבודת השם לא יסור ממנה, אז יצליח את דרכיו ואז ישכיל.

וזהו שיעור מה שראינו לבאר בכללי זאת המסכתא ר"ל מסכ' ברכות דרך קצרה, כמו שייעדנו בפתיחת התבור, וראינו לבאר אחר זה דיני נטילת ידים בקצרה על הדרך שבארנום בארוכה בפירושנו אחר זאת המסכתא.

תם ונשלם ת"ל.

148 יא א. 149 במדבר יט יד. 150 משלי ב טו ט. 153 שמות ד יח. 154 תהלים פד ח ל לב. 151 בראשית טו טו. 152 שמואל

בית הבחירה - ברכות מאירי, מנחם בן שלמה עמוד מס 254(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

דף סב ע"א אין עושין חלת עם הארץ בטהרה ר"ל שאם אמר לו עם הארץ לגבל חבר הפרש חלה מעיסתי ועשה אותה בטהרה לא ישמע לו ופירשו גדולי הרבנים ... מפני שכבר ניטמאת העיסה בידו וכשחבר מפרישה כתן סומך עליו ואוכלה, אבל עושין לו העיסה מתחלה בטהרה וכגון שלא הוכשר ותקנה וגוטל הימנה תרומה ומניחה בכפישה או באנחותא והם בלאי חמותות שאין מקבלין טומאה וכשבא עם הארץ ליטול גוטל את שתיהן ר"ל העיסה והחלה ואין חוששין שמא נגע בחלה וכגון שהוהרנוהו על כך ואימגוהו שאם יגע תחזרת לטבלה שמאחר שהזהרנוהו אין חוששין לו הואיל וראינוהו מחזר לתקנה, ולנגיעת שוגג לא חיישינן הואיל והוקקנוהו ליתנה בכלים שאין דרכם ליתן חלה בתוכם. וכן אין עושין לו תרומת זיתים משהוכשרו במעטן בטהרה אבל עושה לו זיתי חלין קודם שיכנסו למעטן בטהרה וגוטל הימנה כדי תרומה ומניחה בכלים שאין מקבלין טומאה וכשבא עם הארץ ליטול גוטל את שניהם ואין הכהן חושש שמא נגע במזיד שכבר הזהרנוהו ולשוגג לא חיישינן הואיל והזקקנוהו ליתנה בכלים שאין מקבלין טומאה רמי אנפשיה ומדכר, ודברים אלו הקלו בהם משום כדי חייו של גבל ובדד. זו היא שיטת גדולי הרבנים אלא שיש מקשים היאך אמרו אין עושין בטהרה והלא אי אפשר שכבר ניטמאת ועוד מה הוצרכה ללמדנו ועוד שבתרומת זיתים חיתי חלין היה לו לומר אין עושין תרומת זיתים מן המעטן אבל עושין מן הסל. והם מפרשים שמועה זו בעם הארץ שאמר לגבל גלגל לי עיסה בטהרה והפרש ממנה חלה ועשה אותה בטהרה ושאר העיסה אעשנה לעצמי בטומאה אין שומעין לו אבל עושין לו הכל העיסה והחלה וזה ששאלו וטעמא מאי פירושו מפני מה אין עושין לו חלה בלבד ופירשוה משום כדי חייו דגבל שיטול שכר כל העיסה והפי' נכון.

כבר ביארנו ... שאין מסייעין לגוי בשביעית בעבודת קרקע והוא שאמרו אין עודרין לגוי ורוצה לומר בשביעית אלא שאומרין להם שתהא להם הצלחה באותו עבודה וכיוצא בזה הואיל ואין להם עבירה בכך.

עובדי הגלילים אין נמנעין משאול בשלומן ומכל מקום אין ראוי להאריך עמהם בדברי שלום ביתר מן הרגיל וחוץ לתחום שלום מנהג ווהו הנקרא אצלי כפילת שלום שכל שאדם מאריך בשאלת שלום על הרגיל מורה חבה יתרה ושיכות וכבר ידעת שעבודת הגלילים היתה מושכת את הלב הרבה מצד תועלות שהיו משיגים בעבודתם כמו שאמר ... ומן אז חדלנו כו' וכן באחרון של סנהדרין ... אמרו בענין מנשה אלו הוית בההיא שעתא נקטת שיפולא ואזלת בתרה ומתוך כך היו מגדולי החכמים מקדימים שלום להם מפני שהמקדים נותן דרך למשיב להשיב לו כדרך ששאל והיה מקדים לקרא לו כמנהג כדי שישיב לו כפי קריאתו זלא יבנס עמו בשיכות יתר מדאי ואלו היה ממתין שיהא הוא מקדים לו שמא יקדמנו בדברי חבה והתעלסות אהבים והיה הוא צריך להוסיף לו באותו הדרך עד שמתוך כך היו מתאהבים זה לזה ודעתם מתקרבת יותר מדאי והיו האחרים למדים מהם והולכים אחריהם אבל כפילת שלום כפי הרגיל אין בו חשש אע"פ שכופלו וכדרך שאמר באחד מהם שהיה אומר שלמא למר שלמא

223 רש"י ד"ה אין עושין וכו'. 224 למעלה בפירוש המשנה ד"ה מחזיקין.
225 ירמיה מד 18. 226 דף קב:

בית הבחירה - גיטין מאירי, מנחם בן שלמה עמוד מס 266(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (c

למר [227] כלומר שלא היה נכנס עמהם בדברים אחרים אלא שלום מנהג ואין לפרשו שלבו היה על רבו כמו שגדולי הרבנים [228] מפרשים שהרי אסור לגנוב דעתן של בריות אפי' של עובדי גלילים כמו שהתבאר במקומו [229], ונמשך למה שכתבנו מה שאמרו שביום אידם לא יכנס לביתו ויתן לו שלום שאף הוא מספר לו ענין האיד הנעשה לשם כוכב פלני או מזל פלני או קדש פלני ושבחו בכך וכך ולבו מגמגם בדבר ושמא יבא לידי תקלה אלא שאם מצאו בשוק נותן לו שלום ואף זה ביום אידם מיהא לא בסבר פנים המראים חבה והתדבקות שמא מתוך שבאי שלו ותשוקתו בספור כח גליליו ימשך עמו. ומכל מקום אמות הגדורות בדרכי הדתות [מאמינים במציאותו ית' לאחדותו ויכלתו אע"פ שמשתבשין בקצת דברים לפי אמונתנו אין להם מקום בדברים אלו.

תלמידי חכמים כששואלין בשלומם ראוי להאריך ולכפול ביתר מן הרגיל והוא שאמרו רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזל גניבא אמר ליה חד לחבריה ניקום מיקמיה דבר אוריין הוא אמר ליה ומקמי פלגא ניקום והוא שהיה בעל מריבה וקטטה ומצער תלמידי חכמים בהקנטותיו אדהכי אתי איהו לגבייהו אמר להו שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי והרי כאן כפילת שלום בדברי חבה והמשכות של אהבים חדא שהמקדים אין המנהג לכפול ועוד שאין המנהג לספר בשאלת שלום בשבת הנשאל ושאלו לו מנא לן דרבנן איקרו [ומלכים] דכתי' [228] כי מלכים ימלוכו, ומנא לן דכפלינן שלמא למלכא דכתי' [231] שלום לך שלום לעוזרך וכל זה כפל שלום ואריכות דברי חבה על הדרך שביארנו.

אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו דרך הערה אמרה תורה [232] ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת.

ועתה נשלם פרק הניזקין תהלה לאל

ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה.

227 בכ"י פעמים שלמא למר, אולם יתכן שרצה הסופר למחוק אחד מהם כי יש בכ"י כעין סימן מחיקה, עי' במהרש"ל כאן.

228 רש"י ד"ה שלמא למר. 229 חולין דף צז.

230 משלי ה 15. 231 ד"ה א' י"ב 18. 232 דברים יא 15.

ונוטל הימנה כדי חלה ומניחה בכפישה או במנחות וכשבא עם הארץ נוטל שתיהם ואינו חושש לפי שהכלי אינו מקבל טומאה ואמאי כיון שהוא מטמא היסט לתרומה הא קמטמא לחלה וי"ל דהתם כיון שלא קרא לו שם עדיין ה"ל חולין (דפתיחי) [דפתיכי] בהו חלה דלא מטמאו בהיסט וכן משמע לישנ' דנקט כדי חלה [ולא חלה] עדיין [ואיהו במגע מטמא] ולהכי פריך דילמא נגע, עכ"ל. והתוס' שלפנינו לא ס"ל הכי דכתבו לעיל דאפילו לתרומה אין היסט לע"ה. וק"ל:

וליחוש דילמא נגע בה דאמר ליה וכו'. וקשה והלה כבר תרצ' לעיל אמר רבי יוחנן משום כדי חייו וכו' ויש לומר דמכל מקום קשה למה להו לרבנן לאקולי כולי האי משום דאיכא למיחש דילמא נגע בה ועוד יש לומר דאין הכי נמי דלר"י מתוקן משום כדי חייו רק דסתם תלמודא מישב ליה אפילו בלא טעמא דכדי חייו והיינו דעשה תלמודא פסקא אמר מר נוטל וכו'. ודו"ק:

בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה. עיין בתוספות במסכת מנחות דף סט. וק"ל:

רב נחמן בר יצחק אמר להו שלמא למר שלמא למר. ספרים אחרים. ומצאתי כתוב בתשובות מהר"ר ישראל ברונא (סי' קיב) וז"ל פירשו התוספות לא שהיה נותן להם שלום כפלים אלא היה נותן לכל אחד ואחד בפני עצמו. ועיין שם. ובתוספות שלפנינו אינו נמצא אבל הדברים אמיתיים (וכו'). וק"ל. ועוד כתב מוהר"ר ישראל ברונא בתשובותיו (סי' קיג) וז"ל רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא [ו]נראה לי לפרש כדי שלא יתחיל הגוי (ואצטריך) [ויצטרך] להשיב טפי כדרך העולם כשאומרים לו צפרא דמרי טב משיב לו לשנה טובה תזכה ויש רוצים לומר במשיב כ[ו]פלים לישראל השלום ואי הוי מתחיל הגוי צריך להשיב לו נמי כפל [כמנהגם] דאם לא כן איכא איבה וכו'. ע"ש. ואני מצאתי בר"ן כפי' של יש רוצים, וז"ל הר"ן מקדים ויהיב להו שלמה כדי שלא יצטרך לכופלו אם ישאלוהו הם לשלום תחילה, עכ"ל:

אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וכו'. ספרים אחרים. וכן מביאו הגמרא בפ' כיצד מברכים דף מ. וכן מביאו הטור א"ח סי' קס"ז. מכל זה למדנו דהאי ליטעם מר מידי דקא אמרי ליה לאו טעימה בעלמא קאמרי' מדהשיב להו אסור לו לאדם שיאכל וכו'. ויש נפקותא אליבא דדינא דטעימה מותר לו לאדם קודם שיתן מאכל לבהמתו דדוקא אכילה גמורה בקביעות אסור קודם שיתן לבהמתו. וק"ל:

רש"י [ד"ה] בכפושה או באונחותה. כלים של בלאי חמתות וכו'. וז"ל רש"י (נדה) פ"ק דף ז(, א ד"ה וקוצה) הם כלים שאין להם בית קיבול כגון נסרים ואין מקבלים טומאה ואצרכוה רבנן הכי משום היכרא שלא תיגע בה שוב מאחר שקורא לה שם ודכוותא אמר בפרק הנזיקין ובתשובת רב האי ראיתי אנחותא נסרים לווחין שמנסרין הנגרים ומשפין הלווחין, עכ"ל. ועיין גם כן בערוך (ערך כפש) והוא אינו חשוד לאכול חלה שבמיתה עיין במסכת חלה פרק א (מ"ט) וז"ל המשנה החלה והתרומה חייבים עליה מיתה וחומש ואסורה לזרים וכו'. ומאחר שעונשה חמור בודאי לא יגע בה מפני שיחשוב שמא אחר הנגיעה אוכל אני ממנה ויהיה חייב מיתה:

[רש"י ד"ה בכלים וכו'.] הראויין להשתמש בהן חבר. לא ידעתי למה האריך רש"י להביא לשון הגמרא באלו ד' תיבות. (ואלו) [ואולי] בגמרא של רש"י היה כתוב בכלים של עם הארץ הראויין לחבר והשתא פירש רש"י הראויין להשתמש בהן חבר:

חכמת שלמה השלם

רש"י בד"ה ואין עושין כו' במעטן כו'. נ"ב הכלי שעושין בהם זתים נקרא מעטן:
בד"ה וטעמא כו' (בתרומה:) **בתרומה** כי האי כו' הד"א:
בד"ה הדרא כו' לאכול (חלה) **טבל** שבמיתה כצ"ל:

[רש"י ד"ה למימרא וכו'.] כשאומרים לעושה מלאכה העוברים עליהם תחזקנה ידיכם. פירוש וזה הוא גם כן נהטלת סם שמיס שהוא נשלוס למס לא כן מאי פריך הש"ס ממחזקי מחזקינן שומלין נשלומן מינציה, דילמא שמני שמלת שלוס דהוי נהטלת סם שמיס מכל מחזקי הוי כדיעור נעלמא גלא הטלת ס"ס, אלא על כרחך מחזקי נמי הוי כהטלת ס"ס. ותדע דכן הוא דמל"ב פציטע דמשרי שרי. וכן נתשובות מוהר"ר ישראל נרונע (הנ"ל):

תד"ה אין עושין חלת ע"ה בטהרה. פי' בקונטרים וכו'. וז"ל מלושי הרשנ"ח והקשו עליו נתוספות מס כן היכי קתני אין עושין נטהרה והיכך יעשה נטהרה אחר שנטמאת ופירשו וכו'. ועיין שם. ונאולאי מה שכתב הרשנ"ח נשם התוספות [הוא מתוספות] שנ"ן, והתוספות שלפנינו הן תוספות (תו"ק) [תו"ך]:

תד"ה אשרתא. בירושלמי איכא למאן דאמר וכו'. מי ילמו דמקשינן מימנע דזו היא גילון והירושלמי לפירקין לנזיקין נפל נו טעות ומקוס תחנתו ומקורו הלמיתי של הירושלמי תמנע נמקכת שניעית. וז"ל נפרק נרחשונה (פ"ד ה"ג) ונפר' נגות שוס (פ"ה ה"ט) רני חייא ורני ממי מד אחר מרוש לה טנחות ואנא נקיב לה מיכך נאר שמיטתא ואכנע אחר מיישר מן דאר טנחות מה שומלין נשלומן מישר מן דאר לגוי מישר מה שומלין נשלומן ישראל שלוס עליכס וכו'. וכן מכילו פי' הר"ש (שביעית פ"ד מ"ד) וכתב, וז"ל ומוגיא דהנזיקין כמאן דאמר מישר לא נריכא למימר להו (הוחזקו) [למחזקו] נעלמא והשם פריך השתא למחזקי מחזקינן להו שומלין נשלומן מכעיה ולא משני כדמשני בירושלמי שומלין נשלומן נשלוס ישראל המשודין על משביעית אלא משני בריעא דלא ליוס אידס וכו'. ונדולאי שדברי הר"ש ז"ל כיוס וממילא דלשרשה היינו מישר ונה אחיה סוגיא דפרקין דנזיקין שוה עס מלן דאמ' מחזקין ידי גויס הוי מישר, אבל נתירוצא דתירץ בריעא לא נצרכה אלא ליוס אידס לא אחיה שוה עס הש"ד מישר דאיהו מוקי ליה ישראל נשלו' עליך וגמ' דידן מוקי ליה נגוי ניו' אידי'. והשו' שלפנינו (אינו) [אינ] יודע מי ילדס ומי הנרן, וגס כל נמי היציע' עיינו נדנר ופוף הסכימו לדנרי כלכתינתא. והשם יגלנו מטעות ומשגיאה:

תד"ה שלמא למר. פי' בקונט' ועל חנם פי' וכו'. ואולי כוונת הש"י לאפי' הכי אמר לו נדרך ערמה משום למיגא מר קשיא ליה למה לי לקרואו מר אלא נודאי כוונתו היא שלא לכפל לו שלוס וגס כוונתו לרצו:

הדרן עלך פרק הנזיקין פרק ה

חכמת שלמה השלם

תוספות (המשך מדף סג ע"ב) בד"ה אשה כו' (פי) **ואי אפשר** שלא כו' (רשב"ם) **ורשב"א** אומר כו' כצ"ל:
בד"ה אשרתא כו' דהיינו (תוס) **חרוש** בה טבאות (נמר) **ולבתר** כו' לו (תוס) **חרוש** בה טבאות כו' כצ"ל:

הדרן עלך הניזקין פרק חמישי

לצורך ביאתה כדי שלא תטעה בביאתה למצוא הדרך. או אפשר שאחרי שהלכה חזרה לבוא בכל הדרך ההוא כדי לסיים את הדרכים ואח"כ חזרה ללקט [אנ"ש]. **ליפול בחלקה.** חלקת קדרי"ש. ה [ז] **לשאול שלום בשם.** שאפי' שנראה שלא נכון להזכירו תמיד פן יבואו להוציאו לבטלה וגם שמא יזכירוהו במקום בלתי מהור. אמנם ב"ד של מטה ראו שבדורותיהם היו מבקשים להשכיח ש"ש כראבתוב בממון. לכן הסכימו להרגילו בפי אנשים בשאלת שלום והסכימו עמהם ב"ד של מעלה שיפה עשו. **ומגלת אסתר.** שלא היה ראוי לתקן מקרא מגלה מפני שהיא מצוה בפ"ע שאינה סיג לתורה ואתו למיטעי שהנביא מחדש דבר מצוה. שזה היפך היסוד שאין נביא רשאי לחדש דבר. אמנם ב"ד של מטה לא חששו לזה כי ראו שראוי לעשות זכר הודאה לנס כמ"ש ומה משעבוד לגאולה אמרו שירה כמות לחיים לכ"ש. **ומעשרות.** דסד"א דזה נתינת מכשול לפני ישראל שיקשה בעיניהם לתת תמיד מעשר תבואתם. והרי ע"ה היו חשודים על המעשרות וכ"ש אם הם פטורים מן התורה דחמרת ממון גדולה בלב כל אדם. ומ"ם הם חייבו את עצמן מאליה לתקן מה שחטאו וגלו עבורו כדלקמן. **שאילת שלום מנין שנאמר החושבים** וגו'. ר"ל שהתקנה היתה שישאלו שלום בשם כדי לאפוקי מהחושבים להשכיח שמו מישראל. **בימי עתליהו כו' בימי חנניה כו' בימי מרדכי כו'.** הא ודאי שבועז לא בא לתקן על קלקול הזה שהיה ברורות אלו המאוחרים לו הרבה. אלא גם בדור בועז חשבו שונאי ישראל שהיו בימיו להשכיח שם ה'. אלא דמייתא הני קראי לדוגמא שאירע כך. **בימי עתליהו.** אם אחזיהו שהיתה אדוקה בעכו"ם ומרשעת ביותר ככתוב בספר מלכים **מטריחין כו'.** ומתוך כך יעורדו העמים שנאה עלינו. **בין הכרכים.** בכל הכרכים. או ר"ל כרכים ספר דברי הימים שלהם ומפורסם הוא בין כלם.

כָּל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ מֵרִיק קֶרִי. חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מִמִּשְׁפַּחַת אֲלִימֶלֶךְ. שֶׁנִּתַּן לָהּ מִמִּי שֶׁהוּא רָאוּי לִפֹּל בְּחֶלְקָהּ.

ה (ב, ז) וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לָחֶם. ר' תַּנְחוּמָא בְּשֵׁם רַבָּנָן אָמַר צשִׁלְשָׁה דְּבָרִים גָּזְרוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה וְהִסְכִּימוּ עִמָּהֶם בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה, וְאֵלּוּ הֵן, צלִשְׁאֹל שָׁלוֹם בַּשֵּׁם, וּמְגִלַּת אֶסְתֵּר, וּמַעֲשְׂרוֹת. שְׁאֵילַת שָׁלוֹם מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כג כז) הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת עַמִּי שְׁמִי. אֵימָתַי חָשְׁבוּ, בִּימֵי עֲתַלְיָהוּ. וְרַבָּנָן אָמְרִין בִּימֵי חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. ר' חֲנַנְיָה בְּשֵׁם ר' יְהוּדָה בַּר' סִימוֹן בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר. וְעָמַד בֹּעַז וּבֵית דִּינוֹ וְהִתְקִינוּ לִשְׁאֹל שָׁלוֹם בַּשֵּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לָחֶם וגו', וְכֵן הַמַּלְאָךְ אָמַר לְגִדְעוֹן (שופטים ו יב) ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל. מִגִּלַּת אֶסְתֵּר מִנַּיִן. ר' יִרְמְיָה בְּשֵׁם ר' שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק צמָה עָשׂוּ מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר, כָּתְבוּ אִגְּרוֹת וְשָׁלְחוּ לְכָל בְּנֵי הַגּוֹלָה וְאָמְרוּ מְקַבְּלִים אַתֶּם עֲלֵיכֶם לִהְיוֹת עוֹשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה. שָׁלְחוּ וְאָמְרוּ לֹא דֵּינוּ צָרוֹתָיו שֶׁל הָמָן אֶלָּא שֶׁאַתֶּם מַטְרִיחִין עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה. וְאָמְרוּ לָהֶם אִם מִדָּבָר זֶה אַתֶּם מִתְיָרְאִין הֲרֵי הִיא כְּתוּבָה בֵּין הַכְּרָכִים שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ט כו) הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דִּבְרֵי

ה (ב, ז) והנה בעז בא מבית לחם. ר' תנחומא בשם רבנן אמר צשלשה דברים גזרו בית דין של מטה והסכימו עמהם בית דין של מעלה, ואלו הן, צלשאל שלום בשם, ומגלת אסתר, ומעשרות. שאילת שלום מנין, שנאמר (ירמיה כג כז) **החשבים להשכיח את עמי שמי. אימתי חשבו, בימי עתליהו. ורבנן אמרין בימי חנניה מישאל ועזריה. ר' חנניה בשם ר' יהודה בר' סימון בימי מרדכי ואסתר. ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאל שלום בשם, שנאמר והנה בעז בא מבית לחם וגו', וכן המלאך אמר לגדעון** (שופטים ו יב) **ה' עמך גבור החיל. מגלת אסתר מנין. ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק צמה עשו מרדכי ואסתר, כתבו אגרות ושלחו לכל בני הגולה ואמרו מקבלים אתם עליכם להיות עושים את שני הימים האלה. שלחו ואמרו לא דינו צרותיו של המן אלא שאתם מטריחין עלינו לעשות שני הימים האלה. ואמרו להם אם מדבר זה אתם מתיראין הרי היא כתובה בין הכרכים שנאמר** (אסתר ט כו) **הלא הם כתובים על ספר דברי**

כל הרואה אותה מריק קרי. חלקת השדה ממשפחת אלימלך. שנתן לה ממי שהוא ראוי לפל בחלקה.

לפניה הדרכים. הולכות מעט וחוזר ובאה לזכור סימני מקומות הליכתה שלא תתע לשדות אחרות. **כל הרואה אותה מריק.** עי' ב"ר פרשה נ"ב סי' ה' ופרשה ע"ד סי' ד'. ויק"ר פרשה א' סי' א' ויקר לשון טומאה שהיתה יפה תואר מאד. **ה שלשה דברים.** ירושלמי ברכות פ' ט'. מדרש תהלים מזמור נ"ז כל הענין. **החושבים להשכיח את עמי.** וס"ד אשר שכחו אבותם את שמי בבעל. ובדורו של ירמיה נחשב דור של עתליה לאבות ועתליה היתה בת עמרי אחות אחאב עובדי הבעל וכתוב עליה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה לבית דוד כי חשבה שבזה תמלוך עם בניה ביהודה לעולם להשכיח שם ה' ונביאיו ולעבוד הבעל כנ"ל. **בימי חנני' מישאל ועזריה.** שהכריחם נבוכדנאצר לעבודת הצלם ולא נצלו רק חנניה מישאל ועזריה כמ"ש שי"ר פסוק זאת קומתך. **בימי מרדכי ואסתר.** שרצה המן לאבד זכר ישראל והיה שם ה' נשכח. והנה בועז וב"ד היו בימי שפוט השופטים הרבה דורות קודם עתליה וחנניה מישאל ועזריה אך הכוונה שגם בימי שפוט השופטים נמצאו רשעים שחשבו כן. **והנה בועז בא.** וס"ד ויאמר לקוצרים ה' עמכם ומ"ש מבית לחם מיותר שכבר ידענו בפסוקים הקודמים אלא שבא ממקום ב"ד לקיים התקנה שהתקינו וכמ"ש ש"ב כ"ג ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער ודרשו על הלכה שנצרכו לו לשאול מב"ד דשם וכן כאן וכמ"ש בסוף רות ובועז עלה השער וגו'. **וכן המלאך אומר לגדעון.** הנה לפי הדעה שענין רות היה בימי שמגר ועגת ובימי עגלון כמ"ש לעיל פסוק ויהי בימי ד' ואז היה בועז וא"כ דברי המלאך לגדעון שהיה אחר כן לראיה שהסכימו מן השמים על תקנה זו לשאול שלום בשם אך לדעת שאבצן הוא בועז לעיל פסוק ותלכנה שתיהן שהיה אחר גדעון עם המלאך אין הראיה שהסכימו על התקנה אלא להורות שדבר נכון תקנו שהרי כן עשה כבר המלאך מפי הקב"ה. **מה עשו מרדכי ואסתר.** ירושלמי דמגילה פרק א' הלכה ה' בשינוי גדול ועי' מגילה דף ז' שלחה אסתר וצ"ע. **שאתם מטריחין עלינו.** להתחרות עם העמלקים עמו של המן לדורות שאנו שמחים במפלתם ויקנאו בנו וינקמו ממנו. **בין הכרכים.** ספרים המכורכים כפי' המ"כ הב'. וביר' למי הגי' בערכאותיהם. **הלא הם כתובים.** בסוף אסתר ותיבות הלא הם מיותרים ע"כ דורש ע"פ מדה ל"א וי"א שחצי פסוק זה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס שייך לפסוק הקודם ומאמר אסתר וגו' ונכתב בספר היינו בספר אגרת הפורים השנית שכתוב בפסוק כ"ט שם ועל זה אמר הלא המה כתובים כבר על ספר מדי ופרס

מתנות כהונה

מריק. ק"ל מקרי שניתן לה ממי גרסי' בחלקה. מלקט קדרים. **ה עתליהו.** סס ממזיהו שהימה מדוקה נע"ז ומרשעת ביותר ככתוב בספר מלכים. **והתקינו לשאול שלום** גרסינן. כדי

מסורת המדרש

צו מסת כ"ג ע"ב. יהושלמי נרכות פרק ע' הל' ה'. פמחות"ג ויפי' סימן מ' ע"ם ויש סס שיטי קנם. מדרש מהליס מזמור נ"ז. ילקוט יהושע רמז י"ת. צו נרכות נ"ל ע"ל ופ"ג ע"ל. ילקוט שופטים רמז ק"ל. צוז מגילה ז' ע"ל.

חידושי הרד"ל

בת מ' שנה היתה ואת קוראה בת. כלומר והיה לה לקוראה אשה וכמו שפירש רשב"ם (בב"ב ק"כ) אהא דפרכינן שם על בת לוי בת ק"ל שנה היתה וקרי לה בת ע"ש (ובזוהר שמות (י"ב) אתתא עד לא אזדווגת אתקרייא בת בתר דאזדווגת אתקרייא אשה. הר"ם ברלין) ומשני אלא בבת ארבעה עשר שנה היתה כלומר נראית ביפיה (ולכן קראה בועז נערה). **ה בימי עתליהו.** דבהאי קרא מסיים כאשר שכחו אבותם את שמי בבעל והיינו עתליה שאבותיה אחאב ואיזבל העבידו את ישראל לבעל (ועתליה חדשתו בירושלים ויהודה). **ועמד בועז ובית דינו והתקינו** וכו'. תקנת בועז היתה מוקדמת הרבה לעתליה וכמ"ש למרדכי ואסתר והנניה מישאל ועזריה. אלא ר"ל שבועז התקין בימיו ושכחוה וחזרו ויסדוה בימי עתליה ואינך שהוצרכה אז שלא להשכיח ש"ש. וכן בפרק הרואה משמע בכתניתין שבימי בית שני נתקנה רק הסמיכוה על בועז ע"ש. **מגלת אסתר מנין ר' ירמיה כו'.** ירושלמי דמגלה פ"א ה"ה. **זה אתם מתיראין הרי היא כתובה בין הערכיים** כצ"ל. פי' בערכאות של מלכות. וכ"ה הגי' בירושלמי כתובה ומעלה בערכים.

ענף יוסף

ה [ז] וכן המלאך אמר לגדעון כו'. בפרק הלוקח גרסינן מאי ואומר. ומתרץ וכ"ת בועז הוא דעבד מדעתא דנפשיה ומן שמיא לא אסכימו ע"י ת"ש ה' עמך גבור החיל. אך קשה דגדעון קדם לבועז דורות הרבה דאבצן זה בועז וא"כ איך שייך לומר שמה שנאמר לגדעון יהיה הסכמה לגזרת בועז המאוחרת כמה שנים. וצ"ל דאע"ג דמנוי אבצן היה צ"א שנים אחר מנוי גדעון. דהאריך ימים ומקמי גדעון היה בכלל ב"ד אלא שלא נתמנה לשופט עד אחר כמה דורות [יפ"ח].

משנת דרבי אליעזר

כאן ולומר שהיתה בת מ' כבת ד' ליופי לכך ויקר מקרה שכל הרואה אותה כו' מחמת יופי' ולפ"ד המ"כ שנלמד מבועז שקרא בתי אין שום שייכות למ"ד זה כאן.

ליקוטים

דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו ששכינה עמו, ת"ל שבשבת אמר כן רשב"ג אר"י כל האומר דוד חמא אינו אלא טועה שנאמר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו

בא"ד וא"א שלא תגע. וכ"ת נמי דמתני' איירי בטמאה וכי נמי נוגעת הא רישא איירי באינו מוכשר. וסיפא משתטיל המיים דהיינו שמוכשר לא תגע עמה לרבותא אע"ג דמטמאה בלא"ה מכח אשת ע"ה וכלים טמאים שלה אפ"ה אסור לסיוע מכ"ש שלא תגע בה לבדה כיון שטמאה היא. ס"ס חזינן במתני' דלא חיישי' לשמא תאכל שאינו מעושר אף שנוגעת וא"כ טהורה אמאי לא כיון[383] שנוגעת. וק"ל.

בא"ד אשת ע"ה אחר וכו' נותנת וכו'. אע"ג דאכתי לא ידע סברא דתורא מדישיה וכו' וא"כ למה תתן לה לאכול טפי מאשר אוכלת היא עצמה.

דף ס"ב ע"א

גמ' וליחוש דלמא נגעי בשלמא התם וכו'. לס"ד דהשתא אלימא ה"ל למפרך הא נגע בכלי כשנוטל את שתיהן ומטמאו וכלי מטמא לתרומה דהא ודאי דהכלי מטמא לתרומה דלכך פירש"י ד"ה בכפישא דטומאה אין מקבלין ובד"ה בכלי גללים ואי נגע בכלי לא מקבלי טומאה. ואפשר לומר דידע דאיירי בכלי שאין מקבל טומאה וכליו של חבר משום היכרא שמשתמש בכלי של חבירו מדכרי ליה. ופריך מאי היכרא היא זו. ומשני דמנח ליה וכו' ויש היכרא בכלי עצמו. לזה פריך אי הכי וכו' ומשני ה"נ קאמר וכו', ודו"ק.

שם רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא וכו'. פי' בר"ן כדי שלא יצטרך לכפול להו שלום כדרך המשיב. וכ"ה בטור י"ד[384] ע"ש. ובישראל כופלים שלום כשמשיב וא"צ ליזהר שיהיה הוא המקדים. ובמלך ות"ח כופלים שלום אפי' בשאלה כגניבא בסמוך. או י"ל בישראל רשאי ובמלך ות"ח חובה אע"ג דמקרא לא משתמע חובה. דא"ל כיון דאמר שלום שלום לך ושלום לעוריך ש"מ דלא היה ריוצה לכפול שלום היכא דליכא חיוב כיון דלא כפל שלום לעוזרו. דז"א דפי' הפסוק הוא שדוד שאל אותו אם שלום בואו לעוזרו. ושאלו בשלום תחלה שלום שלום לך ואח"כ השיב על מה ששאל אותו וא"ל שלום לעוריך באנו. וק"ל.

לפי' התוס' רב כהנא א"ל שלמא למר וכו' ולא השיב לו כפל. ק"ק מס"פ היה קורא[385] אמרו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם וכו' שהקדים שלום ואפי' לעכו"ם בשוק. מאי אפי' עכו"ם אדרבה הדין כן בעכו"ם להקדים לו שלום. ואמרתי לפום ריהטא דל' רב חסדא מקדים וכו' כשהרבה עכו"ם נאספים יחד היה מקדים כדי שבשלום אחד יצא י"ח. משא"כ אלו המתין היה צריך להשיב לכ"א ביחידות. אבל בעכו"ם א' אין נ"מ שאלה או תשובה. וריב"ז היה נזהר אפי' עכו"ם אחד בשוק להקדים משום ד"ש. ורב כהנא אמר לכל אחד שלמא למר שלמא למר ולבו לרבו כפירש"י, וק"ל.

מ"ש רש"י במתני' ושואלין בשלום[386]. ולכאורה א"צ בזה דאף אם אומר בשאר לשונות לא בלשון הקודש מ"מ רבותא היא ליום אידם, ועיין.

---

383. ובהוצ' וילנא גורס אף שנוגעת, ואי"צ לתקן ל' ד"ד דלעיל.
384. סי' קמ"ח.
385. ברכות י"ז א'.
386. שפי' ואע"פ שמטיל על הנכרי שם שמים.

הך מעשה דגניבא נראה הוא בעצמו עובדא דלעיל ס"ם כל הגט.[387] רק לעיל מייתי השייך שם מהאי עובדא והכא השייך כאן, וק"ל.

רש"י ד"ה הדרא לטבלא. שבמיתה. קושטא קמפרש דלהכי נזהרים בחלה. אבל א"צ דזה פריך וליחוש דלמא לא אכפת ומשני השתא לתקוני וכו'. ודו"ק.

שם ד"ה בכלי גללים. ובעיסה גופא וכו'. הל"ל ובזיתים גופא וכו'.

תוס' ד"ה אין עושין וכו'. ולפירושו אם יפריש וכו'. וא"כ לא הל"ל אין עושין חלת ע"ה בטהרה שהרי בטהרה שרי ואין עושין וכו' בטומאה הל"ל.

שם ד"ה אין עודרין. ולא מסתבר לחלק וכו'. מדלא משנינן מחזיקים דמתני' בשכר ואין עודרין בחנם.

בא"ד א"נ קסבר יש קנין וכו'. אבל ליישב רש"י בהך חילוק לא מסתברא להו לפרש עובדא דהתם דכהן וחרש אגיסטון בשביעית דרבנן ואין עודרין בשביעית דאורייתא דדוחק דאמורא ידבר מסתם שביעית דאורייתא. וכ"ש דלא ניחא ליה לתלמודא הכא לאוקמי.[388]

שם ד"ה אשרתא. ודלא כתלמוד וכו'. דלא ניחא להו לחלק דבירושלמי דאיירי בשביעית אסור בשלום והכא בשאר השנים מדפריך השתא חזוקי וכו' משמע דאיירי הכל בשביעית. ואילולי דבריהן היה נ"ל דירושלמי ס"ל כגמ' דידן ולעכו"ם אומר חרש בה טבאות דהיינו אחזוקי ושלום פשיטא דשרי ואפי' להחזיקו שרי ולישראל יישר אבל לא חרש בה טבאות ולבתר שמיטה נסיבא וכו'. ואיכא למ"ד וכו' אבל שלמא פשיטא דשרי דאין תלוי במכוון במלאכה שיקום חיזוק ידו, ודו"ק. ועיין בר"ש במס' שביעית, ועיין.

סליק פרקא

מהרש"ף גיטין

387. ל"א ב'. וזה דרב דימי בשביעית דאורייתא

388. כלו' לאוקמי מתני' בשביעית דרבנן

אדעתיה דרביה עד מ' שנין כדאמר בע"ז. אלמא דאחר מ' שנין שוב א"צ לרביה. דהיינו בסברא אין אדם עומד ע"ד רבו עד מ' שנין. ולא יכול לחלוק בילדותו על רבו מסברא עד מ' שנין אבל אח"כ יכול לחלק עליו גם מסברא כמו ר"ח על רבי בנדה שם וכפירש"י שם. ולפ"ז ההיא דרפ"ב דקדושין (מב.) דר"נ חולק על שמואל רביה ואמר דאם הגדילו אינם יכולין למחות דא"כ מה כח ב"ד יפה. מיירי לעת זקנותיה דר"נ. ועי' בס' באר שבע בסנהדרין שם. ותשו' רדב"ז סי' תצ"ה. ועוד י"ל דכל שהזכיר תחלה דעת רבו רשאי אח"כ לגלות דעתו שאינו כן כדעת רבו כההיא דר"נ בקדושין שם. כדי מי שדעתו יפה יבא ויכריע הדבר להלכה כא' מהם :

ועוד יש לחלק בין בפניו לשלא בפניו. דבפניו אסור לו לחלוק עליו רק דרך משא ומתן. אבל שלא בפניו מותר לו לחלוק על רבו גם בילדותו :

בגמרא, ותניא ר"א אומר המתפלל אחורי רבו. כו'. וא"ת כיון דתניא הכי בברייתא א"כ מאי חידש לן רב. וגם ר' יהודה ל"ל למימר דבר זה בשם רב הו"ל בשם הברייתא. ולפי' תר"י דאחורי רבו הוא מטעם הפסקה י"ל דרב חידש דגם כנגד רבו אסור וחידש לן טעם יוהרא דלא מבואר בברייתא. אבל לפי' רש"י דאחורי רבו הוא נמי מטעם יוהרא הוא. א"כ כ"ש כנגד רבו דאיכא משום יוהרא. וא"כ מאי חידש לן רב בזה. ודוחק לומר דרב ור"י לא שמיע להו מהך ברייתא. ועוד אכתי קשה אסתמא דגמ' ל"ל להביא תרווייהו. ונראה דמברייתא הי' אפשר לומר דהטעם דאחורי רבו הוא מטעם הפסקה דג"פ כטעמא דרבינו יונה. וא"כ אם הרחיק א"ע ג"פ מרבו יכול להתפלל אחורי רבו. והברייתא לית לית הא דריב"ל דאסור לעבור לפני המתפללין. והברייתא לית לית כלל הך טעמא דיוהרא. ולכן לא תני בברייתא גם נגד רבו. דס"ל נגד רבו שרי אבל רב חידש לן תרתי דגם נגד רבו אסור משום יוהרא. וכ"כ אחורי רבו אפי' רחוק ג"פ אית בה משום יוהרא ואסור עד ד"א. וגם קמ"ל דאסור לעבור כנגד המתפלל כריב"ל וכ"מ אפילו להתפלל לאו אחורי ממש אסור מה"ט. ולכן לא הפסיק צלותיה דר' ירמיה. והיינו דקאמר רב לעולם אל יתפלל אדם אחורי רבו. דתיבת לעולם אתי לרבות אפי' הרחיק א"ע ג"פ אפ"ה אל יתפלל משום יוהרא. וגם אפי' קצת מהצד משום דאסור לעבור כנגד המתפלל ונמצא שלא יכול רבו לבא למקומו לישב שם :

בגמרא, והנותן שלום לרבו. עי' רש"י ותוס' ורא"ש ותר"י מה שדחקו לתרץ מהא דאמרינן תכ"ד כדי שאילת תלמיד לרב. ולולי דבריהם ז"ל הייתי אומר דנתינת שלום דאמר הכי לאו שאילת שלום בפה קאמר דבזה גם לתלמיד רשאי לשאול בשלום רבו בפה. אלא הכא קאמר נתינת שלום ביד קאמר כדרך חברים ורעים בפגעו זב"ז שמושיטין ידם אחד לחבירו. וכדרך נתינת שלום הנהיג בזה"ז. דזה הוא מורה כאלו הן שוין. ומש"ה קאמר והנותן שלום לרבו ולא אמר השואל שלום לרבו. ומש"ה הרי"ף והרא"ש לא גרסי והמחזיר שלום לרבו. דבנתינת יד ל"ש חזרת שלום. ובפה בודאי צריך להחזיר לו לרבו במדת ד"א. והא דאמר לעיל (ו.) ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, היינו שלא החזיר לו שלום בפה וקבל ידו בשתיקה זהו נקרא גזלן. (ועוד דהא מצינו לעיל (ג.) גבי ר' יוסי שהחזיר שלום לאליהו. וא"ל שלום עליך רבי ומורי). וכן לקמן (לב.) גבי מעשה בחסיד אחד שהי' מתפלל בדרך ובא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום היינו שקיבל ידו בשתיקה מפני שלא רצה להפסיק באמצע התפלה. והיינו דאמרינן בשבת (פט.) כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. דהיינו בנתינה. אבל באמירה ש"ד. ושמא לזה כוון מהרש"א בח"א בשבת שם. והיינו דא"ל היה לך לעזרני. כלומר בפה לכן מיד אמר ועתה יגדל כו' :

בגמרא, שאני ר' ירמיה ב"א דתלמיד חבר הוה. הרי"ף והרא"ש השמיטו הך דינא דתלמיד חבר שרי. ואפשר לומר משום דממילא משמע הכי. דסתם רבו הוא רבו מובהק. וכה"ג כתב הב"י בי"ד סימן רמ"ב לתרץ מה שהשמיט הרי"ף עובדא דרבינא (בפ' הדר ס"ג) משום דסתם רבו שאמרו שאסור להורות לפניו או שלא בפניו היינו רבו מובהק דוקא וממילא משמע דכל שאינו מובהק אפי' בפניו שרי וע"ש. והגמ' כאן לא הוצרך אלא לחדש דר' ירמיה ב"א הוה תלמיד חבר לרב ולא כמו דקס"ד דמקשין דריב"א לא הי' רק תלמיד ולא חבר לרב :

ודע דמשמע מדברי הב"י בסימן צ' דהאי תרוצא דתלמיד חבר שרי לא קאי אלא על הך דרשאי להתפלל לאחוריה רבו. אבל לא אשאר דברים דקא חשיב הברייתא כגון והנותן שלום. דבהנך אפי' תלמיד חבר אינו רשאי. והכי משמע מדברי הש"ך בי"ד סימן רמ"ב ס"ק כ"ט. ותימה הא בהדיא מבואר ברמב"ם בפ"ה מה' ת"ת ובטור וש"ע בי"ד שם סעי' ל' דכל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק שרוב חכמתו ממנו כו' אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו ה"ז כתלמיד חבר שאינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים. ומשמע דקאי על כל הני דחשיב שם. ומה"ט י"ל הא דהשמיט הטור בא"ח סי' צ' הא דתלמיד חבר שרי להתפלל לאחוריה רבו. משום דסמך א"ש ביו"ד שם דת"ח א"צ. לכבדו בכל אלו הדברים. והב"י ביו"ד שם השמיט הדברים האלה

שכתבו הרמב"ם והטור „ה"ז כתלמיד חנר" וכתב בזה"ל לפע"ד לפ לית לפמ רוב חכמתו ממנו לימו חייב לכבדו בכל אלו הדברים. משמע דס"ל דתלמיד חבר שלמד ממנו רוב חכמתו צריך לכבד בכל אלו הדברים רק דמותר לו להתפלל לאחורי רבו :

והכי משמע לכאורה מדברי הרא"ש דכתב ובירושלמי משמע דתלמיד לימו נותן שלום לרבו כלל דגרסינן בירושלמי מהיכי גנייהו דלא שיילי זעירא בשלמה דרבה ומקיימי בנפשייהו דלימו נערים ומחנאו כו' וע"ש. וע"פ דהרא"ש ס"ל דת"ח צרי. ע"כ מאי רלית מייתי מירושלמי הנ"ל. הא הירושלמי ע"כ לאו מדינא קאמרי. דהא קאי אם על ר"פ שהשתמיט ולשאול בשלום ר' יוחנן רבו. ור"פ ת"ח הי' לר"י כדאיתא בירושלמי רפ"ק דסנהדרין. וע"כ מעיקר דינא הי' רשאי ר"פ לשאול בשלום ר"י רבו. אע"כ דר"פ ויולתא יתירא הוא דעביד בנפשיה להיות נוהג לקייס רלימו נערים ומחנאו. ולא מדינא עשה כן. וע"כ לין סתירה מירושלמי לגמ' דילן כלל. אע"כ דהרא"ש ס"ל דלענין שלום גס ת"ח דינו כתלמיד חבר. ור"פ מדינא עשה כן. ולכן הוכיח הרא"ש דהירושלמי לימו סובר כגמ' דילן :

ויש לדחות רלית זו די"ל דלעולם גס הרא"ש ס"ל דת"ח צרי נכל הכי. אלא דר"פ החזיק נפשיה מרב עונותו כתלמיד חבר לגבי ר"י. ולכן הי' סובר ר"פ דעפ"ד לימו רשאי לשאול בשלום ר"י רבו כלל. לקייס רלימו נערים ומחנאו. ותדע דהא"כ לימה קפיד ר"י על ר"פ נהא הא כדין עשה ר"פ. ודוחק לומר משום דר"י ס"ל דגס תלמיד רשאי לתן שלום לרבו ולומר שלום עליך רבי, דא"כ ר"פ חולק על רבו נדין זה. ולימו רשאי לתלמיד לחלוק על רבו מסברא נעלמא אלא רלית כמ"ש לעיל וכ"ש לעשות מעשה לפני רבו. אלא כדעת רבו. אע"כ הא"ט דר"י דלקפד משום דר"י הוי מחזיק לר"פ לתלמיד חבר לגבי. ות"פ צרי מצ"ה לקפד, ופייסו לאותו לומר דר"פ מחזיק ל"ע כתלמיד גמור לגבי ולא כת"ח. ותלמיד גמור לימו רשאי לתן שלום כלל לרבו לקייס מה שנאמר ורלו נערים ומחנאו. לכן התפיים ר"י נזה :

אלא דא"כ קשה הא נהגינה (יג.) ל"ל רב לסי לר"פ תא ואגמרך מעשה מרכנה ל"ל, לי זכינא הוי גמירנא מר"י רבך. וקשה לית לימר מר"י רבך הא לית נינמות (קה.) שקל רבי למטרפסיה שלמר ר' ישמעאל בר"י לאבדן על רבי רבך ולא לימר רבי. אע"כ ג"ל משום דר"פ ת"ח הי' לר"י ע"כ לימר כן כמ"ש נסה"ד. אלמא דגס ר"פ מחזיק ל"ע לת"ח לגבי ר"י ואפ"ה השתמיט מלשאול בשלומו. אלמא דגס ת"ח לסור. ואפשר דלעת זקנותו לחר מיתת ר"י הי' מחזיק ר"פ ל"ע לת"ח לר"י. לגבי נימי ר"י הי' ר"פ מחזיק ל"ע לתלמיד גמור לגבי ר"י. ולכן כשהי' נפטר מר"י הי' הולך לאחוריו כנפטר ומשכינה כדאיתא נימא (נג.) :

ומ"מ יש רלית להרא"ש ס"ל דגס ת"ח לימו רשאי לתן שלום לרבו. מדהוכיח הגמ' דילן לא ס"ל כהירושלמי מדאמרינן תכד"ד כדי שלילת תלמיד לרב. ולא מוקי לה נתלמיד חבר כמ"ש התוס' אלא ע"פ להרא"ש ס"ל דגס ת"ח לימו רשאי. דהא ר"פ ת"ח הי' לר"י ואפ"ה השתמיט מלתן שלום לר"י רבו. ול"ל ע"כ דהירושלמי פליגי על גמ' דילן. ום"ל דאפי' ת"ח לימו רשאי לתן כלל שלום וכ"ש נתלמיד גמור. ועי' מ"ש לקמן נתום'. ונחידושי המאירי משמע דנתלמיד חבר רשאי גס שלילת שלום דתירץ דהא דתניא לעיל (יד.) פגע בו רבו וכו' נפרקים שואל לפשר נתלמיד חבר וע"ש ועמ"ש לעיל שם :

שם, בתום' ד"ה והנותן כו' ל"ג ההוא לכתחילה קאמר כו', ועי' נמהרש"א, ודבריו דחוקים ומגומגמים. ונראה משום דלתירץ רלשון ע"כ לכתחילה גס נכה"ג לומר שלום עליך רבי רלוי להשתמיט ממנו כמו שעשה ר"פ כדאיתא בירושלמי משום ורלו נערים ומחנאו. אלא היכא דל"פ להשתמיט מלרלות פני רבו ע"כ צריך לתן לו שלום ולומר שלום עליך רבי, ונכה"ג מיירי ההוא דלמר כדי שלילת תלמיד לרב. ונתרוצס הב' מיירי ההוא אפי' לכתחילה ונתלמיד חבר דל"ל אפי' לכתחילה להשתמיט מלתן שלום לרבו. והא דר"פ השתמיט מר"י רבו אף שהי' ת"ח לר"י כדאיתא בירושלמי פ"ק דר"ה והנאתי לעיל. ומשום דר"פ מרב עצותינותו החזיק ל"ע לתלמיד גמור נגד ר"י רבו. אבל נאמת ת"ח צרי לכתחילה לשאול בשלום רבו ולומר שלום עליך רבי. דכיון דלמד רוב חכמתו ממנו. צריך לקרות לו רבי. ור' ירמיה שלא לימר לרב מר. היינו ומפני שים ג' מיני תלמיד חבר כמ"ש לקמן בגמרא ור' ירמיה מעיקרא הי' חבר לרב ולא"כ נתחכם ר"ג עד שנעשה לרבו. אבל היכא שהוא ליפכא דמעיקרא היו תלמידו ולא"כ נתחכם עד שנעשה חבירו וזה צריך לקרות לו רבו. אלא שרשאי להתפלל לאחוריו ולשאול בשלומו. כיון שהיו חבירים מעיקרא ונההוא מיירי הא דאמר כדי שלילת תלמיד לרב :

א"נ יש לחלק היכא דרבו בא לגלו. אז צריך גס ת"ח לומר ש"ע רבי. אבל היכא דכבר עומדים זה אצל זה. או פגעו זב"ז אז א"צ לומר לו מר אם הוא ת"ח לגלו. ועי' נמהרש"א ת"ח שנת פ"ט גבי כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, ועי' רמב"ן פ' ויצא על הפסוק ויצא יוסף לת יעקב וגו' ויברך יעקב לת פרעה. וכן מצינו שגס ירמיה קרי לרב רבי נפ' כל

שעה (לז.) אמר רב ירמיה בר אבא שאילית את רבי בייחוד ומנו רב. והיינו כיון שהוא בא אצלו לשאול הלכה צריך לקרות לו רבי. ועוד נראה דתלמיד חבר א"צ בכל פעם שמדבר עמו לומר לו בשם מר רק פ"א ביום או ב"פ ביום. אבל לא בכל פעם שמדבר עמו באותו יום. משא"כ בתלמיד גמור חייב לומר בכל פעם מר אפי' מאה פעמים ביום. ועי' ביו"ד סי' רמ"ב סט"ז בהג"ה. וכיון שר' ירמיה כבר ראה את רבו רב באותו היום מעיקרא. ולכן אח"כ כששאל אותו באותו היום מי בדלת שוב א"צ לומר בלשון־מר. ולזה כוון רש"י שכתב באותו היום שהתפלל רב, ודו"ק. והא דלא ניחא ליה לרש"י בפ"ב דנדה (יד.) גבי ר"ח ורבי דא"ל ר"ח אף אתה עשית כתם דבזקנותו הי' לפרש כפי' התוס' שם מדלא א"ל אף אתה רבי ש"מ דבזקנותו הי' שהי' ת"ח לרבי. משום דלא נמצא בכל המשנה שידבר התלמיד בתנאים כן לפרש דרך דבורו שהי' מדבר עם רבו כי ידוע הי'. וההיא דב"ב (קנח.) דהוכיח דב"ע הי' ת"ח לר"ע מדקאמר על הראשונים אנו מצטערים אלא שבאת כלומר שבאת לעולם להרבות לנו המחלוקת ואין דרך לדבר כך בפני רבו דלא כפי' רשב"ם שם כמ"ש בהלק"ט ח"ב סימן י"ג. והכי משמע מפי' ר"ג שעל הגליון ב"ב שם. ולפירש"י בנדה שם י"ל דמדייק דב"ע ת"ח לר"ע. מדפליג על ר"ע מסברא בלא ראיות. שאין תלמיד רשאי לחלק על רבו מסברא בעלמא בלא ראיות ברורות כמ"ש לעיל. ומש"ה אמר ב"ע איני כמשיב על דברי רבי אלא כמוסיף (במדרש רבה ס"פ נשא) וזה אמר בתחלה כשהי' תלמיד גמור. ועי' בירושלמי פ"ג דשקלים הלכה א' ובירושלמי פ"א ה"א דר"ה :

ודע שב' התרוצים שבתוס', מוכח בירושלמי כן, וז"ל הירושלמי תני השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בתורה הרשות בידו. הדא אמרה שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה. ועוד מן הדא דתני קרע וחזרה בו נשמתי אם על אתר א"צ לקרוע אם לאחר זמן צריך לקרוע. וכמה הוא על אתר כדי דבור. ר' סימון בשם ריב"ל כדי שאילת שלום בין אדם לחבירו. אבא בב"ח בשם ר' יוחנן כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי. ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב ב"א והי' ר"א חמי ליה ומיטמר מן קדמויי. אמר הא תרתי מילין הדין בבלייא עביד בי. חדא דלא שאיל בשלומי וחדא דלא אמר שמועתא משמי א"ל כך אינון נוהגין גביהן זעירא לא שאל בשלמיה דרביה דאינון מקיימין יראוני נערים ונחבאו עכ"ל :

ונראה דה"פ דתני השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בתורה הרשות בידו כלומר שרשאי לעשות כן. ואין זה פחיתות הכבוד לרבו. הדא אמר פי' חד אמר שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה. אבל לא בשלום רבו שלמד ממנו רוב חכמתו. ועוד מן הדא כו' כלומר דמצינו עוד דפליגי בכה"ג ריב"ל ור' יוחנן בהא דתניא קרע וחזרה בו נשמתו כו' דריב"ל ס"ל כדי שאילת שלום בין אדם לחבירו. מפני שהוא סובר דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו. אבל ר"י ס"ל דתלמיד צריך לשאול בשלום רבו. ומש"ה אמר כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד. וע"ז מייתי עובד דר"י שהקפיד על ר"א תלמידו שמשתמיט ומיטמר ממנו כדי שלא יצטרך לתן לו שלום. משום דר"י לשיטתו דס"ל דתלמיד צריך לתן שלום לרבו ולומר שלום עליך רבי ור"א ס"ל כריב"ל דאסור לתלמיד לתן שלום. דכן נהיגי בבבל דזעירא לא שאל בשלמיה דרביה :

ולכאורה קשה על ר' יוחנן מהך ברייתא דהביא הגמ' דילן בשם ר"א דאסור לתן שלום לרבו. אע"כ צ"ל דר"י מפרש ההוא בדלא א"ל ש"ע רבי. כתירץ הא' של התוס'. או דר"י מיירי בתלמיד חבר וס"ל דתלמיד גמור אינו רשאי. אבל תלמיד חבר שפיר שרי. וס"ל דגם ת"ח צ"ל ש"ע רבי. והא דהקפיד ר"י על ר"א. משום שר"א הי' ת"ח והי' רשאי לתן לו שלום. והוא משתמיט ממנו. מלתן לו שלום מחזי כאלו יש לו איזה שנאה עליו. וראיה לדבר שהרי אינו אומר שמועתא בשמו הרי ראיה לדבר שיש לו לר"א טינא בלבו על ר' יוחנן רבו. וא"כ אחד מן התרוצים או זה או זה מוכח בירושלמי לשיטת ר' יוחנן. וגם בגמ' דילן בפ' שבועות העדות (לב.) יש בזה ב' לשונות. א"ל רב אחא מדיפתא לרבינא מכדי תכ"ד כמה הוי כדי שאילת תלמיד לרב. א"ד כדי שאילת הרב לתלמיד. ופירש"י תלמיד לרב ש"ע רבי. רב לתלמיד ש"ע וע"ש. וכה"ג בפ' מרובה (עג.) אמרי תרי תכ"ד הוי חד כדי שאילת תלמיד לרב וחד כדי שאילת הרב לתלמיד כו'. ועי"ש בתוס' :

ועתה נחזי אנן איזה מן התרוצים הוא עיקר. ונראה דתירץ הא' הוא עיקר דר"י ס"ל דאפילו בתלמיד גמור רשאי לתן שלום לרבו. רק שצ"ל שלום עליך רבי. דא"א כתירץ הב' א"כ ל"ל לר' יעקב בר אידי לתרץ את ר"א משום דכך נוהגין גביהו דלא שאיל זעירא בשלמיה דרביה. טפי הו"ל דר"א מחזיק א"ע כתלמיד גמור לפניו. ולא כת"ח אצל ר"י. אלא ש"מ דר' יוחנן ס"ל דגם תלמיד גמור צריך לשאול בשלום רבו ולומר ש"ע רבי. ולהכי הוצרך ר' יעקב ב"א לתרץ דאינון נוהגין גביהן דזעירא לא שאל בשלמיה דרביה אפי' בת"ח :

וכ"ת דגם לתירוץ קמא קשה דא"כ למה הי' ר"א מישתמיט א"ע מלתן שלום לרבו ר"י. הו"ל לתן ולומר ש"ע רבי. י"ל דמ"מ לכתחילה גם בכה"ג ס"ל לר"א דאסור משום דיראוני נערים ונחבאו כמ"ש לעיל. וזהו דעת הרא"ש ג"כ שכתב דבירושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל היינו לכתחילה אם אפשר לו להתשמיט ממנו. אבל בגמ' דילן משמע דגם לכתחילה שרי מדקאמר תכ"ד כדבור כדי שאילת תלמיד לרב. והגמ' לא הי' נותן שעורא בדבר דלכתחלה אסור לעשות כן. ודלא כתשו' פנמ"א בהקדמה שהשיג על הרא"ש בזה וע"ש, ודברי הרא"ש ברורים, וכ"פ רמ"א בי"ד סי' רמ"ב סט"ז :

(מהר"ב) כ"ז ע"ב, בתוס' ד"ה והנותן כו' א"נ ההוא לכתחלה קאמר כו'. ועי' מהרש"א וצל"ח, ודבריהם דחוקים ומגומגמים. ועוד דאכתי קשה מהא דר' ירמיה דאמר מי בדלת הא לכתחלה ד"א הוא שיאמר בלשון מר. ומ"ש הצל"ח משום שרצה לקבל גם הוא תכף שבת לא רצה להאריך. א"כ איך הוכיח הגמ' מזה דתלמיד חבר הי' דלמא משום דלא רצה להאריך כדי לקבל שבת מיד גם הוא. וגם מנ"ל דהאי שאלה מי בדלת הי' בשעה זו. דלמא בפ"א שאל לו כן. וכדפירש"י באותו היום :

ונראה דכוונת התוס' בתרוצם הב' דלכתחילה תלמיד חבר שרי לשאול בשלום רבו. אע"ג דתלמיד גמור אינו שרי לשאול כלל אפי' לומר ש"ע רבי. אבל תלמיד חבר שרי לומר ש"ע רבי. דמעלינן ליה בחד דרגא מתלמיד גמור. אבל לא בב' דרגות. להכי אינו רשאי לומר רק ש"ע. אבל לענין שאלת הלכה כדשאל ר' ירמיה מי בדלת כיון דגם בתלמיד גמור רשאי לשאול הלכה מרבו אלא דבתלמיד גמור הי' צ"ל מי בדלת מר. וא"כ בתלמיד חבר מעלינן ליה חד דרגא שאצ"ל מר להכי ר' ירמיה שהי' תלמיד חבר לרב אמר מי בדלת ולא אמר מר. וכה"ג איתא בב"ב (קנ"ח ע"ב) גבי בן עזאי ור"ע. אלמא דתלמיד חבר גם לכתחלה ממדת ד"א אצ"ל מר רק בת"ח שבבבל שאני כמו דאי' בפ"ב דב"מ. ולפ"ז ההיא דב"ק דאמר תכד"ד כדי שאילת תלמיד לרב היינו בתלמיד חבר לרב, דאילו בתלמיד גמור אסור לו לשאול כלל בשום רבו אפי' לומר ש"ע רבי ומורי. כדאיתא בירושלמי והביאו הרא"ש, משא"כ לתירוץ קמא דהתוס' גם תלמיד גמור רשאי לשאול בשלום רבו רק שצ"ל ש"ע רבי :

ומדכתבו התוס' ובתלמיד חבר דשרי בכל הני דלקמן. משמע דתלמיד חבר שרי לחלוק על ישיבתו של רבו. דהיינו לקבוע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו כמו שפי' הרמב"ם בפ"ה מה' ת"ת. ובש"ע יו"ד סימן רמ"ב סעי' ג'. וזהו תימה ואין הדעת סובלת שיהא תלמיד חבר רשאי לעשות זה בפני רבו אפי' לא למד רוב חכמתו ממנו. וכ"כ בשו"ת לחם רב סי' ע"ג דנראה פשוט כדיעתא בכותחא דאין לו רשות לתלמיד לדרוש בפניו אפי' שלא למד רוב חכמתו הימנו. וע"ש שהביא ראיות לדבר. — ונראה דהתוס' לשיטתייהו בעירובין (דף ס"ד ע"ב ד"ה ר"ח) דתלמיד חבר שרי להורות חוץ לג' פרסאות אבל תוך ג' פרסאות אסור וחייב מיתה. אבל תלמיד גמור אין יכול להורות אפי' שלא במקום רבו אפי' רבו במדינה אחרת. כמ"ש הרמב"ם וביו"ד שם. אבל תלמיד חבר מעלינן ליה חד דרגא דשרי חוץ לג' פרסאות. אבל לא מעלינן ב' מדרגות שיהא שרי אפי' בתוך ג' פרסאות דהיינו לפניו ממש כמ"ש לעיל דתלמיד חבר לא מעלינן רק חד דרגא לשאול בשלום רבו אבל מ"מ צ"ל ש"ע רבי. וה"נ כן דלא מעלינן ליה רק חד דרגא. ויש להאריך בזה ואכ"מ :

והיינו דאמרינן ת"ח מרבים שלום בעולם כו'. דהיינו תלמידים שהם ג"כ חכמים דהיינו תלמיד חבר לרבם מרבים שלום בעולם. שרשאים לתן שלום לרבם ומרבים שלום בעולם. שנאמר וכל בניך למודי ה' כו' אל תקרי בניך אלא בוניך דלמודי ה' משמע נמי תלמידים גמורים הלומדים מרבם. אבל בוניך לא מיקרי אלא ת"ח גדולים שיש בכחם לבנות ולכוון כהלכה. והם תלמידים וחברים לרבם ועליהם נאמר ומתלמידי יותר מכולם. והם רשאים לשאול בשלום רבם ומרבים שלום בעולם. שלום רב לאוהבי תורתך. פי' שלום רב שנותנים שלום לרבם לאוהבי תורתך שהשתדלו עד שיגיעו קרוב למעלת רבם. ואין למו מכשול בזה ששואלים בשלום רבם. ה' עז לעמו יתן שיהא כולם חכמים ונבונים אז ה' יברך את עמו בשלום שיכולין לשאול בשלום זא"ז. משא"כ אם לא יהי' כולם חכמים רק תלמידים לחוד אז א"א להם לשאול בשלום רבם :

ולכאורה יש ראיה דמותר להחזיר שלום לרבם מבועז שאמר לקוצרים ה' עמכם והם השיבו לו יברכך ה'. ומסתמא הי' בועז גדול הרבה בתורה ובירא מהקוצרים ואפ"ה החזירו לו שלום. ולא אמרינן בהחזרת שלום כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. (שבת פ"ט) :

בגמרא, ולא אמר מי בדלת מר. ואע"פ דאשכחן דגם הרב לתלמיד חבר שלו אמר בלשון מר בעירובין (סג.) דרבינא סר סכינו בבבל א"ל רב אשי מ"ט עבד מר הכי כו'. וכ"ת משום דרבינא מעולם לא הי' תלמיד גמור לרב אשי אלא שלמד דבר אחד או יותר והוא חכם כמותו כדפירש"י שם. מ"מ לא עדיף ר' ירמיה נגד רב רבו מרב אשי נגד רבינא. שקראו מר. ואף שי"ל דלאו בתורת חיוב קראו מר.

איברא שיטת הרמב"ן ודעימיה [שבת מ' ב'] דמומר לומר במרחץ עשה כך וכך אף דאפשר ללמוד מזה הוראה, ומפרשים דרבי דאמר טול בגלי זני ומן, לאו משום אפרושי מאיסורא שרי דהא הוי סגי ליה שימנענו מלעשות כלום, אלא משום דשרי לומר היאך לעשות אע"פ דממילא נלמד מזה הלכה, ולכאורה נ"ע לפי האמור לעיל דהרהור דאסור הוא אפילו אינו כדיבור אלא הרהור במילתא הדין, מ"כ כהא"ג מיהא לא עדיף מהרהור דודאי הוא מהרהר במילתא הדין וגם תלמידו לומד מזה דין והרי הוא מכשילו בהרהור תורה.

וצ"ל להלכות המרחץ שאני דודאי שרי להרהר בהן כדי שלא להכשל באיסור, והרי חובה על אדם להתנהג בבית הכסא כפי הלכות בית הכסא אע"פ שאסור שם בהרהור תורה, וע"כ דמה שנוגע להלכות בית הכסא ומרחץ ודאי שרי בהרהור, ולפ"ז אסור לומר לו עשה כך בענין שלא שייך למרחץ, וכן נראה מהמשך דברי הרמב"ן שכתב דיומר מזה אמרו בירושלמי דשרי אפילו לשנות הלכות מרחץ במרחץ, משמע דגם מה שהמיר הוא לומר עשה כך הוא דוקא בענין מרחץ, ובמ"כ ספ"ה סקי"ד כתב בשמעת דשרי, וע"ע.

איסור שאילת שלום

ד. שבת י' ב' אין שם שאילת שלום מפיע ליה לרב המנונא משמיה דעולא לעולם יאמר אדם שיתן שלום לתבירו בבית המרחץ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום אלא מעתה הימנותא נמי אסור למימר בבית הכסא דכתיב ה"ל הנאמן וכ"ת ה"נ והאמר רב"מ אמר רחב"ג אמר רב שרי למימר הימנותא בבה"כ התם שם גופיה לא שיקרי הכי דמתרגמינן אלהא מהימנא הכא שם גופיה שיקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום, וכתבו תוס' וז"ל תימה דשלום נמי מתרגמינן דעבד ליה שלום וי"ל דהתם קראו שלום על שם שהוא עושה שלום דאי לא קראו שלום אלא בעי למימר ה' שלום ה' העושה לו שלום מ"כ הו"ל למימר ה' שלומו, ע"כ.

ולכאורה נ"ע לפ"ז לא הו"ל לגמ' לאתויי ראיה מהתרגום אחר דבשלום נמי מתרגמינן הכי, אלא הו"ל לאתויי ממלת כתיב שלומו שמע מינה דשם עשם הוא, משמ"כ הנאמן לא משמע שם עשם אלא שם הפועל, גם נ"ע אמאי מתרגמינן דעבד ליה שלום הו"ל לתרגם ה' שלום דזהו שמו, ועיקר הגמ' נ"ע דבעי למיסר למימר הימנותא משום דכתיב נאמן, והא הימנותא היינו אמונה ומ"ז נאמן, ואף אי נימא דשם נאמן הוא שמו של הקב"ה מ"מ שם אמונה הוא חול, ועוד נ"ע מאי ראיה מיכא מהתרגום כלל, דאפילו שם הקב"ה הוא נאמן צריך לתרגם מהימנא דזהו התרגום של נאמן.

ונראה דלמאי דס"ד דאסור למימר הימנותא היינו משום דזהו שם העשם של הקב"ה שנקרא אמונה, ושם נאמן הוא פועל של שם אמונה, וכמו דאיכא שם אלוהים והפועל שלו הוא אלוהי, כך משם אמונה נפעל שם נאמן, והמרגן לא חייתי ראיה מהתרגום, דודאי אפילו אי הימנותא הוי שמו של הקב"ה יש לתרגום לתרגם מהימנא, רק קאמר דמ"מ אין ראיה נמי לחידך גיסא דהוי שם קדוש משום די"ל דקרא לא נקט כלל שמו של הקב"ה אלא ר"ל שהוא נאמן, אבל בשלום הרי מוכח מהכתוב דשם גופיה שלום, ואף דהתרגום מתרגם דעבד ליה שלום לא תרגם אלא כוונת הענין, דצ' שמות אלו ה' שלום המשמעות שלהם שה' עושה שלום.

וי"ל"ע לאיזה ענין תומר הימנותא בבית הכסא, דאי תומר כן שלא לשם ה' כלל אלא לסיפור דברים בעלמא הא ודאי מסתבר דאי"ז קדושה, ואף דמי לנמיעת שלום לחבירו שהוא מכוין לשם ה', וכמו שהבאנו לעיל לות ר' בשם רש"י מכות כ"ג ב' והרמב"ם בפה"מ דהא דתיקנו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם היינו בשם שלום, ואמנם יש מן הפוסקים דס"ל דאסור לקרות לאדם בשמו שלום במרחץ או להזכיר שם זה בסיפור דברים, אבל לידהו נמי אם תומר בלשון לע"ז שרי כיון דאינו מכוין לשם ה' וכמ"ש המ"ח, וא"כ הימנותא ודאי הו"ל למיסרי שהוא בלשון מרמי, ולזה נראה דמיירי שתומר כן לצמירה ממזיקים, דשם אמונה יש בו קדושה כמו דמצינו בברכות נ"ה ע' שהוא לשון שבועה, וכיון דמכוין לשם קדוש ס"ד לאסור משום שם שמים.

ולפ"ז נפיק לשם תומר שלום ומכוין לשם שמים אסור נמי בלשון לע"ז, כמו דס"ד לאסור לומר הימנותא בלשון לע"ז, וכן לפמ"כ בשם רש"י והרמב"ם דשאילת שלום משיב שאלה בשם וכלומר להכוונה להזכיר עליו שם שמים, א"כ אסור לשאול בשלום חבירו אפילו בלשון לע"ז אחר דכוונתו לשמים, מיהו י"ל דלא משיב הזכרת השם עליו אלא כשמזכיר בלשון הקודש כדרך שמיקנו להזכיר, אבל כשאומר בלשון לע"ז ע"כ אין כוונתו להזכיר עליו שם שמים ול"ע, ובמ"כ כתב בשמעת דמותר לקרות לחבירו הנקרא שלום בלשון לע"ז, ולא הזכיר דין המכוין לשם שמים בלע"ז, אבל בס' פ"ה לגבי שמות שאינן נמחקים כתב לאסור להזכירן בלשון לע"ז בה"כ ולא עדיפי משם שלום

לחסור, ומשמע קצת דשם שלוש גופיה שרי בלע"ז דחל"כ הו"ל למשמעינן רבותא טפי דחפילו שלוש עצמו אסור בלע"ז, ול"ע.

ובמה שדנו המחרונים אי שרי לקרות להכירו שנקרא שלוש, לכאורה דעת המחמירים ל"ע, דאי הוה מצינו שם קדוש היאך מותר לקרותו חוץ למרחץ, הא הו"ל כמזכיר שם שמים לבטלה, והכי בשחילת שלוש הוצרכו לתקנה מיוחדת להתיר לשחול בשם שלוש, [כפי פירוש רש"י והרמב"ם דהא דתיקנו לשחול בשם היינו בשם שלוש], ולמדו מפסוק דעת לעשות לה' הפרו תורתך, אבל לקרות להכירו בשם שלוש לא התירו, אלא ודאי דוקא כשמכוין בשם שמים מצינו שם ה' ואסור להזכירו בחנם, אבל כשקורא מכירו בשם זה אין כוונתו אלא לשלוש של חולין, וממילא כשם דשרי לקרותו כן חוץ למרחץ ה"ה דשרי במרחץ אלא הוי שם קודש.

ועכ"פ נראה דאף לדעת המחמירים מ"ל להחמיר אלא לקרות תכירו בשם זה, דכיון דאין חומר חומו בתורת סיפור דברים אלא בתורת שם חייצינן דמצינו שם קדוש, [מע"פ שהוא מכוין לשם אדם דמ"מ תורת שם עליה], אבל כשמספר ואומר שיש שלוש בעולם שפיר שרי לכו"ע, וכן הכותב שלוש בחגרת דמבואר ברמ"א יו"ד ס' רע"ו דיש נוהגין שלא לגמור כתיבתו כדי שלא יתבזה, נראה דהיינו כשכותב שם אדם או שואל בשלומו אבל כשכותב שלוש לסיפור דברים שפיר שרי דאין בו קדושה, וכ"כ בפ"ת בשם הרדב"ז [ס' רכ], ונראה להמחמירים לקרות תכירו במרחץ ה"ה דשרי לכתוב שמו בחגרת ולא נאסר לכתוב אלא שחילת שלוש, וכן משמע מדברי הרדב"ז שם, וכן עיקר לדינא.

ובנקה"כ כיו"ד שם הביא בשם המוס' סוטה י' ע' דנקטו דשלוש הוי משמות שאינן נמחקים, ולא כמשמע הרמ"ם בכלל ג' ט"ו דפשיטא ליה דהוא נמחק, ולכאורה נראה דלדידהו אסור לקרות אדם בשם שלוש אפילו שלא במרחץ כיון דהוא שם שאינו נמחק, ואסור להזכירו לבטלה כלל, ברם ל"ב דוקי אף שם כתב כן בתורת סיפור דברים בעלמא שיש שלוש בעולם נמי אינו נמחק, הא ודאי לא מסתבר כלל, מיהו י"ל דאפילו שם אלוהים של מול שרי למחוק כמ"ש הש"ך שם סקי"ב, וה"נ שם שלוש כשאינו מכוון לקודש, ולפ"ז שוב י"ל דשרי נמי לקרות אדם בשם זה כיון דכוונתו לחול והוא שם שנמחק, ודוקא שם כותב שחילת שלוש אז תמרינן דכוונתו לשם קודש ואסור למחקו, וכן במרחץ יתכן דאף לשיטתם מותר לקרות לאכילו הנקרא שלוש כדעת המקילים, ולא נאסר אלא לשחול בשלומו שהוא קודש.

שאילת שלום במבואות המטונפות

ה. עיין מ"ש שכתב דבמבואות המטונפות נמי אסור שחילת שלוש כמו בבית פנימי דמרחץ, וי"ע דלעיל ס' מ"ג כתב בשם רמ"ע מפאנו [סנ"ט] דשרי ליכנס בתפילין למבואות המטונפות, ובביאור הלכה שם כתב דכן מבואר בתו"ז דאם עובר שם שרי ולא אסרו אלא בשוהה, ומשמע דמקום מטונף לא דמי לבית הפנימי דהא לביה"כ קבוע נקט במ"ח שם דאסור ליכנס אפילו אין עושה ברכיו, והרי לענין שחילת שלוש מצינו דשוה לתפילין לענין בית המנעי.

ועיינתי בתשובת רמ"ע ודבריו ל"ב, דמתחילה כתב דמקום מטונף דמי לבית המנעי דחי"ל לחלוץ תפילין ומצו"ה שרי ליכנס שם בתפילין, ושוב כתב דשחילת שלוש אע"פ שמותרת בבית המנעי אסורה במקום מטונף אלא התירו אלא במנעי מצוה דאין שם טינוף, אבל לענין תפילין אפילו בבית הכסא גופא לא אסרו אלא בנכנס לעשות צרכיו שטוהה שם אבל לעבור בבה"כ מותר בתפילין, וכן במרחץ דבעי לחלוץ תפילין היינו בנכנס לעמוד שם, ול"ע דלפ"ז אין חילוק לענין תפילין בין בית פנימי למנעי, דבמרוייהו אסור אם שוהה שם ומותר אם אין שוהה שם, [דהא בית פנימי לא גרע מבית הכסא קבוע דשרי באין שוהה], ואכן מדברי המ"ח שם נראה אלא התיר אלא במקום מטונף אבל בבית הכסא אסור בכל ענין אפילו אין שוהה, ולפ"ז מוכח דמקום מטונף דמי לבית המנעי ולא לפנימי.

ומעתה שוב ל"ע מש"כ המ"ח כאן בפשיטות דאסור שחילת שלוש במקום מטונף דהא לעיל נקט דתפילין שרי במקום מטונף והיינו דדמי למנעי, וא"כ כשם דבמנעי שרי שחילת שלוש כך הו"ל להתיר במקום מטונף, ואף דרמ"ע מפאנו אוסר שחילת שלוש במקום מטונף, הוא לשיטתו דמקום מטונף חמיר מבית המנעי אלא דשרי תפילין אף בפנימי אם אינו שוהה שם, אבל לדעת המ"ח דאסר תפילין בבה"כ ובמרחץ פנימי ולא התיר אלא במקום מטונף ע"כ דמקום מטונף דינו כמנעי, וא"כ אף לענין שחילת שלוש יהא מותר, וגם על המ"ב יש לתמוה לעיל שם נראה דמחלק בין בה"כ לבין מקום מטונף וכדעת המ"ח, וכאן כתב דמקום מטונף דינו כבית פנימי לכל דבר, [ומיהו בביאור הלכה שם הוכיח מהתו"ז כהרמ"ח דבבה"כ נמי שרי ליכנס בתפילין בלי

שוהה, עי"ש, ולפ"ז שוב י"ל דמקום מטונף דינו כבה"כ ואף לענין שאילת שלום וכמו שכתב כאן].

אמנם מסברא אין מקום לחלק בין מקום מטונף לבית הפנימי ולבית הכסא, דלענין ק"ש וד"ת לא מצינו שום חילוק בזה דבכולהו אסור מדאורייתא, ושאני בית אמצעי שאין איסורו משום טינוף אלא מדרבנן ומשום סרך ערוה כיון דעומדים שם ערומים, [או משום דאיכא קצת זוהמא וכדלעיל אות א'], והא דלענין תפילין שרי י"ל משום דשרי נמי ליכנס להשתין בהו אע"פ שכנגד העמוד חשיב כצואה, וע"כ דשאני התם דאין אסור מדין והיה מחניך קדוש כמו ק"ש רק משום חילול קדושת התפילין, ודוקא בבה"כ קבוע ומרחץ שהם מקומות טינופת קבועין ואוירן כצואה חשיב חילול, [דחשיב כנכנס עם התפילין בתוך הצואה גופא שהרי האויר כצואה], ועיין ביאור הלכה ס' מ"ג שם שנסתפק לענין בה"כ המסריח ממ"ר אי שרי ליכנס שם בתפילין ומצדד להקל, וצ"ע.

אכן יל"ד בגדר הא דאסור לומר שלום או שמות שאינן נמחקים בבית המרחץ, אי הוא משום דחשיב דברי קדושה כמו ד"ת ואסור מדין והיה מחניך קדוש, או משום דהוא חילול שם שמים להזכירו במרחץ וכמו דאסור לעמוד ערום נגד השם, אבל דין מחניך קדוש לית ביה, דדוקא המתפלל או עוסק בד"ת חשיב עוסק בדבר שבקדושה, אבל המזכיר שם קודש אינו עוסק בדבר שבקדושה רק שהזכיר שם קדוש, ומדין חילול הקודש הוא דאתינן עלה, ואי נימא כצד זה שוב י"ל דגדר הדין יש ללמוד מתפילין, דהיכא דשרי ליכנס בתפילין ה"ה דשרי להזכיר שם ה', וכגון במקום מטונף לפי מאי דמבואר בפוסקים דשרי ליכנס בתפילין ע"כ דלא חשיב חילול קדושתן וא"כ תישרי נמי להזכיר השם.

ברם ברמב"ם פ"ג מק"ש ובשו"ע ס' פ"ה מבואר להדיא דאסור להזכיר שמות ה' במקום הטינופת שיש בו צואה ומ"ר כמו שאסור לדבר בד"ת, ומבואר דדין הזכרת השם לא דמי לגדרי איסור כניסה בתפילין אלא לגדרי איסור דברי תורה, דחשיב דבר שבקדושה כד"ת, ולפ"ז ה"ה דאסור לומר שלום במקום המטונף כיון דחשיב שם ה', אבל י"ל דשלום קיל טפי משמות שאינן נמחקין שהרי התירו שאילת שלום בבית אמצעי אף דאסור שם בד"ת, וי"ל דשם שלום אינו דבר שבקדושה שהרי הוא משמות הנמחקין, רק שהוא דרך בזיון לאמרו במרחץ, וא"כ י"ל דבמקום שאינו קבוע לטינופת כמרחץ ובית הכסא אלא שיש שם טינוף דרך עראי אינו בזיון לשאול בשלום חבירו וכמו דמותר בתפילין.

והנה לכאורה נראה דכשם דאסור להזכיר שם ה' במקום מטונף ה"ה דאסור להרהר בשמותיו, ולפ"ז אסור להרהר בשם שלום במקום מטונף או נגד צואה כמלא עיניו, ולדעת המחמירים שלא לקרות חבירו בשם שלום ה"ה דאסור להרהר בשם חבירו אם נקרא שלום, אבל י"ל דאינהו נמי מודו דהרהור בשם חבירו אינו דבר שבקדושה כלל שאינו מהרהר אלא בענין חול, רק כשמזכיר שם שלום אמרינן דכיון דמכוין לומר שם הר"ז יכול להתפרש אף על הקב"ה ואסור, ויתכן עוד דאפילו בשאילת שלום לא נאסר אלא דיבור אבל הרהור שרי, דסתמא דמילתא אין אדם מכוין לשם ה' וממילא לא חשיב הרהור בשם ה', אלא דכשאומר כן הרי זה מתפרש כשם ה' כיון דתיקנו לברך בשמו אבל לא כשמהרהר, ובפרט לפי מה שצידדנו דאין איסור שלום מדאורייתא רק מדרבנן משום ביזיון ובזה י"ל דלא חשיב בזיון בהרהור גרידא, [ואם אסור להרהר בזה יש ליזהר כששומע ברכת שלום מחבירו [או אף מהקלטה] והוא במקום מטונף].

ולדינא במבואות המטונפות אף דמבואר במ"ב דאסור, כבר נתבאר דיש מקום לפקפק בזה, ויש לצרף נמי שיטת הרמב"ם דלא הביא איסור שאילת שלום כלל, דס"ל דכיון דאינו משמות שאינן נמחקים לית ביה קדושה, וכמדומה דלא נהוג עלמא להקפיד בזה כשנמצאים ברה"ר ורואים אשפה שלא לומר שלום לחבירו, ואפשר דאיסור שאילת שלום אינו אלא מדרבנן, ובדרבנן לא חיישינן לספק צואה אפילו באשפה, ומ"מ נגד צואה ודאי יש להחמיר.

עניית אמן בבית אמצעי

ו. עיין מ"ב בשם פמ"ג דשרי לענות אמן בבית אמצעי ולא אסרו בירושלמי אלא בבית פנימי, ולא פירש טעמו, ונראה הטעם משום דחשיב כדיעבד ומבואר בט"ז דכל דיעבד שרי בבית אמצעי כמו דאי"צ לחלוץ תפילין, ועפ"ז התיר הט"ז לברך ברכת הטבילה במקואות אף דס"ל דחשיב כבית אמצעי משום דדמי לדיעבד, וה"ה אמן הוי דיעבד שהרי כבר שמע הברכה ונתחייב לענות אמן, ולפ"ז לכתחילה יש ליזהר שלא לשמוע ברכות מבחוץ שלא יצטרך לענות.

אכן עיקר דברי הט"ז הם חידוש ללמוד דין ברכות דיעבד מדין חליצת תפילין, דכבר נתבאר לעיל אות ה' דדין תפילין שאני מד"ת ומצינו דהקילו בהו במקום הטינופת ובבה"כ של מ"ר, וע"כ דאיסורן לאו משום מחניך קדוש אלא משום בזיון התפילין והוא גדר אחר, ונתבאר לעיל דגם שאילת שלום י"ל דאין אסור מדין דבר שבקדושה דהא

ומת ויכיב מתקיף לה רבינא מידי דהוה תכשר ויין דכולהו אתא לי כעין לא תכול והסוח ומת תנן והכונן ליה מכאן מזמע דלא סגי אלא ואכל כשר ואלא ישתה יין ויסחה הכריחם וכ"כ בקיצור פ"ד מה' אכל חוה ז' ע"ש הלמנס מדכרי הפוסקים ז"ל מבואר דלא קי"ל הכי שהרי כתב הרמב"ם בפ"ד ה"ו וז"ל נקבר המת מותר להכול כשר ולשתות מעט יין כדי לעדות אכילה שבמעיו וכ"כ מרן ז"ל על השלחן הטהור ביו"ד סי' שע"ט ס"ח כיון שנקבר המת מותר לאכול כשר ולשתות יין מעט ע"כ מבואר דמיובא ליכא וכ"כ הרב הלבוש ז"ל בס"ח שלא שכתב שם דאיכא דוכתי דנהיגי להכרות בבשר ומיני מטעמים וא"כ הכי איבעי ליה להגהות לתימר שר"י כך היה מנהגו להכרות בבשר וא"כ דמעשה שהיה כך היה שעשו אותה סעודת הכרחה בבשר וכבר הזהירונו חז"ל חכמים הזהרו דמתרומת לשונו מורה וכיון דאיכא חיכוך ואין הדבר כן כתוב ופשוט:

ד"ו ע"ב גמ' ת"ר חלכו כל הקובע מקום וכו' • הקשה הרי"ף ז"ל דלמאי הוצרך קביעות מקום לתפי' וכ' בתי' הנ' דהכונה דקבע"נ דמזמן לו כה"כ יותר מצוחר ויש כו רוב עם שפי"ה הוא מתפלל במקום קביעותו ויהיו מתפללו בבה"כ ההוא ע"ם • ולע"ד לתמה"ר נראה דלדעת הרמ"ם ז"ל בסוגיין שהביא בשם הירושלמי דבכלל הקביעות הוא שיקבע מקום בבה"כ עצמו וכ' הר"ח יתמר כל הקובע מקום היינו בבה"כ עצמו עי"ש עכ"ן קו' במקומם עומדת ולא יתכן חי' זה לשל לדעת תלמידי ר"י ז"ל דס"ל דאין טורך לקבוע מקום בבה"כ עצמו ובמ"ם מרן הב"י ז"ל בא"ח סי' ל' ע"ש ומנם שכ' מדבריו שלא כיון כזה לתרץ עיקר קושיתו שלא כת ללמד ועכיד פרים"ח ליישב דכל שהוא מין כלל"ן דקאמר ר"ח כל הקובע מקום וכו' ולא קאמר הקובע מקום וכו' כיע"ם מ"מ אכתי י"ל עליו כדאמרן וכתי' כ' בחב ז"ל ועוד אפ"ל דכיון דהתפי' הם כנגד התמידין נריך לקבוע מקום בשם שהיה מקום קבוע לשחיטת תמיד והקובע מקום לתפילתו הוי כהקריב קרבן התמיד ושקי אבריהם שתיקן תפי' שחרית כנגד תמיד של שחר יהיה כעזרו עכ"ל:

וראיתי לעע"ר ת"מ נתון עוזנו תכף ויושלמלה תן"ן הסהר ז"ל כס' תקי חיים כתי' למכילתין שהביא הכרי הרי"ף הלנו וכתב ע"ד וז"ל וז"ל כדכריו שעיכ התמלוקת שהרי לקמן דבר זה כמת' הוא שנוי חד תמר אכות תיקנוס וח"ת כנגד הקרבנות ואם טעם הקביעות כנגד התמידין נמלא דהוי כמ"ד כנגד תמידין ואיך קאמר שוק"י אבריהם יהיה כעזרו אבריהם שתיקן תפי' שחרית דהוו למ"ר אכות תיקנוס וז"ל דבריו ודוק עכ"ל • וכ' לע"ד כהורעוקיה דמני"ר ליישב עפ"י מ"ש לקמן דכ"ו ע"כ דלריב"ח כנגד תמידין ואמטו"ל קבעו זמן לכל תפילה ע"ד שהיתה התקנה וכוונת הרי"ף ז"ל דרבי חלבו ס"ל כמ"ד דאכות תיקנוס וחיינו כנגד התמידין ועוד אפ"ל דמ"ם הרי"ף ז"ל שהתקין תפילת שחרית כנגד תמיד של שחר לא שכוונתו דאבריהם עצמו התקינה כנגד תמיד שחרי כתפי' דבריו דקדק וכתב דכיון דתפי' הם כנגד תמידין וכו' ולא כתב דכיון דהתפי' תיקנוס כנגד תמידין שלא הכונה כאילו אמר שוק"י אבריהם שהתקין תפי' שחרית שהיא כנגד תמיד של שחר לפום מאי דאמכוה רבנן אקריבתא וצ"ע

להרי"ף ז"ל לקמן בהאי סעונתא דריב"ח וחב"ל אי אכות תיקנוס אז אבנשי כנה"ג ודוק • וצ"ע למרן חיד"א ז"ל כמחזיק ברכה סי' פ"ט שב' וצ"ע בזה"ק ח"ג דקל"ג ע"ג דמוכח דס"ל דאפי' למ"ד אנשי כנה"ג תיקנוס אמו"ם דאכות תיקנוס וכמ"ם הנאון מרן חיד"א ז"ל בס' פתח עינים בסו' דלקמן דכ"ו ע"כ ע"ש ודוק:

שם המ"ר חלכו תר"ה היוצא מכ"ה וכו' לא אתרן שלא וכו' • הק' הנאון מהרש"ם ז"ל בהגהותיו דמאי אתא להשמועינן הכי היינו דקאמר ר"ח זע"ם ולע"ד נראה פשוט דהא קמ"ל דלמיעל מצוה נמי חיכא דהכי אצטרן בהדיות כתיב קרא כדרכה לרעת וכו' ושו"ר להרי"ף ז"ל שהביא מצה י"ח כן ע"ש והוא נכון בעיני לפי פשוטן של דכרים • ועיין להרב אמר יוסף ז"ל שתי' לקו' זו דהוה ס"ד דקרי להכנסה נמי תע"ג דאיכא נמי הכנסה מר"ה לכית קדי ליה אתנא הכנסה הולאה כמ"ש בש"ס ע"ש • ולע"ד אחרי המתי"ר מהניא לי מכרעא דשתי אתא דאתנא אתנ עצמו ע"מ שיבאי עוד שמוך ונראה כי ממנו נרע דיניהות דקתני הכנסה בכלל היקה מצ"ל כהא דר"ח ועוד דהי אצטרן בקצת אצר דרכו נסתרים ואין דרכם של תנאים לפרש דכריהם שנאתמא כלשון זה לא מצינו זה על הסתם נאמר על המפורש שדרכו לפרש שנאתמא כזה • ותתי דעכנה הכ"ב ז"ל להא דר' אלעזר בשם אתא כיע"ם הא ודאי לא יתכן ואע"ג דט"ס הוא ע"ם • ועיין להגהות גל"ח ז"ל במאמר דלקמן דאמרינן לעולם ירון אדם וכו' אפי' כע"ם שדקדק אמאי לא אמרו נם כזה דלמיעל מותר אפי' כשבת ומכח הקדוק זה הולרך לומר דאכבי מיירי כיון זמנו בחול וע"ם • והוא הזוקק דמוקים תוקמתא לדברי אמוראים ונם מה שהק' תיובו מוכרח וכבר רמזתי להכריב ביתו מתוקן ז"ל שהשיבו ע"ם:

שם ואמר ר' אלעזר כל היודע בחבירו שרגיל ליתן לו אלוס וכו' • הנאון מוהר"ם ז"ל בהגהותיו דקדק ופה דדוקא אם רגיל ליתן לו אלוס לא יקריס לו אלוס דשמא חבירו לא יחזיר לו ואקיל נזלן ע"ש וז"ל מהא דנרסינן במס' מציעא דע"ה ע"כ תניא רשב"י אומר מנין לעושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקריס לו אלוס שאסור להקריס לו אלוס ת"ל כשך כל דבר אשר יפך לפי' דבור אסור ע"כ הרי בהדיוט אלא אסיו להקריס אלוס למי שאינו רגיל שלא כנושה ומשום ליתא דריבתא מטוטן כם הא לא"ם שרי ועוד תלא ד ע"ד הנאון ז"ל ממ"ם על דיב"ז אלא הקריס אלוס אדם מעולם אפי' נכרי כשוק וכדאיתא לקמן דר"ן ע"ה ע"ש:

והנה הנאון ז"ל נדגם דאבחן דר"ח הוא מקריס אלמא אפי' לכבי כרשותא בקי"פ הכ"ז ותי' נ' תי' והרוחם ירחם דיון נם אחד מהני תלתא שיכי להא דריב"ז דרמינן בע"ד וכן לדרשב"י שכתב וז"ל ואפשר כרגיל ליתן לו אלוס ש"ל מפני ד"ם לו עשה כן לכל נוי ונם אם לא יחזיר לו אלוס מין לחום עליו אם יקרא הנוי נזלן • ועוד שמעתי כזה לפי שהדרך אדם למצוא לשאול אלוס וכיון דאין כופלין אלוס כשתמיטין אתא ריש ר"ח מקריס אלוס לו כדי שיכפול לו הנוי אלוס וא"ל היה הנוי מקריס לו אלוס היה ניוק ר"ח לכפות לו אלוס לפי הא"ל ומפני ד"ם עכ"ל מכואר דאכתי הללו לא יתייאב מדי דהיינו

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
מכתב לחזקיהו מדיני, חיים חזקיהו בן רפאל אשר אליהו עמוד מס : 22 הודפס ע"י אוצר החכמה

דהוינן כע"ד ' ורחוקי לעט"ר מ"מ נחון עזיזו חנח
ירוזלמלה הן הסדר ז"ל כם' חקי חיים כמי' למכי'
שעמד ע"ד הנחון וז"ל ומני תמיה על כ' החי' כין
על חי' כ' כין על חי' נ' דחיזו שח דקדימת נוי
לך ליסרל דם"ם התם היזו דלח מיכנייח ליסרל
דהוה מקדים ולהכי קרי טעמי היזו שח וגוי דמקדמין
ולח ליסרל דהיזו רגיל וכו' עכ"ל ' ולדידי לחכמ"ר
כ"ל פשוט דהנחון ז"ל לח כיון כל' החי' החחרונים
שח לייחב הקדימה לנכרי וכוונחו דלעולם לייחב לחם
שהיה מקדים ליסרל עכ"ל כמ"ם כחי' הח' שח דלקו'
דנכרי ים לייחב עפ"י כ' חי' החחרונים ואפי' כלח
רגיל ולע"ד מדוקדק כדכרי הנחון שכ אי נמי מכני
ד"ם עשה כן לנכרי ' ולעיקר קו' הנחון מהניח
דסו"ם הניזקין נר' ודחי דלמחי דנרסינן ר"ח הוה
מקדים שלמח להו כלח לפולו חין הכי נריכים לידחק
כדרחיק נפשיה הנחון דמיורי כרגיל ופשוט ' ומה שחי'
הנחון כשם חריס כ"כ הר"ן ז"ל שם כפרק הניזקין
והכיולו הנחון רש"ל ז"ל שם ע"ם ועיין להרב כמהר"י
נוחיטע כפ' שדה יללן ולה"ה מוהרש"ח ז"ל כספר
זכר שכח שהק' כרלקציון כע"ד ע"ד הנחון מהניח
דריב"ז ע"ש :

ד"ז ע"א גמ' ומי חיכח דיחקח קמי קב"ה
חין דחניח והל זועם כל יום
וכמה זעמו וכו' זהך לפניס חנח נפשהי כחניח דק"ל
דהכי הו"ל למימר חין הכחוב ואל זועם כל יום
וחניח כמה זעמו רגע והו ק"ל דהעיקרח כרייחח
למחי חיצטריכ"ח הכח כלל דהחקשן מהי דקשיח ליה
הוח מי היכח ריחחח וה"כ מסחייה כמה שניזד לו
מקרח כחוב ואל זועם ולזה י"ל דהכי הורחיה דחלמו'
לחחויי כחנב מהי דשייך כעניו והו ק"ל דחעו המקב'
מקרח לח הוה ידע ולהך לזה י"ל דלעו קושיח ופירוקח
ממש חלח דניחח ליה למיעבדה כדרך שקלח ופריחח
כמ"ם הרחשונים ז"ל ככיולא כזה וכל כונח הש"ס
חיזו הלח לומר דחל חחמה חיך יחכן לכחוב להקב"ה
מידח הכעס שהוח מיזה נרועה שהרי מקרח מלח
דכר הכחוב והל זועם וכו' וכיוך היודע הנסחרות
שדכר זה הכרחי חלינו יקכיך כך יכול וכ"ל עפ"י
מ"ם הנחון רכינו כגליו ז"ל כח"ז למס' כחובות ד'
ע"ג ע"כ עמ"ם כש"ם מהי לה' כבו' לחריסה וכו'
והיולח מדכריו הוח דכל היכח דהלמוד חומר דכר
חחד כלמון הכרייחח ממש לח למרינן דהכרייחח לח
שמיע ליה שהרי רכוח לומר שכיון לגשו לגשון
הכרייחח כלי כונה דק למרינן דנקט לגון הכרייחח
ממש לומר דלח חיסק הדעחין לחלק כנוף הכרייחח
שהרוב כיו דין לדין רק הוח שוה ככל ענין דכיון
דהלמוד דרכו לפרש ולח פירש כונחו להחליט הדכר
עי"ש והכה כמו כן יש לנו לומר ככרייחח דנקוט
כלשון הכחוב ממש והכה כעיקר קדיל היה חלי"ל דשל
זועם ככל יום ר"ל שהוח כועם רק על הרשעים
המכעיסים לפניו יחכרך וכיולח מחילוקים לחריס
והיינו מהי דהוה מפל"ל ומי חיכח ריחחח וכו' וע"ז
משני היו כלומר דכוח זה רכים יהחו יולחו שדכר
זה על כל העולם כולו הוח והדכר זה חנו למדין
מכרייחח דחניח והל זועם ככל יום וכמה זעמו
ומדחניח כי היכי ליסנח ולח חני והל זועם ככל יום
כמה זעמו כלח ור"ו מפ' דמיולי מילי קחני מעיקרח
חחני דשל זועם והל"ר הוח ופרושי קל מפרש וכמה

זעמו וכו' ולהך חיקשי דחנו מהי דמפורש כקרח
חחת להשמועינן כלשון הכחוב ממש שלח ודחי דלח כח
התנח רק לגלול דלח חיסק חדעחין לחלק כלל :

וראיתי להנחון מוהר"ן הירש חיות ז"ל כהנהוח
שכחוב חלמודים נר"מ דשוש ווין שכחב
וז"ל דחנייח וכו' כ"כ עיין על"ח חיך נופל ל' דחנייח
על דכר המפורש כחורה וכ"ל דמן המקרח חין רחיה
דחפשר לפרש כמ"ש רד"ק ז"ל דהכוונה דה' שופע
הלילוך והל זועם שהוח הרשע ודכין הלילוך והרשע
המכונה כל זועם הוח שופעם ככל יום חלל הכרייחח
דשלח וכמה זעמו וכו' משמע דמפרש על חקב"ה
שהוח זועם עכ"ל ונר' מדכרי הנחון דקו' הנחון על ח'
ז"ל הוח דלמחי חיצטריך לחחויי הכרייחח והיה די
לו כהכיולו מקרח כחוב ולהכי משני דחצטריך לחפוקי
ממה שפי' הרד"ק ז"ל ' ולהולם לע"ד ח"ל ר' חין
נר' כן ממרוחח לשונו שכ' חיך נופל לשון דחנייח
וכו' של שכונחו להקשות כמ"ם כע"ד דלח היה לו
לכחות לשון דחנייח דהכי הו"ל לומר חין דכחוב וכו'
וחנייח וכו' וי"כ עדיו קושייח כמקומה עומדח ולח
חיפריק כמ"ם הנחון ז"ל והרי הוח כמכוחר ' וס'
הנחון על"ח ליחיה נבילו ליהוחח חיעמדו דכרי ע"כ
כחכחי מזה זמן רב ' והן עחה הגיע לידי ס' על"ח
וחזיחיה לדעחיה דיפה כיון הנחון מוהר"ן ז"ל ככונחו
שקושייחו היינה רק שלח היה מריך להכיולו הכרייחח
וכעת הגיע לידי ס' הנחון פני יהושע ז"ל וחזיחיה
להנחון ז"ל שעמד כענין זה ולפי קוצר הענין מדחק
הרכה כשמועה זו ועיני המעיין חחזינה ' וירי"ן
חלמידי זכ"ן החכם החרו' כמהר' **נסי"ם** מחחיה
יחלחיה הו"ו כה הרחני מ"ם החוס' ז"ל ככחכי'
דכ"כע"כ ד"ה משום דיכ חסי הסר מחך עקשות
פה ולעות שפחים וכו' פשוק הוח של דיכ חסי רגיל
היה להכיולו ע"כ ובמו כן י"ל להך דסו' דרגיל היה
חנח דכרייחח להכיולו מקרח זה ח"ד הי"ו וי"ל לומר
דעל הלמוד מצינו למימר דהוה קי"ל לע"ם דהוה
רגיל הלמנס על חנח דכרייחח מנח קי"ל כן וי"ל
ועיין להרע"כ ז"ל כמס' חכוח פ"ה מי"ט והוק :

ד"ט ע"א חום' ד"ה לעולם יממח הוח
וח"ק ליחני וכו' מי
נמי וכו' נלע"ד דכוונחם לומר דמקום היה לעטוח
דכיון דילו רחמנל לזמן ק"ם כסכיכה וקימה ובהניח
שעחח הוכל היכני דנמי המלכים והמשוקים
חסר דרכם לעמוד כנ' שעות ח"כ הוה למיכל דיוקח
י"ח של לילה חפי' חחר הנץ החמה קמ"ל למנס למה
שהק' החוס' לעיל ד"ה לעולם לילה שהק' כמו כן
דליסמעי' ריכוחח דיוקח חחר שיעלה ע"ם כל יום
ולילה וכו' חחת ודחי לח הוו מלו החוס' ז"ל לחרן
ככה"ג דהל כיון דקודם שיעלה ע"ה כ"ע נמי כהניח
שעחח דהגם דהיכל רכנן ותלמידיהון דחסכין; כם"ם
דהיו מסכימים וקיימי כהניח שעחח מ"מ היינו הוה
דרגיל כ"כ חשו"ה ודחי חין מקום לטעות ולומר
דיוקח לכל שחרית קודם שיעלה ע"ה ולכן הוצרכו
לחרן כדחי' שם כגלע"ד כרוחק ' ומה שחי' החוס'
דחרי חנילו וכו' מזה ילמד הוה קלע"ד דלכחו' זה
הנך ממ"ם החוס' כמס' נזיר דמ"ט ע"כ ד"ה ומסכי
שכחכו שם דחין לנו כח לחרן מסכרת דנסנין כן כל
דלח מסכי הכי כש"ם ע"ם והרי הכח מכוחר נגלה
דחיפכח ס"ל וכו כפרק דחקחי חח עזמי לחלק
בניהם

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

אזל אביי אפכינהו כלומר הפכן, שיהיו מונחות מצפון לדרום, כדי לראות אם ישב עליהן ממזרח למערב. ועל רבא תרצינהו. כלומ' החזירן כמו שיהיו מתחלה ממזרח למערב, כדי שישב מצפון לדרום. להודיעו שהלכה כר' עקיבא דמזרח למערב אסור אפילו בח"ל ואפי' בזמן הזה, ולא שנא פניו למזרח או למערב הכל אסור, דמ"מ או ערותו או אחוריו כלפי המקדש, וצריך להזהר בזה. ויש שאומ'[69] דדוקא בבקעה או בשדה שהוא מקום מגולה, והוי זלזול כלפי הקדש, אבל בבתי כסאות שבבית אין שם קפידא. ויש להקשות על זה דאמ'[70] ונכנסתי אחר ר' יהושע לבית הכסא, מכלל דבבית הוה, ואפ"ה למדתי שלא יפנה מזרח ומערב. ויש לתרץ שמא נכנס בבקעה או בשדה. אך הרמ' ז"ל[71] לא חלק בזה.

[סב, ע"א] איזהו צנוע הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום. פי' בצניעות, אע"פ שאין אדם רואהו.

[סג, ע"א] מלשון הראב"ד על סוף הגמרא.

22

כל חותמי ברכות שבמקדש וכו'. שהיו אומרי' במקדש ברוך יי' אלהי ישראל עד העולם גאל ישראל, וכן בסוף כל הברכות, והעם עונין ברוך שם כבוד מלכותו, כדאיתא במס' תענית[72], התקינו בימי עזרא, שיהו אומרים מן העולם וכו', וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. פי', וכמה שהעונין מאריכין כן המברכים מאריכין, כדכתיב בעזרא[73] ויקם על מעלה ישוע וקדמיאל וגו' ויזעקו בקול גדול ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל קומו וברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם. ויברכו שם כבוד מלכותך ומרומם על כל ברכה ותהלה. פי', קומו וברכו אמרו למברכין, ויברכו שם כבודך אמרו לעם העונין, והיינו ברוך שם כבוד מלכותו. ומדאמר ברכו מן העולם ועד העולם, ואמ' ויברכו שם כבודך, משמע דמן העולם ועד העולם היה ציווי לאותה[74] ומשם ואילך, אבל ויברכו שם כבודך, משמע, שכבר נהגו לומר כן. ודוקא לתפילה[75], אבל לשאר ברכות לא היו מאריכין לא המברכין ולא העונין, שהרי מצינו בעזרא עצמו כשמברך על התורה ענו ואמרו אמן, כדכתיב[76] ויברך עזרא את יי' וגו' ויענו כל העם במועל ידיהם.

התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו. איני יודע מתי היתה זה [ה]תקנה. כי לא היתה תקנה זו אלא מפני שהיו אדוקין לע"ז, ואומ' הם כי לא להזכיר בשם יי', והחסידים שבהם היו מזכירין אותו אפילו בשאלת שלום, ובבית שני לא היתה אדיקות ע"ז, ואולי בימי בועז היתה תקנה זו ואע"פ שהיא מאוחרת במשנה. או שמא בימי יוונים היה, שהיו גוזרין על ישראל, וכשגברה ידם של בית חשמונאי תקנו

69 כ"כ התוס' והרא"ש בשם הירוש' וברשב"א ורא"ה וא"ח ריש הספר בשם הראב"ד וטור סי' ג. 70 להלן סב, א. 71 רמב"ם הל' בית הבחירה שם דמשמע ליה דזה שאמרו בירושלמי ובלבד מקום שאין שם כותל סבר כר"י דאמר לא אסרו אלא במקום שאין שם גדר ולא קי"ל כותיה דשאר תנאי פליגי עליה, וע' ב"י, ובב"ח שם כתב שגם הרמב"ם לא אסר אלא במקום שאין מחיצות. 72 טז, ב. 73 נחמיה ט, א וב. 74 כאן צריך קצת תיקון. 75 כ"כ ברשב"א ושטמ"ק בשם הראב"ד וכ"ה במאירי בשם יש מפרשים. 76 נחמיה ח, ו.

זו, ולמדוה מן הראשונים שנאמר [77], והנה בועז בא מבית לחם. וכן בירושלמי [78] משמע דבעז תקנה. ובתוספתא [79] הזקנים הראשונים כשהיו רואין שהתורה משתכחת לישראל היו מבליעין אותה ביניהי שנ' והנה בועז וגו'. (פ"א) נראה שלא היתה תקנה זו מימי בועז, אבל החסידים שבדור היו עושין לעצמן.

אל תבוז כי זקנה אמך. ירושלמי [80] אם ראית שנתישבו דברי תורה שבפיך אל תבוז להם. אמ"ר זעירא אם נזדקנה אומתיך עמוד וגברה כמו שעשה אלקנה שהיה מדריך את יש' לפעמי רגלים.

אמר רבא לא נצרכה [81] אפי' לדבר עבירה. פי' כעין שאמרו [82] גדולה עבירה לשמה וכו' במעשה יעל ובנות לוט [83].

[סג, ע"ב] שילדו ששה בכרס אחד. פי' הארון לא עמד בבית עובד אדום כי אם שלשה חדשים, ואיך ידע דוד כי ברכו אלוקים ברכה זו בעבור הארון, פרשו בירושלמי [84] שהיו יולדות לשבעה וטמאה שבעה וחוזרת ומתעברת ויולדת לשבעה וטמאה שבעה, ועולה לחשבון בכרס אחד, כי לשלשה חדשים העובר נכר, והן ילדו בשלשה חדשים כל אחת ששה בנים בשש לידות, לא שהיו כל הששה בפעם אחת ולא אפילו כתאומים. ונמצאו לשמנה כלות מ"ח בנים, ובעליהן שמנה והן נ"ו, וחמותיהן [85] אשת עובד אדום גם כן ו' בנים, והם ס"ב לבית [86] שכר אדום.

[סד, ע"א] הנפטר מן המת. פי' שהיה מלוהו בדרך ונפטר מנושאיו, ותחר לו אל יאמר למת לך לשלום, מפני שהקבר אין בו שלום ולא מלחמה, אלא שילך בשלום, והוא ברכה לו עם נושאיו שלא יקרא שום פגע רע בהוליכם אותו [87], כמו שנ' [88] לאברהם ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, שיהיה לו עד יום מותו ויעמוד ויקום לגורלו בשלום.

ת ם

סליק פירקא בס"ד וסליקא מסכתא בע"ה ביאלי"ו בגליך ואע"י

בריך רחמנא דיהב חילא לעבדיה בר אמתיה

תם תם תם

77 רות ב, ד. 78 בפרקין ה"ה. 79 תוספתא במכילתין פ"ז הכ"ג. 80 ירושל' שם.
81 כ"ה גם בגי' כ"י בדק"ס ולפנינו ליתא. 82 נזיר כג, ב. 83 וברש"י פ"י אמעשה דאליהו. 84 יבמות פ"ד ה"ב ובמד"ר פ"ב כא ע"ש. 85 לפנינו בירושלמי: וחמנותייהן והכונה שמונה שילדה לפני זה ולרבנו היתה הגי' אחרת, וצ"ל: לחמותיהן.
86 כאן צריך תיקון. 87 עי' מהרש"א בשם הר"ן, ב"י יו"ד סי' שעו ונמוק"י סוף מו"ק.
88 בראשית טו, טו.

וישתדל להקדים שלום לכל אדם, דתנן ר' מתיא בן חרש אומ', הוי מקדים שלום לכל אדם וכו'. וגרסי' בפ' קמא דמ' ברכות א"ר חלבו אמ' רב הונא, כל הרגיל ליתן שלום לחבירו, ויום אחד לא נתן, עובר משום בקש שלום ורדפהו. ואם נתן ולא החזיר לו, נקרא גולן, שנא' ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם. אבא בנימין אומר, שנים שנכנסו להתפלל, ולא המתין אחד לחבירו ויצא, טורפין לו תפלתו בפניו, שנא' טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו. ואם המתין מה שכרו, א"ר יוסי בר חנינא, זוכה לברכות הללו, שנא' לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו', ויהי כחול זרעך וגו'. וגרסי' במ' ברכות בפ' הרואה, א"ר לוי ב"ר היני, הנפטר מחבירו, לא יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום, שכן מצינו שאמ' דוד לאבשלום, לך בשלום, ונהרג, ויתרו אמ' למשה רבי' ע"ה, לך לשלום, והצליח. כיצד מכבדין. לכניסה הגדול קודם, לירידת הסולם הקטון [קודם], לברכה הגדול קודם. כיצד מכבד אדם את רבו. היו שניהם הולכים בדרך, נותנו לימינו ואין נותנו לשמאלו. היו שלשה, ילך הבינוני לימין, והקטן לשמאל, והגדול באמצע.

L. 1f. Cf. 'Abot, IV, 15.
L. 2ff. Cf. T.B. Ber., 6b. Note variation.
L. 4. Ps. 34,15.
L. 5. Is. 3,14.
L. 5ff. Cf. T.B. Ber., 5b–6a. Note variants.
L. 8. Job 18,4.
L. 9. Is. 48,18,19.
L. 10ff. Cf. T.B. Ber., 64a. Note variation.
L. 10. Ed.: ואמר ר' אבין הלוי. Note variants in Dikd. Sopher., p. 374. Our ר' לוי ב"ר היני is not in other texts. For the name, cf. Sepher Yuḥasin, ed. Fil., p. 163a; T.Y. Ter., III, 3 (42d, top): היני=חינא (cf. Hyman, Toledot Tannaim we-'Amoraim, III, p. 858). Similarly, T.Y. has ר' חונא for ר' הונא (cf. Sepher Ha-Metibot, ed. Lewin, p. 48, Note). On the subject, see Frankel, Mebo Ha-Yerushalmi, p. 7b ff.
L. 12. 2 Sam. 15,9.
L. 13. Ex. 4,18.
L. 13f. Cf. Der. 'Er. Z., VI (ed. Hig., p. 88f.).
L. 14ff. Cf. Mas. Der. 'Er., IV.

תענו את נפשותיכם מערב עד ערב תשבתו שבתכם, והיינו דליל יום כיפור לא באסר משום דהיא התחלת היום של יום עשירי בתשרי אלא משום שהוא הלילה אחר יום תשיעי לחודש. וא"כ איסור זה הוא חלות שם בפני עצמו ועל כן בעינן אזהרות ליום ולילה. [ועיין בזה בשיעורים לזכר אבא מרי חלק א' עמ' קפב-קפג.]

ולפי זה היה מקום לומר דבין השמשות אינו לא יום ולא לילה ואינו נכלל באיסור היום או איסוד הלילה, אבל ביום כיפור נאמר מערב ועד ערב ולשון זה כולל גם בין השמשות, אבל בט' באב שמא נאמר דדק עצם היום והלילה נאסרו אבל לא בין השמשות, קמ"ל דתקנו ט' באב כעין יום כיפור לכל דבר.

והנה בשאר תעניות איתא בשו"ע או"ח סי' תקס"ב כל תענית דלא שקעה עליו חמה לאו תענית היא, דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים, ועי"ש בביאור הגר"א דדקדק מהסוגיא הנ"ל דדק בט' באב בין השמשות נאסר, עכ"ד. והיינו משום דנתקן להיות כיום כיפור אבל בשאר תעניות רק חלות יום נאסרה ולכן בין השמשות מותר. וכמו דהלילה מותר כן מותר בין השמשות.

ועיין בערוך השלחן שכתב דכן דעת הרמב"ם, רש"י והר"ן דבשאר תעניות ההיתר הוא משקיעת החמה ממש ולא נאסר בין השמשות כלל והסומך עליהם לא הפסיד (תקס"ב אות ט').

התקינו שיהיה שואל בשלום חבירו בשם

א) במשנה במסכת ברכות דף נד תנן "התקינו שיהא אדם שואל את של חברו בשם שנאמר וכו' ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה'.

והרמב"ם השמיט הלכה זו של שואל שלום חברו בשם, וצ"ע למה השמיטה.

ועיין ברש"י במסכת מכות דף כג: וז"ל "דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה' עליך שלום ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. מרבי. ל"א, שאילת שלום בשם דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מרכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה וכו'.

הרי שנחלקו שני הלשונות אם התקנה היתה רק להתיר שאילת שלום בשם או לחייב שאילת שלום בשם.

ונראה דמה שסיים רש"י דאנו עושים כן על ידי שמזכירים השם "שלום", זה

תורה, אלא לאו דיינא היא אלא (ר"ש) [ראש ישיבה], א"כ אמאי קבלוה במערתא דדייני אכתי עדיפי מיניה.

דין אמת לאמיתו. כתבו התוס' לאפוקי דין מרומה. ורוצים לפרש דנקט הכי לאפוקי דין מרומה דלא דיינינן ליה, כדאמרינן בפרק שבועת העדות [שבועות ל, ב] אם בא לפניך דין מרומה לא יאמר אתתכנו הואיל והעדים מעידין ויהא קולר תלוי בעדים תלמוד לומר [שמות כג, ז] מדבר שקר תרחק.

ועוד יש לפרשה כמשמעה שלא דנו כשאר דינים, דקיימא לן דיני ממונות לא בעי דרישה וחקירה, אבל בדין מרומה בעי כדאמרינן בריש פרק אחד דיני ממונות [סנהדרין לב, ב], וכתב שם הרא"ש [פ"ד סי' א] משום רבינו מאיר דהתם טעמא כשהנתבע טוען ברמאות שאם יסתלק הדיין [ישתכר] התובע, לכך צריך לדונו בדרישה וחקירה לבטל ראיותיו ולהוציא בלעו מפיו, והיינו שדן דין אמת לאמתו, ואין צריך לפרש לאפוקי דין מרומה שלא ידונו, דזה ודאי עבירה הוא בידו.

ובפ"ק דמגילה בסופו [טו, ב] גבי ולרוח משפט [ישעיה כח, ו] זה הדן דין אמת לאמתו, פירשו התוס' [ד"ה זה הדן] בדין מרומה שיחקור יפה ואז ידונו אותו לאמתו. וקשה דמ"ש הכא שפירשו לאפוקי דין מרומה, ולא פירשו בדין מרומה עצמו.

וי"ל דהכא בכל דין מיירי, ומייתי לה ממשה, וכי תעלה על דעתך שבכל יום היה בא דין מרומה לפנינו, אלא בכל דינין דעלמא מיירי, שכל היושב ודן נעשה כשותף להקב"ה, ונקט לאמתו לאפוקי דין מרומה שלא ידון כמשמעו, ומיירי כשהתובע טוען ברמאות דאז לא הוי לאמתו, ושם במגילה דכתיב ולרוח משפט ליושב על המשפט, דמשמע שהקב"ה נותן לו רוח חכמה שיוציא הדין לאמתו וידוננו, ובפ"ק דבתרא [ח, ב] אמרינן והמשכילים [וכו'] זה דיין שדן דין אמת לאמתו, ופירשו התוס' [ד"ה דין אמת] לאפוקי דין מרומה, והכל לפי מקומו[18].

[דף י ע"ב] **שאני בית הכסא דנפיש זוהמיה. הקשו בתוס' דבסוף [פ"ק ד]נדרים** [יז, א] **מבעיא ליה נמי בית המרחץ והעלו בתירוצם דמשני בית הכסא וכו' בתר דבעיא הדר פשטה.** וקשה דלבית הכסא נמי לשני כה"ג. ועוד הא דדייק מאי לאו כי היכי דלא איפשיטא ליה בית הכסא הכי נמי בית המרחץ, מנ"ל מדבית הכסא לא איפשיטא טפי מבית המרחץ, הא תרוויהו סלקי בתיקו, ואי מדלא קאמר הכא רב אדא אין זימון אלא לענין מרחץ, אלמא בית הכסא מבעיא ליה, א"כ היכי בעי למידק דמרחץ לא איפשיטא.

ושמא י"ל דדייק מדבעי רבינא יש יד לבית הכסא או אין יד, והיינו אם תמצי לומר דיש זימון, אלמא בית הכסא ע"כ לא איפשיטא ליה דלא הויה הזמנה, ודייק כי היכי דבית הכסא לא איפשיטא הוא הדין מרחץ, ומשני בית הכסא הוא דלא איפשיטא ליה מדהדר בעי אי יש לו יד, אבל מרחץ דנפיש זוהמיה לא בעי אי יש יד משום דפשיטא ליה דאין לו זימון.

ועוד כתבו [התוס'] אי נמי הזמינו לבית המרחץ גמרא הוא דמסיק. ותימא כיון דגמרא לא משמע ליה לחלק, א"כ נפשוט גמרא מדרב אדא דאין זימון, והוא הדין למרחץ והוא הדין לבית הכסא, ואי פליג אדרב אדא, נימא דבהא נמי פליג אדרב אדא דפשיטא ליה. ואי גרסינן הכא בשמעתין רבינא במקום רב אדא ניחא הכל, דפריך גמרא שפיר דרבינא אדרבינא, אבל מרחץ גמרה הוא דמסיק לה ולא ס"ל כרב אדא.

ומתרגמינן אלהא מהימנא. הקשו בתוס' דשלום נמי מתרגמינן דעבד ליה שלם וכו' ותירצו דהתם קראו שלום ע"ש שהוא עושה שלום וכו'. ואכתי קשה סוף סוף מנ"ל דשם גופיה אקרי שלום. ועוד דמדברי התוס' בפרק שני דמגלה [יח, א ד"ה דאי] אהא דאמרינן מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, מוכח דלמזבח הוא שקרא ה' שלום, על שם שעשה לו הקב"ה שלום ומתרגמינן ופלח וצלי ע"ש.

יהבה ניהליה דמותרת לזרים. הקשו בתוספות מדאמרינן בפ"ב דכתובות [כה, א] **חזקה לכהונה חילוק מתנות.** ותימא מאי קשיא להו, נהי דמכי אתא ליד כהן מצי כהן למהבה לזרים, אבל טבח ישראל אינו יכול ליתנם אלא לכהן דנתינה כתיב בהו, ואיכא למ"ד בהזרוע [חולין קלד, א] מתנות כהונה אינם נגזלות דכל [היכא] דאיתנהו ברשות כהן איתנהו, ואפילו למ"ד נגזלות, מכל מקום בתורת גזל אתו לידי ומכי חזינן דשדר להו טבח חזקה דכהן.

וי"ל דמכל מקום אינה חזקה, דאיכא למימר שמא הקדים לכהן מעות להיות מפריש עליו, ואע"ג דלא אתא ליד כהן זכה הטבח כדאמרינן בפרק כל הגט [גיטין ל, א] דעשו שאינו זוכה כזוכה משום מתנת כהן, א"נ במכירי כהונה

18. עיין צפנת פענח עה"ת שופטים דרוש א (ריז ע"ב), שכתב ככל דבריו כאז.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
חידושי מהרי"ט - קדושין, שבת, כתובות טראני, יוסף בן משה (מהרי"ט) עמוד מס : 282 הודפס ע"י אוצר החכמה

הכל רק לפי הלשון דהוא חיוב, והיה קשה לרש"י אם יש חיוב איך אנו מקיימים חיוב זה. אבל ללישנא קמא דהוא היתר באמת אין אנו מקיימים דין זה ואין כאן קושי משום דאין שום חיוב בכך ולא נהגו כן. ועוד דלפי הלישנא קמא הרי פשיטא דאין אנו צריכים שום היתר כלל לומר שלום דאין שום איסור להזכיר כינויים וזיקא בז' שמות שאינם נמחקין אסור להזכירם סתם וזקוקים להיתר מיוחד, ולא נכלל בתקנה ללשון זה רק ז' שמות.

והנה ללישנא קמא דאיירי בז' שמות דזיקא והוא גדר של היתר, צ"ע באמת איך התירו בקום ועשה איסור דאורייתא לדורות והרי אין לחכמים כח לעקור דבר מה"ת בקום ועשה.

והנה לצורך תפילה ושבח להקב"ה מותר להזכיר ז' שמות אבל סתם לברכו משום דרך ארץ הוא אסור מה"ת בפשטות. ועיין בט"ז או"ח סי' רי"ט סק"ג שכתב שזה אסור אם הוא רק לברכו ממנהג דרך ארץ.

ואמר הגר"ז דלדעת הרמב"ם תקנה זו לברך חבירו בשם היתה רק גדר של הוראת שעה מפני שאותה תקופה היתה צריכה לכך, ועל כן תקנו כן לאותו זמן, וזה מותר לעקוד דברי תורה לשעה, ולכן הרמב"ם השמיט הלכה זו [ועיין במסורה חוברת ו' עמוד נ"ג] וכפשטות הלשון עת לעשות לה', דאז באותו עת היה צריך לכך. אבל מלשון רש"י על המשנה לא משמע כן, דכתב "אף זה המתכוין לשאול שלום חבירו זהו רצונו של מקום שנא' בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור", וכיון שכתב דהוי נראה כדבר אסור משמע דמעיקר הדין הוי מותר. וכנראה דס"ל לרש"י דגם קיום של דרך ארץ ונקש שלום ורדפהו הוי מתיר להזכיר שם שמים, דשוב אינו לבטלה, וכמו דבתפילה דמותר. ולפי רש"י יש רק חשש בעלמא של נראה כאסור, ושפיר תיקנו חיוב או היתר לדורות דאין זה בגדר עקירת דברי תורה כלל.

ב) והנה משום הלכה זו כנראה נהגו מקצת אנשים לומר שבת שלום בשבת לקיים הלכה זו (לפי רש"י במכות דף כ"ג), וגם נהגו לכתוב ב"ה בריש מכתב שלום גם משום כך. אבל מה שחדשים מקרוב באו וכותבים במקום זה בס"ד בריש המכתב נראה דאין בזה קיום כלל ואין מקום להנהגה זאת, דעיין בשבועות דף ל"ה דהנשבע בשמים ובארץ לא הוי שבועה דאין זה כינוי כלל, דלשבועה סגי בכינוי אבל שמים וארץ הוי מילתא אחריתא עיי"ש. ואפילו אם שבועה לא צריך שם כלל שמים וארץ הוי מפקיע ומקלקל דאין זה נקרא נשבע בשם ולא מברכו בשם, והמעיין בספרים של מקבצי אגרות מגדולי הדורות יראה דלעולם לא כתבו בס"ד. ואין ענין במנהג זה.

ומנהג הגר"ח היה לא לכתוב כלום בראש המכתב מענין השם על פי דעתו

שנתבאר שהיתה התקנה רק הוראת שעה.

והנוהגים לכתוב בלע"ז G-D שלא יחשב כינוי, נראה דאין בזה טעם כלל דאם ב"ה חשיב כינוי ואסור לזורקו ה"ה G-D, דמבואר ברמב"ם פרק כו מהל' שבועות, דשמות בלע"ז הוי כינויים, וגם ראשי תיבות לא הוי גרע מלעז. אוצר החכמה

בענין משא ומתן של ב"ד בדיני נפשות

במסכת סנהדרין דף י"ט. יגאי המלך עמוד על רגליך. והקשו שם התוס' דבמס' שבועות דף ל' אמרינן דאם רצו הדיינים להושיבו מושיבין (בשעת המשא ומתן) וא"כ למה לא הושיבו ליגאי המלך. ותירצו דדיני נפשות שאני.

זצ"ב מהו החילוק בזה בין נפשות לממונות.

ועיין ברמב"ם פרק י"א מהל' סנהדרין הל"ז-ח, דבדיני ממונות אב ובנו מונין כשנים, ובדיני נפשות כאחד, אבל לגמרי דין גם בממונות כאחד חשיבי, עיי"ש.

והקשה הראב"ד "זכי למשא ומתן מאי מנין איכא ובשעת גמר דין אז הוא המנין". ומתבאר מהרמב"ם דיש דין מנין גם למשא ומתן ובירור הדין והכרעת ההלכה אבל בממונות לא בעינן ב"ד כשר בשעת המשא ומתן אבל בנפשות המשא ומתן הוא ממש כהגמר דין דבעי ב"ד כשר וקרובים פסולים.

ולפי זה יש לבאר דברי התוס' דלמשא ומתן של נפשות צריך לעמוד, דזה חשוב לפני הב"ד, כיון דגם אז יש חלות שם ב"ד כשר אבל בממונות דקרובים כשרים למנין בשעת המשא ומתן אינו ב"ד כשר ולא צריך עמידה בפני ב"ד. וגם אם כולם כשרים מ"מ אין חלות ב"ד ממש בשעת המשא ומתן של ממונות.

וגם מוכח כן מהא דאם פתחו כולם לחובה הרי זה פטור (עיין ברמב"ם ריש פרק ט' דהל' סנהדרין) מדין והצילו העדה, וחזינן דמשא ומתן כזה יכול לפוטרו לגמרי, ואם לא היה חלות ב"ד על המשא ומתן של נפשות, איך אפשר לפוטרו בזה, וע"כ כנ"ל שיש חלות מיוחדת של משא ומתן של נפשות שמחייב ב"ד כשר של דיני נפשות (ועיין בקובץ חידושי תורה להגר"מ והגרי"ד אריכות בזה בעמוד קלב-קלג).

מדאוריתא ומעלה הוא דעבוד רבנן ממונות מנפשות והכא אוקמי אדאורייתא. שאם היו העדים רבים שאם נמצא השלישי או הרביעי פסול כולן פסולין שנאמר ע"פ שנים עדים או ע"פ שלשה עדים וגו'. אבל מפי הגוי כו' דאל"כ נתמלאו כל בגדי קריעה. ואין לך בכל הרוגי ב"ד כו' שמעתי מפרש' משום דהקילו אצלו לענין עדות לומר א"א כמותו שמעתי משא"כ בשאר מב"ד וטעות הוא בידם שהרי הסמיכה דאורייתא הוא ועוד דמדאורייתא כשר אף בשא' ד"ן כדפי'. עוד נסמוך גמי על המסית שיש לו תומרא אחרת מה שא"כ בכל חייבי מב"ד שהרי מכמינין עליו עדים בדלקמן אלא עיקר הטעם כדפירש"י בחומש ז"ל דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך וה"פ מה שאנו נזקקים להוציא ב"ה בפי' אל יהא לנו עונש בדבר אלא מיתה גרמה זאת ודוק. כל תוך כ"ד כו' והטעם מפרש ר"ת דאם בא רבו לפניו מחויב בדאי להקביל פני רבו לומר שלום ע"ר ודלמא יהיה עסק במקח וממכר ומצי לחזור ממה שדבר ואם יתן שלום לא יוכל אח"כ לחזור לכך תיקנו דלזה לא יהיה הפסק אי נמי דלמא חבירו יבא אליו ויתן לו שלום ואם לא ישום לו שלום עובר על המקרא גוילת העני בבתיכם. לכן תיקנו שלא יהא הפסק בג"ד אלו, מפני ששתיהן כפרו בעיקר אף שפירש לעיל שכוב"ע הוא מע"ז מ"מ מאחר שכמה עובדים ע"ז כופרים בעיקר לא חילקו ביניהם וק"ל.

יז **שנאמר** זובח לאלקים יחרם פי' בקונטריס כל אלהים במשמע מדלא כתיב עובד לאלקים בזביחה ופי' התום' (בד' סו) לשם מה צריך רש"י ליתן הטעם מדלא כתיב עובד כו'. לאשמעינן דבדלא כדרכו אירי והלא בלא"ה אתה מוכרח לומר כן דאל"כ קרא ל"ל והא כבר כתיב איכה יעבדו א"כ ומכל שכן זביחה דהוי עובד פני' הוה בכלל איכה יעבדו ומתרצין לא לעולם דזוקא בכדרכה ובא ללמדך דאפי' בכדרכה א"ת אלא בעבודת פנים לכן פירש"י מדלא כתיב כו'. אף כל עבודה שהוא מיוחד כו' פי' כי כך המדה כל היוצא מן הכלל וכו' חד לע"ז שד"ע כהשתחואה בכף גרסי' וכגון גיפוף ונישוק כי השתחואה גופה ילפינן מאיכה יעבדו הגוים וחד לע"ז שאין ד"ע בכך וקשה אם כן לשתוק מוביחה וקיטור כי אפילו השתחואה שאינו דומה כל כך לעבודה חייב אפילו באין ד"ע וק"ו לזביחה וקטירה וי"ל דאי לא הוי כתיב זובח ה"א אף גיפוף ונישוק היה חייב אף באין ד"ע ודומה קצת להשתחואה לכך כתב בתחילה זובח דאפי' בהשתחואה גופה לא משמע אם כן לזון בעצמו בא וגיפוף ונישוק א"ת מיתה באין ד"ע בכך רק שחייב לאו.

יח **לא** תעבדם אחר הבל בגמרא ד' כו ואחת לחלק. פי' מה השתחואה שהוא מעשה עצמו וחייב עליה בעצמה אף כל עבודה חייב על כל א' וא' בפני עצמה. אנדרטי פי' צלם דמות מלך בבל.

יט **אמנם** בירושלמי דכלאים וכו' מ"מ לקמן בהלכות שבת בע"ב המסקנא שהלכה כרב. לפני ע"ז כו' בס"א איכה ויש רוצים מקיימים הגירס' ואומרים מה שגרס הספר דלפני ע"ז היינו בכרכים שדרכן לנוי אבל בכפרים אף בלא ע"ז אסר מאחר שאין דרכן לנוי ושיבוש הוא כי זה לשון הגמ' פרצוף המקלח מים בכרכים לא יניח פיו על פי' מפני שנראה כמנשק לע"ז וכ"כ האשרי ולא הזכר שם לפני ע"ז ופירש"י שם דרך יושבי כרכים להתנהג בגדולי להכי נקט כרכים א"כ משמע אף בכרכים שעשויין הפרצופות לנוי אפי' הכי אסור מפני שנראה כמנשק וי"ל תו האלפסי ונראה לר"ש דל"ג לפני ע"ז דבלא"ה אסור וכן בסמ"ק סי' ס"ד ונראה בעיני שכצ"ל מעיין המושך בפני ע"ז לא ישתה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעכו"ם פרצוף המקלח לא יניח פיו ע"ם וישת' מפני שנראה כמנשק לע"ז וכן הוא בהדיא בגמ':

כ **אף** על פי שלא עשאה וכו' בס"א אינה וג"ל לגרוס הכי אף על פי שלא עשאה בעצמו ופי' בידו ולכן כתב הספר לקמן העושה ע"ז בידו כו' דמשמע דעד כאן לא דבר בידו ולכן לוקה ב' אם עשאה בידו לעצמו וכן איתא בהדיא במיימון.

כא **שנאמר** אלקי מסכה לא תעשו ואת הא כתיב לכם דמשמע לכם ולא לאחרים ויש לומר דהכי משמע לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם וכן פירש"י בפ"ק דקידושין אבל לא תעשה לך פסל לא משמע כן משום שלך קודם וא"כ לא תוכל לדרוש לא תעשה לאחרים שהרי עדיין לא נכתב פסל ודו"ק.

כב **דאמר** סמי' עינא פירוש שמואל אמר כן לר"י ומדמוקי בה"ג דזוקא בדרקון ולא בצורת אדם ש"מ דצורת אדם שרי ומ"מ ראיה ברורה אין כאן לדקדק מן ה"ג דבלאו הכי איכא לאוקמא בצורה של כל הגוף אלא בודאי אינו אלא קבלה להה"ג דבדרקון הוי עובדא או לרבותא נקט ה"ג דרקון ומ"מ דעת מורי ר"י הא דלא נקט ה"ג בצלם כל הגוף דלא שכיח כלל להיות בטבעת וק"ל בצורת דרקון ואף דאמר בסמוך שאין איסר בדרקון אלא במוצא אבל בעשיה אין בו איסר לפי שאינה במדור העליון ועוד קולא אחרת היה שם דאחרים עשו לו הטבעת התם מיירי שהצורה היתה בולטת ומשום חשד גמרא פ' כה"צ טבעת שיש עליו חותם שהוא צורת אדם כו' דע שכ"מ שהזהיר הספר צ"א זהו פרצוף לבדו וכן הוא שם ד' מ"ג. ואסור להניח וכו' ע"כ מי שיש לו טבעת בצלם נכון לסתום עין צלם דאין לך מום גדול מזה סמ"ק: בד"א בעושה ה"פ בד"א שיש איסור בכ"מ היינו באיסר עשיה לפי שהם אתו בשמים אבל במוצא ומשום חשש ע"ז אין דרך לעבדה כמו חמה ולבנה וכן הוא בגמ' א"נ קאי על מה שאמר למעלה אסור לעשות דמות חמה כו' דוקא אותו שבמדור העליון דהיינו בשמים אבל דרקון לא היינו דוקא בעושה שאין איסר בעשייתו אבל במוצא ומשום חשש ע"ז אסר אף דירקון כו': ושניהם ע"פ הלכה דירקון עגין נחש ולפי שהוא נחש בריח בשמים הגדול ומושל במזלות להכי יש בו חשד מרדכי פ' כה"צ. יש לו ציצין פירש סנפירין ל"א שערות רש"י. צורות בהמה חיה ועוף מותר אע"פ שגם הם אתו במרום בכסא הכבוד מ"מ ארבעתן גוף אחד שור ואדם ואריה ונשר וחד פרצוף לא מצינו זולת האדם גמרא פ' כה"צ ד' ס"ו.

כג **לרבנן** דר"ש פי' ולאפוקי דר"ש דסובר שם דמיתתן בחנק.

כה **ודרשינן** בחלק כו' פי' מלשון עוד מדקדק כלומר כגון שהיתה וכ"ה במשנה:

כו **שהמסית** שהסית בין בלשון רבים כו' לאפוקי גבי מדיח צ"ל נלך ונעבוד שכן אמרה תורה גבי מדיח נלך ונעבוד א"א וגו' וכ"ם הרמב"ם בפי' המשניות ה"ג בפנים נלך ונעבוד אלך ואעבוד וכ"ה ברמב"ם וה"ה לך עבוד אלא שאין מן הלשון וק"ל. חוץ מזו כו' לפי שנאמר לא תחמול ולא תכסה עליו ופי' רש"י לשם המוסת מביא שנים י"מ למה צריך שנים יבא אחד ויצטרף עמו וטעות הוא שצריך להיות עדות מכוונת וק"ל. אמור לי מה שאמרת לי ביחוד פירש תאמר לי עכשיו ביחוד שאין כאן איש אתנו רש"י: ומה בין מסית למדיח וכו' פירוש אימתי יש לו דין מסית שמכמינים עליו ושאר דיני מסית ואימתי נקרא מדיח שאין מכמינין ושצריך לומר בלשון רבים ושאר דינין כשמסית יחידים יש לו דין מסית הרבה לא נקרא מסית אלא מדיח ויש בו דיקי מדיח. כ"ה במיימון ואפשר טעם שהחמירה תורה גבי מסית

ספר

מנהגי ישרון

או

דרך אמונים

יפיץ אור על מנהגי ישראל קורותיהם ומעמיהם, אדניהם ויסודותיהם המפוזרים ונפוצים בספרים שונים ואחרונים, והרבה הרבה מאד אשר לא נמצאו ולא הובאו מקודם ומעמם הוספתי וחדשתי בו מרעתי ושכלי חדושים ומעמים נבוחים וערבים שחנני ה' אשר לו איחל כי יפיק רצון לקוראיו באמת

לקט וסדר וגם עשה ויכונן

אברהם אליעזר ב"ר אייזיק הירשאוויץ, איש קאוונא.

הוצאה שניה

עם הוספות רבות דרושות ותיקונים נחוצים הרבה מאד.

ווילנא

בדפוס ר' יהודא ליב ס"ץ נ"י, ב"ר אליעזר ליפמאן

שנת תרנ"ט לפ"ק

מפני שנרמז בו ג"פ י"ב חדשי השנה , ואיתא במשפט צדק , דלהכי דוד המלך חי וקים , כיון דלא ישן מעולם שתין נשמי (סוכה דף כ"ו) ולא טעים טעם כמוא שמאבה—ובמהרש"א סנהדרין פ"ד בד"ה נכנס יין יצא סוד וכתב בשם המדרשות , על הפסוק תהילים פ"ט כירח יכון עולם, דכמו שהלבנה אור ט"ו יום שנתמלאה , תתחיל לחסור, כן היו מלכות בות דוד , אחר שהיו מזרעו ט"ו מלכים , נחסר המלכות ביומי צדקיהו כו' וכמו הלבנה שהולכת ונחסרת ט"ז יום עד שתחסר לגמרי ואח"כ מתחדשת באורה , כן אחר שתכלה מלכות בית דוד לגמרי כו' תשיב תתחדש מלכותו כו' ע"ש , וכ"כ הרמב"ן בפ' וישב בשם ר' נחוניא בן הקנה , כמו שהלבנה נפרצת ונבנית , נפרצת ונבנית , כך היא האומה הזאת ומלכות בית דוד מתחלת היותם , עתים נפרצים , עתים נבנים , עד יבא זמן בנינו לעד שנאמר , ובניתי לדור ודור כסאך סלה עכ"ל : איתא באו"ח סי' תכ"ו ס"ב והוא ממס' סופרים פ"כ שאומרים ג' פעמים כשם שאני רוקד וכו' בקידוש לבנה ובבל פעם ופעם רוקדין *) :

סימן ק

נודעים לומר שלום עליכם ג"פ בקידוש לבנה :

מקורו מהג"א החדשות ומובא בטור סי' תכ"ו וברמ"א שם והטעם מבואר במג"א שם סק"א מפני שאמר תפול עליהם אימתה פחד וגו' בא לשלול עצמו וחבירו · מפחד זה לכן אומר אבל עליך שלום וחבירו

---

*) הטעם אמר לי הרב הגאון הגדול מה"ר דאסתריין מהו' מלכסנדר מסה לפידות שליט"א עפ"י מסל : הנה מספרים שקרא בעיר לחם פלך ווהלין עלילות דם ושר הפלך כי' שונא ישראל! והושיב כולם בניב"ם ושינה מותם ויסי גניב מחד ויסם נפשו בכפו ויכע לעיר מלוכה פ"ב ויפול לרגלי הקיסר ויחל בעד נפש המומללים מיגה ויסע חן ומחד לפניו ויתן בידו פקודה להוציאם לחפשי ויסכר הגניב לרון על בית הרלים להניח לת הבשורה וכבותו הסיכה ויסכר למהר הפקודה. להשר ויפלחם לחפשי ויהי לך יגלו וילכו כלם לביתם"ד להודות לד' על חסדו ויחינב הגניב על הביאה ויאמר ד' מלחים לחה הרלים לת מחדך על ידי מס מבקש מהור זה מליכות ימים עפה מיני שיחה למהר העתוני עוה"ב בגויד עדשים הבלי עוה"ז כי יפס קורת רוח שעה ס' בעוה"ב מכל חי עוה"ז לחנם בשביל שמכתבי ולניתי מל בי־דוכד והועלתי הועלה רבה למנכ הכוסים שיהון במהוסם מרלה גם זאת לה למכוד בעד פחוחי לחם לך מם שהנשתי ס"ע כל דגע ממושבי לסיום מוכן ומעוטן מלחת בבותי שזהו שעות ע"ז לחרלה לקבל הבלי עוה"ז , והנה מידבר"י מלמלה לה זכו יבראל מלה להקביל פני מביהם שבשמים פ"ה בחדם דייס וע"כ מרוב ההחפעלות רוקדים לשמי השמים שזהו שעות שהרי אין חנו יכולים לעמוד בך וע"ז חנו מנקשים שכר עוה"ז שלה יוכלו חויבי לעניש בע וזה"ה חז"ל כוכב ל"ה שיבי מעיר מעכבין לת הפולעות .

וחבירו משיב גם עליך שלום , טעם אחר לפי שהלבנה קטרוגה על החמה שאטרה אי אפשר לשני מלכים וכו' וכוונתה היתה להקטין החמה את אורה וע"כ אבר לה הקב"ה לכי וטעטי את עצמך , ואעפ"י שכוונתה לחמה אעפ"כ החמה תאציל אורה ותשפיע אורה ללבנה ועושת שלום עמה ותשלם לה טובה תחת רעה וממנה ילמוד האדם כשרואה הלבנה בחידושה שהיא מקבלת אורה מן החמה ילמוד ממנה מוסר השכל לעשות שלום עם כל אדם ואפילו לחבירו שעשה עמו רעה וישלם לו טובה תחת רעה ובג"פ הוי חזקה להחזיק השלום :

סימן קא

הנשים נוהגות להתרחק מקידוש לבנה .

הנא משום דאיתא בשל"ה שער האותיות וז"ל : מפני שפנם הלבנה נרמה האשה הראשונה דהיינו חטא חוה ומתרחקות מפני הבושה וכו' ומהאי טעמא לא מקיימין מצוה זו אעפ"י שמקיימין מצות עשה שהזמן גרמא כמו שופר , לולב . ולא ראינו מעולם נשים מקיימות קידוש לבנה , אף שהן נזהרות בכל התפלות , כדאיתא בשמות רבה פכ"ח כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים , ותגיד לבני ישראל אלו האנשים ע"ש—והמקדש לא יסתכל בלבנה בשעת ברכה , רק קודם שמברך רואה ראי' בעלמא , הטעם כתב רבינו מאיר הלוי בס' שושן עדות , לפי שמקבלים פני אביהם שבשמים ודינו כמו המסתכל בפני הכהנים בשעת הדוכן בזמן הבית :

סימן קב

בפורים קודם קריאת המגילה נוהגים מחצית השקל .

בהגהת מרדכי פ"ק דמגילה סי' תשע"ז כתב וז"ל : מה שנוהגים ג' מחציות לפורים , משום דכתיב בפ' כי תשא ג"פ מחצית השקל עכ"ל ומביאו הרמ"א סי' תרצ"ד וז"ל : י"א שיש לתן קודם פורים מחצית מן מטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר , ומאחר דשלש פעמים כתיב תרומה בפ' , יש ליתן שלשה עכ"ל , גם נוכל לבאר הענין על אופן אחר , דאיתא בהגהת של"ה דרוש משפטים וז"ל : הרבה דמיונות לאדם להסטבע , כמו שמשא ומתן של המטבע לעשות הלואה בשטר והלואה בפה , כן האדם יעסוק בתורה שכתב ובתורה שבע"פ ; כמו שרגילים לעשות ערבות בהלואה , כך כל ישראל ערבים זה לזה , ובן העונש ושכר הפרעון איתא בסס' ע"ז (דף ד') רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקד

סימן רכז

נוהגים שנמנעים מללמוד בליל שחל תקופת טבת שנקרא ניטל.

הטעם לפי שביטים הראשונים היו צוררי היהודים אורבים עליהם ומכים אותם בלילה ההוא אם שמצאום אותם בתוך או ברחוב מכות אכזריות ולפעמים עד שמתו תחת ידם שהמון חשבו זאת למצוה ולכן גזרו נדולי הדור על המלמדים ועל התלמידים ועל בני הישיבות שיכבדו וישבו בבתיהם בלילה הזה ולא ישוטטו בחצות אנה ואנה (לקוטי פרדס):

סימן רכח

נוהגים שנותנים שלום לאורח ואומרים: שלום עליכם והעונה אומר להיפך עליכם שלום ולא כלשון הנותן וכשאדם אומר לחברו צפרא טבא אומר העונה שנה טובה.

הטעם משום דאיתא בברכות (דף ו') הנותן שלום לחבירו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר ואתם בערתם הכרם גזילת העני (פי' העונה) בבתיכם (שמעתי); ושאילת שלום כל עיקר למדנו מבעז שאמר לקוצרים ד' עמכם, והם ענו איתו יברכך ד' וזה ידוע ששמו של הקב"ה הוא שלום כדאיתא בסם' (שבת י') ומביא ראי' מן הפסוק ויקרא ל'ו ד' שלום (שופטים ז') לכן אנו אומרים שלום עליכם כלשון בעז ד' עמכם והעונה אומר להיפך עליכם שלום כמו שענו הקוצרים אותו יברכך ד', ויפה אמר לי הרב ר' צמח סגיד מקאונא וכמדומה לי שכן איתא בספר קול יהודה כי לפי הטעם שלכן אומר המשיב להיפך עליכם שלום שבאם שיענה כלשון הנותן יחשוב השומע שלא ענה ויקרא גזלן כדלעיל, לפי זה נכון לפרש באבות (פרק ששי) אמר ר' יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך וכו' ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום (כלשון הנותן) משום שבדרך הוא ומי שומע, אולם במקום אנשים ששומעים אז לא אמרתי כן; וישר בעיני. — הטעם כשאדם אומר לחברו צפרא טבא אומר העונה שנה טובה לפי שאמרו חז' מקדים בשלום לכל אדם וכשחבירו מקדימו באמירת שלום ליום הזה, מקדימו המשיב, במה שאמר לו שלום לכל השנה (מ"ח):

לף מה מחד מסם לכניד למדם ענין נן ענין מו לספר עוסם כמר למסנום המומעים והמורדים: לכן נמסתי לחסר מחלו הכל, וכשחלמם כן מסנמחם, כן שוד לף נם מה מחד מסם על כי למה אם להמריח המחים לבוא לעולם סזה לספר להמיים מה מכמסע ומעשה שמם, כלף סמיים מילה כולנים מל המחים ומח ילמו בעיניהם הכל. נמרא

דוד היה מיוחס, וזה גבור חיל, ואולי ירמוז חיל שמיכן להתגבר להחזיר הקדושה המובלעת, חיל בלע ויקיאנו, וחזר ואמר משפחת אלימלך שרומז על הבאת הממשלה, ושמו בועז, שמורה על התגברות על היצה"ר, ובועז הוא יסוד, כמו יכין ובועז :

(ב) **ותאמר** רות המואביה אל נעמי כי'. יראה כי להיות שהיתה מעותדת שיצא ממנה מלכות ב"ד, והוא סוד משיח צדקנו, ודוד נרמז בלשון מציאה, הרמוז בבנות לוט, שתי בנותיך הנמצאות, וכתיב מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו, כמו שדרשו חז"ל, ולהיות שמשיח נקרא עני ורוכב על החמור, לכן שורשו בא מרות שהיתה ג"כ עני' באותה שעה, וזו אלקטה בשבלים, לקט עני, אחר אשר אמצא, שתהיה המציאה ממנו :

ותאמר לה לכי בתי כו'. שלא תתיחס עוד למואב, כ"א לבתי בת נעמי שהיא הממשלה בת הבינה, בשבלים גימטריא משיח ה', ולזה בא בהסח הדעת כמו מציאה, כמו שדרשו חז"ל שלשה באים בהסח הדעת, משיח, מציאה, למה ששורשי נקרא מציאה :

(ג) **ותלך** ותבוא כו'. כבר דרשו חז"ל עד דלא אזלא אתיא, ויראה כי כבר אחז"ל אע"ג דאיהו לא הוי מזליה חזי, לכן ביחנה בשדות אחרות רק שלא נשאה לבה להיות בשדות אחרות, עד שבאתה לשדה זו, אשר נשאה לבה אותה ללקוט שם, שהשיגה ששם תמצא זיווגה, ושם השיגה שרשה להחזיר הקדושה לשורשה, לכן נאמר ויקר מקרה חלקת השדה גימטריא שדי, שם חזרה הקדושה לשורשה לבועז אשר ממשפחת אלימלך, וזה לקט הנינוצין לקדושה :

(ד) **והנה** בועז בא מבית לחם כו'. יראה ע"פ הגמרא שלהי ברכות התקיני שיהיה אדם שואל שלום חבירו בשם, שנאמר ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ובשלהי מכות איתא, שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה, על ידן כו', ושאילת שלום שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, והסכימו ב"ד של מעלה שנאמר בגדעון ה' עמך גבור החיל, ומהרש"א באגדות תמה, דהא גדעון קודם לבועז טובי, ולא תירץ כלום, ויראה ע"פ מה דאיתא בנדרים דף יו"ד, שלא יאמר אדם לה' עולה, כי שמא ימות ונמצא מוציא ש"ש לבטלה, וא"כ יפלא, איך אמר בועז ה' עמכם, היה לו לומר עמכם ה', אלא ע"כ חביב לפניו יתברך שאילת השלום, עד שזכות זה כדאי שלא ימות כרגע ויוכל להקדים השם, והנה ודאי אחר דמעשה גדעון קדים, י"ל שבועז למד מגדעון, אלא שלא היה יכול ללמוד שמותר להקדים השם, דזה אין ללמוד מן המלאך שהוא קיים באיש ואין שייך בו מיתה, אמנם ממה שנכתבה נבואה זו שאמר המלאך, וכבר אחז"ל במגילה דנבואה שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה (ב"ב דף ט"ו) שמואל כתב ספר שופטים, ובוודאי ברוח הקודש נכתב, ושמואל כתבו אחר בועז שקדם לשמואל, ואילולא הסכימו מן השמים לזה, לא היה שמואל כותבו ע"פ רוה"ק מאחר שאין ללמוד ממנו, ואיכא למטעי שיוכל להקדים השם לשאילת השלום, אלא ודאי ע"כ כתבו לומר שבועז כדין עשה, יבזה מובן שבועז אמר ה' עמכם, לפי ששאילת שלום מצוה כ"כ שיכול להקדים, משא"כ להשיב שלום שהוא ודאי מפני הכבוד, לכן לא הקדימו השם, רק אמרי יברכך ה', ולא היפך ה' יברכך, שלהם לא הורשה להקדים השם :

(ה) **ויאמר** בועז כו'. כבר נתעוררו וכי דרכו של בועז לשאול בנשים, ואפשר לפי שהכיר במלבושיה שהיא מואביה, וכמ"ש הא"ע, ואם כן אחר שבאה ללקוט, עניי א"י היו קודמים לעניי מואביים, לזה אמר לנערו הנצב על הקוצרים שהוא המשגיח, נמי הנערה הזאת, כי אחר שחשבה למואבית, א"כ היה לעניי א"י קדימה עליה כו', כדאיתא בשלהי הוריות :

(ו) **ויען** הנער כו'. יראה כי במדרש רבה איתא בפסוק ותרא כי מתאמצת היא, אמר ר"י ב"ר סימון, בא וראה כמה חביבין הבאים לידבק בדת אמת לפני המקום, כיון שנתנה דעתה להאמין בה' השוה אותה הכתוב לנעמי, יראה שנסמך על מה שכתוב ותלכנה שתיהן, ובזו מובן עם שנערה מואביה היא, הנה היא שבה עם נעמי בשיקול, וגם שבאה משדי מואב שהיה מקום הקליפות ע"כ אין ראוי לדחותה :

לפי המסקנה הנ"ל – שבנוסף להבטחתו הראשונה נצטווה יעקב גם לבנות מזבח – יוצא לכאורה שיעקב נוהג שלא כסדר הנכון. בעוד שבתחילה היה עליו לקיים את נדרו ורק אח"כ לקיים את הציווי לבנות מזבח שעליו נצטווה באחרונה, הוא נוהג ההיפך ומקדים את האחרון!

נראה לומר, שיעקב מתעכב ומשתהה בקיום נדרו עד שיוכל לראות שהתנאי להבטחתו – "ושבתי בשלום אל בית אבי" (שם כח כא) – מתממש. עם הגיעו לארץ ישראל, נפגש יעקב עם אנשי שכם והוא חושש לחייו – "ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי" (שם לד ל). לאחר מכן הוא זוכה ל"ויהי חתת אלוקים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב" (שם לה ה). עם זאת, "חִתת א-להים" זו עדיין איננה ברכת שלום, אלא רק מניעת מלחמה. יעקב עדיין אינו בטוח שתנאֵי "ושבתי בשלום" יתממש, ולכן הוא מחכה עם נדרו, אך את ציווי המזבח הוא ממהר לעשות. רק לאחר שה' נגלה אליו ואומר לו ששמו יהיה ישראל: "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך" (שם שם י), שהוא בבחינת 'שר' אצל הקב"ה, ואף מקבל הוא את ברכת הארץ, מבין יעקב שעתה הוא "יציב בארעא" ואיתן מושבו בארץ ישראל, ולכן הגיע בודאי זמן קיום הנדר.

שאילת שלום | לפרשת ויגש

"ויברך יעקב את פרעה" (בראשית מז ז). מה משמעות 'ברכה' זו? רש"י פירש (שם): "היא שאילת שלום כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים". יתכן ששאילת שלום היא אמירת המילה "שלום", ויתכן שפירושו התעניינות בשלומו של השני (מה שלומך).

בדיני אבלות למדנו שאבל אסור בשאילת שלום (מו"ק כא ע"ב, שו"ע יו"ד שפה א), ובפשטות שאילת שלום האמורה שם הינה אמירת שלום. אסור לברך את האבל בברכת "שלום" שהרי אינו בשלום, אבל להתעניין בשלומו מסתבר שמותר (וכך שמעתי מהגרז"נ גולדברג שליט"א). לפי זה נראה כמו האפשרות הראשונה שהצגנו לעיל. אמנם אסור גם לשלוח מנות לאבל, במשך שנת האבל, כחלק מהאיסור של שאילת שלום (שו"ע

יו"ד שפה ג), ולפי"ז משמע קצת כמו ההבנה השנייה ששאילת שלום היא עניין מקיף וכולל יותר מאמירת "שלום" בעלמא.

כמו כן מצאנו איסור שאילת שלום בתשעה באב (שו"ע או"ח תקנד כ). שם נראה שהמובן הוא "שלום" כפשוטו. כיו"ב בתעניות על הגשמים למדנו (תענית פ"א מ"ז) "עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה בארוסין ובנישואין ובשאילת שלום בין אדם לחברו", וגם שם נראה שהכוונה כפשוטו (עיין שם יד ע"ב).

מקור נוסף בו נזכרת "שאילת שלום" מצאנו בגמרא ברכות (יד ע"א) "אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו, כמה שנאמר (ישעיה ב כב) 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא'. אל תקרי בַּמֶּה אלא בַּמָּה. ושמואל אמר 'במה חשבתו לזה ולא לאלוה'". להלכה נפסק שאסור להשכים לפתחו של חברו וליתן לו שלום, כיון ששלום הוא שמו של הקב"ה ואין ראוי להזכיר שמו על האדם קודם שמכבד את הקב"ה (שו"ע פט ב, מ"ב שם ס"ק יא). ונראה ש המשמעות היא "שלום" כפשוטו, כמו ההבנה הראשונה (עיין שם בהמשך הסעיף לעניין אמירת "צפרא דמרי טב", ומ"ב ס"ק יא לעניין אמירת שלום בלעז).

לעומת זאת, בגמרא בגיטין (פז ע"א) נאמר שעדים שחתמו על שאילת שלום שבגט, הגט פסול כיון שיתכן שלא חתמו על עיקר הגט אלא על שאילת השלום. ויש לעיין, האם שאילת שלום שם פירושה כתיבת המילה שלום או התעניינות בשלום אדם. בפשט הדברים מדובר לאו דווקא במילה "שלום" אלא "דרישה בשלום", וכמו ההבנה השנייה.

כמו כן, הגמ' בקידושין (ע ע"ב) אומרת שאסור לאדם לשאול בשלום אשה, ולכאורה שם הכוונה שהכוונה לאו דווקא למילה "שלום" אלא "התעניינות בשלום" (ועיין מהר"ם שיק אהע"ז סי' נג, ואולי הכוונה כפולה).

מכאן, שאין הכרעה האם כאשר בירך יעקב את פרעה אמר לו "שלום עליך" או רק התעניין בשלומו. והדבר צריך לימוד.

ב. אמירת תודה על הלואה

כ״ב אדר ב׳ תשמ״ו

ישפות ד׳ ברכה וכט״ס להאי גברא רבה הגרימ״מ רפפורט שליט״א

אחדשה״ט וש״ת בכבוד ויקר כיאות לכה״ג, קבלתי יקרת מכתבו החשוב ונהניתי מדבריו, והנני משיב עליו בקצרה לפי סדר אותיותיו המחכימות.

א) אמנם הדפסתי כך לפני כמה שנים בירחון ״מוריה״ [מנחת שלמה סי׳ כ״ז דשרי לומר תודה על הלואה ואין בזה משום ריבית דברים]. אבל מיד נודע לי וגם העירו לי משו״ע הרב, כי אני חשבתי שבדרבנן רק קילוס וברכה הוא דאסור מפני שהמלוה נהנה וחשיב כאילו הלוה נותן לו רבית דברים, אבל לקבל הלואה בחנם ללא שום תשלום ולהתנהג כאילו המלוה לא עשה לו כלום אין זה מדת דרך ארץ ולא נכון לעשות כן, ולזאת חשבתי שצריך עכ״פ להראות לו שהוא מבין ומרגיש את החסד שעשה לו והוא מודה לו עבור זה שקיים מה שכתוב בתורה והלוה לו ללא שום תמורה, אך אעפ״כ הוספתי מיד על הגליון שאני חוזר ממה שכתבתי מפני ההלכה שבשו״ע הרב, ומשום מה לא הרגיש בזה המעתיק ולא נדפסו הדברים האלה ואני באמת מצטער על זה וגם רבים כבר שמעו ממני שחזרתי ולמה זה לא נדפס והנני תקוה לתקן בעה״י את זה.

ג. ריבית דרבנן ללא ידיעת המלוה

ב) נלענ״ד מסברא דהאיסור שיש על הלוה הוא רק מפני שהמלוה אסור לו לקבל שום שכר עבור ההלואה וצריך להלוות רק בחנם ולכן אם אינו יודע כלל שמקבל שכר מסתבר שמותר וגם אסור להיות כפוי טובה, ואם המלוה נעשה עני שפיר מותר וגם צריך הלוה לעשות לו כמעשהו הטוב וליתן לו באופן שהמלוה לא ידע כלל שהלוה נתן לו, ודבר זה מותר לענ״ד אע״ג שהלוה יודע בלבו שהוא עושה כן רק בשביל החסד שהמלוה עשה אתו. אף גם הרחקתי לכת ונסיתי ליישב בכך תמיהת הפנ״י ועוד בב״מ בדף ס״ד כשהמלוה אשכח טופיינא אף ששם זה עדיין דחוק. וכיון שזה רק רבית דרבנן אשר כתב הרשב״א [ב״מ ס״ח ע״ב] והרא״ש [סי׳ מ״ב] שהאיסור רק על המלוה נראה פשוט שבכגון דא לא חשיב המלוה כשגג בעבירה.

ג) מסתבר דכיון שקיי״ל דכופין את היורשים על כך לכן אע״ג שלא זכה המקבל ממש בדבר המסוים שהנותן ציוה ליתן לו, מ״מ נשאר שפיר חוב על הבנים לשלם לזה שאביהם ציוה ומסר לשליש ליתן לו, אע״פ שקדמו ומכרו לאחר כי למה יפקע מהם החוב של מצוה לקיים דברי המת, ומזה שאמרו בגמ׳ גיטין ובשו״ע, אפשר דמיד כשהנותן מת זכה מיד השליש עבור המקבל וממילא גם זוכין בכך היורשים, ומצינן נמי במכירי כהונה דאע״ג שמעיקר הדין יכולים הבעלים לחזור מ״מ כל זמן שלא חזר שפיר חשיב כמוחזק ובכור נוטל פי שניים, ועדיין צ״ע.

ביקרא דאורייתא ובכל חותמי ברכה

שלמה זלמן אויערבאך

ד. קנס על איחור בהחזרת החוב

לענין קנסות הנהוגים בגמ״חים אשר הקנס הוא לפי ערך הזמן, שכשמאחר בהחזרת ההלואה חצי שנה משלם שקל אחד, וכשמאחר שנה משלם שני שקלים. וטענו רבים שדינו כריבית ולא כקנס, נראה די״ל דכיון שאחר שהגיע זמן הפרעון יכול הגמ״ח לגבות החוב, נמצא דלאחר הזמן הו״ל כגזילה אצלו, ואין כאן שכר המתנת מעות כי אם שיעור גודל העוולה, ועל עוולה של חצי שנה משלם רק שקל אחד, ושל שנה שלמה משלם שני שקלים, ורק אם היתה תקנה שאם התנאי הוא שאם יתן את הקנס של שקל אחד שוב אין הגמ״ח יכול לתבוע ממנו עד סוף חצי שנה שפיר חשיב אגר נטר. ועיין בזה היטב בסי׳ קע״ז סעיף י״ד ובמפרשים ודו״ק היטב, כי אע״פ שבכל הלואות ריבית אפי׳ אם התנה המלוה שיוכל לגבות בכל שעה שירצה ואז יעשו חשבון לשלם עבור כל שבוע ושבוע ודאי חשיב ריבית, מ״מ הכא דשלא בהיתר הוא מאחר את הפרעון, שפיר שייך שם של קנס.

ה. תשלום הפסד שנגרם למלוה מחמת איחור הפרעון

בנוגע לזה שהמלוה תבע את החוב מהלוה וגם אמר לו שאם לא ישלם לו את חובו יהיה מוכרח ללוות כסף מאחרים ולשלם עבורם רווחים, והשיב לו הלוה על זה: ״אין דבר אתה לא תפסיד״.

נראה שהלוה פטור וגם אסור לשלם להמלוה את הרווחים ששילם המלוה לאחרים, שהרי אפילו אם אחד בא ואומר לחברו שילוה עבורו כסף מאחרים ע״פ היתר עיסקא והוא ישלם לו את הקרן והרווחים שישלם המלוה לאחרים ג״כ אסור (אם לא בכה״ג שנעשה דרך שליחות ובאופן המותר). ודבר זה נשמע מפסק השו״ע ביו״ד סי׳ קס״ט סעיף י״ז עיי״ש. וביותר מוכח דבר זה מפסק הרמ״א בהג״ה סי׳ ק״ע סעיף א׳.

ועיי״ש בט״ז סק״ג שאם אחד מן השותפין לוה לצורך השותפות ע״פ היתר עיסקא יכול שפיר לשלם את הרווחים מהקופה המשותפת משום דאמרינן דכמו שהוא לוה בהיתר עיסקא כך הוא נותנו גם להשותפות

רבית דברים / שאלת שלום לאדם

<u>חשוקי חמד בבא מציעא דף עה עמוד ב</u>

אפילו דיבור אסור

האם מותר לומר תודה או תזכו למצוות לאחר ההלוואה

שאלה. לקח הלוואה מחבירו, האם לאחר ההלוואה מותר לומר לו תודה, או תזכו למצוות, או שמא יש בזה משום רבית דברים ואסור?

תשובה. נאמר בבבא מציעא דף עה ע"ב, תניא רשב"י אומר מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום, שאסור להקדים לו שלום, שנאמר נשך כל דבר אשר ישך, אפי' דבור אסור.

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן פ) נשאל אם מותר ליתן תודה בספרו שמדפיס, למי שהלוו לו כסף להדפסת ספרו. והשיב נלע"ד שבלשון תודה כמו שאסור לומר להמלוה עבור הלואתו מדין ריבית דברים, אסור גם לכתוב ולהדפיס, אבל יכולין לכתוב בלשון הודעה שיתברך מן השמים, כי אמת שיתברך בזכות מצותו הגדולה ונמצא שהוא רק הודעה וספור דברים בעלמא, שודאי מותר לפרסם איך שלוה מפלוני סך כך וכך, אף אם יהיה מזה להמלוה הנאה ממה שנתפרסמו חסדיו כי מצוה לפרסם עושי מצוה אם אין מקפידין להסתיר, לכן גם בכתב ודפוס רשאין לפרסם לכתוב בנוסח כזה 'ברכה נתונה מהשי"ת לפלוני הגומל חסד והלוה להדפסת הספר כך וכך', או דוגמא של נוסח זה. שלשון כזה הוא רק הודעה וספור דברי אמת שיש ברכה מהשי"ת לפלוני שגמל חסד בהלואתו.

ובדרכי תשובה (סימן קס ס"ק פח) הביא בשם ספר מרבה תורה (שם ס"ק כד) שעמד ג"כ בנ"ד, ומצדד להתיר ע"פ מ"ש הדברי מלכיאל, דבמצוה שרוצים שתעשה פירות שילמדו ממנו אחרים לעשות גם הם כמותו, מצוה לפרסם שם העושה לטובה וכו'. וכן הוא בשו"ת הלל אומר (יו"ד סימן עה). ע"ש.

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן כז) כתב שיש שאין אומרים "תודה", ונוהגים משום כך לומר במקום זה "תזכו למצוות". ולענ"ד לא יפה הם עושים כי תזכו למצוות הוא ממש ברכה והיינו רבית דברים, כמו שכתבו התוס' בקדושין (דף ח ע"ב ד"ה צדקה) ואילו אמירת תודה חושבני דאין בזה שום איסור, שאינה אלא כאילו המלוה מתנה עם הלוה, שלא יהא כפוי טובה לשום אדם, ואף גם למלוה ברור הדבר שחלילה להלוה להיות ככופר בטובתו שעשה לו המלוה, וחייב שפיר להחזיק לו טובה, וליתן לו זכות קדימה בדבר שהוא אינו חסר, וגם אינו גורם למלוה ריוח של ממון, וגם מותר הלוה ליתן מתנה למלוה עבור זה שהלוהו אם המלוה לא ידע כלל שהלוה הוא הנותן, ומה שאסור להקדים שלום היינו מפני שהוא ברכה.

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן סח ב) חזר בו, וטעמו על פי מה שכתב בשולחן ערוך הרב (הלכות ריבית סעיף ט) אסור להקדים לו שלום אם לא היה רגיל מתחלה להקדים לו, ואין צריך לומר לקלסו בפניו, או להודות ולהחזיק לו טובה, או לברכו בפניו על שהלוהו, או על שהרחיב לו זמן, שנאמר 'נשך כל דבר אשר ישך' אפילו דבור אסור. ואם צריך לבקש ממנו שילוהו או שירחיב לו זמן יבקש בדברי תחנונים בלבד ולא בדברי שבח וקילוס או חניפות דברים אחרים, עכ"ד. ולכן כתב שחשב שבדרבנן רק קילוס וברכה הוא דאסור, מפני שהמלוה נהנה וחשיב כאילו הלוה נותן לו רבית דברים, אבל לקבל הלואה בחנם ללא שום תשלום, ולהתנהג כאילו המלוה לא עשה לו כלום אין זה מדת דרך ארץ ולא נכון לעשות כן, ולזאת חשבתי שצריך עכ"פ להראות לו שהוא מבין ומרגיש את החסד שעשה לו, והוא מודה לו עבור זה שקיים מה שכתוב בתורה והלוה לו ללא שום תמורה, אך חזר בו.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

סימן ג

בדין דברים שבקדושה ושאילת שלום בביה"כ ובית המרחץ

א) הגמ' (שבת דף יו"ד ע"ב) מחלקת בין מרחץ חדש לביהכ"ס חדש, דביהכ"ס אפי' חדש אסור לקרות בתוכו לאחר שהזמינו, משא"כ בית המרחץ חדש דמותר, משום דביה"כ מאיס. ופירש"י ז"ל, ד"ה שאני וכו' "ושם מגונה עליו" וכו'. ותוס' שם כתבו, "דנפיש זוהמא", ע"כ.

וראה ראיתי להגאון הנצי"ב ז"ל בס' מרומי שדה שם, דהק' בשלמא לפירש"י דכ' משום דמאיס ד"שם מגונה" הוא יובן דאסור ואפי' בביה"כ, אבל לפי' התוס' דגרסו ופירשו משום דנפיש זוהמא אינו מובן. מה שייך זוהמא בבית חדש שהזמינו בלבד לבית המרחץ, ועיין שם מה שפי' והגהמ"ח עצמו דחה וציין עמ"ש בהעמק שאלה (פ' חוקת) דבדיבור בלבד כשמזמין נאסר.

ב) ועוד כתב שם המרומי שדה, ד"ה אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, ואת"ד כוונת הגמ' כשאומר "שלום" כשמתכוין לשם מצוה וכו', ומ"ש הק' הגמ' אלא מהימנותא אסור למימר בביה"כ דכתיב הא-ל הנאמן, אין הכוונה דיהיה אסור לומר תיבת נאמן דא"כ היה להגמ' לומר אלא מעתה נאמן אסור לומר, דהא ודאי דתיבת נאמן אינו שם הקדש, אלא ה"ק, דאם רוצה להזכיר את הקב"ה ברמז בביה"מ וכו' עכ"ד, ש"מ מפירושו זה דמילת "שלום" עצמו אינו קודש אא"כ נשתמש בו בשאילת שלום לחבירו.

אולם נלע"ד דדב"ק צריכין ביאור, דראיתי להר"ן ז"ל (שבת שם) דכתב ד"ה אסור לאדם וכו' וכתב רבינו יחיאל ז"ל, דמהכא שמעינן דאסור לכתוב באיגרת שלומים שלום דשם קודש הוא ומצוי לאדם לזורקן באשפות ובמקומות המטונפים וכן אנו נוהגים שלא לכתוב שלום שלם עכ"ל, וכן כתב עוד בד"ה הכא שם גופיה איקרי שלום, והק' שם למה לא מנו לפי"ז שם שלום באותן שמות של הקב"ה שמונה שם במס' שבת וצ"ע. ש"מ מדברי הר"ן דעצם שם "שלום" יש בו קדושה ממה שתמה דלמה לא נמנה הוא באותן שמות שמנו במס' שבועות והשאיר בצ"ע, נראה דס"ל דקדוש הוא כשאר שמות הקודש ולכן אסר לכותבו באיגרת וככיו"ב, ואם כמ"ש הנצי"ב ז"ל דתליא הא איך אומרו ובמה וכו', צ"ע.

ג) אלא דגם זה לא איפרק מחולשא דראיתי לג"ע מרן החיד"א זלה"ה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
מעט דבש - ב בן יצחק, דוד עמוד מס : 62 הודפס ע"י אוצר החכמה

בס' ברכ"י (חיו"ד סימן רע"ו אות מ"א), דהביא את הר"ן הנז', וכתב אבל הרא"ש ז"ל בתשובותיו (כלל ג' סימן ט"ו) כתב דלא מצינו מי שאוסר למחוק שלום ובכל אגרות כותבים שלום וזורקין ונמחקין וכו' ע"ש, וכ"כ בריטב"א לשבת כת"י, וז"ל, וכתבו בתוס', דמ"מ אף שלום מן השמות הנמחקין הוא וכן אין נזהרין לכותבו אף בשטרות של רשות וכיוצא עכ"ל. אמנם הברכ"י העיר מתוס' (סוטה דף יו"ד ע"א) דמשמע ד"שלום" אסור למוחקו אלא דבתכ"ד כתב דתוס' סוטה אינם תוס' העקרים ועיי"ש מ"ש עוד ואכמ"ל. איך שיהיה נשמע מכל זה דעצם השם "שלום" קודש הוא.

ד) ואנכי הרואה להגאון מהר"י עייאש ז"ל בספר לחם יהודה ח"א על הרמב"ם (בפרק ג' מהל' ק"ש דף צ"ד ע"ב) ד"ה חצר המרחץ, דכתב תימה דלמה רבינו השמיט דין "שלום" בבית המרחץ מאחר דבהל' תפילין (פ"ד הל' כ"ב) כתב חילוק בין חדר פנימי לחדר אמצעי לענין חליצת תפילין, וכתב ליישב דאפש"ל דס"ל לרבינו דלא קיי"ל כסוגיא דשבת מדאיתא בפ"ק דסוטה (דף יו"ד) דהק' אלא מעתה שמשון שמו של הקב"ה וכו' אלא מעין שמו של הקב"ה, משמע דהא בהא תליא, דהיינו כל שאסור למוחקו הוי שמו של הקב"ה, וכיון דאשכחן בפ"ד דשבועות דלא מנו שלום בהני שמות שאינן, נמחקין וכו', אלמא משמע דס"ל דשלום אינו אלא כינוי, אבל הרי"ף והרא"ש שהעתיקו הך ברייתא כלשונה וכתבו נמי הך דר' המנונא, לכאורה נראה דס"ל כתוס' דסוטה דשלום אינו נמחק וכו' אמנם סיים דלא מצינו להם, היינו להרי"ף והרא"ש, שהזכירוהו בהדי שמות שאין נמחקין, וצ"ל דדעתם אעפ"י שהוא נמחק כיון דמצינו ששמו של הקב"ה נקרא שלום אין לאומרו במרחץ וכו', עכ"ד. ועפי"ז שם מעיר הלח"י על מרן דלא הו"ל לכתוב בשו"ע (סימן פ"ה ס"ב) אבל משמות שאין נמחקין אסור להזכירם שם דמשמע דנמחקין מותר ואפילו שלום, כיון שהרי"ף והרא"ש חולקין ע"ז ועיי"ש שיישב, עכת"ד.

הנה מ"ש דהרי"ף והרא"ש ס"ל כתוס' דסוטה דשלום אינו נמחק וכו', פלא הוא על הרב ז"ל דאיהו גופיה שם כתב וכן מוכח מתשובת הרא"ש (כלל ג' סימן ט"ו), ומאחר שבנ"ה עלי"ו ציו"ן ושם כתב מפורש הרא"ש וז"ל, ולא מצינו מי שאוסר למחוק שלום וכו' עיי"ש, ולפי"ז איך אפשר לומר דהרא"ש ס"ל כהתוס' דסוטה, ואיך נעלם מעינ"ק לרגע לשה"ט של הרא"ש. ובאמת ראיתי דכבר עמד ע"ז מרן החיד"א ז"ל, מעין זה, דתמה על הרא"ש, שכתב דלא מצינו מאן דאסר למחוק שלום וכן קשה על הריטב"א ז"ל (שבת כת"י), דכתב משם התוס'

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

דשלום מן שמות הנמחקין, והרי כתבו התוס' סוטה שם וכו' עיי"ש, דמשמע דשלום אסור למוחקו, ויישב תמיהה זו בברכ"י שם, וז"ל, ושוב נזכרתי דתוס' דסוטה אינם תוספות העקרים, והראיה מפסקי התוס' שאינם מכוונים לדברי התוס' בפנים עכ"ל עיי"ש, ודו"ק.

ה) ובס"ד מצאתי מקור וסייעתא לדברי הגאון הנצי"ב ז"ל, במה שכתב לחלק בין כשאומר "שלום" בסתם ובין כשאומרו בתור "שאילת שלום" דהיינו ששואל בשלום חבירו דאז הוי מצוה ואסור וכו' עיי"ש.

הנה ראיתי לג"ע החיד"א ז"ל בברכ"י (חיו"ד סימן רע"ו בשיו"ב סק"ה) דכתב משם הרדב"ז ז"ל, דכתב בתשובותיו (דפוס ויניציא סימן ר"ך) בדין אם מותר לכתוב באגרות שלומים לחבירו וכיו"ב מילת "שלום" מאחר שהינם נזרקים באשפתות, וכתב ומסיק הרדב"ז לחלק שם, דדווקא בשעת "שאילת שלום" לא יכתוב מלא, אבל אם בא לכתוב שיש שלום בעולם או בין אדם לחבירו וכיוצא שהוא סיפור דברים אין ליזהר ומצי לכתוב מלא ע"ש עכ"ל. הא קמן דזה כמ"ש הנצי"ב ז"ל, לחלק.

ו) אלא דעדיין לא מצאתי מנוח בזה דדבר זה אינו מוסכם דכתב הרב ב"ח ז"ל (סימן פ"ד) דאדם ששמו שלום אסור לקרותו בשמו בבית הכסא ובבית המרחץ וכו' ע"ש. והביאו הרב שכנה"ג (בהגה"ט אות א') וכ"כ המג"א שם, וכ"כ הפר"ח, אמנם הט"ז סק"ג חלק על הב"ח, וכתב דמותר לקרות לאדם ששמו שלום בביה"כ ובביה"מ יעו"ש, והסכימו עם הט"ז כו"כ אחרונים, הפרמ"ג, והכס"א אות ד' וכן הביאו הרב א"ר ז"ל (שם אות ב'), והסו"ב אות ב', וכ"כ ר"ז שם, שכן נוהגים. וכן הסכים הברכ"י (סי' פ"ה אות ט') וסיים דהמחמיר בזה הנה שכרו איתו וכו' עכ"ד עיי"ש, ואכמ"ל. כ"ז אסף איש טהור הרה"ג המקובל מהרי"ח סופר זלה"ה בספה"ק כה"ח (סימן פ"ד אות ז') עיי"ש מ"ש עוד בזה.

איך שיהיה נראה דאין זה ברור ומוסכם, ופלא על הכה"ח שלא הביא רדב"ז הנ"ל.

ז) ועוד ראיתי להמרומי שדה שם, דיישב ע"מ שהקשו על התוס' שם דגרסי שאני ביהכ"ס דנפיש זוהמא, דלכאורה מה שייך נפיש זוהמא בביה"כ חדש שלא נשתמש בו, דבשלמא לרש"י דגריס מאיס ניחא, דר"ל השם ביה"כ מאיס ומגונה, ויישב דהתוס' לטעמייהו אזלי דס"ל בסנהדרין (דף מ"ז) דאפילו לאביי דס"ל הזמנה מילתא אינו אלא בשעשה מעשה לשם זה, ולא בדיבור

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

בעלמא, וה"נ ס"ל דלא אסור ביה"כ בהזמנה אלא בשעשה בו דברים השייכים לביה"כ, והיינו זוהמא וכו' עיי"ש.

ח) וראיתי להרב אור שמח (בפ"ד מהל' תפילין הי"ז) דכתב דמרבינו הרמב"ם משמע דאסור להכנס לביה"כ אף בתש"י ממאי דכתב רבינו, היה לבוש בתפילין והוצרך לביה"כ וכו' ולא חילק בין תפילין של יד לשל ראש בכל ההלכה, וכו' ע"כ. ועוד כתב שם להב"י הוכחה לזה, מדין דאסור לישן עם התפילין גזירה שמא יפיח בהם ובודאי דגם בתש"י אמרו כן וכו', עיי"ש שהאריך, ואכמ"ל, וה' יעבת"א.

דב"ש ס"ט

אוצר החכמה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
מעט דבש - ב בן יצחק, דוד עמוד מס : 65 הודפס ע"י אוצר החכמה

מופלט גם ב"מצוות התלוי" אי שמע — שנו

ה.

שאילת שלום — עיונים

א. שאילת שלום — לאביו ולאמו — משנה, ברכות, מאימתי, יג א, בא"ד: "רבי יהודה אומר, באמצע שואל מפני היראה", וכתב הרא"ש שם, וז"ל: "פרש"י, אדם שהוא מתירא שמא יהרגנו, ולא נהירא לי, פשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה, דכתיב איש אמו ואביו תיראו, ותנן מורא רבך כמורא שמים", והוא בטור או"ח סי' סו, משמו. בדרך זו הלך גם הרשב"א, ברכות שם, וסיים "וכן פירשוה הגאונים ז"ל. המאירי, ברכות, שם, הביא את השיטה הנ"ל, ודחה את ראייתם מסוגית הגמרא, ומה שהק' ארש"י ודעימי', דאם מפני היראה הוא משום פיקו"נ פשיטא, השיב "שאין אנו מפרשים יראה חשש הריגה, אלא חשש שנאה ויראת איזה היזק".

ב. שאילת שלום לרבו — ברכות יד א, איתא: תניא נמי הכי הקורא את שמע ופגע בו רבו וכו' ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה כו', ועי' בראשונים דלעיל, שי"א דכבוד זה בכלל מורא, ועי' מג"א או"ח סי' סו, סק"ב, מתרוה"ד ס' קלה, "דת"ח מופלג בדורו, הוי בכלל מורא".

שו"ע יוד, סי' רמב, סעט"ז — "לא יתן שלום לרבו, ולא יחזיר לו שלום, כדרך שאר העם, אלא שוחה לפניו, ואומר לו ביראה ובכבוד [שלום עליך רבי ואם נתן רבו שלום אומר לו] שלום עליך מורי ורבי".

הגה בסוגרים שם: "וכן נוהגין, ויש אומרים דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל, שנאמר, ראוני נערים ונחבאו (ירושלמי, הביאו הגהות מיימוני פ"ה, וכ"כ תא"ו נתיב ב, וב"י בשם רבנו יונה).

ג. שאילת שלום לגדול הימנו — ברכות ברייתא הנ"ל, וברי"ף שם איתא: "מי שהוא גדול ממנו בחכמה", וכתב על זה במעדני יו"ט על הרא"ש שם, בא"ד: "ולפי זה רבו דוקא חייב לירא ממנו, אבל לא שגדול ממנו בחכמה, שאין חייב לירא ממנו, ואין בו אלא מפני הכבוד, דאי אף בגדול כזה בכלל יראה הוא, א"כ רישא דמפני הכבוד אמאן קאי כו', ומצינו להרשב"א שכתב בפשיטות דמי שגדול ממנו בחכמה הוי בכלל מפני היראה", ואמנם עי' מאירי ברכות שם, בא"ד: "ויש מפרשים בענין מפני היראה אביו או רבו, ומפני הכבוד כל שגדול ממנו בחכמה כו' ", ועל זה כבר עמד במג"א או"ח סי' סו, סק"ב, ע"ש.

ד. שאילת שלום לגדול הימנו בשנים או בעושר — כתב מעדני יו"ט, על הרא"ש, שם, אות ג — "או מי שהוא גדול ממנו, נ"ל לפרש דר"ל בשנים או בעושר, דזקנה ראוי לכבוד, וכן נמי עושר, כדאיתא בפ"ב דקדושין דף מט, כל שבני עירו מכבדין אותו מפני עשרו", וע"ש הכרחו לפרש כן לשיטת הרא"ש; עי' שערי תשובה, שער ג' אות קצט, באו"ד: "כדרך שמכבדים בני האדם את העשירים מדרך סלסול ולתקות התועלת, בעבור כי דרכם צלחה, ולא מפני חין ערכם כו'".

ה. שאילת שלום לאדם נכבד — רש"י ברכות, יג א, במשנה, באו"ד: "שואל מפני הכבוד, שואל בשלום אדם נכבד, שראוי להקדים לו שלום" — הנה רש"י לא פירש מצד איזו מעלה הוא נכבד, אם מצד הזקנה, העושר, או המעשים והמדות וכדומה, ולענ"ד כיון דלא נחית רש"י לפרושי הי מיניהו ע"כ דאין חילוק והעיקר הוא רק אם הוא נכבד בעיני הבריות. אמנם גילך ונחזי מה אמרו בזה המפרשים והפוסקים.

כסף משנה, הל' קריאת שמע, פ"ב, הט"ו, כתב באו"ד: "ופרש"י כו', ולפי דעתו מפני הכבוד, היינו מפני אדם נכבד, שראוי להקדים לו שלום, אבל דעת רבנו דמפני הכבוד היינו דוקא מי שהוא מחויב בכבודו, אבל איש נכבד שראוי להקדים לו שלום לא" — אף הוא לא נחית לפרש שאיש נכבד הוא בענין מסויים, וכנראה שהוא כמש"כ לעיל (ואולי אף שאין לו מעלות מצד עצמו אלא שהוא מיוחס מצד משפחה נמי בכלל נכבד הוא לענין זה).

וז"ל אלי' רבה, או"ח סו, סק"א, באו"ד: "והרמב"ם כו' וא"כ יש מחלוקת בין רש"י ורמב"ם, דלרמב"ם אדם נכבד כגון אדם גדול בשנים או עושר אין בכלל מפני הכבוד, ולרש"י הוא בכלל מפני הכבוד, ודמי לאביו ורבו וגדול בחכמה, כו'" (כלומר, דלרש"י גם אביו ורבו וגדול בחכמה אינו אלא מפני הכבוד, ונמצא גדול בשנים ובעושר שווה להם — המאסף).

ו. שאילת שלום חברו — משנה, ברכות, הרואה, נד א — והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר, והנה בועז בא מבית לחם, ויאמר לקוצרים ד' עמכם כו', ואומר, את לעשות לד' הפרו תורתך וכו'. (פרש"י שם ועו"ר יבואו להלן בעיוגים); מכות, אלו הן הלוקין, כג ב — גופא, אמר ריב"ל, שלשה דברים עשו בי"ד של מטה והסכימו בי"ד של מעלה על ידם [אלו הן] כו' ושאילת שלום [בשם] כו' דכתיב והנה בועז וכו', ע"ש (פרש"י ושאר המפרשים שם בעיונים דלהלן, כג"ל).

לענ"ד פשוט דלא היתה התקנה אלא על הזכרת השם, ואילו עצם שאילת השלום נשאר כענין של מנהגו של עולם והלכות דרך ארץ, דאי

לאו הכי בהא דאמרו לענין להפסיק בין הפרקים מפני הכבוד, וי"א דלאו דוקא במי שהוא חייב בכבודו, כשיטת הרמב"ם ודעימי', אלא גם בסתם אדם נכבד וכו', כשיטת רש"י ודעימי', למה לא כללו גם שאילת שלום לחברו, מפני התקנה, אם לא דנימא דכיון דהתקנה לא היתה אלא או להרגיל שם שמים בפיהם, או משום בקש שלום ורדפהו (כמבואר להלן), אף דהיא כוללת גם עצם שאילת שלום, לא דמי לשאילת שלום לאדם נכבד, ומה גם למי שהוא חייב בכבודו. ולשון המאירי, מכות שם, בא"ד: "להזכיר את השם בשאלת שלום" מוכיח דלא היתה התקנה אלא על הזכרת השם אבל לא לחייב בשאילת שלום. (כמדומני שראיתי בספר "שערי ירושלמי", ברכות פ"ב, דלהירושלמי יש חיוב לשאול בשלום).

דרך שאילת שלום — כתב המאירי, גיטין סב א, בא"ד: "תלמידי חכמים, כששואלין בשלומם, ראוי להאריך, ולכפול ביתר מן הרגיל, והוא שאמרו רב הונא ורב חסדא הוו יתבי, חליף ואזל גניבא, אמר לי' חד לחברי', ניקום מקמי' דבר אוריין הוא, אמר לי' ומקמי פלגאה ניקום, והוא שהי' בעל מריבה וקטטה ומצער תלמידי חכמים בהקנטותיו, אדהכי אתי איהו לגבייהו, אמר להו, שלמא עלייכו מלכי, שלמא עלייכו מלכי, והרי כאן כפילת לשון בדברי חיבה והמשכות של אהבים, חדא שהמקדים אין המנהג לכפול, ועוד שאין המנהג לספר בשאלת שלום בשבח הנשאל, ושאלו לו מנא לן דרבנן איקרו [מלכים], דכתוב, כי בי מלכים ימלוכו (משלי ה:טו), ומנא לן דכפלינן שלמא למלכא, דכתוב, שלום לך שלום לעוזרך (ד"ה א, יב:יח), וכל זה כפל לשון ואריכות דברי חיבה כו' " (עי' לעיל בדבריו שם על שאילת שלום לעכו"ם, בא"ד: "שכל שאדם מאריך בשאלת שלום על הרגיל, מורה חיבה יתרה ושייכות כו', מפני שהמקדים נותן דרך למשיב להשיב לו כדרך ששאל, והי' מקדים לקרוא לו כמנהג, כדי שישיב לו כפי קריאתו, ולא יכנס עמו בשייכות יתר מדאי, ואילו הי' ממתין שיהא הוא מקדים לו, שמא יקדמנו בדברי חיבה והתעלסות באהבים, והי' הוא צריך להוסיף לו באותו הדרך עד שמתוך כך היו מתאהבים זה לזה, ודעתם מתקרבת יותר מדאי כו' " — לענ"ד דלפי"ז מה דבתלמידי חכמים יש להאריך בשאלת שלומן הוא כדי שאף הם יצטרכו להאריך ולהכנס בדברי חיבה, ועי"ז תתחזק האהבה ביניהם — המאסף).

**
*

תקנת שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם אימתי נתקנה? — בעל המכתם לברכות (הוצאת גנזי ראשונים, ירושלים תשכ"ז) שם, חקר, וז"ל: "איני יודע מתי היתה זה [ה]תקנה, כי לא היתה תקנה זו אלא מפני שהיו אדוקין לע"ז, ואומ' הם כי לא להזכיר בשם ד', והחסידים

שבהם היו מזכירין אותו אפילו בשאלת שלום, ובבית שני לא היתה אדיקות ע"ז, ואולי בימי בועז היתה תקנה זו, ואע"פ שהיא מאוחרת במשנה, או שמא בימי יונים הי', שהיו גוזרין על ישראל, וכשגברה ידם של בית חשמונאי תקנו זו, ולמדוה מן הראשונים, שנאמר, והנה בועז בא מבית לחם, וכן בירושלמי משמע דבועז תקנה, ובתוספתא, הזקנים הראשונים כשהיו רואים שהתורה משתכחת לישראל היו מבליעין אותה ביניהי' שני והנה בועז וגו'. (פ"א) נראה שלא היתה תקנה זו מימי בועז, אבל החסידים שבדור היו עושין לעצמן". (על טעם זה שהוא כתריס נגד אדיקות לע"ז, ודלא כפרש"י, ברכות נד א, דהוא משום בקש שלום ורדפהו, עוד ידובר להלן).

ועי' שו"ת מהר"י אסאד, או"ח סי' ט, האריך בענין תקנה זו, ושיגרא דלישנא דידי' הוא כאילו דבר ברור הוא שהיא מתקנות עזרא ובית דינו, והק' "מאי שנא דלא תני לתקנה זו דעזרא בסו"פ מרובה, בהדי אינך תקנות כו' ", ועוד דן בזה שהרמב"ם "השמיט תקנה זו בחיבורו". עוד הק' דברמב"ם הל' דעות פ"ה ה"ז מוכח דלהיות מקדים שלום לכל אדם אינו אלא מדת תלמיד חכם, ואילו באבות פ"ד, הא דאמר ר' מתיא בן חרש, והוי מקדים בשלום כל אדם, משמע דהוא לכו"ע "ולא לת"ח בלבד", ו"הא גופא קשיא, כיון דתקנה קדומה היא זו ע"י עזרא וביי"ד, והתקנה כוללת לכל אדם, ר' מתיא בן חרש מאי אתיא לאשמעינן, וגם איך אמרה רק לת"ח, ומילי דחסידות בלבד, וכי לגרוע מתקנת עזרא וביי"ד אתי, והא אין בי"ד יכול לבטל דברי בי"ד כו' " (היינו למש"כ ליישב דגם לר' מתיא בן חרש הוא כמ"ש הרמב"ם, כלומר לת"ח בלבד, ע"ש *).

והנה בהמשך דבריו, בא שם מהר"י אסאד, ליישב את הנ"ל על שני דרכים —

א) "כיון דטעם תקנת עזרא הי' משום עת לעשות לד' כו' א"כ התקנה היתה לשאול בשלום ישראל חברו בן ברית, וכלישנא דמתני' בפ' הרואה שיהי' אדם שואל בשלום חברו דייקא כו', אבל על נכרי לא תקנו כו' וממילא אפילו איסורא איכא, דהפרו תורתך קרי לי' כו', וא"כ ר' מתיא בן חרש בא להוסיף על תקנת עזרא ואמר, הוי מקדים

*) מה דפשוט לו למהר"י אסאד דתקנת שאילת השלום תקנת עזרא היא, לכאו' תלוי הוא בגירסאות, ועי' דקדוקי סופרים ברכות שם במשנה, שבדפוסים עתיקים נמצאה הגירסא "התקינו" בלא "ואו", ולא עוד אלא שגם בדפוס שלנו בגמרא ברכות סג, א הגירסא היא "התקינו" בלא "ואו", ודלא כגירסא שלנו במשנה "והתקינו" ב"ואו", ולפי"ז אין זה המשך לתקנת עזרא הקודמת במשנה, אלא מילתא באפי נפשי' הוא, ובזה יש מקום לספקו של בעל המכתם הנ"ל.

בשלום כל אדם דייקא אפילו לנכרי בשוק, וטעמא ע"כ משום כבוד השואל, וכמ"ש הרמב"ם, כדי שיהא רוחן נוחה הימנו, והיינו כבוד השואל, ולכן דוקא בת"ח מיקרי נמי עת לעשות לד', והוא כבוד הת"ח, משא"כ אחר אין רשאי להזכיר את ד' על נכרי כו', ואע"ג דאיתא בסו"פ הנזקין כו' אין כופלין שלום לגוי אבל שואלים בשלומם מפני ד"ש, ע"ש, הרי דהתירו לכל אדם ולא לת"ח בלבד, התם מפני דרכי שלום, היינו כבוד הכלל של כל ישראל, וגם בזה מצוה לא אמרו אלא היתרא, אבל בת"ח מצוה וחסידות הוא כו' " (ולענ"ד הי' אפשר לומר דלא היתה התקנה אלא לשאול בשלום חברו שהוא רגיל בו, וכדאיתא בברכות ו ב, דבזה שהוא רגיל בו, יקדים לו שלום, שנאמר, בקש שלום ורדפהו, ואילו ר' מתיא בן חרש הוסיף "כל אדם" ואפילו אינו חברו הרגיל בו, והחילוק הוא פשוט, דבזה שהוא רגיל בו שיש חשש שאם לא יקדים לו שלום יקפיד עליו ויבוא לידי טינא שייך בי' משום בקש שלום ורדפהו, משא"כ באיש זר, ובא לחדש דגם במי שאינו מכירו יקדים בשלומו, דאם כי אין חשש לטינא עכ"פ הוא מחדש הכרת ריעות, ומתחבב על הבריות. אמנם האמת היא כי כבר נתפרש בקדמונים, דבא לחדש גם שאילת שלום לנכרי, ועי' רע"ב לאבות שם ועו"מ — המאסף).

ב) "תקנת עזרא זבי"ד היתה רק אם ישאל לשלום חברו, צריך לשאלו בשם, אבל מי שירצה למנוע, ושלא לשאול כלל לשלום חברו רשאי, כדי שלא יצטרך להזכיר שם שמים על בו"ד, ובא ר' מתיא בן חרש, והוסיף תקנה הוי מקדים בשלום כל אדם לכתחילה, לעשות כן, למצוה, וכיון שהעתיק הרמב"ם האי דר' מתיא בן חרש, בהל' דעות, תו לא צריך להעתיק כלל תקנת עזרא, דיש בכלל כו' " (ע"ש עוד שהאריך להוכיח דלא לחיובא היא התקנה לשאול דוקא בשם אלא עצה טובה, ומה שהאריך ליישב את הרמב"ם על השמטתו את זה, ועי' בדברינו להלן).

ז. שאילת שלום לרשע — באבות דר"נ איתא: אוהב שלום כיצד כו' כשהי' אהרן מהלך בדרך, פגע בו באדם רשע, ונתן לו שלום, למחר ביקש אותו האיש לעבור עברה, אמר אוי לי היאך אשא עיני אח"כ ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום, נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העברה, ע"ש. מצד אחד לפנינו דמותר, ויש גם דין לשאול בשלום הרשע, ואולם מאידך גיסא, אולי הוא דוקא אצל אהרן ודכותי', דמפני גדולתו וענוותנותו לדרוש בשלומו של רשע, יתבונן הרשע לשוב בתשובה, משא"כ באדם אחר.

אמנם בירושלמי, שביעית, פ"ד ה"ג (ועי' ירושלמי, שביעית, פ"ה ה"ד, וכן בירושלמי ע"ז פ"ד ה"י, אותו הדין), על הא דשנו במשנה, ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום, מ"ד איישר, מהו שואלין בשלומן,

בשלום ישראל שלום עליכם כו', ע"ש. ופי' בר"ש סיריליאו שם, ד"ה מ"ד איישר כו' "מהו שאמר בסיפא, ושואלין בשלומן כל השנה מפני דרכי שלום, ומשני בשלום ישראל כו' החשודים וחורשים בשביעית, אומרים להם שלום עליכם, מפני דרכי שלום", ובפני משה שם נתבארה מחלוקת זו, וז"ל: "משום דהאי מ"ד סבירא לי' דאסור לומר לעכו"ם שלום עליכם, דשלום שמו של הקב"ה הוא, אבל אידך מ"ד ס"ל כו' דמותר הוא לומר שלום עליכם אפילו לעכו"ם, ולא אסרו אלא בכפילת שלום לעכו"ם", וקרבן העדה, גטין, סופ"ה, פירשו: "דושואלין בשלומן אישראל העובד בשביעית קאי, אע"ג דאיסורא קעביד שואלין בשלומן מפני דרכי שלום" (ועי' פני משה שם). הרי דלכל אדם הוא ההיתר לומר שלום עליכם לרשע, אלא דזיל לאידך גיסא, ונימא דמשם מוכח דאין לשאול בשלום רשע, ולא אמרו שם אלא מפני דרכי שלום, כלומר, דלא משום בקש שלום ורדפהו הוא, אלא כדי שלא יבואו לידי איבה וקטטה, וכדרך שאמרו בעכו"ם משום דרכי שלום.

ולענ"ד נפקותא טובא בזה למעשה, דהיכא דשואל בשלום חברו מחמת הא דהתקינו ולמדוהו מבועז, ומשום בקש שלום ורדפהו, כל שהוא כופל בשאילת השלום ומרבה עי"ז אהבה וריעות עם הנשאל הרי זה משובח, ואילו בשאילת שלום לרשע דאינו אלא משום דרכי שלום, צריך ליזהר שלא לכפול, דפעם אחת סגי למניעת איבה והחזקת דרכי שלום, ואילו הכפילות שעל ידה מוסיף אהבה וריעות לא הותרה. (ועי' מאירי, גטין סב א, ד"ה עכו"ם אין נמנעין מלשאול בשלומן כו').

***

הטור, או"ח, סי' סו, לענין הפסק בשאילת שלום, דבאמצע שואל מפני היראה, ומשיב מפני הכבוד, הביא מחלוקת הראשונים, והיינו דלרש"י, מפני היראה הוא "אדם שירא ממנו שמא יהרגנו, וכן כתב הרמב"ם ז"ל אנס", אמנם להרא"ש (ודעימי') "מפני היראה, היינו יראת אביו או רבו דכתיב איש אמו ואביו תיראו, ותנן מורא רבך כמורא שמים, וכן פירשו הגאונים", ולא כרש"י, ומשום דאי ירא שיהרגנו מאי קמ"ל, פשיטא "שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש".

הב"ח הקשה שם על שיטת הרא"ש "דהיאך נתיר מפני יראת אביו או רבו, הלא מפורש בקדושין איזהו מורא שלא יהא יושב במקומו, ולא יכריע את דבריו וגו' (קדושין לא ב), אבל להקדים לו שלום הוא נכנס בכלל הכבוד, אבל מצד המורא, אדרבה, לא יקדים לו שלום, כדכתיב, ראוני נערים ונחבאו, וכדאיתא בירושלמי, דלא שאיל זעירא בשלמא דרבה, וא"כ למה יפסיק באמצע ליתן שלום לאביו ולרבו, מפני

היראה", ומתוך זה הכריע כשיטת רש"י ורמב"ם "דאין להפסיק באמצע אלא מפני יראת אנס, אבל לאביו ולרבו ולמי שגדול ממנו, אין להפסיק באמצע אלא בין הפרקים מפני הכבוד כו'".

והנה הא דהביא מהירושלמי, דמצד המורא לא יקדים לו שלום, הנה בירושלמי לכאו' מחלוקת היא, דאיתא שם: וכמה הוא כדי דיבור כו' כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד, ויאמר לו שלום עליך רבי, ר"י הוי מסתמיך על ר' יעקב בר אידי, והי' ר' אליעזר חמי לי' ומיטמר מן קדמוי, אמר הא תרתי מילין הדין בבלאה עביד בי, חדא דלא שאל בשלומי כו', זעירא לא שאל בשלמא דרבי', דאינון מקיימין ראוני נערים ונחבאו, ולעיל שם איתא בהדיא: תני השואל בשלום רבו, או במי שהוא גדול ממנו בתורה הרשות בידו, הדא אמרה שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה כו', ע"ש. וב"פירוש מבעל ספר חרדים" על הירושלמי שם, כתב: "אע"ג דאמרו במדרש כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, יש לחלק בין תלמיד לעבד, כך כתבו הגה"ה סוף הל' ת"ת", ועי' ביאור הגר"א, יו"ד סי' רמב, סקל"ט, שהביא הא דשבת פט א, כלום יש עבד כו', וכתב: "והרא"ש כתב שגמרא דידן פליג וכו'", וע"ש סו"ד.

ולהסבר המחלוקת נלענ"ד להקדים מה שנתקשיתי בו זה רבות, דהנה אמרו: איזהו מורא ואיזהו כיבוד כו' כיבוד מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא ע"ש, ולכאו' למה דוקא רק אלו של אכילה ושתי', הלבשה וכו' שהמה ענינים גשמיים נקטו לדוגמא על הכבוד, ואדרבה הרבה יותר כבוד הוא בעניני רוח וכגון שאילת שלום, קימה והידור וכו', ובאמת מה היא הכרעתו של הב"ח דמהדברים שמנו שם בכלל המורא ולא כללו בהם שאילת שלום מוכח דשאילת שלום בכלל הכבוד, והרי למה לא נימא לאידך גיסא, דמהדברים שמנו בכלל הכבוד ולא כללו שאילת שלום, מוכח דשאילת שלום בכלל המורא הוא.

ולענ"ד יש לתהות על קנקנה של שאילת שלום מהותה מה היא — לכאורה צדק הב"ח שהוא ענין של כבוד, מה שמקדים בשלום חברו, ומה גם בשלום מי שהוא גדול ממנו. אכן יש מקום לומר דשאילת שלום כוללת כמה ענינים, ומתוך בירורם של אלה נעמוד על מהותה של שאילת שלום ועל גדרה בהלכה.

לכאורה מסתעף ענין שאילת שלום לכמה נימוקים, ויש והאחד אב לחברו, ויש ואינו אלא תולדה, ולפי כונת הלב הדברים הולכים.

ואלה הם הנימוקים:

א. שאילת שלום כדי להחשיב את הנשאל.

ב. שאילת שלום שיש בה משום השתוות והתחברות עם הנשאל וגוררת „הרגל הלב והדעת".

ג. שאילת שלום להחזקת השלום ולמניעת האיבה (גדר דרכי שלום בכלל זה).

ד. שאילת שלום לתועלת השואל, כלומר להתאהב על הנשאל ולהתכבד אצלו.

ה. שאילת שלום דרך גמול והכרת טובה ע"י ההנאה שיש בזה להנשאל.

א. שאילת שלום להחשבת הנשאל — אמרו: כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל, כאילו עשאו במה, שנאמר, חדלו לכם מן האדם גו' כי במה נחשב הוא (ישעי' ב), אל תקרי במה אלא במה, ועוד — במה חשבתו לזה ולא לאלק' כו', ואמנם מסקנת הגמרא שם היא, דהיינו במשכים לפתחו (ברכות, הי' קורא, יד א, ועי' פרטי ההלכה בטשו"ע או"ח סי' פט).

ב. שאילת שלום שיש בה משום השתוות והתחברות וכו' — אמרו: אין שואלין בשלום אשה ע"י בעלה, ועוד אמרו: אין שואלין בשלום אשה כלל (קדושין, עשרה יוחסין, ע ב), וטעמא דמתוך זה „יבואו לידי חיבה", ויהא „מרגיל לבה ודעתו אצלו" (מלשון רש"י קדושין שם, ועי' מפרשי הסוגיא שם, ובעל עזר מקודש, בגליון השו"ע אבה"ע סי' כא סע"ו העמיק הרחיב בזה, ע"ש).

ג. שאילת שלום שיש בה הבאת שלום, והוא מה שהתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם (ברכות נד א, מכות כג ב, ועי' במקו"א בפרק זה אם היתה התקנה על עצם שאילת השלום בכלליות, או ששאילת השם אינה אלא מדרך העולם והלכות דרך ארץ, ולא היתה התקנה אלא על הפרט של הזכרת השם), והוא מבחינת מה שאמרו, עת לעשות לד' הפרו תורתך כו', כלומר „אף זה המתכוין לשאול לשלום חברו, זהו רצונו של מקום, שנאמר, בקש שלום ורדפהו" (רש"י, ברכות נד א, ובעקבותיו הלכו עו"ר, כמש"כ בפסקי הרי"ד, ופי' הר"י מלוניל על הרי"ף, ברכות שם, ודלא כמובא בכמה ראשונים משם הר"א דהוא כדי להרגיל שם שמים בפי הבריות כתריס נגד אדיקות בע"ז, ומבואר בהמכתם ברכות שם, ושטמ"ק שם, ועו"מ). דומה לזה ענין כתיבת אגרת שלומים בחול המועד, היינו „אגרות שאלות שלום שאדם שולח לחברו" (שו"ע או"ח סי' תקמה, וע"ש ט"ז סק"י, ומג"א סקכ"א, ועי' ספרי „אוצר האגרת" עמ' פא, מה שהבאתי מהמג"א או"ח סי' תרצ"ו, סקי"ב

בהשוואת דרישת שלום ומשלוח מנות מצד האהבה והריעות שבשניהם, ואכהמ"ל).

ד. שאילת שלום לתועלת השואל להתאהב על אחרים — הרמב"ם בהל' דעות (פ"ו ה"ז) כתב דממעלות הת"ח הוא מה שהוא "מקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו", והוא מה שחז"ל "הזהירו שיתאהב אצל הבריות" (המאירי, אבות פ"ד הי"ד), והיינו מפני כבוד השואל (עי' שו"ת מהר"י אסאד, או"ח סי' ט' בא"ד: "דטעם תקנת כו' משום כבודן של הבריות, היינו כבוד הנשאל כו' ") ויש מי שראה בזה חילוק בין אם הוא משום כבוד הנשאל לבין אם הוא משום כבוד השואל לענין שאילת שלום הנכרי, דאי משום כבוד הנשאל אינו אלא בישראל לא בנכרי, ואילו משום כבוד השואל הוא אפילו בנכרי, וזהו מה שאמרו הוי מקדים בשלום כל אדם (אבות פ"ד שם), ויתכן שכיון שהוא משום כבוד השואל אינו אלא בת"ח, ומשום דין כבודו של ת"ח, ואם מצאנו שגם למי שאינו ת"ח התירו לשאול בשלום הנכרי, "התם מפני דרכי שלום, היינו כבוד הכלל של כל ישראל, וגם בזה מצוה לא אמרו אלא היתרא, אבל בת"ח מצוה וחסידות הוא" (שו"ת מהר"י אסאד הנ"ל בביאורו בשיטת הרמב"ם, ע"ש).

ה. שאילת שלום דרך גמול וכו' — אמרו: מנין לנושה בחברו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום, שאסור להקדים לו שלום, ת"ל נשך כל דבר גו', אפילו דיבור אסור (בבא מציעא עה ב), "שאף שאילת שלום רבית" (ירושלמי סו"פ איזהו נשך).

וכן אמרו: כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום, יקדים לו שלום, שנא' וכו'. והוא לכאו' כגמול לזה הרגיל לומר לו דקבלת שאילת שלום יש בה קבלת טובה וזה שאינו מחזיר לו שלום הוי כגוזלו טובה, ומה דהוי כגוזלו אע"ג דהלה אמר לו שלום מרצונו, הוא משום דברגיל בו כמוכרח הוא לומר שלום למניעת איבה, וממילא הוי כקבל הימנו שלום ע"י הכרח והוי כגוזלה, ואע"ג דהמקדים הי' חייב לו משום העבר, וזהו חידושו

להאמור, דשאילת שלום מתהפכת לכמה גוונים, ולפי כונת הלב הדברים הולכים, לא יקשה למה לא כללה הגמרא בכללא דאיזה הוא כיבוד גם הא דשאילת שלום וכדומה, די"ל דלא נקטה הגמרא אלא כגון הא דמאכילו ומשקהו וכו', דלעולם אינם משתנים ובכל גונא מסוג כיבוד המה, משא"כ שאילת שלום וכדו', די"ל דכמו שהיא משתנית מנימוק לנימוק, וכאמור, כמו"כ משתנית היא מגדר לגדר, ויש והיא מגדר כבוד ויש והיא מגדר מורא, והיינו דבמקום שאינו חייב בשאילת

שלום בחיובי התורה, ואם כי הוא מתקנת חכמים, אינו אלא מגדר כבוד, ואילו היכא דהוא מחוייב בה מחיובי התורה, וכגון באביו ואמו, ברבו ובגדול הימנו, הוא מגדר מורא.

בדרך זו תתבאר לנו המחלוקת בירושלמי, שהיא גם מחלוקת בין הבבלי והירושלמי, אם התלמיד רשאי לשאול בשלום רבו, או דנימא בזה ראו נערים ונחבאו, ואגב, בירושלמי שם, משמע דגם למ"ד דכבוד הוא שישאל בשלום רבו, לא נאמר אלא שהוא רשות, והוא מפורש שם: השואל בשלום רבו וכו' הרשות בידו, ע"ש (וכן בבית יוסף יו"ד סי' רמב כשהביא שיטת הרא"ש, דלא כרבנו יונה והגה"מ, דמש"ס דילן משמע דלא כהירושלמי, לא פירש דהוי חובה, וכן לשון רמ"א יו"ד שם סעט"ז לכאו' לא משמע דחובה הוי), דלדברינו י"ל דשאילת שלום משמעויות שונות לה, ויתכן שהיא גם משמעת "השתוות, והרגל הלב והדעת", ומה גם כשאמר לו לשון שאילת שלום דעלמא ללא הוספת "רבי" (עי' רש"י ברכות, כז ב, ד"ה כנגד רבו וכו'), לכן אסור לו לשאול בשלום רבו, משא"כ למ"ד דמותר, טעמו כיון דאחר כונת הלב הדברים הולכים, כל שכונתו היא מחמת כבוד ומורא רבו, מותר.

והשתא ניחא מה שכתב הרא"ש דהא דבאמצע שואל מפני היראה היינו מיראת אביו, רבו, וגדול הימנו, ולא קשה לנו קושיתו של הב"ח דאדרבה זה אינו אלא מפני הכבוד ולא מפני היראה, ונימא בי ראו נערים ונחבאו, דהרא"ש לשיטתו, וכשיטת הבבלי, וחד מ"ד בירושלמי, דיכול אדם לשאול בשלום רבו, ומשום דכשהוא שואל בשלום רבו מתוך הרגשת היראה, הרי זו מוראו, וכן הוא באב, ובגדול הימנו, ובזה הוא דאמרו דמפסיק אף באמצע. אכן הב"ח סבר, דלא אחר כונת הלב הדברים הולכים אלא אחר תכונת הפעולה של שאילת שלום, ותכונת הפעולה היא פעולה של כיבוד, וכהא דאמרו לענין המקדים בשלום חברו לפני התפלה. ואם כי פעולה של כבוד היא פעולת שאילת שלום אכתי יש מ"ד דלא ישאל בכבוד רבו כיון דגם משמעות אחרת יש לה וכאמור.

נלכה נא בדרכנו זו ליישב תמיהה אחרת של הב"ח על קדמונים, והוא מה שאמרו: "קראה (היינו שקרא כבר קר"ש — המאסף), ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקורין צריך לקרות עמהם פסוק ראשון כו'" (טור או"ח סי' סה), והב"ח שם הביא מתרומת הדשן שכתב "דאם הוא עסוק במקום שאינו רשאי להפסיק, כגון מברוך שאמר ואילך, לא יפסיק" ושכן פסק בשו"ע, וחלק על זה, ותמה מה "שהפסק זה כדי לקבל עליו עול מלכות שמים עם הציבור וימליכו שם שמים יחד קול אחד לא יהא מותר כמו שהתירו להפסיק מפני הכבוד של בן אדם".

ולהאמור, אולי י"ל דמאן דאוסר להפסיק סבר דאין קושיא מהא דמפסיק לכבודו של בו"ד, דאחרי שהתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו משום בקש שלום ורדפהו, הרי אם בחברו כך ק"ו ברבו וכדו' שהוא כך, נוסף על החיוב מצד רבו וכו', ונמצא דיש בשאילת שלום זולת הכבוד גם מצות הבאת שלום, דשאילת שלום משתנית לפי כונת הלב, ואף קיום התקנה מבחינת בקש שלום ורדפהו בכלל כונת הלב, ולכן שפיר יש לו להפסיק, דגדול השלום, כדאיתא בכמה דוכתא להיתר מחיקת השם, משא"כ לכבודו של מקום דל"ש כל זה.

**
*

ה.

לשנות מפני השלום

יבמות, הבע"י סה ב — וא"ר אילעא משום ר"א בר"ש, מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר, אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' (בראשית נ), ר' נתן אומר, מצוה, שנאמר, ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו' (שמואל א טז:ב) דבי רבי ישמעאל תנא, גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתיב, ואדוני זקן, ולבסוף כתיב, ואני זקנתי (בראשית יח).

שלש דעות, איפוא, לפנינו בדברי התנאים:

א. ר' אילעא סובר דהוא רק היתר לשנות מפני השלום, ולא מצוה.

ב. ר' נתן סובר דהוא לא רק היתר אלא גם מצוה, דמהא דציוה ד' לשמואל למדנו גם לכל שינוי מפני השלום.

ג. לר' ישמעאל למדנו דגדול השלום, ולא נאמר בדברי ר' ישמעאל אם הוא היתר או מצוה, ואם כי ודאי הוא דכיון דהקב"ה עשה כן מצוה הוא, אבל אכתי לא ידענו אם הוא מצוה לכל אחד, ואולי אינו אלא בגדר מעלה ורק לבעלי מעלה, דוגמת מה שמצינו כמה דברים שאינם אלא לתלמידי חכמים גרידא. אמנם כבר אמרו דכתיב אחרי ד' תלכו (דברים יג) שהוא מצוה להלך אחר מדותיו של הקב"ה, מה הוא מלביש ערומים כו', אבל אולי אינו אלא לדברים

שהם כולם מצוה, משא"כ בנידון דידן, שהוא לכאו' עברה לשם מצוה — שינוי מפני השלום. אמנם במסכת כלה, פ"י ה"א, משמע דגם לר' ישמעאל מצוה היא, ע"ש.

והנה כמה שאלות לנו בסוגיא לעמוד עליהן:

א. אם מה שאמרו מצוה לשנות מפני השלום הוא מגדר דיחוי, והיינו שהמצוה דוחה את העברה, או דהביאור הוא דכשהוא למען השלום אין כאן עברה, ומהאי טעמא הוא ההיתר, אף למ"ד שאין מצוה.

ב. אם יש כאן מגדר גדולה עברה לשמה (עי' סוגיא דנזיר כג א"ב), ולכאו' אין שום משמעות בסוגין דהוא מגדר גדולה עברה לשמה.

ג. הבאת שלום מצוה היא, כמבואר, ולמה לר' אילעא לא הוי אלא היתר ולא מצוה, וכן לר' נתן למה לן למילף מהא דציוה הקב"ה לשמואל, והרי מצוה הוי מצד המצוה דהבאת שלום. מדי זה יש גם להבין הן ע"כ גם לר' אילעא מצוה יש כאן, דאי לאו הכי מניין לנו היתר.

ד. הנה הכא לא נחלקו אלא אי מותר הוא או מצוה, אבל היתר הוא לכו"ע, ואילו בכתובות, דמחלוקתם של ב"ש וב"ה לענין כיצד מרקדין לפני הכלה, דלב"ש אומרים כמות שהיא, ולב"ה אומרים כלה נאה וחסודה, ואפילו אינו אמת, ואמרו ב"ה לב"ש והרי אמרה תורה מדבר שקר תרחק (כתובות יז א) ונמצא בראשונים דמחלוקתם היא על ההיתר מפני דרכי שלום, דלב"ה "כל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק" (ריטב"א כתובות שם), וביותר מפורש הוא בכלה רבתי (פ"י ה"א), דקאמר שם: וב"ה מאי שנא דמיתבי' ממקח וליתבי' מדאורייתא, דתניא גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתיב ואדוני זקן כו', הכי קאמרי לא מיבעיא דמדאורייתא שפיר דמי כו', ע"ש הרי דבמקום דלב"ה משום דרכי שלום הוא מ"מ לב"ש אסור לשנות אף בזה. (אגב, כבר הערנו דמהא דהורו לעשות כן לכל אחד בריקוד לפני הכלה משמע דהוא מצוה, ולכאו' הלשון "שפיר דמי" משמעותו רק היתר, וצ"ב).

ה. עוד לנו מקום עיון — ביבמות סג א, איתא: רב הוי קא מצערא לי' דביתהו, כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדא לי' חימצי, חימצי עבדא לי' טלופחי, כי גדל חייא ברי' אפיך לה, אמר לי' איעליא לך אימך, אמר לי' אנא הוא דקא אפיכנא לה, אמר לי' היינו דקא אמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך, את לא תעביד הכי, שנאמר, למדו לשונם דבר שקר העוה וגו' (ירמי' ט). ופרש"י: "אני הי' לי

מכאן תורה, כך במיוש כרכות בתפלה, [לעני לומר לא בהתרמקות מעסק התורה, אלא בהתרמקות מהאור תורה בשלמת מהעסק התורה] ע"כ תמהו אירדנו רבנות מדרגות מה נעני בתרייהו, שאין כאן מקום כלל להאור תורה, אלא פליגו להחמיר יותר ויותר בעבודת כלב זו תפלה, ומזה תפשר להתעורר גם על הלימוד קירלה שקורין "מוסר" שגם בלימוד זה יש בחי' של תפלה כיון שהפעלות בפעם כמה חלו מריבין להחזק זאת, והמוגים בחלו העופין ומעטין, בהומרים הוחיל ורחיו מקדושים תשר בחרן כמה, שלפי דעתם לא היה מזה על הלימוד כלזה, אלא מדרגת לפעמים גילה עוד לחיב התנגדות הוחיל וכן תעשה כן גם אני, כי דומים זאת למי שרלה את רשב"י וחבריו שלא היה מתפלל, כוח מעה בעלמו ללמוד ממנו שלא לריכין להתפלל וכן דזין שברי תפלה היא חיי שעה ותורה היא חיי עולם, ולא דעת ולא תבונה לו להבדיל בין קודם לקדם ובין קודם לחול, שיש זאת אלפי מדריגות, ורשב"י נסמך רזאת כמה הוא מפליג בחיוב ומעלת התפלה

סימן ה

עמק הלכה

מדין שאילת שלום ודבר שבקדושה במרחץ

גמרא מקום שבני אדם עומדים שם ערומים וכו' ולכתורה משמע מגמרא דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים, ולפ"ז היה לריך להיות דלתו דוקא מרחץ אלא להוא דזין שאר מקומות במיוחד לעמוד שם ערומים, ולא משמע בני, דהא מרחץ קתני, משמע דמקום הרחלה בחמין גורם באיסור, ועיין בכסף משנה בפ"ג מהלכות ק"ש ה"ג דמביא שם בני ממה ז"ל דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים ה"ה לבני מקומות שעובדות שם הנשים אסור לבוך אז לקרוע בחוכו ולא מסתבר, דעיקר איסור במרחץ היה אלא משום זוהמא והבלא דאית בי' על ידי שמשמיעו בחמין אבל בני מקומות שהמים שלהן לוננין ליכא זוהמא ומותר ול"ע דהא לעניו מזוזה בית הבעילה בבית המרחץ ע"כ.

והנה מה שעולל ממזוזה, לא מובן, דהרי שאני דאסור לעמוד ערום כנגד השם משום לא ירלה בך ערות דבר, אבל זה קשה הא מסוגיין אנו למידין, דהבבל והזוהמא גורם באיסור ולפי תמרי לפי שם אדם אסור, וגרלה, דמה שמלר כאן ערומים ולבושים, זה רק לסיוע, אבל לעולם בבבל והזוהמא גורם באיסור, ובמקום שעומדין שם מקלת לבושים ומקלת ערומים נמי יש זוהמא קלת שנכנס מחדר הפנימי לחדר בחמלעי, אבל לחדר בחילון לא נכנס כלל הזוהמא מחדר הפנימי, ועיין עוד בסמוך מזה.

שם יש שם שחילת שלום, ושם גרסינן מסייע לי' לרי בחעונה וחסור מן בחורה, ע"כ מביכי תיתי לבקל בחדר בחמלעי יותר מחדר הפנימי וע"ל דבחדר בחמלעי אין איסורו רק מדרבנן משום דלא נפיש בבלא כל כך, מיבו זה יבא ניחא בא דאיתו מוקן תפילין, אבל שחילת שלום למי בחירו ואם נאמר דאיסור שחילת שלום לפילו בחדר הפנימי אינו רק מדרבנן יבא נמי ניחא אבל לפ משמע כן, שו"ת לבחר בפ"ז מ"ד ב', ד"ה חנן דבחבו בזה"ל ומשום דרכי שלום בשיבו בך מפני מיבא אותו בגמון דבוי בחי שחילת שלום דבחירו מפני דרכי שלום, וגם לפ"ז ע"ל דבחדר בחמלעי אינו חסור אלא מדרבנן בע"ל.

והנה בקידושין ל"ג ע' אמרינן לי קשיא בא בבחי ברלי בא בבחי גופי, ושיטת ברי"ן בחן ובפ"ז שם וכן נפסק בשו"ת סי' פ"ד דלפילו בבית בחמלעי מותר, מחשבת ד"ת, ול"ע דמ"ש בהרבה מדיבור, בא גם בהרבה חסור מן בחורה בחמות לבדיא מחשבת דף ק"ג ע', ולבחמור לעיל בבית חמלעי אינו אלא מדרבנן ולפי בקילו בשחילת שלום מפני דרכי שלום, בחי"כ בחירו במחשבת ד"ת, דמ"מ קשה לו להיות אלא מחשבת דברי תורה.

אבל ל"ע מדברי ברי"ן בפ"ז שם דכתב וז"ל אבל בחמלעית שבני אדם עומדין שם ערומים ולבושים בהרבה מותר משמע מגמרא דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים, ולפ"ז היה לריך להיות דלתו דוקא מרחץ אלא להוא דזין שאר מקומות במיוחד לעמוד שם ערומים, ולא משמע בני, דהא מרחץ קתני, משמע דמקום הרחלה בחמין גורם באיסור, ועיין בכסף משנה בפ"ג מהלכות ק"ש ה"ג דמביא שם בני ממה ז"ל דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים ה"ה לבני מקומות שעובדות שם הנשים אסור לבוך אז לקרוע בחוכו ולא מסתבר, דעיקר איסור במרחץ היינו אלא משום זוהמא והבלא דאית בי' על ידי שמשמיעו בחמין אבל בני מקומות שהמים שלהן לוננין ליכא זוהמא ומותר ול"ע דהא לעניו מזוזה בית הבעילה בבית המרחץ ע"כ.

והנה מה שעולל ממזוזה, לא מובן, דהרי שאני דאסור לעמוד ערום כנגד השם משום לא ירלה בך ערות דבר, אבל זה קשה הא מסוגיין אנו למידין, דהבבל והזוהמא גורם באיסור ולפי תמרי לפי שם אדם אסור, ונרלה, דמה שמלר כאן ערומים ולבושים, זה רק לסיוע, אבל לעולם בבבל והזוהמא גורם באיסור, ובמקום שעומדין שם מקלת לבושים ומקלת ערומים נמי יש זוהמא קלת שנכנס מחדר הפנימי לחדר בחמלעי, אבל לחדר בחילון לא נכנס כלל הזוהמא מחדר הפנימי, ועיין עוד בסמוך מזה.

שם יש שם שחילת שלום, ושם גרסינן מסייע לי' לרי בחעונה וחסור מן בחורה, ע"כ מביכי תיתי לבקל בחדר בחמלעי יותר מחדר הפנימי וע"ל דבחדר בחמלעי אין איסורו רק מדרבנן משום דלא נפיש בבלא כל כך, מיבו זה יבא ניחא בא דאיתו מוקן תפילין, אבל שחילת שלום למי בחירו ואם נאמר דאיסור שחילת שלום לפילו בחדר הפנימי אינו רק מדרבנן יבא נמי ניחא אבל לפ משמע כן, שו"ת לבחר בפ"ז מ"ד ב', ד"ה חנן דבחבו בזה"ל ומשום דרכי שלום בשיבו בך מפני מיבא אותו בגמון דבוי בחי שחילת שלום דבחירו מפני דרכי שלום, וגם לפ"ז ע"ל דבחדר בחמלעי אינו חסור אלא מדרבנן בע"ל.

והנה בקידושין ל"ג ע' אמרינן לי קשיא בא בבחי ברלי בא בבחי גופי, ושיטת ברי"ן בחן ובפ"ז שם וכן נפסק בשו"ת סי' פ"ד דלפילו בבית בחמלעי מותר, מחשבת ד"ת, ול"ע דמ"ש בהרבה מדיבור, בא גם בהרבה חסור מן בחורה בחמות לבדיא מחשבת דף ק"ג ע', ולבחמור לעיל בבית חמלעי אינו אלא מדרבנן ולפי בקילו בשחילת שלום מפני דרכי שלום, בחי"כ בחירו במחשבת ד"ת, דמ"מ קשה לו להיות אלא מחשבת דברי תורה.

אבל ל"ע מדברי ברי"ן בפ"ז שם דכתב וז"ל אבל בחמלעית שבני אדם עומדין שם ערומים ולבושים בהרבה מותר ורחיו מקדושים תשר בחרן כמה, שלפי דעתם לא היה מזה על הלימוד כלזה, אלא מדרבנן לפעמים גילה עוד לחיב התנגדות הוחיל וכן תעשה כן גם אני, כי דומים זאת למי שרלה את רשב"י וחבריו שלא היה מתפלל, כוח מעה בעלמו ללמוד ממנו שלא לריכין להתפלל וכן דזין שברי תפלה היא חיי שעה ותורה היא חיי עולם, ולא דעת ולא תבונה לו להבדיל בין קודם לקדם ובין קודם לחול, שיש זאת אלפי מדריגות, ורשב"י נסמך רזאת כמה הוא מפליג בחיוב ומעלת התפלה

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
מקור הלכה - א ב זילבר, בנימין יהושע בן ברוך עמוד מס : 191 הודפס ע"י אוצר החכמה

ז אומר אותה אחר שהחזיק (יא) בדרך ואין לאומרה אלא אם כן יש לו לילך (יב) פרסה אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך (ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה) (רש"י והר"י) ואם שכח

באר היטב

חז"ל נמלכים בסנהדרין פירש"י נטלו רשות כדי שיתפללו עליהם. עט"ז: (יא) בדרך. ולא יאמר בתוך עיבורה של עיר דהיינו בתוך ע' אמה ושירים מן העיר דעיבורא דמתא כמתא דמי: (יב) פרסה. הוא ח' אלפים אמה. דמיל הוא אלפים אמה. ופרסה הוא ד' מילין. ואם הולך במקום סכנה יש להתפלל ת"ה אפי' בפחות מפרסה.

מקור חיים

ז. אא"כ יש לו לילך פרסה — וכתב הר"י דיש מקשים מכל הדרכים בחזקת סכנה, ומתרץ דאפשר שההוא מיירי בלתי סמוך לעיר רק הולך בין הכפרים. ומפני שכתב בדרך אפשר נראה דגם בזה לא יחתום בברוך אם לא שהוא בחזקת סכנה דאפילו הגומל מברך כבסי' רי"ט ס"ז, ושם משמע דכל הדרכים בחזקת סכנה לא הוי רק בפרסה. ונ"ל דס"ל בפחות לא נקרא דרך.

ר"י הגלילי אומר אם רצית לצאת לדרך שהצדיק הולך בה הקדים על ידו ג' ימים או אחר עליו ג' ימים כדי שתצא עמו לדרך, מפני שמלאכי שלו' מלוין אותו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו', ואם ראית רשע שיצא לדרך ואתה מבקש לצאת לאותה דרך הקדים עליו ג' ימים או אחר עליו ג' ימים כדי שלא תצא עמו לדרך, מפני שמלאכי שטן מלוין אותו שנא' הפקד עליו רשע וגו', תוספתא פי"ח דשבת.

בספר באר שבע מס' סוטה דמ"ז ע"א תמה על הטור והאחרונים שלא זכרו דיני לויה, וכתב דאפשר משום דבזמנינו אין נוהגין דיני לויה מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה טפי ממה שהיה בימי חכמי הש"ס וכו', ולכן אין אדם חייב למסור עצמו לסכנה דחייך קודמין, ע"כ. — וא"כ מוכח מזה דבזמנינו י"ל תפילת הדרך אפילו פחות מפרסה, ועעו"ת. — וכתב החזקוני פ' שופטים ועינינו לא ראו, מכאן למלוה את חבירו שצריך לעמוד במקומו עד שיתעלם מעיניו, וע' בשל"ה דקי"ו ע"ב [שם] ובסוף סמ"ע[15] ובס' תפילת הדרך[16].

אא"כ יש לו לילך פרסה — כ"כ בה"ג, ונכלל בזה דאם הדרך רב רק דשכח ונזכר דלא מברך רק ביש לו עוד לילך פרסה. רק דהטור הוסיף לומר אפילו תוך פרסה בלי ברכה, ורש"י פי' עד פרסה ראשונה ועד בכלל מברך אותה, אבל לא לאחר שהלך פרסה, וכתב הר"י ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה, דפי' הנכון הוא עד כמה הוי אחיזת הדרך להתפלל אותה לכתחלה וכו', ואם שכח יאמר אותה עד שיתקרב למקום שהולך, ע"כ. ובהגה' רמ"א כתב לחוש לדברי הר' יונה. וצל"ע דיותר טוב ה"ל לומר דלכתחלה יתפלל משעה שהולך בדרך (והכי מוכח גם בסי' ר"ל ס"א) דכן איתא בש"ס. גם הבה"ג ורש"י ס"ל כן, רק דלבה"ג עד פרסה לא פחות, ולרש"י עד פרסה לא יותר, ולתרוייהו לא קאי על מ"ש שם ר' יעקב א"ר חסדא משעה שמהלך בדרך, רק דהר' יונה ס"ל כן. ולא נהירא, דאין דרך הש"ס שאמורא עצמו יאמר דבר ויסתום דבריו ואחר שיקשה לו לומר פרוש דבריך יפרש, ודוק. ונתפשט המנהג לאמרו רחוק קצת מן העיר כל זמן שרואין העיר. ונראה דנתפשט מדברי הר' יונה וסתם ראיית העיר פרסה, ומה שנלפענ"ד כתבתי.

ובמג"ד שיכול לאמרה אפילו בעיר, וראיה מר"מ מרוטנבורג, ומה שנהגו לאמרו בדרך כדי שיתפלל אותה ברבים עם בני לויה, ודלא כהמג"א.

לא יחתום בברוך — וא"כ מה שנוהגין לומר שלום עליכם לבא מן הדרך אפשר דכל פחות מפרסה אין לאומרה[17]. ומ"מ אין זה מוכרח מידי דהוי בתפילת

קיצור הלכות

ז. אא"כ יש לו לילך פרסה — מה שהקשה ר"י מכל הדרכים וכו', ותירץ דההוא מיירי בהולך בין הכפרים.

תוספתא אם ראית צדיק הולך לדרך הקדים על ידו ג' ימים וכו'.

מ"ש הב"ש טעם שלא כתבו רוב הפוסקים דין לויה, ומ"ש החזקוני אסמכתא מועינינו לא ראו, ומ"ש בשל"ה וסמ"ע.

אלא אם כן יש לו לילך פרסה וכו' — דברי הפוסקים, ודין שכח, ומנהגנו, ואחר שכבר הלך פרסה יאמר אותה בלי חתימה.

דין אמירת שלום עליכם הנהוג ואפילו בפחות מפרסה וכל ג' ימים אחר ביאתו.

15 חושן משפט סי' תכז ס"ק יא. 16 הוא חלק מס' שיר ידידות לר' ידידיה ב"ר אברהם. נדפס ת"ד. 17 כן הובא באליה רבה בשם תשו' נ"ש סימן ער.

מלאומרה יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה:

ח הנכנס (יג) לבית המדרש יתפלל יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו' וביציאתו יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש:

קיא דין סמיכת גאולה לתפלה ובו ג' סעיפים:

א צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם אפי' באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק

באר היטב

ט"ז וכ"כ ע"ת: (יג) לבה"מ. כ"ל דה"ה במי שיושב ללמוד אפי' ביחידות ובפרט במי שהגיע להוראה. וי"ל נוסחא א' קצרה כוללת הרבה וזו היא. יר"מ יאו"א שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת עד מאוד כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. עכ"ל ט"ז

מקור חיים

הדרך בלי חתימה, ועוד דאין זה משום סכנה רק ככל שואל בשלו', ותדע שזה משיב עליכם שלו'. וב"ל שאם כבר בא זה ג' ימים שוב לא יאמרו לו שלום, דכל תלתא יומא יש לו טרדא כבפרק הדר[18] ואבוה דשמואל לא מצלי כל ג' ימים, ומ"מ מקרא דמייתי שם י"ל דדוקא בדרך רב.

יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך — נ"ל דלחוש לדעת רש"י דכוותיה מסתברא בש"ס דשואל תחלה מאימתי מברך אותה ואח"כ עד כמה, לכן כל חוץ לפרסה ראשונה מברך בלי חתימה, וכך משמע לי מדברי הכל בו והגה' מיימון בשם סמ"ק דהביאו הב"י במסקנא, ותמהתי שלא כ"כ בש"ע.

מקרוב נדפס ספר תפלת הדרך ובו כמה עניינים וסגולות והנהגות הדרך, וע' בס' צדה לדרך מאמר א' כלל א' פ"ב[19] ובשל"ה דף קט"ו [שם], גם נדפס תפלת הים בסידורים. גם אני כתבתי בקונטרסים כמה דברי סגולות ושמירות לדרך מפי הקבלה וספרים.

שלום עליכם שאומרים אינו מדוקדק ליחיד בלשון הקודש, והטעות בא מלשון לעז, ועל"ק בקידוש לבנה סי' תכ"ו ס"ב הגה, ובי"ד סי' רמ"ב סט"ז. ע"ע במג"א פרטי דינים שייכים לדרך והנהגות.

א. אפילו באמן אחר גאל ישראל — וכ"כ המקובלים, שאין לומר אמן אפילו בשבת וי"ט[1], וכ"כ גורי האר"י, וכ"כ בס' המגיד של הרב הב"י, גם בס' צרור המור פ' ויגש דף נ"ו ע"ד הפליג בזה, וכן נהג בעל של"ה כמ"ש בספר הלז דרנ"ג ע"א [עניני תפלה וקריאה בס"ת]. והכי משמע בזוהר ר"פ ויגש ע' תנ"ט. ובספר ארבע חרשים[2] חלק כסא דוד חיזק מנהג העונין אמן בפה.

מנהג אשכנז שאין אומרים גואלנו ה' צבאות וכו' כמ"ש במנהגים[3] בשם הרי"ץ גאות ור"א מוורמיש ודלא כר"מ ש"ץ. ומצאתי כתוב כ"י זקיני הגאון, העתיק מחדושי ר' יודא חסיד שהאריך מאד לומר דחלילה לאותו צדיק להוסיף על נוסח המדוקדק בכוונות ורמזים עצומים והאריך בהם.

וראיתי מגדול א' מופלג בחסידות שהמתין בשירה חדשה עד אשר גמר הש"ץ גאל ישראל ענה אמן ואח"כ אמר שירה חדשה, פי' כשהיה הש"ץ מנגן שירה חדשה וצור ישראל — וכ"פ שם [בס' ארבע חרשים] בפ' ל"ג הנ"ל, וקרא תגר על ש"ץ המנגן צור ישראל, ואשר בגלל[4] — והרב הגדול מהר"ם הרגיל ש"ץ דק"ק ורנקבורט שלא לנגן עכ"פ בא"י גאל ישראל, וב"ל דכשהש"ץ מנגן לא יגמור היחיד לומר חתימה דגאולה עד שיגמור הש"ץ, כי לפי מ"ש בסי' קס"ו יש הפסק גם בשתיקה כדי הילוך כ"ב אמה, רק דשדיתי בזה נרגא שם, וע"ל סי' ס"ו ס"ס. והמהדרין מן המהדרין יכוונו לחבר יחד גאולה לתפלה בנשימה אחת כי גדול כח הסומך כארז"ל.

קיצור הלכות

א. אפילו באמן אחר גאל ישראל — וכ"כ כל המקובלים בספריהם, ושיש להמתין בשירה חדשה, ושאין לנגן החתימה.

18 עירובין דף סה, א. 19 בנדפס אצלנו דף יא. 1 הובא דעתם באליהו רבה. 2 מר' יששכר בער ב"ר אלחנן, פרק לג. 3 של ר"א טירנא בתחילתו. 4 נר' שהכונה לפיוט אשר בגלל אבות גדל בנים הנאמר בשמחת תורה.

ג קרא ק"ש ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור שקורין ק"ש טוב שיקרא עמהם כל ק"ש ויקבל שכר כקורא בתורה: הגה אבל אינו חייב רק בפסוק ראשון כמו שנתבאר (ב"י):

סו באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק ובו י' סעיפים:

א בין הפרקים שואל (א) בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע שואל בשלום מי

באר היטב

(א) בשלום. אפי' בלשון לע"ז. ובכל מקום שאסור לדבר אפי' בלה"ק אסור תוספות רפ"ב דברכות. ומהר"ם טיקטין כתב בגליון הרי"ף בשם נמוקי מהרא"ש דוקא בפנים חדשות שואל ומשיב שאם לא ישאל יבא לידי שנאה. ובבהכ"נ שאין אנו שואלין בשלום חלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרא. ובספר החינוך פי' ואתחנן כתב ומי שלא ראינו שיקפיד על חברו כלל לא יפסיק אפי' בין הפרקים עמ"א [ובס' אליהו

מקור חיים

ג. טוב שיקרא עמהם כל ק"ש — ובס' תניא כתב די"ג ע"א דאפילו גבי אשרי דאחר י"ח הדין כן דקורא עמהם[16].

א. בין הפרקים שואל בשלום וכו' — לשון גמ'[1] פ"ב דברכות, וז"ל: פי' דוקא שלום לא יותר וכו', ודוקא בפנים חדשות כי אם לא ישאל יבא לידי שנאה, ובבה"כ שאין אנו שואלין בשלום חלילה להשיב או לשאול ואפילו מד"ת לא בין הפרקים ולא בברכותיה ולא בפסוקי דזמרא, כ"כ בשם ר"י החסיד והוא בנימוקי מהרי"א שטיין, עכ"ל. ומ"מ למדנו לדין אסותא ותשובתו דנוהגין בבהכ"נ ואיכא קפידה טובא, ואפשר דדין אמירתו כתשובתו. ואין ראיה מאסותא בסעודה דר"ס ק"ע, דסכנתא שאני, ובי"ד סי' רמ"ו סט"ז גבי בית המדרש, דכבר כתב הפרישה דלא נהגינן כן. ואפשר עוד דשאני בי רבנן דמחלו ליקרייהו לגבי כבוד תורה ואין חשש שנאה כמו בעמי הארצות, מ"מ לא פלוג רבנן בין ת"ח לע"ה, לכן אף לדעת ט"ז דמחמיר שם מ"מ בבה"כ אין להחמיר, וא"כ כ"ש שחבירו משיב לו ברוך תהיה כנהוג, משא"כ לישועתך קויתי ה' נ"ל דאין לומר אף מי שנוהג כך תמיד אחר דאין זה מנהג פשוט, ולא מצינו זה בש"ס רק סוף פרקי ר"א שצריך לומר חיים ואינו רק לסימן טוב, וק"ל.

ונ"ל עוד בבין הפרקים וחבירו בא אליו לביתו לא יפסיק באמירת ברוך הבא עד אחר גמר ק"ש ותפלה, ויתנצל אח"כ ויאמר לו ברוך הבא אח"כ. בשלום אדם נכבד — נראה אפילו גוי, דמילי טובא שרו רז"ל בשביל איבה, ואפשר דטפי יש להתיר בגוי[2], רק דאין בידינו לבדות קולא מלבינו. ונראה עוד דשואלין בשלום זה שקורא ק"ש עם ברכותיה אע"פ שגורם לו שישיב[3], דג"כ הא שרי רבנן מפני היראה והכבוד אע"ג שגורם שיפסיק חבירו, דאין לומר דמחיל הקורא ק"ש ליקרי' כדי שלא יצטרך להשיב, דא"כ למה התירו להקורא לשאול ולהשיב נימא ג"כ דזה האחר מסתמא מחיל ליקריה. ואף אם נדחק לומר פן לא ידע האחר שזה קורא ק"ש, מ"מ ה"ה ה"נ ינקוט לו זה הקורא בלבו, כי יסבור שלא ידע אחר שהוא קורא ק"ש.

עוד נראה שאם יודע בודאי זה הקורא שהעובר ישאל בשלומו במקומות שמאריך המשיב בתשובה שלו' יותר מהשואל, כגון שהשואל שלום והמשיב כופל, או שאומר צפרא דמר טב והמשיב מוסיף ואריך, כדמוכח מדברי הטור י"ד סי' קמ"ח ע"פ גמ' ס"פ הניזקין, וע"ש בש"ע ס"י, אזי יקדים לשאול בשלום מפני הכבוד אף באמצע למעט בהפסקת הדיבור. ואפשר שגם בזמניהם לא היה המשיב מוסיף בדיבור רק באיכות השלום, כדנהגינן שאומר יום טוב ומשיב שנה טובה, וק"ל, רק דאיכא למיחש לשומעים, גם השואל העובר יסבור שמותר להפסיק לשאול מפני הכבוד אפילו באמצע.

קיצור הלכות

ג. טוב שיקרא עמהם וכו' — מ"ש בספר תניא ג"כ באשרי שאחר י"ח.

מ"ש גמ' דלדידן אין שאילת שלו' ותשובה בבה"כ, ודין אמירת אסותא ותשובתו ולישועתך קויתי ה' בבה"כ או בביתו בברוך הבא בקריאת שמע.

א. בשלום אדם נכבד — אפילו גוי, ושמותר לשאול בשלו' זה שקורא ק"ש, ושאם המשיב מאריך יותר מהשואל יקדים לשאול, וכ"ע.

דבריו גם במג"א. 16 וכ"ה בשיבלי הלקט סי' מד. 1 נראה דצ"ל: ג"מ = גליון מרדכי, וראה מג"א סק"א ובמחצית השקל שם. 2 ר' בא"ר. 3 כן דייק גם המג"א מחי' הרשב"א.

שהוא ירא ממנו כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו (ב) בחכמה וכ"ש (ג) מלך או אנס ומשיב שלום לאדם נכבד ואפילו באמצע (ד) הפסוק חוץ מפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו שלא יפסיק בהם כלל אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו:

באר היטב

רבה פילפול עמוק בש"ס ופוסקים]: (ב) בחכמה. ומ"א כתב דמי שגדול ממנו בחכמה הוי מפני הכבוד ואם הקורא גדול ממנו אינו מפסיק אפילו לת"ח. ומשמע בהרשב"א דמותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא אע"פ שיודע שיצטרך להשיבו. ובת"ה סימן קל"ה איתא דת"ח מופלג בדורו הוי בכלל מורא עי' סי' תע"ב סעיף ה' מ"א: (ג) מלך. אפי' מלך ישראל הוא בכלל מי שירא ממנו דכתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ע"ת: (ד) הפסוק. ודוקא היכא דסליק עניינא אבל באמצע ענין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא יפסיק ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק כ"מ ספ"ב מ"א. וכתב ר"י חסיד דוקא שלום ולא יותר עיין ע"ת ובס"ק

מקור חיים

לשון המשנה באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. והקשה בתי"ט למה לא זכר התנא בשלום רק במשיב לכל אדם, ושבנו תירץ דקי"ל בי"ד רמ"ב דשואל ומשיב לרבו מוסיף לומר רבי או רבי ומורי, וא"כ כ"ש מפני היראה, ולא חש התנא להאריך. ובעה"ח [4] הקשה עליו מגמ' דהנזיקין [5] דמוכח דלכל אדם משיבין ב"פ שלו', ותירץ דרב חסדא מחמת מורא הקדים, וזה זר, שהרי הטור למד משם דטוב להקדים לו שלו' בי"ד סי' קמ"ח. ובאמת אין זו קושיא, דנכלל במלת שלו' דבמשנה גם כפלות השלום, רק דק"ל על התי"ט בפי' יראה וכבוד, ודוק.

כגון אביו או רבו — כ"פ הרא"ש (משא"כ חבירו, ואע"פ דתנן [5]* וכבוד חברך כמורא רבך, משנת חסידים הוא, ולהחמיר, ועי"ש בתי"ט). והקשה על מ"ש רש"י מפני היראה אדם שירא ממנו שמא יהרגנו, דמלתא דפשיטא הוא שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. ונראה דאין זו קושיא דה"א דלאו במוראו תליא מילתא ורוב בני אדם אף חשובים ומלכים אינם הורגים על זה, והכי מוכחים דברי הש"ע גופייהו, ודוק [6], וסד"א דלא הוי אפילו ספק נפשות. ותדע שהרי אם ירא מנחש כרוך על עקבו שימיתנו וכי יפסיק בתפלה, אלא ע"כ לאו במורא תליא רק בדעת חכמים ואיצטריך לאשמעינן דמ"מ גבי ק"ש כל כה"ג שואל. ומעתה ג"כ ל"ק קושיא הנ"ל גם על הרמב"ם במה שפירש למלך או אנס, דע"כ לאו באנס דבש"ס מיירי, דההוא עכ"פ מיירי באנס רוצח, דתניא ראה אנס פוסק גבי תפלה, וברי היזקו כמו קרון ושוורים ונחש מרתיח השנויים שם. ומה שהקשה עוד הרשב"א על דברי רש"י מברייתא דהקורא ק"ש ופגע בו רבו או גדול הימנו וכו' דמשמע מינה דנכלל באלו כבוד ויראה, ג"כ אין ראיה, דהא סיים ג"כ ר' יהודה משיב שלום לכל אדם, אלא ע"כ דברייתא פתחה בחדא וסיים בפלוגתת' דתנאי כמו שהוא.

או מי שהוא גדול הימנו בחכמה — צל"ע מאד דמתשובותיו סי' שכ"א אין הכרע [7], ובחידושיו כתב להדיא דהוי מפני הכבוד [8], וכן מוכח ממה דחלק על פירש רש"י מברייתא דרבו או שגדול ממנו מכלל דלדידיה ניחא, דרבו הוי יראה וגדול הימנו הוי כבוד [9], ומיהו לאו דוקא גדול הימנו דה"ה אדם חשוב בעלמא [10]. וזה מוכח מש"ס די"ד במה דקאמר שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא, מכלל דאי חשיב פוסק, ופשוט דלא פסיק חנם רק מפני הכבוד, וכ"כ הרא"ש להדיא והטור סי' תכ"ב גבי הלל, ודוק. לשון ברייתא פ' היה קורא די"ד ע"א הקורא את שמע ופגע בו רבו או שגדול הימנו בפרקים

קיצור הלכות

דקדק לשון המשנה ומשיב שלום לכל אדם שזכר שלום משא"כ באינך, ודברי תי"ט, ובספר ע"ת, ושלא נהירא, ומה שנ"ל.

כגון אביו או רבו — מתנצל בעד רש"י, שפי' מפני היראה שמא יהרגנו, ממשיגיו.

או מי שהוא גדול ממנו — תמה על זה רק דזה הוי מפני הכבוד ואפילו אדם חשוב בעלמא.

השגה על מ"ש הר"י שאסור לשאול בשלום רבו ושי"ל דוקא לילך לביתו או אליו.

4 = ובעץ החיים, חיברו מהר"י חאגיז על המשניות כולל סוגיות הש"ס ודברי תי"ט ותוספת נופך משלו (לשון שם הגדולים). 5 גיטין דף סב, א. 5* אבות פ"ד מי"ב. 6 ר' בט"ז שהלך ג"כ בדרך זו. 7 ר' בישועות יעקב שלדבריו משמע שדעת הרשב"א בתשובה הנ"ל להדיא דמי שגדול ממנו בחכמה הוי כרבו, עי"ש. 8 כן תמה גם המג"א. 9 ראיה זו כתבו גם המג"א ואליה רבה. 10 כן פסק גם האליה רבה.

ב אם שכח להניח ציצית ותפילין יכול להפסיק בין הפרקים להניחם ויברך עליהם: כגה וי"מ שגם יברך עליהם עד מחר בתפלה והכי נהוג לענין (ה) עליה (ב"י):

באר היטב

ס': (ה) טלית. דבציצית לישנא תוספת שפיר לכן לו טלית פטור מציצית ויוכל לקרות ק"ש בלא ציצית ולפי

מקור חיים

וכו', ומזה קשיא לי על מ"ש הרב ר' יונה שתפס מ"ש ר"א בפ' תפלת השחר דכ"ז ע"ב הנותן שלום לרבו גורם לשכינה וכו' כפשטיה שאין לתלמיד ליתן שלום לרבו, וז"ל ואין לתלמיד להקדים לו שום דיבור מרוב המורא וכו', ומ"ש כדי שאלת שלום תלמיד לרב אינו ר"ל אלא כדי חזרה שלו' תלמיד לרב, עכ"ל, אף דאין הסברא זרה במ"ש דמ"ש כדי שאלת ר"ל כדי חזרה וכו', שהרי דברי החזרה אינם רק דברי השאלה שלו' עליך, גם אין סתירה ממ"ש עוד בברייתא והמחזיר שלו' לרבו וכו' לידק מזה, דע"כ הפי' כמ"ש התו' שר"ל שאינו אומר שלום עליך רבי, דה"ר יונה ל"ג בדברי ר"א המחזיר שלום, וכן ל"ג להרא"ש ז"ל, מ"מ מברייתא הנ"ל קשיא, דלפענ"ד נראה דלר"א גם לתלמיד חבר אין להקדים שלום אף דלא גרם רעה כולי האי, וכמ"ש בירושלמי אינון נהיגין דזעירא לא שאיל בשלמא וכו', ולע"ד הוא ר"א דש"ס דידן הוא ר"א דשם, רק דשם משמע מדאיקפד ר' יוחנן על ר"א ש"מ דאין איסור בדבר, והכי משמע מ"ש דאינון נהיגין וכו', והכי משמע בתו' דתלמיד חבר שרי, שם דכ"ז ע"ב, מ"מ מרבו קשיא[11]. ואפשר לומר דדוקא לילך אליו לדרוש בשלומו אסור דהוי סילוק מורא משא"כ בפגעו בו, והיינו נמי מ"ש כדי שאלת שלו' בפגעו בו, והכי משמע ממ"ש התו' פרק יש נוחלין דקכ"ט ע"ב בשם ר"ת על הא דקי"ל תוך כדי דבור כדבור יע"ש, ודוק. שירא שמא יהרגנו — רמ"י סיים וכתיב וחי בהם וכו', והשיגו לחם חמודות פ"ב סי' י"ז דמאן דיליף מקרא דוחי ס"ל אף ע"ז ג"ע ש"ד, ולא ס"ל כן, רק הל"ל כלשון הרא"ש שאין לך דבר עומד בפני פ"נ וכלשון מ"ד כן סיים חוץ מע"ז ג"ע וש"ד והכי קי"ל. כתב הרע"ב פ"ב דברכות בכל מקום שאסור להפסיק אפילו בלשון הקודש, וזה פשוט[12]. אמנם נראה מפני הכבוד והיראה שהתירו עדיף טפי להפסיק בלשון הקודש, ועמ"ש סי' פ"ה וסי' קפ"ג ס"ו. ולענין אם שהה בהפסקות אלו כדי לגמור את כולה עמ"ש בסמוך סי' ס"ה. וממוצא הדבר דלדעת הגהת רמ"א שם ה"נ חוזר לראש. ולקום מפני גדול או זקן פשיטא דחייב שהרי אין כאן הפסקה[13], וע' הגה' סי' ל"ח ס"ח[14].

ב. ויברך עליהם — וצל"ע גבי ציצית מנא לן דיברך עליהם, הלא התו' דס"ל דבתפלין אף מברך עליהם כמ"ש הב"י, מ"מ ס"ל דיש לחלק בין ציצית לתפלין ואסרו עכ"פ ציצית בברכה. ואין לומר דדוקא אחר ק"ש אסרו בציצית דהוי מפסיק בין גאולה לתפלה משא"כ בין הפרקים, זה אינו, שהרי התו' שם דף י"ד ע"ב וז"ל: „אבל ציצית שאינו אלא חובת טלית וכו' ויכול לקרות ק"ש בלא ציצית ודאי דהוי הפסקה", וכן שם גבי תפלין נקט ק"ש, וקשה למאי נפקא מינה הא בכבר קרא ק"ש עסקינן ומה דהוי הוי, אלא ע"כ קמ"ל דה"ה לפני ק"ש אין להפסיק כלל ל"ש באמצע ל"ש בין הפרקים, וכ"ש לדעת ר"מ מקוצי דמחמיר אף בתפלין כ"ש ציצית. ובסמוך ס"ח סתם כדעת ר"מ מקוצי ואסר להניח טלית עד שלא גמר גאל ישראל, ומשמע אפילו בשירה חדשה דהיה ר"ת ממתין לענות קדיש וקדושה כבס"ט, ומ"מ אין ראיה משם לאסור אף בין הפרקים, דשירה חדשה הוי באמצע. ומ"מ גם על היתר דהנחת תפלין בין גאולה לתפלה אני תמה דשמא רבי דקרא ק"ש ומנח תפלין ומצלי בשירה חדשה הוא דמנח, וכן ר' יצחק בר יהודה שכתבו התו' ששלח אחר טליתו ונתאחר עד שקרא ק"ש מי אומר שהיה מניחו בין גאולה לתפלה, ושמא י"ל בזה פוק חזי מאן מסהיד

קיצור הלכות

ב. ויברך עליהם — לא יהירא נבי נרכת הטלית, ות"ת הכ"ז פסק הלכה למעשה דיברך נשניהם כבס"ט.

שירא שמא יהרגנו — רמ"י סיים וכתיב וחי בהם והשיגו על"ח. מ"ש הרע"ב דאיסור הפסקות אפילו בלה"ק, ודין שהה כדי לגמור כלו, ולקום מפני גדול חייב.

11 המאירי תירץ באמת קושית רבינו דבתלמיד חבר עסקינן, עי' במח"ב. 12 צע"ק שמבואר כן להדיא גם בתוס' ר"פ היה קורא ד"ה ובאמצע. 13 ולפי"ז חייב לקום אף באמצע הפרק.

14 דשם פסקינן כהר"ן דבמקום שאין מצוה אחת מפריעה לשניה אין לפטור מטעם עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ג לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע (ו) הפסוק וכן למודים אבל לא יאמר אלא תיבת

באר היטב

הוי הפסקה. [ועיין בח"א ובס' אליה רבה]: (ו) הפסוק. דאם פוסק לשאול מפני כבוד ב"ו ק"ו מפני

מקור חיים

עליה שבעלי התו' ידעו זה, מ"מ עליה גופיה קשה מנא ליה, דמרבי אין ראיה וכמ"ש.

ויברך עליהם — דאין לקיים מצוה בלי ברכה, משא"כ אם מעוטף או לבוש טלית ותפלין לפני עמוד השחר ושכח למשמש ולברך עכ"פ לא יפסוק עד אחר התפלה, נ"ל.

הגה. וי"א שלא יברך וכו' — כ"כ ב"י, ובספרו בדק הבית כתב שיש להעביר קולמוס עליו עד כתבו תלמידי הר"ר יונה, וכתב שמ"ש בב"י וכ"כ בא"ח צ"ל וכ"כ רבינו ס"ס פ'. וצל"ע דבאמת כתב הרב הב"י בענין הנחת תפלין בין גאולה לתפלה בסי' זה לקמן שלענין מעשה נ"ל כדברי הר"מ מקוצי וכו' וס"ל דאין לברך גם על התפלין אף שלא גמר גאל ישראל[15], ודוחק לומר שגם שם יש למחוק בלי טעם, גם לא כתב למוחקו בספר הנ"ל. וא"ת מאי שנא מהא דסי' ל"ח ס"ב דמברך, דשם אונס הוא ודבר הרגיל להיות, לכן הקילו והתירו לו, נ"ל.

ונ"ל דאם יש לו ציצית בבגדו אף העטיפה בלי ברכה אסורה דהוי הפסק חנם, אם לא באם מתבייש להתפלל בלי טלית כבהגה ס"ס י"ג, וע"ס צ"ז ס"ד, ואף שר' יצחק ב"י נתעטף ומסתמא היו לו ציצית בבגדו, הרי ג"כ בירך עליו, ולא ק"ל כוותיה כמ"ש התו' והפוסקים, והכי נהוג לענין טלית. ומ"מ נראה, הובא בש"ע סי' נ"ג ס"ג בהגה, דאם לא נזדמן לש"ץ טלית רק אחר שסיים פסוקי דזמרא מתעטף ומברך ומתחיל ישתבח, ואע"פ דקי"ל סי' נ"א ס"ה דדין בין המזמורים כדין ברכות דק"ש, מ"מ אחר דלא מצינו בגמרא, דכל עצם הברכה אין לה מקור בש"ס, כדאי הכל בו סי' ה' לסמוך עליו שכתב לכתחלה לעשות כן, הביאו ב"י סי' נ"ג. והנה פה וורמיש היה המנהג מימי עולם ומשנים קדמוניות שבי"ט וימים הנוראים כשמגיע האומר פסוקי דזמרא לוהנורא בנוראותיך היה השמש מביא הטלית לפרנס הקהל, והפרנס הקהל א"ל להביא למי, ומי שעלתה ההסכמה להתפלל, והיה המתפלל פושט טליתו ולובש טלית המיוחד לציבור ומברך עליה עד שבא א"א הגאון זלה"ה ותיקן לעשות כל זה לפני ברוך שאמר, והנ"ץ כתב דהלכה למעשה דבין בתפלין בין בטלית בין הפרקים יניחם ויברך עליהם.

ג. לקדיש ולקדושה ולברכו וכו' — כתב הטור והרא"ש ותהר"י די"א אינו מפסיק וכו'. ונראה לפי עניות דעתי ראיה ברורה דפוסק מהא דאמרינן בפ"ב דברכות די"ג ע"ב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר' יהודה הנשיא, וקשה איך הפסיק בלימוד לאחריה, אלא ע"כ תאמר זכות רבים עדיף, ופשיט מיהא לאלו דעדיפא טובא, ומיהא יש לחלק ולומר דמצדיק רבים ומלמד לאחרים עדיף טובא. ואין ראיה מגמ' דמ"ק ד"ז ע"ב דאמר דאם ממתינין לו לדבר הרשות וכו', די"ל דגדול השלום וכבוד הבריות ולא מקרי רשות.

ונ"ל דלענית ברכו דקורא בס"ת אינו מפסיק (בע"ב בדף זה כתבתי בשם הל"ח דמפסיק), וכ"ש לאמירת פסוקים בעת אמירת הש"ץ גדלו, וכן אמירת על הכל, ואתם הדבקים וגו', הודו על ארץ ושמים וגו'. וז"ל טור: י"א אע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אינו פוסק, דכיון דעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל אחר, עכ"ל, והוא לשון הר"י והרא"ש. ומכאן אזלא תמיהת הרב הב"ח לעיל סי' ס"ה על בעל תה"ד במ"ש שמברוך שאמר ואילך לא יפסיק לפסוק שמע ישראל, ואיך יהיה כבודו של מקום קיל מכבודו של בשר ודם דמפסיק לשואל בין הפרקים, וי"ל ג"כ דס"ל דכיון דעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק במקום שאסור להפסיק חנם כמו כאן, ואע"ג דכאן לא קי"ל הכי, וגם אותם י"א דס"ל אינו פוסק ר"ל באמצע, משא"כ בין הפרקים מודו דפוסק כדמשמע מלשון הנ"ל, מ"מ

קיצור הלכות

הגה. וי"א שלא לברך — מה שכתב בספר בדק הבית שיש למחוק בב"י, ומה שצל"ע. ואם יש ציצית בבגדו אף העטיפה צ"ע להתיר, ואם אין לו רק ט"ק והוא לבוש בו ושכח לברך ודאי לא יפסיק לברך.

עטיפת הש"ץ הטלית — מ"ש בסי' נ"ג ס"ג והמנהג פה בי"ט וימים נוראים.

ג. לקדיש וכו' מפסיק — מביא ראיה ברורה לזה נגד מ"ש תהר"י, ודין הפסקה לברכו דס"ת ועניית פסוקים אחר גדלו

15 ר' בבהגר"א שהמחבר הכריע דבאמצע הפרק לא יברך על שניהם ובין הפרקים יברך על שניהם.

הלכות קריאת שמע סימן פה

פה באיזה מקומות אסור לקרות ק"ש ובו ב' סעיפים:

א לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש ואפילו אם היה קורא ובא צריך להפסיק כשיגיע למבוי המטונף וכשיצא משם אפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק: הגה וי"א שחוזר לראש וכן עיקר (וע"ל סי' ס"ה):

באר היטב

דשלום שמו של הקב"ה. וה"ה במבואות המטונפות אסור בשאלות שלום. ואדם ששמו שלום הט"ז מתיר להזכיר שמו בבית המרחץ ובית הכסא דאין מתכוין אלא על אותו אדם. וב"ח ומ"א ס"ל דאסור. אבל בלשון לע"ז שרי לקרותו. ופר"ח בסימן זה חולק על הב"ח וס"ל דשם שלום אסור לקרותו אפילו בלשון לע"ז ע"ש אבל מי ששמו שמשון מותר ע"ש בסימן פ"ה. אם שאל לו אדם דבר הלכה אסור לומר לו אין משיבין במרחץ. ובבית האמצעי שרי לומר כן. הרוצה לשתות בבית המרחץ יברך בחוץ ע"מ לשתות בפנים:

מקור חיים

לומר שבימיהם לא היו מסתכלין, וא"כ צ"ל ג"כ שר"ג כשנכנס ההגמון עצם עיניו, משא"כ אם קדם גוי גזרו שלא לרחוץ, ושבאחיו ואביו וכו' אין לסמוך על עצימת עינים, ובזמן הזה מסתכלין זה בזה, וכל זה גמגום ושגיאה. ומ"ש ראיה משני אחים שהיו רוחצים בכבול וכו' הוא ראיה לסתור, כפי' רש"י דדוקא אחיו משא"כ אחר, שהרי בימיהם ג"כ היו רוחצים בחבורה איש את רעהו, ולא ברשיעי עסקינן שיסתכלו בכוונה להביא עצמן ח"ו לידי הרהור, ואף כי יביט לפי תומו אין איסור כלל, וראיה מדאמרו לקרות ק"ש נגד ערוה וברואה אותה מיירי כדמוכח ס"ס ע"ה. רק שהב"ח חולק שם, מ"מ מדאמר גוי ערום אסור לקרות וכו' דנקרא ערות גוי ערוה, מכלל דאין איסור להיות ישראל אצל גוי ערום. לכן צריך לי עיון בבה"מ שלנו. מ"מ נראה דאם נשים רוחצות שם אפילו יש להן ג"כ מכנסיים כיון דטפח באשה ערוה דינו כמרחץ דידהו. ואף כי לא מלאני לבי להתיר במרחץ דידן הלכה למעשה, דרבים שכיחא שם ונפיש זוהמא גם אין נזהרין שם מגילוי ערוה לפעמים, מ"מ נראה פשוט דאותם חדרים קטנים שבחדר הדירה שעושים לרחוץ שם לפרקים בה"ב או אשתו והוא נקי אין לו דין מרחץ לזה[5], ולענין מזוזה צל"ע, עי' סי' רפ"ז ס"ד, ועי' בגמ' פ"ק דיומא דאפילו מרחץ דיחיד פטור ממזוזה.

כתב בס' כ"מ[6] בשם הר' מנוח דמקוה מים צוננים אין דינו כבה"מ ושרי בכל, וברור דמיירי באין שם אדם ערום[7]. ומ"מ צל"ע ממה דקי"ל לענין מכירת בית הכנסת דבית טבילה דינו כמרחץ כבסי' קנ"ג ס"ט, וראיתי בכ"מ דמייתי ג"כ בסוף דברי הר' מנוח, דמ"מ צ"ע דלענין מזוזה בית טבילה ומרחץ שוין כבסי' רפ"ו ס"ד ובש"ס פ"ק דיומא די"א ע"א. ועי' פה במג"ד וסי' מ"ה במג"ד[8].

שם. אפילו שאלת שלום אסור — (וכן במקום מטונף[9], כ"מ בפרק השלום[10], וכ"כ ב"ח). כתב הב"ח ודקדק מהש"ס דאפילו לקרות אדם ששמו שלום בבה"כ אסור — ובמג"ד השיג על זה — ודוקא בלשון הקדש משא"כ בלשון חול שרי, והכינויים מותרים כבסי' הסמוך, משא"כ שמות שאינם נמחקין, וה"ה ק"ש ותפלה ולימוד תורה והוראה אפילו בלשון חול אסור, ועמ"ש סי' שאחר זה.

ובמהרי"ל בימים נוראים דאין לכתוב שלו' באגרות כלו רק חסר מ"ם[11].

א. למקום שפסק — ואם מתחילה ידע שיגיע למבוי מטונף ויצטרך לשהות כדי לגמור את כלו לכ"ע חוזר לראש, ברכת אברהם. ועיין עולת תמיד[1].

קיצור הלכות

מ"ש ה"ר מנוח דמקוה מים צוננים אין דינו כבה"מ, ומ"ש הכ"מ דצ"ע ומה דק"ל, ודמיירי באין אדם ערום שם.

מה שדקדק הב"ח אפילו לקרות אדם ששמו שלום אסור, ובלשון חול שרי, וכינויים מותרים משא"כ שמות שאינם נמחקים. ק"ש ותפילה והוראה בלשון חול נמי אסור, ומ"ש מהרי"ל בכתיבת מלת שלו', וע"ע סי' פ"ה ממלת שלו' ומדין הרהור.

האגודה. 5 ראה בשו"ת תת"ס או"ח סימן י"ח מש"כ בדין מי שיש לו מקוה בתוך ביתו. 6 הל' ק"ש פ"ג ה"ג. 7 כ"כ הא"ר. 8 וע"ע במג"א שם. 9 כ"כ המג"א. 10 הוא הפרק האחרון של מס' ד"א זוטא. 11 מובא בש"ע יו"ד ס"ס רעו, ועי"ש בש"ך ובה"כ, ובשע"ת כאן. 1 שכתב שאין דבריו מוכרחים.

כ"מ ולח"מ ושוב, ואין לחלק דהר"מ מפרש כפוגיא דלייני בפוטן לשם כשם דמקרא שלום והוי בכלל דבר שבקדושה דמ"מ כי חידוש ולא הוי לי' לפתוח פלא לפרש, ובציח מפריש תכ"ע סימן פ"ו לכ"ה לחלק ע"פ מה דלמרינן בסוף ברכות שבתקימו שיבא לדם שוחל בשלום תבירו בשם וכי' וכבר כזכיר לח זה בכימוי שלימים ממקין לסור להזכיר עיי"ש, לבל קושיח רלשומה מדיין קשה, והוח בעלמו דחה לח זה מפ"מ דמפרש בשם ר"ל דשלום שמו של בקב"ה לבל לח שם ממש וכן מבוחר כלן בשלום עלמו כוי שם:

והב"ח כתב דלימי כך מימרח מדמוחבינן שלב מדשרי למימר בימוחח בב"ב ומב שבגמרל מחרן וכחוי בקשו של תירון בגמרל, ותירלו לחלק בין שלום לנחמן, כ"ז דוחק, ומשמיע לחיקח לח סמכינן, מיי"ש, תירון זה נרלה בעיני, בכוספב מרובב, דכמי כרי"ן כבר כיום בי"ע דלמר בשבועות [לב] לח חשיב שלום משמות של בקב"ה, וכחוי בסומב דף י' ע' ב"ה חלח רלו לומר דשלום משמות שלינם ממקין וכח חלח חשיב לבו בבדי שמות דלינם ממקין דחנן ושייך, חבל כר"מ ס"ל לב"ז לדוחק, ומכח זה פסק חלח כר' כממונח.

תר"י ב"ב דמחרגמין, ו"ל דבחם קרלו שלום וכו' ולריך עיון טומחם, ולחיחי דמחירי לבחב ו"ל לין מילח נחמן חמרב חלח דרך חוחר מושחל חללו יחברך כמו שמולב למבינים ולפפ"י שרוב שמות בדרך זב מ"מ יש מבם שמחייחדו בפי של כמון יחבר ומבחרו על פי יחודם ע"ב נרלה כוומחו ע"ב במבוחר בבינ לפרים שם לבחב בב"ל דשלום בשם גופי' לילרי בבי לפ"ב שבוח נקרל בן ע"ב שבוח שבב שלום מ"מ פ"ם קבוב בוח לביוח כ"ל בשם בפעם מבח"ב כנחמן שלימו רק מלד בפשולה נקרל בן חבל לח לביוח לשם קבוב ב"ב ולוחי לפי דבמבגב של שבב שלום בבבגב בזחח מבנח חמיד, לפי קבוב בוח ובימו בשם בפעם, חבל במדב בזחח של בחמן, ליבב חמידיח לפי לין בשם קבוב.

ובעיקר דבין של שחילח שלום בציח במרחן יש להסחפק בם זב לוקח לם מבחון לשם בקודש דלמרינן בסוף ברכות בחקימו שיבא שוחל בשלום תבירו בשם, חו דלמר בשבת דף י' ע"ב ובחוי בשם בפעם, חבל במדב בזחח של בחמן, ליבב חמידיח לפי לין בשם קבוב.

ביאור הלכה

או"ח סי' פ"ד

אם מותר לקרוא במרחץ ובו סעיף אחד

א. מרחץ חדש שלא רחצו בו מותר לקרות בו ובישן בבית החיצון שכל העומדין שם לבושים מותר ובאמצעי שקצת העומדין שם לבושים וקצת ערומים יש שם שאילת שלום אבל לא ק"ש ותפלה כגב ומותר להרהר שם בד"ת (ר"ן בפ"ק דשבת ובפרק כל כלמים). **ובפנימי שכלם עומדים ערומים אפילו שאלת שלום אסור**: ומסור לעגות לתן בציח במרחן (ר"ן פרק הכיתב):

ש"ע מרחן חדש וכר' בגמרל שבת דף י' למרינן דציח במרחן שלמרו שחין בו חדם בכ"ב שלמרו חפ"ע שחין בו נוסב וכר' ו"ע על ב"ח ומוש"ע שבשמיעו לח זב, ולפ"ז כתבו מפורש לסור במרחן חפ"ע שחין בו חדם, כמו שכתבו בבי טעב, מיבו בדין דין לומר כמו שמוצב בתרוויס לסור חפ"ע שחין בו חדם, ודבר זב בלמד ממי מב"ח ומוש"ע מדפסקו דחדם מוחר משמע חבל יש לסור חפ"ע שחין בו חדם:

ונתבאר בשב"ל שבי טעמים לו משום זוכמח, לו משום דלמקום המיוחד לערומים המקום עלמו נעשה למען לפיכך בשני טעמים כב"ל שבי טעמים בב"ל, דלטעם של זוכמח בב"ז ומוצב לא שייך זה, חבל בחמין דשייך גמי זוכמח בחב ב"ז הוסיף לו שעין נימוסי גלגד וליבו מחכוין כלל לשם בקב"ב גמי בכלל בחיסור.

והנה דבר זב נפתח בחחרוויס, לענין חדם שבשם שלו שלום חם מוחר להזכיר בשם בציח במרחן דדשה ב"ז דמוחר חבל בב"ח והמג"ח חוסרין ולזב בסכימו כמה מחרוויס מוצב בשע"ת ובמ"ב.

אלא שחני נבון בגדרו של דין זב, דמלינב דין ובח לסור, דבדין של ובינ מחניך קדוש הוח דוקח בדבר שבקדושב חבל זב נודחי שחין של זב דין דבר שבקדושב, ולח עוד חלח חפילו בשחילח שלום ומכוון לשם בשם דמקרח שלום, גמי לבחורב פשוט לחין של זב חורח דבר שבקדושב, לחין דבר שבקדושב חלח בחורב וק"ש ותפלה, חפילו שם בשם, חם חין כוונחו לשם תפלב וכודחב חלח כמו בשבועח חמח, וכדומב זב לב נקרל דבר שבקדושב, ועוד נחסורר חבלי ממב שרחיתי לב"ח ומוש"ע, דבזכירו דין בזכרת שמות בקודש במקום מטוף בבלכב בפני עלמב, משמע דיש של זב דין מיומד.

ונראה ד"ל דיש בחיסור בזכרת שמות בקודש במקום מטוף שתי דיוטי, ל' דין ובינ מחניך קדוש, ודין זב שייך דוקח שם מכינ בתפלב וכודחב וכל דבר שיש של זב דין דבר שבקדושב, ואין דין זב מיוחד בשמות חלח זב כללי בכל דבר שבקדושב, ב' דין חם ד' חלקין חירח דמב ילפינן בתמורב דף ד' ע' לחסור לבזכיר שם שמים לבעלב, וכמו דמכלל ירחח ד' שלח לבזכירו לבעלב כמו כן מכלל ירחח ד' שלח להזכידו חלח במקום נקי וביבים נקיות ולפיכך חפילו שם אין של זב דין דבר שבקדושב וחפילו ביכח דשינו מכוון לשם בשם, דכיון דמ"מ מזכיר שם בשם הוח מזכיר להזכירו במקום נקי מחח ד' חלקין חירח:

ולאחר כותבי נחמתי דמ"ב כ"ג הוח שיבח לסור להזכיר חלח "שלום" לבעלב, ולכחורב לביחר גמור לפי שם מכוון לשם בשם, חלח **ולי"ב** מסוף ברכות דבחקימו שיבח שוחל חדם בשלום חבירו בשם ובחב ב"ח בפמ"ג בפמ"ש שם דבינו שחילח שלום דשמו של בקב"ב שלום וכחירו משום חח לטעות, משמע קלח לסור להזכירו לבעלב, ולריך לי עוד זב ביחור וטיון, ואין כחח עמדי, ובחנחי רק דחח נוטב.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
מקור הלכה - א ב זילבר, בנימין יהושע בן ברוך עמוד מס: 192 הודפס ע"י אוצר החכמה

רבה מ"ל מנגעל אמר רב קרע הבא בשני שיטין יתפור[ע] ומסיק התם להא לא יתפור מיירי בתפיסין אבל לא תפיסין כי הני ספרי דידן תפילו בשלש יתפור וכיון דשריון בשלש הוא הדין בארבע ומשם ואילו טופח ל"ש ודוקא בגידין אבל בשאר דבריס לא כדאיתא התם בהדיא ודוקא בתותב יכיעה אין קורין אבל בשאר יכיעות קורין והא דמ"ש הניזקין ס"ת שאסר יכיעה אין קורין הא משום דאסר במילתיה

מסתבר טעמא משום כבוד צבור כדאמרי' התם רבה ורב יוסף לא קרו בחומשין בבית הכנסת משום כבוד צבור וה"מ גבי ס"ת שאסר יכיעה אחת ומוטב ידמה כבוד צבור היכא דלא אפשר קודם שתדמה תקנת תכמים שנתקן מימי משה לקרות בתורה דכה"ג אמר שילהי פרק בתרא דמגילה אין גולליו ס"ת בלבור מפני כבוד ומעשים בכל יום שגוללין ביו"ט או ר"ח כשאין שם ס"ת אחרת ועוד תדע גבי אסר יכיעה אחת קאמר אין קורין ולא קאמר אסור לקרות כדקאמרינן גבי ספרא דאפטרתא אסור למיקרי בניטורא דלא ניתן ליכתב אלא ודאי ס"מ אין קורין היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר שרי ושלום שמעון בר אבוחסס.

שלא מן הכתב. פי' בלא העתק: **מיגרים גרימן.** פי' שגורות בפי כל ועיין לעיל בסוף הלכות תפלין בגי' פ"י:

תכד [דף סב ע"א] °**אין גותנין ואין כופלין כו'.** הא לעומתן שלוש הוי מפני דרכי שלום הלכך בחדא זימנא שגיא לומר חזקו כדרך שאומרים לעושי מלאכה תחזקנה ידיכם אישרו לשון חזק כמו שאכו חמון:

(פרק ששי) שלמא למר. פרס"י שלא היה בלבו לברכו אך לבו לרבו ומכח זה נראה לי דאם עוסקין במלאכה שאינה חשובה להם אומרים להם מותר לומר להם תחזקנה ידיכם כמו העוסקים בחרישת שור וחמור לפי שאין חשובים אלא בהרכבת

לילן והרכבת בהמה כדמוכח פ' ארבע מיתות מותרין בני נח ללמוד כלאים ולזרוע כלאים ואין חשובים אלא בהרכבת בהמה והרכבת אילן. מה"מ אמר שמואל אמר קרא מוקמי תשמרו מוקים שתקחקי לכם כבר לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמה בהרכבה אף שדך בהרכבה כו':

[דף סא ע"א] **וקוברין מתי עובדי כוכבים עם מתי ישרא' מפני דרכי שלום.**
פ"ה משתתקין בהם אם אינם הרוגים עם מתי ישראל ומפי' גרשא שאין מפרנסין או קוברין או מבקרין חולין אלא דוקא עם ישראל:

[פ' התקבל] [דף סד ע"א] **פניס שאני ממון דאיתיהיב בו' עד שאין שלישותו בידו.** וקשה לאמרי' שילחי זה בורר אין עליו עדים ויוצא משחת יד שלים אלא משום דשמיא שליחותו בידו וי"ל ה"ה אפילו אין יוצא אחר משום שטרות משמעינן גם בריעא:

תסה °**השיב** מהר"ם נאמנים לחזק ושמעון השלישים לומר שכך היו התנאים שאם לא יקייס יהודה כך וכך ימנו כל מה שמדם [לזו] אפילו בלא שבועה היכא שאין השלים מעכב לעשות אבל אם טען על השלים עכבת לעשות מן השלישות יצבע שלא עיכב דאפילו בטענת שמע נצבעין כדאיתא פ' כל הנצבעין:

[דף סג ע"ב] **כותבין ונותנין אפילו מאה פעמים.** לומר ר"י שטוב לומר לסופר ולעדים שיכתבו ויחתמו כ"כ גיטין עד שיהא ג' לדעת הרב והרמי יוסף קלנו"ן לומר דשמא בעינן זה פסול דדמי לבריה דשאר גיטין כשרין מיד שנעשו כתקנן וגט זה תלוי בדעת הרב ול"ל הוברר הדבר שהיה עומד לדעת הדבר משעת כתיבה ואין קי"ל דבגיטין אין בריה כדאיתא פרק כל הגט גבי לאיזה שהיה מגרש הלכך טוב שיאמר כל פעם ומיהו נהגו כפי ר"י:

כתב הרב מלונדרש מה שפי' רש"י ז"ל אבל קטנה תביה ולא היא בשים לה אב החמת פירש ע"פ הירושלמי דפרק התקבל והכי איתא התם נערה המאורסה אין היא אלא מקבלין גיטה נשמת היא ולא תביה קטנה תביה ולא היא נשמת הקטנה אין היא אין תביה ואם יש בקטנה דעת היא ולא תביה [ע] והא דתמרי' בכויה תלמודא כיון שנשמת אין לתביה רשות אב היינו בים לה לדעת והא דמשמע בפ' האיש מקדש למאי דס"ד דמייתי בים לה אב ופפ"ה אם הגיע גט לידה מגורשת מייתי בנשמת שאין לה לדעת והא דתייק הא נערה הרי זה גט אלמא [דשנאה] שליח ואי בנשמת מאי למימרא הא מהרוסה קא מיבעיא ליה כ"ל דהכי תייק מאחר דקטנה שנשמת ונערה מרוסה אב דינא אית לה לדעת כדאיתא בירושל' ואי נערה מרוסה לא משויא שליח וכ"ם דקטנה [נשואה] לאו לה לדעת אלא מדנקט קטנה נשואה משמע הא נערה מרוסה משויא שליח ע"כ לשון הר"ם פ"ו:

[פרק הזורק] [דף פא ע"א] **תנן נהאי פירקא המגרש אשתו ולא נה עמו בפונדקי ב"ש אומרים אינה צריכה גט שני וב"ה אומרים צריכה גט שני.** וגמ' דבני מערבא משמע דהך דהמגרש משתו שייכא נהאי פירקא דגט יכן ומד טעמא ניהו דגבי גט יכן גרסינן אית תנא תני אחר שנתנו לה ואית תני אחר שנתנו לה מ"ד אחר שכתבו לה מסייע לב"ש ומ"ד אחר שנתנו לה מסייע לב"ה [ב] וגבי לוה בפונדקי גרסינן התם ת"ר מוצא ב"ש בטעמייהו דאמרי

מלמ פוטר משמו בגט יכן ואמרי אינה צריכה גט שני וב"ה בטעמייהו דאמרי ואמרי צריכה גט שני ת"ר כי כן ב"ש כדעמייהו דאמרי לא יגרש אלא משמו תל"מ אילו לא אפשי בי הני ספרי דידן תפילו בשלש יתפור ואיכא דאמרי תפילו בשתים יגרש ואילו טופח ל"ש ודוקא בגידין אבל בשאר דבריס לא כדאיתא התם בהדיא ודוקא בתותב יכיעה אין קורין אבל בשאר יכיעות קורין והא דת"ס הניזקין ס"ת שאסר יכיעה אין קורין הא משום דאסר במילתיה

מסתבר טעמא משום כבוד צבור כדאמרי' התם רבה ורב יוסף לא קרו בחומשין בבית הכנסת משום כבוד צבור וה"מ גבי ס"ת שאסר יכיעה אחת ומוטב ידמה כבוד צבור היכא דלא אפשר קודם שתדמה תקנת תכמים שנתקן מימי משה לקרות בתורה דכה"ג אמר שילהי פרק בתרא דמגילה אין גולליו ס"ת בלבור מפני כבוד ומעשים בכל יום שגוללין ביו"ט או ר"ח כשאין שם ס"ת אחרת ועוד תדע גבי אסר יכיעה אחת קאמר אין קורין ולא קאמר אסור לקרות כדקאמרינן גבי ספרא דאפטרתא אסור למיקרי בניטורא דלא ניתן ליכתב אלא ודאי ס"מ אין קורין היכא דלא אפשר שרי ושלום שמעון בר אבוחסס.

שלא מן הכתב. פי' בלא העתק: **מיגרים גרימן.** פי' שגורות בפי כל ועיין לעיל בסוף הלכות תפלין בגי' פ"י:

תכד [דף סב ע"א] °**אין גותנין ואין כופלין כו'.** הא לעומתן שלוש הוי מפני דרכי שלום הלכך בחדא זימנא שגיא לומר חזקו כדרך שאומרים לעושי מלאכה תחזקנה ידיכם אישרו לשון חזק כמו שאכו חמון:

(פרק ששי) שלמא למר. פרס"י שלא היה בלבו לברכו אך לבו לרבו ומכח זה נראה לי דאם עוסקין במלאכה שאינה חשובה להם אומרים להם מותר לומר להם תחזקנה ידיכם כמו העוסקים בחרישת שור וחמור לפי שאין חשובים אלא בהרכבת לילן והרכבת בהמה כדמוכח פ' ארבע מיתות מותרין בני נח ללמוד כלאים ולזרוע כלאים ואין חשובים אלא בהרכבת בהמה והרכבת אילן. מה"מ אמר שמואל אמר קרא מוקמי תשמרו מוקים שתקחקי לכם כבר לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמה בהרכבה אף שדך בהרכבה כו':

[דף סא ע"א] **וקוברין מתי עובדי כוכבים עם מתי ישרא' מפני דרכי שלום.**
פ"ה משתתקין בהם אם אינם הרוגים עם מתי ישראל ומפי' גרשא שאין מפרנסין או קוברין או מבקרין חולין אלא דוקא עם ישראל:

[פ' התקבל] [דף סד ע"א] **פניס שאני ממון דאיתיהיב בו' עד שאין שלישותו בידו.** וקשה לאמרי' שילחי זה בורר אין עליו עדים ויוצא משחת יד שלים אלא משום דשמיא שליחותו בידו וי"ל ה"ה אפילו אין יוצא אחר משום שטרות משמעינן גם בריעא:

תסה °**השיב** מהר"ם נאמנים לחזק ושמעון השלישים לומר שכך היו התנאים שאם לא יקייס יהודה כך וכך ימנו כל מה שמדם [לזו] אפילו בלא שבועה היכא שאין השלים מעכב לעשות אבל אם טען על השלים עכבת לעשות מן השלישות יצבע שלא עיכב דאפילו בטענת שמע נצבעין כדאיתא פ' כל הנצבעין:

[דף סג ע"ב] **כותבין ונותנין אפילו מאה פעמים.** לומר ר"י שטוב לומר לסופר ולעדים שיכתבו ויחתמו כ"כ גיטין עד שיהא ג' לדעת הרב והרמי יוסף קלנו"ן לומר דשמא בעינן זה פסול דדמי לבריה דשאר גיטין כשרין מיד שנעשו כתקנן וגט זה תלוי בדעת הרב ול"ל הוברר הדבר שהיה עומד לדעת הדבר משעת כתיבה ואין קי"ל דבגיטין אין בריה כדאיתא פרק כל הגט גבי לאיזה שהיה מגרש הלכך טוב שיאמר כל פעם ומיהו נהגו כפי ר"י:

כתב הרב מלונדרש מה שפי' רש"י ז"ל אבל קטנה תביה ולא היא בשים לה אב החמת פירש ע"פ הירושלמי דפרק התקבל והכי איתא התם נערה המאורסה אין היא אלא מקבלין גיטה נשמת היא ולא תביה קטנה תביה ולא היא נשמת הקטנה אין היא אין תביה ואם יש בקטנה דעת היא ולא תביה [ע] והא דתמרי' בכויה תלמודא כיון שנשמת אין לתביה רשות אב היינו בים לה לדעת והא דמשמע בפ' האיש מקדש למאי דס"ד דמייתי בים לה אב ופפ"ה אם הגיע גט לידה מגורשת מייתי בנשמת שאין לה לדעת והא דתייק הא נערה הרי זה גט אלמא [דשנאה] שליח ואי בנשמת מאי למימרא הא מהרוסה קא מיבעיא ליה כ"ל דהכי תייק מאחר דקטנה שנשמת ונערה מרוסה אב דינא אית לה לדעת כדאיתא בירושל' ואי נערה מרוסה לא משויא שליח וכ"ם דקטנה [נשואה] לאו לה לדעת אלא מדנקט קטנה נשואה משמע הא נערה מרוסה משויא שליח ע"כ לשון הר"ם פ"ו:

[פרק הזורק] [דף פא ע"א] **תנן נהאי פירקא המגרש אשתו ולא נה עמו בפונדקי ב"ש אומרים אינה צריכה גט שני וב"ה אומרים צריכה גט שני.** וגמ' דבני מערבא משמע דהך דהמגרש משתו שייכא נהאי פירקא דגט יכן ומד טעמא ניהו דגבי גט יכן גרסינן אית תנא תני אחר שנתנו לה ואית תני אחר שנתנו לה מ"ד אחר שכתבו לה מסייע לב"ש ומ"ד אחר שנתנו לה מסייע לב"ה [ב] וגבי לוה בפונדקי גרסינן התם ת"ר מוצא ב"ש בטעמייהו דאמרי

חדושי אנשי שם

[ע] לשון הר"ן ומדפליג בנשמת בין יש בה דעת לאין בה דעת ס"מ דבשמת דמשמע קטנה בין יש בה דעת בין אין בה דעת תביה ולא היא (מהר"ם): [ב] כמה שנחלקו במשנה שם בכתב לגרש את אשתו ונמלך שם פשלה לכתוב ואין הטעם משום משם קידושין אלא שמא יאמרו גיטה קודם לבנה ורבי יוסי בר בון פליג עליה דרבי מונא ופסיק ליה טעמא משום משם קידושין בגמרא דילן (מהר"ם): סליק

קובץ מפרשים

ע) בשלש לא יתפור [מהר"ם מטיקטין]: ב) כתב העיטור וז"ל מדכתבינן ודן די יהוי כו'. נ"ב במאמר שביעי [בן אריה]: ג) להתנסבא לכל גבר דיתיצביין היינו הרי את מגורשת הרי את מותרת לכל אדם וא"כ כו'. תיבות הרי את מגורשת מוקף וצ"ל היינו הרי את מותרת לכל אדם וא"כ כו' [וכן הוא בעיטור שם] [בן אריה]: ד) בר"ן איתא ורבינו נסים [גליון]:

וכיוצא זוכמא. וכן מיירי הכא במרחץ חדתי, אפילו שכבר הוסק ורתוי ליכנס בו מיד. ועי"כ מיירי בחופן זב, דאם לא כן מאי שייכא מימרא דרב חדא הכא. אלא מאוס לחנן לא יכנס למרחץ אלא ע"כ בחפלג, ועל זה קאמר מחפלג בצית המרחץ, הרי דמיירי שכבר הוסק, ובציה"כ כה"ג דהיינו שכבר מוכן בכל הגחון אם תסור, הא אלא זה אפילו בציה"כ מותר. אבל בפוסקים לא משמע הכי. ועי' מש"כ בבע"ש פי' חקת

אוצר החכמה

בדין הזמנה מילתא, בדיבור בעלמא ג"כ פליגי:

שם. אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בצית המרחץ. וראה לדוקא ליתן שלום אסור, דזהו ברכה בשמו ית' כדאי בברכות י"ד בנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשהו במה כו', אל תיקרי במה אלא במה. ובירושלמי אם לדוקא בלשון שלום דהוי בכלל מלות גמ"ח, והוי דבר שבקדושה כלשון השו"ע באו"ח סי' פ"ט ס"ג, משום דשמו של הקב"ה שלום. ומשו"ה מחקרי במה, שהוא קדום ומצוי בזמנה, ואלא בזמנה אסור. וכ"ל ליתן שלום לחבירו, דאלא בזמן תפלה הוי מצוי, ובזמן תפלה הוי במה. אבל להגיד במלה שלום לעם דבר אחר בעלמא, ודאי שרי לומר. והיינו שכתב הרמב"ם בכלי קר"ש פ"ג ה"ב שלא אסור להזכיר בציה"כ אלא שמות המיוחדים, וכן שמות שאינם נמחקים. וכן הי' בשו"ע בסי' פ"ב. אבל שלום מותר להגיד, ורק שחילת שלום אסור, והאי בכלל מש"כ עם ואלא קר"ש בלבד, אלא כל דבר שהוא מדברי הקדש אסור לאומרו בציה"מ

וציה"כ כו', ואלא בכה"ח שהביא המג"א סי' פ"ד:

והא דמקשה הגמרא הכא אלא מאחר היממותא נמי אסור למימר בציה"כ דכתיב בה' בגאמן. אין בכוונה דיהיב אסור לומר תיבת נאמן, דמ"ש היה להגמרא לומר אלא מאחר נאמן אסור לומר, דהא ודאי דתיבת היממותא היינו עם הקדש. אלא הכי קאמר, דאם רוצה להזכיר את הקב"ה ברמז בציה"מ, והיה נהוג לומר היממותא שכך הוא, ומיכוון לשמו ית', יכא אסור משם שדומה להשם כה' בגאמן, ובאמת ברי. וכמו שאנו נוהגין לומר בעליון שכך הוא, אע"ג דכתיב ה' עליון, מ"מ אין תיבת עליון שם קדש שיהיה אסור לומר בציה"מ, אפילו כשרוצה להזכיר ולרמז על הקב"ה. אבל כל זה מיירי בשמרמז על הקב"ה, אז שלום אסור ונאמן ברי. משמ"ש אלא זה, פשיטא דברי ואין חשש כלל:

שם. שבשביל משקל שני סלעים מילת שנאן יעקב ליוסף כו'. לגוף הכתוב היה גם ליתר הבנים, דזה היה דרך כל אנשי המעלה ללבוש כתונת כזה, כמש"כ בציתרי להתורה.

ולא היתה כקנאה אלא על הפסיס:

שם. ומחגלגל הדבר וירדו אחיותיו כו'. זה מלשון מגלגלין מוכח ע"י חייב, שאע"ג שאלא זה היה הדבר של ירידת מצרים. מ"מ גלגלו הוא שמחגלגל הדבר על ידו. וכן כאן יש ללמוד מזה שאין רצוי לעשות כן, שברי ומחגלגל מוכח זו על ידי אותו הדבר. ומיושב בזה קושית התוס' בפסיטות:

דף י"א א'. אמר רב חסי אלא עבדי למתא מחסיא דלא מרכב. כתב הרא"ש בשם ר"ח שיוכר להגביה את בית הכנסת כו' מיי"ם. ובגי להוסיף שפ"י הגמ' בשאר דף ג' ב', דרב חסי חזא תיובתא בבי כניסתא דמתא מחסיא, ומייל לעוריא בחסי, ולא אפקא כו':

שם במשנה. לא יאכל בזב עם הזבה. ופירש"י וכ"ש עכור עם הזבה. וכבר נדחקו בזה הרש"ל והרש"ל במש"כ רש"י וכ"ש. ומש"כ המהרש"ל משום עומאה קאמר, שאין זה ענין לאיסור וגזירה זו. אלא כ"פ דלאו יבוא דאפילו בשלחן אחד אסור, ואע"ג דאיכא שיעור, שברי הוא עכור בקערה אחת, מ"מ אסור אפילו על שלחן אחד.

ומשום שכוח עכור הוא גם בלא זב קערה אחת עמה משום עומאה, ומשו"ה לא מיקרי שיעור. ואע"ג שכוח ג"כ עמה, ולא היה נזכר מלאכול עמה מקערה אחת אם לא משום איסור ביאה. ומעתה שפיר פירש"י וכ"ש אם כוח עכור והיינו שיעור בזה:

דף י"ב ב'. תוס' ד"ה ר' נתן אומר כו'. אומר ר"ת דלא פריך משום שכוח עכור הוא גם בלא זב אלא משום מקום שכוח מלאכת איסור כו'. והטעם שזכו גנאי יותר משארות עברות, משום שמאכל איסור מטמטם את הלב כדאי' סופ"ג דיומא. ומטעם זה ס"ל להרא"ש שמותרין לחולה בשבת, ואין מאכילין לחותו נאלה, אע"ג שכוח קל מחילול שבת, והיינו משום שכוח מטמטם את הלב, ונמצא זה חמור. ובפי' התוכח סו"פ שמיני ביאתרי יותר:

דף י"ג א'. כיוצא בו לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ שמא ירגילנו אלאו. כתב הרא"ש בשם ר"ת דבעל הנפש והובא בר"ן בשם, וכ"כ בהגהות שאלי כלי טומאת חולין דמזה מוכח דאפילו בשלחן אחד אסור. ומחייב"ד זה הא דאמרינן הגמ' להקשות מכאן דלא יאכל כזב עם הזבה, ולא בקשה מיד ממשנתינו. ותו קשה הא כבר ידע שהני הכא דאיכא שיעור. אלא משום דמשנתינו אפשר לפרש שלא יאכלו מקערה אחת. ומ"ש ודאי ניחא משום דליכא שיעור. אבל מהברייתא דאפילו בשלחן אחד אסור, אף דאיכא שיעור שהיו חולין בקערה אחת, ומכל מקום אסור, ומ"ש קשה. ומצי לאיכא שיעור, פי' דמכל מקום אין זה שיעור כל כך, שברי בזמן שכוח עכור, גם שלא זה היו חולין עמה בקערה אחת. ומעתה מה שפירש"י בברייתא דרש"ת, שלא שיעור שלא יאכל עכור עם הזב, משום שלא הורגלו לכך. היינו אלא לפי הש"ד דרק בקערה אחת אסור. אבל לפי האמת שמדמה להא דלא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ כו', דאפילו בשלחן אחד אסור, ומ"ש שפיר הורגלו לגזור אפילו בעכור אסור משום דליכא גזרו בזב יותר, משום דפשיטא דעכור אסור משום דליכא שיעור, וכמש"כ בהמשנה. ומ"ש מוכח דפרוש עכרה ביארתי,

דשלא זב נימרו סתם לא יאכלו עם הזב:

שם. מה אשת רעהו כוח בשדה וכיה בשדה אסור כו'. ופירש"י דהא אפילו יחוד אסור. וזב אלא כמו שהבינו התוס' לקמן רש"י דכן בשדה אסור יחוד ח"ו. אלא רש"י ס"ל כברי"י שהביאו התוס' בד"ה ופליגא, דמפרש לא יקרב כיינו כוח בשדה כו'. והרחיב היינו אלא שזב בכלל לא יקרב לאפוקי יחוד שהיינו בכלל זב כלל. ומה שהקשו התוס' דהא אשת רעהו לא טמא משמע תשמיש ממש, היינו כן, דאלא מיבעי לשיטת הירושלמי דדברים מכוערים מוציאין מן הכעל, ואסורה עליו עד שתשתהר. והכי דעת רש"י בפס' יבמות, ודאי ניחא. אלא אפילו לשיטת הפוסקים דאלא ס"ל הכי, מ"מ משמעות עמא היינו מיאום, ומה שכוכ עמה במשה נמשכת על בעלה, וכל זמן נקיה היינו סובל כן, וכדאי שלהי מס' גיטין, זהו דעת רש"י. ופי' התוס' כוח דוחק גדול:

שם. ופליגא דר' פדת, דאמר ר"פ לא תסרב תורב אלא קורבה של גיולי עריות בלבד. פי' לעבור עליה משעת קורבה, אבל דוקא אם משבחו לגמרי ערוה. משו"ה עולא כוי מנסק כו', שבעוה היה כמש"כ התוס'. ומש"כ רש"י ואפילו קירוב בשר מדרבנן, והיה בשבח אפילו מדרבנן ליכא למיגזר, בגדל מיירי, ולא בחשת היש דאפילו יחוד אסור כפירש"י. אלא כה שפיר הקשו התוס', דמ"ש מותר לאכול עמה בקערה אחת ג"כ. ומשו"ה פי' ר"ת בלשון אחר, דאין למ לאסור וגזור אלא כעין שאסר הכתוב כר בלי שיעור כו'. ובאמת שגם רש"י כיוון לזה, ורק היה בשבח דאיכא שיעור ליכא

רשיעי פרנסתי כך ובהנחומא לי שכנגד ערך המזבח תעשה לפני שלחן. וכנגד זה תפלת שחרית פרנסה לכל היום וחכו כדיעבד נקי לעולם על כפרנסה. ומנחה כוי כנגד מנחה ומכיון שכולן מלקיש ואין חומרים שיהא מלא על כיון כדלעי בעירכין דף י"ח ועז עת רצון נכל דבר:

שם. עובר בחמשה קולות כו'. פירש"י מחלל בחמשה קולות כו'. יש להסביר כהיך פיי"ז שאינו מעמה חתן וכלה מחלל בקולות של מתן תורה. ונראה דמי שאינו מעמה חתן וכלה, מעיס דעתו ומחכבד בשיניו לומר שכולו לעוג ניותר. ואין כדאי מלוה שמחת חו"ל להשמיע קולו. וכדבר מיכל לדוד. ונמלא לפי דעתו שלא היה רואי שיהיו קולות נמתן תורה, ושיותר רואי היה שתמתן התורה בנעימות ח"י. ונמלא שמחלל בקולות של כך סיני. וכיוצ"ז כתב כרמב"ם בענין שמחת בית השואבה:

שם. כאלו בנה מחת מחורבות ירושלים. בקרא זה לא מבר ירושלים. אלא ארץ ישראל. לולם מפני שכבל חלוי בירושלים, ולמדנו מכה דבונה מחת מחורבות בארץ זוכה כרבה. שברי בנמי מפרש את בפסוק כי תשיג את שבות בארץ. על מחת מחורבות בארץ:

שם. ואמרי לה ר' שמעון בן זומא. בהי ואמרי לה כוא עיקר, וכדאי להכין דף י"ח ר' בן זומא כי שברת כל אלו לשמעו, וכתב כריטב"א פ"ק דסוגיא דעלמא כל"ב:

שם. כל שיודע כי בקרא בזאת יבא אהרן אחרי גזולת בפני בנחיכם. עי בפירש"י. ואין כמלה בנחיכם מדויק. ויש לפרש עפ"י כתנחומא בפי בבר. אל תבזל לל כי לל כוא. אם למוד כיית לפרנסו וחזרת בך כי לא שתחב גוזלו. וכ"ש בשב שאינו משיב לו שלוש כפעמי שכוא בכעס עליו. ומתניית לבקש שלחנו וגרניו. וחכו גזלה בפני בנחיכם:

דף ז' ע"א. לדיק גמור ולדיק שאינו גמור. מהבאר בעל"ב בברכת דבר ריש פי נח:

שם ע"ב. עד שבא מברכם וקראו לדון. מהבאר בהרח"ד פי לך לך יצוד על קושית התוס'. וגם מה שכתבו התוס' דהפרשה של ברית בין בתרים נאמרה מקודם. לא נראה כלל. וכתבנו זה בהעמ"ד שם. וכוכחת הרשב"ם בתוס' נאמר ממש"כ בפירש"י שם על הבא גו בשמיכה. שהשלבו למעלה מן הרקיע. שהבאר כוי מלמעלה למעה:

שם. רואבן כו'. חופן הכוכחה ביארנו בהעמ"ד במקומו:

שם. דלא חיים עלי. אבל אבשלום לא ניקם אלא במלוכה, ולא להרוג את אביו. ומשום הכי לא הסכים לעצתו של אחיתופל שניקם את דוד לבדו. אבל עפ"י עלת חומי כיה מוכן להגלות בחלחמה, ולהרוג את הכולנים אחר דוד, ולא את המלך:

שם. כת לדיק גמור. הבא בבר פירשתי לדיק גמור כיינו שפיולו אין אדם לחברו, אבל כאן נוח לפרש לדיק גמור שהוא מחנכג בדרך הסידות למעלה מעבא תנושי. והבשנחב עליו כוי ג"כ למעלה מן הבעבא. וכדלעי בחולין דף ז' ד"ה חיינא לא כיה יכא מן הכיטוף. ומקבה בגמי כת בשפים מבחישים שמוית של מעלה, ומשני שאני ר' חיינא דנפישא זכותיה. פי' דבשפים כוא למעלה מעבא המלות. אבל ר"ח כוא למעלה יותר מבישוף, וכש"ה שלמעלה מן הבעבא. ומבו"ש שפיולו שבישה בזיקא חיינו יכא, וכבר ביארנו זאב בת דלעי נפבחים דף כ' תוי שאין אדם לחבירו בודק עד שיהו מעשיו. תפ"ג דוודאי ק"ל בפיומי דבישה בזיקא אין סומכין על בת דשלוחי מלוה אינו יכא לפקוח בזיקא. אבל אם כוא בדרך בחסידות אינו יכא לף במקום דבישה בזיקא. וכבא נמי מי שבשבה משחקת לו, אלו עדיף לבלוש לדיק. אבל מי

שבוא לדיק גמור למעלה מן המעבא ואינו יכא לפיולו ממי שבשבה משחקת לו. ולפ"ז נמלא דמתפרש יפה כל ישמחי בגמ', תחלה מייתב בת בתילי דשמיא, שלומי מלוה ליק ניזוקין. ולאחר כך מתני דלפיולו בתילי דשמיא יש נפ"מ אם בשבה משחקת ליה כוי שבישה בזיקא. ולאחר כך מתני דלפיולו שבישה בזיקא, יש נ"מ בין לדיק שמתבגו בדרך בפעבא לדיק גמור כמ"ש. אבל בתניא בה ר' ב' בנוסחא בתופן לאחר. תחילה מייתב בת בתילי דידיה בת בתילי דשמיא ואח"כ בת וכא בתילי דידיה, בת לדיק גמור בת לדיק שאינו גמור. ואח"כ שבה משחקת ליה שאני. בתן לריך לפרש לדיק גמור בי"ת כמ"ש לעיל. ומבו"ש אם כוא יועץ בגמ"ת אין אדם עושה בו. מתש"ה אם אינו גמור כוא לדיק ורע לו. ורשעים עושים לו רשב לפיולו שאין בשבה משחקת לבם. ואח"ב מתני לפיולו לדיק גמור לכיינו לפיולו בין אדם לחברו, מ"מ שבה משחקת ליה שאני, דכוי שבישה בזיקא. ובגב לפיולו ליתא ואח"כ שבה משחקת ליה שאני, ואינו מיושב לפי נוסחת דילן. שברי כבר ייתב לתלק בין שבה משחקת לו לאין משחקת לו. וכעלה עוד לפיולו שבה משחקת לו אינו שולם בלדיק גמור. ואח"כ לריך סוחר בגמי ומייתב ואח"כ בי. אלא מיקר נוסחת זאת מקומו בתגילה. ומשיגרת ליתנא כוצא בפ' בתילתין. וחב מלוי כרתב בגמ', ומנקוט מדלא בקדושין דף ע"ט ס', וכי תימא בלריך בי. ורש"י מחק נוסחא זו שלין מקומה אלא בגדב דף ס"ב כמש"ב שם. ובפסחים דף כ"ח ב' היה בוסחת לגר בתיוב ולמכו"ם בתכירב. ורש"י מחקו בלדק. ומקומו בקדושין דף י"ו ובב"ק דף ע"ו. ומבואר בתק"ש ועוד יש בדבר כיולב"ז:

שם. כל בקונם מקום לחורתו. נוסח בריטב"א שיקר. וכבי בי' בשלילות דרת"ג שלילתא י"ש. ועי"ש בבעמ"ג שביארנו דמבו"ש בתיב ובעשתיו, דפי לחורתו. וביינו מב שמחדש ומפלפל כדאי בפ"ז י"ש. מתחלב כי אם בחורת ב' ומח"ב ובחורתו. וכבי מממעות לשון בגמ' בשבת דף י', תורתו מתי נעשית, פי מב שחידש וכעלה, וכן בלן לחורתו, פ"י פלפולו בתלמוד. וע"ז בתיב ונעשתיו, דעל תלמוד בתיב וכממרות ומועים. ואלו מבדיים וחיי עולם נמב בחוכמו שבוא תורב שבפ"ק, כמבואר בתוי"ט פי' קל"ט. ועי' מש"ב שם שוד:

שם. וליתא מר לשבוחי לזיבורא כו'. משמע דבעינן לוקא לזיבורא דמתא. לבא ל"ש שלא יכא לזיבור בחיב מיר שמתפללים. וכן לענין ענגו בתעניות יחיד דסמכינן על סברת זו דבולתי יש מנין שמתענין עי' בתוי"ט רס"ו תקס"ח. אלא לזיבורא דמתא בעינן. וקשב מע"ז דף ד' ב' לענין שחרית מתפלל ביחיד בני שני קמייתא, משום דאיכא לזיבור דקא מלי, משמע שסומכין על איזב שבוא. ובלא זב קשב בסוגיא דשם, מ"ש שחרית דסמכינן על איזב לזיבור, ומ"ש בתפלת מוסף דלא סמכינן. לכן נראה דבתם לאו משום שמתפללין אז קמור. אלא משום שבבר בתפללו ושוב לא מדחי. מש"ב בתוסף י"ל לזיבורא דמתא עדיין לא בתפללו. וזב לזיל דברי בתג"א בפי בקי"ח סק"ט שבתב דבזב"ז שמתפללים בשבת רשאי לסור ליחיד להתפלל לפני שחרית אחר שבה בראשונה כו'. ולפי מש"ב כוי עשמת כיון שבבר בתפללו לזיבור ליה לן בב, דלא מדחי גם אחרי תפלת לזיבור. ומב שתלקו בתוס' שם בע"ז. זב בבא שלמרב בשונמית בתוך עמי מבכי יושבת שכולגת את עצמב לזיבור של עיבר, וכדלעי בזב"ק פי בשלח:

דף ח' א'. לימתי את רלון בשבה שבלבור שתפללין. לפי מב דמייתי שלא את בלבור, קשב קשיא ל"ת

יחזור לכתיבה לשמוה. ומשמי כה שניה דרבנן. ומולי יש לדחות דשפיל מדרבנן דלוי לחזור משפק, ולא גרע משפלה לר' יוחנן דאמר כלולי שיתפלל כל היום. והא דאמר לבלן ספק קרא ק"ש כר' חיא קורא, בברכות מיירי, וכברמב"ם ז"ל דלכתחלה דקורא בברכות ג"כ. ולי נראה דבשעל קרי מיירי, עי' משנה דשעל קרי.

והנה יש לכוהיח דק"ש דרבנן עכ"פ פרשה הראשונה בספק כתוס' ז"ל, משה דלבלן דף כ' ד' ק"ש פשיטא מ"ש שבזמן גרמא כיון כר'. ולכאורה חיפוק ליה משום דכתיב ומדמתם אח בניכם ולא בנותיכם, כמו ת"ת דנפקא ליה בקדושין דף ל"ד משני קרא דנשים פטורות. אלא ודאי לר' ק"ש כולה מדרבנן, לו שרק פרשה ראשונה מן התורה. ומ"ש אין למעט משה דלמדתם. וכ"ת אפילו לי' נימא דשני בפרשיות מן התורה, בני מעט למעט אפילו פרשה ראשונה, ומ"ש משום דמ"ש שבזמן גרמא.

הא ליתא דמ"ש דכיון דשני פרשיות מלוה אחת הן כמש"כ הרמב"ם ז"ל, ולמדנו מפילין דד' פרשיות מלוה אחת הן. ומ"ש כמו שבתפילין שנתמעטו נשים דלתיקוש תפילין לת"ת כדאי בקדושין שם, וממילא לימשנינו משני פרשיות, קדש וכיה כי יביאך, משום דכולם מלוה אחת הן. וכ"ש במלות ק"ש. אבל בשמע ניחא, דהא דלימשנינו נשים מת"ת מבפטוק ולמדתם וגו', לא לימשנע אלא שתן בתר חייב ללמדם, וכן שאר פטורים, מפסוק אחר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, אבל לחיתא בלמדתם כו', כדאי אם דף כ"ע ד'. משל"ל בק"ש. וכבר כתבתי בק"ש דמספרי דרשת אלה, ופי' עקב, יש לחיב בפרשיות מכ"ת בפשוטו ע"ל:

שם. ימים שתן כיחיד גומר בכם כו'. עי' ר"ן בשם הרמב"ן ז"ל בשבת דף כ"ל דמפרש בהוכמ"ש. ופ"ע מש"כ הרמב"ן בספר במלות שורש ה', בהוכמ"ש לתוריית ע"ש:

שם. אמר רב כל הנותן שלום בין חביו שנאמר בשם שמ"ם. ושמואל אמר בשם חבשתו כו'. יש לעיין בשם פליגי. ונראה לבקדוש, דשאלת שלום הוי בגמ"ח דמקיים בזה ואהבת לרעך כמוך, שפי' הרמב"ם בכלי אבל, כמו שאחב רוצה שיתגבו אחרים עמך, כן תעשה לחביך. אבן חיו דומה לשאר מ"ע שבין אדם לשמים, דאפילו אם חיו מכוין בשם שמים, כיו מלוה שבין אדם לשמים, ושכר מלוה בהאי עלמא ליכא. משמ"ש מלות גמ"ח תליא אם עושה אך ורק לש"ש, הוי כמלות לילית וכדומה. אבל אם עושה בשם אחבת דרי"ת, חיו מקבל שכר אלא בעוה"ז כמו דמן בן נחיה. וכבר אם נותן שלום בשם שמים הוי בכלוב אחר, שכיח מלוה בשעתו, ואלא בזמו הוה אסור. וכ"ת אחתי לא כניה שלום לפני התפלה. משמ"ש אם מכוין לרי"ת בשלמא חיו אחר כלל, ואיו אסור אלא משום אחר חשבתו לזה. ומלא דר' ושמואל לא פליגי בדין. אלא אר' חייני אמכוין בשם שמים, ואר' חייני בשלא בשם שמים.

ויל"ל עוד דבשמע פליגי בדין דלרב דחייני בחיסור אחר, חיו אלא בע"ח וכדשת תדבר"י. אבל בשמואל אין חילוק. וקי"ל כרב, ובשמוך אי בעושה אפילו כחיו אחר אחר, ת"ל אחר קאמרת כו'. וי"ל דזה ודאי שחיו אלא רשות ולא שייך אחר:

ויש להוסיף עוד. דלא פליגי אלא אמר דרים חדש ואר' דרים חדש. וכמש"כ תכר"י וכונא בפ"ת סי' ע"ת, דשאומר שלום שמו של הקב"ה, ויש בו ג"כ מלוה בידוש, אסור אפילו אם אינו כולך בידוד לבדו. אבל בשלום אחר אסור דוקא בשהולך בשביל לבדו. וכיון דאמר רב אמותן שלום כחיו אחר אחר אחר אחר בהקב"ה קרוב, ואסור בזמן שיש בידוש. אבל

שם. תוס' ד"ה ימים כו'. ומיהו לומר ר"ת כר' אבל על [אוצר החכמה] מלוה פשיטא למברכים כר'. ונראה לכאורה לבדיה רלויה לשיטת ר"ת ז"ל. מבא דפסחים דף ל"ת בשובדא דמפרשי חלב מלרוזת, ובקאמר לי רובב דגן בפרשינהו כי היכי דלא ליפרשי מן הפטור על החיוב. וממ"ש אם נהגו לברך יש למחות בידם דלא ליברכו לבטלה. ואם לא מברכו, ה"ל יודעים שחיו אלא מנהג, ולא יפרשו מן התורה על החיוב, אלא ודאי דשרי לברוכי. מיהו נראה שחין רלויה לא מבחן, ולא מבא דחענית שבבית התום' דחייב לברוכי אלא שאם ברכו אין מוחים בידם. וכמש"כ הרמ"ה בשם בה"ג לפרש בא דיחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר, שאם התחיל לברך על מ אלא בכופיו גומר יכלנן. אלמא דלא מיחשב ברכה לבטלה. ונראה לפרש בא דירושלמי ריש פ"ש דברכות, ר' חגי ור' ירמיה סלקון לבי חמותא, קפץ ר' חגי וברך עליהן, ל"ל ר"י יהות עבדת שכל המלות מעונות ברכה. ומיין שכל המלות מעונות ברכה כו'. ותימא אמו לא ידעין דמלות מעון ברכה. ובא משנה מפורשת היא בפ"ת דתרומות, ובמס' אלה. ובאה נדחקו לפרש מבו חמותא, וי"ל דבויהו מלשון מיחן, עיין בפלוי בירושלמי, והוא קפה של לדקה וגמ"ח, ושל לדקה אין מברכים, כמ"ש התוספות וברא"ש ז"ל בבלי לדקה בפשט זה. אבל על בא שקופעים קפה ותחמוי לא שייך דבריהם. מיהו אין זה מלוה מפורשת שיקבעו, אלא מנהג שנהגו ישראל. ותחמוי עדיין תלוי במנהג כמ"ש הרמב"ם וביו"ד סי' רל"ו, ולבבי אין מברכים. ור' חגי קפץ וברך. ובסכים ר' ירמיה שכל המלות אפילו אשיאה מפורשת בחיוב, פשון ג"כ ברכה, כמו כל התורה פשונים ברכה, אפילו מה שקורחים במנהג ולא בחיוב.

ומזה בפשט נראה פשוט דשם בגמרא בעור פי' כ"ש שכתב דמלן המברך על חלוית תפילין אין מוחין בידו. ותמה בעור פ"ז פ"ש. אבל דשם בגמרא ז"ל לחין לברך על מנהג, ואם בירך אינה לבטלה:

שם ע"ב. ובאמר רב חייא בר אבי כר ומנח תפילין וכדר קרי ק"ש. כ"ז עכ"ד, דבא דמתני לן פרקין בוא גמר בתאמר, כדאי לעיל דף י"ח. ורלויתי בתו"ז הגדול כמוש"כ, פ"ש בסי נ"ב:

בהאי עניעא כתב הגבמ"ה ז"ל בשכתב לבאו הגר"א ז"ל — **אשר** יתקשים בסוגיא דברכות דף י"ד ב'. דרב מתני שרקיב ובדר מנח תפילין וקרי ק"ש, ולהמסקנא בבר מנח זמן ק"ש, וממילא בגיע זמן תפילין. ומ"ש אמאי לא בניח תחלה תפילין בר' יוחנן בשמ"ק דף י"ז ב'.

באמת לדעת רבינו הגר"א ז"ל בסי' פ"ע, בפי בסוגיא לרש"י, יפה בקשית לבאורה. אבל בשאני בעניי לעלמי, אומר על קושית התום' לעיל דף כ' ב' ד"ה אלא, דרש"י לא גריס בלל בדרך ומנח תפילין ובדר קרא ק"ש. אלא בדף י"ח ב' ובריך ומשני לן שרקין, ותל"מ. וגם התום' לא גרסי ומנח תפלין. אלא מתניב פירקיב וקרא ק"ש. וגם י"ל לא שביב גירסתם וקרי ק"ש אלא דממילא בבי בוי ע"ב. אולם רש"י מפרש דהיב ת"ת דרבים, ומ"ב בים פעור מק"ש ותפלה. ומדב רש"י דרשאי ללמוד לפני ק"ש בשמואל בשו"ע סי, ובייבו ומתני לן פירקין. ומ"ת מקשה שפיר מי סבר כריב"ק, דלריב"ק דסיל לבסי"ד דבע"ב ריך לקבל מלכות שמים תחלה ואח"ב על מלות, [ובוא בפין דפי בתלוחה

הלכות עירובי תחומין סימן תיד תטו

ב [ז]קטן (ז) בן (ט) שש שנים או פחות, יוצא (ח) בעירוב אמו ואין צריך להניח עליו מזון שתי סעודות לעצמו:

ז גמרא שם דף פב וכרב אסי, הרי"ף והרמב"ם וסמ"ק וסמ"ג

תטו שלא לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, ובו ד' סעיפים:

א [א]אין מערבין עירובי־תחומין (א) אלא לדבר־מצוה, כגון שהיה רוצה לילך [ב]לבית האבל או לבית המשתה (ב) של (ט) נשואין או [ג]להקביל פני רבו (ג) או (ג) [ד]חבירו שבא מן הדרך (ד) וכיוצא באלו הגה או שרוצה לילך לטייל ביום־טוב או שבת (ה) בפרדס, שיש בו שמחה, בזה מקרי

א עירובין פ"ב ב משנה שם ג משנה שם ל"ר ד רמב"ם בפרק ב מהלכות עירובין

באר היטב

(ט) **שש שנים.** עיין ט"ז בסימן תרמ סעיף ב, ע"ש. ועיין מ"א כאן:

(ט) **נשואין.** אבל בת כהן לישראל ע"ה או בת ת"ח לע"ה אינו מצוה, גמרא פסחים. וכתב המ"א בסימן תרע ס"ק ד דאם אומרים שירות וזמירות הוי סעודת מצוה, ע"ש: (ג) **חבירו.** אפילו אינו

משנה ברורה

גדולה מזו, והולכין לאותו רוח שעירבו הם: **ב (ז) בן שש שנים.** אבל אם נכנס (ז) בתוך שבע אפילו יום אחד, צריך לערב עליו בפני עצמו, ואינו יוצא לא בעירוב אמו (ח) ולא בעירוב אביו. והנה השולחן־ערוך סתם בזה (ט) כהפוסקים עד בן ששה וששה בכלל יוצא בעירוב אמו, באין חילוק אם אביו בעיר או לא, אמנם באליה רבה מצדד כדעת כמה פוסקים דאם אביו בעיר, אפילו בן ארבע שנים או בן חמש שנים [באינו חריף כל־כך] אינו יוצא בעירוב אמו, משום דאז אינו נמשך כל־כך אחר אמו, אלא־אם־כן היה זיכוי בשבילו: **(ח) בעירוב אמו.** דעד אותה העת הוא כרוך אחריה וכגופה דמיא. ואף דאין מערבין אלא לדבר־מצוה וקטן לאו בר־מצוה הוא, (י) מכל מקום כיון דלא אפשר לו בלא אמו יוצא עמה, ואם לא עירבה אמו אלא אביו (יא) אינו יוצא בעירובו, ונראה לי דאף אם זיכה עליו אביו (יב) גם־כן לא מהני, דעד אותה העת צוותא דאמו ניחא ליה והיא הלא לא עירבה לשם:

א (א) אלא לדבר־מצוה. ויש מחלוקת בין הפוסקים, (ט) דיש אומרים דזה דוקא כשעירב בפת, אבל במערב ברגליו מותר לכתחלה אף לדבר הרשות, דכיון שיושב שם בעצמו וקונה שביתה בישיבתו אפילו לדבר הרשות מותר, (כ) ויש אומרים דאין חילוק בין פת ובין רגליו, לעולם אין מערבין לכתחלה אלא לדבר־מצוה. ובמקום (ג) צורך יש להקל כדעה הראשונה: **(ב) של נשואין.** והוא הדין סעודת (ד) אירוסין או סעודת (ה) קנין שנוהגין לעשות עכשיו, שגם אלו סעודת מצוה הם. נשואי בת כהן לישראל עם־הארץ או בת תלמיד־חכם לעם־הארץ אינה סעודת מצוה [גמרא]. ובתשובת חוות־יאיר כתב דעכשיו אין לנו עמי־הארץ שדברו חכמים כאן [אם לא כשידוע (ו) שהם מזלזלים במצוות, דלא עדיפא מעם־הארץ המוזכר בש"ס], וכל־שכן אם הוא (ז) בת עם־הארץ לעם־הארץ דלכולי עלמא הוי סעודת מצוה; אכן אם ידוע שלא ינהגו שם כדת וירקדו שם בחורים ובתולות יחד, בוודאי אין כאן מצוה לערב כדי לילך לשם ולשמחם. ועיין לעיל בסימן שלט בביאור הלכה דיבור המתחיל 'להקל'. וגדולה מזו כתבו הפוסקים באבן־העזר סימן סב, דאין נכון לברך בכגון זה 'שהשמחה במעונו', אם לא שבהליכתו שם יוכל למנעם מזה, בכגון זה בוודאי מצוה לילך שם: **(ג) או חבירו.** אפילו (ט) אינו חכם, דחשיב זה מצוה כיון שבא מן הדרך; ודעת האליה רבה דבחבירו (ט) חכם מיירי: **(ד) וכיוצא באלו.** כגון שצריך לצאת לפקח על עסקי רבים או ללכת לברית־מילה או להתפלל במנין, וכן כשהיה חרש לעירו ורוצה לבוא לביתו להתפלל בשבת ויום־טוב; אכן לפדיון שבויים, וחכמה הבאה לילד, והבא להציל מן הכותים, יוצאים אף בלא עירוב [אחרונים]: **(ה) בפרדס, שיש בו שמחה.** מיהו, פשוט דמיירי בשמחה של היתר, אבל לפי מה שמצוי בעוונותינו הרבים באיזה מקומות בעיירות גדולות שעוסקין שם בהוללות ובהתערבות זכרים ונקבות, לזה בוודאי אין לערב, דמיקרי דבר־עבירה ולא דבר־מצוה, וכבר צווחו על הוללות זו כמה גדולים, והשומר נפשו ירחק מלילך שם, ועל זה אמר דוד המלך עליו השלום "אשרי האיש אשר

אוצר החכמה

שער הציון

(ז) דבן שש מקרי כל שנת שש וזה כבר נכנס בשבע, וכן מוכח בגמרא, דמתחלה היה סלקא־דעתך דעד בן שש דוקא, ומסקינן דעד בן שש נמי אבל לא יותר:
(ח) כן משמע פשטיות הסוגיא וכן משמע בגאון־יעקב, עיין שם: (ט) שכן משמע דעת הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו חילוק בזה, וכן משמע דעת רבינו חננאל, עיין שם: (י) תוספות בתירוץ הראשון, ומוכח כן גם מרש"י וריטב"א, ולכן השמטתי תירוץ השני. ועיין מגן־אברהם מה שכתב אודות התירוץ השני, ועיין באליה רבה ופרי־מגדים מה שכתבו בזה, ולפי דבריהם פשוט דקטן ביותר שהוא אצל אמו או מינקת, יוצא עמה לכולי עלמא כיון שאי אפשר לו להיות זולתה, וכן הסכים בתוספת־שבת לדינא, עיין שם, ונפקא־מינה ביום־טוב שיכולה לישא אותו ולילך עד מקום רגליה: (יא) אכן אם אין לו אמא אפשר דיוצא בעירובו של אביו, ועיין בעבודת־הקודש, ואפילו להראשונים דפליגי שם עליה אפשר דמודו באופן זה, וצריך עיון: (יב) כן משמע בסוגיא למעיין שם:
(ט) בית־יוסף, וכן הוא דעת רבינו יונתן והרשב"א [וכוונתו אף לכתחלה, כמו שכתב הבית־יוסף, דהלא לדעתו אין חילוק בין לכתחלה לדיעבד, ואלו היה זה בכלל 'אין מערבין אלא לדבר־מצוה' שאמר רב יוסף, אף בדיעבד לא הוי עירוב, וכן כתב בספר גאון־יעקב בדעתו, וגם מסתברא דקאי בשיטת רבינו יונתן דמתיר אף לכתחלה], וכן הוא גם דעת רש"י לפי מה שפירשו הב"ח ומגן־אברהם בסימן תמד, וכן הוכיחו מהטור שם, וכן הסכים שם מגן־אברהם לדינא:
(כ) הוא דעת התוספות והרא"ש פרק אלו עוברין, וכן הרמב"ם סתם בזה, וכן הסכים בספר אבן־העזר, דלא כהמגן־אברהם, וכן האליה רבה כתב שאין להקל כי אם לצורך גדול, דגם משמעות רבינו ירוחם ומהרי"ל להחמיר, עיין שם: (ג) אף דהאליה רבה כתב בשעת צורך גדול דוקא, נראה דיש לסמוך להקל בדרבנן, וכן החיי־אדם העתיק להקל וכן בתשובת שואל ומשיב: (ד) אליה רבה בשם סמ"ק. ועיין בביאור הגר"א שכתב דוקא להארוס עצמו, ועיין בסימן תמד סעיף ז שם יתבאר אם ירצה השם: (ה) מגן־אברהם וחק־יעקב בסימן תמד, ועיין שם מה שנכתוב בזה: (ו) והם גריעי מעמי־הארץ, דאף אם שני הצדדים הם אנשים כאלו אין בהם משום סעודת מצוה, דמצוה להתרחק מאנשים כאלו שלא יבואו ללמוד ממעשיהם, וכל־שכן שלא להתקרב ולשמוח בשמחתן: (ז) אחרונים: (ח) מגן־אברהם, וכמו שסיים הבית־יוסף מן תרומת־הדשן, וכן העתיק החיי־אדם: (ט) והביא מעבודת־הקודש וריא"ז שהזכירו רק 'חכם', וכמו שהובא בש"ס [ובאמת גם מתרומת־הדשן אין ראיה להיפך להמעיין]. ומכל מקום דעת הרמב"ם מסתבר דלא מיירי בחכם דוקא, דלא נחית אלא משום דבא מן הדרך דמצוה לחבירו לקבל פניו, והוא נכנס בכלל שאילת שלום וכבוד הבריות דמצוה הוא, דאלו בחכם ומשום לשמוע דברי־תורה, אפילו לא בא מן הדרך נמי, וכמו שכתב ברש"י וברבינו חננאל בסוגיא, ונוכל לומר דגם שארי פוסקים מודו להרמב"ם בזה אלא דלא מיירו בזה:

סו בְּאֵיזֶה מָקוֹם יָכוֹל לְהַפְסִיק וּבְאֵיזֶה מָקוֹם לֹא יַפְסִיק, וּבוֹ י׳ סְעִיפִים:

א (א) *א[א]בֵּין הַפָּרָקִים (ב) שׁוֹאֵל (ו) בְּשָׁלוֹם (ג) אָדָם נוֹכְבָד וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם (ד) *לְכָל אָדָם, וּבְאֶמְצַע שׁוֹאֵל בְּשָׁלוֹם מִי שֶׁהוּא יָרֵא מִמֶּנּוּ, [ב]כְּגוֹן (ה) אָבִיו אוֹ רַבּוֹ אוֹ מִי שֶׁהוּא (ו) גָּדוֹל מִמֶּנּוּ (ז) בְּחָכְמָה, (ח) וְכָל־שֶׁכֵּן (ג) מֶלֶךְ (ט) *אוֹ אַנָּס, *וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְאָדָם נוֹכְבָד, *[ג]וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע (ד) [ד] (י) הַפְסוּק, (יא) [ה]חוֹתֵךְ מִפָּסוּק לְפָסוּק אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל׳ וּ׳בָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׳ *שֶׁלֹּא יַפְסִיק (יב) בָּהֶם כְּלָל, (יג) [ו]אִם לֹא מִפְּנֵי מִי שֶׁיָּרֵא

א א בְּרָכוֹת יג וּכְרִבִּי יְהוּדָה ב לְפָרֵשׁ הַגְּאוֹנִים וְהָרַא״שׁ ג יְרוּשַׁלְמִי ד׳ ע״ב ד כֵּן כָּצָא הָרַא״שׁ כָּתוּב ה בֵּית־יוֹסֵף

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

[ד] הַפְסוּק. עבה״ט, אַף דְּוַקָּא כְּשֶׁעוֹמֵד בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַפְסִיק בִּבְשׁוּל בְּעַלְמָא,

בַּאֵר הֵיטֵב

לִקְרֹא פָּסוּק רִאשׁוֹן מִק״ש עִם הַצִּבּוּר כְּטִבְרַת הַב״ח רָאוּי לִגְעֹר בּוֹ: (ו) בְּשָׁלוֹם. אֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹן לַעַ״ז. וּבְכָל מָקוֹם שֶׁאָסוּר לְדַבֵּר, אֲפִלּוּ בִּלְה״ק

אָסוּר, תּוֹסָפוֹת רפ״ב דִּבְרָכוֹת. וּמַהֲרַ״ם טִיקְטִין הָרִי״ף בְּשֵׁם נְמוּקֵי מהרא״ש: דַּוְקָא בְּפָנִים חֲדָשׁוֹת שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב, שֶׁאִם לֹא יִשְׁאַל יָבוֹא לִידֵי שְׁנָאָה, וּבְבהכ״נ שֶׁאֵין אָנוּ שׁוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹם, חָלִילָה לִשְׁאֹל אוֹ לְהָשִׁיב לֹא בֵּין הַפָּרָקִים וְלֹא בִּפְרָקִים, וְכֵן הַחַזָּנִין כָּתַב: וּמִי שֶׁלֹּא רָאִינוּ שֶׁיַּקְפִּיד עַל חֲבֵרוֹ כְּלָל לֹא יַפְסִיק אֲפִלּוּ בֵּין הַפָּרָקִים, עמ״א [וּבְס׳ אֵלִיָּהוּ רַבָּה פִּלְפּוּל עָמַק בְּשׁ״ס וּפוֹסְקִים]: (ג) בְּחָכְמָה. וּמ״א כָּתַב דְּמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה הָוֵי מִפְּנֵי הַכָּבוֹד וְאִם הַקּוֹרֵא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ אֵינוֹ מַפְסִיק אֲפִלּוּ לְת״ת. וּמִשְּׁמַע בְּהָרַשְׁבָּ״א דְּמֵחֵר לְהַתְחִלָּה לִשְׁאֹל בְּשָׁלוֹם הַקּוֹרֵא אע״פ שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְהַשִּׁיבוֹ. וּבת״ה סִימָן קלה אִיתָא דְּת״ח מַפְלִג בְּדוֹרוֹ הָוֵי בִּכְלַל מוֹרָא עי׳ סִימָן תעב סָעִיף ה, מ״א: (ג) מֶלֶךְ. אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא בִּכְלַל מִי שֶׁיָּרֵא מִמֶּנּוּ דִּכְתִיב שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ שֶׁתִּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ, ע״ת: (ד) הַפְסוּק. וְדַוְקָא הֵיכָא דְּסָלֵק עִנְיָנָא אֲבָל בְּאֶמְצַע עִנְיָן כְּגוֹן וְשָׂמְתֶם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם לֹא יַפְסִיק, וְאִם פָּסַק חוֹזֵר לְתִחִלַּת הַפָּסוּק, כ״מ סִפ״ב מ״א. וְכָתַב ר״י חָסִיד, דְּוַקָּא

בְּאוּר הֲלָכָה

* בֵּין הַפָּרָקִים שׁוֹאֵל בְּשָׁלוֹם אָדָם נוֹכְבָד. עַיֵּן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה בְּמַה שֶׁכָּתַב ״שֶׁהוּא זָקֵן״, הוּא מִלְּשׁוֹן עֹלַת־תָּמִיד, וּמִשְּׁמַע מִגּוֹ דְּאִם אֵינוֹ זָקֵן רַק שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּשָׁנִים אֵינוֹ בִּכְלַל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, וְעַיֵּן בֵּד״ח וּבְפְרִי־מְגַדִּים: * לְכָל אָדָם. עַיֵּן בְּאֵלִיָּה רַבָּה בְּמַה שֶׁהֵבִיא בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ם, מוּכָח דְּלַעֲכו״ם בְּזֶה״א מֻתָּר לְהָשִׁיב. וְאִם הוּא נָבָרָא אֲלָמָא הוּא בִּכְלַל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה. עַיֵּן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה בְּמָה שֶׁהֶאֱרַכְתִּי בְּשֵׁם חִדּוּשֵׁי הָרַשְׁבָּ״א. הוּא מִלְּשׁוֹן הַמְגַן־אַבְרָהָם, וְעַיֵּן בְּמַצִּית־הַשֶּׁקֶל שֶׁנִּדְחַק בְּמִקּוֹרוֹ, וּפְשׁוּט דְּהוּא מִדְּכָתַב שָׁם הָרַשְׁבָּ״א לְעִנְיַן רַב בָּר שַׁבָּא דִּלְהֵבִי לֹא שַׁאל בְּצַעֲמוֹ מִתְּחִלָּה בְּשִׁלְמָא דְּרַבִּינָא מִשּׁוּם דְּלֵאו אֹרַח אַרְעָא, מַשְׁמַע דְּאִי לָאו הָכֵי הָיָה מֻתָּר לוֹ לִשְׁאֹל לְכַתְּחִלָּה בְּאֶמְצַע הַלֵּל, אַף שֶׁצַּל־יְדֵי־זֶה יִצְטָרֵךְ רַבִּינָא לְהָשִׁיבוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם דִּינוֹ שֶׁל מַחֲצִית־הַשֶּׁקֶל שֶׁכָּתַב שָׁם אֲמֵת, דְּאִפְשָׁר דְּוַדַּאי בֵּין הַפָּרָקִים מֻתָּר לִשְׁאֹל אֲבָל לֹא בְּאֶמְצַע הַפָּרָק: * אוֹ אַנָּס. עַיֵּן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה. רְאִיתִי בְּסֵפֶר שַׁלְמֵי־שִׂמְחָה שֶׁהֵבִיא בְּשֵׁם מַהֲרַ״שׁ, דַּאֲפִלּוּ בְּשֶׁבִּיל הָפְסֵד מָמוֹן מֻתָּר לְהַפְסִיק: * וּמֵשִׁיב וכו׳. עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב בְּשֵׁם הָרַב יְהוּדָה חָסִיד דְּוַדַּאי תִּבָּה אַחַת, וּבְמָגֵן־גִּבּוֹרִים כָּתַב דְּמִלְּשׁוֹן תַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה מַשְׁמַע כְּדִי שֶׁאֵילַת שָׁלוֹם מַמָּשׁ: * וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַפְסוּק. עַיֵּן בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה בְּמַה שֶׁכָּתַב וּלְעִנְיַן מַעֲשֶׂה וכו׳, כֵּן כָּתַב בְּסֵפֶר צְבִיוֹת־הַיּוֹם. וְאַף דִּבְרֵךְ־הַחַיִּים כָּתַב לְהֶפֶךְ, דְּהוּא הַדִּין לְעִנְיַן צְנִיעַת קְדֵישָׁה וּקְדֻשָּׁה, הוּא רַק אִם נִזְדַּמֵּן לוֹ בְּמָקוֹם דְּסָלֵק עִנְיָנָא, וּרְאֵיתִי, דְּצְנִיעַת קְדֵישׁ אוֹ קְדֻשָּׁה נִלְמַד מִדִּין מֵשִׁיב שָׁלוֹם מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, וְשָׁם הָלֹא פָּסַק הַמ״א דְּוַדַּאי עִנְיָנָא; מִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה לְצַנִּיעוּת דְּצָתְיֵי דְּהַדִּין עִם עֲבוֹדַת־הַיּוֹם, דַּהֲלֹא דִּין זֶה דְּהַמְגַן־אַבְרָהָם אֵינוֹ מְסֻכָּם, כִּי שָׁם בְּכָסֵף־מִשְׁנֶה לֹא הוּכְרָא רַק בְּשֵׁם אֵיכָא דְּאָמְרִי, וְגַם בְּמָגֵן־אַבְרָהָם לֹא הֻזְכַּר רַק בְּשֵׁם יֵשׁ אוֹמְרִים, וְגַם פֹּה מִלְּשׁוֹן הַשֻּׁלְחָן־עָרוּךְ לֹא מַשְׁמַע כֵּן, דְּאִי לָאו הָכֵי מַאי רִבּוּתֵיהּ דְּ״שָׁמַע יִשְׂרָאֵל״ שֶׁלֹּא יַפְסִיק, הֲלֹא חַד עִנְיָנָא הוּא כָּל הַפָּסוּק, כְּדִמַשְׁמַע בְּסִימָן סא סָעִיף יד בְּהַגָּ״ה, וְהוּא נוֹבֵעַ מִסִּפְרֵי; וּנְהֵי דְּמִחְמִיר הַמְגַן־אַבְרָהָם לְחֹשׁ לְרַעַת הַיֵּשׁ־אוֹמְרִים הַזֶּה לְעִנְיַן הַפְסָקָה, אֲבָל לֹא לְבַטֵּל עַל־יְדֵי־זֶה צְנִיעַת ״אֱמֹן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא״ וּקְדֻשָּׁה וּבְרֵכוּ: * שֶׁלֹּא יַפְסִיק בָּהֶם כְּלָל. עַיֵּן מִשְׁנָה בְּרוּרָה. וְלַצְנִיעוּת דַּעְתִּי, אַף דִּפְשָׁטָא דִּמְלְתָא מַשְׁמַע דְּלֹא קַנָּה, וְכֵן אֵיתָא בְּחַיֵּי־אָדָם, לַצְנִיעוּת דַּעְתִּי צָרִיךְ עִיּוּן גָּדוֹל בָּזֶה לְפִי מַה דְּבָרוּנוּ לְעֵיל בְּסִימָן סא בְּבֵאוּר הֲלָכָה דְּהַדִּין עִם הַצִּ״ח וְשֶׁלְּטֵי־הַגִּבּוֹרִים דִּבְדִבְרֵי־עֶבֶד אִם לֹא אָמַר ״בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד״ אֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר, מִצִּין לָנוּ לְהַשְּׁוָותוֹ לְעִנְיַן שֶׁיְּהֵא אָסוּר לְהַפְסִיק בּוֹ לְ״אֱמֹן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא״ וּקְדֻשָּׁה וּבְרֵכוּ. וְהָרְאָיָה שֶׁהֵבִיא הַגְּרַ״א לְדִין הַבַּיִת־יוֹסֵף מֵעֶבְרִינוּ ע״ה שֶׁלֹּא הַפְסִיק לְיוֹסֵף בְּצֵת שֶׁקָּרָא שְׁמַע אֵין רְאָיָה לְ״בָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד״, כִּי לֹא אָמְרוּ יַעֲקֹב אֲז בְּלָל, רַק קֹדֶם פְּטִירָתוֹ אָמְרוּ, כִּדְאִיתָא בְּסִפְתֵי נ״ז ע״א. וְאַף אִם נָנִיחַ שֶׁאָמְצַע ״בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד״ לֹא יַפְסִיק בְּכָל גַּוְנֵי, אֵיךְ הַדִּין אִם נִזְדַּמֵּן לוֹ לַעֲנוֹת ״אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא״ בֵּין ״שְׁמַע״ לְ״בָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד״? וּמִדְּלֹא חִלְקוּ הַפּוֹסְקִים מִשְּׁמַע דְּלֹא יַעֲנֶה, וְכֵן מִשְּׁמַע קְצָת בְּרֹמְזֵי הַטּוּר בְּסִימָן זֶה, וְעַיֵּן יֵשׁ אוֹמְרִים (טו) דְּבְאֶמְצַע הַפָּסוּק לֹא יַפְסִיק, אִם לֹא בְּמָקוֹם דְּסָלֵק עִנְיָנָא, וּלְעִנְיַן מַעֲשֶׂה: בְּשֶׁמַּפְסִיק לַעֲנוֹת (טו) קְדִישׁ אוֹ קְדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּה, אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְמַהֵר לְסֵיֵם הָעִנְיָן, יָכוֹל לִפְסֹק אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הָעִנְיָן וְלִסְמֹךְ עַל בַּעֲלֵי סְבָרָא הָרִאשׁוֹנָה שֶׁלֹּא חִלְקוּ בְּכָךְ לְצָרְכָּךְ מִצְוָה רַבָּה כָּזוֹ, וְלַעֲנוֹת עִם הַצִּבּוּר, וְאַחַר־כָּךְ יַחֲזֹר לִתְחִלַּת הַפָּסוּק: (יא) חוֹתֵךְ מִפָּסוּק. שֶׁאֵין דָּבָר גָּדוֹל כִּקְבָלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם, וּמִשֶּׁעַם זֶה לֹא יַפְסִיק גַּם־כֵּן בֵּין ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל״ לְ״בָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד״, שֶׁגַּם הוּא מִכְּלַל הַיִּחוּד [ב״י]: (יב) בָּהֶם כְּלָל. מַשְׁמַע דַּאֲפִלּוּ קָדִישׁ וּקְדֻשָּׁה וּבְרֵכוּ לֹא יַעֲנֶה, וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הֲלָכָה. וְאִפְשָׁר דְּאִם הַקְּרִיאָה הָיָה לְאַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת, דְּהוּא רַק כְּקוֹרֵא בַּתּוֹרָה, צָרִיךְ לְהַפְסִיק: (יג) אִם מָלֵךְ״, שֶׁתִּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ: (ט) אוֹ אַנָּס. אוֹ (יד) מַלְשִׁין: (י) הַפְסוּק.

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(ג) מְגַן־אַבְרָהָם: (ב) מָלֵט מִמְּגַן־אַבְרָהָם וְאֵלִיָּה רַבָּה: (ד) לְקַמָּן בְּסִימָן קד בְּמְגַן־אַבְרָהָם סָעִיף־קָטָן ה, וּמוּכָח בְּיוֹתֵר בְּבֵאוּר הַגְּרַ״א שָׁם ע״ש לְעִנְיַן ט׳ תְּקִיעוֹת: (ה) אֵלִיָּה רַבָּה בְּסִימָן סד בְּשֵׁם הַרְבֵּה פּוֹסְקִים: (ו) פְּרִי־מְגַדִּים בְּשֵׁם הַלְּבוּשׁ וְכֶסֶף־מִשְׁנֶה: (ז) דִּבְרֵי־חֲמוּדוֹת וּפְרִי־מְגַדִּים: (ח) חַיֵּי־אָדָם: (ט) פְּרִי־מְגַדִּים: (י) עֹלַת־תָּמִיד: (יא) מְגַן־אַבְרָהָם וְאֵלִיָּה רַבָּה: (יב) עֹלַת־תָּמִיד: (יג) הַרַמְבַּ״ם בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה: (יד) מָגֵן־אַבְרָהָם בְּשֵׁם הַכֶּסֶף־מִשְׁנֶה: (טו) עֲבוֹדַת־הַיּוֹם:

שאלת שלום

אגל"ף

דלא נאסר אלא מנעל. דהוי דרך בזיון. שהוא מאוס ומלוכלך מדריסת הרחובות והשווקים. לא יוכלו נקיון. גם מחמת שעור תחתונו קשה הוא. דורך ודורס בו בכח. ואינו דרך כבוד. לרקע ברגל במקום קדוש. משום אימת שכינה. **אבל** פשיטא דליכא קפידא הכא משום חציצה. דלא הוזהרו עליה אלא כהנים בעבודתן. **ואיברא** בלי בתי שוקיים כלל. ודאי לא שפיר דמי. בהר הבית נמי. מפני קדושתו לאו אורח ארעא. לגלויי כרעא. ופשיטא צריך להיות מכוסה הרגלים. ולא להיות ערום ויחף. שאף כהנים בשעת עבודתן. היו מכוסים במכנסים. ולא היה נראה מהן הרגל כלום.

שיהא אדם שואל שלום חברו בשם כו'. אוצר החכמה הוה קשיא לי טובא. י) דהא אמרינן. אסור ליתן שלום בבה"כם. משום דשמו של הקב"ה הוא. **ואי** איתא פשיטא בלא"ה אסור. משום הזכרת השם ממש. כדמשמע הכא. **וצ"ל** דהוראת שעה היתה. ולא עמדה. כי בדורות האחרונים חזרו ובטלוה. וחזר הדבר לכמות שהיה קודם שהתקינו (והתקינו. מכלל דלצורך שעה בלבד חדשוה. ולשעתה בטלוה. וכן מוכיח הכתוב שהביאו לעד) וה"נ מוכח משאלת שלום דתלמיד לרב. שאין בה הזכרת שם שמים.

שוב ראיתי בפירוש הר"מ. דמפרש למשנתנו על שאילת שלום גרידא. והיינו נמי דקאמר בשם. משום דשלום הוא שמו של הקב"ה. ואינו נראה וק"ל. גם בע"כ צריכין אנו למה שאמרתי. שבטלו הזכרת שם שמים. ליישב לשון המשנה כנ"ל. ודוק.

רנ"א הפרו תורתיך עת לעשות לה' אף אנו נאמר מה שהראונו מהשמים בבאור דבר זה.

ירצה אם הפרו תורתך. כי תראה דור פרוץ. צריך לגדרו ולעשות סייג לתורה. כענין שאמרו. רב בקעה מצא וגדר בה. וכן מצינו לחכמי דור דור ודורשיו. שהוסיפו וחדשו תקנות וגזרות גדרים וסייגות. אשר לא שערום הראשונים. ולא תאמר מה זה שהימים הראשו' היו טובים מאלה. וחכמים האחרונים הכבידו את עולנו. כי הזמן גורם. והשעה צריכה לכך. כמ"ש במקומות הרבה. **הוא** ששלמה משיב לדובר סרה. ומבקש תואנה על מנהיגי ישראל. אל תאמר כן. כי לא מחכמי' שאלת על זאת. ר"ל עלבון הדור הוא שמתמעט והולך. ואבדה חכמת חכמיו. לכן הוצרכו לשמירה יתרה. שאם היתה החכמה מצויה ומושפעת כמלפנים. ודאי לא היו צריכים לכל זה. אכן מהעדר החכמה. והתגבר הסכלות בימיך. באת לכלל שאלה זו. **זהו** שכיון בו רבי נתן. אם ראית דור הפרו תורתך (כדרך שאירע בימי יוונים) הרי לפניך מזומנת עת לעשות לה'. תקנות טובות לנחת רוח לפניו יתעלה.

י) בדין ש"ש בשם ודר"מ אינם נראים.

סליקא לה מסכת ברכות בנל"ך ולאע"י

קונטרס

ציונים לש"ס

בענין אבל אסור בשאילת שלום

מו"ק טו. אבל אסור וכו' מו"ק כא: ת"ר אבל ג ימים וכו' מסכת שמחות פ"א ה"ז מס' שמחות פ"ו ה"א מסכת שמחות סוף פ"י מסכת שמחות פי"ד מסכת סופרים פי"ח ה"ז תוספתא תענית פ"ג הי"א ירושלמי ברכות פ"ב ה"ז ירושלמי תענית פ"א ה"ח ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה רמב"ם פ"י אבל ה"א שו"ע יו"ד שמג סעיף ב תורת האדם ענין האבלות שאילת שלום תורת האדם ענין שבתות ד"ה ולענין שאילת וכו' תורת האדם ענין אבלות ישנה או"ז הל' שבת אות נא או"ז הל' ט"ב סוף אות תטו או"ז הל' אבילות אות תלג רא"ש תענית פ"ג סי' לז מרדכי מו"ק הל' ט"ב אגודה סוף מס' תענית ריטב"א תענית ל. ד"ה ת"ר כל מאירי שם ד"ה אע"פ שאמרו כל בו הל' אבילות אות קיד (דף פו:) סמ"ק מצוה צז תניא רבתי הל' אבל (דף ע.) סמ"ג עשין דרבנן ב מנהיג הל' ט"ב אות כה רד"ק יחזקאל כד. יז ילקוט יחזקאל רמז שסד ספר חסידים אות תשמ שו"ת מהרי"ל סי' ו קש"ע סי' רי סעיף ו-ח שערים המצויינים בהלכה שם ס"ק ו חכמת אדם כלל קסה סעיף יב-יד חיי אדם כלל קלה סעיף יג העמק שאלה שאילתא לה אות ד הר צבי יו"ד סי' רצ מועדים וזמנים ח"ה סי' שמב סדור בית יעקב לר"י עמדין הל' אבילות טעמי המנהגים אות תתרמז קו"א שם ס"ק כט גשר החיים פכ"א אות ז שלמת חיים תכב-תכה.

אח"ח 1234567

***

כ"ב בגמ' מו"ק כא: אמאי לכו לבתיכם לשלום חשיב שאילת שלום דהא לא שאל הוא בשלומם.

כ"ב בגמ' שם דבהו"א ס"ד דאם אין שואלין בשלומו כ"ש דהוא אינו שואל בשלום אחרים ולמסקנא הוי להפך וכ"ב מעיקרא מאי קסבר והשתא מאי קסבר.

כ"ב חידושו של ערוך השלחן דלא להזכיר שלום כלל בבית אבל.

כ"ב בט"ב אי אין שאילת שלום לחבירו או אין שאילת שלום לחברים (עיין בב"ח)

כ"ב בסדור ר"י עמדין הל' אבלות דכתב דעל אביו ואמו לאחר ל' רשאי לשאול בשלום האבל.

בענין אל יכנס אדם לביתו פתאום ואצ"ל לבית חבירו

פסחים קיב. ואל תכנס וכו' חולין צה: טרף אבבא נדה טז: והנכנס לבית וכו' מס' כלה רבתי ריש פרק ט מסכת דרך ארץ רבה פרק ה' ויקרא רבה פרשה כא אות ח ילקוט בראשית רמז כז ילקוט תצוה רמז שפב ילקוט איוב רמז תתצד חרדים פרק נ אות ז ערוך ערך כעבע תורה תמימה בראשית ג. ט תורה תמימה ויקרא א. א יפה תואר ויק"ר פרשה כא אות ח עץ יוסף ומתנות כהונה שם שיחות מוסר הגר"ח שמולביץ שיחה יח שנת תשל"ב.

בענין אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי

שבת יב: כי הוה אזלינן וכו' סוטה לג. ותפלה בכל לשון וכו' תוספתא סוטה פי"ג ה"ו תוס' ברכות ג. ד"ה ועונין רא"ש ברכות פ"ב סימן ב רי"ף ברכות ריש פ"ב תר"י על הרי"ף שם אגודה ברכות אות ג ואות לד

סימן מ

אמירת שלום לחבירו - מגינה מן היסורים

ומה שיש אנשים שאינם אומרים שלום ובמקום זה אומרים 'בי' 'הי' וכדו'

הנה מצאנו במסכת ברכות דף נ"ד ע"א "התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'". ולפ"ז הזכירו ממש שם ה'.

ואמנם למעשה כיום לא נהגו בתקנה זו להזכיר שם ה' ממש. ומהר"י אסד (שו"ת יהודה יעלה ח"א - או"ח סימן ט) כתב שמא התקנה היתה כנגד המינים, שהרי סמוך לאותה מימרא (בגמ' ברכות) הובא התקנה שהתקינו לומר "מן העולם ועד העולם" מפני המינים. ולכן נראה דתקנה זו גם היא מפני המינים הכופרים בתחיית המתים, ולכן התקינו להזכיר שם שמים על עצם בשר ודם, כדי לאמת ולחזק עי"ז אמונת תחיית המתים.

והנה נחלקו הראשונים אם שלום הוא שם קדוש, ונפק"מ אם מותר למחקו או לומר שלום בבית המרחץ. וכן לגוי, וכן אם ראוי לומר שלום בגילוי ראש. או למי שהוא בגילוי ראש. וכן אם ראוי לכתוב כך במכתבים שנזרקים בבזיון.

בשבת (י:) אמר עולא, אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, שנא' ויקרא לו ה' שלום. משמע דהוא שם קדוש. ואילו בברכות (דף י"ז) אמרו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי בשוק. משמע קצת שאינו קדוש. אמנם בש"ע יו"ד סי' קמ"ח איתא דאין כופלין שלום לגוי אבל שואלים בשלומם מפני דרכי שלום. וא"כ אפשר דגם ריב"ז אמר שלום מפני דרכי שלום.

התוס' סוטה דף י' כתבו שהוא שם קדוש, והוא מהשמות שאינם נמחקים. ובחי' הר"ן שבת י' ע"ב כתב בשם רבינו יחיאל שאין לכתוב שלום באגרת שלומים, שדרך לזרקם לאשפה ולמקומות מטונפים.

אמירת שלום לחבירו - מגיעה מן היפורים

ואולם הרא"ש בתשובה חולק על כך (כלל ג' סי' ט"ו) וכתב. לא מצינו מי שאוסר למחוק שלום, ובכל האגרות כותבים שלום וזורקים אותם ונמחקים, וה"ט שאע"פ שהשם עצמו נקרא שלום, כיון שאינו שם עצם אלא על שם הפעולה נקרא כך הו"ל כחנון ורחום שנמחקים.

והרמב"ם (בפ"ג מה' ק"ש הלכה ה') לא הזכיר דין איסור לומר שלום בבית המרחץ, וכ' מרן הכסף משנה, תמיהא לי טובא על רבינו שלא הזכיר שאסור לומר שלום בבית המרחץ כדאמרי' בשבת.

והרמ"א בהגה ביו"ד (סי' רעו סי"ג) כ' שיש נזהרים מלכתוב שלום מלא באגרות של רשות. וכ' הש"ך ע"ז, ורוב העולם אינם נזהרים בזה. וכ"פ הרא"ש בתשובה שמותר. והש"ך בנקודות הכסף העיר מהתוס' סוטה (דף י) שכ' שהוא שם קדוש ואינו נמחק, ומ"מ צ"ע דמדברי שאר כל הפוסקים משמע דשלום אינו שם קדוש לענין איסור מחיקה. וסיים דצ"ע למעשה.

החיד"א בס' ככר לאדן (דף רצג ע"א) שבכל הגלילות נוהגים לכתוב שלום באגרות הרשות, ומוחקים וזורקים אותם. וכדעת הרא"ש בתשובה. ועי"ע שו"ת יביע אומר חלק ו - או"ח סי' ט"ו אות ח' שהתיר לכתחילה לומר שלום לגלויי ראש.

והנה בזוהר (בראשית דף ר"ה ע"א) כתב דאין לומר שלום לאדם רשע. במעשה שר' חייא ור' יוסי פגשו באדם שלא התזיר להם שלום ואח"כ ביאר מעשיו ז"ל: אבל אימא לכו יומא חד הוינא אזיל בארחא אשכחנא חד בר נש ואקדימנא ליה שלם, וההוא גברא הוה לסטים וקם עלי וצער לי, ואלמלא דאתתקפנא ביה אצטערנא, מההוא יומא נדרנא דלא לאקדמא שלם בר לבר נש זכאה אלא אי ידענא ביה בקדמיתא, בגין דיכיל לצערא לי ויתתקף בי בחילא, בגין דאסיר לאקדמא שלם לבר נש חייבא דכתיב (ישעיה מ"ח) אין שלום אמר יי' לרשעים... אבל השתא דחמינא בכו דאתון זכאין..." עכ"ל.

וביאר בפירוש מתוק מדבש בשם הרמ"ק ומפרשים ז"ל: "ודע כי ברכת שלום, היא השפעה שאדם משפיע שפע דרך מידת יסוד הנקרא שלום אל חבירו שבמלכות, ולכך ציוו חז"ל הוי מקדים שלום לכל אדם, מפני שהקדמת שלום גורם שיתעלה האדם וישפיע מן הת"ת למלכות ממעלה למטה בבחינת

אמירת שלום להבירו - מגינה מן היסורים

אור ישר. והמשיב שלום הוא ממטה למעלה באור חוזר. ולזה ראוי לאדם שיהיה מקדים שלום כדי להיות בסוד אור ישר.

והנה כשמקדים שלום לרשע הוא משפיע למטה בחיצוניים ויש בזה כמה הפסדים, הא' שחוטא ומשפיע לחיצוניים, ב' שהרשע אין לו כח לינק מהקדושה ולא היה יכול להתחזק כנגדו. ועתה מכוחו ממש מתמלא שפע ומתחזק לנגדו ומצער אותו. הג' שנעשה הוא כלי להשפיע לחיצונים וירד ביניהם וסופו נופל בידם. רח"ל." עכ"ל.

ובגמ' נדרים דף ח' ע"א איתא: נידוהו בחלום צריך י' בני אדם להתיר לו והוא דתנו הלכתא.. ואי ליכא ליזל וליחב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי י', עד דמקלעא ליה י' דגמרי הלכתא" וברי"ן שם ביאר: "ומתוך שישיבו לו שלום יגינו עליו מן היסורים." ע"כ. ולפי זה מבואר בר"ן כי אמירת שלום מגינה מן היסורים, ובפרט למנודה.

ובגמ פסחים דף קיג ע"ב איתא: "שבעה מנודין לשמים אלו הן יהודי שאין לו אשה ושיש לו אשה ואין לו בנים ומי שיש לו בנים ואין מגדלן לתלמוד תורה ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו והמונע מנעלים מרגליו ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה"

ובפסקי תוספות פרק ערבי פסחים (סי' שד - ה) כתבו: דהנהנה מסעודת מצוה ניצול מדינה של גיהנום, ואם אינו נהנה ממנה י"א שהוא מנודה לשמים. ואלו הן סעודות מצוה כגון סעודת מילה ובת ת"ח לת"ח ובת כהן לכהן ודוקא כשהם בני אדם מהוגנים. עכ"ד. (ומטעם זה נוהגים שאין מזמינים ממש לסעודת ברית מילה, רק מודיעים.- עי' יו"ד סי' רס"ה ובפת"ש שם ס"ק י"ח)

ולפי הנ"ל בפסחים ולפי דברי הר"ן בנדרים הרי יש תועלת עצומה בעולם כשאומר שלום הרי הוא מציל האנשים מיסורין. למי שנתחייב נידוי בידי שמים וכד' (וע"ע יו"ד סוף סי' של"ד בבה"ג. מי החייבים נדוי וחרם. ובברכ"י לסעי' כ"ב בענין חרם ר"ג, כתב דמי שעבר בשוגג ג"כ צריך כפרה והתרה)

אמירת שלום לחבירו - מגינה מן היסורים

ולכאורה היה להעיר שהר"ן בנדרים (הנ"ל דף ח') כתב שהמשיבים שלום מגינים מן היסורים, וזה דלא כמו שפירשו בזוהר שהמקדים ואומר שלום זוכה לשפע וברכה. ובליל שבועות תשס"ז יישבתי דאין זו קושיא כיון דבנדרים מדובר במנודה, והוא בעצמו מובדל מן השפע מסיבת היותו מנודה. ואין לו כח למשוך השפעה לעצמו. ולכן דוקא הוא מוכרח שיקבל הברכה רק מאחרים שישיבו לו שלום. אבל במי שאינו מנודה. אדרבה השפע הוא בכך שמקדים שלום.

וידידי הרופא משה רפאל צרור הי"ו, הוסיף מהפסוק "שלום שלום אמר ה' לרחוק ולקרוב ורפאתיו". שע"י השלום באה רפואה. וכמו שכתב הר"ן שמגין מן היסורים. ויש לי לבאר דהנה היסורים הם לזכוך הנפש. ומי שנתרפא רוחנית כבר נזדכך נפשו והוא בבחינת ורפאתיו, וממילא כבר אין צריך ליסורין.

ועוד יש להוסיף שהרי דרשו חז"ל דה"רחוק" הוא שחטא וחוזר בתשובה. והקדים לו שלום לפני הקרוב. (ומכאן למדו בברכות לד: "מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין". ועי"ש שיש בכך מחלוקת אם צדיקים עדיפים או בע"ת) והענין הוא דהרחוק הוא כמנודה שאינו יכול לשאוב שפע וברכה בעצמו, רק צריך שיקדימו ויאמרו לו שלום. לכן ה' מקדים שלום לרחוק.

ולפי זה מבואר מאמר הגמ' (ברכות דף ו ע"ב) "אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן. שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם."

ולכאורה צריך ביאור מדוע יש בכך צד של גזילה. ומה גזל מחבירו כשלא השיב לו שלום. אלא שלפי דברינו מיושב, כי הנותן שלום משפיע ברכה על חבירו. והמנהג להחזיר שלום שבכך יקבל האומר ג"כ שפע ברכה בחזרה. והמקדים שלום הוא על דעת שיקבל בחזרה ברכת שלום. וממילא כשלא השיב שלום, נמצא שגזל הטובה שמנהג העולם להשיב. (וכמו שמצאנו במתנות של שושבינות, שהמקבל לשמחת נישואיו הרי עליו חוב, שצריך להחזירו. אלא שאין דנים בזה"ז כמבואר בטור ושו"ע אהע"ז סי' ס'.)

והנה העובדה היא שרבים מאוד אינם אומרים שלום אלא "בי" שהוא קיצור של אמירת שלום באנגלית. והנה רואים שהקב"ה מסבב הסיבות נתן בלב האנשים שימעטו באמירת שלום. ולענ"ד הסיבה משום שבעוה"ר רבים מאוד הינם באמת אינשי דלא מעלי. ולפי דברי הזוהר אמירת השלום עלולה לגרום נזקים. ולכן אמנם יש בדבר תועלת שלא יאמרו שלום, כשנמצאים בין אינשי דלא מעלי.

– אך בין החרדים לדבר ה', אדרבה צריך להרבות לומר דוקא שלום שיש בדבר התעוררות שפע בהזכרת שם ה', ויש בזה גם עבודת ה' ממש. וחלילה לנו לעזוב שם ה' באר מים חיים ולתפוס לשונות עמים זרים. אשר הם בורות נשברים, ורקים מתוכן ומקדושה.

27 **אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה', ואומר ה' עמך גבור**

מסוהמ"ש 28 **שואל את שלום חברו בשם.** מכות כג ב, רו"ר פ"ד ה, מד"ת מז' כז ב. **והנה בעז בא מבית לחם וגו'.** רות ג ד. 29 **ה' עמך גבור החיל.** שופטים ו יב.

ציונים [המשך] זהר בשלח נג ב, וילך רפה ב, ילמ"כ משלי כג כב, עי' רגמ"ה תענית טז: עי' ר"ח שם, נגז"ק ח"א עמ' מה, ערוך ע' חתם ועי"ש ע' עת, עי' רש"י ברכות סג. ד"ה ויברכו. 27-28 **והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם.** ערוך ע' שם א, רש"י מכות כג: ד"ה ושאילת, חדו' ריטב"א שם. 27-31 **והתקינו שיהא אדם שואל וכו' הפרו תורתך.** יל"ש שופטים סא, ילמ"כ תהלים קיט ע ומשלי כג כב, עי' אוצ"מ (אייזנ') עמ' קנז, ערוך ע' עת, תוס' שאנן מכות כג: שו"ת ראב"י אב"ד ו, ראבי"ה ח"א קמז, מאירי מכות כג:

שינויי נוסחאות

ומישקילקלו; ג27, ק (ותוקן כלפנינו) משיקלקלו. המינין | ו המיני'; ב, ג7, ג24, ג25, ג27, ז, ן, ס, ע, פ, ף, ק המינים; צ (לאחר התיקון) המלשינין[104]. ואמרו | ג27, ל, פ, צ, ק (ובה"ש כלפנינו) אמרו; ג7 אמ; א אי אמרו. אין עולם אלא אחד | ף אין עולם אחר; מ אין העולם אלא לאחד; צ אין בעולם אלא[105] אחד. עולם | ו עול'; ג8 (בה"ש), ט, נ, פ1 העולם.

27 התקינו | ק היתקינו. שיהו | ב, ג7, ג25, ז, ט, ע, ק שיהוא; ג24, מ שיהיו; ל שהיו. אומרים | א, ג8, ז, ט, נ, ף אומרי'; ו אומר'; ג7, ל, ש אומ'; מ או'; ב, ג27, ן, ס, פ, צ, ק אומרין. ועד העולם | ג8 ועד עולם (ובה"ש כלפנינו). והתקינו | ג24 [ו][106] התקינו[107]; ב, ג7, ו, נ, ן, ע, פ, ף, צ, ק, ש התקינו[107]; ג8 התקנו (ובה"ש כלפנינו); ס ועוד התקינו. שיהא | ק שיהוא (ותוקן כלפנינו).

28 שואל | ו שאול. את שלום | ו את שלו'; ג8, מ, נ, צ בשלום; ז שלום; ע את (ובה"ש כלפנינו). חברו | ב, ג7, ג8, ג24, ג25, ג27, ז, ל, מ, פ, פ1, ף, צ, ק חבירו. בשם | מ כשם. שנאמר | ט שנאמ'; א, ג8, ס שנא'; ג25 שנ..; ב, ג7, ג24, ג27, ו, ז, ל, מ, ן, ע, פ, פ1, ף, צ, ק, ש שנ'. בעז | א, ז, ל, מ, ן, ס, פ, ף, צ בועז. מבית לחם | ג25 מבית לחם [יהודה][108].

29 ויאמר וכו' יברכך ה' | ג29, ף חסר[109]; א וגו'. לקוצרים | ש לקוצרי'; פ לקוצ'; ג8, ע, צ לקצרים; ו לקצרי'. ה' | ג24, ג25, ג27, ז, ל, מ, פ, פ1, [המשך מעל"ד]

104) נכתב על הגרד, וכנראה שהיה כתוב שם: „המינין". והתיקון מפני הצנזור. 105) ונוסף שם: ב, וסומן למחיקה. 106) וראה הערה 68. 107) וכ"ה בכ"י א, מ בפיס'. וכ"ה ביל"ש שופטים סא, פי' רב נתן אב הישיבה, מכתם, ר"א מלונדריש, נמוק"י כי"א, שו"ת אב"י אב"ד סי' ו ורי"ד. ובספר הנר וריבב"ן (במקום „והתקינו שיהא"): „ושיהא", וראה פי' רה"ג שם, מכתם, ריא"ז ודק"ם. 108) וכ"ה ברה"ג (בספר הנר) ור"א מלונדריש. ובמקרא כלפנינו. 109) וכנראה שיש שם השמטה בטעות הדומות. וראה

ר"ע מברטנורה

ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם חונן הדעת, וכן בכולם, והעונין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שאין עונין אמן אחר כל ברכה שבמקדש, דכתיב בעזרא (נחמיה ט ה) קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם, ואומר אחר כך ויברכו שם כבודך, כלומר שעונים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואשמועינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך אלהי ישראל מן העולם ולא יותר, ולא היו אומרים ועד העולם. **משקלקלו המינים.** שאין מאמינים בתחיית המתים, ואמרו אין עולם אלא זה, התקינו עזרא ובית דינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם, לומר ששני עולמות יש, העולם הזה והעולם הבא, להוציא מלב המינים שכופרים בתחיית המתים. **שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם.** בשמו של הקב"ה, ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו, ולמדו מבעז שאמר לקוצרים ה' עמכם, וכי תימא בעז מדעתיה דנפשיה קעבד ולא גמרינן

30 **החיל, ואומר אל תבוז כי זקנה אמך, ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך, ר' נתן אומר הפרו תורתך עת לעשות לה'.**

מסוהמ"ש 30 **אל תבוז כי זקנה אמך.** משלי כג כב. **עת לעשות לה' הפרו תורתך.** תהלים קיט קכו.
31 **ר' נתן אומר וכו'.** ספ"ז פנחס כז ג, מדרש שמואל פ"ח ח, מדרש משלי פ"ה טז, מדרש תהלים מז' קיט כז. ועי' יומא סט ח, גיטין ס ח, תמורה יד ג, תמיד כז ג, סופרים פי"ז ה"ח (היגר פט"ז ה"י עמ' רלז).

ציונים 31 **רנ"א הפרו תורתך עת לעשות לה'.** עי' זהר וירא קטז ג, תרומה קנה ג, נצח קכח ח, עי' מדה"נ במדבר כז ח.

שינויי נוסחאות

צ, ק י"י; $ג^{24}$, ז, ע י"י; ב יו"י. ויאמרו לו וכו' החיל | ל חסר[109]. ויאמרו לו יברכך ה' | מ, ס חסר[110]; נ וגומ'; $ג^{8}$, פ וגו'. ויאמרו | ק ויאמר[111]. ה' | $ג^{7}$, $ג^{25}$, $ג^{27}$, ז, $פ^{1}$, צ, ק י"י; $ג^{24}$, ז, ע י"י; ב יו"י. ואומר ה' | ב חסר[112]. ואומר | $פ^{1}$ ואומ; א, $ג^{29}$, מ, ס, פ וא"ו; $ג^{27}$ ואמר. ה' | ף חסר; $ג^{7}$, $ג^{25}$, $ג^{27}$, $ג^{29}$, ז, מ, פ, $פ^{1}$, צ, ק י"י; א, $ג^{24}$, ז, ע י"י. גבור החיל | מ גבור החי'; צ גיבור חיל[113].

30 ואומר | ף חסר; א, ב, $ג^{7}$, $ג^{8}$, $ג^{24}$, ז, ט, פ, $פ^{1}$ ק, ש ואומ'; ל, מ, ס, צ ואו'; $ג^{29}$ ..ר'. אל | ב, $ג^{7}$ ואל[114]. זקנה | ט זקנ'. אמך | ז עמך[115]. ואומר עת | ב, ן ועת. ואומר | א (ובפיס' כלפנינו), ב, $ג^{7}$, $ג^{24}$, $ג^{27}$, ט, ל, ן, פ, ק חסר[116]; ז, ע, ף, ש ואומ'; מ, ס, צ ואו'. לעשות | מ לעשו'. לה' | $ג^{7}$, $ג^{24}$, $ג^{25}$, $ג^{29}$, ז, ל, מ, פ, $פ^{1}$, ף, צ, ק לי"י; ט ליי; א, ע, ן ליי"י; ס ה' (ובה"ש כלפנינו); $ג^{27}$ ל... הפרו | $ג^{24}$ הפירו; $ג^{25}$ היפרו; $ג^{29}$ ה...; $ג^{27}$ ...רו.

31 תורתך | $ג^{24}$ ת'; ב, $ג^{8}$, $ג^{24}$ (גל'), $ג^{25}$, ז, ע, ף תורתיך. ר' נתן אומר הפרו תורתך | א חסר[117]. ר' נתן וכו' לעשות לה' | $ג^{7}$, מ, צ, ק (ונוסף בה"ש) חסר[118]. ר' | ו רבי. אומר | ב, $ג^{25}$, ט, ן, ע, ף, ק (בה"ש), ש אומ'; $ג^{27}$, ל, ס, פ או'. הפרו | $ג^{25}$ היפרו. תורתך | ב, $ג^{24}$, $ג^{25}$, ז, ע, ף תורתיך; $ג^{29}$ ת... עת | ו, ש [משום] עת. לה' | $ג^{24}$, $ג^{25}$, $ג^{27}$, $ג^{29}$, ז, ל, פ, $פ^{1}$, ף, ק לי"י; ט ליי; א, ע, ן ליי"י; ב ליו"י.

הערה הסמוכה. 110) וכ"ה בכמה ראשונים. וראה מכות כג ב. ועי' דק"ס. 111) והמנקד ניקד את הר' בקבוץ, ומעל הר' יש רישום, אולי לשם הגהה: „ויאמר". 112) ונשמט בטעהר"מ. 113) וט"ס היא. 114) וכלשון המקרא. 115) וט"ס היא. 116) וכב"י $ג^{29}$ קרוע. 117) וכנראה שנשמט בטעות הדומות „תורתך — תורתך", ראה דק"ס. 118) וכן הוא בישו"ת אב"י אב"ד שם, ריי"ד וספר הנר. וכן נראה בילקוט שמעוני ורב האי גאון שם. ועי' תוי"ט, שנות אליהו, פתח עינים, ב"נ, דק"ס, הגהות ר' יוסף זכרי' שטערן במשנה שבנמרא ומבוא לנוה"ט עמ' תתקעה.

ר"ע מברטנורה

מיכיה, תל שמע מן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל, וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון ולא ברכו, אלא בשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו, ולא גמרינן מיניה, תל שמע ואומר אל תבוז כי זקנה אמך, אל תבוז את נעז לומר שמדעתו עשה, אלא למוד מזקני לומתך, כי יש לו על מי להסמך, שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך. רבי נתן ג) **אומר הפרו תורתך.** פעמים שמצטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשאול בשלום חברו וזהו רצונו של מקום, שנאמר (תהלים לד טו) בקש שלום ורדפהו, תותר להפר תורה ולעשות דבר הגרלה לשור.

ש"נ והערות לר"ע מברטנורה פ"ט

א) כ"י (במקום „כמה דתימא"): „כדכתי'". ב) בכ"י וד"ו ליתא תיבה זו, וכן הוקפה בד"ח. ג) תיבות „רבי נתן אומר הפרו תורתך" ליתא בכ"י. ועי' רש"י נד א.

[יד: - טו.]

[יד:] ובגמרא גרסינן עליה דשמואל לימר לא שנא נולד במועד ול"ש נולד לימר[ה] המועד אמר רב פנחס אף אנן נמי תנינא כל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד מותרין לגלח בימי אבלן הא אסורין לגלח במועד אסורין לגלח בימי אבלן ואי אמרת קטן אסור נמצא אבלות נוהג בקטן ותניא מקרעין לקטן מפני עגמת נפש ופי' מפני עגמת נפש. כדי שיבכו הרואין וירבה כבוד המת אבל משום אבלות לא לימין ° אבלות לא לימין ° עליו תורת אבלות ואף על פי דתנמרא לימי רב אשי הך לישה דרב פנחס דכל אלו שאמרו מותרין לגלח בימי אבלותן אבל לא קתני כל האסורים אסורים ומינן למימר יש מהם אסורים ויש מהם מותרים מ"מ הכי הלכתא דכל עניו מותר לגלח במועד:

[יד. - טז.]

א לא שנא נולד במועד ולא שנא נולד מעיקרא: ב אבל אינו נוהג אבילותו ברגל ג שנאמר (דברים טז, ד) ושמחת בחגך אי אבילות דמעיקרא היא אתי עשה ודחי עשה דרבים: ד ומנודה נוהג נידוי ברגל ולא שרינן ליה עד א דמפיים ליה לבעל דיניה ובהכין סלקא שמעתא(ב). (ג) דנין דיני ממונות במועד ודיני מכות(ד) ואי לא צאית דינא משמתינן ליה: ה אבל אסור בתספורת דתניא מנודין ו'ומצורעין אסורין לספר ולכבס מנודה שמת בית דין סוקלין את ארונו ר' יהודה אומר לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של עכן ח אלא בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו ללמדך שכל המנודה ומת בנידויו בית דין סוקלין את ארונו: ט אבל חייב בעטיפת הראש מדקאמר רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם (יחזקאל כד, יז) מכלל דכולי עלמא מיחייבי מנודה מהו בעטיפת הראש אמר רב יוסף תא שמע דתניא גבי תענית צבור והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודים עד שירחמו מן השמים אמר ליה אביי ודילמא שאני מנודה לשמים אמר רחמיר 'הלכך מנודה לבני אדם לא מחייב בעטיפת הראש: כ אבל אסור להניח תפילין מדקאמר רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך (שם) מכלל דכולי עלמא אסור ודוקא יום ראשון כדבעינן למימר קמן. מנודה מהו בתפילין ל'תיקו: אבל מ אסור בשאילת שלום מדקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום (שם). מנודה מהו בשאילת שלום ולא איפשוט: נ אבל אסור בדברי תורה מדכתיב ר"ל דה"ג מצינו למימר דמקמכתא נעלמא היא שהוא מדברנן ר"ל מצינו למימר דמקמכתא נעלמא היא לחילו פסוטא דקרא מדכתב מסמע לגבי מהכן הוא דקאמר מס מעשו מתומו הא לחתרים רשות. מ"ר מצינו למלך בין מיקור מקפורת למיקור מלאכה מיקור מלאכה מדכתב מקפורת כל שלשים יום לתוריית דגמרינן פרע פרע (יט:) מגזר ומתם גזירות שלשים יום:

[טו.] ומנודה שמת. סיפא לתך גרייתא הוא: בגדו של עכן. לכתיב (יהושע ז, כו) ויקימו עליו גל אבנים גדול אלא מתתן אתת מגי לזכר בעלמא:

אבל חייב וכו'. פי' כלומר הא פשיטא לי: **בעטיפת הראש.** מנהג שהיה להם בימי אבלם היו מתעטפין: [ח]ודן מתעטפין]. גריימת היא בפרק קמא דתעניות (יד:) גבי שלשה עשר תעניות שתרנות שהיו גוזרים על הציבור שלא עברו ולא נענו נוהגין בידו בעלמן ומעטפים רחתן שמע מינה למיב המנודה בעטיפת הרחש: **שאני מנודה.** מדי לתי ליה ודילמא וכו' לתלו לא נענו מנודין לשמים גינהו. וכתב הריט"ף ז"ל הלכך מנודה לגבי מלס לא מחייב בעטיפת הרחש: **פארך.** היינו מפילין: **חבוש.** לוה לו שלא יעשה מלאות: **מכלל וכו'.** וכתב הריט"ף ז"ל ודוקא יום ראשון: **האנק דום.** התנק לותה הוא דוס ממתם: **ירושלמי** (ס"ה) האנק מכאן שמצוותין על המתים. ומה תאמר מ"ש הא דגמרינן לה מיחזקאל* ומשתר מילי תמרינן מיפכא תירך הרתב"ד ז"ל דקרא הכי קאמר התנק דום אבל מתים לא תעשה משמע להכי קאמר בתניקה ודממה אתה שוה לשאר אבלים אבל מכאן ולילך אבל מתים לא תעשה ור"מ הלוי ז"ל פירש התנק אתה ודממה שהוא אבל מתים לא תעשה שמע מינה דכולי עלמא מיחייבי למשתק ולפי פירוש זה גמרינן הא מיחזקאל כאילך כולהו:

ואבל לתמרינן הכא דדנין דיני נפשות מפרק בגמרא היכי קטלינן לנא ליתו לתמועי משמת יו"ט והתניא רבי עקיבא אומר מנין לשהדין שהרגו הנפש שתין טועמים כלום כל אותו היום שנאמר (ויקרא יט, כו) לא תאכלו על הדם ופריך לתתו נפשה ומעייני היא דתיימי* ועיילי ואכלי ושתי כולי יומא והדר אתו שמוך לשקיעת החמה וגמרי ליה לדיניה וקטלי ליה ולא מצית אתרת דדיני נפשות דקאמר לאו למקטל במועד קאמר אלא לעיוני דדיניה לשם כן היו מעניין את דינו שי גמרינן ליה עד לאחר יום טוב:

אבל אסור בתספורת וכו'. אל תפרעו אל תגדלו שער ומדאטרין ליה למשרת לשפר השער משל ללתרינו לתמיר. ות"ת מהכא משמע לתגלות לתוריית ולעיל (יג:) אתרינן מי איבילות דמעיקרא הוא. שתלה עליו קודם לתי ליתי לימי אבלות דהשתא. שתת לו מת בתוך המועד וכבר תלה עליו שתת שכן לגלח אתי עשה דחייב. דתיימי: דרבים: דנין במועד. כתולו של מועד ובינ"ט אין דנין לתתן (כיצה לו:) **אלו הן משום שבות** [וכו'] לא דנין וכיון דדנין ולתי אי לא ליתי דייניה משתתינן ליה ומפרש בגמ' אי ס"ד אינו נוהג נדוי אפילו אי משתתינן ליה מעיקרא דתי ליה לגלח כש"ס שתין מנדין לותו כתתלה: **אל תפרעו.** גדול שער תדאיטרין למיתרי לתתריני תפרעי: **מנודה שמת.** סיפא דבריית הוא: **בגדו של עכן.** לכתיב (יהושע ז, כו) ויעמידו[ו] עליו גל אבנים גדול ומשום זכר בעלמא הוא דעביד: **אבל.** פשיטא דתייב בעטיפת הרחש: מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל. מתים אבל לא תעשה וגו' (שם) דקאמר ליה לא תעטה על שפם אבל דאבל בעלמא מתים כעי עטוי שפם ודממה הוא דקאמר ליה ליחזקאל מתים אבל לא תעשה רמז לשומעים אל יקראל אלא יהו סופדין ומתאבלים זה על זה מרוב מתים שיפלו מהם ולא יוכלו להתאבל עליהם ומתוך פורענות שיבא עליהם במיהם יאמרו כל אחד ואחד כמיתתו של תבירו ולא יקשור אבל עליו: והן מתעטפין. עכשו אלו ולא נענו בשילהי פרק ר' במסכת תענית (יד:): **דיל"מא שאני מנודה לשמים.** כגון הכך שלא נענו דתמיר: **פארך.** אלו תפילין: **האנק דום.** קלת אבילות עשה שתעשה בדממה ולא תצעק לגלוס שום אדם:

שיטת ריב"ב

א לא שנא נולד במועד ולא שנא נולד מעיקרא. וכן הלכתא: אבל אינו נוהג אבילות ברגל. ג"ל הכותב אינו נוהג אבילות כלל אפילו בדברים שבצנעא ואני תמה על הרב ז"ל שכתב לקמן גבי החיא בריית דכתובות מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים שבצנעא נוהג. והגירסא הנכונה אע"פ שאמרו אין אבילות בשבת אבל דברים שבצנעא נוהג ואם איתא דדברים שבצנעא נוהגין ברגל כשם שנוהגין בשבת מפני מה ששבת עולה ואינה מפסקת והרגלים מפסיקין ואינן עולין מה הפרש בין זה לזה הרי שניהם שוין בדברים שבפרהסיא ובדברים שבצנעא שבשניהם אין דברים שבפרהסיא נוהגין ובשניהם דברים שבצנעא נוהגין. ובפירוש כתב הרב ז"ל שאין מצות שבעה נוהגת ברגל ואם איתא דדברים שבצנעא נוהגין במועד הרי מצינו גזירת שבעה נוהגת ברגל בדברים שבצנעא אלא ודאי אבל אינו נוהג אבילות כלל לא ביו"ט ולא בחולו של מועד דשמחה כתיבא בהו וכן נראה מדברי הרב רבי משה ז"ל (רמב"ם אבל פ"י ה"א): **אי אבילות דמעיקרא היא.** שהלה עליו קודם הרגל: **עשה דרבים.** ושמחת בחגך: עשה דחייב. האנק דום: **ואי אבילות דהשתא היא.** שמת לו מת בתוך המועד שכבר חלה עליה שמחת יו"ט כ"ש דלא אתי עשה דחייב ודחי עשה דרבים. ואיכא מאן דפשיט מהכא מדאמרינן אי אבילות דמעיקרא היא אתי עשה דרבים ודחי עשה דחייב אלמא יום מיתה תופס לילו מדאורייתא וכבר כתב הרב ז"ל בענין זה בסוכה ברכות: **אל תפרעו.** גדל שער ומאי איצטריך למישרא בהו: **מכלל דכ"ע אסירי.** ודוקא יום ראשון ומקצת יום שני כדבעינן למימר קמן. ירושלמי למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימים שאתה עוסק בהם בחייים ולא ימים שאתה עוסק בהן במתים ואע"ג דהאי קרא לאו בתפילין כתיב הא אשכחן ציאת מצרים גבי תפלין דכתיב והיה לך לאות על ידיך ולטוטפות בין עיניך כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים: **אבל אסור בשאילת שלום ובדברי תורה: מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום.** ירושלמי האנק מכאן שמצותין על המתים ואי קשיא לך מ"ש הנך תרתי דגמרינן מיחזקאל ובשאר מילי אמרינן איפכא יש לומר משום דקרא הכי קאמר האנק דום מתים אבל לא תעשה כלומר לא תעשה כאבל של שאר מתים ואי הוה כתיב מתים אבל ברישיה דקרא הוה אמינא שנשתנה יחזקאל משאר מתים לכל דבר:

א מיי' פ"ו מהלכות יו"ט הלכה יט טוש"ע או"ח סימן תקלא סעיף ו:
ב *מיי' פ"א מהלכות אבל הלכה ג והלכה ה טוש"ע או"ח סימן תקמה סעיף ג [וטוש"ע יו"ד סימן שצ סעיף ג,ב]:
ג טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף ג:
ד *מיי' פ"ו מהלכות יום טוב הלכה יב סמג לאוין עה טוש"ע או"ח סימן תקמה סעיף י:
ה *מיי' פ"ה מהלכות אבל הלכה ג ד סמג עשין לרבנן ג טוש"ע יו"ד סימן שפ סעיף ג והסימן שלד סעיף ג:
ו *מיי' פ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה ד סמג עשין לה לאוין רם טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף ב:
ז *מיי' פ"י מהלכות טומאת צרעת הלכה י סמג עשין לה:
ח *מיי' פ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה ד סמג שם טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף ג:
ט *מיי' פ"ה מהלכות אבל הלכה ג והלכה יט סמג עשין דרבנן ג טוש"ע יו"ד סימן שפ סעיף ג והסימן שפו סעיף ג:
י [עור יו"ד סימן שלד ועיין בב"י וב"ח שם ס"ק יב]:
כ *מיי' פ"ד מהלכות אבל הלכה ט סמג שם טוש"ע יו"ד סימן שפ סעיף ג והסימן שפה סעיף ג:
ל [שו"ע או"ח סימן נה סעיף יג ועור יו"ד סימן שלד ועיין בב"י וב"ח שם ס"ק יב]:
מ *מיי' שם פ"ה הלכה ג סמג שם טוש"ע יו"ד סימן שפ סעיף ג והסימן שפה סעיף ג:
נ *מיי' שם פ"ה הלכה ג והלכה טו סמג שם טוש"ע יו"ד סימן שפ סעיף ג והסימן שפה סעיף ג:

[טו. - טו: - כד.]

האנק דום. כדפירשנו לעיל לי נמי הכי משמעו מהמנק ומדוס שהוא מגל מחיס לא מעשה כל דבר שאסור לעשות מגלים ומייצים הם לעשותו מי מנוה לך שלא מעשה כגון שאלוס ודברי תורה: שונה. למחרים: ושונים לו. מחרים: ונשכר. למלכת מחריס: מוחרם. מי שנתנדה שלא פעמים ולא נתמרט על עקשותו מחריסים ליה ועומד בשותו מיסור עד דמפייס ליה לנעל דיעים: שונה. לעצמו: חנות קטנה. כדמפרש ואזל זבוני מיא בפקתא דערבות. ערבות שם מקום פקתא בקעה שאין שם מים וקא משמע לן שאין לו למכור אלא כדי מזונותיו בלבד: **בתכבוסת.** לפילו בגיס לוגיס כל שבעה (תענית יג:) ובגיס עם לפר לו בגתר ובורית דהיינו גיהוץ בגבדי צמר כל שלשים יום לסור (כז:) אבל בגדי פשתן אין בהם משום גיהוץ (תענית כט:) [ג] ובגדי צמר גמי דוקא גיהוץ אבל בגיס לוגיס מותר: **בגדי אבל.** שהם בגדים כעורים ומעולים: **תפרומו.** דהיינו קריעה מכלי שמשפטה היה לעשות: **בכפית המטה.** שיהו רגלי המטה עליונים והוא שוכב ואוכל עליה כל שבעה חוץ מיום השבעה שהוא חייב לזוקפה (כז.): [טו:] **דמות דיוקני.** דכתיב (בראשית ה, כז) בגלם אלהים בדמות אלוקים עשה אותו: **הפכתיה.** מחייס למיתה: וכתב הריטב"ק ז"ל כל תיקו דהאי ענינא לקולא.* וכלמרינן (יח.) [ד] הלכה כדברי המקל בגבל:

ח. **ורחיצה בכלי סיכה.** כלמיתא בסכת יומא (עו.): מנודה מהו ברחיצה. ובגמרא פשט לה רב יוסף מדתניא בפ"ק דתעניות (יב:) גבי שלש תעניות מחרונות דלסוריס בגלחה ורחיצה ונעילת הסנדל וקתני עלה בשאחרו לסור ברחיצה לא אחרו אלא לא גופו אלא בגד יקיו ידיו ורגליו מותר ומסיים וכן לחה מונה בשנודה ובגבל וס"ל לרב יוסף דלחולהו קאי כלומר גם ברחיצה ודחי אביי לא לחלרת כלומר לחיסור נעילת הסנדל ולא לרחיצה וכן מצינו בריית ממנודה מותר בגלחה דקתני נשכר ונשכרים לו הלכך כתב הרי"ף דלא לחיסוה.

וכן נמי בנעילת הסנדל מהו בנעילת הסנדל פשיט לה רב יוסף בגמרא מדתניא בשאחרו לסור בנעילת הסנדל לא אחרו אלא בגד יקיו ידיו ורגליו אבל בגופו אסור ומסיים וכן לחה אחרו במונה ובגבל וס"ל לרב יוסף דלחולהו קאי כלומר לחיסור רחיצה ולא נעילת הסנדל ודחיק לגמרא כלומר לחיסור נעילת הסנדל ולא לרחיצה וכן מצינו בריית ממנודה מותר בגלחה דקתני נשכר ונשכרים לו הלכך כתב הרי"ף דלא לחיסוה.

וכן נמי בנעילת הסנדל מהו בנעילת הסנדל פשיט לה רב יוסף בגמרא מדתניא בשאחרו לסור בנעילת הסנדל לא אחרו אלא בגד יקיו ידיו ורגליו אבל בגופו אסור ומסיים וכן לחה אחרו במונה ובגבל וס"ל לרב יוסף דלחולהו קאי כלומר לחיסור רחיצה ולא נעילת הסנדל ודחיק לגמרא כלומר לחיסור נעילת הסנדל ולא לרחיצה וכן מצינו בריית ממנודה מותר בגלחה דקתני נשכר ונשכרים לו הלכך כתב הרי"ף דלא לחיסוה.

[ז: - ח.]

דקאמר רחמנא ליחזקאל האנק דום. מנודה מהו בדברי תורה אמר רב יוסף תא שמע א מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו ב מוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו ג אבל שונה הוא לעצמו שלא יפסיד את תלמודו ד ועושה חנות קטנה כדי פרנסתו אמר (א) רב חסדא (ב) זבוני מיא בפקתא דערבות שמע מינה שמותר בדברי תורה: ה אבל אסור בתכבוסת א דכתיב (ש"ב יד, ב) וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי בגדי אבל. מנודה אסור בתכבוסת דתניא מנודין ומצוערין אסורין לספר ולכבס: אבל ו חייב בקריעה דקאמר להו רחמנא לבני אהרן בגדיכם לא תפרומו (ויקרא י, ו) מכלל דכולי עלמא מחייבי. (כד.) אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל אבל שלא פרע ושלא פירם ז חייב מיתה שנאמר (שם) ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה. (טו.) מנודה מהו בקריעה תיקו: אבל ח חייב בכפיית המטה דתנא בר קפרא [טו:] דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתיה יהפכו מטתכם עליה. מנודה מהו בכפיית המטה תיקו וכל תיקו דאמרינן ח. בהאי ° ענינא ב °לקולא*: ט אבל אסור בעשיית מלאכה דכתיב (עמוס ח, י) והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה. י מנודה מותר בעשיית מלאכה דתניא מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו: יא אבל אסור ג ברחיצה דכתיב (ש"ב יד, ב) וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי בגדי אבל ואל תסוכי שמן ורחיצה בכלל סיכה. מנודה מהו ברחיצה ולא אפשוט. יב אבל אסור בנעילת הסנדל מדקאמר רחמנא ליחזקאל ונעליך תשים ברגליך (יחזקאל כד, יז) מכלל דכולי עלמא אסירי. יג מנודה מהו בנעילת הסנדל ולא אפשוט. יד אבל אסור ד בתשמיש המטה דכתיב (ש"ב יב, כד) וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה מכלל דמעיקרא אסור. (כה.) אמר רפרם בר פפא תנא באבל רבתי אבל אסור לשמש מטתו בימי אבלו ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושמטו חזירים את גויתו. מנודה מהו בתשמיש המטה ולא אפשוט: אליעזר כשברכוהו חבריו ובא רבי עקיבא והודיעו שחלץ מנעליו וישב לו על גבי קרקע אלמא מנודה אסור בנעילת הסנדל ואע"ג דאיכא למימר דרבי אליעזר מלתא הוא דעבד הא ישב לו נמי ע"ג קרקע הא תניא בתוספתא ואיתא נמי בירושלמי אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל לכשיבאו לעיר יחלוצו וכן בתשפחא באב ובתענית ציבור. ורבינו שלמה כתב בפרק הזהב (ב"מ נט: ד"ה אף) שהמנודה חייב בקריעה וגריס התם אף הוא דלגו עיניו דמעות ורקע בגדיו וחלץ מנעליו: **ויבא אליה.** לאחר שבעה: **מכלל דמעיקרא אסור.** והאי דכתיב לעיל מיניה כאשר ראה שמת הילד ויקם דוד מעל הארץ וירחץ ויסך וישנו ויחלף שמלותיו קודם שנקבר הילד הוא שעשה כך שעדיין לא חלה עליו אבילות:

הגהות וציונים מהב"ח ושאר מפרשים

(א) בגמ' הגי' ואמר רב: (ב) נ"ב מאי חנות קטנה כ"ל (ב"ח): (ג) ע' תוד"ה כל כג. וע' בכתונת פסים דמקשה דלקמן סי' אלף רכא ד"ה כל כתב הנימוקי יוסף בפשיטות דבין בגדי צמר אסורים כל שלשים: (ד) חרן מכבודו כי אין הטעם רק משום בשל סופרים הלך בספיקו להקל וע' ילקוט מפרשים (א"ש ד"ח): (ה) בטור איתא "ובספר המצוות". והוא בסמ"ק סי' צז עמ' סו: (ו) ברמב"ן: מותרין בנגלח: (ז) ברמב"ן: אסורין בנגלח והוא הדין בכיבוס: (ח) ע"ש בבית יוסף דכתב דהראב"ד הביא כן מחד מ"ד ולא ס"ל כוותיה וצ"ע:

א ב ג ד מי' פ"ז מהלכות תלמוד תורה הלכה ד ה טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף ב: ה *מי' פ"ג מהלכות אבל הלכה ג ו והלכה ה ממג עמין דרכון ג טוש"ע יו"ד סימן שם סעיף ג: ו *מי' שם פ"ה הלכה ג ממג עמין דרכון ב טוש"ע יו"ד סימן שם סעיף ג: ז [טור יו"ד סימן שמ]: ח *מי' שם פ"ה הלכה ג ו והלכה יח ממג עמין דרכון ג טוש"ע יו"ד סימן שם סעיף ג: ט *מי' פ"ז מהלכות תלמוד תורה הלכה ג טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף ג: י *מי' פ"ה הלכה ג והלכה ז טוש"ע יו"ד סימן שם סעיף ג: כ *מי' פ"ז מהלכות תלמוד תורה הלכה ד טוש"ע או"ח סימן שלד סעיף ב: ל *מי' פ"ה מהלכות אבל הלכה ג והלכה ג ממג שם טוש"ע [illegible] סימן שם סעיף [illegible] מ *מי' שם פ"ה הלכה ג והלכה ו טוש"ע יו"ד סימן שם סעיף ג: נ *טוש"ע יו"ד סימן שלד סעיף ג [ועיין בית יוסף]: ס *מי' שם פ"ה הלכה ג והלכה ה ממג שם טוש"ע יו"ד סימן שם סעיף ג:

שלטי הגבורים

א [טור יו"ד סי' שפג] אבל] לסור לכבס כסותו כל שבעה ימים לפילו בגיס לוגיס ולחלר שבעה מותר וביב"ק (כג. תוד"ה כל) לסר כל שלשים ובסמ"ג(ה) כתב מותר לנעול לנוח לכן מיד לחר שבעה והעולם נהגו כן לסור ומוהגים שלחר לובשה חמלה ולח"כ לובשה הוא וזה הסמנג עיקר ע"כ. וליני יודע טעם למנהג זה דלפילו גיהוץ מותר בימים כ"ג ביום ובכם לסור לנעול בכך לסור מדמים. כתב הרמב"ן (תוס"ל שם לוח שם ד"ה לסור) דלחיני על שם רש"י (תוס' כד: ד"ה ברכות) שהתיר לנעול בשבעה ימי תפילות תלוק המכובס מקודם לכן ולילו נכון וגם הסנדלים והמנעלים שלו לסור לכבס ולכניע המכובסים וכן מנפחות הדיס מע"פ שמותר לכבס במועד וכן כגל אלו שבגינו הם שמותרים לכבס(ו) במועד כגון היולח מבית האבל ומבית החתנים ומנדה להתירו לו מכמים והגבת ממדינת היס שהלך להרויח ולח היה לו בנלי לגלח לחתרים בימי תפילו(ז) שאם תירגו לחד מהם קודם תפילות וככם מיד לחוך תפילות לסור לכבס חע"כ תירגו לחד מהם וחכפיהו מיד שני תפילות זה לחר זה לו מותר לכבס בין בחול לפילו חוך שבעה ובלבד שיעשו בחוך בימו. ולחד שהכפיהו תפילות זה לחר זה מכבס בימים לחר לו בגתר וחול. כתב הרמב"ן ז"ל (שם) קרוב בעיני הדבר לומר שאסור לכבס בדיעים לטיהים ובימים מכובסין היולחים מחתת המכבס חוך שבעה חע"פ שלין בהם משום גזירת שלשים ומותרים לנחר שבעה וחוך שבעה לחתרים. וכתב עוד (שם לוח פט) הרבה כתבו בעניו לכבס ולהניח ולפי שאסור מלד מלחכה בין ע"י עלמו בין ע"י לחרים וחם היה כסותו בקיטלא ביד לחרים שיכבסו חותו כדרכו כמו שהר מלחכות בחוץ שביד לחרים בקטלא ולחר שבעה חע"פ שהוח לסור בגיהוץ מגהץ בין לעלמו בין לחרים: **ב** [טור סי' שלד] יא לחולין דכו לחומרת כיון דלא חיפשיטא. ורבינו פקח כולהו לקולא ולזה הסכים הרמ"ך (פימן ד) חוץ מנעילת הסנדל שכתב שהוא לסור: לשון ריא"ז [ה"ב אות יג] **ואסורין** מלפקר ולכבס. והמנדה לסור בנעילת הסנדל כמנהר בקונטרס הרלחוה: **ג** [טור יו"ד סי' שפא] **ירושלמי** (פ"ה) מקום שנהגו לנחוג לחר המנה מרחיקין ל"ל יוסי בר נון מי שמתיר ברחיצה עשה לחותו כלילה ושמייה. וכתב הרמב"ן (תוס"ל שם לוח ז ד"ה ירושלמי) ילמה מכלן שהיו מוהגים במקלת המקומות שהקרובים המביה הסנדל היו מרחיקים לחותו קודם הבלחה לפי שעשו לחותו כלילה ושמיה להם הרבה מפני שהריכה להעביר מהן הזוהמה והיו מתירין וחת הרחיקה לחשונה ולסר"כ היו מוהגים לסור ברחיקה כל שבעה הלכך מי שיכה דוהמה דהיגיי ברחיקה זו לח חמר זה מותר לחחוץ כל גופו בגון: **נדה** שנזדמנה זמן טבילתה בימי חבלה לנדעת הגלוים (סה"ג עמ' קפ"ו) שפוסקים טבילה בזמנה מלוי טובלת לבל שלא בזמן טבילה לינה טובלת. ור"ת (יומל ם. תוד"ה דלמי) כתב דלא קי"ל טבילה בזמנה מלוי ולפי זה לינה טובלת לפילו בם זמנה בימי חבלה. ויל"ל (רמב"ן תורת האדם שם ד"ה ולפיהך, כסה המוסר כילה יח: ד"ה כל) דלפילו בם לין טבילה בזמנה מלוי טובלת: **ד** [טור יו"ד סי' שפג] **כתב** הרמב"ד (בעה"ש שער ספריסה) לבל בשבת דבני קורבה מותר לפילו במוצלת הכום והלבלת המטה והרחלת ידיו פניו ורגליו לין בתפילות דידה וכ"ם שמותרת לחכול עמו בקערה וכפ"ק דכתובות (ז.) משמע שמותרת ליכן עמו במטה והדעת מכרעת שע"י דבר חוכך ניהו לניזה קלחר ומיהו משום לך לך חמרין לנזירה (שבת יב.) מבעי ליה לנרחוקי שלא ליכן עמה במטה כלל. ול"י (תוספ' בב"ק פ"ו סי' ו) פירש שמותרים לשכב בחחד במטה ודוקא כל חחד בנבדו חבל בלא בגדים לסורים לפילו חם סיגר מפסיק ביניהן ולפילו בשבת ורבל ודוקא בתפילות דעלמא דבל חם חת חבין חו חחת חו חמה טובלת לפילו חם בגדו בגדים לסורים לפילו חם סיגר מפסיק ביניהן ולפילו בשבת ורבל ודוקא בתפילות דעלמא דבל חם חת חבין חו חחת חו חמה טובלת לפילו חם זמנה בימי חבלה. ול"ל (רמב"ן תורת האדם שם ד"ה ולפיהך, כסה המוסר כילה יח: ד"ה כל) דלפילו בם לין טבילה בזמנה מלוי טובלת: **ד** [טור יו"ד סי' שפג] **כתב** הרמב"ד (בעה"ש שער ספריסה) לבל בשבת דבני קורבה מותר לפילו במוצלת הכום והלבלת המטה והרחלת ידיו פניו ורגליו לין בתפילות דידה וכ"ם שמותרת לחכול עמו בקערה וכפ"ק דכתובות (ז.) משמע שמותרת ליכן עמו במטה והדעת מכרעת שע"י דבר חוכך ניהו לניזה קלחר ומיהו משום לך לך חמרין לנזירה (שבת יב.) מבעי ליה לנרחוקי שלא ליכן עמה במטה כלל. ול"י (תוספ' בב"ק פ"ו סי' ו) פירש שמותרים לשכב בחחד במטה ודוקא כל חחד בנבדו חבל בלא

ע״ב. **דלא אמר אביי לכדמר.** ברש״י: רבה בר נחמני שהיה רבו, ויעוין לעיל ל״ד סע״ב ד״ה והלכתא כנחמני.

ס׳ ע״א. **בעו מיניה אביי מרבה מאי לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה** כו׳ **א״ל אין כותבין, ומאי טעמא, לפי שאין כותבין.** דוגמא לזה בשבת כ״א א בעו מיניה אביי מרבה שמנים שאמרו כו׳ אין מדליקין, מאי טעמא, א״ל לפי שאין מדליקין, וכאמרם למה תוקעין, רחמנא אמר תקעו, ולמה אין מערבין בה דבש מפני שהתורה אמרה כו׳.

ע״ב. **אר״א תורה רוב בכתב ומיעוט על פה** כו׳. ע׳ בס׳ יסוד המשנה ועריכתה פרק ראשון הערה יו״ד.

דרש ריב״נ כו׳ **דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, ודברים שבע״פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב.** ברש״י: דברים שאמרתי לך בכתב א״א רשאי למוסרן לישראל בעל פה כו׳, לא אמרו דברים שבע״פ אי אתה רשאי לכתוב, כי מני אז רשאי היה כל אדם מישראל לרשום לעצמו דברים שקיבל בכדי שלא ישכחו מלבו ראה רש״י שבת ו׳ ע״ב ד״ה מגילת סתרים, אך גדרו בעצמם שלא לדרוש מתוך הכתב כמו בדרשם פסוק מכתבי הקודש, וביחוד קפדו על כך בתקופות הסמוכות לחתימת כה״ק ע״י הגביאים האחרונים, בחכמת אלהים אשר בלבם הבדילו בין הדברים שיהיה בהם צורך לדורות שאותם טבעו, לבין הדברים שלא ראו בהם צורך תמידי לדורות שאותם גנזו, ואם אמנם כי גם הגניזות הללו ראויין היו להשאר לזכרון גם כאשר לא יבואו במנין הספרים שחתמו, אבל אז בתקופת החתימה ואחריה טרם שהוטבע בעם כי ספרי כה״ק הם חטיבה מיוחדת שעליה אין להוסיף, אז הוכרחו לגנוז כל אשר לא קבלו למנין, כי לולא כן היה כל אחד מוסיף כפי אומד דעתו ממגילות הגנוזות שהיו בידיהם ולספח אותם לכה״ק, וכן לא הרשו לדרוש ברבים מתוך הרשימות שבידיהם ובזה הובלט ההבדל שבין כה״ק שנחתמו לבין רשימות פרטיות, ראה הקדמת הרמב״ם לידו החזקה שכתב מימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתושבע״פ, אלא בכל דור ודור ראש ב״ד כו׳ כותב לעצמו השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה לרבים, וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כוחו כו׳, וראה אשר הארכתי בזה בראש ספרי יסוד המשנה ועריכתה פרק א בס״ד.

ס״א ע״א. **ומחזיקין ידי נכרים בשביעית.** בפיהמ״ש להרמב״ם שיכול לומר לו יהא אלהים בעזרך כו׳, ויעוין ברמ״א יו״ד סי׳ קמ״ז סע׳ ה׳ שכתב מותר לומר לעכו״ם אלהיך יהיה בעזרך, ותפסו עליו כל הטורי זהב הש״ך והגר״א וכתבו דנוסחא מוטעת נזדמנה לו להרמ״א, אמנם בהגהותי שם הבאתי מקרא מפורש בשפטים י״א: את אשר יוריש כמוש אלהיך אותו תירש, וע״כ דלהתלוצץ בעבודה זרה ועובדיה שרי כדברי הלבוש שם.

ס״ב ע״א. **רש״י ד״ה בכלי גללים** כו׳ **דאי נגע בכלי לא מקבל טומאה ובעיסה גופה** כו׳. לכאורה הרי הכא איירי בתרומה ולא בחלה. אמנם הרמב״ם בהל׳ בכורים פ״ח ה״ט הביא גם גבי חלה ומניחה בכלי גללים כלי אבנים וצ״ע.

רב כהנא אמר לחו שלמא למר. ברש״י: ולא היה מתכוון לברכו אלא לבו היה לרבו, ובתוס׳ הצ״ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות, ויעוין בזהר וישלח קע״א ב ובואר כ״ג ב דלבר נש חייבא אסור לאקדמא ליה שלם, ואי איצטריך יקדים ליה כדוד דבריך ליה לקוב״ה ואתחזי דבגיניה קאמר, ואי תימא דרמאות הוה, לאו, דהא כל דסליק ליה לקוב״ה ואתחזי דבגיניה קאמר לאו רמאות הוא, ובניצוצי זהר שם אות ה׳ הבאתי מס׳ אגרא דפרקא אות קס״ה דכמה הלכתא רבוותא נשמע מכאן, א) שאסור ליתן שלום לרשע, ב) אם נותן לו שלום ואמר בלשון שנתכוון להקב״ה מותר דלא מיקרי רמאות משום שמהראוי בכל דיבור לכוון ככה, ג) אם מתכוון לאיש אחר והרשע סובר שנותן לו שלום זה מיקרי רמאות עיי״ש, וע׳ בגמ׳ עבודה זרה ט״ז סע״ב כשנתפס ר״א למינות העלוהו לגרדום לידון, א״ל אותו הגמון כו׳ א״ל נאמן עלי הדיין, כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים כו׳, הרי דכיון שכוון להקב״ה לא נחשב כגונב דעת (ואך נצטער ר״א על עיקר הענין שנתפס למינות ע׳ קהלת רבה פ״א), וכן באמרו שלמא למר תהיה כוונתו לשמים, כאמרם בשוחר טוב פ״ל ה ״אמר ה״ שכן קורין להקב״ה דהוא מריה דעלמא, וע׳ שו״ת מהר״י ברונא סי׳ קי״ג.

רב הונא ורב חסדא הוו יתבי כו׳ **א״ל אידך ומקמי פלגאה ניקום, אדהכי אתא איהו לגבייהו, אמר להו שלמא עלייכו מלכי** כו׳. לכאורה למה נתכנה ״פלגאה״ הרי רואים אנחנו מדתו שלא לבד שלא חלק עליהם ולא התנגד להם עוד חילק להם מלא חפנים כבוד, ומעניין כמו כן אשר אחרי כן הזכיר בכל פעם איזה מאמר של רב ביחוד, ראה מש״כ בס״ד בס׳ דרכי התלמוד וחדותיו מחקר ה ודעת לנפשך יונעם.

מנין שכופלין שלום כו׳. לפ״ז שאילת שלום של תלמיד היא שש או שמונה תיבות ועמש״כ בס׳ נפש חיה סי׳ כ״ו סע׳ ג.

אר״י א״ר אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו כו׳. עמש״כ במקור חסד לס׳ חסידים סי׳ תקל״א באריכות.

ס״ג ע״ב. **תוד״ה אפי׳ הן הראשונים** כו׳ **ואת״ת מאי אפילו אדרבא הכי עדיף** כו׳. יעוין בידים פ״א מ״ג אפי׳ נתכוון לשרות כו׳ ובפיהמ״ש להרמב״ם דאפילו ר״ל אם נתכוון כו׳, ועמש״כ בס׳ תולדות רבינו המהרש״א פרק ה׳ הערה ד׳, וראה רמב״ם הל׳ שבת פ״ד ה״א ואפילו מחמת עצמן ובהגהותי שם.

ס״ד ע״א. **אר״י א״ר בשעת הגזירה שנו.** ע׳ כתובות פ״ט רע״א רשב״ג אומר מן הסכנה ואילך כו׳.

דאמר רחב״א א״ר יוחנן כו׳ **וליכא חזקה שליח עושה שליחותו דאמר ר׳ יצחק** כו׳. מצינו מפורש דר׳ יוחנן ס״ל הכי ע׳ נזיר י״א סע״ב א״ר יצחק ב״ר יוסף אמר ר׳ יוחנן האומר לשליחותו צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים שבעולם כו׳.

ע״ב. **מתיב רב חיננא ורדאן** כו׳. ברש״י: ורדאן, מאנשי ורדניא, מקום — בס׳ לחקר שמות וכנויים בתלמוד (ע׳ יד) הערתי דאם כך היה להם לקרוא אותו ר׳ חנינא ורדנאי ככל החכמים שנקראו על שם מקומם, אמנם בעירובין מ״ט א שנינו: המפקד על עירובו כו׳ ר׳ חנינא אמר עירובו עירוב אלא שנקרא מאנשי ורדונא, ברור איפוא שעל זה כנוהו בענין שתופי מבואות ר׳ חנינא ורדאן.

תוד״ה שאני כו׳ **ואת״ת הרי אין שליחות לקטן** כו׳ וי״ל משום דשה לבית אבות דאורייתא הוי לענין פסח כמו גדול כו׳ — ע׳ סנהדרין ס״ח ב בעיר הנדחת דנהרג אפי׳ קטן, ומש״כ במרגליות הים שם אות ה.

ס״ז ע״א. **איבי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים ר׳ מאיר חכם וסופר, ר׳ יהודה חכם לכשירצה.** בס׳ לחקר שמות וכנויים בתלמוד (ע׳ יב) הערתי שישנם כינויים בהתאם לכשרון החכם והמקצוע שבו הצטיין, מהם ר׳ מאיר שהיה מצויין בתור ספרא רבא (ע׳ עירובין י״ג א דאמר על עצמו לבלר אני, וראה קהלת רבה פ״ב י״ז פס׳ ושנאתי אני את כל עמלי כו׳, וסידר משנתו עלי ספר, ומזה הוזכר מספר תורתו של ר׳ מאיר בכ״מ), בעוד שר׳ יהודה היה ראש המדברים בכל מקום (ראה ברכות ס״ג א) מצויין בכשרון ההרצאה.

ס״ח ע״ב. **מאי טעמא כי שמעתיה לההוא גברא דאמר ליה לאושכפא עביד לי מסאני לשב שנין אחיכת, אמר ליה ההוא שבעה יומא ליתי ליה, מסאני לשב שנין בעי.** לכאורה מאי חוכא, ההוא גברא דאגר לכך שישארו המנעלים בשביל בנו, כההוא גברא דנטע חרובא לבריה ראה תענית כ״ג א, אמנם הנה בס׳ חסידים סי׳ תנ״ד מביא שיש סכנה ללבוש מנעלים של מת, ובכן אין להזמין מנעלים שישמש בהם בנו אחריו ועמש״כ במקור חסד שם באריכות.

וזה היה חלקי מכל עמלי (קהלת ב) **רב ושמואל חד אמר מקלו וח״א גונדו, רב ושמואל ח״א מלך והדיוט וח״א מלך והדיוט והמלך.** עיין לעיל ראש השנה כ״א ב דרב הוא שאמר גונדו,

העולם ושיהא[11] אדם שואל בשלום חבירו בשם שנ' ויאמר (בעז לקוצרים יו"י עמכם[12] ואומ' אל תבוז כי זקנה אמך, ואומ' עת לעשות ליו"י הפרו תורתך.

וכ ל כך למה[13] (לומ') [לפי] שאין עונין אמן במקדש. גמ' תנו [רבנן][14] מניין שאין עונין אמן במקדש שנ' קומו ברכו את יו"י אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו שם כבודך וג'. יכול על כל (ברכה) [הברכות] כולן תהא תהלה אחת, ת"ל ומרומם על כל ברכה ותהלה. על ברכה וברכה תהלה.

וש י ה א[15] אדם שואל את [שלום] חברו בשם וכו'. רבי' האיי ז"ל[16]: והא דתנן כל חותם ברכות שבמקדש היו עד העולם[17], (תמימה) [חתימה] הכי הויה ב' א' יו"י עד העולם שאותך לבדך ביראה נעבוד[18], ותקינו הכי ברוך [אתה] יו"י מן העולם ועד העולם. והא מילתא קבלה היא ומפי השמועה אמ' זה, וראיה מן קומו ברכו אסמכתא והא קא מדכרי רבנן מאי דהוה רגילי מעיקרא ותקנתא, וקרא (בו) [כי] תקנתא הוא[19], להודיעך דאסמכתא היא. ולענין אין עונין אמן במקדש, לא קאמ' שאין אומרין אמן כל עיקר[20], אלא כסדר הזה דילנא, אבל אומרין אמן והלל ליו"י[21] נותנין תהלה בפרט על כל ברכה וברכה, ולאו קיבעי דילהון הוה אמן אלא קבע דילהון בתר כל ברכה וברכה למימ' ברוך

---

11 לפנינו: „והתקינו שיהא". וראה להלן הערה 15 והערה 23.

12 נראה שלא גרס „ויאמרו לו יברכך ה' " וכ"ה בדק"ס מכתי"מ. ולפנינו גוסף: „ואומר ה' עמך גבור החיל".

13 דף ס"ג ע"א.

14 כן הגירסא בדק"ס מכתי"מ, עי"ש בהגהות.

15 ראה לעיל הערה 11 ולהלן הערה 23.

16 קטע חשוב זה מפירה"ג לא נודע לנו ממקום אחר. חלק ממנו נדפס מכת"י ע"י ד"ר מאן בספרו "Text and Studies in Jewish History and Literature". עמ' 580, וראה אוצה"ג מפתח התשובות עמ' 83 מכת"י דוסטי קולג' 160.

17 ראה לעיל הערה 9 והערת ד"ר מאן בספרו הנ"ל עמ' 580.

18 זה היה נוסח החתימה במקדש לברכת עבודה, וכ"כ רש"י לעיל י"א ב' ד"ה ועבודה, ויומא ס"ח ב' ד"ה ועל העבודה. וכ"נ ממדרש ילמדנו, הובא בילקוט שמעוני ח"ב רמז פ'. וראה בה"ג הל' ברכות פ"ה והערות ד"ר מאן בספרו שם.

19 כוונתו שמהפסוק אין ראיה למה שהיה לפני התקנה.

20 ראה רשב"א בשם הראב"ד, דבשאר ברכות חוץ מתפילה היו עונים אמן במקדש, שהרי בברכת התורה נאמר בעזרה (נחמיה ח' ו') ויברך עזרא את וגו' ויענו כל העם אמן. וכ"כ המאירי בשם „גדולי המפרשים".

21 דברי הימים ט"ז ל"ו.

שם כב' מל' לעו' ועד, ומאן דאמ' אמן ברוך שם כבו' מל' לע' וע', או נמי ברוך יו"י לעו' אמן ואמן [22] שפיר דמי.

ולענין אל תבוז כי זקנה אמך, הכין חזינא (דלבוז) [דלפום] מאי (ואמ') [ודאמר] רבא האי קרא מרישיה לסופיה מדריש (בו) וכו'. ומתני' הכין היא תורת שלה: משקלקלו המינין[23] התקינו שיהא אדם שואל את [שלום] חבירו בשם, וטעמא דמילתא כיון (דנכיש) [דמשום קלקולא] דמילתא חזו רבנן דצריך עלמ' למהוי שם שמים תדור בפי בני אדם דהוה אמרין מינים בשאלות שלום בריך מר לאבא וברא ורוחא דקדשא [24] ואצריכו רבנן יברכך יו"י למהוי הפרש שלום בשם, שנ' והנה בעז בא מבית לחם (יהודה) וגו', אף אנו בשעת צורך יש לנו להתקין כזאת, ואומ' יו"י עמך וגו', מאי ואומ' הכי קאמרי רבנן בשעה שהתקינו תקנה זו אם תאמ' בועז טועה היה כששאל בשם ואין מעשיו רצויין לשמים [ת"ש] שהמלאך אומר לגדעון יו"י עמך גבור החיל ואומ' אל תבוז כי זקנה אמך ואומ' עת לעשות ליו"י הפרו תורתך. מאי ואמ', ואף הכי קאמרי רבנן כשתקנו תקנה זו אם תאמ' שהמלאך הוא שהיה (לשאל) [שואל] בשם ולא הסכימו על ידו מן השמים [25], תא שמע [שמע] לאביך זה ילדך [26], משמיא מפקדי לשמוע דברי חכמים, ואל תבוז לכל דורות דדמי לזקנה ולא תימ' דאיכא שינוי מנהג דהא כתי' עת לעשות. מרישיה לסופיה, ליו"י עשינו דבר זה משום שאנו חוששין שמא (תוסר) [תופר] תורתו ויהיו עמי הארץ שומעין תמיד גידוף המינין בע"ז ואין שם שמים תדיר בפיהם, ומסופיה לרישיה מה טעם הופרנו מנהג הראשונים בשאלת שלום מפני שהוא עת לעשות ליו"י, ואע"פ שאין במעשה בועז ומלאך ראיה למקצת חכמים, אפי' היה הפרת תורה לעשות ליו"י הוא שלא תסור התורה. ואם איתמאן דמשאיל, מאי שנא הא הקנתא מכולהי תקנתא דרבנן דאיצריכו בה לכולי האי, איכא למימ' כיון שהכל הו' צריכין ללמד את (לשוני) [לשונם] בכל שעה

---

22 תהלים פ"ט נ"ג.

23 נראה שמפרש ד"משקלקלו המינים" מוסב גם על תקנה זו, וזה מתאים לגירסת "ושיהא אדם וכו'", ראה לעיל הערה 11 והערה 15. וראה דק"ס בהגהות אות מ'.

24 ראה מש"כ ד"ר מאן בספרו שם עמ' 581.

25 נראה הכוונה עפ"י מה שנראה מהירושלמי כאן, דמה שהביאו ראיה מן המלאך הוא, שמן השמים הסכימו למעשה בועז, וע"ז אמר: וכי תימא שמהמלאך אין ראיה שהסכימו על ידו מן השמים למעשה בועז.

26 משלי כ"ג כ"ב. והוא תחילת הפסוק של "אל תבוז".

ושעה דבר שלא היה מנהגם, הוצרכו למשנם[27] בכל זאת מיו"י שלא יקלו בדבר. ואי[כא] דאמ' דהאי בכל תקנות אימור והתנוי די הכא תחלת מאי דמפרש במשנתינו מן התקנות[28]. וכבר פירש' ומה ואל תבוז ועת לעשות ליו"י לשאילת שלום בשם, מה אשכחנן בתחלת מלכות אבותינו היו נשאלין בשם ושואלין בשם. אם ארכו לנו השנים ונעשינו כזקנים[29] כך אנו שואלין. ובעת שבני אדם מתרפין מתחזקין אנו בתורה[30]. עד הנה דברי רבי' האיי גאון ז"ל.

בעזרת אלהא די מלכותיה לעלם ולעלמי עלמיא
נהר בוצינא קדמאה די מן כלל בוצינא,
די סדרית ואנ)ליקית להנהרא על הלכות רבתי
אנא .זכריה בי' יהודה נחו עדן אגמאתי.

---

27 פי' ללמדם.

28 כוונתו, שתקנה זו היא הראשונה הנזכרת במשנה לסיכך הביאו את הלימוד.

29 כעי"ז בערוך ע' עת: „אם אתה רואה שארך הזמן ונמשך הגלות אל תאמר שזו התקנה היתה בימות הראשונים ובעת מלכותם וכו'". וראה שטמ"ק.

30 כוונתו עפ"י הירושלמי סוף פרקין: „תני ר' שמעון בן יוחאי אומר אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם, מאי טעמא, הפרו תורתך עת לעשות לה'".

נשלם בעזהי"ת ביום ב' י"א סיון תשמ"ז, לסדר „בהעלותך את הנרות"

עבודתי בספר זה מוקדשת לזכר נשמת אבי מורי
הר"ר נח נפתלי ב"ר יוסף דוד זצ"ל,
נלב"ע כ' שבט תשי"ז בירושלים.
ת. נ. צ. ב. ה.

בקרקע כי בזה מתכסה ערותה (ועי׳ לעיל סימן עד סע׳ ד), ואפילו אם אינו ערום, אם לבו רואה את הערוה או (א) שראשו מגולה אסור לברך.

סימן רי האוכל פחות מכזית מה דינו

סעיף א האוכל (א) פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים, והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים, מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין ולאחריו אינו מברך כלל, ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר של ענב או של רמון שמברכין לאחריו אע״פ שאין בו כזית, לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית. הגה ולא מיקרי בריה אלא אם אכלו כמות שהוא, אבל אם לקח הגרעין ממנו לא מקרי בריה. ויש מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית, לכן טוב ליזהר שלא לשתות (אלא) פחות מכזית או רביעית.

אחר החכמה

אח״ח 1234567

נשמת אברהם

(א) שראשו מגולה. עיין בשו״ע לעיל סי׳ צא סע׳ ג. ואם מותר לומר שלום במקום המטונף (דבר שמצוי בביה״ח), עיין בשו״ע [1], במג״א [2] בבן איש חי [3] ובמ״ב [4] שאוסרים, ועיין גם בברכ״י [5]. ואם מותר לומר שלום לאדם שאינו חבוש כיסוי ראש, עיין בשו״ת יביע אומר [6] שמתיר, וטעמו כי לא מילתא פסיקתא היא אם שלום נחשב שם שמים או לא. ונ״ל שכדאי לומר למשל „בוקר טוב" וכיוצא ולא להכניס א״ע לספיקות, ואם משום טעמא דאיבה וצורך לקרבם שכתב ביביע אומר הא אין הבדל אם הוא מברך אותו בשלום או בבוקר טוב, וכן ראיתי כעת בברכ״י [7] ובשו״ת אגרות משה [8], וכן שמעתי ממו״ר הגרי״י נויבירט שליט״א שהוא מקפיד בזה.

(א) פחות מכזית. אכל כזית מעט מעט ונשתהה הרבה באכילתו, אם יש מתחלת האכילה עד סוף האכילה יותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף; וכתב הפמ״ג [1] דכ״ז הוא רק לענין שיעור כזית, אבל לענין פת כדי שביעה דחיובו מן התורה, חייב אף שאכל מעט מעט דהא עכ״פ ושבעת קרינן ביה [2]. אמנם עיי״ש בפמ״ג שמסיים וצ״ע, ומסביר השעה״צ [3] דאפשר דאף שיש כדי שביעה, ואכלת ג״כ בעינן וזה לא מקרי אכילה. וראיתי בשו״ת אגרות משה [4] שמתמה על הפמ״ג וכותב דלדינא ודאי צריך ליזהר שיאכל לכה״פ כזית אחד בכא״פ, ואם אירע שא״א לו לאכול כזית בכא״פ, יש להורות שלא יברך בהמ״ז, ואף שבבהמ״ז ספק לחומרא, אבל כיון שיותר נוטה שהדין

1) סי׳ פד.
2) סי׳ פה ס״ק ט.
3) בספרו בן יהוידע על ברכות יז ע״א.
4) סי׳ פד ס״ק ו.
5) סי׳ קנו ס״ק א.
6) ח״ו סי׳ טו ס״ק ח ו־ט.
7) שם.
8) או״ח ח״ד סי׳ מ ס״ק כד.
1) א״א ס״ק א.
2) מ״ב ס״ק א.
3) ס״ק י.
4) או״ח ח״א סי׳ עו.

שאילת שלום

לעבדיל מלו כותל וכהו חמר מדיכה. וכתב כביי לויח (סי מ"ג) דמיהי נם במקום שים בו יין. וכ"כ בניזור כלכה (סי מ"ג סיס). ובלילה רבה (סי מ"ג סיס) כתיב מבלי נבורים עסחים (קו:) דבמקום שקבעין שעודתן על הכבר וזב שחייתן שכר כיל הכבר חמר מדיכה ומבדילין עלו מיי"ם, ונרלה דאם בשיטה כרמב"ם דלה דלוכע יין מיי כיון דרוב שחייתן שכר כיל שכר חמר מדיכה. ושיין מג"א שם שכנלוונים מכרש"ל ושכ"ב שכתן מלכלין זיל קדש על הכבר בשבת שחרית ולפ"ז שכיב לכם יין, מסוס דבמדיחתם הכבר כיו חמר מדיכה, ול"ב לפיל יש יין בשיל דשלי לקדש עליו מיי"ם. ושם (סק"י) כתב דמקדשין על יין שרף בשחרית כשרוב שחייה ככשן כיו מ"מ יין כל יום מיי"ם. והכב בשמנו זב לפ"ב דשלי כרכב יין מ"מ יין מיקר שחייה ככשן ניין, ולפ"ב דלקילות והבדלה לוקחין יין מ"מ כשמקבדים פורחים לו בשבודה של שמחה וכדומה שחיין בשיקר שכר לו יין פילות וכיו חמר מדיכה. ולפ דבשיטן מקבה חציב וכשבואר בפוסקים וכ"ב (סי רלי סק"י), נרם שכר וגם יין שלין משורב בו כרכב מים נרלה לכיו חמר מדיכה שים בו חציבות, כי רגילין לכבד בכם גם פורחים חשובים. ועיין יו"ד (סי ק"ג) לענין מחיכה כרלויה לכחבנד. וכמ"ש (סי מפ"ב סק"י) כתב דגם מי דבש שקורין מע"ד כיו חמר מדיכה. וכשי כ"ל לע נרשין שמי דבש, ומכ"ש על שכר דכיו חציבי שפי דלשי יכול לעבדיל.

י) ולבבי מולה כמבדיל במ"ב יש לנקף שוד מכ"ב כחשר מיחוני (כי שבושות סי ר') נמי שנדר שלמו מן כיין דלפשר דחשוב ל שכר חמר מדיכה מחרי שלפשל ל ניין מיי"ם. וכביולו בנלון מכרש"ם זיל בכנכוחיו לפ מרחות חיים (סי מ"ב סוף ד'). ולפ"ז בחולה במ"ב שלילו יכול לשחות יין מסוס מ"ב כ"ל שכר חמר מדיכה דיליה. ולפ"ב שביוס חמר יכול לשחות יין, פולם כלע כחב במ"ש (סי חפ"ב סק"ב) דלפ במקום שמי דבש לילו רוב שחייה כשם נכל ימות השנה, מ"מ לם נפשה רוב שחייה כשם ממנו כ"ל חמר מדיכה מיי"ם. ובכנכוחת מכרש"ם שם כחב דלפ לילו חמר מדיכה ביומת כחול לע נשבת מקרי נ"כ חמר מדיכה מיי"ם. כרי דמשכחת חמר מדיכה ליומת. וכ"ב בנדון דידן.

יא) ועפ"ז ממרחי לחולה שלילו רשלי לשחות שום משקה לבד מי חפוחים, שיקה משקה זה לחרבע כוסות, דבמ"ש (סי חפ"ב סק"ב) כחב דמחר ליקה מי חפוחים לחרבע כוסות כשלע ל יין לו מכ"ד לם כוה שחייה רוב כשנה מיי"ם, והכ בזמנינו ל"ב דמי חפוחים לילו שחייה רוב כשנה, מ"מ כיון דלחולה זה כ"ל כחמר מדיכה שברי לילו יכול לשחות משקה מחר כ"ל שפיר חמר מדיכה וכשברת בנכות מילתי כ"ל.

יב) ובעת רלחי נפי תורת חיים על ש"ב לויח (סי תקי"ו סוף ס') שכחב כדבריו, דלשת כרמב"ן וסיעתיה דבמ"ב ליכא בבלה כ"ב בחולה מבדיל במ"ב לויח דכחר ל לחכול ולשחות משום חולי, אבל כום של בבלה לע כחר ל, ול"ב לילו מחויב לבבדיל מד מוללי מ"ב מיי"ם, והוע כמן דבריו. ושוב כחב דיל דמי שבחר ל לשחות יין משמע חולי חייב גם בבבלה מיי"ם. ומ"ב שם לע כחר ל לשחות יין משום חולי כי לין רשחמו, ולפי לע יבדיל על כיין וכ"ל, ולם לין מנוק לו חמר מדיכה יכול בלע בבלה על כבום ומשב כבלה בשולפי מ"ב.

סימן לז

לחבם וביל

ס) ועי"ד לם מוחר לומר מול מוב בחשבב בחב לם ליכא בזה משום שלילת שבח לשאר בשבריב (סי תקי"ד סי"כ), וכמי נבר כחייב (פרק כ"ש סי ד' לוח ד') כחב דבחכל ביל מוחר לברך מול מוב מכי"ד.

כ) הנה יש לבניל סמוכין לזה מממ"ב בלגון מבושבלם זיל בשר מקורם לשכמ"ז (סי כ"ש סי"ו), דלפ"ב דלין שולין בשלח לשב כלל מ"מ מוחר לומר לב לשחר ברים מילב מול מוב, שוכי בכלל שקשה חפלב שיכיה לב לשהי"ב, וכן פומרים בשמת שמולן מ"ם לבשים מיי"ם. כרי דלין זה בכלל שלילת שבח. ולפ שכפרמ"ב (סי חקכ"ד ס"ק שקכ"ו) כחב דבמ"ב לשאר לומר לשרת לשרי שב מיי"ם, ולפ"ב דיל דחכו ג"כ רק חפלב שיכה ל לשרת עבה ומ"ם לשאר. לך יל דכיון דמבוג עלמה לומר לשרת עבה לכל שמד ולפ בלי סיכב מיוחדת, ס"ב כ"ל ולפי רק שלילת שבח בשלמת, שכל מב שלומרים מל מוב שלין זה בלע כשים סיכב מיוחדת בגן שלילב ל בן לו בשם בשבב וכדומב, דלז רלוי לכחפלל עליו שיכה לשחל מוב, ס"ב לין זה שלילת שבח בשלמת בלע חפלב ושרי. ומכ"ש כשלומר בבדיעי שיכה לשחל מוב. ופי בקע יוסר (לויח סי קי"ו) דלומר נומם בשבם לילו ש"ב, ומ"ם כחב"ד לע לומר.

על יחר שאלותיו שאילות חכם לא נחנני עתי להשיב, ואף בזה חמעט אחרתי עד עתה ויעזה ויאמר סלחתי. דברי ידידדשות"ם ושת"ה מברכו בכט"ם.

סימן לח

ב"ה. פ"ו מנחם אב חשליה לפ"ק.

שלו וישע רב אל מע"כ הרה"ג שוקד על דלחי ותורה מוהר"ר יעקב פישלשקי נ"י. שה בני ברק.

ע"ד כשלילב בחשבב בחב שחל לביות ביום כי לם מוחר לבבם בגדים בשלילת מ"ב בשבב.

ג) בשו"ע לויח (סי תקי"ח ס"ק) כחב כמחבר, מבב כשר שלע לשכול כשר ושלע לשחות יין בלול עמיתי ויום עמיתי. וכמ"ש (סק"ל) כביח מחבר מכרש"ל (סי נ"ב) דכ"ב שלין לשפר ולבבם עד חלות של יום עמיתי. והוסף

דחייבי כריתות שעשו תשובה בית דין של מעלה מוחלין להן, ותקשי ג"כ מאן סליק לעילא ואתא. ולק"מ, דהתשובה ודאי מועלת לכפר את החטא וכדילפינן מכמה וכמה קראי וכמבואר ברמב"ם (ה' תשובה), וכיון שנתכפר החטא נפטר מעונש של כרת, אבל הכא פריך מנלן דמלקות גרידא פוטרתו מעונש כרת, שהרי כתב הבעל המאור בסוגיין דהמלקות פוטרת מכרת אף בלא תשובה וכנראה שגם הרמב"ן ז"ל במלחמות שם מסכים לזה מדלא השיגו בזה. ואף להרמב"ם שכתב בפיהמ"ש דרק התשובה עם המלקות פוטרתו מכרת, הנה בתשובת נודע ביהודא תנינא (או"ח סי' קכ"ח) כתב דהרמב"ם קאמר רק לדינא דבעינן גם תשובה, אבל לרבי חנניא בן גמליאל מודה דמכפרת המלקות אף בלא תשובה עיי"ש והובא דבריו לעיל במשנה.

א"ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם אלו הן מקרא מגילה: כתב הריטב"א, פי' אע"פ שנראים כנגד התורה, שמקרא מגילה שהוסיפו מלוה מחודשת בישראל שאינו בתורה כלל, והכתוב אומר לא תוסיף עליו ולא תגרעו ממנו ואומר נמי אלה המצוות ודרשינן אלה שאין שום נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ובדוכתא במס' מגילה אמרי' מהיכן מצאו לזה סמך מן התורה ומאי דרוש עכ"ד. וכוונתו ז"ל להא דמבואר במגילה (יד.), ת"ר מ"ח נביאים וז' נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש, ומה מעבדות לחרות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כל שכן. וברש"י שם כתב, ואם תאמר נר חנוכה ג"כ הוסיפו, ותירץ דאז כבר פסקו הנביאים אבל בימי מרדכי היו הגי זכריה ומלאכי. וביארו המהרש"א ז"ל, דלא בעי למימר דכיון שפסקו הנביאים היה להם רשות להוסיף נר חנוכה, דאין סברא שיהיו לחכמים יתר כח מהנביאים, אלא דבנר חנוכה נמי מצאו חכמים בשום דרשה רמז בתורה כדאיתא במדרשות, אלא דה"ק דאף המ"ח נביאים לא הותירו אלא מקרא מגילה. והא דלא תקשי מהא דתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים, דהני אינם אלא גדר אטו הוצאת שבת וסרך תרומה הכתובים בתורה, אבל מגילה וחנוכה הם מצות בפני עצמם עכ"ד.

ויש לעיין דלפ"ז הו"ל להש"ס לומר שגם בנר חנוכה הסכימו ב"ד של מעלה שהרי גם בנ"ח שייך הוספה, וכמו שאמרו במקרא מגילה. ונראה למאי שכתב הריטב"א מגילה (יד.) דגם הא דתקנו נר חנוכה סמכוהו על הקל וחומר הנ"ל עיי"ש. וא"כ אחרי שידענו שב"ד של מעלה הסכימו על מקרא מגילה דדרשינן ק"ו הנ"ל, ממילא ידענו שהסכימו גם על נר חנוכה דהא ק"ו זה שייך גם בנ"ח וכמש"כ הריטב"א ואין צורך להודיענו במיוחד על נ"ח. ואולי זוהי גם כוונת רש"י במגילה שם שכתב דבנר חנוכה כבר פסקו הנביאים, ר"ל דנר חנוכה לא הוי הוספה חדשה שמכיון שכבר חידשו הנביאים מקרא מגילה מחמת הק"ו שוב שפיר תקנו חכמים שאחריהם נר חנוכה מכח ק"ו זה. ועיין בהגהות מהרצ"ח כאן ובסוגיא דמגילה (יד.) ובס' תורת הנביאים (מאמר בל תוסיף). ובתשו' חת"ס או"ח (סי' ר"ח).

ועיין ירושלמי מגילה (פ"א ה"ה) דאמר רבי יהושע בן לוי שמגילת אסתר נאמרה למשה מסיני עיי"ש. והיינו כשיטתו בסוגיין דאמר ריב"ל מקרא מגילה הסכימו ב"ד של מעלה עמהם. ויש להאריך עוד בזה בסוגיא דירושלמי שם ובש"ס בבלי מגילה (ז.) ואכמ"ל.

ושאילת שלום בשם: כתב הריב"ן, דאנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב ויקרא לו ה' שלום. ומבואר כן בשבת (יוד:) דשלום שמו של הקב"ה. וא"כ במה שאומרים שלום עליכם יוצאים ידי תקנה זו. וכן הוא בערוך (ערך עת) וז"ל, התקינו שיהא אדם שואל לחבירו בשם כמו שאמר ה' עמכם ה' עמך, וזה הוא התיקון הוא שלום עליכם, ושלום משמותיו של הקב"ה שנאמר (ישעי' כ"ו ג') יצר סמוך תצור שלום שלום עכ"ל. וזה נראה גם כוונת הרמב"ם בפיהמ"ש ברכות (נד.) וז"ל, וכשאמרו בכלל התקנות שתקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם האל, מפני שמלת שלום הוא שם משמות הקב"ה, והביאו ראיה שהדבר ההוא מותר מענין בועז שאמר ה' עמכם והשיבוהו יברכך ה' עכ"ל. הנה הביא לכאן שמלת שלום הוא משמותיו של הקב"ה, וכנראה כוונתו על דרך הריב"ן והערוך דע"י שאומרים שלום יוצאים ידי תקנה זו, אלא שהלשון מגומגם וחסר. ברם יש לשים לב על הערוך שהביא קרא דישעי' יצר סמוך וגו' להוכיח דשלום הוא שמו של הקב"ה, ובש"ס שבת (יוד:) הביאו ראיה מקרא ויקרא לו ה' שלום, וכנראה שגרס כן בגמרא.

ויש לתמוה שהרי"ף והרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה דשאילת שלום בשם, וטעמא בעי. והנה בישוב דעת הרי"ף י"ל, דהרי"ף (סופ"ג דברכות) הביא מימרא דרב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ דשמו של הקב"ה שלמא הוא. והוא מש"ס שבת (יו"ד:). ומבואר מזה דרק בבית המרחץ אסור לברך חבירו בשם שלום אבל במקום אחר מותר, וא"כ כבר מוכח מזה דמותר לברך חבירו בשם, ולא הוצרך הרי"ף להביא הך דהכא. ולפ"ז צ"ל דהרי"ף יפרש דהא דתקנו שאילת שלום בשם הכונה שמותר לברך בשם אבל אין חיוב בדבר, וזה כפירוש הראשון שבריב"ן, וגם המאירי הסכים לפירוש זה, וכן משמע מלשון הרמב"ם בפיהמ"ש הנ"ל, דלפירוש השני דחובה איכא לברך בשם הנה זה לא נשמע מהא דאסור ליתן שלום לחבירו בבית המרחץ. אולם עדיין קשיא להרמב"ם שהשמיט גם הא דאסור ליתן שלום בבית המרחץ, עיין כ"מ (פ"ג מק"ש ה"ה) ובלח"מ שם, ואמאי השמיט גם הא דתקנו שאילת שלום בשם וצ"ע.

ועיין מדרש רבה רות (פ"ד ה'), שאילת שלום מנין, שנאמר (ירמי' כ"ג) החושבים להשכיח את עמי שמי, אמתי חשבו בימי עתליה וכו' ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם וגו'. ומלשון זה משמע קצת דהתקינו שיהא חובה לשאול בשם, כדי להוציא מלבם של המשכיחים. וכן משמע לשון המשנה

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
נתן פריו - מכות געשטעטנר, נתן בן עמרם עמוד מס : 244 הודפס ע"י אוצר החכמה

ברכות (נד.) שאמרו ג"כ והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. ואולי י"ל דלא היתה חובה אלא לשעתם שאז רצו להשכיח את שם ה' ולא לדורות. ועפ"ז יתכן ליישב שיטת הרמב"ם שהשמיט ענין שאילת שלום בשם, דס"ל שתקנה זו לא היתה לדורות אלא לשעתה ועכשיו בטלה תקנה זו, והתקנה היתה לחייב לשאול בשם דייקא אבל להיתר אין צורך בתקנה, וע"כ אין צורך להביאו להלכה דעכשיו בטלה החובה.

והבאת מעשר: יש בענין זה פירושים רבים, הפירוש הראשון של הריב"ן דקאי על תקנת עזרא הסופר דקנסינהו ללויים שלא רק הם בלבד יקבלו את המעשרות אלא שהכהנים והלויים יהיו שוים במעשר ראשון. וזוהי דעת תוס' ביבמות (פו:) ד"ה מר סבר, דלרבי עקיבא דס"ל דמן התורה מעשר רק ללויים, קנסינהו עזרא שיהיו כהנים ולויים שוים. וכ"כ תוס' כתובות (כו.). ושם הביאו עוד שיטה אחרת, דאף לרע"ק קנסינהו דיהי' לכהן דוקא ולא ללויים כלל. ובמאירי כאן הביא שתי הדעות בזה. ועיין מאירי יבמות שם. ועיין כסף משנה (פ"א ממעשר ה"ד) וברדב"ז שם. הפירוש השני שבריב"ן, שתקנו לעשר ירק ופירות האינן דמן התורה פטורים. ועיין מה שכתבנו בזה לעיל (יט:). והפירוש השלישי כתב הריטב"א ז"ל, שתיקנו שיביאו כל אחד מעשרותיו לאוצר ידוע והיה נחלק שם ע"י בית דין, והתורה נתנה טובת הנאה לבעלים לתתו לכל כהן שירצה כדכתיב ונתת ללוי וגו', ועשו כן מפני שיש שהיו מחלזלין בנתינת מעשרותיהם ויש שהיו נותנין אותם למי שאינו הגון, וזה היה בימי חזקיהו, ולכך הכין לשכות להביא שם המעשרות וכן היה בימי עזרא כדקנסינהו ללויים עכ"ד. ולפ"ז עיקר הרבותא בתקנה זו היתה שלקחו זכות טובת הנאה מהבעלים ותקנו שהב"ד יחלק את המעשרות.

אולם בילקוט (יהושע רמז י"ח) איתא, א"ר יהושע ג' דברים גזרו ב"ד של מטה והסכים הקב"ה מלמעלה ואלו הם, אחד בימי עזרא כשעלו ישראל מבבל ביקש הקב"ה להתיר להם את המעשרות מה עשו גזרו על עצמם שיהיו מעשרין שנאמר (נחמיה י') ואת ראשית עריסותינו ותרומותינו ופרי כל עץ וגו', מה עשו כתבו בספר ונתנו אותו בהיכל, למחר נכנסו ומצאו אותו חתום שנאמר ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום ע"כ. ומקורו בתנחומא (פ' ויחי). וכעי"ז איתא במדרש רות (פרשה ד' ה'), כיון שגלו נפטרו ממעשרות והם חייבו עצמן מאליהן מה עשו אנשי כנסת הגדולה כתבו ספר ושטחוהו בעזרה ובשחרית עמדו ומצאוהו חתום עיי"ש. ופירשו הר"ש בשביעית (פ"ו מ"א) דס"ל דמדאורייתא אין תרומות ומעשרות נוהגין בבית שני, והם חייבו עצמן מאליהן, וכ"כ תוס' יבמות (פ"ב:) ד"ה ירושה עיי"ש. ולפ"ז מצינו פירוש רביעי במה שאמרו כאן הבאת מעשר, כלומר שהתחייבו עצמן במעשרות אף שהיו פטורין מן התורה. אולם הר"ש והתוס' כתבו שוב לפרש דודאי דגם בימי בית שני נתחייבו מן התורה במעשרות והם התחייבו עצמם במעשר פירות דהוי רק מדרבנן עיי"ש באריכות. והוא כפירוש השני של הריב"ן.

ועיין ירושלמי ברכות (סוף פרק ט') דשם הובא ג"כ מימרא זו, וכתב החרדים בפירושו שם, דמה שאמרו אף המעשרות ר"ל הבחינה בהם לה', דאע"פ שבשאר מצות נאסר דכתיב לא תנסו את ה' אבל כאן כתיב ובחנוני נא בזאת, ומדכתיב ובחנוני נראה שראה הקב"ה בלבם שרוצים לבוחנו בזה הילליחו ויעשירו בהביאם מעשר וכדכתיב ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה ופירש"י יהיה לו שפע ברכות, והסכים עמהן ה' ואמר בחנוני נא בזאת עכ"ד. וזה פירוש חמישי, וחדש הוא.

עד שיבלו שפתותיכם מלומר די: בעץ יוסף שבעין יעקב הביא לדקדק דהיה לו לומר "לומר די", דמלומר משמע שצא לומר. ועוד דקדק מה שאמרו שיבלו שפתותיכם, והלא שתי אותיות של ד"י אינן יוצאות מהשפה, שרק אותיות בומפ"ף הם מהשפה. ונראה לומר דהנה בש"ס תענית (כ"ב:) אמר ר' יוחנן מנין שאין מתפללין על רוב טובה שנאמר עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. וצריך ביאור דהרי זה ראיה להיפוך, דכיון שיאמרו די על רוב הטובה א"כ מוכח שמותר לבקש על רוב טובה שתיעצר. ונראה כוונת הש"ס, כי מי שצריך להתאפק שלא לומר דבר שהיה רוצה לדבר, הנה זה בולם את שפתותיו בדוחק כדי שלא יצא הדיבור מפיו. וזה שמבטיחנו הנביא, שהברכה תהא בשפע רב כזה עד שבכל פעם נרצה לומר די די, אך היות שאסור לבקש שתיעצר רוב טובה ע"כ נצטרך לבלום את השפתים בדוחק שלא תצא מלת די מפינו, ועי"ז יבלו שפתותיכם, כלומר שהשפתים יבלו ויחדקנו מתוך רוב היגיעה וההתאמצות התמידית לבלום את השפתים. וע"כ נקע דוקא שפתותיכם, כי כל זמן שהשפתים פתוחות יכול לומר ד"י כי אותיות אלו אינן תלויים בהשפה, אבל כשהשפתים סגורות אין ביכולתו לומר ד"י. ולפ"ז א"ש שאמר "מלומר די", כי מה שיבלו שפתותיכם, מחמת רוב התאמצות לסגור את השפתים בדוחק, הוא כדי שלא תצא מפיכם לומר די, שהרי אסור להתפלל על רוב טובה, ושפיר אמר "מ ל ו מ ר די" כי באמת אסור לומר די.

בג' מקומות הופיע רוח הקודש: פירש הריב"ן, הופיע נשמעה בקול גדול. והוצרך לפרש כן, דמדברי הש"ס בכמה דוכתא מבואר שהשתמשו ברוח הקודש לא רק בג' מקומות הללו, וכהא דיומא (עג:) כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש אין שואלין בו באורים ותומים, וכן שם (כ"א:) ה' דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואחד מהם רוח הקודש. אלמא דבמקדש ראשון השתמשו תמיד ברוה"ק. וכן אמרו ביומא (ט:) משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל. הרי דעד זמנם היתה רוה"ק בישראל, ואלו בגמרא כאן מנה רוה"ק של שלמה שהיה האחרון. וע"כ כתב הריב"ן דהכא מיירי ברוה"ק שנשמעה בקול גדול ובפומבי רב במקום ב"ד וזה היה רק בג' מקומות, אבל ודאי שגם בשאר מקומות השתמשו ברוה"ק אלא שלא היה בקול גדול. ועיין רש"י שמואל

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
נתן פריו - מכות געשטעטנר, נתן בן עמרם עמוד מס : 245 הודפס ע"י אוצר החכמה

בתינה שלו שהוא מסתפק הקביה ומין רוצי להקדימו קידם שיתפלל, וכ"ו לטעם זה, משמ"כ לטעם הרמב"ד לכדי שילטרך מחסור לעשות תפלה, צריך לטעת שפיר י"ל כשמומד בין הפרקים כיון שהוא סיפק בקבלת מ"ש מותר. וכמרט מס נמתר להסיקר שילכוד שתסיר לעשות תפלה קולס שיתפלל כדי שלא יטרד מן התפלה, וכיון שזה שומד בתחלת ק"ש ל"ש לומר שיטרד לומי דהא לחתרי בפסחי י"ח הוא עלמו מחזיר עלין לשרפו מיכל קחכיל מני. ולפ"ו ח"ש דנקט דוקא בתסיים לפתחו, משמ"כ בתינו משכיח, להשתי משש דשלו' משתותו הקביה ליכא, שלא לחסור לטעם שילטר שתסור לעשות תפלה כדברי הרמב"ה, שלא לבזה תפי קולס שיתפלל י"ח דוקא תוחר כשומד בין הפרקים וכהגיל, ות"ש קשי' הפר"ח הגיל מתתי', וברשביש שם כי ח"ל ותני תמה לכ"ע תפי מה תינו תשיב ותפי' שומל לכל תלם בין ברכה לברכה, דהא כיון לתין תעכבות, ותנשי משמר כי' קורי' ה' ותניתי חת השני', ותפי' לכתחלה, ח"כ בין ברכה רחשונה לשני', יפסוק שם רגה ותפי' לשחול שלו לכל תלם עכ"ל פיש מה שתי בדוחק ולכחורה לפי מה שהתרכנו בכל לבריהו לעיל, ולפי דברי הרמב"ד לשור ליתן שלו [דבהא ליכי מתני' כמ"ש ג"כ פ"ח וכמו שהוכחתי לעיל] תפי' פגש בתבורו, ועיכ הא דהתיר במתני' היינו תשום כבוד תבירו כתש"ל, וח"כ לק"ת קשי' הרשביש דבין ברכה לברכה תפי' לכיתי תותר, זה ליתו לכל תלם לשור בתינה שלו, תבל בתתת שתין זה קשי' כלל על דברי הרשב"ה, דוקא מתני לתו בהא מיירי, ומתני' בדיני הפסקה מיירי, וכיון דבין ברכה לברכה ודאי תפי' לכתחלה תותר להפסיק לפי ס"ד דהרשב"ה שפיר הקשה לתתי תני לה במתני' כלל, בתופן שתין לנו רתי' דשיתלי תפני בכבוד קולס שהתחיל להתפלל [ומלבד דבניד שהיינו עוסקים לנמוס לבבכ"ג להתפלל ודאי ורי] תלה שתין דרך זה תפסיק לתרן כל הקיטי שהבחתי לעיל, ועוד דלפי"ז עיכ שתומרת הרתב"ד תינו בכלל מה שתתר לששור לעשות תפלו קולס שיתפלל, דאיכ תף בהא תחשר קולס שיתפלל י"ח, ועיכ שתין זה בכלל דברי הגמ' וחומרי בשלתת תתנהגת נקיט, וכיון דמותר להפסיק בק"ש תפני הכבוד פשיטת ופשיטת שתותר לשהיל תפני הכבוד, שטיקר תיסירו בפגש בו תינו תדינת דגמ', סוף דבר לשחול בשלו' תפילו ככבד קולס התפלה בבלת תן הדרך ליתי תין לריך בשש שהוא תיתר, ובמרט בהא דל"ה

(ד) **דמלבד** שטיקר החומר' משמ' דרתב"ד לת תיפסק' להלכה, שהרי התחבר פתם היפה רחשונה, והבית דעת הרתב"ד בשם י"ת, ובבר נודע דרך הבית שלרכו בקולם לפסיק כיפה הרחשונה דפגש בו לכ"ע תותר, תף גם זאת הרי בשתר תקלת הברטת הבית התחבר דעת קלתם להקל, ותף דפליג בזה ח"הד מיית כ' התניית סיק כי כל שלא הוזכר בגמ' לאסור יש להקל, ומ"ש ט"ז כ' בזה דמיירי בהברטה בלא שלו וכזה היתר, והנך רוחה שדברי המ"ת ליתם כדברי הט"ז ושלא כתר טיטד שהריטב דברי המ"ת עם דברי הט"ז פייש ותין להתרך:

וכבר הבחתי דברי הפריח שכ' דהתי ליתה לשחול בשלו' תפי' בפגש בו תינו תדינת, והבית רתי' מתתני דבין הפרקי' ולכחורה תיקשי עליו דתפי' תם נתתר דמדינת תסור י"ל בזה בשתתר הברטת תותר, וח"כ תין רתי' מתתני דמיירי בין הפרקי, שוב רתיתי שעתד עליו בזה הפרי מגדים, תבל בתתת תחר התחלה כרתוי לת דק הפרית"ג בזה, שכוונת הפר"ח ליון שלא מדינו זה תפורש בגמ', תם לת שכתתר שזה בכלל מה שתתר תסור לעשות תפני, צריך לטעת שפיר י"ל כשמומד בין הפרקים ליון שהוא סיפק בקבלת מ"ש מותר. וכמרט תם נתתר להסיקר שילכוד שתסיר לעשות תפני קולס שיתפלל ק"ת, ועיכ שתין זה בכלל דברי הגמ' וחומרי בשלתת תתנהגת נקיט, וכיון דמותר להפסיק בק"ש תפני הכבוד פשיטת ופשיטת שתותר לשהיל תפני הכבוד, שטיקר תיסירו בפגש בו תינו תדינת דגמ', סוף דבר לשחול בשלו' תפילו ככבד קולס התפלה בבלת תן הדרך ליתי תין צריך בשש שהוא תיתר, ובמרט בהא דל"ה

(ד) **דמלבד** שטיקר החומר' משמ' דרתב"ד לת תיפסק' להלכה, שהרי התחבר פתם היפה רחשונה, והבית דעת הרתב"ד בשם י"ת, ובבר נודע דרך הבית שלרכו בקולם לפסיק כיפה הרחשונה דפגש בו לכ"ע תותר, תף גם זאת הרי בשתר תקלת הברטת הבית התחבר דעת קלתם להקל, ותף דפליג בזה ח"הד מיית כ' התניית סיק כי כל שלא הוזכר בגמ' לאסור יש להקל, ומ"ש ט"ז כ' בזה דמיירי בהברטה בלא שלו וכזה היתר, והנך רוחה שדברי המ"ת ליתם כדברי הט"ז ושלא כתר טיטד שהריטב דברי המ"ת עם דברי הט"ז פייש ותין להתרך:

וכבר הבחתי דברי הפריח שכ' דהתי ליתה לשחול בשלו' תפי' בפגש בו תינו תדינת, והבית רתי' מתתני דבין הפרקי' ולכחורה תיקשי עליו דתפי' תם נתתר דמדינת תסור י"ל בזה בשתתר הברטת תותר, וח"כ תין רתי' מתתני דמיירי בין הפרקי, שוב רתיתי שעתד עליו בזה הפרי מגדים, תבל בתתת תחר התחלה

נחלת בנימין ברויאר, בנימין זאב וולף בן אלעזר יעקב עמוד מס 95 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

נחלת סימן לז לז בנימין

ת"ת להכיר תועה, ומכ"ש לשמוח מפני בכבוד וכמו שמתרגו לגיל ודברי מחני מדוקדקים היטב ברוך שכחר בהם ובחכמתם, וכ"ז רמ"י לדבריו דמפני הכבוד הוחר לשמוח בשלו חבירו והכי נקטינן לפ"ד בתון גמגום והמשמ יחום לפלוני ולא יקל בכבוד חבירו:

מברכים לבי מבפלא:

סימן לז

מעם וכיב לבנות סכא סמוסלב נפוכים מכון ושנון נפ"א קמופלא נפפלאות מכמים זיל יקו"ת כמ"ש מרים יחיל כיון קרוים לבי לב נקהל לונקמפסון יפ"א:

לפני ימים לא בבירים קבלתי מכתבו הנשים עם תכריך ספרים מספרי פ' שבמקק לנשון מסכל"ו וני ובהולו מכתבו כתב מפכ"ת מה שהקשה לו לשיטת הת"ז שהובת בבל"ח פיק דברכות ובבת"ח מו"ח סי' קי"ח בשבת לא גריכין לסמוך גאולה לתפלה הוחל דנפסק לן מיענך ל' ביום ברוך דכתיב בתרי' יהיו לרצון אחרי פי והרי ובשבת לאו יום ברה הוא, ותיב מה שהביא הגחי ברכות קף ט' דרב ברונא חלם גדול הוא ושחח בתנות, ואמנת חלת סמך גאולה לתפלה ולא פסק מוכח מפומיי טולי יומ:, ופרכינן היכי מני סמוך גאולה להפל' והא אמר ריש בתילה הוא אומר ל' שפתי תפתח וכו' ומשמ חכח בחחלת שבת ולא הז"ל אחתי לא משכין גאולה לתפלה ונ"ע דאחיני בתפלת שבת ולא סמכינן גאולה לתפלה ונ"ע עכ"ל בקלת תוספת:

והנה אחרונים האריכו לדחות מ' הת"ז והביאו רחיה נגדו, ורחיתי ביושפם יעקב אות"ת פי' ק"ח שמלחי דברי הת"ז, וכרגיש גיב בקושי מפלתו פיי"ם, והשתגת אחרי סי' ס"ו בתריך מחול בשעון סחיכת גאולה לתפלה בשבת ויוים [ת"ם רמ' ביושו סיעך ב"ל מהם דרח"ם פיק דחפניות סיני ג"כ בפר"ח סי' קי"ח] שם הביא דעת הת"ז הל"ל דבשבת ליל לשמוך, והב"י קי"ח חולק עליו ופי לשון דברי הת"ז נרחין, דהאי קרח יעקב ל' וכו' סמך בעלמת הוח, ובלאו הכי קרח לריך לחיפמך ג"ל, לחפל' שבת במקי חפל' חל דשבני בחת לפיה כגי פיי"ם וראיה מ' שבשיח השתגת אחרי עב' דעת הת"ז מהא דהקאו הרחשיני חרוי והרחיים מהא דרב דלמי של שבת בפ"ב ולחחר ל"הב הי קיש בשונחה, והח לח סמך גאולה לחפלה, ואי כיון שהי תכין למטה להוסיף ממש על הקודם לח חיים לחסמוך ג"ל, ולדעת הת"ז מלי הוקשי להם הח בחפלת שבת ח"ל לסמיך ג"ל ורב שקבל חוספת שבת היינו בשבת לכל דבר, חלח ס"ל דגם בשבת לריך לסמיכת גאולה לחפלה פיי"ם, והנה בחחת רחאי השתגת אחרי נטוה דמוכח חרחשונים ס"ל חלח ס"ל כדי הת"ז, מחנם לדעת הת"ז, מדלגה מכחן רחיה חלח לריך לסמוך בשבת, דרב בגלי של שבת בפ"ב ולח סמך גאולה לחפלה והבן:

עוד הביח השיח אחרי חלח כדי הת"ז מהח לברכות לי מריימר והר זוטרח הוי מכנסי בי' עשרה בשבת דרגלי ומלח והדר נפקו לפרקת, רב משי מגלי בהלי גבורת בוחיל היוסב, וכי מחי לבימי הדר מגלי משמע מ"ל רבנן ליפבד הר כמריימר ותיו מיל טריחת מילחת ולפבד הר כתובה דשמוחל ולו [דהיו מחפללים קודם היום בביחם משמע] מ"ל לח חיינא לנו לרבנן קדמי מין דעבדו הכי, ופי' רשי' ללח הקדימו תפלה לק"ש דמלוה לסמוך גאולה לחפלה. והח עובדח דר"ח נמי בשבת דרגל הוי כמו עובד' דמריימר ות"ז וכיב ברשב"ח בחי שם, ות"כ מוכח מהחם דגם בשבת לריך לסמוך ג"ל פיי"ם והשתגת חרי פיים שם לליחת למה שפסקו החחרונים בהויה קי"ח דלעורך מותר להפסיק בין גאולה לחפלה בשבת, דחין לחלק בין שבת לחול לסיון

סמיכת גאולה לחפלה פיי"ם:

ונלענ"ד ליישב דעת הת"ז דהנה רש"י בברכות ד' כ' סמיכות גאולה לחפלה רמז לוד בם' תהלים דכתיב ה' שפתי וגואלי, וסמיך לי' יענך ה' ביום לרה, ומחרי' בירושלמי מי שחיטו סומך ג"ל לומה לחוהבו של מלך שדפק על פחחו ויצח המלך ומלחו שהפליג לף הוח הפליג, הלח יהי' לחש מקרב להקביה ומרגיו בחשבחות וקילוסין של י"ש והוח מחקרב חליו, ובפוזו קרב חליו יש לו לחבוע לריכו עכ"ל, וגם הטור סי' קי"ח הביח הירושלמי לף גאולה לחפלה שלחתר יהיו לרלון וכו' שפתי וגואלי, כיון גאולה, וסמך לי' יענך ד' וכ' כיון חפלה פיי"ם:

אמנם במהרש"ל בחידו לברכות ד' הקשה על רש"י מחחי לריך לסמיכת ג"ל ללמוד מקרח במריה ויענך ה' וכו' דהוח בחזמור מחר, וגם הפסוק לחנינ תזמור לדוד מפסי בנחים, חיפיק לי' מקרח נוסף לכחי חרוויהו, יכון לרלון חמרי פי היינו חפלה כחבוחר בפיק טיח, וסמך לי' ה' לירי וגואלי הוח גאולה, ולפיכך פירש המהרש"ל דחין ה"נ דיש למילף מהחי קרח נוסף סמיכת ג"ל, חלח מחחר דטעם הסמך ג"ל שלח יהי ניזון כל היום, ח"כ ילפי' הח' הכטוחה מקרח ליענך ה' וכו' וזה שכחב הת"ז בשבת ח"ל לסמוך כיון דהטעם שלח ניזון וזהו מיענך ה' ושבת לאו יום לרה הוח פיי"ם, והבית קי"ח הוסיף על דברי המהרש"ל פיי"ם:

ולפ"ז חם נחפים דברי מהרש"ל מה שחמר בחחילה, ולח נחפים בעמר לבריו בחמת יש ללמוד דין סמיכת גאולה לחפלה מהחי קרח נוסף, יהיו לרלון וכו' זו חפלה, ד' לורי וגואלי זו גאולה, ח"כ כמו"ח חפילו בשבת ליכיון לסמוך לחיון כמן שיש סבירח ונעשה לחלק בין חפלת שבת לחפלה חיל כחוכן. וחם חמרינן פשיטח דשיי והטיור דכירושלמי לומד סמיכת ג"ל מקרח דלורי וגואלי זו גאולה, ויענך ה' זו חפלה, משום יש לחלק דבשבת ח"ל לסמוך ללאו יום לרה היא וכמ"ש הת"ז והבן:

ואפשר להמתים כיוצה זו בדברי הב"י קי"ח סב' על שיטי הת"ז ללמד ליטו מקרח יענך ה' דשבת לאו יום לרה היא, וכי הב"י דהחי קרח סמך בעלמת הוא דבלאו הכי קרח לסמוך ג"ל פיי"ם, ויש להבין מהיכן מוכח דלריך לסמוך גאולה לחפלה, חי לאו הכי קרח יענך ה' וכו'! חלח ודחי כוונתו דלח לריכין קרח יענך ל' ליש ללמוד מקרח נוסף יהיו לרלון וכו' זו חפלי לורי וגואלי זו גאולה, והשתח מהחי קרח ליכח לחלק בין חפלת שבת לחפלת חול ודוק:

והשתא י"ל דליכ קיטי השתגת חריה הניל דלכי חמורחים הריימר ות"ז וה"ח סיברים דילפי' סמיכת ג"ל מהחי קרח נוסף, יהיו לרלון יפי ה' לורי וגואלי כנ"ל, ושוב חין לחלק בין שבת לחול, חם"ה סברו דגם בשבת יש לסמוך, חחנם הת"ז סובר כהני חמורחי שכוכחו בירושלמי פיק דברכות ר' זעירח כשם ר' חבין בר ירמי ור"י בר ר' בון לסברו מקרח יענך ה' היינו חפלה גחריהן סמיכת ג"ל, חיב שפיר יש לחלק בין שבת וחול, ובחפלת שבת ל"ל לסמוך והבן. ולהלכה פסקינן כהני חמורחי בנמי דבבלי דנפקא לן מקרח גיפח כניל חיב שפיר פסקינן דגם בשבת לריך לסמוך גחילה לחפלה ולוק:

וגם

מומו אלא כיוצא בהן ממון משמ"ג ומחילה הא דכתב הרמ"ך מיד בסמוך דכמ"ש על הוכח תוכיח ח"ל ליתן רו"ל לפי' אין ממונו משמ"ג. וקשה שהרי מקור דברי רמ"ח הללו הם מסוכת מהרי"ן הל"ל בהוכיח כן מיהא דלישנייך בכל מלוך שחייב להוציא ממון של ל"ת ע"מ דכמ"ש על תוכיחה תיכו חייב להוציא ממון ומה זו הוכחה היא מלוך תלטריך ללמד דלפי' מי שממונו חשמ"ג יחשוב ולא יפנ"י ולעולם דכיון נם בהוכחה יוצא ממון אלא ודאי מוכח מיה דלא כמהר"ם חביב ודברי הרמ"ך כולם בממונו חשמ"ג מיירי דבל"ת יתן לפי' אם חביב ובעשה של הוכחה לא יתן וכ"ל:

ובשלטי גבורים בפרק כל שעה על מ"ש הריף ואין מחזיקין בפ"ז ובנ"ע וב"ד כתב הב"י וז"ל מיימוני פליג שם רביט דם"ל דבפ"ז וב"ע ו"ד בלישנא יעבור ואף יכרע וכו' יש"ם עכ"ל. והמיה לי טובא דאדרבה בדברי הרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ב' והלכה ו' ז' מבואר להדיא כדברי הריף יש"ם וב"ע:

והנה לית מילתא בדברי הרמב"ם שם שחייב למסור ממונו לפי' כחביב עליו מנופו וכמו שהמחיקו הריף והרי"ם וגריך עיון וט"ל לה הטירו מזה כלום:

אמנם לפמ"ש יש ליישב על פי שיטת הגאון רח"ו ז"ל לומר דהרמב"ם פליג על הריף בפירוש דברי ר' חלישוז וס"ל דר"ח נמי בר' ישמעאל ס"ל ולפי' בב' טבילות הללו בלישנא יעבור ולא יכרע ול"ש פליג ויכרע ולא יעבור והלכה בר' עקיבא הוליל ומחם לן תנא קמא' בכל נפשך לפי' מומל את נפשך. וכן הם הדברים שהמחיק הרמב"ם שם בהלכה ז'. וממילא לא לריך מלודך על ממון בלל בל"ל שלין במליות בלל שיהא לדם מוסר עלמו לעיהה בשביל להנלת ממון [ומ"ם יש לך לדם שממונו חביב מניפו רו"ל שיסטול מיטי נופו בשביל להנלת ממונו הל"ל וכן יש לפרש דברי הרמב"ם בסיפה בל"ל ומדע לך שדברי הרפי' שהביא מהכתוב ולקחת חומנו לעבדים ואת חמוריו לישה רפי' על מכירת הגפש ממש]. וגם דכתוב בכל מלודך שדרש רע"ק לשון שחייב לברך על כל נזיפה ומיפה כמו שמברכין על הטובה המחיקו הרמב"ם בפרק י' מהלכות ברכות להדיא. בחופן שמדברי רבינו הגדול רפי' נדולה ומזקה לשיטת הגאון רח"ו בל"ל דר"ח ור"ע פליגי ודלא כרב אלפס:

ובזה יש להמלין קלת את דברי השלטי גבורים בל"ל מ"ם דמיימוני פליג על רביט דם"ל בלישנא יעבור רו"ל דפליג המיימוני על מ"ם הריף דר"ח ס"ל יעבור מ"ן תולק הרמב"ם דהוה מפרש דר"ח ס"ל יעבור אלא ר"ע ס"ל יכרע והלכה בדבריו [וכן מ"ם בפ"ג שם דכ"כ המוכ' בתוכות י"ט וכ"ח פ"ק דכתוכות ר"ל דחיישו נמי ס"ל דר"ח בר' ישמעאל ס"ל דבלישנא יעבור ודלא בר"ע] וח"כ לא פליג לדיוק אלא פליג בדר"ח מה ס"ל ודו"ק:

הלכות דעות

פרק ה' הלכה ד' יקדים שלום לכל אדם. במה"ם ה' פ"ע דברכות התקינו חכמים שיהא שואל לדם את שלום חביבו בפם. יש להסתפק אם התקנה היתה שחיבו חכמים שיהא לדם שואל בפם דוקא ולא פני בלא"ה. או דילמא חיובא ליכא אלא התקינו שיהא מותר לשאול בפם ואין בו לישור. ומן החימה על מהר פיבו רפי' ז"ל שלא פירש בלום בזה. גם התוספות והרא"ם והמפורשים לא נילו בבר:

שוב מלאתי בנמ' מכות כ"ג שם בפירוש המיומם להרמב"ן בד"ה ושחילת שלום בפם וז"ל דמומר

להדם לשאול בשלום חביבו בפם ואין בו משום שחילת שם שמים לבטלה מדבי. ליפנה לחדיתה שואל שלום בפם דחיב לדם לשאול בשלום חביבו בפם ואין נמי כי שילין לחדדי מדבירין שם דבלום שמו על בקב"ה ובחיב ט'. ורלוקי לחיבם"ן שם שבתב וז"ל ובפירוש שי משמע בסוף פ"ע דברכות דמייתי פלה מת לעשות לו' ספרי חורתך ויהיו לספר תורה שחברה להחיל השם לבטלה עב"ל רו"ל לשם בפירוש הרחשן קשה למה יהיו חכמים לעשות לישולת הרי חשבי לשאול בשלום בלי שיחיל השם והא דבתיב שם לעשות ט' זה דוקא במקום הלא פני בלא"ה. וכן מבואר בתשב"ן ד' מ"י דבמקום שלין בדיבה ולי לאשר לעשות הלא ל"ב מיפר תורה הו מיחר לעשר משל"ב לם לאשר לקיים המצוה בהיתר הלא ולי בפירוש האני הלא משוב שחילת שלום נמור הלא בשאילת בשם לבל לפמ"ש ל"ל דשלאי בבל שמלד הדין לין לריך לישור בשבועה מוכיח את השם דרך חפלה לו ודך בבוד ולשון לבטלה הלא דמ"מ הוה ס"ד שלאי לישבו הלא ליפי לידי מוליא ש"ם לבטלה בדברי חל שבין חדם לחבירו לבן הלריכו חבמים להחיר הובר משום שם לעשות לו' ולשולם ל"ל בפי' הרחשון. ויש לפמ"ד רפי' ברוחה לדבריו דלשולם בשמיטו דין זה לגמרי בדי ודאי דפשימא לבו שלין חדם לחבירו בך"ו נם בשוש"ע ולבוש לא הזבירו חיוב זה בלל. ומ"ש בפי' הב' קשה טובא לין השמיטו בפ' ד"ו לגמרי:

ובפיהמ"ש להרמב"ם שם כ' ח"ל וכשחמרו מבלל שהמקום שחיקו חדם שואל בשלום חביבו בפם הוא משום שחילת שלום משום הקב"ם שב"ל ונרחה לבאורה דס"ל בפי' הב' ורו"ל דש"ו חנו סומכין דלא מדבירין לח בשם משני דשלום נופי' שם הוא וכפיי ל"ת שבתורתן. ויותר נרחה דר"ל ס"ד שבתב מהרש"ל דמטום שם ושקנו שחותר יברבך ד' לפי' ליט מזיד שלום בלל שני ושם לעשות לו' בי' להפר ולהחיר ד"ז שי. לבאורה בשמיטת שלום משבירו מ"מ בשבו להחיר ושמשם לזה משני שם מלת שלום שם היא ושדא מילתא היא שלום עליך או יברבך ד'. (מ' בסיב"ם בהשמטות ענין שיך לפ' דישית):

פ"ן מה' דעות ה"ג בתב הרמב"ם וז"ל מצוה על בל אדם לאהוב בל אחד ואחד מישראל ובר ולפיבך צריך לספר בשבחו וכו' ע"ם מבואר מזה שחיפור שבחו של חבירו הוא מ"ע. ובקשה לבאורה דבס"ם מנילה ב"ה אמר רב לחד הלי מתן דשפיר שמעי' שרי לשבותי שרי שחיט אלא רשות וב"ב מהרש"ל שם שב"ב הרמב"ם מלמו בפירושו לחבות פ"ח שאין דיבור חבבה לא דיבור המלוה לך לא קאמר אלא דשרי. וי"ל דבדבר הידוע למ בבירור שבך הוא זבו מלוה ומיוב מש"ב בשפיר שמעי' שילא קלא בעלמא לשבח. בב"ג אין חיוב אלא רשות. וזה יסתלק ג"ב קושית מהר"ח בסרק נח פשט מהא דמילינו בב"ד בש"ם שהיו מבחין בחדש ומשלח המשדים והלדיקים. די"ל שב"ו בדבר פירוש בבירור לא שמיטה קול בעלמא. ולבן לא ז' דשרי אלא חיובא חיבה. לי נמי י"ל דיש טוב חילוק לפי' בירוש בבירור שמלוה לספר נ"מ לא יבבה לספר יותר מדי. וזה יוצן דברי רש"י בפירוקין ט"ו אל יספר חדם בשבחו של חבירו ופרש"י שם דרו"ל בשמספר יותר מדחי ואין מסתפ"ל בפ' גם פשוט שמחר של דברי רש"י הללו. אבל לפמ"ל דחיינו דקחמר רו"ל לרש"י דאין חניה לעולם אל יספר בשבחו של חבירו אלדבה ס"ע לספר לבן פירש לעולם אל יספר דקאמר רו"ל יותר מדחי וקמ"ל דלא חמי לחחר משחר של מלוה אבל המדבה לספר מרנה בקיום המלה מצוה.

ומזון הלה כלשון שניהן ממזון משמ"נ וממילא שם דכתב הרמ"ה משמיה דבמ"ש על הסוכה תוכיח ח"ל ליתן רו"ל חצי חין ממזון משמ"נ. וקשה שהרי מקור דברי רמ"ה הללו הם מתשובת מהרי"ן הנ"ל שיוכיח כן מיהא דלילטריך לכל מהיכך שחייב להוציא ממון של ל"ת ע"מ דבמ"ש של תוכחה תיבו חייב להוציא ממון ומה ו תוכחה היא מהיכך לגמרי ללמד דלחב" מי שממזון משמ"נ יחשב ולא יעב"י ולעולם דבתיבו חביב נם בתוכחה יוציא ממון הלה והיי תוכח תוכיח דלא כמהר"ם חביב ודברי הרמ"ה כולם בממזון משמ"נ מיירי דבל"ת יתן לחב" לח חביב

וכעשה של תוכחה לא יתן וכו"ל:

ובשלשני נמוריס בפרק כל שעה של מ"ם הריי"ף ודלין מחלוקין בפ"ו ובנ"ש ובד' בתב הם"נ וז"ל מיימוני פליג שם רביבו דם"ל דבפ"ו ונ"ש ור"ד בליפנה יעבור ואף יכרע וכו' יש"ם עכ"ל. והמיה לי שובה דחורבה בדברי הרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ב' והלכה ו' ז' מבואר להדיה כדברי הריי"ף יפו"ם וכ"ע:

והנה לה נמלה בדברי הרמב"ם שב שחייב למשל ממונו לחבי' כמאיב עליו מנופו וכמו שבמשיקו הריי"ף והרמ"ם ודלך עיין וט"ב לה הביבו מזה כלום:

אבנם לפע"ד יש לייישב על פי שיטת הנחון ביחו"ז ז"ל לומר דהרמב"ם פליג על הריי"ף בפירוש דברי ר' חלישוי וס"ל דר"ח נמי כר' שמשחל ס"ל דחבי' בב' מביבות הלזו בלישנא יעבור ולא יכרע ור"ע פליג ויכרע ולא יעבור והלכה כר' עקיבא הוליל ומחם לן חנא בווחי' בכל נפשך חפי' טומל חת נפשך. וכן שם בדבריש שבמסיק הרמב"ם שם בהלכה ז'. וממילא לא לריך מלוחך על ממון כלל כנ"ל שלין במליחות כלל שיהא חדם מוסר עלמו לנזיקה בשביל להבח ממון [ומ"ש יש לך חדם שממונו חביב מניפו רו"ל שיסטול מיטי נופו בשביל להבח ממונו הנ"ל וכן יש לפרש דברי הרמב"ם בסירה בנ"ל ומדע לך שברי הרחי' שהביח מהכחוב ולקחת חומנו למעבדים ואח חמוריו לינה רחי' על מסירת נפש ממש]. וגם דכחוב בכל מלוחך שרגש רע"ק לפנין שחייב לנרך של כל חדה ומדה כמי שמברכין על הטובה המחיקו הרמב"ם בפרק י' מהלכות ברכות להדיה. בלופן שמדברי רביבו הגדול רחי' נדולה ומוקה לשיטת הנחון ביחו"ז הנ"ל ור"ח ור"ע פליבו ודלה כרב חלפס:

ובזה יש להמלין קלה לח דברי הבלטי נמוריס הנ"ל מ"ם דמיימוני פליג על רביבו דם"ל בלישנא יעבור ר"ל דפליג המיימוני על מ"ם הריי"ף דר"ח ס"ל יכרע ע"ז חולק הרמב"ם דהוה מפרש דר"ח ס"ל יעבור ולה ר"ע ס"ל יכרע והלכה כדבריו [וכן מ"ם בפ"ג שם דכ"ל החוכ' כחוכות י"ט והבי"ח פ"ק דכחוכות ר"ל דחיבבו נמי ס"ל דר"ח כר' שמשחל ס"ל דלישנא יעבור ולה כר"ע] וח"כ לה פליג להיפה חלה פליג בדר"ח מה ס"ל ודו"ק:

הלכות דעות

פרק ה' הלכה ד' יקדים שלום לכל אדם. נמצה ה' פ"ע דברכות החקינו חכמים שיהא שואל חדם חת שלום חביבו בפם. יש לפסחפק חם החקנה היתה שחייבו הכמים שיהא חדם שואל בפם דוקא ולא פני בלח"ה. חו דילמא חיובא ליכא חלה החקינו שיהא מוחר לשחול בפם וחין בו לישור. ומן החימה על מחר פיינו רמ"י ז"ל שלח פירש כלום כזה. גם סחוספות והרא"ש והמפורשים לא נילו דבר:

שוב מלחיי בנמ' מכות ח"ב שם בפירוש המיומח להרמב"ן בד"ה ומחילת שלום בפם וז"ל דמוחר

הגמ' (בבא מציעא פו, א): "רבי ור' נתן סוף משנה". ולא עוד אלא שכל עיקרה של משנה זו התומת את המסכת הראשונה של הש"ס באה לרמז על כתיבת המשנה שהיתה עד אז תורה שבעל פה, דבר המיוסד על מדרש הפסוק הזה: "את לעשות לה' הפרו תורתך", היינו שלא תשתכח תורה.

התקנה הראשונה הנזכרת במשנה זו, זה פירושה, במקדש היו שלוחי הצבור חותמים [1], דרך משל, ברכה ראשונה של תפלת שמונה עשרה, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אלהי ישראל מן העולם, מגן אברהם, וכן כולן, והקהל לא היה עונה אמן כמנהגנו אלא כשהיו שומעים את השם היו אומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ולאחר שקלקלו הצדוקים וכפרו בעולם הבא התקינו לומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, מגן אברהם [2]. על ידי כך היו שליח הצבור והקהל מסיימים כאחת, שכן בשעה שהש"צ היה אומר את סוף הברכה היה הקהל עונה כנגדו: בשכמל"ו. ולזה מתכוונת הגמ' (ברכות סג, א): "כל כך למה (היינו למה סיום ארוך כזהו) לפי שאין עונין אמן במקדש. ומנין שאין עונין אמן במקדש? שנאמר (נחמיה ט, ה): קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם, ואומר: ויברכו שם כבודך (היינו שיאמרו: בשכמל"ו) ומרומם על כל ברכת ותהלה, יכול בל הברכות כולן תהא להן תהלה אתה תלמוד לומר ומרומם על כל ברכה ותהלה, על כל ברכה וברכה תן לו תהלה". תקנה זו שבמשנה נמצאת גם בתוספתא סוף ברכות, ורש"י השתמש בה בפירושו לגמ' סג, א [3]. אבל התקנה השניה שבמשנה באה בתוספתא שם בלשון שונה מן המשנה, ויש בה לדעתי כדי להאיר את עיניני במשנה זו.

זו לשון התוספתא: "בראשונה כשהיתה תורה משתכחת מישראל, היו זקנים מבליעין אותה ביניהן [4], שנ' והנה בועז בא מבית לחם וגו', ואומר ה' עמך גבור החיל, ואומר אל תבוז כי זקנה אמך את לעשות לה'. הלל הזקן אומר בשעת מכנסין פזר, בשעת מפזרין כנס, בשעה שאתה רואה שהתורה חביבה על כל ישראל והכל שמחין בה, את תהי מפזר בה, שנ' יש מפזר ונוסף עוד בשעה שאתה רואה שהתורה משתכחת מישראל, ואין הכל משגיחין עליה, את הוי מכנס בה, שנ' את לעשות לה' ".

מתוך רציפות שתי התקנות בזו אחר זו במשנה ובתוספתא, וגם מתוך הפסוקים המובאים ליסוד התקנה השניה, שהם זהים במשנה ובתוספתא, ניכר שהן הן [5]. אבל בעצם שונה הלשון במשנה מזו שבתוספתא, שכן במשנה מדובר על התקנה להתיר שאלת שלום חברו בשם, ואילו בתוספתא מדובר על שכחת

התורה מישראל והבלעת הזקנים אותה ביניהן. אמור מעתה ששתי התקנות הללו: שאילת שלום חבירו בשם, וכתיבת התורה שבעל פה, כדי שלא תשתכח התורה, אחת היא, ושתיהן בנויות על יסוד הפסוק: עת לעשות לה' הפרו תורתך, הייגו שיש עת לעשות סייג וגדר בישראל לשמו של הקב"ה גם כשהסייג הזה נראה כעבירה. וראיה לכך מתוך המקורות המקבילים שתקנה זו נזכרת בהם, כמו ספרי זוטא לפ' פנחס [7], וכבר פירש רב האי גאון, כפי שנראה מן הקטע שעלה בידינו מן הגניזה, שהמינים קלקלו בשאילת שלום אדם לחבירו שיש בה ריח מינות, ולפיכך התקינו שיברך אדם את חבירו בהזכרת השם על יסוד הפסוק במגלת רות, ובעיקר על יסוד הפסוק המתיר הפרת תורה כשמגיעה עת לעשות לה' [8].

ועוד אני אומר שמן המגלות הגנוזות שנתגלו מחדש עולה אור גדול על הביטוי בתוספתא ש"זקנים היו מבליעין אותה ביניהן". מאותן מגילות נראה שהיו כותבים ארבע נקודות במקום שם ה' [9], וכך היו מבליעין גם את התורה שבע"פ ע"י כתיבת ראשי פרקים לסימן בעלמא, שיועיל לזכרון, ואילו כל התורה נשארה תורה שבעל־פה. נמצאנו למדים שטעם אחד הוא להזכרת השם בממורש בשאילת שלום אדם לחבירו, ובכתיבת התורה שבעל פה, ופסוק אחד, "עת לעשות לה' הפרו תורתך", נדרש לשניהם. וזהו שהוסיפו דברי ר' נתן שנאמרו מעיקרם, כנראה, לגבי היתר הכתיבה של התורה שבעל־פה לסוף משנה זו הדנה בתקנות על יסוד אותו הפסוק, ואולי יש למצוא כאן גם סיוע לדעה שנכתבה המשנה בימי רבי ור' נתן, ואין להאריך בזה כאן [10].

ונמצאת המשנה של מסכת ברכות גם נעוצה ראשה בסופה. ראשה בתקנת חכמים שהיא סייג לתורה, ובלשון זו הובאה משנה ראשונה של מסכת ברכות במכילתא בא פ"ו: "ומפני מה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה ולעשות סייג לתורה, ולקיים דברי אנשי כנסת הגדולה שהיו אומרים הוו מתונין בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה" [11]. וסופה בתקנות חכמים הנראות כמפירות תורה ובאמת אף הן באות לקיימה ולחזקה.

ב

המימרות של הגמ' בסיום המסכת מעידות אף הן על היד הנסתרת של העורכים המחווה דעת על ידי עצם חריזת המאמרים בזה אחר זה.

המימרא של ר' לוי בר חייא [12] על בית הכנסת ובית המדרש מראה על מעלתם זו למעלת מזו של שני מוסדות אלה לתפלה ולתורה, שבאחד מצאה לה

ם: וכ' הר"ן וכו' ותמהני וכו' ולא
ק בין ארבעים לפחות מהם וכו'.
וב קושיתו.
קם כוכל סי' ה, רמ; רדב"ז פ"כ מהל' סנהדרין
ם; רל"ע ופר"ח (הו' סנ' הליקוטים); כמ
ומל (מיון) עור מו"מ סי' י; קול בן לוי;
ר"ק; בן יהיד; קדר מנחה; מרכה"מ מ"ב;
ם מיים (מן) פר' פינחס (קפל"ג); לב שלם;
כמ עולם עמ' המורה (יע"ג פ"ה והגה); נאר
ה; ל"פ; עבודת המלך; ופר' שו"מ מב"ע
ן סי' קמ.

ם: יש לתמוה על הרי"ף שלא כ'
ר' והא רבא אורי וכו'.
וב לפי נ"א בגמ' "שאני רבא דלא
ה כותיה" ומטעם זה השמיטוהו.
ם מיים (מן) פר' פינחס (קפל"ג).

ם: ולישנ זה י"ל וכו'.
"מ וביאור דבריו.
רוש המיס; ועי"ע בשו"מ שנקט כוכל סי' כ.

ם: דעד כמה אהגיע להוראה קאי.
שמע שאם הגיע לארבעים צריך
זור אף אם יש חכם אחר בעיר,
"ע א משמע כן בפ"כ מהל'
הדרין ה"ח.
ל בן לוי.

ם: הו"ל לנהוג מדת חסידות
משוך ידו מלהורות.
"ע דרבא מבית עלי הוה (ר"ה יח.)
אין מאריכים ימים וא"כ ל"ש מדת
סידות.
ום מיים (מן) פר' פינחס (קפל"ג).

ם: ורבנו מפני שבדורו רבו
קופצים להורות וכו'.
"ע תירוצו, דרבנו פוסק הלכה לדורות
א לדורו.
ום מיים הנ"ל.

ז"מ: ולי נראה לתרץ וכו' אין
קפידה בזמן אלא בחכמה וכמ"ש
תוס' וכו'.
צי טעם התוס' (סוטה כב: ד"ה ועד)
וכח דבזמן תליא ולא בחכמה.
ום (מן) פר' פינחס (קפל"ג).

ם: אבל עתה שהתורה בכתב וכו'.
ינו כן דלימוד מפי ספרים גרוע
לימוד מפי סופרים.
ל מנחה.

"ע לפי"ז אמאי פסק בהל' ב' דין
ורה הלכה בפני רבו.
ום מיים הנ"ל (קפל"ג).

ם: שבזה"ז ליכא מורה הלכה
פני רבו.
ק אם מורה מתוך ספר שההלכה
בוארת בו לא מיקרי מורה הלכה בפני
בו.
ל מנחה.

ום: והספרים הם המלמדים.
הם נחשבים לרבו מובהק.
כרי ירמיהו; ועי' שנות יעקב מ"ב סי' קד
רכ"י יו"ד סי' רמב ס"ק ז.

) אסור לו לתלמיד לקרות לרבו
שמו.
יינו כשאומר שמועה מרבו לא יזכיר
ום רבו.
י"מ רדב"ז (הו' סנ' הליקוטים).

אף אם ציוהו שיזכירו בשמו אין
שומעין לו דהוי בזיון רבו.
זע ממם מ"ב (קנה"ג); עיקרי הד"ט יו"ד
סי' לה אות עז.

צ"ע דמצינו ביהושע שהזכיר כ"פ שמו
של משה רבו.
יס"ם קדושין פ"ק סי' סה; קדר מנחה; מנ"מ
מ' רמ; יד שמואל יו"ד סי' רמב ס"י; עד"מ
כללים מער' כ"פ כלל קד ד"ה ומהכתוב; ועי'
עבודת המלך.

אם יש חילוק בין אמירה לכתיבה.
יס"ם קדושין פ"ק סי' סה; שו"מ יוסף חומץ
סי' פז; שיירי כנה"ג סי' רמ הגה"ט אות סה;
לפיתים נדפס סי' נה (קמה"ג); עד"מ הנ"ל
(קמה"ג); שו"מ רבנו יוסף ממיים סי' ע.

אסור וכו' לקרות לרבו וכו' ולא
יזכור.
ביאור דיוק לשונו "לקרות" ולא
"יזכור".
פרי המלמה מ"ע (י"ם).

ולא יזכור שמו בפניו.
הא דקרא אליהו לרשב"י בפניו בן
יוחאי (שבת לג:), ומו"מ בזה.
לפיתים נדפס סי' נה (קמה"ג); ועי' ס' בן יוסף
שער ג רכ.

ולא יזכור שמו בפניו וכו' ואפי'
לאחר מותם.
צ"ע דמרישא משמע דשלא בפניו מותר
לקרוא לאחרים בשמם ובסיפא משמע
דאף שלא בפניו אסור.
כ"מ יו"ד סי' רמב ד"ה ממור; פרי המלמה מ"ע
(י"ם).

ואפי' לקרות לאחרים ששמם כשם
רבו וכו', (ובכמ"מ).
א"שם פלא" קאי או דין בפני עצמו
הוא, [עי' ילקוט שנ"מ על סדר דברי
רבנו].
פרי"ח (הו' סנ' הליקוטים); מולחת מלח (מפרי)
פר' כהעטקן פיקח סע אות ב.

מו"מ וביאור מקור לדבריו.
יס"ם פ"ק קדושין סי' סה; פרי"ח הנ"ל; דברי
ירמיהו; ופר' ק' פלא שנא סוף הוריות, ומעשה
נפים סר"ם.

כדרך שערשה בשם אביו.
ביאור דבריו.
עלמות יוסף קדושין נה: ד"ה מ"ר; כפלא יהודה.

לאחר מותם.
של אחרים או של אביו ורבו, (עלח"מ).
מפמפי לנה (גרמיזון) סו"ם סב; נאור הנייט;
נחלת הנייט; פרי המלמה הנ"ל.

והוא שיהיה השם מליא.
ביאור דבריו.
בן יהיד; מער"ק; פר"ח (הו' סנ' הליקוטים);
מרכה"מ מ"ב.

מליא שכל השומע ידע שהוא מלוני.
צ"ע דבהל' ממרים (פ"ו ה"ב) ב' רבנו
"שאין הכל דשין בר", וישוב לזה.
פר"ח (הו' סנ' הליקוטים); בן יהיד; מער"ק;
פרי המלמה מ"ע (ט"ד); פלא יקרות.

ואומר לו וכו' שלום עליך רבי.
ק' דבגמ' ב"ק עב: ומסנהדרין צד.
מבואר דשאלת תלמיד לרב שלום
עליך רבי ומורי.
פרי מיים ופר"ח (הו' סנ' הליקוטים); כלמות
המיס; שער יוסף כלל ב סו"ם סי' יב ד"ה נם
נדקדק (קנ"ב); עבודת המלך.

אם אומר לו שלום עליכם בל' רבים אם
די בזה.
דברי מנכימל פ"ב סו"ם עד; מנוח"ם יו"ד סי'
רמב קל"ת.

יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי.
אם שחה לפני רבו דיו ב"שלום עליך
רבי".
מנחה כפף.

הגמ"י [ז]: עיין בהל' ממרים רפ"ו.
מו"מ בזה.
רדב"ע (הו' סנ' הליקוטים); יעיר מחן מער' ם
אות סו; נרים עולם (על ס' מפיזים) סי' מו
ד"ה "ומ"ם ונם יבנל".

שם [ח]: נהיגין דלא שיילין זעירא
בשלמא דרבה וכו'.
ק' דבירושלמי מבואר שחייב לשאול
בשלום רבו, [עי' בהגר"א ורעק"א
עה"ג].
נרכ"י יו"ד סי' רמב סי"ט; יד שמואל שם סי"ב;
עבודת המלך.

כ"מ: ואסור לו וכו' פ' חלק היכי דמי
אפיקורוס וכו'.
טעם שלא כ' ראיה מקידושין לא:
משנה שם אביו ושם רבו.
לפיתים נדפס ר"ם סה; לב שלם.

צ"ע דלפי"ז למה נקט רבנו כאן רק
"ראסור" הול"ל דהקורא בשם רבו אין
לו חלק לעוה"ב.
לב שלם.

צ"ע דבהל' תשובה (פ"ג ה"ח) לא
כללו רבנו בהגדרת אפיקורוס.
לב שלם; עד"מ כללים מער' הכ"ף כלל קד
(קמה"ג); לפיתים נדפס סי"ל.

שם: אשר הנידה אלישע.
צ"ע דאלישע אינו שם פלאי ואמאי
נעשע ניחוי, [עי' בשנ"מ דזה תלוי
בסוד דברי רבנו].
דניקס יו"ד סי' רמ אות ד; נאור שמיים, ועי'
שמן המשחה מה שיקשה עפ"י דבריו; משאה
לעיתים מהנדרין סי' שנב (קמו"ב); פרי המלמה
מ"ע (י"ב); דברי ירמיהו; ועי' עבודת המלך.

ישוב לקרי הנ"ל כיון דידעינן למי
נתכוין אף דאינו שם פלאי אסור.
מרכה המנחה; ועי' עד"מ הנ"ל.

שם: וכ' רש"י וכו' ואינו אומר מרי
ורבי פלוני.
דוקא שלא בפניו צ"ל מו"ר פלוני אבל
בפניו אסור להזכיר שמו.
ע"ך יו"ד סי' רמב ס"ק כד; דמ ודין פר' שמיני
(נר"ב), ועי' מרכה המנח שהעיר; פי' קונן
ומי מימין נם הליקוטים.

אם צריך לומר שני תארים בדוקא.
פרי המלמה מ"ע (ט"ד); יפה ללב מ"ב סי' רמב
ס"ע; עד"מ כללים מער' כ"ף כלל קד (קמה"ג);
מלמה סימן נרנום קב.

מו"מ בשיטת רבנו אי ס"ל כרש"י.
מער"ק; פרי המלמה מ"ע ט"ד; מלחת המיס;
מחלמת מחם (מל מפרי) סר' כהעטקן פיקח סע
אות ב.

כששם רבו "רבי" או "רבנו" או
"מורנו" אם מותר לקרותו כך.
שו"ת מהר"י קלבי דלנה שמי (יג:ד); שיורי
כנסה יו"ד סי' רמב ס"ק, ושיירי מיים לשיי"ב
שם ס"כ; יפה ללב הנ"ל ס"ק; עד"מ הנ"ל
(קמה"ג).

הקדים שם רבו כגון "פלוני רבי" אם
מותר בכה"ג, מו"מ וראיות לזה.
פרמם דלכים לנוס סו ד"ה ומפי, ועי' מרכה"מ
מ"ב ומד"מ הנ"ל ד"ה ובעיקר שדנו נדנרין;
שו"ת מהר"י קלבי הנ"ל; קדר מנחה; שור יקרות
ריס נרנום; נרכ"י יו"ד סי' רמב ס"ק, ושיו"ב
שם ס"ק, ובו"מ יוסף חומץ סו"ם פז; זכור
לאברהם (מלקלעי) יו"ד אות כ (ריב"ל); מרפה
הטוגה; מיים ומלך פ"ט מהל' כלים ה"ד ד"ה
עוד; עד"מ הנ"ל קמה"ב, ומכתב לחזקיהו מג"ד;
עי' נהגר"ם עה"ג.

כשאומר "מורי ורבי" סתם והשומע
יודע מי הוא רבו אסור לתלמיד להזכיר
שמו.
היכל מלך ד"ה ומה"ב.

מה הדין באביו כשאומר הבן "אבא
פלוני", מו"מ וראיות לזה.
יד רמ"ה ב"ב י: ס' נקט נדנרי המניה כב"ג;
יס"ם קידושין פ"ק סי' סה; יוסף חומץ סי' פז;
קהלת יעקב (מלנזי) מענה לשון מ"ב אות מל"ף
פ"ק קט (קכד"ג); מרכה"מ מ"ב; נהגר"ם
עה"ג; לדוש ומדוש (רעק"ם) שנם קנו.; נלחת
המיס; פרי המלמה מ"ע ד"ה ולפימי (י"ב);
היכל מלך; שמן המשחה; שנות הרש"ם (אנות
דר"ע) מ"ע פ"ע ד"ה מפי (קלמ"ב); יד נדנרי
יו"ד סי' רמב סט"ו; מנפה לימן נרכות סב.;
עבודת המלך; ועי' ס' קונן (הו' סנ' הליקוטים);
ועד"מ הנ"ל (קמה"ב); ועי"ע סי' רדב"ז פ"ו
מהל' ממרים ה"ג ד"ה מכל, ומי' רע"ק לשו"ע
יו"ד סי' רמ ס"ב.

שם: ומקרא מסייעו דקאמר יהושע
אדוני משה.
צ"ע מכאן עמש"כ השי"ך (יו"ד סי'
רמב ס"ק כד) דבפניו אסור להזכיר
שמו.
פר"ח נקונפי יו"ד סי' רמב ס"ד; נרכ"י שם סי"ו
ושו"ת מ"ע ומרפית הטען מנהדרין ק. ד"ה רב
נחמן, ושם בליקוטים סי' פ אות כ; נן יוסף
שער ג ד"ה וה (ר"ב); מרפה המנה; יפה ללב
מ"ב יו"ד סי' רמב ס"ע ד"ה ועל (מ"ב); שמן
המשחה; סי' רע"ל סי"ב יו"ד סי' רמב סט"ו; פחמי
משונה שם ס"ק י; עד"מ כללים מער' הכ"ף כלל
קד (קמה"ב); ועי' פרי המלמה מ"ל ד"ה
ולעג"ד (י"ם).

צ"ע דאינו מסייעו דאפשר דשלא בפניו
מותר להזכירו בשמו בלבד.
מלוה לעיתים מהנדרין סו"ם שנב (קנה"ב).

טעם שלא אמר יהושע למשה רבנו
"אדוני כלאם" בלי להזכיר שמו.
יס"ם קידושין פ"ק סי' סה; שמן המשחה; יפה
ללב מ"ב יו"ד סי' רמב ס"ע.

ק' דאפשר דשאני שמו של משה שהוא
תואר נעלה מכל תארי הרב משא"כ
בשאר חכמים.
נן יוסף שער ג ד"ה וה (ר"ב); ועי' יפה ללב
הנ"ל ד"ה ומשל.

מו"מ אם יש להביא ראיה מתנ"ך
וש"ס, דאפשר שהאומר אמר כראוי
והכותב לא נחית לזה.
כנה"ב יו"ד סי' רמ הגה"ט אות כה; כפף מליהו
יו"ד סי' רמב ס"ע; קהלת יעקב (מלנזי) מענה
לשון מ"ב (קכד"ב); לפיתים נדפס סי' נה
(קמה"ב); שיירי מיים לשיי"ב יו"ד סי' רמב
ס"ע; עד"מ כללים מער' הכ"ף כלל קד (קמה"ב).

שם (ד"ה ומ"ש והוא): יראה לי וכו'.
טעם שלא כתב רבנו כן הכא.
שו"ת רדב"ז פ"ה סי' אלף פיע (נח) (הו' סנ'
הליקוטים).

שאילת שלום

שאילת שלום בשם[177] בכל זאת אין כאן כלל קבוע, אמנם רש"י כתב בסוגיא במסכת גיטין: "עת לעשות לה', ואם בא עת לעשות תקנה לשם שמים הפרו דברי תורה לשעה הצריכה"[178], מכל מקום אפשר שרש"י איננו מתכוון לומר שכל מה שתולין בעיקרון "עת לעשות" הוא בדרך תקנת בית דין.

בכל אופן כתיבת המשנה על ידי רבינו הקדוש, אפילו לדעת ראשונים שכתבו במפורש שרבינו הקדוש כתב את המשנה משום "עת לעשות" וכו'[179], אין כאן תקנה מפורשת של רבינו הקדוש ובית דינו, וכמשמעות הסוגיות, כאמור[180].

הרמב"ם במקום אחר בספר המורה מתייחס לענין תורה שבעל פה ואלו דבריו: "וכבר ידעת שאפילו התלמוד המקובל לא היה מחובר בספר מקדם לענין המתפשט באומה דברים שאמרתי לך על פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב והיה זה תכלית החכמה ברת שהוא ברח ממנה שנפל בו באחרונה ר"ל רוב הדעות והשחרגם וספקות נופלות בלשון המחובר בספר ושגגה תתחבר לו ותתחדש המחלוקת בין אנשים ושובם חבורות והתחדש הבלבול במעשים, אבל נמסר הדבר הזה כולו לבית דין הגדול כמו שבארנו בחבורינו התלמודיים וכמו שיורה עליו דבר תורה"[181]. והתייחסותו של הרמב"ם לדברים שבעל פה אין נראה שהיה כאן איסור ממש שכן הלשון "לענין המתפשט באומה" אינה נראית איסור[182], אבל לגבי ההיתר של כתיבת תורה שבעל פה אין הרמב"ם מתייחס כלל משום שלא היה זה הנידון.

אבל מן הראוי לציין שבעיקר ההסתמכות על "עת לעשות לה' הפרו תורתך" ששנינו במשנה לגבי התקנה של שאילת שלום בשם, מפרש הרמב"ם בפירוש המשנה באופן אחר מהפירוש שניתן בזה.

ואלו דברי המשנה: "התקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה'[183], ובתלמוד בבלי אמרו על זה: "מאי ואומר וכי תימא בועז מדעתיה קאמר, תא שמע ה' עמך גיבור החיל. וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון תא שמע אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך"[184]. וברש"י שם: וכי תימא בועז מדעתיה עבד, אוצר החכמה

177. משנה סוף ברכות.

178. רש"י גיטין שם.

179. עי' תוספות ר"י"ד גיטין שם.

180. עי' לענין זה חקרי ומנים כרך ג פרק "הגדה ואגדה", ויש לכוון את הדברים שנאמרו שם על פי הדברים שנאמרו כאן בפרק זה במנים ובהערות לענין זה.

181. פו"נ א, עא. תרגום ר"ש אבן חיבון.

182. בתרגום הרב קאפח: "התצווי המפורסם באומה", ולשון זאת נראית יותר מחמירה, ומכל מקום אף הלשון "התצווי" אין בה משום איסור ממש, והרמב"ם משתמש בספר המצוות בלשון זאת לגבי מצוות עשה, ועי' למשלה השרה 18 (גם אלחריזי תרגם "הענין המורגל באופתנו").

183. משנה סוף ברכות, לגי' המשנה בפהמ"ש להרמב"ם פהד' הרב קאפח.

184. בבלי שם סג, א.

ולא גמרינן מיניה; תא שמע, דגמרינן ממלאך שאמר לגדעון; וכי תימא מלאך הוא דקאמר לו לגדעון, כלומר לא שאל בשלומו ולא ברכו אלא בשליחות קאמר מאת המקום לבשרו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה; תא שמע אל תבוז כי זקנה אמך, אל תבוז את בועז לאמר מדעתו עשה אלא למוד מזקני ישראל כי יש לו על מי שיסמוך שנאמר עת לעשות לה'"[185].

לפי זה המשנה מתכוונת לתזור להוכחה הראשונה מבועז ולדחות את הסברה "מדעתיה דנפשיה קאמר", ויש ללמוד ממנו שהוא נהג כך והיה לו על מה להסתמך שנאמר "עת לעשות לה' הפרו תורתך"[186]. ויש לפרש שאין כוונת התלמוד לומר שבועז דרש את הכתוב "עת לעשות" וגו' על דרך לשון התלמוד במסכת תמורה גבי רבי יוחנן וריש לקיש: "וורשי הכי עת לעשות לה' הפרו תורתך, מוטב שתעקר" וכו' וכמובא למעלה, שהרי כתוב זה נאמר בספר תהלים בזמן מאוחר הרבה יותר מבועז, אלא שהתלמוד משתמש בכתוב זה לומר שבועז קיים בעצמו את הדבר הזה שדוד המלך אמר אותו בספר תהלים. דרך זאת של שימוש לשון של כתובים מאוחרים אנו מוצאים בסוגיות התלמוד בהרבה מקומות וכן במדרשים, ואפילו מאמרי חכמים, בדורות קדמונים[187]. ומן הענין לציין שבסוגיא במסכת גיטין לגבי רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש מביא התלמוד את הכתוב "עת לעשות לה' הפרו תורתך" שלא בדרך דרשה אלא בדרך שימוש לשון.

אולם הרמב"ם בפירוש המשנה כתב: "ואומר אל תבוז כי זקנה אמך, אינו ראיה על מה שלפניו, כלומר שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם, אלא בא ללמוד שלא להקל בתקנות חכמים אף על פי שנתישנו ורזק זמן אותה תקנה ועל זה הזהיר שלמה במשל זה. ואחר כך הביא ראיה שהעובר על אותם התקנות חייב עונש ויסורים לפי שהפר תורה וזה ענין אמרו הפרו תורתך עת לעשות לה'. אבל מי שמניח הכתוב כמו שהוא ומבארו ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך ואמר שכשנגזרת עת עונש ונקמה יבואו סבות לבני אדם שיפרו תורה כדי שתחול עליהם הגזירה כשהם חייבים וענין זה ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו כי נצא מזה לשאלת השכר והעונש... ואין מקום זה מתאים לדבר בו על הענין הזה, אלא שדרכי תמיד בכל מקום שיש איזה רמז בעיניני אמונה אבאר משהו, כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד"[188].

דברי הרמב"ם שקבע שהכתוב "אל תבוז כי זקנה עמך" שהביאה המשנה הוא "אינה ראיה על מה שלפניו" וכו', נראים שלא כסוגיית הבבלי וכפירוש רש"י שהתלמוד חזר לענין בועז שנהג לפי העיקרון של "עת לעשות לה' הפרו תורתך" לגבי שאילת שלום בשם ולשיטת הרמב"ם בפירושו אין התקנה מבוססת לפי המשנה על עיקרון זה. שיטת הרמב"ם היא שהכתוב "אל תבוז" וגו' וכן הכתוב "עת לעשות" וגו' באים בדברי המשנה על ענין התקנות באופן כללי, שהתנא מזהיר על פי כתוב זה שאין

185. רש"י שם, ועי' רש"י במשנה שם.

186. ועי' במלאכת שלמה שם שמידש שמכל מקום צריכה היתה המשנה להביא גם הכתוב מגדעון.

187. אין כאן המקום להאריך בדוגמאות, וכבר דנו בזה.

188. פהמ"ש להרמב"ם שם, תרגום הרב קאפח.

לוזו משום תקנה אף על פי שנתקנה בזמן קדמון, והכתוב "עת לעשות" וגו' בא ללמד שאם לא קיימו תקנה קדמונית הרי מפירים על ידי כך את התורה ותבוא שעת פורענות. והוא מפרש לפי דברי רבי נתן שמסרס את הכתוב שמי שעובר על התקנה הרי הוא מפר תורה ואז מגיעה "עת לעשות לה'" כלומר העתש משמים. והרמב"ם ממשיך לפי תנא קמא שאיננו מסרס את המקרא כשמגיע שעת עתש מן השמים מגלגלין הפרת תורה שהעונש יחול והרמב"ם איננו מבאר כאן את כל הענין שהוא "ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו" וכו'.

פירושו של הרמב"ם, יתכן שהוא לפי שיטת הירושלמי וכך אמרו: "אמר רבי יהושע דרומיא שלשה דברים גזרו בית דין של מטה והסכים בית דין של מעלה עמהן ואילו הן חכמה של יריחו ומגילת אסתר ושאילת שלום בשם... ושאילת שלום בשם והנה בועז בא מבית לחם, ומנין שהסכימו בית דין של מעלה עמהן תלמוד לומר וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גיבור החיל"[189] הרי דברי הירושלמי מוכיחים שהראיה מבועז קיימת, והכתוב מגדעון הוא להוכיח שהסכימו בבית דין של מעלה, ובירושלמי לא חשו לסברת הבבלי: "וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון". ובאמת מימרא זאת של רבי יהושע דרומיא מובאת אף בבבלי במסכת מכות על שם רבי יהושע בן לוי, וכך אמרו: אמר רבי יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם אלו הם מקרא מגילה ושאילת שלום בשם והבאת מעשר... ושאילת שלום דכתיב והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר ה' עמך גיבור החיל. מאי ואומר וכי תימא בועז הוא דעביד מדעתיה ומשמיא לא אסכימו על ידו תא שמע ואומר ה' עמך גיבור החיל[190]. הרי שסוגיא זאת בבבלי מפרשת את המשנה שלא בדרך הסוגיא בברכות ואינה ממשיכה כסוגיית הבבלי שם.

שיטת הירושלמי וסוגיית הבבלי במכות נמצאת גם במדרשים. כך אמרו בשוחר טוב: "אמר רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי בשלשה מקומות הסכים הקב"ה עם בית דין של מטה... ואלו הן מעשרות ושאילת שלום בשם ומקרא מגילה... ושאילת שלום בשם מניין, דכתיב והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואם תאמר מעצמו, אבל מן השמים לא הסכימו עמו, שהרי אמר המלאך לגדעון ה' עמך גיבור החיל"[191]. וכן ברות רבה: "רבי תנחומא בשם רבנן אמר שלשה דברים גזרו בית דין של מטה ואלו הן לשאול שלום בשם ומגילת אסתר ומעשרות. שאילת שלום מניין שנאמר החושבים להשכיח את עמי שמי... ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם וגו' וכן המלאך אמר לגדעון ה' עמך גיבור החיל"[192].

נמצאת אומר ששיטת המדרשים וכן סוגיית הבבלי במסכת מכות היא כשיטת הירושלמי. ואין אנו זקוקים לכתוב "אל תבוז כי זקנה אמך" וכן הכתוב "עת לעשות

189. ירושלמי ברכות ט, ה.
190. מכות כג, ב. ועי' דק"ס שם.
191. שו"ט נו, יד.
192. רות רבה ד, ו. ועי' מהרז"ו שם.

סעיף ה'

עזר מקודש

והצעת המטה. אודות הצעת המיטה והבאת אוכלים ומשקים לשלחן על ידי משרתת, נוהגים להקל מצד שסומכים על הסוברים שכשיש שם רבים אין קפידא בזה. וכן הוא כשאשתו עמו שאין קפידא. וכן בכל אופן דלא שייך איסור יחוד. ומכל מקום נכון להזהר שלא תציע לפניו. וכן אם עוצם עיניו בשעת ההצעה ובשעת הבאת האוכלים והמשקים להשלחן, אולי על ידי זה אין עוד חשש לכו"ע, ונכון לעשות כן כשנזכר. ולשון חז"ל [כתובות נ"ט ע"ב] (ב') [ג'] שפחות אינה מצעת המיטה, משמע שמותר על ידי שפחה. ואולי יש לומר דהיינו שלא בפניו או על ידי העצמת עיניו. ו[ה]גם שהרמב"ם ז"ל [פכ"א מאיסורי ביאה ה"ה] כלל כן באיסור קריבות, מכל מקום נראה שמודה שאין בזה חשש כשאשתו עמו, כי אין בזה איסור דאורייתא לכו"ע, וחז"ל אמרו רק אסמכתא בעלמא ואין חוששין בזה לכונת תאוה, ואולי בסגנון תאוות גם כן אין בזה איסור דאורייתא לכו"ע. ואולי כמו שביחוד אין חשש תאוה כשאשתו עמו, וגם כשהיא נדה, כיון שהיא פת בסלו, וכמ"ש בקונטרס אחרון דשו"ת מוהרמ"א ז"ל שנדה היא פת בסלו לגמרי, וכן הוא בכל גווני דלא שייך איסור יחוד שאין אז חשש תאוות. וכן אין לחשוש מצידה שמא תהיה בה נטיה לתאווה [ה]גם שהאיסור שוה על שניהם, וכמו שאין חוששין ביחוד כשאשתו עמו שתהיה תאוה מצד האשה שמתיחד עמה, וצלע"ע. אולי כמו שמועיל בנדה שתושיט מאכל ומשקה לאישה על השלחן ביד שמאלית, אולי כן הוא אודות פנויה או אשת איש להסוברים שגם בהן שייך מניעת הושטה. וכן שייך מדת חסידות להזהר כשאפשר בקל גם שיש שם רבים, ובהושטה ביד שמאלית אולי קיל במדת חסידות היטב.

בהג"ה

כרם חמד

ויש אומרים כו' בכל ערוה כו'. ה"נ נ"ל דלאו דוקא ערוה דה"ה פנויה. ומ"ש ויש אומרים כו' במקום יחוד כו'. נ"ל דלאו דוקא יחוד ממש, דהא בלא"ה אסור כמ"ש בסימן כ"ב סעיף א' ב', אלא ר"ל מ"ש במקום יחוד, היינו במקום שאין רוב בני אדם מצויים שם, וכמ"ש אח"כ אבל כו' במקום שרוב בני אדם מצויים כו':

שם

חכמת שלמה

לכן נהגו להקל בדברים אלו וכו'. נ"ב, עיין בחיבורי לאו"ח חלק הנרשם חלק ק"ב דף ל"ג באו"ח הלכות (נ"ט) [נט"י] בתשובה לקהילת הרומילוב, מה שכתבתי שם דרך אגב בדין הנ"ל, דלהמחמירין אסור אפילו אם עושית מעצמה בלי בקשת הזכר, יע"ש מה שכתבתי ראיות לזה בעזה"י ודו"ק.

סעיף ו'

עזר מקודש

אין שואלין. נוהגים לומר לנשים כשנכנסים חיבה שהוא כעין בקשות טובה, והן משיבות. ובקדושין (ע"ו) [ע' ע"א] משמע ששייך במה שמשיבה על שאילת שלום קול ערוה, וכן הביא בב"ש ז"ל [סק"ד]. ואולי כמ"ש הפוסקים ז"ל לגבי שאילת שלום דאבל, שעכשיו לא שייך שאילת שלום [עיין יו"ד סימן שפ"ה סעיף א' בהג"ה], כן הוא בזה, ובש"ס לא הקפידו רק לגבי שלום, ולא בלשונות הנהוגים כעת.

הנהוג לילך אחר מילה לומר להיולדת מזל טוב, היינו מצד שאין זה בחינת סגנון שאילת שלום אשה שיש למנוע, רק הוא בקשת תפילה שיהיה למזל טוב גם אל משפחת האם, כי חז"ל אמרו סתם נולד בן באותה משפחה נתרפאה כל המשפחה [ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז], ו[ה]גם דכתיב [במדבר א' ב'] למשפחותם לבית אבותם, מכל מקום כתיב גם כן [אסתר ב' ה'] איש יהודי איש ימיני, ואמרו חז"ל שהיינו שהיה משני שבטים [עיין מגילה י"ב ע"ב], ומדהוזכר כן לגבי חיוב המוטל בסיפור ישועת השי"ת, משמע שחל זכות אבות גם מצד האם בדורותיה למעלה. ושייך גם כן ברא מזכה אבא גם לגבי משפחת האם למעלה, ולזה יש כיבוד אם גם כן על ידי תורה ומעשים טובים של הבן אחר מותה, כידוע ממנהג עם בני ישראל באמירת קדיש ולהתפלל, והרי מדה טובה קיימא לן [יומא ע"ו ע"א] שהיא מרובה, ולזה נראה שרק אב ממשיך פקידה על ריבעים כשמעשה אבותיהם בידיהם כלשון הפסוק [שמות ל"ד ד'] עון אבות כו', וכתיב [איכה ה' ד'] אבותינו חטאו כו', מה שאין כן מצד אם אין פקידה נמשכת לדורותיה אחריה בשום אופן, ובמדה טובה יש חסד לאלפים בין מצד אב בין מצד אמהות. וכן הוא בבחינת נתרפאה כל המשפחה. וכתבתי במקום אחר שכל מה שאינו שאילת שלום על דעת חיבה אינו בכלל מניעת שאילת שלום אשה, וכמו שנוהגים לדרוש שלום נשים ומה יעשה בהן בבריאות ובהצלחה ונוהגים להתפלל עבורן ולברכן, ובפרט שגם שאילת שלום דידן קיל עוד יותר משאילת שלום שבימי חז"ל לגבי [אבל] תוך י"ב חודש כמפורש בשו"ע [יו"ד סימן שפ"ה סעיף א' בהג"ה]. אך מכל מקום איני נוהג לילך בשביל כך לבד באם אוכל למנוע את עצמי לפי דעות הבריות, וכשאני הולך לסעודת ברית מילה אני אומר ב' פעמים מזל טוב שם, ומסתמא היא עונה ברוכים תהיו, ואין ברכתה קלה בעיני ביום שמחתה במצוה, וכמו שהמזל טוב לה כולל למשפחתה, אולי כן ענייתה ברוכים תהיו הוא במקום אמירת כל משפחתה, ויום ההוא הוא תחילת ימי טוהר של יולדת זכר שמורה בחינת היפוך מדת הדין למדת הרחמים בבחינת נעשה חלב כמ"ש המגן אברהם ז"ל [סימן תצ"ד סק"ו], ושייך בזה בחינת וחסידיך יברכוכה [תהלים קמ"ה י'] ששייכת ברכה לבחינת חסדים, ובבחינת ברכת כהנים אנשי חסד. וגם כשהסעודה למנחה כמו בשבת קודש אני סומך את עצמי על מה שאני אומר כמה פעמים מזל טוב אז בבואי להסעודה. ויש לזה טעם קצת, שאם היו ממהרים לילך לומר מזל טוב בשחרית שבת קודש [באיש מסוים בעירו שייך כן, כי מרגישים בבואו ומסתמא עונים לו ברוך תהיה באומרו בשעת סעודה מזל טוב, מה שאין [כן] אנשים שאינם מסוימים ובאים רבים בפעם אחת, טוב להם יותר לילך בשחרית, שאז הם אנשים מעטים וכל אחד ואחד ניכר ומסוים בבואו, ועל כל פנים בעת אומרו, ועונים לכל אחד ואחד בפני עצמו היטב, מה שאין כן למנחה להתפזון ולבואם בערבוביא ובפעם אחת] היה משמעות מזה שהוא בחינת שאילת שלום, ששייך בו בקש שלום ורדפהו, חוץ ממקומך [ראה ילקוט שמעוני תהילים רמז תשי"א], דהיינו גם כן בחינת תפזון ומהירות. וכשאיני הולך לסעודת ברית מילה, אני סומך את עצמי על אמירתי מזל טוב כמה פעמים בבית הכנסת הק' וכונתי לכל המשפחות, ומסתמא הנשמות של כל משפחות האם משיבים ברכה למעוררים עליהם מזלא טבא, והנשמות יש להן כח שיחה טובה, וגם אין אומר ואין דברים להם בזה בכל הארץ קום, הקו של חסד וברכה בזה מסתמא, ואז אני ככל רוב בני העיר שאינם נוהגים לילך לומר מזל טוב ורק הקרואים וקרובים הולכים.

[עוד מצאתי]. מה שכתבתי במקום אחר אודות להתפלל עבור אשה גם בפניה שאין [זה] כשאילת שלום אשה, הנה שלא בפניה פשיטא שאין חשש כלל, ואדרבה מוטל להתפלל וגם שיודעת מזה. אך גם בפניה אין חשש, וכמפורש גבי אליהו הנביא ע"ה ואלישע הנביא ע"ה שהתפללו בעד הנשים הצרפית ושונמית ז"ל [מלכים א' י"ז מלכים ב' ד'] וכדומה, ומשמע שהיו תפילותיהם בפניהן [ובבחינת בנים לבניך שלום [תהלים קכ"ח ו'], הרי הבקשה להיות לה בנים היא תפילה על שלומה. וכן בבחינת [השם גבולך שלום] חלב חטים ישביעך (שלום גבולך) [שם קמ"ז י"ד], הרי הבקשה על פרנסה היא גם כן בגדר תפילה על שלום], אלא ודאי שרק דרישת שלום בסגנון דרישה הנהוגה בעולם להרואות אהבה זה לזה, רק זה מהנמנע לנשים, ולזה המנהג פשוט שילכו לומר מזל טוב להיולדת אחר המילה, וכן אומרים מזל טוב בשעת נישואין לנשים וכדומה, ורק דרישת שלום הוא בחינת אהבה ביותר, בבחינת מה שאמר הכתוב [שם קכ"ב ח'] למען אחי ורעי אדברה נא שלום, שזה מורה על אחוות וריעות, וזה נמנע מצד קירוב הדעת, בבחינת שלום לרחוק ולקרוב [ישעיה נ"ז י"ט], מה שאין כן זולת זה נכון להתפלל עבורן היטב.

ובן מה שנוהגים לברך הקרובות בנות אחיו ואחיותיו וכדומה בנשיאת כפים על גבי ראשיהן, כל שאין קירוב בשר יד ליד גם המקומות המגולים ואין בשר נוגע לבשר אין קפידא, כי לא מצינו רק בבחינת מה שאמרו חז"ל

סימן כב

[ברכות ס"א ע"א] המלך מעות כו' ליהנות כו' יד ליד כו', ו[ה]גם שהמכלות נמצע גם על מלבושים כשמכירם ומכירה בעורמה [ליל סעיף א'], המכלות הוא בחינת פרסור הרשעון בבחינת ולא תמורו כו' [ואחרי] עיניכם [במדבר ט"ו ל"ט], ובחינת לא תזיח לריח כו' [תרגום שני אסתר א' ג'], מה שאין כן נגיעה דכמיב [ויקרא ט"ו י"ט] לשון כל הנוגע בה כו', מה שאין כן מלבוש אינו בכלל זה, והרי רק בגדה ההרחקה יתירה מבזולת, כידוע מהיחר מכילה בקערה אחת עם אחת מים וכדומה, וגם בשאחו נדה אין קפידא לפעמים בנגיעה בבגד שעליה, ובגי ממון מ' זוחי שרץ [ברכות כ' ע"א] שמשך בגד מעל אחה שפכר שהיא אחת מים ושהיה לו לאחוש שמא היא גויה, ובדרך לחיפורא ואחי היה מוחש בכל לחפשיות, ורק לגבי ממון לא אחש על ידי להכחת המלוות בבחינת יתן כל הון בימו כו' [שיר השירים ח' ז'], ובפוסקי [נ"א ע"ב] ממרו מז"ל שאין הפרש זה מצד טיבדאו בגיגוד להרהורי תשוה, כמ"ש שם רשיה מההפסד [שם נ"ב ע"א], ומז"ל נקטו המרשה מעות מידו לידי אחה כו', שזה לא בגי בלא נגיעה כשר לכאר, ולא נקטו המוציא מידו אחה לבוש, וההפרש אין הסחכלות לנגיעה יבואר ממלבושים ניכרים של יודעה ומכירה לית דאחש מלטלטלם ומלחקנם בידיו, בלא ודאי שהסחכלות חמור טפי, ואילו היה זה דרך לאיסורא לא היה המנהג הקדוש מרגיל לכלה [ראה כתובות י"ז ע"א], כי דרך לאיסור הוא בלא פלוג, אך נגיעה בלבוש אין בה קפידא, ורק בחינת מרכב מכפפיה ש[ה]גם שלא נקבע על זה לאיסור קבוע, מכל מקום אמר שאי לא דמיא עלייהו בכשורא יחנעו מפועל ההוא, שהוא לד המגרות ביאר לפעמים, כי יש בזה מעין חיבוק, מה שאין כן זולת זה.

האחרונים ז"ל אסרו לכאוד ואחמר שלוש לוגאחך [עיין ח"מ סק"ז וב"ש סקי"ג]. ויש נוהגים לכאוד מוגאחי לוגאחך שלוש, וכן הייחי נוהג כאה פעמים, ו[ה]גם שלא רשיחי כעת אפורש בזה להיאר, אכל אקום אקבוע נרשה שכן הוא, שכאו שאלומו כוואים ואסור לכאוד ואחמר שלוש לוגאחך אשוש שאמירחו של הבעל היא בשליחותו, כן הוא אה שהאשה עושה לבעלה שלית לדרוש שלוש בגיאה, שהרי זה רק כאשה דורשת שלוש אשה ולא יותר, ועל ידי זה גם כשלא שמע כלל אאשתו וכותב כן, אסאחת כי כשיאחר לה שאעשה כן בטוח שאצייאנו, בזה וכין לאשה שלא בפניו, היון שדרישת שלוש לעש בני ישראל בפרטות הוא אלוה וחכות, ולומר לאשתו שאדרוש בגיאה בשלוש חברחה בפיעת שאין קפידא בזה, שהרי איננו חומר לדרוש על שאו, ולא שייך בזה שליחות, רק חיעץ ומכיר אשתו שאעשה אלד עלאה, ולזה נוהגים כי"ל. ויש נוהגים לכאוד ווגאחי פורשת שלוש זוגאחך, וזה קיל יותר, שיש בזה משאעות שאלה על שלוש שעד כה, ובזה כאבו להקל על ידי בעלה, וכאו שאאר הכאוד [בראשית י"ח ט'] היה שרה אשאחך. ו[ה]גם שכאאחי לעיל לאלך בין שלוש לשאר דברים טובות ובקשות, אלל אקום בחינת היא אשאחך, הוא אאם כשאלה על שלוש, ואארו אז"ל [שבת קי"ג ע"ב] ומי דרכו של נועז לשאול על נשים, ולאה זה ישאל עליה אם לא בחחינת שאלה על שלוחה שהיא קירוב הדעת. וכדי להאעט אאיחזי כשיקרא יש עדייפותא בלשון אוגאחי לוגאחך דרישת שלוש או פרישת שלוש, כי לשון זה סובל שהשאיות הוא כאפורש, ודרישת או פרישת שלוש אשאע גם כן לשון שאלה על (שלעבר) [לשעבר], דרישת שלוש הוא אלשון דרשו שלוש העיר והאפללו [ירמיה כ"ט ד'], שאשאע קצת שהדרישה היא על (שלעבר) [לשעבר], ופרישת שלוש הוא בחינת פורש אוכא שלוש, ו[ה]גם שזה נוטה לעאיד להאשיך השלוש עליהם, יש בו גם כן בחינת לשעבר בחינת אפרש שיאאו אפרש אשאחך לוגאחך, אך אאשה לשאה אאילא ההיאר פשוט וכנהוג היעב.

מאשעות שאלה על שלוש שעד כה, ובזה כאבו להקל על ידי בעלה, וכאו שאאר הכאוד [בראשית י"ח ט'] היה שרה אשאחך. ו[ה]גם שכאאחי לעיל לאלך בין שלוש לשאר דברים טובות ובקשות, אלל אקום בחינת היא אשאחך, הוא אאם כשאלה על שלוש, ואארו אז"ל [שבת קי"ג ע"ב] ומי דרכו של נועז לשאול על נשים, ולאה זה ישאל עליה אם לא בחחינת שאלה על שלוחה שהיא קירוב הדעת. וכדי להאעט אאיחזי כשיקרא יש עדייפותא בלשון אוגאחי לוגאחך דרישת שלוש או פרישת שלוש, כי לשון זה סובל שהשאיות הוא כאפורש, ודרישת או פרישת שלוש אשאע גם כן לשון שאלה על (שלעבר) [לשעבר], דרישת שלוש הוא אלשון דרשו שלוש העיר והאפללו [ירמיה כ"ט ד'], שאשאע קצת שהדרישה היא על (שלעבר) [לשעבר], ופרישת שלוש הוא בחינת פורש אוכא שלוש, ו[ה]גם שזה נוטה לעאיד להאשיך השלוש עליהם, יש בו גם כן בחינת לשעבר בחינת אפרש שיאאו אפרש אשאחך לוגאחך, אך אאשה לשאה אאילא ההיאר פשוט וכנהוג היעב.

סימן כב

סעיף א'

חכמת שלמה

אסור להתייחד עם ערוה מהערויות וכו'. נ"ב, לכאורה אמיה לי על הרמב"ם וכל הפוסקים שאשאעו דין האפורש בחכאת שלוש דף מ"ז ע"ב, שאעון בן טרפון אומר אזהיר לעוקר אארי הגוף אניין, ת"ל לא תנאף [שאות כ' י"ג], לא תנאף. והאניין שם לא ניין כלוש*, רק בשא"ק

בעין משפט לשנעו מצוין לשא"ב לאחן ק"ג

נראה שכן שומע לשלוש אאו הנשואה לאביו אורגו, וכן אב לבאו הנשואה בלי שום אשא כאו אאיש לאיש. ו[ה]גם שלא לאיתי כעת אפורש כן, אכל אקום אקבר כן הוא, ואאקום אקבר כן הוא שאין בזה יחוד היותר אאור לאיסור בדרך דאוריימא ואקנה קדושה קנועה, אב ובת אם בן וכן הם כאיש ואיש [להלן סימן כ"ב סעיף א'], כל שכן זה.

נראה שבת בנו ובת באו ולהלן ואם אביו ואם אאו ואעלה לגבי יחוד שוה לבן ואם ואב ובת, וממילא כן הוא לגבי דרישת שלוש כנ"ל. וכן לגבי קטן וקטנה שאין בהם אשאת יחוד, שוה גבול זה גם כן לגבי הנ"ל לגבי דרישת שלוש, [ה]גם דדרישת שלוש לאסור גם בהרים, אכל אקום שזה שרים יחוד ודרישת שלוש זה לזה בשכ"ם כנ"ל, ורק לגבי אה שרגיש עומדים שם בשעה ההיא וגם בעלה, שאני דרישת שלוש, כי הוא קירוב הדעת ליומא אומרת, אה שאין כן קטן וקטנה מומר.

ב"ש סקי"ג

כרם חמד

אבל כו' שלומה כו'. ומ"ש המחבר לפילו ע"י שלית, כ"ל לשלוש לה שלית שהשליח יעשל בשלומה. ומ"ש ומזה נהגו כו'. זה קאי אמ"ש אבל כו' לשאול לבעלה כו':

סעיף ז'

כרם חמד

המחבק כו' מגונה כו'. ולפמ"ש הב"ש בסימן כ' סק"ו או כו' וכאב בשאוכה כו', ג"כ לפילו לאיסור דאוריימא יש כאן. ואין לומר דהכא שאני שהוא ערוות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם, דא"כ אאי הכיא הש"ך לאיה ביו"ד סימן קנ"ו סק"י רק כו' שהרי אניכו כו' שהאאורעים כו' אחבקים כו', ע"ש, ע"כ אין נפקא אינה:

ב"ש סקי"ד

כרם חמד

דלאדו כו'. ר"ל כיון דרב אקדש אבר בת בתו לא דאי לבתו. וקאאר אדלא השיב כו' כשהיא אקודשת כו', ר"ל דלאדו ארב אחא לאבר דבת בתו ובתו שרון, ולא השיב אידי כו', ז"א דאובר דבת בתו בתו אע"פ שאותרת בלא נתקדשה ליון עאה בקירוב בשר, א"א בנתקדשה לאורה, וה"ה בתו, אע"פ שהיא אותרת בלא נתקדשה, א"א בנתקדשה לאורה. וא"ש **ש"א בתו כו' שוין אזה נשאע כו'.** ל"ע היכי נשאע דראב"ד לא ס"ל כהר"ן, דלשאל לעולא ס"ל כהר"ן דבאו אגן ובת בתו לא אגן, והא דהכיא רשיה לאסורה אם נתקדשה בתו, היינו אדס"ל לרב אחא דבת בתו בלא נתקדשה אותרת בקירוב בשר וא"א בנתקדשה לאורה, כן נאי לריון, אע"ג דבתו אותרת בקירוב בשר בלא נתקדשה, א"א בנתקדשה לאורה, אבל בשאת לא ס"ל כרב אחא דבת בתו אותרת בלא נתקדשה בקירוב בשר, בלא כהר"ן דבתו אגן כו', ול"ע:

[מצוה רצ"ב] הובא דין זה, ולכאורה ל"ע למה השאיטו. ואין לומר דאין נ"א לגירסא דבלא"ה לאסור אכא לבפי עור, הלא נ"א בשם היה אפשר להוסיף עאנו לקראה, דלא שייך לבפי עור רק בקאי בשרי עבדי דהברת, ולף לאיסור דרבנן הוי אכא אסייע עבירה לף ביכול לעשותו בלא"ה, א"א יש כמה נ"א בין אאיסורי דאוריימא או דרבנן והו"ל לנאר כן. ועוד, לף אכא לבפי עור, הלא זה הוי לאו שבכללות ואין לוקין עליו, ולשאעון בן טרפון כיון דקיימן לף בנאף הוי ליה לאו איוחד ולוקין עליו, ובודאי יש

בזה. וכן נראה מצד הדין. אבל טוב יותר שלא לומר כלום. ומכל מקום יכול לשאות את חבירו איך הוא מרגיש מן התענית[נג].

ז. מותר לומר לחבירו ביום תשעה באב "מזל טוב" על הולדת בן או בת, ואין בזה משום איסור שאילת שלום[נד].

ח. חייבים לקום ולעמוד מפני תלמיד חכם ואדם זקן, גם בתשעה באב, וכל שכן שצריך לעמוד מפני אביו ורבו המובהק וספר תורה, אף על פי שיושבים על גבי הקרקע, וכן המנהג פשוט בארץ־ישראל לקום מפני תלמיד חכם והרב המובהק בתשעה באב כמו בשאר הימים[נה].

נג עיקר הדין הוא מן התוספתא (תענית פ"ג ה"א) אין שאילת שלום לחברים בתשעה באב ולהדיוט משיבים בשפה רפה. ע"ש. וכן הוא נמי בירושלמי תענית (פ"א ה"ח). יעו"ש. ומרן בשו"ע (סי' תקנד ס"ב) כתב נמי, אין שאילת שלום לחבירו בתשעה באב. וכן הוא במרדכי מועד קטן (סי' תתצה). יעו"ש. והרב המו"ל בראבי"ה (עמד תרע) כתב, שהנוסח של הראבי"ה בכת"י "לחבירו". וכתב הב"ח (שם) אין שאילת שלום לחברים, היינו תלמיד חכמים. וכ"כ הרמב"ם. אבל מדברי המרדכי שכתב, אין שאילת שלום לחבירו, משמע כל שהוא חבירו אפילו אינם חברים. ע"ש. והמג"א (שם ס"ק כב) כתב על דברי הב"ח, ולא ידענא מאי קאמר, דודאי אסור ליתן שלום לכל אדם, ורק לע"ה שאינו יודע ונותן לו שלום משיבים בשפה רפה. ע"ש.

בענין השאלה לחבירו "איך הוא מרגיש מן התענית" ובענין אמירת "בוקר טוב"

ובענין השאלה מחבירו איך הוא מרגיש מן התענית, כתב בס' אמת ליקב קמינצקי (סו"ס תקנד) שאין זה בכלל שאילת שלום והוא מותר. יעו"ש.

ובענין אמירת צפרא טבא בוקר טוב ועדב טוב, כתבו האחרונים להחמיר בזה, וכן כתב נמי האליה רבא (סי' תקנד ס"ק כא), וכן כתב נמי בפרי מגדים (שם ס"ק כא), והחיי אדם (כלל קלה סי' יג). יעו"ש. וכן כתב נמי הגר"ח פלאג'י בס' מועד לכל חי (סי' י אות נד), ובשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' שע). יעו"ש. אולם הנה בס' לקט יושר חלק א (או"ח עמוד קי ענין ג) כתב, מה שאומר אחד לחבירו בליל ט"ב גוטא נאכט [לילה טוב] אין זה שאלת שלום, אבל מ"מ הוא לא אמר. העתקתי ממהר"י אוברניק יצ"ו שהעתיק ממה"ר פנחס יצ"ו ששמע מהגאון זצ"ל היכא שאסור לשאול בשלום, היינו דוקא בלשון שלום עליכם אבל טוב שבת, טוב יו"ט אינו בכלל שאילת שלום. ע"ש. וכן כתב נמי בשו"ת ישכיל עבדי ח"ו (חיו"ד סי' כה אות ד) שלפי הנהוג אצלינו לומר לחבירו שלום עליכם, מותר לומר לו בוקר טוב או ערב טוב, שאין זה בבחינת שאילת שלום. יעו"ש. וכן העלה לעיקר דינא נמי מו"ר שליט"א בס' חזון עובדיה דיני ארבע תעניות (עמוד של) שמעיקר הדין שפיר מותר לומר בוקר טוב או ערב טוב, אבל מכל מקום טוב להחמיר שלא לומר כלום. יעו"ש.

נד כן כתב בשו"ת להורות נתן ח"ב (סי' לז) שכתב כן להתיר לומר מזל טוב בט' באב, ואין בזה משום שאילת שלום. יעו"ש. וכן כתב נמי בשו"ת אז נדברו חלק יג (סי' ו). יעו"ש. והנה נמי בס' עזר מקודש (סי' כא ס"ו) כתב, שאע"פ שאין שואלים בשלום אשה, מכל מקום מותר לומר לה "מזל טוב" שאין זה בכלל שאילת שלום, אלא ברכה ותפילה שיהיה למזל טוב. ושכן נהגו לומר "מזל טוב" לאשה יולדת ולכלה בעת נישואיה. ע"כ. וממילא הוא הדין נמי לענין ט' באב שאין זה בכלל שאילת שלום. וכן כתב נמי בגרצ"פ פראנק בשו"ת הר צבי (סי' רצ) שהנוהגים לאחל לאבלים "חיים ארוכים" אין זה בכלל שאילת שלום אלא ברכה ותפילה לאריכות ימים ושפיר הוי. יעו"ש. וכן העלה נמי מו"ר שליט"א בס' חזון עובדיה דיני ארבע תעניות (הערה א עמוד שלא) להלכה ולמעשה דשפיר שרי לומר ולאחל "מזל טוב" ביום ט' באב. יעו"ש.

נה כן השיב עט"ר מו"ר שליט"א בשו"ת יביע אומר חלק ג (חיו"ד סימן כז) ביום ב' אדר ב' תשי"ז, לכבוד הגאון המובהק מוהר"ר עזרא עטיה זצ"ל דעובדא הוה לעט"ר מו"ר שליט"א ביושבו באבלות על מרת אמי (שנלב"ע אור ליום ו' כ"א אדר א' תשי"ז, תנצב"ה). ובא הגאון רבי עזרא זצ"ל לנחמו, ועימו אחזות מרעהו רבנים וגדולים ה' עליהם יחיו, ובבואם קם עט"ר מו"ר שליט"א לפניהם משום עשה דכבוד תורה. ובה שעתא העיר לו אזן אחד מן הת"ח הבאים, כי אין האבל רשאי לעמוד מפני ת"ח, דחיישינן פן יאמרו לו "שב", דמשתמע שב באבלות. ותיכף ומיד ענה לו עט"ר מו"ר שליט"א שאין לנו לגזור גזירות מדעתינו ורשאי האבל לקום מפני ת"ח. ולאחר מכן נודע לעט"ר מו"ר שליט"א שכן ענין זה הוא מראש הישיבה הגאון רבי עזרא זצ"ל עצמו הוא, שכל הוא מורה דאין לאבל לעמוד בפני תלמידי חכמים, ובלשון הזה

שאילת שלום

א. מתני' ברכות (נד.), והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. שנא', והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה', ואומר, ה' עמך גבור החיל, ואומר, אל תבוז כי זקנה אמך, ואומר, עת לעשות לה' הפרו תורתיך...

פרש"י בשלום חבירו בשם, בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו...

והנה במכות (כג:) אמר רבי יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, מקרא מגילה, ושאילת שלום [בשם], והבאת מעשר. ופרש"י, דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה' עליך שלום, ואין בו משום מוציא ש"ש לבטלה. ובל"א פירש"י, דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם, ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם, דשלום שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו') וירא לו ה' שלום, לשם ה'. ע"כ.

והנה יש להעיר לפי הל"א דחיוב הוא לשאול בשם, על מנהגינו לומר גוט מארגן, גוט יאהר וכו', כלישנא דעמא דבר, ולא מזכירין שם השם עם הברכה, דלכאורה היה צריך להיות הברכה בכל זמן "שלום עליכם".

והנה איתא בברכות (יד.) אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה שנא' חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, כי במה נחשב הוא (ישעיהו ב') אל תקרי במה אלא במה, ושמואל אמר במה שחשבתו לזה ולא לאלו־ה, ופרש"י כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד אדם... ושמואל לא דריש לשון במה אלא כמשמעו במה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי ע"כ. וכן נפסק בטושו"ע (עיי"ש החילוקי דינים שנסתעפים מזה).

ושם בבית יוסף הביא הרבנו יונה בשם רבנו פרובינציא, דאפי' במשכים לפתח ביתו של חבירו [שהוא עיקר האיסור] אינו אסור אלא כשמזכיר לו שלום, משום דשמו של הקב"ה שלום, אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב, כיון שאינו מזכיר לו שלום.

ותנינן במו"ק (טו.), אבל אסור בשאילת שלום דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל (כד) האנק דום. ובסוף הסוגיא (שם כא:) אמר רב אידי בר אבין הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויים בשלום. אחרים אין שואלין בשלומו שהוא אינו שרוי בשלום. והובא בטור ושו"ע (סי' שפ"ה), שעל אביו ואמו אין שואלין בשלומו כל י"ב חודש.

וכתב ע"ז הרמ"א, ויש מקילין האידנא בש"ש האבל לאחר ל' ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגין לא מקרי ש"ש שבימיהם. והשיג עליו הש"ך וז"ל: "ובאמת אין זה טעם נכון דא"כ תוך ל' נמי ולא מצינו לשום פוסק שחילק בכך" עכ"ל.

ובאר היטב כתב ישוב לדברי הרמ"א: וז"ל: ומיהו אפשר לומר כיון שרוב שאילת שלום שלנו אינו אלא אומר צפרא טבא, וזה מותר שאינו שאילת שלום ממש כדאיתא בב"י בא"ח (סי' פ"ט), והביא בשו"ע שם, לענין שלא יתן שלום לחבירו קודם שיתפלל, וש"מ שכל זה שאנו נוהגין אינו בכלל שאילת שלום כנ"ל, ולכן הקילו לאחר ל'.

ועולה מדברי הבה"ט, דדוקא שאילת שלום האסורה קודם שיתפלל היא האסורה לשאול לאבל, ולהכי ש"ד לשאול לאבל בשאר

לשון. ולפ"ז נמצא ישוב להקושיא מל"א דרש"י במכות על מנהג העולם שלא מברכים בשם אלא בלשון גוט מארגן, גוט יאהר וכדו', דמכיון שפעמים מצינו ששאילת שלום בשם אסורה בגון קודם התפילה ולאבל (על אביו ואמו) כל י"ב חודש, לפיכך המנהג לברך צפרא טבא דמר שלא יכשלו, דהנח להם לישראל וכו'. ודורות הקודמים שקיימו החיוב לשאול בשם, י"ל דידעו להבחין בין המצבים ונזהרו היטב שלא יכשלו.

ואפשר שזו היתה כונת הגרי"ז מבריסק זצ"ל, שיעץ להגיד לאבל בשבת בלשון "גוט שבת" במקום "שבת שלום" (שמעתי מתלמידו הרב רם שהיה רב בחיפה שנת תשל"ב), דכמו שצפרא טבא מותר בכל ימות השבוע כיון שאינו מזכיר שלום, לכן "גוט שבת" ביום השבת מותר. (ובעיקר מה שנראה מדבריו דאבל אסור בש"ש גם בשבת אפשר שסבר מכיון שדברים שבצנעה נוהגים בשבת, הרי שגם בשבת מקרי אין שרוי בשלום).

ברם כ"ז לדברי הבאה"ט, אבל הש"ך ע"כ סבר שאין לדמות שאילת שלום קודם התפילה לאבלות, ונראה דסברתו שיש לחלק משום דגבי שאלת שלום קודם שיתפלל הטעם משום שאינו כבוד למקום להקדים כבוד חבירו ולהשתמש בשמו של הקב"ה קודם שיקבל עול מלכות שמים, וכמו שהביא הב"י (א"ח פ"ט) דברי הארחות חיים, שאם התחיל לברך הברכות אין לחוש כ"כ, כיון שקבל עליו עול מ"ש בברכות. ומשא"כ גבי אבילות דאין האיסור שמשתמש בשמו של הקב"ה, אלא שלאבל אין שלום, הלכך י"ל דכמו שאין לו שלום, כן גם אין לו טובה, וממילא לא שייך לברכו גם בצפרא טבא, [ויש לעיין טובא בזה, שהלא אבל מברך הטוב והמטיב ושהחיינו על בשורת הירושה אם לא שנחלק דשאני טובה הבא לו ממילא].

ומשום כך זקוקים אנו לישוב אחר בדברי הגרי"ז, [ואפשר דלכן אמר רק בדרך עצה ולא בדרך פסק, משום דסבר דאעפ"י שמהש"ך לא משמע חילוק זה, מ"מ יוצאין בזה דברי הבה"ט, ובאבילות הלכה כדברי המיקל].

ונראה בביאור הענין עפ"ד רע"א (או"ח סי' רע"א) על המג"א (ס"ק א') ח"ל, וגם לכאורה לאו דוקא תפילה [יוצאין קדוש שבת דאורייתא], אלא דכל שמזכיר שבת ואומר שבתא טבא ג"כ יוצא, דמ"מ הזכיר שבת ודו"ק, עכ"ד.

וצ"ע בדבריו, דהתינח בתפילה שמזכירין שבחו של שבת יוצאין בזה קדוש דאור', דכן כתב הרמב"ם הל' שבת (פרק כ"ט א'), מ"ע מה"ת לקדש את יום השבת בדברים שנא' זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זוכרהו זכירת שבח וקידוש... אבל איזה שבח שבת איכא בהא דמברך את חבירו בברכת "שבתא טבא".

על כן נראה שבאמירת גוט שבת אין עיקר הכוונה כמו צפרא טבא או א גוטן טאג, או א גוט יאהר וכדו', שלשיטת הש"ך אסור בימי החול לאבל, כי אינו ברכה או דרישה בטובת חבירו, אלא היא הגדת שבח לשבת, כלומר השבת טובה היא, ולכן יוצאין קידוש דאור'. והא דחזינן דמשתמשים בלשון זו כדי לברך איש רעהו, אינו אלא משום שישראל קדושים משתמשים בהגדת שבח זה להביע הדרישה שהשבת הטובה הזו תהיה לך לברכה, וכמו בכל שאילת שלום שמשתמשים בשמו של הקב"ה לברך את חבירו.

ואפשר שזו היתה כונתו דהגרי"ז, דאמירת "גוט שבת" אינה הבעת ברכה גרידא אלא בעיקר היא הגדת עדות ולא דרישה, ולכן אין בו הדין דהאבל שרוי בלא טובה. וכ"ת ש"שבת שלום" ג"כ הגדת עדות הוא שהשבת מביא שלום, י"ל שודאי בשבת כלול כל הברכות "כי היא מקור הברכה", והשלום בכלל, ברם ברכת ה"טובה" היא יוצאת מן הכלל, וע"ד ששמעתי ממו"ר ז"ל — שמקור קדושת שבת היא השביעות רצון של כביכול מבריאתו שראה את כל מה שעשה והוא טוב מאד, וכלה"פ "וירא אלקים את כל

לצוות. שלוי"ן בלע"ז: גזלת העני. והלא מף גזלת העשיר גזלה היא אלא גזלת העני שמין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא השיב על שלומו: ונענע לי ברחמו. כמוזה בברכתי ועוזה ממן (ע"כ):

לצוות לזה: [שם] ואמר רבי חלבו אמר רב הונא, כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר (תהלים לד) **"בקש שלום ורדפהו", ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנא'** (ישעיה ג) **"ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם": [דף ז] אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי (בן זמרא), מנין שהקדוש ברוך הוא מתפלל, שנאמר** (שם נו) **"והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי", תפלתם לא נאמר אלא "(בבית) תפלתי", (מלמד) [מכאן] שהקדוש ברוך הוא (מצלי) [מתפלל]. מאי מצלי, אמר (רבא) [רב זוטרא בר טוביה אמר רב], יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת הרחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין. תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע, פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל יה ה' צבאות, יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי ישמעאל בני ברכני. אמרתי (לפניו) [לו] (רבונו של עולם) יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין, ונענע לי בראשו, מאי קא משמע לן, ברכת הדיוט אל תהי קלה בעיניך: אמר ר' אלעזר אמר רבי חנינא, לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטים ונתקיימה בהם ברכתם, אלו הן דוד ודניאל. דוד דברכיה ארונה (היבוסי), דכתיב** (ש"ב כד) **"ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך". דניאל דברכיה דריוש מלבא, דכתיב** (דניאל ו) **"אלהך די אנת פלח לה בתדירא הוא**

עין אי"ה

סו. היודע בחבירו שהוא רגיל לתן לו שלו' יקדים לו שלו' כו'. מוהרש"א הקשה מהא דגיטין[1] דרב חסדא הוי מקדים שלמא לנכרים, משמע אפי' למי שאינו רגיל להקדים לו שלו', ותי' דמיירי ברגיל להקדים לו, או נכרי משום דרכי שלו'. וב' התי' אינם נראים, דלקמן פ"ב[2] מפורש אמרי', "ומקדים שלו' לכל אדם ואפי' נכרי בשוק", הרי מפורש כל אדם אפי' אינו רגיל, וגבי נכרי נקט אפי'. ולעד"נ דאם פוגע בחבירו, מדת חכמים היא להקדים לכל אדם, אבל אין חובה להשתדל שימצא לו כדי להקדים שלו'. (וי"ל דבשוק קאי אתרוייהו הוי מקדים בשלו' כ"א ואפי' נכרי - ואשניהם אומר בשוק פי' כשיזדמנו לך), אבל ביודע בחבירו שרגיל לתן לו שלו', תשתדל למצא אותו באופן שתקדים לו שלו', והמקרא מוכיח שאמר ע"ז "בקש שלו' **ורדפהו"**

סז. מנין שהקב"ה מתפלל. ציור הדבר, תכלית התפילה אצלנו היא להתרוממות הנפש שתהי' מוכנת להתנהג במעלה יותר רוממה משהיא מתנהגת, ע"כ פועלת התפילה ג"כ על השגת המבוקש, שבהיותו מעולה יותר, ראוי הוא למילוי חסרונו. והנה לפניו ית' אין מעצור להשפיע רב טוב, אבל צריך שיהיו המקבלים מוכנים, וכל ההנהגה המסודרת בתורה ומצות וכל מדה נכונה, היא רק להכשיר את המקבלים לקבל הטוב המתוקן להם. אמנם ביארו כאן סוד מטוב ההנהגה האלהית, ששם דרכים בהנהגתו ית' שיתעלו המקבלים להיות ראויים לקבל רב טוב יותר מכפי מדתם. ואותן הדרכים שמובילים לכך בההנהגה הכוללת, שהם דומים ממש לתכלית שאנו משיגים ע"י התפילה, ד"ז נקרא **שהקב"ה מתפלל.** ומתוך שהגאולה העתידה תהי' אע"פ שלא יהיו ראויים לכך[1], כמו שכ' "וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרועו"[2], ע"כ נקרא ביהמ"ק העתיד, בית תפלתי לגבי הקב"ה.

וזו היתה תכלית החזיון הגדול שהוא קרוב לנבואה שראה ר"י **בן אלישע לפני ולפנים.** אז בהיות מצב האומה הישראלית תלוי ברפיון, ומכשולות רבים גופניים ורוחניים שתו עליה, אז יוכל היות שיבא איש לרפיון ידים ולהתיאש מתקומתם של ישראל ח"ו אם ימוד מדת ההנהגה רק לפי ערך הכנת המקבלים. ע"כ גלה סודו אל עבדו[3] ר"י ב"א, כי יש כאן מדה עליונה הצריכה ברכה, היינו קצת הכנה, עכ"פ מצד יחידי הדור, שהם מכשירים את הכלל לקבל הרבה יותר מכפי המדה הראויה לפי הכנתם. וזאת היא הברכה שבקש ד' צבאות מר"י בן אלישע, למען תחזקנה ידיו, ויחזק ידי עמו וכל העוסקים בעבודת הקודש, לשובב יעקב לאלקי ישעו.

סח. אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך. ההנהגה האלהית העמידה כל הענינים הנמצאים, החמריים והרוחניים ופעולותיהם, הכל בחכמה נפלאה, באופן משיג תכליתם, שהוא להיות מחזק את התכלית המוסרית שהיא פריה של המציאות. והנה חקק השי"ת שתועיל תפילה, מפני התכלית המוסרית היוצאת מהתפילה, לרומם את הנפש ולסור מרע. וכן חקק שברכה תהי' דבר המועיל, כדי שישתדלו הבריות לחיות בשלו' ואהבה, ויהיו ראויים זה מזה לברכה. ע"כ **לא תהי' ברכת הדיוט קלה בעיניך,** שאין הברכה מועלת רק מצד ערכו הפרטי של המברך, כ"א חק כללי הוא מצד שלמות כלל המציאות, ביחושו המוסרי. אמנם מובן הדבר בהיות שהצורך הביא לחק כלל זה במציאות, יהי' ודאי יתרון פרטי בין האישים, ואין להעריך ערך ברכת הדיוט לברכת אדם גדול וצדיק.

סו. 1. סב א. 2. יד א. **סז.** 1. סנהדרין צז ב. 2. ישעיה נט טז. 3. עפ"י עמוס ג ז.

אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי ויכולו, וישבות.. ויקדש אותו...". ומתוך שביעות רצון זו מבריאתו ובששת הימים נולדה קדושת שבת המשפיעה שיהיה לנו שביעות רצון מן הבריאה, והיינו מצות עונג שבת. וכנרמז "מזמור שיר ליום השבת — טוב", השיר של השבת הוא שכל הבריאה היא טובה מאד, וכהמשך הכתוב "ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד" פי' דהגם שיש רשעים בעוה"ז והם גדלים ופורחים בבחינת "ויציצו", מ"מ אין זה סתירה למעשה בראשית שכולו טוב משום שתכליתם היא "להשמדם עדי עד" (עיין מצו"ד). ולכן נהגו להוסיף בלחש הפסוק הקדום לפני יום הששי כהקדמה לקידוש היום, כי עיקר ענין של הקדוש הוא להכיר שהכל טוב.

ולפ"ז אפשר בכונת רע"א דהא דיוצאים ידי קדוש באמירת "שבתא טבא" הוא דוקא בלשון זה — כשמזכיר שהוא טוב, דשבח זה כולל את כל עניניה של שבת, להזכיר שכל הבריאה טוב ומיושבת שאין ח"ו סתירות במעשה בראשית. להכי דוקא כשמברכו ב"גוט שבת" אפשר לומר שעיקר ענינו היא ההגדת עדות ולא ברכה. משום דהטוב הוא מתייחס ביחוד לשבת, בעוד שהשלום, כמו שאר המעלות טובות, הוא צרכי כל ימות החול, וכיון דאינו מתייחס ביחוד לשבת א"א לומר שאמירת "שבת שלום" בעצמותה היא שבח של שבת ועדיין מתקרי שמברך את חבירו. ואפשר שכונת אלו (ספרדים) שמקפידים לומר "שבת שלום", וביניהם יש גם מז האשכנזים היינו כי מעליותא היא לברך חבירו בשמו של הקב"ה כגמ' ברכות דלעיל.

וצ"ע לפי דברי רע"א אם נכון נוהגים אלו שבדרכם לבית הכנסת לתפילת מנחה וקבלת שבת בע"ש, מברכים אחד את חבירו "גוט שבת", אם מקבלים שבת בזה ואסורים במלאכה. ולכאורה היה צריך לכוון בפירוש שרצונו לא לקבל שבת, אם עדיין רוצה לעשות מלאכה.

ב'

יש לדקדק בלשון המשנה "שואל את שלום חבירו" מ"ט נקט התנא דוקא בלשון שואל ולא בלשון מברך את חבירו או נותן לו שלום, כדאיתא בשבת פט. ועיי"ש המהרש"א שמחלק בין נתינת שלום לשאילת שלום.

ונראה לומר דחז"ל השתמשו בלשון שאילת שלום דוקא, משום דאעפ"י שהתירו להשתמש בשמו של הקב"ה לברך את חבירו, מ"מ רצו להכניס הזהירות שלא להוציא ש"ש לבטלה, והו"ל כאילו שואלין רשות מהקב"ה לברך חבירו בשמו.

ודוגמא לזה, כמו ששמעתי ממו"ר שלכך משתמשים בבטוי "יראת שמים" ולא "יראת ה'" כמו שאומרים "אהבת ה'" ולא מצינו בטוי "אהבת שמים", כי הזהירות שלא להוציא ש"ש לבטלה היא תנועה של יראה, ולכן בבטוי עצמו נמנעים מלהזכיר ה', לכן שינו את הבטוי מן "יראת ה'" כלשון המקרא ל"יראת שמים", והנח להם לישראל אם לאו נביאים הם בני נביאים הם.

עין יעקב

אמרות בענין שאילת שלום

ברכות פרק שני יד.

רש"י

סד חדלו לכם מן האדם. כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד האדם דאי לאו הכי למה ליה לחדול. ושמואל לא דריש ליה לשון במה אלא כמשמעו במה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי: **שואל מפני הכבוד.** והא קריאת שמע קודם תפלה הוא וקתני שואל: **תרגמא רבי אבא.** להא דרב ושמואל דאסרי: **במשכים לפתחו.** אבל פגע בו בדרך שואל: הכי גרסינן אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור (לו) לאדם לעשות חפציו עד שיתפלל (שנאמר צדק לפניו יהלך):

מהרש"א קעה

סד כאלו עשאו במה וכו'. הענין בזה כמ"ש שהתפלה היא במקום עבודת הקרבן והרי זה שמקבל פני חבירו בשאילת שלום קודם שמקבל פני שכינה בתפלה הוא דמיון ההולך להקריב בבמה ומניח להקריב קרבנו ית' שע"ג מזבח שבמקדש: **אסור לאדם לעשות חפציו כו'.**

סד * אָמַר רַב: כָּל הַנּוֹתֵן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, כְּאִלּוּ עֲשָׂאוֹ בָּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב) **"חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ, כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא". אַל תִּקְרֵי 'בַּמֶּה', אֶלָּא בָּמָה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בַּמֶּה חֲשַׁבְתּוֹ לְזֶה וְלֹא לָאֱלוֹהַּ? מֵתִיב רַב שֵׁשֶׁת: בַּפְּרָקִים - שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד וּמֵשִׁיב. תִּרְגְּמָא רַבִּי אַבָּא: בְּמַשְׁכִּים לְפִתְחוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹנָה, אָמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל הַנּוֹתֵן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, עֲשָׂאוֹ בָּמָה. אֲמַר לֵיהּ: 'בָּמָה' קָאָמַרַתְּ? אֲמַר לֵיהּ: [לֹא], 'אָסוּר' קָאָמֵינָא, כִּדְרַב אִידִי בַּר אַבִּין, דַּאֲמַר רַב אִידִי בַּר אַבִּין, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַשְׁיָאן: אָסוּר [לוֹ] לְאָדָם (לִתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ וְלָצֵאת לַדֶּרֶךְ) [לַעֲשׂוֹת חֲפָצָיו] קֹדֶם**

ציונים

אסור ליתן שלום לאדם קודם התפילה. יערות דבש ח"א דרוש טו ד"ה אמנם. רצ"ה צדקת הצדיק אות רמו.

אסור לאדם לשום לדרך פעמיו. אור החיים בחקתי כו/ג.

ליקוטים

כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל וכו'. הקשה הרי"ף ז"ל מנ"ל דאיירי בנותן שלום קודם תפלה. ונ"ל בס"ד דדייק מ"ש נשמה באפו כי האדם בלילה מפקיד נשמתו להקב"ה ובקר מחזירה לו ונכנסת דרך חוטמו כאשר היה בעת הבריאה דכתיב (בראשית ב) ויפח באפיו נשמת חיים. ולזה אמרו חדלו לכם מן האדם בזמן שהנשמה היא באפו שחוזרת בו בבקר דרך החוטם, ומכאן משמע שהוא קודם תפלה. ושוב ראיתי בזוה"ק פ' תצוה דף קפ"ב ע"א שכתב מקדש מלך שם וז"ל ופסוק חדלו לכם מן האדם נ"ל כמו שאמר הרב שהנשמה החוזרת בשחרית אינה מתיישבת במקומה אלא עד אחר שתתפללו, וז"ש הרב אשר נשמה באפו שעדיין היא באפו, והטעם כי הרשימות של אור המוחין שנסתלקו בלילה אינם חוזרים להאיר ממש אלא עד שיתפלל ואור מעט שמאירים קודם תפלה במה נחשב הוא לערך מה שלאחר תפלה עכ"ל ע"ש. ולפ"ז אתי שפיר הילפותא הכי דמשמע דאיירי קודם תפלה. ונ"ל בס"ד דיליף מכאן על השלום מן תיבת לכם דנראה יתיר, לכך מפרש חדלו גם מן השלום שהוא נותן לכם כמ"ש רז"ל גדול השלום שניתן לישראל שנאמר ה' יברך את עמו בשלום (בן יהוידע):

הרי"ף

סד כל הנותן שלום לחבירו וכו'. וקשה מנ"ל דמשתעי קרא בנותן שלום קודם התפלה ועוד מנין לו לומר אל תקרי. ונ"ל שדקדקו ז"ל מ"ש הכתוב אשר נשמה באפו וכי יש אדם שאין נשמה באפו. ועוד מאי חדלו דקאמר לכך דרשו באדם שקם ממטתו והחזיר לו הקב"ה נשמה לגופו והוא מקדים לפתחו של אדם חבירו שגם הוא החזיר לו הקב"ה הנשמה לפגרים מתים. ובזאת הטענה אמר חדלו לכם מן האדם שלא להקדים לשאול בשלומו לפי שעיניכם הרואות אשר נשמה באפו שהחזיר לו הקב"ה הנשמה באפו שהחזיר לכם נשמתכם חדלו א"כ מן האדם שהחזיר לו הקב"ה נשמתו ואלמלא החזירה לו היה גופו מת ואיך יקחך לבך להקדים לו שלום ואינך רואה שנשמתו פקודה ביד קונו כמו נשמתך והחזירה גם לו גם לך וראוי להקדים בתפלה ושבח למחזיר לכם הנשמה וזה שדקדק לומר ונמצא שטעם החדלה שאמר חדלו מן האדם הוא מטעם שוה לכם אשר נשמה באפו של כל אחד גם לו גם לכם וכפי זה יקשה מה חזר לומר טעם אחר כי במה נחשב הוא כיון שכבר נתן טעם אשר נשמה באפו והוה ליה נותן טעם אחר טעם. לזה הוכרח לדרוש אל תקרי כי במה נחשב לומר שאינו נחשב לכלום כי אין צורך לטעם זה כיון שכבר נאמר טעם אשר נשמה באפו אלא הכי קאמר שמן הראוי חדלו לכם אתם מדעתכם צריכין לחדול מן האדם שלא להשכים לפתחו ולשאול בשלומו לפי שאותו אדם נשמה באפו שהחזיר לו הקב"ה וראוי להקדים בתפלה למחזיר הנפשות ודע לך כי במקום שחשבת לגדלו בקדימת שלום אתה משפילו כי במה אתה עושה אותו כמו ע"ז. ועוד היה נראה שדקדק אל תקרי לפי שכפשוטה הול"ל כי מה נחשב הוא. ועוד יתור הוא כי די לומר כי במה נחשב. אלא לומר כי במה של ע"א נחשב הוא שעשיתו במה. ושמואל דרש הכי במה חשבתו לזה ולא לאלוה כלומר כיון שחיותו של זה תלויה בקונו שהחזיר לו נשמה במה חשבתו לזה ולא לאלוה המחיה הנותן נשמה לעם: **במה קאמרת אמר ליה אסור קאמינא.** וקשה ודלמא כרב סבירא ליה. ואפשר דאפילו רב לא אמר עשאו במה אלא כאילו עשאו במה ולכך הוקשה לו במה קאמרת אך אכתי קשה דאמאי נייד ואמר אסור קאמינא ולימא כאילו עשאו במה קאמינא וצ"ע. ויש גירסא אחרת

עיון יעקב

סד כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה. מדמה השלום לקרבנות כי הקרבנות הם שלום בין ישראל לאביהם שבשמים כדאיתא במדרש תנחומא הובא בילקוט פ' צו דף קל"ו ע"ד רמז תש"ג ומהאי טעמא הכהנים המה בעדת שלום כדכתיב בפינחס (במדבר כה) הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם וכן באהרן הוא אומר (מלאכי ב) בשלום ובמישור הלך אתי וראוי להקדים שלום לקונו בתפלתו כדאמרינן (שכל טוב בראשית פ"נ) עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועוד יש לומר משו"ה קאמר כאילו עשאו במה כמו המקריב בבמה לשם שמים ומתכוין לשם מצוה אפ"ה נחשב לו לאיסור כעין זה הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל: **א"ל במה קאמרת.** נראה דקושיית ותמיהת הש"ס כן הוא כיון דקאמרת כאילו עשאו במה א"כ בזמן היתר הבמות מותר לעשות כן וע"ז מתמיה הלא הפסוק סתמא קאמר חדלו לזה קאמר אסור קאמינא כלומר דבכל פעם הוא

ענף יוסף

סד כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כו'. מה דנקט לחבירו לאו דוקא ה"ה דאפילו לגדול ממנו אסור. וכן מוכח מקרא. ומכ"ש לשמואל דאמר במה חשבת לזה ולא לאלו־ה ולכך פריך שפיר ממתני' דשואל מפני הכבוד ופשוט. ונסתלק קושית הצל"ח (מעין הברכות): **וכדרב אידי בר אבין דאמר רב אידי בר אבין כו' אסור לאדם ליתן שלום לחבירו ולצאת לדרך קודם שיתפלל** כן הוא הגירסא בעין יעקב. וכתב רש"י

ברכות פרק שני יד.

קעו מהרש"א

כ"ה גירסת רש"י אבל הרי"ף והרא"ש גרסי אסור לאדם לצאת לדרך כו' ויהיה לדרש קמא כנוי וישם על האדם דאחר שהתפלל ישים האדם לדרך פעמיו. ולדרש שני שהקב"ה עושה לו חפציו כו' יהיה כנוי על הקב"ה שישים הקב"ה לדרך פעמיו להצליח בה ודרשו צדק מלשון תפלה כמו שמעה ה' צדק הקשיבה וגו' ודרשו לפניו מלשון קודם בזמן כמו לפני בוא יום ה' וגו' וק"ל:

סה כל המשביע עצמו מד"ת כו'. דרישא דהאי קרא מיירי בד"ת ירא"ת ה' לחייס ושבע וגו' והיינו שמשביע עצמו מירא"ת ה' ולן ולא סגי ליה בק"ש לחוד אין מבשרין אותו בשורות רעות דהיינו שלא יבהלוהו חלומות רעים וק"ל: [מ"ט

שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פה) **"צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ [וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו]". וַאֲמַר רַב אִידִי בַּר אַבִּין, אֲמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַשְׁיָאן: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְיוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ חֲפָצָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ, וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו".**

שם **סה * אָמַר רַבִּי [יוֹנָה, אָמַר רַבִּי] זֵירָא:** [אִיתָא גַּם לְקַמָּן דַּף נה: וְעַיֵּן שָׁם בַּמַּהֲרְשָׁ"א] א**כָּל הַלָּן (שִׁבְעָה לֵילוֹת) [שִׁבְעַת יָמִים] בְּלֹא חֲלוֹם, נִקְרָא 'רָע'. שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי יט) **"וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל יִפָּקֵד רָע". אַל תִּקְרֵי 'שָׂבֵעַ' אֶלָּא 'שֶׁבַע'. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי [אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי] חִיָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּא: הָכִי אָמַר רַבִּי [חִיָּא אָמַר רַבִּי] יוֹחָנָן: כָּל הַמַּשְׂבִּיעַ עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי־תּוֹרָה וְלָן, אֵין מְבַשְּׂרִין אוֹתוֹ בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשָׂבֵעַ יָלִין - בַּל יִפָּקֵד רָע". [פִּיסְקָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין "וַיֹּאמֶר" לֶ"אֱמֶת וְיַצִּיב" לֹא יַפְסִיק. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, דַּאֲמַר בֵּין "אֱלֹהֵיכֶם" לֶ"אֱמֶת וְיַצִּיב" לֹא יַפְסִיק. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? דִּכְתִיב** (ירמיה י) **"וַה' אֱלֹהִים אֱמֶת].**

רש"י

צדק. תפלתו שמצדיקו לבוראו והדר וישם פעמיו לדרכי חפצו: **סה אל תקרי שבע אלא שבע.** ילין בל יפקד מן השמים בחלום הרי הוא רע לכך אין משגיחין לפוקדו: [וה' אלהים אמת. לכך אין מפסיקין בין אני ה' אלהיכם לאמת]:

דר"י דכתיב וה' אלהים אמת כו'. והוא רמז על מדתו של יעקב שהוא קו האמצעי וקאי אמת אדלעיל אה' אלהיכם אבל בכל הפירושים איכא דאמת ויציב כו' ט"ו לשונות הן מוסבים אדלמטה אהדבר הזה וצ"ל דקאי מלת אמת אדלמעלה

עיון יעקב

אסור כאילו הקריב בשעת איסור הבמות: **כל המתפלל ויוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך.** ודרש צדק מלשון תפלה ע"ד דאמרינן בב"ב דף יו"ד ע"א ר' אלעזר יהב פרוטה לעני והדר מצלי אמר דכתיב (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך:

סה כל הלן ז' לילות בלא חלום נקרא רע. אפשר לומר הטעם כי אין מראין לאדם אלא מהרהורי לבו כדכתיב (דניאל ב) ורעיונך על משכבך סליקו והרהור עבירה אין אדם ניצול בכל יום ואף גם הרשעים אחר שנתמלא תאותם ביצה"ר מלאים חרטות ומהרהרים תשובה בלבם וזה שלא נחלם לו חלום תוך ז' ניכר ונראה שעשה עבירה בפועל ולא הרהר בתשובה כלל לכך נקרא רע:

הרי"ף

בגמרא העושה חפציו קודם שיתפלל עשאו במה והשתא ניחא דהא לא איירי במאי דאיירי רב בנותן שלום לחבירו ולכך הקשה במה קאמרת ומשני אסור כרב אידי והתם נמי גרסינן אמר רב אידי אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל ולזה אפשר שכוון רש"י בלשונו שאמר ה"ג אמר רב אידי אסור לאדם לעשות חפציו וכו' הכוונה שלא לגרוס בדברי רב אידי אסור ליתן שלום אלא אסור לעשות חפציו וכו'. ועוד אפשר דגם לגרסתנו דאמר רבי יונה כל הנותן שלום אמר רש"י ה"ג אמר רב אידי כלומר דלא גרס כדאמר רב אידי לפי שר' יונה איירי בנותן שלום ורב אידי איירי בעושה חפציו אלא אמר רב אידי שהוא ענין בפני עצמו:

סה אל תקרי שבע. הוקשה לו דהיכי קאמר שהאוכל ושבע לא יפקד רע והלא מתוך השובע אפשר לראות קרי לכך צ"ל אל תקרי שבע מענין שובע אלא מלשון שבע ימים שלא יפקד בחלום הוא נקרא רע:

ענף יוסף

ה"ג אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם לעשות חפציו עד שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך יצדק תפלתו שמצדיקו לבוראו. והדר וישם פעמיו לדרכו חפצו ע"כ. ולפי גירסתו לא גרסינן נמי הא דאי' בגמרא שלפנינו אמר רבי יונה אמר רבי זירא כל הנותן שלום לחבירו קודם כו' אמרו לו במה קאמרת כו' כדרב אידי בר אבין. אבל הרי"ף והרא"ש גרסי אמר רבי יצחק בר אשיאן אסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך כו'. וכתב הצל"ח ולפי גירסתם צריך לומר שגם בדברי רבי יונה א"ר זירא היו גרסי כל היוצא לדרך קודם שיתפלל שהרי על זה מסיק וכדרב אידי עכ"ל. אבל לפי גירסת רש"י ליכא למימר שגרסינן בדברי רבי יונה א"ר זירא כל העושה חפציו קודם שיתפלל. דא"כ היה לו לרש"י לכתוב ה"ג דאמר רב אידי כו' ומדכתב ה"ג אמר רב אידי כו'. משמע שמוחק כל דברי רבי יונה א"ר זירא ודו"ק:

יד יוסף

א ברכות דף נ"ה ע"ב ושם אי' רבי זעירא ובשאלתות:

ציונים

כל הלן ז' לילות בלא חלום נקרא רע. ראשית חכמה שער האהבה פ"ו.

כל המשביע עצמו מד"ת ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות. ראשית חכמה שער הקדושה פ"ז. רצ"ה צדקת הצדיק אות קו רמה. משך חכמה בראשית נ/י.

ליקוטים

כל המתפלל ויוצא לדרך כו' שנאמר צדק לפניו יהלך. פירש הגאון יעב"ץ בסידור שלו דר"ל צדק לפניו יהלך ר"ת צלי (לקוטי חבר בן חיים):

א"ר חייא וכו' כל המשביע עצמו מד"ת ולן אין מבשרין וכו'. יש לדקדק אם כוונתם ז"ל שהגזירה הרעה הנגזרת עליו מתבטלת ע"י זה מכל וכל. היה לו לומר לשון מבורר שכל גזירה מתבטלת ממנו. אלא וודאי שהגזירה קיימת. רק שיועיל זכות זה שלא יבשרוהו וא"כ לא ידענא מה טיבותו בזה. שהרי אדרבה היה טוב לו יותר שיבשרוהו מתחלה שמעותד לרעה כדי שישתדל לבטלה או להקל אותה בתפלה או בשאר דרכים. ונראה בזה שמלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא. והוא שכמו במלך שבהיות הגזירה הרעה עדיין מוכתבת רק אצל המלכות בלבד ולא יצאה לחוץ. ולא נודעת לבריות. עדיין יש תקוה קרובה להמליץ בעדו. ולבקש רחמים ולבטלה. אבל אחר שכבר יצא הפקודה מן המלך וכבר נתפרסם. והוכרז במדינה. אז קשה מאד לבטלה. ככה במלכותא דרקיע. שבעוד שהגזירה

טעם כי לדבר זה שהיא היראה נברא האדם כפרש"י בספר קהלת אבל השתא דהכל נשמע את האלהים ירא גו' מדבר בשבח ומעלה של ירא אלהים, יש לנו לפרש גם סיפא דקרא כי זה כל האדם בשבחו של ירא אלהים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולא פליגי אלא כל חד וחד חדא מג' עולמות נקט במלתיה ז"ש כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל האדם דהיינו גם עולם המלאכים לא נברא אלא בשביל האדם שהוא בעל בחירה כדי לזכותו אם יהיה ירא אלהים וישמור מצותיו כדאיתא במדרשות, ושאמר שקול הוא כנגד כל העולם דהיינו עולם האמצעי כמ"ש [ב"ב עה.] פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ובשאר צדיקים כתיב והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וככוכבים גו'. ושאמר כל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לזה.

שָׁקוּל זֶה כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי [אוֹמֵר, וְאָמְרִי לַהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן זוֹמָא] אוֹמֵר: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לֹא נִבְרָא אֶלָּא לְצֶוֶות לָזֶה.

לצוות. שלוו"ן בלע"ז: **כו גזלת העני.** והלא אף גזלת העשיר גזלה היא אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא השיב על שלומו:

שם **כו** * **וְאָמַר** רַבִּי חֶלְבּוֹ, אָמַר רַב הוּנָא: כָּל שֶׁיּוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא רָגִיל לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם, יַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לד) "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ", וְאִם נָתַן לוֹ וְלֹא הֶחֱזִיר, נִקְרָא 'גַּזְלָן', שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ג) "וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם".

דהיינו עולם התחתון לא נברא אלא לצוות לו בעלמא כדי שישמשו אותו ויעשו עבודתו כדאמרינן בפרק הרואה [לקמן נח.] בן זומא ראה אוכלסא ע"ג מעלה בהר הבית אמר ברוך שברא כל אלו לשמשני וקל להבין:

כו יקדים לו שלום כו'. אבל אם אין רגיל ליתן לו שלום לא יקדים לו שלום דשמא חברו לא יחזיר לו שלום ויקרא גזלן ומיהו בס"פ הניזקין [גיטין סב.] קאמר דרב חסדא היה מקדים שלמא אפי' לעובד כוכבים ואפשר ברגיל ליתן לו שלום. א"נ מפני דרכי שלום עשה כן לעובד כוכבים וגם אם לא יחזיר לו שלום אין לחוש עליו אם יקרא

הכותב

ומותרות אבל עיקר הפרי הוא הירא את ה' ורבי אבא חלק עליו ולא הסכים לומר שאחרי בריאת האיש ירא את ה' תהיינה לבטלה כל שאר הבריות כולן ולתקן זה אמר שקול זה כנגד כל העולם ור"ל בודאי הוצרכו כל הבריות אבל יש כמה מעלות לבריאת ירא ה' כי לו שקול ישקל במאזנים לשום מצד אחד כל בריות העולם ומצד אחר הירא את ה' ישאו יחד זה כנגד זה והוצרכו שניהם. ובן עזאי בעיונו הדק רצה להנצל מכל הדוחקים כי לא יתכן שנאמר שבריאת כל דברי העולם תהיה שקולה לבריאת הירא את ה' וגם להנצל מן הדוחק שזכרתי בדברי רבי אבא תקן הכל באמרו בשביל לצוות לזה. ר"ל שמציאות כל שאר הדברים הוכרח ולא מצד עצמו וגם לא בשביל שיברא זה בלבד כדברי רבי אבא אלא הכרח בריאה הוא כי הירא את ה' צריך לחברה מי שיאפה לו פתו ויתקן לו מלבושו לתקן זה הוצרכו כל הבריות להיותם קיימות כדי לשמש לירא את ה' כדברי בן זומא ברוך שברא כל אלו לשמשני:

עיון יעקב

ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קיא) כי ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג) שבה ברא את עולמו כדאיתא בריש בראשית רבה וכיון שהכל נברא בשביל אדם שיש בו יראת שמים לכך שפיר קאמר ראשית חכמה יראת ה' ועוד יש לומר ע"ד דאיתא במכילתא הובא בילקוט ריש פ' יתרו ירא אלהים זה שעושין פשרה בדין עכ"ל ויש ג"כ רמז לזה בפרשה מקץ שמתחלה נתן יוסף לאחיו במשמר ולבסוף נכנס בפשר ויאסור רק אחד מהם ויאמר את האלהים אני ירא וגו' ופשרה הוא רחמים בדין כתחלת ברייתו של עולם שיתף רחמים בדין וזה על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום (אבות פ"א מי"ח) שהוא פשרה שכולל כולם לכך שקול זה כנגד כל העולם וכולו לא נברא אלא לצוות לזה כיון שאוהב שלום ורודף שלום: **שקול זה כנגד כל העולם כולו.** כי אדם הוא עולם הקטן כשעושה רצונו כידוע ליודעי חן ועוד דהא כל העולם לא נברא אלא בשביל שייראו מלפניו שנאמר (קהלת ג) והאלהים עשה שייראו מלפניו כדאיתא בשבת דף ל"א וזה שירא אלהים הוא שקול כנגד כל העולם:

כו כל שיודע בחבירו שרגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום. אפשר לומר דהכי קאמר מי שרגיל ליתן לו שלום ופעם

הרי"ף

יכול לעמוד ורבי אבא סבר כי הם שקולים שניהם העולם והאדם ובן עזאי סבר האדם הוא העיקר והיה אפשר להתקיים לבדו בלי עולם אלא בריאת העולם היה לצוות לאדם וללוותו עם העולם כי בהיותו מתלוה עם העולם ימצא האדם קורת רוח ואע"פ שהיה לו אפשרות להתקיים בלא עולם מ"מ טובים השנים כאחד העולם והאדם שהם חברה טובה בעולם:

עץ יוסף

בשביל זה. כי האדם הנעלה הוא המכוון בכלל הבריאה על כן אמר כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. בלשון שלילה מוחלטת: **שקול זה כנגד כו'.** ר"ל בודאי הוצרכו כל הבריות. אבל יש כמה מעלות לירא ה' שהוא שקול כנגד כל בריאות העולם: **אלא לצוות לזה.** כי הירא את ה' צריך לחברת מי שיאפה לו פתו ויתקן לו מלבוש. לתקון זה הוצרכו כל הבריות להיותם קיימות כדי לשמש את הירא השם. כדברי בן זומא ברוך שברא כל אלו לשמשני (הכותב):

כו גזלת העני בבתיכם. והלא אף גזלת העשיר גזלה

ציונים

כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה. רצ"ה רסיסי לילה אות א, מחשבות חרוץ יט ד"ה ויעקב. משך חכמה ויקרא יט/ב. מכתב מאליהו-א 147. משנת רבי אהרן ח"א טו סא (אוצר החכמה!) קס, ח"ב רמה.

ואם נתן לו שלום ולא החזיר נקרא גזלן וכו'. בינה לעתים דרוש סד ד"ה ונקרא. מהר"ל נת"ע-א נתיב השלום פ"ב. קול אליהו ברכות אות קעח. דעת תורה שמות יא, דברים-ב קפג. מכתב מאליהו ד 247.

אוצר בלום

מהרש"א ד"ה יקדים. גם במס' זו דף יז ע"א איתא הכי בר' יוחנן בן זכאי ולא שייך קצת תירוצו של המהרש"א ויש ליישב:

ליקוטים

אלא בשביל זה וכו'. וראוי להבין שמאמר רבי חלבו הרצון כי באמצעות היראה יגיע למעלת השלמות הגדול עד יפורסם בעולם ויהיו דברים נשמעים ובאים מפי עושיהם כמ"ש בתארי המשיח. ואמנם המחלוקת באומרו כי זה האדם הנה הוא מיוסד על היחס בין העולם השפל והאדם. הא' חשב כי מעלת האדם למה שהוא תכלית השפלים ולא נבראו כי אם בעבורו ולכן נברא אחרון. והב' יראה כי לכל נמצא תכלית ייחדהו ואמנם מעלת האדם מצד צורתו היותר שלמה עד שכל השפלות נשללות בו כמו החלקים בכל. והג' יראה שמעלתו איננה מזה הצד אבל למה שהוא אדון עליהם באמצעות שכלו ומשתמש בם בכל אשר יחפוץ כאלו כלם נבראו להיותם תחת מצותו. ואיך שיהיה נתבאר מזה כי היראה פתח השלמיות כולן (עולת שבת):

העובד כוכבים גזלן ועוד שמעתי בזה דלפי שהדרך ארץ למשיב לכפול שלוס וכיון דאין כופלים שלוס לעובד כוכבים כדאמרינן התם היה רב חסדא מקדים לו שלוס כדי שיכפול לו העובד כוכבים שלוס ואילו הי' העובד כוכבים מקדים לו שלוס הי' רב חסדא צריך לכפול לו שלוס לפי הדרך ארץ ומפני דרכי שלוס *):

*) עי' ביו"ד סימן קמ"ח סעי' י' ובט"ז שם:

כז מנין שהקדוש ברוך הוא מתפלל כו'. ועינו בית תפלתו הוא המקדש של מעלה המכוון נגד המקדש של מטה כדאמרינן פרק אין דורשין [חגיגה יב:] זבול שבו בית המקדש ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב כו' והיינו שמכוון נגד מקדש של מטה כמו שלמטה מתפללין שיגולו רחמיו עלינו כן מלמעלה הקדוש ברוך הוא מתפלל על כך כדמסיק

דף ז. **כז * אָמַר** רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי (בֶּן זִמְרָא) מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְפַּלֵּל? שֶׁנֶּאֱמַר (שם נו) "וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי, וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי", "תְּפִלָּתָם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא (בְּבֵית) "תְּפִלָּתִי", (מְלַמֵּד) [מִכָּאן] שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (מְצַלֵּי) [מִתְפַּלֵּל]. מַאי מְצַלֵּי? אָמַר (רָבָא) [רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה, אָמַר רַב]: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנַי, שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמַי אֶת כַּעֲסִי, וְיָגוֹלוּ רַחֲמַי עַל מִדּוֹתַי, וְאֶתְנַהֵג עִם בָּנַי בְּמִדַּת הָרַחֲמִים א וְאֶכָּנֵס לָהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין.

הרשב"א

כז כתב הרשב"א ז"ל על מאמר שהקב"ה מתפלל יש בהגדה זו סוד נשגב מאד גם יש לה חיצון נכון ותחלה אגיד לך מה שראיתי בה לגאון ז"ל. אמר הגאון כי למדו הקב"ה למשה במראית העין סדר בקשת רחמים והתפלה כמו שאמרו [ר"ה יג:] שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור שיורד לפני התיבה ולמד את משה בפרשה ויעבור ה' על פניו ויקרא וכן הוא אומר (שמות לג) אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך ועל אותה שעה אמרו מנין שהקב"ה מתפלל וכן מפורש בתורה כי כן אמר (שם לד) ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת וקאמר משה אתה הוריתנו לומר י"ג מדות שנאמר כאשר דברת לאמר. וכן אמר יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי למדנו לומר יה"ר מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך וכו'. ודרך הגאון ז"ל ישר אם היה לשון ההגדה מסכים עמו וכדי ליישב לשון ההגדה יש לי לפרש ואקדים הקדמה וכו' האריך בזה קצת וסוף דבריו מה שנאות לפי ההגדה הזו שהקב"ה ברא ג' מינים המין האחד

חידושי גאונים

כז מנין שהקב"ה מתפלל וכו'. עיין בדברי הרשב"א בעין יעקב ודבריו מתוקים מדבש ואני מוסיף מעט על דבריו ולפרש למי כביכול הוא מתפלל ואומר אני אצלנו עמו וצאן מרעיתו הוא מתפלל ומבקש מאתנו שנטיב מעשינו ונשוב בתשובה לפניו ובזה נגרום שיהיה רצון מלפניו שיכבשו רחמיו וכו' כי תמיד זהו רצונו אך שעוונותינו מעכבים. ואל תתמה שאני מפרש שאצלנו הוא מתפלל ומאתנו הוא מבקש דבר זה כי מקרא מלא הוא (דברים י) מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' הרי שהוא שואל ומבקש דבר זה מאתנו כי בידינו היא כי נתן לנו הבחירה בדבר זה. ולכן הוא מבקש דבר זה מאתנו וכמפורש ביחזקאל (לג) שהקב"ה מבקש למה תמותו בית ישראל שובו וחיו וכמו כן כל הנביאים מלאים מזה וזה ג"כ כוונת הראיה שהביא בעל מימרא זו מקרא דבהמ"ק נקרא בית תפלתי ואין הכוונה להגביל בו מקום מיוחד שמתפלל שם. אבל הכוונה שהקב"ה אומר שאלו התפלות שאנו מתפללים בבית הזה שישרה קודשא בריך הוא שכינתו שם בתוכנו אלו בקשות בעצמם הם תפלתו ובקשתו כביכול וזהו הרצון לפניו ובזה ג"כ ניחא מה שאמר ישמעאל בני ברכני שהכה"ג ביום הקדוש במקום הקדוש הזה יכוון מאד לכפר בקטורת על העם ובזה יהיה רצון מלפניו לכבוש רחמיו והול"ל ישמעאל בני ברך את עמי ישראל ואמר ברכני להראות לו כאילו הוא כביכול רוצה ברכתו להודיע שלא תהא ברכת הדיוט קלה וכדמסיק (צל"ח): **מאי מצלי.** שמעתי בשם מרן הגאון חת"ס זצוקל"ה דהיינו

עיון יעקב

אחת נולד איזה שנאה או קטטה ביניהם ואינו נותן לו שלום יקדים הוא לומר לו שלום תחלה כדי שלא יחזיק במחלוקת ולזה שפיר קאמר ואם נתן לו ולא החזיר לו בשביל קטטה שנולד ביניהם נקרא גזלן:

כז מאי מצלי יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי. אע"פ שהוא עצמו הרצון כפי רצונו ומה צריך לתפלה מכל מקום יש לומר שתפלתו שהצדיקים יתפללו על זה והקב"ה רצון יראיו יעשה כי הקב"ה

עץ יוסף

היא. אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא השיב לו על שלומו. עוד י"ל שמפרש תיבת העני כמו עני מלכא בדניאל. ובזה מרומז שמה שלא החזיר לו השלום נקרא גזלה (מדרש תנאים):

כז מאי מצלי כו' יהי רצון מלפני כו'. הכוונה שכביכול הקב"ה מתפלל אצלנו עמו וצאן מרעיתו. ומבקש מאתנו שנטיב מעשינו ונשוב בתשובה לפניו ובזה נגרום שיהיה רצון מלפניו שיכבשו רחמיו וכו'. כי תמיד זהו רצונו אך שעוונותינו מעכבים. ואל תתמה שהקב"ה מתפלל ומבקש אלינו. כי מקרא מלא מי יתן והיה לבבם זה וגו'. ועוד כתיב ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו' (הרשב"א בתוספת ביאור של הצל"ח): **ויגולו רחמי על מדותי.** כי נכמרו רחמיו מתרגמינן אתגוללו רחמוהי. ור"ל שיהמו רחמי על

יד יוסף

א ברכות דף מ"ה ע"ב. כתובות דף ל"ז ע"א. ב"ק דף ל"ט ע"ב. ב"מ דף כ"ד ע"ב. שם ל' ע"ב:

ציונים

מנין שהקב"ה מתפלל. מהר"ל באר הגולה נא. יערות דבש ח"ב דרוש טז ד"ה אבל. רצ"ה דובר צדק אות ד ד"ה ולבירור, צדקת הצדיק אות ריב.

ליקוטים

מנין שהקב"ה מתפלל כו'. אין הדבר כמשמעו. אבל דבריהם ז"ל על דרך חידה ומשל[illegible] אמורים והענין הוא כי רצו להראותם התאוה והחשק של הקב"ה לרחם על ישראל עם סגולתו. לולי שגרם החטא והוא אלהי המשפט וכך אמרו בשמות רבה (פט"ו אות טז) גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (בראשית מו) אנכי ארד עמך מצרימה. גלו לעילם שכינה עמהם וכו' פי' שכינה עמהם בעזרם ובסיועם כי הוא ית' לא עזב אותנו ולא יעזבנו לעולם ולנצח נצחים כמו שכתוב (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם [illegible] מאסתים ולא גע[illegible] לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם וכן אמר הנביא (ירמיה ל) כי אותך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך. וזו ההפלגה וההבדל בין האומה הישראלית לעובדי כוכבים כי אלה אם יעברו על דברי האל וילכו בדרך לא טובה. ישמדם ויהרסם מן הארץ ויאבד זכרם מן העולם. כמו שמצינו באנשי נינוה שאמר עליהם הנביא (יונה ג) עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת. ואילו לא היו שבים מדרכם הרעה במלאכות יונה בן אמתי היו מתים כולם בהפיכת

ברכות פרק שני יז.

רש"י

מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּאַבַּיֵי: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה, מַעֲנֶה רַךְ וּמֵשִׁיב חֵמָה, וּמְדַבֵּר שָׁלוֹם עִם אֶחָיו וְעִם קְרוֹבָיו וְעִם כָּל אָדָם, [עַיִן בְּגִטִּין דַּף סא. בַּמַּהֲדוּרָ"א] וַאֲפִלּוּ עִם עוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּשּׁוּק, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָהוּב לְמַעְלָה וְנֶחְמָד לְמַטָּה, (וּמִתְקַבֵּל) [וְיְהֵא מְקֻבָּל] עַל הַבְּרִיּוֹת. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא הִקְדִּימוֹ אָדָם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם, אֲפִלּוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּשּׁוּק. מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרָבָא: תַּכְלִית חָכְמָה - תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים,

ערום ביראה. להעריס נכל מיני ערמה לירמת נורמו: תכלית חכמה. עיקרה של תורה שיהא עמה תשובה ומעשים טובים:

קפו מהרש"א

כדי שיהא אהוב למעלה כו'. כמ"ש [יומא פו.] כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו מי שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו:

ציונים

לעולם יהא אדם ערום ביראה. מסילת ישרים פ"ט, פכ"ג. דעת תורה בראשית רטו. משנת רבי אהרן ח"ב מח.

לא הקדימו אדם שלום מעולם. שו"ת באר שבע סי' נט. מהר"ל דרך החיים קצד. מכתב מאליהו-ד 246.

תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים. בינה לעתים דרוש ל ד"ה ע"כ נראה. ראשית חכמה בהקדמה. מהר"ל דרך החיים קנד. דעת תורה בראשית יד קכז קצז, שמות רכ שו שדמ שמו, ויקרא לא לו, [illegible]ם-א קמג קסו רד רנב, דברים-ב קנה. שפתי חיים מועדים ח"ב סז עד. מכתב מאליהו-ג 58.

הכותב

על עובד אדמה שהוא בריה כמוהו ואומנתו יותר משובח מלבד מעלת התורה שאין ערוך אליה ע"כ. [**תכלית חכמה.** עקרה של תורה שיהא עמה תשובה ומעשים טובים כן פירש רש"י ז"ל. ועל דרך הפשט יאמר הסבה תכליתית בחכמה היא לעשות תשובה ומע"ט עמה ר"ל עם החכמה אבל מי שהשתדל וקנה חכמה ולא עשה מעשים טובים לא הגיע עד תכלית החכמה כמו שאחז"ל (שבת לא:) על חכם שאינו ירא ה' חבל על דלית ליה ביתא ותרעא לביתא עביד וכן פירוש הפסוק שהביא ממנו ראיה שכל טוב לכל עושיהם פירוש לכל עושי החכמה והיראה שאע"פ שדיעת החכמה היא מעלה

עיון יעקב

מענה רך משיב חמה. לפי שאביי היה כהן מבני עלי וכהנים קפדנים הם לכן הרגיל עצמו לומר כן שיהא דבורו בנחת ומשיב חימה: **שלא הקדימו אדם שלום מעולם אפי'** **עובד כוכבים בשוק.** אף דרבן יוחנן בן זכאי היה חשוב אצל המלכות אספסינוס קיסר ומסתמא היו מקדימין לו שלום אפ"ה היה הוא מן הזריזין המקדימין להם שלום:

הרי"ף

ואחד המרבה. ונראה דבענין המנחות בא ללמדנו שאע"פ שהמרבה להקריב עולת בהמה היה אפשר שחביב יותר לפני ה' מלהקריב מנחת העוף כי במנחת העוף יש נחת רוח לפניו שצוה ונעשה רצונו ומנחת הבהמה יש ריצוי יותר מנחת רוח. לזה אמר אחד המרבה אין לו ריצוי יותר מהממעיט כי אין להקב"ה ממנו אלא נחת רוח וכן הממעיט לא יחסר לו מהיות לו נחת רוח כמו המרבה: **מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומע"ט וכו'.** יש לדקדק מה הוקשה לרבא בפסוק זה ועוד כפי הנראה זהו פשוטו של מקרא ולא חידש בו כלום. וע"ק דרשה זו שאמר ללומדיהם איך הוא נמשך עם האמור קודם. וע"ק כפל הענין שחזר לומר וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וע"ק דמנא ליה דנוח לו שלא נברא דנהי דאמרינן גדול העושה לשמה מהלומד שלא לשמה אבל מנא ליה דנוח לו שלא נברא. והתוספות ז"ל תירצו עיין שם. ונראה לעניות דעתי שקשה לרבא מ"ש הכתוב ראשית חכמה יראת ה' דמשמע שקודם החכמה צריך יראת ה' כדתנן (אבות פ"ג מ"ט) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכפי זה יקשה מ"ש בסוף הפסוק שכל טוב לכל עושיהם ה"ל לומר ללומדיהם וליכא למטעי ולומר דלכל לומדיהם הוא אפי' שלא לשמה כיון שהיראה היא ראשית אל החכמה ואם אין יראה קודם אין חכמה א"כ לא מַשכחת לה שהחכמה תמצא אלא באדם שיש בו יראה וכיון שהוא ירא את ה' פשיטא שאינו לומדה לקנטר ח"ו וא"כ ללומדיהם אין מקום לפרשו שהוא ללומדים שלא לשמה. וע"ק שאם כפשוטו של מקרא שהיראה קודמת אל החכמה איך אמר התנא אין בור ירא חטא דמשמע שאין היראה נקנית אלא מתוך החכמה. לכן פי' רבא ראשית חכמה שאמר הכתוב שהוא כמו תכלית חכמה והוא כמו ראשית שמנים וכו' ראשית בכורי וכו' והכוונה היא לומר מובחר ותכלית החכמה הוא לבא

עין יוסף

לעולם יהא אדם ערום ביראה. להעריס בכל מיני ערמה ליראת בוראו (רש"י). ויש ליישב לשון לעולם כמ"ש חובות הלבבות כי מלחמת היצר מלחמה גדולה שבכל מלחמות. היות כל מלחמות אם בקש תחבולה לנצח שונאו שכנגדו ועלתה לו לנצח שכנגדו ולהכניעו. אזי שכנגדו נכנע תחתיו. והוא בטוח שאנן ושקט. כי לא יקום ללחום נגדו. משא"כ מלחמת היצר אף אם בקש תחבולות להכניעו ונצחו אינו נכנע תחתיו. כי מתגבר יותר. והוא נחלש יותר. וכמאמרם (סוכה נב.) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. ולזה צריך כל פעם תחבולות וערמומיות ללחום נגד היצר הרע להנצל מרשתו ולעמוד ביראתו. וז"ש לעולם יהא אדם ערום ביראה וכפרש"י לעולם צריך להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו (מעין הברכות): **ומשיב חמה.** צריך להיות משיב חמה: **שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו כו'.** עיין בב"ח מה שהקשה ע"ז. ובסמיכות חכמים מה שתירץ ע"ז: **תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים.** הקדים תשובה. יובן ע"פ מ"ש חובות הלבבות כי חסידים הראשונים היו מחדשים תשובה בכל יום. כי מיום ליום נתחזק הכרת חכמתם. והוסיפו להשיג גדולת יוצרם. מה שלא השיגו אתמול והיו מקצרים אתמול בעבודתם לפי מעט השגתם בחיובם. והתחייבו עצמם תשובה ולהוסיף

ליקוטים

מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חמה וכו'. יתכן שהיה כך מרגלא בפומיה משום דאיתא בתענית (כא:) הוה קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומניה משום דלאבא אומניה הוה יהביה ליה שלמא מרקיע כל יומא ולאביי כל מעלי שבתא. א"ל לא [illegible]ת למיעבד כעובדיה וכו'. ואית ליה דוכתא דצניעותה דשדי ביה פשיטי שקיל דאית ליה שדי ביה דלית ליה כו' לא מיכסף וכו'. וזהו שאמר אביי כאן. שיהא אדם ערום ביראה ורצה לומר על מעשה דאבא אומניה אמר כן. שם בתענית יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למבדקי שקלינהו לביסתרקי ונפקא לשוקא א"ל לשיימי מר וכו'. וזהו שאמר אביי כאן מענה רך משיב חמה ר"ל על אותו מעשה של אבא אומניה שהיה באותה שעה מענה רך וכו'. וזהו שמסיים אביי כאן כדי שיהא אהוב למעלה דווקא. ור"ל על שלמא של אבא אומניה שהיה מגיע אליו בכל יומא ולאביי בכל מעלי שבתא (פנים מסבירות): **מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהיה אדם ערום ביראה. מענה רך ומשיב חימה ומדבר שלום עם אחיו וקרוביו ועם כל אדם וכו'.** הענין שאמר אביי דייקא המאמר הזה. עיין בסוכה נ"ב ע"א אתא ההוא

קלט כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. בפ' תענית (טז:) אמרינן אין עונין במקדש אמן המברך תומר בסוף כל ברכה בפ"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך תוון הדעת וכן בכולם והעונים במקום אמן תומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וילפינן לה מקראי דתפלת עזרא וסיעתו ותשמעינן הכא דבמקדש רשמון לא היו תומרים אלא ברוך [ה'] אלהי ישראל עד [מן] העולם משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא זה התקינו עזרא וסייעתו שיהו תומרים מן העולם ועד העולם וטעם הדבר שהעולם נתמלא מהם ומכל מקום העולם לומר שמתי עולמות ים להוציא מלב הכופרים בתחיית המתים: **שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם.** בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ולמדו מבועז שאמר ה' עמכם ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל: **ואומר אל תבוז כי זקנה אמך.** למוד מדברי זקני תומתך לעשות מה שרמית שעשו הם וכגמ' מפרש מאי ותומר: **ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך.** פעמים שמבטלים ד"ת כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשמור

דף נד. **קלט * מִשְׁנָה.** א כָּל חוֹתְמֵי בְּרָכוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ אוֹמְרִים: "עַד הָעוֹלָם", מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַמִּינִין וְאָמְרוּ: "אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד", הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים: "מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם". וְהִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם. שֶׁנֶּאֱמַר (רות ב) "וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם, וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים: ה' עִמָּכֶם, וַיֹּאמְרוּ לוֹ: יְבָרֶכְךָ ה'". וְאוֹמֵר (שופטים ו) "ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל". וְאוֹמֵר (משלי כג) "אַל תָּבוּז כִּי זָקְנָה אִמֶּךָ". וְאוֹמֵר (תהלים קיט) "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה', הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ". רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: "הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ", מְשׁוּם "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'".

הכותב

קלט משקלקלו המינין כו'. פי' הרמב"ם ז"ל (ע' הל' תשובה פ"ג) מינין הם הכופרים בתורה שלא יאמינו בחיי העולם הבא ועוד נבאר ענין העולם הבא במקומו במסכת סנהדרין ופירוש קלקלו השחיתו [הדעות] והאמונות וכשאמרו בכלל התקנות שתקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם האל מפני שמלת שלום הוא שם משמות הקב"ה והביאו ראיה לדבר זה מענין בועז שאמר ה' עמכם השיבוהו שיברך ה' ומה שאמר אחר כן ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אינו ראיה על מה שהקדים שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם. אבל ראיה שלא יבוז וילעוג לתקנת חכמים אף על פי שהם ישנות וקדמוניות ועל זה הזהיר שלמה בזה המשל ואח"כ הביא ראיה על כל העוברים על התקנות ההם כי יבא זמן להפרע מהם ולענוש אותם כי הם הפרו תורה וזהו שאמר הפרו תורתך עת לעשות לה' אבל מי שיעזוב הפסוק על סדורו ויפרשהו ויאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך יאמר כי כשיבא העת להפרע מהם ולהנקם יזדמנו סבות לבני אדם להפר התורה כדי שיבא עליהם העונש במשפט וזה הענין ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו כי נצא מזה לענין הדין הנגזר מהקב"ה על כל אדם וע"כ אל תבקש ממני עתה בענין הזה אשר אנו בו אלא לבאר דברי המדברים בלבד על דרך פי' פשוט בכל דבריו כי דברי הכתוב יבטלו קצתם לקצתם בענין ההוא וכן דברי החכמים. אבל היסוד הוא

הרי"ף

קלט כל חותמי ברכות שבמקדש כו'. פי' רש"י ז"ל וכי תימא בועז עבד מדעתיה ולא גמרינן מיניה תא שמע ממלאך דאמר לגדעון כו'. ויש לדקדק למה הוצרכו ג' קראי דבקרא דבועז וקרא דאל תבוז כי זקנה אמך סגי כיון דעיקר הילפותא היא מבועז וקרא דאל תבוז איצטריך דלא נימא דבועז עשה מדעתו ולהכי אייתי נמי האי קרא דאל תבוז לומר שעשה מדעתו א"כ האי קרא דגדעון תו לא אצטריך. ונראה דגם מתרווייהו לא ילפינן לה משום דאיכא למדחי נמי שמא לא אמר בועז ה' עמכם בשביל שאלת שלום בשם כי לא נתכוין לשם אלא רצה לזרזם שלא יהיה בידם עבירה לחלק וינחם על הרעה. ורבי יצחק אמר כסף הכפורים ראה שכשם שבעגל נגף ה' את העם ולקח כסף הכפורים של כופר נפש לעשות אדני המשכן ויכפר עון בית ישראל וכן לקח כופר נפש לקנות קרבנות לכפר על עון בית ישראל כך בימי דוד שנענשו על שלא נתנו כופר נפש כשמנה אותם יואב ראה ה' שסופם לגבות חמשים שקלים מכל שבט ויהיה ג"כ כסף כפורים לכפר עליהם כי באותו כסף שגבה מהשבטים קנה הגורן מארונה היבוסי ונבנה בו המקדש לכפר על ישראל וזה נרמז בפסוק שאמר (שמות ל) ולקחת את כסף הכפורים והיה לבני ישראל לזכרון לכפר על נפשותיכם רמז כאן שבימי דוד יעלה לזכרון מה שעתידים לגבות מכל שבט ולקנות מקום המקדש לכפר על נפשותיהם על מה שטעו ולא נתנו שקלים למנין נפשותיהם ואפשר לי לומר שכך היתה בדעתו של הקב"ה שבמנות את ישראל יתנו כופר נפש בשקלים לקנות בהם מקום המקדש והם לא עשו כן ומ"ש גבה מכל שבט חמשים כסף ועלו הי"ב שבטים ת"ר שקלים וקנה מקום המקדש וכפי זה אמרו כאן כסף הכפורים ראה והכי קאמר ובהשחית ראה ה' וינחם שרמז שבמעשה העגל כתיב וינחם ה' על הרעה ולקח כסף הכפורים של כופר נפש לעשות המשכן המכפר העגל גם עכשיו אמר למלאך הרף ידך מהשחית כי עתידים לעשות מקדש ולכפר:

עין יוסף

קלט והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם. אע"פ שאין כאן הזכרת שם שמים לבטלה. מ"מ לא יכון להזכירו תמיד פן יבואו להוציאו לבטלה. ועוד שראוי שלא להוציאו אלא ביראה וברעדה ע"ד

יד יוסף

א עיין בעזרה מלמרות מלמד מקול דין מלך ס' פרק ה':

ציונים

כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם כו'. חתם סופר עה"ת דברים עמ' קמז.

התקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. עקידה שער צד. רצ"ה צדקת הצדיק אות קצו.

אל תבוז כי זקנה אמך. משך חכמה ויקרא כג/כא כג/כד כה/ב.

רב נימים גאון

עת לעשות לה' הפרו תורתך. פירשו טעמו בגמרא דבני מערבא ר' יוסי תומר מס נמיגנו דבני תורה בפין לא תבוז להס מאי טעמא (משלי כג) ואל תבוז כי זקנה אמך אמר ר' זעירא מס נזדקנה תומתך עמוד וגדליה כמס שעשה תלקנה שהיה מדריך את ישראל לפעמי רגליס מה טעם (ס"א ח) ועלה המים ההוא מעילו:

ליקוטים

והתקינו שיהא אדם שואל כו'. עת לעשות לה' הפרו תורתך כו'. כ"ח עתים נאמרו בקהלת וחשיב כל העתים בלמ"ד עת ללדת ועת למות כו' רק חמשה עתים לא כתוב בהן למ"ד עת ספוד ועת רקוד עת כנוס אבנים עת מלחמה ועת שלום. אבל נראה שמעת ללדת עד תשלום העתים עת שלום הוא שבעה פסוקים ובכל פסוק ד' בתים היינו שתים שהן ארבע היינו שיש שבעה כוכבי לכת (וכמדומה לי שאמר ויש שבעה ימי שבוע) וכנגד זה הוא

ברכות פרק תשיעי סג.

רש"י

לשלוס חברו זהו רצונו של מקום שנאמר (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור: ויברכו שם כבודך. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד עונין והמברך אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם מפרש בתוספתא שתקנו מן העולם ועד העולם להודיע שאין העולם הזה לפני העולם הבא כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין כלומר הנהיגו ברכותיו בעוה"ז כדי להיות רגילין לעוה"ב שכולו ארוך:

דף סג.

* **גְּמָרָא. כָּל כָּךְ לָמָּה? לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין בַּמִּקְדָּשׁ 'אָמֵן'.** א **וּמִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹנִין 'אָמֵן' בַּמִּקְדָּשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר** (נחמיה ט) **"קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם", וְאוֹמֵר** (שם) **"וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבֹדֶךָ, וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה".**

מהרש"א תיא

קלט [**לפי שאין עונין אמן במקדש וכו'.** מפורש בסוף פרק אלו נאמרין (סוטה מ:)]:

יד יוסף

א תענית ט"ז ע"ב סוטה מ' ע"ב:

ליקוטים

שבעה פסוקים והשבעה כוכבים כו' משמשים כל ימי השבוע. ובכל יום יש יום ולילה. והיום נחלק לשני חלקים היינו חצות היום. והלילה ג"כ נחלק לשני חלקים היינו חצות לילה. וכנגד זה בכל פסוק הוא ד' בתים. ויש ד' דברים היינו דומם צומח חי מדבר. שעת ללדת ועת למות הוא כנגד המדבר עת לטעת ועת כו' הוא כנגד צומח. עת להרוג ועת לרפוא הוא כנגד מדבר. עת לפרוץ ועת לב[illegible] הוא כנגד דומם. [illegible] לבכות ועת לשחוק עת ספוד ועת רקוד. שלפום רהיטא הוא דבר אחד. שבכיה והספד ענין אחד הוא ושחוק וריקוד הוא ג"כ ענין אחד. אבל נראה שבכיה נקרא שבוכה בינו לבין עצמו. והספד נקרא שמספיד ברבים ומודיע צערו לרבים. ושחוק הוא ג"כ בינו לבין עצמו שענין שחוק הוא שמחה. אבל רקוד הוא ברבים. והענין הוא עת לבכות הוא כנגד דומם שנאבד ממנו ממון או שהפסיד במשא ומתן ומצטער ע"ז ובוכה בפני עצ[illegible] וגם אם משתכר מ[illegible] הרבה. גם כן משמח בינו לבין עצמו. וזהו עת לשחוק גם כן כנגד הדומם עת ספוד הוא מי שמת לו מת אז נקרא הספד שמודיע צערו לרבים ורקוד נקרא בעת נשואין ומרקדין לפני הכלה כמאמר (כתובות טז:) כיצד מרקדין כו' לכך לא כתיב למ"ד בספוד ורקוד שאות למ"ד הוא לימוד. ואיתא במתני' (לעיל יז:) מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואסור ג"כ בת"ת וחתן ג"כ פטור מק"ש (ואיתא במסכת סוכה (כה:) תנו

הכותב

כי הקב"ה יגמול לטובים ויענוש הרעים והכל במשפט כי כן העיד עליו הפסוק כי משפטיו ישרים שנאמר (דברים לב) כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול ודרך הצדק בהם אין ביכולת אדם להשיגו כאשר אין בכח שכל אדם להיות שכלו כולל דעת הקב"ה וכבר הודיענו הכתוב כי אין ביכולת רעיונינו להשיג חכמתו וצדק דיניו בכל מה שפעל ויפעל והוא מ"ש (ישעיה נה) כאשר גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם וע"כ יש לך לסמוך על היסוד הזה ואל תשגה נפשך להעמיק אחר הענין הזה כי כל מי שיחקור אחריו יוצדק עליו מ"ש חז"ל בכיוצא בזה (ב"ק צא.) צלל במים אדירים והעלה חרס בידו. ועוד כתב קצת בזה והאריך בסיפור שבחי דברי הפלוסופים בקיאים בפלוסופיא ואין צורך לכתוב כאן על הספר הזה אשר סדרתיו כשלחן ערוך לפני המון הלומדים תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. וסיים הרב פירוש משנה זו בלשון זה ואין זה מקום להביא הדבר הזה לולי אשר כונתי כשיבא זכר דבר לענין האמונה לבאר בו מעט לפי שיקר בעיני ללמד עיקר מעקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו עכ"ל:

הרי"ף

לזונות מכל גרנות דגן ולכך כשראה בועז הנערה נצבת אמר ה' עמכם להזהירם כלומר יהיה ה' שוכן עמכם שלא יהיה לכם דבר של עבירה אלא דבר של יראה ה' יהיה עמכם ויאמרו לו יברכך ה' שיש בידינו דבר של זכות וגמ"ח שמתוך גמילות חסדים יברכך ה' וא"כ אין ללמוד מכאן שאלת שלום בשם ולומר אל תבוז כי זקנה אמך מה שעשה בועז לומר עשה מדעתו כי בדרשה הזאת דחינו את הכל שלא הזכיר בועז כאן את ה' אלא לזרז לקוצרים כנזכר ולכך הביא מגדעון דאע"פ שיש לדחות לא לשאלות שלום בשם אלא המלאך בא במלאכות ה' לגדעון לומר לו שהשם יהיה עמו להיות עוזר לו להלחם בעדו וז"ש ה' עמך בעזרך כיון שאתה גבור החיל ביראת ה' מ"מ למדנו ממנו שפירוש ה' עמכם האמור בבועז אינו זירוז ואזהרה לפי שמצינו בגדעון שאמר לו המלאך ה' עמך והתם ליכא למימר הכי שזרזו והזכירו המלאך לגדעון שיתעסק בדבר מצוה שיש בה שם ה' ולא בדבר עבירה כמו שאתה דורש בבועז כי לא שייך לומר כן בענין גדעון וע"כ אתה דורש שם בגדעון ה' עמך או בשאלת שלום או לכל הפחות מענין הבטחה שתהיה השכינה עמו וא"כ גם ה' עמכם הנאמר בבועז אינו ענין אזהרה דיגיד עליו ריעו אלא שאלת שלום בשם דהא הבטחה ליכא למדרש בבועז דדוקא בגדעון שהיה מדבר עם המלאך יש לדרוש שהמלאך הבטיחו מאת המקום במלאכות ה' אבל בועז מנין לו להבטיחם לקוצרים וכיון שכן ודאי דרשינן ליה ששאל להם שלום בשם ולמאי דאיכא למדחי ולומר דנהי דדרשת ליה לשאלת שלום בשם אבל אכתי אית לן למימר דמדעתיה עבד ולא גמרינן מיניה לז"א ואומר אל תבוז לבועז שהוא מזקני אומתך לומר דמדעתיה עביד ונמצא לפי זה דעיקר הילפותא היא מקרא דבועז וקרא דאל תבוז וקרא דגדעון לא אתא אלא להוכיח דלא נדרוש קרא דבועז מענין אזהרה וזירוז דיגיד עליו ריעו האי קרא דגדעון דכתיב ביה נמי ה' עמך ואם כן האי קרא דבועז מדריש לשאלת שלום בשם. וכ"ת תינח בדברים שאינם נוגעים לכבוד ה' אבל להזכיר לשם לשוא בשביל כבוד בני אדם שאני לז"א ואומר עת לעשות לה' להזכיר שם ה' לשוא בזמן שהפרו תורתך דהם החושבים להשכיח שמו והפרו

עץ יוסף

(מלאכי ב) מפני שמי נחת הוא. וכן (שם ג) וזרחה לכם יראי שמי. ואם יורגלו בשאלת שלום בשם יהיה נקל בעיניהם. גם יש לחוש שמא יזכירוהו במקום בלתי טהור. אמנם ראו שבדורותיהם היו מבקשים להשכיח שם שמים. ולכן ראוי להרגילו בפי האנשים בשאלת שלום. ולכן התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם ולמדו מבועז שאמר ה' עמכם. והם אמרו לו יברכך ה'. ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל: **לפי שאין עונין אמן במקדש.** הדבר תמוה ומה נתינת טעם הוא זה לדברי משנתינו כאן. שהרי לא נזכר במשנתינו מעניית העונים רק מאריכות חתימות הברכה (צל"ח) וי"ל בפשיטות שיש מלכות שמים באמן. כי אמן ר"ת אל מלך נאמן. וזה מבואר בספרים. ולכך במקדש שלא היו עונים אמן היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד במקום מלכות להמליכו (מעין הברכות): **ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר.** בתפלת עזרא בבית שני (נחמיה ט) קומו וברכו את ה' אלהיכם. והיינו ברוך ה' אלהי ישראל כו'. ויברכו שם כבודך היינו שעונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

יד יוסף

א מכות כ"ג ע"ב: ב לעיל דף ס' ע"א הובא בע"י סי' ק"ל. סנהדרין ע' ע"א:

ציונים

וכ"ת בועז מדעתיה דנפשיה קאמר ת"ש וכו' אל תבוז כי זקנה אמך וכו'. דרשות חת"ס דף רצט ע"א.

ליקוטים

רבנן חתן כו' פטור מן התפלה ומן התפילין כו') לכך לא כתוב למ"ד בספוד ורקוד. עת להשליך כו' הוא דומם עת לחבוק הוא מדבר [illegible] לבקש כו' הוא ג"כ [illegible] מדבר וכנגד דומם. עת לקרוע כו' הוא כנגד דומם עת לחשות כו' הוא כנגד מדבר. והענין שחושב בפסוק אחד שני דברים וחילופן והן ענין אחד רק שזהו בדומם וזהו במדבר או במדבר וצומח. אבל ענין אחד להם והפסיק עת לקרוע ועת לתפור. עת לחשות ועת לדבר אינו ענין אחד דמה ענין תפירה אצל דבור. אבל נראה שהדבור מחבר אנשים יחד שאם לא היה הדבור בעולם לא היה התחברות כלל. והדבור הוא כמו תפירה שמחבר הבגד מכמה [illegible]ם ועושה אחד אבל אם לא מדברים יחד הוא כמו קריעת בגדים שכל אחד בפני עצמו הוא. עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים כנגד דומם עת לחבוק כו' הוא כנגד מדבר. ואיתא (עירובין נה.) שהתורה לא נמצא לא בתגרנים ולא בסחרנים ולא במי שנוסעים מעבר לים אחר אבנים טובות לכך לא כתיב למ"ד אצל כנוס אבנים. עת מלחמה לא נאמר בה למ"ד שבשעת מלחמה אינו צריך ללמוד. דאיתא במגילה (ג.) אמש בטלתם, וכתב רש"י שם בד"ה אמש בטלתם כו' ועכשיו שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמין בלילה אלמא בשעת מלחמה אינו צריך ללמוד. עת שלום לא נאמר בהן למ"ד שאמר מנין שיהא שואל בשם כו' עת לעשות לה' הפרו תורתך משום שלום מותר להפר את התורה היינו שיהא שואל בשם לכך לא כתיב למ"ד (שנות אליהו): **וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קעביד.** וקשה דמהי תיתי לומר כן. וי"ל משום דאין להזכיר את השם מקודם וא"כ היה לו לומר עמכם ה' וז"ש אל תבוז דאפשר דבאמת הזכיר אח"כ רק הכתוב זכרו מקודם מפני כבוד ה'. וכמ"ש בפי' זרע אברהם ברבה פמ"ג (אהבת איתן):

וכ"ת בועז מדעתיה דנפשיה כו'. וה"ה דהוה מצי למימר דבעי לאתויי קרא דגדעון לאשמעינן דהסכימו ב"ד של מעלה על ידו כדאמרינן בסוף מסכת מכות (כג:) אלא דלא נחית הכא להכי ומה שיש לדקדק עוד בזה ע"ש ודו"ק: **ואומר עת לעשות וגו'.** הכא לא פריך מאי ואומר משום דמקרא דלא תבוז כי זקנה וגו' דהיינו שיש לנו ללמוד מזקנים הראשונים אימא דהיינו דווקא בדבר שאין בו שום גמגום לאיסור משא"כ הכא דהוי הזכרת שם שמים לבטלה ת"ש עת לעשות לה' וגו' וק"ל: **מסיפיה לרישיה כו'.** ר"ל הכא בשני עניניס מדריש ופרש"י מרישיה לסיפיה כו' עת לעשות לה' משום הפרו תורתך עתים הם לה' לעשות משפט פורענות כו' ע"ש והוא קצת דחוק דהיכן הוזכר משפט ונראה לפרש כדבסמוך אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות וגו' דהיינו עת לעשות לה' לכונסה לשם שמים משום דהפרו תורתך וק"ל:

יָכוֹל כָּל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן תְּהֵא לָהֶן תְּהִלָּה אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר "וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה". עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, תֵּן לוֹ תְּהִלָּה. וְהִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם חֲבֵרוֹ וְכוּ'. א מַאי 'וְאוֹמֵר'? וְכִי תֵּימָא: בֹּעַז - מִדַּעְתֵּיהּ דְּנַפְשֵׁיהּ קָאָמַר? תָּא שְׁמַע: "ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל". וְכִי תֵּימָא: מַלְאָךְ הוּא דְּקָאֲמַר לֵיהּ לְגִדְעוֹן? תָּא שְׁמַע: "אַל תָּבוּז כִּי זָקְנָה אִמֶּךָ". וְאוֹמֵר: "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ". אָמַר רָבָא: ב הַאי קְרָא, מֵרֵישֵׁיהּ לְסֵיפֵיהּ - מִדְּרִישׁ, מִסֵּיפֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ - מִדְּרִישׁ. מֵרֵישֵׁיהּ לְסֵיפֵיהּ מִדְּרִישׁ, "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'", מַה טַּעַם? מִשּׁוּם "הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ". מִסֵּיפֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ מִדְּרִישׁ, "הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ", מַה טַּעַם? מִשּׁוּם "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'".

תהלה אחת. שיענו פעם אחת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: **על כל ברכה.** בסוף ברכה באחרונה: **וכי תימא בועז מדעתיה עבד.** ולא גמרינן מיניה: **ת"ש.** דגמרינן ממלאך שאמר לגדעון: **וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון.** כלומר לא שאל בשלומו ולא ברכו אלא בשליחות קאמר מאת המקום לבשרו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה: **ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך.** אל תבוז את בועז לאמר מדעתו עשה אלא למוד מזקני ישראל כי יש לו על מי להסמך שנאמר עת לעשות לה': **מסיפיה לרישיה כו'.** אם באת לדרשו למקרא זה יש לדרשו יפה בין ככתיבתו בין בהפוך: **מרישיה לסיפיה.** עת לעשות לה' משום הפרו תורתך עתים הם לה' לעשות משפט פורעניות בעוברי רצונו משום דהפרו תורתך: **מסיפיה לרישיה.** הפרו תורתו עושי רצונו כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל לשמו של הקב"ה:

עיון יעקב

קלט וכי תימא מלאך הוא דקאמר. עיין פירש"י ועי"ל דהכי קאמר מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון אבל לא מצינו שגדעון השיב למלאך ברכה בשם כמו שמצינו שהקוצרים אומרים לבועז והשיב לו יברכך ה' על זה קאמר אל תבוז כי זקנה אמך לומר שהקוצרים השיבו לבועז שלא כדין זקניך ויאמר לך: **האי קרא מסיפא לרישא מדריש ומרישא לסיפא מדריש.** עיין פירש"י ומהרש"א ועוד יש לפרש ע"ד דאיתא בנזיר דף כ"ג גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה וא"כ מאן דדריש עת לעשות לה' הפרו תורתך מיירי במצוה שלא לשמה וזה עת לעשות לה' המצוה אף שבעשייתו הפרו תורתך שעשייתו שלא לשמה ומאן דדריש בהיפך הפרו

הרי"ף

תורתך אז עת לעשות לה' ולשאול שלום בשם ועיין במסכת מכות פרק אלו הן הלוקין (כג:): **אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש וכו'.** פירש"י ז"ל מרישיה לסיפיה עת לעשות לה' עתים הם לה' לעשות משפט פורענות בעוברי רצונו משום דהפרו תורתך. מסיפיה לרישיה הפרו תורתך עושי רצונו יתברך כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור במות משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל לשמו של הקב"ה. ועוד אפשר לי לומר מרישיה לסיפיה עת לעשות לה' שאע"פ שכתוב (יהושע א) והגית בו יומם ולילה מ"מ אם א"א לו לעסוק יומם ולילה יקבע עתים לתורה עת לעשות לה' מה טעם יקבע עתים ויבטל צווי הכתוב והגית בו יומם

ענף יוסף

קלט מסיפיה לרישיה מדרש הפרו תורתך מ"ט משום עת לעשות לה'. להסביר זה נודע יש שמקיים מצות בהכרח בלי נדיבות נפש ורצון וחושבים כי זה נחשב קיים. דמיון אם אדם עושה טובה לזולת אף אם אינו בנדיבות ורצון נחשב טובה לזולתו. אפס זה יתכן בין אדם לחברו. אחרי כי המקבל נצרך לטובה אפילו אם המטיב עושה בהכרח עכ"פ מקבל הטוב. אמנם הבורא יתברך אינו נצרך לשום דבר זולת לעשות רצונו וכמ"ש בכתוב יקריב לרצונו. ואם אין הרצון אין טוב. לזה נצטוינו לעת הכושר להפר מצות התורה לצורך שעה משום שאין צריך לעיקר המצוה רק ברצון ונדיבות נפש. לכך נדחית המצוה לעתים (מעין הברכות):

בשעת המכנסין. שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים: פזר. אתה לשנות לתלמידים: בשעתא דמפזרים. שהגדולים שבדור מרביצים תורה: כנס. אתה ולא תטול שררה עליהם דאף זו לכבוד שמים הוא לאחוז במדת הענוה וכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך: ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס. ואל תטיל דברי תורה לבזיון: הפרו תורתך. מלפזרה בשעה שהכנוס לשם שמים: הכי גרסינן זלת קפוץ קנה מינה. אם ראית פרקמטיא בזול קפוץ וקנה מינה ואסוף שסופה להתיקר: פשיטא. הא דאביי למה לי פשיטא שלא יורה אדם הלכה בפני רבו למה ליה לאביי למשמע מכללא: כששניהם שוין. אם באת במקום ת"ח ואינך גדול ממנו אל תטול עטרה לדרוש במקומו:

א תַּנְיָא, הִלֵּל הַזָּקֵן אוֹמֵר: בִּשְׁעַת הַמְכַנְּסִים - פַּזֵּר. בִּשְׁעַת הַמְפַזְּרִים - כַּנֵּס. אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁהַתּוֹרָה חֲבִיבָה עָלָיו - פַּזֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יא) "יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד". וְאִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה חֲבִיבָה עָלָיו - כַּנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה', הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ". דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא: זָלַת - קְפֹץ קְנֵה מִינַּהּ. בַּאֲתַר דְּלֵית גְּבַר - תָּמָן הֱוֵי גְּבַר. אָמַר אַבַּיֵי: שְׁמַע מִינַּהּ, בְּאַתְרָא דְּאִית גְּבַר, תַּמָּן לָא תֶּהֱוֵי גְּבַר. פְּשִׁיטָא? לָא נִצְרְכָה אֶלָּא כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים. דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא:

ואם ראית דור כו'. נראה מפרש"י שהם ב' ענינים בשעת המכנסים פזר ובשעת המפזרים כנס איירי בחכמי הדור ואם ראית דור כו' איירי בתלמידים וקרא דמייתי עת לעשות לה' וגו' קאי אתרוייהו אשעת המפזרים כנס עת לעשות לה' במדת ענוה הפרו תורתך מללמד לתלמידים כיון שיש חכמי הדור אחרים המפזרים וקאי נמי אאם ראית דור וכו' דהיינו שאין התורה חביבה עליהם עת לעשות לה' מללמדם משום בזיון התורה כך נראה מפרש"י אבל בירושלמי מוכח דחדא מילתא היא ובשעת המכנסים פזר קאי נמי אתלמידים שחביבה התורה עליהם להכניסה אליהם פזר ללמד להן ובשעה שהתלמידים מפזרים אותה ואינה חביבה להם כנס אתה ללמוד להן ודו"ק: תמן הוי גבר כו'. יש לדקדק מאי אשמועינן בר קפרא הא מתני'

הרי"ף

ולילה משום דהפרו תורתך שאם לא יקבע עתים יתבטל ממנו ת"ת לגמרי והפרו תורתך ולזה תפסת מועט תפסת ומסיפיה לרישיה מדריש הפרו תורתך שהאדם העוסק בתורה יש לו רשות להפר ולבטל התורה בזמן שרואה שעת לעשות לה' בפיקוח נפשות. וכיוצא בזה יחלל שבת אחת כדי לקיים נפש מישראל: **תניא הלל אומר בשעה שמפזרים כנס וכו'.** ויש לדקדק ראשונה דלא רישיה סיפיה דבתחלה אמר בשעה שמפזרים כנס וכו' ולא חילק בין דור שהתורה חביבה עליו לדור שאין התורה חביבה עליו ואח"כ אמר אם ראית דור שהתורה חביבה עליו וכו' ואם נאמר דתנא והדר מפרש היל"ל כך במה דברים אמורים כשהתורה חביבה על הדור וכו'. וע"ק דהיה לו להביא ראיה לזמן שאין התורה חביבה כנס מסיפיה דקרא דיש מפזר דכתיב בו (משלי יא) וחושך מיושר דהיינו כשאין התורה חביבה דהיינו חושך מיושר התורה אך למחסור. ועוד קשה דאיך מביא ראיה מעת לעשות לה' שאם אין תורה חביבה כנס שהרי זה הפסוק מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש ולא משמע מידי. ונ"ל דהכי קאמר הלל בשעת המפזרים כנס ובשעת המכנסים פזר וכי תיקשי לך דהא קרא כתיב איפכא יש מפזר ונוסף עוד דמשמע בשעת המפזרים פזר ונוסף עוד וכן על מה שאמר בשעה שמכנסים פזר כתיב איפכא וחושך מיושר אך למחסור. לזה תירץ דלא קשיא כלל

עין יעקב

תורתך דהיינו לעשות עבירה לשמה משום דעת לעשות לה' וכיון דתרווייהו כאחד טובים כדמסיק שם בש"ס לכן דרשינן כאן תרוייהו מחד פרוקא אבל כל זה אינו מתיישב על לשון הש"ס כאן: **שאין התורה חביבה עליו כנס.** כי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין: **זלת קפוץ קנה מינה.** פי' אם ראית סחורה בזול קפוץ מהר קנה מינה שסופו להתייקר וכן לענין התורה אף שהדור אין התורה חביבה עליהם אפ"ה קנה מינה שסופו יהיה דבר ה' יקר: **אמר אביי ש"מ באתרא דאית גבר.** מורה הוראה תמן לא תיהוי גבר. הא דלא מדייק כן ממתניתין דפ"ב

עץ יוסף

אם ראית דור שהתורה כו'. זהו מאמר אחר מהלל. וכן איתא בהדיא בירושלמי (פ"ק) [פ"ט] דברכות (ה"ה) שז"ל שם וכן היה הלל אומר אם ראית כו'. וכן נראה מפרש"י שהם ב' ענינים. בשעת המכנסים פזר ובשעת המפזרים כנס זה איירי בחכמי הדור. ואם ראית דור שהתורה כו' איירי בתלמידים כמו שאפרש לקמן. וקרא דמייתי עת לעשות לה' וגו' קאי אתרווייהו אשעת המפזרים כנס עת לעשות לה' במדת ענוה הפרו תורתך מלמד לתלמידים כיון שיש חכמי הדור אחרים המפזרים כמו שכתבתי לעיל. וקאי נמי אאם ראית דור שאין התורה חביבה עליהם עת לעשות לה' מללמדה משום בזיון התורה: **אם ראית דור שהתורה חביבה עליו.** שחביבה התורה על התלמידים. פזר להם את התורה ותלמוד להם שעל ידם תתרבה לך ג"כ התורה שנאמר יש מפזר ונוסף עוד. והיינו המלמד תורה לתלמיד הגון ניתוסף חכמת הרב יותר וכמאמרם ז"ל (תענית ז.) ומתלמידי יותר מכולם: **ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו.** והמלמד תורה לתלמיד שאינו הגון נתמעט חכמת הרב וכדאיתא בספר הפלאה. לכן כנס ולא תלמד להם שנאמר עת לעשות לה' שלא להטיל דברי תורה לבזיון. הפרו תורתך מלפזרה בשעה שהכניס לשם שמים: **באתר דלית גבר.** להיות מורה הוראה הוי גבר

יד יוסף

א תוספתא פרק ו:

ציונים

בשעת המכנסים פזר וכו'. עוללות אפרים מאמר רצה. —

אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס. משנת רבי אהרן ח"א נג סה.

באתר דלית גבר. מהר"ל דרך החיים פ.

ליקוטים

(לקמן) **לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה.** מאי היא א"ר יהודא מחטא דתלמיותא. זה המ[illegible] מזולת מה שכוון בר[illegible] קפרא כפי פשיטות דרשתו ללמוד בנו אומנות נקיה וקלה כלומר נקיה מגזל וקלה לפי שאין בה חסרון כיס כמו שפירש הערוך. עוד כוון בזולת מזה לתועלת יותר גדול הערך והוא כפי מה שידוע צורת זו המחט שהיא דקה ביותר ואינה לתפירה כי אם מאחין בה את הקרעים ונקב שלה צר ביותר כמו שפירש רב נתן בעל הערוך. הנה רמז בזה בר קפרא שילמד אדם בנו התורה שהיא אומנות נקיה וקלה כפשט פירושם [illegible] היא נקיה מגזל ו[illegible] למי שירגיל עצמו ויתמיד ענינו עמה. ובזה האופן הת"ח דומה לחייט המאחה את הקרעים זה לזה וחורז וחותך כן הת"ח חותך וחורז מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים וכמו שנזכר בבן עזאי. ורמז בזה המחט שיאחה בה את הקרעים כמו שביארנו ויתמיד וירגיל לימודו עד שיהיה ענינו כענין המחט שהיא דקה ביותר ונקב שלה צר כן יכנוס עצמו בהתמדת לימודו עד שידע להבין דקות הענינים דרכי התורה דקה מן הדקה ועם היות שתחילת כניסתו בזה האופן ועד

יד יוסף

א ירושלמי שקלים פ"ג ומו"ק פ"ג סי' י"ג מגדת שמואל פ' י"ט ועי' נצלי פ' המצה רנה [יגמות] דף ל"ו:

אוצר החכמה

ליקוטים

סברת אומות העולם. **א"נ** בהיות ישראל קורין ב' פרשיות אלו עולה על זכרונו מעמד הר סיני שהניח הקב"ה כל אומה ולשון ונתן תורתו לישראל, ובכלל חיבה זו שלא נתנה למלאכי השרת שנתאוו אותה, גם עולה בזכרון ישראל הכבוד שחלק להם בנתינת עשרת הדברות להראות להם את כבודו [illegible] שאלו רצוננו לראות את מלכנו, ועל ידי כך מתירא ומתפחד ונרתע לאחוריו ואינו חוטא, ואם חוטא חנון בו מיד. **א"נ** תרי"ג תיבות יש בעשרת הדברות כנגד תרי"ג מצות התורה שהם כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים שעולה תרי"ג כל אבר כנגד מצות אחת שהיא כנשמה בו לתת לו חיות כנודע. וכפי זה בהיות אדם קורא ב' פרשיות אלו שעשרת הדברות כלולים בו מתקדשים כל אבריו יען שכל אות כנגד אבר שלו שהם תרי"ג בין [illegible] וגידיו כמדובר, והקדושה מסייעתו אל הדבקות עמו יתברך (אגדת אליהו):

אחיה 1234567

הָיָה קוֹרֵא פֶּרֶק שֵׁנִי

ו א **רַבִּי** יוֹחָנָן הָוָה מְסַתְּמִיךְ עַל רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, וַהֲוָה רַבִּי אֶלְעָזָר חָמֵי לֵיהּ וּמִשְׁתַּמַּר מִן קֳדָמוֹי. אֲמַר: הָא תַּרְתֵּין מִילִּין עֲבִיד בִּי הָדֵין בַּבְלַאי, חָדָא דְלָא שְׁאַל בִּשְׁלוֹמִי, וַחֲדָא דְלָא אֲמַר שְׁמוּעָתָא מִשְּׁמִי. אֲמַר לֵיהּ: כָּךְ אִינּוּן נָהֲגִין גַּבֵּיהוֹן. זְעֵירָא לָא שְׁאֵיל בִּשְׁלָמָא דְּרַבָּה, דְּאִינּוּן מְקַיְּימִין "רָאוּנִי נְעָרִים וְנֶחְבָּאוּ" וְגוֹ'.

ו רבי יוחנן הוי מסתמיך. פי' נסען ומתלכען נבית ר' יעקב. והיה ר' אלעזר רואהו ומתבונן מפניו ולא היה מדבר עמו כלל מפני לשחול בשלומו וירע בעיני ר' יוחנן [ויאמר כי שני דברים בלתי הגוים היה עושה כנגדו הנער

יפה מראה):

ו רבי יוחנן הוה מסתמיך. פי' נסען ומתלכען נבית ר' יעקב (הכותב נע"י) והיפה מראה פי' לפי שרבי יוחנן נעל נסר היה כשהיה הולך היה נסען על רבי יעקב בר אידי.

הרי שבזכות התורה זכו לארץ. לכן רצוי להזכירה ולפ שכעת מנחנו בגלות. מכל מקום מתוייבים אנחנו להודות על תמלת ירושתה שמאז זכינו בה לדורות. אלא שהחטא גרם להפסיק לזה זמן. ומה שלא תיקנו חז"ל בה בקשה לחזרתה. מפני שסמכו על מה שתיקנו בשונה ירושלים

בארץ נשמרה בקנין חזק התורה רשומה ביד כל זרע ישראל הבנים מחריבם כאשר היה עתה בדורותינו בחופן שעם היות שמפני חטאינו גלינו מארצנו בדית כרומה כי לא תשכח התורה מפי זרענו והתכלית לחרון הזה מהיות ולעולם חזק ומסודך אצלנו. לפיכך אנחנו מייבים להודות עליו ועל הענין הקודם אליו ושם לא הזכיר בהודאתו זאת התורה שהיא התכלית לחרון חומו. ומכאן תשובה גם כן למה שאלתי ברחשונה כי מדוע לא הזכיר רבי יהושע בן לוי בדית עם תורה כמוזכר בגמרא אלא שכיון שנתינת הבדית היתה קודם לנתינת התורה בלי ספק אין בה טעם מספיק מחייב זכירתה כמו בנתינת התורה שהיא תכלית לחרון ובהיותנו מחזיקים בה ובמצותיה זכינו וגם נזכה לטובתה לחרון שקדמה לה ולכל הטובות המדומות קודמות אליה כולם נברחו בעבורה ולה משפט הבכורה. ולא נעלם ממני שים טענה מה כנגד דברי אלה גם בכל זה בלדקתי המזקתי ולא לרפה כי יש סבה חזקה הביאתני לומר כן והיא להגיל משברת שאין להעלותה על לב לפילו על דרך משבבה עוברת שהתורה והמלות ניתנו אל עם הבא ימבדך כדי שבשבתם יזכו לחיים ארוכים וירושת החרץ דחלדבה ליפכח משברת והלמונה לחיתית קבועה בנפשותינו היא שהחרץ וכל אשר עליה הן הנה הבעות קודמות לידיעת התורה וקיום מלותיה וכפי כוחה זאת רחוי ומחויב אלינו לפרש פסוק כל המלוה למען תחיון ורביתם ובחתם וירשתם את החרץ וגו' ואע"פ שרחינו בלשון הרב רבינו מחור הגולה רס"י ז"ל שכתב בפירושו בגמרא מה שכתבתי למעלה היה על דרך השלות כדי להשוות פירוש תורה לבדית כמו שנזכרים ביחד בגמרא אלינו והשבל יחייב שפירוש הפסוק בחמרו למען תחיון הוא כמו פירוש למען ירבו ימיכם אחין הכונה בו שטעם מלות ושמתם את דברי אלה וקשרתם וגו' וכתבתם וגו' היא כדי שירבו ימיכם וגו' רק להודיע שימשך להם מקיום המלות ירבו ימיכם וימי בניכם. אבל אין זה הטעם עלמי לכווי המלות ההם רק יש להם תכלית אחרון יותר מעולה ומשובח ואין ערוך אליו שהוא נאחיות הנפש ולזכות לחיי עוה"ב. וכן רחוי לפרש למען תחיון וגו' שבא להודיענו שבודאי ימשך מהמירת המלות תחיון ורביתם ובחתם וירשתם את החרץ עם היות שהתכלית אחרון עלמי לשמירת המלות הוא יותר מעולה ונערך ואפילו במלות התלויות בחרץ אין להחמין דעת נפשך שהטעם שנעטווינו בהן כדי שעל ידיהם נזכה תמיד לירושת החרץ. רק החרץ בחדרגת מה שקודם התכלית ובאחנעות קיום תורה ומלות התלויות בה נזכה לחיי העולם הבא. והרס"י עלמו רמז לזה בפירוש למען ירבו ימיכם וזה לשונו אם עשיתם זה ירבו ימיכם וימי בניכם ואם לאו יתקללו שבדברי תורה נדרשין מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן אתה שומע לאו עד כאן. הנה גלה הרב בזה כוונת הפסוק שבא להודיע שכר ועונש המלות בעוה"ז שמקיומם יומשך שירבו ימיהם ומבטולם קלורם. אבל התכלית אחרון אחתי להם הוא בעולם הגמול ואין שפק שבפרשת כל המלוה נרמזו אתי הכוונות הנזכרות ולזה פירש בחמלעיתה ושמרת את מלות ה' אלהיך ללכת בדרכיו ולירחה אותו ולא תשם הרב בפירושו בגמרא להזכיר אלא אחד להיותה מספקת בלד מה כיון שאחסכמת עם הנאמר בבדית שבזכותו ירשו אחץ. אבל תלמידי רבינו יונה בפירושם להלכות הרי"ף לא נתקררה דעתם עד שהזכירו שאיהן כשכתבו אתי הרחיות והיותר עיקרית עולה בחחרונה דכתיב ויתן להם ארלות גויס בעבור ישמרו חקיו ותורותיו. ובקשתי ומלאתי סעד לדברי בפירוש הר"מ ן' עזרא שכתב בפירוש פסוק כל המלוה הטעם אם רציתם לשמור המלות למען תחיון זכרו את הדרך ובפירוש פסוק למען ירבו כתב ואם תשימון על לב לא תאבדון מעל החרץ רק תאריכו ימים כימי השמים על החרץ. ואחשוב שכוונתו עלמית בשתי לשונות אלו לרמוז אל מה שאמרתי ובאשר היה אחד מגדולי המדברים בעלי הלשון גלוי לפניו כי במקומות רבים אחפרש כן תיבת למען לשוני לומר שיודיע המדבר שימשך זה מזה כמו כשפס וחבש עשו להם עלבים למען יכרת שפירושו שנמשך מעשיית העלבים שיכרת אבל לא שנאמר שכן עשוי לבעבור יכרת וזה פשוט: ומלבד דקדוק כוונת לשון הירושלמי יש לי תועלת גדול ממה שהחרלתי בזה והוא לחזק ידים רפות אל עם השם ית' אלה אשר ארלות גויס היו אחץ מולדתנו ואבותינו ואבות אבותינו שם נקברו וגם הם גם אנחנו לא השחדלנו בחזקת היד לגור בחרץ הקדושה ותהי זאת נחמתנו שקיום תורה ומלות בכל ארלות מגורינו כפי כחנו היא שעמדה לאבותינו ולנו בהיות עיקר תלמודינו בעיון ובמעשה בכל המלות שהם תובת הגוף ובחמונת תובת הלבבות במלות עשה ובמלות לא תעשה ועל הכל בלפיתנו לפיהו לישועת נפשנו בחמלעות משיח לדקנו כפי מאמרם ז"ל (שבת לח.) לפיה ליהושע חבינו אל הרחמן יהמר ימיהם נהותת נביאינו ע"ה אשר עין בעין נראה בשוב ה' ליון:

ו רבי יוחנן הוי מסתמיך. פי' נסען ומתלכען נבית ר' יעקב. והיה ר' אלעזר רואהו ומתבונן מפניו ולא היה מדבר עמו כלל מפני לשחול בשלומו וירע בעיני ר' יוחנן [ויאמר כי שני דברים בלתי הגוים היה עושה כנגדו הנער

הזה והוא ר׳ אלעזר הא׳ שאינו שואל בשלומו] ותשב שמגאוה היה עושה כן והשיב לו ר׳ יעקב [שאין הדבר כן אלא מנהגם הוא זה בדרך ענוה שהקטן אינו שואל בשלום הגדול ע״ד מה שהי׳ מספר איוב רבוי הכבוד שהיו נוהגים עמו ראוני נערים ונחבאו] והנני מסופק בדקדוק הלשון אם אומר בדליא ויהא פירוש נער או אם אומר הדין בבלאה ופירושו שהיה בבלי אע״פ שנקרא רבי ולא רב:

ז מכאן למדנו תועלת גדול והוא שראוי לכל איש תם וישר שיהיה נכסף ומשתוקק אל הטוב הכללי עם היות שימשך ממנו לו לבדו הפסד וצער כמו ענין בנין הבית שאמר הש״י לדוד רק אתה לא תבנה הבית כי אם בנך [וכל מי שיחפוץ להכעיסו היה אומר בפניו טוב הוא שיבנה הבית שנראה מזה שהיה חפץ במיתתו והיה ראוי שיכעוס כנגד האומר ולא היה עושה כן אלא היה שמח היינו דכתיב שמחתי באומרים לי וגו׳]:

ח כד דמך רבי בון. דרך חכמי התלמוד שלא להזכיר לשון מיתה בחכמים צדיקים אלא היו מדברים בלשון כבוד כד דמך ר״ל כשיישן שאין המיתה אצלם אלא כדמות שינה ונהנה מזיו השכינה: **ישן אין כתיב כאן אלא יאכל.** ראוי לידע איך יתפרש הפסוק יפה אם יאמר יישן ועתה שאמר יאכל איך יסכים עם ענין המשל שהמשיל למלך ששכר פועלים. והנ״ל כי אם יאמר יישן יבא מכוון עם סיפיה דקרא בשיאמר כי העשיר לרוב השובע שיש לו בממון ונכסים איננו יכול לישן בלילה כי אם מעט כשינת הסוס לעמוד כשומר מה מלילה שלא יבואו גנבים ושודדי לילה לגנוב ולגזול כל אשר לו ואם שנתו תהיה ארוכה אחריתה מרה כלענה. אבל העובד הוא בהפך ר״ל הנזון ומתפרנס מיגיע כפיו מתוקה שנתו אע״פ שתהיה מתחלת הלילה עד הנץ החמה ויותר כי אין לו מאומה לשמור מן ההולכים בלילה. אבל עתה שאמר יאכל אין פירושו כן אלא אם מעט ואם הרבה יהיה יגע במלאכתו כדי לאכול כלומר בין שיעשה השתדלנות הרבה או מעט כדי לבקש מאכלו תתענג בדשן נפשו וערבה שנתו שהוא כנוי לפטירתו מן העולם הזה גם אם מת בחצי ימיו והשתדל מעט להשיג מאכלו. וראיתי בפרש״י לקהלת שהביא מדרש זה ופירש תיבת יאכל כאילו יש הפסק בינה ובין תיבת הרבה וז״ל מתוקה שנת העובד אם מעט ימי שניו ואם הרבה יאכל שכרו המועט כמרובה משה פרנס את ישראל ארבעים שנה ושמואל מעט ונאמר ושמואל בקוראי שמו כך נדרש בתנחומא ע״כ: **נטלו והיה מהלך עמו וכו׳.** כאן נרמז ענין גמול

ז א **אין דור שאין בו ליצנים [כְּדוֹרוֹ שֶׁל דָּוִד].** מֶה הָיוּ פָּרִיצֵי הַדּוֹר עוֹשִׂין? הָיוּ הוֹלְכִין אֵצֶל חַלּוֹנוֹתָיו שֶׁל דָּוִד, וְאוֹמְרִים לוֹ: דָּוִד, מָתַי יִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ? אֵימָתַי (תהלים קכב) "בֵּית ה׳ נֵלֵךְ"? וְהוּא אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְכַּוְּנִים לְהַכְעִיסֵנִי - יָבֹא עָלַי, שֶׁאֲנִי שָׂמֵחַ בְּלִבִּי, (שם) "שָׂמַחְתִּי בְּאוֹמְרִים לִי בֵּית ה׳ נֵלֵךְ".

ח ב **כַּד דְּמַךְ רַבִּי בּוּן בַּר חִיָּיא, עַל לְגַבֵּיהּ רַבִּי זְעֵירָא, וְאִיפְּטַר עֲלוֹי:** (קהלת ה) "מְתוּקָה שְׁנַת הָעוֹבֵד" וְגוֹ׳, יָשֵׁן אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכַל". לְמָה הָיָה רַבִּי בּוּן בֶּן רַבִּי חִיָּיא דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים הַרְבֵּה, וְהָיָה שָׁם פּוֹעֵל אֶחָד, וְהָיָה מִתְכַּשֵּׁר בִּמְלַאכְתּוֹ יוֹתֵר מִדַּאי. מֶה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ? נְטָלוֹ, וְהָיָה מְטַיֵּל עִמּוֹ אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת. וּלְעִתּוֹתֵי עֶרֶב בָּאוּ אוֹתָם פּוֹעֲלִים לִטֹּל שְׂכָרָן, וְנָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ עִמָּהֶם מֻשְׁלָּם. וְהָיוּ הַפּוֹעֲלִים מִתְרַעֲמִים וְאוֹמְרִים: אָנוּ יָגַעְנוּ כָּל הַיּוֹם, וְזֶה לֹא יָגַע אֶלָּא שְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וְנָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ עִמָּנוּ מֻשְׁלָּם. אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: יָגַע זֶה לִשְׁתֵּי שָׁעוֹת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁלֹּא יְגַעְתֶּם אַתֶּם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. כָּךְ יָגַע רַבִּי בּוּן בַּתּוֹרָה לְעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה - מַה שֶּׁאֵין תַּלְמִיד וָתִיק יָכוֹל לִלְמֹד לְמֵאָה שָׁנָה.

והיה ר׳ אלעזר רואה בשוק כשהולך ונטמן בפניו ולא היה שואל בשלומו. ונתרעם ר׳ יוחנן עליו ואמר ב׳ דברים עושה לי זה הבבלי. האחד שאינו שואל בשלומי. והשני שאינו אומר ההלכות משמי. ולפייסו אמר לו רבי יעקב כך הם נוהגים אצלם הבבלים שהקטן אינו שואל בשלום הגדול שמקיימים מה שאמר הכתוב ראוני נערים ונחבאו מדרך המוסר:

ז אין דור שאין בו ליצנים. משום דבעי מימר דבדורו של דוד היו ליצנים קאמר כי לא יפלא זה. כי אין דור שאין בו ליצנים: **אימתי יבנה.** משום דהקב״ה אמר (מלכים א׳ ח) רק אתה לא תבנה הבית. ונמצא חיי דוד מעכבים בנין בית המקדש. היו אומרים כך להכעיסו. כלומר מתי ימות כדי שיבנה בית המקדש. וכתב בעל עין יעקב שלמדנו מכאן שראוי לכל איש תם וישר שישתוקק אל הטוב הכללי עם שימשך אצלו הפסד וצער מזה: **יבא עלי.** לשון שבועה יבא עלי כך וכך כו׳.

ח כד דמך. הלשון הזה מורגל לחז״ל על המיתה. דכי האי לישנא אשכחן בב״ר פ׳ ס״ה גבי רשע אחד: **ישן אין כתיב כאן.** דלפי פשוטיה דקרא דקאי על שינה של העובד ויגע במלאכה א״כ היה צריך לסיים כן אם מעט ואם הרבה ישן ומאי יאכל. לפיכך דריש ליה על ענין השונה ולומד ויגע במשנתו בזריזות ואם מעט ואם הרבה יאכל הוא בשכרו כמו אלו שהיו יגעים בכל יום וימים הרבה. שלפי זריזות והתאמצות שלו הוא משתלם כמו שסיים במשל שהביא:

יד יוסף

א ירושלמי שקלים פ״ג ירושלמי מו״ק פ״ג סי׳ י״ד דברים רבה פ׳ ה׳ בבלי מכות דף י׳ ילקוט תהלים רמז תתע״ד: ב חזית פ״ו סי׳ ח׳. קהלת רבה פסוק מתוקה:

ליקוטים

יגע רבי בון בתורה לכ״ח שנים מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנים. קשה שנראה שבא לתת טעם למותו בקוצר שנים לומר שאינו מפסיד אחר שיגע וזכה בזמן הזה כאחרים בכל שנותיהם. אבל זה אינו מספיק דמ״מ מפסיד שאילו הוא חי יותר היה יגע יותר והיה משיג בשלימות יותר ויותר, ונמצא שהפסיד במותו בקוצר שנים. ושמעתי שמוהר״ר שמואל סבא השיב, שזה ודאי שלכל שכל האנושי יש לו גבול יעמוד אצלו שלא יוכל לעלות יותר, ורבי בון כבר השיג בכ״ח שנים כל הגבול שיכול השכל האנושי להשיג, א״כ לא היה לו תועלת יותר בתוספת החיים כי כבר השיג כל מה שבכחו להשיג (יפה מראה):

שפה ומתכוין היה רב יהודה לתופסו בדבריו ולקנטרו להודיעו שלא היה לו להתנשא עליו להזמינו לפניו: **אקרפיטא.** ספסל: **תילתא ברמות רוחא.** מתוך ששליש רוחו גסה הוא משנה בדיבורו: **אנבגא.** כוס שהוא רביעית והיו רגילין לשתות כוס אחד ממשקה העשוי לשתותו שחרית וקורהו אספרגוס במסכת ברכות (נא.): **אנפקא.** כוס של רביעית ולשון אנפקא היה שגור בפיהם: **תיתי דונג.** תבא בתי שכך שמה: **אין משתמשין באשה.** שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים: **קטנה היא.** רב נחמן קאמר ליה: **לילתא.** שם אשתו: **קול באשה ערוה.** שנאמר (שה"ש ב) [illegible]מיעני את קולך ואם אשאל בשלומה תשיבני: **א"ל.** רב נחמן אפשר לשלוח לה שאלת שלום ע"י שליח: **אין שואלין בשלום אשה.** שמא מתוך שאלת שלום יהיו רגילין זה עם זה ע"י שלוחם ויבאו לידי חיבה: **א"ל רב נחמן ע"י בעלה.** אהיה אני שליח לדבר: **אין שואלין בשלום אשה כלל.** שמרגיל לבה ודעתה

מַר אַקַּרְפִּיטָא. אֲמַר לֵיהּ: וּמִי סַנְיָא [א] 'אִצְטַבָּא' דְּאַמּוּר רַבָּנָן, אוֹ [ב] 'סַפְסָל' דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי? אֲמַר לֵיהּ: לֵיכוֹל מַר אֶתְרוֹנְגָא. אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הָאוֹמֵר 'אֶתְרוֹנְגָא' - תִּילְתָּא בִּרְמוּת רוּחָא (דְּאִית בֵּיהּ, לֵימָא), אוֹ 'אֶתְרוֹג' כִּדְקַרְיוּהּ רַבָּנָן, אוֹ 'אֶתְרוֹגָא' כִּדְאָמְרִי אֱינָשֵׁי. אֲמַר לֵיהּ: לִישְׁתֵּי מַר אַנְבְּגָא. אֲמַר לֵיהּ: מִי סַנְיָא 'אִיסְפָּרְגוּס' דְּקַרְיוּהּ רַבָּנָן, אוֹ 'אַנְפְּקָא' דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי. אֲמַר לֵיהּ: תַּיְתִּי דּוֹנַג תַּשְׁקִינַן. אֲמַר לֵיהּ: הָכִי [ג] אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּאִשָּׁה. (אָמַר לֵיהּ:) קְטַנָּה הִיא. בְּפֵרוּשׁ אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּאִשָּׁה כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה. נְשַׁדַּר לֵיהּ מַר שְׁלָמָא לְיַלְתָּא. אֲמַר לֵיהּ: הָכִי [ד] אָמַר שְׁמוּאֵל: קוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה. אֶפְשָׁר עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. אֲמַר לֵיהּ: הָכִי [ה] אָמַר שְׁמוּאֵל: *אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה. עַל יְדֵי בַּעְלָהּ. אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל.

מב אין שואלין בשלום אשה כלל. והא דאמר בהשוכר את הפועלים (ב"מ פז.) איה שרה אשתך (בראשית יח) ששואלין בשלום האשה ע"י בעלה היינו דוקא בשאלת שלום אבל לשלוח לה בשלום אפילו על ידי בעלה אסור:

מהרש"א

ועיין פרש"י ויש לפרש דב' לשונות הם אחד לשון דרבנן ואחד לשון שאר אינשי אבל לשון שאמרת הוא לשון שלישי ברמות רוחא כדשמואל ועי"ל שהגאוה מתחלקת לג' חלקים הא' במעשה כגון הולך טפוף והב' במחשבה בדעתו שאין כמוהו והג' בדבורו שמדבר גבוהה וזה שהוסיף באתרונגא הנו"ן מדבור הגבוהה שהנו"ן מאותיות דטלנ"ת שהם כח הלשון שעל ידה מדבר גדולות וגבוהה וק"ל: **א"ל תיתי דונג תשקינן א"ל כו'.** יש לדקדק בזה מאי קאמר רב נחמן הכי לרב יהודה דהא לפי דעתו שרי להשתמש מיהא באשה קטנה ודוחק לומר דדרך שאלה קא"ל וי"ל שהשיב לרב יהודה אמאי דקאמר לישתי מר אנבגא בלישנא דלא אמרי רבנן ולא אינשי כדלעיל ואהא השיב דלהכי אמרי בהאי לישנא כדי דתשמע בתי דונג ותיתי ותשקינן שהיא מורגלת בהאי לישנא בבית ריש גלותא וק"ל: [**אין שואלין בשלום כו'.** מפורש פ' הפועלים (ב"מ פז.) בתי' אגדות ע"ש]:

עיון יעקב

אמר ליה הכי אמר שמואל קול באשה ערוה. ואף לאותן פוסקים שהובא בבית יוסף באו"ח סי' ע"ה שכתבו דהאי דקול באשה ערוה היינו דוקא לענין קריאת שמע וקול הזמר ולא קול הדיבור מכל מקום אדם חשוב שאני וראוי ליזהר בכל מה דאפשר אפילו מקול דיבורה בלא ק"ש. ועי"ל שדרכם של הנשים היה

ענף יוסף

מב קול באשה ערוה. עי' ברש"י. הנה בבאר שבע דף קיט הפליג לתמוה על אותם שפי' הא דאמר שמואל בברכות דף כד ע"א קול באשה ערוה שנאמר (שה"ש ב) כי קולך ערב ומראך נאוה. היינו לענין ק"ש וכשמזמרת שהרי בפרק עשרה יוחסין אמר רב נחמן לר"י לשדר ליה מר שלמא לילתא. קול באשה ערוה ופרש"י אם אשאל בשלומה תשיבני. הרי בהדיא דלשמוע קאמר קול באשה ערוה ולא לענין ק"ש ואפילו כשאינה מזמרת ע"כ דבריו בקצרה הובא באליהו רבה סימן עה סק"ה. ונראה שזה ג"כ דעת הרא"ש שכתב

יד יוסף

א גירסת הגמרא ספסל: ב גירסת הגמ' אצטבא: ג לקמן פא ע"ב: ד ברכות כד ע"א: ה ב"מ פז ע"א:

ציונים

כל האומר אתרונגא תילתא ברמות רוחא וכו'. משנת רבי אהרן ח"ב עו.

קול באשה ערוה. תורה תמימה שה"ש ב/יד.

אין שואלין בשלום אשה. מהר"ל גור אריה בראשית יח/ט.

ליקוטים

וליצנות ושקרים ולשון הרע שונאי חנם בעלי עין הרע עושה עושר ולא במשפט לוקח רבית בפרהסיא מבזים התורה כל אלו בראותם שהשעה משחקת להם בעושר וכבוד כל הקודם להתחתן בם קדוש יאמר לו וחשש זה כבר נתברר מכל חכמי הגולה אשר היו מיום אשר נתפשט קול ענות זה שהקול ההוא בטל ומבוטל לא היה בו ממש מעולם והיו מקללין ומחרימין באלות וקללות נמרצות לכל אשר ישמע על פיו כי אז יעשן עליו אפו אחת ועברה שתים ושבעתים יוקם וקם לו ואם כן זהו בודאי אריכות גלות החל הזה מצד הקללות הגדולות והנוראות אשר הניחו חכמי הדור הקדושים אשר בארץ המה ואין איש שם על לב לחוש לבית ישראל שלא יחולו האלות ההם חלילה ודעתי שדבר זה לא יקבל תיקון עד בא מורה צדק וישב מצרף מטהר וטיהר המרוחקים בזרוע ונראה מגודל מעלתם אשר חלק ה' להם יותר מזולתם כי הם זרע ברך ה' ויוקח ראייה מן האילן על היניקה כאמור. ואם לחשך אדם לומר הלא ארז"ל ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ כו' א"כ הוא מצד האפשר שיהיה ממזר ות"ח כאחד. אדרבה מטונך אביא ראייה כי איך יבואו רז"ל לרחק מה שקירב הקב"ה בהדיא שאמר אצל הכהן וקדשתו (ויקרא כא) לכל דבר שבקדושה כו' (מו"ק כח:) ולקרב מה שריחק הקב"ה באומרו (דברים כג) לא יבא ממזר בקהל ה' ואיך יבואו חז"ל להחליף השיטה בעבור פסוק יקרה היא מפנינים שאינו כי אם דרך דרש אלא בודאי שלא בממזר ודאי דברו רז"ל כי אם במי שיצא עליו הקול ולא נתברר אמתתו ונתנו רז"ל סימן לדבר שאם אתה רואה שהוא תלמיד חכם וידוע שלא יתואר בת"ח כי אם כשיהיו גם מעשיו נרצים לה' וא"כ כשהוא שלם בתורה ומעשים טובים אז הוא נקי מן החשד ההוא וראוי להקדימו לכ"ג כי הקב"ה אינו נותן מחכמתו לבלתי הגונים. וזהו שאמרו (להלן עו.) אין בודקין מן המזבח ולמעלה ר"ל שאין בודקין לא במזבח ולא בדבר שהוא למעלה מן המזבח דהיינו התורה ע"ד ממזר ת"ח קודם לכ"ג כו' וע"ד שאמרו גדולה תורה מן הכהונה כו' וזהו האמור למעלה שאין בודקין אחר דבר שהוא למעלה מן המזבח בק"ו מן המזבח כי במקום שהתורה מצויה שם הוא הייחס האמיתי ואינו צריך לדרישה וחקירה עוד ואם בימי התנאים והאמוראים היו בודקין אחר מהות אב ואם וצוו לעשות כן לדורות הלא הוא בזמנם דוקא שהיו קורין הדורות מראש והיו נזכרים להם ואז מצוה לבדוק כי בודאי החקירה מצד שניהם דהיינו מצד עצמו ומצד גזעו טובים הם מן האחד אך בדורינו שספרי הייחס חלפו הלכו למו ונתקלקלו כי אין

א"ל מאי שיאטיה דמר הכא כו'. אפשר ששכח בהזמנותו דמלתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה ודביתהו דא"ל שרי ליה תיגרא ברישא אמרה כן דודאי אית ליה מילתא הכא ודרך לומר כן לעשות בקשת איש כו' כפרש"י וק"ל: מ"ט שמתיה מר ציער שלוחא דרבנן כו'. ולעיל משמע דשמתיה משום דביזה את רב יהודה ומנדין משום כבוד הרב כפרש"י לעיל ואפשר שרב יהודה מדרך ענוה לא תלה השמתא בכבודו דהא קושטא נמי דציער שלוחא דרבנן וק"ל: לאכרוזי עליה מי אמר אדהכי והכי כו'. ר"ל אדהכי והכי שהיו (לימשך) אצלו: שלחה ליה. ילתא לרב נחמן: שרי ליה תיגריה. פטור אותו מלפניך זהו לשון התלמוד לומר דמשרי ליה תיגריה כשממהר לעשות בקשת האיש או דינו כדי להפטר ממנו: מאי שיאטיה דמר הכא. מה דרכו של אדוני לשוט הלוס כלומר למה בא אדוני הנה: שותא דמר לא ידענא. שיחתו של אדוני איני מבין לדבר בצחות לשונו: לדינא מזמינא ליה. בתמיה: אפיק דיסקא דאזמנותא. הוציא שטר הזמנה מחיקו ששלח לו רב נחמן שיבא לפניו: מבי חדייה. מתוך חיקו: לימא מר מיליה. ידבר דברי זכותו על ריבו של אותו האיש: מצער שלוחא דרבנן. ביזה שלוחו לפניו וחייב מלקות: דאת מנגיד אמאן דמצער שלוחא דרבנן. כדאמרינן בפ"ק (יב:): דעדיפא מיניה. חמורה ממנה עשיתי לו לקנסו: אדהכי אמר ההוא בר דיניה לרב יהודה לדידי. דאתינא מבית חשמונאי קרית לי עבד: כל דאמר מבית חשמונאי אנא עבד הוא. שכל זרעו

שָׁלְחָה לֵיהּ דְּבִיתְהוּ: שָׁרֵי לֵיהּ תִּיגְרֵיהּ, דְּלָא נִישַׁוָיָךְ כִּשְׁאָר (אֱינָשֵׁי) [עַם־הָאָרֶץ]. אֲמַר לֵיהּ: מַאי שְׁיָאטֵיהּ דְמַר הָכָא? אֲמַר לֵיהּ: טַסְקָא דְּהַזְמְנוּתָא שְׁדַר מַר אַבַּתְרַאי. אֲמַר לֵיהּ: הָשָׁתָא, שׁוּתָא דְּמַר לָא גְמִירְנָא, טַסְקָא דְּהַזְמְנוּתָא מְשַׁדַּרְנָא לְמַר? אַפִּיק דִּיסְקָא דְּהַזְמְנוּתָא מִבֵּי חָדְיֵיהּ, וְאַחְזִי לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: הָא גַּבְרָא וְהָא טַסְקָא! אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וַאֲתָא מַר לְהָכָא, לִישְׁתְּעִי מִילֵּיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִימְרוּ: מִחַנְפֵי רַבָּנָן אַהֲדָדֵי. אֲמַר לֵיהּ: מַאי טַעֲמָא שַׁמְתֵּיהּ מַר לְהַהוּא גַּבְרָא? צִעֵר שְׁלוּחָא דְּרַבָּנָן. וְנַגְּדֵיהּ מַר, א דְּרַב מַנְגִּיד עַל מַאן דִּמְצַעֵר שְׁלוּחָא דְּרַבָּנָן! ב דְּעָדִיף מִינֵּיהּ עָבְדִי לֵיהּ. מַאי טַעְמָא אַכְרִיז מַר עֲלֵיהּ דְּעַבְדָּא הוּא? אֲמַר לֵיהּ: דְּרָגִיל דְּקָרִי אֱינָשֵׁי 'עַבְדֵי', וְתַנְיָא: כָּל הַפּוֹסֵל - פָּסוּל, וְאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל עוֹלָם, וְאָמַר שְׁמוּאֵל: בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל. אֵימַר דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: לְמֵיחַשׁ לֵיהּ, לְאַכְרוּזֵי עֲלֵיהּ, מִי אָמַר?! אַדְהָכִי וְהָכִי אֲתָא הַהוּא בַּר דִּינֵיהּ מִנְהַרְדְּעָא. אֲמַר לֵיהּ הַהוּא בַּר דִּינֵיהּ לְרַב יְהוּדָה: לְדִידִי קָרִית לִי 'עַבְדָּא'? דְּאָתֵינָא מִבֵּית חַשְׁמוֹנַאי מַלְכָּא?! אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר שְׁמוּאֵל: ג כָּל דְּאָמַר: מִדְּבֵית חַשְׁמוֹנַאי קָאָתֵינָא - עַבְדָּא הוּא. אֲמַר

עיון יעקב

להשיב שאלת שלום ע"י קול זמר כדאיתא בכתובות דף טז באמהתא דבי קיסר ע"ש ובבית שמואל באהע"ז סימן כא כתב בשם הרשב"א תירוץ אחר ע"ש:

ענף יוסף

בברכות פ"ג סימן לד אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב פירש לשמוע ולא לענין ק"ש ע"כ. ומשמע שס"ל דאחרים אסורים לשמוע קול אשה אפילו שלא בשעת ק"ש ומכ"ש בשעת ק"ש. ובעלה מותר אפילו בשעת ק"ש. ומשו"ה לא הביא הטור דין זה באו"ח הלכות ק"ש. כיון דבלא"ה אסור לו לשמוע קול אשה אפילו בלא ק"ש. ובעלה מותר אפילו בשעת ק"ש. אבל זה לא מוכח מרבינו הרא"ש שס"ל דאפילו קול דיבורה לבד אסור די"ל דדוקא קול זמר וה"ה קול דיבורה של שאלת שלום או השבת שלום כמו שכתב רש"י ד"ה אין שואלים בשלום אשה כלל. דאיכא קירוב הדעת ויכול להביאו לידי ערוה. אבל קול דיבורה בלא שאלת שלום או השבת שלום מותר. וא"כ מתורץ קושית באר שבע. אבל בזה פליגי על הרא"ש והטור שס"ל דבעלה מותר אפילו בשעת ק"ש והם ס"ל דבק"ש גם בעלה אסור. ועיין בב"י:

עץ יוסף

מב דעדיפא מיניה. חמורה ממנה עשיתי לו לקנסו דב"ד היו מכין ועונשין שלא מהדין כההיא (יבמות צ:) דרכב על הסוס והטיח אשתו וסקלוהו והלקוהו וכמו שכתב הרד"ך דרשאין ב"ד לשנות מקילתא לחמירתא ומחמירתא לקילתא:

יד יוסף

א לעיל יב ע"ב: ב עי' תוס' יבמות נב ע"א ד"ה דמתפקר: ג עי' מ"ש בעץ בשם רש"י וזה קשה למ"ש רש"י בסוטה מא ע"א אל תתירא אגריפס כו' שאמו מישראל הרי שנתנו להם ישראלית. ומצאתי בריטב"א שכ' דאף דאיכא מינייהו שנשאו מינן והיה להו אשה שהיא פסולה בשיש בה עבדות כדאיתא בכתובות עכ"ל ועי' ב"ב ג ע"ב תוס' ד"ה כל וביבמות מה ע"ב תוס' ד"ה כיון דאמו:

ציונים

כי היכי דלא לימרו מחנפי רבנן אהדדי. שערי תשובה ש"ג אות קצה.

ליקוטים

יחוס דורות אלו כי אם העושר ויותרת הכבוד והשררה לפיכך אין טוב לאדם כי אם לחקור אחר הנטיעה עצמה ועל כזה נאמר (בראשית ב) על כן יעזב איש את אביו ואת אמו וגו' הנך רואה שפסוק זה ציווי לדורות שיעשו כן ויש לשאול זיל בתר טעמא שהרי הטעם כי מאיש לקחה זאת (שם) והרי לדורות אין שום שייכות לטעם זה כי רק זאת הפעם היתה הבריאה עצם מעצמיו אבל לדורות שכל אחד נוצר מאב ואם אם כך היה לו יותר לדבק באב ואם מבאשתו אלא על כרחך אתה צריך לומר שהכל הולך אחר מעשה בראשית כי מאז הוטבע טבע זו לדורות שידבק האדם באשתו זהו שאמר כי מאיש לקחה זאת ר"ל הכל הולך אחר זאת.

ונראה שמזה הטעם ארז"ל (גיטין צ:) כל המגרש אשתו ראשונה אפילו המזבח מוריד עליו דמעות כו' ודורשי רשומות נתנו סמך לזה כי בפרשת התמיד מצינו כל אותיות האלפ"א בית"א חוץ מן ג' ט' אותיות גט ור"ל שהתמידים של בוקר וערב הם עיקרו של המזבח לפיכך אין בפרשת התמיד אותיות גט לפי שהמזבח שונא גט כי נתינת גט לאשתו ראשונה הוא הדבר אשר שנא המזבח. ונראה לי ליתן טעם לדבר לפי שזה מהידוע שאדם הראשון נברא דו פרצופים ולקיחת עפרו היה ממקום שנאמר בו (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי כמו שפרש"י בפרשת בראשית בפסוק (בראשית ב) וייצר ה' את האדם עפר מן האדמה. וא"כ כל זמן שדו פרצופים אלו מחוברים אשר לוקחו מיסוד המזבח בקיום וחבור היסוד אז גם המזבח שעליו קיים. ובהירוס היסוד גם הבנין שעליו יפול נמצא שהוא גורם סיבת הירוס המזבח זהו שמביא פסוק (מלאכי ב) כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה וגו' אמרתם על מה וגו' אשת נעוריך אשר בגדת בה והיא חברתך וגו' ר"ל שנתחברה אליך ביצירה וגרמת ההירוס והפירוד כאמור. או שהמזבח מוריד דמעות לפי שגורם קללת השדים שינק מהם ע"ד (בראשית ג) ארורה האדמה בעבורך. ואף על פי שיצירה ראשונה לבדה היתה ממקום המזבח מ"מ הכל הולך אחרי יצירה הראשונה. כמו כן בענין חקירת הייחס אע"פ שראוי לחקור אחר אב ואם שהוא מקום יניקת שניהם לדורות ותולדותיהו כיוצא בהו מ"מ יותר ראוי לחקור אחרי מהות האיש או האשה כי טבע האשה באיש

וכתיב סלת בלא וי"ו לפי ששרה הביאה קמח תחת סלת שאמר אברהם דודאי אברהם לא היה עינו צרה שהרי אמר מעט ועשה הרבה כדאמרינן לעיל וק"ל: [**אברהם אבינו אוכל חוליו כו'.** עי' בזה בחידושי אגדות בפ"ק דמס' נדה (ו: ד"ה קבלה מיניה)]: **יודעים היו מלאכי השרת ששרה וכו'.** יראה לפרש למ"ד להודיע כו' לא היו יודעים המלאכים היכן היא אלא שאמר כי הכתוב לא סיפר כל זה ולא נכתב אלא להודיע לנו שצנועה היתה ולא באת במקום האורחים עד שהוצרכו לשאול עליה כי באהל היתה ומ"ד יודעים היו כו' שהמלאכים עצמם לא שאלו עליה אלא להודיע לבעלה שצנועה היא ולחבבה עליו ומ"ד כדי לשגר לה כוס של ברכה כדאמרי' בפרק שלשה שאכלו (ברכות נא:) ומשגר כו' כי היכי דתתברך דביתהו עיין בזה

וּכְתִיב "וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב [וּבֶן הַבָּקָר]", וְאִלּוּ לֶחֶם לָא אַיְיתֵי לְקַמַּיְיהוּ. אָמַר אֶפְרַיִם מִקְשָׁאָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר: א אַבְרָהָם אָבִינוּ - אוֹכֵל חֻלָּיו בְּטָהֳרָה הָיָה, וְשָׂרָה אִמֵּנוּ - אוֹתוֹ הַיּוֹם פֵּרְסָה נִדָּה. (שם) **"וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: אַיֵּה שָׂרָה [אִשְׁתֶּךָ]? וַיֹּאמֶר: הִנֵּה בָאֹהֶל", לְהוֹדִיעַ שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ - צְנוּעָה הָיְתָה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא רַבִּי יִצְחָק: יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ בָּאֹהֶל**

והוא סלת: **פירסה נדה.** חזר להיות לה אורח כנשים:

עיון יעקב

מסתמא לכן נקט הש"ס הכי: **ושרה אמנו אותו יום פרסה נדה.** ופי' מהרש"א פ"ק דנדה אע"ג דעדיין היה קודם הבשורה ולא ראתה עדיין שהרי אמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה מ"מ כיון שמלאכים ידעו שבאותו יום תפרוס נדה והגידו כן לאברהם ממילא נטמא העיסה במעלה שבנדה ע"כ תוכן דבריו שם וצ"ל לפ"ז דאברהם קיים אפי' מצות דרבנן דהא מעלה שבנדה דרבנן וכדאמרינן קיים אברהם אבינו אפי' עירוב תבשילין: **להודיע ששרה אמנו צנועה היתה.** הא דהוצרך להודיע היינו לפי שליצני הדור אמרו שמאבימלך נתעברה שרה והם בשרו שתלד לכך הודיעו שצנועה היא שלא זנתה עם אבימלך וזה שדקדק ואמר שרה אמנו שלא יוציאו לעז על בניה ואף אם באונס כיון שצנועה היתה פורשת מן בעלה כדי להבחין ועוד כיון שצנועה היתה ודאי לא אירע לה מקרה רעה כזו: **יודעין היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה.** היינו שהרי כל זמן

הרי"ף

מו ויאמר הנה באוהל להודיע ששרה אמנו צנועה היתה. וראוי לדקדק כי במאי פליגי רב יהודה ורבי יוסי ומה גם שמ"ש להודיע ששרה אמנו היתה צנועה הם הם דברי רב יהודה שאמר לחבבה על בעלה ומאי בינייהו ועוד למה הוצרך רב יהודה לומר יודעים היו המלאכים וכו' מספיק לומר רב יהודה אמר לחבבה על בעלה. ועוד קשה טובא שפתח רב יהודה בשאלת יודעים היו שנראה כשואל ענין בדברי המלאך שאמר איה שרה אשתך כי למה נצרכה שאלה זו כיון שהיו יודעים היכן היתה ויצא רב יהודה בשאלת אלא מאי באהל ולא היל"ל כי אם אלא מאי איה שרה אשתך.

עץ יוסף

שהאשה עיניה צרה באורחים כו'. ופרש"י היא אמרה קמח והוא אמר סלת. משמע שמפרש קרא הכי. דאברהם לא אמר לשרה אלא מהרי שלש סאים סתמא ותו לא. והא דנקט קרא קמח סלת משום דשרה היתה שואלת לאברהם אם שלש סאין קמח קאמר. והשיב לה סלת קאמינא. ש"מ דאשה עיניה צרה באורחים כיון דלא נטלה סלת בעצמה: **ואלו לחם לא אייתי לקמייהו.** נראה דאין קושייתו על הלחם שאמר אברהם ואקחה פת לחם וגו' דעל זה יש לומר מה אם דברים שלא אמר הביא לפניהם. דברים שאמר היינו מים ופת על אחת כמה וכמה שהביא לפניהם. ולהכי לא איצטריך למכתביה. ועוד דאם לא אכלו לחם היאך נתחייבו בברכת המזון וא"כ איך אמר לקמן כדי לשגר לה כוס של ברכה. אלא דבוודאי הביא לפניהם פת. אלא דקושית הגמרא למה לא כתיב שהביא לפניהם הלחם מסולת שאמר לשרה לושי ועשי עוגות שהיא פת חמה ומסלת. וע"ז משני שפירסה שרה נדה ונטמאת העיסה. ששרה לשה אותן כמ"ש לושי וגו' (ועיין בב"ר פ' מ"ח סי' ט"ו. ואפשר דס"ל לרבנן שם דגם זה בכלל לחם שאמר אברהם ואקחה פת לחם ודו"ק): **אברהם אבינו אוכל חוליו בטהרה היה.** פי' שמרגיל בעצמו להבדל מהטומאה כבמוקדשים שלא יכשל כשיאכל מוקדשים. אבל קשה הא אמר לעיל סוף סימן מ"ד שחשדם בערביים. וא"כ איך בא אברהם להחמיר בכך על אורחים כי אולי הם לא הורגלו בכך. וי"ל דמסתמא גם אברהם עצמו היה אוכל עם האורחים לכבודם כפי הדרך ארץ. והא דכתיב והוא עומד עליהם לאו היינו עמידה כמשמעו. אלא כתרגומו והוא משמש עליהם. אבל מ"מ גם הוא ישב עמהם לאכול אלא שבישיבתו עמהם היה ג"כ משמש לפניהם באכילה לכל צרכם או שלפרקים היה עומד ג"כ עליהם ממש לשמשם. ואחר שעשה להם כפי צרכו שוב ישב עמהם לאכול. ולפיכך לא הביא לפניהם שמה אותו הפת חמה מסלת. שנטמא ע"י שרה כשפירסה נדה לפי שהוא היה אוכל חוליו בטהרה וגם הוא היה אוכל עמהם. ולא היה מדרך ארץ שיאכל הוא פת אחר. ולפיכך לא הביא כלל אותו הפת על השולחן: **אותו היום פירסה נדה.** שחזר להיות לה אורח כנשים. והא דכתיב בתר הכי חדל להיות לשרה אורח כנשים. לאו על ההיא שעתא קאמר. אלא מאי דהוה עד יום ההוא. ומ"ש בתר בשורת המלאך אחרי בלותי היתה לי עדנה. פירושו בניחותא שכבר בא לה הווסת ולא ירחק העיבור מצדה רק מאברהם. וזהו שאמרה ואדוני זקן: **להודיע ששרה אמנו צנועה היתה.** ר"ל דע"כ שאלת המלאכים איה שרה אשתך לא היתה שתעמוד לפניהם לבשר לה

יד יוסף

אברהם היה עינו יפה באורחין ולמה לא אמר הוא סולת. אלא דאברהם היה ירא משרה שמא תאמן. אבל שרה באמת היתה צדיקת ונתנה סולת. והא תינח בשרה. אבל נשים אחרות עיניהן צרה באורחין: א ב"ר פמ"ח סי' ט"ו:

ציונים

אברהם אבינו אוכל חוליו בטהרה היה ושרה אמנו אותו היום פרסה נדה. אלשיך עה"ת בראשית יח/ט. חתם סופר עה"ת בראשית עמ' עג.

[illegible]עים מלאכי השרת היכן שרה וכו'. שיחות מוסר ו ל"ב.

ליקוטים

באורחים יותר מן האיש. כתב הרב עיון יעקב ז"ל יותר מן האיש משמע שגם האיש מסתמא עינו צרה אעפ"י שאברהם היה מכניס כל האורחים מ"מ בשאר אנשים כן הוא מסתמא להכי נקט הש"ס הכי עכ"ל. ונראה הטעם דכיון דהכנסת אורחים הוא מצוה מהגדולות שאוכלים [illegible]ירותיהם בעוה"ז וכו' [illegible]י היצה"ר מסית לאדם שלא יכניס אורחים ואם מוכרח להכניסם שלא יעשה עמהם כפי כח. אך אברהם אבינו ע"ה כרב גודלו ומה גם שעשה היצה"ר טוב כמ"ש בירושלמי פ"ט דברכות, היה מפליא לעשות. והחידוש הוא דהכנסת אורחים האיש מצווה ולא האשה והיצה"ר הוא מסית לאיש כי עליו מוטלת המצוה, ועם כל זה האשה עינה צרה יותר והטעם כי האשה בחינת דינא קשיא והדין הוא בדקדוק בלי ויתור ומשו"ה האשה עינה צרה יותר על פי מדתה.

בבא מציעא פרק שביעי פז.

רש"י

כדי לחבבה על בעלה. להודיעו שהיא צנועה משאר חברותיה שאינה נראית וצריך לשאול אחריה:

הָיְתָה, אֶלָּא מַאי "בָּאֹהֶל"? כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: כְּדֵי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה.

מהרש"א קלא

שם וראיתי מי שהקשה וכי לא היה לו לאברהם לשגר כוס של ברכה והאריך בזה בדרכים דחוקים לאין צורך כי גדול במלאכים היה המברך כדאמרינן האורח הוא מברך והוא המשגר כוס של ברכה כדאמרינן התם בההיא עובדא דעולא כריך ריפתא בריך כו' א"ל רב נחמן לישדר [לה] מר כסא דברכתא לילתא כו' וק"ל:

ליקוטים

ומיהו אני עני אפתח"א עינ"י ראתה דיש לומר דאברהם אבינו ע"ה אמר קמח להיות דהאשה עינה צרה ושרה השיבתו סלת כלומר גם אני כמוך ותרנית, וממה שהכתוב משבחה וגם מדאמר אברהם אבינו ע"ה קמח למדנו דהאשה דעלמא עינה צרה ולא כן שרה אמנו ע"ה. ושם כתבתי דטעם רש"י ז"ל שלא כתב כן היינו דכיון דעתה מפרש דאברהם אבינו ע"ה אמר קמח משום דהאשה עיניה צרה א"כ ידע אברהם אבינו ע"ה דשרה גופה עינה צרה וביודעה ומכירה קאמר, זהו תורף דברי (בס' פתח עינים) ע"ש בארי[illegible] **ואפשר** להליץ בעד שרה אמנו ע"ה ולקיים הדרך האמור, דהויכוח הזה לא היה כאן אלא בתחילת זמן שהכניס אורחים אברהם אבינו ע"ה, והכתוב השמיענו במקום אחד ובפעם אחת צדקת שרה אמנו ע"ה, ומנהג נשים דעלמא, ונכתב כאן דבמקום אחר לא הוה שייך, והשתא דהוצרך הכתוב הזה לענינים אחרים כתב הכתוב מאי דהוה מקודם, ודוק היטב כי קצרתי. ורז"ל הפליגו בשבח שרה אמנו ע"ה דכל זמן שהיתה קיימת דלתות פתוחות וכו', ולכן אפשר דיש לפרש כדאמרן (מראית העין להחיד"א):

הרי"ף

ועוד קשה שתירוץ לחבבה על בעלה לא שייך בתשובת אברהם שאמר הנה באהל אלא בדברי המלאכים שאמרו איה שרה לחבבה בפני בעלה ואיך הוא שואל אלא מאי הנה באהל שהם דברי אברהם ומתרץ לחבבה בפני בעלה שהם דברי המלאכים וע"ק בברייתא שאמר למה נקוד על אי"ו למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא והרי אי"ו לשרה על אברהם וישאל אדם באכסניא שהוא על האשה כמו שפרש"י ז"ל באכסניא אשת אושפיזו זהו מה ששאלו לבעלה איה שרה אשתך ואיך דרשו זה במלת אי"ו. וע"ק שזה מעצמו הוא למד מאיה שרה אשתך הרי שאלת אכסניא ולמה נקוד על אי"ו ורש"י ז"ל כתב לימדה תורה והיינו נקוד אי"ו דלא היו צריכין לשאול דיודעים שהיא באהל דכל נקודה עוקרת התיבה שאינה אלא לדרשה ודרוש מינה דרך ארץ עכ"ל ודברים אלו תמוהים הם שא"כ היה ראוי לינקד על איה שרה אשתך שאינו כפשוטו כיון שיודעים היו היכן היתה אלא בא הניקוד שהוא לדרשה לדרוש דרך ארץ אבל הנקודה שבאי"ו אינה ענין לדרשה והנה התוספות פירשו לקמן לרש"י כך וצריך לתת סברא לפרש"י ז"ל. וגם נשאר מי הכניסו לרש"י ז"ל לפרש בשלום אכסניא בשלום אשת אכסניא וגם לפי' התוס' שפי' עם מה שכתוב בב"ר אר"ש כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב וכאן שהנקודה רבה אתה דורש הנקודה אי"ו אברהם א"ר עזריה כשם שאמרו לאברהם איה שרה אשתך כן אמרו לשרה אי"ו אברהם וה"נ הוי פירושא הכא וצריך להבין פי' דבריהם איך מתייחס דרשה של ישאל אדם באכסניא שלו בנקודת אי"ו שהוא נדרש אי"ו אברהם וכמעט אין לזה הבנה. ועוד נבאר איך למדה התורה דרך ארץ לשאול באכסניא שלא שאלו בשלום אכסניא אלא אמרו איה שרה שפירשו היכן היא הן אמת דכפי פירוש התוס' שואלין בשלום אשה אפילו ע"י בעלה רק לומר לבעלה איה פלונית ניחא דהכי נמי אמרו המלאכים לבעלה איה שרה וזהו שאלת שלום באכסניא אבל מ"מ קשה לדברי התוס' איך נמשכה קושית והאמר שמואל אין שואלים בשלום אשה מתוך מה שא"ר יוסי דרך ארץ שישאל אדם באכסניא והרי בהדיא כתיב איה שרה יש להקשות לשמואל. ולרש"י שפי' בשלום אכסניא בשלום אשה יש לומר דאקרא לא קשיא מידי דאיה שרה לא הוי שאלת שלום אבל לרבי יוסי דאמר למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא קשה מה שאמר שמואל אין שואלים בשלום אשה. ונראה לפי עניות דעתי שדקדקו בפסוק שאם כוונת המלאכים לשאול איה שרה אשתך היה לדבר עמה איך אח"כ כשהשיב אברהם ואמר הנה באהל לא חזרו לקרות אותה אלא אמרו הבשורה עם שלא היתה בפניה וכיון שכן מתחלה היה להם לומר הבשורה שהוא שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך ולמה להם לשאול בראשונה איה שרה אשתך כיון שעתידים לומר הבשורה שלא בפניה. לזה דרשו שכוונתם להודיע ששרה צנועה היתה ולכך שאלו איה שרה אשתך שאין אנו רואים אותה בודאי שנסתרה מפנינו מצד צניעות

עיון יעקב

שהיתה באהל היה ענן השכינה קשור על אוהלה כפרש"י בחומש בפ' חיי שרה על פסוק ויביאה יצחק האהלה שרה אמו כדאיתא בב"ר: **כדי לחבבה על בעלה.** פרש"י להודיע שהיא צנועה אך לפי מה דאיתא בפרש"י בחומש פ' לך לך על פסוק הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם א"כ ידע אברהם מעיקרא שצנועה היתה א"כ צ"ל כדי לחבבה היינו להזכיר שבחה מה שנעשה בזכותה באהלה שענן קשור על האהל ונר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה: **רבי יוסי אומר כדי לשגר לה כוס של ברכה.** ופליג אמ"ד דס"ל בפ' ג' שאכלו דאין פרי בטנה של אשה מתברכת אלא מפרי בטן של איש וכ"כ מהרש"א ובזה מתורץ מה שמקשה מהרש"א כאן וז"ל וראיתי מי שהקשה וכי לא היה לו לאברהם לשגר לה כוס של ברכה ע"ש ובאמת לא קשיא מידי דאברהם לא היה צריך לשלוח לה שהרי היה סבור שהיא עקרה שאינו מוליד א"כ מה צורך לברך פרי בטנה משא"כ המלאכים שאלו אחריה לשגר לה כוס של ברכה ותוך כדי דבור בשרו אותו על אודות בנים כדכתיב ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך כדי שלא יקשה לו למה שגרו לה כוס של ברכה:

עץ יוסף

בשורת הזרע שהרי אח"כ כשאמר להם אברהם הנה באהל לא חזרו לקרות אותה. אלא אמרו הבשורה אם שלא היתה בפניה. וא"כ למה שאלו המלאכים עליה. אלא כוונתם היתה כדי שישיב אברהם הנה באהל ולהודיע לכל ששרה אמנו צנועה היתה אבל אברהם מעצמו ידע שהיא צנועה. ואברהם סבר ששאלו עליה משום דרך ארץ כדאמר לקמן: **אלא מאי באהל.** ר"ל אלא למאי שאלו עליה כדי שיצטרך אברהם להשיב להם הנה באהל. כדי לחבבה על בעלה. וכך אמרו לו איה שרה אשתך שמפורסמת לגמ"ח ולמכנסת אורחים וא"כ איה היא. שהיה לה לעסוק בהכנסת אורחים. ויאמר הנה באהל שכך דרכה תמיד להיות באהל ושם מכינה כל הדברים הצריכים להאורחים:

מו למה נקוד על איו שבאליו. בב"ר איו נקוד למ"ד אינו נקוד אמר ר"ש כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב וכאן שהנקודה רבה אתה דורש את הנקודה איו אברהם א"ר עזריה כשם שאמרו לו לאברהם איה שרה כך א"ל לשרה איו אברהם וה"נ הוה פי' הכא אבל לפירוש הקונטרס דפירש דמשום הכי נקוד דעל חנם שאלו לו קשה דהיה לו לנקוד על איה שרה דהיא עיקר השאלה ששאלו עליה: **ע"י בעלה.** היינו דוקא לשאול איה פלונית אבל לשאול בשלומה אפי' ע"י בעלה אסור כדאמרי' בפ' עשרה יוחסין:

א תַּנְיָא מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: לָמָּה נָקוּד עַל "אַיּוֹ" שֶׁבְּ"אֵלָיו"? לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ - שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בְּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ. וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: ב אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְלָל? - עַל יְדֵי בַּעְלָהּ (קָאָמַר) [שָׁאנֵי].

נקוד על איו שבאליו. איו שלו נקוד והלמ"ד אינה נקודה: **למדה תורה וכו'.** והיינו נקוד איו דלא היו צריכין לשאול דיודעין היו שהיא באהל דכל נקודה עוקרת התיבה שאינה אלא לדרשה ודרוש מינה דרך ארץ: **באכסניא.** אשת אושפיזו: **ע"י בעלה.** לא שישאל לה לשלום אלא לבעלה ישאל מה שלום הגברת:

מהרש"א

למדה תורה דרך ארץ כו'. עיין בדברי נמוקי יוסף בזה והרא"ס כתב על פירש"י שבחומש ולאשה על האיש הוא שיבוש וראיותיו שם בארוכה ותוכן דבריו שבאו הנקודות לעקור התיבה לדרוש מיניה שישאל אדם באושפיזו היינו דוקא לאיש על האשה אבל לאשה על האיש אסור ומה ששאלו לשרה איו אברהם שאני מלאכים דלית בהו יצה"ר ואין אלו אלא דברי נביאות ותמוהין הן דאכתי קושית התוספות דבשמעתין במקומה עומדת דלמה באו הנקודות על תיבת אליו טפי הוה ליה למנקד על איה שרה שהיא עיקר השאלה ששאלו עליה ונלמד מיניה דלא היו צריכין לשאול עליה אלא ללמוד דרך ארץ שישאל אדם לאיש על האשה אבל נקודות אי"ו משמע ללמוד דרך ארץ לשאול לאשה על האיש והנראה לקיים כל פירושי רש"י שלפנינו שבכלם כתוב ולאשה על האיש והשתא שפיר באו הנקודות על אי"ו ומיהו ה"ה דרך ארץ לשאול לאיש על האשה דעיקר קרא בהם קמיירי ומה שהביא הרא"ס ראיה לדבריו לאסור לשאול לאשה על האיש משום דקול באשה ערוה לאו ראיה היא דודאי לצורך דבר מה מותר לדבר עם האשה דהא עלי דבר עם חנה ואלישע עם השונמית ולא קאמר דבור באשה אלא קול בנהנה מקולה וכדקאמר בפרק עשרה יוחסין (קידושין ע.) לישדר שלמא לילתא משום דקאמר שמואל קול באשה ערוה היינו דמדמה שילוח שלום לאשה לקול אשה שמביא גם כן לידי חיבה כדמסיק דאפילו

עיון יעקב

למה נקוד על אי"ו שבאליו. עיין בתוספות ומהרש"א ולי נראה דהכי פירושו דלכך נקוד על איו שבאליו ולא על הלמ"ד של אליו להראות שלא תימא דרק אליו שאלו כדי לחבבה או לשגר לה כוס של ברכה אבל אין הדרך כן בכל אכסניא לכך נקוד על איו שבאליו להראות דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו א"כ ה"ה אם נשים הם באכסניא אצל האשה שואלין על בעל הבית לכך נקוד על איו ובזה מיושב הכל עיין במהרש"א:

הרי"ף

שיש בה וחוששים אנו עליה באיזה אהל נסתרה מפנינו והיא בצער לכן נמהר ללכת מכאן כדי שלא תצטער שרה הצנועה שכל זמן שאנחנו יושבים כאן היא בצער ויאמר הנה באהל. כלומר הרחק לא תרחיקו ללכת בעבור הדבר הזה כי הנה באהל היא ואין לשרה טלטול בשבילכם אמר ר"י יודעים היו המלאכים היכן היתה שרה שהיא באהל ולא שאלו איה שרה אשתך אלא דרך חיבה שבאים לברך אותה ועכשיו שאל אלא מאי באהל כלומר א"כ מה השיב אברהם הנה באהל שהרי לא נעלם מהם שהיא באהל ואפ"ה שאלו איה שרה אשתך כדי לברך אותה לזה אמר אלא כדי לחבבה על בעלה שכוונתם היתה לחבב שרה על אברהם וכך אמרו לו ראה כמה היא צנועה שרה אשתו שאנחנו יושבים נגד פתח האהל ואינה נראית אלינו כי איה שרה אשתך שאינה עומדת לפנינו ויאמר הנה באהל כי מעולם זה דרכה להיות תמיד באהל ואין זה מפניכם בלבד אלא כך הוא מנהגה תמיד להיות באהל ורבי יוסי אומר לא שאלו איה שרה אלא כדי לשגר לה כוס של ברכה ויאמר הנה באהל כי קרובה היא לנו ותשגרו לה כוס של ברכה: **תניא למה נקוד על אי"ו למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו.** ורש"י ז"ל פירש בשלום הגברת מדפריך עלה והא אין שואלין בשלום אשה משמע בשלום אכסניא דקאמר שלום הגברת ונראה שלכך סמכו לזה קושיית והא אין שואלין בשלום אשה ומשני ע"י בעלה שאני לפי טעם זה יתבאר מה שהוא נקוד על איו כי לפי המובן נראה שאמרו לשרה איו אברהם ולאברהם אמרו איה שרה אשתך וזה א"א לדבר עם שרה ולומר איו אברהם דהא אין לשאול בשלום אשה כי אם ע"י בעלה וכ"ש לשאול בשלום בעלה ע"י האשה שאין רשות לדבר עם האשה כלל ולכך נקוד על אי"ו שבאליו כדי שתדרוש איו ותעקור הדרשה ומעתה נחזה אנן דמאחר שהוא נקוד כדי לעקור את דרשת איו אם כן מעיקרו לא יהיה נקוד כלל כי בזה יש לנו לדרשו כפשוטו ולומר ויאמרו אליו אל אברהם איה שרה אשתך זאת ועוד שאם הכונה לדרוש אי"ו אברהם א"כ היה ראוי לינקד הלמ"ד שבאליו ויהיה הכתב רבה שהוא אי"ו ומדנקוט אי"ו שבאליו הוא לדרוש אי"ו וגם ננקד לעקור הדרשה וכך תדרשנו ויאמרו לאברהם איה שרה וגם בשאלת שלום זו של אשה הוא דוקא ע"י בעלה ולכך אמרו המלאכים אי"ו אברהם כדי שנאמר לו איה

יד יוסף

א בראשית רבה פ' מ"ח סי' י"ז ירושלמי פ' מי שהיה טמא חזית פסוק צוארך: ב קידושין ע ע"ב:

ציונים

למה נקוד על איו שבאליו וכו'. כלי יקר בראשית יח/ט.

ליקוטים

למה נקוד על איו שבאליו לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו. וא"ת מנ"ל דבא ללמוד דרך ארץ שמא שאלו לשרה שלא ידעו היכן הוא, [illegible] לא קשיא דהא לאברהם באו המלאכים תחלה ואם כן ידעו היכן הוא, אלא לא שאלו רק משום דרך ארץ. והא דלא נקוד על למד שבאליו והשתא היו דורשין הכתב דזה לא קשיא דכל נקודה עוקרת הכתוב לומר שאין כאן מקומו וכאן נמי הנקודה עוקר הכתוב למדרש איו, אבל אין כאן מקומו שהרי כאן היו מדברים עם אברהם ושאלו איה שרה אשתך ולא היו שואלין על אברהם אלא בעת שהיה אברהם עוסק בסעודה ולא [illegible] עם המלאכים אז [illegible]אלו לשרה איה אברהם (מהר"ל חידושי אגדות):

ע"י בעלה אסור אבל לשאול באכסניא לאשה על האיש כיון דדרך ארץ הוא מקרי לצורך ג"כ ומ"ש דשאני מלאכים דלית בהו יצה"ר דאם לא כן הא דהקשו בגמרא על התוספתא דלמדה דרך ארץ כו' מהא דאמר אין שואלין בשלום אשה למה לא הקשו על המקרא עצמו דכתיב ויאמרו אליו איה גו' אלא ע"כ לומר דשאני מלאכים כו' עכ"ל אין כאן מקום קושיא דהמקרא אפשר לפרשו ששאלו איה שרה כדי לבשרה שיהיה לה בן אבל על התוספתא שאמרה דרך ארץ לשאול באכסניא שאינו אלא שאלת שלום פריך שפיר מדאמר שמואל כו'. גם מ"ש הרא"ס מדברי התוס' דשמעתין כיון דשלא ע"י בעלה (אלא) אפילו לשאול איה פלונית אסור וכ"ש שישאל לה איה בעלה וא"כ מאי ולאשה על האיש כו' עכ"ל האי ק"ו אין לו עיקר דודאי שלא ע"י בעלה אפילו איה פלונית אסור דלאו ד"א הוא ואדרבה איכא תשדא אבל לאשה על האיש דרך ארץ הוא וליכא תשדא כלל ותו לא מידי ודו"ק:

מז קמטין. פרנצא"ש: היא אמרה ואדוני זקן. א"ל הקדוש ברוך הוא שהיא אמרה ואני זקנתי:

שם **מז** * **"אַחֲרֵי בְּלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה"** (בראשית יח). **אָמַר רַב חִסְדָּא: אַחַר שֶׁנִּתְבַּלָּה הַבָּשָׂר וְרַבּוּ הַקְּמָטִין - נִתְעַדֵּן הַבָּשָׂר וְנִתְפַּשְּׁטוּ הַקְּמָטִין וְחָזַר יֹפִי לִמְקוֹמוֹ. כְּתִיב** (שם) **"וַאדֹנִי זָקֵן", וּכְתִיב "וַאֲנִי זָקַנְתִּי"? דְּלָא מוֹתִיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּדְקָאָמְרָה אִיהִי. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל:** א **גָּדוֹל שָׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁנָּה בוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **"וַתִּצְחַק שָׂרָה וְגוֹ', וַאדֹנִי זָקֵן", וּכְתִיב** (שם) **"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם" וְגוֹ', וַאֲנִי זָקַנְתִּי".** (שם כא) **"וַתֹּאמֶר: מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם, הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה". כַּמָּה בָנִים הֵינִיקָה שָׂרָה? אָמַר רַבִּי לֵוִי:** ב **אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁגָּמַל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, עָשָׂה סְעוּדָה גְּדוֹלָה. הָיוּ כָּל עוֹבְדֵי**

מז [חזר היופי למקומו כו'. דרשו ג"כ לשון עדנה מלשון עדי ויופי וכ"ה בב"ר וק"ל]: **דלא מותיב הקב"ה כו'.** מפי' הרמב"ן ואני זקנתי הוא פי' אחרי בלותי כו' ע"ש ואחרי בלותי עבר במקום עתיד ושרה גם על עצמה צחקה אבל הרא"ס כ' המפרש שינה הכתוב מפני השלום שהיא אמרה ב' אחרי בלותי גם אדוני זקן והמלאך שינה ולא אמר רק ואני זקנתי טועה דשינה לחוד וקצר לחוד ועוד דמלשון התוס' כו' עכ"ל ע"ש באורך אבל מפרש"י בחומש

עיון יעקב

מז כתיב ואדוני זקן וכתיב ואני זקנתי. זה קאי אדרוש דלמעלה שקאמר אחר שנתבלה הבשר וכו' וחזר היופי למקומו א"כ לא התמיהה כלל וצחקה שרה מכח זקנותה דהא ראתה שחזר היופי למקומו אלא ששחקה לפי שאדוני זקן א"כ לזה שינה הקב"ה ואמר ואני זקנתי אלא דלא מותיב הקב"ה כדקאמרה איהי

הרי"ף

שרה שאם אין אברהם עומד א"א לומר לאחר איה שרה שאין שואלים בשלום אשה אלא ע"י בעלה וכפ"ז אין לומר שלשרה אמרו איו אברהם אלא הם אמרו לעומדים שם איו אברהם כדי שנשאל על ידו שהוא בעלה של שרה איה שרה אשתך וכוונת המלאכים ללמד דרך ארץ שישאל אדם באכסניא ע"י בעלה וכשרוצים לשאול בשלום הגברת לא ישאלו ע"י אחר רק יאמרו איה הבעל כדי שנשאלהו אחר אשתו איה היא. ובזה נתיישבו כל הדקדוקים של מעלה ודייק רש"י שפי' בשלום האכסניא שלום הגברת דמשמע שאין לשאול באשה בשלום אכסניא שהוא שלום הבעל ולסברת התוס' דדרשו מה שאמרו במדרש רבה שלאברהם אמרו איה שרה ולשרה אמרו איו אברהם דהיינו שואלים בשלום אכסניא שלום האיש ושלום האשה ונקוד על איו לומר שאע"פ שכתוב איו קודם איה שרה מכל מקום סרס המקרא לדרוש בתחלה איה שרה ואח"כ איו אברהם שאינו דרך ארץ לדבר עם האשה בתחלה אלא קודם דברו עם אברהם לומר איה שרה ואח"כ דברו עם שרה לאמר איו אברהם וכמו שהארכתי והרחבתי הביאור בזה בכסף נבחר פרשת וירא ע"ש. והשתא דדרש רבי יוסי שואלים בשלום אכסניא מקרא דאיה שרה אשתך קשיא ליה הא דשמואל דאין שואלים בשלום אשה דמעיקרא סבירא לן דאיה שרה אינה שאלת שלום ותירצו בגמ' ע"י בעלה שאני ומה דכתבו התוס' על ידי בעלה היינו דוקא לשאול איה פלונית צריך לפרש דיש בכלל איה פלונית שאלת שלומה לומר איה אשתך הטובה היא בשלום ומישור ומה שכתבו התוס' אבל לשאול בשלומה אפילו ע"י בעלה אסור הוא לומר לבעלה ושאל בשלום אשתך מצדי וזהו אסור אפילו ע"י בעלה ויש ראיה לפי' זה שפירשתי שהרי אמרו כאן התוספות אבל לשאול בשלומה אפילו ע"י בעלה אסור כדאמרינן פ' י' יוחסין ושם כתבו התוס' אין שואלין בשלום אשה כלל והא דאמרי' בהשוכר את הפועלים איה שרה אשתך ששואלים בשלום האשה ע"י בעלה היינו דוקא בשאלת שלום אבל לשלוח לה בשלום אפילו ע"י בעלה אסור והנה נתבאר לך מה שפירשתי שהוא אמת ונכון:

עץ יוסף

מז אחר שנתבלה הבשר כו'. שפירש אחרי בלותי היתה לי עדנה בניחותא. שהיתה לה עכשיו עדנה. ופירש ואדוני זקן אבל אדוני זקן. ווי"ו ואדוני כוי"ו ועבדיך באו לשבר אוכל. ולא כדמשמע מפשטיה שהוא בתמיה והיתה לי עדנה עבר במקום עתיד וקא מתמה מתרתי מדידה ומדידיה. וטעם הפירוש הזה משום

יד יוסף

א ב"ר פרשה מ"ח יבמות דף סה ע"ב סוף מס' ד"א: ב ב"ר פרשה נ"ג סי' י"ג:

ליקוטים

אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר היופי למקומו. קשה מה טעם יש בתלונה זו, ומה שייכות לזה מה שאמרה ואדוני זקן. ונ"ל בס"ד כי כפי הטבע איש זקן שבשרו כחוש ויש לו אשה יפה מאד ובחורה, תתגאה עליו, וגם הוא יבוש ממנה. ועל זה התלוננה שרה אמנו ע"ה שהיא ח[illegible] לילדותה ויופיה והוא נשאר זקן, הנה עתה חוששת שמא יחשוב בלבו שאני לבי גם ומתגאה עליו, וכבודו קל בעיני, והיה מן הראוי שגם הוא יחזור לבחרותו. ולכן אמר הקב"ה לאברהם אבינו למה זה צחקה שרה וכו', כדי שיוכיח את שרה, ובודאי תכחיש מפני כבודו, ואז יבין אברהם אבינו שלא נתגאית עליו, דהרי כיחשה מפני כי יראה ממנו. **ונראה** לומר בס"ד, שרצה הקדוש ברוך הוא לעשות סימן ורמז לישראל בא[illegible] הראשונה היא שרה הצדקת זיע"א, על הנהגתם בעוה"ז. כי סוף הכבוד לבא ותחזור עטרה ליושנה, ולא יתיאשו מאורך הגלות המר אשר באו מים עד נפש, כי כן היה בשרה אמנו ע"ה אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטים, באופן שאי אפשר להיות כפי הטבע והשערת השכל שתחזור עטרה ליושנה, להיות אשה בחורה, ועם כ"ז אחר הזקנה הגמורה נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטים, וחזר היופי למקומו, כן יהיה לעתיד במהרה בימינו אמן אצל אומה הישראל בניה של שרה, שאחר עוצם

ערוב והוצאה ביוה"כ, וכן עי' בהגר"א שמסוגיא דיבמות שם ראיה שאין עליה תשובה ע"ש, אולם הרמב"ן מיישב את הסוגיא שם גם אליבא דרש"י אע"פ שלהלכה ס"ל כתוס', ועי' בסדור רבי סעדיה גאון (עמוד קטז) שכ' דערוב אינו מותר ליוה"כ רק לשבת בלבד, ומשמע בד' רפרם שאמר אין ערוב כו' לא כרש"י שמותר וא"צ לערוב, אלא שאינו מועיל ערוב להוצאה, דכל עיקר ערובי חצרות הוא בעיקר לשם אכילה וביוה"כ הרי אסור, או שגם הוא פסק דלא כרפרם דבדותא היא וכדעת רוה"ם אלא שביוה"כ ס"ל מסברא שאינו מועיל ערוב.

ומכאן מוכח נמי דלמ"ד שאין איסור תוספת לשבת, ה"ה ליוה"כ לגבי מלאכה וכד' הר"מ שם (במצוין) ה"ו, שגם בשבת ס"ל דאין תוספת וכמ"ש המ"מ וכ"ה בהגר"א (או"ח סימן רסא), וכ"נ בש"ע (או"ח סימן תרח סעיף א).

וד' הרי"ף, הראב"ד, הרא"ש, הסמ"ג והטור דיש תוספת ליוה"כ אף למלאכה ומשום דס"ל שגם בשבת ויו"ט איכא איסור תוספת, וצ"ע מ"ש הרדב"ז (בלשונות הר"מ ח"ב סי' קיג) די"ל שגם הר"מ ס"ל כהרי"ף לגבי שבת ויו"ט, ומה שלא כתב כן בה' שבת משום שהתלמוד קבעו לענין יוה"כ וכ"ש לשבת ע"ש, וברי"מ שם הרי מפורש דליכא תוספת לאיסור מלאכה ביוה"כ וע"כ מתוך משנתנו דאין בין כו' דס"ל נמי שבשבת כן, וכמו"כ מה שהקשה הלח"מ ועוד על הר"מ דמגין לו לחלק ביוה"כ גופא בין עינוי דאכילה למלאכה ג"כ תמוה שכ"ז גלמד ממשנתנו ועמ"ש בחי' ליבמות שם.

ג' דברים עשו כו' והסכימו ב"ד כו', עי' ירושלמי

סוף ברכות ג' דברים כו' חרמה של ירחו ומגילת אסתר ושאילת שלום בשם, חרמה של ירחו חטא ישראל לא יהושע גזר כו', ר"א בשם ריב"ל אף המעשרות, וע' ח"ס (א"ח סי' רח) שכתב דש"ס דילן לא ס"ל כן דלא קחשיב האי דצכן, וכ' שתלוי בפלוגתא (סנהדרין מד) עמ"ש הקב"ה ליהושע קום לך והלכה כרב דס"ל שנפל על שגרם איסורו של ירחו וחרם הוא מה"ת ע"ש.

והנה הריטב"א כ' שחשב דברים שנראים כנגד התורה, מקרא מגילה שהוסיפו מצוה מחודשת ואין נביא רשאי לחדש דבר, ושאילת שלום שנראה כמזכיר שם שמים לבטלה ורק משום עת לעשות גו', והבאת מעשר שיביאו כ"א לאוצר ידוע ויהא נחלק ע"י ב"ד והתורה נתנה טובת הנאה לבעלים כו', ולפ"ז אין הכרח לומר שפליגי אלא שס"ל לש"ס דידן שבחרם אין כל חדוש שמאיזה טעם שהוא אפשר להטיל חרם וא"צ להסכמה.

ומבואר מד' הריטב"א שההסכמה מלמעלה היתה על עצם קריאת המגילה וכמ"ש ריב"ן וכדמוכח בגמ' (ואף גם על עצם ימי הפורים ועי'), אולם המאירי כ' על זה שרוה"ק העיד עליה שלא תבטל קריאתה לעולם וכעין שאמרו (ירושלמי מגילה פ"ב ה"ה) שכל הכתובים יבטלו ומקרא מגילה לא תבטל, ולא שיבטל ספר מן הספרים הנאמרים בנבואה או ברוה"ק, אלא כך הוא אומר שאפי' תבטל קריאתה בצבור מגילה זו לא תבטל שעיקר תקנתה לקריאת צבור היתה ע"כ, וכ"כ הראב"ד (סופ"ב מה' מגילה) בפי' הא דירושלמי, ומד' הר"מ משמע כפשיטות ד' הירושלמי שכ' "כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגילת אסתר והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות תשבע"פ שאינן בטלין לעולם כו' ימי הפורים לא יבטלו כו', וע"ש מ"מ ובמגיה.

מקרא מגילה, ע' תשובת הגאונים (מובא באוצה"ג מגילה ח) שאין שבועה חל על מקרא מגילה כיון שהסכימו מן השמים ע"ז.

שאילת שלום בשם, ע' ר"מ פ"ה מה' דעות ה"ז, פהמ"ש ברכות פ"ט, וע"ע פ"ב מה' ק"ש הט"ו, טז, יז, וע"ש פ"ג ה"ה ובכ"מ, טוש"ע או"ח סימן פד ומג"א שם ובסי' פה סק"ג, ש"ע י"ד סימן רעו סעיף יג בהגה ובש"ך.

הר"מ לא הזכיר שישאל בשם ה', אם לא שנאמר מ"ש להקדים "שלום" — דוקא, שהשלום והוא משמות ה' כמ"ש בפהמ"ש שם, (וכמ"ש במס' שבת דף יוד; וע' תוס' סיטה דף יוד). וכ"כ הערוך (ערך עת) כי זהו התקון שלום עליכם דשלום משמות של הקב"ה, ובמ"ר ותנחומא (ר"פ פינחס) איתא שחרית וערבית ובכל זמן ע"ש, אלא שהר"מ כתב זה לדרך של ת"ח המקדים שלום לכל אדם כדי שתהא רוחן נוחה תימנו, וכמשנה דאבות פ"ב, אבל לא כתב שזה חיוב לכל אדם.

אך הנה אם החדוש הוא שמותר, ואינו כמוציא ש"ש לבטלה, או שהתקינו לחובת הרי איכא תרי לישנא בריב"ן, וכן ד' הערוך שם שחייב וכה"ד ר"ה גאון מובא בספר הגר (ברכות שם), ובריטב"א כ' שעשו כן משום עת לעשות גו' ששכחו שמו של הקב"ה כו' ומשמע שעשו לחובה, (ולפ"ז קשה מ"ש שם לעיל משקלקלו הצדוקים כו' אבל בפהמ"ש גרס התקינו בלא ויו וע"ש ברכות סג), אולם ברש"י (ברכות נד) משמע שהחדוש הוא שמותר וכ"פ הרע"ב וכ"כ ראבי"ה שם ("מותר") וכ"כ המאירי ויש מפרשים שחייב ואין הדברים נראין, (וצ"ע שמד' המאירי ברכות שם משמע שחובה ע"ש), וכן המהרש"א כ' דנראה כפי' השני כדמוכח סוף ברכות, ונראה שט"ס וצ"ל כפי' הראשון שמותר, וכן הוכיח הגבו"א מגמ' דברכות שם כפי' הראשון (וע"ש שלא ראה את הריטב"א והמאירי), וכן משמע מד' הר"מ בפהמ"ש שם שהוא רק מותר וא"ש שלא כתב חובה לכל אדם, ורשות שמעינן ממ"ש גבי ת"ח וממ"ש בה' ק"ש שם, וע' מהר"י אסאד (או"ח סי' ט), ומה שנשאר המהרש"א בתימא שמעשה דגדעון קדים למעשה דבועז, כבר עמד ע"ז בתוס' שנץ וכתב דמוכח כן מבועז שרגילים היו כך למטה והסכימו מלמעלה מדא"ל המלאך לגדעון כו' וע' ריטב"א.

והנה אם שלום הוא מהשמות שאינם נמחקין או לא, התוס' (סוטה י.) ס"ל דחמיר מחנון ורחום ואינו נמחק, אבל הרא"ש בתשובה (כלל ג אות טו) כתב שאינו שם העצם של הקב"ה אלא ע"י הפעולה שעושה שלום ה"ל כמו הגדול הגבור כו' ונמחק, וד' הר"מ, הנה בה' ק"ש פ"ג שם כתב דשמות המיוחדים והן השמות שאינן נמחקין אסור להזכירם בבהכ"ס כו', והקשה הכ"מ שלא הזכיר שאסור לומר שלום בבית המרחץ וכמ"ש בגמ' (שבת שם) וכתב הקובץ בשם לחם יהודה שטעם הר"מ הוא דלא קיימ"ל כהך סוגיא דשבת מדאמרינן בסוטה שם כו', משמע דס"ל דשלום אינו אלא כינוי, ודלא כתוס' שם, ומביא שם הפר"ח אר"ח שם שס"ל להר"מ דפירוש הברייתא שלום ה"ד בשם אבל שלום לחודא לית לן בה, וע' ברכ"י ומסים הקובץ בצע"ג, ולפ"ד הלח"י א"ש שלא חשב הר"מ (בפ"ו מה' יסוה"ת ה"ב) גם שלום בין השמות שאינם נמחקים, אלא שמהא דה' ק"ש אין כ"כ הכרח די"ל שאדרבא מפני שס"ל להר"מ כתוס' ע"כ גם שלום בכלל השמות שאינם נמחקין ולא צריך לפרטו.

ונראה

ונראה לומר ששני הלשונות שבריב"ן כאן תלוי בפלוגתא דתוס' הרא"ש דאם נימא ששלום הוא שם ממש צ"ל שהתקנה הוא שמותר ואין כאן הזכרת ש"ש לבטלה אבל אם נימא שאינו אלא כנוי ע"כ צ"ל שהתקנה הוא שחייב, ולפ"ז כל הני דס"ל דאי שחייב יסברו ששלום אינו אלא כנוי, ומאן דס"ל שמותר י"ל דס"ל שהוא שם והרי כתבנו שמד' הר"מ בפהמ"ש משמע רק שמותר וע"כ לא כתב חובה על כל אדם ומשמע כמ"ש.

וע' רמ"א בש"ע י"ד שם שכ' בשם מהרי"ל משם התשב"ץ דנוהרין כשכותבין שלום שלא לגמור כתיבתו. וכ"כ הרדב"ז (שו"ת ח"א סימן רכ) שאין לכתוב שלום מלא, אלא שכתב שם דכ"ז תלוי בכוונתו שרק אם כדי לתת שלום לחבירו מאת בעל השלום כמו שאמר בועז לקוצרים ה' עמכם, אבל בא לכתוב שיש שלום בעולם ואינו מכוין לשם ולא חייל עלה קדושה יכול לכתוב מלא ע"כ, וע"כ צ"ל דכתיבת שאני, וע"ש ש"ך שכ' דרוב העולם אין נזהרין בזה וכד' הרא"ש, וכה"ד המג"א סי' פה סק"ג (דשלום נמחק) וכ"כ הברכ"י.

הבאת מעשר, ר"מ פ"א מה' מעשר ה"ד, פהמ"ש פרק מע"ש, סמ"ג לאוין קלה, טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף יט ובתגה וע"ש סעיף ב ובתגר"א.

ד' הר"מ וסמ"ג שעזרא קנס את הלוים לגמרי ושלא לתן מעש"ר אלא לכהנים (ומדסתמו בזה ש"מ שאף לעשירים וכ"מ הי"ש יבמות פו) וכה"ד המאירי שם, (ובמכילתין הביא שתי השיטות) וע' תוס' פי' הקונטרס כמו תרומה, וכ"ה בתוס' שנץ בשם רשב"ם ומשמע כמו תרומה ממש שרק לכהנים, ודלא כריב"ן שס"ל דקנס לתן גם לכהנים כלוים, ומה"ד התוס' יבמות שם, וכה"ד ספר התרומה וכה"ד הטור והרמ"א שם שאף לכהן, וכ"פ הי"ש.

ומשמע מד' הר"מ שפלוגתת ר"ע וראב"ע ביבמות שם היא מה"ת ולר"ע מה"ת רק ללוי וברש"י שם (וע' כתובות כו) ותוס' בכ"ד, ודלא כרשב"ם (ב"ב פא:) דס"ל שפליגי דבתר דקניס עזרא ואע"פ שפסק הר"מ כר"ע מ"מ ס"ל שקנס עזרא שיותן רק לכהן והקשה ע"ז הי"ש, אך י"ל שס"ל דלגבי קנס מודה ר"ע שקנסו את הלוים לגמרי וכן פירש המאירי.

והכ"מ כתב שהר"מ ס"ל דעזרא רק לדורו קנס (שכ' הר"מ "עזרא קנס ב ז מ ג ו") ושיתנו רק לכהן, אבל לדורות אחריו קנס שיתנו לשניהם וכתוס' וריב"ן, והגר"א כתב בשיטת הר"מ שעזרא לא קנס אלא לדורו וכן ע"ש ב"י, ונסתר בזה מ"ש המרכבת המשנה (ח"א פ"ו מה' מעשר ה"ט) וכמ"ש במק"א, וא"ש בזה מכל הני דוכתי שהקשו בתוס', ומהא דיבמות שם, ומהא דיותנן בה"ג שהעביר דרך מעשר (סוטה מח) אף שהיה אחר עזרא, וע"ש ב"י משום שהערגלו בזה מדורו של עזרא, אך המור והרמ"א ס"ל דלכולי דר' קנס וכתוס' וכ"פ הי"ש, והב"ח כ' להחמיר לתן רק ללוי ודלא כהרמ"א.

והנה הריטב"א שם הקשה לר"ע שמה"ת רק ללוי איך קנס עזרא ולא יוכלו ישראל לצאת במצות נתינה, ותירץ כיון דממונא הוא והפקר ב"ד הפקר ואקימנתו למעשר ברשות הכהנים ועשאום כשלוחים של לוים ע"ש, והמבי"ט (מ' שצה) הקשה כן מד"ע ועפ"ד הט"ז (ביו"ד סי' קמז) ובב"מ (בפ"ב מה' מלכים ה"ז) שבדבר המפורש בתורה אין כח ביד חכמים לעקור ובבטול מצוה גם השעה"מ בריש ה' יוחה"ת כ"כ עפ"ד השטמ"ק סנהדרין ע"ש, ותרץ משום דס"ל להר"מ שתרו"מ אף בימי עזרא הוא מדרבנן וזה אמרו ע"ש, ואכתי תקשה דכעין דאורייתא ה"ל לתקן ומה יעשה לשיטות דס"ל שהוא מה"ת, ולד' הר"מ שמצות נתינה אינה מצוה מיוחדת ודלא כרמב"ן, אפשר דלא חשיב עקירה וכמו"כ ס"ל שמפרש ע"מ שלא לתן ג"כ מקיים מצוה וכמ"ש האחרונים, ודלא כמג"א בסה"מ (שורש יב), וכן לד' הב"י והגר"א שרק לדורו קנס י"ל דהוי כהוראת שעה שבידם לבטל וכמ"ש הר"מ בה' ממרים (פ"ב ה"ד) ובתוס' (יבמות פח ד"ה מתוך), ולד' שאר הראשונים י"ל כיון שעיקר הקנס הוא מה שאינו נותן ללוים וה"ל שוא"ת ולאו מיעקר הוא (וכמ"ש בגמ' (יבמות צ) ובתוס' (סוטה ח ד"ה אם) וע"ש בתוס' (דף כ:), ובשעה"מ (פ"ב משופר) וע' פר"ח (סי' תקפה סק"ה)).

אלא אפי' אם נאמר דהוי עקירה בידים מה שנותן לכהנים מ"מ נל"ד דאין כאן עקירה ובטול מצוה כלל שהתורה אמרה "ולבני לוי נתתי כל מעשר בישראל לנחלה" ח ל ף ע ב ו ד ת ם אשר הם עובדים את עבודת אה"מ" הרי שמפורש בזה התנאי שהוא חלף עבודתם וכמ"ש בספרי "אם עבד יטול ואם לא עבד לא יטול" וכן להלן שם "ואכלתם גו' כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם באוה"מ" ואמרו בספרי "מכאן אמרו בן לוי שקבל על כל עבודת הלוים תנן מדבר אחד אין לו חלק בלויה" וכיון דלא עלו אין כאן מצוה כלל לתת להם וקבע עזרא לתן לכהנים העובדים עבודתם ושלא תשכח תורת מעשר, ומהא גופא לקח הר"מ שעזרא רק לדורו קנס שאלה שיעלו אח"כ ישובו לזכותם חלף עבודתם.

והנה הר"מ כתב שמע"ד ללוי מקרא דולבני לוי וגו' ולא כדאיתא בגמ' שלפנינו שם מקרא דואל הלוים תדבר וגו', וי"ל שבגמ' הביאו יסוד הדרשה, אבל הר"מ הביא קרא שממנו ילפי המצוה ושבו מפורש חלף עבודתם (וע"ע מ"ש בחי' ליבמות שם).

והריטב"א כ' הבאת מעשר שיביאו כ"א לאוצר א' ונחלק ע"י ב"ד, מפני שיש שהיו מזלזלין בנתינת המעשר ויש שהיו נותנים לאינו הגון וכן היה בימי עזרא ע"ש.

ריב"ן ד"ה והבאת מעשר כו' מעשר ירק ומעשר אילן כו' וכ"ה בתוס' שנץ בשם רשב"ם.

ע' ר"מ פ"ב מה' תרומות ה"א וה"ו וראב"ד, פ"א מה' מעשר ה"ט וראב"ד, פ"א מה' מע"ש ה"ג וראב"ד, פהמ"ש ריש מעשרות, סמ"ג עשין קלו, טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף יג וטז, מג"א סי' קנה סק"ט ופרמ"ג.

כתב העל"ג דלפמש"כ בתוס' הוא פירוש שני בריב"ן ולכאורה תלוי בפלוגתא דרבותא שלהר"מ מעשר אילן מה"ת ולהראב"ד דרבנן וכ"ה לפי' השני והא דמעשר ירק שלכ"ע דרבנן ע"כ כדי נסבא וכמו שיתפרש בגמ' (נדרים נה) ע"ש.

והנה מ"ש בפשיטות דלד' הראב"ד הוא מדרבנן, שיטתו אינה ברורה ולד' כמה ריבותיה ס"ל שכל פירות האילן של שבעת המינים ולא רק תירוש ויצהר הוא מה"ת ובהשגות על הרמ"ה (ב"מ) כ' דהא דאימעיט שאר פירות האילן ה"ד לגבי חיוב מיתה אבל איסור לאו מה"ת איכא בכל האילנות, וחזר בו ממ"ש בהשגות פ"א דתרומות וע"ש, ועמש"ל ים: שפלתה בידו תאנה בר', וכמ"ש (בחי' לברכות דף לו.), ושם מבואר כל השיטות בענין זה ע"ש, ולפ"ד הר"מ ודעימיה ע"כ שיפרשו הא דתבואת מעשר כפי' הראשון שם, והא דמעשר ירק ג"כ לאו לכ"ע הוא שלד' היראים והסמ"ג מע"ש שלו מה"ת ומשום דאיכא רבוי מקרא ד"וכל זרע הארץ" וכיון דאיכא סרך מה"ת א"א לפרש כן,

וכן

כן נתמעטה האמונה של עולם הבא התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם כלומ' מן העולם הזה ועד העולם הבא ובשביל כבוד המקום הפרו התיקון שה' והוסיפו ועד העולם כלומ' שיש עולם אחר. (ב"ב קעה) ערב היצא אחר חיתום שטרות גובה מנכסין בני חורין. (חתם)

שואל אדם שלום חברו בשם. כבר פי' בערך עת. (סנהד' נה) המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם תנא עד שיברך בשם פי' עד שיברך עד שיקלל כלומר יוכיר שם (גמ') ויברך אותו השם בשם (שבת סז) הוא בשמה והיא בשמו אין בו משום דרכי האמרי פי' אם קורא איש אשתו בשמו ואשתו קוראה את בעלה בשמה. (ביצה יג) שמו טובלו לתרומת מעשר פי' כיון שנקרא מעשר ראשון חייב להפריש ממנו תרומת מעשר. (שם)

ר' נתן אומר הפרו תורתך עת לעשות לה'. פי' התקינו שיהא אדם שואל לחבירו בשם כמו שאמר ה' עמכם ה' עמך וזה הוא התיקון הוא שלום עליכם ושלום משמותיו של הקב"ה שנאמר יצר סמוך תצור שלום שלום ואומר אל תבז כי זקנה אמך אמרו למעלה שהתקינו שיהא אדם שואל שלום חברו בשם אמרו רבנן אם אתה רואה שנאנך הזמן ונמשך הגלות אל תאמר שזו התקנה היתה בימות הראשונים ובעת מלכותם עכשיו אנחנו נבזים וכשהזקין הדבר אין אנו מאמינים וחייבין בתקנה זו היו הכהנים בתחלה עונים אחר כל ברכה וברכה ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם וכששמעו האפיקורסים אמרו אין עולם אלא אחד וכשראו הכהנים שבשביל כן נתמעטה האמונה של עולם הבא התקינו שיהא אומרים מן העולם ועד העולם כלומר מן העולם הזה ועד העולם הבא ובשביל כבוד המקום הפרו התיקון שהיה והוסיפו ועד העולם. (יומא סט) איבעית אימא עת לעשות לה' הפרו תורתך כלומר עת סכנה היא ואין למדין הימנה. (תמורה יד) מעיינין בספר עדתא בשבתא אמרו עת לעשות לה' הפרו תורתך. (נדה מז) שנה האמורה בקידושין והאמורה בבתי ערי חומה ושתי שנים שבשדי אחוזה שש בעבד עברי שבכן ושבבת כולן מעת לעת ושם מפורשים כולם. (עת)

נפל עליה גמלא פרצה. פ' גמל שהיה נושך איתפרק ליה אשיתא שנפל כותל אחד ועל להתם. (מכות ה) מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא קמ"ל. (סנהדרין קו) גמלא דאזל למיבציא קרני אודני דהוו ליה גזוזי מיניה. (יבמות מה) גמלא במדי אקבא דקראי (לד).

והב תנא שני מצורעים היו וכו'. (קדושין ל) בגמ' ללמדו תורה בענין אחד אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו אב ובנו הרב ותלמידו עסוקין בתורה בשער אחד נעשין אויבין זה לזה שנא' על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' אמר רבא ואין זיון משם עד שנעשין אוהבין זה לזה שנאמר את והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסיפא. (את)

דף נד ע"ב

שדר הקב"ה קמצא ונקביה ונחתיה לצואריה. (סוטה לה) חזינן אנשי דמדמ לקמצי באילנ' פי' חגבים (לה). (יבמות קכא) ודלמא קמצא בעלמא שכיב להו דאסיקו ליה שמא פלגי (לה). (קמץ)

אל תקרי שברת אלא שריבבת. תרגום וישלחו את ירמיה בחבלים ושרובו ית ירמיה ובלויי מלחים וישלחם. (שרבב)

שקל נרגא דהוה עשר אמות. (י"ה יג) שדא ביה נרגא פי' חתכו כחתיכת אילן בגרזן. (כתובות י) תמרי מקמי נהמא כי נרגא לדיקלא (לז). (נרגא)

ר עשר אמין. (שבת קי) ואי לא לשוור נגרא. (פסחים קיג) לא תשוור נגרא. (ב"ב צו) ושמואל אמר חמרא אכתפא דגברי שוור פי' כשנושאין אותו מבית מוכר מדלג ומפיק טעמו ממנו. (סנהדרין סד) רבא אמר במשוורתא דפוריא פי' אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו העברה היכי אמר אביי שרגא דליבני ביני מיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא פי' שורה אחת של לבנים באמצע וחלקה היתה ונורא מהאי גיסא ומהאי גיסא ומעבירו על אותה שורה וחוזר ומעביר עד שתופס בו האור ונופל לתוכו פי' משוורתא בית קפיצה כי אדם שהוא קופץ או קא משוור ואם קפץ אומר שוור ליה והקפצן שרגיל בקפיצה קורין שוורא אפילו היין בזמן שממהר המחמיץ אומר קפץ בלשון ארמי אומר משל חמרא אכפא דגברי שוור פוריא הא ימי הפורים מנהג בכל העולם כולו שבחורי עושין צורה כדמות המן ותולין אותה על גגותיהן ד' וה' ימים ובימי הפורים עושין מדורה ומשליכין אותה צורה לתוכה ועומדין סביבה ומזמרין ויש להן טבעת תלויה בתוך האש שנתלין וקופצין מצד האש לצד האש אותה טבעת נקראת משוורתא כלומר בית קפיצה וכן נמי הטבעת שתולין בחמור ובטוס שהרוכב בה מניח רגלו וקופץ באחרת ועולה על גבי בהמה נקראת משוורתא וכן עושה זה מקפץ בני עליה וחוזר ומקפץ עד שתושש כחו של תינוק ונופל. (סנהד' צו) שוור בר שוורא שוור נבוראדן שוור דמטא זימנא. (ע"ז ע) אמר רבא חמרא שרי רוב משיורי ישראל פי' קופצין ובוחזין מקפץ על הגבעות תרגום ושוור על שעבודא ק"צ שנין על צדקתא דאמהתא דמתילן לגבעתה. (שוור)

ארבעה צריכין להודות. שאלו לפני רב האי ז"ל הא דאמר רב יהודה ד' צריכין להודות מאי טעמא לא אמרינן רבנן בסידורא דקראי והשיב הכי אית לפרושי דקראי סדירין לפום דשכיח טפי להולכי דרכים ומדבריות הרבה מצויין הולכין מעיר לעיר ואחריהן מי שהיה חבוש בבית האסורין דמעיטי מנהון והרבה מצויין אפילו על אכרגא וטסקא ובתריהון מי שהיה חולה ונתרפא דמעיטין מן מאן דמיתבשן לשלטונא ושכיחין נמי טובא ובתריהון יורדי הים המעיטין מן כולהון דשמעתא סדירין לפוס הקרובים לסכנה יורדי הים טפי קרובין לסכנה דבחד ריגעא אובדין ובתריהון הולכי מדבריות טועים ולא משכחו מאכל ולא משקה וקרובין למיתה יותר מן החיים ובתריהון מי שהיה חולה ונתרפא אפילו חושש בראשו ואפילו חושש בגרונו ובתריהון מי שהיה חבוש בבית האסורין דמרחיק מן הסכנה טפי מכולהון וכל חד מן הני עדיף ניסיה מדבתריה (לח). (ארבע)

דף נה ע"א

י' דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים ועלי גפנים ולולבי גפנים וכו'. (יומא פ) והשותה לולבי גפנים ככותבת. (שביעית פ' ד' מ"ה) ובסוף עוקצין פ"ג מ"ד לולבי זרדין. (ב"ק נט) כשאכלה לולבי גפנים וייחורי תאנים. (נדרים מט) לוליבא דקרא כסילקא לוליבא דכיתנא בכותחא פי' לולבין הפרחים שעולין בשורש האילן וי"א לב האילן. (לולב)

עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות וכו' עד ומוריגי בהמה. פי' חיך בהמה דבק לשון יונק אל חכו בצמא תרגומו אידבק לשון עולמי למוריגיה בצחותא ופריו מתוק לחכי תרגו' ופיתגמי אורייתא בסימן על מוריגי. (מהרג)

כל חלום ולא טות. פי' כל חלום יש בו שום ממשות אבל חלום שהוא רואה כשהוא צם אין בו ממשות (לט) וממאי דטות לישנא דצם הוא דכתיב ובת טות (מ). (טות)

חלמא בישא מסיית עציבותיה (מא). די מחסורו תרגום במיסת חוסרניה. וכן בעברי מסת נדבת ידך. (מסת)

חלמא בישא קשי מנגדנא. פי' ממלקות כלומר יותר שובר לבו. (כתובות לג) דאמר מר אלמלא נגדוהי לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. (יבמות קדושין יב) רב מנגיד מאן דמקדש בשוקא ומאן דמקדש בביאה וכו'. (נגר)

דף נה ע"ב

ולא פילא דעייל בקופא דמחטא. (ב"מ לח) דלמא מפומבדיתא את דמעיילי פילא בקופא דמחטא כלומר שאומרין דבר שאינו הוה. (חולין מח) חזינ' אי קופא לבר נקובי נקב ואתאי פי' נקב של מַחט. (כלים פי"ג מ"ג) נשבר מקופו טהור פי' מקום שנכנס בו הקתא והוא הנקב (מב). (קף)

דף נו ע"א

וטחני בך קשיאתא בפרהדיא דדהבא הרהר וחזא. ספר אחר בריחיא דדהבא. (פרהדיא)

קוף חמרא ברומנא. (פסחים קטז) צריך להקהויה וצריך לסמוכיה. (ב"ב צז) מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא. (כתובות סא) יושבת בקתידרא כללא דמלתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא. (בויקרא רבה בסוף זאת תהיה פי"ט) אמר לה הקהיתה אזל לי' חמרא (מג). (קה)

גחיט מתפילך. בעל הערוך גריס גחיט עיין שם. (גחיט)

פטר חמור גחיט מתפילך (מד). (גחט)

תרי קילפי בלעת. (שם נח) הבו ליה קולפא וידון דינא ס"א קולפא. (מנחות ז ערכין כב) אר"ח קולפי טבי בלעי בימי דאבימי עלה דהא שמעתא פירוש שבט שמכין בו בני אדם וראשו עב ובלשון ישמעאל היא אלמקרע. (כתובות סה)

הגהות והערות

ולד) נוסחאותינו רקוא. (מוסף הערוך): ולה) וקשיא לי שאין דרך חגבים לנקוב הר ורש"י ז"ל פי' נמלים. (ב"ר פ' צ' ה"ג) א"ר יחנן מן קמצא לריחיא ולא חסרון כלום פי' בכל יום היו מוציאין מן הבור לטחון והבור איננו חסר ורבנן אמרין דקמצתא ודלא קמצתא כלומר לא בבור בלבד היתה ברכה זו להיות מקום סמוי מן העין בקרקע אלא אף בשאר מקומות ובכלים היתה ברכה זו. קמצתא פי' בורות כמו חופר גומץ. (המעריך): ולו) תרגום ונהי בעינינו כחגבים והוינא בעיני נפשנא כקמצין. (מוסף הערוך): ולז) תרגום לקש נחשבו תותח היך גילי אתחשבו ליה נרגיא. (מוסף הערוך): ולח) תוס' ד' צריכין להודות. יורדי הים וכו' ובתהלים לא חשיב כזה אלא חשיב הולכי מדברות ראשון דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחלה וגמר' נקיט המצויין תחלה. ופליאה דתוס' כתבו בכל הדבר הזה ההיפוך מסברת רב האי שנתן טעם על כל דבור ודבור שזה שכיח וזה קרוב יותר לסכנה מחבירו. אבל דבריהם לכאורה הם כהלכתא בלא טעמא. והיותר צ"ע מ"ש התוס' (ריש מסכת שבת) ד"ה יציאות וכו' ור"ת מפרש דדבר ההוה רגיל הש"ס לשנות תחלה וכן בריש בבא קמא השור והבור והמבעה וההבער ולא נקט כסדר הפרש' וכן מפרש רב האי גבי ד' צריכין להודות בפ' הרואה (דף נ"ד) דלא נקט הש"ס כסדר הפסוק עכ"ל. ואגן חזינן הכא דקרא נקט דבר ההוה וגמר' לא חש לזה. (הפלאה שבערכין): ולט) ואיני רואה ממשות בפירוש זה ואדרבא חלום של כרס מליאה אין בו ממש. וגרסינן בשלישי דתעניות תענית דף כ"ד רבא גזר תעניתא בצא רחמי ולא אתא מטרא אמר להו בייתו בתעניתכון. למחר אמר להו מי איכא דחזא מידי בחלמיה וכו' ע"ש. (ובפרק ארבע מיתות סנהדרין דף ס"ה) ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה עאכ"ו פרש"י עאכ"ו שיהיה המדה נותנת שע"י תענית ובקש' תשרה עליו שכינה ע"כ ברם נראין דברי רש"י שפי' כל החלומות יראה אדם ולא יראה מאות' שמתענין עליהם (המעריך): רמ) ז"ל רש"י כל חלום. כל חלומות יראה אדם ולא יראה אחד מאותן שהוא שרוי בתענית שאינו טוב. (הפלאה שבערכין): רמא) נוסחא דידן מסתייה. (מוסף הערוך): רמב) פי' בל"י נקב (מוסף הערוך): רמג) אולי מלשון ושני בנים תקהינה פי' שיש בהם טעם חומץ (מוסף הערוך): רמד) בנוסחאות דידן כתוב גחיט מתפילך. (מוסף הערוך):

יתעקם ולא יתקר. והלה מחר ומשיבו לו כמו שנתן לו ראוי לברכו שי"תר, אלא מדינה כתן הוא שמי מחר ומברכו שהוא ייתר.

וכן יש לפרש הנהו קראי דבועז והקוצרים. כי בועז הקדים להזכיר את השם, כלומר הגורע י"ש מאחר שימעט בו כל כך יהי לעון שיהא גם עמכם במלאכתכם ומגליהו זה יפה. והקוצרים חזרו והשיבו, כגר הזכרת כי הגורע י"ש הוא מקור הכח והגר זה הוא פשוט בעיני כולנו, אבל מחמת מגרמים שתך כי מדינה הגרסה של הכח מחול עליך ועל נכסיך, ומידי מי, מן הגורע י"ש כמו שכבר הזכרת.

[ואגב מורחין הריני כותב דקשיין לי דברי ר"יבועז ממ"ש בפ"ק דנדרים (דף י ע"ב), מיין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' ממנה לה' מודיה לה' שלמים תלמוד לומר קרבן לה', היינו כמ"ש (עמוד ב') דילמא אמר לה' ולא אחר קרבן וקא משיק שם שמים לגבולה. ואולי יש לומר לשמכתא היא והיה בועז לפני המקנה הסיע, ולא עבר במקנת חכמים, ולא היה שם מעלתו דילמא לא יגמור את דבריו מחמת גודל שמחתו בה"ש]. שם שמיין שהם מלקין דמצא יאמר עולה הוא.

סימן כח

בעין חנותן שלום לחבירו ואינו משיב רק מנענע בראשו אם יצא ידי חובתו

שאלה: הנותן שלום לחבירו והלה לית ליה משיב לו בפיו, אלא מנענע בראשו לשם משובה השם יצא ידי חובתו.

תשובה: נקטינן בנדרים (דף ו' ע"ב) כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים וכו', ושם נתן לו ולא השיב נקרע גזלן שנאמר גזילת העני בבתיכם. ופירש"י והלא לף גזילת העשיר גזילה היא אלא גזילת העני שהוא לפניך אין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא להשיב שלומו עכ"ל.

אבל נראה שבני הנקע (הלי מילה פרק מ') פירש בדרך אחרת דהשתא גזילת העשיר [והוא דומה שם שם בנדרים] היינו דהוה ליתן לאחר ברוכים הבאים עמוש אבי המעון דמשיק נפש אבל אם שילהם הגמרא שהזכיר מבא מוחזים לו דמן]. והשתא אם הבנרים בפסר המעש [הפוסקים סבר ליה [עיין בפ"ג בנדרים שם], וכן פירש לף הגר"ם לפי מה שהעתיקו הבנרים בפסר אחרי שעם לפתר גרסת.

ולענ"ד דלש"י לא הוה ימא ליה למרוחי הכי משום דכל הדברות שבשלמות [אבל לא הדברות שבמלבושים ודי"ק] נכנו על שום שיהו יחוד בלשון הכתוב אבל הכא לפי פשוטו ימא אינא לף כשמעה ואין שום טרך לדרשא.

והפוסקים הנזכרים קשיא להו נמי כמו שהקשה רש"י, והלא לף גזילת העשיר גזילה היא מצ"ה דכתיב להו [להם אינא העני יחידא היא] דהו"ל למיכתב גזילה בבתיכם, וכזה-נאלנו גזילת העני העשיר-אלא ולאי עני מיחר למילתם נה עני כמו שעליה.

מיהו ק"ל להגנים הוצרך להזהיר ביותר על גזילת העני שמחמת שהוא ואינו שמע"ם שמחמה עבירה וגזילה היא אין בעני בקי נעשיר אבל העבירות שבקלות אפי' חומר עניים.

ומומר גדלת העני היו יפיה ודינה קשה ביותר. וכמ"ש מז"ל במדרש רבה ר"פ וישלח מ"ל הקב"ה לדוד בני למיכו תמה מקימני כמה פעמים מיני קם ומימתי מני קם לכמרלה עניים נמדדים וכו' עיי"ש. ולכן אין כאן יסוד ליפרק משפט העני כמשמעו. אבל הנך מפרשים ס"ל למשמעות נחינת שלו משמע טפי, [אם לא נפרש דקאמר משום תוכחה ימירא] אלא אם נפרש למשום לשון ימירא דרים העני כמו העמיה, דפירושיי נגלה להם דוחק.

ונמצא לפירושיי, אין לנו ללמוד לדיני משומה בפיו דוחק, וי"ל דפגי ליה אף כמשומה כל דהו ואף בנשטע הילם. אבל לפי דברי שה"ל ותוס' והגר"ם, נעיין עוד דוחק ולא משכחן לשון עמיה אלא נפה. ומיהו י"ל דלא נעיין אף לפי דבריהם של הפוסקים המכריח עמיה בקול רם דוחק, ומצ"ג דאמרינן אין עמיה אלא בקול רם, שנאמר ושמו הלויים וגו' קול רם, משמע דסיינו דרך דרם של מה מיינו דדרשינן דוקא לענין שאר עמיה שבמקרא, אבל במקום שהעמיה עצמה מיתה מפורשת במקרא להדיא, אלא דדרשינן העני כמו הענית, י"ל דאין כאן מה מיינו. ומצאנו דלדברי הפוסקים המכריח לן פגי בנשטע דאם אלא מרוך ממירה.

ולענין דינא נלע"ד דלא קיימ לן כפירש"י, אלא דלכ"ע פרשן הוא ולא פוסק, דהייט שמצא להלכה ולא למעשה וכמ"ש הרב מיל"ל בשם הגדולים [ואף היה עשר למשות כפ הפוסקים דדוכתי פוכא מוכיחים גם שיטת רש"י, דסיינו אם פירושו נלמה בפיוסים שבדפי

למום לפירושו ואין הדברים מחוורים לענין פסק]. ועוד דהגר"ע נחרע הוא וגברא רבא טובא, ואיהו ס"ל דלא כפירש"י ועוד דקיימא לן כרבים נגד פירש"י שהוא יחיד, ולכן רשאי הוא להכריע כדברי שבה"ל והמגיד והגר"ם.

ומפני שרבים מיגם זהירים בדבר, [ואין לומר דהמנהג מכריע כפירש"י, דמסתמא מסתמא מסתרן ידיעת הפוסקים שהגו כן ולא משום שהכריעו בדיגם], מולי י"ל דהמשמוש ממש אף בלא נחיגת מו החולם שלו בפיו, עדיף מפי מן המומר בפיו. ול"ע.

ואיך לומר דמיגו נקרע גולן אלא גבי חבירו הרגיל ליתן לו שלו, אבל בשלימו רגיל בך מיגו נקרע גולן. [וכמו שהיה אפשר לדקדק מלשון התלמוד], דהא קרע לו משליו. ומ"מ קשיא הכי מיהא מהלמודא גופא ול"ע.

סימן כט

תשובות קצרות בעניני תפילה וש"ץ

א) מה שכתבת בשין מעלת ומיקין, שבשיו היו קמיכת גחולה לתפילה כמבואר בגרכות שמחד שהמיך גחולה לתפילה ולא פסיק חוכא מפומיה כל יומא, והקשו בגמ' הלא בכל יום אין מו קומכין גחולה לתפילה, ומיכן שהחם ממך כחיקין. ולכן רצים לומר שזה מעלת ומיקין, ועכ"ל נרחה דעיקר מעלת ומיקין היו ק"ש כדאמרן להדיא פרק מי שמת, יכד לעבול אם יכול לעלות ולהתפלל ולקרות

דשאלת שלום שלנו לא מקרי שאלת שלום שבימיהם (לא).

בשבת

יב. אבל מותר לשאול בשלום אחרים בשבת, שהוא מכלל דברים שבפרהסיא (לב), ולשאול בשלומו — יש מקומות שנוהגים לשאול בשלומו אפילו בתוך שבעה, ויש מקומות שנוהגים שאין שואלים בשלומו (לג).

משלוח דורונות

יג. אסור לשלוח דורונות לאבל תוך ל' ולאבל על אביו ואמו אסור כל י"ב חודש, ואפילו בשבת במקומות שנוהגים שאין שואלין בשלומו בשבת, אבל במקומות שנוהגים לשאול בשלומו בשבת מותר לשלוח לו דורונות בשבת (לד).

— בענין משלוח מנות בפורים יתבאר בסימן כט —

לברך חבירו

יד. מותר לו לברך את חברו בשאר מיני ברכות, כגון באריכות ימים, רפואה, ברכת מז"ט וכדומה, וכן מותר לאחרים לברך את האבל (לה). ומותרים להושיט יד בשעה שמברכים זה את זה (לו).

בפני החיים

(לא) רמ"א שם. וראה לעיל בס"ק כ"ז.

(לב) שו"ע שם ס"ג בשם הרמב"ם, וכתב בגשה"ח שם ואחרים משיבין לו.

(לג) שו"ע סי' שפ"ה ס"ג.ובגשה"ח פכ"א ז—ד כתב ורובם נוהגים להחמיר תוך שלשים, וכדי שלא יראה כאבלות דפרהסיא משתמטים מלהפגש בו בשבת ואחר שלשים (תוך יב"ח לאו"א) נוהגים לשאול בשלומו ולומר לו שבת שלום. מכש"כ בלשון אחר הנהוג אצלינו האשכנזים.

(לד) רמ"א שם ס"ג, דהוי כשאילת שלום, וכתב שם הט"ז בסק"א כתב מו"ח ז"ל בשם הג"ה בשם רבינו יהודה, אבל תוך ל' אינו יכול להזמין לאחרים, או להזמן עם אחרים ע"כ. ונראה דה"ה כל י"ב חודש על אביו ואמו עכ"ל.

(לה) גשה"ח שם. וכ"כ בשו"ת שלמת חיים סי' תכ"ה.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
פני ברוך - אבלות בהלכה גולדברג, חיים בנימין עמוד מס : 214 הודפס ע"י אוצר החכמה

— בענין עליה לתורה בשבת יתבאר להלן בסימן כג —
— בענין עליה לתורה בתשעה באב יתבאר להלן בסימן כט —

שאלת שלום

י. אבל אסור בשאלת שלום (כו). ולענין מה נקרא שאלת שלום ראה בהערה (כז).

בפני החיים

(כו) במו"ק (דף טו.) ילפינן לה דקאמר רחמנא ליחזקאל "האנק דום", ופירש רש"י כלומר בדבר זה תנהוג אבילות שתדום ולא תשאל לשלום.

(כז) הנה ברמ"א סי' שפ"ה ס"א כתב ויש מקילין האידנא בשאלת שלום האבל לאחר ל'. ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים לא מקרי שאלת שלום שבימיהם, ובש"ך שם סק"ג כתב ובאמת אין זה טעם נכון דא"כ תוך ל' נמי ולא מצינו לשום פוסק שחילק בכך. וכן הקשה במג"א בסי' תקנ"ד ס"ק כ"א דהא בטור שם מביא הירושלמי שכתב בהדיא שלום עליכם, וגם בגמרא אמרי' כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך ר' ולכן אין להקל. ובבאה"ט שם סק"ב כתב ומיהו אפשר לומר כיון שרוב שאילת שלום שלנו אינו אלא שאומר צפרא טבא, וזה מותר שאינו שאילת שלום ממש כדאיתא בב"י בא"ח סי' פ"ט והביאו בש"ע שם. ולכאורה לפי פירוש זה בדברי הרמ"א יהי' מותר רק לאחר ל', וכ"כ בא"ר בסי' תקנ"ד ס"כ לפרש כן כונת הרמ"א וסיים גם נ"ל דבט"ב הכל אסור דלא עדיף מאבל תוך ל' דהכל אסור. וכ"כ בפמ"ג שם בא"א ס"ק כ"א, וכן פסק במ"ב שם ס"ק מ"א.

אולם בלקט יושר ע' 110 כתב וז"ל העתקתי ממהר"י אוברניק יצ"ו שהעתיק ממהר"ר פנחס ששמע מהגאון זצ"ל (בעל תרומת הדשן) היכא שאסור לשאול בשלום היינו דוקא בלשון שלום עליכם, אבל "טוב שבת" "טוב יום טוב" אינו בכלל שאילת שלום. וכן פסק בכ"ב ע"א ח"ב ע' 104, וכן פסק בשו"ת באר משה (שטרן) ח"ד סי' ק"ו, אבל הוסיף דלמעשה טוב יותר שלא לומר כלום (בתוך שבעה) אלא להכנס בדומיה ולצאת באמירת דברי הניחום.

ולענין נענוע הראש הרגילים לעשות במקום אמירת שלום, עיין בריטב"א מו"ק (דף כז:) שכתב וז"ל ת"ר אבל כיון דנענע בראשו שוב אין מנחמין רשאים לישב אצלו, פי' הרי"ץ גיאות ז"ל לפי שהאבל אסור בנתינת שלום, בזמן שפוטר את המנחמין שוחה לנגדם מעט וכו', ולמדנו מן הפי' הזה כי האבל מותר לשחות בתוך ז', כדרך ששוחין נותנים שלום, כיון שאינו נותן שלום ממש, ואע"פ שיש לדחות דכבוד המנחמים שאני, סברא הוא דלא

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

הימים שאסור ומותר

שלשה ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם, ואם אחרים שאינם יודעים שהוא אבל שאלו בשלומו, אל ישיב להם אלא יודיעם שהוא אבל. משלשה ועד שבעה אינו שואל, ואם אחרים שאינם יודעים שהוא אבל שאלו בשלומו משיב להם (כח). משבעה ועד שלשים שואל בשלום אחרים שהם שרויים בשלום ואין אחרים שואלים בשלומו, וכ"ש שמשיב למי ששואל בשלומו. לאחר שלשים הרי הוא כשאר כל אדם. על אביו ואמו שואל בשלום אחרים אחר שבעה, ואין אחרים שואלים בשלומו עד אחר י"ב חודש (כט).

יא. כשרבים באים לנחמו מותר לומר להם לכו לבתיכם לשלום, דלכבוד רבים מותר (ל).

יש מקילין בשאלת שלום אחר שלשים יום באביו ואמו,

בפני החיים

למימר הכי דבכה"ג שרי למיעבד אפילו ליחיד עכ"ל. ויעוי' בשו"ת שלמת חיים סי' תכ"ב שכתב דאסור לומר שלום לאבל ע"י נענע הראש מן הדין ע"ש, ודבריו צ"ע מהריטב"א הנ"ל.

(כח) שו"ע סי' שפ"ה ס"א, ובדע"ת שם כתב בהגהות אמרי ברוך הביא מהמרדכי דאם ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב, וצ"ע מהא דט"ב [באו"ח סי' תקנ"ד ס"כ] שהביא שם דהדיוטות משיבין להם בשפה רפה (אף שיודעין שהוא ט"ב), ונראה דכוונת מרדכי רק במי שיודע שהוא אבל וגם יודע ג"כ שאסור לשאול בשלומו, אז לא ישיב לו, אבל הדיוטות משיב להם בשפה רפה משום איבה, ובפרט אם אינו משיב לומר שלום רק נותן ידו כנהוג, בזה אין חשש לכ"ע ושרי.

(כט) שו"ע שם. וראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' ל"ג אות ג' שנשאל אם מותר לאבל תוך יב"ח לומר שלום לאחר בשעה שהוא יודע שהלה ישיב כמנהגו, וא"כ האבל מכשיל להלה באיסור דרבנן ועובר לפני עור וכו' והשיב כיון דברמ"א מוזכר מנהג להקל בשאלת שלום, ובפרט שהרי אינו בטוח באיזה שפה ובאיזה לשון יענה לו הנשאל, והרי בלשון צפרא טבא או ערב טוב בודאי ליכא איסור וכו', ואיך שלא יהי' נ"ל דאין בכה"ג שאלה של לפ"ע כלל עיי"ש.

(ל) רמ"א שם. וכתב בגשה"ח פכ"א ז—ג דמותר אפילו בתוך ג' ימים.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

סימן מ״ר

בענין איסור שאילת שלום בת״צ

תענית י״ד:

ובשאילת שלום: תנו רבנן חברים אין שאילת שלום ביניהן. עמי הארץ ששואלין מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש. והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין כבני אדם הנזופין למקום עד שירחמו עליהם מן השמים. ע״כ.

והנה בלשון המשנה עצמה איתא: עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנישואין ובשאילת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופין למקום. ע״כ. וכד נדקדק בלשון המשנה נראה דלא **נאסר** שאילת שלום אלא ממעטין כתיב.

וכיון שכן מן התימה הוא דברי ״המאירי״ בסוגיין שכתב וז״ל: אע״פ **שאסרו** בשאילת שלום. אם שאלו עמי הארץ בשלום תלמידי חכמים משיבין להם בשפה רפה ובכובד ראש ומ״מ תלמידי חכמים עומדין כמנודין וכאבלים כבני אדם הנזופין למקום. עכ״ל. ומשמעות לשונו היא **דאסרו** שאילת שלום והוא תימה דמנין לו דאסרו לגמרי. והרי רק ״ממעטין״ כתיב ותו לא.

ובאמת בלשון הרמב״ם בפ״ג מהלכות תענית הלכה כח׳ מבואר דרק ממעטין דז״ל שם: וממעטין בשאילת שלום בין אדם לחבירו ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום אלא כנזופין ומנודין למקום ועם הארץ שנתן להם שלום מחזירין לו בשפה רפה וכובד ראש. עכ״ל. והכי פסק גם המחבר בסימן תקע״ה סעיף ז׳ וז״ל שם באמצע ההלכה: וממעטין בשאילת שלום בין אדם לחבירו ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום אלא כנזופין וכמנודין למקום. עכ״ל.

ומבואר הן ברמב״ם והן בשו״ע דלגבי עמי הארץ אין איסור שאילת שלום מוחלטת אלא רק ממעטין. אמנם לגבי **תלמידי חכמים** לגביהם מבואר דאין שאילת שלום ביניהן - עכ״פ מה דמשמע מ״המאירי״ דאסור בשאילת שלום אף לגבי עמי הארץ צ״ב מנין לו וכדלעיל.

והנה יש להבין **החילוק** בין עמי הארץ לתלמידי חכמים וכי פחותין הם מתלמידי חכמים. ואילו **בשאר דברים** שנאסרו במשנה כגון **דממעטין במשא ומתן** ובבנין של שמחה ג״כ נימא דעמי הארץ ממעטין ותלמידי חכמים אסורים לגמרי. ומדוע רק לגבי שאילת שלום משתנה הדין. ובפרט **כשבמשנה** לא מוזכר כלום לגבי עמי הארץ ותלמידי חכמים ורק בברייתא איתא הך חילוק וצ״ב מנין להברייתא לחלק בהכי. ובפרט שאין לזה שום סברא דמאי שנא משאר דברים דג״כ אין בזה חילוק בין ת״ח לע״ה.

וראיתי שב״ערוך השלחן״ סימן תקע״ה סעיף ט׳ כתב וז״ל: ממעטין בשאילת שלום בין אדם לחבירו והיינו למעט בכל מאי דאפשר דלבטל לגמרי הוא מן **הנמנעות** אצל המון בני אדם. אך תלמידי חכמים לא ישאלו כלל ויהיו כנזופין למקום שהרי צעקו ולא נענו ועם הארץ שנתן שלום לת״ח משיבין לו בשפה רפה וכובד ראש. עכ״ל.

ומבואר בדבריו דפשר החילוק בין ע״ה לת״ח הוא משום דבאמת היה צריך לאסור לגמרי אלא דמן הנמנעות הוא לבטל לגמרי אצל המון בני אדם ולכן גביהן התירו למעט בשאלת שלום אמנם לגבי תלמידי חכמים בהם אפשר לאסור לגמרי החמירו ואסרו לחלוטין.

ויש לענ״ד להשיב על דבר זה דמנין לו לבעל ערה״ש לומר דמעיקר הדין אסור לגמרי (שהרי כן משמעות דבריו דבאמת אסור לגמרי אלא דמן

הנמנעות לאסור עליהם לגמרי ולכן הקילו להם) אלא דמן הנמנעות הוא לבטל לגמרי. דאפשר לפרש איפכא דאה״נ בודאי לא נאסר לגמרי כמו שלא אסרו משא ומתן לגמרי אלא רק מיעוט נאסר. ורק לגבי תלמידי חכמים בהם החמירו לגמרי אבל אה״נ מעיקר הדין אף לגבי תלמידי חכמים מותר בשאלת שלום. כשממעטין ודברי בעל ״ערוך השלחן״ צ״ע מנין לו לפרש כן.

והנה הבאנו לעיל דברי ״המאירי״ דמשמעות דבריו הם דאף לגבי עמי הארץ אסור לגמרי והקשינו דמנין לו דבר זה והרי בלשון המשנה איתא דממעטין אבל לא דנאסרין לגמרי. ועלה בדעתי לומר ד״המאירי״ יפרש דממעטין דנזכר במשנה הכונה דאין כלל שאילת שלום. ויש לזה ראיה מדברי התוס׳ במגילה דף ה׳: דשם איתא על המשנה דעברו אלו ולא נענו דממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה וכו׳. וכתבו ע״ז התוס׳ וז״ל: ממעטין רוצה לומר שלא יהו ששים כלל וחמיר מתשעה באב שמארסין בו. אבל אין לפרש ממעטין אבל ששים קצת דא״כ היה לו לפרש השעור מה הוא קורא ממעט. עכ״ל.

ויעוין בשו״ע הלכות תשעה באב סימן תקנ״א בסעיף א׳ שפסק שם וז״ל: משנכנס אב ממעטין בשמחה וכו׳. עכ״ל. וכתב שם המג״א דממעטין בשמחה פירושו שאין שמחין כלל במ״ש תוס׳ פ״ק דמגילה ועכ״פ נאמר דזהו מקור דברי ״המאירי״ הנ״ל דאסר לגמרי שאלת שלום.

ויעוין שם ב״מחצית השקל״ ס״ק א׳ וז״ל: ממעטין כמ״ש תוס׳ פ״ק דמגילה דף ה׳: שכתב דע״כ ממעטין ר״ל שאין ששין כלל אבל אין לומר ממעטין אבל ששין קצת דא״כ הו״ל לפרש השעור מה הוא קורא מעט. עכ״ל. אע״ג דהתוס׳ כתבו כן אתענית גשמים והתוס׳ שם סוברים דאותן התעניות חמירי מת״ב. אפ״ה יליף מיניה המג״א דגם משנכנס אב הדין כן דהא גם משנכנס אב קתני מועטין. ואיכא ג״כ ראיית התוס׳ דאי אמרת דמעט מותר הו״ל לפרש השיעור וכ״כ הרב בית יוסף. ואע״ג דלפ״ז במשא ומתן דקתני ג״כ ממעטין במשא ומתן הו״ל לאסור כל משא ומתן ובהו ס״ל לאנשי בודן באמת כמ״ש הרב״י זה אינו דוקא לענין שמחה ע״כ צ״ל שאין שמחין כלל דאל״כ לא נדע שיעורו והו״ל לברייתא לפרש. משא״כ במשא ומתן הן לדעת האומרים דאין איסור כי אם מו״מ של שמחה - הרי נתנה ברייתא שיעור. דתיבת ״שמחה״ דקתני בשו״ע קאי גם על מו״מ ובברייתא דלא הוזכר של שמחה מ״מ הרי גם בבנין לא הוזכר דדוקא של שמחה. וצ״ל דהברייתא סמכה את עצמה דמעצמינו נבין ונדע דלא אסור כי אם של שמחה. וה״ה דמהאי טעמא לא הוזכר במו״מ של שמחה דגם כן נדע מעצמנו מו״מ של שמחה וכן לאידך פוסקים דס״ל דכל מו״מ אפילו אינו של שמחה צריך למעט ולא הותר כי אם כדי פרנסתינו. ג״כ לא הוזכר בברייתא ליתן שיעור דממילא נדע גבול להאי מיעוט והיינו יותר מצורך פרנסתו. מה שא״כ בשמחה ליכא גבול מצד הסברא עד כמה מותר ואי איכא שיעור הו״ל לברייתא לפרש אלא על כרחך דאין שמחין בו כלל. עכ״ל.

המורם מדברי ״מחצית השקל״ דיש חילוק לגבי תעניות גשמים ולגבי ת״ב בין מו״מ ובין שמחה דבשמחה אין גבול והיה לה להמשנה להזכיר השיעור ומדלא הזכירו ש״מ דכל שמחה אסורה ואפילו מועט. משא״כ לגבי מו״מ נדע בעצמינו הגבול ולכן לא הוזכר שם ממעטים בשמחה ויכול להיות דלגבי מו״מ יש שיעור דהותר רק כדי פרנסתנו.

והנה מכל האמור נראה דיש לצדד דממעטין הכונה שאין כלל שאילת שלום (וזהו לדברינו מקור דברי ״המאירי״). אבל בודאי דבפשטות אינו כן לגבי תענית גשמים שהרי הבאנו לעיל דברי הרמב״ם והשו״ע שפסקו להדיא דממעטין בשאילת שלום והכונה דרק ממעטין וראיה לזה שהרי פסקו דת״ח לא ישאלו כלל ש״מ דממעטין הכונה דרק ממעטין אבל מותר בשאילת שלום.

וכיון שכן יש לענ״ד להקשות קושיה עצומה דהנה מדוע לגבי ת״ב פסק המחבר וביאר המג״א דהכונה ממעטין בשמחה היינו דאין שמחים בו כלל ואילו לגבי תעניות גשמים פסק המחבר בסימן תקע״ה סעיף ז׳ לגבי שאילת שלום דממעטין ושם לא העיר המג״א דהכונה דאין כלל

שאילת שלום אלא הסכים דממעטין היינו כפשוטו. ולגבי תעניות גשמים פשוט דהכונה דרק ממעטין שהרי לגבי ת״ח הוזכר דאין כלל שאילת שלום - ש״מ **דלגבי סתם בני אדם** רק ממעטין אבל **מותר** קצת בשאילת שלום וכדלעיל. וא״כ צע״ג איך סתר המחבר (לפי דברי המג״א) דבריו דלגבי תענית גשמים רק ממעט בשאילת שלום ולגבי משנכנס אב ממעטין לגמרי בשמחה.

ולא עוד אלא שיש לענ״ד תמיה יותר גדולה דהנה בהלכות מגילה סימן תרצ״ו סעיף ו׳ פסק המחבר וז״ל: יש מי שאומר שהאבל חייב במשלוח מנות - וברמ״א: אבל אין שולחין לאבל כל י״ב חודש (מהרי״ל) וכמו שיתבאר ביור״ד סימן שפ״ג עיי״ש. ובמ״ב שם כתב דאין שולחין לאבל כלל אפילו דבר שאינו של שמחה והכונה לכל י״ב חודש על אביו ואמו ולשאר קרובים כל ל׳. והטעם אומר המ״ב **כדין שאילת שלום** שאסור י״ב חדש. ע״כ דבריו.

ומבואר דלאבל אסור לשלוח מנות משום דהוי כשאילת שלום ולענ״ד לפי דברינו לעיל דבפשטות ממעטין בשאילת שלום היינו **דלא אסור** לגמרי לגבי סתם אנשים (לאפוקי ת״ח) אלא רק ממעטין. א״כ היה לנו להתיר משלוח מנות לאבל בתוך י״ב חודש שהרי רק ממעטין ולא דנאסר לגמרי. והיה לנו לומר דאם היה רגיל לשלוח לו ביתר הרחבה דימעט כיון דממעטין בשאילת שלום ואמאי אסור במשלוח מנות לגמרי. והוא פלא עצום לענ״ד.

וראיתי שבעל ״ערוך השלחן״ בסימן תרצ״ו סעיף ט׳ כתב וז״ל: ודע דביור״ד סוף סימן שפ״ה כתב רבינו רמ״א דאסור לשלוח מנות לאבל על אביו ואמו כל י״ב חדש. ואפילו בשבת במקום שלא נהגו לשאול בשלומו בשבת אבל במקום שנהגו לשאול בשלומו בשבת מותר לשלוח לו מנות. עכ״ל.

ולפ״ז יש מי שאומר דגם כאן כיון שנהגו שלא לנהוג אבילות בפורים מותר לשלוח לו מנות (מג״א סקי״ב) ושזהו כונת רבינו הרמ״א בכאן שכתב וכמ״ש ביור״ד סימן שפ״ה. ולענ״ד נראה אדרבה דכוונתו דאע״פ דלענין שבת נתבאר שם דיש להתיר מ״מ פורים לא דמי לשבת שהרי הרבה דיעות דנוהג אבילות בפורים. עכ״ל ערוה״ש. ומבואר דלדעת ערוה״ש אע״ג דלגבי שבת יש להתיר מ״מ פורים לא דמי **לשבת** משום שלהרבה דעות דנוהג אבילות בפורים ולכן אסור לשלוח לו מנות.

ויש להעיר לדברינו דאדרבה לא מחוור אמאי אסור שהרי רק ממעטין בשאילת שלום (חוץ מת״ח) וא״כ היה לנו להתיר לשלוח מנות אלא דימעטו ממה שרגילין בכל שנה וצ״ע.

והנה לעיל הקשינו דאיך יתכן דלגבי תעניות גשמים פסק המחבר דרק ממעטין ולא אסורין לגמרי. (חוץ מת״ח) ואילו לגבי תשעה באב גבי ממעטין בשמחה כתב **דלגמרי** אסורין בשמחה. וראיתי שלא רק לגבי ממעטין בשבוע שחל בו תשעה באב דממעטין הכונה לגמרי אלא גם לגבי **תשעה באב** עצמו פסק המחבר בסימן תקנ״ד (סעיף כ׳) **דאין כלל** שאילת שלום ואילו לגבי תעניות גשמים פסק המחבר בסימן תקע״ה (ס״ז) דכל העם רק ממעטין ות״ח אין שואלין כלל. וא״כ צ״ב מדוע לגבי ת״ב **אסורין לגמרי**. ובתעניות גשמים (רק ממעטין) איברא דהרמב״ם בהלכות תעניות פ״ג לגבי תעניות גשמים פסק דממעטין (חוץ מת״ח) וגם לגבי **תשעה באב** בפ״ה שם פסק דרק ת״ח אסורים שאילת שלום ומשמע דשאר העם מותרין עכ״פ אי ימעטו וא״כ לדעת הרמב״ם **שוים הם** ולא יקשה כלל ורק לדעת השו״ע צ״ב החילוק.

ולכאורה היה מקום לומר **דשאני ת״ב** דהוא רק יום אחד ואפשר להזהר בו **לגמרי** משא״כ בתענית גשמים דנמשך זמן ארוך בזה אי אפשר להחמיר לגמרי אלא רק למעט. ורק ת״ח אסורים לגמרי. וצ״ב אי דברינו נכונים.

ואשר יראה בבאור הסוגיה דהנה ביסוד איסור שאילת שלום יש לדון אי גידרו משום דצריך להיות **בשתיקה** ככל האפשר עיין במ״ק דף ט״ו דאיתא התם אבל אסור בשאילת שלום דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל ״**האנק דום**״ דמשמע שתיקה משאילת שלום וגם מתלמוד תורה נמי משמע בסמוך מ״האנק דום״ דאסור בתלמוד

תורה. אמנם יש לענ״ד לצדד ולומר דאיסור שאילת שלום יסודו דמביא שמחה ורעות וחז״ל רצו למנוע שמחה ככל האפשר בימים אלו.

ויש לענ״ד להביא קצת ראיה לזה מהא דאסרו הפוסקים לשלוח מנות לאבל וכתבו הפוסקים דהטעם כדין שאילת שלום שאסור. ולכאורה אי האיסור משום שתיקה ליכא שום דיבור במשלוח מנות ואמאי אסור וע״כ דשאילת שלום גידרו משום שמחה ואשר ע״כ אסור לשלוח מנות לאבל דמשמח אותו והוי בשאילת שלום שג״כ משמח אותו ודו״ק.

ואפשר דבזה יבואר הנדון אי ממעטין או דהכונה דלגמרי אסורין בשאילת שלום דאי נפרש דאסור משום דצריך להיות בשתיקה ככל האפשר מסתבר דלא נאסר לגמרי אלא דצריך למעט. אמנם אי נפרש דאסור משום דמביא שמחה מסתבר דאסור לגמרי בשאילת שלום ודו״ק.

ונראה דבזה יבוארו דברי בעל ערוה״ש שכתב דמעיקר הדין אסור בשאילת שלום אלא דמן הנמנעות לאסור לגמרי ורק לגבי ת״ח אסרינן לגמרי והקשינו לעיל דמהכ״ת לומר כן דאפשר לפרש איפכא דמעיקר הדין מותר ע״י שממעטין ורק לגבי ת״ח מחמרינן. ונראה דהם הם דברינו דבעל ערה״ש ס״ל דיסוד האיסור משום שמחה אשר ע״כ כתב דהיה צריך לאסור לגמרי אלא דא״א לאסור לגמרי מהמון העם. אמנם אי נפרש דאסור משום שתיקה בזה י״ל כדברינו דאה״נ מעיקר הדין מותר ע״י מיעוט שאילת שלום דגם בזה יש שתיקה ורק לגבי ת״ח מחמרינן ואסרינן לגמרי ודו״ק.

והנה לעיל הבאנו דברי ״המאירי״ דס״ל דגם לגבי המון העם אסור לגמרי. וכתבנו דמקור דבריו הם דס״ל דממעטין הכונה דאסור לגמרי וכמו שכתב המ״א לגבי תשעה באב. ונראה לבאר דבריו מצד הסברא די״ל דס״ל כדברינו דיסוד איסור שאילת שלום הוא משום שמחה ואשר ע״כ י״ל דאסור לגמרי שהרי מצד שמחה בודאי מסתבר דאסור לגמרי ודו״ק.

ונראה דלפ״ז יש לתרץ הסתירה במחבר דלגבי ת״ב אסר לגמרי ואילו לגבי תעניות גשמים כתב דממעטין ותו לא. די״ל דס״ל דיסוד האיסור משום שמחה ולכן לגבי ת״ב אסור לגמרי אמנם לגבי תענית גשמים הגם שג״כ הוא מצד שמחה מ״מ י״ל כיון שיש זמן ארוך לאיסור (דלא הוי כת״ב דהוי רק יום אחד) בזה י״ל דאי אפשר לאסור לגמרי אף שהוא מצד שמחה ולכן כל העם רק ממעטים ואילו ת״ח בהם מחמרינן ואסרינן לגמרי ודו״ק.

שאילת שלום

האם תלמיד יכול לשאול בשלום רבו ...

הקדמה

מרגלא בפומיה דרבי מאיר גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכיך [א]. ולשמור מצות ה׳ אלהיך ותורתו כאישון עיניך. קשרם על אצבעותיך. כתבם על לוח לבך. כי יקרה היא מפנינים ולא ישוו בה כל חפציך. כי היא חייך ואורך ימיך. לחכמה תקשיב אזניך. תתן לראשך לוית חן וענקים לגרגרותיך. עטרת תפארת תמגניך. אל תתן שנה לעיניך ותנומה לעפעפיך. יפוצו מעינותיך ונוזלים מתוך בארך. בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. ברר הוראותיך. חקרם ודרשם עד מקום שמגיעים ידיך. ובין תבין את אשר לפניך. עפעפיך יישירו נגדך במאור תורתך. וערבה עליך משנתך. צא ולמד מזקני אומתך אשר כבר קדמוך רבנן הגאונים זקני הדורות. אשר לקטו אורות וקבעו משמרות. משמרת כהונה ולויה הגאונים הט״ז ומג״א, וכהני צדק הסמ״ע והש״ך ז״ל [ב], הם החזיקו בדק הבית אשר בנה בית יוסף, עמודיו עשה כסף צרוף בעליל, בכל התלמוד ושאלות ותשובות ביתו בלול [ג], וכל הני כיילי דכליל עד שהאירו ברקיו תבל, קבע בשולחן ערוך הלכה לדורות להבין ולהורות, ואחריו קמו הגאונים גדולי המאורות ונתוכחו עמו בכמה מקומות אשר פסק הב״י כאשר מצאו [ד] ידו הגדולה בשאלות ותשובות הקדמונים כן, ובאמת היא אצלנו סתומה וחתומה מכל צד שאינו שוה, מטעם אחד שהרב הב״י לא הביא ראיות התשובה ההיא, ושנית שאף אם נבוא לבאר העיון נעלמה התשובה ההיא מהעין, הרואה יראה שלא נמצא לפעמים אף אחד בעיר, ואמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ולפעמים הוראת שעה דחוקה בלי טעם כגזירה וחוקה והיא אינה בדוקה, ואחרי העיון היטב הדק אינה מעוזקה, ואין ספק אם היו עומדים חכמי ישראל למנין היו דחו אותו באמת הבנין כאשר כתבתי תהלה לאל בכמה מקומות בראיות ברורות [ה].

והנני משתטח מלא קומה ארצה אפים וכפי פרושות השמים שאל יפול לב אדם לומר איך מילא לבו לפעמים לחלוק על אבות עולם הגדולים ראשונים ואחרונים, אף אני אענה ואשיב אמרי לו כי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שגם בעיני היה קשה וצער גדול היה לי בדבר זה שהוכרחתי לפעמים להשיב על הגדולים, ותמיד לבי דואג בקרבי, אבל מה אעשה תורה היא וללמוד אני צריך, ולא כתבתי ללמוד ממני הלכה למעשה, רק פתחתי פתח כחודה של מחט, וחכמים אשר לבבם רחב כפתחו של אולם הם אדונים בדבר זה להכריע אם דברי נכונים, ואם אין דברי לפני חכמים נכונים משנה לא זזה ממקומה, והדין חוזר לסיני זה רב יוסף [ו] המשביר הגדול אשר הוא תמיד לנו לפתח עינים להורות לנו דרך החיים, ובארו של משה אשר יצק על ידו מים הגאון עוזינו מוהר״ר משה איסרלש נר״ו, ואני לא כתבתי אלא דרך משא ומתן כתלמיד היושב לפני רבו.

אחרי החכמה

וכן כתבתי חידושי הלכות על מסכת זבחים וירדתי לתוך עמק חידושים של מחותני הגאון מוהר״ר שמואל קאיידנובר [ז] וראיתי שכמה דברים קשים להולמן, ותליתי החסרון בי אולי לא הבנתי דבריו, והמעיין יראה ויבחר, כי כן מדת התורה נדרשת, הפקר לכל היא ורשות נתונה לכל בעלי הדעת לחקור עד מקום ששכלו ועיונו מגעת והדעת מכרעת שמחותני הגאון מהרש״ק דלה לי חספא ואי לאו דדלה לי חספא לא אשכחית מרגניתא תותיה.

ובאכסדרה דבי רב נהורא אור גדול ראיתי, כי כל ימי בין הכלים נחבאתי לישב בקרן זויות בהיותי בבית חמי הראש והקצין פרנס ומנהיג המדינה דגליל פוזנא כבוד מוהר״ר משה סאכטשוור ז״ל [ח] אשר זן ופרנס אותי

ביאורים והערות

א. **ברכות** (יז.), ושם אי׳ ׳לדעת את דרכי׳, המשך הדברים הם רובם פסוקים או מאמרי חז״ל בשבח התורה והחיוב לעסוק בה. רבינו פתח בלשון זה לרמז על עצמו ששמו רבי מאיר. ב. **משמרות** כהונה ולויה שפתח רבינו, היינו הט״ז והמג״א שהיו לוים, והסמ״ע והש״ך שהיו כהנים. ג. **הבית** יוסף אשר יסד את השולחן ערוך, ומרמז גם על ספרו ׳כסף משנה׳, וכל ספריו בלולים מדברי התלמוד וספרי שו״ת הראשונים. ד. **לכאורה** היה צריך להיות ׳מצאה׳ ידו, והיינו שידו הגדולה של הב״י מצאה כדבריו בדברי הראשונים. ה. **רבינו** מבאר מה שהפוסקים לפעמים חולקים על דעת הב״י, ואף שהב״י ודאי סמך דבריו על דברי הקדמונים, אך כיון שלא הביא דברי התשובה בבירור, ולא תמיד ציין מקור דבריו, ע״כ לא הסכימו הגאונים עמו, ואף לפעמים שציין למקור דבריו אך אין לפנינו דברי התשובה ההיא [לדוגמא, שו״ת הרשב״א שהב״י מרבה להביא ולסמוך עליו, לא היה כולו לפני הגאונים בזמן ההוא וחלקם נדפסו רק בשנים מאוחרות יותר], לכן אין לדיין אלא מה שעיניו רואות ואין לנו לסמוך על כך אף נמצאו בראשונים כדברי הב״י, כיון דלדעת הפוסקים אין הסברא כדבריו, ועוד דיתכן שאף במקור התשובה מבואר שאין זה הוראה לפסוק כן הלכה לדורות ושמא הוראת שעה לפי צורך הענין והזמן היה, ועכ״פ אין לסמוך על תשובה ההיא למעשה. ו. **עפ״י** מה שאמרו בגמ׳ (ברכות סד.) דרב יוסף סיני, אף הכא מרמז רבינו על הבית יוסף שהוא סיני, בקי בתורה, ואמרו שם בגמ׳ דסיני קודם, שהכל צריכין למרי חיטיא. ז. **בספרו** ברכת הזבח. רבינו הדפיס את חידושיו על מסכת זבחים יחד עם ח״א משו״ת פנים מאירות. ח. **ראה** אודותיו במבוא לספר. בעוד היות רבינו סמוך על שולחן חותנו בעיר סוכוטשוב, כבר נתמנה לדיין, ראה מש״כ דו״ז של רבינו רבי יונה נחום הכהן אב״ד סוכוטשוב [אחי הש״ך] במכתב שנדפס כהסכמה לפמ״א עמ״ס זבחים: החריף ועמוק שכלו הזך ומעוין, בכלי מלחמתה של תורה מצוין ומזוין, שואב באר מים חיים, נאה

ואת ביתי עשר שנים רצופים מזונות על שלחנו נתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש לי ולכל בני, והייתי חבוש בבית מדרשו וחדר מעולה שבביתו בית מלא ספרים, וטוב עין הוא יברך זה משה אשר ביתו היתה פתוחה לרווחה בהכנסת אורחים, והרבה צדקות עשה עם ישראל וצדקתו עומדת לעד שהציל כ"ד נפשות מישראל אשר בברזל בא נפשם במשפט הגדול טריבנאל בלובלין מחמת עלילת שוא בעו"ה, וזה ידוע ומפורסם אשר כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים והוא כתוא מכמר אשר אין רחמים עליו נכמר [ט], וחמי הקצין שם נפשו בכפו, בחמלת ה' ברוב עוז השתדלותו נתן לו ה' חן בעיני המלך והשרים היושבים ראשונה במלכות פולין והציל את כולם, נכנסו בשלום ויצאו בשלום ושביב דנור לא שליט באחד מהם, ולא זו אף זו שהשיג קנסות גדולות על המעלילים לאלפים ולרבבות, אשר אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים מהשתדלות הגדול שלא חס על נפשו ומאודו, כאשר ידוע ומפורסם למנהיגי קציני גליל פוזנא ולמנהיגי קציני ק"ק לובלין, ועפ"ה גלגולי דברים אלו יצא נקי מכל נכסיו ונכסי בניו, ונתקבלתי לרב ומ"צ לק"ק שידלאווצי ואמרתי הנה נא עיר קרובה אמלטה נא שמה ותחי נפשי, והנה ראיתי שאין משנתי סדורה וברורה מרוב טרדות הקהלה, בפרטות בקהלות קטנות אשר כל דבר קטן וגדול יביאון אל הרב העיר, ובחרתי לישב באהלה של תורה באיזה מקומן של שבחים בבי רבנן, וקרבני לעבודת הקודש הרב הגאון הקצין והנגיד כבוד מוהר"ר שמשון ווינא נר"ו [י], ונבחרתי לישב באוהל בית המדרש בק"ק ווירמייזא עם שאר רבנים מופלגים ובתוכם מחותני הרב המובהק החסיד המפורסם כבוד מוהר"ר מיכאל ז"ל, וישבתי שם ימים ועשור והטיבו עמי ק"ק הנ"ל והחזיקו לי ישיבה חשובה.

ואף גם שם לא מצאתי מנוח לכף רגלי כי מחמת רעש מלחמות צרפת לא היה סיפק ביד הגאון הקצין מהר"ש לבנות בית לשמו, ונתקבלתי לקהלה מפוארה ק"ק פרוסטיץ וישבתי שם כמו עשר שנים, ויד הגאון מהר"ש היה עם יד האלופים הקהל להטיב עמי בכל מילי דמיטב, עד שנתקבלתי שנית לק"ק שידלאווצי, וגדול חסדם האחרון מן הראשון הם החזיקו ידי בכל כחם, כפלו לי שכרי מתרומת הלשכה והחזיקו לי ישיבות חשובות, ישלם ה' פעלם ומשכורתם לחיי העולם.

ורשמתי הכל בכתב אנוש מה שחדשתי לתלמידים בטור יורה דעה בהגדות שעורין תמידין כסדרן עד אחר הלכות יין נסך, וגם הרבה תשובות וחידושים וביאורים על דברי תוספות החמורים, וגם לקטתי שושנים מתוך הדרושים לכל חפציהם אשר דרשתי דבר המתקבל אל הדעת וקרוב לפשוט בקצת הגדות הש"ס בכל מסכת ומסכת, וכעת לא זכיתי להביא כל חידושי על שו"ת ועל הטור יורה דעה, כי דברי תורה מעות קונות, עד אשר ימלא ה' את ידי מלא כף נחת וימצא ידי אחת לאחת להביאם לבית הדפוס שנית. וקריתי לספר זה **פנים מאירות** כי בטחתי בה' שיאירו פני הקורא בהלכה, תן לחכם ויחכם וממילא שמעתא רווחא ויוסיף לו ה' ברכה.

ומהני מילי דאגדתא להוציא חלק אי אפשר [יא], ואציגה לפניך ג' מאמרים אשר מעולם לא שמעתי פירוש מספיק על הגדות אלו.

האם רצוי שהמחבר ספר יכתוב שמו על ספרו

ותחילה אבאר שאלה קטנה אשר העיר לי ה' אוזן בלימודים והרהרתי בלבי שקצת מחברי ספרים העלימו שם מרוב ענוותנותם, אם משנת חסידים הוא זה, מהא דאמרינן (יבמות צו:) 'אגורה באהליך עולמים' (תהלים סא ה), אמר דוד רבונו של עולם יהי רצון שיאמרו שמועה מפי בעולם הזה כדי שיהיו שפתותי דובבות בקבר, אם כן יש לומר דיותר טוב לקרות שמו על הספר [יב].

ולברר דבר זה נבאר תחילה מאמר תמוה בירושלמי פרק היה קורא (ברכות פ"ב ה"א) רבי יוחנן הוי מסתמך על רבי יעקב בר אידי והיה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוהי, אמר הא תרתין מילי הדין בבלייא עביד בי [יג], חדא דלא שאיל בשלומי, וחדא דלא אמר שמועה משמי, אמר ליה כך אינון נהיגין דזעירא לא שאיל בשלמא דרבה וכו' [יד]. ובש"ס דילן ביבמות סוף פרק האשה רבה (שם) הובא מאמר זה יותר באריכות [טו]. ולכאורה יש לדקדק למה קפיד שלא אמר הלכה

ביאורים והערות

דורש ונאה מקיים, עמוד הימיני, הדיין הגדול מקהלתינו פה ק"ק סאכטשוב כבוד מו"ה מאיר בן הר"ר יצחק, מלא תורה ומצוות כרמון, ריחו הטוב נודף כשמן אפרסמון וכו'. ט. **עפ"י** הגמ' בב"ק (קיז.) ודריש שם מדכתיב 'בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר' (ישעיהו נא כ), מה תוא זה כיון שנפל במכמר אין מרחמין עליו, אף ממון של ישראל כיון שנפל ביד עובדי כוכבים אין מרחמין עליו. י. **הוא** הר"ר שמשון וורטהיימר 'רב מדינת אוסטריה' מטעם הקיסר, תורה וגדולה התאחדו על שולחנו, שמו ידוע כשתדלן לטובת אחיו היהודים. יא. **לשון** מליצה המובא בספרים, כלומר שאי אפשר להוציא הנייר חלק לגמרי מעניינים אלו, ולא לכתוב מזה כלום. יב. **כדי** שיזכירו שמו על שמועותיו וכך יהיו שפתי המחבר דובבות בקבר. יג. **ר"א** בן פדת היה תלמידם של רב ושמואל בבבל, ואח"כ עלה לא"י ושם נעשה תלמידו של רבי יוחנן. יד. **שם** מבואר שר"א הטמין עצמו מפני רבו כדי שלא יצטרך לשאול בשלומו, משום שבבל סברו שאין זה כבוד לשאול בשלום רבו. עוד הקפיד ר"י על כך שר"א אומר שמועותיו של רבו ואינו מזכירו בשמו, אמר לו ר' יעקב בר אידי, שעושה כן מפני שכולי עלמא ידעי שר"א הוא תלמידו של ר"י וכל שמועותיו ממנו, ולכן אינו צריך להזכירו בשמו. טו. **שם** מבואר איזה מימרא דר"י דרש ר"א ולא הזכיר שם רבו, ובהמשך הסוגיא מובא שבאו

משמו, הלוא קמי שמיא גליא מי חידש הלכה זו, והגע בעצמך וכי בשביל שהאומרו אינו מזכיר בשם מי, יקפח ה' שכרו הראוי לו ולא יהיו שפתותיו דובבות, וכמו זר נחשב דבר זה.

ולהבין הדבר נקדים גמרא דכתובות דף כ"ה (ע"ב) גבי חילוק גרנות ראיה לכהונה, דחזייה ריש לקיש לר' אלעזר בישות ואמר ליה שמעת מילי דבר נפחא ולא אמרת לי משמיה. ופירש רש"י (ד"ה חזייה) שהבין שמפי ר' יוחנן שמע לשון זה וכשאמרה לא אמרה בשם ר' יוחנן לפיכך לא קיבל ממנו טז. עכ"ל. וכי האי גוונא איתא בפרק במה מדליקין (שבת כא:) דאמרו רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה ולא קיבלה, כי אתי רבין אמרוה רבנן משמיה דר' יוחנן וקיבלה. הרי לפניך שלפעמים אינם מקבלים דבריו אבל אי אמר משמיה דגברא רבא מקבלים ממנו.

ביאור הענין שיש באומר דבר בשם אומרו

ונראה דזה היה כוונת ר' יוחנן שאיקפד על ר' אלעזר שלא אמר הלכה משמו, אף דקמי שמיא גליא מכל מקום חשש שלא יקבלו התלמידים הלכה זו וישתכח הדבר לגמרי, ואילו היה אומר משמיה, היו התלמידים מקבלים דבריו. ור' יעקב בר אידי פייס אותו שהכל יודעים שר' אלעזר הוא תלמידך וידעו שממך יצא הוראה זו ויסמכו על זה כאלו אמרה משמך.

וזה שפריך תלמודא ור' יוחנן מאי טעמא איקפד כולי האי, הא על כל פנים קמי שמיא גליא שהוא אמרה, ומתרץ הש"ס דאמר רב יהודא אמר רב מאי דכתיב 'אגורה באהליך עולמים' וכו' אמר דוד יהי רצון שיאמרו הלכה משמי, משום דגבי דוד כתיב (שמואל א' טז יח) 'וה' עמו' מלמד שהלכה כמותו (סנהדרין צג:) ואם יאמרו הלכה זו משמו יקבלו התלמידים, ובכל עת שילמדו הלכה זו יהיו שפתותיו דובבות בקבר, מה שאין כן אם לא יאמרו משמו אפשר שלא יקבלו התלמידים ולא ישנו התלמידים בבית המדרש הלכה זו, ומהאי טעמא איקפד נמי ר' יוחנן עד שפייס לו ר' יעקב בר אידי.

ובזה מבואר שאילתנו אשר שאלנו על גדולי המחברי ספרים שהעלימו שמם, דשפיר עבדו, וכל לבבות דורש ה' יחד אם מרוב ענוה עשו כן שפיר עבדו, כיון דדבריהם נכתבים בעט ברזל ונתפשטו חבוריהם בישראל, וכל אימתי שילמדו מתוך ספריהם יהיו שפתותיהם דובבות בקבר, וקמי שמיא גליא וה' לא יקפח שכרם ולא ימנע הטוב להולכים בתמים יז.

ביאורים והערות

לפייס את ר"י בכך שהוכיחו לו מיהושע שדרש בשם משה רבינו ולא הזכיר זאת, משום שהכל יודעים שיהושע תלמידו של משה הוא. טז. **שם** איתא שר"ל לא החזיק אדם בכהונה אלא אם העידו עליו שקיבל תרומה בשעת הגרנות, ותמה ר"א וכי במקום שאין גרנות לא נוכל להחזיק אדם לכהונה. לאחר זמן שמע ר"ל סברא זו מפיו של ר"י, והבין שר"א אמר זאת לאחר ששמע כך מר"י ועל כך החזיר פניו לר"א והביט בו בעין רעה שלא אמר לו הדברים בשם ר"י. יז. **המבואר** בדברי רבינו שהענין להזכיר שם בעל המימרא הוא דוקא במקום שהלכה ודאי כבעל המימרא, מטעם שאם יזכיר שמו יקבלו דבריו להלכה, ויבואו להזכיר דבריו בכל עת שיעסקו בהלכה זו ונמצא שבהזכרת שמו גורם שיחזרו שוב ושוב על אותה הלכה שאמר בעל המימרא וכך יהיו שפתותיו דובבות גם להבא, אמנם עיקר הגורם שיהיו שפתותיו דובבות הוא עצם הזכרת המימרא, ומש"ה באופן שאין זה ודאי שיפסקו הלכה כמימרא זו, אין צורך להזכיר שמו, שהרי בשעה זו שמזכיר את המימרא הרי שפתותיו של בעל המימרא דובבות, דהלא כלפי שמיא גליא מי הוא בעל המימרא, ולעתיד לא יזכירו שוב הלכה זו כיון שלא יקבלו דין זה להלכה. **החיד"א** הביא דברי רבינו אלו בכמה מספריו, בשם הגדולים (מערכת ספרים אות ז ספר הזכרונות) האריך להוכיח כדברי רבינו מהא שרבינו הקדוש בסדרו המשניות לא הקפיד לשנות כל דין בשם אומרו אלא הרבה משניות כתב בסתם, ולפי"ז אתי שפיר כיון שידע רבינו הקדוש כי הלכה כסתם משנה, א"כ אין לחשוש שמא לא יקבלו הדברים בלא שם אומרם, וכן הרמב"ם בספרו כתב כל הדינים בסתם ולא כתב שמות האומרים. עיי"ש עוד מה שפירש לפי"ז כמה מימרות. עוד הביא כן משם ספר חסידים (אות שסז) שחסידים הראשונים לא כתבו שמם על ספריהם כדי שלא יהנו מעוה"ז ויפגום שכרם לעוה"ב. וראה מש"כ החיד"א בספרו ברית עולם על ספר חסידים שם, ובספרו חומת אנך (תהלים פרק מ). אמנם בשם הגדולים נתן טעם מדוע נהגו רוב המחברים להזכיר שמם. וראה עוד בזכר יהוסף (יבמות צו.) שהוכיח כדברי רבינו. ובגליון הש"ס על הירושלמי שם ציין לדברי רבינו אלו. **אמנם** בהקדמת בן המחבר לספר דברי נחמיה, העתיק דברי רבינו אלו והרבה לתמוה עליהם מכמה סוגיות בש"ס, בגמ' (סנהדרין צג:) אמרו שנחמיה בן חכליה לא זכה שיקרא ספרו על שמו, הרי דזכות הוא למחבר שיקרא שמו על ספרו, אף שזכה נחמיה שנתקבלו דבריו ונקבעו בספרי הקודש, ולומדים בהם בכל עת, אפ"ה חשיב עונש שאין שמו נקרא על ספרו, מוכח דאף שאין בזה לצורך קביעות הלכה, אפ"ה צריך שיקרא שמו על ספרו. [וכתב שם: ונפלאתי מאד על מאור עינים כמוהו דשפיר חזי, איך לא שלטה עיונו על הא דנחמיה הנ"ל]. עוד הקשה מהא דאמרו (הוריות יג:) דקנסו לר"נ ולר"מ שלא יאמרו הלכה בשמם, אף שפסקו הלכה כוותיהו, כמבואר שם בגמ' כשישבו בחוץ לביהמ"ד אמר ר' יוסי 'תורה מבחוץ', ואף כמה דורות אחריהם אמר רבי לר"ש מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים. הרי דאמרו שמועותיהם ונקטו הלכה כדבריהם, ומ"מ חשיב עונש שלא הזכירום בשמותיהם. עוד אמרו בגמ' (פסחים קד:) שאמר רב יהודה לרב יצחק בריה 'רברבנותיה דמר וסררותיה דמר גרמא ליה למר דלא תימא שמעתיה מפומיה'. ופירש הרשב"ם דר"י הקפיד עליו ולכן אמר לו דלא תיגמר שמעתיה מפומיה דרב יצחק אלא מפומיה דאביי, ואמרינן כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר. עוד אמרו (ב"ק סא.) כל המוסר עצמו למות על דברי תורה, אין אומרים דבר הלכה משמו. הרי שאמרו ההלכה אך לא בשם אומרה, וחשיב עונש לבעל המימרא. עיי"ש עוד הוכחות שאיכא מעלה בהזכרת שם בעל המימרא אף בלא הענין שיפסקו הלכה כוותיה. וראה שם מה שביאר באריכות ענין שיהיו שפתותיו דובבות בקבר. ויתכן ליישב דעת רבינו דודאי איכא מעלה וחשיבות בהזכרת שם בעל המימרא, אך אין זה קושיא על מחברי הספרים שהעלימו שמותיהם, משום דהם משום ענוה שהיתה בהם לא רצו שיכבדום בתורתם, ועדיף היה להם להפסיד מעלה זו, אלא שהוקשה לרבינו איך לא חששו שיפסידו שיהיו שפתותיהם דובבות בקבר, ע"ז תירץ רבינו דכיון שהספרים נדפסים ודבריהם נלמדים ונאמרים בבית המדרש, יהיו שפתותיהם דובבות גם בלא הזכרת שמם, כיון שכלפי שמיא גליא. **ובספר** עמק שאלה בהקדמתו כתב ליישב דעת רבינו, ובתחילה הקשה על בן המחבר דברי נחמיה, דלדבריו יקשה מהירושלמי שהביא רבינו. דמה פייס ר' יעקב בר

ביאור הירושלמי ע"פ הנ"ל

והשתא נצוע גס כן לביאור הירושלמי הנ"ל, ונקדים מה שכתב במידושי אגדות מהרש"ם (יבמות נו: ד"ה סם), וזה לשונו, על מה דפיים אומו ר' יעקב בר אידי, אף שיש להסתפק דילמא מדעת עצמו אמר כן, מכל מקום יש לומר מסתמא מפי רבו מובהק אמרו. עכ"ל יח. ונראה לי דמהאי טעמא גופיה אמרו בגמ' דיומא דף ס"ו ע"ב ובסוכה (מז:) על רבי אליעזר, לא מפני שהפליגן בדברים אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם יט. ופירש רש"י, לא שהפליגן בדברים כאדם המתכוון לומות כשאינו יודע להשיב, אלא יודע היה אבל לא אמר דבר שלא שמע מרבו. עכ"ל. ולפום ריהטא קשה להבין למה נאמת לא השיב אם היה יודע להשיב מסברת דנפשיה. אלא נראה ברור דרבי אליעזר הגי עניה יתירה בעצמו ולא המזיק עצמו כתלמיד אבר שאינו צריך לסברות רבו אלא כתלמיד מובהק שצריך לסברות רבו ולא רצה לסמוך על סברתו אף על פי שהיה יודע להשיב. ולפי זה גס ר' אליעזר דהכא המזיק עצמו כתלמיד שאינו אבר לצריך לסברת רבו, ולכך אין להסתפק דמדעת עצמו אמר דמסתמא מפי רבו מובהק אמרן, וק"ל.

ואיתא בירושלמי (שם) דאיוב גמור לשאול בשלום רבו כ, והגה מוכח מש"ם דילן דתלמיד אבר אין צריך לנהוג כבוד ברבו כדין רבו, דאיתא בברכות דף כ"ז (ע"ב) דקאמר ליה ר' ירמיה לרב מי בדלת ולא אמר מי בדל מר, משום דתלמיד אבר הוא. ואמרינן אינה תלמיד אבר כגון רב אמי ורב אסי, דלגמרא דרב הוי צריכי ולסברא דרב לא הוי צריכי כא.

ובזה יובן הענין, דר' יוחנן אמר תרין מילי עביד לי הדין בגלייא, וממה נפשך אין לו תירוץ על אחד מהן, דאי אמינא בשלומי בשלום הלוא אינו בשלום רבו, ואם יאמר תירוץ זה שהוא תלמיד אבר ואין צריך לנהוג בי כבוד כמו תלמיד לרב, אם כן מדוע לא אמר הלכה משמי, דאף דהכל יודעין שהוא תלמידי מכל מקום אין ידעו שממני ילמו הדברים דילמא הוא אידם מסברא דנפשיה, ואם כן ממה נפשך אין לו תירוץ על אחד מהם. ור' יעקב בר אידי פיים אומו הא אאי בשלמך לאו משום דמחזיק עצמו כתלמיד אבר, אאי מרוב ענוה שכך אינון נהיגין דזעירא אי אמינא בשלמא דרבה, ואפי זה אין עליו עון אשמה שאי אמר הלכה משמך, שהכל יודעין שהוא תלמידך כתלמיד הצריך לרב

ביאורים והערות

אידי לר"י שר"א הוא תלמידו, הא כל זה אינו מועיל להזכרת שמו של בעל השמועה. ומה שהקשה מנחמיה שלא זכה שיקרא שמו על ספרו, לא קשה כלל, דאף שלא נקרא שמו על ספרו, אמנם שמועותיו ודבריו נאמרים בשמו שהרי בתוך הספר מוזכר שמו, וכשלומדים בפסוקים, מזכירים שמו של נחמיה. אך מה שהקשה מסוגיא דהוריות וכן סוגיא דירושלמי שמוכח דר"י רצה שיזכירו שמו על שמועותיו, אכן קשה על דעת רבינו. ולכן יצא לחדש דשני ענינים יש, האחד הוא שכל המחדש הלכה ושונים הלכה זו בבית המדרש, נחשב כאילו הוא מלמד עתה שוב הלכה זו, ואף אחר מיתתו, יהיה נחשב כאילו הוא בא ללמד את התלמידים, וזה כלפי שמיא גליא מי הוא בעל השמועה אף אם לא יאמרוה בשמו וכמש"כ רבינו. אך ענין נוסף הוא שזוכה הנשמה לחזור ולהתגלות בזה העולם [עיי"ש שהביא לכך מקורות מדברי חז"ל], וזהו דווקא כשמזכירים שמו על מימרתו. **יש** להעיר דרבינו בכל דבריו אלו לא הזכיר מה שאמרו במשנה (אבות פ"ו מ"ו) שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. ויש ליתן טעם שלא הזכיר ענין חשוב זה. וכבר נתבאר זה במהרש"א (יבמות שם) על דברי הגמ' שפירשו מה שר' יוחנן הקפיד שיאמרו דבר בשמו, משום ששפתי בעל השמועה דובבות בקבר, וכתב מהרש"א דלא הזכירו כאן שמביא גאולה לעולם, משום שאין זה ענין ומעלה לבעל השמועה, אלא דין הוא שהמזכיר הלכה צריך שיאמר מי הוא בעל המימרא כדי שלא יתכבד בתורתו של חבירו, ודבר זה הוא גורם הבאת הגאולה, ולכן אין זה ענין ומעלה לבעל השמועה ואין הוא הגורם בהבאת הגאולה לעולם כשאומרים בשמו, אלא כל מי ששומע מפי חבירו שאומר מימרא צריך להקפיד שהאומר יאמר זאת בשם אומרו כדי להביא גאולה לעולם [משא"כ ענין שפתותיו דובבות הוא מעלה וחשיבות לבעל המימרא]. וי"ל דרבינו ס"ל כהמהרש"א ולכן אין ענין למחבר להזכיר שמו כדי שיאמרו בשמו ויביאו גאולה לעולם, ואי משום הבאת הגאולה לעולם, אין לחשוש שהרי כמה מימרות והלכות יש בביהמ"ד שנשנו בשם אומרם, וכשיקפידו הלומדים לומר בשם האומר, יביאו הגאולה לעולם. **ויש** להוסיף מה שכתב הייטב לב בהקדמתו לספרו לאחר שהביא דברי רבינו ודברי החיד"א. כתב להכריע דבדברי הלכה הנוגעים הלכה למעשה, צריך לציין שם המחבר לידע אם הגון הוא לסמוך על דבריו ולפסוק כוותיה, אבל בענין אגדה ודברי תוכחה, מה לנו מי הוא המחבר, הדברים בעצמן יתנו עדיהן אם יתקבלו על לב השומעים ויהיו נושאים חן בעיני שומעיהם או לאו. ע"כ תורף דבריו. יח. **בגמ'** שם איתא דרייב"א פייס את ר"י ודרש מן הפסוק שיהושע בן נון היה דורש סתם והכל יודעים שמתורתו של משה רבינו הוא. והקשה מהרש"א מאי ראיה מיהושע, הא לא היה לו ממי ללמוד תורה רק ממשה, אבל בדורות שלאחריו שיתכן כי התלמיד שמע דבר זה מאחרים, צריך להזכיר שם רבו, לכך הביא מהפסוק שהעיד על יהושע שכל מה שאמר מפי משה הוא, ואם הפסוק היה צריך להעיד על כך, ע"כ דהיה מקום להסתפק אם שמע כך מפי משה ואפ"ה לא חשש להזכיר שם רבו על שמועתיו, כמו כן ר"א אף שיש מקום להסתפק ממי שמע שמועה פלונית, אפ"ה כל שמועה שאומר בסתם, מפי רבו שמעה. יט. **בגמ'** שם אמרו, ששאלו את ר"א כמה שאלות ולא השיב להם על שאלותיהם אלא דחה אותם לדברים אחרים, ופירשו שעשה כן משום שלא שמע מפי רבו. כ. **ז"ל** הירושלמי: תני השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בחכמה, הרשות בידו, הדא אמרה שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה. ופירש בעל ספר חרדים (עה"ג) דכיון שאין זה זלזול בכבוד רבו אם שואל בשלומו, אלא כבוד הוא לשאול בשלום רבו, א"כ חיוב הוא לעשות כן. והוסיף במראה הפנים, דכוונת בעל המימרא בירושלמי לבאר מה שהתירו לשאול בשלום רבו ולהפסיק לכך אף אם עומד באמצע ק"ש וברכותיה. וכל שכן לפי דעת הראשונים שהובא בטור (או"ח סי' סו, וכ"פ השו"ע שם ס"א) דמה שאמרו במשנה 'באמצע שואל מפני היראה' אין הכוונה שירא שלא יהרגנו אם אינו שואל בשלומו [כגון מלך ושר, וכדעת רש"י], אלא יראה מאביו ורבו שצריך לירא מהם ולכבדם. ולהלן נחית רבינו לבאר דברי הירושלמי. כא. **בתוס'** (יבמות נד: ד"ה אמר שמואל) הקשו על מה שמצאנו בגמ' (ברכות סב:) שקרא רב כהנא לרב בשמו [אבא] ולא בתואר המקובל בש"ס 'רב', והלא איתא (סנהדרין ק.) מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא רבו בשמו. ותירצו דשמא משום דרב כהנא תלמיד חבר דרב הוה כדאמרינן (שם לו:) כגון רב כהנא ורב אסי

ומסתמא לא אמרה מדעת עצמו, והכל יודעין שממך שמע הלכה זו. וק"ל כב.

ובזה יש לישב הפסוק (במדבר יט יד) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל', רצה לומר על ידי תורת אדם שזוכה ללמוד ולהורות כהלכה, יזכה אף כי ימות, באהל, רצה לומר באהל בית המדרש כג. ועיין בירושלמי דשקלים כד (פ"ב ה"ה).

האם ראוי לתלמיד ליתן שלום לרבו

והירושלמי הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא, דתמיה לן על הרב רמ"א ביו"ד סימן רמ"ב ועל רבינו הרא"ש ז"ל, דכתב רמ"א סעיף ט"ז בהג"ה, וי"א דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר ראוני נערים ונחבאו. עכ"ל. והוא מדברי הרא"ש (ברכות פ"ד ס"ה) שהביא תחילה פירוש רש"י הנותן שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, פירש רש"י, שלום לרבו כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר שלום עליך רבי. וכתב הרא"ש, בירושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל. וכן כתב הר' יונה ז"ל (יח: ד"ה והנותן) שמפרש הנותן שלום לרבו שמקדים לו שלום, דאין לתלמיד להקדים שום דיבור לרבו מרוב המורא. עכ"ל כה.

ונפלאתי מאד דמירושלמי משמע היפוך מזה, דהא מייתי התם פלוגתא דר' אלעזר ור' יוחנן בפוסק בק"ש אם הוא יוצא, וקתני מה סוגיין בק"ש שהוא עשוי פרקים פרקים, אבל בהלל ובקריאת מגילה אף ר"א מודה דלא יצא. תני השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו בתורה הרשות בידו, הדא אמרה שאדם צריך לשאול בשלום רבו כו. ועוד מן הדא, דכמה הוא תוך כדי דיבור, רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי כדי שאילת שלום בין אדם לחבירו, ורבי יוחנן אמר כדי שאלת שלום בין רב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי. ר' יוחנן הוי מסתמך וכו' הך מעשה דלעיל. נשמע מזה דחיוב לשאול בשלום רבו, וכן מוכח מר' יוחנן כז. ואף ר' אלעזר גופיה היה מטמיר מקמיה דר' יוחנן שלא יראה

ביאורים והערות

דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה דרב לא הוו צריכי. ומזה הוכחת רבינו דתלמיד חבר אי"צ לנהוג כבוד ברבו כדין רב. כב. **החיד"א** בשם הגדולים (שם) הוסיף לבאר לפי דברי רבינו, דלפי פשטות משמעות הסוגיא נראה דר"י הקפיד על ר"א בתרתי [שאינו שואל בשלומו, ואינו אומר הלכה בשמו], ור' יעקב בר אידי השיב לו חדא [על הא שאינו שואל בשלומו] ורק לבסוף השיב על הא שאינו אומר בשמו, וצריך ביאור שלא ענה על שתי השאלות יחד. ולדברי רבינו מבואר דאכן השיב לו על שני התמיהות יחד, אלא שלבסוף הוסיף לבאר דבריו על התמיהה השניה. **בשערי** ירושלמי (ברכות שם) הקשה על דברי רבינו שפירש דתלמיד חבר אינו מחויב לשאול בשלום רבו, דמהירושלמי משמע דאף למי שגדול ממנו בתורה חייב לשאול בשלומו, ולפי"ז אף תלמיד חבר צריך להקדים שלום לרבו [אמנם לעיל משמע דרבינו גרס בגמ' הדא אמרה שאדם צריך לשאול בשלום רבו, ולפי"ז ל"ק קושיא הנ"ל]. עוד הוכיח ממה שכתבו התוס' (ברכות כז: ד"ה והנותן) בתירוצם השני דמה שאמרו תכ"ד כדי שאילת תלמיד לרב היינו בתלמיד חבר, ומשמע דאף תלמיד חבר מחויב לשאול בשלומו, ואין לומר דלעולם אינו חייב אלא שרשאי לשאול [וכדעת התוס' בתי' זה דתלמיד מובהק אינו רשאי לשאול כלל]. שהרי ממה שהוכיח הירושלמי מדין דתכ"ד שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב, מוכח דכל שרשאי לשאול הרי הוא מחויב לשאול, דאל"כ יש להקשות על הירושלמי מה הוכיח מדין תכ"ד, הא יתכן שאין זה אלא רשות ולא חובה [ואף שלדעת רבינו התוס' דסברי שתלמיד שאינו חבר אינו רשאי לשאול בשלום רבו, ע"כ לא סברי כהירושלמי, מ"מ יש להוכיח מתוס' דתלמיד חבר חייב לשאול]. **ובשערי** ירושלמי ביאר דר"א ודאי היה תלמיד חבר, ואדרבה תלמיד חבר הוא זה שחייב בשאילת שלום ותלמיד שאינו חבר אסור לשאול בשלום רבו [כתי' הב' בתוס'], וזה מה שאמר ר' יוחנן שהרי ר"א הוא תלמיד חבר וא"כ שתי רעות עשה עמו, דהיה לו לשאול בשלומו והיה צריך לומר המימרות בשם ר' יוחנן שלא יאמרו שאמרם מעצמו, ולזה השיב ר' יעקב בר אידי שר"א מחשיב עצמו כתלמיד שאינו חבר ועל כן אינו שואל בשלומו ואינו צריך לומר המימרות בשם ר' יוחנן. כג. **דברי** רבינו אלו צריכים תלמוד, דכפשוטו אין זה המשך לדבריו עד כאן, אלא דרש על מה שאמרו בגמ' דכל שאומרים דבר הלכה בשמו שפתותיו דובבות, אך אין בדרש זה הוכחה שאין צריך להזכיר שמו, ומה זה שכתב רבינו 'ובזה יש ליישב'. ולכאורה צריך לפרש כוונת רבינו, דהמלמד תורה לאחרים ומעמיד תלמידים, וזוכה שדברי תורתו יתקבלו כפסק הלכה, לכן אף כי ימות ישארו דברי תורתו באוהל, דהיינו אף אם לא יזכירו שמו בפירוש, מ"מ כיון שדבריו יתקבלו להלכה יחזרו על דבריו ויזכירו הלכותיו לעולם בבית המדרש, וכך יהיו שפתותיו דובבות לעולם אף בלא שידעו מי הוא בעל המימרא [והיינו לשיטת רבינו שהאריך לבאר כל זאת לעיל]. וכך מדויק לשונו הזהב של רבינו שכתב 'ללמוד ולהורות כהלכה' דהיינו ללמוד ולהורות לתלמידיו 'כהלכה' שדבריו יתקבלו להלכה. כד. **שם** איתא הא דאיתא בירושלמי ברכות (שם) ובבבלי יבמות (שם) בשינוי קצת, דאחר שר' יעקב בר אידי ענה לר' יוחנן שכך הם נוהגים דזעירא לא שאיל בשמיה דרבה, אמר שוב ר' יוחנן ועוד עביד הדין בבלאה דלא אמר שמעתא משמי וכו'. וביאר החיד"א בספרו ראש דוד (פר' חוקת) דרבינו נתכוון לרמוז בזה שפירושו זה אינו עולה יפה בגמ' שקלים, דלדברי רבינו אין מקום לטענה זו של ר' יוחנן 'ועוד עביד הדין בבלאה דלא אמר שמעתא משמי' וכו', דהא ר' יעקב בר אידי כבר אמר לו שאע"פ שהוא תלמיד מובהק מ"מ אינו שואל בשלומו דרך ענוה, [ולביאור השערי ירושלמי הנ"ל אתי שפיר, דיתכן שר' יוחנן סבר קודם דאף תלמיד שאינו חבר צריך לומר המימרות בשם רבו עד שבאו רב כהנא ורב אסי ור' יעקב בר אידי והוכיחו לו דאין צריך]. וראה בהערה להלן ביאור הראש דוד בדברי הירושלמי להיפוך מדברי רבינו. ולהלן בהערה הובאו דברי השערי ירושלמי דפליג על דברי רבינו ולדבריו אף הירושלמי בשקלים אתי שפיר. כה. **דעת** רש"י דמה שאמרו שאין לתלמיד לשאול בשלום רבו, היינו דוקא כשאומר לו בלשון שאומר לשאר אדם, אבל אם אומר לרבו 'שלום עליך רבי' מותר ואף מחויב לעשות כן, והרא"ש ור"י כתבו דבירושלמי מוכח שאף בלשון זה אסור. אמנם מהבבלי (נזיר כ:) דאמרו 'וכמה כדי שאלת שלום כדי שאומר שלום תלמיד לרב' הוכיח הרא"ש כדברי רש"י, שהרי מפורש אמרו שהתלמיד שואל בשלום רבו. ורבינו יונה דחה אף הראיה מהבבלי, ופירש דהתם איירי כשהרב שאל בשלום התלמיד, דמותר לו להשיבו. כו. **רבינו** הוכיח מדברי הירושלמי דמחויב התלמיד לשאול בשלום רבו, דהא אסור להפסיק בק"ש אפילו בלא דיבור, וכ"ש דאסור לדבר, ואף שנחלקו ר"י ור"א בהפסיק בק"ש אם יצא, אך לכו"ע בהלל ובמגילה לא יצא, ואפ"ה אמרו דצריך התלמיד לשאול בשלום רבו, הרי שאין זה איסור לתלמיד לשאול בשלום רבו, אלא אדרבה חיוב גמור יש בדבר. כז. **רבינו** הוסיף להוכיח כדבריו, מהא שר"י הקפיד על ר"א שלא שאל בשלומו, הרי דחיוב הוא. ולהלן (ד"ה והא דכתב) פירש רבינו כיצד ניתן להוכיח כדבריו מהירושלמי.

אותו, ואי כדברי הרב רבינו יונה למה הוצרך ר' אלעזר לאטמורי מקמיה דר' יוחנן, תיפוק ליה בלאו הכי אסור לשאול בשלום רבו, דאסור להקדים שום דיבור מפני מורא רבו. אלא נראה ברור דאף ר' אלעזר דלא שאיל בשלום רבו דהוי מטמיר מקמיה, אבל במי שעובר לפני הרב ואינו נותן שלום ביראה ובכבוד שלום עליך רבי ומורי, הוי דרך בורות לדעתי כח.

ועוד דהא סתמא תנן ברכות דף י"ד ע"א הקורא שמע ופגע בו רבו או גדול ממנו באמצע שואל מפני היראה כט, וכן פסק בש"ע בא"ח סימן ס"ו (ס"א), ואי סלקא דעתך דאסור לשאול בשלום רבו איך התירו חז"ל להפסיק באמצע הפרק מפני יראת רבו, אדרבה זו היא יראתו כשלא יתן לו שלום. אלא על כרחך כדכתיבנא דוקא בענין זה שעשה ר' אלעזר שמטמיר מקמי רבו, אבל מי שעובר לפני רבו או רבו עובר לפניו הוי כאפקרותא אם אינו נותן לו שלום, ומתלמודא דידן ומירושלמי מוכח שצריך לשאול בשלומו ל.

והא דכתב הירושלמי ראיה שצריך אדם לשאול בשלום רבו מדאמר ר' יוחנן דתוך כדי דיבור הוא כדי שאלת שלום תלמיד לרב, ולכאורה אינו מובן איך מוכח מזה דצריך לשאול, דילמא הוא רשות, רק אם שואל צריך לומר שלום עליך רבי אבל מי יימר שהוא חיוב לא. ונראה לישבו ממה שכתבו התוס' (ד"ה והלכתא) והר"ן (נמוק"י נח:) לב בפרק יש נוחלין (ב"ב) דף קכ"ט ע"ב הא דתיקנו בכל דבר תוך כדי דיבור כדיבור ורשות לחזור, פירש ר"ת מפני שתלמיד פעמים שמוכר או קונה, ובתוך הדברים רבו עובר וצריך לתת לו שלום, ואי לא מצי למהדר ולפרש דבריו, משום הפסק זה יפסיד בכך ויש בו תקנת השוק, והשוו חכמים מדותיהם אף במקום שאין לחוש. ע"כ. ולפי זה ניחא מדאמר רבי יוחנן דתיקנו בכל מקום שתוך כדי דיבור הוי בכדי שאלת שלום תלמיד לרב, שמע מינה שחיוב לתלמיד לשאול בשלום רבו, דאי לא הוי חיוב לא היו תיקנו בכך, דלא שייך האי טעמא דילמא ימכור או יקנה ובתוך כך יעבור רבו, דמה בכך, כיון שאין חיוב לשאול,

ביאורים והערות

כח. **בספר** שערי ירושלמי (שם) תמה על דברי רבינו דקושיית רבינו על הרא"ש והרמ"א שהלך בדרכיו אינה מובנת, דאדרבה מדברי הירושלמי משמע דאף שבני א"י נהגו לשאול בשלום רבם אך בבבל לא נהגו כן, והוא מהפסוק ראוני נערים ונחבאו, א"כ מיושב דעת הרא"ש דפסק כבני בבל. ואמנם דרבינו ביאר קושייתו, דאם היה כבוד לרבו כשאינו שואל בשלומו, לשם מה היו צריכים בני בבל להטמין עצמם כשראו את רבם, אדרבה יעברו לפניו ולא ישאלו בשלומו כדי לכבדו ולהראות לו כי תלמידים שלו הם. ע"כ דדוקא אם הטמין עצמו פטור מלשאול בשלום רבו, אבל כשנפגש התלמיד עם רבו מחויב לשאול בשלומו, ולכן התירו אף באמצע ק"ש והלל. ובשערי ירושלמי דחה אף ראיה זו, דמדברי הירושלמי בהמשך הסוגיא מבואר דהא דר"א איטמר לא היה כדי שלא יצטרך לשאול בשלומו, אלא דזה גופיה הוי כבוד לרבו, שאינו מראה עצמו לפניו, וכדמוכח ממה שאמרו שם שמי שמקפיד לא לעבור לפני ע"ז הרי זה מכבדה בכך, אדרבה צריך לעבור לפניה ולא להביט בה. ובפירושו של החרדים לירושלמי משמע כדברי השערי ירושלמי, דבני בבל לא היו נוהגין כלל לשאול בשלום רבם. והרמ"מ יפה בהגהותיו על דברי רבינו תמה דהא דהוצרכו לאטמורי, היינו דאע"ג דאינו כבוד לשאול בשלומו מ"מ לכתחילה צריך להתחבא וכדכתיב ראוני נערים ונחבאו. **ביד** שאול (יו"ד שם סקי"ב) העתיק דברי רבינו וכתב ליישב דעת הרא"ש דלכאורה קשה אף לשיטתו דמהירושלמי משמע שאין לשאול בשלום רבו, הלא הוכיח מהבבלי דלא כהירושלמי, וא"כ מה טעם פסק כהירושלמי נגד הבבלי. וכתב דביש"ש אחר מסכת ב"ק אסף כל החילוקים שבין בני בבל לבני א"י, ושם (אות לג) כתב דבני בבל אין תלמיד שואל בשלום רבו, ובני א"י שואלים. ובהרבה מן החילוקים המנויים שם אנן בתר בני בבל גררינן. ויתכן שלכן פסק הרא"ש עפ"י המבואר בירושלמי מנהגם של בני בבל. **החיד"א** בספרו ראש דוד (פר' חוקת) האריך בסוגיא זו, ובתוך דבריו יישב דעת הרא"ש מקושיות רבינו, ותורף דבריו דאה"נ בתחילה נהגו שהתלמיד צריך לשאול בשלום רבו ומש"ה הוצרך ר"א להטמין עצמו כדי שלא יפגוש בר"י, ודמוכח מכל הני ראיות שהביא רבינו, אבל בבבל נתחדש מנהג שאין התלמיד שואל בשלום רבו, ומעתה נתבטל הדין שמותר להפסיק בק"ש וברכותיה לשאול בשלום הרב, דכיון שנהגו שאין זה כבוד לשאול, השואל בשלום רבו מזלזל בכבודו. ובזה מבואר מה שסיים הרא"ש שבתלמוד דידן מוכח שמותר לשאול בשלום הרב, דכוונתו לדחות מה שהוציא רבינו יונה מן הירושלמי דנתפשט המנהג כבני בבל שלא לשאול, דא"כ לא היו אומרים בבבלי בפשטות 'כדי שאילת שלום תלמיד לרב', אלא ע"כ או שלא נתפשט כן המנהג דבני בבל או שאח"כ חזר המנהג ששואלים בשלום הרב במורא, וא"כ הדרינן למילתא קמייתא דמצוה לשאול בשלום הרב במורא. ועפי"ז מעיר החיד"א דק"ק על הרמ"א דהלא מסקנת הרא"ש דאיכא מצוה לשאול בשלום הרב, ורבינו יונה דס"ל שאין לשאול הוא דעת יחידאה ומדוע הביאו להלכה. כט. **בגמ'** שם לא נזכר ד'מפני היראה' היינו רבו, ובאמת הוא מחלוקת ראשונים אם מפני רבו נחשב מפני היראה או מפני הכבוד אלא רבינו נקט כהשו"ע דס"ל כדעת רוב הראשונים שזה מקרי מפני היראה [דאילו מפני מלך ושר שירא שיהרגהו פשיטא דשרי] והובאו הדברים בהערה לעיל (על דברי רבינו בד"ה ואיתא בירושלמי). ל. **כבר** הקשה קושיא זו במאירי (ברכות כו:) לאחר הזכיר דברי הירושלמי [ובדבריו מוכח שהבין דהירושלמי נקט שאין לתלמיד לשאול בשלום רבו], ותירץ דמתני' שמותר לשאול היינו בתלמיד חבר, או דאיירי בתלמיד שרואה שהרב נמנע לשאול בשלומו כיון שעומד בק"ש, ובלא זה היה הרב שואל בשלומו, בזה אמרו שצריך התלמיד לשאול מעצמו בשלום רבו. וכהתי' הא' כתבו גם ביד שאול (שם) ובהגהות ר"ש טויבש (ברכות יד.) על פי מה שהגיה התפארת שמואל (על הרא"ש פ"ב סי' ה) בשם ר' שכנא מלובלין, שגרס בגמ' שם 'ופגע בו רבו שאינו מובהק'. לא. **בירושלמי** בהמשך הדברים איתא: ועוד מן הדא [איכא הוכחה דצריך התלמיד לשאול בשלום רבו] דתני קרע וחזרה בו נשמה אם על אתר אינו צריך לקרוע וכו'. וכמה הוא על אתר, כדי דיבור. וכמה הוא כדי דיבור וכו', אבא בר בר חנה בשם ר' יוחנן כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי. ופירש הקרבן העדה דמהכא נמי שמעינן דצריך התלמיד שישאל בשלום רבו, ויאמר לו שלום עליך רבי כדאמר לקמן. ותמה רבינו בשלמא כשהוכיחו מהא דמותר להפסיק בק"ש וברכותיה כדי לשאול בשלום רבו איכא הוכחה, דאם היה זה רק רשות לשאול לא היו מתירים להפסיק, אבל עדיין צ"ב הראיה מדברי ר"י ששיעור תכ"ד הוא כדי שאילת שלום לרבו, דשמא אין זה חיוב רק רשות. לב. **ראה** מש"כ רבינו בקונטרס אחרון (אות ו) [במהדורתינו הובא על הגליון בסימן ל"ז] שהתחלף לו הנמוק"י בר"ן, 'הנה אודיעך שאני למדתי מספרי אלפסי עם שלטי גיבורים, ונרשם למעלה הר"ן. וע"כ צ"ל כאן דכוונתו לדברי הנמוק"י, משום שהר"ן בחידושיו לב"ב שם לא הזכיר דבר זה. ועוד דהר"ז גופיה בפירושו לנדרים (פז. ד"ה והלכתא) דוחה פירוש

אלא על כרחך שחיוב לשאול בשלום רבו, וזה פשוט וברור וק"ל לג.

ביאור דרשת חז"ל דמצוה להביא אש מן ההדיוט

ערובין דף ס"ג ע"א, תניא רבי אליעזר אומר לא מתו בניו של אהרן אלא שהורו הלכה בפני משה רבן, מאי דרוש 'ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח' (ויקרא א ז) אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. ולכאורה יש לדקדק מאי הוראה שייך כאן הלוא זיל קרי בי רב הוא, ולישנא דמאי דרוש נמי קשה, דמאי דרוש שייך כיון דכן מפורש בקרא לד. ומהרש"א בחידושי אגדות תירץ דאפשר לפרש הקרא שיתנו אש על המזבח לאו משל הדיוט אלא שיבערו אותו מן האש הרבוצה על המזבח שהיא אש מן השמים, והם דרשו מהאי קרא 'ונתנו בני אהרן אש' מן הדיוט ממש. עכ"ל. ויש לדקדק בדבריו מנא להו לדרוש מהאי קרא דמצוה להביא מן הדיוט כיון דיש לפרש פשטיה דקרא בענין אחר כדכתב מהרש"א.

ונראה לישב על פי ב' דרכים. דרך אחד על פי סברת מהרש"א, וצריכין אנו להקדים גמרא דיומא דף מ"ה ע"א. דפריך הש"ס, ור' יוסי הצתת אליתא מנא ליה, נפקא ליה מהיכא דנפקא ליה לרבי שמעון, דתניא 'ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח', לימד על הצתת אליתא שלא תהיה אלא בכהן כשר ובכלי שרת דברי רבי יהודה, אמר לו רבי שמעון וכי תעלה על דעתך שזר קרב לגבי מזבח, אלא לימד על הצתת אליתא שלא תהיה אלא בראשו של מזבח. ור' יהודא אי מהתם הוה אמינא קאי זר אארעא ועביד במפוחא קמשמע לן לה. וכתבו התוס' ד"ה וכי תעלה על דעתך וכו', הקשה רש"י (ד"ה אלא) לדידיה נמי תיקשי דמוקי קרא להצתת אליתא, 'הכהן' למה לי וכי תעלה על דעתך שזר קרב על גבי המזבח, ותירץ דאיצטריך משום דדרשינן לעיל (כא:) 'ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח' אף על פי שאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן הדיוט, וסלקא דעתך אמינא שיהיה כשר בזר דאפשר דקאי אארעא וזריק אש של הדיוט למעלה. עכ"ל לו. נשמע מזה אם היינו מפרשים כפשטיה דקרא שיבעירו אש של מעלה מן האש הרבוצה, אם כן קשיא למה לי למכתב כהונה בהאי קרא וכי סלקא דעתך דזר קרב לגבי מזבח, אלא על כרחך שמצוה להביא מן הדיוט וסלקא דעתין שיטלנה זר ויזרקנה למזבח לז. ועל פי זה מיושב גמרא הנ"ל

ביאורים והערות

זה. לג. **פי'**, אי לא היה זה רק רשות לשאול בשלום רבו, לא היו זקוקים חז"ל לתקן לצורך התלמיד, שהרי כשעוסק במו"מ אם ירצה לא ישאל בשלום רבו, וע"כ דחיוב הוא לשאול בשלום רבו אפילו כשעוסק במו"מ, מש"ה ראו חז"ל לתקן שיעור תכ"ד במו"מ כדי שלא יפסיד התלמיד כשישאל בשלום רבו. ראה בטל תורה (לר"מ אריק בהגהותיו לירושלמי) שכתב כעין סברת רבינו אך תמה על זה דא"כ היה לירושלמי להביא ראיה משאר תכ"ד הנזכרים בש"ס שבהם שייך עיקר התקנה הנ"ל, ולא מדין תכ"ד של קריעה על מת, דהתם לא שייך סברת ר"ת הנ"ל [וע"כ אינו אלא משום שהשוו חכמים מידותיהם בכל מקום כמ"ש ר"ת]. **כדברי** רבינו להלכה דצריך לשאול בשלום הרב כתב גם הגר"א בביאורו לשו"ע (יו"ד שם) והקשה על הרמ"א מדברי הירושלמי, עוד הוכיח ממש"כ התוס' (ב"ק עג: ד"ה כדי) דהקשו על הא דאמרו בגמ' כדי שאילת שלום תלמיד לרב, מהא דאמרו בגמ' (ברכות כז:) הנותן שלום והמחזיר שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, ותירצו דהיינו כשנותן שלום לרבו כמו לחבירו שאומר לו שלום עליך ולא אמר רבי. והא דאמרו בגמ' (שבת פט.) כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, עבד שאני שאימת רבו עליו ובשום ענין אין ליתן לו שלום. משמע מדבריהם להדיא שצריך התלמיד לשאול בשלום רבו. ועיין שם בהגהות הרעק"א שציין לדברי רבינו כאן. ובפתחי תשובה (שם ס"ק יא) כתב דלפי דברי רבינו מיושב מה שהקשה בישועות יעקב (או"ח סי' סו סק"א) דשם בשו"ע מבואר שמותר להפסיק בק"ש וברכותיה כדי לשאול בשלום רבו, ולדברי הרמ"א ביו"ד שאין לתלמיד לשאול בשלום רבו, היה לו להגיה גם בהלכות ק"ש שאין להפסיק כדי לשאול בשלום רבו. וכן הקשה הפמ"ג (מש"ז שם). אך לדברי רבינו מבואר שאכן חיוב איכא לשאול בשלום רבו ומש"ה התירו להפסיק אפילו בק"ש. [וצ"ל דאין כוונת הפ"ת ליישב דעת הרמ"א עפ"י דברי רבינו, דהא אף רבינו לא יישבו אלא פליג עליו, ועדיין קשה על הרמ"א שלא הגיה בשו"ע או"ח שם, אלא ר"ל דלדברי רבינו מיושב שהירושלמי לא פסק שאסור לתלמיד לשאול בשלום הרב, ולא קשה על המחבר שהתיר]. **בברכי** יוסף (יו"ד שם סקי"ט) הביא דברי רבינו והוסיף להקשות על דעת רבינו יונה הנ"ל, דמלשון הש"ס שאמרו 'כדי שאילת שלום לרבו' משמע דהתלמיד עצמו מחויב לשאול. ועיי"ש בשיורי ברכה שציין לדבריו בראש דוד והובאו הדברים לעיל בהערה. ויש להעיר דהראבי"ה (ברכות סי' מו) העתיק דברי הירושלמי שצריך התלמיד לשאול בשלום רבו, ולא הזכיר כלל דאיכא דעת בני בבל שלא לשאול, ולכאורה יש להוכיח מדבריו כדעת רבינו, דאף הם לא עשו כן לכתחילה אלא החביאו עצמם כדי שלא יבואו לשאול. לד. **קושיא** זו הקשו גם החתם סופר בחידושיו לש"ס וכן במנחם משיב נפש, עיי"ש מה שכתבו לתרץ. לה. **אליתא**, קסמים דקים (רש"י). ר' יהודה ס"ל דקרא ד'והאש על המזבח תוקד בו' ללמד על הצתת אליתא שתהא בראשו של מזבח ולא יניח על הרצפה ויעלם כשהם דולקים על המזבח (רש"י). ור' יוסי ס"ל להא א"צ לימוד מפסוק כדעת ר"ש כדלהלן, וקרא ד'והאש על המזבח' ללמד דבעי מערכה על המזבח לקיום האש. **ולדעת** ר' יהודה בעינן תרי קראי, חד ללמד דהצתת אליתא תהא בראשו של מזבח וחד ללמד דעבודה זו דוקא בכהן כשר ובכלי שרת, דהיה מקום לומר שאף שמציתים האליתא בראשו של מזבח מ"מ כשרה בזר, והיינו שעומד על הרצפה ועביד במפוחא. ור"ש ס"ל דמאחר שלימדה תורה דבעי בראשו של מזבח אין צריך עוד קרא דבעי בכהן שרת וכו', וע"כ דקרא בתרא דכדר' יוסי הנ"ל. לו. **בתוס'** מבואר דהבערת המערכה היתה מב' אישים, הצתת אליתא היינו קסמים דקים שהיו מדליקים אותם ע"ג המזבח, ומאש של הדיוט. ולדעת ר"ש דין הצתת אליתא אין צריך קרא לפרש דפסולה בזר, משום שאין דרך כבוד אי קאי אארעא ומצית במפוחא, מ"מ בעי קרא לדין נתינת מן ההדיוט, דהו"א דזה כשר אף בזר דקאי אארעא וזורק על המזבח, קמ"ל דבעי כהונה. לז. **היינו** לדעת המהרש"א דהיה מקום לפרש קרא ד'ונתנו בני אהרן' בתרי גווני, או דהכונה להביא מן ההדיוט, או ללמד שצריך להצית אש מן האש שירדה מהשמים, ונפק"מ בין שניהם, דאי הכונה להביא מן ההדיוט אף זר יכול לעשותה [אי לאו קרא ד'הכהן' ללמד דבעי כהונה], אמנם להפי' דקרא ללמד שצריך להצית אש מן האש שירדה מהשמים אין צריך ללמד שפסולה בזר, דהא כיון שאין הזר עולה על המזבח אינו יכול לעשות עבודה זו. **וזה** דרשו נדב ואביהוא דע"כ צריך

לא מתו בני אהרן אלא שהורו הלכה בפני משה רבן, דהיה הוראה גדולה דאפשר לפרש פשטיה דקרא שיתנו מן האש של מעלה והם הורו שיתנו אש של הדיוט. וקאמר הש"ס מאי דרוש דילמא האמת כפשטיה דקרא ליתן מן האש שלמעלה, ואמרו שממקרא זה דרשו, 'ונתנו בני אהרן הכהן', וקשה כהן למה לי וכי סלקא דעתך שזר קרב על המזבח, אלא שאי אפשר לומר כפשטיה שיבערו אותו מן האש הרבוצה, ועל כרחך אף על פי שאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן הדיוט וסלקא דעתין דקאי אארעא וזריק אש של הדיוט, אם כן מוכח מזה דמצוה להביא מן הדיוט, וק"ל.

יישוב שני בדרשת בני אהרן

דרך שני נראה לישב, ואגב יתבאר דיקדוק אחר מנא לן לומר שמצוה להביא מן הדיוט דילמא הכתוב קבעו חובה להביא מן הדיוט לח. ונראה לי לומר דפשטיה דקרא שיתנו אש של הדיוט, אבל לא מצינו רמז בתורה שירד אש מן השמים אלא בשמיני למלואים ירד אש מן השמים, ונסתפקו כל ישראל דיש לומר דהאי קרא 'ונתנו בני אהרן' כשלא יהיה אש מן השמים, אבל אם יהיה אש מן השמים יש לומר דלא צריך להביא מן הדיוט, והם לא ידעו עדיין שהאש מן השמים יתקיים שם לעולם, והם הורו הוראה גדולה שעל כרחך מוכח מן התורה שאף על פי שהאש יורדת מן השמים אפילו הכי מצוה להביא מן הדיוט, ולכך קאמר שפיר מאי דרוש דמנא להו דרוש זה לט.

ונקדים גמרא דזבחים דף י"ח (ע"א) דילפינן כהן שעבד במחוסר בגדים עבודתו פסולה מהאי קרא (ויקרא כט ט) 'ותגרת אותם אבנט אהרן ובניו וגו' והיתה להם כהונה לחק עולם' בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם, אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם, ופריך אכתי מהכא נפקא, מהתם נפקא 'ונתנו בני אהרן הכהן' בכהונו, כהן גדול שלבש בגדי כהן הדיוט ועבד עבודתו פסולה, ומשני אי מהתם הוה אמינא עבודה דמעכבא כפרה אבל עבודה דלא מעכבא כפרה אימא לא, קמ"ל. ופירש רש"י, אי מהתם מ'והיתה להם כהונה' הוי מוקמינא ליה ההוא בעבודה המעכבא כפרה, אבל נתינת אש דהדיוט דמצוה בעלמא היא שהרי יש שם אש שירדה מן השמים לא תבעי בגדים, להכי כתיב הכא 'בני אהרן הכהן'. עכ"ל. ואף שביומא (כז.) פירש רש"י (ד"ה דלא) דלא מעכבא כפרה משום דאין כפרה אלא בדם, מ"מ נראה דפירושו בזבחים עיקר, דומיא דאמרינן בזבחים דף נ"ב (ע"ב) לרבי יהודה אף דשירים אינם מכפרים מכל מקום מעכבי כפרה הכא נמי דכוותיה מ. ובזה ניחא דהא מסיק ביומא (שם) אלא מ'וערכו בני אהרן', ואף דשם גם כן אינו מעכב כפרה דאין כפרה אלא בדם ולא באברים, אלא על כרחך דאף דאינן מכפרים מכל מקום מעכבי כפרה מה שאין כן באש של הדיוט מא.

ולפי זה מוכח מהאי קרא דעל כרחך דירד אש מן השמים ואפילו הכי מצוה להביא מן הדיוט, דאם לא כן א"כ על כרחך אי אפשר להקריב בלא אש והוי מצוה זו מעכבא

ביאורים והערות

להביא אש מן ההדיוט ולא להצית מהאש שמן השמים, דאל"כ למאי בעי קרא ד'הכהן' הא עבודה זו אין הזר יכול לעשותה, וע"כ דקרא ללמד בא שצריך להביא אש מן ההדיוט, וזה אף הזר יכול לעשות כשעומד על הרצפה וזורק על המזבח, ושפיר אתי קרא ד'הכהן' ללמד שדוקא כהן צריך שיעשנה. **ומיושב** בזה קושיות רבינו דלעיל, דיש צורך לדרוש שיביא מן ההדיוט ולא שיצית מהאש שמן השמים, ואין זה מפורש בקרא, וכן מיושב מה שהקשה על המהרש"א מנין להם לדרוש שצריך להביא דוקא מן ההדיוט, דאל"כ למאי בעי קרא ד'הכהן'. לח. **מלשון** הגמ' משמע דאין זה אלא למצוה אך חיוב ליכא להביא מן ההדיוט, ותמה רבינו מנ"ל דאין זה חיוב גמור. לט. **פי'**, אי הוי ידעי שלעולם תרד אש מן השמים על המזבח, ואפ"ה ילפינן מקרא דבעי אש של הדיוט, מוכח מקרא שאע"פ שתרד אש מן השמים יצטרכו להביא גם מההדיוט, אלא מאחר שלא ידעו אם גם למחר תרד אש מן השמים, היה מקום לומר דקרא כפשטיה דצריך להביא אש מן ההדיוט כיון שאין אש מן השמים, וזה חידשו נדב ואביהוא דילפינן מקרא שאף בזמן שתרד אש מן השמים צריך להביא מן ההדיוט. ובזה מיושב ב' הקושיות שהקשה רבינו לעיל, דמאחר שאין זה פשטיה דקרא יש כאן לדרוש ושייך בזה לשון הוראה. ובהמשך הדברים מפרש רבינו מניין למדו נדב ואביהוא דין זה. **וראה** בתורת חיים (עירובין שם) שהקשה כקושיות רבינו וכתב לתרץ דפשטיה דקרא משמע דאתי על הזמן שלא ירדה אש מן השמים כגון בבית שני, וזה לימד משה רבינו לישראל דאם מביאים אש מן ההדיוט צריך שיהא זה בכהן כשר ובכלי שרת, ואתו אינהו ודרשו דמצוה להביא מן ההדיוט אפילו בשעה שהאש יורדת מן השמים. אמנם בהמשך הדברים כתב להוכיח הדין באופן אחר ממש"כ רבינו. מ. **בדיני** עבודה איכא ג' חילוקים, א. עבודה שהיא מכפרת, כגון הזאת דם על המזבח, ב. עבודה שאינה מכפרת בעצמה, אך אם לא עשו עבודה זו חסר בכפרת הקרבן, כגון שפיכת שירים ליסוד המזבח [לחד מ"ד], ג. עבודה שאינה אלא למצוה, כגון נתינת אש מן ההדיוט. **והנה** בזבחים (יח.) אמרו בגמ' דאי לאו ב' פסוקים ללמד דכהן שעבד בלא בגדי כהונה פסולה עבודתו, הו"א דדוקא בעבודה שמעכבא כפרה נאמר דין זה, לכך בעי ב' פסוקים ללמד דאף בעבודה שאינה מעכבת כפרה בעי בגדי כהונה. ופירש רש"י עבודה שאינה מעכבת היינו נתינת האש, משמע מדבריו דמה שאמרו שם עבודה שמעכבת היינו בין הזאת דם [שהיא עיקר הכפרה] ובין שפיכת שיירים [אף שאין זה עבודה שמכפרת, אמנם היא מעכבת את הכפרה], דאל"ה הו"ל לרש"י לפרש עבודה שאינה מעכבת כגון שפיכת שירים. אך במסכת יומא פירש רש"י דעבודה שמעכבת היינו זריקת הדם, משמע דשפיכת שירים נכלל בעבודה שאינה מעכבת. ומוכיח רבינו דעיקר הוא כמש"כ רש"י בזבחים, ממה שאמרו בגמ' (זבחים נב:) אליבא דר"י דשירים חשיבי מעכבי כפרה אף שאין הם עיקר הכפרה כמו זריקת הדם. [אף דרש"י התם פירש דברי הגמ' בענין אחר, מ"מ רבינו מפרש כך דברי הגמ' וכ"כ בשפ"א שם לפרש כפשוטו]. ועיקר דברי רבינו להוכיח דנתינת אש מן ההדיוט אין זה אלא למצוה אך אין בזה דין עיכוב כלל אף לא לעבודה אחרת. מא. **רבינו** מוכיח עוד כדברי רש"י בזבחים ודלא כמש"כ ביומא, מהא דאמרו במסכת יומא דהפשט וניתוח כשרים בזר מדכתיב בעריכת אברים על המזבח 'וערכו בני אהרן' למעט דהפשט וניתוח א"צ בני אהרן. ואי נימא דכל עבודה שאינה מכפרת בעצמה חשיבא עבודה דאינה מעכבת

במלחמה . (קא) ואיש אחר יחנכנו . מן המשפחה :

פס' . ומי האיש אשר נטע כרם . אחד הנוטע כרם ואחד הנוטע חמש אילני מאכל אפילו מהמשת המינין . אחד הנוטע אחד המבריך אחד המרכיב אחד הלוקח אחד חיורש אחד הניתן לו במתנה . ולא חללו . פרט למרכיב שאינו טעון חילול שנאמר (ויקרא יט) ונטעתם כל עץ מאכל פרט למרכיב ולמבריך . פי' קדש הלולים . (קב) אחליה לקדושתיה והדר אכליה מפורש במס' ברכות . פן ימות במלחמה . אם אינו שומע לכהן סופו שהוא מת במלחמה :

פס' . ומי האיש אשר ארש אשה . אחד המארש בתולה אחד המארש אלמנה ואפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו . ולא לקחה . אשה הראויה לו פרט למחזיר גרושתו משנישאת . ואלמנה לכהן גדול גרושה והלוצה לכהן חדיוט ממזרת ונתינה לישראל . בת ישראל לממזר ולנתין . כל אלו חוזרין מערכי המלחמה ומספקין מים ומזון לאחיהם שבמלחמה ומתקנין את הדרכים. ואלו שאינם זזים ממקומן . בנה בית וחינכו. נטע כרם וחיללו. הנושא את ארוסתו . וכן הוא אומר (דברים כד) נקי יהיה לביתו שנה וגו' . מזה אתה למד למחנך בית ולמחלל כרם ולנושא ארוסתו ששלשתן בדין אחד הן . אינן מספקין מים ומזון ואינם מתקנים את הדרכים :

פס' . ויספו השוטרים לדבר אל העם . ר' עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה שכיון שרואה הרב שלופה מים שותתין לו על ברכיו . רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב שיהא מתירא מן העבירות שבידו לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן . וכן הוא אומר (ישעיה לג) פחדו בציון חטאים וגו' . וכן אמרו רבותינו ז"ל שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה . פירוש שח בין תפלה לתפלה שדיבר בין ברכה של תפלה של יד לברכה של תפלה שמניחין בראש . הואיל וצריך לחזור ולברך על התפלה של ראש גורם ברכה שאינה צריכה ואסור משום (שמות כ) לא תשא את שם ה' וחוזר לו מפני שהוא ירא ורך הלבב מחמת העבירה שעשה וכן הוא אומר (דברים כג) כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע :

פס' . והיה ככלות השוטרים . כיון שגומרין דבריהם מיד מעמידין זקפין לפניהם ואחרים מאחריהם וכשילים של ברזל בידיהם וכל המבקש לחזור הרשות בידו לנתח את שוקיו שתחלת נפילה ניסה . שנאמר (ש"א ד) נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה היתה בעם בד"א במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה וכן הוא אומר (מ"א טו) והמלך אסא השמיע את יהודה אין נקי . מאי אין נקי אפילו התן שנאמר בו נקי יהיה לביתו שנה אפי' הוא בא :

פס' . כי תקרב אל עיר להלחם עליה . (קג) במלחמת הרשות הכתוב מדבר . להלחם עליה . לא להרעיבה ולא להצמיאה ולא להמיתה מיתת תחלואים . וקראת אליה לשלום . כמה גדול השלום שאפילו לשונאיהם הקדים להם שלום . מיכן אמרו חכמים מקדימין שלום לעובד כוכבים בשוק מפני דרכי שלום :

פס' . (קד) והיה אם שלום תענך ופתחה . תענך כולה ולא מקצתה . ופתחה לך וגו' . (קה) אלו כנענים שבתוכה שאם יקבלו עליהם שעבוד ומסים מחיים אותם :

פס' . ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה . אף להרעיבה אף להצמיאה אף להמיתה מיתת תחלואים :

באור הרא"ם

(הרב המזרחי) : (קא) ואיש אחר יחנכנו יכול א' מן המשפחה נאמר כאן אחר ונאמר להלן אחר (דברים כ"ח) אשה תארש ואיש אחר וכו' או הקרא בניך ובנותיך נתונים לעם אחר . מה להלן נכרי אף כאן נכרי כג"ל וכ"ה בספרי . ובכאן חסר . ונער יש לאדם יותר שביתו יבוא לידי נכרי . ולא לידי אחד ממשפחתו : (קב) אחליה לקדושתיה . שמעון פדיון (ברכות לה.) : (קג) במלחמת הרשות וכו' . כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך (רש"י) ועיין ברמב"ן : (קד) והיה אם שלום תענך . יכול אפילו מקצתן ת"ל ופתחה לך כולה ולא מקצתה כג"ל : (קה) אלו כנענים שבתוכה . מסיפא דקרא והיה כל

תבור ולא תטחון עמה. אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברי ריחים ותנור[217], ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה[218], אבל משתטיל את המים לא תיגע עמה לפי שאין מחזיקין[219] ידי עוברי עבירה, וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום, ומחזקין[220] ידי גוים בשביעי' אבל לא ידי יש' ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום. פי' משאלת אשה לחברתה שהיא חשודה על השביעית לזרוע ולוכל מה שזרעו בשביעית ולשמר את הפירות, והפירות שנוטעו או שנשתמרו[221] בשביעית הן אסורין באכילה, אבל לא תבור ולא תטחן עמה שאסור לסייע ידי עוברי עבירה בידים. אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ. פי' סתם עם הארץ חשוד על המעשרו' אבל לא על השביעית ומשום הכי תני ברישא החשודה על השביעית דמסתמ' אין עם הארץ חשוד על השביעית עד שיוחזק לכך, ולא אמרינ' מיגו דחשיד על המעשרות חשיד אשביעית כדתנן בבכורות בפ' עד כמה[222] החשוד על המעשרו' אינו חשוד על השביעית. ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה, מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא. פי' הרי גם איסור טבל הוא מדאוריתא כמו השביעית, אמ' אביי רוב עמי הארץ מעשרין הן, ומפני זה לא החמירו חכמ'[222]* כמו שהחמירו על החשוד על השביעית שהוחזק להיות חשוד בה, אבל עם הארץ לא הוחזק להיות חשוד על המעשרות אלא מסתמ' חשדינן להו, וכיון דרובן מעשרין היקילו בהן חכמ', אבל משתטיל בעיסה מים לא תיגע עמה מפני שכבר הוטבלה העיסה לחלה ואסור לגרום טומ' לחלה, לפי שאין מסייעין ידי עוברי עבירה. וכולן לא אמרו להשאיל להן נפ' וכברה וכול' אלא מפני דרכי שלום.

[סב, א] ומחזקין ידי גוים בשביעית. משמ' שעוזרין אותן למלאכתן[223], ומקשה והאמ' רב דימי בר שישנא משמיה דרב אין עודרין עם הגוי בשביעית ואין כופלין שלום לגוי, לא צריכא למימר להו הוחזקו[224] בעלמא, כי הא דרב יהודה אמ' להו החזקו[224], רב ששת אמ' להו אשרו[225]. פי' כדרך שאומ' העולם תחזקנה ידיכם לעושי המלאכה. ואין כופלין שלום לגוי, רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא. פי' דרך המקדי' שלא לכפול, והעונה כופל, וכדי שלא יכפול היה מקדים לו שלום. רב נחמן בר יצחק[226] אמ' להו שלמא למר. פי' ובלבו היה על רבו. ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום, ואע"פ שהשלום הוא שם שמים ומיחל שם שמים על גוי מותר מפני דרכי שלום, ומקשה השתא חזוקי מחזקינ' דליש' אסור שואלין בשלומן מיבעיא, אמ' רבינא[227] לא נצרכה אלא ביום אידם[228], דתניא לא יכנס[228]* לביתו של גוי ביום אידו[229] ויתן לו שלום, מצאו בשוק אומ' לו בשפה רפה ובכובד ראש.

פרק האומ' התקבל

[סב, ב] האומ' התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה להחזיר יחזיר[1], (וכן)[2] האשה שאמרה התקבל לי גיטי אם רצה להחזיר לא יחזיר[1], לפיכך אם אמ' לו[3] אי איפשי שתקבל לה אלא הולך ותן לה אם רצה להחזיר יחזיר[1]. רשב"ג אומ' אף האומרת טול לי גיטי מיד בעלי[3]* אם רצה להחזיר לא יחזיר[1]. פי' בעל שאמ' התקבל גט זה לאשתי כך הוא כאילו אומ' הולך, שאין הבעל ממנה שליח לקבלה כי אם להולכה, הילכך בין אמ'

217 כ"ה בדק"ס, ולפנינו וכן בשני כתה"י ובנדפס ליתא "ריחיים ותנור". 218 לפנינו ליתא, וכן ליתא בכיב"מ, ועי' רש"י בזמן שהיא טמאה כו' לא גרסינן כו'. 219 לפנינו ובשני כתה"י ובנד' "מחזיקין", וראה במלאכת שלמה. 220 וכ"ה בכיב"מ ונד', ולפנינו ובכי"ב "ומחזיקין". וראה במלא"ש. 221 בנדפס: והפירות שנזרעו או שנטעו. ובכיב"מ: והפירות שנזרעו או שנשמרו. ובכי"ב: והפירות שנשמרו או שנטעו. 222 ל, א. 222* בכי"ב ונד' נוסף: במעשרות. 223 נראה דצ"ל כמו בשני כת"י בר"מ "במלאכתו".

224 לפנינו "אחזוקי", וראה דק"ס. 225 לפנינו "אשרתא". 226 כ"ה בדק"ס, ולפנינו "רב כהנא". 227 כ"ה בדק"ס, ולפנינו "רב ייבא". 228 כן הוא בדק"ס, ולפנינו "חגם". 228* לפנינו ובכיב"מ נוסף "אדם". 229 כ"ה בדק"ס, ולפנינו: חגו.

1 כ"ה בדק"ס, ולפנינו: לחזור יחזור . 2 בכ"י בסי' מחיקה. 3 לפנינו נוסף "הבעל", וכ"ל בדק"ס. 3* "מיד בעלי" ליתא לפנינו, וכן ליתא בכת"י ב ונדפס.

דף כ"ז ע"ב

מא). **אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל... אחורי רבו**

איזה יוהרא הוא מה שמתפלל אחורי רבו

ופרשו רש"י ותוס' משום יוהרה, וי"ל בזה בב' אופנים:

א. אפשר דהיוהרא משום שאצל הרב היו מתפללים רק החשובים וזה שנעמד סמוך לרב מראה דהוא בר הכי.

ב. ועוד דאם מתפללים אחוריו מראה דהוא שווה לו וזו יוהרה.

❧ • ❧

מב). **והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו... גורם לשכינה שתסתלק מישראל**

דרך שאילת שלום מרבו, ובתלמיד חבר

פרש"י וכן תוס' בפירוש הראשון שנותן שלום לרבו כשאר אדם, וזה אסור אלא יש לו לומר שלום עליך רבי, ואם רבו שאלו בשלומו כיון שרבו התחיל יש לו להוסיף ויאמר שלום עליך מורי ורבי, וכ"כ בשו"ע (יו"ד רמ"ב סט"ז). **והגרע"א בהגהותיו מביא** דהרי"ף והרא"ש לא גרסי ליה וסברי דאין לו להקדים לשאול בשלום רבו כלל, דנראה דאין לו מורא ממנו (עיין רבינו יונה).

ואולם אם רבו שאל בשלומו פשיטא דישיבנו ויאמר שלום עליך מורי ורבי, רק אם הוא תלמיד חבר יכול לשאול בשלום רבו (כמבואר בתירוץ השני בתוס'). וכ"פ הרמ"א שם בשם הירושלמי דאין לתלמיד לפתוח בשלום רבו, והגר"א שם כתב דמהירושלמי מוכח אפכא עי"ש.

❧ • ❧

מג). **והחולק על ישיבתו של רבו**

מחמיר בפני רבו אסור, וצריך לומר טעמו לרבו והוא יחליט

כתב המ"א בסי' ס"ג בשם הישי"ש שאם מחמיר בפני רבו בדבר שרבו מקיל, מנדין אותו אפילו עביד לשם שמים, ואפילו אם אין פשוט כל כך להתיר, אם לא שיש לו ראיה ברורה לסתור דבריו ע"ש. ולכאורה אם יש לו ראיה, צריך לאמרה לרבו והוא יחליט.

❧ • ❧

מד). **והאומר דבר שלא שמע מפי רבו**

שמצער את רבו כאילו אמרם

מפרש הרמב"ם שאינו מזכיר שם האומר, והיינו שאם מזכיר סתם מדמין שזהו מרבו, וע"כ חייב

שכופר בקב"ה ולא עובד ע"ז עובר בעשה ולא בלאו, וע"ז קאי בכל מאודך, דגם ע"ז יש לו למסור כל ממונו.

❧ • ❧

ז]. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח

האיסור המיוחד בקלות ראש כנגד שער המזרח

פרש"י לא ינהג קלות ראש ויל"ע דקלות ראש אסורה תמיד ולא רק כנגד שער המזרח. וצ"ל דרש"י ס"ל שחוק גרידא לא נאסר תמיד, רק כנגד שער המזרח, או כשמניח תפילין דאסור להסיח דעתו מהקב"ה.

❧ • ❧

ח]. לא יכנס להר הבית במנעלו... ובאבק שעל רגליו

אי מנעל האסור בת"ב אסור בהר הבית

המנ"ח (מצוה רנ"ד אות ד') כתב דמה שנקרא נעל לענין חליצה ויוכ"פ נאסר ללכת בו בהר הבית והשאר שרי. ויל"ע בדבריו דביוכ"פ האיסור משום עינוי, ולכן כל היכא דמרגיש ע"י מה שלבוש ברגליו קושי הארץ שרי (עיין רמב"ם פ"ג משביתת עשור ה"ז) ויש מהפוסקים שהתירו כל מה שנהוג ללובשו ברגליו רק בבית ולא בחוץ, משא"כ בבהמ"ק דהאיסור משום כבוד המקדש ומוראו אפשר דגם בנעלי בד אסור ואולי אף בגרבים יאסר דגם עליהם יש לכלוך. וכן מנהג הישמעאלים להכנס לבתי תיפלתם יחפים וק"ו למקדש דידן.

❧ • ❧

ט]. ולא יעשנו קפנדריא

גדר איסור קפנדריא

לכאורה הטעם משום דהוי בזיון, ועיין בביהל"כ בהלכות ביהכ"נ (קנ"א ס"ה) דהביא דאם יקרא פסוקים או ישהה בביהכ"נ שרי, והיינו משום דעי"ז אינו בזיון.

ועיין ברמב"ם בפיהמ"ש דכתב בטעם האיסור וז"ל כי אין ראוי להכנס במקום הנכבד ההוא תחילה אלא לענין מעניני תפילה ועבודה, ולפי"ז לכאורה אף אם יקרא פס' או ישתהה שם אין לעשות קפנדריא. וכן דעת הרב ר' מאיר שמחה לחלוק על המ"ב דכיון שניכר שנכנס לצורך אחר ולא לצורך ביהכ"נ יש לאסור.

❧ • ❧

י]. התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם

ביאור הלשון מן העולם עד העולם

רש"י מפרש שהצדוקים אמרו אין עולם אלא זה, תיקן עזרא להזכיר שיש עוד עולמות, להוציא מלב הכופרים בתחיית המתים. ונראה שתחיית המתים היינו עם גוף [המתאים לעתיד לבוא],

ויש לו להקב"ה עולמות בלי שיעור, ובתחיית המתים העצמות היבשות יקומו לתחייה, ומקומם של העצמות מעולם עד עולם, ולא רק בעולם הזה שלפנינו דוקא, שעתיד ליחרב והקב"ה בונה עולמות ומחריבם, ומעולם עד עולם יהיה ה' אלוקי ישראל, והיינו שאותו הגוף יהי' תחת אלקותו ית' גם בעולם שלע"ל שיהיה עולם אחר.

❧ • ❧

יא). רש"י ד"ה התקינו. להוציא מלב הצדוקים הכופרים בתחית המתים

ודבריו צ"ב דידוע דהם היו תלמידי צדוק וביתוס שכפרו בקבלת חז"ל אבל מנלן שכפרו בתחית המתים, ויותר נראה כגרסא שבמשנה וכן הביא הרמב"ם בפיהמ"ש דגרס מינים ולא צדוקים והם באמת כפרו בתחית המתים.

❧ • ❧

יב). והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם

כענין אמירת גוט שבת

רש"י במכות (כ"ג:) מביא ב' פירושים למתניתין: א. דשרי לשאול בשם ה', ב. דחייב לשאול בשם ה'. והאומרים שלום הזכירו שמו של הקב"ה, דשלום אחד משמותיו. נ"מ מהפירושים אי יש לומר בשבת שבת שלום או גוט שבת ג"כ טוב. וי"א דשבת רומז לקדושה כמבואר בזוה"ק והיינו שמיה דקודשא בריך הוא וא"כ גם במילים גוט שבת נמצא שמו של הקב"ה.

החובה לומר שלום לחבירו והוא זכות להנצל מן היסורין

ובתשוה"נ ח"ד סימן מח כתבנו בזה עוד וז"ל: במשנה סוף ברכות שנינו שהתקינו לשאול את שלום חבירו בשם, והיינו כגון אמירת "שלום" שהוא משמותיו של הקדוש ברוך הוא, וכיו"ב, ומשום עת לעשות לה' הפרו תורתך ע"ש, ועל סמך זה אנו מברכים זה לזה ברכת שלום עליכם, והכי איתא בנדרים ח. שאם נידוהו בחלום תקנתו שיעמוד בפרשת דרכים, ויהיב שלמא לבי עשרה, ופירש הר"ן שמתוך שישיבו לו שלום יגינו עליו מן היסורים ע"ש, הרי שברכת "שלום עליכם" לבד היא ברכה, ולכן אם עשרה מברכים אותו בברכת שלום לבד, מגן בכך מן היסורים.

למעשה מקילין דאינו חובה אמנם לכתחילה בהדאי ראוי לברך חבירו בשלום לך

אמנם ברש"י מכות כג: איכא ב' לשונות בביאור התקנה הנ"ל, אם זהו חיוב לשאול שלום חבירו בשם, ואנו יוצאין בברכת שלום עליכם מפני דשלום הוא שמו של הקדוש ברוך הוא, או דלמא אינו אלא רשות, ואנו נוהגין שזהו רשות שאומרים גם צפרא טבא ("גוט מארגן"), אבל יש לחוש ללשון שני

שפירש שזהו חובה ומשו"כ אנו שואלים אהדדי ומזכירים שם בברכת שלום ע"ש, וכן פירש בערוך (ת"ע) שתיקנו להזכיר שלום בברכה לחבירו דהיינו דוקא בשם שמים, ובמאירי ברכות מביא שנוח להזכירו משלא להזכירו והיינו לזכור השם אף שאינו חיוב ממש, וכיון שכן נאה הדבר ויאה לומר "שלום לך" ולהזכיר בכך שמו יתברך, ולא להסתפק ב"צפרא טבא".

שבת הוא כהזכרת שמו ית' וע"כ אין צריך לומר שלום

והנה הספרדים נהגו לומר בשבת "שבת שלום" ומקיימין בכך התקנה, אכן האשכנזים אומרים שבתא טבא ("גוט שאבעס"), ויש לומר שהטעם כמבואר בזוה"ק (בתיקונים שבסידור ליום השבת) מהו שבת שמא דקוב"ה שמא דאיהו שלים מכל סטרוי ע"ש, ואם כן המילה "שבת" לבד הוא כהזכרת שמו יתברך, ואולי מספיק בו כמו שלום לרמז להשם יתברך. (ובמק"א יישבתי קושיית הביאה"ל בסי' רע"א על רע"א שפוסק שאם אמר שבתא טבא לבד יוצא מה"ת חובת קידוש, ותמה בביאה"ל הלוא צריך לקדשו, ולדברינו ניחא שאם מזכיר ששבת מזכיר קדושת היום ששבת גופא שם קדוש וכמבואר בזוה"ק).

עיקר התקנה לומר שלום לחבירו הייתה להזכיר שמו ית' בכל עת

ועיקר התקנה היא להזכיר את השם יתברך בכל עת, וכן נהגו לומר על כל דבר "ברוך השם" וה"ט כדי להזכירו בכל פעולה ופעולה כמבואר בספה"ק, ועי' בשע"ת לרבנו יונה ש"ג אות כ"ז דעל זה הוזהרנו בהשמר לך פן תשכח את ה' א - להיך, ועיי' ריש שו"ע או"ח. וכידוע שהדיבור פועל הרבה בקדושה (כמובא במ"ב סימן ר"ס ר"נ).

להזכיר במכתב ב"ה או בעזהשי"ת

ומה"ט נהגו להזכיר במכתבים "ב"ה" להזכיר שם השם, [ויש מדקדקין לכתוב "בעזהשי"ת" דוקא, שאין כאן אות ה' דהוי"ה כלל, כדי שלא יהא חשש דמחיקת השם, לא כן כשכותב ב"ה דהוי במקום השם עצמו חשש הגאון בעל צפנת פענח זצ"ל דהמוחקו הוי מחיקת השם].

החובה להזכיר שם במים בכל פעולה

ועכ"פ כבר ביארנו שראוי להזכיר השם או כנויו ולרמז לו בכל פעולה ופעולה ואפילו לברך לחבירו ודו"ק היטב בכ"ז (והעיר חכ"א שאלו הכותבים במכתביהם "בס"ד" לא סגי לזה, ששמים וארץ אינם אלא ככינוי).

לענין לברך רבו בברכת שלום, כתב הרמ"א ביו"ד (רמ"ב סעיף ט"ו) וי"א שאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר ראוני נערים ונחבאו, וע"ש בהגהות רע"א ופתחי תשובה בשם פמ"א שתמהו הלוא איתא בגמ' שיעור תכ"ד הוא כדי שאילת שלום תלמיד

מרב, ואם עובר לפני הרב ואינו נותן לו –שלום הוי דרך בורות ע"ש.

יג). **שואל את שלום חברו בשם**

לענין אמירת שלום לגלוי ראש

וע"ע בתשוה"נ ח"א סימן יב בענין שאילת שלום לחבירו שראשו גלויע"ש בארוכה לענין אמירת שלום בבית המרחץ וכ' שם עוד וז"ל:

ובפרט נראה לצדד שאלו שנתפשט אצלם היום שפה ה"עברית" ככל הלשונות, ולא מדברים לשון הקדש כלל, א"כ אין מכוונים לאמירת שלום כלל להזכרת השם רק לברכת שלום כפשוטו, ובאלו וכיו"ב שהשפה המדוברת אצלם היא כך לכו"ע לא שייך לומר שמכשילם בזה, שהרי יסוד האיסור משום "את ד' אלקיך תירא", וזה הרי אינו מתכוין כלל להזכרת השם, ובזה נראה דלית מאן דמחמיר כלל ובפרט כאן שהנדון בלפני עור ולדעת הגר"א והגרע"א לא שייך איסור מדינא בזה, א"כ מדין לפני עור בודאי אין מקום לאסור.

לכן המחמיר לא לשאול שלום מחשש שישיב לו, מדת חסידות לעצמו קעביד, ואומר רק "בוקר טוב" וכדומה, אבל מדינא אין לנו חשש לאסור.

לא לומר לרשעים שלום כיון דאין שלום לרשעים אמר ה

אמנם שמעתי מגדול אחד זצ"ל שדקדק לעולם לא לומר לרשעים "שלום" שזהו שמו ית"ש, והתירו רק מפני עת לעשות לה' ובקש שלום ורדפהו, אבל ברשעים כשאין איבה ולא מרגישים, הלוא אין שלום אמר ה' לרשעים, וכ"ש שאין לברך אותם בשמו ית"ש שנקרא שלום, ולכן דקדק ונהג לומר להם רק בוקר או ערב טוב!.

ברכת שלום אינו אמירה בעלמא רק ברכה ושפע של רחמים

ויותר מזה מצינו בנדרים [ח.] במי שנתנדה מהשמים, שיקבץ עשרה לומדים להתיר לו, ואם אינו מוצא קאמר התם, -שישב בפרשת דרכים ויגיד לי' אנשים שלום, וישיבו לו, ופי' הראשונים ז"ל שם שעל ידי שאומרים לו שלום מגין לו בזה מן היסורים עיין שם. הרי שברכת "שלום" אינה אמירה בעלמא, אלא ברכה ושפע של רחמים, ועל זה נאמר אין שלום אמר ד' לרשעים.

למעשה היום דרגילים לדבר כן ואין מתכוונים להזכיר שם ה' א"צ לחוש מעיקר הדין

שוב מצאתי ב"רבבות אפרים" (ח"א סימן ד') מביא מספר "מנחת קנאות" לא לתת יד למי שהולך בגלוי ראש כי יאמר שלום ואסור. ומביא משו"ת

הלכה למשה (יו"ד סימן י"ד) להתיר, ולע"ד נראה כמ"ש לעיל שיש גם לצדד באלו שנתפשט היום אצלם לדבר בשפה "עברית" ככל הלשונות, ולא מדברים כלשון הקודש כלל, הכוונה בשלום כפשוטו, ולא לקיים דברי חז"ל לומר שלום, שכלול בו ברכת השם, ובאלו וכיוצא בהם שהשפה המדובר אצלם כן, נראה שאינו מכשילם שלא נתכוונו לזה, וכה"ג לא החמירו הפוסקים כלל.

❦ • ❦

ידו. עת לעשות לה' הפרו תורתך

לשון רש"י היינו דנראה איסור

נראה מרש"י שאין הכוונה לבטל ח"ו אחד מדיני התורה, רק רש"י מדייק שמותר להפר ולעשות דבר הנראה אסור, והיינו דס"ד דתיבת שלום הוא שם ה' ואין להשתמש בו לשוא, קמ"ל שזה אינו לשוא, אבל לא מתירין איסור ממש.

כמש"כ הרמב"ם דהתירו ללמד תורה בשכר משום עת לעשות

ועיין רמב"ם פ"ד דאבות (מ"ה), ובכ"מ פ"ג דת"ת שהסכימו כל הדורות גאוני ישראל לעבוד עבודת הקודש לרבנים רמי"ם וכדומה בשכר אף דמדינא אסור ללמד בשכר משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, ומיהו אולי גם שם לא נקרא ממש משתמש בכתר תורה כשמקבל לפרנסתו. [וע"ע בתשוה"נ ח"ד סימן ריד בארוכה בזה והועתק הענין בתשוה"נ שבועות].

❦ • ❦

טו). תוד"ה הרואה - ונראה לרבנו דדוקא לרואה משלושים יום לשלושים יום וכו'

הדאה במקום הגס אינו משום דמתפעל מהמקום רק הוא חובת הודאה

דעת תוס' דגם הרואה מקום שנעשו ניסים דמברך היינו משלושים יום לשלושים יום. ויל"ע דברמב"ם בהלכות ברכות (פ"י) מביא דדין דמברך משלושים לשלושים נא' ברואה את חברו (שם ה"ב) וברואה ימים והרים (שם הט"ו), ובאידך אינו מביא דיש חילוק בין קודם שלושים ללאחר שלושים. ונראה דס"ל לרמב"ם דהרואה חברו או ימים והרים כשראה אותם תוך ל' יום אינו מתפעל מהם ולכן יברך רק מל' ל-ל' יום, משא"כ הרואה מקום שנעשו בו ניסים, אינו מתפעל מעצם המקום אלא מודה לקב"ה על מה שעשה וע"ז יש להודות תמיד ולכן שם לא הגבילו מל' ל-ל' יום.

מיושב בזה שי' התוס' דאומרו בלא שם ומלכות דאינו ברכה רק הודאה

ונראה דזה ג"כ הביאור בדעה בתוס' דמברך בלא שם ומלכות והיינו כיון דהוי הודאה אין זו ברכה ומודה תמיד ולכן ס"ד שם דאינו מל' ל-ל' יום

קכד). ולא יעשנה קפנדריא

בגידון אם מותר לעבור בבית הכנסת ולעשותו קפנדריא לצורך מצוה

כפמ"ג מסתפק האם לדבר מצוה מותר לעבור בביהכנ"ס ולהשתמש בו כקפנדריא, ובבה"ל (קנ"א) שרק אם צריך להיות בבית הכנסת מותר ליכנס ולשמש בו כקפנדריא, אבל אם מתכוון לקצר דרכו והמצוה יכול לעשות גם בלי זה מסתברא דאסור, ותמהני שבפשוטו הפמ"ג מירי לדבר מצוה שממהר לעשותה ומרויח בזה להקדימה מתיר, ולא כשיכול בדרך אחר למהר להמצוה כמו דרך ביהכנ"ס.

קכה). של נעליך מעל רגליך

נעלי בית ביום הכיפורים

כאן לכאורה נראה שבהר הבית צריך שיגע באדמה ונעל חוצץ, אמנם בבגדים כגון גרביים מותר ליכנס, וע"כ דנעליים שאני והטעם לא משום חציצה אלא מפני שנכנסים בו גם ללכלוך ואינו ראוי לדרוך בו באדמת קודש, ועיין יבמות (ק"ד:) שמדמה איסור סנדל ביוה"כ לאיסור סנדל בעזרה, ושם משמע שבאנפילאות (גרביים) מותר ואין איסור בעזרה, והטעם כיון שאין נכנסים בו למקום לכלוך, וגם ביוה"כ נראה שנעלי בית שאין רגילים לצאת בו בחוץ במקום מלוכלך, מותר ביוה"כ שאינו כמנעל, אבל בסנדלים שהולכים בהם בחוץ ברה"ר אף שמלוכלך, ראוי לאסור ביוה"כ, וכן שמענו שדקדק כן הגר"א זצ"ל.

דף ס"ג ע"א

קכו). כי ביתו

מי שמלוכלך וכגון דבגדיו מלוכלכים אין ראוי להכנס בן לבהכ"נ

והוא הדין אם הוא מלוכלך באופן שבבית אין סובלים אותו, כגון שהבגדים מלוכלכים וכדומה, אינו ראוי ליכנס כן לבית הכנסת דלא גרע מביתו.

קכז). התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו

האם לומר לחבירו דוקא שלום ובענין אמירת שבת שלום

עיין רש"י מכות כג: שני פירושים או שמותר לשאול בשם אף ששלום היא משמותיו של הקב"ה, או שצריך דוקא לשאול בשם. ועיין ר"ן נדרים ח. שאם נידוהו בחלום ולא מוצא עשרה להתיר, שצריך עשרה דגמרי הלכתא,

ליתב בפרשת דרכים ויאמר שלום לעשרה וזה יגן עליו מן הייסורים, וכן פירשו התוס׳ שם שישיבו לו שלום ויגן עליו מייסורים, ומירי בעשרה אנשים פשוטים שלא תנו הלכתא ע״ש, ומ״מ ברכתם והיינו שאומרים לו שלום מועיל. ושמעתי שמהאי טעמא הספרדים אומרים בשבת ״שבת שלום״, ולא כמנהג בני אשכנז שמברכים ביידיש ״גוט שבת״ [שבת טובה] שלא נזכר כלל תיבת שלום.

אבל נראה שאנן ס״ל כמבואר בתיקוני זוהר דשבת הוא שמא דקוב״ה ומועיל הזכרת תיבת שבת כמו ברכת שלום, ומ״מ נראה דעכ״פ בחול טוב הדבר ונאה לברך ולקבל ברכת ״שלום״ שהיא שמא דקוב״ה.

❦ • ❦

קכח). **הפרו תורתך משום עת לעשות לה׳**

לפעמים אין הקב״ה מעניש מפני החטא רק כדי להראות דאית דין ודיין

עיין רמב״ם בפיהמ״ש שדבריו עמוקים מאד, ואין בידינו לפרש דבריו הקדושים, רק לכאורה כוונתו דבעת שמפירים תורה ובא גזירה ר״ל על ישראל, אז הקב״ה גובה חובו ומעניש כל אחד, והיינו הפרו תורתך עת לעשות לה׳, הכל כפי מדת המשפט של א-ל אמונה, והקב״ה מטהר בזה את ישראל כעין טהרת המקוה, אבל כשאינו זמן שמפירים תורה אז הקב״ה אינו ממהר להעניש ציבור ישראל, רק מעט כאן ומעט שם להראות שיש דין ודיין.

מעשה מרביצו הגר״א דנפטרה בתו ואמר יש נספה בלא משפט והיינו להראות דיש משפט

ושמענו שאצל רבינו הגר״א זצ״ל נפטרה בת צעירה סמוך לנישואיה, והגר״א אמר יש נספה בלי משפט, [עי׳ היטב חגיגה ד: ובזוה״ק דברים רפג:] והיינו שלפעמים הקב״ה לוקח ר״ל נפשות בלי משפט, רק לוקחים אותו או אותה כקרבן בשביל להוכיח שבכל עת יהיו בגדיך לבנים נער וזקן איש ואשה, ואף אחד לא יכול לידע עתידו, ולכן לוקח צעירים כקרבן והם בגנזי מרומים, והדברים הם למעלה מהשגותינו וכמו שמבאר באריכות הרמב״ם כאן, והעיקר לזכור יום המיתה ולמהר לשוב לאבינו שבשמים.

❦ • ❦

קכט). **ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס**

כשמרבין תורה לאחרים אינו מפסיד רק מרויח

הכוונה אם לימוד התורה הוא רק כחכמה ולא מפני חביבות קדושת התורה לידע דרך ה׳ לקיימה, מוטב לכנס ולא לפזר תורה ותקבל ע״ז שכר לפרוש, אבל כשהזמן להרביץ תורה ולפזר לא יפסיד רק להיפך

ומה מאד השכיל הבעל דרך החיים לכתוב ההלכה הזאת בלשון "על כל המתים יכול לקרוע בציעא ועל אביו ואמו צריך קריעה בפרהסיא", והיינו דר"ל כנ"ל דכוונת ההלכה בזה דבמקום שעל כל המתים יכול להצניע א"ע ולקרוע, אצל או"א אסור לו לעשות זאת להצניע א"ע, אלא צריך לקרוע בפרהסיא. וברור דבפרהסיא בזה נקרא כל שקורע לעיני כל הנמצאים סביבו בעידנא דקריעה, אבל אין עליו כל חיוב ללכת לחפש המון העם העומדים אפילו בצידו השני של הרחוב כדי לקרוע לעיניהם. ואין ה"ג אם עומדים ע"י המון העם ונכנסים במתכוין לעבר שני מפניהם בכדי שלא יראוהו כולם בקריעתו אזי אפי' אם בעבר השני ישנם ג"כ עו"ש מעט עם נראה דנקרא זה ג"כ כבר כקורע בפנים בהיות דמצניע א"ע מההמון, אבל כל שמזדמן הדבר כך בלי כל כוונה מיוחדת שבעת שרוצה לקרוע הוא עומד בעבר השני ואין כל מניעה למי שהוא להתקרב בשם, בכל כה"ג נראה דאינו צריך לחזור אל העם ויכול שפיר לקרוע על מעמדו לעיני העו"ש דשם, ובלבד שלא יכנס בפנים להצניע א"ע. ויעוין ברש"י שבועות ד' כ"ה ע"ב ד"ה והוא, שכותב דמידי דידעו ביה תלתא בני אדם הוי מפורסם, וגם בשו"ע יו"ד סי' שע"א סעי' ד' מבו' דכל דאיכא אחרים לאו צינעא הוא אלא פרהסיא ע"ש ובש"ך סק"ה, ועיין מ"ש בזה גם הערוך השלחן אה"ע סי' קכ"ג סעיף י"ז ע"י"ש ואכמ"ל, ועכ"פ בנדוננו ודאי מיקרי כה"ג בפרהסיא.

ועל כן ינוח דעת כת"ר עליו ובהחלט יצא ידי חובת קריעה, ולא יוסיף לדאבה עוד.

ד) **מה** ששואל עוד אם לתת ספר שלו לאחר שבא לנחמו בתוך שבעה אם זה דמי למשלוח מנות שאסור לו.

לדעתי יש באמת מקום לדקדק בזה דהרי הבעל מנות הלוי מבאר דטעמא דמשלוח מנות בפורים הוא משום אחוה וריעות, ועפי"ז מבאר בשו"ת כתב סופר חאו"ח סי' ק"מ דהיינו טעמא דאסור לשלוח לאבל משום דשמחה היא לו והוא כדורש שלומו ע"ש, וכן כותב בהדיא גם המג"א באו"ח סי' תקנ"ד ס"ק כ"א לגבי ת"ב דמכיון דאסור בשאילת שלום אסור ג"כ לשלוח דורון לחבירו הוהו בכלל שאלת שלום ע"ש, וא"כ לפי"ז מסתבר בודאי לומר דה"ה אם האבל נותן לאחר מתנה של ספר להוקרה ה"ז ג"כ כדורש בשלומו, והרי בתוך ז' דינא הוא דאבל אינו שואל בשלום אחרים כנפסק ביו"ד סי' שפ"ה. וזכורני שבימי אבלי על אבי ז"ל היו כמה שבקשו ממני מספרי, ונמנעתי מלתת להם אז. ואולי אם יתכוון רק בכדי שהלה ילמד בספרו מותר, ובזה נוכל להמליץ על שלא שמענו שנזהרים שלא לשלוח לאבל כל ל' או אפי' כל יב"ח ספר במתנה, אך אולי זה מפני שמקילין בכלל האידנא בשאילת שלום

ג) **עוד** מסתפק כת"ר ושואל: בענין שאילת שלום שלא נמצא בפוסקים להדיא שמותר להנשאל להשיב שלום לאבל אם האבל נותן לו שלום, אם נאמר שאסור להלה להשיב האם מותר לאבל ליתן שלום לאחר בשעה שהוא יודע שהלה ישיב כמנהגו וא"כ האבל מכשיל להלה באיסור דרבנן, ועובר בלפני עור, ולזה לא יועיל אפילו אם האבל לא יתן שלו' להדי' רק ינענע בראשו דהרי כל סימן שיעשה האבל לאחר, ההוא תיכף ישיב שלום בפה מלא, וא"כ צריכים להתעלם לגמרי וזה בלתי מציאותי בפרט שנה שלימה עכ"ד.

והנה מדי קראי שאלתו זאת נזכרתי שבכדומה לזה ראיתי בספר קטן הנקרא בשם ראש מנשה (גראסבערג) שהגאון הגר"ח ברלין ז"ל נשאל ממחבר הספר שם אם מותר לשאול מחבירו איזה ענין שיש לחוש שישקר בתשובתו, או שודאי ישקר, אם יש בזה משום לאו דלפ"ע. והשיב לו, דאם אין הדבר ברור להשואל שחבירו ישקר בתשובתו אין לו לחוש כלל ויוכל לתלות שלא ישקר, דכל שיש לתלות בהיתר מותר, אך אם יודע השואל בודאי שחבירו ישקר בתשובתו אז יש חילוק בדבר דאם רק על שאלה זו שרוצה לשאול ממנו עתה ברור לו שחבירו ישקר לו, ואם לא ישאל ממנו עתה שאלה זו לא יוציא חבירו שקר מפיו א"כ הר"ז דומה כקאי בתרי עברי דנהרא ואז ודאי יש בזה משום לפ"ע, אך אם חבירו זה הוחזק כפרן ושקרן בכל דיבוריו עם כל אדם אז באנו בזה למחלוקת הפ"מ והמשל"מ המבואר במשנה למלך פ"ד ממלוה ה"ב עי"ש. ולפענ"ד יש להנדז בסיפא של דברי הגר"ח ברלין ז"ל, די"ל דבכה"ג גם הפ"מ יודה דאסור, ולא דמי להיא דמלוה בריבית, דבשם אותם הדמים שלא ילוה ממנו ילוה בין כך לאחרינא, אבל בכאן גם כשישקר בין כך לאנשים אחרים, אבל כל כמה שימעט הוא לשאול ממנו הרי ימעט במידת מה באמירת שקרים והרי אין המדובר באיש שעומד כל היום ומדבר שקרים בלי הרף ופשוט.

אולם בנידוננו נראה דליכא לפני עור משום דהרי מדבר מנהג בזה להקל בשאלת שלום לאבל כבר נזכר ברמ"א גופא בסי' שפ"ה. ואף מיישב המנהג דאולי הוא זה מפני שמה שאנו נוהגים לא מקרי שאלת שלום בימיהם. ויעוין שם בבאה"ט שכותב ג"כ כמה טעמי היתר לכך, ובספרי אבן יעקב סי' נ"ה הוספתי להביא עוד טעמי היתר כיעו"ש, וא"כ נהי דהמחמיר בזה תע"ב, אבל מי שסומך על המנהג לשאול בשלום גם כן אינו עובר על איסור, וא"כ על אחת כמה שאין על האבל שמקדים לשאול בשלום שום איסור של לפ"ע, ובפרט שהרי אינו בטוח באיזה שפה ובאיזה לשון יענה לו הנשאל, והרי על לשון צפרא טבא או ערב טוב בודאי ליכא שום איסור, יעוין שם בבאה"ט. ולכל היותר יכול

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
ציץ אליעזר - ח ולדנברג, אליעזר יהודה בן יעקב גדליהו עמוד מס: 222 הודפס ע"י אוצר החכמה

האבל לדקדק בעצמו להקדים בשאילת השלום באחד מהלשונות הנ"ז, דאזי הרי יכול כבר להיות שגם הנשאל יענה לו עפ"י רוב באותה השפה ששאל לו, אבל מדינא א"צ לעשות בכזאת. ואיך שלא יהי' נ"ל דאין בכה"ג שאלה של לפ"ע כלל. [ויעוין בספר שו"ת שערי דעה ח"א סי' קפ"ח שכותב בכלל לומר, דאע"ג דבכה"ת כולה שגגת לאו בעי כפרה וכו', אבל לאו דלפ"ע לת"מ עיקר האזהרה באה על הכוונה בפועל ואם לא נתכוין לזה אין כאן שום איסור כלל עיי"ש].

ד) **ועל** אודות לגמור על שכ"ד עם השכנים. הנה אם לא יפסיד כלל אם ימתין עד לאחר ל' בודאי כדאי וכדאי לעשות בכזאת כי בספרי הפוסקים נזכר לא רק ממיעוט בסחורה כל ל' על או"א כי אם גם במיעוט מו"מ. עיין בספר שבט יהודה סי' ש"צ ועוד.

ה) **ומ"ש** על אודות מ"ש בספרי אבן יעקב סי' מ"ג בנוגע לדין דאין אבל וחולה חייבין לעמוד אפילו מפני נשיא אם רשאין לעמוד אם ירצו. דמצא ראי' מפורשת לכך דאין רשאין מדברי רבינו ירוחם (נתיב כ"ח) שגורס להדיא בלשון: "אבל אינו רשאי לעמוד אפילו לפני נשיא", ומשמע מלשון זה של "אינו רשאי" שהוא אסור. ולכאו' היא באמת ראי' נכונה.

אבל לאחר העיון נראה לע"ד דאי משום הא לא אריא, כי ראיתי בתורת האדם להרמב"ן בפרק "ענין האבילות" דגריס בכזאת: אמר רבי יוחנן הכל רשאין לעמוד מפני נשיא חוץ מאבל וחולה עכ"ל, ואם נפרש דהמכוון של רשאין הנאמר בכאן הוא דמותרין, א"כ הרי יצא לנו לפי גירסת הרמב"ן דכולם רק רשאין ומותרין לעמוד מפני נשיא אם ירצו אבל חיובא ליכא חוץ מאבל וחולה שאינן רשאין ואסורין (ומדוע לא הוכיח כת"ר גם מהרמב"ן הנ"ז?) וזה יקשה לנו עד מאד, דכולם וכי רק רשאין ומותרין לעמוד מפני נשיא אבל חיובא ליכא?, הרי חיובא נמי איכא. ובע"כ דהפירוש של רשאין הנאמר בכאן ר"ל מחויבין, וא"כ דון מינה דגם האין רשאין הנאמר בכאן ג"כ ר"ל אין מחויבין, וא"כ אין מזה שוב ראיה לענין אם איכא גם איסורא, ואותו הדבר אפשר א"כ ממילא לפרש גם בכוונת רבינו ירוחם הז"ש "אינו רשאי" ר"ל אינו מחויב, ואין ממילא להביא ממנו ראי' לענין אי איכא גם איסורא.

ובכה"ג דהפירוש של רשאים ואינן רשאים הוא דרצונו לומר לענין חיובא, אי איכא חיובא וליכא חיובא, מצינו בהדיא בכמה מקומות בתוס' שפירשו כן, עיין לדוגמא בתוס' תענית ד' י"ג ע"ב ד"ה אין הבוגרת ותוס' קדושין ד' ל"ג ע"א ד"ה אין בעלי אומניות, ובעוד כמה מקומות עיי"ש. ואקצר.

ויה"ר ונזכה לראות במהרה בנחמת ציון וירושלים וימחה דמעה מעל כל פנים, אמן.

בכבוד רב ובהוקרה מרובה

אליעזר יהודא וולדינברג

סימן לד

אם מותר לאיש להגיד קדיש אחרי אשתו הראשונה לאחר שנשא שנית, אם בפניה של אשתו השניה ואם שלא בפניה, וכן להזכיר נשמתה. וכמו"כ אם מותר לאשה לאחר שנשאה שנית לבקר על קבר בעלה הראשון או להדליק נר יא"צ עבורו.

ב"ה. ער"ח אלול תשכ"ד. ירושלים עיה"ק תובב"א.

לכבוד התורני יושב באהלה של תורה וכו' הר"ר שמואל הירשמן שליט"א

שלום וברכה.

בשובי הביתה מצאתי לפני בין יתר המכתבים מכתב־שאלתו, ונענה למבוקשו אשיב לו בזה הנלפענ"ד.

דבר שאלתו היא. היות דבבכה"ג שהוא מתפלל יש איש אחד שמתה עליו אשתו ונשא אשה בשניה ואומר קדיש על הראשונה, ובשעת שהשני' נמצאת בעזרת נשים, ואנשים מלחשים ע"ז אם רשאי או לא.

א) **והנה** יפה הביא כבו' המקור לפתרון שאלה זאת מדברי הגמ' במו"ק ד' כ"א ע"ב דאיתא מתה אשתו ונשא אחרת אינו רשאי ליכנס לביתו לדבר עמו תנחומין, ופרש"י משום חלישת דעת דאשה אחרונה. ונפסק כן להלכה ביו"ד סי' שפ"ה סעיף ב'.

והגם דבשם איתא דאבל אם מצאו בשוק אומר לו בשפה רפה ובכובד ראש. ואפשר א"כ לכאו' מיהת ללמוד משם דשלא בפניה של האחרונה מותר.

אבל זה ליתא דבשם שאני שהוא בשב ואל תעשה ושומע רק מה שאחרים אומרים לו, ומשא"כ בהיכא שהמדובר בקום ועשה מצידו בזה יש לומר דאזי גם שלא בפניה אסור בהיות דעושה עי"כ מעשה התעוררות לעורר נפשו לזכור את הראשונה, וזה משום טעמא שלא יהא ב' דעות במטה, או מפני שעי"ז יבוא להזכיר לשניה אהבת אשתו הראשונה לקנטרה, ובדומה למ"ש התוס' במו"ק שם ד' כ"ג ע"א ד"ה עד שיעברו, ע"ש, וכן מסביר הדבר ביותר בהגהת מיימוניות לה' שמחות סי' כ', דאיכא טעמא דדעות שזה אסור אפילו בשתי נשיו, וגם טעמא דקטטה שזוכר באהבתה ועצב במיתתה ולא יהיה שמח עם השניה ואיכא קטטה עיי"ש, וטעמים אלה איכא בכל היכא שעושה מעשה מצידו לעורר רגשותיו להעלות לפנ"ו זכרון מיתתה דעי"כ זוכר באהבתה, וא"כ יש למונעו מאמירת קדיש על הראשונה גם שלא בפני השניה.

ב) **אך** אולי יש לחלק ולומר דשאני בההיא דתוס' והגהת מיימוני שהמדובר על תוך שלש רגלים, דבשם זכרונה עולה לפניו מאליו, באופן טבעי ובאופן שאין הדבר בידו להשכיחה, ומשא"כ בהיכא שהוא זה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
ציץ אליעזר - ח ולדנברג, אליעזר יהודה בן יעקב גדליהו עמוד מס : 223 הודפס ע"י אוצר החכמה

פרק ג'

דין שאילת שלום

ענף א'

א. מותר לברך עכו"ם בלשון "שלום" [מפני דרכי שלום] ואע"פ ששלום הוא שמו של הקב"ה. *רש"י גיטין ס"א, ד"ה ושואלין יו"ד קמ"ח ס"י*

א. מתניתין בגיטין ס"א. ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום, ופירש"י ואע"פ שמטיל שם שמים על הנכרי, שהשלום שמו של הקב"ה. ע"כ. ואמרינן בגמ' ס"ב. דהא ששואלים בשלומם כבר ידעינן מהדין הקודם במשנה שמחזיקים ידם [ע"י דיבור] בשביעית, וכ"ש ששואלים בשלומם כל השנה, ומפרקינן אמר ר' ייבא לא נצרכה אלא ליום אידם דמצאו בשוק מותר לומר לו שלום בשפה רפה ופירש"י דלא חיישינן שאזיל ומודי. ע"כ.

ולכאורה צ"ב דלפי מסקנת הגמ' החידוש הוא דמותר לברכו ביום אידם ולא חיישינן דאזיל ומודי וא"כ מנין לרש"י במשנה דהתירו אפילו לומר "שלום" שבזה יש חידושא רבתי, שמטיל שם שמים על הגוי, [ובמהר"ם שיף הקשה דהא ביום חגם החידוש הוא גם בשאר לשונות, אמנם בש"ך סק"ז הביא דעות אחרות בזה דס"ל שמותר וא"כ ל"ק על רש"י דהחידוש דביום אידו בשוק שרי אפי' "שלום" אמנם צ"ב כנ"ל מנין שזה חידוש המשנה] ואמנם יש לומר דהלשון "שואלים בשלומם" משמע בלשון "שלום", וביותר נראה דהא הרמב"ם בפיהמ"ש כאן כתב דמחזיקין ידם ע"י דיבור היינו שאפי' מברכם בשם, כמו דאמרינן בברכות שבועז תיקן לברך בשם, וא"כ הדרכי שלום שמתיר לאחזוקי ידם, מתיר גם להחזיקם בשם, וא"כ פשוט, דהא דאמרינן בגמ' דכל שכן דמותר לשאול בשלומם [דהא ההיתר להחזיקם אף כשעבדי מלאכה בשביעית שאסורה לישראל, כדפרש"י בגמ'] היינו בשם, [וכפי הרגילות לומר, היינו שלום].

ונראה פשוט דהיינו דווקא כשהגוי יודע מעלת לברך בשם, ולכן מדרכי שלום צריך לברכו גם כן בשם, דאם הגוי לא יודע זאת, א"כ אין צורך להתיר לברכו בשם וסגי לן שנתיר לברכו בסתם.

ואולי לאחר שהתירו בכללות לברך בשם, שבזמנם היו יודעים הגויים במעלת הברכה בשם. יתכן שנשאר ההיתר גם כשאינו יודע, ונפ"מ בזמן הזה שאינם מבדילים במעלת הברכה בשם, האם לכתחילה עדיף שלא להטיל עליהם שם שמים, או דלמא כיון שהותר, הותר. ומדלא הזכירו הפוסקים חילוק בזה נראה שמותר. וצ"ע למעשה.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ב. וביום חגו, אסור ליכנס לביתו וליתן לו שלום [אפילו מפני דרכי שלום] ואם מצאו בחוץ מותר, אבל יאמר לו בשפה רפה ובכובד ראש. *קמ"ח ט'*

ג. כשהתירו לברכו ב"שלום", לא התירו לכפול לו שלום. *קמ"ח ס"י.*

ד. ואם הקדימו העכו"ם ב"שלום", צריך לכפול. *ברכי יוסף שם. וכן משמעות רש"י ור"ן.*

ב. הא דהוספנו דביום אידם אסור לברכו בביתו אפילו מפני דרכי שלום, הוא משום דכל ההיתר הוא מפני דרכי שלום, ולכן מה שאסור, לכאורה אף מפני דרכי שלום אסור. אמנם היכא דיש חשש איבה [דחמיר טפי מדרכי שלום] נראה דמותר, וכן משמע מביאור הגר"א סקט"ו בשם הר"ן דאפי' אולודי בשבת הי' מותר משום איבה, אי לאו משום דאית ליה לאישתמוטי.

ג. הטעם דלא התירו לכפול שלום פירש"י בגיטין ס"ב ד"ה ואין כופלים "דהא דנותנים שלום לעובד כוכבים מפני דרכי שלום הוא דשרי, ומשם דרכי שלום בחדא זימנא סגי".

והיינו דבעצם הי' אסור כלל לברכם וכמו דפסק המגן אברהם דכשאוכל עם העכו"ם יאמר כן יברך אותנו כולנו בני ברית, ורק מפני דרכי שלום התירו. ובפרט להטיל ש"ש עליהם בברכת שלום וודאי דהוא דיעבד גדול, ולכן אם אין צורך הוי איסור גמור. ואמנם בהמשך הסוגיא הגמ' מביאה שגניבא פגש ברב הונא ור' חסדא ואי"ל שלמא עלייכו מלכי, תרי זימני, אי"ל מנא לך דרבנן איקרו מלכי אמר להו דכתיב בי מלכים ימלוכו וכו' אי"ל ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי, אמר להו דארי"י אי"ר מנין שכופלין שלום למלך שנא' ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך ע"כ, ומזה חזינן דענין לכפול שלום הוא דווקא בעם ישראל שהם בני מלכים בניו של מקום, ואולם על גויים שהם בני שפחות וודאי דאין ראוי לכפול להם שלום.

והנפ"מ האם שרי לכפול בלשון אחר, דאם הטעם רק כפירש"י אי"כ בלשון אחר יש דיעות בפוסקים שאינו בכלל האיסור, וכל ההיתר הוא רק בשלום ולכן כפילת לשון אחר תהי' מותרת, ואולם אם זה ענין שלכפול שלום כופלים רק למלכים, אי"כ מסתבר דאין זה דווקא בלשון שלום אלא בכל לשון יש כבוד מלכות לכפול להם הברכה ואי"כ יהי' אסור לכפול גם בשאר לשונות וצ"ע. ועי' הערה ט' בס"ד.

ד. אמרינן בגמ' ואין כופלין שלום לעכו"ם, רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, ובפשטות הכוונה דכיון דאסור לכפול והרי הדרך שמי שהקדימו לו כופל לפיכך נהג ר' חסדא להקדים [ולפי"ז אין ראי' מלשון הגמ' שאם העכו"ם הקדימו יהי' מותר לכפול] אמנם מלשון רש"י דכתב דכל האיסור לכפול הוא רק דמפני דרכי שלום סגי בחד שלום ולכן אסור להוסיף יותר אי"כ לכאורה באופן שהדרכי שלום מחייב לכפול כגון שהקדימו הגוי משמע דשרי. אמנם זה עדיין לא מוכרח דיתכן דאין מספיק דרכי שלום

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ה. לפיכך הרואה עכו"ם שמכירו חייב להקדים לו שלום, כדי שלא יצטרך לכפול. שם.

במנהג לכפול שלום למקדים, וגם אם לא יכפול לו כמנהג, מ"מ לא יפריע לדרכי שלום.

ואמנם מקור ההיתר לזה ציין הגר"א סקי"ג הוא מלשון הרשב"א הר"ן והטור דרב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא "כדי שלא יצטרך לכופלו אם ישאילוהו הם תחילה" ע"כ ומוכח מזה שאם יקדימו לו יצטרך לכופלו, ומפורש ההיתר שאם הקדימו הגוי שצריך לכפול.

והנה בברכי יוסף על השו"ע הביא המהריק"ש שדייק לשון השו"ע שמשמע שאם כבר התחיל העכו"ם יכול לכפול לו שלום, וכ"ש במקום איבה, גם בזה"ז דלא בקיאים בעבודת כוכבים, ע"כ. ומדיוק לשונו דכתב יכול לכפול משמע דאי"ז חיוב אלא אם יש צורך בכך. והוסיף כ"ש בחשש איבה, ועוד קולא דבזה"ז אינם עכו"ם, ולכאורה כ"ז מיותר דממשמעות הראשונים הנ"ל צריך לכפול, ולא תלו זאת באיבה.

ובאמת נתעוררתי מדוע באמת ביהודי צריך לכפול בכלל, והנראה מדאמרינן בגמ' דהנותן ירק לחבירו צריך להשיב לו בשר, כיון דהראשון נתן בלי שהי' לו סיבה והשני רק מחזיר וכדי שישתווה לטובת הראשון שנתן בלי סיבה צריך להוסיף, ולפי"ז גם כאן כיון דאמרינן בברכות ו: שאם הקדים שלום ולא ענהו הרי זה גזלן א"כ לא רק שצריך לענות אלא צריך גם לכפול ואם לא הריהו גזלן שהראשון נתן לו ברכה בלי סיבה והוא רק מחזיר, אמנם יש לדון בזה דברגע שהחזיר לו כבר פרע החיוב, ומה שצריך להוסיף יותר זה רק כדי להשתוות למעשה טוב של חבירו אבל אין זה דין ממון.

ולפי"ז חשבתי לבאר המחלוקת הנ"ל אם צריך לכפול או רק יכול דאם נאמר דיש חיוב ממוני לשני להיטיב יותר כדי להשתוות לטובת הראשון א"כ זה חיוב אף לגוי ואם נאמר דזה רק ענין מידה טובה א"כ הוי רק יכול, וצ"ע בזה.

ה. לכאורה פשוט דחיוב להקדים לו שלום, דהא המחבר פסק דאסור לכפול לו שלום ואם יקדימו הגוי יצטרך לכפול, א"כ חייב להקדימו.

אמנם לשון המחבר טוב להקדים, ומשמע שזה מנהג טוב אבל לא חיוב גמור וצ"ל דהמחבר נקט דהאיסור הוא לכפול שלא לצורך וכדפירש"י שכל ההיתר לברכו בשלום הוא מפני דרכי שלום וסגי בחד שלום, ולפי"ז אם באמת מקדימו הנכרי אין איסור כלל לכפול לו וכדכתבנו בהערה ו' וא"כ מה איפכת לן שיקדים הגוי ויצטרך לכפול, וצריך לומר דכיון דלכתחילה חז"ל גזרו ההיתר לחד שלום ולא רצו להשתמש פעמיים בש"ש על הגוי א"כ אף דאם הקדימו הגוי שרי, מ"מ בצורת התקנה של חז"ל מוכח דלא רצו שיכפלו להם שלום, ולכן טוב לנהוג כך, אבל אין איסור, אמנם יש לתמוה, דאם חז"ל גדרו התקנה בצורה זו זאת אומרת שכך קבעו להתנהג ורק בנאנס והקדימו נאלצו להתיר לכפול אבל מדוע זה רק טוב, הרי זה חיוב שכך קבעו חז"ל ההיתר ולא יותר,

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ו. רבי יוחנן בן זכאי נשתבח שהקדים לכל גוי [אף שאינו מכירו], כי חשש שמא יקדימו הגוי. *ט"ז סק"ו.*

ומנין למחבר שזה רק "טוב".

והנראה בזה ע"פ קושית האחרונים ובט"ז סק"ו דאם כל אדם צריך להקדים לגוי א"כ מדוע שיבחו לרבן יוחנן בן זכאי שמעולם לא הקדימו נכרי בשוק [ולענ"ד הי' אפשר לומר שמעלת ריב"ז שמעולם לא הקדימו, והיינו שכ"כ נזהר בזה] ובהערה ח' בס"ד נדבר בתירוץ הט"ז והאחרונים, ומ"מ נראה דהמחבר באמת הסיק דזו מידה טובה בלבד ולכן נשתבח בה ריב"ז, ומ"מ "טוב" לנהוג כמנהג הזה, ואולי אפשר להוסיף כתירוץ הנ"ל שמעלת ריב"ז הי' שמעולם לא הקדימו ומזה משמע דכל אדם גם צריך לנהוג כן. [אמנם אם זה חיוב גמרו, וודאי שהי' ריב"ז נזהר בזה מאד ולא הי' משבחו שנזהר מאיסור, ובהכרח שזה רק מנהג טוב שכל אדם צריך וריב"ז נזהר מאד אף במנהג זה] היוצא מהנ"ל שמזה דשיבחו לריב"ז מוכח דאין חיוב גמור על האדם בכך ורק מנהג היינו שהתקנה היתה שכשאין צורך, לא לכפול ואם יש צורך מותר לכפול, ואין כאן קביעת חיוב להמנע ממצב של לכפול.

ומ"מ כתבנו חיוב להקדים דמשמע מהט"ז והאחרונים, דלא הבינו כך, ומוכח דהם נקטו דזה חיוב, וגם הלשון "טוב" יתכן דהוא לשון של חיוב , וצ"ע.

ו. והט"ז תירץ מדוע שיבחו לריב"ז בזה [שהקדים לכל אדם ואפי' לגוי הא חזינן שזה חיוב לכל אדם מישראל], מפני שריב"ז הקדים אף לגוי שאינו מכירו מתוך שחשש שמא יקדימו, ודייק הט"ז שמעולם לא הקדימו אדם ואפי' נכרי בשוק ומהמילה בשוק משמע דגם בלא מכירו הקפיד, ומזה מוכח שדעת הט"ז דרק היכא דמכירו יש את החיוב להקדים, ולכן כתבנו דין זה דווקא במכירו. עוד כ' הט"ז לתרץ ע"פ הסמ"ק קל"ג [ובאמת לפנינו זה הגהת סמ"ק [שראיתי מייחסים לרבינו פרץ] והוא בסי' קל"ה ולא קל"ג] שמשמע בלשונו דבלשון אחר מותר לכפול ולפ"ז תירץ הט"ז דריב"ז הקדים אפי' בלשון אחר כדי שלא יצטרך לכפול אפי' בלשון אחר והיינו כנראה דכך הי' מנהגם שם לברך בלשון אחר ואעפ"כ נזהר שלא לכפול וסיים הט"ז ודבר זה נכון.

ולכאורה צ"ע דהא הט"ז דייק נפלא דהחיוב הוא רק במכירו וריב"ז החמיר אף בשאינו מכירו וא"כ לפי התירוץ השני יוצא דאף באינו מכירו חייב כל אדם להקדים כדי שלא יכפול [אם הדרך לברך ב"שלום"] וזה דבר שאין מסתבר כ"כ.

והנראה או דחזר בו הט"ז מדיוקו הקודם שריב"ז הקדים לכל גוי אף שאינו מכירו. כלומר, דגם ריב"ז הקדים רק במכירו, ולפ"ז גם לתרוץ הט"ז השני אין חיוב כלל להקדים באינו מכירו.

ועוד י"ל דאף אי נימא דריב"ז הקדים באינו מכירו, מ"מ יש להעיר דזה חשש רחוק מאד שמי שאינו מכירו יקדים לו, עד כדי כך שריב"ז הקיל להקדים "שלום" לכולם

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ז. לומר לגוי "שלמא למר", ואינו מתכוון לברכו, אלא לברך את רבו, מותר.

רש"י ר"ן, זהר פרשת בשלח **ולדעת התוספות אסור,** *גיטין ס"ה תוד"ה שלמא.*

אוצר החכמה

ולקרוא ש"ש על כל אחד ורק מפני החשש שמא יקדים ויצטרך לכפול, והרי בזה יוצא שכרו הפסדו שהקדים שלום להמונים שלא היו בכלל מקדימים, ואולי חסך לכפול לאחד שהי' מקדימו. [ויש מקום לומר דלאחר שהתירו אין בכלל ענין להמנע מלקרוא ש"ש על גוי, ודוחק]

ואלא בהכרח דרק בריב"ז שהי' גדול בדורו מאד, ולכן היו רגילים להקדימו אף נכרי שאינו מכירו, ובזה היתה מעלת ריב"ז שנזדרז להקדים לכל אחד אפי' לנכרי סתם בשוק, ומ"מ אין מכאן כלל ראי' לכל אדם שיקדים למי שאינו מכירו.

ולפ"ז גם מובן שהט"ז לא נשאר כ"כ עם התירוץ הראשון שכן לפ"ז הי' באמת צורך לריב"ז להקדים גם למי שאינו מכירו ואין בה כ"כ שבח.

ז. איתא בגמ' רב כהנא א"ל שלמא למר ופירש"י "ולא הי' מתכוון לברכו אלא לבו לרבו", ומוכח דדעת רש"י דמותר להטעות הגוי בכך שחושב שמברכו ובאמת אין מתכוון אליו כלל. וכן כתב הר"ן שלמא למר "והי' לבו על רבו", ובאמת צ"ב מה הצורך לכוון לרבו הרי התירו לברכו בשם, האם גם אחרי ההיתר, חייב להמנע מלברך כל היכא דיכול [א"כ מדוע לא הוזכר דין זה בשום מקום] ואם נאמר דיש ענין לכוון לרבו א"כ נפל כל ההיתר לברך העכו"ם בשם, כיון דתמיד נחייבו לומר בלשון שלמא למר ולכוון לרבו. ובפרט שמסוגיית הגמרא משמע דהחידוש הוא לענין לכפול, דאמרינן "ואין כופלים להם שלום ר"ח מקדים להו שלמא ור' כהנא א"ל שלמא למר". ע"כ ומשמע ברור דזה חידוש לענין כפילות שלום ולא לעצם הברכה שצריך לכוון לשם. והנה מה דהקשינו דמשמע דרב כהנא פתר הבעי' של לכפול בהאי לשון, יש לבאר דבזה דהוסיף וא"ל לשון יתרת כבוד שלמא "למר" והוי במקום לכפול, והיינו דבאופן דהקדימו הגוי במקום לכפול שלום הי' מכפיל הכבוד [ולפ"ז יש ראי' למש"כ בהערה ענף ב'-א' דמותר לכפול בלשון אחר אף שהקדימו לשלום] אמנם כיון דהוי מכבד לרשע בחינם דהרי מותר לכפול ולכן פירש"י דדוקא בלשון הזה בירכו רב כהנא, שיכול לכוון על רבו ולא על הגוי ובכך הרויח תרתי דגם לא הי' צריך לכפול, וגם לא כיבדו יותר מהצורך כיון שליבו על רבו], [ואולי אין דברי ר' כהנא ענין לכפול, אלא לענין דגוי חשוב שצריך לכבדו ביותר יש עיצה לכוון לרבו ומ"מ העיקר חסר מהספר בהסבר זה הן בגמ' דלא הוזכר כלום והן ברש"י דסתם ולא ביאר הצורך בזה, ולכן נראה כנ"ל.]

והתוספות בד"ה שלמא הקשו שיש בכך גניבת דעת הבריות, ואיך שרי, ולכן פי' דרב כהנא בא לומר דאין כופלין לו שלום, ומשמע בתוס' כמו שכתבנו לעיל דלשון "למר" שהוא לשון כבוד הוי במקום לכפול. ובאמת קושית התוס' על רש"י היא קושיה עצומה דהא בחולין צ"ד. אמרינן "ואיבעית אימא משום דגניב ליה לדעתיה [של גוי] דאמר

שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ם" ונפסק כן בשו"ע חו"מ רכ"ח ס"ו, ואין לתרץ דשם איירי לענין גניבת דעת בממון דהא הסמ"ע סק"ז כתב "פירוש אעפ"י דאין בו הונאת ממון מ"מ הוי ליה לאודועי ליה והוא דומה לגניבת דעת דאסור אע"פ דאין בו חסרון ממון" עכ"ל, וא"כ מוכח דהאיסור הוא אף גניבת דעת הגוי, ואף רש"י מסכים בזה דפירש"י חולין צ"ד. ד"ה משום דגונב דעתו, "דעכו"ם כסבור שישראל זה אוהבו מאד שתקנה וטרח בה ליטול גידה עד שנראית לעצמו, ואח"כ נתנה לו [לעכו"ם] וכו' ונמצא מחזיק לו טובה חינם" עכ"ל, ומוכח מרש"י דעצם מה שמטעיהו לגוי שיחשוב שהוא אוהבו בטעות ומחזיק לו טובה בחינם זה האיסור בגניבת דעת של עכו"ם, ודוחק גדול לומר דרב כהנא פליג אשמואל בהאי.

ואולי רש"י סובר שיש חילוק בין היכא דמטעהו בדבר של ממון אף שאין בזה נזק ממון לבין היכא דרק מטעהו בדברים דזה שרי בעכו"ם, וכן משמע קצת בלשון השו"ע רכ"ח ס"ו דהתחיל "אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מום במקחו [והסמ"ע הנ"ל ביאר דאין כאן אונאת ממון] צריך להודיע אף אם הוא עכו"ם לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה ואין לגנוב דעת הבריות בדברים שמראה שעושה בשבילו ואין עושה וכו' עכ"ל הרי דחילק בין לרמות בנ"א במו"מ או לגנוב דעתם דבזה כלל גם גוי לבין ההמשך שאסור לגנוב דעת הבריות בדברים שמכאן משמע שהתחיל ענין חדש. ולפ"ז יש מחלוקת רש"י ותוס' בזה אם גניבת דעת הגוי בדברים בלבד' נמי אסור או לא.

ועוד יש לומר דגם רש"י יודה דאסור לגנוב דעת הגוי ורק היכא דיש צורך מותר, אמנם יש לומר דכאן גם הוי צורך מכיון דיש בעיה להזכיר ש"ש על הגוי בכפילות א"כ שרי להטעותו בכך מחמת שאינו רוצה לזלזל בשמו יתברך ואמנם זה צ"ב דאמנם מצאנו דיעקב הרחיב הדרך לעשיו עד אשר אבוא אל אדוני שעירה ונפסק כן ביו"ד קנ"ג, מ"מ הני מילי כשיש חשש סכנה מהגוי אבל כאן הבעיה היא של היהודי ומדוע יותר לו לגנוב דעת הגוי.

אמנם ב"מלא הרועים" הביא דבזהר פר' וישלח איתא דאין בזה גניבת דעת וכן עשה יעקב בהשחוואתו לעשיו לבו להקב"ה וכן דוד שאמר לנבל ואמרתם כה לחי וכוונתו להקב"ה וכן דניאל לנבוכדנצאר, ע"כ והנה הראיה מדניאל ויעקב יש לדחות כנ"ל דהוי סכנה ואולם דוד בפשטות לא פחד מנבל ואעפ"כ א"ל כן ומוכח דהיכא דיש צורך לכבד הרשע מותר לו להמנע ע"י שיכוון ליבו לשמים.

ודעת התוספות צריך לומר, דכיון דבאמת אם צריך לכפול מותר לכפול ורק דרב כהנא חיפש אופן להמנע מלכפול ובזה אין היתר "לכוון לרבו" שבכך גונב לדעתו של עכו"ם שלא לצורך ולכן פירשו התוס' דחידושו של ר"י הוא רק דבמשיב בלשון הזה אין צורך לכפול ולא צריך להוסיף שליבו על רבו, כן נראה לי.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ח. אמנם לקללו באופן שיחשוב הגוי שמברכו, נראה שלכו"ע אסור. *עי' הערות*

ט. דרך ארץ לומר לאדם שעוסק במלאכה תצלח מלאכתך ואפי' לעכו"ם

מגן אברהם שמ"ז סוף סקי"ד.

י. ומותר לברכו בשם, כגון אלקים יהי' בעזרך. *רמ"א יו"ד קמ"ז ס"ה*

ח. דיש חילוק גדול בין היכא דמברכו ובאמת מתכוון לרבו דבזה אין הגוי יכול לדעת לעולם כוונתו ולא נפיק חורבה מינה, ואולם כשאומר לשון קללה לגוי אף דכעת אין הגוי מבין מ"מ יכול להתברר לו לאחר זמן, והוי חשש איבה.

ומעשה לפני כ- 50 שנה ביהודי בר אורין נכבד מאד מותיקי בני ברק ופנה אליו ערבי שמכר ירקות בשכונת זכרון מאיר ושאלו מה בדיוק הברכה הגדולה שכולם מברכות אותו דע דע דע ומצורת האמירה הבין היהודי הנכבד שהנשים מקללות אותו באידיש גיי אין ערד אריין ומראות לו פנים כמברכות אותו ולולי חכמת היהודי שתפס מיד את הענין הי' עלול לצאת מכך חורבה גדולה, רח"ל. ופשוט.

ועיין שו"ת מהר"י ברונא קי"ג לענין לקלל באופן שחושב שמברך.

ט. עי' מה שכתבתי לעיל פ"א אי-י"ב.

י. כתב הרמ"א קמ"ז ס"ה מותר לומר לעכו"ם אלוהיך יהי' בעזרך או יצליח מעשיך ומקורו ברמב"ם בפירוש המשניות סוף פ"ה בגיטין גבי מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית וכתב הלבוש בטעם ההיתר משום דבאמת מתכוון להתלוצץ עליו שהרי אין בע"ז ממש, ואינו יכול לעוזרו כלומר, דלא נחשב דהיהודי מודי בע"ז משום דהוי כדרך מתלוצץ וסייעתא ללבוש דהרמ"א כתב דין זה על דברי המחבר שמותר להתלוצץ באלילים ובהכרח דההיתר מכח זה.

אמנם בט"ז הרעיש על זה וכתב דבדפוסים חדשים יש גירסא אחרת בלשון הרמב"ם שם והיינו דאלוקים יהי' בעזרך כלומר, דמותר לחזק ידיו במלאכתו בשם, [ועי' לעיל שהבאנו הוכחת הרש"ש דהכל הוא ענין של דרכי שלום וכין דלישראל תקנו שיברך בשם כשעוסק במלאכה ה"ה לגוי] וסיים דכבר הצעתי כן לפני מו"ר הב"ח ז"ל וקבע כן להלכה בשמי. ובהגהות הט"ז כתב "שוב מצאתי כן ברמב"ן פרשת משפטים עה"פ ושם אלוהים אחרים לא תזכירו וז"ל שלא יזכיר אותו לעובדיו לאמר באלהיך עשה עימי חסד עכ"ל ומכח כנ"ל דאסור להחזיקו בע"ז שלו גם באופן זה. אמנם הט"ז דחה דברי הלבוש שיש בזה התלוצצות מפני שאה"נ שהוא מתלוצץ מ"מ כיון שהעכו"ם סובר שאינו מתלוצץ נמצא מחזיק ידי עכו"ם בע"ז שלו.

ולגבי זה אין ראיה מהרמב"ן כ"כ דשם מבקש ממנו טובה ומה שמזכיר שם ע"ז באמת נשמע לטובה, ואולם כאן שא"ל יהי' בעזרך היינו ליצנות, כאומר מה שהוא יכול יעשה,

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ענף ב'

א. ובלשון שאינה של שם, מותר לכפול. *שם בשם הסמ"ק קל"ה, ובאמת הוא הגהת הסמ"ק מרבינו פרץ*

והיינו כלום, ובלשון הזה אין הוכחה מתוך דבריו שאומר לטוב לכן יתכן דלא נחשב כמחזיק.

וכ"כ בהגר"א דגירסא משובשת נזדמן לרמ"א כיון שהגירסא הנכונה ברמב"ם זה אלוקים יהי' בעזרך. וכנ"ל.

א. דבר זה נתבאר בפוסקים בפירוש, הט"ז הביא לשון הגהת הסמ"ק קל"ה "ואסור לכפול להם שלום ודווקא שלום שהוא שמו של הקב"ה או ברכה בלשון שם אבל ברכה אחרת אין קפידה" וכן הברכי יוסף הביא המהריק"ש בהגהותיו שכתב בא"ח בשם הר"ם דווקא שלום שהוא שמו של הקב"ה אסור לכפול אבל ברכה דליכא שם, אין קפידא, והוסיף המהריק"ש ואע"פ שאינו נראה כן מדברי הפוסקים סמכו העולם על זה וכן נהגו ע"כ.

ועי' לעיל הערה ד' מה שדייקנו בשינוי הלשון בין הסמ"ק לא"ח בשם הר"ם לענין לברך בשם בלשון לע"ז.

ומקור הדין צריך לומר דהנה לא מצאנו שחז"ל הגבילו במחזק ידו בשעת מלאכה מה מותר לומר, או שאסור לכפול, ורק לענין שאילת שלום אסור לכפול ומזה נראה דרק ענין הזכרת השם הוא דחמיר לן טפי, אבל כל שאר לשון של חיזוק וברכת שלום אין איסור לכפול.

והנה הש"ך סק"ז הביא הא"ח הנ"ל בשם הבדק הבית והשמיט הא דאיירי לענין כפילת שלום, והביא הש"ך מזה היתר להכנס לביתו ביום אידם ולברכו בלשון אחר. [ורצינו לדייק שם דרק לענין להכנס בביתו יש היתר של לשון אחר שאינו שמח כ"כ כמו בברכת שלום שהוא שמו של הקב"ה וחיישינן שילך ומודי, אבל בכפילת שלום אין ראי' שמותר, גם נסתמכנו על כך שבהמשך הגמ' מבואר שרק למלכים כופלים, ולא הוזכר החילוק בין לשון אחר ללשון הקודש, אמנם בגירסא שהביא הברכי יוסף מפורש שגם לענין כפילת שלום שרי בלשון אחר].

הש"ך שם נסתפק בהא דהא חזינן, דגם בלשון "שלמא" אמרינן בגמ' דיש ענין שלא לכפול דרב חסדא מקדים להו "שלמא" והרי שלמא זה לשון אחר ומסיק הש"ך דשמא "שלמא" הוא גם מענין שלום, [ולענ"ד עוד י"ל דהגמ' אמרה "שלמא" בארמית אולם הוא הי' מקדים "שלום", אמנם יש לדחות דאי איכא למיטעי ולומר דאסור גם בלשון אחר הי' על הגמ' לדייק ולומר מקדים שלום] ולכאורה ספיקו של הש"ך הוא גם לענין כפילת שלום [ולא רק לענין לברכו בביתו ביום אידם] דהא ראייתו מאיסור כפילת

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ב. יש אומרים שלברכו בברכה בלי שם, מותר אפי' ליכנס לביתו ביום חגו. *ש"ך סק"ז ועי"ש, מהר"ם שיף גיטין ס"א*

שלום דגם בלשון אחר אסור.

ואשר יש להעיר בזה דהנה בהמשך הגמ' בירך גניבא לר"ה ור"ח וכפל להם "שלמא" ומזה הסיקו דכופלים שלום למלכים ואם נאמר דשלמא הוי לשון אחר א"כ חזינן דיש ענין גם לכפול בלשון אחר, ולפ"ז גם האיסור לכפול לעכו"ם אזיל על לשון אחר. ואלא מוכח דאין שייכות בין הדברים דהאיסור לכפול בשאילת שלום הוא רק מחמת ש"ש. והענין לכפול למלכים הוא בכל לשון שזה דרך גדולה, ומטעם גדולה לבד לא היינו אוסרים לכפול לעכו"ם. כך מוכח דעת הראשונים הנ"ל [ולכן הש"ך לא הקשה מהא דיש מעלה לכפול ב"שלמא" למלכים וא"כ אף אי נימא דזה לשון אחר מ"מ יש ענין בהכפלה, ויהי' אסור לכפול לגוי בלשון אחר ומוכח דענין הכפילות למלכים לא אוסר לכפול לגוי, וצ"ע].

ויש להביא ראיה ברורה דלרש"י לשון "שלמא" הוא כמו שלום ממש, דאמרינן בגמ' דרב כהנא אמר להו שלמא למר ופירש"י "ולא היה מתכוון לברכו אלא ליבו הי' לרבו", ואם נימא ד"שלמא" זה לשון אחר מה איכפת לו לברכו, הא בלשון שאינה של שם, פשיטא דמותר, דרק להטיל ש"ש על הגוי היו צריכים היתר, אבל סתם ברכה הי' פשיטא דמותר מפני דרכי שלום, ואלא בהכרח דדעת רש"י ד"שלמא" זה לשון שלום.

ב. מקור ההיתר הובא בש"ך סק"ז וז"ל כתוב בבדק הבית בשם א"ח בשם הר"מ דווקא שלום שהוא שמו של הקב"ה אבל ברכה דליכא שם ליכא קפידא עכ"ל והוסיף הש"ך דכן משמע קצת מפרש"י וכנראה דכוונת הש"ך דהא רש"י פירש במשנה דהחידוש הוא דמותר להטיל ש"ש על הגוי ומסקינן בגמ' דכוונת המשנה להתיר ביום אידו בשוק ומוכח דכל ההיתר נצרך רק להזכיר שם שמים, ובלי זה מותר אפי' בביתו. ואמנם צ"ב דאם כל החשש ביום אידו [יותר מבכל יום] הוא משם דאזיל ומודי, א"כ מה נפ"מ אם מברכו בשם או ברכה אחריתי, הא מ"מ מה שמודה זה עצם החשיבות דמחשיבו היהודי, וכמו דפירש"י דהאיסור ליכנס לביתו לברכו ביום אידו [אף דבשוק מותר] משום דכיון דאחשביה כולי האי דלמא אזיל ומודי וא"כ לפ"ז בכל לשון צריך להיות אסור, ומהיכי תיתי להתיר בשאר לשון.

ומכאן יש ראיה, למה שכתבתי הערה א' שבזמן חז"ל היו יודעים הגויים מעלת הברכה בשם, ולכן התירו לברכם בשם אע"פ שמטיל ש"ש עליהם, וא"כ ניחא שפיר דכל החשש דאזיל ומודי הוא רק באופן שמברכו בשם, אולם סתם ברכה מטעם נימוס גרידה, אין זה סיבה שהגוי יתרגש ואזיל ומודי.

לסיכום: מזה דהתירו לברך בשם ולא סגי להתיר ברכה סתם בהכרח דהגויים הקפידו דווקא על ברכה בשם ולפ"ז כשמסקנת הגמ' דהחידוש הוא ביום אידו, א"כ גם האיסור

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ג. צ"ע כשאומר שם שמים בלשון לעז. *רש"ש גיטין ס"ב, הגהת סמ"ק קל"ה* אוצר החכמה

להיכנס לביתו ולברכו הוא רק כשמברכו בשם דאז חיישינן שמודי.

והש"ך כתב דהיתר זה צ"ע דהא בש"ס אמרינן עלה דאין כופלין שלום דרב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא ורב כהנא א"ל שלמא למר, ומשמע דלשון "שלמא" נמי הוי בכלל האיסור לכפול, [וחזינן מהש"ך דכמו דאין היתר לכפול שלמא ה"ה דאין היתר ליכנס ולומר שלמא כלומר, דדינם שוה], והרי שלמא זה לשון אחר, וכ' הש"ך דשמא שלמא בכלל שלום. וכיון שלא הכריע הש"ך כתבנו יש אומרים.

אמנם מה דמשמע מהש"ך דאם אסור לכפול שלום בלשון אחר ה"ה דאסור בביתו ביום אידם בלשון אחר, יעויין לקמן בהערה

ג. לשון רש"י במשנה "ואע"פ שמטיל על הנכרי שם שמים, שהשלום שמו של הקב"ה" והנה יש לדון בדבריו האם עצם זה שמברך העכו"ם בשם הוי חסרון שמזכיר השם הנעלה על העכו"ם, ולא משנה באיזה לשון שמזכיר את השם, מ"מ פחיתות הוא להזכיר את השם, עבור ברכת גוי. או דלמא דווקא לשון "שלום" שהוא שם משמותיו של הקב"ה לא נאה להטיל על העכו"ם אבל לברכו בלע"ז בכינוי שמתכוונים לקב"ה לא איכפת לן. וברש"י יש משמעות לכאן ולכאן דמצד אחד הגדיר רש"י שמטיל ש"ש על הנכרי ובכלל זה לכאורה כל כינוי שמשתמש בו על הנכרי ואילו מהמשך לשונו ד"שלום" הוא שמו של הקב"ה משמע דווקא אותו שם דבלשון הקודש הוא שמו של הקב"ה אולם בלע"ז אין איסור. ואמנם אפ"ל דרש"י רק מסביר מדוע לומר שלום זה נקרא שמטיל ש"ש על הנכרי מפני ששלום זה שמו של הקב"ה, ואין כוונתו לומר דרק שם ממש אסור, אלא כל כינוי נמי אסור, ורק דהשמיענו דשלום גם שם הוא, וצ"ע.

והנה הרש"ש בסוגיין על הגמ' דהקשתה השתא אחזוקי מחזקינן, שואלין בשלומם מבעי', והק' הרש"ש דהא החידוש לענין שואלים בשלומם הוא דאפי' בשם שואלים, ומה הראיה מזה דמחזיקים ידם בדיבור, שיהא מותר לשאול בשם, ותירץ "דגם אחזוקי הכוונה בשם, וכמו שאמר בועז לקוצרים ד' עמכם ומלאך לגדעון ד' עמך" וכמו כן בלשון העמים" ומדסיים הרש"ש דכ"כ בלשום העמים הרי דפשיטא ליה דגם כינוי בלשון העמים נמי בכלל האי היתר, ולפ"ז מה שלא הותר, אסור נמי בלשון העמים, ולכן נראה דעת הרש"ש דגם בלע"ז אסור לברכם בביתו.

ובלשון הבדק הבית שהביא הש"ך יש לדקדק ולא ברירא לי דכ' "דווקא שלום שהוא שמו של הקב"ה אבל ברכה דליכא שם ליכא קפידא" והספק בלשונו כמו שנסתפקנו בלשון רש"י הנ"ל. שו"ר בלשון הגהת סמ"ק [והוא מרבינו פרץ והט"ז סק"ו הביאו בשם סמ"ק] "ודווקא שלום שהוא שמו של הקב"ה, או ברכה בלשון שם, אבל ברכה אחרת אין קפידה}. ע"כ ומהלשון ברכה בלשון שם, קצת משמע אפי' בלשון העמים, ומ"מ לא כ"כ מוכרע אצלי שהרי יתכן שכוונתו ללשון "אלקים יעזרך" והיינו שלא קרא

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ד. ונראה שאם העכו"ם אינו מכיר במעלת "שלום", יכול לכפול בלשון אחר. *מסברא*

ה. מותר להקדים שלום לגוי, אף כשחושש שלא יענה, [ונמצא מכשילו בגזל] *מהרש"א ברכות* **ובישראל בכה"ג אסור.** *שם*

אוצר החכמה

עליו שם אלוקים אלא ברכו בלשון שם, ואילו "שלום" קורא עליו ממש, ויש לפלפל וצ"ע למעשה.

ד. בהערה א' דננו מדוע היו צריכים להתיר לברך בשם את הגוי, הרי סגי שמפני דרכי שלום נתיר לברכו בלי הטלת ש"ש על הגוי, ויש בזה ב' צדדים או דכיון דכן הדרך לברך ב"שלום" ואם ישנה הברכה ישים הגוי לב לכך שאינו חפץ לומר לו "שלום" ויחסר בדרכי שלום. או דרך אחר, דהגויים בזמנם הכירו במעלת המברך בשם ורצו דווקא ברכה זו ולכן התירו, ורצינו להוכיח מהא דלהכנס לביתו ביום חגו אסור רק אם מברכו בשם (עיין ש"ך סק"ז) והרי שם החשש רק דאזיל ומודי ומדוע יודי יותר כשמברכו בשם מאשר כשמברכו שלא בשם, ואלא מוכח דדווקא משום מעלת השם רצו הגויים ברכה זו דוקא, ולפ"ז נתספקנו אם הגוי שאינו יודע מעלת השם אם מותר לברכו בשם, דכאן הרי אין צורך בכך, או דלמא דכיון דהתירו, מותר בכל אחד.

ואכתי יש להמשיך ולהסתפק, דהא לא התירו לכפול לעכו"ם אלא בדיעבד וא"כ כשהקדימו העכו"ם וצריך לכפול, ואין הגוי נודע מעלת הברכה בשם, א"כ אין היתר לכפול בשם אלא יכול בלשון אחר, ומצד שני יתכן דכיון דהגוי בירכו ב"שלום" א"כ כשכופל לו צריך לכפול באותו לשון שהקדימו.

ויש לתלות ספק זה, בנידון הקודם האם יש חיוב לכפול ליהודי המקדים שלום ליהודי, או זה מנהג דרך ארץ, שאם זה חיוב להחזיר הברכה כמו דאיתא ברכות ו: כדי שלא יקרא גזלן א"כ יתכן דגם חייב להוסיף לכפול וכמו שכתבנו בערה ו', ודווקא בלשון המשובח שברכו בו [דהיינו בשם] וה"ה בגוי אף כשאינו מבין, ואם אין זה חיוב א"כ גם בגוי אין צריך לכפול בשם וסגי בכל לשון אם אין הגוי מקפיד. ואולם יתכן דאף אם ביהודי יש חיוב לכפול, מ"מ בגוי מעיקר הדין פטור מלכפול מתרי טעמי חדא דכזו גזילה אין איסור מגוי, ועוד דכיון דאסור להטיל עליהם ש"ש, א"כ פטור מלהשיב לו על ברכתו באותה לשון [רק אחרי דהתירו לברכו מותר לכופלו, ומ"מ אין חיוב בכך] ולכן יותר נוטה דיכול להשיבו ולכפול בלשון אחר.

ה. איתא בברכות ו: וא"ר חלבו אמר רב הונא כל היודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו, ואם נתן לו ולא החזיר לו נקרא גזלן שנאמר ואתם בערתם הכרם גזילת העני בתוככם ופירש"י דגזילת עני היינו שלא השיב לו שלום שהרי אין מה לגזול מהעני, ודייק המהרש"א בחידושי אגדות דאם אינו רגיל

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

אוצר החכמה

ליתן לו שלום אסור להקדימו, דשמא חבירו לא ישיבנו ויקרא גזלן והקשה על כך דמשמע קצת בגיטין ס״ב דרב חסדא הקדים גם לעכו״ם שאינו מכירו ותירץ או דכן הכירו לעכו״ם או דאף בעכו״ם שאינו מכירו מותר להקדים שלום מפני דרכי שלום ומ״מ גם אם לא ישיב העכו״ם שלום לא איכפת לן שיקרא גזלן, ובאמת צ״ב בדבריו דמדוע לא איכפת לן מהגוי הא בן נח מצווה על הגזל וא״כ הוי כעין לפני עוור דמכשילו לגוי, ונראה לומר דהגוי בכלל לא מצווה על גזל כזה דאין בו דין ממון ואעפ״כ נקרא גזלן כיון שלא השיב ובזה לא איכפת לן שכך נקרא, ורק בישראל דמחויב בדבר אסור להכשילו בכך וגם מדין ״ערבות״, לא לתת לו שיקרא גזלן.

ועוד י״ל דכל לפני עוור היינו רק כגורם לו להכשל וכאן כיון דיכול הגוי לענות לא עובר בכך בלפני עוור. ואיסור מסייע אין בגוי כן משמע מהט״ז יו״ד קמ״ח סק״ג דכתב ״דאין שייך לפני עוור אלא במקום שא״א לעכו״ם לעשות זולת הישראל וכו׳ אבל אם הי׳ אפשר לו רק שהישראל מסייע ומקרב לו הדבר אין כאן לפני עוור״ אמנם הוסיף אח״כ דיתכן דיש איסור מדרבנן, [והוא מלשון הרמ״א קנ״א סוף ס״א והש״ך שם חולק דבגוי אין איסור וכ״כ המ״א או״ח שמ״ז סוף סק״ד ע״ש.] אמנם כל דבריו היכא דבאמת מושיט לו איסור אך היכא דרק מקדים ואולי לא יענה אין בכלל חשש שיגרם תקלה לגוי על ידינו, אולם בישראל אף בכהאי גוונא צריך להזהר שלא יצא דבר תקלה ליהודי על ידינו.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

כדין בין השמשות שלא גזרו על השבותין בין השמשות, ורבי שרחץ והזיע היינו דבר שאינו רק משום שבות. ונראה דעל מלאכה דאורייתא ודאי לא היה מסתפק ר' ירמיה בר אבא, שזה בודאי כיון שהזכיר שבת בתפלתו אפי' לא כיוון לקבל עליו ע"י כן איסור מלאכות אפ"ה ממילא חל עליו קדושת היום, וכ"כ הב"י בסימן רס"ג שע"י התפלה אפי' אם אינו רוצה לקבל עליו איסור מלאכה אפ"ה על כרחך חל עליו קדושת השבת, וכן פסק בשלחן ערוך שם סעיף י"א. וא"כ על כרחך רבי ירמיה ששאל מי בדלת, על השבות שאלו, ועל זה השיבו אין בדילנא, ושפיר הקשה ממעשה דרבי שנכנס למרחץ. והא דהקשה אח"כ מאביי דשרי לכברויי סלי, אינו רוצה לומר שהתיר להניח הגפרית על הגחלים שזה מלאכה דאורייתא, אלא שכבר היה הגפרית על הגחלים והתיר להניח הסל שיקבל עשן הגפרית, ואין כאן רק משום שבות שמוליד ריח בסל. ולמסקנא דטעותא שאני, אפי' מלאכה גמורה מותרת.

ועיקר הקושיא מרבי על רב, לכאורה קשה, ודלמא רבי לשיטתו שלא גזרו על השבות בין השמשות והוא הדין מבעוד יום אף שהתפלל תפלת שבת, ובפרט לדעה קמייתא בסי' שצ"ג סעיף ב' דמה שקיבל שבת אינו חמור מבין השמשות, ורב ס"ל כרבנן דפליגי על רבי וסברי שגזרו על השבות בין השמשות כמבואר בעירובין דף ל"ג [ע"א]. ומזה יש להוכיח דברי הרמב"ם בפרק כ"ד מהל' שבת [הלכה י"] שאף רבי אינו מקיל אלא לצורך מצוה.

שם מאי אין לה קבע וכו', ליתני תפלת הערב כל הלילה. מכאן מוכח דתפלת ערבית אינה אלא בלילה, אלא לכל מר כדאית ליה, לר' יהודה מתחיל מדת הלילה לענין תפלה מפלג המנחה, ולרבנן מלילה ממש, ולהני תנאי דריש מכילתין משעה שקידש היום או משעה שנכנסים להסב. ועיין בתוס' בדיבור הראשון במכילתין. ועכ"פ אי אפשר שיהיה שום שעה שיהיה ראוי למנחה ולמעריב, ודלא כהגאון בעל פני יהושע. וגם אי אפשר לחלק בין שבת לחול כדעת המג"א בסימן רס"ז ס"ק א', דאל"כ נסתר קושיית הגמרא דאיך נתני כל הלילה, הלא זמנה אף קודם הלילה, ולהכי תני אין לה קבע. אלא ודאי כמ"ש דתלוי בשעה שנקרא ערבית שהוא לילה.

שם עמד השואל ושאל. בכבורות [ל"ו ע"א] במעשה דרבי צדוק אמרו ג"כ האי לישנא דעמד השואל, וכתבו התוס' שם [ד"ה עמד] בשם הירושלמי דדרשי מדכתיב ועמדו שני האנשים בוי"ו דשואל הלכות והגדות צריך לעמוד. וכאן לא הזכירו התוס' מזה כלום. ונראה על פי שאמרו במס' מגילה ריש פרק הקורא עומד [כ"א ע"א] שמימות משה עד רבן גמליאל לא היו לומדין תורה אלא מעומד, משמת רבן גמליאל ירד חולי לעולם והיו לומדים מיושב, והיינו דתנן בשלהי סוטה [מ"ט ע"א] משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה. והנה רבן גמליאל הזקן הוא ניהו רבן גמליאל שהיה בימי רבי יהושע ור' אליעזר הגדול תלמידי רבן יוחנן בן זכאי, והוא רבן גמליאל הזה שהזכר כאן. וקשה לי מה דאמר כאן שהיה רבי יהושע עומד, מכלל שהיו שאר חכמים יושבים. ואמנם האמת הוא שמה שאמרו שעד שמת רבן גמליאל היו לומדים מעומד, היינו התלמידים, וכן הוא מפורש בדברי הרמב"ם פ"ד מהל' תלמוד תורה הל' ב', כיצד מלמדים וכו', ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים, ומקודם חורבן בית שני נהגו הכל ללמד לתלמידים והם יושבים. ועיין בלחם משנה שם, ועיין בש"ך יורה דעה סימן רמ"ו ס"ק י"א. וא"כ רבי יהושע לא מתלמידים היה וכן שאר החבורה, ולכן היו יושבים כולם, רק עתה שרצה ר"ג לצערו לרבי יהושע הניחו עומד. ואמנם השואל הזה כאן תלמיד היה כמבואר בשמעתין, לא הרצוהו התוס' ליתן טעם למה עמד ושאל, שהתלמידים אפי' שלא שאלו היו צריכים לעמוד. אבל בבכורות רבי צדוק היה השואל והוא לא מן התלמידים היה, שהרי בימי רבן יוחנן בן זכאי היה, והוא התענה ארבעים יום קודם חורבן הבית כמבואר בגיטין באגדות החורבן [נ"ו ע"א], ואעפ"כ עמד ושאל, הוצרכו התוס' ליתן טעם של הירושלמי דילפינן מקרא שהשואל צריך לעמוד. ובזה נלע"ד דמה שאמר רבן גמליאל לרבי יהושע עמוד על רגליך, וכתבו התוס' בבכורות [ד"ה עמוד] דלא גרסינן ויעידו בך, ע"ש. והיא גופה קשיא דלמה צוהו לעמוד, וכן מה שהניחו כל זמן שדרש, לא בשביל צער הרגלים כיון, רק רמז לו כאילו ח"ו עדיין לא הגיע להוראה ושאיננו עדיף מכל שאר התלמידים שלומדים מעומד בימי רבן גמליאל.

אחר שכתבתי זה נתיישבתי ששגיתי, ורבן גמליאל דשמעתין שעשה מחלוקת עם רבי יהושע אינו רבן גמליאל הזקן רק נכדו של רבן גמליאל הזקן, וכן מפורש ברש"י במס' שבת דף ט"ו ע"א [ד"ה הלל], ורבן גמליאל הזקן היה בן בנו של הלל. ואמנם אעפ"כ מה שכתבתי לתרץ דברי התוס' הוא נכון, כי אע"פ שכבר אחר מיתת ר"ג הזקן התחילו גם התלמידים ללמוד מיושב, היינו שהיה רשות להם לעשות כן מחמת חולי שירד לעולם מחלו הרבנים על כבודם בזה, אבל אעפ"כ התלמידים אשר היו בריאים היו מעצמם עושים כבוד לתורה ולמדו מעומד, ולא עוד אלא שלא לכל התלמידים היה רשות לישב רק אותן שהגיעו לכלל תלמיד חבר. וראיה לדבר העירני הרב מוהר"ר יודא אויש ממה שאמר רבי יוחנן בחולין דף נ"ד ע"א שכל אותן שנים ששימש רב בישיבה שימש הוא בעמידה, וא"כ רשב"י אז אפשר שהיה מצעירי התלמידים.

שם עמד רבי יהושע וכו' ואמר אלמלא אני חי וכו'. ובבכורות הנוסח עמד רבי יהושע וכו' ואמר היאך אעשה אלמלא אני חי, וכאן לא אמר היאך אעשה. ונראה דשם נתחרט רבי יהושע באמת על עיקר ההוראה, וכמו שפירש"י שם בד"ה היאך יכול החי וכו', ודאי כך אמרתי וחזרני בי ולכן אמר היאך אעשה. אבל כאן לא נתחרט על הוראתו כי אדרבה כיון את ההלכה שהרי קי"ל כן, רק מפני כבודו של רבן גמליאל היה רצונו להכחישו. ובזה ניחא שכאן באמת לא כתב רש"י לשון וחזרני בי. ומתורץ קושיית התוס' על רש"י שם בבכורות בד"ה היאך החי וכו'.

תוס' ד"ה והנותן וכו', והיינו דאמרינן וכו'. פירוש דמצינו שתלמיד נותן שלום לרבו, וא"כ על כרחך הא דאמר כאן והנותן וכו' היינו שאינו אומר שלום עליך רבי.

בא"ד אי נמי וכו'. רצונם בזה דתלמיד גמור בכל ענין אסור ליתן שלום לרבו, ומה שאמרו כדי שאילת תלמיד לרב, היינו בתלמיד חבר. ומה שמשמע בשמעתין דתלמיד חבר אין צריך לומר רבי, שהרי רבי ירמיה לא אמר מר, ושם אמרינן כדי שאילת תלמיד לרב, ועל כרחך שאומר שלום עליך רבי, דאל"כ למה תלה בכדי שאילת תלמיד לרב

אם הוא שוה כשאילת כל אדם, ההוא דהתם לכתחלה קאמר, דודאי גם תלמיד חבר אף שאינו אפקרותא אם אינו אומר רבי מ"מ לכתחלה דרך ארץ הוא שיאמר שלום עליך רבי. ורבי ירמיה שלא אמר מר, היינו משום שרצה לידע אם קיבל רב שבת בתפלתו והיה רצונו לקבל גם הוא תיכף שבת שזרידין מקדימין למצות להוסיף מחול על הקודש, ולכן קיצר בלשונו בתכלית הקיצור האפשר, ואמר מי בדלת, ולא האריך לומר מר. וכל זה בתלמיד חבר, אבל בתלמיד גמור הוא אפקרותא ממש אם אומר לנוכח מי בדלת. ושפיר הוכיח דר' ירמיה תלמיד חבר הוה.

ד"ה הואיל והתפללו וכו', הכא נמי וכו'. נלע"ד דכוונתם דודאי הני דצלו של מוצאי שבת כשבת ע"י שחשבו שחשיכה, ודאי שאמרו הבדלה בחונן הדעת, והורה להם רבי הואיל והתפללו התפללו ועלתה להם הבדלה שאמרו בחונן הדעת שהיו מותרים תיכף משחשיכה במלאכה קודם שיבדילו, ועי' במס' שבת דף ק"נ [ע"ב] ובש"ע סוף סימן רצ"ט [סעיף י'], וא"כ עלתה להם תפלת של מוצאי שבת בשבת לקולא, הכא נמי תועיל תפלת שבת בערב שבת להיות קבלה אפי' בטעות. וזהו כוונת התוס' בדיבור שאח"ז שכתבו אע"ג דלא מטא זמן אין איסורם איסור בעשיית מלאכה וכו', היינו קודם שיבדילו מחדש. אע"ג דטעותא היא, היינו שההבדלה שבאותה התפלה היתה בטעות.

דף כ"ח ע"א א"ר יוחנן הלכה מתפלל וכו'. הא דלא אמר ר' יוחנן דבריו על עיקר פלוגתייהו במשנתינו בזמנה של מוספין דהלכה כרבנן, וממילא הוה ידעינן דמתפלל של מנחה תחלה כיון שגם של מוסף אינה עוברת. ועוד יותר תמוה, לפמ"ש התוס' לעיל דף כ"ז ע"א בד"ה תא שמע דלא גרסינן דברי רב יהודה במשנתינו, א"כ סתם לן תנא כרבנן, וכבר אמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה, ולמה הוצרך כאן לומר הלכה מתפלל וכו'. ונראה דאפילו לרבנן דשל מוסף כל היום, אעפ"כ יש רבותא במה שמתפלל מנחה תחלה. דבזבחים דף י"ב ע"א קמקשה ומי איכא מידי דאילו שחיט ליה מצפרא אמרת דזמניה הוא וכי מטי בין הערבים אמרת (יוקדם) [יאוחר] וכו', ומשני אין דאמר ר' יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין, ע"ש. וא"כ היא גופה קמ"ל ר' יוחנן דאף דשל מוספין מצפרא זמניה הוא והתחיל זמנה קודם לשל מנחה, אפ"ה כשהגיע זמן מנחה מנחה קודמת. ועוד יש לומר שהוא רבותא אפי' אם כבר ידענו ממשנתינו דשל מוספין כל היום, ע"פ מ"ש בזבחים דף צ' ע"ב איבעיא להו תדיר ומקודש איזה מהם קדים, וקאמר התם [צ"א ע"א] תא שמע דא"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה וכו', ומשני אטו שבת למוספין אהני למנחה לא אהני, ע"ש. וא"כ היא גופה קמ"ל ר' יוחנן שלא תימא דמוספין איקרי מקודש נגד מנחה.

ודע שבשני המקומות שם בזבחים קשה לי על שהביא דברי ר' יוחנן ולא הביא הברייתא דכאן דקאמר היו לפניו שתי תפלות וכו', ואפי' ר' יהודה לא פליג אלא משום שהיא עוברת. וכן עוד שם בדף צ"א ע"א בביעא דתדיר ושאינו תדיר וקדם ושחט לשאינו תדיר, מביא ג"כ למיפשט מדברי ר' יוחנן דאמר הלכה מתפלל אדם של מנחה וכו', ולא הביא הברייתא. ונלע"ד דכאן בשלהי פרקין [ל' ע"א] במשנה פליגי תנאי, דראב"ע אמר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכמים אומרים בחבר ושלא בחבר וכו', ומסיק שם דהלכה כחכמים, ומביא דר' יוחנן אסהיד שראה את ר' ינאי דצלי והדר צלי וכו', ע"ש.

ומעתה בזבחים דף י"ב, וכן בהאי דקדים ושחט לשאינו תדיר, לא היה יכול למיפשט מברייתא, דאולי הך ברייתא ס"ל כראב"ע, ומירי שלא נמצא קיבוץ חבר עיר עד שהגיע זמן מנחה ונמצא התחיל זמן מוסף ומנחה כאחת, ולמנחה יש מעלה דתדיר לכך מנחה קדים. ולכך הביא מדברי ר' יוחנן דאיהו גופיה אסהיד דלא כראב"ע ואפ"ה אמר מתפלל של מנחה תחלה.

ובהך דף צ"א לענין תדיר ומקודש, נלע"ד ע"פ מה שהביא שם בתחלה [צ' ע"ב] למפשט בעיא דתדיר ומקודש איזו קדים, הביא תא שמע תמידין קודמין למוספין ואע"ג דמוספין קדישי, ודחי אטו שבת למוספין אהני לתמידין לא אהני, ושוב הביא כמה ת"ש, ובכולם דחי כה"ג, ואח"כ מביא ת"ש דאמר ר' יוחנן הלכה מתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוספין, ודחי ג"כ בזה דאטו שבת לתפלת המוספין אהני לתפלת המנחה לא אהני. וכתבו שם התוס' בד"ה תא שמע וכו', בכל הני תא שמע צריך טעם מה קס"ד מאחר דכבר שני אטו שבת למוספין אהני לתמידין לא אהני, ע"ש. והנה בודאי יש איזה סברא בהו, ואמנם בהך דר' יוחנן בתפלת המוספין עם תפלת המנחה לכאורה קשה להמציא איזה סברא, דהרי התפלות במקום תמידין עומדים, דאפי' למאן דאמר אבות תיקנום מודה דעכ"פ אסמכינהו רבנן אקרבנות, וא"כ כיון דכבר שני דשבת אהני לתמידין כמו למוספין, מהי תיתי לא יהא שבת אהני לתפלה שכנגד התמיד כמו לתפלה שכנגד המוסף, ואפי' ק"ו יש, מה קרבן תמיד שאין שבת ניכר בהקרבתו שהרי אין שום הפרש בהקרבתו בין שבת לחול וכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אפ"ה אהני ליה קדושת השבת לחשוב לו מעלת מקודש, תפלה שניכר שבת בפירוש בתפלתו שלא כנוסח התפלה בחול, ק"ו דנימא דאהני ליה שבת להיות נחשב מקודש. וא"כ כאן ודאי קשה קושית התוס' מאי קס"ד לפשוט מזה.

וצריך לומר דסברת התא שמע היא שיש הפרש בין תמידין לתפלה, דבשלמא גוף התמיד של יום השבת אי אפשר להקריבו רק בעצם יום השבת, ואם עבר יומו בטל קרבנו ואין לו תשלומין בחול, ולכן שפיר אהני ליה קדושת שבת כמו דאהני לקרבן מוסף, אבל התפלה אף שהיום הוא של יום השבת, מ"מ אם שכח ולא התפלל מנחה בשבת יש לו תשלומין במוצאי שבת, ויש הפרש בין תפלת מנחה למוסף, דמוסף אין לו תשלומין בלילה כמפורש בריש פרקין [כ"ו ע"א] בתוס' ד"ה איבעיא להו, ולכך היה סובר דלמוסף אהני קדושת שבת משא"כ למנחה.

והנה לעיל בריש פרקין [כ"ו ע"א] בחידושינו בדיבור המתחיל טעה ולא התפלל וכו', ביארנו שבעל הבעיא הזה היה סבור דהך ברייתא דהכא דמתפלל מנחה ואח"כ מוסף פליג אהך ברייתא דתני טעה ולא התפלל מנחה, דברייתא סוברת דיש תשלומין למנחה בערבית, והך ברייתא דכאן סוברת שאין תשלומין למנחה, דגם בתפלה אמרינן עבר יומו בטל קרבנו. וא"כ שפיר ניחא סוגיא דזבחים, דמהברייתא לא יכול למפשט דתדיר עדיף ממקודש, כיון דכבר שני ליה על מה דתמידין קודמין למוספין דשבת אהני לתמידין כמו למוספין, ק"ו דאמרינן בתפלת מנחה דאהני ליה שבת כמו לתפלת מוסף, ואי משום דשאני תפלת המנחה שיש לו תשלומין במוצאי שבת, דהיא

בקדרה וחסרו מאיבריהן אותן האיברים בטלים בששים בזמן שאין מוצ(י)א(י)ן, אבל בזמן שמכירן זורקן. ובזמן שאין מכירן אפילו לא נימוחו בטלין בששים ולא אמרינן ברי(א)[ה] לא בטיל אלא היכא דאיתא בעינא וידעינן דלא נימוחה דאשכחינן לה כגון גיד הנשה שנתבשל עם הגידים[16], אבל היכא דנתערב הגוף מן השרץ וידעינן ביה דנימוח דודאי אם איתא דהכא הוא נימוחה היא כגון שמעבירין במסננת[17], דגופיה לא איפשר דניהוי קיים אבל איכא למימר דנימוח, מאחר שנימוח שרי. והא מילתא דנימוח שרי גמרינן לה בפ' הערל דאמרינן התם דאפילו דבר שדרכו לימנות דקי"ל אפילו באלף לא בטיל היכא דנימוח שרי ובטיל[18] (הם), הכי נמי לענין ברי(א)[ה] היכא דנימוח בטיל. והדרינן לענין קמא דאמר שמואל קישות שהתליע באיביה אסורה[19] הילכתא כותיה[20] דהכי פסק רב אחא משבחא[21] ז"ל, דאע"ג דאמרינן בסוף אלו טרפות דיקא נמי דקתני שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים, לא קיימא בהאי דוקיא, אלא הילכתא כשמואל דאמר שמואל הני ת(י)מרי דכדא וכו'. ובאלו הן הלוקין אמרו האי מאן דאכיל ביניתא דבי כרבא לוקה משום השרץ השורץ על הארץ[22]. והני זיזי שבחטה אם הן מועטין משליכן, ואם החטה כולה מותלעת ואין אדם יכול לבררה ולקנחה ודאי אסורה[23] מדין אין מבטלין איסור לכתחלה[24].

ו.

גרסינן בפרק הרואה התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם[1] שנ' והנה בועז בא מבית לחם וגו'[2], ואומר יי' עמך גבור החיל[3],

16 שם צט ב.

17 קטע זה לא ברור, שכבר אמר לעיל בסמוך שאם אינו מכירן אפילו לא נימוחו בטלין, ונראה לי לתקן „אבל היכא דנתערב הגוף מן השרץ וידעינן ביה דלא נימוח אלא שאינו ניכר כגון שיש כמוהו מבשר הכשר הדומה לו (כגון סיבי הבשר שנתבשל הרבה), או שנתבשל הרבה שיש לומר דודאי נימוח דאם איתה דהוא קיים היה נראה כגון שהעבירו במסננת וכו' " הצעתי תיקון זה על פי דברי הרי"ף שכתב רבינו באשכול הלכות תערובת איסור סי' לה.

18 יבמות פא ב. 19 חולין נח.

20 וכ"פ בה"ג, והרי"ף, והרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פ"ב הל' טו, והתרומות, וכ"נ דעת הרשב"א בחידושיו סוף פ' אלו טרפות, וכ"ד הר"ן והגמ"י.

21 בשאלתות פ' שמיני סיס' פד. ודלא כר"ת ור"ן וריב"א שפסקו שאין הלכה כשמואל. ועיין תוס' חולין סו ב ד"ה דיקא.

22 מכות טו ב. 23 ודלא כת"ה הובא בש"ך יו"ד סי' פד סק"מ. 24 ביצה ד, ב.

ו.

1 ברכות נד א. ולפנינו „את שלום". 2 רות ב ד. 3 שופטים ו יב.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שו"ת ראב"י אב"ד אברהם בן יצחק מנארבונה (הראב"ד השני) עמוד מס : 21 הודפס ע"י אוצר החכמה

ואומר אל תבוז כי זקנה אמך[4], ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך[5]. וראיתי פי' צרפתי שמעתי בזה הלשון התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם שנ' והנה בועז בא מבית לחם וגו' כדי שלא לפרוק שם שמים מעליהם ושלא ישתכח שם שמים מפיהם. ואנו אומרים שיהיו שואלים בשם "שלום עליך"[6], שהב"ה נקרא שלום כדכתיב ויקרא לו יי' שלום[7] והכי אמרינן בפ"ק דשבת[8]. ואומר אל תבוז כי זקנה אמך לענין תפלה ומצות נאמר פסוק זה, דאע"פ דישן נושן הוא אל תבוז[9], כלומר אע"פ שהמקום ותורתנו מימי קדם הוא ומרחוק לא תהא יראתו קלה בעיניך אלא הרגילה בפיך ותהא תדיר אצלו. ואומר עת לעשות ליי' וגו' דכי תימא לא ישאלו בשם לפי שאין מוציאין שם שמים לבטלה והויא מצוה הבאה בעבירה[10], ת"ש עת לעשות ליי' הפרו תורתך, מפני שרבו פורקי עול שמים רצו לתקן שיהו מזכירין אותו אע"פ שהפרו תורתך כדאמרינן בעלמא מעשה באחד שרכב על הסוס בשבת וכ' עד מפני שהשעה צריכה לכך[11]. מאי ואומר וכ"ת בועז מדעתיה דנפשיה עבד[12] לא סמכינן עליה (ה"ג) [ת"ש] ואומר יי' עמך גבור החיל ואומר אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך, נמצא שחזר ומפרש בגמרא ואומר על תקנת שאלת שלום, אע"פ שאינו מפרש למה הוצרכו אלו השני פסוקים. וראיתי בספר אחד ספרדי שמוסיף בו וכ"ת מלאך הוא דקאמר[13] ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך ותו לא כתיב ביה. וגמ' דבני מערבא מסייעא להדין פירושא דפי' חכם צרפתי[14]. וכמה ימים יש שנקשה לי זה הדבר אע"פ שראיתי בברצילונה ספר המפתח[15] היה קשה אצלי כמו שהוקשה לך, אך נראה בעיני דלהכי לא פירש בגמ' מאי ואומר עלי אלו שני הפסוקים דלאו על שאלת שלום בלבד הובאו במשנה כי על זו התקנה ועל התקנה שלמעלה הימנה שהתקינו מן העולם (ומן) [ועד] העולם ועל כל התקנות שב"ד מתקנין לפי השעה שצריכה להם, כמו שמפורש בגמ' דבני מערבא אם ראית שנתיישנו דברי תורה בפיך אל תבוז עליהם, כלומר אל יהיו קלים בעיניך (כי אדם) [כאדם]

4 משלי כג ב. 5 תהלים קיט קכו.
6 וכ"כ הערוך ערך עת. וכ"כ הרמב"ם בפיהמ"ש.
7 שופטים ו כה. 8 דף י, ב.
9 והערוך שם פירש דקאי על תקנה זו כלומר שאילת שלום. והרמב"ם בפיהמ"ש פירש דקאי על כל תקנות וגזרות חז"ל.
10 ברכות מו ב. 11 סנהדרין מו. 12 ברכות סג.
13 וכ"ה נוסי השי"ס לפנינו.
14 כפי פשט נוסח הירושלמי לפנינו בסוף ברכות נבצר ממני להבין הסיוע.
15 פירוש רבינו נסים גאון לש"ס ע"ש ברכות סג.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שו"ת ראב"י אב"ד אברהם בן יצחק מנארבונה (הראב"ד השני) עמוד מס : 22 הודפס ע"י אוצר החכמה

שרגיל בדבר ומרוב רגילות קץ בו, אלא חדש עליהם תקנות וחידושין טובים כדי שיתחזקו ור' זעירא וכו'. ונחזור לראשונות כיון דקים לן מן התקנה לשאול שלום בשם, ושלום עצמו הוא שם כדאמרינן בפ"ק דשבת אסור לאדם ליתן שלום לחבירו בבית המרחץ ובבית הכסא דשם גופיה איקרי שלום[16], יש לנו ללמוד מזה הדבר דהוא שם שאינו נמחק[17] דהא חזינן בפ' שבועת העדות[18] אשר מנו אלו השמות שאין נמחקין אמרו נמי כל שלמה האמור בשיר השירים קדש שנ' שיר השירים אשר לשלמה, למי שהשלום שלו, וכן מלכיא[19] מנו בלשון קדש שנ' אנת מלכא מלך מלכיא[20], ונ"ל דלהכי קראום קדש שאינן נמחקין[21], וגם נמי שלום קדש הוא ואינו נמחק[22]. וגם י"ל שאין לכותבו בשיטרי הדיוטות כדאמור למחר הוא פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה[23]. אלא שאנו רואים חכמת הראשונים שהיו כותבין בשטריהן כדאמור לדזיו ליה כבר בתיה שלום[24], וטול אגרתא וכתב שלמכון יסגא לעלם[25], ושמא על שאלת שלום חתמו[26]. וי"ל אחר שתקנו(ת)[ו] שאלת שלום לא [נ]מנעו לכתבו בכל מקום כי גדול כח השלום, וגם נמי שאלת שלום אין לו שיעור כי אפילו מאה פעמים ביום בין לאחד בין לשני בני אדם בין לאלף והתירוהו לגוים מפני דרכי שלום[27], כי עת לעשות הוא. ואני רואה כמו כן כשגזרה יון הרשעה שלא להזכיר שם שמים עד שעמדו בית חשמונאי כשנצחום היו כותבין בשנת כך וכך ליהונתן[28] שהוא כהן לאל עליון[29], נמצא מפני השעה הצריכה להם לא חשו לשטר מוטל באשפה, כי בשעה שכתבו מקום נקי הוא. אך זה צריך אדם ליזהר שלא יזכרנו במקום הטנופת, כאשר הזכירו אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ ובבית הכסא וכשם שהתירו לומר הימנותא בבית הכסא דשם גופיה לא איקרי נאמן, (הם) הכי נמי לעניות(י) (דעני) [דעתי] רחמנותא וחנינותא ואריכות אף ורובי חסדים דהוא תרגום רחום וחנון ארך אפים ורב חסד, דכי מתרגמינן נאמן מהימנא הני נמי רחמנא וחנינא, ואי שם גופיה שלום והתירוהו לגוים ובשטרי הדיוטות ובבקור חולים אפילו ק"פ[30] דביקור חולים אין לו שיעור[31], למה נחלק בין שלום והמקום, ומי

16 שבת י, ב. 17 וכ"כ התוס' סוטה י, א. ד"ב אלא. 18 שבועות לה ב.
19 ורש"י פי' כל מקום שנאמר שם „מלך". 20 דניאל ב לז.
21 וכ"ד רב מצליח גאון הובא בשו"ת הרא"ש כלל ג סי' טו. וראה כסף משנה הלכות תלמוד תורה פ"ו הל' ט. ואין כן דעת הרמב"ם שם. ועיין שו"ת הרשב"ץ סי' קעז שהאריך וכתב עוד כמה שמות שאין נמחקין.
22 וכ"כ נה"כ יו"ד סי' רעו. 23 ראש השנה יח ב. 24 סנהדרין לא ב.
25 שם יא ב. 26 גטין סו א. בבא בתרא קעו א. 27 שביעית פ"ה מ"ט.
28 לפנינו : ליוחנן. 29 ראש השנה יח ב. 30 מאה פעמים. 31 נדרים לט ב.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

שאמר והיה העולם, ובורא עולם, וצור. מדוע נאסור את האדם שלא יאמר בעזר הבורא אעשה דבר זה שהוא דרך אדם לבקש רחמים על מה שיש בלבו לעשות שיצליחהו בוראו[32]. אבל משאר השמות המיוחדין שהוזכרו שאינן נמחקין אין להם התר לגוים ולא לכותבם בשטרי הדיוטות, כי אין לגלות לגוים שמות שאינן יודעים ולא מכירין[33], אלא בשלום ובשאר כינוי הלעז הרגילים בהם, אע"פ שהשלום שהתירו להם הוא קדש אין למדין ממנו, כי בו היו רגילים והתירוהו מפני דרכי שלום. וכן בזמן הזה אין לשאול בשלומם בלשון שלום ממש (דכתבו) [ככתבו] כי אין בקיאין ורגילים בו אלא בלעז שלהם. אבל נ"ל שכל אלו רחום וחנון, וארך אפים, ונאמן, ומי שאמר והיה העולם, ובורא עולם, וצור, ויוצר הכל, אין להזכירם במקום הטנופת, כי אע"פ שהתירו הימנותא למימר ליה לחבריה בבית הכסא הוא כאדם שאומר לחברו הנני עמך באמונה. אבל אדם המתכוין להזכיר שם יוצרו צריך להשמר ממקום הטנופת, אבל בשלום אין לומר כי כאשר אומר שלום עליך שם גופיה מזכיר עליו[34]. "וריב"[35] המזכירין בלעז מאחר שמתכוין לברך את חברו בשם צריך להזהר ממקום הטנופת[36]. ולישראל חברו שישראל כולם בקיאין בשמות(ם)[יו] של הב"ה מותר אפילו בשם ממש כתקנת בועז. אלא שיחלוק הבעל דין ויאמר מאחר שתקנת שלום הוא נטוע בפי כל הבריות אין להזכיר שם ממש. וסבורני שיחלק עלי בעל דין על מה שכתבתי ששלום אינו נמחק שהרי רבותינו לא הזכירוהו בפ' שבועת העדות בשמות שאין נמחקין, וגם ידקדק בלשון ויאמר שם גופיה איקרי שלום אבל אינו שם גופיה. ואני איני יכול לצלול באותן מים אדירים, כי נראה לי מאחר שאמרו כל שלמה האמור בשיר השירים קדש אנו מבינין שהשלום קדש הוא, ומי שמדקדק שם גופיה איקרי שלום אבל אינו שם גופיה אינו דקדוק, כי המקום שמו ובו שמו[37]. אחר שכתבתי זה מצאתי פירכא למה שכתבתי לך "ריב" המזכירין בלע"ז צריך ליזהר ממקום הטנופת דגרסינן בפ' ר' ישמעאל[38] אומר שאל (פרקנוס) [פרוקלוס] בן פלוספוס וכו' עד וכי תימא בלשון חול קאמר ליה והאמר אביי דברים של קדש אסור לאומרן בלשון חול ודברים של חול מותר לאומרן

32 אין הדברים ברורים לי אם המדובר במקום נקי אמאי תסק אדעתין שאסור, כיון שמבקש רחמים אפילו בשם המיוחד מותר. ואם במקום טנוף אף הרהור אסור וכמ"ש לקמן בסמוך.

33 מקורו נעלם ממני.

34 עיין שו"ת רדב"ז החדשות סי' רב שאין דעתו כן. ועיין שע"ת או"ח סי' פו סק"ב.

35 ראה רמב"ם הלכות סנהדרין סכ"ו הלי' ג.

36 עיין שו"ת חו"י שאסור למחקו. ודלא כש"ך יו"ד סי' קעט סקי"א.

37 עיין דיוק לשונו באשכול (מהד' אויערבך) הלכות תפלה וק"ש ססי' ח.

38 צ"ל בפרק כל הצלמים. עבודה זרה מד ב.

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

בלשון קודש, תנא כשיצא אמר לו אין משיבין בבית המרחץ. מכאן למדנו שד״ת [ש]אסור לאומרן במקום הטנופת, היכא דאמרן בלשון חול ליכא איסורא של מקום הטנופת אע״ג דאיכא איסורא מדברים של קדש שאסור לאומרן[39] בלשון חול, מ״מ אין בו איסור מקום הטנופת. ושמא יחלוק עלי בעל הדין למה שכתבתי, כי רבותינו הראשונים היו כותבים בשטריהם שלום כדאמרינן לדזיו ליה כבר בתיה שלום, ושלמכון יסגא לעולם, ויחלוק עלי ויאמר כי לשון ארמי לשון חול הוא, וא״כ דבר זה אינו נראה כי ארמי קרוב לשונו ללשון תורה ואינו לשון חול[40], דאלת״ה התרגום דידן שאנו מתרגמין כל התורה כלה היכי עבדינן, והאמר אביי דברים של קדש אסור לאומרן בלשון חול. אך ממה דגרסינן בפ׳ כירה[41] נראה דארמי לשון חול הוא דגרסינן התם ר׳ זירא הוה מישתמיט מיניה [ד]רב יהודא [הוה] בעי למיסק לארץ ישראל אשכחיה דקאי (ביני ביני) [בי באני וקאמר ליה לשמעיה הביאו לי נתר הביאו לי מסרק פתחו פומייכו ואפיקו הבלא ואשתו ממיא דבי באני] א״ל אילמלא לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי, בשלמא הביאו לי נתר הביאו לי מסרק הא קאמר דברים של חול מותר לאומרן בלשון קדש וכו׳, ומיהא מיתחזי דארמי לשון חול הוא[42], דאמרי׳ בעלמא אין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי[43], ודבר ברור הוא דכלשון חול מדאמרינן מפני שקרוב לשונם ללשון תורה[44], קרוב הוא דהוי לשון תורה ממש לא הוי. אך קשה לן הא דתרגום דידן כי הא דאמרינן דברים של קדש אסור לאומרן בלשון חול, ועוד דאמרינן גבי אבני הירדן וכתבו עליהם את כל התורה כלה בשבעים לשון[45] שנ׳ באר היטב[46], ואמרינן כל דבור ודבור שיצא מפי הב״ה מתחלק לשבעים לשון[47] שנ׳ יפוצץ סלע[48]. וצריכים אנו לחזור על זה הדבר כי צריכים אנו לאיסור והיתר. ונתרץ בזה הענין, דבורו של הב״ה שהיה מתחלק לשבעים לשון הוא האוסר והוא המתיר, וכדי שלא יתן פתחון פה לאומות העולם [לומר מפני] שלא היו יודעים הלשון לא היו מקבלים את התורה, רצה להודיעם שלא יהא להם תקומה ליום הדין וכל ישראל יש להם חלק לעה״ב[49]. ואבני הירדן בקש להעניש האומות שראו התורה כתובה בשבעים לשון והיו יכולים ללמדה ולא עשו כדאמרינן[50] וכתבו להם למטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם וגו׳[51], הא למדת שאם חזרו בתשובה

39 ואם כן מותר לגמרי להרהר בדברי תורה בשפה זרה. ותורה שבע״פ ראה בסוף התשובה.
40 השוה רמ״א אה״ע סי׳ קכו ס״א. והמקור ספרי פרשת וזאת הברכה לפסוק ה׳ מסיני בא.
41 שבת מא א. 42 מולא אמר המקשה על „פתחו פומיכו״ דברים של קדש.
43 שם יב ב. 44 מסחים פז ב. 45 סוטה לו. 46 דברים כז ח.
47 שבת פח ב. 48 ירמיה כג כט. 49 סנהדרין צ. 50 סוטה לה ב.
51 דברים כ יח.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שו״ת ראב״י אב״ד אברהם בן יצחק מנארבונה (הראב״ד השני) עמוד מס׳ 25 הודפס ע״י אוצר החכמה

היו מקבלין אותם. והתרגום שהותר כמו כן קבלה היה בידם שעתידין ישראל לגלות מארצם ולגלות לבבל (ולשגרם) ובעונות עתידה התורה ולשון הקדש להשתכח מהם, והותקן התרגום לפרש התורה לרוב העם שאין מבינים לשון הקדש וכדי שלא (י)[ת]שתכח התורה, והתרגום קרוב ללשון התורה התירוהו ותקנוהו, ועל זה סמכו בעלי התלמוד וכתבו הגמ' בלשון ארמית. ועל אלו הדברים אנו מסופקים כי עדיין אין אנו יודעים אם נאמר שלשון ארמי כלשון הקדש מאחר שקרוב לשונו כלשון התורה, ונראה שהתרגום וגמ' של תלמוד אסור לאומרן במקום הטנופת, שמאחר שהתירוהו חשוב הוא כלשון הקדש לענין תרגום ותלמוד לכל מילי נמי כלשון הקדש (נ)[ד]מי, אינמי איכא למימר דשמא הקבלה בכל לשון אסור לאומרו במקום הטנופת ולא דמי לד"ת, או איכא למימר שזה הלעז אינו משבעים לשון ואינו חשוב לכלום כדאמרינן אין להם לא כתב ולא לשון[52]. ואתה עיין כל אלו הדברים וחבר כל הדברים. והיו כתובין תרגום ובכל לשון דבכל כתבי הקודש[53] אמרינן ונימא קסבר ר' דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה ורבנן סברי בלשון הקדש, כל אלו הדברים חבר. ולא תדמה ענין שבועה לאלו הדברים, שהרי אנו רואין לענין קונמות דאיפליגו בה בפ"ק דנדרים[54] קונמות ר' יוחנן אומר לשון גוים הם ריש לקיש אמר לשון שבדו להם חכמים להיות נודר בו. אחר שכתבתי כל זה דברתי עם רוב החכמים של כאן ר"מ[55] בר' יוסף ז"ל ור' משולם בר' נתן ז"ל ור' יצחק בר שמואל ז"ל ור' חזקיה בר אברהם ז"ל ור' דוד בר' יהודה ז"ל[56] והם אומרים דהא מילתא דאביי דברים של קדש אסור לאמרן בלשון חול בבית המרחץ ובב"ה איתמר[57], כלומר דברים של קדש היכא דהוא בבית המרחץ אסור לאומרן אפילו בלשון חול. ויש מן החכמים אחרים שאין מודים בזה הדבר, וגם רבי המובהק ר' משה בר' יוסף ז"ל אינו מודה לדבריהם כי הלשון אינו מדוקדק כדבריהם. ע"כ טרחתי וכתבתי לך.

ז.

ואדם שמקיים מצות ואינו מקיים כל המצות, באותן המקיים חייב להוכיח לאחרים[1] אע"פ שאינו מקיים כולן ואין בזה משום קשוט עצמך

52 עבודה זרה י, א. 53 שבת קטו. 54 דף י. 55 ר' מאיר אחיו של ר' משה דלקמן.
56 פרטים על אישים אלה ראה במבוא. 57 וכ"פ רש"י ורמב"ם והתוספות.

ז.

1 ושמא זוהי מחלוקת ר' טרפון ור"י בן נורי בערכין טו ב, ור"ס סבר כיון שיכול לומר טול קורה לא יוכיח, אמנם לפנינו איתא "תמהני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחת" שמשמע שהחסרון הוא מצד המקבל. אך עיין שם בשיטה מקובצת דגריס "תמהני אם יש בדור הזה שיכול להוכיח אפילו אם אמר לו טול וכו' " ור"י בן נורי סבר כשטת רבינו.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

לבני אדם, דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזים בהם וזהו בית הכנסת שהוא מעין בית המקדש ואהי להם למקדש מעט בגוים (יחזקאל יא טז), ובית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד שנא' (ירמיה יז יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו. אמר ר' יוחנן המתפלל בתוך בית הכנסת[נט] כאילו מתפלל בבית המקדש תניא בשם ר"י צריך אדם להתפלל במקום המיוחד לתפלה ר' אבהו אמר כאן ביחיד כאן בציבור, פי' ביחיד במקום שאין עשרה.

וכשהולך לבית הכנסת ימהר לרוץ וכן לדרשה ואפילו בשבת אבל בצאתו לא.

יג

א"ר זעירא אגרא דכלה דוחקא א"ר אבא אגרא דשמעתא סברא א"ר ספרא אגרא דפירקא ריהטא א"ר ששת אגרא דתעניתא צדקתא אמר מר זוטרא אגרא דהספדא דלויי, פירוש שמגביה קולו. ושמעתי שיש גורסין דל ווי[ס], דל כמו מדלה את הגפן, פי' מגביה קולו לומר ווי. אגרא דבי טמיא טעמא[סא] שתיקותא.

יד

והמתפלל אחורי בה"כ דלא מיהדר אפיה לבי כנישתא נקרא רשע. וצריך להיות[סב] בכל התפלות שכן מצינו באבות העולם. וכן[סג] האוכל מסעודת חתן חייב לשמחו. וכל אדם שיש בו יראת שמים שקול כנגד כל העולם כולו, שנא' (קהלת יב יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' כי זה כל האדם.

טו

והרגיל ליתן שלום לחבירו ואינו נותן עובר משום בקש שלום ורדפהו (תהלים לד טו). וכל שיודע בחבירו שרגיל ליתן לו צריך להקדים לו שלום[סד].

טז

[ז ע"א] וצריך אדם שלא יכוין בשעה שהקב"ה כועס להעניש חבירו שנא' (משלי יז כו) גם ענוש לצדיק לא טוב, פי' מפני שהוא כהורגו בידים שאז בברור נענש, אבל בענין אחר שפיר דמי היכא דליה דינא בארעא וכענין תפי' למשומדים[סה] וכמו שנמצא בספר תהלים שקלל דוד אויביו.

יז

[ז ע"ב] וקשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג.

וצדיק גמור מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה ובלבד שלא תהא השעה משחקת לו לרשע, ושאינו צדיק גמור אל יתגרה בו אלא ידום ויתחולל לו.

וכל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו.

יח

[ז ע"ב, ח ע"א] וגדולה שימושה יותר מלימודה מפני שלמד ממנו הלכה למעשה.

א"ל רב יצחק לרב נחמן ניתי מר לבי כנישתא וניצלי א"ל לא יכילנא א"ל ניכנוף[סו] ליה למר בי עשרה וניצלי א"ל טריחא לי

נט. כ"ה כפי שהועתק בילק"ש תהלים ר' תרנט: רב הונא אמר כל שאינו נכנס לבית הכנסת וכו' אמר ר' יוחנן וכו' והמתפלל בתוכה בעוה"ז כאלו מתפלל בבית המקדש שנאמר ואהי להם וכו'. אבל לקמן סי' צ העתיק רבינו בתוך ביתו וכעי"ז לפנינו בירושלמי: א"ר יוחנן המתפלל בתוך ביתו כאילו מקיפו חומת של ברזל. ס. ר"ל בשתי תיבות [כ"ה בכי"ל. במהדו"ק ובכי"א 'דלווי' ואינו נכון שהרי לא כפילות וויין קדריש]. סא. כך בכתה"י וזה כנראה הרכבה של שתי גרסאות 'טמיא' ו'טעמא' [עי' רש"י סנהדרין קיג ע"א ודק"ס כאן ואוצה"ג עמ' יג וחלק הפי' עמ' ח]. ואין לדעת מה גירסת רבינו. סב. ז"ל הגהה הכתובה על גליון כי"ל: נ"ל דה"ג וצריך להיות זהיר בכל התפלות. והיינו מדר' חלבו ור' יוחנן ורנב"י דף ו ע"ב. [וכנ' הגהת רצ"ה ברלין היא כמש"כ לעיל]. סג. בכי"ל הוגה וכל. סד. כך הנוסח בס' אגדות התלמוד [הובא בדק"ס אות ה] לפנינו בגמרא נוסח אחר. סה. כ"ה הנוסח הישן והאמיתי של ברכת המינים במקום 'ולמלשינים'. עי' מש"כ הגר"ד הילמן ב'צפונות' ש"א חוברות ב' וג'. סו. לפנינו ליכנוף.

שהה לגמור את כולה, ואין לחלק בין הפסק שלח פי' קטו) תניא יכול יהא קורא ג' בערב ששותק להפסק דדיבור כדפרי' בהלכות כדרך שקורא שלש בשחר תלמוד לומר מגילה'.
וראיתם אותו.

מח

אסיקנא דמותר להטעים הקדירה ביום ששרוי בתענית עד רביעית הלוג[א]. פר"ח[ב] ובלבד שלא יגיע למטה מן החיך. ולא[ג] שיטעום הרביעית בבת אחת. ולא שרינן לה אלא למתרחק מן האיסור הרבה. ובהלכות תענית (סי' תתסא) פי' לה. וגם אינו צריך לברך (בשם)[ד] כשטועם ופולט דגרע מבשמים דמברך דאסמכתא מכל הנשמה תהלל יה[טו]. ויש מפרשים[טז] שמירי שטועם הרביעית בב"א. וגם יש מחמירים[ז] בתענית צבור ואומרים דמדנקט או דילמא הנאה קביל עלויה דבתענית יחיד מירי, ואינו נכון בעיני[ח].

מט

וקיימא לן שאסור לאדם להשכים לפתחו של חבירו כדי לתת לו שלום קודם שיתפלל, אבל[ט] אם פגעו בדרך מותר. ואסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיתפלל וכל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו שנאמר (תהלים פה יד) צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

נ

[יד ע"ב] וקי"ל דאתחולי מתחלינן וכיון דאתחלינן מיגמר נמי גמרינן לכולה פרשה דציצית, ובערבין מירי. ונהוג עלמא למימר בערבין כמו בשחרית. ובספרי בפ' ציצית (פ'

נא

וכל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. א"ר יוחנן הרוצה לקבל עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ומברך וקורא ק"ש ויתפלל.

ירושלמי (פ"ב סה"ג) אמר ר' יוחנן לא יעמוד אדם ויתפלל וצריך לנקביו שנא' (עמוס ד) הכון לקראת ה' אלהיך ישראל, ובפרק קמא דשבת (י ע"א) נפקא לן מהאי דרמי פוזמקי ומצלי. גרסינן בירושלמי (שם) א"ר אלכסנדרי שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים (קהלת ד) שמור עצמך מן הטיפין היוצאים מבין רגליך הדתמר בדקין אבל לא בגסין ובגסין אם יכול לסבול יסבול רב אחא אמר שמור עצמך כשתהא נקרא אל בית האלהים שתהא טהור ונקי.

[טו א] וקיימא לן דמי שאין לו מים לרחוץ ידיו יקנח ידיו בצרור או בקיסם דכתיב (תהלים כו ו) ארחץ בנקיון כפי, בכל מידי דמנקי מדלא כתיב במים. ונ"ל[כ] דהני מילי שלא הסיח דעתו אלא שנתלכלכו בטיט. ויש שאמרו רק שלא יהיו מלוכלכים[כא], והסיח דעת לא שייך אלא באכילה אבל לק"ש ולתפלה לא.

רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא, והני מילי לקריאת שמע אבל לתפלה לא. ובפ' אלו עוברין (מו ע"א) מפו' דלתפלה ממתין למים עד פרסה אבל טפי לא ומתפלל בלא נטילת ידים והני מילי שיש[כב] מוצא לפניו

בכתה"י]. י. עי' הערה דלעיל. יא. כ"פ רש"י. ועי' ב"י רס"י תקסז. יב. הובא באו"ז הל' ק"ש סי' מה ובתוס' כאן ועוד. [וברי"ף תענית ד"ד ע"א בשם ומפרשי רבנן והוא שהובא לקמן סי' תתסא]. וקשה לעמוד עד היכן דברי ר"ח, עיין המובאות משמו בספרי הראשונים שנדפסו בליקוטי פר"ח שבסוף אוצה"ג. ועכ"פ מלשון רבינו נראה שענין תענית יחיד לא היה בפירוש ר"ח שלפניו דא"כ לא היה מביאו בשם יש מחמירים'. יג. כ"ה ברוקח סי' רט (וממנו בהגמ"י פ"א מהל' תענית הג' ל) כנראה בשם ר"ח. יד. ליתא בכי"ל. טו. במכילתין מג ע"ב. טז. וכ"ד רשב"א בחי' ובתשו' הובא בב"י סי' תקסז ס"ב. יז. כ"ה באגודה כאן סי' לח אחרי הבאת דברי ר"ח [ואולי ג"ז משמיה] וכ"ה בתוס' ד"ה או. יח. וכמש"כ בהל' תענית סי' תתסא דאף בשאר תעניות הדין כן. יט. רש"י. כ. עד סוף הדיבור הובא בטור סי' צב ובמרדכי ר' מה ובהגמ"י פ"ד מהל' תפלה הג' ב. וכתב ב"י שם 'וכיון דהרמב"ם ורבינו ואבי העזרי מסכימים דידים של הסה"ד צריכים נטילה לתפילה וכו' הכי נקטינן'. ועי' מש"כ רבינו לקמן סס"י אלף וקט. כא. כלומר רק משום לכלוך צריך לרחוץ ולא משום הסה"ד. כב. בכי"ל ישנה כאן תיבה לא ברורה.

צריכה כונה. ואיפלגו בה רברבתא, יש שפסקו כרבא דאמר רב יהודה[פא] שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא קריאת שמע של ר"י הנשיא, ובשאלתות פרשת ואתחנן (רס"י קמג) ור"ח[פב] ורב אלפס פסקו כולם כרבא. וכן נ"ל אבי העזרי[פג]. ואמרינן נמי בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן. ויש שפסקו כר' יוחנן[פד].

תניא ספקס[פה] בן יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכים לו ימיו ושנותיו א"ר אחא בר יעקב בדל"ת א"ר אשי ובלבד שלא יחטוף בחית ר' ירמיה הוי יתיב קמיה דר' זעירא חזיה דהוה מאריך טובא א"ל לא צריכת אלא כדי שתמליכהו בשמים ובארץ ובד' רוחות. ולכך נהגו לנענע בענין זה בראשו, וצריך להרהר בלבו בכל הענין הזה ולהמליכו[פו] בקרותו הפסוק ולהרהר שהש"י היה והוה ועתיד להיות. ומה ששוחח מיד[פז] למטה כדי שלא יסתכל הנה והנה ויסיח דעתו, כדאמרינן א"ל בשעה שמעביר ידיו על עיניו[פח] מקבל [עול] מלכות שמים. אבל ר"ח פי' כשהיה מעביר ידיו לרחוץ עיניו[פט].

ומה שנהגו לומר אחר פסוק של שמע בשכמל"ו מפורש בפ' מקום שנהגו (נו ע"א) דצריך לאומרו בחשאי.

ירושלמי (ה"א) תני צריך להאריך באחד ר"נ בר יצחק אמר ובלבד שידגיש[צ] בדלי"ת. ואמרינן נמי בירושלמי בפירקין הלכה הקורא את שמע (ה"ד) א"ר לוי וצריך להתיז בז' של

למען תזכרו וצריך נמי להתיז בסמך דכי לעולם חסדו.

א"ר יוסף פרקדן לא יקרא ק"ש, ומסקי' אע"ג דמצלי אסור, פי' מוטה על צידו, ופרכינן והא ר' יוחנן מצלי וקרי ומשני שאני ר' יוחנן דבעל בשר היה. והוא הדין לכל אונס[צא].

והילכתא הקורא את שמע ופגע בו רבו או מי שגדול ממנו אפילו באמצע הפרק משיב לו מפני הכבוד אבל אינו שואל. ובירושלמי (ה"א) אמרינן הדא אמר' שצריך אדם לשאול בשלום מי שגדול ממנו בתורה. ומפני היראה שואל כגון לגוי אנס ואפילו באמצע הפסוק כדאיתא בירושלמי (סה"א) שנאמר ודברת בם יש לך רשות לדבר בשעת הדחק[צב]. ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, דהלכה כר' יהודה לגבי ר' מאיר.

מז

[יד ע"א] והלכה כרבא[צג] דאמר ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק, פירוש כדרך שפסקנו בק"ש[צד], באמצע הפרק אינו פוסק, כדין ק"ש, וימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק. ומיהו[צה] היכא דאינו מפני הכבוד לא[צו] כדאמרינן שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא. וכיון דמסקנא דמשום פרסומי ניסא שוה לק"ש[צז] דהוא[צח] הדין למגילה. וכן

פא. כגירסת דק"ס. ושם א"ר יהודה אמר שמואל. **פב.** הובא באו"ז הל' ק"ש סי' לא. **פג.** וכ"פ רבינו לעיל סי' לא ולקמן סי' נג והו"ד בהגמ"י פ"ב מהל' ק"ש הגהה ה. **פד.** כ"פ היראים סי' רנב ורוקח סי' שכ בשמו (רא"א). **פה.** כגי' דק"ס אות ע [שם ספקוס]. **פו.** בכי"א ובמהדו"ק 'להמליכהו'. **פז.** אולי צ"ל מעט. **פח.** כגי' הרא"ש רפ"ג וכ"ה בטור סי' סא [מנח ידיה אעיניה] ועוד בדק"ס. **פט.** הובא בערוך ע' בר פחתי ובאו"ז הל' ק"ש סי' לה. **צ.** לפנינו ליתא להדגיש. ונמצא כן בשם ירושלמי בטור סי' סא ובמרדכי רמז רלח [גם בכתה"י. ומש"כ הר"ב שתי ידות דק"ז ע"א שבמרדכי כתוב ובלבד שלא ידגיש, ספר מוטעה נזדמן לן]. וכ"ה בילקו"ש פ' ואתחנן ר' תתלו. **צא.** וכ"ה בטור סי' סג. **צב.** לפנינו בירושלמי 'לדבר בם'. ועי' לקמן סי' קנא אות לח. **צג.** כגי' דק"ס וראשונים שהובאו שם. **צד.** וכ"ד רה"ג שהובא בס' ההשלמה ובשם 'גאון' ברשב"א וברשב"ץ ומ"מ בשם רוב המפרשים שדין הלל כק"ש. וכ"פ בטושו"ע רס"י תפח. ודלא כהרמב"ם פ"ג ה"ט שמקל ש'פוסק' היינו לכל דבר עי"ש במ"מ ובהגמ"י. ודלא כתר"י שמחמיר שבאמצע הפרק אינו מפסיק אפי' מפני היראה. **צה.** וכ"כ בתוס' ר"י שירליאון וכ"פ הרא"ש סי' ה אבל לא מטעמיה דרבינו אלא ממה שהושוה לק"ש. **צו.** וממה שהשוה לעיל הלל לק"ש צ"ל שאינו בא לאפוקי משיב שלום לכל אדם בין פרק לפרק ובתוך הפרק בימים שאינו גומר. וגם במעשה דרב בר שבא דלא פסיק ליה צריך לפרש לפי"ז שלא שאל לו [וכדפי' הרשב"א ד"ה ימים ועי' דק"ס אות ל] דאילו להשיב הרי מותר לכל אדם. **צז.** צ"ב הרי לכאו' לא משום פרסומי ניסא הושוה לק"ש אלא למרות שיש בו פרסומי ניסא, שהרי הוה אמינא דפרסומי ניסא עדיף וקמ"ל דלא. וכך הן דברי רבינו להלן 'ולא אמרינן עדיף' [וכמו שפי' תר"י והרשב"ץ ועוד]. **צח.** אולי נראה דהוא הדין.

יתחיל ממקום שפסק אמרין ליה והתנן מתחלת ברכה שטעה זה אמר להון מכיון דעניתון קדושתא כמי שהיא תחלת ברכה. ואינה ראיה בעיני, דרב הונא מודה בהא אלא דאיהו חשיב לכולהו אמצעיתא כחדא ברכתא[סג]. ואני פירשתי בזה דעתי בראש הלכות תענית (סי' תתמו).

אמר ר' יוחנן כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו מנא לן ממשה שנאמר (במד' יב יג) אל נא רפא נא לה.

[לד ע"ב] ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף[סד] אבל אם בא לשחות בסוף כל[סה] ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה. והני מילי בי"ח ברכות, אבל בשאר תחנונים הא אמרינן לעיל (לא ע"א) כשהיה ר' עקיבא מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני השתחוואות וכריעות. ובירושלמי פרק קמא דמכילתין[סו] גרסינן תני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחחין עם שליח צבור במודים. וקורין מודים דרבנן, והוא מפורש נמי במסכת סוטה (מ ע"א).

ושיעור כריעת מודים פירשתי לעיל בפ' תפלת השחר (סי' פה). והכורע בהודאה של הלל ובהודאה של ברכת המזון הרי זה מגונה. וביום תענית ובימים הנוראים כל עיקר תפלותיהן בכריעה משום דיומי דרחמי נינהו[סז].

המתפלל וטעה באבות סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלוחו של אדם כמותו. וכששגורה תפלתו בפיו סימן טוב לו שמקובל תפלתו כר' חנינא בן דוסא. בירושלמי[סח] מפרש מה טעם תכין לבם תקשיב אזניך (תהלים י יז), אמר ר' יהושע בן לוי אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהיה מבושר שנשמעת תפלתו מאי טעמא בורא ניב שפתים (ישעי' נז יט). ובגמרא דידן נמי יליף לה מבורא ניב שפתים.

וצריך לכוון לבו בכל י"ח ברכות ואם אינו יכול לכוון באבות בחד ויש אומ' אמורא שמפרש בהדייה[סט].

צו

בפרק הוציאו לו[ע] גרסינן א"ר אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחוריו ואחר כן יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל וכשהוא נותן שלום נותן שלום לימינו ואחר כך לשמאלו שנא' (דברים לג ב) מימינו אש דת למו רבא חזייה לאביי דהוה יהיב לימיניה ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לימין של הקב"ה שהוא שמאל דידך ארי"ח בר אבין חזינא להו לאביי ורבא דפסעי להנך שלש פסיעות

סג. וכמו שדחו בבבלי בסוגיין. אבל עי' בפי' ר"ח (באו"ז ובנדמ"ח) שכתב על הדחיה שבבבלי 'ואע"ג דשני אשנויי לא סמכינן' ורק אח"כ הביא גם הראיה מהירושלמי. סד. לפנינו **ובהודאה תחלה וסוף**. ואפשר שדילג המעתיק מסוף אל סוף, אבל כנוסח ספרנו כ"ה בכי"מ שבדק"ס וכתב עלה הר"ב דק"ס באות ר שגירסא מוטעית היא דהא אלו ברכות קתני. סה. כגי' הרבה ראשונים שהובאו בדק"ס אות ש (אלא שבכתה"י בטעות בסוף **של** ברכה). לפנינו בתחלה וסוף של כל ברכה. סו. ה"ה והובא לעיל סי' לח וסי' סו וסי' פה. [ומהם שגרס 'בהודאה' במקום במודים]. סז. וכ"כ רבינו לעיל סי' מ. סח. בסוף פרקין. ותחילת המאמר אם כוונת את לבך בתפלה וכו'. סט. כך בכי"ל. בכי"א: 'וצריך לכוין באבות בחד ויש אומרין שמפרש בהדיא'. ונראה לשער שכך צ"ל: **וצריך לכוון לבו בכל י"ח ברכות ואם אינו יכול לכוון [בכולן יכוון] באבות בחד [דבי רבי] ויש אמורא שמפרש בהודאה**. ועי' לעיל סי' פט ובהערה ד שם שרמז רבינו לגירסא זו. ומצינו עוד כעין גירסא זו בראשונים (הובאו בהגהות לוית חן ובמקו"צ לרמב"ם מהד' הרש"ף): בס' האגודה ס"פ אין עומדין גריס בברייתא שם 'חד אמר באבות וחד אמר בהודאה'. ובהגמ"י רפ"י מהל' תפלה גריס כפה"נ 'רב ספרא משום רבי אמי באבות רב חסדא אמר בהודאה'. וכ"פ הרוקח (שרש זכירת ה' ד"י עמ' ט) וס' חסידים סי' קנח. והם כתבו באבות או במודים. וכ"כ הסמ"ק סי' שהובא בב"י סי' קא הביאו בא"ח הל' תפילה סי' לז ובכ"ב רה"ל תפילה. ושם כת' באבות ובמודים ואם אינו יכול יכוין באבות. לפנינו בגמ' **המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת א"ר חייא א"ר ספרא משום חד דבי רבי באבות**. וע"ע ב"י וב"ח ופרישה וא"ר סי' קא. [הנוסח שנדפס במהדורות הקודמות אין לו יסוד בכתה"י]. ע. נג ע"ב והובא בריי"ף כאן.

בכריעה אחת, ואמרינן[א] כיון שפסע ג' פסיעות התם איבעי ליה למיקם כתלמיד הנפטר מרבו ואם חזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו. ורבינו האלפסי כתב קאים עד דפתח שליח ציבור [וכד פתח שליח צבור] הדר לדוכתיה ואית דאמר עד דמטי שליח צבור לקדוש.

והורגלו[ב] רבים לומר שלום בשמאלי ושלום בימיני. ואני המחבר לא כך קבלתי, כי שגו במה שכתוב במחזורים ונותן שלום בשמאלו כדלעיל כו' וסבורים כזה הלשון לומר, וליתא דנותן שלום הכי פירושו כשיאמר עושה שלום במרומיו הוא משתחוה לשמאלו וכשהוא אומר הוא יעשה שלום עלינו משתחוה לימינו. ומסיים ועל כל ישראל והורגלו להשתחות לפניהם כעבד הנפטר מרבו, תדע שמה נשתנה סוף י"ח ברכות מסוף הקדיש של כל התפלות[ג].

צז

[ה"ד ע"ב] אמר ר' יוחנן אל יתפלל אדם אלא בבית שיש לו חלונות שנאמר (דניאל ו יא) וכוין פתיחין ליה וגו' ואמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בפקתא[ד], פי' כיון שיכול להתפלל בביתו הרי הוא כמראה עצמו לכל שהוא רגיל בתחנונים. ואמר רב ששת חציף עלי מאן דמפרש חטאי' שנאמר (תהלים לב א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה.

פרק ששי

צח

[ה"ה ע"א] כיצד מברכין על הפירות. על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין אומר בורא פרי הגפן ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה חוץ מעל הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים. וכל הני ברכות צריכות הזכרת השם ומלכות.

ת"ר[ה] קדש הלולים לה' מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו מכאן אמר ר' עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.

יש[ו] שטעון ברכה לפניו ולאחריו, לפניו מדרבנן ולאחריו מן התורה[ז], ויש דבר שטעון ברכה לפניו מן התורה ולאחריו מדרבנן[ח], ויש דבר שלא טעון ברכה כלל לא לפניו ולא לאחריו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא[ט]. ותנן[פ] כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו.

ולפי חשיבותי' הן הברכות. כגון על לחם שמברכים לפניו המוציא שלא נקבעה ברכה זו אלא על הלחם וגם אחריו מברכים שלש ברכות הזן על הארץ ועל המזון בונה ירושלים. והטוב והמטיב אינה נחשבת עמהם

א. לפנינו בגמ' בשם רב מרדכי. ועי' ברי"ף כאן ובהגהת הב"ח. ב. כל הדבור הובא במרדכי סוף פרקין ובטור סי' קכג וכ"כ מהר"ם בשם רבינו בתשב"ץ סי' רלח. וכן הובאה דעת רבינו גם בהג' סמ"ק סס"י יא. ובארחות חיים הל' תפלה סי' כו הובא שהר"ף הגיה על דברי מהר"ם ונקט כהני שהורגלו ושכן נהג הרשב"א. והנוסח המלא הובא בסדר עבודת ישראל מסדור כת"י. (ראי"א). ג. תדע שהרי בקדוש וברכת המזון שנותן לשמאלו ולימינו כמו [כן] אינו אומר שלום בשמאלי ושלום בימיני וכו' אלא מסיים בעושה שלום במרומיו ונוטה ראשו לכאן וכאן יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל (סדור הרוקח עמ' שסה עי"ש בהערה). ד. כגי' דק"ס. בכי"ל בבקתא וכ"ה לפנינו בגמ'. ה. כגי' דק"ס. בכי"ל פרי קדש. ו. בכי"ל הלשון: ומסק' דיש דבר שטעון ברכה לפניו מן התורה ולאחריו מדרבנן ויש דבר שטעון ברכה לפניו מדרבנן ולאחריו מה"ת ויש דבר שאין טעון וכו'. ז. פת, שלפניה המוציא ולאחריה בהמ"ז. ח. ברכת התורה. ולפי"ז סובר רבינו כשיטת הראשונים דבה"ת דאורייתא. כמבואר בשאג"א סי' כד ועוד. כ"כ בהגהות לוית חן. ואכן כן מפורש בדברי רבינו לקמן סי' תקנג ד"ה ואם תאמר. ועי' גם לעיל רס"י סד. ט. שאר דברים חוץ מן הפת (ע"ל סי' קכד וקכט שאף פת הבאה בכיסנין בר"א דידה דורבנן). פ. נדה נא ע"ב והובאה במכילתיז דמ"ד ע"ב.

[לה] ראיתי שרבינו זקיני כתב בספרו (ראב"ן דקפ"ג סע"ג) לפי שמתפללים עם האבל בימות החול הוי פרהסיא ולא נהוג בשבת והולך לבית הכנסת. ואף על פי שהקהל מלוין אותו לביתו כיון דלא הוי כי נחמה דחול לא הוי פרהסיא. ועוד שאמרו (שבת יב ע"ב) בקושי התירו לנחם אבילים בשבת, לפי שהוא כענין פרהסיא. ומיהו כיון שאין יושבין על הארץ אין נראין ביאתם שם כנחמה. ודברים דחוקים.

ונראה[כד] בעיני שכהלכה עושין, דתנן בפרק שני דמדות (מ"ב) דכל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שאירעו דבר שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל שאני אבל השוכן בבית הזה וכו'. ואף על גב דהתם לא מפרש שבשבת עושין כן, בפרקי דרבי אליעזר בן הורקנוס בסוף פרק י"ו מפורש כן. והכי איתא התם, ראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני הקדוש ברוך הוא כשבנה שלמה את בית המקדש בנה שני שערים אחד של חתנים ואחד של אבילים ושל מנודין והיו ישראל הולכים בשבתות בין שני השערים הללו ויושבים שם. והנכנס בשער החתנים היו יודעין שהוא חתן ואומרים לו מי ששיכן שמו בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות. והנכנס בשער אבלים והיה שפמו מכוסה היו יודעין שהוא אבל ואומרים לו מי ששיכן שמו בבית הזה הוא ינחמך. והנכנס בשער אבלים ואין שפמו מכוסה היו יודעין שהוא מנודה והן אומרים לו מי[כה] ששיכן שמו בבית הזה יתן בלבך לשמוע לדברי חבריך ויתן בלבם שיקרבוך. כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים. ומשחרב בית המקדש התקינו חכמי ישראל שיהו החתנים והאבלים הולכים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואנשי המקום כולם רואין את החתן ושמחין עמו ורואין את האבל ויושבין עמו לארץ כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים. והוא[כו] אומר ברוך נותן שכר טוב לגומלי חסדים. עד כאן לשון המדרש.

ואף על גב דפרהסיא הוא, משום מצוה שאני. ומשום פרהסיא אמרינן (שבת יב ע"ב) בקושי התירו לנחם אבלים בשבת. והאי דקאמר שיושבין עמו לארץ, משום שלרוב עם לא סגי בלאו הכי. ומשנה מקומו כדי שירגישו הכל, וכדאמרינן לעיל (סעיף ט) שנייה יוצא ואינו יושב במקומו, ובשבת נמי שיוצא אינו יושב במקומו. ונהגו משום כבוד המת שגם שאר קרוביו משנין את מקומם[כז]. וקיימא לן[כח] דאין אבילות בשבת. ומה שנהגו לומר מיד אחרי ברכת חתנים ישמח חתן עם כלה[כט] מן המדרש הזה יסודו.

[לו] מסקנא[ל] דהילכתא דאבל אסור בשאילת שלום שלשה ימים הראשונים. והני מילי לשאול בשלום יחיד אבל לרבים משום כבודם כשבאים להספיד או לנחמו ונפטרים ממנו אומר להם לכו לבתיכם לשלום ושכרכם כפול. ומשלשה ועד שבעה[לא] משיב לשאינם יודעים באבלו ואינו שואל. מכאן ואילך משיב ושואל[לב] אל בני אדם שאינם יודעים שהוא אבל. ושואל לאחרים שהם שרויין בשלום. אבל אחרים אינם שואלים בשלומו עד שלשים יום אם הם יודעים באבלו, שהוא אינו שרוי בשלום. והני מילי לחמשה מתי מצוה אבל על אביו ועל אמו אין שואלין בשלומו עד שנים עשר חודש.

ונראה לי דאם יודע שהוא אבל ושואל בשלומו מפני שאינו יודע ההלכה אי נמי

יום שלישי יוצא עמהם. כד. הלכות שמחות למהר"ם סי' ס (פג) ומרדכי רמז תתצו. כה. בכי"ל השוכן בבית וכו'. כו. בפרקי דר"א: ועליהם הוא אומר. כז. והובא בתרה"ד סי' רצא וכתב עלה דהיינו פסולי עדות והו"ד בד"מ סי' שעד סק"ה. כח. עי' לקמן סעיף נא. כט. בכי"א הכלה. והובא הפיוט והמנהג לאומרו במחז"ו סי' פג וסי' תצ וסי' תצו ובסדור רס"ג עמ' קח ובסדרע"ג סו"ס ארוסין ונשואין. ושם ישמח חתן בכלה. (ולא נתברר שייכות המנהג אל המדרש בין מצד תוכן הפיוט בין מצד המנהג לאמרו). ל. כא ע"ב. ועד סוף הדבור הועתק בהלכות שמחות סי' סא (פה) ובמרדכי ר' תתצו ובהגמ"י פ"ה הג' צ. לא. כ"ה בהל' שמחות. בכתה"י ובמהדו"ק ששה וטס"ה שנתחלף ר' בז'. לב. במרדכי הנוסח מרווח יותר: מכאן ואילך שואל ומשיב לשאינם יודעין שהוא אבל ושואל לאחרים שהם שרוים בשלום אפילו יודעין שהוא אבל.

ששכח שהוא אבל, משיב לו[לג]. אבל בשלשה ימים הראשונים מודיע להו ולא מהדר להו. אבל לבתר שלשה לא צריך לאודעינהו ומשיב, ומיהו אינו שואל עד לאחר שבעה והאי דנקט לבתר שבעה[לד] משיב, לא צריך אלא אגב שואל נקט משיב.

[לז] ירושלמי[לה] בפרק היה קורא (סה"ד) תנא מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת שואלים ובדרום נהגו להיות שואלים רבי הושעיא רבה אזל לחד אתרא וחמא אבלייה בשבתא ושאל בהון אמר לון אני איני יודע מנהג מקומכם אבל שלום עליכם כמנהג ארצינו וכמנהג מקומינו. ומסיק בא להודיענו שאין אבילות בשבת הה"ד (משלי י כב) ברכת ה' היא תעשיר זו שבת דכתיב (בראשית ב ג) ויברך אלהים את יום השביעי ולא יוסיף עצב בה[לו] שאין בה אבילות כד"א (ש"ב יט ג) נעצב המלך על בנו. ולעיל (סעיף ג) כתבתי נמי שבשבת פורס אבל ונותן[לז] לאחרים.

[לח] גרסינן[לח] בפירקין (כג ע"ב) ובפרק מי שמתו (יז ע"ב) מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר אם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו, ואם אין לחבירו בית עושה מחיצה עשרה ואוכל ואם אין לו דבר לעשות מחיצה הופך[לט] פניו ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין[מ] ומזמנין עליו וחייב בכל המצות האמורות בתורה ר"ש בן גמליאל אומר מתוך שנתחייב באילו נתחייב בכולן ר"ש בן גמליאל היינו תנא קמא אמר רבי יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו. ובירושלמי דהתם[מא] איתא נמי ומסיים בחול אם בירך אין עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו אין עונה אחריהם אמן, ובשבת אם בירך עונים אחריו אמן ואחרים שבירכו עונה אחריהם אמן. ונראה לי דאין מברכין לא הוא ולא אחרים ברכת אבילים בשבת[מב], ולא יוסיף עצב בה כתיב (משלי י כב).

[לט] ופליאה[מג] היא בעיני דמשמע דאונן אסור בתשמיש המטה[מד] ובפרק קמא דכתובות (ד ע"ב) גרסינן אבילות דהכא קולא ופריך מאי קולא אילמא דקתני בועל בעילת מצוה ופורש התם משום דאכתי לא חל עליה אבילות כלל אי לרבי אליעזר דאמר עד שיצא מפתח ביתו אי לרבי יהושע דאמר משיסתם הגולל. וניחא לי דהכי פירושו מאי קולא דאבילות הלא אונן הוא בין לרבי אליעזר בין לרבי יהושע, וקולא דאנינות הוא ולא קולא דאבילות. אי נמי יש לומר דלר"ש בן גמליאל חובה עליו דאונן בשבת תשמיש המטה משום מצות עונה ולרבנן רשות, אבל בחול דכולי עלמא רשות[מה]. ותפוס לשון ראשון[מו].

[מ] ומסקנא בברכות (יח ע"א) רב אשי אמר כל זמן שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי. ירושלמי (בפרקין ה"ה וברכות רפ"ג) רבי יהושע בן לוי אמר הלכה כר"ש בן גמליאל נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים. וקיימא לן מתו אף על פי

לג. קאי על ומשלשה ועד שבעה דלעיל. וקאמר דלאו דוקא 'לשאינם יודעים באבלו' אלא ה"ה שאינן יודעין ההלכה וכו'. והו"ד רבינו בהגמ"י פ"ה מהל' אבל הג' ק ע"ש. לד. לעיל 'מכאן ואילך וכו'. בכי"א ובמהדו"ק לבתר שלשה וטס"ה. לה. הלכות שמחות סי' סב ומרדכי ר' תתצז. לו. במקרא עמה. ע"ל סעיף ג. לז. לעיל לא הזכיר רבינו שנותן לאחרים אלא 'פריס הוא'. לח. הלכות שמחות סי' סג. לט. לפנינו בגמ' מחזיר וכ"ג רבינו לעיל סי' נח וכ"ה בהל' שמחות. והלשון 'הופך' במס' שמחות פ"י ה"ג ובירושלמי ברכות רפ"ג. מ. בכי"ל ומברכין עליו. מא. בפירקין הל' ה ובברכות רפ"ג. מב. עיין לעיל סעיף ד. מג. כבר הקשה כן רבינו לעיל סימן נח.

מד. קאי על מה שאמרו (הובא בסעיף דלעיל) תשה"מ איכא בינייהו. וז"ל הל' שמחות סי' סו: ור' אבי העזרי הקשה דמשמע משום שהוא שבת איכא תשה"מ דקאמר תשה"מ איכא בינייהו הא בחול אסור. וכן הביא הרמב"ן בתוה"א עמ' עג ראיה זו. ועיין שיטות הראשונים בטוב"י יו"ד סי' שמא. מה. ונפק"מ לדינא בין שני התירוצים, לתירוץ קמא אסור ולתירוץ בתרא שרי. ולעיל בסי' נח (שם הביא רבינו רק תי' קמא) כתב 'והמחמיר יברכנו יוצרינו'. [ותי' בתרא הובא ברבינו יונה לברכות די"א ע"א בשם רבי יוסף הלוי. וצ"ע להבין, אם אסורא ליכא למה לרבנן הוי רשות מאי שנא מכל מצות האמורות בתורה וכן לאידך גיסא לרשב"ג מאי קמ"ל שחייב]. מו. ואכן מהר"ם בהלכות שמחות

שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים פט

* עוד שאלת על פסוק אל תגזול דל וכו' ואמרו רז"ל הוי מקדים שלום לכל אדם וכל ישראל בכלל אדם אפי' עמי
* הארץ ור"ל היה מקדים שלום לכל אדם אבל לא היה מדבר בשאר דברים עם כל אדם עד שישאלוהו ואז היה משיב להם ושאלת שלום לחוד ודבור לחוד.

** נא לשמור על קדושת הגליון / הודפס מתוך תקליטור פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

חלק ה' סימן ב' מ"ש כ"כ בנכנס לבית הבסא אם צריך ליטול ידיו וה"ה ליוצא מבית המרחץ.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן ל"ו. ועיין כף החיים סימן ח' ס"ח שכתב בנכנס כולו בעי נטילה ומשמע א"כ בנכנס רק חלק מגופו לא בעי נטילה, וא"כ להלכה בהכניס רק ידיו לא בעי נטילה.

ב

הקם מהמטה ולא ישן אי בעי נט"י

נראה הא דמבואר בשו"ע סי' ד' ס"ק י"ח. אלו דברים שצריכים נט"י במים הקם מהמטה דוקא רק בישן אבל שכב סתם בלי שינה מסתבר דאין צריך ליטול ידיו. אבל כעת ראיתי בתהלה לדוד סקט"ו כתב ואפשר בקם מהמטה אף שלא ישן צריך נטילה פעם אחת ובישן צריך ג' פעמים. וא"כ לדעתו יש ליטול בשכב ולא ישן פעם אחת. ואולי בלילה כששכב לישון ולא ישן בעי נטילה וביום דוקא בישן. וידידי הרה"ג ר' חיים קניבסקי שליט"א כתב לי בזה לי פשיטא דדוקא בישן וכן מוכח במ"ב בסקל"ט ע"כ"ל. וא"כ בשכב סתם משמע דלא בעי נט"י.

סימן ז

א

לתת שלום לאחר שיושב במספרה

נכנסתי למספרה ופגשתי שם אחד. ונסתפקתי אם אפשר לתת לו שם שלום. והרב פינסקי זצ"ל אמר לי שא"א לתת שלום למי שיושב שם בגילוי ראש. ואח"כ ראיתי בספר מנחת קנאות על סוטה דף י' שהביא מספר שדי חמד דאסור לתת יד למי שהולך בגילוי ראש כי יאמר שלום בגילוי ראש וא"כ ג"כ פה הלא ישב בגילוי ראש וא"כ מסתבר דא"א לתת לו שלום. וידידי הגר"י שרבינר שליט"א בעמח"ס פאר יוסף כתב לי בזה אם מותר לומר שלום לאחד היושב במספרה בגילוי ראש חושבני דשפיר דימה מעכת"ה להך דינא דהשד"ח בענין הושטת יד למי שהולך בגילוי ראש ע"ל. וא"כ אין לתת שם שלום למי שמסתפר. ומי שלא מסתפר מותר כי שם לא נקרא מקום מטונף.

וכעת ראיתי בשו"ת הלכה למשה יור"ד סי' י"ד דנסתפק אם מותר לתת שלום ברחוב למי שהולך בגילוי הראש וסיים מכמה טעמים להתיר. וכן ידידי הרה"ג ר' שמעון חרידי בתשובה אלי כת"י ביאר בארוכה דכיום אין מתכוונים לשם השם ולכן מותר. ובפרט דיצא מחלוקת דאחד אומר לו שלום ואין עונה לו ועיין בזה.

ב

לקרא לאדם ששמו שלום בבית המרחץ

נשאלתי אם בבית המרחץ מותר לקרא לאדם ששמו שלום. ואולי לתת שם שלום אי אפשר אבל לקרא מותר והוא כשנותן שלום אז מתכון לדרוש בשלומו בשם הקב"ה ששמו שלום, אבל לקרא לו בשמו מותר כי אין מתכון בזה. ועיין בספר דברות משה על שבת פ"א בהערה ג"ח שכתב פשוט שאף ששלום הוא משמות של הקב"ה מותר לקרא לאדם שנקרא בשם שלום בבית המרחץ מאחר דשם שלום שקורא הוא לאדם שהוא חול וליכא בשם שקורא שום קדושה וכו' וסיים דליתן שלום בבית המרחץ דאסור הוא שם שמים ממש והוא מהתקנה דברכות שתקנו לברך את חברו בשם ע"כ. וא"כ לקרא שלום לאדם בבית המרחץ מותר אבל לתת שלום אסור וכן לקרא לאחד במספרה בגילוי ראש מותר. ובמ"ב סי' פ"ד סק"ו כתב דיש להחמיר ולא לקרא לאדם ששמו שלום בבית המרחץ.

ג

ליטל ידיו במספרה אחרי שהסתפר

נסתפקתי בנוטל שערות ראשו דצריך ליטול ידיו. איך הדין בהלך למספרה להסתפר האם צריך לרחוץ ידיו רק כשיוצא משם. או דיכול לרחוץ ידיו במספרה. ומסתבר דיכול ליטול שם ידיו דלא מצינו מי שנוטל צפרניו דלא יכול ליטול ידיו במקום שנטלם. וידידי הרב קארנמהל שליט"א כתב לי במספרה בודאי יכול לרחוץ ידיו כי אין המקום נחשב למקום מטונף המסתפר דומה לחופף ראשו או נוטל צפרניו ע"כ. וא"כ אפשר במספרה ליטול ידיו.

סימן ח

א

לא להניח אוכלים ומשקים תחת המטה

בהא דאחד לא רצה לאכול מאוכל שהי' מונח בלילה תחת מטה שישנו שם, בודאי הוא צודק. וכמבואר ביור"ד סימן קט"ז ס"ה שלא יתן תבשיל ומשקים תחת המטה וכתב הש"ך אפילו מכוסים. ובדיעבד אם נתן הביא הפ"ת בשם שבות יעקב ח"ב סימן ק"ה דמותרים, ופ"ת כתב מהגר"א דה"ה לאוכלין חיין. ובדרכי תשובה סק"לז כתב דבין כר לכסת שפיר דמי וכן כתב דרק בשעה שישינים שם. ואין נפ"מ בין מטתו של ישראל או עכו"ם, והביא להקל בשל עכו"ם. וצריך ביאור בדברי הרב פעלים בח"ד בקונטרס סוד ישרים סימן ה'

סימן יב

בהטיל מים ולא היה לו מים לרחוץ ידיו

בדבר שאלת התלמיד מרדכי נ"י, בהטיל מים ולא היה לו מים ליטול ידיו, ולא בירך, ואח"כ הטיל שנית ויש לו מים כמה ברכות יש לו לברך. נראה דההלכה היא כמו שכתב המ"ב בסימן ז' סק"ו ודעתו דהרבה פוסקים פליגי בזה והם סוברים בהטיל מים והסיח דעתו ונמלך והטיל דסגי בברכה אחת שהיא ברכת הודאה שמודה אחת על הרבה פעמים ויש להקל בספק ברכות. וכן פסק בשאילת משה (וסרמן) אורח"ח סי' י"ח דהורה לברך פעם אחת. וסיים המ"ב ולכתחילה נכון ליזהר לברך תיכף אשר יצר אחר הטלת מים דשמא יצטרך עוד אח"כ להטיל מים וה"ה בגדולים. ומקורו צויין משלחן שלמה. ועייתי וראיתי שם שכתב דסגי בברכה אחת. ועיין חיי אדם כלל ז' סימן ז'. וארחות חיים סימן ז' הרבה דינים בזה. ועיין יין הטוב (ניסים) סימן ט"ז שכתב עד כמה זמן יכול לברך. ובמאמר מרדכי סק"ג שהאריך בדי"ז. ועיין שאילת יעב"ץ ח"ד סימן ט"ו, ופסק דמברך רק ברכה אחת. ובקם בבקר ואף שלא עשה צרכיו צריך לברך לפי שבכל יום נעשה בריה חדשה וכך המנהג ויכול לברך .וכמבואר ברמ"א ריש סימן ה'. ועיין מ"ש בבדי השולחן על קצות השולחן סימן ה' סק"ב. ועיין שערים המצוינים בהלכה סימן ד' סק"א. ושונה הלכות סי"ז סק"ז. ומדוע מברך אשר יצר ולא אשר ברא, עי' באורח נאמן סימן ז' דהסביר הטעם. ועיין ערוך השולחן סימן ד' סק"א.

סימן יג

לענות אמן בממספרה

א

במ"ש בח"א סימן ז' כתב לי ידידי הרה"ג ר' יואל שורץ שליט"א הלא יכול לענות לו במספרה במקום שלום בקר טוב. ובעיקר הדבר הלא אין נתכוין.

ובמ"ש באות ג' ליטול ידיו במספרה כתב לי ידידי הרה"ג ר' צבי כהן שליט"א כן נראה פשוט וכן עמא דבר.

ובמ"ש באות ב' לקרא אדם ששמו שלום בבית המרחץ עיין מ"ש בזה בשו"ת באר משה ח"א סימן ח'. ועיין שו"ע הרב סס"י פ"ד יש אוסרין לקרות בשמו ויש מתירין כיון שאין מתכוין על ענין השלום אלא להזכרת שמו של אותו אדם ובדברי סופרים הלך אחר המיקל. וידידי הרה"ג ר"ג פלדר שליט"א כתב לי דיש להתיר לתת שלום למי שיושב בגילוי ראש משום דמתכוין בזה לשם ריעות וידידות ולא בא להזכיר ש"ש. ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן קמ"ח בדבר עניית אמן בכה"ג. ועי' שו"ת שער שמעון אחד ח"ב סימן ד' שכתב דלא מתכונים לשם השם ומותר.

אוצר החכמה

ב

בדיקת חמץ בבית כמא

במ"ש בח"א סימן ח' אות ב' שאין לבדוק חמץ בבית הכסא העיר לי ידידי הרה"ג ר' צבי כהן שליט"א מנ"ל דאי"צ לבדוק הרי שמא ילדים קטנים הכניסו לשם חמץ ועליהם לא שיך לומר אין רגילים ומאד יתכן שהילדים באמצע אכילתן יצטרכו להכנס לנקביהם אך שמא יש לבדוק שם רק כשגומר כל בדיקתו ולא באמצע מצוה עכ"ל. ושוב הוסיף במ"ש בענין הכנסת אוכלים בבית אמבטיא דאין השאלה רק בענין הכנסת אוכל אלא גם בענין אם צריך ליטול ידיו כשיוצא מבית אמבטיה יש לדמות זה לזה עכ"ל. ועיין כ"כ בשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן י"א.

ג

לענות אמן קודם נט"י

במ"ש בח"א סימן ט' לענות אמן קודם נטילת ידים. עיין בשו"ת תפארת אדם סימן א' ושו"ת באר משה ח"ד סימן ג' שכתב כמו כן דבעודו שוכב על מטתו שומע ברכה יענה אז אמן. וידידי הרב ג. שוחאט שליט"א כתב לי בזה לשמוע מאחר ע"י הרהור כדבור לפני נט"י נראה דמותר משום דאז א"א להיות הענין דשומע כעונה. דראה בשו"ע הרב סימן ע"ה ס"י ו"ל, ומ"מ אין לו לשמוע ברכה מחבירו ולצאת י"ח כי א"א שומע כעונה כיון שא"א לענות עכ"ל (הו"ד בספר באר יעקב וכה"ח וכ"כ במ"ב) מזה מוכח דכיון שא"א לו לענות אין כאן הענין דשומע כעונה וראה גם בערך ש"י סימן פ"ה אבל ראה בשו"ע הרב יור"ד סימן א' שכתב ו"ל כיון שהוא מתכוין לצאת י"ח בשמיעה זו מפני ששומע כעונה ה"ז כמוציא מפיו ואסור עכ"ל.

ובענין לשמוע ברכה מחבירו שאין ידיו נקיות העירני ידידי הרב ר' שלום דובער לעוין שליט"א, מדוע לא הזכיר מ"ש בשו"ע הרב סימן ע"ה כשהוא ערום וכו' אין

פמ"ג באו"א סי' קס"ז דלאו של תאכלו הוא רק מדרבנן ועי' שדי חמד כללים א' אות שמ"א.

והנה בשו"ע סי' פ"ט כתוב אסור וכו' לא לאכול ולא לשתות ובסימן תרנ"ב בדיני לולב כתוב אסור לאכול קודם שיטלנו ומשמע דלשתות מותר ואולי ג"כ לשתות אסור דשתיה בכלל אכילה, ועי' ספר ברכת אהרן לברכות דף ל"ה מדף הספר מ"ש בזה. וא"כ צ"ע אמאי בהל' תפלה כתוב לשתות. ועי' בס' השיב משה סי' י"ז דכתב דאם מצטער ואינו עושה לתענוג ולא יובל להשיג בנקל לצאת י"ח בנטילת לולב אז המקיל לא הפסיד. אמנם להלכה אסור גם שתיה משא"כ במנחה רק טעימה מותרת וא"כ יתכן דשתיה הוי כטעימה והנה צ"ל דלא יאכל אחר התפלה קודם הנטילה דלפני האכילה בלא"ה הלא א"א, וראיתי בשו"ת ראשי בשמים סי' ע"ד דהשיב דלאכול קודם התפלה בין כך אסור מטעם הלאו ובשאר מצות אסור לעשות סעודה קודם שיעשה המצוה ובלולב אמרינן בהדיא בג' אמנם טעימא בעלמא אין איסור וא"כ הביאור אחרי התפלה קודם הנטילה שלא יאכל וטעימה אי שתיה משמע דמותר. וברמ"א כתב ואם התחיל לאכול יותר מחצי שעה וכו' א"צ להפסיק והקשה הט"ז דהלא צריך להפסיק מטעם תפלה כמבואר בסי' פ"ט והיא קושיה חזקה ועי' בבמורי יעקב אות ט' מה שתירץ וא"כ יצטרך להפסיק מטעם התפלה. ובא"ר תירץ דשאני תפלה דכתיב לא תאכלו. ולכאורה מדמפסיקין לתפלה א"כ שיטול ואולי סובר דיתפלל וימשיך לאכול ואח"כ יטול. ובס' היראה כתב אל תאכל עד לאחר תפלת הערב כדרשו ואותי השלכת ומשמע דסובר דקאי ג"כ התפלת מעריב ועיי"ש במקור היראה אות רפ"ט ובמקור הלכה ח"ב דף ח' כתב דלא מצא בש"ס דזה קאי גם המעריב והוא באמת חידוש גדול ועיי"ש ג"כ בהשמטות. אמנם לפי מ"ש לעיל יתכן היות שבמעריב מתחיל היום וממילא אסור ג"כ אז לאכול קודם שיתפלל.

ולעשות מלאכה לפני התפלה אסור. אבל שאלתי בהיותי בישיבה איך אפשר לסדר המטה בבקר לפני התפלה והרשב"י אז כי יהי' בטול תורה אם יצטרך לחזור אבל כעת ראיתי בפאר הדור ח"ד עמוד רי"ג שהובא מפי הרח"ג ר' דוב יפה שליט"א דמותר לסדר כלי המטה לפני התפלה כי זה שייך לעניני דרך ארץ ואינה מלאכה.

כן יש להרחיב הדברים איך הדין באחד שאיחר להתפלל עד חצות דמתפלל מנחה שתים אם מותר לאכול קודם מנחה. ומדברי העמק הלכה סימן ל"א משמע דמותר ועיין בזה.

סימן סג

להקדים שלום לפני התפלה

ברכות דף י"ד: אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה. תרגמה ר' אבא במשכים לבפתחו', וכתב רש"י: אבל פגעו בדרך שואל'. ובספר בית יעקב להרב מעסקין זצ"ל בסימן י' נסתפק אם דין זה הוא רק בשחרית או ג"כ במנחה ובמעריב. והנה הרמב"ם כתב בפ"י מהל' תפלה הל"ד: וכן לא ישכים לפתח חברו לשאול בשלומו קודם שיתפלל תפלת שחרית' — והרי דעיקר הקפידא היא בשחרית מדלא הזכיר לגמרי מנחה ומעריב. ולדעתי זה דיוק גדול. ובשיטה מקובצת (שנדפס בברכה משולשת) כתב: אמאי לא אוקמי מתני' בתפלה של ערבית? וי"ל דלא אפשר לאוקמה בשל ערבית לפי שאין שאילת שלום בלילה, ע"כ. א"כ משמע דהוא רק בשחרית אבל לא במעריב. ומ"ש שאין שאילת שלום בלילה נראה דכונתו להא דמבואר בברכות דף ד': אסור לאדם שיתן שלום לחברו בלילה שמא שד הוא'. ועי' תוס' מגילה דף ג' ותוס' סנהדרין דף מ"ד. ושם בפסקי תוס' שאין מכירו. ובתוס' גיטין ס"ו דבמכירו בלילה מותר. ועיי"ש בגליון הש"ס דהקשה על לשון מכירו. ועיין מרגליות הים בסנהדרין דף מ"ד אות י"ז. וא"כ הלא משמע דמותר לומר שלום במכירו ובמקדים לחברו בודאי מכירו וצ"ע.

בשיטה הביא עוד פירוש שזה שהתפלל משכים לפתחו לזה שעדיין לא התפלל אז ראוי לשאול לו שלום ובבה"ג איכון המשנה. ולפי"ז מ"ש המ"ב בסי' פ"ט סקל"ז וכ"ש דמי שכבר התפלל מותר להשכים לפתחו של חברו שלא התפלל ליתן לו שלום אע"פ שיצטרך להשיבו לכאורה יש ראיה לדבריו מדברי השיטה מקובצת. ובדברי המאירי ראיתי שטעונים ביאור כיעוין בדבריו. והלבוש בסימן פ"ט ס"ב כתב: שיהא אדם זהיר וזריז להקדים תפלתו אחז"ל מיד כשהגיע זמן התפלה אסור להקדים לפתח חברו ליתן לו שלום', ולפי"ז משמע כדברי הרמב"ם דהאיסור הוא רק בשחרית כי דק בה שייך שיהי' זריז משא"כ מנחה ומעריב אין לו זמן קבוע כמו שחרית, ודו"ק בזה. ובאליהו רבה סי' פ"ט סק"ז כתב וז"ל: כתב פסקי תוס' יש לחוש למעשה לאסור כל אלו גם משהגיע זמן ק"ש או תפלה של ערבית אבל קודם מוסף או מנחה מותר. אבל בפסקי תוס' שלפנינו לא מצאתי דין זה.

וראיתי בפרי מגדים באו"א סי' פ"ט סק"ז שכתב על דברי הא"ר וז"ל: וא"י מהו ולא מצאתיו כעת דמשמע כל שהתפלל פעם אחת ביום שרי להשכים

לפתחו' ע"כ. עכ"פ כפי שכתבנו מוכח מהרמב"ם ומפסקי תוס' דהאיסור הוא רק בשחרית. וידידי הרב עובדיה הדאיה (שליט"א) כתב לי בזה וציין לדברי האורח נאמן בס' פ"ט העיינתי שם וראיתי שכתב דבזמן תפלת ערבית ליכא איסורא, וכן בזמן מנחה משמע דליכא איסורא והבא לא"ר והעיר מה החילוק בין שחרית וערבית דאסור למנחה ומוסף דמותר, ובהגהות מבן המחבר שם חילק משום דבשחרית וערבית יש להם זמן קבוע משא"כ מנחה ומוסף אין להם זמן קבוע עיי"ש. עכ"פ מבואר שבמוסף ומנחה אין איסור והשאלה רק נשארה במעריב כי בשחרית אסור לכו"ע. (ועי' הלכות קטנות ח"ב סי' ד' ושבות יעקב ח"ב סי' כ"ב ובני ציון סק"ה ובישועות יעקב סק"ג ומ"ב סקי"ה אם רק בחברו או ג"כ במי שגדול ממנו בתורה ועיין עינים למשפט ברכות י"ד) והרב הדאיה (שליט"א) הוסיף לי בזה וז"ל: אם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר. ומעולם לא ראינו למי שנזהר בזה בערבית בפרט דכן נראה פשט הג' דרק במשכים לפתחו בבוקר חמיד לא קבל עומ"ש אבל במנחה מוסף וערבית שכבר קיבל עומ"ש בתפלה בבוקר ודאי דאין בזה ענין של מקדים לכבוד חברו לכבוד שמים. ועכ"פ דברי הפסקי תוס' נראה מפני שמכיון שעתה בתפילת ערבית הוא עומד לקבל עליו עומ"ש בק"ש אף שתפילת ערבית הוא רשות אבל ק"ש של ערבית הוא מה"ת משום ובשכבך' א"כ מכיון שהוא עתה עומד לקבל עליו עומ"ש בקריאת ק"ש עתה עליו להקדים כבוד שמים קודם כבוד חברו, וזה ל"ש במנחה ובמוסף שאין שם ק"ש ל"ש בהם מקדים כבוד חברו לכבוד שמים', עכ"ל. ובביאור הגר"א על משלי פרק כ"ז פסוק י"ד מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה יחשב לו' — כתב הוא: כמ"ש רז"ל כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל וכו' וזהו בבוקר קודם התפלה ואומר השכם זמר במשכים לפתחו, כלומר שאינו אסור אלא במשכים לפתחו וזהו בבוקר השכם', ע"כ. וכן שם בבית יעקב בהשמטות ציין לדברי הגר"א. וא"כ מוכח כ"כ מדבריו דהדין דאסור להקדים שלום לפתחו של חברו הוא רק בשחרית בלבד.

סימן סד

להכנס לבית תפלתם

נשאלתי ממורה אחד אם יכול לקחת את הילדים לביקור לבית תפלתם. וכן מאחד שהרחמן לאסיפה שתתקיים בבית תפלתם. וכן במדינה זאת כשהולכים לבחור בכמה מקומות שמים את בית הקלפי לפעמים בבית תפלתם האם מותר להכנס שם. והנה אם שמים את בית הקלפי לא במקום הטומאה אלא באחד מן החדרים יתכן דמותר להכנס שם. אבל אם זה ממש במקום הטומאה נראה דבכל הנ"ל אסור להכנס שם וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות בפ"ק דע"ז במ"ד ח"ל בית עבודת כוכבים עצמו אסור לנו כמעט לראותו וכ"ש ליכנס בו. וכן ביור"ד סימן קנ"ז ס"ג מבואר דרק משום פיקוח נפש מותר ליכנס שם אבל בלאו הכי לא. וא"כ יש ליזהר שלא להכנס לבית תפלתם למטרת בחירות. וידידי הרב עובדיה הראיה (שליט"א) כתב לי בזה הדבר ברור שאסור כי ה"ז בבחינת פתח לא תקרב כי שם שורה הטומאה והסט"א. והנכנס שם נדבקת בו הסט"א וקשה אח"כ להפרידה ועיין במגיד משרים שפעם נכנס מרן עם חבריו למקום כזה והוכיחו המגיד ע"ז שנכשל בזה ע"כ. וידידי הרב נתן צבי פרידמן שליט"א כתב לי בזה ועיין בשו"ת פרי השדה חלק ב' סימן ד' שהתמרמר מאוד על מי שהורה להתיר במקום שאין פיקוח נפש ולא משום איבה ואין הוראתו בקדושה וצריך כפרה וסליחה אוי לדור שכך עלתה בימיו עיי"ש בדבריו עכ"ל. וא"כ בודאי אסור להכנס לשם. ועיין בדרכי תשובה סימן קנ"ז סקס"ו שכתב שם בשם ספר תוספות ירושלים דרק במקום סכנה מותר להכנס לשם אבל לא אם מתיירא מפני הלסטים או מפני רוח רעה. וכן נשאלתי מפועל אם יכול להכנס ולתקן דבר בבית תפלתם, ונראה לי דכל מה שכתבנו בתשובה אחרת הוא רק בהתחלת הבניה לפני שהם השתמשו שם וכמו שהביא בדרכי תשובה סימן קמ"ג סק"ה וסק"ו לסדר הרצפה וכדומה מותר אבל שאני הכא דכבר השתמשו שם ואם כן חל על המקום טומאה ואז אסור להכנס לגמרי וכמו שכתבנו ואם כן אין פועל יכול להכנס ולגשות שם מלאכתו. עוד נראה לפי מה שמבואר ביור"ד סימן קמ"ב סט"ו דאסור לשמוע כלי שיר של אלילים או להסתכל בבני אלילים כיון שנהנה בראיה וא"כ אם יכנס אז יהנה וא"כ אסור להכנס. ומשום האי טעמא אמרתי לאחד שרצה להכנס לבית תפלתם לחתונה של שכינו הגוי שהזמן שאסור להכנס משום שיהנה מכלי השיר ומהנוי. ודיוק גדול נ"ל מדברי המחבר שכתב דאסור להסתכל מפני שנהנה בראיה. וקשה הלא הרץ מההבאה יש לאו של אל תפנו אל האלילים והיא הערה גדולה, והעיר כבר בזה בשו"ת נזר הקודש יור"ד סימן י"ח וכתב ואפשר שכונת המחבר באופן שמסתכל רק על הנוי ואין דעתו ומחשבתו על עצם ע"ז ורק התכון על הנוי ונהנה מזה כטבע האדם שנהנה

אות ג' דכתב באופן הנ"ל דכיבוס שרי מיד בליל מוצאי ט"ב משא"כ סיפור ורחיצה אין שרי אלא מיום ו' בבקר דאז רק הוי לכבוד שבת וצ"ע עכ"ל. וידידי הגר"ש ציגלהיים שליט"א הראני במוריה תשרי תש"ל מ"ש ידידי הגר"י נובירט שליט"א דבאופן זה דת"ב שחל להיות ביום ה' יש להתיר לכבס ולהסתפר תיכף בלילה עי"ש. וא"כ מתיר ג"כ להסתפר ועיין מ"ש באות ה' .

כה

אמירת לילה טוב בט"ב

איך הדין אם בליל ט"ב מותר לומר לילה טוב. והנה במ"ב סימן תקנ"ד סקמ"א כתב על הדין דאין שאילת שלום דלומר צפרא טבא ג"כ אסור לומר. ולפי"ז ג"כ אסור לומר לילה טוב. אבל ידידי ר' שמעון ציגלהיים שליט"א הראה לי בספר לקט יושר עמוד ק"י דכתב מה שאמר אחד לחבירו בליל ט"ב גוטא נאכט אין זה שאילת שלום אבל מ"מ הוא לא אמר עכ"ל וצ"ע לפי"ז. ואולי הוא לשיטתו דכתב שם היכא שאסור לשאול שלום היינו דוקא בלשון שלום עליכם אבל טוב שבת, טוב יום טוב, אינו בכלל ש"ש עכ"ל וא"כ לילה טוב מותר ועיין בזה.

סימן קנו

בלבשה כובע חדש בתשעת הימים

נשאלתי מאשה שהלכה לחנות וראתה במחיר זול כובע אחרי ר"ח אב. ולבשה בחנות ולא הורידה, והלכה כך הביתה אם יכולה להמשיך בט' הימים ללבוש את הכובע. ומסתבר דלא. וידידי הרה"ג ר"א ראטער שליט"א השיב לי בזה עיין מ"ב סימן תקנ"א סקמ"ד דמה"ט נהגו איסור בבגדי שבת ללבשן דאע"ג שלבשן כבר כמה שבתות עדיין גיהוצן ניכר והוי כחדשים ע"כ. וזהו הכלל בכל בגד שעדיין גיהוצו ניכר דינו כחדש ואסור ללבוש ולא איכפת לי במה שלבשו כבר כמה פעמים עכ"ל.

ולפי"ז עניתי לאחד ששאל שיש לו חליפה של שבת ורוצה לעשותה לימות החול אם אפשר בט' הימים ולהג"ל משמע דלא. דרק באין לו בגד אחר מותר וביש לו אסור.

סימן קנז

שאלה: היות שזה איזה שנים שנתייסד חברותא שבכל שנה נוסעים למקומות הקדושים שנמצאים בעיר פולין ועוד. ונמצא כבר איזה פעמים שבשבת חזון היה בעיר קראקא ויש שם הביהמ"ד של הרמ"א ז"ל, וצריך עיון אם מותר להתפלל אז שם בבגדי שבת ודו"ק.

תשובה: מקורו לדין זה מבואר בדברי הרמ"א (בא"ח סימן תקנ"א סעיף א') שכתב אפילו בשבת של חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת כי אם הכתונת לבד, (בשם מרדכי וכו'), ע"כ. וז"ל המרדכי בתחלת מועד קטן, וכן בשבת של חזון ישעי' אין מחליפין כליהם אלא הכתונת בלבד ופי' הכתונת הוא מעיל ולא חלוק וכן די' ר' דוד קמחי ומה שכתב כתונת המעיל עמים קורא שניהם כאחד ע"כ. וז"ל הג"ה אשרי (סוף מס' תענית) בשם א"ז וכן שבת של חזון אין מחליפין כלים רק הכתונת בלבד, ועיין במג"א שאילו הטלית של שבת אין מחליין, ולהלן (בס"ק כ') כתב הטעם שמה"ט נהגו איסור בבגדי שבת דאע"פ שלבשן כמה שבתות עדיין גיהוצם ניכר ע"כ.

אמנם הב"י (בסימן תקנ"ב) מביא בשם הג"מ חדשות שנהגו לשנות קצת בגדי שבת בשבת זו, ואין מחליפין כל בגדיהם שבת זו, כבשאר שבתות להראות קצת סימני אבילות עכ"ל. וכיוצא בזה כתוב במרדכי במר"ק, ולא נהגו כדן עכ"ל הב"י. אלמא שהב"י חולק על דין זה וסבר שמחליפין כל בגדיהם גם בשבת זו. ועל דברי הב"י ולא נהגו כן, כתב השייכה"ג (באות ה') נ"ב כתוב בדרשות מהרי"ל בשם מהרא"ק ז"ל אין מחליפין כל בגדיהם כשאר שבתות להראות קצת סימני אבלות אבל בשם המהרי"ל כתב שלא שינה שום דבר בשבת של חזון גם טלית המיוחד לשבת לא לבש ונתעטף בו כי אם של חול ע"כ.

והש"ת (אות ד') הכתונת עבה"ט ועיין במג"א שאילו הטלית של שבת אין מחליפין ועיין מ"ש בסידור עמודי שמים בשם אביו הגאון ובתשובת חדשות להרדב"ז, ובמדינתינו נהגו כשו"ע ואין לשנות, ומנעלים ופזמקאות של שבת אם אינם חדשות מותר ועיין פ"מ עכ"ל. ולצורך הענין אעתיק הלשון של הרדב"ז והוא (בח"א סימן תרצ"ג) אחר מביא המקורות שסברו שאסור להחליף הבגדים כתב בזה"ל, וכל גלילות ישראל אשר שמענו לא מנהג זה ויפה עשו לפי שאני סובר שהוא נגד הדין וכו' ובשבת זה לובש בגדי החול ופרהסיא נמצא נוהג אבילות בשבת ונמצא מחמיר בשבת זו יותר מאבילות חדשה, וכתב אנחנו לא נחוש למנהג זה לפי שהוא כנגד כבוד השבת ועושה מהקדש חול וכו' עכ"ל.

ומצאתי טעם להיתר שלובשים בגדי שבת בשבת חזון, באשל אברהם (בהג"ה מ"ש באו"ח סימן תקנ"א) אסור ללבוש בגדי שבת ק' בשבת חזון, פשיטא שאין הכוונה רק בגדים המיוחדים לשבת"ק, משא"כ בגדי חוה"מ ור"ח כמו הכובע שנוהגים ללבוש בשבת"ק שלובשים גם כן בחוה"מ ובפורים, וכן שאר בגדים

עם כלי נשקו ולהיות חזק כנמר וכארי, ואז יוכל לקיים דברי הש"ע בלי שונאים, כי הנמר יבריחו, וכך הם הצדיקים שהם חזקים בדעתם ולוחמים ואין היצר הרע שולט בהם. ויהי רצון שזה יכנס בלב כל יהודי להיות כנמר, ובפרט בימים קשים אלו, שבשנה הזאת הלכו הרבה ראשי ישיבות וגדולי רבותינו לעולם הצחי, ואין מי שיקח מקומם רח"ל סימן מהשמים שעליו לחזור בתשובה ולעשות חיל בתורה ולהקים גדולים כמו הגדולים שהלכו. ויהי רצון שיבולע המות לנצח, ונהיה חזקים כארי, ונקים גדולי תורה ביסוד עוד כוללים של תורה עד שנוכל לגדל דור של גדולים ומנהיגים שיוכלו להנהיג אותנו כמו הדור שהלך לעולם הבא, ובזכות זה יבוא משיח צדקנו, בב"א.

אוצר החכמה

סימן ב

לתת מתנה קודם התפלה

כבוד הנכבד ר' יונה כהן נ"י, בדבר שאלתך אם מותר לתת מתנה קודם התפלה. חפשתי ומצאתי בספר שערי שלום (שניטצלער) על הקיצור שולחן ערוך סימן ח' אות ל"ב שכתב: עיין בכף החיים (סי' פ"ט סק"כ) דה"ה דאסור לשלוח דורון לחברו קודם תפלת שחרית דזהו בכלל שאילת שלום, עכ"ל. ועיינתי בכה"ח וראיתי שהביאו מספר יפ"ל, עכ"פ נלמד שלא יתן מתנה קודם התפלה. וז"ל היפה ללב בסימן פ"ט סק"ד: ומדברי המג"א בסי' תקנ"ד סקכ"א נראה דאסור ג"כ לתת דורון לחברו קודם תפלת שחרית, דזהו בכלל שאילת שלום. ומ"ש כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים קודם שיתפלל הוא אפילו בדבור, וכדכ' בס' חסידים סי' קנ"ח שלא תדבר עם אדם קודם שתעמוד בתפלה, ועיין בס' מו"ב אות ס"ג, עכ"ל. ועי"ש במחצית השקל מה שהעיר על המג"א ועיין בזה.

ולהקדים שלום לפני התפלה, עיין מה שכתבנו בח"א סימן ס"ג. ועיין תשובות הגאונים שערי תשובה ר"ד שמ"ט, נחלת בנימין סימן ל"ו, ויצבור יוסף סימן נ' אות ח', ולומר צפרא טבא. עיין בשלמת חיים ח"ד סי' ו' (י"ג) י"א (א), ואם הביאו לקבוצת אנשים קפה אם רשאים לומר זה לזה בכבוד, עיין בספר ויען אברהם סי' י"א. ועיין קצות השולחן סימן פ"ט אות א', ובבדי השולחן אות ו', וז"ל: ויש להסתפק אם מותר קודם התפלה שרפים מתוקים או לגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול דלא שייך בזה גאוה, וצ"ע. ועיין תורת חיים (סופר) סי' פ"ט אות ו', ושבות יעקב ח"ב סימן כ"ב דלחברו לא יתן שלום ולרבו או אדונו שדי, ועיין הלכות קטנות ח"ב סימן ד'.

סימן ג

ללבוש נעל ימין קודם

כבר כתבנו בח"א ובח"ב מענין זה. אבל ראיתי כעת במבשר שלום עמוד כ"ד שכתב, וז"ל: נסתפקתי היות שלפעמים יש מנעלים שנתחברו ע"י מהדק (קפיץ) האם גם בזה יקדים הקשירה בשמאל, שלפי המדרש משמע אפשר דזקא רצועות שהן בכלל חוט או שרוך, וצ"ע. ובשערי שלום כתב שם מזה דנתי בבתי ידים שקורין (העגטשוכעס) ויש להם קשירה דאין להקפיד בזה רק בנעל משום שרוך נעל ולא בבתי ידים וכו'.

והתרת הקשר של שרוך נעלים של ימין קודם או שמאל, עיין אז נדברו ח"ה סימן כ"ז דשל שמאל יתיר קודם.

סימן ד

ללבוש נעל ימין קודם

ראיתי חידוש דין בספר נחלת אליהו (דושניצר פתח תקוה) שכתב בעמוד כ"ז בח"א בחידושי דינים, וז"ל: בהא דאסור לחלוץ מנעל רגל של ימין (אור"ח סימן ב' ס"ה) נראה פשוט דאם חולץ מנעל של ימין של חול ומחליף ולובש תיכף מנעל של ימין ואח"כ עושה כן בשל שמאל שחולץ מנעל של שמאל של חול ולובש מנעל של שבת של שמאל שאין בזה איסור במה שפשט מנעל של ימין קודם לשמאל, דאין הקפידא בזה לחלוק כבוד להמנעל רק שיתן כבוד להרגל של ימין שלא תהי' יחף קודם לשל שמאל, וא"כ כיון דתיכף לבש מנעל של ימין חדש והי' לבוש רגל של ימין קודם שעסק ברגל של שמאל אין בזה בזיון לרגל של ימין ומותר לעשות כן לכתחילה, עכ"ל. ועיין מגן גבורים בשלטי הגבורים סימן ב' סעיף קטן ב'.

סימן ה

קיפול השרוול באיזה יד יתחיל

מה שכתבנו בח"ב סימן ג' באיזה יד יתחיל לקפל השרוול, כתב לי ידידי הרב חנוך העניך קרלנשטיין שליט"א, דשאל להרה"ג ר"ש ואזנר שליט"א, וענה לו דיכול להתחיל באיזה יד שירצה כיון דלא הוי כלבישה ולא כפשיטה, עכ"ד.

אני נוטלה שאני בכור וכו' עי"ש ומשמע מזה שהראשונה כן נשאה להבל עי"ש, ואמאי היו צריכים להתקוטט היו נותנים אותה לאביהם לפי הנ"ל, אך בחי' לסוטה רשמתי שי"א שמלשון הגמ' ביבמות ס"ב ע"ב דרש"י בטעמא דר"נ אליבא דב"ש דבעי ב' זכרים וכו' נקבות דכתיב את אחיו את הבל הבל ואחותו קין ואחותו עי"ש דלא היתה תאומה יתירא, ואכ"מ בזה, וא"כ יקשה מאברהם שמתה שרה למה לא נשא את בתו שמותרת לו ולפי מאי דאמרי' שמתה הבת ניחא, ועי' בתוס' נזיר כ"ג א' בלוט ובנותיו דהוא שנתכוון לעבירה ופרשעים יכשלו בם שכתבו והיינו כמ"ד (סנהדרין נ"ח) עכו"ם אסור בבתו ואפי' למ"ד מותר ככר פירשו האומות מעצמן מעריות ע"כ. וקצ"ע דלא תי' התוס' כן גבי יצחק שלא נשא אחותו, ועוד הרי לוט ובנותו חשבו שכל העולם חרב וכמו שאמרו ואיש אין בארץ לבאו עלינו וכו' ואמאי הי' אסור וצ"ל דעיקר הפשיעה ממה שבא על שתיהן דאפי' למ"ד מותר לא שתים ביחד דזה ככר בגדר תועבה ואכ"מ, ובאמת י"ל דלא אברהם רצה לישא את בתו ולא יצחק את אחותו כיון דעתידה תורה לאסור אע"פ שעכשיו מותר מ"מ כן דאפשר להם באחרות יותר ניחא ושאני יעקב שנשא ב' אחיות ר"א שגם בלהה וזלפה היא בנות לבן עי' כבעה"ת שם ובמפרשים, לא הי' אפשר באחרות וכך גזרה חכמתו יתברך ואעפ"כ חשבה יעקב לאיזה חסרון כדאיתא בפסחים קי"ט ב' עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק וכו' אומר לו ליעקב טול וברך אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאסור עלי עי"ש"ה ואע"פ שגם אברהם ויצחק לא ברכו בגלל סיבה אחרת מה שלא יכלו למנוע אבל מסיבה זו שזה נשא את בתו או שזה נשא את אחותו שעתידה תורה לאסור יכלו למנוע לכן נמנעו (ודוד שבירך ואמר לי נאה לברך משום דאמרי' בשבת נ"ה דכל האומר דוד חטא אינו אלא טועה עי"ש ובע"ז ג' שהי' כדי להורות תשובה ליחיד עי"ש), ועי' ברמב"ן בפ' חיי שרה עה"פ ואברהם זקן דלר"מ שלא היתה לו בת זו היא הברכה כי לא הי' יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים ואם ישלחנה לארצו ג"כ תעבוד שם ע"ז כמותם כי האשה ברשות בעלה ואברהם לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חו"ל ואף כי יעבוד ע"ז עי"ש ומשמע מהרמב"ן שהיתה בתו משרה, (ועי"ש עוד מש"כ לפרש כל ענין זה מכוונתם הפשוטה) ולכן אולי ניחא גם מה שמתה הבת במקום שתצא לת"ר ולפוקה ולמכשול וכעין מעשה בתענית כ"ד ע"א בר"י דמן יקרת דהרית לי ברתא בעלת יופי יומא חד חזיא להווא גברא דהוה כריא בהוצאה (שהוא מפריד בין עצי הגדר של הבית) וקא חזי לה (מסתכל בה ביופיה) א"ל מאי האי א"ל אם ללוקחה לא זכיתי, לראותה לא אזכה? א"ל (אביה ר"י דמן יוקרת) לבתי שובי לעפריך ואל יכשלו בין בני אדם עי"ש, צדקות נוראה למעלה מהשגתינו (ולא יקשה הגר"מ פיינשטיין: ולמה יענש בעונש כזה היותר גדול?), וה' שנותינו יאריך וליו"ח בכט"ס ולע"ע אסתפק בזה ואי"ה כשנשמע מכ' נכתוב עוד בעה"י.

כ"ד ידידו ומוקירו.

ישעי' אפשטיין

עכ"ל שליט"א.

סימן תב.

להשתמש באשה

הנני מעתיק פה דברי ידידי הרב יוסף מוגרבי שליט"א וז"ל:

בס"ד, יום רביעי י"ד תמוז תנש"א שנת „באברתו יסך לך" לפ"ק, פעיה"ק טבריא תובב"א.

נשאלתי מכמה אברכים מיראי ה' וחושבי שמו מה הם הגדרים והאופנים שבהם מותר לדבר עם אשה, והאם בגיסותיו דודותיו יש יותר להקל מפני דרכי שלום וכדו', ואמרתי לכתוב בזה בביאור נרחב כמסת הפנאי והיה ה' עמי עזרי ומגיני, כעת בהחלי.

תשובה: בגמרא מסכת קידושין (ע.) אמר שמואל אין משתמשים באשה כלל בין גדולה בין קטנה, נשדר ליה מר שלמא לא א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה אפשר ע"י שליח א"ל הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה ע"י בעלה, אמר ליה אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל וכו' ע"כ. ופרש"י (שם): אין שואלין בשלום אשה שמא מתוך שאילת שלום יהיו זה עם זה ע"י שלוחם ויבוא לידי חיבה, אין שואלין בשלום אשה כלל שמרגיל לידה ודעתיה אצלו, עכ"ל, והקשו התוספות (שם ד"ה אין שואלין) דהרי מצאנו ששאלו המלאכים איה שרה אשתך והרי אסור לשאול בשלום האשה אפילו ע"י בעלה, ותירצו דמה שאסור הוא לשלוח לה שלום דזה גם ע"י בעלה אסור, אך כאן ששאלו בשלומה אין איסור ע"י בעלה, והתוספות במסכת בבא מציעא (פז. ד"ה על ידי בעלה) כתבו דמה שהתיר הוא לשאול איה פלונית אך לשאול בשלומה אסור, וכן כתב הרא"ש בקידושין (פרק ד' סי' ד') דבאמת לימדה תורה דרך ארץ לשאול בשלום אכסניא שלו כמעשה המלאכים לאברהם, אבל דרישת שלום וכדו' אסור, ומדברי הגמרא והראשונים מתבאר דאסור לשאול בשלום אשה אף ע"י בעלה אך אם מגיע להתארח מותר לשאול בשלום האשה ונהוגה וכדו', אך לשאול בשלומה או לדבר עמה יש לאסור משם שמרגיל

עצמו אליה ויכולים לבא לידי חיבה, וכן מצינו במשנה באבות (פרק א' משנה ה'): אל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו מכאן אמרו חכמים כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גהינם. ובמסכת נדה (כ"ו) אמרו כל הרגיל בשיחה עם אשה סופו בא לידי ניאוף, וכן מצאנו במסכת עירובין (נג:) רבי יוסי הגלילה הוא קא אזיל באורחא אשכחה לברוריה אמר לה באיזו דרך נלך ללוד אמרה ליה גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה, הי' לך לומר באיזה ללוד, ע"כ. וא"כ יוצא דיש איסור גמור להרבות בשיחה עם האשה ואף אם צריך ידבר בקצרה דכך לכאורה רבי יוסי הגלילי דיבר לצורך, אך גם לצורך ידבר דווקא בדברים הצריכים לו ולא יוסיף. וע"ע בספר המקנה בחידושיו קדושין (פרק רביעי דף כה.) והרמב"ם (פרק כ"א מהל' איסורי ביאה הל' ה') כתב: ואין שואלין בשלום אשה כלל ואפי' ע"י שליח, וכן היא גירסת הרי"ף בקידושין (ע:), וכן נפסק להלכה ולמעשה בשלחן ערוך אבן העזר (סי' כ"א סע' ו') בזה"ל: אין שואלין בשלום אשה כלל אפי' ע"י שליח ואפי' ע"י בעלה אסור לשלוח לה שלומים אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה".

ועתה לאחר נגלות אור יקרות דברי רוב הראשונים המאירים כספירים בחומרת עוון השיחה עם הנשים דבקושי התירו לומר שלום ואף בדיבור לצורך הצריכו לקצר עד מאוד, על מה סמכו רוב העולם ומהם אברכים ובני תורה להקל בדבר זה שהעידו חכמים שסופו לבוא לידי ניאוף ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גהינם. אלא דוודאי הדבר דהיצר משיא את האדם בכל מיני דרכים ואופנים כי אין איסור בדבר וכל דיבור הוא לצורך, אך בעוונות הרבים חמור הדבר עד מאוד, וכדברי המאירי בקידושין (ע.) ד"ה ואשת איש דבכל זה נאמר ויראת מאלקיך אני ה' וידוע הדבר כי רבים מחירים לעצמם בטענה שאין הדבר גורם להם הרהורים והנאה וכדי' ולכן על זה נאמר ויראת מאלהיך אני ה' הבחן כליות ולב ויודע האמת, ובפרושו לאבות (פרק א' סי' ה') כתב בזה"ל: אבל הזהיר על הדיבור שאין בו צורך בדברי שלום ודברי הבאי כסיפור המאורעות וכיוצא באלו, ועיקר הטעם דכל שמדבר לצורך אין יצה"ר שולט בו דטורד בדרכו, וכן מצינו למהרש"א בקידושין (ע:) ובבא מציעא (צז.) שהקשה שהרי מצינו שדיבר משה לבנות צלפחד ודיבר א' לצרפית ואלישע לשתמית ועלי לחנה והרי אמרו דאסור לשאול בשלום אשה ואסור להרבות בשיחה וכדי' ותירץ דכל דיבור שהוא מותר א"כ שאלת שלום אסור, ועיקר הטעם משום ששואל בשלומה גורם לקירבה ומתוך שלום מגיע לדברים אחרים, אך לדבר לצורך יש להקל ובלבד שגם בה ישתדל לקצר כמה שאפשר, וכן ראיתי עתה למהרש"ל בספר ים של שלמה על קידושין (פרק ד' סי' כ"ה) שהק' דאין להקל בדיבור עם נשים ובשאר דברים אלא למי שבטוח שלא יחטא והוא חסיד גדול המכיר ביצרו, אך לא כל אחד גובר על יצרו וכו', וא"כ מי מאתנו יכול להעיד על עצמו כי נקי הוא מהרהורים ומה גם כי על זה נאמר ויראת מאלהיך אני ה', וא"כ על כן אני אומר כי בדבר זה יש בדורינו היתר גדול שלא ידעתי ומצאתי מהיכן לקחוהו ודבר זה חמור הוא עד מאוד שגורם לו זאת, וכמ"ש בשו"ת באר שבע (סי' כ"א) ומי אשר דובר אמת בלבבו ומוח בראשו שלא יודה למציאות מרה זו שדבר זה גורם לפריצות, ועל אחת כמה וכמה יש לחוש לדברי הפוסקים שהזכרו בבית יוסף אורח חיים (סי' ע"ה) שקול באשה ערוה הוא גם בדברים וכמו שהביאו בעין יעקב ובענף יוסף (בספר עין יעקב בקידושין ע:) ובעיון יעקב הביא ראיה מהגמרא בכתובות (טז) שדרך הנשים היה להשיב שלום בנגינה, ואף אם לא פוסקים כדעה זו דקול באשה ערוה הוא דוקא בקריאת שמע ובקול זמר, מ"מ יש לחוש מדברי הרב שאסרו לדבר עם האשה שלא לצורך ומכ"ש שאלת שלום שגורמת לעניינים אחרים ולקירוב הדעת. וכן מצינו בתורה (פרשת אמור ספר ויקרא פרק כ"ד פסוק י"א) גבי שלומית בת דברי למטה דן ופרש"י שם שלומית דהות פטפטה שלום עלך שלום עלך בת דברי עליך מפטפטת בדברים ושואלת בשלום הכל, בת דברי דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קילקלה, עכ"ל. ואם כן מי אשר כל אלה ולא יחדל ממעשיו הרעים, והרי רק משום שחטאה בדיבור עם השאר ואמרה שלום לכל אחד קלקלה ופירסמה התורה חטאה למען נלמד וניזהר מדברים המתעבים והמשוקצים לפני השי"ת, ובאמת שכואב הלב בראותינו אנשים חשובים המקילים בדבר זה מחוסר שימת לב ואף אם תוכיחם לא ישמעו לך משום דהא נמצאים כבר בתוך הטומאה ובתוך העבירה עצמה וקשה להם לפרוש מהדבר כפורש מן החיים ורחמנא ליצלן, והדברים פעמים רבות באים מחמת חסרון ידיעה בחומרת הענן, ואם דורות שעברו אסרו בזה ואף שהיו אבותינו ואמותינו בצניעות גדולה בכל זאת אסרו, א"כ מה נענה אנן יתמי דיתמי דבדורינו הדבר נפרץ מאוד והנשים דברניות הם ואם תפתח בשיחה אף לצורך ימשכו אותך הן לשיחה, ומכ"ש שיושבים בחבורות וכנופיות דבר פשוט שהיצר מרקד ביניהם, ואם יושבים לדבר בצוותא אחי להם מיום הדין ואוי להם מיום התוכחה, שפעמים רבות מביא אח"כ לידי הרהורים רעים ומביאים לעצמם קישוי לדעת ואולי מגיעים להוצאת זרע לבטלה שחייבים עליה מיתה ובעון קישוי לדעת גוזרים עליו נידוי ואין תפילותיו מתקבלת

וכמובא בגמרא מסכת נדה (יג.) א"כ ילפת השומע בשמעו דברים אלה הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו, וכבר האריך בזה בספר יעלזו חסידים (מהדורת תשמ"ט, עמ' פ"ח) דאסור להרבות בדברים בטלים אף בעמדו בין אנשים וכ"ש לידי נשים ולקמן (עמ' קכ"ח) הביא מעשה נורא באחד שהלך במדבר והיה מוליך עגלים במקום בהמה וכשמתעיף יורד אחר במקומו וכך עושים יום ולילה וכשניגש אותו אדם לראות הדבר המוזר ראה והזכיר שכמה מהאנשים כבר מתו ושואלים לפרש הדבר, והשיבוהו דנעשו כך משום שבעולם הזה נהגו לשחוק עם נשים ובתולות ולכן נענשים הם כך לקיים הכתוב "הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה" והכתוב "הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה" והמלאכים מכים בהם לקיים הכתוב "וירדו כם ישרים לבקר וכו' נמשל כבהמות נדמו" ע"כ.

ואנכי הרואה לב"ח באבן העזר (סי' כ"א) שהתיר לשלוח דברי שלומים ע"י שליח לדעת איך היא מרגישה וכן במכתב רשאי לכתוב לחבירו ושלום רעיתו וכדו', וכבר השיג עליו החלקת מחוקק (שם סק"ז) דהוא מפורש נגד הגמרא ואיך השווה הב"ח אחרים לבעלה, ולכן כתבו שם החלקת מחוקק דאם רוצה לשאול לבעלה מותר אך ע"י שליח יש לאסור מחשש שמא ילך ויספר לה שפלוני שאל לשלומה, ויבא לידי חיבה. וכן כתבו הבית שמואל (שם סקי"ג) והבאר היטב (שם סקי"א) והטורי זהב (סק"א) אך לסיים באיגרת מוסר דרישת שלום לרעיתו ולשאול בשלומה מותר, ומדברי הפוסקים יש ללמוד קל וחמר דאם במכתב יש לדון כ"ש בדיבור דבזה לא דנו ובזה לא הוא דכל בר דעת יבין וישכיל כי דבר זה חומר ואסור ובפרט שישבים בכנופיות או מתארחים באיזה מקום ומדברים בחופשית נשים עם גברים דבזה עושים עבירה במקום מצוה שמכניסים אורחים לביתם אך מדברים עמו על דא ועל הא ובזה עבירה גוררת על המצוה, ובפרט שיושבת האשה עמם בשולחן ומחגת השחיה וכדו' שבזה יש חיבה כדברי הרמב"ם (פרק כ"א מאיסורי ביאה הל' ה') ואף שמזיגת הכוס שם היא ביין דוקא, מ"מ הדבר שייך גם בשאר מקום אמרו חז"ל במסכת כלה, כל הלוקח כוס מהכלה אין לו חלק ונחלה, והלום ראיתי בספר זהרי חמה (עמ' פ"ו) שהביא ספר הולך תמים (מאמר ניבול פה) וזו לשונו: וחם ליבי בקרבי על דבר מנהג הרע אשר התחילו העם להביא שאם נכנס אצל עמיתו מרציא לו שכר ומיני מתיקה ומסיים הכיבוד שנותן לו ע"י אשתו ולא ידעו תועי רוח שמהכיבוד יבוא לידי מעשה כמי שאמרו חז"ל במסכת כלה כי אפי' מיד הכלה אסור ליקח הכוס ואין לו חלק ונחלה בעוה"ב ונפשו אומללה, כמו שאמרו שם, וכ"ש באשת איש אפי' לפני בעלה ואוי לאזנים שכך שומעות כי בדבר הזה חוטאים ומחטיאים נעים ונדים עכ"ל ועל אחת כמה וכמה יש להזהר שלא ישבו הנשים עם הגברים ויצחקו בקול רעש גדול, ואף אם יש הכרח לשבת יחד כגון בסעודת שבת, חג וכדו' או שמתארחים לסעודה אצל חברים ישבו באותו שולחן אך ימנעו כלל מדיבורים שאינם לצורך אף בעל הבית ידאג כי הוא ימזוג ויגש לגברים ואשתו לנשים כדי שלא יגיעו חלילה לידי חיבה וע"ע בבן יהוידע בחידושיו לגיטין (ע.), וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספר כף החיים (סי' ד' וסע' ו') בזה"ל יזהר האדם לבל יניח לאשתו ובנותיו וכלותיו לצחק עם נערים קטנים ולעשות עמהם געגועים כשיהיו מבני שמונה שנים ומעלה עכ"ל. ומדבריו נראה דאם אסר בקטנים ובפניות וכדו' על אחת כמה וכמה יש לאסור בנשים וגברים נשואים דבזה גורמים להרהורים רבים, וכמו ששמענו ממגידי אמת ואין אפוטרופוס לעריות כי עון זה עונשו רע ומר, ואין להקל אלא לדיבור לצורך גמור ובקיצור ככל האפשר והיה הקצר אמין. וביותר יש להזהיר לנשים שיזהרו לבל יחטיאו הגברים כי כל כבודן בנות מלך פנימה וכדברי הגמרא במסכת בבא מציעא (פז.) שרה צנועה היתה שנאמר הנה שרה באהליך ואיך יוצאות יהיו צנועות ולא יביטו אלא לקרקע ולא יהיו דברניות ופטפטניות ודורשות בשלום הכל דבזה תתגלה ברשתן כשלומית בת דברי, ומה גם כי יחרב שלום בית כי במה שמצאה בשכן לא תמצא בבעלה ובכל אחד יתרונות וחסרונות וכמה בתים נחרבו בגלל דברים כעין אלו ואף גם זאת כי רבים נכשלו בעבירות חמורות בגלל דבר זה אע"פ שגם תלמידי חכמים כי בעוון זה לא משתלטים על היצר והעיקר למנוע זאת מעיקרא ולא לעשות זאת אלא לצורך שבזה חזקה שלא יחטא משום דטרוד בדרכו וכדברי המאירי בקידושין (ע.) עי"ש ואכמ"ל. וע"ע בספר שדי חמד חלק ד' (מע' מ' כלל כ' דף קיז.) והאריך והרחיב בעניני הרהור, וכתב דכל דיבור עם אישה יש לו הנאה ממנו עתיד ליתן עליו את הדין עכת"ד, וע"ע בשו"ת שלמת חיים (סי' תמ"ב) ודו"ק. וראיתי מזמן רב לראשון לציון הגאון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל בשו"ת משפט עוזיאל (חחו"מ סי' ו') שכתב דלא אמרו אל תרבה שיחה עם האשה אלא בדיבור שאינו לצורך אך בדיבור לצורך מותר, וכן בדיבור עם פקידה בבנק או במכולת וכדו' יש להקל משם שהוא לצורך ושכ"כ בשו"ת אז נדברו חלק י"ב (סי' נ"ו) ועי' בקיצור שלחן ערוך (סי' קנ"ב סע' ט') ובחכמת אדם (כלל קכ"ה ה') ובשו"ת שמש ומגן (חאהע"ז סי' י"ח) וכן מותר לומר בקר טוב ושלום בכובד ראש וברפיון, ולומר מזל טוב וכדו' מותר וכמ"ש בשו"ת בצל החכמה חלק ה' (סי' מ"ח) ובשו"ת מנחת יצחק חלק ח' (סי'

קכ"ו) ובשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סי' ר"ז אות י"ז) ובשו"ת באר משה חלק ד' (סי' ז') ובשו"ת דברי חכמים (עמ' רנ"ח) ועי"ע בשו"ת מהר"ם שיק (חאהע"ז סי' נ"ג). וסמוך לחתימה ראיתי בספר מקור חיים השלם ח"ה (סי' רל"ה סע' ז') שהתיר בשלום אשה שחלתה וציין למקור הט"ז, והוא ממה שהבאנו לעיל דברי הט"ז באבן העזר (סי' כ"א) שהתיר לשאול ע"י בעלה מה שלומה, אך לשאלה עצמה מאן דכר שמיה ולכן אין להקל בזה, ואף מש"כ בספר מקור חיים כוודאי חיבה הוא ואין להקל בזה להלכה, וע"ע בשו"ת משנה הלכות חלק ט' (סי' קפ"ו) וחלק י' (סי' רי"ח) ורק לצורך או משום איבה אפשר להקל באמירת שלום וכדו' וכמ"ש בשו"ת אמרי חנן הלוי (סי' נ"א) וכן ראיתי שהארין והחזיב בדינים אלו ידידי הרה"ג אהרן זכאי בספר טהרת משפחה (סי' כ"א) והניף ידו בשנית בספר שלום בית (סי' ע') וע"ע בגמ' סוכה (נא.) בתחילה תקנו חז"ל נשים בפנים גברים בחוץ, וראה בספר שער שמעון אחד (ח"ה סי' ד'), ובספר שלום באהלך חלק א' (ע' ל') ושם (ע' ל"ד) הביא דאין להקל לשבת יחד אלא היא תקרא הנשים למטבח וכדו' והוא ישב עם הגברים וטוב בכלל להמנע מלהביא רעים לביתו והיא חברות לביתה וע"ז נאמר איש רעים להתרועע וע"ע בגמרא במס' יבמות (סג.) וסנהדרין (ק:) והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

לסיכום:

א) אין שואלין בשלום אשה כלל, ומותר לכתוב בכמתב מה שלום רעיתך, אך אסור לכתוב מסור ד"ש בשמי לרעיתך, אלא אשתי דורשת או פורסת שלום לרעיתך.

ב) דיבור שהוא לצורך מותר וגם בזה יקצר ככל האפשר וישתדל שלא להביט בפניה שמדברת עמו, ומכלל זה מותר לדבר עם מוכרת או פקידה, משום הוא לצורך ויזהר מלדבר מתאווה וכדומה.

ג) מותר לומר בוקר טוב, ערב טוב, שלום וכדו' וכן לומר מזל טוב ליולדת.

ד) אין חילוק בין גיסותיו לדודותיו דדינא הן זרות לו ואין להתחכם בדבר זה דעתשו כמדבר עם זרה ממש.

ה) אע"פ שמותר לשאול לאשה מה שלומכם ברבים שמתכוון על כל המשפחה, מ"מ בדורינו טוב להחמיר בזה.

ו) אין לקרוא לאשה נשואה בשמה וכן לגבר נשוי בשמו כי הדבר גורם לחיבה.

ז) מותר לבקר חולה או לנחם אבלה, ובלבד שישבו בצניעות גמורה ובכיסוי עליהן.

הסכימו עמי ידידי הרה"ג אפרים גרינבלאט שליט"א והרה"ג בן ציון מרצפי שליט"א והרה"ג נתן בן סניור שליט"א.

כ"ז משנלע"ד והשי"ת יגדור גדרות ופרצות עמו ישראל ויחזירנו בתשובה שלימה ויטהר לבנו לעובדו באמת, והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו, יצילנו משגיאות ויראנו נפלאות.

ע"ה מוגרבי יוסף ס"ט

סימן תג.

מכתב מהרב מאיר רום שליט"א

יום כ' ט"ז טבת תשנ"ב.

אל מעלת כבוד הגאון המופלא כמוה"ר ר' אפרים גרינבלט שליט"א מחבר הספרים רבבות אפרים ה' חלקים ידיו רב לו בכל מקצועות התוה"ק.

אתמול קיבלתי מכתבו וכו בקשת רשות שידפיס דברי בח"ו, וודאי שאני מסכים והרשות נתתה בזה לכל המכתבים ששלחתי ואשלח עוד אי"ה שאם רוצה להדפיס יוכל, וכיון שמדפיס אז אערוך את הענין מחדש ובאריכות.

העולם נוהגים כשאוכלים עוגה עם משקה ושאר דברים מכרכים קודם מזונות ואח"כ שהכל משום דמקדימים מזונות לשהכל.

אבל לענ"ד צע"ג דהנה בשו"ע או"ח סימן קס"ח סעיף ז' מביא השו"ע ב' שיטות מהו נקרא פת הבאה בכיסנין והרמ"א מביא עוד שיטה וא"כ כל העוגות היום הם ספק לחם ולמעשה פסק השו"ע שם שמספק מברכים בורא מ"מ דיוצאים בדיעבד על לחם וכן ברכה א' מעין ג' מדאר' יוצאים על לחם ולגבי הדרבנן זהו ספק דרבנן לקולא וע"כ יברך שלאחריה ברכה א' מעין ג' [כן ביאר הגרעק"א בגליון השו"ע], וא"כ כיון שכל מה שנפסק בשו"ע שיברך מזונות הוא רק מחמת ספק לחם ע"כ יברך מזונות, א"כ כשאוכל עוגה ואח"כ אוכל דבר אחר או שותה משקה א"כ זהו ספק לחם ולשיטות שזה לחם אז נפטר כל מה שבתוך הסעודה, ותפסק מספק להחמיר כמו כולם א"כ שהיא אסור לשתות משקין כשאוכל עוגה והעולם לא נוהגים כן אלא מברכים מזונות ואח"כ שהכל וזהו צע"ג דהויא ברכה לבטלה ולכאר' מהנכון לברך קודם שהכל ולשתות

אלא ודאי אפילו בבולעת[116] וכדפרישנא עד כאן.

אמר רב כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה שנאמר[117] חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תקרי [במה][118] אלא במה. ודוקא במשכים לפתחו, אבל כשאינו משכים לפתחו שרי, דתנן בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. פי' ומיהו דוקא מפני הדחק כגון שואל מפני הכבוד או משיב בכל אדם, אבל לשאול בשלום חברו דרך רשות בודאי אסור ולאו מפני הכבוד[119]. ואף על פי שאינו מתפלל עדין[120]. ומינה אמרי ר' יונה ור' זירא בגמרא דאסור לאדם ליתן שלום לחברו קודם שיתפלל[121]. הילכך תלתא דינין נינהו, במשכים. לפתחו, כאלו עשאו במה. בשאינו משכים לפתחו ושואל בשלום חברו דרך רשות ולאו מפני הכבוד, אסור. כל היכא דמפני הכבוד, מותר ואפילו בין הפרקים. ומשיב שלום לכל אדם, דינו כשואל מפני הכבוד[122].

אמר ר' יצחק בר אשיאן אסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל, שנאמר[123] צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו, ואמר רב אידי בר אבין כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו, שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. כלומר, מעיקרא צדק לפניו ואחר כך וישם לדרך פעמיו.

מתני'. אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לוהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לויאמר, בין ויאמר לאמת ויציב, ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. פי'. מדחשבינן בין הפרקים בין אהבת עולם לשמע ישראל, שמעינן מינה, דלא חשבינן אהבת עולם לגבי קרית שמע

דין הנאת מעיים או הנאת גרון עי' ב"י או"ח סי' רי, מנ"ח מ' שיג, או"ש פ"ב משביתת עשור ה"ד, ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קכז. 116 ע' בשו"ת הריב"ש סי' רפז מה שהעלה בדברי רבינו, וז"ל: דאפי' אכל במזיד פחות מככותבת וחזר ואכל וחזר ואכל, כל ששהה בין אכילה לאכילה יותר מכדי אכילת פרס, לא אבד תעניתו ויצא ידי נדרו, ועי"ש באריכות. וכדעת רבינו כ' ג"כ בפסקי ר"ד, ובס' האגור סי' רצד בשם הר"מ. ולהלכה: עיין בטושו"ע סי' רי לענין ברכה שכ' שם ב' דיעות בזה, דעת ר"ח דבולע אפי' משהו טעון ברכה. ודעת הרי"ף והר"מ, דבולע נמי אינו מברך בפחות מרביעית. ומסיק הרמ"א דספק ברכות להקל, וע"ע מ"א שם סק"י. ברם בסי' תקסז פ' הטושו"ע דדוקא פולט שרי בתענית עד רביעית, אבל בולע אסור בכ"ש, וס"ל להב"י דהרמב"ם והרי"ף חילקו בזה בין תענית לברכה, עי"ש. והרשב"ץ בדעת הרמב"ם כ' דה"ה לענין ברכה דבולע כ"ש טעון ברכה. ועיין בשע"ת שם לענין מי ששכח ובירך על המאכל ביום תענית אם יכולים להקל לבלוע מעט לינצל מברכה לבטלה, וראה עוד, מקו"ח לבעל החו"י, שם. שו"ת הלק"ט ח"א סי' רכב ובס' טל אורות שם. והאריך בזה בשד"ח מכתב לחזקיהו סי' ה. וע"ע בשו"ת הריב"ש סי' רסח שלמד מדברי רבינו לענין טעימת דבר איסור לידע אם יש בו טעם איסור, וי"ע בזה לפמ"ש במ"א הו"ד הע' 113 דטועם לידע אם המאכל טוב חשיב מתכוון לאכול. וע"ע שו"ת מהרי"ם שיק תאו"ח סי' רן. 117 ישעיה ב, כב. 118 ליתא בכת"י, ואיתא לפנינו. 119 לכאו' יש כאן שיבוש, ונדצ"ל: אבל לשאול בשלום חבירו דרך רשות ולאו מפני הכבוד בודאי אסור. 120 כ"ה בעוד ראשונים. ובטעמא דמילתא כ' הרשב"א: כדי שלא יפנה ליבו לשום דבר עד שיתפלל. ובריטב"א כ': אסור להתעכב בדרכים וליתן שלום וכו' אלא ימהר כדי שלא יתיאש מן התפילה. ובאוה"מ שער ק"ש דרך ד, ובס' האשכול משמע דמדינא אין כאן איסור, אלא שלכתחילה אין ראוי לעשות כן. ובס' השולחן ה' תפילה ש"ג כ' שאפי' בזה שייך כאילו עשאו במה. אבל דעת רוב הראשונים דדווקא במשכים לפתחו אסור אבל פגעו בדרך שואל אפי' לכל אדם. ובטושו"ע או"ח סי' פט הובאו ב' הדיעות, וע"ע מאירי, וריבב"ן. ומ"ש רבינו: ומיהו דווקא מפני הדחק וכו' צ"ב דאם יש בזה איסור גמור איך מותר בכה"ג, וראה בדברי רבינו ריש פירקין הע' 10. ועיין אבודרהם סדר שחרית שכ' דבפגע בו אנוס הוא. וע"ע רשב"א יד, ב ד"ה ור"י. ולכאורה משמע דה"ה קודם שאר תפילות דשייך בהו נמי הני טעמי דלעיל דהיסח הדעת וכו', וע' א"ר סי' פט סק"ז, ובפמ"ג א"א סק"ו ויש לד"ק דבל' הגמ' "במשכים" משמע בשחרית דווקא, וכ"מ שדין זה הובא בראשונים רק לענין תפילת שחרית, וע"ע ריטב"א כאן ד"ה תירגמא, ובס' הבתים ה' ק"ש שער ג ס"ת. ובארחות חיים ה' תפילה סי' יד. 121 ר"ל דממתניתין דבפרקים שואל וכו', משמע דלשאול בשלום כל אדם אסור. ולרבינו היתה גירסא אחרת לפניו, ובאו"ז ה' ק"ש סי' מו גרס: אמר ר' יונה א"ר זירא כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה א"ל במה קאמרת א"ל אסור קאמינא כמאן כרב אידי בר אבין דא"ר אידי וכו', וראה בדק"ס ושם אות פ. 122 מדלא חילק רבינו במשכים לפתחו, משמע דאף מפני הכבוד, אסור. וכ"פ הפמ"ג שם בא"א ס"ק ט, ודלא כצל"ח ושבו"י ח"ב סכ"ב. 123 תהלים פה, יד.

תירוש תרומה ברכות

ור' האי גאון ז"ל [87] כתב דאפילו בפעם אחת אם הוא אדם שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום.

כשמזכיר לו שלום, משום דשמו של הקב"ה שלום [95], וכיון דכן כשאומר צפרא דמרי טב ואינו מזכיר שלום מותר.

תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו. [פירש"י ז"ל [88] דהא דרב ושמואל במשכים לפתחו] אבל פגעו בדרך שואל. ויש מפרשים [89] דאותו שהתפלל משכים לפתחו של שואל שלא התפלל עדיין, וכיון דהשכים לפתחו ראוי הוא לשאול לו לשלום, ומתניתין דקתני שואל מפני הכבוד מיירי בכי האי גוונא. וא"ת אמאי לא אוקים מתניתין בתפלה של ערבית ותו לא קשיא [מידי]. וי"ל דלא איפשר לאוקמה בשל ערבית, לפי שאין שאילת שלום בלילה [90].

אלו הן הפרקים וכו' ר' יהודה אומר בין כו'. [יש] מפרשים [96] דלא יפסיק כמו בין פרק לפרק שאינו שואל מפני הכבוד ואינו משיב לכל אדם, אבל מפסיק כמו באמצע הפרקים ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. וי"א [97] שאינו מפסיק כלל, שמיד שיאמר אני ד' אלוהיכם יאמר אמת, כדכתיב [98] קרא בהדיא וה' אלקים אמת, ולאחר שיאמר אמת אם יצטרך לשאול מפני היראה או להשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע פרקים.

אמרו ליה היכי אמרת [91]. כלומר היינו דרב. אמר להו אסור אמרי כדרב אידי. כלומר, כשם שאסור לצאת לדרך ולעשות חפציו קודם שיתפלל, כך אסור להתעכב בדרכים וליתן שלום לפוגעים בו, אלא שימהר לבית הכנסת ויתפלל כדי שלא יתיאש מן התפלה [92]. וכתב הראב"ד [93] דעל כן נהגו לומר מי שפוגע חברו בבקר יאמר לו צפרא דמרי טב, דכיון שהוא משנה, נראה כמי שהוא טרוד ועומד לתפלה, ויתן לבו שלא יעכב בדרכים אחרים כלל עד שיתפלל, ויזכור מתוך השינוי. ויש אומרים [94] דאינו אסור אלא

[יד, ב] חוזר ואומר אמת. כלומר [99] היכא שפסק מפני היראה או מפני הכבוד אחר שאמר אמת. א"נ, כגון שסיים ק"ש קודם שליח צבור, וסמך אלקיכם עם אמת וממתין שיתחיל החזן שיאמר עמו, צריך לחזור [אמת פעם אחרת או לא. והלכתא, שאין צריך לחזור ולומר פעם אחרת אמת] אלא מתחיל מויציב ואילך.

כמה מעלים הא שמעתתא וכו'. כלומר הא דאמרינן השתא, ואיכא דכותה בתלמודא. שהיו מתחילין דבר אל בני ישראל והיו מדלגין עד אני ה' אלהיכם, ודוקא בתפלת ערבית,

---

הלוג וראה "גנזי ראשונים" לתענית עמוד רח די"מ רביעית הביצה. 87 כ"ה ברשב"א כאן וכן באשכול וארחות חיים, וראה הלכות פסוקות סי' קצב ושערי תשובה סי' שכד וראבי"ה שם. 88 ד"ה במשכים. 89 פי' מחודש שהשכים הנשאל ולכן מותר ובהא מיירי מתני'. 90 כיון שאין שואלים שלום בלילה שמא שד הוא כדאמרי' מגילה ג, א וע"כ המשנה דמיירי בהפסק בשחרית קאי, וב"ספר הבתים" שערי ברכות סוף ש"ג (עמ' עו) כתב בשם הראב"ד שבק"ש של ערבית אינו שואל מפני הכבוד אלא מפני היראה, ונראה שלדעת זו כיון רבנו ועיין שם מה שכתבתי בזה בהערה 183. 91 ראה דק"ס ומהרש"א. 92 עי' רשב"א וכן הגי' בדק"ס, ועי' רש"י וב"י סי' פט, וצ"ע. 93 כ"כ הרשב"א בשם הראב"ד, המנוחה (עמ' קט), א"ח סי' יד. בהבתים בית תפלה שער ו ה"א בארוכה ובמילואם. 94 תר"י בשם חכמי פרובינציא ולפ"ז אפילו במשכים לפתחו מותר לומר לו צפרא טבא, אבל תר"י כ' דיזה דוקא באקראי, ועי' שו"ע סי' פט סעיף ב. 95 שבת י, ב. 96 בתר"י הביא ב' הדעות, ודעה ראשונה דעת הרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש הי"ז שכתב דהא דבבין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כדין בין הפרקים, דשמעה ר' יהודה לחכמים דס"ל דהוי בין הפרקים ואתא לחלוק דהרי זה כאמצע הפרק ולא פסיק אלא לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד. אבל הרא"ש כתב בסוגיין דלא יפסיק כלל אפילו להשיב מפני היראה והכבוד, דחמיר מבאמצע הפרק, וכ"מ מדקאמר טעמא משום וה' אלקים אמת משמע דלא יפסיק כלל אלא אומר אמת ויציב ואח"כ מפסיק כמו באמצע הפרק, וכן כתב בתר"י בשם חכמי צרפת שאינו מפסיק כלל אלא שמיד שיאמר אלקיכם יאמר אמת כמו שמצינו אותו בפסוק, ואחר שיאמר אמת שואל מפני היראה כבאמצע הפרק ע"ש. וביאור המחלוקת, דהר"ם סבר דמה דילפי מקרא דה' א' אמת הוא דצריך שיהא חיבור ביניהם, ולפי"ז פרשת אמת ויציב הוי כמחוברת לפרשת ויאמר וכפסוק אחד והוי כאמצע הברכה. אבל הרא"ש ותר"י ס"ל דהפסוק אתא לחדש דאיכא איסור להפסיק ביניהם דכ"מ שמוכירים שמו יש לומר אמיתותו ואסור להפסיק אפילו מן היראה. ועי' א"ת ור"ב. 97 בתר"י הביא כן בשם חכמי צרפת ועי' לעיל. 98 ירמיה י, י. 99 כ"ה בתר"י וכן ברא"ש שפירשו הבעיא אי חוזר ואומר אמת הייגו בשהה בינתיים עד שיסיים הש"ץ,

ברוך אתה מן העולם וכו' או עד העולם[168], ומשקלקלו המינין תקנו מן העולם ועד העולם. וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. פי' במקדש לא היו עונין אמן, אלא כל העונין אומרים ברוך שם כבודו לעולם ועד, וכיון שהעונין מאריכין ואומרים ברוך וכו' לעולם כדאיתא במס' תענית[164], בדין הוא שיאריכו המברכין ויאמרו מן העולם ועד העולם[165]. ומגין שאין עונין אמן במקדש דכתיב בעזרא[166] ויקם על מעלה הלוים ישוע וקדמיאל וכו' ויזעקו וכו' ויאמרו [כו'] קומו וברכו וכו' ויברכו וכו'. קומו וברכו אמרו למברכים, ויברכו לעונין, והיינו ברוך שם כבוד, והיינו ויברכו ולא סגי בעניית אמן[167]. ודוקא לתפלה אבל לשאר ברכות, אמן היו עונין, שהרי מציגו בעזרא עצמו כשבירך על התורה ענו אחריו אמן, כדכתיב[168] ויברך עזרא את ה' הגדול ויענו כל העם אמן במועל ידיהם וכו'[169]. ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך. כתב הר"א ז"ל נ"ל כי בעבור שבטל המנהג, ונעשה כזקן שתשש כחו הביא זה הפסוק.

ואומר עת לעשות לה' וכו'. פירוש ומפני חשש שלא ישכחו שם שמים ויהא שם עבודת כוכבים שגור בפיהם אנו מתירין להזכיר שם שמים לבטלה[170].

והא דאמרינן שהיו מעברין בחוצה לארץ. לאו דוקא מעברין בח"ל דהא אמרינן בסנהדרין[171] דאין מעברין את השנה אלא בארץ, אבל מחשבין היו והעיבור לא היה אלא בארץ, ואפילו על החשבון היו מקפידין, כדכתיב[172] כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים[173].

[סג, ב] חמות ושמונה כלותיה ילדו ששה בברם אחד. תימה א"כ היכי אמר ויוגד לדוד כי בירך ה' את בית עובד, והלא לא עמד שם עדיין אלא ג' חדשים, פירש בירושלמי[174] שהיו יולדות מט"ו יום לט"ו יום, יולדת ז' וטמאה ז', וחוזרת ומתעברת ויולדת לשבעה, נמצא כי לג' חדשים שהוא זמן הכרת העובר ילדו ששה והוו כרס אחד[175].

[סד, א] ויתרו אמר לו למשה לך לשלום הלך והצליח שנאמר ויאמר יתרו למשה לך לשלום, ושלום על ישראל. שלום רב לאוהבי תורתך.

פליק פרק הרואה
ופליקא מסכת ברכות בס"ד

שכד ושו"ת הרשב"א סי' רפה. 163 כנראה שב' הנוסחאות נכונות, ולפניגו במשנה "עד העולם" וכן ברש"י, אבל בנוסחאות [עי' בגליון המשנה] מן העולם. והתיקון לומר תרוייהו. 164 טז, ב. 165 כ"כ גם במכתם כאן (עמ' קכא). ובמהרש"א סוטה מ, ב וצל"ח כאן נתחבטו בביאור ענין זה. 166 נחמיה ט, א-ב. 167 כלומר, דעניין עניית אמן הוא גדר של הסכמה ושבח, עי' שבת קיט, ב. אבל במקדש היה דין מיוחד שהעונין חייבים לענות בברכה ונמצא שמכיון שהעונים אינם יכולים לומר אמן אלא צריכים להאריך בברכה בדין הוא שיאריכו המברכים ויאמרו מן העולם כו', וכמו שכתב רבנו לעיל דמתבאר בזה הא דלעיל דאמר' וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש, כלומר והעונים צריכים לענות בברכה ומשום כך התקינו שגם המברכים יענו. ובזה מיושב מה שתמה בצל"ח על מה שאמרו כ"כ למה כו' דתמוה מה נתינת טעם הוא לדברי המשנה שהרי לא נזכר במשנה מעניית האמן רק מאריכות התימות הברכה. ועי' ביכורי ארץ כאן סי' יג. 168 נחמי' ח, ו. 169 כ"כ הראב"ד הובא ברשב"א ומאירי. ועי' רמב"ם תפלה פי"ד ה"ט ותענית פ"ד הט"ו. ואע"ג דעזרא ברחוב בירך, עי' ביכורי ארץ שם דהוה בהר הבית. 170 עי' מאירי. ועי' רש"י מכות כג, ב. 171 סנהדרין יא, ב. 172 ישעיה ב, ג. 173 וכעי"ז במאירי כאן. ועי' תוס' סנהדרין שם ד"ה אין שכתבו דמשמע דהכא קביעות עבדו. ולרבנו דהיו רק מחשבין, ניחא קושית תוספות שם דהכא ילפי' מקרא דכי מציון תצא כו' והתם מייתי מלשכנו כו'. דבסנהדרין קאי על קביעות העיבור ולפי' מלשכנו תדרשו שכל דרישות יהיו בשכנו של מקום, וכן ד"ק רש"י בסוגיין. אבל עובדא דהכא דהוי רק דקדוק חשבונות וזה גדר תורה אייתינן מקרא דכי מציון כו'. 174 יבמות פ"ד הי"ב. 175 וכ"כ במכתם (עמ' קכב).

אמרינן מהיכן מצאו לזה סמך מן התורה ומאי דרוש.

שאלת שלום בשם. פירוש אע"פ שנראה כמזכיר שם שמים לבטלה שיש בו לא תשא[731], אלא עשו כן משום[732] עת לעשות לה' הפרו תורתך[733] לפי ששכחו שמו של הקב"ה[734], כמו שנאמר[735] ואמר הס כי לא הזכיר בשם ה', וכבר פירשתי בסוף מסכת ברכות[732] בארוכה בס"ד.

והבאת מעשר. פירוש שיביאו כל אחד מעשרותיו לאוצר ידוע והיה נחלק שם על ידי בית דין, והתורה נתנה טובת הנאה לבעלים לתתו לכל כהן שירצה כדכתיב[736] ונתת ללוי וגו'. וכתיב ועשו כן מפני שיש שהיו מזלזלין בנתינת מעשרותיהם, ויש שהיו נותנין אותם למי שאינו הגון וזה היה בימי חזקיה[737], ולכך הכין לשכות להביא שם המעשרות[738]. וכן היה בימי עזרא כדקנסינהו ללוים כדאיתא ביבמות[739].

ה' עמך גבור החיל כאי דאמר וכ"ת וכו'. ותימא מהו שואל מאי ואומר, דהא בלאו ואומר לא ידענו שהסכים הקב"ה על ידו וכדמתרץ ואזיל. וי"ל דאגן סלקא דעתן דגברא רבה כבועז לא היה אומר אי לא דידע דאסכים[740] הכי הקב"ה מקמי הכין, להכי שיילה מאי ואומר, ופרקינן אע"ג דבועז גברא רבה הוא, הוה סלקא דעתך דעבד מדעתיה לעשות לה' אבל הקב"ה לא הסכים עליה על ידי מעשה, קמ"ל ואומר.

מדהא קא מרחמתא והא לא מרחמתא. כלומר דנהי דרחמותא דהא אינה ראייה דאפשר דמערמא, מכל מקום אידך דלא מרחמנא ואמרה גזורו לאו אמה היא, וכיון דאיהי לאו אמה לא סגיא דלא תהוי אידך אמה, דהא האי ברא מחדא מינייהו הוא.

[כד, א] **כגון רב ספרא, וכגון ר' ישמעאל בר' יוסי, וכגון ר' ישמעאל בן אלישע.** עובדא דרב ספרא גמרא[741]. דר' ישמעאל בר' יוסי ור' ישמעאל בן אלישע איתנהו בפרק שני דייני גזירות[742] ומפורשים בפירושין[743], וכן במהדורא קמא דידי בס"ד.

אנחם אזנו משמוע דמים, דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק. יש שפירש דדריש דמים ממש, שכל האומר זילותא בצורבא מרבנן חשיב כשופך דמים, ויש שפירש דדריש דמים כלשון דומם שהיא שתיקה.

שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. פירושו אע"פ שצריך לעבור דרך שם ולית ליה דרכא אחרינא[744].

בא חבקוק והעמידו על אחת, שהמקיים אותה מקיים כל התורה, והיא האמורה בשם כראוי בקבלת אלהותו ויחודו ועול מלכותו כדרך שנצטוינו בפרשת קריאת שמע שכוללת כל התורה, והיינו דכתיב[745] וצדיק באמונתו יחיה, כדרך שנאמר בכל המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם[746].

פליג פרק הלוקין, ופליגא משבת מכות

731 רבינו כתב כשיטות הסוברים שבהזכרת שם שמים לבטלה עובר על לאו דלא תשא, ועיין בפירוש פערלא על הרמ"ג עשה א (ח"א דף לט, א מדפי הספר) מה שהקשה על שיטות אלו. 732 ברכות סג, א. 733 תהלים קיט, קכו. 734 משמע מרבינו שלמד שלכן חייב הוא להזכיר את השם בשאלות שלום, וכ"ה בפירוש ב ברש"י ד"ה ושאלת שלום. וכן הביא המאירי בשם יש מפרשים. 735 עמוס ו, י. 736 דברים כו, יב. 737 כמבואר בדברי הימים ב לא, יא. 738 לפי פירוש רבינו עיקר הרבותא בתקנה זו היתה שלקחו זכות טובת הנאה מהבעלים ותקנו שהב"ד יחלק את המעשרות. ועיין בזה פירוש הריב"ן שכתב שני פירושים אחרים לפרש. 739 פו, ב. 740 עיין בערוה"נ כאן ד"ה ת"ש ואומר מש"כ לתרץ לפי דברי רבינו. 741 עיין שאלתות דרב אחאי, שאילתא לו. 742 קה, א־ב. 743 ריב"ן ד"ה כגון ישמעאל ברבי יוסי. 744 ב"ב נז, א. 745 חבקוק א, ד. 746 ויקרא יח, ה.

יצא מקום נמוך, ובשאין גדר מפסיק, כינו להר הבית. ובזמן שהשכינה שורה, שבית המקדש קיים.

לא יפנה מזרח ומערב[99], שלא יהא פירועו וגילויו[100] כנגד ירושלם. ובגליל צפון ודרום אסור שהוא כנגד ירושלם.

שלא יפרע ולא יגלה בגדיו עד שישב, משו' צניעותא. אין מקנחין בימין, לפי שניתנה תורה בימין, ושמראה בה טעמי תורה[101]. היעזת פניך ברבך, לראותו בשעה שהוא נפנה. תוס', אחורי גדר אחורי הבית נפנה מיד ואין צריך להתרחק, ובקעה צריך להתרחק כדי שלא ישמע חבירו עיטושו מלמטה[102]. שמתעטש, מפיח ואין קול הנפיחה נשמעת. רואה את פירועו, גילוי בגדיו.

עמוד החוזר[103], כשנצרך לגדולים ואינו הולך[104]. הדרקון, חולי הבטן. סילון החוזר, כשנצרך להשתין ואינו הולך[105]. ירקון, פניו מוריקות.

אדמקיפנא בהא[106], בעיר שאני מקיף כל זו הדרך. אידרי, אקפוץ ואכנס בזה כדי לקצר הדרך.

הרוקק בזמן הזה, אפי' בזמן שבית המקדש חרב. והיו עיני ולבי שם[107], כדי לבנותו.

ילכו מחיל אל חיל[108], מבית המדרש לבית הכנסת. יראה אל אלהים בציון, יזכה ליראות לפני השכינה בירושלים.

סליקא מסכתא

בסייעתא דשמיא

לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים כו'. 99 שם. 100 בכיב"מ נוסף: מלפנים ומאחור וראה רש"י ד"ה הנפנה כו'. 101 בגמ' סב, א. 102 בכיב"מ: ע"כ תוס' 103 סב, ב. 104 בכיב"מ: נפנה. 105 שם, שאינו הולך להשתין מיד שצריך 106 שם, מאי קפנדריא כו' אדמקיפנא אדרי איעול בהא. 107 מלכים־א ט, ג. 108 סד א היוצא מבהכ"נ ונכנס לבהמ"ד ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנ' ילכו מחיל אל חיל

יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ב) ובאבק שעל רגליו. ולא יעשנו קפנדריא. ורקיקה מקל וחומר. [ז] כל חותם ב) הברכות שהיו במקדש היו ג) מן העולם. משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד, התקינו שיהו אומרין מן העולם ועד העולם. התקינו ג) שיהא אדם שואל את שלום ד) חבירו בשם שנ' והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' (רות ב ד), ואומר ה' עמך גבור החיל (שופטים ו יב). ואומר אל תבוז כי זקנה אמך (משלי כג כב), ואומר

[ו] ב) וו, ונפונדתו. [ז] ב) וו. תותמי. ג) ק. [illegible]ד, והתקינו. ד) כ. נשלום.

הידוע שער ניקנור. וקדש הקדשים במערב העזרה, מול אותו השער. וביאור מכוון, מקביל. ומקלו, מטהו. ואפונדתו, בגד שאדם לובשו על בשרו להזיע בו שלא יתלכלכו בגדיו העליונים [23] בזיעה, ואין דרך שום אדם לצאת בו לבדו אלא עד שילבש עליו בגד אחר. ובאור קפנדריא, שיעשהו מעבר לקרב הדרך, כגון שיכנס בפתח זה ויצא בפתח אחר שכנגדו כדי שיגיע לאיזה מקום, לפי שאסור להכנס לכתחלה לאותו ההר הנכבד אלא לאיזה ענין מעניני העבודה. ואמרו ורקיקה מקל וחומר, ביאורו שתיאסר הרקיקה באותו ההר [24] בדרך קל וחומר, ומה אם מנעל שעשוי להגנה שהוא מגן על הרגל אסור להכנס בו לאותו ההר, קל וחומר שתיאסר הרקיקה שהיא דבר מגועל.

[ז] מינים, הם הכופרים בתורה שאינם מאמינים בחיי העולם הבא, ואני עתיד לבאר העה"ב במקומו במסכת סנהדרין [25]. וביאור קלקלו, השחיתו, כלומר השחיתו [26] האמונות. וכיון שהזכיר בכלל התקנות שהתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם ה' לפי שמלת שלום עשאוה משמותיו של הקב"ה [27], לפיכך [28] בא להביא ראיה שזה מותר מבועז שאמר ה' עמכם והשיבוהו הם יברכך ה'. ואמרו אח"כ ואומר אל תבוז כי זקנה אמך, אינו ראיה על מה שלפניו כלומר שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם, אלא בא ללמד שלא להקל בתקנות חכמים אע"פ שנתישנו ורחק זמן אותה תקנה, ועל זה הזהיר שלמה במשל זה. ואח"כ הביא ראיה שהעובר על אותם התקנות חייב עונש ויסורים לפי שהפר תורה, וזהו ענין אמרו הפרו תורתך עת לעשות לה'. אבל מי שמניח הכתוב כמו שהוא ומבארו ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתיך, יאמר, שכשנגזרת עת עונש ונקמה יבואו סבות לבני אדם שיפרו תורה כדי שתתול עליהם הגזירה כשהם חייבים, וענין זה ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו, כי נצא מזה לשאלת השכר והעונש [29]. ואל תבקש ממני בענין שאנחנו עכשיו בו זולתי ביאור הדברים בלבד, כלומר ביאור פשטי הדברים, לפי שיש סתירות הרבה במקראות בענין זה, וכן במאמרי חכמים. אבל העיקר הוא שהקב"ה גומל לצדיקים ומעניש את הרשעים, וכל זה בצדק, שכן העיד על עצמו שהכל בצדק כי כל דרכיו משפט וכו' [30]. ונקודת הצדק בזה אין כח באדם להשיגה, כמו שאין בכח השכל האנושי להשיג הקיף ידיעתו יתעלה, וכבר הודיענו יתעלה שאין בכח תבונתנו להשיג חכמתו וצדקו בכל מה שעשה ויעשה והוא אמרו כי כאשר גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם [31]. לכן סמוך על העיקר הזה ואל תטריד עצמך לחקור בענין זה, לפי שכל מי שחקר בענין זה מאנשי אמונתינו וזולתם לא השיג גדולות, אלא נשאר כמו שאומרים עליהם השלום צלל במים אדירים והעלה חרס בידו [32]. ואם תראה בדברי המדברים בענין זה איזה דמיון והרצאת דבר מה שנדמה כראיה, ואינו כן, אלא אם תיטיב להתבונן אז יוסר המסוה [33] ויבואו הקושיות, ויחזור הדבר

22 לעיל פ"ה מ"א. 23 "אלרפיעה" אפשר לתרגם העליונים, ואפשר לתרגם החשובים. 24 בב"י ק. "אלגבל אלמכרם" ההר המוכבד. 25 פרק כל ישראל מ"א. 26 במה"ק "אנפקוא" כפרו באמונה, ונמחק ותוקן "אפסדוא". 27 שבת י, ב.

28 במה"ק "אסתדל עלי כון" ותוקן "אכ"ד' אן יסתדל" ושפור לשון הוא 29 בנדפס "לענין הדין הנגזר מהקב"ה על האדם" אין לזה יסוד במקור. 30 דברים לב ד. 31 ישעיה נה ט. 32 ראה בבא קמא צא א. 33 בנדפס הוסיף משלו "שהוא כסף סיגים

דבמיתה בשעת עבודה[1] אלמא האי קרא להיובא דבני אהרן משתמע ובשעת עבודה הוא, וכן מה שאמרו[2] אבל שלא פרס ולא פרע חייב מיתה, כאותה שאמרו[3] אבל ששמש מטתו חייב מיתה, והתם ודאי בכל ז' קאמר ומאי מיתה עונש חכמים כענין כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה[4].

כגלו של עכן פי' דכתיב[5] ויעמידו[6] עליו גל אבנים גדול.

אלא ב"ד שולחין ומניחין אבן אחת[7] פי' דבהכי סגי לזכר בעלמא[8] ולא אתפרש מהיכא נפקא ליה.

לא תעמוד על שפם פי' וקרא בפורענותן של רשעים משתעי שלא יהו סופדין ומתאבלין זה על זה מרוב מתים שיהו בהם ולא יוכלו להתאבל עליהם ומרוב הפורענות הניתן עליהם בחייהם ישמחו כל א' וא' במיתתו של חברו ולא יקשור אבל עליו.

אבל אסור בשאלת שלום [24.] מדאמר רחמנא ליחזקאל עיה האנק דום פי' שאמר לו רחמנא אעיפ שאמרתי לך שלא תתאבל אפיה עשה קצת אבלות כלומר האנק ותאנח כדרך שצועקים על המתים כשיעבור אדם לפניך, ותדום דממת המתים כדרך שעושין למתים שלא תשאל בשלום שום אדם להודיע למי שאינו יודע שהוא אבל שאם לא כן לא יהא נזכר לשום אדם שהוא אבל שהרי מניח תפילין ולא עביד עטיפת הראש וכל זה להודיע לכל שלא יתאבלו ישראל על מתיהן, ויימ[9] דבכל ענין צוה עליו שלא יתאבל כלל, והכי משמעתיה דקרא מהאנק ומדום שהוא אבל של מתים לא תעשה אותו כלומר כל דבר שאסור לשאר אבל לעשות אני מצוה לך שלא תעשה כגון שאלת שלום ודברי תורה, ולא נהירא בעיני דא"כ כי היכי דאמרינן בגמרא גבי דברי תורה מכלל דלכו"ע אסירי[10] ה"ג הוה ליה למימר גבי שאלת שלום מכלל דכו"ע אסירי.

אבל אסור בדברי תורה וכו'. האנק דום פירוש האנק ותצעק ממה שהעולם דוממין ושותקין וזהו דברי תורה כנ"ל.

בפקרא דערבות פי' בקעת פלונית הידועה להם והיא יבשה ארץ שאין נמצאין שם מים[11] ונתן לו עצה שיביא לשם וימכרם לעוברים ושבים ומהם תהא פרנסתו שאין לו במה שיתפרנס אלא במלאכה זו שהרי אסור לאדם שישכרנו וגם הוא אסור לשכור אחרים ומי יעבוד קרקעותיו ונמצא שהוא צריך למכור את שלו מעט מעט ולכך התירו לו בדבר זה כדי פרנסתו.

אבל אסור בחבבוסת פירוש כל ז' ופירוש במים צוננין[12] ומז' ועד ל' דוקא גיהוץ

---

1) עי' חי' הרי"ן סנהדרין כ"ב ב' שתמה דהא פרועי ראש דבמיתה ילפינן מקרא דיחזקאל, ומביא מדברי הרמב"ן בספר המצות ל"ת קס"ג קס"ד שחזר בו ועיין במגילת אסתר שם ועיין בתוה"ש שער הקריעה (דפוס ויניציא כ' ב') שהרגיש בזה וכתב ד"מ קרא לבני אהרן למחוסרי בגדים ששימשו דבמיתה אתא' ע"ש"ה.

2) לקמן כ"ד א'. 3) שם. 4) ברכות ד' א' וע' בתוס' לקמן כ"ד א' ד"ה הא.

5) יהושע ז' כ"ו. 6) צ"ל: ויקימו. 7) כ"ה בכ"מ, אבל בגמ' אבן גדולה, וכן הרמב"ם בפ"ו מת"ה הל"ד לא הזכיר גדולה" וכן ליתא בבה"ג הל' נידוי, וברי"ף ורי"ף וראש, וריצב"ג (ח"ב עמוד ע') ובתשובת הרשב"א (תשס"ב) הובא בב"י א"ד של"ד.

8) ברמב"ם פ"ו מת"ה הל"ד כ' בטעם הדבר "כלומר שהן רוגמין אותו לפי שהוא מובדל מן הציבור" ואולי גם רבנו כיון לזה, ודלא כהב"ח של"ד שכ' שהוא כדי לכפר עליו, ועי' דרו"מ מש"כ בזה.

9) כפי' הרי"ף והרא"ש סי' ד', והני' בשם הרי"ם הלוי, ומלשון הרי"ף והרא"ש נראה שגורסין גם בשאילת שלום מכלל דכו"ע אסירי, וטרה בזה קושית רבנו. 10) לפנינו ליתא כן בגמרא, ואף גם אלה שמפרשים גבי שאילת שלום כרבנו (ראה הערה הקודמת) פירשו גבי ת"ת שיהי' נוהג ביחזקאל ע"ש.

11) כ"כ רש"י בר"ף, מהא דחולין ק"ו א' א"ל רב אוינא לבני פקתא כגון אתון דלא שכיחא לכו מיא.

12) לקמן י"ז ב' אמר ר"ח זאת אומרת, ועי"ש בדברי רבנו.

שפיר דלא איתא בגמרא טוחנת ס"ד כמו דפרכינן בכתובות]:

דף ס"ב ע"א גמרא ואין כופלין שלום לעכו"ם, רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, רב כהנא א"ל שלמא למר, הפירוש בזה בכדי שלא לכפול שלום לעכו"ם ע"כ רב חסדא הי' מקדים והעכו"ם הי' כופל לישראל דכן המנהג למי שאומר שלום המשיב הי' כופל, ומשו"ה הי' מקדים עצמו, ורב כהנא לא הקדים, ובכדי לשמירת עצמו מכפילות האריך בדיבורו כשהי' משיב שלום אמר תיבה אחרת למר וממילא לא הי' כופל כיון שמזכיר עוד תיבת למר אין קפידא אם אינו כופל מלת שלום, ועי' ברכות (דף ו' ע"ב) ובמהרש"א בחידושי אגדות שם:

האומר פרק ששי

דף ס"ב ע"ב מתני' האומר כו' האשה שאמרה התקבל לי גיטי אם רצה לחזור לא יחזור לפיכך אם אמר לו הבעל אי אפשי שתקבל לה אלא הולך ותן לה אם רצה לחזור יחזור, ועי' בכל הסוגיא ובר"ן כתב ועדיין צריך תיקון דאיך ס"ד לומר דכוונת הבעל דאין רצונו שיקבלנו מכח שליחות אלא שמזכה בו מיד מחמת הבעל הא גם ענין זכיה היינו שנעשה שלוחה, בפרט לכל הפוסקים דס"ל דזכי' מטעם שליחות אתרבאי, וא"כ מה הפרש יש בין בתורת שליחות ממנה או בתורת זכי', וגם מה נפ"מ לו לבעל בזה בענין הגירושין כיון דבין כך ובין כך מתגרשת מיד:

אמנם לשיטת הרי"ף בפ"ק דבתן כזכי דמי, מ"מ בעי דלמטי לידה ואם מת לא יתנו לאחר מיתה מרווח טפי די"ל דכוונת הבעל דאין רצונו שיקבלנו מטעם שליחות ותהי מגורשת מיד ולא בעי דמטי לידה אלא דיזכה מכח הבעל ובעי דלמטי לידה מ"מ אינו יכול לחזור, והנה הא דבאמת לא מפרשינן כן כתב הר"ן דאפילו גלי' דעתה לא מקרי זכות דלמא חזרה בה כדאיתא בירושלמי עיי"ש. ובאמת יש לדון דדוקא בההיא דירושלמי דצווחת להתגרש בזה אמרינן שמא חזרה, אבל בעשאתו שליח במפורש שיקבל לה הרי דרצונה בכך שיקבל לה, י"ל דודאי זכות הוא לה, דהא אלו קבל השליח בשליחותא הי' מהני ולא חיישינן לחזרה כל זמן דלא ידענו דחזרה במפורש, וא"כ חזינן דעדיין ניחא לה שיקבל לה וא"כ ממילא מקרי זכות דמה לה שיקבל לה בשליחותה או ע"י זכות, ולפי מה שביארנו בדברי הר"ן לשיטת הרי"ף די"ל דגם זה ניחא כיון דיש שינוי ביסוד הגירושין בין זכי' לשליחות דמדין שליחות מתגרשת מיד ולא בעי דמטא לידה, ומדין זכי' בעינן דלמטי לידה י"ל דעל אופן זה לא ניחא לה, אלא דהי' ראוי לדון כיון דעכ"פ חזינן דניחא נה בגירושין ממילא מקרי זכות, ודמי לדברי הירושלמי דגלי' דעתה בזה לא מהני, ואין אנו דנין רק על מה שעשתה מעשה במפורש לשווי' שליח שעל אופן זה מתרצית ודאי כל שיש איזהו שינוי אין לדון על עשייתה ומקרי רק גילוי דעת ולא מהני, ולפי דברי הר"ן הי' נראה הדין אם עשאו המקבל שליח לקבל והנותן אמר אי אפשי שתקבל אלא הולך ותן, דמדין דאם רוצה לחזור לא יחזור דיש לפרש דבריו א"א שתקבל השליחות אלא שיזכה בו מחמת הנותן דהא מתנה בעצמותה הוי זכות:

אמנם באמת יש לדון בי' טובא די"ל דגם בגט הוי זכות גמור כיון שעשאתו שליח במפורש והא דלא מפרשינן דבריו א"א שתקבל אלא שזכתה היינו לפמ"ש התוס' והר"ן לתרץ הא די"ל לרבי במתנה הולך לאו כזכי דמי ובגט הולך כזכי היינו כיון דעשאתו שליח לקבל עדיף וא"כ י"ל דעיקר הסברא דכל דאפשר בשום אופן לפרש הולך כזכי כדחזינן בחוב, י"ל בודאי היכא דאמר השליח אשתך אמרה התקבל דמסכים לדבריו ומה דאמר הולך היינו כזכי דמסתמא לא בא לעקור ולבטל השליחות, והיינו הכל אם מסכים לשליחותה אבל באומר א"א שתקבל לה כיון דאינו מסכים בשליחותה ממילא הוי ענין חדש והוי כמתנה דהולך לאו כזכי, וא"כ י"ל דגם במתנה כה"ג באומר א"א שתקבל אלא הולך לא אמרינן הולך כזכי דכל שאמר א"א שתקבל הוי כלא עשאו וממילא הולך לאו כזכי:

ובזה יש לפרש מה דאמרינן בסוגיין א"א אתא לאשמעינן היינו דפליגי באי אפשי דת"ק אפשר דסבר דגם במתנה הולך כזכי, א"כ אף דאמר א"א שתקבלנו מ"מ דעתו להולך כזכי וא"י לחזור, ור' לשיטתיה דס"ל במתנה הולך לאו כזכי אלא דהכא עדיף כיון שעשאתו שליח לקבל ממילא כל שאמר א"א שתקבל ועקר שליחותה שוב הוי כמתנה והולך לאו כזכי:

וגם בזה יש לפרש הא דאמר שליח מתנה הרי הוא כשליח הגט להולך לאו כזכי דנדחקו התוס'

פי"ט. חייב לברך על הרעה ברוך דיין האמת כשם שמברך על הטובה הטוב והמיטיב [77]. בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע, כשיצר הרע [שולט בו] [78] משליטו עליו יצר טוב וכופיהו.

ומקבלה עליו בשמחה ולברך [79] על מידת פורענות בלב שלם [80]. חסד ומשפט [81], מידת חסד ומידת הדין, אם מידת הדין מקטרגת עליו יש לו לקבל ולברך להקב"ה בלב שלם.

דבריו של אדם מעטין [82], שלא יטיח דברים כלפי למעלה [83].

והעובר אחרי אשה בנהר, כדי להסתכל בה [84].

אחרי ארי ולא אחרי אשה, שאפי' אם תארי ימיתינו, ימיתנו [85] בעולם הזה, אבל אחרי אשה שמא יכשל בה וימות לעולם הבא [86]. אחרי אשה שאפי' הוא היה רוצה [87] שמא אין האשה נשמעת לו, ולא אחרי ציבור בשעה שמתפללין, שהוא מוחזק כרשע. דלא דדי טוגא, שאינו מוליך משוי עליו.

המרצה מעות מידו לידה, כדי להסתכל בה. יד ליד, אם היה כמשה שקיבל תורה מידו של הקב"ה לידו. ומרצה מעות מידו לידה [88] לא ינקה רע, ואין רעה אלא גיהנם [89] שנ' [90] וגם רשע ליום רעה.

פי"ט. לא יקל אדם ראשו ליפנות כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קודש הקדשים. פ"א [91] לא יקל לא ינהוג קלות ראש. באפונדתו, כיס גדול [92]א שעשוי למעות, וכל הני אסור דנראה כאילו הוא מקום חול. ורקיקה אסור מקל וחומר, ומה הני דלא מאיסי [93]ב אסור [94], רקיקה דמאיסה לא כל שכן.

תוס', כל חותמי ברכות שהיו במקדש כול', במסכת תעניות [95] אמרי' אין עונין אמן במקדש, והמברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה י"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך מגן אברהם [96] וכן כולם, והעונין אומ' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומ' אלא ברוך י"י אלהי ישראל מן העולם, וקילקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד, התקינו עזרא וסיעתו שיהיו אומ' מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש. ושיהא אדם שואל שלום חבירו בשם, ואין כאן משום זילזול להוציא שם שמים עליו ולמדו מבועז ומן המלאך, ואומ' אל תבוז כי זקנה אמך, למוד מדברי זקני אומתך, ובגמ' מפרש מאי ואומ', עת לעשות לי"י אף זה המתכוין לשלום חבירו זהו רצונו של מקום ומותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה איסור [97].

מן הצופה [98], כפר סמוך לירושלים, וברואה, שיכול לראות בית המקדש משם.

79 ט, ב. 80 ההוספה על פי כתב יד בריטיש מוזיאום. 81 בכיב"מ נוסף: דיין האמת.
82 רש"י. 83 תהלים קא, א. 84 סא, א. 85 ראה ר"ה וצל"ח ובת"א מהרש"א שפי' באופנים שונים. 86 ראה גמ' רש"י ותוס' שם. 87 בכיב"מ: והרגנו יהרגנו.
88 שם, אבל אם יכשל באשה יהרגנו גם לעוה"ב. 89 שם נוסף: לעבור. 90 שם נוסף: כדי להסתכל בה. 91 נדרים כב, א. 92 משלי טז, ד. 93 כ"מ כל הראשונים, ולמי' הראשון ראה מש"כ המאירי. 93א בכיב"מ: ארון. 93ב שם, ומה שק דלא מאיס דכת' כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק. 94 ראה גמ' סב, ב. 95 טז, ב.
96 ברש"י, ברוך תונן הדעת. 97 בכיב"מ: ע"כ תוס', והוא מרש"י במשנה. 98 סא, ב

ילקוט מפרשים החדש על מסכת בבא קמא

[דף 9 ע"ב - 99 ע"א]

שאלות שלומא

בגמרא רק יעקב כל ההמלות המועילות כי לפ המהרי"ו יזדמן לו שפה מוכרת מפת ופיקר מה הוא כי הלא הנעקלת לפ המהרי"ו מפת כמו שהיה הטמון בשמיכה כיון דלמדי השפה ונמצה מר כך מצי לגעל פע"י שכולם שכמיכו למעט מת כי מפת מדפתי (כ"ב ע"ב) מ"מ כיון דנעקלה הללו למעשה לפ המהרי"ו מפת ולפ נמהרי"ו יעיש ו עוד ומפו להמעורר ג"כ על המפיכה שכולה מסיכה ע"י גזירות יוגבר ושפו רמפי ובלעגל מניא ליגבר ונעל הגזרה ויחלפו ויעלמו למעך פיש לפר כי פולי יניע ימי הרפה עוד ולפ מהכרה מפת. וכן כך דמתריעין על המיכון לפילו בשפת מקום לפולי מפה שפה של רמפים ולפולי מעטר שפה פ"ו ופו לפ יועיל המרפתה ומפ"ו מופר לפילו בשפת וכן לכופכין פוע לפילו בשפת ג"כ הטעם כיון דשפה נמהרה למכור לכן יפמלאו לגמור הקנין ולפולי יפור מפת ולפ יהלה למכור לכן בכולן לפ יניפו לפר יעיפו השפה ופכו:

[מהרי"ן חיות]

שם כופין אותו כו' משום ישוב א"י. ר"ב להזרים הדרך לעוברים ושבים ללכת על עיר מובצ: [ר' יעקב עמדין]

דף פא ע"א

גמ' ומה"כין בשבילי הרשות כו'. פימת לי למפרי ס"פ המוליך יין והוא גס"פ קימן שי"ב דלפמת כשלה מי שפיו שפת מפור ופכו דוקא [ר"ש היו פרשה דלפוקה ופומפת לוריפה מפמת שפת פיפ לפילו לפ ופיפה פוק לו פהילוך מפמת פיפ שהיה פימות פקין כדפי' רש"י ככמה דוכמי שהיו פורפים פקרקע פ"פ בקין שהוא שפת היה ופ"פ במרפפון שהוא שפת הוכ שפת פיין רש"י ספ"פ דף ז' ופ"ב גב מ' רבו יומת דף י"ב ול"ל דלפ"ג שמוק מ"מ המיו יהוסף לעורך קיפור דרך ו"פ למפרי לקפן דמפקנת שלמה הוא זה מה שביאות כו' ס"מ לית לי' שפת פפילה כלל מפמת שכלו פיומיו עד רביעה שפ' ופפילו פם יפרק להסיל בשפת שפרש"י פרישה דמקוה היינו שכקב לה זוהמ ושומו של קין שפ' הוא רפ"ש כ"ל לשמת שפשה ופרפים רעים כמ"ש רש"י פ"ב דף כ"ד ע"ב מ"מ ק' דמשמע הכל דפפילו פריעה שפר שהריעה פיו מוק ושוסק לומר דקודם שהריעה מוק יומר מן שפר שכבר מרעה דמשמע הכל לפין לפקור כלל עד רביעה שפ' ומיהו ל"ל דהכשיל דשפת ס"ל נפמרה ומקנת יהושע ס"י שהקרקע קשה ופיו מוק כ"ב שמכם לקמן ממיין לפילו בשבל פיו מוק כ"פ עד שפרע עליה של משמע דשפדה מי פיו מוק ול"ל לומר דשפי יריפת על היינו שף שפריין לן מזרע רק שפרע וירד שפל עליה וע"י הקרקע מפרכך וכשלוקן עליה היא משפשה ומשפגלת ושפי נמי מיירי הכיפ דשפת ומיהו לפי' י"ש דשפר זריעה קפי הדרך קוקי לזוכמה: [בכור שור]

רש"י ד"ה עד שתרד רביעה ב' וזמנה ב"י בפרחשון. פי' פ"פ דפפה מפנה פ' ס"ש: [פלא הזרעים]

שם ד"ה אומר כו' (המשמיל דף פ ע"ב) ולמאי דפרישנא אש דליבא ק"ו. עיין תוס' גיטין (דף ח ע"ב) ד"ה מע"ג:

תום' ד"ה אין מחייבין כו' שאין אפור בהנאתו כו'. ר"ב ל"ש דהא כללי זרעים מוכר בהמה כדאימא ריש פ"פ דכלפים ופיין פוי"ט כלפים פ"פ ופ"ב קדשים אין מפריפין. ויוסב נרפה דס"ש פמוס, ול"ל בהנאתו. ומפוס מקיים כלפים דמפור לף זרעים פי' רפ"פ דכלפים [ס"ש דמן שם כללי זרעים לפי שיפו פי' לוקמין ומוכר בהמה]: [בן אריה]

דף פא ע"א

גמ' ומהלכין בשבילי הרשות כו'. פימת לי למפרי ס"פ המוליך יין והוא גס"פ קימן שי"ב דלפמת כשלה מי שפיו שפת מפור ופכו דוקא [ר"ש היו פרשה דלפוקה ופומפת לוריפה מפמת שפת פיפ לפילו לפ ופיפה פוק לו פהילוך מפמת פיפ שהיה פימות פקין כדפי' רש"י ככמה דוכמי שהיו פורפים פקרקע פ"פ בקין שהוא שפת היה ופ"פ במרפפון שהוא שפת הוכ שפת פיין רש"י ספ"פ דף ז' ופ"ב גב מ' רבו יומת דף י"ב ול"ל דלפ"ג שמוק מ"מ המיו יהוסף לעורך קיפור דרך ו"פ למפרי לקפן דמפקנת שלמה הוא זה מה שביאות כו' ס"מ לית לי' שפת פפילה כלל מפמת שכלו פיומיו עד רביעה שפ' ופפילו פם יפרק להסיל בשפת שפרש"י פרישה דמקוה היינו שכקב לה זוהמ ושומו של קין שפ' הוא רפ"ש כ"ל לשמת שפשה ופרפים רעים כמ"ש רש"י ספ"פ דף כ"ד ע"ב מ"מ ק' דמשמע הכל דפפילו פריעה שפר שהריעה פיו מוק ושוסק לומר דקודם שהריעה מוק יומר מן שפר שכבר מרעה דמשמע הכל לפין לפקור כלל עד רביעה שפ' ומיהו ל"ל דהכשיל דשפת ס"ל נפמרה ומקנת יהושע ס"י שהקרקע קשה ופיו מוק כ"ב שמכם לקמן ממיין לפילו בשבל פיו מוק כ"פ עד שפרע עליה של משמע דשפדה מי פיו מוק ול"ל לומר דשפי יריפת על היינו שף שפריין לן מזרע רק שפרע וירד שפל עליה וע"י הקרקע מפרכך וכשלוקן עליה היא משפשה ומשפגלת ושפי נמי מיירי הכיפ דשפת ומיהו לפי' י"ש דשפר זריעה קפי הדרך קוקי לזוכמה: [בכור שור]

רש"י ד"ה עד שתרד רביעה ב' וזמנה ב"י בפרחשון. פי' פ"פ דפפה מפנה פ' ס"ש: [פלא הזרעים]

שם ד"ה אומר כו' (המשמיל דף פ ע"ב) ולמאי דפרישנא אש דליבא ק"ו. עיין תוס' גיטין (דף ח ע"ב) ד"ה מע"ג: [מצפה איתן]

תום' ד"ה אין מחייבין כו' שאין אפור בהנאתו כו'. ר"ב ל"ש דהא כללי זרעים מוכר בהמה כדאימא ריש פ"פ דכלפים ופיין פוי"ט כלפים פ"פ ופ"ב קדשים אין מפריפין. ויוסב נרפה דס"ש פמוס, ול"ל בהנאתו. ומפוס מקיים כלפים דמפור לף זרעים פי' רפ"פ דכלפים [ס"ש דמן שם כללי זרעים לפי שיפו פי' לוקמין ומוכר בהמה]: [בן אריה]

שם כופין אותו כו' משום ישוב א"י. ר"ב להזרים הדרך לעוברים ושבים ללכת על עיר מובצ: [ר' יעקב עמדין]

דף פא ע"א

גמ' ומהלכין בשבילי הרשות כו'. פימת לי למפרי ס"פ המוליך יין והוא גס"פ קימן שי"ב דלפמת כשלה מי שפיו שפת מפור ופכו דוקא [ר"ש היו פרשה דלפוקה ופומפת לוריפה מפמת שפת פיפ לפילו לפ ופיפה פוק לו פהילוך מפמת פיפ שהיה פימות פקין כדפי' רש"י ככמה דוכמי שהיו פורפים פקרקע פ"פ בקין שהוא שפת היה ופ"פ במרפפון שהוא שפת הוכ שפת פיין רש"י ספ"פ דף ז' ופ"ב גב מ' רבו יומת דף י"ב ול"ל דלפ"ג שמוק מ"מ המיו יהוסף לעורך קיפור דרך ו"פ למפרי לקפן דמפקנת שלמה הוא זה מה שביאות כו' ס"מ לית לי' שפת פפילה כלל מפמת שכלו פיומיו עד רביעה שפ' ופפילו פם יפרק להסיל בשפת שפרש"י פרישה דמקוה היינו שכקב לה זוהמ ושומו של קין שפ' הוא רפ"ש כ"ל לשמת שפשה ופרפים רעים כמ"ש רש"י ספ"פ דף כ"ד ע"ב מ"מ ק' דמשמע הכל דפפילו פריעה שפר שהריעה פיו מוק ושוסק לומר דקודם שהריעה מוק יומר מן שפר שכבר מרעה דמשמע הכל לפין לפקור כלל עד רביעה שפ' ומיהו ל"ל דהכשיל דשפת ס"ל נפמרה ומקנת יהושע ס"י שהקרקע קשה ופיו מוק כ"ב שמכם לקמן ממיין לפילו בשבל פיו מוק כ"פ עד שפרע עליה של משמע דשפדה מי פיו מוק ול"ל לומר דשפי יריפת על היינו שף שפריין לן מזרע רק שפרע וירד שפל עליה וע"י הקרקע מפרכך וכשלוקן עליה היא משפשה ומשפגלת ושפי נמי מיירי הכיפ דשפת ומיהו לפי' י"ש דשפר זריעה קפי הדרך קוקי לזוכמה: [בכור שור]

רש"י ד"ה עד שתרד רביעה ב' וזמנה ב"י בפרחשון. פי' פ"פ דפפה מפנה פ' ס"ש: [פלא הזרעים]

שם ד"ה אומר כו' (המשמיל דף פ ע"ב) ולמאי דפרישנא אש דליבא ק"ו. עיין תוס' גיטין (דף ח ע"ב) ד"ה מע"ג: [מצפה איתן]

תום' ד"ה אין מחייבין כו' שאין אפור בהנאתו כו'. ר"ב ל"ש דהא כללי זרעים מוכר בהמה כדאימא ריש פ"פ דכלפים ופיין פוי"ט כלפים פ"פ ופ"ב קדשים אין מפריפין. ויוסב נרפה דס"ש פמוס, ול"ל בהנאתו. ומפוס מקיים כלפים דמפור לף זרעים פי' רפ"פ דכלפים [ס"ש דמן שם כללי זרעים לפי שיפו פי' לוקמין ומוכר בהמה]: [בן אריה]

שם כופין אותו כו' משום ישוב א"י. ר"ב להזרים הדרך לעוברים ושבים ללכת על עיר מובצ: [ר' יעקב עמדין]

דף פא ע"א

גמ' ומהלכין בשבילי הרשות כו'. פימת לי למפרי ס"פ המוליך יין והוא גס"פ קימן שי"ב דלפמת כשלה מי שפיו שפת מפור ופכו דוקא [ר"ש היו פרשה דלפוקה ופומפת לוריפה מפמת שפת פיפ לפילו לפ ופיפה פוק לו פהילוך מפמת פיפ שהיה פימות פקין כדפי' רש"י ככמה דוכמי שהיו פורפים פקרקע פ"פ בקין שהוא שפת היה ופ"פ במרפפון שהוא שפת הוכ שפת פיין רש"י ספ"פ דף ז' ופ"ב גב מ' רבו יומת דף י"ב ול"ל דלפ"ג שמוק מ"מ המיו יהוסף לעורך קיפור דרך ו"פ למפרי לקפן דמפקנת שלמה הוא זה מה שביאות כו' ס"מ לית לי' שפת פפילה כלל מפמת שכלו פיומיו עד רביעה שפ' ופפילו פם יפרק להסיל בשפת שפרש"י פרישה דמקוה היינו שכקב לה זוהמ ושומו של קין שפ' הוא רפ"ש כ"ל לשמת שפשה ופרפים רעים כמ"ש רש"י ספ"פ דף כ"ד ע"ב מ"מ ק' דמשמע הכל דפפילו פריעה שפר שהריעה פיו מוק ושוסק לומר דקודם שהריעה מוק יומר מן שפר שכבר מרעה דמשמע הכל לפין לפקור כלל עד רביעה שפ' ומיהו ל"ל דהכשיל דשפת ס"ל נפמרה ומקנת יהושע ס"י שהקרקע קשה ופיו מוק כ"ב שמכם לקמן ממיין לפילו בשבל פיו מוק כ"פ עד שפרע עליה של משמע דשפדה מי פיו מוק ול"ל לומר דשפי יריפת על היינו שף שפריין לן מזרע רק שפרע וירד שפל עליה וע"י הקרקע מפרכך וכשלוקן עליה היא משפשה ומשפגלת ושפי נמי מיירי הכיפ דשפת ומיהו לפי' י"ש דשפר זריעה קפי הדרך קוקי לזוכמה: [בכור שור]

רש"י ד"ה עד שתרד רביעה ב' וזמנה ב"י בפרחשון. פי' פ"פ דפפה מפנה פ' ס"ש: [פלא הזרעים]

שם ד"ה אומר כו' (המשמיל דף פ ע"ב) ולמאי דפרישנא אש דליבא ק"ו. עיין תוס' גיטין (דף ח ע"ב) ד"ה מע"ג: [מצפה איתן]

תום' ד"ה אין מחייבין כו' שאין אפור בהנאתו כו'. ר"ב ל"ש דהא כללי זרעים מוכר בהמה כדאימא ריש פ"פ דכלפים ופיין פוי"ט כלפים פ"פ ופ"ב קדשים אין מפריפין. ויוסב נרפה דס"ש פמוס, ול"ל בהנאתו. ומפוס מקיים כלפים דמפור לף זרעים פי' רפ"פ דכלפים [ס"ש דמן שם כללי זרעים לפי שיפו פי' לוקמין ומוכר בהמה]: [בן אריה]

שם באי"ד משמע שאין אפור בהנאתו. ר"ב כמן מרישל מלן פיש מלמוד מפוסו דמ"ש ע"ש הגיה לי"ל בהנאתו מפת פהלמו ופ"ש: [גליוני הש"ס]

שם באי"ד א"נ אפילו ר"בנן אצמריך כו'. ר"ב וכן הוא פירושלמי פי' ר"ש פ"ם לכלפים ופי' פוס' ע"ז דף ס' ד"ה ר"ש ופי' כפור הגר"א ז"ל יו"ד סי' רל"ו ס"ק י"ו]: [בן אריה]

דף פא ע"ב

גמ' ומפגד תבואות שמש. ע' ר"ה ס"ש פוס' ד"ה למפגד: [של תורה]

שם ת"ר בראשונה. ר"ב קודם שפלקו פתרן להמיפה כה: [ר' יעקב עמדין]

שם רשב"א אומר תלושין שבהרים. ר"ב ע"פ פלמין שמלמו בעת שכבשו פת הפרן כל הפבעים פכל פפוכרים בפוקת פומו הפבע פיפלו ו ופל היו רפלים לקוץ פפוכרים: [ר' יעקב עמדין]

שם רשב"א אומר תלושין שבהרים. ע' בפע"מ הגירפת ע"ש פלמין שבהרים: [של תורה]

שם יהודה בן קנוסא תלמידי הוא. ר"ב ס"ש כפן ול"ל ק' נקוסי וכן שמ בר"מ (לפיל מנ ע"ב) ופולם פמ"ש שכפן מפמע שלא היה רק פלמיד ר' מ"ש ופא פל רבי אלא (ר"ב ע"ב) ממרינן פי' ר' יהודה בן נקוסי לפני רבי פפמע פהיה ר"ב פלמיד רבי ופקרא"ד מקיב ליה ג"כ לפלמיד של רבי ומכפן לא מפמע כן: [מהרי"ן חיות]

שם השבת גופו מנין שנא' והשבותו. ר"ב מכאן הוצים הרפב"ם דביבי פי' המפנה על נדרים הנהל מרפפ לומו שכ' מרפפ לומו רפומה הנפש הם נכלל בכלל והפטומו ו ס"ש והיינו דכפן דפיש להסיל לומו שלא יוכל נהר פי' (פהנדרין עג ע"ב) וכפן לומו שמומו ג"כ שפם פעה מדבר שאם צריך להשלומו מפולי הגוף: [מהרי"ן חיות]

שם מהלכין בשבילי הדרכים שלמה אמרה [כו'] דכתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך. ר"ב מפפי טוית נפיפים מפמפי על הרפב"ם פ"ה מהל' מקי ממון הל"ד שכמ שלמה מיקן שמומר לפלן נפפילי דרכים ובפמת זה פיו מקנת שלמה רק ללמד מקרא דמשלי שפל לו מיקן זפת בפרטות. וכי כל ההגזת פוטות שלו למידים מפפרי נפיפים יוצדק עליהם לומר דסס מקנת נפיפים ולפון מקנה פיינם טפלת רק על מקנה פרטים שפל מה שכללו במשלי מוסר של נבון והמהרוסים כללו יפת בכוונת הגביה פין זה בכלל מקנה זוב לשימי לנבל מפבר יוסקין לות שלמה להתעורר ג"כ על רפיו כח. פולם עמה רפימי כי נכוסים דברי רפיו דהב"ם מקקה הגהו עשרה ממד עשר הוו ומשני מהלכין בשבילי דרכים שלמה מפרה מכלל שהיה מקנה פרטים משלמה. כמו עשרה מקנות היוסקם דיהוסף דמל"ה פין מקום לכוללה במקנות יהוסף: [מהרי"ן חיות]

שם ומצינו "דבשנו". כל"ל ו"ב דלי"ם מרוקה נכיני כמו דכפי: [ר' יעקב עמדין]

דף פב ע"א

גמ' ושתהא אשה חופפת ומובלת. ר"ב פי' בפפר פהבומה לרפיו בדוך ול"ל פהל' נדה שהעיר למה מיקן מפיפה דוקא בפעים ולא גם לפנפים הפולנין למרומה וקדפים ומה שפי שם דלפנפים רגילי בפעילה מנל דלולנין מרומה וקדפים ולא שכיח מלילה שהו והבמ לפיי מהא דלמרי בירושלמי בפפפים פ"ב הלכה ו' דכהנת פיינה פורקת ומובלת מפום דרגילה בפעילה [וכך נמדה כהנת מיכת פלונתת שם פי כמי מפיפה למל מ"ל שם פעים מפיפה מפום דלא מפלוק בין מה לפהב] הלבים מממיהן ההא מלבכה בירושלמי מפמע דלוזוק בפ"ש כמו שהיה רגילי בפעילה בירושלמי ולא בבבלי. ול"ל בהנאתו מפת ופ"ש: [גליוני הש"ס]

שם באי"ד א"נ אפילו ר"בנן אצמריך כו'. ר"ב וכן הוא פירושלמי פי' ר"ש פ"ם לכלפים ופי' פוס' ע"ז דף ס' ד"ה ר"ש ופי' כפור הגר"א ז"ל יו"ד סי' רל"ו ס"ק י"ו]: [בן אריה]

דף פא ע"ב

גמ' ומפגד תבואות שמש. ע' ר"ה ס"ש פוס' ד"ה למפגד: [של תורה]

שם ת"ר בראשונה. ר"ב קודם שפלקו פתרן להמיפה כה: [ר' יעקב עמדין]

שם רשב"א אומר תלושין שבהרים. ר"ב ס"ש פלמין שמלמו בעת שכבשו פת הפרן כל הפבעים פכל פפוכרים בפוקת פומו הפבע פיפלו ו ופל היו רפלים לקוץ פפוכרים: [ר' יעקב עמדין]

שם רשב"א אומר תלושין שבהרים. ע' בפע"מ הגירפת ע"ש פלמין שבהרים: [של תורה]

שם יהודה בן קנוסא תלמידי הוא. ר"ב ס"ש כפן ול"ל ק' נקוסי וכן שמ בר"מ (לפיל מנ ע"ב) ופולם פמ"ש שכפן מפמע שלא היה רק פלמיד ר' מ"ש ופא פל רבי אלא (ר"ב ע"ב) ממרינן פי' ר' יהודה בן נקוסי לפני רבי פפמע פהיה ר"ב פלמיד רבי ופקרא"ד מקיב ליה ג"כ לפלמיד של רבי ומכפן לא מפמע כן: [מהרי"ן חיות]

שם השבת גופו מנין שנא' והשבותו. ר"ב מכאן הוצים הרפב"ם דביבי פי' המפנה על נדרים הנהל מרפפ לומו שכ' מרפפ לומו רפומה הנפש הם נכלל בכלל והפטומו ו ס"ש והיינו דכפן דפיש להסיל לומו שלא יוכל נהר פי' (פהנדרין עג ע"ב) וכפן לומו שמומו ג"כ שפם פעה מדבר שאם צריך להשלומו מפולי הגוף: [מהרי"ן חיות]

שם מהלכין בשבילי הדרכים שלמה אמרה [כו'] דכתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך. ר"ב מפפי טוית נפיפים מפמפי על הרפב"ם פ"ה מהל' מקי ממון הל"ד שכמ שלמה מיקן שמומר לפלן נפפילי דרכים ובפמת זה פיו מקנת שלמה רק ללמד מקרא דמשלי שפל לו מיקן זפת בפרטות. וכי כל ההגזת פוטות שלו למידים מפפרי נפיפים יוצדק עליהם לומר דסס מקנת נפיפים ולפון מקנה פיינם טפלת רק על מקנה פרטים שפל מה שכללו במשלי מוסר של נבון והמהרוסים כללו יפת בכוונת הגביה פין זה בכלל מקנה זוב לשימי לנבל מפבר יוסקין לות שלמה להתעורר ג"כ על רפיו כח. פולם עמה רפימי כי נכוסים דברי רפיו דהב"ם מקקה הגהו עשרה ממד עשר הוו ומשני מהלכין בשבילי דרכים שלמה מפרה מכלל שהיה מקנה פרטים משלמה. כמו עשרה מקנות היוסקם דיהוסף דמל"ה פין מקום לכוללה במקנות יהוסף: [מהרי"ן חיות]

שם ומצינו "דבשנו". כל"ל ו"ב דלי"ם מרוקה נכיני כמו דכפי: [ר' יעקב עמדין]

דף פב ע"א

גמ' ושתהא אשה חופפת ומובלת. ר"ב פי' בפפר פהבומה לרפיו בדוך ול"ל פהל' נדה שהעיר למה מיקן מפיפה דוקא בפעים ולא גם לפנפים הפולנין למרומה וקדפים ומה שפי שם דלפנפים רגילי בפעילה מנל דלולנין מרומה וקדפים ולא שכיח מלילה שהו והבמ לפיי מהא דלמרי בירושלמי בפפפים פ"ב הלכה ו' דכהנת פיינה פורקת ומובלת מפום דרגילה בפעילה [וכך נמדה כהנת מיכת פלונתת שם פי כמי מפיפה למל מ"ל שם פעים מפיפה מפום דלא מפלוק בין מה לפהב] הלבים מממיהן ההא מלבכה בירושלמי מפמע דלוזוק בפ"ש כמו שהיה רגילי בפעילה בירושלמי ולא בבבלי. ול"ל בהנאתו מפת ופ"ש: [גליוני הש"ס]

שם היה הורקנוס מבפנים ואריסמובלום מבחוץ. פיין במגלה עמוקות פ' קרפ: [מצפה איתן]

שם ארבע מאות פרפה על א"מ פרחה. ר"ב כמו שהיו מדמה לומר כולה [ולוגמת זה פימת במגילה ג' פ' ומזועפה פ"ש ממ"פ על פמ"ם]: [ר' יעקב עמדין]

רש"י ד"ה חפיפה בספרק כר. ר"ב ע' ס"ש שטת יעקב פ"ב סי' ע"ם ממה ממפנה מיר, מיל פופף ומפפפת אבל לפ קורק הרי דקריקה פיט בכלל מפיפה ופ"ש: [גליוני הש"ס]

תום' ד"ה אתא והא דאמר וכו' גבי בניהו דתבר גזיזא דברזא וכו' לא לדברי תורה וכו'. ר"ב ומפגוס רב יוסף פ"ב פ' ר"ש פימת דלפקת רגליה בפלזונת למיפת ומבר גזיזת דברזא ומבל וכו' ולפי זה פ"ב ל"ל דהמילה לפ היה פלא לשהות דהרי מקנת עזרא היה שהא כי [חשק שלמה] פס בבבי"ק:

תום' ד"ה ואינה מביאה וכו' וגם אומות השולם היו באין לה לסחורה שקרוי רוכלת עמים. וכ"ב מוס' עוד ב"ב כ"ב. ד"ה מיוחמת וכו' וגם פ"ה היו בתין שם בפמורה שקרוי רוכלת עמים. לפחורה לה ידענת פמת מוס' דירושלים נקראת רוכלת עמים. וה לה מלינו בתב"ך בל"ש ופמרת לעור היופפת על מקומת יה רוכלת העמים על פ"ש רבים ופרפ"ש כך הי' מנהג קורבים הבתים לה זה מלפון הה מלרוס לה היו רבתים לעשות שמורה זה עם זה בלא יוסבי הכיר לוקמין מזה ומוכרין לזה ע"ל בתל בירושלים לה מלתתי כזה. ומלה גדולה לכוון דעת מוס' בתלה. וכדי לכוון דעתם ממרתי מוכי נירוז להיות לבתות העמים. והייט קרא דכתיב בישתקול כ"א פסוק ב' יען אשר אמרה צור על ירושלים הפא נשברה לבתות העמים וגו' ופרפ"ש נשברה לבתות העמים עיר שכל הפומות נכנסים לה לסחורה וכו' שפה לפי מעשה הסיפה שפומות העמים פלי מעשה הסיפה ופלמד דירושלים נקרא לבתות העמים בשביל שכל הפומות נכנסים שם לסחורה. ויפכו כעם כוונת המוס' הטיעב: [הירושי הש"ס לר' יפעי פיק]

תום' ד"ה ואין ממנא שנתנו דושנה של יריחו בחתיו כדאמר התם. ר"ב שם פימת ליתא בלל דנתנו דושנה של יריחו כו'. רק הוא בספרי פ' רפה פימן ב"ב ע"ב אבל בתמת מפורש שם דדושנה של יריחו היה רק בעמר מקום המקדש לבד ולפ בעד יהושלים בלל ע"ב [מראה הבן]

תום' ד"ה לא וכל הב מותר למכור. כוונת המוס' למה בהמה ממפה דאבל בהמה מהורה אפילו עומד לאכילה אבי ע"ב ב"ש ע"ד ס' קי"ו: [של תורה]

תום' ד"ה ועל כך לא היה כי אם כר. ר"ב וזה היה בתוף ימי מלכי תמונתי קרוב למפה אבה לתר התתלתם: [ר' יעקב עמדין]

דף פב ע"א

גמ' ואי"ר יוסי. בתוספ' תימא ותמר רב יוסף: [רב"ש האומים]

שם ואי"ר יוסי "בבלי". ל"ל בבבל: [ר' יעקב עמדין]

שם ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות. ר"ב פי' יבמות דף ע"ש. הגי' מלמד שלין שכינה שורה על ישראל פחות מבי אלפים ושני רבבות. ר"ב פי' דקריקה פיט בכלל מפיפה ופ"ש: [גליוני הש"ס]

תום' ד"ה ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות. ר"ב פי' יבמות דף ע"ש. הגי' מלמד שלין שכינה שורה על ישראל פחות מבי אלפים ושני רבבות. ר"ב פי' דקריקה פיט בכלל מפיפה ופ"ש: [גליוני הש"ס]

תום' ד"ה אתא והא דאמר וכו' גבי בניהו דתבר גזיזא דברזא וכו' לא לדברי תורה וכו'. ר"ב ומפגוס רב יוסף פ"ב פ' ר"ש פימת דלפקת רגליה בפלזונת למיפת ומבר גזיזת דברזא ומבל וכו' ולפי זה פ"ב ל"ל דהמילה לפ היה פלא לשהות דהרי מקנת עזרא היה שהא כי [חשק שלמה] פס בבבי"ק:

שם עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מיתקנא. ר"ב ע' ס"ש פיט בפל מ"ב פ' ר"ש פוס' ע"ש: [גליוני הש"ס]

שם ושתהא אשה חוגרת בפינר משום צניעותא. ר"ב בפל פין מבפע לפ ניין מקומו בגמ"ש ומני מלפתי זפת בגמ"ש פ' ר"ד מהלי תיפות ס"ב שהבית עזרת תיקן שהבית בפת מהלי תיפות ס"ב ר"ד מוגרת בפיתה בבית לפ ניין בפע מפת בגמ"ש ופרפ"ש כך הי' מנהג קורבים הבתים לה זה מלפון הה מלרוס לה היו רבתים לעשות שמורה זה עם זה בלא יוסבי הכיר לוקמין מזה ומוכרין לזה ע"ל בתל בירושלים לה מלתתי כזה. ומלה גדולה לכוון דעת מוס' בתלה. וכדי לכוון דעתם ממרתי מוכי נירוז להיות לבתות העמים. והייט קרא דכתיב בישתקול כ"א פסוק ב' יען אשר אמרה צור על ירושלים הפא נשברה לבתות העמים וגו' ופרפ"ש נשברה לבתות העמים עיר שכל הפומות נכנסים לה לסחורה וכו' שפה לפי מעשה הסיפה ופלמד דירושלים נקרא לבתות העמים בשביל שכל הפומות נכנסים שם לסחורה. ויפכו כעם כוונת המוס' הטיעב: [הירושי הש"ס לר' יפעי פיק]

תום' ד"ה ואין ממנא שנתנו דושנה של יריחו בחתיו כדאמר התם. ר"ב שם פימת ליתא בלל דנתנו דושנה של יריחו כו'. רק הוא בספרי פ' רפה פימן ב"ב ע"ב אבל בתמת מפורש שם דדושנה של יריחו היה רק בעמר מקום המקדש לבד ולפ בעד יהושלים בלל ע"ב [מראה הבן]

תום' ד"ה לא וכל הב מותר למכור. כוונת המוס' למה בהמה ממפה דאבל בהמה מהורה אפילו עומד לאכילה אבי ע"ב ב"ש ע"ד ס' קי"ו: [של תורה]

תום' ד"ה ועל כך לא היה כי אם כר. ר"ב וזה היה בתוף ימי מלכי תמונתי קרוב למפה אבה לתר התתלתם: [ר' יעקב עמדין]

דף פב ע"א

גמ' ואי"ר יוסי. בתוספ' תימא ותמר רב יוסף: [רב"ש האומים]

שם ואי"ר יוסי "בבלי". ל"ל בבבל: [ר' יעקב עמדין]

שם ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות. ר"ב פי' יבמות דף ע"ש. הגי' מלמד שלין שכינה שורה על ישראל פחות מבי אלפים ושני רבבות. ר"ב פי' דקריקה פיט בכלל מפיפה ופ"ש: [גליוני הש"ס]

תום' ד"ה ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות. ר"ב פי' יבמות דף ע"ש. הגי' מלמד שלין שכינה שורה על ישראל פחות מבי אלפים ושני רבבות. ר"ב פי' דקריקה פיט בכלל מפיפה ופ"ש: [גליוני הש"ס]

הגהות וחדושי הרש"ש

יקר אלף -

דף פא ע"א תד"ה אומר כ"ש מ"ה כו'. כדפי' בה"ג שרי נמי כו'. כל"ל גל"ע: תד"ה אין משמש שאין אפור בהנאתו. פי' מו"מ ס"ב לכלפים מ"ה מל"ש מן ומומ שהי מפיפה דוקא בפעים ולא גם לפנפים המולנין למרומה וקדפים ומה שפי שם דלפנפים רגילי בפעילה מנל דלולנין מרומה וקדפים ולא שכיח מלילה שהו והבמ לפיי מהא דלמרי בירושלמי בפפפים פ"ב הלכה ו' דכהנת פיינה פורקת ומובלת מפום דרגילה בפעילה [וכך נמדה כהנת מיכת פלונתת שם פי כמי מפיפה למל מ"ל שם פעים מפיפה מפום דלא מפלוק בין מה לפהב] הלבים מממיהן ההא מלבכה בירושלמי מפמע דלוזוק בפ"ש כמו שהיה רגילי בפעילה בירושלמי ולא בבבלי. ול"ל בהנאתו מפת ופ"ש: [גליוני הש"ס]

שם באי"ד א"נ אפילו ר"בנן אצמריך כו'. ר"ב וכן הוא פירושלמי פי' ר"ש פ"ם לכלפים ופי' פוס' ע"ז דף ס' ד"ה ר"ש ופי' כפור הגר"א ז"ל יו"ד סי' רל"ו ס"ק י"ו]: [בן אריה]

דף פא ע"ב

גמ' ומפגד תבואות שמש. ע' ר"ה ס"ש פוס' ד"ה למפגד: [של תורה]

שם ת"ר בראשונה. ר"ב קודם שפלקו פתרן להמיפה כה: [ר' יעקב עמדין]

שם רשב"א אומר תלושין שבהרים. ר"ב ס"ש פלמין שמלמו בעת שכבשו פת הפרן כל הפבעים פכל פפוכרים בפוקת פומו הפבע פיפלו ו ופל היו רפלים לקוץ פפוכרים: [ר' יעקב עמדין]

שם רשב"א אומר תלושין שבהרים. ע' בפע"מ הגירפת ע"ש פלמין שבהרים: [של תורה]

שם יהודה בן קנוסא תלמידי הוא. ר"ב ס"ש כפן ול"ל ק' נקוסי וכן שמ בר"מ (לפיל מנ ע"ב) ופולם פמ"ש שכפן מפמע שלא היה רק פלמיד ר' מ"ש ופא פל רבי אלא (ר"ב ע"ב) ממרינן פי' ר' יהודה בן נקוסי לפני רבי פפמע פהיה ר"ב פלמיד רבי ופקרא"ד מקיב ליה ג"כ לפלמיד של רבי ומכפן לא מפמע כן: [מהרי"ן חיות]

שם השבת גופו מנין שנא' והשבותו. ר"ב מכאן הוצים הרפב"ם דביבי פי' המפנה על נדרים הנהל מרפפ לומו שכ' מרפפ לומו רפומה הנפש הם נכלל בכלל והפטומו ו ס"ש והיינו דכפן דפיש להסיל לומו שלא יוכל נהר פי' (פהנדרין עג ע"ב) וכפן לומו שמומו ג"כ שפם פעה מדבר שאם צריך להשלומו מפולי הגוף: [מהרי"ן חיות]

שם מהלכין בשבילי הדרכים שלמה אמרה [כו'] דכתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך. ר"ב מפפי טוית נפיפים מפמפי על הרפב"ם פ"ה מהל' מקי ממון הל"ד שכמ שלמה מיקן שמומר לפלן נפפילי דרכים ובפמת זה פיו מקנת שלמה רק ללמד מקרא דמשלי שפל לו מיקן זפת בפרטות. וכי כל ההגזת פוטות שלו למידים מפפרי נפיפים יוצדק עליהם לומר דסס מקנת נפיפים ולפון מקנה פיינם טפלת רק על מקנה פרטים שפל מה שכללו במשלי מוסר של נבון והמהרוסים כללו יפת בכוונת הגביה פין זה בכלל מקנה זוב לשימי לנבל מפבר יוסקין לות שלמה להתעורר ג"כ על רפיו כח. פולם עמה רפימי כי נכוסים דברי רפיו דהב"ם מקקה הגהו עשרה ממד עשר הוו ומשני מהלכין בשבילי דרכים שלמה מפרה מכלל שהיה מקנה פרטים משלמה. כמו עשרה מקנות היוסקם דיהוסף דמל"ה פין מקום לכוללה במקנות יהוסף: [מהרי"ן חיות]

שם ומצינו "דבשנו". כל"ל ו"ב דלי"ם מרוקה נכיני כמו דכפי: [ר' יעקב עמדין]

דף פב ע"א

גמ' ושתהא אשה חופפת ומובלת. ר"ב פי' בפפר פהבומה לרפיו בדוך ול"ל פהל' נדה שהעיר למה מיקן מפיפה דוקא בפעים ולא גם לפנפים הפולנין למרומה וקדפים ומה שפי שם דלפנפים רגילי בפעילה מנל דלולנין מרומה וקדפים ולא שכיח מלילה שהו והבמ לפיי מהא דלמרי בירושלמי בפפפים פ"ב הלכה ו' דכהנת פיינה פורקת ומובלת מפום דרגילה בפעילה [וכך נמדה כהנת מיכת פלונתת שם פי כמי מפיפה למל מ"ל שם פעים מפיפה מפום דלא מפלוק בין מה לפהב] הלבים מממיהן ההא מלבכה בירושלמי מפמע דלוזוק בפ"ש כמו שהיה רגילי בפעילה בירושלמי ולא בבבלי. ול"ל בהנאתו מפת ופ"ש: [גליוני הש"ס]

שם היה הורקנוס מבפנים ואריסמובלום מבחוץ. פיין במגלה עמוקות פ' קרפ: [

אמונת יוסף — בראשונה פרק רביעי שביעית

כל ימיו של ר' טרפון היה מתענה על הדבר הזה ואומר אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה.

*) **מתני'** ו) חוכרין נירין מן הגוים בשביעית ז) **אבל לא** מישראל. ג) מחזיקין ידי גוים בשביעית **אבל לא**

עין משפט נר מצוה

לה

ו)מוי' פ"ח מהל' שמטה הל' ה' לו

ז) מוי' שם פ"ח לז

ח) מוי' שם פ"ח הל' ה'

ט) פ"ו הלכה ג'

מסורת השי"ס

(ו) פי' הר"ש כלו מצוה ג'

(ז) פירש"י כאן ד"ה ומחזיקין

כל ימיו של ר' טרפון היה מתענה על הדבר הזה ואומר אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה. *) מתני' ו) חוכרין נירין מן הגוים בשביעית ז) אבל לא מישראל. ג) מחזיקין ידי גוים בשביעית אבל לא בדמים ולא לפטור עלמו בכבוד תורתו ולכך היה מתענה כל ימיו על כדבר הזה ואומר אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה ופ"ת ומתמר אחזר בו ר"ט כמה שנינו פ"ע כב"ם הכא גבי מכילת פירות שביעית אלא מן כטובה פ"ב כיולך נכנ פ"ע בק"ם כדכרי ב"ם בפ"ק דבכורות (דף י:) ותפילו תימא דהכיא עובדא דהתם מקמי כך עובדא הוה מ"מ קשיא דמתמר שמעתו לו מכמיס לר' טרפון גבי ק"ם כדאי היים למוב כעלמך שעברת על דברי ב"ה כיולך מזר כאן ועבר על דברי ב"ה ואל דברי חבריו שהזהירוהו מלעשות כן ויל דמעיקרא הוה ס"ל לר' טרפון דלא חציב עובר על דברי ב"ה גבי ק"ם דהא תניא (ברכות יא.) ב"ה אומרים טומדין ולוקין יוצאין ולוקין ומטין ולוקין וכו' ומשום דלא ר' טרפון להחמיר על עלמו גבי ק"ם ולהטות ולקרות כדי ללמד נמי כדמת ב"ש וכשבא לידי סכנה ולמרו לו כדי היים למוד בעלין כוה שבר דזוקא בכטה וקרא חציב כעובר על דברי ב"ה משום דמעיקרא היה יכול שלא לעשות כדברי ב"ש דלולו לכ"ה לא למרינן מטין ולוקין אלא היכא דמעה ואתא מעיקרא כדאיתא בפ"ק דבכורות (דף יא.) אבל בכך עובדא דכבה היון שאין כדבר נרמה שבא לעשות כדברי ב"ש אלא מיבעי ליה קלעות אי גדלי בשביעית או בשמינית הן חברי ליטיו בשבט לבך למחר לגבוה בב"ש וכשנשתכן גם בדבר זה חזר בו לגמרי וקיבל ע"ע אלא לגבוה בב"ש במקום ב"ה כלום וכא דקאמר ר' טרפון בפ"ק דיבמות (דף טו.) מאלני מתי מבא לרת בבא לידי ומשמה ויל דבכיה מקמי דסכין בבדא ובק"ם כולי אי נמי ומשיחה לעוק כולי דקאמר בכי ולאפוקי מדר' יוחנן בן נורי דאמר כתם בולו ונתקן לבן לגלות שיבו מולות אלא מתייבמות: **חוברין** נירין מן בגוים בשביעית. פיר"ש ז"ל (ו) מוכרין מקבל עליו בך וכך בוכים לעבד ומתנה עמו שיתנה לו מרוצה וקמני מתני' שיכול ללקחה מן בגוי בשביעית מרוצה לוולצה לעולמי שביעית אע"ג שגוכה לגוי לחולצה בשביעית: אבל לא מישראל. מישראל כחשוד בשביעית אע"פ שיש שכוח בעולמי שביעית לחולצה קודם זמן הזריעה כיון דישראל חשוד כולו מייבינן שמא יחזיקנה בשביעית: ומחזיקין ידי גויים בשביעית. בגמ' פליגי בה אמולמי משום דקיי"ל אין עודרין עם בגוי בשביעית דאע"ג דגוי בעל בקרקע אסור ישראל כדי ללמד נמי כדאת ב"ש וכשבא לידי סכנה ולמרו לו כדי היים למוד בעלין כוה שבר דזוקא בכטה וקרא חציב כעובר על דברי ב"ה משום דמעיקרא היה יכול שלא לעשות כדברי ב"ש דלולו לכ"ה לא למרינן מטין ולוקין אלא היכא דמעה ואתא מעיקרא כדאיתא בפ"ק דבכורות (דף יא.) אבל בכך עובדא דכבה היון שאין כדבר נרמה שבא לעשות כדברי ב"ש דלא מיבעי כך

ישראל לסייעו דקיי"ל קרקע בישראל כיה דקרקע סיעה נגזלת וכוי ישראל עובד של ישראל ומשו"כ נדחקו לתרלב מיכה מ"ד תומרים לכן חרוש בטוב ומו נקט כשדה מכה בחכירות לחר כשביעית ומיכה מ"ד מייבר תומר לכם חזק כמו תחזקנה דדייני: ושואלין בשלומן. משמע בגמ' דליישראל חשודין קאי ומפ' בגמ' בשלמא למ"ד חרוש טעות שואלין בשלומן כייכו מייבר מלא למד מייבר מאי שואלין בשלומן ומשני דמשמשינן בשלום ישראל וליישראל כחשודין קאי דשואלין בשלומן כשלום ישראל כשמיים דכייכו שלום עליכם וכייכו שלא בשעת עבירה וסברא קמא מיתא בפ' כיוצא בגמ' דילן דפריך כשלמא לחזוקי מחזקינן לכו שואלין בשלומן מיבעיא ומשני לא צריכא שלא ליום חידש כדתניא לא יכנס חדש לביתו של חבירו ביום חידש ויתן לו שלום שלמו בשוק ויתן לו שלום בשפה רפה וכשובד רחם:

גמ' בשלום ישראל. שלום עליכם לפ"ג שנקרא שלום כדכתיב ויקרא לו כי שלום כדחיתה פ"ק דשבת: דלמא. משמע מיכא כלומר דא ליתא זאת לכניד לחנשים שילמדו מיסר ממנו: חד מחורשי שביעית. ישראלי חשוד כוכ: תסור לומר לחורשי שביעית. דס"ל כפי' קמא דחגויים קאי מתני' ובשפה רפה וכדפרישית: פיסין. חיפפיניית בלשון יון: גולגולת. כתם של גולגולת שקורין כתרגיע בלע"ז: מרגוע. מרוחת דורון לשלטון כעובר ממדינה למדינה ניתנין לשלטון בכל עיר שעובר בה מרוחב: זימות. מיני חנגריא כלומר וכבל יבא לסוף לידי חשבון: לרדות עמו. פירש בירמב"ם ז"ל פ"ח ומוכר לרדות עמכן כפירות חע"ג דחסיר לסייחן ניד פי' חותו מן רדיית כפת שכוא לשון נסיחת כדכוק ר"ל לכסיח דבלות או למוקים דבוקים זכ בזב:

מתני' כמדל בזיתים. בפ"ק דמ"ק מפרש לישנא דשלופי כוא דכייכו כשכחילוות של זיתים משוכבין ומקורבין יותר מדאי יניקתן מוכחשת וטולף מבנתיים ס' או שנים ופשמים ג' כדי להרחיבן ולהרבות לכן יניקה: יגוס מעל כחרן. ולא ישרש דנראה כעודר: ישרש. פס יולה לף ישרש: ומודים

המדל בזיתים בע"א יגיס ובכ"א ישרש. פירש"י ז"ל (כ) מדל לשון הגדול שבזיתים מקורבין יותר מדאי טוטל אחד ומניח שנים או טוטל שנים ומניח אחד כדי שיגדלו ופ"ת וכיולף כתיבו להדל כא מפני כוא לף את כזיתים שיגדלו יותר ובסיפא קתני אין קולטין בתולת שקמה בשביעית מפני שכיא עבודה ר' ויכודה אומר כדרכה מסור הלה או מגניה עשרה טפחים או גומה מעה כחרן ומפ' טעמא בפרק כספיקה (ב"ב פ:) משום דגבי שביעית לא עבדינן הלה מידי דומיי דקאי לה וי"ל דטעמא דלא לחמירו כבה גבי מדל כמו גבי קלילת השקמה משום הלה דמיא כך עבודה לזמירה שברי ליכו מפנים בקלילתו זיתים כחלו שבדל בהן הלה ע"י קלילתן יתגדלו שאר זיתים שבניה וכל כי כאי עבודה לחו דחורייתא כיה ולה מסירת מדרבנן הלה ביבה מכוין לשום עבודה אבל ביבה שבוא מכוין לשום עלים לה ומיבו ביבה שבה לבחלק את בקרקע וכגון לשרש שלשה זיתים זה בלד זה כיון שבוא מפנים בשרשתן גופה של קרקע שבוא מפרש חותן מחוכר כ"ז כחורש ממש ומפילו מכוין לשום עלים נמי מסור ות"ת ומפני בתיבו

לקמן

אבל ו)לא ידי ישראל. ג) ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום:

גמ' (ו) ר' חייא ור' אמי חד אמר חרוש בה טבות, ואנא נסיב לה מינך בתר שמיטת. וחרינא אמר ג) איישר. מאן דאמר חרוש בה טבות ואנא נסב לה מינך וכו' מהו שואלין בשלומן, איישר. ומ"ד איישר מדהו שואלין בשלומן, כשלום ישראל שלום עליכם. דלמא, ר' חיננא בר פפא ור' שמואל בר נחמן עברון על חד מחורשי שביעית א"ל ר' שמואל בר נחמן איישר. א"ל ר' חיננא בר פפא לא כן אילפן ר' (תהלים קכט) ולא אמרו העוברים ברכת ה' עליכם מכאן שאסור לומר לחורשי שביעית איישר. א"ל לקרות אתה יודע לדרוש אי אתה יודע. ולא אמרו העוברים אלו אומות העולם שהן עוברין מן העולם, ולא אמרו לישראל ברכת ה' עליכם מה ישראל אומרים להם (תהלים קכט) ברכנו אתכם בשם ה', לא דייכם שכל הברכות הבאות לעולם בשבילנו הן באות ואי אתם אומרים לנו בואו וטולו לכם מן הברכות הללו ולא עוד אלא שאתם מנלגלין עלינו פיסין וארנוניות גולגליורת וזימורת. (ג) הורי ר' אמי ד) לרדות עמו:

*) **מתני'** (ג) המדל בזתים בש"א יגום. וב"ה אומרים כ) ישרש. ומודים למרום לו שדה בשביעית לעורך מולאי שביעית ודומיא דכבי לסכרו לחכור ניריו מישראל כחשוד על כשביעית וכייכו לפילו בענין שים שכום במולאי שביעית לחורשה קודם זמן כזרע כדפירש רש"י ז"ל(ד):

מ"ד חרוש בה טבות וכו' מכו שואלין בשלומן לייבר. פירש"י ז"ל במתני' דליישראל חשודין קאי וכבי נמי משמע מכבית עובדא דמייתי בסמוך כ' חינגא בר פפא וכ' שמואל בר נחמן עברון על חד מחורשי שביעית א"ל כ' שמואל בר נחמן לייבר דבישראל מייבי וקשה דכיאך מותרין לחזק ידי עוברי עבירה לפילו בדברים ויי"ל דכך סוגיא דבכא היא לב בכבית דר' זעירא בירושלמי דתניא (פ"ג כל' ה') דתניא בשם שמתניתין עליכן בשלר יומי שנוא כך מתרגין עליכן בשביעית מפני פרנסת לחריש ומ"ר זעירא מאי פרנסת לחריש פרנסת חשודים ומסיק בשם דעצמיה דר' זעירא כר' דהד ספר כוכ חשוד על פירות שמיטת לייתוניכ גבי כ' לעזר לן ומאי יעביד עלוקא וגבין חייו כוא עבד ומשו"כ מוחזין נמי לומר לו לייבר דתלוין ליכ שכוא חושש בגין חייו וכגמ' דילן פרק כניזקין (גיטין סב.) מוקי לב לכאי דקתני ושואלין בשלומן בגויש כשודין לת בדותיכן בשביעית ולכך כוכ קשיא ליכ בשם בשתא לחזוקי מחזקינן שואלין בשלומן מיבעיא ודחק רב ייבא לפשיכ ויתוקי לב לכך בשא בשילתא לחריתא וכייכו דקתי"ל כאי תנא בכא דמותר לשאול בשלום בגויש ביום חגם דתניא לא יכנס חדש לביתו של נכרי ביום חגו ויתן לו שלום מלאו בשוק נותן לו בשפה רפה וכשובד רחם ונרחה דבכיא סיוגיא דשתם פליגא חככיא דר' זעירא ומשו"כ לא חוקמוה לכך בשא דשואלין בשלומן ביישראל כחשוד על כשביעית דאסור לשחזיק ידי עוברי עבירה לפילו בדברים כדפרישית:

מסורת הש"ס

(ו) לקמן פ"ה הל' ד' וירושלמי ניטין פ"ה הל' י' כל הסוגיא ועיין כתוס' ניטין דף סב. ד"ה מיישרת

(כ) עיין בר"י קורקוס פ"ח מהל' שמטה הל' ח'

(ג) לעיל נג.

(ד) פי' הרא"ש כאן משנה ג'

(ה) פי' הר"ש כאן משנה ד'

*) פ"ת הלכה ד'

עין משפט נר מצוה

לח
ו) מיי' פ"ח מהל' שמטה הל' ו'

לם
כ) מיי' פ"י מהל' פ"ו הל' ה'

מ
ג) מיי' פ"ח מהל' שמטה הל' ח'

מא
ד) מיי' שם מב
ה) מיי' שם פ"ת הל' י"ח

כלל ד' תנאי היה והדר דמי ממתי דילמת וכו' וגרסה בכונס דמשיקרא טוס בעי למימר דדברי המורת אמי מיסת כמד מהכך מנאי וכי דמי ממתי וכו' רולם דדילמת סלמורת לא אמי כשום מד מנייסו כן הוא שיטת הסיס של סרוב ומניגו דדמי וכוונתו לאוקומיס מילתיה דסהוא אמורת אליבא דכולי עלמת מיין בבא מליעת ס"כ עמוד ת' רס"י ד"ס לא לעולם וכו' ומיין שס כמוספות :

כלל ו' תניא רבי אלוני אומר וכו' מניגו לשון זס לף כשמביא דברי אמת אלא הוזכר שמו במשנה בשום מקום מיין מכאום דף ע"ח עמוד ת' תניא רבי בנימין אומר וכו' דלא כמו שנראה מדברי מרן בסוף כללגו בשם סריטב"א דבכי אמי גוגת אומר ליאמר ולא תניא וכבר אתריך בזה ברב יד מלאכי באום ס' ומסיק דהוא אמת מסוס סופר יסוין שס באורך :

כלל ז' תקלה דאין הקב"ס מביא של ידי אלידיקס מיין במה שנשמעי במערכת האל"ף אות ר"מ ב' ורמ"ג :

כלל ח' תוך כדי דבור כדבור דמי לי אמרינן בהקדם ומלי סדר בים לו אמרינן אמירתו לנבוס וכו' שנוי במחלוקת מיין להגאונים ס"ך מבן מסבת סימן הר"ן סעיף קטן ס' מסנה למלך ושער המלך פרק ע"ו ממסבת הקדבנות והסברת פשוסה דגם בהקדם אמרינן כן אלא שהם ז"ל מלילי יוצר לייסב סברת הרמב"ם ממתי דקשה עליו מש"ס המרובה מיין שס הא מיהא מבן דסבירא ליה בהקדם נמי אמרינן תוכ"ד כד"ד ואלי לא מסהבת וקשה בעליל דזה דעת הני בבריתות בל"ל ש"ג סימן פ"ח שהביא הרב מקנה לברייסא במהדורא בתרא אות ער"ס ונעלם ממנו בל הגר"ל ואמנו להבי קשיא ליה ממה שכתב הרמב"ם כיוצא שס והוא אלא אלא דאלה דברי התוספות דאמורה בסוגיא היא דנראה גם כן דסבירא ליה דאין תילוק בין שאר מילי להקדם דבאולהו אמרינן תוכ"ד כד"ד וגם של הר' ש"ך יש להעיר אלא יוכר דבריהם כיוצא שס ומיין מה שהאריך בענין זה מרן מוהריט"א בספר קהלת יעקב בתוספת דלבבן אות ס"ח דף קל"ו עמוד ג' (מדפוס ממכנו) וממה שכתב הרב זכור לאברהם חלק ג' דף ל"ו עמוד ת' בשם הרב ושב הכהן סימן מ"י גראה דמסיק כהרמב"ם דלא אמרינן בהקדם תוכ"ד כד"ד ואין הספר מלוי חלילי. ורביגו מקיבא חיגר בתשובותיו סימן קמ"ס כתב דסירושלמי סבירא ליה דלא מהני בהקדם ואתן קיימת לן דמסני כמסקנת הש"ס דבבא בתרא וכו' מיין שס אלא זכר מכל הגר"ל ומיין להרבניס מתנה אפרים סלכות לדקה סימן מ' ומוהרח"ש בקונטרס דבר אליהו אשר בסוף ספר מנחת רבי אליעזר חלק ב' בדף ס' עמוד ג' אות ד' ולמה לדק הנדפס מחדש בחלק אחן העזר סימן קכ"ח וסי' פרי"ח ואהלי יהודה במערכת הלר"י דף קי"ד עמוד ג' סגאון מוהר"ן סירש חיוש לגזיר דף ע' ולהגאון מקרי לב בקונטרס אחרון שבספר יפרי לב מערכת זו אות י"ג וכש"ס שואל ומשיב מהדורא ה' סימן ג"ן שבות יעקב חלק ג' סימן קי"ח מלבושי יוס סוב סימן י"ז:

וישיעור תוך כדי דבור דקיימת לן דהוא כדי שאלת שלום תלמיד לרב כתב בפלפולא חריפתא של דברי הרש"ש בפרק מרובה סי' זיין דמה שכתוב בש"ס בגירסת שלפנינו שהוא ד' מיבות שלום עליך רבי ומורי אינו מיקר אלא סעיקר הוא בגירסת הרש"ש שם ובפרק שבועת העדות שלום עליך רבי שהוא ג' מיבות בלבד ושכן כתב רש"י שם ורש"י ותוספות בגיר דף כ' והבהגות בן אריה (בדפוס ראסם) ליין עוד רש"י שם בבא בתרא קכ"ט עמוד ב' (ולפלא בעיני שלא ליין שכן כתבו התוספות שם בד"ה והלכתא וכן כתוב בספקי תוספות שם סימן ש"ת) והרמב"ם סלכות תלמוד תורה פרק ס' סלכה ס' וירושלמי פרק ב' דברכות סלכה ת' ונעלם כל זה מרבינו עקיבא חיגר בחידושיו ליורה דעה סימן רמ"ב סעיף י"ו שליין שם שכתב דהרמב"ם כתב שלום עליך רבי ומורי ואילו בש"ס דבבא קמא אמרינן שלום עליך רבי ומורי וחידוש שלא סעירו בזה סאחרונים מיין שם ובין עוד בהרמב"ם פרק ב' מהלכות שבועות סלכה י"ו שם

שלום עליך רבי ומורי עד כאן לשונו ומהיכי תיך כתב כן כדעת סרמב"ם הלא שפתיו ברור מללו בפירוש המשנה ובמכורו דהוא רק ג' מיבות עד כאן לשונו . ונהמת שהיא ממיסה עלומה לך נוכל לתלות דטעות סופר הוא כמו שכתבו מרבנים פלפלא חריפתא ושיירי קרבן הכ"ל . ממנם על מרב כנסת הגדולה ודאי יש להפליא דמעבאר דסבר וקבל דברי מרן בבית יוסף כמות שהם דלדעת סרמב"ם כן הוא שלום עליך רבי ומורי וזה לא יתכן כמבואר בדברינו שבמבורו ובפירושו הנ"ל ובשו"ת יבשר טוב סימן כ"ב מאריך בענין זה ושם בסימן כ"ח נסתפק אם מוכיח מ"ש מפרינן בכל מדם כפי דבורו או מפרינן בחדם בינוני ובקיל ועיי בזה ומסיק דמסתברא דכל מדם בדידיה מפרינן כדאשכחן בירושלמי לענין אם שפה כדי לגמור אם כולה לבקורת מפרינן :

כלל ט') תוך כדי דבור דכדבור דמי יש להסתפק אי מדאוריימא או מדרבנן ועמד בחקירה זו מרב קריית מלך רב חלק ב' דף ד' ומשם בארי"ם עד כאן לשון מרן מיד"מ ביעיר חון אות ז"ך וספר קריית מלך רב חין מלוי חללי ומדברי המוספות ורי"ן שבבית הב' מוהריי"ח בספר קהלת יעקב במוסיפת דרבנן ריש אות ש"ין ד"ה מבואר דהוא מתלוקת לר"ת הוא מדרבנן ולמוסיפות ורי"ן הוא מדאוריימא ועיין בשו"ת נמת לדק הנדפס מחדש בחבן סעזר סימן קכ"ח בענין מכתב מהליכו שבר ז' סימן ג' דהוא מדאוריימא ואין מלוי חללי לרחות אם הזכיר דברי מרחשונים פכ"ל שו"ר שם בסימן קכ"ו בבית דהוא מרחשונים ובקיל ומרי בזה ולא הזכיר מכתב מהליכו פכ"ל ואחר זמן רחיתי לסרב המלך דף ז"ל עמוד ג' שהעתיק מרחיב בענין זה עיין שם ובשו"ת שואל ומשיב מסדורא ס' סימן ב"ן ועיין בספר הנחמד מלבושי יום טוב הנדפס מחדש לאחר מגלוני דורנו י"ו בסימן י"ז מה שכתב בדברי מרחשונים בענין זה :

כלל י"ך) תוך כ"ד כדבור דמי לבד מעבודת זרה ומקדש וכו' עיין למרן מוהריי"ח בספר קהלת יעקב בהוספת דרבנן הוא ש"ד דהבי מילי דאמור רבנן דלאו כדבור דמי לרוב הפוסקים הוא מדאוריימא ולרב"ח הוא מומרת מדרבנן ועיין למה לדק הנ"ל בחות ע' :

כלל י"א) תוך כדי דבור מהני לבטל מעשה אישור שלא קנה ממן בשעת מעשיה ובמו"ך חוד ובימל הקנין או נשבע על השבר לשקר ומיקף חזר והודה הוי כאלו לא עבר כלל דאין לחלק בין דברים שבין בעשייתם אישור לדברים שיש אישור בעשייתם בין כאן בהגהון מוהריי"ח הבו לעיל בחות ע' ולכאורה לענין מעשיה אפילו בדבר שבין הו אישור אינו פשוט שיכול לחזור בו"ך עיין למרן בבית יוסף חשן משפט סימן קל"ה מחודש ד' אלא לפי מה שראתה זה מרן בבית יוסף ושם כן בשלחן ערוך שם סעיף ו' ובשאר דברי הקונאה אינו חוזר לאחר כדי דבור שא בבדי דבור חוזר בכולם אחי שפיר מה שבתב הגהון מוהריי"ח בקנין ממן על ידי משיכה דודאי אין לחוש לשברת שפיה אפילו לענין אישורא ועיין להגהון לאת לדק הנ"ל בחות ע' מה שבתב בסימן קכ"ח סוף חות ו' דלא כספר סמקנה וכו' עיין שם ועיין להגהון חשם שבתב לשבו"ת וכו' :

קי"ו דבור סמתחיל ושנה לפי מה שבתב לשבו"ת וכו' :

כלל י"ב) תוך כדי דבור וכו' . שא דבקידושין ובירושלמי לאו כדבור דמי כתב ברב בית חדש אבן העזר סימן מ"ל סוף סעיף ב' לדעת סרמב"ם דשם מפרש דבריו שלכך נתכוון מתחלה ולא שתוזר בו מהני מוכי"ך ועיין מה שבתב על דבריו הגהון בשו"ת נמת לדק הנדפס מחדש בחבן סעזר סימן קכ"ח בות ב' :

כלל י"ג) תני כך וכך הינו מגיס שלא מפרש מוספות יומא דף מ' עמוד ה' וכבא קמא דף מ"ח עמוד ב' ומבתב לתקיהו דף נ"ן עמוד ב' ומדברי בי"ם בתוספותו לבריות בספר ברבת שמשולשת על דף מ' עמוד ב' חמש שלמרו בש"ם ורי"ו מני לה שבתבי מלבושי שלך ומלבושך עליו שפשפש בקונטרס המוספות שם ד"ה אמר וייבב כדבריהם מיין שם ובמב בגהון בהגהותיו דמשמע מתוספות דלא גרסינן ור"י מני וכו' עיין שם בחולם לבייה"ב הב"ל דגרים בגירסתינו ואפילו שבי גרסינן מקושית התוספות על בירתך לומר דסבירא ליה דאינו מניח לשון מפרש וקשיל ועיין יד מלחי חות מרס"ה :

כלל י"ד) תוך כדי דבור כדי"ד לא אמרינן בהודאת שמודה לדם לחברו על ידי תביעתו ומוזר בו מוכד"ד ברב יד המלך הלכה ד' שפתי תבוכה לחן העזר סימן מ"ז סעיף קטן ג' (ד"ה ועיין) מיי"ם כד"ק :

כלל ט"ו) תקלה אי מייעינן לתקלה הגהון מלא הרועים לרגל מלחכתו שמד בפ"ם עלי בא"ר מי ומי שסוברים דמייעינן לתקלה והסוברים לא מייעינן ועל רבי מאיר ורבי יהודה סגר עליהם המדב"ר ביפ"ם ועיין מסכת נדרים ף' עמוד ב' ויו"ד שמוד ה' דקאמר הש"ם דסבירא לה דמייעינן לתקלה ועיין להגהון מוסיף סירש חיות שם שתקשה דבשמים כ"ל ויומא ס"ו עמוד ה' לחמרינן דפליגי תנאי בזה ואיך קאמר הבא בשעיטות דמייעינן וכתב לחלק דבשב ואל תעשה לבולי עלמא מייעינן עיין שם ולפי זה אין הברת היבי סבירא להו ר"ח ור"י בעלמא . אך לפי מניות דשמי חמוה דבוחה שם מבואר דחליבא דרבי יהודה לחמרינן דמייעינן לתקלה והש"ם לחו שב ואל תעשה הוא ועיין עוד בשמים דף ס"ב עמוד ה' דנקיט הש"ם הבי והש"ם הוי קוס עשה וכן בפרק בל שעה ל"ג עמוד ב' פריך הש"ם לרבי יוחנן דאמר לפילו חמי נמי ואמאי ניחוש לתקלה מי"ם שמא מיפה לסוניין הבי חזלה דמייעינן לתקלה ומאי דקשיא ליה לחיך עשיקא ליה לש"ם וכו' לא זקימי להבין שאי קושיא דהגם דבעלמא פליגי תנאי בזה מלי הש"ם למיסבר מעמייהו דהבי תנאי בחלן דאמר מייעינן לתקלה ואין אנו מריכים לומר מילוקים אלא נאמרו בש"ם ועיין פרי חדש יורה דעה סימן ז"ן סעיף קטן ב"ן וק"ל :

וכל דבר שאסור משום תקלה אם הוא מדרבנן דשמי במערכת המי"ם חוס"ן (ועיין לרביט בפתח העדי להגו' חות ה') :

כלל ט"ז) תקלה לזמן מועט לא מייעינן לתקלה כן כתב הגהון מלא הרועים בחות ה' בשם הגהון שפתי כהן יורה דעה סי' ז"ן סעיף קטן מ"ז ושם מבואר דכ"ת יום תשיב זמן מועט ולריך עיון ממה שבתב בשפתי כהן יורה דעה סי' ס"ם סעיף קטן ב"ן דבב' ימים מייעינן דלמא לשתלי ואתי לידיה תקלה ניחוש עיין שם ובראש דלוה ביון הרב כרס שלמה (החחם) שלייטו מי"ם ועיין עוד שך סי' כ"ג סעיף קטן י"ט ועי"ז סי' פ"ו ס"ק י"ו (והרב בחר היטב הביא בשם הרב בית כלל דחולק ועיין פרי מדם בקונטרס לחרון ומ"ז ס"ק י"ם) ומלחתי להגהון חשם סופר יורה דעה סי' ע"ן בשם הגהון מנחת יעקב שהקשה מהסיא דסי' ס"ם ומילק דבודאי לישנר מייעינן לפילו לזמן מועט ועיין שו"ת בודה ביסודה מהדורא תנייא יורה דעה סי' י"ג ולפי מה שבתב שם מר בריה לחלק בענין זה יש לחרץ הסיא דבשר בסי' ס"ם הנ"ל כמו שירחתי הרואה . שוב מלחתי ורחיתי מה שבתב הרב כרס שלמה הנ"ל בסי' ל"ו (ד"ה מעשה) מי"ם ועיין מה שהחיך בזה הרב ערוך השלחן סי' עמ"ח חות ה' ושם בתב שם יש לחלק בין לישורי חורה לאישורין דרבנן עיין שם בחורך ועיין למרן מיד"ח ביעיר חון מערכת המי"ם חות י"ד בחר יעקב ביודה דעה סי' ל"ם (עיין מה שבתבתי בפתח העדי מערכת המי"ם כלל ג') :

ודבר הנאמר בשיחוקו בכלי מחום בחיוב ענין לא מייעינן לתקלה עיין שרי חדש חורת חיים סוף סימן שרפ"ו :

כלל י"ן) תרומה שאתה מוסרת בהגהה לכל בהגהה של כילי אסור ואם לישורו מדאוריימא או הינו חלא מדרבנן עיין להגהון יעקב חורת חיים סימן ר"מ סעיף קטן ג' ונעלם ממנו דברי הגהון מעבה למלך פרק ב' דתרומות הלכה י"ד ס"ב ועיין למרבינים ערך בעלמן סימן מרפ"ג חות ו' מעבה לחרן דף ש"ם עמוד ג' מלאתי בפנים סוף פרק

נדיב לב עולות ואין לפקפק לומר דלמירה לגבוה מגרע גרע ואינו חלה מדלכתן ואינן דלה לחמרו דהוה מדלכתן חלה בלמירה דמקח וממכר שהומר למכור דבר להקדש דכיון שאין כוונתו להקדיש דבר לה כוי למירתו כמכורה חלה מדלכתן אבל האומר להקדיש דבר כוי למירתו כמכורה מדאורייתא עיי"ש. ודבריו מיש וקיימיה ונלמדים שכן מהבאר מדברי הריטב"א בחי' לקידושין דמ"ם שם"ם דף כ"ח ע"ב כילד דאות כגבוה בכסף וכו' תמיה לי למה לי כסף חלה כסף נמי קנה דלמירתו לגבוה וכו' והכתן דמדינה קאילת דמיש לה חביבה למירה לגבוה וחלה נמיש לכהי וכו' חלה דהכתן הוא דנאור שיקויש דברו מבוש דדמי בלמירה לגבוה וכו' עי"ש וס"ד מהן סהבי"ב בהמבו' בעי מיי מ"מ ח"ח סי' קכ"ח (ד"ה ושד) סרי מבואר דעיקר הדין דלמירה לגבוה וכו' הוא מדאורייתא ורק בדרך מקח וממכר חלה נמיש לכהי לקדושי מידי הוא רק מדהכתן דמדמו ליה לחמיר לגבוה וע' בתו' קידושין ד' כ"ט ע"ח וב"ב ד' קל"ג ד"ס וחלה ועיין במ"ש הרב חסלי יסודה סכהן ד' כ' ע"ד דסה הא דחמרי למירתו לגבוה וכו' חינו חלה מדהכתן וכו' וק"ל ורחיתי להרב כסף נמהר כלל כ"ג לות ד' שחמר שהביח דברי הרב סמניד ומהן כ"מ דהל' מכירה הל"ל כ' וז"ל ועיין רשב"ם ב"ב ד' קל"ג שב' דהפקה לן ממולח שפתוך חשמור עכ"ד מחשבתו ניכרת שכוונתו לומר דדברי רשב"ם סה סיפך דברי ס"ה וכ"מ שם בתבו שהוח מדבריהם ורשב"ם יליף מקרח ורשב"ם מיירי בעובדח דיוסף בן יועזר וסיינו דרך מקח וממכר ומטעין לפי זה דגם במקח וממכר למירה לגבוה מדאורייתא ותפשר לדחות דכוונתו רק על עיקר דבר זה שחמרו דלמירה לגבוה כמ"ל שזה למדנו ממולח שפתוך אבל גם הוא מודה דבמקח וממכר הוא רק מדהכתן ועיין מיהושי דיוסי בכלל זה ביד מלחכי בכללי סדיוסי חות ל"ו וע"ו ואות ל' ומקנה הברסה בח"ח אות כ' ועי"ד הריטב"ח הל"ל עיין בו"מ מסדו' ב' ח"ב סי' ע"ל וע"ש מחכה תפריס בכל' לדקה סי' ב' וגם' מהן סופר ד' ד"ן בתריך בטיוניס חלו מנה הם מילחה דלמור דבהן למירה לגבוה וכו' חם מקרח דכי יקדיש חיש ביתו חו מקרח דמולח שפתוך כמ"ש רשב"ם בב"ב הל"ל וסרח"ש בפירושו לגדרים ד' כ"ח וסקפקותם בביניהם וחם נחמר בחחבת בסוגם וכממון עכיים ונחם נחמר גם בחכר ותי מכרי היש בחלה ל' חביב כחלו בח ליד אוצר החכמה נזבר ואינו יכול ליתחל עליו עיש"ב:

ואי בלדקה לעניים למריהן למירתו לגבוה וכו' עיין בפוס' ביו"ד סי' מר"ן ולהרב מחם תפריס בהלכות לדקה סי' ב' ולהרבניס לזוד סחיים ד' קמ"ח ע"ב. מלחכת שלמה חביים ד' ס"ח ע"ח רבינו מהריטמ"ק בח"ח סי' כ"ב (ד"ה ואין להקשות) וביחבי לב ד' מ"ו לות ל' ליין חק"ל ח"ב יו"ד סי' י"ב וג"ן וד"ן וח"ג סי' קי"ח ובחבו' סרדב"ז (בדפוס ווחרבח סיח) בח"ב סי' תמ"ב כתב שהרשב"ח יחיד הוא בסברתו שהלי כל נחומי טולם ס"ל דבלמירה לחוד קנו סעניים ומחייב עליה לחלהב וחם לח נתן שעבר בבל מחמר דלמירה לגבוה כמסירה לסדיוט וכבר לחיתי מי שספריו על סמדש דלפי' במחבבה חל שהקדש עכ"ל ומשמע קלת דלח ס"ל כסמפריו לפיהלו במחבבה וכו' דממה שלחתו בלבון למירתו וכו' משמע למירה בפה ממש ולח מחבבה וכ"כ הרב יד מלחכי בכלל סדיוסים חות ז' בשם הרב מוסר"ם נחלגתי סי' י"ג דדוקה למירה בפה חבל בבתב בלח הזכיר בפה לחו בלום היה עי"ש וכ"כ הרב בחר סמים בחיו"ד בי' מ"ב (ד"ה ממש). ועיין מה שבחמתי לעיל חות קמ"ח בלבון למירה בדברי חז"ל לפי ד"ל בלב חו בבתב:

ולבני ס"ח שחיה עכ"פ למריהן למירתו לגבוה וכו' הרב פ"ח ביו"ד סי' מר"ן ס"ק י"ג ובח"מ סי' קכ"ה סק"ג סביה מחלוקת סכנס"ג ושבו"י בדעת הרב המבי"ם והרב מחבה לפרים בסלכות שלוחין סי' ד' בתב כיון דלפי חוה ס"ח חעפ"י שלחו עכי סו"ל כעודד לעני וכו' ובשכנה"ג ליו"ד סי' מר"ן לות י"ב בתב בשם מוסר"ח ן' יפי"ם דלמירה לס"ח שלחו נלרך לחו כמסירה לסדיוט דמי וכן יש לדקדק מדברי הרב מוסריט"ן בסי' רפ"ד דדוקה חם ס"ח הוה עכי הוי שלמירה כמסירה (הרב הגדול מוסרח"ש נרו בם' תשופה מיים ד' סי"ב ע"ג הזכיר מחלוקת זה ובתב דהרב מוסריט"ן בתב דדוקה חם הוא עכי וכו' עי"ש נרחה שחין כוונתו לומר שכן בתב מפורש חלה ר"ל שכן משמה מדבריו כמו שבחבתי והרב מר חביו בם' בשם בתב בפירוש חי ס"ח בתב דלפ"ד בסברת הרב מוסריט"ן סי' רפ"ד מבחר

(מבואר בתוב שם לך ל"ל מחבחר) דדוקה בס"ח עכי הוא דלמריהן למירתו לגבוה וכו' הח לח"ס שסת"ם עשיר לח מחייב בלמירה עכ"ל ולפחות שכן מחבחר דעתו מדיוקיב פעמח בגדולו שבהרי סת"ח עכי וכו' עי"ש חבל עכ"פ לח בתב מפורש לחלק כן) ובספר חברסם חת ידו הגד"ח רחיתי שבתב בדרוש ד' להלבסם ד' מ"ו ע"ד דהרב מוהריט"ן בתב להדיח דדוקה בח"ח עכי הוא דלמריהן למירה לגבוה וכו' עי"ש ושיטו כן לחמור ומה שחמה על הסנה"ג שלח זכר דברי הרב מוהריט"ן בבר בחבתי בקונטרים בללי הפוסקים סי' ע"ו חות ס' דנעלם ממנו עדות הרב יד מהכן שבהנה"ג לח רחה ספרו ושיטו מזכירו בלל):

שיא אביו סיש תלמיד רבח ולבן דוקה פליגי חליבח דנפשייהו במקום הרב חבל כי פליגי חל בח דלמריהי קי"ל בחברי דבתרח הוא כ"ב הרב ברבות הסיש ד' ב' והרב בע"ם מקח ביתי הוכחו דבריו שם בית מהכן קריספין בדף מהרון שבם' מחר לוח המעוח הרבה להביח על דבריו חלה יחבן דחברי תלמידי דרבח ותלרב' סיש גדול ממנו וכו' ושי"ש:

והא דקי"ל הרבח לגבי חביו חם הוא דוקה כי פליגי לדיעה חו חף חי פליגי בטעמח דשמעי רשב"ם בטערבה שם"ח חות ס"ס:

שיב אזהרה לבני ישרחל שיפרשו מטבועיהם שמוך לשמן עיין לקמן בטערבה שפה חות כ':

שיג אזהרה הרבנים יד מלחכי בחות ס"ע ויעיר לזן חות מ"ח ובהר"י יו"ד סימן ער"ו שהריבו להוכיח דגם שם חלקים וכיוצה נקרח חזהרה ולחו דוקה שם סויי"ס ב"ס דלח בהרב"ז שבביחו שם שי"ם ומשובח שביב"ם סימן ס"ח שהזכיר הרב מטל"ם בפ"ז מהלכות ברכות לענין שם חלטיו ומחבו' הרמ"ה שהביח הריב"ס בטח"ח סי' ס"ח לענין שם חל שהשם בכלל מוליח ס"ם לבעלה מחבחר דשבדי דשם בכלל חזכרות לענין קדושתם. ועיין בהרב"י שם שהחלים לומר דמ"ם סיוהו' פרק לין עומדין ס"ח סיש כותב ג' בחות כיצד חל חלטיס ה' וכו' שם דברי ליש מפרש וסביחותו בפיים עי"ש שהלין כן לדעת המפר' סיוהו' שהיח חמות הרבה מלכותם ולעי"ד דחרמב"ם כתב דין זה בחפלין פ"ח סט"ו ובחפלין מי חפ"ל כן דשו"ל שלח כשדרן י"ל דהרמב"ם בחותה בחה נקט דיוו בכולל שחו"מ וכתב מה שהייך לשחו"מ וחח"כ מ' שם שהיך לש"ם ועיין להרב מלחה שפיים שם וק"ל והרבניס מוהרש"ק בשו"ת מהמת שלמה סהספה לס' הר המור סי' י"ח (ד"ה ומש"כ להשיב על הרדב"ז) בנדי יעב בשו"ת יו"ד סי' למ"ד ויקרח חברסם דד' ב' ע"ב וזכור לחברסם בח"ג ד"ח ע"ח בשלו ומחו בשברסב"ח יחיד הוא בסברתו הרדב"ז עי"ש ומ"ש הרב הלבוש בחש"ט סי' ל"ד ס"ג שלח להזכיר ס' בפירוש רק שסם חלטיו מ"ש דנרחה דס"ל דחלטיו חיו חזכרה בבר חמה ע"ד הרב על תורות ד' ס' ע"ג ועיין להרבניס דברי מהחם סי' ד' לות ד' פחח סדביר ח"ב סי' קל"ט לות י"ח ד' כ"ב ע"ג וע"ד:

ולענין שם שלוש חם יש בו קדושה משום שהוא שמו של הקב"ה כמ"ש בח"ח סי' פ"ע ס"ב עיין למרן מיד"ח בברכ"י ח"ח ס' פ"ה שהביח מחלוקת חם ניתן ליאמר דלר' יחיאל הוצח בחי סר"ן לשבח על ד' ו"ד ע"ב חסור ול"מ מחום' הוסה ולהרח"ם והריטב"ח שרי ורמז מ"ם שה"ך בהקה"ב ע"ד הרמ"ח שם"י רע"ו עי"ם והוצח בשע"ח סי' פ"ד ובפ"ח יו"ד סי' רע"ו ע"ד הרמ"ח בסוף הסי' ומשם בחי"ה וקלת ים להעיר ע"ד הרמ"ח שם כתב דיש מהריסים מלבושו בחברות ובערות שם שוה שלח יבואו לידי בזיון וכ"כ הרב הלבוש וחיו בח"ח סי' של"ד סי"ג שפשה מרן מ"ם הרב המדבי דמגלח חשחר שלח בכתבו בשפשה חשוריח וכו' חין בה קדושה להלילה מפני הדליקה לח הניח כלוש והרב הלבוש הטעיק דברי מרן וחמחי הח בתילה בתוב בה דברי שלוש וחמת וה"ב להשחריס שהזכירו ביו"ד שרחה דה"ה דיש להלילה מפני הדליקה וכיש לשם להניח בסי' של"ד וחולי ים לחלק בין קוש עשה לשוחי"ע דלח החמירו חלח שלח לכתוב לכתחלה כדי שלח יבח לידי בזיון ובמבתב לחזקיהו בחלק השיטה ד' ח' ע"ב וע"ג כ' קלח בשין זה חי שלוש חשיב הזכרה ם"ם עי"ש ובשמם חפריס סי' תקפ"ח בחלף למשה חות ע' ורחיתי בם' מר וחסלות שהו"מ בד' ס' בהנשה (ד"ה ושלה בגבי) שחמר שליין דברי הפ"ח בשם הרב"י שכ"ל בתב וקלח י"ל לחיש דלח חביב לחזכרה ממ"ש בח"ש

בח"ה סי' ל"ד סי"ו למגלח לחסר לין גם לחברם ולין מילין שפני סדליקה.. לף דיש גב שלום ולטל"ד לית גודק בזה לבטן כלום דסיק דסיי ס"ל"ד לחו כביעת ורב חסי מחימי מלם וסס רק דברי רב שמרדכי שסובח בב"י ושם ז רחים לסרש"ם וסריעב"ח מסמרדכי וסכי סול"ל דסרב שמרדכי קלי בסברם לחמירים ושי"ם שלדד לחסור ליתן יד להחגשים שמחירים לעשם ליגב בגילוי לחם ולומר לסס שלום כי גם סס יסיבו שלום וחסור להזכיר בלחם מנולה ומסיק דבקוסם לוקך גדול יש להחיר לחטן שלום וסלריך רב שבדול שמחבר מ"ו בדברים שכוחים כדרכו גם' בחמד סי"ם :

והנה לחטן מלכות (מלך משלם) נלחה לכחורם דלין שום חשם בשו"ח חח"ם סי' קל"ו בשם סג' פוסק"ד כ"ן דמשום שכיח מסופק שם לברך על בחן בסכ"ן שבחיחו לו כחוב וכחביב לחר כקורת חקרת ויבדך דוד וכו' ויחמר דוד ברוך לחה ס' חלקי"ו חלך השולם כ"שוב ושמ"ב. ושכח על מ"ם חלקי"ו שחיחו לטון שמקרת יש קלת לפקפק כמו שכחבתי בקוחרים לחיפת דיעים בחערכת בית סבשת חות י"ג וי"ל דכיון דיש בחקרת חמוך לחיבת ס' חלקי יחרלל ושוח לחר שמור לחיבת ס' חלקי"ו חגיב שפיר בקורת חקרת לך חס שלחר חלך השולם לף לך ס' שחמלכה וכו' ולח חלך כשולם ושיין בח"ם סי' מ"ו ס"ח כל הברכות וכו' לומר לוחה ברכה בלח חזכרת שם ושלמה כחב בלח שם ומלכות חוכח דשמלכות ליכח קפידה. ושכר כ"כ בפי' בחגו' סריב"ם כי' ח"ח שבבית סרב על לורות שם שחגש על חסופלכם ח"ם בשומעים חשומעים חלזכיר מלכות ח"ם ויכול לברך ברוך לחה השם חלך השולם וכו' (דשוכר דשחיו חחיר ס' בלגון חדשים רק לומר השם לח סי' חזכרת שם שמים ליין חס שרשחי בקוחרים לחיפת דיעים חערכת ברכות סי' ס' חות י"ג) ושוח שחגש על חסכמ

שמשמו גם שומני שמוכר וכוכימו ע"פ שוכחת מגולה מלשכת כלאים
ייסר לים לם כמו לשמות סי"ל לומר וכלע"ד לחיכממיסים וכו' ולע
לסחלים וכו' ומיים לכן כמי סרי זסיר לכבמ פן יקרך מון בזס ע"כ
ובסרמוסים דמר לחיכת דכלע"ד לחיכממיסים מ"ם כרב מוס סבמי
סי' כ' וכביע דבריו כרב יד מלכי בשות ל"ת דסות לשון נקיט ודך
כבוד לומר דבשוסס שמס בשמע ממנו סדבר שסות כי סבשמס סיס
מבע מעשים כוללת כל לחיסים וסם יש חילוק ביניסס בין רב למעמ
ע"כ וכביע רלים לדבריו כיעי"ם וכן ניעול שוסו לדיק מלמידיס דרב
ז"ל (לחר לשמ מלשיחת שמשן סיו) סיין ביחיד לון מער' סלל"ח שות י"ב):

שיז **אסור** סורס בשוסת"ם ולחיסור דרבנן בקום עמס ולע יבלר
מלטבור על לחד מכס סימנייסו יודמס מפני סבלו

סמס לעניין שפק בכב"ג סיינו שפק לחיסור סורס בשוסת"ם ושפק לחיסור
דרבנן בקום עמס לחיכי בזכות לחברכס מ"ג ד' כיב ע"ת דבשפר
דב"מ סביית בשס רב לחד שב' דלמ"ד דברכס שלחיכ לריכס לחיכו שבר
ב"ם חלת מדרבנן. לו ס"ל ג"כ דברכס מעיין ג' דחורייתל שס משפק
בכללם מ"ב שס ביידך לו לת יש לו לברך דלמי שפק דחורייתל ודמי
שפק דרבנן וכרב דב"מ חולק עליו וס"ל דשפי עדיף לדמות ס' לחיסור
סורס בשוסת"ם מלטבור על שפק לחיסור דרבנן בקום עמס מי"ם
ולכלורס גם בודלי סורס בשוסת"ם וודלי דרבנן בקום עמס יסיס סדין
כן לשר כדלים ליס ולשר כדל"ל ועיין במ"ם במכתב לחזקיכו בשמו' סי'
ס' ד' כ"ם שם סוכת מחלוקת רבני לחחרונים בשי שבדר לשמעת
ושכח ובידך על כלוכל ומכר מרס ביהבל שם לפשר לחקן ביחכל כל
שכו דלחיו לית לחיסור דרבנן כדי שלה חסיס ברכבו לבשלה ושם בד"ם
וכל כיד וכו' סובת מ"ם כרב מוסכ"י עייתם בקוטרים שבת יסודס
דכיון דלחיסור ברכס לבשלה סוא מדרבנן ודחמ בשוסת"ם ולחיסור
לחילת כל שכו סוא בקום עמס מוסב בידחמ דרבנן בשוסת"ם ולע
לדמות לחיסור דרבנן בקום עמס יי"ם ועמס שמ"ת ס' כל"ל ומדקדוק
לשונו סמובא בשכמ"ל משמע קלא דלחס סיס לחיסור ברכס לבשלה
מדחורייתל לע סוס דחוק ליס לף בשוסת"ם נגד לחיסור דרבנן לף
שסות בקום עמס ויש לדמות דקובעת דשלמת קלשר דשרווייסו סוו
דרבנן ושס"ן דלף לם לחיסור שברכס סיס מדלו' כיון שסות בשוסת"ם
סיס דחמ מפני לחיסור לחילה דרבנן בקום עמס ובחמת שסברת פשומס
מלחס כש"ם בשכמ"ל שם דיוסר יש לנו לחוש שלע לעבור לחיסור דרבנן
בקו"ע מלטבור לחיסור סורס בשוסת"ם דכללה סוא שוסת"ם ויש שם
בידים לעקור דבר מסיס ולשמיד דבריסס בשקום לחיסור סורס
בשוסת"ם וכן קי"ל ביו"ד סי' רל"ם סיו דשכשבע לעבור של ל"ם דרבנן
לין שבושס שלס עליו דש"ם דלמיקן לחיסור סורס בשוסת"ם מפני
לחיסור דרבנן בקום עמס ומיין בשו"ם פני יסושע ח"ת ח"ם סי' ס' ובקונדו
אחר החכמה
יגדיל סורס קומלים ס' סי' ק"ת ד' בק"ע ע"ב:

אלא דקלע"ד מדלמיקן בשבת קל"ח ע"ב מבשל כלי מסיכמו מדרבנן
ולב"ח דחורייתל שלמת לחיסור דרבנן בקום עמס מפני
לחיסור סורס בשוסת"ם ובשסיע דיו"ד סי' רל"ם יש סוברים דיעבור
לדרבנן בקו"ע ולע יעבור לדחורייתי בשוסת"ם מיין בשו"ת מוהרל"ח סי'
ק"ג בשכתב לפרוש רבים דרבנן (ובשו"ת משפ יוסף ח"ב יד סי' י"ד סק"ך סכיע
דבני מוסכל"ח לך כ' דשרב שפביי"ם ח"ת סי' כ"ח חולק עליו ולב"ע לע יעבור
שדרבנן בקום עמס) ומיין מבל"ם כל' מלוס פ"ד ס"ב ד"ס טוד כשב
כרשב"ל וכו' ושרשל דרבנן לוס שר"ג ובשו"ת שבשו"ם לבני מילוחים
סי' י"ד ד"ס ושרלס ושרוך שבלחן ס"ח סי' הפ"ס ולפוס ביישמ משפייתל
מלחייסו מסכיתל דשבת קל"ח דלמיקן לחיסור דרבנן בידים בקום לב"ת
בשוסת"ם ולע סיס"ל לומר דכיון שים בידו לבשל בשבל"ח ושינו מושל שביב
כשוסת מעשה בידים ומשינו כיולע בשם שב' בריביב"ת ס"ד מרן כ"ם
בשוף סלכות כלאים דכיון שים בידו לפשות סבלאים ושינו שסת שביב
לשו שים בו מעשה ושיין לש"ת פ"ג ס"ד מבל' לבל לשמין כשן בשבשפשת
בשבל שמת לשוקס דשביב לשו שים בו מעשה מס"ם וכדברי בריבב"ת
כשבו שסו' מיל ד' ס"ת סו' ע"ת סי' בקבלם יעקב בשעשה לשון מ"ב סי'
שפבל"ח ובשוסת סעמקים כלל ו' ד"ה סוף דבר וכו' וכיי שמי מימת כיון
שים בידו לשבשל בי"ת שביב כשוסת מעשה ושכתי דין סות בידשה
לחיסור סורס לחיסור דרבנן כיון דחרווייסו קום עמס ניכוו דשם שינו
כיון דסות עמס לע עמס שום דבר ושינו סות שגורס בשבל כ"ת כי

אלא מעתה, הימנותא נמי אסור למימר בבית המרחץ, משום דכתיב: האל הנאמן, וכ"ת ה"נ, והאמר רב חמא בר גוריא אמר רב: שרי ליה לאיניש למימר לחבריה הימנותא בבית המרחץ. התם שם גופיה לא איקרי: נאמן, דכתיב: האל הנאמן, ומתרגמינן: אלהא מהימנא, הכא שם גופיה איקרי: שלום, דכתיב: ויקרא לו ה' שלום. והקשה ר"י: ה' שלום, שם גופיה נמי לא איקרי שלום, אלא שנקרא כך על שם שעושה השלום, ומתרגמינן: דעביד שלמא! ותירץ: מדלא כתיב: ה' שלמן, משמע דשם גופיה איקרי שלום. הרי מוכיח, דאף על פי שהשם עצמו נקרא שלום, כיון שאינו שם העצם, אלא על ידי הפעולה נקרא כך, הוה ליה כמו: הגדול הגבור והנורא האדיר האמיץ והחזק חנון ורחום ארך אפרים ורב חסד, שנמחקין. וכל שכן שלמה, שאינו קדוש אלא בשביל שהשלום שלו, שהוא נמחק, עכ"ד.

*

גמ'. שם. בשלחן ערוך (סימן פד) כתב: שאסור לומר שלום בבית המרחץ בחדר הפנימי. וכן פסקו הב"ח והמגן אברהם ושאר אחרונים.

וכתב הט"ז (סק"ג), משמע מזה דדוקא בענין שמכוין באמרו שלום על השלום ממש כדרך נותני שלום להבאים מן הדרך אבל אם יש אדם ששמו שלום ודאי אין איסור להזכיר שמו בבית המרחץ או ב"ה דאינו מתכוין על ענין השלום אלא הזכרת שמו של אותו אדם ע"כ לא אמרו בגמ' אסור לומר שלום במרחץ אלא אסור ליתן שלום וכן אח"כ אלא מעתה הימנות' נמי כו' לא אמר נאמן אלא הימנות' דהוא ענין נאמנות משא"כ בהזכרת התיבה דרך סי' בעלמ' לא עלה אפי' על דעת המקשן לאסור וכן הטור וש"ע לא זכרו אלא שאילת שלום ולא אמירת שלום, ועוד ראיה מדכתב הרמב"ם שמותר לומר במרחץ רחום וכתב ע"ז הראב"ד לא מצינו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאומרו בב"ה עכ"ל והביאו בכ"מ שהרר"י חולק ע"ז דהרי כתיב חנון ורחום וצדיק הרי לפניך דכל שיש לאדם ג"כ אותו תואר כמו שיש להש"י מותר לאמרו כ"ש מקריאת שם בלבד שאין מכוון אלא לסי' קריאת האדם שפשיט' דמותר. ומו"ח ז"ל כתב דאסור לקרות לאדם במרחץ אם שמו שלום ואינו מכוון לפע"ד. ע"כ דברי הט"ז.

אך המג"א הביא להלכה דברי הב"ח, דאדם ששמו שלום אסור לקרותו בשמו אבל בלשון לעז שרי לקרותו.

והמשנה ברורה (סק"ו) כתב, ואדם ששמו שלום יש אוסרין בבית המרחץ לקרותו בשמו אלא בלשון לע"ז ויש מתירין כיון שאינו מתכוין על ענין השלום אלא להזכרת שמו של אותו אדם ובדברי סופרים הלך אחר המיקל וכן נוהגין, וירא שמים יש לו להחמיר יען כי הרבה מאחרונים אוסרין ויבלע המ"ם ויאמר רק שלו בלא מ"ם או שלון בנו"ן וגם באגרת הרשות נכון שלא לכתוב שלום עם וא"ו רק שלם שמצוי לזרוק באשפות. ע"כ.

וכספר הליכות עולם ח"א (עמוד מג) הביא מה שכתב הבן איש חי (פר' ויצא אות טז) שיזהר בבית המרחץ שלא יזכיר שם אדם הנקרא שלום.

ובתולדות אדם כתב, שהגר"ז לא הסכים לקבל בלן לבית המרחץ שלו איש ששמו שלום.

ועיין בכסא אליהו (סי' פד אות ד') שכתב להקל כדברי הט"ז. וכן משמע מדברי מהר"א הלוי בשו"ת זקן אהרון (סי' עב), כמ"ש החיד"א שם. ועיין בשו"ת נטע נעמנים (חיו"ד סי' לד), ובשו"ת משנה שכיר (ח"ב חאו"ח סי' טו), ובשו"ת בית ישראל הורוביץ (חיו"ד ס' לז). ועיין בילקוט יוסף (סימן פד).

וע"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ו סימן ה), וז"ל: הנה איתא בשבת דף י' ע"ב שא"ר המנונא משמיה דעולא דאסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, דשם גופיה איקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום. אבל פשוט שאף ששלום הוא משמות של הקדוש ברוך הוא מותר לקרא לאדם שנקרא בשם שלום בבית המרחץ מאחר דשם שלום שקורא הוא לאדם שהוא חול וליכא בשם שקורא שום קדושה, והא פשוט שאלהים אחרים כשם שרשאי למחוק רשאי לומר במרחץ, וא"כ מ"ש כשנקרא אדם שהוא הדיוט בשם שלום שלכן פשוט שליכא שום איסור, ולע"ד לא שייך שיהיה אפילו מדת חסידות שהרי נמצא כמחשיב ח"ו שם הדיוט. ולכן תמוה מה שראיתי בספר תולדות אדם בשבחי הגאון ר' זלמן מוואלאזין שלא רצה להשתמש במרחץ באדם ששמו שלום כדי שלא יבא לקרותו, ומשמע שם שגם לדינא חשש בזה והוא דבר מוקשה אף אם היה זה רק למדת חסידות, ול"ד למה שא"ר המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחברו בבית המרחץ דשם הוא שם שמים ממש והוא מהתקנה שבברכות דף נ"ד ע"א שתקנו לברך את חברו בשם, ועיין שם בפירוש המשנה להרמב"ם, וצ"ע. ע"כ.

ובקובץ מוריה (שנה י"ז גליון א-ד ע' רכב) כתב הגאון ר' משה הלבערשטאם, וז"ל: ובההיא ענינא זכור אזכרנו את אשר האריכו הפוסקים ע"ד אמירת שלו' בבית המרחץ, ובמק"א הארכתי בזה, ומעשה רב ידענא מכ"ק אהר"ן קדוש ה' מרן אדמו"ר הרה"ק **מוהר"א מבעלזא** זי"ע כי בהיותו במקוה הקפיד לקרוא את המשב"ק הרה"ח כש"ת מוה"ר שלו' פויגיל זצ"ל בלשון לע"ז בשם ר' פרידיל, (שהוא תרגומו של שלו' בלע"ז), ולא קראו בשמו, כדי למנוע להזכיר שלו' בבית המרחץ, וכאשר אמנם כן דעת זקננו הב"ח זי"ע כמבואר (באו"ח סימן פ"ד) עיין שם. עכ"ד ודפח"ח.

*

גמ'. שם. עיין חשוקי חמד עמ"ס פסחים (קיז ע"א) שדן באדם ששמו ידידיה, האם מותר לקרותו בבית המרחץ. וכותב: נאמר במסכת פסחים דף קיז ע"א אמר רב ידידיה נחלק לשנים, לפיכך ידיד חול, י"ה קודש. ובשו"ע (אבהע"ז סימן קכט סעיף לג) כתב: שם "ידידיה", אם יחלק לשני תיבות, כשר. ובהגהות הגר"א (ס"ק נב) כתוב: ומכל מקום נוכל לומר דמש"כ ידידיה נחלק לשנים היינו אם ירצה, אבל אם יכתוב תיבה אחת שפיר דמי.

ולכן נראה שאם אותו אדם נוהג לכתוב שמו בשתי תיבות, אסור לקראו כך בבית המרחץ כיון שנאמר בגמרא י"ה קודש. אבל אם קוראים לו בתיבה אחת, יתכן שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים לגבי לקרוא לאדם שלום בבית המרחץ, וצ"ע.

*

גמ'. שם. בדין ברכת הטבילה אם מותר לברך אותה בתוך המקוה, או יש לברך דוקא בבית החיצון. עיין בשו"ע יו"ד (סי' ר) שכ' וז"ל: כשפושטת מלבושיה כשעומדת בחלוקה תברך אקב"ו על הטבילה, ותפשוט חלוקה ותטבול. ואם לא בירכה אז תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים. ואם הם צלולים עוכרתן ברגליה. עכ"ל. הרי להדיא שמתיר לברך בבית הטבילה. ועיין בש"ע או"ח (סי' פד ס"א) דמרחץ ישן בבית החיצון שכולם עומדים שם לבושים, מותר לקרוא ק"ש, ובאמצעי שקצת העומדים לבושים וקצתם ערומים, יש שם שאילת שלום, ולא ק"ש ותפלה, ובפנימי שכלם ערומים אפילו שאלת שלום אסור. וכ' ע"ז הט"ז (סק"ב), ובישן בבית החיצון וכו', בכ"מ כ' בשם ה"ר מנוח וכו',

שאילת שלום תלמיד ורב

קידושיה, ואח"כ רצתה לחזור בין באמירה בין בזריקה אינה יכולה לחזור בה אפילו בתכ"ד, אבל כשלא אמרה כלום, מעולם לא נתרצית בקידושין כלל כיון שזרקתן בתכ"ד. אבל אם לא זרקתן בתכ"ד עד לאח"כ אמרינן שכבר נתרצית והשתא מיהדר קא הדרה בה, ואינה יכולה לחזור כלל. עכת"ד. וכן הובא בקצרה בהגהות רעק"א הו"ד בפתחי תשובה. וע"ע שם בשם החת"ס (סי' פד).

*

גמ'. כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי. כלשון זה הוא במו"ק פ"ג ה"ז ונזיר פ"ד ה"א. והמילים "ויאמר לו" צריכים ביאור, שדי באומרו כדי שאילת שלום בין תלמיד לרב שלום עליך רבי. ואכן כ"ה הלשון בשבועות פ"ד ה"ז. וכתב בעלי תמר, די"ל דהנה לכאורה יש סתירה מהבבלי להירושלמי, מב"ק ע"ג: כדי שאילת התלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי ואינו נראה שהיה קיים מחלוקת במציאות לכן נראה שהיו תלמידים ששאילת שלום לרבם היה שלום עליך רבי ומורי והיו כאלו שהיו אומרים רק שלום עליך רבי ולזה התכוון הירושלמי ויאמר לו שלום עליך רבי היינו שהמדובר הוא משאילת שלום לרב מתלמיד שאומר רק שלום עליך רבי בשלש תיבות.

והנה הרמב"ם פסק בהלכות שבועות פ"ב הי"ז ששאילת שלום מתלמיד לרב הוא שלום עליך רבי וכן בהלכות תלמוד תורה פ"ה ה"ה כתב שכשואל בשלום רבו אומר לו שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי ותימא שהוא נגד סוגית הבבלי בב"ק ע"ג: ואולי היה בזה חילופי נוסחאות והיו נוסחאות גמרא בב"ק שלום עליך רבי וסמך הרמב"ם על נוסחאות אלו מאחר שכ"ה נמי דעת הירושלמי בכל המקומות הנ"ל.

והנה לפי דעת הרמב"ם שיש הבדל בין שאילת שלום לחזרת שלום מתלמיד לרב שבחזרת שלום צריך לומר שלום עליך רבי ומורי מדוייק הלשון כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי ולא נאמר סתם נתינת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי ויהיה כולל בין השאלה ובין החזרה אולם לפי דברי הרמב"ם מדויק שדווקא בשאילת שלום אומר שלום עליך רבי אבל בחזרה אומר שלום עליך רבי ומורי.

*

גמ'. שם. בבן יהוידע (בבלי ב"ק עג ע"ב) פירש לפי דברי התוס' שם את הפסוק (תהלים קיט, קסה), 'שלום רב לאוהבי תורתך', ודייק לומר 'רב', משום שמאריך לומר שלום עליך רבי ומורי, ואז 'אין למו מכשול', שלא יענש בעבור השלום.

עוד ביאר לפי זה מה שאמרו חז"ל (בבלי ברכות סד ע"א), 'תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם', תלמידי דייקא, שאין יכול לקצר הלשון, אלא מרבים דברים לומר בו שלום עליך רבי ומורי, וזה שבח ישראל לעתיד, דאף על גב שלא יצטרכו לבקש זה מזה שילמדו חכמה, כי כולם הם למודי ה' ורוח ה' ידבר בם, עם כל זה ינהגו זה עם זה כמנהג תלמיד לרבו, שאומרים חד לחד שלום עליך רבי ומורי. וזהו שאמרו, אף על פי דכל בניך הם למודי ה', עם כל זה 'ורב שלום בניך', שמרבין נוסח השלום לומר בו רבי ומורי.

*

גמ'. שם. בספר עלי תמר כתב להתפלא על מה דעכשיו תלמיד שואל לרב כמו לכל אדם "שלום עליכם", והרי מדינא צריך לומר שלום עליך רבי ואפילו החסידים כשנפטרים מרבם פוסעים לאחוריהם כדין תלמיד ברבו מובהק, ואלו בזה לא נזהרין. והגה"צ רבי יעקב אבד"ק נאשלעסק כשנסע לאחיו הרה"ק רבי וואלף לסטריקוב כשנתן לו הרה"ק ז"ל שלום, ענה עליכם שלום אחי רבי ומורי לפי ההלכה, וגם במ"ש הרמב"ם ושוחה לפניו לא ראיתי מדקדקין בזה וצ"ע.

ולכאוה"פ כתב להעיר על מסכת ד"א רבא פ"ה מעשה בארבעה זקנים ר"ג ור"י וראב"ע ור"ע שהלכו לקבל פני פילוסופס אחד וכו' והיה הפילוסופוס מחשב בדעתו ואומר איך אתן שלום לחכמי ישראל אם אומר אני שלום עליך (ושוב שלום עליכם חכמי ישראל) נמצא מבזה את חכמי ישראל שהקדים לשאול בשלום ר"ג ואח"כ שאל בשלומם, אם אומר אני שלום עליכם חכמי ישראל נמצא מבזה את ר"ג שכלל רבן גמליאל בשלום שאלת שאר חכמי ישראל ואמר להם שלום עליכם חכמי ישראל ור"ג בראש כלומר שבאופן זה חלק הכבוד לכולם בשוה לחכמי ישראל שכן הקדימן לר"ג ולר"ג שאמר ולר"ג בראש וזה מטבע הענין שר"ג היה נשיא. א"כ יש לעין מי שהוא בנאומו נוטל רשות מהרב הראשי ומשאר רבני העיר וכפי הרגיל אומר כבוד הרב הראשי וכבוד הרבנים שליט"א, ולפי הנ"ל יתכן שיש לו לומר כבוד הרבנים והרב הראשי בראש כדי לחלוק כבוד לכולם בשוה וכנ"ל.

שוב הביא בשם בנו נ"י, שיתכן שזהו דוקא כשכולם שוים במעלות החכמה וכעובדא הנ"ל דכל הנהו תנאים היו שוים במעלות החכמה משא"כ אם מעלת הרב הראשי בתורה גדול יותר יתכן שיכול לומר כרגיל כבוד הרב הראשי וכבוד הרבנים שליט"א. אבל י"ל שכפי המנהג והרגשה של היום אם יאמר והרב הראשי בראש זה משפיל כבוד הרבנים.

*

גמ'. שם. עיין חשוקי חמד עמ"ס גיטין (יד ע"א) שדן מהו השיעור של תוך כדי דיבור באדם שמגמגם. וז"ל: נאמר בנדרים (דף פז ע"א) הילכתא תוך כדי דבור כדבור דמי, חוץ ממגדף, ועובד עבודת כוכבים, ומקדש, ומגרש, יעו"ש. וביאר הר"ן דבשאר מילי דלא חמירי כולי האי, כשאדם עושה אותם לא בגמר דעתו הוא עושה אלא דעתו שיכול לחזור בו תוך כדי דבור, אבל הני כיון דחמירי כולי האי, אין אדם עושה אותם אלא בהסכמה גמורה, ומשום הכי חזרה אפי' תוך כדי דבור לא מהני. ומביא בשם ר"ת דתוך כדי דבור כדבור דמי, תקנתא הוא דתקון רבנן, משום תלמיד הלוקח מקח ופגע בו רבו שיוכל ליתן לו שלום, והשוו מדותיהן בכל מילי בר מהני, יעו"ש שחלק על דבריו. ואם כן היה מקום לומר שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל, שאם הטעם הוא כדי לומר שלום לרבו, הרי שהשיעור נמדד לפי כל אדם, ובאדם מגמגם השיעור ארוך יותר, מאידך לדעת הר"ן שאדם לא גומר בלבו עד שעובר כדי דיבור, סברא זו שייכת בכל אדם.

והנה למעשה יעוין בשדי חמד (כרך ה עמ' שכז טור א, כללים מערכת ת"ו סוף כלל ח), שהביא משו"ת יבשר טוב (סימן כא) שנסתפק בנידון זה, האם משערינן את השיעור של תוך כדי דיבור בדידיה או באדם בינוני, והביא כמה ראיות לנידון זה. וכתב שאין להביא ראיה מהנאמר בגיטין דף יד ע"א 'נתת דבריך לשיעורין', דהתם חז"ל קבעו שמעמד שלשתן מועיל, ואין לומר בזה שפעם יועיל ופעם לא. משא"כ כשחז"ל נתנו את שיעור בדיבור, יתכן שהשיעור נמדד בדיבור של כל אחד ואחד. ולמעשה הסיק שם דאזילנן בתר דידיה, וכמו דאמרינן לגבי שהה כדי לגמור את כולה דאזילנן בתר הקורא, ולא בתר רוב בני אדם כמבואר בשו"ע (או"ח סימן סה).

הדמיון עולה יפה, חדא דשאני התם בט"ב עצמו כאשר הרגיש כבודו, אבל יותר מזה דהתם הו"ל גם פס"ר דתענוג, וכהאי דר"ה כ"ח ע"א דהמודר הנאה ממעין טובל בו בימות הגשמים אבל לא בימות החמה, משום הנאת הגוף בהדי מצוה, ולזה צריכים לטעם מצוה בסי' תקנ"ד, סו"ד פשוט דלהעביר זוהמת הזיעה מותר רחיצה גם בבורית אם נצרך לכך, מכ"ש בימים ובמקומות החמין, אבל כנראה רק בצונן שזה מספיק לכך, ואין להאריך בפשוט. ע"כ.

*

גמ'. תני אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל. לכשיבואו אל העיר יחלוצו כתב בשו"ע או"ח (סי' תקנ"ד סי"ז), אבל ומנודה שמהלכים בדרך מותרים בנעילת הסנדל, וכשיגיעו לעיר יחלוצו, וכן בת"ב. הגה: וכן במקום שדרים בין הא"י, לא יחלוץ כי אם ברחוב היהודים, וכן נהגו (טור והגהות מיימוני והגהות מרדכי רפ"ק).

והביא המ"ב בשם המ"א, הטעם דטורח גדול הוא לילך יחף דרך רחוק אבל כשהולך לשדה סמוך לעיר אסור לנעול וה"ה לבית הקברות אא"כ יש טיט ורפש או בין העכו"מ ולפ"ז כשיושב על העגלה או רוכב צריך לחלוץ אף בדרך רחוק.

עוד כתב המ"ב, דאף במקום שמותר בנעילת הסנדל מ"מ טוב שאז יתן עפר במנעלים.

כתב המ"א נ"ל דאם הרבה עכו"מ עוברים שם מותר וא"ר צידד להחמיר לענין רחוב היהודים אף באופן זה דהבו דלא להוסיף על המנהג. ובעוה"ר הרבה מהמון מקילין באיסור נעילת הסנדל כל היום אף כשיושבין בביתם ועוון גדול הוא דאף כשנקיל בזה בעת שהולך ברחוב שמצוי שם עכו"ם מ"מ תיכף כשבא לביתו מחוייב לחלוץ אותם. מ"ב.

כתב הח"א ההולכים בין העכו"מ ונוהגין ללבוש המנעלים אף שאין למחות בידם שיש גדולים המתירים מ"מ אין לזה טעם דמה בכך שילעיגו עלינו בלא"ה מלעיגים עלינו ומ"מ אותן היושבים בחנות ודאי אסורים דאיך ידעו הנכרים אם ילכו בלא מנעלים. מ"ב.

*

גמ'. ר"ה רובא אזל לחד אתר וחזא אביליא בשובתא ושאיל בון אמר להון אני איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומינו. עיין בעלי תמר, דמכאן משמע שאם מישהו בא למקום שאינו יודע מנהגם שאינו צריך לטרוח לדעת מנהג המקום בכדי לא לשנות את המנהג, ויש לו עצה זו לומר אני איני יודע מנהג מקומכם ועושה אני כמנהג מקומינו.

עוד כתב דקמ"ל שאין צריך לחקור אחר מנהג המקום דבדרבנן עבדינן עובדא והדר שאלינין כמ"ש וכ"ש במנהג. אלא שלום עליכם כמנהג מקומנו.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת תשורת שי (ח"ב סי' קעב): וששאל אם יאמר האבל בשבת פזמון "שלום עליכם". הנה מן הדין מותרין בשאילת שלום כדאיתא בירושלמי (פ"ק דברכות ה"ז) ר"מ חמא אבלים בשבת ושאל בשלומן שאין אבל בשבת דכתיב ברכת ד' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, ברכת ד' זו ברכת שבת, ולא יוסיף עצב עמה זו אבלות, והובא ברא"ש (פרק ואלו מגלחין) ובטוש"ע (יו"ד סימן שפ"ה) רק תלוי במנהג מקומות כדאיתא התם. ומוכח נמי דמדינא מותר לשאול אבל בשלומו בשבת, דאל"כ מה מועל מנהג להתיר איסור כמבואר בפר"ח בהלכות יום טוב.

ומוכח נמי דכשאין יודע המנהג מותר, דהא איתא בירושלמי (שם) ר' הושעיא אזל לחד אתר וחזא אבלים בשבת ושאיל בשלומם, אמר להם אני איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומי, ואם איתא דאם אין יודע המנהג אסור, מה מהני לו מנהג מקומו, הא נותנין עליו המקום שהלך לשם לחומרא כדאיתא במשנה ר"פ מקום שנהגו, ומה שאמר אלא שלום עליכם כמנהג מקומי דאל"ה נותנין עליו גם כן חומרא מקום שיצא משם, וכן הוא מן הדין, דאם יש ספק במנהג מוקמינן אדינא, וכ"ב ברב"י ביו"ד (סימן רט"ו). ולא עוד דגם אין צריך לשאול ולברר מדלא שאלם איך המנהג אצלם, וא"כ ה"נ כשאין ידוע המנהג מותר לומר כל הפזמון שלום עליכם וברכוני לשלום לכאורה.

ועיין שם עוד שפלפל הרבה בדין זה, ומסקנתו שאין לאבל לומר בשבת שלום עליכם וברכוני לשלום, ע"ש.

וע' בס' פני ברוך שהביא מדברי נחמי' שכשמקדש הלבנה ג"כ לא יאמר שלום עליכם.

*

גמ'. ר' יוסי בירבי חלפתא משבח בדר' מאיר קומי ציפוראי אדם גדול אדם קדוש אדם צנוע. יתכן שיהיה אדם גדול במוחו ולבו אבל אינו אדם קדוש בהנהגתו ובהליכותיו, ויש שהוא אדם קדוש אבל אינו גדול במוחו ולבו, ויש אף שהוא אדם גדול ואדם קדוש אינו אדם צנוע במעשיו אלא אוהב הפרסום והכבוד אולם ר"מ היה אדם גדול אדם קדוש ואדם צנוע. ע"ת.

*

גמ'. חד זמן חזא אביליא בשבתא ושאל בון. כתב בשו"ע יו"ד (סי' שפ"ה ס"ג) מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת, שואלים. וכתב הרמב"ם שהאבל נותן שלום לכל אדם בשבת, שהוא מכלל דברים שבפרהסיא. הגה, ואסור לשלוח מנות לאבל על אביו ואמו כל י"ב חודש, ואפילו בשבת, במקום שנהגו שלא לשאול בשלומו בשבת (תשובת מהרי"ל סי' ל"א); אבל במקום שנהגו לשאול בשלומו בשבת, גם זה שרי.

וראה בש"ך שם (סק"ד) שציין לדברי הירושלמי כאן, וז"ל: ואיתא בירושלמי הובא בפוסקים ר' אושעיא רבא אזל לחד אתר וחמא תמן אבלים בשבתא ושאל בהון ואמר להון איני יודע מנהג מקומכם אבל שלום עליכם כמנהג מקומי ועיין בא"ח סימן רפ"ז. ע"כ.

ובתשובות והנהגות (ח"ה סימן שט אות ל"א) כתב דבאת היותו אבל אמרו לו "גוט שבת", ונענע גם הוא לעומתם, ואף שבמחבר (סי' שפ"ה ס"ג) מביא שיש מקומות שנהגו איסור בשאילת שלום לאבל אפילו בשבת, מ"מ נלענ"ד ש"גוט שבת" מותר לאמר לאבל אף תוך ז', שהכוונה בזה שיזכה כראוי לעניינים הרוחניים של שבת, וברכה על עניינים רוחניים אינו בכלל איסור שאילת שלום.

דף כט ע"ב

גמ'. א"ל בעי אתון מידע מה חיליה בא להודיעכם שאין אבל בשבת. בע"ת מבאר שגדולתו היה בזה שלא אמר להם מפורש שעושים שלא כהלכה, אלא שאל בשלומם וממילא ידעו מעצמם שאין אבל בשבת. וכענין שאמרו בקידושין ל"א ראה אביו עובר על ד"ת אומר מקרא כתוב בתורה. ובשבת (פט"ו ה"ג)

יכול, השחית אבריו. ונתחברה לכל אחד מהם כת אחת נקראים בלשון חכמים צדוקים ביתוסים, ויש כת אחרת מאמינים בתחיית המתים ואינם מאמינים במדרשי החכמים והם נקראים היום קראים, והם במזרח מחזיקים בפשוטי הכתובים וחולקים על מדרשי החכמים המקובלים. ע"כ.

דף צג ע"א

מתני'. והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם וכו'.
רש"י במכות [כג ע"ב] ביאר תקנה זו היו בשני אופנים: א. שחייב לברך את חברו בשם, ואין לו לחוש שמזלזל בכבוד המקום, כשמשתמש בשמו לצורך כבוד הבריות. ב. שמותר לברך בשם, ואין לחוש לאיסור הוצאת שם שמים לבטלה.

והשמ"ק מבאר יותר, מפני שעע"ז בדור ההוא היה שאיפתם שישכח מישראל שם שמים ויהא שם עכו"ם שגור בפיהם ולפיכך עת לעשות לה' להזכיר שם שמים אף בשאילת שלום ואין בזה חשש של הזכרות שם שמים לבטלה.

וכדבריו מפורש במגילת רות פ"ד ס"ו שהביא על זה הפסוק בירמיה כ"ג כ"ה שמעתי את אשר אמרו הנביאים הנבאים בשמי שקר החושבים להשכיח את עמי שמי כאשר שכחו אבותם את שמי בבעל.

וכזה היה בימי היונים כמ"ש במגילת תענית (פ"ז) שגזרה מלכות יון הרשעה ואמרו להם אין לכם חלק באלוקי ישראל ולא היה שם שמים שגור בפיהם וכשגברו בית חשמונאים ונצחום התקינו שיהו כותבים שם שמים אפילו בשטרות וכו'.

*

והנה הפוגש את חברו בבוקר לפני התפילה, עדיף לומר בוקר טוב ולא שלום, כמבואר בשו"ע (או"ח סימן פט ס"ב). ויש לדון כאשר פוגש את חבירו לאחר התפילה, האם יאמר לו בוקר טוב או שלום.

וי"ל דהנה הריב"ן במכות דף כג ע"ב (ד"ה ושאילת שלום בשם) כתב וז"ל: דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם... ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. לישנא אחרינא..., דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם. ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם, דשלום שמו של הקדוש ברוך הוא דכתיב (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום, עכ"ל.

וכתב על כך הגבורת ארי שהפירוש הראשון שאין חובה לשאול לשלום חבירו בשם אלא שרשאי, הוא עיקר, דהא תנן בברכות דהתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר... ואומר עת לעשות לד', הפרו תורתך, ומדמביא את הפסוק דעת לעשות לד', שמע מינה דסלקא דעתך אמינא דאסור לשאול בשם, קא משמע לן דעת לעשות לד' הפרו תורתך, וכדפירש רש"י התם דפעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לד', אף זה המתכוין לשאול בשלום חבירו, זהו רצונו של מקום, שנאמר בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור, עכ"ד. נמצא שלפי הגבורת ארי, אין חובה לברך את חבירו בשם, אבל רשאי לעשות כן, ומשמע מדברי הריב"ן שכן הוא המנהג.

והנה הקשו האחרונים מדוע לא הביאו הפוסקים להלכה, את הגמרא בברכות שחכמים תיקנו לברך את חבירו בשם, יעוין בבית אפרים (באה"ע סימן פו) שכתב בתוך התשובה וז"ל: וצ"ע על הפוסקים שלא הזכירו הך דהתקינו שיהא שואל בשלום חבירו בשם..., יעו"ש. ובמהר"י אסאד (או"ח סימן ט) האריך מאוד בשאלה זו, והעלה דהתקנה היתה להזכיר שם שמים ממש על חבירו, ותקנה זו היא דומיא דאידך תקנות המוזכרות במשנה בברכות שהיו מפני המינים שהיו כופרים בתחיית המתים ולכן התקינו להזכיר שם שמים אפילו שם העצם [של הקדוש ברוך הוא] על בשר ודם, כדי לאמת ולחזק על ידי זה את אמונת תחיית המתים, והיינו עת לעשות לד' לכן הפרו תורתך, [ויש להביא ראיה לדבריו מדברי המדרש רבה (רות פרשה ד) וז"ל: שאילת שלום מניין, שנאמר (ירמיה כג) החושבים להשכיח את עמי שמי, אימתי חשבו בימי עתליהו..., ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם. ויעוין גם במאירי בברכות שכתב שהתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם, כדי שיודו שהשלום ושאר הברכות מגיעות מכבודן], ולכן עכשיו שבטלו תרעומת המינים הכופרים בתחיית המתים אוקמינן אדינא דאסור לשאול בשם. לכן השמיטו הרמב"ם והפוסקים תקנה זו.

ומכל מקום גם לאחר שבוטלה התקנה, ואסור לקרוא לחבירו בשם העצם של הקדוש ברוך הוא, מותר לברך את חבירו בשאר השמות של הקדוש ברוך הוא, וזהו הדין של ר' מתיא בן חרש במסכת אבות, שאמר הוי מקדים בשלום כל אדם. עוד כתב המרי"א מהלך נוסף שרבי מתיא בן חרש תיקן שיש מצוה להקדים שלום לכל אדם, [ודין זה הזכיר הרמב"ם (בפ"ה מדעות ה"ז)], ועוד כתב שיתכן שהרמב"ם לשיטתו דשלום אינו נמחק, א"כ י"ל דעזרא תיקן לשאול בשם שלום להוראת שעה, משום גדול השלום כמו בסוטה שנמחק השם, ולכן השמיטו הרמב"ם, יעו"ש.

לסיכום: יש אומרים שהיתה תקנה שחייבים לברך את חבירו בשם. ודעת הרבה פוסקים שהתקנה היתה רק שרשאי לברך את חבירו בשם, ובאמירת שלום מתקיימת התקנה, אך אין חובה לומר דוקא שלום. ויתכן שיש בזה מצוה גם בימינו.

ויעוין באגרו"מ (יו"ד ח"ד סימן נא) שכתב להוכיח שתפילה של כל אדם שייך שתתקבל, אף כשהיא לא מתפילות המחוייבות ומסודרות מאנשי כנה"ג. דהא כיון דתפילה שלא מתקבלת היא לבטלה, קשה איך תיקנו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, ואסמכוהו אקרא דבועז וגדעון, הא סתם אינשי, רובן אנשים פשוטים הן, שמסתבר שלא יחוש הקדוש ברוך הוא לברכותיהם, וימצא שהזכירו שם שמים לבטלה. ובשביל השלום [כפרש"י שם, המתכוין לשאול לשלום חברו זה רצונו של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו] לא היה הכרח שיברכו בשם, מכיון שאם יקבעו בלשון יברכך בורא העולם או רבונו של עולם או יברכך אדון הברכות וכעין זה, הרי נמי סגי לענין השלום. ואם הוא להורות בזה גודל השלום שמותר אף לברך בשם, הרי בשביל שיש לחוש שלא יצא עי"ז הזכרת שם שמים לבטלה, היה עדיף שלא יברכו בשם. אלא הוא מטעם שאף תפילות וברכות שלא נצטוו בחיוב נוסח מאנשי כנה"ג, יכולין ג"כ כולי אינשי להזכיר את השם בברכותיהם, משום דאפשר להתקבל תפילות וברכות דכולהו אינשי, אף מאלה שאינן ראויין כלל לסברותינו, עכ"ד. (חשוקי חמד עמ"ס מכות).

וע"ע בשו"ת שיח יצחק (סימן לט) ושו"ת בצל החכמה (חלק ה סימן מח) ושם (סימן ע).

*

מתני'. שם. עיין תפארת שלמה (פרשת חיי שרה) וז"ל: הנה אמר בתד"א מפני מה זכה משה למאור פנים וכו' מפני שכל ימיו היה מחכה ומצפה על כבודו של הקדוש ברוך הוא ועל כבודן

להודיע שתפלת ערבית רשות היא וכונת התוס' כך הוא דתפלת ערבית רשות וכיון דאם אינו רוצה אינו מחויב להתפלל, משו"ה תקנו הפסוקים ללמדנו שאם הוא אינו רוצה אינו מחויב אבל אם רוצה להתפלל צריך לסמוך ותהר"י הוסיפו לתת טעם להמנהג שנהגו לאמר הני פסוקים דמתחלה קבעו לאמרם משום דהיה להם תפלת ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים שיש בהם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות וחותמין עליהם ואומרים קדיש ויוצאין, ואח"כ אע"פ שקבעוהו חובה מכ"מ צריך לאמרם וכ"ז דלא כשיטת רע"ג שכתבו בשמו בזה"ל מה שאנו אומרים כו' לאשמועינן דלא בעינן למסמך גאולה לתפלה משום דת"ע רשות ומבואר מדבריו דאפילו אם רוצה להתפלל אין בו משום דין סמיכה כלל, וזה ודאי ליתא.

ואמת לולא דמסתפינא הייתי אומר דחסר בדבריו תיבת או משום דתפלת ערבית רשות, ותרי טעמי נינהו, חדא לאשמועינן דלא בעינן מסמך גאולה לתפלה של ערבית פי' אפי' אי נימא תפ"ע חובה מכ"מ קיי"ל דלא בעינן כו' כריב"ל דקיי"ל כוותי' נגד ר"י ונהי דבזה דפליגי אי תפלות באמצע תיקנום או להיפך קיי"ל כר"י דתניא כוותיה בברייתא וקורא ק"ש ומתפלל, מכ"מ בהא דפליגי בסברא אי שייך גאולה באורתא אפשר דקיי"ל כריב"ל דע"ז ליכא הוכחה מהברייתא דלא תני רק וקורא ק"ש ומתפלל היינו דלא כריב"ל דאית ליה תפלות באמצע תיקנום אבל להפסיק יכול להיות דמותר ומשום הכי תיקנו לאמרם הני פסוקים והכי נראה באמת דעת רש"י בריש ברכות במתניתין שהרי כתב הטעם שקורין ק"ש של ערבית מבע"י לפני תפלה כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וקשה נימא כמשמעו שהוא כדי לסמוך גאולה לתפלה שהרי הברכות קורין מבע"י עיין בתהר"י ד"ה אלא בריש פרקין וכן משמע מתוס' ד"ה מאימתי ועוד קשה דצריך לברך כו' אלא פשיטא ליה לרש"י דקיי"ל שאין חיוב בתפלה ש"ע לסמוך גאולה לתפלה ומפני זה לא היו מקדימין לקרות זהו טעם ראשון של רע"ג וכתבו עוד טעם אי משום דתפ"ע רשות פי' להכי תקנו לומר הני פסוקי ללמדנו שאין חיוב להתפלל ערבית ונ"מ בין הני שני הטעמים, דלטעם הראשון רשאין להפסיק אף בד"א דקיי"ל כריב"ל משא"כ לטעם השני דעיקר תקנו לאשמועינן דרשות, ואם אינו רוצה אינו מחויב לכן אינו רשאי רק להפסיק באלו הפסוקים דתקנו ותו לא.

נחזור לענינו דפשיטא דאפי' למ"ד דתפ"ע רשות מ"מ אם רוצה להתפלל צריך לסמוך גאולה לתפלה כפשיטת התוס' דף ד' שהבאנו לעיל ולפי טעם הירושלמי שהביא רש"י דף ב' ד"ה זה הסומך משל לאוהבו של מלך ליכא חילוק בין שחרית לערבית ובודאי אפילו למ"ד תפ"ע רשות אם התפלל ערבית וריצהו להקב"ה בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והתקרב אליו יש לו לתבוע צרכיו מיד רק אם אינו רוצה להתפלל כלל או אפילו אם תפלת נעילה פטר לתפלה ש"ע ושוב אינו צריך להתפלל אז אינו שייך סמיכה זו ולפ"ז שפיר הביא רה"ג ראיה לדינו דמשום תפלה בציבור אינו צריך לסמוך גאולה לתפלה מרב מהא דצלי של שבת בע"ש ובודאי לא היה קורא ק"ש באותה שעה נמצא שלא היה סומך גאולה לתפלה ובאמת אף לרב דסובר ת"ע רשות צריך לסמוך כמו שפירשנו אלא משום שהיה עושה כן למצוה לקבל שבת מבע"י לא היה חושש לסמוך גאולה לתפלה וכן נמי לענין תפלה בציבור, ודברי רה"ג ברור. ע"כ.

גמ'. אסור לעבור כנגד המתפללין. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן קב סעיף ד) אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות, ודווקא לפניהם, אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד.

ועיין מגן אברהם שמביא בשם הזוהר (חיי שרה ע' שי"ג) דלכל צד אסור.

והטעם דאסור לעבור, מפני שמבטל כונתו עי"ז. וכתב המ"ב דלכן אסור אפילו עוסק אז בק"ש. וכ"כ בביאה"ל בשם א"ר בשם של"ה, דה"ה דיש ליזהר שלא לעבור בעת שקורין שמע ישראל.

והח"א כתב הטעם, מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה.

וכתב בספר מאמר מרדכי, וז"ל: הטעם מפני שמבטל כונת המתפלל ולפ"ז נראה דאם המתפלל משלשל הטלית על פניו כמו שנוהגים הרבה דמותר לעבור על פניו ודוגמא לדבר לקמן בסי' קכ"ח ס"ג דכתב רמ"א דגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם ושע"כ נהגו לשלשל הטלית. ואיתא עוד שם בענין המומין דאם מנהג הכהנים לשלשל הטלית דשרי לישא כפיו אפי' יש לו כמה מומין וה"נ י"ל דמועיל שלשול הטלית ומ"מ ראוי לחוש ולהחמיר עכ"ל.

גמ'. שם. עיין בספר מילי דחסידותא להגה"ק מבוטשוטש זצ"ל (עמוד ל) בדין לעבור לפני חבירו בתפילה בבית חבירו בעה"ב, וכן מהו הדין לפני אשה, ואם יודע בתחילת עמידתו שחבירו רגיל לעבור לפניו, עיי"ש.

גמ'. שם. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן קב סעיף ה) אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו, אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו, שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל, וצריך לדקדק בזה, אפי' אם האחרון התחיל להתפלל אחריו, מאחר שכבר התחיל.

וכתב המגן אברהם: ולפי פירש"י משמע דמות' לפסוע לאחריו רק שאסו' לעבור לפני המתפלל שוב למקומו ע"ש, ואפשר דרש"י ס"ל דר"י הי' עומד קצתו רחוק מרב שהיה יכול לפסוע ג"פ וא"כ אין ראיה משם. ומ"מ מהירושלמי יש ראיה. עב"י.

ועיין משנה ברורה דאם אינו אחריו ממש רק מרוחק לצדדין נראה דשרי להא"ר.

ולא נקרא בא בגבולו ואפילו אם האחרון מאריך בתפילתו דאדרבה זה שפוסע הוא בא עכשיו בגבולו. מ"ב.

גמ'. שם. כתב בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן רכו) וז"ל: שאלה, הא דאסור לישב נגד המתפללים, היינו דוקא להפסיק כנגד פניו או אפילו מן הצדדין כל שהוא רואה.

תשובה: מההיא דמצדד אצדודי משמע שאין אסור אלא כנגד פניו דוקא אבל לצפונו או לדרומו ליכא קפידא מיהו לדעת המחמירין כנגד פניו אפי' כמלא עיניו יש לומר דמחמיר נמי מן הצדדין כל שהוא לפניו. אמר המני"ח אשכחן כנגד שר"ל בצדו כגון ההיא דפרק תפלת השחר, אל יתפלל תלמוד לא לפני רבו ולא לאחורי רבו ולא כנגד רבו ומייתי לה הרי"ף דף כ' וה"נ מתפרש קרא דפ' וישלח נסעה ונלכה ואלכה לנגדך עי"ש דפרש"י לנגדך בשוה לך. ע"כ.

וע"ע בשו"ת פרח שושן (חלק או"ח כלל א סימן יא) שהאריך בדין דאסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל, אם הוא דוקא כנגדו ממש שמפסיק בינו לבין הכותל אבל אם הוא משוך קמעא שאינו מפסיק שרי, או דלמא לא שנא ובכל גוונא אסור.

דף כז ע"ב

גמ'. לא כנגד רבו וכו'. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן צ סעיף כד) לא יתפלל בצד רבו ולא אחורי רבו ולא לפניו, (יש אומרים דכל זה לא מיירי אלא להתפלל ביחיד, אבל בצבור אם כך הוא סדר ישיבתו, אין לחוש אם מתפלל לפניו) או אחריו, (ב"י בשם מהרי"א ואוהל מועד) (ואע"פ שטוב להחמיר המנהג להקל), אם הרחיק ד' אמות, מותר.

ועיין משנה ברורה ד"רבו" היינו שרוב חכמתו הימנו או גדול הדור.

וכתב החיי אדם דנ"ל דה"ה אביו.

והטעם דאסור אחורי רבו, פרש"י דמיחזי כיוהרא, ותוס' כתבו שנראה כמשתחוה לרבו בתפילתו. והמ"ב הביא טעם אחרת, מפני שהוא מצער לרבו דשמא יצטרך לפסוע ג' פסיעות לאחריו בעוד שהוא יתפלל ויצטרך להמתין עליו.

והטעם דהרחיק ד' אמות דמותר, משום דרשות אחרת היא. ועיין בפמ"ג שכתב בשם הפר"ח דלפניו סגי בד"א מצומצמות אבל לאחורי רבו בעינן ד"א וג' פסיעות כדי שיהיה יוכל רבו לפסוע ג' פסיעות לאחריו ולא יצטרך להמתין עליו ובתוך ד' אמותיו הלא אסור לפסוע כדלקמן בסימן ק"ב. עוד כתב דבתוך האלמעמרע מותר אפילו בסמוך דרשותא אחריתא הוא.

גמ'. והנותן שלום לרבו וכו'. כתבו התוס', פירוש כשאר בני אדם שאינו אומר שלום עליך רבי כו' א"נ האי לכתחלה וכו'. לשון "לכתחלה" מגומגם קצת ועיין במהרש"א.

ועיין פנ"י שכתב לפרש, נראה משום דודאי דמסברא י"ל כתירוץ הראשון של התוס' דהא דאמרין בברייתא דהנותן שלום לרבו כו' גורם לשכינה שתסתלק מישראל היינו דוקא כשאין אומר שלום עליך רבי דנמצא שמזלזל בכבוד רבו וכיון דמורא רבך כמורא שמים הוי כמזלזל בכבוד המקום מה שאין כן כשאומר שלום עליך רבי אין כאן זלזול שהרי אדרבה חולק לו כבוד ואין בו איסור כ"כ. אלא דאפ"ה נראה מצד הסברא דלכתחלה אין לעשות כן לפי ששלום שמו של הקב"ה ואין להזכיר שם שמים בחנם אלא שבקושי התירו לשאול בשלום חבירו בשם כדאיתא לקמן בפרק הרואה [נ"ד ע"א] שנמצא כן בקראי דדברי קבלה ומשמע שם להדיא דעיקר שאילת שלום היינו כענין תפלה שמתפלל על חבירו שיהא בשלום וא"כ לפי"ז משמע דלא שייך כן אלא באדם לחבירו משא"כ לרבו זילא מלתא שיתפלל התלמיד על רבו דנהי דאמרינן לעיל לעולם לא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך כדאשכחן נמי בדניאל דברכיה דריוש היינו דבדיעבד יש תועלת בברכה זו. משא"כ לכתחלה ודאי מחזי כיוהרא וחוצפא, והיינו דתנן דהתקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו ולא אמר שיהא שואל בשלום רבו אלא על כרחך כדפרישית וכדאיתא נמי להדיא בירושלמי דתמן הוו נהיגי דזעירא לא שאל בשלמא דרבה.

נמצא דלפי"ז לתירוץ הראשון של תוס' כאן על כרחך הא דאמרינן כדי שאילת שלום תלמיד לרב לאו משום דאורחא דמלתא הכי הוא אלא לענין שיעורא דתוך כדי דיבור איירי ולאפוקי מתוך כדי דיבור דכדי שאילת שלום לחבירו דהוי שיעורא זוטא שאומר שלום עליך, נמצא דלפי"ז אתי שפיר דתוס' דהכא בתירוצם השני לא ניחא להו לפרש הך דכדי שאילת שלום תלמיד לרב דאיירי לענין דיעבד כיון דאורחא דמלתא לאו הכי הוא, ומש"ה ניחא להו לפרש בענין אחר דאפילו לכתחלה מותר לשאול בשלום רבו כשהוא תלמיד מובהק ולא מחזי כיוהרא דמסתמא ניחא ליה לרביה בברכתיה ועל זה כתבו שפיר דשרי ככל הני דלקמן והיינו משום דמסתמא תלמיד חבר רשאי לחלוק על רבו כדאשכחן כה"ג טובא בר"ה ור"ח בסוף פרק אלו מציאות [ב"מ ל"ג ע"א] וברב כהנא ורב בפ"ק דבילה. ע"כ.

ובספר עוד יוסף חי כתב: א"נ ההוא לכתחלה קאמר ותלמיד חבר שרי וכו' עכ"ל כצ"ל, ר"ל ההוא דאמרינן כדי שאלת תלמיד לרב היינו לכתחלה כלומר היינו דאם התחיל הרב לשאול אבל אם לא התחיל הרב אפילו שלום עליך רבי אסור והא דאמרינן כדי שאלת לאו דוקא אלא כלומר כדי

בהמה לשחיטה כו' וכוותינו שם שאי אפשר לאדם לקבל חלף שכרו ולעלות במעלות רמות אם לא ע"י המיתה שאז מתפשט מן המומר ומזדכך ברוחניות וקדושה ימירה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ועל כן אמר סוף אדם למות שלהגיע אל תכליתו ולמעלתו החרוזה הלא לא יתכן אלא ע"י המיתה וגם הבהמה ג"כ לה להשיג מעלה ושלימות רק על ידי השחיטה שזה הוכשרה והותקנה למאכל לפיהן של צדיקים וכן שאר הנמצאין שלמותן ותכליתן לעלות מדבר לדבר כי הדומם עולה להיות צומח והצומח כשנאכל לבעלי חיים עולה מעלה מעולה ממנו והבעלי חיים בלתי מדברים עולין למעלה מעולה להיות חלף לאדם שהוא תכלית ושלמות הנמצאו' הנפלים וזהו סוד הגלגול והוא עיקר גדול בשרשי התמונה.

גמ'. מרגלא. עיין שו"ת תשב"ץ (חלק ג סימן פד) דיש שפירשו לשון "מרגליות", והפירוש הנכון הוא רגילות שהיו רגיל לומר דבר זה.

גמ'. שמור פיך מכל חטא ושהר וקדש עצמך וכו'.
בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד סימן קפו) נשאל בענין דבור בבית המרחץ. ומביא מדברי הירושלמי (פ"ג דע"ז ה"ד) שהוציא בדע"ת (סי' פ"ה), והרחצת חכמה (פרק דרך ארץ), דימעט בדבור בבית המרחץ וכו' עיי"ש, וכ"ז אף בנוגע לשאר מרחץ, ומכל שכן לצורך עבילת טהרה וקדושה, כמבואר בכל הדברים ומיקונים הגדולים, הנעשים ע"י טהרת הקומה לומיות מקוה, שכ' בשלה"ק (בשער המומיות), אשר בסגולת קדושת הקומה נאמר, דיהי' נזהר במעשה בדיבור במחשבה, מכל כיעור ומועבה וכו' עיי"ש, ומרגלא בפומי' דר"מ וכו' שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון וכו', ע"כ נודמי לדידך ליזהר למעט בדיבור בכל התפשטות, ואף דאין העולם נוהגים כזה, נודמי אין דעת חכמים נוחה מזה.

ועיין בספר דרכי חיים ושלום (בסדר ערב שבת אות שנ"ו), בזה"ל, לא ה' רואו נוחה מאותן מנשים שהולכים למקוה לטבול בין בחול בין בש"ק, והן שוהין שעה אחת או יותר בתוך המים, ומפטפטין בדברי הבל וריק ופוליטי"ק וכיוצא, ובפרט קודם התפילה בבוקר, לבלות הזמן היקר, שצריכין אז לקבל עול מלכות שמים בעת התפלה וק"ש, רק לטבול ולכוון היש לפוס דרגא דילי', וילא אדם לפעלו לעבודת הבורא יתברך שמו, עכ"ל.

גמ'. אחד המרבה ואחד הממעיט וכו'. עיין פתח עינים להחיד"א (מנחות קי ע"ב) ובספר דברי שמואל שם, ובספר דברי תורה להגה"ל ממונקאטש (מ"ד אות קו) בזה.

גמ' שם. עיין שולחן ערוך אורח חיים (סימן ו סעיף ד) וז"ל: טוב מעט תחנונים בכוונה, מהרבות בלא כוונה. וכתב המגן אברהם שם (ס"ק ו) וז"ל: ובגמרא אמרינן אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים כלומר אף ע"פ שהמרב כוון לבו ג"כ מ"מ אם הממעיט לא היה אפק בידו לעשות הוא רצוי להש"י כמו המרבה. וכ"מ מהרחי' שמביא מעולת העוף העני שנאמר בו ג"כ ריח ניחוח כמו עולת בהמה שמביא העשיר. ע"כ.

והמשנה ברורה (ס"ק יב) כותב: וכן לעניין מ"ת העניין כן כי הכל תלוי לפני הש"י אם עושה כל אחד בכוחו לעשות. [ויש לעיין מה שכותב עוד שם: ומי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין וללמוד יכול למנוע מלומר הרבה תחנות ובקשות הנדפסות בסידורים וטוב יותר שילמוד במקומם. וצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מאחיו ילמו גדול היימנו. **ותבלין היצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל**].

גמ'. שם. כתב בקיצור שולחן ערוך (סימן לד סעיף ג) וז"ל: כל אדם חייב ליתן צדקה כפי השגת ידו, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, וכגון שיש לו מעט ממון שלו, ואינו נוגע ונותן בהם, דמותר לו ליטול מן הצדקה, כיון שאין לו קרן כדי להתפרנס מן הריוח, מכל מקום כיון שיש לו במה להתפרנס, חייב ליתן צדקה ממה שיתנו לו. ואפילו אינו יכול ליתן אלא דבר מועט אל ימנע את עצמו, כי המעט מאלו מצוב כמו הרבה מן העשיר. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה, נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח, ובעולת עוף אשה ריח ניחוח, ובמנחה אשה ריח ניחוח, לומר לך, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ע"כ.

גמ'. ואפילו עם נכרי בשוק. בשו"ת משנה הלכות (חלק יג סימן קמז) כתב לדקדק, מאחר שאמר מרבה שלום עם כל אדם ג"כ גם נכרי בכלל ולמה חוזר ואפילו עם נכרי בשוק, שנית יש לדייק דמאחר דמצוה להרבות שלום אפילו עם נכרי ג"כ למה ליה עליו בשוק ולא קאמר סתם ואפי' עם נכרי, וכן ר' יוחנן בן זכאי דייקו שאמרו עליו שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי בשוק.

וכתב למרן, דלכאורה הרי כתיב ומשנאיך ה' אשנא והלא אח עשו ליעקב ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי וגם יש לומר דלא אמנם, עיין (ע"ז דף כ' וגיטין דף ס"ג ע"ש מאלוקא דר"י ותוס') ואין יראה שלום מדרכה יתרחק מהם ואיזה יראה הוא לעשות שלום עם כל הגוים, אבל נראה דדוקא דייק אביי אם נכרי בשוק וזה יהא עסוק ביראה ופרש"י להעריס בכל מיני ערמה ליראת ה' שבאמת יש כאן ערמה שמראה לו שלום בשוק אבל בבית אין שלום לרשעים אמר ה' וכ"ש ליתן להם התורה ולהעמיקה וירחו את כל הערמה וכנ"ל וגורמים רעה לעצמן ולכל העולם המעמיקים כל התורה.

גמ'. שם. עיין בשו"ת בית יהודה עייתם חיו"ד (סי' ד) שכתב לבאר בהא דמפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, דאין זה לא מחנם אל חיסור מחנת חינם לגוי, כיון שיש לו טעם וסיבה בדבר שעושה כן משום דרכי שלום

ומניעת איבה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת המבי"ט ח"ב (סי' קכב ד"ה תשובה) שלכן מפרנסין עניי עכו"ס וכו' ואין בזה משום לא תחנם שהיות ויש בו טעם דדרכי שלום אין זה מתנת חינם. עיי"ש.

ובשו"ת מכתם לדוד חאו"ח (סי' ז) כתב דמהאי טעמא נמי שואלים בשלומן מפני דרכי שלום, ואע"פ שמטיל שם שמים עליהם אין בזה משום לא תחנם, שיש לו טעם וסיבה שעושה כן מפני דרכי שלום. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סי' ט) דמהאי טעמא שואלים בשלומם ואין בזה משום לא תחנם. עיי"ש.

גמ'. שלא הקדימו אדם שלום מעולם וכו'. יש להסתפק אם מותר להקדים שלום לאדם שמכירו, והוא בגילוי ראש, אם יש לחוש שהוא כנותן לו מכשול כשיענה לו שלום בגילוי ראש, ואמרינן בשבת (י ע"ב), אמר עולא, אסור לאדם שיתן שלום להבירו בבית המרחץ, שנא' ויקרא לו ה' שלום, דשם גופיה אקרי שלום, ונמצא שהוא כמזכיר את השם בגילוי ראש.

ועיין בזה בס' מור ואהלות (דף ה סע"א) שכ', ועלה בלבי לומר שכשרואה חבירו בראש מגולה אסור מדינא לומר לו שלום, שהוא נותן יד לפושעים, כי ישיב לו שלום, וקי"ל שאסור לומר הזכרה בראש מגולה. ואפשר דמה"ט נהגו כעת לתת שלום בנתינת יד זל"ז ואין אומרים שלום וכו', אך שוב בינותי שיש להתיר מצד ס"ס, שמא הלכה כת"ק דמס' סופרים פי"ד שמותר לומר אזכרה בראש מגולה, ושמא שלום לא חשיב אזכרה. ולכן במקום צורך גדול יש להתיר למען השלום. עכת"ד.

גמ'. שם. כתב החיד"א בברכי יוסף א"ח (סי' קנו סק"א), הרב האר"י ז"ל כשהיה הולך בדרך ונתנו לו שלום, היה מסתכל סביבו, אם היה במקום נקי וטהור היה משיב עליכם שלום, ואם היה מקום מטונף היה משיב ברכה וטובה. מהר"י צמח בהגהותיו כת"י. עכ"ל. וע"ע בס' שתילי זתים (סי' פד סק"ד).

גמ'. שם. עיין בדעת זקנים מבעלי התוס' (ס"פ שוטפים) בפסוק וקראת אליה לשלום, שכתבו: והמקדים שלום לחבירו צריך חבירו לכפול לו שלום, ולומר לו: שלום וברכה טובה, וסמך לזה מדכתיב כי תקדמנו ברכות טוב, כלומר, כי תקדמנו בשלום, אז צריך להחזיר לו ברכה וטובה. ע"ש

גמ'. שם. עיין להגאון בעל שבות יעקב, בספרו עיון יעקב (לעיל דף ג), במעשה של ר' יוסי שנכנס להתפלל בחורבה, והמתין לו אליהו עד שסיים תפלתו, והקדים לו אליהו שלום, וכו', וכתב ע"ז, והא דלא הקדים לו ר' יוסי שלום, י"ל ע"פ מ"ש במגילה (ג), אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חייש' שמא שד הוא, וא"כ ה"ה בחורבה דשכיחי מזיקים, לכן המתין לו עד שהקדים לו שלום, וגמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה, ושלום שמו של הקב"ה. ע"כ. וע"ע בהגהותי לתענית (דף כ).

ועיין להחיד"א בפתח עינים (לעיל דף ג) שכ' ע"ד העיון יעקב, ואינו מחוור, דהתם שא"ל כי אני שר צבא ה' לא אפשר דמשקר ומפיק ש"ש לבטלה, אבל הכא כי קאמר נמי שלום עליך רבי, אין ראיה, שאינו ש"ש לבטלה. ותו דאליהו הוה שכיח גביה דר' יוסי כדאמרי' בסוף סנהדרין. עכ"ל.

ובספר רוב דגן (לעיל ג) כ' על הפתח עינים הנ"ל, ואינו מובן, דאמאי לא הוי שלום בכלל הזכרת ש"ש לבטלה, כיון שכ' הפוסקים שאסור לומר שלום לחבירו במקום מטונף, ששמו של הקב"ה שלום, ומה"ט אין שואלים שלום בבית המרחץ. ובק"ק דמשק המנהג שאין אומרים שלום ברה"ר שמא יהא המקום מטונף ולא אדעתיה, אלא אומרים צפרא דמרי טב, ורמשא טבא, והוא מנהג טוב וישר, וה"נ לענין זה אפשר שאסור להזכירו לבטלה, וכד' העיון יעקב. ע"כ. ועיין במכתב לחזקיהו (ברכות ג) מ"ש עליו.

גמ'. שם. עיין למהר"ל מפראג בדרך חיים על אבות (פ"ד מט"ז) אמתני' דר' מתיא בן חרש, הוי מקדים בשלום כל אדם, וכתב, ור"ל אע"פ שהוא רשע, יקדים לו שלום, שהרי הרשע אינו מחזיק עצמו לרשע ואם לא יקדים לו שלום יחשוב הרשע שהוא מבזה הבריות, ואין הבריות נחשבין אצלו, לפיכך יקדים שלום אף לרשע, ואין לשאול סוף סוף איך יברך הרשע בשלום, הא לק"מ, דאמרי' בסוטה (מא:) מותר להחניף לרשעים בעוה"ז וכו', והא דכתיב אין שלום אמר ה' לרשעים, ד"ז אינו בעוה"ז, כדאיתא בשבת (קנא:) שנא' זה על נפש הרשעים לאחר מיתה, אבל בעוה"ז יש שלום לרשעים. ע"כ.

גמ'. שם. כתב בס' חסידים (סי' נא): וכל מה שנוכל למעט בשאלת שלום לרשע יש לנו למעט, אך מפני דרכי שלום נוכל להקדים שלום לגדולים שבהם, ועוד שלא יצטרך לכפול להם שלום, שדרך העולם שהמשיב כופל שלום. ע"כ. ועיין בן יהוידע כאן. ובשו"ת באר שבע (סי' נט).

גמ'. שם. כתב במגן אבות להתשב"ץ על אבות (פרק ד משנה כא) וז"ל: ואמר שיקדים שלום לכל אדם ואפילו קטן ממנו, ובזה יהיה טוב לבריות. וכן היה משתבח רבן יוחנן, מעולם לא הקדימני אדם בשלום ואפילו גוי בשוק, בפרק היה קורא. ע"כ.

גמ'. וכל העושה שלא לשמה וכו'. עיין תוס' כאן ותענית (ז ע"א) דהא דאמרו נח לו שלא נברא מיירי באופן שלומד על מנת לקנטר את חבריו ורבותיו. ועיין להש"ך יורה דעה (סימן רמ"ו ס"ק י"ט), שהביא דברי התוספות להלכה.

ועיין רמב"ם (פרק י' מהלכות תשובה הלכה ד') שכתב, וז"ל: אמרו חכמים הראשונים, שמא תאמר הריני לומד תורה

ההולך למוד גרנו אומר יהי רצון שתשלח ברכה במעשה ידי. התחיל למוד אומר ברוך שולח ברכה בכרי זה. [צידה לדרך מאמר ראשון כלל שני פכ"ח].

הנכנס לבית המרחץ אומר יהו רצון מלפניך יי' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום [ותצילני] מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבוא ואל יארע בי תקלה ועון, וכד נפיק אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מן האור. [ראב"ן סימן ר"ג].

הנכנם לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לשלו' ותוציאני לשלום ותצילני מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבא. וכשיוצ' מבית המרחץ אומ' מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהצלתני מן האור. הנכנם להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שיהא עסק זה לרפואו' ותרפאני כי רופא חנם אתה ואחר ההקזה אומר ברוך אתה א' רופא חנם. [כל בו הלכ' ברכות סימן פ"ז].

הנכנם לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבוא, וכשיצא מבית המרחץ אומר מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהוצאתני והצלתני מן האור, הנכנם להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שיהא עסק זה לי לרפואה שלימה לחיים ולשלום כי רופא חנם אתה, הקיז דם אומר בא"י רופא חנם. ההולך למוד גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שתשלח לי ברכה בכרי הזה מדד ואחר כך בירך הרי זו תפלת שוא, הנכנם לכרך אומר יר"מ ה' אלקי ואלקי אבותי שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס אומר מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהכנסתי לכרך זה לשלום בקש לצאת אומר יר"מ ה' אלקי ואלקי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום יצא אומר מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כן תוליכני לשלום. [סמ"ק הלכ' ברכות סימן קנ"א].

הנכנם למרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילנו מזה וכיוצא בזה לעתיד לבא וכשיצא מן המרחץ אומר מודה אני לפניך ה' שהצלתני מן האור הנכנם להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה שלימה כי רופא חנם אתה וכשיוצא אומר ברוך אתה ה' רופא חולים תנו רבנן בפ' המפקיד [דף מ"ג] ובתענית [דף ח'] ההולך למוד את גרנו אמר י"ר מלפניך ה' אלהי שתשלח ברכה במעשי ידי התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ובקש רחמים אחר כך הרי זה תפלת שוא. [סמ"ג עשין סימן כ"ז].

הנכנם לבית המרחץ אומר ירמי"א שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבא יצא אומר מודה אני לפניך י"א שהוצאתני והצילני מזה האור. הנכנם להקיז דם אומר ירמי"א שיהא עסק זה לי לרפואה שלמה כי רופא חנם אתה ברוך אתה ה' רופא חנם. הקיז דם אומר. ברוך רופא חנם. הנכנם לכרך אומר ירמי"א שתכניסני

בכרך הזה לשלו
שהכנסתני לשלו
הזה לשלום יצא
שהוצאתני לשלום וכש
[ריקאנטי סימן ע"ח].

עם הכל רוחץ אדם חוץ מעם
פשוט בפסחים נכנם למרח' אומר י
שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ות
ומכיוצא בו לעתיד לבא וכשיוצא מן המ
שהצילני מן האור הזה. מקום שבני אדם עומדי
שם שאלת שלום ואפי' במקום שמקצתן עומדי
ומקצתן עומדין לבושי' מקום שבני אדם עומדין ערומי
שם שאלת שלום כך פשוט בשבת. ועוד פשוט בברכות מו
לומר נאמן בבית המרחץ או להזכיר אמונה שאינו שם ואף על גב דכתיב אל אמונה האל הנאמן אלהא מהימנא כי נאמן אינו שם ולפי' אסור ליתן שלום בבית המרחץ כי שלום שמו של הב"ה שנ' ויקרא לו יי' שלום פי' כי בבית המרחץ ג' בתים. הפנימי עומדין שם ערומין להשתטף ולהזיע. אמצעי יוצא בו ערו' ולובש מיד. חיצון עומדין שם לבושי' ונחין שם מיגיעת המרחץ. ועוד פשוט בשבת כי בבית המרחץ דברי' של קדש אסור לאמרם בלשון חול ודברי' של חול מותר לאמרם בלשון קדש ולהפרי' אדם מאיסור אפילו בלשון קדש יכול לאומרו ובכל מקו' מותר להרהר בד"ת חוץ מבית הכסא ובית המרחץ. [רבינו ירוחם ני"ג ח"כ].

הנכנם לבית המרחץ אומר י"ר מלפניך ד' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה ומכיוצא בו לעתיד לבא, פי' ואינו פותח ואינו מסיים בברוך, וכד נפיק מאי אומר אמר רב אחא ברוך שהצלתני מן האור פי' ובהזכרת שם ומלכות הנכנם להקיז אומר י"ר מלפניך ד' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה פי' ואינו פותח ואינה מסיימת בברוך וכד נפק מאי אומר אמר רבא ברוך רופא חיים פי' ובהזכרת שם ומלכות. [חדושי הרא"ה].

הנכנם לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' או"א שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום, ותצילני מזו ומכיוצא בה לעתיד לבא, והצילני משריפת אש ומשקיעת מים וממפולת אבנים ואל יארע לי דבר קלקלה ועון מעתה ועד עולם. כשיצא מאי, אמר רב אחא בר יעקב, מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור. כדרב אבהו כי הוה עאיל לבי בני, הוו סמכין ליה תרין עבדין, איפחות בי בני מתותיה, איתרמי קם אתרי שישי ואצילנהו לתרין עבדיה, ואציל מאה וחד גברא בחד אבריה. ומאה וחד באידך אברא. אמר היינו דר' אחא. [סדר רב עמרם גאון].

הנכנם לבית המרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שתצילני מאור זה ומכיוצא בו לעתיד לבא, וכדנפיק מאי אמר רב אחא בא"י אמ"ה שהצלתני מן האור, אבל הר"ם במז"ל מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי

יהודה למזרח עד סוף ארץ ישראל, שאין יהודה על פני כל אורך ארץ ישראל ומן המזרח למערב ברצועה ארוכה וקצרה. ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פירועו לצד ירושלם. ממש בדרומה של ארץ יהודה. ובגליל, שהיא בצפונה של ארץ ישראל לא יחזיר פניו לצפון ודרום אלא מזרח ומערב. **הלכתא כר' עקיבא** דאסר אפילו בחוץ לארץ. **זה הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום**, כלומר, בצניעות כדאמר' במגלה מאחריו טפח ומלפניו טפחיים. ובאשה מלפניה ולא כלום ומיושב. ואפילו בלילה שאין אדם רואה אותו מתנהג בצניעות. עמוד החזור מיירי בגדולים. סילון החזור, מיירי בקלוח השתן. [רבינו יהונתן מלוניל].

מתני'. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, פי' שער המזרחי היה בבהמ"ק וקאמר שלא ינהג אדם שום קלות ראש בכ"מ שהוא כנגד שער המזרחי מפני שהוא מכוון כנגד קדשי הקדשים, **לא יכנס אדם להר הבית**, פי' הוא כל אותו הר שביהמ"ק בנוי עליו, **במקלו במנעלו ובסנדלו ובאפונדתו** פי' בכיסו **ובאבק שע"ג רגליו**, פי' והכל מפני מורא המקדש שבתוכו דכתיב (ויקרא י"ט) ומקדשי תיראו, **ולא יעשנו קפנדריא** פי' שלא יקצר הלוכו שם, ורקיקה מק"ו פי' אסורה בו הואיל וכל הני איסורין בו **אמר רב יהודה אמר רב לא אסרו אלא מן הצופה (צ"ל הצופים) ולפנים ורואה**, פי' אריסא דמתני' קאי דלא יקל אדם ראשו דלא אסרו לנהוג קלות ראש כנגד שער המזרחי אלא מן המקום שהוא חוץ לירושלם ששמו צופים שיכולין משם לראות הר הבית ומשם והלאה אינן יכולין לראותו משם, [ורואה] לאפוקי אם הוא עומד במקום נמוך. **אמר' יוחנן ובמקום שאין בו גדר** פי' שאפי' במקום שוה אם יש בו כותל או גדר מפסיק בין המקום שהוא עומד שם להר הבית מותר ובזמן שהשכינה שורה לאפוקי בזמן שאין בהמ"ק קיים דאע"ג דליכא חד מהני שרי. [חדושי הרא"ה].

ת"ר הנפנה בכ"מ לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום, פי' לא יפנה למזרח שיהיו אחוריו [למזרח] ופניו למערב וכן לא יפנה מערב שיהו אחוריו למערב ופניו למזרח מפני שאם יפנה בענין זה פירועו שלפניו או שלאחריו לצד ירושלם, **ובגליל אסור צפון ודרום**, פי' מפני שהגליל הוא בצפונה של א"י ואם יפנה לצפון או לדרום יהא פירועו לצד ירושלם ור' יוסי מתיר שהיה ר' יוסי אומר **לא אסרו אלא ברואה** פי' במקום שרואין משם ירושלם. ר' יהודה אומר בזמן שביהמ"ק קיים אסור אין ביהמ"ק קיים מותר ר"ע אוסר בכ"מ ר"ע הינו ת"ק **איכא ביניהו חוצה לארץ** ת"ק **סבר חוצה לארץ מותר** ור"ע **סבר חו"ל אסור. רבא (צ"ל רבה)** הוו רמיאן ליה הנהו **ליבנא מזרח ומערב כי היכי דליפני צפון ודרום** פי' לבנים שיושבין שם לפנות היו מתקנות ומסודרות אחת למזרח ואחת למערב והוא יושב עליהם ונמצא נפנה צפון ודרום וכדי שלא יהא פירועו שלפניו ושלאחריו למזרח ולמערב עשה כן אע"פ שהיה בבבל שהוא חו"ל לפי שבבל למזרחה של א"י, **עאל אביי הפכינהו** פי' הפכם לצפון [ו]לדרום כדי שיפנה מזרח ומערב לראות אם יקפיד בו רבו על כך אי ס"ל כר"ע דאמר אף בחו"ל אסור **עאל רבה תרצינהו** כאשר בתחילה אמר מאן האי דקא מצער לי. **הילכתא כר"ע**, פי' וכתב הראב"ד ז"ל שלא אסרו אלא בבית הכסא שבשדות אבל שבבית שהכותלים מקיפין לית לן בה. [חדושי הרא"ה].

לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מזרח מפני שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. ולא אסרו אלא מן הצופה ולפנים ובמקום שאין שם גדר ובזמן שהשכינה שורה. ירושלמי המסיך רגליו הופך פניו כלפי הדרום ומן הצופים ולפנים ובלבד במקום שאין שם כותל, הנפנה בכל מקום לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום, ואפילו בחוצה לארץ. [המאורות].

לא יקל אדם ראשו כנגד שער המזרח, שמכוון כנגד בית קודש הקדשים, והוא הרוח שמתפללין בו. ואפילו כשהוא נפנה בחוצה לארץ לא יהא נפנה כנגד אותו הרוח, אלא מקום [שמתפללין בו לצד מזרח או לצד מערב תהא] ישיבתו כשהוא נפנה צפון ודרום, ואם היו לדרום ארץ ישראל או לצפונו ומתפללין לצפון או לדרום תהא ישיבתו מזרח ומערב. וכן העומד במזרח ארץ ישראל או במערב ארץ ישראל ישתדל שתהא מטתו נתונה צפון ודרום, כמו שמבואר בפרק ראשון. [פסקי ריא"ז].

אוצר החכמה
פים'. לא יקל אדם ראשו ליפנות כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קודש הקדשים. פ"א לא יקל לא ינהוג קלות ראש. **באפונדתו**, כיס גדול שעשוי למעות, וכל הני אסור דנראה כאילו הוא מקום חול. ורקיקה **אסור** מקל וחומר, ומה הני דלא מאיסי אסור, רקיקה דמאיסה לא כל שכן. **תום', כל חותמי ברכות שהיו במקדש כול'**, במסכת תעניות אמרי' אין עונין אמן במקדש, והמברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה י"י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך מגן אברהם וכן כולם, והעונין אומ' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומ' אלא ברוך י"י אלהי ישראל מן העולם, וקילקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד, התקינו עזרא וסיעתו שיהיו אומ' מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש. ושיהא אדם שואל שלום חבירו בשם, ואין כאן משום זילזול להוציא שם שמים עליו ולמדו מבועז ומן המלאך. ואומ' אל תבוז כי זקנה אמך, למוד מדברי זקני אומתך, ובגמ' מפרש מאי ואומ'. עת לעשות לי"י אף זה המתכוין לשלום חבירו זהו רצונו של מקום ומותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה איסור. **מן הצופה**, כפר סמוך לירושלים. **ורואה**, שיכול לראות בית המקדש משם. **יצא מקום נמוך. ובשאין גדר מפסיק**, בינו להר הבית. **ובזמן שהשכינה שורה**, שבית המקדש קיים. [ריבב"ן].

מתני'. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו, ולא יעשנו קפנדרי' ורקיקה מקל וחומר, ומה אם נעילה שהיא

אסור לנהוג קלות ראש בבית הכנסת כגון אלו שנכנסין שם בקלות הראש בשעת תפלה ומגביהין את קולם לדבר כאלו הין ברחובות קריה, והם הולכים בשרירות לבם הרע ולא ישיתו אל לבם קדושת המקום, וכן דרשו ז"ל בפרק בני העיר, בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש, אין אוכלים בהם ואין שותין בהן, ואין נאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, אבל קורין בהן ושונין בהן, ומספידין בהן הספד של רבים, ומכבדין אותן ומרביצין אותן. אמר רבי יהודה אימתי ביישובן, אבל בחורבנן מניחין אותן ועולין בהן עשבים מפני עגמת נפש. אמר רב אסי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות, ואעפ"כ אין נוהגין בהן קלות ראש, ומאי ניהו חשבונות. אמר רב ששת בית הכנסת שמחשבין בו חשבונות לסוף מלינין בו מת מצוה. ואין עושין אותו קפנדריא, לפי שזה דרך בזיון שמשמש בו כמי שמשתמש באחד הבתים, אבל אם נכנס שם להתפלל מותר לעשותו קפנדריא. [כד הקמח לרבינו בחיי ערך בית הכנסת].

כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין בו בית שיכנסו בתוכו להתפלל וקונין להם ס"ת נביאי' וכתובי' ואם לא ירצה כופין אות' להכין מקום להתפלל ולקנות ספר תורה נביאים וכתובים וכן דעת הר"ם במז"ל. בבית זה אין נוהגין בו קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בטלה. אין אוכלין בהם ואין שונין בהם ואין נכנסין בו בחמה מפני החמה ובגשמי' מפני הגשמים וחכמים ותלמידיהם מותרין לאהל שם מפני הדחק. והר"ם נ"ע כתב שאסור ליכנס שם עם סכין ארוך לפי שתפלה מארי' ימיו של אדם והסכין מקצ' ימיו וכמו כן כתוב שאסור ליכנס שם בכיסו כדאיתא במסכת יבמות פרק ה' לא יכנס אדם להר הבית לא באפונדתו וכו' והגיה עליו הר"ף ז"ל מיהו אין לחוש כי אם בגלוי עכ"ל. **וכתב הרבי אשר** ז"ל נהגו כל העולם להדליק נר בבית הכנסת קודם שיכנס אדם שם להתפלל ונראה בעיני כי טעם המנהג הזה משום הא דאמרינן בברכות עשרה קדמא שכינה ואתיא על כן צריך להדליק הנר ולהקדים ועוד מפני שכן היו עושין במקדש. וגם נהגו כל ישר' שלא להדליק נר מנ' בית הכנס' משום דהוקצ' למצותו הוקצה לאיסורו. **ומצאתי בספר** ילמדנו בפרשת בהעלתך אע"פ שהקרבנות בטלו הנרות לא בטלו שמעינן מהא שהקדש מנהג נהגו בהם ושמענו שהקדמונים ז"ל נהגו בהם איסור גדול ואין מניחין להדליק מהן אפילו לכתוב או ללמוד עכ"ל. ואין מחשבין בהם אלא חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויי' וכיוצ' בהן ואין מספידין בהן אלא הספד של רבים כגון שהיה שם הספד גדולי העי' שכל העם מתקבצים ובאים בגללם. היו לבית הכנסת שני פתחי' לא יעשנו דרך שיכנס בפתח אחד ויצ' בפתח שכנגדו אם לא ישהא מעט או יקרא פסוק אחד או יאמר לאחד מן התנוקות שיקראו לו אם לא ידע לקרות נכנס לקרא שם או להתפלל מותר לו לצאת בפתח שכנגדו. ומותר ליכנס שם במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ואם היה צריך לרוק רוקק בתוכו ואין נכנסים בו בשביל חפצו בלבד כגון לקרא לחברו אם לא יעשה מה שכתבנו. **בתים וחצרות שהעם מתקבצים בהם** אין בהם קדוש' אם לא קבעו אות' לתפלה בלבד לא דרך עראי והרי הם כשאר בתים שאדם מתפלל בהם לפעמים. נשלמו עניני תפלה ת"ל. [כל בו סימן י"ז].

ומוחה לילך בסכין ארוך לבית הכנסת לפי שהתפילה מארכת ימיו וזה מקצר ימיו. וכן מוחה לילך עם כיסו לבית הכנסת כדאיתא בברכות פרק הרואה (דף סב) לא יכנס אדם להר הבית באפונדתו כולי. הג"ה מיהו אין לחוש כי אם בגלוי. [התשב"ץ סימן ר"כ].

ס"ג ע"א. פירו' כל חותמי הברכות. מפרש בגמ' שאין עונין אמן במקדש אלא ברוך שם כבוד מלכותו והמברך שהוא חותם הברכות היה אומ' ברוך י"י אלהי ישראל מן העולם והתקינו שיוסיף ועד העולם ומפרש בתוספתא [פ"ו הכ"ז] שתקנו מן העולם להודיע שאין העולם הזה לפני העולם הבא כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין כלומ' הנהיגו ברכותיו בעולם הזה כדי להיות רגילין לעולם הארוך: **שואל וכו' בשם.** אע"פ שמצוה להזהר מלישא השם תמיד בשפתיו רצו להתיר משום שאלת שלום כמו שעשה בועז: **ואומ' י"י עמך.** שראו המלאך שאמר כן ומשום דאיפשר לדחות שלא בא המלאך להכי לשאול בשלומו אלא לבשרו מאת המקום לפיכך מביא ראיה מבועז: אל תבוז. לומר בועז מדעתו עשה: **עת לעשות.** נותן טעם דבועז יש לו סמך מן הכתוב דכתי' עת לעשות לי"י: **ר' נתן אומר.** משמע שאינו מן הראוי כדאמרן אלא שראו לתקן כן. פירו' יכול על כל וכו'. לא יענו ברוך שם כבוד אלא פעם אחת בסוף כל הברכות ת"ל על כל ברכה ותהלה וכו', וכתב הראב"ד ז"ל הני מילי דוקא לתפלה אבל לשאר ברכות לא היו המברכין מאריכין ולא העונין שהרי מצינו בעזרא עצמו כשברך על התורה ענו אחריו אמן כדכתי' [שם] ויברך עזרא את י"י [האלהים] הגדול ויענו כל העם אמן, משמע שלא היו מאריכין לומר ברוך שם כבוד וכו' ולא המברך גם כן. [נמוקי יוסף].

מתני'. כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו [אומרים] עד העולם, משקלקלו המינים שאמרו אין עולם אלא אחד, התקינו שיהו אומ' מן העולם ועד העולם. פי' במסכת תענית אמרי' אין עונין אמן במקדש, והמברך או' בסוף כל הברכה ברוך י"י אלהי יש' מן העולם ועד העולם מגן אברהם, והעונה או' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וילפי' לה מקראי דתפילת עזרא. ואשמעי' הכא דבמקד' ראשון לא היו אומ' אלא ברוך י"י אלהי ישראל עד העולם, ומשקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא זה, התקינו עזרא וסיעתו שיהיו אומ' מן העולם ועד העול', לומר ב' עולמות הן, להוציא מליבן של כופרין בתחית המתים. [פסקי הרי"ד].

כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים ברוך ה' מן העולם שאין עונין אמן במקדש. משקילקלו המינין ואמרו אין העולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם: התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם כמו שאמר בועז. [האגודה].

כל חותמי ברכות שבמקדש וכו', שהיו אומרי' במקדש ברוך יי' אלהי ישראל עד העולם גאל ישראל, וכן בסוף כל הברכות, והעם עונין ברוך שם כבוד מלכותו, כדאיתא במס' תענית, התקינו בימי עזרא, שיהו אומרים מן העולם וכו', וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. פי', וכמה שהעונין מאריכין כן המברכים מאריכין, כדכתיב בעזרא ויקם על מעלה ישוע וקדמיאל וגו' ויזעקו בקול גדול ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל קומו וברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם. ויברכו שם כבוד מלכותך ומרומם על כל ברכה ותהלה. פי', קומו וברכו אמרו למברכין, ויברכו שם כבודך אמרו לעם העונין, והיינו ברוך שם כבוד מלכותו. ומדאמר ברכו מן העולם ועד העולם, ואמ' ויברכו שם כבודך, משמע דמן העולם ועד העולם היה ציווי לאותה [שעה] ומשם ואילך אבל ויברכו שם כבודך, משמע, שכבר נהגו לומר כן. ודוקא לתפילה, אבל לשאר ברכות לא היו מאריכין לא המברכין ולא העונין, שהרי מצינו בעזרא עצמו כשמברך על התורה ענו ואמרו אמן, כדכתיב ויברך עזרא את יי' וגו' ויענו כל העם במועל ידיהם. [המכתם].

ת"ר, מניין שאין עונין אמן במקדש, שנ' קומו וברכו את י"י אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו שם כבודך, ומרמם על כל ברכה ותהילה. פי' עזרא צוה למברכי' שיברכו את י"י ויאמרו מן העולם ועד העולם, ולעונין צוה שיברכו שם כבודו, שנ' ויברכו, פי' ויברכו שם כבודך לענות ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. יכול כל הברכות כולן תהא תהילה אחת. ולא יענו אלא אחר סיום כל הברכות, אלמ' על כל ברכה ותהילה על כל ברכה וברכה תן תהילה. [פסקי הרי"ד].

אין עונין אמן במקדש, אלא המברך אומר בחתימת הברכה ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וזה מבואר בתענייות, בפרק שיני. אבל בגבולין המברך אומר ברוך אתה ה' בלבד [וחותם], ועונין אחריו אמן. תלמיד חכם שבא במקום תלמיד חכם אחר שהוא שוה לו, לא יטול עטרה לדרוש במקומו. כל המרפה עצמו מדברי תורה, ואפילו ממצוה קלה, אין בו כח לעמוד ביום צרה, שנ' התרפית ביום צרה צר כחכה. [פסקי ריא"ז].

ונתבאר מזה כי לפי גודל המצוה בכונה העליונה הזאת הוא גודל עונש למזלזל בה, וזה [דומה] לענין אמן, כי כשם שהעונה אמן שכרו גדול כן המזלזל בו עונשו גדול וכפול, והוא שדרשו רז"ל כל הזהיר לענות אמן בעוה"ז זוכה לענית אמן לעוה"ב, ועל זה אמר דוד ע"ה ברוך ה' לעולם אמן ואמן, אמן בעה"ז ואמן בעוה"ב, שכל העונה אמן זוכה לשני עולמות, העולם הזה והעולם הבא. ובמקדש שהיה השם נזכר ככתבו לא היו עונין אמן, אבל בגבולין שאין רשאין להזכיר ככתבו מזכירין אמן במקום השם, כי יש רמז במלת אמן לאותיות השם. [שולחן של ארבע לרבינו בחיי שער ראשון].

מתני'. התקינו שיהא אדם שואל שלום חבירו בשם, שנ' והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים י"י עמכם, ואו' י"י עמך גבור החיל, ואומ' אל תבוז כי זקנה אמך, ואו' עת לעשות לי"י הפרו תורתך. פי' התקינו שיהא אדם שואל שלום חבירו בשם של הקב"ה, ולא אמרי' מזלזל הוא בשמו של הקב"ה בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו, ולמדו מבועז ומן המלאך שאמ' לגדעון י"י עמך, ואו' אל תבוז כי זקנה אמך, למוד מדרכי אומתך לעשות שראית כי הם עשו. ואו' עת לעשות לי"י הפרו תורתך. פעמ' שמבטלין דברי תורה כדי לעשות לי"י, אף זה המתכוין לשאול שלום חבירו זה רצונו שלמקום, שנ' בקש שלום ורדפהו. מותר להפר דברי תורה ולעשו' דבר הנראה לאלהים. מאי ואו', וכי תימא בועז מדעתיה עבד, ת"ש מדקאמ' מלאך לגדעון י"י עמך גבור החיל. [פסקי הרי"ד].

התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו. איני יודע מתי היתה זה [ה]תקנה. כי לא היתה תקנה זו אלא מפני שהיו אדוקין לע"ז, ואומ' הם כי לא להזכיר בשם יי', והחסידים שבהם היו מזכירין אותו אפילו בשאלת שלום, ובבית שני לא היתה אדיקות ע"ז, ואולי בימי בועז היתה תקנה זו ואע"פ שהיא מאוחרת במשנה. או שמא בימי יוונים היה, שהיו גוזרין על ישראל, וכשגברה ידם של בית חשמונאי תקנו זו, ולמדוה מן הראשונים שנאמר, והנה בועז בא מבית לחם. וכן בירושלמי משמע דבעז תקנה. ובתוספתא הזקנים הראשונים כשהיו רואין שהתורה משתכחת לישראל היו מבליעין אותה ביניה' שנ' והנה בועז וגו'. (פ"א) נראה שלא היתה תקנה זו מימי בועז, אבל החסידים שבדור היו עושין לעצמן. [המכתם].

ומותר לשאול בשלום חבירו בשם שנאמר ה' עמכם ואומר ה' עמך גבור החיל: אמר ר' לוי בר חייא כל היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה לראות פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. [ראבי"ה סימן קמ"ז].

מימות הקדמונים התקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם, ואין בזה משום הזכרת שם שמים לבטלה, שנ' ויאמר לקוצרים ה' עמכם. אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר [להם דברי תורה], שנ' יש מפזר ונוסף עוד, ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס, שנ' עת לעשות לה' הפרו תורתך. אי זו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה, זה הוא שאומר בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך, שכל מעשיו יהיו לשם שמים, אפילו לעבור עבירה, כגון אליהו בהר הכרמל ששחט קדשים בחוץ, לפי שהשעה צריכה לכך כדי להשיב את ישראל לאביהן שבשמים. וכן יעל שמסרה

עצמה לסיסרא כדי להורגו ולהושיע את ישראל, כמו שמבואר בפרק מי שאמר הריני נזיר. **לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקייה וקלה**, כגון מחט של (סופרים) [תופרים]. **לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו**, שנ' איש רעים להתרועע. ואל ימנה אדם אפיטרופוס בתוך ביתו, שמא ינהיג את אשתו לדבר עבירה, כמו שבקשה אשת פוטיפר לעשות ליוסף. **למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה**, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, שהשכרות מביא לידי זנות. [פסקי ריא"ז].

אל תבוז כי זקנה אמך. ירושלמי אם ראית שנתישבו דברי תורה שבפיך אל תבוז להם. אמ"ר זעירא אם נזדקנה אומתיך עמוד וגברה כמו שעשה אלקנה שהיה מדריך את יש' לפעמי רגלים. [המכתם].

אמר רבא לא נצרכה אפי' לדבר עבירה. פי' כעין שאמרו גדולה עבירה לשמה וכו' במעשה יעל ובנות לוט. [המכתם].

הילל הזקן אומר בשעת המכנסין פזר בשעת המפזרין כנס: לעולם ילמוד אדם את בנו אומנות נקייה וקלה: כל המשתתף שם הקב"ה בצערו כופלין לו פרנסתו. [האגודה].

דרש בר קפרא זלת קפוץ קני מניה פי' סחורה שהיא בזול קפוץ קנה מינה שסופה להתעלות. [הערוך ערך זל].

לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה, מאי היא, מחטא דתלמיותא פי' מחט של סדקית שאינה של תפירה אלא שמאחין בה את הקרעים ודקה היא ביותר ונקב שלה צר והיא מחטא דתלמיותא, ולמה ילמוד אותה, שהיא נקייה וקלה נקיה מגזל וקלה דאין בה חסרון כיס. [הערוך ערך תלמיותא].

כל שרוח עצמו נוחה הימנו בשלו סימן יפה לו. אם כונת לבך בתפלה תהא מבושר שנשמעה תפלתך כל המשתתף שם שמים בצערו פי' שמברך על הרעה דיין האמת, כופלין לו פרנסתו שנ' והי' שדי בצריך וכסף תועפות לך. כל המרפה עצמו מד"ת ואפי' ממצוה קלה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנ' התרפית ביום צרה צר כחכה. המתפלל וחוזר ומתפלל מבושר שנשמע תפלתו. [האשכול – רצב"א, הלכ' תפילת מנחה וערבית].

ס"ג ע"ב. אחיה יבנה המזבח חנניה ינגן בכנור פי' יבנה מזבח בבבל ויהיה זה כהן וזה לוי. [הערוך ערך אחיה].

לכרם ביבנה — ירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות ככרם. [הערוך ערך כרם].

לפום צערא אגרא, כפי הצער שאדם מצטער בעסק התורה והמצות יהיה השכר. ובספר המוסר אמרו, לא נתקיים מן החכמה אלא מה שאדם למד מתוך הטורח והעמל וכתישת החומר, כמו השמן שאין אדם זוכה לו אלא מתוך כתישת הזית, וכן מצינו בישראל שלא קבלו את התורה עד שנידלדל וניתש החומר שלהם בשעבוד מצרים בחומר ובלבנים ואז היו ראוין לקבל התורה, אך לימוד התורה והחכמה מתוך התענוג אין לה קיום, וסוף שישתכח ממנו, ומטעם זה אמרו ז"ל אף חכמתי עמדה לי, חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי. ואמרו במדרש ולא תמצא בארץ החיים, לא תמצא במי שמחיה את עצמו עליה אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר אדם כי ימות באוהל. ומטעם זה אחר שהזכיר ולא תמצא בארץ החיים, אמר אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה, כלומר מי שמאבד הנאת הגוף וממית עצמו עליה הוא ששומע שמעה. [רבינו בחיי אבות פ"ו].

הע[ו]סקין בתורה יעסקו בה כתות כתות ואל יעסקו ביחידות שנ' חרב על הבדים ונואלו. ואין דברי תורה מצויין אלא במי שממית עצמו עליהם, שנ' וזאת התורה אדם כי ימות באהל, וכל (הממית) [המנבל] עצמו על דברי תורה סוף שמתנשא בהם, שנ' אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. [פסקי ריא"ז].

ולא הביישן למד, מי שמתבייש לשאול מרבו לא ילמד חכמה לעולם, וכן דרשו רז"ל אם נבלת בהתנשא, כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו שמתנשא, שנאמר אם נבלת בהתנשא, ואם זמות ואם הניח זמם על פיו שאינו רוצה ללמוד, סוף שמניח ידו על פיו, כששאולין ממנו ואינו יודע. [רבינו בחיי אבות פ"ב].

שילדו ששה בכרם אחד. פי' הארון לא עמד בבית עובד אדום כי אם שלשה חדשים, ואיך ידע דוד כי ברכו אלוקים ברכה זו בעבור הארון, פרשו בירושלמי שהיו יולדות לשבעה וטמאה שבעה וחוזרת ומתעברת ויולדת לשבעה וטמאה שבעה, ועולה לחשבון בכרס אחד, כי לשלשה חדשים העובר נכר, והן ילדו בשלשה חדשים כל אחת ששה בנים בשש לידות, לא שהיו כל הששה בפעם אחת ולא אפילו כתאומים. ונמצאו לשמנה כלות מ"ח בנים, ובעליהן שמנה והן נ"ו, וחמותיהן אשת עובד אדום גם כן ו' בנים, והם ס"ב לבית שכר אדום. [המכתם].

ס"ד ע"א. כל הדוחק את השעה השעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני השעה השעה נדחית מפניו. **כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה** כאילו נהנה מזיו שכינה. כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש לעסוק בתורה זוכה להקביל פני שכינה, שנ' ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. [פסקי ריא"ז].

סיני ועוקר הרים פי' בידו גמר התלמוד כהלכה למשה מסיני. [הערוך ערך סן ג']. **מכאן לבעל הקורה שנכנם בעוביה של קורה** כלומר יעקב שהוליד בנים הרבה והכל בניו ובני בניו הוא מבקש רחמים יותר מאבותיו שלא הולידו אלא מעט. [הערוך ערך בעל קורה]. **כלדאי** פירוש חוזים בכוכבים. [הערוך ערך כלדאי].

הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנאמר תבא אל אבותיך בשלום. והנפטר מחבירו

אל יאמר לו לך בשלום שהרי דוד אמר לו לאבשלום לך בשלום הלך ולא הצליח. יתרו אמר לו למשה לך לשלום והצליח. [האגודה].

הנפטר מן המת. פי' שהיה מלוהו בדרך ונפטר מנושאיו, וחוזר לו אל יאמר למת לך לשלום, מפני שהקבר אין בו שלום ולא מלחמה, אלא שילך בשלום, והוא ברכה לו עם נושאיו שלא יקרא שום פגע רע בהוליכם אותו, כמו שנ' לאברהם ואתה תבוא אל אבותיך בשלום, שיהיה לו עד יום מותו ויעמוד ויקום לגורלו בשלום. [המכתם].

ילכו מחיל אל חיל, מבית המדרש לבית הכנסת. יראה אל אלהים בציון, יזכה ליראות לפני השכינה בירושלים. [ריבב"ן].

ולאחר שמקדשין בבית הכנסת אומר פרק אחד ממס' שבת, וזה הוא הפרק, במה מדליקין וגו' עד סוף פרקא. **אמר ר' חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך. וראה בנים לבניך שלום על ישראל. ואומר קדיש.** [סדר רב עמרם גאון].

אמר רב חייא בר אשי אמר רב היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: ואמר רב מתתיה שליח צבור מותר לו לעמוד על מקום גבוה להשמיע קולו. [האשכול – דפוס י"ם].

היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון. [המאורות].

אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך וכו' וראה בנים לבניך שלום על ישראל. **ואומר** קדיש עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן. יהא שלמא רבא עד עושה שלום. [סדר רב עמרם גאון].

עם אשת עם הארץ בזמן שהיא טהורה דחיישינן שמא תגע בחטין. ולא מיבעיא שלא תהא נתפסת בגניבתה אם תיגע אלא אפי' על פניה ועל כרחה תיגע כיון שהיא טוחנת ברחיים שלה. אבל התם יהא נתפס כגנב. וכל אותה [סוגיא] דע"ז לא דמיא למוסר מפתחותיו של עם הארץ כו' דטעמא דהתם משום דלא מסר לו אלא שמירת מפתח וכן לגגו של חבר בצד גגו של עם הארץ לא דמי דהתם נמי נתפס כגנב. אבל בכאן תיגע בעל כרחה כדפרישית. אבל לפי פי' רבי' שלמה איכא־פירכי טובא. חדא שאם כן בזמן שאשת חבר טמאה היה לו לומר. אבל הוא אומר עם אשת עם הארץ בזמן שהיא טמאה. תוספת. ועוד כיון שהיא אוכלת על ידי אשת עם הארץ ואינה חוששת בנגיעתה גם בלא נתינתה היא נוגעת ואינה זהירה כל כך ואמאי נקט שחברתה נותנת לה. ועוד והלא תבואת עם הארץ טמאה וכי אינה רגילה ליגע בדברים טמאים שהיא עסוקה בהן הלא כל מעשה ידיה טמאים הואיל והיא טמאה. י"צ"ר. ועוד מי קרי תלמודא אשת עם הארץ חברתה דאשת חבר. אבל לפי פי' דלעיל קרי שפחתה ובת ביתה של אשת עם הארץ חברתה של אשת עם הארץ לפי שהיא דומה לה. ועוד אי זו גזילה הוא שהיא נותנת משל בעלה גזל זה לא מצינו בכל התלמוד שכן אנו אומרים בהגוזל בתרא דמקבלין מהן דבר מועט. דתנן [ב"ק קי"ח ע"ב] לוקחין מן הנשים כלי צמר ביהודה כו'. ועובדא דרבינא איקלע לבי מחוזא ואתיין הני נשי (בכליו ושרו) [כבלי ושירי] קמיה וקביל מינייהו עד דאמר ליה הני לבני מחוזא כדבר מועט דמי וליכא למימר דמטמוניות. וכל שכן הכא שדבר מועט הוא דלית ביה משום גזל. ועוד לא היה לו לומר מיגזל גזילה אלא מיגנב גניבה שגזילה אינה אלא בגלוי. מגזל גזל (ש) פי' ששפחתה של אשת עם הארץ תקח בעל כרחה של אשת חבר. כן פי' רבינו תם מפי הערוך. [ספר הישר לר"ת – ישים סימן קכ"ב].

ס"ב ע"א. אבל עושין חולין בטהרה ונוטל הימנה כדי חלה ומניחה בכפישה או באנחותא — פי' כפישה בלאי חמתות מקורעין שטהרו מלקבל טומאה. פ"א, היא קרטליתא והיא קפיזא בלישנא דרבנן והוא כעין סל גדול שכובשין בו זתים לכומרן, כדתנן בזתים פ"ט בטהרות (מ"ה) המניח זתים בכופש וכו', ונותן בו ענבים כדתנן (אהלות פי"ח מ"א) ונותן לתוך הכפישה ומוליכה לגת, ובית מושבה רחב, ותניא הבור והדות בחצר וכפישה נתונה עליו טהור, ואנחותא נמי כלי הוא. [הערוך ערך כפש]. בכפישה או בנחותה — פי' בע' כפש. פ"א, חתיכה של לוח שנופל מן הנגרים. [הערוך ערך נחותה]. רב יהודה אמר להו, הוחזקו. רב ששת אמר להו, אשרתא — פי' אשרתא יישר כחכם היינו הוחזקו אלא שבל' הזה היה אומר. [הערוך ערך אשר א]. שלמא עלייכו מלכי, שלמא עלייכו מלכי ומניין דרבנן איקרו מלכי, שנא' "בי מלכים ימלכו" (משלי ח', ט"ו) ומנלן דכפלינן שלמא למלכי. [הערוך ערך שלם].

לכתחלה יזהר וישתדל אדם לטהר הוא וכליו לעשות חלה בטהרה. בינו ובין המים ד' מילין יעשנה בטומאה. אין עושין חלת עם הארץ בטהרה, אבל עושה עיסתו חולין. כיצד, מגבל העיסה זה החבר ומפריש כדי חלה ומניחה בכלי גללים ואבנים שאין מקבלין טומאה, וכשיבא עם הארץ נוטל שתיהן, העיסה והחלה, אומר לו, הזהר שלא תגע בחלה שלא תחזור לטבלה. והתירו זה משום כדי חייו של גבל. [עץ חיים לרבינו יעקב ב"ר יהודה חזן מלונדרץ הלכ' חלה פ"כ].

מחזקין ידי גוים, השתא משמע מסייעין ממש ועל זה מקשי ממאי דאמר אין עודרין וכו'. עודרין, חופרין. רבנו שמשון ז"ל, והא דמסיק בירושלמי הורי ר' אמי לרדות עמו, לא שיהא מותר לחרוש עם הגוי אלא להחזיקו בשעת חרישה קאמר לרדות מלשון רדיא. [רבינו יהודה אלמדארי].

ומחזיקין ידי גוים בשביעית לומר תחזקנה (ידיהן) [ידיכם] אבל אין עוזרין להן, ואין מחזיקין ידי ישראל בשביעית שאסור לחזק ידי עוברי עבירה. [פסקי ריא"ז].

ומותר לאדם לחזק ידי עוברי עבירה להציל נפשו, ומעשה בחכם אחד שנתלוו עמו בדרך שני אנשים ועמד האחד והרג את חבירו, ואמר לו לחכם יפה עשיתי, ואמ' לו כן יפה עשית, הואיל והרגו כבר לא היה לו לסכן בעצמו, כמו שמבואר בפרק ארבעה נדרים [כ"ב ע"א]. שוב מעשה בשני חכמים שקיבלו פקדון להשיבו לבעליו מיד בני אדם שהיו קרובים למלכות, ומפני שלא רצו לקבל עליהם אונס הדרך היו כופתין אותן להשיב הפקדון, האחד שמע להן והאחד שלא שמע להן היו [מכין] אותו, והיה אומר להן חבירו תכו אותו יפה כדי להציל נפשו מהן, שהיו מאויימין ובידן לכוף ולהרוג, כמו שמבואר למעלה בפרק ראשון [י"ד ע"ב]. [פסקי ריא"ז].

כדרך שאסור לעבוד את הארץ בשביעית כך אסור לחזק ידי ישראל שעובדים אותה או למכור להם כלי עבודה לפי שאסור לחזק ידי עוברי עבירה (רמב"ם שמו"י פ"ח ה"א) כדאיתא בפרק ה' דשביעית (מ"ו). ומחזיקים ידי גוים בשביעית בדברים בלבד כגון שראו אותו חורש או זורע אומר לו תתחזק או תצליח כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין ס"ב א') וכיוצא בדברים אלו מפני שאינם מצווים על שביתת הארץ, אבל לא יסעדנו ביד (ע"פ רמב"ם שם ה"ח). ומפרש עוד בירושלמי (שביעית דף ט"ו ב') שיכול לומר לו עדור חרוש והתבואה שתצא מן הארץ הזאת אקננה אחר השביעית. ודברים הם מפני דרכי שלום. [סמ"ג עשין סימנים קמ"ז–קמ"ח].

מחזיקין ידי גוים בשביעית. לומר החזיקו ואין עודרין עם הכותי בשביעית ואין כופלין בשלום לכותי. רב חסדא מקדים ויהיב להון שלמא רב נחמן אמר להו שלמ' למר. פירש בקו' לא היה מתכוין לברכו אלא לרבו. פריך ר"י קצת קשה דהוי גונב דעת הבריות אלא פירש ר"י לא היה כופל לו שלום והא

דאמר שלמא למר שלמא למר פי' לכל אחד אמר כך. תניא לא יכנס אדם בתוך ביתו של כותי ביום אידו ויתן לו שלום. מצאו בשוק נותן לו בשפה רפה. [האגודה].

גמרא. מחזיקין ידי גויים וכו', מחזיקין והא אמר רב דימי בר שישנא משמיה דרב אין עודרין עם הגוי בשביעית ואין כופלין שלום לגוי, לא צריכא למימר להו אחזוקו בעלמא כי הא דרב יהודה אמר להו הוחזקו רב ששת אמר להו אשרתא. ואין כופלין שלום לגוי, רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, רב נחמן בר יצחק אמר ליה שלמא למר שלמא למר. תניא לא יכנס אדם לביתו של גוי ביום אידו ויתן לו שלום מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש. פירוש. מחזיקין, משמע ליה מסייעין ממש. עודרין, חופרין. ואין כופלין דהאי דנותנין שלום לגוי מפני דרכי שלום הוא דשרי ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי. למימר להו אחזוקו, כדרך שאומרים לעושי המלאכה העוברים עליהם אומרים להם תחזקנה ידיכם. אשרתא, אף הוא לשון חזוק כמו אשרנוהו. שלמא למר, לא היה מתכוין לברכו אלא לרבו היה מתכוין. לא יכנס וכו', דכיון מושלחה קרי ביה ושלחה שכן היא עצמה מקבלת גיטה. מאי, מי אמרינן דאחשביה כולי האי חישינן דילמא אזיל ומודה. [נמוקי יוסף].

ואין כופלין, דהאי דנותנין שלום לגוי מפני דרכי שלום הוא דשרי ומשום דרכי שלום בחדא זמנא סגי. למימרא להו הוחזקו, כדרך שאומר לעושי מלאכה העוברין עליהן אומר להם תחזקנה ידיכם. אשרתא, אף הוא לשון חיזוק כמו אשרנוהי. [רבינו יהודה אלמדארי].

ואסור לכפול להם שלום דאמרו [על] ר' יוחנן לעולם (לא הקדימני) [לא הקדימו] אדם שלום בעולם ואפילו גוי בשוק פי' שאם הקדים היה צריך לכפול לו שלום ואמרינן פ' הנזקין (דף ס"ב) אין כופלין שלום לגוי. ואמרינן נמי התם רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא רב נחמן בר' יצחק אמר להן שלמא למר. וכתב הרמנ"ע דוקא שלום שהוא שמו של הקב"ה אסור לכפול אבל ברכה דליכא שם ליכא (פסידא) [קפידא]. [ארחות חיים הלכ' עבודה זרה סימן ט"ו].

רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא רב כהנא אמר ליה שלמא למר. [ו"ס דגרסי] שלמה למר שלמה למר, לא שהיה כופלו אלא היה נותן שלום לכל אחד ואחד. גליון. [שיטה מקובצת].

שלמא למר, ולא היה מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו. תוס', מה שפירש ר"ש צ"ע שלא יהא בזה משום גונב דעת הבריות ועל חנם פירש כן דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום. [רבינו יהודה אלמדארי].

מותר לשאול בשלום הגוי אעפ"י שמטיל על הגוי שם שמים, שהשלום שמו של הקב"ה חכמים התירוהו מפני דרכי שלום, א"ד אסור לכפול לו שלום. [רבינו דוד ממודינה תלמיד מהרי"ק מכת"י].

פירוש קריבת איש למלחמה. כי תקרב אל עיר להלחם עליה [דברים כ']. בספרי [שם פיסקא קצ"ט] אומר במלחמת הרשות הכתוב מדבר. וקראת אליה לשלום. גדול השלום שאפילו לשונאים בא הכתוב להקדים אליהם לשלום, מכאן אמרו [אבות פ"ד מי"ד] הוי מקדים בשלום לכל אדם. [פסקי רבינו אביגדור צרפתי מבעלי התוספות פרשת שופטים].

ואין כופלין שלום לגוי עכו"ם, אבל שואלין בשלומן מפני דרכי שלום אפי' ביום אידו אם פגעו בשוק בשפה רפה ובכובד ראש אבל לביתו לא יכנס כדי שיתן לו שלום, וישראל יקדים לשאול בשלום הגוי כדי שלא יצטרך להזכיר שם שמים עליו, ואע"פ שאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת גוי עכו"ם אם אין יכול להשמט שלא יכפול לו שלום יאמר כן שלמא למר ודעתו לרבו. ומחזיקין ידי גוים כשעושין מלאכה ואפי' מלאכת איסור כגון בשבתות וימים טובים ובשביעית מותר לומר החזוקו מפני דרכי שלום. אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. [ראב"ן].

לא יכנס וכו', דדילמא מודה לע"ז שלו. נותן לו בשפה רפה. ולא חיישינן דלמא אזיל ומודה כיון דלא אזיל לביתיה, ומפרש בגמ' דכופלין שלום למלך דכתיב שלום שלום לך וגו' ורבנן איקרו מלכי דכתיב בי מלכים ימלוכו וכופלין להם שלום שלמא עליכו מלכי של שלמא עליכו מלכי. ירוש', מה שואלין בשלומם של ישראל שלום עליכם. [רבינו יהודה אלמדארי].

וכן יכול ליתן לגר תושב מתנת חנם, שנאמר [דברים י"ד] לגר אשר בשעריך תתננה, מה שאין כן לגוי שאסור, שנאמר, או מכור לנכרי, במכירה ולא בנתינה. אבל מפרנסים עניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, ואין ממחין ביד ענייהם בלקט שכחה ופיאה, ושואלין בשלומם אפילו ביום איד מפני דרכי שלום כשמצאו בשוק בשפה רפה ובכובד ראש, ואין כופלין להם שלום לעולם, אבל לגר תושב כופלין, ונראה למימוני, שנוהגים עמו בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראל. [עץ חיים לרבינו יעקב ב"ר יהודה חזן מלונדרץ הלכ' גרים פ"ח].

ושואלין בשלומם ואפי' ביום אידם מפני דרכי שלום [לעולם] לא יכנוס לביתו [של נכרי] ביום אידו (לשאול בשלומו) [ליתן לו שלום] מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש. [כל בו הלכ' ע"ז סימן צ"ז].

אסור לאדם לאכל קוד' שיתן מאכל לבהמתו כך פשוט בברכות. [רבינו ירוחם נ"כ ח"א].

[ונתתי עשב וגו'] [דברים י"א]. חייב אדם ליתן לבהמתו לאכול קודם שיאכל הוא שנ' ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. ואכלת ושבעת. זו היתה ברכה מעולה מכולם שיהא אוכל [ל]שובע. [פסקי רבינו אביגדור צרפתי מבעלי התוספות פרשת עקב].

תנו רבנן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריכה כונת הלב דברי ר' מאיר וזו (היה) [היא] קריאת שמע של ר' יהודה הנשיא. אמר רבא הלכה כר' מאיר. וכן הלכה. וכיון דכן לא בעינן כונת חיבות אלא בפסוק ראשון.

תנו רבנן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא קריאת שמע של ר' יהודה הנשיא. וטעמא משום שהיה עוסק בתורה כל היום ולא רצה להתבטל כדי לקרותה כולה כיון שיוצא בפסוק ראשון.

אמר ליה בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על גבי עיניו מקבל מלכות שמים. כלומר שמפסיק מלימודו כשהגיע זמן קריאת שמע וקורא פסוק ראשון. ושמעינן מינה שמפסיקין לקריאת שמע דאורייתא והיינו פסוק ראשון וכן ליציאת מצרים נמי. והטעם שהיה מעביר ידו על עיניו שלא יסתכל לכאן ולכאן ויכוין דעתו יפה.

חזר וגומרה. פירוש לאחר שעומד מבית מדרשו. או לא וכו' עד היינו דקא מהדר אשמעתא דיציאת מצרים. כלומר שהיה דרכו בכל יום ללמוד הלכה אחת מענין יציאת מצרים כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה. דאף על גב דהוה איפשר ליה כוליה יומא מכל מקום כיון שקבעוה בקריאת שמע היה רוצה לאומרה תכף שהיה קורא קריאת שמע. ואליבא דר' שמעון ברבי דאמר חזר וגומרה שמעינן דאף על גב דנפיק אינש ידי קריאת שמע דאורייתא איפשר ליה למיקרי קריאת שמע בברכות דרבנן בתר הכי. דהא רבי אף על גב דהוה נפיק ידי קריאת שמע דאורייתא בפסוק ראשון שהיה אומר אפילו הכי היה חוזר ואומרה בברכות והוי קריאת שמע וברכות דרבנן. הילכך אנן דאמרינן בצפרא רבונו של עולם וחתמינן ומיחדים את שמך ואומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד מקמי דנקרי ברכות קריאת שמע ונפקי ביה ידי חובת קריאת שמע דאורייתא אפילו הכי איפשר לן למקרי בתר הכי קריאת שמע דרבנן בברכות. וזהו להלכה אבל למעשה צריך להזהר דיש לומר דדוקא רבינו הקדוש שהיה תורתו אומנותו אבל אנן דלא הוי הכי טפי עדיף לן למיקרי קריאת שמע דאורייתא בברכות וכן ראוי. הילכך אמרינן הכי ומיחדים שמך ואומרים ה' אלהינו ה' אחד.

וכיון דשמעינן מהכא דאף על גב דקרא אינש קריאת שמע דאורייתא והיינו פסוק ראשון ויצא ידי חובה אפילו הכי איפשר ליה למיקרי קריאת שמע דרבנן בברכות. הוא הדין דאי קרא קריאת שמע דרבנן בברכות איפשר למיפק ידי קריאת שמע דאורייתא. ונפקא לן מינה למנהגא דילן שאנו קורין קריאת שמע בערב קודם יציאת הכוכבים וקריאת שמע דאורייתא לא הויא אלא ביציאת הכוכבים אפילו הכי יכלינן למיעבד ושרו רבנן משום דוחקא דצבורא וכדי שיתפלל אדם עם הצבור. ובלבד שיקרא קריאת שמע דאורייתא על מטתו דאף על גב דנפיק ידי קריאת שמע דרבנן איפשר ליה למיקרי קריאת שמע דאורייתא דהיינו אחר צאת הכוכבים. ולהאי פירושא חובה הוא לקרות קריאת שמע על מטתו.

בפסוקא קמא צערן. פירוש שלא תניחני לישן עד שאקרא פסוק ראשון. ומהא שמעינן דלא בעינן כונה אלא בפסוק ראשון כדפסקינן לעיל דהא רבה ורב נחמן עבדי עובדא כך.

דף י"ד ע"א: ימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל. כגון שאר ימי הפסח אפילו באמצע הפרק פוסק.

פירוש כבין הפרקים דקריאת שמע ששואל אפילו מפני הכבוד.

דלא חשיב עליה דרבינא. כלומר לא היה חשוב בעיניו שיפסיק בשבילו. משמע מהכא דרבינא ביחיד היה קורא מדקתני איקלע לקמיה דרבינא ולא אמר לבי כנישתא. וגם כן משמע ודאי דבברכה היה קורא דאי לא למה לא הפסיק לרב בר שבא [ד]בפסוקים בעלמא שהוא קורא לא מימנע שלא יהא מפסיק. ואם תאמר וכיון דבברכה היה קורא אותו אפילו ביחיד אם כן מאי איכא בין ימים שהיחיד גומר לימים שאין היחיד גומר. יש לומר דימים שהיחיד גומר קורא אותו כלו משלם וימים שאין היחיד גומר קורין אותו בדילוג בין ביחיד בין בצבור. ואם תאמר וכיון דלא נשתנה יחיד מן צבור כלל אמאי נקט ימים שאין היחיד גומר אפילו צבור נמי לא גמרי. יש לומר דאיידי דתני רישא ימים שהיחיד גומר תנא סיפא נמי ימים שאין היחיד גומר.

ואם תאמר והיכי קרא רבינא לחודיה בימים שאין היחיד גומר והא התם בתענית אמרינן רב אקלע לבבל לריש ירחא חזינהו דהוו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו. כיון דחזא דמדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם. תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר. אם כן היאך קרא רבינא לכתחלה. יש לומר דשאני ראש חודש דקיל טפי משאר ימי הפסח מפני שמקודשים לשם חג וחלוקין בקרבנותיהם משאר ימות החול מיהא. אבל בראש חדש ליכא אלא שחלוק בקרבנותיו אבל אינו מקודש לשם חג כלל ולפיכך יחיד לא יתחיל כלל. והא דרבינא בשאר ימי הפסח הוה. ובראש חודש אפילו צבור אין קורין אותו אלא משום מנהגא זכר לקידוש החודש.

ואם תאמר רב אמאי תמה כי חזי דקרו בצבורא. יש לומר לפי שלא היה מנהג במקומו וכסבור שבתורת חיוב הן קוראין ומשום הכי סבר לאפסוקינהו. וכיון שראה שקורין בדילוג הכיר שהיו קורין בתורת מנהג ונתפייס. ואם תאמר הכא אסיקנא דהלל דראש חדש קיל משאר ימים דאין היחיד גומר והתם בתענית מתמה שמע מינה הלל דראש חדש לאו דאורייתא ומדתמיהא ליה דראש חדש טפי משאר ימי הפסח אלמא דעדיף הלל דראש חדש. יש לומר דמקמי דנדע דינא דראש חדש הוה איפשר למימר דראש חדש חמיר טפי משאר ימי הפסח משום דאיכא למימר דשאר ימי הפסח אינן חלוקין לעצמן דכולן נגררין אחר יום ראשון מה שאין כן בראש חדש מפני שהוא זמן בפני עצמו וחלוק בקרבנותיו ויש בו קרבן מוסף ומפני זה הוה סלקא דעתיה שהוא חמור. אבל השתא דידעינן עיקר דינא דקריאת הלל בראש חדש במנהג הוא חלוקים לן שהוא קל מכולם כדאמרינן לעיל שבראש חדש אין בו אלא שחלוק בקרבנותיו ובשאר ימים איכא תרתי.

תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו. פירש רש"י ז"ל דהא דרב ושמואל במשכים לפתחו אבל פגעו בדרך שואל. ויש מפרשים דאותו שהתפלל משכים לפתחו של שואל שלא התפלל עדיין וכיון דמשכים לפתחו ראוי הוא לשאול לו לשלום ומתניתין דקתני שואל מפני הכבוד מיירי בכי האי גוונא. ואם תאמר אמאי לא אוקים מתניתין בתפלה של ערבית ותו לא קשיא מידי. וי"ל דלא איפשר לאוקמה בשל ערבית לפי שאין שאילת שלום בלילה.

אמרן ליה היכי אמרת. כלומר היינו דרב. אמר להו אסור אמרי כדרב אידי. כלומר כשם שאסור לצאת לדרך ולעשות חפציו קודם שיתפלל כך אסור להתעכב בדרכים וליתן שלום לפוגעים בו אלא שימהר לבית הכנסת ויתפלל כדי שלא יתיאש מן התפלה.

דף י"ד ע"ב: כמה מעליא הא שמעתא וכו'. כלומר דאמרינן השתא. ואיכא דכותה בתלמודא שהיו מתחילין דבר אל בני ישראל והיו מדלגין עד אני ה' אלהיכם. ודוקא בתפלת ערבית והטעם מפני שאין מצות ציצית בלילה. וליכא לאקשויי הכא [מ]הא דאמרינן לעיל דכל פרשה דלא פסקה משה לא פסקינן דכיון שהיו קורין אותה בבקר כמות שהיא לא הוי הפסק. ויש אומרים דמשום הכי לא חשיב הפסק דפסוק

הצופים ולחוץ כגון הר גבוה וחלול שאיפשר לראות משם או מן הצופים ולפנים ואינו רואה לא.

הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב. פירוש ארץ יהודה היא רצועה ארוכה כנגד כל אורך ארץ ישראל לדרומה ובאותה רצועה ירושלים לצד אחד לצפונה הילכך כל הנפנה באותה רצועה פירועו שלפניו או שלאחריו כנגד ירושלים אם יפנה מזרח או מערב. אבל הופך את פניו לצד צפון או לדרום וצדו כנגד ירושלים ולא פירועו כלל. ובגליל שהוא ארץ ישראל מה שכנגד ירושלים לצד אחד כלומר לצפונה של ירושלים אם יפנה צפון ודרום כלומר פניו לצפון או לדרום נמצא פירועו כנגד ירושלים. אבל הופך פניו למזרח או למערב.

וחכמים אוסרים בכל מקום היינו תנא קמא. פירוש דודאי ליכא למימר דאתו למימר לאסור אף שאר רוחות דאם כן לא יפנו כלל אלא לא אמרינן אלא מזרח ומערב ביהודה או צפון ודרום בגליל.

איבא בינייהו צדדין. פירוש צדדין שביהודה למזרח ומערב ושבארץ ישראל צפון ודרום שאינו כנגד ירושלים לגמרי דמכל מקום כל אותו רוח אסור אליבא דתנא קמא ולרבנן בתראי אינו אסור אלא מה שכנגד ירושלים ממש ולאו לטפויי אתו אתנא קמא אלא לאיפלוגי אר' יוסי אתו ולטפויי עליה. כן נראה מפירוש רש"י ז"ל כל זה. ולא כן פירש הראב"ד ז"ל.

איבא בינייהו חוצה לארץ. פירוש דלר' עקיבא אסור דהא כל מקום קאמר. ולתנא קמא מותר דלא קאמר בכל מקום.

והלכתא כר' עקיבא דהא רבה כותיה סבירא ליה. הילכך אסור לפנות בכל הארצות כנגד ירושלים איזה צד שיהיה. ומיהו בירושלמי מסיים בה ובלבד במקום שאין שם כותל דכל שיש כותל נפנה מיד וכל דכן בית הכסא שבבית. ואף על גב דאמר ר' עקיבא נכנסתי אחר ר' יהושע מכל מקום כיון דאיכא קרן זוית קרי ליה כניסה.

דף ס"ב ע"ב: אתא ר' אבא נהר ליה אבבא. ויש גורסין נחר.

אמר ליה אכתי לא עיילת לשעיר. יש לפרש דר' אבא הוא דאמר ליה לרב ספרא היכי הוה אמר ניעול מר מי לא תנן וכו' אלמא אין דרך שיכנסו שנים כאחד. והוא הדין דקשיא עליה אמאי לא נעל כשנכנס. והוא סבר מסוכן הוא אם ישהה נקביו ומפני כך לא נעל שמא יבא אדם נמהר לנקביו ויסתכן.

כמה כפורים ראה. ואף על גב דלא כתיב ביה ראיה מכל מקום כתיב ביה זכרון לפני ה'. ומשום הכי קאמר דבא זכרונו לפניו.

ואמיקנא דקפנדריא אסירא בבית הכנסת ורקיקה שריא. ומשום הכי איבעי ליה למיעבד כר' מונא דירושלמי דהוי רקיק ושאיף.

דף ס"ג ע"א: כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם. פירוש בסוף כל ברכה היו אומרים ברוך אתה מן העולם (וכו' או עד העולם). ומשקלקלו המינין תקנו מן העולם ועד העולם. וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. פירוש במקדש לא היו עונין אמן אלא כל העונין אומרים ברוך שם כבודו לעולם ועד. וכיון שהעונין מאריכין ואומרים ברוך וכו' לעולם כדאיתא במסכת תענית בדין הוא שיאריכו המברכין ויאמרו מן העולם ועד העולם.

ומנין שאין עונין אמן במקדש דכתיב בעזרא ויקם על מעלה הלוים ישוע וקדמיאל וכו' ויצעקו וכו' ויאמרו קומו וברכו וכו' ויברכו וכו'. קומו וברכו אמרו למברכים ויברכו לעונין והיינו ברוך שם כבוד. והיינו ויברכו ולא סגי בעניית אמן. ודוקא לתפלה אבל לשאר ברכות אמן היו עונין שהרי מצינו בעזרא עצמו כשבירך על התורה ענו אחריו אמן כדכתיב ויברך עזרא את ה' הגדול ויענו כל העם אמן במועל ידיהם וכו'.

תא שמע אל תבוז כי זקנה אמך. כתב הר"א ז"ל נראה לי כי בעבור שבטל המנהג ונעשה כזקן שתשש כחו הביא זה הפסוק.

ואומר את לעשות לה' וכו'. פירוש ומפני חשש שלא ישכחו שם שמים ויהא שם עבודת כוכבים שגור בפיהם אנו מתירין להזכיר שם שמים לבטלה.

והא דאמרינן שהיו מעברין בחוצה לארץ לאו דוקא מעברין דהא אמרינן בסנהדרין דאין מעברין את השנה אלא בארץ. אבל מחשבין היו והעיבור לא היה אלא בארץ. ואפילו על החשבון היו מקפידין כדכתיב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

דף ס"ג ע"ב: תמות ושמונה כלותיה ילדו ששה בכרס אחד. תימה אם כן היכי אמר ויוגד לדוד כי בירך ה' את בית עובד והלא לא עמד שם עדיין אלא שלושה חדשים. פירש בירושלמי שהיו יולדות מחמשה עשר יום לחמשה עשר יום יולדת שבעה וטמאה שבעה ותחזרת ומתעברת ויולדת לשבעה נמצא כי לשלושה חדשים שהוא זמן הכרת העובר ילדו ששה וזהו כרס אחד.

דף ס"ד ע"א: ויתרו אמר לו למשה לך לשלום הלך והצליח שנאמר ויאמר יתרו למשה לך לשלום ושלום על ישראל. שלום רב לאוהבי תורתך.

סליק פרק הרואה.

ומליקא מסכת [ברכות]
בסיעתא דשמיא.

בתלמידי רבינו יונה ז"ל. בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע. עבודת יצר הטוב היא עשיית המצות ועבודת יצר הרע הוא שיכבוש יצרו המתגבר עליו וזו היא העבודה שלו מה שאדם יכול לעבוד לבוראו ביצר הרע. עוד נוכל לומר שיצר הטוב הוא מדת הרחמנות וכיוצא בזה ויצר הרע נברא לאכזריות. וכשאדם אינו מרחם על הרשעים והוא

הערות מבעמ"ס שבט הקהתי

א) בענין התקנה שתקנו חז"ל לשאול בשלו' חבירו בשם אי הוי רשות או חובה עי' בס' המצות לרס"ג ח"א דף מ"ה ועי' בתפא"י סוף מס' ברכות ועי"ש בפהמ"ש להרמב"ם ועי"ש במשנה לחם להיעב"ץ דכ' דהתקינו רק לצורך שעה בלבד ועי' מש"כ בספרי על הרמב"ם בהלי דעות פ"ה ה"ז

ב) בקיצור הלכות סי' א' בהגהות שם כתב כב' דהלכות אלו של שאילת שלו' לא הובא ברמב"ם ובשו"ע וכו'. אבל עי' באו"ח בסי' ס"ו בין הפרקים שואל בשלו' אדם נכבד ומשיב שלו' לכל אדם וכו' הרי שמוזכר בדרך אגב החיוב ועי' בסי' תקנ"ד ס"כ אין שאילת שלו' לחבירו בת"ב וכו' משמע דבשאר ימות השנה יש ש"ש. ועי' סי' תקע"ה ס"ה.

ג) שם בס"ב דן כבו' אודות לשאול בשלו' שונאו. הנה עי' בהנהגת ר' מאיר פאפירש בסי' כ"ט וז"ל ידרוש בשלו' כל אדם אפילו בשלו' שונאו.

ד) שם אודות אמירת שלו' לעכו"ם יש לציין מש"כ ר' יונה בס' היראה וז"ל ויהי' מקדים בשלו' כל אדם אפילו אינו יהודי כדי שיהא אהוב ונחמד לבריות אך לא בשלו' אשה וכן כ' רבינו הראש בהנהגותיו אל תתעצל להקדים שלו' לכל אדם ואפילו לעכו"ם מפני דרכי שלו'.

ועי' בס' פלא יועץ באות שלו' שכ' והן אמת שאמרו בזוה"ק כי לא טוב ליתן שלו' או להשיב שלו' לאדם רשע שגורם רעה לעצמו מ"מ יוכל לומר לכל אדם בדרך שאומרים בכל לשון ימים טובים וכו' ע"ש.

ה) ובגדר נתינת שלו' לקרובתיו עי' מה שהאריך בעזר מקודש על אבן העזר בסי' כ"א ד"ה אין שואלין.

ו) אודות המנהג ליתן שלו' בבא מן הדרך במחצהש"ק סי' ק"י ס"ק י"ד ועי"ש במ"ב.

ז) אודות הנפטר מחבירו דאל יאמר לך בשלו' בס' אומר השכחה סוף ברכות תמה על שלא מובא כן בשו"ע. ועי' בר"ן סוף מוע"ק דמי

שאינו מקפיד ע״ז אינו מזין כלום, ועי׳ במג״א ק״י ס״ק ט׳ שהביא דאל יאמר לך בשלו׳ אלא לשלו׳.

ח) אודות נטילת רשות מהגדולים כשיוצא לדרך עי׳ בעטרת זקנים על שו״ע סי׳ ק״י שהביא סמך מפ״ק דברכות נמלכין בסנהדרין פרש״י נטלו רשות כדי שיתפללו עליהם ועי׳ שם מוע״ק אם נטל רשות ולן בעיר צריך ליטול עוד פעם רשות.

ט) ויש עוד אופן דאסור להקדים שלו׳ לחבירו עי׳ ב״מ ע״ה ע״ב אם נושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלו׳ דאסור להקדים לו שלו׳ משום רבית.

י) ואי יכולין לשאול שלו׳ בלשון ארמי עי׳ בסי׳ ארח מישרים שו״ע למדות בסי׳ ל״ה ס״ק דמסיק דיכולין דאע״ג דתפלה אסור מ״מ יש לחלק בין ברכה לתפלה עי״ש.

יא) ואודות החיוב לעודד חבירו עי׳ במג״א סי׳ שמ״ז ס״ק ד׳ וז״ל דרך ארץ לומר לאדם שעוסק במלאכה תצלח מלאכתך ואפילו לעכו״ם אבל מי שעוסק במלאכת איסור אסור לומר לו כך עי״ש במחצהש״ק.

יב) והנה בש״ס דידן ברכות (ו׳ ע״ב) איתא דמי שאינו מחזיר שלו׳ לחבירו נקרא גזלן ועי׳ בסי׳ כד הקמח לר׳ בחיי באות שלו׳ דמשמע דגירסתו הי׳ דמי שרגיל להקדים שלו׳ לחבירו ולא הקדים פ״א נקרא גזלן והוא חידוש. והשי״ת יפרוס שלומו עלינו.

יג) ועי׳ בתוס׳ ב״ק ע״ג ע״ב ד״ה כי לית ליה לרבי אסי כדי שאילת וכו׳ דביאר ר״ת דמש״ה תקנו חז״ל דתוכ״ד כדיבור דאם עושה מקח וחבירו נותן לו שלו׳ שיוכל לחזור לו שלו׳ דאל״כ הוי גזלן כדאי׳ בברכות ו׳ ע״ב עי׳ בר״ן נדרים פ״ז ע״א.

והשי״ת יפרוס שלומו עלינו ומאפס הפנאי אקצר כעת.

הנ״ל

והדברים מרפסים ומבהילים הרעיון עד היכן מגיעים תקנת חז״ל וחומר אמירת שלום כהלכתה.

המחבר

ז' ע"י עמק התורה ולחי"ל כל ח"ת לחסוך ולף לחק
ממחיין למעוק בחיכה ובה לבלות י"ל כמיעוק בדברים
כעים יכול לבלותו ולא יקיים דעתו מלבלותו, ועיין בחתו'
מסכת"ל קי' ק"ו מכאן לה המלמד נעמה לבל לה מוחר
ללמוד עם תלמידיו ד' ימי לבלו ומחיל עם מ' מעמים,
מיה לחם לה ילמוד יפמיל כל מכנו לף לחחר לבלו
ובמפמק כה"ג מיפמיל גם לחר ימי לבלו מוחר לחבל בכל
לבלותו, מיה דמלמד מבהול לעמות מלחכתו ליכה מפים
מממה ומיתי ללמד כל ז' ע"ה ומכה לנעש לחמון על
מסכת"ל יש לפקפק הלה מקיימן לבעל מטת לפחית מכותו
ימי לבלו ומלה גם עם יש לחתם מיפמיל ע"י לחר ימי
לבלו חכנה קונים שכונגלו ליל תמיד למטתו בכל המכה
יגילי עתה ליל לחכות לחתה ולא יפונו עוד חליו גם
לחר ימי לבלו, ועל נעש המקי יש להקשות מתעיית דף ל'
דלמיקין עם החיטוקות בטלים מפים לפקודי ה' ממחי לב
חלה למהכמ"ל ליכה בחלמד שלומד עם חיטוקות מפום
ממחה, ועיין בע"ז כחן קמ"ל שמחיד למלמד ללמוד עם
תלמידיו קן לחר ג' ימים דהום כדבים לקיכין לו דלה
כחשי' מהכמ"ל שמחיד תוך ג' ימים, ועיין ביד שחול כחן
ממקשי על הט"ז הלה בדבים לקיכין לו מוחר לף ביום
לחמון והכיא בל"ע ולק"מ לעיין עם בע"ז שבחחלת דבריו
מביא הכבנו יכוחם שמוחיד להגיד הלכה לחר ג"י וסבבנו
יכוחם חוכל ללחר הלכה לחלמידיו והרמ"ה כחן פשק
כותים בשני' ה' וככל זאת לחר ג' ימים מחיד להגיד
הלכה לחלמידים מפום דהום דבר שחבוד דמוחר לחר ג'
וע"ז כתבן הט"ז להחיר גם במלמד לחר ג' ימים, ועיין
בע"ז בח"ת סי' הקכ"ד קמ"ל ובדגול מרבבה עם שכחבי
דמוחר ללמד עם תיניקיו קיטה וחיוב ודבריס לעיס כל
מה שמוחר להגדולים ללמוד דלה כהמג"ה עם ע"ם וקשה
עליהס ליעמה דגמ' בהעיית דף ל' לחיטוקות בטלים שהגדולים
חיכם בטלים מה"ח לסה מלמדים שמסם דבריס שהגדולים
מוחרים ללמוד, תע"כ כהמג"ה דיק לגדולים שחיכו שלה
יבטלו בע"ב מלוה עסה של ח"ת לבל הקטנים שלה ללטוה
עדיין מבטלין לגמרי וכדלי שרמת בית שלהיכו לבטל
החיטוקות יום לחר שלמודם כדי שיסתלו על מה ולמה הס
הס בטלים והחזוה יפיבו להס מקום שכחבו הניח על
מחליפו ויקבלו להס שחדרה החכן על עבדם לה חורה ה':

ב' שם סעי' ב' לין הס מי שיהבטל יחבטל החבל,
עיין בס' בית הלל שמקשה מסמ"ה
שמ' שע"ו קעי' ד' דבכל לימן יחבטל החבל חוך ז' ומחלק
בין לבל מחב ולה זה יחבטל בכל לומן לבל בחבל על
שחר קבועים לה יחבטל ע"ם ובחמת מ"ל לחירוצו כחן
כ' המחבר דוקה הס להולית בניס ידי מובחן שלוין בקיטן
להחבטל בכה"ג רק בדליכה שחר יכול החבל להולית
לחכים שלוין בקיטן ושם בבקיטים שלוין הס"ל מולית
לוחם יהבטל החבל לף בדליכה שחר:

סימן שפ"ה

א' סעי' א' לבל לקוד לשחול בשלוס וכ' בהג"ה וע
מקילין לחידכה בשלוה שלוס עיין בשחר
לינע לות ג' שכחב עש"י וה שכ' בדבכי משה בח"ת סי'
ס"ע בשם חזוהר ס' פקודי להס לין מזכירין שם שמים לה
נקרל שלילה שלוס הת שלוס טהנין לינו בכלל שלילה
שלוס ע"ם לפי דבריו קשה ולי מקשין בש"ק דף כ"ח ע"ב
מ"ע לשמר לכו לבהיכם לשלוס הלה לה הזכיר שם שמים
ובלי שם ליכו נקרל שלילה שלוס, ובלח"ה דבריו לין להס
שחר הלה שחר ז' הוה שוחל בשלוס שחרים ושחרים לין
שוחלין בשלומו משום שהס שרוים בשלוס והוה ליכו שרוי
בשלוס ושם שומרים לו שלילה שלוס לף בלי ה' הלה הללו
ליכו שרוי השלוס, ושפשר לומר לשם"ה מקילין השחת, לעיין
בזוהר ס' ויפלה על קרל והוה עבר לפביהס ויפחמי שלילה
כ"ל שחה כחיב ושמרחס כה לשי ושחה שלוס וחה שחמר
לשקוד לשקדומי שלוס לבשיעית הלה להקנ"ה קשמר ושקיב
כבל בעליה קשמר עש"ם וכיון דשפחת הין הבעים בבים
ושי לשפר להשמר שלה ליתן להס שלוס דבדוקות הרשפיים
סיו הרשפיים רק שחר בשפשה ושים בעיר והובלו שקהל
לבלחון ולשרשה לה כן עתה בבים שם לכן לריכים עתה
בשלילת שלוס לכוון לה' שלה לעשות היקור ליתן שלוס
לבשיים לחין שלוס שמר ס' לבשיים ולכן שילין גם
בחבלים ולף דשלשם חיכו שרוי שלוס הלה מכוחים
להקנ"ה בעיתים שרי שלוס:

סימן שפ"ו

א' סעי' א' בש"ע עיין בית הלל שמקשה הלה בשועד
קטן כ"ד פליגי בד יעמיהל בעניפה
שלחם ולמה פוסקים כשמואל הלה שלכחת כבד בהיקוני
ושחום' שם ד"ה ושמואל פסקו כבד ע"ם ובלשה דעיין
בעוד שמעיה בריימה דחבל רבתי כשבילים מכחים חללו
מגלם לחשו לכבודם וכן פסק בש"ע, ומבריימה זו מוכח
כשמואל דלבד דקובר מריעה רחם בשבה רשות פועם
כמ"ם רש"י במ"ק שם ד"ה לה כ"ע מבלי חעם"י שמחעסק
לה מהני חבל דגם לחבים דוכן כן יהל שיך לבד לחמר
דלריך לגלית רחשו משני בניד בניס יוק לשמיהל דקובר
דלריך להחעסק בעניפה יממעהלים דכ' רש"י שם דכ"ע
לה נהגו בעניפה זו חלה חבלים בלבד זו שיך לחמר
דיקיד הטיעוף משני בבוד בניס וכיון דמוכח מהבריימה

סעיף ו' [ז] **אין שואלים בשלום אשה כלל.** כלומר אפילו שלא לשלום לה שלום רק לשאול על שלומה גם זה אסור, רק לבעלה מותר לשאול מה שלום הגברת. והטעם פשוט, כי בשלומי האחר יגיד לה שפלוני שאל על שלומך ויבואו לידי מיבה. אבל לשלום, אפילו ע"י בעלה אסור. והכי מיתת בהדיא בב"מ פרק השוכר דף פ"ו [ע"א] [דע"י אחר אסור לשאול בשלומה], דקאמר על ידי בעלה שמע, משמע בהדיא מה שמותר על ידי בעלה אסור ע"י אחר. וכב"מ [אות ד'] הסוה אחרים לבעלה, והוא נגד הגמרא הנ"ל דאמרינן בפירוש ע"י בעלה שמי. ועיין בב"מ מ"ש דאחילת המיגרת יכול לשאול בשלום זוגתו, אך לבסוף אסור לכתוב ותאמר שלום לזוגתך:

ו [ז-ב]**אין שואלים בשלום אשה כלל אפילו על ידי שליח** [ג]**ואפילו על ידי בעלה אסור לשלוח לה דברי שלומים** [ג]**אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה.**

ציונים ומקורות יב) רמב"ם פכ"א מאיסורי ביאה ה"ה וטור. יג) לשון הטור.

וכתב בע"ז [סק"ו] ז"ל, ונראה דיש חילוק בזה, דעיון לחוד אין נכון בפני אחרים [*דוקא] בשמה, משום [ד]הרהור יבוא לידי הרהור לזכור קירוב שלהם ע"י תשמיש, אבל בכתו ואחותו ונכדות[ו] שאין כאן כוונה כזו אפילו בפני אחרים, אבל שכיבה בחיקה פשיטא דאסור אפילו בפני אחרים, ואפילו בפני בעלה. כ"כ ב"מ [אות ד']. ומיהו בש"ס פרק השוכר [ב"מ פ"ז ע"א] דתירץ על ידי בעלה שמי, משמע לשאול לאחר על שלומה אסור, וכ"כ בח"מ [סק"ז]. ומזה נהגו לכתוב בתחילת איגרת

ע"פ הש"ך

מותר לשאול לבעלה. וה"ה לשאול לאחר על שלומה מותר, והא דכתבו הפוסקים על ידי בעלה, משום דמלינו במלאכים דשלחו ע"י אחרים. כ"כ ב"מ [אות ד']. מיהו בש"ס פרק השוכר [ב"מ פ"ז ע"א] דתירץ על ידי בעלה שמי, משמע

סעיף ז' יז) **חוץ מהאב לבתו.** כתבו ב"מ [אות ה'] ומ"מ [סק"י], ה"ס ה"ה נמי נמו מומר, דהא לעמ מומנים נכנפיה נמו נמו ב"ש קדושין [פ"א ע"ב]. וכתב נמ"מ [שם], וה"ה לחומו קטנה נמ שלש שנים. ולכאורה קשה הא הר"ן [קדושין ל"ג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה אמר רבא לא אמרן] כתב, נמו מנן נמ נמו לף מנן, ונשמר פוסקים לף מניעו ההיתר מפורש, ומנ"ל למיקל נשמ נמו. ומפשר דמוכח מהרמב"ם [פכ"א מאיסורי ביאה ה"ז] ושאר הפוסקים לנף ס"ל כהר"ן, דהא ס"ל אם נתקדשה לחור ליען נקירוב נשר, ולמדו מעובדא [שם פ"א ע"ב] דרב ממא חזיל לממניה רב חסדא ושקיל נמ נרמיה נכנפיה, ל"ל רב חסדא דהיינו מקודשת, מזה למדו (מתקדשו) [נתקדשה], לחור ליען עמה נקירוב נשר. מע"ג [ד]אם היתה נמ נמו, ס"מ נמו ונמ נמו טרון. מיהו קשה אם נמו ונמ נמו טרון, מה לחמר רב חסדא מר עוכר לדשמועל דאמר מין משמשין נאשה, הא מנן נמתניתין [שם פ' ע"ב] יען עמהם נקירוב נשר, [ו]מהיכא מיתי לומר מה לשקלה נכנפיה גרע מקירוב נשר. גם אם היה גרע ל"ל מין למדו מזה דקירוב נשר לחור. ולפשר רב חסדא שבר [ד]נמ נמו לף דמי לנמו ולחור, אלף רב ממא השיב ליה כיון דאין לשם שמים, מזה נלמד [ד]נמו ונמ נמו מומר, כי מסתמא כוונו לחיבת קונהב, והא דלמדו מכלן נתקדשה לחור לפילו נשמו, נלמד מדלף השיב מיד על דאמר ליה דהיא מקודשת היה לו להשיב הכל לשם שמים, מזה נשמע דשהיא מקודשת לחור לפילו נשמו. מזה נשמע דמומר לפילו קירוב נשר נשמו ונמ נמו אם אינה מקודשת, וה"ה לחומו קטנה כמ"ש נמ"מ. ואם היא גדולה דשערה למת, לחור ליען עמה נקירוב נשר לפילו נשמו, וה"ה לחומנים נכנפיה הוי נקירוב נשר. וכן לשכב נמיקה לעין נרישיה הוי נקירוב נשר, כ"כ נט"ז [סק"ן] [עיין שם]. ואפשר ערוה לחורה לעין נרישיה, וכן פניה לחורה. ולחומו מתיר נט"ז [שם]. מיהו לחור ליען עמה לפילו אם הם מלובשים. וכן יחוד לחור כמ"ש נסימן לח"ו [סק"א], ומכ"ש מיכוך וישוק לחור כמ"ש נתוספות [שבת י"ג ע"א ד"ה ופליגא] דה דעולה היה מנשק לחומו, משום דהיה יודע נעצמו שלא יבוא לידי הרהור, לכל לשאר בני אדם לחור. לכל מומר לנשק לחומו הקטנה. מ"מ [סק"ט]:

סעיף ז' חז) **כגון אחותו הגדולה.** והא לחמרינן נפ"ק דשבת דף י"ג [ע"א] דעולא מנשק לחמותו מבי יריחו, לריך גמור היה ויודע בעצמו שלא יבוא לידי הרהור: ט) **בין גדולה בין קטנה.** והא דמחבקים ומנשקים אח לחמותו הקטנה בת שלש שנים, אין זה לחיבת אשות רק לחיבת קורבה והכל לשם שמים. ובקדושין דף פ"ו ע"ב, מחיבר אדם עם חמותו ולר עם אמו ועם בתו לפילו בקניעות. ועיין לקמן סימן כ"ג סק"ל: י) **חוץ מהאב לבתו.** וה"ה לבת בתו דמרינן בגמ' שם הכל לשם שמים, וה"ה לחמותו הקטנה וכמ"ש [לעיל סק"ט]:

ז יז)**המחבק או המנשק אחת מהעריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם** ח)**כגון אחותו הגדולה ואחות אביו וכיוצא בהם אף על פי שאין לו שום הנאה כלל הרי זה מגונה ביותר ודבר** 8)**אסור הוא ומעשה טיפשים שאין** 9)**קריבים לערוה כלל** ט)**בין גדולה בין קטנה** יז)יד)**חוץ מהאב לבתו** 10)**והאם לבנה.** כ)**כיצד מותר**

ציונים ומקורות יד) רמב"ם פכ"א מאיסורי ביאה ה"ו-ז' וטור.
שנו"ס 8) ממהדורת הרמ"א של"ח ואילך: **איסור.** 9) ממהדורת שס"ז ואילך: **קרובים**, ראה באר היטב סקי"ג ועקבי הבית. 10) במהדורת תקס"ט וממהדורת למברג תרכ"ח: **ומהאם.**

ביאור הגר"א

סעיף ז' כה. **אף על פי שאין כן.** מהא דעולא [שבת י"ג ע"א], ולקמן ופליגא כו': כו. **שאין קריבים כן.** אם [שבת י"ג ע"א] לפילו אוס קונסה כן': כז. **בין גדולה כן.** מהא דקדושין פ"ו ב' דא אמא כו' לא ס"ל מר כן' עבר מר כן': כח. **חוץ כן.** ממני' אם [קדושין פ' ע"ב] וכמש"ו:

באר הגולה

כרב המגיד [פכ"א מאיסורי ביאה ה"ה]. **סעיף ז'** ו. ממקנת הגמרא דעולא פליגא דידיה אדידיה וכו', שבת דף י"ג ע"ב. ז. משנה בגמרא קדושין דף פ' ע"ב.

פתחי תשובה

סעיף ז' ה. **חוץ מהאב לבתו.** עיין באר היטב [סקי"ד] דה"ה בת בתו. ועיין ב"ש ס"ק י"ד שהקשה, דהא הר"ן כתב בתו בתו לא תנן, ובשאר פוסקים לא מצינו ההיתר מפורש, מנ"ל להקל בבת בתו, וטרח

באר היטב

סעיף ז' יב. הגדולה. ולריך גמור שיודע בעצמו שלא יבוא לידי הרהור מומר. מ"מ [סק"ח]: **יג. שאין קרבים לערוה כלל.** כל"ל*: **יד. חוץ מהאב לבתו.** וה"ה נם נמו מומר. [ב"ח אות ה', ח"מ סק"י]. וה"ה לחומו קטנה נת שלש שנים מומר.

ראה שנו נוסח אחות

ראש פינה - שו"ע

סעיף ז'. שאין קרובים לערוה. ט"ס וצ"ל קריבים כו'*:

ראה שנו נוסח אחות

ראש פינה - עקבי הבית

ע"ש זוגתך כו'. מיי מכן זמת, דהא כשכופין לגרת, שלום לידידי פלוני, היינו ממש שלימות שלום, שמבלו נברכת שלום, ומ"ל כשכופ למון לו עם שלום זוגתך, היינו ממש שלימות שלום לוגתו, וכן לפור לפילו ע"י נעלה. ולולי הכוונ שמבלו שיהיה לו ולוגתו שלום, אבל אין זה שלימות שלום לה כיומו, רק קונב השלום לו, וכמו ולמה שלום וימיך שלום [שמואל א' כ"ה ו'], משמ"ל נסוף כשכופ ולמחר שלום, הרי כופ נפיונות שימחר לה, וכן שלימות שלום. ולין הכ"מ בידי: [סקי"ד. הר"ן כתב בתו תנן כו'. ל"ל, דהא לתנן נמתניתין [פ' ע"ב] ממיתד מדם עם נמו ויען עמהם נקירוב נשר, זהו דוקא נשמו אבל לא נמ נמו, ומה דרב חסדא מוסיף נכנפיה זהו לאיו לענין קירוב נשר. אע"ג **שם היתה בת בתו כו'.** ל"ל נהי דנכנפיה לא הוי בקירוב נשר לא מדאי מזה, ל"ל דילפו מכח מ"ש [ב]נמ נמו נמקדשה, אבל הא שם מיירי נמקדשה, דילמא דוקא נמ נמו, אבל ולחי דמי לדידי מינהו, והא דלמדו מכאן נתקדשה כו'. ל"ל דהאיך יש ללמוד מהא דאמר רב חסדא לא אמרן, דמתקדשה לחור, דילמא דוקא נמ נמו, דהא רב חסדא קושר אין נמו לנמ נמו. ועל זה מירן דמרב חסדא נאמת לא מוכח רק מרב חסדא מומח, מלשון השיב לו מיכף כשנאלו לא אמר מר דמקדשת, הו"ל למימר הכל לשם שמים, אלא ולחי דמקדשת לא מהני זה לפילו נשמו, דהא רב חסדא קושר לאין נמו לנמ נמו. ועל זה מירן דמרב חסדא נאמת לא מוכח רק מרב חסדא מומח, מלשון השיב לו מיכף כשנאלו לא אמר מר דמקדשת, הו"ל למימר הכל לשם שמים, אלא ולחי דמקדשת לא מהני זה לפילו נשמו, דהא רב חסדא קושר לאין נמו לנמ נמו. מזה לו' **קידוב בשר כו'.** להא מדמי נמו לנמ נמו ונשמו מומר, ס"ל כ"ה נמ נמו. ואם היא מקודשת אסור כו'. עיין נספר המקנה נסוגיא, להטעם, דנהי לפשי כנסת הגדולה נקריעה לעיניה לילת דעריות [סנהדרין ס"ד ע"א]. אבל על ינלה לפשה אים מפגבר לף שהיא ערוה, ע"ש פירושו על דנרי רש"י [פ"א ע"ב ד"ה ודר עם אמו]. ולכן ל"ש קלא מ"ש הכ"ש נסמוך ומשמע לפילו נשואה מומר נלבושים, והדין עמו דהא מה בין נשואה לנתקדשה, אבל לדברי המקנה הנ"ל לכאורה ל"ש. ועיימי נו ולחיתי שם דמשמע לדידיה לחור נתקדשה ע"ש. **ושאר ערוה אסורה.** נרמה משום דנסתפרין דף ס"ד [ע"א] אימא שם הלא מיגרי נקריינמיה, ופירש רש"י שם נמהו ולחומו ע"ש. והטעם משום דחלו רגילים להיות ביחד ממיד, וכן נמו, לכן חהי מגיה כנסת הגדולה רק לחלו אבל לא לשאר ערוה. ועפ"ז נרש"י שכתב לנדה ג"כ לא חהי, ולדברי המקנה הנ"ל גם נמהו נדה יפתר, ול"ש. **וכן יחוד אסור כו'.** זהו הלא כמ"מ סק"ט. עיין נסימן שלש"ו סק"ל. **דהיה יודע בעצמו כו'.** עיין מה שכתבתי נסימן כ' סק"ל:

ד"ה וה הופיע בדפוס כהמשך הדיבור הקודם, וחלקנוהו לפי הענין

לשבת הסופרים

*ח"מ סק"ח. והא דאמרינן. ע"ש ול"ש. המעתיק:

שי למורה

למשמ ע"י נעלה שמי. (ו)היינו דאין לרך לרץ לשחוט רק ע"י נעלה, כדאמרו (שם) לימדה תורה דרך ארץ, אבל נכ"ז מותר לשחוט גם לאחר, וד"ק:

יח ברחוב היהודים. ולפ"ז אם מסכירין קלת מניות לעכו"ס ועכו"ס עוכרים עם מסור (רמ"ס סו"ס מהרשד"ם סו"ס סימן י"ט). ונרלה לי לחם הרבה עכו"ס עוכרים עם מומר: **יט עם אשתו.** ומפשר שלא יגע בה כמו ביום הכיפורים [ריס סימן מרטו] (דרכי משה סוף ד' ד"ה וכן). ונרלה לי לדיוק יש להקל, ג עיין ביו"ד סימן (שפ"ט) [שמ"ב] [בהגה]: **כ ויש אוסרים.** ומכריז השמש לבריס שבשעה נוהג (דרכי משה שם ומנהגים להר"י טירנא מנהגי מטפה בתב עמוד עו). ד ופסק בשל"ה [שער התענית סוף ק קדושת הזיווג סוף שפט] דשם נזדמנה ליל טבילה בליל שבת זו טובלת ומשמשת, דיש לסמוך על סברת הרשב"ם (טו) (עיין סעיף מ"): **כא אין שאלת שלום.** כתוב ביו"ד סימן שפ"ה [סעיף ג בהגה] יש מומרים דזה מה שאנו נותנים שלום לא מקרי שאלת שלום שבימיהם. ול"ע, דהא בטור שם [בעמוד שכב] מביא הירושלמי [בברכות פ"ג הלכה ז] שכתב בהדיא שלום עליכם, וגם בגמרא [בבא קמא עב, ב] אמרינן כדי שתלמד לרב שלום עליך רבי, ולכן אין להקל. ונרלה לי לחסור גם כן לשלוח דורון לחבירו דזהו בכלל שאלת שלום כמו שכתוב ביו"ד שם [סעיף ג בהגה]: **כב ו לחבירים.** פירוש תלמידי חכמים אין נותנין שלום זה לזה. אבל במרדכי [מועד קטן רמז תתלה] כתב לחבירו, משמע כל שהוא חבירו אפילו אינו תלמיד חכם [ב"ח סימן תקנ"ו סק"ב] ולא ידענא מאי קאמר, (יה) דולמי אסור ליתן שלום לכל אדם, אך עמי הארץ שאין יודעין ונותנין שלום אסור ז (ב"ח שם ורמ"א שם אין). ומשמע מדברי הרמ"א [שם] דאפילו בשעת מלאכה מותר לומר שלום עליכם לרבו ולחבירו, וכן משמע מדברי הב"ח [שם] ומ"א [סק"ב] ומ"ז [סק"ג] ומ"ב [סק"ה] ומ"ג [סק"ב] ומ"ג [סק"ב] ומ"ג [סק"ב

משבצות זהב

(ח) שלא. עיין ט"ז בסימן תרט"ו אות א' דבתשעה באב מותר ליגע בה. ועיין מ"א כאן אות י"ט ואי"ה שם יבואר: **(ט) מותר.** עיין ט"ז. ועיין סימן תקנ"ג [ט"ז] אות ב'. וטבילה בזמנה בתשעה באב בשבת עיין מ"א [ס"ק] כ' דפוסק בשם של"ה דמותר, ועיין אליה רבה אות י"ט משמע דאוסר לשמש עמה, ואי"ה במ"א [שם] יבואר בזה. **תשעה באב** שחל בשבת כתב אליה רבה [ס"ק] י"ח שאומר אב הרחמים דהוה כקינות, ומזכירין נשמות הצדיקים, ובסימן תקנ"ט אות ו' בט"ז דמותר לעשות הספד בתשעה באב על תלמיד חכם, והוא הדין אב הרחמים: **(י) וכל.** עיין ט"ז. הא בשאר דברים שייך יוהרא. ועיין מ"א אות כ"ד ואי"ה שם יבואר עוד:

שנאמר מקור, ועיין ש"ך יו"ד [סימן] שפ"ה אות כ': **כב לחבירים.** עיין תלמידי מכמיס בתשעה באב, וכן הוא בר"מ ז"ל פרק ה' מתענית הלכה י"ל ובמגיד משנה שם, אבל במרדכי הגירסא לחבירו, משמע מף שמין תלמיד מכס מקור. ועל זה הציג המ"א דוודאי מף לגירסא (ו)מכירים הוא הדין לכל מדם מין שמילת שלום בתשעה באב מקור, דף עמי המרן מין יודעים הדין ונותנים שלום מציג להם בשפה רפה. ודע לייבא דעת הב"ח דמיים למיבה המיהו ליתן לעם המרן שלום, וכן משמע לשון הר"מ ז"ל תלמידי חכמים מין נותנים, דמם נף כן ליתן בקיצור מין שמילת שלום ומף אחד נתן מציג בשפה רפה. ומיהו י"ל יודע לו שהיום מקור: **כג שלא.** עיין מ"ב. עיין מ"א כ"ה מליבת פרות משמע הטעם משום מסיח דעת מהתפילות, מין לתלק מף בלילה מקור, דמהמי טעמת מתירין מלחמה שמין בה שהיה כו': **כד וכל.** עיין מ"ב. הל במקום דשייך יוהרא מקור:

אשל אברהם

יח ברחוב היהודים. עיין מ"ב. ומליה רבה מות ט"ו נילד להמתיר בתוש יהודים לתלון שם מף על גב דהרבה עכו"ם עוברים שם: **יט עם אשתו.** עיין מ"ב. ועיין ט"ז בסימן תרט"ו משמע מתשעה בתשעה שרי ליגע בה, יע"ש: **כ ויש אומרים.** עיין מ"ב. הרמה לפעיף ב', יש לומר לכוונתו דהמיירת ליבא טבילה בזמנה דמין טהרות, ולבעלה בלתו הכי בתשעה בתב מקור בתשעה מתשמים, מה שמין כן בשבת מתשעה בתב דיעה לתשובה מותר בתשמישים המטה מס כן רשאי לטבול ולשמש עם בעלה. ועיין מליה רבה [ס"ק] י"ט, ולפי מה שכתבתי שמי שפיר. ועיין ב"י [בעמוד רמב ד"ה מהגן]: **כא אין.** עיין מ"ב. ועיין בהלכות פוריס [סימן תרלו סעיף ו בהגה] בהמי גוונא משלום מנות, הוא הדין בתשעה בתב מין לנשלום. עיין מליה רבה אות כ"א לפרש דמרי טב נמי בתשעה בתב מקור, דבתב נמי מוך מ"מ. בב"ח בתוספתא [בתענית פ"ג הלכה יא] מין שמילת שלום לחבירים היינו תלמידי מכמים בתשעה בתב, וכן הוא בר"מ ז"ל פרק ה' מתענית הלכה י"ל ובמגיד משנה שם, אבל במרדכי הגירסא לחבירו, משמע מף שמין תלמיד מכס מקור. ועל זה הציג המ"א דוודאי מף לגירסא (ו)מכירים הוא הדין לכל מדם מין שמילת שלום

אלאו שאין בו מעשה ולענ"ד דבכיוון נקטו התו' הכי דבשלמא בלאו שבכללות מצינו הגם שבלא"ה היינו יודעים האיסור כמו גבי פסח דהא כבר כתיב וככה תאכלו אותו צלי אש וכו' מ"מ נכתב עוד לאו שבכללות אל תאכלו ממנו כו' כ"א צלי אש וע"כ דלא נכתב כ"א לעונש יתירא וכמו כן בניתק לעשה אי' הוה כתי' תשלח את האם ואת הבנים תקח ממילא הוה ידעינן דאינו רשאי ליקח האם על הבנים וכדומה בכולם וא"כ הלאו הזה כיון שאין לוקין עליו ואיסור כבר ידענו ע"כ דלא איתר כ"א לעונש יתירא משא"כ בלאו שאין בו מעשה הרי הוצרך ליכתב גוף הדבר שזה אסור גם אם לא נכתב לעונש יתירא. ודע מ"ש לחדש בספר ערוך לנר דהיכא דאיכא ב' כריתות בדבר א' גם ר"י מדה דלוקה א"כ נימא ג"כ מי שכבר נתחייב פעם א' כרת שוב ילקה על אידך חייבי כריתות שיעבור או מי שבא על גופי' מוחלקי' או על גוף א' ב' ביאו' על אידך ביאה ילקה ואם נימא דבכה"ג לא ילקה שוב יהי' חמור כשעובר ב' איסורים בב"א משיעבור בזה אחר זה ובש"ס הסברא להיפך ועוד דגם בביאה אחת כבר חייב כרת על כח הראשון ועל אידך ילקה ולכן לענ"ד צ"ע בדבר.

הק' יוסף חיים זאננענפעלד
[אור תורה שנה א חוברת א סימן ב]

סימן תרסט:
אבות פ"ד מט"ו:
הוי מקדים בשלום כל אדם

במסכת אבות פ"ד מט"ו הוי מקדים בשלום כל אדם, אם כונתו לומר שלום לכל מי שיפגע בין מכירו בין אינו מכירו.

תשובה

כנראה הכוונה כמו שאמרו בברכו' [דף י"ז ע"א] על ריב"ז אפי' נכרי בשוק אבל כנראה זה בעיר אבל בדרך ידוע מה שכ' בזה בזוהר. [ד-ב]

ז"ל הזוהר סוף פרשת מקץ דף ר"ד ע"ב: רבי חייא ורבי יוסי, הוו אזלי באורחא, אדהכי חמו חד ב"נ דהוה אתי, מתעטף בעטופא דמצוה וכלי זיינין קטורין תחותוי, אמר רבי חייא, ב"נ דין, חד מתרין אית ביה, או זכאה שלים איהו, או לרמאה בני עלמא איהו. אמר ליה רבי יוסי הא חסידי עליונין אמרו, הוי דן לכל ב"נ לזכו, הא תנינן, בר נש דנפיק לארחא, יתכוין לתלת מילין, לדורון, לקרבא, לצלותא. מנלן מיעקב, דהא לתלת אלין אתכוין, וזריז גרמיה לדורון, לקרבא, לצלותיה. והאי ב"נ אזיל בארחא איהו, הא ביה עטופא דמצוה, לצלותא. והא ביה כלי זיינין, לקרבא, כיון דתרין אלין אית ביה, תליתאי לא למרדף אבתרה וכו' וכו' עיי"ש.

ועיין עוד במס' מגילה דף ג א, אמר ר' יהושע בן לוי אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא. ועיין שם בתוס' ד"ה חיישינן, דדוקא חוץ לעיר כגון בשדה ובלילה.

ואגב אורחי' יש לציין מה שכתב הגרעק"א בגליון הש"ס בכתובות דף קד א, אין שלום אמר ה' לרשעים. צ"ל אלקי, ישעיה נ"ז. – ויש להעיר דבאמת בפסוק הקודם שם בישעיה פרק מח פסוק כב כתיב באמת אין שלום אמר ה' לרשעים, וכמו שכתוב לפנינו.

סימן תרע:
בהנ"ל

במס' אבות פ"ד מט"ו: הוי מקדים בשלו' כל אדם ופי' הגר"א ז"ל: כמ"ש (תהלים לד) בקש שלו' וכו'. ואולי י"ל דאזהרת התנא הוא אם יודע שחבירו רגיל לומר לו שלו' צריך הוא להקדימו אבל בלא זה לא, מדלא קתני הוי תשאול בשלו' כמו שאמר דוד לשלוחיו לנבל ,,ושאלתם לו לשלום". גם בגמרא ברכות ו ב: ואמר רבי חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלו' יקדים לו שלו' שנאמר בקש שלו' ורדפהו, ופסוק זה ציין הגר"א על דברי התנא, משמע דגם במשנה מיירי באופן זה.

ועי' מהרש"א ברכות ו ב ד"ה יקדים לו שלום וכו'.

תשובה

ממ"ש אפי' לנכרי בשוק משמע דעכ"פ מדת חסידו' יש בזה בעיר. [ד-ה]

לזה לעולם יירשו מרן, שיתבונן בירושת המרן של מטה בני יוסף, שבתשובה ורצון עז יכולים [אוצר החכמה] להמשיך סיוע מלעילא להוציא רצונו אל הפועל. ובחמת זהו 'מרך' גופיה, שדרשו חז"ל (ב"ר פ' ז) למה נקרא שמה מרן, שרצתה לעשות רצון קונה ע"ש, הרי שמרן שורשו הוא רצון. ועתה כולם צדיקים, כל אחד יכול לזכות להיות צדיק, אך לעולם יירשו 'מרך', מדת המרן, 'שרצתה' לעשות רצון קונה, ואם יהא רצון עז, אז אין לך דבר שעומד בפני הרצון, ויצוג להיות מדריגת צדיק.

והנה המשנה אומרת (אבות פ"ג מ"ב) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום וכו'. שמאי אומר עשה תורה קבע ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות ע"כ. ובזה נכלל גם כן להזהר בשחילת שלום לחבירו, להיות אוהב שלום ורודף שלום. ואמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק (ברכות ל"ז.) ואיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק השלום) מי שמקדים שלום ומשיב שלום מוריש חיי העולם הזה והעולם הבא ע"ש. ובמשנה (ברכות נ"ד.) איתא, התקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר (רות ב-ד) והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם [ובדש"י ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות, להוציא שם שמים עליו] וכו'. ואומר (תהלים קיט-קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך [פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשחול שלום חבירו זהו רצונו של מקום שנאמר (שם לד-טו) בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הגרוע ממנו] ע"כ.

ויש לומר עוד במה שהזהיר הכתוב עת לעשות לה', דהנה איתא בגמרא (שבת פט.) אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר ליה, משה אין שלום בעירך [אין דרך ליתן שלום במקומך]. אמר לפניו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. אמר ליה היה לך לעזרני [לומר תגלח מלאכתך]. מיד [בשעלייה אחרת] אמר ליה (במדבר יד-יז) ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת ע"כ. — ועובדא זו מבהיל על הרעיון, שהקב"ה הוכיח למשה על שתי דברים, אחד שלא הקדים לו שלום, משר בודאי אין שום צורך לה' בהשחילת שלום של משה, ומה חיכפת למלך מלכי המלכים שחילת שלום מאנשים שפלים. ועוד גם זאת שיש ליתן חיזוק למי שעוסק במלאכה לומר תגלח מלאכתך. וכאשר אדם נכנס לבית חבירו והוא עוסק בחיזה דבר, יש לברכו ולחזקו ולומר לו ביזור טוב על המלאכה שעושה. וכיכול הקב"ה העיר למשה, שלא נתן לו חיזוק במלאכתו. ועובדא ידענא במרן הגה"ק רבי יונתן שטייף זצ"ל מב"ד דקהלתינו, כאשר הלך לשלחנו של מרן אדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, ונכנס בשמנע הסעודה, אמר לו 'מיט'ן בעסטן אפעטיט' ע"כ. ומין ספק שאמירה זו יסודו הוא מגמרא זו דיש לומר תגלח מלאכתך. — ומה גם בשחילת צדיקים שהוא עבודה רבה, להעלות הניצוצי קדושה בשחילתם, ושלחנו של אדם כמזבח (חגיגה כז.), יש מקום לצדך ביתר שאת שיגלח במלאכתו.

עב"פ הפסיק ה' בעת לימודו, שהיה קושר כתרים לאותיות, והוכיח למשה על שחילת שלום, שאמרו אין שלום בעירך. והוא להורות לפניו על גודל המצוות שיש בזה.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שמן ראש - ד (במדבר) כץ, אשר אנשיך בן יהושע עמוד מס : 55 הודפס ע"י אוצר החכמה

ולכן כאשר התקינו שיהא שואלין שלום חבירו בשם, סיים בקרא עת לעשות לה׳, לשאול בשלום חבירו שזהו רצונו של מקום, אז יש לזכור ׳הפרו תורתך׳, שהקב״ה כביכול הפסיק באמצע קשירת הכתרים לתורה, כדי לעורר על חשיבות ענין זה. — ואיתא בבית שמואל (ה׳ גיטין בשמות אנשים אות ה׳) דיש לכתוב ׳הלל׳ חסר, והביא ראיה מדברי האר״י שעליו רימז הקב״ה באמרו ״ה׳יה ל׳ך ל׳עזרני״ ר״ת הלל ע״ש. והיינו כי הלל הוא בעל המימרא, הוי מתלמידיו של אהרן ׳אוהב שלום ורודף שלום׳, ומדה זו של הלל לימד אז הקב״ה למשה רבינו. — ובימינו אלה נזנח מאד ענין שאילת שלום, דבר שאין בו חסרון כיס, וחשיבותו גדול מאד שהתקינו גם לזלזל בשם עבורו, והתקינו שיהא שואלין שלום חבירו בשם, ויש לכל אחד לזרז את עצמו, ולחנך את הילדים, במדה זו אשר לשכרו אין קץ.

ובמדרש רבה (רות ד-ה) איתא שתקנה זו שיהא שואלין שלום חבירו בשם, התקינו בועז ובית דינו ע״ש. ויש להבין למה תיקן בועז דייקא תקנה זו. ונראה דאיתא בגמרא (ב״ב צא.) ק״כ משתאות עשה בועז לבניו [לששים בנים ובנות] שנאמר (שופטים יב-ט) ויהי לו שלשים בנים, ושלשים בנות שלח החוצה, ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ וגו׳. ולכל אחד ואחד עשה שני משתאות [סעודת אירוסין שהוא מצוה וסעודת נשואין, כל שבעת ימי המשתה קרוי סעודה אחת], אחד בבית אביו ואחד בבית חמיו, ובכולן לא זימן את מנוח. אמר כודניא עקרה [פרדה עקרה] במאי פרע לי [אין לו בנים שיזמינני לסעודתם]. תנא וכולן מתו בחייו. והיינו דאמרו אינשי בחייך דילדת שיתין שיתין [שסופן למות] למה ליך [מה בצע בלידתן], איכפל [ונסב אשה אחרת] ואוליד חד דמן שתין זריז [והיינו עובד שהוליד בועז מרות ויצא ממנו דוד מלך ישראל] ע״כ.

ובספר שמועות טובות כתב בשם הרה״ק מאפטא זי״ע לפרש בזה מה שאמרה נעמי לרות, בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך (רות ג-א), כי רות יראה לנפשה לישא עם בועז, הלא מתו כל ילדיו בניו ובנותיו עד עתה, וכבר הוחזקה דבר זה ששים פעמים, ואם כן גם סופה אולי תהא כן. על כן אמר לה נעמי, כי דבר זה היתה רק בשביל שלא הזמין את מנוח להמשתאות שעשה, ובתי הלא אבקש לך ׳מנוח׳, אני אקרא את מנוח על סעודת הנישואין, ואז יאריך ה׳ ימי חלציך ודפח״ח.

וזהו מוסר השכל, כאשר אדם עושה שמחה אצל בניו, שלא לגרום צער לשום אדם. בועז עושה משתה מדי שנה בשנה, ומנוח עומד ומצפה שיזמין אותו להמשתה, ואין דורש ומבקש. כל אחד יושב אצל החתונה והוא נשאר גלמוד בביתו. ודבר זה גרם לבועז שיכול בניו ל״ע, שלא נשאר לו גם אחד מששים יוצאי חלציו. — ומה גם שקראו בשם גנאי כודנייא עקרה, מה הוא חייב בדבר שה׳ מנע ממנו פרי בטנו. — ובסופו בועז שיכל את כל בניו, ומנוח עם אשתו העקרה נפקדו בנס על ידי מלאך ה׳, בבן אשר יושיע את ישראל, הוא שמשון הגבור, וכמבואר בהפטורת פרשתינו (שופטים יג). — ובשביל שזלזל בועז בכבודן של בריות, והתבונן מה שעלה לו עבור זה, על כן רצה לתקן לדורות עובדא בכבוד חבירו, זה לעומת זה, על כן תיקן הוא ובית דינו לשאול בשלום

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שמן ראש - ד (במדבר) כץ, אשר אנשיל בן יהושע עמוד מס : 56 הודפס ע״י אוצר החכמה

הרב אליעזר בן־שלמה

שאילת שלום — מקורה, מטרתה ומשמעויותיה

מבוא

"שואל" נזכר בתורה בשלוש הוראות:

כמבקש חפץ — "וכי ישאל איש מעם רעהו" (שמות כ"ב, יג).

כמבקש אינפורמציה — "והיה כי ישאלך בנך לאמר" (שמות י"ג, יד ודברים י', כ). "שאל אביך ויגדך" (דברים ד', לב).

בהוראה של "שאילת שלום" — "וישאל להם לשלום" (בראשית מ"ג, כז) "וישאלו איש לרעהו לשלום" (שמות י"ח, ז) "ושאלו לך לשלום" (שמואל א' י', ד).

שאילת האינפורמציה דומה לשאילת החפץ בכך שהשואל מעוניין לקבל מהמשאיל, אם את החפץ ואם את האינפורמציה המבוקשת.

שאילת השלום דומה לשאלת האינפורמציה בצורת הצגת השאלה כגון: "מה שלומך?" שיש בה שאלת אינפורמציה ושאילת שלום כאחד, אולם בתוכנה של "שאילת השלום" יש מקום לבדוק, האם באמת מעוניין ה"שואל" לקבל אינפורמציה מפורטת על שלומו של הנשאל, או שמא עיקרה של השאלה — בהצגתה, להראות לנשאל שמתעניינים בשלומו, אך לאמיתו של דבר אין השואל מצפה לתשובה ענינית.

האבחנה מתחדדת בהשואה בין **"שאילת שלום"** ובין **שאילת חפץ**. לכאורה השואל חפץ מחברו — מבקש הוא גמילות חסד מהמשאיל, והמשאיל הוא המטיב עם השואל. ואילו השואל בשלום חברו — הוא המתעניין והמעניק תשומת לב לחברו (גם מבחינה לשונית קיים הבדל באות השימוש ביניהם: בשאילת חפץ — "שואל מ", בשאילת שלום "שואל ל") ואולי אין בין שני סוגי ה"שואל" כי אם שיתוף השם בלבד.

הפרובלמטיקה של שאילת השלום ומטרותיה האפשריות, מודגמת יפה במסופר על ר' אריה לוין זצ"ל, שנזדמן פעם לברלין וביקר מדען יהודי בעל שם. המדען פתח את השיחה ביניהם בשאלה "מה שלומך?" החל ר' אריה לפרט לו בתמימות פרטי עניינו. הפסיקו המדען ואמר לו: ירשה לי כבוד הרב לוין ללמדו שכאשר שואלים "מה שלומך" עונים "תודה" ותו לא!

לא מצינו ב"שלחן ערוך" דיני שאילת שלום, אך בתלמודים נידונו הבטים שונים שלה, רואים בשאילת השלום תרומה לשיפור היחסים בין אדם לחברו ואתגר רוחני בפיתוח האמונה בה' ואהבתו.

לקמן נבחן את מקורה של שאילת השלום ומטרתה, את התשובה לשאלה ותוכנה, שאילת שלום גם במקרה בו אין לאדם התעניינות כנה בחברו, והאלמנטים המשפטיים שבה.

א. מקורה של שאילת השלום ומטרתה

שאילת השלום נזכרת במשנה כתקנת חכמים ונבחרה להיות התקנה הראשונה במשנה. בברכות ט', מ"ה שנינו:

"והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר (רות ב', ד) "והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'" ואומר (שופטים ו', יב) "ה' עמך גבור החיל".

לא התפרש אם עצם שאילת השלום היתה התקנה, או שמא זו חובה טבעית ותקנת חכמים היתה לגבי השאלה **"בשם"**. רש"י במסכת מכות כ"ג, ע"ב ד"ה: "ושאילת שלום", מציע שני פרושים — שחכמים התירו לשאול שלום חברו בשם, או **שחייבו** לשאול בשלום חברו בשם. המאירי שם, ד"ה "מותר לאדם", מצדד בפירוש הראשון. לכאורה נזכרת שאילה בשלום כבר במקרא ואם כן אינה תקנת חכמים. ברם בדוגמאות הנזכרות במשנה — בועז והמלאך הפונה אל גדעון — אין הם שואלים כי אם **מברכים**; בועז פותח בברכה "ה' עמכם" והקוצרים משיבים לו בתוספת ברכה "יברכך ה'". ואין הברכה מקורית של בועז, כי אם מועתקת מפניית המלאך אל גדעון "ה' עמך".

אם כן משנתנו מפרשת "שאילת שלום" לא כשואל **את** חברו כי אם שואל **על** חברו מאת ה', כלומר, בנוסף להתעניינות בזולת כביטוי לנימוס ולמידות המתוקנות, הבאות לידי ביטוי בשאילת השלום כפי שמצאנוה בפגישת יתרו ומשה (שמות י"ח, ז) ובפוגשים את שאול בדרכו (שמואל א' י', ד) התקינו חכמים: שאדם יברך את חברו ויאחל לו **בשם** ה' ובזאת מצהיר על אמונתו והכרתו כי הקב"ה הוא המקור לקידום חיי החברה והיחסים המתוקנים בה. במובן זה משמשת שאילת השלום כביטוי לאמונתו של האדם בה' וכמנוף להפצת האמונה בחברה. (ראה רש"י מכות כ"ג, ע"ב ד"ה "ושאילת שלום בשם", בפירוש השני: "דחייב

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שמעתין - 085-086: בטאון איגוד מורים למקצועות הקודש (15) {15} עמוד מס: 83 הודפס ע"י אוצר החכמה

אדם לשאול בשלום חבירו בשם. ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מצרכינן שם, דשלום שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו') "ויקרא לו ה' שלום לשם ה'". אכן שיאה של ברכת כהנים היא: "יברכך... וישמרך. יאר... ויחונך. ישא... **שלום**".

כבר בתקופה הקדומה נהגו האבות לקשור את האיחול והברכה אל הקב"ה. בדרך זו הבליטו את מקומו של הקב"ה בחיים החברתיים וקיימו את חובתם להפיץ אמונתו ולהאהיב את שמו על הברואים. בעניינו של יוסף פרשו חכמים "וירא אדוניו כי ה' עמו" (בראשית ל"ט, ד) — שם שמים היה שגור על פיו (מובא ברש"י שם), דהיינו שם שמים היה משולב בסגנון דיבורו של יוסף: "בעזרת ה'", "ה' עמך", "יברכך ה'". בדרך זו היה יוסף מפיץ את האמונה בה' בתוככי מצרים האלילית. קדמו בכך כבר אברהם אבינו, אשר בכל מקום לכתו היה הולך וקורא בשם ה'. (בראשית י"ב, ט; י"ג, ד); אברהם ויוסף, הצטיינו שניהם בעזרה לזולת; אברהם מציל את סדום, דואג ללוט ומכניס אורחים, יוסף מציל את האנושות כולה בשנות רעבון ודואג אישית לרעבים במצרים, ושניהם מפנים את הנזקקים להם — אל ה'! חכמים הרבו לפרט ולתאר בעיקר את היחס להכנסת האורחים של אברהם אבינו ולאשל שנטע, כי באמצעות הטיפול במצוקותיהם של האנשים, בעזרתו להם, בהתייחסותו אליהם, היה אברהם אבינו מראה ומצביע, מפנה ומכוון בדבריו כי ה' הוא שיוציאם ממסגר "וממצוקותיהם יצילם", ועל כן נקרא "אברהם **אוהבי**" — שהיה שם שמים מתאהב על ידו.

כאמור, ברכת "שלום" מקורה כבר בתורה והיא נקבעה כנוסח הברכה בתלמוד: "**שלום עליך רבי**" (בבלי, בבא קמא ע"ג ע"ב ובנסמן שם ועיין תיאור יפה בבבלי ברכות ג', ע"א "אמר ר' יוסי"). תוכנה הרוחני — האמונתי של הברכה כבר הוטבע במטבע הלשון בהיותה נימנת על שמותיו של הקב"ה (בגדרי "שלום" וקדושתו — עיין "שדה חמד" מערכת אלף שי"ג וכללים אות ק') והיא מיטב האיחול לאדם — שיהיה לו שלום מסביב ושלום פנימי בנפשו. היא נתקנה על ידי חכמים כחובה רוחנית על האדם ושורשה במצוות "אהבת ה'" לאהבו על בריותיו ולפרסם אמונתו בקרבם. מטרה זו נראתה בעיני חכמים עדיפה על פני האיסור של הזכרת שם שמים, כן לשון המאירי על ברכות ס"ג, ע"א י' בפרוש המשנה: "והתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם כדי שיודו שהשלום ושאר הברכות מגיעות מכבודו. ואעפ"י שיש פתחון פה שלא להזכיר את השם לבטלה ודרך הדיוטות".

ב. משיב שלום

מהפסוק בבועז למדנו כי הנשאל משיב. בועז פתח "ה' עמכם" והקוצרים השיבו "**יברכך** ה'" ה' עצמו נתן לנו "דוגמא אישית" ו"אברכה מברכך" — (בראשית י"ב, ג).

ואין הדברים רק בגדר נימוסים נאים לענות למברך. חכמים ראו **חובה משפטית** להשיב שלום וכך הורה ר' חלבו בשם רב (בבלי ברכות ו', ע"ב): "ואם נתן לו (שלום) ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר (ישעיה ג', יד) גזלת העני בבתיכם".

אם ברך אדם את חברו, זכאי הוא שחברו ישיב לו ברכה, ואם לא עשה כן — גזל זכותו, אם כי זו נאמרה בדרך דרשה, מצינו להלכה ולמעשה שזכות רוחנית הינה "רכוש" ואם "חוטפים" מאדם ברכה או מצוה, יש לנגזל זכות תביעה לפיצוי כספי. אף כאן, אם שאל אדם בשלום חברו והנשאל לא ענה בברכה, "גזל" הוא זכות מהשואל.

יתירה מזו, לעניין הברכה, שהוא זקוק לה או זכאי לה, הוא "עני" לאותו דבר. והנביא מוכיח את ישראל כי באי מתן הברכה, גזלתם כבשת הרש "גזלת העני בבתיכם".

מבחינה סמנטית הקשר בין הפסוק ובין הנושא הוא עני — עניה, גזלת העני — העניה, התשובה בבתיכם. וכבר העיר היעב"ץ בהגהותיו לתלמוד שם. ומרשימים דברי רש"י שם: "גזלת העני — והלא אף גזלת העשיר, גזלה היא, אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו, אלא שלא השיב על שלומו". בלשוננו נאמר: אדם פנה אליך והוא זקוק לך, לעידוד שלך, לחיוך שלך. באי העניה לברכת השלום שלו, בהתעלמות ממנו, תרמת לדמוי העצמי הנמוך שלו, להרגשת הכשלון המלווה אותו. אולי כדי למנוע זאת **תקנו** שיהא אדם מברך חברו בשם — זה שאני יכול לתרום לך, לאחל לך ולהתפלל עליך, שיהא לך יום טוב. ועי' "ספר חסידים" רי"ח, ו"מקור חסד" אות ב'.

ג. תוכן התשובה

לא די שהמשיב חייב להשיב לשואל כמידתו בנוסח המשיב, שומעים אנו **תוספת**: בועז אמר "ה' עמכם" והקוצרים השיבו "**יברכך** ה'". כן מצינו במצטרפים לדוד בצקלג (דברי הימים א' י"ב יח—יט): "בן ישי שלום, שלום לך ושלום לעוזרך". מכאן לומדת סוגיית הבבלי (גיטין ס"ב, ע"א), שהמשיב **כופל** שלום (עיין דרישה יורה דעה, קמ"ח ו). לא התבאר אם "כופל" היינו

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שמעתין - 086-085 : בטאון איגוד מורים למקצועות הקודש (15) [15] עמוד מס : 84 הודפס ע"י אוצר החכמה

בכמות המלים או כופל באיכות הברכה. או שמא העיקר שיהא חידוש כלשהו בדברי המשיב ולא רק חזרה סתמית על דברי המברך. על פי הדוגמא בדוד, על ברכת "שלום" תהא התשובה "שלום שלום". ואילו מתוך השוואה לדוגמא בבועז, נאמר כי על "בוקר טוב" יש להשיב "בוקר טוב ומבורך". וכן מצינו ב"דעת זקנים מבעלי תוספות" על דברים כ', י': ד"ה "וקראת עליה לשלום": "...לכפול לו שלום ולומר לו "שלום עליך וברכה טובה" וסמך ללשון זה מדכתיב כי תקדמני ברכת טוב, כלומר כי תקדמנו בשלום, צריך להחזיר לו ברכת טוב כלומר ברכה טובה".

ד. להקדים שלום

התבאר לנו, כי תקנה או מנהג קדום היו בישראל, לשאול בשלום חברו, ועל הנשאל היתה חובה משפטית לכפול בשלום השואל. מעתה שמא יחכה שחברו יפתח בשלום וישתבח שהוא המאחר לא הפסיד, שהרי הוא כופל שלום לחברו השואל. אולי כדי למנוע את המצב בו כל אחד ממתין שחברו יפתח בשלום הורו חכמים שמצווה האדם להקדים שלום. וכך מצאנו בבבלי על ברכות ו', ע"ב:

"אמר ר' חלבו אמר רב הונא: כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום **יקדים** לו שלום שנאמר (תהלים ל"ד, טו) בקש שלום ורדפהו" (מובא גם בילקוט ישעיהו רס"ד, ונשמט שם א"ר חלבו).

את חובת הקדמת השלום ניתן לפרש במובן של "זריזים מקדימים למצוות" ובמיוחד זו אשר טובות הרבה מצינו לה ונתלו בה.

ברם הקדמת השלום מצויינת לחיוב בפני עצמה בסוגיית הבבלי ברכות י"ז, ע"א:

"מרגלא בפומיה דאביי; לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות".

דברי אביי מהווים פירוט להדרכתו של הלל בפרקי אבות: "הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", בהמשך להן מספרת סוגיית הבבלי בברכות י"ז, ע"א על צעיר תלמידיו של הלל: "אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק".

ממקורות אלו המספרים על רבן יוחנן בן זכאי ועל אביי, נלמד כי לדעת סוגיית הבבלי בברכות ש"הקדמת השלום", היא הביטוי לאהבת השלום, ולרדיפת השלום ולהרבות שלום עם כל אחד לרבות הנכרי, כדי שיהא מקובל על הבריות ובזאת ימלא חובותיו החברתיות (יהיה נחמד למטה) וחובתו כלפי שמים (יהא אהוב למעלה). כבר פרש כך המאירי "בבית הבחירה" לברכות ו', ע"ב: "ולעולם יהא אדם נוח לבריות ומקדים בשלומם ומשתדל בכבודם ובתועלת כפי כוחו ובזו מתאהב לבריות וגורם להם לצאת ידי חובת כבוד תורה ומצוות". בסיום דברי המאירי: "וגורם להם..." מבחינים אנו שוב בהדגש שהתנהגות מנומסת והקדמת השלום גורמים לאהב שם שמים על הבריות.

המורם מהאמור לעיל הוא: כי לעולם ישתדל אדם להקדים שלום למכריו וכל אדם ששאל בשלומו, **יכפול לו שלום**.

מצינו שלושה עניינים ספציפיים שזכו לדיון בסוגיית התלמוד. לדעתנו, המיוחד בהם הוא בכל אחד מהם לגופו, ולא בדין שאילת שלום. על כן נזכירם בלא לדון בהם:

א. "המקדים שלום למלכים ולתלמידי חכמים, המקדים — כופל בשלומם כפי שמצינו לעיל בדוד ששאלו בשלומו: "בן ישי שלום, שלום לך..." (בבלי גיטין ס"ב, ע"א).

ב. "שאילת שלום היא לכל אדם באשר הוא אדם, ומקדימים שלום לנכרים" (במשנה שביעית ד', ג; ה', ט וגיטין ה', ט) "אך המשיב אינו חייב לכפול שלום" (מהר"ם שיף גיטין ס"ב, ע"א ומהרש"א ברכות ו', ע"ב).

ג. חלוקות הדעות אם תלמיד מקדים שלום לרבו, או שמא עליו להמתין שרבו ישאל בשלומו והוא יכפול לרבו שלום (עיין בירושלמי ברכות פרק ב' הלכה א ובמקבילות לבבלי המוזכרות במפרשים שם).

ה. שאילת שלום ואין לבו עמו (גניבת דעת)

אסור לגנוב דעתו של אדם (תוספתא בבא קמא פרק ז', ה' ג) והוא כלול ב"לא תגנוב" שבתורה (ויקרא י"ט, יא; ריטב"א על חולין צ"ד, ע"א "כדאמר שמואל" ועי' הערה 258 שם, הוצ' מוסד הרב קוק) איסור גניבת הדעת, כוללת גם מקרה שאין רוצים ליצור רושם אצל אדם שעושין דבר לכבודו,כשאין הדבר כן (בבלי חולין צ"ד, ע"א). על יתר הפרטים הנכללים בדין גניבת הדעת וכן על ההגבלה בין המושגים "גניבת דעת" ו"אונאת דברים", עיין טור ושו"ע חשן משפט רכח ונו"כ שם, וכן באינציקלופדיה תלמודית בערכם).

לכאורה נסיק מכאן, שאין לשאול בשלומו של אדם אלא אם אני חפץ באמת בשלומו, ואילו אם אני כועס עליו או מרגיש יחס של דחיה שמא אסור לי לשאול בשלומו, כי אם אעשה כן אני גונב

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שמעתין - 086-085: בטאון איגוד מורים למקצועות הקודש (15) [15] עמוד מס: 85 הודפס ע"י אוצר החכמה

דעת?! (ועי' תוספות חולין צ"ד, ע"א ד"ה: "שלמא למר").

ברם בסוגיית הבבלי בחולין צ"ד, ע"א דוגמאות שונות ל"שאילת שלום" כאשר השואל לא התכוון כלל לכך, אלא כשאמר "שלמא למר" התכוון לרבו ולא לעומד לפניו, (הזוהר פר' וישלח דף כ' מפרש, שיעקב בהשתחוותו לעשו וכן דוד כששלח לנבל ו"אמרתם כה לחי" — לקב"ה התכוונו בעת אמירתם — ואף על פי כן, לא היה בכך משום גניבת דעת).

מעתה,יש להסיק שלשאילת שלום, ערך רב גם כשהיא באה כמצוות אנשים מלומדה, ומן השפה ולחוץ, "צביעות" כזו היא חיובית.* ישאל אדם בשלום חברו גם כשלבו בל עמו וגם כשאין השאלה מבטאת התעניינות כנה בחברו, מכל מקום קיים ערך לשאילת שלום. נוכל לנמק גישת חכמים בשאילת השלום ללא כוונה והזדהות בהשוואה למצוות הצדקה שמקיימים אותה גם אם להנאת עצמו התכוון, כמו שאמרו חז"ל שהנודר צדקה, על מנת שיחיה בנו, הרי זה נדר גדול לאלוקי ישראל. וטעמו של דבר כיון שסוף סוף נהנה העני והתקיימה מטרתה של המצווה.

כן נמסר מפי ר' ישראל מסלנט בכל הנוגע לכבוד הזולת, שלגבי מידות אין משום "לפני עוד לא תתן מכשול" ואין להמנע מלכבד את חברו מחשש שמא יביאנו לידי גאוה ("תנועת המוסר" חלק א, ע' 304).

עלינו מוטל איפוא לכבד את זולתנו, ואל לנו לחשוש שמא "ייכשל" חברנו בכבוד שאינו מגיע לו, ואף אם חשב בטעות שהתכוונו לכבדו אל לנו "להעמידו על האמת", וכן פרש המאירי ב"בית הבחירה" למסכת חולין צ"ד, ע"ב: "מי שעשה איזה דבר שלא בכוונה והיה חברו סבור שלכבודו עשאה — אין זה צריך להודיעו שלא לכבודו עשה כן, אלא הואיל והוא טעה בעצמו, יודה לו שכן, ויטול כתרו בטעות וילך לו".

ו. אלמנטים משפטיים ב"שאילת שלום"

אם כי לא יוחדו דיני "שאילת שלום" ב"שולחן ערוך", יש לחובת שאילת השלום השלכות הלכתיות הן בדיני אורח חיים והן בדיני חושן משפט. לפנינו דוגמא לכל תחום.

א. בדיני תפילה נקבע כי אין מפסיקין לשיחה בקריאת שמע וברכותיה ובתפילת העמידה. ברם כבר המשנה (ברכות ב', ב) מציינת את שאילת השלום כחריג וכן נפסק להלכה (או"ח ס"ו, א):

"בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה וכל שכן מלך או אנס, ומשיב שלום לאדם נכבד ואפילו באמצע הפסוק..." כל כך חשוב הוא לשאול בשלום חברו ולהשיב על ברכתו עד שמותר להפסיק לשם כך בתפילה, או שמא נגדיר כי חכמים קבעו שאין בשאילת שלום משום הפסק בתפילה.

ב. בתחומים משפטיים רבים אנו נפגשים בכלל "**תוך כדי דבור — כדבור דמי**" דהיינו שהפסקה בדבורו של אדם בשיעור אמירת "**שלום עליך רבי (מורי)**", אינה מפסיקה את רציפות הדבור, ואם יחזור בו מדבריו הקודמים — אינה חזרה כי אם ביאור והמשך.

לימדנו ר"ת כי מקורו של הכלל "תוך כדי דבור כדבור דמי" בחובה להפסיק בדבור כדי להקדים שלום או להשיב שלום:

"דכשאדם מעיד עדות, או עוסק במקח וממכר וחברו נותן לו שלום או רבו, על כורחו יש לו להשיב ולהפסיק כדאמר ברכות (דף ו', ע"ב) הנותן שלום לחבירו ואין מחזיר נקרא גזלן, שנאמר גזילת העני בבתיכם, ולכן תקנו חכמים שלא יהיה זה חשוב הפסק". (תוספות בבא קמא ע"ג, ע"ב ד"ה: "כי לית ליה", בבא בתרא קכ"ט, ע"ב ד"ה "והלכתא תוך כדי דבור כדבור דמי").

ז. שאילת שלום כנורמה אנושית

לאחר כל הערכים הרוחניים שמנינו בשאילת שלום, עלינו לדעת כי היא חוב אנושית אלמנטרית, וכל אדם מצווה בה, ועמים אחרים נהגו ונוהגים בה, אם כי קיימים הבדלים מסויימים בין ישראל לעמים ויתכן שיש משמעות להבדלים אלו:

א. בשטרות, בימי התלמוד, היו **מסיימים** בשאילת שלום (תוספתא בבא בתרא פי"א, הל"ה; בבלי שם קע"ו, ע"א; ירושלמי גיטין פ"ט, הל"ו ושבועות פ"ק הל"ד; תוספתא גיטין ה"ד, ה"ז). וראה גולאק "דיני קרקעות" עמ' 63 הערת שוליים 4 — 5 שם, שבשטרות יווניים ורומיים היו **פותחים** בשאילת שלום.

ב. דיני שאילת שלום שהתבארו לעיל, הינם בעת הפגישה בין אדם לחבירו. מצאנו ברכה בשם

---

* וק"ק מדברי חז"ל על הפסוק: "...ולא יכלו דברו לשלום" (בראשית ל"ז, ד), שהתורה מציינת את יחסי האחים השבטים ליוסף "...ומתוך גנותם למדנו שבחם, **שלא דברו אחת בלב ואחת בפה**". (מובא גם ברש"י שם) — **הערת המערכת.**

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שמעתין - 086-085 : בטאון איגוד מורים למקצועות הקודש (15) { 15 } עמוד מס : 86 הודפס ע"י אוצר החכמה

בשפה האנגלית. כאשר אדם **נפרד** מחברו g. by g-d be (with) you =דהיינו: ה' עמך. על אף ההבדלים, רשאים אנו להסיק כי אף הסטנדרט המינימלי, מחייב אותנו להקפיד בשאילת שלום ולדקדק בה כמתוקנים שבאומות.

סיכום ומסקנות

1. "שאילת שלום" הינה לפחות חובה טבעית של נימוס להראות לזולת שמתעניינים בו.
2. חכמים לימדונו שאינה רק "שאלה" כי אם **ברכה** לחברו בשם ה'. בברכה ובאיחולים לחברו בשם ה', מושגות שתי מטרות: א) שיפור היחסים בין אדם לחברו. ב) הפצת האמונה בה' וההכרה בהשגחתו בעולם.
3. שאילת השלום אינה ערך מוסרי בלבד כי אם נורמה משפטית.

ביטוייה של נורמה זו הם בין היתר:

א. לשואל בשלום חברו מוקנית "זכות" שחברו ישיב לו שלום. והפרתה של זכות זו, נבחנת על פי עקרונות איסור הגזלה.

ב. כיוון שאדם מקיים בשאילת שלום חובה משפטית, מן הראוי להיות **המקדים** את חברו בשאילת השלום — והזריז נשכר.

ג. שאילת השלום אינה דורשת "כנות" ולא חלים עליה כללי גניבת הדעת.

ד. ישאל בשלום חברו אף שיש חשש שמא חברו יתגאה בכך. או יצרף לה כוונות טובות שהשואל לא התכוון אליהן.

ה. כה החשיבו חכמים שאילת השלום עד שלשם עידודה יצרו חריגים **בדיני תפילה** ואף בדיני עדות ומשא ומתן.

המֶסֶר גם לתקופתנו הינו: **כבד את חברך בכל הנסיבות ולמרות כל הנמוקים שיש לך להצדיק המנעות מכך!**

המשך מאמרה של נחמה אריאל מעמ' 42

ראב"ע: "הטעם **אולי** השם ישוב והשאיר זה החיל ברכה" כלומר, ביטוי של ספק.

רד"ק: (מביא שני פירושים לפי שתי האפשרויות) "י"מ מי יודע **אולי** ישוב הא-ל יתברך ונחם. ואע"פ שאמרנו כי ממדותיו הוא שנחם על הרעה ואין ספק בזה, אעפ"כ אם רבו העוונות לא ינחם עד שיענש מעט או רב, לפיכך אמר מי יודע, או יהיה פרושו מי **יודע** דרכי התשובה, ישוב ונחם האלוקים על הרעה הזאת".

בפסוק זה שני הפירושים אפשריים גם ע"פ החלוקה של בעל הטעמים.

ונשוב למקור 1 — יונה ג', ט: "מי יודע ישוב ונחם ה'".

תרגום יונתן: "מן ידע דאית בידה חובין יתוב מנהון".

רש"י: "מי שיודע עבירות שבידו ישוב".

מצודת דוד": "מי היודע דרכי תשובה ישוב לה' ואז ינחם".

השלושה מפרשים כבעל הטעמים, שאינו מאפשר כלל פרוש אחר.

ישוב — האדם היודע.

לעומת זאת מביא רד"ק בצד הפירוש הזה פרוש נוסף, שלא ע"פ הטעמים "אולי ישוב ונחם האלקים בשובנו ממעשינו הרעים, או פי' מי שיודע דרכי תשובה ישוב, והאלוקים, יתברך, ינחם".

אליקים בן מנחם ב"דעת מקרא": "אולי יש תקוה שישוב האלוקים ממחשבתו וינחם על הרעה".

וניתן להקשות על בעל הטעמים, ת"י, רש"י ושאר פרשנים ההולכים בדרך זו: הא כיצד? מנין **הבטחון** בכך שה' ינחם על הרעה? מעיר על כך בפרוש "דעת מקרא": "ופרושו של יונתן ובעל הטעמים מכוון אל המון העם השומעים פרשה זו ביום הכפורים בגלל שני עניינים: ראשית, שהקהל ישמע בדברים דרישה לחזור בתשובה, לשוב בתשובה. ושנית, לא לעורר ספקות שמא צומם ביוה"כ לא יירצה.

קשה לקבל הסבר זה, שרק מגמתיות הכתיבה לבעל הטעמים.

המלבי"ם: "מי יודע ישוב, שכל אחד ישוב מן העון שיודע, בעניין שחייבים לעשות תשובה על הנסתרות גם כן. וכמו שיתחרטו המה, כן ונחם האלוקים מן הגזרה, ובזה **הבטיחם** שישוב האלוקים מחרון אפו. כי ממה שישלח אליהם נביא הבין שיש להם תקנה בתשובה". ונראים דבריו, כי בדרך כלל המתפלל השב בתשובה מייחל ומתחנן להעברת רוע הגזרה. והדברים בחזקת ספק: "מי יודע..." אפשר שימחל האלוקים ותתבטל הגזרה ואפשר שלא יזכה לכך האדם. רק מי שזכה לנביא, המודיע את החטא ועונשו, יודע שעצם שליחת הנביא עדות נאמנה היא ששערי תשובה לא ננעלו. רק הוא יכול לאמר בבטחה ובודאות: "**מי יודע ישוב — ונחם האלוקים ולא נאבד...**"

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
שמעתין - 085-086 : בטאון איגוד מורים למקצועות הקודש (15) { 15 } עמוד מס : 87 הודפס ע"י אוצר החכמה

שאילת שלום
אושה

שאלה קטז

נשאלתי לגבי דברי הגאון בעל פתחי תשובה בקידושין פרי יומתן דקידושין ופ"ז שכתב"ק דף פ"ז ד"ה ע"י בשלה שנתגרשה וקבל עליה עדות אשה שמת בעלה ואפי' לא שמעה עדות מפורשת אלא שמעה שאומרים שמת בעלה ובפ' י' יומתן דמשמע שם כתב"ה דאין לחוש לעדות אשה אלא כשמעה עדות מפורשת ואפי' כשמעה שאומרים שמת בעלה רק לחוש לה בשלום לפי דף ע' בשלה ומביא ראיה מדברי הרמב"ם ומה שהשיגו עליו הראב"ד והמגיד משנה ז"ל ומה שהשיגו עליו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ומה שהשיגו עליו הרא"ש ז"ל ומה שהשיגו עליו הטור ומה שהשיגו עליו הרשב"ם ז"ל ומה שהשיגו עליו הרמב"ן ז"ל ומה שהשיגו עליו הרשב"א ז"ל ומה שהשיגו עליו הר"ן ז"ל ומה שהשיגו עליו הרא"ה ז"ל ומה שהשיגו עליו הריטב"א ז"ל ומה שהשיגו עליו הרי"ף ז"ל ומה שהשיגו עליו הרי"ף ז"ל ומה שהשיגו עליו הרי"ף

שאלה קיח נשאלתי מן הרב הק' ניטערמו נאות את דעתו לך לכתוב גב לפסק מרת ביבינידא מכמה טפיקות המעלים בפסק הזה .

תשובה הן אמת והקדם עלי מלה מפורשת דברים קדים לפסק בפסק הזה נתעורר פיטור מ"מ ומפסק ממורת מילוה וביותר שלימי מקי' מהן וכמותיהן של מני הספרדיים וכלשונם רק מפי מר מי ומים מפרים שכלשונם מאי מבי ומפרש מפר שמות מפר מיכר מפיו מהרי סבלונו זצוק"ל מפר מפה ולפקי כל הפשוטות מולין והקדים ומקר ממרים כשבע מקרות ומפן מביא לשיעבד כי פה מלתא כחמיו ז"ל מפר טוב נקי בלשון כספרדיים ופשכזכות וכמ"ש כרמ"ם בפתני מפלוי פיה מן הרמב"ן ז"ל מי ר' ישראל בפתק מפקה שהותפת מפלון מרבי בלשון מבני והכא ר' ישראל סגי ח"ל דלשונה מפתה אין רלוי לשיפוק כזה מלת מי ביש בו כי דברים הלו שלים בפל מברת כהוא ומפני מיבא בקי בלשון מרבי כפתניות . ומ"ם ג"ל בפתק בפת הזה לייק בפת כפתק הגי אין רלוי לשיפוק בפתק פזה ג"כ רק מי ביש בו ג"כ שני מלות בפלא ומשיב כרמ"ם ז"ל וז"ל בלשון שכתב אין רלוי לשיפוק דין זה שלת מי ביש בו שני דברים הלו אבי מל לפלות הפברת מ"ל מבי מלקים ויש לי כל בפברת פנייתי בכל מפני פתרי ואל לפון מרבי שלים בקי ופפ מבי הל בלוני שלין לי להתפאר בפתק ידי כמו כרמ"ם ז"ל ופיפ מן כרלוי לפשוך לת ידי מפתק הזה לתשר בפתק פ

רבו; קט) לחפות לו חלוק והוא לא קי) חיפת לו חלוק מימיו, סוף שמלכלך את החלוק ומקניט את רבו: כד ג לא יכנס [ס] אדם קיא) ג [בהר הבית במעות הצרורות לו בסדינו קיב) ובאבק של רגליו קיג) באפונדתו החגורה לו] קיד) מבחוץ שנאמר (קהלת ה) שְׁמֹר רַגְלֶיךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים: כה קטו) ד ולא יעשה קפנדריא ורקיקה מק"ו, טו שאין [בו] דרך בזיון אמרה תורה כך, טז על אחת כמה וכמה [וקל וחומר שיש בו דרך בזיון. ר' יהודה ב"ר יוסי] אומר: קטז) אינו צריך. הרי הוא אומר (אסתר ה): כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׁק, קיז) בא וראה על אחת כמה וכמה קיח) קלין וחמורין בדבר, קיט) אם לפני בשר ודם אין עושין כן — לא כ"ש לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה: כו ה הפותח ביו"ד קכ) וה"א וחותם ביו"ד וה"א הרי זה חכם; באל"ף למ"ד וחותם ביו"ד וה"א ה"ז קכא) בינוני; — באל"ף למ"ד וחותם באל"ף למ"ד ה"ז בור; — ביו"ד וה"א וחותם באל"ף למ"ד הרי זו דרך אחרת: כז ו כל חותמי קכב) הברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם ועד העולם, משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם. ומודיעין קכג) שהעולם הזה בפני העוה"ב קכד) כפרוזדור קכה) לפני החדר: כח ז אין עונין אמן במקדש קכו) שנא' (נחמיה ט) קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם וְעַד

חלופי גרסאות

קט) כ"י: להפוך. קי) כ"י: הפך. קיא) כ"י: להר. קיב) כ"י: ובאבקו. קיג) כ"י: ובפונדתו תגורה. קיד) נמצא ליפמ מבחוץ וכן מסומא משמשים ס"ס ו ס"ס סאר כתים. קטו) כ"י מכאן עד: ר' יהודה ליפמ. קטז) כ"י: ליפמ לנאי כ' פיסים. קיז) מ"ש: קלין וחמורות יש לדבר. קיח) כ"י: ורקיקה מק"ו ומה מצאל שאין בו מנהג (כ"י: דרך בזוי) בזיון אמרה תורה אל תיכנס במצאל ק"ו לרקיקה (כ"י: ודקיקה) שיש בה מנהג בזיון (כ"י: דרך בזוי) ופסיפס אם לפני מי הקב"ה ליפמ. קיט) כ"י: ביו"ד ה"י כי באל"ף ולא בדל"ת, וחותם ביו"ד וה"א ה"ז בינוני ביו"ד וה"א וחותם באל"ף ולא בדל"ת ה"ז בור באל"ף ולא בדל"ת וחותם באל"ף ולא בדל"ת ה"ז דרך אחרת. קכ) מ"ש: דרך בינוני באל"ף למד וחותם באל"ף למד ה"ז דרך אחרת מצמם גילפטא כגילפטא כ"ע. קכא) כ"י: ברכות, וכן סוס נמצא. קכב) כ"י: שאין העולם הזה. קכג) כ"י: אלא. קכד) כ"י: מפני טרקלין. קכה) כ"י: ומניין שאין עונין אמן במקדש שנאמר

הגהות הגר"א

יג לא במצלו ולא בסנדלו ולא באבק שע"ג רגליו ובמצות הצרורים לו בסדינו ובאפונדתו. יד ומה מצאל. טו ורקיקה שהוא דרך בזיון קאכ"ו. ר' יוסי בר' יהודה.

באורים

פיו לנקן: כג לחפות. לכסותו ולעטותו מנוהין (וכמו לחפם חפסוס וסוף הכרכה מיקוב, דכשמוסר כתם "מלכ" נרמה מתחנת שהנחת סי"ם מצר מקפיע ומקיפה שכיבתה שם כלי מתקני שמ"ר מורה שם סי"ה כ"ה ולכן מקנו כל הכרכות כתם סי"ה כמיכתו כתם וכשם "מדון" מקרימתו, אבל נם כתם "מלכים": דרך אחרת. דמוכיח מקרמה ממורה לקדושה קלה, דכשמוסר מסמלה שם סי"ה כ"ה נרמה שם שה המקפיע ומנו מקנים השפעה ז ע"י כ"ה ושים כתם "מלכים" שמורה שמיימר הכרכה להכחות המתנחים מצר מיום להשפיע על האדם, כי ע"ו מורה שם כרוך רמי השפעה (עיין ספר נפש החיים שה"ב פ"ר כ"ד ושם מבין ענין זה על נכון): כד באפונדתו. כלומר הנשינו לנרך נשולם הזה כדי להיות רגילים לעולם הבא שכולו ארוך: ויכרכו

מצפה שמואל ג מכ: ד פי' ירושלמי מגילה פ"ג ה"ג: ה ירושלמי מ: פ"ט ה"ל: ו מב. וירושלמי שם, ומ"ש יסמיניני "על פוסקי": ז מפניט פ"ב ופי' ירושלמי פ"ב:

מראה יחזקאל וט"ז יסמוס מ::

הָעוֹלָם [וְיָבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה], קמ) מנין על כל ברכה [וברכה]? ת"ל וּמְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה — על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: **כט** בראשונה מ [שהיתה תורה משתכחת מישראל היו זקנים קמא) מבלעין אותה קמב) שנא' (דה"ב) וְהַנָּה בּוֹעֲזָ בָּא [ואומר (שופטים ו) ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל]: **ל** ג הלל הזקן אומר: יט [בעת] קמג) מכניסין פזר, יט [בעת] מפזרין כנס, כ [בשעה] שאתה רואה קמד) תורה חביבה [על ישראל] והכל שמחין בה — קמה) הוי את מפזר קמו) שנא' (משלי יא) יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד; ובשעה שאתה רואה קמז) תורה שכוחה מישראל ואין הכל משגיחין מה [עליה קמח) הרי] את מכנס קמט) שנא' (תהלים קיט) עֵת לַעֲשׂוֹת לה' הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ קנ): **לא** ד קנא) ר"מ אומר אין לך אדם מישראל שאינו עושה כה מצות בכל יום. קורא שמע, מברך לפניה ולאחריה; אוכל את פתו, מברך לפניה ולאחריה; מתפלל שלש פעמים של שמונה עשרה ועושה שאר קנב) מצות, מברך עליהן. [וכן היה] ר' מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאין שבע מצות מקיפות אותו, תפילין בראשו ותפילין בזרועו, מזוזה כו [לפתחו], ארבע ציציות מקיפות אותו. ועליהן אמר דוד (שם) שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ קנג) נכנס למרחץ מילה בבשרו, שנא' (שם ח) לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד, ואומר (שם לה) חוֹנֶה מַלְאַךְ ה' סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:

סליקא מסכת ברכות

חלופי גרסאות

קמ) כ"י ע: על כל ברכה וברכה על כל תהלה ותהלה, וכ"כ ל"מפ. קמא) בכ"י ע: מבליעין. קמב) כ"י ע ונ"מ ב"נ: ביניהן. קמג) כ"י ע: המכנסין. קמד) כ"י ע: שהתורה. קמה) כ"י ע: את הוי. קמו) כ"י ע: בה. קמז) כ"י ע: ר"מ אומר הפרו תורתך עת לעשות לה'. קמח) כ"י ע: היה ר"מ. קמט) כ"י ע: כל המצות. קנ) כ"י ע: על משפטי צדקך, כיון שנכנס לבית המרחץ.

הגהות הגר"א

מ היתה משתכחת מישראל וזקנים החזירו אותה. ן מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'. יט יט בשעת. כ בעת. מה בה הוי. כה מאה. כט בפתחו.

באורים

כח ויברכו שם כבודך. שמוסיים כשכולי"ו: **על כל ברכה וברכה.** ולא יעבו פסק אחת כשכולי"ו כשוף על כל הברכות: **כט בראשונה.** ל"ל "כרלשונה היתה מעמתת מישרלל" והיינו שלא היו רגילים כשם כשפורים ולכרך אף מכרו כשם ושכחת מפיהם, אבל הזקנים כסחזיקו שמכרים כשם ורגילים היו ט: **היו זקנים מבלעין אותה.** וכ"י ע הגירסא מבליעין וכסלי גורע ליתא כקדמון דף ע"ש "והכתובים שכתובה מבליעים אותו (אם השם) מעיקם אחיהם הכהנים": **ל מכניסין.** שאין גדולי הדור מלמדים מורה — יפזר ואין שם מקום יוכרח: **מפזרין.** שכגדולים מרבילים מורה — כנס פוסה ולא מעוט שרוצה, וזו זו מלכך שמים לאחר כמדת ענוה, וכמיב "עת לעשות לה' הפרו תורתך": **לא שאינו עושה מצות.** ל"ל "אפלו מלוס" כמוסחת הגר"א וכן היא בירושלמי (קוף מכלתין): **מברך.** והוי ליה אפלו ברכות דמיב לכרך אכל יוס אפלו, לכמיב "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שיר אתו" אל תקרי "שה" אלא "אפלה": **על השמינית.** על המילה שהיא המצוה השמיעית לאחרי ז' מלות שלמדו בני נח:

מצפה שמואל ח סנ. ירושלמי פ"ט: ט ירושלמי סוף מכילתין: י מנחות מ"ג וירושלמי שם:

מלכי המלכים הקב"ה. כו. הפותח ביוד והא וחותם ביוד והא, הרי זה חכם; באלף למד וחותם ביוד והא, הרי זה בינוני; באלף למד וחותם באלף למד הרי זה בור; ביוד בא' וחותם באלף למד, הרי זו דרך אחרת. כז. כל חותם הברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם; משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד, התקינו שיהו אומרין מן העולם ועד העולם; ומודיעין שֶׁהעולם הזה בפני העולם הבא כפרוזדור לפני החדר. כח. אין עונין אמן במקדש, שנאמר קומו וברכו את ה' אלהים מן העולם ועד העולם ויברכו שם כבודו ומרומם על כל ברכה ותהלה; מניין על כל ברכה וברכה, תלמוד לומר

חסדי דוד

כן, ק"ו רקיקה שהיא דרך בזיון והוא בהר הבית לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

כו. הפותח ביו"ד וה"א וכו'. בירוש' פ' הרואה [ה"א].

ובסיפא יש ט"ס בנוס' שלפנינו וצ"ל ביו"ד וה"א וחותם באל"ף למ"ד. ונ"ל דהכי פירושו, דמיירי בברכות שיש בהן פתיחה וחתימה בברוך, וקאמר דהפותח ביו"ד וה"א דהיינו בהוי"ה וחותם נמי בהוי"ה ה"ז חכם דידע מאי דאמור ובנן בת"כ [ויקרא פ"ב ה'] על פסוק אדם כי יקריב קרבן לה' דכל מקום שנאמר קרבן אמור בהוי"ה ולא באלהים שלא ליתן מקום למינים לרדות, דהוי"ה הוא שם העצם אבל אלהים נאמר ג"כ על שר ודיין וכתיב ג"כ [כגון שמות כ' ג'] אלהים אחרים. פתח באלהים וסיים בהוי"ה ה"ז בינוני, דבפתיחה הואיל ונאמר בה מלך העולם הרי ניכר דאלהים דקאמר הוא בורא שמים וארץ, אבל בחתימה דליכא מלכות הרי בירר ההוי"ה ובזה הורה דלאו בור הוי דהיינו שאינו יודע עיקר השם. פתח וסיים באלהים ה"ז בור, דלא ידע להזכיר השם המפורש ככתוב בתורה. אבל פתח בהוי"ה וסיים באלהים, הרי ממאי דפתח בהוי"ה אע"ג דמזכיר מלכות וליכא למיטעי, ואפ"ה קפיד להזכיר שם הוי"ה, ש"מ דאינו בור דידע שם העצם וכיון דידע א"כ כל שכן דהוה ליה למקפד להזכיר כן בחתימה דליכא מלכות ואיכא למיטעי, ומדלא אמר אלא אלהים ש"מ דבכוונה עביד דרוצה לשתף שם שמים ודבר אחר וה"ז דרך אפיקורוסות. ואפשר עוד לפרש דומיא דההיא דפתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים וכו' כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום [ברכות דף י"ב ע"א]. וכן ראיתי שפי' מוהרר"א שם בירוש'. אך לענ"ד דבכהאי גוונא לא שייך ההיא דהולך אחר החיתום, ואי איתא דאלהים לא חשיבא הזכרת השם אפי' דיעבד א"כ יצא ולא יצא מיבעי ליה, ומדתני ה"ז בינוני וה"ז בור משמע דיצא. והילכך נראה דמחוורתא כדאמרן מעיקרא. וממאי דתני תנא בברכות שיש בהן פתיחה וחתימה, מדבריו למדנו ג"כ לאותן ברכות שאין בהן אלא פתיחה או חתימה לבד שאם לא הזכיר אלא אלהים מוכח דה"ז בור.

כז. כל חותם וכו' שהעולם הזה בפני העולם הבא וכו'. עירוש"י בפ' הרואה דף ס"ג ע"א ד"ה ויברכו]: להודיע שאין העולם הזה כלום לפני העולם הבא אלא כפרוזדור לפני הטרקלין, כלומר הנהיגו ברכותיו בעולם הזה כדי להיות רגילים לעולם הבא שכולו ארוך, ע"כ. נראה כוונתו ז"ל שהיתה כוונתם דבעולם הזה יחוד דברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אינו בשלימות שאין בו אלא כ"ד אותיות, אבל לעולם הבא, דכתיב [ישעיה ל' כ"ו] והיה אור הלבנה כאור החמה, יהיה שלם בכ"ה אותיות כמו יחוד של פסוק שמע כמ"ש ז"ל [עי' זהר ואתחנן דף רס"ד ע"ב].

כח. ודקתני אין עונין אמן וכו', ג"ז שם בגמ' [דף ס"ג ע"א].

ומרומם על כל ברכה ותהלה, על כל ברכה וברכה תן לו תהלה. כט. בראשונה שהיתה תורה משתכחת מישראל, היו זקנים מבלעין אותה, שנאמר והנה בועז בא ואומר ה' עמך גבור החיל. ל. הלל הזקן אומר בעת מכנסין פזר, בעת מפזרין כנס; בשעה שאתה רואה תורה חביבה על ישראל והכל שמחין בה, הוי את מפזר, שנאמר יש מפזר ונוסף עוד; ובשעה שאתה רואה תורה שכוחה מישראל ואין הכל משגיחין עליה, הרי את מכנס, שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתיך. לא. רבי מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מצות בכל יום, קורא את שמע, מברך לפניה ולאחריה, אוכל את פתו מברך לפניה ולאחריה, מתפלל שלש פעמים של שמונה עשרה, ועושה שאר מצות ומברך עליהן. וכן היה רבי מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאין שבע מצות מקיפות אותו, תפלין בראשו, ותפלין בזרועו, מזוזה לפתחו, ארבע ציציות מקיפות אותו, ועליהן אמר דוד שבע ביום

חסדי דוד

כט. בראשונה וכו' זקנים מבלעין וכו'. נראה דאתא לפרושי מאי דתנן [דף נ"ד ע"א] שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר [רות ב' ד'] והנה בועז וכו' ואומר [משלי כ"ג כ"ב] אל תבז וכו' ואומר [תהלים ק"ט קכ"ו] עת לעשות וכו'. ופירושו, דמשום שראה בועז שהיתה תורה משתכחת מישראל שאפי' הזכרת השם כמו שהוא נקרא לא היו בקיאין בו, תיקן לשאול את שלום חבירו בשם כדי שיהא שם שמים שגור בפיהם, ואע"ג דאיכא בהא קצת זלזול מ"מ דרש עת לעשות וכו'. והיינו דקתני בראשונה שהיתה תורה משתכחת וכו' היו זקנים מבלעין אותה, כלומר משחיתים ופוגמים בכבודה והיו מכוונים לשם שמים שנאמר והנה בועז וכו', וחזינן דהמלאך הסכים ע"ז מדאמר לו לגדעון ה' עמך כדאיתא בגמ' [דף ס"ג ע"א].

ל. הלל הזקן וכו'. אלעיל קאי דקתני היו זקנים וכו', הדר ותנא דלאו הלכתא פסיקתא היא אלא הכל לפי הדור, אם רואה הוא שהתורה חביבה עליהם ומתאוים ללומדה אז יפה הוא ללמדם, אבל אם רואה שאין רצונם ללמד אז טוב שלא ישחית כבודה. וע"פ פירושנו יובן כפל הדברים בין ברישא ובין בסיפא. דרישא קתני תורה חביבה וכו' והכל שמחין וכו', כלומר דלישנא דחביבה לאו דוקא שהרי אינם יודעים אותה שאם יודעים א"צ ללמדם וכיון דע"כ איירי באינם יודעים מאי שייך לשון חביבות, משום הכי הדר ומפרש דהכוונה ששמחין בה כששומעין איזה דבר, אז יש עליך לפזר. ולפיכך אם אתה רואה דאע"ג דהתורה שכוחה מהם אפילו הכי אין משגיחין עליה ולא איכפת להו ולא מידי לידע אותה, אז מצוה עליך להיות מכנס.

לא. רבי מאיר אומר אין לך אדם וכו'. משום דתנא לעיל בשעה שהתורה שכוחה וכו', אתא לנחומי, שמא תאמר אבד סברם וכו'. משום הכי תנא דסוף סוף אין לך אדם וכו', ואלו המצות מגינות עליהן.

והא דתפילין בראשו וכו', היא במנחות דף מ"ג [ע"ב].

ומ"ש ועליהם אמר דוד וכו', נראה דה"פ דקראי, שאמר דוד בשעה שנכנס למרחץ שרים רדפוני [תהלים קי"ט קס"א], הם החצונים דהיינו השרים דקליפה רדפוני בהיותי חנם מן המצות במרחץ וכבר הייתי רוצה להרהר בדברי תורה כדי לינצל מהן, אך ומדברך פחד לבי [שם] אפי' להרהר בלב שהרי בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ. אבל שש אני על אמרתך [שם שם קס"ב], כשנזכרתי מהמילה שניתנה באמירה כאילו הייתי מוצא שלל רב, ומהו השלל רב

ההלכה ב„מדרש ר״א בנו של ריה״ג״*)

מאת מרדכי גיפטער

עמ׳ 286 *) אף כשהגשמים נעצרין חייבין לעשות תשובה ולהתפלל עד שהן נענין מיכאן אמרו הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין. אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. הגיע ר״ח כסלו ולא ירדו גשמים בי״ד גוזרין שלש תעניות על הציבור אוכלין ושותין משחשיכה ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ונועלין את המרחצאות. עברו אלו ולא נענו ב״ד גוזרין שלש תעניות אחרות על הציבור אוכלין ושותין מבעוד יום ואסורין במלאכה... ונועלין המרחצאות, עברו אלו ולא נענו בי״ד גוזרין שבע תעניות אחרות על הציבור שהן שלש עשרה תעניות ומה אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ואומרים ארבע ועשרים ברכות ונועלין את החנויות עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ובמתן ובנטיעה של שמחה ובבנין של שמחה ובאירוסין ובנשואין ובשאילת שלום בין אדם לחבירו. החבירים אין ביניהם שאילת שלום ועם הארץ ששאל מחזירין לו בשפה רפה וכובד ראש ומתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין עד שירחמו מן השמים שנא׳ הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם (תהלים קכ״ג, ב׳) היחידים חוזרים ומתענים עד שיצא ניסן ואח״כ ירדו גשמים ה״ז סימן קללה שנא׳ הלא קציר חטים היום (שמואל א׳, י״ב, י״ז).

כמעט כל הדברים שבמדרש מפורשים במשנה תענית פ״א, מ״ד ואילך. אבל חידוש גדול נמצא בברייתא שלנו, שגם בג׳ תעניות הראשונות, אף שאוכלין משחשיכה אסורין במלאכה ונועלין המרחצאות, ובמשנה מפורש להיפך, בין בנוסח הבבלי, בין בנוסח הירושלמי. ובתוספתא תענית פ״א, ה״ו (צוקרמנדל ע׳ 215) תניא: כל אילו שאמרו אוכלין ושותין משחשיכה מותרין במלאכה וברחיצה [1], וברור הדבר שיש במדרש שלנו ט״ס, ונתחלפו בו ג׳ שניות בג׳ הראשונות.

*) המשך מ„תלפיות״ כרך ב׳, חוב׳ ג׳-ד׳.

**הכוונה למס׳ העמודים ב„מדרש ר״א בנו של ריה״ג״, הוצ׳ ענלאו.

1) ואין להקשות מהנאמר בתוספתא שם פ״ב, ה״ד: מה בין תענית יחיד לתענית ציבור תענית ציבור אסורין במלאכה... משא״כ בתענית יחיד, שלפי״ז גם בג׳ ראשונות מלאכה בהן אסורה, כמבואר לפנינו במדרש, שזה אינו, שהרי עוד שנינו שם: תענית ציבור אוכלין ושותין

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלפיות - ו [ג-ד] קובץ עמוד מס: 144 הודפס ע״י אוצר החכמה

בגוף המשנה לא נזכר שיתרות האחרונות על הראשונות בהוספת הברכות שבתפלה, אלא שבגמ' שם י"ג, ב' נסתפקו בזה. ויתכן שהמלים ואומרין כ"ד ברכות, הן הוספה מאוחרת ולא מגוף הברייתא. אך אפשר שיש לנו כאן ברייתא מקורית שמפורש בה, שרק באחרונות מוסיפין ברכות וכפשטא דברייתא דמייתינן בתענית ט"ו, ב' ועיי"ש בתוד"ה ואפילו בקמייתא. ועיין עוד ב"מגיד משנה" להלכות תענית פ"ג, ה"ד.

בנוסח המשנה שבבבלי הגידסא היא — הרי אלו — אבל בירושלמי הגירסא כמו במדרש שלנו — ומה אלו (ועיי"ש במסורת הש"ס בבבלי שהעיר שבגמ' הבבלית ג"כ מפורש שהגירסא במשנה כמו שהוא בירושלמי).

בגוף המשנה לא נתפרש שאיסור בנין ונטיעה הוא רק בבנין ונטיעה של שמחה, אלא שנתפרש כן בגמ' י"ד, ב', והובאו שם הדברים מברייתא[2]), ולכאורה המקור מהמדרש שלנו אולם אין זה ברור כלל, שבירושלמי שם (פ"א, ה"ח) לא הובאו הדברים מברייתא אלא שריב"ל פירש כן את המשנה[3]) : אמר ריב"ל הדא דתימר בבנין של שמחה, והוא מימרא של אמורא[4]). וא"כ אפשר שהמדרש שלנו יש בו ההלכה הירושלמית, ואין זו ברייתא מקורית. ואם נאמר שהבבלי שאב דבריו מהמדרש שלנו צ"ל שמה ששנינו שם : איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו וכו' זוהי הוספה מאוחרת לפרש הברייתא ואינה מגוף הברייתא, אבל אם אין לנו בזה ברייתא מקורית כלל, אלא שבעל המדרש השתמש בהלכה הירושלמית, הנה גם בירושלמי שם לא נזכרו דברים אלה כלל[5]).

אולם דעתי נוטה שזוהי הברייתא הבבלית, מפני ששנינו בבבלי שם י"ד, ב' : ת"ר חברים אין שאילת שלום ביניהם עמי הארץ ששואלין מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין כבני אדם הנזופין למקום עד שירחמו עליהן מן השמים. ודברים אלה לא נזכרו כלל בירושלמי אבל נשנו כצורתן בברייתא שלנו, אלא שיש בה שינוי קל, והיינו שחסר בברייתא שלנו : כבני אדם הנזופין למקום. ובבבלי חסר המקרא של הנה כעיני עבדים וכו'.

מבעוד יום משא"כ בתענית יחיד, וע"כ הכוונה שדינים אלה אין להם מקום כלל בתענית יחיד, אבל בתעניות ציבור יש כאלו שנוהגות בהן כל אלו החומרות.

2) ועיין גם במגילה ה', ב'.

3) ועיין בפיר"ח לתענית י"ד, ב', שהביא שם את דברי הירושלמי.

4) וכבר הזכרנו במבוא שדברי ריב"ל נשנו אחריו בצורת ברייתא, ועיין מגילה נ', ב' : אמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך תנא סמוך אע"פ שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך.

5) עיי"ש בירושלמי שאחר דברי ריב"ל אמרינן תמן : שמואל אמר כותלא דגנא בי', ועיי"ש בהערות הגאון ר' מאיר שמחה ז"ל, שכ' שצ"ל כותלא דגנוני בי', ר"ל של כילה וחופה, עיי"ש גם בהערת רד"ל, אבל גם לפי"ז נמצא שבמימרא דריב"ל גופא אין זכר לזה.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלפיות - ו [ג-ד] קובץ עמוד מס : 145 הודפס ע"י אוצר החכמה

אלא שממקום אחר יראה לי שהדברים: כבני אדם הנזופין למקום, הם הוספה מאוחרת, מפני שבמס' מו"ק ט"ו, א', אמרו: מנודה מהו בעטיפת הראש אמר רב יוסף ת"ש והן מתעטפין ויושבין כמנודין וכאבלים עד שירחמו עליהם מן השמים א"ל אביי דילמא מנודה לשמים שאני דחמיר, ולפי הגירסא בתענית הרי מפורש בגוף הברייתא שהוא מדין בני אדם הנזופין למקום, והיינו מנודה לשמים, אלא ודאי שזוהי הוספה מאוחרת ואיננה כלל מגוף הברייתא[6]. והדברים נתוספו על יסוד דברי אביי, דאזלינן לקולא ואין מנודה — שאינו לשמים — חייב בעטיפת הראש, עיי"ש במו"ק בפירוש רבינו חננאל, ועיי"ש בריטב"א שכ"כ בשם הגאונים[7]. ויש להעיר בזה שהרמב"ם פ"ג מתעניות, ה"ח: וממעטין בשאילת שלום בין אדם לחבירו ות"ח לא ישאלו שלום אלא כנזופין וכמנודין למקום וע"ה שנתן להם שלום מחזירין לו בשפה רפה ובכובד ראש, השמיט ההלכה שיושבין בעטיפה. אולם כאשר נדייק בדבריו נראה שיש בהם חסרון שהרי במשנה פ"א מתענית מ"ז תנן: ממעטין... ובשאילת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופין למקום וברמב"ם משמע שהטעם של נזופין למקום נאמר בת"ח לבד. וודאי כוונתו לדברי הברייתא שפירשה, שכוונת המשנה — של ממעטין בשאילת שלום — היא, שהחברים אין שואלין כלל וע"ה ששאל להם מחזירים בשפה רפה, וא"כ סידור דבריו אינו מדוייק שהיה לו לומר: ממעטין בשאילת שלום כבני אדם הנזופין, ות"ח לא ישאלו וכו', ועוד שהיה לו לומר: ות"ח לא ישאלו שלום כנזופין, כלשון המשנה, ותיבת "אלא" מיותרת היא ואין לה מקום כלל בהבנת ההלכה. לכן נראה שצ"ל: ות"ח לא ישאלו שלום אלא מתעטפין ויושבין כנזופין וכמנודין למקום, והתיבות — מתעטפין ויושבין — נשמטו מתוך ההלכה ע"י ט"ס[8].

עמ' 287: סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ואב בי"ד ושאר כל העם כל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו ולמה יוצאין לרחוב לומר חשבינו כאילו גולין לפניך. ד"א

6) ואין לדחות ולומר דגם רב יוסף גרס בברייתא כמו שהוא לפנינו בתענית, אלא שלא הי' סבור לחלק בין מנודה לאדם למנודה לשמים, וראי' לדבר דלקמן שם מיבעיא לן במנודה מהו בשאילת שלום ופשיט רב יוסף מהמשנה דפ"א דתענית מ"ז, ושם מפורש: כבני אדם הנזופין למקים. אבל הרי בברייתא גרסינן: כאבלים וכמנודין כבני אדם הנזופין למקום, וכיון שכבר אמר: כאבלים וכמנודין, למ"ל להוסיף כבני אדם הנזופין למקום. (ועיין בפי' הרא"ש סמוע"ק י"ד, ב', שנסתפק שמא הנזוף קל ממנודה), אם לא להורות שהוא דוקא. (אבל יש להעיר שמדברי הר"ח שם בתענית י"ד, ב' נראה שגרס: "כבני אדם הנזופין" ולא גרס "למקום").

7) אולם דעת השאילתות היא לחומרא, עיין פ' מקץ שאילתא ל', (ועיין מאירי למוע"ק ובהערות המו"ל שם).

8) ועדיין יש לעיין בדברי הטור באו"ח סי' תקע"ה שכתב: וממעטין... ובשאלת שלום לחברו אלא כבני אדם הנזופין המנודין למקום.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
תלפיות - ו [ג-ד] קובץ עמוד מס: 146 הודפס ע"י אוצר החכמה

וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה: ח וַיְסַפֵּר

אונקלוס

לֵיהּ וּשְׁאִילוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לִשְׁלָם וְעָלוּ לְמַשְׁכָּנָא:

יונתן בן עוזיאל

חָמוֹי וּסְגִיד וּנְשִׁיק לֵיהּ וְנַיְיֵרֵיהּ וְשַׁיְילוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לִשְׁלָם וְאָתוּ לְמַשְׁכַּן בֵּית אוּלְפָנָא:

ר ש״י

(ח) ויספר משה לחתנו. למשוך את לבו לקרבו לתורה: את כל התלאה. שעל היס ושל עמלק:

תורה שבעל פה

[מב] **וישאלו איש לרעהו לשלום,** גדול הוא השלום שהוא קודם לשבחו של הקב״ה, שכן מצינו לא פתח ליתרו תחלה, לא ביציאת מצרים ולא בעשרת הדברות ולא בקריעת ים סוף ולא במן ולא בשלו אלא בשלום תחלה, שנא׳ וישאלו איש לרעהו לשלום, ואחר כך ויספר משה לחותנו מפני שהשלום מישב את הדעת לשמוע את כל אלו. (מכילתא דרשב״י)

[מג] **לשלום,** מיכן אמרו לעולם יקדים אדם שלום לחברו ואפילו לעובד כוכבים בשוק. (לקח טוב)

[מד] **ויבאו האהלה,** זה בית המדרש. (מכילתא)

[מה] **ויספר משה לחותנו,** למושכו לקרבו לתורה. (מכילתא)

[מו] **ויספר משה לחותנו,** אמר ר׳ אלעזר לעולם הצדיקים מספרין כבודו של הקב״ה, שנ׳ ש) ספרו בגוים את כבודו וגו׳. (מדרש חדש עה״ת דף רלז)

ש) תהלים צו, ג.

שחולק על השו״ט הנ״ל: מכאן שחייב אדם וכו׳, אלא שדוד היה נוהג כן, ומה״ט שפיר מתורץ מה שהקשה הב״ח על הטור שלא פסק כן. וכן מלשון הלק״ט ושכ״ט הנ״ל: מיכן שחייב אדם להיות נוהג כבוד בחמיו מבואר שאין זה דומה לחיוב כיבוד אב ואם אלא סתם לנהוג כבוד. ובש״ע יו״ד סי׳ שע״ז מזכיר גם כבוד חמותו. ובספר מדרש תלפיות ענף כבוד חמיו כתוב: בגמרא, חייב אדם בכבוד חמיו כאביו, ככתוב שדוד קרא לשאול שהיה חמיו אבי שנאמר ואבי ראה גם ראה, הלשון צריך תיקון שאין זה בשום מקום בגמרא רק במדרש מובא בילק״ש ומקורות הנ״ל. ומעיר מהא דמבואר בגמ׳ כתובות ק״ג: יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת״ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו כו׳ לא קשיא הא בצינעא הא בפרהסיא [מטיל עליהם אימה להודיע נשיאותו]. וקשה הרי משה עשה כן בפרהסיא. וזהו שדורש במכילתא שלכבוד חמיו שאני. וראה ברכי יוסף יו״ד שם ובנחל קדומים כאן. ובשפתי כהן: וישתחו וכי משה ישתחוה לבשר ודם ויעשהו ע״ז? אלא לא אמר וישתחו לו כמ״ש וישק לו, אלא ההשתחויה היתה למלכו של עולם, ואולי כוון בזה למה שאז״ל הרואה את חבירו אחר שלשים יום או אחר שנה שצריך לברך. וראה לעיל אות מ. באע״ז כאן: וקראו הכתוב רעהו בעבור גדול מעלתו בחכמה. ושם שמות ג, טו: אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה׳ מכל האלהים, וחכם גדול היה, והעד וישאלו איש לרעהו, ועוד וישתחו, ואין לו פחד ממנו. [מב] משנת ר׳ אליעזר פ״ד דף 75. מנורת המאור אלנקוה ח״ד דף 556. מדרש גדול וגדולה בהמ״ד ח״ג. ומבואר שמ״ד זה סובר יתרו לאחר מ״ת בא. ראה לעיל אות א. ובשפתי כהן: וישאלו איש לרעהו לשלום, הוא כמו ששואלים לגר מה ראה שהתגייר כו׳ איש לרעהו לומר אם מרצונו התגייר ולא לשום פניה אחרת, לומר שחתנו מלך. [מג] עי׳ ברכות יז. ובשכל טוב הוא הקדים שלום לחמיו מכאן אמרו כו׳. דרש זה מובא בכת״י מושב זקנים וסיים: והא דאומר לרעהו שמשמע ולא גוי לא בא למעוטי רק רבו שאסור ליתן שלום לרבו רק שיפרט אותו, שיאמר שלום עליך רבי ומורי. בילקוט כת״י קורדיסטאן: שאילה, מניין לנו שלום עליכם מן התורה. תשובה, מן יתרו ומשה, דכתיב וישאלו איש לרעהו לשלום, מיכן נהגו לומר שלום עליכם. והוא משיב עליכם שלום. ולמה חבירו מסיים בשלום, תשובה, לפי שכ׳ (שפטים ו, כד) ויקרא לו ה׳ שלום, ולשון רבים שלום עליכם. ובכת״י עה״ת ב״מ: וישאלו איש לרעהו, מכאן בנוהג שבעולם לומר שלום עליכם, וכן בעז ה׳ עמכם, שהשי״ת נקרא שלום דכתיב ויקרא לו ה׳ שלום. והמשיב אומר עליכם שלום (מבאר שם הטעם ע״פ גימטריא). [מד] כ״ה בת״י: ואתו למשכן בית אולפנא. ובמדרש החפץ ושאר ילקוטי תימן כת״י ויבא האהלה, זה אהל החכמה. וראה אע״ז כאן ושמות לג, ז. ונראה שרצו בדרש זה לתרץ למה לא נאמר ויביאם או ויביאהו, כמו שעמדו על זה המחברים, משום שמשה ויתרו נכנסו באהל החכמה. ראה לעיל אות מא. בביאור בסופו. [מה] עי׳ רש״י ורא״מ. [מו] במנורת המאור אלנקוה ח״ד עמוד 626: ויספר משה לחתנו, לעולם הצדיקים מספרים בכבודו של מקום, שנאמר ספרו בגוים את כבודו, והיינו דאמ׳ ולמען תספר באזני בנך ובן בנך. ומקורו מכאן. וראה לקמן אות סד. ממכילתא בא פי״ב ללמדך שכל

אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ׃ ד וְהִנֵּה־בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים יְהוָה

תרגום

דְּמִן יִיחוּס אֱלִימֶלֶךְ׃ ד וְהָא בוֹעַז אֲתָא מִן בֵּית לַחְמָ וַאֲמַר לְחַצּוֹדַיָּא יְהֵי

תורה שבעל פה

[יג] ויקר מקרה, מלמד שהמלאך הוליכה, כענין שנאמר (במדבר כג, ד) ויקר אלהים אל בלעם. (לקח טוב)

[יד] ויקר מקרה חלקת השדה לבעז, מאי כתיב ויקר מקרה, ובבלעם כתיב (במדבר כג, ד) ויקר אלהים אל בלעם, ויקר בלשון קרי וטומאה, והכא שינה ואמר ויקר מקרה, הכא בלשון כבוד (דהיינו לשון יקר) כד"א (תהלים לו, ח) מה יקר חסדך אלהים, ומה יקר נפגע בה (ואיזה יקר נפגש בה, היינו) חלקת השדה לבעז וגו', חולקא דהאי שדה דצדיקיא (ששדה זה הוא חלק הצדיקים), ותמן אולת, ואעלת בחולקא חדא, ואוליפת אורחיה, וידעת ביה מאינון קוצרים (ושם הלכה ונכנסה בחלק אחד מן השדה, ולמדה דרכו וידעה אותו מקוצרים אלו), ומאן נינהו, תלמידי חכמים, מחצדי חקלא איקרון (היינו ת"ח הנקראים קוצרי השדה. הטולם).

(זהר חדש רות פה:)

[טו] חלקת השדה לבעז אשר ממשפחת אלימלך, שניתן לה ממי שהוא ראוי ליפול בחלקה (חלקת קדרי"ש, שלעולם לא תחוש בושה על אשר ליקטה פעם בשדה שאינו שלה מפני עניותה, שכן בשדה שלה ליקטה, שלבסוף היתה לבועז אשה. מת"כ).

(רות רבה פ"ד-ד)

[טז] ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה', אוצר החכמה מתני': והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם (בשמו של הקדוש ברוך הוא, ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו), שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה', ואומר (שופטים ו, יב) ה' עמך גבור החיל, ואומר (משלי כג, כב) אל תבוז כי זקנה אמך (למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם), ואומר (תהלים קיט, קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך, רבי נתן

פ"א-יג, ופי' הרוקח כאן ואגרת שמואל לעיל פסוק ב. [יג] הובא באגרת שמואל, התוספי: וע"י זה אפשר שיובן מה שאמר הכתוב, ותלך ותבא ותלקט, כי כיון שהמלאך הוליכה, כיון ששמה לדרך פעמיה ללכת, תיכף באה אל השדה כהרף עין על ידי המלאך שהוליכה, וזהו ותבא ואח"כ ליקטה. [יד] ראה זח"ב קצה, ת"ג רי. ובביצוצי זהר: מי שאינו מתייגע בתורה הוא קטל קניא באגמא (סנהדרין לג.) שקנים עולים מאליהם, אבל ת"ח מחצדי חקלא, קוצרים אשר זרעו. [טו] לק"ט כאן. ובפי' הרוקח: מהו חלקת, שהיא חלק של בועז להיות אשתו. [טז] ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה, מדרש תהלים פנ"ד-ב, מדרש חסרות ויתרות בב"מ ח"ב עמ' שלא, ילקו"ש שופטים סא, לק"ט כאן, ילהמ"כ תהלים קיט, ע, משלי כג, כב, מלאכי עמ' 48, ערוך ע' עת. וראה תו"ש אסתר פ"ט אות עז. וראה תנחומא ויחי ח, תנ"י שם י ששם לא נזכר שאילת שלום, אכן בילקו"ש יהושע יח שהעתיק את התנחומא הוסיף וי"א אף שאילת שלום בשם, ואולי כך היתה הגירסא לפניו, או יתכן שהוסיף כן עפ"י הגמ' מכות דלהלן. ובתוספתא ברכות שם: בראשונה היתה משתכחת מישראל (והיינו שלא היו רגילין בשם המפורש, ולברך את חבירו בשם, ונשכח מפיהם) וזקנים החזירו אותה (שמברכין בשם ורגילין היו בהם. מנ"ב לפי גירסת הגר"א), שנאמר והנה בועז וכו'. ובמכות כג: א"ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, אלו הן מקרא מגילה, ושאילת שלום בשם (רמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה' עליך שלום ואין בו משום

עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ יְהוָה׃ ה וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל־הַקּוֹצְרִים לְמִי

תרגום

מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן וַאֲמַרוּ לֵיהּ יְבָרֵיכִנָּךְ יְיָ׃ ה וַאֲמַר בֹּעַז לְעוּלֵימוֹהִי דְּמַנִּי רַב עַל

רש"י

(ה) למי הנערה הזאת. וכי דרכו של בועז לשאול בנשים, אלא דברי צניעות ותכמה רמה בה, שתי שבליס לקטה שלשה אינה לקטה, והיתה מלקטת עומדות מעומד ושוכבות מיושב כדי שלא תשתה:

תורה שבעל פה

אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה׳ (פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה׳, אף זה, המתכוין לשאול לשלום חברו זה רצונו של מקום, שנאמר (משלי לד, טו) בקש שלום ורדפהו, מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור). גמ׳: מאי ואומר, וכי תימא בעז מדעתיה דנפשיה קאמר (ולא גמרינן מיניה), תא שמע ה׳ עמך גבור החיל (דגמרינן ממלאך שאמר לגדעון), וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון (כלומר לא שאל בשלומו ולא ברכו, אלא בשליחות קאמר, מאת המקום לבשרו שהשכינה עמו, ולא גמרינן מיניה), תא שמע אל תבוז כי זקנה אמך (אל תבוז את בועז לאמר מדעתו עשה, אלא למוד מזקני ישראל כי יש לו על מי שיסמוך, שנאמר עת לעשות לה׳).

(משנה ברכות נד. גמ׳ שם סג.)

[יז] **לנערו הנצב על הקוצרים**, על כמה היה ממונה, א"ר אליעזר בר מרים על ארבעים ושנים היה ממונה, מן הדא (דהי"ב ב, טז-יז) ויספר שלמה את כל האנשים הגרים אשר בארץ ישראל וגו׳ ויעש מהם שבעים אלף סבל וגו׳ (אלו ג׳ אלפים ושש מאות היו נוגשים על

מוציא שם שמים לבטלה, מרבי, ל"א שאילת שלום בשם דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו, כד) ויקרא לו ה׳ שלום לשם ה׳), והבאת מעשר וכו׳, ושאילת שלום, דכתיב והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם [ויאמרו לו יברכך ה׳], ואומר (שופטים ו, יב) ה׳ עמך גבור החיל, מאי ואומר, וכי תימא בועז הוא דעביד מדעתיה, ומשמיא לא אסכימו על ידו, ת"ש ואומר ה׳ עמך גבור החיל (מדקאמר ליה מלאך לגדעון שאילת שלום בשם אלמא דהסכים). וכ"ה ברו"ר פ"ד-ה, וההמשך שם: שאילת שלום מניין, שנאמר (ירמיה כג, כז) החושבים להשכיח את עמי שמי, אימתי חשבו בימי עתליהו, ורבנן אמרין בימי חנניה מישאל ועזריה, ר׳ חנניה בשם ר׳ יהודה ברבי סימון בימי מרדכי ואסתר ועמד בועז ובית דינו והתקינו לשאול שלום בשם, שנאמר והנה בעז בא מבית לחם וגו׳, וכן המלאך אמר לגדעון (שופטים ו׳) ה׳ עמך גבור החיל. ובאגדת אסתר ט, כז נוסף: והסכים הקב"ה לדעתו, הוא מה שאמר על ידי דוד (תהלים קכט, ח) ולא אמרו העוברים ברכת ה׳ עליכם ברכנו אתכם בשם ה׳. — בז"ח רות פה: אדהכי והנה בועז בא, הצדיק בא, אתא טעין ברכאן וכמה קדושין, ויאמר לקוצרים מאן קוצרים, לעילא אינון בי דינא סנהדרי גדולה דתמן. ה׳ עמכם, השתא יהיב להו ברכאן וקדושים, ואינון אמרין יברכך ה׳, יהבין ליה תוקפא לשאבא ממקורא דחיי מגו עלמא דאתי. ובפי׳ הרוקח: מבית לחם, בא מבית המדרש, לחם זו תורה, בועז בא מלחמה של תורה. ועוד שם: ה׳ עמכם, הרי השם קודם עמכם, והם השיבו לו למפרע, וזהו שלום עליכם, משיבין למפרע עליכם שלום, כי שלום הוא שמו של הקב"ה. [יז] בילקו"ש הגירסא: שכן מצינו בשלמה דעביד כן יכיל קאים, פחות מכאן, לא ידע מהו דעביד, יתיר מכאן, לא יכיל קאים. ובתרגום: דמני רב על חצודיא. ובלק"ט בראשית לז, ב: והוא נער, שהיה נגער עליהם, כמו הנער הנצב על

ובפסח מתחיל הגבור לנצח, לפי שהקב"ה נראה כגבור על הים. ועל זה נהגו מנהג באשכנז[81]. ובראש השנה וביום הכפורים, המלך היושב על כסא, לפי שהקב"ה יושב בדין.

רמו. ושואל הר"ם ז"ל בשלום כל אדם קודם תפילה ואפילו בבית הכנסת[קפט]. ומה שהספר[קצ] אומר אסור בשאילת שלום קודם תפלה, רוצה לומר כשמשכים לפתחו, אבל אם מצאו בדרך או בבית הכנסת מותר לשאול[קצא].

רמז. וכשהוא אומר שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד[82] אינו מנענע ראשו[קצב], כדאיתא לשם (יומא יט, ב) הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו[83][קצג].

רמח. [קצד]קבלה היא מרבינו יהודה חסיד זצ"ל, אדם היוצא מן ביתו שחרית קודם שיתפלל, יש לו לומר פסוק זה, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

רמט. בתנחומא פרשת צו (סימן ז), אמר רבי יהודה בן גוריון[84] כל העונה אמן בעולם הזה, יזכה לענות אמן בעולם הבא, שנאמר (תהלים עב, יח יט) ברוך ה' [אלוהים] אלהי ישראל וגו' עד את כל הארץ אמן ואמן[85], אמן בעולם הזה ואמן בעולם הבא[קצה].

שינויי נוסחאות

81. בכל בו ובכת"י ק ליתא לתיבות ועל זה וכו'. 82. בכת"י ו: וכשהיה אומר אחד שבקריאת שמע וכו'. 83. בכת"י ו נוספה הג"ה משב"א הלוי וז"ל: ולי נראה כיון שרומז בנענועו על יחוד השם דשפיר דמי. 84. לפנינו: בר גדיא. ובילקו"ש תהלים רמז תתמ: רבי יהודה בר מספרתא. 85. לפנינו בתנחומא המקור הוא מתהלים מא, יד.

קפט. עי' מג"א סימן סו סק"א כתב שדין שואל בשלום כל אדם לא נאמר בבית הכנסת דאין שואלים שם בשלום כלל, ואין לחוש שיבוא לידי שנאה. ובא"ר שם השיג עליו מדברי התשב"ץ כאן.

קצ. ברכות יד, א.

קצא. וכ"כ לגבי מצאו בדרך שאומר לו שלום רש"י ותוס' ברכות יד, א ועוד. אמנם דעת הרשב"א שם שאין לומר שלום כלל. והביא עוד בשם הראב"ד שלכן נהגו לומר בבוקר צפרא דמרי טב ולשנות הלשון כדי ליתן לב שאסור להתעכב בדברים אחרים עד שיתפלל. ובשו"ע סימן פט סעיף ב הביא את שתי הדעות.

קצב. מנהג זה מקורו בספר הבתים שערי ק"ש ש"ד סעיף ג בשם רב האי גאון וז"ל: "צריך שיניע ראשו ויצדדהו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם כשיקרא אחד". וכ"כ באשכול [אוירבך הל' ק"ש סימן ו], ובערוך ערך בר פחתי. וברבינו יונה ברכות ז, ב כתב שירמוז בעיניו. וע"ע מעדני יו"ט על הרא"ש ברכות פ"ב ס"ג סק"נ.

קצג. ועי' טור סימן סא שכתב בשם הרא"ש שם שאין בזה משום לא ירמוז לפי שהרמיזה היא צורך הכוונה. וכ"כ האבודרהם דיני ק"ש. וכן נפסק בשו"ע שם סעיף ו.

קצד. כ"כ המטה משה כז, והו"ד במג"א סימן ו סק"ה. וראה לעיל סימן ריט.

קצה. וכ"כ בספר חסידים סימן תתפג.

נחמנ כ"ח מ' מרביט הקדוש הא קאמרי' * הלכה כר' מחבירו ולא ממבירו ומר רב יעקב סיו חולקין עליו כל בני דורו ואין בזמני יכיות שעשה כמותו ולא עוד אלא שכתב והלה מילתא למימרא מר רב יהודאי כי יתבין קמי' מר רב מניאמי ומר רב סמונאי • והא כבר פי'לכם מר רב מניאמי סירכא דליבאל'ים בדיקותא וטריפה • ומר רב סמונאי היא סבירא ליה דהוה ליה דאשונים ומתרונים פליגין עליה דמר רב יעקב • ודאמר נמי משום רב יהודאי מיכא למיתר דלא ממרים מר רב יהודאי אלא מלתא למחברת

מסמים ק"ב מ' ליה ולא קבלוה בני דמרי' מיניה ותליא במר רב יהודאי כדאמר רבנן * אם בקשתה ליאכל תחלה בחולין ע'תוספות חולין גדול • ואוני דדיקה יש בה * בדיקה נטולן בין בגבון בין בשיפולן עד דמיירת לאוזי ואתי טעמא ת"ז מ' בל"ה דכולהו אוני מקום רביתא קריעא בהו • וכך מנהג בזמני יכיות ואין מחדדין בזמני האבטות כלל :

ריט רבינויהו ט' **ט"ז וששאלתם** אם נתלאו חוטים ברימה אמוכין בין ברימה בין בלב ואותן חוטין אין בהן קיומא ועם שמכנים עכשו ידו לבדוק מתפרקין חוטין מאיליהן יש לחוש בדבר זה אי לא • **כך** דאיתא דאם תוחב הוא אי נמי דירתא הוא ומתפרק מאיליו ואין מקומו ניכר מותר ואם חוטין הם מע"פ שאין מקומם ניכר ואין בהויין כחוט השערה יש לחוש ויש לחוש דאמרי' הא סירכא בר חד יומא אי בר תרין יומין הוא :

י"ז וששאלתם מקדשין ומברכין מתן וכלה בשעת הכנסת כלה בשבת אי לא • לא בירושלם השאלה הזו יפה אי לקדש בשבת ולברך על הנרות הואיל לכם • אמור

ביצה נ"ו ב' לקדש בשבת שכבר שניו * כל שמייבין עליו משום שבות משום מלוה בשבת מייבין עליו ביום טוב • אלו הם משום רשות לא דגן ולא תולדן ולא מיבמין • ואמרי' בסיפא כל אלו ביו"ט • מאחר ק"ו בשבת ואי קדשו מבעוד יום מבערב שבת והואיל להם להכניס כלה בחופה בשבת ובטול •

נחמנ ז' מ' כבר אמרו *והלכתא שמותר לכתחילה בשבת • ואי לברך שבע ברכות בשבת הואיל לכם מותר לברך שבע ברכות בשבת : (בשערי תשו' סי' רכ"ד בקיצור)

נחמנ י"ל מ' **י"ח דאא** דאמור רבנן * אסור למדם ליתן מלוס למבידו קודם שיתפלל • ונהגו רבותי' שפוגע במבידו קודם שיתפלל אומר לו אפרך לטב אי שאהב במבידו כבוד כשאומר ט אפרך לטב

שם טורף לעגדו אי לא אי מיחזי כשחילת שלוס אי לא • ברבו לא הא מיבעי ן *דסא תרגמא ר'אבא במשכים לפתחו כי הא מיבעי לי בעי שבול ממט • אי נמי כאותו ורופא לאהוג בו כבוד אבי • דבר זה כולו לא הקפידו אלא מלוס כריעה וזה שאמרו אסיים כל האותן שלוס למבידו כריעה הוא הילכך כללו של דבר כל המשכים לפתחו של רבו בין לבן זוגו לא יכרע ט • שעב בו בדרך לא בבית הכנסת אפי' קודם שיתפלל אם כרע ט אין בכך כלוס • דבר זה לעניין כריעה אבל ליתן ט שלוס ככל האומר ט הרשות בידו ואין בכך כלוס • (וכ"כ רביט יהושע בשם גאון ומביאו הרב"י מ"ח בסי'פ"ט ע"ש :)

י"ט וששאלתם יש מקומות שקובעים בהם שוקים לשם ע"ז פעם אחת בשנה ובאין וסומרין מכל מקומות בשוק ועושין סחורה ולכשסוערין נוטין משם משם לשם ע"ז והשוק נקרא על שמה וכך אומרין שוק של ע"ז פלוני • כעין זה מצאתי שאלו ישראל לשם למחורת

ע"ז י"ח ב' כיון דאמר מר * אחשה בתי ע"ז קבועין הן • הן אין אחריבה לה אי דילמא כיון דקביעי משנה לשנה ושכלי מוכשה ולא מצאי לע"ז אחר • ואם תמצא לומר כיון דלא נבו מוכשה לע"ז אחר • ישראל הדר בחותו העיר מהו דרבילן דמלן דאתי מאברהי ולבעו לוכשה האם וחבין ומחבין הוא דשכלין מיני • ואלן דאתי לאחרי' אע"ג דחבין ומחבין לא שכלין מיניה כי הלי בוועה בר אחא ואלן דלא לבעו בית

שם י"ב ב' דוכתא שרי להון מחבן וחבוי אי לא • **כך** דאיתו שאסור לן לישראל ליכך שם לאחרים • דאמן * עיר שם בה ע"ז והיו בה חנויות מטוטרות ושאין מטוטרות זה היה מפתה בבית שלן וכו' • ואמרי'

אף אם לא מכניסים היד להשרוול, לכה"פ מניחים על הכתף, אבל הרוצים לחגור מעבירין המציל מתחת לכתף השמאלי, ובזה יותר גרע).

והנה בארצות רוסיא וליטא המון העם מהפרושים לא נהגו בחגורה, אבל אצל הגדולים יש שהקפידו לתפלה בחגורה, וכן נהג רבינו החזו"א זצ"ל, ופירש שיש בזה מדת חסידות וכמבואר בפשטות המ"ב, וכל אחד כפי מנהגו נוהג.

אמנם האמת שיש לפרש שבחגורה המיוחדת לתפלה מתהדר בכך גופא, וזהו טעם חסידים ואנשי מעשה שמדקדקין מאד בזה, ואין להם ח"ו להניח מנהגם בכך, שגם בבגד שאין החגורה מהדר הבגד, מה שמתלבש עצמו במיוחד לתפלה אף בחגורה מראה בכך חשיבות התפלה שמכין עצמו בלבישת חגורה, ואם כן שייך לכל אחד כשלובש חגורה לתפלה יש לו כעין בגד מיוחד לתפלה, וזהו גופא הכנה ומצוה מן המובחר, ובלבד שלא יבוא להקל אחר הנתת תפילין ללבוש הבגד עליון עראי, ולהתפלל אז כן לפני המלך, שאינו ראוי כן וכמ"ש לעיל, (ולפי זה מובן מה ששמעתי מאחד מגדולי ליטא זצ"ל שנהג ללבוש חגורה והקפיד ללובשו בתוך על החליפה גלוי דוקא, ופירש טעמו שמתהדר לפני המלך בלבוש מיוחד לתפלה והיינו בחוץ דוקא).

סימן ע

שאלה: אם באמצע תפלה בלחש מוסיף דברים ופירושים ביידיש אם מותר.

ראיתי אצל מורי ורבי הגאון הצדיק רבי משה שניידערזצ"ל נהגבאמצעהתפלהלהוריד לפעמים דמעות ולצעוק "הייליגער טאטע הילף אונז" וכדומה, וכן שמעתי כמה אדמו"רים נוהגין כן.

והנה בנוסח התפלה שתיקנו חז"ל יכולים להוסיף באמצע ברכות אמצעיות וכדאיתא בשו"ע סימן קי"ט, והתפלה נאמרת בכל לשון שמבטא בזה משאלות לבו, ואף שחז"ל לא רצו שנתפלל אלא בלשון הקודש, שיש סודות ורמזים הרבה בכל תיבה ותיבה, היינו עיקר התפלה, אבל כשמוסיף לא נקרא סח כיון שזהו דרך תפלה ומענינא, ואם בזה מכוון "לבו יותר להתפלל בכוונה אין בזה עון, והקב"ה יראה ללב.

ומיהו יש פוסקים מחמירים בזה לא לשנות, שיש אומרים שאף שמותר להתפלל בכל לשון אבל לא בשתי לשונות לשה"ק ולשון אחר, (ועיין בב"י סימן תר"צ משם שו"ת הריב"ש דא"א לקרוא המגילה בשאר לשונות משום שאין אנו יודעים פירוש אחשתרנים בני הדמכים, אך לכ"י שרי ורק תיבות אלו יאמר בלשה"ק, ומשמע שלריב"ש אסור בשני לשונות ובאחרונים דימו לרפ"ב דגיטין אי בעינן כולו במחיצה או כולו בגידוד, או כולו בקיום הגט או כולו בתקנ"ח יעויין בדבריהם, ואכמ"ל). ומסתברא שראוי להתרגל בלעדו, אבל אין למחות בהמקילין (ומיהו ראיתי בשו"ת "צפנת פענח" סימן רע"ז מהגאון רבי יוסף רחין זצ"ל שאוסר).

סימן עא

שאלה: אם מותר לומר "בוקר טוב" לפני התפלה.

בש"ע פ"ט (ס"ק ב') כתב ד"א דאפילו מוצא חבירו בשוק לא לומר אלא "צפרא דמרא טב", כדי שיתן לבו שאסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל, ובמ"ב פירש דמדינא מותר אלא שמ"מ נהגו קדמונינו להחמיר בזה מזה הטעם, וברם מקור השו"ע הוא מהראאב"ד והרשב"א פ"ק דברכות דף י"ד ע"א כמובא בבאר הגולה, ומשמעות הדברים שם דמה"ט אסור מדינא דגמרא, וצריך בדוקא לשנות, כדי שיתן אל לבו שלא להתעכב בדברים אחרים עד שיתפלל, ולפי זה אם רגיל לומר בוקר טוב, ישנה ויאמר צפרא טבא, שהם שנהגו בשלום שינו לומר צפרא טבא, ולדידן ג"כ צריך שנוי מהרגלו.

וראיתי בשם הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל שגם היום לא יאמר כרגילותו "גוט מורגען" אלא צפרא טבא שישים לבו ע"י השינוי שעומד לפני התפלה ויקצר, ונראה פשוט שאם אפשר יניד בראשו או ישנה ודי בכך, שאין מקפידים היום כלל לומר שלום או בוקר טוב דוקא, רק אפילו נד ראשו כיבדו ודי בכך.

ומיהו מכל זה נראה היאך חייבין להשתדל לא לדבר הרבה לפני התפלה במילי דעלמא רק לקצר מאד, לא להקדים שיחה לפני ששח ומתפלל למלכו של עולם על צרכיו, ועכ"פ יאמר ברכות וכמבואר בשו"ע סימן פ"ט סעיף ג' שאז יש להקל יותר, וכ"פ במ"ב שם ס"ק ט"ו ונכון לומר גם ברכת התורה וק"ש על תנאי לקבל ע"ע עול מלכות שמים, ואז עכ"פ מה"ת יצא כבר בכל זה חובת ק"ש ותפלה. (ובמק"א דנתי באמירת "שלום" שהחיזו אף שהזו שם הקב"ה וכמבואר במשנה פ"ט דברכות ע"ש, מהו הדין לומר שלום למחללי שבת בפרהסיא וכדומה, ואף שי"ל שאצלם "שלום" אין בו שום משמעות של קדושה, ואולי מהאי טעמא לא נקרא הזכרת השם אצלם, ואין בזה אסור בבית המרחץ וכדומה, מ"מ לדידן כדאי לברך בנוסח אחר שלדידן שלום משמותיו ית"ש וראה לעיל בסימן י"ב באורך).

סימן עב

שאלה: נטילת ידים לתפלה מהו החיוב לכתחילה (אף למנחה ומעריב).

נטילת ידים לתפלה לרמב"ם (פ"ו דברכות) חיוב מציקר הדין כמו לאכילה ממש, ואף בסתם ידים חייב ליטול לתפלה כמו לאכילה ולברך על נטילת ידים וז"ל הרמב"ם בפ"ו דברכות הל"ב כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לק"ש בין לתפלה מברך תחלה אשקב"ו על נטילת ידים שזו מצות חכמים שנצטונו מן התורה לשמוע מהן שנאמר על פי התורה אשר יורוך. וכן דעת הרא"ש בתשובותיו כלל ד', וכן פסק רבינו הגר"א וצ"ל להלכה לברך אף לפני מנחה על נטילת ידים, ואם כי נהגו לא לברך, הייגו משום דבספק ברכות חוששין לשיטת הר"ן ודעימיה דס"ל דאין מברכין ודסתם ידים כשירים לתפלה, ע' בב"י בסימן צ"ב, אבל בעיקר הדין הוכרע להלכה דסתם ידים פסולות לתפלה וכדאיתא בשו"ע סוס"י ל"ג ובמג"א וש"פ שם, אלא אם כן אין מזומנין לו מים שבזה מיקל בשו"ע בסי' צ"ב שאין צריך לחזר אחריהם וסגי במידי דמנקי, (ובפמ"ג חושש דלהרמב"ם אפילו התפלל בסתם ידים חזר ומתפלל ונשאר בצ"ע, אך הכרעת המשנ"ב דאין חזור ומתפלל ע' משנ"ב סימן צ"ב (ס"ק י"ג).

ותמוה הרבר שיש שמולזלין היום בעיקר החיוב ונוטלין רק קצת מים באצבעות כעין מים אחרונים, ולגדולי הפוסקים עוברים על חיוב דרבנן, וכלשון הרמב"ם "כמו לאכילה" וגם תפלה הוי עבודה ודומה לעובר בלי קידוש ידים ורגלים, וצריך ליזהר מאד ליטול ברביעית ולכתחילה בכלי כדין, וכן פירש הגר"א וצ"ל בפסוק (ישעיה ל') ולחשוף מים מ"גבא" [גבא - בגימטריא ר'] רומז על שש נטילות, ג' תפלות, ב' סעודות ומים א'חרונים, וכולם ברביעית דוקא וכמבואר בשבת (פב.) ונהגתי להזהיר על כך את הציבור ליטול ידים כדין גם לפני מנחה ומעריב.

והרמב"ם מוסיף חיוב גם לק"ש, וכמבואר בברכות דף ט"ו ע"א, דלא מקילינן שם במידי דמנקי רק אם אין לו מים לרחוץ ואם כן הקורא ק"ש על תנאי בבוקר שחושש שיאחרו או בערב כשקרא בצבור לפני הזמן וקורא עוד הפעם בזמנו לצאת, ראוי ליטול ידים ברביעית ובכלי לדעת הרמב"ם, וכן דעת הגר"א וצ"ל (ורמז מצא שבולת "שטפתני" ר"ת שמע, טבולו במשקה, פת, תפלה, נטילת ידים) ואין להקל ולזלזל בחיוב נטילה לק"ש ותפלה, וכמו אלו שפרצו היום לזלול בזה וכמ"ש, שזהו טהרת ידים שהתפלה מרצה כך דוקא. (וגם נראה דנשים צריכות ליטול ידים בכלי וברביעית לפני שיתפללו גם במעריב שזהו צורך הכנה לתפלה, שחייבו חז"ל אף לתפלה שאינה של חיוב אלא לכנוס תפלת נדבה דחובת הנטילה הוא מפני חובת עצם התפלה שעומד לפני הקב"ה).

וחיוב נטילה לכאורה מדינא עד סוף היד עד הזרוע כמו בעבודה, שזהו יסוד חיוב נטילה לרשב"א בבוקר ולרא"ש לתפלה, וכדילפינן מקרא ד"ארחץ בנקיון כפי", ותמהני שביזה"כ מפורש להלן (תרי"ג) שנטילה רק עד סוף קשרי אצבעותיו, אף שלדוכן שהנטילה כעבודה, גם ביזה"כ נוטלין עד סוף היד דוקא, וצ"ל שהנטילה כעבודה הוא רק בגדר חומרא ולא ביזה"כ שזהו להקל, והעיקר משום נקיות שיסודו באצבעות דוקא, דהא ילפינן נמי' לתפלה בברכות שם מ"ארחץ בנקיון כפי" הרי שיסודו משום נקיות [ועיין בשו"ע סימן ד' סעיף כ"ב].

ונראה כיון שהנטילה לתפילה לא לתענוג אלא למצוה, לכאורא מדינא ראוי להחיר ביוהכ"פ גם בבוקר עד הזרוע, שזהו עיקר מצות נטילה בבוקר וכמבואר במ"א (סימן ד' ס"ק ז') דליטול רק עד סוף האצבעות. זהו קולא בעיקר מצות הנטילה לרשב"א

בסעודות בשיחות חול ודברים בטלים אזי מצוה למנוע מלערוך שם סעודות.

ויש בתי מדרשות שמשכירים המקום באופן קבוע לשבע ברכות או שמחה אחרת, ונראה שזהו ולזול בקדושת המקום שמיועד לקודש, ודוקא בשעת הדחק שאין בסביבה מקום אחר יש לדון אם אפשר להתיר ואכ"מ.

סימן מז

שימוש בארון ספרים של בהכ"נ

מה ששואל על ארון ספרים בבית הכנסת שנתיישן וקונים במקומו חדש, אי שרי להשתמש בישן לצרכי חול, לכאורה זהו הורדה בקדושתו ואסור, ומיהו עיין במ"ב בסימן קנ"ד (ס"ק ט) שתיבות הספרים שלנו שהספרים מכוסים בנייר או בעור (כריכה) אין לארון קדושה דהוי כתשמיש דתשמיש ע"ש, אכן בנ"ד דגבי בית הכנסת רוצים לתת הארון במתנה ולא למכור בדמים מועטין, ובזה אף שמן הדין מותר, מ"מ נראה שראוי להחמיר ולמכור בדוקא ואפילו בדבר מועט, [שדבר המשומש אין לו מחיר], ובזה מועיל כעין פדיון, וכמש"כ בתשובות אמרי יושר (ח"א סימן מ"ה) ויעו"ש שמסיק כן לחומרא בעלמא לתת כסף לפדיון, והיינו אף דבר מועט לצרכי בית הכנסת, וכמשנ"ת.

ומ"מ נראה שלפני שמוסרים למתנה או למכירה, יש לעשות מכרז ואם יתברר שיש לאחד רצון לקנותו לארון ספרים, והשני לבגדים או איזהסון דברים מבזים, ראוי להעדיף טפי למכרו לשימוש ספרים.

סימן מח

ברכת שלום לחבירו או לרבו בחול ובשבת

במשנה סוף ברכות שנינו שהתקינו לשאול את שלום חבירו בשם, והיינו כגון אמירת "שלום" שהוא משמותיו של הקב"ה, וכיו"ב, ומשום עת לעשות לה' הפרו תורתך ע"ש, ועל סמך זה אנו מברכים זה לזה ברכת שלום עליכם, והכי איתא בגדרים ח. שאם נידוהו בחלום תקנתו שיעמוד בפרשת דרכים, ויהיב שלמא לבי עשרה, ופירש הר"ן שמתוך שישיבו לו שלום יגינו עליו מן היסורים ע"ש, הרי שברכת "שלום עליכם" לבד היא ברכה, ולכן אם עשרה מברכים אותו בברכת שלום לבד, מגן בכך מן היסורים.

אמנם ברש"י מכות כג: איכא ב' לשתות בביאור התקנה הנ"ל, אם זהו חיוב לשאול שלום חבירו בשם, ואנו יוצאין בברכת שלום עליכם מפני דשלום הוא שמו של הקב"ה, או דלמא אינו אלא רשות, ואנו נוהגין שזהו רשות שאומרים גם צפרא טבא ("גוט מארגן"), אבל יש לחוש ללשון שני שפירש שזהו חובה ומשו"כ אנו שואלים אהדדי ומזכירים שם בברכת שלום ע"ש, וכן פירש בערוך (ת"ע) שתיקנו להזכיר שלום בברכה לחבירו דהיינו דוקא בשם שמים, ובמאירי ברכות מביא שנוה להזכירו משלא להזכירו והיינו לזכור השם אף שאינו חיוב ממש, וכיון שכן נאה הדבר ויאה לומר "שלום לך" ולהזכיר בכך שמו יתברך, ולא להסתפק כ"צפרא טבא".

והנה הספרדים נהגו לומר בשבת "שבת שלום" ומקיימין בכך התקנה, אכן האשכנזים אומרים שבתא טבא ("גוט שאבעס"), ויש לומר שהטעם כמבואר בזוה"ק (בתיקונים שבסידור ליום השבת) מהו שבת שמא דקוב"ה שמא דאיהו שלים מכל סטרוי ע"ש, ואם כן המילה "שבת" לבד הוא כהזכרת שמו יתברך, ואולי מספיק בו כמו שלום לרמז להשם יתברך. (ובמק"א יישבתי קושיית הביאה"ל בסי' רע"א על רע"א שפוסק שאם אמר שבתא טבא לבד יצא מה"ת חובת קידוש, ותמה בביאה"ל הלוא צריך לקדשו, ולדברינו ניחא שאם מזכיר ששבת מזכיר קדושת היום ששבת גופא שם קדוש וכמבואר בזוה"ק).

ועיקר התקנה היא להזכיר את השם יתברך בכל עת, וכן נהגו לומר על כל דבר "ברוך

השם" וה"ט כדי להזכירו בכל פעולה ופעולה כמבואר בספה"ק, ועי' בשע"ת לרבנו יונה ש"ג אות כ"ז דעל זה הזהרנו בהשמר לך פן תשכח את ה' א-להיך, ועי' ריש שו"ע או"ח. וכידוע שהדיבור פועל הרבה בקדושה (כמובא במ"ב סימן ר"ס ר"נ), ומה"ט נהגו להזכיר במכתבים "ב"ה" להזכיר שם השם, [ויש מדקדקין לכתוב "בעזהשי"ת" דוקא, שאין כאן אות ה' דהוי"ה כלל, כדי שלא יהא חשש דמחיקת השם, לא כן כשכותב ב"ה דהוי במקום השם עצמו חשש הגאון בעל צפנת פענח זצ"ל דהמחקו הוי מחיקת השם]. ועכ"פ כבר ביארנו שראוי להזכיר השם או כנויו ולרמז לו בכל פעולה ופעולה ואפילו לברך לחבירו ודו"ק היטב בכ"ז (והעיר חכ"א שאלו הכותבים במכתביהם "בס"ד" לא סגי לזה, ששמים וארץ אינם אלא ככינוי).

לענין לברך רבו בברכת שלום, כתב הרמ"א ביו"ד (רמ"ב סעיף ט"ז) וי"א שאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר ראותי נערים ונחבאו, וע"ש בהגהות רע"א ופתחי תשובה בשם פמ"א שתמהו הלוא איתא בגמ' שיעור תכ"ד הוא כדי שאילת שלום תלמיד מרב, ואם עובר לפני הרב ואינו נותן לו שלום הוי דרך בורות ע"ש.

הלכות ברכות

סימן מט

מפירת אוכל לאדם שיאכל בלי ברכה

איתא בחולין ק"ז: לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו, ובתר"י ספ"ח דברכות יש למדין מכאן שאינו ראוי לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיברך, ונראה כיון שמתכוון לעשות מצוה שנותן בתורת צדקה מותר, עכ"ד. ובש"ע או"ח קס"ט ס"ב איתא שאסור לתת לאכול אלא אם יודע בו שיברך, וברמ"א ויש מקילין אם נותן לעני בתורת צדקה.

והאחרונים דנו בזה. ונלע"ד מסברא דמומר שאינו מאמין בהקב"ה שהוא מנהיג העולם, וסבור שהכל כפי הטבע, וכאלו ח"ו ה' אינו אלקינו לשון הנהגה, אין איסור לתת לו לאכול עד שיברך, דאדם כזה אפילו יברך לא מועיל והוי כמכוין להדיא שלא לצאת בברכה וגרע מיניה, ונמצא דלא יוסיף מידי בברכתו שיברך, וגם אינו עובר כשאינו מברך, וגם אנו לא מניחים אותו לברך בשקר, ואף שמברך אי"ז ברכה, וא"כ א"א לומר דאין לו להאכילו מפני דמבטל הברכה, דהוא כאותן שאינו יכול לברך, דאין עליו איסור לאכול משום כן אלא אוכל בלי ברכה, ה"ה במומר דאין לו שייכות לברכה אין איסור אכילה כלא ברכה.

ואין להקשות מהמעשה בהגר"א זצ"ל שהיה בבית סוהר, וכשהמשרת שהיה מומר רצה לשתות הזהירו הגר"א שצריך ברכה, דטעות לחשוב שהקב"ה לא יפרע מהמומר על כל חטא הקטן ביותר, י"ל דהתם קאי על המומר גופא דחייב להאמין ולברך ולא יפטר בטענה שהוא מומר, דיתבע באכילתו על זה גופא שלא האמין ובכך גרם שלא יהא ראוי לברך, אבל לדידן אפשר שאין אנו אחראים ועובאים לו למנוע ממנו, דבמצב זה שהוא מומר לית ליה באכילה זו זיקת ברכה, והוי כעין אכילת גוי וכלבים. ואף דיתבע באכילתו ע"ז שלא האמין ובכך מנע את הברכה, מ"מ לא אסרינן מפנ"כ ליתן לו מאכל דהלעיטהו לרשע וימות, ולא אסר השו"ע אלא כשראוי לברך ואינו יודע לברך.

[וביודהנמבורג נשאלתי בציבור שהיה להם בעל תוקע שומר מצוות ופתאום חלה, ולא מצאו אחר אלא יהודי ששנה ופירש עם דיעות כוזבות ואפיקורסיות, האם אדם כזה שאינו מאמין שנצטוינו מהקב"ה במצוות יכול להוציא את הציבור, כיון שחסר לו עיקר הכוונה לצאת החיוב או להוציא

שהספר הוא פסול, והוא הדין אם כתב חוץ לשיטה, ואף על פי שלא כתבו בפירוש בכלל הדברים הפוסלים ספר תורה.

ומכל מקום יותר טוב היה אצלם שיכתוב מוצא שפתיך באמצע הדף ולא יזרוק תיבות בין הדפין, שזה נזכר בתלמוד[13], וכתיבת ביה שמו בראש הדף לא נזכר בתלמוד, וגם הרמב"ם ז"ל לא כתבו כלל, אף על פי שכתב[14] הבאים ואעידה שלא נזכר בתלמוד, וכן בספר יורה דעה לא כתבו. אף על פי שראיתי לרבינו פרץ ז"ל בספר הגהותיו[15] שעשה על ספר תשבץ[16] שכתב דביה שמו צריכין ראש שיטה, ואפילו בדיעבד מיפסיל ספר תורה בהכי, לא נראו דבריו כלל, דמינא ליה לרב ז"ל למימר הכי, ואין כן דעת הראשונים ולא אחרונים ז"ל.

ומכל מקום תקנתך היא יותר טובה בעיני, לגרוד הכתוב בין דף לדף ולכותבו בין השיטין, ואם אינו מספיק בשיטה אחת לגרוד בפנים שנים או שלוש שיטין כדי לצמצם הכתיבה, כמו שכתבת בשאלתך. ואף על פי שיש מן האחרונים ז"ל מחמירין שלא לגרוד דמיחזי כמנומר[17], הסופרים נהגו קולא בכך[18].

ודע, כי הגידו לי כי בתיקון זה שעשית נשאר קצת שיטה, ותלית אותה בין השיטין, ונשאר בזה כדמות פרשה, והוקשה להם זה. ואם כתיבת השיטין שכתבת על הגרד היה דקה כחצי אותה שיטה יש לחוש, ואם היא דקה יותר מהם אפשר להקל בכך וכמו שכתבתי. אבל אפשר לך לצאת ידי ספק זה, לגרוד שיטה אחת, ולצמצם ולכתוב אותם תיבות התלויות באותה שיטה. וזה נראה לי יותר טוב[19].

שאלה קעז

עוד שאלת, מהו למחוק שמות שנאמרו בעבודה זרה, כגון לא יהיה לך אלהים אחרים[1], לא תשתחוה לאלהיהם[2], ועבדתם שם אלהים אחרים[3], וכיוצא בהם.

וכן ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות[4], שהוא לשון הויה ואינו שם משמותיו של הקב"ה במקום הזה, אם מותר למוחקו אם לאו[5].

וכן כקול מים רבים כקול שדי[6], והיה שדי בצריך[7], צדקתך כהררי אל[8], שלהבת יה[9], מאפליה[10], וכיוצא באלו, שאינם במקום הזה לכוונת שמו של הקדוש ברוך הוא אלא לשון ריבוי וחוזק ותוקף, אם מותר למחוק אם לאו.

תשובה דע, שאין השם מתקדש אלא אם כן נתכוין הכותב לקדשו, אבל אם[11] כתבו שלא בכוונת קדושה אינו קדוש, דתניא בפרק המביא תניין[12] ומייתי לה בפרק הניזקין[13] הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת מעביר עליו קולמוס ומקדשו דברי ר' יהודה, וחכמים אומרים אין השם מן המובחר. ואמרינן[14] נמי בירושלמי פרק לולב הגזול[15] וברא"ש ממגילה[16] דכולהו ספר תהלים דכתב ר' מאיר[17] שרי למימחק כולהו הללויה דכתיב בהו, מפני שלא נתכוין לקדשם, משום דפלוגתא היא בפרק ערבי פסחים[18] אי הללויה נחלק לשנים או לא, ור' מאיר הוא דסבירא ליה דאינו נחלק, ומשום הכי תלים דכתבינהו הוא[19] לא קדשינהו להללויה דאית ביה, ושרי לממחיקינהו. וכן כתב בספר עמודי גולה[20] דשם שנכתב שלא מדעת מותר למוחקו[21].

ומיהו אם נתכוין לקדש שם שאינו קדוש, כמו עד האלהים יבא דבר שניהם[22], או הארצות האל[23], וכיוצא בהם, מסתברא דלא מהניא כוונה דידיה לקידושינהו, דהווה ליה כמתפיס בעלי מומין למזבח דלא מיקדשי. וראיה לדבר מדאמרינן פרק שבועת העדות[24] כל שמות האמורים בלוט חול, ובודאי אפילו נתכוין לקדשם הוו חול, דאי לא נתכוין לקדשם אפילו שמות הקודש לא קדשי, כדמוכחא ההיא דנתכוין לכתוב יהודה.

ומעתה הרי שאלותיך מתבררות. ששמות האמורים בעבודה זרה מותר למוחקן, ומשום הכי אמרינן[25] דשמות האמורים במיכה באל"ף למ"ד נימחקין, חוץ מאחד, כל ימי היות בית האלהים בשילה[26]. והוא הדין לכל אותם שכתבת שהם בתורה, שהרי אינו מזכירן הכתוב לשם אלוהות אלא לשם עבודה זרה. ולא הוצרכו בגמרא למנות אלא אותן שהוא מזכירן הכתוב לשם אלוהות, כגון אותם של מיכה

13 מנחות ל, ב. 14 הל' ס"ת פ"ז ה"י. 15 בקיצור התשב"ץ: בהגהותיו. 16 לר"ש בן צדוק (פסקי מהר"ם מרוטנבורג) סי' קפא אות ג. 17 תשובות הרא"ש כלל ג סי' ז, הובא בטור יו"ד סו"ס רעט. ועיין לעיל סי' קכז ליד הערה 56. 18 עיי"ש בסי' קכז, וכ"כ הרמ"א בסו"ס רעט. 19 תשובה זו הובאה בבית יוסף יו"ד סו"ס רעג ובתחילת סי' רעו, וכן בהמשך סי' רעו בבדק הבית בסוף ד"ה צריך.

קעז. 1 שמות כ, ג. 2 שם כג, כד. 3 דברים כח, סד. 4 שמות ג, יב. 5 אבל אהיה אשר אהיה בפס' יד שם פשוט שהוי שם שאינו נמחק כדאיתא בשבועות לה, א. וברמב"ם הל' יסודי התורה פ"ו ה"ב השמיט, ועיי"ש בכס"מ שהביא נוסחאות שונות בזה. 6 יחזקאל א, כד. ועיין תרגום יהונתן ורש"י שם שמפרשים כקודש. ורד"ק שם מביא שני פירושים אם הוי קודש או חול. 7 איוב כב, כה. רש"י וראב"ע שם הביאו שני פירושים אם הוי קודש או חול. 8 תהילים לו, ז, תרגום יהונתן ורש"י פירשו מלשון תקיפות. 9 שיר השירים ח, ו. ובספרינו בתיבה אחת, ועי' ראב"ע שם, וראה להלן. 10 ירמיה ב, לא, ועיין רד"ק שם. 11 כ"ה בדפו"ר; התיבה נשמטה בדפוס השני. 12 גיטין כ, א. 13 שם נד, ב. 14 כ"ה בקיצור התשב"ץ וכצ"ל. בדפוסים: אמרינן. 15 סוכה פ"ג ה"י. 16 סוף ה"ט. 17 ג' התיבות האחרונות נוספו ע"פ קיצור התשב"ץ ונשמטו בדפוסים. 18 פסחים קיז, א. 19 כצ"ל. בדפוסים: היא. בענין הכתיב 'תלים' ראה לעיל סי' קמב הע' 67. 20 סמ"ק סי' קס. 21 ועי' לעיל סי' קכז הערה 54. 22 שמות כב, ח. 23 בראשית כו, ג. 24 שבועות לה. ב. 25 שבועות שם. 26 שופטים יח, לא.

ונבות, דאפילו הנהו שרי למוחקן כיון דעל עבודה זרה נאמרו אותן שמות, למאן דאית ליה הכי התם.

ולאו דוקא אותן שמות של עבודה זרה שרי[27] למוחקן, אלא אפילו שמות מלאכי האל מותר למוחקן, ומשום[28] הכי אמרינן התם דשמות האמורים בלוט נמחקין, חוץ מאל נא ה'[29] מפני שכתוב בו ותגדל חסדך להחיות את נפשי[30], מי שבידו להחיות ולהמית.

ופסוק[31] היעשה לו אדם אלהים והמה לא אלהים[32], האחרון הוא נמחק, והראשון יש להסתפק בו, שנראה פירושו היעשה לו אדם אלהים חיים ואם כן הוא קודש. אבל ואלהים זולתי לא תדעו[33] נראה שהוא חול. ואין אלהים זולתך[34] נראה שהוא קודש.

וכל שכן שמות בני אדם[35] כגון צורישדי[36] ועמנואל[37] ואליה[38] וכיוצא בהם, שאף על פי שהם נקראים בשם הקב"ה, שמות בני אדם הם ולא נתקדשו. והכי מוכח בפרק ערבי פסחים[39], דתניא התם ידידיה נחלק לשנים, לפיכך ידיד הוא חול ויה קודש, ומשמע מהכא דאם אינו נחלק לשנים הוי כולו חול, דליכא למימר דהוי כולו קודש, לפי שכל המחובר לשם וקודם לו אינו קדוש לפי שלא קידשו השם כדאיתא בפרק שבועות העדות[40]. וכן עמיאל[41] עמישדי[42] צוריאל[43] צורישדי[44] גמליאל בן פדהצור[45] פדהאל[46] אמרו בירושלמי[47] שאינן נחלקין.

וכל שכן אהיה אשר בפסוק כי אהיה עמך[48], שאפילו בהשאלה אינו שם בשמות[48]* בני אדם, ולשון הויה הוא, ולא נתקדש כלל.

אלא שצריך עיון בזה ממה[49] שאמרו במסכת סוטה[50] שמשון על שם הקב"ה נקרא, ואקשי אי הכי יהיה אסור למוחקו. ולא קשה מידי, שלא אמרו זה על שמשון אלא על שמש ומגן ה' צבאות[51], ולפום האי דסלקא דעתיה דשם הקב"ה שמש הוא, ותירצו דכינוי הוא, שמאיר כשמש[52]. אבל מכל מקום אפילו שלמה דשיר השירים שהם קודש, כתבו המפרשים ז"ל[53] שמותר למוחקו, ולא הוי קודש אלא לענין שבועה, שהמשביע את חבירו בשלמה האמור בשיר השירים הוי כמשביע במי שהוא רחום וחלה עליו שבועה, אבל לענין מחיקה לא. וכן כתב הרמב"ם ז"ל[54].

ובשמות שיש מחלוקת בהם בין החכמים או המפרשים ז"ל אם הם קודש או חול, מסתמא יש לחוש למוחקן, שמא הכותב נתכווין לקדשם, אבל אי ידעינן ביה בספרא דכתבינהו שלא נתכווין לקדשם משום דסבירא ליה דחול הן, ודאי שרי למוחקן, כהללויה דכתיב בתלים דכתב ר' מאיר[55].

ולפי דעתי כקול שדי אסור למוחקו, וכן כל אותן שכתבת שהם לשון חוזק, לפי שיש מדרשות דורשין אותם לשון קודש[56], ומסתמא ספרא דכתבינהו קדשינהו. וכן המעט ממך תנחומות אל[57], תרדפוני כמו אל[58], אף על פי שיש מפרשים אותם חול, שהוא כמו אלה, נראה לי שאין למוחקן, שמא לשון קודש הם והכותב נתכווין לקדשם.

ואני מסופק מכמה פנים[59] בפסוק אוי מי יחיה משומו אל[60] אם הוא קודש או חול, ולפי[61] שאונקלוס הרכיב בו קודש וחול, שתירגמו אלהא אלין. אלא שנראה שהוא חול, לפי שכינוי מילת משומו היא חוזרת אל השם יתברך, ואל היא כמו אלה. וצריך עיון בזה, כי נראה כי אל שהוא חול אינו בלא ה"א, כמו הארצות האל[62], אלא בראש הפסוק[63].

אבל על כס יה[64] נראה שמותר למוחקו, דבפרק ערבי פסחים[65] אמרינן אמר רב חסדא אמר ר' יוחנן הללויה כסיה[66] ידידיה תיבה[67] אחת היא, ורב אמר כסיה ומרחביה[68] בלבד. וראיתי בספרים שמנקדים הסמ"ך של כסיה בשב"א, שהוא נראה שסומכין על רב ור' יוחנן בהאי[69]. אבל ראיתי ספר תורה אחד בכאן שכתוב בו כס יה בשתי שיטות, ונראה שנתכווין הסופר לקדשו. ואף על גב דרב ור' יוחנן לא סבירא להו הכי, ולדידהו ספר זה פסול הוא, לא מלאני ליבי לפוסלו, משום דהתם פליג רבא[70] על ר' יוחנן ורב בכס יה, ושמא הלכה כמותו משום דבתרא הוא. וניקוד הסמ"ך בשבא אינה ראיה כל כך, שכן מצינו מימינו אש דת[71] השי"ן נקודה בשבא ואחרים כמוהו, ובודאי שהם שתי תיבות[72].

27 כצ"ל, ובקיצור התשב"ץ 'מותר'. בדפוסים: דשרי. 28 כ"ה בקיצור התשב"ץ. בדפוסים: משום. 29 בראשית יט, יח. 30 שם פס' יט. 31 התיבה נוספה ע"פ קיצור התשב"ץ ונשמטה בדפוסים. 32 ירמיהו טז, כ. 33 הושע יג, ד. 34 שמ"ב ז, כב. דהי"א יז, כ. 35 נראית כונתו למה שכתב לעיל ששמות מלאכי האל מותר למוחקן, וכ"ש שמות בני אדם. 36 במדבר א, ו. בדפוסים נדפס בשתי מילים, אך מדברי רבנו להלן ברור שצ"ל במילה אחת. 37 ישעיהו ז, יד. בדפוסים בשתי מילים, אך בקיצור התשב"ץ במילה אחת וכצ"ל וכנ"ל בהע' הקודמת. ובמנחת שי שם הביא מחלוקת אם שם זה נמחק. 38 מל"ב א, ג. 39 פסחים קיז, א. 40 שבועות לה, ב. 41 במדבר יג, יב. בקיצור התשב"ץ: עשאל. 42 במדבר א, יב. 43 במדבר ג, לה. 44 במדבר א, ו. 45 במדבר א, י. 46 במדבר לד, כח. 47 מגילה פ"א סוף ה"ט. 48 שמות ג, יב. 48* אולי צ"ל 'כשמות'. 49 כ"ה בקיצור התשב"ץ וכצ"ל. בדפוסים: מה. 50 י, א. 51 תהילים פד, יב. 52 כ"ה בקיצור התשב"ץ. בדפוסים: שהוא שמש. 53 ר"ן שבועות טז, ב בדפי הרי"ף ד"ה וגרסינן תו. 54 עיין בהלכות יסודי התורה פרק ו הלכה ט. 55 כדלעיל (וראה לעיל סי' קמב והע' 67). 56 עיין לעיל בהערות שעל השאלה. 57 איוב טו, יא, ועיין רלב"ג שם. 58 שם יט, כב. 59 אולי צ"ל 'שנים'. 60 במדבר כד, כג. 61 נדצ"ל לפי. 62 בראשית כו, ג. 63 בקיצור התשב"ץ נוסף כאן: אל נולדו להרפה; וצ"ע שאין פסוק כזה, והדומה לו הוא בשמ"ב כא, כב 'את ארבעת אלה יולדו להרפה'. 64 שמות יז, טז. 65 פסחים קיז, א. 66 כצ"ל. בדפוסים בשתי מילים. 67 המילה נוספה ע"פ קיצור התשב"ץ ונשמטה בדפוסים. 68 כצ"ל. בדפוסים שתיהן כשתי מילים. 69 שהוא תיבה אחת. 70 לפנינו רבה, ועיי"ש במסורת הש"ס. 71 דברים לג, ב. 72 בספרים שלנו כתיב בתיבה

ומצאתי סמך במסורה, שכתב שישה פסוקים שיש בכל אחד מהם חמש תיבות זו אחר זו כל אחת משתי אותיות, והם אלו, נח את שם את חם[73], כי גם זה לך בן[74], כי יד על כס יה[75], על כן לא בא אל[76], גם לי גם לך לא[77], זה כי אם רע לב[78], ולפי זה נחלק כס יה[79] לשנים. ומצאתי מסורה שכתוב בה שאינן אלא חמישה, אם כן הוא מוציא כי יד על כס יה. וגם מצאתי מסורה דכתיב בה[80] כס יה פלוגתא אם[81] היא מלה אחת. וכן מוכיח המדרש שכתב רש"י ז"ל[82] שאין הכיסא שלם ואין השם שלם[83].

ולצאת ידי כל הספיקות ציויתי לתקן הספר תורה שכתוב בו כס יה בשתי שיטות[84], לגרוד כס ולהרחיב למ"ד על, ולכתוב כס בין השיטין על יה, וכשר הדבר[85].

שאלה קעח

עוד שאלת, להודיעך זה שאמרו רבותינו ז"ל שאין נושאין נשים מן הפסח ועד העצרת, לפי שמתו באותו פרק עשרים וארבעה אלף תלמידים שהיו לו לרבי עקיבא על שלא נהגו כבוד זה בזה, מהו הכבוד הזה אשר זלזלו קצתם בקצתם, והיכן כתבו זה רבותינו[1] ז"ל ובאיזה מסכתא.

תשובה איסור נישואין מן הפסח ועד העצרת לא הוזכר בתלמוד, אבל מנהגן של ישראל הוא. אבל עיקר המנהג הוא מפני מה שהוזכר במסכת יבמות בפרק הבא על יבמתו[2] מפני שמתו באותו פרק תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה, ולא נתפרש בגמרא מהו זה הזלזול שנהגו זה בזה. ומה צורך יש לפרש זה, אלא מפני ששנינו[3] יהא כבוד חבירך חביב עליך כשלך, ושנינו עוד[4] וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים, והם לא נהגו כן, נענשו[5] ומתו, לפי שהיו גורמין לתורה שתתחלל על ידן, שהבריות אומרים אוי לו למי שלמד תורה וכו' כדאיתא בפרק בתרא דיומא[6]. ובבראשית רבה בפסוק ויוסף אברהם[7] אמרו שהיתה עיניהם צרה זה בזה.

ודע, כי המנהג אינו לאסור אלא עד ל"ג לעומר[8], ויש לתמוה למה. אבל ר' זרחיה הלוי ז"ל[9] כתב שהוא מצא כתוב בספר ישן ספרדי[10] שמתו מהפסח ועד פרס העצרת, מאי פרס, פלגא, ובתוספתא[11] איזהו פרס אין פחות מחמישה[12] עשר יום, כדתנן[13] שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום, ופלגא דידהו חמישה עשר יום קודם עצרת, וזה ל"ג לעומר, לפי שמל"ג לעומר עד עצרת שישה עשר יום, ומקצת יום ל"ד לעומר ככולו ככל דיני אבילות כדאיתא בפרק ואלו מגלחין[14], נשארו חמישה עשר ימים שהם פרס עצרת, כלומר חצי שלושים יום ששואלין ודורשין בהם בהלכות עצרת.

ולפי זה נראה שכל היום של ל"ג לעומר הוא אסור ומקצת יום ל"ד, לפי שמקצת היום ככולו. ולפי דעת הרמב"ן ז"ל מקצת הלילה סגי, כמו שכתב בספר תורת האדם[15]. ויש להתיר ביום ל"ג לעומר אם חל בערב שבת לכבוד שבת, כמו שהתירו להסתפר ערב הרגל תוך שלושים לאבילות מפני כבוד הרגל, והוא הדין לכבוד שבת[16], וכן באבל שחל שמונה שלו להיות בשבת מותר לגלח ערב שבת[17] אף על פי שאם היה חול לא היה מותר לגלח עד שיעברו שבעה ימים קודם הרגל[18]. ומה שכתב[19] ל"ג בעומר ולא ל"ד, לפי שיום ל"ד אינו שלם. והשם ברחמיו יתננו מהשלימים, שמשנתן שלימה.

אחיך שמעון בה"ר צמח זלה"ה[20]

תם ונשלם חלק ראשון בשלמות[21].
ברוך אלהי ישראל היודע תעלומות.
יעלו שאלות ותשובות סך ה' חפ"ץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.
שירות ותשבחות אתן למלך אדיר.

אחת וקרי בשתי תיבות, והשוא אינו מנוקד. 73 כצ"ל, והוא בבראשית ה, לב. בקיצור התשב"ץ הגירסא 'את נח את שם את', והוא ט"ס כי הפסוק הוא 'ויולד נח את' וכו'. בדפוסים הגירסא 'את שם את חם את', וגם הוא ט"ס כי בפסוק 'ואת יפת' בוי"ו. 74 שם לה, יז. 75 שמות יז, טז. 76 שמ"א כ, כט. 77 מל"א ג, כו. 78 נחמיה ב, ב. 79 כ"ה בקיצור התשב"ץ. בדפוסים: הוא. 80 בדפוסים נוסף כאן 'על', ואינו בקיצור התשב"ץ. 81 התיבה נשמטה בדפוסים ונוספה ע"פ קיצור התשב"ץ. 82 שם ד"ה כי יד. 83 וראה מנחת שי שם. 84 מ'לתקן' נוסף ע"פ קיצור התשב"ץ. 85 תשובה זו הובאה בקיצור בב"י יו"ד סימן רעו בבדק הבית.

קעח. 1 נדכצ"ל. בדפוסים: רבינו. 2 סב, ב. 3 אבות פ"ב מ"ח. 4 שם פ"ד מי"ג. 5 כצ"ל וכ"ה בקיצור התשב"ץ. בדפוסים: ונענשו. 6 פו, א. 7 פרשה סא אות ג. 8 רבנו מדקדק לומר 'לעומר' בלמ"ד, עי' שו"ע או"ח סי' תפט בשע"ת אות ט. 9 הובא באבודרהם סדר ימי העומר. 10 עי' בשו"ת יוסף אומץ לחיד"א סי' סה שכוונתו לש"ס בנוסחא ספרדית. 11 התיבה נוספה ע"פ קיצור התשב"ץ ונשמטה בדפוסים; שקלים פ"ב ה"א. 12 כן הגיה הגרי"פ פרלא ('נעם' כד עמ' מג) וכ"ה בקיצור התשב"ץ. בדפוסים: משישה. 13 צ"ל כדתניא (ותוקן בדפוס השני בסוגריים); מגילה כט, ב. 14 מו"ק יט, ב. 15 כתבי הרמב"ן מהד' מוסה"ק כרך א עמ' רטו, ושם הביא דעת חכמי הצרפתים החולקים עליו. 16 ואע"פ שודאי שאני שבת מרגל, נראה שס"ל לרבנו שכיון שהוי אבילות ישנה ומנהגא בלבד יש להתיר גם לכבוד שבת. 17 מו"ק יט, ב. 18 ואע"פ ששם ההיתר הוא משום כבוד הרגל ולא משום כבוד שבת, נראה שרבינו ס"ל שסגי בסמך כלשהו להתיר באבילות ישנה שאינה אלא מנהג, וכנ"ל. וראה אריכות דברים בענין האבילות ביום ל"ג עצמו בשו"ת יביע אומר ח"ג או"ח סי' כו אות ד וח"ה או"ח סי' לח אות א, ובשו"ת יחוה דעת ח"ג סי' לא, ח"ד סי' לב וח"ה סי' מא. 19 הרז"ה הנ"ל. 20 תשובה זו הובאה בב"י או"ח סי' תצג, ובספר מגן אבות לרבינו פ"א מ"א על המאמר 'והעמידו תלמידים הרבה'. 21 ראה במבוא שרבנו ערך את תשובותיו בג' חלקים עוד בחייו. משפטי הסיום האלו כנראה שהם מידי המדפיס בדפו"ר, ולא מאת רבנו.

התשב"ץ <מכון ירושלים> עמוד מס 481 א דוראן, שמעון בן צמח הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

עולה וברחצים לומרים מדשות סקב"ה והמורה כו' . ואם דשם הוא מלוה ובודאי יפרעינו מעמיס . ככר מבואר בס"ע ס"ם רמ"ח דסתם סליכה בדרך למחורה וכדומה דבר מלוה מציב ע"ש . ואמלן ע"ז מהא"כ מה' מלעדי גבר כוגנו ודרכו יפפן . ועייך ע"ז ענין כע"כ

והסכם מעמיס כג"ל :

רמה וכ"ז נהג מנהג בתשבנו . וכג"ל בטעם מנהג שלנו מדתמרינן בברכות דל"ג דהגדול הגבור והגורע אי לאו דתמריכו משם ותכנה"ג ל"ה יכולין למימר ע"ש . ות"ב אין לנו רשות לומר אלא כמותן וכשם שאין להוסיף כך אין לפחות וע"כ כשמתחיל מהגבור נראה דמשנה מכפי דתמרו מרע"ה ותכנה"ג [אף אם יאמר בלחש כולן] ולכך כשמתחיל הש"ץ צריך להתחיל מהאל הגדול המעלומות כו' כנ"ל : המלך היושב . ובמחוברים שלנו יושב בלא ה' וע"ש במפרשים הטעם :

רמן לו בהכנ"ס מופר לשחול . בטעז"ן סי' קכ"ח הביא מהמיימוני המפקפק בבית הכנסת אין מומרים לו לפותה ובח"ר עם הגיר ע"ש . והכ"ל דגם ממהר"ם משמע דאין נראה דלומר לפותה למפקפק לא נרע משחילת שלום לכל אדם דשרי :

רמן כדאיתא עם יומא דף י"ע ובברכות ע"ו . בברכות עם ליתא . ובטור סי' ס"ח הביא מהרא"ם דאין למחק דהעם בקריאה לעולך ד"ח ומבטל הכוונה והכא הקריאה לעולך הכוונה . ובטעז"ן עם סוף סמי' כתב דלא יפה הרחק מזרח מערב לפון דרום אלא יהא נראה ס"ו כו' ע"ש . ולכאורה למ"ש הרא"ם פ"ג דסוכה ס"ם כ"ו בגולב במוליך ומביא לד' רוחות ומעלה ומוריד ו' קלות יש לו ע"ש . ומשמע דמחיל גם מזרח מערב לפון ודרום מדמשמע דבלא מעלה ומוריד היה מקום ולפי כהמכוער בס"ע סי' תרנ"ח ס"י מזרח דרום מערב לפון . גם בלא מעלה ומוריד אין מקום . ולפ"ז ב"נירוף ההעייה דרחק מעלה ומקום כמכוער בס"ע סי' ס"ח ס"ו . אין מקום לכאורה גם כשיקח מזרח מערב לפון דרום . אך לדינא אין לחוש מדברי העט"ז :

רמח יש לו לומר פסוק זה שמע ישראל כו' . ומ"ש ליטו יולא זה י"ח ק"ש כדמשמע לעיל סי' רי"ם ע"ש :

רמט לפון בעוה"ז לפון בעוה"ב . י"ל דמוה כתב הבחיי שהובא במג"א סי' ס"ח סק"י דהכופל לפון לפון זוכה לחיי עולמות . ובביאור הגר"א שם הביא מירושלמי דהוף מגילה דאפון לפון הוי כשמע שמע ואסור ובק"ע שם כתב משום דמחוי כשתי רשויות ע"ש . ולכאורה היה לפ"ל ע"פ מה שכתב הד"מ בסדר גיטין בשם מהר"י מינץ בטעם דמזהירין לבעל וסופר ועדים שלא יאמרו הן הן לו לאו לאו כ' פעמים דבאומר הן הן הוי כמו לאו לאו והובא בפ"ת סי' קנ"ד בשם ב"ק ס"ק ל"ח [ואולי י"ל דמה"ט אין מיעוט לחר מיעוט אלא לרבות וריבוי לחר ריבוי למעט] ע"ש . וה"ל כשיאמר לפון לפון יפשב כאילו אמר שתי פעמים . ונם למ"ש

רמה שבועות מתחיל האל בתעצומות עוך בשביל פתן תורה . לפי שהתורה נקראת עוז שנאמר ה' עוז לעמו יתן . ובסוכות ובשמיני עצרת ובשמחת תורה מתחיל הגדול בבבוד שמך . לפי שאמר הפסוק יספת לנוי נבבדת ונדרש בפסיקתא על סוכות ושמיני עצרת ושמחת תורה . ובפסח מתחיל הנבור לנצח לפי שהקב"ה נראה כנבור על הים . (רמה) וכל זה נהג מנהג באשכנז . ובראש השנה וביוה"כ המלך היושב על כסא לפי שהקב"ה יושב בדין :

רמו ושואל מהמ"ם ז"ל בשלום כל אדם קודם התפלה בבית הכנסת . ומה שהספר אומר אסור בשאילת שלום קודם תפלה . ויוצה לומר כשמשבים לפתחו . אבל אם מצאו בדרך (רמו) או בביה הכנסת מותר לשאול :

רמז ובשהוא אומר שמע ישראל ה' אחד אינו מנענע ראשו (רמז) כדאיתא שם (יומא דף יט וברכות סו) הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו :

רמח קבלה היא מרבינו יהודה חסיד ז"ל אדם היוצא מן ביתו שחרית קודם שיתפלל (רמח) יש לו לומר פסוק זה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד :

רמט בתנחומא פרשת צו אמר רבי יהודה בן גוריון כל העונה אמן בעולם הזה יזכה לענות אמן בעולם הבא שנאמר ברוך ה' אלהי ישראל ונו' עד את כל הארץ אמן ואמן . (רמט) אמן בעולם הזה ואמן בעולם הבא :

רנ אמר ר' צדוק חייבין צבור לשתוק ולשמוע כל הברכה מפי החזן ואחר כך עונה אמן . כי (רנ) העונה אמן ולא שמע הברכה הרי זו אמן יתומה ואמן תשופה :

רנא גדול העונה אמן יותר מן המברך . (רנא) כי המברך אינו מוכיר כ"א הוכרה אחת והעונה אמן מוכיר שתים דאמן בגימטריא יה"ו אדנ"י :

רנב והחזן צריך לומר יהא שמיה רבא עם הקהל אבל לא ברוך ה' המבורך לאחר שאומר ברכו . (רנב) ומביא ראיה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו :

ובבל

בפ"ח מהלבוש משום דב' פעמים אין לו לאו כשבועה כדאיתא בשבועות דל"ו והוי שבועה שאינה לריכה ע"ש . גם בשני פעמים אמן הוי כשבועה שא"ל ל"ח אף דברכותיו של הקב"ה יהוע למחמיניס כמו שהב שהות שהב כן יהוע להם שהות מברך השניס ולופפ מולים וכדומה . מ"מ כיון דיש לפיקורסים מלחיצים ל"ח כש"ס פי' למב"ם ספ"ה דשבועות] . אך הטיקר כמ"ש הר"ע משום דמיחזי כשתי רשויות . ובקושיית הגר"א מנחמיה ח' שמנו פ' פעמים אמן ע"ש . אף"ל דאשם משום ב' רשויות כמהלם גזירה זו אחר שנתפשט דעה כשאתה זו [וכעין דפ"ם דברכות משקלקלו הלדוקים ואמרו לין עולם אלא אחד אתקיפו אין הטולם עד הטולם] ובימי מזרא לכאי לא משום לזה ובפיר אמרו אמן אמן . ול"ם בזה מ"ם הפ"ז בא"ח ס"ם מקפ"ח ויו"ד סי' ק"י דבשהיתר מפורש אין בח לחכמים לגזור ע"ש . דזה ל"ם בדבר שנתחדש טעם לגזור מה שלא היה משם זה מקודם כג"ל :

רנ העונה אמן ולא שמע הברכה ה"ז אמן יתומה ואמן מטופה . לפרש"י בברכות דמ"ז ע"ח יתומה שלא שמע הברכה ומטופה שקורין הל' בפתח . ל"ם על לא שמע הברכה יתומה ומטופה מרווייהו ביחד . ומשמע דמפרש התב"ן כהפרוך שהובא בב"י סי' קכ"ד דמטופה שאמר אמן קודם שהחלה הברכה ע"ש . וא"ב שייך מרווייהו על מהרון שמיעה יתומה על לא שמע כלל ומטופה על לא שמע סופה כג"ל :

רנא כי המברך אינו מזכיר כ"א הזכרה אחת כו' . וק"ל דהא בכל ברכות הנהנין והמלות יש שתי הזכרות ה' אלהינו . ולפי ס"ל כהרדב"ז ח"ב סי' ק"ב שהובא ביד מלחי סי' ס"ח שלא נקרא תזכרה אלא שם הויה . שגם מלבד שהשיב עליו הי"מ מכמ"ד דמוכח דגם שם אלהים מיקרי תזכרה והובא בברכ"י ביו"ד סי' רע"ו ע"ש . מלבד זה להרדב"ז משמע דגם שם ת"ד לא נקרא תזכרה . והרי הכא מציב ת"ד לתזכרה בגימטריה דאמן . ואף כשאתמר דשם ת"ד קדוש יותר משם אלהים . מ"מ אין סברת דשם ת"ד שבאמן שהינו אלא כרמו וגמטריה יאמנב יותר משם אלהינו שיולא מפיו מפורש ול"ע . ובמ"ם גדול העונה כו' . הרמב"ם פ"ח מברכות ה' י"ח כתב דהעונה כמברך וכמ"ש הכ"מ דה"מ בספ"ח דברכות דאמר רב ור"ם חתוף ובריך ועני' במג"א ס"ם ר"ח ובמ"ב שהביאו המג"א ותכמ"ל . ולכאורה היה אפ"ל להמבואר בברכות דה"ע דעונה אמן לא יגביה קולו יותר ממברך מדכתיב גדלו לה' אתי וגרוממה שמו יחדו ע"ש . ונימא דכמו דמשום מברך ועונה אמן בקול , כן רשאי להשוותן בשלה . אך אין לנו להרוש מה דלא מלינו בש"ם :

רנב ומביא ראיה כו' . והייגו דהכו גודל משמע רק אחס כ"כ ממהר"ם בסי' כ"ז והביא גם להשוגריס דלריך לחזור ברוך

להדיא דבג"ת אין ב"ע בעקיפין אלא דנין אותם בדיניהם ממש וא"כ מוכח דבג"ת אינו כבנכרים, ואפ"ל דלפ"מ דמסיק אח"כ כאן בגזילו כאן בהפה"ל א"כ אין הכרח לזה לומר דהא דדנין אותו בדינינו הוא רק בנכרי ולא בג"ת, קמ"ל דמ"מ בזה לא זלקו אביי ורבא ואף לפי המסקנ' הדין כן.

ובמש"כ אין כופלין להם שלום דבג"ת מותר, א"ש ק' הע"ז ביו"ד סקמ"ח מ"ש בברכות י"ז, א', שאמרו עליו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי בשוק דמאי רבותי' אדרבא לנכרי צריך דוקא להקדים דאסור לכפיל להם שלום, ולדברי רז"ל א"ש די"ל לפ"ד התוס' בשם ר"ת בגיטין ל"ו, ב', דגם בזמן בית שני היו נוהגין יובלות, א"כ משכ"ל שפיר גם בימי ב"ש גר תושב וזהו הרבותא לג"ת שהקדימו הוא ולא המתין שיקדימנו אף שמותר. ובעודי בזה נ"ל מזה ראיה למש"כ הרמב"ם ז"ל בחיבורו פ"ה מת"ת דהשואל בשלום רבו או"ל ש"ע רבי וכששאלו והוא משיבו או"ל ש"ע רו"מ, וע' ביאורי הגראז"ל ביו"ד סר"מ וכבר נפלאתי עליו מברכות ג', א', ומפ' חלק צ"ח, א', שהביא ז"ל בעצמו, וכעת נ"ל דענין זה הוא כפילת שלום, שלפה"נ לי מדברי הגמ' גיטין ס"ב, א', ענין כפילת שלום הוא או שאומרים שלום שלום או שמשיב לו בל' כפול אבל השואלאינו שואל בל' כפול רק שלום לבד וזש"ש ר"ח מקדים להו שלמא שהקדים לשאול להם בכדי שלא יצטרך לכפול בתשובתו ע"ש ברש"י ותוס', ור"כ א"ל שלמא למר היינו רק פ"א ולא ב"פ וי"ל אף בתשובתו אמר כן, וא"כ י"ל קו' הע"ז בפשיטות כמיבן. וע"ש דאר"י א"ר מנין שכופלין שלום לת"ח ומנין שכופלין שלום למלך מדכ' ורוח לבשה א"ע כו' והיינו דהשואל בשלום המלך כופל בשאלתו ג"כ כמו שכופלים בתשובת אחר השואל בשלום והראי' מעמשי ראש השלישים שהוא התחיל לדרוש בשלום דהמע"ה וכפל בשלום, ומזה לומד ר"י א"ר דגם בת"ח הדין כן ממש"כ שלום שלום במלך וכ' בי מלכים ימלוכו, ולפ"ז מ"ש במשנה אין כופלין שלום לעכו"ם מ' דלכ"ע כופלין צריך לפרש פי' אחר בזה שלת"ח בע"כ הוא בא"א ממה שכופלין לכ"א, ותליא בפ' דר"ח ור"כ בפי' דברי המשנה מ"ש אין כופלין, ובזה י"ל מה שהקשתי משנים רבות בס"ד מ"ט ל"כ הרמב"ם דין זה דכופלים שלום לת"ח ואכמ"ל.

ואם וכלל עמה כבוד הרב. [illegible]:
(שו"ת רדב"ז ללשונות הרמב"ם סי' לח)

והוא שיהיה השם פליא שכל השומע ידע שהוא פלוני. ויש לדקדק בזה מה נקרא שם פלאי שממ"ש הרב שכל השומע ידע שהוא פלוני משמע שלא יש שום אחר בעיר שנקרא בשם זה דאל"כ דילמא האחר הוא ולא רבו ולפ"ז כי אמרינן היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים ישנה את שמם מיירי בשם שאינו פלאי ובפניו אבל מלשון הרב שכתב בהלכות ממרים (פ"ו ה"ג) בשם שהוא פלאי שאין הכל דשין בו משמע שאף שמקצת דשין בו פלא מיקרי כיון שאין הכל דשין בו וזה תימה דא"כ איך כתב בכאן שכל השומע ידע שהוא פלוני וכ"ת משום דאף דאיכא אחרים כשמיה דרביה מסתמא משמיה דרביה קאמר א"כ אף בשם שהכל דשין בו נימא מסתמא על רביה קאמר וצ"ע:
(פרי חדש)

שם. עי' בדרישה יו"ד סי' רמ"א: (קובץ)

ולא יזכור שמו בפניו ואפילו לקרות לאחרים ששמם כשם רבו כדרך שעושה בשם אביו. ובה' ממרים פ"ו ה"ג כתב יראה לי וכו' קורא בהן לאחרים שלא בפניו. והאריכו בזה הכ"מ והלח"מ, גם הט"ז יו"ד סי' רמ"ב. [וזכורני כי בימי חורפי ראיתי שנתועדו חכמים מגדולי הרבנים בק"ק ווילנא ביניהם היה הגאון מ' אבלי ז"ל שהיה מלפנים אב"ד בק"ק פאסוויל ורעיו הגאונים קראוהו בשם הנכבד הרב מפאסוויל, לו היה ביניהם רב אחר מאותה העיר וקרא בנו או תלמידו להרב באותו השם הזה הפלאי יהיה גריעות לכבוד האב או הרב מהתלמיד בכבוד אביו או רבו. וזהו שכתב רבינו שם פלאי וזהו אסור, אבל בשמות שקוראים העם כגון אברהם יצחק וכו' אין אסור אפילו בפני האב או הרב. ופירוש ישנה את שמם היינו שם של אחרים כפי שכתב הלח"מ בפירוש הראשון]. ולולא דמסתפינא אמינא דתיבת שלא הוא מיותר. ושוב אין שום קושיא וכן מורה פשט הלשון. וכן פכ"ח מהלכות כלים ה"ה בסופו "ובשרץ נטמא אחד לא נטמא חבירו" תיבת לא טעות הדפוס, וצ"ל נטמא חבירו כדאיתא בתוספתא דכלים פ"ד. וכן כתב המל"מ שם שהוא טעות הדפוס [עי' ילקוט שנו"ס שם]: (עזוז חיל)

ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי. נ"ב מצינו בפרק חלק (צח.) דריב"ל אמר ליה למשיח שלום עליך רבי ומורי, ושמא משיח עדיף טפי מרבו:
(מים חיים)

ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומרי. ברכות (ג.) תניא אר"י וכו' לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ע"ש: (ציוני מהר"נ)

שם. הלח"מ נדחק למצוא ד"ז. והט"ז ביו"ד סי' רמ"ב סק"ה ג"כ נדחק (וט"ס שם וצ"ל כמ"ש סי' קמח ס"י) והגר"א ז"ל [הו' עה"ג] כתב שם כמ"ש בחלק בריב"ל. וכוונתו נראה (צח.) ע"ש. ותמוה דהא משם יהא מוכח דאף בתחילה צ"ל רבי ומורי דהא ריב"ל שאל למשיח מקודם. ול"נ דמקורו הוא מריש ברכות (ג.) גבי מעשה דר"י ואליהו אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי. שוב ראיתי דכבר העיר למקור הזה בהגהת הגרע"א בגליון היו"ד שם [הו' עה"ג]: (רש"ש)

שם. רבינו הגר"א ז"ל ביו"ד (סי' רמב ס"ק לז) כתב כמש"כ בחלק וכוונתו לשם (צח.) בעובדא דריב"ל ומשיח, אלא שצ"ע דשם ריב"ל השואל א"ל למשיח בשאלתו רבי ומורי, וה"ל לציין מברכות (ג.) באליהו ור' יוסי. ואולי ט"ס בדברי הגר"א ז"ל. כאאמו"ר ז"ל [עתה נדפס יו"ד חדשים בווילנא והגיה המגיה צ"ע בדברי הגר"א שם]. וע' (תענית כא:) וי"ל: (בני בנימין)

שם. נ"ב כדאיתא (ברכות ג.) ובמסכת דרך ארץ פ"ד [וע' בהגהותיו על ב"ק (עג:) ובחי' רע"א על יו"ד סי' רמ"ב סט"ז]: (בן אריה)

רבי ומרי. נ"ב גי' הת"ח או מורי בסיפא: (יד דוד)

בהגמ"י [ז], עיין כו'. משם נראה שצריך שלשה תנאים שהם לאחרים ושלא בפניו ופליא פי' מלשון פליאה דעת ממני וכו' (תהלים קלט ו) ובכאן עם שנפרש שהוא חוזר לשלא בפניו שלמטה שהוא דוחק אכתי קשיא ומן הסברא היה לי לומר דכהכא דיינינן לפי שכתב הטורים (סי' רמ) ותימ' הוא שיחמיר כל כך אלא כיון שכתב לשם נ"ל וכו', נראה שדקדק בדבריו ואפילו מה שהיה מתיר היה נראה לו חידוש. ד"ע: (רד"ע)

בכס"מ, ומקרא מסייעו כו'. עי' ש"ך יו"ד סי' רמב סקכ"ד. וכבוד אאמו"ר הגז"ל הביא ראיה שגם בפניו מותר כן מהא דברכות (ד.) מפיבושת רבי יפה דנתי כו'. וע"ש (נה.) שאל בצלאל למרע"ה משה רבינו. ועי' בס' פרשת דרכים לבעל המל"מ ובחי' רע"א ליו"ד שם. ובדרוש וחדוש לשבת (קטו.) הקשה מר' יוסי שאמר אבא חלפתא. וע"ש באריכות דברי יד"נ הגאון דשאוויל נ"י בס' זכ"י שם ובביאורי מרן הגר"א ז"ל ביו"ד שם: (בני בנימין)

[illegible]
וחששו חששא רחוקה דלמא גייז לדיבורו ומשום הנ
לאסור לקרותם בשם אפילו באומר מארי ואין ראיה מד
וע' פ"א מהלכות ק"ש ה"ד:

שם (ד"ה ומ"ש והוא), הכ"מ הבין דכל בבא זו כ
הוקשה לו מהכא להלכות ממרים חדא דהתם כשאין ז
לטיבותא דלא שרינן אלא לאחרים ושלא בפניו והכא מ
לפניהם וכ"ש לאחרים ע"כ:

שם, והכא משמע דאפילו להם שרי בפניהם. לי
דאסור לקרות לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו והוא
תידוק דכשאין השם פלאי שרי אפילו בפניו אלא תי
פלאי שלא בפניו הוא דשרי הא בפניו אסיר. אלא דאכ
דדוקא לאחרים שרי שלא בפניו והכא משמע דאף לרנ

עוד הקשה דכשהשם פלאי משמע התם דאפילו של
והכא כתב ולא יזכיר שמו בפניו ואפילו לקרוא לאחרים
אבל שלא בפניו לאחרים שרי והניח כל זה בצ"ע. וז
מחוור כלל ואדקשיא ליה מהכא להתם תיקשי ליה מה
רישא אסיפא דברישא קאמר דבשם פלאי אף שלא בפ
ולא יזכיר שמו בפניו משמע דדוקא בפניו אסור הא של
דברישא דוקא מיירי בשם פלאי ובסיפא דקתני ולא יזכי
שאינו פלאי ומ"ה בפניו הוא דאסיר אבל שלא בפניו ש
לאחרים אסיר ואף בשם שאינו פלאי בפניו דוקא, ומ
שמם של אביו ורבו אפילו לאחר מותם ע"כ ארישא
וקמ"ל דאפילו לאחר מותם אסיר, אבל א"א לפרשו ב
אפילו בחייו שרי שלא בפניו כ"ש לאחר מיתה אלא
אלא דאף דהתם משמע דדוקא לאחרים שרי שלא נ
לרבו שרי שלא בפניו, ונ"ל דלא קשיא מידי דמ"ש ד
דקורא לאחרים שלא בפניו לאו למימרא דלרבו אסיר א
ליכא שריותא אלא שלא בפניו אבל בפניו אסור וסמך
וזה נכון.

כתב הערוך בערך אביי דאביי נחמני שמו ומשום
אבוהי דרבה לא הוה קרי ליה כל שעתא בשם אביו
ומכאן סמך לסברת הרב דאף לאחרים ששמם כשב
ורש"י בפרק השולח (לד:) כתב להפך דאדרבה רבה ק
ואולי פליג בדינא אהרמב"ם וכ"כ בספר באר שבע ב

שם, כבר כתבו מפרשי דבריו [של רבינו] שמר"ן
רבינו שמה שכתב סיפא ולא יזכור שמו בפניו ואפילו
בשם שאינו פלאי ולכך דוקא בפניו הוא דאסור אבל ש
פלאי ודאי אסור אפילו שלא בפניו ועיין עוד מ"ש בז

שם. ע' בס' קול בן לוי דף י':

ה"ו. וכן לא יחלוץ. שימושא רבא. והטעם שנראה
כו', וסוף הלשון מאי תקנתיה ליכרוך הרב והדר כרכ
כנותן רשות, והביאו הרא"ש בהלכות (ת"ת) [תפילין]
הרב דין הלוייה שחייב התלמיד לרב יותר מלשאר
פ"ט (מו:) לחבירו ד' אמות פי' לכל אדם רב לתל
פירוש בית החיצון שהוא בתוך ע' אמה ושיריים לנ
תחום שבת תלמיד לרב עד פרסה וברבו מובהק ש
הביא כלל מכל זה וכן טורים וכן הרי"ף. ויאמר
בהרי"ף סוף פרק ואלו מגלחין:

שם. רבינו כתב סתם אפילו אם רבו חולץ ג"כ
ראשו בפני רבו. וכתב הברכי יוסף א"ח (סי' לט) דזה
סדר ומנהג צניפות ראשם היה צריך לגלות ראשו ב
בנקל יכול לחלוץ בלי שום גילוי ע"כ, וע"ש בב"י טע
שם צע"ק, ונ"מ בין הטעמים:

ולא יסב אלא יושב כיושב לפני המלך. נראה מק
לפני רבו א"צ הסיבה, וכפ"ז ממצה ה"ח. וכ"ש בישי

ולא יתפלל לפני רבו שנראה כמחזיר אחוריו
כמשתחוה לו, בצד רבו שנראה שוה לו, ודוקא תו
לארבע אמות הכל מותר. טורים (יו"ד סי' רמב).

ספר קובץ - ברמב"ם פרנקל

אמירת שלום

ט. מעלת אמירת שלום והדרישה בשלום רענו היא נשגבה ועצומה, והעושה כן הרי שמקיים מצות עשה דבר תורה שנאמר ואהבת לרעך כמוך. אולם על אף שמעלה גדולה היא מכל מקום אין חיוב לשאול בשלום אדם, אלא אם כן אותו אדם זקוק לדרישת שלומו, כגון שהוא שרוי בצרה וזקוק להתעניינות בשלומו.

במה דברים אמורים בשאילת שלום דהיינו להקדים שלום לרענו, אולם להשיב שלום הוא חיוב גמור.

ואיסור שאילת שלום אשה ופרטיהם מבוארים בשלחן ערוך (אה"ע סימן כא) **קחנו משם ואין כאן מקומו.**

אמירת שלום

ט. א. ברכות (דף ו ע"ב) ואמר רבי חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר (תהלים לד,טו) בקש שלום ורדפהו. ואם נתן לו ולא החזיר, נקרא גזלן, שנאמר (ישעיה ג,יד) ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם. עכ"ל הגמרא. והכי הוא בילקוט שמעוני (ישעיה רמז שצו, ורמז תשכא). ובראב"ן (ברכות סי' קלב) ובשבלי הלקט (ברכות ס"ס קסו) וע"ע באנציקלופדיה תלמודית (ערך דרך ארץ כרך ו דף תרעז). ונלע"ד דהרישא שיקדים שלום הוי חסידות, ועל כן גם הרשמט דין זה משאר ראשונים ולא הובאו להלכה, והני ראשונים שהביאום, נלע"ד דגם הם כיונו לדבר חסידות ולא לדין, וכמו שמורה הלשון קצת, ובעיקר שכן יבואר להלן (אות ג) מכמה דוכתי שהקדמת שלום הוא דבר חסידות ואינו דין. איברא דחזי הוית בראבי"ה (ח"א ברכות סימן טו) דכתב ז"ל, והרגיל ליתן שלום לחבירו ואינו נותן, עובר משום בקש שלום ורדפהו. וכל שיודע בחבירו שרגיל ליתן לו, צריך להקדים לו שלום. עכ"ל. והרי שעובר על בקש שלום ורדפהו, ולשון עובר מורה דאיסורא קא עביד. אך לשונו לכאורה אינה עולה בקנה אחד עם הגמרא שלפנינו. וראיתי בהערות הראבי"ה (דבלצקי חנדפ"מ דכתב באות סד) שנוסחת הראבי"ה היא כנוסחת ספר אגרות התלמוד ולפנינו בגמרא נוסח אחר. ולשונו ברישא צריכה עיון מה פירושה. ומ"מ הסיפא של דבריו אדרבא עולה בקנה אחד עם הסיפא של הגמרא דידן, דכתב "צריך", לאמור שלהקדים שלום הוא דבר הצריך ואינו חיוב. ונלע"ד שכוונתו והרגיל ליתן שלום לחבירו ואינו נותן, היינו שמי שיודע שחבירו רגיל לתת לו שלום, ואינו נותן לו בתזרה, עובר איסור. וזה עולה גם עם גמרתנו, רק שינה את מקור הלימוד. ושמא גירסתו הייתה כן, וכנ"ל, והכל דבר אחד, ואין מח', ונכנס גם בלשון.

וכלפי מה שאמרו שעבר על איסור בכך שלא השיב שלום. נראה שעבר על ואהבת

לרעך כמוך, כי אדם ששואל בשלומו ואינו משיב, הרי שזו פגיעה רבה בכבודו. [וקראוהו גזלן כדי לחזק את האיסור, ולהבהיל את הארי"ש לחומרת איסור זה. ע' שו"ע המדות (שער הכעס עמ' קעט) שכן מצינו בחז"ל.] ולענין להקרים שלום אין חיוב הלכתי כי אם חסידות, והיינו טעמא משום שאין אדם נקרא זקוק לכך. אא"כ הוא כן אדם הזקוק לכך שישאלו בשלומו. כגון שהוא נמצא בעת צרה או עיצבון וכדומה, שאז נחשב הוא זקוק לכך-שידרשו בשלומו, וכאשר מבואר לעיל (סימן ג סעיף ח). ותנא דמסייע לדידן הוא המ"א (סי' סו ס"ק א) דכתב בדין שאילת שלום בקריאת שמע וז"ל, כתב בגליון הרי"ף (חידושי אנשי שם במרדכי ברכות פ"ב אות ד) בשם נימוקי מהר"ר איזיק שטיין, דוקא בפנים חדשות שואל ומשיב, **שאם לא ישאל יבא לידי שנאה.** ובבית הכנסת שאין אנו שואלין בשלום, חלילה לשאול או להשיב אפי' מדברי תורה, לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרה. עכ"ל. והעתיקו הבאר היטב (ס"ק א) וכ"כ הכנה"ג (בהגה"ט סימן סו) בשם הגהות מרדכי, שכל מה שאמרו שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד וכו', היינו דוקא לגבי פנים חדשות שאם לא ישאל בשלומם יבא לידי שנאה. ע"כ. וחזינן דדוקא בכה"ג שאם לא ישאל יבואו לידי שנאה אז יש חיוב שאילת שלום ולכן אף שואל בין הפרקים, הא בעלמא אדם שאינו שואל בשלום רעהו, אין בכך דבר איסור.

איברא דבספר פנ"י (קידושין דף ע ע"א ד"ה אמר ליח) כתב וז"ל, **וחיובא נמי איכא לשאול בשלום כל אדם,** ואפילו לעכו"ם, מפני דרכי שלום. עכ"ל. והביאו בשו"ת מהר"ם שיק (אה"ע סי' נג ד"ה ונראה) ובשו"ת בצל החכמה (חלק ח סימן מח אות יג) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן קכו ד"ה יש לומר) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד ר"ס קסח) ובפרט זה דחיובא הוא, לא חלק עליו שום חד מכל הני. והרי כתב להדיא דחיוב לשאול בשלום כל אדם. ונלע"ד לדחוק דאגב שיטפיה כתב כן, היות ואין זהו הדיון שם, כי דבריו אמורים לגבי שיגור שלום לאשה ע"י בעלה, ורצה לומר שחפץ לשאול בשלומה לפי מעלתה של מצות שאילת שלום, אך לא כיון שהיא חיוב ממש. וכן בספר לרעך כמוך (חלק ואהבת לרעך עמ' 129) נקיט להלכה את הגמרא ברכות (דף ו ע"ב) הנ"ל, שמי שאינו מחזיר שלום נקרא גזלן.

מעלת אמירת שלום

ב. ואין בדברינו שהקדמת שאילת שלום אינה חיוב, כדי לגרוע ממעלת שאילת שלום, וכאשר יבואר ברצות ה' להלן, אלא שיש לחלק בין דבר חסידות לבין דין, ואנן בחיוב הלכתי עסקינן. דהנה נפסק בש"ע (או"ח סימן סו ס"א) שבין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו. ע"כ. ועוד הכי הוא בש"ע (או"ח סימן תפח ס"א) ועוד (בסימן תרמד ס"א) וז"ל, באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, בין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ע"כ. והרי עד כדי כך גודל מעלת שאילת השלום, שבין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. ועוד שנינו במעלת אמירת השלום במתני' דברכות (דף נד ע"א) והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר (רות ב) והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' ואומר (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל. וכן מסקנת הגמרא (דף סג ע"א) ולית מאן דפליג. והרמב"ם בפירוש המשנה (תום ברכות פרק ט) ביאר וז"ל, וכיון שהזכיר בכלל התקנות שהתקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם

ה', לפי שמלת שלום עשאוה משמותיו של הקב"ה (שבת י ע"ב) לפיכך בא להביא ראיה שזה מותר מבועז, שאמר ה' עמכם והשיבוהו הם יברך ה'. עכ"ל. [ובש"ע (או"ח סי' פד) אסור לומר שלום בבית המרחץ. עכ"ל. והרי דנקיט דשלום הוי שמו של השם יתעלה] וע' באורך בשו"ת יהודה יעלה (ח"א או"ח סימן ט) בענין התקנה לברך שלום בשם ה', ובהשמטת הרמב"ם דין זה, ועוד בשו"ת בית אפרים (או"ע סימן פו) ובשו"ת שיח יצחק (סימן לט).

ג. ועוד שנינו באבות (פ"ד מט"ז) הוי מקדים בשלום כל אדם. וברע"ב כתב ד"כל" היינו לרבות אפילו לגוי. ובברכות (יז ע"א) מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם מרבה שלום עם כל אדם אפילו לעכו"ם בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה. אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדימו שלום מעולם אפי' עכו"ם בשוק. והכי הוא במסכת דרך ארץ (הלכה יא) אמר ר' יהושע גדול הוא השלום ששמו של הקדוש ברוך הוא נקרא שלום, שנאמר ויקרא לו ה' שלום, אמר ר' חייא בר אבא מכאן שאסור לשאול בשלום חברו במקום מטונף, מה טעם דכתיב ויבן שם גדעון מזבח לה' ויקרא לו ה' שלום, ומה מזבח שאינו לא אוכל ולא שותה ולא מריח, ולא נבנה אלא לכפרתן של ישראל נקרא שלום, מי שהוא אוהב שלום ורודף שלום **ומקדים שלום** ומשיב שלום ומטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, על אחת כמה וכמה. ע"כ. ועוד שם (הלכה יח) רבן שמעון בן גמליאל אומר, גדול הוא השלום, שהרי אהרן הכהן לא נשתבח אלא בשביל השלום, שהיה אוהב שלום ורודף שלום **ומקדים שלום** ומשיב שלום וכו'. ע"כ.

והרמב"ם (דעות פ"ה ה"ז) כתב בדיני ת"ח וז"ל, ומקדים שלום לכל האדם, כדי שתהא רוחן נוחה הימנו. עכ"ל. ובכס"מ במקום הראה מקורו ממתני' דאבות הנ"ל. וע"ע יש"ש (יבמות פ"ו סימן מו) ובערוך השלחן (סימן ב סעיף ד) דהעתיקוהו להלכה. ורבינו יונה בשער הירא (אחר היציאת מבית הכנסת) כתב וז"ל, ויהיה מקדים בשלום כל אדם אפי' אינו יהודי, כדי שיהיה אהוב ונחמד לבריות. אך לא בשלום אשה. עכ"ל. ובספר חסידים (סימן יג) כתב, שיש לאדם לדבר שלום עם אחיו ועם קרוביו אפי' עם גוי בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה וחביב למטה, ומתקבל על הבריות. אמרו עליו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום בשוק מעולם ואפי' גוי. עכ"ל. וע"ע ברמב"ם (הלכות עכו"ם פי"י ח"ח) דכתב שואלים בשלומם ואפילו ביום חגם מפני דרכי שלום. [ואולם בארחות חיים (הלכות עבודה זרה סימן טו) מבואר דלילף בר' יוחנן שהיה מקדים שלום לא מפני שכן ראוי, אלא כדי להנצל מאיסור כפילת שלום לעכו"ם, דכתב וז"ל, ואסור לכפול להם שלום דאמרו ר' יוחנן לעולם לא הקדימו אדם שלום בעולם ואפילו גוי בשוק, פי' שאם הקדים היה צריך לכפול לו שלום, ואמרינן פ' הנזקין (דף ס"ב) אין כופלין שלום לגוי. ואמרינן נמי התם רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, רב נחמן בר' יצחק אמר להן שלמא למר. וכתב הרמנ"ע דוקא שלום שהוא שמו של הקב"ה אסור לכפול, אבל ברכה דליכא שם ליכא קפידא. ע"כ. והכי פסק נמי הטור (יו"ד סימן קמח) ואסור לכפול לו [לעכו"ם] שלום לעולם, לפיכך טוב להקדים לו שלום, כדי שלא יתחיל העכו"ם ויצטדק לכפול לו. והכי פסק מרן בשולחנו הטהור שם. ועיין בזה בש"ת באר שבע (סימן נט). ומ"מ גם לדידהו ברור שיש מעלת אמירת שלום בעצם מצד שאר דוכתי הנזכרים לעיל.] וע"ע בספר ערוך השולחן (אורח חיים סימן רטו סעיף א) שכתב, כששומע שעושין

טרמפ

י. ההיתר להמנע מלאסוף אל רכבו אנשים המבקשים זאת, הוא משום שיש בעצירה ובנסיעה הפסד שוה פרוטה של דלק. והנשען על היתר זה של-הפסד ממון בקביעות, הרי שיכונו עליו דברי השלחן ערוך (חו"מ סימן רסד סעיף א) **שיש לו לאדם ליכנס לפנים משורת הדין, ולא לדקדק ולומר שלי קודם, אם לא בהפסד מוכח. ואם תמיד מדקדק, פורק ממנו עול גמילות חסדים, וסוף שיצטרך לבריות. עד כאן לשונו.**

ועל כן כשאין הפסד ממון בלקיחת הטרמפיסט, וכן אם מוסיף אם יש הפסד ממון, אף שזקוק לפרטיות לצורך ניהול שיחת טלפון אישית, או שנמצא עימו בנסיעה ידידו וחפץ הוא בפרטיות, וכן אם זקוק לפרטיות לצורך ריכוז, כגון שנוסע הוא למסירת הרצאה, אין בכל אלו בכדי לפוטרו מלאסוף את הטרמפיסט אל ריכבו. אלא אם כן הצורך שלו לפרטיות הוא צורך גדול יותר מהצורך של הטרמפיסט לנסיעה, שאז חייך קודמים, ועל כן פטור מלאסוף את הטרמפיסט. ובחשבון זה של צורכו של הטרמפיסט, יש לשכלל גם את כך שאם לא אתה תיקחהו, הרי שאחר יקחהו. [אלא אם כן נמצא הוא במקום נידח, והרי שהכל צריך לבא ידי חשבון.] וכגון אם ההרצאה שיעביר לא תהיה סדורה אם

מי שבירך לאחד, נכון לענות אמן, ובזה מקיים מצות ואהבת לרעך כמוך. ולכן עונין אמן אחר הרחמן [מג"א סק"ג]. עכ"ל.

הקדמת שלום לאדם רשע

ואגב גרדא ע' בשו"ת יבי"א (ח"ו או"ח סימן טו אות ט בתוך שני חצאי לבנה) אי מותר להקדים שלום לאדם רשע ע"ש. ועוד התם לעיל באורך (אות ח) דן אי מותר להקדים שלום לאדם גלוי ראש, שהרי מכשילו שיענהו שלום שהוא שמו יתברך בגילוי ראש. ומסיק דשרי מכח ס"ס, שמא הלכה כדעות הראשונים שאין חיבה שלום נחשבת אזכרה. ואת"ל שכן, שמא הלכה כמאן דאמר דמותר מן הדין להזכיר השם בראש מגולה. ואע"ג דהוי ס"ס נגד מרן, כיון שלא דיבר מרן בבא שני הספיקות יחדיו שפיר הוי ס"ס. ע"ש.

גליון 101 | עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר | פרשת פנחס

מסביב לשולחן

מסביב לשולחן מסביב לשולחן נוסב | ת.ד. 41068 ירושלים טלפקס. 02-5375329 | מסביב לשולחן מסב

דבר העורך

להקדים בשלום כל אדם
זה חשוב, וזה נחמד, וזה
מאד מכובד, ובעלון
שלפנינו נלמד גם כמה
שזה מאד הלכתי. אך בכל
זאת, ולמרות שאינני
פוסק, ראיתי בין השיטין
של הכותבים הנכבדים
בעלוננו השבוע, כי יש
מקרים שבהם גם חז"ל
הקדושים היו מעדיפים
שלא נפתח בשלום,
ובוודאי שלא בשיחה
קולחת עם אי מי מאלו
הסובבים ברחובות. ישנם
הדוגלים בסיסמה: "מאד
נחמד להיות חשוב, אך
יותר חשוב להיות נחמד",
והם נורא נחמדים לכולם.
זה לא תמיד טוב ולא
תמיד מועיל, ולא תמיד
הלכתי ורוחני, ובוודאי
שלא תורם לרוחניות
שלהם. יש בינינו את
ה"מסבירים הלאומיים",
וה"משקיפים" היודעים
ומכוונים תדיר לדעתה של
תורה ורק מחכים שמישהו
יתן להם את רשות
הדיבור. יש גם את אלו
שמאד מזדהים עם ציבור
מסוים ופורצים כל
גבולות בחברות וידידות
עמם ללא התבוננות
מעטה על הנזק העצום
הנגרם. אנא אחי שימו אל
לבבכם ואל "תשתטו"
ולמי שלא מבין אומר לו
בלשון הסבתא שלי "זייט
נישט קיין אויבער חוכם".

יצחק לוין

זקירות הלכתיות

הרב אלחנן נחמן רם ראש הישיבה

אמירת שלום

הנה מבואר בגמ', מי שלא מצא שלום נאמר נזילת העני בכתיפיה, וילמדו, שיש שלום לעני לכוף כלפי זו הגזילה היחידה הקייבת כו, והמבונאני, המם הוי כעין גזילה מי שלא מצא שלום, או שמא לעון מוטלת אינו כמו מכל מין זה שייך לעניין גזילה מלא ענין מופרי בלבד, ונפק"מ גזה, למם כמיוב ממוני למו לנכוג מיכרון כמלם שמינו מציב, להמציבו כעל שלמיט למו כ"ב כעין שפול עלום מף שולמי מין זה גזל כדי לפופלו מן הדין, מ"מ כרצא המם יחמב, מכן שמא לי גזה מו"ל הנרמ"פ שייגבנ שלימ"ל דבעלום לכמו' מין הבלל בין מיש המוני למ"מ למם בקרים הם כי"ל פופקים על פיהם כל ריב וכל נגע ומכי כמלה, ולפיכך כיון שמן הדין על גזה בקר, מף שמפר לב היה, בקר לעלום לבמחילה ודין לבמחילה וליעבד למ שייך גזה כמו שייך במלבות למפוהם וכדו', עול נ"מ גזה לענ"ד, במקום שיש לו קפידא על מכירו בהיתר וכגון שהלך לו מכירו והוא עליין במוך הבער, וכמ"ש החינוך של"ת, או במקום לער הגוף שמותר לנקום או שיש לו ל"ם עמו) המם לריך לענות שלום, למין לו היתר לנזול גם בשעה כזו, או ללמוד מין זה גזל ולא חייב לענות.

שלון

ומעתה נקם מכ"מ שיש לומר שלון בע"ן, ולענ"ד הדברים מבוהים, ל. שם מוקם לנזל מה הרוויח בזה ובללהלן, ועוד שכיון שכל הענין הוא מקום קובלה וכו' מין נ"מ בשלומר כן, ולא נשמע לסו"ם התוכן נשמע, ושמא ענין הקובלה שייך למומר וע"י ממילה בזו הליל עלמו, ונרמה לשלון עלה טובה היא במקום שיש מחי לשפה וכו' ונם במקומות כאלו שם מין הדין מומר לומר שלום ממהני שם יכול למנוע זמם בעבור שמם רחוק של טיוף, מכן במקום שיש מקם טיוף בודאי יש לענות בנוסח אחר ולא למוש לנזל, שע"ז נאמר וכדבר הזה מאריכו ימים.

צפרא טבא

לא כירה לי שם נדר חיוב המזת שלום, ענינו לכבך שם מכירו כשם ה' דוקא או שמא בזה הוא להחיר לו פניס ולהחייהם לבבכתו, ונפק"מ בזה השם יכול לענות בבקה אחבם שם מכירו בבכו לשלום והוא עונה בנגדו בוקר טוב וכדו', ומשחבר שבבקת שלום בבקה חשובה היא ואפונה מקום ריבים דבריס, והמונע זמם ומבבך בעורה אחבם יש בזה חיסרון, וכן אמר לי מו"ר הגרמ"פ שינבנ שליט"א, ולענ"ד לפ"ז העונה שלון או בוקר טוב וכדו' אפר בזה גם שם עונה כן אחמת מומלת, וכן המומר לאחיכו "שלום" והוא עונה "וברכה", מובנני דלא קיים שם מאמרם ז"ל ולפ"ז לומר שלון בודאי שיש בזה מעלה כלל.

אחילה

עוד לא ידעתי, שם שלום זה זכותו של המומר הוא, או שמא חיובו של המומע בעין חיוב לדקה, ולא שיש זכות ממון לנאמן בזה, ונ"מ לענ"ד שם שייך אחילה בזה, למם ממון אינו כלל שייבם בזה אחילה אבל שם יש חיוב על המבבך לבבך אאבך דלא שייבא אחילה בזה, להאבך מייב לבבך שם אחיכו בעין בהנים שם ישאל שלא שייך בזה אחילה, עוד האאבקתי לענין האבלל לא בשם השם עובר גם על איסור שלא אמר שלו', למם מי שלא אומר עובר, האאבר על אחת כו"כ, עוד בזה, יש לבדד בין שדין חז"ל הוא, רלוי לבבך באאבך לב, ובכוונה אחין לקייים מאמרם ז"ל כדי שאחול בבכתו.

לעילוי נשמת
האשה החשובה מרת רוחמה מינה
בת הר"ר שלמה יחיאל
ויספיש
ת.נ.צ.ב.ה

מנהגים

הרב אלחנן נחמן רם ראש הישיבה

בענין השם "שלום"

מקור הדין

מובא בגמ' ברכות דנ"ד ע"א התקינו (עזרא וסיעתו) שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר "ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'". ופירש רש"י ורע"ב שמפני שנאמר בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולשאול אף בשם שזה רצונו של מקום, והביא ראיה שאף בזמן גדעון לפני בועז שאלו בשם והסכימו ביר"ד של מעלה עמהם, משמע שהמדובר אינו מה שאומרים שלום עליכם אלא המדובר הוא בשם ממש, אולם הרמב"ם בפירושו למשניות פירש תקנו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם הא-ל מפני שמלת שלום הוא שם משמותיו של הקב"ה כמש"כ בשבת י' והביא ראיה שהדבר ההוא מותר בענין בועז, והיינו שלא תאמר שמותר רק להגיד בוקר טוב וכענין שאמרו צפרא דמארי טב, אלא אף מותר לומר שלום עליכם אף ששלום הוא שם משמותיו של הקב"ה. וכן פירש רש"י בגיטין ס"א ושואלים בשלום עכו"ם מפני דרכי שלום, ופירש רש"י ואעפ"י שמטיל על העכו"ם שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה אלא שאין כופלים שלום. והיה אפ"ל דלכאורה הוא סתירה בדברי רש"י שהסביר שאפשר לשאול בשם ממש, ובמסי גיטין מפרש על ענין שלום שלא מדובר על השם ממש, וי"ל דלגבי התקנה אפ"ל שאפשר להזכיר את השם ממש, אולם לגבי לשאול בשלומו של עכו"ם עד כדי כך לא התירו להזכיר את השם ממש אלא רק באמירת שלום גרידא.

אמירת שלום בבית המרחץ

והנה בגמ' שבת (י' ע"א) מובא הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדים לבושים יש שם מקרא ותפילה ואין צריך לומר שאילת שלום, מקום שבנ"א עומדים ערומים ולבושים יש שם שאילת שלום ואין שם מקרא ותפילה, מקום שבני אדם עומדים ערומים אין שם שאילת שלום ואין צ"ל מקרא ותפלה. ובדף י' (שם) מובא - אין שם שאילת שלום מסייע לי' לרב המנונא משמיה דעולא דאמר אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום וכו' הכא שם גופיה איקרי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום. והנה בסוטה (דף י') מובא ואמר ר' יוחנן שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר כי שמש ומגן ה' אלוקים, אלא מעתה לא ימחה, אלא מעין שמו של הקב"ה, מה הקב"ה מגין על כל העולם כולו אף שמשון מגין בדורו על ישראל. וכתבו שם התוס' תימה לרבי מאי שנא משלום דאמר בפ"ק דשבת אמר רב המנונא דאסור שיתן אדם שלום לחבירו בבית המרחץ משום דשם גופיה איקרי שלום, ולא קא חשיב ליה במסי סופרים פ"ד בהדי שמות שאינם נמחקים, ונראה דתנא ושייר. ויוצא מדברי התוס' דאסור למחוק תיבת שלום היות ואחד משמותיו של הקב"ה הוא "שלום", אולם מדברי הרא"ש בתשובותיו (כלל ג' סימן ט"ו) כתב דלא מצינו מי שאוסר למחוק, ובכל איגרת כותבים שלום וזורקין ונמחקין, ואעפ"י ששלום הוא שם, (ועי' בפרי חדש או"ח סימן פ"ה ס"ב). וכך משמע מדברי הכסף משנה בפ"ב מהלכות קריאת שמע ה"ה דאף דמלת שלום נמחק אבל מ"מ יש בו קדושה דאסור לאומרו בבית המרחץ. וכך כתב במפורש בשו"ע הרב סימן פ"ה ס"ג שמותר למחוק שלום ומ"מ יש בזיון להזכיר אותו במקום הטינופת. (עי' שו"ת תשב"ץ ח"א סימן קע"ז, ובשו"ת זכר יהוסף או"ח סימן כ"ג).

אמירת שלום בגילוי ראש

ולכאורה היות ואחד משמותיו של הקב"ה הוא שלום יהיה אסור להזכיר תיבת שלום בגילוי ראש, וכ"כ בשו"ת מר ואהלות (פוסק) סימן ח', וז"ל - ועלה בלבי דכשרואה חבירו בראש מגולה מדינא אסור ליתן יד לפושעים באמירת שלום כי ישיב עליכם שלום וקיים"ל באו"ח סימן צ"א ס"ג דאסור לומר אזכרה בראש מגולה, וכ"כ המג"א סי' פ"ד סק"ב, ואולי י"ל דשלום לא נקרא אזכרה, וראיי ממש"כ באו"ח סימן ש"ד סי"ג דמגילת אסתר שאין בה אזכרה אין מצילין אף דיש בה שלום, וע"כ דאין זה אזכרה, אולם כבר כתב בשו"ת ממעמקים חלק ה' סימן ז' דיש להתיר מצד ספק ספיקא דזה גופא אם מותר להזכיר שם בגילוי ראש תלוי במחלוקת, דמובא במסכת סופרים פי"ד הט"ו דמותר להזכיר אזכרה בראש מגולה, עי' בב"י או"ח סימן צ"א, ושמא שלום לא נקרא אזכרה כלל, ע"כ במקום צורך גדול יש להתיר למען השלום. וכ"כ בשדי חמד מערכה א' כלל שי"ג. (עי' שו"ת אבן שתיה סימן סי משכב"ז).

כתיבת תיבת שלום

והנה מובא בשו"ע יו"ד ברמ"א - ואסור לכתוב שם לכתחילה שלא בספר דיוכל לבוא לידי בזיון, ולכן נהגרין שלא לכתוב באיגרת, ויש נזהרים אפילו במלת שלום שלא לגמור כתיבתו (מהרי"ל בשם התשב"ץ). וכתב ע"ז בש"ך ס"ק ט"ז ורוב העולם אין נזהרים בזה, וכך כתוב בשו"ת הרא"ש כלל ג' סימן ט"ו, עי' בברכי יוסף רע"ו ס"ק מ"א שהביא דברי הריטב"א בשבת י' ע"ב, וכתב שבערי המערב נזהרים לכתוב שלם חסר, אך בגלילותינו אין נזהרין כלל ע"ש.

ומן הראוי להביא מש"כ בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן ר"כ וז"ל שאלת ממני על מה שנהגו שלא לכתוב שלום מלא בכתובים אם יש לזה סמך, תשובה יפה הם עושים לפי ששלום הוא שמו של הקב"ה, וכאן שהכותבים אין נזהרין בהם לשומרם אלא משליכים אותם ולפיכך כותבים אותו חסר כדי שלא יהיה שם, ואי"ת א"כ גם מילת אמת לא יכתבו שכן הקב"ה נקרא אמת, ולפיכך אני אומר שמה שיש להזהר שלא לכתוב שלום מלא היינו בזמן שאילת שלום דבאותה שעה מתכוון לתת שלום לחבירו מאת בעל השלום כמו שאמר בועז לקוצרים ה' עמכם שזו כוונת הנותן שלום לחבירו, אבל אם בא לכתוב בכתב שיש שלום בעולם או בין פלוני לפלוני וכיוב"ז שהוא סיפור דברים ואינו בשעת שלום א"צ להזהר וכותב אותו שלום וליכא קפידא בהכי, שהרי אינו מכוון לשם ולא חיל עליה קדושה כלל. (עי' שו"ת משנה שכיר או"ח סימן ט"ו, ובשו"ת באר משה חלק ד' סימן ח').

ומן המפורסם שמרן פוסק הדור הגרי"ש אלישיב שליט"א כשחותם את שמו כותב שלו' בלי מ"ם סופית. וברור שמחמיר כדברי הרמ"א שלא לכתוב שלום מלא, אולם מתוך אגרותיו של מרן החזו"א צוק"ל משמע בעליל כשבא בברכה כתב מרן ז"ל שלוי' ואילו כשבא בשם אדם כתב שלום כפי שמובא בסי' אמרי בינימין להגר"ב יוזוק שליט"א על מסי' ב"ב.

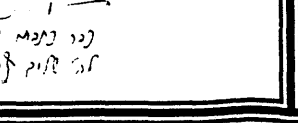

כפילת שלום

בגיטין (ס"ב ע"ב) ואין כופלין שלום לעובד כוכבים. רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, רב כהנא א"ל שלמא למר. כתבו הראשונים (עי' ר"ן, וריטב"א, ומהרש"ל, וע' גליון הש"ס), דהא דהקדים היינו כדי שלא יצטרך לכפול, משום דהמשיב שלום לחבירו צריך לכפול בשלומו, (וכ"ה ביו"ד קמ"ח ס"י, ועי' יו"ד רמ"ב סט"ז ובט"ז סק"ה). ועי' רש"ש במו"ק (כ"א ע"ב) דאמרינן גבי אבל דמשלשה ועד שבעה משיב ואינו שואל, מכאן ואילך שואל ומשיב כדרכו, והקשה הרש"ש דהאי 'ומשיב' לכאו' מיותר, ור"ל דמג' ועד ז' אינו משיב 'כדרכו' אלא בלי הוספה, משא"כ מז' ואילך משיב כשמשיב וכגון לכפול. ורב כהנא שלא הקדים בשלומם, מ"מ כשהשיב ללא כפל, אלא ס"ל דהא דאמר "שלמא למר" כבר הויא הוספה. (ועי' חת"ס). (משיעורים עמ"ס ניסן ס"ב ע"ב).

***

בקידושין (ע' ע"ב) אמרינן דאין שואלין בשלום אשה כלל. אכן מה שאומרים בזמנינו "שלום" אין זה בכלל האיסור, כיון שאין זה דרך חיבה כלל. (משיעורים עמ"ס קידושין).

***

שיטת התוס' ד"שלום" שמו של הקב"ה - ודנים לגבי איסור מחיקה. וישנה דעה לא לכתוב שלום אלא שלו'. (משיעורים עמ"ס סוטה י' ע"א).

עיון הלימוד

הרב נתנאל קרליץ שליט"א בליל שישית קיץ

בעומק העניין

הרבנית יעקבי יקבץ שיט"א

בדין הפסקה באמצע קר"ש לשאלת שלום המלך

תנן בברכות יג. דבאמצע הפרק מותר לשאול שאילת שלום מפני היראה, ופרש"י דמפני היראה זהו אדם שירא מפניו שמא יהרגנו, והשיג הרא"ש ס"ה דא"כ פיקו"נ הוא וודאי דוחה כה"ת, לזה ביאר דזהו מי שנתחייב במוראו כגון אביו או רבו, וכן מלך דנצטוינו במוראו כדכתיב שום תשים כמבואר בר"מ [ב',מלכים,א'].

והקשה הגר"א באו"ח סי' ס"ו ובט"ז שם סק"א לדעת הרא"ש דמותר לשאול בשלום מי שהוא חייב במוראו, והלא רש"י בפרשת ויגש הביא דיעקב לא הפסיק באמצע קר"ש לשאול בשלום יוסף, והלא יוסף מלך היה, כדכתיב בפרשת ויחי [מ"ח,פ"ב] ויתחזק ישראל וישב על המטה, ורש"י מכאן שחולקין כבוד למלכות, ותירצו שיעקב היה באמצע פסוק ראשון דאסור להפסיק, אולם יעוין בשפתי חכמים דלא מסתבר דיוסף נפל על צוארי יעקב כשקרא פסוק ראשון, ושוב צ"ע קושית הגר"א למה לא שאל יעקב מפני היראה.

ובפשוטו יל"ד עפי"ד המקנה בקידושין לב: דדין מורא מלך אינו אלא משנכנסו לארץ ונצטוו במצוות שום תשים, וראיה ממה ששימש משה רבינו בסעודת יתרו, והלא מלך שמחל אין כבודו מחול, וכדבריו מבואר בחינוך מצוה תצ"ז, וכמבואר בסנהדרין כ: דחיובו משכנסו לארץ, [ולפי"ז מיושב קושית הנצי"ב בשבועות טו: שמשה שהיה מלך האיך ישב בסנהדרין, והלא מלך אינו יושב בסנהדרין כדכתיב לא תענה על רב כמבואר בסנהדרין יח:, אך להנ"ל ניחא דאין דין מורא במלכות משה].

מעתה מיושב קושית הגר"א דיוסף שהיה לפני שנכנסו לארץ אין דין מורא מלכות. ברם לפי"ז צ"ב מה דמבואר ברש"י שחולקין כבוד למלכות, והלא אף דין כבוד נלמד מפרשת שום תשים עליך מלך, כמבואר בר"מ בפ"ב מלכים ה"א, ביותר צ"ע דהלא ברש"י מבואר דחולקין כבוד למלכות נלמד מאליהו לאחאב וכן ממשה לפרעה, כמבואר בזבחים קב., והלא כתב התומים [סי"ז,סק"ג] דמלך שאינו עושה מעשה עמך אין חיוב לכבדו וצ"ע.

והמוכרח דדין שום תשים ודין חולקין כבוד למלכות שני דינים חלוקים המה, [וכעי"ז עוררני המפולג הבה"ח יחיאל בירנצויג באופ"א], דדין כבוד ומורא המלך מחמת לתא דשום תשים הוא חיוב להמלך עצמו, והוא מהלכות דין המינוי למנותו למלך לכבדו וליתן מוראו בלבנו כמבואר בר"מ וברש"י כתובות יז., [ומה"ט מלך שמחל אין כבודו מחול], ובזה ודאי דמי שאינו עושה מעשה עמך אינו בכלל דאסור למנותו למלך, ולפי"ז יסוד הדין מוטל על העם לכבד וליראה ממלכם, אך בני עיר אחרת אין חייבם במורא מלך אחר, וכעי"ז מבואר בכתבי הגרי"ז על שמואל. ועתו' זבחים [קב:] בשם הגרי"ז.

ודין חולקין כבוד למלכות אינו חיוב של העם להמלך עצמו, אלא הוא חיוב לשמים לכבד ענין הנהגת המלכות שהוא כעין מלכותא דשמיא, ושו"ר להדיא במהרש"א זבחים שם שהקשה דאחאב ופרעה היו רשעים ולמה חייבים לכבדם, ותירץ דהמזלזל בכבוד מלכותא דארעא כמזלזל בכבודו של מלכותא דרקיעא עכ"ד, וא"כ אף ברשע חייב לכבוד את המלכות, אך לא את המלך.

ומעתה נראה דנפ"מ בדין מורא, דדין מורא ליכא אלא מדין שום תשים, אך מדין כבוד מלכות אינו אלא דין כבוד, [ומה דאיתא בזבחים שם אימת מלכות היינו ניהוג מורא שהוא עצמו כבוד, כמבואר ענין זה בכתבי הגרי"ז בכורות ו:], ומעתה ניחא הא דיעקב לא הפסיק ליוסף מפני היראה כיון שאין חייב במורא יוסף, דהלא להדיא ברש"י דחיוב כבוד ליוסף הוא מדין חולקין כבוד למלכות, והביאור דכל שלא נכנסו לארץ אין דין שום תשים רק דין חולקין כבוד למלכות.

ואשר יראה כזאת באופ"א, דבאמת יוסף היה משנה למלך ולא מלך, וא"כ אין דין כבוד ומורא ליוסף וצ"ע, באופן דע"כ נראה כדברי הרמב"ן שורש ב' דדין כבוד אשת אביו הוא מדין כיבוד אב שהוא כבוד לאביו לכבד את אשתו, וכ"ה בקידושין לג: דמדין כבוד נשיא הוא לכבד את חתנו, וה"נ מדין כבוד המלך לכבד את המשנה למלך, אולם ברור דדין מורא אין בזה, רק דין כבוד, דאינו חיוב מחמת לתא דהמשנה למלך אלא להמלך, דבזה שמכבד המשנה למלך חשיב כבוד להמלך, אך דין מורא ליכא אלא להמלך עצמו.

מעתה שוב ניחא קושית הגר"א דאין יעקב מחויב במורא מלכות ליוסף, דהלא היה משנה למלך, ואם כי יש חיוב כבוד, מ"מ לא הותר להפסיק לשאול אלא מפני היראה, [ואם כי עדין תמוה למה לא השיב יעקב ליוסף, דהלא מותר להשיב מפני הכבוד, אך מדברי הט"ז והגר"א מוכרח דכל קושיתם רק למה לא שאל מפני היראה, ואפשר דזהו חיוב יותר מלהשיב מפני השלום וצ"ע].

וכ"ז מבואר כמש"נ דדין כבוד להמשנה למלך הוא מדין חולקין כבוד להמלכות, דיסודו כבוד להנהגת מלכותא דארעא כמבואר במהרש"א, ובזה ודאי דכל שהוא בכלל הנהגת המלכות הוא בכלל חלוקת כבוד זו, אך דין מורא הנלמד מדכתיב שום תשים ליכא אלא להמלך בעצמו ולא לאפרתמיו ומשנה למלך, וממילא שוב ניחא קושית הגר"א למה לא הפסיק יעקב לשאול בשלום יוסף מפני היראה, דהלא באמת אין דין מורא כמש"נ.

בגדר שאילת שלום

שבת י. שבבית האמצעי במרחץ אסור במקרא ותפילה ומותר בשאילת שלום, ובית הפנימי אפי' בשאילת שלום אסור. ושם: משום שנאמר, "ויקרא לו , ה' שלום". והקשו שא"כ יהא אסור להזכיר אמונה במרחץ, משום דכתיב "הנאמן" ותירצו שהתם הוא תואר שה' הוא נאמן, וכאן הוא "שם גופיה". ובתוס', שעל שם שהוא עושה שלום, הוא קרוא שלום, ע"כ.

ובאו"ח (סי' פ"ד) שלגבי הרהור ג"כ חלוק בית הפנימי לאמצעי. ובד"ת אסור אפי' באמצעי. (והוא מהר"ן בשבת שם.) וצ"ב אמאי שאילת שלום שווה להרהור, והרי בפה הוא מזכיר שמיה דקוב"ה. והנה פליגי הפוסקים אם מותר לקרוא בשם אדם ששמו שלום במרחץ. ובפמ"ג פסק כהט"ז שמותר, ומבאר דשאילת שלום לא דמיא לזה משום שהכוונה היא כאומר "ה' שלום עמך", עכת"ד. ויל"ב כוונתו בב' אופנים, א'. שאומר, ה' יתן שלום עמך. ב'. שאומר, ה' ששמו שלום יהא עמך. ולאופן הא' נמצא שלא הזכיר שמיה דקוב"ה בפיו, רק שרמז בדבריו שה' יתן שלום. ניחא שאי"ז אלא כהרהור. (ומה שתירצו בשבת, שהוא "שם גופיה", היינו שכיון שהקב"ה קרוי שלום משום שעושה שלום, הרי כל הזכרת ענין השלום היא כאומר שה' יתן שלום. ודו"ק.) אבל לאופן הב' הרי מזכיר בפיו ממש. ואטו קיל שמיה דקוב"ה מד"ת.

והנה בברכות (י"ד) איתא שאסור להקדים שלום לחבירו קודם הפילה, ובתר"י כ', שדווקא ב"שלום" משום שכיון שהוא שמיה דקוב"ה, הריהו מכבד האדם ביותר, וזה אסור קודם התפילה. (ונפסק כן בסי' פ"ט,ב) וכ' בפמ"ג דלברך האדם "הרחום ירחמך" מותר. משום שמברכו בשם ה', ונסתפק באם מברכו, "מי ששמו שלום יתן לך שלום" עכת"ד. והיינו דשמא הזכרת שלום על האדם אסור משום שנקרא שם הקב"ה על ענין השלום. (אבל לומר שמי ששמו שלום ירחמך, יהא מותר.) ולהצד שגם זה מותר א"כ בע"כ הא דאסור ליתן שלום, הוא משום שאין מזכיר כלל שה' הוא שיתן שלום. ויהא מוכח כאופן הנז' שהכוונה בתיבת שלום היא רק לברכת השלום, ושמיה דקוב"ה לא הזכיר אלא רמז בקיצור דבריו, ולכן אסור קודם התפילה, כיון שלא הזכיר בפה שם ה' ורק הזכיר על האדם ענין השלום.

עויל"ב אופן ג', דלא כפמ"ג, שאין מזכיר ולא רומז להקב"ה כלל בנתינת שלום, רק מברך האדם ב"שלום" ואפ"ה אסור קודם התפילה ובמרחץ, משום דענין השלום נקרא בו ה"ת. (ומשא"כ במי ששמו שלום הרי אין מזכיר ענין השלום כלל וז"פ.) ויהא ניחא בפשיטות הא דקיל מד"ת לענין בית אמצעי, ומשום שאין מזכיר שם ה' רק ענין השלום.

והנה במשנה (בסוף ברכות): והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם, שנאמר וכו' ה' עמכם וגו'. ואיך מתקיימת התקנה באמירת "שלום" ומשמע שהכוונה להזכיר שם ה', וכאופן הב', (או דסגי ברומז ה' וכאופן הא'.) אבל לאופן הג' קשה. וכן מפורש שם בפיהמ"ש שהתקנה היא להזכיר שלום שהוא שמו של הקב"ה. וצ"ע אמאי מותר בבית אמצעי. [והרמב"ם השמיט להך תקנתא, השמיט ג"כ לאיסור אמירה במרחץ ובלילה, ולטעמיה, שאין מברכים בשם, ואין הכוונה להזכרת השם, אבל לדידן דקיי"ל שאסור במרחץ, שוב הפי' שמזכיר השם.]

ולעולם יהא אדם נוח לבריות ומקדים בשלומם ומשתדל בכבודם ובתועלתם כפי כחו ובזו מתאהב לבריות וגורם להם לצאת ידי חובת כבוד תורה ומצות.
[מאירי ברכות ו]

ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום הקב"ה מורישו לחיי העולם הזה והעולם הבא (שם לז) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום.
[ד"א זוטא השלום]

500 עלונים נוספים

הודפסו והופצו השבוע לזיכוי הרבים

לעילוי נשמת

אברהם משאלה בן אברהם וצביה ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

הוקדש ע"י משפחתו

הקדמת ואמירת שלום

ערך: הרב שלמה רוזנשטיין

הרה"ג יהושע מלריך זכרון יעקב
הרב שילה בן דוד ירושלים
הר' יעקב פלמן נ"י ישיבת פוניבז'

מקור החיוב

במכילתא דרשב"י על הפסוק "וישאלו איש לרעהו לשלום" איתא: "גדול הוא השלום, שהוא קודם לשמו של הקב"ה. שכן מצינו שלא פתח [משה] ליתרו תחילה לא ביציאת מצרים ולא בעשרת הדברות ולא בקריעת ים סוף, ולא במן ולא בשליו אלא בשלום תחילה. שנאמר "וישאלו איש לרעהו לשלום" ואח"כ "ויספר משה לחותנו". מפני שהשלום מיישב את הדעת לשמוע את כל אלו". וע"ע בתורה שלמה [יתרו י"ח ז' בהערות] מה שהביא מילקוט כת"י. ובספר מנורת המאור [נר ו' כלל ב' א' ג'] הביא מקור נוסף לחיוב, מהפסוק "בקש שלום ורדפהו", ע"פ הגמרא ברכות ו': "כל היודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום, יקדים לו שלום. ובמסכת אבות [ד' י"ד] איתא "הווי מקדים בשלום כל אדם". עוד מצינו בגמרא ברכות פרק הרואה [נד] מתקנות עזרא: "והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר "והנה בעז בא מבית לחם, ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'". בראשונים משמע, שענין התקנה היה כדי שלא ישכחו שמו של הקב"ה [ע' רש"י ורי"ף ורי"ש פ"ג, ורי"ש פ"א מכוות נג.] ולא חששו מזלזול בשם שמים ע"י שיזכירוהו בשאילת שלום כי "עת לעשות לה' הפרו תורתך", שלא יהא שם עכו"ם שגור בפיהם וישכחו שם שמים. ובמאירי פירש [ברכות סג] כדי שיודו שהשלום ושאר הברכות מגיעות ממנו יתברך, וכדי להרגילו בפי הבריות. ובגמרא מסכת איתא, שני' דברים עשו בי"ד של מטה והסכימו בי"ד של מעלה על ידם, וא' מהם שאילת שלום בשם. וביאר ברש"י ב' לשונות בזה: א' שיוסיף שמו של הקב"ה לשאילת השלום. והשני, שעצם הזכרת המילה שלום, היא הזכרת שמו יתברך, כי שלום הוא שמו של הקב"ה, דכתיב "ויקרא לו ה' שלום לשם ה'" [שופטים ו'] ולפי זה יש לעיין באלו המברכים לחבריהם בלשון "צפרא טבא" וכד' וכן "גוט שבת" שמשמעותה שבת טובה וכן הלאה ואין מוסיפים השם שלום, ולכאורה הרוצה לדקדק בתקנת חז"ל יקפיד לומר שלום כדי להזכיר שם שמים בשאילת שלום חבירו, אלא שלכאורה צריך להקפיד בזה בידים נקיות ומקום נקי. ועוד נאמר בגמרא ברכות [ו'] שאם נתן אדם שלום לחבירו ולא ענה לו הרי הוא כגזלן. ויש לעיין בעניין השבטים שלא ענו ליוסף לשלום כפי דברי המדרש "ולא יכלו דברו לשלום" שלא היו עונים לו על שאילת שלומו". ויש ליישב.

השמטת ההלכה

והנה השו"ע והרמב"ם לא הביאו להלכה את חיוב הקדמת שלום לכל אדם. אלא שהרמב"ם הביא שהוא מהליכות תלמיד חכם [דעות ה' ז'] "ומקדים שלום לכל אדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו". ומשמע שאין זה חיוב, ואפילו לא לח"ת, אלא הנהגה טובה מדיני תיקון המידות בלבד. ונראה שדעת הרמב"ם והשו"ע שהוא חיוב משום מידת חסידות, ודיעים רבים שממידת חסידות השמיטו, אלא שיש לעיין מה שלא הזכירו דין זה אפילו כלפי זקן ות"ח שלכאורה השאלה בשלומם היא מדיני כבודם, כמובא במדרש [בבחר"ר פ"ו ה"ד] וכן משמע בירושלמי [ברכות ג' ה'], ובשו"ת יהודה יעלה [או"ח ס'] הקשה הר"י אסאד על השמטת הרמב"ם, והביא שראה שכן הקשה בשו"ת בית אפרים, ועי"ש בדבריו מה שהאריך ליישב את ההשמטה ועוד בדבריו שהאריך בעניין הזכרת "שלום" בשאילת שלום חבירו.

הקדמת שלום לכל אדם

בכך שהבאנו לעיל דברי המשנה באבות "הוי מקדים בשלום אדם". ואמנם בשו"ת יהודה יעלה הנ"ל רצה לומר שדברי המשנה מתייחסים למאן דבעי למהוי חסידא, שעליו נאמר שיקיים מילי דאבות וכו' ע"ש. אך מ"מ בפשטות, נאמרה משנה זו לכלל. אלא שבגמרא מגילה [ג.] נאמר "אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חיישינן שמא שד הוא. וע"פ מימרא זו תירץ הגאון בעל שבות יעקב את המעשה של רבי יוסי שנכנס להתפלל בחורבה והמתין לו אליהו עד שסיים את תפילתו, והקדים לו אליהו שלום. שלא הקדים לו רבי יוסי, שכיון שבחורבה מצוים מזיקים, חשש לשד ע"ש. ובפירוש הכותב שם [עין יעקב] כי שרבי יוסי עמד לפני אליהו כתלמיד לפני רבו ולא היה בו כח ליתן שלום עד שאליהו יקדים. ולכאורה יש להקשות בהא דאיתא באבות שרבי יוסי בר קיסמא סיפר: "פעם הייתי מהלך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום". ועמד המדרש שמואל על מה שלא הקדים לו ריב"ק, ודייק שאמר "ופגע בי" דהיינו שהוא ראה אותי, ולא ראהו ריב"ק שהיה עסוק בליימודו, וכ"מ במ' כלה רבה [פ"ח]. ועוד כ' דאפשר שלא הכירו ולא ידע אי כותי הוא או יהודי, ולכן המתין עד שיקדים לשלום. ובעיקר העניין יש לדעת ולהבין מצד א' מה שהבאנו ממסכת מגילה שלא יקדים לכל אדם מחשש לשד [בלילה] עם דברי ר' מתיא בן חרש במשנה באבות שיש להקדים שלום לכל אדם ודברי הגמרא אודות רבי יוחנן בן זכאי בברכות [י"ז] שאמרו עליו שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי שבשוק. ומצד נוסף מה שהבאנו מהגמרא בברכות "א"ר חלבו כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום, יקדים לו שלום" משמע שיש להקדים שלום רק למי שיודע בו שרגיל ליתן לו שלום, וכ' המהרש"א שם שאם אינו רגיל ליתן לו שלום, לא יקדים לו שלום מחשש שלא יענה לו ויקרא נזלן וע"ש. אולם מדברי הגרעק"א נראה שאין הבדל בין מכירו ללא מכירו. דכ' תוס' [ג"ז ס"ו] דאסור לאדם ליתן שלום לחבירו בשדה, דחיישינן שמא שד הוא, אבל בעיר מותר ליתן שלום לחבירו ומכירו. וכ' הגרעק"א בגליון הש"ס "לשון ומכירו אינו מובן לי, דכיון דלא חיישינן בעיר לשד, מה צריך להיות מכירו". וע"ש. ובעין יעקב ברכות שם כ', דאפשר שהכוונה היא שמי שרגיל ליתן לו שלום ופעם אחת נולד איזה שנאה או קטטה ביניהם ואינו נותן לו שלום, יקדים הוא ליתן לו שלום כדי שלא להחזיק במחלוקת ע"ש. וי"ל אי מהני מחילה על השבת השלום ועי' תוס' קידושין [לב. ד"ה דמחיל].

שאילת שלום לאשה

בגמרא קידושין [ע] מובא מעשה בר' יהודה שהלך לר"נ לדין, ומספרת הגמרא שאמר ר"ז לר"י שידרוש בשלום ילתא [אשה ר' נחמן] וענה לו ר"י כי קול באשה ערווה, ופירש"י שאם אשאל בשלומה, תשיבני. א"ל ע"י שליח. א"ל שאין שואלים בשלום אשה. א"ל ר"נ, ע"י בעלה, היינו שבעלה יהיה השליח. א"ל הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל. ופרש"י שלא יבואו ע"כ לידי חיבה. ועוד בגמרא [ע"ב פו.] "איה שרה אשתך" תני משום רבי יוסי למה נקוד על איה, לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניה שלו. והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל, ותירצה הגמרא ע"י בעלה שאני", ופרש"י לא שישאל לה לשלום, אלא לבעלה ישאל מה שלום הגברת. ותוס' פירש שדוקא לשאול איה פלונית, אבל לשאול בשלומה אפילו ע"י בעלה אסור. [ועי' תוס' קידושין ע.] כך גם נפסק להלכה באהע"ז [כ"א ו'] "אין שואלין בשלום אשה כלל אפילו ע"י שליח ואפילו ע"י בעלה אסור לשלות לה דברי שלומים, אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה". ובב"ש כ' בשם הב"ח לפי"ז המנהג לכתוב בראש האגרת שאילת שלום אשתו, אך בסוף האגרת לא ישגר לה שלום. ובעזר מקודש כ' שנהגו לכתוב פריסת שלום מזונתי לזונתך, וע"ש שם שכ' שמה שנוהגים לומר לילדת מז"ט אחר המילה אינו בגדר שאילת שלום אלא תפילה שיהא למז"ט ועי' בט"ז. ובפתחי תשובה [שם ס"ק] הקשה גבי אלישע שאמר לגיחזי רוץ נא לקראתה ואמר לה השלום לך וכו'. ואיך אמר לה כך והא אין שואלין בשלום אשה כלל. ובערוך השולחן [ע"א ח"ו] כ' דעפ"י הדיבור עשה הכל שהרי גביא היה. ע"ש. ועי' שו"ת מהר"ם שיק [או"ע נ"ג] משו"ת ע"פ הרמ"א [סי' כ"א ה'] וכ"כ רבינו יונה [ספר היראה ד"ה ויצא מביהכ"נ]: "ויהיה מקדים בשלום כל אדם אפילו אינו ישראל כדי שיהיה אהוב ונחמד לבריות אך לא בשלום אשה ויבא לביתו בשלום".

שאילת שלום לרשע

באבות דר' נתן [פ"כ] על המשנה של "הוי מתלמידיו של אהרון אוהב שלום ורודף שלום" שהיה אהרון שואל בשלום אדם רשע ולמחרת התבייש אותו האיש לעבור עבירה שאמר היאך אשא עיני וארא את אהרון. ובזוהר הק' [שמות דף כ"ג ובקן דף ר"מ] איתא שאסור להקדים שלום לרשע, שנאמר אין שלום לרשעים אמר ה'. ובטעמי המנהגים [עמ' תקפ"ז] הבין מהזוה"ק שאין להקדים ולא להשיב לו שלום, ואם הוצרך לענות לו, יענה בלשון ברכה כלפי שמיא. וכ"כ באגרא דפרקא [אות קפ"ה]. והמהר"ל בדרך חיים אבות [ד' ט"ו] כתב על דברי ר' מתיא בן חרש על הוי מקדים בשלום כל אדם, דאע"פ שהוא רשע, יקדים לו שלום. שהרי הרשע אינו מחזיק עצמו לרשע, ואם לא יקדים לו שלום, יחשוב הרשע שהוא מבזה הבריות ואין הבריות נחשבין אצלו. אולם בספר חסידים [ג"א כ"ו] "וכל מה שנוכל למעט בשאלת שלום לרשע יש למעט" ע"ש. ובשו"ת הרדב"ז [סי' ב' אלפים פ"ס] שכל ישראל בכלל אדם שצריך להקדים בשלומם אפילו עמי הארץ וכו' ע"ש. וכן כפי שהבאנו לעיל מהעיון יעקב שיקדים בשלום אפילו יש ביניהם קטטה. כן הוא בפסיקתא זוטרתא [שופטים] שאמרו כמה גדול השלום שאפילו לשונאיהם הקדים להם וכו'. ובספר מגיד תעלומה [להר' צבי אליעלן מדינוב עמ' נט] כ': "וע"ל דכ"ש אם יודע שאנו רגיל ולא יתהוה ביניהם השלום, מכ"ש שמחויב להחזיק בשלום, ורבותא קמ"ל אפילו להקדים". ועי' בהנהגת ר' מאיר פאפיראש [סכ"ט]: "ידרוש בשלום כל אדם אפילו בשלום שונאו, לבד אם ע"י שישאל שלומו יגביר השנאה". ובכך הסביר הרש"ר הירש מה שהקשנו לעיל, מדוע לא ענו האחים ליוסף לשלום, כי כאשר מגביר השנאה אזי אין לשאול לשלום. וע"ע בזה מש"כ רש"י ומש"כ בכלי יקר ובמפרשים שם. ובכל הנ"ל יש להוסיף וליישב חלק מהסתירות בהא דקי"ל האידנא דאין דין רש"ע כדברי מרן הח"ח באהבת חסד בסופו ומרן החזו"א [יו"ד א' ב'].

הנפטר מחבירו

בגמרא [ברכות ס"ד] נאמר "הנפטר מחבירו אומר לו "לך לשלום" ולא יאמר לו "לך בשלום" ואילו הנפטר מן המת אומר לו "לך לשלום". ובספר "אומר השכחה" [סוף ברכות] תמה על מה שלא הביא השו"ע לדין זה. אולם המג"א הביאו [ק"י ס] וברי"ן סוף מו"ק כ', דמי שאינו מקפיד ע"כ, אינו מזיק. ומ"מ ראוי ליפרד מחבירו בשלום קודם שיוצא לדרך כמשנ"א [ב"י] "הנפטר מחבירו בין גדול בין קטן צריך ליטול רשות הימנו". ויש עוד עניין של נטילת רשות מגדולים וצדיקים לפני שיוצא לדרך, ויש לזה סמך שהביא עט"ז על השו"ע [סק"י] מפ"ק דברכות: "נמלכין בסנהדרין", ופירש"י "כדי שיתפללו עליהם". ועוד אחז"ל: "אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו". ובפשטות הכוונה היא שע"י זכר את ההלכה ואת דברי התורה שבשעת פרידה הם נחרטים בליבו.

לוישב בגילוי ראש

בשדי חמד [מערכת א' כללים אות ק'] הביא בשם מר ואהלות שמצדד לאסור ליתן יד לאנשים המחירים לעצמם לישב בגילוי ראש, ולומר להם שלום, כי הם ישיבו שלום, ואסור להזכיר שם שמים בראש מגולה. ומסיק, דבמקום צורך גדול יש להקל למען השלום. ובשו"ת אגרות משה [או"ח ח"ד כ' כ"ד] כ' לענין מי שיושב בחספורת, והוא מגולה ראש, אם מותר ליתן לו שלום, שהרי ישיב לו, ואסור בראש מגולה. וכ' להתיר כיון שאין כוונת הנותן שלום לשם שמים אלא על מציאות השלום בעולם ששלם בגופו וכו'. ויכול להחמיר ולפתות ב"מה שלומך" וכו' שיהא מוכה לכך ע"ש. וע"ע משכ"ב ארחות חיים [ספינקא] [ספ"ס סק"ן] ובשו"ת יביע אומר [ח"ו סס"ו אות ח' ס'] ובתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך [א' י"ב] כתב ג"כ להקל ולענין שאילת שלום בלע"ז עי' בא"ר [פ"ד ס'] ופמ"ג [א"א ב'] דשרי.

לפני שחרית

הגמרא בברכות מביאה שכל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל, כאילו עשאו במה. ופרש"י, שיש לו לעסוק בכבוד המקום ועוסק בכבוד בני אדם. ובמהרש"א בח"א כתב שהתפילה היא במקום קרבן, וזה שמקדים שלום לחבירו כאילו הקריב בבמה. ובריטב"א משמע הטעם משום חשש שמא ימשך אחרי עניני בני אדם ויעסקיהם, כשיקדים שלום קודם התפילה. וברבינו יונה בשם חכמי פרובינציה כ' שכיון ששמו של הקב"ה שלום, אין ראוי לכבד אחרים בשמו קודם שכיבדוהו בשמו. ומ"מ כתבה שם הגמרא דבפוגע בחבירו בדרך, מותר לו להשיב לו שלום אף לשאול לו שלום כיון דאיקלע. וזה מה שמצינו בהלכה לגבי שואל או משיב בין הפרקים וכו'. ועד"ז כתב הראב"ד במס' תמיד [כח] בהא דאיתא שם שאיש הר הבית היה הולך ובורק כל משמר ומשמר, ומי שאינו עומד, א"ל איש הר הבית: "שלום עליך". והק' הראב"ד הא שואל בשלום קודם תפילה הוי כמקריב בבמה. וכ', ששאני הכא שאינו משכים לפתחו אלא פוגע בו. ולכן כתבו הראשונים להלכה וכן הוא בשו"ע [ס"ס ב'] דקודם שחרית לא יאמר שלום אלא צפרא טבא. וניחא לכל השיטות, דאינו שמו של הקב"ה, ועוד כיון שמשנה הרי מראה לו בכך שטרוד הוא בתפילתו [ע"ש בריטב"א בשם הראב"ד וברשב"א]. ובשו"ת שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד זצוק"ל כ' דאם רגיל לומר "גוט מארגען" יאמר בוקר טוב [ס"א ס"ב] וכן על זה הדרך, ומתוך כך יזכור השינוי שעומד לפני התפילה. ובתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך [ח"א ע"א] כ' שכיון שלא קפדי אינשי האידנא אשאילת שלום ממש, די במה שיניד ראשו לשלום אם הוא קודם התפילה. וכן השיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א לא' ששאלו מהו להשיב שלום בזמנים האסורים לדבר. והנה במאירי כ' שאם כבר קרא קריאת שמע או אמר הברכות, אף שלא התפלל, יכול לשאול בשלום. ודמי להא דאיתא בביאור הלכה גבי איסור אכילה קודם התפילה [ד"ה תו ולא לאכול] דאם קיבל עליו עומ"ש שרי, כיון דלא קרינן ביה תו "ואותי השלכת אחרי גווך". והנה במשנה ברורה הוסיף, דאסור להקדים בשלום קודם התפילה, אפילו אם היה אביו או רבו, דהיינו אפילו יש בשאילת שלום זו מצוה [ס"ס י'].

אמנם בשו"ת בצל החכמה כ' דאם אביו או רבו נוטעים לרחוק, שרי ליפרד מהם לשלום קודם התפילה כיון דכבוד אביו ורבו יש כאן [ח"ה ע' ל'] [ועי' כה"ח ס"ק ל"ה] ועוד כתב שם [ס"ק ע"א] להקל ללכת לבית חבירו לפני התפילה כדי ללוותו, דזה בכלל גמילות חסד. ובשו"ת אז נדברו כתב דלעניין לומר שלום ע"י הטלפון אין דינו כמשכים לבית חבירו, ובפרט אי הוי להוריו, דמקיים בזה מצוות כיבוד או"א, וסיים שטוב לומר קודם ברכות השחר. וכן הקל בטלפון ב"אהלך באמיתך" לגר"ב שטרן [ס"ח סל"ב] וכ"כ דשרי לבני ביתו להקדים לו שלום אם שב לביתו קודם התפילה. ובמשנה ברורה כ' דלהשיב שרי בכל עניין, ודעתו גם להתיר נתינת יד בלבד ללא אמירת שלום באדם אלים שיש חשש שיבוא לידי איבה. ומשמע דבשאר בנ"א דעתו להחמיר. ויש כתבו שבשבת אין להחמיר ושרי לומר שבת שלום גם קודם שחרית, דמבואר בזוה"ק דשבת שמא דקוב"ה. ונציין לדברי הספה"ק דשבחו מעלת השומר פיו מלדבר איזה דיבור כלל מעמדו ממיטתו ועד לאחר תפילת שחרית, עי' כה"ח. וע"ע בשלה"ק [שער האותיות אות א' י"ג].

לפני מנחה ומעריב

באליהו רבה [ס"ס ז'] כ' בשם פסקי תוס' דיש לחוש למעשה בכל הנ"ל גם בשהגיע זמן קר"ש של ערבית, או זמן מנחה או מוסף. אמנם בביאור הגר"א [משלי כ"ז י"ד] על הפסוק "מברך רעהו בקול גדול", משמע שזהו דוקא בבוקר קודם התפילה דמדייק לשון "משכים לפתחו" דאיירי בהשכמה. וע"ע בשו"ת רבבות אפרים [א' ס"ג] ובאורח נאמן הביא [ס"ס סק"ז] משטמ"ק ברכות, דאין איסור קודם מנחה ומעריב.

ומי שמוליך ספר תורה, כ' הספר חסידים [השפ"א] שלא יתן לו הפוגע בו שלום, ולא יענה לו שלום. ובמשנת אברהם ציין לגב' [ברכות יח] מי גדע ס"ת מעצמות, וכמו דבמת יש בזיון המת שמשהה אותו מלקבור, כך בס"ת כל זמן שמשהה אותו בחוץ, הוי בזיון.

אורח

אורח הבא מן הדרך, מקדימין לו שלום, כדאיתא במדרש [במדבר רבה] ובטעמי המנהגים [תקנ] וכעי"ז בספר דברים נחמדים [משלי י"א] כתבו, שצריך ליתן שלום לבא מן הדרך ביד חזקה ותקיפה ולא בשפה רפה. ומי שאינו עושה כן, יוצא כרוז ברקיע פלוני הרע הזה יצא מנכסיו וצדיקים ירשוהו. ועז"נ "יד ליד לא ינקה", כלו' שלא נתן יד ליד, ינקה מנכסיו. ונהגו לומר שלום עליכם, והשני משיבו עליכם השלום. ועי' בטעמי המנהגים שם מקור ושעם למנהג זה. ומ"מ נהגו ליתן שלום עליכם רק כשבא מרחק גדול יותר מפרסה ויש נהגו אפילו בפחות. ועוד נאמר בדרך ארץ זוטא דאחד יושב ואי מהלך המהלך דורש בשלום היושב.

ובעניין הקדמת שלום בבית המרחץ ומקומות המטונפים ובעניין קריאת וכתיבת השם שלום ע"י במאמר הרב דבורקס שליט"א ועוד נושאים חשובים עמנו בזה אך עינכם הרואות כי אכמ"ל.

שאל החי"ר אנשל למה"ר שלום, על אבלים אם יכולים להיטיב חלום לאחר, מאחר שאסר שאילת שלום, והשיב לו שזה לא נקרא שאילת שלום ומותר. (מנהגי מהר"ש מנוישטט סימן תקכ).

פרפראות וזזידושים

הרב ש. י. מלקט

בפרק שני דברכות אמרו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם אפילו עכו"ם כו'. וקשה לי מאי אפילו עכו"ם הלא אדרבה יותר חייב להקדים שלום לעכו"ם מלישראל לא משום כדי שיהיה נחמד למטה ומתקבל על הבריות אלא כדי שלא יצטרך לכפול לו שלום כדאיתא בסוף פרק הניזקין ואין כופלין שלום לעכו"ם רב חסדא הוה מקדים יהיב להו שלמא ופירש הר"ן כדי שלא יצטרך לכפלו אם ישאלוהו הם לשלום תחלה ע"כ ונראה לי דמה"ט הוזקק רש"י לפרש הא דקאמר התם בפרק הנזכר רב כהנא אמר להו שלמא למר שלמא למר וז"ל שלמא למר ולא היה מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו ע"כ. וזה מפני שהוקשה לו היאך רשאי לומר להם תרי זימני שלמא למר הלא אין כופלין שלום לעכו"ם דהיינו לומר לעכו"ם תרי זימני שלום עליך מן הטעם שפרש"י התם וז"ל ואין כופלין דהא דנותנים שלום לעכו"ם מפני דרכי שלום הוא דשרי ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי למימרא להו ע"כ. וכן מוכח בהדיא התם בגמרא דכפילת שלום היינו לומר תרי זימני שלום עליך מדקאמר רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא כו' אמר להו שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי אמרי ליה ומנא לך דכפלינן שלום למלכי אמר להו שנאמר ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד וגו' שלום שלום לך וגו' ולפיכך פרש"י שלמא למר ולא היה מתכוון לברכו אלא לבו היה לרבו. ומה שכתבו התוספות שם על רש"י שעל חנם פירש כן דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום נראה מדבריהם שלא היו גורסין שלמא למר שלמא למר תרי זימני אלא חדא זימנא כדגרס הרי"ף והרא"ש אי נמי שהיו מפרשים שלמא למר שלמא למר לכל כותי ועכו"ם אבל לא שהיה אומר לעכו"ם אחד שלמא למר שלמא למר תרי זימני ולפיכך כתבו שעל חנם פירש כן וכתבו עוד על רש"י וצ"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות ע"כ. ולי נראה להליץ בעד רש"י שאין בזה גונב דעת הבריות כדאשכחן בפ"ק דע"א גבי רבי אליעזר שאמר נאמן עלי הדיין וכן שרי לצורבא מרבנן לומר עבדא דנורא אנא כו' וכאלה רבים. וליישב הקושיא שהקשיתי לעיל מאי אפילו עכו"ם כו' נ"ל דריב"ז ושאר רבנן לא ס"ל כרב חסדא והכי דייק הלשון מדקאמר רב חסדא הוה מקדים כו' אלמא רבנן אחריני לא עבדי הכי וכה"ג ממש כתב הר"ן בפרק בני העיר בשם י"א על אמרו על ר"י בר אלעאי שהיה מבטל כו' ואולי מה"ט לא הזכירו הרמב"ם בפ"י מהלכות ע"א. ועי"ל דריב"ז היה מראה פנים אפי' לעכו"ם שלכך הקדים הוא לומר שלום כדי למצוא חן בעיניו כדי שיהא נחמד למטה ומתקבל על הבריות אבל בלבו היה מתכוין להקדים שלום לעכו"ם כדי שלא יצטרך לכפול לו שלום כדעשה רב חסדא ע"ל כן נ"ל. ומיהו אכתי קשה לי אמאי לא מצינו בשום מקום בגמרא כפילת שלום בישראל שהרי שאילת שלום תלמיד לרבו הוא רק שלשה תיבות בלבד ולא יותר דהיינו שלום עליך ר' ואם רבו נותן לו שלום אז הוא משיב לו שלום עליך רבי ומורי ותו לא כדאיתא בהדיא בנזיר ריש פרק רביעי ובשאר דוכתי טובא וכן בעובדא דר"י ואליהו ז"ל בפ"ק דברכות דקאמר לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי כו' הרי לא השיב לו רק פעם אחת שלום וכן בסוף פרקי אבות גבי ופגע בי אדם ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום וכו' וכאלה רבים ואני שמעתי מקצת בני אדם שהיו משיבין שלום עליך שלום למי שאמר להם שלום ואין ספק שמנהג זה יצא להם מן כפילת שלום הנז' בגמרא בפרק הנ"ל. כן נראה לי. הצעיר יששכר בער איילנבורג. (שו"ת באר שבע סימן נט).

בפרק קמא דברכות (ו', ב') א"ר חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנא' בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנא' ואתם בערתם הכרם גזילת העני בבתיכם. פי' כי למדריגת השלום שמשלים את הדבר וכאשר אין השלום הכל חסר, ולכן צריך לרדוף אחר השלום שהוא משלים הכל ואם יודע בחבירו שיתן לו שלום צריך הוא שיקדים לו שלום, שאל"כ לא היה עושה השלום ברדיפה כאשר אינו מקדים שלום, וצריך לרדוף אחר דבר שהוא השלמה כי קודם השלום הדבר חסר ולכך כל דבר בעולם הוא רודף אחר השלמתו עד שהוא שלם, כי האדם כאשר הוא צמא למים מאוד מאוד הוא רודף אחר המים שהוא רודף השלמתו, וכן כאשר האדם הוא חסר שלום שהוא השלמה אל הכל צריך לרדוף אחריו. ועוד בארנו אצל הוי רודף שלום וע"ש.

ובמדרש (ויק"ר פ"ט) גדול השלום שבכל המצות כתיב בהו כי תראה כי תפגע כי יקרא אם בא מצוה לידך אתה זקוק לעשותה ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה ברם הכא בקש שלום ורדפהו בקשהו במקומך ורדפהו במקום אחר ע"כ. וכבר אמרנו זה כי כל דבר יושלם בשלום, ומאחר שהשלום משלים הכל ותמצא כי כל דבר הוא רודף אחר השלמתו והוא מתנועע אחר השלמתו, והרי הזרע כאשר נזרע באדמה הוא מתנועע וצומח עד שיגיע אל השלמתו וכאשר יושלם אז הוא נח, וכן הולד במעי אמו תנועת הוייתו אל שיושלם, ולפיכך השלום שהוא השלמת הכל חייב האדם לרדוף אחריו ולא יהיה לו מנוח עד שיבא אל השלום שהוא השלמת הכל. ואמר שאם לא החזיר לו שלום הוא גזלן דבר זה מבואר כי השלום על ידו הכל אחד כאשר יש שלום ביניהם, וכאשר נותן לו שלום ולא החזיר לו שיהיה על ידי זה הכל אחד, הרי דבר זה גזילה היא שהרי נתן לו שלום ועל ידי השלום נעשו אחד וכאשר הם אחד אז זה נותן שלום לזה וזה נותן שלום לזה עד כי שניהם אחד שכך עושה השלום והוא לא עשה כך הנה גזלו, והבן זה מאוד.
[נתיבות עולם ב' השלום ב']

אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן אוהב שלום בין כל אחד ואחד שנא' (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (ר"מ אומר מה ת"ל ורבים השיב מעון) כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו באדם רשע ונתן לו שלום למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי היאך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה.
[אדר"נ י"ב ג]

"בימי צעירותו היה נוהג [רנ"צ פינקל] בשבתות ובמועדות לאחר התפילה לעבור בין התלמידים מספסל לספסל ולברכם בברכת היום. לפעמים היה יושב על יד חלון בביתו ומעתיר ברכות ותפילות לכל עובר ושב. פעם עבר בלווית אחד התלמידים ליד ביתו של ראש הישיבה, ואף שלא ראה איש פנה לעבר הבית ואמר "בוקר טוב". בן לוויתו הסתכל בתמהון אנה ואנה לראות למי בירך לשלום, למרבה מבוכתו הסביר לו רנ"צ שאיננו מבין למה מברך איש אץ רעהו לשלום דווקא בעת שנפגשים פנים אל פנים, ולמה לא יברכו סתם את כל הנמצאים בבית אף מבלי לראותם".
[תנועת המוסר ח"ג 248]

לימוד המוסר

הרב ירחמיאל הראם שליטא

רבות נאמר ונכתב, על הקדמת שלום לכל אדם, כתיוב וגם כשלימות ותיקון המידות. ומביאה הגמרא, שרבי יוחנן בן זכאי לא הקדימו אדם מעולם בשלום, ואפילו לנכרי היה מקדים ריב"ז שלום. ומצינו גם עוון גדול למי שנותנים לו שלום ואינו מחזיר שלום, שנקרא גזלן, עד כדי כך החמירו חז"ל וראו צורך גדול בשאילת שלום בין איש לחבירו, שתיקנו שיהא שואל אדם את שלום חבירו בשם, כמובא במשנה בסוף ברכות. ואע"פ שיש כאן לכאורה הזכרת שם שמים לבטלה, מ"מ מביאה הגמרא "עת לעשות לה' הפרו תורתך". וביאור הדברים שם, ע"פ הראשונים, שראו חז"ל צורך שיזכירו שמו של הקב"ה, ויהא שגור בפי העם בשאילת שלום חבירו, כדי שיזכרוהו תמיד. בגמרא מבואר שזו אחת מן התקנות שתיקנו עזרא ובית דינו והסכימו על ידם משמים. ובדרך העולם כאשר אדם שואל בשלום חבירו אומר לו "שלום עליכם" וחבירו משיבו "עליכם השלום". ויש לבאר מדוע זה הנוסח המקובל. אלא שכידוע, אדם המקדיש קרבן למזבח, אומר "קרבן לה'", ולא "לה' קרבן". כיון שיש חשש שמא אחרי שיאמר לה' ימות לפתע ולא יספיק לומר "קרבן" ונמצא מזכיר שם שמים לבטלה. ולכן מי שמקדים ואומר שלום עליכם, שרי ליה להקדים שמו של הקב"ה, כיון שאיתא בפרקי דר' נתן שמי שמקדים שלום לחבירו מאריכים לו ימיו ושנותיו ואין חשש שימות. אולם חבירו, זה שלא הקדים, אין לו את הסגולה הזאת, ויש חשש שמא ימות אחר שיאמר את שמו של הקב"ה ולכן אומר "עליכם שלום" ולא "שלום עליכם".

ויש להבין ולדקדק כאן בנושא זה כמה דיוקים. והראשון המתמיה הוא להבין מה היחס החשוב שזכה לו הקדמת השלום לכל אדם. מה עניין נשגב כל כך יש בזה, עד שחז"ל הוצרכו להשתמש ב"עת לעשות לה'" והסכימו ע"כ משמים. ובפרט אחר שאנו רואים שיש כאן ענין מסוכן של שמא יזכיר שם שמים וימות, ומה ראו על כך ומה היתה על זאת להחשיב כ"כ את עניין אמירת והקדמת שלום. וכדי להבין זאת נפרט בתחילה את הנקודות המרכזיות של ענין הקדמת שלום ולאחמ"כ נצרפם ונבינם.

כבוד הבריות

הקב"ה חס על כבוד הבריות, ומוכן ומסכים לדבר שנראה כביכול כזילזול בכבודו אם יש בכך כבוד הבריות. זהו העניין הראשון המצוי בהקדמת שלום והנחת שמו יתברך על בני אדם. ויש בכך לימוד גדול על כבוד הבריות. מובא במדרש שהקב"ה הרג את אתונו של בלעם כדי שלא יאמרו אינשי: ראו זו האתון שהכשילה וביזתה את בלעם, מפני כבודו, ואע"פ שלכאורה אם היתה האתון ממשיכה לחיות היה יוצא מזה קידוש ה' גדול, מ"מ חס הקב"ה על כבודו של בלעם. ועוד מובא ששאלו הקב"ה "מי האנשים האלו עמך" ופירש האור החיים הקדוש, שבימים אלו חל היא"צ שלו, דהיינו אין ראוי לכבודך שיהיו אנשים אלו עמך כך שמר הקב"ה על כבודו.

גדלות האדם

עוד דבר למדנו בעניין השלום, את כוחם העצום של חז"ל להחליט על "עת לעשות לה'" שיוכלו לומר להזכיר שמו של הקב"ה על כל איש ואיש. ומצינו בסנהדרין [צ"ד] שרצו החכמים לכתוב את שלמה המלך בין אלו שלא יהיה להם חלק לעוה"ב, עד שבא דוד המלך והתחנן בפניהם שלא יעשו כן. ומשמע וברור, שאילו היו כותבים הרי שכך היה. ושוב אנו רואים את כוחם העצום של חז"ל היכולים לקבוע. ומתוך כך למדנו מדרגת האדם הגבוהה שיכל להגיע עד כדי החלטה מה יהי בעולמות העליונים.

העולם ברגע

יסוד נוסף התעוררנו מאמירת שלום, שנוסח הברכה "שלום עליכם" ולאחמ"כ "עליכם שלום" כנ"ל, משום שאין אדם בטוח לרגע אחד בקיומו בעולם הזה. ותחושת הארעיות חייבת למלא אותו. ומי שחש תחושה זו בכל ימיו, הרי הוא שם לב לעיתותיו ומה יעשה בהם וכיצד ינהג ומתעורר ומעורר למלא רעיו בתורה ויר"ש.

כל החלקים הנ"ל מתבארים יחד ומורים לנו כי חז"ל ראו צורך גדול וחשוב לעוררנו בעניין שאילת השלום, כי כאשר ידע האדם את גדולתו העצומה, מצד אחד, ומצד שני עד כמה הוא ארעי בעולם הזה, וכל זה בתוך "כבוד הבריות", בתוך הפעילות היומיומית שלו בכל צעד ושעל של שאילת שלום ודרישת שלום מחבירו, הרי שיתן אל ליבו ויעצור לרגע ויאמר, האם אהיה מסוגל לעשות כך וכך, לעבור על אחת ממצוות ה'. בכל פגישה עם חבירו הוא יזכור שם שמים וגדולתו מצד אחד וקטנותו מצד שני ויתעורר שלא לעשות מעשים שאינם הולמים את מעמדו. ובפרט ראוי לעורר ולדבר מענינים אלו בעת שימי בין הזמנים עומדים בפתח והנסיונות אורבים ומצפים להפיל ברשתם את אלו שלא השכילו להבין את "גדלות האדם" ו"ארעיותו".

ימלא ה' כל משאלות לבם לטובה ויזכו לרב ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם

דפוס מיטל בית דפוס לעבודות איכות
להזמנת מנוים וגליונות קודמים 02-5375329

מסיפורי א.מ. אמיץ

עם סיום עריכת הקונטרס, הגיע לידנו קטע נחמד, (מהשבועון "משפחה") המבטא בצורה מיוחדת פן מעניין בסוגיית "הארת הפנים" ולא נמנענו מלהביאו לתועלת הקוראים באדיבות השבועון הנכבד:

ערכו של חיוך

ולדתי במשפחה שבורה, הורי לא הסתדרו בינהם, וגדלתי תוך שאני מכיר את העולם מהצד הרע שלו. היום אולי היה מי שהיה מאתר את הבעיה ומטפל בי, כמו שירותי הרווחה אבל בתנאים של אז, בימי המנדט הבריטי בירושלים, אנשים היו עסוקים בלשרוד. לא עוררתי תשומת לב מיוחדת של אף אחד, גם אם כולם ידעו שאני גדל ברחוב. האמת היא שהיה לי הכי פחות מזל מאשר לכל אחי ואחיותי, הייתי שלישי בתור, לפני היו שתי אחיות שגם הן גדלו כמוני באותה בוקה ומבולקה, אבל הן היו כשורונ־ יות מאד, ידי זהב היו להן, ובירושלים מי שיכל להפוך מסמרטוט או יותר נכון לומר מהחבילות שהגיעו אלינו מאמריקה משהו טוב, היה נקרא גאון. האחיות שלי היו ידועות בעובדה שאפילו שהן גדלו בבית כזה, הן יצאו בני אדם. לי לא היה את המזל הזה. נולדתי עם ראש בינוני, עם תכונה מעצבנת של נודניקיות כלשהי, שאיש לא כיוון אל המקום הנכון, והחברים לא אהבו כלל. מבית הספר בו למדתי נפלטתי מהר מאד, המורים התיחסו אלי נורא, ואני זוכר את זה עדיין, למרות שעברו מאז עשרות שנים. ברור לי שאם היה לי מזל והייתי פוגש במלמדים שרואים בעבודתם שליחות ־ אולי חיי היו נראים אחרת, אולם לא התמזל לי מזלי ונפגשתי במורים שהם רק מורים, עושים את עבודתם, לומר מעבירים ידע, והולכים הביתה. ובאמת שאיני בא אליהם בטענה, היו צריכים נפש גדולה כדי לרצות לקרב אותי... הייתי מגיע אל בית הספר מפוזר ומלוכלך, לאף אחד לא היה אכפת אם החולצה תלויה לה מעל המכנס או בתוכו. אם לא מצאתי זוג גרביים שווה ־ לא היה נראה לי נורא, לקחת אחד כזה ואחד כזה, כי זה מה שמצאתי במגירה, ולאף אחד לא היה ענין בבית לראות איך אני יוצא ללימודים, ואם אני נראה כמו שצריך. בבית הספר עוררתי גיחוך והרבה צחוק על חשבוני. אחיותי לא היו גדולות ממני בהרבה והן ניסו לעשות כמיטב יכולתן, שהיתה עלובה מאד בהתחשב בעובדה שהן היו רק ילדות ובמצב בבית. בימים בהם לא היו מכונות כביסה ונשות ירושלים השתמשו בשרותיה של כובסת, בבית שלנו הצטברה ערימת כבסים, שאם הן לא כיבסו אותה לא היתה מתכבסת מאליה. בביתנו לא היה כסף לכובסת, אמא עצמה כמעט לא תפקדה, והבגדים לא ענינו אף אחד. כשאחיותי החלו להיות מודעות לעניני הנקיון ־ הן דאגו בראש ובראשונה לנקיון של עצמן, והן חסכו מעצמן את הבוז שהיה מנת חלקי אני. בתור בן ואולי מטבעי לא הייתי מודע לענין עד שנהיה מאוחר מידי.

"החיוך לא עולה לך כלום," אומר פתגם חכם אחד, שתלוי על כל מיני קירות בכל מיני משרדים שצריכים לשרת קהל, וחי־ בים לעודד בהם את הפקידים ואת הקהל העצבני לחייך כדי לשפר את האוירה. "לא עולה כלום ־ אבל שווה המון". ממשיכה האימרה החכמה ואומרת. אם יש מי שיכול להעיד על נכונות המימרה הזו ־ זה אני, ואולי הפתגם הזה כולו לא נכתב אלא עלי? אני אדם מבוגר, אפילו מבוגר מאד, רוב חיי הבו־ גרים עברו עלי בבדידות. בדידות? הלוואי שרק זו היתה ההגדרה. בוז, דחיה... תהינה מילים מתאימות יותר.

נפלתי בין הכסאות

בכיתה סבלתי מהצקות בלתי פוסקות. אם צריך מישהו שיקום ויעיד כי יצר לב האדם רע מנעוריו, הרי אני האיש המתאים לעשות זאת. אני יכול להעיד, כי זו היתה התכונה בה נתקלתי יותר מכל בכל חיי כילד. אני יכול לומר את אותו הדבר על מבו־ גרים, רק ששם הענין הרבה יותר מכוסה. המבוגרים יכולים לעשות את כל הרע, אבל בצורה אלגנטית, כלומר הם יותר צבועים ועל כן מחייכים לפעמים גם כשהם טורפים, ילדים טורפים מכל הלב... כך או כך היה לנו בית מלא ילדים, שרובם, בכל אופן הגדולים, גדלו ממש ברחוב יש מאין. יש מי מאיתנו שהקב"ה חנן אותו בשכל, ביופי, בנשיאת חן או בתכונות טובות אחרות, וכיוון שגדלנו בבית בו כל דבר טוב מוצה היטב, כי לא היה הרבה ממנו, כל אחי ואחיותי הסתדרו בחיים חוץ ממני.

לא רק זו היתה הסיבה. אני נפלתי בין הכסאות בצורה מאד משונה. אחיותי הגדולות נישאו ובדיוק לאחר שהגיעו לדון בעתידי אני "הורי נפרדו, והמשפחה כמסגרת כלשהי אפילו מסגרת מקולקלת התפרקה, שוב לא היה לי בית. אחיותי כבר בנו לעצמן בתים, והן בעיצה אחת עם בעליהם לקחו חלק מהילדים אליהם הביתה. הבנים הבוגרים מעל גיל שלוש עשרה שהו בישיבות והגיעו בין לבין לבית, פעם לבית אמי ופעם לבית אבי ככל שהמצב איפשר.

גם שמחה פשוטה כוחה רב

סיפר רבי שמחה בונים מפשיסחה:

- כתוב: כי בשמחה תצאו, כשאדם בשמחה, הריהו יכול להיחלץ מכל מיצר.
כשהייתי בדאנציג נוכחתי לדעת שאכן כן הוא. כשעברתי ליד הים ראיתי אדם טובע הגלים סחפוהו, והלה הוריד ידיו מיואש ונכנע לים, צעקתי אליו:
- תדרוש בשמי את הלויתן.
צחוק קל נראה על פניו. לרגע החל להתגבר על יאושו, החל מחדש ללחום בגלים ואף ניצל ...

וכך גם שח רבי אהרן הגדול מקרלין:

- אם אנו אומרים שצריכים להיות בשמחה, אין הכוונה לשמחה של מצוה, שמחה של מצוה מדריגה היא, ולא כל אחד יכול להגיע למדריגות, אבל הכוונה לשמחה פשוטה: לא להיות בעצבות. יהודי שאינו בשמחה על אשר יהודי הוא, הריהו כפוי טובה.

להאמין גם אם לא מסוגלים לשמוח

- מעשה ברבי אברהם הראשון מסלונים שחלה מאד ושכב על ערש דווי מדוכא ביסורים. לא נותר בו כח אפילו לדבר. נכנס ובא אצלו תלמידו המובהק רבי יהודה לייב. לחש לו הרבי בשארית חיותו:
- שנינו "סמא דיסורי קבולי", "למאי נפקא מינה? לקבלינהו בשמחה".
לקבל מקבלים בהכרח, שמחה היא בחינת רצון, איך כורכין שניהם יחדיו ו"מקבלים" ב"שמחה"?

השלווה מונעת כפרת עוונות

מובא בספרי: ר' אליעזר בן יעקב אומר: כל זמן שאדם שרוי בשלווה אין מתכפרין לו מעוונותיו כלום, ועל ידי יסורין הוא **מתרצה לפני המקום ברוך הוא**, ונאמר "כי את אשר יאהב ה' יוכיח".

*

על ידי יסורין באים הבריות לחיי עולם הבא, וכן אומר שלמה המלך "ודרך חיים תוכחת מוסר".

(חז"ל)

הילדים הקטנים היו אצל אחיותי הגדולות, ואני תלמיד ישיבה נפלטתי מהמסגרת לפני הישיבה הגדולה והלכתי לעבוד, וגם למצוא לי מקום להניח בו את ראשי.

תמיד יכולתי לבא אל אחיותי לארוחה חמה ולמיטה נוחה, אבל ידעתי שיומן מלא בטיפול במשפחה הפרטית שלהן ובמשפחה המורחבת והן עמוסות מספיק, ומלבד זאת כיוון שהמצב במשפחה היה כזה, אפשר להבין כי אף אחד מאחי ואחיותי לא קיבל את השידוכים המפוארים ביותר שאפשר היה להשיג, וכולם עמלו אצלינו קשה מאד ללא כל תמיכה להקים משפחות טובות ולהתפרנס. לאף אחד מהמשפחה שלי לא בא בקלות לחיות חיים נורמלים, מה גם שאיש מאיתנו לא ידע איך נראים חיים כפי שהם צריכים להראות. כך שידעתי כמה מאמצים הן צריכות להשקיע כדי לחיות את היומיום בלעדי, ולא יכולתי להכביד עליהן, אי לכך מיעטתי לבא ובאתי רק כשהייתי מוכרח, לשבתות ספורות בשנה ולחגים, בין היתר הסתובבתי ברחוב והן חשבו שאני ישן בישיבה...

לא ישנתי בישיבה, ישנתי בכל מיני גנים ציבוריים, בפתחי בתים משותפים, מתחת לחדרי מדרגות. ליקטתי בגדים מגמ"חים ועבדתי בעבודות מזדמנות. עשיתי כל עבודה שנקרתה תחת ידי, שטפתי חדרי מדרגות, הייתי נער שליח של ירקן ושוליה של קצב, בכל מקום שהיה תלוי פתק של הצעת עבודה - הייתי מתקשר, אך שום דבר לא היה בו משרה קבועה ומסודרת. לא יכולתי להציע את עצמי כפקיד בנק וגם לא ראש כולל. לא היתה לי השכלה, לא מראה נעים, לא ראש מי יודע מה טוב ולא פרוטקציה. והעבודות היו עבודות לא מסודרות של יום כן ומחר לא. בשלב מסוים התחלתי לעבוד בפנימיה ומאז נהיה לי טוב. יכול להיות שהטוב שלי לא היה נכנס אפילו בכלל של 'גרוע' אצל מישהו אחר, אבל בשבילי, אדם חסר בית, חברה ועבודה, זו היתה הצלה של ממש. היה לי חדרון קטן, מקום מסודר להניח בו את ראשי. היה לי חם בחורף ונעים בקיץ, שלוש ארוחות מסודרות, ארון להניח בו בגדים וגם מעט כסף כדי לקנות בגדים. לראשונה בחיי היה לי בית. לא הייתי מאושר - כי לא ידעתי מה זה אושר, אבל לא היה לי על מה להתלונן. האמת היא שגם כשהיה על מה להתלונן - לא התלוננתי, אני לא הטיפוס המקטר.

הייתי אמור להינשא אי פעם, אולם מי תרצה לקחת מישהו שהכתובת הקבועה שלו היא בחדר מדרגות והכתובת המעשית בפנימיה, עד שהמנהל יחליט מסיבותיו שלו אחרת... אין לו מקצוע, לא רכוש, לא משפחה ולא חברים, לא יופי ולא כשרונות. בקיצור חוץ מהוא עצמו אין לו כלום.

ואם להסתכל על האדם בעצמו, הרי היה לי מה להציע, אני יכול להעיד, כי אני אדם טוב מטבעי, נוח לבריות, תמיד מוכן לעזור, לא אנוכי, אבל מי מסתכל על כאלו נתונים בימינו? בקיצור, מה שהציעו לי היה ממש לא מתאים, שני חסרי בית ביחד - זו עלולה להיות בעיה, שידוך מן הישוב שהציעו לי? מי יודע מה מסתתר מאחורינו. זה לא שהציעו לי כל כך הרבה שידוכים, ההצעות היו מעטות עד שאפשר לספור אותן על כף יד אחת, וכל אלו שכבר היו, נשאו אופי של 'אני מכיר משפחה מסכנה אחת, אולי היא תתאים למסכן הזה'. זה יפה מאד מצידם של האנשים שריחמו עלי, אבל כך נראו ההצעות שהציעו לי. לא שאני מחזיק מעצמי, אבל בפקחון מלא הבטתי בראי וידעתי, שהתדמית שלי, למרות שאני ממש לא היא, היא התדמית שכולם רואים, ולפי זה מנסים לשדך לי את הדבר המתאים לדעתם. לדעתי אני, זה לא. לא חיפשתי יופי, כסף, השכלה, יחוס או מעמד, אבל בהחלט חיפשתי שידוך שיתאים למזג האופטימי שלי, מועמדת שלא תגרור את העליבות לדור נוסף, שנוכל להקים ביחד דור אחר מהסוג שחלמתי עליו תמיד, במקום זה הציעו לי כל מיני שידוכים של כאלה שכבר התיאשו מהחיים שלהן, וכל מה שהן רצו היה לברוח ממצב מסוים שהיה להן, ואני ידעתי שאני לא הפתרון ולא המצב בו הן היו רוצות למצוא את עצמן. בקיצור לא רציתי שאף אחת תאמלל אותי יותר ממה שכבר הייתי אומלל. כך או כך נשארתי רווק.

בכיתה סבלתי מהצקות בלתי פוסקות. אם צריך מישהו שיקום ויעיד כי יצר לב האדם רע מנעוריו, הרי אני האיש המתאים לעשות זאת. אני יכול להעיד, כי זו היתה התכונה בה נתקלתי יותר מכל בכל חיי כילד. אני יכול לומר את אותו הדבר על מבוגרים, רק ששם הענין הרבה יותר מכוסה.

♋

התחלתי לחייך לכולם

באיזשהו שלב בחיי כאשר יום אחד ראיתי בפקחון גמור, כי כך אני עתיד לבלות את ימיי, עדירי וגלמוד, אמרתי לעצמי, לפחות אם אינך מקים משפחה ומשאיר אחריך דורות ישרים, לפחות תגרום שמחה לאנשים, תאיר את יומם, תשאיר מאחוריך חיוכים. ההחלטה שלי הובילה לעבודה מעשית.

התחלה, האמצע וגם הסוף, שעוד לא הגיע ב"ה, היו כמובן עם ילדי הפנימיה. הפנימיה בה עבדתי היתה ישיבה רגילה לחלוטין עם כל הסממנים של ישיבה. ילדים שבאו מכל מיני בתים, עשירים ועניים, מאורים או עצובים, ילדים מוצלחים וילדים שראו את עצמם ככשלון. היו שם 'שפיצים' כמו שהיו כאלו שבקושי ראו אותם, וכמו בכל מקום בו יש הרבה אנשים גם שם היו ילדים שליבם שבור. היה לי חוש מיוחד לאתר אותם, והם היו הראשונים שנהנו מההחלטה שלי. לא שזה כבוד גדול לבא לכולבויניק לחדר לשתות איתו תה, ולא שלא היה תה בחדר תה, אבל לי היתה יכולת הקשבה נדירה והרבה אמפטיה. בתחילה התחלתי עם ברכות שלום, עם טפיחה על כתף וקריצה, עם 'שלמה נאבד לך המצב רוח? אני אעזור לך למצוא אותו'. היו ילדים שבדיחה קנתה אותם, היו ילדים שטפיחה עזרה להם, והיו ילדים שהיו זקוקים לפיסת שוקולד או כתף תומכת ואני הייתי שם. בתחילה היו חשדנים כלפי, בסך הכל מי אני, אבל לאט לאט נפתחו הלבבות, ולא פעם קרה שילדים היו מתדפקים על דלתי בשעות שונות ומוזרות, כי היו צריכים לפרוק את הדמעות באנשהו, ובחדר שלהם, לעיני חבריהם בני העשרה, לא יכלו לעשות את זה.

לאט לאט עם השנים, כמו כל השמועות שער-

ברוח אצל התלמידים, כך עברה גם השמועה שאצל הכולבוניק אפשר לקבל שוקולד כמו שאפשר לקבל כפתור חסד או גומיות, נילונים, משחת שיניים וגם לשבת סתם כך לדבר. במשך השנים נוכחותי נהיתה מובנת לדורות התלמידים כמו חדר האוכל וחדר הלימוד. אני יודע שהצלחתי לעזור ליותר מתלמיד אחד להתגבר על בעיותיו, ויש כאלו שעד היום מקפידים להתקשר אלי לפני ראש השנה, לאחל שנה טובה ולהזמין אותי לשמחותיהם.

אבל לא רק לתלמידי הישיבה הארתי פנים, במסגרת ההחלטה שלי התחלתי לחייך לכל מי שאני רואה. הקדמתי שלום לכל מי שפגשתי ברחוב, ומהר מאד גיליתי דבר מצחיק: במקום שאנשים יעריכו את מה שאני עושה - יצא לי שם של משוגע אמיתי. מה הוא מחייך כל הזמן? מה הוא שר? שמעתי אנשים אומרים כשחשבו שלא שמעתי. מה הוא שמח כל כך? בקיצור במקום לראות את היופי בענין, אנשים חשבו שיצאתי מדעתי, ו'הנעבאך' נהיה פשוט יותר מסכן.

זה ממש לא היה כך. זה היה במודע לחלוטין, אבל כיוון שלא רציתי להיות משוגע וגם לא להקרא כזה, כמעט שהפסקתי, מעשה שטן ממש שבא לקלקל החלטה טובה. אבל פתאום, פתח היצר הטוב את עיני וראיתי שבעצם קורה בדיוק מה שרציתי שיקרה, משוגע או לא, אנשים החזירו לי חיוך! אנשים ששעה קודם הלכו כפופים עם ראש באדמה - הרימו ראש למשמע ברכת השלום ואחר כך חייכו וענו בחזרה, מה שרציתי שיהיה - קם ונהיה! כך עשיתי שנים, לא הבדלתי בין קטן לגדול, בין חרדי לחילוני, ובמשך הזמן גם התברר לכולם שאני לא עושה את זה משגעון אלא מהחלטה פנימית. כלומר אנשים ציפו לראות אותי ממשיך ומידרדר, אבל זה לא קרה, נעצרתי בשגעון הזה... והבריות גילו פתאום כי מאור פנים, ברכת שלום וחיוך יש בהם סם מחיה. אני יכול לזקוף לזכותי כמה אנשים שהתחילו גם הם לברך אחרים בשלום, אולי לא את כולם אבל הרבה. וכך היה לי כל יום סיפוק משלי על שהארתי לכמה אנשים את יומם, והם בהרגשה טובה יותר חייכו הלאה. כמו בסיפוד המוכר, על האיש שחייך למישהו, והלה המשיך בשרשרת שלמה של חיוכים, עד שכל השכונה באותו יום חייכה...

ככלל נשארתי אותו מסכן, זה שאין לו בית והע' בודה שלו, נו טוב, יש עבודות יפות ממנה וכו' וכו', אבל אני כבר לא הרגשתי מסכן, היו לי הסיפוקים שלי, וחייתי לי הכי טוב שאפשר בקצת שהיה לי, ואם היה לי לא נעים זה היה רק כשראיתי אנשים שהכרתי, עוברים את הכביש כדי לא לפגוש בי, כי לא היה להם נאה. עבורם הייתי תמיד 'נו, המסכן הזה, זה שמחייך כל הזמן ואומר שלום לכל מי שזז ברחוב...' ואלו ב"ה היו מעטים, רוב האנשים נהנו מהחיוך וכמו שרציתי העבירו אותו הלאה.

פרצוף של תשעה באב

מר, נקרא לו כהן, כי יש מספיק כהנים בעולם, ואף אחד לא יחשוד על כהן השכן, האח או החבר שלו שעליו מדובר. ובכן מר כהן היה אדם שראיתי ברחוב לעיתים מזומנות, לא ידעתי מי הוא רק את שמו הכרתי, אבל היה לו תמיד פרצוף של תשעה באב, ולקח הרבה מאד זמן עד שהוא העלה חיוך על פניו. במשך חודשים רבים הייתי רואה אותו בדרכי מהתפילה אל חדרי בפנימיה, מביט כל הזמן כלפי מטה, כאילו הוא בודק את המדרכה, כמי שאיבד שם יהלום. הוא לא הרים את העינים אלא כשהגיע לכביש, ואז הרים את ראשו בכבדות לבדוק אם באה מכונית. פרצוף חמוץ כמו לימון וכולו תשעה באב. לקחתי על עצמי פרויקט: לשמח אותו.

הרבה מאד זמן הוא בכלל לא הגיב לברכת השלום שלי, והמשיך לצעוד לו במדרכה, ישר כמו חיל פרוסי, לא מביט לשום כיוון, מלבד כיוון נעליו וכולו משדר מין השלמה כזו עם אסון גדול, שאפילו אני ממקומי הנמוך ריחמתי עליו. מי יודע מה קרה לו בעולמו שהוא כל כך עצוב, ודווקא התאמצתי יותר לשמח אותו. ברדתי איך קוראים לו ומני אז הייתי מקדם אותו מידי יום: 'שלום אדון כהן', 'בוקר טוב אדון כהן', 'שיהיה לך יום טוב', 'תראה איזה שמש אדון כהן', וכלום, שום תגובה. לפעמים אמרתי לעצמי: לא רוצה - לא צריך, אבל אז נזכרתי בקבלה שקיבלתי על עצמי, שצריך לשמח אנשים, ואת מי צריך לשמח יותר מכל אם לא את האנשים העצובים.

לדעתי העולם מתחלק לשניים: אנשים שמרגישים אובייקטיבית, ואנשים שמרגישים סובייקטיבית. האובייקטיבי רואה את החיים באמת, לפעמים שמח לפעמים עצוב, לפעמים טוב לפעמים רע, והוא יודע שהרע תמיד יהפך לטוב, אם לא היום - אז מחר, והוא מוכן לחייך תמיד ולשמוח, רק צריך לפעמים איזה משהו קטן, נניח החיוך שלי, וכבר הם רואים את הדברים הטובים שבחיים. לעומתם, הסובייקטיבים רואים את העולם כמו שהם רואים אותו בראיה שלהם, מי שרואה אותו בכיוון הטוב - ממשיך לראות אותו כך, גם כשלפעמים רע לו, הוא מעודד את עצמו ולא נופל. אבל שה' ישמור אם אדם כזה רואה את הרע, העצוב והמכוער, אפילו אם זה לא ממש כזה - ככה הוא רואה אותו ורע לו כל הזמן. כזה היה כנראה אדון כהן. לא הכרתי אותו ולא ידעתי למה הוא תמיד מדוכא, אבל הבנתי שאין אדם בעולם שיש לו פחות ממני, ובכל זאת אני מוצא את הכח לשמוח, לא יכול להיות שאין למר כהן שום דבר משמח בחיים. אולי יש לו אשה טובה? אולי יש לו בית, ילדים מוצלחים, אולי עבודה מכובדת, קצת כסף בבנק, בריאות, הרי לא יתכן שאין לו כלום ולכן הוא כזה מצוברח, אלא אם האופי שלו הוא להיות קודר ולראות בכל דבר את הרע. בקיצור כל פעם שהתיאשתי אמרתי לעצמי, מה יש? עולה לך משהו לומר שלום? אז מה אם לא עונים לך? זה בדיוק הנסיון שלך, נראה אם תעמוד בו. וכך המשכתי לומר שלום ולחייך אל פדחתו של מר כהן, בלי לראות את עיניו הרבה זמן. ויום אחד הוא פשוט הרים אותם, הביט בי בתהיה והלך לדרכו. זה היה ממש יום חג, כי ידעתי שהתחלתי בדרך אל ליבו של האיש הקודר הזה, וכך היה. בתחילה הוא היה מרים את עיניו, מביט בי לחלקיק שניה וממשיך הלאה, אחד כך היה מניד בראשו בקצרה וממשיך, אחר כך הוא אמר: 'שלום' חטוף, ושנה אחרי שפגשתי אותו לראשונה ראיתי חיוך על פניו, אומנם רק לשניה קצרצרה, מין ברק כזה שהיה ונעלם, אבל הוא חייך.

שנתיים אחר כך כבר החלפנו ברכות כאילו הכרנו אחד את השני מאז ומתמיד. מעולם לא ניהלנו שיחה, לא שאלנו זה את זה מה שלום הילדים, ולא ידענו אם בכלל יש ילדים אחד לשני. אבל אם לא ראיתי אותו יום אחד, הרשיתי לעצמי לשאול אותו למחרת אם הוא מרגיש טוב וכך הוא שאל אותי. לאט לאט נודע לו מה שמי והיכן אני גר ומה אני עושה, וגם אני ידעתי שהוא עורך דין בדימוס הגר באזור יוקרתי בעיר. יותר פרטים לא שאלנו אחד את השני, אבל החיוכים בשלב מסוים כבר היו אמיתיים ממש, מכל הלב ולא סתם מנומסים.

אבל לא רק לתלמידי הישיבה הארתי פנים, במסגרת ההחלטה שלי התחלתי לחייך לכל מי שאני רואה. הקדמתי שלום לכל מי שפגשתי ברחוב, ומהר מאד גיליתי דבר מצחיק: במקום שאנשים יעריכו את מה שאני עושה - יצא לי שם של משוגע אמיתי. מה הוא מחייך כל הזמן? מה הוא שר? שמעתי אנשים אומרים כשחשבו שלא שמעתי.

חיוך עייף, חיוך חלש, אבל חיוך

ואז יום אחד הוא נעלם, לא הגיע יום, יומיים ושלושה, ואני התחלתי לחשוב מה קורה איתו. בסוף אזרתי אומץ והחלטתי, שגם אם הוא יראה בי אדם שחודר לפרטיותו, חשוב שאדע מה שלומו, אולי הוא זקוק לחברה, אולי הוא זקוק לחיוך שלי? כל מה שעשיתי זה לבדוק בספר הטלפון את המספר הרשום ליד השם 'כהן' בכתובת שידעתי, להרים את שפופרת הטלפון ולחייג. אשה שהציגה את עצמה כעוזרת

ענתה לי ואמרה, שאדון כהן בבית חולים. אחרי הצהריים כשסיימתי את עבודתי הלכתי אל בית החולים. אדון כהן שכב שם בחדר, לבד, היה לו מספיק כסף לשכור לעצמו את הטיפול הטוב ביותר ולקבל חדר פרטי, אבל לא היתה לו אף חפיסת שוקולד על השידה, ובכל החדר לא היה אף לא פרח אחד. לראות את אדון כהן במיטת חוליו היה מספיק כדי לגרום לבכי, אבל לא יכולתי לבכות, הייתי צריך לעזור לו לחייך, ולא הייתי צריך לטרוח, איך שראה אותי - הוא חייך. חיוך עייף, חיוך חלש, אבל חיוך, ואני מוכן להמר על כך שזה היה החיוך הראשון והיחיד שלו באותם שלושה ימים.

מאז הלכתי אליו יום יום. פעמיים בשבוע הבאתי פרחים רעננים, שהכנסתי אותם לצינצנת ריבה גדולה. הבאתי שתיה. לאכול הוא לא יכל ממילא, אבל כוס שתיה של מיץ פירות טוב או נקטר משובח דווקא היתה טובה לו מאד. ישבתי לידו ודיברנו על כל דבר חוץ מעל המחלה שלו, שבפעם הראשונה ששאלתי אותו עליה ראיתי שהוא לא מעונין לעסוק בה ועזבתי את הנושא. דיברנו על פוליטיקה, על המצב הבטחוני בארץ, על מזג האויר, על בית החולים, על שערוריות כאלו ואחרות, ואף פעם לא על ענינים פרטיים. אחרי שבועיים עצרתי את אחד הרופאים שראיתי אותו מגיע למר כהן כל יום, ושאלתי אותו על מצבו של האיש. "מי אתה אדוני?" שאל הרופא, שגם הוא ראה אותי יום יום שם. "אני חבר קרוב". אמרתי, יכולתי להגיד גם שאני החבר היחיד, כי לא ראיתי אף אחד שהגיע לבקר אותו כל אותם שבועות. הרופא נעץ בי עיניים ואמר: "הוא גמור. זה רק ענין של זמן".

בקושי יכולתי להגיב, זו היתה אמירה קשה! אבל ניצלתי את שעת הכושר. "הוא יודע". שאלתי. "אין מה שהוא לא יודע". אמר הרופא והלך.

הייתי שבור באותו יום, אבל לא יכולתי להרשות למר כהן לדעת שאני יודע, ועל כן המשכתי לחייך אליו, ניסיתי להשקיע יותר בלשמח אותו, דבר שכמובן היה קשה יותר מתמיד, לא שפעם היה קל.

אכן, חיוך שווה המון

חצי שנה באתי לבקר את מר כהן כל יום. ביום חול כמו בשבת, בשבת כמו בחג, ברוח ובגשם, בכל תנאי. במשך הזמן הבנתי מדוע מר כהן היה כל כך חמוץ תמיד. הוא היה בודד לגמרי. לא הכרתי אנשים שבאו לבקר אותו, לא ראיתי סימן לנוכחים, אני לא יודע אם החמיצות שלו דחתה אנשים מלהתקרב אליו או שהעובדה שהיה בודד כל כך גרמה לו להיות חמוץ כל כך... איך שלא יהיה, זה כמו גלגל, אחד גורם לשני. התוצאה היתה שאדם בודד שכב בחדר פרטי וריק, ומלבד הצוות הרפואי, שהוא קנה בכסף מלא, איש לא התענין בשלומו.

זה היה כל כך עצוב, ואני חייכתי כל הזמן, למרות שידעתי כמה המצב עצוב. כי היה לי תפקיד.

המצב שלו הלך והתדרדר, החיוך הפך לקטן יותר, אבל כל הזמן הוא היה קיים כשבאתי, ואז יום אחד הוא נעלם. באתי לבקר והמיטה היתה ריקה.

ברדתי מה עם ההלויה. באתי אל המשגיח בישיבה וסיפרתי לו על האדם הבודד שאין אפילו מי שיבוא להלויה שלו, וביקשתי עשרה בחורים כדי שיהיה מנין. המשגיח שלח כל מי שרצה, והיה הרבה יותר ממנין שבא לחלוק כבוד אחרון לאדם בודד ולקיים חסד של אמת.

> הבחורים לקחו על עצמם לומר קדיש וללמוד משניות לעילוי נשמתו. גם אני לקחתי על עצמי אי אלו קבלות, וקיויתי שאחרי שאלך אני מן העולם, יהיה למישהו אכפת גם ממני.
>
> עברו שלושה חודשים ואז קרא לי ראש הישיבה. כשנכנסתי לחדרו מצאתי שם אדם לא מוכר. הרב הציג אותו בפני כעורך דין. "עורך דינו של מר כהן," חידד הזר את התמונה "ובאתי לכאן כמחונה על עזבונו". "הוא תרם לישיבה שלנו?" שאלתי בחיוך, קיויתי כי אכן כך, אשמח לדעת כי בזכות הכרותי עם האיש הישיבה הרויחה. "תיכף תראה בעצמך, אני אקריא כאן את הצוואה". וכבר הוא פתח מעטפה גדולה, הוציא ממנה נייר אחד בלבד, שכמו שהצלחתי להציץ היה רשום בו מעט מאד. להקריא את הצוואה לקח לו דקה וחצי שלאחריה הפכתי למליונר.

כאן בעצם מסתיים הסיפור שלי.

מר כהן היה אדם בודד כמעט אפשר לומר מבחירה. מסיבות שונות ניתק את הקשר עם שני בניו, שעד היום איני יודע מי הם, ובחר בי כיורש. היו לו נכסי דנידי ונכסי דלא נידי והרבה. לאחר שהצוואה אושרה חוקית ללא מתנגדים, מכולביניק עלוב וחסר כל הפכתי לבעל בית מכובד עם קבלת פנים חגיגית בבנק... היה לי קשה לעכל את הענין, אף פעם בחיי לא היה לי הרבה, ופתאום נהיה לי המון. אבל ידעתי בדיוק רב מה אני רוצה לעשות בכסף. התרגלתי לחיות במינימום ולא שאפתי לחיי מותרות. עדיין נשארו לי, אם מחשבים לבן אדם מאה ועשרים שנה, הרבה שנים לחיות, והכסף יאפשר לי לחיות אותם הכי טוב שאפשר. קניתי לי דירה נחמדה באזור חרדי, ריהטתי אותה ונהניתי מכל רגע. בפעם הראשונה בחיי התעניינתי איזה מקרר יותר טוב, ובחרתי לי כסאות עבורי, השתדלתי לקנות את הטוב והנח ביותר, אבל בלי פאר ובלי ראוותנות על מי אני הולך לעשות רושם?...אבל גם עם כל העיסוקים החדשים הללו לא הפסקתי אף לא ליום אחד את עבודתי ככולביניק בישיבה, ורוב היום שהיתי שם בחדרי הישן והטוב, מנסה לעזור לבחורים, והפעם יכולתי להביא להם דוגמא מוחשית שזה כדאי להיות נחמד ושמח, גם אם המצב העכשוי באמת לא נראה מי יודע מה מעודד.

תרמתי סכום כסף ענק לישיבה שהיתה ביתי במשך הרבה מאד שנים, והקמתי קרן לעזור לילדים שנקלעים למצבים כמו אלו שאני גדלתי בהם, כדי שהם יוכלו ללכת לקראת עתיד טוב יותר ולשכוח את העבר וגם את ההווה הלא נעים. ואחר כך פניתי לשדכנים. עתה יכולתי להציע למי שתשתדך, בית מסודר, קן נעים, והבטחה לזיקנה מכובדת מבחינה פיננסית. חיפשתי לי אלמנה או גרושה, שיש לה שם טוב ומשפחה גדולה, שיהיה לי חלק בה. ולא היה קשה למצוא. נישאתי בגיל מבוגר מאד ולא הקמתי לי משפחה משלי, אבל הפכתי לשותף במשפחה קיימת, שנעים לי איתם ואני חושב בלי להתרברב שגם להם נעים איתי.

כיוון שלא היתה לי משפחה, כל חיי פחדתי לעזוב את העולם בודד וערירי כמו מר כהן. אבל בזכות כספו זה כנראה לא יקרה. כתבתי צוואה, ובה ראשית הקמתי קרן, שתשלם היטב ללימוד משניות לעילוי נשמתי ואמירת קדיש. הורשתי את כל רכושי לישיבה אחרי מאה ועשרים שלי, אם וכאשר יטפלו בי היטב וידאגו לכל מחסורי, כולל חברה, כאשר לא אוכל לדאוג לעצמי. רציתי לוודא שיהיה להם כדאי לדאוג לי היטב, והצוואה בהחלט מנוסחת כך. הם יודעים שישתלם להם שאני אהיה מאושר תמיד...

היום טוב לי. באמת. ליד שולחני בשבת יש אורחים רבים חלקם ילדיה של אשתי ובני משפחותיהם, חלקם זרים שאני אוסף מהרחוב. החיים שלי מלאים בשמחות ב"ה. אני פותח כל ערב דלת למי שבא לבקש תרומה. במשך היום אני עסוק בישיבה שלי, וב"ה אין לי דאגות. אני יכול לשכוח את הימים ההם לגמרי, אבל איני רוצה, יש בהם לקח גדול, וגם אם איני זוכר אותם בגעגועים - אני זוכר אותם כדי לשמוח עוד יותר במקום שלי עכשיו, ולהוכיח לכל הפסימיים בעולם שיש תקווה. תמיד.

וכן, אני ממשיך לחייך, כל הזמן ולכולם, אבל הפעם אני מרגיש שהחיוך בא מבפנים ללא מאמץ וללא כוונה. אני פשוט מאושר. ■